

«АКАДЕМИК Е.А. БӨКЕТОВ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҒАНДЫ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ
NLC «KARAGANDY UNIVERSITY OF THE NAME OF ACADEMICIAN E.A. BUKETOV»
НАО «КАРАГАНДИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АКАДЕМИКА Е.А. БУКЕТОВА»

KARAGANDA
BUKETOV
UNIVERSITY

ПЕДАГОГИКА ФАКУЛЬТЕТІ
2024 ЖЫЛ 17-18 ҚАЗАН

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ КӘСІБИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ДӘСТҮРІНІҢ САБАҚТАСТЫҒЫ

Педагогика факультетінің 40 жылдығына арналған
Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның еңбектер жинағы

Ғылыми электрондық басылым

CONTINUITY OF TRADITIONS IN MODERN PROFESSIONAL PEDAGOGICAL EDUCATION

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference
dedicated to the 40th anniversary of the Pedagogical Faculty

Scientific Electronic Edition

ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ТРАДИЦИЙ В СОВРЕМЕННОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Сборник трудов Международной научно-практической конференции,
посвященной 40-летию педагогического факультета

Научное электронное издание

Қарағанды, 2024

ӘОЖ 37.0
КБЖ 74.00
Қ22

Техникалық редакторлық алқа — Техническая редакционная коллегия

Сарсекеева Жанар Есентаевна, пед. ғыл. д-ры, бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі кафедрасының профессоры;

Алшынбекова Гульназия Канагатовна, биол. ғыл. канд., арнайы педагогика және инклюзивті білім беру кафедрасының доценті;

Жученко Ирина Анатольевна, бейнелеу өнері және дизайн кафедрасының аға оқытушысы;

Манашова Гульмира Нурлановна, пед. ғыл. маг., мектепке дейінгі және психологиялық-педагогикалық даярлық кафедрасының аға оқытушысы

Қ22 **Қазіргі заманғы кәсіби педагогикалық білім беру дәстүрінің сабақтастығы = Continuity of traditions in modern professional pedagogical education = Преемственность традиций в современном профессиональном педагогическом образовании** : Педагогика факультетінің 40 жылдығына арналған Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның еңбектер жинағы (17–18 қазан 2024 ж.) : ғыл. электр. бас. / Акад. Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ун-ті ; [техн. ред. алқа: Ж.Е. Сарсекеева т.б.]. — Қарағанды: Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің баспасы, 2024. — PDF-файл. — Жүйеге қойылатын талаптар: Pentium 4; 1,3 ГГц және жоғары; Internet Explorer Acrobat Reader 4.0 немесе үлкен. — Қазақша – орысша – ағылшынша.

ISBN 978-601-362-307-8

Конференция жинағында білім алушылар мен оқытушылардың ғылыми зерттеулерінің нәтижелері ұсынылған, онда қазіргі білім берудің әртүрлі аспектілерімен байланысты тақырыптардың кең спектрі қарастырылған. Зерттеу авторлары мектепке дейінгі, бастауыш, арнайы және инклюзивті білім берудің негізгі аспектілерін, көркем білім беруді жүзеге асыру мәселелерін, педагог-психологтардың кәсіби қызметінің ерекшеліктерін және т.б. талдау нәтижелерін ұсынды.

Басылым білім беру саласындағы жаңа сын-қатерлер мен үрдістерді түсіну және талдау үшін құнды ресурс болып табылады.

In the conference proceedings the results of scientific research of students and teachers are presented, in which a wide range of topics related to various aspects of modern education is considered. The authors of the research presented the results of an analysis of key aspects of preschool, primary, special and inclusive education, the issues of the implementation of art education, the specifics of the professional activities of teachers-psychologists, etc.

The publication is a valuable resource for understanding and analyzing new challenges and trends in education.

В сборнике конференции представлены результаты научных исследований обучающихся и преподавателей, в которых рассматривается широкий спектр тем, связанных с различными аспектами современного образования. Авторы исследований представили результаты анализа ключевых аспектов дошкольного, начального, специального и инклюзивного образования, вопросов реализации художественного образования, особенностей профессиональной деятельности педагогов-психологов и др.

Издание представляет собой ценный ресурс для понимания и анализа новых вызовов и тенденций в сфере образования.

ӘОЖ 37.0

КБЖ 74.00

Еңбектер жинағы авторлық басылымда жарияланады

Сборник трудов издается в авторской редакции

The proceedings are published in the author's edition

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің баспасы
100024, Қарағанды қ., Университет к-сі, 28, Тел. (7212) 35-63-16. E-mail: izd_kargu@mail.ru

ISBN 978-601-362-307-8

© Академик Е.А. Бөкетов атындағы
Қарағанды университеті, 2024

«БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУЫНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ»
«CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PRIMARY EDUCATION»
«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ»

UDC 372.4

İLKÖĞRETİM PROGRAMLARININ GELİŞİMİNDE GÜNCEL EĞİLİMLER
(İlköğretimde Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları)

Prof. Dr. Yücel Gelişli

G.Ü., Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
Ankara, Türkiye

Bilim ve teknolojilerdeki gelişmelerle birlikte 21. yüzyıl bilgi çağı olarak adlandırılmaktadır. Bu çağda, bilginin kapsamı, bilgiye erişim şekli ve hızı değişmekte, bilgiye erişimde yeni kanallar ortaya çıkmaktadır. Bilgisayarların işlevi her geçen gün artmakta ve bu bir taraftan öğrenme-öğretme süreçlerini diğer taraftan eğitimin ekonomik ve toplumsal işlevlerini etkilemektedir (Seferoğlu, 2008). Televizyonlar, akıllı cep telefonları, fırınlar, buzdolapları gibi birçok cihaz bilgisayar sistemi ile çalışmaktadır. Askeriye, mimarlık, eğitim, reklamcılık gibi birçok bilgisayarlardan yararlanmak olağan hale gelmiştir (Boz, 2019).

Eğitim ve teknoloji insan yaşamının daha etken duruma getirilmesinde önemli rolü olan iki temel öğedir. Her iki öğe de insanın doğal ve sosyal çevresine egemen olma yönünde gösterdiği çabalarda başvurduğu iki temel araç olmuştur (Fidan, 2008). Teknolojideki gelişmelerin öğrenme-öğretme süreçlerini de etkilemiştir. Günümüz okullarından beklenen de bilgiye ulaşma ve onu etkili bir şekilde kullanma becerileriyle donatılmış, teknolojiyi kullanabilen bireyler yetiştirmeleridir (Seferoğlu, 2008).

Özellikle, teknoloji ile hazırlanan videolar, simülasyonlar ve interaktif eğitim içerikleri gibi çoklu ortam öğelerinin entegrasyonu etkileşimli öğrenme imkânı sağlamaktadır. Bu, karmaşık kavramların öğrenilmesini kolaylaştırdığı gibi öğrenmelerin kalıcı hâle gelmesine katkı sağlamaktadır. Araştırmalar, ayrıca teknolojinin eğitimde kullanılmasının öğrencilerin etkileşim ve katılımı teşvik edebileceğini, görsel ve işitsel öğrenmeyi destekleyebileceğini ve öğrenmeyi daha eğlenceli hâle getirerek ilgi ve motivasyonu artırabileceğini göstermektedir. (MEB, 2024).

Öğretimi öğrenciler için ilginç hale getirmek, birinci kaynaktan bilgi edinmeye olanak sağlamak, öğrenme kaynaklarını çoğaltabilmek, öğrencilerin gereksinimlerine uygun öğrenme ortamları yaratarak öğrencilere vatandaşlık sorumluluğu kazandırmak, belirli mesleklere yatkınlıklarını sağlama ve üst öğrenim kurumları için hazırlayabilme amaçlarına ulaşabilmek için ilköğretim okullarımızda çağdaş eğitim teknolojisi açısından belirli önlemlerin alınması gerekmektedir (Fidan, 2008).

Okullarda kapsayıcı eğitimin başarılı bir şekilde uygulanması için özel eğitim ihtiyacı duyan bireyler için uygulanacak politikalar oldukça önemlidir. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitim süreçlerinde teknolojinin etkili bir şekilde kullanılması öğrenme deneyimlerini zenginleştirebilir ve öğrencilerin potansiyellerinin daha iyi ortaya çıkarmasına yardımcı olabilir (MEB, 2024).

İlköğretimde Teknoloji Uygulamaları

Öğretim konuları ve öğretmenin kullanacağı yöntem ve teknikler, birden fazla duyu organını etkilerse öğrenme daha kalıcı hale gelir (Yalın, 2000). İlköğretimde öğrencilerin somut zihin yapısına sahip olmalarından dolayı yaparak yaşayarak öğrenme fırsatı verilmelidir. Öğrenciler yaş ve gelişim seviyelerine uygun olarak bizzat gerçek yaşam, eşya ve olaylarla karşılaştırılmalı, öğrenme sürecine aktif olarak katılmalarına çalışılmalıdır (Fidan, 2008).

Öğrenme ortamındaki eksikliği gidermek için ilköğretimde öğretmenler çeşitli materyalleri ve teknolojileri derslerde kullanmaktadır. Taşınabilirlik, ilgi çekicilik, maliyet, içerik çeşitliliği, kolay ulaşılabilirlik gibi unsurlar göz önüne alındığında dijital materyaller eğitimde oldukça fayda sağlamaktadırlar (Uysal, 2024).

Klasik Öğretim Araçları

Öğretim araç gereç ve materyallerinin eğitim-öğretimin vazgeçilmez öğesi olmasının nedenlerinden biri de ÖAGM'lerin aynı zamanda iletişim aracı olmasıdır. Eğitim bir iletişim süreci olduğunda iletişimde bulunulmaksızın öğretme ve öğrenmenin gerçekleştirilmesi olanaklı değildir (Çelikkaya, 2017)

Öğrenme ortamlarının zenginleştirilmesine yönelik olarak öğretim yöntem ve teknikleri ile öğretim materyalleri iç içe ve birbirlerini destekleyecek şekilde kullanılmalıdır. Kalıcı öğrenmelerin %90'ından fazlasının duyma, görme, söyleme ve yapmaya dayalı olması nedeniyle sınıf içinde bu tür materyallerin kullanımının önemi ortaya çıkmaktadır (Çelikkaya, 2017; Yalın, 2002). Öğretimde kullanılan bilgisayar tabanlı bazı eğitim teknolojilerini şu şekilde sıralayabiliriz.

Etkileşimli Tahtalar

Etkileşimli tahtalar; interaktif beyaz tahta, elektronik tahta, dijital tahta, etkileşimli tahta gibi farklı isimlendirmelerle anılan, internet bağlantısı ile çalışan ve bilgisayar gibi elektronik araçlarla etkileşim sağlayan, dokunmatik ekran özelliğine sahip interaktif öğrenmeye yardımcı olan gelişmiş araçlardır. Etkileşimli tahtalar, klasik ve modern sınıf materyallerinin birçoğunu tek başına yerine getirebilen çok yönlü araçlardır. Bu tahtalar, sadece yazı tahtası işlevini değil; aynı zamanda ses, video, resim, kitap, harita gibi çeşitli materyallere erişim sağlayarak sınıf ortamını zenginleştirebilmektedir. Etkileşimli tahtalar, internet tabanlı öğrenme ortamlarını açabilme yeteneği ile dinamik ya da statik, sesli ya da sessiz materyallerin kullanımına olanak tanırken kullanılan materyallerin kaydedilip geriye dönük olarak kullanılabilmesine imkân sağlar. Etkileşimli tahtalarda kullanılan özel yazılımlar not ekleme, renklendirme, ışıklandırma gibi fonksiyonları kullanıcıya sunmanın yanı sıra tahtada gerçekleştirilen etkinlikleri kayıt altına alma imkânı da tanımaktadır (MEB, 2024).

Bilgisayarların Öğretimde Kullanılması

Bilgisayarların bir öğretim aracı olarak kullanılabilmesinde, öğretmenlerin bu konuda sahip oldukları nitelikler çok önemlidir. Bilgisayar öğretmenlerinden, çalıştıkları ortamlarda İnternet ortamları tasarımı, görsel uzaktan eğitim teknikleri, eğitim yazılımı tasarımı ve her türlü öğretim materyali üretimi vb konularda katkıda bulunmaları beklenmektedir (Seferoğlu, 2008).

Bilgisayarların bahsi geçen yeteneklere sahip olması ve kendisini geliştirebilmesi «yapay zekâ (artificial intelligence)» teknolojisi sayesinde mümkün olmaktadır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte dünyada eğitim, askeriye, tasarım, spor, eğlence ve sağlık gibi pek çok sektörde sanal gerçeklik (SG) «Virtual Reality – VR» ve artırılmış gerçeklik (AG) «Augmented Reality – AR» teknolojileri de kullanılmaya başlanmıştır. Dünyada hemen hemen her alana yayılmış olan bu teknolojinin ülkemizde kullanımı halen çok kısıtlıdır (Boz, 2019).

Sanal Gerçeklik

Sanal gerçekliğin amacı insanlara bilgisayar yardımıyla gerçekte olmayan fakat gerçeğine çok benzeyen ortamlar sunmaktır. SG, yaşadığımız fiziksel dünyada algıladığımız duyumlardan ayırt edilemeyecek duyumları bilgisayar ortamında elde etmeyi amaçlar. Böylelikle, bilgisayar ortamında tüm duyularla algılanabilen bir dünya yaratılmaktadır. SG uygulamaları bilgisayar destekli tasarımda, tıbbi teşhis ve tedavide, fizik ve biyoloji bilimlerindeki bilimsel deneylerde, pilot ve astronotların eğitimi için uçuş simülatörlerinde ve eğlence olarak üç boyutlu video oyunları gibi pek çok alanda kullanılmaktadır (Boz, 2019).

Artırılmış Gerçeklik

AG lik gerçek dünyayı ve bilgisayar ürünü sanal dünyayı bir araya getirerek gerçek dünyadan kopmadan sanal dünya ile etkileşimi sağlamaktadır. AG uygulamalarının eğitim ortamlarında kullanılması etkileşimi arttırmaktadır ayrıca sanal ortama entegre edilmiş uygulamalar öğrenciye sanal ortamda gerçekçi bir öğretim ortamı sunmaktadır. AG teknolojilerine yönelik geliştirilen çoklu ortam materyalleri ile birlikte öğrenci öğrenim sürecine aktif olarak katılmaktadır ve öğrencide kalıcı öğrenme oluşması sağlanmaktadır. Bu kavramların temelinde günümüzde akıllı telefonların ve tabletlerin yanı sıra başka bir sanal gerçekliği gösterebilen, sanal sesleri duyurabilen ve sanal nesnelere hareket ettirebilen yeni nesil sanal gerçeklik gözlükleri yatmaktadır (Boz, 2019).

Artırılmış Gerçekliğin sağladığı etkileşimlerle, günlük hayatta yaşayamayacağımız deneyimlere ulaştırma potansiyeli bulunduğu belirtilmekte; pek çok farklı şekilde kullanılabilen AG'nin, GPS haritalama sistemlerinden, barkod teknolojilerine; mobil uygulamalardan, akıllı gözlüklere kadar çeşitli şekillerde kullanılabilirdiği vurgulanmaktadır. Bu anlamda farklı ve önemli nokta, fiziksel dünyaya eklenen sanal bilginin görsel ve işitsel olabildiği gibi, koklama, tatma ve dokunma duyumlarını da kapsayabilmesidir. Çoğu kaynakta değinilmeyen görme ve işitme dışındaki diğer duyumların AG'deki kullanımı konusunda yazar sık sık dikkat çekmektedir (Altınpulluk, 2015). Azuma (1997)'a göre AG, gerçek dünyayla gerçek zamanda etkileşimimizi sağlayan sanallığa dayalı bir teknolojidir. Cabero ve Barroso'a (2016) göre AG, gerçek öğeleri sanal eklentilerle birleştirerek kullanıcının gerçek dünyayı görmesini sağlayan bir teknolojidir (Akt: İzgi Onbaşılı, 2018). Milgram ve Kishino'nun (1994) yaptığı artırılmış gerçeklik tanımı, «gerçek dünya nesnelere yerine dijital ortam ürünlerinin kullanıldığı gerçeklik ortamıdır» en genel tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Artırılmış gerçeklik gerçek dünyanın sanal dünya ile gerçek zamanlı olarak bir araya geldiği ve aynı duyuşsal alanda kullanıcıya ulaştığı ortamlardır (Erbaş., & Demirer, 2014).

Stone ve diğeri (2009), AG'yi gerçek ve sanal ögeler arasında bağlantı kurma, etkileşim sağlama, gerçek ve sanal nesnelere kaydedilerek ilişkilendirilmesi olarak formüle etmiştir. Artırılmış gerçeklik (Augmented Reality) geliştirici tarafından belirlenen hedef resimler üzerine mobil cihazlarda bulunan dahili kamera ile ya da bilgisayara bağlı bir kamera ile bakıldığında yine geliştirici tarafından dizayn edilen üç boyutlu objenin hedef üzerinde belirip sanki gerçekten obje hedef resmin üzerindeymiş etkisini yaratan bir teknolojidir. Sanal ve gerçek nesnelere birleştirilmesi öğrenenlerin karmaşık uzamsal ve soyut kavramları görselleştirmelerine, gerçek öğrenme ortamlarında mümkün olmayan deneyimler kazanmalarına imkân sunmaktadır. AG teknolojisi temelde insan bilgisayar etkileşimini artırmak amacıyla ortaya çıkmış bir teknolojidir. AG, 3D sanal nesnelere ile gerçek dünya varlıklarının birlikteliğine ve gerçek zamanlı etkileşimlere imkân sağlayan, bağlam temelli dijital bilgi ile gerçek dünya ortamlarını dinamik olarak harmanlayabilen yenilikçi bir teknolojidir. AG, dijital bilginin kullanım ortamıyla gerçek zamanlı olarak bütünleştirilmesidir (Uysal, 2024). AG dünya genelinde üretim, eğlence, eğitim, tıp ve mühendislik alanlarında kullanılan bir teknoloji olarak öne çıkmaktadır. AG'de sanal görüntülerin gerçek ortamın yerine geçmesi söz konusu değildir. Billingham vd., (2011) bunun yerine gerçek ortamın adeta bir arka plan olarak kullanılması, gerçek evren görüntüsü üzerine metin, 3 boyutlu nesnelere, animasyon, resim ve ses eklenmesi durumu ortaya çıktığını ifade etmektedir (Akt: Atasoy ve diğ., 2017).

Artırılmış gerçeklik ortamlarında sanal ve gerçek nesnelere kullanıcıya uyum içerisinde sunulmaktadır. Bir başka deyişle artırılmış gerçeklik gerçek dünyanın etkilenmesine sebep olacak bir uygulama olmadan, kullanıcıların gerçek dünya ile etkileşim halinde olduğu, gerçek dünyadaki sanal nesnelere etkileşime girdiği bir sanal gerçeklik uygulamasıdır (Zhu, Owen Li, & Lee, 2004). Sanal ve gerçek dünya arasındaki etkileşimli ortamı artırılmış gerçeklik oluşturur. Bunun sağlanması için artırılmış gerçeklik kullanılır (Bronack, 2011; Klopfer & Squire, 2008; Akt: Erbaş., & Demirel, 2014)

Çetinkaya ve Akçay (2013) yapmış oldukları "Eğitim Ortamlarında Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları" adlı çalışmada eğitim ortamlarında tüm kademelerde farklı gereksinimlere yönelik artırılmış gerçeklik uygulamalarının dünyada yaygın olarak kullanılmaktadır.

Artırılmış gerçeklik (AG) ve Sanal gerçeklik (SG) kavramlarının aralarında temel bir fark bulunmaktadır. Her ikisinde de sanallik olmasına rağmen, SG'de nesnelere sanal ortamda görüntülenirken, AG'de gerçek zaman ve ortamda görüntülenmektedir. AG'de gerçeklik hissi kendini daha net hissettirdiği için bu özelliğiyle bir adım öne çıkmaktadır. SG teknolojisinde kullanıcı sanal bir ortama girerek dış dünya ile bağlantısını ayırırken, AG teknolojisinde kullanan kişi gerçek dünya ile bağlantısına devam edebilmektedir. Böylece gerçek ve sanal nesnelere eş zamanlı olarak bulunduğu ortamda birlikte algılayabilmektedir. İçinde bulunduğumuz dijital çağda artık AG teknolojileri birçok alanda etki alanını arttırmıştır (İzgi Onbaşılı, 2018).

Artırılmış Gerçekliğin İlköğretimde Kullanımının yararları

AG teknolojisi sayesinde ilköğretim öğrencileri, diğer teknolojilerle zenginleştirilmiş öğrenme ortamlarında geliştirilemeyecek (veya yapılması zor) olan önemli konuları sınıf ortamında gözlemleyebilirler, motivasyonu olumlu etkiler (Arıcı vd., 2021; Cheng 2017), AG uzamsal yeteneklerin geliştirilmesini sağlar (Martín-Gutiérrez vd., 2010), işbirlikçi öğrenmeyi destekler (Alhumaidan vd., 2018; Gibson, 2003), karmaşık uzamsal konuları ve soyut kavramları görselleştirmede kolaylık sunar (Arvanitis vd., 2009), gerçek dünyada deneyimlenmesi zor veya mümkün olmayan olguları deneyimleme imkânı oluşturur (Klopfer & Squire, 2008), öğrenme deneyimine olumlu katkı sağlar (Weng vd., 2020). Karar verme ve yansıtıcı düşünmeyi geliştirir (Akt: Arıcı., & Arıcı, 2022).

Moraless ve Garcia yaptıkları çalışmada, ilköğretim öğrencileri ile yapılan araştırmada, artırılmış gerçeklik kullanımının akademik başarıya etkileri ve yeni teknolojilere yönelik algılarını incelemişlerdir. Söz konusu çalışmada artırılmış gerçekliğin bir öğretim aracı olarak kullanılması akademik performans ve bilgi edinme sürecini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Akt: Uysal, 2024).

AG teknolojileri, öğrenme sürecinde yapılması çok zor olan ya da tehlikeli olabilecek yaşantıların sınıf ortamında yapılabilmesine olanak tanıyan, öğrencilere farklı ve yeni deneyimler yaşatarak hem eğlenmelerini hem de bilgiyi yapılandırılmaları konusunda kendilerine yardımcı olan uygulamalardır (İzgi Onbaşılı, 2018).

AG uygulamalarında görsel nesnelere 3 boyutlu kullanılması öğrencilerin ilgilerini çekerek katılımlarını arttırmakta ve onları motive etmektedir. Öğrencilerin gerçek dünyada yapılması zor olan deneyimleri, anlatılması karmaşık ve maliyetli olan konuları öğretmeye yardımcı olmaktadır. AG işbirlikçi görevlere olanak sağlayarak öğrenci öğretmen ve öğrenci-öğrenci arasında iş birliğini geliştirir. Öğrencinin yaratıcılık ve hayal gücünü gelişmesine yardımcı olur; Artırılmış Gerçeklik öğrencinin gerçek dünyaya olan algısını ve gerçek dünya ile etkileşimini artırarak öğrenme, eğlence veya eğitici eğlence (edutainment) için uygulanabilir. Sanal öğretmenin kullanıldığı AG uygulamalarında öğrenci kendi hızına göre kişiselleştirilmiş eğitim alabilir. Çeşitli öğrenme stillerine uygun özgün bir öğrenme ortamı yaratılabilir. AG ortam uygulamaları doğru bilgi ve çıkarımların elde edilebilmesi için öğrenme çevresine yenilikler getirerek bu

bilgilerin ve çıkarımların daha iyi anlaşılmasını, irdelenmesini ve farkına varılmasını sağlar (Çetinkaya ve Akçay, 2013).

Hitap ettiği öğrenci grubunun özellikleri düşünüldüğünde ilkököl öğrencisinin içinde bulunduğu gelişim dönemi açısından soyut kavramı anlamada güçlük yaşama, kendi öğrenme sürecini daha keşfedememiş olma, üst düzey düşünme becerilerinin gelişmemiş olması gibi dezavantajlara sahip olmasıdır. Matematik gibi öğrenci başarısızlığının düşük olduğu dersler başta olmak üzere tüm derslerde AG uygulamaları kullanılarak soyut kavramlar öğretilir. Öğrencilerin gelişim süreçleri doğrultusunda sahip olduğu bu güçlükler AG uygulamaları ile aşılabılır (Boz, 2019).

Bunların yanında AG uygulamaları öğrencilerin yeteneklerini geliştirilebilir özelliklere de sahiptir. AG uygulamaları oyun temelli yapılandırılarak ilkököl öğrencilerinin gelişimlerine uygun bir şekilde eğlenerek öğrenmeleri sağlanabilir. Ayrıca oyun ve AG uygulamalarının etkileşimi artırma avantajı birleştirilerek; kalıcı ve kolay öğrenmeyi sağlama ve iş birliğini geliştirme gibi ek faydalar da sağlanabilir (Boz, 2019). İzgi-Onbaşılı (2018) ilkököl dördüncü sınıf öğrencileriyle gerçekleştirdiği araştırmasında AG uygulamalarının öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik motivasyonlarında olumlu yönde artış sağlandığını ve sınıfta AG uygulamalarıyla ders işlemenin eğlenceli olduğu, etkinliklere karşı ilgilerini arttırdığını, öğrenmelerini kolaylaştırdığı tespit edilmiştir.

Bir arttırılmış gerçeklik sistemi, gerçek dünyanın bilgisayar tarafından oluşturulan nesnelere tamamlanmasıdır. Arttırılmış gerçeklik sistemleri görme, duyma, dokunma ve koku duyuları na dayanır. Arttırılmış gerçeklik ortamları da fiziksel dünya ortamına sanal nesnelere eklenmesiyle oluşturulurlar. Bu ortamların oluşturulmasında sanal nesnelere fiziksel ortama eklenmesi ve bu ortamda değiştirilmesi gibi farklı yollar izlenebilir. Arttırılmış gerçeklik aslında çok geniş bir tanıma sahiptir, gerçek dünya ile ilişkilendirilen bütün sanal objeler bu tanıma göre arttırılmış gerçeklik olarak tanımlanabilirler. Bu durumda GPS uygulamaları, TV yayınlarında kullanılan betimleyici etiketler, özel gözlükler vasıtasıyla görüntülenen çeşitli sanal ortamlar ve daha sonrada örnekleri verilecek olan birçok durum arttırılmış gerçeklik tanımı kapsamına girebilir (Uluyol., & Eryılmaz, 2014).

Bilgisayarların kendisini geliştirebilmesi «yapay zekâ (artificial intelligence)» teknolojisi sayesinde mümkün olmaktadır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte dünyada eğitim, askeriye, tasarım, spor, eğlence ve sağlık gibi pek çok sektörde sanal gerçeklik (SG) «Virtual Reality – VR» ve arttırılmış gerçeklik (AG) «Augmented Reality – AR» teknolojileri de kullanılmaya başlanmıştır. Dünyada hemen hemen her alana yayılmış olan bu teknolojinin ülkemizde kullanımı halen çok kısıtlıdır (Boz, 2019).

KAYNAKÇA:

1. Altınpulluk, H. (2015). Arttırılmış gerçekliği anlamak: kavramlar ve uygulamalar. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1(4). 123-131.
2. Arıcı, F. (2021). *Ortaokul Hücre ve Bölünmeler Ünitesinin Öğretiminde Arttırılmış Gerçeklikle Zenginleştirilmiş Probleme Dayalı Öğrenme Yönteminin Etkililiğinin İncelenmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
3. Arıcı, F., & Arıcı, B. (2022). *Eğitimde Arttırılmış Gerçeklik Uygulamaları ve Materyal Tasarımı Örnekleri*. İksad Publishing House.
4. Arvanitis, T.N., ve diğerleri. (2009). Human factors and qualitative pedagogical evaluation of a mobile augmented reality system for science education used by learners with physical disabilities. *Personal and ubiquitous computing*, 13(3), 243-250.
5. Atasoy, B., Tosik Gün, E., Kocaman Karoğlu, A. (2017). İlköğretim Öğrencilerinin Arttırılmış Gerçeklik Uygulamalarına Karşı Tutumlarının ve Güdülenme Durumlarının Belirlenmesi *Ahi Evran Üniv. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 18(2), 435-448.
6. Boz, M.S. (2019). Eğitimde Arttırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Değerlendirilmesi, T.C. MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, Ankara.
7. Cheng, K. H. (2017). Reading an augmented reality book: An exploration of learners' cognitive load, motivation, and attitudes. *Australasian Journal of Educational Technology*, 33(4), 53-69.
8. Çelikkaya, T. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Araç Gereç ve Materyal Kullanımının Önemi. *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı (2. Bs.)*, Ed: Ramazan Sever ve Erol Kocoğlu, 36-66.
9. Çetinkaya, H.H., & Akçay, M. (2013). Eğitim ortamlarında arttırılmış gerçeklik uygulamaları. *Akademik Bilişim Kongresi, Antalya*, 11(2015), 66-69.

10. Çokçalışkan, H., Yorulmaz, A., Akaydın, B. B., & Uysal, H. (2023). İlkokullarda artırılmış gerçeklik uygulamalarının kullanımına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 12(3): 538-556.
11. Erbaş, Ç., & Demirer, V. (2014). Eğitimde artırılmış gerçeklik uygulamaları: Google Glass örneği. *Journal of Instructional Technologies and Teacher Education*, 3(2), 8-16.
12. Fidan, N. K. (2008). İlköğretimde araç gereç kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 1(1). 48-61.
13. İzgi Onbaşılı, Ü. (2018). Artırılmış gerçeklik uygulamalarının ilkökul öğrencilerinin artırılmış gerçeklik uygulamalarına yönelik tutumlarına ve fen motivasyonlarına etkisi. *Ege Eğitim Dergisi / Ege Journal of Education*, 19(1), 320-337. Doi: 10.12984/egeefd.390018
14. Klopfer, E., & Squire, K. (2008). Environmental Detectives—the development of an augmented reality platform for environmental simulations. *Educational technology research and development*, 56 (2), 203-228.
15. MEB. (2024). Cumhuriyetin 100. Yılında Öğretmenlerin Gözüyle Teknoloji ve Eğitim Bölgesel Çalıştayları Raporu, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu, Ankara.
16. Seferoğlu, S.S. (2008). İlköğretim okullarında teknoloji kullanımı Yaşanan sorunlar gözlemler ve çözüm önerileri. Eğitimde Küreselleşme ve Bilişim Teknolojileri I Uluslararası Konferansı Bildiriler Kitabı, 45-53. Azerbaycan Devler Pedagoji Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi, Bakü, Azerbaycan.
17. Uluyol, Ç., & Eryılmaz, S. (2014). Examining pre-service teachers' opinions regarding to augmented reality learning. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(3), 403-413.
18. Uysal, F., & Özdemir, D. (2024). İlkokul 3. Sınıf Öğrencilerine Yönelik Artırılmış Gerçeklik Teknolojisi ile İngilizce Eğitimi İçin Mobil Oyun Uygulaması. *Eskişehir Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Bilişim Dergisi*, 5(1), 12-18.

УДК 371.612/372.863/373.1

РОЛЬ ТРУДОВОГО ВОСПИТАНИЯ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА

Журавлёв В.А.

УО «Белорусская государственная академия связи», г. Минск, Республика Беларусь

Организация воспитательной работы в сельской школе имеет большое значение по сравнению с городом, так как ее ученики ограничены в возможности выбирать различные кружки и секции по интересам. Ограниченность социального пространства, удаленность от районных центров создают трудности в организации образовательной и воспитательной работы в сельских школах. Поэтому школа становится основным местом культуры на селе и оказывает большое влияние на формирование личностных качеств его жителей, также позволяет формировать у детей чувство принадлежности к своей малой Родине и ответственности за нее, тем самым ослабить усилившуюся тенденцию в миграции молодежи из села [1].

На сегодняшний день в социуме отсутствуют достаточные мотивы субъективной значимости физического труда, отсутствуют и аргументированные мотивации к сельскохозяйственному труду, также характерна слабая деятельность в школах и семье, направленная на развитие знаний, умений и навыков, необходимых для села.

Дети нашего времени становятся заложниками цифровых технологий. Они часами сидят за компьютером или телефоном. Поэтому многих родителей беспокоит, чтобы не потерять ребёнка где-то в виртуальном мире.

Заканчивая учебу в школе, а затем и вуз, и только лишь малый процент молодежи возвращается обратно в сельскую местность. Проблема состоит в том, что во время развития цифровых технологий и роботизации многие стали пренебрегать физическим сельскохозяйственным трудом. У большинства школьников нет даже элементарных знаний, умений и навыков, касающихся сельскохозяйственного труда. Поэтому качественные характеристики человека необходимо формировать в самом начале профессионального становления личности.

Основную подготовку школьников к профессиональному становлению личности выполняет школа и одним из элементов воспитания человека как личность можно отнести работу на школьном участке. Целенаправленно продуманный физический труд на школьных участках, может выявить индивидуальные способности и склонности ученика уже с младших классов. Эти условия дают

возможность привить детям любовь к труду и сформировать профессиональные знания, умения и навыки, необходимые в сельскохозяйственном труде.

Таким образом, полученные теоретические знания, подкрепленные умениями и навыками на практических занятиях в школе – это гарантия успешной подготовки школьников к сельскохозяйственному труду, а затем и будущих специалистов-профессионалов своей малой Родины. Именно наши дети являются экономическим оплотом нашей страны, от них зависит социально-экономическое и демографическое развитие и процветание села.

Приобщение детей к сельскохозяйственному труду представляет возможность реального возрождения социально-экономической стабильности и этнической культуры наших сел, обеспечения населения страны экологически чистыми продуктами питания, а самое главное, прививает навыки ребенка к труду, что является важнейшим ключевым фактором профессионального становления личности. Профессиональное становление личности в труде гарантирует получение не только повседневно необходимые знания, умения и навыки, но и формирует духовно-нравственные социально приемлемые поведенческие качества личности.

Проблема подготовки молодежи к труду находится в центре внимания государственной образовательной политики Республики Беларусь. В нормативных государственных документах ставятся задачи возрождения и развития белорусской культуры и села, придания ей приоритетного направления. Изучение белорусской культуры дает понимание уникальности белорусского менталитета и национальных идей, которые формирует у подрастающего поколения чувство патриотизма, уважения к труду, родине и старшим. Эти идеи изложены в «Концепции воспитания детей» и учащейся молодежи в Республике Беларусь, где важнейшими задачами воспитания являются нравственное развитие личности, формирования патриотизма и ответственности, формирования трудовых и жизненных навыков, здорового образа жизни, развития эмоциональной сферы личности, ответственного поведения, чувства прекрасного, экологического сознания.

Сформировать данные личностные качества помогает раннее вовлечение ребенка в сельскохозяйственный труд. Такую трудовую практику формирования личностных качеств ребенка поддерживает Президент Республики Беларусь, который отмечает, что *у каждой школы должен быть свой приусадебный участок, где ученик через трудовую деятельность, начиная со школы, может сформировать свои нравственные и личностные качества.*

Сельская среда включена в жизнь и быт сельских жителей и основными видами сельскохозяйственного труда в сельской местности являются земледелие и животноводство.

Сельскохозяйственный труд предусматривает участие детей в уходе за растениями и животными, выращивание растений на школьном огороде, в цветнике. Особое значение этот вид труда имеет для развития наблюдательности, воспитания бережного отношения ко всему живому, любви к родной природе и малой Родине.

Учебная программа сельских школ Республики Беларусь предусматривает, постепенное усложнение процессов трудовой деятельности и расширение объема трудовых действий школьников начиная с младших классов и заканчивая старшими, которыми должны овладеть дети ко времени окончания школы.

По мере усвоения трудовых действий дети приобретают самостоятельность в их выполнении, учатся работать правильно, аккуратно и быстро. Овладение навыками, умениями трудовой деятельности обеспечивает активность и инициативу действий в дальнейшей жизни ребенка.

Ежегодно начиная со второй половины апреля и до конца осени учащиеся сельских школ Республики Беларусь трудятся на школьном участке. Весной дети трудятся на учебных занятиях, предусмотренных программой по трудовому обучению, в летние месяцы – по заранее утвержденному плану, а в некоторых школах составляется свой график дежурства на лето для каждого класса [2].

В младших классах дети под присмотром взрослых поливают растения, сажают луковицы, сеют семена, принимают участие в сборе урожая со школьного огорода, подкармливают зимующих птиц. Во время труда учитель рассказывает про растения их значимость, ведет диалог с детьми, это расширяет детский кругозор, пополняя его. Для ограничения перегрузок детей необходимо применять дифференцированный подход при организации трудового обучения школьников.

Приобщение школьников младших классов к труду на школьном огороде:

- развивает познавательные интересы, способствует осознанию взаимосвязи между природными явлениями и объектами;
- общение с живыми объектами развивает у детей нравственные чувства, бережное отношение, ответственность и пр.;
- воспитывает у детей наблюдательность, выдержку и терпение;

– дети получают экологически чистые продукты питания для своей столовой (овощи, фрукты) выращенные собственным трудом.

Для старших классов на школьном огороде выращиваются растения, требующие более сложных приемов ухода, высаживаются различные сельскохозяйственные культуры с разным сроком вегетации, что позволяет сделать труд более систематическим [2].

В процессе труда на школьном огороде дети учатся устанавливать связи между отдельными явлениями, обнаруживать закономерности, проводят исследования, что развивает умственную деятельность ребенка. Постоянные наблюдения на огороде во время труда помогают углублять знания учеников, полученные на уроках биологии, приобретать первые навыки в сельскохозяйственном труде. А осенью приятным бонусом для всех учеников станут экологически чистые для питания и вкусные салаты, приготовленные в школьной столовой из овощей, выращенных своими руками.

Овощи и фрукты, выращенные на школьном огороде, проходят экспертизу в местном центре гигиены и эпидемиологии на соответствие использования для детского питания, и получают соответствующие документы.

Школьный огород это, прежде всего образовательный процесс, который позволяет приобщить детей к труду, получить новые навыки, научить ответственности, а еще движение и свежий воздух – все это гораздо полезнее, чем многочасовое сидение за компьютером.

В рамках проекта международной технической помощи EU4Youth: «Школьный сад», целью которого является возрождение села через труд на школьном участке – стартовой площадке трудовой деятельности сельского школьника, в сельских школах Республики Беларусь проводятся различные мероприятия экологической направленности, ведется исследовательская деятельность, участвуют в онлайн-вебинарах [3].

В целях кадрового обеспечения сельскохозяйственных организаций квалифицированными кадрами, необходимости повышения престижа сельскохозяйственных профессий у молодежи с 1 сентября 2018 года в Республики Беларусь создана система непрерывного аграрного образования, важным звеном которой являются профильные классы аграрной направленности «Агроклассы» на базе учреждений общего среднего образования, путем проведения факультативных занятий в 10 – 11 классах [4].

Агроклассы – это комплексное обучение учащихся выпускных 10 – 11 классов учреждений общего среднего образования по специально созданному факультативному курсу «Введение в аграрные профессии» с изучением отдельных учебных предметов на повышенном уровне.

Основные задачи **Агроклассов** [4]:

- формирование интереса к аграрным профессиям;
- получение знаний о многообразии сельскохозяйственных растений и животных;
- ознакомление с технологиями производства сельскохозяйственной продукции;
- формирование знаний об уровне технического и энергетического обеспечения сельскохозяйственного производства;
- ознакомление с государственной политикой развития агропромышленного комплекса страны;
- получение необходимых знаний о назначении, сущности, перспективах развития аграрных профессий.

Особенностью факультативных занятий является их ориентированность на осознанное развитие личности старшеклассников в период выбора профессии.

После прохождения факультативных занятий и при выборе высшего учебного заведения Республики Беларусь аграрной направленности поступление старшеклассников осуществляется на льготных условиях. Впоследствии многие выпускники учреждений общего среднего образования выбирают специальности аграрного профиля:

В современных условиях особо важным представляется приобщение школьников в ходе учебного процесса к сельскохозяйственному труду это:

- воспитывает любовь к родному краю, чувства гордости за его историю, культуру, традиции;
- обучает школьников умелому сочетанию деятельности в сельском хозяйстве с заботливым, бережным отношением к земле, технике, окружающей природе;
- воспитывает уважение к сельскому труду;
- воспитывает бережное отношение к природе;
- поддерживает культурное наследие;
- развивает жизненно-необходимые практические умения и навыки обеспечивающих включение школьников в общественную жизнь;
- формирует духовно-нравственные ценности в человеке

На основании выше изложенного можно сделать вывод, что трудовое воспитание оказывает полезное воздействие на общее развитие детей и является необходимым, важнейшим условием успешной подготовки детей в школе. Дети, воспитанные с ранних лет в труде, отличаются в школе самостоятельностью, организованностью, активностью, опрятностью, умением себя обслужить.

Систематический труд в ходе учебного процесса на огороде, в саду, цветнике и пр. повышает интерес к растениям и животным, помогает воспитывать у детей любовь и бережное отношение к объектам природы, способствует формированию трудолюбия, наблюдательности и других нравственных и личностных качеств.

Приобщение к сельскохозяйственному труду с раннего возраста не только обеспечивает профессиональное становление личности, но и формирует у школьников социально значимые нравственные качества, такие как патриотизм, уважение и любовь к старшим, труду и родине, бережное и рациональное отношение к материальным ценностям и многое другое.

Список литературы:

1. Проект «Воспитание гражданина и труженика села» [Электронный ресурс] // Муниципальное общеобразовательное учреждение «Великосельская средняя школа Гаврилов-Ямского муниципального района». – Режим доступа: https://velikoeschool.ru/v2/school_life/education_work/trudovoe/proekt-vospitanie-grajdanina – Дата доступа: 19.06.2024.

2. Школьный сад – 2023: начало сезона // Общественная организация «Белорусский зеленый крест» – Режим доступа: <https://www.greencross.by/ru/SG-na4alo-sezona-2023> – Дата доступа: 20.06.2024.

3. Пришкольный участок, как стартовая площадка трудовой деятельности сельского школьника // Дзяржаўная ўстанова адукацыі «Мярэцкаўская базавая школа Глыбоцкага раёна». – Режим доступа: <https://mereckie.rooglub.gov.by/novosti/668-prishkolnyj-uchastok-kak-startovaya-ploshchadka-trudovoj-deyatelnosti-selskogo-shkolnika.html> – Дата доступа: 19.06.2024.

4. Агроклассы // Учреждение образования «Белорусский государственный аграрный технический университет» – Режим доступа: <https://www.bsatu.by/ru/agroklassy-0> – Дата доступа: 20.06.2024.

УДК 37.017.4 (476)

ФОРМИРОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ: ФИЛОСОФСКО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Наумов Д.И.

Белорусская государственная академия связи, г. Минск, Беларусь

Для всей системы белорусского образования формирование разносторонне развитой, нравственно зрелой, творческой личности обучающегося является как нормативным приоритетом педагогической деятельности, так и основным критерием качества и эффективности образовательной деятельности педагогов. Неотделимость обучения от воспитания характеризует одну из основных тенденций развития белорусского школьного образования, базовыми целями которого являются: формирование у учащегося необходимых для жизни в современном обществе знаний, умений, навыков и компетенций; интеллектуальное, духовно-нравственное, творческое и физическое развитие личности учащегося; формирование гражданственности и патриотизма у детей и молодежи. Это в целом отвечает мировой тенденции развития образования, для которого, как указывает В.Ф.Русецкий, характерна «нацеленность образования на всестороннее развитие личности, достижение не только предметных результатов обучения, но и совершенствование таких черт характера, как нравственность, уважение и толерантность, национальное самосознание, патриотизм и гражданственность, навыки здорового образа жизни, экологическая культура и других» [1, с.6]. В первую очередь, реализация данной цели находится в компетенции воспитания, конструируемого на основе государственной идеологии, традиций и ценностей белорусского народа.

В структуре белорусского общего среднего образования начальная школа занимает особое место, т.к. именно на этой ступени не только реализуется образовательная программа начального образования, но и посредством целенаправленного духовно-нравственного и гражданско-патриотического воспитания в рамках развивающей педагогической среды создаются необходимые

условия для гармоничного личностного развития учащихся, их приобщения ко всему богатству национальной и мировой культуры. Благодаря организованной воспитательной деятельности, учитывающей возрастные особенности, формирующиеся культурные интересы и интеллектуальные приоритеты обучающихся, у детей закладываются нравственные основы гражданственности, патриотизма и национального самосознания. Как подчеркивает глава Национальной академии наук Беларуси В.Г. Гусаков, «патриотизм выступает одним из важнейших моральных качеств человека, в котором выражается его сопричастность к судьбе своей Родины, народа, государства, его истории и культуре» [2, с. 25]. В качестве ценностных приоритетов воспитательной деятельности выступают: уважение институциональной и культурной основы исторически сложившегося образа жизни народа; привитие осознанного бережного отношения к отечественной истории и культурному наследию народа; формирование ценностного отношения к событиям и процессам общественной жизни прошлого и современности; воспитание любви к Родине как нравственной основы самоотверженного служения и преданности своему Отечеству; формирование установки на созидательную и ответственную социальную активность.

Залогом успешного духовно-нравственного и гражданско-патриотического воспитания детей является развитие у них исторической памяти, которая представляет собой совокупность хорошо узнаваемых исторических образов и нарративов, символически репрезентирующих непрерывность и преемственность тысячелетнего исторического процесса белорусского народа. В содержательном аспекте она выступает как важнейший мировоззренческий компонент личности и как «совокупность представлений индивидов о прошлом своего народа и страны, опосредованная их ценностями и жизненным опытом» [3, с. 22]. В функциональном аспекте историческую память можно рассматривать как фактор сохранения культурной преемственности между настоящим и прошлым народа, как «неотъемлемую часть культуры общества, призванную сохранить и передать будущим поколениям весь накопленный опыт прошлого» [4, с. 115]. Развитие исторической памяти личности обучающихся представляет собой сложный комплексный процесс, синтезирующий образы прошлого, исторические знания, культурные традиции, мировоззренческие принципы и нравственные ориентиры. С точки зрения А.А. Ковалени, «на высоких гражданских и морально-патриотических качествах должна строиться историческая память молодежи, которая в наибольшей степени является важнейшим институциональным инструментарием сохранения национальной идентичности и гражданственности» [5, с. 46].

В целом, как подчеркивает Н.Л. Мысливец, историческую память необходимо рассматривать в качестве «сложного, динамично развивающегося социального явления, отражающего всю совокупность социальных связей, которые обеспечивают историко-культурную преемственность общества и наследование накопленного им опыта» [6, с. 16]. Такая трактовка подчеркивает диалектическую природу исторической памяти, знаниевое и нормативно-ценностное содержание которой сформировано прошлым, но актуализируется в настоящем в контексте обеспечения духовно-культурного единства народа и решения актуальных проблем и задач общественного развития. Одновременно это объясняет сложность педагогической деятельности по формированию исторической памяти детей в начальной школе, которая включает в себя два основных компонента: образовательный и воспитательный.

Содержание образовательного компонента формируют образовательные стандарты и программы начального образования, учебные предметы, изучаемые в начальной школе, и соответствующие учебники и учебные пособия, в которых в дидактический материал имплантирован компонент (как в виде рисунков и схем, так и текстовом виде), направленный на формирование исторической памяти детей.

Символично, что уже на первых страницах «Букваря» (© Тиринова О.И., 2024), а это первый для детей учебнике начальной школы, представлены образы знаковых для белорусской истории персонажей эпохи средневековья и Возрождения – просветительницы Ефросинии Полоцкой и первопечатника Франциска Скорины, чья деятельность оказала конституирующее воздействие на развитие национальной культуры. Историческое и социокультурное значение этой деятельности, а также её моральная оценка потомками раскрывается практически на последних страницах учебника, где в нескольких стилистически и грамматически простых предложениях репрезентируется суть их вклада в белорусский культурогенез: «Евфросиния Полоцкая создавала рукописные книги. Она основала храм, открыла школу, учила детей читать и писать. ... Франциск Скорина – наш первопечатник. Он первым напечатал на станке книгу для славян. Мы благодарны людям, которые вместе с книгой открыли нам путь к знаниям». Вторым по значимости историческим нарративом в данном учебнике является нарратив Великой Победы, который представлен в форме рассказа «Будем

помнить». Сюжетная канва рассказа в виде разговора бабушки и внука по поводу традиции празднования 9 мая не только раскрывает детям в понятной для них образной форме сущность современных коммеморативных практик, но и их моральное и символическое значение для современного белорусского общества, для сохранения исторической преемственности между поколениями.

В учебнике для первого класса «Вьяўленчае мастацтва» (© Шкуратава М.А., Лукашэвіч Ю.А., 2018) учебный материал, который функционально обеспечивает формирование исторической памяти детей, представлен в виде рисунков и портретов деятелей белорусской культуры, репродукций картин и скульптур, фотографий исторических и архитектурных памятников страны различных исторических эпох. Аналогичный подход с учетом возрастных особенностей учащихся реализован в учебных пособиях по предмету «Изобразительное искусство» для третьего класса (© Волкова И.Г., Семёнова О.Г., 2022) и четвертого класса (© Шкуратава М.А., Лукашевич Ю.А., 2018), где подобного рода дидактический материал в контексте имплицитного сравнения белорусской культуры с культурами других народов подается детализировано и в большем объеме. Это позволяет познакомить детей как с работами известных зарубежных и белорусских художников, скульпторов, архитекторов, так и сформировать на их основе образ прошлого белорусского и других народов, раскрыть культуросозидающий аспект цивилизационного развития человечества, эксплицировать генезис белорусских национальных символов.

В учебных пособиях по предмету «Літаратурнае чытанне» для второго (© Антонова Н.У., Буторына І.А., Галяш Г.А., 2021; © Жуковіч М.В., 2022), третьего (Жуковіч М.В., 2023) и четвертого классов (© Жуковіч М. В., 2018) дети знакомятся не только с литературными произведениями белорусских писателей и поэтов, но и с литературно обработанными произведениями белорусского народного творчества. Именно через знакомство с белорусским фольклором дети получают представление об обрядах, обычаях и традициях белорусского народа, которые являются важнейшим компонентом его исторической памяти, обеспечивающим сохранение этнокультурной самобытности белорусов. В свою очередь, русский фольклор также является компонентом учебных пособий по предмету «Литературное чтение» для всех классов начальной школы (© Воропаева В.С., Куцанова Т.С., Стремек И.М., 2018; © Стремек И.М., 2021), тем самым акцентируя общность восточнославянского культурогенеза и единство нормативно-ценностного регулирования социальной деятельности.

Важнейшую роль в формировании исторической памяти детей играет изучаемый учащимися в начальной школе учебный предмет «Человек и мир», название которого подчеркивает его социализационное значение и функциональную роль в воспитании патриотизма и гражданственности. Согласно учебной программе по учебному предмету «Человек и мир» для I–III классов учреждений образования, реализующих образовательные программы общего среднего образования с русским языком обучения и воспитания, утвержденной постановлением Министерства образования Республики Беларусь 18.07.2023 № 198, в качестве одной из основных задач обучения по данному учебному предмету выступает формирование уважительного отношения к семье, к своей малой родине, к стране, её истории, культуре, природе; чувства гордости за ее достижения, а также потребности участвовать в посильной деятельности на благо своей страны и общества. Более развернуто и детализировано цели обучения представлены в учебной программе по учебному предмету «Чалавек і свет. Мая Радзіма – Беларусь» для IV класса учреждений образования, реализующих образовательные программы общего среднего образования с белорусским и русским языками обучения и воспитания, также утвержденной постановлением Министерства образования Республики Беларусь 18.07.2023 № 198. В данной учебной программе сказано, что содержательный блок «Мая Радзіма – Беларусь» реализует функцию пропедевтического обучения, необходимого для обеспечения оптимального перехода к систематическому изучению истории Беларуси на II ступени общего среднего образования.

В учебном пособии для четвертого класса «Чалавек і свет. Мая Радзіма – Беларусь» (© Паноў С.В., Тарасаў С.В., 2018) уже в обращении к ученикам артикулируется необходимость изучения ими исторического прошлого и культурного наследия белорусского народа. В пособии объясняется происхождение этнонимов «Беларусь» и «белорусы», раскрываются специфика восточнославянского менталитета и картина белорусского этногенеза, дается характеристика исторических форм государственности на белорусских землях в контексте их историко-генетической связи с современной Республикой Беларусь, оценивается культурная значимость исторических памятников страны. В процессе работы с учебником дети получают представление о традиционных белорусских народных праздниках, понимают общественное значение памятных дат и государственных праздников

республики, осознают горечь трагедии и нравственное значение подвигов белорусского народа в годы Великой Отечественной войны. Посредством ознакомления с биографиями таких выдающихся исторических личностях, как Рогнеда, Кирилл Туровский, Ярослав Мудрый, Всеслав Чародей, Ефросиния Полоцкая, Франциск Скорина, Симеон Полоцкий, Янка Купала, Якуб Колас и т.д. авторами учебного пособия осуществляется персонификация исторического развития белорусского народа, акцентирующая его историческую субъектность в мировом процессе цивилизационного развития всего человечества. В результате полученные при изучении учебного предмета «Чалавек і свет. Мая Радзіма – Беларусь» знания и навыки позволяют учащимся: осознанно идентифицировать себя в окружающей социокультурной среде как уроженца Беларуси и белоруса по национальности; сформировать личностное ощущение исторической преемственности с предками; сформировать бережное отношение к историко-культурному и природному наследию страны.

Содержание воспитательного компонента определяет формирует целенаправленная педагогическая деятельность по формированию разносторонне развитой, нравственно зрелой, творческой личности обучающегося, представленная в начальной школе в виде системы мероприятий различного характера (мировоззренческого, правового, информационного, организационного и т.д.). Организация систематического воспитательного взаимодействия с детьми в учебной и внеклассной работе реализуется на плановой основе посредством современных воспитательных технологий и методик (индивидуального взаимодействия, группового взаимодействия, выявления и развития творческих способностей личности, индивидуального рефлексивного самовоспитания и т.д.), применяемых в рамках традиционных для начальной школы форм воспитательной работы (мероприятия, дела, игры). В рамках данного воспитательного взаимодействия, помимо других целей и задач воспитательной работы в начальной школе, обеспечивается формирование исторической памяти учащихся, воспитание уважительного отношения к государственным символам (гербу, флагу, гимну Республики Беларусь) и органам государственной власти страны.

Однако большую эффективность в решении задачи формирования исторической памяти учащихся начальной школы, как представляется, показывают те формы и направления воспитательной работы, которые предполагают координацию и взаимодействие педагогов начальной школы с другими акторами образовательной и социокультурной сфер.

Во-первых, это тематические экскурсии учащихся в организованном составе в белорусские государственные музеи. Так, согласно соглашению о сотрудничестве между Министерством культуры Республики Беларусь и Министерством образования Республики Беларусь в области музейного дела от 12 сентября 2022 г., в редакции от 12 декабря 2023 г. (по использованию ресурсов музеев Республики Беларусь в патриотическом воспитании детей и молодежи), в стране установлен единый день для бесплатного посещения музеев (последняя среда месяца) учащимися, получающими общее среднее, профессионально-техническое, среднее специальное образование с бесплатным экскурсионным сопровождением по постоянным и временным экспозициям (за исключением коммерческих временных экспозиций). Кроме того, разработан и утвержден перечень тем для проведения учебных занятий в форме экскурсий в рамках реализации проекта «Урок в музее», согласно которому ученики начальной школы при изучении ряда учебных предметов («Мая Радзіма – Беларусь», 4 класс; «Літаратурнае чытанне», 3–4 классы; «Изобразительное искусство», 3–4 классы и т.д.) получили возможность не только ознакомиться с определенными музейными артефактами, но и благодаря рассказу профессионального экскурсовода получить полное представление о той исторической эпохе, в которую они были созданы. Необходимо подчеркнуть, что экскурсии осуществляются в известные белорусские государственные музеи с богатейшими экспозициями и давними традициями просветительской деятельности детей и молодёжи (Белорусский государственный музей истории Великой Отечественной войны, Белорусский государственный музей народной архитектуры и быта, Национальный исторический музей Республики Беларусь, Мемориальный комплекс «Брестская крепость-герой», Национальный историко-культурный музей-заповедник «Несвиж», Музей «Замковый комплекс «Мир», Государственный литературный музей Янки Купалы, Государственный литературно-мемориальный музей Якуба Коласа и т.д.).

Во-вторых, это Республиканская Неделя туризма и краеведения для детей и молодежи, которая в текущем году проводится в учреждениях образования страны в период с 24 по 30 мая 2024 года. Мероприятия Недели, организуемой Республиканским центром экологии и краеведения при поддержке Министерства образования Республики Беларусь, проводятся с целью повышения качества и активизации работы учреждений образования страны по формированию у молодого поколения гражданско-патриотических качеств, национального самосознания, духовной культуры, воспитанию уважения к достижениям своего народа, к его богатой истории и культуре. Проведение данных

мероприятий способствует вовлечению детей и учащейся молодежи в культурно-познавательную деятельность, направленную на изучение истории малой родины, сохранение героического наследия белорусского народа, систематизацию знаний об историко-культурных и природных достопримечательностях Беларуси. Специально для учащихся начальной школы предусмотрен конкурс «Па старонках Дзённіка вандроўніка», организуемый в рамках республиканской акции «Я гэты край Радзімаю заву», которые фиксируют посещенные объекты историко-культурного и природного наследия различных регионов страны с представлением своих впечатлений и эмоций в творческой работе в виде заметки «З алоўкам у вандроўку».

В-третьих, это Всебелорусский диктант «Я расскажу о Победе» диктанта (на белорусском и русском языках), целью которого является сохранение памяти о Великой Отечественной войне, повышение исторической грамотности и патриотического потенциала детей и учащейся молодежи. Всебелорусский диктант проводился во всех школах страны 3 мая 2024 года в честь 80-й годовщины освобождения Беларуси от немецко-фашистских захватчиков и в рамках Всебелорусского патриотического проекта «Память поколений во имя будущего». В качестве его организаторов выступили Республиканский центр экологии и краеведения совместно с Академией образования при поддержке Министерства образования Республики Беларусь. В определенной степени данный диктант можно рассматривать как средство имплементации базовых исторических метанарративов, характеризующих легитимизированную картину прошлого белорусского народа, в образовательную деятельность школы.

В-четвертых, это героико-патриотический проект «История моей семьи», который проводился в учреждениях образования Минской области в июне – июле 2024 года с целью сохранения исторической памяти о героизме и подвигах белорусского народа в годы Великой Отечественной войны. Формат реализации творческого проекта предполагает создание альбома (книги) «Альбом памяти моей семьи» в виде мини-исследования о событиях 1941–1945 гг. в семейной истории, включающего в себя фото- и документальный биографический материал о представителях семьи, которые участвовали в Великой Отечественной войне на фронтах и в тылу, являлись очевидцами событий этого исторического периода. Данный проект позволяет актуализировать сохранение исторической правды как индивидуальный поступок ребенка, обеспечить преемственность поколений и реализовать воспитательный потенциал творческого мини-исследования, связывающего воедино прошлое и настоящее семьи, общества и государства.

Таким образом, формирование исторической памяти учащихся начальной школы представляет собой сложный и комплексный процесс, включающий в себя образовательные и воспитательные компоненты, реализация которых предполагает как учет возрастных особенности обучающихся, так и высокий уровень педагогического мастерства учителя. При этом необходимо учитывать, что данный процесс протекает в определенном социокультурном контексте, оказывающим многофакторное влияние как деятельность педагогов и других акторов образовательной деятельности. Так, для современного этапа исторического развития человечества характерно ожесточение «борьбы за коллективное понимание образов и смыслов прошлого, активизация попыток создания новых, синтетических форм памяти, основанных на возможностях новых технологий, манипулировании» [7, с. 9]. Данная ситуация актуализирует необходимость учета негативного влияния глобализационного контекста, в том числе при подготовке учителей в учреждениях высшего образования педагогического профиля в контексте формирования у них необходимых профессиональных компетенций.

Список литературы:

1. Русецкий В.Ф. Целевые ориентиры развития дошкольного, общего среднего и специального образования в целях раскрытия потенциалов личности // *Веснік адукацыі*. 2023. № 4. С. 5–14.
2. Гусаков В.Г. Историческая память и патриотизм – фундаментальные ценности белорусского общества и государства // *Историческая память и патриотизм – важнейшие нравственные ориентиры и факторы консолидации белорусского общества и государства в условиях современных вызовов и угроз: сб. материалов по итогам Междунар. науч.-практ. конф., 23 марта 2021 г., Минск; под общ. ред. Л.С. Ананич / Акад. упр. при Президенте Республики Беларусь. – Минск: Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 2021. – С. 25–30.*
3. Денисова Н.Ф., Бровчук Н.М. Историческая память белорусов: социологический анализ // *Вест. Нац. акад. наук Беларусі. Сер. гуманіт. навук*. 2018. Т. 63, № 1. С. 21–32.
4. Социокультурные практики населения Беларуси в условиях цифровой трансформации / Д.К. Безнюк [и др.]; науч. ред. Д.К. Безнюк; Нац. акад. наук Беларусі, Ин-т социологии. – Минск: Беларуская навука, 2022. – 195 с.

5. Коваленя А.А. Чтобы жить не по лжи – молодому поколению важно знать историю своего народа // Историческая память: Великая Победа, добытая единством: материалы Междунар. парламент. конф., Минск, 14–15 июня 2022 г. / сост.: В.Л. Лакиза, А.М. Литвин; редкол.: В.П. Андрейченко (пред.) [и др.]; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории. – Минск: Беларуская навука, 2024. – С. 26–47.

6. Мысливец Н.Л. Историческая память: к вопросу о ее методологическом статусе // Журнал Белорусского государственного университета. Социология. 2023. № 3. С. 9–20.

7. Социальная память молодежи государств-участников евразийской интеграции: монография / под общ. ред. Г.И. Осадчей, А.А. Кочербаевой, М.Л. Вартановой. – Бишкек.: Изд-во КРСУ, 2023. – 274 с.

УДК 37.014.3

РЕФЛЕКСИЯ ПО РЕЗУЛЬТАТАМ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ КАК УСЛОВИЕ ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

¹Абдирахманова Б.Б., ²Ахметкаримова К.С., ²Амирбекова М.Р.

¹Опорной средней школы им. Б.Адамбаева, Жамбылской области Сарысуского района, с.Саудакеит, Казахстан

²Карагандинский университет им. Е.А.Букетова, г.Караганда, Казахстан

Изучение проблем, связанных с рефлексивной деятельностью учителя начальной школы, показало, что рефлексия играет ключевую роль в становлении и развитии, так как позволяет педагогу анализировать и улучшать свою профессиональную практику, осознавать успехи и неудачи, а также выявлять области для дальнейшего совершенствования [1]. Следует отметить, что Д.Дьюи, Д.Шон и Л.С.Выготский предложили свое видение основных значений рефлексии в работе учителя начальных классов, которое практически не расходится между их подходами [2;3;4]:

1. *Повышение профессиональной компетентности*: Регулярное осмысление своего опыта помогает учителю улучшать методы преподавания, адаптировать подходы к обучению и учитывать индивидуальные особенности учеников.

2. *Саморазвитие*: Рефлексия способствует личностному росту учителя, формирует критическое мышление и помогает развивать эмоциональный интеллект. Это улучшает взаимодействие с учениками, коллегами и родителями.

3. *Улучшение учебного процесса*: Осознанный анализ своих действий позволяет педагогу корректировать учебные стратегии, что способствует лучшему усвоению материала учениками и созданию благоприятной образовательной среды.

4. *Профилактика профессионального выгорания*: Рефлексия помогает учителю выявлять факторы стресса и находить пути для эмоциональной разгрузки, что способствует поддержанию высокого уровня мотивации и удовлетворенности работой [3;4].

Как видим, рефлексия, по их мнению, является важным инструментом как для непрерывного профессионального роста, так и повышения качества педагогической деятельности.

Например, Д.Дьюи одним из первых обратил внимание на рефлексивную как на ключевой аспект профессионального развития. В своей работе он подчеркивал, что рефлексия позволяет учителю осмысливать свой опыт и учиться на практике [2]. Д.Шон детализировал концепцию «рефлексии в действии» и «рефлексии после действия» и утверждал, что способность педагога анализировать свою деятельность как в процессе, так и после завершения урока, способствует его профессиональному росту [3].

В этом мы убедились в период прохождения уровневых курсов по программе, разработанной тренерами курсов повышения квалификации в центре педагогического мастерства совместно с преподавателями Кембриджского университета факультета «Образование».

В ходе обучения на курсах сформировалось стойкое убеждение в том, что необходимо внесение изменений в свою практику. Являясь «стержневой фигурой в совершенствовании деятельности школ и обеспечении успешности обучения учеников» [1, с. 4], пришло осознание того, что мы должны измениться сами и научиться «организовывать занятия в соответствии с задачами, способствующими развитию знаний, идей, навыков у учеников» [1].

Изучение проблемы в рамках данной статьи показывает, что с точки зрения социо-конструктивистской теории обучения, «развитие мышления учащихся происходит в условиях

взаимодействия имеющихся знаний с новыми, либо со знаниями, полученными в классе из различных источников: от учителя, сверстников, из учебников» [1]. В процессе своей практической деятельности мы увидели, что реализация этих идей дает возможность внести изменения и в собственную практику преподавания и обучения.

Очевидным для нас в процессе изучения влияния рефлексии на развитие профессиональной деятельности стал тот факт, что подбор заданий по таксономии учебных целей по Б.Блуму для обучающихся способствовал тому, что они самостоятельно «добывали» новые знания, поскольку им приходилось работать в зоне ближайшего развития по Л.С.Выготскому [4]. Ученики принимали активное участие в учебном процессе. Весь процесс обучения был построен таким образом, чтобы после каждого этапа урока учащиеся могли прибегнуть к формативному самооцениванию или взаимооцениванию, как в парной, так и в групповой работе, реализовали работу внутри «черного ящика» (рис. 1) [1, С.153]. «Работа внутри черного ящика» - это метафора, часто используемая в педагогике и теории обучения, чтобы описать процессы, происходящие внутри ученика во время обучения, которые внешне не видны. Термин «черный ящик» предполагает, что мы не знаем точно, что происходит внутри, но можем наблюдать входные (информация, обучение) и выходные (результаты, успеваемость) данные. Этот рисунок подчеркивает, что учителя и педагоги могут влиять на входы (инструкции, обучение), но не всегда могут напрямую наблюдать и контролировать процессы, происходящие внутри «черного ящика» - когнитивного мира ученика.

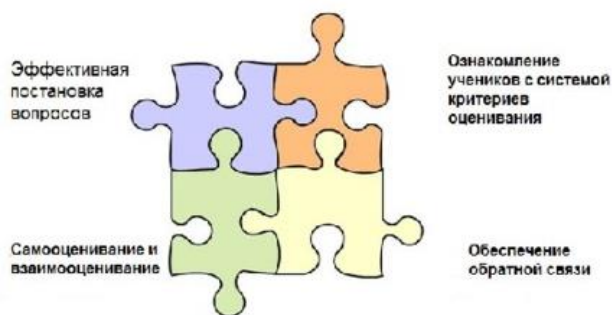

Рисунок 1. Развитие самооценивания учащихся

Казахстанские ученые так же активно публикуют исследования, касающиеся профессионального развития педагогов начального и среднего образования, с акцентом на рефлексию как один из ключевых компонентов (Алимкулова Г.Х., Жанасова А.М., Турмаганбетова А.Б. и др.) [5]. Эти ученые занимаются развитием педагогической науки в Казахстане, в том числе исследованием проблематики рефлексии в работе учителей начальных классов, подчеркивая её важность для их профессионального развития.

Итак, учитывая рекомендации известных ученых и практиков мы планировали серию последовательных уроков по познанию мира во 2 классе, попытались определить, какие трудности предстоит преодолеть ученикам на уроке (таблица 1). В ходе наблюдений мы выявили следующие проблемы: боязнь высказать своё мнение перед всем классом, эмоциональное напряжение учащихся на уроке, неуверенность в себе, затруднения при самостоятельном выполнении заданий по таксономии Блума. В ходе анализа нашего опыта преподавания и обучения было установлено, чтобы преодолеть данные барьеры и дать возможность учащимся чувствовать себя на уроке комфортно, активно взаимодействовать и общаться друг с другом, учителю необходимо было создать коллаборативную среду, вовлечь учащихся в совместную беседу, диалог. Благоприятная среда раскрепощает ученика и чувство беспокойства у детей проходит (А.Маслоу).

Наблюдая за детьми на уроках, мы обратили внимание на то, что «достигнутый успех повышает самооценку обучающегося, неудача понижает ее» [6]. Учеников нельзя обманывать пустыми похвалами и незаслуженными поощрениями, нельзя создавать элиту в классе. Они должны осознать значимость и необходимость ответственности за свое обучение. В процессе выполнения заданий учениками мы установили, что они демонстрируют самооценку косвенного опыта - «Если они могут это делать, я тоже смогу это сделать» [1, с.123]. Например, ученик категории С (менее успешный ученик с ООП), выполняя задания по составлению рассказа в группе о том, кто обеспечивает семью одеждой, продуктами и предметами быта, назвал место где он работает и сделал вывод о профессии

отца. Тем самым внес свой вклад в групповую работу. Когда ученик видит, что кто-то из более знающих сверстников добивается успеха в чем-то, то его самооэффективность так же повышается.

Совместное целеполагание позволяет вовлечь учеников в процесс обучения, делает их активными его участниками и помогает им «формировать и развивать собственное мышление»

Рефлексируя по результатам собственной деятельности учитель начинает осознавать, что важным условием для когнитивного развития младших школьников является диалог, следует выходить и за рамки привычной формы «учитель-ученик», создавать условия для взаимодействия через парную и групповую формы работы, организацию различных типов бесед и постановку вопросов «низкого и высокого порядка»

Таблица 1 - Фрагмент краткосрочного (поурочного) плана урока

Раздел:	«Всё обо всём»				
Класс: 2					
Тема урока:	Почему люди трудятся?				
Цели обучения в соответствии с учебной программой:	2.1.1.4 определять структуру семейных потребностей в предметах потребления и источники их поступления на основе наблюдений и опроса.				
Цели урока:	<p>Все знают и понимают сущность семейных потребностей в предметах потребления и источники их поступления (родители работают, получают заработную плату), могут определить структуру семейных потребностей на основе своих наблюдений и опроса.</p> <p>Большинство могут анализировать значимость и необходимость предметов потребления и определять источники их поступления на основе наблюдений и опроса (почему родители трудятся, что представляют результаты труда).</p> <p>Некоторые могут оценивать эффективность трудовой деятельности в разных сферах и сделать вывод о необходимости и важности труда в жизни человека.</p>				
ХОД УРОКА:					
Этап урока/Время	Действия педагога	Действия ученика	Работа с ООП	Оценивание	Ресурсы
2. Середина урока. 5 – 40 мин	<p>1. Актуализация жизненного опыта. Целеполагание. (ГР) Групповая работа. Беседа по вопросам:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Подумайте и ответьте - что такое <i>труд</i>? - Для чего люди трудятся? - Какие <i>профессии</i> у ваших родителей? Где и кем они работают? <p><i>Обратная связь:</i> Почему ваши родители трудятся? Что нового о труде вы узнали?</p> <p>(КР) Работа в коллективе. Работа с иллюстрациями:</p> <ul style="list-style-type: none"> - На столах в каждой группе лежат рисунки, рассмотрите их внимательно, подумайте, как люди совместным трудом создают всё необходимое для жизни? 	<p>Дескриптор: Учащиеся рассматривают картинки с профессиями, предметами быта, одежды, продуктов питания, размышляют, обсуждают и группируют их по признакам. Отвечают на вопросы учителя</p> <p>Дескриптор: Составляют рассказ о том, кто обеспечивает семью одеждой, продуктами и</p>	<p>Рассматриваю т картинки, принимают участие в их сортировке, участвуют в беседе и отвечают на поставленные вопросы</p> <p>Принимают участие в составлении рассказа о том, кто обеспечивает семью одеждой,</p>	 <p>Оценивают работу жестами</p>	Учебник Стр 19

	<p>- Откуда в твоей семье появляются одежда, продукты и предметы быта?</p> <p>- Как вы думаете, благодаря каким профессиям созданы одежда, продукты и предметы быта?</p> <p>- Найдите картинки, которые показывают кто создает одежду для нас, продукты и предметы быта и назовите их профессии.</p> <p>- Составьте рассказ в группе о том, кто обеспечивает вашу семью одеждой, продуктами и предметами быта?</p>	<p>предметами быта</p> <p>Называют профессии благодаря которым созданы одежда, продукты и предметы быта для семьи, составляют рассказ</p>	<p>продуктами и предметами быта</p> <p>Работают по картинке в учебнике</p>		
--	--	---	--	--	--

Наблюдения за опытом коллег позволило нам установить, что ранее большее количество вопросов было на запоминание и воспроизведение, т.е. на краткосрочную память. Теперь же использовались вопросы высокого порядка и оценочные вопросы. Это позволит не только развивать навыки критического мышления, но и поможет активно включить учеников всех категорий в диалог и обсуждение. У большинства коллег на уроках, особенно начинающих, мы наблюдали следующее: они часто пытались «помочь» ученикам ответить или дать ответы за них. Поэтому им было рекомендовано на рабочий стол приклеить слова «2 секунды», которые напоминали бы им о том, что нужно дать время учащимся обдумать или переформулировать свои ответы.

В силу отсутствия педагогического опыта, для начинающих учителей трудность заключалась в формативном оценивании учащихся. «Оценивание не является лишь техническим приёмом. За любой используемой формой оценивания значатся не только объективные нормы и стандарты, но и понятия о развитии, обучении и мотивации ученика, а также ценности, касающиеся таких категорий, как самооценка, способности и усилия (Александр, 2001)» [6]. Понимая важность оценивания и его цели, на проведенных уроках старались использовать различные формы и стратегии (разработка критериев с учащимися, само- и взаимооценивание, «Большой палец», «Сэндвич», «Три хлопка») [7]. Это позволило признать влияние оценивания на мотивацию учеников, разделить ответственность за собственное обучение с ними и включить их в этот процесс. Первоначально учащиеся оценивали друг друга больше с позиции взаимоотношений («друг – не друг»), и для разрешения этой проблемы перед оцениванием напоминали критерии и демонстрировали, как бы учитель оценил работу.

«Учителя начальных школ должны позиционировать себя в качестве «талантливых наблюдателей», постоянно выявляя проявления способностей или таланта со стороны учеников (Eyre and Lowe. 2002)». Данная идея послужила введению в проведенные уроки дифференцированных заданий, где одаренным ученикам предлагались задания творческого характера. Также сильные ученики использовались в роли консультантов в парной и групповой работе.

Изменение убеждений учителя, подходов и стратегий, несомненно, повысило активность класса, помогло вовлечь в процесс обучения всех учащихся и создать для каждого «ситуацию успеха».

Таким образом, исходя из вышеизложенного, мы можем сделать следующие выводы о значимости рефлексии в профессиональной деятельности учителя:

- необходимый элемент профессионального развития: рефлексия помогает учителю анализировать собственную практику, выявлять сильные и слабые стороны, что способствует постоянному улучшению методов преподавания и обучения;
- средство повышения эффективности обучения: осознание своих действий и их результатов позволяет учителю начальной школы адаптировать подходы к обучению, делая их более эффективными и соответствующими потребностям учеников;

- инструмент личностного роста: рефлексия развивает критическое мышление и эмоциональный интеллект учителя, что улучшает его способность к самооценке и взаимодействию с учениками, коллегами и родителями;

- это профилактика профессионального выгорания: регулярная рефлексия позволяет учителю вовремя замечать факторы, которые приводят к стрессу или неудовлетворенности работой, и находить пути для их преодоления;

- поддержание высокой мотивации: рефлексия дает учителю возможность видеть свои достижения и прогресс, что поддерживает мотивацию и желание продолжать совершенствоваться.

В целом, рефлексия является ключевым фактором для развития профессиональной компетентности и повышения качества образовательного процесса.

Список литературы:

1. Руководство для учителя. Программа повышения квалификации педагогических работников РК «Эффективное обучение». Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016 г., 201 с.

2. John Dewey Society (англ.). www.johndeweyociety.org. Дата обращения: 2 октября 2023.

3. Шон Д. Рефлексивный практик: как профессионалы думают в действии / <http://www.infed.org/thinkers>

4. Выготский Л.С. Мышление и речь /Под редакцией и со вступительной статьей В.Колбановского. М.: Ленинград, 1934, 321 с. <https://www.marxists.org/russkij/vygotsky/1934/thinking-speech.pdf>

5. Алимкулова Г.Х. Интерактивно-модульная технология в обучении русскоязычных школьников казахскому языку как государственному Республики Казахстан: на материале 6-11-х классов»: автореф. дисс. док. пед. наук, Казанский (Приволжский) федеральный университет, 2021 г.

6. Александер Р. J. (2008) Towards Dialogic Teaching. Rethinking classroom talk [На пути к диалоговому обучению: новый подход к обсуждению в классе]. 4th edition, York: Dialogos.

7. Активные методы преподавания и обучения WWW.CPM.KZ 2012 г. 89 с.

ӘОЖ 372.4

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Абенова Р.Т., Тусупова А.М.

Жұмабек Тәшенов атындағы жалпы білім беретін мектебі, Ақмола облысы, Аршалы кенті, Қазақстан

Қазіргі қоғам оқытудың жаңа тәсілдерін талап етеді, әсіресе бастауыш сыныптарда, болашақта табысты оқу үшін қажетті білім, Дағдылар мен дағдылардың негізі қаланады. Оқытудың интерактивті әдістері сұранысқа ие бола бастады, өйткені олар білімді жеткізіп қана қоймайды, сонымен қатар оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау, мәселелерді шешу, ынтымақтастық және тиімді қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастырады. Бастауыш сынып оқушыларын оқытудың қиындығы олардың жас ерекшеліктеріне байланысты: бұл жастағы балалар оңай алаңдайды және үнемі мотивацияны қажет етеді. Осыған байланысты дәстүрлі оқыту әдістері жиі жеткіліксіз болып шығады және интерактивті технологияларды қолдану алдыңғы қатарға шығады. Бұл мақаланың негізгі мақсаты – бастауыш білім берудегі интерактивті әдістердің тиімділігін және олардың оқу нәтижелеріне әсерін талдау.

Оқытудың интерактивті әдістерінің теориялық негіздері.

Оқытудың интерактивті әдістері оқушыларды оқу процесіне белсенді тартуға бағытталған заманауи педагогикалық технологиялардың ажырамас бөлігі болып табылады. Интерактивтілік оқу процесіне қатысушылардың (мұғалім — оқушы, оқушы — оқушы) өзара іс-қимылын болжайды, бұл оқуға деген ынта мен қызығушылықты арттырады.

Интерактивті оқыту әдістері дәстүрлі оқыту әдістерінен оқу үрдісінде оқушылардың өзінің өмірлік тәжірибелерін пайдалану арқылы есте берік сақтауымен, мәліметтерді талдап, жинақтау арқылы жеке және кәсіптік қабілеттерін аша алуымен ерекшеленеді. Дегенмен, интерактивті оқыту қажетті ақпаратты игеруге уақытты көбірек бөлуді, бағалауда жана, күрделі өлшемдерді қолдануды қажет етеді және оқушылардың танымдық іс -әрекетін басқаруда тәжірибесі аз мұғалімдерге көптеген қиындықтар туғызады.

Инновациялық әдістердің ең негізгісінің бірі – «интерактивті оқыту әдісі» Бұл әдістің негізгі қағидасы – педагогикалық қарым-қатынас пен қарым-қатынас диалогі арқылы жеке тұлғаны қалыптастырып дамыту [1].

Интерактивті оқыту – бұл, ең алдымен оқушы мен мұғалімнің қарым-қатынасы тікелей жүзеге асатын сұхбаттасып оқыту болып табылады.

Бастауыш мектепте жиі қолданылатын интерактивті әдістердің ішінде мыналар бар:

1. *Жоба әдісі*. Бұл әдісте студенттер өз бетінше немесе топтарда нақты өмірмен байланысты болуы мүмкін ұзақ мерзімді тапсырма бойынша жұмыс істейді. Мысалы, студенттерден қоршаған орта тақырыбын зерттеу, экожүйелердің макеттерін жасау немесе эксперименттер жүргізу сұралуы мүмкін. Бұл әдіс сыни тұрғыдан ойлау, өзін-өзі ұйымдастыру және нәтиже үшін жауапкершілік дағдыларын дамытады.

2. *Ситуациялық есептер әдісі (кейс-әдіс)*. Бұл әдіс талдауды және шешімдерді табуды қажет ететін нақты жағдайларды талдауды қамтиды. Кіші мектепте кейс-әдістер әр түрлі әлеуметтік жағдайларды модельдеуді қамтуы мүмкін, мұнда оқушылар өздерінің білімдері мен логикасын қолдана отырып, қайшылықты немесе күрделі жағдайлардан шығудың жолын табуы керек.

3. *Модельдеу және рөлдік ойындар*. Рөлдік ойындарда оқушылар алған білімдерін іс жүзінде қолдануға мүмкіндік беретін рөлдерді алады. Мысалы, тарих сабақтарында студенттер тарихи тұлғалардың рөлдерін ойнай алады, бұл тарихи оқиғалар мен олардың маңыздылығын жақсы түсінуге көмектеседі.

4. *Ойын технологиясы*. Ойындар арқылы оқыту-бастауыш сынып оқушылары үшін ең тиімді әдістердің бірі. Математикалық есептерді шешуді, ғылыми эксперименттерді немесе шығармашылықты дамытуға арналған тапсырмаларды қамтитын ойындар балаларды оқу процесіне тартуға және оны қызықты етуге көмектеседі [2].

Тағы қосымша интерактивті әдістерге келесі жұмыс түрлері жатады: проблемалық шығарма әдістері, презентациялар, пікірталастар, топпен жұмыс, «миға шабуыл» әдісі, сын тұрғысынан ойлау әдісі, зерттеулер, іскерлік ойындар, рөлдік ойындар, «инсерт» әдісі, сахналау, тест сынағы әдісі, дебат, т.б.

Психологиялық зерттеулер оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуы олардың когнитивті дамуын жақсартатынын көрсетеді [3]. Топтардағы өзара әрекеттесу әлеуметтік интеллект пен эмоционалды сауаттылықты дамытады, сонымен қатар оқушыларға қарым-қатынас орнатуды және жанжалдарды шешуді үйренуге көмектеседі.

Интерактивті әдістердің тиімділігін эмпирикалық зерттеу.

2023-2024 жж. екі мектептің оқушылары арасында жүргізілген зерттеу әртүрлі оқыту әдістерінің тиімділігіне талдау жасады. Бір мектепте (бақылау тобында) мұғалімнің жаңа материалды түсіндіруі және үй тапсырмасын орындау сияқты дәстүрлі оқыту әдістері қолданылды. Екінші мектепте (эксперименттік топ) топта жұмыс істеу, интерактивті тақталарды пайдалану, рөлдік ойындарға қатысу және мультимедиялық презентацияларды пайдалану сияқты интерактивті әдістерді қолдануға баса назар аударылды.

Зерттеу екі оқу жылына созылды және оның нәтижелері келесі тенденцияларды көрсетті:

1. Интерактивті әдістерді қолдана отырып оқыған оқушылар, әсіресе әдебиет және қоршаған әлем сияқты шығармашылықты қажет ететін пәндерде тесттерде жоғары балл жинады.

2. Эксперименттік топта оқу процесіне қатысудың жоғары деңгейі атап өтілді. Балалар сабаққа үлкен қызығушылықпен қатысып, талқылауларға белсенді қатысып, өз міндеттерін шешуді ұсынды.

3. Дәстүрлі әдістер қолданылған бақылау тобында оқу процесіне деген қызығушылық деңгейі төмен болды, ал оқушылар материалды игеруде қиындықтарға тап болды, әсіресе топтық жұмыс немесе шығармашылық ойлау қажет болған жағдайда.

Сонымен қатар, интерактивті әдістер оқушылардың әлеуметтік бейімделу деңгейін арттыруға көмектесті. Эксперименттік топта балалар сыныптастарымен оңай тіл тапты, ынтымақтастық дағдыларын дамытты және бір-бірімен өзара әрекеттесу процесінде қақтығыстарды шешуді үйренді.

Нәтижелерді талдау.

Зерттеу нәтижелері интерактивті оқыту әдістерінің дәстүрлі әдістермен салыстырғанда айтарлықтай артықшылығы бар екенін көрсетті. Біріншіден, олар оқудың тұрақты мотивациясын қалыптастыруға ықпал етеді, өйткені олар оқу процесін қызықты және қызықты етеді. Оқушылар ақпаратты пассивті түрде қабылдап қана қоймай, оны талқылауға және тәжірибеде қолдануға белсенді қатысады.

Екіншіден, интерактивті әдістер командада жұмыс істеу, мәселелерді шешу және шығармашылық ойлау сияқты маңызды дағдыларды дамытады. Бұл дағдылар оқу нәтижелерін

жақсартуға ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар оқушыларды болашақ кәсіби және өмірлік жағдайларға дайындайды.

Сондай-ақ, интерактивті әдістер оқушылардың танымдық қабілетін жақсартатынын атап өткен жөн. Оқу процесіне белсенді қатысу есте сақтау, зейін және логикалық ойлаудың дамуын ынталандырады. Топтық жұмыс барысында балалар жоспарлауды, талдауды және қорытынды жасауды үйренеді, бұл олардың жалпы интеллектуалды дамуына оң әсер етеді.

Жүргізілген талдау негізінде бастауыш сыныптарда интерактивті әдістерді қолдану оқытудың тиімділігін едәуір арттырады деп қорытынды жасауға болады. Бұл әдістер оқу үлгерімін жақсартып қана қоймайды, сонымен қатар маңызды әлеуметтік және когнитивті дағдыларды дамытады. Бастауыш сынып мұғалімдеріне интерактивті әдістерді оқушылардың жеке ерекшеліктеріне және оқу пәндерінің ерекшеліктеріне бейімдей отырып, олардың педагогикалық практикасына белсенді түрде енгізу ұсынылады.

Болашақта зерттеудің перспективалық бағыттары интерактивті әдістердің білім беру нәтижелеріне ұзақ мерзімді әсерін талдау және олардың балалардағы эмоционалды интеллекттің дамуына әсерін зерттеу болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бережнова, Е. В. Интерактивные методы обучения в начальной школе. – М.: Просвещение, 2015.
2. Червяков, И. П. Интерактивные технологии в образовании. – СПб.: Питер, 2020.
3. Ивашенко, С. В. Психолого-педагогические основы интерактивного обучения. – Воронеж: ВГУ, 2018.

УДК 373.5.016:796.29-053.6

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕ АЛАТЫН ОРНЫ

¹Абильдина С.К., ²Д.Спулбер, ¹Әбілмажит Б.М.

¹Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

²Генуя университеті, Генуя қ., Италия

Қазақ халқының өзіне тән жылдар бойы қалыптасып атадан балаға жалғасып отыратын ұлттық дәстүрлері, әдет-ғұрпы, тәрбие мектебі бар. Халықтық педагогика қазақ халқының ұлттық тәжірибелері мен тағылымдарының мол қазынасы. Солардың ішінде ұлт ойындарының алатын орны ерекше. Балалардың ой-өрісін, дүниетанымын, жоғары адамгершілік, ізгілік тұлғасын қалыптастыруға көп көмегін тигізеді. Ойын арқылы баланың дене құрылысы жетіліп, өзі жасаған қимылына сенімі артады. Баланың бойында ойлау, тапқырлық, шыдамдылық, төзімділік, ептілік, ұйымдастырушылық, белсенділік сияқты қасиеттері қалыптасады. Әр бала өз денесін жан-жақты жетілдіру үшін қимыл-қозғалыста болуы керек. Ол үшін әрбір тұлға бос уақытында дене шынықтырумен айналысу қажет екенін өмір көрсетіп отыр.

2014 жылы қабылданған Қазақстан Республикасының дене шынықтыру және спорт заңында «... дене тәрбиесі дені сау, дене бітімі және рухани жағынан жетілген, моралдік жағынан табанды жеткіншек ұрпақты қалыптастыруға, адамның денсаулығын нығайтуға, жұмыс қабілетін арттыруға, шығармашылық ғұмырлығы мен өмірін ұзартуға бағытталған педагогикалық процесс» екендігін атап көрсетеді [1].

Дене тәрбиесі арқылы қажетті қимыл-қозғалыс түрлерін жасау тәсілдерін үйреніп, оларды сабақтан тыс уақытта өз беттерімен орындай алатын дәрежеге жету үшін үнемі спорт жаттығуларымен таныс болуы керек. Мектеп оқушылары, соның ішіндегі бастауыш сыныптағы балалар дене шынықтыру пәні сабақтарында қажетті қимыл-қозғалыс түрлерін, гимнастика, жеңіл атлетика, жалпы дамыту, акробатика, көркем гимнастика жаттығулары, сонымен қатар спорт жаттығуларының түрлері мен әдіс-тәсілдерін үйренеді. Мектеп қабырғасында жүріп дене шынықтыру сабағына ерекше көңіл бөлген дұрыс. Себебі дене шынықтыру жаттығулардың жай ғана үйреніп қою жеткіліксіз. Олардың пайдалы екенін түсініп, бос уақытта өздері қалаған спорт түрімен айналысуға бағыт-бағдар беріп отыратын пән мұғалімі және ата-ана болып табылады. Сондықтан мектеп қабырғасында жүрген оқушылар спорт түрімен жүйелі түрде айналысу қажет екенін түсіндіре отырып айту педагогтың алдына қойған басты мақсаты. Спортпен үзбей шұғылданған бала күшті де батыл, икемді де төзімді,

сымбатты да сұлу болып өседі. Болашақта еліміздің намысын қорғап, әлемге атын шығаратын спортшы да мектеп балаларының арасынан шағады.

Ұлттық ойындар қазақ халқының мәдени мұраларының ішіндегі ең маңызды орынға ие түрі болып табылады. Қазақтың ұлттық ойындары ептілікті, ерлікті, өжеттілікті, батылдылықты, шапшаңдықты, тапқырлықты, табандылықты қажет етеді. Сондай-ақ ұлттық ойындар әділдік пен адамгершіліктің жоғары ұстанымдарына негізделген. Қазақтың көкпар, сайыс, күрес, теңге алу, қыз қуу сияқты ұлттық ойындары спорттық сипатпен бірге үлкен тәрбиелік маңызға да ие. Ұлттық ойындар елдің өмірімен тығыз байланысты, оның шарушылық, экономикалық, әлеуметтік тұрмысынан туған. Қазақ халқының өмірінде ойын араласпаған бірді-бір тұрмыс шарушылық саласы жоқ десе де болады. Ойында үйренудің, күнделікті тұрмысқа пайдаланудың заманымызға сай ұрпақ тәрбиелеуге пайдасы орасан зор. Ойын тынысы кең, алысқа меңзейтін, ойдан-ойға жетелейтін, адамға қиялы мен қанат бітіретін осындай ғажайып нәрсе, ақыл-ой жетекшісі, денсаулық кепілі, өмір тынысы.

Ойын баланың алдынан өмірдің есігін ашып, оның шығармашылық қабілетін оятып, бүкіл өміріне ұштаса береді. В.В. Сухомлинский: «Ойынсыз ақыл - ойдың қалыпты дамуы да жоқ және болуы мүмкін емес. Ойын дүниеге қарай ашылған үлкен жарық терезе іспетті, ол арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірмен ұштасып, өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады. Ойын дегеніміз - ұшқын, білімге құмарлық пен еліктеудің маздап жанар оты», деп анықтама береді [2].

XX ғасырдың басында өмір сүрген этнограф М.Гуннер қазақтың ұлттық ойындарын былайша жіктейді:

1. Жалпы ойындар;
2. Қарсыласу мен күресу сипатындағы ойындар;
3. Ашық алаңқайдағы ойындар;
4. Қыс мезгіліндегі ойындар;
5. Демалыс ойындары;
6. Ат үстіндегі ойындар.

Қазақтың ұлттық қозғалыс ойындарын спорттық ойындардан ажыратып, алғаш рет бөліп қараған ғалым М.Гуннер қазақ ойындарына топтамалық жіктеу жасай отырып, ұлттық ойындарды оқу үрдісінде пайдалануға ұсыныс жасайды [3].

А.И. Левшин ойын-тойлардағы ұлттық спорт түрлеріне ат жарыс, теңге алу, қыз қуу, балуан күресіне тоқталып, қазақ оқушыларының жастайынан ерінбей қимыл-әрекет дағдасын қалыптастыруға ұмтылатынын көрсеткен [4].

Қазақтың белгілі ғалым ағартушылары А.Құнанбаев, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин халық ойындарының балаларға білім берудегі тәрбиелік мәнін жоғары бағалап, өткен ұрпақтың дәстүрі мен алтын құрметтеп, адамдардың ойы мен іс-әрекетін танып түсінуде жастардың эстетикалық, адамгершілік ой талабының өсуіне оның атқаратын қызметін жоғары бағаласа, М.Жұмабаев ойындарды халық мәдениетінің бастау алар қайнар көзі, ойлау қабілетінің өсу қажеттілігі, тілдің, дене шынықтыру тәрбиесінің негізгі элементі деп тұжырымдайды [5].

Кеңес дәуірі жылдарында қазақтың ұлттық дәстүрлі халық ойындары күн тәртібіндегі өзекті мәселе болғанына қарамастан, сол тоталитаризм кезінде дәстүрлі ұлттық ойындарды зерттеген авторлар қатарында М.Тәнекеев, Б.Төтенаев, М.Балғымбаев, Ә.Бүркітбаев, т.б. есімдерін атауға болады. Әсіресе М.Тәнекеевтің қазақтың ұлттық және дәстүрлі ойындарын зерттеген деректерінің өзі жеке мәселе. Оның негізгі еңбектері Қазақстандағы спорт пен дене тәрбиесі саласына арналған.

Ұлттық дәстүрлі халық ойындарының ел арасындағы беделі, тарихи қоғамдағы алатын орны және болашақ ұрпақты өсірудегі қажеттілігі, оның шығу тарихы туралы ғылыми тұрғыдан бізге дейінгі ғалымдар да көп ізденді. Осы мәселеге байланысты зерттелген ғылыми еңбектерді біз хронологиялық шектігіне қарай бірнеше топқа бөліп қарастырамыз.

1. Орыстың отарлау саясаты кезеңіндегі алғашқы орыс әскери шенеуніктері мен миссионерлерінің көшпенділер хақындағы зерттеу жұмыстары;

2. Кеңес заманы кезеңіндегі Орта Азия және Қазақстан халықтарының ұлттық ойындары туралы жазылған ғылыми еңбектер;

3. Мектеп жасына дейінгі балаларды дене шынықтыруға баулу әдістерін педагогикалық сипаттағы бағыт-бағдарлама тұрғысынан зерттелген жинақтар.

4. Тәуелсіз егеменді елдер кезеңіндегі аталған тақырыпқа қатысты ізденістер [6].

Ә.Бүркітбаевтың авторлығымен 2005 жылы жазылған «Спорттық ұлттық ойын түрлері және оның тәрбиелік мәні» жинағында ұлт спорты түрлері мен ұлттық спорт ойындарының балалардың күнделікті өміріндегі алатын орны, тәрбиелік маңызы және ат спорты мен ұлттық ойындардың ережесі қарастырылса, М.Балғымбаевтың «Қазақтың ұлттық спорт ойыны түрлері» (Алматы, 1985) атты

еңбегіндегі ат спортына қатысты бәйгені бастап жорға жарыс, аударыспақ, жамбы ату, аламан бәйге, т.б. жарыс түрлеріне салыстырмалы талдау жасалады [7].

М.Контарович, Л.Михайлованың авторлығымен жазылған еңбекте жыл мезгіліне сәйкес қыс айларында ойналатын ойындар, топ болып ойнайтын, жеке бір балаға арналған далада өткізілетін қимыл-қозғалыс ойындарының әдістемелік нұсқауы берілген. Ойын түрлері мен шарттарын бала жасына қарай бөліп классификация жасап, бірнеше халық ойындарын ұсынған. Олардың ішінде «Қояндар» (2-3 жасарларға), «Аңшы мен ит және қояндар» (4 жастағылар үшін), «Торғай мен мысық» (5-6 жастағыларға арналған) қозғалмалы ойындарын зерттеп, қолданысқа түсірген [8].

Ұлттық ойындар халық педагогикасының бір саласы болып отыр. Ол мындаған жылдар бойы ұрпақтың керегіне жарап, оларды өмірге әзірлеу қажетін өтеуде. Қазақтың ұлттық ойындары тек денені ғана емес, ойды жаттықтырушы да болып табылады. Халық өзін қоршаған дүниенің қыры мен сырын егжей-тегжейлі білуді баланың санасына ойын арқылы жастайынан сіңіре беруді көздеген. Ойын бала табиғатымен егіз, себебі бала ойынсыз өспейді де және дамымайды да. Ойын арқылы бала өмірге әзірленеді, дағдыланады. Мектеп табалдырығын алғаш аттап отырған балалардың ұжымын ұйымдастыруға, олардың дене шынығу сабағын сүйіп оқуына, қатысуына жету үшін ұлттық ойындарын тәрбие құралы деп қарауға болады. Мектеп оқушылары үшін сабақтан тыс уақытта ойналатын ұлттық ойындарын іріктеп оқушының жас ерекшелігіне байланысты ойнауды ұсынған дұрыс. Дене шынықтыру сабағында халық ойындарын пайдалану жасөспірімдердің тек дене тәрбиесіне ғана әсерін тигізіп қоймай, олардың жан-жақты дамуына, сана-сезімінің өсіп, жетілуіне оқу үлгіріміне де айтарлықтай әсер тигізеді. Денсаулық сақтау, білім беру, тәрбиелеу сабақтан тыс уақытта да ұлттық ойындар ойнату барысында да іске асырылады. Сабақтан тыс уақытта ойнатылатын ойын түрлері оқушылардың қимыл-қозғалысқа деген икемділігін арттырып, шығармашылық қабілетін кеңейтеді. Қазақтың ұлттық ойындарын сабақта үзбей өткізу балалардың қозғалыс белсенділігін арттырады, денсаулығын нығайтып, денесінің шынығу деңгейін көтереді. Бұл ақыл-ойдың, мидың қабылдау процесіне де әсер етеді.

Қазақтың ұлттық ойындары – адамның дене, ақыл-ой, адамгершілік қасиеттерінің шындалып өсуіне жан-жақты әсер ететін әмбебап құрал. Ол өзін-өзі тәрбиелеп, өзіне өзі білім берудің бүгінгі біртұтас педагогикалық талаптарға сай келетін дидактикалық негіздегі педагогикалық-әлеуметтік ахуалды байыта түсетін оқу-тәрбие құралы. Ұлт ойындарының бойында тұтас педагогикалық процестің негіздері бар. Тұтас педагогикалық үрдістің құрамына - оқу, оқыту, білім беру, тәрбие, дамыта оқытып, дамыта тәрбиелеу процестерінің табиғи бірлігі жатады. Ал ұлт ойындарының бойына ақыл-ой, адамгершілік, эстетикалық, еңбек, дене тәрбиесінің негіздері қалыптастырылған. Сондықтан ұлт ойындарының әлеуметтік-педагогикалық негіздерін сөз еткенде оның дидактикалық негіздері туралы сөз айтпай өтуге болмайды.

Көптеген тәжірибелер көрсеткендей қазақтың ұлттық ойындары балаларды тәрбиелеуде үлкен маңызға ие болып отыр. Ұлттық ойындардың балалардың ойлау қабілетін арттыруға, күш, төзімділік, ептілік қабілеттерін жетілдіруге көп әсерін тигізеді. Бұдан басқа олардың бір-біріне деген көзқарасын, ұлтаралық қатынастарды нығайтуда үлкен роль атқарады. Қазақ ұлттық ойындарын зерттеу қорытындыларының көрсеткеніндей, олар көптеген қимыл қозғалыстарды қамтиды: жүгіру, лақтыру, секіру, дәлдікке жаттығулар, тепе-теңдікке, жылдамдық - күштілікке, тағы басқа, және де ойынға қатысушылардың ағзасына әртүрлі әсерлер береді. Мысалы, «Ұшты-ұшты», «Көрші-көрші», «Сақина жинау», «Соқыр теке», «Қойыңы қасқыр шапты», «Атқума», «Жаяу көкпар», «Түйетүйе», «Қасқыр мен ешкі», «Күзетшілер», «Арқан тарту» және т.б. ойындарды арқылы мұғалім балаларды қазақ халқының дәстүрімен әдет-ғұрпын жоғалтпай, оны әрі қарай дамытуға, өз ұлтына деген сүйіспеншілігін жастайынан баулып, оны құрметтеуге тәрбиелейді [9].

Мектепте оқушылардың денесін шынықтыруды ұлттық ойындар арқылы іске асыру күрделі педагогикалық маңызды болып табылады. Біз бұл мәселені төмендегідей жолдармен шешу бағыттарын қарастырдық. Бұл бағыттар балаға қажетті барлық қозғалыс дағдыларын жүгіру, секіру, өрмелеу, еңбектеу, лақтыру, тепе - теңдікті сақтауды ұлттық ойын элементтерін енгізе отырып үйрету болып табылады.

Алдымен жүгіру дағдысын қалыптастыруды ұлттық ойын элементтері арқылы үйрету жолдарынан бастадық. Қозғалыс түрлерінің ішінде жүгіру, оқушылардың табиғи жақсы көретін қозғалыс түрлерінің бірі болып табылады. Мектеп жасындағы оқушылар үшін жылдамдыққа жүгіру, алысқа төзімділікке жүгіруге қарағанда мейілінше бағалы болып саналады [10].

Сонымен қазақтың ұлттық ойындары өзінің негізінде, үлкен ар-намыстың, тәрбиелік, өжеттілік, ұжымшылдық, әлсіздерге көмектесу және өзінің топ мүшелерінің ажырамас бір бөлігі екендігін сезіну қасиеттерін қалыптастырады. Сондықтан қазіргі уақыттың педагогикасының маңызды мақсатының

бірі, біздің қазіргі заман талабымызға сай тәрбиелік мәні бар, мыңдаған жылдар бойы жас ұрпақтарды тәрбиелеуге қолданып келген қазақтың ұлттық ойындарын пайдалану болып табылады. Қазақтың ұлттық ойындары тек қана дене тәрбиесін дамытатын құрал болып қоймай, жас ұрпақтың ой санасын, мәдениетін дамытады. Көбінде олар ұжымшылдық бағыттар мен бір-біріне қол ұшын беруге жас жеткіншектердің өздерінің қатарластарының алдында, ұялу, қысылу, топтарда өздерін емін-еркін ұстауға көп көмегін тигізеді. Қазақтың ұлттық ойындары, халық педагогикасының құралдары ретінде, жас өспірімдерді тәрбиелеуде көптеген күрделі мәселелерді шешуге маңызы зор, сондықтан міндетті түрде негізі педагогикалық жұмыстарды пайдаланылған жөн. Ауыл балаларының дене тәрбиесі құралдарының ішінде ең белгілі болып кеткен қазақтың спорттық ойындары: қазақша күрес, ат сайысы спорт түрлері, тоғызқұмалақ. Қазақтың ұлттық ойындары көбінесе жас балалар мен жасөспірімдердің арасында үлкен маңызға ие. Ал ауыл жастырының арасында, жасөспірімдерге қарағанда, ондай үлкен деңгейде қызығушылық аз. Бұл көбінесе жас ерекшеліктерімен тығыз байланысты, себебі олардың спорттық сайыстарға деген қызығушылығы, ұлттық ойындар арқылы халықаралық ойын түрлерін шебер меңгеруге деген көзқарастан туындайды. Сондықтан бұл жерде қазақтың ұлттық ойындары үлкен қызығушылыққа ие болып отыр. Жоғарыда айтылғандай, қазақша күрес, самбо мен дзюдо күресінің негізін қалауда үлкен қызмет атқарады, ал ат спорт түрлері: көкпар, қыз қуу, бәйге, теңге алу және тағы басқалары көп деңгейде, халықаралық ат спорты сайыстарының айла-тәсілдерін жетік меңгеруге негіз бола алады. Егер тоғызқұмалаққа келер болсақ бұл ойын көп деңгейде адамның ой санасының ойлау қаблетінің түйетінің дамуына және де шахмат және дойбы сияқты ойындардың құпиясын шебер білуге өз септігін тигізеді. Ұлттың негізгі ерекшелігі оны басқаларға ұлт ретінде танытатын тілі десек, бала сол тіл негізін ойын үстінде меңгеріп, үйреніп, ілгері дамытады. Әдет-ғұрып, салт-сана, дәстүр ұлтты өзінше көркейтіп, басқалардан ерекшелеп көрсететін құбылыс десек, соның бәрі балаға жастайынан беріледі. Оны бала ойын үстінде қабылдап, ұжымдық өмірдің алғашқы сабағын алады. Адам бойында ділді қалыптастыратын да ұлттық ойындар. Әр халықтың ғасырлар түпкірінен келе жатқан, бүгінгі ұрпақтарына мирас етіп қалдырар түрінің бірі ұлттық ойындар арқылы ұрпақтар жалғасып, атадан балаға, ұрпақтан-ұрпаққа жетіп, үнемі жаңарып, молығып жетіле береді. Ұлттық ойындар қазақ халқының мәдени мұраларының ішіндегі ең маңызды орынға ие түрі болып табылады. Ұлттық ойындар ұлтқа тән қасиеттерді ғана тәрбиелеп қоймайды, ол оқушыларды өз ұлтына, өз халқына деген ілтипатқа, оның ғасырлар бойы жалғасып жатқан рухани, мәдени, тарихи, әдет-ғұрып, салт-санасын, дәстүрін қадірлеуге, оны мақтан тұтып, тілін, дінін, дәстүрін құрметтеуге үйренеді. Ұлттық ойынның негізінде жарыс жатыр, ал жарыстың негізгі шарты жеңу. Сондықтан ойын балалардың ерік-қайратын шындап, жеңіске жету үшін еңбектене білуге, ол үшін өзін-өзі меңгере білуге, мұқияттылыққа, ізгілікке, құштарлыққа, өзін бақытты сезінуге, денсаулығының мықты, бақытты болуы үшін күреске үйретеді. Ойын бала денесінің дамуына және сауығуына жан-жақты ықпал жасайды. Ойын процесінде балалардың қозғалғыш ширақтығы бүкіл ағзада жігерлі жағдай туғызады, алмасу процестерін күшейтеді, өмірлік тонустарын арттырады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Дене шынықтыру және спорт туралы заңы. 2014 жылы 3 шілде №490-1.
2. Құрманбаева С.К. «Ұлттық ойындардың бүгінгі мен келешегі». – Алматы, 2014.
3. Гуннер М., Рахимқұлов М. Краткий сборник казахских народно-национальных видов спорта. – Алма-Ата: Казгосиздат, 1989. – 67 с.
4. Е. Сағындықов. Ұлттық ойындарды оқу тәрбие ісінде иайдалану. Монография. -Алматы: Рауан, 2009.-160б.
5. Болғанбаев М. Қазақтың ұлттық спорт түрлері. – Алматы: Қайнар, 2003. – 163 б
6. Атабаев А.С. «Ұлттық ойындар- халық мұрасы», «Кітап» 2006 жыл, 275 б.
7. Бүркітбаев Ә. Спорттың ұлттық ойын түрлері және оның тәрбиелік мәні. – Алматы: Жалын, 2008. – 89 б.
8. Доскараев Б.М. Историко-педагогические основы становления и развития системы физической культуры в Казахстане: дис. ... докт.пед.наук: 13.00.04. – Алматы, 2009. – 64 с.
9. Қазақ ұлттық ойындары. Құрастырған Б.Төтенай. – Алматы, 2013.
- 10 С. Тайжанов., С. Қасымбекова. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы, 2004.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ЖҰМЫСҚА ДАЯРЛАУ МАЗМҰНЫ

¹Абильдина С.К., ²Д.Спулбер, ¹Мусина В.Т. ¹Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

²Генуя университеті, Генуя қ., Италия

Қазақстанның білім беру жүйесіне ендігі ретте тек дені сау балаларға ғана емес, сонымен қатар әр түрлі әлеуметтік факторларды, әлеуметтену ерекшеліктерін есепке ала отырып, дамуында түрлі ауытқулары бар балаларға да білім беріп, тәрбиелейтін жоғары білікті мектеп мұғалімдері ауадай қажет. Бұл мәселенің маңыздылығы сонша, бұл туралы халықаралық және отандық құқықтық құжаттарда ашық та айқын анықталған. Мысалы ЮНЕСКО-ның әдістемелік материалдарында көрсетілген инклюзивті білім беру туралы ұғымға мынадай анықтама берген: «Инклюзивті білім берудегеніміз – барлық балалар дене, психикалық, зерде, мәдени-этникалық және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, жалпы білім беру жүйесіне қосылып, тұрғылықты көздейтін білім беру үдерісін ұйымдастыру. Бұл жағдайда мектептер білім алуға ерекше қажеттіліктерді ескеріп, өз оқушыларына қажетті арнайы қолдауды жүзеге асырады».

Ал «Дүниежүзілік мүгедектіктуралы баяндамада» инклюзивті білім беруді дамытуда жалпы білім беретін педагогтің арнайы даярлығы шешуші мәнге ие екендігі айтылған [1]. Аталған құжатта: «Мемлекеттік жалпы мектеп мұғалімдерінің арнайы оқытылуы олардың сенімділігін нығайтып, мүгедек балаларды оқыту дағдыларын жақсартуы мүмкін. Инклюзия қағидалары мұғалімдерді дайындау бағдарламаларына ендірілуі және мұғалімдерге инклюзивті білім берусаласында кәсіби білім мен тәжірибе алмасуға мүмкіндік беретін басқа да бастамалармен қосылуы керек», – деп көрсетілген.

Біздің талдауымыздың нәтижесінде анықтағанымыз, мүмкіндігі шектеулі балалардың психологиялық негіздері, ерекшеліктері мен инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдердің кәсіби даярлық негіздері А.А.Нестерова, Ж.А.Максименко, Е.Г.Самарцева, И.Н.Хафизуллина, К.Р.Кузьмов, О.С.Кузьмина, Ю.В.Шумиловская, В.В.Хитрюк, С.А.Черкасова т.б. және отандық зерттеушілерден Ж.И.Намазбаева, А.К.Рсалдинова, А.Н.Аутаева т.б. атауға болады.

Мысалы Ресей ғалымдары инклюзивті білім беруді анықтауда инклюзия мен интеграцияның мағыналарының шектері түйісуіне мән береді. А.А.Нестерова мен Ж.А.Максименко инклюзивті білім беруді интегративті оқытудың құраушы бөлігі болып табылады деп есептейді [2].

Ресей зерттеушісі Н.М.Назарова екі ұғымның арасындағы тығыз байланысты негізге алып, «инклюзия» мен «интеграция» бір үдерісті сипаттайды деп анықтайды [3].

Жоғарыда берілген анықтамалардың түрлілігіне қарап, инклюзивті білім беруді түрлі тұрғыдан түсіндіру тәжірибесін байқаймыз.

Ал алыс шетелдік ғалымдар, мысалы Jackson R. инклюзивті білім туралы берген анықтамасында «Ерекше қажеттіліктері бар балаларды басқа дамуы қалыпты оқушылармен бірге оқыту үшін оқу орнында бірегей жағдай жасау» деп к-рсеткен [4].

Зерттеуші Shemesh Y.R. инклюзивті білім туралы берген анықтамасында «Мүмкіндігі шектеулі балалардың тұрғылықты жеріне жақын орналасқан жалпы орта мектептерде білім алуы жәнә тәрбиеленуі» деп анықтайды [5].

Шетелдік түрлі тәсілдерді зерттеу нәтижесі «инклюзивті бағдарланған білім беруде басты рөл ерекше қажеттіліктері бар балаға беріледі» деген тұжырым жасауға мүмкіндік берді. Осылайша, инклюзияны білім беру үдерісімен емес, қоғамдағы баланың жағдайымен тікелей байланысты таныған дұрыс деп саналады. Инклюзивті оқыту мәселесімен бірге дербес оқу мүмкіндіктері бар балалар туралы мәселеде бір қатарда қарастырылады. Дербес оқу мүмкіндіктері бар балалар жөнінде анықтамасы заңда келтірілмеген. Оксфорд психологиялық сөздігінде оқушының дербес мүмкіндіктері дегеніміз – бұл нақты бір адамды басқалардан құрылымдық (конституционалдық) ерекшеліктері, миының нейродинамикалық өзгешеліктері, мидың үлкен жарты шарының функционалдық асимметриясының ерекшеліктері және тағы басқа белгілері бойынша ажырататын психофизиологиялық сипаттама екені көрсетілген. Оқушының психофизиологиялық сипаттамасының өзгешелігі - оның дербес мүмкіндіктері деп танылған.

Сонымен қатар Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында: «Инклюзивті практиканы дамытудың маңызды кезеңі «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңын қабылдау болды.

Қазақстандық қоғамдағы инклюзивті білім беру мәселесінің түп мәнісі – гуманистік көзқарас тұрғысынан қарастыра отырып, денсаулығына байланысты мүмкіншіліктері шектеулі тұлғалардың да өмірдің өзі таңдаған саласында оқып, жұмыс жасап, табысты болуына мүмкіндіктер жасалуы тиісті екендігі терең ұғыныла түсініледі. Қоғамдық санада қалыптасқан заманауи гуманистік парадигмалардың ішіндегі білім беруді ізгілендіру бағдарына тоқталатын болсақ, бұл бағыттың мазмұнында этикалық нормалар, өзін-өзі ұстау нормалары мен ереже-талаптары қарастыралытыны белгілі. Адамдардың бірігіп білім алуында, қызмет етуінде бір-біріне деген қарым-қатынасының жауапкершілігін бірдей арқалауы керек екендігі туралы мәселе де осы салада қарастырылады. Инклюзивті білім берудің гуманистік негіздері осылардан туындайды. Алайда, қоғамдық сана өз болмысын жаңартып, әр адамның өмірлік жүйедегі орны мен құндылығы бар екенін түсінгенде ғана бұл идеяның қанат жайып дамитынына сөз жоқ. Қазіргі Қазақстан Республикасында бағдар етіп ұстанып отырған рухани жаңғыру бағыты инклюзивті білім беру жүйесінің жаңа әрі сенімді теориялық және практикалық тұғырына айналады.

Осы мәнмәтінде бастауыш мектепте инклюзивті білім беруді тәжірибеде жүзеге асыратын педагогтер ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту үшін мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарының талаптары мен оқу пәндері бойынша бағдарлама мазмұнын бейімдеуде қиындықтар кездеседі, олардың даму ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін, қабілеттерін түсінбеуі, жекеленген оқытудың белгілі бір әдістемелерін қолдана алмауы, ерекше қажеттіліктері бар балалар және қалыпты балалар арасында тұлға аралық қарым-қатынасты орната алмауынан көруге болады. Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін педагогтерді даярлау көбінесе оқушыға қажетті кәсіби құзыреттілігінің барлық жүйесін қалыптастыра отырып, арнайы инклюзивті білім беру жағдайында жұмысқа дайындықтың жеке элементтерінің дамуы негізінде беріледі, демек ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істейтін педагогтердің кәсіби іскерліктерін қалыптастыру болып табылады.

Бастауыш мектеп кезеңінде негізгі іс-әрекет оқу болғандықтан, баланың барлық психикалық үрдісіне өзгеріс енеді. Іс-әрекетке белсенділігін көрсете отырып, ақыл-ой еңбегін зейін арқылы жүзеге асырады. Бастауыш сынып оқушыларының зейіні тұрақсыз, импульсивті, қабылдау мүмкіндіктері де әр түрлі болады. Сондықтан бастауыш мектепте балаларды оқыту мен тәрбиелеу үрдісі негізінен зейінді тәрбиелеуге бағытталады, яғни оқушының ерікті зейінін жаттықтырады, назарын бір орталыққа біріктіру үшін ерік күш жігерін жинақтауды талап етеді. Бұл жастағы баланың танымдық белсенділігі жаңаны білуге құштарлығы, қажет етуі, көргенін, естігенін байқап көруі және оны жасап үйрену сияқты әрекеттері арқылы қалыптасады.

Бұл бастауыш сынып мұғалімі бірнеше пәнді оқытатындығына және оның кәсіби қызметінің саласы ерекше интегративті болатындығына байланысты. Сонымен қатар, болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы мен дамуына ықпал ететін маңызды психологиялық жағдай — бұл психологиялық білімнің рөлі мен мазмұнын түбегейлі өзгертуден тұратын, оның студент үшін кәсіби маңызы бар бірыңғай даму кеңістігінде оқытудың барлық басқа аспектілерімен кіріктірілуі қажет психологиялық дайындықты кәсібилендіру. Студенттердің интегративті мазмұнды игеру процесінде ерекше белсенділік — оқу-кәсіби белсенділігі пайда болады, мұнда негізгі басымдықтар, ең алдымен, ақпараттық мазмұнды ғана емес, пәндік мазмұнның (оқудағы балалар психикасының дамуы) даму мүмкіндіктерін зерттеуге қатысты. Болашақ мұғалімнің мұндай қызметі, біздің зерттеуіміз көрсеткендей, оқу процесінде балалардың психикалық дамуының мақсаттары мен міндеттерін болжау, оларды шешу үшін нәтижелі психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасау, диагностикалық бағдарламалар (соның ішінде пәндік материалдар) жасау және сайып келгенде, оқытудың әртүрлі жағдайларында кіші жастағы мектеп оқушыларының психикалық дамуының ерекшеліктерін зерттеу мүмкіндігінен көрінетін кәсіби құзыреттіліктің өзекті деңгейін дамытуды қамтамасыз етеді. Жоо-да оқу кезеңінде болашақ бастауыш мектеп мұғалімінің рефлексивтік іскерлігі қалыптасуы және оның тиімді дамуы үшін оның мотивациялық, мазмұндық-іс-әрекеттік және диагностикалық реттеуші компоненттері бірлікте дамитын ерекше жағдайлар жасау қажет. Сонымен қатар, болашақ бастауыш сынып мұғалімінің терең, бейімделгіш, кәсіби бағдарланған психологиялық дайындығы кәсіби құзыреттіліктің жоғары деңгейіне негізделгендіктен, біздің ойымызша, оны дамытудың ең тиімді шарттары — интегративті оқу мазмұнының арнайы жасалған жүйелері болып табылады.

Қазақстандық зерттеуші Оралканова И.А. «мұғалімнің педагогикалық әрекетке даярлығы» түсінігін инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын шетелдік мұғалім-практиктер зерттеулерінің нәтижелерін ескере отырып, психологиялық және кәсіби дайындық тұрғысынан мәнді талдау негізінде педагогтердің тұлғалық, теориялық және тәжірибелік даярлығының біртұтастығын көрсететін өзара

байланысты психологиялық және кәсіби сапалардың кешені түріндегі даярлық құрылымын анықтады. Аталған түсінікті талдау нәтижесінде, автор «мұғалімдердің инклюзивті білім беру жағдайында жұмысқа даярлығы» инклюзивті білім беру талаптарын есепке ала отырып оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыруда кәсіби әрекетті жоғары мотивациялық-құндылықтық деңгейде орындауға мүмкіндік беретін үйлесімді өзара әрекеттесуші, өзара толықтырушы психологиялық және кәсіби сапалардың кешені ретінде айқындайды. Сондай-ақ, қазақстандық зерттеушінің анықтамасы бойынша, психологиялық даярлық бұл мұғалімнің белгілі бір тұлғалық қасиеттерінің кешені, ал кәсіби – дидактикалық білім мен әдістемелік іскерліктер блогы болып табылады. Мотивациялық-құндылықтық компонент, Оралканова И.А. пікірінше, инклюзивті білім берудің құндылығын саналы түсінумен сипатталады. Бұл компоненттің көрсеткіштері: 1) инклюзивті білім беру идеясын құндылық ретінде қабылдау; 2) даму мүмкіндігі шектеулі балалардың тең құқықтығын мойындау және балаларды құндылық ретінде қабылдау; 3) инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеу үшін өзін-өзі дамытуға және оқуға дайындығы [6].

Қазіргі білім беру жүйесінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рефлексивтік іскерлігін қалыптастырудағы жаңа жағдайларға бейімделу барысында ақпараттық-коммуникацияның жаңа технологияларын пайдалана білу қажеттілігі күннен күнге артып отыр. Жылдам өзгермелі жағдайда қиындықтарға төзімділік таныту өзін-өзі басқаруды және бейімделуді жеңілдететін ауқымды құзыреттер қатарына жатады.

Өзінің дамуы мен рефлексиялық үдерісін басқара білу – бастауыш сынып мұғалімдерінің метақұзыреттілігін дамытудағы басты қабілеттердің бірі. Осыған орай, Ж.Ж.Руссо: «Естеріңізде болсын, ең алдымен, адамды қалыптастыру ісін қолға алудан бұрын өздеріңіз адам болуыңыз қажет; сіздердің өздеріңізді үлгі тұтатындай, арттарыңыздан еретіндей жағдай болуы қажет. Әділетті, адамгершілікті, қайырымды болыңыздар. Басқаны сүйіңіз, сонда олар да сізді сүйеді, оларға көмек көрсетіңіз, сонда олар да сізге көмектеседі; олардың бауыры болыңыз, сонда олар сіздің балаларыңыз болады» [7].

Инклюзивті білім беру жағдайындағы мектеп мұғаліміне қойылатын тағы бір маңызды талап – медициналық, психологиялық және дефектологиялық саладағы мамандармен бірге әрекет етуге дайындығы мен қабілеті. Бұндай әрекеттестіктің басты мақсаты - даму мүмкіндігі шектеулі балаларды дамыту, оқыту, тәрбиелеу және әлеуметтендіру екендігін түсіну қажет.

Сонымен қатар, қазіргі таңда педагогтардың барлығы өздерінің белгілі бір салада «білмейтіндіктерін» мойындап, әріптесінің көмегін қабылдай алмайды. Инклюзивті білім берудің «алтын ережесі» - топта жұмыс жасау, осыған педагогтарды даярлауда ерекше мән беру керек. Арнайы педагогика саласында өзінің кемшіліктерін мойындау, әріптестері мен мамандардың көмегін қабылдау, мамандармен тұрақты байланысуға дайын болу қабілеті – топтағы жұмыстың негізі болып табылады.

Мұғалім өз жұмысында басым рөлден жаңа түсінікке ауысуы, яғни арнайы педагогика саласындағы білім жеткіліксіздігін, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың дене және психологиялық ерекшеліктерін түсінуі, мамандардан көмек сұрай және қабылдай алу маңызды. Мұғалім өзінің «кәсіби Мен» дегенді басқа мамандардың білімдеріне «бағындыра алу» қабілеті - мұғалімнің барлық әрекеті мүмкіндігі шектеулі баланы жалпы білім беру жүйесіне нәтижелі қосуға бағытталған «инклюзивті білім берудің алтын ережесіне» жатады.

Орта білім беретін мектепте инклюзивті білім беруді нәтижелі жүзеге асыру үшін жұмысы мүмкіндігі шектеулі және басқа балаларға бағытталған педагогтар мен мамандардың міндеттерін бөлісуде белгілі бір теңгерім (баланс) сақтау қажет. Осы жерде атақты ресейлік ғалым Н.Н.Малофеевтың [8] сөзін еске алуға болады: «инклюзивті мектепте мұғалім ешқашан проблемамен жалғыз қалмайды, себебі, арнайы көмек пен қолдаудың көлемі мен сипаты баланың барлық ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, құрамына мектеп әкімшілігі, жалпы білім беру мұғалімдері, педагог ассистенттері, арнайы педагогтар, психологтар мен оқушы ата-анасы кіретін ұжыммен – барлық командамен анықталады».

Жалпы бастауыш мектепте инклюзивті білім беруді енгізуде үлкен қиындықтар ұшырасып жатса да, оның дамуында ерекшеліктері бар тұлғалардың толыққанды өмірін қалыптастыру үшін маңыздылығын кемімейтіні белгілі. Түптеп келгенде, инклюзивті білім беру – қоғамдағы әлеуметтендіру құралы ретінде қарастырылуы керек.

Демек, біздің ойымызша инклюзивті білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін жұмысқа даярлау мазмұнына міндетті түрде дамуында ауытқуы бар балаларды оқытудың анатомиялық-физиологиялық негіздерін, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың психологиялық ерекшеліктерін, осы санаттағы балаларды оқытудың спецификалық әдістері мен тәсілдерін, жеке және

топтық оқыту бағдарламаларын координациялау тәсілдерін меңгертуді қарастыратын кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыруды енгізу керек. Соның барысында бастауыш сынып мұғалімдерінің рефлексиялық іскерлігінің мотивациялық компонентін яғни өмірлік ұстанымның позитивтілігіне әсер ету, кәсіби қызығушылықтарын нақтылау және дамыту, және тұлғалық компонентін яғни таңдаудың саналығы, тұлғалық қасиеттарын қалыптастыруы, дамытуға көп көңіл бөлу қажет деп санаймыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Дүниежүзілік мүгедектер туралы баяндама. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы, 2011г.
2. Нестерова А. А., Максименко Ж.А. Российский подход к инклюзии:междисциплинарность, комплексность, партнерство // Сборник материалов IIIМеждународной научно-практической конференции. - М.: МГППУ, 2015. - С.69 -74.
3. Назарова Н. М. Интегрированное (инклюзивное) образование: генезиси проблемы внедрения // Социальная педагогика. - 2010. - №: 1. - С. 77 - 87.
4. Jackson R. Inclusion or Segregation for Children with an IntellectualImpairment // New Educational Review. - 2016. -September. - P. 90 – 100.
5. Shemesh Y. A survey of teachers perceptions of administrative support andtheir attitudes toward inclusion //Journal of Teacher Education for Sustainability. -2015. - P. 60 - 67.
6. Оралканова И.А. Формирование готовности учителей начальных классовк работе в условиях инклюзивного образования: дис. ... докт.философии (PhD). – Алматы, 2014. – 210 с.
7. Руссо Ж.Ж. Педагогические сочинения // В 2-х т. / под.ред. Джиглидзе; сост. Джуринский. – М.: Педагогика, 1981. – 656 с
8. Малофеев Н.Н. Проблемы инклюзивного образования и защиты прав детей с ограниченными возможностями здоровья //Новая школа. -12 апреля 2011.

ӘОЖ 37.01

АЛЬФА ҰРПАҒЫНЫҢ БІЛІМ АЛУЫНДАҒЫ ЖАҢА ТӘСІЛДЕР МЕН ТУЫНДАЙТЫН ҚИЫНДЫҚТАР

¹Абильдина С.Қ., ²Д.Спультбер, ¹Мухаметжанова Ж.О.

¹Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

²Генуя университеті, Генуя қ., Италия

Альфа ұрпағы үшін жаңа тәсілдер мен сын-қатерлерден туындаған білім беру ортасындағы өзгерістер қазіргі педагогикадағы ең өзекті және маңызды тақырыптардың бірі. 2010 жылдардың басынан бастап туылған балаларды қамтитын Альфа буыны қарқынды технологиялық прогресс пен олардың когнитивті және әлеуметтік дамуына терең әсер ететін жаһандық өзгерістер жағдайында өсуде. Бұл балалар жас кезінен бастап цифрлық ортаға енеді, бұл дәстүрлі білім беру әдістерін қайта қарауды және олардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жаңа тәсілдерді бейімдеуді талап етеді.

Қазіргі білім беру практикалары инновациялық технологияларды оқу процесіне интеграциялау қажеттілігіне тап болады, бұл жаңа мүмкіндіктер ашады, сонымен қатар мұғалімдерге бірқатар қиындықтар туғызады. Цифрлық платформаларды, интерактивті құралдарды және адаптивті оқытуды пайдалану білім беру мекемелерінен тек техникалық жабдықтауды ғана емес, сонымен қатар мұғалімдерді жаңа құралдармен жұмыс істеуге дайындауды талап етеді. Әр оқушының ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған оқытудың жеке тәсілінің пайда болуы дәстүрлі білім беру модельдеріне де өзгерістер енгізеді.

Альфа ұрпағы үшін білім беру ортасындағы өзгерістерді зерттеудің маңыздылығы тұрақты өзгерістер жағдайында балалардың табысты оқуы мен дамуын қамтамасыз ете алатын тиімді стратегиялар мен тәжірибелерді әзірлеу қажеттілігіне байланысты. Бұл зерттеу білім беру процесіне әсер ететін негізгі аспектілер мен табысты тәжірибелерді анықтауға және білім беру әдістерін жақсарту бойынша ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді.

Осылайша, Альфа ұрпағы үшін білім берудегі жаңа тәсілдер мен туындайтын сын-қатерлерді түсіну зерттеушілер мен мұғалімдер үшін өзекті міндет қана емес, сонымен қатар жылдам технологиялық прогресс пен өзгермелі әлем жағдайында сапалы білім беруді қамтамасыз етуге қажетті қадам болып табылады.

Тақырыпты ашу үшін мақаланың мақсаты анықталды, ол жаңа білім беру тәсілдері мен туындайтын сын-қатерлердің Альфа буынын оқыту процесіне әсерін талдаудан, сондай-ақ білім беру практикасын оңтайландыру бойынша ұсыныстар әзірлеуден тұрады.

2010 жылдардың басынан бастап туылған Альфа ұрпағының балаларына білім беру олардың бірегей когнитивті және әлеуметтік сипаттамаларын ескере отырып, зерттеудің жаңа саласы болып табылады. Осы ұрпақ үшін білім беру процесінің ерекшеліктерін көрсететін бірнеше негізгі бағыттарды бөліп көрсетуге болады.

Т.Шанин ұрпақ туралы бірқатар идеяларды тұжырымдады: генеалогиялық тізбектің байланысы; қоғамның жас ұйымының өмірлік кезеңі және / немесе бөлімшесі; тарихи кезең және / немесе замандастар, яғни онда өмір сүретіндердің барлығы; әлеуметтік-жас "когорты", яғни олардың туған күндерінің жақындығы нәтижесінде өздерінің биологиялық дамуының параллель ұқсас кезеңдерінен өтетіндер және белгілі бір қоғамдар тарихында әлеуметтік тұрғыдан анықталған өмірлік жолды ұстанады [1].

Психологияда И.С.Кон ұрпақ терминінің бірқатар мағыналарын атап өтті, мысалы: генерация ортақ ата-бабадан шыққан буын ретінде; құрдастар тобын анықтайтын гетерогенді топ; осы ұрпақ өмір сүретін немесе белсенді әрекет ететін шартты уақыт кезеңі; белгілі бір тарихи жағдайларда маңызды тарихи оқиғалардың әсерінен қалыптасқан замандастардың ортақтығы, хронологиялық жас [2].

В.В.Семенова ұрпақтарды сипаттаудағы тарихи-мәдени контексттің маңыздылығын көрсете отырып, бір уақытта туылған және ортақ тәжірибесі, ортақ мүдделері мен көзқарастары бар адамдар тобының өзін-өзі тануы ұрпақты біріктіретін сипаттама болып табылады деп санайды, сондықтан ұрпақ шекараларын анықтаудағы тірек нүктесі маңызды тарихи оқиғаны немесе есте сақтаудың орталығына айналған процесті қабылдау ұсынылады осы ұрпақ [3].

Ф.Г.Мухаметзянова мен К.И.Степанованың жұмысын талдай отырып, біз Альфа ұрпағының сипаттамасына қатысты маңызды аспектілерді атап өттік. Авторлар өз мақалаларында өзара түсіністік пен келіссөздер дағдылары қалыптасқан ортада өскен жас ұрпақ нақты негіздемесіз диктант пен ережелерді қатаң сақтауды қабылдамайтынын атап көрсетеді. Зерттеушілер атап өткендей, осы ұрпақ өкілдерінің қызметі негізінен сыртқы себептерге емес, ішкі мотивтерге негізделген [4].

Мұхаметзянова мен Степанова шетелдік дереккөздерге талдау жасайды, онда авторлар қоршаған ортаның әлеуметтік-мәдени ерекшеліктеріне сүйене отырып, Альфа ұрпағын сипаттайды. Олар бұл тұжырымдар жаһандық тенденцияларды ғана емес, сонымен қатар тақырыпты талқылау кезінде ескеру қажет жергілікті ерекшеліктерді де көрсететінін атап айтады.

Бұл шолу қолданыстағы зерттеулер Альфа ұрпағы өсіп келе жатқан жағдайларға білім беру тәжірибесін бейімдеу қажеттілігін атап және цифрлық интеграцияның, жекелендірілген оқытудың, психоәлеуметтік дамудың және тәрбиешілерді оқытудың маңыздылығына назар аударатынын көрсетеді.

Әзірге авторлар логикалық тұжырымдар мен бақылауларға сүйене отырып, әдетте ұрпақтың бірнеше сипаттамаларын ғана атап өтеді. Технологиялық интеграция; көрнекі және мультимедиялық сауаттылық; жаһандану. Ұрпақтың маңызды сипаттамаларын схемалық түрде қарастырайық.

- *Технологиялық интеграция*: жас кезінен бастап осы ұрпақтың балалары смартфондар, планшеттер және компьютерлер сияқты сандық құрылғылармен белсенді жұмыс істейді. Олар интернетке және әртүрлі қосымшаларға қол жеткізе алады, бұл олардың когнитивті дамуы мен өмір салтына айтарлықтай әсер етеді.

- *Көрнекі және мультимедиялық сауаттылық*: Альфа буыны жоғары визуалды және мультимедиялық сауаттылыққа ие. Олар ақпаратты суреттер, бейнелер және интерактивті элементтер ретінде қабылдауға дағдыланған, бұл олардың ақпаратты қабылдау және өңдеу тәсілдерін қалыптастырады.

- *Жаһандану*: жаңа ұрпақтың балалары жаһанданған әлемде өсіп келеді, бұл олардың көкжиегі мен мәдени білімін кеңейтеді. Олар интернет арқылы әлемнің түкпір-түкпірінен әртүрлі мәдени және білім беру ресурстарына қол жеткізе алады [5].

Альфа ұрпағының балаларында когнитивті және әлеуметтік дамудың ерекшеліктері басым көрініс табады, олар жаңа технологиялармен ерте танысу, жоғары ақпараттық жүктеме және цифрлық коммуникацияға бейімділікпен сипатталады.

1. Когнитивті даму:

- Мультимедиялық дағдылар: Альфа ұрпағының балалары әртүрлі цифрлық медиамен жиі араласатындықтан, олардың когнитивті дамуы мультимедиялық құралдармен жұмыс істеу дағдыларын қамтиды. Олар тапсырмалар арасында жылдам икемделе алады және бір уақытта әртүрлі көздерден

алынған ақпаратты өңдей алады. Бұл олардың жоғары визуалды және аудиовизуалды сауаттылығына байланысты.

- Сыни тұрғыдан ойлау: зерттеулер ақпаратқа үнемі қол жеткізу балалардың деректерді жылдам талдау және сараптау қажеттілігін қалыптастыратынын көрсетеді. Бұл сыни тұрғыдан ойлауды дамытуға ықпал етуі мүмкін, сонымен бірге ақпаратты үстірт қабылдау қаупін тудырады.

- Бейімделу: Альфа ұрпағының балалары өзгерістерге бейімделудің жоғары дәрежесін көрсетеді, өйткені олар үнемі жаңартулар мен цифрлық инновацияларға үйреніп қалған.

2. Әлеуметтік даму:

- Әлеуметтік желілер және онлайн өзара әрекеттесу: Альфа буыны әлеуметтік желілерді әлеуметтік байланыстарды жылдам қалыптастырады және оларды белсенді қолданады. Бұл олардың әлеуметтік дағдылары мен әлеуметтік нормаларды түсінуіне әсер етеді. Олардың виртуалды байланыс пен өзара әрекеттесуге бейімділігінің көрсеткіші.

- Жаһандық сана: осы ұрпақтың балалары әртүрлі мәдениеттер мен елдердің өкілдерімен өзара іс-қимыл жасау мүмкіндігіне ие, әлемге неғұрлым ашық және жаһандық көзқарасты қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл олардың әлеуметтік дамуына және мәдени әртүрлілікті түсінуіне де әсер етеді.

- Эмоционалды әл-ауқат: цифрлық және әлеуметтік медианы үнемі пайдалану балалардың эмоционалды дамуына екі жақты әсер етуі мүмкін, соның ішінде жағымды аспектілер (қолдау және байланыс) және жағымсыз (стресс және онлайн платформаларға тәуелділік) [6].

Осылайша, Альфа ұрпағы олардың технологиялық ортасы мен жаһанданған контекстіне байланысты ерекше когнитивті және әлеуметтік сипаттамалары бар бірегей топ болып табылады. Осы ерекшеліктерді түсіну альфа ұрпағының қажеттіліктері мен үміттерін қанағаттандыра алатын тиімді білім беру тәсілдерін әзірлеу үшін маңызды.

Альфа ұрпағының балалары цифрлық технологиялармен үздіксіз өзара әрекеттесу жағдайында өсетінін ескере отырып, технологияларды білім беру процесіне біріктіру қазіргі оқытудың негізгі аспектісіне айналды.

Білім беру қосымшалары мен ойындары: заманауи білім беру қосымшалары мен ойындары балаларға интерактивті оқыту арқылы танымдық дағдыларды дамытуға көмектеседі. Мысалы, Khan Academy Kids және ABCmouse сияқты платформалар оқуды қызықты және қолжетімді ететін бейімделген оқу материалдарын ұсынады.

Виртуалды және толықтырылған шындық: виртуалды (VR) және толықтырылған шындық (AR) технологияларын пайдалану оқу материалын жақсырақ түсінуге және есте сақтауға ықпал ететін иммерсивті оқыту тәжірибелерін жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, Google Expeditions оқушыларға тарихи орындарға виртуалды экскурсиялар жасауға немесе ғарышты зерттеуге мүмкіндік береді.

Интерактивті тақталар: бұл құрылғылар мұғалімдерге мультимедиялық материалдарды пайдалану және оқушыларды белсенді өзара әрекеттесуге тарту арқылы динамикалық сабақтар жасауға мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың қатысуы мен қызығушылығын арттыратын мультимедиялық презентацияларды, ойындар мен жаттығуларды пайдалануды қамтуы мүмкін.

Проекторлар мен сенсорлық экрандар: технологиялар ақпаратты визуализациялауға көмектеседі, күрделі ұғымдарды түсінуді жеңілдетеді және оқуды тиімдірек етеді [5].

Жеке дара оқыту Альфа буыны үшін білім беру процесінің маңызды бөлігіне айналды, өйткені ол әр оқушының бірегей қажеттіліктері мен оқу стильдерін ескеруге мүмкіндік береді.

Жеке дара оқыту әр оқушының дайындық деңгейі мен қызығушылығына байланысты оқу материалын бейімдеу принципіне негізделген. Оқу бағдарламалары мен ресурстарды әр оқушының ерекше қажеттіліктеріне сәйкес келтіруге болады. Бұл жекелендірілген тапсырмаларды, арнайы ресурстарды және жеке қолдауды қамтамасыз етуді қамтиды.

Жеке дара оқытудағы мұғалімнің рөлі тәлімгер мен жаттықтырушының функцияларын қамтиды, бұл оқушыларға мақсат қоюға, оқу процесін жоспарлауға және кері байланыс беруге көмектесуді қамтиды. Бұл мұғалімдерден оқушылармен жұмыс істеудің жаңа дағдылары мен тәсілдерін меңгеруді талап етеді. Сонымен қатар, тәрбиешілер әртүрлі оқыту стильдері мен дайындық деңгейлері бар оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін әртүрлі оқыту әдістерін қолдана отырып, сараланған оқытуды қолданады. Мұндай тәсілдерді енгізу Альфа буынының қажеттіліктерін тиімдірек қанағаттандыруға мүмкіндік береді, олардың қазіргі әлем жағдайында табысты дамуына ықпал етеді.

Сонымен қатар, жекелендірілген оқыту оқушыларға өздерін қызықтыратын тақырыптар мен бағыттарды таңдауға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл оқу процесіне тереңірек қатысуға, тәуелсіздікті дамытуға және мотивацияны арттыруға ықпал етеді.

Техникалық және инфрақұрылымдық қиындықтар білім беру процесіне әсер етеді. Қазіргі уақытта білім беру технологияларының қолжетімділігі тең бөлінбеген, кейбір өңірлер мен мектептерде

қажетті құрылғылар мен бағдарламалық қамтамасыз ету жетіспейді. Бұл инновациялық оқыту әдістерін енгізуге кедергі келтіреді. Сондай-ақ, жоғары жылдамдықты интернеттің болмауы онлайн ресурстарға қолжетімділікті қиындатып, оқу процесіне кері әсер етеді.

Технологиялардың сапасы да маңызды мәселе болып табылады. Әртүрлі жүйелер мен қосымшалардың үйлесімсіздігі техникалық ақауларға және оқыту қиындықтарына алып келуі мүмкін. Сонымен қатар, техникалық қолдаудың жетіспеушілігі технологияларды енгізу мен пайдалану процесін баяулатуы мүмкін.

Әлеуметтік және эмоционалдық аспектілер де маңызды. Цифрлық құрылғыларды жиі қолдану жеке қарым-қатынас мүмкіндіктерін шектеп, әлеуметтік дағдылардың дамуына теріс әсер етуі мүмкін. Әлеуметтік желілерге тәуелділік балалардың нақты әлемдегі өзара әрекеттесу дағдыларын төмендетіп, өзін-өзі бағалауда проблемалар туындатуы мүмкін.

Эмоционалдық даму тұрғысынан, цифрлық құрылғылармен үнемі жұмыс істеу стрессті арттырып, назарды шоғырландыруды қиындатуы мүмкін. Сонымен қатар, кибербуллинг пен онлайн-көліктер оқушылардың эмоционалдық әл-ауқатына теріс әсер етеді.

Альфа ұрпақты оқытуда мұғалімдерді даярлау да маңызды рөл атқарады. Мұғалімдер жаңа оқыту әдістері мен технологияларын қолдануға дайын болуы керек, бұл үшін арнайы тренингтер мен курстар қажет. Цифрлық құзыреттілікті дамыту, оқу платформаларымен жұмыс істеу, мультимедиялық контент жасау және оқушылардың жетістіктерін бағалау құралдарын қолдану маңызды. Мұғалімдердің кәсіби өсуін қолдау үшін қажетті ресурстар мен техникалық қолдауды қамтамасыз ету қажет.

Жалпы, Альфа ұрпағының білім алуындағы қиындықтар техникалық, әлеуметтік және педагогикалық аспектілерді қамтиды, сондықтан кешенді тәсілдер мен тиімді шешімдер қажет.

Зерттеудің өзектілігіне байланысты, түрлі елдерде Альфа ұрпағына арналған білім беру тәжірибелері енгізіліп, сәтті жүзеге асырылуда. Бұл тәжірибелер жаңа білім беру тәсілдерін қолдануға мүмкіндік алып, соның ішінде цифрлық технологиялар, виртуалды шындық (VR), жобалық оқыту және жеке білім беру траекториялары қарастырылған. Осы елдердің тәжірибелерін талдап, білім беру жүйесінде осы әдістерді қолданудың маңыздылығын зерттеп қарастырдық.

Мысалы, АҚШ-та цифрлық платформаларды белсенді енгізу арқылы оқушылардың жобалық жұмысқа қатысуы артты, Францияда аралас оқыту тәсілдері білім беру процесін жекелендіруді күшейтті, ал Ұлыбританияда виртуалды және толықтырылған шындықтың (VR/AR) көмегімен күрделі ұғымдар оңай меңгеріледі. Осы тәжірибелердің тиімділігі мен қолдану тәсілдерін зерттей отырып, Альфа ұрпағын оқыту үшін осы үлгілерді қарастырудың маңыздылығын атап өту қажет.

Төмендегі кестеде осы елдердегі білім беру тәжірибелері мен инновациялық жобалардың нәтижелері көрсетілген:

1-кесте – Білім беру тәжірибелері мен инновациялық жобалардың нәтижелері

Кейс	Сипаттама	Тәсіл	Нәтижелер
Хилтон Гарднер мектебі (Hilton Garden School), АҚШ	Хилтон Гарднер мектебі (Hilton Garden School), АҚШ	Жобаны басқару және ынтымақтастық үшін цифрлық платформаларды пайдалану.	Сыни тұрғыдан ойлау және проблемаларды шешу дағдыларын жетілдіру. Оқушылардың белсенділігін, қызығушылығын арттыру.
21 - лицей (Lycée 21), Франция	Аралас оқыту және жекелендірілген білім беру.	Дәстүрлі сабақтардың онлайн курстармен үйлесуі. Цифрлық платформаларды пайдалана отырып, өздігінен оқу.	Оқушылардың үлгерімі мен қанағаттануының артуы. Оқу үрдісінің жеке қажеттіліктерге неғұрлым икемді бейімделуі.
“Болашақ академия” (Future Academy)	Оқыту үшін виртуалды және толықтырылған	Виртуалды турлар үшін VR және күрделі тұжырымдамаларды	Оқушылардың қызығушылығын арттыру, оқу материалын

Academy), Ұлыбритания	шындықты пайдалану.	визуализациялау үшін AR пайдалану.	түсінуін жетілдіру. Виртуалды турлар мен интерактивті іс-шаралар қарым-қатынасты жақсартады.
«Жаһандық білім беру платформасы» жобасы (Global Education Platform)	Ынтымақтастық пен білім алмасуға арналған халықаралық онлайн платформа.	Контентті құру және бөлісу, бірлескен жобаларды және онлайн курстарды өткізу құралдары.	Жаһандық сананы дамыту, студенттер мен мұғалімдер арасындағы қарым-қатынас пен ынтымақтастықты жақсарту. Ресурстар мен үздік тәжірибелермен бөлісу.
«Адаптивті оқыту» жобасы (Adaptive Learning Initiative)	Жасанды интеллект арқылы жекелендірілген оқыту	Студенттердің үлгерімін талдау негізінде бейімделген білім беру траекторияларын, ұсыныстар мен материалдарды құруға арналған АИ.	Оқушылардың жетістіктері мен қанағаттануын арттыру. Оқу-тәрбие процесін жеке қажеттіліктерге бейімдеу.
«Болашаққа мектеп» жобасы (School for the Future)	Оқыту мен ынтымақтастықты ынталандыру үшін білім беру орталарының инновациялық дизайны.	Икемді және ашық оқу кеңістіктерін құру, технологияны архитектуралық шешімге біріктіру.	Мотивацияны және оқу тиімділігін арттыру. Қарым-қатынас пен ұжымдық дағдыларды дамытуға жағдай жасау.

Альфа буынының білім берудегі жаңа тәсілдерін зерттеу барысында заманауи технологияларды интеграциялау, білім беру бағдарламаларын бейімдеу және жекелендірілген оқытуды енгізу білім беру процесін жақсартуда шешуші рөл атқаратыны анықталды. Цифрлық платформалар, аралас оқыту және жобалық және проблемалық оқыту сияқты инновациялық әдістер оқушыларды тереңірек тартуға және олардың үлгерімін жақсартуға ықпал ететіні көрсетілген. Алайда, техникалық және инфрақұрылымдық мәселелер, әлеуметтік және эмоционалдық аспектілер, сондай-ақ мұғалімдерді даярлау қажеттілігі сияқты туындаған сын-қатерлер сапалы және әділ білім беру процесін қамтамасыз ету үшін кешенді тәсілді және белсенді шешімді талап етеді.

Қорытындылай келе, Альфа ұрпағын табысты тәрбиелеу үшін бар проблемаларды шешуге жан-жақты қарау және жаңа әдістер мен технологияларды белсенді енгізу маңызды. Сын-қатерлерді түсіну және жою, сондай-ақ білім беру тәжірибелерін үнемі жетілдіру жаңа ұрпақтың тиімді және үйлесімді дамуына жағдай жасауға көмектеседі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Шанин Т. История поколений и поколенческая история. Отцы и дети: поколенческий анализ современной России. М.: НЛЮ: 2005. - 17–38с.
2. Кон И.С. Междисциплинарные исследования. Социология. Психология. Сексология. Антропология. Ростов-н/Д.: Феникс. – 2006. – 345 с.
3. Семенова В.В. Современные концепции и эмпирические подходы к понятию «поколение» в социологии. Отцы и дети: поколенческий анализ современной России. М.: НЛЮ, 2005ю- 80–107с.
4. Мухаметзянова Ф.Г., Степанова К.И. Размышления о новых поколениях обучающихся и особенности поколения альфа в глобальном образовании //Глобальная экономика и образование. 2021. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razmyshleniya-o-novyh-pokoleniyah-obuchayuschih-sya-i-osobennosti-pokoleniya-alfa-v-globalnom-obrazovanii> (дата обращения: 08.09.2024).
5. Marc Prensky. Digital Natives, Digital Immigrants. // On the Horizon. - University Press, Vol. 9 No. 5, October 2001.
6. Hattie J. Visible Learning. A Synthesis of over 800 meta-analyses related to achievement. Routledge. London. - 2009. P 385 <https://doi.org/10.4324/9780203887332>

БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Абильдина С.К., Мухаметжанова А.О., Сарсекеева Ж.Е.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қаласы

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту проблемасының өзектілігі қазіргі қоғам жағдайындағы білім беру процесіне қойылатын талаптардың өзгеруіне байланысты. Қазіргі білім беру стандарттары мектеп оқушыларынан негізгі білімді ғана емес, сонымен қатар оларды нақты өмірлік жағдайларда қолдана білуді талап етеді, бұл функционалдық сауаттылықтың дамуына тікелей байланысты. Н.А.Писареваның пікірінше, функционалдық сауаттылық - бұл адамның алған білімін өмірдің әртүрлі салаларында практикалық мәселелерді шешу үшін қолдану қабілеті. Осылайша, бұл сауаттылықты дамыту бастауыш мектептің білім беру жүйесінде басымдыққа айналады [1].

Функционалдық сауаттылықтың анықтамасы PISA (оқушыларды халықаралық бағалау бағдарламасы) халықаралық зерттеуінде берілген, оған сәйкес функционалдық сауаттылық ақпаратты түсіну, пайдалану және талдау және қоршаған ортамен тиімді әрекеттесу қабілетін қамтиды. Бұл дағдылар бастауыш сынып оқушыларының сәтті әлеуметтенуі мен жеке дамуы үшін өте маңызды.

Функционалдық сауаттылық тек академиялық мақсат ретінде ғана емес, сонымен қатар оқушының қоғамдық өмірге сәтті кірігуінің маңызды факторы ретінде қарастырылады. Л.М.Фридман мен Н.А.Горячеваның пікірінше, функционалдық сауаттылық сыни ойлауға, математикалық және жаратылыстану-ғылыми сауаттылыққа, сондай-ақ әлеуметтік бейімделуге байланысты дағдылар жиынтығын қамтиды [2].

Білім беру процесінде функционалдық сауаттылықты дамыту мәселесі нормативті құжаттарды қамтиды: Қазақстан Республикасының бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты, PISA білім беру сапасын халықаралық зерттеу бағдарламасы. Бұл құжаттарда білім беру процесіне қойылатын талаптарды, сондай-ақ бастауыш сынып оқушыларында функционалдық сауаттылықты қалыптастыруды қоса алғанда, оқытудың негізгі нәтижелерін айқындайды. Ол оқушылардың өмірлік міндеттерді шешу қабілеттерін дамытуға бағытталған практикалық-бағдарланған тапсырмаларды оқу процесіне интеграциялау қажеттілігін атап көрсетеді, бұл бүкіл әлем бойынша, соның ішінде Қазақстанда оқушылардың функционалдық сауаттылық деңгейін бағалау үшін негіз болып табылады. PISA зерттеулерінің нәтижелері Ұлттық білім беру реформаларында көрінетін функционалдық сауаттылық деңгейін арттыру үшін білім беру жүйесін жетілдіру қажеттілігін көрсетеді.

Функционалдық сауаттылық - бұл адамның өмірдің әртүрлі салаларындағы практикалық мәселелерді шешу үшін білімді, білікті және дағдыларды пайдалану, сондай-ақ ақпаратпен және қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті. Бұл тек білім алуды ғана емес, сонымен қатар оны күнделікті өмірде қолдана білуді қамтитын оқытудың кешенді тәсілі. Бұл термин білім беру зерттеулерінде, әсіресе PISA сияқты білім беру сапасын халықаралық бағалау контекстінде кеңінен қолданыла бастады.

Н.Ф.Талызинаның пікірінше, функционалдық сауаттылық адамға қоғамдағы өзгерістерге бейімделуге және әртүрлі жағдайларда саналы шешімдер қабылдауға көмектесетін білім, дағдылар мен көзқарастарды қамтиды. Бұл ұғым мақсатқа жету, сыни ойлауды дамыту және нақты міндеттерді шешу үшін білімді пайдаланудың маңыздылығын көрсете отырып, дәстүрлі сауаттылықтан асып түседі [3].

Функционалдық сауаттылық құрылымы бірнеше негізгі компоненттерді қамтиды, олардың әрқайсысы тұлғаның жан-жақты дамуы үшін маңызды:

Оқу сауаттылығы - әртүрлі күрделілік пен жанрдағы мәтіндерді қабылдау, түсіну, түсіндіру және сыни тұрғыдан талдау қабілеті. Ол тек оқу техникасын ғана емес, сонымен бірге оқылғаннан мағына алу, қорытынды жасау және алынған ақпаратты әртүрлі жағдайларда қолдану қабілетін де қамтиды. Оқу сауаттылығы оқушыларға мәтіндік ақпаратпен тиімді қарым-қатынас жасауға, олардың сыни ойлауы мен қарым-қатынас дағдыларын дамытатын кең ақпараттық кеңістікте шарлауға мүмкіндік береді. PISA зерттеуі қазіргі қоғамда сәтті әлеуметтену және бейімделу үшін оқу сауаттылығының маңыздылығын көрсетеді.

Математикалық сауаттылық - функционалдық сауаттылықтың құрамдас бөлігі есептеу, деректерді талдау, диаграммалар мен кестелермен жұмыс істеу сияқты практикалық есептерді шешу үшін математикалық білімді пайдалану мүмкіндігін қамтиды. Авторлар Л.В. Занков пен Д.Б. Эльконин атап өткендей, математикалық сауаттылық оқушыларға аналитикалық және логикалық қабілеттердің дамуына ықпал ететін нақты өмірлік жағдайларға абстрактілі математикалық тұжырымдамаларды қолдануға мүмкіндік береді [4].

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық - табиғи құбылыстарды түсіндіру және қоршаған әлемді түсіну үшін биология, физика, химия және басқа ғылымдар бойынша білімді қолдана білуді қамтиды. Бұл бастауыш сынып оқушыларының ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға, олардың қызығушылығын және әртүрлі мәселелерге сыни тұрғыдан қарау қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Бұл компоненттердің әрқайсысы бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады және олардың қазіргі әлемде сәтті бейімделуі үшін қажет. Функционалдық сауаттылық балаларға тапсырмаларды тиімді шешуге, басқалармен қарым-қатынас жасауға және негізделген шешімдер қабылдауға көмектеседі, бұл оны білім беру процесінің маңызды аспектісіне айналдырады.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту қазіргі жағдайда маңызды бола түсуде. Алайда, жаңа тәсілдер мен технологияларды енгізу бірқатар қиындықтарға тап болады, бұл процесті тежейді.

Қазіргі білім беру стандарттары цифрлық технологиялар мен оқытудың инновациялық әдістерін белсенді қолдануды талап етеді, бірақ іс жүзінде оларды енгізу көптеген проблемаларды тудырады. Негізгі қиындықтардың бірі - мектептердің материалдық-техникалық базасының жеткіліксіздігі. Барлық мектептер компьютерлер, интерактивті тақталар және интернет-ресурстарға қол жетімділік сияқты заманауи оқыту құралдарымен жабдықталмаған. Бұл бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуға ықпал ететін цифрлық платформалар мен онлайн құралдарды пайдалану мүмкіндігін шектейді.

Сонымен қатар, бастауыш сынып оқушылары цифрлық технологиялар арқылы ақпаратты қабылдауда қиындықтарға тап болуы мүмкін. Мұндай оқыту әдістеріне бейімделу үшін оларға көбірек уақыт қажет, өйткені дәстүрлі тәсілдер көбінесе балаларға түсінікті және таныс болып шығады. Бұл жаңа тәсілдерді енгізу кезінде балалардың жас және психологиялық ерекшеліктерін ескеру қажет мұғалімдерге қиындықтар туғызады.

Функционалдық сауаттылықты дамытудың негізгі мәселелерінің бірі - көптеген мұғалімдердің оқу процесінде заманауи технологиялар мен ресурстарды пайдалану үшін жеткілікті дайындығы жоқ. Жаңа әдістерді енгізу мұғалімдерден тек техникалық сауаттылықты ғана емес, сонымен қатар оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту үшін осы ресурстарды қалай тиімді пайдалану керектігін түсінуді талап етеді.

А.Г.Асмоловтың зерттеуі атап өткендей, жаңа технологияларды енгізудің жетістігі мұғалімдердің біліктілігіне, олардың кәсіби даму дайындығына және жаңа жағдайларға бейімделуіне тікелей байланысты [5]. Алайда, көбінесе мұғалімдер жаңа әдістер мен цифрлық технологияларды зерттеуге бағытталған сапалы біліктілікті арттыру бағдарламаларына қол жеткізе алмайды. Бұл мұғалімдердің жаңа құралдарды толық пайдаланбауына немесе оларды дұрыс қолданбауына әкеледі, бұл оқу процесінің тиімділігін төмендетеді.

Мұғалімнен оқушыға білім беруге негізделген дәстүрлі оқыту әдістері әрқашан функционалдық сауаттылықты дамытудың заманауи талаптарына сәйкес келе бермейді. Қазіргі білім тек білім беруге ғана емес, сонымен қатар оларды нақты жағдайларда қолдану дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Бұл оқу тәсілдерін өзгертуді талап етеді, бұл мектеп тәжірибесінде әрқашан оңай бола бермейді.

Мәселелердің бірі - дәстүрлі оқу бағдарламаларының икемділігінің жеткіліксіздігі. Олардың көпшілігі нақты ақпаратты игеруге және стандартты тапсырмаларды орындауға бағытталған, ал функционалдық сауаттылықты дамыту тәжірибеге бағытталған тәсілдерді қажет етеді. Оқу бағдарламалары әрдайым жобалау және зерттеу тапсырмалары, кейс-әдістер және практикалық есептерді шешу арқылы оқыту сияқты компоненттерді біріктіруге бейімделе бермейді.

Нәтижесінде оқушылар көбінесе білімді іс жүзінде қолдануда қиындықтарға тап болады, бұл олардың функционалдық сауаттылық деңгейін төмендетеді. Дәстүрлі әдістерді жаңа жағдайларға бейімдеу қажеттілігі оқу жоспарлары мен бағдарламаларын қайта қарауды, сондай-ақ мұғалімдердің интерактивті және шығармашылық жұмыс түрлерін дамытуға көбірек қатысуын талап етеді.

Осылайша, білім берудің жаңа жағдайларында функционалдық сауаттылықты табысты дамыту

үшін бірнеше негізгі проблемаларды еңсеру қажет. Бұған мектептердің материалдық базасын жақсарту, мұғалімдердің біліктілігін арттыру және дәстүрлі оқыту әдістерін заманауи талаптарға бейімдеу кіреді.

2022-2024 жылдарға арналған гранттық қаржыландыру шеңберінде AR14870260 – «Білім беруді цифрландыру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту» тақырыбы бойынша бірқатар іс-шаралар өткізілді және бастауыш сынып оқушыларының білім беру процесін жақсартуға және функционалдық сауаттылық деңгейін арттыруға бағытталған құралдар әзірленді. Жобаның негізгі мақсаттарының бірі оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыру үшін заманауи цифрлық технологияларды оқу процесіне біріктіру болды. Жоба барысында мынадай жұмыстар іске асты:

– «Білім беруді цифрландыру жағдайында бастауыш мектепте білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың теориялық және практикалық мәселелері» атты мұғалімдерге арналған семинар;

– «Білім беруді цифрландыру жағдайында бастауыш мектепте білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту технологиясы» атты семинар.

– «Математика» пәні бойынша бастауыш сынып оқушыларына арналған тапсырмалар банкі электронды оқулық;

– «Тіл және әдебиет» білім беру саласы әдебиеттік оқу бойынша бастауыш сынып оқушыларына арналған тапсырмалар банкі электронды оқулық;

– «Жаратылыстану» пәні бойынша бастауыш сынып оқушыларына арналған тапсырмалар банкі электронды оқулық;

– «Әдебиеттік оқудан көмекші құрал» (4-сынып) автоматтандырылған білім беру бағдарламасы;

– «Интеллектум» цифрлық контенті;

– «Білімгер» тест-тренажер;

– «Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша тапсырмаларды құрастыруға арналған әдістемелік нұсқаулар» атты мұғалімдерге арналған әдістемелік нұсқаулық сияқты бастамалар іске асырылды.

Семинар педагогтардың біліктілігін арттыру және оларды функционалдық сауаттылықты дамытудың жаңа әдістері мен технологияларымен таныстыру мақсатында ұйымдастырылды. Семинарда мұғалімдердің жаңа тәсілдерді енгізу кезінде кездесетін проблемалары, соның ішінде заманауи цифрлық құралдарды қолдануда дайындық пен тәжірибенің жоқтығы белсенді талқыланды. Мұғалімдер электронды оқулықтармен, сайттармен және тест тренажерларымен жұмыс істеу, сондай-ақ бастауыш сынып оқушыларына арналған жобалық тапсырмалар мен оқу ойындарын ұйымдастыру сияқты интерактивті оқыту әдістерін қолдану бойынша практикалық ұсыныстар алды.

Біздің зерттеудің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес функционалдық сауаттылықты дамытуға баса назар аударып отырып, бастауыш сынып оқушыларына арналған электрондық оқулықтар әзірленді. Бұл оқулықтарда оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал ететін математикалық, жаратылыстану және оқу сауаттылығы бойынша әртүрлі тапсырмалар бар:

- «Математика» пәні бойынша бастауыш сынып оқушыларына арналған тапсырмалар банкі;

- «Жаратылыстану» пәні бойынша бастауыш сынып оқушыларына арналған тапсырмалар банкі;

- «Тіл және әдебиет» білім беру саласы әдебиеттік оқу бойынша бастауыш сынып оқушыларына арналған тапсырмалар банкі.

Электрондық оқулықтар білім беруді цифрландыру процесінің маңызды элементіне айналды, өйткені олар оқушылар мен мұғалімдерге әртүрлі интерактивті материалдар мен тапсырмаларға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Жоба аясында бастауыш сыныптарда электрондық оқулықтарды пайдалану зерттелді, олардың артықшылықтары мен іске асырудағы қиындықтар анықталды.

Артықшылықтары:

- Оқуды қызықты әрі көрнекі ететін мультимедиялық ресурстарға (бейне, аудио, анимация) қол жеткізу.

- Тапсырмаларды әр оқушының деңгейіне бейімдеу арқылы оқу процесін жекелендіру мүмкіндігі.

- Мектепте де, үйде де оқу материалдарына қол жетімділіктің ыңғайлылығы.

Бұл өнімдердің барлығы бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктері мен оқу қажеттіліктерін ескере отырып жасалған. Тапсырмалар интерактивті форматта ұсынылған, бұл оқу процесін балаларға қызықты әрі қол жетімді етеді. Олар әр оқушыға дайындық деңгейі мен қабілетіне

сәйкес тапсырмаларды орындауға мүмкіндік беретін тақырыптар мен қиындық деңгейлерінің кең ауқымын қамтиды.

Сонымен қатар, электронды оқулықтар мұғалімдерге сабақтарды өткізу үшін қосымша материалдар мен ресурстарды, соның ішінде әдістемелік ұсыныстарды, қосымша тапсырмаларды және сабақ мысалдарын ұсынады. Бұл мұғалімдерге білім беру процесін тиімді ұйымдастыруға және әр оқушыға жеке көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушылары үшін функционалдық сауаттылықты дамыту бойынша тапсырмалары бар электрондық оқулықтарды әзірлеу нәтижесінде біз балалардың оқу жетістіктерінің деңгейін көтеріп қана қоймай, олардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілеттері мен өзіндік жұмыс дағдыларын дамытуға ықпал етуге тырысамыз. Бұл оқулықтар оқушылармен жұмыс істеудің тиімді құралы болуға және оларға заманауи білім берудің қиындықтарын сәтті жеңуге көмектесуге арналған.

Заманауи цифрлық білім беру ресурстарын, соның ішінде онлайн ресурстарды пайдалану арқылы қол жетімді болды. Осындай ресурстардың бірі - бастауыш сынып оқушыларына арналған материалдар мен тапсырмаларды және бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған білім беру ресурстарын ұсынатын *«Интеллектум» цифрлық контенті* (<https://xn--e1aahkdajc9bfl.kz/>). *«Интеллектум»* цифрлық контенті бастауыш сынып оқушыларына, мұғалімдерге және ата-аналарға функционалдық сауаттылықты дамыту үшін әзірленді.

Цифрлық контентті құрудың мақсаты - оқуда жетістікке жетуге және оқудың, түсінудің мен қарым-қатынастың негізгі дағдыларын дамытуға көмектесетін білім беру ресурстары мен әдістемелік ұсыныстар беру. *«Интеллектум»* цифрлық контенті функционалдық сауаттылықты дамыту мақсатында ата-аналарға, бастауыш сынып мұғалімдеріне және оқушыларға арналған. Оның құрамында:

- Бастауыш сынып оқушыларына арналған TIMSS және PIRLS талаптары бойынша тапсырмалар.
- TIMSS және PIRLS стандарттарына бейімделген тапсырмаларды құру бойынша мұғалімдерге арналған нұсқаулық.

- Функционалдық сауаттылықты дамытуға арналған интерактивті оқу материалдары.

- Үйде оқу процесін қолдауға көмектесетін ата-аналарға арналған мақалалар мен ресурстар.

«Интеллектум» цифрлық контентінің құрылымы:

1. Басты бетінде қол жетімді ресурстарға шолу және соңғы жаңалықтар берілген.

2. Ата-аналар, мұғалімдер және оқушыларға арналған дербес таңдалған материалдары бар бөлімдер.

3. TIMSS және PIRLS тапсырмалар базасы.

4. Мұғалімдерге арналған нұсқаулықтар парақшасы.

5. Цифрлық контент әкімшілігімен байланысу және қосымша ақпарат сұрау үшін кері байланыс нысаны.

Білім беру контекстінде цифрлық контент басымдығы:

- Барлық пайдаланушылар үшін сапалы білім беру материалдарына қолжетімділікті қамтамасыз ету.

- Оқытудың тиімді тапсырмалары мен әдістемелерін құруда мұғалімдерді қолдау.

- Оқытудың инновациялық әдістерінің көмегімен оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту.

Бұл цифрлық контент ата-аналарға балаларының оқу процесіне белсенді қатысуға және үй тапсырмаларын орындауда қолдау көрсетуге мүмкіндік береді. Ол мұғалімдерге сабақтарды ұйымдастыру және білім сапасын арттыру үшін құнды ресурстар мен идеялар береді. Оқушылар негізгі дағдыларды дамытуға және халықаралық зерттеулерді сәтті меңгеруге көмектесетін қызықты және практикалық тапсырмаларға қол жеткізе алады.

Мұғалімдерге арналған *«Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша тапсырмаларды құрастыруға арналған әдістемелік нұсқаулар»* оқушылардың жан-жақты дамуына әсер ететін TIMSS және PIRLS сияқты халықаралық стандарттарға сәйкес келетін тапсырмаларды құруға арналған құралдар жиынтығымен қамтамасыз етіледі. Бұл оларға оқу процесін тиімді ұйымдастыруға, тапсырмаларды оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге және жалпы білім сапасын арттыруға мүмкіндік туғызады.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту әдістемесінің осы бөлімінде мұғалімдерге арналған әдістемелік ұсынымдар, сондай-ақ TIMSS және PIRLS, *«Интеллектум»* цифрлық контенті сияқты халықаралық зерттеулердің талаптарына сай құрылған тапсырмалар қамтылған оқулықтар ұсынылды. Мұндай сандық ресурстар мен ұсынымдарды қолдану мұғалімдерге білім беру үрдісін оңтайлы ұйымдастыруға, білімнің әртүрлі салаларында оқушылардың дағдыларын дамытуға және олардың сауаттылық деңгейін арттыруға мүмкіндік береді. Және де, бұл

құралдар мұғалімдерге тапсырмаларды оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге және әр баланың табысты оқу мен дамуына ықпал ететін қолайлы оқу ортасын құруға көмектеседі.

Зерттеу аясында «Білімгер» *тест-тренажері* әзірленді. Бұл тест-тренажер бастауыш сынып оқушылары үшін арнайы әзірленген инновациялық құрал болып табылады. Оны қолдану білім мен дағдыларды одан әрі нығайтуға, сондай-ақ оқушыларды TIMSS және PIRLS сияқты халықаралық зерттеулерге сәтті қатысуға дайындауға бағытталған.

Тест-тренажерді пайдалану оқушыларға бастауыш мектеп деңгейіне бейімделген әртүрлі тапсырмалар мен есептерді шешу арқылы қосымша жаттығулар жасауға мүмкіндік береді. Бұл құрал оқушыларға әртүрлі пәндер бойынша білімдерін нығайтуға, есептерді шешу, логикалық ойлау және ақпаратты талдау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, тест-тренажерді пайдаланған кезде оқушылар өздерінің үлгерімін бағалай алады, әлсіз жақтарын анықтай алады және нақты сынақтар немесе емтихандар алдында оларды жақсартуға назар аудара алады.

Осылайша, әзірленген тест-тренажерді қолдану оқу процесіне маңызды қосымша болып табылады және оқушыларға халықаралық зерттеулерге тиімді дайындалуға, сондай-ақ оқу нәтижелерін жақсартуға және академиялық үлгерім деңгейін арттыруға көмектеседі.

Жоба аясында «Білім беруді цифрландыру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту» тақырыбы бойынша заманауи білім беру технологияларын қолдана отырып, оқушылардың функционалдық сауаттылық деңгейін арттыруға бағытталған айтарлықтай жұмыс жүргізілді. Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған семинар, электронды оқулықтарды пайдалану, «Интеллектум» цифрлық контент және «Білімгер» тест-тренажер сияқты іске асырылған бастамалар білім беру үдерісін жаңғыртуға елеулі үлес қосты. Мұғалімдерге оқытуды тәжірибеге бағдарланған және цифрландыру жағдайында оқушылардың қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік беретін жаңа тәсілдер мен құралдар ұсынылды.

Осылайша, функционалдық сауаттылықты дамыту жүйесін одан әрі жетілдіру, мұғалімдердің кәсіби дамуын және білім беру бағдарламаларын бейімдеуді біріктіретін кешенді тәсілді талап етеді. Бұл оқушыларды қазіргі әлемнің сын-тегеуріндеріне дайындауға қабілетті сапалы білім беруді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Жүргізілген зерттеу Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2022-2024 жылдарға арналған ғылыми гранттық қаржыландыру *AR14870260 – «Білім беруді цифрландыру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту»* жобасының аясында орындалды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Писарева М.В. Функциональная грамотность: подходы к формированию и оценке у школьников. Учёные записки Орловского государственного университета. -2019. - 3(84). –С. 123-129.
2. Фридман Л.М. Развитие функциональной грамотности учащихся: психологические и педагогические аспекты. Психология и педагогика образования. – 2020. – С. 45-52.
3. Талызина Н.Ф. Функциональная грамотность как компонент образовательного процесса: методические подходы и практические рекомендации. Вопросы психологии и педагогики. - 2018. - 2(78), -С. 34-42.
4. Занков Л.В., Эльконин Д.Б. Развивающее обучение: теоретические основы и практическое применение. Москва: Просвещение.
5. Асмолов А.Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития личности в образовательном процессе. Москва: Издательство «Просвещение».

PEDAGOGICAL MANAGEMENT AS A BASIS FOR THE FORMATION OF MANAGERIAL CULTURE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Adanov K.B., Amirbekova M.R., Medieva S.H., Khairova G.M.

Karaganda University named after Academician E.A. Buketova, RK

The reform of the primary school, the transition to the 12-year education make adjustments to the training of future primary school teachers, one of the tasks of which is to improve the level of the formation of the management culture. Along with the theoretical training, which is based on the study of the pedagogical management, one of the specific tasks is the formation of the management style, the knowledge of methods of control of the teaching and educational process, class group on the basis of management principles. This requires from the future primary school teacher a high level of competence, creative initiative, creative thinking, new methods and skills. The ability to work with people is a condition that determines success in professional activities.

A special course «Pedagogical management as the basis of the management culture» and a special seminar «Creative style of the management activity of a future primary school teacher» were developed for the effective formation of the management culture.

The development of the special course and the special seminar in the vocational training of future primary school teachers was stipulated by the trends in the development of the modern pedagogical science and practice; the need to train a competitive specialist; the need to meet the requirements of the future specialist in the knowledge of those areas of the pedagogical activity that go beyond traditional training.

The special course is the highest form of the scientific and professional orientation of students. The special course has some advantages in relation to the general courses: it is read for the senior year students, when there is a possibility to appeal to the students' knowledge in the field of the psycho-pedagogical disciplines; parallel addition of the material (along with the linear study, which is characteristic for junior courses) is possible; gives a great space for creative work that is done together with the students; provides for the ability to transfer to the students the personal experience of the teacher in the scientific-search work [1].

The conditions for the effectiveness of the special course are [2]:

1. The special course should have a high scientific and theoretical level. On the basis of the material of the scientific research, the problem is clearly posed; the scientific concepts that reveal it, the scientific position of the head of the special course are formed. Students get acquainted with topical issues, with possible solutions to the problem, with the effectiveness of the pedagogical research.

2. An essential condition is the problematic nature of the special course: the discussion of the teacher with the students, their inclusion in the process of "obtaining" the scientific truth, the widespread use of innovative forms of the organization of educational activities and interactive methods of work, causing the interest, activating the thinking process of students.

3. The relationship between theory and practice. The applied nature of special courses, their practical component will contribute to the development of pedagogical thinking, the application of knowledge in practice, the development of special skills, the formation of professional competencies.

Our developed special course «Pedagogical management as the basis of the management culture» and a special seminar «Creative style of the management activity of a future primary school teacher» were held in the third year before the going of students to teaching practice (5, 6 semesters, respectively). It is stipulated by the fact that students already have the necessary knowledge of the general education and basic disciplines, as well as gained some experience of practical work in the school during teaching practice in junior courses. All this became the basis for the offered material not to be perceived abstractly. In addition, the formed theoretical knowledge is fixed in the process of their conscious application during the educational teaching practice in school.

Taking into consideration the above, we have identified some requirements for the content of this special course:

- the special course is based on the conceptual provisions of the pedagogical management described in the first section;
- the content of the special course takes into account the specifics of the primary school teacher;
- the special course is aimed at the awareness of the need to form the management culture of future primary school teachers on the basis of the pedagogical management;
- the special course provides for the mastering of knowledge in parallel with the formation of practical skills and development of professionally significant qualities.

At the present stage, two main approaches to increase the effectiveness of the quality of education are substantiated through training courses: a) extensive – increasing the amount of hours and information, additional and growing information; b) intensive – modification and improvement of pedagogical technology of the training course [3].

Developing this special course and the special seminar, we were based on the idea of an intensive approach which «...allows you to either in the standard period to achieve better results or to reduce the time to achieve a standard result» [4].

Based on the experience of the educational practice of E.A.Buketov KarSU on using an intensive approach, our developed special course and the special seminar have several conditions and features:

- clear design and strict structure of the special course, without unnecessary repetitions and excessive expansion of information;

- rational (necessary and sufficient) amount of information within the special course, allowing economical and effective use of standard training time, the exclusion of unnecessary information from the training sessions, which unnecessarily overloads the special course with details;

- the use of interdisciplinary information links, additional knowledge, skills and abilities that are successfully used in the classroom on the pedagogical management – pedagogy and psychology;

- conducting simulation business games on the analysis and design development of conventional and real business situations, the development of methods of group and collective decisions, the organization of management communication;

- the use of the method of «case study» - a method of modeling management-pedagogical situations (eng. «case» - a matter, circumstances, precedent) based on real events of the pedagogical practice, fictional circumstances and conditions of activity;

- industrial and pedagogical practice in primary school.

Thus, applying this approach to the construction of the special course «Pedagogical management as the basis of the management culture» and a special seminar «Creative style of the management activity of a future primary school teacher», in our opinion, it is possible to more effectively solve the problem of the formation of the management culture of future primary school teachers on the basis of the pedagogical management.

For the interest of students in the study of special courses developed by us, we have justified their advantages: the formation of the management skills and abilities; increasing the effectiveness of the management and pedagogical activities; the development of professionally significant qualities; career prospects; obtaining satisfaction from professional activities; self-assertion; the ability to understand others and an adequate response to the attitude of others; independence in decision-making; the ability to develop their own values, independent creative thinking.

The thematic plan of the special course is presented in Table 1.

Table 1 - The structure of the special course «Pedagogical management as the basis of the management culture» and the topics of classes taking into account the workload (in academic hours)

Topics	Lectures	Seminars	IWST
Pedagogical management as the main subject of the management culture, goals and objectives of the course	3	3	5
Basic regularities, principles, activities and technological procedures of the pedagogical management	2	2	5
Target forecasting and achievement of goals in the pedagogical management	3	3	5
Monitoring system in the pedagogical management	3	3	5
Educational process control system. Diagnosis on the basis of certification of teachers-specialists	2	2	5
Basic concepts of the modern pedagogical management	2	2	5
Total	15	15	30

The purpose of the special course «Pedagogical management as the basis of the management culture» is the development of the theoretical foundations of the pedagogical management and the formation of practical skills of effective management of the process of inter-subject interaction in the pedagogical system, and as a consequence, the formation of the management culture of the primary school teacher.

The objectives of the special course are vocational training of students in the specialty «Pedagogy and methods of primary education» for:

- the organization and management of the process of interaction between the teacher and the learner in teaching and educational process;
- the integrated realization of the values of the pedagogical management concept based on the principles of humanism, ensuring the transfer of the learner to the position of the subject;
- the application of the main technological methods of interaction providing possibility to organize productive interaction of the subjects of the pedagogical process in the aspect of management.

To achieve this goal of the pedagogical system set by us, we adhered to the following algorithm of the experimental pedagogical work:

- mastering theoretical knowledge at lectures;
- consolidation and deepening obtained theoretical knowledge at seminars;
- working out practical skills at practical lessons;
- further improvement of skills during the practice and in the professional activity.

Content of the course

Topic 1. Pedagogical management as the main subject of the management culture, goals and objectives of the course.

Topic 2. Basic regularities, principles, activities and technological procedures of the pedagogical management.

Topic 3. Target forecasting and achievement of goals in the pedagogical management.

Topic 4. Monitoring system in the pedagogical management.

Topic 5. Educational process control system. Diagnosis on the basis of certification of teachers-specialists.

Topic 6. Basic concepts of the modern pedagogical management.

Since some students are characterized by indifference to learning as well as to future professional activities, the aspects of self-education and self-improvement can be considered during the thematic sessions through [5]:

- the correlation of a certain topic with the real problems of students;
- the offers of theoretical and practical alternatives for solving these problems;
- encouraging students to take certain risks, convincing them that mistakes are natural and even necessary;
- the persuasion of the need for a multilateral approach to issues and problems;
- stimulating creative solving to the problem, finding unusual and unexpected solutions;
- the use of survey and response methods (questions should be open, forcing the student to reflect and analyze ideas, not just to present the facts);
- the concentration of efforts on the consideration of problems, issues, theories and ideas in general, not fragmentary;
- the promotion of responsibility for their studies.

The method of studying the special course on the transfer of theoretical knowledge into the management skills was focused on the fact that the concept of the pedagogical management does not give specific recommendations on how to behave in a particular case, but only demonstrates the possible options of the methods of the pedagogical influence. The decision how to behave has to be made by the future teacher on the basis of taking into account objective and subjective factors.

In the process of the course «Pedagogical management as the basis of the management culture» the atmosphere of the friendly psychological climate and maximum freedom of students in the classroom was kept; creative nature of the work was encouraged; the preservation by students of an individual character while performing learning tasks and the orientation on the formation of the individual style of the future primary school teacher was provided.

Modeling of pedagogical reality in terms of control, playing out various situations that the teacher encounters in daily practice, a relaxed atmosphere in the classroom, friendly relationships – all this contributed to the reduction of fear of expression of own judgment, overcoming the barrier of embarrassment, fear of pedagogical errors, and other psychological barriers met in the execution of tasks and subsequently in the professional activities.

In the context of solving the problems of the study, we have developed a special seminar «Creative style of the management activity of a future primary school teacher» for the specialty 5B010200-Pedagogy and methods of primary education and methodical recommendations for the implementation of practical work included in it [6].

The purpose of the special seminar is to form knowledge about the creative component of the management and pedagogical activity, skills and abilities of creative activity and ways of their implementation in the management and pedagogical activity.

The basis of the method of implementation of the special seminar «Creative style of the management activity of a future primary school teacher» we took the method of “case study”.

The choice of this method is stipulated by the needs of society and the modernization of the modern education. The main emphasis in education today is made on the formation of professional competencies, the development of not only practical skills, but also thinking, the development of the ability to self-education, the ability to process a large amount of information. The quality of training suggests that the specialist should be able to act rationally in different situations, and these actions should be effective.

The use of the «case-study» method in the training of future primary school teachers makes it possible to increase the cognitive interest in the special seminar «Creative style of the management activity of a future primary school teacher», promotes the development of creative decision-making skills, improvement of communicative, organizational and leadership qualities.

Development of cases can be carried out either on the basis of the description of real objects, events and acting persons or on the basis of artificially created situations. The use of the method of «case-study» as a method of the interactive learning contributes to the activation and intensification of the learning process, conflict situations solution and removal of the emotional tension, verification of student’s knowledge.

When having lessons, along with the traditional, we preferred the group form of the organization of educational activities, which allowed forming effective interaction between the teacher and learners as well as in the student group. The group form of the organization of educational activity allows forming partnership, developing an initiative and independence, ability to make an independent choice of this or that decision, accurately proving the position. Activity in the group makes it possible to personally adjust the amount of work and the procedure of its implementation; on the other hand, joint activities allow adequate carrying out mutual control and self-control, increasing the interest in both the direct implementation of the task and in future professional activities.

During this special seminar we used a variety of forms of control: a 5 - point system, portfolio technology, evaluation of classmates and self-assessment.

We used the portfolio technology to form the skills of self-analysis and self-evaluation of their personal development. A portfolio is a systematic record of the achievement of learners. The essence of this method is not just in the collection and formation of the folder of educational achievements, but directly in the organization and relationships of the teaching and learning process. The portfolio was used by students to reflect on their activities and personal changes, helping them to express themselves and demonstrate a personal learning style. In the analysis and evaluation of the prepared portfolio, emphasis was placed on the student’s attitude to the work performed – accuracy, thoroughness, integrity; on the moments that reflected learners’ understanding of the material used, the validity and completeness of its presentation; creative attitude to the activity.

Evaluation maps were used to conduct the in-group evaluation and self-evaluation. In accordance with the stated requirements and the offered tasks, students wrote reports on the work performed, filled the portfolio with the developed materials, which in the end was the basis for admission to the final control.

Table 2 presents the thematic plan of the special seminar «Creative style of the management activity of a future primary school teacher».

The first lesson was related to the disclosure of the essence of creative activity, its features, the role in the management of the teaching and educational process and the process of personal development. The desire to achieve the goal, to succeed in solving problems is peculiar to everyone, but not everyone succeeds. In management, in general, and in the pedagogical one, in particular, the result is considered an indispensable and mandatory circumstance, because it contributes to the effective work of the teacher. Success cannot be achieved by daily, monotonous, conservative work. A creative impulse is needed, especially when working with children. Combining professional skills and abilities with the creative potential of the future primary school teacher will contribute to the qualitative solution of the management and pedagogical tasks.

Table 2 - Thematic plan of the special seminar «Creative style of the management activity of a future primary school teacher»

Topics	Number of hours	
	seminar	IWST

Management as a creative process	2	4
Pedagogical technique as an element of the management culture and the pedagogical creativity of the future primary school teacher	2	4
The place and importance of the creative management in the formation of the management culture	2	4
Management technologies and pedagogical creativity	2	4
Conflict and interaction in the pedagogical process	2	4
Creative leadership skills	2	4
Style of activity of the teacher as a result of pedagogical creativity	3	6
Total	15	30

The characteristic of tasks and functions, stages and forms of creative activity in management is given. Any activity, including creative management and pedagogical one requires planned and systematic nature. Therefore, at the stage of the practical task, students were asked to design the upcoming activities, learn how to use the Microsoft Office One Note program and regularly keep records in the electronic weekly; learn how to set priorities; in the future, constantly carry out work in accordance with the planned activities; learn how to create their own life as a creative process, constant self-development. In addition, students were asked to make a scheme of «Creative activity», using the methods of the graphical representation of the material.

Before starting the practical task, students were asked to conduct self-diagnosis to establish the degree of development of abilities for self-education and self-development (test «Self-assessment of abilities for self-education and self-development of the personality»), so that at the end of the study of this course with repeated self-diagnosis they could independently trace the dynamics of the development of abilities for self-education and self-development.

As a part of the self-control and refinement of plans for self-development and self-education, students tested the level of the development of their communicative and leadership abilities and built diagrams of communication and leadership abilities.

The content of the third practical work is aimed at the formation of skills and abilities of a fairly new direction – creative management. The reform and modernization of the education system, the emergence of a variety of innovative forms and methods of teaching change the requirements for the primary school teachers, their skills to promote innovative ideas, research, development and implementation of innovations in the teaching and educational process of the primary school.

The work was carried out first individually, then in groups, and the leader changed. The analysis of variants of the solution of the offered pedagogical tasks and the comparison of individual and collective result was carried out. At the final stage, the keeping of the electronic weekly was monitored, a diagram of propensity to reach agreement on the basis of the scale of evaluating leadership abilities was drawn up, and the results of the individual distribution with the group one were analyzed and summed up. Students were given the task to conduct a comparative analysis of the traditional and the creative management, using different methods of presenting information.

Developing and conducting the fourth practical lesson on the topic «Management technologies and pedagogical creativity» we have tried to integrate management technologies and elements of the innovative pedagogy, such as TRIZ-pedagogy, "brainstorming", the algorithm for solving problem situations, synergetics, semiotics for the formation of skills making management decisions in non-standard situations, finding original solutions affecting the effectiveness of the management of the teaching and educational process in the primary school and the process of the personal development of learners.

The main technologies in the educational management include: the technology of the management by objectives, the technology of the customer relationship management, balanced system of indicators, the knowledge management technology.

TRIZ - pedagogy reveals the main categories of pedagogy – those of training, education, development, their essence, goals, objectives of the process of education and training based on the general laws of the theory of inventive problem solving. The main purpose of this direction is the formation of intellectual thinking and the development of creative personality ready to solve complex problems in different fields. TRIZ - pedagogy reveals the main categories of pedagogy – those of training, education, development, their essence, goals, objectives of the process of education and training based on the general laws of the theory of inventive problem solving. The main purpose of this direction is the formation of intellectual thinking and the development of creative personality ready to solve complex problems in different fields. decision-making. The use of this method develops the ability of participants to discuss, listen, ask questions, criticize, encourage and discuss in

a friendly manner [7].

In order to form the management culture of students during the industrial practice, we have developed and implemented additional tasks for students, competent, conscious implementation of which showed an increase in the level of formation of the phenomenon under study.

As a part of the research work of students, the subjects of scientific projects in several areas, including the following ones, were offered:

- creativity as the basis of the success of the management activities of the head;
- leader as a person followed by;
- management culture: need or necessity;
- professionalism of the head as a constantly self-growing value;
- modern leader: personal qualities and leadership style and others.

So, the above methods and organization of the experimental research on the formation of the management culture of future primary school teachers in the process of vocational training needs a reasoned proof of their effectiveness. However, at this stage of the experimental work it is impossible to draw certain conclusions confirming or refuting its effectiveness. This requires a detailed comparative analysis of the results of the ascertaining and forming experiment, which will be undertaken further.

The effectiveness of the pedagogical system of the formation of the management culture of future primary school teachers in the process of vocational training has been tested by its implementation in the educational process of the University.

References:

1. Zhumasheva S.S. Features of training teacher for the formation of the cognitive independence of learners. - Almaty, 2008. - 167 p.
2. Abdullina O. Monitoring the quality of vocational training // Higher education in Russia. - 1998. – No. 3. - P. 35-39.
3. Abildina S.K., Sarsekeyeva Z.Y., Aidarbekova K.A., Assetova Z.B., Adanov K.B. Pedagogical System of Future Teachers' Professional Thinking Culture Formation // International Journal of Environmental & Science Education. - 2016. – Vol.11, No.10. – P. 3562-3574.
4. Adanov K.B. Concept analysis - Management culture of a teacher // Psychological Science and Education: II, III intern. scientific-practical conf. - M., 2016. - P. 40-44.
5. Abildina S.K., Adanov K.B. Pedagogikalyq menedzhment – basqaru ma'denietinin' negizi: elektrondy oqulyq. – Qazaqstan Respublikasy A'dilet ministriginin' kua'ligi 10.04.2017 zhyly berilgen, No. 632.
6. Ishanov P.Z., Minzhanov N.A., Adanov K.B. Personality as a subject of the management aspect of pedagogical activity // International Journal of Experimental Education. - 2015. - Part 2, No. 4. - P. 308-310.
7. Zhunusbekova A. Interrelation of theory and practice in the scientific and methodological support of the process of training future primary school teachers for management activities. http://www.rusnauka.com/16_EISN_2015/Pedagogica/2_194062.doc.htm.

ӘОЖ 373.3

БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Айдарбекова К.А., Копбалина К.Б., Асетова Ж.Б.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

2012-2016 жылдар кезеңінде білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі ұлттық іс-шаралар жоспарында халықаралық зерттеулердің (TIMSS, PISA және PIRLS) талаптарын ескере отырып, оқу қызметінің барлық түрлерінің тиімділігін бағалаудың жаңа жүйесін енгізуге назар аударылды [1].

Білім беруді цифрландыру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудың психологиялық-педагогикалық негіздерін жан-жақты қарастырудың маңыздылығы педагогикалық және психологиялық еңбектерді жүйелеу, талдау және бұрын жүргізілген зерттеулер, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуды оңтайландырудың тиімді жолы арқылы анықталады. Зерттеу тақырыбына байланысты жарияланған зерттеулер мен

жұмыстар білім беруді цифрландыру жағдайында бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудың педагогикалық шарттарының қайнар көзі болып табылатыны сөзсіз. Педагогика мен психологияда бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуға қатысты көптеген еңбектер бар екендігі анықталды.

Функционалдық сауаттылық құбылысын зерттеудің әртүрлі көздерінде ұсынылған тәсілдерді талдау бізді келесі тұжырымдарға әкелді. Яғни, бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудың педагогикалық шарттары тұтас педагогикалық процестің маңызды құрамдас бөлігі болып табылатындығы.

Педагогикалық шарттарды – «оқу-тәрбие үдерісі бірлестігінде оқыту-педагогикалық және ұйымдастырушылық бойынша бір-бірімен тығыз байланыстағы жағдаяттардың жиынтығы» тұрғысынан Б.Баймұханбетов анықтады [2].

«Шарт» түсінігін зерттеуші ғалымдар педагогикалық жүйені қарастыруда кеңінен қолданып келеді. Осыған байланысты, авторлар шарттың бірнеше белгілерін анықтай отырып, бірқатар топтарға бөліп көрсетеді. «Педагогикалық шартты» педагогикалық үдерістің бағытымен байланысты нақты бір дәрежеде белгілі бір нәтижеге жетуді саналы түрде білдіретін сыртқы жағдай деп тұжырымдады. Педагогикалық шарттарды – «оқу-тәрбие үдерісі бірлестігінде оқыту-педагогикалық және ұйымдастырушылық бойынша бір-бірімен тығыз байланыстағы жағдаяттардың жиынтығы» тұрғысынан Б.Баймұханбетов анықтады.

Ал, педагогикалық шарттар В.И.Андреевтің пікірінше: «контент элементтерін құрастыру мен қолданудың мән-мағынасы; әдістер (әдістемелер), сонымен қатар, көздеген мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған ұйымдастыру формалары, құралдары және т.б.» болып табылады. «Шарттар» Педагогика саласында оқиғалардың себептері ғана болып қоймайды, сонымен бірге бір мезгілде олар сол себеп-салдардың әсерін күшейтеді немесе әлсіретеді. Мұнымен қоса, педагогикалық шартты «жағдайды, қазіргі жағдайды, білім берудің пайда болатын жағдайын анықтау. Оларды қоғамда анықталған сыртқы шарттар және білім берудің өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі басқару қабілетімен анықталатын ішкі шарттары» деп көрсетеді [3].

Сонымен қатар, педагогикалық шартты Ю.К.Бабанский: «жағдайға байланысты объективті мүмкіндіктер жиынтығы, білім беру үдерісімен бірге жүретін жағдайлар мен шаралардың белгілі бір түрде құрылымдалғаны және мақсатқа жетуге бағытталғаны» - деп түсіндіреді [4]. Педагогикалық шарттарды С.В.Смирнова: «мазмұнның, педагогикалық тәсілдер мен материалдық – кеңістіктік ортаның объективті мүмкіндіктерінің жиынтығы» ретінде нақтылайды [5].

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудың педагогикалық шарттары педагогикалық процестің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады: мазмұны, әдістері, оқыту мен тәрбиелеудің ұйымдастырушылық формалары, сонымен қатар оқушылардың ішкі әлемімен тығыз қарым-қатынасқа бағытталуы. Біздің зерттеу шеңберінде ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар нақты педагогикалық мақсатқа қол жеткізуді қамтамасыз ететін педагогикалық жүйенің қолданыстағы элементтері ретінде іске асқан.

Оқушылардың білім беру жетістіктерінің мазмұны мен сапасын талдай отырып, жетекші зерттеушілер мектептің қазіргі түлегінің өмірде, кәсіби қызметте табысты болуына мүмкіндік беретін осындай білім беру нәтижелерін қалыптастыру қажеттілігін атап өтеді. Зерттеу нәтижелері бүгінгі таңда оқушының ақпарат ағынын бағдарлау, туындаған проблемалар мен жағдайларға дұрыс шешімдер табу қабілеті маңызды және білім көлемі онша маңызды емес деп сендіреді. Қазіргі заманғы білім алушыларға адамның командада жұмыс істеу қабілетін анықтайтын, оның ойлау икемділігін, ұтқырлығын және шешім қабылдаудағы жеделдігін сипаттайтын Soft Skills сұранысқа ие.

Ғылыми зерттеулердің заманауи тәжірибесі көрсеткендей, функционалдық сауаттылық құрылымында ең бастысы - білім алушының өзі үшін шешілетін мәселенің маңыздылығын түсінуі. Қазіргі уақытта оқу процесі оқушының жеке, жеке іс-әрекетінің ішінде жүреді және тек нақты іс-әрекеттің қалыптасуы негізінде жүреді, белгілі бір психикалық қабілеттер, дағдылар мен іс-әрекеттер пайда болады және дамиды деген идея қайтадан өзекті болып отыр.

Осылайша, оқу процесі жеке тұлғаны тікелей дамытпайды, тек егер ол іс-әрекеттің ұйымдастырушылық формаларына және тиісті мазмұнға ие болса, белгілі бір жаста нақты бір қызмет түрлерінің қалыптасуына ықпал етеді (мектепке дейінгі, мысалы, ойын, бастауыш мектепте - оқу). Адамның білімі мен тәжірибесі іс-әрекетте қалыптасады және көрінеді, бұл білім алушылардың өзіндік танымдық іс-әрекеті үшін тиісті педагогикалық жағдайлар жасауға, проблемалық оқыту мен жобалық әдісті жаппай енгізуге, сабақта топтық және ұжымдық жұмыстарға, электрондық білім беру ресурстарын, техникалық құралдарды пайдалануға баса назар аударуға әкелді.

Сауаттылықты қалыптастыру тәсілдері, оның теория мен практикадағы тереңдігі мен мәні бірнеше ондаған жылдар бойы шетелдік ғалымдардың зерттеу тақырыбы болды (Street B.V., 2013; Hamilton M., Burgess A., 2013). ЮНЕСКО-ның «Жаппай білім беру» халықаралық бағдарламасы функционалдық сауаттылықтың жаһандық маңыздылығын анықтады (ЮНЕСКО, 2015) [6,7,8].

Осыған сүйене отырып, біздің оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың педагогикалық шарттарының кешенін анықтау және теориялық негіздеуге тырыстық.

Ғылыми әдебиеттер бойынша, педагогикалық шарттар дегеніміз - ішкі талаптардың қажетті жиынтығы. Олардың қанағаттандырылуы өзімізге қажетті нәтижеге жетуді қамтамасыз етеді. Біздің зерттеуімізде сол педагогикалық нәтиже - ол ақпараттық технологиялар арқылы студенттерді іс қағаздарын жүргізуге оқытудың педагогикалық шарттарын анықтау.

Шарт – бір нәрсеге қатысты жағдай; өмірдің немесе іс-әрекеттің бір саласында бекітілген ережелер; оқиға жүріп жатқан жағдай.

Педагогикалық шарт – шарттар дегеніміз себептер мен жағдайлардың кешені, ол кешен адамның білім алып, тәрбиеленуіне және дамуына ықпал етеді, аталған шарттардың әсерінен білім алушының оқуы, тәрбиеленуі және дамуын жеделдетуі немесе баяулатуы ықтимал, сондай-ақ тұлғаның мақсатына жетудегі белсенділігіне әсер етуі мүмкін.

Қазақстанда Республикасында білім беру саласындағы педагогикалық шарттар мәселесін С.Аманжолова, С.Нұрланбекқызы, К.М.Нағымжанова, С.К.Омарова, Б.Өтешова т.б. педагог ғалымдар зерттеген [9,10]. Соңғы жылдары осы саладағы жұмыстардың көлемі арта түсіп, жалпы педагогикалық шарттардың, оның ішіндегі инновациялық технологияға қатысты бірқатар аспектілер, шарттарын зерттеле бастады. Шарт оқиға саласының, заттар өзгеруінің және әлемнің объективті құрлысының жүруін анықтаушы ретінде қарастырылады. Әрбір шешімнің нәтижелері бірнеше көрсеткіштердің мәндері арқылы сипатталады. Ықтимал шешімдердің қайсысының жақсы екенін анықтау үшін оларды бірқатар көрсеткіштер бойынша салыстыру қажет. Ықтимал шешімдерді бағалаудың жүйелік әдісі шартты таңдау кезінде негізгі әдістемелік қағида ретінде қабылданады. Бұл әдіс бойынша объектіні өлшеуде оның өлшемдері арасындағы байланыстар мен зерттелетін объектінің құрамдас бөлігі ретінде қамтитын жүйенің мүдделері ескеріледі. Объектіні сипаттайтын әр түрлі көрсеткіштер мәндерінің жиынтығы мен жүйе алдындағы мақсаттың өзара сәйкестік деңгейі анықталып, жалпы мақсаттар қарастырылғаннан кейін ғана нақты ұсыныстар жасалады. Жүйені құраушы фактор ретінде нәтижелер, қол жеткізілетін деңгейдің анықталуын қамтамасыз ететін едәуір тұрақты әрі нақты шарттардың жиынтығымен айқындалады.

Педагогикалық шарттарды таңдау кезіндегі тиімділік және оңтайлы критерийі соңғы нәтиже болып табылады, біздің жағдайда студенттерді ақпараттық технологиялар арқылы іс қағаздарын жүргізуге оқыту деп алынған. Функционалдық сауаттылықтың айрықша белгілері:

- әлеуметтік және тұрмыстық мәселелерді шешуге бағытталған;
- белгілі бір әлеуметтік жағдайларда өзін-өзі анықтайтын тұлғаның ситуациялық сипаттамасы;
- стандартты, стереотиптік есептерді шешумен байланыс;
- оқу және жазу дағдыларының белгілі бір қарапайым (негізгі) деңгейіне ие болу.

Сондықтан келесі шарттарды сақтау орынды:

- пәндік мазмұнды және оқытудың заманауи әдістері мен технологияларын меңгеру;
- мақсатқа сәйкес педагогикалық және инновациялық технологиялар мен техникаларды қолдану;
- білім алушылардың дербес зерттеулерін ұйымдастыру;
- білім алушының жеке қажеттіліктерін, қызығушылықтары мен бейімділігін есепке алу;
- білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту - бірыңғай мақсатқа қол жеткізуде ынтымақтастық пен сабақтастықты іске асыру;
- білім беруде цифрлық ресурстарды пайдалануды оңтайландыру, әр оқушының дамуын диагностикалау үшін ақпараттық жүйелерді қолдану.

Осылайша, функционалды сауаттылық - бұл жеке қасиеттерге сүйене отырып, мектеп пәндерін оқып-үйрену кезінде қалыптасатын және әртүрлі көріністерге ие метапәндік, интегралды білім.

Бірқатар зерттеулерге талдау жасай келе педагогикалық тұрғыдан біз келесі шарттарды анықтадық:

- мазмұнды - жүйелі - белсенділік және құзыреттілік тәсілдер негізінде өзін-өзі тануға, баланың жеке басының өзін-өзі дамытуға бағдарлануын ескере отырып, оқушылардың МЖМБС, оқу бағдарламаларын игеруіне бағытталған;

- технологиялық - оқытушылардың осы процесте білім беру педагогикалық технологияларын қолдануын көздейтін функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың технологиялық компонентін қамтамасыз етуге бағытталған;

- ұйымдастырушылық - оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мәселелерінде педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыруға ықпал ететін.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы мектеп білімінің кешенді нәтижесі болып табылады.

Кешенді білім беру нәтижелеріне қол жеткізудің бір жолы - бастауыш білім берудің және базалық мектепте білім берудің білім беру бағдарламаларын іске асырудың сабақтастығы мен үздіксіздігін қамтамасыз ету үшін оқу іс-әрекетінің әртүрлі түрлерін ұйымдастыру. Бастауыш мектептің білім беру процесіне контекстік міндеттерді енгізу бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытудың тиімді құралы және жалпы орта білім беру мекемелерінің функционалдық сауатты түлектерін одан әрі қалыптастыру үшін негіз болады.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту проблемасын зерделеуге кешенді көзқарастың қажеттілігін көрсетеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. PISA. PISA 2015 Results: Excellence and Equity in Education. – OECD Publishing, 2016. https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2015-results-volume-i_9789264266490-en.html

2. Баймұханбетов Б. Педагогикалық шарттар және олардың білім беру үдерісіндегі рөлі» – Алматы: Білім, 2015.

3. Андреев В.И. Педагогикалық шарттар және олардың қолдану әдістері – М.: Просвещение, 2012.

4. Бабанский Ю.К. Педагогикадағы жағдай және шарттар ұғымдары. – М.: Педагогика, 2014.

5. Smirnova S.V. Functional Literacy in Primary Education: Challenges and Opportunities. – Moscow: Nauka, 2016.

6. Street B.V. Literacy in Theory and Practice. – Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

7. Hamilton M., Burgess A. Pedagogical Approaches to Functional Literacy Development. – London: Routledge, 2013.

8. ЮНЕСКО. Жаппай білім беру және функционалдық сауаттылықтың жаһандық маңыздылығы – ЮНЕСКО баспасы, 2015.

9. Аманжолова С. «Функционалдық сауаттылықты дамыту: педагогикалық аспектілер» – Астана: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы, 2014.

10. Нұрланбекқызы С. «Бастауыш сыныптарда оқу процесін оңтайландыру жолдары – Алматы: Қазақ университеті, 2016.

ӘОЖ 373.3

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ИНТЕРАКТИВТІ РЕСУРСТАРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ТИІМДІЛІГІ. GENIALLY. LLY ПЛАТФОРМАСЫ

Айдарова Н.Е., Айтпанбетова М.М.

«М.Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп» КММ, Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Цифрлық сауаттылық - цифрлық технологияларды және интернет ресурстарын қауіпсіз және тиімді пайдалану үшін қажетті білім мен дағдылардың жиынтығы. Цифрлық технология қоғам өміріне әсерін молынан тигізуде. Соның нәтижесінде денсаулық сақтау мен білім беру, қала тіршілігі, жалпы адамның күнделікті өмірі айтарлықтай өзгеріп, жаңа сипатқа ие болуда.

Жаңа ғасырға лайықты ізгі қасиеттерге ие болу - қазіргі таңдағы әрбір жеке тұлғаның алдында тұрған асыл да негізгі міндет. Бүгінгі уақытта адамның кәсіби шеберлігіне, білім өрісіне, зиялылық және танымдылық деңгейіне жаңа технология дәуірінің өзі биік талаптар қойып отыр. Өткеннен сабақ ала отырып, болашақтың қоржынына өзіміздің халықтық қасиетімізбен, жаңарған болмысымызбен, терең ой-санамыз және сапалы дүниелерімізбен үлес қосу – жаһандану кезеңінің табалдырығында тұрған біздер үшін аса маңызды іс.

Заманауи технологиялар біздің өмірімізге тұрақты түрде енгізілуде, «Цифрлік» тұжырымдамасын тек ғылыми конференцияларда ғана емес, күнделікті өмірде де жиі кездесетін болды. Цифрландыру үрдісі, мінсіз білім беру үдерісі мен сапасына әсер етеді. Оқу үрдісінде компьютер оқып-үйрену нысаны ретінде, сонымен бірге оқыту, тәрбиелеу, дамыту мен оқытудың мазмұнын меңгеруді диагностикалау құралы ретінде әрекет етеді. Мұның өзі ақпараттық технологияларды пайдаланудың екі бағыты бар екендігін анықтауға мүмкіндік береді. **Бірінші бағыт**

тұрғысынан алып қарасақ, ақпараттық технологиялар білім, білік, дағдыны игеру үшін қажетті ресурс болып табылып, студенттердің саналы тәрбие, сапалы білім алуына жағдай жасайды, ал **екінші бағыт** тұрғысында ақпараттық технологиялар оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру тиімділігін арттырудың қуатты құралы болып табылады.

Бүгінгі кезде ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде «педагогтың цифрлық құзыреттіліктері» ұғымын айқындауға және де оның құрылымдық бөліктеріне көп көңіл бөлуде. Елімізде цифрландырудың дамуы білім беру жүйесінің тиісті бағдарлануын талап етеді. Сарапшы зерттеушілер педагогтар арасында цифрлық алшақтық бар екен алға тартады: кей біреулері білім беру үдерісін түрлендіру үшін цифрлық технологияларды қолданса, басқа педагогтер дәстүрлі оқу процесін цифрландыру үшін пайдаланады. Мұғалімдер цифрлық технологиялардың артықшылықтарын сезінуі маңызды, ал цифрлық қорытындылар оқытушы үшін тек көмекші болып қалу керек. Сол себепті, жаңа буын мұғалімдері бойында болуы тиіс маңызды құзыреттер цифрлық болып табылады.

Жоба барысында біз өз тәжірибемізде цифрлық құзыреттілігімізді дамыту мақсатында қолданған платформалардың бірін сипаттап, алынған нәтижелерді талдауды жөн көрдік. Өз жұмысымызда интерактивті жұмыс парақтарымен сабақ барысын қалай түрлендіруге болатынын көрсетеміз.

Интерактивті жұмыс парақтары ақпараттық жүйелердің бір түрі. Оларды тәуелсіз қызметтер ретінде немесе қашықтықтан оқыту жүйелерінің белігі ретінде пайдалануға болады. Интерактивті жұмыс парағының кептеген қызметтері Google Classroom интеграциясына ие. Соңғы жағдайда Google сыныбы функционалдылықты күшейтудің бір түрін алады.

Дұрыс жасалған интерактивті жұмыс парағы келесі мүмкіндік береді:

- «сөйлейтін бас» рөлінен босатады (talking head);
- оқушылар оқу тақырыбын өз бетінше және дербес оқи алады;
- бүкіл сыныптың жұмыс қарқынына қарамастан оқушы өз жұмыс темпін сақтайды;
- оқу процесіне сандық құралдар мен веб-қызметтерді енгізуге болады;
- мұғалім сабақта мұғалім көмегіне мұқтаж балаларға көбірек көңіл бөле алады.

Интерактивті жұмыс парағын сабақта қолданудың кезеңдердің бірі ретінде, оқушылардың өзін-өзі оқыту құралы ретінде қолдануға болады. Мысал ретінде Genially.Ily платформасына тоқталамыз.

Genially.Ily - бұл оқытушы өз пәніне материалдар дайындау үшін қолдана алатын инновациялық білім беру құралы ғана емес. Бұл қосымша қазірдің өзінде оқытушылар өз тәжірибелерімен бөлісетін және сабаққа арналған инновациялық білім материалдарын құратын, халықаралық оқытушылар қауымдастығына айналды. Тегін нұсқада барлық құрылған электронды жұмыс дәптерлері ашық ақпараттық - білім беру ортасына түседі. Genially -ді педагогтар төменде көрсетілгендер үшін қолдана алады:

- қызықты ойындар,
- түрлі слайттар,
- топтарды жарыстыру,
- жұптық тапсырмалар,
- ашық сұрақтар,
- бірнеше жауап таңдау,
- салыстыру,
- сәйкестікті анықтау,
- мәтіндегі рұқсаттамаларды толтыру,
- рефлексия және кері байланыс,

Genially.Ily қызметі басқа оқытушылардың жұмыс үлгілерін пайдалануды ұсынады, осылайша, бүкіл әлем бойынша мұғалімдердің тәжірибесі мен шығармашылық әлеуетін жинақтайды. Ашық галереяда одан әрі пайдалану үшін әр түрлі тілдердегі, соның ішінде орыс тілін қоса алғандағы барлық пәндер бойынша электронды жұмыс дәптерлері жарияланған. Платформада дидактикалық материалды құру бойынша мұғалімдердің бірлескен қашықтан жұмыстарын ұйымдастыру мүмкін болады.

Қызметтің негізгі функциялары тегін. Оларға жеке интерактивті тапсырмаларды құру, қоғамдастықтағы мыңдаған жұмыс парақтарына қол жеткізу, студенттерге қажетті материалдарға бір рет басу мүмкіндігі, сонымен қатар бір реттік сынып бөлмелерін құру кіреді.

Genially.Ily қызметінің пайдалану үшін мына амалдарды жүзеге асырамыз.

- Yandex немесе Google- дан Genially.Ily сайтына кіреміз;
- Сайтқа кіргеннен кейін бізге біршама шаблондар көрсетіледі (мысалы: презентация, интербелсенді суреттер, түрлі ойындар, видео/аудио, диаграммалар, т.б.);
- Log.in (кіру) батырмасын басып, жеке аккаунт ашамыз;

- Жұмыс тақтасы ашылады;
- Create.geniall батырмасын басамыз. Бізге көптеген шаблондар ашылады.
- Өзімізге керекін тандап алып, тапсырмаларды, мәліметтерді енгіземіз.

Genially.Ily қызметінің тағы бір артықшылығы онымен топтастыру жұмыстарын да істеуге болады.

Интерактивті дәптермен жұмыс жасаудың мәні - оқу процесі барлық білім алушылар таным процесіне қатысатындай етіп құрылады. Өз жұмысында интерактивті дәптер жасау техникасын қолдана отырып, стандарттан тыс ойлауға, әртүрлі идеяларды ұсынуға және жүзеге асыруға қабілетті жеке тұлғаны тәрбиелеуге мүмкіндік бар. Мұғалімнің міндеті - оқушыларға өздеріне сенуге көмектесу және жаңа көкжиектерді ашуға дұрыс ынталандыру.

Әдебиеттер тізімі:

1. Оспанбекова М.Н. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін инновациялық технологиялар негізінде оқушылардың рефлексиясын дамытуға даярлау, филос. док. (PhD) ... дис – Алматы, 2019. – 287 б.
2. Серикова Б. Қазақ тілі мен әдебиетін заманауи оқыту: теория және тәжірибе. Оқу-әдістемелік құрал. – Шымкент: «Нұрлы бейне» баспасы, 2017. – 200 бет.
3. Бақыбекова.Н. Саралап деңгейлеп оқыту технологиясы арқылы оқушылардың білім деңгейін арттыру. А: Қазақ тілі, №4, 2007. - 16 б.

ӘОЖ 372.4

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Айнақұлова Г.М.

Қарағанды облысы білім басқармасының Теміртау қаласы білім бөлімінің «№29 жалпы білім беретін мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Қарағанды қаласы, Қазақстан

Жай мұғалім – хабарлайды,
Жақсы мұғалім – түсіндіреді.
Керемет мұғалім – көрсетеді,
Ұлы мұғалім – шабыттандырады.
Уильям Вордсворт

Ы.Алтынсарин: «Мұғалімдік мамандық – бұл адамтану, адамның күрделі және қызықты, шымшытырағы мол рухани жан дүниесіне үңіле білу. Педагогикалық шеберлік пен педагогикалық өнер, ол – даналықты жүректен ұға білу болып табылады» – деген екен.

Орыс педагогі К.Д.Ушинский қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз деген.

Педагогикалық жүйедегі негізгі өзекті мәселе - оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, өздігінен жұмыс істеуге баулу, өз ойын тұжырымдауға дағдыландыру болғандықтан сабақ барысында кеңінен деңгейлеп, дамыта оқытудың модульдік әдісін жиі пайдалану қолдау табуда.

Оқытудың әр-түрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс-тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енгізіліп, оқу-тәрбие үрдісінде жүзеге асуда.

Білім беру жүйесіндегі жаңа технологиялардың алатын орны, бастауыш сынып оқушыларының ауызекі сөйлесу әрекеттерін белсендіру мен қарқынды дамытудың, сапалы әрі тиімді жолы ретінде қазіргі заманғы оқыту технологияларын бастауыш сыныпта әрбір сабаққа қолдану жолдары ғылымтеориялық тұрғыдан баяндалған. Оқушы өз ойын ауызша және жазбаша еркін жеткізе алуға қалай үйрету керек? Оқушыны ынталандыру үшін қандай әдіс-тәсілдерді, технологияларды қолданған жөн?

Қазіргі заман талабына бейімделген бастауыш сынып шәкіртін тәрбиелеп, білім беруде басты өзекті тақырып. «Жеке тұлғаға бағытталған оқытуды ұйымдастыру арқылы оқушылардың шығармашылық қабілетін арттыру», – деп, Сәбит Мұқанов айтқандай, үнемі сыйлы, қадірлі, сүйікті болып, шәкірттерімізді білім нәрімен сусындатып, белестерге жету. Сондықтан баланы жеке тұлға ретінде өздігінен дамуға итермелеуіміз керек. Себебі жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың

білім алу арқылы өз бетінше дамуын қойып отыр. Бұл мақсатқа жетуде өз бетінше ХІ ғасырға аяқ басқалы бері жаһан жаңа технологиялар дәуіріне өтті.

Бастауыш буында берудегі қазіргі заманғы технологиялардың көмегімен жаңа білім беру парадигмасы іске асатын құрал ретінде қарастырылады. Білім беру технологияларының даму тенденциялары тұлғаның өзін-өзі тануына және өзін-өзі дамуына мүмкіндік беретін гуманитарлық білім берумен тікелей байланысты. «Білім беру технологиялары», «педагогикалық технология» терминімен қатар «оқыту технологиялары» термині қолданылады. Оның біріншісі көлемді болып келеді. Өйткені, білім беру технологиясында оқушының үйренушінің тұлғалық сапасын дамыту және құрумен байланысты болатын тәрбиелік аспекті бар.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті жеке тұлға дайындау болса, ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау – әр мұғалімнің борышы. Бастауыш ысып мұғалімі өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам болуы шарт. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыреті. Француз қайраткері «Адамға оқып – үйрену өмірде болу, өмір сүру үшін қажет» дегендей оқыту процесін технологияландыру, осыған сәйкес оқу бағдармаларын жасау, ғалымдар мен жаңашыл педагогтардың еңбектерімен танысу жұмыстары мұғалімдердің үздіксіз ізденісін айқындайды.

Қазіргі заман талабына сай қашықтықтан оқыту бастауыш сынып мұғалімдері оқушының белгілі дәрежеде білім алуы үшін барлық мүмкіндіктерді (ватсап, интернет желісі, ютубтан қажетті сілтемелер, слайд, т.б.) үнемі пайдаланып отырады. Қашықтықтан оқыту- оқушылар мен оқытушылардың бір-бірінен кеңістікте алыстатылған оқу формасы. Ол оқушылардың өзара белсенді ақпаратпен алмасуын қарастыратын және жоғарғы дәрежедегі қазіргі жаңа ақпараттық технологияларды (аудио-визуальды құралдар, дербес компьютерлер, телекоммуникация құралдары, т. б.) пайдаланатын белгілі бір тақырыптар, оқу пәндері бойынша ұйымдастырылатын оқу процесі екенін жақсы түсіндік.

Оқытушының негізгі міндеті – білім алушының келесі түрдегі орындалатын өз бетінше жұмысын басқару болып табылатындығы ескерілді. Сондай-ақ, қашықтықтан оқыту барысында туындайтын мәселелерге мұқият болу, мақсат пен міндеттерді қою, білім мен тәжірибелерді беру, ұйымдастыру қызметі, білім алушылардың арасында өзара байланысты ұйымдастыру. Жалпы, мұғалім компьютермен жоғары дәрежеде сауатты жұмыс істей білуі қажет және қашықтықтан оқыту технологиясын жетік білетін, оқытудың телекоммуникациялық құралдарын қолдану ісіне дағдылануын қалыптастыруы керек деп ойлаймын.

Бәрімізге белгілі қашықтықтан оқытуды ұйымдастырудың үш түрлі формасы бар: онлайн және офлайн, және кең таралған үшінші түрі – вебинар. Сондай-ақ әрбір педагогикалық технологияның өзіндік ерекшеліктері бар. Олардың негізгі қарастыратыны оқытуды нәтижелі ету.

Оқушылар қашықтықтан оқыту кезінде білім беру процесінің негізін қолайлы уақытта, ыңғайлы орында, тиімді темптегі өз бетінше жұмысты құрайды. Сондықтан оқушылар жұмыстың техникасы мен әдістемесін жоғарғы деңгейде, білімді өз бетімен толықтыру арқылы меңгеруі қажет. Бұл жүйеде мұғалім оқушының жұмыстарын, жеке қызығушылықтары мен сұраныстарын ескереді. Яғни, қашықтықтан оқыту жүйесінің рөлі білім саласы үшін өте жоғары, себебі бұл жүйе арқылы мұғалімдеріміз бен оқушыларымыз әлемдік ақпараттармен байланысуға, ғылыми және шығармашылық жұмыстарын жетілдіруге, әлемдік ақпарат кеңістігінде өздерінің білімдерін шыңдауға зор мүмкіндік алады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңына сәйкес «Әр баланың жеке қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы, жеке адамның дарындылығын, талантын, қабілетін дамыту» сияқты өзекті мәселелер енгізіліп отырғаны белгілі. Өйткені ғылым мен техниканы, өндірісті әлемдік деңгейде дамыту үшін елімізге шығармашылықпен жұмыс жасайтын білімді, жоғарғы дайындығы бар білікті мамандар қажет.

«Сабақ беру – үйреншікті жай шеберлік емес, ол үнемі жаңаны табатын өнер» – деп бес арысымыздың бірі Ж.Аймауытов айтқандай, ұстаз әрқашан сабақты қызықты етіп, түрлендіріп өткізіп отыруы тиіс. Сонда оқушылардың пәнге қызығушылығы артып, өз беттерінше ізденіске ұмтылады. Сондай оқушының өз ізденісін тудыру соңғы кездері қатты қолға алынды, үлкен өзгерістерге ие болды.

Білімді адамдардан гөрі тәрбиелі, жүректі адамдарды тәрбиелеу, баланың жүрегіне баратын білім беру керек екеніне көзіміз жетті емес пе? «Жүрек – адам тәрбиесінің темірқазығы» – дейді Абай атамыз. Амалдың тілін алса, яғни арды ойламай, тек пайда ойласақ, жүрек ұмыт қалады. Баланы тұлғаға бағыттау – жүректі сүйіспеншілікке толтыру.

Бала кезінен бастап бала тәрбиеленетін орта жылылыққа, сүйіспеншілікке толы болу керек.

«Жаратушының қолынан шыққан нәрсе әдемі болады да, адам қолында бұзылады» (Ж.Руссо). Демек, белсенді тұлғаны тәрбиелейтін, дамытатын – ортасы, достары, мұғалімдері.

Біздің міндетіміз – баланың бойындағы ерекше қасиеттерін табу, оны дамытуға кемшіліктерін байқап, оған көмектесу.

«Егер оқытуды біреудің басынан басқаның басына білім тасымалдау деп түсінсек, онда адамды ешнәрсеге де үйретуге болмайды» – деген Платон бір сөзінде.

Сол себепті қазіргі заманауи тәсілдерді енгізе білу бастауыш сынып мұғалімнің жасампаздық қабілетінің артуына үлкен әсерін тигізеді сөзсіз.

Бастауыш буында оқыту барысында білімдегі инновациялық тәсілдерді қолдану арқылы мұғалімнің шығармашылығы дами отырып, оқу үрдісінің сапалылығы артады және оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас стилі өзгереді, жаңа сатыға көтеріледі.

Жаңа тәсілдерді білім беру үрдісіне енгізу – көзқарасымызды өзгертуге бағытталған үрдіс.

Инновация – ол құрал және үдеріс ретінде әлдебір жаңалықты ендіру, жаңашылдық, өзгеріс деген ұғымды білдіреді. Инновация өздігінен пайда болмайды, ол ғылыми ізденістердің, жекелеген мұғалімдер мен тұтас ұжымның озық педагогикалық тәжірибесі. Бұл процесс стихиялы дамымайтындықтан, ол басқаруды қажет етеді, ал процесті басқару мұғалімнің өз қызметінде әріптестерінің тәжірибесі немесе ғылымдағы жаңа идеялар, әдістемелерді дұрыс тандап, бағалау және қолдануын қамтамасыз етеді.

Білім берудегі инновациялық процестердің мәнін педагогиканың маңызды екі проблемасы құрайды. Олар – озық педагогикалық тәжірибені зерттеу, жинақтау және тарату проблемасы және педагогикалық-психологиялық ғылымдардың жетістігін практикаға енгізу. Оқу-тәрбие үрдісіне жаңа инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу оқушылардың білімге деген қызығушылығын, талпынысын арттырып өз бетімен ізденуге, шығармашылық еңбек етуге жол салады. Озық педагогикалық тәжірибенің негізі болып есептелетін жаңашылдықты зерделеу – педагогикалық тәжірибелерді теориялық талдау және жинақтауға алып баратын басқыш сияқты.

Инновациялық үдеріске жаңалықты жинақтау мен тарату ғана емес, ойлау және осы жаңалыққа қатысты өзгерістер мен қайта құру да жатады. Демек, бұл прогрессивті, озық, заманауи, оң үдеріс. Алайда, білім беру ісіне жаңалықты ендіру үдерісі – мұғалімнің әлеуетіне тікелей байланысты.

Қазіргі бастауыш буында білім беру, қоғамдық даму жағдайында педагогикалық қызметтің инновациялық бағыттылығына қажеттілік бірқатар жағдайлармен айқындалады. Біріншіден, білім беру мазмұнына талаптың күшеюі, қоғамда жүріп жатқан өзгерістер білім беру жүйесін, оның әдістемесін, оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырудың технологиясын түбірінен жаңартуды талап етуде. Бұл жерде педагогикалық білімнің рөлі мен белсенділігі басымдықта болып отыр.

Екіншіден, ұстаздардың өз қызметінде жаңалықты игеру және қолдануға деген көзқарасының өзгеруі. Егер бұрынғы уақытта жоғарыдан ұсынылған жаңалықтарды қолданумен шектелсе, қазіргі уақытта барынша зерттеушілік, ізденгіштік сипат ала бастады. Сондықтан да білім беру ұйымы басшыларының маңызды шараларының бірі – мұғалімдердің енгізген инновациясына талдау жасап, баға беру, оны іске асыруға, қолдануға қолайлы жағдай жасау болуы тиіс.

Үшіншіден, білім беру ұйымдарының нарықтық қатынастарға енуі, жаңа типті сынып ішінде мемлекеттік емес оқу орындарының құрылуы нақты бәсекелестік ахуал туғызуда.

Педагогтың инновациялық қызметке дайындығын қалай анықтауға болады? Бұл жағдайда педагог әлеуеті мына параметрлермен байланысты:

1. Жаңа көзқарастар мен идеяларды елестете алу және генерациялау, оларды іс жүзінде жобалау және моделдеуге шығармашылық қабілеттілігінің болуы;
2. Ойлаудың понарамалық және икемді болуы, сондай-ақ қолжетімді білігінен межеленген жаңалыққа жетуге дайын болу;
3. Өз қызметін жетілдіруге деген ниеттің болуы мен оны қамтамасыз ететін ішкі әдістер мен құралдардың болуы.

Мұғалім мен тұлға арасындағы қарым-қатынаста рухани-адамгершілік байланыс орнатып, ынтымақтастыққа қол жеткізуде Ш.Аманашвили мұғалімдерге мынадай кеңес береді: «Педагогикалық үдерісте баламен тіл табыса білу, яғни балаға өз ойын, талғамын, көңілдегісін айтуға рұқсат беру тәрбиешіден көп шеберлікті талап етеді».

Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы бүгінгі басты міндеттерінің бірі – жастарға терең білім беру. Ал, оның негізі техникалық және кәсіптік білім берудің оқыту үрдісін жақсартуға жаңа технологияларды енгізу болып табылады. Оқу тәрбие үрдісіне жаңа инновациялық әдіс тәсілдерді енгізу оқушылардың білімге деген қызығушылығын, талпынысын арттырып өз бетімен ізденуге шығармашылық еңбек етуге жол салады. Оқушылар терең де жүйелі білім және әдістемелік тәсілдерді

жетік меңгерген болуы тиіс. Пәндерді оқытуда тиімді әдіс – тәсілдерді пайдалана отырып, сабақты қызғылықты да тартымды өткізу мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Қоғам дамыған сайын, барлық құрылым бірге дамиды. Қазіргі таңда баутауыш білім беру үрдісінде кеңінен қолданылып жүрген бірнеше инновациялық технологияларды атап көрсетуге болады.

Білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялар:

- проблемалық оқыту;
- дамыта оқыту;
- деңгейлеп оқыту;
- дәстүрлі оқыту;
- модульдік оқыту
- сұрақ-жауап ойындары;
- цифрлық білім беру ресурстары.

Жаңа технологиялардың педагогикалық негізгі қағидалары: -балаға ізгілік тұрғысынан қарау;

- оқыту мен тәрбиенің бірлігі; -баланың танымдық күшін қалыптастыру және дамыту;

- баланың өз бетімен әрекеттену әдістерін меңгерту;

- баланың танымдылық және шығармашылық икемділігін дамыту;

- әр оқушының дамуы үшін жүйелі жұмыс істеу;

Оқу-тәрбие үрдісінде педагогикалық жаңалықтарды енгізу 4 кезеңнен тұрады: жаңа идеяны, жаңалықтарды іздестіру, зерделеу; жаңалықтарды ұйымдастыру; жаңалықтарды енгізу (оқу-тәрбие үрдісінде жаңа инновациялық әдіс-тәсілдерді пайдалану); қорытындылау.

Заман талабына сай жаңа технология әдістерін үйрету, бағыт-бағдар беруші – мұғалімдер. Оқушылардың жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына ену ұстаздар қауымына зор міндеттер жүктейтінін ұмытпауымыз керек.

Ұстаз үшін нәтижеге жету шәкіртінің білімді болуы ғана емес, білімді өздігінен алуы және алған білімдерін қажетіне қолдану болып табылады. Бүгінгі бала – ертеңгі жаңа әлем. Оқушының дамуына әсер етуші әлеуметтік фактор негізінде оқушы, мұғалім, ата-ана, басқа пән мұғалімдері ынтымақтасуы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Н.Ә.Назарбаев., Ел президентінің Қазақстан халқына жолдауы Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан.

2. Қабдықайыров Қ., Инновациялық технологияларды диагностикалау. – А, 2015

3. Раджерс Э. Инновация туралы түсінік. – //Қазақстан мектебі, №4, 2011.

4. «Әлеуметтік әріптестік жағдайында техникалық және кәсіптік білім беру», Білім беру мекемесі басшыларының анықтамалығы №2 (26) 2013ж;

ӘОЖ 37.031.2

SMART ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН КОЛЛАБОРАТИВТІ ОРТАҒА ДАЯРЛАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Амангелдіқызы А.

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті
Алматы қаласы, Қазақстан

Қазіргі білім беру жаһандық цифрлық трансформация кезеңдерінен өтеді, бұл мұғалімнің рөлі мен міндеттерін айтарлықтай өзгертеді. Интерактивті және бірлескен орта құруға бағытталған SMART технологияларын дамыту жағдайында болашақ мұғалімдерді оқытудың жаңа құралдарымен жұмыс істеуге дайындау қажеттілігі туындайды. Бірлескен білім беру ортасы сыни ойлау, топтық жұмыс және цифрлық сауаттылық сияқты құзыреттіліктердің дамуына ықпал ететін білім беру процесінің барлық қатысушылары арасындағы белсенді өзара әрекеттесуді қамтиды.

SMART технологиялары мұғалімдерге жоғары интерактивтілікпен сабақтар ұйымдастыруға ғана емес, сонымен қатар оқушылар арасында ынтымақтастық үшін жағдай жасауға мүмкіндік береді, бұл әсіресе бастауыш мектепте маңызды. Болашақ мұғалімдерді осындай технологияларды тиімді пайдалануға дайындау бірлескен оқытудың теориялық негіздерін де, цифрлық құралдармен жұмыс істеудің практикалық аспектілерін де ескеруі керек. Алайда, әдебиеттерде болашақ бастауыш сынып

мұғалімдерінде осы құзыреттіліктерді қалыптастыру тәсілдері жеткіліксіз ұсынылған, бұл мұғалімдерді даярлаудың ғылыми негізделген әдістерін әзірлеуді талап етеді.

Бұл зерттеудің мақсаты-болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін SMART технологияларын қолдана отырып, бірлескен білім беру ортасын құруға дайындаудың теориялық негіздерін зерттеу, сондай-ақ оларды оқу процесіне практикалық интеграциялау бойынша әдістемелік ұсыныстар әзірлеу.

Бірлескен оқыту Л.С.Виготский жасаған әлеуметтік конструктивизмнің теориялық тұжырымдамаларына сүйенеді, ол әлеуметтік өзара әрекеттесу когнитивті дамудың негізгі элементі деп тұжырымдады (Виготский, 1978). Виготский білімнің басқа адамдармен өзара әрекеттесу процесінде қалыптасатынын атап өтті, бұл әсіресе бастауыш білім беру контекстінде маңызды, мұнда әлеуметтік және когнитивті дағдыларды дамыту өте маңызды (Виготский, 1978). Сонымен қатар, Дж. ұсынған әлеуметтік өзара әрекеттесу теориясы. Пиаже және басқа зерттеушілер тұрақты білімді қалыптастыру үшін оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуының маңыздылығын көрсетеді (Пиаже, 1972) [1].

Бірлескен оқыту оқу процесі оқушылардың өзара әрекеттесуі және олардың бірлескен іс-шараларға белсенді қатысуы арқылы жүреді деген идеяға негізделген. Бірлескен орта студенттер мен мұғалім арасындағы ынтымақтастық, өзара көмек және білім алмасу принциптеріне негізделген (Джонсон, Джонсон, 2002). Маңызды аспект-әр оқушы материалды тереңірек игеруге ықпал ететін жалпы іске үлес қоса алатын жағдайлар жасау [2].

SMART технологияларының дамуымен бірлескен оқыту мүмкіндіктерін едәуір кеңейтуге мүмкіндік туды. SMART-тақталар, планшеттер, интерактивті қосымшалар оқушыларға білім алып қана қоймай, оларды белсенді түрде бөлісуге, командада жұмыс істеуге және тапсырмаларды бірлесіп шешуге мүмкіндік береді (Галкина, 2018) [3].

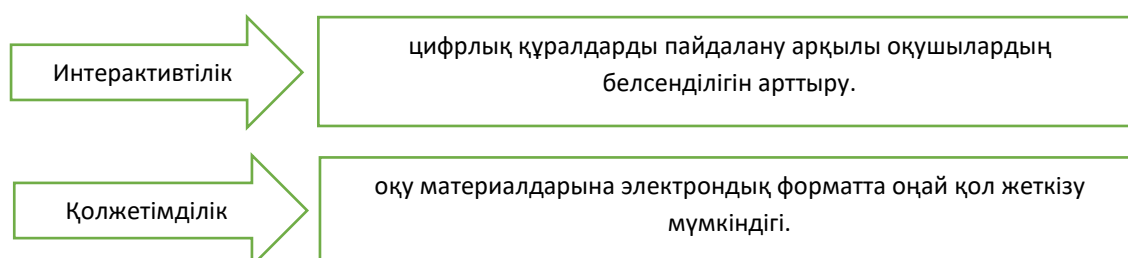
SMART технологиялары динамикалық және интерактивті сабақтарды құруға кең мүмкіндіктер береді. Атап айтқанда, SMART тақталар Оқу материалын визуализациялауға, интерактивті сауалнамалар жүргізуге және топтық жұмысты ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді, бұл әсіресе оқытудың бастапқы кезеңінде маңызды (романдар, 2020) [4].

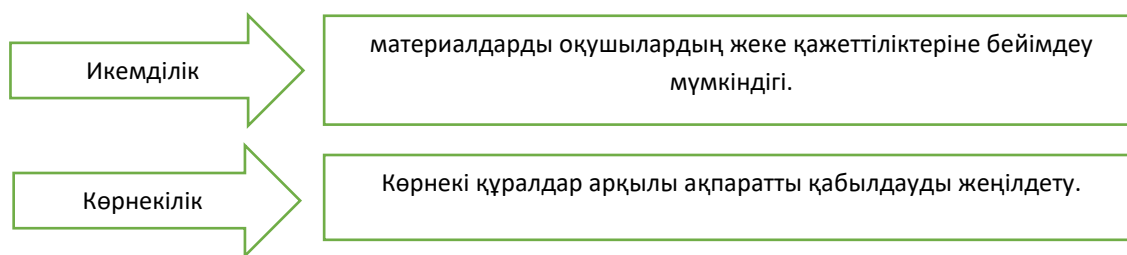
1-кесте - Коллаборациялық білім беру ортасының элементтері

	Атауы	
1	Мұғалім	оқу процесінің ұйымдастырушысы және модераторы.
2	Smart технологиялары	бірлескен қызметке тартылған оқу процесінің белсенді қатысушылары.
3	Smart технологиялары	бірлескен жұмысты ұйымдастыруға арналған интерактивті құралдар.
4	Оқу тапсырмалары	жобалар, интерактивті жаттығулар, ұжымдық міндеттер.

Интерактивті тақталар мен проекторлар сияқты заманауи Smart технологиялары бірлескен оқытуды жүзеге асырудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынады. Зерттеулер интерактивті технологияларды қолдану оқушылардың белсенділігін арттыруға және оқу нәтижелерін жақсартуға ықпал ететінін көрсетеді (Higgins, 2010). Интерактивті тақталар, Higgins et al. (2010), оқушылардың белсенді қатысуын қолдайтын және олардың өзара әрекеттесуіне ықпал ететін динамикалық және көрнекі тартымды материалдарды жасауға мүмкіндік береді (Higgins, 2010) [5]. Төменгі кестеде көрсетілгендей SMART технологиясын қолданудағы артықшылықтары бар. Осы артықшылықтарды негізге ала отырып болашақ бастауыш сынып мұғалімдері арасындағы білім беруді ұйымдастырудың негізгі коллаборациялық ортасын құрастыратын боламыз.

2-кесте - SMART технологиясын қолданудың артықшылықтары

Болашақ мұғалімдерді SMART технологияларын қолдануға дайындау процесі теориялық және практикалық оқытуды қамтуы керек. Біріншіден, мұғалімдер бірлескен оқыту мен түсінудің теориялық аспектілерін босатуы керек, бұл технология мұғалімдер арасындағы өзара әрекеттесуді қалай дамыта алады. Екіншіден, бұл SMART құралдарымен жұмыс істеудің техникалық тапсырмаларынсыз аяқталмайды, оған бағдарламалармен жұмыс істеуді үйрену, интерактивті материалдар жасау және осы технологиялар арқылы оқу процесін басқару кіреді.

3-кесте - Мұғалімдерді SMART қолдануға дайындау кезеңдері

	Атауы	
1	Теориялық дайындық	бірлескен оқыту негіздерін және білім беру үдерісіндегі технологиялардың ролін зерттеу.
2	Техникалық оқыту	Smart құралдарын оқыту: тақталар, бағдарламалық қамтамасыз ету, планшеттер.
3	Оқу сабақтарын модельдеу	алынған білім мен дағдыларды оқу сценарийлерінде практикалық қолдану.
4	Талдау және рефлексия	SMART технологияларын пайдалану тиімділігін және олардың оқытуға әсерін бағалау.

Мұғалімдерді SMART технологияларымен жұмыс істеуге дайындау сонымен қатар осы технологиялардың білім деңгейін бағалауды қамтиды. Бағалау әдістері тестілеуді, сынақ сабақтарын өткізуді және оқушылардың оқу нәтижелерін талдауды қамтуы мүмкін.

Қорытындылай келе, Қазіргі білім беру жағдайында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін SMART технологияларын қолдана отырып, бірлескен ортада жұмыс істеуге дайындаудың өзектілігі күмән тудырмайды. Бұл технологияларды қолдану интерактивті білім беру кеңістігін құруға ықпал етеді, бұл өз кезегінде мұғалімдер мен оқушылардың негізгі құзыреттіліктерінің дамуына әсер етеді.

Мұғалімдерді даярлаудың теориялық негіздерін талдау SMART технологияларын білім беру процесіне интеграциялау болашақ мұғалімдерден АКТ саласындағы терең білімді және оларды оқушылардың ұжымдық іс-әрекетін ұйымдастыру үшін тиімді қолдана білуді талап ететіндігін көрсетеді. Интерактивті тақталар, проекторлар және мамандандырылған бағдарламалық жасақтама сияқты заманауи педагогикалық технологиялар өзара әрекеттесу мен бірлесіп оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады, бұл оларды мұғалімдерді даярлау бағдарламасына енгізуді қажет етеді.

Осы мақсаттарды табысты іске асыру үшін болашақ мұғалімдерде SMART технологияларымен жұмыс істеудің техникалық дағдыларын ғана емес, сонымен қатар тиімді ынтымақтастық ортасын ұйымдастыруға және қолдауға байланысты педагогикалық құзыреттерді дамыту қажет. Маңызды аспект сонымен қатар технологияны оқушылардың нақты білім беру міндеттері мен ерекшеліктеріне бейімдеу мүмкіндігі болып табылады, бұл оқытушылар тарапынан икемділік пен шығармашылықты қажет етеді.

Осылайша, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін SMART технологияларын қолдана отырып, бірлескен ортада жұмыс істеуге сәтті дайындау білім беру процесінің сапасын жақсартудың және оқуда жоғары нәтижелерге қол жеткізудің негізгі факторы болып табылады. Білім беру бағдарламаларын оңтайландыру және оқу тәжірибесінде инновациялық технологияларды қолдану тиімділігін арттыру үшін осы салада қосымша зерттеулер мен әзірлемелер қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Выготский Л.С. Ойлау және сөйлеу. «Ғылым» Баспасы. 1978. 474 Б.
2. Джонсон Д.В., Джонсон Р.Т. Ынтымақтастық және бәсекелестік: теория және зерттеу. Мәскеу: Ағарту. 2002. – 36-48 б.
3. Галкина Е.Н. Бастауыш мектептегі интерактивті технологиялар: жаңа тәсілдер. Білім Хабаршысы, № 2, 2018. - 45-50 б.
4. Романов И.А. Бастауыш мектептің білім беру ортасында SMART технологияларын қолдану. Педагогика және білім, № 4, 2020. - 66-72 б.
5. Пиаже Ж. Психология интеллекта. Издательство «Репер». 1972. – 47-52 б.

UDC 373.3

REQUIREMENTS FOR THE READING PROCESS IN ELEMENTARY SCHOOL

Aubakirova N.V., Sarsekeyeva Zh.Ye.

E.A. Buketov University of Karaganda, Republic of Kazakhstan

At primary school age, the disadvantages of developing reading skills of younger schoolchildren become obvious. It is during the period of primary education that active work is being done on the quality of reading, the foundations of successful learning are being formed.

Younger schoolchildren should learn to read texts consciously in order to satisfy cognitive interest, assimilation and use of information, master elementary skills of reading information presented in a visual and symbolic form, gain experience working with texts containing drawings, tables, diagrams, diagrams [1].

Reading that meets the following requirements contributes to the implementation of all tasks: correctness, fluency, consciousness and expressiveness.

The correctness of reading is reading without distortion, i.e. without errors affecting the meaning of what is being read. In the methodological literature, there are several groups of typical mistakes made by younger schoolchildren when reading.

The reason for the erroneous reading of primary schoolchildren is that they do not have a flexible synthesis between perception, pronunciation and comprehension of the content being read.

At the synthetic stage, understanding the meaning of a word in the structure of a phrase or sentence is ahead of its utterance, that is, reading is carried out by semantic guess. For a novice reader, a semantic guess often becomes the cause of incorrect perception, and then the utterance of a word.

Younger schoolchildren are more likely to distort those words whose meaning they do not understand. Fluency is the speed of reading that presupposes and ensures conscious perception of what is being read.

Thus, fluency cannot be an end in itself, but it is fluency that becomes the determining factor for other reading qualities. The standards of fluency are indicated in the reading program by year of study, but the main guideline for the teacher should be the oral speech of the individual. Fluency depends on the so-called reading field and the length of stops that the reader allows during the reading process.

The reading field (or reading angle) is a piece of text that the reader's gaze grasps in one step, followed by a stop (fixation).

During this stop, awareness of what is captured by the gaze occurs, i.e., the perceived is consolidated and its comprehension is carried out.

An experienced reader makes from 3 to 5 stops on a line of unfamiliar text, and the sections of text that are grasped by his gaze in one step are uniform.

The reading field of an inexperienced reader is very small, sometimes equal to one letter, so he makes many stops on the line and the segments of the perceived text are not the same.

They depend on whether the words and phrases that are being read are familiar.

Reading awareness is the understanding by younger schoolchildren of the actual content of the text being read, the ideological orientation of the work, its images and the role of artistic means, as well as the student's own attitude to the depicted.

Expressiveness of reading is the ability by means of oral speech to convey to listeners the main idea of a work and their attitude to it. It is formed in the process of analyzing the work.

To read the text expressively "means to find in oral speech a means by which you can truthfully, accurately, in accordance with the writer's intention, convey the ideas and feelings embedded in the work. Such a means is intonation. Intonation is a set of jointly acting elements of sounding speech, the most important of which are stress, tempo and rhythm of speech, pauses, raising and lowering the voice [2].

In pedagogy, there are three stages of the formation of reading skills: analytical, synthetic and automation stage.

The analytical stage is characterized by the fact that all three components of the reading process in the reader's activity are "torn apart" and require separate efforts from the child to perform specific operations: to see a vowel letter, correlate it with a merging syllable, think about where to wail letters outside the merge, voice each graphic syllable seen, i.e. pronounce smoothly, so to learn the word and understand it.

Reading by syllables is a sign that the child is at the very first stage of skill formation - analytical.

The synthetic stage assumes that all three components of reading are synthesized, i.e. perception, pronunciation and comprehension of what is being read occur simultaneously.

At this stage, the child begins to read in whole words. However, the main sign of the reader's transition to this stage is the presence of intonation when reading.

It's important that the child not only comprehends individual units of the text, but correlates them with the holistic content of what is being read.

The automation stage is described as the stage at which the reading technique is brought to automatism and is not realized by the reader. His intellectual efforts are aimed at understanding the content of what is being read and its form: the idea of the work, its composition, artistic means, etc. The automation stage is characterized by the child's desire to read to himself [3].

The formation of reading skills in primary school involves the acquisition and development of skills such as readiness for thoughtful reading, the ability to extract necessary information from texts and quickly navigate life situations using a variety of textual information.

The changing nature of reading and new reading practices pose new challenges for specialists.

Today it is important for them to see the prospects and use new technologies competently. Thanks to the development of new information and communication technologies, the nature of reading and reading practices of the majority of the population are changing significantly.

Reading by both children and adults is becoming more and more superficial; serving the sole purpose of obtaining information. At the same time, the traditional book culture gets new opportunities to introduce reading to those who have a low level of reading literacy, but understand the importance of education and want to read.

Thus, it becomes obvious that the role of teachers and parents in the development of reading literacy of younger schoolchildren is enormous.

Primary school age is considered the most favorable for the formation of reading literacy, since at this age cognitive mental processes actively develop, interest in learning develops, the foundations of human moral behavior are laid, moral norms are actively assimilated.

The main goal of the development of children's reading is to educate thoughtful readers, develop a taste for reading, and the ability to see and understand the text.

One of the directions of the teacher's work is to create favorable conditions for the development of reading interest and literacy among younger schoolchildren. It is the teacher, exactly the person surrounded by children, who professionally can ensure the formation of educational interests among younger schoolchildren, including interest in the book.

To protect children's reading means to simultaneously support literature, because no matter how developed, rich, great it may be, if it is not read, it loses its creative power [4].

In order for the child to understand the rather complex logic of the information text, understand the cause-and-effect relationships, correctly interpret the figurative language of the literary text, understand the author's position, advance in the subject by reading additional literature - for all this, he needs the help of a teacher.

So that the child can understand the rather complicated logic of the information text, understand the cause-and-effect relationships, correctly interpret the imagery of the literary text, understand the author's position, compare the topic while reading additional literature - for all this, he certainly needs the help of a teacher.

The most important task facing a modern school is the development of the student's personality. In its solution, a large place is given to the literary education of younger schoolchildren.

With the help of the objects of the art cycle, ideas about the most important humanitarian values are formed: about the beauty and tenderness of the surrounding world, about the right to life of every living being, about love as the main law of life. It should arouse the reader's interest in younger schoolchildren.

The reader's interest determines the general educational activity of a person. In a state of interest, involuntary concentration occurs; processes such as perception, thinking, imagination, and memory are optimized.

In the broadest sense of the word, reader's interest is a directed interest shown in the reader's active attitude to the human experience contained in books and to his ability to independently extract this experience from books.

At the same time, the reader must demonstrate mental and emotional activity in order to purposefully navigate the book environment, in the book as a reading tool, in the text, as the main component of the book, storing and transmitting this experience to the reader.

Fiction enriches the spiritual world of man, is a powerful means of his development [5].

From all the above, we can say that younger schoolchildren's subject knowledge is at a high level, and the ability to apply it in a real-life situation causes certain difficulties and requires serious improvement.

The main focus of primary school education should be on the formation of reading competencies and the development of creative potential, the ability to present information competently.

Work on the formation of functional literacy should begin from the 1st grade, when reading and writing are mastered and literacy is formed. In this work, special attention is paid to the formation of functional literacy skills of younger schoolchildren in educational classes, as well as the selection of effective methods and methods of organizing educational and creative activities.

Designing educational activities not only creates the basis for success in teaching Russian language and literature, but also guarantees success in all areas of school science, is the basis for the development of basic skills.

Reading comprehension is a basic skill of functional literacy.

First of all, you need to learn how to read, understand what you read, be able to work with information and only then move to a higher level of creativity.

All creative methods of teaching and working with additional information used by the teacher should be aimed at the development of mental and cognitive activity, which, in turn, is aimed at the development of each student, enriching his knowledge and developing his functional literacy.

There are internal contradictions in the process of forming younger schoolchildren's learning activities and creative manifestations in the learning process.

In addition, there are contradictions that have formed in connection with the introduction of computer technology into the life of a young student, and the orientation of the educational content has changed accordingly.

N.N. Svetlovskaya introduced a system of basic concepts: "the type of correct reading activity", "reader's independence".

A qualified reader, from the point of view of N.N. Svetlovskaya, is a child or an adult who has reader independence, i.e. knows how to see an interlocutor in any book, distinguish interlocutors and choose from among them the right one for himself and do it with the least waste of time and effort [6].

An integrated approach helps to teach younger schoolchildren reading skills in lessons of various subject areas and in extracurricular activities in general.

Thus, the main sign that children have reached the level of automatic reading is their immediate emotional reaction to a self-read work, their desire to share primary reader impressions without additional questions from the teacher, and their desire to discuss what they have read.

References:

1. Mali L.D. Methods of teaching Russian language and literature in elementary grades. Introduction. The methodology of teaching literacy. The methodology of literary reading. – Penza: Publishing House of PSU, 2014. – 220 p. [in Russian]
2. Lvov M.R. Methods of teaching the Russian language in primary grades. – M.: AST, 2013. – 238 p. [in Russian]
3. Omorokova M.I. Overcoming difficulties. – M.: Enlightenment, 2010. - 152 p. [in Russian]
4. Kochetova P.B. How and why the reading interests of younger schoolchildren change and what to do about it // Elementary school. - 2003. – No.1. – P. 11-13. [in Russian]
5. Nitalimova L.V., Semenova S.N. Development of reading interest of younger schoolchildren. – M.: Mentor, 2007. [in Russian]
6. Svetlovskaya N.N. Methods of extracurricular reading. – M.: Enlightenment, 1991. - 206 p. [in Russian]

UDC 373.3

ACTUAL PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF COHERENT SPEECH OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Akhmetova A.R., Sarsekeyeva Zh.Ye.

E.A. Buketov University of Karaganda, Republic of Kazakhstan

The success of younger schoolchildren in coherent speech ensures and to a greater extent determines success in academic work in all subjects, in particular, contributes to the formation of a full-fledged reading skill, and the formation of the basics of spelling literacy. When planning the development of coherent speech, the teacher should include exercises that teach the creation of descriptions, narratives and elements of reasoning.

The problem of speech development, both oral and written, has long attracted the attention of well-known researchers of various specialties.

Speech activity is one of the most complex types of activity in all its parameters.

Firstly, by its organization. Let's start with the fact that speech activity very rarely acts as an independent, complete act of activity: it is usually included as an integral part in higher-order activities. For example, a typical speech utterance is a statement that somehow regulates the behavior of another person.

Secondly, speech activity belongs to the type of the most complex and by the nature of the motives and goals presented in it. Indeed, it is not so easy to clearly formulate even such a seemingly elementary thing as the purpose of a speech utterance, i.e. what in the practice of scientific research is usually called a «speech function» [1].

The development of speech means: the enrichment of vocabulary, the development of coherent speech (training in the construction of various types of text, both oral and written – descriptions, narratives, reasoning). As the child's speech develops, his conscious activity is formed, the development of his thinking is ensured. As the child's mental development improves, his thinking and the ability to perceive speech are formed. The assimilation of speech creates an opportunity for conscious behavior of the child [2].

Speech is a type of human activity, the realization of thinking based on the use of language tools. Speech with ontogenetic properties is a product of the brain. It is being improved throughout a person's life, going through a long way of development. Speech represents the highest function inherent only in human.

Speech is one of the types of human communicative activity, the use of language tools to communicate with other members of the language team. Speech is understood as both the process of speaking (speech activity) and its result (speech works recorded by memory or writing) [3].

Speech skill is a special human ability that becomes possible as a result of the development of speech skills. A.N. Leontiev believes that skills are "the folding of speech mechanisms", and skill is the use of these mechanisms for various purposes. Skills have stability and the ability to transfer to new conditions, to new language units and their combinations, which means that speech skills include the combination of language units, the use of the latter in any communication situations and are creative, productive. Therefore, to develop a child's language ability means to develop his communicative and speech skills [4].

There are four types of speech skills:

- 1) the ability to speak, i.e. to express your thoughts orally,
- 2) the ability to listen, i.e. to understand speech in its sound design,
- 3) the ability to express your thoughts in writing,
- 4) the ability to read, i.e. understand speech in its graphic representation.

A speech skill is a speech action that has reached a degree of perfection, the ability to perform an operation in an optimal way.

Speech skills include: the skills of registration of linguistic phenomena (external design – pronunciation, articulation of phrases, intonation; internal – the choice of case, gender, number).

Speech activity is studied by various sciences. From the point of view of general linguistics, we are interested only in the approach to speech activity from the side of linguistics and psychology and, above all, in the correlation of the concept of speech activity with the concept of language. Speech activity is an object studied by psycholinguistics and other sciences: language is a specific subject that actually exists as an integral part of the object (speech activity) and is modeled by psycholinguists in the form of a special system for various theoretical or practical purposes. Anyway, psycholinguistics, since it does not deal with the formation of language ability, but only with its functioning, is not concerned with the problems associated with language as an objective system: it is interested in its «subjective» aspect, its role in the formation of a specific speech utterance and only [5].

Coherent speech is a detailed, complete, compositionally and grammatically designed, semantic and

emotional utterance consisting of a number of logically related sentences. The development of coherent speech is the first and important condition for the full development of a child. Intensive development of oral speech is carried out at primary school age, it is at this time that a person develops basic skills and abilities. But as practice shows, the level of development of coherent oral speech in younger schoolchildren is quite low. Younger schoolchildren do not have sufficient knowledge of the norms of the literary language, have a poor vocabulary, do not know how to build their statements in accordance with speech genres. Also, children in most cases do not have the correct speech.

The specificity of speech activity (or, rather, speech behavior) of a person is determined solely by the organization of external manifestations of speech behavior, the conditioned reflex association of the body's reactions to speech stimuli. And this means that there is no such specificity, because the difference between human speech behavior and animal behaviors close to it is purely quantitative, but not nearly qualitative. Meanwhile, in fact, speech activity can be provided by different, fundamentally different mechanisms; it depends on the specific content and purposefulness of a speech act. Every speech utterance, every act of generating or perceiving speech is multilaterally conditioned.

The work on the development of coherent speech is based on the age characteristics of children, while it is important to take into account the individual characteristics of each child's speech development (emotionality, spontaneity and at the same time the accuracy and correctness of the sound and grammatical design of the text).

The analysis of pedagogical research has given grounds to highlight the requirements for the speech of younger schoolchildren, which are considered by different authors.

1. Content (the topic of the statement should be familiar to the child, the story should be interesting to the listener and the narrator himself, so you need to learn how to select the material).
2. Logical sequence in the construction of the utterance (logical transition from one part of the utterance to another, the absence of repetitions, the ability to complete the utterance). These requirements relate to the structure of the statement. However, the requirements for the language design of the text are also important.
3. Grammatical correctness of speech, i.e. its compliance with the literary norm (correct agreement of words in sentences composed according to the laws of syntax).
4. The accuracy of word usage, i.e. the ability to choose those words that reflect the intent of the speaker in its entirety. This requirement can also be considered in the sense of using a variety of lexical means (synonyms, antonyms, polysemous words).
5. Expressiveness of speech. This requirement is related to the previous one, since the ability to convey a thought vividly and convincingly is always associated with the choice of a variety of expressive means of speech.
6. Clarity of speech and its purity are also related to the choice of language means depending on the context.
7. Correct sound design of speech (use of intonation, diction, intelligibility and smoothness of speech) [6-8].

In the methodological literature, three areas are clearly distinguished in the development of speech: work on a word (lexical level), work on a phrase and sentence (syntactic level) and work on coherent speech (text level). In addition, the scope of the concept of «speech development» includes pronouncing work – diction, orthoepy, expressiveness, correction of pronouncing defects.

These three lines of work are developing in parallel, although they are in a subordinate relationship: vocabulary work provides the material for a sentence; the first and second prepare coherent speech. In turn, coherent stories and essays serve as a means of enriching the vocabulary, etc.

The development of younger schoolchildren speech has its own arsenal of methodological tools, its own types of exercises; the most important of them are exercises in coherent speech (stories, retellings, essays, etc.). They represent the highest stage in a complex system of speech exercises, since they merge all speech skills both in the field of vocabulary and at the syntactic level, the ability to accumulate material, logical, compositional skills, etc.

In the methodology of primary school, the following types of exercises in coherent speech are accepted: detailed answers to questions (including during a conversation); various text exercises related to the analysis of the works read, with the study of grammatical material, if the statements of younger schoolchildren (oral or written) mainly meet the above requirements; notes on observations, keeping nature and weather diaries; oral retelling of what was read; oral stories of younger schoolchildren on a given topic, on a picture, on observations, on a given beginning or end, on a given plan or plot, etc.; storytelling of literary texts memorized, their writing from memory; improvisation of fairy tales, writing poems, short stories; written statements of texts; restructuring of texts given by the teacher (selective retellings and presentations, creative forms of

retelling and presentation, dramatization of stories, etc.) both orally and in writing; various types of dramatization, oral (verbal) drawing, illustrating the works read; written essays of various types; reviews of books read, about performances, movies, letters; «business» papers: announcements, telegrams, etc. All this diversity is given to younger schoolchildren almost without theory, in practical ways. Only a clear planning of speech exercises for a long time will allow you to avoid repetitions of the same types of work, not to miss anything important [9].

The most clearly defined genre in literary studies, methodology and linguistics, as well as the most common type of oral utterance in the practice of modern schools, is the story.

In modern methodological literature, the term «story» – as a genre of coherent utterance of a student – is most fully interpreted as one of the types of narration. It is based on an episode, a case with an incident. In a student's story, the main thing is an action unfolding in a certain sequence, which obeys the description of the characters, the place and time of the action, etc.

Teaching a coherent oral narrative involves the definition and isolation of its main constructive elements: 1) themes, 2) plot, 3) compositions.

Thus, the process of developing younger schoolchildren speech has a rich arsenal of methodological tools, its own types of exercises; the most important of them are exercises in coherent speech - stories, retellings, essays.

References:

1. Bekhterev V.N. Fundamentals of the theory of brain functions. - St. Petersburg, 2013. - 512 p. [in Russian]
2. Ushakova O.S. Speech development of preschoolers. - M., 2001. – 256 p. [in Russian]
3. Linguistic Encyclopedic Dictionary / Ed. Yartsevov V.N. – M., 2002. – 709 p. [in Russian]
4. Leontiev A.N. Activity, consciousness, personality. – M., 1983. – 523 p. [in Russian]
5. Vvedenskaya L.A. Theory and practice of Russian speech. – St. Petersburg, 2012. - 364 p. [in Russian]
6. Lvov M.R. Methods of speech development of younger schoolchildren. - M., 1985. - 176 p. [in Russian]
7. Methods of teaching grammar, spelling and speech development / compiled by Salnikov T.P. - M., 2001. - 240 p. [in Russian]
8. Efimenkova L.N. Correction of oral and written speech of primary schoolchildren. - M., 2004. - 336 p. [in Russian]
9. Methods of speech development in Russian language lessons / editor Ladyzhenskaya T.A. - M., 1980. - 240 p. [in Russian]

ӘОЖ 372.4

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ МОДУЛЬДІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аяған Е.С., Карибаева А.Б.

Академик Е.А.Букетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Тілді оқытуда сөйлеуге үйретуді негізге алатын технология «Модульдік оқыту технологиясы». С.И.Ожеговтың пайымдауына «Модуль дегеніміз – белгілі бір тақырып ішіндегі бөліктердің өзара топтастырылған жүйесі». Ал «технология» гректің «шеберлік» деген сөзі. Яғни, модуль — тұтас жүйенің бір бөлшегі, пәннің негізгі заңдылықтарын ашатын ұғымдардың бір-біріне байланысты элементтердің жиынтығы [1]. Модульдік технология дегеніміз-білім алушының ішкі мүмкіншілігіне, қабілетіне қарай өз бетімен ізденуіне, әрекет етуіне лайықталған дидактикалық құрылым, адамның өзін-өзі дамуының амалы, жолы. Сонда нақтылақ айтсақ шеберлік пен білім беру деген түсінікті береді. Бүгінгі таңда М.Чошановтың проблемалық модульді оқыту технологиясы, П.И.Третьяковтың, К.Вазинаның модульді оқыту технологиясы, В.М.Монаховтың, В.П.Беспальконың және басқа көптеген ғалымдарың технологиялары кеңінен танымал. Қазақстанда Ж.А.Караевтің, Ә.Жүнісбектің, М.М.Жанпейісованың және т.б.ғалымдардың оқыту технологиялары белсенді түрде қолданылуда. Ұсынылып отырған тақырыптың мақсаты Жанпейісова Марал Маденқызының модульдік технологиясы бойынша ағылшын тілі сабақтарында ортаңғы сатыда сөйлеу дағдысын модульдік технологиялар арқылы қалыптастыру. Ағылшын тілін оқытудың ортаңғы кезеңдерінде сөйлеу дағдысы

өте маңызды роль атқарады. Осы орайда практикадан өту кезінде, мен өзім беретін сыныптарда осы технологияны қолданып жүрмін. Осы технологияның өзіне тән бірқатар ерекшеліктері бар. Ерекшелігінің бірі - білімді меңгеру емес, тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық процестерін, ойлау, ынта, қабылдау қабілеттерін арнайы жасалған оқу және танымдық жағдайлар арқылы дамытуға, танымдық және шығармашылық қажеттіліктерін қанағаттандыруға, белсенді сөздік қорын дамытуға бағытталған.

Технологияның тағы бір басты ерекшелігі дарынды балалармен тұрақты және жүйелі жұмыс істеуге болатындығында. Оқу модулі қайта жаңғыртушы оқу циклі ретінде үш құрылымды бөліктен: кіріспеден, сөйлесу бөлімінен және қорытынды бөлімінен тұрады. Әр оқу модулінің сағаты әр түрлі болады. Осы оқу модулінің ерекшелігі жалпы сағат санына қарамастан кіріспе және қорытынды бөліміне 1 немесе 2 сабақ саны бөлінеді, ал қалған сағаты сөйлесу сағаты болады.

1. Кіріспе бөлімінде мұғалім оқушыларды жалпы модульдің мақсат, міндеттерімен таныстырады. Мен де өзім сабақ беретін сыныптарда оқушыларды сызба, кесте үлгілеріне сүйене отырып лексикалық және грамматикалық тапсырмалармен таныстырып отырамын.

2. Сөйлесу бөлімінде әр оқушымен оқу материалдарымен жұмыс істей отырып, оқушылардың өз қабілетін, ынтасын, есін (қабылдауын) ауызша тілін дамытуға мүмкіндік беремін. Оқушылардың танымдық процессін арттыру үшін, оларды 5-6 адамнан шағын топтарға бөліп, әрбір оқушыға әр сабақта 3 күрделілеу деңгейдегі берілген оқу материалын тыңдау, жазу және айту мүмкіндігі болатындай етіп құралған оқытуды ойын түрінде және әр түрлі жеке, топтық, жұптық жұмыстардың белсенді формаларын ұйымдастырамын [2]. Сөйлесу бөлімінің екінші сабағынан бастап оқушыларға стандарт талабына сай сараланған деңгейлік тапсырмаларды дайындап, оқушылар сол тапсырмалар бойынша жұмыс істейді. Мысалы: 3-деңгей төменгі, 2-деңгей орташа, 1-деңгей білімі жоғары білімді оқушыларға арналады. Сөйлесу бөліміндегі білім дәрежесін бағалауда өзін-өзі бағалау, топтық бағалау, бірін-бірі бағалау әдістері пайдаланады. Дарынды балалар сабақта міндетті түрде, үнемі аса жоғары күрделірек деңгейде жұмыс істейді, бұл олардың интеллектуалдық қуатын жүзеге асыруға ықпал етеді.

Көшбасшылық қабілеттері бар оқушылар «топ жетекшісі» рөлдері арқылы өздерін танытады. Жақсы оқитын оқушылардың көпшілігі 2-ші және 1-ші деңгей тапсырмаларын таңдап, оны жақсы орындайды. Білім деңгейі орташа сыныптарда 3, 2 тек кейде ғана 1-деңгей тапсырмалары таңдалады. Білім деңгейі 30 төмен оқушылар әдетте 3-деңгей (жеңілдетілген стандарт) тапсырмаларымен жұмыс істеуден бастайды. Сөйлесу бөлімінің барлық сабақтарында сөйлесуді қамтамасыз ету үшін тілдік орта болу жағдайларын жасап, оқушылардың қызығушылықтарын артыру мақсатында оқыта-үйрету ойындары жүргізіледі. Модульдің 3-ші бөлімі қорытынды, бақылау бөлімі. Мұғалім оқушылардың білім-білік дағдыларын тексеруге арналған бақылаудың бірнеше түрлерін ұйымдастырады. Олар: 1. Тест 2. Диктант, мазмұндама, шығарма 3. Нәтиже сабақтары (Сайыс, әр түрлі интеллектуалды ойындар). Тілдік жаттығулардың міндеті – тілдің грамматикалық материалын оқушыға меңгерту, тілдік тұлғаларды дұрыс, ойланбай қолдану дәрежесіне жеткізуді көздейді. Адам сөйлеуінде қолданылатын тілдің нұсқалары – дыбыс, сөз, сөз тіркесі, сөйлемнің тілді оқуыдағы негізгі мәселелері екендігі анық. Тілдік жаттығулар ол тілдік тұлғаны таныстырады, оны қолданып үйренуге жаттықтырады. Мысалы: тілдік жаттығуда тілдік тұлғаның сөздегі орнына нүкте қойылатын жаттығулар оқушыны тілдік тұлғалардың дыбыстық вариантын дұрыс таңдауға үйрету мақсатын көздейді. М.Жанпейісованың модульдік технологиясы бойынша оқушылардың сөйлеу дағдысын қалыптастыруда әр тақырыпты тірек-сызба арқылы түсіндіремін. Тірек-сызба мұғалімнің жұмысын жеңілдетеді, әрі оқушыларды осы тірек-сызба арқылы өз ойларын жүйелі түрде жеткізуге көмектеседі, яғни сөйлеу дағдысын қалыптастырады [3]. Модульдік оқытудың басты мақсаты - оқытудың ұйымдастырылуы бойынша және мазмұны бойынша адам бойындағы осы сәттегі қажеттілікті қанағаттандыруда кепілдік беретін әрі жаңа қажеттілікті анықтайтын икемді білім беру құрылымын құру. Модульді үш топқа жүйелеуге болады:

- модуль – біліктілік мінездемесінің талаптарына жауап беру, мамандық бойынша оқу пәндерінің жиынтығын ұсынатын мемлекеттік білім беру стандарт бірлігінің үлгісі;
- модуль – пәнаралық әдістемелік – ұйымдастыру құрылымы тақырыбының жиынтығы ретінде бір мамандықты меңгеруді және оқу үрдісіне пәнаралық қатынасты қамтамасыз етуі;
- модуль бір ғана оқу пәнінің шеңберіндегі ұйымдастыру - әдістемелік құрылымның бірі;

Сонымен, модульдік оқытуды білім алушының өздігімен жұмыс істеуі және белсенділігін арттыратын өзін - өзі басқару мен басқарудың тиімді арақатынасын орнатуымен ерекшеленуге болады. Педагогикалық процесті басқару - модульдік оқыту теориясының өзекті мәселелерінің бірі. Модульдік оқыту технологиясы басқа оқыту түрлері мен тәсілдерінен түбегейлі түрде айрықшаланады:

1) Оқыту мазмұны аяқталған, дербес, кешенді модульдермен беріледі, модульдер сонымен қатар ақпарат қоры әрі оны меңгерудің әдістемелік нұсқауы болып табылады.

2) Оқу процесінде педагог пен оқушының өзара бірлескен әрекеті де модульдер арқылы іске асырылады, олар әрбір сабаққа алдын ала дайындалуда белгілі бір деңгейге саналы түрде өз бетімен жетуді қамтамасыз етеді.

3) Модульдік оқытудың мәні оқу процесінде педагог пен оқушы арасында субъект – субъектілік қарым – қатынас басымдылығының қалайда сақталуы талап етіледі.

Педагогикалық технологияны таңдау барысында алынып отырған технологияның мектептің мүмкіндігі мен нақты жағдайына сай болуы; жүйелілігі мен тиімділігі ескерілуі тиіс. Педагогикалық технология оқу процесімен, мұғалім мен оқушының іс-әрекетімен тығыз байланысты. Оның құрамына:

- тұжырымдық негізі;
- оқытудың нақты және жалпы мақсаты;
- оқу материалының мазмұны;
- оқу процесін ұйымдастыру;
- оқушылардың оқу іс-әрекетінің әдістері мен формалары;
- мұғалім қызметінің әдістері мен формалары; - оқу процесінің диагностикасы т.б. жатады.

Бастауыш сыныптарда модульдік технологияны қолдану барысында мұғалім төмендегідей шарттарды білуі тиіс: 1. модульдік технология көмегімен шешілетін мәселелерді; 2. технологияны қолдану арқылы алынатын нәтижелерді; 3. технология мәнін, алынатын нәтижелердің теориялық негізін; 4. технологияда мұғалім қолданатын әдіс-тәсілдерді; 5. оқушыларды модульдік технологияны қолдануда жұмыс істеуге үйрету әдісін. 6. мұғалім мен оқушылардың модульдік технологияны меңгеру кезеңдерін [4]. Модульдік технологияны сабақта тиімді қолдану үшін мұғалім не істей алуы керек? 1. Оқу бағдарламасының түрлендірілген нұсқаларын құрастыру: - модульдік оқыту бағытында; - модульдік курс үшін; - әлеуметтендіру бағытында; 2. Күнтізбелік –тақырыптық жоспарлау. 3. Әр сабақты жоспарлау 4. Модульдік технология бойынша жүргізілетін әртүрлі типтегі сабақ жоспарларын жасау. 5. Оқу модулін құрастыру. 6. Модуль бойынша оқушылардың өзіндік жұмыстары үшін таратпалы материалдарды дайындау, 7. Модульдерге байланысты оқушыларға өзіндік тапсырмалар құрастыру; 8. Оқушылардың топтық жұмысы үшін берілетін тапсырмаларды дайындау. 9. Оқу жобаларының мазмұнын анықтау. 10. Оқу жобалары бойынша оқушыларға арналған тапсырмаларды құрастыру. 11. Оқушылардың жаңа материалды меңгеруі бойынша өз бетінше орындайтын деңгейленген жаттығулар жүйесін жасау. 12. Ағымды және қорытынды бақылау алу үшін тапсырмалардың жаңа мәтінін құрастыру. 13. Оқу әрекеттерін сөзбен бағалау көрсеткіштерін анықтау. 14. Тестілік бақылау тапсырмаларын дайындау 15. Компьютерлік бақылау үшін тапсырмалар дайындау т.б. Мұғалімнің оқыту әрекеті саналы болу үшін, ол педагогикалық ғылымның заңдылықтарын, тәрбие міндетінің қоғамның мақсаты мен талап - тілегінен туындайтынын, теория мен тәжірибенің бірлігін, әрекет-дамудың көзі екендігін, қарама-қайшылықсыз дамудың жоқтығын, оқытудың білімдік, дамытушылық, тәрбиелік сипатын, тәрбиенің білімдік, оқыту мазмұны мен жоспары, бағдарламаның оқу тәрбие мақсатымен сәйкестігін, т.б. нақты білуі керек. Бұл білімдер мұғалімнің педагогикалық процесте қателіксіз еңбек етуіне мүмкіндік жасайды. Мұғалім оқыту процесін тиімді өткізіп, оқушылардың белсенділігін тудыру үшін сабаққа қойылатын төмендігі талаптарды ескереді: а) дидактикалық; ә) дамытушылық; в) гигиеналық; г) психологиялық; д) ұйымдастырушылық. Әдістемелік талапқа аталған барлық талаптардың жиынтығы жатады. Мұғалім оқытудың әдіс-тәсілдерін біліп қана қоймай, тиімді пайдаланғанда ғана оқушылардың білімге құштарлығын, терең түсінігін қамтамасыз етеді. Сабақ – қашанда жетіліп отыратын шығармалық сипаттағы процесс. Сабақ – білім беруде ұйымдастырудың негізгі жолы [5]. Сабақ құрылымы қандай болса да шәкіртке білім мен дағды беруді көздейді. Мұғалім – сабақтағы басты тұлға, өйткені ол оқушыларға жүйелі түрде білім алу дағдысын, іскерлігін қалыптастырады. Ол үшін түрлі оқыту әдістерін алмастыра пайдаланып, оқушылардың танымдық әрекетіне мақсат көздей басшылық етеді. Бұл жөнінде педгог ғалым А. Байтұрсынов: «Мектепке бірінші керегі – мұғалім, екінші – оқыту ісіне керек құралдар, үшінші – бағдарлама және оқулықтар керек», - деп, дөп басып айтқан, өйткені оқыту ісінің сапасы осы – үш 33 қажеттілікке байланысты. Әсіресе мұғалім бағдарламаны, әдіс – тәсілдерді пайдаланып, оқушыларды біліммен қаруландырады. Олай болса, оқу – тәрбие ісінің бас табысты, білімнің берік болуы мұғалімнің сабаққа мұқият дайындығына байланысты. Мұғалімнің аталған талаптарды терең біліп, оларды сабақта кешенді тұрғыда пайдаланса, еңбегі нәтижелі болмақ. Мұғалімнің сабаққа дайындығы шығармашылық сипатта болып, жалаң сөздік әдістерінен арылуы, техникалық құралдарды басым пайдаланып, педагогикалық, психологиялық есептерді, ситуацияларды шештіру, проблемалық, бағдарламалық сабақтарды өткізу, жаңашыл педагогтардың әдістерін

шығармашылықпен қолдану - өмір талабы. Модуль оқыту мазмұнының аса мәнді бөліктерін айқындауға көмектеседі. Модуль оқу материалының автономдық үлесіне қатысты пән немесе пәндер кешені ерекшеліктеріне сәйкес, логикалық аяқталған өзіндік дербес білім бөлігі болып табылады. С.И.Ожегов бойынша модуль дегеніміз – қандай да бір жүйенің, ұйымның анықталатын, біршама дербес бөлігі. Модульдік оқытудың принциптері мынадай: 1) оқу материалын мақсатқа лайықтап іріктеу және оны мақсаттық блоктарға құру; 2) оқу материалының толықтығы, оның жан – жақтылығымен кіріктірілділігі; 3) модульдің біршама дербестігі мен логикалық аяқталуын қамтамасыз ету; 4) оқушылардың материалды игеруімен мұғаліммен кері байланысын әдістемелік қамтамасыз ету. Сонымен қорыта айтқанда модуль дегеніміз – оқыту мақсаты, ақпарат қоры және қойылған мақсатқа сәйкес әдістемелік нұсқаулары нақты белгіленген, аяқталған ақпарат блогы. Модульдік оқытудың құрлымы. Педагогикалық технология өзінің негізінде қалпына келетін оқу циклінің ойын құрайды. Оның мазмұнына енетіндер:

1. Оқу мақсатының жалпы орнатылуы;
2. Жалпы қалыптасу мақсатынан оны нақтылығына көшу;
3. Оқушының оқу деңгейін (жобалап) алдын-ала бағалау;
4. Оқу процедурасының бірліктілігі (бұл кезеңде оқытудың коррекциялық негізінде оперативті кері байланыс болу керек);
5. Қорытындысын бағалау [6].

Осының арқасында оқу процесі модульдік сипатта болады. Жалпы құрлымы бірақ мазмұндары әртүрлі блоктардан құрылады. Модульдік оқыту технологиясының берілген нұсқасын құрастыру кезінде толық меңгеру әдістемесінің негізгі позицияларын құрастыратын педагогикалық технологияның негізгі принциптерін ұстандық. Сонымен қоса біз қазіргі дидактиканың талаптарына байланысты өзгертулер енгіздік: балаларды оқуға талпыныс емес жеке тұлғалық-түрткі, оқу мотивтерін арттыруға, танымдық іс-әрекетін ұйымдастыруға оқу процесін диалогтік қарым-қатынас негізінде құру. Осыдан мұғалімнің жұмысында және оқу процесін құрастыруда өзгерістер бар 34 толық меңгеру әдістемесінде (Дж. Блок, Л. Андерсен т.б.) әрбір оқу бірлігінің шеңберінде мұғалімнің жұмысы былай құрылады: 1. Балаларды оқу мақсатымен таныстыру; 2. Сыныпты берілген бөлім бойынша жалпы оқу жоспарымен таныстыру; 3. Оқытуды жүргізу; 4. Диагностикалық тесттің ағымдық тексерісін жүргізу; 5. Оқушылардың бөлімінің мазмұнын толық меңгерген тексеру қорытындысын бағалау; 6. Толық меңгерілмеген оқушылармен коррекциялы оқу процедурасын жүргізу; 7. Диагностикалық тесттілерін жүргізу және оқу бірлігінің мазмұнын толық меңгерген оқушыларды анықтау.

Біздің нұсқауымызша реттілік басқаша болып келеді:

1. Оқушыларды оқу мақсатымен таныстыру;
2. Сыныпты берілген тақырып блоктары бөлімдері бойынша жалпы оқытудың моделімен таныстыру;
3. Мұғаліммен материалды қысқаша түсіндіруі;
4. Оқушылардың диалогтік қарым-қатынас негізінде танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру;
5. Жалпы тақырыпқа бөлімді 4-7 рет қысқаша қайталау негізінде оқу материалын меңгеру;
6. Барлық тақырып бойынша тест өткізу;
7. Тақырып бойынша күнделікті немесе «релиндік» сынақ жүргізу.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жанпейсова М.М., Технология модульного обучения. –Актобе, 2000.
2. Қайырбекова А. Модульдік технология негізінде. //Ұлағат. -2013. -№4. –Б. 38-40
3. Жанпейісова М.М. «Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде». Алматы 2006 жыл.
4. Әбдікәрімов Б., Соколова М. Оқыту технологияларының білім сапасын көтерудегі ықпалы // Қазақстан жоғары мектебі. – 2004. №1, 57б.
5. Бекжігітова А. Модульдік оқыту технологиясы // Білім кілті -. 2006 № 18.18-20 б
6. Дәулетбекова Ж.Т. Оқушылардың оқу мотивтері сапалы білім негізі. Алматы:2001, 170 б.

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН БАҒАЛАУҒА АРНАЛҒАН ASSESSMENT CENTER НЕГІЗІНДЕ ЦИФРЛЫҚ КЕЙСТЕРДІ ӘЗІРЛЕУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

¹Әукен А.О., ¹Бакирова И.Д., ²Аукенова Ж.О.

¹Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қаласы, Қазақстан

²Б.Момышұлы атындағы жалпы білім беретін мектебі, Қарағанды қаласы, Қазақстан

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты Қазақстан Халқына жолдауында «Әділетті Қазақстанды құру ісінде мұғалімдердің рөлі айрықша екені сөзсіз. Мемлекетімізде соңғы жылдары ұстаз мамандығының абырой-беделін арттыру үшін көп жұмыс жасалды. Дегенмен, бұл бағытта әлі де біршама өзгерістер жасау қажет» [1] деп айтқан болатын.

Білім беру қызметтері нарығында үнемі өсіп келе жатқан бәсекелестік және шетелдік білім беру тәжірибесінің араласуы жағдайында білім беру қызметтері нарығында да, әлемдік білім беру кеңістігінде де бәсекеге қабілетті және кәсіби құзыретті болашақ мамандарды даярлау, тиісінше жоғары технологиялық және стандартталған процестерінің моделін әзірлеу және енгізу бүгінгі заман талабы.

Білім беруді дамытудың негізгі тенденциялары:

1. Білім беруді ізгілендіру — мектептің, педагогтардың оқушының жеке басына, оның мүдделеріне, сұраныстарына, жеке ерекшеліктеріне назар аударуы.

2. Білім беруді гуманитаризациялау — білім беру процесінде әлеуметтік-гуманитарлық пәндердің рөлін арттыру (экономикалық теория, әлеуметтану, саясаттану, құқықтық білім негіздері).

3. Білім беру процесін интернационалдандыру — әр түрлі елдер үшін бірыңғай білім беру жүйесін құру, білім беру жүйелерін интеграциялау.

4. Білім беру процесін компьютерлендіру — оқытудың жаңа заманауи технологияларын, жаһандық ауқымдағы телекоммуникациялық желілерді пайдалану.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін бағалауға арналған цифрлық кейстерді әзірлеу заннамалық деңгейде бірқатар құжаттарды, атап айтқанда Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңын; «Педагог мәртебесі туралы» ҚР Заңын; «Педагог» кәсіптік стандартын; Қазақстан Республиканың 2023-2029 жылдарға арналған мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамыту Тұжырымдамасын қабылдау қарастырылады; Қазақстан Республикасында жоғары білім мен ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған Тұжырымдамалары; Жоғары білімнің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты; Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты және бастауыш білім беру деңгейінің 1-4 сыныптарының үлгілік оқу бағдарламаларын [2] негізге алады.

Бастауыш білім – үздіксіз білім берудің баспалдағы. Мұғалімнің негізгі ұстанған мақсаты – білімнің жаңа үлгісін жасап, белгілі бір көлемдегі білім мен білік дағдыларын меңгерту, оқу мен тәрбие үрдісін ұйымдастырудың сан түрлі жаңа әдіс-тәсілдерін іздестіру, жаңа технологияларды сабаққа тиімді пайдалана білуі, бір сөзбен айтқанда – оқу үрдісін дамыту. Жаңа технологияны жүзеге асыру, тиімділігіне қарай пайдалану үшін, әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескереі отырып, педагогикалық мақсат – мүддесіне байланысты, өзінің шеберлігіне байланысты тандап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыруда мұғалім белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, алдындағы шәкірттерін бағалауы ерекше орын алады.

Сонымен қатар бастауыш мектепте ақпараттандыру мәселесін зерттеуші ғалымдардың пайымдауынша, бастауыш мектепте ақпараттандырудың міндеттерін шешуде ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қабылданудың төмендегі бағыттарына сүйену керек.

1. Оқу процесінде ақпараттық технологияларды қолдану.

2. Бастауыш мектептерде электрондық оқулықтарды оқыту.

3. Кәсіби – педагогикалық іс-әрекетті қамтамасыз ету.

4. Оқу-тәрбие процесін басқару.

Assessment center (assessment centre, бағалау орталығы) – бұл қызметкерлердің кәсіби құзіреттіліктерінің даму деңгейін, әлеуеттерін анықтау мақсатында олардың қызметінің негізгі тұстарын модельдеуге бағытталған кешенді бағалау әдісі.

Бастапқыда ассесмент орталығы Германия, Ұлыбритания армияларының, сондай-ақ Екінші дүниежүзілік соғысқа дейін және соғыс кезінде АҚШ барлау қызметінің аға офицерлерін таңдау үшін пайдаланылды. Кейінірек бұл технологияны IT & T, IBM, Xerox, Mars, Siemens, Nestle, Shell және т.б. компанияларда кадрларды іріктеу үшін қолданды.

Бүгінгі таңда ЖОО-ның бітіруші курс түлектерінің білім сапасын, кәсіби құзыреттіліктерін арттыруға арналған Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Педагогика факультеті, Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі кафедрасы жанынан Assessment center ашу жоспарлануда.

Assessment center мақсаты – болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін бағалауға арналған Assessment center негізінде цифрлық кейстерді ғылыми-әдістемелік негіздеу және әзірлеу.

Цифрлық кейс – оқытушы дәстүрлі және қашықтықтан консультацияларды ұйымдастыру кезінде мәтіндік, аудиовизуальды және мультимедиялық оқу-әдістемелік материалдарды жинау және оларды пайдаланушылардың өз бетінше меңгеруі және қолдануы үшін негізделген.

Цифрлық кейс – (ағылшынның case—портфель) оқытуда жасалынған әдістемелік материалдармен іске асырылады.

Цифрлық кейс арналған материалдар түрлері мыналар:

1. Әдістемелік нұсқалар. Оқу құралдары мен глоссарий. Оқушыларға оқу жоспарындағы пәндер бойынша электрондық тасымалдауышта оқу-әдістемелік материалдардың кешені (кейс) беріледі. Кешенді даярлауда ұжымдық әдістер, жобалау әдістері пайдаланылады.
2. Жұмыс дәптері.
3. Анықтама.
4. Оқу, аудио, бейне материалдары.
5. Бақылау және емтихан материалдары.

Мұндай әдістер тыңдаушылардың белсенділігін арттыруға, шығармашылық қабілеттерін белсендіруге арналады.

Цифрлық кейстер білім беру бағдарламасының мазмұнына сәйкес толық модульді қамтыған білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін Дублин дескрипторлары шеңберінде 5 деңгей бойынша айқындалатын болады:

- Білу және түсіну;
- Білімді қолдану және түсіну;
- Алған білімін қалыптастыру;
- Коммуникативті қабілеттер;
- Оқу дағдылары немесе оқу қабілеті

Әзірленген цифрлық кейстер жоғары білім беру ұйымының соңғы курс білім алушыларының кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейін сапалық және сандық бағалауды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Цифрлық кейстерді әзірлеуде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін арттырудың маңызы зор.

Кәсіби құзыреттілік педагогтың субъективті факторы болып табылады. Педагогтың кәсіби құзыреттілігі түсінігі мұғалімнің жеке мүмкіндіктерін көрсетеді. Осылайша, педагог құзыреттілігі педагогикалық қызметтің теоретикалық және практикалық дайындығын жүзеге асырады. Кәсіби құзыреттіліктің 4 түрі бар:

1. Арнайы құзыреттілік,
2. Әлеуметтік құзыреттілік,
3. Тұлғалық құзыреттілік,
4. Дара құзыреттілік.

Кәсіби құзыреттіліктің әдіснамалық негіздері В.А.Болотовтың, В.Н.Введенскийдің, Е.Ф.Зеердің, И.А.Зимняяның, А.М.Митяеваның, Н.В.Мирзаның, В.А.Сластениннің, Ш.Т.Таубаеваның, Н.Д.Хмельдің, А.В.Хуторскийдің, W.Hutmacher, K.Greenan, H.McIlveen және т.б. ғылыми еңбектерінде ашылады.

Білім алушылардың құзыреттілігін қалыптастырудағы кейс-технологияның педагогикалық әлеуетін А.С.Еремін, Н.Павельева, Е.С.Полат, К.Ф.Херрид, Е.Шимутина және т.б. білім беру процесінде кейс-технологияны пайдалану мәселелерін В.П.Беспалько, Е.С.Полат, Л.В.Рейнгольд, О.Г.Смолянинова және т.б. зерттеді. Case-study әдісі негізінде оқытудың инновациялық технологияларын О.Г.Смолянинова, Н.Ф.Радионова, А.П.Тряпицын [3] және т.б. негіздеді.

Н.В.Кузьмина еңбектің нәтижесі мен оның кәсіби құзыреттілігіне әсер ететін, педагогикалық қызметкерлердің маңызды сипаттамасының қатарында педагогтың кәсіби іс-әрекетінің сапасы, оның шеберлігі мен кәсіпқойлығы, педагогикалық қабілеттер мен педагогқа қойылатын талаптар бойынша сұрақтарды зерттеп қарастырады. Ол педагогикалық құзыреттіліктің негізгі элементтері ретінде келесілерді атап көрсетеді: оқытылатын пәннің аумағындағы арнайы құзыреттілік, оқушылардың білімі, іскерлігі мен дағдысының қалыптасу әдістерінің аймағындағы әдістемелік құзыреттілік; оқыту аймағындағы психологиялық-педагогикалық құзыреттілік; оқушылардың қабілеттері, бағыт-бағдары мен себептері аймағындағы дифференциалды-психологиялық және аутопсихологиялық құзыреттіліктерді қарастырады.

Қарағанды Бөкетов университетінің бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі кафедрасында «Assessment Center» ашылуы бітіруші курс білім алушыларының ғылыми зерттеулер жүргізіп, білікті маман болып шығуына мүмкіндік береді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін бағалауға арналған орталық түлектерге қызмет көрсетеді.

Жоба түлектердің кәсіби маңызды қасиеттері мен құзыреттіліктерін арттыруға ықпал ететін цифрлық кейстерді әзірлеуді көздейді. Болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілік деңгейін өлшеу және бағалау үшін цифрлық кейстер тесттер, жобалар, жағдаяттар, тапсырмалар және эксперимент жасау, тағы басқаларды әзірлеуді қамтиды. Assessment center негізінде әзірленген цифрлық кейстер ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің бұйрығымен «Педагог білімін бағалау» және «Білім алушылардың білімін бағалау» бойынша сынақ тапсырғанда бітіруші курс білім алушыларының жоғары нәтиже көрсетуіне мүмкіншілік туғызады.

Жобаны тәжірибелік тұрғыда іске асыру барысында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің бітіруші курс студенттеріне арналған бәсекеге қабілеттілікті арттыратын, soft, hard skills, кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыратын цифрлық кейстер әзірленеді. Цифрлық кейстер білім беру бағдарламасының мазмұнына сәйкес толық модульді қамтыған білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін Дублин дескрипторлары шеңберінде 5 деңгей бойынша айқындайды: Білу және түсіну; Білімді қолдану және түсіну; Алған білімін қалыптастыру; Коммуникативті қабілеттер; Оқу дағдылары немесе оқу қабілеті.

Қорыта келе, бүгінгі жас ұрпақ – ертеңгі мемлекет тұтқасын ұстаушы білікті маман, ел тағдырын шешуші азамат. Олай болса еліміздің болашағы болып табылатын жас ұрпаққа білім беретін оқу орындарының білім жүйесін дамыту заман талабы екенін мойындауымыз керек. Сондықтан ХХІ ғасыр мұғаліміне сай болу үшін ізденімпаз ғалым, жан-жақты шебер, тынымсыз еңбекқор, терең қазыналы білімпаз, кез-келген ортаның ұйытқысы болған абзал.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.

2. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747; https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747; https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32091648&pos=176;-39#pos=176;-39; <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031149>; <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>; <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000248>; <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916>; <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>; https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39621845

3. Бережнова Е.В. Профессиональная компетентность как критерий качества подготовки будущих учителей [Текст] // Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. тр. / Под ред. А.В.Хуторского. – М.: Научно-внедренческое предприятие «ИНЭК», 2018. – С. 327.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Байжанова Г.К., Мукасова М.Е.

М.Ғабдуллин атындағы 70 жалпы білім беретін орта мектеп, КММ, Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, Қазақстан

Қазіргі заманғы жағдайда мектеп оқушыларының танымдық қызығушылықтарын, олардың жалпы оқу біліктерін, өздігінен білім алу дағдыларын, шығармашылық белсенділігін, креативтілігін дамыту мектептің әлеуметтік институт ретіндегі басты мақсаты болып отыр.

Психологияда «креативтілік», «шығармашылық қабілеттер» ұғымдарының пайда болуымен осы ұғымдардың арақатынасы, бұл бірдей ұғымдар ба деген сұрақ туындады. Ең жалпы түрде креативтілік шығармашылыққа жалпы қабілет ретінде түсініледі. Креативтілік (лат. Creatio) - бұл адамның ерекше идеяларды тудыру, ерекше шешімдерді табу, дәстүрлі ойлау схемаларынан ауытқу қабілеті деп түсіндіріледі. Солай, П.С.Гуревич креативтілікті әр түрлі іс-әрекет салаларында көрінетін және оның жеке басын сипаттайтын адамның шығармашылық қабілеттері ретінде анықтайды [1].

Ф.Баррон «креативтілік» сөзін кең мағынада шығармашылық интеллектуалды қабілеттер, соның ішінде тәжірибеге жаңа нәрсе әкелу қабілеті деп түсіндіреді [2].

«Креативтілік» пен «шығармашылық қабілеттер» ұғымдарына әртүрлі көзқарастарды қарастыру, креативтілік адам іс-әрекетінің әр түрлерінде көрінетін шығармашылық қабілет ретінде қарастырылуы мүмкін екенін көрсетті.

Ал тәжірибеде оқушылардың креативтілігін дамытуда, оқытуды шығармашылық үдеріс ретінде ұйымдастырудың заманауи талаптарын ескере отырып, мектепте осы үдеріске ықпал ететін педагогикалық шарттарды анықтау қажет. Бастауыш білім берудің мемлекеттік стандартында [3] қойылатын талаптарға жауап беретін оқу іс-әрекетінде бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамыту үшін қандай педагогикалық шарттар тиімді болатынын нақтылайық.

Педагогикадағы белгілі теорияларды жалпы түрде зерделеу негізінде біз педагогикалық шарттар деп педагогикалық іс-әрекетті жақсартуға және оқу-тәрбие үдерісінің тиімділігін арттыруға бағытталған шаралар кешенін түсінеміз. Педагогикалық әдебиеттерде педагогикалық шарттардың келесі түрлері ажыратылады [3]:

- 1) ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттар;
- 2) психологиялық-педагогикалық жағдайлар;
- 3) дидактикалық шарттар.

1) Ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттар В.А.Беликов, С.Н.Павлов, Е.И.Козырева, А.В.Сверчков және т. б. еңбектерінде қарастырылады. Зерттеушілер оларды келесідей анықтайды:

- оқыту міндеттерін сәтті шешуді қамтамасыз ететін белгілі бір мүмкіндіктер жиынтығы ретінде қарастырылатын шарттар түрі;

- қойылған міндеттерді шешуде жақсы нәтиже алуды қамтамасыз ететін объективті мүмкіндіктер кешені;

- кәсіби-педагогикалық іс-әрекеттің мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған педагогикалық үдерістің мазмұны, әдістері мен формаларының кешені [2].

2) Психологиялық-педагогикалық шарттарды өз еңбектерінде Н.В.Журавский, А.О.Малихина, А.В.Лысенко және т.б. қарастырды. Олардың пікірінше, психологиялық-педагогикалық шарттар білім беру, тәрбие, оқу іс-әрекетінің заңдылықтарының бір жағын көрсетеді. Олар тәрбие үдерісінің тиімділігін арттыруға қатысатын педагогикалық үдеріске қатысушылардың (мұғалімдер, оқушылар және т.б.) жеке тұлғасының дамуына әсер етудің қажетті педагогикалық шараларының шарттары ретінде түсіндіріледі [1]. Психологиялық-педагогикалық шарттар педагогикалық үдеріске қатысушылардың түрлендірілетін тұлғалық сипаттамасының құрылымын ескере отырып таңдалады.

3) Дидактикалық шарттардың мәнін зерттеумен Б.В.Куприянов, М.В.Рутковская, М.В.Зверева және т.б. айналысқан. Ғалымдар оларды мұғалімнің арнайы жасаған білім беру үдерісін ұйымдастырудың шарттары деп түсіндіреді [2]. Олардың пікірінше, дидактикалық шарттар-бұл дидактикалық мақсаттарға қол жеткізуге ықпал ететін мазмұнды, әдістер мен тәсілдерді, оқытудың ұйымдастырушылық формаларын мақсатты таңдау, құру және оқу үдерісінде қолдану нәтижесі.

Дидактикалық шарттар құру білім беру міндеттерін шешуді және педагогикалық іс-әрекеттің тиімділігін арттыруды қамтамасыз ететін оқу материалының мазмұнын, оқыту әдістерін, оқу-тәрбие

үдерісіндегі педагогикалық өзара іс-қимылдың құралдары мен нысандарын іріктеу мен іске асырудан тұрады.

Шығармашылық қабілеттердің сәтті дамуы осы түрлердің барлығын біріктіретін педагогикалық шарттарды орындау арқылы ғана мүмкін болады [2].

Креативтіліктің даму деңгейі мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне, мұғалімнің мектепте оқытудың тиісті мазмұны мен әдістерін таңдау қабілетіне байланысты. Мектепке даму деңгейі әр түрлі болатын балалар келеді. Көптеген балаларда қабілеттер бірден көрінбейді. Оларды анықтау және дамыту бойынша негізгі жұмыс бастауыш сынып мұғалімдеріне жүктеледі. Сондықтан оқушылардың креативтілігін тиімді дамытудың маңызды шарттарының бірі-мұғалімнің кәсібилігі.

Мұғалім оқушылардың шығармашылық дағдыларын қалыптастыра алу, балалардың шығармашылық қасиеттерін анықтау және оларды одан әрі дамыта алу ықтималдығы мұғалімнің шығармашылық әлеуеті неғұрлым бай болса, соғұрлым жоғары болады. Дарынды мұғалім оқушылардың шығармашылық қасиеттерін қалыптастыру және дамыту үдерісін әр оқушы өзін-өзі тануға, өзінің қабілеттерінің кешенін анықтауға және дамытуға, оларды белгілі бір деңгейде дамытуға үйренетіндей етіп жүргізеді.

Мұғалім оқытудың әр түрлі әдістерін қолдана отырып, оларды ақылмен үйлестіре отырып, жүйелі, мақсатты түрде балалардың ойлау қасиеттерін дамытып, оларды талдауға, пайымдауға, ойлануға, оқу материалын саналы түрде зерделеуге, қорытынды жасауға, тапсырмаларды орындау кезінде жаңа өзіндік тәсілдер мен тұғырлар табуға және т.с.с. үйретеді.

Оқушылардың креативтілігін дамытудың тағы бір шарты, көптеген зерттеуші педагогтардың пікірінше, балаларда өздерінің әлеуетті мүмкіндіктеріне, интеллектіне, яғни баланың өзін-өзі жоғары бағалауына жеткілікті сенімділік қалыптастыру болып табылады. Ол үшін тиісті жұмыс атмосферасы құрылуы керек. Осыдан баланың шығармашылық қабілеттерін дамытудың келесі шарты шығады-сыныпта жағымды психологиялық климат құру. Мұғалімдер баланың мектепте болған алғашқы күндерінен бастап шығармашылық бастамаларын қолдап, олардың шығармашылық қабілеттерінің пайда болуы мен дамуын ынталандыруы керек. Мұндай жағдайда мұғалімдерге оқушылардың ата-аналары немесе отбасындағы ересектер осы жұмысқа ақылға қонымды түрде қосылып, көмектесе алады. Олар мұғаліммен бірге баланы шығармашылық ізденісте және өздігінен жаңалықтар ашуда қауіпсіз психологиялық негіз құруға ықпал етуі керек. Ересектер оқушыны шығармашылық іс-әрекетке үнемі ынталандырудың, оның сәтсіздіктеріне жанашырлық танытудың маңыздылығын есте ұстауы керек. Сондай-ақ, шынайы өмірге тән емес түрлі идеяларды түсіну мен қабылдаудың маңыздылығын атап өткен жөн [3]

Бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамыту сабақта да, сабақтан тыс уақытта да жүзеге асырылуы мүмкін.

Сонымен, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді оқып-талдау негізінде бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамытудың келесі шарттары анықталды: Құзыреттілік пен педагогикалық шеберлікті қамтитын мұғалімнің кәсібилігі.

2. Сәттілік жағдайын құруды, оқушылар ұжымындағы қолайлы психологиялық ахуалды және жалпы ізгі ниет атмосферасын қамтитын жайлы психологиялық жағдай.

3. Оқушының ролін өзгерту және оқытудың ішкі мотивациясын құру, яғни оқушылардың танымдық іс-әрекетін белсендіру және шығармашылыққа деген көзқараспен оқытуды ынталандыру.

4. Білім алушыларға дұрыс педагогикалық көмек көрсету.

5. Сабақта және сыныптан тыс сабақтарда жұмыстардың әртүрлі формаларының үйлесімі.

6. Оқушылардың әртүрлі салалардағы білімдерін пайдалана отырып, шығармашылық тапсырмаларды орындауы.

7. Шығармашылық тапсырманы орындаудың дербестігі. Шығармашылық іс-әрекетке қызығушылықты ынталандыру, шығармашылық тапсырмаларды біртіндеп қиындату.

8. Мазмұны бойынша да, қиындық дәрежесі бойынша да әртүрлі шығармашылық тапсырмаларды қолдану.

9. Бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамытудағы жүйелілік пен бірізділік.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру және дамыту бойынша жұмысты әр сабақта және сабақтан тыс уақытта әртүрлі әдістерді қолдана отырып жүргізу қажет.

Яғни бастауыш сынып оқушыларының креативтілігін дамытудың негізгі педагогикалық шарттары қолайлы атмосфера құру, сабақтарда оқытудың белсенді формаларын, әдістері мен құралдарын қолдану және осы жұмысты сыныптан тыс жұмыстарда жалғастыру, сондай-ақ сыныптан тыс жұмыстардың түрлерін кеңейту болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Психологический словарь / Под общей науч. ред. П. С. Гуревича. М.: ОЛМА Медиа Групп, ОЛМА ПРЕСС Образование, 2007. — 800 с.
2. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. СПб: Питер, 2002. — 272 с.
3. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығына 2-қосымша [Электронды ресурс] <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031> 4.

ӘОЖ 371.321.5

БІЛІМ БЕРУДІ ЖЕКЕЛЕНДІРУ ҮШІН НЕЙРОНДЫҚ ЖЕЛІЛЕРДІ ПАЙДАЛАНУ: БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА ДЕҢГЕЙІ

Бакирова И.Д., Әукен А.О., Мукашева А.А.

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы

Заманауи білім беру инновацияның тоғысында, оқу процесіне жасанды интеллект (AI) мен нейрондық желілерді біріктіру қазіргі кезеңде жаңа тенденцияға айналуда. Бұл озық технологиялар білімді жеткізу тәсілдерін өзгертіп қана қоймай, мұғалімнің мектеп ортасындағы рөлін қайта қарастырады. Қазіргі уақытта мұғалім оқытуды жекелендіру және процесті оңтайландыру үшін нейрондық желілердің күшін пайдалана отырып, оқытушы ғана емес, сонымен қатар куратор және тәлімгер болады. Мақалада нейрондық желілердің білім берудегі рөлі мен әсерін зерттеуге бағытталған, оларды мұғалімдердің мектеп білімінде қолдануына баса назар аударылады. Адамның биологиялық нейрондық желісінен шабыттанған математикалық модельдер болып табылатын нейрондық желілер ақпаратты өңдеудің және машиналық оқытудың бірегей қабілетіне ие, бұл оларды инновациялық білім беру шешімдерін құрудың қуатты құралына айналдырады [1].

Мұғалімдердің мектеп білімінде нейрондық желілерді қолдануы біздің алдымызда жаңа көкжиектер ашады және қызықты сұрақтар туғызады. Қазіргі әлемде білім қоғамның болашағын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Ол білімді жеткізіп қана қоймай, дағдыларды, сыни ойлауды дамытады және оқушылардың жеке өсуіне ықпал етеді. Білім берудің осы маңыздылығын ескере отырып, нейрондық желілер сияқты озық технологияларды мектептегі оқу процесіне енгізу үлкен маңызға ие болады. Міне, білім беруде нейрондық желілерді пайдаланудың маңыздылығын көрсететін бірнеше негізгі аспектілер:

1. Жекелендірілген оқыту: нейрондық желілер оқу материалы мен оқыту әдістемесін әр оқушының жеке қажеттіліктеріне бейімдей алады. Бұл оқытудың тиімдірек болуына және бір сыныптағы оқушылардың әртүрлі деңгейлерімен тиімді күресуге мүмкіндік береді.

2. Білім берудің қол жетімділігін жақсарту: нейрондық желілер мүмкіндігі шектеулі жандарға арнайы қажеттіліктері бар оқушыларға жеке қолдау көрсету арқылы білімге қол жетімділікті арттыруға ықпал ете алады.

3. Оқу үлгерімін талдау және болжау: деректерді талдау арқылы нейрондық желілер оқушылардың үлгерімін болжай алады, бұл мұғалімдер мен мектеп әкімшілігіне оқуды жақсарту үшін уақтылы шаралар қабылдауға мүмкіндік береді.

4. Интерактивті оқу материалдарын жасау: нейрондық желілер нақты оқу мақсаттары мен оқу стиліне бейімделген интерактивті сабақтарды жасай алады. Бұл оқушыларды қызықты әрі тартымды етеді [2].

5. Мұғалімдерге жүктемені азайту: нейрондық желілер қолдайтын автоматтандырылған жүйелер мұғалімдерге жұмысты бағалауға, үлгерімді бақылауға және оқу жоспарларын құруға көмектеседі, бұл оларға тікелей оқуға көбірек уақыт бөлуге мүмкіндік береді.

6. Болашаққа дайындық: мектептегі білім беруде нейрондық желілерді пайдалану студенттерге жасанды интеллект технологиясы кең таралған әлемде жұмыс істеу үшін қажетті дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Мақаланың мақсаты - білім беру процесінде нейрондық желілердің рөлін, сондай-ақ олардың қазіргі мектеп ортасындағы мұғалімнің рөліне әсерін зерттеу және талдау. Оқырмандарға нейрондық желілер білім беруді қалай өзгерте алатындығы және мұғалімдер бұл технологияны оқушылардың оқу тәжірибесін жақсарту үшін қалай қолдана алатындығы туралы терең түсінік беру.

Нейрондық желілердің негіздері. Биологиялық нейрондық жүйеден шабыттанған нейрондық желілер машиналық оқыту алгоритмдерінің қуатты класы болып табылады. Олар бір-бірімен байланысқан нейрондардан тұрады және әртүрлі тапсырмаларды орындау үшін деректер негізінде оқытылады. Білім беруде нейрондық желілерді қолдану кезінде нақты білім беру міндеттерін ескере отырып, сәйкес желі архитектурасын таңдау маңызды. Төменде жақсы нәтиже көрсететін кейбір архитектуралар қарастырылды:

1. Конволюциялық нейрондық желілер (CNN): CNN суреттерді өңдеу үшін жиі қолданылады. Олар визуалды деректердегі үлгілер мен ерекшеліктерді анықтай алады, бұл оларды үлгіні тану, жіктеу және сегменттеу тапсырмалары үшін тамаша таңдау жасайды. Мысал ретінде Midjourney, dall·e 2 және т. б. сияқты нейрондық желілерді келтіруге болады.

2. Қайталанатын нейрондық желілер (RNN): RNN мәтіндер мен дыбыстық жазбалар сияқты дәйекті деректерді өңдеуге жарамды. Олардың жады бар, бұл оларға деректердің контексті мен реттілігін ескеруге мүмкіндік береді.

3. Терең нейрондық желілер (DNN): DNN көптеген жасырын қабаттардан тұрады, бұл оларды деректердегі күрделі тәуелділіктерді модельдеуге қабілетті етеді. Олар көбінесе үлкен деректер жиынтығында және терең оқыту тапсырмаларында оқыту үшін қолданылады.

4. Қайталанатын конволюциялық нейрондық желілер (RCNN): RCNN дәйекті кескіндерді немесе бейнелерді өңдеу және талдау үшін CNN және RNN қасиеттерін біріктіреді. Олар қозғалысты талдау және объектілерді тану міндеттерінде қолданылады. Мысал ретінде Chat GPT сияқты нейрондық желіні келтіруге болады.

Оқуға арналған жиі қолданылатын нейрожелілер:

- YandexGPT-ChatGPT технологиясы негізінде жұмыс істейтін «Яндекс» нейро желісі.

Берілген тақырыптар бойынша мәтіндер жасай алады, код жаза алады, пайдаланушылармен сөйлесе алады, интернеттен ақпарат іздей алады, мәтіндерді аудара алады.

- Writetfull - мәтінді қателерді, қайталануларды тексеруге қабілетті мәтіндік редакторға ендірілген нейрондық желі. Ол сондай-ақ ақпаратты құрылымдауға, сөйлемдерді парафразалауға көмектеседі және сәйкес тақырыптарды ұсынады.

- MathGPT - математикалық есептерді шешуге арналған нейрондық желі. Ол математикалық формулаларды түсіну үшін терең оқытуды қолданады және күрделі есептерді тез және тиімді шеше алады. Математика - әр оқушының үлгерімін талдайтын және оған сабақтар мен тапсырмаларды бейімдейтін математикадан онлайн оқыту жүйесі. Платформада оқулықтардан алынған материалдар бар, OGE және USE - ге дайындалуға көмектеседі, сонымен қатар геометрия мен тригонометрия бойынша тапсырмаларды ұсынады.

- Tome - презентациялар жасауға арналған нейрондық желі. Пайдаланушылар презентацияда не көргісі келетінін қажетті тілде сипаттауы керек. Нұсқау бойынша жүйе сәйкес кескіндер мен мәтіндермен шамамен сегіз слайд жасайды.

- BlackBox - бағдарламалауды үйренуге көмектесетін жасанды интеллект. Ол Python, JavaScript, TypeScript, Go және Ruby сияқты 20-дан астам бағдарламалау тілдерін қолдайды.

- DeepL-ai негізіндегі Онлайн аудармашы. Мазмұнның мәнмәтінін ескеріп, тіпті үлкен мәтіндермен де сапалы нәтиже бере алады. Ол өзін-өзі оқытады, сондықтан студент сирек кездесетін сөздер мен сөз тіркестерінің дұрыс нұсқаларын таңдай алады, осылайша қызмет болашақта дұрыс аударма жасайды [3].

Мектептегі мұғалімнің рөлі. Дәстүрлі оқыту әдістері және оларды шектеу. Мектептердегі дәстүрлі оқыту әдістерінің ұзақ тарихи тамыры бар, бірақ олар оқуда оңтайлы нәтижелерге қол жеткізуді қиындататын шектеулермен бірге келеді. Оқытудың дәріс түрінде мұғалім оқушыларға білім береді. Алайда, бұл әдіс оқушылардың өзара әрекеттесуі мен белсенді қатысуын шектейді. Топта жұмыс істеу пікір алмасуға ықпал етуі мүмкін, бірақ мұғалімге әр оқушыға жеке-жеке қарауға мүмкіндік бермейді. Оқушыларға көбінесе өз бетінше жұмыс істеу үшін жеке тапсырмалар беріледі. Бұл тиімді болуы мүмкін, бірақ әр оқушының дайындық деңгейін әрдайым ескермейді. Дәстүрлі бағалау әдістері стрессті тудыруы мүмкін және дағдыларды дамыту мен түсінуге емес, білімге назар аударуы мүмкін. Дәстүрлі оқыту әдістері әдетте әр оқушының жеке қажеттіліктерін, қызығушылықтары мен оқу қарқынын ескермейді.

Нейрондық желілер контекстіндегі мұғалімнің міндеттері:

- Білім беруде нейрондық желілерді пайдалану мұғалімнің рөлін өзгертеді және жаңа міндеттер қосады. Мұғалім әр оқушыға жеке оқу жоспарлары мен ұсыныстар жасау үшін нейрондық желілерді қолдана отырып, білім беру процесінің кураторы болады.

• Мұғалім виртуалды Оқу орталары мен оқыту қолданбаларын жасау үшін нейрондық желілерді пайдалану арқылы оқу процесіне интерактивті элементтерді енгізе алады. Оқу процесінде нейрондық желілерді және басқа технологияларды тиімді пайдалану үшін мұғалімдер білім алып, дамиды.

• Сондай-ақ, мұғалімдер оқушылардың жеке өмірі мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін деректер мен нейрондық желілерді пайдаланудың этикалық аспектілерін қарастыруы керек. Мұғалім мазмұнды жасау үшін нейрондық желінің мүмкіндіктерін пайдалана отырып, жаңа білім беру материалдары мен әдістерін әзірлеуі керек [4].

Мұғалімнің білім берудегі рөлі маңызды болып қала береді, бірақ ол нейрондық желілерді қолданумен байланысты дамиды. Мұғалім тек білім көзі ғана емес, сонымен қатар тәлімгер, деректерді талдаушы және жаңашыл болып, әр оқушыны сәтті оқыту үшін оңтайландырылған оқу ортасын жасайды.

Артықшылықтары:

Мұғалімдердің нейрондық желілерді пайдалануының артықшылықтары Мектептегі білім беруде мұғалімдердің нейрондық желілерді пайдалануы өзімен бірге көптеген артықшылықтар әкеледі: 1. Жеке оқыту: нейрондық желілер әр оқушының қажеттіліктері мен білім деңгейін ескере отырып, Жеке оқу жоспарлары мен материалдарын жасауға мүмкіндік береді.

2. Автоматтандыру және оңтайландыру: деректерді талдау мен бағалаудың автоматтандырылған жүйелері мұғалімдерге уақыт пен ресурстарды тиімдірек пайдалануға мүмкіндік береді.

3. Қол жетімділікті жақсарту: нейрондық желіге негізделген онлайн ресурстар мен оқу платформаларын пайдалану оқушыларға орналасқан жеріне қарамастан білім беруді қолжетімді және икемді етеді.

4. Жақсартылған диагностика және бақылау: нейрондық желілер оқыту мәселелерін ерте анықтауға және мұғалімдерге қолдауды қажет ететін оқушылар туралы ескертуге көмектеседі.

5. Білім берудегі инновациялар: нейрондық желілерді пайдалану жаңа білім беру әдістері мен технологияларының дамуын ынталандырады.

Шектеулер мен тәуекелдер.

Көптеген артықшылықтарға қарамастан, мұғалімдердің нейрондық желілерді пайдалануы бірқатар шектеулер мен тәуекелдерді де қамтиды: [6]

1. Деректердің құпиялылығы мәселелері: оқу деректерін жинау және сақтау оқушылардың құпиялылығы мен қауіпсіздігі туралы сұрақтар тудыруы мүмкін.

2. Этикалық сұрақтар: білім беруде нейрондық желілерді пайдалану студенттерді бақылау мен бағалауға, сондай-ақ шешім қабылдаудағы ашықтыққа қатысты этикалық мәселелерді көтереді.

3. Технологияға тәуелділік: мұғалімдер технологияға тәуелділік пен педагогикалық дағдыларды жоғалту қаупіне тап болуы мүмкін.

4. Оқыту және қолдау қажеттілігі: нейрондық желілерді енгізу мұғалімдер мен мектеп әкімшілігін оқыту үшін уақыт пен ресурстарды қажет етеді.

5. Қол жетімділік теңсіздігі: барлық оқушылар заманауи технологияларға қол жеткізе алмайды, бұл білім берудегі теңсіздікті күшейтуі мүмкін.

6. Алгоритмдерге тәуелділік: нейрондық желілер қабылдаған шешімдер әрдайым түсіндірілмеуі мүмкін, бұл мұғалімдер мен оқушылардың түсінбеушілігі мен наразылығын тудырады. Бұл шектеулер мен тәуекелдерді ескеру және білім беруде нейрондық желілерді теңгерімді және тиімді пайдалануды қамтамасыз ететін стратегиялар мен саясаттарды әзірлеу маңызды.

Дүниетану, жаратылыстану сабақтарында мектептерде нейрондық желілерді сәтті пайдалану мысалдары.

Жаратылыстану сабақтарына нейрондық желілерді енгізу білім беру тәжірибесін едәуір байытуға және оқушыларға айналамыздағы әлемді жақсы түсінуге көмектеседі. Міне, жаратылыстану сабақтарында нейрондық желілерді сәтті пайдаланудың бірнеше мысалдары:

1. Нейрондық желілерді пайдалану арқылы қоршаған ортаның өзгеруі туралы үлкен көлемдегі деректерді өңдеуге және талдауға болады, мысалы, орман өрттері, мұзды полярлық қақпақтардың таралуы немесе топырақтың деградациясы, бұл студенттерге адам әрекетінің табиғатқа әсерін түсінуге көмектеседі.

2. Нейрондық желілерді менің оқушыларым әлемнің әртүрлі аймақтарын зерттеп, жаратылыстану сұрақтарына жауап бере алатын оқу ойындарын жасау үшін пайдалануға болады.

3. Нейрондық желілер маған Оқу материалдары мен тапсырмаларды әр оқушының білім деңгейі мен қызығушылығына қарай бейімдеуге көмектеседі, бұл тиімдірек оқуға ықпал етеді. Сабақтарында

нейрондық желілерді пайдалану мысалдары бұл технологияның оқуды интерактивті әрекетті жүзеге асыруға көмектеседі [5].

Мектеп біліміне нейрондық желілерді енгізу қазіргі білім беру тәжірибесіндегі маңызды қадам болып табылады. Бұл мақалада мұғалімдердің нейрондық желілерді пайдалануының әртүрлі аспектілерін және олардың оқу процесіне әсерін қарастырылды. Мектептерде нейрондық желілерді пайдалану туралы қорытындылар мыналарды қамтиды: 1. Оқытуды жекелендіру: нейрондық желілер әр оқушыға оқуда жақсы нәтижелерге қол жеткізуге көмектесетін жеке оқу жоспарлары мен материалдарын жасауға мүмкіндік береді. 2. Автоматтандыру және оңтайландыру: нейрондық желілерді пайдалану деректерді талдауды, үлгерімді бақылауды және оқу ресурстарын құруды жеңілдетеді, мұғалімдерге жүктемені азайтады. 3. Білім берудегі инновациялар: нейрондық желілер оқытудың жаңа әдістерінің дамуын ынталандырады және дәстүрлі білім беру модельдерін өзгертеді. 4. Интерактивті білім беру орталарын құру: нейрондық желілер виртуалды Оқу орталары мен білім беру қосымшаларын құруға мүмкіндік береді, бұл оқуды қызықты етеді [2]. Мектептегі білім беруде мұғалімдердің нейрондық желілерді пайдалануы маңызды тақырып болып табылады. Бұл технология білім беру жүйесін жақсартуға, мұғалімдер мен оқушыларды қолдауға және қол жетімді және жекелендірілген білім беру ресурстарын құруға жаңа мүмкіндіктер ашады. Дегенмен, Білім берудегі нейрондық желілерді сәтті біріктіру этикалық, құқықтық және әлеуметтік мәселелерге назар аударуды қажет ететінін есте ұстаған жөн. Деректердің қауіпсіздігі, құпиялылықты қорғау және білімге тең қол жетімділікті қамтамасыз ету — бұл тиісті нормалар мен заңдармен реттелуі керек негізгі аспектілер. Қорытындылай келе, мұғалімдердің нейрондық желілерді пайдалануы білім беруді жақсартуға және икемді және тиімді білім беру модельдерін дамытуға перспективалы жол болып табылады. Болашақ ұрпаққа сапалы білім беру үшін осы саладағы зерттеулер мен инновацияларды жалғастыру маңызды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Домингос П. - Верховный алгоритм. Как машинное обучение изменит наш мир – 2016.
2. Казанцев Тимур ChatGPT и Революция Искусственного Интеллекта - 2023.
3. Крон Джон, Бейлевельд Грант, Аглаэ Бассенс-Глубокое обучение в картинках. Визуальный гид по искусственному интеллекту-(Библиотека программиста(Питер))-2020.
4. Anderson C.A., & Dill, K. E. (2000). Video games and aggressive thoughts, feelings, and behavior in the laboratory and in life. *Journal of personality and social psychology*, 78(4), 772-790.
5. Gee J.P. (2003). What video games have to teach us about learning and literacy. *Computers in entertainment (CIE)*, 1(1), 20-20.
6. Gee J.P. (2007). *Good video games and good learning: Collected essays on video games, learning, and literacy*. Peter Lang.

ӘОЖ 37.01:39

ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ – БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМ ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗІ

Бахтиярова Г.Р.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қаласы, Қазақстан

Еліміздің бүгінгі ғылым мен жоғары білім беру саласын дамытудағы тұлғаға бағдарланған жаңа талаптары жоғары мектеп педагогикасы ғылымында (теория мен практика) бірқатар өзгерістер жасау қажеттілігін айқындап отыр. Кәсіби білім беруді әлемдік деңгейге сәйкестендіруде инновациялық технологиялар, сандық педагогиканың жетістіктері мен жасанды интелект мүмкіндіктерімен қатар, ұлттық құндылықтарымызды құрайтын этномәдени білім мен тәрбие беру қағидаттарын жүзеге асыру қажеттілігін де мойындатуда. Осы айтылған талаптар егеменді еліміздің әлемдік бәсекеге қабілетті, заманауи білімге ие, уақыт талабына тез бейімделе алатын белгілі бір кәсіби саладағы Hard skills (қатаң) дағдыларымен қатар, өте қажетті Soft skills (икеменді) дағдылары жан-жақты жетілген жеке тұлғаны қалыптастырып, терең, сапалы білім мен білік иесі, бәсекеге қабілетті мамандарды, әсіресе, қоғамдағы адам капиталын қалыптастырушы ұстаздар қауымын жоғары кәсіби деңгейде даярлау ісіне тікелей қатысты.

Бұл орайда ағымдағы жылдың 2-қыркүйегінде мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына жасаған «Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм» атты жаңа Жолдауында Үкіметтің алдында тұрған басты міндеттердің қатарында:

«Еліміздің кадрлық әлеуетін біртіндеп арттыру өте маңызды» істердің бірі екендігін айрықша атап өтті. Өз сөзінде Президент: «Жоғары оқу орындары мен өзге де кәсіптік білім беру мекемелері білікті кадрлар даярлауы қажет. Өз кәсібін жетік меңгерген мамандар ұлт сапасын арттырады. Мұғалімдердің біліктілігін арттыруға және әлеуметтік мәртебесін көтеруге көңіл бөлген абзал», - деп ескертті [1]. Шынында да егер кез келген мемлекетте ең алдымен ұрпақ тәрбиесінің тізгінін басқарып, қоғамдағы адам капиталын қалыптастырушы ұстаздардың беделі мен кәсіби даярлығына көңіл бөліп, қолдау жасамаса елдің болашағының бұлыңғыр болары сөзсіз.

Демек, «Ғалым да, кенші де бас иетін...» қоғамдағы беделді, әрі күрделі кәсіп иесі осы педагог-маман кадрлар даярлау ісінде көшбасшы болып отырған жоғары оқу орындары үшін Президенттің: «Ұстаздар – ұлттың зияткерлік қуаты. Олар білімді ұрпақ тәрбиелеу арқылы еліміздің өркендеуіне жол ашады. Үздік оқу бағдарламасы, заманауи мектептер, озық басқару жүйесі болса да, ұстаз білікті болмаса, оның бәрі бекер екені анық», - деген ой тұжырымы бүгінгі педагогикалық институттар мен университеттердің жұмысына, ондағы білім беру мен жастар тәрбиесінің сапалы ұйымдастырылуына айрықша көңіл бөлудің маңыздылығын айқындап берумен қатар, отандық жоғары мектеп педагогикасы ғылымының алдына да жаңа міндеттер қойып отыр [1]. Осындай қоғамдық талаптар мен өзгерістер тұрғысынан ұстаз кәсібінің *көп факторлы, күрделі, қарама-қайшылыққа толы* «Адам – адам» жүйесіндегі ерекшелігіне терең үңіліп, оны жаңа бір қырынан зерделеу, болашақ маманның кәсіби тұлғалық, рухани-мәдени болмысына тән сапаларды және оларды қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік шарттарын қайта саралаудың маңыздылығы бұрынғыдан да арта түсуде.

Осы орайда, мен бүгінгі конференция жұмысының мүмкіндігін пайдалана отырып, әсіресе, өз халқымызға, яки, Қазақстан мемлекетін құраушы негізгі ұлт өкілдері – қазақтарға тән рухани-мәдени *құндылықтар арқылы болашақ мектепке дейінгі, бастауыш мектеп және жалпы мектеп мұғалімдерінің кәсіби даярлығын қамтамасыз етудің тарихи-педагогикалық, әлеуметтік-саяси алғышарттарын анықтап және білім мазмұнына сай тәжірибеде жүзеге асырудың тиімді жолдарын қайта қарау қажеттілігі* еш талас тудырмайтын мәселе екенін айтқым келеді. Өйткені этномәдени құндылықтарды кәсіби білім беру мазмұнындағы «Этнопедагогика», «Қазақ этнопедагогикасы», «Этнопсихология» сынды негізгі пәндер арқылы терең меңгерген болашақ ұстаз-тәрбиеші тек кәсіби іскерліктер мен сапаларды ғана меңгеріп қоймай, халықтың ғасырлар сынынан өткен тәрбие тәжірибесімен танысып, қоғам алдындағы күрделі де, жауапты іс – тәрбиенің мәнін, табиғатын терең ұғынады, әрі жеке басына тән тұлғалық асыл қасиеттерді де бойына сіңіре алады.

Өз заманында Ұлы даланың кемеңгер ағартушысы Ы.Алтынсарин де қазақ қоғамындағы ұстаз еңбегі мен беделіне жоғары баға бере келіп: «...Мұғалім – мектептің жүрегі», - деп аса бір көрегенділікпен айтып көрсеткен болатын [2, 166.].

Сол секілді Ресей педагогикасында халықтық принципті қатаң ұстанған педагог К.Д.Ушинский өз туған халқының болашағы үшін алаңдай отырып: «Бірінші тәрбиеші халық, одан тәжірибе алып, оны ұйымдастырылған арнайы тәрбие жүйесіне ендіру қажет», ал «Халықтықсыз халық – заңды іріп-шіруі ғана қалған жансыз дене», - деп ескерткен еді [3, 253б.]. Бұл пайымдауларды осыдан бірнеше ғасыр бұрын айтылса да өзектілігін жоймаған, бүгінде әлем халықтарының педагогикасына ортақ тұжырым ретінде қабылдауға болады. Әрі бұл біз сөз етіп отырған мәселенің қай елде, қай дәуірде болмасын ұлт ұрпағын тәрбиелеп, білімнің берік негізін қалайтын, әсіресе, *мектепке дейінгі және бастауыш мектеп* ұстаздарының даярлығы мен сапасына айрықша мән беру туралы тарихи-әдіснамалық тұжырымдамалық қағидалардың ғылым бастауында да басты назарда болғанындығының айқын дәлелі.

Әлемдегі ең жақсы 100 оқулық қатарында 2020 жылдардың бас кезеңінде елімізде қазақ тіліне аударылған «Бастауыш мектеп мұғалімі: шеберлікті шындау» атты Англияның оқу бағдарламасындағы соңғы өзгерістерді, соның ішінде 2014 жылы сол елде қабылданған мемлекеттік білім беру бағдарламасы мен Шотландияның Мемлекеттік білім беру бағдарламасы жобасын жан-жақты талдай отырып жазылған сараптамалық нұсқаулық еңбекте «Үздік мұғалім болу үшін не қажет?», «Үздік оқыту қандай болады?» деген көпшілікті алаңдататын сұрақтарға жауап іздей келіп, осы еңбек авторы Рассел Григг: «Әділетті әрі толерантты қоғам құруда мұғалім мен мектептің атқаратын рөлі зор» [4, 246.], «Мұғалім рөлі ерекше, өйткені ол – мәдениет жанашыры. Оқушылардың мұражайға, галерея мен кітапханаға барып, жергілікті және ұлттық мұралармен танысып, ләззат алуы үшін есік ашатын да осы мұғалім» екендігін жазады [4, 256.]. Бұл айтылғандардан әлемдік білім кеңістігінде озық үлгідегі мектеп, оқыту ісі бар, әйтсе де батысқа еліктеп, бізге оқыту моделін «толық көшіруге» келмейтін еуропалық білім беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларына жан-жақты білім берудегі ұлттық құндылықтарға да айрықша мән беріліп отырғандығын назарға алсақ, үздік мұғалімді кәсіби даярлап, оның кәсіби тұлғасын қалыптастыруда тек оқушы үлгеріміне әсер етіп қана қоймай,

жалпы қоғамның әл-ауқаты мен табысына да ықпалын тигізетін болуы керек деген талаптың қойылып отырғанын аңғарамыз.

Сол секілді ең озық, өзінің мемлекет болып қалыптасу тарихында жас ұрпаққа сапалы білім мен тәрбие беру ісіне зор көңіл бөлген ел – Жапония екені белгілі. Отандық ғалым А.Құсайынов өзінің «Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы» атты еңбегінде салыстырмалы педагогика бойынша бірқатар дамыған елдердің қатарында Жапонияның білім беру сапасының артуына алып келген басым бағыттарды зерделей келе: «Бүгінгі күні жапон мектебі жапондардың ұлттық рухын таратады, өз тәрбиеленушілерінде адамгершіліктің сәйкес нормаларын қалыптастырады, олардың бойында ұлттық мінез ерекшеліктерін егіп, дамытады» деген мемлекеттік ұстаным мен оқу-тәрбие ісінің мазмұны арасындағы сабақтастықтың барын баяндайды [5, 143-144б.]. Міне осындай дамыған елдердің білім жүйелерінің үлгі етерлік жетістіктері мен озық тәжірибелерін таратуда тынымсыз еңбек ететін, кәсіби білімді тұлға, ол – ертеңгі мектеп мұғалімі, яки, бүгінгі ЖОО студенті, болашақ ұстаздарымыз.

Болашақ педагог мамандардың кәсіби даярлығындағы «*этнопедагогикалық дайындық*», «*этнопедагогикалық білім беру*» мәселесінде өткен ғасырдың екінші жартысынан бастау алған танымал ТМД ғалымдары: Г.Н.Волков (Чуваш), Б.А.Кадыров (Өзбек), А.Ш.Гашимов (Әзірбайжан), А.Л.Бугаева (Сібір халықтары), Х.Х-М.Батчаева (Қарачай) В.Г.Закирова (Татар) және т.б. жеке тұлғаның этнопедагогикалық мәдениеті туралы пайымдаулары және өзіміздің қазақстандық ғалымдар: С.Қ.Қалиев, Қ.Б.Жарықбаев, С.А.Ұзақбаева, Ж.Ж.Наурызбай, К.Ж.Қожахметова, Қ.Бөлесев, А.С.Мағауова, Ш.М.Мұхтарова, С.Қ.Әбілдина, Г.Р.Бахтиярова және т.б. болашақ ұстаздарға мақсатты, кешенді этнопедагогикалық білім беру бағытындағы зерттеулерінің осы біз көтеріп отырған проблеманы түрлі қырынан шешуге арналғанын айтуға болады.

Танымал чуваш ғалымы этнопедагогиканың атасы Г.Н.Волковтың идеясын түрлі қырынан дамытушы (А.Л.Бугаева, Х.Х-М.Батчаева және т.б.) ғалымдар пікіріне сүйенсек: «*Традиционная педагогическая культура* является той сферой материальной и духовной жизни любого народа, которая непосредственно связана с воспитанием подрастающего поколения. Она включает отобранные и апробированные практикой эмпирическое знания, религиозно-культурные идеи, нравственные и эстетические воззрения и осуществляет функцию приобщения подрастающего поколения к общественной жизни, способствует становлению национального самосознания и сохранению целостности этнической общности» [6, 74 б.].

Міне, осындай дәстүрлі тәрбие мәдениетін құрайтын құндылықтарды өз мазмұнына жинақтаған ұлттық рухани-мәдени мұраларды этнопедагогика заңдылықтарына сай кейінгі ұрпақ санасына сіңіре отырып, мықты адам капиталын қалыптастыру жолында алдымен сол тәрбиеге жауапты ұстаздарға, педагогика ғылымының өкілдеріне мақсатты, сапалы түрде меңгертуіміз қажет. Осы орайда, «*Балаңды тәрбиелеймін десең, алдымен өзіңді тәрбиеле*» деген қанатты сөзді еске алсақ, әуелі қоғамда ұрпақ тәрбиесіне жауапты ұстаздардың кәсіби даярлығының сапалы болуы, олардың бүгінгі трендтегі үнемі өзін-өзі жетілдіріп отыруы, өзін-өзі тәрбиелеу белсенділігі сынды үдерістердің педагогика заңдылықтарына сай өзара байланыста жүзеге асуы, кәсіби тұрғыдан тұлғалық қалыптасуы ең алдымен ЖОО қабырғасында тиімді ұйымдастырылып, этнопедагогикалық білімнің берік негізі қалануы тиіс.

Бүгінгі болашақ педагогтардың кәсіби даярлығы туралы сөз еткенімізде жоғары білім беру ұйымдарындағы оқыту нәтижелеріне бағдарлана отырып, білімнің мазмұнына, білім алушылардың оқу жүктемесінің ең жоғары көлеміне, олардың даярлық деңгейіне және оқу мерзіміне қойылатын талаптарды айқындайтын нормативті құжат «*Жоғары білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында*» көрсетілген талаптар қатарында әр білім беру бағдарламасының мазмұнына енетін негізгі үш циклді құрайтын пәндер (*міндетті жалпы білім беретін пәндер, базалық пәндер және бейіндеуші пәндер*) жүйесінде этнопедагогикалық бағыттағы оқу курстарының орын алуының маңыздылығын бағдарламаны құрастырушы ЖОО мен жетекші кафедралар басты назарда ұстауы қажет [7].

Этнопедагогикалық білім беру үдерісі еліміз өз егемендігін алғаннан кейінгі алғашқы жылдар ішінде жоғары педагогикалық білім мазмұнында кәсіби бейіндеуші пәндер жүйесінде өзіндік орнын алып келген «Этнопедагогика», «Этномәдени білім беру негіздері», «Этнопсихология», «Қазақ педагогикасының тарихы» сынды және т.б. оқу курстары арқылы жүзеге асырылса, бүгінде көпшілік ЖОО-ның білім мазмұнынан осы аталған оқу пәндері өзінің нақты орнын ала алмай жүргені жасырын емес.

Соңғы кездері бұл аталған оқу курстары педагогикалық бағыттағы факультеттер құрамындағы жекеленген мамандықтарда ғана арагідік кездесіп қалмаса, көпшілік мәселен, математика, физика, тарих, химия, биология, шетел тілдері, филология (орыс, қазақ) бағыттары бойынша педагогтар

даярлайтын білім беру бағдарламаларын жасақтауда әріптестеріміз бұл пәндерді мүлдем назардан тыс қалдырып келеді.

Сол секілді ЖОО-ның осы этнопедагогикалық білім берудегі қол жеткізген жетістіктерінің қатарында арнайы құрылған кафедралардың («Этнопедагогика», «Этнопсихология») атқарған жұмыс бағыттары да бүгінде ұмыт болды десек артық айтқандық болмас.

Осы орайда біз ең алдымен жалпы адамзаттық, халықтық тарихи-мәдени, тұлғалық маңызды құндылықтар, озық танымдық-тәрбие идеялары, әдіс-тәсілдер мен құралдар негіз болған қазақ халқының дәстүрлі педагогикасын болашақ ұстаздардың кәсіби этнопедагогикалық білім, білігі мен мәдениетін қалыптастыруда мақсатты түрде, жүйелі пайдаланып, терең танып, талдау арқылы қайта зерделеудің бүгінгі уақыт талабына сай жаңаша серпін алуы тиіс екенін баса айтқымыз келеді.

Қазақ даласына үлкен саяси, мәдени серпіліс әкеліп, «Оян Қазақ!» деп ұрандай келген ағартушы, жазушы, ақын, сыншы Міржақып Дулатұлы білім негізі бастауышта екендігіне ден қойып: «Бастауыш мектепте алған тәрбиесінің әсерлі, күшті, сіңімді болуы, қай халықтың мектебінде болса да оқу кітаптары ана тілімен, өз ұлтының тұрмысынан һәм табиғаттан жазылып баяндап оқытудың асыл мақсатына муафиқ үйретуден, осылай біліп, баяндап оқытқанда, балқыған жас баланың ойына, қанына, сүйегіне ұлт рухы сіңісіп, ана тілін анық үйреніп, кезекті мағлұмат алып шығады. Мұндай балалар бастауыш мектепті бітіргеннен кейін қай жұрттың мектеп-медресесінде оқыса да, қай жұрттың арасында жүрсе де, сүйегіне сіңген ұлт рухы жасымайды. Қайда болса да тіршілігінде қандай ауырлық, өзгерістер көрсе де ұлт ұлы болып қалады», - деп ерте жастан ұлттық рухта тәлім-тәрбие алған жас ұрпақтың өз халқының адал азаматы, туған елінің нағыз патриоты болатындығын айтқан еді [8, 120б.].

Осындай Ұлы даламыздың сан ғасырларға созылған тәрбие тәжірибесі тудырған мұраларымыз бен құндылықтарымызды келешек ұрпаққа жеткізу ісін үздіксіз білім беру жүйесінде аса бір жауапкершілікпен тиімді ұйымдастыра білуіміз қажет. Осы істі жүзеге асыруда бүгінгі әр отбасынан бастау алған еліміздің түрлі деңгейдегі білім беру мекемелері мен өзге де қоғамдық ұйымдар, барлық әлеуметтік институттар жүйесінің арасындағы сабақтастықтың болуы да өте маңызды.

Ал кәсіби педагогикалық бағыттағы жоғары білім берудің *басты мақсаты* – отбасы институты мен мектеп бағдарламаларынан бастау алып, санаға сіңген жалпыадамзаттық және халықтық байлықтар негізінде әлеуметтік-экономикалық жаңару мен саяси демократияландырудың жаңа кезеңіне қадам басқан қоғамды, ұлттық болмысты жеке тұлғаны, оның мәдениетін, дамытып, қалыптастыру болуы тиіс. Бүгінгі тәрбие тәжірибесі де барша адамзат алдындағы әр мемлекет үшін ұлттық кодтың сақталуында этникалық мәдениеттен бастау алмаған, халықтық педагогиканың озық тәжірибесімен табиғи байланысын сақтамаған білім мен тәрбиенің нәтижелі болмайтындығын аңғартуда.

Осы орайда біз Әділетті Қазақстанды құрып, бүгінгі қоғам талап етіп отырған «Адал азамат – Адал еңбек – Адал табыс» қағидатына толық сай келетін кәсіп иелері жастарды өмірге даярлауда ең алдымен ұлттық құндылықтарымызға негізделген этнопедагогикалық білімнің қуатын тиімді пайдалана алуымыз керек. Жоспарлы, мақсатты, әрі жүйелі ұйымдастырылған этнопедагогикалық білім мен тәрбиенің орнын өзге білім мазмұны алмастырып немесе толықтыра алмайтынын түсінгеніміз жөн. Өйткені әр болашақ ұстаз өз туған ұлтының тарихын, дәстүрін, мәдениетін, салт-санасы мен әдет-ғұрпын, яки, тұтастай рухани-мәдени мұрасын терең меңгермей және оның заңдылықтары мен қағидаттарын кәсіби сана биігінде түсініп, қабылдамайынша, дәстүрлі халықтық педагогиканың кейінгі ұрпақ болмысын қалыптастырудағы күш-қуатын жеткілікті деңгейде сезініп, бағаламайды, ондай ұстаз ешуақытта ұлтжанды ұрпақ тәрбиелеуде жоғары кәсіби мәдениеттілік пен білімділікті, іскерлікті көрсете алмасы да хақ.

Ол туралы өз зерттеулеріне *«кәсіби педагогикалық білім беру»*, *«этнопедагогикалық дайындық»*, *«этнопедагогикалық білім беру»*, *«мәдени дәстүр»* ұғымдарын арқау еткен жоғарыда есімдері аталған бірқатар алыс, жақын шетел (Г.Н.Волков, А.Ш.Гашимов, Я.И.Ханибиков, Х.Х-М.Батчаева, С.В.Лурье және т.б.) және отандық ғалымдар (С.Қ.Қалиев, С.А.Ұзақбаева, К.Ж.Кожаметова, Қ.Бөлеев, С.К.Абильдина, Г.Р.Бахтиярова және т.б.) назар аударып, ғылыми маңызды пайымдаулар айтып қалдырды. Осы орайда есімдері мен еңбектері ЖОО үшін арнайы жазылған бірқатар оқу бағдарламалары мен оқулықтардың авторлары ретінде танымал қазақстандық ғалымдарымыздың болашақ ұстаздарға мақсатты этнопедагогикалық білім мен тәрбие берудің ғылыми-практикалық маңызы мен қажеттілігі және оны жүзеге асырудың тиімді педагогикалық шарттары туралы айтқан тұжырымдарын басшылыққа ала отырып, алдағы уақытта жаңа мазмұндағы зерттеулерге жол ашу қажет.

Бүгінгі осы мақала мазмұнына арқау болып отырған этнопедагогикалық арнайы білім нәтижесінде ғана қалыптасатын *«мұғалімнің этнопедагогикалық мәдениеті»* – біздің көзқарасымызша,

педагогтың халықтық дәстүрлі педагогикалық мәдениетті меңгеру деңгейінің көрсеткішін және оның құндылықтарының тәрбиелік мәнін жете түсініп, бүгінгі оқу-тәрбие процесінде қолданылуын сипаттайтын, әлеуметтік-педагогикалық феномен. Мұғалімнің этнопедагогикалық мәдениеті этнопедагогикалық білімдер жүйесінің болуымен, ойлау процестерінің этнопедагогикалық бағыттылығымен, кәсіби іс-әрекетті этнопедагогикалық құралдар арқылы шығармашылық тұрғыдан жүзеге асыруға деген бағдардың болуымен ғана сипатталады [9, 276б.]. Демек бүгінгі студенттің кәсіби жоғары біліктілігінің уақыт талабына сай болуы жоғары оқу орны қабырғасында алған арнайы этномәдени құндылықтар негізіндегі жан-жақты, кешенді кәсіби білімі мен даярлығына байланысты.

Бұл орайда бүгінгі жоғары мектептер жағдайында этномәдени мұраларға негізделген студент жастарға білім мен тәрбие берудің ең алдымен «Этнопедагогика», «Этнопсихология» пәндерінің модульдік білім беру бағдарламалары мазмұнына ендірілуімен қатар педагогикалық, жеке әдістемелік оқу курстарының мазмұндарына қосымшаларды жасаудың мүмкіндіктері де ескерілуі тиіс.

Сол секілді бұл бағытта ЖОО-да болашақ мұғалімдер даярлығын кешенді, әрі жүйелі жүзеге асыруда алғашқы оқу курстарынан (1-4 курстарда) бастау алатын мектеп (бала бақша, колледж) базасында өтілетін *оқу және өндірістік практикалардың да мүмкіндіктері жан-жақты есепке алынуы шарт.*

Кредиттік жүйеге сәйкес университеттер мен институттардағы ОСӨЖ және СӨЖ, СҒЗЖ бойынша аудиториядан тыс шаралар барысында да арнайы ұлттық құндылықтар негізіндегі *оқу-апаталық жұмыстарын*, студент-жастар арасында ғылыми *конференциялар, семинар, конкурстар, пәндік сайыстар ұйымдастыру, ғылыми жоба жазу сынды* және т.т. түрлі оқу-танымдық жұмыс формаларының өзара сабақтастықта ұйымдастырылуы басты назарда болуы тиіс. Осындай істеріміз арқылы біз ертеңгі ұлт мектебі ұстазының талабы мен талпынысына жол ашып, кәсіби іскерлігіне ел өркениетінің болашағына өз деңгейімізде қамқорлық таныта аламыз. Мәселен, «Ұлттық сезім» жобасы аясында біздің ЖОО жағдайында ұжымның әр жұма күндері ұлттық киім үлгілерін киіну үрдісі жастар арасында кеңінен қолдау тауып отыр. Бұл да бүгінгі жастардың санасындағы ұлттық мұраға деген құрметтің бір нышаны деп қабылдауға болатын үрдіс, әйтсе де осындай дәстүрлер академиялық ортада әр апта күнінде табиғи сабақтастық тауып жатырса игі еді.

Сонымен қорыта келе айтқанда жоғары мектептегі мақсатты, жүйелі ұйымдастырылған педагогикалық үдеріс барысындағы кешенді іс-шаралар болашақ мұғалімдердің кәсіби қызметтегі білім, білік, дағдыларын нақты тәжірибеде жетілдіріп, этнопедагогикалық мәдениеті мен шеберліктерін шыңдап, қалыптастыруға мүмкіндіктер береді. Және бұл үдеріс қоғам мүддесіне сай белсенді студент жастардың өз туған халқының ұлттық рухани-мәдени дәстүрлерін меңгеруге деген тұрақты қызығушылығын қалыптастырып, туған елге, жерге, ана тілге, ата-анаға, отбасына деген жауапкершілік сезімін, ұлттық рухани-мәдени мұраға деген құрметі мен аялы көзқарасын тәрбиелеп, қалыптастырады.

Сөз соңын мен қазақтың ұлы ақыны, педагог Мағжан Жұмабайұлының: «Әр тәрбиешінің қолданатын жолы – ұлт тәрбиесі. ...әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті» деген этнопедагогикалық мәнде айтылған құнды тұжырымымен аяқтағым келеді [10,16-17 б.].

Әдебиеттер тізімі:

1. Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы – 2024. Толық мәтін. zakon.kz жаңалық - 15:20, 02 қыркүйек 2024.
2. Оспанұлы С. Алтынсариннің айналасындағы адамдар. – Қостанай: Шапақ, 2006. – 295 б.
3. Ушинский К.Д. О народности в общественном воспитании. //Пед. соч.: В 6-ти т. Т.1/ Сост.: С.Ф.Егоров. – Москва: Педагогика. 1988. – 461 с.
4. Рассел Григг. Бастауыш мектеп мұғалімі: шеберлікті шыңдау. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2020. – 600 б.
5. Құсайынов А. Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы. – Алматы, 2013. 196 б.
6. Волков Г.Н. Этнопедагогика. – Москва: Академия, 1999. – 168 с.
7. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы – «Әділет» АҚЖ (zan.kz). Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2022 жылғы 20 шілдедегі № 2 бұйрығы.
8. Дулатұлы М. Шығармалары: Мақалалар мен зерттеулер. 2-т. – Алматы: Ғылым, 1997. – 344 б.
9. Бахтиярова Г.Р. Қазақ халқының дәстүрлі педагогикалық мәдениеті: Тарих, Теория. Практика. Монография. – Ақтөбе. 2012. – 372 б.
10. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 160 б.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІГІ МЕН ТІЛ МӘДЕНИЕТІНІҢ САБАҚТАСТЫҒЫ

Бахтиярова Г.Р., Шамилова П.С.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

«Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» дегендей, ұстаз болу – ол үлкен жауапкершілік. Ұстаз болу ізденісті, үнемі жаңашылдықты талап етеді. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев өз Жолдауында: «Мұғалімдердің біліктілігін арттыруға және әлеуметтік мәртебесін көтеруге көңіл бөлген абзал. Ұстаздар – ұлттың зияткерлік қуаты. Олар білімді ұрпақ тәрбиелеу арқылы еліміздің өркендеуіне жол ашады. Үздік оқу бағдарламасы, заманауи мектептер, озық басқару жүйесі болса да, ұстаз білікті болмаса, оның бәрі бекер екені анық. Сондықтан педагогикалық жоғары оқу орындарына талапты, қабілетті жастарды қабылдауға баса мән беру керек», - деп педагогтың мәртебесін жоғары бағалап, қоғамдағы бүгінгі адам капиталын қалыптастырудағы ұстаздардың рөліне үлкен баға бере отырып, жас мамандарға үлкен қолдауын білдіреді [1].

Бүгінгі таңда мұғалімнің жеке басы, оның тұлғалық болмысы кіші мектеп жасындағы оқушылардың дамуы үшін өте маңызды. Кәсіби білікті ұстаз жас ұрпаққа тәлімгер болып, оқушылардың тұлғалық даму бағытын педагогикалық тұрғыдан сауатты анықтайды. Педагог тұлғасының оқу-тәрбие үдерісіндегі рөлінің жетекші мәні мен маңызы барлық педагогика, психология ғылымдарында жалпы мойындалған және әр қырынан зерттеліп, зерделенген. Мұғалімнің жеке тұлға ретіндегі оған тән кәсіби қасиеттері педагогикалық шеберлік деңгейінің негізгі көрсеткіштері болып табылады. Педагогикалық іс-әрекетті тиімді жүзеге асыру үшін мұғалімнің арнайы кәсіби терең білімі мен іскерлік, дағдылары болуы қажет екені еш талас тудырмайды. Ең алдымен мұғалімнің кәсіби және тұлғалық қасиеттері білімнің осы саласында жалпы қабылданған талаптар мен стандарттарға сәйкес болуы маңызды.

Ұстаздың жеке тұлғалық болмысына қойылатын бүгінгі күн талаптарын жан-жақты зерттеп, зерделей келіп ресейлік ғалым Г.К.Морозова мұғалімнің жеке басына *негізгі және қосымша* бірқатар қатаң талаптардың қойылатындығын ескертеді. Г.К.Морозованың пікірінше, негізгі талаптар орындалмайынша кәсіби мұғалім болып қалыптасу мүмкін емес. Қосымша талаптар мұғалім үшін міндетті емес, дегенмен олар өзге адамды тәрбиелеуде ұстазды қабілетті тұлға етуде ықпал етеді [2].

Ғалым Л.М.Митинаның пікіріне сүйенсек, мұғалімге қойылатын *негізгі басты талаптар* – өзінің педагогикалық іс-әрекетін жүзеге асыруға деген сүйіспеншілік, арнайы білімнің болуы және арнайы іскерліктер мен дағдылардың қалыптасуы, педагогикалық интуиция, білім беру технологияларын (оқыту технологияларын) кәсіби түрде меңгеру, интеллекттің жоғары деңгейі, парасаттылық, жоғары адамгершілік және жалпы мәдениеттілік. Әрине бұл көрсетілген қасиеттер туа біткен қасиеттер емес, олар мұғалімнің тынымсыз еңбегінің, оның шеберлігі мен жеке қасиеттерінің нәтижесі. Бұл аса көп күш-жігерді қажет ететін үлкен жұмыс бағыттарын құрайды.

Ал қосымша талаптарға қоршаған ортамен тез тіл табысу, позитивизм, харизма, әртістік қабілет, жақсы талғам жатады. Бұл негізгі талаптар емес, дегенмен бұл қасиеттердің болуы мұғалімнің кәсіби деңгейін және оның білім беру мен оқытудағы жеке потенциалының деңгейін арттырады [3].

Сол секілді өз еңбектерінде педагогикалық шеберліктің мәнін қарастыра келіп, Б.Н.Нурмухамбетова мен Е.К.Лисариди ұстазға тұлға ретінде қойылатын талаптардың келесі аспектілерін анықтап, көрсетеді. Атап айтқанда:

- коммуникативті дағдылар;
- ұйымдастырушылық қабілеті;
- педагогикалық білімдердің, білік пен дағдылардың жиынтығы;
- шығармашылық қабілеттері;
- гностикалық дағдылар;
- диагностикалық дағдылар;
- белсенді шығармашылық әрекет дағдылары;
- психологиялық және әдістемелік дағдылар;
- мұғалімге қажетті жеке қасиеттердің, білімнің, білік пен дағдының бірлігі [4].

Міне осы айтылған көзқарастар негізінде қазіргі ұстаз тек білім беруші ғана емес, ең алдымен даралық көрінісімен, өзіндік ерекшелігімен танылатын тұлға екенін айқын көруге болады. Мұғалім

әрбір оқушыны жеке және шығармашыл тұлға ретінде қабылдауы қажет, бұл жағдайда оқу-тәрбие процесі үйлесімді, нәтижелі және тиімді болары сөзсіз.

Мұғалімнің кәсібилігінің тағы да бір шарты, бұл – жоғары деңгейдегі *педагогикалық мәдениет*. *Педагогикалық мәдениет* – мұғалімнің жалпы мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі, оның педагогикалық теорияны ұдайы меңгерудегі білімінің тереңдігі мен тиянақтылығын, осы білімді өз бетінше, әдістемелік тұрғыдан негізделген және жоғары тиімділікпен қолдана білу дәрежесін сипаттайды. Оқушылардың жеке және типтік ерекшеліктерін, қызығушылықтарын ескере отырып, ғылым мен практиканың дамуымен ажырамас байланыста болатын педагогикалық процесс.

Сонымен қатар педагогикалық мәдениет бірқатар *функцияларды* орындайды. Олар: оқушылардың дүниетанымының қалыптасуына ықпал ететін білім, білік, дағдыны беру; интеллектуалдық мүмкіндіктер мен қабілеттерді, эмоционалды-ерікті және практикалық сфералары мен психиканы дамыту; оқушылардың қоғамдағы адамгершілік ұстанымдары мен мінез-құлқ дағдыларын саналы меңгеруін қамтамасыз ету; қоршаған ортасына эстетикалық қатынасты қалыптастыру; балалардың денсаулығын нығайту, олардың дене күші мен қимыл қабілеттерін дамыту. Осындай кәсіби мәдениеттің жоғары деңгейі туындаған қандай да бір мәселелерді шешудің дамыған қабілетімен сипатталады.

Қазіргі ЖОО-да сапалы болашақ бастауыш сынып мұғалімдері даярлығын қамтамасыз етуде тек педагогика және психология ғылым саласынан кәсіби білім мазмұнын меңгерту жеткіліксіз, сонымен қатар ұстаз үшін маңызды сапалық қасиеттер мен дағдыларды, іскерліктерді, атап айтқанда сауатты, таза, мәнерлі сөйлеу мәдениетін қалыптастыру да маңызды.

Бүгінде осы болашақ мұғалімдердің кәсіби сөйлеуін дамытудың мазмұнын зерттеу педагогика, психология, философия және лингвистика ғылым салаларына ортақ, әрі айрықша назар аударатын мәселе болып табылады. Демек, бұл, *біріншіден*, қазіргі ғылымдағы осы мәселені зерттеуге деген түрлі ғылым салалары тарапынан қызығушылықты аңғартса, *екіншіден*, осы мәселенің көп қырлылығын, әрі пәнаралық байланысты қаралатындығын түсіндіреді.

Тұтастай алғанда мұғалімнің кәсіби сөйлеу мәдениеті – педагогикалық іс-әрекеттің нәтижелі болуының шарты, педагогикалық шеберліктің өзіндік көрсеткіші болып табылады. Қазіргі зерттеулерде мұғалімнің кәсіби және сөйлеу мәдениеті үш аспектіде қарастырылады: тұлғаның жеке мәдениетінің көрсеткіші, баланың сөйлеу мәдениетін қалыптастыру құралы және педагогикалық шеберлік көрсеткіші. *Біріншіден*, кәсіби сөйлеу мәдениеті адамның жеке мәдениетінің көрсеткіші ретінде әрекет етеді. Көне заманнан бері шешендік өнер тұлға мен сөйлеу сияқты ұғымдарды өзара тәуелділік жағдайына қойды. Кәсіби сөйлеу мәдениеті адамның тілдік санасының қалыптасу дәрежесін, тілді күнделікті және кәсіби жағдайларда шығармашылықпен қолдана білу қабілетін көрсетеді. Сонымен қатар, кәсіби қарым-қатынас бізді қоршаған әлемді түсінуге және өзін-өзі тануға қолайлы жағдай жасайды. *Екіншіден*, кәсіби сөйлеу мәдениеті – педагогикалық шеберліктің көрсеткіші. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі мәселелерін қарастырған зерттеушілердің басым бөлігі жетекші құрамдас бөліктер ретінде сөйлеу және коммуникациялық дағдылардың жетілуін баса айтады. В.А.Сластенин, В.А.Кан-Калик және басқа да педагогика өкілдері дидактикалық, конструктивті, перцептивті, экспрессивтік қабілеттермен бірге маңызды педагогикалық қабілеттердің қатарына коммуникативтілік қасиеттерді жатқызады. *Үшіншіден*, мұғалімнің кәсіби сөйлеу мәдениеті баланың сөйлеу мәдениетін қалыптастыру құралы болып табылады. Соның ішінде, әсіресе, бұл бастауыш сынып балалары үшін өте маңызды. Кіші мектеп оқушыларының психологиялық ерекшеліктерінің бірі олардың сыртқы әсерлерге жоғары бейімділігі болып табылады. Тіл мәдени құбылыс ретінде және адамның тіл мүмкіндіктерін пайдаланатын әрекеті ретінде сөйлеу – оқушыларға әсер етудің ең маңызды құралы.

Жалпы өзінің табиғатына тән тіл – адамның іс-әрекет процесінде таным, ақпараттық және коммуникативтік қызметті атқаратын кез келген физикалық табиғаттың таңбалау жүйесі [5]. Өйткені адамның сөйлеу тілі анық емес болса, ойы анық емес деген сөз.

Өз дәуірінде кеңестік педагогика өкілі, ғалым М.Р.Львов: «Тіл – тұлғаның қалыптасу және даму мектебі», - деп жазды, ал қазіргі заманғы мұғалімнің тіл мәдениеті педагогтың жалпы кәсіби мәдениетін құрайтын маңызды компонент [6, 438 б.].

Тіл мәдениеті мен сөйлеу шеберлік негіздерін меңгерген, оларды қызметінде пайдалана білетін педагогтың өзіне деген сенімділігі, ақпаратты жеткізе білу қабілеті жоғарылай түседі.

Сөз мәдениеті екі сатыдан тұрады:

1. *Сөзді дұрыс қолдану, тіл нормасын сақтау.*
2. *Сөзді бедерлі жұмсау шеберлігі, тілдік амал- тәсілдерді меңгеріп, дәл, әдемі, ұтымды сөйлей білу [7].*

Тіл мәдениеті, сөз мәдениеті адамның жалпы мәдениетінің жоғары болуын көздейді. Өз ана тілін құрметтеу, оны үздіксіз үйрену, орынды қолдану, әдемі сөздік бейнелерді пайдалану – тіл мәдениетінің алғы шарттары. Тіл мәдениеті үш негізгі компонентті құрайды: **нормативті, коммуникативті, этикалық.**

Тіл мәдениеті әуелден сөйлеудің дұрыс болуы дегенді білдіреді, яғни әдеби тілдің нормаларын сақтау. Тілдік норма – бұл тіл мәдениетінің басты ұғымы, ал **нормативті аспект** маңыздылардың бірі. Дегенмен, сөйлеу мәдениетінің нормативті аспектісін тек тыйымдар мен «дұрыс-бұрыс» анықтамаларымен шектеп тастауға болмайды. Тіл мәдениеті ұғымы тілдің қызмет ету заңдылықтары мен ерекшеліктерін, сонымен қатар оның барлық алуан түрлілігіндегі сөйлеу әрекетімен тікелей байланысты.

Тіл мәдениеті сөздік қатынас процесінде тілдік құралдарды таңдау мен қолдану дағдыларын дамытады, коммуникативті міндеттерге сәйкес сөйлеу тәжірибесінде оларды қолдануға саналы көзқарасты қалыптастыруға көмектеседі. Осы мақсатқа қажетті тілдік құралдарды таңдау тіл мәдениетінің **коммуникативті аспектісінің негізі** болып табылады.

Ал, тіл мәдениетінің **этикалық аспектісі** белгілі бір жағдайларда тілдік мінез-құлық ережелерін білу мен қолдануды белгілейді. Тіл мәдениетінің жоғарылығы сөйлеу техникасын үнемі жетілдіруді талап етеді. Осыған орай сөйлеу ерекшеліктері:

- *дикция* – сөйлем мен сөзді, жекелеген дыбыстарды анық та дәл жеткізу.
- *сөз екпіні* – белгілі бір уақыт ішінде айтылатын сөз саны.
- *дауыстың ұшпалығы* – жекелеген сөздер мен сөйлемдердің, дыбыстардың созылуы.
- *дауыстың тембрі* – оқиғаға орай сезім мен әсердің құбылуына орай дауыстың дыбысталу бояуы.

Адам коммуникациясына байланысты жүргізілген зерттеулер тілдесу кезінде сөз 7%, дыбыс пен интонация 38%, сөзге жатпайтын әрекеттесу 53% құрайтынын көрсеткендегі айтылады [7]. Демек, біз дауыспен айтамыз, бүкіл денемен әңгімелесеміз.

Аудитория алдында сауатты сөйлеу үшін мұғалім бірнеше жайттарды ескеру керек: әдебиеттерді көбірек оқу, айтатын мәтінінің жоспарын құру, сөз мәтінін жазу, тыңдаушылар алдында өзін ұстауы, сөйлейтін уақытын есептеу.

Педагогтың тіл мәдениетіне қойылатын талаптар:

1. Сөз – тіл: байлығы, дұрыстығы, тазалығы.
2. Сөз – ой: логикалығы, айқындығы, дәлдігі, қысқалығы.
3. Сөз – объективті әлем: дәлдігі.
4. Сөз – оның болмысы: орындылығы.
5. Сөз – эстетика: бейнелілігі, мәнерлілігі, үнділігі.

Осы айтылғандарды негізге ала отырып, тұжырымдап қарасақ, мұғалімнің тіл мәдениетінің дамуы білім беру мен тәрбиені күшейту үшін өте маңызды. Мұғалім тұлғасында жақсы дамыған есте сақтау қабілеті, сөйлеу мәнерін дұрыс таңдау және кез келген адаммен тіл табысып, сөйлесу барысында дұрыс бағытты таңдай білу дағдысы болуы керек. Сөйлесіп тіл табысу кезінде, әсіресе мұғалімнің мәдениеттілігі мен эрудициясы үлкен рөл атқарады. Мұғалімнің ақпараттарды таратуы және тәрбиелік өзара қарым-қатынас құруы арқылы оның тіл мәдениеті көрініс табады. Чехиялық педагог-гуманист Я.А.Коменский мұғалімде оқушыларды өзіне қарата алатындай сөйлеу мәнері болуы қажет деп есептеген. Ол: «Мұғалімнің сөйлеу тілі оқушы үшін түсінікті, нақты әрі тартымды, жағымды болуы керек», - деп жазады [8]. Тіл мәдениеті педагогтың ішкі рухани байлығының, ойлау мәдениетінің негізгі көрсеткіші және тұлға ретінде қалыптасу құралы болып табылады.

Тұжырымдай келе айтқанда мұғалімнің тұлғалық ерекшеліктері педагогикалық шеберлік пен кәсіби мәдениеттің негізі болып табылатын педагогикалық техника мен іс-әрекет технологияларын шығармашылықпен меңгеруге мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде оқушылардың сөйлеу мәдениетін қалыптастыру бойынша мақсатты жұмыс жүргізуге мүмкіндік береді. Көптеген авторлар болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің тіл мәдениетін тұлғаның күрделі интегративті қасиеті ретінде анықтайды, тіл мәдениеті туралы білім, білік және дағдылардың дамуының жоғары деңгейі болуын болжайды.

Сонымен, қорыта айтқанда, мұғалімнің кәсіби мәдениеті жүйесінде кәсіби сөйлеу мәдениеті басқа компоненттерді: адамгершілік, интеллектуалдық, рухани, гуманитарлық, әдістемелік, коммуникативті мәдениетті қамтамасыз ететін құрамдас бөлік болып табылады. Сөйлеу тұлғаның жеке бас мәдениетін көрсетеді және ол кәсіби мәдениетті қалыптастыру мен педагогикалық-әлеуметтік жүйеде көрсету құралы болып табылады. Біз болашақта бұл айтылған бағыттарда арнайы, мақсатты зерттеулерімізді жалғастыруды мақсат етеміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм. <https://admin.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-adiletty-kazakstan-zan-men-tartip-ekonomikalyk-osim-kogamdyk-optimizm-atty-kazakstan-halkyna-zholdauy-285659>
2. Морозова Г.К. Современные требования, предъявляемые к личности педагога. //Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. Научный журнал. 2014. №40.
3. Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя. Учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. -320 с.
4. Нурмухамбетова Б.Н., Лисариди Е.К. Педагогическое мастерство. Требования, предъявляемые к педагогу как к личности. //Вестник КазНМУ. 2014. №4.
5. Жүсіпова Ж.А. Педагогикалық шеберлік: Оқулық. – Алматы: Экономика, 2011. – 316 б.
6. Львов М.Р. Методика преподавания русского языка в начальных классах: учеб. пособие для студентов вузов. /М.Р.Львов, В.Г.Горецкий, О.В.Сосновская. - 2-е изд., испр. – М.: Академия, 2002. – 464 с.
7. Белгібаева Г.Қ. Михалькова О.А. Педагогтың шешендік өнерінің негіздері: Білім беру бағытындағы мамандарға, ЖОО студенттері мен оқытушыларына арналған оқу құралы (2-ші басылым). – Қарағанды, 2019. – 152 б.
8. Коменский Я.А. Учитель учителей: Избранное / Составители, вступительная статья Е.Н.Леонович, Ю.А.Серебренникова. – М.: «Карпуз», 2008. – 288 с.: ил. – (Педагогика детства).

ӘОЖ 14.35.01

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

¹Бейсенбаева А. М., ²Нургазиева Н.М., ³Көпбалина Г.Б.

¹Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

²Халықаралық Астана университеті, Астана қ., Қазақстан

³«Шет агротехникалық колледжі» КМҚК, Қарағанды қ., Қазақстан

Жоғары оқу орнында ғылыми-зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру, ең алдымен, өз логикасы, ерекшелігі бар, оқу процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын студенттердің ғылыми-зерттеу қызметінде жүзеге асырылады. Зерттеу арқылы оқыту және даму принципі бүгінде педагогикалық процесті ұйымдастырудың жаңа моделін жасауда іргелі болып табылады. Зерттеу іс-әрекетінде студенттердің шығармашылық қабілеттерін білуге және дамытуға, стандартты емес ойлау стилін көрсетуге, ғылыми білімді дамыту жолымен өз бетінше жүруге, білімдерін үнемі толықтыруға, өзіндік көзқарасын, ғылыми зерттеудің бастапқы дағдыларын қалыптастыруға, репродуктивті деңгейден алшақтатуға мүмкіндігі бар іс-шаралар кешенінен тұрады [1].

Тұлғаның шығармашылық әлеуетін ашу, оның тәуелсіздігін, зерттеу қабілетін дамыту, оның рухани және зияткерлік қажеттіліктерін тәрбиелеу міндеті қазіргі университеттік оқытуда өзекті болып табылады. Болашақ мұғалімдерді өз бетінше және сыни ойлайтын жеке тұлға ретінде даярлау олардың студенттік орындықта алған шығармашылық іс-әрекетінің әр түрлі тәжірибесі негізінде ғана мүмкін болады. Сондықтан педагогикалық университеттің мақсаты - іргелі білім мен дағдылар негізінде студенттердің шығармашылық, зерттеу қабілеттерін дамыту [2]. Тек шығармашылықпен жұмыс істейтін мұғалім, зерттеуші мұғалім ғана мектептегі инновациялық процестердің белсенді қатысушысы, жаңа педагогикалық технологиялардың тасымалдаушысы болады.

Жоғарғы оқу орнында оқу кезеңінде студенттер ғылыми білімнің негіздерін үйреніп қана қоймай, олардың практикалық маңыздылығын түсінеді, сонымен қатар зерттеу жұмыстарын орындау барысында олар педагогикалық, оның ішінде зерттеу дағдыларын қалыптастырады, бұл жаңа шығармашылық жұмыс әдістеріне, үнемі ізденіске және зерттеуге итермелейді.

Алдыңғы тәжірибе мен жинақталған ғылыми қор белсенді және жеке көзқарас тұрғысынан студенттердің зерттеу дағдыларын қалыптастыру жағдайларын зерттеудің алғышарттарын жасайды. Қарастырылып отырған мәселені осындай түсінуге сүйене отырып, біз өз зерттеуімізде нәтижелер алдық, олардың талдауы болашақ бастауыш сынып мұғалімінің зерттеу дағдыларының құрамын, мәнін, оларды қалыптастыру шарттарын және мұғалімнің ғылыми-зерттеу педагогикалық қызметіне

дайындығының компоненттерін анықтауға мүмкіндік береді.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру процесінде шартты түрде бірнеше кезеңді атап көрсетуге болады.

Бірінші кезеңде студенттер оқу процесінде мамандыққа байланысты пәндерді оқып, олардың жалпы мазмұнымен танысады, сонымен қатар оқу іс-әрекетінің дербестігі мен даралануына баса назар аударылады. Педагогика сабақтарында: психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау және жалпылау, педагогикалық құбылыстар мен фактілерді жүйелеу, себептері мен салдарын бөліп көрсету, педагогикалық мәселелерді шешу, педагогикалық жағдайларды және оларды шешудің мүмкін әдістерін модельдеу; мәселені оқшаулау және тұжырымдау және т. б. сияқты дағдылар қалыптасады.

Екінші кезеңде оқу орнында бірінші курс студенттері үшін кафедра оқытушылары мен студенттерінің ғылыми жұмыстарының презентациясы, рефераттар конкурстары, мастер-кластар ұйымдастырылады, оларды кафедра магистрлері өздерінің зерттеу тақырыптары бойынша өткізеді және т.б., соның арқасында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу жұмыстарына мотивациялық дайындығы қалыптасады.

Үшінші кезеңде студенттер «Ғылыми-педагогикалық зерттеу әдістемесі» пәнін оқиды, оның мазмұны болашақ бастауыш сынып мұғалімдеріне зерттеу жұмысының жалпы идеялары мен бастапқы дағдыларын игеруге мүмкіндік береді. Студенттер «әдістеме», «әдіс» ұғымдарымен танысады, ғылыми және практикалық зерттеудің ерекшеліктерін көруге үйренеді, ғылыми-педагогикалық зерттеуді ұйымдастыру және жүргізу әдістемесімен танысады.

Сонымен қатар, бұл кезеңде әр студенттің жеке зерттеу тәжірибесі курстық жұмыстарды жазу және қорғау арқылы дамиды (оқу жоспарына сәйкес студенттердің «Ғылыми педагогикалық зерттеу әдістемесі» курсы бойынша курстық жұмыс жазуы болжанады). Курстық жұмысты жазу тәжірибесі студентке ғылыми қызметтегі өз тәжірибесін ұйымдастыруға деген қызығушылықты дамытуға, жалпы зерттеу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Төртінші кезеңде студенттердің ғылыми-зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру бойынша жұмыстың басқа да формалары ұйымдастырылады. Оған: педагогикалық практикаға қатысу, ғылыми-практикалық конференцияларда сөйлеу, оқытушылармен бірге студенттердің тезистері мен баяндамаларын жариялау, университет пен республикалық, халықаралық деңгейдегі студенттердің ғылыми жұмыстары конкурстарына қатысу.

Мектептегі педагогикалық практикаларда студенттер ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру және жүргізу дағдыларын игереді, нәтижесінде педагогикалық құбылыстарды бақылау, алынған нәтижелерді түсіндіру, бастауыш сынып мұғалімдерінің тәжірибесін зерттеу және талдау, бастауыш білім беру жүйесінде оқитудың психологиялық-педагогикалық тұжырымдамаларын қолдану, эксперимент жүргізу, зерттеу жұмыстарына дайындық деңгейін бағалау және т.б.

Сонымен қатар, осы кезеңде болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің ғылыми-зерттеу құзіреттілігін сәтті қалыптастыруға ықпал ететін мақсаттылық, бастамашылық, өзін-өзі сынау, рефлексия сияқты кәсіби маңызды жеке қасиеттерін қалыптастыруға көп көңіл бөлінеді. Осы кезеңде зерттеу іс-әрекетінің тәжірибесі жинақталады, оқу сабақтарында және педагогикалық практика барысында жүзеге асырылатын ғылыми-зерттеу қызметіне жауапкершілікпен қарау қалыптасады.

Бесінші кезең студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарына белсенді араласуымен сипатталады. Болашақ мұғалімдер қорытынды біліктілік жұмысын (дипломдық жұмыс) жазу аясында зерттеу жүргізеді, ғылыми жұмыстың тұсаукесерін жүзеге асырады. Дипломдық жұмысты жазу ғылыми-педагогикалық зерттеудің әдіснамасын, логикасын, әдістемесі мен техникасын игеруге, рефлексиялық қабілеттерді дамытуға, ғылыми негіздеу қабілетіне, таным формалары мен әдістерін сыни түсінуге және шығармашылық қолдануға ықпал етеді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдері оқушының бойында болып жатқан өзгерістерді көруді, эксперименттік жұмыс барысында оның жеке басының дамуының объективті заңдылықтарын ашуды үйренеді [3]. Жұмыс барысында студенттер эксперимент жүргізу арқылы маңызды психологиялық-педагогикалық құбылыстарды оқшаулау және зерттеу, баланы тәрбиелеу мен оқитудың мазмұнын, оны жүзеге асырудың формалары мен әдістерін жасау, педагогикалық қызметін оны бағалау мен оқушының жеке басын бағалаудың объективті критерийлері негізінде түзету дағдыларына ие болады.

Біліктілік жұмыстарының тақырыбын студенттер әдетте 3-курста алдын-ала тандайды және оның нақты міндеттері, бастауыш білім берудің қазіргі жағдайы мен болашақтағы дамуын ескере отырып анықталады және көбінесе курстық жұмыстардың проблемаларымен тығыз байланысты болады. Ғылыми-педагогикалық зерттеудің құрылымы мен логикалық ұйымдастырылуын әзірлеу бойынша әдістемелік консультациялар кезінде кафедра оқытушылары студенттің ғылыми-зерттеу жұмысының тақырыбын ашу логикасындағы теориялық ұстанымдарын нақтылауға ерекше назар

аударды, зерттеу міндеттерін оның тақырыбына сәйкес анықтауға, әдеби көздерге бағдарлауға, тәжірибелік жұмыстың мазмұнын ашуға көмектеседі.

Бұл кезеңде студенттер гипотеза жасау, оның негізін қалаған деректерді таңдау және тексеру, гипотезаны дәлелдеу үшін эксперимент технологиясы мен әдістемесін жасау, оны жүргізу, нәтижелерді жүйелеу және жалпылау, тұжырымдарды сенімді түрде дәлелдеу, жалпыланған материалды жазбаша түрде ұсыну қабілеттері дамиды.

Жалпы алғанда, студентпен әдістемелік жұмысты жүргізу оған зерттеу міндеттерін толығымен ұсынуға және жоспарланған жоспарға сәйкес шығармашылық ізденісін мақсатты түрде ұйымдастыруға көмектеседі. Кафедрада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру тек оқу кезінде ғана емес, сонымен қатар сабақтан тыс уақытта да жүзеге асырылады («Мен зерттеуші» үйірмесі).

Алайда, студенттердің зерттеу құзіреттілігін тиімді қалыптастыру көбінесе жасалған сыртқы жағдайларға ғана емес, сонымен бірге олардың бағыты мен ішкі белсенділігіне, қызметінің сипатына байланысты. Зерттеу құзіреттілігі негізінен ғылыми-зерттеу қызметінде қалыптасқандықтан, оның студенттер үшін қаншалықты тартымды екенін анықтау қажет.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу құзіреттілігінің қалыптасуын бағалауға негіз болатын келесі критерийлер бар:

- педагогикалық зерттеудің әдіснамалық сипаттамаларын, зерттеудің негізгі әдістерін жүргізудің мәні мен ерекшеліктерін білу;
- диагностикалық әдістердің көмегімен зерттелетін мәселенің жай-күйін бағалай білу;
- зерттеу мақсаттарын тұжырымдай білу, проблемаларды оқшаулау, гипотезаларды алға жылжыту және оларды негіздеу;
- өзінің зерттеу қызметін жобалау білігі;
- педагогикалық эксперимент жүргізу (айқындаушы, қалыптастырушы), зерттеу бағдарламасы бойынша белгіленген іс-әрекеттерді жүзеге асыру және түзету білігі;
- қызмет нәтижелерін талдай білу, алынған деректерді интерпретациялай білу;
- зерттеу қызметіне өзін-өзі бағалау жүргізе білу;
- қорытындылар жасай білу;
- әдістемелік ұсынымдар әзірлеу, оларды мектептегі педагогикалық практика барысында іске асыра білу;
- зерттеу процесінің барлық қатысушыларымен (педагогтармен, балалармен, ата-аналармен) өзара іс-қимыл жасай білу;
- өз зерттеу нәтижелерін ауызша және жазбаша баяндай білу, өз идеяларының тұсаукесерін өткізу, зерттеу тақырыбы бойынша пікірталасқа қатысу [4].

Олай болса, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру нәтижелері оқу процесін тиімді ұйымдастыруға, студенттердің университеттегі ғылыми-зерттеу жұмыстарына байланысты.

Қазіргі заманғы педагогтар білім беру жүйесінде жүргізілетін педагогикалық эксперименттердің қатысушылары болады және инновациялық процестерге енгізіледі, жаңа білім беру бағдарламаларын әзірлейді, оқытудың жаңа технологияларын енгізеді, бұл ғылыми-зерттеу дағдыларын талап етеді [5]. Ғылыми-зерттеу жұмысының дағдыларын қалыптастыруда «Бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік іс-әрекетін ұйымдастыру әдістемесі» курсы оқып үйрену үлкен рөл атқарады, онда студенттер әдіснаманың теориялық мәселелерімен танысады, зерттеудің теориялық және эмпирикалық әдістерін қолдануды үйренеді.

Оқу процесі мектеп оқушыларының танымдық белсенділігі мен дербестігінің дамуына, оларда жаңасын іздеуге деген ұмтылыстың қалыптасуына ықпал ету үшін мұғалімнің өзі жеке тұлғаның шығармашылық қасиеттеріне, ғылыми-зерттеу педагогикалық қызметіне деген ұмтылысы болуы қажет [6], яғни, мұғалім бір жағынан ғылыми-зерттеу жұмыстарының дағдыларына ие болуы керек, өйткені сол дағдыларды оқушыларына үйретуге міндетті, ал екінші жағынан, бұл қажеттілік мұғалім мектептегі инновациялық процестердің қатысушысы, оқу сапасын жақсарту жолдарын іздеушісі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. – М., «Когито-Центр», 2002. – 396 с.
2. Таубаева Ш.Т. // Білім әлемінде. — 2013. — № 3. — 3-5б.
3. Коржуев А.В., Антонова Н.Н. Основы научно-педагогического исследования. - Москва: Издательство Юрайт, 2024. – 177 с.

4. Шашенкова Е.А. Исследовательская деятельность. — М.: Перспектива, 2010. — 88 с.
5. Калиева А.Б., Омарова Г.М. Ғылыми зерттеу әдістері. - Павлодар: Керекү, 2016. – 83 б.
6. Старикова Л.Д., Стариков С.А. Методология педагогического исследования. - Москва: Издательство Юрайт, 2024. – 287 с.

ӘОЖ 373.3

КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫ ТАЛДАУДАҒЫ ДИВЕРГЕНТТІ ОЙЛАУЫ

Бейсенова А.Қ.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан

Ақпараттар ағыны тасқындап тұрған дәуірде кіші мектеп жасындағы оқушыларды бәсекеге қабілетті тұлға ретінде оқыту мен даярлау мақсатында білім беру жүйесі бірнеше өзгерістерге ұшырады. Қоғам алдында тұрған ендігі мәселе – жан-жақты ойлай білетін, өмірдің қандай саласы болмасын өзінің білімін қолдана алатын шығармашыл ұрпақ тәрбиелеу. Осы орайда, Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 4-тарау, 13-бабы бойынша білім беру мазмұнын: «Білім беру мазмұны - жеке адамның біліктілігі мен жан-жақты дамуын қалыптастыру үшін негіз болып табылатын білім берудің әрбір деңгейі бойынша білімдер жүйесі (кешені)» деп көрсетеді [1]. Яғни кіші мектеп оқушыларына кең көлемдегі ақпараттарды игеру талап етілмейді, керісінше, алған білімдерін нақты өмір жағдайында қолдана алу біліктілігін арттыруды көздейді. Осыған орай, білім беру жүйесінде оқушылардың білім алуға деген саналы көзқарасын қалыптастыру, оларды тұлға ретінде дамыту мүмкіндіктерін жасау қажеттігі туындайды. Қазақстан Республикасы Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында «Жалпы орта білім беру деңгейінің нәтижесі ретіндегі кең ауқымды дағдылар білім алушыларға ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды өзіне үйлесімді үйлестіруге, кез-келген өмірлік жағдайларда функционалдық сауаттылығы мен бәсекеге қабілеттілігін көрсетуге, сондай-ақ оқу және қолданбалы тапсырмаларды шешуге мүмкіндік беретіні» айтылған [2]. Сайып келгенде, халықаралық зерттеулер нәтижесі бойынша өзгерістерге ұшыраған білім беру жүйесіне әлі де оқыту әдістерін енгізу керектігі анықталды. Бұл жолда кіші мектеп жасындағы оқушылардың ақпаратты талдау дағдыларын дамыту - үлкен маңызға ие.

Ақпаратты талдау - бұл кіші мектеп жасындағы оқушыларды берген деректерді түсінуге, өңдеуге және бағалауға үйренетін процесс. С.Ж.Зықрина өзінің «Құрылымдалған есептерді шығарудың оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға әсері» атты мақаласында бақылаудан алынған нәтижелерге сүйене отырып, оқушылардың ақпаратты талдау және жүйелеу дағдыларын дамытуға септігін тигізетін бірқатар ұсыныстарын атап көрсеткен:

- оқушылардың білім алу үдерісіндегі белсенділігін арттыру үшін сабақтың мақсаты мен жетістік критерийлерін тұжырымдауға қатыстыру;
- қайталау және пысықтау жұмыстары арқылы білім алушылардың «жақын даму аймағында» әрекет етуіне жағдай жасау;
- білім алушылардың ақпаратты талдай білу дағдыларын қалыптастыру үшін ақпаратты жинақтау және жүйелеу барысына қатыстыру;
- оқушылардың талдау дағдыларын қалыптастыру үшін тапсырмаларды жүйелеуді қолдану;
- білім алушылардың пәнге қызығушылығын арттыру үшін практикалық мазмұнды тапсырмалар көмегімен пән аралық байланыс орнату [3].

Ақпаратты талдауда дивергентті ойлауды дамытудың маңыздылығы – бұл кіші мектеп жасындағы оқушыларға мәселелерді шешудің стандартты әдістерінен шығуға және проблемаларды шешудің инновациялық тәсілдерін табуға көмектеседі.

Дивергентті ойлау (латын тілінен аударғанда *divergentis* – «әр түрлі бағыттарда алшақтау») логикадан ауытқыған балама ойлау түрі. «Дивергентті ойлау» термин және тұжырымдама ретінде ХХ ғасырдың ортасында шығармашылық пен когнитивті психологияның соңғы зерттеулерінен туындаған.

1-кесте – «Дивергентті ойлау» терминінің негізгі көздері

Дж.П. Гилфорд	1950 жылдары американдық психолог негізгі компоненттердің бірі ретінде дивергентті ойлауды насихаттайтын интеллект моделін жасады. Гилфорд бірнеше және стандартты
---------------	--

	емес идеяларды шектеу қабілеті әрбір берілген жауаппен есептерді шешуге бағытталған дәстүрлі интеллект түсінігінен ерекшеленетінін көрсететін зерттеу жүргізді.
Э. де Боно	1960 жылдары әйгілі психолог және ойлау сарапшысы, дивергентті ойлау идеяларын белсенді түрде алға тартты және оны дамытудың әртүрлі әдістерін ойлап тапты, соның ішінде «миға шабуыл» әдісін ұсынды.

Дж.П. Гилфорд пен Э. де Бононың идеялары білімге және шығармашылыққа әсер етті. Олар дивергентті ойлау деп мына компоненттерді жіктеді:

Шығармашылықты дамыту. Шығармашылық кәсіптерде (өнер, дизайн, жарнама) дивергентті ойлау жаңа идеяларды, бейнелер мен тұжырымдамаларды құру үшін қажет.

Мәселелерді шешу. Ғылымда, бизнесте және басқа салаларда дивергентті ойлау күрделі мәселелердің стандартты емес шешімдерін табуға мүмкіндік береді.

Оқыту. Заманауи педагогикалық тұжырымдамалар оқушыларды оқытуға шығармашылық көзқарасты ынталандыру үшін дивергентті ойлауды дамытуға бағытталған.

Дивергентті ойлау - бір мәселенің немесе тапсырманың ең көп шешімін табуға көмектесетін шығармашылық әдіс. Дамыған дивергентті ойлауы бар адам стандартты емес және күтпеген идеяларды тез қалыптастырады. Біз дивергентті ойлауды өмірдің әртүрлі салаларында қолданамыз, мысалы, стартап үшін серпінді идеяларды іздегенде, курстық жұмыс тақырыбын таңдағанда немесе тоңазытқышта қалған азық-түліктерден жаңа тағам жасағанда. Ал кіші мектеп жасындағы балалар қандай жағдайда қолданады? Мұғалім оқушылардан шешімге стандартты емес көзқарасты талап ететін, сондай-ақ олардың шығармашылығы мен өзіндік ойлауын ынталандыратын әртүрлі тапсырмаларды ұсына алады. Сонымен қатар, әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеру және олардың дамуына жағдай жасау маңызды. Кейбір балаларға тапсырмаларды қарастыруға және балама шешімдерді табуға көбірек уақыт қажет болуы мүмкін, ал басқалары өздеріне жүктелген тапсырмаларды тезірек орындайды. Дивергентті ойлауды дамыту үнемі тәжірибе мен жаттығуды қажет ететіндігін ескеру қажет. Сондықтан мұғалімдер ақпаратты талдау кезінде кіші мектеп жасындағы оқушыларда дивергентті ойлауды дамытуға бағытталған сабақтарды жүйелі түрде өткізуі керек. Жалпы, ақпаратты талдау кезінде бастауыш сынып оқушыларында дивергентті ойлауды дамыту олардың когнитивті дамуында маңызды рөл атқарады. Сол себепті, оны ынталандыру үшін жағдай жасау және оқушыларды тапқырлыққа, шығармашылыққа және мәселелерді шешудің инновациялық тәсілдеріне ынталандыру маңызды. Алайда, дивергентті ойлауды қажет ететін тапсырмалар бастауыш сынып оқулықтарына қарағанда, халықаралық зерттеу тапсырмаларында көптеп кездесетіні анықталды.

Дивергентті типтегі тапсырмалардың бірнеше шешімі және бірнеше жауабы болады [4]. Мұндай типтегі тапсырмаларды орындау барысында ақпаратты талдап, оны өңдей алу дағдысының мынадай маңызды сипаттамалары дамиды:

- ойдың еркіндігі – уақыт бірлігінде туындайтын дара идеялар өлшемі;
- ойдың икемділігі – бір идеядан екіншісіне ауысу мүмкіндігі;
- түпнұсқалық – жалпы қабылданған көзқарастардан ерекшеленетін идеяларды шығару мүмкіндігі;
- қызығушылық - қоршаған әлемдегі мәселелерге сезімталдық;
- гипотезаны құрастыра білу;
- ирреалдылық - реакцияның стимулдан логикалық тәуелсіздігі;
- фантастикалық – стимул мен шешім арасында логикалық байланыс болған жағдайда шешімнің шындықтан толық оқшаулануы;
- есептерді шығара білу, яғни талдау және синтездеу қабілеті;
- мәліметтерді қосу арқылы белгілі бір нысанды жетілдіру мүмкіндігі.

Кіші мектеп оқушыларының оқу-тәрбие процесінде дивергентті ойлауды қалыптастыру қажеттілігін анықтаудың маңызды анықтамасы өзінің шығармашылық әрекетін жүзеге асыра алатын оқушы мінез-құлықтың ішкі мотивтерін басшылыққа алады және ең алдымен өзінің жеке тұлғасына бағдарланған өсу, өзін-өзі дамыту ұстанымын қолданады.

Сонымен қатар, дивергентті ойлауды дамыту кезінде келесі жағдайларды жасау қажет: оқушылардың дербестігі мен танымдық белсенділігін тұрақты түрде қамтамасыз ету, оқушылардың танымдық қызығушылықтарының жоғары деңгейі, мұғалімнің оқу мотивациясына, ойын техникасына,

юморға назар аударуы, әр оқушының қызығушылығы, бейімділігі мен қабілеттері бойынша жұмыс жүргізу.

Қазіргі заманғы бастауыш мектеп тәжірибесінде кіші мектеп оқушыларының дивергентті ойлауын дамытуға бағытталған көптеген әртүрлі тәсілдер бар.

Кіші мектеп оқушыларының дивергентті ойлауының дамуының негізгі формалары: сыныптағы оқу іс-әрекеті, үйірмелер, факультативтер, экскурсиялар, оқу-зерттеу жұмыстары. Бастауыш сынып мұғалімдері кіші мектеп оқушыларының дивергентті ойлауын дамытуға арналған келесі әдістер мен құралдарды пайдаланады: іздеу және талдау әдісі, ауызша әдістер, ойын, практикалық тәсілдер, компьютерлік бағдарламаларды қолдану, көркем шығармашылық әдісі, жеке тәжірибеге жүгіну әдісі.

Жоғарыдағы әдістерді қолдану арқылы жүзеге асатын педагогикалық техникалар бірнеше ұстанымдар бойынша негізделеді:

- Таңдау еркіндігі принципі. Кез келген оқыту немесе бақылау әрекетінде еркін таңдау мүмкіндігінше қамтамасыз етілуі керек. Бір маңызды шартпен - таңдау құқығы әрқашан өз таңдауы үшін саналы жауапкершілікпен теңестіріледі.

- Ашықтық принципі. Білім беріп қана қоймай, оның шекарасын көрсету, шешімі оқытылатын курстың шеңберінен тыс болатын мәселелермен оқушыға «қарсы тұру» қажет.

- Іс-әрекет принципі. Оқушылардың білім, білік, дағдылар мен мағыналарды меңгеруін ең алдымен іс-әрекет түрінде ұйымдастыру қажет. Білім құралға айналуы үшін оқушы онымен жұмыс істеуі керек.

- Кері байланыс принципі. Кері байланыс техникасының дамыған жүйесін пайдалана отырып, оқу үдерісін жүйелі түрде бақылап отыру қажет. Жүйе неғұрлым техникалық, экономикалық, әлеуметтік немесе педагогикалық тұрғыдан дамыса - оның кері байланыс механизмдері соғұрлым көп болады.

- Идеалдылық принципі. Идеалдық – өнертапқыштық есептерді шешудің негізгі ұғымдарының бірі. Оқу үрдісінде еңбек өнімділігін арттыру, шығындарды азайту үшін оқушылардың өздерінің мүмкіндіктерін, білімін, қызығушылықтарын барынша пайдалану қажет.

Қорытындылай келе, қазіргі әлемде оқушы сабақта алған білімін стандартты емес жағдайларда қолдана білуі керек, әйтпесе білім қажетсіз жүк болып қана қалуы мүмкін. Білімді, ақпаратты іс жүзінде қолдану оқушы дивергентті ойлай білетін жағдайда мүмкін болады. Көптеген психологтар мен педагогтардың пікірінше, бала табиғатынан дарынды және қабілетті болып туады, тек оның дарындылығын ашуға шеберлікпен көмектесу керек. Олай болса, ұстаз өзінің іс-әрекетін тек оқытумен ғана шектемей, баланы жан-жақты дамытып, сырттай ойлауға үйретуі керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 28.06.2007ж., No546 Қаулысы. –Астана: Ақорда, 2007 // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070000546>

2. С.Ж.Зықрина «Құрылымдалған есептерді шығарудың оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға әсері». Абай атындағы ҚазҰПУ-нің хабаршысы «Физико-математикалық ғылымы» сериясы. – №3 (83). – Алматы, 2023 – 88-96 б.

3. Майданник И.А. Методологические основы формирования дивергентного мышления у школьников. - Режим доступа: <http://www.psychology-online.net>

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МІНЕЗ - ҚҰЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРЫНДА ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Бердібай С.Е., Ишанов П.З.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ. Қазақстан

Бастауыш сынып оқушы тұлғасының дамуы мен қалыптасуы үздіксіз сипатта болатыны белгілі және оның жүзеге асуы тек сабақ жүйесінде ғана емес, сабақтан тыс жүргізілетін әртүрлі тәрбиелік әрекеттермен ұштасады. Ол әдетте сыныптан тыс және мектептен тыс жұмыс болып бөлінеді.

Сыныптан тыс тәрбие жұмысы – тұлғаның әлеуметтік қалыптасуын қамтамасыз етуде оған жағдай туғызатын мұғалімдердің басшылығымен ұйымдастырылған сабақтың мақсатымен өзара байланысты болып келетін тәрбие жұмысының дербес түрі. Ол әртүрлі тәрбие әрекеттерінің жиынтығы ретінде балаға кең көлемде тәрбиелік ықпал ете алады.

Сыныптан тыс жұмыстарда педагогтар белгілі бір әлеуметтік мәдениетте балалардың қабілеті мен қызығушылығын дамыту ісін жасаса, әрі тәрбиеші ролінде өздерінің дүниетанымы, өз тәжірибесі және іскерлігі арқылы жасөспірімдерді әлеуметтік шығармашылық істерге араластырады, белгілі әлеуметтік жағдайда өмір сүруге және еңбек етуге үйретеді, қоғамдық тәрбие мақсатын тұлғаның өзін өзі дамыту мақсаттарымен тығыз байланыстырады. Осылайша, тұлғаны тәрбиелеудегі мақсат бір жағынан өзін дамыту жолында алдына қоғамды қоятын, екінші жағынан, қоғам өзінің әрбір мүшесінен күтетін міндет пен мақсаттан келіседі.

Сыныптан тыс жұмыстардың тәрбиелік қызметі – бұл жас балалар мен жас өспірімдерді ғылымның, техниканың, мәдениеттің, өндірістің түрлі салаларына дайындаудың қоғамдық қажеттілігіне негізделген кең және динамикалық жүйе. Ол көп жоспарлы, әрі көп қызметті, өз ерекшелігі және педагогикалық процестің екі субъектісі-тәрбиелеуші мен тәрбиеленушілердің өзара байланысы бар жүйе. Ол тәрбиеленушілердің өмір тіршілігін ұйымдастыруда олардың қоршаған ортаға белгілі қатынасын жасауда мақсатты бағытталған тәрбие әрекеттерінің жүйесіндегі шағын жүйе ретінде шығады. Оның негізгі компоненттері: қызмет субъектісі; қажеттілік, мақсаттылық, заттық-тәжірибелі бағыттылық; процестің нақты әрекетін ұйымдастыру мен қамтамасыздығы; нәтижелілік болып табылады.

Біздің жүргізген педагогика ғылымының теориясы мен практикасын талдау нәтижесінде анықтағанымыздай, бастауыш мектеп жағдайында сыныптан тыс жұмыстың тәрбиелік қызметі- дара және қоғамдық қажеттіліктердің байланысы негізінде мектептік дайындық пен мектептен тыс сабақтар арасындағы сабақтастықты; бастауыш мектеп оқушыларының мінез - құлық мәдениетін қалыптастыру мен тұлғаны тәрбиелеуде әр түрлі жақтардың арасындағы және тәрбиенің кешенді тәсілдеріндегі өзара байланыс, үйлестілікті, білім мен тәжірибелік әрекеттерді меңгеру процесінде оқушылардың белсенділігі мен шығармашылығы, дербестігі және педагогикалық ықпалының өзара байланысын; тәрбиеленушілерге дифференциалды жолы мен балалардың жасы мен тәжірибесін есептеумен уақытша әр жастағы ұжымның, балалардың мұқтаждықтарын педагогтардың мүмкіншіліктерін ашу болып табылады.

Осы орайда, сыныптан тыс тәрбие жұмыстары бастауыш сынып оқушыларын қоғамдық өмірге бейімдейтін, жұмыс тәжірибесін жинақтайтын, жаңа жағдайдағы қарым -қатынасқа үйрететін, қызығушылықтар мен талаптарды іске асыратын әлеуметтік ортаның бір бөлігі болып табылады. Жеке даралық рухани дамуды қамтамасыз ете отырып, сыныптан тыс жұмыстар балаларға мектептің отбасының жасайтын ықпалын тереңдету және өрістету үшін жағдай жасап, өз құралдары мен әдістері арқылы оқушылардың тұлғалық дамуына, өзін іске асыруына және жетіспеушілікті толтыруға басқаша қарым қатынас пен тіршілік әрекеттесу жағдайымен мүмкіндіктер қалайды.

Әрине сыныптан тыс тәрбие жұмыстарының тәрбиелік мүмкіндіктері балалар ұжымындағы педагогикалық мүмкіндіктердің айтарлықтай дәрежесіне байланысты. Бұл жағдай бірқатар педагогикалық зерттеулерде (Т.В.Говорун, Г.С.Голиневич., Б.Я.Гиндис., Л.М.Иванова., Е.К.Касайкина., Н.К.Гравинин. т.б.) жан жақты қарастырылған.

Сыныптан тыс жұмыстардағы адамгершілік тәрбиесі мәселесін (Қ.Т.Әтемова, Л.А.Оралова, И.К.Тен, И.Н.Минибаева т.б.) өз еңбектерінде қарастырған.

Республикамыздың көрнекті ғалымдар С.А.Ұзақбаева, А.А.Қалыбекова, Т.Әлсатов, Қ.Б.Жарықбаев, С.Қалиев, Ә.Табылдиев, Қ.Қожахметова, Ә.Сәдуақасов т.б. еңбектерінде мінез-құлық

мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың этномәдени мәселелері кеңінен қарастырылғанын айқындадық.

Жоғарыдағы зерттеулердің мазмұнында негізделгендей, мінез-құлық — адамның тұрақты психикалық ерекшеліктерінің жиынтығы. Мінез-құлық тірі организмнің барлығына ортақ қасиет. Оның басты белгісі – тіршілік иесінің қимыл-қозғалысының түрлі деңгейдегі көріністері. Адам бойындағы мінез-құлықтың бастапқы көрінісі – қылық. Мұнда әр адамның өмірлік бет алысы, бағыт-бағдары, талғам-сенімі, көзқарасы, мақсат-мұраты көрініс береді. Адам өзін-өзі бақылау жасау арқылы мінезіндегі мінін түзеуге, жағымсыз әрекет пен қылықтардан өзін тыйып ұстауға мүмкіндік алады. Мінез-құлық, адамның өзіне, айналасындағы басқа адамдарға қарым-қатынасынан, жүктелген істі қалай орындайтынынан көрінеді.

Біздің зерттеу мәселеміздің аясында, бастауыш мектеп оқушыларының ұлттық сезімін, еңбек пен қоғамдық меншікке көзқарасын, тәртіптілік пен ұйымшылдыққа, ұжымшылдыққа, достық пен жолдастыққа, шыншылдық пен әділдікті, өз мінез-құлқына сын көзімен қарай білушілікке, басқалардың кемшіліктерін батыл сынап алушылығын, моральдық қасиеттерді қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың маңызы зор.

Педагогикалық шарттарға байланысты жүргізілген зерттеулерде оған берілген әртүрлі сипаттамалар бар. Жалпы «шарт» термині философияда – заттың айнала қоршаған құбылыстарға қатынасын және оның оларсыз өмір сүре алмайтындығын айқындайтын философиялық категория ретінде сипатталады. Шарт – айнала қоршаған құбылыстардың өмір сүруін қажет ететін объектілер кешенінің маңызды компоненті. Осыған сәйкес «шарт» терминін заттың, құбылыстың пайда болуы мен мүмкіндігін және оның ары қарай өмір сүруі мен дамуын қамтамасыз ететін жағдай, орта, хал ахуал екендігін анықтауға болады. «Педагогикалық шарт» ұғымына анықтама бергендер қатарынан Ә.Т.Өтебаева мен А.М.Сембаеваны және т.б. атауға болады.

Ә.Т.Өтебаеваның зерттеуінде педагогикалық шарттар – қалыптастыру үшін бағытталған сынып жетекшінің, ата-аналар мен әлеуметтік ортаның тарапынан жасалған жағымды жағдайлар [1].

А.М.Сембаева «Педагогикалық шарт дегеніміз – тұлғаның жан-жақты дамуына, тәрбиесіне, қалыптасуына ықпалдық ететін білім беру үдерісіндегі жағдайлар» деген анықтама береді [2].

Біз педагогикалық шарттарды бастауыш сынып оқушыларының мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру мақсатына бағытталған, ынтымақтаста жүзеге асатын жағдайлар кешені деп анықтадық.

1. Бастауыш сынып оқушыларын жағымды мінез-құлыққа ынталандыру, яғни балалардың мінез-құлық нормаларын игеру үшін қажетті танымдық үдерістерін дамыта отырып, өзге оқушыларға деген жағымды көзқарастарын, толеранттылықтарын қалыптастыруға мүмкіндік беретін ынталандыру шараларын жүзеге асыру.

2. Бастауыш сынып оқушыларын өзара бірлескен іс-әрекетке баулу, яғни балалардың ұжым ішіндегі өз орнын сезінуіне мүмкіндік туғыза отырып, ұжым үшін ортақ іс-әрекетті орындауға жауапкершіліктерін, достық қатынастарын, тұлғалық ерекшеліктерін дамытуға жағдай жасау.

3. Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру арқылы бастауыш сынып оқушыларының мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру үдерісінде тұлғаға бағдарланған тұғырды қолдану, яғни балалар арасындағы тұлғалық, субъект-субъектілік қатынастарды орнатуға, бастауыш сынып оқушысының жеке тұлғалық ерекшелігін ескере отырып, ортада өз ойын еркін жеткізуге жағдай туғызу.

Біздің ойымызша, ұсынылып отырған педагогикалық шарттар бастауыш мектеп оқушыларының мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруда ұйымдастырылған жұмыстардың мазмұнын және әдістемесін жасауға және әдістерін таңдауға негіз болады.

Бастауыш мектептің педагогикалық процесін зерделеу барысында, біз бастауыш сынып оқушыларының мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру әдістеріне: мінез-құлық мәдениетінің Ережесі, талап қою, үйрету, жаттықтыру, мадақтау, жазалау, тыйым салу әдістері жататындығын анықтадық.

Мысалы, Ұ.И.Ауталипова бастауыш мектеп оқушысының тілдік мәдениетін отбасында ата-ана, баспа-журнал, кітап оқу, ертегі-әңгімелер тыңдау, кино, театр, музей, көрмелерге бару арқылы қалыптастыруға болады дей келе ата-аналарға белгілі ережелерді ескеруді ұсынады. Бастауыш мектеп оқушысының белгілі бір қасиеттің мәнін түсінбейінше оның бойында сол қасиетті қалыптастыру, қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру мүмкін емес.

Сынып жетекші бастауыш мектеп оқушыларды тәртіпке қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруда бағытталған жұмысты екі бағытта ұйымдастыру керек деп негіздеген:

- мінез-құлық нормалары мен ережелерін түсіндіру, яғни бастауыш мектеп оқушыларының идеялық-мінез - құлық білім алуы;

- бастауыш мектеп оқушыларының практикалық қызметін ұйымдастыру барынша нақты белгіленуі керек [3].

Ал сынып жетекшілердің бастауыш мектеп оқушыларымен қатынасын ізгілендіруге ерекше көңіл бөлген зерттеуші С.А.Ажмуратов сынып жетекшілердің бастауыш мектеп оқушыларымен қатынас жасауда төмендегі ережелерді пайдалануды ұсынады:

1. Бастауыш мектеп оқушысылар мен сынып жетекші арасында «Біз» сезімін қалыптастыру. Бұл ереже топ ішіндегі бірлескен іс-әрекеттегі кедергілердің жойылуына септігін тигізеді.

2. Міндетті түрде бастауыш мектеп оқушыларымен жеке тұлғалық байланысты орнату. Әрбір бастауыш мектеп оқушыларға жеке дара қарау: бір бастауыш мектеп оқушыларға сынып жетекшінің келіп, қолынан ұстап, басынан сыйпағаны ұнаса, екінші бір бастауыш мектеп оқушыларға сөзбен жақын тартқаны ұнайды (соған қатысты жағымды сөздер айту), ал үшінші бастауыш мектеп оқушыларға тек көзбен ғана демеп, визуалды байланыс ұстанған жеткілікті.

3. Бастауыш мектеп оқушысылар жанында сынып жетекшінің өзін-өзі ұстауы. Қалай күледі (ашық, әрең, сынай), қалай сөйлейді (достық, авторитарлы, либералды және т.б.), қимыл қозғалысы қандай (ұстамды, немқұрайлы, сасқалақты-мазасыз және т.б.).

4. Бірлескен іс-әрекеттің мақсатын ашық айту немесе біріккен іс-әрекетке ынталандыру.

5. Бастауыш мектеп оқушысыларға үнемі қызығушылық таныту. Оқушыларының айтқанын ести де, тыңдай да білу керек.

6. Көмек сұрау және көмекке келе білу. Бұл ереже тәрбие жағынан алғанда бастауыш мектеп оқушысы үшін оның жетістікке жете білуіне үлкен әсер береді [4].

Жалпы айтқанда, Бастауыш мектеп оқушыларының мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруға байланысты анықталған педагогикалық шарттарды, әдістер мен ережелерді кеңінен пайдалану негізінде, бастауыш сынып оқушыларының күнделікті өмірде аталмыш білікті шығармашылықпен қолдана біле алатындығы мен сынып жетекшінің көмегінсіз ақ бірлескен іс-әрекеттерді орындау біліктерінің, ауызша және ауызша емес қатынас құралдарын қолдана білулерінің, ойындағысын, эмоционалдық жағдайын сөзбен жеткізе білуін, балалардың жағдайын түсініп, сезіне білуін, сыйластық қатынас жасау дағдыларының жоғары деңгейде көрініс табатындығын айта кетуге болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Өтебаева Ә.Т. Ауыл мектебі бастауыш мектеп оқушысыларын рухани мінез - құлық мәдениетін қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың педагогикалық шарттары: педагогика ғылымдарының кандидаты ... авторефераты. – Алматы, 2007.

2. Сембаева А.М. Педагогические условия формирования самооценки учащихся начальных классов: автореферат ... кандидата педагогических наук. – Алматы, 2006. – С. 25.

3. Ауталипова Ұ.И. Бастауыш мектеп оқушыларының коммуникативтік іскерліктерін қалыптастыру: Ойын-сабақтарды ұйымдастыру әдістемелік құралы. – Өскемен, 2008. – 64 б.

4. Ажмуратов С.А. Бірлескен іс-әрекеттің бастауыш мектеп оқушыларының коммуникативтік іскерліктерін қалыптастырудағы ерекшелігі // «Аманжолов оқулары-2009»: Халықаралық ғылыми-конференция материалдары. 5-бөлім. – Өскемен, 2009 .

ӘОЖ 371:1

ТҰЛҒАНЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА БАҒЫТТАП ОҚИТУ

Ботабекова А.К., Аbugалиева С.Н.

«М.Жұмабаев атындағы гимназиясы» КММ, Қарағанды қаласы, Қазақстан

Тәрбие – ұлт тәрбиесі болуы тиіс. Ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбиелеуі керек.

Мағжан Жұмабаев

Мемлекеттің ең басты байлығы – адам, яғни азаматтар. Әрбір ата-ана саналы ұрпақ өсіруге баса мән беруге тиіс. Сол сияқты мектеп те – білімнің ғана емес, тәлім-тәрбиенің ордасы. Өкінішке орай, әлеуметтік желі арқылы әлемдегі жағымсыз жаңалықтар, әртүрлі сын-қатерлер еркін таралып, балалардың санасын жаулауда. Статистикалық мәліметтерге назар аударсақ, кәмелет жасына толмаған балалардың арасында ұрлық, суицид, зорлық-зомбылық, көрсету фактілері артып келеді. Ата-аналардың да жұмыс пен отбасылық өмір арасындағы үйлесімділік және тепе-теңдікті сақтамауы бала

тәрбиесіне кері ықпалын тигізуде. Сондықтан, ҚР Оқу-ағарту министрлігінің 2023 жылдың 19 қыркүйегіндегі біртұтас тәрбие бағдарламасын білім беру ұйымдарына енгізу туралы № 294 бұйрығы шықты. 2023-2024 оқу жылынан бастап гимназиямызда «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын іске асыру жөніндегі кешенді жоспар қолданысқа енгізілді. Сынып жетекші ретінде де жылдық жоспарымыз кешенді жоспарға негізделіп құрылып, әрбір өткізген сабағымыз, іс-шараларымыз ұлттық құндықтармен астасып жатты. Себебі, баланың бойына білім мен қатар адамгершілік құндылықтарды сіңіру – ұстаздың міндеті. Тәрбие – ұрпақты биік мұратқа жетелейтін сапалы білімнің тұғыры. Ұлттық құндылықтармен сусындап өскен ұрпақ ұлағатты болмақ. Ұлағатты ұрпақ ұлттың сапасын құрайды. Ал ар-ұят, намыс, адалдық, отаншылдық, жауапкершілік, әдептілік пен инабаттылық, мейірімділік пен бауырмалдық, отбасына сүйіспеншілік, үлкенге құрмет, кішіге ізетті болу қасиеттері берік қалыптасқан жасампаз азаматты тәрбиелеу маңызды.

Жоғарыда айтылған ұлттық құндылықтарды бала бойына сіңіру мақсатында өз іс-тәжірибемізде қаншалықты қолданып жатқанымыз туралы тоқтала кетсек. Мысалы, 4-сыныптың «Жаратылыстану» пәні бойынша «Заттардың қасиеті» тақырыбында өткізілген сабақта «Талап», «Ар-ұят», «Ұлттық мүдде» құндылықтары іске асырылды. Сабақтың әр кезеңінде аталған құндылықтардың мазмұны, мағынасы ашылып отырылды. Алдыңғы білімді қорытындылау мақсатында «Кім жылдам?» ойынын ойнату барысында сұрақтарға жылдам, әрі дұрыс жауап беру арқылы физикалық белсенді болуға ұмтылды. Топпен тәжірибе жасау барысында дұрыс қарым-қатынасты орнату және командамен жұмыс істей білуге бағыт-бағдар берілді. Осы жерде «Талап» құндылығы көрініс тапты. Тәжірибе жасау кезінде ас тұзына байланысты ырым-тыйымдарды айта отырып, әдеп нормаларын ұстануға жетеледі, ұлттық тағам түрлерінің ақ адал маңдай термен жасалатынын айту арқылы адал еңбекті құрметтеу дәріптелді. Сабақтың осы кезеңінде «Ар-ұят» құндылығы көрініс тапты.

Қаламыздағы өндіріс орындарын айту арқылы ұлттық мирасты, ата-бабамыздан мәдени мұра болып қалған диірменнің қолданылысы туралы ақпарат бере отырып, мәдениетті дәріптеуде «Ұлттық мүдде» құндылығының маңызы ашылды.

2-сыныптың әдебиеттік оқу пәніндегі «Жұмыс іздеген құмырсқа» тақырыбы бойынша құмырсқаның жолдасына көмектесуі арқылы істің өнгенін түсінген оқушы өзінің қолынан келетін іспен айналысу керектігін түсінді. «Алтын қымбат, бағалы тас, бірақ мына әлемнің барлығы алтын болып кетсе, құны кетеді» деген ата-бабамыздан қалған сөз бар. Сондықтан ағаш ағаштығымен қымбат, темір темірлігімен қымбат. Бұл сабақта білім алушы әр тұлғаның тұлға ретінде өзіндік құндылықтары бар екенін білді.

«Тарсия» әдісі арқылы берілген тапсырманы топпен орындай отырып, «Талап» құндылығының «Жеке және командамен жұмыс істей білу» деген ішкі құндылығы ашылды. Ол бір, екінші осы топтық тапсырманы ассоциация арқылы тез-тез орындап шықты. Бұл жерде талаптың тағы ішкі бір құндылығы «Уақыт пен қаржыны тиімді жоспарлау» ішкі құндылығы іске асырылып, оқушылар уақытты тиімді жоспарлады.

«Ойлан, жұптас, бөліс» әдісі арқылы мәтінді талдау барысында «Ар-ұят» құндылығының мазмұны ашылғандығын көреміз. «Өзге елде сұлтан болғанша, өз елінде ұлтан бол» деген ұлағатты сөзбен ой қорытындысын жасай отырып, «Халқына адал қызмет ету» ішкі құндылығының мәні ашылып, оқушы өз ісіне адал болудан артық нәрсе жоқ екендігін түсінді. Бұл жерден «Сөзіңе, ісіңе адал бол» деген ішкі құндылықты көріп отырмыз.

Келесі салмағы ауыр құндылығымыздың бірі - «Ұлттық мүдде» деп аталады. Осы сабақтың басында ұлттық мәдениетімізді дәріптейтін ұлы Абай өлеңі бойынша топ атаулары алынып, оқушылар топқа бөлінді. Даналарымыздың сөзі соншалықты құнды, кең ауқымды боғанын осы өлең шумағынан көреміз. Осы ауқымды құндылықты, ұлттық мәдениетімізді Абай атамыз бір шумақ өлеңмен дәріптеп отыр. Қорытындылай келсек, осы шағын мәтінмен және Абай атамыздың бір ғана өлең шумағы үш құндылықты бала бойына дарытуға ықпал етті.

Тұлғаны құндылыққа бағыттап оқытуда «мектеп-ата-ана-оқушы» үштігі бойынша да біршама ауқымды істер атқарылды. Ата-аналарды педагогикалық қолдау орталығының жұмыс жоспарына негіздеп, «Әрбір бала – жарық жұлдыз. Әр баланың ерекшелігін қалай ашамыз?», «Құмар ойындары – тәуелділік қақпаны. Балалардың компьютерлік ойындарға тәуелділігін қалай жеңуге болады?», «Таным қуанышы: баланың қызыға оқуына қалай көмектесеміз?» тақырыбында бастауыш буын ата-аналар арасында сабақтар өткізілді. «Педагогикалық кеңестің жоспарына сәйкес және облыстық деңгейде іс-тәжірибемізде құндылықтарды сабақ үдерісінде қалай іске асырып жатқандығымызбен бөлістік. Ата-аналардан сауалнама алу арқылы атқарған жұмыстардың нәтижесі көрсетілді.

1. Біртұтас тәрбие бағдарламасының негізгі мақсаты қандай?

Бала тәрбиесін қолға алу
 Ата-анаға қолдау жасау
 Өмірдегі келеңсіз жағдайларды жою
 Балаларға жарқын болашақ сыйлау

2. Біртұтас тәрбие бағдарламасы қандай құндылықтарға негізделіп жасалған?

Ұлттық мүдде, Ар-ұят, Талап
 Білмеймін
 Адамгершілік, имандылық, сыйласымдылық
 Адам бойындағы асыл қасиеттерге

3. Ұлттық мүдде құндылығы нені көздейді?

Ұлттық мұраны дәріптеу
 Ұлтқа қызмет ету
 Адал ұрпақ тәрбиелеу
 Ұлттық бұйымдарды білу

4. Ар-ұят құндылығы нені көздейді?

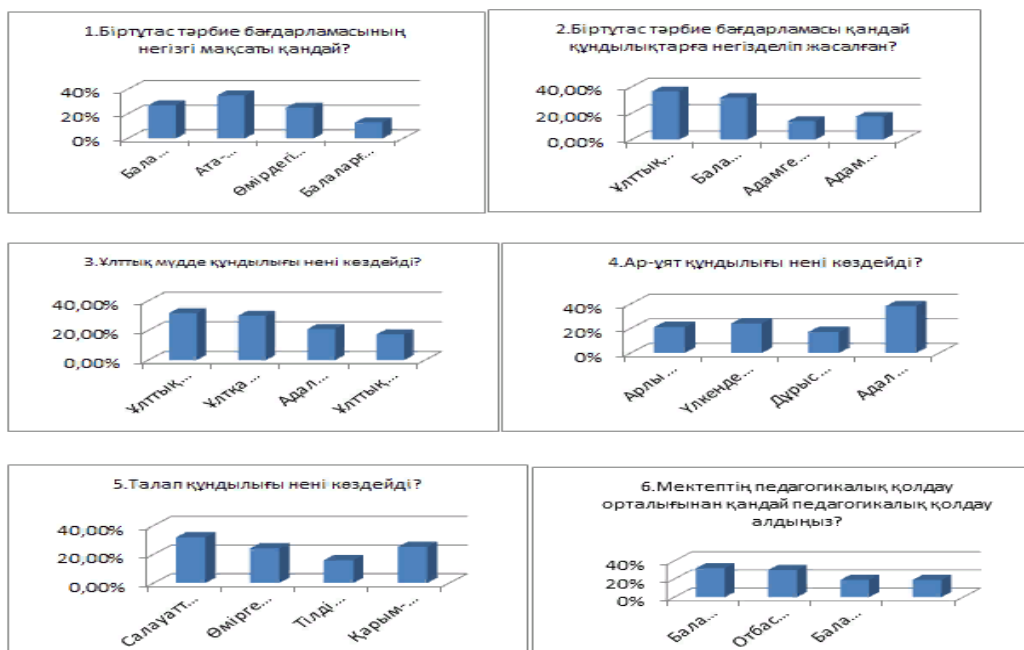
Арлы болуды
 Үлкендерді сыйлауды
 Дұрыс қарым-қатынас жасауды
 Адал еңбек ету

5. Талап құндылығы нені көздейді?

Салауатты өмір салтын ұстау
 Өмірге белсенді араласу
 Тілді құрметтеу
 Қарым-қатынасты реттеу

6. Мектептің педагогикалық қолдау орталығынан қандай педагогикалық қолдау алдыңыз?

Бала тәрбиесіне қатысты қолдау
 Отбасында балаға көп көңіл бөлу
 Баланы рухани тұрғыда тәрбиелеу
 Баланың әлеуметтік желіні дұрыс қолдана білу тәсілдері

Сурет -1 «Біртұтас ұлттық тәрбие» бағдарламасының сауалнама қорытындысы

Сауалнама қорытындысы бойынша ата-аналардың «Біртұтас ұлттық тәрбие» бағдарламасының маңызын түсінгендері байқалды.

Еліміздің өркендеп дамуы үшін халқын сүйетін, мемлекет мүддесін жоғары ұстайтын, білімді де адал ұрпақ тәрбиелеу аса өзекті мәселелердің бірі ретінде үнемі назарда ұстауды қажет етеді. Сол себепті ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, ұлттық мүддені жоғары қоятын, өзінің туған жерін, Отанын қадірлейтін және оның әрі қарай дамуына серпін беретін, терең білімді, озық ойлы, адал және ұлттық болмысы айқын тұлға тәрбиелеу- ұстаздың басты парызы.

Әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Оқу-ағарту министрлігі «Біртұтас тәрбие бағдарламасы» Астана, 2023ж. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/539827?lang=kk>

2. «2023-2024 оқу жылындағы ҚР орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат, Астана. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu-shahtinsk/documents/details/515140?lang=kk>

УДК 379.8

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ В ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ ДВОРЦА СТУДЕНТОВ КАРАГАНДИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. АКАДЕМИКА Е.А.БУКЕТОВА

Гаркуша К.Г.

Карагандинский университет им. академика Е.А.Букетова, г. Караганда, Казахстан

Современные концептуальные подходы к развитию высшего профессионального образования в Республике Казахстан ориентированы на создание условий, способствующих формированию физически, интеллектуально, культурно, духовно развитой личности на основе освоения и отечественной и мировой культуры, национальных и общечеловеческих ценностей [1]. Развитие творческого потенциала студенческой молодежи – одна из главных задач образовательной деятельности вуза.

Карагандинский университет им. академика Е.А.Букетова – один из ведущих вузов страны – за свою 86-летнюю в качестве высшего учебного заведения и 52-летний период деятельности в статусе университета (с латинского *universitas* – совокупность, общность) – высшего учебного заведения, готовящего специалистов по фундаментальным и прикладным наукам, осуществляющего образовательную и научно-исследовательскую деятельность [2-3], накопил значительный опыт в работе по формированию интеллектуального и творческого потенциала студенческой молодежи, требующего своей систематизации и обобщения.

Буквально с первых дней своей деятельности Карагандинский государственный университет позиционировал себя как университет классического типа. Уточним, что классический университет – это высшее учебное заведение, в котором обучение студентов и научно-исследовательская работа идут в неразрывном единстве, образование и наука – две обязательные составляющие деятельности вуза. Как известно, что само понятие «*университет*» происходит от первого слова латинской фразы: «*universitas magistrorum et scholarium*», что в переводе звучит так: «*сообщество преподавателей и ученых*». Университет классического типа отличался от других, функционировавших в разное время отраслевых – технических, педагогических, медицинских, музыкально-театральных и других вузов, прежде всего этим синтезом образовательной и научной деятельности, пронизывающими все стороны университетской жизни. Во главе угла в университете классического типа было фундаментальное образование, мощная теоретическая, методологическая и практическая подготовка в той или иной сфере человеческого знания. Кроме того, университет классического типа – это учебное заведение, содержание деятельности которого направлено на триединое воспитание духа, тела и разума своих студентов. Этот классический подход к образованию стал определяющим вектором многолетнего развития Карагандинского государственного университета. Все порывы и искания многотысячного профессорско-преподавательского состава университета направлены на формирование разносторонне развитой личности студента, обладающей не только профессиональными знаниями. Умениями, навыками, компетенциями, но и развитым творческим потенциалом.

Творческий потенциал личности становится объектом изучения и рассматривается с различных позиций. В обобщенном смысле творческий потенциал понимается как совокупность свойств личности, устанавливающих возможность человека участия в различных видах деятельности, проявляя

при этом созидательную энергию, новизну и оригинальность мышления, нестандартный подход к решению различного рода задач. Работа по развитию творческого потенциала студентов осуществляется в целостном педагогическом процессе университета. Особую роль в нем играет система воспитательной работы, а также деятельность по организации студенческого досуга как особого пространства, где студенты максимально раскрывают свои творческие способности и дарования, занимаясь различными видами художественного творчества.

Термин «досуг» интерпретируется как часть свободного времени, которое человек наполняет различными видами занятий в зависимости от своих способностей, интересов, желаний, потребностей. Важная функция досуга заключается в возможности физического, интеллектуального, творческого развития личности.

В Карагандинском университете им. Академика Е.А.Букетова выстроена система работы по организации студенческого досуга, имеется необходимая материально-техническая база, кадровые, информационные, методические ресурсы для осуществления эффективной работы.

Центром студенческой культуры и досуга является университетский Дворец студентов, открытый в 1982 года. Спроектированный как студенческий центр досуга и художественного творчества (автор проекта архитектор М. Мусаев), он стал частью студенческого городка, задуманного первым ректором Карагандинского государственного университета Евнеем Арыстановичем Букетовым. Завершение строительства и внутренне оформление здания Дворца культуры студентов продолжилось при новом ректоре, на должность которого был назначен З.М. Мулдахметов (1980-1988 гг.). Зейнолла Мулдахметович неоднократно был почетным гостем университета и посещая Дворец студентов, он всегда с гордостью вспоминал и рассказывал, как строилось здание, завозился мрамор и уникальный натуральный наборный паркет, которым устлан пол холла второго этажа.

15 марта 1982 года состоялось открытие Дворца культуры студентов, ставшее знаменательным событием не только в жизни университета, но и города. На открытии присутствовали преподаватели, студенты, руководство университета, представители общественности города. Как говорят очевидцы, был и тогдашний первый секретарь Карагандинского обкома КП Казахстана Александр Гаврилович Коркин (1979-1986), подчеркнувший значимость события и открытия первого в Караганде студенческого Дворца, который должен был стать не просто красивым зданием с самобытной архитектурой, но и центром активного развития студенческого самостоятельного творчества в его традиционных и новых формах.

Дворец культуры студентов Карагандинского университета построен в лучших традициях клубной и дворцовой архитектуры периода середины XX века. Дворец имеет комплексное назначение, отраженное в его облике. Дворец культуры студентов – это отдельно стоящее здание, галереей соединенное с первым учебно-административным корпусом. Дворец представляет собой архитектурную композицию, включающую следующие комплексные элементы: вестибюль, так называемые нижнее и верхнее фойе (с витражными окнами от пола до потолка по всему периметру), зрительный зал на 750 мест (и с учетом балконов), репетиционную зону с помещениями для занятий студенческих коллективов, хорovým и хореографическими залами, костюмерными, помещениями для хранения реквизита и декораций, студенческим кафетерием. Стены нижнего фойе украшены силуэтами музыкантов и танцовщиц. В архитектуре Дворца совмещены национальные и классические элементы. Круглое здание и зал напоминают юрту, одновременно с этим, ряды кресел в зрительном зале, расположенные амфитеатром (от греческого *«amphitheatre»*), восходящим полукружием, одно над другим, подчеркивают наличие классических, как внешних, так и содержательных традиций. Уникальность и парадность архитектуры зрительного зала Дворца студентов подчеркивается оформлением потолка, декорированного гипсовой плиткой и большой люстрой. Изначально зал был снабжен экраном (находящимся в глубине сцены, за шторой) и стационарным кинопроекторным оборудованием, предназначенным для показа фильмов, документальной кинохроники.

Новый Дворец студентов стал настоящим подарком всему коллективу университета. В нем получили возможность заниматься студенческие вокальные, хоровые, танцевальные, театральные любительские коллективы. За период развития в университете сложилась система работы по организации студенческого досуга, реализующаяся в процессе взаимодействия всех ее субъектов – от руководства вуза до студенческих объединений и кружков, функционирующих на базе Дворца студентов.

Концептуальной и нормативной основой работы по развитию творческого потенциала студентов в Карагандинском университете им. Е.А.Букетова является Закон «Об образовании» [1], Закон «О государственной молодежной политике» [4], формирующие государственную образовательную и молодежную политику, акцентирующие внимание на создании условий для личностного и

профессионального роста представителей молодежи, их успешной социализации, полноценной личностной реализации.

В качестве базовых методологических подходов к организации досуга студентов в Карагандинской университете им. Е.А.Букетова определены следующие: гуманистический (от *humanus* – человеческий) подход, который реализует гуманистические идеи как приоритетные и определяет эффективные формы организации досуга на основе принципа гуманизма, в котором человек выступает как «главное мерило мира»; системный подход, который ориентирует на понимание организации досуга как системы, упорядоченного и интегрированного на основе единой цели множества взаимосвязанных компонентов; культурологический подход, предусматривающий организацию досуга на основе приобщения к отечественной и мировой художественной культуре; личностно-ориентированный подход, признающий личность как центр и главную фигуру в организации досуга, обеспечивающий условия для развития индивидуальности; личностно-деятельностный подход, требующий создания условий для развития личности в различных видах культурно-досуговой деятельности; комплексный подход, требующий учета, анализа и применения в работе по организации студенческого досуга комплекса взаимосвязанных элементов, а также многостороннего, комплексного воздействия на личность; средовой подход, ориентирующий на создание особой досуговой среды, окружения и условий, способствующих оказать педагогическое влияние на личность студента; аксиологический подход, по-другому именуемый ценностным, ориентирующий на понимание ценностей культуры, а также значимость собственных результатов творческой деятельности.

В практике организации досуга студентов в Карагандинском университете им. Е.А.Букетова сформировались разнообразные формы организации культурно-досуговой деятельности, основанные на личной инициативе и практическом участии студентов в ней. Это: деятельность клубов по интересам; деятельность художественно-творческих коллективов; организация конкурсов и фестивалей; организация праздников и других культурно-массовых мероприятий.

Студенческие клубы – это общественные организации, объединяющие студентов, имеющих общие научные, художественные и другие интересы; это добровольные объединения студенческой молодежи, действующие на добровольных общественных началах.

Творческие коллективы – это добровольные объединения любителей художественного творчества – музыкально-инструментального, вокального, танцевального, театрально-драматического и других, сформированные на основе общих интересов, увлеченности и совместной художественно-творческой деятельности, содействующей развитию способностей и дарований их участников, изучению, освоению и созданию культурных ценностей. Занятия в художественно-творческих коллективах Дворца студентов осуществляются во внеучебное время и являются одной из форм социальной культурно-досуговой активности студентов. На базе Дворца студентов Карагандинского университета им. Е.А.Букетова функционируют любительские коллективы, два из которых имеют звание народного: народный ансамбль народного танца «Жаркын» и народный фольклорный ансамбль «Сарын», действуют также театрально-драматическая студия «Шаттык», клуб акынов «Шабит», студия художественного слова, вокально-хоровая студия, студия эстрадного пения, группы спортивного бального и современного танца, клуб КВН (казахская и русская лиги) и другие художественные коллективы, занятия в которых через активную творческую деятельность способствуют приобщению студентов к национальному фольклору, классическому и эстраднему искусству, расширяют кругозор, способствуют развитию социокультурных компетенций, активизации творческого потенциала.

Важную роль в развитии творческого потенциала студентов в рамках досуговой деятельности играют творческие конкурсы и фестивали – формы, основанные на состязательной деятельности, демонстрации результатов и достижений работы коллективов и их участников, стимулирующие творческую инициативу, способствующие развитию творческого потенциала.

Организация праздников и других культурно-массовых мероприятий – значительная часть работы Дворца студентов, объединяющая усилия всех субъектов работы – студентов, участников творческих объединений и их руководителей, выступающая своеобразным итогом совместной работы, демонстрирующая исполнительский уровень коллективов, а также решающая многоаспектные задачи привлечения внимания к значимым событиям в жизни вуза и страны, консолидации всего университетского сообщества на базе единых, социально значимых, ценностей.

Таким образом, работа по развитию творческого потенциала студентов в Карагандинском университете им. академика Е.А.Букетова преемственно реализуется на протяжении многих десятилетий, она носит системный характер, выступая важным компонентом всей учебно-

воспитательной работы вуза классического типа, способствует решению задач формирования личности студента XXI века.

Список литературы:

1. Об образовании. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III. – Әділет: Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. - https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_
2. Акылбаев Ж.С. Пешене – Предназначение: научное издание / Ж.С. Акылбаев. – Караганда, 2008. - 202 с.
3. Карагандинский государственный университет имени академика Е. А. Букетова (1972-2012 гг.). История и современность / Под ред. Е. К. Кубеева. – Караганда: Изд-во КарГУ, 2012. – 284 с.
4. О государственной молодежной политике. Закон Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285-V ЗРК. – Әділет: Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000285>.

УДК 373.3

ПРИМЕНЕНИЕ СРЕДСТВ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

¹Гранкина А.К., ²Сарсенова Г.Р.

¹Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, г.Караганда, Казахстан

²«Средняя школа N4 города Аксу», г. Аксу, Павлодарская область, Казахстан

Искусственный интеллект (ИИ) играет все более значимую роль в образовательной сфере, оказывая влияние на методы преподавания и обучения. В Республике Казахстан, как и во многих других странах, технологии ИИ активно внедряются в образовательные процессы для повышения качества образования и эффективности учебного процесса. Основные направления применения ИИ в образовании включают автоматизацию рутинных задач, персонализацию обучения и использование интеллектуальных систем для анализа данных и прогнозирования учебных результатов.

Современная образовательная система активно использует новые технологии для повышения эффективности обучения. Искусственный интеллект (ИИ) становится важной частью этого процесса, открывая новые горизонты для педагогов и учеников. Применение ИИ в начальной школе позволяет улучшить обучение через персонализированные программы, интеллектуальные ассистенты и автоматизированные системы оценки. Данная статья рассматривает основные направления использования ИИ в начальной школе, его преимущества, вызовы и перспективы для дальнейшего развития.

Одним из важнейших аспектов использования искусственного интеллекта в начальной школе является возможность индивидуализации обучения. ИИ помогает адаптировать учебный материал в зависимости от уровня подготовки и скорости усвоения каждого ученика, что особенно важно в младших классах, где способности учеников могут сильно различаться.

Основные направления применения ИИ в образовании:

1. Персонализированное обучение.

Искусственный интеллект позволяет создавать персонализированные программы обучения, адаптированные к индивидуальным потребностям каждого ученика. С помощью ИИ могут быть разработаны образовательные платформы, которые анализируют уровень знаний учащихся и предлагают соответствующие задания и материалы для улучшения их навыков. Примером таких технологий в Казахстане является платформа «BilimLand», где используется ИИ для адаптации образовательного контента под потребности школьников [1].

Наиболее распространенные инструменты, использующие ИИ для индивидуализации, включают в себя:

- Интерактивные учебные программы, которые подстраиваются под нужды учащихся, предоставляя задания разного уровня сложности;

- Интеллектуальные ассистенты, которые помогают ученикам в выполнении домашних заданий и объясняют сложные темы на доступном для них уровне.

Как отмечают исследователи, использование таких систем снижает нагрузку на учителя, позволяя ему уделять больше времени детям, требующим особого внимания, и поддерживает

мотивацию учеников благодаря своевременной и корректной обратной связи [2].

2. Анализ больших данных.

ИИ может эффективно обрабатывать и анализировать большие объемы данных, полученных в ходе образовательного процесса. Это позволяет предсказывать успехи и возможные трудности учащихся, а также улучшать качество преподавания. В Казахстане проводятся исследования в области использования ИИ для анализа данных по успеваемости и посещаемости студентов, что помогает учебным заведениям принимать более обоснованные решения в управлении образовательным процессом.

ИИ способен быстро и точно анализировать результаты тестов, проверять выполнение заданий и предоставлять подробную обратную связь ученику и учителю.

Примеры применения автоматизированных систем оценки:

- Распознавание текста и речи: системы ИИ могут автоматически проверять сочинения и устные ответы учеников, указывая на ошибки и предлагая рекомендации по улучшению [3].

- Анализ успеваемости: программы, анализирующие динамику обучения каждого ученика, помогают выявить слабые стороны в его знаниях и вовремя скорректировать образовательный процесс.

Такие системы не только облегчают работу учителя, но и позволяют ученикам получать обратную связь в реальном времени, что ускоряет процесс усвоения нового материала [4].

3. Автоматизация административных процессов.

Искусственный интеллект также может использоваться для автоматизации различных административных задач в образовательных учреждениях. Это включает в себя автоматизированное распределение расписания, управление учебными планами, оценку и проверку домашних заданий. Такие системы позволяют снизить нагрузку на преподавателей и администраторов, освобождая их время для более значимых задач.

Еще одно значительное преимущество применения ИИ в начальной школе — это создание интерактивных образовательных платформ. Эти платформы предлагают увлекательные и динамичные методы обучения, которые делают процесс изучения интересным для детей младшего возраста. Например, использование игр, викторин и анимации способствует лучшему усвоению материала.

Примеры таких платформ включают:

- Khan Academy: система, использующая ИИ для создания адаптированных курсов и предоставления индивидуальных рекомендаций для каждого ученика;

- DreamBox: математическая программа, которая анализирует ответы учеников и динамически адаптирует задания для более эффективного усвоения материала [5].

Исследования показывают, что использование таких интерактивных платформ способствует улучшению успеваемости и развитию интереса к учебе у детей [6].

4. Использование чат-ботов для поддержки учащихся.

В Казахстане активно используются интеллектуальные чат-боты для поддержки учащихся и студентов. Эти системы помогают отвечать на типичные вопросы, касающиеся учебного процесса, предоставляют справочную информацию и напоминают о важных сроках. Примером является платформа «Univer», где ИИ помогает студентам в организации учебного процесса.

Примеры внедрения ИИ в образовательные процессы Казахстана: Казахстан уже предпринял ряд инициатив для внедрения ИИ в образовательную сферу. В 2020 году Министерство образования и науки Республики Казахстан запустило национальный проект «Цифровая школа», который предусматривает интеграцию ИИ в школьные программы. Также в высших учебных заведениях, таких как Назарбаев Университет, активно изучаются возможности применения ИИ в учебных процессах и научных исследованиях [7].

Кроме того, цифровизация образования и использование ИИ поддерживаются стратегическими программами страны, такими как «Цифровой Казахстан», целью которой является продвижение современных технологий, включая ИИ, во всех сферах жизни [8].

Преимущества и вызовы внедрения ИИ в образовательный процесс:

- Повышение качества образования: Технологии ИИ могут существенно улучшить образовательный процесс за счет персонализации обучения и адаптации материала под конкретные нужды каждого ученика.

- Снижение нагрузки на учителей: Автоматизация рутинных задач освобождает время преподавателей для выполнения более творческих и важных аспектов их работы.

- Анализ и прогнозирование данных: ИИ позволяет собирать и анализировать данные об успехах учащихся, что способствует более точному планированию учебного процесса.

- Развитие программ виртуальной и дополненной реальности, которые позволят ученикам погружаться в интерактивные образовательные среды и изучать сложные темы на практике.

Вызовы:

- Необходимость квалифицированных кадров: для успешного внедрения ИИ в образовательные процессы требуются специалисты с высоким уровнем технической подготовки.

- Технологические барьеры: не все школы и университеты Казахстана имеют доступ к необходимым технологическим ресурсам для внедрения ИИ.

- Этические и правовые вопросы: применение ИИ в образовании также вызывает вопросы, связанные с конфиденциальностью данных и защитой прав студентов [9].

Применение искусственного интеллекта в образовательной сфере Республики Казахстан открывает новые возможности для повышения качества обучения и эффективности образовательных процессов. Однако успешное внедрение ИИ требует решения ряда вызовов, связанных с подготовкой кадров, обеспечением технологических ресурсов и урегулированием этических вопросов. При правильном подходе ИИ может стать важным инструментом для достижения образовательных целей страны в рамках программы «Цифровой Казахстан».

Список литературы:

1. BilimLand. «Образовательная платформа BilimLand» [Онлайн ресурс].
2. Крылов, А.В. Индивидуализация обучения с помощью ИИ: опыт и перспективы // Педагогика и психология детства. – 2021. – № 1. – С. 45–52.
3. Петров, И. Ю. Автоматизация проверки письменных и устных заданий с помощью ИИ // Вестник информационных технологий в образовании. – 2019. – № 6. – С. 73–81.
4. Федоров, М. В. Применение ИИ для анализа успеваемости учеников начальной школы // Инновации в образовании. – 2021. – № 7. – С. 12–18.
5. Иванов, П. А. Использование интерактивных образовательных платформ в начальной школе // Современные образовательные технологии. – 2020. – № 2. – С. 24–30.
6. Смирнова, О. В. Влияние интерактивных образовательных систем на успеваемость младших школьников // Педагогическое обозрение. – 2020. – № 3. – С. 34–40.
7. Достанбекова, А. «Цифровизация образования: от теории к практике». Вестник образования и науки Казахстана, 2021.
8. «Цифровой Казахстан: перспективы и вызовы». Экономика и управление, 2019.
9. Баймуханов К. «Искусственный интеллект в образовании: новые возможности и вызовы». Научные исследования в сфере образования, 2020.

ӘОЖ 373.31

ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯ ЕЛДЕРІНДЕГІ ШАҒЫН ЖИНАҚТЫ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ (БІРІККЕН СЫНЫПТАРДА) БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

¹Дагарова Ж.У., ²Абильдина С.К., ³Южел Гелишли

¹Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

²Гази университеті, Анкара қ., Түркия

Шағын жинақты мектеп ауыл мектебінің бір бөлігі. Шағын жинақты мектептердің басты ерекшелігі білім алушы санының аздығына қарай мектептердегі білім алушылардың біріктірілген сыныптарда білім алуында туындайтын қиындықтар. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 6 мамырдағы «Халықтың тығыздығына және елді мекендердің қашықтығына қарай білім беру ұйымдары желісінің кепілдік берілген мемлекеттік нормативін бекіту туралы» №185 бұйрығы негізінде жүзеге асырылады [1].

Қоғамда болып жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістерге сәйкес білім беру мақсаты мен міндеттері білім алушыларды әлемдік даму деңгейіне сәйкес келетін белгілі бір біліммен қаруландыруды көздейді. Осы орайда шағын жинақты мектеп мұғалімдері білім алушылардың жеке бас ерекшеліктері мен қабілеттерін ескере отырып, оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерінің бар мүмкіндіктерін қарастыру қажет. Ол үшін бір сабақтың үстінде педагог әртүрлі жастағы, ой өрісі мен білім дәрежесі әртүрлі білім алушылармен жұмыс жүргізеді, сондықтан ол балалардың психологиясын жақсы білуі тиіс.

Ауыл – қазақ халқының ұлттық негізінің мәйегі, тіл, салт-дәстүр, мемлекет іргетасының қалыптасуы мен дамуының алтын бесігі болса, ауыл мектебі – білім алушылардың жүрегінде үміт отын жағып, болашаққа деген сенімін ұялатқан білім мен мәдениеттің орталығы, ел бірлігінің алтын қазығына ұқсайды. Бүгінгі таңда қаймағы бұзылмаған ұлттық тәлім мен тәрбиенің қара шаңырағына айналған ауыл мектебінің қордаланған мәселелері бар екенін айтпаса да белгілі.

Негізгі мәселе ретінде – шағын жинақты мектептері білім алушыларының білім сапасының төмендігі, педагог кадрлардың жетіспеушілігі мен біліктілігін арттыру мәселесі қарастырылады.

Әлемдік тәжірибеге сүйенсек, АҚШ, Австралия, Канада мен Польшада ШЖМ мұғалімінің жалақысы қала мектептері мұғалімдерінің жалақысынан 2 есе жоғары. Қашықтықтан оқыту технологиясы кеңінен қолданылады.

АҚШ пен Финляндияда интернаттар жоқ, тасымалдау жолға қойылған. Алайда бұл елдерде білім алушы уақытының көп бөлігі жолға жұмсалатындығы белгілі.

Австралия мен Швецияда мектептердің кластерлік механизмі (үлкен мектептер – хаб) қарастырылған.

Норвегияда ШЖМ-ның жартысы біріктірілген сыныптардан тұрады.

Ресейде ШЖМ-ны жан басына қаржыландыру тиімсіздігі анықталған. Сонымен қатар бастауыш ШЖМ-ны типтерге бөліп қарастырады.

Украинада ШЖМ мұғаліміне ставкалы жүктеме төленеді, жалақысы 2 есе жоғары және мектепті жабу тек ата-ананың келісімімен жүзеге асырылады.

Түркияда ШЖМ термині қарастырылмаған, дегенмен біріктірілген сынып мәселесі мұнда да кең қолданыста.

Шағын жинақты мектеп – білім алушылар контингенті шағын, сынып-жинақтары біріктірілген және оқу сабақтарын ұйымдастырудың өзіндік нысаны бар жалпы білім беретін мектеп болып саналады.

2023 жылдың соңындағы мәліметтер бойынша елімізде 2722 шағын жинақты мектеп тіркелген. Шағын жинақты мектептердің 28-і қалалық жерде орналасса, 2694-і ауылдық жерлерде орналасқан.

Бастауыш шағын жинақты мектептер, яғни бала санының аздығына байланысты тек бастауыш сыныптар ғана оқитын мектептер саны – 468. Оның 5-і қалалық жерде болса, 463-і ауылдық жердегі бастауыш шағын жинақты мектептер. Тұрғындарының саны аз әрбір елді мекенде бастауыш ШЖМ білім алушыларының саны 5-тен 40-адамға дейінгі мектептер есептеледі. Бастауыш шағын жинақты мектептерде 5391 білім алушы білім алады. Оның 162-сі қалалық шағын жинақты бастауыш мектептерде білім алса, 5229-ы ауылдық шағын жинақты мектептерде білім алады.

Қазақ тілінде оқытылатын шағын жинақты мектептердегі біріктірілген сыныптардағы білім алушы саны – 13 829. Оның ішінде қазақ тілінде білім алатыны – 8281. Бастауыш білім беру деңгейінде 5324.

Әрине біріктірілген сыныптардағы оқыту мәселесін де білім сапасының төмен болуына әсер ететін факторлардың бірі деп қарауға болады.

Өңірлер бойынша барлығы 2912 сынып бастауыш білім беру деңгейінде біріктіріліп оқытылады. Оның ішінде 2 сынып біріктіріліп оқытылып отырғаны – 2504, 3 сынып біріктіріліп оқытылатыны – 211 және 4 сынып біріктіріліп оқытылатыны – 197 мектеп. Бастауыш білім беру деңгейінде біріктіріліп оқытылатын сыныптардың 1596-сы қазақ тілінде білім берсе, 1241 орыс және 72 мектеп өзге тілде оқытатын мектептердің сыныптары болып есептеледі.

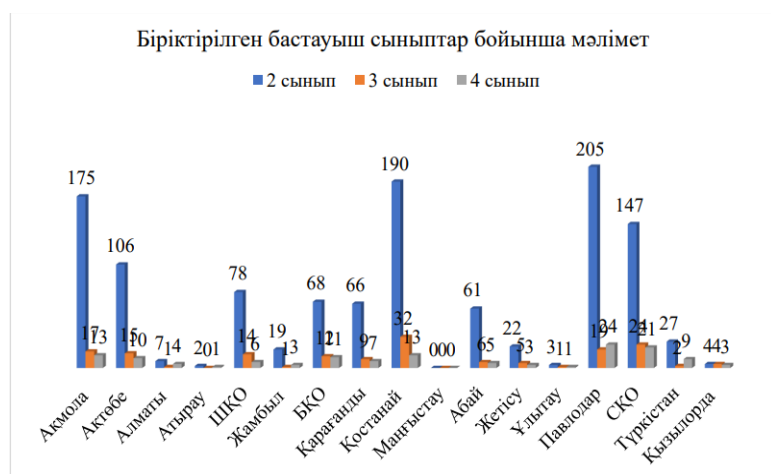
Бұл елімізде соңғы жылдары орын алған өзгерістер болса, ШЖМ, оның ішінде біріккен сыныптарға қатысты Түркия елінде орын алған өзгерістер келесідегідей сипатқа ие.

Түркия Ұлттық білім беру Министрлігінің ресми статистикасына сүйенсек, 2022-2023 оқу жылдарына Түркияның 35581 мемлекеттік мектептерінің ішінен 16379 мектебінде біріктірілген сыныптар құрылған. Мұндай мектептерде 587379 білім алушы оқып, 27685 мұғалім жұмысқа қабылданған.

1-кесте - Біріктірілген бастауыш сыныптар бойынша мәлімет

Өңірлер	Бастауыш	2-сынып	3-сынып	4-сынып	қазақ	орыс	өзге
Ақмола	205	175	17	13	108	97	0
Ақтөбе	131	106	15	10	82	46	3
Алматы	12	7	1	4	12	0	0
Атырау	3	2	0	1	3	0	0
ШҚО	98	78	14	6	57	38	1
Жамбыл	23	19	1	3	19	4	0
БҚО	92	68	12	11	74	17	0
Қарағанды	82	66	9	7	47	29	6
Қостанай	235	190	32	13	84	147	4
Маңғыстау	0	0	0	0	0	0	0
Абай	72	61	6	5	49	16	7
Жетісу	30	22	5	3	26	4	0
Ұлытау	5	3	1	1	5	0	0
Павлодар	248	205	19	24	9	12	3
СҚО	192	147	24	21	76	103	13
Түркістан	38	27	2	9	34	0	4
Қызылорда	11	4	4	3	11	0	0
Барлығы	1477	1180	162	134	696	513	41

2-кесте - Біріктірілген бастауыш сыныптар бойынша мәлімет

Біріккен сыныптардың тарихы әлемде секілді, Түркияда да ертеден етек алған. Бүгінгі таңда ол әлемнің аз қоныстанған және қиырда орналасқан аймақтарында қолданылса да, Түркиядағы мектептердің елу пайызға жуығы әлі де болса біріккен сыныптарда білім беруде.

Осыған орай, «XXI ғасырда біріккен сыныптарда білім беру дұрыс болар ма екен?» деген сұраққа жауап, әрине, теріс болуы керек еді. Дегенмен, біріккен сыныптардағы білім берудің міндетті себептері жойылмаса, ШЖМ, оның ішінде біріккен сыныптарда оқытуды жалғастырудан басқа амал жоқ. Осыған байланысты, келесі міндет туындайды, ол - біріккен сыныптардың талаптарын қанағаттандыру үшін мұғалімнің біліктілігін арттыру [2].

Біріккен сыныптарда оқыту әдеттегі толық кешенді мектепте білім беруден ерекшеленеді әрі күрделі сипатқа ие. Бұл қиындық, көптеген себептерге байланысты болуы мүмкін, атап айтқанда, біріккен сыныптары бар мектеп құрылымы, қоршаған орта жағдайлары, айналасындағы адамдардың экономикалық, әлеуметтік және мәдени құрылымы, білім алушылардың білім алуға дайындық деңгейі, мұғалімнің оқыту және тәрбиелеу міндеттерінің айқындығы және т.б. Осы және осыған ұқсас себептерді ескере отырып, қызметке дейін және қызмет ету кезінде біріктірілген сыныптары бар ауылдық шағын жинақты бастауыш мектептердің талаптарына сәйкес келетін мұғалімдерді даярлау өте маңызды.

Біріккен сыныптардағы деңгейі әртүрлі білім алушылардың бір сыныпта үнемі бір оқитыны осы сыныптардағы топтық жұмысты міндетті етеді. Түрік әдістемесі – бұл білім беру мақсаттары үшін құрылған, математика, жаратылыстану, тіл білімі секілді сабақтарында білім мен дағдылар көзқарасы

тұрғысынан бір деңгейдегі білім алушыларды топтастыру. Біріккен сыныптарда деңгейлерді топтастыру кезінде сыныпқа не мектепке түсу жылы ескерілмейді. Деңгейлер жиынтығын құру кезінде қойылатын жалғыз сын – ол білім алушылардың бір деңгейде болуы. Сәйкесінше, егер А тобындағы екінші сыныптың кейбір білім алушылары үшінші сыныптың білім алушыларымен қатар оқи алса, яғни оларды деңгейлес деп есептеуге және сәйкесінше тапсырмаларды сәйкес ұсынуға болады [3].

Дәл сол сияқты, бірнеше бірінші сынып оқушылары математикадан озық деп саналса, математикадан артта қалған үшінші сынып оқушылары топтастырылуы мүмкін. Бір деңгейдегі оқушылар санын шектеусіз жиынтықтағы оқушылар санын анықтайды. Мұғалім өз сыныбындағы оқушылардың деңгейін тесттер мен ұқсас әдістер арқылы анықтаса да, деңгейлер жиынтығын құру ойлағандай оңай емес. Мұнда Қазақстан мен Түркия елдері арасындағы ШЖМ, оның ішінде біріккен сыныптарда оқыту айырмашылығын байқауға болады.

Әрбір ата-ана баласының оны мектепке жіберу арқылы табысқа жетуін қалайды және күтеді. Бұл білім алушыларға да қатысты. Ешқандай оқушы мектепте үлгерімі төмен оқушы ретінде танылғысы келмейді. Білім алушылар мен олардың ата-аналарын жалқаулықтан еңбекқорлыққа ұмтылдыру мақсатында өз деңгейінде жұмыс істеуге ынталандыру үшін оқушыларды топтарға бөлер алдында білім алушылар мен олардың ата-аналарымен кеңесіп, мектептің мақсаты әр білім алушының өз күштері мен қолда бар мүмкіндіктері шегінде өсуін қамтамасыз ету екендігіне көз жеткізу керек. Мұндай жағдайларда білім алушылар өз қарқынымен және өз қабілеттерімен жаңаны үйренуге жол ашады.

Сабақтың міндетті элементтері – бір сыныпта отырған білім алушылардың өзіндік жұмысын және педагогтің басқа сынып білім алушыларымен тікелей жұмысын ұйымдастыру. Біріктірілген сыныпта аралас сабақ әдісін ең көп және жиі қолданылады, себебі басқа түрлері ұйымдастыруда өте күрделі және аз қолданылады. Сыныптарды біріктіріп оқыту барысында әр сыныпта жаңа материалды үйренуі тиіс. Сондықтан біріктірілген барлық сыныптарда жаңа материалды зерттейтін сабақ, сыныптағы білім алушылардың өзіндік жұмысынан және педагогтің кіші сынып білім алушыларымен тікелей жұмысынан басталады. Бастауыш жоғары сыныптағы өзіндік жұмыс әдетте білім алушылардың жаңа материалды үйренуге дайындығымен алдында өткен материалмен тығыз байланысты. 15-20 минутқа созылатын жоғары сыныптағы өзіндік жұмыс кезінде кіші сыныпта жаңа материалмен жұмысты ұйымдастырады және 15 минутқа дейін өздігінен жұмыс істеуге тапсырма беру ұсынылады. Содан кейін мұғалім жоғары сыныпқа ауысады, орындалған өзіндік жұмыстың нәтижелерін тексереді және сыныптағы және үйдегі өзіндік жұмыстарға арналған тапсырмалармен аяқталатын жаңа материалды зерттеу жұмысын ұйымдастырады. Қалған уақытта педагог бастауыш сынып білім алушыларының өзіндік жұмысының нәтижесін тексереді, қосымша жаттығулар мен үйге тапсырма береді.

Ұқсас тақырыптар бойынша бір сыныпта жаңа материал зерттелген, ал екінші сыныпта өткен материал қайталанған және бекітілген жағдайда немесе екі сыныпта бұрын зерттелген материал бекітілген кезде екі сыныпты сабақтар жоспарланады және өткізіледі. Мұндай жағдайларда сабақ педагогтің сол сынып білім алушыларымен тікелей жұмысынан басталады. Бұл жағдайда білім алушылардың өзіндік жұмысын тезірек және оңай ұйымдастыруға болады [4].

Дегенмен, шағын жинақты мектептердегі біріктірілген сыныптардың болуының көптеген жағымды жақтары да бар:

- Білім алушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін олардың іс-әрекет тәсілдеріне мақсатты оқыту арқылы тиімді басқарудың нақты негізін құру;
- Көп пәнді оқыту білім алушылармен танымдық іс-әрекет тәсілдерін жиі және жақсы пысықтауға мүмкіндік береді;
- Педагогке әр білім алушымен жедел кері байланыс орнатуға мүмкіндік беріледі;
- Педагогтің білім алушыларға оқу-танымдық іс-әрекет процесінде уақыттылы және пәрменді көмек көрсетуге толық мүмкіндігі болады.

Біріктірілген сыныптағы оқытудың кемшіліктері:

1. Уақыттың жетіспеушілігі, қосымша ақпаратты қалаған көлемде пайдалана алмауы;
2. Оқулықтар сыныптағы оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктерін ескермейді.
3. Білім алушылардың шаршауы артады.
4. Сабақтардың құрылымдық байланыстары, олардың арасында әсіресе жаңа материалды түсіндіріп, оны бекіту кезінде анық болмай, дұрыс емес қатынастар орнатылуы мүмкін.
5. Білім алушылардың өзіндік жұмыстарын тексеру қиындығы.
6. Егер жиынтықта бірінші сынып болса, онда сабақтағы уақыттың көп бөлігі оларға беріледі. Осыған байланысты белгілі бір дәрежеде басқа сынып білім алушыларының мүдделері бұзылады.

Қорытындылай келе, бұл мақалада екі елдің ШЖМ, оның ішінде біріккен сыныптарда білім беру жүйесінің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын атап өттік. Шағын жинақты мектеп мәселесі – еліміздегі білім беру саласындағы күрделі мәселелердің бірі. Шағын жинақты мектеп мәселесін бір жақты шешу мүмкін емес. Аталған мәселені шешу үшін кешенді жұмыстар жоспарлануы қажет. Бұл ретте жергілікті атқарушы органдар тарапынан ауылды сақтап қалу үшін ауыл мектептерінің жағдайын жасау қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Халықтың тығыздығына және елді мекендердің қашықтығына қарай білім беру ұйымдары желісінің кепілдік берілген мемлекеттік нормативін бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 6 мамырдағы 185-бұйрығы.
2. Біріктірілген сыныптары бар шағын жинақты мектептерде оқу процесін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана қ.: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – 25 б.
3. Karagöz, Süleyman. (1966). İlkokul Program Taslağı Işığında Köy İlkokullarında Eğitim Öğretim. Ankara:MEB.Öğretmeni İşbaşında Yetiştirme Bürosu Yayınları Seri: B, Sayı: 28.
4. Birleştirilmiş sınıflarda ve müstakil sınıflarda öğrenim gören 1. Sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerisinin değerlendirilmesi. - Mehmet Çoşkun (2023): B, Sayı: 36.

УДК 117

ТЕХНОЛОГИЯ СТЕП-ЛОГОРИТМИКИ, КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ ДВИГАТЕЛЬНОЙ И КОММУНИКАТИВНО – РЕЧЕВОЙ СФЕРЫ ОБУЧАЮЩИХСЯ С НАРУШЕНИЯМИ ОПОРНО-ДВИГАТЕЛЬНОГО АППАРАТА

Доманова Н.В.

КГУ «Специальная школа-интернат №2» управления образования Карагандинской области,
Караганда, Казахстан

Современное общество переживает период стремительных изменений, что приводит к нравственно-культурному кризису. В этой быстро меняющейся среде традиционные методы обучения в школах-интернатах для детей с особенностями развития уже не полностью отвечают актуальным требованиям государственных образовательных стандартов Республики Казахстан.

Особую актуальность приобретает развитие речедвигательной сферы у обучающихся с нарушениями опорно-двигательного аппарата. Это является ключевым фактором для полноценного развития личности и интеграции в общество.

Известно, что большинство детей с детским церебральным параличом страдают нарушениями звукопроизношения, при этом недостатки произносительной системы родного языка часто сочетаются с проблемами восприятия фонем. У этих детей наблюдается несовершенство двигательных функций, коррекция которых способствует более эффективному и быстрому преодолению основного речевого расстройства.

Использование новых технологий в работе с детьми открывает педагогу новые возможности для преподнесения материала. Поэтому коррекционная деятельность учителя-логопеда требует обращения к новым формам, которые позволили бы преодолевать нарушения в двигательной и речевой сферах у обучающихся незаметно для них.

Задача заключается в том, чтобы на логопедических занятиях подобрать такие формы и методы обучения детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата (НОДА), которые целенаправленно будут стимулировать двигательную и речевую активность школьников, влиять на коррекцию речевого развития и развивать активный словарь.

Все вышесказанное побудило нас заняться проблемой развития двигательной и коммуникативно-речевой сферы путем устранения нарушений посредством использования степ-логоритмики.

В нашем исследовании мы стремимся структурировать знания, полученные из литературных источников, по проблеме развития речи и моторики с помощью степ-логоритмики.

Степ-аэробика, популярный вид фитнеса, основанный на шаговых движениях, отличается простотой и доступностью. «Step» в переводе с английского означает «шаг», отражая суть этого направления. Благодаря своей несложной структуре, степ-аэробика не требует высокой концентрации

внимания на технике выполнения упражнений. Она пользуется широкой популярностью во всем мире, число ее поклонников постоянно растет.

Степ-аэробика - это танцевальные занятия при помощи специальной платформы, имеющей приспособления, позволяющие устанавливать нужную высоту. В школе-интернате мы используем степ-доску высота – 10см, ширина – 30см, длина – 40см.

Упражнения в степ-аэробике направлены на тренировку сердечно-сосудистой системы и улучшение координации движений. Данный вид физической активности оказывает благотворное влияние на весь организм, укрепляя дыхательную, сердечно-сосудистую, мышечную и нервную системы, а также нормализуя артериальное давление и функционирование вестибулярного аппарата.

Новизна данного опыта заключается в том, что наряду с традиционными упражнениями, на занятиях используются специальные нетрадиционные упражнения по степ-аэробике, а также логоритмические упражнения. Сочетание этих элементов не только укрепляет тело, но и стимулирует гармоничное развитие координации движений и речи. Музыкальное сопровождение и возможность освоить танец дарят положительные эмоции, а стремление к здоровью и бодрости становится мощным мотиватором для обучения.

Степ-логоритмика – это увлекательное путешествие в мир движения и речи, где дети, в ритме музыки и стихов, осваивают основные движения, играют в подвижные игры, а также учатся правильно произносить звуки [1].

Занятия степ-логоритмикой – это не просто упражнения, а яркая, эмоциональная игра, которая помогает развивать ритмическое чувство, координацию, речь, равновесие, осанку, а также пробуждает радость и удовольствие от движения.

Для детей с речедвигательными расстройствами степ-логоритмика особенно полезна, так как она помогает синхронизировать внутренний ритм ребенка с ритмом окружающего мира, что способствует улучшению речи и координации движений.

Важно отметить, что занятия степ-логоритмикой проводятся с учетом индивидуальных особенностей каждого ребенка, что делает их еще более эффективными и интересными.

Логоритмика - это уникальная система, объединяющая физические упражнения, степ, музыку, чтение стихов и пение. Она помогает развивать чувство ритма, координацию, речь, равновесие и осанку, а также дарит позитивные эмоции [2].

Особую ценность логоритмика имеет для детей с речедвигательными нарушениями. Их индивидуальный внутренний ритм часто нарушен: слишком быстрый или медленный. Логоритмика позволяет синхронизировать его с помощью музыки и движений.

Ключевой принцип логоритмики: связь слова, музыки и движения. Их соотношение может меняться в зависимости от тяжести заболевания, уровня речевого развития и этапа коррекции.

Движение и речь тесно связаны. Нарушения моторики негативно влияют на речь, поэтому логоритмика помогает решать обе проблемы одновременно. Комплексный подход обеспечивает гармоничное развитие ребенка.

Дети с НОДА с удовольствием включаются в пальчиковые, речевые, музыкально - двигательные и коммуникативные игры.

Двигательная деятельность в нашей школе-интернате строится на принципах доступности и новизны, постепенно усложняясь от простого к сложному. Все виды логоритмических игр и упражнений предлагаются детям в сочетании с ритмической основой: под музыку, под счет или словесное, чаще стихотворное сопровождение. Таким образом, соблюдается последовательность, постепенное усложнение и повторяемость материала, отрабатывается ритмическая структура слова, четкое произношение доступных по возрасту звуков, а также обогащается словарный запас детей.

Индивидуальные занятия по степ-логоритмике организуются в нашей школе-интернате в виде дополнительных занятий. Активные действия детей чередуются с более спокойной деятельностью, сопровождая речью.

Упражнения для степ-логоритмики подбираются преимущественно циклического характера, таких как ходьба, вызывающие активную деятельность органов кровообращения и дыхания.

Каждый комплекс упражнений классически состоит из трех частей:

Подготовительная часть, обеспечивает разогревание организма, подготовку его к главной физической нагрузке. Упражнения выполняются с небольшой амплитудой. В эту часть входят построение и перестроение.

Во второй части степ - шаги в сочетании с упражнениями плечевого пояса и упражнениями на другие группы мышц (10 минут), силовые упражнения с использованием степа (5 минут); используются общеразвивающие упражнения основные виды упражнений и подвижная игра.

В заключительной части комплекс аэробики упражнениями на дыхание и расслабление, выполняемыми в медленном темпе и из различных исходных положений. «Дыхательная гимнастика» служит для расслабления мышц, на восстановление организма, дыхания после нагрузки, её можно выполнять стоя на степе или за степом. Выполняя динамические дыхательные упражнения, следует помнить, что амплитуду и темп упражнений необходимо согласовывать с глубиной и ритмом дыхания. Вдоху способствуют упражнения, связанные с выпрямлением туловища, разведением рук в стороны и подъемом их вверх; выдоху - упражнения в сгибании туловища вперед, приседания, сведение и опускания рук. Для детей с НОДА характерны различные несовершенства речевого дыхания: слабый вдох и выдох, неэкономное и неравномерное распределение выдыхаемого воздуха, неравномерный, толчкообразный выдох и др., поэтому регулярные дыхательные упражнения для детей полезны не только как общеоздоровительное средство, но и как одно из условий формирования правильной, красивой речи.

В результате реализации занятий по логоритмике достигаются положительные эффекты: исправляются речевые дефекты, формируется основа для успешного освоения общеобразовательных программ и создаются условия для социализации детей в обществе [3].

Занятия по логоритмике, проведенные нами, демонстрируют впечатляющие результаты, раскрывающие потенциал этого метода для детей с различными потребностями:

Со стороны речи:

- Исправление и смягчение дефектов речи у детей с системным недоразвитием речи.
- Повышение уровня произносительной культуры, стимулирование развития фонематического слуха.
- Развитие артикуляционной моторики, что способствует более четкой и правильной речи.

На уровне движений:

- Улучшение двигательных способностей у детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата.
- Повышение координации движений, способности ощущать ритм и выражать его в движениях.
- Развитие пространственной ориентации и чувства ритма.

Психоэмоциональное развитие:

- Усиление впечатлительности, музыкального восприятия, активизирующее умственную деятельность детей.
- Развитие эмоциональной отзывчивости, способности выражать свои чувства в движениях и речи.
- Повышение самооценки и уверенности в себе.

Творчество и самовыражение:

- Появление потребности в красивом, выразительном движении, что развивает творческий потенциал и способствует самореализации.
- Развитие фантазии, воображения и способности к импровизации.

Опыт работы с детьми, демонстрирующий положительные результаты, подтверждает важность логоритмики для своевременной помощи детям, содействуя их гармоничному развитию в физическом, речевом, эмоциональном и творческом планах.

Список литературы:

1. Агапова И.А., Давыдова М.А. Лучшие игры и развлечения со словами. - М., 2006.
2. Бурлакина О.В. Комплексы упражнений для формирования правильного речевого дыхания. - СПб., 2012.
3. Григорьева, Л.Г. Дети с проблемами в развитии. – М.: Академкнига, 2002. – 213 с.
4. Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребёнка. - М.1973
5. Лопухина И.С. Речь, ритм, движение. - М., 2001.
6. Потапчук А.А., Овчинникова Т.С. Двигательный игротренинг для дошкольников. - СПб., 2002.
- Коррекционная педагогика. Научно - методический журнал. №2 (60), 2014.
8. Сиротюк А.Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения/ А.Л.Сиротюк.М.: ТЦСфера, 2003. - 288 с.

ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СРЕДСТВО АКТИВИЗАЦИИ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА**¹Елемесова А., ²Фейзулдаева С.А.**¹Жетысуский университет имени И.Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан²Алматинский гуманитарно-экономический университет, г. Алматы, Казахстан

Современное общество предъявляет к системе образования требования по всестороннему развитию личности, особенно это касается младшего школьного возраста, когда закладываются основы нравственности и этики. Это особенно важно в реалиях настоящего времени. Использование проектной деятельности позволяет повысить интерес обучающихся. Проектная деятельность становится одним из ключевых методов формирования духовно-нравственных качеств младших школьников. Активное участие в проектах позволяет детям применять нравственные ценности на практике, что усиливает их восприятие и усвоение.

Проектная деятельность обучающихся – это вид образовательной деятельности, основной задачей которой является проектный способ достижения цели через решение конкретной проблемы в условиях ограниченности срока и ресурсов, которая завершается практическим результатом в виде проекта. Проектная деятельность предполагает самостоятельное приобретение обучающимися знаний в процессе решения практических задач, требующих интеграции компетенций из разных предметных областей.

В 2024-2025 учебном году Министерство просвещения Республики Казахстан уделило пристальное внимание технологии проектной деятельности в обучении. Весь процесс обучения должен быть непрерывно связан с проектной деятельностью обучающихся. Поэтому использование проектной деятельности для активизации духовно-нравственных качеств является своевременным и актуальным методом воспитания подрастающих младших школьников.

Духовно-нравственное воспитание занимает центральное место в образовательной политике многих стран, так как формирование моральных качеств и гуманистических ценностей закладывает основу для формирования зрелой, ответственной личности. Цель данной статьи – рассмотреть, как проектная деятельность может стать средством активизации духовно-нравственных качеств личности младшего школьника и проанализировать результаты её использования в образовательной практике, для дальнейшего применения в воспитательной работе.

Духовно-нравственное воспитание в педагогической науке определяется как процесс формирования системы моральных ценностей, которая определяет поведение и отношение человека к другим людям и миру. В младшем школьном возрасте дети особенно восприимчивы к влиянию образовательной среды, а также к межличностным отношениям с учителями и сверстниками. Формирование моральных качеств, таких как доброта, честность, уважение, идёт через осознание ребёнком своих действий и их влияния на окружающих.

По мнению педагогов и психологов (Казакова, Виноградова, Смирнов), проектная деятельность является одним из эффективных методов формирования нравственных качеств [1]. Проекты могут выполняться индивидуально, а также в парах и в группах, что в свою очередь предполагает выполнение коллективной работы, это способствует развитию таких качеств, как сотрудничество, терпимость и готовность принять точку зрения других участников.

Проблеме нравственного развития посвящены труды А.Н.Ананьева, Л.С.Выготского, А.И.Рувинского, В.М.Коротова и т.д. Структура нравственной культуры как компонента духовной содержится в работах Б.Т.Лихачева. Вопросы взаимосвязи нравственного и эстетического воспитания школьников рассматриваются в работах К.В.Гавриловец, И.И.Казимирской.

Проектная деятельность обладает рядом преимуществ перед традиционными формами обучения [2]. В первую очередь, она предполагает активное участие ребенка в образовательном процессе, а также выполнение практических задач, что способствует лучшему осмыслению изучаемого материала. В проектной деятельности ребёнок учится действовать самостоятельно, но в то же время в коллективе, что развивает как личные, так и социальные качества.

Проекты могут быть направлены на изучение различных социально значимых тем: экологии, культурного наследия, традиций семьи и общества, что напрямую способствует развитию нравственных качеств [3]. Например, проекты, связанные с экологией, позволяют детям осознать важность заботы об окружающем мире и ответственности за свои действия. Проекты на тему

культурного наследия и традиций помогают детям формировать уважительное отношение к истории своей страны и других народов, развивать патриотизм и уважение к другим культурам [4].

Примером успешного проекта может служить проект «Наши традиции», где дети исследовали историю и обычаи своей семьи и региона, а затем делились своими находками с одноклассниками. Этот проект помог школьникам развить уважение к своей культуре и осознать значимость семейных ценностей.

Исследование проводилось на базе городской школы, где проектная деятельность используется как метод воспитания духовно-нравственных качеств младших школьников. В исследовании участвовали 60 обучающихся начальных классов (1-3 классы), их педагоги и родители.

Методология включала:

- анкетирование учащихся и родителей для выявления уровня духовно-нравственных качеств до и после реализации проектов;
- наблюдение за поведением детей в ходе выполнения проектов;
- интервью с педагогами для оценки эффективности применяемых методов.

Проекты были организованы на темы, касающиеся важнейших социальных и нравственных вопросов: «Моя семья», «Помощь природе», «Добрые дела для окружающих», «Помощь животным». Каждому проекту предшествовала подготовительная работа, где обсуждались цели и задачи, определялись роли участников и средства для выполнения проекта.

Анализ результатов показал, что проектная деятельность оказала значительное влияние на формирование духовно-нравственных качеств младших школьников. До начала проектов дети демонстрировали разный уровень осознания нравственных ценностей, однако по результатам проектов было выявлено повышение уровня социальной ответственности и эмпатии.

Учащиеся активно включались в проектную деятельность, с интересом воспринимали новые задания, в ходе которых им приходилось принимать решения, учитывать интересы других участников и понимать последствия своих действий. Родители и педагоги отметили положительные изменения в поведении детей, особенно в отношении взаимопомощи и готовности поддерживать других.

Так, в проекте «Добрые дела для окружающих» дети организовали несколько акций по сбору вещей для нуждающихся семей.

В проекте «Помощь природе» обучающиеся в апреле 2024 года готовили вместе с родителями кормушки для птиц из использованных старых вещей, после изготовления кормушек учащиеся с помощью учителей развешали кормушки в школьном парке.

Таблица 1 - Результаты эксперимента по проекту «Помощь природе»

Класс	Количество учащихся	Приняли участие в проекте «Помощь природе»	% участия
1А	20	12	60%
1Б	21	10	47,6%
2А	24	15	62,5%
3А	16	9	56,25%
3Б	21	14	66,7%
Итого	102	60	58,8%

Таким образом, 102 учащимся из контингента 1-3 классов, было предложено сделать проект совместно с родителями, выполнили проектные работы 60 обучающихся, что составило 58,8% от общего числа учащихся 1-3 классов.

По итогам проекта большинство участников выразили готовность продолжать подобные инициативы вне школьных проектов, что свидетельствует о глубокой внутренней работе над нравственными качествами.

Проведённое исследование подтверждает гипотезу о том, что проектная деятельность является эффективным средством активизации духовно-нравственных качеств личности младшего школьника. В процессе работы над проектами дети не только приобретают знания и умения, но и развивают в себе такие качества, как ответственность, доброта, взаимопомощь, эмпатия и уважение к окружающим. Проекты также помогают осознавать значимость общечеловеческих ценностей и формировать устойчивые нравственные ориентиры.

Проектная деятельность представляет собой мощный педагогический инструмент, способствующий формированию духовно-нравственных качеств младших школьников [5]. Активное участие детей в проектной работе помогает им не только усваивать новые знания, но и применять их в реальной жизни, что стимулирует осознание моральных принципов и укрепление личных ценностей.

Проекты, направленные на изучение социально значимых вопросов, таких как помощь нуждающимся, защита окружающей среды, уважение к традициям и культуре, позволяют детям усваивать моральные нормы через практическую деятельность и коллективное взаимодействие. Это даёт возможность младшим школьникам не только стать более сознательными гражданами, но и воспитать в себе черты характера, необходимые для полноценного существования в обществе.

Список литературы:

1. Виноградова Н.Ф. Проектная деятельность как средство духовно-нравственного воспитания младших школьников // Педагогика. – 2019. – № 7. – С. 89-93.
2. Казакова Е.В. Воспитание духовно-нравственных качеств личности младшего школьника через учебную деятельность // Научный вестник. – 2021. – № 5. – С. 110-115.
3. Смирнов А.В., Беляева Т.Н. Проектное обучение и его роль в нравственном воспитании детей // Вопросы образования. – 2020. – № 4. – С. 45-52.
4. Лопатина Е.И. Проектная деятельность в образовательном процессе: возможности и перспективы // Вестник образования. – 2020. – № 3. – С. 78-84.
5. Оспанова Г.С., Ыскак А.И., Кубенов М.А., Бозшатаева Г.Т., Турабаева Г.К. Организация проектной деятельности школьников // Международный журнал экспериментального образования. – 2016. – № 3-1. – С. 51-53; URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=9629>

ӘОЖ 373.3

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ДАРЫНДЫЛЫҒЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ

¹Жайлауова М.К., ²Жайлауова Г.К.

¹Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

²№130 Абай атындағы орта мектеп, Қызылорда қ., Қазақстан

Қазіргі заманғы білім берудің ең өткір мәселесі - сыни тұрғыдан ойлауға, ұтқырлыққа және туындайтын мәселелерге стандартты емес шешімдерге қабілетті, бәсекеге қабілетті оқушыларды даярлау. Бұл талаптар өмірдің экономикалық және әлеуметтік салаларында сапалы серпіліс жасауға қабілетті және біздің еліміздің халықаралық қоғамдастықтағы орнына әсер ете алатын кәсіби элитаны қалыптастыруды қажет етеді. Сондықтан, білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде дарынды балаларды табу, дамыту және қолдау проблемасы өте өзекті болып табылады.

Дарындылық - психиканың жүйелі әрі күрделі сапасы. Бір адамды екінші адаммен салыстыру бойынша бірінші адамда бар әрекеттер екінші адамнан жоғары болғанда, яғни, қол жеткізген нәтижелері ерекше жоғары сапада дамыған қабілеттерін анықтайды.

Қазіргі кезеңде қолданбалы зерттеулер мен педагогикалық практика басталатын бастапқы нүкте Д.Б.Эпифания мен В.Д.Шадриков өңдеген «дарындылықтың жұмыс тұжырымдамасы» болып табылады.

Дарынды баланың кез келген әрекетінде анық, жарқын, кейде жоғары жетістіктерімен ерекшеленетін және жетістіктерге ұмтылатын, ішкі ынтасы көрініп тұрады.

Қазіргі әлемде мемлекет пен жалпы қоғамда дарынды ұрпақты оқытуға және тәрбиелеуге қызығушылықтың артып келе жатқандығы белгілі.

Бастауыш сыныптағы дарынды балаларды қолдау және дамыту – болашаққа бағытталған ең маңызды әрекеттердің бірі. Қазіргі қоғамда осы жағдайларға байланысты мұғалімдерге дарынды баланың жеке басын дамыта отырып, оның қабілеттерін анықтауға ықпал ету міндеттеліп отыр.

Дарындылық - осы уақытқа дейін өздігінше дамып келе жатқан жүйелі сапа, адамның жоғары әрі ерекше деңгейлерге жету мүмкіндігін анықтай отырып, психика бойынша басқа адамдармен салыстырғанда әрекеттің бір немесе бірнеше түріндегі айрықша нәтижелер.

Жалпы, «дарындылық» ұғымының қалыптасуы бес тарихи кезеңнен тұрады:

- I кезең (көне заманнан ХІХ ғасырдың ортасына дейін). Дарынды адамды Құдай тандап, ерекше қабілетті дарытады.

• II кезең (Ағарту дәуірі). Джон Локк дарынды адамның білім ресурсы толығымен тәжірибеден және сыртқы дүниені сенсорлық қабылдаудан құрылады деп санады .

• III кезең (XIX ғасырдың II жартысы). Дарындылықтың шығу тегін табуға тырысу оның Құдайдың алдын-ала анықтауында, белгілі бір адамды таңдап алуында емес, туа біткен ерекшеліктер екендігі нақтыланды (Фрэнсис Гальтон).

• V кезең (XX ғасыр). Бұл кезеңнің идеяларына біршама өзгерістер енгізіліп, дарындылықты және интеллектіні анықтау үшін сынақтар пайда болып, жүргізіле бастады. А.Бинет пен В.Штерн әзірлеген 3 теорияда: революциялық, функционалдық, эволюциялық дамуды енгізу жұмыстары ретінде балалардың қабілеттеріне тұжырым жасалды. Ф.Айала, Дж.Кигер және В.Н.Дружинин генотип және қоршаған ортаның интеллектінің дамуына әсері; Дж.Гильфордтың интеллект құрылымының моделі; Д.Рензули дарындылықтың 3 сақиналы моделі туралы; Д.Б.Богоявленская мен В.Д.Шадриков дарындылықтың 2 белгісі: 1.Аспаптық; 2.Мотивациялық деген тұжырым жасады.

• V кезең (XXI ғасырдың басы). 2003 жылы кеңейтілген және «дарындылықтың жұмыс тұжырымдамасының» қайта қаралған басылымы, «дарындылық» және «дарынды бала» ұғымдарының анықтамалары берілген, шетелдік және отандық дарындылық саласындағы зерттеулер жүргізілген.

Іргелі білім беру мектепте оқу әрекетінің басым бағыты болып табылады. Әр баланың интеллектуалды және шығармашылық қабілеті ерекше, сондықтан оқушылардың әрқайсысына жеке көзқараспен қарап, қабілеттеріне көңіл бөлу қажет.

Бастауыш мектептегі оқу әрекеті барысында мұғалімнің назары көбіне артта қалған, яғни сабақты игере алмай жатқан оқушыларға ауып кетеді. Мұғалім оларды толығырақ оқытуға тырысады, балаға жаңа тақырыпты жеткізу үшін өткен материалды қайталап оқытуға мәжбүр болады, ал дарынды балалар назардан тыс қалады. Үлгермей жатқан оқушыларға да, дарынды оқушыларға да мұғалім тарапынан шығармашылық және интеллектуалдық қабілеттерін дамыту үшін әр балаға көмек қажет. Сонымен қатар оқушы қаншалықты дарынды болса да, оқушыны ары қарай шыңдап, үйрете түсу қажет екенін есте ұстаған жөн. Оны жұмыс істеуге, өз бетінше шешім қабылдауға үйрету маңызды. Мұндай баланы тәрбиелеу қиынырақ, оған табандылық, шыдамдылық және саналылық қажет екенін ескерген жөн. Баланы бастауыш сыныптан орындығынан бастап, шығармашылықпен таныстыру керек, барлық қажетті жағдайларды қарастырып, болашақ мықты ұрпақтың үлгісін көрсете алатын тұлға тәрбиелеуіміз қажет. Сондықтан заманауи білім беру жүйесін жетілдіруде дарындылықты ерте анықтау, тәрбиелеу және дарынды балаларды оқыту маңызды мәселелердің бірі болып табылады [1].

Дарындылық - жас ерекшеліктері нормалары мен психикалық дамудағы ілгерілеу немесе ерекше қабілеттердің дамуы. Бастауыш мектептегі балалар - жаңа ақпаратты қабылдап, қоршаған ортамен тығыз байланыс орнататын жас кезеңіндегі оқушылар. Оқушы мектеп табалдырығын аттаған сәттен бастап, өмірінде түбегейлі өзгерістер орын алатындықтан, ол өзі оқуда, білім алуда, айналасындағы ортасымен тіл-табысу қиындығы пайда бола бастайды. Сондықтан мұғалімнің міндетіне осы қиындықтардан алып шығу жатады. Бастауыш сыны мұғалімдері қарапайым және дарынды балалардың табиғи таланттарының мүмкіндіктері ашылу үшін шығармашыл, білімге құштар, даму мүмкіншілігі жоғары орта жасай алуы қажет. Бірақ мұндай балалар үлкендерден немесе сынып мұғалімінен барынша қолдау күтеді, қолдауды қажет етеді.

Бастауыш сыныптағы дарынды балалармен жұмыс кезінде төмендегідей бірнеше қиындықтар туындайды. Олар:

1. Балалардың әлеуметтік жауапкершілігінің жоқтығы;
2. Қызба мінезді болуы;
3. Жас ерекшелігі бірдей балалармен қарым-қатынасының дұрыс болмауы;
4. Танымдық қызығушылықтың тым көп болуы.

Б.М.Теплов өз еңбектерінде дарындылықты барынша айқын көрсетеді. Ол: «Дарындылық туралы ілімнің негізгі ұғымдарын белгілеген кезде қабілеттілік ұғымымен ұштастырған жөн», - деп тұжырымдады [2].

Психологиялық, педагогикалық әдебиеттерде дарындылық тұжырымдамасын зерттеу белгілі ғалым Н.С.Лейтестің есімімен тығыз байланысты. Ол дарынды балалардың жас ерекшеліктері олардың ақыл-ойларына, оның белгілі бір тұстарына байланысты болатынын атап өткен. «Қабілет - адамның мүмкіндіктерін анықтайтын жеке психикалық қасиеттер» екенін ғалым Н.С.Лейтес айқындап берген болатын. Сондай-ақ Н.С.Лейтес қабілеттер мен бейімділіктердің арақатынасы туралы мәселені дарындылықты зерттеудегі маңызды сәт ретінде қарастырған. Ол дарынды балалардың ақыл-ой қабілетін келесі бейімділіктермен бөліп көрсетті: зейінді шоғырландыруға және таным процесіне, эмоционалды сезінуге үнемі дайын болу; сезімталдықтың жоғарылауы: алынған білімнің сипаты және т.б.

Н.С.Лейтес үшін дарындылық ұғымы адамның жасына байланысты өз маңызын көрсетіп отырған. Бұл тұжырымдаманың белгілі бір түсіндірме мағынасы бар: ол баланың ерекше ақыл-ой қасиеттерінің жас ерекшеліктеріне және балалық шақтың ерекшеліктеріне тәуелділігін мойындауды көрсетеді. Баланың ерекше жоғары психикалық деңгейі мен ерте жетістіктері міндетті түрде дарындылықтың хабаршысы бола бермейді. Олар: уақытша және өтпелі болуы мүмкін. Н.С.Лейтестің зерттеулерінің негізгі әдістері: бақылау, әңгіме, өмірбаяндық әдіс, табиғи эксперимент, әрекет өнімдерін талдау. Бұл еңбек жалпы психикалық даму үшін осы ерекшеліктердің маңыздылығы тұрғысынан мектептегі балалық шақтың негізгі кезеңдерінің ерекшеліктерін талдауға арналған. Әрі қарай Н.С.Лейтес оқушылардың жас ерекшеліктерін дамытудың нұсқаларын қарастырады: бастауыш мектеп жасындағы ерте психикалық өсу жағдайлары, жасөспірімдердегі ақыл-ой дамуының салыстырмалы түрде артта қалу немесе озып кету жағдайлары және ерте жастағы жедел даму жағдайлары. Жалпы ақыл-ой қабілеттерінің көріністері мен жасқа байланысты өзгерістердің терең байланысы үнемі атап өтіледі. Жүйке жүйесінің түріне, сондай-ақ көркемдік немесе ойлау түріне байланысты жеке типтік айырмашылықтар келтірілген, интеллектуалды және жеке дамудың өзара әсері көрсетілген. Сонымен бірге автор «дарындылықтың жұмыс тұжырымдамасын» ұстанады [3].

Әрбір баланың даму қарқыны жеке, бұл процесте алға жылдам жылжулар мен баяулаулар болуы мүмкін, дегенмен әр жас кезеңінің өзіндік артықшылықтары мен бірегейлігі бар. Бұдан «жасқа байланысты дарындылық» бар екендігі шығады. Жасқа байланысты дарындылықтың жарқын көріністері көрнекті қабілеттердің өсуіне негіз болады.

А.Г.Петровский «маңызды бірнеше қабілеттер» деп аталатын дарындылықтың құрылымын қарастырды. Ол былай деп атап өтеді: «Тұлғаның ең бірінші ерекшеленетін қасиеті – зейінділік, байсалдылық, еңбекке үнемі дайын болу. Жоғары дарынды бала тұлғасының екінші ерекшелігі біріншімен тығыз байланысты: оның еңбекке дайындығы, еңбекке бейімділікке, еңбексүйгіштікке, басылмайтын еңбек қажеттілігіне айналады. Үшінші топтағы белгілер интеллектуалдық әрекетке тікелей байланысты: бұл ойлау ерекшеліктері, ойлау процестерінің жылдамдығы, ақыл-ойдың жүйелілігі, талдау және жалпылау мүмкіндіктерінің артуы, ақыл-ой әрекетінің жоғары өнімділігі» [4].

Л.С.Выготский қабілеттердің жоғарылау деңгейін қарастыра отырып, оқыту дамуды ілгерілетеді және баланы оқытқан жағдайда ғана жүзеге асады деген ұстанымды ұсынды. Жакын даму аймағына негізделген оқыту ғана дамытушы болып табылады. Сондықтан Л.С.Выготский дарындылықты тиісті іс-әрекетте дамитын немесе ол болмаған жағдайда деградацияға ұшырайтын қабілеттердің генетикалық анықталған құрамдас бөлігі ретінде қарастырады [5].

А.М.Матюшкин «Дарындылық жұмбақтары» атты кітабында: «Дарындылық дегеніміз не? Дарындылық сирек кездесетін жеке сыйлық па, әлде әлеуметтік шындық па? Дарынды балаларға қалай қарау керек? Олар арнайы зерттеу мен тәсілді қажет ете ме?» деген сұрақтарға жауап іздейді. Автор осы мәселе бойынша зерттеулердің даму тарихына, сондай-ақ өз жұмыстарына сүйене отырып, өзінің тұжырымдамасын баяндайды, талантты балаларға практикалық көмек көрсету үшін нақты материал келтіреді. Кітап дарынды балаларды тәрбиелеуде қиындықтарға тап болған мұғалімдерге, практикалық психологтарға, ата-аналарға, сондай-ақ оқырмандардың кең ауқымына арналған [6].

А.М.Матюшкиннің шығармашылық дарындылығы тұжырымдамасының негізгі аспектілері қазіргі ғылыми әдебиеттерде, Ресей психология институтының дарындылық психологиясы зертханасында бастау алған. Шығармашылық дарындылық тұжырымдамасына сәйкес дарындылық туралы негізгі идеялар тұжырымдалған, оның әр түрлі жас кезеңдеріндегі негізгі компоненттер, құрылым және даму, көріністердегі зерттеу белсенділігінің рөлі балалар мен оқушылардың шығармашылық дарындылығын дамыту, балалардың мектеп дарындылығын анықтау және дамыту тәсілдері оқыту. Жеке тұлғаның дарындылығын көп өлшемді ретінде түсіну жеке әлеует пен сыртқы ортаның өзара әрекеттесу процесінде көп деңгейлі дамып келе жатқан жүйе жаңа жорықтарды құрудың теориялық негізін жасайды әр түрлі типтегі балаларды анықтау, дамыту және оқыту және дарындылық деңгейлері. Дарындылармен жұмыс істеудің негізгі мақсаты оқушыларды едәуір жетістіктерге жеткізу, сонымен қатар қабілеттерінің жоғары деңгейіне және шығармашылық ізденіске деген ұмтылысына сәйкес әлеуетті мүмкіндіктерін ашу үшін жағдай жасау. Қолданбалы аспект дамуда дарынды балаларды оқыту, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу және оларға кеңес беру әдістері мен бағдарламалары жас дамуының әртүрлі кезеңдерінде жүзеге асырылуы мүмкін.

Балалық және мектеп жасындағы жалпы дарындылық - психикалық дамудың маңызды факторларының бірі. Арнайы жан-жақтылықтың, шығармашыл дамудың жалпы негізі- дарындылық. А.М.Матюшкин ұсынған құрылымдық-динамикалық модель жалпы балалық шақтағы дарындылықты, жоғары шығармашылық әлеуетті, эмоционалды өзара әрекеттесу нәтижесінде, психикалық дамуы, танымдығы, мотивациясы, жігерлігі, өзін-өзі бағалау және басқа да осыған ұқсас жеке тұлғаға қоршаған

ортаның қасиеттері мен шарттары, құрылымдары, қолайлы ішкі алғышартты баланың әрі дамытуды анықтайды [6].

А.И.Савенков қазіргі білім беру ортасындағы балалардың дарындылығын диагностикалау және дамыту мәселелеріне арналған «Балалардың дарындылық психологиясы» атты оқулық жазған. Оқулық осы саладағы бірқатар маңызды сұрақтарды қамтуды мақсат етеді: Балалардың дарындылығы дегеніміз не? Оны қалай анықтауға болады? Керемет жетістіктерді болжауға бола ма? Баланың жеке басының әлеуетін қалай дамытуға болады? Осы мәселеге сәйкес кітап материалы құрылымдалған. Оқулықта студенттер мен мұғалімдерге де, ата-аналарға да көмектесетін дарындылықты диагностикалаудың бірқатар әдістері мен әдістемесі келтірілген. Соның ішінде «Дарындылық картасы» атты әдістемесін қарастырайық. Бұл әдістің ерекшелігі-нәтижелерді өңдеуді жеңілдету үшін әр бөлімнен бірнеше сұрақтар алынып, қысқартылды, сонымен қатар түйіндеме бойынша жұмысты жеңілдету үшін «сауалнама» енгізілді, бұл оның алған ақпаратын салыстырмалы түрде жүйелеуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс ата-аналар мен мұғалімдерге арналған. Техниканың жас диапазоны 5-тен 10 жасқа дейін. Ол екі негізгі функцияны орындауға арналған.

Бірінші және ең маңызды функция - диагностика. Бұл әдіс баланың әртүрлі қабілеттері мен таланттарының дәрежесін, сондай-ақ қазіргі уақытта қай түрдің басым екендігінің сандық сипатын бағалауға мүмкіндік береді. Егер алынған он бағаны салыстыратын болсақ, онда сіз тек сіздің балаңызға, оның жеке талантына тән дамудың «портретін» көре аласыз.

Екінші функция - даму. Баланы бағалау нәтижелерін оның болашақ даму бағдарламасы ретінде қарастыруға болады. Сізде бұрын байқамаған нәрселерге назар аудару және одан да құнды нәрселерге назар аудару мүмкіндігі бар[7].

Әрине, бұл әдіс балалардың талантының барлық көрінетін сәттерін қамтымайды. Алайда бұл бірегей әдістеменің рөлін жокқа шығармайды. Бұл әдіс баланың дарындылығын диагностикалау әдістері кешенінің құрамдас бөліктерінің бірі ретінде қарастырылуы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Савенков А.И. Концепция детской одаренности. Развитие детской одаренности в современной образовательной среде: Материалы Всероссийской научнопрактической конференции с международным участием, Арзамас. 22–24 мая 2008 г. / АГПИ им. А.П. Гайдара. Арзамас, 2008.
2. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий. М; 1961. - С. 9-20.
3. Лейтес Н.С. Возрастная одаренность школьников. М; 2000.
4. Петровский А.М. История психологии.- М.:Педагогика, 2004.-448б.
5. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. М.:СОЮЗ, 1997.
6. Щепланова Е.И. Концепция А.М.Матюшкина о творческой одаренности как предпосылке развития творческой личности. Акмеология образования. Психология развития. М., 2018.- Т. 7.
7. Савенков А.И. Психология детской одаренности: учебник для среднего профессионального образования / А. И. Савенков. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2024. -334 с.

ӘОЖ 373.1

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Жакыпбекова А.К.

Бауыржан Момышұлы атындағы жалпы білім беретін мектеп, Қарағанды қ., Қазақстан

*«Бала дамуының ең шарықтау шегі – бұл тіл мен ойдың шығармашылығы»
(Л.Выготский)*

«Адам ұрпағымен мың жасайды» - дейді халқымыз. Ұрпақ жалғастығымен адамзат баласы мың емес миллиондаған жылдар жасап келеді. Жақсылыққа бастайтын жарық жұлдыз – оқу. Қазіргі мектеп мұғалімдерінің алдында тұрған басты міндет – оқушылардың шығармашылық білім дағдыларын қалыптастыру. Шәкәрім Құдайбердіұлы «Адамның жақсы өмір сүруіне үш сапа негіз бола алады, олар барлығынан басым болатын адал еңбек, мінсіз ақыл, таза жүрек.

Бұл сапалар адамды дүниеге келген күннен бастап тәрбиелейді» деп есептейді: Ұрпақ тәрбиесі – бұл болашақ тірегі, мемлекеттік маңызды іс. Міне, өз ұрпағының өнегелі, өнерлі, еңбексүйгіш, абзал азамат болып өсуі үшін халық педагогикасының негізгі мақсатын шығармашылықпен оқу – тәрбие үрдісіне тиімді пайдалану әрбір ұстаздың міндеті болып табылады. Сондықтан, ұстаз-мұғалімдер қауымының алдына өте үлкен міндет жүктелді. Бүгінгі таңда жас ұрпаққа пәнді тиімді ұғындырудың

бірі – жаңа технология негіздері болып табылады.

Қазіргі кезде білім беру саласында болып жатқан ауқымды өзгерістер түрлі ынталы бастамалар мен түрлендірулерге кеңінен жол ашылуда. Осы тұрғыдан алғанда, ұрпақ тәрбиесімен айналысатын әлеуметтік – педагогикалық қызметінің тиімділігін арттыру, оны жаңа сапада ұйымдастыру қажеттігі туындайды. Бұл үшін мұғалімдердің инновациялық іс - әрекеттің ғылыми - педагогикалық негіздерін меңгеруі мақсат етіледі. Ал жаңа технологияны пайдалану міндетті деңгейдегі білімді қалыптастыра отырып мүмкіндік деңгейге жеткізеді. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімдерінің біліктілігін көтеру мен шығармашылық, педагогикалық технологияларды меңгерудің маңызы зор. Оқытудың жаңа технологиясы дегенде, еі алдымен, педагогикалық технология деген ұғымды түсіну керек. Оқыту, білім беру тәжірибесі педагогикалық үрдістің сапасын үнемі арттырып отыруды талап етеді. Осыған байланысты ғылым мен тәжірибеде педагогикалық үрдістің сапасын көтерудің бай тәжірибесі жинақталған. Педагогикалық технология терминінің анықтамаларын көптеген авторлар өз түсінігі мен өз санасында қалыптасқан көзқарастарын қалыптастырған:

- «Технология» - қалыпты өзгерту, өңдеу әдістері, өнері, шеберлігі, іскерлігі жөніндегі ғылым жиынтығы.(В.М.Шепель)

- «Педагогикалық технология» - жоспарланған оқыту нәтижелеріне жету процесін сипаттау болып табылады.(И.П.Волков)

- Педагогикалық технологиялардың даму сатыларын жан – жақты қарастырып зерттеген ресейлік ғалымдар – Ф.А. Фрадкин, Е.Ю.Рогачева, Л.И. Богомолова,

Педагогикалық технологияның тиімділігі:

1. Оқушы өздігінен жұмыс істеуге мүмкіндік алады, соған дағдыланады;
2. Оқушының жеке қабілеті анықталады;
3. Іштей бір – бірінен қалмауға тырысып талпынады;
4. Тапсырмалық күрделену деңгейіне сәйкес оқушының ойлау, орындау қабілеті артады.
5. Өзін – өзі тексеруге дағдыланады;
6. Мұғалім жекелеген оқушыларға көмектесуге мүмкіндік алады.
7. Орындау қабілетіне қарай бағаланады.

Бастауыш білім – үздіксіз білім берудің баспалдағы.Мұғалімнің негізгі ұстанған мақсаты-білімнің жаңа үлгісін жасап, белгілі бір көлемдегі білім мен білік дағдыларын меңгерту, оқу мен тәрбие үрдісін ұйымдастырудың сан түрлі жаңа әдіс- тәсілдерін іздестіру, жаңа технологияларды сабаққа тиімді пайдалана білуі, бір сөзбен айтқанда оқу үрдісін дамыту. Бүгінгі білім беру ісінің мақсаты - тек білім ,білік дағдыларын меңгерту ғана емес, өзін-өзі дамытуға ұмтылатын, ақылды, алғыр, ой-өрісі кең, ақпарат көздерін өз бетімен қолдана алатын, қабілетті де талантты, жастарды тәрбиелеу. Үнемі дамып, өзгеріп отыратын баланың ішкі болмысы мен табиғатын қалыптастыруда мұғалімнің ықпалы ерекше.

Жаңа технологияны жүзеге асыру, тиімділігіне қарай пайдалану үшін, әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық мақсат мүддесіне байланысты. өзінің шеберлігіне байланысты тандап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыруда мұғалім белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, алдындағы шәкірттерін бағалауы ерекше орын алады. Жалпы алғанда, жаңа технологиялардың 40 астам түрлері бар.

Оқушы тұлғасының дамуына, қабілетінің артуына жаңа технологиялар айтарлықтай ықпал жасайтыны сөзсіз және бұл қазіргі таңдағы білім беру жүйесінің дамуындағы елеулі бағыт. Сондықтан да болар қазіргі кезде біздің ұстаздар да осы жаңа технологиялар элементтерін өздерінің тәжірибелерінде пайдаланып жүр.

Модуль белгілі бір жүйенің өзіндік бөлшегі (С.И.Ожегов). Модульдік оқыту технологиясының ерекшелігі тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық процестерді арнайы жасалған оқу және танымдық жағдайлар арқылы дамытуға, тұлғаның қажеттілігін қанағаттандыруға белсенді сөздік қорын дамытуға бағытталуы. Бұл технология тұлғаның даму ерекшеліктері туралы психологиялық ғылым мәліметтеріне, тұлғаның қызығушылық аясын дамытуға, тұлғаның танымдық құрылымын дамыту ерекшеліктеріне негізделген.

Болашақта өркениетті дамыған елдер қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Өйткені, тәуелсіз Қазақстанды дамыған бәсекеге қабілетті елу елдің қатарында, терезесін тең ететін білім. Сондықтан қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдына оқу үрдісін технологияландыру мәселесін қойып отыр. Мектеп өміріне еніп отырған жаңа технологиялардың ерекшелігі өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан-жақты дамыту. Соның ішінде мүмкіндігі шектеулі оқушылардың дамуына да жаңа технология элементтерін пайдалану өз әсерін тигізуде. Бастауыш мектеп- оқушы тұлғасы мен

санасының дамуы қуатты жүретін, ерекше құнды, қайталанбас кезең. Сондықтан бастауыш білім үздіксіз білім берудің алғашқы баспалдағы, қиын да жауапты іс. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс- тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде. Қазіргі заманның талабына сай болу және жаңа формация мектебінде жұмыс істеп жүрген педагогтардың алдында тұрған проблемаларды шешу негізгі мақсат болып табылады, олар: баланы оқи білуге үйрету; баланы ойлауға үйрету; баланың өзін- өзі тұлға ретінде дамуына жағдай жасау.

Сын тұрғысынан ойлау сабақтарының құрылымы /қызығышылықты ояту, мағынаны ажырату, ой толғаныс. Осы жобамен жұмыс жасау барысында мұғалім оқушының өзін ізденуге жетелейді, ойлануға үйретеді. Педагогикалық технология оқушылардың жеке басын дамыту мен білім беру мақсатына жету жолындағы педагогикалық қызметтің, іс- әрекеттің жүйелі дамып отыратын жобасы ретінде оқушы белсенділігін арттыруды көздейді. Ал, оқушы белсенділігінің артуы оны шығармашылыққа жетелейді.

Шығармашылық дегеніміз адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға, жаңалық ашуға, жаңа тәсілдер табуға ұмтылуы, ізденуі. Шығармашылық қабілет әр баланың табиғатында болуы мүмкін. Біздің міндетіміз оқушыға оның бойында жасырынып жатқан мүмкіндіктерін ашып көрсету. Өз тәжірибемде бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін, сабақта және сабақтан тыс уақытта дамытуда Сын тұрғысынан ойлау жобасының көптеген әдіс- тәсілдерін қолданамын:

- ❖ Тақырыпты мазмұнына қарай жинақтау, арнаулы бір тақырыпқа пікірталас тудыру/ой қозғау, «инсерт» кестесі;

- ❖ Берілген тапсырманы түрлендіру бағыттағы жұмыс / эссе, шығарма, сауаттылықты ашатын хаттар т.б стратегиялар/әңгіменің ұқсастығын салыстыру, бөліктерге бөлу, ат қойғызу;

- ❖ Мәтіндегі ұқсастық пен айырмашылықты табуға / Венн диаграммасы, аялдамамен оқу стратегиясы;

- ❖ Қиялдау арқылы сурет салғызу /сурет салу стратегиясы;

- ❖ Кейіпкерге мінездеме беру өз ойын жазғызу / авторға, кейіпкерге хат жазу стратегиясы;

- ❖ Шығармада екі кейіпкердің қарама қарсы элементтерін сипаттау қарама-қайшы элементтер стратегиясы;

- ❖ Өлең шумақтарын құрастыру / 5 жолды өлең.

«Сын тұрғысынан ойлау» бағдарламасының модулдерін ұтымды пайдалану оқушылардың шығармашылық қасиетін анықтауда, күшейтуде, оқытудың тиімділігін, сапасын арттыруда ерекше маңызды.

Бұл бағдарламаның мақсаты барлық жастағы. соның ішінде бастауыш сынып оқушыларының кез келген мазмұн түсінікке сыни тұрғыдан қарап, ең керекті пікір, ұйғарым тандауға, шешім қабылдауға үйрету. Оқушылардың білім деңгейін көтеруге, шығармашылыққа баулуға, ойларын еркін айтуға жетелеу.

Сын тұрғысынан ойлау сынау емес, шындалған, бірін- бірі толықтырған ойлау. Ең бастысы жекелей, топта, сыныпта оқушылардың білім деңгейін көтеруге ретімен сұрыптап қолданған стратегиялардың қай қайсысы болсын сабақтың сапасын арттыруда үлесі зор. Жаңа білімді қабылдау, бекіту, іскерлік пен дағдыны тәрбиелеу барысында жұмыс жүйесін, оқушылардың дербес белсенді әрекетін дамытуда, өздік жұмысының тиімділігін арттыруда «Сын тұрғысынан ойлау» барысындағы әдіс-тәсілдер білімді меңгертудің әр түрлі кезеңінде қолдануға болатынын тәжірибе көрсетті.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту бағдарламасы ұстаз бен оқушыны ізденуге жетелейтін, шығармашылық шабыт беретін, болашаққа деген үмітті арттыратын бағыт.

Әр оқушыда өзін өзі дамыта, жетілдіре бақылай алатын дағды қалыптастыру, соған сәйкес өз бетінше білім алуға үйрету, дамудың ең биік шыңына жету болып табылады. Яғни, ең алдымен, шығармашылық ойлау нәтижесінде жаңалық ашылады, тұлғаның дамуы жеделдейді. Оқушы ойын осылайша шынға мүмкіндік туады.

Сын тұрғысынан ойлауды үйрету үшін мына шараларды білу қажет:

1. Сын тұрғысынан ойлауды үйрету үшін уақыт керек.
2. Оқушыларға ойланып, толғануға, ойын шық айтуға рұқсат беру.
3. Әр түрлі идеялар мен пікірлерді қабылдау.
4. Үйрену барысында оқушылардың белсенді іс әрекетін қолдану.
5. Кейбір оқушылардан жауабының, сынының дәлелді, дәйекті болуын талап ету.
6. Сын тұрғысынан ойлауды бағалау.

Сын тұрғысынан ойлау технологияларын пайдалану нәтижесінде қазіргі оқушының:

- Сабаққа қызығушылығы артады;

- Нақты өз деңгейінде бағаланады;

- Жеке қабілеті айқындалады;
- Өз бетімен жұмыс істеуге үйренеді;
- Даму мониторингі айқын көрінеді;
- Сын тұрғысынан ойлау сабақтарының алғы шарттары:
- Сабақты белсенді өткізіп, әр баладан еркін жауап алуға жағдай жасау;
- Сенімділікке тәрбиелеу үшін баланың жауабын санмен бағалау:
- Қиялын дамыту үшін «Менің ойымша» деген жауапқа дағдыландыру;
- Әр түрлі жауапқа бірдей қарау, жақсысын мадақтап, жаманын сынамау;
- Тіл байлығын дамыту үшін қалайда жауабын соңына дейін тыңдау;
- Жауап беруге тілек білдірмеген баланың өз еркінсіз, кинап сұрамау;
- Жеке тұлға ретінде «Мен» деген рөлін көтеру, өз пікірін қалыптастыру.

Өз іс-тәжірибемде жаңа технология арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастырып, шығармашылыққа баулуға көп көңіл бөлемін. Оқушыларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту-бүгінгі күннің басты талабы. Осы талап тұрғысынан алғанда оқу -тәрбие үрдісін ұйымдастырудың сан түрлі әдіс-тәсілдерін іздестіру жаңа технологияларды тиімді пайдаланудың маңызы ерекше. Қазіргі ұстаздар қауымының алдында тұрған үлкен мақсат-өмірдің барлық саласында белсенді, шығармашылық іс-әрекетке қабілетті, еркін және жан-жақты жетілген тұлға тәрбиелеу. Өмірдегі сан алуан қиындықтарды шеше білу тек шығармашыл адамның қолынан келеді.

Оқушылардың белсенділігін шығармашылығын, арттыруда танымдық шығармашылық сабақтарды өткізудің, оқушының өз бетімен ізденіп, шығармашылық ой-өрісін арттыруда алатын маңызы ерекше.

Қандай технологияны пайдаланған кезде де оқушының белсенділігі, мақсатқа ұмтылуы, ақпаратты өзі іздеп табуы, шапшағандығы мен еркіндігі, шығармашылдығы, көңіл-күйінің көтеріңкі болуы қамтамасыз етіледі. Қорыта келгенде қазіргі кезде мектептерде жиі қолданылып отырған жаңа технологиялар ойлауды дамыту, қабілетті қалыптастыруға бағытталған әдіс-тәсілдер. Оқушыларымыздың сабаққа деген қызығушылықтары артып, сыныптың білім сапасы көтерілді. Егер де жаңа технология элементтері сабақта өз дәрежесінде ұйымдастыра білсек, өз нәтижесін береді деп ойлаймын.

Әдебиеттер тізімі:

1. Иманбекова Б., Әбдіреймова К, «Сабақ оқытудың негізгі формасы». Алматы, 2003 жыл.
2. Ж. Садыбекова «Оқу -тәрби үрдісінде ақпараттық-коммуникациялы технологияны қолдану қажеттілігі» №4-2008 жыл
3. «Бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастырудағы инновациялық технологиялардың ролі мен маңызы» Республикалық ғылыми- практикалық конференция материалдары (30 сәуір 2008 жыл)
4. Ералиева М. Оқытудың қазіргі технологиялары / М. Ералиева // Бастауыш мектеп. – 2006. - №5.
5. Абдрахманова К. Төменгі жастағыларды оқыту ерекшеліктері / К.Абдрахманова // Бастауыш мектеп. 1989. - №9.

ӘОЖ 371.3

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТІ ЖАҢҒЫРТУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Жақсылық Л.Т., Смагулова Н.К.

Мағжан Жұмабаев атындағы гимназия КММ, Қарағанды қ., Қазақстан

Цифрландыру білім беру саласындағы маңызды үрдістердің бірі ретінде соңғы жылдары қарқынды дамып келеді. Бұл үдеріс білім алушылар мен оқытушылар арасындағы өзара әрекеттестік, білім беру ресурстарын қолдану, оқу мазмұнын жеткізу әдістерін түбегейлі өзгертуде. Цифрландырудың негізгі мақсаты – білім беру процесін тиімді, қолжетімді әрі икемді ету.

Ұғымды таратыңқырасақ – қашықтан берілетін білім жүйесі осы күннің шындығына айналды. Бұрын оны белгілі деңгейде ғана енгізсек, енді жаппай қолданудың кезеңі туды.

Бұл – нақты мәселені нақты шешудің жолы. Сондай-ақ Президент Қ.К.Тоқаев айтқандай, жаңа жағдай «жұмыстың тәсілі мен мазмұнын түбегейлі өзгертуде». Мемлекет басшылығы да, сала басшылығы да осы жауапкершілікті жіті түсінеді және соған сай амалдар жасап та жатыр. Сондықтан

еліміздің білім-ғылым саласындағы бай тәжірибесі бұл қиындықтан да сүрінбей өтуге мүмкіндік береді [1].

Цифрлық технологияларды дамыту мен енгізудің қуатты драйвері ретінде күтпеген жерден және бірден толық қуатқа қосылды.

Төтенше жағдай қашықтықтан оқытуды белсенді енгізуге ықпал етті. Е.А.Кашина атап өткендей: «оқушылардың дағдыларына қойылатын талаптар өзгерді, өйткені тек оқу, жазу және санау ғана емес, деректер ресурстарын ұйымдастыра білу, жемісті ынтымақтастық, ақпаратты жинау, бағалау және пайдалану қажет» [2].

Осылайша, қазіргі заманғы адамда жалпыадамзаттық мәдениеттің элементі ретінде және қоғамда жайлы өмір сүрудің міндетті шарты ретінде ақпараттық мәдениеттің болу қажеттілігі туралы айтуға болады және оны қалыптастыру білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Білім беруде цифрландыру өмір бойы life-long-learning — оқыту деп аталатын оқыту процесінің үздіксіздігін қамтамасыз етуге, сондай-ақ оны advanced — learning technologies - ілгері оқыту технологиялары негізінде дараландыруға бағытталған. Бұл терминнің нақты анықтамасы әлі жоқ, бірақ оған жеке оқушының жеке пәндерді игеру процесі туралы үлкен мәліметтерді оқытуда қолдану және көбінесе оларға негізделген оқу процесін автоматты түрде бейімдеу жатады; виртуализацияны, кеңейтілген шындықты және бұлтты есептеулерді қолдану және басқа да көптеген технологиялар.

«Цифрландыру» терминінің өзі ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуына байланысты пайда болды. Давоссе Клаус Шваб 1960-1980 жылдардағы алғашқы цифрлық революцияны «өнеркәсіптік» деп атай отырып, оның катализаторы жартылай өткізгіш компьютерлердің, 60-70-ші жылдары — дербес компьютерлердің, 90-шы жылдары — интернет желісінің дамуы болды деп санайды [3]. Автор Төртінші өнеркәсіптік революцияның жақындауын алдын-ала анықтады, ол «қарапайым» және мобильді интернетке, шағын құрылғыларға, жасанды интеллекттің дамуына байланысты цифрлық болады.

Экономиканың түрлі салаларында «цифрлық экожүйе», «цифрлық орта», «цифрлық қоғамдастық», «цифрлық экономика», «білім беруді цифрландыру» ұғымдары енгізілуде. Білім беруді цифрландыру еңбек нарығындағы, білім беру стандарттарындағы өзгерістерге, халықтың жаңа құзыреттерін қалыптастырудағы қажеттіліктерді анықтауға алып келеді және білім беру процесін қайта ұйымдастыруға, педагогтың рөлін қайта қарастыруға бағытталған. Бір жағынан, цифрландыру мектептің бұрынғы әдістемелік негізін бұзады, екінші жағынан, ақпараттың әр түрлі формаларында, тек мәтін түрінде ғана емес, сонымен қатар дыбыстық, визуалды түрде де қол жетімділігін тудырады. Ақпараттың қол жетімділігі үнемі іздеуді және тиісті және қызықты мазмұнды таңдауды, оны өңдеудің жоғары жылдамдығын қажет етеді. Демек, білім беруді цифрландыру оның түбегейлі, сапалы қайта құрылуына алып келеді. Мұғалім жаңа технологиялық құралдарды және іс жүзінде шексіз ақпараттық ресурстарды қолдануды үйренуі керек.

Виртуалды шындық технологиялары бір жұмыс орнына байланбаған цифрлық тренажерларды қолдану мүмкіндігін жасайды, бұл зерттелетін технологиялардың ауқымын кеңейтеді. Мобильді оқыту технологиялары кез келген уақытта және кез келген жерде оқуға мүмкіндік береді.

Білім алушылардың жаңа ұрпағы (z ұрпағы) цифрлық технологиялар, оның ішінде білім беру маңызы бар цифрлық технологиялар (В.И.Блинов) қалыптастыратын цифрлық ортада өмір сүреді: телекоммуникациялық технологиялар, үлкен деректер, үлестірілген тізілім жүйелері, жасанды интеллект, робототехника компоненттері, сымсыз байланыс технологиялары, виртуалды және толықтырылған шынайылық технологиялары, бұлтты технологиялар, электрондық сәйкестендіру және аутентификациялау технологиялары, мамандандырылған білім беру мақсатындағы цифрлық технологиялар. Кәсіптік білім беру саласын цифрлық трансформациялау үрдістері кәсіби қызметті табысты іске асыру үшін педагогтен АКТ-құзыреттіліктің жоғары деңгейін талап етеді, өйткені дәл осы педагогтар жас ұрпақты қазіргі цифрлық қоғамдағы өмір мен қызметке одан әрі дайындауға бағытталған.

Бүгінгі таңда көптеген ғалымдар білім беруді ақпараттандыру кезеңінің аяқталуы туралы айтады. Барлық деңгейдегі білім беру мекемелері компьютерлік техникамен жабдықталған, педагогтар оқу процесінде АКТ пайдалану бойынша дайындықтан және қайта даярлаудан өтті. Қазіргі элем технологиялар дамуының жаңа деңгейіне өтті. Қоғам дамуының жаңа кезеңі «цифрландыру» деп аталды, оны қазіргі заманғы үрдіс және ақпараттандыру процесін алмастыратын білім беруді модернизациялаудың басым бағыты деп те атайды.

Цифрландырудың білім беру саласына әсері бірнеше бағытта көрініс табады:

1. **Оқыту мен оқуды дербестендіру.** Цифрлық технологиялар арқылы әрбір оқушының білім деңгейі мен жеке ерекшеліктеріне сәйкес оқыту бағдарламалары жасалады. Бұл оқыту процесін жекелендіріп, әр оқушының өз қарқынымен білім алуына мүмкіндік береді.

2. **Қашықтықтан оқыту.** Цифрлық технологиялар қашықтықтан білім алу мүмкіндігін кеңейтеді. Онлайн курстар мен платформалар арқылы кез келген оқушы өзіне қажетті білімді әлемнің кез келген нүктесінен ала алады. Бұл әсіресе пандемия кезеңінде маңызды болды.

3. **Оқытушылардың кәсіби дамуы.** Оқытушылар үшін цифрлық технологияларды меңгеру – кәсіби біліктілікті арттырудың бір жолы. Білім беру платформалары мен онлайн ресурстар арқылы олар үздіксіз білім алып, өз тәжірибесін байыта алады.

4. **Білім беру ресурстарының қолжетімділігі.** Цифрландыру арқылы оқулықтар, бейнесабақтар, ғылыми мақалалар және басқа да оқу материалдары электрондық форматта қолжетімді болды. Бұл білім алушыларға қажетті ақпаратқа жылдам қол жеткізуге мүмкіндік береді.

5. **Тестілеу және бағалау жүйесі.** Цифрлық құралдар тестілеу мен бағалауды автоматтандырып, оқушылардың білім деңгейін нақты және жылдам анықтауға мүмкіндік береді. Электронды тестілеу жүйелері оқушылардың білімін әділ бағалауды қамтамасыз етеді.

Цифрландыру процесі цифрлық технологиялардың материалдық және әлеуметтік-гуманитарлық технологиялармен және практикамен, оның ішінде білім беру практикасымен терең жақындасуын білдіреді [4]. Т.В.Никулина мен Е.Б.Стариченко [5], білім беруде цифрландыру оқу процесінің үздіксіздігін қамтамасыз етуге бағытталған (life long learning), сондай-ақ оны оқытуда үлкен деректерді (big data), виртуализацияны, виртуалды және кеңейтілген шындықты (VR, AR), бұлтты есептеулерді, ұялы телефондарды қолдануды қамтитын жетілдірілген оқыту технологиялары (advanced learning technologies) негізінде дараландыру цифрлық технологияларды білім беруде нәтижелі қолдану, білім алушыларды дербес іздестіруге, ақпаратты іріктеуге қосу, жобалау қызметіне қатысу болашақ мамандарда ХХІ-ғасырдың құзыреттерін, оның ішінде АКТ-құзыреттерін қалыптастырады.

Цифрлық білім беру процесін құрудың ерекшелігі сандық технологияларды енгізу және пайдалану болып табылады, олардың көпшілігі мынадай дидактикалық қасиеттерге ие:

- жаһандық желіде әртүрлі ақпаратты іздеу еркіндігі;
- дербес (білім алушылардың қажеттіліктері мен ерекшеліктеріне сәйкес дербес күйге келтіру үшін шектеусіз мүмкіндіктер);
- интерактивтілік (оқу өзара іс-қимылы процесінде көп субъектілікті қамтамасыз ету);
- мультимедиа (ақпаратты қабылдаудың әртүрлі арналарын кешенді пайдалану);
- гипермәтіндік (мәтін бойынша еркін қозғалу, қиылысатын сілтемелерді пайдалану, ақпараттың анықтамалық сипаты және т.б.);
- субмәдениеттілік (цифрлық ұрпақ үшін әлемнің әдеттегі бейнесіне сәйкестік) [6].

Сандық технологиялар білім беру траекториясын, әдістерін, нысандарын және әрбір білім алушы үшін білім беру материалын меңгеру қарқынын дараландыруды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді [5].

Сонымен қатар, бүгінде цифрлық білім беру процесінде техникалық құралдар мен мамандандырылған интерактивті жабдықтарды (ДК, ноутбуктер, планшеттер, робототехникалық жиынтықтар, интерактивті тақталар, электрондық флипчарт, интерактивті панель, интерактивті құмсалғыш, интерактивті еден, интерактивті текшелер және т.б.) пайдалануға негізделген цифрлық білім беру технологиялары (аралас оқыту, мобильді оқыту, геймификациялау, қашықтықтан білім беру технологиялары, электрондық (онлайн) оқыту және т.б.) маңызды рөл атқарады.

Мұндай сандық білім беру жүйесі тәуелсіз жұмысты білдіреді, бала жастайынан бастап білімге ұмтылуы керек екенін түсінеді. Мұндай білім болашақта адамның мінезін күшейтеді. Мұғалімдердің шамадан тыс қамқорлығынсыз оқушы жоғары нәтижелерге қол жеткізеді. Бірақ бастауыш мектепте алты жастағы балалар әлі оқып, жаза алмайды, олар интернетте өз бетінше қалай жұмыс істей алады? Бастауыш мектеп мұғалімдері, бұл мәселе өте алаңдатады. Балалардың білім беру сапасының төмендеуіне жол бермейтін шешім бар екеніне сенеміз.

Сандық білім беру ресурстары адамды құжаттар мен кітаптар тауынан құтқарады. Компьютерде барлық оқулықтар мен оқу құралдары бар, ал планшет жұмыс дәптерлерін ауыстырады.

Қазіргі әлемдегі цифрлық технологиялар - бұл құрал ғана емес, сонымен бірге өмір сүру ортасы, мүмкіндіктері: кез-келген ыңғайлы уақытта оқыту, үздіксіз білім беру, жеке білім беру траекторияларын жобалау мүмкіндігі. Осылайша, білім беруді цифрландыру білім алушылардың танымдық көкжиектерін кеңейтіп, оларды шексіз ете отырып, мобильді және интернет-технологияларды қолдануды көздейді. Цифрлық технологияларды өнімді және сауатты қолдану, білім алушыларды дербес іздестіруге, ақпаратты іріктеуге қосу, жобалау қызметіне қатысу оларда ХХІ ғасырдың құзыреттерін қалыптастырады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Дистанционное образование в период пандемии: сборник статей /главный редактор Сыдыков Е. – Нур-Султан: ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, 2020. – 435 с.
2. Кашина Е.А. Прогнозирование структуры интегрированного курса информатики: дис. канд. пед. наук. ...Екатеринбург. - 2017. - 187 с.
3. Лаптев В. В. Методология визуализации. — М.: Мир, 2011. — 304 с
4. Проект дидактической концепции цифрового профессионального образования и обучения / В. И. Блинов, М. В. Дулинов, Е. Ю. Есенина, И. С. Сергеев. – Москва: Перо, 2019. – 72 с.
5. Никулина Т.В., Стариченко Е.Б. Информатизация и цифровизация образования: понятия, технологии, управление. //Педагогическое образование в России. 2018.- №8
6. Строков А.А. Цифровизация образования: проблемы и перспективы. //Вестник Мининского университета. - 2020. - Т. 8, №2. - С. 15.

ӘОЖ 372.4

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДЫҢ КРИТЕРИАЛДЫҚ БАҒАЛАУ БОЙЫНША ОҚУ ЖЕТІСТІГІН АРТТЫРУ

¹Жашкеева А.К., ²Масанова А.К.

¹«№36 ЖББМ» КММ, ²«№16 ЖББМ» КММ, Қарағанды қ., Қазақстан

Педагогикалық практикада қазіргі күні қолданылып жүрген өлшемдік (критериалды) бағалау әдістемесі қарапайым да, үйреншікті болып келеді. Өлшемдік бағалау білімді саралауға және бағалардың объективтілігін қадағалауға және білім алушылармен өз жетістіктерін өздігінен бағалап дамытатын, білім беру үрдісінде білім алушы өзінің сәттіліктері мен сәтсіздіктері туралы жетістіктерін жақсарту үшін кері байланысты жүзеге асыратын критерийлері бар.

Бағалау жүйесі - бұл оқыту мәселелерін нәтижелерін көрсететін негізгі құрал. Бұл құрал білім берудің сапасын, оның әлемдік стандарттарға сәйкестігін анықтауға, білім беру саласындағы білім берудің мазмұнын, білім берудің күтілетін нәтижелерін бағалаудың түрлерін де жетілдіруге мүмкіндік береді. Оқушылардың оқу жетістіктерін әділ және шынайы бағалау жүйесі, білім беру мазмұнының ажырамас бөлігі болып саналады

Өлшемдік бағалаудың мақсаты:

1. Пәндерді оқыту барысында білім сапасын көтеру
2. Оқушылардың білімін міндетті деңгейден мүмкін деңгейге жетелеу.

Өлшемдік бағалаудың міндеттері:

1. Оқулықтың әр бөліктеріндегі әр оқушының дайындық деңгейін анықтау;
2. Біріңғай стандарттарға сәйкес оқу мақсаттарын орындау қабілеттерін айқындау
3. Кері байланыс арқылы жеке оқушының даму жетістігін бақылау, саралау

Өлшемдік бағалау – оқушының оқу нәтижелерін білім беру мақсаттары мен мазмұнына сәйкес салыстыра отырып, әрбір оқушының үдеріссіз алған білімдерінің оқу нәтижесіне қол жеткізу. Өлшемдік бағалау жүйесінде ең маңызды нәрсе – оқушы өз жетістіктері мен кемшіліктерін туралы ақпарат алатын кері байланыс функциясының қызметін орындайды. Оқушы түрлі тапсырмалар арқылы өзін-өзі дамытып, өз білімінің артықшылықтары мен кемшіліктерін көріп, әрі қарай қалай даму керектігін, өзбетінше ізденіп, ойланып нәтижеге қол жеткізуін түсінеді. Өлшемдік бағалау оқушының күнбе күн алған білімі мен тоқсан соңындағы тараулардың белгілі бір бөлігін (тарау, тақырып) аяқтағанда алған білімінің қорытынды жиынтығымен оқу дағдысын анықтайды. Өлшемдік бағалау деп тек бағалау барысы мен баға қойылуы деген түсінік емес, ол жалпы мұғалімнің, оқушының және ата-ананың арасындағы, болмаса оқушының өзі анықтайтын, оқыту процесінің өміршеңдігіне шынайы қол жеткізетін танымдық іс-әрекет.

Өлшемдік бағалау жұмысының тиімділігі:

Мұғалімдерге:

1. Алдындағы оқушыларының білім деңгейін анықтап саралау;
2. Оқушысының біліміне мән беріп, әрі қарай дамуына ықпал жасау;
3. Білім беру сапасын арттырып жақсартуға түрлі тәсілдер қолдану;
4. Әр оқушыға қолайлы жағдай жасау арқылы жеке тұлға болып дамуын қалыптастыру;
5. Мұғалім үнемі ата-анасымен, оқушылармен үздіксіз кері байланыс жасау

Оқушыларға:

1. Өзінің алған білімі бойынша түсінігі мен қабілетін сараптай алады
2. Алған білімінің нәтижесін алдын ала болжау алады
3. Өзінің және өзге оқушының жетістіктеріне сын көзбен қарап, кері байланыс жасауға ұмтылады
4. Шынайы өмірде жақсы жетістіктерге қол жеткізуге ұмтылады

Ата - аналарға:

1. Өз баласының алған білімінің деңгейі туралы малұмат алу
2. Баласының оқуын қадағалап, жетістіктерге қол жеткізуге көмектесу
4. Мектеп әкімшілігімен, мұғалімдермен кері байланыс орнату;
5. Баласының мектепте, сыныптастарының ортасында жайлы, сенімді сезінуіне мүмкіндік жасау;
6. Бастауыш сыныптарда математика пәні бойынша критериалды бағалау талаптары.

Оқушының ауызша, жазбаша есептеу дағдыларын дамыту, сандарды салыстыру, қосу, азайту компоненттерін білу, белгісіз санды табу, есептерді шешу, геометриялық денелерді ажырата алу. Бастауыш сыныптарда оқушы жеке тұлға болып дамуына, сабаққа деген ынтасын арттырып қызығушылығын оятуға, өз бетінше жұмыс жасау іс-әрекеттерін қалыптастыру, белсенділігін арттырып, түрлі бағалау тәсілдері арқылы өзін өзі бағалау.

1-Кесте – 1-сыныптың сандарды қосу, азайту тақырыбын пысықтау кезінде өткен сабақты еске түсіріп, критериалды бағалау жүйесінің әдістерін қолданып, кері байланыс жүргізе отырып, сабақты қызықты өткізу

Критерийлер	Дескрипторлар
Білу деңгейі	Алдыңғы сабақтарда алған білімдерін талдап, еске түсіріп жаңғырту, қорытындылау, сандарды қосу, азайту
Түсіну	Тапсырманы орындағанда қосу мен азайту амалдарының компоненттерін атау, білімдерін талқылау, сұрау,
Қолдану	Жаңа игерген білімдерін көрсету, есепті шешу жолдарын сабақта қолдана алу, өз беттерінше есептеу, әрекет жасау
Талдау деңгейі	Есептің шығару жолын түсіндіру, дәлелдеу, тексеру, пікірлесу, анықтау, саралау
Жүйелеу, жинақтау	Пікірлер ұйымдастыру, ауызша, жазбаша топтастыру, жинақтау, көшіру
Бағалау:	Орындаған тапсырмаларын түсініп бағалау, қорытындылау, жіберген қателіктерін анықтау

Критериалды бағалаудың бастауыш сыныпта алатын орны ерекше. Бағалау арқылы оқушының белсенділігі мен білім сапасы жақсарады, қабілеттері дамып алға мақсат қоюды үйренеді, әр сабақтан түрлі тапсырмалар орындап, шығармашылық қасиеттері ашылады. Өз ісіне жауапкершілікпен қарап, қоршаған ортаға сенімділікпен қадам басады. Өз жетістіктері мен кемшіліктерін туралы ақпарат алатын кері байланыс функциясын орындайды. Кері байланыс сабақ барысында, берілген тапсырмалардың соңында жүргізіліп отырады. Мұғалім тапсырма нәтижесінің жақсы, қате жіберген жерлерін ескеріп, келесі сабақтың іс-әрекетін қалай жақсартуға болатынын жоспарлайды. Әрі ұстаздың келесі сабаққа бұдан да жақсы дайындалуына мұрындық болады. Кері байланыстың көбінесе ең қарапайым түрі смайликтерді қолданатын еді, қазір смайлик орнына ұлттық құндылықты айшықтайтын алуан түрлерін сабағымызға еніп жатыр. Мұндай кері байланыс сабақтың қызықты, нәтижелі, табысты өтуіне ықпалы зор.

Критериалды бағалау - бұл оқу нәтижесін бағалау, анықтау үшін жүргізілетін белгі. Білімді бағалаудың негізгі өлшемдері олардың толықтығы, жинақталуы және жүйелілігі болып табылады.

Бағалаудың он балдық жүйесі негізінде оқушылардың оқу қызметінің бес деңгейінде оқу материалдарын меңгеру мүмкіндігі қарастырылады:

Бірінші деңгей (төмен) – ұғымдарды тану, тану және ажырату іс-әрекеттері, олар 1-ден 2 баллға дейін бағаланады.

Екінші деңгей (қанағаттанарлық) – 3-тен 4 баллға дейін бағаланатын оқу материалын есте сақтау деңгейінде жаңғырту бойынша іс-қимыл.

Үшінші деңгей (орташа) – оқу материалын түсіну, қайта жаңғырту бойынша іс-қимыл; 5-тен 6 баллға дейін бағаланатын іс-қимылдарды сипаттау және талдау.

Төртінші деңгей (жеткілікті) – игерген таныс білімін дәлелдей алу бойынша іс-қимыл; 7 - ден

8-ге дейінгі балға бағаланатын, бірақ оқу міндеттерін шешу үшін жалпыланған алгоритм негізінде білімді қолдану.

Бесінші деңгей (жоғары) – таныс емес жағдайларда, сапалы жаңа тақырыпты шешу үшін стандартты емес жағдайларда білімді қолдану жөніндегі іс-қимылдар; 9-дан 10 баллға дейін бағаланатын түсіндіру және қайта құру жөніндегі дербес іс-қимылдар.

Бастауыш сынып оқушыларының оқу нәтижелеріне қол жеткізуі үшін кері байланысты үнемі жүргізіп отыру керек. Кері байланыс оқу процесінің жүргізілу дұрыстығына көз жеткізетін ақпарат беретін құрал. Бастауыш сынып оқушыларының жетістіктері мен проблемалары туралы мұғалімдерді хабардар етеді, оқу мақсаттарына жету деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Кері байланыс берудің ауызша және жазбаша түрін мұғалім таңдап алады. Кері байланыс мынадай үш сұрақ негізінде таңдалып алыну керек:

1. Мен оқыта отырып оқушыларымды қандай жетістікке жеткізе аламын?

2. Жақсы жетістікке жету үшін мен қандай іс-әрекет жасауым керек?

3. Оқушыларым кері байланыс арқылы жақсы нәтижеге қол жеткізгеніне көзімді жеткізе аламын ба?

Күнделікті қалыптастырушы бағалауды жүйелі өткізіп отырсақ, тарау соңында алынатын жиынтық бағалаудың нәтижелі, сапалы болады. Жиынтық бағалау тоқсан соңындағы оқушы білімінің жетістігін саралайтын жұмыс. Осы жұмыстың бастауы негізгі қалыптастырушы бағалауда қолданылады. Қалыптастырушы бағалау барлық тоқсанда күнделікті сабақ беру барысында жүйелі жүргізіледі және сабақтың бөлінбейтін бөлігі.

Қорыта айтқанда критериалды бағалау жүйесі бойынша бағалау білім жүйесін бағалаудың тиімділігі мен ұтымдылығы дәлелденіп отыр. Оқушының іс-әрекетін жоспарлауға, мақсатқа жету жолдарын анықтауға, өз еңбегінің нәтижесін анықтауға мүмкіндік береді. Оқушылардың білімін күнде қалыптастырушы бағалау арқылы бағалап, соның негізінде қорытынды бағалау жасаған дұрыс. Жиынтық бағалаудың нәтижелі болуы қалыптастырушы бағалауға байланысты. Тоқсан аяғында оқушы білімі сараланып, жетістігі критериалды жүйе арқылы бағаланып, тиісті жеке бағасына қол жеткізеді. Қазіргі білім беру жүйесі бойынша сапа мен жаңа талаптарына қойылған бағалаудың мәні осындай деп түсінеміз. Қазіргі жаңартылған білім стандартына сай оқу үдерісін мақсатқа сай ұйымдастырып, әрбір оқушыдан жеке тұлға қалыптастыру – барлығымыздың алдымызға қойылған міндетіміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Р.Қ.Қарсыбаева. Сын тұрғысынан оқу мен жазуды дамыту технологиясының ерекшелігі. «45-Минут» №1 2009 ж. <https://bilim-all.kz/article/14875-ZHana-tehnologiyalar-men-turli-adis-tasilder-arquly-oqushylardyn-bilim-sapasyn-arttyru-zholdary>

2. Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған критериалды бағалау бойынша нұсқаулық. <http://bulandy.aqmoedu.gov.kz/news/open/id-29439>

УДК 372.46

МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

¹Железнева Н.В., ²Фейзулдаева С.А.

¹Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан

²Алматинский гуманитарно-экономический университет, г. Алматы, Казахстан

Развитие речевой культуры является фундаментальным условием для становления социально активной личности. В современных условиях, когда коммуникация занимает центральное место в жизни человека, владение речью, способностью четко и ясно выразить свои мысли, чувства и идеи становится особенно важным.

Обучение в школе преследует широкий спектр задач. Однако одной из приоритетных остается формирование у детей уверенного и грамотного владения речью. Это включает в себя не только правильное произношение и грамматику, но и умение строить логичные и связные высказывания, использовать богатство родного языка, владеть интонацией и выразительностью речи, соблюдать речевой этикет и развивать навыки эффективной коммуникации.

Понятие «речевая культура» впервые было введено в отечественную психологию Л.С.Выготским. В своем труде «Мышление и речь» он определил ее как «единство мышления и речи, в котором диалектически отождествляются и различаются по своему развитию обе стороны единого процесса» [1]. Эта тема была разработана в дальнейшем в трудах А.Н.Леонтьева, Л.Р.Лурии, И.А.Зимней и других ученых.

Несмотря на признание важности речевой культуры, в реальности эта задача решается не полностью. Речевая среда, в которой растет ребенок вне школы (семья, общение со сверстниками и др.), не всегда служит образцом правильной речи. Хотя школьники проходят обучение в течение нескольких лет, часто их речь оказывается бедной, однообразной, невыразительной, а иногда и неправильной с точки зрения литературной нормы.

Эти противоречия подчеркивают необходимость решения ключевого вопроса: какие педагогические условия нужно создать для эффективного формирования речевой культуры у младших школьников? Данная проблема требует тщательного исследования и поиска новых подходов в образовательном процессе.

Речевая культура – это неотъемлемая часть личности, определяющая ее способность к эффективному взаимодействию с окружающим миром. В современных условиях, когда информационные технологии играют все более важную роль, необходимость развития речевой культуры у младших школьников становится особенно актуальной. Данная статья анализирует традиционные и инновационные методы и приемы развития речевой культуры у младших школьников, исследуя их взаимосвязь и возможности интеграции в образовательном процессе.

1. Современные требования к речевой культуре младших школьников.

В контексте информационного общества к речевой культуре младших школьников предъявляются новые требования, включающие в себя:

Таблица 1 – Современные тренды в развитии речи у детей

Функциональность	умение строить разные типы речи (устную и письменную), эффективно коммуницировать в разных ситуациях.
Креативность	способность выражать свои мысли оригинально, использовать разные стили и жанры речи
Критическое мышление	умение анализировать информацию, отличать правду от вымысла, строить логические выводы.
Цифровая компетентность	умение использовать информационные технологии для развития речевых навыков.

2. Традиционные методы развития речевой культуры

Таблица 2 – Традиционные приемы и упражнения для развития речи

Словесные упражнения	чистоговорки, скороговорки, логоритмические упражнения, грамматические игры, упражнения на развитие интонации и темпа речи.
Работа с текстом	чтение вслух, пересказ, составление планов, написание сочинений и изложений, театрализация текстов.
Дидактические игры	игра «Телефон», «Снежный ком», «Составь предложение», «Четвертый лишний» и другие игры, способствующие развитию речи, памяти, внимания и логики.

Дидактическая игра «Телефон»

Цель игры: развивать слуховое внимание, тренировать память, улучшать произношение и дикцию, выявлять особенности восприятия информации, учить работать в команде и сотрудничать.

Как играть:

1. Начало. Дети садятся в круг, ведущий (учитель или один из детей) шепотом говорит первое слово или фразу первому участнику.
2. Передача. Каждый участник шепотом передает услышанное слово или фразу следующему человеку по кругу.
3. Финал. Последний участник в кругу громко произносит услышанное слово или фразу.

Варианты игры:

1. Усложнение. Слова или фразы можно делать более сложными, включать в них несколько слов.
2. Добавление шума. Можно включить тихую музыку или звуки природы, чтобы усложнить задание.
3. Изменение правил. Можно дать задание передать не слово, а действие (например, «помахать рукой», «попрыгать», «показать сердце»), и наблюдать, как меняется исполнение действия по кругу.
4. «Перевернутый телефон». Вместо шепота участники передают информацию жестами, мимикой или рисунком.

Пример игры:

- Ведущий шепотом говорит первому участнику: «Кошка»
- Первый участник шепотом передает: «Кошка»
- Второй участник шепотом передает: «Кошка»
- ...
- Последний участник громко произносит: «Кошка» (или «корова», «комар», «коса» - в зависимости от того, как исказилась информация).

Важно проводить игру в спокойной и доброжелательной атмосфере, поощрять детей за их усилия, даже если они допустили ошибку.

Можно использовать игру «Телефон» для закрепления изученного материала, например, передавать названия животных, цветов, географических объектов и т.д.

Дидактическая игра «Снежный ком».

Цель игры: развивать словарный запас, умение строить предложения, логически мыслить и вспоминать ранее усвоенные знания.

Как играть:

1. Начало. Один из участников называет любое слово.
2. Следующий участник должен назвать слово, которое связано с первым словом по смыслу. Например, если первое слово было «снег», следующий может сказать «зима».
3. Продолжение. Каждый следующий участник называет слово, связанное с предыдущим. Например, «зима» - «мороз», «мороз» - «лед» и т.д.
4. Усложнение: Постепенно усложняем игру тем, что требуем от участников не просто называть слово, а строить с ним предложение. Например, «зима» - «Зима была снежная и холодная».

Варианты игры:

1. Игра «Снежный ком с темой». Выбираем тему (например, «животные», «транспорт», «профессии») и участники называют слова, относящиеся к этой теме.
2. Игра «Снежный ком с правилами». Вводим правила, например, следующее слово должно начинаться с последней буквы предыдущего слова.
3. Игра «Снежный ком с описанием». Участники должны не только называть слово, но и кратко описывать его, например, «зима» - «Зима - это время года, когда холодно и идет снег».

Игра «Снежный ком» может быть использована как разминка перед уроком, как дополнительное задание после урока, или как отдельное занятие по развитию речи.

- ✓ Важно поощрять активность детей и не критиковать их за ошибки.
- ✓ Постепенно усложняйте задания, чтобы игра была интересной и полезной для детей.
- ✓ Эта игра помогает детям развивать речь, улучшать словарный запас, тренировать логическое мышление, а также учит работать в команде и сотрудничать друг с другом.

Важно помнить, что словесные упражнения должны быть краткими и динамичными, чтобы не утомлять детей. Также важно использовать разные методы и приемы, чтобы обучение было интересным и эффективным [2].

а. Инновационные методы развития речевой культуры

Таблица 3 – Новые приемы и упражнения для развития речи

Проектная деятельность	разработка и реализация проектов, связанных с речевой темой, стимулирует творческое мышление, развивает коммуникативные навыки и формирует умение работать в группе.
Интерактивные технологии:	использование интерактивных досок, онлайн-ресурсов, мобильных приложений для развития речи, делает обучение более интересным и эффективным.

Игровое обучение с использованием digital-технологий:	виртуальные игры, онлайн-платформы с интерактивными упражнениями, симуляторы коммуникации.
--	--

Тема проекта: «Путешествие в мир сказок»

Цель проекта: Развить речевую культуру учащихся через творческую работу с народными сказками.

Задачи проекта:

- ✓ Познакомиться с народными сказками разных народов.
- ✓ Развивать речевые навыки: чтение вслух, пересказ, составление диалогов, драматизация.
- ✓ Улучшать артикуляцию, интонацию, темп речи.
- ✓ Развивать творческое мышление, воображение, фантазию.
- ✓ Формировать коммуникативные навыки, учить работать в команде.

Этапы проекта:

1. Подготовка:

- ✓ Обсуждение темы проекта с детьми, определение интересов и целей.
- ✓ Поиск материала о народных сказках (книги, интернет-ресурсы).
- ✓ Разделение на группы по интересам (например, «Сказки о животных», «Сказки о героях», «Сказки о волшебстве»).

2. Исследовательская работа:

- ✓ Чтение сказок в группах.
- ✓ Анализ сюжета, персонажей, морали.
- ✓ Создание карточек с цитатами из сказок.
- ✓ Создание презентаций о сказках.
- ✓ Поиск пословиц и поговорок, связанных с темой сказки.

3. Творческая работа:

- ✓ Пересказ сказок от имени разных персонажей.
- ✓ Составление диалогов между персонажами.
- ✓ Инсценировка сказок.
- ✓ Создание рисунков, плакатов, макетов по сказкам.
- ✓ Написание сочинений о любимых сказках.

4. Презентация проекта:

- ✓ Выступления групп с презентациями сказок.
- ✓ Демонстрация инсценировок, рисунков, макетов.
- ✓ Обсуждение проекта, ответов на вопросы зрителей.

5. Рефлексия:

- ✓ Обсуждение достижений проекта.
- ✓ Выявление трудностей и недостатков.
- ✓ Планирование дальнейших действий по развитию речевой культуры.

Данный проект позволит детям не только углубить знания о народных сказках, но и развивать разные речевые навыки в творческой и интересной форме.

Интеграция традиционных и инновационных методов.

Сочетание традиционных и инновационных методов позволяет создать более эффективную систему развития речевой культуры. Традиционные методы закладывают основу речевой культуры, формируют базовые навыки и знания. Инновационные методы делают обучение более интересным, активным и эффективным, учитывая современные требования к речевой культуре.

Какова же роль учителя в развитии речевой культуры?

Роль учителя в развитии речевой культуры младших школьников является ключевой и многогранной. Он выступает не просто передатчиком знаний, а скорее наставником, мотиватором и образцом для подражания. В роль учителя входит:

1. Создать благоприятную атмосферу для речевого общения: поощрять активность детей, создать удобные условия для выражения мыслей.

2. Быть образцом для подражания: учитель должен владеть правильной речью, использовать разнообразную лексику и интонацию.

3. Использовать разнообразные методы и приемы: подобрать подходящие методы и приемы в зависимости от возраста, уровня развития и интересов детей.

4.Проводить регулярные диагностики уровня речевого развития: отслеживать прогресс детей и вносить необходимые коррективы в процесс обучения.

5.Сотрудничать с родителями: информировать родителей о методах развития речи, предлагать дополнительные упражнения для домашней работы.

Развитие речевой культуры у младших школьников – это непрерывный процесс, требующий интеграции традиционных и инновационных методов, учета индивидуальных особенностей детей и создания благоприятной атмосферы для речевого общения [3].

Важную роль играет учитель, который должен быть не только носителем знаний, но и мотиватором и наставником в развитии речевой культуры у своих учеников. Развитие речевой культуры младших школьников – это не просто задача обучения грамотности, а фундаментальный процесс формирования личности, способной к эффективной коммуникации, творческому самовыражению и успешной адаптации в современном обществе.

Речевая культура – это не только правильное произношение и знание грамматических правил. Это еще и умение строить логичные и связные высказывания, использовать богатство языка, владеть интонацией и выразительностью речи, а также развивать навыки эффективного коммуникативного взаимодействия. Развитие этих навыков у младших школьников является важной задачей для учителя, от которого зависит не только успешность обучения детей, но и их будущее как личностей, способных успешно общаться и взаимодействовать с окружающим миром [4].

Список литературы:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. – изд. Москва 2023
2. Кислякова Ю. Н., Былино М.В. Развитие речи в играх и упражнениях: изд. Аверсэв, 2020 – 25 стр.
3. Бордовская Н. В., Розум С. И. Психология и педагогика : Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2011. – 344 с.
4. Долгоруков А.М. Методы эффективного самообразования или как правильно учиться. – М., 2001. – 258 с.

УДК 373.1

О МЕТОДАХ И СРЕДСТВАХ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Жекибаева Б.А., Ефимович А.С.

Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, г. Караганда, Казахстан

В современном мире способность креативно мыслить становится все более актуальной, поскольку она помогает людям адаптироваться к изменениям, решать сложные задачи и проявлять открытость к инновациям. Развитие креативного мышления особенно важно в образовательном контексте, поскольку оно способствует формированию у младших школьников гибкости, открытости и уверенности в своих интеллектуальных возможностях.

Креативное мышление тесно связано с такими познавательными процессами, как воображение, ассоциативное мышление, дивергентное мышление (генерация множества идей) и решение проблем. Оно позволяет детям не только воспринимать информацию, но и использовать её для создания чего-то нового, уникального. Таким образом, обучение креативности способствует развитию у обучающихся навыков, которые будут полезны им в различных сферах жизни [1, с.244].

В данной статье мы представили основные методы и приемы развития креативного мышления, которые широко применяются на уроках в современной начальной школе.

При всем разнообразии определений креативности, среди которых:

- способность порождать новые идеи;
- отказываться от стереотипных способов мышления;
- способность к постановке гипотез, к порождению новых комбинаций и т.д.;
- ее суммарная характеристика заключается в том, что креативность – это способность создавать нечто новое, оригинальное.

Важно отметить, что взгляды на природу креативности изменялись: если вначале она понималась как регрессивный мыслительный процесс, то впоследствии ее стали рассматривать как высший мыслительный процесс.

На необходимость развития креативного мышления в обучении указывают известные психологи и педагоги: Р.М.Грановская, Д.Б.Богоявленская, Дж.Гилфорд, П.Торренс, Г.Айзенк, Э.Боно, В.В.Давыдов, М.В.Кларин, А.Осборн, Дж.Рензулли, Р.Стернберг, А.Танненбаум, К.Тейлор, Г.Фишер, К.Хеллер, Я.А.Пономарев, Н.Ю.Посталюк, Р.Л.Солсо, В.А.Якунин, И.Я.Лернер, В.Н.Дружинин, А.И.Савенков и др.

В Казахстане данную проблему исследуют ученые: А.С.Жупарова и А.К.Кожахметова, Ж.С.Темербулатова и А.А.Нусюпаева, изучающие методологические основы в области креативных индустрий; А.К.Мынбаева и Н.Р.Галимова, исследующие развитие креативности студентов в образовательной среде вуза [2, с.105].

Анализ психолого-педагогической литературы показывает, что способностью к творческому, инновационному, креативному мышлению обладает каждый человек в большей или меньшей степени.

Креативность, как умственная способность и способность обучаться, не является постоянной характеристикой, которой люди либо обладают, либо нет. Развитие креативности требует от учителей и учащихся систематичной, последовательной и целенаправленной работы и может приобретаться через учебные дисциплины.

Младший школьный возраст рассматривается учеными как сензитивный период для развития креативности, так как среди преимуществ этого возраста можно отметить интенсивное интеллектуальное и эмоциональное развитие, повышенную впечатлительность, склонность к фантазированию. В этом возрасте наблюдается также смена ведущего вида деятельности – от игры к учебной деятельности, что позволяет эффективно развивать творческие способности младших школьников.

Известно, что у младших школьников ярко проявляется творческое начало, они изобретательны в передаче интонации, подражании, легко воспринимают образное содержание сказок, историй, песен музыкальных пьес, им свойственна природная активность, вера в свои творческие возможности. Все это является ценным источником развития их креативности [3, с.249].

В связи с этим мы считаем, что специальное обучение и воспитание, прямым образом направленное на развитие творческих возможностей у детей, может вносить существенные коррективы в характер этой динамики.

Для развития креативного мышления используется комплекс методов и средств: многие психологи и педагоги внесли свой вклад в их разработку. Изучение психолого-педагогической литературы позволило нам представить результаты творческой деятельности нескольких авторов, среди которых:

– Алекс Осборн – американский рекламщик, предложивший метод мозгового штурма (brainstorming) в 1953 году. Этот метод направлен на генерирование множества идей в свободной и непринужденной обстановке, что способствует раскрытию творческого потенциала.

– Эдвард де Боно – известный британский психолог, разработавший метод «Шесть шляп мышления». Это один из самых действенных приемов по организации мышления. В своей книге «Шесть шляп мышления» («Six Thinking Hats»), Э. де Боно описывает приемы, помогающие структурировать как коллективную, так и личную умственную деятельность, сделать ее более продуктивной и понятной. Этот метод мышления позволяет развить гибкость ума, креативность, отлично помогает преодолеть творческий кризис, помогает правильно принять решение и более точно соотносить свой образ мыслей с поставленными целями и стоящими задачами. Особенно хорошо он подходит для оценки необычных и инновационных идей, когда важно учесть любое мнение и рассмотреть ситуацию под разными плоскостями [4, с.23].

– Генрих Альтшуллер – советский инженер и изобретатель, создавший Теорию решения изобретательских задач (ТРИЗ). Эта методика направлена на систематическое решение технических и творческих проблем путем использования универсальных принципов и моделей.

Современная ТРИЗ-педагогика это, педагогическая система, которая направлена на развитие у ребенка творческого мышления для эффективного решения задач. ТРИЗ-педагогика взяла за основу теорию решения изобретательских задач. Структурное содержание современной ТРИЗ-педагогики можно представить как взаимосвязь таких направлений, как развитие креативного мышления, развитие креативности, развитие креативной личности. ТРИЗ-педагогика ставит целью формирование сильного мышления и воспитание творческой личности, подготовленной к решению сложных проблем в

различных областях деятельности [5, с.222]. Успешность ТРИЗ-обучения заключается в том, что учащиеся, которым необходимо разрешить какую-либо трудную задачу, становятся более мотивированы на получение новых знаний. Применение ТРИЗ-педагогике позволяет раскрыть творческий потенциал ребенка через решение различных задач (не только инженерных, но и бытовых). Основным принцип этого метода «Реши задачу сам». Педагог только подсказывает направление мысли, но думает ребенок самостоятельно. Для каждого возраста существует своя методика ТРИЗ. Дети младшего школьного возраста изобретают загадки, пословицы, игры, головоломки. С возрастом задачи усложняются.

Сэр Кен Робинсон – британский педагог и автор, который активно продвигал идеи творческого подхода в образовании и отмечал необходимость изменения системы образования для поддержки креативности у детей.

Методы обучения представляют собой «способы совместной работы преподавателя и обучающихся, с помощью которых достигается усвоение обучающимися знаний, формирование у них умений и навыков»

Методические приемы обучения характеризуются как «вспомогательные средства (элементы) при данном методе», они соотносятся с методами обучения как частное – с общим. Некоторые виды работы (например, беседа) могут в разных случаях выступать как методы и приемы. Творческие приемы и методы в общей методической системе обучения младших школьников противостоят заданиям и упражнениям на запоминание и воспроизводство знаний. Если школьник приучен только запоминать готовую информацию, то его личность не развивается.

Методы и приемы развития креативного мышления младших школьников являются практическими инструментами, использование которых позволит учителю воздействовать на мыслительную сферу обучающихся, учить их креативности в рамках различных видов деятельности на разных учебных дисциплинах.

Вопрос о составе данных инструментов по-разному решается исследователями: педагогами, психологами, учителями-практиками. И.В.Глуздова выделяет эвристический метод (в том числе методы эвристических вопросов, эвристического погружения), метод аналогий, «метод вживания», методы смыслового, символического и образного видения, метод придумывания, метод «Если бы...», методы гиперболизации и агглютинации, «мозговой штурм» [6, с.66-72].

М.Н.Крылова также называет такие методы и приемы развития творческого мышления, как творческая разминка по предмету, творческая контрольная работа (например, составление кроссворда) и др. [7, с.48].

Существует множество методов и техник, направленных на стимулирование креативного мышления у младших школьников. Они охватывают широкий спектр подходов и позволяют развивать творческий потенциал как в рамках групповой работы, так и при индивидуальной деятельности.

Одним из популярных методов является мозговой штурм, который представляет собой технику генерации идей, где участники свободно предлагают свои мысли по заданной теме, избегая критики. Такой подход способствует созданию большого количества разнообразных идей, что развивает воображение и ассоциативное мышление. В условиях групповой работы дети учатся воспринимать и дорабатывать чужие идеи, что помогает развивать их открытость к новым подходам и умение сотрудничать. На практике учитель может предложить ученикам тему, например, «Какой бы мы создали сказочный мир?» и поощрять высказывание любых, даже самых необычных идей, после чего группа обсуждает возможности их объединения в единую концепцию.

Другой эффективный подход – это метод шести шляп мышления Э. де Боно. Этот метод предполагает использование шести различных типов мышления, каждый из которых обозначен определенным цветом «шляпы» и позволяет взглянуть на проблему с разных сторон. Например, белая шляпа ориентирует на сбор фактов, красная – на выражение эмоций, а черная – на критическую оценку. Метод учит детей гибкости мышления, помогает развивать критическое мышление и генерировать инновационные идеи. В практике его можно применять для обсуждения вопросов, таких как «Как улучшить школьную библиотеку?» – где каждый из этапов мышления последовательно задействуется для всестороннего анализа проблемы.

Метод синектики также является мощным инструментом для развития креативного мышления. Он направлен на объединение, казалось бы, несовместимых идей или объектов для создания чего-то нового. Этот подход учит детей находить необычные связи между различными элементами, что развивает их способность к нестандартному мышлению и применению аналогий и метафор. Например, учитель может предложить детям придумать концепцию «летающего велосипеда», что требует от них интеграции знаний и воображения.

Игры в младшем школьном возрасте играют важную роль в развитии воображения. Например, игры на воображение включают задания, требующие от детей создания и разработки необычных сюжетов или ситуаций. Эти игры помогают развивать фантазию и способность к абстрагированию, поскольку дети учатся отходить от реальности и придумывать новые миры. Примером такой игры может быть задание «Что если...?», в рамках которого дети придумывают, что было бы, если бы животные могли говорить или если бы они оказались на другой планете.

Еще одним важным методом является техника кластеров (метод диаграмм связей), которая заключается в создании графических схем, где центральная идея окружена связанными с ней ассоциациями. Этот метод помогает детям структурировать свои мысли, находить новые связи и развивать ассоциативное мышление. Например, учитель может предложить создать кластер вокруг понятия «осень», добавляя ассоциации, такие как «дождь», «листья», «школа», что помогает найти неожиданные связи между привычными вещами.

Свободное письмо представляет собой еще одну технику, направленную на развитие спонтанности и творческого самовыражения. Этот метод предполагает написание текста на заданную тему в течение ограниченного времени без остановок для обдумывания или исправления ошибок. Дети учатся выражать свои мысли без внутренней цензуры, что способствует открытому и творческому подходу к решению задач. Учитель может предложить детям тему, например, «Если бы я был супергероем...», и дать задание писать всё, что приходит в голову в течение нескольких минут.

Методы, направленные на создание и выполнение проектов, такие как проектная деятельность, позволяют учащимся интегрировать различные знания и навыки для создания нового продукта. Проектная деятельность развивает комплексное мышление, учит детей применять свои креативные идеи на практике и укрепляет уверенность в своих способностях. Например, создание проекта «Эко-школа будущего», где дети придумывают, как сделать школу более экологичной, способствует их творческому и системному развитию.

Метод SCAMPER – это подход, состоящий из семи вопросов, каждый из которых предлагает рассмотреть объект или идею с определенного ракурса, например: «Какие элементы можно заменить?», «Как можно адаптировать идею под другие нужды?» или «Что произойдет, если изменить структуру?». Этот метод учит детей критически оценивать идеи, находить новые решения и развивать гибкость мышления, что способствует их способности генерировать оригинальные идеи и адаптировать их под различные условия [8, с.12].

Другие методы, такие как переворачивание проблемы и роль «третьего лица», позволяют детям смотреть на проблему с противоположных точек зрения или с позиции другого человека, что способствует выходу за рамки стандартного мышления и развитию креативности. Также стоит отметить метод «Дисней», в рамках которого учащиеся мысленно принимают три роли – мечтателя, реалиста и критика, что позволяет сбалансировать инновационность и реализм в процессе генерации и оценки идей. Подводя итог можно сделать вывод что, разнообразие методов и подходов для развития креативного мышления в начальной школе позволяет педагогам эффективно поддерживать творческое развитие обучающихся, создавая условия для формирования их гибкости мышления, способности к генерации и реализации идей, а также готовности решать сложные задачи в будущем.

Каждый из рассмотренных методов и техник по-своему способствует развитию креативного мышления, стимулируя у младших школьников такие важные навыки, как воображение, ассоциативное и критическое мышление, способность генерировать и воплощать идеи. Внедрение этих методов в образовательный процесс создает условия для всестороннего развития творческих способностей детей, готовя их к решению сложных и нестандартных задач в будущем.

Таким образом, развитие креативного мышления обучающихся становится одной из ключевых задач учителя начальной школы и может эффективно реализовываться в рамках различных учебных дисциплин. В современной школе творческие задания должны дополнять и даже замещать традиционные репродуктивные методы, так как их основная цель заключается не только в передаче учебного материала, но и в формировании у учащихся креативного мышления, что обеспечит их дальнейшую учебную и профессиональную успешность. В этом контексте целесообразно использование таких методических приемов, как творческие задания, эвристические беседы, межпредметные связи, проблемные ситуации, проектная деятельность и другие. Постоянное применение данных методик создает благоприятные условия для формирования гибкости мышления и способности к эффективному решению учебных и жизненных задач.

Перспективы дальнейших исследований в этой области связаны с поиском и анализом новых способов, технологий и подходов, способствующих развитию креативного мышления у младших школьников, в соответствии с требованиями современной системы образования.

Список литературы:

1. Гилфорд Дж. Креативное мышление. - М.: Советская энциклопедия, 1969–1978. – С. 244-246.
2. Жупарова А.С. Кожаметова А.К. Креативные индустрии в развивающихся странах: опыт Казахстана. Central Asian Economic Review. 2021. -С.100-110.
3. Мухина В.С. Возрастная психология. – М.: Академия, 2002. – С. 358.
4. Метод шести шляп мышления Эдварда де Боно [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://constructor.ru/uspex/metod-shesti-shlyap-myshleniya>
5. Абдулджемилева Л.З. ТРИЗ-технология как система развития креативного мышления // Молодой ученый. - 2019. - № 39 (277). - С. 221-223.
6. Груздова И.В. Творческое развитие младшего школьника. Тольятти, 2019. - 129 с.
7. Крылова М.Н. Педагогика и методика профессионального обучения для магистров: практикум. Зерноград, 2022. 61 с.
8. Scamper [Электронный ресурс]// Википедия. – URL:<https://ru.wikipedia.-org/wiki/SCAMPER> 10.02.2017г.

ӘОЖ 372.3/4

ЖАҢАРТПАЛЫ ТӘСІЛДЕРГЕ НЕГІЗДЕЛГЕН БАСТАУЫШ БІЛІМ МАЗМҰНЫ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

Жұмабаева Ә.Е.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан

Қазіргі жылдам өзгерістегі табиғи, техногендік, геосаяси ахуалдың құбылмалылығы өмір сүруге қажетті білім, білік, дағды, құндылықтармен қаруланған, жаңа жағдайларға бейімделгіш жеке тұлғаны тәрбиелеуді талап етеді. Осы себептен де білім беру мазмұнын жаңартпалы тәсілдерге негіздеп құрастыру қажеттілігі туындауда.

Еліміздің білім беру саласындағы ұдайы болып жатқан өзгерістерге сәйкес, бастауыш білім мазмұнын жаңартпалы тәсілдерге негіздеп құрастырудың басты бағыттары келесідей болып отыр:

- білім мазмұнын қоғамның қазіргі әлеуметтік-экономикалық сұранысына сәйкестендіру;
- білім мазмұнын ізгілендіру, оның вариативтілігін қамтамасыз ету;
- білім мазмұнын ұлттық мәдениетті, ұлттық құндылықтарды білуге, қолдануға, құрметтеуге, өзге мәдени бастамаларға ашық болуға тәрбиелеуге бағдарлау;
- білім мазмұны арқылы пәндік, метапәндік және түйінді құзыреттерді, цифрлық құзыреттер мен дағдыларды дамыту;
- білім мазмұнын оқушылардың танымдық мотивацияларына бағыттап отырып іріктеу;
- білім мазмұнында өз бетімен білім алуды, оны практикада қолдана білуді, функционалдық сауаттылықты қалыптастыруды қамтамасыз ету;
- білім мазмұнын оқушының өз бетімен ізденуіне, ғылыми тәсілмен зерттеу арқылы тануына, шығармашылыққа мақсатты және жүйелі тартуға бағдарлау.

Жаңартпалы тәсілдерге негізделген бастауыш білім мазмұнының қажеттілігінің туындауының басты себептерінің бірі – *оқу мақсаттарына теңестірілген құндылықтар*. Сол себепті, оқыту мен оқу тұтастай құндылықтар идеясымен астасқан [1].

Мысалы, үлгілік оқу бағдарламасында «Әліппе» оқу пәнінің мақсаты – әріп таныту, оқу мен жазуға үйрету, негізгі тілдік ұғымдар мен сөйлеу әрекетінің түрлерін ұлттық рухани құндылықтар негізінде жеке тұлғаны қалыптастыру» деп көрсетілген [2]. «Әліппе» оқулығында оқушылардың бойында Отанға деген сүйіспеншілігін, өзі, елі үшін намысын қалыптастыратын тапсырмалар кеңінен берілген. Сонымен қатар ұлттық құндылықтың бірі де бірегейі ана тіліміз дейтін болсақ, осы ана тілімізді балаларға үйретудің құрылымы мен мазмұны жалпыдидактикалық қағидаттар және ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының әдістемелік қағидаттары негізінде айқындалды: дыбыспен жаттығу; әрбір дыбыстың сөз жасаудағы қызметін есепке алу; оңайдан қиынға, жеңілден күрделіге өту; білімді тәжірибе арқылы өздігінен алу [3].

«Жаратылыстану» пәнінің оқу-әдістемелік кешенінде тапсырмалар табиғат байлықтарын адам өмірінің іргетасы ретінде тану, сақтау және көбейтуге бағытталған. Бастауыш сынып оқушыларына

денсаулық, мәдениет, отбасы, Отан сияқты құндылықтар өте жақын, балалар еліміз туралы әңгімелерді қызығушылықпен қабылдайды, әр қалаға саяхат жасауды, жаңа достармен танысуды армандайды. Сондықтан «Жаратылыстану» пәнінің білім мазмұны жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде құрастырылған [2].

Осылайша, бастауыш буындағы басқа барлық пәндердің мазмұнында білім, біліктердің жүйесін анықтау құндылықтар мен идеалдардан тұратындай етіп құрастырылғандығына көптеп мысалдар келтіруге болады. Бастауыш сынып оқушыларында ұлттық құндылық бағдар қалыптастырудың теориясын қарастыра отырып, оны тәжірибелік тұрғыдан нақты және дәйекті талдау мазмұн мен мәнді сақтап, ықшамдауды қажет етеді.

Бүгінде қазақы ділімізге (менталитет) тән шынайы рухани, мәдени, ұлттық құндылықтардың төмендеуі салдарынан жастардың бұқаралық құбылыстар нышандарына бағдарлануы кең ауқым алып отыр. Отбасы институтының құлдырауы жалғасуда: көпшілік отбасыларда ерлі-зайыптылардың сыйластығына сызат түсуде, ата-анаға және отбасына қарсы құбылыстар белең алуда.

Осындай мәселелерге орай, білім мазмұнында тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерін әзірлеудің маңызы зор. Ұлы ойшыл Әбу насыр әл-Фарабидің «Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы» дегеніндей, тәрбиелілік – өмірлік маңызды құндылықтардың бірі. Сол себепті, бастауыш білім мазмұнында ұлттық тәрбие, адамгершілік тәрбиесі, еңбек тәрбиесі, эстетикалық тәрбие қамтылуы аса маңызды. Біз мұны функционалдық сауаттылықпен байланысты қамтыған жөн деп санаймыз.

Қазақстан Республикасында оқушылардың оқу жетістігін сырттай бағалау аясында *функционалдық сауаттылықтың* мынадай түрлері бағаланады: *оқу сауаттылығы* (қазақ тілі, орыс тілі); *математикалық сауаттылық*; *жаратылыстану-ғылыми сауаттылық* (физика, химия, биология, география).

Функционалдық сауаттылық мектептегі әр пәннің негізінде қалыптасады. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту және оның қалыптасуын тексеру құралы шығармашылық сипаттағы тапсырмалар (зерттеу жұмыстарына бейімделген тапсырмалар; экономикалық, тарихи мазмұндағы тапсырмалар; тәжірибеге бағытталған тапсырмалар т.б.) болып табылады.

Осыған сәйкес, «Қазақ тілі» оқулығында «Біздің жобамыз», «Шығармашылық үзіліс» айдарларымен зерттеу жұмыстарына бейімдейтін тапсырмалар, өмірлік тәжірибеге үйрететін жағдаяттық тапсырмалар және т.б. беріліп отыр. Мәселен, «Түбір және қосымша» тақырыбы бойынша оқушылардың зерттеушілік дағдысын қалыптастыру мақсатында шығармашылық тапсырма мазмұны төмендегіше белгілі бір ретпен берілген: «Тәжірибе жаса. Орманшы сөзінің негізгі бөлігін қағазбен жауып, жабылмаған бөлігін оқып көр. Қалай ойлайсың, бұл бөліктің жеке тұрғанда мағынасы бола ма? Зерттеу барысында сөздің түбірі болатынына, ол сөздің мағынасын сақтап тұратынына көзінді жеткіздің. Қосымшаның жеке тұрғанда мағына бермейтінін анықтадың» («Қазақ тілі» оқулығы. 2-бөлім. 17-бет, 30-жаттығу) тапсырмасы зерттеу жұмысына жаттықтырады.

«Біздің жобамыз» айдары бойынша берілген оқу материалдары арқылы оқушылар өздігінен ізденіп, дереккөздермен жұмыс істеуге үйренеді. «Ауызша сөйлеу кезіндегі қимыл мен ым-ишара» бірінші жоба жұмысы бойынша («Қазақ тілі» оқулығы. 1-бөлім. 37-бет) рет-ретімен тапсырмаларды орындайды: 1. Балалардың бет-бейнесінде қандай өзгеріс болғанын тауып көр. 2. Сен де өз нұсқанды ойластырып, қуанған немесе ренжіген баланың жағдаятын құрастырып көр. 3. Жұмысыңның нәтижесін сыныптастарыңның алдында қорға және бағала. Нәтижесінде оқушылар өз нұсқаларын ойластырып, қуанған немесе ренжіген бала жағдаятын құрастырады және сыныптастарының алдында қорғайды. Екінші жобада («Қазақ тілі» оқулығы. 1-бөлім. 67-бет) шежіре ағашын жасау үшін «Әкеңнің аты-жөні кім? Атаңның ше? Арғы ата, түп ата, тек аталарыңды білесің бе?» сұрақтарына ретімен жауап береді. Білмеген жағдайда үлкендерден сұхбат алады. Ол үшін төмендегідей сұрақтар қояды: «Менің арғы атам кім? Түп атам ше? Тек атам ше?». «Бала, әке, ата, баба, арғы ата, түп ата, тек ата» тізбегін пайдаланып, өз әулетінің шежіре ағашын жасайды.

Сондай-ақ оқулықта оқушылардың танымдық мотивациясын қалыптастыру үшін қарастырылған түрлі ойындар, әлеуметтік-психологиялық жағдаяттар балалардың өз жасына лайық жеңіл әлеуметтенуін қамтамасыз етеді. Оқушыны әлеуметтендіру – сапалы білім берудің түпкі мақсаттарының бірі. Мәселен, «И, й әріптерінің жазылуы» тақырыбын өту барысында «Бүгін – Дидардың әкесінің туған күні. Сабақтан соң ол дүкенге келді. Сыйлық таңдау көп қиындық келтірді. Сен Дидардың орнында болсаң, әкеңе не сыйлар едің?» жағдаяттық тапсырмасымен жұмыс баланы талдау жасауға, өз әрекетін іштей жоспарлауға, рефлексияға бейімдейді. Оқушы қиындықтан шығудың жолын өздігінен табуға ұмтылады, қорытынды пікір айтуға дағдыланады. Бұл – бір. Екіншіден, жағдаяттық тапсырма мазмұнындағы «и» және «й» әріптері бар «сыйлық», «сыйлау», «Дидар», «қиындық» сөздерін өз сөйлеуінде қолдануға үйренеді.

Әрбір бөлімнің оқушының өзін-өзі тексеруін мүмкін ететін нәтиже сабақтармен аяқталуы «Қазақ тілі» оқулығында тек ақпараттық емес, жинақтау (трансформациялық), өзін-өзі бақылау және бағалау оқу материалдарының бар екендігін көрсетеді.

«Жұмыс дәптерімен» жұмыста оқушылардың жазу дағдысын жетілдіру және әр сабақ соңында өз іс-әрекетіне (сауатты жазу, көркем жазу, шығармашылық тапсырманы орындау) кері байланыс жасау және өзін-өзі бағалау дағдыларын дамыту көзделген. Жұмыс дәптеріндегі «Өз жұмысыңды бағала» тапсырмасы арқылы оқушы сауатты және көркем жазуын, орындаған шығармашылық жұмысының дұрыстығын үш түрлі қарындашпен бояп бағалау мүмкіндігі қарастырылған: «жасыл» түс – «Бәрекелді!», «көк» түс – «Жарайсың!», «қызыл» түс – «Ойлан!».

Сонымен «Қазақ тілі» оқулығы мен жұмыс дәптеріндегі оқу тапсырмаларының алгоритмге құрылуы сапалы білімді қамтамасыз ете алады.

Сонымен қатар, бастауыш білім мазмұнын жаңартпалы тәсілдерге негіздеуде ескеретін маңызды мәселе, оқушылардың психологиялық, физиологиялық, жас ерекшеліктерін есепке алу. Бұл қазіргі өскелең ұрпақтың альфа буынының ерекшеліктерін ескерумен байланысты болып отыр. Альфа буынының, яғни 2010 жылдан бастап туған балалардың ерекшеліктері:

- оқуды, жаңа нәрсені үйренгенді ұнатады, олардың сыни ойлауы жақсы дамыған;
- ұтқыр, шапшаң, шығармашыл, жаңалыққа құмар, дербес болуға ұмтылады, тез шешім қабылдайды, гипербелсенді;
- эмоция білдіруге шорқақ келеді, өйткені виртуалды орта өзінің емес, өзгелердің эмоцияларын көрсетуге бағытталған;
- мінез-құлықтары тұрақсыз, аз уақыттың ішінде мың құбылуы мүмкін;
- қысым көрсеткенді жақтырмайды, ережелерді ұстанбайды, таңдау жасау еркіндігі мен өз пікіріне сыйластықпен қарағанды ұнатады;
- зейіндерін бір нәрсеге ұзақ уақытқа шоғырландыра алмайды, дегенмен өздері ұнатқан нәрселерді ұзақ уақыт бойы көріп, тыңдай алады;
- көлемі үлкен ақпараттарды жылдам игере алады: мәтін мен графикалық мәліметтерді тез сканерлеп, тәулігіне өте көп деректерді бойына сіңіреді;
- ғаламтор заманында дүниеге келгендіктен, цифрлық сауаттылықтың шырқай даму кезеңінде өмір сүреді: жаңа техникалық революцияны бастан өткереді;
- интернет өмірінің құрамдас бөлігіне айналады: үйрену, демалыс, жұмыс, саяхат бәрін де интернетпен байланыстырады;
- ашық және басқалардың өзгеше екендігіне түсіністікпен қарайды, сондықтан қарым-қатынасқа бейім, өзге елдердің адамдарымен оңай байланыс орнатып, ортақ мақсатта бірлесе әрекеттесе алады;
- жер шары – әлем проблемаларын шешумен айналысуға әуес болады.

Осындай ерекшеліктері бар балаларды – альфа буынын оқытуда оқу ақпарат алудан өмірде қажет дағдыны қалыптастыруға ауысуы аса маңызды. Оқу материалын күнделікті өмірде қалайша қолданатындығын қарастыру, нақты жағдаяттармен байланысқан мысалдар мен мәселелерді келтіру арқылы қызығушылығын арттыруды, оқуды белсенді етуді ескерген дұрыс. Альфа буынын оқытуда:

- тиімді коммуникация әдістерін,
- геймификацияны,
- белсенді әдістерді,
- саралау әдістерін,
- цифрлық технологияларды,
- критериалды бағалауды қолдану,
- тұрақты кері байланыс орнатуды ескеру,
- қатаң дағдыларымен қатар, жұмсақ дағдыларын дамытуды ойластыру қажет.

Сонымен қатар, қазіргі күні жасанды интеллектіні, цифрлық технологияларды қолдану қарқынды жүзеге асуда. Осы орайда, пәндік мақсаттармен қоса, метапәндік мақсаттарды жүзеге асыруды ойластыру әрбір пәннің мазмұнын құрастыруда назардан тыс қалмауы қажет. Мәселен, бастауыш сыныптардағы «Қазақ тілі» пәнінің мазмұнында тілдік білім, білік, дағды, құзыреттерді дамытумен қатар, ұлттық тәрбиені, еңбек тәрбиесін, өмірге бейімделу секілді метапәндік дағдыларды қамту қарастырылған [5]. Мысалы, 3-сыныптың «Цифрлық сауаттылық» пәніндегі «Робототехника: сенсорлар, ортақ тақырыбы: «Өнер», «Көрнекті тұлғалар» деп аталатын бөліміндегі мына тапсырмалардан негізгі оқу мақсатымен қатар, метапәндік мақсат (ұлттық тәрбие, экологиялық тәрбие, функционалдық сауаттылық) көзделгендігін көруге болады:

«Қазақ тілі» оқулығындағы оқу материалдары белгілі бір өмірлік мәселелердің шешімін табуға, ақпараттың мәнін, мағынасын, құндылығын түсінуге, жүйесін ұғынуға, өзара байланыс заңдылықтарын табуға, өңдеуге және оларды талдауға, қорытынды шығаруға, тәжірибеде қолдануға және шығармашылықпен дамытуға бағытталған. Олар әрекеттер тізбегі түріндегі шығармашылық тапсырмалар қатарын құрайды. Солардың бірі – «Қазақ тілі» оқулығының 2-бөліміндегі 50-жаттығу оқу материалдары: «Сен саяхат жетекшісің. Сенің міндетің балаларды өзің тұратын көшемен таныстыру. Ол үшін: – көше кімнің атында екенін анықта; – Ол туралы ақпарат жина; – көше атауы болмаса, көше бойында орналасқан ерекше нысандар (дүкен, мектеп және т.б.) туралы айтуға тырыс; – өз сөзінде сан есімдерді қолдануды ұмытпа».

1-Кесте – Әрекеттер тізбегі түріндегі шығармашылық тапсырмалар

1-мысал. Аула, көше тазалаушыларға көмекші болатын «Робот-тазартқыш» жобасы туралы ойланып көр. Егер лайықты жоба ойлап тапсаң, қала/ауыл экологиясының жақсаруына үлес қосар едің. Енді «Робот-тазартқыш» жобасының бір үлгісін жинап, программасын құрастырып көрейік.

2-мысал. Ұлы тұлғалар. Әрекеттерді ретімен орында. Ақпарат іздеуден баста.

1. Компьютердің жұмыс үстеліне *Менің құжатым* атауымен бума құр.

2. Төменде көрсетілген рет бойынша интернеттен қазақтың батыр ұлы – Бауыржан Момышұлы туралы ақпарат жина. Іздеу сервері: www.yandex.kz. Іздеу алаңына жазу: Бауыржан Момышұлының шығармалары. Нәтижесі: Бауыржан Момышұлының өмірбаяны. Сайт мекенжайы: www.bm.kaznu.kz. Компьютерге сақтау орны: Жұмыс үстелі ⇒ *Менің құжатым*

3. *Word* мәтіндік редакторын іске қос. Жинаған ақпаратты мәтіндік редакторға *1-суреттегі* үлгі бойынша жаса.

4. Жасаған файлды «Бауыржан Момышұлы.docx» атауымен *Менің құжатым* бумасына сақта.

Осы орайда, «Цифрлық сауаттылық» пәнінің, оның ішінде «Робототехника» бөлімінің сабақтарының мазмұнын жасанды интеллект қосымшаларымен толықтыру бүгінгі күннің өзекті тақырыбы деп түсінетіндігімізді айта кеткен жөн болар.

Бастауыш білім мазмұны соңғы жылдары ағылшын тілін оқытумен толықтырылғаны баршамызға белгілі. Мұнда да оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытумен қатар, ағылшын тілі бойынша білім беру контентіне ұлттық құндылықтарымызды кіріктіру маңыздылығына аса мән беруге назар аударамыз.

Бастауыш сыныптардың Әліппе, ана тілі, қазақ тілі, математика, жаратылыстану, дүниетану, еңбекке баулу, бейнелеу өнері, музыка, ағылшын тілі, дене шынықтыру және т.б. барлық пәндерінде дерлік ойын технологиясын, яғни геймификацияны қолдану маңызды екендігіне тоқтала кетсек. Геймификация негізгі оқу-тәрбие мақсаттарының орындалуына мүмкіндік туғызады және ХХІ ғасырдағы өзекті дағдылардың бірі болып табылатын эмоционалдық интеллектіні: өз эмоцияларын танып білуді, өз эмоцияларын бақылауға алуды, басқа адамдардың эмоцияларын түсінуді, басқа адамдардың эмоциясына әсер етуді дамытуға көмектеседі. Себебі, жоғарыда альфа буынының ерекшеліктерін атағанда тоқталғанымыздай, виртуалды әлем жас ұрпақтың эмоционалды интеллектісінің дамуына кері әсерін тигізуде.

Қорыта келе, елімізде соңғы онжылдықта белсенді қолданылып келе жатқан интербелсенді әдістерді, саралау әдістерін, ақпараттық-коммуникациялық технология құралдарын, критериалды бағалауды қолданудың сапасын арттыруды қоса алғанда, бастауыш білім мазмұнын ұлттық құндылықтарды, ұлттық тәрбиені, адамгершілік тәрбиесін жүйелі түрде барлық пәндерге метапәндік мақсат ретінде енгізу, цифрлық технологияларды, жасанды интеллектіні енгізу жаңартпалы тәсілдердің ең маңызды мәйегі болып табылады деп тұжырымдаймыз. Мұны мұғалімдер мен болашақ педагогтердің әдістемелік шығармашылық жасауына мүмкіндіктер туғызатын тетіктерді ойластыру және ұсыну арқылы шешуге болады деп түйіндейміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. «2023-2024 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесінің ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ыбырай Алтынсарин атындағы ҰБА, 2023. – 107 б.

2. Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім деңгейлерінің жалпы білім беретін пәндері мен

таңдау курстары бойынша үлгілік оқу бағдарламалары. (жаңа редакцияда - ҚР Оқу-ағарту министрінің 31.10.2023 № 328 бұйрығымен). <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029767>

3. Өліппе: Оқыту әдістемесі. Жалпы білім беретін мектептің 1-сынып мұғалімдеріне арналған/Жұмабаева Ә.Е., Сабденова Б.А., Жұмабаева Ж.А., Жамалова І.К. – Алматы: Атамұра, 2021. – 272 б.

4. «PIRLS-2021: Қазақстан нәтижелері» ұлттық баяндамасы. – Астана: Қазақстан Республикасы оқу-ағарту министрлігі, Ахмет Байтұрсынов атындағы «Талдау» білім беруді зерттеу және бағалау ұлттық орталығы» АҚ, 2023. – 123 бет.

5. Бастауыш сыныптарда «Цифрлық сауаттылық» пәнін оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан: Ыбырай Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. – 148 б.

ӘОЖ 14.35.09

МОБИЛЬДІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚҰРУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚҚА БАУЛУДЫ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖАҒЫНАН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Жумабаева А.Е., Стамбекова А.С.

Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, білім беру процесіне цифрландыру жүйесі өте қажет. Көптеген жоғары оқу орындары білім беру жүйесінің ұзақ мерзімді тәжірибесін талдап, осы әдістің артықшылықтарын зерттеп келеді.

Мобильді орта субъект-субъектінің өзара әрекеті, және сол арқылы жастардың бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың жаңа бір мүмкіндігі деп санаймыз. Дегенмен Қазақстанда, өкінішке орай, болашақ маман даярлауда бұл технологияларды қолдану әлі жүйелі жолға қойылмаған. Мобильді құрылғылар ЖОО-да білім алушылар үшін оқыту құралы болғанымен, оқу үдерісінде оларды белсенді түрде қолдану жүзеге асырылмай келеді. Қазақстанда мектеп оқушыларына және студенттер мен мұғалімдерге арналған, өз бетінше білім алуға ыңғайлы компьютерге, планшетке, мобильді телефонға арналып электронды контент дайындалған (bilimland.kz, academia.kz т.б.) ауқымды жобалар да жоқ емес. Ал ЖОО-да мобильді технологиялар оқу үдерісін жақсартуға мүмкіндігі зор болғанмен, тек жеке пәндерді оқытуда ғана қолданумен шектелуде. Сондай-ақ, қашықтан оқуға арналған арнайы бағдарлама немесе платформа және электронды қосымшалар қажет. Сондықтан да мобильді оқыту форматында білім алушыларға арналған оқу курсының арнайы бағдарламасын құру және соған сәйкес әдістемелерді әзірлеу өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бұл міндетті шешу әрине, кешенді түрде орындалуы қажет. Мобильді білім беру ортасын құру үшін контент жинақтап, оның мазмұнын, дереккөздері, ресурстары, мобильді контентке сәйкестендіріп, ақпараттық технологияларды мақсатты түрде қолдануы керек.

Мобильді білім беру ортасын құру арқылы білім алушыларды ұлттық құндылықтарға баулу – мобильді білім беру ортасы арқылы білім алушының бойында өз ұлтына деген құрмет пен мақтаныш сезімін қалыптастыру үшін арнайы әдістемелік кешен жасау тиімді. Сандық білім беру қызметтері мен ресурстарын, білім беру үдерісіне қатысушылардың өзара әрекеттесу кеңістігін қамтитын ақпараттық-білім беру ортасында білім беру икемді болуы керек. Бүгінгі таңда мобильді оқыту пайдаланылатын оқу құралдарының функционалдығын жоғалтпай, дәстүрлі білім беруге тән ұйымдастырушылық шектеулерден бас тартуға, ақпаратқа кез келген уақытта қол жеткізуге, психологиялық және ұйымдастырушылық кедергілерді жоюға мүмкіндік береді. Мобильді құрылғылардың артықшылығы – олар әрқашан заманауи адаммен бірге жүреді, көлемі шағын және кез келген жерде интернетке қосылуға болады. Сонымен қатар, мобильді оқыту аясында студентке білім беру қоғамдастығында, оның ішінде мұғалімдермен, басқа студенттермен және білім мен қызметтің әртүрлі саласындағы мамандарымен тығыз қарым-қатынас жасау мүмкіндігі беріледі [1].

Мобильді білім беру ортасы білім беру үдерісіне жаңа сапа беретіні сөзсіз: ол неғұрлым автономды, өйткені ол үлкен еркіндікті, стихиялылықты және бейресмилікті білдіреді, ол қазіргі заманғы тұлғаның білім беру үрдістерін барынша толық көрсетеді, білім беру ақпаратына тұрақты қолжетімділікті қамтамасыз етеді. Дәл осы сипаттамалар қазіргі жағдайда білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуға ықпал ететін мобильді оқытудың негізгі міндеті болып табылады.

Мобильдік орта арқылы білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды әдістемелік жағынан қамтамасыз ету – педагогтерге оқу сабақтарын тиімді өткізуге және білім алушылардың ұлттық

құндылыққа бағытталған сапалы білім алуын қамтамасыз етуге көмектесетін, арнайы әзірленген және ұйымдастырылған әдістемелік материалдардың, құралдар мен ресурстардың жүйесі.

Мобильдік орта арқылы білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды әдістемелік жағынан қамтамасыз етудің негізгі мақсаты – педагогтерді білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуға, мобильді орта құруға қажетті құралдармен және ресурстармен қамтамасыз ету, ал болашақ педагогтерге сапалы ұлттық құндылық жайында білім алу және бойына сіңіру мүмкіндігін беру.

Мобильдік орта арқылы білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды әдістемелік жағынан қамтамасыз ету келесідей әдістемелік материалдардың, құралдар мен ресурстарды қамтиды:

- «Мобильді білім беру ортасын құру арқылы болашақ бастауыш білім педагогтерін ұлттық құндылықтарға баулу» тұжырымдамасы;

- «Бастауыш білім педагогтерін ұлттық құндылыққа баулу» моделі;

- әртүрлі оқу, оқу-әдістемелік, электронды құралдар;

- «Ұлттық қазына» жастар клубының жоспары мен өткізілетін іс-шаралардың сценарийлері;

- оқу-әдістемелік кешендер (силлабус);

- ұлттық құндылыққа арналған оқу материалдары (презентация, аудио, видео);

- ұлттық құндылыққа арналған тапсырмалар;

- ұлттық құндылыққа арналған тесттер, сауалнамалар;

- «Ulttyq kazyna» мобильді қосымшасы;

- виртуалды электронды-әдістемелік зертхана.

Мобильді білім беру ортасын құру арқылы білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды әдістемелік қамтамасыздандырылуы ұлттық құндылықтың, мобильді технологиялардың ерекшеліктерін, болашақ бастауыш педагогтерінің білім деңгейін, қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып әзірленуі керек. Ол икемді және әртүрлі білім беру жағдайларына бейімделген, педагогтерге ең қолайлы оқыту мен тәрбие әдістерін таңдауға мүмкіндік беруі керек.

Сонымен қатар, әдістемелік жағынан қамтамасыз ету қоғам талабына және жоғары білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сай болуы керек. Ол соңғы ғылыми-педагогикалық жетістіктерді, сонымен қатар жаңа технологиялар мен оқыту әдістерін ескеруі тиіс.

Аталған әдістемелік жағынан қамтамасыз ету онлайн және оффлайн режимдерде қолжетімді, яғни педагог – пәнді жүргізуші дайын ресурсты алып, оны сабақ барысында оқу материалын түсіндіру немесе бекіту үшін пайдаланады.

Әдістемелік жағынан қамтамасыз ету білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулу үдерісінде маңызды рөл атқарады, ол педагогикалық қызметтің құрамдас бөлігі болып, білім алушыларды тиімді және сапалы білім алуын қамтамасыз етуге бағытталады.

Әдістемелік жағынан қамтамасыз етудің негізгі рөлі педагогқа білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулу үдерісін ұйымдастыру және түрлі әс-шараларды өткізуде қолдау және көмек көрсетуде көрінеді.

Мобильді білім беру ортасын құру арқылы білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды әдістемелік жағынан қамтамасыз ету педагогке төмендегідей іс-әрекеттірді ұйымдастыруға көмектеседі:

- білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулу үдерін жоспарлау. Ол білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуға қажетті клуб жоспарларын, арнайы курс силлабусын және сабақ әзірлеуге арналған нұсқаулар мен материалдарды қамтамасыз етеді;

- оқыту және тәрбие әдістерін таңдау және қолдану. Ол педагогқа білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды қызықты әрі тиімді етуге көмектесетін әртүрлі әдістерді, мобильді, ақпараттық-технологиялық технологияларды және оқу материалдарын ұсынады;

- білім алушылардың оқу жетістіктерін бағалау және бақылау. Онда білім мен дағдыларды тексеру әдістері, сондай-ақ тестілеу мен өзіндік жұмыстарды өткізуге арналған материалдар қарастырылады;

- оқу материалдарын әзірлеу және пайдалану. Ол педагогқа дайын оқулықтармен, оқу құралдарымен, презентациялармен, бейнематериалдармен және басқа оқу ресурстарымен қамтамасыз етеді, сонымен қатар олардың өз материалдарын жасауға көмектеседі [2].

Мобильді білім беру ортасын құру арқылы білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды әдістемелік жағынан қамтамасыз етудің негізгі принциптері.

Білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулу үдерісін әдістемелік жағынан қамтамасыз ету арнайы курстарды, клуб жұмысын тиімді ұйымдастыруға және өткізуге көмектесетін бірқатар принциптерге негізделген:

Мақсаттылық. Әдістемелік жағынан қамтамасыз ету педагогке арнайы курстардың, клуб жұмысының мақсаты мен міндеттерін анықтауға көмектесуі керек. Ол білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуға көмектесетін құралдар мен ресурстарды қамтамасыз етуі керек [3].

Жүйелілік. Әдістемелік жағынан қамтамасыз ету жүйелі, яғни өзара байланысты және жүйелі түрде ұйымдастырылуы керек. Оқыту материалдары мен ресурстары жүйелі және тұтас оқытуды қамтамасыз ету үшін құрылымдалған және логикалық түрде байланысқан болуы керек.

Бейімделу. Әдістемелік жағынан қамтамасыз ету нақты болашақ бастауыш педагогтерінің қажеттіліктері мен ерекшеліктеріне бейімделуі керек. Оқыту материалдары мен әдістері икемді болуы керек және педагогтерге оларды білім алушылардың жеке қажеттіліктері мен деңгейіне қарай бейімдеуге мүмкіндік беруі керек.

Вариативтілік. Әдістемелік жағынан қамтамасыз ету ұлттық құндылыққа баулу үдерісі білім алушыларды ызықты және ынталандыратындай жұмыстың әртүрлі әдістері мен формаларын ұсынуы керек. Әртүрлі оқу материалдары мен іс-әрекеттер білім алушыларды материалды жақсы түсінуге және олардың дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Қол жетімділік. Әдістемелік жағынан қамтамасыз ету ұлттық құндылыққа баулу үдерісінің барлық қатысушыларына қолжетімді болуы керек. Оқу материалдары мен ресурстары білім алушыларға оңай қол жетімді және түсінікті болуы керек, ал педагог қажетті қолдау мен кеңесті ала алатындай болуы керек.

Интербелсенділік. Әдістемелік жағынан қамтамасыз ету педагог пен болашақ бастауыш педагогтерінің белсенді әрекеттестігіне ықпал етуі керек. Ол болашақ бастауыш педагогтерінің ұлттық құндылыққа баулу үдерісіне белсенді қатысуына, сұрақтар қоюға, материалдарды талқылауға және дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін интерактивті әдістер мен құралдарды ұсынуы керек [4].

Осылайша, ұлттық құндылыққа баулу үдерісін әдістемелік жағынан қамтамасыз етудің негізгі принциптері тиімді және қызықты мобильді ортасын құруға көмектеседі.

Білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулу үдерісін әдістемелік жағынан қамтамасыз ету педагогтер мен білім алушыларға мобильді орта құруды, оқу қызметін тиімді ұйымдастыруға және өткізуге көмектесетін әртүрлі материалдар мен құралдарды қамтиды. Мобильдік орта арқылы білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды әдістемелік жағынан қамтамасыз ету түрлері:

1. «Мобильді білім беру ортасын құру арқылы болашақ бастауыш білім педагогтерін ұлттық құндылықтарға баулу» тұжырымдамасы. Тұжырымдама негізіне ҚР «Ұлттық рухани жаңғыру» бағдарламасының ұлттық жаңғыру кезеңіне көшуге арналған жол картасы мен «Мәңгілік ел» ұлттық идеясы алынды. Тұжырымдамада зерттеу тақырыбының өзектілігі, мақсат-міндеттері, басшылыққа алатын негізгі қағидалары, ұстанымдары, отандық және әлемдік тәжірибедегі зерттелу жағдайы, күтілетін нәтижелері қарастырылды. Тұжырымдаманы әдістемелік жағынан қамтамасыз ету: оқу бағдарламасын, оқу-әдістемелік кешен, оқу-әдістемелік құрал, электронды әдістемелік лаборатория дайындау; дайындалған өнімнің тиімділігін тексеру, эксперимент жүргізу, нәтижелерін анықтап, ұсыныстар дайындау арқылы жүзеге асырылады.

2. «Бастауыш білім педагогтерін ұлттық құндылыққа баулу» моделі.

Модель тұжырымдамалық, технологиялық және өлшемдік блоктарынан тұрады.

Тұжырымдамалық блок мазмұнында мобильді білім беру ортасына, жастарды ұлттық құндылыққа баулуға деген қоғамдық сұраныс анықталды. Онда болашақ бастауыш білім педагогін ұлттық құндылыққа баулуға ықпал ететін әдіснамалық тұғырлар мен ұстанымдар берілді: аксиологиялық тұғыр, жүйелік-іс-әрекеттік тұғыр; диалогтық тұғыр; этнопедагогикалық тұғыр. Әдіснамалық ұстанымдар: тұтастық ұстанымы; ұлттық ұстаным; даралау ұстанымы. Модельдің тұжырымдамалық блогында болашақ бастауыш білім педагогтерін теориялық, психологиялық, практикалық тұрғыдан даярлау кезеңдері анықталды.

Модельдің технологиялық блогы мобильді білім беру ортасын құру жағдайында болашақ бастауыш білім педагогтерінің ұлттық құндылыққа баулудың психологиялық-педагогикалық шарттарынан; оны жүзеге асырудың формаларынан, әдістерінен, құралдарынан; даярлау кезеңдерінен тұрады.

Модельдің өлшемдік блогында төмендегідей компоненттер мен өлшемдерден тұрады: мотивациялы-құндылықтық, инновациялық-танымдық, процессуалдық-нәтижелік компоненттер және эмоционалдық-еріктік, интеллектуалдық-креативтілік, коммуникативтік-бағалаушылық өлшемдер.

3. Әртүрлі оқу, оқу-әдістемелік, электронды құралдар. Оқу, оқу-әдістемелік құралдары белгілі бір тақырыпты немесе арнайы курсты оқу үшін білім алушыларға берілетін негізгі оқу материалдары болып табылады. Олар 15 модульден, әр модуль негізгі мәселелерден, тақырыпқа ену сұрақтарынан, теориялық блоктан, тексеру блогынан онда білім алушыларға арналған бақылау сұрақтары берілген,

кәсіби іскерлік блогынан, онда болашақ бастауыш педагогтерінің өз бетімен орындайтын жұмыстары қарастырылған, қажетті әдебиеттер мен тест тапсырмаларынан тұрады. Электронды-әдістемелік құрал автоматтандырылған оқу үрдісі ашық дамитын әдістемелік жүйе екендігі белгілі. Сонымен бірге электронды-әдістемелік құрал оқу ақпаратын тасымалдаудың жаңа құралы болып табылады. Онда оқу ақпараты толық мазмұндалып, әр түрлі қосымшалар, анықтамалық материалдар, бақылау тапсырмалары, ұсынылатын әдебиеттер тізімі және тақырыптық ресурстарға сілтемелер беріледі.

Оқу-әдістемелік, электронды құралдарға мысал:

1) Білім берудегі мобильді технология. Оқу-әдістемелік құрал. / Жұмабаева Ә.Е., Нұржанова С.А., Базарбекова Р.Ж., Стамбекова А.С., Жұмабаева Ж.А., Оспанкулов Е.Е. – Алматы: LEM, 2023. – 129 бет

2) «Білім берудің мобильді технологиясы». Электронды-әдістемелік құрал. / Жұмабаева Ә.Е., Нұржанова С.А., Базарбекова Р.Ж., Стамбекова А.С., Оспанкулов Е.Е., Жұмабаева Ж.А., - Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2023.

4. «Ұлттық қазына» жастар клубының жоспары мен өткізілетін іс-шаралардың сценарийлері. «Ұлттық қазына» жастар клубының жоспары келесідей 6 бағытты қамтиды: «Мәдени мұра», «Ұлттық тіл», «Отбасы және әулет», «Тұлға», «Салт-дәстүр», «Дәстүрлі өнер». Жастарды ұлттық құндылыққа баулу мақсатында салт-дәстүр, ұлт тарихы, ұлттық мұра, ұлттық тіл т.б. жайлы қызықты және мазмұнды ақпараттар студентке кез келген уақытта тез әрі қолжетімді болуы үшін цифрлық контент пайдаланылады. «Ұлттық құндылықтарымызды ұлықтайық» атты студенттік фестивалінің, «Қазақ ұлттық киімдер байқауы», «Видеороликтер байқауы», «Ұлттық өнер», «Шеберлік алаң» сайысының, «Ұлттық код – ұлттық бірегейлік кілті» тақырыбында вебинардың, «Алаш арыстары» атты танымдық кештің, «Ұлттық салт-дәстүрімізді ұлықтайық» тақырыбындағы республикалық онлайн-форумның сценарийлері мен материалдары жинақталған.

5. Аранайы курстардың оқу-әдістемелік кешендері (силлабус). Элективті курстардың оқу-әдістемелік кешені қосымша материалдардан, силлабус, практикалық сабақтардың оқу материалдарынан, қосымша материалдардан, СӨЖ (МӨЖ) ұйымдастыру бойынша жетекшілік (СӨЖ/МӨЖ тапсырмалары, орындалу мерзімі, СӨЖ/МӨЖ-ге әдістемелік нұсқаулықтан), дәрістің қысқаша мазмұнынан, оқу-әдістемелік жағынан қамтамасыз ету картасынан, пән бойынша қорытынды емтихан бағдарламасынан тұрады.

Силлабус аранайы курстың дәріс, практикалық сабақтардың, СӨЖ, СӨЖЖ тақырыптарын оқып-үйренудің мазмұны мен бірізділігін анықтайды. Силлибуста пән туралы ақпарат, бақылау түрі мен критерийлары, курстың академиялық презентациясы, курстың академиялық саясаты, ақпараттық ресурстар, оқу курсының тақырыбын іске асыру күнтізбесі қамтылады.

Мысалы Абай атындағы ҚазҰПУ-нің пәндік мамандандырылмаған мұғалімдерді (педагогтерді) даярлау бағытында 6В01303 – Бастауыш білім ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен білім беру бағдарламасы (қазақ және орыс бөлімінде) бойынша «Мобильді білім беру ортасын құру арқылы білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулу әдістемесі» элективті курсы оқытылады. Сонымен қатар 7М013 – Пәндік мамандандырылмаған педагогтерді даярлау бағытының 7М01301 – Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі білім беру бағдарламасы бойынша «Білім берудегі мобильді технология» элективті курсы бойынша білім алушылар білім алады.

6. Ұлттық құндылыққа арналған оқу материалдары (презентация, аудио, видео). Оқу материалын визуализациялау және көрсету үшін презентациялар, бейне сабақтар, аудиожазбалар және интерактивті тапсырмалар сияқты мультимедиялық материалдар қолданылады. Олар білім алушыларға ақпаратты жақсы түсінуге және есте сақтауға көмектеседі, сонымен қатар заманауи технологиялармен жұмыс істеу дағдыларын дамытады.

7. Ұлттық құндылыққа арналған тапсырмалар, әдістемелік ойындар мен жаттығулар.

Ұлттық құндылыққа арналған тапсырмалар әдістемелік ойындар мен жаттығулар білім алушылардың оқу іс-әрекетін арттыру, танымдық қабілеттерін дамыту мақсатында қолданылады. Олар жеке немесе топтық болуы мүмкін және іс-әрекеттер, басқатырғыштар, рөлдік ойындар және басқа интерактивті формалар түрінде ұсынылады.

8. «Ultyyq kazyna» мобильді қосымшасы.

Мобильді контент негізінде ұлттық құндылыққа баулуды жүзеге асырушы «Ultyyq kazyna» мобильді қосымшасы бар. «Ultyyq kazyna» мобильді қосымшасының мақсаты – білім алушыларды ұлттық құндылыққа мобильді технология арқылы баулу болып табылады.

Мобильді қосымша болашақ бастауыш білім педагогтеріне, бастауыш сынып мұғалімдеріне, бастауыш сынып оқушыларына арналып әзірленген.

«Ulttuq kazyna» мобильді қосымшасының мазмұны «Ертегілер әлемі», «Батырлар жыры», «Жаңылтпаш, жұмбақ, мақал-мәтелдер», «Салт-дәстүр, әдет ғұрып», «Тарих беттерінен», «Тілді құрметтейік», «Патриоттық әндер», «Психологиялық-педагогикалық пәндер циклі», «Эстетикалық пәндер циклі», «Жаратылыстану – ғылыми циклі», «Гуманитарлық пәндер циклі» ұяшықтарын құрайды.

Сонымен қатар мәселе бойынша ақпараттық мәтін берілді. Сол мәтін аясында білім алушының білімін толықтыруға бейнероликтер, презентациялар ұсынылды. Соңында білімді бекітуге, тексеруге арналған түрлі форматта (викториналық ойын, сұрақ-жауап, тест және т.б) жасалған тапсырмалармен толықтырылды. Олар google form, padlet.com, learningapps.org, educaplay.com, wordwall.net, joyteka.com платформаларында әзірленген.

9. Виртуалды электронды-әдістемелік зертхана. Абай атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология институты сайтының базасында виртуалды зертханасы жұмыс жасайды. Онда мобильді білім беру ортасын құру арқылы болашақ бастауыш білім педагогтерін ұлттық құндылыққа баулу бойынша жалпы ақпарат, мамандандырылған ғылыми бағыттың атауы, зерттеу саласы мен түрі, жоба сипаттамасы, жобаның мақсаты мен міндеттері, мобильді контент, «Ұлттық құндылықтар – ұлт қазынасы» атты клубының мәліметтері, зерттеу нәтижелері, жобаға қатысушылардың зерттеу жұмысы бойынша алған сертификаттары, хабарландырулар қамтылған.

Бұл болашақ бастауыш білім педагогтерін ұлттық құндылыққа баулу үдерісінде қолданылатын әдістемелік жағынан қамтамасыз етудің кейбір түрлері ғана. Әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері мен артықшылықтары бар және олардың үйлесімі білім алушылар үшін тиімді мобильді ортасын құруға көмектеседі.

Бастауыш білім педагогтерін ұлттық құндылыққа баулуды әдістемелік жағынан қамтамасыз ету перспективалары:

1. Мобильді, ақпараттық-коммуникативті технологияларды қолдану. Ақпараттық технологиялар мен интернеттің дамуы кезінде білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды әдістемелік жағынан қамтамасыз ету материалдарға еркін қол жеткізуді және пайдаланудың қарапайымдылығын қамтамасыз ететін мобильді-электронды форматта ұсынылуы.

2. Білім беруді даралау. Білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды әдістемелік жағынан қамтамасыз ету олардың жеке қажеттіліктері мен дайындық деңгейіне бейімделеді.

3. Білім алушылардың шығармашылық ойлауын, зияткерлігін дамыту. Білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды әдістемелік жағынан қамтамасыз ету студенттерді өз бетінше жұмыс істеуге, ізденуге, шығармашылық ойлауға ынталандырып, зияткерлігін дамытады. Бұл олардың сыни тұрғыдан ойлауын және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

4. Білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулуды, мобильді орта құру. ЖОО-ның оқу-тәрбие үдерісінде жоғарыда қарастрылған әдістемелік жағынан қамтамасыз етуді жүйелі пайдаланып, білім алушыларды ұлттық құндылыққа баулып, мобильді орта құруға болады.

Қорытындылай келе, мобильді білім беру ортасын құру арқылы білім алушыларды ұлттық құндылықтарға баулуды әдістемелік жағынан қамтамасыз ету білім беру саласының маңызды міндеті ретінде қолға алынып, жетілдіріле түсуі тиіс.

Жүргізілген зерттеу Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2022-2024 жылдарға арналған ғылыми гранттық қаржыландыру АР 14872058 «Мобильді білім беру ортасын құру арқылы болашақ бастауыш білім педагогтерін ұлттық құндылықтарға баулу» жобасының аясында орындалды.

Әдебиеттер тізімі

1. Мобильді білім беру ортасын құру арқылы болашақ бастауыш білім педагогтерін ұлттық құндылықтарға баулу мүмкіндіктері. Жумабаева А.Е., Базарбекова Р.Ж., Нуржанова С.А., Жұмабаева Ж.А. – Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», № 3 (75), 2022 ж.

2. «Мәдени мұра», «Рухани жаңғыру», «Мәңгілік ел» стратегиялық ұлттық жобалар тұжырымдамасы туралы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P0800010162>.

3. Шарифжанова Н., Шарипова Д., Жураева Н. Мобильное обучение – новая технология в образовании //InterConf. 2021. Vol.41. URL:<https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/8657>

4. Шурыгин В.Ю. Современные тенденции развития мобильного обучения. –Казан: Казанский федеральный университет, Педагогическое образование 2022. Том 3. No 2 – С. 119-123.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР – БАЛА ТӘРБИЕСІНІҢ НЕГІЗІ

Жумадуллаева А.А., Нұртаза А.Д.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Түркістан қаласы, Қазақстан

Ұлттық құндылықтарға әр халықтың ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық, рухани және мәдени құндылықтары жатады. Осы құндылықтарды ұрпағымыздың бойына сіңіріп, оқу-тәрбие үдерісінде ұлтжандылыққа, отаншылдық пен салт-дәстүрімізді құрметтеуге баулып, өз халқын, өз мемлекетін көздің қарашығындай қорғайтын тұлғаларды тәрбиелеу – ұстаздар алдындағы басты міндет. Ұлтымыздың тұнып тұрған асыл мұра, рухани байлығын оқыту үдерісіне енгізу арқылы қазақ халқының құнды ойларын, даналық пәлсапасын, өмірлік тәжірибесін халық игілігі үшін қолдана алатын жан-жақты дамыған, білімді, өзіндік көзқарасы бар жеке тұлғаны қалыптастырамыз.

Қай заманда болмасын адамзаттың алдында тұрған ең үлкен міндет – парасаттылық жарысын көтеріп, оның өмірін жалғатыру. Ұрпақ тәрбиесі - ұлт болашағы, қоғамның болашағы. Болашақ қоғам кейіпкерлерін жан-жақты жетілген, интеллектуалдық, мәдени, ғылыми тұрғыдан жетілген етіп жасау кезек күттірмейтін міндет екені даусыз.

Ғасырлар шеруінде халқымыздың алақанына салып аялаған баға жетпес рухани мұрасы, даналық дариясы оның әдебиетінен көрініс табады. «Туған тілін сүюден басталатын махаббат, елжандылықтан адамзатты шексіз құрметтеуге дейін өседі. Жасынан туған халқының даналығымен сусындап, оның өсиетінен нәр алып, әдебиетті сүйіп, сол арқылы ұлтжанды азамат болып өсері хақ», - дейді аса көрнекті әдебиеттанушы Ш.Елеукенов [1, б. 12].

Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы міндет-өзінің өмірін жалғастырушы саналы ұрпақ тәрбиелеу. Ұрпақ тәрбиесі - ұлт болашағы, келешек қоғам тәрбиесі. Сол келешек қоғам иелерін жан-жақты жетілген, ақыл парасаты мол, мәдени-ғылыми өрісі озық етіп тәрбиелеу кезек күттірмейтін іс екені сөзсіз. Халық даналығында: «Бір баланы адам етіп өсіргенше, бір шаһар апат болады» деген сөз бар. Осы салыстырудың өзі-ақ баланың шын мәніндегі Адам болып қалыптасуы қыруар уақыт пен тер төгетін еңбекті қажет ететін аумағы кең, жауапкершілігі мол күрделі іс екенін ұқтырса керек. «Ту жанында қисық ағаш жатпайды» дегендей, сом тараулы тәрбие жолының тоғысар тұсы халықтың өзінде ата-баба салт санасында, дәстүрінде. Жас ұрпақты ұлттық мақтаныш пен ұлттық патриотизм рухына қалай тәрбиелесек, еліміздің халқымыздың болашағы, даналығы да солай айқын көрінеді [2].

Даналық білімнен нәр алады. Даналыққа апаратын жол ұзақ әрі қиын. Сондықтан жастарға басты қиындықтарды көре білетін, әлеуметтік ақыл-ойға сәтті кіруге көмектесетін жақсы жолбасшы керек. Ғалымның ісі – ғалымдағы заңдылықтарды ашып, оны сөзбен формулаға айналдыру. Әдіскердің міндеті – ғалымның ашқан жаңалығын білімге айналдырудың құралын табу. Педагогтың міндеті - ғалым мен әдіскердің міндетін кең көлемде қоса отырып, оқушының тұтас ойлау қабілетін қалыптастыру [3].

Ұлттық тәрбие түрлі мәселелерді шеше алады. Қазіргі таңда елімізде ана тілін, ата тарихын, ұлттық салт-дәстүрін білмейтін жастар, тастанды жетімдер, «қиын» балалар, қарт ата-әжелер, маскүнемдік және т.б. Алдын алу және күресудің негізгі әдістері. Еліміздің білімді ұрпағы дені сау, білімді, саналы, ұлтжанды, еңбекқор, өнегелі, кішіпейіл болып өсіп келеді. Ел болашағының тірегі деуге болады. Халықтың ұлттық санасы, ұлтжандылығы, өз ұлтын ойлай білуі. Бүкіл ел халқының ұлттық дәстүрлері мен этникалық дәстүрлері маңызды рухани байлық болып табылады. Қоғамның бір бөлігі басқа жерде немесе өз елінде әртүрлі халықтық санамен дайындалса, қоғам мүшелері өзгереді.

Сондықтан ұлтты сақтап қалудың бір ғана жолы бар. Бұл жаңа ұрпақты ұлттық санаға тәрбиелеудің жолы. Ұлттық сананың қалыптасуы бала дүниеге келгеннен бастап отбасындағы ұлттық тәрбиеге тікелей байланысты. Отбасында ұлттық тәрбие болмаса, мұндай теріс тәрбие баланы ұлттық тұлға етеді.

Бәсекелестікке төтеп бере алмайтын елдердің болашағы қашанда бұлыңғыр. Мұны бізге тарих айтады. Көптеген елдер саясаттың кесірінен ұлттық құндылықтарын бірте-бірте (немесе біржола) жоғалтып, жер бетінен жойылып барады. Көптеген басқа да шағын елдер осындай қауіп-қатерге тап болып, 21 ғасырдағы «ақпараттық соғыстар» басталды дейді ғалымдар. Өз мәдениеті мен әдебиетін басқа ұлттармен ұштастыру үшін сақтамағандықтан, болмысынан, тілі мен дінінен айырылғандар сияқты.

Ұлттық сана ұғымына анықтама берсек, бұл ашық онлайн энциклопедия мынадай анықтамалар береді. Ұлттық сана – өте күрделі әрі озық ұлттық сана. Ұлттық сана – ұлттың өзінің әлеуметтік және ұлттық болмысын, жаһандық қоғамдық жүйедегі орны мен мәртебесін және оның адамзат тарихындағы игі әсерлері мен әсерлерін түсіне білуі. Адамзат жасаған өркениетке және басқа да түсініктерге не ықпал етті және ықпал ете алады, мұны адамдардың теңдікке, бостандыққа және еркін өмірге табиғи және тарихи құқықтарын түсіну деп түсінуге болады. Ұлттық сананың қалыптасуы мен дамуын екі тұрғыдан қарастыруға болады: бірі – сезім мен таным, екіншісі – таза ғылыми. Біріншісі – ұлтқа, Отанға, ұлтқа деген құрмет сезімдік сезімдері болса, екіншісі – ұлттың өткенін, бүгінін, болашағын ұғынып, сараптау және ұлттық идеяны дамыту. Халық тағдырын, мемлекет ісін, ұлт пен дүние тағдырын басқару жүйесі. Халық арасында ұлттық сананы қалыптастырып қана қоймай, оны заман ағымына сәйкестендіру маңызды деп есептейміз. Нәсілдік тәрбие мен ұлттық сананы тәрбиелеудің маңызы зор. Мұны күшпен жасауға болмайды. Ендеше, үдеріс аясында мәдени мұрамызды насихаттау, идеологиялық насихат жұмыстары да өз уақытында әрі сапалы жүргізілуі тиіс. Қысқасы, «біз көп рет ояу болуымыз керек» [4].

Өйткені елдің болашағы жастардың қолында. Сізбен ешкім дауласа алмайды. Олай болса, бес-он жылдың ішінде азаматтар ұлттық маңызды қызметтерге ие болып, өз тарихы мен мәдениетіне ие болып, өз кітаптарын бағалайды, заманауи білім мен білімге қанық болады. Олар елді салып жатыр. Бүгінде ақпарат тараған заманда қазақ жастарының ұлттық сана-сезімі қалай қалыптасты, оның қайда баратыны қоғамды толғандыратын мәселеге айналды.

Өзге елдердің, соның ішінде Батыстың ықпалы күшейіп жатқан осы кезеңде әрбір қарапайым азамат саналы түрде ойланатын мәселе. Сондықтан бұл кітаптарды еліміздің әр өңіріндегі кез келген кітапханадан – тілден тауып алуымыз үшін студенттер мен жастар бұл кітаптарды оңай алуы үшін бұл кітаптардың таралымын барынша арттырғымыз келеді. Әрбір қазақ баласы ата-бабасының болмысын, ұстанған жолын мүмкіндігінше тереңірек білгені абзал. Ақырында, сіздің тынымсыз және табанды еңбектеріңіздің арқасында Далқанда өткен ғасырда өшпес мұраға айналған еліміздің құндылықтары мен халқының үлгі-өнегелері бар. Ұлт бай мұрамызды зиялы қауымның жүрегіне жеткізеді. және жан-жақты білімді студенттерді тәрбиелеу және ұлттық мәдениетімізді әлемдік деңгейдегі мәдениет ретінде қорғау. Енді ұлттық сананы құрайтын элементтерге тоқталайық.

Ұлттың толық ұлт болып, дамуы үшін оның ұлттық арманы, ұлттық құндылығы, ұлттық қажеттілігі болуы керек. Ұлттық сана абстрактілі ұғым емес. Бірақ бұл халықтың күнделікті өміріндегі көрініс. Оны бүкіл халықтың тарихын, дәстүрін, әдет-ғұрпын, әдебиетін, мәдениетін, өнерін және тұрмыс-тіршілігін түсіну деңгейі деуге болады. Ұлт – білетін, түсінетін халық. Ұлттық сана ұлттың дүниетанымына байланысты. Ұлттық дүниетаным нақты білім арқылы жеткізіледі. Оның болмысы ұлттық дәстүр арқылы беріледі. Ұлтқа деген құрметтің деңгейі ұлттық сананың қалыптасу деңгейіне байланысты. Алла тағала қазақ елінің өкілін маңдайыңа жазғанда. Оны мансап сияқты өзгерту мүмкін емес. Соңында Өзге ұлттардың мәдениетін өзгертуге, сіңіруге қанша тырыссаң да. Сен әлі ол ұлттың бір бөлігі емессің. Ал сен ол өмірде туа алмайсың. Кезегі келгенде қабылдамады. Ол сенің өгей әкенді еске түсіреді [5].

Рухани дүниені құрайтын барлық сезімдер бір-біріне ортақ. Сондықтан ешбір мәселеде бейтарап қала алмайды. Бұл кең сезім оның бәрі тікелей байланысты деген сенімімен байланысты болуы мүмкін. Керісінше, олардың этникалық тобынан тыс, басқа мәдениет аясында пайда болған сол сана ұлттан тәуелсіз емес. Ондай адамдарды қазір «мәңгіт» деп атайды. Олар ғылыми тілмен айтқанда «азаматтар». Бұл туралы газеттер көп жазған жоқ. Олар бүкіл елдің мәдениетін білмегендіктен, күнделікті өмірде тұрғылықты жерін жек көріп, жаман жағдайға ұшыратады. Осылайша сіз тыныштық табасыз. Шетел мәдениеті ұлттық мәдениетті сақтау үшін қолданылады. Сондықтан ол өз елін, оның құндылықтарын жек көреді. Біреуге ұнамайтын тірлікті көрсең, еліңді танытасың және оны елге көрсетіп, ұлттық сипатқа айналдыруға дайынсың. Өзін басқа қандас туыстардан артық сезінеді, солардың бірі екеніне қынжылады. Сондықтан, елдің баласы емес, кейінгі баласындай әрекет етуге барын салды. кез келген жағдайда.

Демек, ұлттық ауыртпалығымыз туралы айтқаны – біз оны аңсаймыз, оның құрамдас бөліктері қажет. Ауызша: ұлттық көшбасшылық, ұлттық карта, ұлттық намыс, ұлттық патриотизм, ұлттық құндылықтар, ұлттық тәрбие.

«Баланы өз тәрбиесімен оқытпа, ұлт тәрбиесімен тәрбиеле» деген халықта сөз бар. Өскелең ұрпақты тәрбиелеу мен білім беру халықтық тәлім-тәрбиені енгізу арқылы балалардың қазақтың ұлттық салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, мәдениетін меңгеру барысында ұлттық этиканы, адамгершілікті, сыпайылықты қалыптастырады. Ұлттық тәрбие – ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан баға жетпес қазына. Бұл келешек ұрпаққа қалай өмір сүру керектігін үйрететін үлкен тәрбиелік кітап, тәрбиенің

тамыры адам байлығында, қадір қасиетінде, бейбіт мінезінде жатыр. Бұл қазына ұлттық құндылықтар арқылы балалардың бойына сіңіретіні сөзсіз. Ұлттық құндылықтар дегеніміз не? Қарапайым тілмен айтсақ, ұлттық құндылықтар – заттар, ал адамдық қадір-қасиет – ғасырлар бойы жинақталған ұлттық рухани және материалдық құндылықтар. Бұл білім мен оқытуға бағытталған мұрағаттар. Оларға қонақжайлылық, даралық, сыйластық, имандылық, кішіпейілділік, денсаулық, жаспаздық, әділдік, өркениеттілік, рухани байлық, сүйіспеншілік жатады. Кез-келген халықтың мінезі бес негізгі негізделеді. Бірінші - тіл, екінші – дін, үшінші – дәстүр, төртінші – тарих, бесінші – Отан. Құндылықтар тек шынайы, олар ешкімге тәуелді емес, ең алдымен адамның санасында пайда болады, құндылықтарды адамның оқуының нәтижесінде сезім арқылы да, ойлау арқылы да түсінуге болады және бағалайды, соған сәйкес әрекет етеді. Елін өсірген, қадірін түсінген азаматтардың бірі Ж.Аймауытов: «Мен халықпен тығыз байланыстымын. Мен онымен қарым-қатынасымды тоқтата алмаймын. Тоқтату қолымнан келмейді», деді ол. Сырым Датұлы: «Мен екі ағайындымын: бірі - өзім, екіншісі - менің халқым», - деді. Қазақстан халқының ұлы да құнды рух пен материалдық құндылықтарды қадірлеуге, құрметтеуге, дамытуға лайық етіп, ұрпақ игілігіне неге пайдаланбасқа? Қазақтар балалардың бойындағы ізгілікті жек көруді, әдемі сөзді, әдемі жүзді, әр түрлі ләззат алуды, салмақты, ойлы болуды халық тәрбиесінің негізгі қағидалары деп біледі. Бала тәрбиесін кешіктіру бала тәрбиесін кешіктіру мертігумен бірдей. Бала туылғанға дейін тәрбие беру керек [6].

Бүгінгі таңда оқушыларға әлемдік деңгейде өркениетті негізде білім мен тәрбие беру, ұлттық құндылықтарды олардың бойына сіңіру – ұстаз алдындағы үлкен міндет. Адамзат тарихында құндылықтар қалыптасуының негізгі ерте заманнан-ақ ойшылдар мен ғұламалардың назарында болды. Олардың тәрбиелік негіздері атадан балаға ұрпақтан-ұрпаққа ізгі қасиеттер мен сезім ниеттерден тұрады. Ұлттық құндылық белгілі бір бағытты, мақсатты, жүйелі ұлттық көзқарасты, мінез-құлықтағы адамдық тәртіп пен рухани дағдыны қалыптастыратын жүйе. Олай болса, ұрпақ тәрбиесіндегі құндылықтар негізгі ізгілікті, ақылды адамгершілік, парасаттылық, имандылық міндеттерін ажырата біліп өзіне таңдау жасауы. Халықта «Баланды өз тәрбиеңмен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле» деген мақал бар.

Жас ұрпаққа тәрбие мен білім беру саласында халықтық педагогиканы енгізе отырып, қазақ халқының салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, мінез-құлық мәдениетін меңгеруде оқушылардың бойына ұлттық имандылық, адамгершілік, сыпайылық қасиеттерін қалыптастыру. Ұлттық тәрбие біздің ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін асыл қазынамыз. Ол болашақ ұрпақты өмір сүруге тәрбиелейтін үлкен тәрбие кітабы. Ал тәрбие тамыры тереңде-халық қазынасында, оның қадір қасиеті мен бітім-болмысында. Бұл қазына ұлттық құндылықтар арқылы бала бойына сіңетіні даусыз.

Ұлттық құндылықтар дегеніміз не? Қарапайым тілмен айтқанда, ұлттық құндылықтар белгілі бір ұлтқа ұлт азаматына тән зат, адами қадір-қасиет, яғни ғасырлар бойы жинақтаған ұлттық рухани және материалдық құндылықтар. Ол-тәрбие мен оқытуға бағытталған мұрағаттар. Оларға меймандостық, кісілік, сыйластық, имандылық, кішіпейілділік, салауаттылық, қайырымдылық, ізгілік, еркіндік, өнерпаздық, сыпайылық, мәдениеттілік, шығармашылық, рухани байлық, махаббат сынды қасиеттер жатады.

Кез-келген ұлттың сипаты бес қағидаға келіп тіреледі. Біріншісі – тілі, екіншісі – діні, үшіншісі – дәстүрі, төртіншісі – тарихы, бесіншісі – атамекені.

Құндылықтар – шынайы ғана болады, ол адамға тәуелді емес, дей тұрғанмен ол ең алдымен адам санасында орын алады. Құндылықтарды сезім арқылы қабылдап, ал сана арқылы түсінуге болады, соның нәтижесінде тұлға құндылықты игереді, соған сай әрекет етеді. Өз ұлтын қадірлеп, қастерлеген, ұлт қадірін білген азаматтың бірі Ж.Аймауытов: «Мен халыққа кіндігіммен байланып қалғанмын. Оны үзе алмаймын. Үзу қолымнан келмейді» дейді. Сырым Датұлы: «Мен ағайынды екеумін: бірі – өзім, екіншісі – халқым»-дейді. Қазақ халқының осындай дәріптеуге, қастерлеуге, дамытуға тұрарлық ұлттық рухани материалдық құндылықтары туралы ұлағатты, құнды ойларын халық игілігіне келешек ұрпақты ел жұртқа ие болатын азаматтарды тәрбиелеуге неге қолданбасқа? Қазақ халқы баланы жамандықтан жиреніп, жақсылықты жаны тілеп тұратын құлықты болуын, сұлу сөз сйқырлы үн.әдемі өң мен түрлі ләззат ала білетін, һәм байсалды, ойламдышымыр болып өсуін ұлт тәрбиесінің негізгі қағидасы етіп ұстаған. Ұрпақ тәрбиесіне кешігу дегеніміз мертігумен бірдей. Тәрбие бала тумай тұрып, дүниеге келмей тұрып берілуі тиіс.

Сондықтан қатардағы пендені нағыз толық қанды тұлғаға айналдыру үшін ұлттық құндылықтар арқылы тәрбие берудің маңызы зор.

Жеке тұлғаны ұлттық тәрбие арқылы дамыта отырып, нақты әрекет арқылы оқытуда төмендегі құндылықтардың болуы қажет:

- белсенді қарым-қатынас: оқушы мен мұғалімнің әрбір мәселеде өз көзқарастарын білдіріп отыруы;

- индивиттік: мұғалімнің әр жеке оқушының ерекшелігін дамыту, қоғам алдындағы жауапкершілігінің болуы;

- өзіндік тәртіп: өзіндік бақылау мен бағалауды шешім қабылдауды үйрену;

- шыдамдылық: әр түрлі пікірлерді қабылдай алу, бір-бірінің пікірлері мен ерекшеліктерін құрметтеу, қабылдау. Ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге шығаруға қабілетті тұлға тәрбиелеу үшін:

- оқушылардың сана-сезімін қалыптастыру;

- жас ұрпақ санасына туған халқына деген құрмет, сүйіспеншілік мақтаныш сезімдерін ұялату, ұлттық рухын дамыту;

- ана тілі мен дінін, оның тарихын, мәден етін, өнерін, салт-дәстүрін, рухани-мәдени мұраларды кастерлеу;

- жас ұрпақ бойында жанашырлық, сенімділік, намысшылдық тәрізді ұлттық мінездері қалыптастыру сияқты міндеттерді орындағанда ғана біз мақсатқа жете аламыз.

Бала бойына ұлттық құндылықтарды дамытудағы негізгі құралдарға мыналарды жатқызуға болады:

- сыныптағы тәрбие сағаттары;

- баспасөз және қабырға газеттері;

- бұқаралық ақпарат құралдары;

- тәрбие шаралары (пікірталас, тәрбие сағаты, кеш, дәріс, таным-өнеге сағаттары, т.б.)

- кітап оқу;

- мектептен тыс және сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру;

- шығармашылық жобалар қорғау;

- қоғамдық ұйымдармен байланыс жасау;

- саяхат жасау;

- үйірмелерге қатысу.

Жаңа Қазақстан үшін қазақ өркениетін дамыту, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, тілін, т.б. ұлттық құндылықтар аясында кеңейту - өзекті мәселенің бірі. Сондықтан алдымызда тұрған үлкен мақсат – ұлттық мұра құндылықтарын қазіргі таңның мәдени жетістітерімен үйлестіру. Жас ұрпақ тәрбиесінде үйлесімділік заңы салтанат құруы шарт. Яғни ол өзінің өсу, есею кезінде ақ сүт беріп асыраған ата-анасымен де, көкірек көзін ашқан ұстаздарымен де үйлесім таба білуі тиіс. Сонда ғана тұлға бойында ұлттық рухани қасиеттер бірте-бірте қалыптасары сөзсіз. Тұлға бойындағы рухани құндылықтарды қалыптастырудың көзі, отбасы, әулет, әлеуметтік орта, мемлекет болса, ұлттық құндылық, ұлттық салт-сана, ұлт алдындағы міндет, парыз, намыс, ұлттық рух, ұлттық салт-дәстүр, тұлға бойындағы ұлттық құндылықтың жоғары көрсеткіші. Тәрбиенің негізі болып саналатын адамзаттық құндылықтардың бірі тәрбиенің басқа адамға деген қажеттілігі, басқа адамдарды сүйе білу қажеттілі болып табылады.

Қазақстандық ұстаз М.Жұмабаев «...әр ұлттың баласы өз ұлтына қызмет етеді, сондықтан ұстаздың міндеті – сол ұлттың тәрбиесінде ұрпақ тәрбиелеу».

Ұстаздар – балалардың тұлғасын қалыптастыратын, құнды тәрбиелік құндылықтарды қолдайтын, балалардың қиялын жандыратын, армандарын жүзеге асыратын үлгі-өнеге. Білімнің маңыздылығы өзінен-өзі түсінікті. Бүгінгі жастарды ертеңгі қоғамдық-саяси қоғамның мүшесі ету үшін ізгі тәрбие дегенді пайдалана отырып, жоғары адамгершілікке баулу – ұстаздардың басты міндеті. Атап айтқанда, осы кәсіби дағдыларды шыңдау педагогикалық тәжірибе алудың ең маңызды алғышарты болып табылады.

Қазақстан балаларын сынып жетекшілерінің ұлттық құндылықтары бойынша оқытып, оқытып, тәрбиелеп, елімізді басқа тәуелсіз елдермен терезесі тең өмір сүруге үйреткен абзал. Болашақ мектептен.

Қазіргі уақытта мұғалім болу оңай жұмыс емес, өйткені басқа ешбір мамандықта мұғалім сияқты критерийлер жоқ. Педагогикалық қызметтің табыстылығын бағалау да өте қиын. Сапаны сатып алушы өлшенбейді, әр астықпен өлшенбейді

Ата-бабамыздан қалған ұлттық салт-дәстүрді, әдет-ғұрыпты, дінді, уағыз-насихатты, тәрбие заңдылықтарын негізге ала отырып, жастардың санасында оятып, жастарда ізетті, парасатты етіп тәрбиелеуіміз керек.

Қорыта айтқанда, бүгінгі күнде жастарды әдепті де саналы етіп тәрбиелеу үшін ең алдымен тәрбие ережелеріне сүйене отырып, ұлттық дәстүрімізді, әдет-ғұрыптарымызды, дінімізді, ата-бабаларымыздан қалған насихат-мұраларды жастардың санасына сіңіре білуіміз қажет. Тәрбиенің көзі

ата-бабамыздан қалған мұралар мен дана сөздер десек, біз соларды насихаттайтын жүргізушіміз. Бүкіл қоғам болып қолға алып, мәдениетті, тәрбиелі болып жүруді әрқайсысымыз өзімізден бастасақ, жас ұрпақтың тәрбиесі де өз жемісін берері анық.

Болашақ педагог ретінде ұлтымызды дәріптеп, рухымызды биіктетіп, ұлттық сенімімізді жігерлендіретін ұрпақтың болашағы – бізге, яғни ұстаздарға үлкен міндет. Ол үшін ұстаз кәсіби біліктілігін жаңа бағытта арттырып, білім мазмұнын жаңартып, тиісті әдіс-тәсілдерді қолданып, әдістемелік негіздерді қалыптастыруы керек. Өйткені білім әр адамға өмір бойы қажет екенін бәріміз білеміз. Міне бүгінде мен «Ұстаздық» жолын таңдай отырып, өзімді болашақта білікті, білімді ұстаз болуымыз қажет. Бала тәрбиесі тікелей бізге, яғни ұстазға байланысты.

Әдебиеттер тізімі:

1. Елеуенов Ш. Замандас парасаты. Әдеби сын. Алматы: Санат, 1977 ж.
2. Кукушин В.С., Қалиев С. Этнопедагогика. Оқулық. Алматы, 2014.
3. Қожахметова К.Ж. Этнопедагогика. Оқулық. Алматы, 2014.
4. Ұзақбаева С.А. Этнопедагогика. Оқу-әдістемелік құрал. 2019.
5. Усманов Ә.Ә., Данияров Т.Ә. Этнопедагогика. Түркістан, 2015. Оқу құралы.
6. Шалғынбаева Қ.К. Этнопедагогика. Оқулық. Алматы, 2019.

ӘОЖ 37.032

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КОММУНИКАТИВТІК МӘДЕНИЕТІ ЖАЛПЫ МӘДЕНИЕТТІҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ

Изтлеуова С.Ш.

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

«Біз заң мен тәртіп, білім мен парасат үстемдік ететін қоғам құруымыз керек. Азаматтары, әсіресе жастары мәдениетті, жаңашыл әрі жасампаз ұлттың ұпайы түгел» деп мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев атап өткендей, мәдениет қай қоғамда, қай дәуірде болмасын, саналы ұлт қалыптастырудағы басты құндылықтар қатарынан табылары хақ [1]. Жалпы мәдениет – бұл адам өзінің өмірі мен қызметінде басшылыққа алатын рухани, адамгершілік және зияткерлік құндылықтардың, нормалар мен ережелердің жиынтығы. И.А. Зимняяның берген анықтамасына сәйкес, жалпы мәдениет – бұл адамның белсенді өмір сүру процесінде және басқа адамдармен қарым-қатынаста пайдаланатын идеалдар мен нормалар [2].

Жалпы мәдениет жеке тұлғаның жас ерекшелігі мен нәсіліне, білімі мен кәсібіне қарамастан адам өмірінің және қоғамның әртүрлі аспектілерін қамтиды. Философиялық, мәдениеттанушылық көзқарастарға сүйенсек, жалпы мәдениеттің негізгі компоненттері ретінде рухани, адамгершілік, зияткерлік, эстетикалық, коммуникативтік, құқықтық, экологиялық және физикалық түрлерін ажыратуға болады. Бұл компоненттердің әрқайсысы тұлғаның дамуында маңызды рөл атқарады және оның қоршаған әлеммен мәдениеттің жоғары деңгейінде өзара әрекеттесу қабілетін анықтайды. Сондай-ақ әр саланың ерекшеліктеріне сәйкес кәсіби мәдениеттің, оның ішінде білім беру саласы бағытында педагогикалық мәдениеттің қалыптасуы маманнан талап етілетін маңызды талаптар қатарына жатады.

Осы орайда коммуникативтік мәдениет жалпы мәдениетте, ғылымда, теорияда және практикада ауқымды рөл атқаратын негізгі компонент болып табылады. Қазіргі қоғамда цифрландыру, жасанды интеллектіні пайдалану және білім беру процесін автоматтандыру салдарынан тиімді коммуникация мен мазмұнды сөйлеу мәдениетін жетілдіру мәселесі туындап, бұл сұрақ педагог мамандардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру қажеттілігін анықтайды. Әсіресе, білім баспалдағының алғашқы сатысы бастауыш мектепте мұғалім коммуникативтік мәдениетті игерген басты тұлға ретінде үлгіге айналуы тиіс.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениеті – бұл педагогикалық қызметтің тиімділігін анықтайтын негізгі факторлардың бірі. Оқушылармен және ата-аналармен өзара әрекеттесуде, әріптестермен жұмыс жасауда, сондай-ақ білім беру үрдісін басқаруда мұғалімнің коммуникативтік дағдыларының деңгейі шешуші рөл атқарады. Коммуникативтік мәдениет тек қана сөйлеу тілінің сауаттылығы мен тілдік құралдарды дұрыс пайдалануды ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас этикасын, эмоционалдық интеллектіні, көпмәдениетті және көптілді қоғамдағы тілдік ортада бейімделуді де қамтиды.

Қазіргі таңда білім беру саласында мұғалімнің кәсіби деңгейіне қойылатын талаптар артып келеді, ал коммуникативтік мәдениет жалпы мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі ретінде білім беру сапасын арттыруда басты рөл атқарады. Коммуникативтік мәдениетті дамытудың қажеттілігі мұғалімдердің оқушыларға тек білім беріп қана қоймай, олардың тұлғалық және әлеуметтік дамуына ықпал етуімен де байланысты. Бұл аспект мұғалімдердің тек қана білім беру саласындағы емес, сондай-ақ әлеуметтік және мәдени ортаның белсенді мүшелері ретінде қалыптасуын талап етеді.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру мәселесі педагогика саласында маңызды зерттеу бағыты болып табылады. К.А.Айтмаханова, Б.Қ.Касиманова, М.Ш.Садықова, Ю.В.Громыко, Г.М.Андреева, А.А.Леонтьев, М.Хэлл, Б.Блум, Б.Лефевр және т.б. қазақстандық, ресейлік және шетелдік ғалымдар бұл мәселені әр түрлі аспектілерден зерттеп, мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыруға бағытталған ұсыныстар берді. Аталған мәселені түрлі қырынан қарастырған ғалымдардың зерттеу еңбектері бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруға ықпал етіп, педагогтардың оқыту үдерісіндегі қарым-қатынас тиімділігін арттыруға көмектеседі.

М.Атавуллаева коммуникативтік мәдениетті қарым-қатынас мәдениетінің бөлігі ретінде педагогикалық шеберлікке және мұғалімнің табысты кәсіби қызметіне қол жеткізу үшін қажетті әлеуметтік-психологиялық шарт ретінде анықтайды. Оның зерттеуінше, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің факторы ретінде коммуникативтік мәдениеттің негізгі компоненттері: эмоционалды тұрақтылық (бейімделумен байланысты); экстраверсия (мәртебе мен тиімді көшбасшылықпен байланысты); тікелей және кері байланыс құра білу; сөйлеу дағдылары; тыңдау қабілеті; ынталандыру қабілеті; «жұмыр» және үйлесімді қарым-қатынас орнату мүмкіндігі [3].

Сондай-ақ ғалым Л.А.Аухадеева коммуникативтік мәдениетті өзара әрекеттесу мен қарым-қатынастың барлық аспектілерін қамтитындықтан әлеуметтік мәдениеттің ерекше түрі ретінде қарастырып, қоғам мен адам өміріндегі маңызды қызметтерін айқындап көрсетеді:

- шығармашылық немесе гуманистік қызмет – адамның өзін, оның руханилығын, дүниетанымын, бітімгершілігін қалыптастыру қызметі;

- аксиологиялық қызмет – адамда белгілі бір құндылыққа қажеттіліктері мен бағдарларын қалыптастырады;

- ақпараттық немесе әлеуметтік тәжірибені тарату қызметі – тарихи сабақтастықпен байланысты қызмет;

- танымдық қызмет – ақпарат пен тәжірибені жинақтау әлемді тануға және игеруге мүмкіндік береді;

- реттеушілік қызмет – мінез-құлық нормалары мен ережелерін қалыптастырады;

- семиотикалық (символдық) қызмет – белгілі бір мәдениеттің символдық жүйесін игеруге, мәдениетті түсінуге және сол ортада өмір сүруге мүмкіндік береді. Осылайша, коммуникативтік мәдениетті қарым-қатынастың ерекше сипатын көрсететін мәдениеттің жалпы белгілеріне ие категория ретінде анықтайды [4].

Аталған компоненттер мен қызметтерді жинақтай отырып, мұғалімнің коммуникативтік мәдениеті оның кәсіби қызметінің маңызды бөлігі болып табылады. Ол оқушылармен, әріптестермен, ата-аналармен және жалпы қоғаммен тиімді қарым-қатынас жасау үшін қажетті білім, дағдылар жиынтығын қамтиды. Бүгінгі зерттеулердің бағыты айқындап отырғандай, мұғалімнің коммуникативтік мәдениетінің негізгі бірнеше аспектілерін көрсетуге болады:

Сөйлеу дағдылары және сөйлеу мәдениеті: мұғалімге сауатты, логикалық дәйекті, эмоционалды-экспрессивті сөйлеу тән болуы керек және ақпаратты дәл, түсінікті жеткізу талап етіледі.

Тыңдау және түсіну қабілеті: ең маңызды компонент – әңгімелесушіні мұқият тыңдау, оның көзқарасы мен эмоционалды жағдайын түсіну.

Эмпатия және эмоционалды интеллект: мұғалім эмоционалды жауапкершілікті көрсете білуі керек, оқушылардың және оқу процесінің басқа қатысушыларының сезімдері мен қажеттіліктерін түсінуі керек.

Әдептілік пен төзімділік: бұл әртүрлі көзқарастарға, мәдени және әлеуметтік айырмашылықтарға құрмет көрсету, қақтығыстар мен түсініспеушіліктерден аулақ болу мүмкіндігі.

Психологиялық икемділік: мұғалім қарым-қатынастың өзгертін жағдайларына бейімделе білуі, оқушылар мен ұжымдардың жеке ерекшеліктерін ескеруі керек.

Тұлғаның коммуникативтік мәдениетінің құрылымы тұлғаның коммуникативтік әлеуетін, сондай-ақ қарым-қатынас, байланыс, үйлесімділік, коммуникативтік білім мен дағдылар, қабілеттер, эмпатия және өзара түсіністік сияқты қасиеттерді қамтиды. Коммуникативтік мәдениеттің маңызды элементтерінің бірі – білім беру, дамыту және тәрбиелеу міндеттерін шешу үшін білім, іскерлік,

дағдыларды, нормалар мен құндылықтарды тиімді қолдануды көздейтін коммуникативтік құзыреттілік болып табылады [5].

Сонымен, коммуникативтік мәдениет этикалық және моральдық принциптерді, эстетикалық артықшылықтарды және кең көзқарасты қамтитын мұғалімнің жалпы мәдениетімен тығыз байланысты. Жалпы мәдениеті жоғары мұғалім тек кәсібилікті ғана емес, сонымен қатар адамгершілік және мәдени аспектілерде үлгі көрсетеді. Коммуникативтік мәдениетті игере отырып, педагог оқушылармен тиімді қарым-қатынас жасау, өзінің педагогикалық техникасын жетілдіру, оқушылардың эмоционалдық жағдайын ескеру, әріптестермен және ата-аналармен ынтымақтастық орнату, қиын жағдайларды басқару, тиімді оқыту және оқушылардың тілдік дағдыларын дамыту қабілеттеріне қол жеткізеді. Осылайша, бастауыш сынып мұғалімдеріне *коммуникативтік мәдениет* педагогикалық үдерістің тиімділігін арттырып қана қоймай, оқушылардың жан-жақты дамуына, ата-аналармен және әріптестермен нәтижелі қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.

Жүргізілген талдаулар беріліп отырған ұғымға қатысты зерттеушілер көзқарастарының түрлі бағытта, көп компонентті екендігін, оның күрделі категория екендігін анықтап көрсетті. Ал коммуникативтік мәдениетті педагог бойында қалыптастыру болашақ мұғалімдерді мамандыққа кәсіби даярлау процесінен басталуы тиіс. Жоғары оқу орындарында болашақ мұғалімдердің коммуникативтік мәдениетін қалыптастыру көп қырлы және жүйелі үдеріс. Бұл мәдениетті дамыту тек қана теориялық білім берумен шектелмейді, сонымен бірге практикалық тәжірибе, тренингтер, рефлексия және тілдік, мәдениетаралық дағдыларды қамтиды. Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің коммуникативтік мәдениеті білім беру үдерісінің тиімділігін арттырып, оның кәсіби құзыреттілігінің негізін қалыптастырады.

Алайда, болашақ мамандардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруда көптеген кедергілер мен қиындықтар туындауы мүмкін. Оған өзін-өзі бағалаудың төмендігі, эмоционалдық тұрақсыздық, таңдаған мамандығы үшін мотивацияның болмауы сияқты жеке кедергілерден бастап түрлі мәдени айырмашылықтар мен қарым-қатынас жасау дағдыларының жеткіліксіздігін құрайтын элеуметтік кедергілерді, сондай-ақ тұлғаның білім деңгейі мен дүниетанымын бейнелейтін танымдық кедергілерді, тұйықталумен және қорқынышпен байланысты психологиялық кедергілерді, еңбектену мен тәжірибенің жеткіліксіздігінен туындайтын педагогикалық кедергілерді, тіпті техникалық (цифрлық сауаттылықтың төмен деңгейі) және ұйымдастырушылық (қолдаудың болмауы, әлсіз оқу ортасы) кедергілерді де жатқызуға болады. Аталған қиындықтарды жеңу және коммуникативтік мәдениеті қалыптасқан маманды даярлау қажырлы еңбек пен ізденісті талап етеді. Осы орайда жүргізілетін жұмыстардың басты бағыттары ретінде қарым-қатынас пен тілдік мәдениетке бағдарланған кәсіптік оқу пәндері мен арнайы курстарды мақсатты жүргізу, педагогикалық практика, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға арналған тренингтер мен семинарлар, цифрлық платформалар мен құралдар арқылы оқыту тәсілдерін үйрету, педагогикалық шеберлік курстарын атауға болады.

Қорытындылай келе, бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік мәдениеті олардың жалпы кәсіби және жеке мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады деп тұжырымдаймыз. Бұл білім беру процесінің сәттілігіне, салауатты оқу ортасын қалыптастыруға және оқушылардың жеке дамуына айтарлықтай әсер етеді. Мұғалімнің балалармен, әріптестерімен және ата-аналармен тиімді, сыйластыққа негізделген және сындарлы қарым-қатынас орнату қабілеті сыныпта жағымды микроклимат құруға ықпал етеді, бұл өз кезегінде білім беру процесінің сапасына әсер етеді.

Коммуникативтік мәдениет тек білім мен дағдыларды ғана емес, сонымен қатар эмпатия, төзімділік, шыдамдылық және эмоционалды тұрақтылық сияқты маңызды қасиеттерді де қамтиды. Осыған байланысты бастауыш сынып мұғалімдерінің коммуникативтік дағдыларын дамыту кәсіби дайындық процесінде де, кейінгі педагогикалық практикада да басым міндет болуы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм» атты Қазақстан халқына Жолдауы. – Ақорда, 2 қыркүйек, 2024 ж. - Қолжетімділік режимі URL: <https://www.akorda.kz/kz/addresses> - (қаралған күні: 09.09.2024).
2. Зимняя И. А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека //Профессиональное образование. – 2006. – №. 2. – С. 18-21.
3. Qobilovna A. M. Communicative competence as a factor of teacher's professional competency //American Journal Of Social Sciences And Humanity Research. – 2023. – Т. 3. – №. 09. – С. 32-44. <https://doi.org/10.37547/ajsshr/Volume03Issue09-06>
4. Аухадеева Л. А. Коммуникативная культура как компонент общей и профессионально-

ӘОЖ 371.335

АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ АДАМГЕРШІЛІК ӨСИЕТТЕРІ

Ильясова А.С., Өміртаева Т.Ө.

«М.Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектебі» КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, Қазақстан

Ұлы Абайдың шығармашылық мұрасы-халқымыздың ғасырлар бойы маңызын жоймайтын рухани қазынасы. Абай Құнанбаев – қазақ халқының ұлы ақыны, әдебиетінің негізін салушы ғана емес, сонымен қатар ұлы ойшылы. Оның поэтикалық шығармалары этикалық, эстетикалық, психологиялық, педагогикалық ой пікірлерге, адамгершілік өсиеттерге толы.

Абай тәрбиенің басты құралы — еңбек деп санады. Ол білімді игерудің маңыздылығын атап өтті, адамның рухани жетілуі көбінесе ағартушылыққа байланысты.

Абай Құнанбаевтың еңбегі – ол адамды жаңарту жолдарын іздеп, оның руханилығын көтеруге, адамгершілік қасиеттерін жетілдіруге тырысты. Оның жалпыадамзаттық әділеттілік идеалдарын бекітуге шақыруы Адам бол! біздің заманымызда да өз өзектілігін сақтап қалды.

Абай-тәлімгер және мұғалім, адамгершілік тәрбиесінің гуманистік тұжырымдамасын алға тартады, оның мақсаты баладан еңбекқор, патриот, жан-жақты дамыған, адамгершілігі жоғары, туған халқының мүддесі, ойы мен ұмтылысы арқылы өмір сүретін адамды қалыптастыру.

Абайдың барша көпқырлы педагогикалық мұрасынан біз оның адамгершілік көзқарастарына, педагогикалық этикасына ерекше тоқталып етуге тырысамыз, өйткені бүгінгі таңда, ұлы тұлғалардың кеше ғана сөзсіз басшылыққа алынған идеялары оп-оңай құртылып, ал әр күн қоғамның әлеуметтік-экономикалық, рухани-адамгершілік өміріндегі тоқырау жайында ащы деректер әкеліп, және, әлбетте, бұл жас жеткіншектер мен жастардың адамгершілік бейнесі мен мінезқұлқына өте теріс әсер етіп (нигилизм, эгоцентризм, оқшаулану, құқық бұзушылық және қылмыс жасау орын алып) жатқанда, жас ұрпақтың жан-дүниесін қалыптастырудың өзіндік жалпыадамзаттық адамгершілік тұжырымдамасымен Абай бізге аса қажет.

Абайдың адам, оның өмірдегі орны мен атқаратын міндеті, оның адамгершілік тұрғысынан жетілуі туралы ойларына жүгіне отырып, біз олардың өзектілігіне тағы бір рет көз жеткіземіз, өйткені оларды өзіміздің кәсіптік-педагогикалық қызметімізде де, жеке басымызды адамгершілік-этика тұрғысынан жетілдіруіміз үшін де басшылыққа ала аламыз.

Абайдың пікірінше, адам дүниеге жеке тұлғаның әлдебір дайын мінез-құлық ережелерімен бірге келмейді. Ізгілік пен кемістік жайындағы түсініктер, барша мінез-құлық ережелері адамның өмір сүруі мен қызметі барысында пайда болады. Ол жастарды:

«Әсемпаз болма әрнеге,

Өнерпаз болсаң арқалан.

Сен де бір кірпіш - дүниеге,

Кетігін тап та, бар, қалан», - деп үйретті.

Ал адамды зерттеп, тәрбиелеу үшін, бұны қазіргі заманға сай ғылыми тұлғалық-қызметтік көзқарас емес деп айта аламыз ба? Абайды адамның: этикалық, эстетикалық тұлғасы, оның білімі мен тәрбиесі, сезімдері мен ақыл-ойының әлемі, мұраттары мен өмірлік мақсаты қызықтырып, тартады.

Адамның тәрбиесі мен қалыптасуына аса маңызды мағына бере және адамның кемістіктерін тағдырдың жазуы деп түсіндіргісі келгендерге қарсы күресе отырып, Абай адамгершілік қасиеттерді адамның табиғаттан алмайтынын, тәрбие барысында ғана оның өнегелі немесе өнегесіз адамға айналатынын баса айтқан.

Баланы тәрбиелеуші кім, сонда? Әлбетте, бәрінен бұрын, оны қоршаған адамдар. Оларды Абай үш топқа бөледі. Кейбір кемшіліктерді анықтау, сонымен қатар өсіп келе жатқан жас ұрпақтың адамгершілік тұлғасында ауытқушылықтарды болдырмау үшін, Абайдың ұстанымдарын тәрбие беру үдерісінде басшылыққа алуымыз керек. Сонымен, Абай ажыратқан топтар қандай топтар екен?

Біріншіден, Абайдың айтуынша, ол - ата-аналар, аға-інілер мен сіңлі-қарындастар, яғни баланың отбасы, туыс-туғандардың ортасы. Екіншіден, ол - мұғалімдер, тәрбиешілер, тәлімгерлер, яғни бала

тәрбиесіне кәсіби жауапты ересек адамдар. Ал, үшіншіден, ол - құрдастар, достар, жолдастар...

Бірақ Абай өзгеше маңызды адамгершілік-этикалық қорытынды жасайды: адамдардың осы санаттарының ішінен балалар кімді көбірек құрметтейді, кімге көбірек сенеді, кімнің ықпалы күштірек? Баланың жақсы көретін адамы - олардың алғашқы да басты тәлімгері! Педагогикалық ойлау және балаларды адамгершілікке тәрбиелеп, қалыптастырудың тиімді жолдарын іздеп, табу үшін, Абай бізге қаншалықты көп дүние қалдырды десеңізші...

Абай адамгершілікке үндейтін жалынды шығармалары топтамасында «Адам бол!» деген өсиетін алға тарта отырып, жастарға арнап достық пен жолдастықтың, ерлі-зайыптылық өмірдегі сүйіспеншіліктің, борыш пен ұжданның, адам істеріндегі ерлік пен сұлулықтың этикалық нормаларының тұтас кодексін жасап шыққан: оларда мінез-құлықтың оң да, теріс те қасиеттері, жақсылық пен жамандық, адамның адамгершілік тұрғысынан жетілуі үшін ғылым мен ғалымдардың қандай рөл атқаратыны жайында баяндайды. Ұлы ағартушының: «Жігіттер, ойын арзан, күлкі қымбат», «Интернатта оқып жүр» және көптеген басқа шығармаларында осындай қасиеттер сипатталады. Егер бір өлеңдеріне Абай адам болу үшін не керек екенін айтса, ал басқаларында адам болу үшін не істемеу керектігін түсіндіреді. Мәселен, «Әсемпаз болма әрнеге...», «Талай сөз бұдан бұрын көп айтқанмын...», «Болды да партия» және тағы басқа өлеңдерін атауға болады.

Абай: «Адам баласы бір-бірінен ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озады. Онан басқа нәрселермен оздым ғой демектің бәрі ақымақтық»-дей келе, адамды тәрбиелеудегі қоғамдық ортаның рөлінің ерекшелігін саралап көрсете білді. Абай адам мәнісінің қалыптасуы тәрбиеге байланысты екенін дәлелдеді. Өзінің отыз жетінші сөзінде: «Мен, егер заң қуаты қолымда бар кісі болсам, адам мінезін түзеп болмайды деген кісінің тілін кесер едім»-деді. Абай үлгі етіп ұсынған адал еңбек, ар-ождан мәселелері қай қоғамда болмасын аса қажет, адамды қиыншылық атаулыдан аман алып шығатын тіршіліктің тұтқасы, өмірдің өзгермес заңы, жастарды алға жетелер жарық жұлдыз нысанасы екені даусыз.

Абай - халықты білімге, ғылымға, еңбекке көп үндеген ақын. Ғылымды ол әлеуметтік жағдайды жақсартудың құралы ғана емес, бүкіл прогреске апаратын жол деп түсінді. Ғылымның әлеуметтік орнын адамдардың жақсы қасиеттерімен байланыстыра қарады.

- «Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста,
- Сонда толықболасыңелденбөлек.
- Жеке-жекебіреуіжарытпайды,
- Жол да жоқжарыместі «жақсы» демек...
- Біреуінің күні жоқ біреуінсіз,

- Ғылым сол үшеуінің жөнін білмек», - деп ақылды тереңдетіп, шалқытып түсетін, адамның жігерін, қайратын өсіріп, жөніне жұмсауға жол көрсететін, оны тасыта түсетін, жүректі де ізгілікке, адалдыққа, адамдыққа баулитын, адам бойындағы осы үш қасиеттің басын қосып, оны үлкен әлеуметтік ізгі күшке айналдыратын осы ғылым деген қорытындыға келеді.

«Ғылым таппай мақтанба...» өлеңінде:

«Бес нәрседен қашық бол,
Бес нәрсеге асық бол,
Адам болам десеңіз.
Өсек, өтірік, мақтаншақ,
Еріншек, бекер мал шашпақ,
Бес дұшпаның білсеңіз.
Талап, еңбек, терең ой,
Қанағат, рахым ойлап қой –

Бес асыл іс көнсеңіз...» - деп, адамның әлеуметтік қасиеттерін жинақтап көрсетеді. Кісінің адамшылық қасиетін бірінші орынға қояды. Адам болам десең, байлық пен озбай ақыл, әділеттілік, ғылым, ар, жақсы мінезбен оз дейді. Абай қазақ қоғамында жан-жақты жетілген адамды арман ете отырып, оның мінезді болуына, мінездің әлеуметтік өмірдегі қызметіне айрықша мән береді.

Ақын жастар тәрбиесінің сан қырына, оның өзекті салаларына баса назар аударды, жас ұрпаққа үміт артты, олардың жүрек сезімін оятып, өзінің көкейкесті мақсат-мұраттарына жұмылдыруға ұмтылды. Жастардың еңбек етіп, ғылым мен білімге ден қоюы, алда тұрған мақсаттарына жету жолында табандылық көрсетуі қажеттігі сияқты асыл қасиеттерді уағыздау - Абайдың бүкіл ақындық қызметінің негізгі де үзілмейтін идеялық- тақырыптық желілерінің бірі. Абай мектепте оқып жүрген қазақ балаларына үміттеніп қарап, елдің болашағы осылар деп қуанды. Елдің мешеулігін, халықтың қараңғылығын, надандықты әшкерелеп, жаңа өмірге бастар жол оқу-ағарту, адамның рухани жағынан азат болуы деп түсінді. «Адамның білімі, өнері - адамшылықтың таразысы» деп санаған Абай білімді

барлық атақ, құрмет пен бедел, байлықтан жоғары қояды. Ақын адамның ең қымбат кезі - жастық шақты оқуға, ғылымға жұмсауды еске салады. Ойын-сауықты кейін қоя тұрып, алдымен ғылым жолында еңбек ет, ізден, білімдіден үйрен, үлгі ал, солардай болуға тырыс дей келе: «Дүние де өзі, малда өзі, Ғылымға көңіл бөлсеңіз...», - деген тұжырым ұсынады.

Ол оқу-ағарту саласындағы таптық, ұлттық және мүліктік шектеулерге қарсы шығып, оқытудың ана тілінде жүргізілуіне баса назар аударды. Сонымен қатар: «Орысша оқу керек... өнер де, ғылым да - бәрі орыста... Сен оның тілін білсең, көкірек- көзің ашылады», - деп, орыс тілін үйренуге де ерекше мән берді. Абай жасөспірімдердің мінез-құлық, адамгершілік тәрбиесіне ерекше көңіл бөлген: «Тез үйреніп, тез жойма, Жас уақытта көңіл-гүл...» - деп, жас баланы тәрбиелеуді өте ерте қолға алып, олардың дақ түспеген санасына ізгі қасиеттерді еге білу қажеттігін ескертеді. Ол өзі өмір сүрген әлеуметтік ортада орын алған бес түрлі зиянды мінез-құлықтан адам боламын деген әрбір жасөспірімнің сақтануы керектігін ашық айтады. Адам өзіне-өзі сыншы болу керек: «Егер есті кісілердің қатарында болғың келсе, күніне бір мәртебе, болмаса жұмасына бір, ең болмаса айына бір, өзіңнен есеп ал», - деген Абай тұжырымы жастардың қоғам алдындағы жауапкершілігін арттырып, олардың бойында өзіне деген берік сенімін қалыптастырады.

Абай бар асыл ойын замана жастарына, келер ұрпаққа арнады. Оның шығармашылық қызметінің негізгі мұраты - адам тәрбиесі. Ұстаз сөзінің биік мағынасы Абайдай ағартушыға өте орынды айтылған. Абай халықтың үлкені мен кішісіне, ұлы мен қызына, әкесі мен баласына өмірлік қажет еңбек пен адамгершілік, өнер мен білім, өнеге мен тәлім, достық-жолдастық, парыз бен қарыз сияқты қасиеттердің асыл үлгілерін жырымен де жеткізе білді. Ойшыл ақынның ағартушылық тұрғыдағы педагогикалық тұжырымдары негізінен жастарды халқына адал қызмет ететін нағыз азамат - «Толық адам» етіп тәрбиелеу мақсатынан туындаған.

Абайды зертеуші ғалымдар ұлы ақынды халық ұстазы деп біледі. Ақынның шығармашылық қызметі - халықтың рухани қазынасы. Ұстаздық, ойшыл ақынның пікірінше, жастарды ізгілікке, адамгершілікке үйретушілік. Абай халықтың болашағы жастарды адамгершіліктің игі қасиеттеріне тәрбиелеуші үлкендерден ұстаздық шеберлікке лайық қабілет болуын талап етті. Бұл ойын ақын:

«Ұстаздық қылған жалықпас,

Үйретуден балаға...» - деп тұжырымдады.

Жастарды адамгершілік рухында тәрбиелеп, оларға ғылым мен білімге бастар жолды көрсете отырып, ақын бұл мәселелердің шешімі еңбекте деп білді. Жастардың айналысар кәсібінің аясы тарлығына тоқталып, өзімен көршілес халықтардың егіншілік пен қолөнерін, сауда жасауды, түрлі кәсіпті үйренуге үндеді. Ақын кейбір жастардың бойындағы еңбекке икемсіздігін, құлықсыздығын, жалқаулығын сынап, берекесіз адамның болашағы жоқтығын әрдайым еске салып отырады. Жастарға жеке басыңның қамын күйтеп кетпей, халқыңның жарқын болашағы үшін еңбек ет: «Өзің үшін еңбек қылсаң, өзі үшін оттаған хайуанның бірі боласың; адамшылықтың қарызы үшін еңбек қылсаң, Алланың сүйген құлының бірі боласың», - деген өсиет қалдырды. Абай қалың бұқараны адал еңбекке үндеді, қулық-сұмдықпен, алдау-арбаумен, ұрлық-зорлықпен, еңбексіз тапқан мал мен мүліктің: «Еңбек қылмай тапқан мал дәулет болмас, Қардың суы сықылды тез суалар...»- деп, ондай арзан дүниенің жұғымсыз екенін ұқтырды. Ол қалың қазақ жұртшылығын адал, қарапайым еңбекті қадірлей білуге, ерекше құрметтеуге және оны бағалай білуге үндеді. Жастардың әрбірінің айналысар кәсібі болуын, ол кәсіпке дағдылану машығының неғұрлым ертерек басталуын, жастық шақта еңбекке деген ұмтылыстық, икемділіктің тұрақты қасиетке ұласуын құптады. Еңбек етуге де өзіндік байлам, талаптылық пен берік табандылық сияқты қасиеттердің керектігін ескертті. Ақын әрбір жастың келешегінің нұрлы, болашағының жарқын болуы адал еңбегі арқылы жүзеге асатыны туралы терең педагогикалық тұжырым жасады.

Қазақ халқының мақтанышы Абай Құнанбаевтың ақындығы түпсіз терең мұхитпен тең десек, қателеспеген болар едік. Ғажайып суреткер, нәзік лирик, көркемсөз шебері, ең алдымен-ойшыл ақын. Бұл пікір ақынның өмір құбылыстарын терең толғап айту жағы басым келетін өлеңдеріне, философиялық дүниетанымына және оның қара сөдеріне, әсіресе дінге, Алланың болмысы, имандылық туралы толғаныстарына қатысты. Абай шығармашылығы уақыт озған сайын дәуір талабына сай әр қырынан өсіп өркендеп отыратын асыл мұра болып ұрпақтар санасынан орын алады.

Адамның мінез-құлқын өзгерту үшін тәрбиенің атқаратын рөлін жоғары бағалай отырып, Абай тәрбие мен білім берудің адамгершілік мұрат-мақсаттарын айқындайды. Тәрбиенің жоғары мақсаты, Абайдың пікірінше, - баланы еңбекқор және отаншыл етіп шығару, ал оқытудың мұраты - оның қоршаған әлемді танып білуі, білімдерге қанығып, білім мен мамандық алып шығуы. Басты міндет - тәрбие мен оқытуды қатар жүргізіп немесе қазір өзіміз айтатындай, бір мақсат - адамгершілігі асқақ, мәдениетті, білімді, халқына қызмет ететін, соның мүдделерімен, ойларымен, арман мүдделерімен өмір

сүретін жоғары өнегелі адам қалыптастыра отырып, біртұтас педагогикалық үдеріс құру. Біздің түсінуімізше, Абай тәрбие мен оқыту ісін адамгершілік пен демократия ұстанымдарына құрудың қазіргі заманғы мақсатын алдын ала болашақтағы жүз жылға айқындап қойғандай.

Адамгершілікке тәрбиелеудің басты құралдары деп Абай еңбекті және адамдарды ағартуды атайды. Оның поэзияда да, прозада да еңбектің адам өміріндегі маңызы туралы айтпаған бірде-бір шығармасы жоқ дерлік. Абай еңбекті адамның өмірлік қажеттілігі және оның адамгершілігінің негізі ретінде жырлайды. Еңбек адамы, Абайдың ойынша, ізгіліктің шынайы иесі, яғни «адамның әулиесі».

Қорытындылай келе, ағартушы-педагог адамның бақытын адамгершілікті бағалау өлшемі деп қарай отырып, оның мағынасы жайында көп ойланып, толғанады. Оның ойынша, адам бақытқа ұмтылуға тиіс, өйткені бақытқа жетуге құлшыну адамдардың өмірін айқындайтын аса маңызы фактор болып табылады. Өмір мен бақыттың мағынасын ол білімнен, еңбектен, халық үшін өтпейтін-өшпейтін мағынасы бар игілікті істер істеуден көреді. Абайдың өзі халыққа қалтқысыз қызмет етудің осындай жарқын үлгісі бола білді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кунанбаев А. Избранное. - Алма-Ата: Казгосиздат, 1988. - 340 с.
2. Кубесов А. Педагогическое наследие Аль-Фараби. - Алма-Ата: Мектеп,
3. Әуезов. М. Абайды білмек парыз ойлы жасқа. Алматы, «Санат» - 1997.
4. Қазақстан. Ұлттық Энциклопедия. 3-том. «Қазақ Энциклопедиясының» Бас редакциясы.
5. Абай. Энциклопедия. — Алматы: «Атамұра», 1995.
6. Абай Шығармаларының екі томдық толық жинағы. Өлеңдер мен аудармалар, поэмалар, қара сөздер. – Алматы: «Жазушы», 1995.
7. Әуезов М. Жиырма томдық шығармалар жинағы. Т.15. Мақалалар, зерттеулер. – Алматы: «Жазушы», 1984.
8. Тәжібаев Т. Абайдың философиялық, психологиялық, педагогикалық көзқарастары. — Алматы, 1957.

ӘОЖ 372.41

ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ ПӘНІНЕН 3-СЫНЫПТА САРАЛАУ ТАПСЫРМАЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ильясова М.Б., Түрлебиева А.К.

«М.Ғабдуллин атындағы 70 жалпы білім беретін орта мектеп» КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, Қазақстан

Саралап оқыту – бұл білім алушыға білім берудің қолайлы әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, білім беруге бағытталған әрекет. Бұл оқушының қабілетін, бейімділігін, қызығушылығын ескере отырып, жеке басын дамытуда қамтамасыз ететін білім беру тәсілі.

Саралап оқыту – оқуды саралаудың және баламен жекелей жұмыс жасаудың тәсілі, оқу материалын игерудің жетістігі, яғни оқушыларға дер кезінде көмек беру, қабылдау деңгейіне қарай тапсырма беру. Мұғалім сабақ жоспарлауда саралап оқытудың тәсілдерін қолдана отырып құрастырғаны жөн. Мұғалімнің қазметі оның білімі мен шеберлігіне, жоспарлаған сабақта қолданатын әдіс-тәсілдерді мақсатты, ұтырымды қолдана білуіне байланысты. Мұғалім оқушының жұмысын бақылап қана қоймай, оқушымен жеке жұмыстар жүргізеді.

Жаңартылған оқу мазмұны жағдайында оқытудағы саралаудың маңызы зор. Қазіргі таңда барлық баланы бірдей әдіспен оқыта алмаймыз. Әр баланың ерекшелігіне, қажеттілігіне қарай әдістемені қолдана білуіміз керек.

Саралап оқыту барысында барлық оқушылар қол жеткізетін, нақты өлшенетін нәтижеге қол жеткіземіз.

Саралап оқыту - баланың қабылдауын, қабілетіне, психофизиологиялық даму ерекшелігіне қарай қолданылатын тәсіл.

Саралап оқытуды жоспарлау – оқу үдерісінде әр түрлі топтарда бейімдеу үшін мүмкіндік беретін дидактикалық жүйенің бір бөлігі. Саралап оқытудың алғашқы формасы дарындылық бойынша қабілетті балаларды жекелеп оқыту болып табылады. Оқыту мен оқуда оқушылар қажеттілігіне негізделген барлық оқушыларды қамтамасыз етуді көздейтін бірегей әдіс ретінде қолданылып келеді.

Әдебиеттік оқыту пәнін оқытуда саралау тәсілін қолданып түрлі жетістіктерге қол жеткізуге болады. Оқылым, жазылым, айтылым, тыңдалым дағдыларын жетілдіруде, мәтіндермен бірнеше жұмыс түрлерін ұйымдастыру кезінде саралау тәсілінің маңызы зор. ДЖИГСО әдісі негізінде ресурстарды, ақпарат материалдарын пайдалануда топтық жұмыс жасап (оқушы деңгейін анықтап алып), тапсырмаларды күрделендіріп беруге мүмкіндік туғызады. Шығармашылықпен айналысатын оқушыларды анықтау үшін сабақ барысында оқушының жас ерекшелігіне қарай белгілі бір тақырып беріп, мәтін құрау, ертегі құрастыру, өлең шығару, т.с.с. жеке жұмыстар жүргізуге болады. Кей жағдайда презентация дайындауды да тапсырма етіп беріп, зерттеу жұмыстарын іске асыруға да болады. Қабілеті жоғары оқушылар өз бетінше ізденуге, жоба құрастыруға машықтанады. Жаңадан жаңаны табу және басқа пәндермен байланыс орнату, ғылыми терминдерді қолдану, тақырып деңгейінен тыс жұмыстар жүргізу – оқушының сыни тұрғыдан ойлау қабілеті мен зейінін толықтыра түседі. Оқушы өз бетінше жұмыс жасауға бейімделеді.

Әдебиеттік оқу пәнінен 3-сыныпта саралау тапсырмаларына мысал келтіріп, тоқтала кетсек:

Жанды табиғат

Оқуға шақыру (А.Байтұрсынұлы)

1. Саралау тәсілі:

Барлық оқушылар: «Оқуға шақыру» шығармасындағы негізгі ой қандай?

Көптеген оқушылар: өлеңнің құрылымдық бөліктерін ажыратып, бөліктеріне тақырып қой.

2. Саралау тәсілі: «Қарқын» арқылы жүзеге асады

Қарқыны жоғары оқушыға:

-А.Байтұрсынұлының тағы қандай шығармаларын білесің?

3. Саралау тәсілі: «Үй тапсырмасы» арқылы жүзеге асады. Берілген тұлға туралы қосымша

мағлұмат жаз.

Күн шыққанда (І. Жансүгіров)

1. Саралау тәсілі:

Барлық оқушылар: өлең жолдары бойынша қандай сурет салуға болатыны туралы ой бөліс.

Көптеген оқушылар: қорытынды ой айтылған жолдарды тауып жаз.

Мәтіндегі негізгі тірек сөздерді белгіле «□».

А. шырт, торғай, сәуле, өріс, білім, оқу

В. күн, ұйқы, сабақ, мектеп, білім, кітап

С. кітап, оқу, шырылдау, құрт-құмырсқа

Д. мектеп, сабақ, білім, бол, тұр, сен, мал, оқу

2. Саралау тәсілі: «Тапсырма» арқылы жүзеге асады

Кейбір оқушыға:

- Өлеңді басшылыққа алып, өз ойыңнан өлең шумақтарын құрастыр.

Есеннің кірпісі. (С.Бегалин)

1. Саралау тәсілі:

Барлық оқушылар: Есеннің іс-әрекетіне өз көзқарасыңды білдір.

Көптеген оқушылар: Тірек сөздерді анықта және оны пайдалана отырып, өз ойыңды жеткіз.

2. Саралау тәсілі: «Ресурс» арқылы жүзеге асады.

Кейбір оқушыға:

- Есеннің кірпісі әңгімесіндегі оқиғаның басталуын, дамуы мен аяқталуын анықта.

Оқиғаның басталуы	Оқиғаның дамуы	Оқиғаның аяқталуы
-------------------	----------------	-------------------

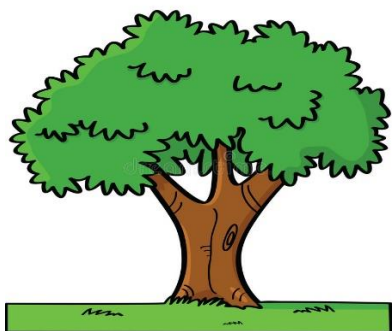
Табиғаттағы байланыс.

Терек пен қайың (Б. Кірісбайұлы)

1. Саралау тәсілі: Ресурс бойынша

Барлық оқушылар: Емен, қайың, қарағай ағаштарының тұстарына сол ағашқа сай келетін жапырақтарды дұрыс орналастыр.

Көптеген оқушылар: Берілген мысалға басқаша атау беріп, ойынды дәлелде.

- Сурет бойынша берілген өлең жолдарының жалғасын тауып, дамытып жаз.

Сорасы аққан көзінің
Терек жасын бір сұртіп,
Қабығына қарайлай...↵

Қатемді енді ұғындым,
Кінә болды өзімнен.↵
Сондықтан да↵
қабықжан...↵

Қабығы едім теректің,
Бірге ойнап, бірге өскен.
Бала кезден тербеткем...↵

2. Саралау тәсілі: «Нәтиже» арқылы жүзеге асады

«Жалғасын тап»

Әр қатардағы сөздер арасында байланыс тізбегін құрып, әңгімеле

- 1) Гүл, ара, бал
- 2) Бидай, тышқан, түлкі
- 3) Жемістер, адам, денсаулық
- 4) Жапырақ, ағаш, табиғат

Қорытындылай келе, саралап оқыту оқушылардың сабақ өткеннен кейін де сол тапсырмаларда жіберген қателіктеріне, тапсырмаларын орындауда қолданған тәсілдеріне анализ жасап, қателіктері мен кемшіліктерін орындауда қолданған тәсілдеріне анализ жасап, қателіктері мен кемшіліктерін анықтай білуге алады. Саралап оқыту оқушының өз қабілетіне, болашағына сенуіне, оқушының ынталандыруға, оқушы мен оқытушының ынтымақтастық қарым-қатынас достығына, оқушының өз білімін өзі бағалай білуіне, ақыл-ой деңгейінің дамуына, білім алуға бағытталған әрекет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Серикова Б. Қазақ тілі мен әдебиетін заманауи оқыту: теория және тәжірибе. Оқу-әдістемелік құрал. – Шымкент: «Нұрлы бейне» баспасы, 2017. – 200 бет.

2. Бақыбекова.Н. Саралап деңгейлеп оқыту технологиясы арқылы оқушылардың білім деңгейін арттыру. - А: Қазақ тілі, №4, 2007.16б.

ӘОЖ 371.3

ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҚ НЕГІЗІ

Имашева А.У., Айтжанова Ж.Н.

Мағжан Жұмабаев атындағы гимназия КММ, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің басты мақсаты – әрбір оқушының жан-жақты дамып, өмірге бейімделген тұлға ретінде қалыптасуы. Бұл орайда функционалдық сауаттылықтың рөлі ерекше. Функционалдық сауаттылық – бұл оқушылардың білімдерін өмірде қолдана білу қабілеті, нақты жағдаяттарда тиімді шешім қабылдай алу, алынған ақпаратты сыни тұрғыдан бағалау және ұтымды пайдалануы.

Функционалдық сауаттылық ұғымы білім беру саласына халықаралық зерттеулер мен тәжірибелер арқылы енгізілді. Оның басты мақсаты – оқушыларды тек білім алушы ретінде ғана емес, өмірлік тәжірибелерін жетілдіретін, түрлі ортада белсенді әрекет ете алатын, өзінің құқықтары мен міндеттерін түсінетін азамат ретінде қалыптастыру.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бірнеше бағытта жүзеге асады. Біріншіден, бұл оқу сауаттылығы, яғни оқушылардың мәтінді түсіну, оны талдау және жинақтап, нақты шешімдер шығару қабілеті. Екіншіден, математикалық сауаттылық – бұл сандық мәліметтерді түсініп, оларды практикалық мәселелерді шешуде қолдана білу қабілеті. Үшіншіден, жаратылыстану сауаттылығы – табиғи құбылыстар мен процестерді түсіну және олардың адам өміріндегі рөлін ұғыну.

«Функционалды сауаттылық» терминін 1957 жылы ЮНЕСКО жеке адамның әлеуметтік ортада толыққанды қызмет етуіне мүмкіндік беретін және құзыреттілікті қалыптастыру бойынша ілгерілетуде қажетті қадам болып табылатын сауаттылық деңгейін белгілеу үшін енгізген. Білім беру мен қоғамды ізгілендіруге объективті түрде пайда болған қажеттілік функционалдық сауаттылықтың жаңа деңгейінің қажеттілігін қалыптастырады [1].

Тұлғаның оқу, түсіну, қарапайым қысқа мәтіндерді құрастыру және қарапайым арифметикалық әрекеттерді орындау қабілеті ретінде қарапайым сауаттылықтан айырмашылығы, *функционалдық сауаттылық* - бұл белгілі бір мәдени ортада өмір сүру үшін ең аз қажет деп саналатын әлеуметтік қатынастар жүйесінде адамның қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ететін білім, дағды, іс-әрекет әдістері. *Бастауыш сынып оқушының функционалдық сауаттылығы* оның оқу, қарым-қатынас және шығармашылық іс-әрекеттерін өз бетінше жүзеге асыру, үнемі алған білімдерін, білік, дағдыларын, тиісті жас тобындағы оқушыға қол жетімді деңгейде өмірлік және практикалық мәселелерді шешу үшін қызметтің әмбебап әдістерін қолдану қабілетінен тұрады [2].

Функционалдық сауаттылық идеясындағы маңызды рөлді ресейлік ғалым Атутов П.Р. енгізді, ол белгілі бір әлеуметтік пайдалы қызметті жүзеге асыруда адамның құзіреттілігінің жетіспеушілігіне байланысты нарық жағдайында қажет функционалдық сауаттылықты арттырудағы білімнің орны мен рөлін көрсетеді [3].

Атутов П.Р. бойынша функционалдық сауаттылықтың екі аспектісі бар: біріншісі білім алушылардың ұзақ уақыт бойы тиімді практикалық жұмыс жасау үшін жеткілікті негізге ие бола отырып, оқушылардың болашақ іс-әрекетке ену мүмкіндігін қамтамасыз ететін қажетті және жеткілікті білім, білік, дағдылармен қаруландырумен байланысты. Екінші аспект әрқашан іскерлік формада болуға және жүйелі түрде өзгеретін әлеуметтік-экономикалық жағдайға үнемі жауап беруге мүмкіндік беретін біліміңізді, дағдыларыңызды және жеке қасиеттеріңізді үздіксіз жетілдіруге мотивтерді қалыптастырумен байланысты [4].

Функционалдық сауаттылықты дамытудағы тағы бір маңызды аспект – ақпараттық сауаттылық. Бастауыш сынып оқушылары ақпарат көздерінен қажетті мәліметтерді іздеуді, іріктеуді және бағалауды үйренуі тиіс. Қазіргі ақпараттық қоғамда бұл дағды өте маңызды.

Сонымен қатар, бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты дамыту оқушылардың коммуникативтік дағдыларын жетілдірумен тығыз байланысты. Бұл дағды қарым-қатынас барысында өз ойын анық және нақты жеткізу, тыңдау мәдениетін қалыптастыру, сұхбаттасушылармен ортақ тіл

таба білу қабілеттерін қамтиды.

Функционалдық сауаттылықты дамыту мектеп бағдарламасы арқылы жүзеге асып қана қоймай, оқушылардың шығармашылық белсенділігін ынталандыру арқылы да жүзеге асуы мүмкін. Түрлі жобалық жұмыстар, ойындар, практикалық тапсырмалар арқылы оқушылар өздерінің күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді шешу дағдыларын дамыта алады.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру кезінде функционалдық сауаттылық тұжырымдамасы ең танымал халықаралық бағалау зерттеулерінің бірі – «халықаралық салыстырмалы зерттеулер бағдарламасы (PISA)» негізделгенін есте сақтау маңызды, оқушының мектепте алған білімдерін, біліктері мен дағдыларын адам өмірінің әртүрлі салаларындағы кең ауқымды міндеттерді шешу үшін пайдалану қабілетін бағалайды.

Оқу сауаттылығы - жазбаша мәтіндерді түсіну және сезіну, олардың мазмұның өз мақсаттарына жету үшін пайдалану, білім мен мүмкіндіктерді дамыту, қоғам өміріне белсенді қатысу қабілеті;

Математикалық сауаттылық - адамның өзі өмір сүретін әлемдегі математиканың рөлін анықтау және түсіну, жақсы негізделген математикалық пайымдаулар айту және математиканы қазіргі және болашақтағы шығармашылық, қызығушылық пен ойлау азаматына тән қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін пайдалану қабілеті;

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық - табиғи-ғылыми білімді нақты өмірлік жағдайларда ғылыми әдістер арқылы зерттелетін және шешілетін мәселелерді таңдау үшін, қоршаған әлемді және оған енгізілетін өзгерістерді түсіну үшін қажетті бақылаулар мен эксперименттерге негізделген тұжырымдар алу үшін пайдалану мүмкіндігі, адамның іс-әрекеті және тиісті шешімдер қабылдау.

Қаржылық сауаттылық - білім мен қаржы терминдерін, ұғымдарды және тәуекелдерді, сондай-ақ дағдылар туралы білімі мен түсініктері, әр түрлі қаржылық тиімді шешімдері, қаржылық жағдайды жақсартуға ықпал ететін жеке тұлға мен қоғамның әл-ауқаты, сондай-ақ экономикалық өмірге қатысу мүмкіндіктері.

Мәселелерді шешу. Креативті ойлау - жаһандық сипаттағы және мәдениетаралық мәселелердің өзара әрекеттесу негізінде әр түрлі сыни тұрғыдан ойлау, қарастыру. Бұл түсінікке, жаңа көзқарасқа әкелетін ойлау түрі, бұл заттарды түсіну мен көрудің жаңа жолы [5].

Д.Дьюи жүйесінің негізгі принципі оқушылардың қызығушылықтарын есепке алу; ой мен іс - әрекетті оқыту арқылы білім; таным мен білім-қиындықтарды жеңудің салдары; еркін шығармашылық жұмыс пен ынтымақтастық. Сондықтан білім алушыға практикалық іс-әрекет дағдыларын, яғни негізгі құзыреттіліктерді: талдау, салыстыру, негізгісін бөліп көрсету, өзін-өзі барабар бағалау, тәуелсіз болу, ынтымақтаса білу, бастама көтеру, проблемаларды байқау және оларды шешу жолдарын іздеу үшін оқыту мен тәрбиелеу процесін құру қажет.

Бұған ми қызметі үшін қауіпсіз және қолайлы орта жасайтын ашық білім беру технологиялары ықпал етеді. Функционалды сауаттылықты қалыптастырудың теориялық және практикалық құралдары педагогикалық технологияда жатыр, өйткені ең маңызды міндеттер шешіледі: нені оқыту керек? неге үйрету? қалай оқыту? Ең бастысы-қалай тиімді оқыту керек?

Сурет - 1 PISA моделі бойынша функционалдық сауаттылықтың құрылымдары

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуға арналған бір тапсырманы қарастырсақ.

Оқу сауаттылығын дамыту. Бастауыш сынып оқушыларына қарапайым мәтіндер беріп, олардың мазмұнын түсініп, сұрақтарға жауап беруін талап ететін тапсырмалар. Мысалы, табиғат туралы мәтінді оқытып, оның ішіндегі негізгі ойды анықтау, кейіпкерлердің әрекеттерін талқылау. Мұғалімдер

оқушыларды мәтіндегі мәліметтерді талдауға және өз ойларын дәлелдермен жеткізуге бағыттайды. Оқушыларға «Құстар қалай ұшады?» деген мәтінді беріп, «Құстар неге жылы жаққа ұшады?» деген сұрақ қойылады. Оқушылар мәтінге сүйеніп, өз жауабын береді.

Математикалық сауаттылық. Оқушылардың күнделікті өмірде кездесетін математикалық мәселелерді шешу дағдыларын дамыту мақсатында практикалық тапсырмалар беріледі. Оқушыларға «Дүкендегі сауда» тақырыбында тапсырма беру. Мұнда оқушыларға белгілі бір сомадағы ақшаны қолданып, қандай заттарды қаншаға сатып алуға болатынын есептеу ұсынылады. Бұл оқушыларға ақшаны үнемдеу, қажеттіліктерін анықтау және дұрыс шешім қабылдау дағдыларын үйретеді.

Жаратылыстану сауаттылығы. Оқушылардың табиғат құбылыстарын түсініп, олардың әсерін түсіндіру қабілеттерін дамыту үшін практикалық тәжірибелер өткізу. «Өсімдіктердің өсуі» тәжірибесін жасау. Оқушылар өсімдіктің өсуіне қажетті жағдайлар туралы үйреніп, әртүрлі топырақ пен су мөлшерінде өсімдіктерді өсіру арқылы эксперимент жүргізеді. Олардың міндеті – қандай жағдайда өсімдік жақсы өсетінін бақылау және нәтижені талқылау.

Ақпараттық сауаттылық. Интернет немесе кітапханадан ақпарат іздеп, оны дұрыс қолдану дағдыларын дамыту үшін оқушыларға зерттеу тапсырмалары беріледі. Оқушыларға белгілі бір жануар туралы мәлімет табу және оны сынып алдында баяндау тапсырмасы беріледі. Мұнда олар ақпаратты дұрыс табуды, оны талдап, басқаларға жеткізуді үйренеді.

Коммуникативтік дағдыларды дамыту. Топтық жұмыстар мен пікірталастар арқылы оқушылар өз ойларын ашық айтуға, басқаларды тыңдауға және ортақ шешім қабылдауға үйренеді. «Біз қалай көмектесе аламыз?» тақырыбында шағын топтық талқылау ұйымдастыру. Оқушылар белгілі бір әлеуметтік мәселені талқылап, оның шешімін табуға тырысады. Мысалы, қоршаған ортаны қорғау немесе жануарларға көмек көрсету туралы.

Бұл практикалық тапсырмалар оқушылардың функционалдық сауаттылығын күнделікті өмірде қолдануға мүмкіндік береді және олардың дербес, жауапты азамат болып қалыптасуына септігін тигізеді. Коммуникация, ынтымақтастық, сыни ойлау, креативтілік – бұл ХХІ ғасырдағы білім алушылар меңгеруі тиіс басты қасиеттер.

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту олардың болашақ өмірінде табысты азамат болып қалыптасуына негіз болады. Сол себепті әрбір мұғалім осы бағытта жұмыс істеп, оқушылардың білімін өмірде қолдана білуіне жағдай жасауы тиіс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200000832>
2. Панфилова Е.И. К вопросу о развитии функциональной грамотности учащихся на уроках. // Научно-методический электронный журнал «Концепт» - 2015. - Т.30- С.51-55.
3. Основные понятия теории политехнических преобразований // Под ред. П.Р.Атутова – М. АПН СССР, 1985 г.
4. Атутов П.Р. Политехническое образование и рынок труда // Учащаяся молодежь и рынок: Сб. научных тр.- М.: Мин.просв., 1994 г.
5. Особенности формирования функциональной грамотности учащихся старшей школы по предметам общественно-гуманитарного цикла. Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. – 41 с. <http://gymnazy.ru/stati/osobennosti-formirovaniya-funkcionalnoj-gramotnosti-uchashihs/main.html>

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ИНТЕГРАЦИЯ ИННОВАЦИЙ И ТРАДИЦИЙ

Искакова О.Г.

Саранский высший гуманитарно-технический колледж имени Абая Кунанбаева,
г. Сарани Карагандинской области, Республика Казахстан

Современное начальное образование играет важную роль в формировании личности ребенка, его мировоззрения, ценностей и навыков, необходимых для успешной учебы в будущем. Начальная школа задает основу для дальнейшего образования и развития, и поэтому к организации учебного процесса предъявляются высокие требования. В последние десятилетия начальное образование столкнулось с новыми вызовами, такими как цифровизация, глобализация и усиливающаяся необходимость инклюзии. Эти факторы существенно изменили подходы к обучению и воспитанию младших школьников, привели к появлению новых тенденций, которые постепенно интегрируются в образовательные системы по всему миру.

1. Инклюзивное образование

Один из важнейших современных вызовов для образовательных систем разных стран — это обеспечение равного доступа к образованию для всех детей, включая тех, кто имеет особые образовательные потребности. Инклюзивное образование, ставшее глобальной тенденцией, направлено на создание такой школьной среды, в которой все дети, независимо от физических или интеллектуальных особенностей, могли бы учиться вместе со своими сверстниками.

Внедрение инклюзии в начальные школы требует значительных изменений в структуре образования. Во-первых, требуется адаптация учебных программ. Стандартные учебные планы часто не учитывают особенности детей с особыми образовательными потребностями, поэтому они должны быть изменены или дополнены. Во-вторых, важно обеспечить соответствующую подготовку учителей. Педагоги должны иметь знания и навыки, позволяющие эффективно работать с детьми с различными нарушениями развития. В-третьих, значимую роль играет физическая доступность школ: должны быть оборудованы специальные лифты, пандусы и другие элементы, способствующие комфортному пребыванию детей с инвалидностью в школе [1].

Международные организации, такие как ЮНЕСКО, активно продвигают идеи инклюзии в образовании, подчеркивая важность создания школ, открытых для всех. Примером успешной интеграции инклюзивного образования можно назвать Финляндию, где инклюзия стала неотъемлемой частью образовательной системы. Учебные программы адаптируются под каждого ученика, и дети с особыми образовательными потребностями получают поддержку тьюторов и специальных педагогов [2].

Однако инклюзия несет и вызовы. Учителя часто сталкиваются с проблемой недостатка ресурсов или времени для индивидуальной работы с каждым учеником, особенно в многолюдных классах. Тем не менее, результаты исследований показывают, что инклюзивное образование способствует развитию у детей толерантности, эмпатии и уважения к различиям.

2. Использование информационных технологий

Цифровизация образования — одна из самых мощных тенденций последних десятилетий. Внедрение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в учебный процесс стало неотъемлемой частью образовательных систем во всем мире. Начальная школа не является исключением, и применение ИКТ уже доказало свою эффективность как инструмент для повышения качества обучения и доступности образовательных ресурсов.

ИКТ открывают новые возможности для индивидуализации обучения. Современные цифровые инструменты позволяют учителям создавать адаптивные программы, которые учитывают особенности каждого ученика. Программы могут изменять сложность заданий в зависимости от уровня знаний ребенка, предлагать дополнительные материалы или упражнения для закрепления пройденного материала. Это помогает каждому ребенку развиваться в своем темпе и минимизировать риск возникновения разрыва между более и менее успешными учениками [3].

Примером успешного применения ИКТ в образовании можно назвать использование электронных учебников, которые заменяют традиционные бумажные книги. Электронные учебники обладают рядом преимуществ: они легче, содержат интерактивные элементы, такие как видео и аудио,

а также могут быть обновлены в любое время. Кроме того, такие учебные материалы позволяют учителям интегрировать в урок дополнительные ресурсы, например, онлайн-тесты или видеоуроки.

Дистанционное обучение стало ещё одной важной составляющей цифровизации образования, особенно в условиях пандемии COVID-19. Для многих стран эта ситуация стала вызовом, но одновременно дала толчок к активному внедрению онлайн-платформ, таких как Google Classroom, Zoom и другие. В начальных школах дистанционное обучение требует особенно тщательной организации, так как младшие ученики нуждаются в большем количестве визуальных и интерактивных материалов для поддержания интереса к учебе.

Тем не менее, цифровизация образования сталкивается с определенными трудностями. Основные из них связаны с техническими ресурсами: не у всех школ есть необходимое оборудование, а не все семьи могут позволить себе покупку компьютеров или планшетов. Кроме того, важно уделять внимание цифровой безопасности, особенно при работе с детьми младшего школьного возраста, которые ещё не полностью осознают возможные риски в интернете.

3. Ориентация на развитие эмоционального интеллекта

С развитием современных образовательных подходов возрастает значимость не только академических навыков, но и социальных и эмоциональных компетенций. Эмоциональный интеллект (EQ) — это способность понимать свои и чужие эмоции, управлять ими и эффективно взаимодействовать с окружающими. Развитие эмоционального интеллекта у младших школьников становится важным направлением работы школ по всему миру.

Включение программ по развитию эмоционального интеллекта в учебный процесс помогает детям лучше понимать свои эмоции, развивать самоконтроль и эмпатию. Эти навыки особенно важны для формирования здорового психологического климата в классе и предотвращения конфликтных ситуаций. Например, программы, направленные на обучение детей управлению эмоциями и разрешению конфликтов, показывают хорошие результаты в снижении уровня агрессии и улучшении атмосферы в классе [4].

Многие школы начинают внедрять такие программы с самого начала обучения, чтобы помочь детям справляться со стрессом, страхами и другими негативными эмоциями. Эти программы включают в себя упражнения на саморегуляцию, медитацию, групповые обсуждения и игры, которые помогают развивать коммуникативные навыки и эмпатию. Дети, обладающие высоким уровнем эмоционального интеллекта, лучше взаимодействуют с окружающими, легче адаптируются к новым условиям и демонстрируют более высокие академические результаты.

4. Проектное обучение и междисциплинарные подходы

Проектное обучение — это современный подход к образовательному процессу, который активно применяется в начальных школах. Суть проектного обучения заключается в том, что ученики работают над проектами, в ходе которых они применяют знания из различных дисциплин для решения реальных задач или проблем. Этот метод помогает развивать критическое мышление, креативность, навыки сотрудничества и самостоятельность.

Проектное обучение также направлено на активное вовлечение детей в процесс обучения, делая его более интересным и практико-ориентированным. Например, при изучении экологии дети могут создать проект по переработке отходов или разработать план по озеленению территории школы. Такие проекты позволяют ученикам не только применить полученные знания на практике, но и развить навыки работы в команде, исследовательские способности и умение презентовать результаты своей работы [5].

Проектное обучение становится важным элементом системы образования в странах Европы и Северной Америки. В Финляндии и Нидерландах проектное обучение интегрировано в учебные программы начальной школы. Ученики работают над проектами в рамках учебного года, что позволяет им углубленно изучать определенные темы и развивать навыки, необходимые для будущего обучения.

Междисциплинарные подходы также становятся важным элементом современного образования. Они предполагают интеграцию знаний из различных предметных областей для более глубокого понимания учащимися сложных концепций. Например, уроки по естествознанию могут включать элементы математики, истории и искусства, что позволяет детям видеть взаимосвязи между предметами и развивать комплексное мышление.

5. Индивидуализация учебного процесса

Индивидуализация обучения становится одной из ключевых тенденций в начальном образовании. В отличие от традиционного подхода, который предполагает единые для всех учебные программы и методы, индивидуализированное обучение учитывает особенности каждого ученика, его уровень подготовки, интересы и потребности.

Индивидуализация помогает учителям более точно подбирать материалы и задания для каждого ребенка, что способствует лучшему усвоению материала. Например, одаренные ученики могут получать более сложные задания, требующие творческого подхода и критического мышления, тогда как дети, испытывающие трудности в обучении, получают дополнительную поддержку и внимание со стороны учителей.

Современные технологии играют важную роль в индивидуализации обучения. Электронные платформы позволяют создавать персонализированные учебные планы и отслеживать прогресс каждого ученика в режиме реального времени. Это помогает учителям вовремя корректировать учебный процесс и обеспечивать детей всеми необходимыми ресурсами для успешного обучения [6].

Заключение

Современные тенденции в развитии начального образования демонстрируют глубокое стремление к преобразованию образовательного процесса, делая его более доступным, ориентированным на потребности каждого ребенка и практически значимым. Эти изменения нацелены на создание условий, при которых все дети, независимо от их индивидуальных особенностей, смогут успешно учиться и развиваться. Внедрение инклюзивных практик позволяет каждому ребенку, включая тех, кто имеет особые образовательные потребности, чувствовать себя полноценным участником учебного процесса. Это способствует не только академическому, но и социальному развитию школьников, формируя у них толерантность, эмпатию и уважение к различиям.

Использование информационных и коммуникационных технологий (ИКТ) становится мощным инструментом для повышения эффективности учебного процесса. Цифровые технологии помогают индивидуализировать обучение, предоставляя ученикам доступ к разнообразным образовательным ресурсам и возможности для самостоятельной работы в удобном темпе. Важно отметить и роль эмоционального интеллекта, развитие которого становится одной из приоритетных задач современного образования. Умение понимать и управлять своими эмоциями, а также взаимодействовать с окружающими, является важной составляющей успешной социализации ребенка.

Проектное обучение и междисциплинарные подходы способствуют более глубокому и целостному восприятию знаний, развивают креативность и навыки сотрудничества. Индивидуализация учебного процесса позволяет учитывать особенности каждого ученика, что особенно важно в условиях современного общества, где каждый ребенок имеет свои уникальные потребности и способности.

Таким образом, начальная школа сегодня — это не только источник знаний, но и пространство для формирования личности, эмоциональной зрелости и социальных навыков, что в конечном итоге готовит детей к успешной и полноценной жизни в будущем.

Список литературы:

1. Аксенова Н.В. Инклюзивное образование в школе: теоретические и практические аспекты // Образование и наука. — 2019. — № 4. — С. 45-58.
2. Иванова Л.П. Цифровизация образования: вызовы и перспективы // Вестник педагогики. — 2020. — № 2. — С. 12-24.
3. Петрова И.С. Развитие эмоционального интеллекта у детей младшего школьного возраста // Психология и образование. — 2021. — № 3. — С. 66-78.
4. Николаев, В.И. Проектное обучение в начальной школе: опыт и результаты // Начальная школа. — 2018. — № 5. — С. 23-35.
5. Смирнова Т.Г. Индивидуализация учебного процесса как фактор успешного обучения // Вопросы педагогики. — 2021. — № 7. — С. 39-50.
6. Кузнецова О.А. Экологическое воспитание в начальной школе: задачи и методики // Образовательная среда. — 2019. — № 6. — С. 31-42.
7. Шубина М.Е. Многоязычие в образовательных учреждениях: опыт и перспективы // Мир образования. — 2020. — № 9. — С. 56-68.

ДҮНИЕТАНУ ПӘНІ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДА САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Искендинова А.Т., Султанова А.Б.

«Мәлік Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп» КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Денсаулық – бұл өте күрделі, жүйелі құбылыс. Оның физикалық, психологиялық және әлеуметтік деңгейде көріну ерекшелігі бар. Денсаулық пен салауатты өмір салты проблемасы айқын күрделі. Көптеген ғылыми пәндердің күш-жігері оны зерттеуге бағытталған.

Сыныпта оқитын балалардың денсаулығын жақсартудың қазіргі тенденциясы мектептегі бастауыш білім берудің негізгі міндеті болып табылатын денсаулықты сақтау мен нығайтудың жаңа жолдарын іздеуді ынталандырады. Бұл жағдайда балалардың салауатты өмір салтын қалыптастыру маңызды орын алады. Мазмұны мыналарды қамтиды: салауатты өмір салтының жалпы тұжырымдамасы, «алдын алу» ұғымымен танысу, атап айтқанда, әртүрлі ішек инфекцияларының алдын алу, денсаулықты сақтау дағдыларын дамыту және денсаулыққа оң көзқарас, сондай-ақ адам, өзін-өзі бағалау сияқты өзіне жауапкершілікпен қарау.

Мектептің, отбасының, қоғамның бірлескен күш-жігерінің арқасында өсіп келе жатқан азамат өзінің денсаулығына жауапты және оны ең жоғары құндылық ретінде қарастыруы керек деген ойды күшейтуі керек. Өйткені оның денсаулығы - жер бетіндегі өмір кезеңінің ұзақтығы, бұл өмірлік жетістік және жеке бақыт [1].

Салауатты өмір салтының негіздерін қалыптастыру бойынша жұмыс кешенді педагогикалық міндет болып табылады, осыған байланысты бастауыш сынып оқушыларының өз денесі, әдеттері, гигиена ережелері туралы түсініктерін дамыту жөніндегі іс-шаралар қоршаған әлем, дене шынықтыру, өмір қауіпсіздігі негіздері, әдебиет және т.б. әртүрлі пәндер бойынша білім беру қызметі шеңберінде жүзеге асырылады. Білім беру бағдарламасына салауатты өмір салтының негіздері туралы тиісті ақпаратты енгізу баланың өз денесін тұтас қабылдауын қамтамасыз етуге, оның денсаулығына құндылық қатынасын қалыптастыруға бағытталған.

Д.Б.Эльконин атап өткендей, бастауыш мектеп жасында негізінен интеллектуалды-танымдық сала дамиды, ал мотивациялық-қажеттілік саласы өзінің дамуында біршама артта қалады [2], бұл кезеңде мұғалім жалпы адам құрылымының ерекшеліктері, оның денесінің мүмкіндіктері, әдеттері, өмір салты туралы білімдерін белсенді арттыру үшін алғышарттар жасайды.

Бастауыш сынып оқушысының дамуының биологиялық (физиологиялық) детерминанттарын атап өтіп, мұғалімдер бастауыш мектеп жасында «балалар ағзасының қарқынды биологиялық дамуы (орталық және вегетативті жүйке жүйелері, сүйек және бұлшықет жүйелері, ішкі ағзалардың қызметі)» деп атап көрсетеді [3]. Бастауыш сынып оқушысының белсенді физиологиялық дамуы эндокриндік жүйенің ерекшеліктеріне байланысты, ішкі секрецияның «жаңа» бездері іске қосылып, «ескі» бездер жұмысын тоқтатады. Осының арқасында өзгерістер қарастырылып отырған кезең кейде екінші «физиологиялық дағдарыс» деп аталады [4].

Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру әдістеріне әңгімелесу, қызықты қосымша кітаптармен жұмыс, бақылау, тәжірибе жүргізу т.б. әдістер жатады. Сыныптан тыс жұмыстар жүйелі және жинақы дайындықты талап етеді.

Сабақтан тыс жұмыс – мұғалімнің жеке және топтық тапсырмалары бойынша тәжірибелік жұмыстар курсымен игерумен байланысты міндетті сабақтардан кейін оқушыларды ұйымдастыру формасы. Дүниетану пәні бойынша: денсаулықты сақтау және нығайту, спортпен айналысу, ішкі және сыртқы дүниемен жұмыс, белсенді өмір сүру, қосымша әдебиеттен сабаққа хабарламалар дайындау, сынып бұрышын рәсімдеу.

«Дүниетану пәнін оқыту әдістемесі» бойынша сыныптан тыс жұмыс түрлеріне тақырыптық апталар мен олимпиадалар өткізу, таңертеңгіліктерді, мерекелерді, викториналарды, турнирлерді, эстафеталар мен т. б. ұйымдастыру, жобалық іс-әрекет, табиғи оқу жолы бойынша экскурсиялар және т.б. жатқызуға болады.

Сабақтарда жүргізілетін оқу-тәрбие жұмысы мен сыныптан тыс жұмыстар арасында тығыз байланыс бар. Оқу сабақтары оқушылардың пәнге деген қызығушылығын дамыта отырып, сыныптан тыс жұмысты әрі қарай дамытуға көмек береді, керісінше, оқушылардың білімін практикада қолдануға мүмкіндік беретін, осы білімді кеңейтетін және тереңдететін сыныптан тыс сабақтар оқушылардың

үлгерімін және олардың оқуға деген қызығушылығын арттырады. Алайда сыныптан тыс жұмыс оқу жұмысын қайталамауы қажет.

Сыныптан тыс жұмыс түрлері: жеке, топтық, жаппай.

• Жаппай: дәрістер, викториналар, серуендер, табиғатқа жорықтар, мұражайларға бару, шығармашылық жұмыстардың көрмелері;

• Топтық: үйірмелер, қабырға газеттерін шығару, мерекелік іс-шара ұйымдастыру;

• Жеке: өз денсаулығын қалыпта ұстау, күнтәртібін, жеке гигиенаны сақтау, әдеби шолулар, мектепте өткізілетін тәжірибе жұмысы, сынып бұрышын безендіру және т.б.

Сыныптан тыс қызметтің ең танымал нысандары:

1. Әлеуметтік-гуманитарлық қызметі: дүниетану пәні бойынша апталықтар ұйымдастыру.

2. Оқу-танымдық қызметі: жалпы мектептік пәндік олимпиадалар, чемпионаттар, шығармашылық және ғылыми-зерттеу жобалары, мектепішілік байқаулар.

3. Спорттық іс-шаралар: тақырыптық кештер мен мерекелер, тақырыптық экскурсиялық сапарлар, «Мен және менің отбасым», «Жүзден жүйрік» спорттық ойындарын ұйымдастырып, өткізу.

4. Ұжымдық мерекелер: тақырыптық мерекелер, шығармашылық және спорт фестивальдары, «Біз шыныққан баламыз» жарыстары, оқушылардың интеллектуалды турнирлері, саптық әндер, көрініс қою, суреттер мен плакаттар жарыстары.

5. Мамандандырылған (тақырыптық) акциялар: пайдалы тағамдар жәрмеңкелері; ұлттық ойындар, ғылым, қызығушылықтарына байланысты үйірмелер, клубтар, денешынықтыру, салауатты өмір салты апталықтары.

6. Қоғамға пайдалы, әлеуметтік маңызы зор шаралар: сенбіліктер, тазалық рейдтері, «ерекше балаларға көмек», «балалар үйіне көмек», «қарттарға көмек» қайырымдылық акциялары.

7. Спорттық және туристік қызмет: туристік жорықтар, жарыстар, туристер сапарлары, спорттық эстафеталар (оқушылармен, ата-аналармен); «Шынықсаң шымыр боласың», «Толағай» жарыстарын ұйымдастырып, өткізу.

Бастауыш сыныптың дүниетану пәні бойынша оқулықтарына жүргізілген талдаулар барысында салауатты өмір салтын қалыптастыруға және салауатты өмір салтына бағытталған тақырыптар мен тапсырмалар бар екендігі айқындалады. Атап кететін болсақ 1-сыныпта «Өзім туралы» бөлімі және «Тағам және сусын» бөлімі бойынша 2 тақырып берілсе, «Дені саудың – жаны сау» бөлімі бойынша 2 тақырып бар. 2-сыныпта «Дені саудың – жаны сау» бөлімі бойынша 1 тақырып берілсе, 3-сыныпта «Уақыт» бөлімінде 1 тақырып берілген.

Ойын түріндегі қарым-қатынастың көп тараған түрлері: дөңгелек үстелдер, кештер, отырыстар, табиғат аясына бару, мұражайларға бару, қызықты адамдармен кездесулер ұйымдастыру. Мақсатты тренингтер, психологиялық ойындар, дискуссиялар, ми шабуылдары, іскерлік, сюжеттік-рөлдік ойындар жатады.

«Дүниетану» пәні бойынша сыныптан тыс жұмыстарды өткізудің маңыздылығы тек оқушылардың салауатты өмір салты жайлы ақпараттарды түсінуіне байланысты емес. «Дүниетану пәнін оқыту әдістемесі» бойынша сыныптан тыс жұмыс оқушылардың денсаулықты сақтап, нығайтуға деген қызығушылығын дамытуға, олардың білімдерін өмірде қолдануға, жаман әдеттерден аулақ болуға, дұрыс тамақтану, спортпен айналысу, жалпы өмір сапасын жақсартуға негізделген.

Сыныптан тыс жұмыстағы бірнеше жағдайлар оқушыларға салауатты өмір салты жайында нақты білімді ұғынуға, алдағы өмірде пайдалы және зиян әрекеттерді айыра білуге, денсаулықты қорғау бойынша қарапайым іскерліктерді үйренеді. «Дүниетану пәнін оқыту әдістемесі» тұрғысынан сыныптан тыс жұмыстың мақсаты кіші мектеп оқушысының өзіне тән тұлғасын жан-жақты игеруге бағытталған. Тақырып бойынша игерген мәліметтерді терең және саналы түрде түсінуге жағдай жасауы, осы пәнге қызығушылығын, өз бетінше білімдерін игеру және оларды қолданыс жүзінде пайдалана білу қабілеті мен жүйесін дамытуы тиіс.

Сыныптан тыс сабақтар кезінде оқушылар салауатты өмір салты мен оның құрамдас бөліктерін сонымен қатар олардың өзара ерекше қасиеттерін толығымен зерттейді. Қоршаған ортамен байланысты ағзаларға көз жеткізеді, адам және табиғат байланысын түсінеді.

Сыныптан тыс жұмыста адамгершілік сезімдер мен оқушылардың мінез-құлық нормалары дамиды. Сыныптан тыс жұмыс тапсырылған іс үшін нақты жауапкершілікті тәрбиелеу, талап қоя білу, өзара бір-біріне көмек көрсету және т.б. үшін кең мағына береді. Әсіресе, көпшілік шаралар тиімді: ертеңгіліктер, апталықтар, мерекелер, экскурсиялар. Оқушылар бірлесіп жұмыс жасайды, қойылған мақсаттарға жету жолында бірнеше ауыртпашылықтарды жеңеді.

«Дүниетану» пәнін – танымдық білім беруде нақты әдебиеттермен жұмыс істеу өте маңызды. Сынып оқушыларының қызығушылықтары мен бейімділігіне қарай салауатты өмір салты жайлы оқушылар салған ең керемет фотосуреттердің, жасаған бұйымдарының көрмесін жүргізуге болады. Осылайша, мұғалім сыныптан тыс жұмыстарды және дүниетану пәніне қызығушылығын арттырады, оқушыларға өз еркімен білім алуға септігін тигізеді. «Дүниетану» пәні бойынша жүйелі құрастырылған сыныптан тыс жұмыстар оқушыларға салауатты өмір салтын қалыптастыруға үлкен мүмкіндіктер береді.

Қорытындылай келе, салауатты өмір салты – бұл адамның белсенді күйі, ол ерікті күш-жігерді көрсетуді, физикалық және психикалық денсаулықты сақтауға және нығайтуға, өнімділікті қалпына келтіруге әкелетін әрекеттер мен мінез-құлықтарды түсінуді талап етеді. Салауатты өмір салты әлі бірінші орында емес. Бірақ егер біз балаларды ерте жастан бастап денсаулығын бағалауға, қорғауға және нығайтуға үйрететін болсақ, онда болашақ ұрпақ сау және дамыған болады деп үміттенеміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қалиев С. Салауатты өмір салтын қалыптастыру негіздері (оқу-әдістемелік құрал). – Алматы: Мектеп, 2000. – 169 б.
2. Брехман И. И. Валеология - наука о здоровье. – Москва : Физкультура и спорт, 1990. – 206 с. – Текст: непосредственный.
3. Лисицын Ю. П. Образ жизни и здоровье населения. – Москва : Знание, 1982. – 40 с. – URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01004266734> (дата обращения: 29.10.2019). – Текст: электронный.
4. Қарақов А., Тайжанов С., Қарақов С.Б. Салауатты өмір салтының негіздері /әдістемелік құрал/ Алматы, 2013, 132 бет.

ӘОЖ 372.4

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРАТЫН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Какенова Д.М.

«Ахмет Байтұрсынұлы атындағы мектеп-гимназиясы» КММ, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазір әлемде білім беру жүйелерін келешек ұрпаққа қандай білім беретіні жөнінде мәселе қайта қаралуда. Елімізде жаһандық мәселелерге жауап бере алатындай жұмыстар жүргізілуде. Жаңартылған оқу бағдарламасы мен бағалау жүйесін енгізу аталған міндеттерді шешуді міндеттейді. Бұл бағдарламалар білім алушылардың оқылым, жазылым, тыңдалым, айтылым дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі.

Жаңартылған оқу бағдарламасы білім алушылардың бойына мынадай құндылықтар мен дағдыларды қалыптастыруды мақсат етеді? Құндылықтар, шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлау, қарым-қатынас жасау қабілеті, өзгелердің мәдениетіне құрметпен қарау, денсаулық, айналасына құрметпен қарау, өмір бойы оқуға дайындалу.

Дағдылар, сыни тұрғыдан ойлау, білімді шығармашылық тұрғыда қолдана білу қабілеті, мәселелерді шешу қабілеті, ғылыми-зерттеу дағдылары, қарым қатынас, тілдік дағдылар, жеке және топпен жұмыс істей алу қабілеті, АКТ саласындағы дағдылар.

Блум таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының иерархиясы қарастырылған. Білім беру деңгейлері және тұтас оқыту курсы бойынша педагогикалық мақсаттардың пәнішілік байланыстарын барынша ескеруге мүмкіндік беру, бір білім саласы пәндері арасында, сондай-ақ пәнаралық байланысты жүзеге асыру барысында «ортақ тақырыптардың» болуы көзделген. Ақыл-ойдың дамуынсыз дүниеге адамгершілікті көзқарас, саналы сезім, тәртіп және дұрыс мінез-құлық, еңбек, қоғам құбылысы, тіршілік ету ортасы мәселелерін шешу мүмкін емес [1].

Білім алушылардың шығармашылығын, ақыл-ойын, танымдық белсенділігін арттыруда шығармашылық сабақтарды өткізудің, білім алушының өз бетімен ізденіп, шығармашылық ой-өрісін арттыруда алатын маңызы ерекше. Қазіргі кезде біздің Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, білім беру кеңістігіне енуге бағыт алууда. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр: білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, басқаша қарым-қатынас, өзгеше менталитет пайда болуда [2]. Оқытушы

алғаш жаңа педагогикалық технологияларды оқып үйренеді, екіншіден, меңгереді, үшіншіден, оны тәжірибеде қолданып, төртіншіден, дамытып, нәтижесін байқайды.

Джон Биггс және Кевин Колливтін білім беру нәтижелері, Таксономиясы, Колб моделі – ақыл-ой әрекетін сатылы қалыптастыру, Кен Робинсонның «Парадигмалар алмасуы».

Оқытуда эмприкалық үлгілердің бірі – Колб циклы кейінгі кездері кеңінен таралуда. Колб циклы – бұл ақыл-ой әрекеттерін кезең-кезеңімен қалыптастыруға негізделген оқытып, үйретудің бір үлгісі. Оны 1984-жылы ойлап тапқан ересек адамдарды оқыту психологиясы бойынша маман, профессор Дэвид Колб және оның Case Western Reserve University-дағы әріптестері. Олардың ойынша, оқыту үрдісі спиральды циклды (тұйықталған цикл емес) елестетеді. Мұнда жеке тәжірибе, сосын оны ой елегінен өткізіп, саралау, ең соңында іс-әрекет циклы орын алуы тиіс.

Зерттеушілер адамдардың білімді төрт әдістің бірімен алатындығын анықтаған атап айтқанда: тәжірибе арқылы, бақылау және рефлексия арқылы, абстрактілі тұжырымдама жасау, белсенді түрде тәжірибе жасау. Мамандар құрастырған сұрақтар арқылы адамдардың қандай стильде оқытуды өзіне жақын тұтатынын анықтаған. Осындай мінез-құлық сәйкес адамдарды топтастыру қажеттіген жақтаушылар П.Хоней мен А.Мемфордт. Д.Колб циклінің мақсаты проблемалық жағдаят туғызу арқылы адамдарды білім алуға құштарландырып, жаңа деңгейге көтере беру болса, П.Хоней мен А.Мемфордтың мақсаты оқытудың адамның мінез-құлық, ойлау, іс-әрекет типіне сәйкес білім алуын оңтайлы ұйымдастыру. Соңғылардың айтуынша, оқыту «орындау» және «ойлану» деп аталатын қайталанатын кезеңдерден тұрады. Бұл бір нәрсені жай оқып ғана, не болмаса оқымай тікелей тәжірибеге сүйеніп ғана үйрену тиімсіз екендігін көрсетеді. Сондықтан да, Колб циклын пайдалана отырып, адамдар П.Хоней мен А.Мемфорд анықтаған іс-әрекет стилдерін пайдалана отырып, анықталған адамдар типін барлық циклдан өткізе білу оңды нәтижеге жеткізеді деген қорытындыға келуде. Д. Колб үлгісінің негізгі төрт кезеңі мынадай: 1) Тікелей, нақты тәжірибе – кез келген адам ол оқиын деп жатқан аумақта белгілі бір тәжірибеге ие болуы керек. 2) Бақылау және рефлексия немесе ойша бақылау – бұл кезеңде адам өз тәжірибесі мен білімін ой елегінен өткізіп, талдау жасауы тиіс. 3) Абстрактілі тұжырымдар мен үлгілердің қалыптасуы немесе абстрактілі тұжырымдамалау-бұл кезеңде алынған ақпарат пен тәжірибені сипаттайтын қандай да бір үлгінің қалыптасуы, құрылуы жүзеге асады. Идеялар генерацияланып, өзара байланыстары анықталады, барлығының қалай жұмыс істеп, қалай құрылғандығына қатысты жаңа ақпарат қосылады.

1. Белсенді түрде эксперимент жасау - бұл соңғы кезеңде қалыптастырылған үлгінің, тұжырымның қолданбалылығын тәжірибеден сынақтан өткізу арқылы тексеру жүзеге асырылады. Әрі қарай цикл аяқталып, тұйықталады немесе спираль ретінде қайтадан жалғаса бермекші.

Д.Колб оқытудың 4 негізгі түрін бөліп көрсетеді: Аккомодаторлар (Бейімделу). Олар қиын жағдайларға тез бейімделгіш, басқаларға қарағанда тәуекелшіл. Мәселелерді ішкі сеніміне сүйеніп шешкенді жөн көреді. Теориялар (жоспар) мен фактілер қайшылығында көбінесе фактілерді таңдайды. Өздігінен сынамалар өткізіп, жаңа дағдыларды ала алады. Оларды «осыны істесем не болады?» деген сұрақ мазалайды? Сабәкқа белсенді қатыса отырып, «Былай болса ше? Неге олай емес?» деген сұрақтарды қоюға бейім.

2. Дивергаторлар (Шеттеу, қағажу). Олар бейнелік, шығармашылық ойға бейім. Нақты жағдайды әртүрлі көзқарастар тұрғысында қарастыра алады. Идеялар генерациясы кезінде өзін басқаларға қарағанда жақсы көретеді. Дәйекті, жүйелі, ақпаратқа сүйенгенді жақсы көреді. Креативті, эмоционалды адамдарға мүдделі. Оқытуға жоғары талаптар қояды. Неге? - деген сұрақтар қояды.

3. Ассимиляторлар. Олар басқаларға қарағанда теориялық үлгілерді жақсы құрады. Жүйелі дәлелді ақпаратты маманның пікірін мақұлдайды. Адамдарға мүдделілігі аз. Қолданбалыдан көрі, фундаментальды ғылымдарға басымдық береді. Бұл нені білдіреді? -деген сұрақты қоюға бейім.

4. Конвергаторлар. Олар басқаларға қарағанда идеяларды тәжірибе жүзінде іске асыра алады. Жалғыз дұрыс жауабы бар жағдайларда сәттілікке жеткіш. Адамдардан көрі, заттармен істес болғанды жөн көреді. Әдетте тар, техникалық мүдделерге ие болып, физикалық ғылымдарға маманданады. Оларды оқытуда, мүмкіндігінше, диалогқа құрылуы қажет. «Қалай?» деген сұрақ қоюға бейім. Бұл жеке оқыту стилдерін білу адамның күшті жақтарын ашып, әлсіз жақтарын толықтыруға, мансапкерлікке септігін тигізеді. Соңғы жылдары ғылымда «қатынас» ұғымы мен қатар «коммуникация» ұғымы қолданылады. адам өзінің іс-әрекетінде және күнделікті тұрмысында әр уақытта қарым-қатынаста болады. Бұл қарым-қатынас адамның сөйлеуді меңгеруінің арқасында іске асады. Тілдің көмегімен сөйлеу қарым-қатынасында әрбір адам білімнің көп бөлігін басқа адамдардан алады. Қарым-қатынастың құрылымы күрделі, оны шартты түрде үш топқа бөлуге болады: коммуникация, перцепция, интеракция.

Коммуникация дегеніміз – ара қатынас серіктестіктердің бір-бірімен ақпарат алмасуы, ілімді,

идеяны, пікрді, сезімді беру мен қабылдау үрдісі. Перцепция дегеніміз – адамдардың бір-бірін тануы мен тәрбиелеу негізінде құрылатын белгі тұлғааралық қатынас. Интеракция дегеніміз – тұлға аралық қимыл ұйымдастыру қатысушылардың өзара қозғалыс пен әрекет алмасуы.

Коммуникация барысында қатысушылардың мақсаты тек ақпарат алмасу емес, сол ақпаратты қатынас серігінің мүмкіндігінше дұрыс түсінуі. Ақпаратты дұрыс қабылдауы неге байланысты? Негізгі себеп қарым – қатынас кезінде коммуникациялық кедергілердің болу немесе болмауына оған түсінпеушілік кедергісі, әлеуметтік мәдени айырмашылық кедергілері т.б. К Колб циклымен оқыту кең тарауда. К.Колб циклы – бұл ақыл-ой әрекеттерін кезең-кезеңімен қалыптастыруға негізделген оқытып, үйретудің бір үлгісі. 1984 - жылы ойлап тапқан Д.Колб және оның әріптестері болды. Олар оқыту үрдісін спиральді циклды (тұйықталған цикл емес) деп елестетеді. Миға шабуыл әдісінің мақсаты: Коммуникативті дағдыны дамыту. Өзекті мәселе төңірегінде білімдері туралы ой қалыптастыру. Үлгімақтастық – өзара әрекет арқылы келісімге қол жеткізуге бағытталған. Бірлескен жұмыс мәселелерді шешу, тапсырмаларды орындаудағы бірлескен әрекет олып табылады.

ДЖИГСО тәсілінде тыңдаушыларға кіші топтарға берген тапсырманы талдауға, ойын білдіруге, сұрақ қоюға, тыңдауға мүмкіндігі болады. Қайта топтасу кезінде кіші топтағылар жаңа топқа топтасады. Жаңа топтасу кезінде санына қарай 5 топ болса, санына қарай: 1,2,3,4,5-ке дейін санау арқылы 5 топқа дейін, әр топтағы 5 бір топқа, бес екінші бес, үшінші бес, төртінші бес, бесінші бес топқа топтасады. 25 адам болған жағдайда бес топ жинақталады. Жаңа топқа келген басқа топ мүшелері бастапқы топтағы талқыланған сұрақтарды, қойылған сұрақтарды, қорытындыны ортаға салуға, қажет болса жауап беруге тырысады. ДЖИГСО тәсілінің негізгі мақсаты – топтың барлық мүшелерін оқу әрекетіне араластыру, сыйластық қарым-қатынас орнату.

«Карусель» тәсілінің мақсаты – бастапқы ойды толықтыру, тәжірибе алмасу. Әр топтың жұмысы сағат тілі бойынша, 5 топ болса, топ жұмысы 5 топ тыңдаушыларынан қолдаулар жазылғаннан кейін өз орынына оралады. Case-study тәсілі немесе нақты жағдай тәсілі (ағылшын тілінің аударғанда case - жәйт, жағдай) - белсенді түрде мәселелі – жағдайды саралау әдісі, нақты бір жағдайларды шешу арқылы білім алуға негізделген – жағдай (кейстерге шешім табу).

Кейс-әдісінің негізгі міндеті - жүйелі түрде талдау жүргізу, мәселелер және қабылдауларды дәлелді шешу. Case-study әдісі шет елдерде экономика және бизнес ғылым салаларын оқыту барысында кеңінен қолданылады. Ең алғашқы рет бұл тәсіл оқыту үдерісінде 1870 жылы Гарвард университетінің заң мектебінде қолданылған. Ахуалды талдау әдісі. Мәтінді шешуді қажет ететін міндет ұсынылады. Кейсті жеке де, топпен де талқылауға болады. Жұмыс қорытындысын жазбаша да ауызша да ұсынуға болады. Соңғы кезде мультимедиялық нәтижелерін ұсыну кеңінен тарап барады. Оқытудың интерактивті әдісінің бірі Эдвард-де Бононың «Ойлаудың алты қалпағы» әдісі.

Бұл әдіс - параллельді ойлауды, білім алушыға дұрыс шешімді таңдау кезінде негізгі факторлармен күресуге мүмкіндік береді, білім алушының бұған дейінгі сол мәселе туралы ойының дұрыс немесе бұрыс екенін түсінуіне мүмкіндік береді. Ақ қалпақ ақпаратқа назар аудару үшін қолданылады. Бұл ой қалпында біз фактілерге ғана қызығушылық танытамыз. Біз білетініміз туралы сұрақ қоямыз, қандай ақпарат қажет және оны қалай алуға болады? Қара қалпақ сізге сыни бағалауға мүмкіндік береді. Ол бізді қорқынышты және ойланбай шешім қабылдау әрекеттерінен қорғайды, ықтимал қауіп-қатерлерді көрсетеді.

Қызыл қалпақта пікірталасқа қатысушылар қаралып жатқан мәселе бойынша өздерінің сезімдерін және интуитивті болжамдарын білдіруге мүмкіндіктері бар, неге бұлай екенін түсіндірмей, кінәлі кім және не істеу керек? Сары қалпақ біз назарымызды қарастырылып отырған мәселенің артықшылықтар мен жетістіктеріне және жағымды жақтарына аударғанымызды талап етеді. Жасыл қалпақ - креативтілік, шығармашылық. Түрлі идеялар. Жаңа идеялар. Ұсыныстар. Мүмкін болатын шешімдер мен әрекеттер қандай? Қандай балама нұсқалар бар?

Жасыл қалпақтың астында біз жаңа идеяларды шығарамыз, барлығын өзгертеміз, баламасын іздейміз, мүмкіндіктерді зерттейміз, жалпы шығармашылыққа жасыл түс береміз. Көк қалпақ басқа қалпақтардан, себебі ол тапсырманың мазмұнымен жұмыс істеуге арналмаған, бірақ процесті өзі басқару үшін. Атап айтқанда, пікірталастың басында не істеу керектігін анықтау үшін және ең соңында қол жеткізілген нәтижелерді жинақтап, жаңа мақсаттарды анықтау үшін қолданылады.

Қазіргі уақытта Қазақстанда білім берудің өзіндік ұлттық үлгісі қалыптасты. Бұл процес білім парадигмасының өзгеруімен қатар жүреді. Жаңа білім парадигмасы бірінші орында баланың білім білігі мен дағдысын емес, оның тұлғасын білім алу арқылы дамуын қойып отыр. Қазіргі педагогиканың ерекшелігі – баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығаруға ұмтылу.

Жаңа педагогикалық іздену және оларды қолдануға бағытталған жеке тұлғаның қалыптасу деңгейінің сапасына, үнемі өсіп отыруына сәйкес, педагогикалық құралдарды да тұрақты жаңарту

қажет деп есептейді. Бүгіндері мұндай жаңарту педагогикалық ғылым мен мектеп тәжірибесінің үздіксіз сабақтастығы арқылы көрінуде.

Қазіргі бастауыш мектептер жаңа өзгерістерді, әлемдік білім беру тәжірибелерін пайдалана отырып, баланың жеке дара күшінің дамуын қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Селевко Г. К. Авторские программы, педагогические технологии, инновационные школы. – Ярославль: Изд-во ИПК ПиРРО, 1997. [12, б.192]
2. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. // Қ.М, 2/6 шілде, 1999.
3. «Мектептегі мұғалім көшбасшылығы», Мұғалімге арналған нұсқаулық, NIS, Астана қаласы, ҚР, 2016. - 40 б.

UDC 372.41

THE ROLE OF ENGLISH IN PRIMARY SCHOOL IN THE MODERN WORLD AS A MEANS OF SUCCESSFUL SOCIALIZATION

Капарова К.М.

Special boarding school № 2 of the Department of Education of the Karaganda region
Karaganda, Kazakhstan

A foreign language is one of the important and relatively new subjects in the system of training a modern primary school student in a multicultural and multilingual world, along with Kazakh and Russian, it is among the subjects of the philological cycle and forms the communicative culture of a student, contributes to his general speech development, broadening horizons and education in the Republic of Kazakhstan.

The English language contributes to the formation of the student's ideas about the dialogue of cultures, his awareness of himself as a bearer of culture and spiritual values of his people, national identity, citizenship, moral norms and speech behavior.

The activity-based nature of the English language corresponds to the nature of an elementary school student who perceives the world holistically, emotionally and actively. This makes it possible to include foreign language speech activity in other activities peculiar to a child of a given age (play, cognitive, artistic, aesthetic, etc.), makes it possible to carry out various connections with subjects studied in primary school, and form interdisciplinary general academic skills [1].

An English teacher in primary school faces a difficult task not only to form students' sustained interest in learning a foreign language, but also to lay solid foundations for its further successful study.

To achieve successful English language acquisition, students should work on such goals as:

1) The integrative purpose of teaching a foreign language in elementary grades, which is the formation of elementary communicative competence of an elementary school student at an accessible level in the main types of speech activity: listening, speaking, reading and writing.

2) Elementary communicative competence, which is understood as the ability and willingness of a younger student to carry out interpersonal and intercultural communication with native speakers of the studied foreign language in oral and written forms in a limited range of typical situations and areas of communication available to a primary school student.

In the educational process, it is necessary to build lessons so that they contribute to the formation of the ability to communicate in English at an elementary level, taking into account speech capabilities; introducing children to new social experiences using English; developing speech, intellectual and cognitive abilities [2].

Each lesson is built as a communication lesson, as close as possible to natural communication, so that children feel the result of their efforts. Everyone remembers the poems and songs they learned in childhood. It doesn't matter what language they were in, native or foreign - it's worth remembering one line - and the whole poem immediately pops into memory. This is because a young child has a well-developed long-term memory. Everything he taught is remembered for a long time. This refund (6 - 9 years) It is especially favorable for studying sensitivity to linguistic phenomena, they become interested in understanding their speech experience, the "secrets" of language. They easily and firmly memorize a small amount of language material and reproduce it well.

Working in primary school, it is necessary to take into account the peculiarities of the physical development of children aged 7-10 years. The development of muscles affects the child's ability to focus on a page, line or word, which is necessary for the ability to read. It also affects the ability to hold a pencil or pen,

scissors, brush. In order for students to achieve fine motor coordination, as well as coordination between visual perception and mechanical movement, their hands need constant training. Young children cannot sit still for long periods due to lack of control over their motor muscles. Therefore, it is advisable to give them tasks during the lesson that would allow children to move around the class (games, songs with movements, dances). Physical activity in the classroom not only helps to make the process of repeated repetition and memorization of educational material more exciting and diverse, but also simply relieve tension, give the opportunity to get up from the desk once again, which is so necessary for small students.

When learning English in primary school, general speech development is stimulated; their communicative culture develops; value orientations are formed and the foundations of moral behavior are laid in the process of communication in the classroom, reading and discussing texts of appropriate content, acquaintance with samples of children's foreign folklore; friendly attitude and tolerance towards representatives of other countries and their culture are developed. The personal results of learning English in primary school are: a general idea of the world as a multilingual and multicultural community; awareness of oneself as a citizen of one's country; awareness of the language, including a foreign one, as the main means of communication between people; acquaintance with the world of foreign peers using the means of the studied foreign language through children's folklore, some samples of children's art literature, traditions [3].

Teachers need to remember that the English lesson in elementary grades is organized in accordance with the psycho-physiological characteristics of students and is characterized by dynamism, purposefulness, accurate time allocation, the relationship of educational activities with play, emotional saturation, reliance of mental actions on practical actions, a gradual transition from cooperation with the teacher to independent work. The characteristic properties of an English lesson should be speech orientation, complexity, motivation of English speech activity, and students' reliance on their native language.

In this regard, it is necessary to note several distinctive features of the English lesson in elementary school, which should be taken into account when planning the lesson.

1. The practical orientation of the lesson. In the English lesson, the teacher develops students' skills and abilities to apply English in practice.

2. The atmosphere of communication. This is one of the main features of the modern English lesson. The creation of a favorable atmosphere is a condition that follows from the program goals and patterns of learning. Communication training can be considered successful only when the teacher and students are speech partners.

3. An integrated approach, unity of tasks and goals. In an English lesson, a whole range of tasks must be solved at the same time. The lesson involves working on different aspects of language (vocabulary, phonetics, grammar) and the formation of skills in various types of speech activity (listening, reading, speaking, writing).

4. The advantage of trainings, exercises performed in an English lesson.

5. The sequence of exercises.

6. The complexity of the lesson is the connection and conditionality of all types of speech activity with the alternation of the main role of one of them, that is, intra-subject integration.

English is the leading language of international communication. Its importance is steadily growing and there are no signs of a change in this trend. Therefore, learning English is considered an important element of children's successful adaptation to modern life requirements.

In the lower grades, language teaching is associated with solving other socially significant tasks of personal development. It is important from the very beginning of the study to form communicative competence at the same time as fostering respect for the traditions and culture of other peoples, readiness for intercultural cooperation. The earlier you start teaching a child, the more successful the result will be [4].

Learning English in primary school is aimed at forming a student's sustained interest in further education, a solid foundation for obtaining future positive results. Children should be the main actors in the lesson, and it is important for the teacher to take into account the individual characteristics of each child when applying collective forms of learning.

In English lessons, along with the perception of educational material: the student's personality is formed; related abilities (memory, speech) are identified and developed; learning skills (concentration, perseverance) are developed; a culture of behavior develops.

The goal of the teacher is to create favorable conditions for the practical mastery of the English language for any student, the selection of such teaching methods that enable each student to show their activity, creativity, and also to activate the cognitive activity of the student during English language teaching.

Taking into account all the features of working with primary school students, each teacher discovers many sides in his teaching activities. There is no reason to be afraid of difficulties in communicating with kids,

because you get so much joy and happiness from them. And how nice it is to see in the eyes of children the delight and pride that today he was able to do more than yesterday and he likes it.

And it is important to remember that the main thing in the student—teacher relationship is faith in the strength of children. The child develops only in activity, so in the classroom we compare, prove, argue, analyze. The learning process is a two—way process. And the result of this process largely depends on the position of the child himself, his activity. And combining the activity of the teacher and the child in this process is the most appropriate, leading to an increase in the level of cognitive activity. This is a very difficult job, and here the emphasis should be on an individual approach to each child, especially since a certain part of children have an inadequate perception of a foreign language at this age.

References:

1. Рогова Г.В., Верещагина И.Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в общеобразовательных учреждениях: Пособие для учителей и студентов пед. Вузов, 3-е изд./ Г.В.Рогова – М.: Просвещение, 2000. – 232с.
2. Горлова Н.А. Состояние методики раннего обучения иностранным языкам на пороге третьего тысячелетия // Иностр. яз. в шк. - 2010. - № 5. - С. 25-29.
3. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам. Базовый курс. - М., Астрель, 2008.
4. Пассов Е. И., Кузовлёв В.П., Коростелёв В.С. Цель обучения иностранному языку на современном этапе развития общества. Иностранные языки в школе. - 2003. - № 6. - С. 10-12

УДК 37:373.3

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ – ВАЖНЕЙШЕЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ

Карбаева Б.А., Ишанов П.З.

Карагандинский университет им.академика Е.А.Букетова, г.Караганда, Казахстан

Реформирование современной школы определила новые приоритеты общего образования, которые предполагают, что формирование модели учебного процесса должно осуществляться на основе развития взаимоотношений сотрудничества учителя и ученика, гармоничного сочетания различных методов обучения, обеспечивающих использование разнообразных видов учебной деятельности. Эти приоритеты составляют основу развития современного школьного образования.

Общеобразовательная школа должна формировать целостную систему универсальных знаний, умений и навыков, а также самостоятельной деятельности и личной ответственности обучающихся, то есть ключевые компетентности, определяющие современное качество образования.

Одним из приоритетных направлений начального образования является интеграция предметов. На любом современном уроке нельзя обойтись без внедрения информационно-коммуникационных технологий. Актуальность данной технологии определяется развитием высокого уровня мотивации к учебной деятельности, активизации познавательных интересов обучающихся.

Мы полагаем, что приоритетным направлением в работе учителя должно быть использование компьютера, электронных учебных пособий, Интернет-ресурсов, интерактивной доски, что позволяет сделать любой урок более привлекательным и современным. Поэтому необходимо активно внедрять в образовательный процесс современные и информационные технологии. При этом обучающимся недостаточно уметь читать, нужно еще и понимать полученную информацию, а это в свою очередь требует развития и формирования функциональной грамотности.

Функциональная грамотность: «Функционально грамотный человек — это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений» [1].

Исследователь Виноградова Н.Ф. писала: «Функциональная грамотность сегодня – это базовое образование личности, ...Ребенок ...должен обладать: готовностью успешно взаимодействовать с изменяющимся окружающим миром...; возможностью решать различные (в том числе нестандартные) учебные и жизненные задачи...; способностью строить социальные отношения...; совокупностью рефлексивных умений, обеспечивающих оценку своей грамотности, стремление к дальнейшему образованию...» [2].

В Новом словаре методических терминов и понятий определяется: «функциональная грамотность — это способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В отличие от элементарной грамотности как способности личности читать, понимать, составлять короткие тексты и осуществлять простейшие арифметические действия, функциональная грамотность есть уровень знаний, умений и навыков, обеспечивающий нормальное функционирование личности в системе социальных отношений, который считается минимально необходимым для осуществления жизнедеятельности личности в конкретной культурной среде» [3].

Функциональная грамотность, охватывающая не только способность читать и писать, но и применять знания для решения реальных проблем, является жизненно важным навыком в современном обществе. Это основа, на которой строится успешная и полноценная жизнь.

По уже исследованным данным известно, что функционально грамотный человек способен:

- понимать и интерпретировать тексты различных видов;
- анализировать, синтезировать и оценивать информацию;
- эффективно общаться в письменной и устной форме;
- применять знания и навыки для решения проблем;
- адаптироваться к новым ситуациям и непрерывно учиться.

Функциональная грамотность позволяет нам:

- участвовать в общественной жизни и принимать обоснованные решения;
- успешно справляться с требованиями рынка труда;
- понимать и ценить окружающий мир;
- быть пожизненными учащимися и постоянно расширять свой кругозор.

В постоянно меняющемся мире функциональная грамотность - это не роскошь, а необходимость. Она является ключом к успеху в учебе, работе, личной жизни и общественной деятельности. Инвестиции в развитие функциональной грамотности - это инвестиции в будущее наших детей и общества в целом.

Формирование функциональной грамотности у ребенка начальных классов на уроке литературы происходит через различные виды деятельности и методические приемы.

В экспериментальной группе были проведены следующие методы работы:

- интеграция навыков чтения, письма и устной речи в уроки литературы;
- использование аутентичных текстов и ролевых игр для развития коммуникативных и интерпретационных навыков;
- развитие стратегий критического мышления посредством обсуждений и анализа текстов;
- применение проектных заданий, связывающих содержание уроков с реальной жизнью.

Развитие словарного запаса:

- Учитель вводит новые слова и понятия, объясняет их значение и показывает их использование в контексте.
- Учащиеся составляют словари, проводят словарные игры и упражнения на обогащение словарного запаса.

Развитие навыков говорения и письма:

- Учащиеся участвуют в устных обсуждениях, пересказывают тексты, составляют диалоги и монологи.
- Учитель дает задания на письменное изложение своих мыслей, написание сочинений, эссе и других творческих работ.

Развитие критического мышления:

- Учитель задает открытые вопросы, поощряет учащихся высказывать свое мнение и обосновывать его.
- Учащиеся анализируют персонажей, события и конфликты в литературных произведениях, учатся делать выводы и формировать собственные суждения.

Развитие навыков решения проблем:

- Учитель использует проблемные ситуации и задания, связанные с изучаемыми текстами.
- Учащиеся учатся применять свои знания и навыки для решения проблем, принятия решений и выработки творческих идей.

Связь с реальной жизнью:

- Учитель связывает содержание уроков с жизненным опытом учащихся, показывая практическую значимость функциональной грамотности.

- Учащиеся проводят исследования, участвуют в проектах и презентациях, которые требуют применения навыков чтения, письма и критического мышления.

Регулярная и целенаправленная работа над этими аспектами на уроках литературы способствует формированию у учащихся функциональной грамотности, которая является основой для их дальнейшего обучения и успешной жизни в современном обществе.

Результаты исследования

Результаты исследования показали значительный прогресс в уровне функциональной грамотности учащихся экспериментальной группы по сравнению с контрольной группой. В частности, улучшение наблюдалось в следующих областях:

- улучшение навыков понимания прочитанного и интерпретации текстов;
- повышение способности анализировать, синтезировать и оценивать информацию;
- укрепление коммуникативных навыков, как письменных, так и устных;
- Развитие стратегий обучения и саморегуляции;
- Повышение качества знания по литературе:

Значимость результатов

Результаты этого исследования подтверждают важность интеграции подходов, ориентированных на развитие функциональной грамотности, в преподавание казахской литературы в начальных классах. Экспериментальные методы работы способствовали формированию у учащихся необходимых навыков для успешного обучения, работы и личной жизни.

Исходя из этого, можно сказать, что «Функциональная грамотность сегодня — это базовое образование личности. Ребенку важно обладать:

1. Готовностью успешно взаимодействовать с изменяющимся окружающим миром.
2. Возможностью решать различные (в том числе нестандартные) учебные и жизненные задачи.
3. Способностью строить социальные отношения.
4. Совокупностью рефлексивных умений, обеспечивающих оценку своей грамотности, стремление к дальнейшему образованию».

И в данном случае мы полагаем, что главный вызов сегодня - способность учителя грамотно разбираться и ориентироваться не только в учебной программе, но и в широком спектре вопросов, тенденций и ситуаций, которые происходят в окружающем нас мире. Более того, огромный объем информации рождает и другую проблему - сейчас просто необходимо формировать у детей способность работать в этом поле знаний, грамотно ориентироваться, критически оценивать и использовать это в своей жизни.

Список литературы:

1. А.А.Леонтьева. Образовательная система «Школа 2100». Педагогика здравого смысла / под ред. М.: Баласс, 2003. С. 35.
2. Н.Ф.Виноградова, Е.Э.Кочурова. «Функциональная грамотность младшего школьника» / 2022г. – 227- 277 стр.
3. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: Икар, 2009. – 342-448 с.

ӘОЖ 37:373.3

БАСТАУЫШ МЕКТЕП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Каузова А.Т., Ишанов П.З.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Қарағанды қаласы, Қазақстан

Қазіргі заманғы білім берудің негізгі міндеті, ол білім көлемін беру емес, оқу бағдарламаларын меңгеру деңгейін анықтау ғана емес, оқушылардың бастауыш мектепте алған білімдері мен дағдыларын өмірлік жағдайларда қолдану қабілетін бағалауды дұрыс ұйымдастыру деуге болады. Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту жағдайында қоғамға функционалдық сауатты, нәтижеге жұмыс

істей алатын, белгілі бір әлеуметтік маңызды жетістіктерге қабілетті адам қажет, ал бұл процестің өзегі функционалдық сауаттылық деп есептейміз.

Бастауыш білім беру деңгейінде өздік ерекшелігіне сай біртұтас орта білім беру жүйесінде оқу-әрекетінің негізгі білігін игертуді қамтамасыз ету маңызды шарты болып табылады. Бастауыш сынып оқушысы орындайтын оқу-әрекеті мен басқа (ойын, спорттық, бейнелеу, еңбек) әрекеттер кешені тұлғалық дамуында басты роль атқарады. Мектеп оқушысында пайда болған субъективтілік қасиеттерінің көрсеткіштері оның функционалдық сауаттылығын қалыптасуының көрсеткіші болып табылады.

Бастауыш мектеп оқушысында оқу-әрекеті арқылы қалыптасатын сауаттылық оқу-әрекетінен тыс жағдайда қалыптасуы мүмкін емес. Сондықтан бастауыш мектепте кез-келген пәнге оқытудың мақсатты функциясы оқушыда өздігінен әрекет ету білігін қалыптастыру болып табылады. Бастауыш сынып оқушысы мектепке келгенде оқуға, мұғаліммен ынтымақтасуға талпынысы мол болады. Ал келесі деңгейде мұғалімнің басшылығымен шағын топтарда оқу ынтымақтастығын ұйымдастыруымен өздігінен әрекет етуі күшейеді. Ал келесі деңгейде ең жоғарғы шектік мөлшерде өздігінен оқу-әрекетін орындауға, құрдастарымен және білімін толықтыру бағытында мұғалімдермен әрекеттесуіне, жеке оқу белсенділігінің арту қабілеті байқалады. Соңғы деңгейде оқушы мұғалім позициясын игереді.

Аталмыш мәселеге орай елімізде оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары да қабылданып, жүзеге асырылған болатын. Онда функционалдық сауаттылық «кеңінен алғанда, білім берудің (бірінші кезекте жалпы білім беруді) көп жоспарлы адамзат қызметімен байланысын біріктіретін тұлғаның әлеуметтік бағдарлану тәсілі» [1] ретінде түсіндіріледі.

Елімізде функционалдық сауаттылыққа мәселесін қарастырған ғалымдар қатарында: А.М.Имашев, Г.С.Каратаев, А.Ж.Мұрзалинова, Ж.Ж.Ордабаева, С.Авдарсоль, А.К. Рауадина т.б. Шетелдік ғалымдар арасында: В.И.Анурова, Е.А.Басова, Е.В.Бахарева Г.Д.Клок, И.В.Шутова т.б. Қазақстандық зерттеуші С.Авдарсоль: «функционалдық сауаттылық - бұл адамның, қоғамның сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау тәсілі және өзгеретін жағдайларда тез бейімделу мүмкіндігі» деп тұжырымда [2].

Бүгінгі күні «функционалдық сауаттылық» ұғымы мағынасы жан- жақты зерттеліп, қоғам дамуын тежеуші сауатсыздықты жою мағынасында ғана емес, ұғымдық мағынасы іс-әрекеттің нәтижесі тұрғысында сауатсыздықты жою механизмдері мен тәсілдерін іздеу мәселесі ретінде де қарастырылады. Қазіргі ақпараттанған жаңа қоғамда функционалдық сауаттылық барлық қоғамдық деңгейлердің әрекет нәтижесінің түйіні болмақ. Жаңа сипатта «функционалдық сауаттылық» мағыналық тұрғыда кеңейіп, мәдениеттілік атрибуты дәрежесіне дейін көтерілді [3].

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының ғалымдары, бұл зерттеуде қазіргі педагогика ғылымында функционалдық сауаттылық ұғымына бірнеше түсінік бар екенін көрсетті. Біріншіден, функционалдық сауаттылық өмірдің негізгі түрлерінің танымдық құралдарын меңгеру деңгейімен сипатталатын білім деңгейі ретінде түсіндіріледі. Бұл деңгей негізінен қолданбалы білім негізінде өмірдің әртүрлі салаларында стандартты өмірлік міндеттерді шешу қабілетімен сипатталады. Екіншіден, ол адамның өзіне жүктелген немесе өз еркімен қабылданған функцияларды орындауға дайындық дәрежесі ретінде анықталады. Үшіншіден, білім деңгейі ретінде ол негізінен қолданбалы білім негізінде өмірдің әртүрлі салаларындағы стандартты өмірлік мәселелерді шешу қабілетімен сипатталады. Төртіншіден, адамның адам қызметінің барлық салаларында сауатты, білікті жұмыс істей білуі [4].

Демек «Функционалды сауаттылық» оқушының мектептегі алған орта білімінің күнделікті өмірінде және болашақтағы көп қырлы қызметінде кездесетін тұрмыстық қоғамдық, әлеуметтік экономикалық проблемаларды шешуде табысты қолдана алуын қамтамасыз етеді. Функционалдық сауаттылық оқушылардың танымдық қабілеттерінің деңгейін және оқушылардың өнімді жұмысының көрсеткішін білім деңгейі ретінде қарастырады. Бұл деңгей өмірдің әртүрлі саласындағы тапсырмаларды шешуде мектептік білім мазмұнының қолданбалық сипатына және оқушылардың игерген біліміне негізделеді.

Ал заманауи бастауыш мектепте бастысы-логикалық әдістерді қолдану кезінде ойлау сапасын үйрету және дамыту. Оларға салыстыру, талдау, синтездеу, жалпылау қабілеті де жатады. Сондай-ақ, білім алушы жіктеуді, логикалық тұжырымды, шектеуді орындай алуы керек.

Бастауыш сынып оқушысының функционалды сауатты болуы үшін оған логикалық әдістерге сәйкес бөлу бойынша тапсырмалар беру ұсынылады. Бұл оқушының іс-әрекет барысында өзін көрсете алатындығын көрсетеді.

Оқушының жазу, оқу дағдыларын игеруінің маңыздылығына сүйене отырып, әр түрлі сабақ әдістерін, сондай-ақ балалармен жұмыс түрлерін үнемі қолдану қажет. Мысал ретінде әр сабақта мәтінді оқуға 5 минут, сөйлеу жаттығулары, диктанттар және сабақта басқа жұмыс түрлері болуы мүмкін. Оқу процесінде сыни ойлау процесін белсендірудің пайдалы әдісі. Технология сабақтың үш фазалы құрылымына негізделген, онда шақыру, түсіну және кейінгі рефлексия бар.

Мысалы, бастауыш сыныптардағы балалардың көпшілігі жаңа орфографиялық немесе грамматикалық ережелерді қолдану кезінде қателіктерге жол беруге тән. Зерттелген материал күшейген сайын, білімдегі бұл олқылықтар өтеледі.

Сондықтан әрбір ұстаз жаңа кезең талаптарына сай болу үшін педагогикалық үрдістің бірізділігін және оқу мен тәрбиенің біртұтастығын сақтай отырып, оқушының рухани өсуіне жағдай туғыза алатын, жаңалықтарды қабылдауға ынталы, өз әрекетіне өзгеріс енгізе алатын, өзгермелі өмірге оқушыны даярлай білетін шығармашыл тұлға болуы үшін оқу сауаттылығы маңызды. Оқу сауаттылығы - бала өзі оқып отырған ақпаратты толықтай қабылдай біліп, ішінен негізгісін ала білуі.

Осыдан оқу сауаттылығы туралы түсінік білім алушылардың әртүрлі форматтарда берілген мәтіндерді түсіне білуі, олардың мәні мен мазмұнын түсініп тұжырымдауы және білім алушылардың мектептен тыс уақыттарда, әртүрлі өмірлік жағдаяттарды шешуде оқығанын қолдана білу іс-әрекеттеріндегі қызметтерін бағалауға негізделгендігі байқалады.

Бастауыш мектепте «Әдебиеттік оқу» пәні оқушы бойында биік эстетикалық талғамды дамытуды, өнер туындысындағы, табиғаттағы, адамдар қарым-қатынасындағы үйлесім мен әсемдікті танып ұға білуге, дұрыс бағалауға, әсерленуге, терең пайымдауға үйретеді, сонымен бірге ол көркем әдебиетке деген сүйіспеншілікті, ынта-ықыласты оята отырып, оқырман мәдениетін қалыптастырады.

«Әдебиеттік оқу» пәні оқушыны өнер туындысын тануда қажетті біліммен, біліктілік дағдылармен қаруландырып, онда көркем бейнені қабылдауға қажетті сезім сергектігін, шығарманы мазмұн мен түр бірлігінде, көркемдік тұтастыққа қабылдай білуді; шығармада кескінделген мінездер сырын, шығарма идеясын, жазушы позициясын шығарма арқауына сүйене отырып ашуды; өзіндік ой толғамында дербестік, идеялық-көркемдік құндылығы жоғары туындыларды ғана қалайтын талғампаздықты, көркем туындыларды салыстыра отырып, қарастыра алу біліктерін қалыптастыруды көздейді.

Сонымен қатар, «Әдебиеттік оқу» пәні – бастауыш сынып оқушыларының оқырмандық және қатысымдық, яғни тілдік дағдыларын қалыптастыруға, олардың адамгершілік және әдеби-эстетикалық құндылықтар жөнінде түсініктерін кеңейтуге, сөйлеу мәдениетін қалыптастырып, сөз өнерін сезінуге, көркем шығарманы оқуға деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік беретін негізгі пәндердің бірі. Пән арқылы берілетін білім мазмұнының тақырыптары оқушының дүниетанымын артыратын және айнала қоршаған дүние туралы дұрыс көзқарасын қалыптастыратын, оның тұлға ретінде өсіп-дамуын қамтамасыз ететін мәселелерді қозғайды.

«Әдебиеттік оқу» пәнінің негізгі нысаны – балалар әдебиетінің көрнекті өкілдерінің шығармалары. Көркемдік циклға жататын бұл пәннің оқушының жеке тұлға ретінде дамуында, саналы оқу мен сауатты жазу дағдыларының қалыптасуында, мәтінмен алғашқы жұмыс жасауда алатын орны ерекше.

Әдебиеттік оқу адамның ішкі рухани жан дүниесі байлығын дамытуға, адамгершілік-имандылыққа тәрбиелеуге, сөз өнерін түсінуге, тілін, қиялын арттыруға мүмкіндік береді. Жоғарғы сыныптардағы «Әдебиетті» оқудың жүйелі курсына дайындайтын әдебиеттік оқу сабақтарында бірінші кезекте көркем мәтіннің негізі сөздің көркем бейне екендігіне назар аударуға, оқушыны сөз өнері әлеміне баулуға көңіл бөлінеді. Әдебиетті сөз өнері ретінде қабылдау – әдебиеттік оқу курсының әдіснамалық негізі.

«Әдебиеттік оқу» пәні – бастауыш сынып оқушыларының оқырмандық және қатысымдық, яғни тілдік дағдыларын қалыптастыруға, олардың адамгершілік және әдеби-эстетикалық құндылықтар жөнінде түсініктерін кеңейтуге, сөйлеу мәдениетін қалыптастырып, сөз өнерін сезінуге, көркем шығарманы оқуға деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік беретін негізгі пәндердің бірі. Пән арқылы берілетін білім мазмұнының тақырыптары оқушының дүниетанымын артыратын және айнала қоршаған дүние туралы дұрыс көзқарасын қалыптастыратын, оның тұлға ретінде өсіп-дамуын қамтамасыз ететін мәселелерді қозғайды.

Осы орайда бастауыш мектепте «Әдебиеттік оқу» пәнін меңгеру оқушының:

1) қазақ балалар әдебиеті мен әлем әдебиеті үлгілерін талдай отырып, ұлттық және жалпыадамзаттық рухани құндылықтарды бойына сіңіруіне;

2) көркем шығармадағы тілдік қолданыс ерекшеліктеріне бақылау және талдау жасай отырып, тілдік құралдарды саналы түрде дұрыс таңдауына және өмірлік тәжірибесінде қолдануына;

3) алған білімі мен дағдыларын өмірлік жағдаяттарда және басқа адамдармен қарым-қатынас барысында пайдалануына көмектеседі.

Біздің ойымызша, «Әдебиеттік оқу» пәні оқушылардың сауатты жылдам оқу, балалар әдебиетінің шығармаларымен танысу және мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру қабілеттерін дамытуды, сонымен қатар кітапханада қажетті кітапты таба білуді; өзін және басқаларды бағалау қабілетін; оқылған және естіген нәрсеге өз көзқарасын білдіруді айқындайды.

Бастауыш мектептің оқу-тәрбие процесін талдағанымыз нәтижесінде, біз бастауыш мектепте «Әдебиеттік оқу» пәнінің оқу бағдарламасының мазмұны көркем шығармалар арқылы оқушылардың сөздік қорын жаңа сөздермен байытуды, көркем туындылардағы айтылған ойларға пікірін білдіруді және оны дәлелдеуді, белгілі бір тақырыпқа байланысты өз ойын толық, жүйелі, түсінікті етіп ауызша және жазбаша жеткізе білуге дағдыландыруды, шығарма кейіпкерлерінің іс-әрекетіне баға беруді, мәтін бойынша өздігінен сұрақтар құрастырып, мүмкін болатын жауаптарды болжап, өзін-өзі бақылауды, өзін-өзі бағалауды, шығармадағы негізгі ойды өз бетінше тұжырымдауды, мәтін бөлімдері арасында мағыналық байланыс орнатуды, жоспар құруды; сөйлеу мәдениетін қалыптастыруды, көркем шығармаларды басқа өнер түрлерімен салыстыруды, көркем шығармалардың элементтерін ажыратуды қамтиды деп тұжырымдаймыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012 - 2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспарын бекіту туралы ҚР Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 Қаулысы. Электронды дереккөз:

2. Авдарсол С. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы критериалды бағалаудың рөлі // Вестник-Хабаршы Абай атындағы ҚазҰПУ. 2018. – №2(62).

3. Акатова Т.И. Языковая функциональная грамотность и языковая культура студентов: Психолого-педагогический аспект Текст: монография / Т.И.Акатова. М. ИТК «Дашков и К», 2006. - 237с.

4. 12 жылдық білім беру жағдайында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың тұжырымдамалық тұғырлары: әдістем. құр. / Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. – Астана, 2013. – 41 б.

УДК 373.3

ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ГРАМОТНОСТИ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

¹Колмагорова М.А., ²Каунева О.А.

¹Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, г.Караганда, Казахстан

²КГУ «Гимназия № 3», г.Караганда, Казахстан

Начальное образование является ключевым этапом в образовательной системе, закладывающим основы для дальнейшего обучения и развития ребенка. В последние десятилетия начальная школа претерпела значительные изменения. Современные тенденции её развития отражают потребности нового поколения обучающихся, что связано с быстрым развитием технологий, изменением социальных норм и требованиями современного общества [1]. Эти изменения не только влияют на содержание учебных программ, но и на методы и подходы к обучению.

Одной из таких ключевых тенденций является формирование информационной грамотности младших школьников, которая влияет на эффективность учебного процесса. Часто обучающимся приходится выполнять упражнения, требующие от них умения разбираться в большом объеме информации и выбирать материал, соответствующий заданной теме. Младшему школьнику сложно самостоятельно выполнить такие задания, поэтому он обращается за помощью к взрослому. Поэтому возникает вопрос: как научить самостоятельно использовать большой объем информации в своих интересах?

Для решения этой проблемы необходимо подробно разобраться в определении таких понятий, как «грамотность», «информация», «информационная грамотность».

Первое понятие - «грамотность». Т.Г.Каленникова рассматривала её, как степень владения человеком навыками чтения и письма в соответствии с грамматическими нормами родного языка [2].

Следующее понятие – это «информация». В трактовке Ю.А.Белевской данное понятие рассматривается на основе критериев объективности и субъективности ее содержания. Понимая информацию как «определенные знания», она отмечает информацию как «одну ценностную меру по отношению к внешнему, объективному, миру, и другую ценностную меру- по отношению к получателю, обладающему определёнными и конкретными накопленными им знаниями, ставящему определённые познавательные цели и задачи» [3]. Иными словами, содержание информации определяется исходя из учёта её свойств некоей двойственности, обуславливающей объективное и субъективное формирование её содержания.

Последнее понятие- «информационная грамотность». Н.И.Гендина пишет, что это набор компетенций и навыков обучающихся, позволяющих им обнаруживать, оценивать выбирать нужную информацию и использовать её, создавать новую информацию и обмениваться ею [4].

Информационная грамотность подразумевает не только умение находить и использовать информацию, но и способность критически ее анализировать, осмысленно извлекать знания и применять их в различных сферах жизни. В условиях бурного развития цифровых технологий, когда информация доступна в невероятных объемах, особенно важно научить младших школьников дифференцировать источники, понимать их значимость и корректность, а также формировать у них навыки безопасной работы в интернете.

Первым шагом в формировании информационной грамотности является привитие обучающимся навыков поиска информации. Умение задавать правильные вопросы, использовать различные источники - от книг до интернет-ресурсов - становится фундаментальным. Это требует от учителей внедрения в образовательный процесс элементов информационного поиска. Уроки могут быть построены так, чтобы обучающиеся учились формулировать запросы, оценивать найденную информацию на предмет ее достоверности и актуальности.

Кроме того, важно развивать критическое мышление у младших школьников. Они должны учиться не только воспринимать информацию, но и осмысленно ее анализировать. Это включает в себя умение выделять главное, делать выводы и формулировать собственное мнение. В этом контексте внедрение элементов проектной деятельности и групповых обсуждений может способствовать развитию аналитических навыков у обучающихся.

В связи со всем вышесказанным, важно разработать эффективные педагогические условия для формирования информационной грамотности у младших школьников.

Первое педагогическое условие - компетентность учителей младших классов. Учителя должны иметь знания и навыки в области информационных технологий, а также уметь передавать эти знания своим ученикам. Они должны быть готовы применять различные методы и приемы обучения, адаптированные под потребности и способности каждого ребенка. Важно, чтобы учителя понимали, что информационная грамотность - это не просто умение пользоваться компьютером, а целостный навык работы с информацией.

Второе важное условие - доступность современных информационно-коммуникационных технологий. Школа должна обладать необходимым оборудованием, таким как: компьютеры, интерактивные доски и другие средства, которые позволяют использовать современные электронные ресурсы и программы.

Ученикам должно быть предоставлено достаточное количество времени и возможностей для работы с компьютерами и интернетом, поэтому следующим необходимым педагогическим условием для формирования информационной грамотности у младших школьников является создание безопасной информационной среды. Обучающиеся должны быть осведомлены о правилах безопасного интернет-серфинга, защите персональных данных и оказывать помощь в случае возникновения проблем с информацией. Педагог должен организовать беседы и занятия, на которых рассказывается о возможных опасностях в сети и способах их предотвращения.

Также важно создать благоприятную психологическую атмосферу в классе. Младшие школьники должны чувствовать себя комфортно и безопасно, чтобы могли свободно выражать свои мысли и идеи. Учителя должны поощрять и поддерживать интерес учеников к приобретению информационной грамотности, показывая им практическую пользу таких навыков в повседневной жизни. Но не менее важна и внеурочная работа. Организация интересных и актуальных внеклассных занятий поможет ученикам закрепить полученные знания и применить их на практике. Внеклассные мероприятия, включающие работу с электронными ресурсами, игры и проекты, могут быть отличным дополнением к урочной деятельности. Они помогут обучающимся увидеть практическую значимость информационной грамотности и стимулируют их активное участие в учебном процессе.

Рисунок 1. Педагогические аспекты, которые способствуют успешному развитию некоторых навыков по формированию информационной грамотности

Переходя от рассмотрения условий к формированию информационной грамотности младших школьников, важно обратить внимание на педагогические аспекты, которые способствуют успешному развитию некоторых навыков [5] (рисунок 1).

Организация работы с информацией должна быть систематической и последовательной. Информационная грамотность может формироваться на любых уроках в начальной школе, но уроки русского языка и литературного чтения являются оптимальной платформой для формирования информационной грамотности у младших школьников. Во-первых, эти уроки направлены на развитие языковых навыков, что является неотъемлемой частью информационной грамотности. Во-вторых, изучение русского языка и литературного чтения позволяет ученикам познакомиться с разными текстами, источниками информации и жанрами, что способствует развитию критического мышления и способности анализировать информацию.

Рисунок 2. Планируемые результаты умения работать с информацией в процессе изучения учебных предметов

Согласно запланированным результатам, развитие навыков работы с информацией в процессе изучения учебных предметов проходит несколько ключевых этапов в начальной школе [3]:

1. **Первый класс (1 этап)** — на этом начальном этапе происходит знакомство с понятийным аппаратом и освоение техники чтения. Обучающиеся впервые узнают, что такое "информация", изучают структуру библиотеки и знакомятся с библиотечными каталогами.

2. **Второй класс (2 этап)** — в этом возрасте формируются представления о справочной литературе и энциклопедиях. Обучающиеся начинают развивать навык создания эффективных поисковых запросов в интернете и осваивают использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) для обмена информацией и выполнения заданий.

3. **Третий класс (3 этап)** — на этом этапе обучающиеся начинают учиться кодированию информации, а также первичной обработке и применению данных. Они начинают осознавать правила поведения в открытом информационном пространстве.

4. **Четвертый класс (4 этап)** — на завершающем этапе начальной школы формируется умение обрабатывать, анализировать и интерпретировать информацию. Обучающиеся также осваивают

правила безопасного использования интернета (рисунок 2).

Оценка информационной грамотности младших школьников вечной темой обсуждения среди педагогов и родителей. Важно понимать, что формирование этой грамотности – процесс, требующий не только времени, но и целенаправленных усилий со стороны образовательного сообщества. Важно, чтобы информация была доступна не только в учебниках, но и в интерактивной форме, чтобы младшие школьники могли развивать свои навыки через практические занятия и различные проекты.

Суммируя, формирование информационной грамотности у младших школьников - это не только ответ на вызовы времени, но и вклад в будущее. Обучив младших школьников навыкам работы с информацией, мы помогаем им стать не только успешными учениками, но и осознанными гражданами своего общества. В век информации и технологий такая грамотность будет служить им надежной опорой на протяжении всей жизни.

Список литературы:

1. Государственный общеобязательный стандарт начального образования. Приложение 2 к приказу Министра образования и науки Республики Казахстан от 23 сентября 2022 года № 406. - <https://adilet.zan.kz>
2. Каленникова Т.Г. Словарь психолого-педагогических понятий: справочное пособие для студентов всех специальностей очной и заочной форм обучения. – Минск: БГТУ, 2007. – 68 с.
3. Белевская Ю.А. Информация - центральное понятие методологии инфокоммуникационных технологий и информационной безопасности современного общества. – Орёл: «Стерх», 2015. – 117 с.
4. Гендина Н.И. Информационная грамотность в контексте других видов грамотности // Школьная библиотека. – 2009. – № 9. – С. 28-39.
5. Шмелёва Н.Г. Основные аспекты информационной грамотности // NovaInfo, 2017. - № 65 - С. 379-383.

UDC 373.3

SUCCESSFUL GRADUATE

Kolmagorova M.A.

Karaganda Research University named after academician E.A.Buketov, Karaganda, Kazakhstan

In 2024, events dedicated to the 40th anniversary of the specialty «Pedagogy and methods of primary education» are being held. My supervisor is a successful graduate of this specialty. Sarsekeyeva Zhanar Yesentaevna - doctor of pedagogical sciences, professor, department of pedagogy and methods of primary education of the Karaganda Research University named after academician E.A.Buketov.

Zhanar Yesentaevna graduated with honors from the Karaganda State University named after E.A.Buketov in 1999, having received a degree in primary school teacher and teacher of pedagogical disciplines. She then continued her education with a master's degree, which she also completed with honors in 2001. After that, she delved into scientific activity, defending her PhD thesis in 2005 and becoming a candidate of pedagogical sciences. In 2010, she reached the peak of her academic career by defending her doctoral dissertation on the specialty «Theory and methodology of vocational education».

Zhanar Yesentaevna's career at her native university began in 2003, when she became a teacher at the Department of Pedagogy. Her commitment to development and improvement did not go unnoticed, and from 2007 to 2011 For years she held the position of head of the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education. Since 2011, she has been a professor at the department, continuing to share her knowledge and experience with future teachers.

During her scientific career, Sarsekeyeva Zhanar Yesentaevna has written more than 350 scientific and educational works, including 3 monographs, 12 educational and 4 methodological manuals, as well as 30 electronic textbooks and 5 methodological recommendations. Her work is devoted to improving the teaching methods in primary schools and the development of professional competencies of teachers.

Her contribution to science and education has been repeatedly awarded prestigious awards. Among them are the grant «The Best University Teacher» in 2010, the award of the Foundation of the First President of the Republic of Kazakhstan in the field of science and technology, the state scholarship for talented young scientists (2012) and the T.K.Kamzabayev Prize (2018). These achievements highlight her significant contribution to the development of pedagogy and methods of primary education in Kazakhstan.

Zhanar Yesentaevna actively participates in scientific projects. One of them is an applied research on the topic «Improving the professional and pedagogical training of primary school teachers in the context of the transition to 12—year education», implemented within the framework of the strategic development plan of the University for 2011-2015. She also took part in an international project under the TEMPUS – IV program, which was aimed at reforming pedagogy and educational management in accordance with European standards. In recent years, she has been working on the project «Development of functional literacy of primary school students in the context of digitalization of education» (2022– 2024), funded on a grant basis.

In addition to his research and teaching duties, Zhanar Yesentaevna plays an important role in the development of educational materials and is an expert in evaluating educational publications for Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. She is also a member of the Dissertation Council for doctoral and PhD dissertations, which underlines her authority in the scientific community.

In addition, over the years of her activity, Zhanar Yesentaevna has trained 16 masters who contribute to the development of pedagogical science and practice.

The celebration of the 40th anniversary of the specialty «Pedagogy and methods of primary education» is not only a significant event for Karaganda University, but also a tribute to outstanding teachers such as Sarsekeyeva Zhanar Yesentaevna. Her contribution to education, research and training of future primary school teachers is of great importance for the development of pedagogical science in Kazakhstan.

In conclusion, it is necessary to quote the words of leading teachers: «To give a student a spark of knowledge, the teacher must absorb a whole sea of light» (V.A.Sukhomlinsky) [1]; «The teacher addresses the human soul directly. He brings up his personality, his knowledge and love, his attitude to the world...» (D.Likhachev) [2].

References:

1. Sukhomlinsky V.A. Textbook on ethics. – M.: Pedagogy, 1990. – 304 p. (in Russian)
2. Likhachev D. Letters about the good and the beautiful. – M., 2017. – 238 p. (in Russian)

УДК 372.4

ОБЗОР БЕСПЛАТНЫХ НЕЙРОСЕТЕЙ ДЛЯ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Кошкарева М.А.

КГУ «Школа-лицей № 1» город Сарань, Казахстан

Современное образование испытывает необходимость интеграции новых технологий для повышения качества обучения. Искусственный интеллект и нейросети становятся важными инструментами, способствующими оптимизации образовательных процессов. Бесплатные нейросети, доступные педагогам, открывают новые горизонты в обучении, позволяя адаптировать учебные материалы и создавать индивидуализированные задания для учеников начальных классов. Использование нейросетей также соответствует современным образовательным тенденциям, таким как проектное обучение, STEAM – образование и интерактивные технологии.

Цель статьи -проанализировать доступные бесплатные нейросети и их применение в образовательной практике учителей начальных классов.

Для достижения этой цели ставятся *следующие задачи*:

- Рассмотреть основные бесплатные нейросети, доступные для учителей, с акцентом на их функционал и применение.
- Изучить примеры успешного применения нейросетей в образовательной практике, включая их влияние на успеваемость и мотивацию учеников.
- Оценить преимущества и вызовы, связанные с использованием нейросетей в начальном образовании, а также выработать рекомендации по их внедрению.

В исследовании использованы методы аналитического обзора и сравнительного анализа, основанные на изучении доступных бесплатных нейросетей и их функциональных возможностей. Основное внимание уделяется реальным примерам использования этих технологий в образовательной практике, а также опросам и интервью с учителями, которые уже внедрили нейросети в процесс обучения.

Бесплатные нейросети и их применение

ChatGPT, основанный на архитектуре GPT, предоставляет возможность генерации текстов на основе заданных тем. Учителя могут использовать его для создания заданий, тестов и учебных

материалов. Нейросеть способна генерировать креативные идеи для проектов и уроков, а также помогать в поиске ответов на вопросы учащихся. Учителя могут также задействовать ChatGPT для формирования адаптивных заданий, что позволяет каждому ученику работать в удобном для него темпе.

Рекомендуем «*Virbo-III Video & AI Генератор*», инструмент, который позволяет пользователям создавать видео с реалистичными аватарами и естественными голосами AI на различных языках и акцентах. Он также предоставляет настраиваемые шаблоны. Можно оживить портрет писателя, который рассказывает о себе.

Suno AI доступна всем желающим. Нейросетью можно пользоваться бесплатно, но количество генерируемых песен ограничено. Можно сгенерировать музыкальную физминутку, стихотворение получить в музыкальном исполнении. В день можно сгенерировать бесплатно 2-3 песни.

GigaChat-сервис на основе искусственного интеллекта, способный общаться с пользователями в режиме диалога, генерировать по запросу тексты и изображения и писать программный код. Данный чат-бот разработан Сбером и поддерживает русский и английский языки. GigaChat использует генеративный искусственный интеллект на базе больших языковых моделей. Отвечает на вопросы по принципу работы, похож на Алису. Может написать, что Вы запросите (сценарий, разработки классных часов, родительских собраний, историю, инструкцию), создаёт изображения, придумывает по запросу.

Steosvoice_bot Синтезирует текст более чем 400 голосами. Можно скачать озвучку, применять как аудиоматериал на уроках. Озвучить физминутку, термины, новые иностранные слова.

Кейс: Генерация заданий с помощью ChatGPT Мы, как учителя начальных классов, используем ChatGPT для создания разнообразных заданий по математике, русскому языку. Мы вводим тему и уровень сложности, после чего получаем готовые задания, которые можно сразу использовать в классе. Это значительно сокращает время на подготовку и повышает интерес учащихся. Кроме того, мы заметили, что использование таких заданий увеличивало вовлеченность и мотивацию учеников.

Преимущества нейросетей:

- *Экономия времени:* Нейросети позволяют учителям быстро создавать учебные материалы и адаптировать задания, что особенно важно в условиях ограниченного времени на подготовку.
- *Индивидуализация обучения:* Учителя могут легко подстраивать задания под потребности каждого ученика, что способствует развитию их индивидуальных способностей.
- *Доступность технологий:* Бесплатные нейросети делают новые технологии доступными для всех учителей, что способствует их интеграции в образовательный процесс.

Вызовы:

- *Необходимость обучения:* Учителям может потребоваться время на изучение и освоение новых технологий. Важно организовать курсы повышения квалификации для педагогов.
- *Ограничения технологий:* Не все нейросети могут выполнять определенные задачи, что требует от учителей гибкости в использовании. Неправильное применение технологий может привести к ухудшению качества обучения.
- *Этические аспекты:* Использование нейросетей в образовании поднимает вопросы о достоверности информации и авторских правах, что требует разработок четких норм и рекомендаций.

Бесплатные нейросети представляют собой мощный инструмент для учителей начальных классов, позволяя улучшить качество образования и индивидуализировать подход к обучению. Их применение может значительно упростить процесс подготовки уроков и сделать обучение более увлекательным и интерактивным. Однако для успешного внедрения нейросетей в образовательный процесс необходимо учитывать существующие вызовы, проводить обучение учителей и разрабатывать этические нормы использования технологий. В дальнейшем необходимо продолжать исследования в этой области, чтобы обеспечить максимальную эффективность и безопасность применения нейросетей в образовательной практике.

Список литературы:

1. Brown T., et al. (2020). Language Models are Few-Shot Learners. arXiv preprint arXiv:2005.14165.
2. Kelleher J. D. (2019). Deep Learning. MIT Press.
3. Zhang Y., & Wang, L. (2020). The role of artificial intelligence in education: A review. Journal of Educational Technology & Society.

4. Капралов А.С. Интеграция нейросетевых технологий в образовательный процесс: современные подходы и перспективы. Научные исследования в образовании. 2021. - С. 379-383.

ӘОЖ 373.1

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ИНТЕРАКТИВТІ САБАҚТАР ӘЗІРЛЕУ

Кузембаева Л.Д., Хасенова Ж.Ж.

№32 жалпы білім беретін мектеп КММ, Қарағанды к., Қазақстан

Интерактивті сабақ – бұл оқушы мен мұғалім арасындағы өзара белсенді әрекеттестікті қамтитын оқу сабағының түрі. Интерактивті сабақта оқушылар сабаққа белсене қатысады, әртүрлі тапсырмалар орындап, талқылауларға қатысады және өз ойларын еркін жеткізеді. Мұндай сабақтарда ақпаратты тек тыңдап, қабылдау емес, білім алушылардың өздері де білім процесіне белсене қатысып, білімді өз бетімен игереді.

Г.А.Жапбарова интерактивті сабақтардың ойлау қабілеттерін дамытудағы маңызын атап көрсетеді: «Цифрлық технологиялармен бірге интерактивті оқыту әдістері білім беру процесін жандандырады және оқушының ойлау қабілетін дамытады» [1].

Интерактивті сабақтардың негізгі ерекшеліктері:

Белсенді қатысу: Оқушылар сабақ барысында әрдайым белсенді болады, тапсырмаларды орындап, топтық жұмыстарға қатысады.

Қарым-қатынас пен диалог: Оқушылар мен мұғалім арасында үздіксіз байланыс, сұрақтар қою, пікір алмасу және жауап беру маңызды рөл атқарады.

Техникалық құралдарды пайдалану: Цифрлық білім беру ресурстары (ЦБР), мультимедиялық құралдар, интерактивті тақталар, онлайн-платформалар секілді заманауи технологиялар сабақтың ажырамас бөлігі болып табылады.

Жаңа білімді өз бетімен игеру: Оқушылар мұғалімнің көмегімен өз бетімен шешім қабылдап, тапсырмаларды орындау арқылы жаңа материалды игереді.

Интерактивті сабақтар оқушылардың сыни ойлауын, проблемаларды шешу қабілетін және өзара қарым-қатынас дағдыларын дамытады, сонымен қатар оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді [2].

Интерактивті әдістерді қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады және өз бетімен білім алуға ынталандырады, яғни, интерактивті сабақтардың оқушылардың белсенділігін және қызығушылығын арттырудағы рөлі жоғары.

Қазақстанда білім беру процесін цифрландыру белсенді түрде жүзеге асырылуда, оның нәтижесінде бірнеше цифрлық платформалар енгізіліп, қолданылуда. Міне, Қазақстандағы танымал цифрлық білім беру платформалары:

Bilimland.kz - Қазақстандағы ең танымал цифрлық білім беру платформаларының бірі. Ол мектеп оқушылары мен мұғалімдерге арналған мультимедиялық контент ұсынады. Платформада әртүрлі пәндер бойынша анимациялар, видео сабақтар, интерактивті тапсырмалар және тесттер бар. Bilimland материалдары жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес келеді және қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қолжетімді.

Daryn.online - онлайн білім беру платформасы, онда 1-11 сынып оқушыларына арналған видео сабақтар мен тестілер бар. Платформада білім беру бағдарламалары толық қамтылған және оқушылардың өздігінен дайындалуына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылар үшін ҰБТ-ға дайындыққа арналған курстар мен тестілер бар.

Kundelik.kz - оқушылардың үлгерімін бақылауға арналған электронды журнал мен күнделік жүйесі. Бұл платформа арқылы мұғалімдер, оқушылар және ата-аналар оқу жетістіктерін қадағалап, оқу процесіне қатыса алады. Kundelik.kz Қазақстанның көптеген мектептерінде белсенді қолданылады және оқу процесін цифрландыруға айтарлықтай үлес қосады.

EduPage - мектептерге арналған білім беру платформасы. Қазақстанда бұл жүйе оқыту үдерісін басқаруға көмектеседі, соның ішінде оқу кестелерін құру, сабақ материалдарын бөлісу және үй тапсырмаларын қадағалау. EduPage әртүрлі құрылғыларда қолжетімді және мектептердің әкімшілік процесін оңтайландырады.

Оқу.kz - Қазақстандағы тағы бір цифрлық платформа, ол мұғалімдер мен оқушыларға арналған. Бұл сайтта әртүрлі пәндер бойынша оқу материалдары, тапсырмалар мен тесттер қолжетімді. Платформа оқушылардың өздік жұмысын ұйымдастыру үшін ыңғайлы құрал болып табылады.

Цифрлық білім беру ресурстары (ЦБР) қазіргі білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналуға, әсіресе технологиялардың дамуы және қашықтан оқыту енгізілуіне байланысты ғаламдық өзгерістер жағдайында. ЦБР қолдану мұғалімдерге оқыту үдерісін қызықты әрі интерактивті етуге мүмкіндік береді, бұл оқушылардың мотивациясы мен үлгерімін арттыруға ықпал етеді. Бұл мақалада мұғалімдердің заманауи онлайн-құралдар мен ресурстарды пайдалана отырып, интерактивті сабақтарды қалай әзірлеуге болатыны қарастырылады.

Цифрлық білім беру ресурстары – бұл оқу үдерісін қолдау үшін қолданылатын онлайн-платформалардың, қосымшалардың, электрондық оқулықтардың және басқа да цифрлық құралдардың кең ауқымын қамтитын ресурстар. Бұл ресурстар оқытуды даралауға, қашықтан өзара әрекеттесуге және материалдармен интерактивті жұмыс істеуге мүмкіндік береді. ЦБР-ге мысал ретінде LearningApps, Google Classroom, Quizlet және басқа да платформаларды атауға болады, олар сабақтарды интерактивті түрде өткізуге мүмкіндік береді.

Бастауыш мектепте цифрлық білім беру ресурстары қолданудың бірнеше маңызды артықшылықтары бар:

Оқушылардың мотивациясын арттыру: Интерактивті тапсырмалар, ойындар және викториналар оқытуды қызықты етіп, балалардың қызығушылығын сақтайды.

Оқытуды даралау: Цифрлық құралдарды қолдана отырып, әр оқушының деңгейіне бейімделген әртүрлі күрделіліктегі тапсырмаларды жасауға болады.

Нақты уақыттағы кері байланыс: Мұғалімдер тапсырмаларды жылдам тексеріп, ұсыныстар бере алады, бұл материалды меңгеру үдерісін жылдамдатады.

Интерактивтілік: ЦБР интерактивті тапсырмаларды ұйымдастыруға мүмкіндік береді, мұнда оқушылар жұппен немесе топпен жұмыс істеп, өз жобаларын жасай алады.

Цифрлық білім беру ресурстары пайдалана отырып интерактивті сабақты қалай әзірлеуге болады.

1 Сабақты жоспарлау

Цифрлық білім беру ресурстарын пайдалана отырып, интерактивті сабақты сәтті құрастыру үшін оның құрылымын мұқият ойластыру қажет. Жоспарлаудың негізгі кезеңдері мыналарды қамтиды:

Сабақтың мақсатын анықтау: Сабақтың соңында оқушылар қандай білім мен дағдыларды меңгеруі керектігін нақты белгілеңіз.

Қажетті цифрлық білім беру ресурстарын таңдау: сабақтың мақсатына қарай, оқыту мақсаттарына жетуге көмектесетін ресурстарды таңдаңыз. Мысалы, математиканы оқыту үшін «Яндекс.Учебник», ал тілді үйрену үшін «LearningApps» платформасындағы интерактивті тапсырмаларды қолдануға болады [3].

Сабақ құрылымын әзірлеу: Сабақты бірнеше бөлікке бөліңіз: кіріспе, негізгі бөлім, практикалық жұмыс және қорытынды. Әр бөлікке интерактивті элементтер қосыңыз.

2 Онлайн-құралдарды қолдану

Сабақты интерактивті етуге көмектесетін бірнеше онлайн-құралдарды қарастырайық:

Google Classroom: бұл платформа қашықтан сабақтарды ұйымдастыруға, оқушылармен материалдар мен тапсырмалар алмасуға, сондай-ақ орындалған жұмыстарды тексеруге мүмкіндік береді.

LearningApps: сервис дайын интерактивті тапсырмаларды (викториналар, сөзжұмбақтар, ассоциациялар) ұсынады және өз тапсырмаларыңызды жасауға мүмкіндік береді.

Quizlet: бұл қосымша терминдер мен ұғымдарды жаттап алуға арналған карточкаларды жасауға көмектеседі. Ол тілдерді үйрену мен жаңа сөздік қорды меңгеруде өте пайдалы.

Nearpod: бұл платформа сауалнама, тест және басқа белсенді тапсырмалар элементтері бар интерактивті презентациялар жасауға арналған.

Padlet: оқушылар өз идеяларын, материалдарын және топтық жұмыстарының нәтижелерін орналастыра алатын виртуалды тақта.

3 Интерактивті тапсырмалардың мысалдары

Виртуалды экскурсия: Google Earth немесе Google Arts & Culture платформаларын пайдалана отырып, мысалы, мұражайларға немесе тарихи орындарға виртуалды экскурсия ұйымдастыруға болады.

Интерактивті викториналар: Kahoot! сервисін пайдалана отырып, сауалнама немесе викторина өткізуге болады, бұл оқушыларға үйренген материалды бекітуге көмектеседі.

Топтық жобалар: Padlet немесе Trello құралдарын қолдана отырып, оқушылар тапсырмаларды бірлесе орындай алатын, материалдар қосып, оларды талқылай алатын топтық жұмысты ұйымдастыруға болады.

Интерактивті сабақтарды әзірлеу кезінде бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескеру маңызды. Сабақтар тым көп ақпаратпен жүктелмеуі керек, ал интерактивті тапсырмалар қарапайым және түсінікті болуы қажет. Кіші сынып оқушылары үшін визуалды материалдарды, мультимедиялық ресурстарды және ойын элементтерін пайдалану өте маңызды [4].

Балалардың назарын сақтау үшін әртүрлі әрекет түрлерін кезектестіріп отыру ұсынылады: материалды түсіндіру, бейнематериалдар қарау, интерактивті тапсырмаларды орындау және топтық талқылаулар. Мысалы, сабақты қысқаша дәріспен бастап, кейін оқушыларға Bilimland.kz. платформасындағы тапсырманы шешуді немесе Quizlet платформасында тест тапсыруды ұсынуға және нәтижелерді талқылауға болады.

Цифрлық білім ресурстары білімді жылдам әрі ыңғайлы бағалауға мүмкіндік береді. Мысалы, Google Forms арқылы автоматты түрде бағаланатын тесттер жасауға немесе викториналар өткізу үшін Quizizz қолдануға болады. Бұл мұғалімнің уақытын үнемдейді және нәтижені бірден алуға мүмкіндік береді.

Интерактивті тапсырмаларды орындау нәтижелері бойынша тұрақты кері байланыс оқушылардың мотивациясында маңызды рөл атқарады. Мұғалімдер кері байланысты жүйеде (мысалы, Google Classroom-де) тікелей бере алады, сондай-ақ сабақтың нәтижелерін нақты уақытта талқылауды ұйымдастыра алады.

Жаңа тақырыпты түсіндіруде визуалды және интерактивті материалдарды қолдану: Мысалы, жаңа математикалық ұғымдарды түсіндіру үшін интерактивті тақталарды немесе анимацияларды қолдану.

Қайталау сабақтарында ЦБР қолдану: Тақырыпты пысықтау үшін оқушыларға онлайн-тесттер, викториналар немесе жаттығулар ұсыну.

Оқушылардың өздігінен оқуын ынталандыру: ЦБР арқылы оқушылар өз бетімен ізденуге және зерттеуге мүмкіндік алады, бұл олардың пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Цифрлық білім беру ресурстарының айқын артықшылықтарына қарамастан, кейбір қиындықтар да бар:

Техникалық қиындықтар: Кейбір оқушылар немесе мұғалімдерде интернетке немесе жабдықтарға қолжетімділік мәселелері туындауы мүмкін. Мәселені шешу офлайн-ресурстарды пайдалану немесе басып шығаруға арналған тапсырмаларды бейімдеу болуы мүмкін.

Оқушылардың шамадан тыс жүктелуі: Цифрлық құралдарды тым көп пайдалану балаларды шамадан тыс жүктеуі мүмкін. Цифрлық ресурстарды дәстүрлі оқыту әдістерімен теңестіре отырып, тепе-теңдікті сақтау маңызды.

Интерактивті сабақтар цифрлық білім беру ресурстарын пайдалана отырып, мұғалімдерге білім беру сапасын жақсартуға үлкен мүмкіндіктер береді. Цифрлық ресурстарды сауатты қолдану сабақтарды қызықты, интерактивті және әр оқушының жеке қажеттіліктеріне бейімделген етеді. Бұл ретте цифрлық және дәстүрлі әдістер арасындағы тепе-теңдікті сақтау, сондай-ақ кіші сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескеру маңызды.

ЦБР-ді оқу үдерісіне тереңірек енгізу үшін педагогтерге заманауи цифрлық құралдармен жұмыс істеу дағдыларын меңгеруге мүмкіндік беретін арнайы курстардан өту ұсынылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Академия педагогических наук Казахстана. Цифрлық білім беру жүйесін дамыту: жаңа тенденциялар мен технологиялар. - Алматы: Білім баспасы, 2020.

2. Жапбарова Г.А. Интерактивті оқыту әдістері және олардың білім беру жүйесіне әсері. - Алматы: Білім баспасы, 2018.

3. Мухамедханова З.Т. Цифрлық білім беру құралдары мен интерактивті оқыту әдістерінің интеграциясы. - Павлодар: Университет баспасы, 2020.

2. Құдайбергенова, К.С. Цифрлық технологияларды қолдану арқылы оқу процесін жетілдіру. - Нұр-Сұлтан: Ұлттық білім академиясы, 2019.

3. Тажибаева Г.А. Цифрлық ресурстар арқылы интерактивті оқытуды ұйымдастыру әдістері. – Астана: Оқу-әдістемелік орталық, 2018.

4. Алдиярова С. Ж. Бастауыш сыныптарда цифрлық білім беру ресурстарын қолдану әдістемесі. – Қарағанды: Кенжебеков атындағы университет баспасы, 2021. – 322-336 б.

ӘОЖ 372.4

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ

Курмангалина А.Ж., Абишева Г.А., Досмакова М.А.
«№4 арнайы мектеп-интернаты» КММ, Қарағанды қ., Қазақстан

Еліміздің болашағы – ұлттық және адами құндылықтарды меңгерген, сонымен қатар халық педагогикасынан тәлім-тәрбие алған елжанды азаматтар. Қазіргі жаһандану заманында құндылықтар жүйесінің алатын орны ерекше. Өйткені рухани-адамгершілік құндылық – адамның ішкі жан-дүние қасиеттерінің өлшемі, оның жақсылыққа ұмтылуы, басқаларға жанашырлық білдіруі, айналадағы адамдарға қайырымдылығы, дұрыс өмір сүру жайында ізденуі, өзін-өзі бағалап, сол арқылы әлемді тануы.

Міне, осындай мақсаттарға жету білім мазмұнын жаңартумен қатар, оқытудың әдіс-тәсілдері мен құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды қажет етеді. Яғни оқытудың әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, ізденімпаз, белсенді, танымы жоғары жеке тұлғаны қалыптастыру. Ендеше бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылықтары мен белсенділіктерін қалыптастырып, білім, біліктерін жетілдіру мен балалардың бастауыш мектеп жасында есте сақтау маңызы зор.

Бастауыш мектеп жасында есте сақтау, барлық басқа психикалық процестер сияқты, ойлаудың сапалы өзгеруіне байланысты айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды. Бұл өзгерістердің мәні - баланың есте сақтау қабілеті біртіндеп еріктілік қасиеттеріне ие болып, саналы түрде реттелетін және делдал болады. Есте сақтау процестерінің қалыптасуының жеткілікті деңгейінсіз баланы толыққанды және тиімді оқыту мүмкін еместігі белгілі, өйткені бүкіл оқу процесі оқушының ерікті жадына негізделген.

Мнемикалық функцияның өзгеруі оның тиімділігіне қойылатын талаптардың едәуір артуына байланысты, оның жоғары деңгейі оқу қызметі барысында туындайтын әртүрлі мнемикалық тапсырмаларды (есте сақтау міндеттерін) орындау кезінде қажет. Енді бала көп нәрсені есте сақтауы керек: материалды сөзбе-сөз жаттап алу, оны мәтінге жақын немесе өз сөзімен айта білу, сонымен қатар үйренген нәрсені есте сақтау және оны ұзақ уақыттан кейін қайталай білу. Баланың есте сақтау қабілетсіздігі оның оқу іс-әрекетіне әсер етеді және сайып келгенде мектепке деген көзқарасына әсер етеді. Сондықтан осы мәселені қарастыру барысында міндетті түрде танымдық пен ақыл-ой қабілеттерін негізге алу қажеттігі туындайды [1].

Бастауыш мектеп жасында есте сақтау ерекшеліктерін А.А.Смирнов, П.И.Зинченко, А.Н.Леонтьев және басқа да көрнекті шетелдік психологтар зерттеді. Жад психологияның ең дамыған салаларының бірі болып саналады. Бірақ бұл күндері есте сақтау заңдылықтарын одан әрі зерттеу оны түйінді мәселелердің біріне айналдырды. Қазіргі уақытта ғылымда бірыңғай жад теориясы жоқ. Осыған байланысты бастауыш мектеп жасында есте сақтау қабілетінің даму ерекшеліктерін теориялық және әдіснамалық зерттеу қажеттілігі туындайды.

Балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес дамуы мен оқыту үдерісіндегі жеке тұлғаның танымдық қызығушылық пен іс-әрекетін белсендірудің психологиялық ерекшеліктерін қарастырған психолог ғалымдар Ә.Алдамұратов, Қ.Б.Жарықбаев, М.Мұқанов, Т.Тәжібаев, А.Темірбеков, Ж.Ы.Намазбаева, Г.А.Урунтаева, М.А.Перленбетов, С.Бап-Баба және т.б.

Ғалымдардың зерттеулерінде танымдық қабілеттерінің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері ашылып, бастауыш мектеп жасында балалардың есте сақтауын дамытуда басты рөл атқаратыны дәлелденген.

Аталған еңбектерге жасаған талдауларымыз бастауыш мектеп жасында балалардың есте сақтауын дамыту мәселесінің бұл еңбектерде қарастырылмағанын, нақты зерттелмегенін дәлелдейді. Бұдан шығатын қорытынды: бастауыш сынып оқушыларын есте сақтауын дамыту мәселесі қазіргі таңдағы басты міндет болып табылады.

А.А.Смирнов өз зерттеулерінде іс-әрекеттер ойлардан гөрі жақсы есте сақталатынын, ал іс-әрекеттер арасында, өз кезегінде, кедергілерді жеңуге байланысты, соның ішінде осы кедергілердің өздері де есте қалатындығын анықтады.

Бастауыш мектеп жасының басында баланың психологиялық дамуында үш жол белгіленеді: ерікті мінез-құлықты қалыптастыру сызығы, танымдық іс-әрекеттің құралдары мен стандарттарын меңгеру сызығы, эгоцентризмнен ауысу сызығы орталықсыздандыру.

Ең үлкен өзгерістер баланың танымдық саласында болады. Л.С.Выготскийдің айтуынша, мектепте оқудың басталуымен ойлау баланың саналы іс-әрекетінің орталығына ұсынылады. Ғылыми білімді игеру барысында пайда болатын лексологиялық, пайымдау ойлауын дамыту барлық басқа танымдық процестерді қалпына келтіреді: «бұл жаста есте сақтау ойлауға, ал қабылдау ойлауға айналады». Бастауыш сынып оқушыларының назары еріксіз, тұрақты емес, көлемі шектеулі. Баланың мектепке түсу жағдайы баланың әлеуметтік және жеке дамуындағы айтарлықтай өзгерісті білдіреді.

Танымдық сала әлі де жетекші ретінде дамып келеді. Оқушылардың ақыл-ой және сөйлеу қабілеттерін дамытуға ең маңызды талаптар қойылады: ұғымдармен логикалық операциялардың дағдылары, оқу білімдерін жүйелеу, интеллектуалды дағдыларды беру, зерттелетін ұғымдардың мағынасын түсіну, ауызша сөйлеудің сауаттылығы мен мазмұны. Бастауыш мектеп жасының соңында оқушыларда басқа неоплазмалар пайда болуы керек: психикалық процестердің еріктілігі, өзін-өзі реттеу қабілеті.

Бастауыш мектеп жасында психикалық танымдық процестердің жұмысында, дамуында айтарлықтай өзгерістер болады. Жалпы, олар құрылымында айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды. Олардың негізгі мәні-үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың, содан кейін кіші мектеп оқушыларының есте сақтау қабілеті ерікті болады.

Осылайша, егер біз бастауыш сынып оқушыларының есте сақтау қабілеті мен зейіні туралы айтатын болсақ, онда олар ерікті қасиеттерге ие болады және жалпы саналы түрде реттелетін және делдал болады.

Бастауыш сынып оқушысының есте сақтауының өзгеруі оның тиімділігіне қойылатын маңызды талаптарға байланысты болуы мүмкін, оның жоғары деңгейі оқу қызметі барысында туындайтын жаңа мнемикалық тапсырмаларды орындау кезінде қажет болып табылады. Сонымен, кіші оқушы көп нәрсені есте сақтай алады, ол қажетті материалды сөзбе-сөз жаттай алады, оны өз сөзімен қайталай алады және ұзақ уақыт өткеннен кейін оны бастапқы мәтінге жақын қайталай алады.

Сонымен, баланың есте сақтау қабілетсіздігі, үйренген материалды жаңғырту оның мектептегі оқу өміріне әсер етеді. Бастауыш мектеп жасындағы психикалық танымдық іс-әрекеттегі өзгерістер мен өзгерістер жалпы психиканың одан әрі толыққанды дамуы үшін үлкен маңызға ие [2].

Айта кету керек, ғалымдар мен практикалық педагогикалық қызметкерлердің (мұғалімдер, әдіскерлер) баланың танымдық қызығушылығы мәселесіне қатты көңіл бөлу оқу процесінде оқушылардың танымдық іс-әрекетін жандандыру, оларды өз бетінше басқару қабілеттерін дамытуды көздейтін оқу іс-әрекетінде субъективті позицияны қалыптастыру проблемасының дамуына байланысты пайда бола бастады. Ғалымдардың пікірінше, бұл маңызды тапсырманы орындау әртүрлі іс-әрекеттің субъектісі ретінде баланың нақты жағдайын қамтамасыз ететін танымдық қызығушылықты ынталандыру және нығайту жағдайында ғана мүмкін болады.

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларының танымдық дамуы – бұл қажеттіліктермен байланысты интегративті жеке білім. Онда тұлғаның дамуы үшін маңызды барлық процестер - интеллектуалды, эмоционалды, ерікті, сондай-ақ, қарым-қатынаста көрінетін әлеммен объективті және субъективті байланыстар органикалық түрде ұсынылған. Танымдық қызығушылықты қалыптастыруда ерекше рөл іс-әрекетке жатады. Балалардың танымдық қызығушылығын дамытудың шартты кезеңдері, танымдық процестерді белсендіру деңгейлері, оқушылардың танымдық қызығушылығын дамытудың дидактикалық шарттары бар. Мұның бәрі танымдық қызығушылықты арттыру үшін әдістемелік әдістерді таңдағанда есте ұсталуы керек.

Оқу тапсырмалары күрделене түскен сайын, «жай есте сақтау» қондырғысы өзін ақтауды тоқтатады, бұл баланы материалды ұйымдастырудың әдістерін іздеуге мәжбүр етеді. Ең бастысы-логикалық жадтың негізінде жатқан семантикалық есте сақтау әдістері. Логикалық жадтың негізі-ойлау процестерін тірек, есте сақтау құралы ретінде пайдалану. Мұндай жад түсінуге негізделген. Осыған байланысты Л.Н.Толстойдың: «Білім тек есте сақтау арқылы емес, ойдың күшімен алынған кезде ғана білім болады» деген сөзін келтірген орынды.

Есте сақтау қабілетін тұрақтандыру үшін қарапайым қағидаларды да ұстанған дұрыс. Ғалымдар есте сақтаудың бірнеше жолдары барын мәлімдеді. Мысалы, бос уақытта сурет салу есте сақтауды жақсартады екен. Бұл жерде суреттің сапасы мен көркемдігі маңызды емес, бастысы - сурет ойды тынықтырады. Ойдың тынығуы есте сақтау қабілетін жоғарылатады. Көзге арналған жаттығулар да естің дамуына пайдалы. Егер таңертен күнде 30 секунд жаттығу жасап отырса, есте сақтау қабілетіміз 10%-ға жақсартады. Бұл да ғалымдармен дәлелденген [3].

Сөзжұмбақтар, ойша санау, логикалық сұрақтарды шешу, өлеңдерді жаттау, шет тілдерін меңгеру - миды жұмыс істеуге арналған ең тиімді әдістер болып саналады.

Жалаң аяқ жүгірудің өзі есте сақтау қабілетінді жақсартады. Себебі, адам жалаң аяқ жүрген кезде, аяғын жарақаттап алмайын деп айналасына барлай арап жүреді емес пе, мұндай сәтте ми да белгілі бір қызмет атқарады. Ол қызметтер есті жақсартуға көмектеседі екен. Келесі тәсіл – жазу. Қазіргі кезде қолмен жазу қалып келеді. Көбінесе біз пернетақта көмегімен жұмыс жасаймыз. Дегенмен, есте сақтау қабілетімізді жақсарту үшін бір ауық қолға қалам алып, жазу жазып та тұру өте қажет.

Жаңа зерттеулер дәлелдегендей, жаттығу кезінде салмағы ауыр заттарды көтерген кезде есте сақтау 20%-ға жақсарды делінген. Биікке өрмелеу, шыңға шығу мен ағашқа өрмелеу де есте сақтау қабілеті үшін пайдалы. Себебі, тепе-теңдікті сақтау арқылы жады жұмысы жақсара түседі екен.

Бір сөзбен айтар болсақ, миды үнемі жұмыс істетіп тұру қажет.

Есте сақтау қабілетін дамыту және есте сақтауды жеңілдетуге арналған тәсілдер мен жаттығуларды қарастырайық:

1. Түсіндірілуі тиіс ақпаратты бастапқы әріптерінен маңыналы фраза жасау .

2. Ырғақтау – ақпараттық өлеңге, әнге, белгілі бір ырғақ не рифмамен байланысты жолға аудару.

3. Әуендес сөздер арқылы ұзын терминдерді жаттау (мысалы шетел терминдер үшін дыбысталуы бойынша өз тілінде баламасын іздеу – мысалы медицинадағы «супинация» және «пронация» терминдерді есте сақтау үшін әуендес және әзіл «тамақты әкеле жатып, төгіп алдым» сөзін қолданады).

4. Есте сақтау қажет ақпаратпен «байланыс әдісі» бойынша байланыстыратын ашық, ерекше бейне, суреттер іздестіру қажет. Мысалы, қарындаш, көзілдірік, люстра, орындық, жұлдыз, қоңыз сөздер қатарын есте сақтау қажет – егер сіз оларды бір жарқын, фантастикалық мультфильм кейіпкері – қапталған матасында «жұлдызы» бар «орындық» мінген «люстра» ханымға «көзілдірікті» сал жігіт «қарындаш» келгенін елестетсеңіз оларды есте сақтау оңай болады. Осылай ойластырылған мультфильмді ұмыту немесе шатастыру қиын болады. «Байланыстыру әдісі» бойынша есте сақтау тиімділігін арттыру үшін пропорцияларды (үлкен «қоңыз») өзгерту; заттарды белсенді әрекет жасауда («қарындаш келеді) алмастыру; заттар санын көбейту (жүздеген «жұлдыздар»); заттар қызметтері орынын алмастыру («орындық «люстар» ханым үстінде).

5. Цицерон әдісі. Елестетіңіз, сіз өзіңізге жақсы таныс бөлменізді аралап шықтыңыз. Есте сақтау керек ақпаратты бөлме бойынша аралау жолыңызға қойыңыз. Өз бөлменізді аралап, ақпаратты еске түсіре аласыз – бәрі өткен жолы қалай қойдыңыз сол орындарында болады.

6. Сөздерді әңгімеге қосу арқылы есте сақтау.

Мысалы, қисыны жоқ сөздерді есте сақтау (ағаш, үстел, өзен, себет, тарақ, сабын, кірпі, резеңке, кітап, тарктор, жауын, күн, сағат, шам, скрепка, үй, ұшақ, дәптер, шұлық, ауа):

1. Тақтадан сөздердің бірінші қатарын оқыңыз және ұққаныңыз бойынша жазу.

Әр қатармен соны жасау қажет.

Сөздер тақтада бормен жазылған, яғни оқушылар «қарама-қайшылығы әлсіз» графикалық белгілерді қабылдайды.

-өрмекші, сағат, қасқыр, түлкі

-кітап, тиін, күшік, алхоры,

-саңырауқұлақ, қарға, майшабақ, алпапқыш

1. Көру диктанты.

Тақтада алдан ала жазылып, жабылған екі немесе үш жолдан жазу жасау керек. Жазу ашылған соң сіз бірінші жолды екі рет оқыңыз: бірінші рет оқу – таныстыру, екінші рет – сөздердегі «қауіпті» жерлерін бөліп көрсету. Жазу қайта жабылған соң сіздер тез көздеріңізді жауып, сөйлем, сөздер, ондағы әр әріптерді көз алдарыңызға елестетулеріңіз керек.

Бұл сәтте есте сақтау қабілеті сіздерге көмегін береді, өйткені қысқа мерзімді есте сақтаудың бір құпиясы – материалды бірінші секундында қайталау.

Келесі әрекет – дәптерге жазу.

Көру диктантының жоспары:

а) бірінші жолды екі рет оқимын;

ә) оны көз алдыма елестетемін;

б) дәптерге жазамын;

Осыны екінші жолмен жасау керек.

Жұмыс аяқталған соң материал өзін-өзі тексеру үшін толық ашылады.

Күн сайын өзіңіздің көру есте сақтау қабілетіңізге баға беріңіз: екі қате – әлде де «жаман», бір қате – жақсы, егер қате болмаса – сіз «Қырағы Ханзада» («Ханшайым») атағына ие боласыз [4].

Балаға ойлануға, танымдық қызығушылығын оятуға мүмкіндік беру педагогикалық шеберліктің күрделі құрамдас бөлігі болып табылады. Баланы қолдау үшін мұғалім балалық шақты сезінуі керек. Балаларды және олармен болып жатқан барлық нәрсені түсіну қабілетін дамыту, олардың іс-әрекеттерімен ақылмен қарау, баланы қорғау, ол туралы жаман, әділетсіз және, ең бастысы, баланың жеке басын бұзбау, оның өзін-өзі тану, өзін-өзі растау, өзін-өзі тәрбиелеу жағдайында екенін есте ұстай отырып, оның дамуын түзету және бағыттау қажеттілігі туындайды.

Баланың кез келген іс-әрекеті оның жұмыс істеу әдіс-тәсілдеріне тікелей байланысты болады. Қолданылатын әдістің тиімділігі оның нәтижелілігінің кепілі болады. Егер есте сақтау қабілетін іс-әрекет деп танысақ, онда сәйкесінше қандай да бір мәліметті есте сақтауға септігін тигізетін арнайы іс-әрекетке байланысты әдіс-тәсілдерді меңгер қажет болады. Әрбір саналы адам мақсатты түрде есте сақтау қабілетін дамытуға бағытталған әдістерді меңгерсе, өзінің есте сақтау жадын тиімді әрі рационалды түрде дамыта алатындығы ғылыми түрде дәлелденген.

Қорыта келгенде қажырлы еңбек барысында есте сақтау қабілеттің дағдылары бірнеше бөліктерден тұратынын анықтаймыз:

- Белгілі бір мәліметті тез есте сақтауға көмектесетін бейнелі шартты белгілер болуы тиіс. Мысалы, «Мнемотехника» әдісінің Мнемотаблицамен жұмыс тәсілі, дыбыс және оның әріп таңбасын, әңгіме мазмұнын есте сақтап, оны сол шартты белгілерге қарап толық мәлімет беруге оңтайлы.

- Есте сақтаған мәліметтерді бейнелі образдарға айналдыру қабілетінің болуы; Бұған мысал ретінде, «Ассоциация» әдісін дәлел ретінде алуға болады.

- Мәліметті ұзақ уақыт бойы есте сақтау дағдысын қалыптастырып, қажетінде еске түсіретін зейін тұрақты болуы тиіс;

- Жадымызда мәліметтердің байланысын есте сақтау үшін көмек көрсететін тірек образдар жүйесі болуы тиіс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Әбілқасымова А.Е. Студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру: Оқу құралы. - Алматы: Білім, 2012. - 192 б.
2. Нұрмұхамбетова Т.Р. Тәжірибелік психология №1 Шымкент 2006
3. Қабілетті дамытудың психологиялық негіздері //Қазақстан мектебі. –2002. - №1-2 –С. 27-29бет.
4. Мұқанов М.М. Жас және педагогикалық психология. - Алматы: Изд-во КазПИ, 1982. – 247 б.

ӘОЖ 372.4

ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қайырбек Д.М., Шаяхметова М.Н.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті
Қарағанды қаласы, Қазақстан

Білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде бастауыш мектеп жасындағы балалардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру мәселелері туындайды.

Экологиялық мәдениет адамдардың табиғатты, айналадағы әлемді қабылдау деңгейін және ғаламдағы жағдайды, адамның әлемге қатынасын бағалауды анықтайды. Экологиялық мәдениеттің қалыптасуы педагогикалық процесте онымен күнделікті диалогта экологиялық сананы, табиғатқа экологиялық сезімталдықты дамыту ретінде қарастырылады.

Экологиялық мәдениет оқушылардың тұрақты және мақсатты қызметі болып табылатын экологиялық білім беру барысында дамиды. Осы іс-әрекет барысында мұғалім объектілерге тиімді қол жеткізуге ықпал ететін тиісті әдістер мен тәсілдерді таңдайды, атап айтқанда қоршаған әлеммен өзара әрекеттесу ережелерін біле отырып, табиғаттың экологиялық білімін қалыптастыру, табиғатты қорғау іс-шараларына қатысу [1].

Тұлғаның экологиялық мәдениетінің негіздерін қалыптастырудың ең өнімді кезеңі-бастауыш мектеп жасы. 7-9 жастағы балалар стандартты емес ойлауға, эмоционалды сезімталдыққа ие, олар интеллектуалды қабілеттерін белсенді дамытады, адамгершілік көзқарастарын қалыптастырады.

Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыру бойынша жұмыс экологиялық мәдени тұлғаның одан әрі қалыптасуы мен дамуы үшін үлкен маңызға ие.

Экологиялық мәдениет-күрделі көп қырлы құбылыс. Ол тұлғаның әртүрлі аспектілеріне әсер ететін әртүрлі компоненттер мен элементтерді қамтиды. Бастауыш сынып оқушысы экологиялық мәдениеттің құрылымына кіретін барлық қажетті білімдерді, дағдыларды, нормаларды, ережелер мен қатынастарды игеруі үшін бір оқу пәнімен шектеліп қана қоймай, оқу процесіне әртүрлі пәнаралық байланыстарды кеңінен енгізу, мектеп оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыру бойынша жұмысқа қосу маңызды [2].

Бастауыш мектеп жасындағы балаларда экологиялық мәдениеттің белсенді қалыптасуының басталуы балалардың жеке басындағы белсенді өзгерістер кезеңіне келеді. Бастауыш мектеп жасында пайда болатын және сананың өзгеруіне әкелетін жеке қасиеттердің біртұтас кешені болып табылатын жеке істер экологиялық мәдениетті қалыптастырудың негізі болып табылады [3]. Экологиялық мәдениеттің әр компонентімен жұмыс істеу мүмкіндігі баланың жеке басындағы белгілі бір сапалық өзгерістерге байланысты.

Экологиялық білім берудегі пәнаралық байланыс (немесе пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру) әртүрлі оқу пәндерін қамтитын экологиялық білімнің барлық деңгейлерінде қоғамның табиғатпен оңтайлы өзара әрекеттесу тәсілдері, принциптері мен заңдарын ашу мазмұны мен әдістерін өзара үйлестіруді қамтиды.

Экологиялық мәдениет табиғат туралы білімді, экологиялық процестерді түсінуді, қоршаған ортаға ұқыпты қарау дағдыларын және оның жай-күйі үшін жауапкершілікті дамытуды қамтиды. Бастауыш сынып оқушыларында мұндай мәдениетті қалыптастыру тек пәндік білімді ғана емес, сонымен қатар жеке, эмоционалды, сондай-ақ әлеуметтік аспектілерді ескеретін кешенді тәсілді қажет етеді [2].

Пәнаралық байланыстар әр оқу пәні табиғат пен экология туралы білімді толықтыратын және тереңдететін әлемнің тұтас бейнесін жасауға көмектеседі. Бұл байланыстар экологиялық мәселелерді және оларды шешу жолдарын тереңірек түсінуге ықпал етеді, сонымен қатар балалардың сыни ойлау қабілеттерін және негізделген қорытынды жасау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Бастауыш сыныптардағы экологиялық білім беру міндеттерін пәнаралық деңгейде шешу үшін:

- адамның өмірі, еңбегі мен демалысы ортасы ретінде табиғи және әлеуметтік орта туралы тұтас идеяны қалыптастыру;
- қоршаған әлемді сезім мүшелері мен танымдық қызығушылық және қоршаған шындықтың фактілері мен құбылыстарын талдау кезінде себептік түсіндіру қабілеті арқылы қабылдау ілімін дамыту;
- бастауыш сынып оқушыларын қоршаған ортаны тану әдісімен оқыту адам өмірінің ортасына эстетикалық және адамгершілік қатынасты тәрбиелеу.

Осы талаптардың орындалуына экологиялық білім берудің жалпы жүйесіндегі әрбір пәннің функцияларын барынша үйлестіру, пәнаралық байланыстарды бөліп көрсету және пәнаралық тәсілдерді қамтамасыз ету ықпал етеді. Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып (олардың эмоционалды сезімталдығы, жарқын және ерекше нәрсеге деген ұмтылысы), мұғалім дүниетану, оқу және қазақ тілі сабақтарының өзара байланысын жүзеге асыруға мүмкіндік алады, өйткені оқу және қазақ тілі сабақтарында табиғат өмірі туралы материалды зерттеу, ақындар мен прозашылардың табиғатты сипаттау бейнесі балалардың байқауға деген қызығушылығын тудырады және ынталандырады табиғи нысандар мен құбылыстардың артында өз әсерлерін жазушылардың әсерімен салыстыруға деген ұмтылыс бар. Бұл табиғат құбылыстарын тереңірек және нәзік түсінуге, әлемнің бейнелі бейнесін қалыптастыруға, оның ерекше сұлулығы мен әртүрлілігіне ұқыпты қарауға ықпал етеді [4].

Бастауыш мектепке арналған оқу бағдарламаларын талдау әр пәннің мазмұнында оқушыларға экологиялық білім беруді жүзеге асыру мүмкіндіктері бар деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Мәселен, гуманитарлық цикл пәндерінің мазмұнында (оқу, қазақ тілі, бейнелеу өнері) табиғат туралы экологиялық білім адамның сұлулығының, шабытының, эстетикалық ләззатының, шығармашылық іс-әрекетінің қайнар көзі ретінде, адамның өмірі, денсаулығы қоршаған ортаға байланысты екенін көрсетеді.

Бастауыш мектеп бағдарламасы табиғаттану, бейнелеу өнері және музыка сабақтарының байланысын жүзеге асыруға мүмкіндік береді, олардың әрқайсысын оқытудың мазмұны мен әдістерін байытады, осылайша сабақтардың бірінде жүзеге асырылатын тәрбиелік әсер келесідей жалғасуы мүмкін. Осылайша, бұл пәндердің өзара байланысы бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін тиімді тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Әр түрлі табиғи материалдармен жұмыс жасай отырып, еңбек сабақтарында тақырыптық әңгімелер жүргізу кезінде бастауыш сынып оқушылары адамның экономикалық және практикалық қызметіндегі табиғаттың маңыздылығын тереңірек түсінуге келеді, табиғи байлықты үнемді пайдаланудың маңыздылығын түсінеді.

Пәнаралық негізде экологиялық білім беруді жүзеге асыру үшін әртүрлі пәндер бойынша экскурсиялар үлкен мүмкіндіктерге ие: оқу, бейнелеу өнері, еңбекке баулу, математика, оқу бағдарламаларында белгіленген қажеттіліктер. Мұндай экскурсиялар табиғаттың кейбір объектілерін, олардың бір-біріне әсерін, өзара тәуелділігін егжей-тегжейлі зерттеуге, адамның қоршаған орта жағдайына әсер етуінің салдарын анықтауға және т.б. мүмкіндік береді [6].

Пәндердің экологиялық білім берумен байланысын қарастырып көрейік:

Математика және қоршаған әлем: математика сабақтары аясында экологияға байланысты есептеулер жүргізуге болады, мысалы, жасыл кеңістіктің ауданын, қоқыс жәшіктерінің көлемін анықтау және т.б. бұл балаларға математикалық білімнің практикалық қолданылуын және олардың нақты экологиялық мәселелермен байланысын көруге көмектеседі.

Қазақ тілі мен экологиясы: табиғат туралы мәтіндерді зерттеу, экологиялық тақырыптарға эссе жазу, табиғатқа арналған әдебиеттерді талдау арқылы балалар қоршаған ортаны қорғаудың маңыздылығы туралы өз ойларын білуге және білдіруге үйренеді.

Ғылым және экология: Ғылым сабақтарында биологиялық процестерді, ластаушы заттардың қоршаған ортаға әсерін, экожүйелерді және олардың осалдығын зерттеуге болады. Экологиялық тақырыптармен байланысты эксперименттік жұмыстар мен жобалар білімді практикалық қолдануға ықпал етеді және балаларда ғылыми ойлауды қалыптастырады.

Өнер және экология: сурет салу және модельдеу сияқты бейнелеу өнері балаларға табиғат пен экологиялық мәселелер туралы өз идеяларын білдіруге мүмкіндік береді. Шығармашылық тақырыптар қоршаған ортаны қорғаумен байланысты болуы мүмкін, бұл эстетикалық қабылдау мен табиғатқа эмоционалды байланыстың дамуына ықпал етеді.

Практикалық ұсыныстар

Кіріктірілген сабақтар: экологиялық тақырыптарды бір уақытта бірнеше пәндер бойынша зерттейтін сабақтарды ұйымдастыру балаларға экологияның әртүрлі аспектілері арасындағы байланысты жақсы түсінуге көмектеседі.

Жобалық қызмет: табиғатты қорғауға, қалдықтарды қайта өңдеуге және басқа да экологиялық бастамаларға байланысты жобаларды жүзеге асыру балаларға өз білімдерін іс жүзінде қолдануға және командалық дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді.

Экологиялық акциялар: көгалдандыру, аумақтарды тазарту және басқа да іс-шараларға қатысу балаларға қоршаған ортаның жай-күйі үшін жеке жауапкершілікті сезінуге көмектеседі.

Ата-аналармен ынтымақтастық: бірлескен іс-шаралар, талқылаулар мен жобалар арқылы ата-аналарды білім беру процесіне қосу экологиялық тәрбиені күшейтуге және оның балалар үшін маңыздылығын арттыруға ықпал етеді [3].

Экологиялық білім беру процесінде пәнаралық тәсілді жүзеге асыру, ең алдымен, бастауыш сынып оқушыларының экологиялық білімі мен дағдылары жүйесін анықтауды талап етеді [5].

Экологиялық мәдениет табиғат туралы білімді, экологиялық процестерді түсінуді, қоршаған ортаға ұқыпты қарау дағдыларын және оның жай-күйі үшін жауапкершілікті дамытуды қамтиды. Бастауыш сынып оқушыларында мұндай мәдениетті қалыптастыру тек пәндік білімді ғана емес, сонымен қатар жеке, эмоционалды, сондай-ақ әлеуметтік аспектілерді ескеретін кешенді тәсілді қажет етеді.

Пәнаралық байланыстар әр оқу пәні табиғат пен экология туралы білімді толықтыратын және тереңдететін әлемнің тұтас бейнесін жасауға көмектеседі. Бұл байланыстар экологиялық мәселелерді және оларды шешу жолдарын тереңірек түсінуге ықпал етеді, сонымен қатар балалардың сыни ойлау қабілеттерін және негізделген қорытынды жасау дағдыларын дамытуға көмектеседі [6].

Қорыта келе, бастауыш сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыру қазіргі білім берудің маңызды міндеті болып табылады. Пәнаралық байланыстарды пайдалану экологиялық мәселелерді тереңірек және жан-жақты түсінуге ықпал етеді және балаларға қоршаған ортаға ұқыпты қарау үшін қажетті дағдылар мен көзқарастарды дамытуға көмектеседі. Оқытуға кешенді көзқарас, әртүрлі пәндерден білімді біріктіру және практикалық әрекеттерге белсенді қатысу осы мақсатқа жетудің негізгі факторлары болып табылады.

Осылайша, мектептегі экологиялық білім берудегі пәнаралық байланыстар бүгінде ғылым мен қоғам өмірінде болып жатқан интеграциялық процестердің нақты көрінісі болып табылады. Сондықтан

пәнаралық байланыстар оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің кешенді тәсілінің маңызды шарты мен нәтижесі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Астана. 2004. - 28 б.
2. Исламова К.И. Оқыту процесінде оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру: пед. ғылым. канд. ... дис. автореф.:13.00.01. – Алматы, 2001. – 19 б.
3. Ж.Әбиев. С.Бабаев. А.Құдияров «Педагогика»- «Дарын»- Алматы-2004. - 10 б.
4. Молдасанова Н. Экологиялық білім және табиғат // Экологическое образование в Казахстане.- 2006.- №3.- 19-20 б.
5. Бабанская В.В., Курмашова О.А. Экологическое воспитание и образование в начальной школе. Журнал практического психолога, (1), 2018. - 20-28 б.
6. Моечко А.В. Педагогические условия формирования экологической культуры младших школьников на основе межпредметных связей. Вестник БГПУ, (1), 2018. - 20-28 б.

ӘОЖ 37.01

БІЛІМ БЕРУ ПРАКТИКАСЫНДАҒЫ МЕНТОРЛЫҚ: ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖӘНЕ ОДАН ТЫС ЖЕРЛЕРДЕГІ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕР

Қалиқатбек Ж.М., Туралбаева А.Т.

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті
Алматы қаласы, Қазақстан

Білім беру контекстіндегі менторлық қолдау мен ментор процесін білдіреді, оның барысында тәжірибелі педагог бастаушы маманға кәсіби қызметке бейімделуге және оның құзыреттерін дамытуға көмек көрсетеді. Менторлық білім, дағдылар мен тәжірибені беруді, сондай-ақ кәсіби өсуге бағытталған сындарлы кері байланыс пен ұсыныстар беруді қамтиды.

Ментор процесі педагогикалық практиканың әртүрлі аспектілерін қамтиды, мысалы, сыныпты басқару, оқытудың тиімді әдістерін қолдану және оқушылармен өзара әрекеттесу. Ментор бастаушыға қиын жағдайларды түсінуге көмектеседі, кәсіби стандарттар мен тәсілдерді жақсы түсінуге және қолдануға ықпал ететін өз тәжірибелерімен және ұсыныстарымен бөліседі. Бұл процесс жас мұғалімнің мансабының бастапқы кезеңін жеңілдетіп қана қоймайды, сонымен қатар оның жеке және кәсіби дамуына ықпал етеді, нәтижесінде білім беру процесінің сапасына оң әсер етеді.

Ментордың маңыздылығы білім беру зерттеулерінің нәтижелерімен де, нормативтік құқықтық актілермен де расталады. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес менторлық практикасын қоса алғанда, білім беру жүйесінде кәсіби кадрларды қолдау және дамыту үшін шаралар көзделген [6]. Бұл заң менторлық жүйелерін дамытуды қамтитын мұғалімдердің кәсіби өсуіне жағдай жасау қажеттілігін көрсетеді. Менторлардың рөлін заңнамалық тұрғыдан тану оның оқыту сапасын жақсартуға және кәсіби қоғамдастықты нығайтуға ықпал ететін білім беру процесінің негізгі элементі ретіндегі маңыздылығын растайды. Бұл менторлықты мұғалімдердің кәсіби өсуі үшін білім беру стандарттары мен жағдайларын жақсарту стратегиясының ажырамас бөлігі ретінде көрсетеді.

Педагогикалық менторлық саласында әр түрлі елдердің ғалымдары әзірлеген көптеген анықтамалар бар, олар осы маңызды процестің әртүрлі аспектілерін көрсетеді. Томас Д. Харт өзінің «кәсіби дамудағы ментор: Ан Интродукция» (2006) кітабында менторлықты ұзақ мерзімді кәсіби сүйемелдеу ретінде сипаттайды, онда тәжірибелі маман тәжірибесі аз әріптесіне кәсіби және жеке қасиеттерін дамытуға көмектеседі.

Кэролин Гильберт, «мұғалімдерді дамытудағы Менторлықтың рөлі» (2008) мақаласында бастаушы мұғалімдерді қолдаудағы менторлықтың рөліне және олардың білім беру ортасына бейімделуіне баса назар аударады.

Джудит Харрисон «Mentorship and Professional Growth: a Review» (2011) зерттеуінде білімді берумен қатар эмоционалды қолдаудың маңыздылығын атап көрсетеді, ал Эдвард в. Линн «Білім берудегі ақыл-ой: Теориялық негіздер және практикалық қосымшалар» (2014) мақаласында құрылымдық көзқарастың қажеттілігін атап көрсетеді.

Бұл анықтамалар менторлықтың жан-жақтылығын және оның білім беру саласындағы кәсіби өсу мен дамудағы маңыздылығын көрсетеді.

1-кесте – Әр түрлі ғалымдардың тәлімгерлік анықтамалары

Ғалым	Анықтамасы	Жыл
Джордж Гибсон [7] .	Менторлық - бұл тәжірибелі маман бастаушының кәсіби мақсаттарына жету үшін стратегиялық басшылық пен қолдау көрсететін ресми процесс.	2010
Натали Ларсон [8] .	Менторлық тәжірибелі әріптесінің тұрақты өзара әрекеттесуі мен қолдауы арқылы кәсіби дағдылар мен өзіне деген сенімділікті дамытуға ықпал ететін процесс ретінде қарастырылады.	2011
Майкл Джеймс [8].	Менторлық кәсіби дағдыларды дамыту және жаңадан бастаушының кәсіби тапсырмаларын тиімді орындау үшін тәжірибелі маман ұсынатын оқыту мен қолдауды қамтиды.	2012
Элиссон Уокер [10] .	Менторлық - бұл тәжірибелі маман жаңа қызметкерге жұмыс ортасына бейімделуге және өз кәсібінде дамуға көмектесетін тәлімгерлік процесі.	2013
Лаура Эванс .	Менторлық кәсіптік дамуға және бастаушы мамандар үшін білім беру ортасына бейімделуге бағытталған тұрақты кездесулер мен консультацияларды қамтиды.	2014
Дэнни Фостер	Менторлық жүйелі қолдау ретінде қарастырылады, оның аясында тәжірибелі маман тәжірибесі аз әріптесіне жаңа кәсіби дағдыларды игеруге көмектеседі.	2015
Кристин Сандерс	Тәлімгерлік - бұл тәжірибелі тәлімгер жаңадан бастаушының кәсіби және жеке дағдыларын дамытуға қолдау көрсететін және ресурстармен қамтамасыз ететін құрылымдық процесс.	2016
Ричард Браун	Тәлімгерлік білім мен дағдыларды беруді ғана емес, сонымен қатар жаңадан бастаушының кәсіби қасиеттері мен сенімділігін жақсартуға ықпал ететін эмоционалды қолдау көрсетуді де қамтиды.	2017
Мелисса Грей	Тәлімгерлік тәжірибелі маман бастаушыға негізгі кәсіби дағдыларды дамытуға және жұмыс ортасының ерекшеліктеріне бейімделуге көмектесетін процесс ретінде анықталады.	2018

Ұсынылған кесте менторлық анықтамалардың әртүрлілігін көрсетеді, оны әртүрлі ғалымдар қалай түсіндіреді және осы тұжырымдаманың жан-жақтылығын ашады. Анықтамаларды талдау менторлық кәсіби дамуды, эмоционалды қолдауды және жұмыс ортасына бейімделуді қоса алғанда, көптеген аспектілерді қамтитынын көрсетеді.

Бір жағынан, менторлық тәлімгердің негізгі дағдылары мен сенімділігін дамытуға ықпал ететін ұзақ мерзімді кәсіби сүйемелдеу ретінде қабылданады.

Екінші жағынан, жаңадан бастаушыларға кәсіби қиындықтарды жеңуге көмектесетін құрылымдық тәсіл мен стратегиялық басшылыққа баса назар аударылады. Сондай-ақ терең кәсіби өсуге және тиімділікті арттыруға ықпал ететін маңызды компоненттер ретінде эмоционалды қолдау мен тұрақты өзара әрекеттесудің маңыздылығы атап өтіледі.

Осылайша, кесте ментордың білім беру және кәсіби контексттерде шешуші рөл атқаратын күрделі және көп қырлы процесс екенін растайды.

2-кесте – Қазақстандық ғалымдардың анықтамалары

Ғалым	Анықтамасы	Жыл
Аманжолова Н.А. [1]	Білім беру саласындағы менторлық - бұл бастаушы мұғалімдердің кәсіби және жеке қасиеттерін дамытуға бағытталған қолдау мен тәлімгерлік процесі.	2014

Абайбекова Ж.Е. [2] .	Менторлық білім беру саласының жаңа қызметкерлерін қолдауды, кеңес беруді және бейімдеуге көмектесуді қамтитын кәсіби дамудың негізгі элементі ретінде қарастырылады.	2016
Курманбаева Р.А. [3] .	Менторлық - бұл тәжірибелі мұғалім бастаушы мамандарға жаңа әдістемелерді игеруге және кәсіби қызметке бейімделуге көмектесетін қолдау және тәлімгерлік жүйесі.	2017
Глеубаева Г.А. [4] .	Менторлық - бұл кәсіби дағдылар мен жеке қасиеттерді дамытуға бағытталған тәжірибелі маман мен бастаушы арасындағы өзара әрекеттесу процесі.	2018
Нурпейсов Б.К [4] .	Білім беру практикасындағы тәлімгерлік білім мен тәжірибені беруді, қиындықтарды жеңуге көмектесуді және тәлімгердің кәсіби өсуіне қолдау көрсетуді қамтиды.	2019
Баймолдинова М.А	Менторлық - бұл тәжірибелі мұғалім жаңа қызметкерлерге олардың бейімделуіне және кәсіби дамуына ықпал ететін көмек пен қолдау көрсететін процесс.	2020
Жарылханов С.Қ	Қазақстанның білім беру жүйесіндегі тәлімгерлік бастаушы педагогтар үшін Қолдау ортасын құруды қамтиды, бұл олардың табысты интеграциялануына және кәсіби өсуіне ықпал етеді.	2021

Жоғарыдағы кесте Қазақстандық ғалымдар ұсынған тәлімгерлік анықтамаларының алуан түрлілігін және елдің білім беру практикасы контекстінде осы тұжырымдамаға көзқарастардың кең ауқымын көрсетеді. Анықтамаларды талдау тәлімгерліктің бастаушы мұғалімдерді қолдауға және бейімдеуге бағытталған кәсіби дамудың негізгі элементі ретінде қабылданады. Ғалымдар тәлімгерліктің әртүрлі негіздерін, соның ішінде білім мен дағдыларды жеткізуге, эмоционалды қолдауға, қиындықтарды жеңуге және жұмыс ортасына интеграциялауға көмектесуге баса назар аударады. Жұмыста жаңа мамандардың табысты бейімделуіне және дамуына ықпал ететін қолдау ортасы мен стратегиялық тәсілді құрудың маңыздылығы атап өтілген.

Бұл анықтамалар Қазақстандағы білім беру процесінің біліктілігі мен тиімділігін арттыруда орталық рөл атқаратын процесс ретінде менторлықтың жан-жақтылығын пайымдайды, әрі, кесте менторлық қазіргі білім беру жағдайында мұғалімдердің кәсіби өсуі мен тұрақты дамуының маңызды құралы екенін айтылады.

Көріп отырғаныңыздай, менторлық - бұл кәсіби дағдыларды беруді және бастаушы мамандарды тиімді бейімдеу үшін эмоционалды қолдауды қамтамасыз етуді қамтитын көп қырлы процесс. Тәлімгерлер жаңа әдістер мен тәсілдерді үйретуде, сондай-ақ қолдаушы ортаны құруда шешуші рөл атқарады, бұл сенімділікті арттыруға және жаңадан бастаушылардағы стрессті азайтуға көмектеседі. Бұл тәлімгерліктің білім беру және жұмыс ортасындағы кәсіби және жеке дамудың кешенді құралы ретіндегі маңыздылығын көрсетеді.

Қарастырылған барлық ақпараттарды қарастыра отырып менторлық қызметке біз мынандай анықтама беруімізге болады: *Менторлық – бұл кәсіби сүйемелдеу процесі, оның аясында тәжірибелі маман жаңадан бастаушыға білім беру және эмоционалды қолдау арқылы дағдылар мен сенімділікті дамытады.*

Қорытындылай келе, менторлық білім беру мен эмоционалды қолдауды біртұтас процеске біріктіретін кәсіби дамудың негізгі аспектісін білдіреді. Әр түрлі тәсілдер мен анықтамаларды талдау көрсеткендей, менторлық тек практикалық дағдыларды үйренумен және берумен ғана шектелмейді, сонымен қатар жаңадан бастаушылардың сенімділігі мен сәтті бейімделуіне ықпал ететін қолдау ортасын құруды қамтиды.

Тәжірибелі маман бастаушыға стратегиялық басшылық пен эмоционалды қолдау арқылы көмектесетін процесс ретінде тәлімгерліктің жаңа анықтамасы оның кәсіби және жеке өсу үшін көп қырлы құрал ретіндегі маңыздылығын растайды. Бұл тұжырымдар сапа мен тиімділіктің жоғары стандарттарына қол жеткізу үшін білім беру және кәсіби ортада тәлімгерлік тәжірибені белсенді енгізу және жетілдіру қажеттілігін көрсетеді. Динамикалық өзгертін кәсіби талаптар мен білім беру

стандарттары жағдайында тиімді тәлімгерлік жаңа мамандардың табысты интеграциясының және олардың ұзақ мерзімді кәсіби табысының негізгі факторына айналады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Аманжолова Н.А. (2014). Методология и практика менторства в образовании. Алматы: Қазақ университеті.
2. Абайбекова Ж.Е. (2016). Роль менторства в профессиональном развитии педагогов. Журнал «Образование и наука», 20 (2), 67-80.
3. Курманбаева Р.А. (2017). Менторство и наставничество в системе образования Казахстана. Казахский педагогический журнал, 25 (4), 34-45.
4. Тлеубаева Г.А. (2018). Современные подходы к менторству в образовательной практике. Алматы: Наука.
5. Нурпейсов Б.К. (2019). Менторство как инструмент повышения квалификации педагогов. Педагогический вестник, 31(1), 56-68.
6. Закон Республики Казахстан «Об образовании» (2007). Законодательство РК. Алматы: Парламент Республики Казахстан. Доступно по ссылке: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000679_(https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000679_
7. Hart T.D. (2006). Mentoring in Professional Development: An Introduction. New York: Educational Press.
8. Larson N. (2011). Building Professional Skills through Mentoring. Journal of Education Development, 37(1), 56-70.
9. James M. (2012). The Dynamics of Mentoring in Professional Settings. Educational Theory, 28 (3), 123-135.
10. Walker E. (2013). Effective Mentoring Strategies for Professional Growth. Educational Leadership Journal, 45 (2), 45-60.

ӘОЖ 37:373.3

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Қуанғали Д.Қ., Ишанов П.З.

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті
Қарағанды қаласы, Қазақстан

Бастауыш сынып оқушыларына математикаға оқыту – бұл жеке әрбір оқушыға бағытталған өнер деуге болады, өйткені оқу, үйрену процесінде оқушылардың пәнге қызығушылықтарын арттыру, оқу материалын игерудің тиімділігін жоғарылату мақсатында мені жаңа материалды баяндауда барлық жаңа және оригинал формалар, әдістер және жолдар әрқашан қызықтырады, инновациялық технологиялар мұғалімге оқытуды жоғары деңгейге жетуіне мүмкіндік береді.

Осы мәнмәтінде, қазіргі жағдандану жағдайында технология өмірдің әртүрлі салаларына, соның ішінде білімге тез енуде. Оларды бастауыш сыныптарда балаларда негізгі білім мен дағдылар қалыптасқан кезде қолдану өте маңызды. Математика маңызды пәндердің бірі ретінде ерекше көзқарасты қажет етеді және инновациялық технологиялар оқу процесін тиімдірек және қызықты етуге көмектеседі.

Инновациялық технологиялардың маңызды бөлігі сандық білім беру платформалары және интерактивті қосымшалар туралы айтып кету жөн шығар. Математиканы оқытуда технологияларды қолданудың негізгі бағыттарының бірі цифрлық білім беру платформаларын қолдану болып табылады. «BilimLand», «Оріқ», «Daryn.Online» дәстүрлі тапсырмалар мен сынақтарды ғана емес, сонымен қатар бала тапсырмаларды ойын түрінде шеше алатын бүкіл виртуалды әлемдерді ұсынады. Бұл оқуды бастауыш сынып оқушылары үшін қызықты әрі ынталандырады.

Сандық білім беру платформалары жеке оқу жоспарларын құруға мүмкіндік береді. Мысалы, жүйе оқушының жетістіктері мен қателіктерін талдайды және оның білім деңгейіне бейімделген тапсырмаларды ұсынады. Бұл әсіресе балаларда әртүрлі дайындық деңгейлері болуы мүмкін бастауыш сыныптар үшін өте маңызды. Бұл тәсіл әр оқушыға құрдастарының немесе мұғалімнің қысымын сезінбестен өз қарқынымен алға жылжуға көмектеседі.

Сонымен қатар, көптеген платформалар тапсырмаларды автоматты түрде тексеру жүйесін ұсынады. Бұл мұғалімнің уақытын үнемдеп қана қоймайды, сонымен қатар оқушыға өз қателіктерін бірден көруге және оларды түзетуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде оқу процесінде маңызды элемент болып табылатын кері байланыс қалыптасады.

Сандық білім беру платформаларын сәтті пайдалану мысалдарын бірқатар мектептерден көруге болады, онда мұндай технологияларды енгізу математика бойынша үлгерімнің айтарлықтай жақсаруына әкелді. Зерттеулер көрсеткендей, цифрлық платформаларды қолданатын балалар материалды тезірек сіңіреді және үй тапсырмасын орындауда қиындықтар аз болады.

Интерактивті тақталар мен сенсорлық экрандар.

Интерактивті тақталар мен сенсорлық экрандар қазіргі заманғы сыныптың ажырамас бөлігіне айналды. Олар оқу процесін көрнекі және динамикалық етуге мүмкіндік береді. Математика сабақтарында мұғалімдер, мысалы, бөлшектер немесе геометриялық фигуралар сияқты күрделі ұғымдарды көрсету үшін осындай құрылғыларды қолдана алады. Интерактивті элементтердің көмегімен дәстүрлі оқыту шеңберінде бұрын мүмкін болмаған виртуалды эксперименттер жүргізуге болады.

Интерактивті тақталардың басты артықшылықтарының бірі – оқу процесіне ұжымдық қатысу мүмкіндігі. Оқушылар тақтаға шығып, мәселелерді шеше алады, деректерді өзгерте алады және олардың әрекеттерінің нәтижесін бірден көре алады. Бұл командада жұмыс істеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді, бұл тек оқу үшін ғана емес, одан әрі өмір сүру үшін де маңызды.

Сенсорлық экрандар балаларға оқу материалдарымен интуитивті түрде өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді, бұл әсіресе ақпаратпен жұмыс істеудің дәстүрлі тәсілдерін әлі меңгермеген бастауыш сынып оқушылары үшін пайдалы. Мысалы, сенсорлық экрандар арқылы балаларға математикалық есептерді шешу үшін алгоритмдер жасау арқылы бағдарламалау негіздерін үйретуге болады.

Кейбір зерттеулер оқытуда интерактивті тақталарды пайдалану материалды тереңірек түсінуге және ақпаратты жақсы есте сақтауға ықпал ететінін көрсетеді. Атап айтқанда, бұл балалардың ақпаратты бірден бірнеше деңгейде қабылдауына байланысты: визуалды, тактильді және логикалық.

Оқу ойындары және геймификация

Геймификация – бұл ойын элементтерін ойын емес ортаға қосу процесі және математиканы оқытуда маңызды рөл атқарады. Оқу ойындары бастауыш сынып мұғалімдері арасында танымал бола бастады. Олар оқу процесін қызықты және қызықты етуге мүмкіндік береді, бұл әсіресе назары тез таралуы мүмкін кіші мектеп оқушылары үшін өте маңызды.

Қарапайым мобильді қосымшалардан күрделі виртуалды элемдерге дейінгі математика бойынша оқыту ойындарының әртүрлі түрлері бар. Мысалы, келесі деңгейге өту үшін есептерді шешу қажет ойындар тек математикалық дағдыларды ғана емес, сонымен қатар логиканы, стратегиялық ойлауды, мәселелерді шешу қабілетін дамытады.

Оқытуда геймификацияны сәтті қолданудың бір мысалы – «Математикалық квест» ойыны, онда балалар сюжетті алға жылжыту үшін математикалық есептерді шешуі керек. Бұл ойын оқушыларға математиканы күрделі ғылым ретінде емес, қызықты оқиға ретінде қабылдауға мүмкіндік береді.

Ойындар сонымен қатар балаларды жақсы нәтижелерге ұмтылуға итермелейтін бәсекелестік элементтерін қамтуы мүмкін. Мысалы, білім беру платформасында «Kundelik» платформасында оқушылардың сыныптастарымен салыстырғанда өз жетістіктерін көруге мүмкіндік беретін және оларды жақсы оқуға ынталандыратын рейтинг жүйесі бар.

Оқу ойындары тек көңіл көтеріп қана қоймай, тұрақты математикалық дағдыларды қалыптастыруға көмектесетінін ескеру маңызды. Бұл материалды жақсы игеруге ықпал ететін әртүрлі ойын жағдайларында тапсырмаларды бірнеше рет қайталаудың арқасында орын алады.

Жасанды интеллект пен адаптивті оқытуды қолдану.

Жасанды интеллект білім беру процесіне біртіндеп еніп, оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынады. Математика контекстінде жасанды интеллект оқушының үлгерімін автоматты түрде талдаудан бастап жеке оқыту ұсыныстарын жасауға дейін көптеген функцияларды орындай алады.

Жасанды интеллект көмегімен адаптивті оқыту әр оқушы үшін жеке оқыту траекторияларын құруға мүмкіндік береді. Мысалы, егер бала белгілі бір тақырыппен күресіп жатса, жүйе оған материалды жақсы түсінуге көмектесетін қосымша тапсырмаларды ұсынады. Сонымен қатар, ақпаратты тез игеретін оқушылар одан әрі дамуға ықпал ететін күрделі тапсырмаларды ала алады.

Жасанды интеллект оқу материалдарын, соның ішінде тапсырмалар мен сынақтарды автоматты түрде жасау үшін де пайдаланылуы мүмкін. Бұл мұғалімнің жұмысын едәуір жеңілдетеді және оқушылармен жеке жұмыс істеуге көбірек уақыт бөлуге мүмкіндік береді.

Білім беруде жасанды интеллект қолдану мысалдарын «BilimLand», онда жасанды интеллект оқушылардың жауаптарын талдайды және оларға қазіргі білімдері негізінде тапсырмалар ұсынады. Бұл балаларға бұрыннан үйренген материалды қайталамауға және қосымша назар аударуды қажет ететін тақырыптарға назар аударуға көмектеседі.

Математиканы оқытудағы кеңейтілген және виртуалды шындық.

Кеңейтілген және виртуалды шындық математиканы оқытудың жаңа көкжиегін ашады. Бұл технологиялар балаларға күрделі математикалық ұғымдарды жақсы түсінуге көмектесетін интерактивті және көрнекі модельдер жасауға мүмкіндік береді.

Мысалы, толықтырылған шындық арқылы оқушылар құрылғының экранында үш өлшемді геометриялық фигураларды көре алады. Бұл олардың кеңістіктегі қасиеттері мен қатынастарын жақсы түсінуге мүмкіндік береді. Виртуалды шындық, өз кезегінде, балалар интерактивті ортада есептерді шеше алатын тұтас математикалық модельдеу жасау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Математиканы оқытуда виртуалды шындықты сәтті қолданудың бір мысалы – «Оріқ» жобасы, онда балалар виртуалды әлемдерге еніп, геометрия, алгебра және математиканың басқа салаларына қатысты есептерді шеше алады. Бұл оқушыларға кеңістіктік ойлауды дамытуға және күрделі математикалық ұғымдарды жақсы меңгеруге көмектеседі.

Кеңейтілген және виртуалды шындықты пайдалану балаларда шығармашылық ойлауды дамытуға ықпал етеді. Виртуалды нысандармен өзара әрекеттесу қиялды ынталандырады және математикалық есептердің стандартты емес шешімдерін табуға көмектеседі.

Инновациялық технологияларды қолданудың артықшылықтары мен қиындықтары.

Бастауыш сынып оқушыларына математиканы оқытуда инновациялық технологияларды қолданудың көптеген артықшылықтары бар. Бұл оқу процесін қызықты етуге, оны әр оқушының жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге және күрделі математикалық ұғымдарды түсінуді жақсартуға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, технология қазіргі әлемде қажет балалардың цифрлық сауаттылығын дамытуға ықпал ететінін атап өткен жөн.

Дегенмен, барлық артықшылықтарға қарамастан, білім беруде технологияны пайдалану да белгілі бір қиындықтармен байланысты. Солардың бірі-мұғалімдерді жаңа құралдармен жұмыс істеуге дайындау қажеттілігі. Технология тек техникалық дайындықты ғана емес, сонымен қатар оқыту тәсілін өзгертуді де қажет етеді. Мұғалімдер дәстүрлі әдістер мен инновациялар арасындағы тепе-теңдікті сақтай отырып, технологияны оқу процесіне біріктіре білуі керек.

Тағы бір мәселе – технологияның қол жетімділігі. Барлық мектептерде білім беру процесіне заманауи технологияларды енгізу үшін қажетті ресурстар жоқ. Бұл тұрғыда барлық балалардың әлеуметтік жағдайына қарамастан сапалы білім алуға тең қол жетімділікті қамтамасыз ету мәселесі маңызды болып отыр.

Инновациялық технологиялар бастауыш сынып оқушыларына математиканы оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады. Олар оқу процесін интерактивті, бейімделгіш және балаларға қызықты етуге мүмкіндік береді. Дегенмен, технология оқытудың мақсаты емес, құрал болуы керек екенін есте ұстаған жөн. Оларды сәтті пайдалану мұғалімдер мен мектеп әкімшілігінің Құзыретті тәсілін қажет етеді.

Сайып келгенде, басты міндет әр бала өзінің математикалық қабілеттерін дамытып, одан әрі оқуға дайындала алатын жағдайлар жасау болып қала береді. Инновациялық технологиялар-бұл дұрыс қолданылған кезде білім сапасын едәуір жақсартатын және балаларға математиканы жақсы көруге көмектесетін қуатты құрал.

Инновациялық технологиялар бастауыш сынып оқушыларына математиканы оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады. Олар оқу процесін интерактивті, бейімделгіш және балаларға қызықты етуге мүмкіндік береді. Дегенмен, технология оқытудың мақсаты емес, құрал болуы керек екенін есте ұстаған жөн. Оларды сәтті пайдалану мұғалімдер мен мектеп әкімшілігінің Құзыретті тәсілін қажет етеді.

Сайып келгенде, басты міндет – әр бала өзінің математикалық қабілеттерін дамытып, одан әрі оқуға дайындала алатын жағдайлар жасау. Инновациялық технологиялар – бұл дұрыс қолданылған кезде білім сапасын едәуір жақсартатын және балаларға математиканы жақсы көруге көмектесетін қуатты құрал.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бақанов А.С., Орлова Е.В. (2020). Математиканы оқытудағы интерактивті технологиялар: теория және практика. Мәскеу: Мәскеу педагогикалық университетінің баспасы.
2. Поляков С.В. (2019). Цифрлық білім беру ортасы бастауыш сынып оқушыларына

математикалық білім беру сапасын арттыру құралы ретінде. Педагогика ғылымдарының Хабаршысы, 4 (15), 45-52.

3. Кузнецова И.В. (2021). Бастауыш мектептің білім беру процесінде адаптивті оқыту мен жасанды интеллектті қолдану. Қазіргі педагогиканың Хабаршысы, 3 (12), 36-44.

4. Иванова Л.М. (2018). Математиканы оқытудағы Геймификация: тәжірибе және перспективалар. Білім және технология, 5(22), 72-79

5. Савченко Т.Н. (2020). Бастауыш сынып оқушыларына математиканы оқытудағы толықтырылған және Виртуалды шындық. Білім беру технологиялары журналы, 2 (11), 81-88.

6. Воронин Ю.В. (2019). Бастауыш сынып оқушыларында математикалық дағдыларды қалыптастырудағы цифрлық білім беру платформаларының рөлі. Педагогика саласындағы заманауи зерттеулер, 6 (18), 91-98.

УДК 371.321.5

ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В НАПРАВЛЕНИИ ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Лопарева А.В.

Коммунальное государственное учреждение «Школа-лицей №21», г.Кокшетау, Казахстан

В современном образовательном пространстве особое внимание уделяется развитию самостоятельности учащихся, особенно в области естественных и математических наук. Самостоятельная работа играет ключевую роль в формировании глубокого понимания предмета, развитии критического мышления и саморегуляции учебной деятельности. В связи с этим возникает необходимость изучения дидактических условий, способствующих эффективной организации самостоятельной работы обучающихся в данной области образования.

Целью данного исследования является выявление основных дидактических условий, которые способствуют успешной организации самостоятельной работы в направлении естественно-математического образования. Для достижения этой цели предполагается рассмотрение теоретических основ самостоятельной работы, анализ существующих педагогических методик и практических примеров организации самостоятельной работы в данной области образования.

В данном контексте особое внимание будет уделено роли мотивации, созданию структурированных учебных материалов, использованию современных информационно-коммуникационных технологий, а также вопросам оценки и контроля результатов самостоятельной работы. Исследование также предполагает рассмотрение специфики организации самостоятельной работы в математике и естественных науках, что позволит выявить особенности и эффективные подходы к данному процессу.

В современном образовании самостоятельная работа становится все более важной составляющей обучения, особенно в контексте естественно математического образования. Однако для успешной организации самостоятельной работы необходимо создание определённых дидактических условий, которые способствуют эффективному усвоению материала и развитию учебной самостоятельности учащихся.

Первое важное дидактическое условие – это разработка мотивационной среды. Мотивация играет ключевую роль в стимулировании учеников к самостоятельной работе. Педагоги должны создавать интересные и значимые задачи, позволяющие учащимся видеть ценность и полезность учебного материала. Также важно учитывать индивидуальные потребности и интересы учащихся, чтобы они чувствовали себя активными участниками образовательного процесса.

Второе дидактическое условие – это создание структурированных и доступных учебных материалов. Чётко структурированные задания и материалы помогают учащимся ориентироваться в учебном процессе и последовательно усваивать знания. Педагоги должны предоставлять чёткие инструкции, обеспечивать доступ к необходимой информации и материалам, что способствует уверенности и самостоятельности учащихся.

Третье дидактическое условие – это использование современных информационно - коммуникационных технологий. Современные технологии позволяют расширить возможности самостоятельной работы, обеспечивая доступ к большому объёму информации, интерактивным образовательным ресурсам и инструментам для сотрудничества и обмена знаниями. Педагоги должны

уметь эффективно интегрировать технологии в учебный процесс, обучать использованию цифровых инструментов и развивать их информационную грамотность.

Четвёртое дидактическое условие – это система оценки и контроля результатов самостоятельной работы. Оценка играет важную роль в формировании мотивации и саморегуляции учебной деятельности. Педагоги должны применять разнообразные методы оценки, обратную связь и регулярное мониторинг прогресса учащихся, что помогает им осознавать свои успехи и области для улучшения.

Таким образом, дидактические условия для успешной организации самостоятельной работы включают в себя разработку мотивационной среды, создание структурированных учебных материалов, использование современных технологий и систему оценки и контроля. Эти условия совместно способствуют развитию учебной самостоятельности, активности и ответственности учащихся, что является важным аспектом современного образования.

Организация самостоятельной работы в образовательном процессе по естественно - математическим дисциплинам играет важную роль в формировании у учащихся не только знаний, но и навыков самостоятельного мышления, решения проблем, анализа информации и принятия обоснованных решений. Это процесс, который требует от педагогов грамотного подхода и использования соответствующих дидактических условий.

Одним из ключевых аспектов успешной организации самостоятельной работы является мотивация. Мотивированный ученик гораздо эффективнее и результативнее осваивает материал и самостоятельно исследует тему. Для этого необходимо создать интересные и значимые задачи, позволяющие им видеть практическую применимость изучаемых знаний. Например, в математике можно предложить задачи, связанные с реальными ситуациями или проектами, которые требуют применения математических методов для решения.

Важным аспектом является также создание структурированных учебных материалов. Хорошо организованный материал помогает систематизировать знания, лучше усваивать информацию и более эффективно применять их в практических задачах. Использование современных информационно - коммуникационных технологий даёт возможность создать интерактивные образовательные ресурсы, которые делают процесс самостоятельной работы более увлекательным и доступным.

Однако, важно не только предоставить учащимся материалы и возможности, но и обеспечить адекватную оценку и контроль результатов самостоятельной работы. Это позволяет стимулировать их к активной учебной деятельности, а также оценить эффективность использованных методов и подходов.

Интересно отметить, что организация самостоятельной работы в образовательном процессе по естественно - математическим дисциплинам также требует специфических подходов в каждой из этих областей. Например, в математике важно развивать алгоритмическое мышление, логику и аналитические способности, в то время как в естественных науках акцент делается на экспериментальном подходе, исследованиях и анализе данных.

Самостоятельная работа обучающихся становится неотъемлемой частью образовательного процесса, способствуя развитию их познавательных способностей, критического мышления и саморегуляции.

Мы выявили ключевые дидактические условия, необходимые для эффективной организации самостоятельной работы. Среди них важно выделить развитие мотивации учащихся к самостоятельной деятельности, создание доступных и структурированных учебных материалов, использование современных информационно - коммуникационных технологий и системы оценки результатов.

Организация самостоятельной работы в образовательном процессе по естественно - математическим дисциплинам требует особого внимания к методам, формам и инструментам, способствующим активному участию обучающихся в процессе усвоения знаний. Примеры практической реализации дидактических условий подтверждают их эффективность и значимость для формирования компетентных и самостоятельных личностей.

Однако, необходимо отметить, что дальнейшее исследование этой проблемы может быть направлено на более глубокий анализ конкретных методов и техник организации самостоятельной работы, а также на оценку их эффективности в различных условиях обучения. Развитие области дидактических условий самостоятельной работы является перспективным направлением в образовательной практике, что позволит добиться более качественных результатов в процессе обучения и воспитания нового поколения специалистов.

1. Акимова, Л.С., & Беляева, М.Д. (2022). Индивидуальные потребности и интересы учащихся как фактор успешной самостоятельной работы. *Образование и развитие*, 5(2), 15-28.
2. Гусев, А.Н. (2020). Эффективные методы организации самостоятельной работы в естественно-математическом образовании. *Вестник инновационных технологий в образовании*, 8(4), 88-102.
3. Белкин, М.М. (2020). Организация самостоятельной работы студентов в процессе изучения математики. *Вестник высшей школы*, 10(2), 45-58.
4. Громова, Т.Н. (2019). Методы формирования мотивации к самостоятельной работе учащихся в естественно-математическом образовании. *Педагогика и психология образования*, 5(1), 78-92.
5. Дубровская, Е.Г. (2021). Использование информационно-коммуникационных технологий в организации самостоятельной работы студентов по естественным наукам. *Научные труды университета*, 25(3), 112-125.
6. Кузнецова, О.В. (2018). Развитие системы оценки и контроля результатов самостоятельной работы в естественно-математическом образовании. *Журнал педагогических исследований*, 12(4), 30-42.

ӘОЖ 372.41

ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ САБАҚТАРЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Мақыметтола С., Аяған Е.С.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды қаласы, Қазақстан

Бастауыш мектеп кезеңі баланың тұлғалық және интеллектуалдық дамуының маңызды кезеңі болып табылады. Бұл кезеңде оқушылардың танымдық қабілеттері мен шығармашылық әлеуетін қалыптастыру ерекше рөл атқарады. Әдебиеттік оқу сабақтары оқушылардың шығармашылық ойлауын, қиялын, сөйлеу және жазу қабілеттерін дамыту үшін қолайлы мүмкіндік береді. Әдебиет әлемімен танысу арқылы оқушылар шығармашылықпен ойлауды, өз ойларын еркін жеткізуді, жаңа идеяларды ұсынуды үйренеді.

Шығармашылық қабілеттердің дамуы білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі болып табылады, себебі ол оқушылардың болашақтағы өміріне әсер етеді. Сондықтан да мұғалімдер әдебиеттік оқу сабақтарын ұйымдастыруда оқушылардың шығармашылығын дамытудың тиімді педагогикалық шарттарын ескеруі қажет. Бұл шарттар оқушыларға шығармашылық тапсырмалар мен жобаларды орындау, рөлдік ойындар мен драматизация, әңгіме құрастыру сияқты әдіс-тәсілдерді қамтиды.

Осы мақалада бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытудың педагогикалық шарттары мен тиімді әдістері талқыланады. Сонымен қатар, оқыту процесін ұйымдастырудың түрлі тәсілдері, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін бағалау критерийлері мен оларды жетілдіру жолдары қарастырылады. Бұл зерттеу мұғалімдерге оқушылардың шығармашылығын дамытуда жаңа әдістерді қолдануға бағыт-бағдар беруді мақсат етеді.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын дамытудың теориялық негіздері өте танымал. **Шығармашылық** — бұл адамның жаңа идеялар ойлап табу, мәселелерді ерекше тәсілдермен шешу және өзіндік жаңашылдық таныту қабілеті. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі болып табылады, өйткені бұл кезеңде балалардың танымдық процестері қарқынды дамиды. Баланың қиялы, логикалық ойлау қабілеті және танымдық қызығушылығы жоғары деңгейде қалыптасады, бұл шығармашылық қабілеттердің дамуында ерекше рөл атқарады.

Психологиялық және педагогикалық зерттеулерге сәйкес, шығармашылық қабілеттерді дамытудың теориялық негіздері әртүрлі бағыттарды қамтиды. Психолог Л.С.Выготскийдің айтуынша, шығармашылық — бұл балаға тән психикалық үдеріс, ол жаңа нәрсені ойлап табуға, жаңа шешімдер жасауға бағытталған. Оның тұжырымдауынша, шығармашылық дамуға әсер ететін басты фактор — әлеуметтік орта мен білім беру жағдайлары. Ал, психолог Ж.Пиаже балалардың шығармашылық дамуы ойлау процестері мен танымдық қызметтердің өзара әрекеттесуіне негізделген деп есептеген.

Шығармашылықты дамытуда оқыту мен тәрбиенің дидактикалық қағидалары маңызды рөл атқарады. Шығармашылық тапсырмалар, топтық жұмыстар, драматизация, креативті жазу сияқты

әдістер оқушылардың өз ойларын еркін жеткізуге, қиялын қолдануға және жаңа идеяларды зерттеуге мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер оқушылардың зейінін, есте сақтау қабілетін, қиялын және сыни ойлауын дамытады. Сонымен қатар, шығармашылықты дамытуда мұғалімнің рөлі маңызды болып табылады. Мұғалім шығармашылық орта қалыптастыру үшін жағдай жасап, оқушыларды өз ойларын еркін жеткізуге, сындарлы пікірлер айтуға, және бір-бірімен қарым-қатынас орнатуға ынталандыруы қажет.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын дамытуға бағытталған педагогикалық шарттарға қолайлы оқу ортасын құру, ойын элементтерін қолдану, жобалық жұмыстарды орындау және тұлғалық-бағдарланған оқыту әдістері жатады. Бұл шарттар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін ашуға және дамытуға, өз бетінше ойлауын жетілдіруге көмектеседі. Нәтижесінде, әдебиеттік оқу сабақтары барысында қолданылатын осы әдіс-тәсілдер оқушылардың шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге және олардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын дамыту — олардың болашақ тұлғалық және кәсіби дамуына салынған іргетас. Бұл үдерісті тиімді жүзеге асыру үшін мұғалімдер оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуға бағытталған теориялық негіздерді, әдістер мен тәсілдерді жетік меңгеруі тиіс.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту педагогикалық үдерістің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Шығармашылықты дамыту оқушылардың танымдық, зияткерлік және тұлғалық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. Осы мақсатта қолданылатын педагогикалық шарттар мұғалімдердің оқыту үдерісін дұрыс ұйымдастыруы және тиімді әдістер мен тәсілдерді пайдалануы арқылы іске асырылады. Төменде шығармашылық қабілеттерді дамытудың негізгі педагогикалық шарттары талқыланады (1 – суретте).

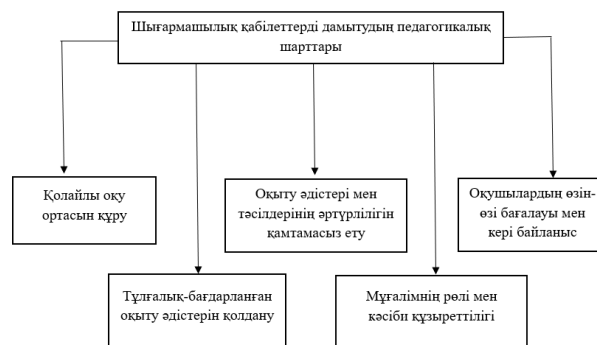
1. Қолайлы оқу ортасын құру: Оқушылардың шығармашылығын дамыту үшін оқыту ортасы ынталандырушы және қолдаушы болуы тиіс. Мұғалім оқушылардың өз ойларын еркін білдіруіне, қателесуден қорықпауына және эксперименттер жасауға жағдай жасайды. Бұл орта сенім мен ынтымақтастыққа негізделген болуы қажет, мұнда әрбір оқушының пікірі бағаланады және құрметтеледі. Мұғалімнің қолдауы мен жігерлендіруі оқушылардың шығармашылық әрекеттерге белсене қатысуына септігін тигізеді.

2. Тұлғалық-бағдарланған оқыту әдістерін қолдану: Шығармашылық қабілеттерді дамыту оқушылардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып жүзеге асырылады. Тұлғалық-бағдарланған оқыту әрбір оқушының қабілеттерін ашуға және олардың шығармашылық ойлауын қалыптастыруға бағытталған. Бұл әдісте әр оқушының жеке қызығушылықтары мен мүмкіндіктері назарға алынады, сол арқылы оқыту үдерісі дараландырылып, жекелендірілген тапсырмалар мен жобалар ұсынылады.

3. Оқыту әдістері мен тәсілдерінің әртүрлілігін қамтамасыз ету: Әдебиеттік оқу сабақтарында оқушылардың шығармашылығын дамыту үшін ойын элементтері, рөлдік ойындар, әңгіме құрастыру, креативті жазу, топтық жұмыстар, және жобалық әдістер сияқты оқыту әдістері мен тәсілдері кеңінен қолданылады. Бұл әдістер оқушылардың қиялын, сөйлеу және ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, шығармашылық тапсырмалар мен жаттығулар оқушылардың логикалық ойлауын, мәселені шешу қабілетін, және жаңа идеяларды ұсыну дағдыларын қалыптастырады.

4. Мұғалімнің рөлі мен кәсіби құзыреттілігі: Мұғалімдер шығармашылық орта қалыптастыруда және оқушылардың шығармашылық әлеуетін ашуда жетекші рөл атқарады. Мұғалім оқушылардың шығармашылық тапсырмаларға қызығушылығын оятып, ынталандыруы қажет. Сонымен қатар, мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігі олардың инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдана білуімен анықталады. Педагог оқушылардың шығармашылық жұмыстарына талдау жасап, сындарлы пікірлер айтып, олардың әр қадамын қолдап отыруы керек.

5. Оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен кері байланыс: Шығармашылық қабілеттерді дамытуда оқушылардың өз жұмыстарын бағалауы маңызды рөл атқарады. Бұл олардың өз ойларын, идеяларын және шығармашылық нәтижелерін сыни тұрғыдан талдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұғалімнің кері байланысы оқушылардың шығармашылық жұмыстарын жетілдіруге бағытталған ұсыныстар беру арқылы олардың өзін-өзі бағалау және рефлексия жасау дағдыларын қалыптастырады.

1-сурет Шығармашылық қабілеттерді дамытудың педагогикалық шарттары

Осы педагогикалық шарттарды тиімді жүзеге асыру арқылы мұғалімдер оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуды қамтамасыз етіп, олардың жан-жақты дамуына ықпал ете алады.

Ендігі кезекте әдебиеттік оқу сабақтарында шығармашылықты дамытуға бағытталған әдістер мен тәсілдерді қарастырайық.

Әдебиеттік оқу сабақтары бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытуға үлкен мүмкіндік береді. Бұл сабақтарда қолданылатын түрлі әдістер мен тәсілдер оқушылардың қиялын, сыни ойлауын және сөйлеу қабілеттерін арттыруға бағытталған. Бірінші әдіс *әңгіме құрастыру және шығармашылық жазу*: бұл әдіс оқушыларды өз қиялдарын пайдаланып, түрлі әңгімелер, өлеңдер немесе шағын шығармалар жазуға ынталандырады. Әңгіме құрастыру арқылы оқушылар өз ойларын жүйелеуге, эмоциялар мен сезімдерді жеткізуге үйренеді. Шығармашылық жазу әдісі қиялды дамытуға, тіл байлығын арттыруға ықпал етеді. Екінші әдіс *рөлдік ойындар мен драматизация*: әдеби кейіпкерлердің рөлін ойнау, диалогтар мен көріністерді сахналау оқушылардың қиялын, эмпатиясын және сөйлеу мәдениетін дамытуға көмектеседі. Бұл әдіс оқушыларға түрлі жағдайлар мен оқиғаларды өз көзқарасы тұрғысынан зерттеуге, кейіпкерлердің әрекеттері мен сезімдерін түсінуге мүмкіндік береді. Үшінші әдіс *топтық жұмыстар мен жобалық әдістер*: топтық жұмыс оқушыларды бірлесіп ойлауға, идеяларды бөлісуге және бір-бірімен пікір алмасуға үйретеді. Жобалық әдіс оқушылардың зерттеу қабілеттерін дамытуға бағытталған, бұл оларды шығармашылық тапсырмаларды орындауға, жаңа идеялар ұсынуға және зерттеу жұмыстарын жүргізуге ынталандырады. Тағы бір әдіс көрнекі құралдар мен шығармашылық ойындар: сабақтарда көрнекі құралдарды, суреттерді, бейнематериалдарды және интерактивті ойындарды қолдану оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Сонымен қатар әдеби кейіпкерлерді драматизациялау және рөлдік ойындар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін ашуға көмектеседі. (1 - кестеде)

1-кесте – Әдеби кейіпкерлерді драматизациялау және рөлдік ойындар

Әдіс	Сипаттама	Ғылыми негіздері
Әдеби кейіпкерлерді драматизациялау	Әдеби шығармалардың кейіпкерлерін сахналау немесе рөлдерін орындау арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту.	Драматизациялау оқушылардың әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын қалыптастырады. Бұл әдіс Лев Выготскийдің әлеуметтік даму теориясына сәйкес келеді, мұнда оқыту мен дамудың әлеуметтік контекстерде жүзеге асатыны көрсетілген.
Рөлдік ойындар	Оқушылардың белгілі бір рөлдерді орындау арқылы әлеуметтік және когнитивті дағдыларды меңгеру. Рөлдік ойындар кейіпкерлердің әрекеттерін және диалогтарын іске асыруды қамтиды.	Рөлдік ойындар Когнитивтік даму теориясына сүйенеді (Жан Пиаже), мұнда балалардың ойлау қабілеттері мен әлеуметтік әрекеттері өзара байланыста дамиды. Сонымен қатар, олар Виготскийдің әлеуметтік өзара әрекет теориясымен сәйкес келеді.

Осы әдістер мен тәсілдер әдебиеттік оқу сабақтарын қызықты әрі тиімді етіп ұйымдастыруға, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін ашуға көмектеседі.

Шығармашылықты дамыту үдерісінің нәтижелері оқушылардың қиялының, ойлау қабілетінің, және сөйлеу мәдениетінің артуынан көрінеді. Әдебиеттік оқу сабақтарында қолданылған шығармашылық әдістер мен тәсілдер оқушылардың ойлау шекарасын кеңейтіп, жаңа идеялар мен шешімдерді еркін ұсынуға ынталандырады. Мысалы, әңгіме құрастыру және рөлдік ойындар арқылы оқушылар өз ойларын еркін жеткізіп, әртүрлі кейіпкерлердің көзқарастарын түсінуге және олардың эмоцияларын сезінуге үйренеді.

Шығармашылық дамудың нәтижелерін бағалау үдерісі маңызды, себебі ол оқушылардың жетістіктерін анықтап, олардың ары қарай даму бағыттарын белгілеуге көмектеседі. Бағалау кезінде мұғалімдер оқушылардың өзіндік ойлау қабілетін, идеяларының түпнұсқалығын және тапсырмаларды орындау шеберлігін назарға алады. Әдістер ретінде өзін-өзі бағалау, топтық пікірталастар және мұғалімнің кері байланысы қолданылады. Бұл әдістер оқушыларды шығармашылық жұмыстарына сындарлы көзқараспен қарап, өз қабілеттерін жетілдіруге ынталандырады. Сонымен қатар, шығармашылық тапсырмаларды орындау барысында оқушылардың жеке ерекшеліктері ескеріліп, әр баланың шығармашылық дамуы қолдау табады.

Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамыту — олардың жеке тұлғалық және зияткерлік дамуының негізі. Әдебиеттік оқу сабақтарында қолданылатын тиімді әдістер мен тәсілдер оқушылардың ойлау, қиялдау, сөйлеу қабілеттерін жетілдіруге бағытталған. Шығармашылық тапсырмалар, рөлдік ойындар, әңгіме құрастыру және топтық жұмыстар сияқты әдістер оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруға және олардың оқу процесіне деген қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді.

Шығармашылықты дамытуға арналған педагогикалық шарттар, соның ішінде қолайлы оқу ортасын құру, тұлғалық-бағдарланған оқыту әдістерін қолдану және оқушылардың өзін-өзі бағалауы маңызды рөл атқарады. Мұғалімдер шығармашылық үдерісті тиімді басқару арқылы оқушылардың қабілеттерін дамытып, олардың өзіндік көзқарастары мен идеяларын еркін білдіруіне жағдай жасайды.

Қорытындылай келе, шығармашылықты дамыту — бастауыш сынып оқушыларын жан-жақты дамыған, ой-өрісі кең, белсенді тұлға ретінде қалыптастырудың негізгі құралдарының бірі. Бұл бағытта мұғалімдердің әдістемелік дайындығы мен шығармашылық көзқарасы басты орын алады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жұмабаев М. Педагогика Алматы: Мектеп. 2003. - 78-95 б.
2. Құдайбергенова Г. Шығармашылықпен оқыту әдістемесі. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті. Астана: 2012. - 112-130 б.
3. Нұрғалиева Б. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытудағы педагогикалық шарттар. Алматы:Қазақ университеті. 2015. - 23-40 б.
4. Омарова А. (2017). Әдебиеттік оқу сабақтарында оқушылардың шығармашылығын арттыру (б. 55-70). Шымкент: Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті.
5. Сейіткасымова Ә. Бастауыш мектепте креативті оқыту технологиялары. Алматы: Қазақ университеті. 2019. - 90-105 б.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЖАҢЫЛТПАШТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Махмет Н.Д.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі уақытта оқушылардың сөйлеу дағдылары мәселесі ерекше өзекті болып табылады. Ата-аналардың балалармен қарым-қатынас жасауына уақыттың болмауы, ата-ана тарапынан баланың сөйлеу мазмұнына немқұрайлы қарауы, кейбір туа біткен патологиялар балалардың сөйлеуінің дамуындағы мәселелерге әкеледі. Өкінішке орай, қазір балалар басқалармен араласудан гөрі компьютерде көбірек уақыт өткізеді. Бұл мәселе балалардың сөздік қорының аздығынан, қазақша-орысша сөздерді араластырып қолдануларынан, сөздерді дұрыс айта алмауларынан көрінеді. Бірақ баланың сөйлеу дағдысы дұрыс қалыптасқан болса, онда бұл балаға мектепте және өмірде табысты болуына көмектеседі. Сондықтан сөйлеуді дамыту мәселесін шешуге кешенді көзқарас маңызды. Бұл ретте бала өз ана тілін айналасындағы адамдардың сөйлеген сөздеріне еліктей отырып үйренетіндіктен, ауызекі сөйлеумен тығыз байланысты ауызша халық шығармашылығы маңызды рөл атқарады. Айтылуы қиын дыбыстардың мұндай тамаша үйлесімін, дыбыс жағынан ойластырылған сөздердің орналасуын халықтық шығармалардан басқа ешбір шығармадан кездестіруге болмайды. Ауызша халық шығармашылығын бала кішкентай кезінен қолданса, баланың сөзі бай, мәнді болады.

Балаларды дыбыстар мен сөздерді дұрыс, анық айтуға, осы дағдыларды кәдімгі ауызекі сөйлеу тіліне көшіруге үйрететіндіктен, сөйлеудің дыбыстық мәдениетін дамытуда ауызша халық шығармашылығының маңызы зор [1, 356.]. Халқымыз жас баланың ойлау жүйесін дамыту үшін жұмбақ, санамақ, әртүрлі әңгіме мен тақпақтар, даналық және шешендік сөздердің тәрбиелік мәнін әркез есте ұстап, оны ретімен қолдана білген. Соның бірі жаңылтпаш. Бала тілінің дамуына дикциясының қалыптасуына дыбыстық айырылым белгілері арқылы дыбыстық жүйені меңгерту, есту қабілетін жақсарту болып табылады. Жаңылтпашты қолдануда мыналарды үнемі есте ұстау қажет:

- алғаш жаңылтпашты үйрету кезінде дыбыстың таза, сөздің дұрыс айтылуын қадағалап, сөзі жеңіл айтылатын жаңылтпашты алу керек;
- жаңылтпашты қолданғанда алғашында жеңілінен бастап біртіндеп күрделендіру қажет;
- міндетті түрде түсініксіз сөздерді мағынасын түсіндіріп отыру керек;
- жаңылтпаш тез есте сақталу үшін баланың күнделікті өмірінде кездесетін кей құбылыстармен байланысты болса өте дұрыс.

Жаңылтпаш – қай халық фольклорында болмасын кең таралған жанрлық түр. Қазақ жаңылтпаштарына да зерттеушілер ертеден назар аударып келеді. Бала танымын кеңейтумен қатар, тілін ұстартып дұрыс сөйлеуге үйретуде жаңылтпаштың орны ерекше. «Жаңылтпаш – ауыз әдебиетінің балалардың тілін жаттықтыру мақсатындағы жанры. Бала тілінің жетігіп-жетілуіне, оралымды, анық сөйлеуіне, ана тілінің үн сұлулығын мінсіз меңгеруіне, шебер сөз саптауына баулиды», – деген анықтама берілген [2, 476.]. Оның тұңғыш хатқа түскен үлгілерін 1862 жылы жазылған Әбубәкір Диваев, М.Ф.Гаврилов жазбаларынан кезіктіреміз. Қазақ әдебиетінде жаңылтпаш жанрының ғылыми маңызына алғаш рет назар аударып, зерттеген адам – Сәкен Сейфуллин еді. Ол 1931 жылғы жазған «Қазақ әдебиеті» атты зерттеуінде былай деп жазады: «Жастардың, бала-шағаның жиналып ойын-күлкі «дүкенін» құрған орында айтылатын айтыстың бірі – жаңылтпаш. Бұл да – ертек, өлең, жұмбақ айтысу тәрізді жастардың, балалардың тіл ұстауларына, ойнақы, қырлы сөздерді қақпақылша атқылап, билеп еркін сөйлеуге төселулеріне өз әлінше әдемі сабақ, тәжірибе болатын ойын. Кітапта зерттеуші жаңылтпаштың тәрбиелік мәні мен атқаратын қызметін айқын аша отырып оның ойындық сипатына да назар аударады. Яғни, жаңылтпаш жеке баланың ермегі емес, ол – көбінесе жұрт жиналған жерлерде балалардың тез де, жаңылыссыз, дыбыстарды анық сөйлеуіне дағдылануына үйрететін өлең-ойын. Оның ойындық сипаты балалардың бір-бірімен жарыса кезекпе-кезек айтысуында жатыр. Ол тіл жаттықтыру мақсатын ғана көздемейді, жаңылтпаштағы сөздер дұрыс айтылмаса, құлаққа мүлде басқаша естіліп, күлкі де туғызады» [3, 976.].

Жаңылтпаштың ерекшелігі айтылуы қиын сөздерді тілдің ішкі үйлесіміне сай, бірыңғай ұяң, немесе қатаң дыбыстардан келетін сөздермен тіркестіре отырып, қайта-қайта айтқызу бала тілінің айқындала түсуіне пайдасын көп тигізеді. Жаңылтпаштың тиімділігі тек тілдік дикцияның дамуына

ғана емес, сонымен қатар қызықты қиялды ойындарға пайдалану жұмысының да, баланың шығармашылық қабілетіне тигізер әсері мол болмақ.

Жаңылтпашты зерттеуші ғалымдардың ой-пікірлеріне, ғылыми тұжырымдарына қарағанда жаңылтпаш та жұмбақ, мақал-мәтел сияқты фольклордың шағын жанрына жатады. Жаңылтпаш сөздер мен дыбыстарды қиындата қайталау, айтқанда тілді мүдіртіп тұтықтандыратын сөйлемді немесе сөйлемнің бөлігін шапшаң, жиі қайталау арқылы тіл ширатуға, тіл ұстартуға лайықталады. Жаңылтпаш дүниежүзі халықтарының бәрінде бар. Бірақ жаңылтпаштың қай тілдегі атауына зер салсаңыз да, оның ауыз әдебиеті үлгісінің ортақ табиғатынан өрістеп жатқанын байқау қиын емес.

Ахмет Байтұрсынов «Әдебиет танытқыш» атты еңбегінде жаңылтпашқа мынадай анықтама береді: «Жаңылтпаш деген аты жаңылтудан шыққан. Қатарынан қайта-қайта шапшаң айтқанда, иә тіл келмейтін, иә тіл басқа сөз қылып бұзып кететін сөздердің басын құрап, келістірген шығарма жаңылтпаш деп аталады». Халқымыздың сөйлеу тілін дамытатын басты құрал жаңылтпаш жанры екендігіне тоқталып өтеді [4, 576.].

Зерттеуші Нәзір Төреқұлов «Жаңылтпаш халықтық поэтикалық шығармалардағы фольклордың шағын жанрына жататын, дыбыс үйлесімділігіне негізделген, тез және айқын айтылуы қиын сөздер тізбегі» деген анықтама бере отырып, жаңылтпаш, мақал-мәтел, жұмбақтарды дидактикалық шағын жанрға жатқызады [5, 696.].

Жаңылтпаш - қазақтың ұлттық құндылығына да, ауыз әдебиетінің құндылығына да тән мұра. Жаңылтпаштар балалардың тілін дамыту және оларды жан-жақты тәрбиелеу қажетінен туып, бала тәрбиесі үшін қызмет еткен. Жаңылтпаштардың ықпалы, тәрбиелік күші жағынан жасөспірімдерді тәрбиелеудің ең маңызды белесіне айналды.

Жаңылтпаш тіл дамыту мен ширатудың, әсіресе бала тілін ұстартудың тиімді құралы, дәстүрлі жолы десек, ондағы мағынасыз сөздер мен дыбыстардың ермек үшін айтылатын ретсіз жиынтығы емес. Жаңылтпаштар белгілі бір желіге құрылады да жүйелі өзіндік оқиға нышанын сөз етеді. Жаңылтпаш жанрының дәстүрлі тәлімдік-тәрбиелік мектебіне айналу мәнісі, әрине, оның танымдық қуаты мен тәрбиелік маңызынан, көркем бояулы эстетикалық күшінен, ойлы-сезімді тереңдігімен айқындалады деп түсінеміз. Сонымен қатар, дүние сырларын танытып, білім берерлік, білік-дағды қалыптастырарлық ерекшелігі де бар. Жаңылтпаш ана тілінің бай қорын, мол мұрасын бала жастан игеруге, жатық сөйлеп, тіл саздылығын тануға көмектеседі, көркем сөзді қастерлеуге тәрбиелейді.

Зерттеуші педагог С.Ұзақбаева «Балалар ойынының қызықты да пайдалы түрлерінің бірі – жаңылтпаш. Жаңылтпаш жастайынан балаға ана тілінің бай қорын игеруге, таза, майда, анық әуенді, көркем сөйлеуге көмектеседі, сөзді қастерлеуге тәрбиелейді», - дейді. Өйткені халық баласының тілін ширату үшін, оған сөз үйретіп, дүниетанымын кеңейту мақсатында жаңылтпаштарды пайдаланып келген. Сәбилік кезеңнен өтіп, мектепке дейінгі жас кезеңде жас баланың тіл байлығы өседі. Сәбилік кезеңімен салыстырғанда мектеп жасына дейінгі баланың сөздік қоры үш есеге артады екен[6, 756.].

Жаңылтпаштарды жаттап, жаттыға айту арқылы баланың тілін ардақтау, сөз қадірін білу сезімі қалыптасып, ой-қиялы дамиды, тәлім алады. Жаңылтпаштарды халық бала психологиясы мен тілінде болатын мүкістерге сәйкес шығарған. Тілі шыға бастаған жас бөбекпен, тілі шыққан балдырғандардың тілінде көбінесе «р» дыбысы мен «и» дыбысын, «ш» дыбысын «с» дыбысымен шатастыру байқалады. Әсіресе, тілдің алдыңғы (тілалды) дірілмен айтылатын «р» дыбысын айту алғаш көптеген бөбектерге қиын сияқты болып көрінеді. Сондықтан жаңылтпаштар да, көбінесе сол «р» дыбысы мен «и» дыбысын қатар айтуға құрылған. Бала тіліндегі «ш» дыбысы мен «с» дыбысын шатастырып айтуды түзету үшін халық жаңылтпаштарды шығарған. Сол сияқты «қ-к», «ж-ш», «т-д», «н-ң» т.б. дыбыстарды шатыстырмай айтуға жаттықтыратын жаңылтпаштар бар.

1-кесте – «Ш» дыбысы мен «С» дыбысын шатастырмай айтуға жаттықтыратын жаңылтпаштар

Шуақтаған ботамды, Шуға апарып шуладым. Шудалаған шудасын, Суға салдым, Судан алдым, Суға малдым.	Шұғайбай Шығайбайға: – Су қайда, әй? – деді. Шығайбай Шұғайбайға: – Шық, ойбай! – деді.
Шеңгел! Шеңгел! Шеңгелге енген де, Шеңгелде сенделген де,	Сылдырмақ сылдырлады, Сәби былдырлады. Сылдырмақ сылдырласа,

Еріншек Ерден бе?	Сәби былдырлай ма? Сылдырмақты сындырмай ма?
-------------------	---

2-кесте – «Т-Д» дыбыстарды шатыстырмай айтуға жаттықтыратын жаңылтпаштар

Тал тік, Тіп – тік қып тік. Түбін түпте, Нық қып түпте.	Тайғанақта қай тай тайды, Тағалатпаған тай тайды.
Дөңгелек дөннен төмен дөңгеледі, Дөңгелекті дөкемге немен өңгереді?	Төлеш төгіп тегешті, Тілешке төніп егесті. Тегешті төккен Тілеш емес-ті, Төлеш несіне тежесті?
Дөң жатыр, Дөнде тон-тоң көн, жатыр.	Дөп деп, Дөп теп.

3-кесте – «Қ-К» дыбыстарды шатыстырмай айтуға жаттықтыратын жаңылтпаштар

Қырқада қырық арқар бар. Қырық арқарда ақ арқар бар. Алты арқарда марқа арқар бар.	Көбейді құрт құрт Құртты құрт Деп жүр жұрт.
Қапыда ит қапты, Қатты қапты, Қапты қатты.	Қарамайлы қарағайды Кесейін бе, кеспейін бе? Қазықтағы қара тайды Шешейін бе, шешпейін бе?

Отбасында балаға жаңылтпаш айтқызып жаттықтырудың бірнеше жолы бар: ең әуелі бала жаттықтырушының айтқан жаңылтпашын жаңылмай, тез-тез айтуға үйренуі керек. Екіншіден, бірнеше баланың жаңылтпаш айтудағы жаңылмай айту қабілетімен қатар, қанша жаңылтпаш білетінін байқау үшін жаңылтпаш айтысуын ұйымдастыра білу керек. Жаңылтпаштарды жаңылмай айтудан, жаңылтпаштарды білуден озып шыққан баланы ынталандырып, мадақтап, сыйлық беріп мерейін арттыру қажет [7].

Бүгінгі таңда әрбір ата-ана баламен кішкентай кезінен бастап сөйлесіп, ертегі, жаңылтпаш, өлең жаттатқызып үйретсе, балалардың сөйлеу дағдысы тез қалыптасып, ойлау деңгейі де жылдам болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мухина В. Мектеп жасына дейінгі балалар психологиясы. Алматы. 1986 ж.
2. Әдебиеттану терминдер сөздігі. Алматы, 1998 ж.
3. Қазақ әдебиетінің тарихы. 1 том, 1948 ж.
4. Байтұрсынов А. Шығармалар жинағы. 1-том. Алматы 2002 ж.
5. Ахметов Ш. Қазақ балалар әдебиеті тарихының очерктері. Алматы, 1965 ж.
6. Ұзақбаева С. Қазақ халық шығармашылығының балалар мен жастарға эстетикалық тәрбие берудегі мүмкіндіктері. Алматы 1994 ж.
7. Қазақша жаңылтпаштар жинағы. <https://erketai.kz/balalardin-olenderi>

ӘОЖ: 372.4

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИЗАЙННЫҢ МУЛЬТИМЕДИАНЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ РОЛІ

¹Медиева С.Х., ²Южел Гелишли

¹Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

²Гази университеті, Анкара қ., Түркия

Соңғы онжылдықтарда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қоғам өмірінің барлық аспектілеріне, атап айтқанда, білім беруге енгізу қарқынды жүруде. Білім беру саласында ақпараттық кеңістікті құру және білім беру бағдарламаларын жүзеге асыруда әртүрлі білім беру технологияларын

дамыту, соның ішінде қашықтықтан оқыту, электронды оқыту қарастырылуда. Сондықтан қазіргі уақытта АКТ-ны пайдалану негізінде жалпы білім беру немесе кәсіби сапаны арттыру өте маңызды.

Графика, анимация және бейне мүмкіндіктері бар заманауи мультимедиялық ресурстар, онлайн тестілеуге арналған әртүрлі платформалар, сауалнамалар, кез келген басқа онлайн қызметтер, сонымен қатар кез келген бағдарламалық жасақтаманы пайдалану оқытуда алға қойылған мақсатқа жетуге мүмкіндік туғызады.

Бүгінгі таңда ақпаратты өңдеу қабілеті өте құнды және пайдалы дағды болып табылады. Сондықтан қазіргі педагогтың басты міндеттерінің бірі өз оқушыларына алған білімдерін өз бетінше табуға және меңгеруге дұрыс үйрете білуден көрінеді. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды жетік меңгерген мұғалімге сабаққа дайындалу және оны анағұрлым серпінді, есте қаларлық түрде өткізу әлдеқайда жеңіл. Оқушылардың назарын аударудың және олардың оқуға деген ынтасын одан әрі арттырудың бір жолы оқу үдерісіне электронды білім беру ресурстары (ЭҚК) және цифрлық білім беру ресурстары (ЦБР) сияқты технологияларды енгізу болып табылады.

Дизайн — көркемсурет және сәулет өнерінің өнеркәсіп бұйымдарының ең үздік үлгілерін жасау және заттық ортаны үйлестіру шараларын қамтитын бағытының атауы. Дизайн қызметінің ерекшелігі — әсем әрі көркем жасалған тұтыну заттары мен бұйымдардың қоршаған ортаға лайық үйлесімін жүзеге асырып, ұдайы олардың жаңа үлгілерін ойлап табу. Берілген анықтамадан байқайтынымыз үлгілер жасау және жаңа үлгілерін ойлап табу. Яғни, заман ағымы мен қоғам сұранысына сай дамуды талап етеді. Дизайндың түрі өте көп: сәулет дизайны, интерьер дизайны, веб-дизайн, т.б. [1].

Ал педагогикалық дизайн дегеніміз — заманауи ақпараттық технологияларды енгізу арқылы қашықтан оқыту әдістерін жасауға бағытталған ғылыми пән. Педагогикалық дизайн оқу мақсатынан, оқу материалдарынан және цифрлық құралдардан тұрады. Сондай-ақ, «Педагогиканы қайта зерделеу» кітабында педагогикалық дизайнға төмендегідей анықтамалар берілген:

- Педагогика сияқты, дизайн да — теория мен практиканы біріктіретін термин. Ол нақты бір тұғырмен қатар, қоршаған жағдайларға үнемі бейімделіп отыратын контекске сай келетін тәжірибелердің жиынтығын қамтиды.

- Екіншіден, «дизайн» дегеніміз — жаңа цифрлық экономикадағы өте құнды іс-әрекет және барған сайын біздің өзара маңызды қарым-қатынасымыздың көбі дизайндалған кеңістіктер немесе интерфейстер негізінде жүзеге асатындықтан, мәні артып отырған пәнаралық қабілеттілік.

- Үшіншіден, оқыту курстарының сапасын жақсарту мен білім беруді кәсібилендіру бұл курстарды әзірлеуде шартты тұғырларды ұстануды білдіреді. Сабақ жоспары, бақылаушы құжаттар мен оқу құралдары сияқты «жобалаулар» әдетте жеке немесе кәсіби шолу мен сапа артуының дәлелі ретінде жасалады.

Сан алуан ғылыми көзқарастар жүйесін талдай келіп, біз оқыту әдістері – бұл қойылған дидактикалық мақсаттар мен міндеттерге жетуге бағытталған оқытушы мен білім алушылардың бірлескен мақсатты, саналы реттелген педагогикалық шығармашылық іс-әрекеті амалдарының жиынтығы, - деп тұжырымдаймыз. Өйткені педагогикалық процестің сапалы өтуінің кепілі екі жақты (оқытушы мен студент арасындағы) жауапкершілікті талап ететін қарым-қатынас[2].

Қазіргі кезде оқыту процесінде дәстүрлі негізден бастау алған әдістер жүйесі мен олардың топтастырылуына (И.Ф.Харламов, М.А.Данилов, Б.П.Есипов, М.Н.Скаткин, И.Я.Лернер, Ю.К.Бабанский, Р.Г.Лемберг және т.б.) қатысты көзқарастар түрліше. Соңғы кездері дидактика теориясы мен практикасында жаңа қоғамдық-әлеуметтік қажеттіліктерден туындаған оқыту мен оқу талаптарына сай оқыту әдістері дәстүрлі және интербелсенді (интерактивті) деп ажыратылып жүр.

Жалпы оқытудағы инновациялық әдістер – «оқытушы – білім алушы (студент)» жүйесіндегі өзара танымдық жұмыстардың жаңа әдістерімен сипатталатын, оқу материалдарын меңгертудегі (меңгерудегі) тәжірибелік жұмыстардағы жаңалық. Әсіресе, олар оқыту(оқу) мақсатымен, белсенді шығармашылық қызметпен өте тығыз байланысты. Ал бұл оқытушының педагогикалық дизайнерлік шеберлігінің, оқыту қызметінің өзіндік ерекше техникасының көрінісі деуге толық негіз бар.

Осы орайда әдістер тобын топтастырып жүрген ғалымдар мен әдіскерлердің түрлі көзқарастары бар. Бізде осы көзқарастарды негізге ала отырып, өз тәжірибемізде кеңінен қолдау тапқан интербелсенді (интерактивті) оқыту әдістерін былайша жүйелеп ұсынамыз: проблемалық дәрістер; проблемалық семинарлар; тақырыптық пікірталастар; дөңгелек үстелдер; миға шабуыл; ойлаудың б қалпағы атты стратегия; ойын әдістері: рөлдік және іскерлік ойындар, педагогикалық ойын жаттығулары (глоссарий, кроссворд, кесте толтыру, және басқалары); жобалау; кейс-стади; тренингтер; рефлексия; видео-презентациялар; ассоциограмма; эссе; «SWOT» талдау әдісі және т.т.

көптеп атауға болады [3; 6]. Бұл аталған оқытудың белсенді әдістерінің қайсыбірін болмасын ЖОО-да кәсіптендіру пәндерін меңгертуде кеңінен қолдануға болады.

Оған оқыту тарихынан бастау алған бүгінгі өз тәжірибемізде кеңінен қолдау тауып жүрген ақпараттық қоғам жағдайындағы дәстүрлі, цифрлық (бағдарламалық) оқыту менпроблемалық оқыту жүйесіндегі үйлесімділіктің болуын маңызды деп білеміз. Өйткені қай диактикалық жүйенің немесе педагогикалық технологияның болмасын өзіндік ұтымды қырының болуымен қатар, ұтымсыз қырларының бар екенін де есте ұстағанымыз жөн. Педагогикалық процестегі мақсаттекі жақты танымдық әрекет (оқыту↔оқу) барысындағыбіздің бағдарымызды дәл анықтап беріп отырса, ал қойылған мақсатқа жетудің жолын жоғары мектепдидактикасының қағидаларына сай, саналы түрде тандалған оқытудың әдіс-тәсілдері ғана қамтамасыз ете алады. Бүгінгі педагогиканыңбілім берудің озық технологияларын жоғары мектептердің тәжірибесіне енгізудегі бағдарыда көп жағдайда цифрлық дәуір талабына сай оқыту дизайнын құрудағы интербелсенді оқыту (оқу) әдістерімен сабақтастық пен үйлесімді байланыс табудан көрінеді.

Сондықтан біз де өз тәжірибемізде уақыт талабына сай интербелсенді әдістерді пайдаланудың тиімді амалдарын ойластырып, пайдаланудың жолдарын анықтауға талпынып келеміз.

Осы орайда, біз тәжірибеде: «Педагогика», «Педагогика тарихы», «Этнопедагогика», «Медиапедагогика» және т.т. курстар бойынша болашақ педагог-психолог мамандарға әр пәннің білім мазмұнының ерекшелігін ескере отырып, тақырыптарды меңгертуде дәрістерді цифрлық (бағдарламалық) қоғам талаптарымен үйлесім тапқан түрлі интербелсенді оқыту әдістерін қолдана отырып ұйымдастырудың тиімділігіне көз жеткіздік. Өйткені, тәжірибеде түрлі дидактикалық міндеттерді шешу жолында тиімді тандалған әдістер көмегімен студенттердің жеке, топтық белсенді танымдық іс-әрекетін қалыптастыруда ғылыми дерек көздерімен жұмыс жасау дағдыларын арттырып, әрі кәсіби білім, біліктерді шығармашылықпен игертуде ақыл-ой қабілеттерінің табиғи бірлікте дамуын жүзеге асыруды қамтамасыз ету мүмкін болады. Алдын ала келісіліп, ұсынылған және оқыту моделі мен дизайны шығармашылық тұрғыдан жоспарланып, құрылған онлайн және виртуалды білімдерді игерудің мүмкіндіктері мен цифрлық технологиялардың көмегімен оқытуда жобалар, ассоциограммалар құру, ойындар өткізу, презентациялар, видео материалдарды өңдеп, дайындау барысы білім алушыларға өз тұжырымдарын жасап, ұсыныстар айтуға мол мүмкіндіктер берді. Осындай сипатта өтілген дәрістер, семинарлар-практикалық сабақтар студенттердің жеке белсенділіктерін арттырып қана қоймай, өз ұсыныстарын, талап-тілектерін еркін айтуға, алыс, жақын шетел ғалымдары мен отандық ғалымдар еңбектеріндегі ғылыми көзқарастарды салыстырып, өзіндік тұжырымдар жасауға, тақырыптық слайд-презентациялар дайындауға, сөздіктермен Case-study, ғылыми тақырыптықжобажұмыстарын құруға, рефлексия жүргізіп,білім мазмұнына сай глоссарилер жүйесін жасақтап отыруға жетелейді [3].

Электрондық білім беру ресурстары (ЭБ) оқу үдерісін бағдарламалық, ақпараттық, техникалық және ұйымдастырушылық қамтамасыз ету құралдары деп аталады. Оларға электронды басылымдардың барлық түрлері, оқылтын әртүрлі ақпарат құралдары және жергілікті және ғаламдық желіден табуға болатын ақпарат жатады. ЭОР-ның белгілі бір түрін бөліп көрсету үшін оларды кейде цифрлық білім беру ресурстары (ЦБР) деп атайды, бұл компьютерде сандық жазу және жаңғырту әдістерін қолданатынын білдіреді сонымен қатар баспа басылымдарына қарағанда, электронды (сандық) оқулықтар мен оқу құралдары үлкен мүмкіндіктер туғызады.

Электронды немесе сандық білім беру және оқыту ресурстарының айқын жетістіктері:

- ақпараттың үлкен көлемін орналастыру мүмкіндігі (бұл электронды интерактивті энциклопедияны құру үшін ерекше өзекті);
- қажетті ақпаратты жылдам іздеу және қол жеткізу мүмкіндігі;
- оқушылардың білімін объективті және сапалы тексеру мүмкіндігі, мысалы, тестілеу көмегімен;
- көптеген күрделі құбылыстар мен үдерістерде көрнекілік ұсыну мүмкіндігі;
- мобилділік, яғни бір орнынан басқасына жай көшіру;
- рәсімдеудің бейнелілігі, графикалық рәсімдеуді пайдалану мүмкіндігі;
- өзіндік құнының төмендігі (соның ішінде, баспа шығынының болмауы), осыған орай дайын сандық білім беру ресурстарына (СБР) салыстырмалы түрде орташа бағада болуы;
- сан алуан түрлі – визуалды, есту және басқа да формада ұсынылатын ақпаратты бір мезгілде алу мүмкіндігі.

Педагогикалық дизайн ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен тікелей байланысты қарастырыла бастады. Осы уақыттан бастап қазіргі уақытқа дейін қоғамды компьютерлендіру мен ақпараттандыруда қарқынды өсу байқалды. Осы кезеңдерде педагогикалық дизайн тұжырымдамасы екі технологияның қосындысы ретінде қарастырылды. Айта кету керек, педагогикалық дизайн құруға

бағытталған белгілі бір пәндік салаға арналған әдіснамалық теория және Web-Design Technologies, екіншісі интернет кеңістігі үшін осы әдіснамалық теорияны компьютерде жүзеге асыруға бағытталған.

Педагогикалық дизайн тиімді және нәтижелі білім беру ресурстары мен оқу материалдарын құру бойынша іс-әрекет ретінде белгілі бір базалық қағидаларға негізделуі тиіс. Педагогикалық дизайнның келесі қағидалары қисынды ұсынылады, олар жалпы және негізгі болып табылады [4].

И.А.Демидованың ғылыми мақаласында ресейлік және басқа да шетелдік зерттеулердегі «педагогикалық дизайн» ұғымы талданған. Сонымен қатар оның авторлық түсіндірмесі ұсынылады. Көрнекі, аудиовизуалды және пәндік-кеңістіктік деп аталатын педагогикалық дизайн құралдарына ерекше назар аударылған. Олар принциптер жиынтығына негізделген педагогикалық құралдар мен дизайн құралдарының үйлесімі ретінде қарастырылған. Мысалы, тиімді мақсат қою, даралау және сызықты емес, өкілдік жүйелерге кешенді әсер ету, рефлексивтілік және кері байланыс ретінде.

Жалпы оқытудағы инновациялық әдістер – «оқытушы – білім алушы (студент)» жүйесіндегі өзара танымдық жұмыстардың жаңа әдістерімен сипатталатын, оқу материалдарын меңгерудегі тәжірибелік жұмыстардағы жаңалық. Әсіресе, олар оқыту(оқу) мақсатымен, белсенді шығармашылық қызметпен өте тығыз байланысты. Ал бұл оқытушының педагогикалық дизайнерлік шеберлігінің, оқыту қызметінің өзіндік ерекше техникасының көрінісі деуге болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Элен Битэм, Рона Шарп Баспа: - Алматы: Ұлттық аударма бюросы 2019 ISBN: 978-601-7943-29.
2. Г.Н.Нұрманова. Тілдік білім берудегі педагогикалық дизайн мүмкіндіктері. Серия «Педагогика». № 2(106)/2022
3. Г.Р.Бахтиярова. ВЕСТНИК КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», №1(65), 2020 г.
4. А.Д.Әлібек. Педагогикалық білім берудің үздіксіздігі.-заманауи педагогтардың табыстылығының кепілі. Халықаралық ғылыми практикалық конференция материалдары. Қостанай 2022
4. И.А.Демидова. Педагогический дизайн и его средства: теоретический анализ и опыт применения в педагогической практике // Педагогика. Вопросы теории и практики. 2019.
5. С.К.Абыльдина, С.Х.Медиева. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін педагогикалық дизайнды қолдануға даярлаудың мәні мен мазмұны Серия Қарағанды университеті хабаршысы. «Педагогика». № 2(110)/2023

УДК 373 (072)

О СОВРЕМЕННОМ УРОКЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Мусайбеков Р.К.

Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, Казахстан

В настоящее время на любой ступени обучения в общеобразовательной школе отводится проведению современного урока. Возьмем начальное образование, которое является самым основным. Обучение уподобим зданию, где основную роль играет фундамент, который необходим для создания его прочности. Так происходит и в образовании. Если у ученика не будет прочных знаний в начальном звене, то трудно говорить об учебе в среднем и старшем звеньях.

Начальное обучение математике закладывает основы для формирования приёмов умственной деятельности: школьники учатся проводить анализ, сравнение, классификацию объектов, устанавливать причинно-следственные связи, закономерности, выстраивать логические цепочки рассуждений. Изучая математику, они усваивают определённые обобщённые знания и способы действий. Универсальные математические способы познания способствуют целостному восприятию мира, позволяют выстраивать модели его отдельных процессов и явлений, а также являются основой формирования универсальных учебных действий. Универсальные учебные действия обеспечивают усвоение предметных знаний и интеллектуальное развитие учащихся, формируют способность к самостоятельному поиску и усвоению новой информации, новых знаний и способов действий, что составляет основу умения учиться.

Современный урок математики – это урок творчества и радости от достигнутых результатов, на котором учитель – помощник и консультант.

Образование, ориентированное только на получение знаний, в настоящее время означает ориентацию на прошлое. В меняющемся мире система образования должна формировать такие качества учащегося, как инициативность, динамизм и конструктивность: человек должен уметь принимать самостоятельные решения и решать проблемы, обладать умением самостоятельно получать новые знания и стремиться к самообразованию [1].

Важнейшей задачей современной системы образования является формирование универсальных учебных действий, обеспечивающих школьникам умение учиться, способность к саморазвитию и самосовершенствованию. Все это достигается путем сознательного, активного присвоения учащимися социального опыта. При этом знания, умения и навыки (ЗУН) рассматриваются как производные от соответствующих видов целенаправленных действий, т.е. они формируются, применяются и сохраняются в тесной связи с активными действиями самих учащихся. Качество усвоения знаний определяется многообразием и характером видов универсальных действий [2, 3].

Применение учащимися универсальных учебных действий выступает как способность к саморазвитию, самосовершенствованию путем сознательности и активного присвоения определенного опыта. Данные действия создают возможность самостоятельного успешного усвоения новых знаний, умений и компетентностей, включая организацию умения учиться.

Дети должны усваивать новый материал системно. Определение темы исследования, выполнение тест – контроля, исследование числового ряда необходимо направлять на повторение материала необходимого для «открытия нового знания» и побуждает учащихся к активной познавательной деятельности. Проводится классификация, группировка, сравнение, действия с числами, затем создается проблемная ситуация, в ходе решения которой детям приходится принимать правильное решение и аргументировать свой выбор. Чётко проговаривается цель урока, методы постановки учебной задачи: побуждающий от проблемной ситуации диалог, новое знание дети получают в результате самостоятельного исследования. Выбирают удобный способ, составляют план. Новое правило они пытаются выразить своими словами [4].

Анализ каждого учебного (современного) занятия:

- урок должен быть проблемным и развивающим;
- урок обязан иметь личностно-ориентированный, индивидуальный характер;
- в приоритете самостоятельная работа учеников, а не учителя;
- осуществляется практический, деятельностный подход.

Каждый урок должен быть направлен на развитие универсальных учебных действий (УУД): личностных, коммуникативных, регулятивных и познавательных.

Задача учителя — помогать в освоении новых знаний и направлять учебный процесс [5].

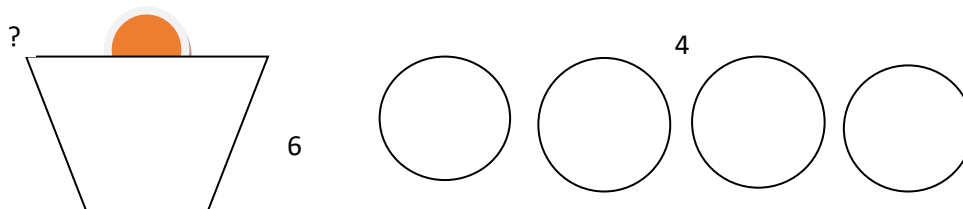
Не зря говорят «Новое – это хорошо забытое старое». На уроках, требующих современного подхода, мы не должны забывать о тех технологиях, которые применялись учителями в советское время. Одной из таких технологий следует признать технологию укрупненных единиц (УДЕ), автором которой является П.М.Эрдниев. Конечно, данная технология появилась не на голом месте. Эрдниев П.М. в своей технологии опирался на работы физиологов Павлова, Анохина и Шеррингтона.

Основанная на идеях П.М.Эрдниева технология укрупнения дидактических единиц (УДЕ) применяет подачу учебного материала блоками и одновременное изучение взаимосвязанных тем, действий и явлений. Методика позволяет использовать обобщения в рамках текущей учебной работы на каждом уроке, устанавливать более прочные логические связи в материале, выделять главное и существенное в обширном объеме материала, понимать значение материала в широкой системе знаний, выявлять больше межпредметных связей, а также передавать материал с большей эмоциональной нагрузкой и сделать закрепление усвоенного материала более эффективным [6].

Рассмотрим пример: 1) В вазе лежало несколько зеленых яблок и 4 красных. Всего 6 яблок. Сколько зеленых яблок в вазе?

Учащиеся могут сделать рисунок или схему:

Таблица 1. Схема к условию задачи

При решении задачи алгебраическим способом можно составить уравнение:

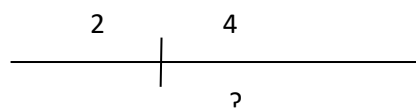
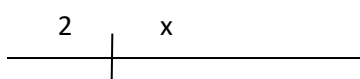
$$x + 4 = 6$$

$$x = 6 - 4$$

$$x = 2$$

Далее предлагается составить обратные задачи, представить и в рисунке или чертеже, и решить их:

Таблица 2. Схема к составлению обратной задачи

$$2 + x = 6$$

$$x = 6 - 2$$

$$x = 4$$

Какая задача будет являться прямой?

Какие задачи будут являться обратными? Почему?

Какие правила нахождения величин нужно применить для решения обратных задач?

Рассмотрим пример на решение составных задач.

Задача: В 8 одинаковых рядах 80 стульев. Сколько стульев в 10 таких рядах?

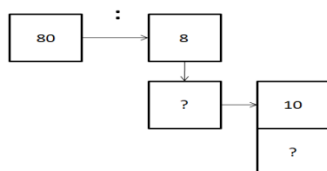
Во время анализа задачи на доске появляется краткая запись:

8 р. - 80 ст.

10 р. - ст.

Для решения задачи составляется граф – схема:

Таблица 3. Граф-схема для решения задачи:

Выясняем, сколько действий понадобится для решения этой задачи? Вместо вопроса вписываем найденный результат. Задаем вопрос: «Сколько обратных задач можно составить и решить?» Ученики учатся преобразовывать схему, а именно заключают в рамку одно из чисел условия, делая его неизвестным. В методике УДЕ наиболее ценны не столько сами процессы решения задач, сколько то, что ученик переосмысливает содержание задач, т.е. составляет новые условия и вопросы к ним. Метод обратной задачи, который дает хороший эффект в обучении, так как побуждает осмысливать и усваивать материал на основе более логической степени обучения. Эти триады задач способствуют формированию таких качеств знаний, как полнота и целостность запоминания. Обратная задача является логическим продолжением прямой, она составляется самими учениками [7].

Для нахождения неизвестных компонентов четырех арифметических действий учителю необходимо учащимся начальных классов предложить уравнение такого вида [8]:

$$20: (33 - 4x) + 47 = 51$$

Считая, что выражение $20: (33 - 4x)$ является неизвестным слагаемым, находим это неизвестное слагаемое: $20: (33 - 4x) = 51 - 47$. В результате получаем: $20: (33 - 4x) = 4$. Теперь же, считая

$33 - 4x$ неизвестным делителем, находим: $33 - 4x = 20:4 \Rightarrow 33 - 4x = 5$. Выражение $4x$ считаем неизвестным вычитаемым и находим его: $4x = 33 - 5 \Rightarrow 4x = 28$. Последним шагом является использование правила по нахождению неизвестного множителя: $x = 28:4 \Rightarrow x = 7$.

Чтобы убедиться в правильности нахождения корня уравнения, надо выполнить подробную проверку:

$$20: (33 - 4 \cdot 7) + 47 = 51$$

$$20: (33 - 28) + 47 = 51$$

$$20: 5 + 47 = 51$$

$$4 + 47 = 51$$

$$51 = 51$$

На уроках математики в начальных классах считается очень эффективным применение методики Л.Г. Петерсон, которая предлагает примеры на нахождение суммы чисел рациональным способом [9]. Надо напомнить учащимся, что такие задачи в юности решал К.Гаусс:

1. Найти сумму следующих чисел:

а) $1+2+3+\dots+98+99+100=(1+100)+(2+99)+(3+98)+\dots+(49+52)+(50+51)=101 \cdot 50=5050$

б) $1+3+5+\dots+95+97+99=(1+99)+(2+98)+(3+97)+\dots+(49+51)=100 \cdot 25=2500$

Для удобства решения данных примеров складываем первое и последнее число, второе и предпоследнее и т.д. В первом примере получается 50 пар, сумма чисел в каждой из них равна 101, а во втором примере 25 пар, сумма чисел в каждой из них равна 100.

Далее эти задания можно усложнить следующими примерами:

$$1397+735+603+265+428=(1397+603)+(735+265)+428=2000+1000+428=3428.$$

Подводя итог, можно утверждать, что урок, на наш взгляд, будет современным, если на нем применять технологии, влияющие на качественную математическую подготовку учащихся.

Список литературы:

1. Шайдт О.Н., учитель начальных классов ГБОУ СОШ №511 Пушкинского района Санкт-Петербурга. Современный урок математики в начальной школе, 2018
2. Асмолов А.Г. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли: пособие для учителя /А.Г. Асмолов, Г.В. Бурменская, И.А. Володарская и др. под ред. А.Г. Асмолова. — М.: Просвещение, 2008 — 151 с.: ил.
3. Мусайбеков Р.К. Из опыта применения универсальных учебных действий на уроке. Интерактивная наука, № 10 – 2016 г.
4. Гусарова С. А. ГБОУ СОШ с. Кошки учитель начальных классов. Урок – исследование как один из эффективных методов формирования универсальных учебных действий на уроках в начальной школе.
5. Карманова М.Ф., «Требования к современному уроку в начальной школе в условиях ФГОС», 04.02.2024.
6. Эрдниев О. П. Математика: учебник для 7 класса средней школы / О.П.Эрдниев, П.М.Эрдниев. — 1-е изд. — М.: Просвещение, 1995. — 400 с. — Текст: непосредственный.
7. Бамбышева Н.О. учитель начальных классов Развилковской средней общеобразовательной школы с углубленным изучением отдельных предметов. Использование технологии П.М.Эрдниева на уроках математики в начальных школах.
8. Кривоногов В.В. Нестандартные задания по математике: 5-11 классы. – М.: Издательство «Первое сентября», 2003. – 224 с. ил.
9. Быкова Т.П.: Нестандартные задачи по математике: 4 класс. К учебникам М.И.Моро, Н.Б.Истоминой, В.Н.Рудницкой. ФГОС, 2005 г.

ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТ ТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Мухаметжанова А.О., Абитаева А.Б.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Бүгінгі заманауи білім беру жүйесінде шет тілін ерте жастан бастап оқытудың маңызы артып келеді. Жаһандану үрдісі мен халықаралық байланыстардың күшеюі әрбір оқушыны шет тілін еркін меңгеруге бағыттайды. Бұл талаптарды орындау үшін жаңа оқыту әдістері мен цифрлық технологиялар белсенді түрде енгізілуде. Цифрлық платформалар білім беру процесіне жаңаша серпін беріп, шет тілдік коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға үлкен мүмкіндік береді. Аталған технологиялар оқушылардың білімге деген қызығушылығын арттырып, тілді тиімді меңгеруіне ықпал етеді.

Бастауыш сынып оқушыларына шет тілін оқыту – олардың болашақта шет тілінде еркін сөйлеу және қарым-қатынас жасау қабілеттерін қалыптастырудағы алғашқы қадам. Бұл кезеңде оқушылардың танымдық қабілеттері мен тілге деген бейімділігі жоғары, сондықтан шет тілдік коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру үшін осы жастағы кезең өте қолайлы болып табылады. Оқушылардың шет тілін меңгеруі олардың танымдық ой-өрісін кеңейтіп қана қоймай, тұлғалық дамуына да оң әсер етеді.

Цифрлық технологиялар қазіргі білім беру жүйесінде маңызды орын алады. Әсіресе, цифрлық платформалар білім берудің интерактивті әрі динамикалық формаларын қамтамасыз етеді. Мұндай платформалар шет тілін үйренуде кеңінен қолданылады, себебі олар әртүрлі деңгейдегі және жастағы оқушылар үшін оқу процесін тиімді және қызықты етіп құрастырады. Бастауыш сынып оқушыларына арналған цифрлық контенттер олардың шет тілін жеңіл әрі жылдам меңгеруіне жағдай жасап, білім беру процесін заманауи талаптарға сай етіп жетілдіреді.

Қазақстан Республикасында шет тілін оқытуға қатысты білім беру саясаты бірқатар нормативтік-құқықтық актілермен реттеледі. Атап айтқанда, «Қазақстан Республикасындағы білім беру туралы» заң, мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандарты, сонымен қатар Қазақстан Республикасының «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы шет тілдік білім берудің сапасын арттыру мен оны цифрландыруға арналған негіздемелерді белгілейді. Бұл құжаттар шет тілін оқытуда инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдануды және цифрлық ресурстарды пайдалануды қолдайды.

Цифрлық білім беру платформалары шет тілдік коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруда ерекше тиімді құрал болып табылады. Бұл платформалардың басты артықшылықтарының бірі — олардың интерактивтілігі. Оқушылар түрлі тапсырмаларды орындау барысында визуалды, аудио және текстік контенттермен жұмыс істейді, бұл тілдік материалды жан-жақты меңгеруге көмектеседі. Цифрлық платформалар оқыту процесін даралап, әр оқушының жеке оқу қарқынына сәйкес тапсырмалар ұсына алады. Сонымен қатар, платформалар оқу нәтижелерін үнемі бақылап, мұғалімдерге оқушының дамуын қадағалауға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушыларына шет тілін оқытуда қолдануға болатын бірнеше кеңінен танымал цифрлық платформалар бар. Олардың қатарында Duolingo, Memrise, және Lingokids ерекше орын алады.

- Duolingo – шет тілдерін оңай әрі қызықты үйретуге арналған танымал платформа. Ойын форматы мен интерактивті тапсырмалары оқушылардың тілді меңгеруге деген қызығушылығын арттырады. Платформада сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу дағдылары қатар дамиды.

- Memrise – жаңа сөздерді есте сақтауға және сөйлем құрауға баса назар аударатын платформа. Оның артықшылығы – оқушыларды күнделікті өмірде жиі қолданылатын сөз тіркестерімен таныстырып, оларды қолдану дағдыларын қалыптастырады.

- Lingokids – бастауыш сынып оқушыларына арналған, арнайы балалар үшін әзірленген платформа. Онда ойын түріндегі тапсырмалар арқылы балалардың шет тілін үйренуі оңтайлы жүзеге асады. Платформада түрлі тақырыптық ойындар, бейнематериалдар және интерактивті жаттығулар бар, олар оқушылардың есте сақтау, сөйлеу және тыңдау дағдыларын жақсартады [1].

Бастауыш сынып оқушыларының тілді қабылдау ерекшеліктері мен оқу мүмкіндіктерін ескере отырып, цифрлық платформалар оқыту процесін жеңіл әрі қызықты етіп құрастырады. Duolingo мен Memrise

платформалары оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес шағын әрі жеңіл тапсырмалар ұсынады, оларды орындалған сайын марапаттау элементтерімен қызықтырады. Lingokids платформасы бастауыш сынып оқушыларына бағытталған мультимедиялық материалдарды кеңінен қолданады, бұл оқушылардың зейінін аударып, тілді ойын түрінде үйренуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл платформаларда оқушылар өз білімі мен дағдыларын қадағалап, өз нәтижелерін көре алады, бұл олардың оқу процесіне деген мотивациясын арттырады.

Цифрлық платформаларды тиімді қолдану үшін белгілі бір дидактикалық шарттарды сақтау қажет. Алдымен, оқушылардың жас ерекшеліктері мен танымдық мүмкіндіктерін ескере отырып, оқу материалы қолжетімді және қызықты болуы тиіс. Оқыту процесінде әртүрлі визуалдық және аудиоматериалдарды қолдану оқушылардың тілдік дағдыларын тез әрі тиімді қалыптастыруға көмектеседі. Дидактикалық принциптердің ішінде оқытудың жүйелілігі мен үздіксіздігі маңызды рөл атқарады, яғни оқу материалы бірізділікпен және логикалық түрде берілуі тиіс. Сонымен қатар, тапсырмалар күрделілік деңгейі бойынша сатылы түрде құрылып, оқушылардың тілдік дағдыларын біртіндеп дамытуды көздеуі қажет.

Цифрлық платформаларды сабақтарға енгізудің бірнеше тиімді әдістері бар. Олардың бірі – Blended Learning (аралас оқыту) моделі, мұнда мұғалім дәстүрлі әдістер мен цифрлық құралдарды қатар қолданады. Сабақтың белгілі бір бөлігі мұғалімнің жетекшілігімен өтіп, қалған уақытта оқушылар цифрлық платформалар арқылы өз бетімен жаттығулар орындайды. Бұл әдіс оқушылардың білімін бекітуге және өздігінен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Екінші әдіс – Flipped Classroom (кері сынып) моделі, мұнда оқушылар сабаққа дейін цифрлық платформалар арқылы материалмен танысып, сабақта алынған білімдерін талқылауға және қолдануға бағытталған тапсырмалар орындайды [2].

Цифрлық платформаларды интерактивті ойындар мен қосымша ресурстар ретінде қолдану да тиімді. Мысалы, шет тілін оқытуда жаңа сөздерді меңгеру үшін ойындар мен викториналар ұйымдастырып, олардың нәтижелерін онлайн бағалауға болады. Сабақ барысында платформаларды қолдану оқушылардың сабаққа белсенді қатысуын арттырып, олардың тілді меңгерудегі мотивациясын күшейтеді.

Мұғалім цифрлық платформаларды пайдаланған кезде басты үйлестіруші және бағыттаушы рөлін атқарады. Мұғалімнің міндеті – оқушылардың цифрлық контентпен жұмысын бақылап, олардың жетістіктерін бағалау. Сонымен қатар, мұғалім оқушылардың қажеттіліктерін ескеріп, әр оқушыға жеке қолдау көрсетуі тиіс. Платформалар арқылы алынған ақпаратты сараптау және нақтылау үшін мұғалім үнемі кері байланыс беріп отырады. Оқытушының басшылығымен өтетін тиімді жоспарланған сабақтарда цифрлық платформалар шет тілдік коммуникативтік дағдыларды дамытуға үлкен үлес қосады.

Мұғалімнің тағы бір маңызды рөлі – оқу процесін даралау. Оқушылардың білім деңгейіне қарай оларға цифрлық платформаларда түрлі деңгейдегі тапсырмаларды ұсыну, әр оқушының жеке ерекшеліктеріне бейімделу мұғалімнің кәсіби шеберлігін көрсетеді. Мұғалім оқушыларды ынталандырып, цифрлық платформаларды қолданып, білімдерін тұрақты түрде жетілдіруге бағыттауы қажет.

Цифрлық платформаларда ұсынылатын интерактивті тапсырмалар оқушылардың шет тілдік коммуникативтік дағдыларын тиімді дамытуға көмектеседі. Бұл тапсырмалар оқушының оқу үдерісіне белсенді қатысуын талап етіп, түрлі тілдік жаттығулар арқылы оқушыларды сөйлеуге, тыңдауға, оқуға және жазуға ынталандырады. Мысалы, аудио жазбаларды тындап, белгілі бір фразаларды қайталау немесе сөйлем құрастыру тапсырмалары арқылы оқушылардың сөйлеу және тыңдау дағдылары қалыптасады. Сонымен қатар, диалогтар мен рөлдік ойындар негізіндегі тапсырмалар оқушылардың тілді қарым-қатынас құралы ретінде қолдану дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Интерактивті тапсырмалар арқылы алынған нәтижелерді платформа автоматты түрде бағалап, оқушылардың жетістіктерін талдау мен мониторинг жүргізуге мүмкіндік береді.

Ойын – бастауыш сынып оқушылары үшін тиімді оқу құралы. Цифрлық платформаларда ойын элементтерін қолдану оқыту процесін қызықты әрі тартымды етеді. Оқушылар ойын арқылы жаңа сөздерді үйреніп, грамматикалық құрылымдарды меңгереді, сондай-ақ ойынның әртүрлі деңгейлерін өткені үшін марапаттар алып, олардың мотивациясы артады. Мысалы, Lingokids сияқты платформаларда оқушыларға белгілі бір тапсырмаларды орындағаны үшін жұлдызшалар, медальдар немесе басқа да сыйақылар беріледі, бұл оқушыларды одан әрі үйренуге ынталандырады. Ойын элементтері арқылы тілді меңгеру барысында оқушылар өздерін еркін сезінеді, ал ойынның қызықты форматы оларға күрделі тілдік құрылымдарды жеңіл түрде меңгеруге мүмкіндік береді [3].

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қабілеттері мен оқу қарқыны әртүрлі, сондықтан цифрлық платформалар әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Платформаларда әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар ұсынылады, бұл оқушылардың тілдік деңгейіне қарай тапсырмаларды таңдап, олардың жеке оқу қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектеседі. Мысалы, кейбір оқушылар мәтіндерді жақсы түсініп, грамматикалық құрылымдарды оңай үйренуі мүмкін, ал басқалары тыңдау немесе сөйлеу дағдыларын жақсартуға мұқтаж болуы мүмкін. Цифрлық платформалар бұл айырмашылықтарды ескеріп, әр оқушыға өзіне ыңғайлы тәсілмен шет тілін меңгеруге жағдай жасайды.

Сонымен қатар, цифрлық платформаларда кері байланыс беру жүйесі бар, ол арқылы оқушылар өздерінің қателіктерін көріп, оларды түзетуге мүмкіндік алады. Тапсырмаларды даралау оқушылардың өзіне деген сенімділігін арттырып, олардың оқу процесіне деген қызығушылығын оятады.

Цифрлық платформаларды қолдану шет тілдік коммуникативтік дағдыларды дамытуға айтарлықтай оң әсер етеді. Платформалардың интерактивтілігі, мультимедиялық элементтері және оқу материалының әртүрлілігі оқушыларға тілді еркін меңгеруге, сөйлеу, тыңдау, оқу, жазу сияқты дағдыларды жетілдіруге мүмкіндік береді. Мысалы, платформалардағы аудио және бейне жаттығулар оқушылардың тыңдау қабілетін дамытса, рөлдік ойындар арқылы сөйлеу дағдылары нығаяды. Платформалар оқушылардың шет тілін қарым-қатынас құралы ретінде пайдалануға деген ынтасын оятып, олардың сөздік қорын байытады және тілдік құрылымдарды қолдану қабілетін арттырады.

Цифрлық платформалардың арқасында оқушылар өз бетінше жаттығу жасап, жеке қарқынымен оқи алады, бұл коммуникативтік дағдыларды жүйелі түрде дамытудың тиімді жолы. Зерттеулер көрсеткендей, осындай платформаларды жүйелі қолдану оқушылардың тілдік дағдыларын дәстүрлі әдістермен оқуға қарағанда тезірек және нәтижелі түрде қалыптастырады.

Цифрлық платформалардың қолжетімділігі де олардың артықшылықтарының бірі болып табылады. Көптеген платформалар интернет арқылы кез келген құрылғыда (компьютер, планшет, смартфон) қолжетімді, бұл оқушыларға үйде немесе мектепте шектеусіз уақыт ішінде тілдік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Мысалы, Duolingo, Memrise, Lingokids сияқты платформалар бастауыш сынып оқушыларына арналған жеңіл интерфейсімен және тапсырмалардың қолжетімділігінің арқасында өте тиімді болып келеді. Платформаларды қолданудың жеңілдігі оқушылардың сабақта да, сабақтан тыс уақытта да өз бетімен жұмыс істеуін қамтамасыз етеді. Олар көп жағдайда тапсырмаларды интуитивті түрде орындай алады, бұл технологиямен таныс емес оқушылардың да платформаларды оңай меңгеруіне мүмкіндік береді [4].

Цифрлық платформалар қолдану барысында алынған нәтижелерге байланысты мұғалімдер мен оқушылардың кері байланысы маңызды рөл атқарады. Мұғалімдер платформалардағы тапсырмалардың сапасын, оқушылардың жетістіктерін және материалдың оқушылардың тілдік деңгейіне сәйкестігін бағалайды. Көптеген мұғалімдер цифрлық платформалар шет тілін үйренуді қызықты әрі тиімді етеді деп санайды, өйткені олар сабақтарды интерактивті, икемді және дараландырылған етіп ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұғалімдер платформалардың оқушылардың нәтижелерін бақылауға, тапсырмаларды сараптауға, бағалауға және оқушының жеке мүмкіндіктерін ескеруге көмектесетінін ерекше атап өтеді.

Оқушылар да цифрлық платформаларды қолдану тәжірибесімен бөлісіп, олардың түсінікті интерфейсі мен ойын форматында тапсырмаларды орындау мүмкіндіктерін жоғары бағалайды. Олар платформалардың мотивацияны арттырып, тілді меңгеру процесін жеңіл әрі қызықты ететінін айтады. Мұндай кері байланыс платформалардың тиімділігін бағалауда және олардың қолдану аясын кеңейтуде маңызды фактор болып табылады.

Қорытындылай келе, цифрлық платформаларды бастауыш сынып оқушыларының шет тілдік коммуникативтік дағдыларын дамытуда қолдану білім беру процесін айтарлықтай жақсартады. Платформалардың интерактивтілігі мен ойын элементтері балалардың оқу процесіне белсенді қатысуын арттырып, тілдік дағдыларды тиімді меңгеруге ықпал етеді. Оқушылар сөйлеу, тыңдау, жазу және оқу қабілеттерін үздіксіз дамыта отырып, шет тілін қарым-қатынас құралы ретінде қолдануды үйренеді. Платформалар оқыту процесін даралап, әр оқушының жеке оқу қарқыны мен қажеттіліктеріне бейімделеді. Сонымен қатар, мұғалімдердің бақылауындағы оқу үдерісі оқушылардың нәтижелілігін арттыруға мүмкіндік береді. Цифрлық платформалар оқушылардың тілдік дағдыларын дамытумен қатар, олардың өз бетімен жұмыс жасау дағдыларын қалыптастырып, мотивациясын күшейтеді.

Цифрлық платформаларды қолданудың тиімділігін одан әрі арттыру үшін қосымша зерттеулер қажет. Біріншіден, бастауыш сынып оқушыларының шет тілін меңгеру процесіндегі әртүрлі

платформалардың салыстырмалы талдауын жүргізу маңызды. Бұл шет тілдік дағдыларды дамытуда қай платформалардың неғұрлым тиімді екенін анықтауға көмектеседі. Екіншіден, платформаларды пайдалану барысында оқушылардың тілдік дағдыларының даму динамикасын ұзақ мерзімді зерттеулер арқылы бақылау ұсынылады. Үшіншіден, педагогикалық тәсілдер мен платформаларды біріктіріп қолданудың жаңа әдіс-тәсілдерін зерттеп, олардың оқушылардың оқу мотивациясы мен нәтижелілігіне әсерін талдау қажет. Бұдан басқа, зерттеулерде ата-аналардың және мұғалімдердің платформаларға қатысты пікірлерін кеңінен қарастыру, олардың оқытудағы рөлін және оқушылардың жетістіктеріне ықпалын зерттеу де маңызды болмақ.

Әдебиеттер тізімі:

1. Чепцова Л.Б. Воспитание коммуникативно-ориентированной личности младшего школьника средствами иностранного языка: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 1997. – 20 с.
2. Шамов А.Н., Пронина Н.С. Методика преподавания иностранных языков в начальной школе и в детском дошкольном учреждении: учеб. пос. – Н. Новгород: Мининский университет, 2021. – 130 с.
3. Гриншкун В.В., Осиповская Е.А. Развитие образования в условиях новой технологической революции // Информатизация образования и методика электронного обучения: цифровые технологии в образовании: матер. 4-й междунар. науч. конф. – Красноярск, 2020. – С. 275-280.
4. Джусубалиева Д.М. Роль цифровой образовательной среды в формировании иноязычных компетенции // Абай атындағы ҚазҰПУ-ң Хабаршысы. – 2021. – №4(72). – С. 70-74.
5. Абықанова Б.Т. Компьютерлік технологияны пайдалану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың дидактикалық шарттары. – Алматы. 2005. – 29 б.
6. Тажигулова А.И., Артыкбаева Е.В., Арыстанова А.Ж. Отечественный опыт разработки цифрового контента для иноязычного образования // Вестник КазНацЖенПУ. – 2019. – №2. – С. 35-40.
7. Сейлханова А.Е. Болашақ шетел тілі мұғалімдерін даярлауда цифрлық педагогиканы қолданудың ғылыми-педагогикалық негіздері: дис. ... док. PhD: 6D011900. – Қарағанды, 2022. – 148 б.

ӘОЖ 371.3

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДАҒЫ ЕРТЕГІЛЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Мухаметжанова А.О., Омарова А.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Бүгінгі күні бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік дағдыларын дамыту мәселесі ерекше маңызға ие. Қазіргі заманғы білім беру жүйесі оқушылардың тек академиялық білімін ғана емес, сонымен қатар олардың тілдік құзыреттілігін, қоғамда өз ойын еркін жеткізіп, пікір алмасу қабілеттерін қалыптастыруды көздейді. Бұл Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында және Мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандартында бекітілген міндеттермен де тығыз байланысты. Осы нормативтік құжаттарда оқушылардың тілдік және коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың маңыздылығы атап көрсетілген. Бастауыш сыныпта берілетін білім негізі оқушылардың болашақта түрлі әлеуметтік ортада сәтті қарым-қатынас орнатуына мүмкіндік береді.

Коммуникативтік дағдыларды дамыту әсіресе бастауыш сынып оқушылары үшін аса қажет, себебі дәл осы кезеңде олардың ойлау, сөйлеу және тыңдау дағдылары қарқынды түрде қалыптасады. Қазақстан Республикасының «Бастауыш білім беру» мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес, оқушылардың еркін сөйлеуі, ой-пікірін нақты жеткізе білуі, өзгені тыңдау мәдениеті білім беру процесінің басты мақсаттарының бірі болып табылады. Балалардың мектепте алған алғашқы тілдік дағдылары олардың өмірлік ұстанымдары мен тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді.

Ертегілер – баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін мәдени мұраның маңызды элементі. Олар тек оқушының қиялын оятып, қызығушылығын арттырып қана қоймай, сонымен бірге балалардың сөздік қорын байытады, тіл байлығын жетілдіреді. Ертегілер арқылы оқушылардың ойлау қабілеті, оқиғаларды дұрыс түсінуі және оларды логикалық ретпен баяндауы қалыптасады. Сонымен қатар ертегілер тәрбиелік мәні зор, оқушыларды адамгершілікке, жақсылыққа, әділдікке үйретеді. Осылайша, ертегілердің тәрбиелік және коммуникативтік мәні Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты талаптарына сай оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдірудің тиімді құралы болып табылады.

Фольклордың ерекше маңызды түрінің бірі – ертегі. Ертегі халық арасында ауыздан ауызға жеткен көркем-әңгіме. Ауызша әңгімелер мен ертегілер арқылы қарапайым халықтың бақыт туралы, еркін өмір жайлы, үй-тұрмыс туралы үміт, армандарын баяндайды. Ертегіде баяндалатын сан алуан қызық оқиғалар шындықтан гөрі, көбіне қиял дүниесін тудырады. Ғажайып хал, қиял әңгімелер, орасан оқиғалы әңгімелер, салт-дәстүрмен, тарихпен байланысты оқшау әңгімелер бәрі де ертегінің түрлері. «Ертегі» деген ұғым ертеде, ерте күндегі деген сөздерден туындаған. 1937 жылы Орыс әдеби энциклопедиясында ертегі ұғымына мынадай түсінік берілді: «Ертегі (нем. Marchen, ағыл. tale, франц. conte, итал. fiaba, серб, и хорв. pričujelka, болг. приказка, чешек. pohadka, польш. bajka, белор. и укр. казка, байка, орыстарда XVII ғасырға дейін баснь, байка) – қоғам дамуының бастапқы кезеңінде өндірістік және де діни функцияны орындайтын әңгімелер, миф түрінің бірнешеуін білдіреді, соңғы кезеңде олар ерекше (фантастикалық және ғажайып болмаса күнделікті) оқиғаны қамтып, арнайы композициялық және стилистикалық конструкцияларымен ерекшеленіп көптеген оқиғаны қамтып алатын ауызша түрдегі көркем әдебиеттің ерекше жанры болып өмір сүреді. Қоғамдағы форма мен сананың даму кезінде «ертегі» ұғымы да өзгеріске ұшырады [1].

Қазақ ертегілері жинақталуы мен жариялануы, зерттелуі XVIII ғасырдың екінші жартысында басталды. Алғашқы жүз жылда, негізінен, Қазақстанға Ресейден келген зерттеушілердің (В.В.Радлов) кейбірі қазақ халқының тұрмыс-салты, әдет-ғұрпы туралы деректер жинап, қазақ ертегілерін қазақ айтушылардың аузынан қазақша жазып алып, жинап басып шығарған.

Қазақ фольклорының алғаш үлгілерлі жүйеге келтіре жиналып, зерттеле бастаған кезі XIX ғасырдың екінші жартысы саналады. Осы кезде орыс әдебиетіндегі балаларға арналған фольклор үлгілері бойынша ақпарат жинастырылып, зерттеу біршама ілгерілеген. XIX ғасырдың 60-жылы орыс зерттеушілері балалардың фольклоры бойынша арнайы түрде қарастыра бастады. Балаға арналған халықтың шығармаларын В.И.Даль мен [2] П.В.Шейн [3] және П.А.Бессонов [4] жазып, жинастырды. 1868 жылдары П.А.Бессонов өзінің «Балалар фольклоры» атты еңбегін жарыққа шығарады. Ал 1870 жылы А.Н.Афанасьевтің «Орыс балалар ертегілері» атты жинағы жарияланды.

Ертегілерді зерттеуге қызығушылық XV-XVI ғасырдың өзінде пайда болды, ал бір ғасыр өткен соң әртүрлі ғылыми бағыттарда, тіпті білім салаларында шынайы ғылыми зерттеулер пайда болды. Нәтижеде ертегі тақырыбының мәселелеріне әр түрлі көзқарастармен сипатталатын бірнеше ағымдар дамыды. Бала үшін ертегі – өмір оқулығы. Ертегінің көптеген мүмкіндіктері бар, оның тыңдаушыға педагогикалық, психологиялық және медитация тұрғысынан да әсері бары сөзсіз. Бұл туралы халық ерте-ақ айтып кеткен болатын, олардың ертегілері осы күнге дейін сақталған (кесте 1).

1-кесте – Отандық және шетел ғалым-зерттеушілерінің «ертегі» ұғымына берген анықтамалары

Ғалымның аты-жөні	Анықтамасы
Ы.Алтынсарин	«Ертегілерде қоғамдық тартыс та, күштілердің көпшілікке көрсеткен қиянаты, зорлық зомбылығы және халықтың арман, әділет туралы ұғым наным түгел жинақталған».
Ш.Ахметов	«Ертегілер – өмір шындығын баяндайтын фантастикалық негізге құралған көркем шығарма».
А.Ақтанова	«Ертегі-аңыздарды суреттеу арқылы қазіргі таңның талабына үн қосады».
Е.Дашкова	«Ертегі баяндау жанры ретінде мифологиялық сипатқа ие. Ертегілер ежелгі уақытта пайда болған. Сонымен қатар олар халық санасының қарабайырлығын емес, ондағы барлық нәрсені – аспан мен жерді, ғасыр адамы мен табиғатты, өмір мен өлімді байланыстыра отырып, әлемнің біртұтас үйлесімді бейнесін жасау үшін халықтың данышпандығын куәландырады»
А.Н.Толстой	«Ертегі – біз үзінділерден жинайтын халықтың ұлы рухани мәдениеті және ертегі арқылы халықтың мыңжылдық тарихы біздің алдымызда ашылады».
И.А.Ильин	«Ертегі «фантастика» емес, ертегі бұл халықтың алғашқы, дінге дейінгі философиясы, оның мифтерде және көркемдік формада баяндалған өмір философиясы»
Е.Золотухина-Аболина	«Ертегі – ежелгі, архаикалық, заманауи, дамыған мәдениеттің маңызды элементтерінің бірі, ауылда да, қалада өмір сүруді жалғастырады, балаларға

	да, ересектерге де айтылады – мифологиялық тарихтың нұсқасы ретінде құрылады»
Е.Царенкова	«Ертегі – баланың алғашқы адал тәлімгері және саяхатшысы, адам ретінде әлі қалыптаспаған, бірақ жеке қасиеттерге ие адамдай деуге болады»

Келтірілген кестеде отандық және шетелдік ғалымдардың ертегі анықтамасына келтірген ойларын жүйелей келе, фольклортанушы Ю.М.Соколовтың «Ертегінің ерекшелігі ойын-сауық және көңіл көтеру. Осы ретте «ертегілер» ұғымын кең бір мәнде қолданамыз, бұл кезде біз көрерменге көңілдерін көтеру үшін айтылып келген ауызша әңгімелерді айтамыз» деген пікірімен санасуға болады.

Кейінірек академик Ю.М.Соколов халық ертегісі ұғымының кең мағынасында фантастикалық, шытырман оқиғалы романистік және күнделікті сипаттағы ауызша-поэтикалық әңгіме ретінде түсінлетінін атап өтті. Сонымен бірге: «ертегі – заттары мен кейіпкері, ертегілердегі әрекеттердің және анимациялы тасымалдаушысы қаншалық өзіне тән болса, жанр түрі ретінде маңыздылығы және сипаты – сол әрекеттердің өзі болады. Кереметтей ертегі пайда болу үшін осы әрекеттердің болуы маңызды» екенін анықтайды [5].

Ертегі жалпы бұқараның көзқарасына негізделеді. Сондықтан оны бала да, қарт та сүйіп тыңдайды. Ертегі тыңдап өскен бала өзінің алдағы өміріне дұрыс бағдарлама қалыптастырып үйренеді. Ертегі кейіпкерлері батырлардың болмысына қарап, ондағы оқиға желісін ой елегінен өткізіп, өз бойын түзейді. Мектеп жасына дейінгі балаға ертегіні тыңдатып қана қоймай, сол ертегідегі кейіпкерлердің рөліне енгізіп ойнатуда өте маңызды. Себебі баланы ертегі кейіпкерлері рөлінде ойната отырып, баланың жеке тұлғасы жан жақты дамиды. Сонымен қатар бала ертегіні айту, қайталау, драматизациялау кезінде монологтық және диалогтық сөйлеуі, шығармашылық әлеуеті, қиялы, коммуникативтік дағдылары, қабілеттері дамиды.

Коммуникативтік дағдылар – адамның қоғаммен, басқа адамдармен тиімді және түсінікті қарым-қатынас орнату қабілеті. Бұл дағдыларға ауызекі сөйлеу, жазбаша ойды жеткізу, диалог құру, өз ойын анық және логикалық түрде баяндау кіреді. Бастауыш сынып оқушылары үшін коммуникативтік дағдылардың маңызы ерекше зор, себебі осы кезеңде балалардың тілі, сөйлеу қабілеті және әлеуметтік байланыс жасау дағдылары қалыптасады. Оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамыту қазіргі білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі болып табылады және бұл міндет Мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандартында да атап көрсетілген. Коммуникативтік дағдыларды ерте кезеңнен дамыту балалардың өз ойын еркін жеткізе білуіне, тыңдауға, сұрақ қоя білуге және пікірталастарға қатысуына мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде олардың болашақтағы әлеуметтік өмірінде маңызды рөл атқарады.

Ертегі бастауыш сынып оқушыларының тілін дамытудағы тиімді құралдардың бірі болып табылады. Ертегілерді оқу және талдау барысында балалардың сөздік қоры байиды, сөйлеу дағдылары жетілдіріледі. Бастауыш мектепте ертегі оқыту баланың қиялын, логикалық ойлауын және әңгіме құру қабілеттерін дамытады. Оқушылардың тілін дамыту үшін ертегі сюжетін әңгімелеу, кейіпкерлердің іс-әрекеттерін талқылау, жаңа сөздер мен тіркестерді үйрену сияқты әдістемелік тәсілдер қолданылады. Сонымен қатар, ертегілерді сахналау немесе рөлдерге бөліп оқу балалардың сөйлеу тілін және сөйлеу мәнерін жақсартуға ықпал етеді. Оқу бағдарламасына енген ертегілер оқушыларды өзара пікір алмасуға, топтық жұмыста белсенді болуға үйретеді, бұл коммуникативтік дағдылардың дамуына оң әсерін тигізеді.

Ертегілердің өзіндік құрылымы мен мазмұны балалардың тілдік және ойлау қабілеттерін дамытудың тиімді тәсілі болып табылады. Ертегі арқылы балалар нақты және бейнелі ойлау қабілеттерін дамытады, себебі ертегі сюжеттері қиял мен шындықтың үйлесімінен тұрады. Ертегілерде кездесетін қайталанатын сөйлем құрылымдары мен тұрақты тіркестер балалардың сөйлеу мәнерін қалыптастыруға және сөйлем құрау дағдыларын жетілдіруге көмектеседі. Сонымен қатар, ертегілер оқушыларды кейіпкерлердің іс-әрекетін салыстыруға, оқиғаның дамуын болжауға және өзіндік қорытынды шығаруға үйретеді. Бұл балалардың сындарлы ойлау қабілетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ертегілерді оқу арқылы бастауыш сынып оқушылары өз ойларын толық жеткізуді үйренеді, бұл олардың тілдік және ойлау дағдыларын жетілдіреді.

Ертегілер балалардың ауызекі сөйлеу тілін дамытуда ерекше орын алады. Ертегі оқу барысында оқушыларға кейіпкерлердің диалогтарын қайталау, оқиғаны өз сөзімен әңгімелеп беру сияқты тапсырмалар беріледі, бұл олардың сөйлеу дағдыларын жетілдіреді. Ертегідегі кейіпкерлердің тілі, олардың сөйлеген сөздері балаларға бейнелі ойлауға және сол ойларын ауызша жеткізуге көмектеседі. Сонымен қатар, ертегілерде жиі кездесетін тұрақты сөз тіркестері мен фразалар балалардың сөздік

қорын байытуға ықпал етеді, сөйлемдерді дұрыс құруға және көркемдік мәнерде сөйлеуге үйретеді. Осылайша, ертегілер арқылы балалар өздерінің тілін еркін дамытып, ауызекі сөйлеу шеберлігін арттырады.

Ертегілерді тыңдау арқылы бастауыш сынып оқушыларының тыңдау және түсіну қабілеттері едәуір жақсарады. Мұғалімнің немесе сыныптастарының ертегі оқуын тыңдай отырып, балалар оқиғаның мазмұнын, кейіпкерлердің әрекеттерін және оқиғалардың ретін түсінуді үйренеді. Тыңдау барысында оқушылар өз назарын шоғырландырып, мәтіннің мағынасын дұрыс түсінуге талпынады. Сондай-ақ, тыңдаған ертегіге сұрақ қою, әңгіме барысын қайта айтып беру сияқты тапсырмалар арқылы оқушылардың тыңдаған ақпаратты есте сақтау және оны мазмұндау қабілеттері дамиды. Ертегілер арқылы балалар тыңдау мәдениетін игеріп, өз ойын басқа адаммен байланыста нақты жеткізуге дағдыланады.

Ертегіде жиі кездесетін диалогтар балаларға сөйлеу мәдениетін меңгеруге көмектеседі. Ертегілерді талдау немесе сахналау арқылы оқушылар диалог құруды үйреніп, өзара пікір алмасу қабілеттерін жетілдіреді. Мұндай жаттығулар балалардың өз ойын еркін жеткізуіне және топтық жұмыс барысында бір-бірімен тиімді қарым-қатынас орнатуына мүмкіндік береді. Ертегілерді оқыту барысында оқушыларға өз ойларын логикалық түрде жеткізу, кейіпкерлер арасындағы диалогты қайта құру және өз пікірін дәлелдей білуге бағытталған тапсырмалар беріледі. Бұл балалардың сөйлеу қабілеттерін жетілдіріп қана қоймай, олардың ойлау жүйесін де дамытады. Осылайша, ертегілер балаларға тек қызықты оқиға ғана емес, өзара қарым-қатынас дағдыларын дамытуға арналған тиімді құрал болып табылады.

Ертегі арқылы коммуникативтік дағдыларды дамытуда қолданылатын әдістемелік тәсілдер бірнеше бағытта жүзеге асырылады:

1. Ертегілерді оқу және талдау: Мұғалім ертегіні оқып, оқушылармен бірге талдайды. Оқушыларға кейіпкерлердің әрекеттерін, оқиғалардың дамуын талқылауға мүмкіндік беріледі. Бұл тәсіл балалардың тыңдау және түсіну қабілеттерін, сондай-ақ ойлау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

2. Диалог құру: Оқушылар ертегі кейіпкерлерінің диалогтарын қайталап, өздерінің диалогтарын құрады. Бұл әдіс балаларға өз ойларын еркін білдіру, пікір алмасу және диалог құру дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік береді.

3. Рөлдік ойындар мен сахналау: Оқушылар ертегілерді сахналау арқылы кейіпкерлердің іс-әрекеттерін көрсетеді. Бұл әдіс балалардың сөйлеу дағдыларын, шығармашылық ойлауын және өз ойын көркемдік түрде жеткізу қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

4. Ертегі бойынша тапсырмалар: Оқушыларға ертегі сюжетінен көркемдік элементтерді (мысалы, бейнелі тіл, тұрақты тіркестер) бөліп алу немесе өздерінің қысқаша ертегілерін жазу сияқты тапсырмалар беріледі. Бұл тәсіл балалардың сөздік қорын байытуға және тілдік құзыреттілігін арттыруға көмектеседі.

Сабақ барысында қолданылатын ертегілер мен тапсырмалар оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға бағытталған:

1. Классикалық және халық ертегілері: Оқушыларға белгілі классикалық ертегілер (мысалы, «Ұр тоқпақ», «Бір уыс мақта») ұсынылып, олардың мазмұнын мен кейіпкерлерін талқылау ұйымдастырылады. Бұл ертегілер балалардың тілдік қорын байытуға және сөйлеу қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі.

2. Әңгімелеу тапсырмалары: Оқушыларға ертегіні өз сөзімен әңгімелеп беру, оқиғаларды қайта айтып беру сияқты тапсырмалар беріледі. Бұл тапсырмалар олардың тыңдау және түсіну қабілеттерін, сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

3. Рөлдік ойындар: Оқушылар ертегі кейіпкерлерінің рөлдеріне бөлініп, сахналық қойылымдар жасайды. Бұл әдіс балалардың өзін-өзі білдіру қабілеттерін жақсартады және сөйлеу мәдениетін дамытады.

4. Топтық жұмыстар: Оқушылар топтарға бөлініп, ертегі бойынша қысқаша сценалар жазып, сахналайды. Бұл тәсіл балалардың топта жұмыс істеу қабілеттерін дамытады және коммуникативтік дағдыларын жетілдіреді.

Оқыту процесінде қолданылған әдістердің тиімділігін бағалау үшін төмендегі критерийлер қолданылуы мүмкін:

1. Балалардың белсенділігі: Ертегі оқу және талдау барысында оқушылардың қатысу деңгейі мен белсенділігін бақылау. Белсенді қатысу балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың көрсеткіші болып табылады.

2. Сөйлеу дағдыларының дамуы: Оқушылардың сөйлеу қабілеттері, сөздік қоры мен сөйлем құрылымдарының сапасы бағаланады. Сабақтың соңында балалардың өз ойын жеткізуі мен түсіну

деңгейі жоғарыласа, әдістердің тиімділігі расталады.

3. Тыңдау және түсіну қабілеттерінің жақсаруы: Ертегі тыңдау мен талдау нәтижесінде балалардың тыңдау және түсіну қабілеттері қаншалықты артқанына назар аударылады.

4. Рөлдік ойындар мен сахналанған қойылымдардың сапасы: Рөлдік ойындар мен сахналық қойылымдардың сапасы, оқушылардың рөлдерді орындаудағы шеберлігі бағаланады. Бұл олардың коммуникативтік дағдыларын жетілдіруде қаншалықты тиімді екенін көрсетеді.

Жалпы, ертегілер арқылы жүзеге асырылатын әдістемелік тәсілдердің тиімділігі оқушылардың тілдік және коммуникативтік дағдыларының дамуына әсерін тигізіп, олардың білім алу процесінде белсенділік танытуына мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, ертегілер бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Олардың мазмұны мен құрылымы балалардың сөйлеу тілін байытып, ауызекі сөйлеу қабілеттерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Ертегілер арқылы балалардың тыңдау және түсіну дағдылары дамиды, өйткені олар оқиғалардың барысын дұрыс қабылдап, талдай білуі қажет. Сондай-ақ, ертегілердің диалогтық және рөлдік элементтері оқушыларға өз ойларын еркін білдіруді, пікір алмасуды және диалог құруды үйретеді. Бұл әдістер балалардың тілдік құзыреттілігін арттырып, сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

Зерттеу нәтижесінде ертегілердің балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудағы тиімділігі айқындалды. Ертегілерді оқыту барысында оқушылардың ауызекі сөйлеу, тыңдау және түсіну, диалог құру қабілеттері едәуір жақсарғаны байқалды. Мұғалімдер мен оқушылар арасындағы белсенді қарым-қатынас, шығармашылық ойлау және өзара пікір алмасу деңгейі артты.

Әдебиеттер тізімі:

1. Литературная энциклопедия. – М.: Худож. лит., 1937. – Т. 10. – 324 с.
2. Даля В.И. Повести и рассказы // Сочинения. – СПб.; М., 2000. - 496 с.
3. Шейн П.В. Великорусс в своих песнях, обрядах, обычаях, верованиях, сказках, легендах и т. п. – М., 1999. – Т. 1. – 109 с.
4. Бессонов П.А., Зайцева Е.А., Андреев А.Ю., Цыганков Д.А. 1755-1917, энциклопедический словарь. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН); Императорский Московский университет, 2010. – С. 65-66.
5. Соколов Ю.М. Русский фольклор. – М.: Уч.-пед. изд. Наркомпроса РСФСР, 1941. – 326 с.

ӘОЖ 371.3

БАСТАУЫШ БІЛІМГЕ ЭДЬЮТЕЙНМЕНТ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЕНГІЗУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕРІ

Мухаметжанова А.О., Шаймерденова С.А.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Білім беру сапасын арттыру мәселесі қазіргі қоғамның басты назарында тұр, өйткені бұл елдің болашағы үшін маңызды фактор болып табылады.

Мемлекеттік құжаттарда эдьютейнменттің білім беру жүйесіне енгізілуі туралы мәселелер әрдайым назарға алынады. Қазақстанның білім беру саясаты мен бағдарламаларында инновациялық тәсілдер мен технологияларды қолдану, соның ішінде эдьютейнментті енгізу, оқу үдерісінің сапасын жақсартуға және оқушылардың қызығушылығын арттыруға бағытталған. Бұл құжаттарда білім беру саласында цифрлық технологияларды және интерактивті әдістерді қолданудың маңыздылығы ерекше аталып өтіледі.

Edutainment (edutainment) – «білім» (education) және «ойын-сауық» (entertainment) сөздерінің тіркесімі болып табылатын термин. Оның негізгі мақсаты — оқуды қызықты әрі тиімді ету үшін білім беру процесін ойын-сауық элементтерімен біріктіру. Бұл терминді алғаш рет 1948 жылы американдық кинокомпозитор және сценарист Уолт Дисней қолданған, ол оны ойын-сауық білім беру бағдарламаларын сипаттау үшін қолданған. Тұжырымдаманы кейінірек 1970 жылдары National Geographic үшін ғылыми деректі фильмдер түсіруге байланысты терминді қолданған Боб Хейман (Bob Neuman) сияқты басқа зерттеушілер мен тәрбиешілер дамытты.

Кейінірек, 1990-2000 жылдары бұл термин мультимедиялық технологиялар мен интерактивті білім беру бағдарламаларын дамыту арқылы білім беру ортасында танымал болды. Эдьютейнмент мектеп пен университеттік білім беруде, сондай-ақ бейресми оқытуда маңызды құралға айналды,

мұнда басты міндет ойын формалары, бейнелер, модельдеу және басқа интерактивті элементтер арқылы білім алушылардың қызығушылығын сақтау болды.

Эдьютейнмент – бұл білім беру мен ойын элементтерін біріктіретін тәсіл. Ол оқушылардың білім алуын қызықты және интерактивті түрде қамтамасыз етуге бағытталған. Бұл тәсіл білім беру үдерісінде ойынның және басқа да қызықты элементтердің көмегімен мотивацияны арттырады және оқыту нәтижелерін жақсартады [1].

Эдьютейнменттің білім беру жүйесіне енгізілуі қазіргі білім беру саласында маңызды мәселеге айналды. Бұл тәсіл балалардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырып, олардың белсенділігін және шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Зерттеу мақсаты – әдістемелік тәсілдерді анықтау және эдьютейнментті бастауыш білім беру жүйесіне енгізудің тиімді жолдарын ұсыну.

Эдьютейнменттің білім беру саласында қолданылуы туралы көп зерттеулер жүргізілген. Әдебиеттерде эдьютейнменттің теориялық негіздері мен практикалық қолданысы кеңінен қарастырылған. Оқушылардың білім алуға деген қызығушылығын арттырудағы эдьютейнменттің рөлі мен әсері туралы түрлі зерттеулер мен мақалалар бар. Бұл зерттеулердің нәтижелері зерттеу тақырыбына негіз болады және келешектегі зерттеулер үшін маңызды ақпарат көзі болып табылады.

Эдьютейнменттің концепциясы ойын элементтері мен білім беруді біріктіретін тәсіл ретінде анықталады. Оның басты мақсаты оқыту процесін қызықты әрі тиімді ету болып табылады. Эдьютейнмент білім беру мен ойынның өзара байланысын зерттеп, оқушылардың мотивациясын арттыруға және білімді меңгеруін жеңілдетуге бағытталған. Бұл концепцияның негізінде ойындық әдістер мен интерактивті технологияларды қолдану жатыр [2].

Эдьютейнменттің тарихи контексті мен дамуы білім беру саласында жаңа тренд ретінде пайда болды. Ойын элементтері мен цифрлық технологиялардың қолданылуы білім беру процесінде өз орнын тапты. Эдьютейнменттің дамуы білім беру әдістемелеріндегі жаңалықтарды қамтып, оқытудың интерактивті тәсілдерін енгізуді мақсат етеді. Эдьютейнменттің тарихы дидактикалық ойындар мен мультимедиялық құралдардың дамуымен тығыз байланысты.

Эдьютейнмент білім беру ортасының қалыптасуындағы рөлі ерекше. Ол оқыту процесін жандандырып, оқушылардың оқу материалдарына деген қызығушылығын арттырады. Эдьютейнменттің көмегімен білім беру процесі интерактивті және қатысымдық сипатқа ие болады, бұл өз кезегінде оқушылардың білімді тереңірек меңгеруіне ықпал етеді. Оқушылардың белсенділігін арттыру және оқу нәтижелерін жақсарту тұрғысынан эдьютейнмент маңызды құрал болып табылады.

Эдьютейнментті енгізудің әдістемелік тәсілдері әрбір мұғалімнің өз тәжірибесінде қолдануы үшін маңызды болып табылады. Мұғалімдер оқу процесінде эдьютейнментті тиімді пайдалану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырып, білім беру сапасын жақсарта алады. Әдістемелік тәсілдерді енгізу мұғалімдердің кәсіби дағдыларын жетілдіруге, оқыту әдістерін жаңартуға және оқушылардың белсенділігін көтеруге мүмкіндік береді.

Оқытудың жаңа әдістерін қолдану білім беру процесінің сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады. Бірінші кезекте білім беру ойындарын әзірлеу және интеграциялау оқушылардың қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Ойын элементтері оқу материалын жеңіл әрі қызықты түрде ұсынуға мүмкіндік береді, бұл балалардың белсенділігін және оқу мотивациясын жоғарылатады.

Білім беру процесіне эдьютейнмент технологиясын енгізудің әдістемелік тәсілдері педагогикалық әдістерді ойын элементтерімен, интерактивтілікпен және мультимедиялық ресурстармен үйлестіруді қамтиды. Негізгі әдістемелік тәсілдерді қарастырайық:

1. Ойын арқылы оқыту (Gamification).

Ұпайлар, деңгейлер, марапаттар, жарыстар сияқты оқу процесіне ойын элементтерін енгізу білім алушылардың ынтасын арттыруға мүмкіндік береді.

Мысалы: оқу викториналары, есептерді шешуге арналған ойындар, оқу модельдеулерін құру.

2. Мультимедиялық технологиялар.

Аудиовизуалды материалдарды (бейне сабақтар, презентациялар, интерактивті платформалар) пайдалану оқуды қызықты әрі қолжетімді етуге көмектеседі.

Мысалы: оқу фильмдерін, бейне дәрістерді, анимацияларды, интерактивті оқулықтарды қарау.

3. Жобалық іс-әрекет.

Интерактивті және шығармашылық жобалар сыни тұрғыдан ойлау мен проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Эдьютейнмент шеңберінде жобаларға ойын, анимация, модельдеу элементтері кіруі мүмкін.

Мысалы: мультфильмдер жасау, бейне ойындар әзірлеу, интерактивті ғылыми эксперименттер жүргізу.

4. Оқытудың интерактивті әдістері.

Топтық жұмыс, пікірталастар, ойын-сауық элементтері бар ми шабуылдары оқушыларды процеске тартуға көмектеседі.

Мысалы: ойын форматындағы пікірталас, жұмбақтар мен жұмбақтарды топтық шешу.

5. Мобильді қосымшалар мен онлайн платформаларды пайдалану.

Eduteinment мобильді қосымшалар, онлайн курстар, виртуалды квесттер арқылы e-Learning-те белсенді қолданылады.

Мультимедиялық ресурстар мен интерактивті платформаларды пайдалану оқу процесіне жаңаша көзқарас әкеледі. Бұл құралдар оқушыларға визуалды және аудиовизуалды материалдар арқылы білім алуға мүмкіндік береді, олардың ақпаратты қабылдау қабілетін жақсартады және түсіну деңгейін арттырады.

Виртуалды және толықтырылған шындықты қолдану оқыту әдістерін кеңейтеді. Бұл технологиялар оқушыларға оқу материалының интерактивті және үш өлшемді көрінісін ұсынады, оларды оқыту процесінде белсенді қатысуға және тәжірибелік дағдыларды дамытуға ықпал етеді [3].

Сонымен қатар, бастауыш мектеп үшін контентті жасау және бейімдеу әдістемесі ерекше маңызға ие. Эдьютейнмент материалдарын әзірлеуде оқу бағдарламасының талаптарын ескеру қажет. Бұл материалдарды балалардың жас ерекшеліктері мен қызығушылықтарына сәйкес бейімдеп, оқыту процесін тиімді әрі қызықты етуге болады.

Эдьютейнменттің оқу бағдарламаларына сәтті енгізілген мысалдары оқу процесінде жаңа әдістердің тиімділігін көрсетеді. Оқытушылардың өз тәжірибесінде эдьютейнментті қолдануы оқу материалын қызықты әрі түсінікті етуге көмектеседі. Әр түрлі пәндер бойынша әзірленген білім беру ойындары мен интерактивті жаттығулар оқушылардың белсенділігін арттырып, оқу нәтижелерін жақсартады.

Мысалы: Duolingo, Khan Academy, Quizlet.

Сурет 1. Білім беру процесіне эдьютейнментті енгізу схемасы

Практикалық мысалдарды талдау және кейс-стадиялар арқылы эдьютейнменттің қолданылуында кездесетін қиындықтар мен жетістіктерді анықтауға болады. Бұл зерттеулер мұғалімдерге эдьютейнментті тиімді енгізу жолдарын түсінуге және олардың тәжірибесіне бейімдеуге мүмкіндік береді. Эдьютейнмент-ресурстарды таңдауда мұғалімдерге оқушылардың жас ерекшеліктері мен қызығушылықтарын ескере отырып түрлі ресурстарды оқыту бағдарламасына сәйкес қолданулары тиіс. Мәселен, мұғалімдердің басым бөлігі өз тәжірибесінде жиі қолданатын мынадай ресурстар бар. (Кесте 1).

1-кесте – Эдьютейнмент-ресурстарды қолдану мазмұны

Білім беру ойындары	«Math Bingo» бағдарламасы:	Математика пәнінде ойын арқылы оқушылардың есептеу дағдыларын дамытуға бағытталған. Ойын
----------------------------	-----------------------------------	--

		карточкалары түрлі математикалық тапсырмалармен толтырылған, және оқушылар бұл тапсырмаларды орындап, ұпай жинайды. Бұл әдіс оқушылардың математикалық білімін арттырып, сабаққа деген қызығушылықтарын оятады.
	«Kahoot!» платформасы:	Интерактивті платформа арқылы мұғалімдер сұрақ-жауап ойындарын ұйымдастырып, оқушылардың білімін бағалай алады. Сұрақтар мен жауаптар сәтті жауаптар мен ұпайлар арқылы көрсетіледі, бұл оқу процесін қызықты әрі бәсекеге қабілетті етеді.
	E-learning платформасы	Білім беру ресурстарына қолжетімділікті кеңейтеді, сонымен қатар оқыту үдерісін икемді әрі қолайлы етеді
Мультимедиялық ресурстар мен интерактивті платформалар	«Duolingo» қосымшасы:	Тіл үйренуге арналған мобильді қосымша оқушыларға ойын элементтері арқылы жаңа тілдерді үйренуге мүмкіндік береді. Оқушылар әртүрлі тапсырмаларды орындау арқылы балл жинайды және ойын деңгейлерін көтереді. Бұл әдіс тіл үйрену процесін жеңілдетіп, қызықты етеді.
	«Scratch» бағдарламалау платформасы:	Бастауыш мектептерде қолданылатын бұл платформа балаларға бағдарламалау негіздерін ойын түрінде үйретеді. Оқушылар өздері ойындар мен анимациялар жасауды үйренеді, бұл олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

Эдьютейнмент-ресурстарын таңдауда және қолдануда мұғалімдерге нақты ұсыныстар жасау оқу процесін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі. Ресурстарды таңдау кезінде оқушылардың жас ерекшеліктері мен қызығушылықтарын ескеру қажет. Сонымен қатар, эдьютейнментті қолдану барысында пайда болатын кері байланыс пен нәтижелерді талдау мұғалімдерге олардың әдістемелерін үнемі жетілдіруге мүмкіндік береді.

Білім беру нәтижелерін бағалаудың әдістері мен критерийлері эдьютейнменттің оқу процесіне әсерін анықтауға көмектеседі. Оқыту нәтижелерін өлшеу үшін әртүрлі бағалау әдістері қолданылады, соның ішінде тестілеу, жобалық жұмыстар, және оқушылардың үлгерімдерін мониторинг жасау. Осы әдістер арқылы эдьютейнменттің білім беру сапасын қалай арттыратынын объективті түрде бағалауға болады [4].

Эдьютейнменттің оқушылардың мотивациясына және үлгеріміне әсерін талдау арқылы бұл әдістің тиімділігін анықтауға болады. Оқушылардың қызығушылығы мен белсенділігі артқан сайын олардың оқу жетістіктері де жоғарылайды. Эдьютейнменттің мотивацияға және оқу нәтижелеріне әсерін зерттеу арқылы оқу процесін жақсартуға бағытталған шешімдер қабылданады.

Мұғалімдер мен оқушылардан алынған кері байланыс эдьютейнментті енгізу мен қолдану барысында кездесетін мәселелерді анықтауға және оларды шешу жолдарын табуға мүмкіндік береді. Мұғалімдер мен оқушылардың пікірлері мен ұсыныстары әдістемелерді жетілдіруге және оқу процесін одан әрі тиімді етуге көмектеседі.

Зерттеудің негізгі қорытындылары бойынша, эдьютейнменттің білім беру процесінде қолданылуы оқу материалдарын қызықты және интерактивті түрде ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушылардың мотивациясын арттырып, білім алу процесін белсенді және тиімді етеді. Эдьютейнменттің білім беру сапасына оң әсер ететіндігі анықталды, сондай-ақ оқыту әдістерін жаңартудың қажеттілігі көрінді.

Эдьютейнмент саласындағы болашақ зерттеулер оқу әдістерін одан әрі жетілдіруге және жаңа технологиялардың білім беру процесіндегі рөлін тереңірек зерттеуге бағытталуы керек. Әдістемелік тәсілдердің тиімділігін зерттеу, жаңа интерактивті құралдарды енгізу және олардың білім беру нәтижелеріне әсерін бағалау маңызды болып табылады.

Білім беру мекемелеріне эдьютейнментті тиімді пайдалану бойынша ұсыныстар әзірленген. Мұғалімдер мен білім беру ұйымдары эдьютейнментті қолдану кезінде оқушылардың жас

ерекшеліктері мен оқу қажеттіліктерін ескеруі керек. Сондай-ақ, инновациялық әдістерді енгізу барысында мұғалімдерге арнайы оқыту курстары мен әдістемелік көмек көрсету ұсынылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Железнякова О.М., Дьяконова О.О. Сущность и содержание понятия «эдютейнмент» в отечественной и зарубежной педагогической науке // Вестник Высшей школы. Серия «Педагогика и психология», 2013. № 2. С. 67-70.

2. Горбачева Е.В. Эдютейнмент — он повсюду, или Современное подрастающее поколение нужно учить по-другому // Молодой ученый. — 2020. — № 1 (291). — С. 130–132.

3. Обучение через развлечение: Edutainment лагерь как технология современного образования / Гольшев Г., Поплавская К., Ерошина Ю., Михеева Е, Мытарев И., Котова Т., Сахарова Д., Ромодина Т.; М.: Альпина Паблишер, 2021.

4. Морарь О.В. Эдютейнмент на уроках английского в школе: вовлечение и обучение // Молодой ученый. — 2022. — № 11 (406). — С. 257-260. — URL: <https://moluch.ru/archive/406/89433/> (дата обращения: 08.09.2024).

UDC 37.035.6 (574)

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AS A CONDITION FOR SUCCESSFUL ADAPTATION TO MODERN REALITIES OF LIFE

¹Mukhametzhanova A.O., ¹Yestayeva K.R., ³Ján Danek

¹Karaganda Research University named after academician E.A.Buketov,
Karagandy, Kazakhstan

³Comenius University in Bratislava, Bratislava, Slovakia

In light of the accelerated pace of digitalization and the proliferating opportunities afforded by emerging technologies, the significance of emotional intelligence cannot be overstated. Emotional intelligence encompasses the capacity to discern one's own emotions and those of others, to regulate one's own emotional states, and to engage with others in a constructive and effective manner. The cultivation of emotional intelligence in young individuals is not only a crucial aspect of their personal development but also a fundamental precursor to successful socialization and career fulfilment in the digital age.

Emotional intelligence is a significant factor in the educational process, influencing not only the quality of interaction between teachers and students but also the overall classroom climate. A high level of emotional intelligence among teachers can facilitate the establishment of trusting relationships with students, which in turn contributes to the creation of a positive and supportive educational environment. This is crucial for enhancing students' motivation and engagement in the learning process [1].

The extant literature indicates that teachers with a high level of emotional intelligence are more likely to display such professionally significant qualities as empathy, resistance to stress and the ability to communicate effectively. Such qualities assist in the management of the inherent challenges associated with the teaching profession, thereby facilitating optimal professional performance. These abilities are essential for the formation of successful relationships in both personal and professional contexts.

The humanization of education, the emphasis on emotional development and the personal orientation of the educational process demand of teachers not only professional knowledge but also the capacity to perceive the needs and emotions of their students. This makes the study of emotional intelligence in this area a matter of particular importance. The cultivation of emotional intelligence in educators represents a strategy for enhancing their efficacy and the overall quality of education.

The results of research studies have demonstrated a correlation between high levels of emotional intelligence and a number of positive outcomes, including well-being in social interactions, reduced stress levels and job satisfaction, and enhanced leadership abilities. Those with high emotional intelligence are more adept at navigating conflict, able to identify shared ground with individuals of disparate personality types, and demonstrate proficiency in collaborative team settings. The capacity to regulate one's own emotions and those of others has been demonstrated to facilitate effective interpersonal communication and adaptation in social contexts [2].

The development of emotional intelligence is a crucial aspect of personal growth, effective social adaptation, and the attainment of life goals. Such training offers the chance to enhance the quality of one's interpersonal relationships, while also fostering greater self-awareness and self-regulation. These skills, in turn,

have been linked to enhanced overall success and happiness. The issues of the formation and development of emotional intelligence are becoming increasingly pertinent in modern educational systems and corporate training programs.

In the contemporary era, emotional intelligence is emerging as a pivotal predictor of an individual's success and well-being. A review of the literature reveals that traditional educational systems tend to undervalue the importance of emotional intelligence and social skills, such as empathy and the capacity to build relationships with peers and colleagues. These competencies are often overlooked in favour of a narrow focus on academic achievement.

It is important to consider the following key aspects:

1. It is crucial to educate children on the recognition and nomenclature of their own emotions, as well as those of others. Such an approach can assist children in better managing stress and conflict.
2. Communication skills: Effective communication, including active listening and the ability to express thoughts and feelings, is also of critical importance in both personal and professional contexts.
3. The resolution of conflict is a key skill in both personal and professional contexts. The capacity to constructively resolve conflicts and identify mutually acceptable compromises is conducive to the formation of healthy and enduring relationships.
4. Social skills are defined as the abilities to interact with others in a positive and constructive manner. The development of cooperation and teamwork skills is of paramount importance in a group or team setting.
5. Empathy and emotional intelligence are two key components that contribute to the strengthening of social bonds and the improvement of relationship quality.

In order to adequately prepare children for life in modern society, educational institutions must integrate programs aimed at developing emotional intelligence into their curricula. It is crucial that educators themselves receive adequate training and are able to effectively transfer these skills to their students [3].

Thus, the cultivation of emotional intelligence can facilitate not only academic achievement but also the development of personal and social competencies, ultimately enhancing the quality of life for children.

Indeed, emotional education is becoming an increasingly significant aspect of modern education, as it contributes to the formation of a holistic and adaptive personality, capable of effective interaction in various spheres of life. The available evidence indicates that emotional intelligence has a significant impact on an individual's capacity to work effectively in teams, which is particularly crucial in today's fast-paced and multifaceted work environments. Those in leadership roles who demonstrate high levels of emotional intelligence are more likely to be successful in their management of teams, as they are better able to motivate, inspire and support their subordinates [4].

In the context of the educational process, the development of emotional intelligence can be achieved through the implementation of specialized programs and the incorporation of practical activities designed to cultivate competencies in self-awareness, empathy, social interaction and emotion regulation. Such skills will prove beneficial not only in the context of academic studies, but also in the formation of a robust and emotionally resilient social identity.

An educational system that incorporates elements of emotional education, support and the development of emotional intelligence is more effective and better equipped to navigate the challenges of the modern era, equipping students with the skills they need to thrive in a complex and rapidly changing world.

In order to achieve optimal learning outcomes, it is essential to implement modifications to the educational process, including the incorporation of emotional intelligence as a fundamental aspect of the upbringing and education of the future generation. Curricula can be adapted to incorporate components that facilitate the growth of emotional competencies, including emotional self-awareness training, group activities and discussions to enhance communication and collaboration skills.

A significant aspect of emotional intelligence is the capacity for effective communication, which is instrumental in the formation of productive professional relationships. Those with high emotional intelligence are frequently more flexible in their communication and are better able to identify common ground with different partners, which allows them to achieve their goals and overcome conflict situations [5].

Furthermore, research indicates that emotional intelligence is associated with mental health and overall performance. Those with well-developed emotional intelligence tend to experience lower stress levels, demonstrate enhanced resilience in the face of challenges, and exhibit superior leadership abilities. Such individuals are able to make well-informed decisions and adapt to change, which is of particular importance in the contemporary dynamic professional environment.

The development of emotional intelligence is a crucial factor in attaining success in both personal and professional domains. The capacity to regulate one's own emotions and to engage with the emotions of others is a prerequisite for effective collaboration and the attainment of shared objectives.

Emotional intelligence is of significant importance in pedagogical practice, enabling educators to interact in an effective manner with students, parents and colleagues, particularly in the context of challenging circumstances. Teachers with high levels of emotional intelligence have been demonstrated to possess the capacity to discern and regulate their own emotions and those of others, which contributes to the establishment of a positive classroom environment and more effective learning [6].

For those new to teaching, adapting to a new educational environment can present a significant challenge. A lack of experience and the absence of developed communication skills can result in feelings of insecurity and difficulties in interaction. It is therefore crucial that novice teachers are provided with the necessary support to develop their emotional intelligence and practical communication skills.

This may entail mentoring by more experienced colleagues, participation in training programs designed to enhance communication and emotional intelligence, and the implementation of support and feedback systems within educational institutions. Such measures will not only serve to enhance the professional confidence of young professionals, but will also contribute to an overall improvement in the quality of the educational process.

It is similarly crucial to cultivate a culture of sharing experiences and problem-solving, which will assist novice educators in not only navigating challenges but also in feeling a sense of value and belonging within the teaching community [7].

Emotional intelligence is undoubtedly one of the most crucial skills for effective interaction in an educational setting. Emotional intelligence is a pivotal aspect of contemporary educational practice, offering a multitude of avenues for professional and personal advancement for both educators and learners. The cultivation of emotional intelligence can markedly enhance the caliber of instruction and facilitate the process of learning. Emotional intelligence constitutes an essential component of the professional growth of an educator striving to effectively adapt to the demands of the contemporary educational process and to maintain harmonious relationships within the teaching team. In light of the aforementioned advantages, the implementation of initiatives designed to enhance emotional intelligence among teaching staff can markedly enhance the quality of education and facilitate a more comprehensive and efficacious learning process.

References:

1. Bar-On R., 2000. Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory (EQ-i). In R. Bar-On & J.D.A. Parker (Eds.), Handbook of Emotional Intelligence (pp. 363-388). Jossey-Bass, San Francisco.
2. Elias M.J., & Arnold J. (Eds.), 2006. The educator's guide to emotional intelligence and academic achievement. Corwin Press, Thousand Oaks, CA.
3. Besharat M.A., Shalchi B., & Shamsipor.H., The study of emotional intelligence and academic achievement among students. New Training Ideas magazine.3&4: 73-84, (2006).
4. Salami, S. O., & Ogundokun, M. O. Emotional intelligence and self-efficacy as predictors of academic performance. Perspectives in Education, 25(3), 175-185 Stone McCown K., Jensen A.L., Freedman J.M., 1998. Self-Science: The emotional intelligence curriculum. 6 Seconds, San Mateo, CA. (2009).
5. Low G., Nelson D.B. Emotional intelligence: Achieving academic and career excellence. Upper Saddle River, NJ & Columbus, OH: Prentice Hall, 2011.
6. Holt S. Emotional intelligence and academic achievement in higher education (Doctoral dissertation, Pepperdine University) // Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 3256101). 2007.
7. Mohamad M., Hanafi W.N.W. Bridging Emotional Intelligence on academic Performance: Public University's Perspective // Global Business & Management Research. 2018. Vol. 10.

ӘОЖ 372.48

ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Наженова Ж.С., Шаяхметова М.Н.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі әлемде экологиялық проблемалар өзінің қоғамдық мәні жағынан алдыңғы қатардағы мәселелердің біріне айналды, мұндай жағдай адамзаттан бұрынғыдан да саналы, ақылды болуды талап

етеді. Экологиялық біліктілікті жүзеге асырудың бірі экологиялық білімді жете меңгеру болып табылады. Экология мәселелері әртүрлі деңгейлерде қаралады, әлемдегі экологиялық жағдайды жақсарту үшін түрлі шаралар қабылдануда. Осыған байланысты қазіргі педагогикадағы өткір міндеттердің бірі экологиялық мәдениетті қалыптастыру болып табылады.

Бастауыш сынып оқушыларының бастапқы экологиялық мәдениетінің психологиялық ерекшеліктері мен педагогикалық мүмкіндіктеріне қарай қалыптастырудың мазмұнын анықтау – қазіргі мектептің, мұғалімдердің міндеттері.

Экологиялық мәдениет бастауыш сынып оқушыларының бастапқы ғылыми дүниетанымын қалыптастырып, экологиялық санасының өзегі болып, баланың рухани бейнесіне тұтастық әкеледі, оны қоршаған табиғи ортаға әлеуметтік мәнді және экологиялық қолайлы қағидалар тұрғысында қаруландырады [1].

Экологиялық мәдениет-бұл жалпыадамзаттық мәдениеттің бір бөлігі, оның жеке қыры, ол адамның қоғаммен, табиғатпен барлық қызмет түрлерінде байланысын көрсетеді.

Өскеден ұрпақтың экологиялық тәрбиесін қалыптастыра отырып, жаңа заманның көкірегі ояу, ұлттық сана-сезімі жоғары саналы азаматын тәрбиелеу ұзақ әрі күрделі процес болып табылады. Сондықтан бұл мәселе бүгінгі таңда өткір қойылып, өз шешімін табуы қажет етіп отыр. Аталмыш мәселені шешуде көптеген ғалымдар өз үлестерін қосқан. Экологиялық білім мен тәрбие беруде, балаларға «табиғат-адам-қоғам» туралы ғылым негіздерін меңгерудің мазмұнын, ұйымдастыру жолдары мен әдістерін қалыптастыруда Ә.Сәрсенқызы, Ө.Т.Танабаев, Н.Сарыбеков, А.Д.Болтаев, Д.І.Жангелдина, Р.Т.Төлегенова, С.Орынбеков, Д.Н.Сарыбеков, К.Ж.Бұзаубақова, Қ.А.Аймағанбетова, А.Е.Манкеш, М.К.Сайлауова, Д.Чилдебаев, Д.Жанкелдина, Г.Сабденалиева т.б. еңбектерін келтіруге болады [2].

Тұтастай алғанда, қарастырылған зерттеулердің бағыттарына және білім беру жүйесінде бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие беру бойынша жинақталған практикалық тәжірибеге қарамастан, бұл мәселенің әлі де болса шешімі табылмағандығына көз жеткіземіз. Қоршаған ортаны қорғауда балалардың экологиялық тәрбиесін жастайынан қалыптастырудың әлеуметтік мәні зор. Сондықтан бүкіл халық, қоғамның барлық әлеуметтік салалары, соның ішінде мектепте экологиялық саясатты жүзеге асырудан сырт қалмауы тиіс.

Сондықтан табиғатта оқушылардың экологиялық тәрбиесін қалыптастырудың бір жолы халық педагогикасы құралдары арқылы бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие берудің педагогикалық шарттарын қамтамасыздандыратын әдістеме дайындау, педагогикадағы жалпы теориялық бағыттағы зерттеулерді кеңейту және тереңдету қажеттілігін қарастыру біздің тақырыбымыздың өзектілігін айқындауда.

Оқушыларға экологиялық тәрбие беруде халық педагогикасы құралдарын пайдалану мүмкіндіктері мен олардың мектептің оқу-тәрбие процесінде өз деңгейінде пайдаланылмауы арасындағы және халық педагогикасы құралдары арқылы оқушыларға экологиялық тәрбие беру қажеттілігі мен бұл мәселенің педагогикалық теория мен практикада жеткіліксіз зерттелмеуі арасындағы қарама-қайшылықтар тудырады. Аталған қарама-қайшылықтар бастауыш сынып оқушыларына экологиялық тәрбие беру мүмкіндіктерін анықтап, оны нәтижелі ететін педагогикалық шарттарды ғылыми тұрғыда негіздеу мәселесін туындатты.

Экология мәселелері әртүрлі деңгейлерде қаралады, әлемдегі экологиялық жағдайды жақсарту үшін түрлі шаралар қабылдануда. Осыған байланысты қазіргі педагогикадағы өткір міндеттердің бірі экологиялық мәдениетті қалыптастыру болып табылады.

Экологиялық мәдениет-бұл жалпыадамзаттық мәдениеттің бір бөлігі, оның жеке қыры, ол адамның қоғаммен, табиғатпен барлық қызмет түрлерінде байланысын көрсетеді.

Академик Б.Т.Лихачевтің пікірінше, экологиялық мәдениет – бұл экологиялық сананың туындысы. Ол экологиялық білімге негізделуі керек және табиғатты қорғау іс - әрекетіне терең қызығушылықты, сауатты жүзеге асыруды, табиғатпен қарым-қатынас нәтижесінде пайда болатын моральдық-эстетикалық сезімдер мен тәжірибелердің байлығын қамтуы керек.

Баланың балалық шағында алған табиғи әсерлері өмір бойы есте қалатыны белгілі. Көбінесе олар адамның өз өлкесінің табиғатымен қарым-қатынасының негізіне айналады. Табиғатпен қарым-қатынас балаға эмоционалды әсер ететіні, оның қиялын дамытатыны және сезімдерді сөзбен жеткізуге итермелейтіні бұрыннан дәлелденген. Балаларды әдемі пейзаждарға таңдануға ғана емес, табиғатты байқауға, табиғатта болып жатқан кейбір құбылыстарды түсінуге үйрету маңызды.

Экологиялық тәрбие жұмысында мұғалімге халық педагогика құралдарын қолдану өте ыңғайлы. Халық ауыз әдебиеті шығармашылығының формаларын табиғатқа эмоционалды қарым-қатынас құралдарының бірі ретінде қауіпсіз қарастыруға болады. Қазақ халық әндері, Абайдың қара сөздері,

жұмбақтар, мақал-мәтелдер, санамақтар, мысалдар, халық ойындары, ертегілер – бұл әлем туралы білім мен ақпараттың алғашқы қол жетімді көзі, қоршаған ортаны білудің кілті. Халық ауыз әдебиеті көп бөлігі табиғатта, күнделікті өмірде еңбек процесінде жасалды.

Оқушылардың экологиялық санасы, ойлауы, сауаттылығы, этикасы және мәдениеттілігі экологиялық білім беру мен тәрбиесінің нәтижесінде қалыптасады.

Педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді талдау арқылы жүргізген зерттеулеріміздің нәтижесінде экологиялық білім берудің мақсаты мектеп оқушысын айналасындағы табиғи ортаға әмбебап, басқаша айтқанда, жауапкершілікпен қарауға үйрету екенін анықтадық. «Жауапкершілікпен қарау» немесе әмбебап көзқарас- әлеуметтік, психологиялық, педагогикалық және басқа жақтарынан саралауға болатын кең ұғым. Педагогикалық тұрғыдан бұл ұғымның мазмұнына кіретіндер:

а) табиғи ортада адамның өзін қалай ұстау керектігін түсінуі;

ә) табиғаттың халық қазынасы екенін сезінуі;

б) табиғатқа тигізетін өз әрекетінің салдарын көре білуі;

в) табиғатпен қарым-қатынасын жаратылыстану және ізеттілік білім тұрғысынан негіздеп түсіне білуі.

Жалпы білім беретін мектептерде экологиялық білім мен тәрбие мазмұны әр түрлі сыныптар және жеке пәндер бойынша, қоғамға пайдалы жұмыс және өндірістік еңбек арқылы іске асырылады.

Бастауыш сынып оқушылары табиғат байлығын ауыл шаруашылығында пайдалану жайлы алғашқы ұғымды еңбек сабақтарында алады. Олар үй мүліктерін, киім-кешек, тағам т.б. жасайтын табиғат заттарын қалай пайдаланумен танысады. Экологиялық тәрбие еңбек тәрбиесімен байланысты. Өйткені өндірістік іс-әрекеттің барысында адам қоршаған ортаға тікелей әсер етеді. Сонымен, оқушылардың экологиялық білімінің белгілі жүйесін игеру, табиғатты қорғау, оның байлығын тиімді пайдалану, экологиялық мәдениет негізінде дұрыс дүниетану көзқарасын қалыптастыру.

Көптеген ғасырлар бойы қазақ халқы терең даналыққа толы осы ауыз әдебиеті шығармаларын сақтап, адамнан адамға мұра етіп қалдырды. Қазақ әні, ертегі, жұмбақ, мақал – мәтелдер - бұл әлем туралы білім мен ақпараттың алғашқы және ең қол жетімді көзі. Мақал-мәтелдердің, жұмбақтардың, шағын өлеңдердің бейнелі тілі құбылыстың ерекшеліктерін, тақырыптың белгілі бір қасиеттерін бөліп көрсетуге, табиғатты эстетикалық қабылдауды күшейтуге көмектеседі [3].

Бастауыш сынып оқушыларының табиғатпен танысуы көбінесе тікелей визуалды бақылаудан басталады, оның мәні балалардың заттар мен құбылыстарға қарап, оларда маңызды және екінші дәрежелі нәрсені бөліп көрсету, қоршаған әлемде болып жатқан өзгерістерді байқау, олардың себептерін анықтау. Біздің міндетіміз-дыбыстардан түстер әлемін бай және алуан түрлі ету. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеудің тиімділігін арттыру үшін әртүрлі формалар мен жұмыс әдістерін қолдану пайдалы. Бұл сабақтар, жүйелі бақылаулар, эксперименталды және тәжірибелік жұмыс, табиғаттағы жұмыс, экскурсиялар, табиғаттану әдебиеттерін оқу, әңгімелер, ата-аналармен жұмыс және халықтық дәстүрлер болуы мүмкін.

Халықтық дәстүрлер – бұл даналықтың, экологиялық-адамгершілік принциптерінің, руханилықтың, сүйіспеншіліктің, мейірімділіктің және адамды қоршап тұрған барлық нәрсеге: табиғатқа, оның байлығына, адамдарға деген қамқорлықтың сарқылмас қоймасы.

Әрбір халықтың өзіне тән тәрбие жүйесін құру: тілдің әртүрлі болуына, ұлттық сипатына, ұлттық санаға, дәстүрге, салтқа, дінге сай орайластырылады. Қазақ халқының педагогикасының ғасырлар бойы қалыптасуы зерттеліп келді. Қазақ халқының ішкі этникалық құрылымы: 7 ата, жүздер, ру, ақсақалдардың, шамандардың, бақсылардың, ақын-жыраулардың, сал-серілердің рөлі, би-шешендердің, ақсақалдардың үкіміне, ақыл-кеңесіне қалтықсыз бағыну. Ең негізгі мінез-құлық: қан туыстығының сезімі, бірлік және туыстық бірауыздылық; біріне-бірінің қамқорлығы, үлкен адамдарды сыйлау, құрметтеу, ата-баба рухын қадірлеу, дәстүрді сақтау – халық тәрбиесінің қайнар көзі.

Ауыз әдебиетінде, халықтың салт-дәстүрлерінде, балалар ойындарында сақталып келген халықтық тәрбие – халық тілін байыту жолындағы іздену, тану процестерін қамтамасыз етудің ғылыми нысанасы. Халықтың наным-сенімі балалардың ерекше қызығушылығын тудырады, олардың дұрыстығын тексеруге болады. Табиғат құбылыстарын бақылау кезінде балаларды серуендеуге таныстыру өте ыңғайлы. Халық наным-сенімі балалардың қоршаған әлемге көбірек қарауына ықпал етеді. Мысалы, жақын арада ауа-райын болжауға байланысты қарастырыңыз. Егер күн шығып тұрып жаңбыр жауса, ол жақын арада тоқтайды. Егер бұлтты болса, бірақ бақбақ гүлдері ашық болса, жаңбыр жаумайды. Бұлттар тез қозғалса - ашық ауа-райына және т.б. Балалармен бақылау жүргізгеннен кейін оны қорытындылау маңызды. Мұны суреттер түрінде жасауға болады [4].

Жұмбақтар. Енді жұмбақтармен жұмыс істеу мысалдарын қарастырайық. Жұмбақтар-бұл санаға әсер етудің біріктірілген құралдары. Олардың негізгі мақсаты-жеке тұлғаны қалыптастырудың барлық

басқа аспектілерімен бірлікте ақыл-ой тәрбиесін жүзеге асыру. Жұмбақтардың көмегімен мұғалім байыпты іс-әрекетті қоршаған әлем туралы білімге қызықты саяхатқа айналдыра алады. Жұмбақтар балалардың бақылау қабілетін дамытудың тамаша құралы болып табылады. Бала неғұрлым байқағыш болса, соғұрлым ол жұмбақтарды тезірек шешеді. Жұмбақтар қорымен бақылауды өте қызықты етуге болады. Мысалы, жыл мезгілдері, айлар туралы жұмбақтар балаларға белгілі бір айдың белгілерін дәлірек анықтауға мүмкіндік береді. Жұмбақ белгілі зат пен құбылыстың ең негізгі қасиеттерін шебер жинақтап, адамды ойлануға мәжбүр ететін ой жаттығуы ғана емес. Ол баланы байқағыштыққа, көңіл зеректігіне, көп қасиеттердің ішінен ең мәндісін ажырата білерлік талғампаздыққа да үйретеді. Жұмбақ өз ойын жинақтап, аз сөзбен жеткізе білуге де тәрбиелейді. Ал жұмбақтың өлең оралымдары, ұйқастықтары, айшықты сөзқолданыстары, оның теңеу, метафора сияқты көркемдік тәсілдермен шебер, қиыстыратын суреттеу құралдары арқылы балаларға берер эстетикалық нәрі аз емес.

Төбелбайдың төрт ұлы,

Төбелесіп келеді.

Ерубайдың екі ұлы

Ерегісіп келеді.

Алдындағы Аңғарбай

Шөпшек теріп келеді.

Артындағы Артықбай

Шыбан қағып келеді

(Түйе)

- деген тәрізді жұмбақтар оның халық кәсібімен, күнделікті тұрмысымен де етене байланысып жатқандығын танытады. Қазақ халқының эстетикалық тәрбие берудегі тиімді құралдарының бірі – ертегі. Ертегілерде халықтың тыныс-тіршілігі, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлері, бақыт жолындағы күресі, адамдардың өзара қарым-қатынастары мен мінездерінің, қазақ халқының ең жақсы қасиеттері – еңбексүйгіштігі, өз халқына, отанға, туып-өскен табиғатқа және тағы басқаларға деген сүйіспеншілігі бейнеленген.

Ауызекі халық шығармашылығында мақал-мәтелдер елеулі орын алады. «Мақал-мәтелдер – халықтардың сан ғасырлық көрген-білгенін, басынан кешкен оқиғаларынан қорытқан ақыл-ойының жиынтығы, анықтамасы: табиғатта, өмірде үнемі қайталанып тұрған оқиғалармен, құбылыстармен байланысты туған тоқсан сөздің тобықтай түйіні.

Әндер. Халық ауыз шығармашылығының тағы бір түрі – әндер. Онда адамның сыртқы және ішкі сұлулығы, өмірдегі сұлулықтың мәні ашылады. Ән жас ұрпақтың эстетикалық талғамын дамытудың ең жақсы құралдарының бірі деп айтуға болады. Әдемі әуендер әндердің поэтикалық сөзінің эстетикалық әсерін күшейтеді. Ән сөздерінің өзі, олардың орындалу шарттары мен сипаты денсаулықты нығайтуға, еңбекқорлықты дамытуға ықпал етеді. Ән мәтіндері, әндер табиғаттың әуенділігін естуге мүмкіндік береді. Олар балада жанашырлық, адамдарға, барлық тіршілікке деген сүйіспеншілік сезімін оятады. Табиғаттың поэтикалық сипаттамасы балаға өмірлік бақылауларды түсінуге, бақылаулардан алған әсерлерін жалпылауға көмектеседі. Бала табиғат туралы неғұрлым көп білім жинаса, оның қиялы соғұрлым жарқын және үлкен болады. Суреттерді бірнеше рет қайталау нәтижесінде ол бұрын қабылданбаған заттар мен құбылыстардың белгілерін көрсете және түсіне бастайды.

Халықтық мерекелер. Балаларды халық мәдениетімен таныстыруда халықтық мерекелер өте үлкен орын алады. Олар жыл мезгілдерінің сипаттамаларын, құстардың, жәндіктердің мінез-құлқын бақылайды. Фольклорлық мерекелерді дайындау және өткізу барысында білім алушылардың халықтық дәстүрлер туралы білімдері кеңейтіледі, балалар халық мәдениетінің рухани құндылықтарына қосылады, олар табиғатты құрметтеуге тәрбиеленеді. Әсіресе көңілді, жарқын халықтық мереке «Наурыз» мерекесі болып табылады, Ол көктемгі дала жұмыстарынан басталады. Мектептерде алдынала үлкен жұмыс жүргізіледі, ауланы тазартумен айналысады және ағаш отырғызады. Көптеген мектептерде "Наурыз" мерекесі өткізіледі, оған викториналар, жұмбақтар, мақал-мәтелдер, конкурстар және әдеби-көркем шығармалар және басқа да іс-шаралар өтеді [5].

Сонымен, біз халық ауыз әдебиеті шығармалары арқылы экологиялық мәдениетті қалай қалыптастыруға болатынын қарастырдық. Ауызша фольклордың бейнелі тілі балалардың табиғатқа деген қызығушылығын, оның сұлулығын, өзіндік ерекшелігін, бірегейлігін, табиғатты қорғауға, оны түсінуге және сүйуге деген ұмтылысын тәрбиелеуге көмектеседі

Халықтық дәстүрлер ғасырлар бойы табиғатқа деген дана көзқарастың үлгілерін жинақтап келеді. Мұғалімнің табиғатпен қарым-қатынасында халықтың даналығының сарқылмас көзі ретінде фольклорға жүгінуі балаларды экологиялық тәрбиелеу процесінде баға жетпес көмек бола алады.

Сонымен қатар, бастауыш сынып оқушылары үшін олар қызықты және формасы жағынан да, мазмұны жағынан да қол жетімді.

Тұтас педагогикалық процесте халықтық педагогика құралдары негізінде бастауыш сынып оқушыларына экологиялық білім беруді жетілдіру шарттары:

— процестің мазмұндық жағының тиімділігін қамтамасыз ету (ұлттық-өңірлік компонентті ескере отырып, экологиялық тәрбие мазмұнына түзетулер енгізу);

— процестің ұйымдастырушылық-әдістемелік жағын қамтамасыз ету (экологиялық тәрбие бойынша жұмыстың алуан түрін пайдалану, экологиялық тәрбие құралдарының өзара іс-қимылы);

— процестің нәтижелі-белсенділік аспектісін қамтамасыз ету (жеке және БЕЛСЕНДІЛІК тәсілін есепке алу; тұлғаның экологиялық тәрбиесінің бастапқы деңгейін анықтау және есепке алу, бақылау процесінде алынған нәтижелерді тіркеу және бастауыш сынып оқушысының жеке басының экологиялық мәдениетін одан әрі қалыптастыру болжамы).

Осы зерттеу аясында бастауыш сынып оқушыларына халықтық педагогика құралдары арқылы экологиялық білім беруді жетілдірудің жолдары мен шарттарын негіздеуге әрекет жасалды. Әрі қарайғы зерттеу бағыттары: халықтық педагогика құралдары негізінде әр түрлі жастағы топтардағы оқушыларға экологиялық тәрбие беру процесін ұйымдастыруда сабақтастық мәселелерін әзірлеу, педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттерін оқушыларға экологиялық тәрбие беру процесінде этнопедагогикалық мұраны пайдалануға дайындау мәселелерін зерттеу.

Әдебиеттер тізімі:

1. Нұрғызарынов А, Шілдебаев Ж. Экология және тұрақты даму: Оқулық/ Астана: Фолиант; 2014.-344б
2. Климович, Н.Ю. Фольклор в экологическом воспитании // <https://nsportal.ru/detskii-sad/vospitatelnaya-rabota/2016/07/23/folklor-v-ekologicheskom-vospitanii-doshkolnikov>
3. «Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. – Алматы, 1998.
4. Абдыраймова Р.А. Воспитание детей младшего школьного возраста в семье средствами кыргызской этнопедагогике: Автореф. дис. док. пед. наук. -Киев, 1997. 34с.
5. Егоренков, Л. И. Экологическое воспитание дошкольников и младших школьников: Пособие для родителей, педагогов и воспитателей детских дошкольных учреждений, учителей начальных классов. – Москва: АРКТИ, 2001. – 128 с.

ӘОЖ 37:373.3

РУХАНИ-МӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР - БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ ТӘРБИЕНІҢ НЕГІЗІ

Нугманова Ж.А., Ишанов П.З.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Жағандану жағдайында қазақ халқының ұлттық мәдениетін жаңғырту жағдайында өскелең ұрпақты өз халқының рухани қазынасымен, оның ұлттық мәдениетімен, салт-дәстүрлерімен тереңірек таныстыру қажеттілігі бірінші орынға шығады. Өйткені, мұндай негіздерді білмей, өз халқының ерекшеліктерін сезінбестен, оны басқа халықтардың ерекшеліктерімен салыстырмай, рухани байлықты арттыру мүмкін емес.

Мысалы ғалым Л.Гумилев өз зерттеулерінде «Тәрбиені ұйымдастырудағы сыртқы ұқсастыққа қарап, тәрбие барлық халықтар үшін бірдей деп айтуға болмайды. Халықтың өзі жасаған бастамаларға негізделген тәрбие ғана өз күшіне ие бола алады» - дейді. Бұл тәрбиенің артықшылығы-әр адам, ең алдымен, өз халқының ұлы екенін сезінеді, екіншіден, өз халқының болашағы осы адамдарға байланысты екенін түсінеді. Сондықтан әр ұрпақ өз талаптарына сүйене отырып, ата-ана тәрбиесін, яғни халықтық педагогиканың талаптарын игеруі керек. Біздің тілімізге, дінімізге жүгінген кезде болашақ ұрпақтың ана тілін білмеуі, дәстүрлерден арыла бастауы, өз пікірі, тыйым салуы және т.б. тарихи даму барысында тар жолды, тайғақ жолды бастан өткерген қазақ халқы бүгінде Тәуелсіз мемлекет ретінде әлеуметтік рухани әлемге көптеген игі жаңалықтар әкелді қоғам өмірі. Оның ішінде, ең алдымен, бұл әр халықтың тарихына, тілі мен әдебиетіне, мәдениетіне, әдет-ғұрпына, ортақ рухани мұрасына құрметпен қарау мәселесі.

Қазіргі таңда ұлттық салт-дәстүрлермен байланысты адамгершілік әдет-ғұрыптар мен әдет-ғұрыптар өскелең ұрпақта толық қалыптаспаған деуге болады. Тәрбиелік мәнге ие болған бұқаралық салтанаттарды өткізу кезінде ұлттық салт-дәстүрлерді кеңінен қолдану, олардың тәрбиелік мәнін ұрпаққа түсіндіру мұғалімдер мен ата-аналардың тәрбие жұмысының әмбебаптығына байланысты. Сондықтан, саналы азаматты тәрбиелеу негізінде біз күнделікті әдет-ғұрыптардың бай мұрасынан рухани өмірімізге енген көптеген жақсы жаңалықтарды аламыз. Үлкендерге құрмет көрсету, кішілерге қамқорлық жасау-бұл біздің халқымыздың ұлттық сезімінің ерекшелігі.

Ұлттық сезім-бұл адамдардың туған жеріне, олар өскен елге, ана тіліне, ұлттық дәстүрлерге деген сүйіспеншілігінің көрінісі. Ұлттық сезім-бұл әлеуметтік-экономикалық, мәдени және табиғи құбылыстардың тұздылығын өзіне тартатын қоршаған ортаның ерекше табиғи сыйы. Ұлттық сезім, басқа сезімдер сияқты, өзін-өзі қанағаттандыру, ләззат алу немесе әсердің болмауына байланысты қанағаттанбау сезімінің сыртқы көрінісі болып табылады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен тәжірибе жетістіктерінегізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіптік шыңдауға бағытталған сапалы білім үшін қажетті жағдайлар жасау; жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту» деп атап көрсетілген [1].

Осы мәнмәгінде руханилық жеке тұлғаның негізгі сапалық көрсеткіші болып табылады. Руханилықтың негізінде адамның мінез-құлқы қалыптасады, ар-ұят, өзін-өзі бағалау және адамгершілік сапалары дамиды. Мұның өзі мейірімділікке, ізгілікке шақырады. Олар адамды құрметтеу, оған сену, әдептілік, кішіпейілдік, қайырымдылық, жанашырлық, ізеттілік, инабаттылық, қарапайымдылық т.б. қасиеттер. Адамгершілік ең жоғары құндылық деп қарайтын жеке адамның қасиеті, адамгершілік және психологиялық қасиеттерінің жиынтығы деуге болады.

Руханилықтың негізінде адамның мінез-құлқы қалыптасады, ар-ұят, өзін-өзі бағалау және адамгершілік сапалары дамиды. Оқушылардың ұлттық құндылық қасиеттерін қалыптастыру негізінің бірден-бірі мектепшілік жүргізілетін тәрбиелік іс-шаралар. Адамның бойына жақсы адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуы, өнер-білімді игеруі –тәрбиеге, өскен ораға, үлгі-өнеге берер ұстазға байланысты болады.

Қазақтың ұлттық құндылықтарын жаңғырту бүгінгі мемлекеттен өзінің ішкі және сыртқы саясатын ұлттық сипатта жүргізуді талап етеді. Қазақи рухы биік ұлттық идеяның қалыптасуында ұлттық құндылықтардың маңызы аса зор. Ұлттық тәрбие туралы идея бүгінгі күн талабы мен өмірлік қажеттіліктен туындап отыр. Ұлттық сана-сезімі қалыптасқан, ұлттық мүдденің өркендеуіне үлес қоса алатын, ұлттық құндылықтар мен жалпыадамзаттық құндылықтарды өзара ұштастыра алатын толық кемелді, ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеу ұлттық идеяның негізгі бағыты болып табылады.

Осы орайда, біз қазіргі заман талабына сай тарихи-теориялық, практикалық тұрғыдан қарастырылған бірқатар ғылыми еңбектер жарық көргенін анықтадық. Олардың ішінде А.К.Кисимова «Қазақ халық педагогикасы негізінде оқушылардың адамгершілік тәрбиесі» атты ғылыми диссертациясында халық педагогикасы негізінде оқушылардың адамгершілік-жыныстық тәрбиесінің теориялық негіздерін, педагогикалық мәселелерді, қазақ халық педагогикасы негізінде оқушылардың адамгершілік-жыныстық тәрбиесін ұйымдастыру жолдарын көрсетті.

Б.К.Өтешова өзінің «халық сабақтарының материалдары негізінде оқушылардың дүниетанымын дамытудың педагогикалық шарттары» атты ғылыми еңбегінде оқушылардың дүниетанымын дамыту проблемасының психологиялық-педагогикалық зерттеулерінің халық сабақтары, оқушылардың дүниетанымын дамытудың моделі, өлшемдері мен көрсеткіштері, «этика» пәнінің бағдарламасы, «Ұлттық дүниетаным сабақтарын» таңдау курсы, оқушылардың дүниетанымын дамыту, отбасы өмірінің әлеуметтік мәні., инабатская иірімжіп, салт-дәстүрлердің әлеуметтік маңызы, сондай-ақ жас ұрпақты тәрбиелеу жолдарын ашты [2].

Ә.Табилдиев өзінің «Қазақ салт-дәстүрлерін оқытудың дидактикалық негіздері» атты ғылыми жұмысында қазақ салт-дәстүрлерін ың ғылыми мәнін ашып, тарихи-теориялық тұжырымдар жасады және оның әдіснамалық құрылымының негіздерін қалады [3]. Қазақ салт-дәстүрлерін оқыту технологиясын талдадық, оның қолданылуын көрсеттік, жаңа көрнекі құралдарды жасап, енгіздік. Сонымен қатар, қазақ салт-дәстүрлерлік ғылымын құруға қатысқан белгілі ғалымдардың еңбектері талданды, олардың ғылыми құндылықтары анықталды. Қазақ салт-дәстүрлерін ың түсіндірме сөздігін жасап, оған жаңа терминдер енгізді (мәдени-рухани негіз, мәдени сәулет және т.б.).

А.Сәдуақасов өзінің «Қазақ мектептеріндегі оқу-тәрбие үдерісінде халық педагогикасының дәстүрлерін пайдалануды ұйымдастыру шарттары» атты ғылыми жұмысында: «егемен ел жағдайында

қоғам өмірін ізгілендіру және демократияландырумен байланысты проблемалардың бірі қазақ халық педагогикасын мектеп практикасында пайдалану, оны жүйелеу, шоғырландыру, зерделеу, зерделеу, анықтау болып табылады», - деп атап өтті уақыт бала тәрбиесіндегі жоғары мүмкіндіктерді көрсетеді, - дейді ол. Ғылыми әдебиеттегі «халықтық дәстүр» ұғымында келтірілген анықтамаларды жүйелейді және оған келесі анықтама береді: халықтық дәстүр – бұл ұлттық даму үдерістерінің қалыптасқан жиынтық формасы (таным, сенім, сенім, ұғымдар, әдет-ғұрыптар, әдет-ғұрыптар, мінез-құлық және әдет-ғұрыптар) [4].

Д.Ә.Нұрғалиева өзінің «Тәрбие үдерісінде бастауыш сынып оқушыларының адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру» атты ғылыми жұмысында адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру тұжырымдамаларына сипаттама береді – қазіргі қоғам жағдайында тұлғаның жеке дамуының негізінде жатқан жалпыадамзаттық құндылықтардың тірегі. Тәрбие үдерісінде оқушылардың адамгершілік құндылықтарын қалыптастырудың педагогикалық шарттары анықталды (өрістің ұйымдастырушылық, психологиялық құрылымдары, педагогикалық-әдістемелік). Оқу үдерісінде бастауыш сынып оқушыларының адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру жағдайын саралау және диагностикалау мақсатында педагогикалық диагностика проблемасымен байланысты тәсілдер мен әдістемелерді талдады [5].

Тәрбиенің мазмұнын анықтауда салт-дәстүрлернің құрамдас бөлігі болып табылатын этнографиялық білім (Ұлттық тұрмысқа байланысты); Ұлттық философиядан, діни нанымдардан, әдет-ғұрыптардан, күнтізбеден дүниетанымды қалыптастыруға бағытталған білім жүйесі; этнопсихологиядан-тәрбие мазмұнына қатысты ұлттық сананы, ұлттық сезімді, ұлттық мінез-құлықты қалыптастыру міндеттерін зерделеу; негізгі мазмұнын анықтауға мүмкіндік береді. Этникалық мәдениет негізінде ұлттық тәрбие мазмұнын құруда құндылықтар жүйесі алынады (Ұлттық мерекелер, діни құндылықтар, салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар), олардың негізінде этноәлеуметтік рөлдер жүйесі ұсынылады.

Бұл білім жүйесі ұлттық тәрбиенің негізгі мазмұнын анықтауды басшылыққа алады, «халықтық білім беру» жүйесінде, этноәлеуметтік рөлдер жүйесінде көрініс табатын ұлттық тәрбиенің бағыттары анықталады. Ұлттық тәрбиенің ең жарқын бағыттарының бірі – рухани – адамгершілік тәрбие-кешеге дейін әртүрлі салаларда қарастырылды. Рухани құндылықтар қатарына діни қағидаттар мен озық діни дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды енгізбестен, жан-жақты дамыған, рухани бай азаматты қалыптастыру мүмкін емес.

Бүгін балаларға әлеуметтік - адамгершілік тәжірибе жетіспейтіндігін, олардың нақты қажеттілігі, құмарлық белсенділігі, ойын белсенділігіне бейімділігі, бұл әрекет ету және функционалды күштерді дамыту уақыты, ал балалық шақтың басты белгілерінің бірі-жас оқушылардың өсуге деген ұмтылысы екенін айтамыз. Егер бастауыш мектепте осы психологиялық ерекшеліктерді ескерусіз педагогикалық үдеріс құрылса, балалардың талаптары мен ықтимал мүмкіндіктерін толық ашуға және дамытуға жағдай жасалмайтындығы белгілі. Ал қазақ халқының дәстүрлері қатаң сақталады.

Қазақтардың туыстық, құлшылық, той, ата-анасына, үлкендерге сыйлау, қыз ұзаттың, келінің, жүйелі сөйлеу, грамота, қонақтарға күтім жасау сияқты дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарында қаншасы бар! Біз әрбір мұғалім осындай дәстүрлерді ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуі, құрметтеуі және жеткізуі керек деп айтпаймыз. Өйткені, білім беру мен тәрбиелеуде халықтық педагогика негізінде жаңа білім беру жүйесін қолдану жас ұрпақтың үлкен еңбегі болып табылады. Мектептің заманауи педагогтарының мақсаты өскелең ұрпақтың санасын арттыру, зияткерлік қабілеттерін дамыту, халық педагогикасы туралы теориялық білімді практикалық қолдануға үйрету болып табылады.

Бүгінгі таңда болашақ ұрпақ тәрбиесі ұлттық мұраттар мен әлемдік рухани құндылықтардан нәр алумен ұштасып жүргізуді талап етеді. Өткен ғасырда қоғамның тәлім-тәрбиесі көп жылдар бойы біржақтылықпен жүргізіліп, жалпы адамзат құнын игеруден оқшаланып, ұлттық сана сезімінің дамуына, рухани мәдени байлықты ұлттық тәрбиенің бай мұрасы ретінде игеруге көңіл бөлінбеді.

Заман талабына сай қазіргі уақытта білім мекемелерінің алдында тұрған басты мақсат-оқушылардың ой-өрісін жан-жақты дамыту. Ал, оқушысы жан-жақты дамыту дегеніміз – оның дене бітімі жағынан өсіп жетілуі ғана емес, сондай-ақ бастаушы сынып оқушыларының жан-дүниесі байып, рухани өсуі, қабылеті мен байлығы анықталып, ой-өрісі, парасаттық, көзқарастарының қалыптасуы болып табылады.

Білім құндылықтары ұлттық рухани құндылықтарға негізделгенде ғана біз еліне риясыз қызмет ететін азамат тәрбиелей аламыз. Балалардың рухани қажеттіліктері физикалық және материалдық қажеттіліктерге қарағанда ауқымды. Көптеген ата-ана баланың тек материалдық қажеттіліктерін қамтамасыз етумен ғана шектеледі. Бұл үрдіс жас ұрпақтың моральдық, рухани, эстетикалық және интеллектуалдық дамуының тоқырауына әкеліп соқтыратыны кәміл. Бұл ретте баланың рухани дамуы

үдерісіндегі негізгі рөл педагогтерге тиесілі болып қала бермек, себебі баланың рухани қажеттіліктерін қадағалап отыру оның әрекеттері мен мінез-құлқын терең түсініп, тәрбие бағытын анықтауға мүмкіндік береді.

Сондықтан, өскелең ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеу, Отанға баулу, мәдениетіміз бен тілімізді дамыту, заманауи озық технологияларды игеру бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі – ата-бабаларымыздың дәстүрлі құндылықтарын оқу-тәрбие үдерісіне енгізу нәтижесінде ұлттық тұлға қалыптасады деген ойдамыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы-Астана, 2007.
2. Өтешова Б.Қ. Жоғары сынып оқушыларының дүниетанымын халық тағылымы материалдары негізінде дамытудың педагогикалық шарттары: пед.ғыл.канд.дисс.: 13.00.01. – Алматы, -2004. –136 б.
3. Табылдиев Ә. Қазақ салт-дәстүрлері: оқу құралы.- Алматы: «Білім», 2004. –136 б.
4. Сәдуақасов Ә. Қазақ мектептерінің оқу-тәрбие үдерісінде халық педагогикасы дәстүрлерін пайдалануды ұйымдастыру шарттары: автореф., пед.ғыл.канд.: 13.00.01. – Алматы, 2004. -28 б.
5. Нұрғалиева Д.Ә. Тәрбие үдерісінде бастауыш сынып оқушыларының адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру: автореф. пед.ғыл.канд.: 13.00.01. –Алматы, 2005. –24 б.

УДК 373.31

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИСТАНЦИОННЫХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

¹Отыншина Г.С., ²Южел Гелишли

¹Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, г.Караганда, Казахстан

²Университет Гази, г.Анкара, Турция

В системе образования Казахстана происходят значительные изменения, связанные с современными требованиями. Одним из ведущих направлений является дистанционное обучение, основанное на современных технологических достижениях. Одной из главных целей развития системы дистанционного образования по всему миру является создание условий для обучения учащихся по учебным программам в любых школах, колледжах и университетах. Целью дистанционного обучения является повышение уровня знаний учащихся через создание единой информационной системы образования. Локальная система дистанционного обучения должна успешно реализовывать принципы непрерывного образования с рациональным использованием компьютерной техники и интернет возможностями.

Дистанционное обучение стало неотъемлемой частью современного образования, предлагая инновационные решения и возможности для достижения своих академических целей удаленно. В свете цифровизации высшего образования в Казахстане технологии дистанционного обучения стали актуальными и распространенными, поскольку они отвечают ожиданиям и предпочтениям значительного числа студентов. Многие образовательные программы в настоящее время доступны в заочном формате с использованием специальных цифровых инструментов.

Дистанционный формат прочно входит в современную действительность как альтернативная форма обучения. Законом РК «Об образовании» конкретизировано понятие «дистанционное обучение» как «обучение, осуществляемое при взаимодействии педагога и обучающихся на расстоянии, в том числе с применением информационно-коммуникационных технологий и телекоммуникационных средств». Законодательно закреплено, что дистанционная форма обучения осуществляется в случаях введения чрезвычайного положения, ограничительных мероприятий, в том числе карантина, на соответствующих административно-территориальных единицах (на отдельных объектах), объявления чрезвычайных ситуаций местные исполнительные органы и организации образования вводят дистанционное обучение для всех обучающихся в порядке, определяемом уполномоченным органом в области образования [ст.1, п.38]. Обучение с использованием дистанционных образовательных технологий осуществляется на основе следующих нормативных документов: приказ МОН РК от 28 августа 2020 года № 374 «О внесении изменения в приказ МОН РК от 20 марта 2015 года № 137 «Об утверждении Правил организации учебного процесса по дистанционным образовательным технологиям» [1].

Дистанционное обучение в начальной школе – процесс взаимодействия учителя и учащихся посредством дистанционных средств обучения, при которых соблюдаются все компоненты учебного процесса и урока.

В июне 2021 года между МОН, МЦРИАП и крупнейшими операторами связи страны подписан Меморандум о сотрудничестве, согласно которому обеспечен бесплатный доступ ко всем образовательным ресурсам. Учителями, учениками и родителями в процессе дистанционного обучения использовались различные казахстанские образовательные платформы, информационные системы, мессенджеры (WhatsApp, Telegram и др.), специализированные сайты [2].

В учебном процессе начальной школы дистанционно используются следующие средства обучения: книги (в бумажной и электронной форме), сетевые учебные материалы, компьютерные обучающие системы в обычном и мультимедийном вариантах, аудио учебно-информационные материалы, видео учебно-информационные материалы, лабораторные дистанционные практикумы, тренажеры, базы данных и знаний с удаленным доступом, электронные библиотеки с удаленным доступом, дидактические материалы на основе экспертных обучающих систем.

Для организации учебного процесса в начальной школе по дистанционным образовательным технологиям требуется наличие у организации образования:

- 1) образовательного портала со страницами, содержащими учебно-методическую и организационно-административную информацию для обучающихся;
- 2) оборудования, имеющего выход в телекоммуникационную сеть (Интернет, спутниковое телевидение);
- 3) мультимедийных классов и электронных читальных залов;
- 4) учебного контента;
- 5) мультимедиа лабораторий для создания собственного контента (локального и сетевого);
- 6) тестирующего комплекса;
- 7) сетевых систем управления обучением (Learning Management System - LMS);
- 8) системы управления учебным контентом (Learning Content Management System - LCMS).

На сегодня 100% школ имеют доступ к более чем 30 платформам (Platonus, Edupage, Canvas, CollegeSmartNation, GoogleClassroom, ЕИСО УО, Moodle, BilimAl, Edus, Sova, и другие). В настоящее время разрабатываются методические рекомендации по установлению единых требований к информационным системам, позволяющие установить единый подход по интеграции с информационными системами. Стоит отметить, что конкретные инструменты и технологии, используемые в дистанционном обучении, могут варьироваться в зависимости от учебных заведений, требований учебной программы и индивидуальных предпочтений учителей начальных классов. При выборе и эффективном использовании этих инструментов преподавателям и учащимся следует руководствоваться политикой и рекомендациями своих учебных заведений.

Использование средств дистанционного обучения в начальной школе дает ряд преимуществ как учителям, так и учащимся. Давайте рассмотрим некоторые из этих преимуществ:

1. Гибкость. Одним из наиболее существенных преимуществ использования средств дистанционного обучения является гибкость, которую они предлагают. Учителя начальных классов могут получать доступ к образовательным ресурсам, участвовать в дискуссиях.

2. Доступ к разнообразным ресурсам. Средства дистанционного обучения предоставляют учителям начальных классов и самим учащимся доступ к широкому спектру ресурсов со всего мира. С помощью онлайн-платформ учащиеся могут получить доступ к электронным книгам, научным статьям, видеороликам и образовательным веб-сайтам, что расширяет их знания по конкретным предметам.

3. Интерактивный опыт обучения. Некоторые категории инструментов дистанционного обучения, если их потенциал полностью реализован, способствуют интерактивному и увлекательному обучению учащихся начальных классов. С помощью видеоконференций, вебинаров и дискуссионных форумов в режиме онлайн учащиеся могут общаться с учителями и одноклассниками, что обеспечивает конструктивное взаимодействие и совместное обучение [6].

В Казахстане дистанционное обучение в начальных классах реализуется на базе платформ «Күнделік», «BilimLand», «Daryn.Online», сервисов Zoom, GoogleMeet, MicrosoftTeams, а также с использованием телеуроков

Образовательная платформа kundelik.kz содержит видеоуроки, электронный дневник и журнал, методические материалы для учителей (учебные планы, информация по критериальному оцениванию). Білімді ел (2020), Использование теле- и радиоуроков соответствуют нашим рекомендациям – Всемирный банк и ЮНИСЕФ, т.к. обеспечивает всех учащихся доступом к образованию.

Платформа kundelik.kz синхронизирована с онлайн-платформами, на которых работают обучающиеся и педагоги в дистанционном формате. В рамках дистанционного обучения был приобретен уникальный опыт работы в синхронном и асинхронном форматах, проведены курсы повышения квалификации педагогов по совершенствованию работы с использованием ИТ-технологий.

Для обеспечения качества дистанционного образования в настоящее время во всех вузах страны улучшена цифровая инфраструктура, усилена мощность серверов и скорость интернета, повышена цифровая компетентность преподавателей.

Положительными сторонами дистанционного обучения в начальной школе являются: повышение уровня компьютерной грамотности учащихся начальных классов, ИТ-компетенции учащихся и педагогов. Получили развитие образовательные интернет-платформы, уроки обогатились дополнительными учебными ресурсами. У детей развились самостоятельность и самоконтроль, т.к. большую часть материала учащийся осваивает самостоятельно. Также дети научились планировать свое время, рационально его использовать.

Основной тенденцией развития дистанционного обучения для учащихся начальной школы является его постепенный переход от сферы дополнительного образования к сфере основного образования. В настоящее время имеется большое количество работ авторов, изучающих дистанционное обучение (А.А.Андреев, А.С.Полат, В.В.Вержицкий и др.) [3]. Большое внимание уделяется его использованию и развитию в высших учебных заведениях и колледжах. Однако в средних и начальных школах отсутствуют исследования и методики, направленные на организацию дистанционного обучения. Главное-не само знание, а познание, поэтому детей нужно учить самостоятельно искать информацию, а также обрабатывать ее с помощью новых технологий, максимально использовать время, сотрудничать с одноклассниками, учителями, родителями и многое другое. Для достижения цели в успешной организации дистанционного обучения, прежде всего, необходимо учитывать возрастные особенности детей младшего школьного возраста, специфику их развития и способности к обучению в дистанционном формате. К учебным особенностям учащихся младшего школьного возраста относятся: учатся работать с учебников, правильно вставлять заметки в тетрадь; навыки чтения и письма только формируются; уровень самоконтроля на низком уровне; велика роль учителя в обучении; не имеет подготовки к самообразованию. Следует уделить особое внимание родителям как основной аудитории при дистанционном обучении. При дистанционном обучении младших школьников родители являются помощниками. Педагог должен предоставить им достаточно информации, только тогда родители смогут работать с детьми, используя опыт школьного обучения. Очень важно, чтобы родители составили план работы, чтобы понять, что именно должны знать и уметь делать их дети [4].

В целом, дистанционные образовательные технологии и онлайн-ресурсы открывают множество возможностей как для преподавателей, так и для учащихся. Авторы полагают, что при условии применения средств дистанционного обучения наряду с традиционными формами обучения результаты подготовки учителей начальных классов будут лучше, чем те, которые будут получены после завершения дистанционного высшего образования.

В рамках данной статьи нельзя говорить о трудностях, возникающих перед учителем в процессе реализации дистанционного образования в начальной школе. Таким образом, дистанционное обучение в начальной школе - это эффективная и актуальная форма образования, которая имеет множество преимуществ перед современной системой образования.

Список литературы:

1. Закон РК «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III.
2. Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году». – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2023. – 102 с.
3. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Справедливый Казахстан: закон и порядок, экономический рост, общественный оптимизм» от 2 сентября 2024 года [Электронный ресурс] – Режим доступа: Послание Президента народу Казахстана - 2024: полный текст: 02 сентября 2024 | 14:14 - новости на Tengrinews.kz
4. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Учебное пособие для студентов педагогических вузов и системы. - М.: Академия, 2012. - 272 с.
5. Кожагельдиева С.С. Организация дистанционного обучения в начальных классах / С.С.Кожагельдиева, ЖадыраАбдуайт. - Текст: непосильный // Молодой ученый. — 2020. — № 48 (338). — С. 620-623. - URL: <https://moluch.ru/archive/338/75657/>

6. Mukoviz O. & Kolos K. & Kolomiets N. Distance learning of future primary school teachers as a prerequisite of their professional development throughout life // Information Technologies and Learning Tools. – 2018. – 66. 42. DOI 10.33407/itlt.v66i4.2265.

УДК 37.014.3

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ С ОДАРЁННЫМИ ДЕТЬМИ НА УРОКАХ ЕСТЕСТВОЗНАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Персикова Е.И., Гамидова М.Н., Досова Л.А., Ахметкаримова К.С.
Карагандинский университет имени Е.А.Букетова, г. Караганда, Казахстан

Теория и практика работы с одаренными и талантливыми детьми свидетельствует о том, что они представляют собой особую категорию учащихся, требующих дифференцированного подхода в преподавании и обучении, особенно в рамках изучения ими естественно-научных дисциплин в начальной школе. Изучение исследований показывает, что выявление и обучение одаренных детей — это специфическое направление в начальном образовании. Несомненно, такая работа требует от учителя начальных классов особых компетенций, позволяющих раскрыть потенциал ребенка [1]. Зачастую эти дети часто демонстрируют неординарные способности в понимании сложных концепций и уровень развития критического мышления.

Задача педагогов на современном этапе — максимальное раскрытие их потенциала на основе применения современных педагогических технологий. Практический опыт учителей показывает, что они в работе с этой категорией детей сталкиваются с рядом трудностей, которые нуждаются в систематическом изучении - как научить этих детей анализу понятийного аппарата. Изучение рекомендаций исследователей в этом вопросе показало, что необходимо определить сущность самого понятия «одарённость». Например, одаренность, по их мнению, это качество психики, которое определяет возможность достижения человеком высоких результатов в различных видах деятельности [2]. В рамках же изучения естественно-научных дисциплин одарённость можно охарактеризовать как высокий уровень когнитивных способностей, включающий аналитическое мышление, развитые навыки наблюдения и опыт экспериментирования. Следует отметить, что одарённые учащиеся проявляют интерес к сложным вопросам науки, стремятся глубже понять мир вокруг и способны к самостоятельным научным исследованиям уже в раннем возрасте [1;2].

Далее, следует акцентировать внимание на психологических и педагогических характеристиках одарённых детей [3].

Несомненно, что типичные черты одарённых детей включают высокий уровень мотивации, стремление к самостоятельности, развитое воображение и любознательность, то, что может относиться к саморегулируемому обучению ученика. Анализ показывает, что такие дети часто склонны к перфекционизму, что может привести к повышенной тревожности и страху неудачи [2;3]. Важно так же отметить, что они могут требовать особого внимания и в эмоциональной поддержке, так как их интеллектуальные способности могут быть неравномерно развиты в сравнении с социальными навыками.

К следующей задаче следует отнести обзор методик и технологий обучения данной категории детей. Изучение теории и практики работы с одаренными и талантливыми детьми свидетельствует, что среди эффективных методов и технологий для работы с одарёнными детьми в естественно-научных дисциплинах выделяются:

- реализация исследовательского метода (дети вовлекаются учителем в научные исследования, самостоятельное решение задач и эксперименты);
- применение проектной деятельности (создание учебных проектов, которые помогают углубить знания и развить навыки командной работы);
- дифференциация обучения (подбор индивидуальных заданий и программ, соответствующих уровню развития и интересам ребёнка);
- менторство (работа с учёными, которые могут выступать наставниками для одарённых детей и предоставлять возможности для реальной научной работы) [3;4].

Итак, качественный скачок в развитии новых образовательных технологий повлек за собой потребность общества в людях, способных нестандартно решать новые проблемы, вносить новое содержание во все сферы жизнедеятельности, обеспечить потребность возможно только путем

сохранения и приумножения интеллектуального потенциала нашей страны [3]. В работе с одарёнными детьми в области естественно-научных дисциплин существуют особенности, требующие специального подхода и внимания. Эти дети обладают выдающимися способностями к пониманию и усвоению научной информации, что открывает перед ними широкие возможности для развития в данной области.

Имея уникальные таланты, одарённые дети нуждаются в индивидуализированном подходе к образованию и стимулированию своих знаний. Важно создать для них благоприятную образовательную среду, которая бы не только развивала их интеллектуальные способности, но и позволила бы раскрыть их потенциал. В рамках данной статьи мы рассмотрим ключевые аспекты работы с одарёнными детьми в процессе изучения учебной дисциплины «Естествознание» в начальной школе, а также предложим свое видение эффективных стратегий и методик для успешного развития их способностей.

Например, «Определение одарённости у детей и её проявление». Психологи и педагоги-исследователи утверждают, что каждый одаренный ребенок уникален по-своему [4]. Одарённые дети в области естественно-научных дисциплин обычно проявляют определённые признаки, отличающие их от сверстников. Основные критерии определения одарённости в этой области, по их мнению, включают высокий уровень интеллекта, быстрое усвоение новой информации, способность логического мышления и анализа, творческий подход к решению задач [4]. Одарённый обучающийся может проявлять интерес к научным экспериментам, задачам по физике, химии или биологии, а также продемонстрировать умение решать сложные математические задачи, которые закладываются еще в ходе изучения ими естествознания. Определение одарённости у детей в естественно-научных дисциплинах требует внимательного наблюдения со стороны педагогов и родителей, чтобы обеспечить им соответствующую поддержку и развитие своих способностей.

«Методы выявления и диагностики одарённых детей в науке». Одарённые дети, в процессе изучения учебной дисциплины «Естествознание» и демонстрирующие уникальные способности и потенциал, который нужно нам выявить и развить. Для этого необходимо использовать специальные методы выявления и диагностики. Одним из таких методов является тестирование, которое позволяет оценить уровень знаний, аналитические способности и творческий потенциал ребёнка. В этом нам могут помочь школьные психологи. Также важно проводить наблюдения за поведением и интересами детей, а также использовать специализированные психологические тесты и анкеты. Комплексный подход к диагностике одарённых детей в науке позволяет эффективно определить их индивидуальные особенности и потребности для дальнейшего успешного обучения и развития [4].

«Организация и проведение индивидуализированных занятий с одарёнными детьми». Для эффективной работы с одарёнными детьми в рамках естественно-научных дисциплин необходимо организовывать и проводить с такими детьми индивидуализированные занятия. Важно учитывать потребности и способности каждого ученика, создавать персонализированные программы обучения, адаптированные под его уровень и темп усвоения материала. Разнообразные методики и интерактивные формы работы способствуют развитию творческого мышления и углублению знаний по учебной дисциплине. Следует также обеспечить доступ к дополнительным ресурсам и возможности проведения практических экспериментов, что позволит развить интерес к науке и поддержать мотивацию ученика. Оптимальный результат эффективной деятельности достигается при одновременном соответствующем изменении содержания учебных программ и методов обучения [5;6]. Важно поддерживать постоянное взаимодействие и обратную связь с родителями и специалистами для совместного дальнейшего развития и успешного обучения одарённых детей.

«Развитие творческого мышления и научных навыков у одарённых детей». Как было отмечено выше, развитие творческого мышления и научных навыков у одарённых детей играет важную роль в ходе изучения естествознания, поскольку одарённые дети обладают высоким уровнем интеллекта и способностями к аналитическому мышлению, что позволяет им успешно развиваться в области наук [5;7]. Для эффективной работы с этими детьми необходимо стимулировать их творчество, поощрять самостоятельное исследование и экспериментирование, а также обеспечивать доступ к дополнительным образовательным ресурсам и программам. Специализированные курсы и мероприятия, направленные на развитие научной активности и творческого потенциала данной категории детей, которые могут проходить в процессе профессионального развития будущие учителя и практики помогают им в дальнейшем раскрыть одарённым детям свой потенциал и достичь успеха в ходе изучения любых учебных дисциплин.

«Эффективные стратегии мотивации и поддержки одарённых детей в учебном процессе». Для эффективной работы с одарёнными детьми в ходе изучения и освоения дисциплины «Естествознание» необходимо так же использовать специальные стратегии мотивации и поддержки. Одарённые дети

часто имеют высокий уровень мотивации и стремление к саморазвитию, поэтому важно создать условия, которые будут стимулировать их интерес к изучению предмета. Один из эффективных способов - давать дополнительные задания или проекты для исследования, которые будут вызывать у детей увлечение и желание достичь новых результатов. Также важно поощрять их самостоятельность и креативное мышление, давая возможность выбирать темы и направления для исследований. Несомненно, регулярная формативная оценка в качестве обратной связи и поддержка со стороны учителя также играют очень важную роль в успешном обучении одарённых детей, способствуя не только развитию их талантов, но и позволяют чувствовать при этом себя понятыми и значимыми в собственных глазах ученика.

Следует так же отметить, что работа с этой категорией на уроках не может не сопровождаться определенными трудностями в обучении. Ключевые трудности, с которыми сталкиваются педагоги при работе с одарёнными детьми в ходе изучения естествознания могут включать:

1) Нехватка ресурсов и времени для разработки индивидуальных программ обучения. Одарённые дети нуждаются в более углублённой и разнообразной программе, чем стандартный учебный план может предложить.

2) Недостаток необходимых знаний и навыков у некоторых учителей для эффективной работы с одарёнными учащимися. Это может приводить к снижению мотивации у одарённых детей.

3) Сложность в обеспечении эмоциональной поддержки и создании благоприятной психологической среды для развития уверенности одарённых детей в своих силах. Их интеллектуальные способности могут быть неравномерно развиты по сравнению с социальными навыками.

4) Необходимость постоянного взаимодействия и обратной связи с родителями и специалистами для совместного развития одарённых детей, что требует дополнительных усилий от педагогов.

Таким образом, основные трудности в работе с данной категорией детей связаны с недостатком ресурсов, знаний и навыков учителей, а также сложностями в обеспечении всесторонней поддержки и сопровождения одарённых учащихся в процессе изучения естественно-научных дисциплин в начальной школе. Для достижения наилучших результатов важно не только учитывать индивидуальные потребности каждого ученика, но и закладывать основу для их будущего профессионального и личностного роста в обучении и дальнейшем образовании.

Итак, какие рекомендации были обнаружены в ходе работы в рамках данной статьи для учителей начальной школы в ходе изучения дисциплины «Естествознание»:

- Индивидуализация: Построение индивидуальных учебных планов с учётом уровня знаний и интересов учащихся.

- Создание условий для самообучения: Стимулирование самостоятельных исследований и открытий.

- Развитие критического мышления: Обучение детей методам анализа, сравнения и формулировки выводов.

- Эмоциональная поддержка: Создание благоприятной психологически безопасной и комфортной среды, способствующей развитию уверенности в своих силах.

- Изучение успешных образовательных практик. Примером успешных программ являются специализированные образовательные центры и олимпиады для одарённых детей. Такие мероприятия дают возможность талантливым школьникам встретиться с единомышленниками и получить наставничество от опытных учёных. В Казахстане можно выделить такие проекты, как «Одаренные дети» на 2022-2025 годы [8;9].

Таким образом, развитие одарённых детей в процессе изучения естественно-научных дисциплин требует глубокого понимания их особенностей, а также применения современных педагогических технологий. Педагоги, работающие с такими детьми, сталкиваются с рядом трудностей, однако использование индивидуализированных программ и поддержка со стороны опытных наставников могут значительно повысить эффективность обучения.

Список литературы:

1. Коваль Е.В. Особенности работы с одаренными детьми CyberLeninka/ 2020 г.- с. 352
2. Эдилян Ю.Э. Проблемы выявления одаренных детей //Сборник «Проблемы выявления одаренных детей» CyberLeninka/ 2020 г.- с.148
3. Кухтерина Г.В., Кукуев Е.А. Психолого-педагогическая диагностика младших школьников: учебное пособие. Тюмень: Издательство Тюменского государственного университета, 2014. 180 с.

4. Усынин В.В. Модель психолого-педагогического сопровождения деятельности одаренных, талантливых и мотивированных к обучению учащихся как фактор их успешной социализации // Модель психолого-педагогического сопровождения деятельности одаренных, талантливых и мотивированных к обучению учащихся как фактор их успешной социализации / Science Forum/ 2020 г.- с.15

5. Дедешко Л.В., Зацепина М.Ю. Современные образовательные практики работы с одаренными детьми //Современные образовательные практики работы с одаренными детьми / CyberLeninka/ 2020 г. – с.120

6. Койнова А.Г. Организация работы с одаренными детьми / Pedm.ru/ 2020 г.- с.45

7. Активные методы преподавания и обучения / WWW.CPM.KZ 2012 г., 89 с.

8. Химер Б. Одаренные и талантливые ученики, ООО «Издательство David Fulton», 2002 г.

9. Программа «Одаренные дети» на 2022-2025 годы
<https://krguo.finistcom.kz/files/blogs/1669354905281.doc>

ӘОЖ 372.4

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ: ӘР ПӘННІҢ БОЛАШАҒЫ

¹Риза С.Е., ²Шопанбекова Г.Ж.

¹Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті¹, Қарағанды қ., Қазақстан

²Ақселеу Сейдімбек атындағы ЖББМ, Ұлытау обл., Жаңаарқа ауд., Қазақстан

Білім беру процесіне жасанды интеллект (AI) енгізу соңғы онжылдықтардағы негізгі инновациялардың бірі болып табылады. AI оқытудың барлық деңгейлерінде, соның ішінде бастауыш білім беруде белсенді түрде енгізілуде, мұнда оның әлеуеті негізгі білім мен дағдыларды қалыптастыру үшін ерекше маңызды. Ең маңызды сала – әр оқу пәнінде AI қолдану, бұл оқу процесінің балалардың жеке қажеттіліктеріне бейімделуіне ықпал етеді. Бұл мақаланың мақсаты – AI-ны математика, тілдер, жаратылыстану ғылымдары сияқты бастауыш мектептің әртүрлі пәндерінде қалай қолдануға болатынын және оның оқу сапасына қалай әсер ететінін қарастыру.

1. Математиканы оқытудағы жасанды интеллект.

Бастауыш сыныптардағы математика ең маңызды пәндердің бірі болып табылады, өйткені ол логикалық ойлау мен есептерді шешудің негізгі дағдыларын қалыптастырады. Математиканы оқытуда AI қолдану әр оқушының күшті және әлсіз жақтарын ескере отырып, жеке оқыту траекторияларын құруға мүмкіндік береді.

«Адаптивті оқыту жүйелері» оқушылардың математикалық тапсырмаларға жауаптарын талдау, олардың олқылықтарын анықтау және жаттығулардың күрделілігін автоматты түрде реттеу үшін машиналық оқыту алгоритмдерін пайдаланады. DreamBox және Smartick сияқты платформалар балаларға математикалық тапсырмаларды өз деңгейінде орындауға мүмкіндік береді, бұл материалды игеру кезінде қиындықты біртіндеп арттырады [1,2]. Бұл оқушылардың өз қабілеттеріне деген сенімділігін дамытуға ықпал етеді, сонымен қатар «математикалық мазасыздықтың» пайда болу қаупін азайтады.

AI оқушылардың мүдделеріне бейімделген математикалық есептер шығару үшін де қолданыла алады. Мысалы, егер бала футболды ұнатса, жүйе математикаға деген қызығушылығын арттыра отырып, алаңда ұпай немесе қашықтықты есептеуге байланысты тапсырмалар жасауы мүмкін.

2. Тілдер мен сауаттылықты зерттеудегі AI.

Бастауыш сыныптарда тілді меңгеру баланың сөйлеу және танымдық қабілеттерін одан әрі дамытуға негіз болады. Жасанды интеллект балаларда оқу, жазу және сөйлеу дағдыларын дамыту үшін белсенді қолданылады.

Duolingo немесе Lingvist сияқты AI негізіндегі тілдерді үйрену бағдарламалары оқушыларды тұрақты жаттығулар арқылы тілдік дағдыларын жақсартуға көмектеседі [3,4]. Алгоритмдер тапсырмалардағы қателерді талдайды және оларды жақсарту үшін жекелей ұсыныстар береді. Бұл әр оқушыға өз дағдыларын өзіне ыңғайлы қарқынмен дамытуға, сондай-ақ қосымша тәжірибені қажет ететін тіл аспектілеріне назар аударуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, AI нақты уақыттағы айтылым мен грамматикалық қателерді талдай алады. Айтылымды үйренуге арналған Google AI сияқты арнайы бағдарламалар оқушыларға сөйлемдердің

дұрыс айтылуы мен тұжырымдалуы туралы кері байланыс беру арқылы сөйлеу және грамматиканы қолдануға көмектеседі [5].

AI-мен оқу – тағы бір перспективалы сала. Lexia сияқты бағдарламалар балалардың оқу жылдамдығын, айтылуының дұрыстығын және оқуды түсінуді қоса, қалай оқитынын талдау үшін AI пайдаланады [6]. Бұл мұғалімдерге сауаттылық мәселелерін уақытылы анықтауға және мақсатты қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

3. Жаратылыстану және әлеуметтік ғылымдарында AI қолдану.

Жаратылыстану пәні бастауыш мектеп оқушыларының ғылыми дүниетанымын дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл саладағы AI интерактивті оқу материалдарын жасау, виртуалды зертханалық жұмыстарды жүргізу және ғылыми құбылыстарды модельдеу үшін пайдаланылуы мүмкін.

AI негізіндегі виртуалды зертханалар оқушыларға қауіпсіз және интерактивті ортада күрделі ғылыми тұжырымдамаларды үйренуге мүмкіндік береді. Мысалы, labster немесе PhET сияқты платформалардың көмегімен балалар виртуалды эксперименттер жүргізе алады, бұл оқуды қызықты әрі көрнекі етеді [7,8]. Бұл әсіресе қауіпсіздік пен ресурстарға байланысты нақты зертханалық қызмет шектеулі болуы мүмкін бастауыш мектепте өте маңызды.

AI сонымен қатар мұғалімдерге прогресс туралы егжей-тегжейлі есептер беру арқылы эксперименттер мен модельдеу кезінде оқушылардың нәтижелерін талдай алады. Бұл мұғалімге ғылымның қай аспектілері оқушыларға үлкен қиындықтар туғызатынын жақсы түсінуге және оқу жоспарларын түзетуге көмектеседі.

Дүниетану пәнін оқыту балалардың сыни тұрғыдан ойлауын және әлеуметтік процестерді түсінуді дамытуға бағытталған. AI бұл процесті интерактивті және жекелендіруге көмектеседі.

Дүниетану пәнінде тарих пен географияны зерттеудегі AI интерактивті карталар мен уақыт сызықтарын жасау үшін пайдаланылуы мүмкін, бұл оқушыларға тарихи оқиғалар мен географиялық құбылыстарды жақсы түсінуге мүмкіндік береді. Мысалы, Google Expeditions сияқты AI негізіндегі жүйелер балаларға әлемді «саяхаттауға» немесе тарихи оқиғаларды көруге мүмкіндік береді, бұл оқуды қызықты әрі есте қаларлық етеді [9].

Жасанды интеллект сонымен қатар оқушының әлеуметтік ғылымдардағы жетістіктерін талдай отырып, қиындық тудыратын тақырыптар бойынша қосымша материалдар немесе тапсырмалар ұсына отырып, жеке тесттер мен тапсырмаларды құру үшін қолданыла алады.

4. Өнер мен музыкадағы AI.

Өнер мен музыка балаларда шығармашылық ойлау мен эмоционалды интеллекттің дамуына ықпал етеді. Осы пәндерде AI қолдану оқушыларға технологияны қолдану арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Музыканы оқытуға арналған жасанды интеллект жақсарту бойынша ұсыныстар бере отырып, оқушының музыкалық шығармаларды орындауын талдай алады. YouSician сияқты бағдарламалар балаларға қателіктерін талдау және түзету жаттығуларын ұсыну арқылы музыкалық аспаптарда ойнау дағдыларын дамытуға көмектеседі [10].

Бейнелеу өнері саласында AI виртуалды кенептер (холст) мен сурет салу құралдарын жасау үшін пайдаланылуы мүмкін, бұл оқушыларға әртүрлі стильдер мен әдістермен тәжірибе жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, AI негізіндегі сурет қосымшалары балаларға композиция, түс схемасы және техникасы бойынша кеңестер бере алады.

AI қолданудың артықшылықтары:

- Білім беру сапасын жақсарту.

AI қолдану мұғалімдерге әр оқушының үлгерімі туралы толық ақпарат алуға, әлсіз жақтарын анықтауға және оқуды жақсы жоспарлауға мүмкіндік береді. Бұл білім сапасын жақсартады, өйткені сабақтар мақсатты бола бастайды және тапсырмалар әр оқушының білім деңгейіне сәйкес келеді.

- Мұғалімдердің уақытын үнемдеу.

Мұғалімдер көбінесе сабақ дайындауға, үй тапсырмасын тексеруге және тест тапсыруға уақыт тапшылығына тап болады. AI негізіндегі автоматтандырылған жүйелер осы міндеттердің көпшілігін өз мойнына ала алады, бұл мұғалімдерге оқушылармен өзара әрекеттесуге және олардың шығармашылық және сыни дағдыларын дамытуға назар аударуға мүмкіндік береді.

- Оқушылардың стресс деңгейін төмендету.

Жекелендірілген тапсырмалар мен бейімделу сынақтары оқушылардың стресс деңгейін төмендетуге көмектеседі, өйткені балалар тым қиын тапсырмаларға қысым жасамайды. AI баланың дайындық деңгейіне сәйкес келетін тапсырмаларды ұсынады, бұл оқуға қолайлы жағдай жасайды.

AI қолдануда кездесетін қиындықтар мен тәуекелдер:

1. Этикалық мәселелер және деректердің құпиялылығы.

Білім беруде AI қолданудың негізгі сын-қатерлерінің бірі-бұл оқушылардың қауіпсіздігі мәселесі. Көптеген AI жүйелері балалар туралы көптеген деректерді, соның ішінде олардың академиялық жетістіктерін, мінез-құлқын және жеке ерекшеліктерін жинайды және өңдейді. Бұл деректердің құпиялылығы мен қауіпсіздігіне қатысты алаңдаушылық тудырады.

2. Технологияларға тең емес қол жетімділік.

AI енгізу кейбір аймақтар мен мектептерде қол жетімді болмауы мүмкін тиісті инфрақұрылым мен ресурстарды қажет етеді. Бұл сапалы білімге қол жетімділіктің теңсіздігінің жоғарылау қаупін тудырады, әсіресе аз қамтылған отбасылардағы немесе ресурстары шектеулі мектептердегі балалар үшін.

3. Мұғалімнен машинаға ауысу.

AI білім беру процесінде айтарлықтай көмектесе алатынына қарамастан, ол мұғалімді толығымен алмастырмауы керек. Мұғалімдер қамтамасыз ететін адамдардың өзара әрекеттесуі мен эмоционалды қолдауы бастауыш білім берудің маңызды құрамдас бөлігі болып қала береді. Шамадан тыс автоматтандыру мұғалім мен оқушылар арасындағы эмпатия мен жеке байланыс деңгейін төмендетуі мүмкін.

Қорытындылай келетін болсақ, бастауыш білім беруде жасанды интеллектті қолдану әрбір оқу пәні үшін кең перспективалар ашады. Адаптивті білім беру жүйелері, виртуалды зертханалар және интерактивті көмекшілер балаларға өздерінің қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін жеке және қызықты білім алуға мүмкіндік береді. Дегенмен, білім беру процесінде әділеттілік пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін оқушы деректерінің құпиялылығы және технологияға қол жеткізу сияқты AI пайдаланудың этикалық аспектілерін ескеру маңызды. AI технологиялары мұғалімдердің жұмысын толықтырып, оларды алмастырмауы, әр балаға үйлесімді білім беру ортасын құруы маңызды.

Ұсынылатын сілтемелер тізімі:

1. <https://www.dreambox.com>
2. <https://www.smartickmethod.com>
3. <https://www.duolingo.com>
4. <https://www.lingvist.com>
5. <https://ai.google/research>
6. <https://www.lexialearning.com>
7. <https://www.labster.com>
8. <https://phet.colorado.edu>
9. <https://edu.google.com/expeditions>
10. <https://yousician.com>

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АТА-АНАЛАРЫМЕН ӨЗАРА БАЙЛАНЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ STEAM ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Садуақасова Ж.Т.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Заманауи білім беруді жаңғырту оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің жаңа тәсілдерінен көрінеді. Білім беру процесін оңтайландыру бағыттарының бірі оның қарым-қатынастарды демократияландыруға, ынтымақтастықтың қолайлы атмосферасын құруға, материалдың монологиялық презентациясын төмендетуге және ақпараттың қайталануына, оқу процесіне шығармашылық тұлғаны дамытуға, бастаманы дамытуға, оқушының танымдық-оқу қызметін жандандыруға ықпал ететін оқытудың белсенді әдістерін енгізуге бағдарлануы болып табылады. Өз кезегінде, бірқатар нормативтік құжаттар жалпы орта білім беру мекемелерінің қызметі бағытталуы тиіс басым міндеттерді айқындайды, атап айтқанда, шығармашылық еңбекке, кәсіптік дамуға, еңбек нарығындағы ұтқырлық пен бәсекеге қабілеттілікке қабілетті оқушылардың рухани-адамгершілік дамуы, тәрбиесі мен дайындық сапасы; ата-аналардың педагогикалық даярлығын маңызды буын ретінде ұйымдастырушылық-әдістемелікті қамтамасыз ету [1].

STEM дегеніміз не? STEM дегеніміз – оқытудың біріктірілген тәсілі. Яғни, бұл тәсіл аясында академиялық ғылыми-техникалық тұжырымдамалар шынайы өмір контекстінде зерттеледі. STEM – оқытудың біріктірілген тәсілі, оның шеңберінде академиялық ғылыми-техникалық тұжырымдамалар шынайы өмір контекстінде зерттеледі. «STEM» аббревиатурасын алғаш рет АҚШ бактериологы Р.Колвэлл 1990 жылдары ұсынды. Бірақ, бұл ұғым тек 2000 жылдарда ғана белсенді қолданыла бастады. STEM негізінде бұл түсініктің жаңа нұсқалары пайда болды, солардың ішінде анағұрлым кең таралғаны STEAM (ғылым, технологиялар, инженерия, өнер және математика) және STREM (ғылым, технологиялар, робототехника, инженерия және математика) болды. Қазіргі уақытта, STEM білім берудің басты трендтерінің бірі болып табылады. Ол бірнеше ғылымның біріктірілуі нәтижесінде жүзеге асады [1].

Бірқатар ғалымдар STEM білімі АҚШ-та ұсынылған мектептер мен таңдау бағдарламалары үшін көптеген нұсқаларға құнды қосымша болып табылады деп санайды. Олар STEM білімі әсіресе перспективалы үрдіс деп санайды. Сондықтан STEM салаларында Құзыретті халықты қолдау Америка Құрама Штаттарының жалпы білім беру бағдарламасының негізгі бөлігі болып табылады [3].

Тәуелсіз ел тірегі – білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібінде тұрған өзекті мәселе –білім беру, ғылымды дамыту. Білім беру жүйесіндегі негізгі талап – сабақта оқытудың жаңа технология әдістерін қолдана отырып, оқушылардың бәсекеге қабілетті болып шығуына ат салысу. Қазіргі таңда жалпы орта мектептерінде STEM технологияны пайдалану арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын оятып, оған қоса болашақта тиімді мамандық таңдауда көптеген көмегін тигізері анық.

S - (Science) ғылым. Жаратылыстану ғылымдарының ұштасуы.

T – (Technology) технология. Ақпараттық – коммуникациялық технологиялар.

E – (Engineering) инженерия. Түсіндірме (ғылымға негізделген) бере білу және жобалау шешімдерін таба білу

M – (Mathematics) математика. Математикалық операциялар мен есептеулерді жүргізу үшін қажетті ойлау түрлерін дамыту және пайдалану. STEM арқылы оқушылар негізгі дағдыларды дамытады, оның ішінде:

- Мәселені шешу
- Шығармашылық
- Сыни талдау
- Топтық жұмыс
- Тәуелсіз ойлау
- Цифрлық сауаттылық
- Математикалық сауаттылық

Осы мақсатқа сәйкес мен осы STEM элементтерін ата-аналар мен байланыс жасау кезінде қолдануға болатынын түсіндіремін. Ол үшін алдымен біз жоспар құрып аламыз. Балаларын қолдауға

мүдделі ата-аналар үшін біз «STEM отбасылық академиясы» бағдарламасын әзірледік. Зерттеу барысында келесі міндеттер шешілді:

- 1) ата-аналардың эксперименттік және бақылау сыныбын іріктеу;
- 2) эксперименттік сыныптың ата-аналарымен «STEMнің Отбасылық академиясы» педагогикалық құзыреттілікті дамыту бойынша оқу бағдарламасын іске асыру;
- 3) эксперименттік және бақылау сыныптарында ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін дамыту деңгейлерін салыстыру [4].

Бағдарламаның міндеттері:

1. Инновациялық белсенді жұмыс түрлерін ұйымдастыру арқылы ата-аналарды мектеп өміріне тарту және олардың білім беру қызметіне қызығушылығын арттыру;.
2. Отбасылық құндылықтарды нығайту және тәрбиелеу бойынша жұмысты ұйымдастыру;
3. Бағдарламаның әдістемелік материалдарын әзірлеу арқылы ата-аналарды оқыту және тәрбиелеу тетігін қамтамасыз ету;

4. Бағдарламаның оң нәтижелерін жалпылау, талдау және тарату.

Бағдарламаның тақырыбын «STEM нің Отбасылық академиясы» деп атадым.

1-кесте - Ата-аналармен жұмыс жоспары

р/с	Тақырыбы	Қорытынды іс шара	Өткізу уақыты
1	Ата-аналарға кеңес беру «STEM технологиясы дегеніміз не?» Мақсаты: ата-аналарды Білім берудегі STEM технологиясының негіздерімен таныстыру. Ашық есік күні.	Мақсаты: ата-аналарды «математикалық даму» модулі бойынша «STEM-білім беру» жобасының 1 кезеңін іске асыру бойынша жұмыстармен таныстыру	Қыркүйек
2	«Үйдегі көңілді математика» консультациясы.	Мақсаты: ата-аналарды санау, логикалық ойлау, қиял дағдыларын дамытудың ойын әдістерімен таныстыру	Қазан
3	«Біз ғажайыптарға барамыз» педагогикалық қонақ бөлмесі Мақсаты: ата-аналардың назарын STEM біліміне аудару (модуль тірі және жансыз табиғатпен тәжірибе жасау). Ашық есік күні.	Мақсаты: ата-аналарды «тірі және жансыз табиғатпен тәжірибе жасау» модулі бойынша «STEM-білім беру» жобасының 2 кезеңін іске асыру жөніндегі жұмыстармен таныстыру	Қараша
4	Шебер-сынып: «Ойнау арқылы тәжірибе жасау».	Мақсаты: ата-аналардың назарын STEM біліміне аудару (модуль тірі және жансыз табиғатпен тәжірибе жасау).	Желтоқсан
5	«Робототехника елімен танысу» Мақсаты: LEGO модулін енгізу, робототехника. Ашық есік күні.	Мақсаты: ата-аналарды «LEGO-конструкция» модулі бойынша «STEM-білім беру» жобасының 3 кезеңін іске асыру жөніндегі жұмыстармен таныстыру	Қаңтар
6	Семинар-практика: «Лего әлеміне экскурсия». «Робототехника бастауыш сынып оқушысының танымдық белсенділігін қалыптастыру тәсілі ретінде».	Мақсаты: ата-аналардың назарын STEM біліміне аудару (LEGO модулі, робототехника).	Ақпан
7	«Көркем шығармашылық арқылы мектеп жасына дейінгі баланың сындарлы-техникалық қабілеттерін дамыту» консультациясы Ашық есік күні.	Мақсаты: ата-аналарды «STEM» жобасының 4 кезеңін іске асыру бойынша жұмыстармен таныстыру.	Наурыз

8	Шебер-сынып: «Табысқа жетудің алғашқы қадамдары»	Мақсаты: ата-аналардың назарын STEM-білімге аудару (Мультистудия модулі, робототехника).	Сәуір
9	Ата-аналардың қанағаттану мониторингін талдау STEM фестивалі		Мамыр

Ата-аналық мінез-құлықты сындарлы өзгерту технологиясы келесі қадамдарды қамтиды:

1. Бірінші кезең – «дайындық» - қатысушылар білім беру және балаларды дамыту саласында мотивациялық білім алады.

2. Екінші кезең – «хабардарлық» -ата-аналар қазіргі жағдайды өзгерту және өзін-өзі дамытудың жаңа әдістері мен әдістерін жасау қажеттілігін түсінеді (оқытудың интерактивті әдістерін қолдана отырып: тренингтер, рөлдік ойындар, кейс-стади әдісі және т.б.).

3. Үшінші кезең – «қайта бағалау» - ата-аналар өздерінің жағымсыз (немесе әлі Құзыретті емес) мінез-құлқының балаға әсерін асыра бағалайды және көрсетеді.

4. Төртінші кезең – «әрекет» - ата-аналар өздерінің практикалық іс-әрекеттерінде мінез-құлықтың жаңа түрлерін сынайды. «STEM нің Отбасылық академиясы» бағдарламасы психологиялық-педагогикалық білімді кеңейтуге ғана емес, сонымен қатар ата-аналардың нақты білім беру технологияларын игеруіне, ата-аналардың өз баласын және өздерін ата-ана ретінде зерттеу қабілетін дамытуға бағытталған.

Ата-аналармен өзара іс-қимыл педагогикасын енгізудің теориялық психологиялық-педагогикалық тәсілдерін қарастыру тәрбие үдерісіндегі тұлғааралық қарым-қатынастардың басты шарты өзара түсіністік, өзара сыйластық, сенім қатынастары, позитивті және қайырымды көзқарас, өзара түсіністік, ынтымақтастық және авторитаризмнен абсолютті бас тартумен өзара көмек субъектілерін құра отырып, оңтайлы эмоционалды-құндылық атмосферасын құру болып табылатынын куәландырады; еркін қарым-қатынас жасау құқығын таңдау, теңдік, әлеуметтік серіктестік. Ата-аналармен өзара әрекеттесуге негізделген негізгі идеялар анықталды, ол келесі принциптерге негізделген:

1. Оқушының даралығын, бірегейлігін тану; жеке және жалпыадамзаттық құндылықтардың үйлесімділігі; балаға және оның табиғатына қатысты зорлық-зомбылықты үзілді-кесілді жоққа шығару; тәрбиеленушіні тәрбие процесінің белсенді, тең құқылы субъектісі, өз еркінің иесі ретінде түсіндіру және қабылдау; дамытушылық стратегияны тәрбиелеуде іске асыру, оның мәні нақты істерде, баланың жеке басының өсуіне қамқорлық жасау, оның әлеуетті мүмкіндіктерін, өзін-өзі тануын дамыту, оның барлық күшті және әлсіз жақтарымен өзінің «менін» ашуы.

2. Ата-аналармен тиімді қарым-қатынастың негізгі бағыттарының ішінде мыналарды қарастыруға болады: ата-аналар мен мұғалімнің бастауыш сынып оқушысының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, тәрбиенің мақсаттары мен міндеттерін барабар түсінуі; оқушының жеке басы, оның отбасы құрылымы, олардың тәрбиелік ұстанымдары және мектепке тәрбие процесінің қатысушысы ретінде көзқарасы туралы нақты білімнің болуы; мектептің оқушыға және мұғалімге тәрбиелік әсерін оның отбасы, тікелей педагогикалық насихат арқылы және жеке тұлғаның құндылық бағдарларын тәрбиелеу арқылы; отбасын мектеп жағдайында отбасына тәрбиелік ықпал етуге тарту, бұл балалар арасында ата-аналардың беделін арттырады; бастауыш сынып оқушыларының гуманистік құндылықтарын қалыптастыру мақсатында бірыңғай тәрбие жүйесін енгізу; ата-аналардың педагогикалық мәдениеті; ата-аналардың жеке үлгісі, олардың беделі, қарым-қатынас сипаты; тәрбиенің басым бағыттарын, нысандарын, әдістері мен тәсілдерін айқындау бойынша отбасы мен мұғалімдердің ынтымақтастығы; балалармен жұмыс формаларын, әдістері мен әдістерін таңдаудағы жүйелілік пен жүйелілік.

3. Эксперименттік жұмыс барысында бастауыш сынып мұғалімдері тартылып, мұғалімдердің ата – аналармен педагогикалық өзара іс – қимылға дайындығының қалыптасу деңгейлері анықталды: жоғары деңгей – 45%, орташа-34%, ал төмен-21%.

4. Ата-аналарға арналған «STEM Отбасылық академиясы» бағдарламасы ата-аналарды ресми және бейресми оқу ортасына тартуға ықпал етеді. Ата-аналар мен балалар сабаққа қатысу кезінде жасай алатын практикалық іс-шаралар қазіргі уақытта көптеген заманауи мекемелерде жиі кездеседі. Олар келушілердің STEM-мен байланысты іс-шараларға деген ынтымақтануын арттырады және оқуды жеңілдетеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. История Проекта STEM-центры [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://stemcentre.ru/pages/istoriya-proekta-stem-centry>
2. Величко В.В., Карпиевич Д.В., Карпиевич Е.Ф., Кирилюк Л.Г. Инновационные методы в образовании. – СПб., 2009. – 174 с.
3. Букина И.И. Взаимодействие образовательного учреждения с семьей как с главным партнером в организации воспитательного процесса // Материалы научно-практической конференции. – Оренбург, 2013. – 267 с.
4. Данилина Н.А., Степина Н.М. Социальное партнерство педагогов, детей и родителей. / Пособие для практических работников ДОУ. – М.: Айрис- Пресс, 2014. – 112 с.
5. Асмолов А.Г., Бурминская Г.В., Володарская И.А. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли: пособие для учителя / Под ред. А.Г.Асмолова. – М.: Просвещение, 2008. – 151 с.
6. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов / пер с англ. А.А.Валеева и Р.А.Валеевой. – Ростов н/Д, 1998. – 448 с.

UDC 373.3

NATURAL SCIENCE LITERACY AS A TYPE OF FUNCTIONAL LITERACY

Sadyrova S.M., Sarsekeyeva Zh.Ye.

E.A. Buketov University of Karaganda, Republic of Kazakhstan

Functional literacy of younger schoolchildren is a certain level of education of secondary schoolchildren, expressing the degree of their mastery of key competencies determined by the educational standard for secondary school subjects, which allows them to act effectively in educational activities and beyond [1].

A functionally literate person is a person who navigates the world and acts in accordance with public values, expectations and interests.

The main signs of a functionally literate personality. This is an independent person who knows and knows how to live among people, who has certain qualities and key competencies.

Consider the components of functional literacy:

- knowledge of information, rules, principles;
- assimilation of general concepts and skills that form the cognitive basis for solving standard tasks in various spheres of life;
- the ability to adapt to a changing world;
- resolve conflicts, work with information; conduct business correspondence;
- apply the rules of personal safety in life;
- willingness to orientate oneself in the values and norms of the modern world;
- to accept the peculiarities of life to meet one's life needs;
- to raise the level of education based on an informed choice.

Each educational area (there are 7 in primary school) participates in the development of all types of functional literacy:

- literacy in reading and writing;
- literacy in natural sciences;
- mathematical literacy;
- literacy in matters of family life;
- Health literacy;
- legal literacy.

Literacy in reading and writing.

Reading and writing are the basic processes by which we receive and transmit information, therefore it is necessary to teach younger schoolchildren to read and write effectively.

It's about thoughtful, productive reading, in which information is analyzed and ranked by importance.

With the help of writing, a person reflects, reflects on the information that he received while reading, therefore, the effectiveness of these two processes is interdependent.

Their development should be carried out qualitatively from the very beginning of training. To this end, it is necessary to develop younger schoolchildren critical thinking skills.

Natural science literacy (knowledge of the world, mathematics) is not only an educational, but also a civic characteristic, which largely reflects the level of culture of society, including its ability to support scientific and innovative activities.

It can be argued that in order to implement the technological modernization of the Republic of Kazakhstan, the natural science literacy of the population is necessary to the same extent as the professionals themselves - scientists, designers, engineers.

Unfortunately, as the results of the PISA international study show, it is with the formation of natural science literacy of the majority of younger schoolchildren that our education system is still coping unsatisfactorily. Interdisciplinary skills are the ability of a student to establish and assimilate connections in the process of transferring and generalizing knowledge and skills from related subjects.

Interdisciplinary connections unite theory and practice, promote the application of knowledge in the surrounding reality (nature, everyday life, production).

Therefore, vital tasks and problems can be understood as tasks of interdisciplinary content [2]. Functional literacy consists of:

- elements of lexical literacy;
- a person's ability to understand and follow various kinds of state acts concerning him;
- a person's compliance with the norms of public life and safety rules, the requirements of technological processes in which he is involved;
- information and computer literacy.

This initial level of functional literacy is typical for advanced civilized societies.

There is another approach to understanding functional literacy, including:

- a person's upbringing in the spirit of benevolence and friendliness, which provides a culture of communication;
- personal and professional preparedness;
- professional and technological preparedness [3].

Special research by scientists (Basova E.A. [2], Veryaev A.A., Nechunaeva M.N., Tatarnikova G.V. [4]) on the studied problem revealed the facts of teachers' difficulties in the formation of functional literacy of younger schoolchildren.

The reasons for teachers' difficulties are primarily related to the real pedagogical reality, in which only knowledge is required from children, and their development does not arouse due interest from either the teacher, parents, or the public.

And this is despite the fact that the new paradigm of education puts forward new goals, the main of which is the development of the child.

The social environment of people, including partially among school children, is different. Focusing on adaptability to the social environment can lead a domestic school far: instead of the task of providing all school children with equal opportunities to use the "social elevator", it will cultivate and generate social disunity and inequality.

Distinctive features of functional literacy:

- focus on solving everyday problems;
- is a situational characteristic of a personality, since it finds itself in specific social circumstances;
- is associated with solving standard, stereotypical tasks; it is always some elementary level of reading and writing skills;
- is used as an assessment primarily of the adult population;
- makes sense mainly in the context of the problems of finding ways to accelerate the elimination of illiteracy.

If formal literacy is the possession of reading skills and techniques, then functional literacy is the ability of a person to freely use these skills to extract information from a real text - to understand it, compress it, transform it.

The problem of functional illiteracy is not only a pedagogical problem, but also a social one. We believe that the main task of the school is to teach graduates to generate their own meaningful texts, and not only to instill the ability to read and interpret others' ones.

However, over time, the term "functional literacy" began to undergo amazing metamorphoses. Functional literacy is a range of skills and abilities - cognitive, emotional and behavioral - that allow people to: live and work as a human being; develop their potential; make important and informed decisions; function effectively in society in the context of the environment and the wider community (local - local, national, global) in order to improve the quality of your life and society.

Functional literacy, being the lowest hierarchical step in the chain "literacy - education - professional

competence - culture", is the basis for a person's "lifelong" education.

Hence, the relevance of mastering by each person the functional knowledge that makes up the content of functional literacy, in order to ensure the safety of their life, the continuity of education and the success of life in a changing world.

Note that changes in the composition and structure of functional knowledge have a spatio-temporal character.

Functional knowledge, which is in demand at a given time and in a given territory, constitutes the content of functional literacy of the population living there.

After all, according to the definition of A.S. Tangyan, minimum functional literacy is understood as "the level of knowledge and skills, in particular the ability to read and write, necessary for a person's full and effective participation in the economic, political, civil, social and cultural life of their society and their country, to promote their progress and for their own development" [5].

Such an idea allows, having traced the development of the concept of "functional literacy" on the basis of the evolution of its concept, to judge the structure and content of functional knowledge.

There are four main stages in the development of the "core" concept of functional literacy, i.e. ideas about it and its functions. In the process, the following grounds were used: the ratio of functional and traditional literacy, the change in its structure and basic functions, the predominant nature of functional knowledge.

The peculiarity of functional knowledge, as well as social knowledge, is that it is an instrument of "social construction" of the "life world" of a social subject.

The dependence of the content of functional literacy on changes in various spheres of public life, its importance in the development of the country and self-development allow us to talk about its adaptive and developmental functions.

Moreover, speaking of adaptation, we mean "not only the processes of adaptation of an individual to the natural environment, solving the problem of preserving bodily integrity, survival, normal functioning, etc., but also the processes of adaptation to the social environment in the form of fulfilling the requirements, expectations, norms imposed by society, compliance with which guarantees the fullness of the subject as a member of society", as well as "such processes of self-adaptation as self-regulation, subordination of higher interests to lower ones", and in addition, "processes that lead to subordination of the environment to the original interests of the subject.

In the latter case, adaptation is the realization of his fixed subject orientations, the satisfaction of his needs. In the new circumstances, the process of teaching graduates at school should be focused on the development of competencies that contribute to the implementation of the concept of "lifelong learning".

It is established that the prerequisite for the development of personal competence is the presence of a certain level of functional literacy.

Functional literacy consists of: elements of lexical literacy; a person's ability to understand and follow various kinds of state acts concerning him; human compliance with the norms of public life and safety rules, the requirements of technological processes in which he is involved; information and computer literacy.

There is another approach to understanding functional literacy, including: a person's upbringing in the spirit of benevolence and friendliness, which provides a culture of communication [5].

In general, functional knowledge is a dynamic integrative education, the composition and content of which is constantly changing depending on the evolving needs of a person and society as a whole.

In its essence, it is close to social knowledge, which is defined as knowledge about society, which has as its subject social phenomena, connections and relationships, and directly ensures the vital activity of society, the excellent characteristics of which are: "focus on the reality of social relations" and "one hundred percent representativeness".

Thus, the essence of functional literacy consists in the ability of a person to independently carry out the activities of teaching, as well as to apply all the knowledge, skills and abilities constantly acquired in life to solve the widest possible range of life tasks in various spheres of human activity, communication and social relations; the components of functional literacy are skills (key competencies) based on solid knowledge.

References:

1. Perminova L.M. The minimum field of functional literacy (from the experience of the St. Petersburg school) // Pedagogy. – 2019. – No. 2. – P. 26-29. [in Russian]
2. Basova E.A. Formation of a functionally literate primary school student // The world of science, culture, and education. - 2019. - No.4. - P. 125-127. [in Russian]
3. Bezrukova V.S. Fundamentals of spiritual culture (encyclopedic dictionary of a teacher). – M., 2018. – P. 24-25. [in Russian]

4. Veryaev A.A., Nechunaeva M.N., Tatarnikova G.V. Functional literacy of students: representations, critical analysis, measurement // Izvestia of the Altai State University. - 2018. - No.2. - P. 13-17. [in Russian]
5. Tangyan S. A. Education on the threshold of the XXI century // Pedagogy. - 2015. - No.1.- P. 11-13. [in Russian]

УДК 372.41

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ БЕГЛОГО, ВЫРАЗИТЕЛЬНОГО ЧТЕНИЯ

Сазанбаева Г.Е.

КГУ ОСШ № 64 г., Караганда, Казахстан

Научить детей осознанному, правильному, беглому, выразительному чтению – одна из задач начального образования. Чтение является универсальным навыком: это то, чему учат, и то, посредством чего учатся. Нам необходимо воспитать грамотного читателя. Научить детей правильному, беглому, осознанному, выразительному чтению – одна из задач начального образования в нашей школе. Эта задача чрезвычайно актуальна, так как чтение играет огромную роль в образовании и развитии человека. Чтение – это окошко, через которое дети видят и познают мир и самого себя. Чтение это и то, чему обучают младших школьников, посредством чего их воспитывают и развивают. Умения и навыки чтения формируются не только как важнейший ряд речевой и умственной деятельности, но как сложный комплекс умений и навыков, имеющий обучающий характер, используемый учениками при изучении всех учебных предметов, также во всех случаях внеклассной и внешкольной жизни.

Чтение – важнейшее условие формирования мыслительных способностей. В.А.Сухомлинский исследовал причины умственной отсталости школьников, верно подметил: «Если в начальной школе дети мало читали, мало мыслили, у них складывалась структура малодетельного мозга».

Исследования показали, что быстрое чтение активизирует процессы мышления, и являются одним из средств совершенствования учебного процесса для самых различных уровней обучения, от начальной школы до высшей.

Интересна методика выработки чтения В.И.Зайцева. Он считал, что совершенствование техники чтения – одна из главных задач обучения младших школьников. От постановки обучения детей чтению во многом зависит формирование личности ученика, становление его отношения к чтению, учителю, товарищам, коллективу класса, к самому себе.

Жизнь показывает, что если ученик научился читать в период обучения грамотности, то он в коллективе класса занимает заметное место, верит в свои силы, в способность успешно учиться. И наоборот, если ребенок не овладел чтением, он чувствует какую-то ущербность, теряет веру в свои силы, в способность успешно учиться и в коллективе класса находится в тени. Морально он будет переживать свой недостаток, не сможет реализовать в школе свои способности, то положительное, что в нем заложено.

Психологи выделили более 40 факторов, сильно влияющих на успеваемость- после тестирования и анкетирования учащихся, оказалось, что существует фактор первый – скорость чтения. Речь идет об оптимальном чтении, т.е. темпе разговорной речи. Темп от 120 до 150 слов в минуту. Именно в этом темпе, достигается лучшее понимание текста учениками.

Можно рассмотреть проблему в нескольких аспектах:

Аспект обучения. Если ученик имеет скорость чтения в 7-8 классе менее 60 слов, а домашнее задание составляет восемь страниц учебника или 6500 слов, $6500: 60 = 107$ минут. Около двух часов, чтобы прочитать текст один раз. одного раза недостаточно, надо прочитать 2 или 3 раза, а это 4-6 часов. Прибавим письменные задания, еще прибавим время, которое ученик пробыл в школе, то получится 15 часов – рабочий день. Такой ученик обречен на неуспеваемость. И, никакие талантливые учителя – репетиторы не смогут помочь.

Аспект развития. Обычно быстро читают те ученики, которые много читают. В процессе совершенствуются оперативная память и устойчивость внимания. От этих двух показателей зависит умственная работоспособность.

Экономический аспект. В Соединенных Штатах Америки на многих предприятиях не принимают на руководящую работу, если специалист имеет скорость чтения ниже 400 слов в минуту. Считается, что при низкой скорости чтения он утонет в потоке бумаг.

Как учить чтению, чтобы дети полюбили книгу, ведь книга, прочитанная в детстве, остается в

памяти на всю жизнь и влияет на последующее развитие человека?

Как добиться скорости чтения, осознанности и выразительности чтения?

Можно ли научить читать детей сразу целыми словами, минуя длительный и скучный период обучения чтению по слогам?

Для решения этой задачи велась работа по следующим направлениям: отработка навыка чтения целыми словами; осознанность чтения; сведение к минимуму ошибок при чтении; выразительность чтения.

Для реализации поставленных задач по совершенствованию чтения была разработана система тренировочных упражнений, которые проводились как обязательный этап каждого этапа урока чтения, включающие в себя последовательные упражнения, занимавшие 10-15 минут урока.

Благодаря «Практическому пособию по обучению чтению» И.Т.Федоренко система тренировочных упражнений наполнена богатым материалом, который может подбираться учителем самостоятельно к теме урока. Последовательное выполнение упражнений обеспечивает высокий уровень участия и работоспособности детей.

- Дыхательная гимнастика и подготовка голоса.
- Чтение блоков
- Отработка дикции
- Интонационная разминка
- Развитие оперативной памяти.

Установлено, что развитие техники чтения часто тормозится из-за слабо развитой оперативной памяти. Работа над ее развитием ведётся с помощью зрительных диктантов по методике И.Т.Федоренко.

В книге Зайцева В.Н. даны рекомендации по выработке беглого чтения, которые могут работать в любых условиях.

1. Важна не длительность, а частота тренировочных упражнений.
2. Жужжающее чтение.
3. Пятиминутное чтение на каждом уроке.
4. Чтение перед сном.
5. Режим шадящего чтения.
6. Многократность чтения.
7. Приём стимулирования учащихся [2].

Показателями чтения и обученности читателя является его способность поставить перед собой три вопроса и ответить на них:

1. Что я чувствую, когда читаю?
2. Почему именно я так чувствую, переживаю?
3. Что мне даёт возможность именно так оценивать произведение?

Проверку осознанности чтения обычно проводим в ходе беседы по прочитанному тексту. При этом вопросы трёх уровней восприятия:

- 1 уровень – фактическое содержание.
- 2 уровень – понимание причинно-следственных связей, мотивации поступков персонажей.
- 3 уровень – собственная оценка действующих лиц, их поступков.

В 3 – 4 классе широко используем работу консультантов, работу в паре, где дети оценивают ответы своего соседа. Если учащиеся первого варианта читают отрывок, то дети второго варианта не просто слушают, но потом пересказывают его и наоборот. При чем пересказ может быть подробным, кратким, выборочным, с творческим дополнением, это зависит от задания учителя.

Широко используем «чтение – спринт». На максимальной скорости, читая «про себя», найти ответы на заданные вопросы. Уже в начальной школе знакомим детей с работой по толковому словарю, ищем объяснение трудным непонятным словам.

Основным приемом, обеспечивающим развитие навыка чтения, является многократное обращение к тексту, перечитывая его каждый раз с новым заданием. Используем в работе 56 видов работы над текстом, описанные в журнале «Начальная школа».

Обязательным условием улучшения техники чтения является систематичность и позитивный настрой, тесная связь с родителями. Применяя данную технику и отслеживая её эффективность, ежемесячно провожу контроль техники чтения. Очень важна роль родителей при обучении детей. На родительских собраниях стараемся убедить каждого родителя в том, что чтение, должно войти в ежедневную привычку ребенка. При этом на первых ступенях чтения необходимо создавать ситуацию

интереса окружающих, слушающих его чтение.

На родительском собрании предлагаем памятки:

1. Стимулируйте у ребенка интерес к чтению: покупайте интересные, хорошо иллюстрированные книги; запишите в его библиотеку, читайте сами в его присутствии и читайте ему. Ребенок должен понять, что навык чтения необходим и открывает перед ним огромные возможности.

2. Когда ребенок читает вслух, не перебивайте, не торопитесь поправить и сделать замечание. Анализ его чтения можно проделать, когда он закончит чтение, без недовольства и раздражения. Отрицательные эмоции неизбежно затормаживают овладение этим навыком.

3. Не увлекайтесь многократным чтением одного и того же текста: это создает только иллюзию увеличения скорости чтения, на самом же деле ребенок механически заучивает текст, и это не вызывает у него удовольствия.

4. Правильно подбирайте тексты для проверки техники чтения: они должны быть доступны для восприятия ребёнка, интересны, и набраны достаточно крупным шрифтом. Можно приобрести специальные сборники таких текстов.

5. Ведите дневник техники чтения: отмечайте в нём, какой текст вы использовали, сколько слов прочитали, какие сделали ошибки. Заполняйте такой дневник вместе с ребёнком: пусть он радуется своим удачам и анализирует промахи.

6. Перед тем как предложить текст ребёнку, просмотрите его и выпишите слова, которые могут вызвать трудности у ребёнка (многосложные и малознакомые слова, слова со стечением нескольких согласных). Предложите ребёнку прочитать их перед тем, как приступить к самому тексту. Можно подчеркнуть эти слова прямо в тексте, чтоб обратить внимание на опасное место.

7. Помните, что медленное чтение может быть вызвано несовершенствами речевого аппарата. Таких детей необходимо показать логопеду. Им полезны упражнения на артикуляцию, скороговорки. Всегда обсуждайте с ребёнком прочитанное: это нацеливает его на осмысление текста.

8. Очень полезно совместное чтение, когда мама читает, а ребёнок следит по тексту. Это формирует навык беглого чтения. Не менее эффективно чтение по ролям.

9. Поиграйте! Напишите на листе бумаги столбик из 10 слов; дайте его ребёнку на полминуты, а затем попросите воспроизвести. Сделайте то же самое, расположив слова на листе беспорядочно. [1].

Понимая, что родители, при всем своем старании не смогут отследить все параметры техники чтения, раз в месяц проводим контрольное чтение в классе, учитывая при этом способности ребенка и темпы его продвижения, суммируя данные в виде таблицы.

Хорошо, когда родители проявляют интерес к содержанию рассказа. Принимают участие во внеклассных мероприятиях («Моя игра по сказке П.Ершова Конек Горбунок», «Литературный турнир по сказке Аксакова «Аленький цветочек»», «Путешествие по сказкам Пушкина», постановка сказки «Три медведя», Литературная игра «Денискины рассказы»»)

Эксперименты, проводимые за последние годы, показали, что быстрое чтение активизирует процессы мышления, и являются одним из средств совершенствования учебного процесса.

Когда у детей появился интерес к чтению, появилась беглость, осмысленность чтения, заметно повысилась успеваемость по предметам [3].

В практике учителя предусматривается каждодневная словарная работа на уроках чтения и речевые разминки, разучивание скороговорок и другие виды работ.

Главное в работе – добиваться оптимальной мыслительной деятельности каждого ученика, хорошо знать их индивидуальные особенности, всячески поддерживать все положительные усилия ребенка. Только творческий, новаторский подход в этом вопросе даст желаемые результаты в обучении правильному, беглому, сознательному и выразительному чтению. При овладении достаточным навыком быстрого чтения обучающимися, позволит значительно ускорить и облегчить процесс чтения и работы с новой информацией, повысить эффективность обучения и получения новых знаний и навыков в старших классах, а значит, сделает детей более конкурентоспособными.

Список литературы:

1. Быстрова Н.Л. Обучение динамическому чтению. Из опыта работы. Белгород, 1995. – 96 с.
2. Зайцев В.Н. Резервы обучения чтению. – М., Просвещение, 1991г. – 32 с.
3. Потапова. Е.Н. «Радость познания». М.: «Просвещение», 2010. - 98 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ

Сарсекулова Д.М., Ыбыраимжанов К.Т.

I. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан

Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу мәдениетін қалыптастыру мәселесі өзекті, өйткені адамның қоғамда тұлға ретінде қалыптасуы коммуникативті дамусыз мүмкін емес. Сондықтан қазіргі білім коммуникативті-сөйлеу бағытына ие болады. Бастауыш сыныптарда ана тілін үйренудің маңыздылығы тілдің қоғам мен жеке адамның өмірінде жетекші рөл атқаратындығына байланысты.

«Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығына сәйкес бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында (2 тарау, 12 тармақ) оқыту нәтижелеріне бағдарлана отырып, білімнің мазмұнына қойылатын талаптар – «Тіл және әдебиет» білім беру саласындағы пәндердің мазмұнында Қазақстанның ұлт мәдениеттерінің бірлігі мен әртүрлілігі, ұлттық сана-сезімнің негізі ретінде мемлекеттік тіл туралы түсініктерін қалыптастыруға, сөйлеу әрекетінің төрт түрі бойынша дағдыларды дамытуға бағытталған коммуникативтік тәсілді қолдану көзделеді. Тілдік пәндердің мазмұны ойын және танымдық іс-әрекеттер арқылы білім алушылардың бойында тілдерді үйренуге деген қызығушылығы мен оң қатынасын дамытуға, сондай-ақ ақпарат алмасу, тілдік материал ретінде мәтінмен жұмыс істей білу, фразалар мен сөз орамдарының мәнін түсіну және оларды нақты жағдайлар кезінде қолдану үшін бастапқы коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға бағытталған [1].

Бастауыш сыныптарда оқушылардың сөйлеу әрекетінің әртүрлі түрлерінің көмегімен сөйлеу мәдениетінің негізі қаланады. Тілдік білім берудің басты мақсаты қазіргі оқушының өз ойларын жазбаша ғана емес, ауызша да сауатты және еркін білдіруге үйрету, сөздік қорын байытуға шақыру. Әдемі сөйлеу көпшіліктің назарын аудартады және сөйлеушінің ойын дұрыс сөздермен жеткізуге көмектеседі. Қарым-қатынас процесінде тілдік нормалар мен қарым-қатынас этикасына маңызды орын беріледі. Сөйлеу мәдениеті жоғары адамның сөздік қоры мол, оның сөйлеуі тазалығымен, мәнерлілігімен, айқындылығымен және дұрыстығымен ерекшеленеді.

Сөйлеу мәдениеті ұғымы өте көпжақты және тілмен тікелей байланысты. Сөйлеу мәдениеті арқылы адам өз ойлары мен сезімдерін екі әңгімелесушіге де таныс сөздің көмегімен жеткізеді. Бұл жағдайда тіл берілетін ақпараттың мәнін білдірудің маңызды механизмі болып табылады [2].

Сөйлеу мәдениеті ұғымының мәселесіне әртүрлі көзқарастар бар. Н.Г.Савкинаның пікірінше, «сөйлеу мәдениеті - бұл белгілі бір қарым-қатынас жағдайында қазіргі тілдік нормалар мен қарым-қатынас этикасын сақтай отырып, коммуникативті міндеттерге қол жеткізуде үлкен нәтиже беретін тілдік құралдарды таңдау және ұйымдастыру» [3].

В.В.Скрябина сөйлеу мәдениетін, сөйлеу іс-әрекеті, қарым-қатынас мәдениеті, жалпы гуманитарлық мәдениеттің бөлігі деп санайды [4].

М.Р.Львовтың пікірінше, сөйлеу мәдениеті «тілді, сөйлеуді жүзеге асыру формаларын, белгілі бір тілдегі жалпы мағыналы сөйлеу шығармаларының жиынтығын, қарым-қатынас әдет-ғұрыптары мен ережелерін, қарым-қатынастың ауызша және ауызша емес компоненттерінің арақатынасын, тілдегі әлемнің бейнесін бекітуді, тілдік дәстүрлерді беру, сақтау және жаңарту тәсілдерін, халықтың тілдік санасын қамтиды. тұрмыстық және кәсіби формаларда, тіл туралы ғылымды қамтиды» [5].

Кейбір авторлар сөйлеу мәдениеті коммуникативті мәселелерді шешу үшін адресатқа тиімді әсер етуге мүмкіндік беретін тілдік құралдар мен қасиеттердің жиынтығы деген пікірлерді білдіреді [6].

Сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың басты белгісі әдеби тілді жақсы меңгергендігін көрсете отырып, белгілі бір жағдайда әңгімелесушіге немесе адамдар тобына жақсы әсер ете білу болып табылады.

Сөйлеу мәдениеті келесі принциптерге негізделген:

- Құралдық принципі - ойды білдіру және коммуникативті процесті құру үшін қарым-қатынас дағдыларын, формалары мен әдістерін меңгеру;

- Мақсаттылық принципі - жеке және қоғамдық мақсаттарға сәйкес максималды нәтижеге жету үшін қарым-қатынасты құру мүмкіндігі;

- Этикалық принципі - тек өз пікірін ұстану және тек өз ұстанымын қорғау емес, көзқарастарды

бөлісу, сұхбаттасушының мүдделерін құрметтеу мүмкіндігі;

- Эстетикалық принцип - бұл үнемі жетілдіруді және жаңа формаларды игеруді қажет ететін маңызды процесс ретінде қарым-қатынасқа назар аудару қабілеті [7].

Оқытудың мақсаттарының бірі коммуникативті құзыреттілікті дамыту екенін жоққа шығаруға болмайды. Қазіргі білім берудегі бұл мақсатқа сөйлеуді дамытуға байланысты сабақтарда ғана емес, сонымен қатар мұғалімнің тәрбие жұмысында да қол жеткізуге болады. Бұл педагогикалық мәселені шешудің басымдығы қазақ тілі мен әдебиеттік оқу сабақтары болуы керек, дәл осы сабақтарда ана тілінде сөйлейтіндермен тұлғааралық қарым-қатынас тек диалогтық (ауызша) сөйлеуді білу құралдарымен ғана емес, сонымен қатар көркем мәтіндерді (әдеби сөйлеу) оқу арқылы да жүзеге асырылады. Қазіргі мектеп оқушылары қазақ тілін үйреніп, сонымен бірге өздерінің коммуникативтік құзыреттіліктерін дамыта алады.

«Сөйлеу қарым-қатынас мәдениеті» термині әдістемелік әдебиетте екі негізгі мағынаға ие болды. Психолог Е.М.Алифанованың анықтамасы бойынша «...сөйлеу - бұл әр түрлі іс-шаралар мен әлеуметтік қатынастардағы қарым-қатынас процесінде басқа адамдарға әсер ету мақсатында адамның ой-өрісін, оның сезімдерін, тілектерін тіл арқылы білдіру процесі» [8].

Белгілі педагог-әдіскер М.Р.Львов сөйлеу қарым-қатынас мәдениетінің жеті критерийін анықтайды: мазмұнды, логикалық, дәлдік, сөйлеудің тілдік айқындылығы, айқындық пен экспрессивтілік, коммуникативті орындылық.

Сөйлеу қарым-қатынасы мәселелерімен айналысатын зерттеушілер сөйлеуді сыртқы және ішкі деп бөледі; сыртқы сөйлеу ауызша (дыбыстық) және жазбаша (графикалық түрде бекітілген) болып бөлінеді. Диалогтық және монологтық сөйлеу түрлеріне де бөлінеді [9].

Іштей сөйлеуді өзімен сөйлесу деп атауға болады, өйткені ол дауыстап айтылмайтын сөйлеу болып табылады, айқын грамматикалық формалары болмаса да, айқын сыртқы көріністері байқалмайды. Іштей сөйлеуді құру процесін өз сөйлеуіңізді бақылау арқылы талдауға болады, бірақ оқушылардың іштей сөйлеу процесін бақылау өте қиын. Алайда, тілдік мәселелерді шешуде мұғалім іштей сөйлеуді де қолдана алады. Бұл оқушыларға іштей сөйлеу деңгейінде мәлімдемелер дайындауға үйретілгендігімен көрінеді. Бұл тәсіл балалардың іштей сөйлеуін дамытуға, оны толық және айқын етуге мүмкіндік береді. Оқушы ойша сөйлем жасайды, оны кейін айтады, содан кейін ғана жазады.

Іштей сөйлеу өте маңызды рөлге ие, әсіресе оны жазбаша эссеге немесе презентацияға дайындық кезінде қолдану маңызды. Оқушыларға сөйлемдер немесе сөз тіркестерін құру процесі алдымен іштей сөйлеу деңгейінде жүреді. Егер іштей сөйлеу арқылы алдын-ала ауызша сөйлем құрастырылатын болса, онда сөйлемдер немесе сөз тіркестерін құру кезінде жазбаша жұмыстардағы қателердің болуын алдын алуға септігін тигізеді. Оқушылардың назарын сөйлем құрудың келесі ерекшеліктеріне аудару керек, атап айтқанда, сөйлем жаза бастағанда, бала оны толығымен дайындап, оның қалай аяқталатынын білуі керек.

Бастауыш сынып оқушыларында ауызша сөйлеуді қалыптастыру процесінде дайындықтың бұл түрі уақытша, оқу шарасы деп аталады. Өз ойын еркін жеткізе білген адам мәлімдемені іштей дайындау кезеңін барынша қысқартады.

Жазу туралы айтатын болсақ, тіпті жиі және көп жазатын тәжірибелі адамдар да мазмұны жағынан да, тіл тұрғысынан да жазуды алдын-ала ойластыруды қажет етеді.

Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесі бойынша зерттеулерді талдай отырып, біз сөйлеу қарым-қатынас мәдениеті – бұл тілдің құралдарын қолдана отырып, өз ойларын дұрыс, дәл және мәнерлі жеткізу қабілеті деген қорытындыға келеміз.

Сөйлеу қарым-қатынас мәдениетінің мәні-сөйлеу мәдениетін, ойлау мәдениетін, эмоционалды мәдениетті қамтитын және әдеби тілдің нормаларын меңгеруді, коммуникативті мәселелерді шешуде қарым-қатынас құралдарын дұрыс таңдау және пайдалану қабілетін қамтитын жеке тұлғаның сапасы. Бұл сапа бастауыш сынып оқушысының сөйлеу этикетін білуі мен сақтауын, сөйлеудің интонациялық экспрессивтілігінің құралдарын қолдана білуін; сөздік қорын байыту және логикалық ойлау қабілетін білдіреді.

Мектепте балаға әдеби тілді оның көркемдік, ғылыми және ауызекі тілдегі нұсқаларында меңгеруге мүмкіндік беріледі. Бұл мыңнан астам жаңа сөздер мен жаңа мағыналарды, тіркестердің және синтаксистік құрылымдардың көп санын және мектеп жасына дейінгі баланың іс-әрекетін қамтитын өте кең ақпарат блогы.

Ата-аналар әрдайым бұл іс-әрекеттің қаншалықты маңызды екендігі туралы есеп бере бермейді, бұл баланың ересек адаммен күнделікті қарым-қатынасы және әдеттегі кітап оқуы жеткілікті деп болжайды. Бірақ мұндай идеялар бастауыш сынып оқушысының сөйлеу әрекетін қалыптастыру жүйесіне теріс әсер етуі мүмкін, өйткені балалардың сөйлеуін байыту және дамыту жүйесі жүйелі

жұмысты қажет етеді, ол белгілі бір жолмен қажетті материалды - сөздікті, синтаксистік құрылымдарды, сөйлеу түрлерін және т.б. өлшейді.

Сөйлеу-бұл қарым-қатынас үшін, өз ойларын, білімдерін, ниеттерін, сезімдерін жеткізу үшін қолданылатын әр түрлі адам әрекеті. Сөйлеу көп қырлы және әр түрлі жағдайларда біз оның әр түрлі формаларын байқаймыз, мысалы: бұл сахнадан және спикердің сөзінен шыққан көркем монолог, ғылыми жұмыс және ұжым алдында сөйлеу, сыныптастарының әңгімесі немесе мұғаліммен сөйлесу. Тиісінше, сөйлеуді дамыту саласындағы іс-шаралар монотонды бола алмайды. Мұғалім сөйлеудің әр түрінің ерекшеліктерін білуі керек [10].

Сөйлеуді қарым-қатынасыз елестету мүмкін емес. Қарым-қатынастың ең көп тараған түрі – диалог. Диалог – екі немесе одан да көп адамдардың әңгімесі. Әңгімелесушілердің ескертулері бір-біріне тікелей әсер етеді және өзара тәуелді. Диалогтық ескертулерге диалог барысында туындайтын жағдай да әсер етеді. Диалогта көптеген аяқталмаған сөйлемдер бар, өйткені көлемді, егжей-тегжейлі сөйлемдер болған кезде диалогтың мағынасы жоғалады, оның жандылығы мен өтімділігі жоғалады. Сұраулы және лепті сөйлемдердің, шылаулардың, әңгімелесушілердің эмоционалдылығын білдіретін бөлшектердің болуы диалогқа тән белгілердің бірі болып табылады. Диалогтардың синтаксистік компоненті, әдетте, жеңілдетілген.

Әңгімелесу – мектепте қазақ тілі сабағында белсенді қолданылатын диалогтың жасанды түрі. Тікелей диалогтан толық сөйлемдерді қолдану арқылы ерекшеленеді. Әңгімелесу оқушыларды әдеби сөйлеуді диалогта қолдана білуге баулу, сөйлемдерді дұрыс құруға үйретуге бағытталған.

Диалогтық сөйлеу жағдайға сәйкес келетін әңгімелесушінің сұрақтарынсыз мүмкін емес. Бұл диалог құруды едәуір жеңілдетеді. Монологиялық сөйлеуді дамыту процесі әлдеқайда күрделі, оның түрлеріне әңгіме, эссе, хабарлама, баяндама, қайталау, жиналыста сөйлеу және т.б. жатады. Ауызша және жазбаша монологтың аталған түрлері бастауыш сынып мұғалімдерінің назарында болуы керек және заманауи әдістерді қолдана отырып, бастауыш мектептің бірінші сыныбынан бастап қазақ тілі мен әдебиеттік оқу сабақтарында уақтылы шешілуі керек.

Өзіндік әңгімеге дайындық қазақ тілі сабағында келесі жұмыс түрлерін қамтиды: сөздік жұмыс, әңгімелесу, оқу, қайталау, сөйлем құрастыру.

Бастауыш мектеп жасы-бұл сөйлеудің барлық аспектілері қарқынды дамитын кезең, сондықтан әр түрлі сөйлеу міндеттерінің өзара байланысы және осы кезеңде мәлімдемелердің үйлесімділігін қалыптастыру жетекші рөл атқарады. Мұғалімге сөйлемдерді әр түрлі байланыс түрлерімен байланыстыру және әр түрлі типтегі – сипаттамалық және баяндау сөздерін құру қабілетін қалыптастыру және дамыту өте маңызды.

Сөйлеудің жоғарыда аталған барлық жақтарын, соның ішінде сөйлеу қарым-қатынас мәдениетін мақсатты дамыту бастауыш сынып оқушыларын тілдік құралдарды таңдау мағынасында да, мағыналы мәлімдеме жасау логикасында да үйлесімді сөйлеуді жетілдірудің келесі кезеңдеріне дайындайды.

Сөйлеу мәдениетін дамыту процесінің шешуші міндеті - оқушыларға өздерінің және басқалардың ойларын ауызша және жазбаша түрде мазмұнды, грамматикалық және стилистикалық тұрғыдан дұрыс жеткізе білуге үйрету. Жеткілікті лексикалық қор балаға өз ойын оңтайлы түрде білдіруге мүмкіндік береді, сондықтан сөздікті кеңейту және жетілдіру бойынша жұмыс ауызша сөйлеуді жетілдіру процесінің негізі болып табылады. Сонымен қатар, біз сөзді тек лексикалық бірлік ретінде ғана емес, сөйлемнің грамматикалық және синтаксистік бірлігі ретінде қарастырамыз. Оқушыны белгілі бір сөзбен таныстырғанда сөйлем мен мәтінмен одан әрі жұмыс істей алуына жол ашамыз.

Бастауыш мектеп жасындағы балаларда сөйлеу мәдениетін қалыптастыру шарттарын сақтай отырып, сөйлеудің негізгі коммуникативті функциясын игеру бастауыш сынып оқушыларының ойлауын, әлеуметтенуін дамытуға ықпал етеді, қоршаған әлемге деген қызығушылықты дамытады, баланың өз қабілеттерін толық дамытуға көмектеседі, бұл әлеуметтік белсенді тұлғаның қалыптасуына әкеледі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031#z140>

2. Аксёнова В.В. Анализ педагогического опыта по формированию навыков речевого этикета младших школьников / В.В.Аксёнова // Новое слово в науке: стратегии развития: материалы

Междунар. науч.–практ. конф. (Чебоксары, 2 июля 2017 г.) / редкол.: О.Н.Широков [и др.] – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2017 – С. 30-32.

3. Савкина Н.Г. Формирование культуры речи учащихся младших классов / Н.Г.Савкина // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. Издательство: Научно-информационный издательский центр и редакция журнал. 2016. – 262-265 с.

4. Скрябина В.В. Формирование культуры речи младших школьников на уроках русского языка / В.В.Скрябина // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2017 – Т. 25 – С. 253–254

5. Львов М.Р. Методика развития речи младших школьников: пособие для учителя / М.Р.Львов - М.: Просвещение, 2015 - 176 с.

6. Азимов Э.Г. Живой русский: Учебник русского языка для начинающих / Э.Г.Азимов, Л.В.Фарисенкова. - М.: ИКАР, 2015 - 220 с.

7. Баранова И.В. Русский язык: Периодическая система элементов русской речи: путь познания: полный учебный курс / И.В.Баранова, Д.М.Баранов – 4-е изд. перераб. и доп. – СПб: Изд-во Политехн. ун-та, 2013 – 456 с.

8. Алифанова Е.М. Формирование коммуникативной компетенции детей дошкольного и младшего школьного возраста средствами театрализованных игр / Е.М.Алифанова. – Волгоград: Учитель, 2001.- 276 с.

9. Львов М.Р. Культура речи. Школьные проблемы /под ред. Степановой С.В. - М.: Начальная школа №1, 2002.- 128с.

10. Родионова, Е.А. Русский язык Тесты и развивающие задания / Е.А.Родионова, М.А.Зиганов. – М: Ломоносовская школа, 2006 - 90с.

УДК 378.1

ВОЗМОЖНОСТИ ПРОГРАММЫ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ

¹Сарыбекова К.Н., ²Исрайлов Н.С.

¹Таразский университет им.М. Х. Дулати, город Тараз, Казахстан

²Гимназия №45 имени Бауыржана Момышулы, город Тараз, Казахстан

В настоящее время виды воспитания тесно связаны с другими областями экономического воспитания. Основы экономического воспитания лежат в трудовом воспитании. Предпосылками экономического воспитания является формирование у учащегося трудоёмкости, трудолюбия, активности в общественном труде, сознательной трудовой дисциплины и других нравственных качеств.

Под экономическим воспитанием следует понимать вооружение учащихся основами экономических знаний, осмысление экономической политики общества, усвоение основных экономических отношений в рамках (масштабах) производства, обмена и потребления.

Теория экономических знаний объясняет материальную основу жизни общества, позволяет понять объективные основы понимания человеком тайн жизни общества, преобразования общества. Эта наука изучает человека и его экономические отношения. Под экономическим воспитанием следует понимать вооружение учащихся основами экономических знаний, осмысление экономической политики общества, усвоение основных экономических отношений в рамках (масштабах) производства, обмена, обмена и потребления.

Целью экономического воспитания является формирование экономического понятия и сознания, связанного с эффективной экономической деятельностью.

Задачи экономического воспитания:

- формирование и закрепление умственных, сознательных потребностей и потребностей экономическим сознанием;

- формирование у человека таких качеств, как пунктуальность, дисциплинированность, бережливость, деловая, организаторская, любвеобильность;

- развивать у детей умения творчески трудиться и достигать высоких результатов, эффективных, экономичных, с минимальными затратами;

- формирование мотивации и стремления к эффективной экономической деятельности.

Теория экономических знаний объясняет материальную основу жизни общества, позволяет понять объективные основы понимания человеком тайн жизни общества, преобразования общества. Эта наука изучает человека и его экономические отношения [1,17 с.].

Когда ребенок учится в школе, дома, он должен сначала ценить и экономить свое время. Он должен знать меру, ценность своего мыслительного труда и ручного труда. Необходимы занятия, которые учат ценности труда, проблеме торговли и законам стоимости. Также необходимо уметь измерять стоимость своего труда в общественных ценах и сравнивать уровень оплаты.

В большинстве случаев общественный труд удерживал на одном уровне собственные способности индивида к труду. Поэтому не учитывался критерий особой любви к труду. Народное образование стало в нашей стране под эгидой государства. В связи с радикальным изменением экономической политики нашего государства меняется и характер финансирования образования. В соответствии с государственным стандартом образования сохраняется его финансирование в определенном размере. Меняется роль учебных заведений. Все решаемые проблемы концентрируются в самих учебных заведениях. Например, оплата труда учителей и их стимулирование, содержание учебно-материального оборудования и его обогащение и т.д.

Финансирование формируется государством и из платы учащихся за обучение. Влияние рыночной экономики на финансирование народного образования имеет свою специфику. Они:

- существенная персонализация оплаты труда учителей в соответствии с внесенным трудовым вкладом;
- появление взаимной конкуренции учебных заведений в выборе только достойных учащихся;
- поиск новых путей организации и активизация ее внедрения в практику;
- получение учащимися и их родителями принципиальной возможности влиять на учебный процесс, а это создание условий для выявления и развития у всех учащихся самостоятельных способностей, независимо от их уровня;
- финансирование научно-педагогических учреждений путем прямых договоров с учебными заведениями и т.д.

Все это позволит создать благоприятные условия для повышения уровня образования населения в стране.

Тем не менее, стоит заранее знать, что в этом отношении к народному просвещению есть неясные стороны. Они:

- у определенной части населения может не хватить средств на образование, поэтому в стране наблюдается рост неграмотности;
- появление классификации учебных заведений и появление престижных учебных заведений с высокой платностью;
- постоянное увеличение платы за образование [2.69 с.]

Рыночная экономическая политика не может быть полностью ликвидирована этими отраслями, но может быть в некоторой степени отлажена государством. Государство должно помогать всем желающим получить образование. Самый эффективный способ сделать это - предоставить кредит на определенный срок со стороны государства лицам, стремящимся получить образование.

Экономическое воспитание и улучшение хозяйственной деятельности необходимое и важное условие повышения активности в управлении производством. Основные задачи этого определяются проводимой государством экономической политикой.

Современная социально-экономическая политика Республики Казахстан предъявляет высокие требования к воспитанию и образованию учащихся. Потому что уже сложившаяся экономическая политика, экономические отношения рушатся, рушится новый рынок. Происходит новая рыночная, экономическая политика и отношения.

Для развития экономического мышления учащихся, отвечающих этим требованиям, школа учитывает следующие задачи.

1. рыночные экономические законы и закономерности общества овладение знаниями о закономерностях развития производства и существования в зависимости от вида собственности.
2. формирование личности, хорошо знающей экономическую теорию и политику государства, пути и методы практического решения задач ускоренного развития отрасли, способной достигать высоких результатов в своей учебно-производственной деятельности, владеющей своим делом, бережно относящейся к себе и общественному благу.
3. вооружение умениями, способствующими быстрому освоению новых, предшествующих видов и методов труда, активно участвовавших в экономических отношениях на производстве.
4. формирование умственно-емких потребностей.

Экономическое воспитание и образование происходит через содержание всех учебных предметов в школе.

Самые ранние экономические знания учащихся формируются на уроках по различным предметам. На уроках математики у школьников развиваются умения решать задачи, повышается чувство ответственности за экономное расходование воды, электроэнергии, различных материалов и т.д. от результата задачи.

В экономическом воспитании учащиеся должны знать следующие понятия. Это: национальный доход, финансы, заработная плата, прибыль, себестоимость, производительность труда, акции, бизнес, рынок и т.д.

Цель экономического воспитания - познакомить учащихся с конкретными экономическими проблемами, удовлетворить их. В соответствии с этим отбор тем, связанных с экономическим воспитанием, и разумное их использование требует от учителя грамотности, образованности.

При экономическом воспитании существуют специфические методы воспитания. Для закрепления знаний, формирования умений можно использовать следующие методы.

1. тренировка – это тренировка умения выполнять различные действия, эффективная организация рабочего места, соблюдение норм времени и выработки, экономное использование материалов, электроэнергии, воды, газа.

2. практические работы и эксперименты – эти методы могут быть применены к производственной бригаде обучающихся, домашнему подрядчику или на молочных фермах, в школах на небольших животноводческих, птицефермах.

3. решение задач, связанных с экономикой – обучение учащихся решению задач о заработной плате, времени и нормах производства, рентабельности, прибыли, себестоимости, других экономических понятиях.

4. метод анализа цифровых материалов – составление таблиц, диаграмм на основе данных, собранных во время путешествий, анализ цифровых материалов для определения эффективности какой-либо экономической деятельности.

5. Работа с научно-технической, экономической литературой.

6. Составление экономического словаря, перевод терминов рыночной экономики на казахский язык.

Учить учащихся пользоваться словарем, расширять их словарный запас.

В условиях новых социально-экономических, общественно-политических изменений, происходящих на современном этапе, каждый гражданин страны, особенно молодые выпускники, должны в кратчайшие сроки помнить о своем отечественном долге, не отставая от развития жизни. Конечно, это очень ответственная работа. Поэтому управление воспитательно-образовательным делом учащихся в связи с рыночной экономикой, поиск и рациональное применение путей его совершенствования - дело педагогических коллективов школы [3,52 с.].

В настоящее время в Казахстане открыты региональные организации, предлагающие пути экономического образования и воспитания. Для реализации учебной программы выходит большое количество учебных пособий, учебников, программ, которые внедряются в учебный процесс.

Экономическое воспитание встречается при преподавании любого предмета в школе. Общественный цикл учит учащихся усвоению основных экономических элементов. Учащиеся рассматривают экономический базис - как единство производственных отношений и производственных сил. Помимо предметов общественного цикла, свою лепту могут внести специальные дисциплины. Например, на уроках математики приводится большое количество задач экономического содержания. В процессе и в результате решения задач ребенок знакомится со своими расчетами с экономическими условиями в обществе, способами их планирования и учета. В результате ребенок учится ответственно относиться к семейному бюджету, школьному бюджету. В дальнейшем они будут укреплять пути внесения своего вклада в бюджет и экономику государства. Основная цель формирование экономического мышления учащихся в соответствии с современным этапом развития общества.

На этой основе учащиеся должны осознать ключевую роль человека в социально-экономическом развитии общества, научиться формировать новые подходы к общественному производству и труду в интересах общества и личности. Современная начальная школа, основная базисная школа и профильные школы имеют возможность системно внедрять в учебную воспитательную работу вопросы экономического воспитания. Экономичность при ручном труде в начальной школе, экономичность при техническом труде в базисной школе, экономические основы отраслевого труда в ориентированной школе становятся инструментами перехода воспитательной работы на новую основу.

Список литературы:

1. Юдакова С.В. Основы экономического воспитания учащейся молодежи: учеб. пособие / С.В.Юдакова; Владим. гос. ун-т им. А.Г. и Н.Г. Столетовых. – Владимир: Изд-во ВлГУ, 2021. – 224 с.
2. Шеденов Ө.Қ. Әлеуметтік-экономикалық қауіпсіздікті басқару. Оқу құралы / Ө.Қ. Шеденов. - Алматы: Қазақ университеті, 2020. - 300 б.
3. Аганина К.Ж. Оқушылардың экономикалық мәдениетін қалыптастыру. Научное издание / К.Ж.Аганина. - Алматы: ҚазМемҚызПУ, 2011.

ӘОЖ 373.1

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ БАҒЫТТАРЫ БОЙЫНША БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДАУ

Сарыбекова Қ.Н.

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ., Қазақстан

Бастауыш білім беру бағдарламасы бастауыш сынып оқушыларының ізгілік, адамгершілік және адалдық қарым-қатынасы арқылы интеллект сияқты қасиеттерді қалыптастыру және тәрбиелеу мәселесіне негізделген жұмысын қарастырады. Қазақстан Республикасындағы білім берудің негізгі міндеттерінің бірі ұлттық құндылықтар негізінде жастарға кеңейтілген білім беру мен тәрбиелеуді одан әрі дамыту, жетілдіру болып табылады.

Білім беру жүйесінде мұғалім мен баланың қарым-қатынасын дұрыс, тиімді ұйымдастырудың бағыттарын талдау көрсеткендей:

1. Қарым-қатынастардың тиімді, ұтымды қалыптасуында бастауыш сынып оқушыларының арнайы тұлғаларының қалыптасуына әсер ету арасындағы қарама-қайшылықтар, оның маңыздылығы мен оқу процесіне әсерін ескермеу ретінде анықталды;

2. Мектептердегі мұғалім тарапынан баланың қарым-қатынас қабілеттерін елемеу. Бұл процесті білім беру негізінде жүзеге асыру үшін тиісті теориялық және әдістемелік ұсыныстардың болмауы үлкен проблемалардың болуын анықтады.

«Оқыту - бастауыш сынып мұғалімі мен оқушының қарым-қатынасын қалыптастырудағы өте құнды фактор. Оны адамзат тарихының және олардың күнделікті қажеттіліктерінің үздіксіз серігі ретінде қарастырылуы керек» [1. 248 б.].

«Заманауи жаңартылған білім беру бағдарламасының талаптары-баланың өсуі оның мұғаліммен және ата-аналармен қарым-қатынасының арқасында дамиды. Осындай кезеңдердің бірі-бастауыш сынып мұғалімінің оқу процесінде баланың іс-әрекетімен қарым-қатынас ортасын дұрыс қалыптастыру. Бұған бастауыш сынып оқушысы жаңа ортаға тезірек бейімделіп, әр түрлі жастағы адамдармен байланыста болу арқылы қол жеткізіледі. Бала тек өз сезімдеріне ғана емес, сонымен қатар әртүрлі істерге қатысатын ересектерге де байланысты. Қазіргі уақытта қарым-қатынас педагогикалық білім берудің негізгі міндеті болып табылады. Бұл өзара сана мен іс-қимыл тәжірибесінің психологиясы мен педагогикасын ауыстыру болып саналады» [2.40 б.].

Оқушымен қарым-қатынастың нақты әдісін қалай ойлап табуға болады, қарым-қатынасқа мақсатты педагогикалық әсерді қалай тиімді ұйымдастыруға болады?

- Оқушылармен әңгіме лайықсыз, іс-әрекетте қатып қалғанын біліңіз;

-Оның жеке басының жағдайын, жалпы көңіл-күйін және сайып келгенде, жеке педагогикалық ерекшелігін ескеріңіз.

«Тәрбиешінің қарым - қатынасы оның жұмысындағы маңызды сәт болып табылады. Бұл мұғалімнің өзін-өзі жүзеге асыратын шығармашылық процесі: оның психологиялық жағдайын игеру, әртүрлі психологиялық кедергілерді жеңу, шығармашылық қабілетіңізді шабыттандыру және әр уақытта көңілді және оптимист болу» [3. 19 б.].

Қарым-қатынастың барлық түрлі функцияларының ішінен ақпаратты беру міндеттерін, қарым-қатынас пен өзара түсіністікте басқа адамның жеке басын тану қабілетін ажыратуға болады.

Қарым-қатынасты оқыту оқу функциясын іске асыру бойынша жүзеге асырылады. Атап айтқанда:

- Мұғалімнің оқушылармен тұрақты психологиялық-педагогикалық байланысы;

- Балалармен мұғалімнің оқу процесін оқу іс-әрекетіне айналдыру;

- Оқытудың қолайлы жағдайларын қалыптастыру;

-Ұжымдық танымдық ізденіс пен бірлескен қызметтің психологиялық-педагогикалық жағдайының пайда болуы;

- Оқу процесінде жеке тұлғаның дербес іске асырылуы және оның шығармашылық ойыны анықталуы керек.

Дұрыс ұйымдастырылған қарым-қатынас оқытудың тәрбиелік функциясын қамтамасыз ете алады. Атап айтқанда;

- оқу процесінде педагог пен балалардың психологиялық байланысы негізінде тәрбиелік қарым-қатынас жүйесін құру;

- табысты оқу процесін қамтамасыз ететін өзара педагогикалық қатынастар жүйесін дұрыс қалыптастыру;

- тұтастай алғанда әрбір жеке оқушының танымдық бағытын қалыптастыру;

- оқу іс-әрекетіндегі әртүрлі психологиялық кедергілерді жою (танымдық, жас және тәуелсіз, эмоционалды, дидактикалық және т.б.);

- балаларға тұтас тәрбиелік әсер ету мүмкіндігі;

- балалар ұжымында рухани қарым-қатынасты жүйелі қалыптастыру.

«Әрқашан қарым-қатынас арқылы оқу-тәрбие жұмысын жедел жүзеге асыратын екі тұлға бар.

Бұл: мұғалім және оқушы. Қарым-қатынас процесінде мұғалім де, оқушы да жеке тұлғаның дамуына кедергі келтіретін әлеуметтік, психологиялық факторларды сезіне алады» [4, 240 б.].

Осы екі тарап арасындағы қарым-қатынас оңтайлы реттелген кезде ғана жаңартылған бағдарлама негізінде тәрбие жұмысы бойынша қойылған міндеттер барынша іске асырылатын болады.

Мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас педагогикалық шеберліктің дұрыс жүзеге асырылуына, оқыту мен тәрбиелеуде, сынып оқушыларының алдында, мұғалімнің өзінің дене бітіміне, әртүрлі қозғалыс қозғалыстарына әсем назар аударуына байланысты. Дене шынықтыруды үнемі қолдайтын мұғалім өз ісіне сенімді, өз пікірін нақты, Мұқият айта алады, сөздерді жоғалтпай мазмұнды жеткізе алады. Өз ісіне, өз күшіне, біліміне сенімділік білдіреді.

«Оқушының өзара іс-қимылы өзара тиімді істерде қалыптасады, оқушының белсенді қызметі басқа адамдармен қарым-қатынас арқылы дамиды. Оқушының ересектермен қарым-қатынасы оның өмірінің алғашқы күндерінен басталады. Әсіресе баланың ойлауы мен ақыл-ойының дамуына ықпал етеді. Баланың егде жастағы адамдармен қарым-қатынасы оларға көмек сұрау, орындалған жұмыс бойынша кеңес беру, ақыл-ойды сұрау, орындалған жұмысты бағалау және т.б. сияқты әрекеттермен бірге байқалады. ол достарымен де қарым-қатынас жасайды» [4. 87 б.].

Оқушыны тәрбиелеуде олар бірлесіп жүзеге асыратын іс-шаралар ерекше маңызға ие. Сонымен, құрдастарымен қарым-қатынас орнатуда олар ересектер арасындағы қарапайым қатынастардың өзара реттелетінін көреді, мұндай қарым-қатынаста мораль мен олардың құқықтарының не екенін түсінеді. Және олар достарымен байланысады және өзара әрекеттерінде қарым-қатынас орнатады. Мұғалімнің педагогикалық шеберлігінің басты белгісі-көп қырлы сөйлеу, сөйлеу мәдениеті. Мұғалімнің сөзі балаларды айқындықпен, ақылмен, ақылдылықпен, дәлелмен тез баурап алады. Мұғалімнің сөйлеуі балаларға тегіс және жақсы әсер беру үшін дауыс тонусында, сөйлеу мәнерінде үлкен орын алады.

Сондықтан мұғалім күнделікті оқу процесіне дайындалып жатқанда, оқушылармен әр түрлі қарым-қатынаста ол өз сөзіне, іс-әрекетіне жауапкершілікпен қарауы керек. Демек, «мұғалімнің дауысымен сөйле» деген сөз. Мұғалім оқушының алдында педагогикалық сөйлеу тактикасын дұрыс жүзеге асыруы керек:

а) мұғалім мен оқушы арасындағы байланысты орнату;

б) оқушының санасына, мотивациясына, көзқарасына әсер ету және оны қалыптастыру;

б) оқу материалының баланың санасында дұрыс қабылдау мен нығайтуға үлкен әсері;

в) өмір күнделігінде оқушылардың білім беру және тәрбие жұмысын дұрыс үйлестіру.

Қарым-қатынаста сәттілікке келесі әдістер арқылы қол жеткізуге болады:

- сыныптағы бастапқы ұйымдастырушылық кезеңнен әр оқушымен нақты іспен тікелей өзара әрекеттесуге тікелей көшу;

- сыныпта оқушымен бірлікті оңтайлы жүргізу, кейбір оқушылардың теріс іс-әрекетіне тыйым салу, олардың бірлескен іс-әрекетін енгізу, жалпы сыныпта қарым-қатынас орнату;

- оқушылар ұжымын өзара жұмылдыруға және нақты бағыттарды көрсететін педагогикалық талаптарды нығайтуға ықпал ететін түрлі мәселелер қою;

- зейін, жинақылық, белсенділік, әрқашан жарқын даралық сияқты сыртқы коммуникативтік шараларды қамтамасыз ету;

- қарым-қатынасқа өзара әрекеттесуді қамтамасыз етуге көмектесетін сөздерді, сөздің жазбаша түрін, мимиканы қосу.

Қарым-қатынасты игеру кезінде мұғалім әртүрлі коммуникативті міндеттерді орындауы керек. Кейде қобалжыған бала өзіне назар аударады. Мұғалім тақтаны қағып, баланы көзінің бағытымен өзіне қаратады. Қарым - қатынасты игерудің екінші сәті-баланы материалмен қызықтыра білу, сыныпта өзара іздену бойынша бірлескен жұмысты шақыру, жеке оқушының әсерін бақылау. Қарым-қатынас процесінде әртүрлі оқу-тәрбие ақпаратын егжей-тегжейлі көрсетуге, оны педагогикалық процестің өзгертін жағдайларына бейімдеуге және балалардың жеке мүмкіндіктерін ескеруге ерекше орын беріледі.

Зерттеудің жалпы мақсатын басшылыққа ала отырып, педагогикалық практика кезінде оқушылармен эксперименттік жұмыс жүргізілді. Зерттеу екі кезеңде жүргізілді: бастауыш сынып оқушыларының мұғаліммен және өзара олардың ерік-жігері бойынша қарым-қатынас деңгейін анықтау үшін талқылау, әңгімелесу.

Мәселені зерттеу арқылы шешу үшін келесі әдіс қолданылды. Біз мұғалімнің жағымды және жағымсыз жақтарын оқушылардың ойлары арқылы педагогикалық іс-әрекеттің қалай өлшенетінін анықтау мақсатында анықтадық. Осы ерекшеліктердің ішінен мұғалімнің жеке қасиеттері мен кәсіби біліктілігіне тән талаптар айқынырақ болатынына сенім болды. Нәтижесінде оқушылар мұғалімге қойылатын талаптар мен тілектерді қарастырып, төрт топқа бөлінді, олардан тиісті қорытындылар жасалды.

«Бірінші топқа мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастағы моральдық қасиеттер кіреді. Олар: ізгі тілектер, оқушыларға барынша мұқият көмек көрсету, олардың ішкі әлемін түсіну. Оқушылар үнемі мұғалімдерінен өз қасиеттерін көргісі келеді. Көптеген мұғалімдер оқушыларға немқұрайлы қарау мұғалімнің ұсқынсыз, дөрекі қасиеттері деп ойлайды» [4. 111 б.].

Мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне қатысты екінші топқа қойылатын талаптар. Мұғалімнің өз пәнін терең білуі балаға оқу материалдарын жақсы түсіндіруге, әртүрлі әдістерді қолдануға және күнделікті сабақтарды қызықты етуге мүмкіндік береді

Үшінші топқа мұғалім мен оқушылардың қарым-қатынасы, олардың өміріндегі жағдайлар, жетістіктер мен сәтсіздіктер, түрлі қоғамдық ортада жұмысқа қатысу, оларға көңіл бөлу, мұғалімнің сынып-басшылық жұмыстағы қызметі жатады.

Төртінші топта оқушылар мұғалімнің жеке басына тән жеке мінез-құлық ерекшеліктерін көрсетеді.

1. Мұғалімнің адамгершілік қасиеттері мен өзіндік қасиеттері, оқушыларға деген көзқарасы;
2. Мұғалімнің өз пәнін терең меңгеруі және педагогикалық шеберлігі;
3. Мұғалімнің сынып ұжымын толығымен басқару және оны өз деңгейінде басқару қабілеті;
4. Мұғалімнің іс-әрекетіндегі даралықтың қасиеттері, адамгершілік қасиеттерінің ерекшеліктері.

Мұғалімдер мен оқушылар арасындағы дұрыс қалыптаспаған қарым-қатынас тәрбие жұмысының жемісті жүргізілуіне айтарлықтай нұқсан келтіреді. Мұндай жағдайлар арнайы іздестірілген эксперименттер арқылы анықталды.

- біріншіден, бір сынып оқушыларының жеке пән мұғалімдеріне қатынасы;
- екіншіден, сабақ өткізген пән мұғалімдерінің ерекшеліктері;
- үшіншіден, оқушылардың жекелеген пәндерге деген тілегі;
- төртіншіден, мұғалімдердің сынып ұжымымен қарым-қатынасының сипаты.

Сабақты талдаудың және оқушылардың оғаш мінездерінің көрінуінің негізгі себептері қандай екендігіне келетін болсақ, біріншіден, мұғалім сынып жетекшілігінің рөлін көрсете алмады. Бұл оны дайындаудағы маңызды әдіснамалық кемшіліктерді көрсетеді. Екіншіден, мұғалімнің өз қызметіне немқұрайлы қарайтынын көрсетеді.

Содан кейін мұғалім мен оқушылар арасында көптеген даулар туындайды. Өйткені, негізгі себеп сабақта мұғалімнің білім дәрежесінің төмендігі және оқушылардың қажеттіліктері мен тілектерін қанағаттандыра алмауынан болды. Егер мұғалімнің мінез-құлқы оның кәсібінің талаптарына сәйкес келсе, мұндай қолайсыз жағдай болмас еді. Ең бастысы, әр мұғалім өзінің де оқушы болғанын ұмытпауы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кенжебаева А.Т. 1-сынып оқушыларын оқыту мен тәрбиелеудің психологиялық-педагогикалық негіздері. Оқу құралы /А.Т. Кенжебаева, С.А. Одинцова, Г.Т. Спаналиева. - Тараз: Dulary university, 2023. - 104 б.

2. Аралбаева Р.Қ. Мектепке дейінгі педагогика. Оқулық /Р.Қ. Аралбаева. - Алматы: ЖОО қауымдастығы, 2012. - 220 б.

3. Бабаев С.Б. Бастауыш мектеп педагогикасы. Оқу құралы /С.Б. Бабаев. - Алматы: Нұр-Пресс, 2007. - 413 б.

4. Сарыбекова Қ.Н. Мектеп жасына дейінгі балалардың математикалық түсініктерді қалыптастыру. Оқу құралы / Қ.Н. Сарыбекова. - Тараз: ТарМПИ, 2018. - 62 б.

ӘОЖ 372.4

ТРИЗ ТЕХНОЛОГИСЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ

Саулетай Ш.Қ.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қаласы, Қазақстан

Қазіргі білім беру процесінде оқушылардың ойлау қабілетін дамыту маңызды. Бұл мәселеге тиімді тәсілдердің бірі-Генрих Альтшуллер жасаған өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы (ТРИЗ). ТРИЗ оқушылардың шығармашылық және ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беретін жүйелі әдістер мен құралдарды ұсынады.

Ең алдымен ТРИЗ дегеніміз не? – деген сұраққа тоқталсақ, ТРИЗ — күрделі тапсырмаларды шешуге және инновациялық ойлауды дамытуға бағытталған әдістеме. Ол проблемаларды талдауға, идеяларды құруға және стандартты емес шешімдерді табуға көмектесетін принциптер жиынтығын қамтиды. ТРИЗ өнертапқыштық процесті зерттеуге негізделген және оны жаратылыстану ғылымдарынан гуманитарлық ғылымдарға дейін әртүрлі салаларда қолдануға болады.

Ойлау-бұл балалардың танымдық бейімділігін арттыру аясында дамуға болатын процесс екенін ескере отырып, ТРИЗ технологиясын қолдану әсіресе бастауыш сыныптарға қатысты болады. Бастауыш сынып оқушылары ТРИЗ технологиясы негізгі принциптерін тез үйренеді және оларды күнделікті жағдайларда белсенді қолдана бастайды. Бастауыш сыныптарда оқушылар ойлау қабілетін дамыту үшін ең жақсы жаста. ТРИЗ технологиясын оқу процесінде қолдану оқу сапасын едәуір арттырып, пәндерге деген қызығушылықты арттыра алады.

ТРИЗ технологиясының негізгі міндеті-оқушылардың шығармашылық ойлауын дамыту. Бұған әртүрлі мәселелерді шешу, стандартты емес шешімдерді табу үшін әртүрлі әдістерді қолдану арқылы қол жеткізіледі. Оқушылар аналитикалық, сыни, логикалық және инновациялық ойлауды үйренеді. ТРИЗ технологиялары арқылы бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілеті бірнеше аспектілерде дамиды:

1. **Шығармашылық ойлау:** Оқушылар жаңа идеяларды генерациялауға және қазіргі идеяларды түрлендіруге дағдыланады.

2. **Сыни тұрғыдан ойлау:** Олардың логикалық және аналитикалық ойлау қабілеттері артады, шешімдерді сыни түрде бағалай алады.

3. **Топта жұмыс жасау дағдылары:** Оқушылардың бірлескен жұмыстар жүргізу, пікір алмасу, келіссөздер жүргізу қабілеттері дамиды

ТРИЗ технологиясын бастауыш сыныптарда қолдану балаларға талдау, синтез, бағалау және шығармашылық дағдыларын дамытуға көмектеседі. Олар мәселенің негізгі себептерін бөліп көрсетуге, оны шешудің әртүрлі тәсілдерін табуға және негізделген идеялар негізінде шешім қабылдауға үйренеді.

Бастауыш сыныптарда, ТРИЗ (өнертапқыштық есептерді шешу теориясы) принциптерін қолдана отырып, бастауыш сынып оқушыларының ойлау қабілетін дамытуға бағытталған бірнеше тапсырмалар:

1. Күтпеген жағдайлар

Тапсырма: ойыншықтың жаңа түрін жасағаныңызды елестетіп көріңіз. Оның қалай жұмыс істейтінін және қандай мәселелерді шешетінін сипаттаңыз. Енді осы ойыншықпен бір мәселені таңдап, оны жақсартудың үш мүмкін шешімін ұсыныңыз.

2. «Масштабты өзгерту» принципі

Тапсырма: сүйікті үй тапсырмасы туралы ойланыңыз. Сіз оны қалай тым үлкен немесе тым кішкентай ете аласыз? Бұл сіздің жұмысыңызға қалай әсер ететінін және оның қандай қосымша немесе жағымсыз жақтарын сипаттаңыз.

3. Табиғатпен ұқсастық

Тапсырма: сыныптағы тақырыпты тауып, оның аналогы қандай табиғи құбылыс немесе болмыс

болуы мүмкін екенін ойлаңыз. Осы табиғи құбылыста сіздің тақырыбыңызды жақсарту үшін қандай механизмдер немесе принциптер жұмыс істейтінін түсіндіріңіз.

4. Шешім ағашы әдісі

Тапсырма: демалыс күндері не істеу керектігін таңдау үшін «шешім ағашын» жасаңыз. Негізгі шешімнен бастаңыз, содан кейін одан қандай опциялар шығатынын және қандай жолдарды таңдауға болатынын көрсетіңіз. Осы жолдардың қайсысын зерттеген дұрыс екенін талқылаңыз. 5. Мәселе және шешім

Тапсырма: мектепте немесе үйде кездесетін бір мәселені таңдаңыз (мысалы, сақтау орнының болмауы). «Біріктіру» немесе «бөлу» сияқты ТРИЗ принциптерін қолдана отырып, қандай балама шешімдер бұл мәселені шешуге көмектесетінін қарастырыңыз.

6. Инновациялық шешім

Тапсырма: қарапайым затты қалай жақсартуға болатынын ойлаңыз (мысалы, қалам, мектеп рюкзактары немесе үстел). Жаңа құрылғыны сипаттаңыз және оның қалай жұмыс істейтінін және оның артықшылықтары түпнұсқадан қалай ерекшеленетінін түсіндіріңіз.

7. «Логикалық тізбектер» ойыны

Тапсырма: «ағаш» сияқты бір сөзден бастаңыз. Әр оқушы өз кезегінде алдыңғысымен байланысты деп санайтын сөзді қосады (мысалы, «жапырақтар», «күз», «сыбдыр»). Бұл ассоциативті ойлауды дамытуға көмектеседі.

8. Идеяларды құрастырушы

Тапсырма: топты жинап, әр топқа кездейсоқ сөздер жиынтығын беріңіз (мысалы, «машина», «өзен», «мысық», «ғылым»). Олардан осы сөздерден ерекше құрылғы немесе идея ойлап тауып, оның қалай жұмыс істейтінін елестетуін сұраңыз.

Бұл тапсырмаларды сыныпта да, үй тапсырмасында да сыни ойлауды, шығармашылықты және бастауыш сынып оқушыларының проблемаларын шешу қабілетін дамыту үшін пайдалануға болады.

ТРИЗ технологиясы мұғалімге үлкен мүмкіндіктер береді, атап өтсек: пәнді оқыту әдістемесін жетілдіру, ынтамен жұмыс істеу пәнді қызықты ету. ТРИЗ-технологияны практикаға енгізу келесі педагогикалық міндеттерді шешуге мүмкіндік береді:

Ең алдымен тәрбиелік: балалардың дұрыс көзқарасын қалыптастыру қоршаған әлемге, балалардың тәуелсіздігін, өздеріне деген сенімділігін дамыту олар кез-келген мәселені шеше алатындай сезімге ие.

Келесі білім беру: оқушылардың жалпы білім деңгейін арттыру, балалардың оқу үдерісіне оң көзқарасын қалыптастыру, өнертапқыштық, практикалық және әлеуметтік міндеттерді талдау және шешу, жүйелі диалектикалық ойлаудың мақсатты дамуы.

Соңғысы дамытушы: есте сақтауды, зейінді, логиканы және жалпы интеллектті дамыту, шығармашылық қабілеттерін дамыту (еркін сөйлеу, икемділік, ойлаудың өзіндік ерекшелігі); кеңістіктік ойлауды дамыту; сөйлеуді дамыту; талдау, синтездеу, біріктіру қабілеті; шығармашылық ойлауды дамыту.

ТРИЗ технологиясын бастауыш мектептің білім беру процесінде қолдану оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға көмектеседі, оқуды қызықты әрі бай етеді. ТРИЗ технологияларының бастауыш сынып оқушыларына енгізілуі, олардың шығармашылық және сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Оқушыларды инновациялық ойлауға үйрету арқылы, біз болашақта оларды бәсекеге қабілетті, креативті тұлғалар етіп тәрбиелей аламыз. Осы орайда, педагогтардың ТРИЗ әдіснамасын тиімді қолдануы білім беру жүйесінің сапасын арттыруға әсер етеді. ТРИЗ болашақта өмірлік және кәсіби міндеттерді ойдағыдай шешу үшін қажетті дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді. Мұғалімдердің ТРИЗ әдістерін өз тәжірибелеріне белсенді түрде зерттеп, енгізуі маңызды, осылайша балаларда шығармашылық және сыни ойлауды дамытуға ынталандырады.

Осылайша, бастауыш сыныптарда ТРИЗ технологиясын қолдану оқушылардың оқу сапасын және ойлау қабілетін дамытуды айтарлықтай жақсартып алады. Бұл тәсіл оларға креативті, жаңашыл және оқуда және өмірде табысты болуға көмектеседі десек болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Альтшуллер Г.С. Алгоритм изобретения. М.: Политиздат, 1969. - 72-84 б.
2. Салимова И.Р. Применение методики ТРИЗ в начальной школе. // Педагогика и психология образования. - 2018. - №2. - 45-55 б.
3. Матвиенко Т.А. Использование методики ТРИЗ в обучении детей начальных классов. // Современные тенденции развития образования. - 2019. - №4. - 67-78 б.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРҒА ТАЛДАУ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫН ОҚЫТУДАҒЫ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

¹Серикова Г.А., ¹Қаинбаева М.К., ²Бакирова И.Д.

¹Абай атындағы ЖББМ, Саран қаласы, Қазақстан

²Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Инновациялық технологияларды қолдана білу – заманауи білім беру. Инновациялық білім-іскерліктің жаңа түрі.

Сын тұрғысынан ойлау – ашық қоғам негізі. Ол өз алдына сұрақтар қойып және үнемі оларға жауап іздеу, әр мәселеге өз пікірін айтып, оны дәлелдей алу, өзгелердің ойын дәлірек қарастыру дегенді білдіреді. Яғни қарапайымнан күрделіге спиралі бойынша оқыту.

Қазақ тілі сабақтарында сыни тұрғысынан ойлау технологиясының төмендегідей стратегиялары мен әдістерін қолдануға болады:

- «Ой түйіндеу» стратегиясы;
- «Топтастыру» стратегиясы;
- «Кубизм» стратегиясы;
- «Синквейн» стратегиясы;
- «Инсерт» әдісі
- «Фри» әдісі
- «Еркін ой» әдісі
- «Интервью» әдісі.

Осыған ұқсас жүзге жуық әдіс-тәсіл бар. Тек керекгін, заман талабына сай іріктеп алу керек. Сол арқылы әр сабақтың мақсат-міндетіне нәтижелі түрде жетуге болады.

Сыни тұрғысынан ойлау технологиясы арқылы мына мәселелерге баса назар аудару қажет:

Сабақты белсенді өткізіп, әр баланың белгілі бір деңгейде жауап беруіне жағдай жасау;

- Сенімділікке тәрбиелеу үшін, баланың жауабына кесіп баға бермеу;

- Ойлау қабілетін дамыту үшін «менің ойымша» деп сөйлеуге дағдыландыру;

- Сабақта әр түрлі жауапты бірдей қабылдап, мадақтау, жауап бере алмай қалған жағдайда сынамау;

- Оқушының сөздік қорын, тіл байлығын дамыту үшін жауапты соңына дейін бөлмей тыңдау;

- Жауап беруге құлшынысы байқалмаған баланы қинап, сұрақ астына алмау;

- Баланың дүниетанымының кеңеюіне, рухани дамуына жағдай жасау.

- Оқушыны жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, «мен» деген рөлін көтеріп, өз пікірінің қалыптасуына жағдай жасау.

Стратегиялар үш кезең бойынша қолданылады.

1. «Іс тапсырмастан бұрын ынтасын, үйретпестен бұрын үйрену құмарлығын оятып алу». Яғни, сыни тұрғысынан ойлау технологиясының алғашқы бөлігі қызығушылықты оятуға арналған.

2. «Ойланбай оқу шайнамай жұтқанмен бірдей» болып қалмас үшін, «Сын тұрғысынан ойлау» сабақтарында екінші- «мағынаны тану» кезеңінде мәтінді жан-жақты және әр тұрғыдан талдау жұмысы жүргізіледі.

3. Білім «ой толғаныс» арқылы тек жалпыланып-жүйеленіп барып қана қабылданатын «Сын тұрғысынан ойлау» сабақтарында әрбір ұстаз шәкірттерін ойлауға тұрақты түрде үйрететіндіктен, бала білім қоймасына айналып қалып қоймайды.

Академик А.Я.Лернер көрсеткендей білім-мәліметтер мен деректер, икемділіктер мен дағдылар, шығармашылық іс-әрекеттер, көңіл-күй құндылық бағдарлы сияқты төрт бөліктен тұратынын мойындайтын болсақ, мектепке сол ұғымдар мен деректер, заңдылықтар мен ережелер, теориялар мен идеялар деп төртке бөлінетін алғашқысын толығырақ, ал арнайы пәндік, логикалық, практикалық деп бөлінетін, екіншісін, жарым-жартылай ғана қарастырып, қоғамның басты талабы болып есептелетін шығармашыл тұлға қалыптастыруға бағытталған соңғы екі бөлігін мүлде қарастырмайтынымызды мойындауға тура келеді. Ал «сын тұрғысынан ойлау» сабақтарында білім беріп, икем-дағды қалыптастырып қана қоймай, ұжымдық – шығармашыл іс-әрекеттер арқылы бала болашағына ықпал етіп, оның өз білімін жетілдіре отырып, өзін-өзі тәрбиелеп дамытуына жағдай жасауға болады екен. Әр баланың танымдық қабілеттерін дамыта отырып, оқытуды жеке тұлғаға бағыттау арқылы кез келген сабақтың дамытушылық және тәрбиелік мүмкіндіктерін тиімді пайдалану осы жүйені қолдану

барысында ойдағыдай жүзеге асырыла бастайды. «Бір сабақта білім беремін, келесі сабақта тәрбиелеймін» немесе «іс-әрекет дамытады, ал мазмұн тәрбиелейді» деген түсініктердің қате екеніне осы бағдарлама біздің көзімізді толық жеткізіп отыр.

1-кесте - Дәстүрлі және жаңартылған білім беруде атқаратын қызметтер

Дәстүрлі	Бағыт	Жаңаша
Жоспар орындау; Сыртқы стимул; Оқытып-үйрету;	Мақсат-міндет	Тұлға қалыптастыру; Ішкі мотив; Дамыту, тәрбиелеу;
Жатқа білу түсіну, қолдану Білім, білік, дағды; Тұрақты бір бағыт; Жалпы нұсқау	Стратегия Мазмұн, бағдарлама	Анализ, синтез, бағалау Мемлекеттік стандарт; Жылжыма, көп бағыт; Нақты міндет
Көрнекі-үлестіріме; Жалпы ортақ тапсырма; Әдістемелік жүйе	Әдістемелік құрал	Аудио, видео, компьютер, жеке деңгейлік тапсырма, оқыту технологиясы
Ортақ талаптарға бағытталған мұғалімнің жеке басқаруына негізделген	Ұйымдастыру жұмысы	Жеке ерекшеліктерге бағытталған ұжымның өзін-өзі басқаруы

Оқу және жазу арқылы сыни тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясының бағдарламасы-элементінің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі.

Сын тұрғысынан ойлау- идеялар мен бар мүмкіндікті шығармашылықпен қарап жақындастыратын концепциялар мен ақпараттарды қайтадан түйіндеп тұжырымдайтын күрделі құбылыс. Бұл – әр түрлі деңгейде бірдей бір кезде болатын екпінді және өзара болатын дамуға бағытталған бола тұрса да, ол межеге аса мән бермейтін шығармашылық тұрғыдан да қаралады.

Сын тұрғысынан ойлау – шыңдалған ойлау. Көбінесе бұл ойлау ересек оқушыларға тән деп түсініледі. Бұл аса дұрыс түсінік емес. Жас балалар өз даму деңгейіне байланысты ойы шыңдалып, кез келген мәселеге сын көзімен қарай алады.

Қазіргі Z және Альфа ұрпақтары қиын тапсырмалар мен мәселелерді шешуге аса маңызды жауапты шешімдерді қабылдауға құштар болып тұрады. Стандартты ойлағаннан гөрі басқаша бағытта ойланады [1].

Тақырыпқа байланысты қызығушылықты ояту кезеңінің негіздемесі

Бұл бірінші кезеңде маңызды когнитивтік іс-әрекеттер толығынан іске асырылады. Бірінші, оқушы тақырып туралы не білетіндігін анықтаумен шұғылданады. Бұл іс-әрекет оқушының тақырыпқа байланысты өз білімін анықтауға мәжбүр етеді және сол тақырыпты әбден білу үшін не суреттелгеннен соң айқындала түседі. Дегенмен де, бұл алғашқы кезеңдегі ең маңызды мақсат- оқушының жаңа білімді алардан бұрын осы тақырыпқа байланысты өз білімінің деңгейін анықтап алуы.

Үйрену процесі- бұрынғы мен жаңа білімді ұштастыру. Үйренуші бұрынғы біліммен және сенім негізінде жаңа түсінікті құрады. Сөйтіп, оқушыға бұрынғы білімі мен түсінігін кеңейтуге көмектесе отырып, оның білім деңгейі тереңдей түседі де, түсіністілікпен жаңа ақпараттармен толықтырылады.

Оқушы өз білгенін ортаға салып айтса, ол жаңа ақпарат пен дәстүрлі білімді ұштастыруға мүмкіндігі бар екеніне көзі жетеді.

Ойлау мен үйренудің тағы бір кезеңі – мағынаны тани білу. Оқушы бұл кезеңде өз бетімен жұмыс жасап белсенділік танытады. Бұл кезеңде оқушылар өздері түсінбеген сұрақтардың жауабын сұрап нақтылай алады.

Қазақ тілі сабағында модульді технологияны пайдалану – оқу-тәрбие үрдісінде жүйелі пайдалану арқылы оқушылардың білім сапасын арттыруға болады.

Оқушы санасына білімді жүйелі түрде меңгеруіне және қабілет деңгейлерін дамытуға М.М.Жанпейісованың «Модульдік оқыту технологиясының» маңызы ерекше. Себебі, бұл технология әдістері оқушының өз бетімен жұмыс істеуге, қорытындылар жасауға, жүйелі білім алуға жетелейді.

Модульдік технологиясының басты артықшылығы- оның қазақ тілін оқыту мақсатында ең жақсы нәтижеге жету үшін алдын-ала құрылған жобаны жасап алуы шарт. Тәсіл, іскерлік, дағдының жиынтығы, озық әдістемелердің жүйелік құрылымдарының түзелуіне оқытушының әр балаға жеке тұлға ретінде қарап, ашу, дамыту, сендіру, жағдай жасау мұғалімнің тікелей борышы [2].

Модульдік оқыту жүйесі үш бөліктен тұрады:

1. Кіріспе бөлімі (модульге, тақырыпқа енгізу)
2. Сөйлесу бөлімі (оқушылардың танымдық қызметін өзара сөйлесу негізінде ұйымдастыру)
3. Қорытынды бөлім (бақылау)

Кіріспе бөлімінде – оқытушы оқушыларды оқу модулінің барлық құрылымымен, мақсат-міндеттерімен таныстырады. Мұғалім осы оқу модулінің барлық уақытына есептелген оқу материалын қысқаша түрде сызба, кесте, белгілерге сүцене отырып түсіндіреді.

Сөйлесу бөлімінде – танымдық процесс сыныпты -6 адамнан шағын топтарға бөлу арқылы, негізінен, оқушылардың өзара әрекет етуіне құралған. Яғни, оқу модулінің сөйлесу бөлімі тарауды тұтас оқып-үйренудің екінші операциялық-танымдық кезеңін іске асыру болып табылады. Оқу модулінің сөйлесу бөлімін даярлағанда мұғалім оқу материалының негізгі мазмұнын бөліп, құрылымдайды. Мұнда оқушылар оқу материалына қайта оралып, пысықтап, бекіту үшін оның әр сабақта жеке бөліктерімен берілетінін есепке алу керек, бұл бөліктерге қысқаша, шағын түрде тұтас тараудың мазмұны беріледі. Пысықтауды қажет ететін материалды мұғалім үш деңгейге бөледі, яғни қарапайым, орташа және күрделі.

Сабақ өткізу, оқыту барысында өткізілетін ең күрделі жұмыс түрлерінің бірі – сабақта мәтінмен жұмысты оңтайлы ұйымдастыру. Олар:

- Дыбыстармен жұмыс
- Сөздік қорларын жетілдіру
- Тіл дамыту
- Ережемен жұмыс
- Диалог құру.

Мәтінмен жұмыс үш кезеңнен тұрады: мәтінді оқығанға дейінгі жұмыс; мәтінмен жұмыс кезеңі; мәтінді оқығаннан кейінгі кезең.

Сабақ тиімділігін арттыруда ойын элементтерін қолдану белсенділігін арттырып, оларды ынталандырады, теориялық білімдерін практикада қолдануға үйретеді. Ойын элементтері сабақта екі түрлі мақсатта пайдаланылады: сабаққа қызығушылығын арттыру; оқушылардың ойлау қабілетін дамыту.

Қорытынды бөлімінде - оқушылар жинақталған бөлімдерін қорыта келіп, шығармашылық тұрғыда оқушы зерттеу жұмысын өз бетімен орындауға дағдыланады. Сөйтіп, оқушы іздену арқылы белгілі бір жетістікке жетеді. Нәтижесінде ерекше қабілетті тұлғалар анықталады.

Модульдік технология мұғалімнің алдына тұрған көптеген мәселелерді шешуге көмектеседі:

- Оқушылардың оқу сапасын арттыру
- Сабақтың тиімділігін жоғарылату
- Дарынды оқушылармен жұмыс жүйесін жасау
- Жеке тұлғаның өзін-өзі бағалауы және тәрбиелеуі.

Жалпы айтқанда, модульдік оқыту технологиясы іс-әрекеттің қарқындығы мен белсенділігін арттырады және оқушының дамуына ықпал жасайды.

Қазақ тілі сабақтарында бастауыш сынып оқушыларының функционалдық дағдыларын толықтай қалыптастыру маңызды. Оқушылардың айтылым, жазылым, тыңдалым, оқылым дағдыларын қалыптастыру тікелей тіл сабақтарында айқын көрініс табады.

Сабақ беру барысында оқушылардың танымдық қызығушылықтарын арттыру мақсатында АКТ технологиясын белсенді қолдану жүзеге асырылды.

Оқу үдерісінде, ғылыми-зерттеу және басқару қызметінде жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану, әлемдік білім кеңістігіне толығымен еніп, халықаралық деңгейге көтерілуде білім беру үдерісіне ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жетістіктерін енгізу қоғамды дамытудың жоғары тиімді технологияларына сүйенген жаңа білім стратегиясына көшу болып табылады. Ақпараттық коммуникациялық технологияларды оқу үдерісінде пайдалану ғасыр талаптарына сәйкес тәрбие беруде тұлғаның танымдық ойлау қабілетін дамытып, шығармашылыққа ұмтылдырады. Оқу үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияны кең көлемде енгізу педагогикалық еңбектің тиімділігін жоғарлатты.

Оқу үрдісінде АКТ қолданып нәтижеге жетемін деген мұғалім алдымен келесі міндеттерге мән беру керек.

- Компьютерлік оқу құралдарын пайдалану және зерделеу
- Ақпараттық технологияларды зерделеу;
- Тиімді тәсілдерді анықтау;
- Тәсілдер мен материалдарды құрастыру және қолдану;

- Қолданылған тәсілдердің нәтижесін бағалау.

Қазіргі кезде сабақта әдістемелік мақсатқа қарай, келесі бағдарламаларды қолдануға болады:

- Тренажер-бағдарламалар;
- Бақылаушы-бағдарламалар;
- Тәлімгерлік бағдарламалар;
- Көрнекілік бағдарламалар;
- Ақпараттық-анықтамалаық бағдарламалар;

Тренажер бағдарламалар- оқушының білімін, білік-дағдысын бекітуге, пысықтауға арналған.

Бақылаушы-бағдарламалар – бақылауға қажетті тұрақтылықты, көпварианттылықты, бағаны мұғалімнің субъективті көзқарасымен және критерийлерге сай қамтамасыз етіп, білім беру үдерісінің сапасын жоғарылатып, оқытушының еңбек өнімділігін, нәтижелігін жоғарылатады.

Тәлімгерлік бағдарламалар – оқушылардың жауабын өңдейтін бағдарламалар.

Көрнекілік бағдарламалары арқылы компьютерде интерактивті тақтаны пайдалана отырып, кез келген көрнекілік түрін қолдануға көмектеседі.

ТРИЗ технологиясы – өнертапқыштар технологиясы. Бұл технологияның негізгі мақсаты – оқушылардың шығармашылық, танымдық қабілеттерін дамыту, қалыптан тыс ойлауға үйрету. Яғни, стандарттан тыс, шаблонсыз ойлау, сол арқылы жетістікке қол жеткізу деп түсіну керек. Осы технологиямен жұмыс істеу барысында тез ойлап, жылдам шешім қабылдауға қиналатын балалар жыл аяғында шапшаң жауап беруге үйреніп, тапқыр, қызықты шешімдер құруда жетістіктерге жетеді.

Дамытушылық мақсаттағы ойындар.

1. «Ол не?» (оқушыға бір нәрсені сипаттауды үйрету). Оқушыға кез-келген зат ұсынылады. Ол оны жан-жақты зерттеп, өзінің байқанын немесе бұрыннан білетін дүниелерін айтуы керек.

Мысалы: Бұл – дөңгелек. Ол секіреді, резекден жасалған. Түсі көк, бірақ басқада түстерде кездеседі. Ойын құралы.

2. «Қарама-қарсылықты шешу».

Бір қарағанда жағымсыз болып көрінетін кейбір оқиғалардың немесе заттардың жағымды жағын айту. Немесе зиянды болу мүмкін заттың, пайдасын айту. Мысалы: «Жанжал, төбелес»

Жақсы жақтары: өзімді, досымды қорғадым; күшті екенімді дәлелдедім

Жағымсыз жақтары: бетім көгерді, ата-анам ренжіді, мұғалім жазалады.

3. Таным, шығармашылық, ойлау қабілеттерінің деңгейін көтеруге берілетін тапсырмалар.

Мысалы: Тышқан сиқырлы сусын ішіп, көзге көрінбейтін қасиетке ие болды. Мысық тышқанды аулау үшін не істеу керек?

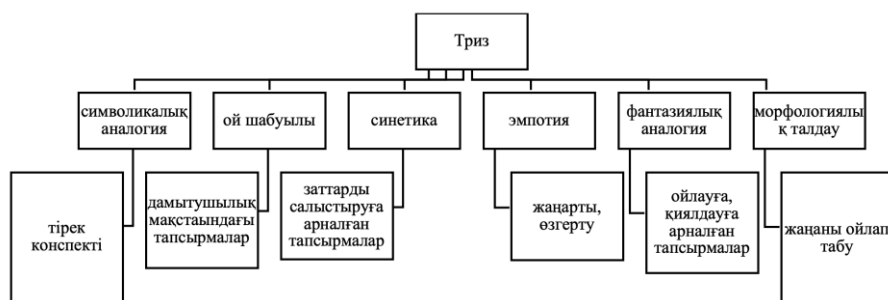
Жауап үлгілері: Ұн себу керек, ұясына үлкен дән тастап үлкейгенін күту керек, көлеңке түсіретін шамды пайдалану керек т.с.с

Дәстүрлі оқытумен салыстырғанда, оқу процесінде АКТ қолданғанда мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесуі өзгереді, мұғалім белсенділігі бәсеңдеп, оқушылардың белсенділігі артады.

Оқытудың ақпараттық технологиялары дегенде тұтас кешенді компьютерлік және басқа да құралдарды қолданумен болатын дидактикалық үдеріс деп таныған жөн [3].

Ақпараттық коммуникациялық технологиялардың тағы бір артықшылығы қазіргі цифрланған заманда барлық оқу әдістері мен технологиялары әрдайым жаңартылып, әр түрлі платформалар пайда болып отырады. Соның бірі оқушыларға қазақ тілін үйрету барысында қолданған «Квест», «Жасанды интеллект», «Анимациялық презентациялар», «3д презентациялар».

2-кесте - Триз технологиясының әдіс-тәсілдерінің түрлері

«Квест» әдісін пайдалану арқылы оқушылардың таным қызығушылықтары артады. Жалпы «квест» сөзі шет тілінен аударғанда «іздеу», «оқиға» деген мағынаны білдіреді. Яғни, кез-келген оқиғада мақсатқа жету жолында іздену арқылы әр түрлі тапсырмаларды қолдану арқылы іске асырылатын ойын түрі. Квест ойынының мынадай ерекшеліктері бар: оқу міндеті күрделі ұзақ процессіз қарапайым ойын арқылы жүзеге асады және зерттеушілік сипатта болады. Оқушының өзін-өзі көрсетуі білім берудің жаңа техникалық құралдарын енгізу арқылы жеңілдетіледі. Оқушының эмоционалды, интеллектуалды танымдық белсенділігі артып, тапсырманы орындауға ынталанады.

Квест арқылы бірлесіп жұмыс істеу, ұжым әрекеттері, сыни ойлау дағдылары қалыптасады.

Квестті 2 түрде өткізуге болады. Біріншісі, оқушылардың толық активті іс-әрекетіне бағытталады. Яғни, сынып ішінде белгілі бір тапсырмаларды және олардың жауаптарын іздеу арқылы мақсатқа жету. Ал, екіншісі АКТ көмегімен компьютер арқылы орындалатын квест ойыны.

Бұл тұрғыда білім беру платформасының түрі –«Joyteka» таптырмайтын көмекші. Бұл қосымша оқу процесін және сыныптан тыс іс-шараларды стандартты емес өткізуге көмектеседі. Қашықтықтан оқыту үшін де қолдануға болады. Мұғалім өзінің жеке тапсырмаларын енгізуге болады.

Платформада «квест» танымдық ойыны, «видео» веб-сервисі, интеллектуалды викторина, «термин» ойыны, және тест функциялары бар.

«Квест» бағытына тоқталатын болсақ, квестті жасау ешқандай қиындық тудырмайды. Бөлмеден шығу квесті арқылы тапсырмаларды ұйымдастыруға арналған. Жалпы, 8 түрлі бөлме (саяхатшының бөлмесі; екі есік бөлмесі; Химиялық лаборатория; мұғалім бөлмесі; кітаптар бөлмесі; мысық бөлмесі, бекіністегі бөлме; мектеп спортзалы бөлмесі) орналасқан. Сегіз бөлменің барлығында жеке жасырын орындар бар.

Тапсырмаларды құрастыру үшін платформада арнайы үйренуге арналған видео-сабақтар бар. Оқушылардың нәтижесін жинауға болады. Тіпті, өзіңіз ұйымдастырған тапсырмаға сай сертификатта беріледі.

Қазақ тілі сабағында сабақ соңында кері байланыс ретінде қолданылды. Оқушылар бөлмедегі сұрақтарды тауып, шешіп, бөлмеден еш қиындықсыз шықты.

Анимацияланған презентациялар қарапайым презентацияның бір түрі. Яғни, анимация қосу арқылы слайд түрленеді.

Анимацияланған презентацияны қарапайым «Power point» арқылы жасауға болады.

Қазақ тілі сабақтарында ең жиі қолданған әдіс түрі. Бұл әдіс арқылы, сұрақ та, ойын да, сайыс та ұйымдастыруға болады.

Мәселен, «негізгі және туынды сын есім» сабағында ханшайымды құтқар атты ойын түріндегі анимацияланған презентация қолданылды. Ойын желісі бойынша ханзада кездескен қиындықтарға қарамастан ханшайымды құтқаруы тиіс. Ең алғашқы кезеңде көпірмен өту не жүзіп өту деген нұсқа берілді. Оқушылардың бірі ортаға шығып «көпірмен өту» нұсқасын таңдап еді, алдынан «бұл менің көпірім, көпірден өту үшін сұрағыма жауап бер» деп айдаһар шығады. Анимация көмегімен сұрақ батырмасы басылғанда «сын есім деген не?» сұрағы шығады. Оқушы жауап беріп, тексереді. Дұрыс болған жағдайда ойын жалғасып, келесі оқушы ортаға шығады. Екінші кезең бойынша кедергіде «үйшік» пайда болады. Оқушылар «үйшікке кіру» не «қасынан өтіп кету» деген нұсқаның бірін таңдауы керек болды. «Қасынан өтіп кету» нұсқасы таңдалғаны сол еді, алдынан сыпырғышымен мыстан шығып өз сұрағын қояды. Сын есім қандай сұраққа жауап береді? Оқушы жауап беріп келесі кезеңге өтеді. Бұл жолы көмек сұраған құс пен «құсқа көмектесу» немесе «өтіп кету» деген екі сұрақ тұрады. Құсқа көмектескені үшін сыйлық беріледі. Келесі кезекте «үңгір» беріледі. Сәйкесінше «үңгірге кіру» немесе «өтіп кету» нұсқасы бар. Оқушылар үңгірге кіруді таңдайды. Алдарынан ашулы аю шығып өз тапсырмасын ұсынады. Оқушылар тапсырманы орындап келесі кезеңге өтеді. Келесі кезекте «көлбақа» және бақаға «бургер» беру немесе «бақамен сөйлесу» нұсқасы болады. Оқушылар бақаға «бургер» береді. Ал, бақа бургерді ұнатпайтын болып шығады да, өз сұрағын қояды. Осылайша алдарынан жылқы, троль, қасқыр, жауынгер және хан шығады. Ақыры, «ханзада» «ханшайымды» құтқарады.

Анимацияланған презентация арқылы персонажды ауыстыруға, сұрақ пен тапсырмаларды өзгертуге болады.

Алдын-ала шаблон дайын болса жұмыс жасау оңай, ал презентацияны анимация арқылы өзін құрастыру үшін біршама уақыт кетеді. Дегенмен, нәтижесінде оқушылардың тапсырманы орындауға құлшынысы артады. Бастауыш сынып оқушылары болғандықтан, ойынға құмар, таңғажайып пен қызықты тапсырмаларды орындағанда белсенділіктері артады.

3д слайдтары оқушыларға жаңа мағлұматты түсіндіруге таптырмас құрал. Мәселен, атақты тұлғалар бөлімінде тұлғалардың өмірбаянынан үзінді роликтер көрсетуге болды.

Қажымұқан жайлы түсіндірген бейне роликте «ютуб» желісіндегі мультфильм жүктеліп алынды. Оқушыларға сөзбен түсіндіргеннен гөрі 3 д слайдпен түсіндіру, ақпарат беру әлде қайда қызықты және уақытты да үнемдейді. Оқушылардың таным түсініктерін арттырып, ақпаратты есте сақтауға көмек береді.

Дидактикалық ойындар ойын түрлері мен ойын ережелерімен, балалардың танымдық белсенділігімен, сондай-ақ мазмұнды негізде ерекшеленеді, сонымен қатар мұғалімнің ойын іс-әрекетіндегі рөлі, оны ұйымдастыру және тәрбиелеу бойынша жіктеулерді ажыратады. Берілген классификацияда келесі ойын түрлерін ұсынуға болады:

- сенсорлық білім беру ойындары,
- ауызша ойындар,
- табиғатпен танысу ойындары,
- математикалық түсініктерді қалыптастыру бойынша және т. б.
- дидактикалық ойыншықтармен ойындар,
- үстел үсті ойындары,
- рольдік ойындар,
- жалған сюжеттік ойындар.
- интерактивті ойындар [4].

Ойындарды ойнату барысында оқушылардың белсенділіктері артады. Пәнаралық байланыс бойынша өткізілген сабақтарда тек қазақ тілі сабағында ғана емес, математика, әдебиеттік оқу, жартылыстану сабақтарында ойын түрінде сабақтар өткізілді. Ойындар рольдік, тілдік дағдыларды дамытуға бағытталды.

Мысалы, математика пәнінде «қағаз ақша» тақырыбында оқушылар, ұлттық валютамен оның құнымен танысады. Тәжірибе барысында оқушыларға «Дүкен» ойының ойнату арқылы олардың сөздік қорларын молайтып, таным түсініктерін кеңейту мақсатында өздеріне тансық сөздердің «қазақ» тіліндегі баламасы ұсынылды.

Берілген инновациялық технологиялардың қайсысы болмасын, білім беру процесінде тиімді пайдаланылатын болса, оқушылардың қызығушылықтарын ашуға септігін тигізетіні сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жумаадан А, Бейсенбаева А.М. Z ұрпақты тәрбиелеу мен оқытуда әлеуметтік желілердің мүмкіндіктерін тиімді пайдалану // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Педагогические науки. – 2023.
2. Жанпеисова М, «Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы» - Алматы, 2006.
3. Арысбаева З. Инновациялық әдістерді қолдану ерекшеліктері. // Бастауыш мектеп. №1, 2004.
4. Александров Е.И. Реализация новых образовательных стандартов в начальной школе средствами образовательной системы Д. Б. Эльконина – В.В.Давыдова. М.: Просвещение, 2011. 150 с.

УДК 373.31

SOFT SKILLS КАК ЗАЛОГ АКАДЕМИЧЕСКОГО И СОЦИАЛЬНОГО РОСТА ОБУЧАЮЩЕГОСЯ

¹Скакова А.К., ¹Животова Е.В., ²Ян Данек, ³Шовкович О.Л.

¹Карагандинский университет им.академика Е.А.Букетова, г.Караганда, Казахстан

²Университет Святых Кирилла и Мефодия, Трнава, Словакия

³КГУ «Школа-лицей №66», г.Караганда, Казахстан

В настоящее время soft skills – актуальная тема в области трудоустройства и карьерного роста. Если долгое время профессиональные знания (hard skills) были основой для найма персонала, то в условиях, когда большинство процессов автоматизировано, работодатели все чаще отдают приоритет soft skills, делая их важнейшим компонентом карьерного успеха. Согласно докладу Всемирного экономического форума, такие навыки как креативность, критическое мышление и эмоциональный интеллект, будут одними из самых востребованных навыков, необходимых работодателям в условиях Четвертой промышленной революции [1].

Обучение soft skills все чаще называют одним из главных трендов образования. В этой связи университеты признают важность включения в учебные программы развитие soft skills для эффективной подготовки студентов к осуществлению профессиональной деятельности. Более того,

высшие учебные заведения подчеркивают необходимость развития soft skills посредством организации деятельности органов студенческого самоуправления, клубов, волонтерского движения и других возможностей для лидерства и командной работы, которые помогают студентам развивать важные навыки, такие как решение проблем, коммуникация, сотрудничество, критическое мышление. Но самую широкую популярность soft skills получили в сегменте дополнительного онлайн образования EdTech (от англ. Education technology – технологии образования). Спрос на онлайн-курсы в этом направлении растет, что подтверждает его актуальность. При этом soft skills – это навыки, связанные с глубинными привычками и установками, основы которых закладываются еще в детстве. Целью начального образования является создание ключевых основ, которые готовят обучающихся к получению среднего и высшего образования. Следовательно, soft skills требует обучения на протяжении всей жизни, начиная с самого раннего этапа. Однако вопрос формирования soft skills в условиях школьного обучения, особенно на начальной его ступени, остается открытым. На наш взгляд, существует разрыв между школьным обучением и вузовской подготовкой в вопросе формирования soft skills. В связи с этим, целью данной статьи является рассмотрение значения soft skills в школьном образовании и выявление возможностей для развития soft skills в начальном образовании.

В Оксфордском словаре soft skills понимается как личностные характеристики, позволяющие эффективно и гармонично взаимодействовать с другими людьми [2].

J.K.Mahasneh и W.Thabet определяют soft skills как необходимые способности и черты, которые часто используются для описания нетехнических навыков, а именно: коммуникативные навыки, критическое мышление и решение проблем, командная работа, разрешение конфликтов, адаптивность, гибкость, обучение на протяжении всей жизни, культурная осведомленность и т.д. [3].

В отличие от hard skills, которые представляют собой конкретные технические навыки, необходимые для конкретной работы или дисциплины, soft skills можно переносить и применять в самых разных условиях и ситуациях. Эта гибкость делает их все более ценными в быстро меняющемся мире, где людям необходимо адаптироваться и переквалифицироваться на протяжении всей своей карьеры.

Сегодняшние первоклассники выйдут на рынок труда примерно к 2040 году. Хотя мы не можем точно представить, каким будет их мир тогда, мы можем с уверенностью утверждать, что чтение, письмо и счет (hard skills) будут по-прежнему необходимы. Поскольку технологии все больше берут на себя задачи, которые ранее требовали hard skills, способность общаться, сотрудничать, критически мыслить и решать проблемы становится еще более важной. При этом им так же потребуется способность учиться на протяжении всей жизни, навыки решения проблем, общения, критического мышления (soft skills) для того, чтобы быть устойчивыми перед лицом быстро меняющегося мира. Однако в случае с младшими школьниками soft skills следует рассматривать прежде всего как фактор академического и социального роста, что подтверждается исследованием. Так, Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) провела исследование, посвященное влиянию социальных и эмоциональных навыков школьников на обучение. Один из разделов опроса касался общего благополучия школьников. В его рамках исследователи оценили, как взаимосвязана с личными качествами тревожность из-за проверочных работ (тестов и контрольных). Для систематизации навыков использовали адаптированную модель «большой пятерки» индивидуальных черт:

- Непредвзятость (open-mindedness) - толерантность, любознательность, креативность.
- Работоспособность (task performance) - самоконтроль, ответственность, упорство.
- Взаимодействие с окружающими (engaging with others) - общительность, уверенность в себе, настойчивость.
- Склонность к коллаборации (collaboration) - эмпатия, доверие, кооперация.
- Умение управлять эмоциями (emotional regulation) - стрессоустойчивость, оптимизм, эмоциональный контроль.

Исследование показало, что, когда конкурентная учебная среда и высокие внешние ожидания не сопровождаются адекватной социальной и эмоциональной поддержкой и обучением стратегиям, позволяющими справиться с тревогой во время проверочных, школьники могут чувствовать подавленность и неспособность противостоять трудностям. Это может привести к тому, что они будут браться только за те задачи, с которыми, по их мнению, хорошо справятся, а не за те, которые им больше всего интересны, что ограничит их в возможности совершать ошибки, учиться и расти [4].

В информационной эре потребность детей в запоминании фактов уменьшается. Гораздо важнее им научиться отбирать и критически оценивать информацию. В большинстве дискуссий о навыках 21-

го века подчеркивается необходимость того, чтобы школьные учебные программы обеспечивали развитие всестороннего набора навыков, включающего как hard skills, так и soft skills.

Согласно Государственному общеобязательному стандарту целью начального образования является создание образовательного пространства, благоприятного для гармоничного становления и развития личности обучающегося, обладающего основами следующих навыков широкого спектра:

- 1) функционального и творческого применения знаний;
- 2) критического мышления;
- 3) проведения исследовательских работ;
- 4) использования информационно-коммуникационных технологий;
- 5) применения различных способов коммуникации, в том числе языковых навыков;
- 6) умения работать в группе и индивидуально [5].

Эти навыки можно отнести к soft skills, но в школах над soft skills работают по остаточному принципу, недостаточно представлены соответствующие задания в учебниках. Поэтому педагогам приходится подавать информацию на свое усмотрение, искать и придумывать интересные подходы, форматы и задачи.

Обратимся к опыту зарубежных стран.

Начальная школа Спринг Хилл в Фейетвилле, штат Джорджия, США приняла программу Франклина Кови «Лидер во мне» в августе 2011 года с помощью руководства школы, персонала и родителей. Создание этой программы инициировали учителя и родители в связи с недовольством знаниецентричным характером школьного обучения, которое вращалось вокруг оценок и результатов тестов. План состоял в том, чтобы создать программу обучения soft skills, которая дополнила бы академическое обучение школьников. После консультаций с родителями и педагогическим коллективом об их желании расширить образовательный опыт обучающихся, включив в него обучение, которое формирует «целостного ребенка», руководство школы приступило к поиску программы обучения soft skills, которая не только соответствовала бы основным ценностям школы, но и отвечала бы потребностям в развитии учеников начальной школы. Школа утвердила программу «Лидер во мне», которая основана на бестселлере Стивена Кови «7 навыков высокоэффективных людей». Весь педагогический коллектив принял участие в четырехдневном учебном семинаре, организованном Франклином Кови, чтобы помочь учителям узнать о семи навыках и сгенерировать идеи о включении их в свои учебные стратегии. Руководителю школы и учителя необходимо моделировать семь привычек и внедрять их в учебный процесс обучающихся. Например, преподаватель изобразительного искусства, который хочет, чтобы его ученики продемонстрировали свое понимание того, что значит синергия (один из семи навыков), может попросить своих учеников проиллюстрировать разницу в результатах, когда люди работают вместе, а не по одному. Помимо разработки более сложных инструментов для измерения soft skills у обучающихся, она также проводила ежегодный опрос обучающихся и сбор отзывов родителей, учителей и учеников в качестве индикаторов прогресса.

Школа Спринг Хилл извлекла несколько важных уроков за два года с момента внедрения программы «Лидер во мне». Один из самых важных уроков заключался в том, что использование подхода «с нуля» и вовлечение родителей и педагогов в процесс определения и реализации программы обучения soft skills помогло обеспечить ее успешное и полное внедрение. Не менее важным уроком, по словам директора Спринг Хилл Рэнди Хадсона, было научиться доверять детям, отказаться от предвзятых представлений о детских ограничениях и осознать, «что дети могут достичь почти всего, если мы дадим им инструменты и возможности для демонстрации своих способностей» [6].

По результатам практического опыта школа сформулировала несколько стратегий и подходов, которые педагоги могут использовать для содействия развитию soft skills:

- Чтобы развить у обучающихся soft skills, крайне важно интегрировать их в учебную программу. Учителя могут разрабатывать планы уроков, включающие мероприятия, способствующие командной работе, общению и решению проблем. Предоставление обучающимся возможности работать вместе над проектами или заданиями может помочь им развить эти навыки и усилить их важность.

- Учителя должны моделировать soft skills, которые они хотят, чтобы их ученики развивали. Демонстрируя эффективную коммуникацию, сотрудничество и решение проблем, педагоги могут помочь ученикам понять, как эти навыки применяются в реальных ситуациях и почему они необходимы.

- Оценка soft skills может помочь отслеживать прогресс обучающихся и определять области, требующие улучшения. Учителя могут создавать критерии оценки soft skills, таких как командная

работа, лидерство и коммуникация. Эти оценки могут предоставить ценную обратную связь как обучающимся, так и педагогам, помогая укреплять и совершенствовать soft skills.

Интеграция развития soft skills в учебную программу может быть сложным, но полезным опытом как для педагогов, так и для учеников. Вот несколько эффективных методов обучения, которые можно реализовать в классе

- Ролевая игра. Разделите обучающихся на группы и назначьте им разные роли для разыгрывания различных сценариев, требующих soft skills, таких как эффективное общение и сотрудничество.

- Совместные проекты. Поощряйте обучающихся работать вместе над проектами, требующими планирования, принятия решений и решения проблем в команде.

- Рефлексия и обратная связь. Предоставьте обучающимся возможности размышлять о развитии своих soft skills и предлагать конструктивную обратную связь друг другу для улучшения своих способностей.

- Создание благоприятной инклюзивной учебной среды также имеет решающее значение для эффективного обучения soft skills. Подчеркните важность активного слушания, эмпатии и взаимного уважения среди учеников. Поощряйте их практиковать эти навыки в различных условиях и сценариях, как в классе, так и за его пределами.

Таким образом, soft skills являются неотъемлемым компонентом образования и играют решающую роль в достижении успеха обучающимися как в академическом, так и в профессиональном мире. В связи с технологическими достижениями, глобализацией и меняющейся динамикой рынка труда значение soft skills будет возрастать. Поэтому для системы образования крайне важно адаптироваться под данный вызов времени и уделять больше внимания soft skills в дополнение к традиционным академическим навыкам. Soft skills становятся все более важными в подготовке учеников к успеху во всех сферах жизни. Однако развитие и воспитание этих навыков требуют совместных усилий педагогов, родителей и учеников. Школы играют решающую роль в продвижении soft skills и создании среды, способствующей их росту. Сотрудничество между учителями, родителями и другими заинтересованными сторонами имеет решающее значение для разработки инициатив и программ, направленных на развитие soft skills у школьников.

Список литературы:

1. The Future of Jobs. Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution, World Economic Forum. January, 2016. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs.pdf

2. Oxford Advanced Learner's Dictionary. - Oxford: Oxford University Press, 2014. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/soft-skills?q=soft+skills>

3. Mahasneh J.K., Thabet W. Developing a Normative Soft Skills Taxonomy for Construction Education /Journal of Civil Engineering and Architecture Research. - Vol.3, Issue 5. – 2016. P. 1463-1486.

4. Chernyshenko O., Kankaraš M., Drasgow F. Social and emotional skills for student success and well-being: Conceptual framework for the OECD study on social and emotional skills. OECD Education Working Papers, № 173, OECD Publishing, Paris. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://doi.org/10.1787/db1d8e59-en>.

5. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования». Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 5 августа 2022 года №29031. - [Электронный ресурс]. —Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>

6. Robert W. Gaines, Меса В. Mohammed. Soft Skills Development in K-12 Education. Research June 2013. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://glisi.org/wp-content/uploads/2014/08/GLISI_SSRResearchBrief_E1.pdf

САНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ МҰҒАЛІМ ТҰЛҒАСЫ**Смагулова М.Б., Калдыбаева А.Б.**«М.Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп» КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, Қазақстан

Жаңартылған мектеп форматы Мектептердің форматы біртіндеп өзгерді, цифрлық орта ұйымдастырылды. Қазақстанда бұлтты жүйелер (электронды күнделіктер), интерактивті мазмұны бар электронды тақталар, компьютерлер мен планшеттер қолданылады. Мектептерде жоғары жылдамдықты Интернетке қол жетімділік пайда болды. Барған сайын сабақ және сабақ жоспары ақпараттық технологияларға негізделген интерактивті және цифрлық технологиялардың жаңа мүмкіндіктерін қамтып отыр

Цифрлы технологияның біздің өмірімізге етене араласып кеткені сонша, бүгінде бұл технология қоғамдық салалардың сан алуан бағытында қолданылып жүр. Қазіргі таңдағы білім мен ғылымның дамуы түрлі қоғамдық өзгерістердің туындауына әкеліп жатыр. Соның ішінде білім беру саласында осы бағытта түрлі шаралар жасалуда.

Бүгінгі күні цифрлы оқыту технологияларын қолдану аса маңызды болып саналып жүр. Бұл үшін еліміздің білім беру саласында бірқатар реформалар жүргізіліп, сабақты оқушылар үшін аса қызықты әрі пайдалы өткізу жолдары қарастырылып, өз кезегінде нәтижесін де беріп жүр.

Адамға білім беру процесі ең алғаш бастауыш сыныптарда берілетіні белгілі. Жалпыбастауыш сынып баланың білім мен тәрбиені бойына барынша жинап, тұлғалық дамуына ерекше жағдай жасайтын кезең. Алғашқы білімнің іргетасы қаланатын тұстардың түйісетін уақыты да бастауыш сынып болмақ. Міне, бүгінгі цифрлы оқыту жүйесінде бастауыш сыныптағы оқыту процесін дамыту арқылы елдің өркендеу мәселесін көздейді.

Бір кездері дамытушы ойыншықтар мен проекциялық аппараттарды инновациялық технология ретінде қолданған мен үшін ақпараттық технологияларды меңгеріп, пайдаланудың пайдасы зор болды. Бірінші кезекте өзімнің материалдық базамды толықтырдым, екінші кезекте уақыт үнемдей алдым. Ақпараттық технологиялар дамыған сайын, білім беру жүйесіне де түрлі өзгерістер енуде. Жалпы, педагогика цифрлы оқыту технологияларымен тығыз байланысты. Олардың дамуына орай, педагогикалық орта мен әдіс-тәсілдер де өзгереді. Бүгінде цифрлы технологиялардың алуантүрлілігі білім алудың сапасын көтеріп қана қоймай, білім алудың жаңа тәсілдерін құруға да мүмкіндік беріп отыр. Және де ұстаз пен оқушының арасындағы қарымқатынастардың жаңаша түрін қалыптастыра бастады.

Түрлі технологиялар көп-ақ, дейтұрғанмен олардың арасынан қажеттілігін ғана таңдап, сабақтың әр кезеңінде тиімді қолдану – менің басты талаптарымның бірі. Мәселе, технологияларды кеңінен пайдалану емес, мәселе – тұлғаны нәтижеге бағыттай білім беруде. Сол себепті де сабақ барысында барысында көрнекілік әдістер мен техникалық құралдарды қолданамын.

Жалпы, сабақ барысында жаңа технологияларды, техникалық құралдарды жан-жақты қолдану, сабаққа керекті материалды ақпараттық кеңістіктен іздеу, мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, оның уақытын үнемдейді. Сондай-ақ, жаңа ақпараттар легі көбейіп оқушылардың қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді. Мәселен, сабақ барысында қолданатын электрондық оқулықтардың артықшылықтарын айтып өтейін. Аталмыш оқулықты пайдалану барысында оқушы бұрын алған білімін кеңейтіп, өз бетімен шығармашылық тапсырмалар орындайды.

Цифрлық технологиялардың жедел дамуы салдарынан бүгінде ақпараттар ағымы өте көп. Тіпті, санынан адам жаңылады. Осыған байланысты педагогтерге артылар жүкте артты. Мәселен, педагог – ақпараттық мәдениеті жоғары, кез-келген технологияларды меңгерген болуы шарт. Бұл мәселеге мен де бей-жай қарамаймын. Өз тәжірибемде мультимедиялық технологияларды көбірек қолданып, оқушыларға ғаламтордан тақырыптық бейнекөріністер көрсетемін. Компьютерлік техниканың мүмкіндіктерін толық пайдаланып, оқушыларға талдау жұмыстарын жасатамын. Олардың терең де тиянақты білім алуларын қамтамасыз етемін. Графикалық материалдар мен презентациялық слайдтар жасау арқылы, оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын оятып, танымдық және есте сақтауын қалыптастыруға әрекет етемін. Оларға сұрақ қоя отырып, өздерінің көргендерінен ой-пікірлерін сұрауды да ұмытпаймын. Бұл арқылы жасөспірімдердің өз пікірлерін еркін жеткізе білуіне, бірін-бірін тыңдай білуге ұмтылады.

Ал, компьютерлік сабақтарда көбіне компьютерлік бағдарламалар мен электрондық ресурстарды пайдалануға мүмкіндік беремін. Себебі, бұл әдіс арқылы оқушылар кез-келген тақырыпты еркін меңгеріп, пәнге деген қызығушылығы артады, ой-танымы кеңейеді, өз бетінше шығармашылықпен, ізденімпаздықпен жұмыс жасайды. Жалпылама пәндерде компьютерлік тестілеуді қолданудың өте көп көмегі тиеді. Бұл – оқушылардың интеллектуалдық танымын, логикалық ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Сабақтарымда әр тақырып сайын оқушылармен түрлі шығармашылық жұмыстарды шеберлігіме қарай ұйымдастырып, түрлендіріп, өткіземін. Және де жаңа сабақты түсіндіру барысында сабақтың мазмұнын дайын күйінде бермеймін. Оқушылардың өздігінен танып-білу дағдыларын қалыптастырып, жаңа тақырып бойынша анықтама, ережелерді өздері құрастырып тұжырымдай білуіне үшін логикалық, талдамалық сұрақтар қоямын. Негізінен, білім беруде цифрлық технологияларды қолданған да сабақ барысы ерекше форматта өтеді. Себебі, аталмыш құралдардың өзіне тән формальды колориті мен танымы болғандықтан, сабақ беру методикасы қызығырақ болады. Бұндай танымда өскен балалар белгілі бір қабілетті игеріп, соған жетік болады. Міне, осы тұрғыдан алып қарағанда жоғарыда атап өткен жүйелі-әрекеттік тәсілдің тигізер пайдасы зор.

Мектеп қабырғасында оқушыларды оқыту процесінде ең алдымен жүйелі-әрекеттік әдісі басты назарға алынуы керек. Өйткені, қазіргі таңдағы оқулықтар мен оқу құралдары жүйелі-әрекеттік әдісі бойынша жазылған. Сондықтан, әрбір мұғалім аталмыш технологиядағы негізгі функцияларды өзінің сабағында жетік қолданып, оны бүгінгі күннің талабына сай икемдеп, жаңа форматты оқыту процесінің үлгісін қалыптастырғаны абзал. Жүйелі-әрекеттік әдіс бүгінгі күні өте кең ауқымда қолданылып келе жатыр. Оқушылардың сабаққа деген ынтасы мен ықыласын арттыру мақсатында қолданылып жүрген бұл технологияның беріп жатқан нәтижесі де өте үлкен. Оқушыны жеке тұлға ретінде қалыптастыруда және ақыл-ой зердесін дамытуда аталмыш технологияның мәні зор. Мәселен, оқушының еңбек етуге деген ұйымшылдық қабілетін оятуға ынталандырады, өзін-өзі басқару, бақылау, байқампаздыққа, ақыл-ой іскерлігінің белсенділігін дамытады. Сондықтан, цифрлы технология үрдісін әр ұстаз жүйелі пайдалана білсе, ертеңгі қоғам иелерінің білімді, білікті, ынталы болары сөзсіз.

Қорыта келе, әрбір сабақ - мұғалімнің шығармашылық жұмысы. Сондықтан да әр сабақты оқушының есінде қалатындай етіп түрлендіріп отырған жөн. Ғылым мен техниканың дамыған заманында оқушылардың білім деңгейін тереңдету, ғылыми тұрғыда дамыту, өз бетімен жұмыс істеуге дағдыландыру, ойлау қабілетін дамыту, сөйлеу шеберліктерін арттыру, өз беттерімен ізденушіліктерін, ақпараттық құралдарды іздестіру және оны пайдалана білу мақсатында цифрлы технология әдістерін тиімді пайдалану – ұстаз шеберлігінің белгісі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бөрібаев Б. Жаңа ақпараттық технологиялар. – 2003. 5. Истеміров И. Қазіргі педагогикалық технологиялар мен оқыту құралдары. - 2007.
2. Желдербаева С. Жаңа педагогикалық технологиялар. - Алматы, Рауан, 2012. - 99 б.
3. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. - М.: Педагогика, 2015. - 75 с.

ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР

Сулейменова С.Ы.

Ә.Мусин атындағы Балқаш гуманитарлы-техникалық колледжі
Қарағанды облысы, Балқаш қаласы, Қазақстан

Тәрбие жұмысы –бүгінгі қоғамның қажеттіліктері мен үміттеріне жауап беретін, тәрбиенің гуманистік, жоғары адамгершілік ортасын құрушы болып табылады.

Құзіреттілік – жеке тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесін белгілі бір міндеттерді орындауға даярлығы мен қабілеті. Құзыреттілік білім алушылардың танымға, ойлауға қатысын, белгілі мәселелерді ұсынып, шешім жасауға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұтымды түзетулер енгізіп отыруға деген икемділігінің белсенділігінен көрінеді.

Жұмыс оқу жоспары мен бағдарламасына сәйкес жүргізілетін тәрбие жұмысының әдістемесі пәнінің білім алушылардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастыруда ықпалы зор.

Тақырыптың өзектілігі - «Қазақстан-2050» атты еліміздің стратегиялық бағдарламасында ең негізгілерінің бірі – жоғары интеллектуалды жастарды жан – жақтылыққа тәрбиелеу. Білім алушылардың кәсіби құзіреттілік деңгейінің көтерілуіне үлес қосу.

Жұмыстың мақсаты – білім алушылардың кәсіби құзіреттілігін дамыту, жеке тұлғаның мақсатқа бағытталған белсенділігін арттыру.

Міндеттері:

- тәрбие жұмысының әдістемесі сабағында интербелсенді әдісті тиімді қолдану;
- өз ойын, көзқарасын білдіруге, екінші бір адамның жауабын тыңдап, оны толықтыруға, жетістіктері мен кемшіліктерін айта білуге жаттықтыру;
- білім алушылардың арасындағы дұрыс қарым – қатынасты жетілдіру.

Күтілетін нәтиже:

- сабақта интербелсенді әдісті қолдану арқылы оқушыларда қызығушылық пайда болады;
- интербелсенді білімнің мәні, оқу процесінде қатысушыларды еліктіреді, олар өздерінің білетінін және ойлайтынын түсіне және рефлекстей алады;
- оқушылардың білім алмасуы, ойларымен бөлісуі, қызметтің әдіс - айдалары;
- жаңа білім алуға ғана емес, және өзінің танымдық қызметін , әрекет дағдыларын, оны жоғары формалы қауымдастық және бірлестікке ауыстырады.

Білім беру саласындағы «құзіреттілік» түсінігі 1960-1970 жылдардағы шетел әдебиеттерінде, ал 1980жылдардың соңында отандық әдебиеттерде кездесті. «Кәсіби құзіреттілік, жете білушілік» ұғымын енгізудің қажеттілігі оның мазмұнының кеңдігімен, интегративтік сипатымен, «кәсіптілік», «біліктілік», т.б. түсініктерді біріктіреді. «Құзіреттілік» хабардар болушылық, «құзірет» жеке тұлғаның кәсіби қасиеті және қызметтік сипаттардың нақты жиынтығы. Құзіреттілік бірінші орынға оқушының ақпаратты сауаттылығын емес, оның мәселені дұрыс шеше білу қасиетін қояды. Жалпы кәсіби құзіреттілік коммуникативтік, ақпараттық, регулятивтік, интеллектуалды педагогикалық құзіреттілік ретінде қарастырылады [1].

Болашақ педагогтың кәсіби құзіреттілігінің қалыптасуы орта кәсіби білім беру жүйесінде орын алады. Демек, білім алушының педагогикалық қызметке дайындығы оның кәсіби құзіреттілікті меңгеруімен тығыз байланысты.

Білім беру саласының барлық жағына жаңаша көзқарас, жаңаша қарым-қатынас, жаңаша ойлау қалыптасуда. Дәстүрлі білім беруде студенттерге пәндік білім, білік, дағдылардың белгілі жиынтығын меңгерту мен олардың жеке басының дамуына, тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөлінуде.

Білім алушылардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастыруда интербелсенді әдістердің ықпалы зор. Біздің ел дамудың демократиялық жолын таңдауына байланысты, бүгінгі таңда қоғамды шешім қабылдауға тартудың маңызы арта түсті. Осы бағытта оқушылардың белсенділігін арттыруға мүмкіндік беретін әдістемелік тәсілдер интербелсенді деп аталады.

Интербелсенді («inter»- өзара, «act»-кимылдау) - әрекеттес, әңгімелесу режимінде болады, біреумен диалог жүргізу. Басқа сөзбен айтқанда белсенді әдістерден айырмашылығы білім алушының тек мұғаліммен әрекеті ғана емес, сонымен қатар қатысушылардың бір - бірімен білім алу кезіндегі қатынасы. Бұл әдісті қолдану сырттай жеңіл көрінгенімен, өзіндік ерекшеліктері мен қиындықтары да

бар. Интербелсенді оқыту әдістері білім алушылардың өзінің өмірлік тәжірибелерін пайдалану арқылы есте берік сақтауымен, мәліметтерді талдап, жинақтау арқылы жеке және кәсіптік қабілеттерін аша алуымен ерекшеленеді. Дегенмен, интербелсенді оқыту қажетті ақпараттарды игеруге уақытты көбірек бөлуді, бағалауда жаңа, күрделі өлшемдерді қолдануды қажет етеді.

Интербелсенді оқыту — білім алушыларды өз бетінше ой қорытып, жауап табуға үйрету. Интербелсенді әдістеме өзара қарым-қатынастың мол ауқымын қамтиды. Мұнда білім алушылардың бұған дейін алған өмірлік тәжірибелері білім берудің негізгі көзі болып табылады. Бұл әдісте білім алушы мыналармен қарым-қатынасқа түседі:

- 1) оқытушымен (сұраққа жауап берген кезде);
- 2) өзге білім алушылармен (қосақталып жұмыс істеген кезде);
- 3) шағын топтармен (топпен жұмыс істеген кезде);
- 4) белгілі бір топпен, сыныппен (сауалнама алғанда);
- 5) кейбір техника түрлерімен (компьютермен интернетке шыққанда т.б.) [3].

Білім алушылардың кәсіби педагогикалық құзіреттілігін қалыптастыру мақсатында тәрбие жұмысының әдістемесі пәні бойынша өткізілген ашық сабағыммен бөліссем.

Тақырыбы: Тәрбие процесін ұйымдастырудың формалары.

Мақсаты: Білім алушыларға тәрбие процесін ұйымдастырудың формасы туралы жалпы түсінік беру, тәрбие процесін ұйымдастырудағы формалардың түрлерін ажырата алу жайында ұғым қалыптастыру.

Күтілетін нәтиже: тәрбие процесі, оны ұйымдастырудың формаларын теориялық түрде түсініп, практикамен байланыстыру жолдарын түсінуі қажет; тәрбие процесін ұйымдастыру формаларын бір-бірінен ажырата алу жолдарын меңгереді; ойын қорытындылайды, бір шешімге келеді, топпен жұмыс жасай алады.

I. Ұйымдастыру бөлімі.

1. Студенттермен амандасу, түгендеу, сабақта жоқ оқушыларды журналға белгілеу. Оқушыларды топқа бөлу, спикер сайлау. Бағалау парағын топқа тарату. Әділ бағалауын ескерту.

2. Оқушылардың зейінін сабаққа шоғырландыру.

Тәрбиеге байланысты қанатты сөздерді жатқа айту. Мағынасын ашу.

Үй тапсырмасын қайталау

1. Сұрақ-жауап (өткен тақырып бойынша))

2. Топқа берілген тапсырма. Өтілген тақырыпты өз шығармашылықтары бойынша таныстыру.

Үй тапсырмасын жаңа тақырыппен байланыстыру.

Зейнеп Ахметованың «Шуақты күндер» кітабынан үзінді.

«Прогресс білдіру» әдісі. Кітапқа шолу жасап, үзіндіде жалпы не жайында айтылғанын талқылау арқылы мақсаттарға сілтеме жасау.

Негізгі бөлім.

1. Жаңа тақырып.

Сұрақтар арқылы «Тәрбие процесін ұйымдастырудың формалары» туралы түсінік алу. Сұрақтардың жауабын тексттен оқи отырып тауып, конспектілеу.

– Тәрбие процесін қалай жүзеге асырамыз?

– Тәрбие процесін қалай ұйымдастыруға болады?

– Форма дегеніміз не?

– Тәрбие жұмысын ұйымдастырудың формасы дегеніміз не?

– Тәрбиелік іс-әрекетті әдісіне қарай қалай жүйелеуге болады?(сөздік, тәжірибелік, көрнекілік)

Тәрбиелік іс-әрекетті әдісіне қарай жүйелеу

–Тәрбие процесін ұйымдастыру формалары қандай? (жеке, топтық, көпшілік)

Тәрбие жұмысын ұйымдастыруды формаларына қарай топтау [2].

«Сабақ мазмұны бойынша ойынды білдір» әдісі арқылы студенттердің алған білімдері, оны қолдана алудың маңыздылығын талқылау.

Сөздік жұмысы

Форма - ұйымдастыру тәсілі, форма - form

Конкурс - жарыс, сайыс - competition

Экскурсия - жорық – excursion

3.«ПОПС әдісін» қолдану.

Менің ойымша..., себебі..., мысалы..., сондықтан...

/Сіздер биылғы оқу жылынан бастап мектепте тәжірибеден өтіп жүрсіздер.

Аты аталған формалардың ішінде өз тәжірибеңізде тәрбие жұмысын ұйымдастырудың қандай формасын қолдандыңыздар? Қандай әдістерді қолдандыңыздар/

4. «ТВ шоу» әдісі. «Балбұлақ» пресс-орталығын насихаттау.

Зейін қойып тыңдау, мағлұматтарды еске сақтау, сұраққа жауап беру.

Сұрақ: бұл көрініс тәрбие жұмысын ұйымдастырудың қандай формасына сәйкес? Неліктен?

5. «Ойыңмен бөліс» әдісі. «Мамандық үздігі» видео ұсынылады.

Зер салу, ой елегінен өткізу, видеоның сөзі мен көрінісін байланыстыру, сұраққа жауап беру, тапсырма орындау.

Қорытынды бөлім.

«Сөйлемді жалғастыр»

Сөйлем Сәтті жауап Сәтсіз жауап

– Мектептік тәжірибеден өтудің ...

– Тәрбие сағаттарын жүргізу барысында ...

– Ұстаздық мамандықтың жолында ...

Үйге тапсырма

1. «Тәрбие процесін ұйымдастырудың формалары» оқу, мазмұндау.

2. 1-ші топ тәрбие процесін ұйымдастырудың жеке формасына, 2-ші топ топтық формасына, 3-ші топ көпшілік формасын практикамен байланыстыру арқылы таныстыру.

Бағалау.

Бағалау парағын жинақтау. Тиісті әділ бағаларын қою.

Сабақта білім алушылардың кәсіби педагогикалық құзіреттілігін қалыптастыру мақсатында қолданылған «ПОПС», «Сөйлемді жалғастыр», «ПППО», «Броуновское движение», «Синквейн», «Ойыңмен бөліс», «ТВ шоу», «Сабақ мазмұны бойынша ойыңды білдір», «Прогресс білдіру» әдісі т.б.интербелсенді әдістерін байқауға болады.

«Сөйлемді жалғастыр» әдісі

Сөйлем / Сәтті жауап / Сәтсіз жауап

Мектептік тәжірибеден өтудің ...

Тәрбие сағаттарын жүргізу барысында ...

Ұстаздық мамандықтың жолында ...сөйлемді жалғастырып, сәтті және сәтсіз жауаптармен сәйкестендіреді. «ПОПС әдісі, яғни менің ойымша..., себебі..., мысалы..., сондықтан» тақырып бойынша өз ойларын жетілдіріп, талқылайды. «Броуновское движение» әдісі бойынша білім алушылар бір-бірімен тығыз қарым-қатынаста жұмыс істейді. «Ойыңмен бөліс» әдісінде берілген видеоға зер салып, бір-бірімен тығыз байланысқа түседі. Сабақты қорытындылау кезінде бұл әдістің тиімділігі зор. Сабақта бір оқушы екінші оқушыға тақырыпқа байланысты сұрақ қояды. Егер жауап бере алмаса жанында отырған оқушы жауап береді. Жауап берген оқушы келесі балаға сұрақ қояды. «ПППО әдісінде, яғни айқындама..., себептері..., мысал..., жинақтау...» тақырып бойынша ой бөліседі, жинақтайды, қорытындылайды. Осы әдіс арқылы оқушылар өз ойларын ашық айтуға үйренеді [4].

Өз практикада қолданып жүрген интербелсенді әдістерді кез келген сабақта ұтымды қолданып, оның пайдалану аясын кеңейтуге болады.

Ескеретін тұстары: интербелсенді әдістер пайдалану кезінде тұлғаның еркіндігі мен құқықтары сақтап, оның өзін көрсете алуына жағдай жасау керек. Білім алушының өзіндік даралығын көрсетуге мүмкіндік жасап, оқытушы өз тарапынан педагогикалық қолдау көрсетуі қажет.

Қорытынды:

Интербелсенді оқыту – бұл ұжымдық, өзін-өзі толықтыратын, барлық қатысушылардың өзара әрекетіне негізделген процесс. Сонымен тәрбие жұмысының әдістемесі сабағында интербелсенді оқыту әдістерін қолданудың тиімділігіне көз жеткізе отырып, оның білім алушылардың кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудағы ролі бойынша мынандай қорытындыға келдім:

- Сабақ барысында оқушыларға сұрақ қою арқылы олардың тақырыпты қаншалықты түсінгенін анықтауға болады.

- Оқушылардың бір-бірімен тығыз байланыс жасауының арқасында олардың бір-біріне деген сүйіспеншіліктерін арттырады.

- Қызықты тапсырмалар мен жаттығулар білім алушылардың танымдық, шығармашылық, интеллектуалдық қабілеттерін, кәсіби құзіреттілігін дамытады.

- Жоғары интеллектуалды, жан-жақты жастарды тәрбиелеуде, білім беруде кәсіби құзіреттілікті дамыту мақсатында интербелсенді әдістерді қолданудың үлесі зор.

Әдебиеттер тізімі:

1. Құрманалина Ш.Х., Мұқанова Б.Ж., Ғалымова Ә.У., Ильясова Р.К. Педагогика. Астана. 2007
2. Губашева С.Г. Тәрбие жұмысының әдістемесі Астана 2011
3. Интербелсенді оқыту технологиялары . Ұлағат. 13.08. 2020
4. А.Х.Әлімов «Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер» Астана «НЗМ»ДББҰ, 2014.

УДК 371.2

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМОРАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕССЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

¹Таджибаева Ж.А., ²Аубакирова К.Ф., ³Битикова А.И.

^{1,3}Каспийский университет технологий и инжиниринга имени Ш.Есенова (Yessenov University), г. Актау, Казахстан

²Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, г. Караганда, Казахстан

В настоящее время образование рассматривается как ключевой фактор социального и экономического прогресса. В общественном сознании всё более утверждается понимание приоритетности образования, как важной жизненной ценности. Качество образовательных услуг напрямую связано с качеством жизни как отдельного индивида, так и общества в целом, а также с уровнем конкурентоспособности граждан на казахстанском и глобальном рынках труда. Ведущую роль в обеспечении высокого качества образования осуществляют педагогические кадры. Высокий уровень профессиональной подготовки педагогов, их способность к постоянному совершенствованию, формирование педагогического процесса с учётом изменяющихся социально-экономических условий и общей трансформации образовательной системы, а также умение создавать собственные педагогические концепции, с учетом современных требований и приоритет потенциала обучающихся являются важнейшими факторами в достижении этих целей.

Глава государства К-Ж.Токаев в Послании народу Казахстана «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» большое внимание уделяет повышению качества образования и особое значение в свете новых задач приобретает повышение качества высшего образования и необходимости качественного обучения в вузах страны [1]. И перед вузами страны возложены задачи и работа по преодолению недостатков в обучении в профессиональной подготовке квалифицированных кадров. Особую значение приобретает подготовка квалифицированных специалистов, будущих учителей, их профессиональная направленность, саморазвитие личности педагога.

Педагогическая деятельность представляет собой профессиональную активность учителя, направленную на решение задач обучения и воспитания с использованием различных педагогических методов и средств. Основой этой деятельности является наличие четко сформулированной цели, которая, хотя и менялась исторически, всегда оставалась ориентированной на решение комплекса педагогических задач. Для эффективного осуществления педагогической деятельности учитель должен обладать высокой степенью профессиональной готовности, включающей как теоретическую подготовку, так и практические навыки, необходимые для реализации образовательных и воспитательных целей. Современная образовательная парадигма, которая строится на гуманистическом подходе и восприятии личности обучающегося как главной ценности, подчеркивает важность творческого подхода в работе педагога. Она требует от педагога умения самостоятельно оценивать и осмысливать условия, способствующие его профессиональному росту. В этом подходе ключевую роль играет способность педагога адаптироваться к новым вызовам в образовании, используя современные методы и технологии для полноценного развития обучающихся.

Развитие, становление и профессиональный рост педагога представляет собой сложное социальное явление, включающее многоаспектный процесс, сочетающий личностные, предметные, функциональные и социальные компоненты. Он выполняет важные социальные функции, удовлетворяя потребности как общества в целом, так и отдельных коллективов, и работников. Эффективное развитие современной образовательной системы, в том числе на уровне школы, во многом зависит от того, насколько качественно организовано непрерывное профессиональное образование учителей.

Одна из ключевых задач, с которой сталкивается учитель, заключается в организации учебной деятельности обучающихся. Для успешного решения этой задачи педагог должен:

- 1) обладать глубокими теоретическими знаниями о закономерностях и условиях формирования учебной деятельности;
- 2) овладеть новыми педагогическими технологиями, включая современные формы и методы организации образовательного процесса;
- 3) хорошо знать содержание учебного материала и уметь выстраивать его логику как систему научных понятий;
- 4) владеть техникой педагогического общения, выступая в роли наставника, делового партнера и активно сотрудничая с обучающимися в процессе решения учебных задач;
- 5) использовать методы педагогической диагностики для оценки и коррекции развития обучающихся, превращая диагностику в инструмент совершенствования учебного процесса;
- 6) учитывать возрастные и индивидуальные особенности обучающихся для построения эффективного педагогического взаимодействия, основанного на взаимной значимости [2].

Эффективное решение этих задач возможно лишь для педагога, который сам является субъектом учебной деятельности, стремится к саморазвитию и способен к самоизменению через постоянное интеллектуальное совершенствование и рефлексии своей профессиональной практики.

Общепризнанным является факт, что в процессе профессионального саморазвития формируется специфический, «профессиональный» тип личности, отличающийся от личности индивида, не вовлеченного в данный вид профессиональной деятельности. Научные труды Э.Ф.Зеера, Е.А.Климова, Л.М.Митиной, И.С.Якиманской, А.Е.Абылкасымова, А.А.Молдажановой и др. [2,3,4,5] наиболее полно отражают специфику и подчеркивают необходимость рассматривать профессиональное саморазвитие не только как высокий уровень овладения знаниями, умениями и достижениями в данной сфере, но и как специфическую системную организацию психики индивида. Согласно данным исследования профессиональное саморазвитие представляет собой системное свойство личности, выражающееся в определенной организации ее структурных компонентов. Так, Э.Ф.Зеер в структуре личности профессионала выделяет четыре подструктуры:

- 1) подструктуру профессионально-значимых психофизиологических свойств;
- 2) подструктуру профессионально-важных качеств;
- 3) подструктуру профессиональной компетентности;
- 4) подструктуру профессиональной направленности [3].

Профессиональное саморазвитие личности, рассматриваемое с позиций системного подхода, представляет собой не статическое, а динамическое и непрерывно изменяющееся состояние. В процессе освоения профессиональной роли происходят развитие профессионально-важных качеств субъекта труда, формирование механизмов их компенсации, а сама деятельность приобретает качественно новые характеристики, отдельных качеств по мере перехода с более низких уровней профессиональной успешности на более высокие. Рассматривая профессиональное саморазвитие необходимо особо отметить и профессиональное самосознание учителя. А.Ю.Коджаспирова определяет профессиональное самосознание как комплекс представлений учителя о себе как профессионале. В состав этого комплекса входят следующие компоненты:

1. Осознание учителем норм и правил профессии: понимание требований, предъявляемых к педагогической деятельности, общению и личностным качествам учителя, которые служат эталоном для самооценки. Это формирует профессиональное мировоззрение педагога.

2. Сравнение с другими профессионалами: осознание профессиональных качеств у других людей и сопоставление себя с неким абстрактным профессионалом средней квалификации или с коллегами по профессии.

3. Восприятие оценки со стороны: учет мнений других людей (коллег, руководства), ожиданий и оценок, которые они высказывают относительно профессионализма учителя.

4. Самооценка: учитель оценивает свои отдельные качества на основе профессиональных ситуаций, мнений учеников и коллег. Эти оценки формируют устойчивую «Я-концепцию», которая обеспечивает учителю чувство профессиональной уверенности или неуверенности. Именно через эту концепцию педагог воспринимает и анализирует всё, что происходит в образовательной среде.

5. Позитивная самооценка: формирование положительной самооценки, определение собственных сильных сторон и перспектив развития, что способствует созданию позитивной «Я-концепции». Учителя с положительной «Я-концепцией» демонстрируют более высокую уверенность в себе, удовлетворенность профессией и большую эффективность в работе [5].

Профессионально-личностное саморазвитие — это совокупность психофизиологических, социально-психических и личностных изменений, происходящих у индивида в процессе освоения и длительного выполнения трудовой деятельности. Эти изменения обеспечивают достижение качественно нового, более эффективного уровня решения сложных профессиональных задач в специфических условиях.

Формирование профессионального саморазвития осуществляется по трем основным направлениям:

- Изменение системы деятельности. В процессе развития профессиональных навыков происходит трансформация всей системы трудовой деятельности, включая ее функции и иерархическое строение. Личность проходит через ступени профессионального мастерства, развивая специфическую систему методов выполнения задач, что приводит к формированию индивидуального стиля деятельности.

- Изменение личности субъекта: проявляется как в изменениях внешнего облика (моторика, речь, эмоциональность, формы общения), так и в развитии элементов профессионального сознания (внимание, восприятие, память, мышление, эмоционально-волевая сфера). В более широком плане это можно рассматривать как становление профессионального мировоззрения.

- Изменение установки субъекта к объекту деятельности. проявляется в когнитивной сфере через интерес к объекту, склонность и удовлетворенность от взаимодействия с ним, несмотря на трудности, а также в практической сфере через осознание своих реальных возможностей влияния на объект. Установка субъекта на взаимодействие с объектом изменяется в сторону потребности во взаимодействии, что способствует формированию профессиональной культуры [4].

Профессионально-педагогическая направленность относится к ключевым характеристикам личности учителя. Согласно мнению исследователей, эта направленность служит основой, вокруг которой формируются основные личностные качества педагога, и является важнейшей предпосылкой для развития его профессионализма и педагогического мастерства. Профессионально-педагогическая направленность раскрывает мотивационные аспекты выбора профессии, учебной деятельности и отношения к профессиональной подготовке, способствуя формированию у студентов педагогической идентичности («я – педагог»). С учетом этого, образовательный процесс должен быть построен как процесс всестороннего развития, где обучение знаниям, умениям и навыкам является неотъемлемой частью развития личности, выступая его основным инструментом. Педагогическая деятельность, таким образом, включает профессиональную активность учителя, направленную на решение задач развития и обучения подрастающего поколения.

В итоге рассмотрения данного вопроса можно сказать, что профессиональное саморазвитие педагога — это процесс роста и формирования, который включает интеграцию и реализацию важных личных качеств, профессиональных знаний и умений в педагогической деятельности. В ходе саморазвития изменяется сама структура профессионально-личностного роста, как системного образования психики, включая трансформации в составе элементов системы и связях между ними. Основной акцент делается на активном и качественном преобразовании внутреннего мира педагога, что приводит к созданию нового, более эффективного стиля работы и жизнедеятельности, выражающегося в творческой самореализации. Эти изменения можно представить как многомерное пространство, состоящее из трех взаимосвязанных аспектов: личности учителя, его педагогической деятельности и педагогического общения. Каждое из этих пространств влияет на другие, формируя сложную психическую реальность. Ключевым условием успешного профессионального развития является переход к более высокому уровню самосознания. Движущими силами этого процесса являются конструктивное разрешение внутренних противоречий и рефлексивное единство различных аспектов личностного «Я» учителя.

Список литературы:

1. Послание Главы государства Касым-Жомарт Токаева народу Казахстана «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» 02.09.2024. https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-gl)и
2. Митина Л.М. Психологические аспекты труда учителя. - Тула, 1991- 176с.
3. Зеер Э.Ф. Психология личностно ориентированного профессионального образования. Екатеринбург, 2000. – 271с.
4. Климов Е.А. Психология профессионала. М.; Воронеж, 1996. - 400с.
5. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: Для студентов высш. и сред. пед. уч. заведений. М.: Издательский Центр «Академия», 2000. -176с.

6. Жайтапова А.А. Профессиональный рост учителей в системе повышения квалификации. – Алматы: РИПК СО, 2006. – 316 с.

7. Педагогика. Учебник для вузов. КазНПУ им.Абая.-Алматы, 2010.-305 с.

ӘОЖ 376.1

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУГЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРҒА ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКТЕБІНДЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ

Тамабаева М.К.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Гуманистік білім берудің тұжырымдарына сүйенсек, ондағы балалардың қандайы болмасын, қай-қайсысы болмасын дамудың шексіз мүмкіндіктері бар тіршілік иесі екендігіне сену және сол бағытта жұмыс жасау керектігі айқын танылады.

Біреулер бақытын байлықтан іздесе, енді біреулер атақ пен атақ, мансап пен лауазым іздейді. Білімді ұрпақ қана адамға нағыз бақыт сыйлай алады. «Ұрпағы бар ер мынды жығар» деген сөз бекер айтылмаса керек. Адам өмірінің мәні – оның ұрпағы. Бала дүниеге келгеннен бастап ата-ананың бойында нәзік те қиын сәттерге толы үлкен қоғамдық парыз болады. Бұл балалар тәрбиесі. Балаға ата-анасынан артық тәрбиеші жоқ. Адамгершілік, бауырмалдық, татулық, инабаттылық, инабаттылық, яғни тәрбие сөзбен, теориямен дамымайды, отбасында үлкендерден үлгі алады.

Көптеген дамыған елдерде жалпы адами құндылықтары мен әлеуметтік талаптарға сай білім беру жүйесінде барлық балалар тең және тосқауылсыз білім алулары қажет деген шешімге келген. Қазақстан Республикасының Заңнамаларында балаларды қорғау аясындағы халықаралық құжаттарға сәйкес мынандай ұғым енгізілген: ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балалар (тұлғалар) және барлық оқушылардың жекелік мүмкіндіктері ескеріле отырып сапалы білім алудағы тең құқылы [1].

Инклюзивті білім беру даму үстінде – мектепке дейінгі және орта білім алу үшін, даму бұзылыстарын түзету және әлеуметтік бейімдеу үшін, сапалы білімге деген қолжетімімдікті барлық балалар үшін: денсаулығында қиындықтары бар (мүмкіндігі шектеулі, мүгедек балалар); қоғамға әлеуметтік бейімделуде қиындықтары бар (девиантты мінез-құлқы бар, әлеуметтік- экономикалық және әлеуметтік- психологиялық статустары төмен); қамтамасыз ету мақсатында жағдайлар жасалуда.

Инклюзивті білім беру – ерекше көмекті қажет ететін барлық балалардың мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына, мектеп және мектеп өміріне белсенді қатысуына мүмкіндік береді, оқушылардың тең құқықтарын анықтайды, оларда адамдармен қарым-қатынас жасаудың қажетті дағдыларын дамытуға, барлық балаларды мектепке дейінгі білім беру жүйесіне толық қамтуға мүмкіндік береді. жалпы білім беру процесі және әлеуметтік бейімделу, жынысы, шығу тегі, балаларды дініне, жағдайына қарамастан ажырататын кедергілерді жоюға, олардың ата-аналарының белсенділігін ынталандыруға, балалардың білім алу қажеттіліктеріне бейімделуіне жағдай жасауға, яғни тиімді білім беруге бағытталған мемлекеттік саясат жалпы білім беру сапасын сақтайды.

Инклюзивті білім берудің «құқықтық немесе саяси декларация нысаны» принципіне сүйене отырып, барлық студенттер, егер олардың өмірінде мұндай маңызды себептер болмаса, мемлекеттік білім беру ұйымдарында оқи алады. Инклюзивті білім беру жалпы білім беретін мектептің оқу-тәрбие процесіне ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар мен жасөспірімдерді белсенді түрде қосуды және қатысуды ғана көздемейді. Ол сондай-ақ барлық балалардың білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жаппай білім берудің бүкіл процесін қайта құруды қамтиды.

Инклюзивті білім беру – бұл білімнің барлығына қолжетімділік принципіне негізделген білім. Оқытуды студенттердің әртүрлі қажеттіліктеріне, соның ішінде ерекше қажеттіліктерге бейімдеу. Бұл мәселені түзетуде мұғалімнің рөлі ерекше. Инклюзивті мектеп мұғалімі барлық оқушылардың, психофизиологиялық кемістігі бар балалардың және олардың қалыпты дамуы бар құрдастарының рухани қажеттіліктерін жүзеге асыруға, олардың ішкі жан дүниесінің тұрақтылығын қамтамасыз етуге, әртүрлі оқу-тәрбиелік және тәртіптік жағдайлардың дағдарысына бейімдеуге ұмтылады.

Қазіргі уақытта даму Ерекше көмекті қажет ететін балалармен жұмыс жасаудағы өзекті мәселе – инклюзивтік білім беру. Инклюзивтік білім мүгедек балаға өзінің құқықтарын іске асыруға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру жүйесінің өзі инклюзивтік қоғамның дамуының тиімді механизмі болып табылады. Инклюзивті білім беру системасын дамыта отырып, біз инклюзивтік қоғам, яғни әрбір адам үшін қоғамды дамытуға жол ашамыз. Инклюзивті білім ерекше көмекті қажет ететін балаларға

балабақша, мектеп, институт, мектепке дейінгі және мектеп өміріне толық көлемде қатысуына мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру ерекше көмекті қажет ететінбалаларды теңдікке, тең құқылыққа ынтыландыру қорына ие. Қазіргі жас ұрпақ біздің болашағымыз. Бұл жас ұрпақтың ішінде қарапайым балалар да, даму ерекше көмекті қажет ететінбалалар да бар. Ендеше бұл балаларды бөлмей, бәріне бір көзқараспен қарап,олардың болашағына жол ашуға көмектесейік.

Инклюзивті білім беру баршаның сапалы білімге қол жетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесін тарату процестерінің бірі болып табылады. Ол балалардың дене, психикалық, зияткерлік, мәдениетникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім беру ортасына айрықша білім алу қажеттіліктері бар балаларды қосуды, барлық кедергілерді жоюды, олардың сапалы білім алуы үшін және олардың әлеуметтік бейімделуін, социумге кірігуін көздейді. Инклюзивті оқыту- барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында мектеп және мектепке өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту-оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді.

Бұл маңызды тұлғааралық және коммуникациялық дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру – барлық балалардың қажеттіліктерін ескере отырып, ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім беруді қамтамасыз ететін жалпы білім беру процесін дамыту. Инклюзивті білім беру балалардың оқу-тәрбие процесіндегі қажеттіліктерін қанағаттандырады және оқыту мен оқудың жаңа бағытын дамытуға тырысады [2].

Егер инклюзивті оқытудың оқыту мен сабақ беруге енгізілген өзгерістері тиімді болса, онда ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайын да өзгереді. Инклюзивті білім беруді ашқан мектептерде оқыған балалар адам құқығы туралы білім алуға мүмкіндік алады. Инклюзивті оқыту балаларды жалпы білім беру үрдісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімделуге, жынысына, шығу тегіне, дініне қарамай балаларды айыратын кедергілерді жоюға атааналарын белсенділікке шақыруға балалардың түзеу-педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау, қоршаған ортаның балаларды жасерекшеліктеріне бейімделуіне жағдай қалыптастыру, яғни жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді саясат. Инклюзивті оқытуды даму Ерекше көмекті қажет ететінбалалардың қалыпты дамыған балалармен бірге әлеуметтендіру және интеграция процестерін жеңілдету мақсатындағы жеңілдетілген оқыту жүйесі ретінде бағалайды. Мұндай білім негізінде барлық адамдарға тең қарым-қатынас, арнайы білім беруді қажет ететін балаларға арнайы жағдай жасау, жеке түзеу-дамыту бағдарламаларын іске асыру қажеттілігін қанағаттандыру қажет [3].

Балалар бір-біріне түсіністікпен қарап, тең дәрежеде сөйлесуі үшін мұғалімнің тікелей ықпалы қажет. Сөйлеу, көру, есту, тірек-қозғалыс аппараты, сенсорлық-еріктік ортасы бұзылған, оқу, қарым-қатынас, мінез-құлық және т.б. бұзылыстары бар балаларды жан-жақты қамтамасыз ету үшін педагогикалық кадрларды даярлауды жетілдіру қажет екені жасырын емес психологиялық және психологиялық көмек. педагогикалық көмек. Бүгінгі таңда инклюзивті білім беру аясында ақыл-ойы кем оқушылар жалпы білім беретін мектептерде білім алуда. Әр оқушының өзіндік оқу ерекшеліктері болады.

Инклюзивті білім беру – бұл ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық оқушылардың білім алуға тең қолжетімділігін қамтамасыз ететін процесс.

Мемлекет инклюзивті білім беру мақсатын жүзеге асыра отырып, дамуында кемістігі бар азаматтарға білім берудің барлық деңгейінде олардың білім алуына, дамуындағы ауытқуларды түзетуге және әлеуметтік бейімделуіне ерекше жағдай жасайды [4].

Психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету (көмек) – әр баланың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес табысты оқыту мен дамыту үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық шарттар құру барысындағы педагогтар мен мамандардың ұйымдастырылған қызмет жүйесі. Мектеп ортасын даярлау келесідей болу керек:

Инклюзивті мектеп ортасын дайындау келесі міндетті шарттарды сақтауды көздейді:

- оқушының мүмкіндіктеріне қарамастан педагогтардың әрбір оқушыны теңдей қабылдауы;
- білім беру процесінің барлық қатысушылары мен техникалық қызметкерлердің төзімді мінез-құлық мәдениетімен қамтамасыз ету;
- ЕБҚ бар оқушының жақын даму аймағына сәйкес оқу мақсаттарын анықтау;
- ЕБҚ бар оқушыны оқудан тыс мектеп іс-шараларына қосу;
- оқушыға қолдау көрсетуде отбасы әлеуетін пайдалану.

Инклюзивті орта құру бойынша мектеп жұмысының күтілетін нәтижесі:

- а) оқушының мектепке, мұғалімдерге, сыныптастарына жағымды көзқарасы;
- б) жалпы білім беру, қысқартылған немесе жеке бағдарлама шеңберіндегі академиялық табыстылығы;

в) оқушының әлеуметтік бейімделуі.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуді ұйымдастырудың негізгі бағыттары:

- психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетудің жергілікті нормативтік негізін құру;
- білім беру процесіне қатысушылардың қызметін анықтау;
- мектептің ағымдық жағдайын талдау және бағалау;
- мектептің педагогикалық ұжымын кәсіби дайындау;
- мектеп қауымдастығын дайындау;
- одақтастар мен әлеуметтік серіктестерді іздеу [1].

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды бастауыш білім беруге қосудағы ықтимал шешімдерін ұлғайту бастауыш сынып оқытушыларының күзіретінде.

Инклюзивті білім беру – бұл барлық балалардың қажеттіліктерін ескеретін және ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім беретін жалпы білім беру процесін дамыту. Инклюзивті білім беру балалардың оқу қажеттіліктерін қанағаттандырса және оқыту мен оқудағы өзгерістер тиімді болса, ерекше қажеттіліктері бар балалардың жағдайы да өзгереді. Ашық инклюзивті мектептерде оқитын балалар адам құқықтары туралы білуге мүмкіндік алады, өйткені олар қарым-қатынас жасауды, бір-бірін тануды және қабылдауды үйренеді.

Әр адам қайталанбас тұлға болып есептеледі, сондықтан адам, адамгершілік тұрғылық қарым-қатынасқа құқылы.

Бүгінгі таңда әрбір оқушыға жеке тұлға ретінде қарап, сапалы білім беру – өмірлік талап. Мен «Барлығына тең мүмкіндіктер», «Баршаға арналған сапалы білім» ұстанымын қолдаймын.

Әдебиеттер тізімі:

1. Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. Жалпы білім беру мектептеріндегі ерекше білім алуды қажет ететін балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету: әдіс-нұсқаулық - Алматы: ТП ҰҒП О, 2019.
2. М.П.Оспанбаева Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы /. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
3. Бахтиярова Г.Р., Абильдина С.К. Инклюзивті білім берудің негіздері: Оқу құралы. – Ақтөбе, 2020.
4. Мовкебаева З.А., Оралканова И.А., Дузелбаева А. Инклюзивті білім беруді кіріктіруге педагогтарды дайындау бойынша әдістемелік ұсыныстар 2 –ші басылым Алматы: ЖК «Сағатудинова», 2019.

ӘОЖ 373.02

ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫ БІЛІМІН ЖЕТІЛДІРУ

¹Терликбаева А.Д., ¹Баймолдина Б.С., ²Көпбалина Г.Б.

¹«№4 арнайы мектеп-интернаты» КММ, Қарағанды қ., Қазақстан

²«Шет агротехникалық колледжі» КМҚК, Қарағанды қ., Қазақстан

Біз, мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дидактикалық ойындар арқылы дамыту барысында ең алдымен дидактикалық ойынның қандай мақсатта жүзеге асырылатындығына зерттеу жұмыстарын жүргіздік. Бұл – өзекті мәселе, себебі ең алдымен оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қолданылатын дидактикалық ойындардың теориялық негіздері бөлімінде қазақ, орыс және шетел зерттеушілерінің дидактикалық ойындарды қандай мақсатта қалай жүзеге асатындығына тоқтала отырып, сараптама жасалды. Ян Амос Коменскийдің, Фридрих Фребельдің, Константин Ушинскийдің, А.П.Усовтың дидактикалық ойындар туралы зерттеулеріне сүйене отырып, қандай бағытта жұмыс жасау керектігі жөнінде деректер қоры жасалды.

Жалпы, шығармашылық-танымдық қабілеттің артуынан пайда болатын танымдық әрекеттің бір түрі. Танымдық қабілет дидактикалық ойындар арқылы жақсы жүзеге асады. Дидактикалық ойын – оқудың маңызы. Оқу әрекеті, еңбек әрекеті, ойын әрекеті бір-бірімен әрекеттесе отырып, жүзеге асады. Макаренко: «Оқушының ойын арқылы қалыптастырылған білімі келешекте өз өмірінде жаңа бастама көтеруіне бағытталады», - деп тұжырым жасаған.

Оқушыларының негізгі әрекеті – оқу, қарым-қатынас, ойын болса, бұлардың өздерінің атқаратын функциялары болады. Мұғалім ең алдымен дидактикалық ойындар әдістемесіне назар аудару керек. Г.А.Кулагина дидактикалық ойын кезіндегі таным дәстүрлі оқытуға ұқсамайтын сындарлы оқытуға бағытталып өзіндік формаға ие болатындығын анықтаған. Демек, ойын қарқыны оқушыны жылдам және шапшаң ойлай білуге үйретеді. Ізденгіштік дидактикалық ойындар репродуктивті және жартылай ізденгіштік дидактикалық ойындардан тұрады. Іс – әрекет әр кезеңді қамтиды. Жаңа материалды бекіту кезінде қолданылатын дидактикалық ойындардың мақсаты жаңа нәрсені түсіндіруді нақтыландырады және үй тапсырмасын орындау кезінде неге назар аудару қажеттігін көрсетеді. Қайталау кезінде оқушылар өздерінің алдыңғы сабақта алған білімдерін қолдана отырып, нені білді? қандай ақпарат тиімді болды? – деген сұрақтардың жауабын табады. Демек, мақсатқа бағытталған дидактикалық ойындар оқушының танымдық деңгейін арттырып, өздігінен жұмыс жасауына ықпалын тигізеді. Дидактикалық ойындарды зерттеушілердің көзқарастары бойынша жіктеп сабақта пайдалануға болады деген тұжырым жасауға болады. Дидактикалық ойындар – сыныпта жүргізілетін ойындардың ең белсенді қызықты түрі. Арнайы мақсатқа негізделі отырып шығармашылық қабілетін дамытады [1]. Дидактикалық ойынның мақсаты оқушылардың білім, білік, дағдыларын жетілдіреді, алынған ақпаратты сараптауда білгенін түсінгенін шығармашылық бағытта қолдана отырып, білімдерін бекітеді.

Қазіргі таңда оқушылардан талап етілетін қағида мектепте алған білімдерін өмірде қолдана білу. Міне, білім, білік дағдылардың ұштастырылатын тұсы да осы кезеңдерде. Кез келген мақсатқа негізделген сабақтағы мақсат сол сабақта алынған ақпараттарды өмірде өз мақсатына сай тиімді қолдану. Оқушыны ой тастата отырып, шығармашылыққа баулу да осы кезеңдерде жүзеге асуы қажет.

«Дидактикалық ойындардың жүзеге асырылуын қалай көруге болады?!» - деген ой тууы мүмкін. Бұл ойдың шешімін біз тәжірибе жұмыстары кезеңінде аңғардық. Кез келген сабақтың қай деңгейде өткендігін бағалау жүргізу арқылы көруге болады. Бағалау – оқытудың құрамдас бөлшегі болып саналады. Бағалау арқылы кез келген оқушы білімінің деңгейін, сапасын, нәтижесін байқауға болады [2]. Дидактикалық ойындарды қолдану арқылы оқушылар жаңа білімді қабылдайды, бұрын алған білімдерін толықтыру арқылы жетілдіріп жүйеге келтіреді. Бағалаудың нәтижесінде мұғалім бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейінің қай сатыда тұрғандығын анықтай алады. Бұрынғы дәстүрлі бағалауда оқушыны оқытудың нәтижесінде нақтылық жоқ болатын. Қойылған баға қандай мақсатта қойылғанын түсінбейтін. Қазіргі жаңартылған білім беру мазмұны бойынша салыстыратын болсақ, әрбір тапсырманың орындалу сатысы нақты көрсетіліп, оқушы қандай бағытта жұмыс жасайтындығын біледі, түсінеді, жүзеге асырады. Оқушы тапсырма орындауда дескрипторға қарай отырып, өз бетінше бағытталады. Оқушыға тапсырманың орындалу сатысы беріліп белгілі бағалау критерийі арқылы өз білімінің қандай сатыда тұрғанын анықтай алады. Оқушыладың шығармашылық қабілеттерін дидактикалық ойындар арқылы дамытуда оқу үрдісінің әр кезеңінде оқушының дайындық деңгейі анықталады. Оқушының бағалау алгоритмі алдын ала анықталып, кез келген ақпаратты қабылдауда алған білімдерін қолдану арқылы өз ойларын еркін жеткізе отырып, сын тұрғысынан ойлауға бағытталады.

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дидактикалық ойындар арқылы дамытуды қалай жүзеге асыруға болады? - деген сұрақ алғашқы зерттеу жүргізу барысында туындаған болатын. Дидактикалық ойындарды сабақта пайдалану – оқушылардың ойлау әрекетіне септігін тигізеді. Дидактикалық ойындардың оқушының шығармашылық қабілетін дамытуына септігін тигізе отырып, әрі қарай дамуына ықпал етеді. Шығармашылыққа бағытталатын оқушы басқа оқушыға қарағанда метатанымдық сауаты жоғары болады. Демек, ойлау қабілеті шығармашылыққа бағыттауда ерекше рөл атқарады. Дидактикалық ойындар сабақтың әр кезеңінде жүзеге асады. Шығармашылық үдеріс бастауыш сынып оқушыларының ішінен өзіндік ойлау мен өзіндік көзқарасын дамыту арқылы жүзеге асады.

Шығармашылық қабілет – балалар креативтілігінің жоғарғы сатысы [3]. Зерттеулерге сүйенсек, шығармашылығы шыңдалған оқушының бойынан біз төмендегі қасиетті аңғарамыз:

- Мағынаны жылдам түсінеді;
- Жауабы ұтымды болады;
- Өз ойын еркін ашық түрде жеткізе алады.

Біз жоғарыдағы көрсетілген ақпараттарды негізге ала отырып оның шешімін таптық. Тәжірибе барысында қолданамыз.

Түрткі болу сұрағы	<ul style="list-style-type: none"> • Жауап алу үшін қолданылады. • Оқушының жауабын түзетуге көмектесу үшін.
Сынақтан өткізу сұрағы	<ul style="list-style-type: none"> • Өз ойларын анық білдіруге бағытталған. • Өз идеяларын дамытуға бағытталған
Басқаға бағыттау сұрағы	<ul style="list-style-type: none"> • Білімге деген құштарлықты дамытады. • Сын тұрғысынан ойлауына ықпал етеді.

Сурет 1. Сұрақтардың жіктелуі

Дидактикалық ойындар – оқушылардың танымдық ой белсенділігін арттырады. Танымдық ой белсенділігі ойлау әрекетінің дағдылары арқылы жүзеге асып, тікелей шығармашылыққа бағытталады. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дидактикалық ойындар арқылы дамытуда сұрақтар технологиясының әсері зор. «Сұрақ қою маңызды дағдылардың бірі болып табылады. Сұрақ дұрыс қойылған жағдайда ғана оқытудың тиімді құралына айналмақ. Оқушылардың меңгерілетін тақырыпты түсінуіне қол жеткізу үшін әр мұғалім сұрақ қоюдың тәсілін меңгеру керек. Төмен дәрежелі сұрақ және жоғары дәрежелі сұрақ деп екіге бөлінеді [4]. Зерттеулерге сүйенсек сұрақтардың түрлері төмендегідей жіктелетіндігін аңғардық.

Енді, бұл сұрақтардың бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дидактикалық ойындар арқылы дамытуына қандай әсері бар? – деген ой туындауы мүмкін. Себебі, шығармашылыққа бағытталған оқушы :

- ✓ Білімге деген құштарлықты дамытады, зерттеу жүргізуге ынталанады.
- ✓ Сұрақ қою арқылы негізгі ойды табады. Мағынаны түсінеді.
- ✓ Сұрақ қою арқылы мәселені шешуге бағытталады. Шешімін шығарады.
- ✓ Сұрақ қою арқылы сын тұрғысынан ойлауға бағытталады. Өз идеяларын дамытады.

Дидактикалық ойындарды қолдану кезінде бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытуда төмендегі нұсқаулық басшылыққа алынады:

- ❖ Мұғалім тапсырмалар мазмұнын құрайтын оқу мақсатын түсіну керек;
- ❖ Оқу мақсаттары мен сол мақсаттарға жету үшін әдістерді оқыту құралы ретінде пайдалана отырып, тапсырмалар жүйесін дидактикалық ойындармен ағастыра отырып құрастыру, құрастырылған тапсырманың әрбіреуіне талдау жүргізу керек;
- ❖ Тапсырмалар оқушының түсінуі мен ұғынуына мүмкіндік беретіндей болуы қажет.

Қорыта келгенде, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дидактикалық ойындар арқылы дамытуға болады. Іс-әрекет әр кезенді қамтиды. Жаңа материалды бекіту кезінде қолданылатын дидактикалық ойындардың мақсаты жаңа нәрсені түсіндіруді нақтыландырады және үй тапсырмасын орындау кезінде неге назар аудару қажеттігін көрсетеді. Қайталау кезінде оқушылар өздерінің алдыңғы сабақта алған білімдерін қолдана отырып, нені білді? қандай ақпарат тиімді болды? – деген сұрақтардың жауабын табады. Демек, мақсатқа бағытталған дидактикалық ойындар оқушының танымдық деңгейін арттырып, өздігінен жұмыс жасауына ықпалын тигізеді. Дидактикалық ойындарды зерттеушілердің көзқарастары бойынша жіктеп сабақта пайдалануға болады деген тұжырым жасауға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Поляков С.В. Цифрлық білім беру ортасы бастауыш сынып оқушыларына математикалық білім беру сапасын арттыру құралы ретінде. Педагогика ғылымдарының Хабаршысы, 2019. 4 (15), Б.45-52.
2. «Мектептегі мұғалім көшбасшылығы», Мұғалімге арналған нұсқаулық, NIS, Астана қаласы, ҚР, 2016. 40 б.
3. Сейітқасымова Ә. Бастауыш мектепте креативті оқыту технологиялары. Алматы: Қазақ университеті. - 2019. - Б. 90-105.
4. А.М.Демешова «Дидактикалық ойындар –сыныпта жүргізілетін ойындардың ең белсенді түрі» «Бастауыш сыныпта оқыту әдістемесі журналы» №21. 2014. – 35-38 б.

ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИ МҰРАЛАРДЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДҮНИЕТАНЫМЫНА ЫҚПАЛДАСТЫРУ

¹Тлеуберлинова Э.Б., ²Сатанова А.Р., ²Жапина А.Б.

¹Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

²Мағжан Жұмабаев атындағы гимназия, Қарағанды қ., Қазақстан

Ұлттық мәдени мұра – халықтың ғасырлар бойы жинақтаған рухани байлығы, салт-дәстүрлері мен құндылықтары. Бұл мұра тек өткеннің мұрасы емес, болашақ ұрпаққа жеткізілуі тиіс маңызды тәрбие құралы болып табылады. Әсіресе, бастауыш мектеп жасындағы балаларға ұлттық мәдени құндылықтарды сіңіру – олардың дүниетанымын, рухани және моральдық негіздерін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлттық болмысты сақтау, рухани байлықтарды келер ұрпаққа жеткізу маңызды мәселелердің бірі болып отыр. Балалардың дүниетанымын қалыптастыруда ұлттық құндылықтарды игерту – олардың ұлттық сана-сезімін оятуға, азаматтық ұстанымын қалыптастыруға және өз мәдениетіне деген сүйіспеншілігін арттыруға ықпал етеді. Осы тұрғыда, Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде ұлттық мәдени мұраларды оқыту мен насихаттауға бағытталған бірнеше рет регуляторлық құжаттар қабылданды. Мысалы, «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, «Ұлттық тәрбие тұжырымдамасы», Б.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының «Ұлттық және отбасылық құндылықтарды қалыптастыру» әдістемелік ұсынымдар және «Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың мемлекеттік бағдарламасы» ұлттық мәдени құндылықтарды білім беру процесінде енгізудің құқықтық негіздерін белгілейді. Сондықтан бастауыш мектепте ұлттық мәдени мұраларды оқыту тақырыбы қазіргі білім беру жүйесінде өзекті болып саналады.

Жас ұрпаққа ұлттық рухани, мәдени құндылықтар негізінде тәлім-тәрбие берудің маңыздылығына Ш.Уәлиханов, Б.Алтынсарин, А.Құнанбаев, Ш.Құдайбердіұлы, әсіресе ХХ ғасырдың басында, А.Байтұрсынов, М.Дулатов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, т.б. сынды қазақ ағартушылары баса көңіл аударған. Ұлттық мәдени мұра халықтың рухани тәжірибесі мен тұрмыс-тіршілігінен көрініс табатын құнды байлық. Бұл мұра арқылы балалар өз халқының өткенімен, мәдениетімен және дәстүрлерімен танысып, өздерінің ұлттық бірегейлігін сезінеді. Ұлттық құндылықтар бастауыш мектеп оқушыларын тәрбиелеу мен оқытуда патриоттық сезімін оятып, олардың адамгершілік қасиеттерін дамытудың негізін қалайды. Бұл бағытта Қазақстан Республикасының білім беру стандарттары мен мемлекеттік оқу бағдарламалары ұлттық мәдени мұраларды оқытуға ерекше назар аудартады [1].

Бастауыш мектеп кезеңі – баланың тұлғалық дамуы мен дүниетанымының қалыптасуындағы ең маңызды кезеңдердің бірі. Осы уақытта балалардың қоршаған әлемге деген көзқарастары, құндылықтары мен идеалдары қалыптасады. Ұлттық мәдени мұралардың маңызы – осы құндылықтарды балалардың санасына ерте жастан енгізу арқылы олардың дүниетанымын байытуда. Бастауыш сыныптағы оқушыларға ұлттық мәдени мұраларды оқыту олардың ұлттық сана-сезімін, тарихи және мәдени мұраларға деген құрметін арттырады. Ұлттық мәдени мұраларды оқу үдерісінде Қазақстан Республикасының білім беру стандарттары мен регуляторлық құжаттары негізінде әдістемелік ұсыныстар мен оқу жоспарлары жасалуда.

Ұлттық мәдени мұра – бұл халықтың тарихи кезеңдерде жинақтаған рухани және материалдық құндылықтарының жиынтығы. Ол белгілі бір ұлттың ерекшеліктерін, дәстүрлерін, мәдениетінің мәнін айқындайды. Ұлттық мәдени мұра ұғымы кең ауқымды қамтиды, оның ішінде халықтың тарихы, әдебиеті, өнері, салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары бар. Бұл мұра халықтың рухани байлығын, құндылықтарын, мәдени көзқарастарын ұрпақтан ұрпаққа жеткізу құралы болып табылады.

1. Әдебиет – Ұлттық әдебиет халықтың тілін, тарихын, мәдениетін, өмір салтын бейнелейді. Ол ауыз әдебиеті (жыр-дастандар, ертегілер) мен жазба әдебиетке (поэзия, проза) бөлінеді. Әдебиет ұрпақтар арасындағы байланыс пен мәдениеттің сақталуына ықпал етеді.

2. Өнер – Ұлттық өнер түрлі жанрларда көрініс табады, оның ішінде бейнелеу өнері, музыка, театр, кино және қолөнер бар. Өнердің әр түрі ұлттың мәдени ерекшеліктерін, дәстүрлерін, тарихи оқиғаларын көрсетеді.

3. Әдет-ғұрыптар – Халықтың күнделікті өміріндегі дәстүрлі әрекеттер мен рәсімдер. Олар қоғамдағы әлеуметтік қарым-қатынастарды реттейді, мәдени құндылықтарды көрсетеді. Әдет-ғұрыптар көбіне отбасылық, діни немесе қоғамдық сипатта болады.

4. Салт-дәстүрлер – Ұлттың тарихи және мәдени қалыптасуымен байланысты қалыптасқан дәстүрлер мен рәсімдер. Бұл салттар мерекелер, ырымдар, той-томалақтар және басқа да мәдени шараларды қамтиды. Олар халықтың дүниетанымын, моральдық нормаларын көрсетеді [2].

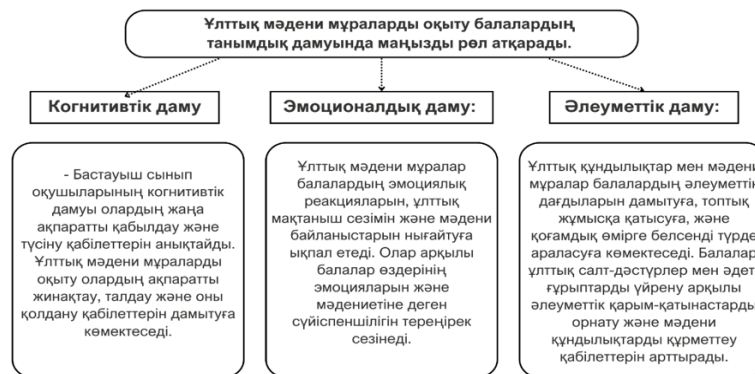
Бастауыш сынып – балалардың жеке тұлға ретінде қалыптасуының алғашқы кезеңі болып табылады. Бұл кезеңде олардың дүниетанымы, моральдық ұстанымдары мен мәдени құндылықтары негізделеді. Ұлттық мәдени мұраларды оқу мен таныстыру балалардың ұлттық идентификациясын нығайтады, оларды өз халқының тарихы мен мәдениетіне деген құрмет пен қызығушылықпен таныстырады.

Білім беру үдерісінде ұлттық мәдени мұраларды енгізу балалардың рухани дамуын, патриоттық сезімін, мәдени құндылықтарды қабылдауын қамтамасыз етеді. Оқу бағдарламаларында әдебиет, өнер, әдет-ғұрыптар мен салт-дәстүрлерді ұғымды түрде баяндау, практикалық және шығармашылық әрекеттер арқылы ұлттық мәдениеттің мәнін балаларға түсіндіру маңызды. Бұл балаларға өздерінің ұлттық мәдениетіне деген сүйіспеншілігін арттырып, олардың жеке тұлғалық және азаматтық дамуында негіз боларлық бағыт ұсынады.

Бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымын қалыптастырудағы ұлттық мәдени мұраның рөлі үлкен рөл атқарады. Дүниетаным – бұл адамның әлем мен өз орнын түсіну, өмірдегі құндылықтарды бағалау, мақсаттары мен идеалдарына негізделген жалпы көзқарастар жүйесі. Дүниетаным адамның жеке басының, әлеуметтік қарым-қатынастарының, және жалпы өмірлік бағдарларының қалыптасуына әсер етеді. Балалардың дүниетанымы бастауыш мектеп жасында белсенді түрде дамиды, сондықтан бұл кезеңде олардың санасына оң әсер ететін құндылықтарды енгізу өте маңызды. Дұрыс бағытталған дүниетаным балаларға өздері мен қоршаған әлемге деген терең түсінік береді, олардың әлеуметтік және тұлғалық дамуында маңызды рөл атқарады.

Ұлттық құндылықтар мен мәдени мұралар балалардың дүниетанымын қалыптастыруда негіз қалаушы факторлар болып табылады. Олар балаларға өз халықтарының тарихы, дәстүрлері мен мәдениеті туралы терең түсінік береді. Ұлттық құндылықтар мен мәдени мұралар балаларға өздерінің мәдениетіне деген құрмет пен сүйіспеншілікті оятады, ұлттық бірегейлікті сезінуге көмектеседі. Бұл құндылықтар балалардың адамгершілік, моральдық және әлеуметтік құндылықтарды дұрыс қабылдауы мен түсінуіне ықпал етеді.

Бастауыш мектеп жасындағы балалардың танымдық деңгейлері әртүрлі болады, бірақ бұл кезеңде балалар өздерінің қоршаған әлемін белсенді түрде зерттеп, түсінуге тырысады. Бұл жаста балалардың танымдық белсенділігі, қызығушылығы және зейіні жоғары болады.

Сурет 1. Ұлттық мәдени мұраларды оқыту балалардың танымдық дамуы

Ұлттық мәдени мұраларды білім беру үдерісінде жүйелі түрде енгізу балалардың дүниетанымын байытады, олардың интеллектуалдық және эмоционалдық дамуына оң әсер етеді, сондай-ақ олардың өз мәдениеті мен тарихына деген қызығушылығын арттырады.

Ұлттық мәдени мұраларды оқыту мен тәрбиелеу үдерісінде тиімді әдістерді қолдану балаларға мәдени құндылықтарды түсіндіруде маңызды рөл атқарады. Оқыту үдерісінде мәдени мұраларды енгізудің бірнеше тәсілі бар:

- Әңгімелеу әдісі: Ұлттық мұраларды, салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды әңгімелеу арқылы балалардың қызығушылығын ояту. Бұл әдіс оқушыларды халық ауыз әдебиетімен таныстыруға, тарихи оқиғаларды бейнелеуге мүмкіндік береді.

- Практикалық жұмыстар: Ұлттық қолөнер, дәстүрлі ойындар мен іс-шаралар арқылы балаларды мәдени мұралармен таныстыру. Мысалы, ұлттық киім тігу, халықтық ойындарды ұйымдастыру арқылы тәжірибелік дағдыларды дамыту.

- Көрнекіліктер мен ресурстар: Мәдени мұралар туралы ақпаратты түрлі көрнекіліктер, слайдтар, бейнемазмұндар арқылы жеткізу. Бұл әдіс балалардың визуалды қабылдауын күшейтеді.

Оқулық мазмұнында ұлттық мәдени мұраларды енгізу оқушылардың дүниетанымын қалыптастырудағы маңызын арттырады. Ұлттық мұра элементтерін қосу арқылы оқу материалдарын ұлттың мәдени құндылықтарымен байытуға болады:

- Әдебиеттік оқу: ұлттық әдеби шығармаларды оқу, халық ертегілері мен аңыздарын талдау. Бұл балалардың әдеби сауаттылығын арттыруға және ұлттық мәдениетті түсінуге көмектеседі.

- Көркем өнер: ұлттық өнер түрлерімен таныстыру, музыка, би, бейнелеу өнері сабақтарында ұлттық шығармаларды пайдалану. Бұл балаларға мәдени ерекшеліктерді сезінуге мүмкіндік береді.

- Дүниетану: Ұлттық география, тарих және мәдениет туралы білім беру. Оқушыларды ұлттың тарихи және мәдени ерекшеліктерімен таныстыру арқылы олардың дүниетанымын кеңейту.

Пәнаралық байланыстар арқылы мәдени мұраларды игеру (қазақ тілі, әдебиеттік оқу, дүниетану сабақтарында). Ұлттық мәдени мұраларды оқу үдерісінде пәнаралық байланыстарды қолдану мұраларды толыққанды игеруге мүмкіндік береді.

Интерактивті әдістер мен шығармашылық жобалар ұлттық мәдени мұраларды балаларға таныстыруда тиімді құралдар болып табылады:

- Интерактивті ойындар мен жаттығулар: Ұлттық тақырыптағы ойындар мен квесттер арқылы балалардың қызығушылығын ояту. Ойын арқылы білім беру әдісі балаларды белсенді қатысуға тартуға көмектеседі.

- Шығармашылық жобалар: Ұлттық мәдени мұраларды зерттеу бойынша шығармашылық жобалар мен тапсырмалар ұйымдастыру. Мысалы, ұлттық тақырыптағы суреттер жасау, тарихи оқиғаларды сахналау.

- Қонақ дәрістер мен экскурсиялар: Ұлттық мұраларды таныстыру үшін арнайы мамандарды шақыру, мұражайларға және мәдени орындарға экскурсиялар ұйымдастыру. Бұл әдіс балаларға нақты тәжірибе мен ақпарат береді [3].

Бұл әдістер балалардың ұлттық мәдени мұраларды меңгеруін жеңілдетіп, олардың дүниетанымын байытуды қамтамасыз етеді.

Зерттеу жұмысы аясында Қарағанды қаласының «№16 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, «№66 мектеп – лицей» КММ, «№14 мектеп-гимназия» КММ, «Үштөбе тірек мектебінің» КММ Мағжан Жұмабаев атындағы гимназияның бастауыш сынып оқушыларына арналған «Ұлттық құндылық-ұлтжанды ұрпақ» фестивалі ұйымдастырылды. Бұл іс-шарада бастауыш сынып оқушылары ұлттық құндылықтарды бойына сіңіріп, ұлттық мәдени мұраны дәріптей білетіндіктерін көрсетті. Фестивальдің негізгі мақсаты – оқушылардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыру, олардың бойына халқымыздың салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарына деген сүйіспеншілік пен құрмет сезімін қалыптастыру болды.

Фестиваль барысында оқушылар өз өнерлері мен шығармашылық қабілеттерін көрсетті. Олар ұлттық әндер орындап, би билеп, қазақ халқының мәдениеті мен өнерін жан-жақты танытатын көріністер қойды. Сонымен қатар, қолөнер бұйымдарын жасап, ұлттық ойындарда белсенділік танытты. Бұл шара балалардың ұлттық мәдениетті терең түсінетінін және оны заманауи өмірде қолдануға дайын екендіктерін айқын көрсетіп, олардың жеке тұлғалық және азаматтық дамуына оң әсер етті. Бастауыш сынып оқушылары ұлттық құндылықтар туралы білімдерін жоғары деңгейде көрсетті, өз халқының бай мәдениеті мен тарихымен танысты, сондай-ақ өз ойлары мен сезімдерін белсенді түрде білдірді.

Іс-шара қазақ ұлттық стилінде өткізілді. Қатысушылар мен қонақтарға ұлттық бұйымдар, киім-кешек көрмесі ұсынылды, қазақ халқының салт-дәстүрлері көрсетілді.

Сурет 2. «Ұлттық құндылық-ұлтжанды ұрпақ» фестивалі

Ұлттық мәдени мұраларды ықпалдастыру бастауыш сынып оқушыларының рухани дамуына айтарлықтай әсер етеді. Балалар ұлттық құндылықтарды, салт-дәстүрлерді және мәдени мұраларды түсініп, оларды өздерінің жеке өмірлерінде қолдануға үйренеді. Бұл процесс балалардың моральдық және рухани қасиеттерін, адамгершілік ұстанымдарын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ұлттық мәдени мұралар арқылы балалар өз халқының мәдениетін тереңірек түсініп, рухани дүниетанымдарын кеңейтеді, бұл өз кезегінде олардың ішкі әлемін байытады.

Ұлттық мәдени мұраларды оқыту балалардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруда негізгі рөл атқарады. Балалар өздерінің ұлттық мәдениетіне, тарихына және дәстүрлеріне деген құрмет пен сүйіспеншілік сезімін қалыптастырады. Бұл олардың патриоттық сезімдерін нығайтып, ұлттық бірегейлікті сезінуге көмектеседі. Ұлттық сана-сезімнің қалыптасуы балалардың өз халқының мәдени құндылықтарына деген жауапкершілікпен қарауын арттырады және оларды өз мәдениетінің сақтаушысы ретінде тәрбиелейді.

Ұлттық мәдени мұраларды ықпалдастыру балалардың жеке тұлғалық және азаматтық құндылықтарының дамуына оң әсер етеді. Мұралар мен дәстүрлер арқылы балалар азаматтық жауапкершілік, этикалық нормалар және әлеуметтік қарым-қатынастар туралы білім алады. Ұлттық құндылықтар мен мәдени мұралар балалардың адамгершілік қасиеттерін, ұйымшылдық пен ынтымақтастықты дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, ұлттық мұраларды оқыту балалардың жеке тұлғалық дамуына, өзін-өзі бағалауға және өз мәдениеті мен тарихына деген мақтаныш сезімін қалыптастыруға көмектеседі.

Ұлттық мәдени мұраларды ықпалдастыру нәтижесінде балалардың рухани, әлеуметтік және азаматтық дамуының негізі қаланады, олардың ұлттық сана-сезімі мен жеке тұлғалық қасиеттері жетілдіріледі.

Зерттеу нәтижелерін жинақтай келе, ұлттық мәдени мұраларды бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымына ықпалдастырудың олардың рухани, патриоттық, және тұлғалық дамуында маңызды рөл атқаратынын атап өткен жөн. Ұлттық мәдени мұралар балаларға өз халқының тарихы мен дәстүрлерімен танысуға, ұлттық сана-сезімді қалыптастыруға және адамгершілік құндылықтарды үйренуге мүмкіндік береді. Олардың оқу және тәрбиелеу үдерісінде тиімді әдістер мен пәнаралық байланыстарды қолдану балалардың білімін тереңдетіп, мәдени мұраларды жақсы түсінуіне ықпал етеді.

Ұлттық мәдени мұраларды ықпалдастырудың болашағы зор. Бұл бағыттағы жұмыстарды жүйелі түрде жүргізу арқылы бастауыш сынып оқушыларының мәдени құндылықтарды тереңірек қабылдап, ұлттық бірегейліктерін қалыптастыруға қол жеткізуге болады. Сонымен қатар, білім беру жүйесінде ұлттық мәдени мұраларды кеңінен енгізу мен жаңарту, инновациялық әдістер мен шығармашылық жобаларды қолдану арқылы балалардың дүниетанымын байытуға және олардың толыққанды тұлға ретінде дамуына мүмкіндік жасауға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Ұлттық және отбасылық құндылықтарды қалыптастыру» Әдістемелік ұсынымдар.– Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2022. – 85 бет.
2. Сарыева И. Чья роль в воспитании молодежи важнее - семья, школа или трудовой коллектив? // Новости Баку.-2014.-18-20 апреля.-С.15.
3. Калужный А.А. Нравственные аспекты в обучении учащихся общеобразовательных школ. Алматы: Гылым, 2009. 156 с.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В АДАПТАЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ К ОБУЧЕНИЮ

¹Тлеужанова А.А., ¹Ишанов П.З., ²Мехмет Акиф Созер

¹Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, г.Караганда, Казахстан

²Gazi University, Ankara, Türkiye

Сегодня начиная с начальной ступени обучения, каждый педагог осознаёт, что современных детей надо учить по – новому. Это диктует как социальная, так и экономическая ситуация в Республике Казахстан, а также стремительные геополитические изменения во всем мире. Решение этой задачи во многом зависит от научного планирования деятельности педагога, управления педагогическим процессом и применяемых образовательных технологиях в начальной школе.

Образовательные технологии в начальной школе представляют собой совокупность методов и средств, направленных на улучшение процесса обучения и преподавания. С развитием технологий образовательный процесс становится все более гибким, доступным и персонализированным

Основные тренды в образовательных технологиях

1. Цифровизация образовательного процесса

Цифровизация образовательного процесса включает в себя использование компьютеров, планшетов и других цифровых устройств для преподавания и обучения. Платформы для онлайн-обучения, такие как Coursera, edX и Khan Academy, предоставляют доступ к качественным образовательным материалам из любой точки мира. Виртуальные классы и дистанционные курсы позволяют обучаться в удобное время и в удобном месте.

2. Мобильное обучение

Мобильное обучение (m-learning) позволяет учащимся получать доступ к образовательным материалам через мобильные устройства. Мобильные приложения, игры и платформы, адаптированные для использования на смартфонах и планшетах, предлагают интерактивные и доступные форматы обучения.

3. Индивидуализация обучения

Использование аналитики данных и искусственного интеллекта позволяет адаптировать образовательный контент к потребностям и способностям каждого ученика. Персонализированные учебные планы и рекомендательные системы помогают оптимизировать процесс обучения, делая его более эффективным.

4. Геймификация

Геймификация включает использование игровых элементов в образовательных процессах для повышения мотивации и вовлеченности учащихся. Система баллов, уровней, значков и других игровых механик делает обучение более интересным и увлекательным [1].

5. Виртуальная и дополненная реальность

Виртуальная (VR) и дополненная (AR) реальности предлагают новые возможности для иммерсивного обучения. VR создает полностью виртуальные среды для обучения, а AR позволяет накладывать образовательный контент на реальный мир, что может быть полезно в таких областях, как медицина, инженерия и история.

В данной статье мы более подробно поговорим о Геймификации (игровых технологиях). В последние десятилетия образовательные технологии претерпели значительные изменения, и одной из наиболее перспективных тенденций является внедрение игровых технологий в учебный процесс. Игровые методики привлекают внимание исследователей и педагогов благодаря своей способности сделать обучение более увлекательным и эффективным. В данной статье рассматривается эффективность использования игровой технологии для адаптации младших школьников к учебной деятельности, а также представлены результаты проверенной методики.

К тому же отметим, что игровая деятельность является актуальной проблемой процесса обучения, особенно обучения младших школьников, ведь перейдя на новую ступень образования, при переходе из детского сада в школу, игра, как правило должна присутствовать в жизни младшего школьника. И в этом случае, обучение с использованием игровых технологий будет облегчено для младших школьников, им будет легче адаптироваться в новом для них образовательном учреждении.

Игровые технологии в обучении основываются на использовании игровых элементов и структур для достижения образовательных целей. Включение элементов игры в учебный процесс может включать:

- Дидактические игры, которые помогают учащимся усваивать учебный материал через игровые задания. Вот некоторые примеры дидактических игр: [2]

- «Угадай мелодию»: ученикам предлагается угадать песню по её отрывку или описанию.

- «Кто хочет стать миллионером?»: игра основана на популярной телепередаче, где участники отвечают на вопросы и могут выиграть денежный приз.

- «Викторина»: учитель задаёт вопросы по определённой теме, а ученики отвечают на них.

- Словесные игры: Игра «Слово за слово» помогает детям расширять словарный запас и развивать навыки орфографии. Например, дети могут по очереди добавлять слова, которые начинаются на последнюю букву предыдущего слова.

- Математические игры: Игра «Математическое лото» использует карточки с примерами на одной стороне и ответами на другой. Ученики могут проверять свои знания и навыки в сложении, вычитании, умножении и делении.

- Симуляции и ролевые игры, позволяющие детям практиковать определенные навыки в контролируемых условиях.

- Исторические ролевые игры: Ученики могут принимать на себя роли исторических персонажей и разыгрывать ключевые события. Это помогает им лучше понять исторические контексты и развитие событий.

- Сценарные ролевые игры: например, игра «Доктор» или «Клиника» позволяет детям разыгрывать различные ситуации, связанные с медициной, что развивает их понимание медицинских профессий и навыков общения. Пример симуляции или ролевой игры для практики навыков — это игра «Путешествие в мир профессий». Дети делятся на группы и выбирают профессии, затем каждая группа готовит презентацию о выбранной профессии, включая описание обязанностей, требований к образованию и навыков. Затем дети играют роли представителей разных профессий, выполняя задания, связанные с их работой.

- Геймификация – интеграция элементов игрового дизайна (например, баллы, уровни, значки) в образовательные задания.

- Системы баллов и значков: Платформы вроде Duolingo используют систему баллов и значков для мотивации учащихся в изучении языков. Каждый завершённый урок или правильно выполненное задание приносит очки и виртуальные награды.

- Игровые уровни и квесты: Платформы, такие как ClassDojo, позволяют учителям создавать «квесты» и «миссии», которые ученики должны выполнять для достижения определенных целей. Это создает элемент соревнования и заинтересованности.

- Интерактивные обучающие приложения и игры

- Математические приложения: Приложения, такие как Prodigy Math, предлагают учащимся решать задачи в форме игры, где каждый правильный ответ помогает продвигаться по уровню и открывать новые возможности.

- Языковые игры: Приложения, как Kahoot! или Quizlet, позволяют создавать интерактивные викторины и тесты, которые можно использовать для повторения материала и проверки знаний в игровой форме.

- Образовательные настольные игры

- Игры на развитие критического мышления: например, игра «Логика» помогает детям развивать логическое мышление и способности к решению проблем через задачки и головоломки.

- Игры на развитие социальных навыков: Игры, такие как «Эмоции», помогают детям научиться распознавать и выражать свои чувства, а также понимать эмоции других людей.

Примеры игровых технологий в образовании:

1. Игры-путешествия: ученики отправляются в гости в страну Словарию или в яркий Алфавитный сад.

2. Игры-соревнования: разделение класса на команды и решение задач с получением баллов.

3. Сценки и спектакли: постановка спектаклей по определённым литературным произведениям.

4. Ролевые игры: развитие творческих способностей учеников.

5. Игра-импровизация: сочинение собственных сказок и анализ результатов [3].

Методика адаптации младших школьников к обучению с использованием игровых технологий может включать следующие компоненты:

1. Создание игровых ситуаций, в которых дети могут взаимодействовать с учебным материалом в форме игры. Это помогает снизить уровень стресса и тревожности, связанный с новым учебным процессом.

2. Разработка игровых заданий и упражнений, которые соответствуют возрастным особенностям и интересам детей. Игры должны быть не только развлекательными, но и обучающими.

3. Использование игровых элементов для мотивации. Награды, уровни и прогресс в игре могут стимулировать детей продолжать учёбу и достигать поставленных целей.

4. Внедрение элементов сотрудничества и командной работы, что способствует развитию социальных навыков и умения работать в группе.

Для оценки эффективности выработанной методики необходимо провести комплексное исследование, включающее:

- Анализ уровня адаптации детей к обучению до и после внедрения игровой методики. Анализ уровня адаптации детей к обучению до и после внедрения игровой методики позволяет выявить ключевые изменения в мотивации, вовлеченности и эмоциональном состоянии учащихся. Эффективная игровая методика может значительно улучшить процесс адаптации, повысить интерес к учебе и способствовать более глубокому усвоению материала. Важно проводить комплексные исследования, чтобы оценить все аспекты изменений и определить наилучшие практики для дальнейшего использования игровых технологий в образовательном процессе.

- Сравнение успеваемости учащихся, участвующих в игровых занятиях, и тех, кто обучается традиционными методами. Сравнение успеваемости учащихся показывает, что игровые методы могут существенно повысить мотивацию и вовлеченность, что, в свою очередь, положительно сказывается на успеваемости. Игровые методы способствуют более глубокому усвоению материала и развитию социальных навыков. Тем не менее, эффективность игровых технологий может зависеть от правильного применения и адаптации к конкретным образовательным контекстам. Традиционные методы обучения остаются важными и могут быть эффективно использованы в сочетании с игровыми подходами для достижения наилучших результатов.

- Оценка мотивации и вовлеченности учащихся в учебный процесс. Оценка мотивации и вовлеченности учащихся в учебный процесс требует комплексного подхода, включающего как количественные, так и качественные методы. Понимание факторов, влияющих на мотивацию и вовлеченность, позволяет разрабатывать и внедрять эффективные стратегии для улучшения образовательного процесса. Важно учитывать индивидуальные особенности учащихся, их интересы и потребности, чтобы создать поддерживающую и стимулирующую учебную среду [4].

Исследования показывают, что игровые технологии могут значительно улучшить процесс адаптации младших школьников. В частности, внедрение игровых элементов в учебный процесс:

1. Повышает мотивацию и интерес к обучению. Дети, вовлеченные в игровой процесс, проявляют больше желания участвовать в занятиях и выполнять домашние задания.

2. Снижает уровень стресса и тревожности, связанного с учебной. Игровая форма обучения делает новые задачи менее пугающими и более доступными.

3. Улучшает взаимодействие между детьми и способствует развитию социальных навыков. Игры часто включают элементы командной работы и общения.

4. Способствует более глубокому усвоению знаний за счет активного вовлечения и применения изученного материала в игровом контексте.

Внедрение игровых технологий в образовательный процесс начальной школы представляет собой эффективный способ адаптации младших школьников к обучению. Игровые методики позволяют создать более динамичную и мотивационную образовательную среду, которая способствует лучшему усвоению материала и развитию ключевых навыков у детей. Результаты исследований подтверждают, что использование игровых технологий в образовательных учреждениях может существенно повысить качество обучения и облегчить процесс адаптации детей к школьной жизни.

Список литературы:

1. Кожамкулова К.К. Инновационные технологии в образовании: Применение игровых методов и геймификации. Издательство Алматы. Книга о внедрении инновационных технологий, включая игровые методы, в образовательный процесс Казахстана. 2017.

2. Шарипова Г.Ж. Технологии и методы активного обучения: Теория и практика. Издательство Нур-Султан. Монография, посвященная активным методам обучения, включая игровые технологии. 2019.

3. Байжуманов А.Т. Инновационные методы в образовании: Применение и эффективность игровых технологий. Казахстанский журнал педагогических наук, Обзор применения инновационных методов, включая игровые технологии, в образовании. 2022. №4, 77-85 с.

4. Морозова Н.Ю. Игровые технологии как средство повышения мотивации школьников. Научный журнал «Современные проблемы науки и образования», Исследование влияния игровых технологий на мотивацию учащихся. 2018. №5(3), 102-110с.

УДК 378.147

СУБЪЕКТНАЯ ПОЗИЦИЯ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА КАК УСЛОВИЕ ЕГО НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Уалиева Н.Т.

СКУ им. М.Козыбаева, г. Петропавловск, Казахстан

Реформы в системе образования Казахстана отличаются масштабностью и динамичностью. Реализация реформ, в свою очередь, требует качественного образования на всех уровнях (дошкольном, среднем, ТiПО, высшем и послевузовском), обновленного мышления педагогов и инновационных подходов к деятельности. Требуемый уровень педагогов становится возможным в условиях непрерывного профессионального развития (далее - НПР).

НПР создает среду, которая, реагируя на потребности педагогов в овладении профессиональными знаниями, навыками и компетенциями, позволяет наращивать опыт творческой и исследовательской деятельности по решению все новых и сложных задач и проблем образования для сложного мира. Именно НПР создает «самый главный навык, который должен быть у каждого высококвалифицированного специалиста, - это навык самообразования» [1].

Таким образом, требуется целенаправленное формирование компетенций НПР у обучающихся по образовательной программе 6В01301 «Педагогика и методика начального обучения». Ведь формирование компетентного педагога, умеющего применять собственный опыт в разных ситуациях профессиональной сферы, обладая при этом способностью к самоутверждению и стремлением совершенствовать свои умения и навыки, – доминирующий показатель конкурентоспособности вуза.

В нашем исследовании актуальность НПР и активность его процессов мы связываем с признанием студента как субъекта учебной деятельности и самообразования, когда он развивает установку на рост (*Growth Mindset*), приобретает социально-личностный опыт, обеспечивающий переход от учебно-познавательной деятельности к профессиональной, от позиции исполнителя к позиции проактивной личности.

Исследователи И.Н.Емельянова, О.А.Теплякова, Д.О.Тепляков обосновывают экспериментальными данными влияние субъектного опыта студента на качество получаемого профессионального образования и дают следующее определение, подчеркивая его стратегическую перспективу: «субъектная позиция студента - система личностного выбора устойчивой стратегии поведения, которая связывает учебную деятельность с перспективами профессионального будущего и проявляется в отношении к процессу и результатам обучения» [2, с. 15].

Становление субъектного опыта требует сдвига в способе студентов развивать свою учебную программу, чтобы актуализировать процессы самоорганизации, самообразования, самоконтроля, самореализации, самоутверждения, в ходе которых обучающиеся - как будущие учителя начальных классов - формируют понимание того, что: а) профессиональная сфера педагога носит исследовательский характер; 2) педагогическое творчество связано с осмыслением смыслов и ценностей деятельности; 3) развитие компетенций НПР мотивируется потребностью быть лучше.

Наша исследовательская практика в СКУ им. М.Козыбаева убеждает: процесс становления субъектного опыта обучающихся сопряжен с концептом НПР, под которым мы понимаем непрекращающееся в условиях профессиональной подготовки и педагогической деятельности обновление и наращивание все более совершенных навыков и компетенций, их заточенности на улучшение текущей образовательной ситуации. Как утверждает Pihu Кароог, профессиональное развитие - это не единожды приобретенный набор навыков - это непрерывный процесс, который необходимо перезагружать, переделывать, наполнять энергией, чтобы в действиях была синергическая динамика. Важно исследовать и выходить за пределы своей зоны комфорта [3].

Вместе с тем, имеются значительные затруднения в организации процессов НПР в вузе и на рабочем месте педагога. Так, Porcenaluk S., O'Neachtain A., Connolly C. (2023) называют «препятствия

к эффективному непрерывному профессиональному развитию, такие как время, возможности, связь с практикой и школьная культура» [4]. Еще более глобальные причины называют Sarah Pogcenaluk и Cornelia Connolly (2024): Отсутствуют исследования, изучающие, может ли ресурс учебной программы выступать в качестве формы CPD во время реформы учебной программы и его потенциальное влияние на практику учителей. Поэтому необходимы дополнительные исследования, чтобы оценить, как можно спроектировать CPD для преодоления этих барьеров, чтобы гарантировать, что учителя развивают свои навыки знаний для предоставления новых учебных программ, как предполагалось [5].

Становлению субъектной позиции будущих учителей начальных классов отвечают названные ниже подходы к организации процессов НПП в образовательном процессе вуза.

Ценностно-ориентированный подход - способ организации НПП и выполнения такой учебной деятельности, когда получение и использование ее результатов действуют как важный фактор мотивации личности.

Личностно-ориентированный подход. Его целью является индивидуализация учебного процесса, гармоничное формирование и всестороннее развитие личности студента в учебном процессе, полное раскрытие его творческих сил с учетом потенциальных возможностей НПП.

Деятельностный подход заключается в том, что обучающийся получает знания не в готовом виде, а добывает их сам, осознает содержание и формы своей учебной деятельности, активно участвует в их совершенствовании, что способствует активному и успешному формированию его предметных и педагогических знаний, навыков и компетенций в интеграции с компетенциями НПП.

Системный подход позволяет рассматривать процесс НПП как системный комплекс, в качестве которого в образовательной среде выступает образовательный процесс.

Изменение роли студента как субъекта в образовательной среде вуза возможно при следующих условиях:

- организации НПП, направленного на развитие познавательных процессов обучающихся, самообразовательные умения и навыки;
- активной позиции студентов, генерировании идей, развитии творческих способностей;
- готовности студентов систематически пополнять свои знания, ориентироваться в нарастающем потоке информации;
- формировании способности к личностному росту, заключающемуся в наращивании знаний, навыков и компетенций в будущей профессиональной деятельности.

Для реализации данных условий следует применять следующие стратегии:

- обеспечить обучающихся руководством по применению предметных знаний и навыков в плоскости НПП;
- поощрять становиться самостоятельными и компетентными посредством: а) бесшовной интеграции карьерного образования в контент предмета; б) целенаправленного и последовательного развития навыков коммуникации, конструктивного обсуждения, критического мышления, исследования, принятия решений, оценки, командной работы, тайм-менеджмента и стейкхолдер-менеджмента;
- создавать постоянную возможность исследования обучающимися вариантов карьерно-образовательного роста в профессии посредством карьерного исследования (*career exploration*). Подтвердим значимость сказанного: Из-за экономических изменений, колебаний на рынке труда или смены места жительства люди часто пересматривают свою карьеру и ищут другие возможности. Из-за любого из этих факторов варианты трудоустройства могут измениться с точки зрения сферы деятельности, требований, инструментов, заработной платы и доступности. Лучший способ убедиться, что студенты готовы к этим изменениям, - это информировать их о необходимой им для карьеры информации и о новых возможностях, которые они могут использовать [6].

Формированию субъектной позиции будущих учителей начальных классов в процессах и деятельности НПП в аспекте названных подходов, условий и стратегий отвечает субъектное обучение с фокусом на метапознании и метакогнитивных навыках, обучение, поощряющее студентов к персонализации. Приведем примеры syllabus дисциплины «Нравственное воспитание младшего школьника» (ОП 6В01301 «Педагогика и методика начального обучения», 1 курс), регламентирующего образовательный процесс в заданном направлении.

Лекция 1: Основы нравственного воспитания младших школьников. Основы нравственного воспитания младших школьников.

Практическое занятие 1: Основы нравственного воспитания младших школьников.

Цель: формировать у обучающихся представления по вопросу нравственного воспитания детей младшего школьного возраста

Форма проведения: дискуссия

Общие сведения:

1. Сущность понятия «Нравственное воспитание» в педагогической литературе
2. Классификация проблем, связанная с нравственным воспитанием детей
3. Нравственное становление личности ребенка

Обновление связано с пониманием компетенции непрерывного профессионального развития (далее - НПП) в аспекте ЛЗ 1 (таблица 1).

Таблица 1 - Структура компетенции НПП

Мотивационно-целевой компонент	
Компетенция НПП 1. Готовность и способность к познанию внутренних ресурсов	
<i>Критерии</i>	<i>Показатели</i>
1.1 Определение профессиональных проблем и принятие решений	1.1.1 Проявляет мотивацию представить себя как будущего профессионала 1.1.2 Опирается на принципы собственных убеждений, ценностного подхода, научного познания
1.2 Осуществление готовности к профессиональному анализу	1.2.1 Старается опираться на личностно-профессиональные качества (коммуникабельность, эмоциональный интеллект, социальная активность и др.) 1.2.2 Планирует построение «самообраза» 1.2.3 Проектирует способы применения знаний для личностной рефлексии

Вопросы в логике НПП:

Ответ на вопросы-размышления

1. Почему проблемы нравственного воспитания детей становятся все острее?
2. Какими способами можно содействовать нравственному воспитанию детей младшего школьного возраста?

Формы СРО в логике НПП по модулю «Основы нравственного воспитания младших школьников»

А. Подготовьте презентацию на тему: «Выдающиеся педагоги о духовно-нравственном воспитании детей»;

В. Составьте тезисы на тему: «Формирование представлений о добре и зле у младших школьников в современных условиях»;

С. Подберите фонд материалов по теме: «Духовные ценности и нравственные идеалы в жизни человека и общества» (иллюстрации, статьи, книги, видео и аудиоматериалы, презентации).

Лекция 8: Методика проектирования воспитательного мероприятия по нравственному воспитанию для учащихся начальных классов.

Практическое занятие 8: Методика проектирования воспитательного мероприятия по нравственному воспитанию для учащихся начальных классов

Цель: сформировать у обучающихся представления, необходимые компетенции об особенностях проектирования педагогом работы по духовно-нравственному воспитанию

Форма проведения: дискуссия

Общие сведения:

1. Формы и методы воспитательной работы
2. Условия ее реализации

Обновление связано с пониманием компетенции НПП в аспекте ЛЗ 8 и ПР 8.

Задание в логике НПП:

1. На основе анализа сайта общеобразовательных организаций изучите предлагаемые мероприятия, размышляя о качестве и их эффективности в плане нравственного воспитания младшего школьника

Формы СРО в логике НПП по модулю «Организация нравственного воспитания младших школьников»

А. Составьте конспект по теме нравственного воспитания для учащихся начальных классов;

В. Попробуйте написать собственное эссе-размышление на тему: «Патриотизм в современном мире»;

С. Оформите папку методических материалов по теме «Нравственное воспитание в современном образовательном процессе» (ссылки на нормативные документы, отisky статей, список книг, разработки мероприятий, размышления педагогов о нравственном воспитании детей).

Лекция 14,15: Отчетность методиста начального образования.

Практическое занятие 14,15: Отчетность методиста начального образования

Цель: развитие предметных, педагогических, НПП компетенций обучающихся по созданию брошюры «Нравственное воспитание младших школьников»

Форма проведения: творческая работа.

Общие сведения:

1. Изучение должностных инструкций методиста

2. Формы работы методиста среди педагогов по реализации нравственного направления воспитательной работы

Обновление связано с пониманием компетенции НПП в аспекте ЛЗ 14,15 и ПР 14,15

Задание в логике НПП:

Для составления брошюры «Духовно-нравственное развитие и воспитание младших школьников» составьте ее актуальность, предполагаемые цели и задачи, направления, методы и приемы духовно-нравственного развития и воспитания учащихся, мероприятия и диагностический материал. Составьте также глоссарий, заключение и список рекомендуемой литературы

Формы СРО в логике НПП по модулю «Планирование нравственного воспитания в начальной школе»

А. Разработайте вопросы анкеты для выявления уровня сформированности нравственного воспитания младших школьников;

В. Составьте план (на полугодие) работы учителя начальных классов по нравственному воспитанию младших школьников;

С. В период прохождения учебной практики выступить с сообщением об опыте работы по нравственному воспитанию учащихся учителя начальных классов.

Итак, субъектная позиция требует субъектного обучения, которое, в свою очередь, органично интегрируется с контентом НПП, когда студент мотивирован изучать и осваивать стратегии профессионального развития, помогающие в профессионально-педагогической идентификации. Такое обучение следует начинать с наблюдений своих затруднений, анализа базы данных наблюдаемого развития, тематического исследования своих потребностей. Так студенты погружаются в природу НПП, наблюдаемую ими в их личностно-профессиональном развитии. После этого у них возникает потребность узнать принципы и процедуры НПП, к освоению которых они приступают с мотивированной готовностью.

Благодарности: Статья подготовлена в рамках научного проекта ИРН АР19678852 «Формирование компетенций непрерывного профессионального развития у обучающихся и выпускников направления «Педагогические науки» в условиях академической самостоятельности вуза» по грантовому финансированию Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан.

Список литературы:

1. Хоменко И.А. Профессионализм и саморазвитие личности педагога /В кн. «Введение в педагогическую деятельность: учебное пособие под ред.А.С. Роботовой». М.: Академия, 2002

2. Емельянова И.Н., Теплякова О.А., Тепляков Д.О. Субъектная позиция студента как условие успешности профессионального обучения / Высшее образование в России. 2024. Т. 33. № 5. - С. 9-30

3. KapoorPihu. Importance of continuous professional development for pre primary & primary teachers. <https://www.abea.in/blog-importance-of-continuous-professional-development-for-pre-primary-primary-teachers>

4. Porcenaluk S., O'Neachtain A., Connolly C. (2023). Reimagining a framework for teachers' continuous professional development during curriculum reform. *Irish Educational Studies*, 1–18. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03323315.2023.2250765>

5. PorcenalukS., ConnollyC. (2024). Designing effective continued professional development for primary teachers during curriculum reform in mathematics / *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0020739X.2024.2337939>

6. Hummel Brad (2024). What Is Career Exploration & How Do You Teach It? <https://www.icevonline.com/blog/what-is-career-exploration>

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ В КЛАССАХ С КАЗАХСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ

Умирзакова Б.Е.

Карагандинского Банковского колледжа имени Ж.К.Букенова, г.Караганда, Казахстан

«Без чтения нет настоящего образования, нет, и не может быть ни вкуса, ни слога, ни многосторонней шири понимания» – писал А. Герцен, а В.А.Сухомлинский говорил, что «нельзя быть счастливым, не умея читать. Тот, кому недоступно искусство чтения, – невоспитанный человек, нравственный невежда».

Начальное образование, направленное на формирование общей культуры, познавательное развитие, закладывает фундамент для самостоятельной реализации возможностей личности, а также обеспечивает социальную успешность человека в условиях информационного общества. Высокообразованный, грамотный в языковом отношении специалист может достигнуть больших успехов, так как горизонты его мышления и возможности для проявления творческих способностей расширяются.

Результаты авторитетных международных исследований показывают, что у казахстанских школьников не на должном уровне развиты навыки читательской грамотности.

Поэтому привитие высокой культуры чтения, развитие читательской грамотности должны стать одним из приоритетных направлений образовательного процесса в казахстанских школах. Интерес к чтению, познанию окружающего мира через книги должен формироваться у детей со школьной скамьи.

Актуальность данной тематики обусловлена тем, что одна из важнейших задач школы – формирование у учащихся навыка чтения, являющегося фундаментом всего последующего образования.

Опыт свидетельствует, что плохо читающие учащиеся обречены на неуспеваемость в средних и старших классах, где учебный материал увеличивается во много раз.

От скорости чтения зависит также процесс развития. Быстро читают обычно те учащиеся, которые читают много. В процессе чтения совершенствуется оперативная память и устойчивость внимания. От этих двух показателей, в свою очередь, зависит умственная работоспособность. Навык чтения должен быть сформирован в начальной школе.

Развитие речи учащихся является важной проблемой современного лингвистического образования. Начальная школа, выступая особым этапом в жизни ребенка, связана с изменением его деятельности, освоением новой социальной роли и расширением коммуникативных связей. Решающее значение приобретает формирование у детей широкого языкового кругозора, умения пользоваться изобразительно-выразительными возможностями русского языка, воспитание у них уважения к слову, развитие творческого потенциала и коммуникативной компетенции.

«В настоящее время мы принимаем активные меры по созданию условий для того, чтобы наши дети наряду с казахским активно изучали русский и английский языки. Трехязычие должно поощряться на государственном уровне. К русскому языку и к кириллице мы должны относиться столь же бережно, как к казахскому языку. Всем очевидно, что владение русским языком – это историческое преимущество нашей нации» [1].

Исходя из этого, мы понимаем насколько важно изучение русского языка с ранних лет и применение обретенных знаний на практике для поддержания языковой политики нашей страны. Важным является формирование и развитие русской речи в национальных (казахских) школах. Не секрет, что обучение речи формируется из нескольких важных составляющих, но основными из них в процессе обучения детей-казахов являются: расширение словарного запаса учащегося, умение правильно пользоваться базовыми знаниями, владение навыками и умениями пользоваться правилами построения предложения на русском языке и правильное произношение и правописания как отдельных слов, так и цельных словосочетаний и предложений. учитывая это, можно сделать вывод: самой основной задачей обучения русскому языку в начальных классах с национальным языком обучения считается овладение учащимися основными навыками и умениями – чтению, письму, восприятию устной речи, говорению, умению принимать участие в диалоге, наблюдать, приходить к каким-либо выводам и, наконец, высказывать их в устной форме. Занятия для развития речи по своему строению,

применению форм и видам работы встречаются довольно многих мастей. Такое многообразие зависит от целей и задач определенных занятий. Но для всякого урока свойственно наличие главных видов работы: беседа по картинке, анализ звуковой структуры слов, чтение текста, беседа по прочитанному, списывание, развитие диалогической речи. Многие согласятся, что каждый урок – это отдельное звено во взаимосвязанной цепи обучения и воспитания, и от его содержания, формы преподнесения материала зависит качество всего педагогического процесса.

Виднейший просветитель казахского народа Ибрай Алтынсарин указывал: «Без практических устных разговоров, конечно, невозможно научиться свободно и бегло говорить на каком бы то ни было языке» [2]. Без естественной среды обучение языку становится сложнее. Поэтому важно использовать на уроках качественные аудио, видео материалы, различные стратегий, пробуждающие внутреннюю мотивацию учащихся. Также интегрированные уроки дают свои результаты в изучении языка. Предмет русский язык в школах с казахским языком обучения является интегрированным, особенно в начальных классах. Поскольку у детей в этом возрасте мыслительный процесс идет на первом языке. Коллективная работа помогает решить ряд проблем в обучении. Однако не следует забывать о дифференцированном подходе при планировании урока.

Таким образом, развитие личности школьника невозможно представить без умения грамотно излагать свои мысли не только на родном, но и на русском языке. Выдвижение на первый план задачи развития связной русской речи в казахской школе имеет принципиально важное значение. Становление личности младшего школьника невозможно без хорошо развитой речи, так как речь – это мир самопознания, понимания самого себя, общения с самим собой, самовыражения. Современная нацеленность программ на речевое развитие учащихся выдвигает задачу на поиск дальнейших методических приемов, связанных с определением места и роли уроков развития речи и внеклассных занятий по развитию речи в системе обучения русского языка.

Государственный общеобязательный стандарт образования (обновленного содержания) ориентирует на овладение учащимися навыками осознанного, правильного и выразительного чтения как одним из важнейших общеучебных умений, от которого зависит успешность дальнейшего обучения. В стандарте делается акцент на формирование культуры чтения, что предполагает:

- обучающийся понимает и интерпретирует главную и детальную информацию (текстовую, числовую, графическую) текстов различных типов, жанров и стилей;
- распознает скрытый смысл текста;
- использует стратегии чтения, включая исследовательское, комментированное, выборочное чтение с пометками, чтение с целью извлечения специальной информации, аналитическое чтение, чтение с определенной целью;
- извлекает необходимую информацию из различных источников, анализируя и синтезируя ее;
- сравнивает структурные, лингвистические и стилистические особенности текстов социально-бытовой, социально-культурной и учебно-познавательной сфер общения;
- оценивает текст с точки зрения актуальности и ценности информации, различая факт и мнение.

Основным приёмом, обеспечивающим развитие навыка чтения, является многократное обращение к тексту, перечитывание его каждый раз с новым заданием. Вот тогда-то учащийся открывает в нём что-то новое, чего не заметил при первом чтении.

Чтение в жизни каждого культурного человека, занимает важное место. Современный читатель в условиях господства телевидения, радио и кино, не потерял интерес к чтению книг, способных обогатить внутренний мир человека, дать знания о жизни и окружающем мире, развить самостоятельность мышления и доставить читателю художественное наслаждение. Не только в школе, но и дома, в семье, мы учим детей любить книги. Наверное, нет родителей, которые не хотели бы научить детей быстро и выразительно читать, привить интерес к чтению, ибо роль книги в жизни огромна. Хорошая книга - и воспитатель, и учитель, и друг.

Все вышесказанное подчеркивает необходимость систематической и целенаправленной работы над развитием и совершенствованием навыка чтения. Формирование качественного навыка чтения у младших школьников является одним из основных задач начальной школы.

В целях реализации этих задач нами были написаны методические рекомендации «Формирование читательской грамотности в начальной школе», в которой дан мой опыт учителя русского языка в школе-лицей №101 города Караганды.

Список литературы:

1. Андреев О. А., Хромов Л. Н. Техника быстрого чтения. Москва, «Прометей». 1990 г.

2. Узорова О. В., Нефёдова Е. А. Практическое пособие для обучения детей чтению. ЗАО «Премьера»ГИППВ. 1999 г.
3. Кузнецов О. А., Хромов Л. Н. Техника быстрого чтения. Москва. Книга. 1983 г.
4. Юшкова Л. М. Совершенствование техники чтения. Журнал Начальная школа. 1989 г. №5.
5. Фролова В.Д. Развитие интереса к чтению. // Журнал Начальная школа. 1989. №12. С. 27-31.

ӘОЖ 004:37.02

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ ТРЕНДТЕР

Утегенова М.Е., Алдиярова Г.Б.

«Мәлік Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп» КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, Қазақстан

Қазіргі заманғы білім беру трендтерінде білім беру мазмұнының өзгеруіне әсер ететін негізгі фактілерді белгілеу қажет. Біріншіден, бұл білім беру парадигмасының негізі болып табылатын оқытудың жаңа шарттары мен белсенді әдістерін жасау. Екіншіден, қоғам тарапынан өз білімін үздіксіз жаңартуға, жылдам қайта оқытуға, өзін-өзі дайындауға және тез өзгеретін әлемде табысты өмір сүру үшін өз қабілеттерін қолдану саласын ауыстыруға қабілетті сыни ойлайтын және функционалдық сауатты тұлғаны дайындауға қойылатын талаптар артып келеді.

Мақсаты: Заманауи білім берудегі жаңа трендтерді қарастыру – бұл Smart-оқыту, білім беру технологиясы – STEAM арқылы білім беру процесінде мобильді құрылғыларды қолдану.

Міндеттері:

1. Білім берудегі заманауи трендтерді меңгеру.
2. Бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру үшін білім беру ұйымдарының күш-жігерін біріктіру жолымен тәрбиелеу мен оқытудың ұлттық жүйесін дамыту.

Спортта, сәнде, экономика мен білім беруде трендтер бар. Білім берудегі трендтер-бұл оның өзгеруінің үрдістері. Соңғы онжылдықта білім беру жүйесінде оқытудың сапасын және оның нәтижелерін жақсарту мақсатында оқытудың педагогикалық инновациялары мен компьютерлік әдіснамаларын белсенді енгізу жүргізілуде. Құрылған оқыту материалын ұсынудың жаңа формалары, оқытудың жаңа құралдарымен жұмыс істеу әдістемесі және оқытудың компьютерлік технологиялары арқылы оқушылардың өзіндік танымдық қызметін басқару тәсілдері ең үлкен нәтижелерге қол жеткізуге, оқушылардың белсенділігін және барлық оқу процесінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялар әлемінде смарт-құрылғылар мен мобильді қосымшалардың өсіп келе жатқан секторына ерекше назар аударылуда. Қазіргі заманғы нарықты талдауда планшеттер мен смартфондар таяу болашақта дамудың ең перспективалы бағыттарының бірі болып табылатынын анықтады. Смартфондар, ұялы телефондар, планшеттер және басқа да ақылды құрылғылар оқытуға көмектесе ала ма? Smart-оқыту - мультимедиа формасындағы бағдарламалық қамтамасыз ету мен контентті онлайн бөлудің бірігуінен тұратын оқытудың бірінші тренді. Қазіргі заманғы Smart-оқытудың негізгі аспектілері-гаджеттерді, ашық білім беру ресурстарын, басқару жүйелерін пайдалана отырып, оқытудың икемді және ашық ортасын құру.

Smart-оқытудың басты мақсаты-XXI ғасырдың қазіргі қоғамындағы білім мен дағдыларды дамыту есебінен бәсекеге қабілетті білім берудің жоғары деңгейін қамтамасыз ететін орта құру: ынтымақтастық, коммуникация, әлеуметтік жауапкершілік, мәселелерді сыни тұрғыдан ойлау, жедел және мәселелерді сапалы шешу. Интеграцияланған зияткерлік білім беру ортасын дамыту қажеттілігі Smart-технологиялардың жеткілікті даму деңгейіне және олардың күнделікті өмірге ену қарқындылығына негізделеді.

Сынып бөлмесінен тыс оқыту – үшінші тренд. Бұл зерттеу, практикада білімді қолдануды қамтитын қызмет арқылы оқыту форматы. Мұндай оқыту ойын, квест, геокешинг, фото аулау, жорық, көшпелі лагерь түрінде өтеді. Бұл ретте оқушыларды тарихқа, мәдениетке, табиғатқа «батыру» жүреді, өйткені олардың алдына белгілі бір міндеттер қойылып, пайда болады.

Заманауи білім берудің төртінші тренді-бұл әлеуметтік медиа. Facebook әлеуметтік сервисі, Google сервистері мен құралдары, Wiki веб-сайты, Интернет желісінде дыбыстық файлдарды немесе бейнелерді тарату үшін покдастар, блогтар, Youtube видеохостингі, бұлтты технологиялар-осының бәрін оқытуда қолдануға болады және қолдану қажет. Мысалы, блогтарға мұғалім мен оқушылар арасындағы кері байланыс құралы ретінде білім алуға жақсы кіреді. Youtube-та бейнелерді көруге және орнатуға болады. Google сервистерінің көмегімен оқу үдерісін икемді және қызықты етуге болады.

Білім беру ойындарын оқытуға енгізу қазіргі заманның бесінші тренді болып табылады. Әр түрлі оқу салалары үшін маңызды білім беру ойындары жасалады. Мысалы, климаттың өзгеру процесін имитациялайтын ойын, немесе экология мәселелерін шешу бойынша медициналық ойын, сияқты экономикалық ойындар бар «қалай өз бизнесін ашу», немесе әлемдік дипломатия аренасында күресуге болатын ойындар.

Алтыншы тренд білім берудің тар саласын қозғайды, ол жаратылыстану ғылымдарын оқыту әдістемесімен (learning sciences) байланысты. Мұғалім негізгі тұжырымдамалар мен ұғымдарды назардан тыс қалдырмауы тиіс, бірақ та оқушылар нақты проблемалық жағдайлармен жұмыс істеу керек.

Егер де біз оқушыларымызды мектептен кейінгі өмірге даярлайтын болсақ, онда біз олардың күнделікті өмірінің бір бөлігіне айналатын құралдарды пайдалануға мүмкіндік беруге тиіспіз. Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының АКТ құзыреттілігін дамыту оларды цифрлық әлемге дайындау үшін, олардың оқу және кәсіби өсуі үшін өте маңызды [4]. АКТ бойынша білім беруге сақтықпен қарау және оқушылардың технологияны қауіпсіз және жауапкершілікпен пайдалануын қамтамасыз ету маңызды. Оларға АКТ дағдыларының берік негізін бере отырып және жауапты цифрлық азаматтықты алға жылжыту арқылы біз оларды цифрлық дәуірдің қиындықтары мен мүмкіндіктеріне дайындай аламыз. Технологияларды қолдана отырып және инновацияларға ашық бола отырып, мұғалімдер өз оқушыларына сенімді және сауатты цифрлық азаматтар болуға мүмкіндік береді.

Шеберлік сынып үлгісі:

2. Видео көрсету (сабақ үдерісіндегі оқушылармен жұмысты көрсету): «Кэрролл диаграммасы», «Kahoot» әдісі. «Пликерс» әдісі.

3. Тәжірибелік тапсырмалар: - Тренинг: «Кубизм» әдісі

1. Сіз сабақта қандай әдістерді қолданасыз? Соның ішінен 1-2 әдісті айтып кетсеңіз. Какие методы вы используете в классе? Поделитесь 1-2 методами.

2. Білім беру трендтерін қалай түсінесіз? Как вы понимаете что такое образовательные тренды?

3. Сабақ үрдісінде функционалды сауаттылықты дамытуды қалай жүзеге асырып жүрсіз? Как вы осуществляете развитие функциональной грамотности в процессе занятий?

4. Оқу сауаттылығы мектебіңізде қалай жүзеге асуда? Как читательская грамотность реализуется в вашей школе?

5. Математика сауаттылығын дамытуда қандай тапсырмалар тиімді деп ойлайсыз? Какие задачи, по вашему мнению, наиболее эффективны в развитии математической грамотности?

6. Білім беруде сіздің басты мақсатыңыз қандай? Какова ваша главная цель в образовании? - Топқа бөлу: «QR-код» арқылы - Кэрролл диаграммасы» бойынша аудиториямен жұмыс.

- «Kahoot» әдісі бойынша аудиториямен жұмыс.

- «Пликерс» әдісі бойынша аудиториямен жұмыс. Рефлексия: «Екі жұлдыз, бір тілек» Телефонмен хабарласу, лототроннан номер алып хабарласу.

Әдебиеттер тізімі:

1. Smart-технологиялар: Кәсіби құзыретті педагогтен табысты білім алушыға / әдістемелік құрал.- Ақтөбе 2019. 2.

2. Бабаев С., Қазиева К. Педагогикалық инновациялар мен педагогикалық озат технологиялар — талапшаң мұғалім еншісі // Бастауыш мектеп. — 2011. — № 4. — 25 б.

3. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.

4. Раджерс Э. Инновация туралы түсінік. – //Қазақстан мектебі, №4, 2011.«Әлеуметтік әріптестік жағдайында техникалық және кәсіптік білім беру», Білім беру мекемесі басшыларының анықтамалығы. №2. 2013.—26 б.

ӨЗ БЕТІНШЕ ЖҰМЫС – ОҚУ ӘРЕКЕТІНІҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ

Ұзақбай М.Ә., Иманова Г.А.

«М.Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп» КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, Қазақстан

Оқыту үрдісінде оқушылардың өз бетінше жұмыс жүргізу әрекеттерін жетілдіру – жалпы білім беретін мектептердің көкейкесті мәселелерінің бірі болып отыр. Әрине мәселелер теориялық және практикалық шешімдерді талап етеді. Өзіндік жұмыс – оқушының ойлау қабілетін, ақыл-ой және іс-тәжірибесінен туындайтын оқу, тану әрекеті.

Л.В.Занков «Бастауыш оқыту жүйесі» тақырыбындағы арнайы курста бастауыш сынып оқушыларына оқыту үрдісін ұйымдастыру мен оқушы дамуының арасындағы өзара байланысты тереңірек түсіндіріп, даму механизмдерін, оның ішінде оқытудағы өз бетімен жұмыстың жетекші ролін көрсетті. Ол: ақыл-ой қызметінің төмендегідей көрсеткіштері өз бетімен жұмыс істеуді іске асырады, - деп есептейді. Олар: байқампаздық, өз ойын еркін жеткізе білу, практикалық іс-әрекеттерді атқара білуі .

Бастауыш сынып оқушыларының өз бетінше жұмысының маңызын толығырақ түсіну үшін оның атқаратын негізгі міндеттерін атайық.

Олар:

- оқушылардың дербестік қасиетін мейлінше арттыру;
- олардың алған білімінің саналылығы мен біліктілігін қамтамасыз ету;
- оқушыларда оқуға деген біліктер мен дағдыларды қалыптастыру;
- оқушылардың таным, ақыл-ой қабілеттерін дамыту;
- оқушыларды сыныптағы тыс және мектептен тыс өз бетінше білім алуға әзірлеу;
- оқушылардың оқуға ынтасын арттырып, үлгермеушілікті болдырмауға әсер етуі;
- үздіксіз білім алуды қамтамасыз ету.

Өз бетінше жұмыстың кез-келген түрінде оқушылар ғылыми ұғымдар мен түсініктерді меңгере отырып, оқушылардың өздері де дамиды, жеке тұлғаның негізгі психологиялық үрдістері мен қасиеттері қалыптасады. Өз бетінше жұмыс бала психикасының дамуының біртұтастығын және осы уақытқа дейін оқыту тәжірибесінде қолданылып жүрген айналадағы дүниенің заттары мен құбылыстарын тек сырттай қарап қабылдап, үстіртін танумен шектелетін таным әдісі шеңберінде қалмай, олардың арасындағы байланысты, тәуелдікті, заңдылықтарды оқушының өзі алып түсінуіне жол ашады. Оқушыда заттар мен құбылыстардың мәнді белгілерін дұрыс, дәл анықтау, талдау, нақты дәлелдемелерді дұрыс іріктеп алу, т.б. біліктердің қалыптасып дамуын қамтамасыз етеді.

Бастауыш сыныптарда өз бетінше жұмысты тиімді ұйымдастыруға жол ашатын қолайлы жағдай – бұл оқушылардың өзіндік жас ерекшеліктерін ескеру. Өйткені, бұл жастағы балалардың ойлау қабілеті жоғары және қиялдау, елестеу, шығармашылық жұмысқа талпынысы басым болады. Сол себепті де тиімді түрде ұйымдастыра білген жұмыстың мұғалімге берер маңызы зор, - деп атай келе, өз бетінше жұмыс түрлеріне қатысты материалдарды саралау негізінде белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыра түсетін жұмыстарды негізгі үш түрге ажыратуға болады. Олар: логикалық дамытушы; тапсырманы үлгі бойынша түрлендіру; шығармашылық бағыттағы жұмыстар [2.39].

Оқушылардың өз бетінше жұмыс жасауы, өздігінен еңбектенуі оқу үрдісінде жүзеге асады. Оқу үрдісіндегі өз бетінше жұмыс деп – белгілі уақыт ішінде ғана алға қойған дидактикалық мақсатты орындауға бағытталған білімді іздеу, оны ұғыну, бекіту, білік және дағдыны қалыптастыру және дамыту, білімді жүйелеу және талдап қорытуды айтамыз.

- оқушылардың оқуға ынтасын арттырып, үлгермеушілікті болдырмауға әсер етуі;
- үздіксіз білім алуды қамтамасыз ету.

Өз бетінше жұмыстың кез-келген түрінде оқушылар ғылыми ұғымдар мен түсініктерді меңгере отырып, оқушылардың өздері де дамиды, жеке тұлғаның негізгі психологиялық үрдістері мен қасиеттері қалыптасады. Өз бетінше жұмыс бала психикасының дамуының біртұтастығын және осы уақытқа дейін оқыту тәжірибесінде қолданылып жүрген айналадағы дүниенің заттары мен құбылыстарын тек сырттай қарап қабылдап, үстіртін танумен шектелетін таным әдісі шеңберінде қалмай, олардың арасындағы байланысты, тәуелдікті, заңдылықтарды оқушының өзі алып түсінуіне

жол ашады. Оқушыда заттар мен құбылыстардың мәнді белгілерін дұрыс, дәл анықтау, талдау, нақты дәлелдемелерді дұрыс іріктеп алу, т.б. біліктердің қалыптасып дамуын қамтамасыз етеді.

Бастауыш сыныптарда өз бетінше жұмысты тиімді ұйымдастыруға жол ашатын қолайлы жағдай – бұл оқушылардың өзіндік жас ерекшеліктерін ескеру. Өйткені, бұл жастағы балалардың ойлау қабілеті жоғары және қиялдау, елестеу, шығармашылық жұмысқа талпынысы басым болады. Сол себепті де тиімді түрде ұйымдастыра білген жұмыстың мұғалімге берер маңызы зор, - деп атай келе, өз бетінше жұмыс түрлеріне қатысты материалдарды саралау негізінде белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыра түсетін жұмыстарды негізгі үш түрге ажыратуға болады. Олар: логикалық дамытушы; тапсырманы үлгі бойынша түрлендіру; шығармашылық бағыттағы жұмыстар [3.39].

Оқушылардың өз бетінше жұмыс жасауы, өздігінен еңбектенуі оқу үрдісінде жүзеге асады. Оқу үрдісіндегі өз бетінше жұмыс деп – белгілі уақыт ішінде ғана алға қойған дидактикалық мақсатты орындауға бағытталған білімді іздеу, оны ұғыну, бекіту, білік және дағдыны қалыптастыру және дамыту, білімді жүйелеу және талдап қорытуды айтамыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жанбөбекова М. Бастауыш сынып оқушыларының оқу әрекетін қалыптастыру мәселелері // Қазақ тілі мен әдебиеті. – 2005. №5
2. Мұқанов М.М. Жас және педагогикалық психология. – Алматы, 1982
3. Кенжеғұлова А. Авторлық ана тілі оқулықтары. -Ақтөбе, 2003

ӘОЖ 37.02:372.4

ДИДАКТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Хасенова А.И., Абдикаримова А.О.

Педагогический колледж Международного университета, г.Астана, Казахстан

Обновление дидактики в начальном образовании является крайне важным, поскольку оно направлено на адаптацию учебного процесса к современным вызовам и требованиям общества. Обновленная дидактика способствует более гибкому и индивидуализированному обучению, развивает критическое мышление и предоставляет учащимся навыки, необходимые для успешной адаптации в современном обществе.

Проблематика исследования заключается в том, что старые методы обучения могут быть устаревшими и неспособными полноценно учитывать технологический прогресс, разнообразие культур, а также индивидуальные потребности и способности учащихся. В связи с этим важно рассмотреть, какие изменения в образовательных стратегиях могут наилучшим образом подготовить детей к современной динамичной среде, содействуя их успешной адаптации и развитию ключевых компетенций.

Проблема обновления дидактики в начальном образовании актуальна во многих странах, включая Казахстан, и стала более явной в последние десятилетия. В условиях быстрого технологического развития и изменяющегося общественного контекста, традиционные методы обучения могут стать недостаточными для полноценной подготовки учащихся. В Казахстане наблюдается стремление к адаптации образовательных методов к современным вызовам, включая разработку новых подходов к обучению, интеграцию современных технологий и учет потребностей разнообразных групп учащихся. Однако, несмотря на некоторые усилия в этом направлении, существуют такие препятствия, как недостаточная подготовка педагогов, неоднородность в доступе к современным образовательным ресурсам и необходимость более системного внедрения инноваций в образовательный процесс [3,26].

Системный подход позволил детально рассмотреть образовательную систему начального образования в Казахстане. С помощью этого научного подхода дидактические теории, стратегии обучения и система начального образования были изучены с точки зрения комплексных взаимосвязей, где каждый элемент влияет на общий результат. Исследование дидактических теорий с системной точки зрения позволило выявить теоретические основы и подходы, используемые в образовательной системе Казахстана.

В ходе исследования был проведен опрос. Выборка состояла из 71 человека, среди которых было 12 учителей младших классов, все они были женщинами, средний возраст – 43,8 лет, 26 родителей учеников младших классов из которых 17 – женщины, 9 – мужчины, средний возраст – 32,1 года, и 33 учеников младших классов, среди которых 15 – девочки, 18 – мальчики, средний возраст детей составил 7,6 лет. Каждой из групп респондентов были заданы вопросы согласно приведенных ниже категорий. Респонденты должны были дать оценку согласно предложенным утверждениям, однако также имели возможность дать расширенный ответ и предоставить собственные мысли и предложения касательно учебного процесса.

Вопросы для учителей младших классов:

1. Каков уровень вашей удовлетворенности текущей системой образования в младших классах, где 1 – очень неудовлетворен(а), 5 – очень удовлетворен(а)?
2. На сколько часто вы используете современные образовательные технологии в своей практике, где 1 – редко, 5 – постоянно?
3. Оцените эффективность внедрения дополнительных педагогических методик для поддержки разнообразных стилей обучения, где 1 – неэффективно, 5 – очень эффективно.

Вопросы для родителей учеников младших классов:

1. На сколько вы удовлетворены текущей образовательной средой вашего ребенка, где 1 – очень неудовлетворен(а), 5 – очень удовлетворен(а)?
2. Как бы вы оценили необходимость изменений в учебной программе начальной школы вашего ребенка, где 1 – необходимы кардинальные изменения, 5 – все отлично?
3. Оцените влияние современных технологий на образование вашего ребенка, где 1 – негативное влияние, 5 – положительное влияние.

Вопросы для учеников младших классов:

1. На сколько вам нравится учиться в школе, где 1 – совсем не нравится, 5 – очень нравится?
2. На сколько некоторые уроки вам кажутся сложными, где 1 – все очень сложные, 5 – все уроки очень легкие?
3. Если бы вы могли выбирать, что бы вы хотели узнать или как бы вы хотели учиться в школе, где 1 – предпочел бы не учиться вовсе, 5 – был бы очень заинтересован.

С помощью метода синтеза полученная в ходе исследования информация была объединена, что позволило сформулировать конкретные рекомендации по улучшению дидактики начального образования.

В начальных школах Казахстана учебный процесс организован в соответствии с государственными стандартами. Цель начального образования – формирование образовательного пространства для гармоничного развития личности учащихся, включая развитие знаний, критического мышления, исследовательских навыков и работу с информационно-коммуникационными технологиями, а также развитие языковых и коммуникативных навыков.

Система образования в Казахстане обладает несколькими сильными сторонами. Прежде всего, она предлагает разнообразные предметы, охватывающие различные образовательные области, такие как язык и литература, математика, естествознание, общество, технология и искусство, а также физическая культура, что обеспечивает комплексное развитие учащихся и дает возможность выбирать свои сильные стороны. Система четко определяет ожидаемые результаты обучения для каждой образовательной области и предмета. Такой подход помогает стандартизировать образовательный процесс и предоставляет ясные цели для учащихся, учителей и родителей.

Тем не менее у настоящей системы образования также есть свои слабые места. Стандартизация, хотя и полезна для обеспечения качества образования, может привести к упущению индивидуальных потребностей учащихся. Система оценок и экзаменов может вызывать высокий уровень стресса. Недостаточное внимание уделяется развитию критического мышления и решению проблем, а некоторые аспекты учебных программ могут быть слишком теоретическими, не обеспечивая достаточного взаимодействия с реальными вызовами. Также стоит отметить недостаточное развитие сферы ИКТ (информационно-коммуникационных технологий) в образовательной системе. Образовательный опыт не всегда полноценно обогащается за счет применения современных технологий из-за ограниченного доступа к ним, что сокращает возможности учащихся в получении разносторонних знаний и эффективном развитии цифровых навыков, так как некоторые образовательные учреждения и педагоги не всегда обладают достаточной компетентностью и ресурсами для полноценного использования ИКТ в обучении. Для успешной реализации современного образовательного процесса также требуется постоянное обновление кадров и методик.

Опрос, проведенный среди различных участников образовательного процесса, был призван выявить их мнения и предложения относительно текущего состояния начального образования в Республике Казахстан. В результате, были получены разносторонние ответы, отражающие специфику восприятия образования разными группами участников. Например, результаты опроса учителей начальных классов.

В ходе опроса учителей младших классов были выявлены актуальные показатели их восприятия образовательной среды. В среднем, уровень удовлетворенности системой образования был оценен как относительно высокий – 3,8 балла из 5 возможных, а большинство учителей (7 из 12) выразили удовлетворенность оценкой 4 и выше, что свидетельствует о достаточно положительном общем восприятии текущей образовательной системы. Учителя в среднем оценили использование современных технологий на уровне 3,7 балла, что указывает на умеренное использование технологий в учебном процессе, хотя некоторые учителя оценили этот аспект крайне положительно, что может указывать на разность доступа к современным технологиям в разных школах и даже классах в рамках одних образовательных учреждений. Оценки учителей по эффективности дополнительных методик составили в среднем 4 балла, что указывает на тот факт, что учителя в целом считают дополнительные методики довольно эффективными в поддержке разнообразных стилей обучения учащихся. (рисунок 1).

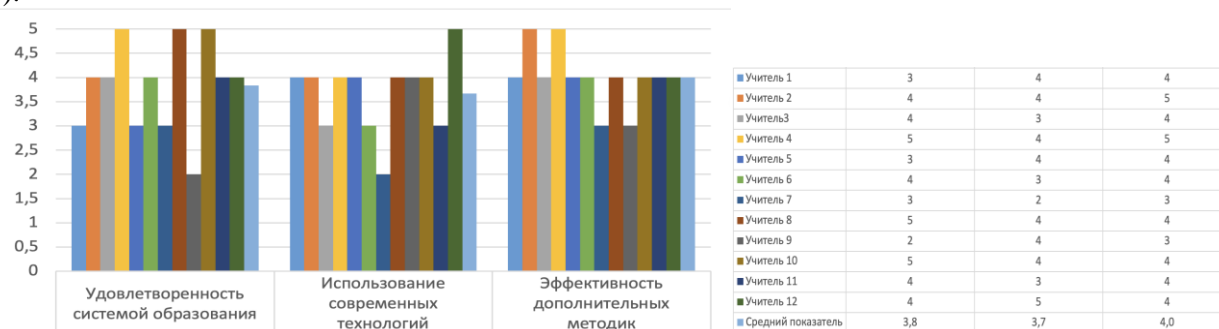

Рисунок 1. Числовые показатели опроса учителей младших классов.

В открытых ответах также звучали предложения о дополнительных обучающих программах для более эффективного обучения определенным предметам, таким как математика. Одна из опрошенных учительниц высказала свое мнение о том, что система образования обеспечивает хороший базовый уровень, но нужны дополнительные средства для более интересного обучения. Другая учительница подчеркнула важность современных технологий, поскольку – отличный инструмент, но иногда педагогам не хватает специализированных программ для преподавания математики. Также было выражено мнение относительно дополнительных методик, поскольку они действительно помогают разнообразить обучение, особенно при работе с детьми, имеющими трудности.

Таким образом, учителя младших классов в целом положительно оценили имеющуюся образовательную систему. Они также активно используют технологии, и признают важность дополнительных методик для успешного обучения.

Обновление дидактики начального образования в Республике Казахстан рекомендуется реализовывать путем комплексной методологии, ориентированной на развитие различных аспектов обучения:

Интерактивные методы обучения;

Использование информационно-коммуникационных технологий;

Дифференцированный подход;

Развитие навыков критического мышления и творческой активности; Обучение социальным навыкам и гражданской ответственности;

Акцент на обучении в области STEM.

Проведенное исследование позволило сделать несколько важных заключений относительно современного состояния образования в начальных классах Республики Казахстан. Рассмотрение классических и современных дидактических подходов, а также разбор основных положений системы образования младшей школы РК продемонстрировало актуальность структурных изменений, особенно в интеграции современных педагогических подходов и технологий для обеспечения высококачественного образования, соответствующего требованиям современного общества.

Список литературы:

1. Abduxamidov S., Abduxamidova N. 2023. Effectiveness of using didactic games in primary education. *Pedagog republican scientific journal*, 6(2), 532-535. <https://bestpublication.org/index.php/pedg/article/download/3795/3650>
2. Appendix 1 to the order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated August 3, 2022 No. 348, 2022. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031#z20>
3. Kambatyrova A., Assylbekova B., Goodman B. 2022. Primary School English Language Education in Kazakhstan. Policy, Preparation, and Practice. In: Zein, S., Butler, Y. (eds.), *English for Young Learners in Asia. Challenges and Directions for Teacher Education*. London: Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003016977-4/primary-school-english-language-education-kazakhstan-assel-kambatyrova-bayan-assylbekova-bridget-goodman>
4. Karimov, G., Ishano, P., Sarzhanova G., Odintsova S., Abildina S. 2023. Digital transformation of knowledge and learning content in educating English language to primary school children. *International Journal of Knowledge and Learning*, 16(4), 374-394.

ӘОЖ 373.1

МӘДЕНИ-ТАРИХИ ДӘСТҮРЛЕР НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ МЕКТЕП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Шаушекова Б.Қ., Ахамбаева Ж.Т., Асегова Ж.Б.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

«Таза Қазақстан» шарасына бірнеше айдың ішінде 3 миллионға жуық азамат атсалысты. Жүздеген мың үйдің ауласы тазартылды, 1 миллион тоннадан астам қоқыс жиналды. Осындай игі шаралардың арқасында қоғамда жаңа мәдениет, жаңа қоғамдық этика орнығып келеді. Мұны туған елге деген сүйіспеншілік, жанашырлық деуге болады. Ұлттың жаңа сапасы осындай нақты шаралар арқылы қалыптасады. Бұл – уақытша науқан емес. Осы маңызды жоба жыл бойы жалғаса беруге тиіс. Себебі, шынын айтқанда, кейбір санасыз азаматтарымыз табиғатты, көшелерді әлі де ластап жатыр. Осындай адамдардың әрекетіне заң бойынша тосқауыл қою керек. Бір сөзбен, қоршаған ортаның тазалығы әркімнің күнделікті дағдысына айналуы қажет екендігі 2024 жылғы 2 қыркүйектегі Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаевтың жолдауында көрсетілген [1].

Сол себепті, өсіп келе жатқан ұрпақты мектеп табалдырығын аттағаннан бастап, бастауыш сынып сабақтарында экологиялық сауаттылығын қалыптастыру оқушының болашақта жан-жақты дамуына, экологиялық мәдениетінің, адамгершілік қасиеттерінің, табиғатты қорғауға деген жауапкершіліктерін тәрбиелеуге септігін тигізеді. Экологиялық сауаттылықты қалыптастырудың мақсаты – оқушылардың табиғи ортаны тану, табиғатты қорғауға үйрету, оны сақтап қалуға жауапкершіліктерін арттыру. Экологиялық сауаттылықты оқу процесінде түрлі мәдени-тарихи дәстүрлер, әдет-ғұрыптар арқылы жас ұрпақтың бойына қалыптастыруға мүмкіндік бар.

Адамның экологиялық санасына тағы да оның табиғатты және қоршаған ортаны қорғау заңдылығын бұзғандармен өздік қалауы бойынша белсенді күрес жүргізудегі талпынысы немесе әрекеті жатады. Сондықтан да экологиялық сана қоғамдық санасының формасы ретінде маңызды қызмет атқарады.

Ағартушылық қызметі – ол балаларға табиғатты адамның өмір сүру ортасы ретінде және эстетикалық тұрғыдан жетілуіндегі оның маңызын түсінуге көмектеседі.

Дамытушылық қызметі – ол балаларды экологиялық құбылыстарды ұғыну, табиғат жағдайына талдау жасау, табиғатпен ақылға сиятындай орынды қарым-қатынас жасау біліктілігін қалыптастыру үрдісінде жүзеге асады.

Тәрбиелік қызметі – ол балаларда табиғатқа адамгершілік және эстетикалық қарым-қатынасты қалыптастыруда көрініс береді. Олардағы ақиқат өмірдің ұлылығын және сұлулығын шаттана сезіну барысында бірлікте жүзеге асады. Бұл балаларда табиғатты қорғау әрекетін жандандыруға түрткі болады. Туған табиғатты терең білу, оған деген махаббат сезім, патриоттық сезімді байытады және нығайтады.

Ұйымдастырушылық қызметі – ол балаларда табиғатты қорғау әрекетін ынталандыруды көздейді.

Алдын-ала болжау қызметі – ол балаларда адамның табиғатқа жасаған қайсыбір әрекетінде мүмкін болатын зардаптарын немесе экологиялық үрдістерін бұзылу жағдайының неге алып келетінін, ол үшін қандай шараларды ұйымдастыру қажеттігін алдын ала болжай білу біліктілігін тәрбиелеуді немесе дамытуды көздейді [2].

Осы тұрғыдан экологиялық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі міндеттерін анықтай келсек:

- Бастауыш сынып оқушыларының бойында экологиялық ұғымдарды қалыптастырып, ой-өрісін дамыту.

- Оқушыларға табиғи ортаның адам өмірімен байланысты екенін, яғни өсімдіктер және жануарлар дүниесінің адамға қажет екендігін ұғындыру.

- Табиғаттың ластануы, адам денсаулығына әсер ететінін түсіндіріп, оқушылардың бойында табиғатты қорғауға, сақтауға және аялауға жауапкершіліктерін тудыру.

- Оқушылардың бойында экологиялық мәдениетті қалыптастыру.

Осы міндеттерді жүзеге асыру арқылы оқушыларды табиғи ресурстарды дұрыс қолданып, табиғатты сақтай алатынымызды ұғындырып, олардың бойында жалпы экологиялық сауаттылықтың маңыздылығы қалыптасады.

Осы мәселе бойынша шетел ғалымдарының зерттеулеріне келетін болсақ, Джой А.Палмер өз еңбегінде экологиялық білім берудің қыр-сырын қарастырады. XX ғасырдың аяғында осы салада не болып жатқанын түсіндіріп, біз жиырма бірінші қадамға кірген кездегі экологиялық білімнің басымдықтары мен әлеуетінің аспектілерін қарастырады. Онда көптеген сілтемелер мен бастапқы материалдар, сондай-ақ экологиялық білім беру прогресіне әсер еткен барлық негізгі жаһандық бастамалар мен құжаттардың негізгі идеялары бар [3].

Педагог ғалымдар Ж.Ж.Руссо, Пестолоций, Дистерверг баланың табиғатпен қарым-қатынасын қалыптастыру арқылы білім беру, тәрбиелеу дүниетанымын орнықтыру заңдылықтарын негіздеді. Баланы жастайынан «Табиғатты сезіне білуге» тәрбиелеу туралы айта келіп, оның адамгершілігін, эстетикалық дамуындағы табиғаттың маңызын ашты. Ал жаратылыстың сұлу көріністері жыл мезгілдеріндегі жағымды құбылыстар арқылы жас ұрпақты тәрбиелеуге қазақ халқының көрнекті ағартушылары Ы.Алтынсарин, Ш.Уәлиханов, А.Құнанбаев өздерінің еңбектерінде жете көңіл бөліп, табиғатқа қамқорлық сезімінің ұлттық тәрбиеден бастау алатынына үлкен мән берді [4].

Осы тұрғыда балалардың бойында экологиялық сауаттылықтың түсініктерін қалыптастыру үшін оқытудың түрлі әдіс-тәсілдерін қолдану, өлеңдер, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар, ертегілер, сонымен қатар салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптардың маңызы зор.

Қазіргі уақытта бастауыш мектеп оқушыларына экологиялық білім мен тәрбие беру жұмысында экскурсиялар, табиғаттағы және сыныптағы объектілерді бақылау, сабақтарда сияқты нысандар мен әдістер қолданылып жатыр. Әңгімелесу, экологиялық мәселелерді шешу, экологиялық жағдайларды талдау, ойындар; ал сыныптан тыс жұмыстарда – ертеңгіліктер, мерекелер, КВН, викториналар. Әрине, тәжірибеде қалыптасқан жұмыс тәжірибесінен бас тартудың қажеті жоқ, бірақ тек көрсетілген формалар мен әдістермен шектелуге болмайды. Қазіргі уақытта экологиялық білім мен тәрбие берудің әдістемесі жұмыстың жаңа әдістерімен, әдістерімен, формаларымен айтарлықтай байытылды [5].

Бастауыш сыныптарда көбіне сөздік әдістері, оның ішінде әңгіме әдісі оқушылардың адамгершілігіне әсер етеді, ой-пікірлердің, фактілердің, мысалдардың жеткіліктілігі болуы олардың бойында экологиялық ұғымдардың есте қалуына ықпал етеді. Сонымен қатар, көрнекілік әдістеріне келетін болсақ, алуан түрлі кесте, сызбалар, суреттер, техникалық құралдар арқылы бейнетаспаларды көрсету, олардың көру елестету сияқты сезім мүшелеріне әсер етіп, олардың бойында экологиялық түсініктерді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Оқу процесінде экологиялық сауаттылықты қалыптастыруға байланысты жасалатын жұмыстарды айта келсек:

- Табиғат ортасын тануға байланысты сұрақ-жауап жүргізу. Мысалы, Айналамызды не қоршап жатыр? Табиғат дегеніміз не? Өсімдік дегеніміз не? Өсімдік тіршілік етуі үшін не қажет?

- Табиғатты білуге байланысты бейнетаспаларды көрсету.

- Табиғат нысандарын білуге байланысты әртүрлі карточкалармен жұмыс жүргізу. Мысалы, Өсімдіктер, Жануарлар, Құстар, Табиғат құбылыстары.

- Табиғатқа қамқорлық көрсетуге байланысты суреттермен жұмыс жүргізу.

- Табиғатты қорғауға байланысты әңгіме, ертегілер. Мысалы, Табиғат Ана, Табиғат ғажайыптары ертегілері.

- Табиғатты аялауға байланысты мақал-мәтелдер, нақыл сөздердің мағынасын ашу. Мысалы, Жауынмен жер көгереді, Батамен ел көгереді; Адамның табиғатсыз күні жоқ, Табиғаттың оны айтар тілі жоқ.

- Табиғат нысандары жайлы өлең шумақтарын түсіну, жаттау. Мысалы, Жыл мезгілдеріне байланысты өлеңдер, Тау, Жерге байланысты өлең шумақтары.

- Табиғатты сақтауға байланысты кесте-сызбалармен жұмыс істеу.

- Табиғатқа қорғауға байланысты мәдени-тарихи дәстүрлер, халық ырымдарын түсіндіру.

- Экологиялық сауаттылықты қалыптастыруға байланысты экскурсиялар өткізу.

Оқытудың әр түрін (физикалық-сезімдік, эмоционалдык, бейнелі, сөздік-логикалық) пайдалану бастауыш сынып оқушысының қоршаған дүниені сырттан емес, іштей қабылдау қабілетін дамытуға, оны өзінің дүниетанымы арқылы зерттеуге ықпал етеді. 10 жасқа дейінгі бастауыш мектеп оқушылары «имидж жасаушылар» болып табылады. Сондықтан бастапқы экологияны бейнелерге сүйене отырып оқыту өте маңызды. Сөздік және логикалық ойлау элементтерімен қиялды ойлауды дамыту бүгінгі таңда білім мазмұнын ғана емес, оқытылатын пәннің әдістемесін де жаңартуды қажет етеді. Бұл білім беру уақытының көп бөлігін баланың қоршаған табиғатпен тікелей қарым-қатынасына арнаған жағдайда мүмкін болады: оны әлемге шығармашылық және эмоционалды-сезімдік қарым-қатынаста тәжірибе алу үшін практикалық зерттеу жұмыстарына тарту [6].

Осы тұрғыда бастауыш оқушыларында ең басында табиғат туралы түсініктерін сурет, картиналар көру, елестету, сезу арқылы қалыптастыруға болады. Осыдан оқушылардың бойында эмоционалды ойлау пайда болып, олардың табиғатты қорғауға, сақтауға жаңашырлық, адамгершілік, патриоттық сезімдері оянады.

Жалпы бастауыш сыныпта табиғат туралы түсініктер «Жаратылыстану» пәнінде, Ондағы Экология бойынша ұсынылатын тақырыптар: «Булану жылдамдығының буланатын сұйықтықтар түріне тәуелділігін зерттеу», «Электр энергиясының пайдасыз шығындарын анықтау», «Жарықтың ластануы және оның салдары», «Ауа ағындарының жылдамдығының жер бедерінің су алмасуына әсері», «Шудың адам ағзасына әсері», «Аэрозольдің ластану себептері және оның салдары», «Дыбыс жұтатын материалдарды, дыбыстық сүзгілерді жасау», «Табиғаттың радиациялық ластануы және радиациялық қауіпсіздік шаралары» [7].

1-ші сынып бойынша табиғат туралы түсініктер суретті тапсырмалар арқылы беріледі. Мысалы, Суретке қарап сұрақ қою, олар сұраққа жауап беру арқылы түсініктері қалыптасады: Су қандай? Гүлдер қандай? Ағаштар қандай? және тыңдау, қайталау сияқты тапсырмалар орындалады

Осы тапсырмаларды орындау арқылы оқушылардың бойында табиғат туралы алғашқы ұғымдар пайда болады.

2-ші сынып бойынша тапсырмалар табиғатты қорғау үшін алдымен ол туралы білу керек, сол себепті тапсырмалар табиғат туралы түсініктерді қалыптастыруға байланысты. Мысалы, Табиғатты зерттеу әдісі бақылау әдісін білу, және тек бақылау арқылы ғана зерттемей тәжірибе жасау. Себебі табиғатты бақылау арқылы зерттеу жеткіліксіз. Қоршаған ортаны түсінуге тәжірибе жақсы көмектеседі. Жанды табиғат және олардың топтастырылуы, Табиғат ресурстары қандай болады? Ауаның қандай қасиеттері және неліктен ауаны қорғау қажет екендігі туралы түсініктер қалыптасады [8].

3-сынып бойынша тапсырмаларға келетін болсақ: болжам жасауды; ақпарат іздеп табу; бақылау мен эксперимент жүргізуді үйренеді. Ондағы негізгі тақырыптар: Өсімдік тіршілігіне жылудың, судың әсері, Өсімдіктерді қорғау туралы, Өсімдіктер мен жануарлардың өзара байланысы [9].

4-ші сынып бойынша тапсырмалар: Зертте, Жедел жауап, Сипатта, Жікте, Модель жаса, Түсіндір, Анықта, Суретпен жұмыс, Сызба бойынша жұмыс. Оқушы осы тапсырмаларды орындай отырып, олардың бойында талдап, зерттеп, өз бетінше шешім қабылдау, іскерлік, дағдылары пайда болады. Өтетін тақырыптарға келетін болсақ, Табиғат физикасы, Заттар және олардың қасиеттері, Табиғат ресурстары [10].

Қорыта келгенде, экологиялық сауаттылық оқытудың құрамдас бөлігі ретінде оқу-тәрбие процесі арқылы оқушылардың бойында қалыптасады. Бастауыш сынып оқушылары ең алдымен экологиялық ұғымдарды, олардың жұмбақ сырларын түсініп алуы қажет. Бұл үшін әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, олардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, жұмыс жасау қажет. Осының нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларының бойында табиғат туралы түсініктері пайда болып, олардың іскерліктері, дағдылары қалыптасып, табиғатты сақтауға, қорғауға, аялауға деген сезімдері пайда болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаевтың Жолдауы – 2024 ж.

2. Б.Т.Баязова. Балаларды табиғатпен және экология негіздерімен таныстыру әдістемесі – 2011.
3. Дж.А. Палмер. 21 ғасырдағы экологиялық білім беру – 2011.
4. Б.Ф.Ильяшова, М.А. Жамангарина. «Балаларды табиғатпен және экология негіздерімен таныстыру әдістемесі» пәнінен оқу әдістемелік құралы. – 2016.
5. Г.Н. Аквилева, З.А.Клепинина. Бастауыш мектепте жаратылыстану пәнін оқыту әдістемесі – 2001.
6. Л.Н. Ердаков. Экология для начального обучения. Новосибирск – 1997.
7. «2024-2025 Оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» Әдістемелік нұсқау хат.
8. Ж.Т.Сүйіндікова, В.Н.Зворыгина, Н.А.Болтушенко, Т.В.Помогайко, О.А.Лауто, Т.Л.Яндулов. Бастауыш білім беру деңгейінің 2-сынып оқушыларына арналған Жаратылыстану оқулығы – 2022.
9. Т.А. Андриянова, В.Н.Беркало, Н.Ш.Жакупова. Жалпы білім беретін 3-ші сынып оқушыларына арналған Жаратылыстану оқулығы – 2018.
10. П.К.Бигазина, А.Ж.Жаманкулова, Э.А.Кажекенова. Жалпы білім беретін 4-ші сынып оқушыларына арналған Жаратылыстану оқулығы – 2019.

ӘОЖ 374.3

БРЕГЕЙЛІГІМІЗ - ЫНТЫМАҚТАСТЫҚҚА ЖЕТЕЛЕЙТІН ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ ҚҰРАЛЫ

Шаушекова Б.Қ., Нұржауова М., Махмет Н.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті. Қарағанды қ., Қазақстан

«Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты Ұлттық құрылтайдың үшінші отырысында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың сөйлеген сөзінде, «Ата-бабадан қалған мәдени-мұраны заман талабына сай жаңғыртып, әлемге насихаттау қажет» деп ұлттық құндылықтарды дәріптеуге шақырды [1].

Білімді ұрпақ – еліміздің болашағы, ертеңі. Тәуелсіз еліміз қанатын кере жайып, ел мәдениеті өркендеген қазіргі заманда тек білімді жастар ғана ұлтымызды асқақтатып, елімізді көкке көтереді. Қоғамның негізгі өзегі – жастар.

Президент «Бүгінде бүкіл еліміз бойынша жүргізіліп жатқан ауқымды жұмыстарға жастарым белсенді атсалысуы керек. Сондай-ақ, «Жас сарбаз» қозғалысы негізінде әскери-патриоттық тәрбие беру ісін дамыту қажет. Үкіметке 2050 жылға дейінгі әскери-патриоттық тәрбие беру бағдарламасын әзірлеуді тапсырамын» «Жас сарбаз» бастамасының үлгісімен еліміздегі волонтерлерді, әсіресе әлеуметтік жобалар саласындағы еріктілерді біріктіру қажет [1. 3 б.] деп атап көрсетті.

Біртұтас тәрбие бағдарламасы» – ұлттық, адами құндылықтарға негізделген. Тәрбие – ұрпақты биік мұратқа жетелейтін сапалы білімнің тұғыры. Ұлттық құндылықтармен сусындап өскен ұрпақ ұлағатты болмақ. Дәл осы өскелең ұрпағымыз ұлттың сапасын құрайды. Сондықтан да қадір-қасиет, ар-намыс, адалдық, патриотизм, жауапкершілік, әдептілік, мейірімділік, сүйіспеншілік, үлкенге ізет, кішіге құрмет сияқты қасиеттерге ие шығармашыл азаматты тәрбиелеу маңызды [2].

Демек, қазіргі кездегі күн тәртібінен түспейтін өзекті мәселе қазақстандық патриотизм азаматтың, қоғамның, мемлекеттің ортақ күш-жігеріне келіп саяды. Қазақстан - өз Әнұраны, Елтаңбасы, туы, жері бар мемлекетіміз деген ұғым қоғамда түпкілікті қалыптасуы керек және оны сүйу, қорғау осы қоғамда өмір сүріп жатқан барша адамның міндеті болмақ.

Патриотизм ұғымдарына түсініктеме беретін болсақ, Қазақ кеңес энциклопедиясында «патриотизм» – дегеніміз (грек πατριότις – отандас, πατρίο – Отан, туған жер) отанға деген сүйіспеншілік. Бойындағы күш қуаты мен білімін Отан игілігі мен мүддесіне жұмсау, туған жерін, ана тілін, елдің әдет-ғұрпы мен дәстүрін құрмет тұту сияқты патриотизм элементтері ерте заманнан қалыптаса бастайды - деп көрсеткен [3. 25 б.].

Үлкен кеңес энциклопедиясында «социалистік қоғам азаматының патриотизмі өз Отанына, бүкіл социалистік елдер ынтымақтастығына берілгендік пен адалдықтан тұрады» - делінген [4. 48 б.].

Педагогикалық сөздікте «... патриотизм өз халқына, Отанға деген сүйіспеншілік ... пролетарлық интернационализммен берік байланысқан» - деп анықталған. Патриотизм – қоғамдық санадағы аса маңызды да күрделі түсініктердің бірі. Қоғам мүшелерінің өздері өмір сүріп отырған ортаға деген қарым – қатынасын реттейтін патриотизм ұғымын теориялық негіздеудің, зерттеудің өзіне тән тарихы, қалыптасуының үрдістері [5.98 б.].

«Патриот» сөзі (patriotes – жерлес, отандас) ежелгі грек жерінде пайда болғандықтан, оны алғашқы мағынасында сол антика ғұламалары Платон, Аристотель, Гераклит еңбектерінде пайдаланып, адам санасының туған елі мен жеріне деген құштарлық сезімін түсіндіруге қолданды [6. 102 б].

«Отан - от басынан басталады» дейді халық даналығы, демек, бала тәрбиесі - Отан мен ел мүддесі. Әрбір бала бір ғана отбасының ғана емес, күллі қоғамның келешегі, көктемі, бүршік атар гүлі екені жадымыздан әсте шықпағаны абзал.

1992 жылы 4 маусымда тұңғыш рет тәуелсіз Қазақстанның жаңа мемлекеттік рәміздері бекітілді. Бұл жылдар ішінде біздің көк байрағымыз Нью-Йорктегі БҰҰ штаб-пәтерінің алдында дүние жүзіндегі басқа мемлекеттер туларының арасында желбіреп тұрды. 2024 жылғы Жазғы Олимпиада ойындарындағы жеңіске жеткен қазақстандық спортшылар құрметіне шырқалған әнұран көрініс тапты. Тұңғыш қазақстандық ғарышкерлермен бірге ғарышта болған мемлекеттік рәміздер еліміздің тарихының бір беттері.

Мемлекеттік рәміздер:

- еліміздің егемендігі мен тәуелсіздігіміздің нышандарының бірі;

- ежелден еркіндік, бостандық және егемендік аңсаған ата-бабаларымыздың биік мұраты;

- еліміздің жастарын өз еліне деген терең сүйіспеншілік пен шынайы патриотизмге тәрбиелеу құралы;

- мемлекеттік рәміздерге деген құрмет өз еліңе жеріңе, тіліңе деген мақтаныш, оның рәміздеріне деген құрмет-деген ұғым қалыптастыру.

Болашақ ұрпақты жалпы адамзат құндылықтарын қастерлеумен қатар, өз еліне, ұлтына, тіліне, салт-дәстүріне деген отаншылдық сезімін тәрбиелеудің маңызы зор. Қазақстан Республикасының Конституциялық заңының Қазақстан Республикасының Мемлекеттік нышандары туралы бапта:

«Азаматтыққа және Отансүйгіштікке, өз Отаны – Қазақстан Республикасына деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік нышандарын құрметтеуді қалыптастыру, сондай-ақ олардың мәні мен маңызын түсіндіру мақсатында оларды оқыту жалпы орта, кәсіптік бастауыш, кәсіптік орта және кәсіптік жоғары білім беру ұйымдарының негізгі жалпы білім беру, бағдарламаларына енгізіледі» - деп атап көрсетілген [7].

Тағы бір анықтамаға көз жүгіртсек, «Патриотизм ... (грек тілінен аударғанда - Отан) әдетте Отанға сүйіспеншілік деп аталатын, нақты бір әрекет бейнесінде және қоғамдық сезімдердің күрделі жиынтығында көрініс беретін, балаларының Отан - Анаға деген көзқарасын сипаттайтын қоғамдық және адамгершілік принцип», - деп көрсетілген [7. 56 б].

Қазақстандық патриотизмге өзінің Отанына, оның мәдениетіне, дәстүріне деген шексіз сүйіспеншілік, елінің жеткен жеңістеріне деген мақтаныш, өз мемлекетінің экономикалық және саяси қуатын арттыруға бағытталған әлеуметтік белсенділік, Отанын, оның бостандығын, тәуелсіздігін аянбай қорғауға даяр болу керек деген сөз.

Демек, патриотизм көпұлттылық және ұлттық бөліктерден тұрады. Ұлттық патриотизм әдетте адамдардың белгілі бір ұлтқа тән екендігімен, өз тілімен, мәдениетімен, сол аймаққа тән дәстүрлерімен тығыз байланысты.

Қазақстан Республикасының тәуелсіздігі жағдайында барлық ұлттардың ортақ сана-сезімін қамтитын интернационализм идеясы мен ұлттық патриотизм идеясының біртұтастығы қажет. Оның темірқазығы - Қазақстанды осындағы барлық ұлттардың өз Отаным деп сезінуі болмақ.

Жалпы қазақстандық патриотизм дегеніміз - өзінді республика халқының ажырамас бөлігі, ортақ Отан ретінде Қазақстан Республикасына сүйіспеншілік сезімі мен берілгендік, азамат ретінде халық пен елдің мүддесін қорғайтын борышты сезіну болып табылады. Қазақстандық патриотизмге басқа алықтарға деген сыйластық, бүкіл адамзатты құрметтеу тұрғысынан қарау керек.

Олай болса, патриотизмнің өзегі - патриоттық тәрбиенің негізін дамытудың мәні жеке тұлғаның жоғары әлеуметтік белсенділігін көрсететін және қалыптастыратын идеялық-адамгершілік, моральдық еріктілік, еңбек және дене сапаларын қалыптастыруда ішкі байланыстарды анықтау және саралау болып табылады.

Патриоттық тәрбиеде қолданылатын іс-әрекет түрлері тәрбие үдерісінің нақты мазмұнын анықтайды. Ондай іс-әрекеттерге оқу-танымдық, спорт-қорғаныс, ойын, еңбек, қоғамдық-саяси, көркемдік-эстетикалық іс-әрекеттерді жатқызуға болады.

Жастардың патриоттық рухын көтереді, нашарларға жан ашу, оларды қолдай білетін рахымшыл, көпшіл, қоғамшыл болуға үйретеді. Адамгершілік сананы мейлінше жоғары ұстаудың жақсы үлгілерін береді.

Патриоттық тәрбие мәселесі - адамзат тарихының өне бойында ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан ұлы мақсат. Бүгінде адамзат өркениеттің өзгеше биігіне көтерілген, үшінші мыңжылдыққа қадам басқан кезеңінде қазақстандық патриотизм, азаматтық парыз, ар тазалығы жас мемлекетіміз үшін рухани асыл мұрат қалпында қала бермек.

Иә, Мемлекет басшысы жастарға үлкен үміт артып, елін сүйетін, жерін қорғайтын, патриоттық сезімі басым тұлға қалыптастыру қажеттігін айтады.

Осы орайда ұлттық құндылықтардың, ұлттық бірегейліктің тәрбие саласында ойып тұрып орын алуы, елдің ертеңгі болашағы үшін де аса маңызды болды. Болашақтың айқындығы- тал бесіктен берілген тәрбиеге байланысты. Ата-ана тәрбиесінен бөлек педагогтің берер тәрбиесінің елеулі орын алары сөзсіз.

Ұлттық бірегейлікті қалыптастыруда педагогтердің басты мақсаты-ұлттық құндылықтарды білім беру жүйесіне қолданудың тиімді тәсілін көрсету, ұлттық құндылықтар негізінде тәрбие процесін дамыту және арттыру, сондай ақ білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде ұлттық тәрбие мен оқытудың үздіксіздігі мен сабақтастығын күшейту және қамтамасыз ету болып отыр және де мен ойлаймын, бұл дәл қазіргі уақытта іске асып жатқан процес.

Осыған орай еліміздің бірнеше өңірлеріндегі мектептерде қосымша «Даналық мектебі» атты отбасылық клубтар енгізілді. Клуб қазақ этнопедагогикасының тәрбиелік әлеуетін өзектендіруге бағытталған. Клуб ішінде «Ата өсиеті», «Әже даналығы», «Аға қамқорлығы», «Жеңге кеңесі» секілді секциялар ұйымдастырылған. Мұның бәрі жас ұрпақтың қазақи тәрбиені бойына сіңіре отырып өсуіне зор ықпал жасайды.

Ұлттық бірегейлік мазмұны төңірегінде жасалып жатқан іс-әрекеттерге 2023 жылдың 17 маусымында Түркістан қаласында өткен Ұлттық Құрылтайды айтуымызға болады. Мемлекет басшысы Қасым Жомарт Тоқаев тағы бір ұстанаты «Ұлттық бірегейлігімізді нығайтып, еліміздің жаңа құндылықтарын орнықтыру үшін жүйелі жұмыс жүргізуге тиіс» екеніне назар аударып, осы жұмыстың нақты бағыттарына тоқталды. Атап айтқанда, Президент мемлекеттік нышандарды жетілдіру, ұлтымыздың тарихи сана-сезімін жаңғырту, мәдени мұрамызды жан-жақты дәріптеу, өскелең ұрпақтың тәрбиесіне мән беру жөнінде маңызы мәселелерді қозғап, тың бастамалар ұсынды [4].

Қолданбалы этносаяси зерттеулер институтының директоры Т.Қалиев, «Ұлттық бірегейлік өте маңызды мәселе. Кей кездері оның маңыздылығын сезбей жатамыз. Алайда ол күнделікті қоғамдағы бейбітшілікті, тұрақтылықты қамтамасыз ететін негізгі фактор, ол мейлі ұлттық, діни, кәсібилік тұрғыдан болсын. Ұлттық бірегейлікпен қатар Азаматтық бірегейліктің де өзектілігі тіпті әр минут сайын көрінеді. Біз Қазақстан заңдарымен өмір сүреміз, тауарлар мен қызметтер үшін ұлттық валютамен есеп айырысамыз, жеке басын куәландыратын құжаттармен өзімізді сәйкестендіреміз. Осылайша, жалпыазаматтық бірегейлік біздің күнделікті өмірімізді анықтайды. Осы бағыттағы диалог біздің құндылық шкаласын қалыптастыруға өз үлесін қосады» – деді.

Ұлттық дәстүріміз бен бірегейлігімізді өскелең жас ұрпақтың бойына сіңіруіне тағы бір ықпал еткен жағдай биылғы жаңа форматта тойланған 10 күндік «Наурызнама». Алдын ала жоспарланып, он күнге созылған бұл Наурызнамада қазақтың ұлттық ойындары ұлықталып, дәстүрлер дәріптелді. Бұл күндер мәдениетімізді, өнеріміз бен ұлттық құндылықтарымызды насихаттауға арналды. Жастар әр түрлі ұлттық ойындарды ойнап, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшелігі және пайдасымен танысты. Бір ойын шыдамдылық, зеректік пен білімділікті шындаса, енді бірі күш-жігер, қайраттылық пен жылдамдыққа үйретеді.

Елімізде жақын күндері Мемлекет басшысы Қасым Жомарт Тоқаев жаңа заңға қол қойды, ол заң «Қазақ тілін білмейтіндерге Қазақстан азаматтығы берілмейді» деп тұжырымдалады. Қазақ тілін ең құрыса, қарапайым деңгейде білмейтін, сондай-ақ Қазақстан Конституциясының негіздерінен хабарсыз шетелдіктерге Қазақстан азаматтығын беруден, ал бұрын азаматтықтан шығып, кері оралған отандастарға азаматтығын қалпына келтіруден бас тартылады. Олардың ел тарихынан қандай фактілерді білуі талап етілетінін «ғылым және жоғары білім саласындағы уәкілетті орган айқындайды».

Жоғары айтылған іс-әрекеттер мен қабылданған заңдардың барлығы қазақ елінің бірегейлігін, еліміз мақтан тұтатын, қазақ еліне ғана тән ерекшеліктерімізді қорғауға бағытталған. Тарихи-ұлттық сананы қайта жаңғырту арқылы өскелең ұрпақтың бойында патриотизм сезімін күшейту қажет. Осы тұрғыда әрбір ата-ана, әрбір педагог өз халқының байлығын, рухани құндылықтарын, этномәдени символдарын, тілін, дінін, салт-дәстүрі мен бірегейлігін айқындайтын нышандарды жетік меңгерген, оны әрдайым өзге елге мақтанышпен таныта алатын ұрпақ тәрбиелеу керек.

Болашақ педагог ретінде осы ұстанымды алдымызға мақсат етіп қойып, сол мақсатқа жету жолында жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыруға ықпалдастыратын, аянбай еңбек ететін біздер болып табыламыз демекпіз

Әдебиеттер тізімі:

1. «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайы <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-ulttyk-kuryltaydyn-adal-adam-adal-enbek-adal-tabys-atty-ushinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1525727>
2. Біртұтас тәрбие бағдарламасы»
<https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/771023?lang=kk>
3. Қазақ совет энциклопедиясы. - Алматы: Қазақстан, 1973. 2 т. – 168 б
4. Большая советская энциклопедия. – М., 1975. Т.19. - С.282.
5. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. Т 7. - Алматы: Ғылым, 1983. – 639 б.
6. Бержанов Қ., Мусин С. Педагогика тарихы. - Алматы: Мектеп, 1984. – 255 б.
7. Назарбаев Н.Ә. Қазақстанның болашағы қоғамдық идеялық бірлігінде. - Алматы: Қазақстан, 1993. – 33 б.

ӘОЖ 373.31

БАСТАУЫШ БІЛІМІ БЕРУДІ ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

¹Шүлембаева Г.Б., ²Шопаева С.Д., ³Әукен А.О.

¹«Бауыржан Момышұлы атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ,

²«№86 жалпы білім беретін мектебі» КММ,

³Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қаласы, Қазақстан

Қазіргі әлем адамға жоғары талаптар қояды. Жыл сайын планета тұрғындарының саны артып келеді, бұл адам қызметінің кез келген саласындағы бәсекелестіктің артып келе жатқанын білдіреді. Бәсекелестікті талап ететін, яғни өмір сүрудің өзі бәсекеге айналған осы заманда біліммен қаруланған әрбір азамат жарқын келешек үшін жұмыла еңбек етуі қажет. Ал бәсекеге қабілетті болуымыз үшін ғылым мен білімнің негізін көтеру кезек күттірмейтін мәселенің біріне айналып отыр. Кез-келген жас маман өзі таңдап алған кәсібінің қыр-сырын ғана емес, сол саладағы жаңа технологияларды, жаңаша ойлауды, белгілі ортаға икемді қарым-қатынастарды қалыптастыруды үйреніп, заман талабына сай қолдана білсе, бәсекеге қабілетті болары сөзсіз.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңының 8-бабында: «Жеке адамның шығармашылық, рухани дене мүмкіндіктерін дамыту адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, жеке басының дамуы үшін жағдай жасауы арқылы интеллектілігін байыту – қазіргі білім беру жүйесіндегі басты міндеттерінің бірі», - делінген. Соңғы жылдары білім беруді жаңаландырудың негізгі тенденциялары оқытудың гуманизация, гуманитаризация, демократизация, децентрализация, дифференциация, индивидуализациясымен сипатталады.

Бүгінде алға қойған мақсат өмірден өз орнын таңдай алатын, өзін еркін ұстап, кез-келген ортаға тез бейімделетін, белгілі бір ғылым саласынан білімі мен білігін көрсете алатын, өз ойы мен пікірін айта білетін жеке тұлға қалыптастырып, бәсекеге қабілетті маман тәрбиелеу. Әрбір жастың білім алуға, қалаған маман иесі болуға, қалыпты тұрмысын жасап, еңбекке орналасуға құқығы бар. Алайда қай кәсіпорын болмасын, тәжірибелі маман алғысы келеді. Сондықтан, мамандық алуға тілек білдірген жастарды өздері қалаған кәсіпке баулып, білімді, тәрбиелі, бәсекеге қабілетті, кәсіби білімін пайдалана білетін, жан-жақты азаматтық көзқарасын қалыптастыру білім беру мен жұмыс берушілердің тығыз байланысы нәтижесінде жүзеге асады.

Қазақстанның білім беру моделі мемлекеттік ұйым ретінде, білім беру жүйесі мемлекеттік билік құрылымындағы халық шаруашылығының, басқа да салалары сияқты, өз алдына бөлек бағыт. Ол қатаң түрде орталықтандырылған, мақсаты, білім беру мазмұны, оқу мекемесінің білім беру жүйесінің типіне сәйкес оқу пәндерін анықтаудан құрылады. Тенденцияларға тоқтала кететін болсақ:

Бірінші тенденция – білім берудің әрбір кезеңін үздіксіз халықтық білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде ұғыну (мектеп пен жоғары оқу орны; ЖОО мен студенттердің болашақ өндірістік қызметі);

Екінші тенденция – «оқытуды индустрияландыру», яғни қазіргі заманғы қоғамның интеллектуалдық әрекетін іс жүзінде күшейтуге мүмкіндік беретін оқытуды компьютерлендіру және оны технологияландыру.

Үшінші тенденция – басым мәліметтік формалардан проблемалық элементтер, ғылыми ізденістер, оқушылардың өз бетімен жұмыс істеу қорын кеңінен қолданулары қамтылған оқытудың белсенді әдістері мен формаларына көшу.

Төртінші тенденция – оқу-тәрбие процесін қатаң тәртіпшен ұйымдастыру мен алгоритмделген әдістерден осы процесті дамытушы, белсендіруші, жылдамдатушы, ойын және т.б. әдістеріне ауысудың психологиялық-дидактикалық шарттарын қарастыру.

Бесінші және алтыншы тенденция – оқушы мен оқытушының өзара әрекеттесуін ұйымдастыруға қатысты және оқытуды ұжымды, оқушылардың бірлескен әрекеті ретінде ұйымдастыру қажеттілігін атап өтеді, бұл жерде басты назар «оқытушының оқыту әрекетінен оқушының танымдық әрекетіне ауысады».

Бастауыш білім – үздіксіз білім берудің баспалдағы. Мұғалімнің негізгі ұстанған мақсаты – білімнің жаңа үлгісін жасап, белгілі бір көлемдегі білім мен білік дағдыларын меңгерту, оқу мен тәрбие үрдісін ұйымдастырудың сан түрлі жаңа әдіс-тәсілдерін іздестіру, жаңа технологияларды сабаққа тиімді пайдалана білуі, бір сөзбен айтқанда – оқу үрдісін дамыту. Жаңа технологияны жүзеге асыру, тиімділігіне қарай пайдалану үшін, әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескереі отырып, педагогикалық мақсат – мүддесіне байланысты, өзінің шеберлігіне байланысты таңдап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыруда мұғалім белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, алдындағы шәкірттерін бағалауы ерекше орын алады.

Сонымен қатар бастауыш мектепте ақпараттандыру мәселесін зерттеуші ғалымдардың пайымдауынша, бастауыш мектепте ақпараттандырудың міндеттерін шешуде ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қабылданудың төмендегі бағыттарына сүйену керек.

1. Оқу процесінде ақпараттық технологияларды қолдану.
2. Бастауыш мектептерде электрондық оқулықтарды оқыту.
3. Кәсіби – педагогикалық іс-әрекетті қамтамасыз ету.
4. Оқу-тәрбие процесін басқару.

Бастауыш сынып мұғалімдері оқушының белгілі дәрежеде білім алуы үшін барлық мүмкіндіктерді (ватсап, интернет желісі, ютубтан қажетті сілтемелер, слайд, т.б.) үнемі пайдаланып отырады.

Оқытушының негізгі міндеті – білім алушының келесі түрдегі орындалатын өз бетінше жұмысын басқару болып табылатындығы ескертілді. Сондай-ақ, туындайтын мәселелерге мұқият болу, мақсат пен міндеттерді қою, білім мен тәжірибелерді беру, ұйымдастыру қызметі, білім алушылардың арасында өзара байланысты ұйымдастыру, оқу процесін бақылау қатаң тапсырылды. Жалпы, мұндай мұғалім компьютермен жоғары дәрежеде сауатты жұмыс істей білуі қажет және қашықтықтан оқыту технологиясын жетік білетін, оқытудың телекоммуникациялық құралдарын қолдану ісіне дағдылануын қалыптастыруы керек деп ойлаймын.

Рухани бай, жан-жақты дамыған жеке тұлғадағы ең басты қасиеттердің бірі – тіл байлығы, өз ойын нақты, терең мағыналы әрі көркем жеткізе білетін, шешен де ойлы сөйлей білетін, Абайша сөйлегенде сөзі жүрекке жылы тиетін, сөз құдіретін игерген адамдарда да тұлғалық қасиет болады. Рухани адамгершілікке тәрбиелеудің басты мақсаты оқушылардың белсенді өмірлік жолын, қоғамдық борышқа саналы көзқарасын, сөз бен істің бірлігін қамтамасыз етіп, адамгершілік нормаларынан ауытқушыларға жол бермеуді қалыптастыру болып табылады.

Үздіксіз білім беру мазмұнын жаңарту қоғамды ақпараттандыру үрдісінің дамуына байланысты өзгеріске ұшырап отырады, ал мемлекеттік тілді оқытуды ақпараттандыру оқыту мақсаттарына терең деңгейде әсер етеді. Соған сәйкес қазақ тілін жеделдете оқытудың міндеті – адами қарым-қатынасқа дайын, әлеуметтік-лингвистикалық ахуалды дұрыс бағалайтын, мемлекеттік тілді білудің қажеттілігі мен әлеуметтік маңызын терең сезінетін, қазақ тілінде сөйлесім әрекетін жағдаятқа сәйкес үйлесімді қолдана білетін, жоғары азаматтық жауапкершілік пен әлемдік көзқарасының, сана-сезімінің дамуы күнделікті өмір қажеттілігі болып табылатын болашақ ақпараттық қоғам мүшелерінің сапалы жаңа моделін жасақтау болып табылады. Осыны жүзеге асыруда жаңа формацияның педагогы қажет. Мұғалімдердің жаңа ұрпағы, білім деңгейі жөнінен әрдайым саналып келгендей, біршама емес, әлдеқайда жоғары болуы тиіс. Демек, мектеп оқушыларының ғылым, білімнің қоғамдық қажетті деңгейі мен қамтамасыз ету, оларды Отандық, ұлттық және әлемнің мәдениет арналарына сусындату қажет. Ыбырай Алтынсарин сөзімен айтқанда мектептің жұмыскер жүрегі – ұстаз. Яғни, негізгі білім

қазығы – бастауыш сынып мұғалімдерінен үлкен үміт күтері сөзсіз. Осы міндеттерді жүзеге асыруда әр сыныптың ерекшелігі білім деңгейіне сай болуы қажет.

Қазіргі заман талабына бейімделген шәкіртті тәрбиелеп, білім беруде өз тәжірибемде басты өзекті тақырыбымызды: «Жеке тұлғаға бағытталған оқытуды ұйымдастыру арқылы оқушылардың шығармашылық қабілетін арттыру», – деп, Сәбит Мұқанов айтқандай, үнемі сыйлы, қадірлі, сүйікті болып, шәкірттерімізді білім нәрімен сусындатып, белестерге жете берейік. Сондықтан баланы жеке тұлға ретінде өздігінен дамуға итермелеуіміз керек. Себебі жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білім алу арқылы өз бетінше дамуын қойып отыр. Бұл мақсатқа жетуде өз бетінше ХІ ғасырға аяқ басқалы бері жаһан жаңа технологиялар дәуіріне өтті. Адамзат өмір сүру тәртібін барынша жеңілдетуге талпынған сайын жаңа технологиялар дүниеге келіп жатыр. Адам бір ғана түймешікті басу арқылы бүкіл әлемді басқарғысы келеді. Смартфон мен компьютердің соңғы шығарылған үлгісін меңгеріп болам дегенше жаңа технологиядағы үлгісі шығып үлгереді. «Ғылымы жоқ елдің болашағы бұлыңғыр» деген қанатты сөзді Әл-Фараби бабамыз бірнеше ғасыр бұрын айтып кетсе де, өзектілігі әр ғасырда жойылған емес.

Қазақстанда ғылымның дамуына үлес қосатын мекемелер – зерттеу институттары мен жоғары оқу орындары. Жүйелі саясат құрылса мұндай ұйымдарға мүмкіндік беріп, ғылымды жан-жақты дамытуға болады. Ол үшін әлемдік тәжірибе алмасу керек. Ғылымды дамыту комитеті мемлекеттің осы саланы дамытуға бөлген қаржысын тиімді жұмсай алса, бұл оққылықтың орнын толтыруға болады. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын қабылдады. Аталған бес жылдықта бағдарламаны іске асыру үшін 11,5 млрд теңге қаржы бөлу көзделді. Отандық ғылымды дамыту мақсатында шаралар, конкурстар өткізіліп жатыр. Тәуелсіздікке қол жеткізгелі бері Қазақстан әлемдік түрлі бәсекелерде топ жаруда алға ұмтылуда. Дегенмен ғылым саласына келгенде айтулы жетістіктер жоқтың қасы. Сондықтан Қазақстанда ғылым Кеңес одағы тұсында дамыды деген түсінік қате. Домбыра мен қобыздан, сыбызғы мен саз сырнайdan шығатын әрбір дыбыс физика заңдылықтары ескерілген, акустикасы дәл қойылған, нағыз өнер мен ғылымның қосалқы туындысы. Ыбырай Алтынсарин ұшақ жоқ заманда жазып кеткен «тастан сарай салғызатын, айшылық-алыс жерлерден жылдам хабар алғызатын, адамды құстай ұшырататын» заман келді. Мұндай мүмкіндіктерді туғызған ғылымның дамуы екені сөзсіз.

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің отырысында 2025 жылы ғылымды қаржыландыру көлемі жалпы ішкі өнімнің 1%-на жеткізу қажеттігін айтқан болатын. Сонымен қатар, ол «Үкімет бұдан былай ешкімге қызықсыз, маңызы жоқ зерттеу жұмыстарына қаржы бөле алмайтынын айтты».

Тәуелсіз ел тірегі – білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібінде тұрған мәселе – білім беру, ғылымды дамыту. Өркениет біткеннің өзегі, ғылым, тәрбие екендігіне ешкімнің таласы жоқ. Осы орайда білім ордасы – мектеп, ал мектептің жаны – мұғалімдердің басты міндеті – өз ұлтының тарихын, мәдениетін, тілін қастерлей және оны жалпы азаматтық деңгейдегі рухани құндылықтарға ұштастыра білетін тұлға тәрбиелеу. Егеменді еліміздің ең басты мақсаты өркениетті елдер қатарына көтерілу болса, ал өркениетке жетуде жан-жақты дамыған, рухани бай тұлғаның алатын орны ерекше. Қазіргі білім берудің басты мақсаты да сол жан-жақты дамыған, рухани бай жеке тұлға қалыптастыру болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_
2. Қабдықайыров Қ. Инновациялық технологияларды диагностикалау.-А.2015
3. Құдайбергенова К. Құзырлылық – тұлға дамуының сапалық критерий // «білім сапасын бағалаудың мәселелері: әдіснамалық негізі және практикалық нәтижесі» атты халықаралық ғылыми – практикалық конференцияның материалдары. 2008. 30- 32-б
4. Аружан Амангельдиева. Заманауи білім беруді дамытудың негізгі тенденциялары мен перспективалары. <https://bilinger.kz/147566/>
5. Аюпова Н.А. Бастауыш білім берудегі даму тенденциялары: проблемалары мен шешімдері. https://ust.kz/word/bastayys_bilim_berydegi_damy_tendenciylary_problemalary_men_sesimderi-310620.html

СЕКЦИЯ 2

**«АРНАЙЫ ЖӘНЕ ИНКЛЮЗИВТИ БІЛІМ БЕРУ: ПЕДАГОГ КАДРЛАРДЫ КӘСІБИ
ДАЯРЛАУДЫҢ ТАРИХЫ МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»
«SPECIAL AND INCLUSIVE EDUCATION: THE HISTORY AND PROSPECTS OF PROFESSIONAL
TRAINING OF TEACHING STAFF»
«СПЕЦИАЛЬНОЕ И ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ИСТОРИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ»**

УДК 376.2

**РАЗВИТИЕ КОНКУРСОВ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ
КАК СПОСОБ ИХ СОЦИАЛИЗАЦИИ И РАСКРЫТИЯ ПОТЕНЦИАЛА**

Жексенова А.Т., магистрант
Рымханова А.Р., PhD, ассоциированный профессор
КарУ им.академика Е.А.Букетов, Караганда, Казахстан
Д.Н. Каюмова, PhD, и.о.доцента
ТГПУ имени Низами.Ташкент, Узбекистан

*Невозможно - это всего лишь громкое слово,
за которым прячутся маленькие люди.
Невозможно - это не факт. Это только мнение.*

Одной из главных задач образовательной деятельности является социализация детей в условиях современной жизни. Социализация человека начинается с рождения и продолжается на протяжении всей жизни. При выполнении этой задачи особое внимание уделяется работе с особыми детьми как с категорией детей, которые особенно нуждаются в помощи и поддержке не только со стороны родных и близких, но и всего общества. Чем раньше дети с особыми образовательными потребностями начнут общаться со сверстниками, соседскими детьми и взрослыми, тем успешнее пройдет их социализация.

Творческий подход к детям с особыми потребностями помогает им добиться успеха во взрослой жизни, предоставляя им реальный выбор и возможность вносить свой вклад в социальную жизнь.

Например, в Финляндии принцип равенства и равного доступа к услугам в образовательной сфере прописан в Акте о базовом образовании (1998 год). В образовательной политике сделан четкий выбор в пользу инклюзивного (интегративного) подхода [1].

Страна уделяет особое внимание ранней профилактике и поддержке всех проблемных детей, включая учащихся с ООП (особые образовательные потребности) и инвалидностью, чтобы на раннем этапе предотвратить дальнейшее усугубление проблем ребенка, связанных с обучением, общением и развитием.

Решение о том, что ребенок нуждается в особом, специальном подходе (в персонализированной учебной программе, занятиях в отдельной группе, классе, школе), принимается на базе педагогического и экспертного заключения с учетом желания родителей (опекунов). Специальное обучение затем реализуется в соответствии с индивидуальным планом, составленным для ученика.

Почему именно Финляндия? Да потому, что это одна из самых передовых стран мира в системе выявления и развития талантливых детей с особыми образовательными потребностями.

Учащиеся с особыми образовательными потребностями требуют особого внимания и особой заботы со стороны государства. Качественное образование, развитие и социализация таких детей является одним из приоритетов Министерства Просвещения Республики Казахстан.

Сегодня вопрос выявления, воспитания и поддержки одаренных детей является жизненно важным для Казахстана. Раскрытие и реализация их талантов и способностей важны не только для отдельного ребенка, но и для общества в целом. По исследованиям на конец 2023 года в Республике Казахстан было официально зарегистрировано 105 510 детей с особыми потребностями.

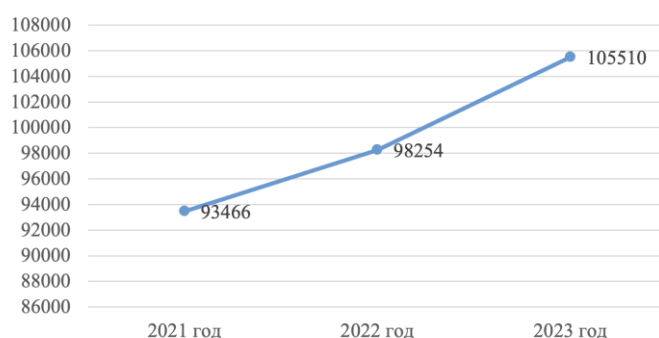

Рисунок 1 – Показатели по детям с особыми образовательными потребностями в РК за 2021-2023 гг [2]

Источник: <https://bala.stat.gov.kz/chislennost-detej-invalidov-poluchayuschih-sotsialnye-posobiya-i-srednij-razmer-gosudarstvennyh-sotsialnyh-posobij/>

Как видим, количество таких детей просто колоссально. И среди таких детей есть очень много талантливых, которые ждут раскрытие своего потенциала.

Вот поэтому организация конкурсов для таких детей очень важна.

Одаренные дети имеют потенциал для эффективного развития в каждой стране. Одаренными признаются дети, чьи достижения отличаются новаторством и оказывают значительное влияние на общество.

О том, что дети с ограниченными возможностями здоровья не менее талантливы и умелы, чем их сверстники без проблем со здоровьем, свидетельствуют их победы на фестивалях, конкурсах и соревнованиях регионального, государственного и международного уровня.

Конкурсная деятельность является важной поддержкой для всех участников образовательного процесса, включая детей с особыми потребностями, их родителей и педагогов. Участие в конкурсах позволяет детям поверить в себя, получить общественное признание своих достижений и приобрести ценный опыт публичных выступлений. Для родителей участие их ребенка в конкурсе позволяет преодолеть самоизоляцию, способствует личностному росту, формирует благоприятный психологический климат семьи, увеличивает круг активных контактов с друзьями, коллегами, с окружающим миром.

В то же время участие в конкурсах помогает педагогам расширить методы и приемы работы с детьми, создать условия для «пробуждения» их интереса, развить творческий потенциал и повысить свой авторитет.

Опыт соседних стран наглядно показывает, что главную роль в социализации учащихся играет специальное образование.

Общенациональные задачи социального прогресса, развития образования, науки и культуры диктуют все более высокие требования к адаптационным возможностям и личностным ресурсам человека. Поэтому необходимо воспитывать социально и личностно развитое молодое поколение, готовое к активной жизни в обществе и способное решать глобальные проблемы человечества. В то же время для значительной части различных социальных групп эти требования оказываются выше их реальных возможностей, что связано с тем, что они имеют ограниченные ресурсы для эффективной социализации. К ним относятся люди с ограниченными возможностями здоровья, для которых процесс формирования социально активной личности существенно осложнен прерыванием естественного хода общего развития. Сегодня большое значение придается реализации и использованию индивидуальных потенциалов для успешной социализации и интеграции детей с особыми образовательными потребностями в общество [3].

Личный потенциал, личностное развитие, реализация потенциала - эти слова мы часто слышим в наши дни. Все стремятся к этому, некоторые посещают тренинги и обсуждают, что мешает им реализовать этот потенциал и что может помочь. Так что же такое этот «личный потенциал»? Это понятие понятно и близко, но его трудно определить. Мы чувствуем его только интуитивно. Когда мы знаем свой потенциал и чувствуем свою силу, свою мощную энергию, это очень бодрящее и волнующее чувство. Но что происходит, когда этот потенциал не реализуется? Мы чувствуем разочарование, напряжение, досаду и ощущение, что наша жизнь неполноценна. Реализовав свой потенциал, мы можем ощутить чувство удовлетворения, увидеть жизнь осмысленной и гармоничной

и радоваться!

Конечно, дети не задумываются о смысле и цели жизни или о своем вкладе в этот мир! Но, как и взрослые, дети чувствуют и испытывают эмоции и взаимодействуют с миром на эмоциональном уровне. Дети учатся чувствовать свои потребности и со временем начинают понимать себя:

- Выражают ли они свои потребности или молчат?
- Выражать свои потребности или молчать; и
- Быть активными и творческими или принимать «то, что есть» в жизни.

Слово «потенциал» указывает на то, что это нечто изначально заложено в человеческой природе. Другими словами, его не нужно создавать или добавлять извне, он уже есть. Однако для его реализации необходимы определенные условия, и многое зависит от того, насколько чутко и с пониманием взрослые относятся к тому, что заложено в ребенке, и насколько они уважают его индивидуальность.

Практика конкурсов последних лет показала, что демонстрация плодов своего труда - самая важная цель для каждого ребенка с особыми образовательными потребностями, занимающегося творчеством.

Такие фестивали, конкурсы и встречи дают всем детям возможность раскрыть себя, показать себя и расширить круг знакомств. Такие мероприятия учат детей быть инициативными и решительными.

И нет сомнений, что в будущих обществах будет больше людей, которые с детства научились принимать различия между людьми.

Кроме краткосрочного эффекта от реализации имеется еще и долгосрочный эффект:

- повышение уровня толерантного отношения ко всем людям в социуме;
- развитие ключевых компетенций: социальной, коммуникативной, нравственной;
- стимулирование интереса детей к самообразованию, к возможному самосовершенствованию;
- приобретение опыта публичного выступления;
- опыт общения с другими участниками процесса.

Дети с особыми образовательными потребностями это развивающиеся личности, которые имеют право на удовлетворение разносторонних социальных потребностей в познании, общении и творчестве и на сегодняшний день в нашем отделении дополнительного образования нет кружков и секций, которые бы не практиковали участие в фестивалях и конкурсах.

Существуют различные типы конкурсов. В последние годы набирают популярность конкурсы-фестивали, которые представляют собой важное обновление современных конкурсов и в большей степени отвечают культурным и образовательным потребностям общества.

Фестивальные конкурсы создают ситуации, которые не травмируют психологию детей, как это, к сожалению, часто бывает в традиционных конкурсах. Для конкурсантов, особенно с ограниченными возможностями, главное - почувствовать сцену, ощутить себя на ней, увидеть других, услышать идеи и советы. А положительный опыт, полученный от участия в фестивале, потом может отразиться в активном образе жизни на долгие годы [4].

Ведь реализация своего потенциала - это и есть смысл жизни:

- люди, которые чувствуют свои желания, счастливее тех, кто имеет миллионы для их реализации, но не знает об этом;
- человек, который умеет любить и видеть себя, счастливее того, кто не может полюбить себя, даже если его окружают любящие люди; и
- наконец, человек с плохим здоровьем и особыми потребностями, но познавший красоту и силу своей уникальной, единственной в своем роде личности, счастливее самого здорового человека в мире, который не признает и не чувствует себя таковым.

Важным аспектом работы с особенными детьми является их эмоциональное поведение. Положительные эмоции - основа психического здоровья и эмоционального благополучия ребенка, поэтому мы всегда стараемся поддерживать интерес детей к творчеству.

Для детей с особыми образовательными потребностями важно участвовать в конкурсах. Ведь это способствует раскрытию личностного потенциала, самореализации, участию в творчестве и созидании, переживанию успеха благодаря компетентности и упорному труду в определенной сфере. Участие в творческих конкурсах позволяет детям с ограниченными возможностями здоровья пройти путь от интереса к приобретению конкретных навыков и профессиональной самостоятельности, что также важно для успешной социализации. Развитие творческих способностей детей особыми образовательными потребностями создает необходимые условия для их успешной интеграции в

общество. Основными показателями, подтверждающими полезность и значимость опыта, являются результаты конкурсов и выставок, организованных в Казахстане в целом, областях и городах.

Опыт побед и поражений в различных соревнованиях имеет огромное значение для будущего. В процессе соревнований у детей формируются собственные представления о своих способностях и самоутверждении [5].

Список использованных источников:

1. Казакова Т. Г. Теория и методика развития детского изобразительного творчества- М.: Т. Г. Казакова Гуманитар. Изд. Центр ВЛАДОС, 2006.
2. Официальный сайт Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, информация по численности детей с ООП (<https://bala.stat.gov.kz/chislennost-detejinvalidov-ot-0-do-17-let-vklyuchitelno/>)
3. Методические пособия: «Формирование толерантного отношения общества к детям-инвалидам», Москва, РООН Здоровье человека, 2013, разработана психологом Черниковой О.А.;
4. «Раскрытие личностного потенциала детей инвалидов и здоровых детей посредством совместной творческой деятельности», Москва, РООН Здоровье человека, 2013, разработана психологом Монастырской Н.А.
5. Васильева, П. В. Инклюзивное образование в США / П. В. Васильева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2018. — № 2 (188). — С. 94-96. — URL: <https://moluch.ru/archive/188/47734/> (дата обращения: 18.09.2024).

УДК 371.3

РОЛЬ ПЕДАГОГОВ В ОБУЧЕНИИ ЦИФРОВЫМ НАВЫКАМ ЛИЦ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

В.М.Ивашко, Белорусская государственная академия связи,
г. Минск, Республика Беларусь

Развитие новых технологий, таких как искусственный интеллект, большие данные, блокчейн, облачные вычисления, интернет вещей, машинное обучение, мобильные приложения, нанотехнологии, 3D-печать способствует глубоким изменениям в повседневной жизни людей, радикально меняет характер потребления, производства и работы, открывает перед ними огромные возможности, в то же время, ставит серьезную задачу по сокращению разрыва между различными слоями населения в уровне освоения цифровыми навыками и обеспечении доступа к овладению цифровыми навыками, в первую очередь, людей с ограниченными возможностями здоровья (ЛОВЗ).

Цифровая доступность признана ключевым приоритетом в различных глобальных обязательствах, связанных с открытостью для всех, таких как Конвенция о правах инвалидов, Повестка дня на период до 2030 года и Цели в области устойчивого развития (ЦУР), а также Стратегия ООН по интеграции лиц с ограниченными возможностями здоровья [1].

Люди, обладающие необходимыми цифровыми навыками, получают надежный доступ к новостям и информации, возможность общаться с друзьями и семьей, а также возможность пользоваться важными услугами, связанными с электронным здравоохранением, электронным правительством, цифровыми финансами, агротехнологиями, умным транспортом и иным образом получать преимущества от участия в глобальном обществе, основанном на знаниях. Кроме того, владение цифровыми навыками ЛОВЗ необходимо для получения преимуществ при трудоустройстве, повышения производительности, творчества и успеха, сохраняя при этом надлежащий уровень безопасности, неприкосновенности и работоспособности в онлайн-среде [2].

В настоящее время появляется большое количество инновационных продуктов. Внедрение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) во все сферы экономики и общественных отношений, появление созданных на их основе сервисов и приложений, позволяют предоставить новые возможности для лиц с особыми потребностями. Сегодня наблюдается устойчивый интерес практически у всех категорий ЛОВЗ к использованию ИКТ. Этот интерес связан с возможностью получения различных социальных услуг без необходимости покидать жилище и простаивать в очереди, а также с богатыми возможностями общения, предоставляемыми сетью Интернет. Для

людей с особыми потребностями Интернет открыл возможности доступа к любой информации, общения, обучения и работы в удалённом режиме в различных областях. Широкий доступ инвалидов к современным ИКТ непосредственно отражается на их образовании, профессиональном обучении, трудоустройстве, доступе к достижениям мировой культуры. Обучение обеспечивает ЛОВЗ определенного рода самостоятельность и независимость.

Уровень развития информационно-коммуникационной инфраструктуры, обученность цифровым навыкам населения и, в первую очередь, ЛОВЗ, в значительной степени определяют возможность пользоваться современными ассистивными технологиями, иметь доступность к реализуемым в государстве цифровым сервисам и услугам. В настоящее время приоритетным направлением действий правительств является вовлечение ЛОВЗ в образовательный процесс в целях формирования у них устойчивых цифровых навыков, позволяющих беспрепятственно ориентироваться в цифровой среде, пользоваться теми онлайн-услугами, которые предоставляются государством и обществом, находиться в цифровом социуме. Однако возможность приобретения необходимых цифровых навыков определяется специфическими отклонениями в здоровье человека. Одной категории ЛОВЗ овладеть цифровыми навыками удастся быстрее и проще, чем другим. Это во многом зависит от особенностей нарушения здоровья человека, а также от наличия методического инструментария, технического оснащения и подготовленности педагога.

Поэтому одним из актуальных аспектов деятельности государственных органов, организаций и учреждений, частных компаний в современных условиях является создание условий для повышения цифровых навыков ЛОВЗ, всемерного обеспечения данной категории людей необходимыми средствами и устройствами для минимизации влияния физических нарушений здоровья. Вторым актуальным аспектом является профессиональная подготовка педагогов, в части владения цифровыми навыками, необходимыми для обеспечения образовательного процесса в системе специального и инклюзивного образования.

В процессе развития ИКТ важным аспектом является постоянное совершенствование и применение новых ассистивных технологий, новых методик обучения цифровым навыкам. Главным действующим лицом при этом выступает педагог. Именно от его уровня подготовки, владения им цифровыми навыками и современными методиками обучения зависит уровень обученности ЛОВЗ. В связи с этим, проблема подготовки педагогов в системе специального и инклюзивного образования, владеющих цифровыми навыками, представляется актуальной и важной задачей.

В зависимости от того или иного заболевания люди имеют определенные ограниченные возможности для обучения. Поэтому форма инклюзивного образования подходит только к конкретной категории ЛОВЗ и обучение цифровым навыкам может происходить в соответствии с образовательными программами среднего, средне-специального или высшего образования в обычных классах. Обучение других категорий ЛОВЗ возможно только в специализированных учреждениях образования и для каждой категории должны применяться индивидуальные методики обучения цифровым навыкам. Необходимые и достаточные уровни владения цифровыми навыками также во многом зависят от возможностей человека ими овладеть, а также от реализации своих потребностей.

В связи с этим и педагоги должны быть профессионально подготовлены для обучения цифровым навыкам ЛОВЗ как в системе инклюзивного, так и в системе специального образования. Кроме наличия собственной цифровой грамотности, компетенций в сфере информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) они должны владеть методиками обучения цифровым навыкам различных категорий ЛОВЗ.

Цифровые навыки включают знания и навыки, необходимые для того, чтобы человек мог использовать ИКТ для достижения целей в своей личной и профессиональной жизни. Люди применяют цифровые навыки для работы с самыми разными цифровыми технологиями: настольными компьютерами, ноутбуками, мобильными телефонами и другими подключенными к интернету "умными" устройствами. Некоторые из этих навыков могут быть связаны с конкретным устройством, например использование клавиатуры или мыши, в то время как другие могут носить более универсальный характер, например эффективное использование поисковых запросов в интернете [3].

В 2017 году в Европейском союзе подготовлен отчет «Модель цифровых компетенций для граждан», в котором предложена подробная классификация цифровой компетентности, которая включает 5 областей и 21 цифровую компетенцию, необходимые всем гражданам [4]. В аналитическом отчете к III Международной конференции «Больше чем обучение: как развивать цифровые навыки», проведенной в 2018 году в г. Москва [5], раскрыто содержание предложенных Европейским союзом компетенций. В дальнейшем, в статье «Цифровые компетенции как условие развития цифровой

экономики» [6], перечень представленных компетенций дополнен еще одной областью – компьютерной грамотностью. Это обусловлено тем, что не все граждане имеют возможность научиться пользоваться компьютером. А ведь компьютерная грамотность является основой для дальнейшего развития цифровых компетенций. Кроме того, учтены вопросы юридической грамотности в сети, так как многие пользователи не в полной мере осознают ответственность за размещение в сети информации, противоречащей законодательству. С учетом дополнений разработана модель цифровых компетенций, представленная на рисунке 1.

Данная модель цифровых компетенций (МЦК) состоит из шести областей компетенций, каждая из которых включает набор компетенций. МЦК может использоваться для разных категорий населения – для здоровых людей и людей с ограниченными возможностями здоровья. Конечно, в зависимости от нарушений здоровья, входящие в МЦК области компетенций могут использоваться полностью или частично, или вообще не использоваться, так как вызывают затруднения у ЛОВЗ. В отношении преподавательского состава, владение цифровыми компетенциями, входящими в области компетенций, является обязательным в настоящее время.

Необходимо отметить, что ЛОВЗ могут сталкиваться со значительными сложностями при освоении новых технологий. Использование компьютера или ноутбука, интернета, редактирование и печать текста или чтение документа могут представлять для них непростую задачу. Зачастую в процессе их обучения требуются специальные инструменты, в том числе разработанные на основе достижений информационно-коммуникационных технологий или искусственного интеллекта, способствующие интеграции ЛОВЗ в информационное общество.

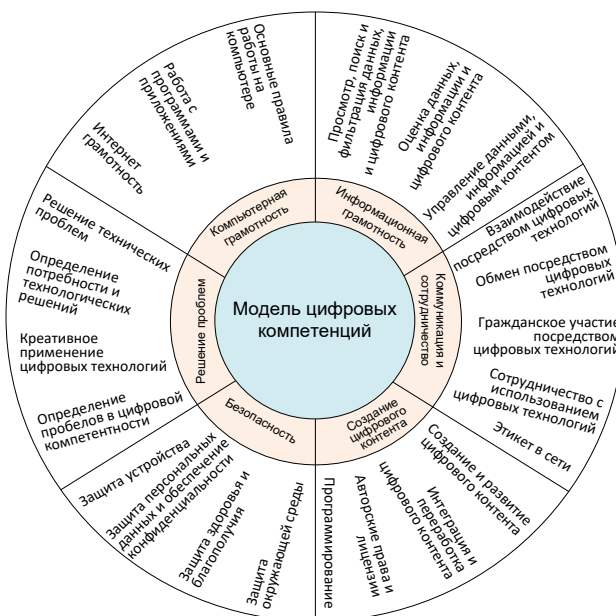

Рисунок 1 – Модель цифровых компетенций

Новые технологии могут облегчить включение ЛОВЗ в образовательную систему, повысить их успеваемость и позволить им интегрироваться в профессиональную и социальную сферы.

При обучении ЛОВЗ цифровым навыкам следует учитывать их психофизические особенности, потребность в достижении определенного уровня владения цифровыми навыками для использования в трудовой деятельности, социальном общении, получении предоставляемых государством цифровых услуг и др. Важно при этом соблюдать основное правило дидактики – учить от простого к сложному.

Для того, чтобы привить ЛОВЗ цифровые навыки необходимо самим педагогам в совершенстве ими владеть. В настоящее время существует достаточное множество разнообразных методик и ассистивных технологий, которые могут применяться как в системе инклюзивного, так и специального образования.

Ассистивные технологии (AssistiveTech) повышают доступность образовательной среды и включение лиц с ограниченными возможностями здоровья в общий образовательный процесс. Ассистивные (вспомогательные) технологии определяются как любой технологический продукт, услуга или прием, позволяющий пользователям с ограниченными возможностями здоровья или

пожилым людям, у которых имеются функциональные ограничения, принимать активное участие в повседневной жизни, получать образование, работать и отдыхать.

Ассистивные технологии классифицируются:

1) *по типу нарушений для людей:*

- с сенсорными нарушениями;
- физическими нарушениями в работе опорно-двигательного аппарата;
- когнитивными нарушениями (умственными, психическими, нарушениями развития);
- ограничениями по общемедицинским показаниям (например, для пожилых или людей с серьезными заболеваниями) [7];

2) *по функциональному предназначению* выделяют следующие устройства [8]:

- ввода/вывода информации;
- манипулирования и позиционирования курсора;
- ориентирования в пространстве;
- альтернативной коммуникации.

3) *по типу использования* в образовательном процессе:

- устройства и технологии, предназначенные для получения и обработки информации;
- устройства и технологии, используемые в образовательном процессе;

- устройства и технологии, предназначенные для создания комфортного образовательного пространства в учреждении образования.

При обучении ЛОВЗ необходимо использовать как ассистивные технологии, которые значительно ускоряют процесс обучения, так и специальные методики обучения, учитывающие потребности ЛОВЗ.

Педагогические методики, применяемые при обучении ЛОВЗ, содержат составляющую не только для коррекции вторичных, а возможно и первичных нарушений, но и психологической коррекции, развития «мягких навыков». Обучая ЛОВЗ коммуникации и повышая их уверенность в себе, происходит как расширение границ общения, знаний, так и расширение сознания [1].

Для улучшения концентрации внимания обычно используют визуализацию, привлечение внимания. При обучении ЛОВЗ действуют принципы наглядности и индивидуальности обучения. Этим всем требованиям удовлетворяют различные средства ИКТ, которые активно используются в образовательном процессе ЛОВЗ.

В настоящее время в учреждениях образования формируется цифровая образовательная среда, разрабатывается современный цифровой контент, который должен быть доступным для освоения ЛОВЗ, чтобы обеспечить равные возможности всех обучающихся при освоении образовательных программ.

Доступность образовательной инфраструктуры для людей с особыми потребностями и, в частности, электронной информационно-образовательной среды, является обязательным требованием для учреждения образования. Цифровые технологии являются одним из инструментов, обеспечивающих доступность среды инклюзивного образования. При этом важным фактором применения цифровых технологий в образовательном процессе является наличие у преподавателя учреждения образования сформированной готовности к применению средств электронного обучения в профессиональной деятельности.

При реализации инклюзивного образования преподавателям необходимо понимать значимость коммуникативного педагогического взаимодействия с обучающимися с ОВЗ. Применяемые в инклюзивном образовательном процессе методы обучения, должны обеспечивать возможности интерактивного взаимодействия с обучающимися. При этом использование преподавателем интерактивного взаимодействия позволяет разрешить важные проблемы, поставленные перед студентами при освоении материала дисциплины. Для обучающихся с ОВЗ это особенно важно, так как интерактивность инклюзивного образовательного процесса для них способствует расширению личностных возможностей и рамок используемых технологий. Интерактивные цифровые инструменты в этом случае становятся ключевым инфраструктурным элементом, способным технически обеспечить интерактивное взаимодействие и выступить «помощником» для организации коммуникаций внутри группы обучающихся с ОВЗ [9].

При работе с цифровым инструментарием преподаватель должен быть способным оценить, какие технологии способны достичь наиболее эффективного результата в конкретных условиях, а также иметь заранее некоторый набор составляющих цифровых технологий, которые могут принести значимый результат в адаптированность образовательного процесса [10]. Направления деятельности,

стимулирующие применение цифровых технологий в образовательном процессе инклюзивного образования, включают в себя:

1. Доступные цифровые технологии: повышение доступности цифровых технологий для всех и внедрение новых методологий развития технологий (разработка для всех).
2. Вспомогательные технологии: поддержка развития цифровых технологий, которая помогает обучающимся с ограниченными возможностями выполнять действия, которые они не могли делать раньше, и лучше взаимодействовать с технологиями.
3. Формирование навыков работы с цифровыми технологиями: расширение прав и возможностей граждан для предотвращения социальной изоляции, включая карьеру с помощью цифровых технологий в образовании.
4. Социальная интеграция: повышение уровня участия в общественной, социальной и экономической деятельности посредством проектов социальной интеграции.

При освоении ЛОВЗ образовательной программы существует необходимость в их поддержке со стороны преподавателя, который разъясняет порядок освоения дисциплины и осуществляет моделирование академических навыков студентов, информирует их о дополнительных инструкциях и руководствах, а также проводит демонстрацию того, как использовать цифровые технологии для выполнения заданий по дисциплине, решения примеров и т.д. Цифровые технологии в этом случае могут стать источником поддержки образовательного процесса, а также ежедневным образовательным инструментом для обучающихся с ОВЗ.

Не менее важным для педагога является учет личностных предпочтений ЛОВЗ, так как их образовательные потребности различаются: одни объективные потребности обусловлены их ограниченными возможностями здоровья, другие – личностными особенностями. Поэтому важным является расширение профессионального инструментария педагогической деятельности, развитие навыков преподавания; расширение границ арсенала педагогических средств преподавателя. Используя разные подходы к разработке и предоставлению материала по учебной дисциплине в рамках одного занятия, образовательный контент может стать более интересным и востребованным для большего числа студентов с ОВЗ.

Таким образом, появление и развитие ИКТ, и их применение в сфере образования, позволяют существенно расширить возможности по обучению ЛОВЗ. Современные программные продукты, используемые в образовательном процессе учреждений образования, имеют возможности автоматического озвучивания текста, динамического изменения кегля его написания, отображения автоматических субтитров для видеофрагментов, корректировки траектории освоения образовательного материала и т.д. Современные ассистивные технологии и методики обучения значительно ускоряют процесс обучения. Интеграция в образовательный процесс цифровых технологий будет способствовать более качественной и эффективной адаптации образовательного процесса для обучающихся с ОВЗ. При применении таких технологий совместно с соответствующими методами и технологиями обучения, инклюзивное образование будет ориентировано на дополнительное повышение уровня социализации студентов с ОВЗ. При этом для обучения ЛОВЗ цифровым навыкам квалификация преподавателя должна иметь соответствующий уровень, позволяющий применять программные продукты в профессиональной деятельности.

Список использованных источников:

1. Методические основы обучения цифровым навыкам лиц с ограниченными возможностями здоровья : аналитический обзор // В. М. Ивашко, С. Ю. Михневич, Т. К. Чигирь, И. Л. Десюкевич. – МСЭ, 2023. – 122 с.
2. МСЭ. Комплект материалов по цифровым навыкам, 2018 г. – 82 с.
3. Михайлова М. Ф. Особенности работы с детьми с ограниченными возможностями здоровья // Проблемы науки. – 2022. – №3 (71). – С.70–76.
4. Carretero Gomez, S., Vuorikari, R. and Punie, Y., DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use, EUR 28558 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017. – URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC106281.pdf> (date of access: 29.09.2023).
5. Обучение цифровым навыкам: глобальные вызовы и передовые практики. Аналитический отчет к III Международной конференции «Больше чем обучение: как развивать цифровые навыки» / Корпоративный университет Сбербанка, 2018 г.

6. Кудрицкая, Е. А. Цифровые компетенции как условие развития цифровой экономики / Е. А. Кудрицкая, В. М. Ивашко / Вестник связи. – №5. – 2021. – С.50–54.
7. Бузни В. А. Использование ассистивных технологий в обучении детей с особыми образовательными потребностями // Проблемы современного педагогического образования. – 2018. – № 58-1. – С. 40–45.
8. Информационные технологии в образовании детей с особенностями психофизического развития : учебно-методическое пособие / В.В. Гордейко, Е. В. Паршенок – Минск : БГПУ, 2021. – 124 с.
9. Дмитриева, Д. С. Принципы реализации инклюзивного образования в условиях цифровизации. – Текст : электронный / Д. С. Дмитриева // Образование в современном мире: практики цифровой трансформации : сборник научных трудов Всероссийской научно-методической конференции с международным участием, Самара, 25 февраля 2021 г. / отв. ред. Т. И. Руднева ; Самарский национальный исследовательский университет им. С. П. Королева [и др.]. – Самара, 2021. – С. 121–126. – URL: <http://repo.ssau.ru/bitstream/Obrazovanie-v-sovremennom-mire/Principy-realizacii-inkluzivnogo-obrazovaniya-v-usloviyah-cifrovizacii-Tekst-elektronnyi-121-126.pdf> (дата обращения:24.06.2021).
10. Дмитриев, Д. С. Проблемы применения цифровых технологий в инклюзивном образовании / Д. С. Дмитриев // Инклюзия для всех 2020: Социальная инклюзия в современном социокультурном пространстве : сборник материалов Международной модульной научно-практической конференции, 23 марта 2020 г. / под ред. М. Н. Акимовой, О. В. Вороновой ; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Самарский национальный исследовательский университет им. С. П. Королева. – Самара, 2020. – С. 47–48. – URL: <http://repo.ssau.ru/bitstream/INKLUZIYA-DLYA-VSEH-2020/Problemy-primeneniya-cifrovyyh-tehnologii-v-inkluzivnom-obrazovanii-85966/2020-47-48.pdf> (дата обращения: 24.06.2021).

УДК 376

ПОТЕНЦИАЛ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ И СРЕДСТВ СЕНСОРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ И МЕНТАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ

Коростелева Н.А.

Кандидат педагогических наук, доцент,

Сибирский университет потребительской кооперации, г. Новосибирск, Россия

Тонконогов Р.А.

В данной работе наше внимание мы акцентируем на детях дошкольного возраста с ОВЗ и инвалидностью количество которых в Российской Федерации сегодня составляет четверть или же более 300 тысяч человек, от общего числа детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ). Наибольшее распространение типа ОВЗ (на 2023 год) имеют нарушения, связанные с функционированием интеллектуальной и психической сферы. К данным типам ОВЗ относятся различные по нозологическим характеристикам и типам нарушения, будь то различные нарушения речевых способностей, ментальные нарушения в виде расстройств аутистического спектра, задержек психо-речевого развития, синдром дефицита внимания и гиперактивность и т.д.

По нашему мнению, психолого-педагогическая работа именно с этой возрастной категорией становится определяющей в процессе как адаптации детей к целенаправленной и учебной деятельности, так и всего процесса дальнейшего развития индивида. Именно заложенный на самых ранних этапах обучения и развития грамотный психолого-педагогический фундамент, а также тесное взаимодействие в «тройке» (специалист, ребенок, родитель), позволяет не только скорректировать, но и повысить качественное содержание образовательного процесса, тем самым подготовив дошкольника с ОВЗ к последующим этапам развития и обучения. Развитие невозможно без постоянного взаимодействия со средой, являющей собой различный стимульный материал, воздействующий на проприоцептивную систему. Сенсорная информация, получаемая при взаимодействии с окружающей средой и обрабатываемая корой головного мозга, неизбежно стимулирует рост нейронных связей и нейропсихического развития [1].

На наш взгляд, наиболее важным фактором развития детей с ОВЗ, а также ментальными нарушениями, является наличие качественной сенсорно-насыщенной среды. Ввиду выраженных

самостимулятивных наклонностей в поведении детей с ОВЗ, такая среда выступает не только в качестве утилитарного пространства, позволяющего «насыщать» и понижать психо-эмоциональное напряжение, но и выступает в качестве значимого стимула к проявлению желательного – в нашем случае учебного – поведения, что напрямую способствует развитию волевых качеств и навыков данной категории детей. Грамотное применение сенсорно-насыщенной среды позволяет выстраивать психолого-педагогический процесс в совершенно новом, качественном и эффективном ключе.

Разработанность вопроса применения методов сенсорной интеграции в развитии ВПФ детей с ОВЗ, после проведенного нами анализа, можно установить как метод, имеющий недостаточную популярность, однако, имеющий позитивную тенденцию и нарастающее понимание необходимости в применении данного подхода. Так, анализ разработанности вопроса показывает нам некоторые особенности развития и применения сенсорной интеграции в психолого-педагогическом процессе, которая, в большинстве своём, применяется с позиции развития анализаторных систем, подразумевая под собой - как основу - развитие слуховой и визуальной систем восприятия, а также тактильной и кинестетической. Относительно различных программ, предполагающих развитие детей дошкольного возраста с ОВЗ, можно заключить увеличение популярности методов сенсорной интеграции, однако, стоит учесть, что характер методик зачастую универсален и строится без учёта сохранности конкретных ВПФ, а также индивидуальных навыков и характеристик обучающихся [2].

С момента рождения, абсолютно каждый ребенок находится в процессе неизбежного развития. Осуществляется такое развитие за счет постоянного стимулирования органов чувств и ощущений собственного тела ребенка условиями внешней среды. Все части нервной системы работают в синергетическом формате, ни одна часть не выполняет свою работу сама по себе. Информация здесь, как «эстафета», в которой эта самая информация обрабатывается и передаётся от одной части к другой. Таким образом – зрение и осматривание обеспечивает удержание равновесия, различного рода тактильный контакт обуславливает зрительные функции, ощущение, удержание равновесия строит фундамент для ощущений, связанных с положением тела в пространстве и координации движений, автоматизации двигательных процессов и их прерыванию, само по себе движение – как известно – жизнь и обучение. Функциональная активность мозга, который подвергается «атакам» сенсорно-насыщенной информации, становится возможной и конкретно-необходимой для обеспечения таких процессов, как ходьба, дыхание, речь, потребление питания, чтение и многих других. Качественный параметр выполнения таких жизнеобеспечивающих процессов во многом обусловлен качеством и количеством нейронных связей, которые, в свою очередь, зависят от количества воспринимаемой сенсорной стимуляции. Та «работа» с которой мозг, справляется с нескончаемыми потоками сенсорно-насыщенной информации возлагает на него также и важнейшую задачу, наделяя свойством «цензора», суть которого состоит в классификации, сортировке и «отбраковке» ненужных и необходимых сенсорных сигналов. В отношении детей, однако, вопрос обстоит несколько иначе. Здесь необходимо учесть не только качество и количество поступающей информации, но и, в целом, соответствие норме функционирования мозга и нервной системы. При совпадении благоприятных условий, а именно, относительно здоровом организме и достаточной сенсорной стимуляции, как правило, общих нарушений психомоторных, поведенческих и речевых навыков не наблюдается.

В контексте нашего исследования, мы сфокусируем своё внимание на различного типа отклонениях и нарушениях, связанных с сенсорно-аффективной сферой детей с ОВЗ и ментальными нарушениями. Ту же самую задачу для рассмотрения избрала и Дж. Айрес, психолог, логопед (США, штат Оклахома) в 1970-х годах. Разработанная ею теория дисфункции сенсорной интеграции (ДСИ) привела к пониманию проблем в развитии детей, как в общем, так и в частных проявлениях, затрагивающих сферу эмоционального, коммуникативного, учебного и поведенческого профиля детского развития. Проведенный анализ научной литературы позволяет выделить понятие сенсорная интеграция следующим образом – это определенный метод по организации сигналов с сенсорно-насыщенной информацией, при помощи которых мозг реализует конгруэнтные поведенческие и эмоционально-аффективные реакции. Обеспечение процесса планирования и последующего выполнения конкретных и соответствующих действий при воздействии как внутренних, так и внешних сенсорных раздражителей является целью данного метода. Сама же Дж. Айрес считала наиболее важным при развитии ребенка качественно сформировать и организовать функционирование сенсорных систем: «Прежде чем научиться читать и считать, мы должны придать смысл тому, что мы видим и слышим, уметь спланировать наши движения и организовать наше поведение. Эта способность зависит от эффективности, с которой наша нервная система организует информацию, которую она получает от органов чувств». По мере взросления ребенка, «упущенные» моменты в его

сенсорном развитии неизбежно будут отбрасывать тень на его будущее развитие в различных жизненных аспектах [4].

Для более полного понимания процессов сенсорной интеграции, нами также были рассмотрены сенсорные системы и основы их функционирования. В достаточной мере известные основные системы, отвечающие за слух, зрение и пр. – все те чувства, которые отвечают на стимулы, приходящие извне не будут подвергнуты детальному рассмотрению. Фокус нашего внимания сконцентрирован на всех прочих системах, а именно: так называемые, внутренние чувства, представленные интроцептивной, проприоцептивной, вестибулярной и тактильной системами.

Интроцептивная система обрабатывает внутренние раздражения, вызываемые внутренними органами – будь то смена настроения или частота сердечных сокращений, голод или дыхание. Проприоцептивная система призвана получать и обрабатывать информацию, получаемую от суставов, мышц и связок, а также их положения – как и тела в целом – в пространстве. Вестибулярная система, обрабатывает параметры равновесия и воздействия силы тяжести, ощущения движения. Тактильная система, в перечень отреагирования которой входят воздействия на тело, по типу надавливания или скручивания и восприятие прикосновений как таковых. При рассмотрении данных систем, следует также указать на конечных «получателей» такой информации – а именно, нервная система и её составляющие. Нейроны, состоящие из дендритов, терминалей и аксона, и связанные в огромных количествах и составляют нервную систему человека. Импульсы, проходящие от рецепторов, воспринимающих сенсорную информацию, через нейроны, к органам-исполнителям, таким образом, демонстрируют нам процесс развития ребенка в неразрывности с процессом развития вышеуказанных компонентов нервной клетки. Накопление данных клеток под воздействием сенсорной стимуляции способствует росту и развитию, как верно подметил психолог Ж. Пиаже: «Основа детского интеллекта – сенсомоторная деятельность».

Нарушения в нормальной работе такой системы ставит ребенка в ситуацию, когда он неспособен правильным образом обрабатывать и реагировать на поступающие потоки информации. Здесь также, можно выделить экстремумы, при которых избыток сенсорной информации побуждает организм избегать раздражителя, а недостаток вынуждает находить способы для стимулирования.

Наиболее важная, на наш взгляд, особенность, выделяющаяся при дисфункции сенсорной интеграции, заключается не только в понижении, но и полной утрате качественных и количественных параметров такой высшей психической функции как внимания, без полноценного функционирования которой невозможно как выполнение конкретных задач, в том числе и учебных, так и развитие всех прочих высших психических функций. Наиболее часто результат такой проблемы можно увидеть в вербальном процессе и избытке словесной информации, которую нервная система ребенка обработать не в состоянии.

Дж. Айрес предполагала, что правообладателем регулирования процессов развития и функционирования нервной системы является вестибулярный аппарат и его система. Как главный организатор поступающих из всех прочих систем ощущений, она участвует и в таком трудоемком процессе, как овладение речью, как устной так и – в несравненно большей степени – невербальной, координирующей и регулирующей мышечную мобильность и активность. Отсюда и берут свои «корни» различного рода артикуляционные нарушения, при которых дети не в состоянии определить и обработать сенсорную информацию, поступающую от артикуляционных органов и задержка развития речи, и некоторых движений, обеспечивающих артикуляционную эффективность [4].

Далее, мы ставим перед собой вопрос где и какими средствами в настоящее время производятся определенные мероприятия по воздействию и коррекции на сенсорные системы детей. Разумеется, окружающая нас повседневная среда может выступать как неотъемлемый инструмент развития сенсорных систем ребенка, однако многое, если не сказать, что самая малая часть этой среды может быть доступна для ребенка в контексте его развития.

Решением в вопросе развития и сенсорного насыщения, а также оптимизация сенсорно-насыщенной среды стало создание специализированных «сенсорно-динамических залов» или «кабинетов». Прежде, чем приступить к рассмотрению таких специальных помещений, мы сформулируем понятие сенсорно-насыщенной среды (далее – СНС), как особое развивающее пространство, включающее в свое предметное содержание специализированное оборудование, созданное, применив за основу обучающий, развивающий, игровой – полифункциональный принцип. Целью данной среды является воздействие на личность с целью развития её сензитивных параметров – с учётом возраста - а также сенсорных систем и ряда высших психических функций. Специфика данной среды позволяет проводить работу по развитию сенсорно-перцептивных способностей и способностей, отвечающих за координацию тела в пространстве и автоматизм движений, крупной и

мелкой моторной деятельности. Помимо перечисленных преимуществ, такая сенсорно-насыщенная среда может стать эффективным инструментом в развитии навыков социализации, коммуникативного потенциала и волевых параметров ребенка, в том числе ребенка с ОВЗ и ментальными нарушениями. СНС должна включать в себя ряд необходимых компонентов, воздействующих на конкретные сенсорные системы, наличие которых и позволяет обозначить среду таковой.

Первое, на что делается акцент при формировании СНС это такой – во многом определяющий – фактор, как цвет в виде визуальных стимулов. Предпочтительно выбирать объекты с различной текстурой, будь то жесткая щетка или панно с применением дерева и металла, обитые кожей фигурки или доска с гладкой галькой, главным фактором все же выступает цвет в наиболее ярком своём исполнении. Изобилие всех цветов радуги и контрастные оттенки преобладают в большинстве материалов и оборудовании СНС. Помимо этого, разнообразие форм также способствует наполнению такой среды: гигантские и маленькие шары, мягкие модули, представленные в различных геометрических формах. Всё, что создаёт определенный звук также необходимо включить в состав инструментов по формированию слуховых стимулов СНС – это могут быть музыкальная аппаратура, музыкальные инструменты, динамические предметы, способные издавать какой-либо звук и пр. К тактильным стимулам также относятся предметы с различной текстурой и поверхностями, игрушки, массажные щётки, специальные сенсорные боксы. Обонятельные и вкусовые стимулы составляют предметы, имеющие сильный запах и вкус. Качественное наполнение СНС напрямую зависит от количества, качества и разнообразия указанных выше компонентов, а также, преобладание всей совокупности этих компонентов в разнообразии предметов.

В настоящее время, создание такой специализированной среды развито, всё же, не самым должным образом. Однако, за основу, из которой можно почерпнуть стандарт перечня оборудования и его размещения, цветовую гамму и набор упражнений, мы изучим на примере профессионального сенсорно-динамического зала для проведения занятий по методам сенсомоторной интеграции и кинезиотерапии – «Дом Совы».

На момент 2016-го года – «Дом Совы» от компании-производителя «Сова-нянька» - это единственный в России сенсорно-динамический зал, пространство которого адаптировано для развития у детей навыков контроля двигательной активности, удержания баланса и определенного положения частей тела и воздействие которого играет наиболее значимую роль при развитии основных когнитивных компонентов, качественных параметров высших психических функций, способствует активации межполушарного взаимодействия и побуждает ребенка действовать самостоятельно в нестандартных ситуациях. Состав такого комплекса составляют различные, ориентированные на сенсорную стимуляцию тренажёры: «тоннель», «платформа», «гамак», «чулок», «бревно», «бочка» и многие другие тренажёры.

Ниже представлено описание каждого из тренажеров, создающих развивающую сенсорно-динамическую среду в кабинете, а также некоторые аспекты работы с конкретными тренажёрами во время занятия с детьми с ограниченными возможностями здоровья и ментальными нарушениями.

Первое, с чем сталкиваются дети, приходя в кабинет – это обустроенная на полу «Сенсорно-Тактильная дорожка». Как правило, это плитки или платформы до 15-ти сантиметров высотой, не менее 7 элементов, выполненных из дерева. Они имеют различное тактильное наполнение в своей поверхности, которая может быть самым разнообразным. Чаще всего это: галька и мелкие камни; различное шерстяное и ковровое покрытие; «искусственная трава-газон»; твёрдые металлические покрытия, с осязаемым рельефом; гладкий ковролин; «гимнастический коврик», щетинистое покрытие, резиновое покрытие различной плотности, поверхности с пластиковым покрытием – как правило – острые, колючие, различные массажные коврики со специальной текстурой и выпуклостями. Данный комплекс тактильных модулей предназначен для того, чтобы дети перемещались по нему во время ходьбы. Прохождение специального маршрута, состоящего из дорожек, предполагает постоянную стимуляцию работы мышц и суставов, неизбежность активизации крупной моторики и необходимость в удержании баланса и координации движений. Наибольшая ценность в данном инструменте сенсорной интеграции заключается в качественном тактильном и визуальном насыщении ребенка, а также в сопутствующем развитии всех прочих сенсорных систем, отвечающих за динамическое перемещение. Неоспоримым преимуществом и показателем к применению также является – высокая вариативность заданий, которые можно предложить всем детям без исключения. Для детей с ОВЗ различных по нозологии, способностям и выраженности ДСИ есть возможность установить необходимое требование и задание, которое будет производить максимальный эффект.

Для детей с выраженной ДСИ и проблемным поведением «Сенсорная дорожка» служит не только средством сенсорного насыщения, но и выступает в качестве коррекционного инструмента,

который может применяться в системе поощрения-наказания. Для детей нормотипичных, всегда есть возможность усложнить привычное упражнение от «внимательной прогулки», во время которой ребенку необходимо подмечать цвета, текстуры и формы плит, на которые он наступает, до интегративных заданий, направленных на развитие внимания, памяти, мышления, координации движений и включающих восприятие вербальных инструкций специалиста и совмещения. В дополнение к «сенсорному маршруту» прибавляются также и различные сторонние приспособления, не относящиеся к основному комплекту плиток. Одно из них это – «Доска Бильгоу» – балансир, со специальной разметкой 60x40 см, с цветной разметкой - специальной нестираемой наклейкой и противоскользящим покрытием, на регулируемых ножках-полозьях. Она предназначена для стимуляции мозжечковой активности, удержания равновесия и координации положения тела в пространстве. Специальная цветовая разметка на доске предназначена для более точного выставления положения ног ребенка и регулирования сложности задания, к тому же принципу относятся и опоры платформы, которые можно развернуть до 180 градусов включительно.

Вместе с балансиром также применяется специальная «Напольная мишень», «Сенсорные мешочки» и «Сенсорные мячики». Напольная мишень, представляющая собой совмещенный с цифрами, цветами и фигурами, вариант таблиц Шульте, позволяет развивать у ребенка меткость, посредством бросания мешочков или мячиков в заданную цель или по увеличению и убыванию цифр, необходимую избирательность внимания и глазомер. Мешочки и мячики же, выполненные из каучука и ткани соответственно, наполненные различными сыпучими материалами, как, например, гречка, выступают в качестве инструмента при выполнении задания или же в качестве дополнительной нагрузки к обособленным заданиям. Наиболее общий пример использования такого метательного арсенала – применение в задании с напольной мишенью и Стойкой с мишенями-целями. Это стойка, регулирующаяся по высоте, с горизонтальной планкой, на которой располагаются специальные мишени с магнитами. Цели и задачи её применения аналогичны упомянутой выше напольной мишени. Параллельно с прохождением «сенсорного маршрута» или в качестве отдельного задания, может применяться Балансировочная доска «Лабиринт», изготовленная из березовой фанеры и покрытая лаком, 45x7x60 см. Доска является функциональным средством для развития моторных навыков, координации движений тела и оптических реакций восприятия и внимания. Наиболее существенное воздействие оказывает на вестибулярный аппарат и проприоцепторы, особенно при работе над восстановлением двигательных функций.

Для построения системного занятия по сенсорной интеграции и усложнения отдельных его элементов, можно добавлять «Чуллок Совы» – «карман» из эластичной ткани, способной растягиваться и сжиматься, не теряя при этом своей «тягучести». Назначение данного инструмента весьма разнообразно, но, как основа, его применение призвано показать ребенку границы собственного тела и усложнить моторную и координационную деятельность при перемещении в пространстве. Центральной фигурой любого кабинета, оборудованного под нужды проведения занятий по сенсомоторной интеграции, является комплект оборудования «Дом Совы». Это, сам по себе, уже готовый сенсорно-динамический зал, состоящий из различных модулей, описание которых будет приведено ниже. В основе его – безопасная металлическая конструкция, на которой закрепляются основные модули для развития сенсомоторных навыков и насыщения сенсорных систем у детей. В настоящий момент различают два варианта комплектации таких систем – «Домашняя» и «Экспертная». Различия представлены цветовой палитрой и некоторыми особенностями материалов из которых изготовлены динамические модули. Пространственно, такая металлоконструкция представляет собой куб без стен, 2.5x2.5x2.5 метра, с мягкой обивкой по краям – опорам и мягким напольным покрытием.

Если говорить подробнее о подвесных снарядах, составляющих наполнение комплекса «Дом Совы» - стоит начать с наиболее любимого большинством детей снаряде – «Бревно». Продолговатый, округлый снаряд-цилиндр, который подвешивается на свободной перегородке комплекса в вертикальном или горизонтальном положении. Назначение данного снаряда можно охарактеризовать как коррекция достоверности и потребности в потребляемой органами чувств сенсорной информации. Основное направление развития при взаимодействии с данным снарядом – развитие и тренировка вестибулярного аппарата, отработка положения тела в пространстве, а также получение нового сенсорного опыта. По аналогии с бревном, снаряд «Бочка» также подвешивается, однако, только в горизонтальном положении или же может использоваться в виде свободного снаряда. Представляет из себя полый цилиндр, больший по объему, нежели «Бревно», что позволяет применять данный снаряд для различных целей. Помимо тренировки вестибулярной и прочих сенсорных систем, может также применяться и для сенсорной депривации ребенка.

«Соволёт» или же «Сенсорный Гамак», который изготовлен из лайкры (прочного, мягкого и растягивающегося материала). Он подвешивается аналогично предыдущим снарядам и призван показать ребенку границы его тела, предложить нагрузку вестибулярному аппарату и проприорецепторам. За счёт сдавливания во время закручивания и принятия ребенком соответствующей позы эмбриона – показывает и возобновляет воспоминания утробного периода ребенка. Поведение ребенка при этом является важным показателем, исходя из которого, можно делать дальнейшие предположения по ДСИ и выстраивать работу в конкретном предметном поле.

«Соволента» – подвесной снаряд, выполненный в виде ленты-качели. Способствует стандартизации и коррекции получаемых сенсорных стимулов от пространственных перемещений тела, расположенного в различных положениях при взаимодействии с данным снарядом. Основная направленность – развитие и укрепление двигательной системы, вестибулярного аппарата и проприорецепторов организма. «Тоннель 3.0» – больших размеров полотнище из плотной неэластичной ткани, свободной формы, отличающейся от предыдущих снарядов. Применяется для приобретения двигательного опыта при перемещении по неустойчивым поверхностям. Позволяет предложить нагрузку оптико-визуальной, вестибулярной, проприоцептивной и двигательной систем.

«Несоволёт» – появился как предварительная ступень и дополнение к «Соволёту» по причине неспособности некоторых детей полноценно использовать «Соволёт» из-за срабатывания некоторых сенсорных защит и повышенной тревожности при нахождении в описанных выше обстоятельствах. По аналогии с указанным выше антиподом, имеет подвесную основу, однако с 4-я точками крепления, выполнен из такого же материала. Не закрывает обзор и не оказывает тактильное давление на ребёнка, пользующегося данным снарядом. Способствует ориентированию в пространстве и развитию вестибулярной системы, а также является подготовительным этапом при работе на более сенсорно-заряженном тренажёре – «Соволёт».

«Платформа» – подвесная платформа, с 4-точечным горизонтальным креплением, выполненная из мягкого, но прочного модуля и 4-х канатов с карабинами. При помощи данного снаряда можно работать над развитием чувства равновесия, нормализации моторной активности, осознанием собственного тела и его положения в пространстве. К побочным эффектам можно отнести коррекцию осанки, тонуса суставов и мышц. «Шар» – суть данного снаряда аналогична «Бревну» и «Бочке», однако выполнена в форме шара. Способствует оптико-визуальному насыщению, восприятию динамической информации, цепкости и тонусу мышц. «Яйцо Совы» – шарообразный мешок, способный вместить в себя ребёнка. Имеет ручки для переноски и молнию-застёжку. Нервная система, при нахождении ребёнка внутри данного снаряда, получает избыток сенсорной информации, что способствует формированию понимания границ собственного тела. Основное назначение, однако, выражено в способствовании достижению эффекта релаксации для детей за счёт создания тёплой, тихой, мягкой и безопасной среды внутри данного снаряда.

Описанные выше снаряды имеют характер стационарных и подвесных модулей, что и составляет большую часть сенсорно-динамической среды специализированного зала. Для усиления эффекта при взаимодействии с данными снарядами существуют также различные дополнительные модули, к которым следует отнести: различные сенсорные конструкторы и модули, утяжелители и прочие сенсорные принадлежности.

«Сенсорный набор мягких модулей» состоит из различной формы геометрических фигур, выполненных из мягких и безопасных материалов различных цветов. Позволяет дополнять задания, проводить занятия по формированию последовательности, причинно-следственных связей и различных динамических насыщений. «Кресло-груша бескаркасное» представляет из себя бесформенное кресло-пуфик, способный принимать любое положения в связи с положением тела ребёнка, тем самым обеспечивая комфорт при проведении «сидячего» взаимодействия. Применяется, в основном, для проведения коммуникативных кружков или для развития процессов торможения у гиперактивных детей. «Утяжеленное одеяло» – основанное на принципе глубокого давления и воздействующее на парасимпатическую нервную систему и проприорецепторы. Подходит для снятия мышечного тонуса и релаксации. Сюда же можно отнести «Сенсорный шарф» – который выполнен на основе утяжеленного одеяла, однако имеет вид утяжеленного шарфа. Он создает избыточное давление на рефлексогенную воротниковую зону отдела шеи и плечей. «Утяжелители Совы» - специальные манжеты, которые надеваются на руки и на ноги. Применяются для проведения занятий методами мозжечковой стимуляции и сенсорной интеграции. Проявляют максимальный эффект при работе с гиперактивностью и РАС за счёт осложнения произвольных психомоторных реакций детей. «Жилет Совы», принцип действия которого основывается на глубоком тактильном давлении и активизации проприоцептивной системы, которая отправляет избыток сенсорной информации в мозг.

Итак в данной работе, мы подробным образом рассмотрели наполнение сенсорно-динамического зала, ознакомились с основными сенсорными модулями, которые используются в работе при ДСИ с детьми с ОВЗ. Таким образом, нами было установлено, что для всех детей без исключения, занятия в СД зале могут являться весьма эффективным коррекционно-развивающим мероприятием в вопросе развития и снижения сенсорных затруднений.

Список использованных источников:

1. Белоус, О. В. Использование сенсорной интеграции как средства коррекции нарушений развития детей / О. В. Белоус // Передовой педагогический опыт в современном образовательном пространстве: Материалы Всероссийской научно-практической конференции, Армавир, 18 мая 2021 года / Научный редактор А.М. Дохоян, ответственные редакторы: Л.А. Ястребова, И.Ю. Лебедеко. – Армавир: Армавирский государственный педагогический университет, 2021. – С. 40-45.
2. Гришина, И. Р. Танец как инструмент развития сенсорной интеграции у детей с ОВЗ / И. Р. Гришина // Бюллетень института естествознания и спортивных технологий: Сборник научных статей. Том Выпуск IV. – Москва : Медиагруппа «ХАСК», 2021. – С. 83-89.
3. Гудкова, М. В. Сенсорная интеграция / М. В. Гудкова // Технологии образования. – 2023. – № 3(21). – С. 5-7.
4. Коростелева, Н. А. Роль сенсорной интеграции в развитии детей с ограниченными возможностями здоровья / Н. А. Коростелева, Р. А. Тонконогов // Психология сегодня: от теории к практике: Материалы Всероссийской научно-практической конференции, Ульяновск, 23 апреля 2024 года. – Чебоксары: ООО "Издательский дом "Среда", 2024. – С. 219-223.

УДК 37.01

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЛИЧНОСТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ В КОНТЕКСТЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

Е.А. Кудрицкая, канд. техн. наук, доцент,
Белорусская государственная академия связи, г. Минск, Беларусь
Д.И. Наумов, канд. соц. наук, доцент,
Белорусская государственная академия связи, г. Минск, Беларусь

Проблематика обеспечения преемственности интеллектуальных традиций в современном профессиональном педагогическом образовании, что рассматривается в качестве обязательного условия достижения высокого качества образовательного процесса в педагогическом университете, подготовке конкурентоспособных специалистов с широким культурным кругозором и осознанной гражданской позицией, актуализирует необходимость выявления и учета важных макросоциальных тенденций. С одной стороны, такие тенденции определяют общую направленность и базовые параметры общественного развития, обуславливают специфику институционального развития системы образования, с другой стороны, в значительной мере определяют аксиологическую направленность и содержание профессиональной деятельности педагога, его образовательно-технологический инструментарий и педагогическое мастерство.

В современных исторических условиях в качестве фундаментальной тенденции, оказывающей существенное влияние на все стороны и аспекты общественной жизни, выступает цифровизация общества. В узком смысле данный процесс характеризует перевод информации из аналоговой в цифровую форму, в широком смысле – глобальный тренд развития мировой экономики и общества. Во втором случае содержанием этого процесса является внедрение инфокоммуникационных и цифровых технологий во все сферы жизни современного общества, способствующее радикальному повышению эффективности управленческих, экономических и коммуникационных процессов, росту уровня и качества жизни человека.

Согласно Т.Х. Керимову, цифровизация «становится основным структурообразующим фактором современной социальной жизни: общество переходит от аналогового (непрерывного) структурирования в соответствии с физическим предназначением к цифровому» [1, с. 5]. В макросоциальном масштабе положительная оценка цифровизации основывается на тех социальных

эффектах, которые достигаются благодаря широкому использованию цифровых технологий для сбора, хранения, обработки и анализа данных: оптимизация использования ресурсов, увеличение производительности труда, повышение эффективности производства и т.д.

В то же время существуют серьезные риски, вызванные негативным влиянием данного процесса на мышление и деятельность человека, социальные институты и практики современного общества. Так, в качестве негативной оценки цифровизации, как эпифеномена экономической глобализации, можно привести позицию И.А. Гобозова, для которого она «в какой-то степени облегчает трудовую деятельность людей, но вместе с тем она порождает отчуждение людей друг от друга, деинтеллектуализацию, мошенничество, обман, индивидуализм и массу других негативных явлений, которые могут привести к самоуничтожению человечества» [2, с. 52–53].

Как представляется, взвешенная и объективная оценка хода и результатов цифровизации предполагает дистанцирование от культурных стереотипов и эмоционально нагруженных ассоциаций, а также учет как позитивных, так и негативных социальных эффектов данного процесса.

В аспекте компетенций институционализированной деятельности института образования, выполняющего в современном обществе целый ряд социальных функций, необходимо актуализировать значение цифровизации по следующим основаниям:

во-первых, она создает социокультурный контекст для профессиональной деятельности педагога и учебной деятельности школьников и студентов, который оказывает конституирующее влияние на содержание методов, средств, процесса и результатов деятельности;

во-вторых, она содействует развитию коммуникационной инфраструктуры и обуславливает интенсификацию разнопланового межличностного общения, особенно в молодежной среде, которое определяет оперативность и эффективность оценивания деятельности обучающихся;

в-третьих, она оказывает воздействие на формирование социально-личностных и профессиональных компетенций обучающихся, определяя большую социальную востребованность одних и меньшую других.

В данном случае необходимо обратить внимание на взаимосвязь процессов цифровизации общества и формирования социально-личностных компетенций обучающихся. Как известно, современное общество предъявляет серьезные требования к личностному развитию студентов, которые должны уметь оперативно выявлять и эффективно решать различные профессиональные, социальные и личностные проблемы. Как отмечают эксперты, «успешные сотрудники соединяют хорошую профессиональную подготовку с личностными характеристиками, позволяющими реализовать свою подготовку наиболее эффективным способом» [3, с. 62].

На евразийском пространстве наличие подобной целевой установки обусловило переход от знаниевой парадигмы высшего образования к компетентностной образовательной модели, что повлекло за собой внедрение компетентностного подхода в высшую школу. Данный подход акцентирует внимание на результатах высшего образования (в том числе педагогического), причем в качестве результатов рассматривается не сумма знаний, а способность и готовность индивида действовать в различных социальных ситуациях. Согласно Кодексу Республики Беларусь об образовании, высшее профессиональное образование определяется как практико-ориентированное, а компетентностный подход провозглашен в качестве базового, во многом определяющего его структуру и содержание. Следует отметить, что компетентностный подход имеет определяющее значение в качестве фактора усиления личностной и прикладной направленности образовательного процесса в академии и университете.

В педагогике высшей школы и образовательной практике результаты обучения и воспитания студентов формулируются в терминах компетенций, которые носят интегративный характер. В современной трактовке компетентностный подход характеризует отказ от практики трансляции готовых знаний студентам и формирование у них системы универсальных и профессиональных компетенций, позволяющих применять эти знания и умения на практике в разнообразных и изменяющихся ситуациях. Так, в европейской практике среди базовых компетенций, актуальных для учащейся и студенческой молодежи стран ЕС, выделяют следующие компетенции: социальную (способность брать на себя ответственность, участвовать в принятии групповых решений, регулировать конфликты ненасильственным путем), коммуникативную (владение устным и письменным общением на разных языках) и персональную (готовность к постоянному повышению квалификации, потребность в самоактуализации и саморазвитии). В свою очередь, в проекте TUNING Educational Structures in Europe в числе общих компетенций выделена группа межличностных компетенций, которая включает индивидуальные способности, характеризующие умение выражать

чувства, отношение к критике и самокритике, и социальные навыки, такие как межличностные отношения, работа в команде, приверженность общественным и этическим ценностям [4, р. 71].

Многолетний белорусский опыт внедрения компетентного подхода в высшем образовании позволяет выделить определенные методологические принципы, характеризующие управленческие и педагогические подходы к конструированию образовательного и воспитательного процессов в высшей школе:

принцип комплектности, который предполагает, что все виды компетенций в процессе деятельности обучающихся формируются во взаимосвязи, оказывая функциональное влияние друг на друга;

принцип ситуативности и креативности, предполагающий создание проблемных ситуаций, требующих от преподавателя не только актуализации имеющихся знаний, способностей и умений, но и поиска нестандартных способов выхода из проблемных ситуаций;

принцип контекстности, предполагаемый ведение работы в контексте профессиональной деятельности, решение типичных и/или экстраординарных профессиональных задач, что обеспечивает практическую направленность образовательного процесса в высшей школе;

принцип актуальности, обуславливающий понимание компетентности как способности, востребованной в будущей профессиональной деятельности специалиста и обуславливающей его конкурентоспособность на рынке труда;

принцип рационализма, предполагающий создание специализированных условий для выбора и использования педагогом в своей деятельности рациональных методов, приемов, путей решения поставленных дидактических и профессиональных задач;

принцип сотрудничества, реализующийся через участие в коллективной мыследеятельности и совместном творчестве, который обеспечивает овладение студентами способами эффективных межличностных коммуникаций;

принцип самоорганизации, самообразования, рефлексивности, предполагающий организацию развивающей образовательной среды, которая стимулирует преподавателя занять субъективную позицию, осознанно и целенаправленно работать над собой [5, с. 45].

Современный компетентный подход в высшем образовании предполагает необходимость создания академией или университетом развивающей социально-культурной среды, обеспечивающей создание необходимых условий для всестороннего развития личности студента. При этом особую роль в становлении личности играют социально-личностные компетенции, которые закладывают аксиологический и мотивационный фундамент профессионализма будущего специалиста. Фактически формирование социально-личностных компетенций обучающихся, которые предусмотрены в качестве одного из базовых результатов получения высшего образования в университете, является одним из критериев успешности и эффективности личностного развития студентов.

Соответственно, основной целью образовательного процесса в высшей школе является формирование у выпускников университета всего комплекса компетенций: академических, профессиональных и социально-личностных. При этом академические и профессиональные компетенции студентов формируются в рамках образовательного процесса во время изучения учебных дисциплин, предусмотренных учебными планами (на лекциях, практических, семинарских и лабораторных занятиях, педагогических и производственных практиках). Как можно заметить, компетенции при таком подходе рассматриваются как результат и критерий качества процесса обучения в высшей школе, как показатель синтеза теоретических знаний и практической деятельности индивида.

Однако формирование социально-личностных компетенций с педагогической и методической точек зрения осуществляется в более широком контексте путем решения практических и исследовательских задач в образовательном и воспитательном процессах, реализуемых в рамках системы высшего профессионального образования [6]. Функционально они формируются как эпифеномен обучения, участия в научно-практических конференциях, предметных олимпиадах, культурно-массовых и спортивных мероприятиях, волонтерских акциях.

В настоящее время в научной литературе представлены различные теоретические подходы к определению структуры, содержания и условий формирования социально-личностных компетенций студентов. В данном случае российские исследователи предлагают теоретическую модель процесса формирования социально-личностных компетенций студентов, которая включает четыре основных блока:

1) мотивационно-целевой (раскрывает цель, задачи, теоретико-методологическую основу и принципы формирования социально-личностных компетенций как конкретного социокультурного феномена);

2) структурно-содержательный (формируется в соответствии с социальным заказом общества и нормативными документами высшего образования, что обуславливает его динамику и определенную социокультурную конъюнктуру);

3) процессуально-технологический (раскрывает образовательно-технологические методы, формы и средства формирования социально-личностных компетенций);

4) оценочно-результативный (содержит критерии и показатели формирования социально-личностных компетенций, обеспечивает мониторинг их формирования) [7, с. 41].

В целом, социально-личностные компетенции преимущественно определяют в контексте способности выстраивания личностью эффективного взаимодействия с другими людьми, социальными группами, обществом в целом, обеспечивая тем самым личностное саморазвитие и самореализацию личности в условиях социальной коммуникации. Как можно заметить, специфика социально-личностных компетенций заключается в их обязательной актуализации в межличностной коммуникации, профессиональной и трудовой деятельности, гражданской позиции индивида, всей системы социальных отношений в современном обществе. Ведь они реализуют функции ценностно-смысловой ориентации индивида, активизации познавательной деятельности личности, реализации установки на здоровьесбережение. При этом социально-личностные компетенции занимают инвариантное положение по отношению к профессиональной деятельности, что позволяет их рассматривать как важный и объективный фактор социальной и профессиональной мобильности индивида, залог его социальной успешности [8].

В теоретическом аспекте необходимость выявления взаимного влияния цифровизации общества и социально-личностных компетенций обучающихся актуализирует определение специфики воздействия цифровизации на содержание личностных и коммуникативных компетенций обучающихся. При этом цифровизация общества выступает в качестве фактора радикальных социальных изменений, в результате которых «возникают противоречия (разнообразные и трудноразрешимые) между виртуальной средой (со своим новым «информационно-сетевым» порядком) и реальной общественной средой в целом (со своими традиционными порядками)» [9, с. 166]. В целом, на основе теоретического анализа подходов к определению данного феномена, его сущности и компонентного состава, представленных в различных научных работах [10], трансформацию содержания социально-личностных компетенций под воздействием цифровизации общества можно представить в следующем обобщенном виде.

Основные направления, содержание и риски трансформации личностных (персональных) компетенций под воздействием цифровизации общества:

интраперсональные компетенции – характеризуют знание психологических особенностей своей личности (тип темперамента, интровертированность, экстравертированность и т.д.), а также умение использовать это знание при формировании индивидуального стиля деятельности. В условиях цифровой трансформации общества возникает риск превращения индивидуального стиля деятельности индивида в виртуализированный феномен имиджевого характера;

компетенции самопознания и саморазвития – характеризуют умение индивида объективно определять личностные достоинства и недостатки, своевременно корректировать отрицательные черты характера. Соответственно, в условиях цифровой трансформации общества, когда реализуемая в сфере инфокоммуникаций индивидуализация зачастую подменяет личностное развитие, возникает риск серьезного нарушения функционирования механизма индивидуальной коррекции поведения и личностного развития;

компетенции самопланирования – характеризуют умение ставить цели личностного и профессионального развития, определять и реализовывать пути их легального и оптимального достижения. Однако в условиях информационного общества они чаще всего из персональных ориентиров социальной деятельности индивида превращаются во внешние стандарты его нормативной оценки, которые являются продуктом социального престижа определенных видов деятельности, статусных позиций и моделей поведения;

компетенции личностной самореализации и самоактуализации – характеризуют социально-психологическую установку на постоянное повышение своей профессиональной квалификации, способность объективно оценивать свои профессиональные качества и реальные перспективы дальнейшего развития с учетом располагаемой ресурсной базы. Цифровая трансформация общества обуславливает быстрое устаревание содержания квалификационных требований ко многим

профессиям, их исчезновение из сферы труда под воздействием роботизации многих видов профессиональной деятельности и производств, что является стрессогенным фактором и проблематизирует выработку индивидом подобной социально-психологической установки;

компетенции планирования и управления временем – характеризуют умение индивида рационально планировать и организовывать свою деятельность, а также свой досуг и отдых. Цифровая трансформация общества абсолютизирует значение психологического и социального времени, отличающихся от биологического, что обуславливает усложнение темпоральных параметров деятельности индивида и проблематизирует её рациональное планирование в контексте объективных временных ограничений;

компетенции здоровьесбережения – характеризуют умение индивида сохранять свое психическое и физическое здоровье, противостоять стрессу, что достаточно сложно сделать в условиях, когда цифровая трансформация резко расширяет информационные рамки жизнедеятельности индивида, а виртуальная реальность предлагает ему замещающие реальную физическую нагрузку способы и формы квазиспортивной активности.

Основные направления, содержание и риски трансформации коммуникативных компетенций под воздействием цифровизации общества:

компетенции межличностного общения – характеризуют способность индивида поддерживать межличностную коммуникацию в различных сферах социальной жизни современного общества (способности, знания, навыки, умения и реальный опыт межличностного взаимодействия). В условиях цифровой трансформации общества виртуальная коммуникация зачастую замещает реальное межличностное общение, что не способствует гармоничному психологическому развитию личности;

компетенции конструктивного социального взаимодействия – характеризуют умение индивида своевременно выявлять и оценивать конфликтные ситуации, выстраивать конструктивную модель поведения в конфликтной ситуации на основе уважения альтернативной позиции. Однако эпифеноменом развития интернета и инфокоммуникаций является появление деструктивных форм взаимодействия пользователей (кибербуллинг, кибермоббинг, киберсталкинг и т.д.), в которых абсолютизация конфликта и нанесение морального и/или физического ущерба оппоненту являются целевыми установками и базовыми характеристиками;

компетенции осуществления групповой деятельности – характеризуют умение индивида сотрудничать с другими людьми в рамках определенных ролевых моделей для решения конкретных задач и достижения поставленных целей. Однако в интернет-пространстве, когда ролевые модели не отражают социальную реальность, не репрезентируют адекватно интересы других людей и специфику конкретных профессиональных задач, установка на сотрудничество проблематизируется как в плане формирования, так в аспекте практической реализации;

лидерские компетенции – характеризуют навыки индивида по организации групповой деятельности, его умение брать персональную ответственность за принятые групповые решения и прогнозировать последствия этих решений, готовность и способность к активной гражданской позиции. В условиях цифровой трансформации общества, когда виртуализация деятельности и общения становится ординарным явлением, возникает реальный риск отрыва феномена лидерства от социальной почвы, что усложняет условия формирования лидерских компетенций;

цифровые компетенции – характеризуют степень владения индивидом информационно-коммуникационными технологиями в сфере профессиональной деятельности и для организации межличностного взаимодействия. В информационном обществе наличие цифровых компетенций, которые выступают в качестве инструментов организации всего спектра направлений индивидуальной деятельности, является необходимым условием нормального личностного развития. Однако в силу своей сугубо технологической природы, если метафорически выражаться, они не должны занимать привилегированное положение в структуре коммуникативных компетенций индивида.

Следует отметить, что формирование социально-личностных компетенций студенческой молодежи только в рамках высшей школы проблематично, так как образовательный процесс обычно жестко структурирован по форме и временным рамкам организации работы на занятиях, он не предусматривает широкое коммуникационное взаимодействие студентов, учебный коллектив ограничен по возрасту и т.д. Поэтому в условиях информационного общества качественное и инклюзивное формирование социально-личностных компетенций студентов предполагает выход за рамки формализованного образовательного процесса и жестко структурированной образовательной деятельности, что предполагает вовлечение студентов в общественную деятельность в рамках компетенции государственной молодежной политики.

Таким образом, цифровая трансформация общества оказывает противоречивое влияние на формирование социально-личностных компетенций обучающихся, в том числе посредством национальной системы высшего образования, что необходимо учитывать в педагогической практике высшей школы.

Список использованных источников:

1. Керимов Т.Х. Цифровизация общества: модуляция, время, субъективация // Известия Уральского федерального университета. Серия 3. Общественные науки. 2019. Т. 14. № 3 (191). С. 5–17.
2. Гобозов И.А. Цифровизация общества и деинтеллектуализация человека // Философия и общество. 2021. № 3. С.35–54.
3. Цифровизация общества и система социального кредита: проблемы, перспективы: монография / колл. авт.; науч. ред. И. А. Ветренко. – СПб. : ИПЦ СЗИУ РАНХиГС, 2022. – 352 с.
4. Tuning Educational Structures in Europe. Final Report. Phase One [Electronic resource] / Ed. by Julia González, Robert Wagenaar. – University of Deusto, 2004. – Mode of access: http://tuningacademy.org/wp-content/uploads/2014/02/TuningEUI_Final-Report_EN.pdf. – Date of access: 25.05.2024.
5. Корзюк А.А. Компетентностный подход в образовании: содержание и условия формирования ключевых компетенций // Беларускі гістарычны часопіс. 2015. № 10. С. 43–47.
6. Содержание и методика психолого-педагогической подготовки преподавателя высшей школы: компетентностный подход / О.Л. Жук [и др.] под общ. ред. А.И. Жука. – Минск : БГПУ, 2017. – 232 с.
7. Десятова Е.Ю., Сартаиова Е.М., Шахматов О.Н. Исследование условий формирования социально-личностных компетенций студентов вузов // Вестник Южно-Уральского гос. ун-та. Серия: Образование. Пед. науки. 2009. № 31. С. 39–45.
8. Зеер Э.Ф., Кормильцева М.В. Социально-личностные компетенции и профессиональная мобильность как целевая ориентация образования // Сибирский педагогический журнал. 2009. № 10. С. 72–78.
9. Лебедева Л.Г. К проблеме рисков цифрового неравенства в поколенческом аспекте // Вестник Нижегородского университета имени Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2023. № 1 (69). С. 165–173.
10. Снопкова Е.И. Методологическая культура учащихся в контексте компетентностного подхода: Критерии и показатели развития личностных и метапредметных компетенций // Народная Асвета. 2017. № 2. С. 7–12.

УДК 376.2

**ПРОБЛЕМА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ, КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ
ЦЕЛОСТНОГО ПРОЦЕССА СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ УЧАЩИХСЯ С ООП**

Абдигалиева К.Ж., Жумабекова С.С., Шадькенова З.Ш.

Коммунальное государственное учреждение «Специальная школа-интернат №6» управления образования Карагандинской области, г. Караганда

Сегодня, когда масштабы производства расширяются, проблема защиты окружающей среды становится все более актуальной. Деятельность человека приводит к все более глубоким материальным изменениям в окружающем нас мире, но само человечество меняется настолько медленно, что не успевает угнаться за этим стремительно развивающимся процессом.

Отражая историческую потребность в новых отношениях между человеком и природой, производством и обществом, экологическое образование и преподавание объективно становятся основной образовательной философией XXI века. Экологическая составляющая все активнее проявляется в сфере образования, пропагандируя сбалансированное отношение к природе и человеку.

Цель любого образования - усвоение социального опыта, накопленного предыдущими поколениями, результаты которого выражаются в знаниях и поведении человека в той или иной среде. Целью экологического образования является формирование поколения, способного обеспечить устойчивое развитие общества.

Проблемы экологического образования, являясь неотъемлемой частью всего процесса социальной адаптации, жизненного самоопределения и развития личности учащихся, приобретают новые черты и, соответственно, новые решения. Сегодня в казахстанском обществе первостепенное значение приобретает восстановление любви к природе, всему окружающему миру, бережного отношения к нему как к духовной, нравственной и социальной ценности, воспитание у молодежи гражданских, позитивных и социально значимых качеств.

Для детей с особыми образовательными потребностями особенно важно сформировать шкалу нравственных ценностей. Систематический подход к формированию у особенных детей взглядов на окружающую среду может ослабить силу цинизма, черствости и плохих ролевых моделей и, наоборот, усилить направление развития интересов и способностей. Экологическое воспитание является частью нравственного воспитания. Поэтому экологическое воспитание следует понимать как интеграцию экологического сознания и действий в гармонии с природой. На формирование экологических взглядов влияют экологические знания и убеждения. Экологическое сознание формируется во время тематических занятий, праздников, лекций, творческой и трудовой деятельности. Со временем эти экологические знания трансформируются в убеждения, которые на интересных примерах доказывают детям необходимость жить в гармонии с природой. Превращение знаний в убеждения формирует экологическое мировоззрение.

Проблема формирования экологического поведения учащихся с особыми образовательными потребностями должна начинаться в младших классах. Наличие некоторых особенностей значительно усложняет решение задачи обеспечения социально-нормативного поведения и повышает вероятность социальных отклонений в поведении личности; специальные исследования А.В. Усвайской, В.Д. Ховровой и др. по формированию отношения к природе, в частности внимания учащихся средней школы, показали, что интеллектуальные дефициты изменяют их социальное поведение, что свидетельствует о том, что интеллектуальные дефициты могут изменять их социальное поведение. Было показано, что социальное поведение учащихся средней школы изменяется под влиянием умственной отсталости. Социальное поведение школьников с особыми потребностями в поддержке образования определяется качеством воспитательной работы с ними на протяжении всего обучения.

Е.Д. Худенко провела исследование проблем формирования у детей особыми образовательными потребностями установок на бережное отношение к природе. Она отмечает, что природоохранное воспитание - сложный, многоаспектный процесс, включающий согласованное влияние школьных предметов, внеклассной работы, домашнего, семейного и школьного окружения. В своей работе Е.Д. Худенко не только излагает детали изучения учебного материала с экологическим содержанием, но и выделяет ряд методических принципов экологического воспитания таких учащихся. Автор также указывает на то, что отсутствие методического подхода к экологическому образованию учащихся средней школы может привести к тому, что дети старшего возраста будут вести себя несовместимо с окружающей средой.

Изучение реальных объектов и явлений окружающей нас среды, таких как растения, животные, птицы, насекомые, фрукты и овощи, а также их взаимодействие друг с другом и влияние на них человека, посредством изучения объектов и явлений окружающей среды, проводится на протяжении всего обучения ребенка в начальной школе: один час в неделю в 1 и 2 классах и два часа в неделю в 3 и 4 классах. Также предлагаются курсы по развитию речи, направленные на выявление специфических особенностей языка. Уроки чтения и развития речи включают изучение произведений о сезонных изменениях в природе, жизни растений и животных в разные времена года, об отношении людей к природе и друг к другу, о трудовой деятельности.

Эмоции экокультурных людей под воздействием природы определяют направление и характер формирования экологического мышления и поведения, делают экологические знания более полными. Познавая природу и общаясь с ней, экокультурные люди переживают свое отношение к ней через эмоции (признательность, радость, удивление, волнение, гнев, возмущение, сочувствие и т.д.) и стремятся к охране дикой природы.

Чувство любви к природе формируется у детей через восприятие мира природы, что включает: Эстетическое восприятие; Отзывчивость на проявления природы (интерес); Познавание мира природы; Практическое взаимодействие с миром природы.

Для того чтобы повысить эффективность экологического и культурного образования учащихся с ограниченными возможностями здоровья, мы начали работать с детьми в разных формах и разными способами: Экокласс, Экотур, Уроки доброты, Экоконкурсы, Эко-каникулы, Методология проекта, Эко-игры (дидактические игры, имитационные игры, эко-моделирующие игры, игры-путешествия), Экосказки.

Невозможно привить любовь к природе только с помощью книг и картинок. Детям особыми образовательными потребностями необходимо чувствовать запах травы и слышать щебетание птиц, и ежедневные прогулки на свежем воздухе парков и школьных площадок активно помогают им в этом.

Одним из ключевых требований экологического образования является диалог. Беседы должны быть короткими, информативными, живыми и разнообразными. В противном случае ежедневные лекции быстро наскучат учащимся и не принесут никакой пользы.

Беседа должна вызывать эмоциональный отклик у учащихся. Самые важные нравоучительные истории - не только о мире вокруг нас: сломанные деревья, мусор, порванные и брошенные букеты цветов, выжженная трава, красивые пейзажи, цветущие цветы, пение птиц и так далее.

Экокультурное воспитание находит отражение в таких предметах, как чтение и речевое развитие на основе изучения окружающих реалий и явлений. Постоянное обращение к естественной истории - одно из условий успешного обучения гуманитарным эмоциям, поэтому в методические материалы программы включены произведения, способствующие нравственному и эколого-культурному воспитанию детей. Читая эти произведения, дети могут испытать эмоции героев-животных, прочувствовать их поступки и действия. Учитель в классе становится не только соучастником и проводником, а не информатором, но и вдохновителем, обладающим состраданием и сочувствием. Таким образом, ему становятся известны ресурсы, скрытые в подсознании учеников.

Исходя из этого, давайте определим цели и задачи экологического образования для учеников с особыми образовательными потребностями. Логично сформулировать эти цели в соответствии с определенной иерархией. Общая цель - формирование экологической культуры школьников на основе идеи гражданской ответственности за рациональное использование природных экологических ресурсов и их охрану от загрязнения в различных видах общественной и трудовой деятельности. Основные задачи деятельности категории специальных (дополнительных) образовательных учреждений - воспитание бережного отношения к природе, приобретение систематических знаний о нормах и правилах социального поведения в различных видах деятельности, овладение навыками правильного использования, охраны и улучшения окружающей среды, формирование экологически грамотного поведения. Экологическое образование для детей с особыми образовательными потребностями направлено на формирование у детей элементов социального поведения.

Для достижения цели развития у учащихся определенных качеств личности необходимо конкретизировать эти задачи в виде педагогических задач. К ним относятся коррекционно-образовательные задачи, коррекционно-воспитательные задачи и коррекционно-развивающие задачи.

1. Коррекционно-образовательные задачи включают формирование базовой системы знаний и представлений об экологических объектах и явлениях, понимание взаимосвязи общества и природы и влияния общества на развитие отношений между человеком и природой.

2. Модификационно-развивающие задания основаны на анализе, сравнении и интерпретации явлений, происходящих в природе под влиянием различных факторов, установлении взаимосвязи между организмом человека и окружающей средой, развитии эмоций и чувств при анализе отношения людей к природе, ответственного и безответственного отношения к ней.

3. Она также стимулирует мотивацию к позитивной практической деятельности, связанной с охраной окружающей среды.

Решение проблемы экологического образования детей с ограниченными возможностями здоровья начинается с формирования у них совокупности знаний о природе, понимания и установления существующих связей и зависимостей, а также стремления научить их действовать на основе полученных знаний. Одним из залогов успеха экологического образования является создание атмосферы, способствующей развитию эмоциональной чувствительности и отзывчивости детей.

Сегодня невозможно переоценить значение и роль экологии в жизни общества в целом и каждого человека в отдельности. Правильное экологическое образование поможет предотвратить многие экологические проблемы, с которыми столкнется человечество в будущем.

Список литературы:

1. Усвайская А. В. Изучение комнатных растений в младших классах вспомогательной школы / А. В. Усвайская. М., 1966.
2. Хохлова В. Д. Прогулки и экскурсии с учащимися вспомогательной школы / В. Д. Хохлова // Спец. шк. М., 1967. С. 78—83.
3. Худенко Е. Д. Принципы природоохранительного воспитания умственно отсталых учащихся / Е. Д. Худенко // Обучение и воспитание умственно отсталого ребенка. М., 1989. С. 113—121.

УДК 355.233.231.1

НРАВСТВЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ НА ОСНОВЕ КУЛЬТУРНЫХ ТРАДИЦИЙ КАЗАХСКОГО НАРОДА

Абеуова Г.Р. Макатова Б.К. Зиядина Г.Т
КГУ «Реабилитационный центр №1» г. Караганда, Казахстан

Перед педагогами реабилитационного центра стоит сложнейшая задача – воспитать культурную, творческую личность, умеющую найти свое место, сориентироваться в сложной, постоянно изменяющейся действительности. Найти нравственную основу для воспитания и развития особенных детей можно в первую очередь в народных истоках. Это та точка опоры, которая складывалась веками, на протяжении столетий она была близка и понятна каждому казахстанцу.

Использование элементов культурных традиций казахского народа в воспитательно-образовательном процессе будет способствовать формированию нравственно-патриотических черт и качеств личности у дошкольников с ООП.

Чувство Родины... Оно начинается у ребенка с отношения к семье, к самым близким людям — к матери, отцу, бабушке, дедушке. Это корни, связывающие его с родным домом и ближайшим окружением. Формированию патриотических ценностей у детей придавал огромное значение в своей педагогике К.Д. Ушинский. Патриотическое воспитание, по его мнению, должно быть неразрывно связано с умственным и трудовым воспитанием детей. Также для повышения патриотических чувств возникает необходимость в национальном воспитании. Для реализации данного вопроса нужно уметь правильно расставлять акценты в духовном становлении нового поколения.

Актуальность национального воспитания очевидна, при этом необходимо учитывать и предыдущий опыт, сохраняя национальные обычаи, такие как уважение к старшим и младшим, гостеприимность, справедливость, ум и величественность нации, искусство речи, соприкосновение своих национальных ценностей с другими, огромное культурное, духовное и нравственное наследие.

Данный аспект был выделен в Послании Президента Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаева. В своем обращении к народу Казахстана он подчеркнул: «...Казахстан входит в совершенно новую эпоху, несущую фундаментальные изменения во все сферы жизни. В условиях глобальной нестабильности и множества новых вызовов нам нужно укрепить свои ценностные ориентиры, сформировать четкий образ будущего.

Наш главный принцип «единство в многообразии» незыблем. Поэтому гармоничное развитие межэтнических отношений всегда было и будет одним из магистральных направлений государственной политики Казахстана. И это не просто риторика, такой подход поддерживает абсолютное большинство казахстанцев. Для наших граждан согласие, толерантность – это сама жизнь, живая реальность, обусловленная взаимопроникновением культур и языков.

Мы, согласно Конституции, единая нация, и в этом наша безусловная сила. Поддерживая плюрализм мнений, мы в то же время будем жестко пресекать любые формы радикализма, не позволим покушаться на наш государственный суверенитет, территориальную целостность. Мы должны беречь единство и согласие в обществе как зеницу ока. Необходимо, чтобы все граждане осознавали значимость гармоничных межэтнических и межконфессиональных отношений». [1]

Величайший казахский поэт и просветитель Абай в «Словах назидания» сказал:

«Помни, сын, кто тебя вспоил,
Помни, сын, кто мудрость земли подарил,
Жалок тот, кто стесняется мудрого старца,
Кто не помнит, не чтит заветы отца!». [2]

Ребенок с первых лет жизни должен сердцем и душой полюбить свой родной край, культуру, испытывать чувство национальной гордости. Дошкольный возраст, по утверждению психологов – лучший период для формирования любви к малой родине.

Цель нравственного, патриотического и культурного воспитания у детей дошкольного возраста — формирование у них потребности совершать добрые дела и поступки, чувство сопричастности к окружающему и развитие таких качеств, как сострадание, сочувствие, находчивость, любознательность.

Нравственному и патриотическому становлению человека, формированию его как личности способствует музыкальное искусство, музыкальная деятельность. Музыкальное искусство очень широко и глубоко захватывает самые различные стороны человека — не только воображение и чувство, но и мысли, и волю. [3]

В воспитании патриотизма через музыкально–творческую деятельность основным средством выступает музыкальный фольклор. Изучение праздников, обрядов, которые передавались в каждой семье из поколения в поколение, связанных с ними песен, рассматриваются как основа воспитания патриотизма у дошкольников. [4]

В реабилитационном центре со стороны педагогов отводится немало времени на нравственное, патриотическое и культурное воспитание детей: это беседы о родной стране и наблюдения за природой родного края, привлечение детей к общественно-полезному труду. Но главный выход и показательный момент привлечения ребенка с ООП к патриотизму — является праздник. Детям приносит радость не только праздник, но и подготовка к нему, в ходе которой они знакомятся с музыкальным материалом, историей, обычаями, бытом, костюмами, устным народным творчеством. В национальных праздниках, обрядах, играх разнообразие ролей позволяет каждому стать действующим лицом в соответствии со своими склонностями и способностями. [5]

В реабилитационном центре проводятся различные праздники, но хочется выделить именно те, которые относятся к патриотическому воспитанию. Это 1 мая – День единства народов Казахстана, 9 Мая — День Победы, 22 марта – Наурыз, 7 мая — День защитников Отечества, 16 декабря – День Независимости Республики Казахстан. Развивая чувства, черты характера, которые незримо связывают ребенка со своим народом, используются национальные песни, танцы, игры, красочные предметы декоративно-прикладного искусства. На музыкальных занятиях дети знакомятся с народными музыкальными инструментами, слушают произведения великих композиторов, народную музыку.

Таким образом, музыкальная деятельность создает необходимые условия для формирования нравственных качеств личности ребенка, закладывает первоначальные основы общей культуры будущего человека и наряду с задачами эстетического развития решает задачи патриотического воспитания. В подтверждение звучат слова Нурсултана Назарбаева «Мечтая о нашем великом будущем, не следует забывать и о нашем достойном прошлом».

Национальные игры с дошкольниками.

Включение национальных игр в образовательные и воспитательные процессы дошкольников позволят педагогу наиболее интересно рассказать детям о культурном наследии Казахстана, обычаях и традициях казахского народа. Они способствуют расширению кругозора и развивают этнокультурное воспитание в целом. Многие казахские национальные игры для детей основаны на реальных историях и событиях, которые происходили с нашими предками в древние времена. Поэтому перед началом игры педагог может рассказать предысторию о возникновении той или иной игры, которая будет способствовать формированию познания об окружающем мире, природе и животных. [6] Вот некоторые игры, которые педагоги проводят с детьми на занятиях, мероприятиях, праздниках.

Игра «Кто быстрее ?»

Цель: Формировать интерес к казахскому национальному орнаменту через игровую деятельность. Дать детям представление о традициях и особенностях быта казахского народа.

Задачи: Научить быстро и точно производить сборку элементов узора в соответствии с предоставленным образцом или инструкциями.

Способствовать сохранению и продвижению культурных традиций и искусства Казахстана. Развивать быстроту и координацию движения в пространстве.

Воспитывать художественно-эстетический вкус через приобщение к национальной культуре. Активизировать и пополнять словарь детей.

Оборудование: Кубик с орнаментами, дорожка с орнаментами.

Правила игры:

Участвуют 2 игрока. На дорожке и на кубике 6 видов орнамента. Кубик кидают вверх, какой выпадет орнамент на кубике, по таким же орнаментам прыгать на дорожке. Кто быстрее пробежит по своей дорожке, тот выиграл.

Игра «Октау тартыс» (Перетени-ка)

Цель: Перетянуть палку из рук противника на свою сторону и вытолкнуть противника из круга.

Задачи: Способствовать развитию физических и командных навыков, а также укреплению дружеских отношений между участниками.

Развивать двигательную активность и гибкость тела.

Воспитывать дисциплинированность, исполнительность, аккуратность. Соблюдение безопасности при выполнении сложных элементов, поддержки и содействия друг другу.

Оборудование: Октау, пронумерованный коврик.

Правила игры:

Для этой игры нужно 8 человек, они должны встать на пронумерованный коврик, посередине находится октау. Под музыку дети танцуют по кругу. После остановки музыки, на кого смотрят оба конца октау, берут скалку за оба ее конца и тянут каждый на себя. Тот, кто сможет вытолкнуть соперника из круга, тот и будет победителем.

Игра «Көрпеше құрау».

Цель: Создание уютного и функционального предмета, который может использоваться для укрытия, украшения интерьера или даже передачи наследия через поколения.

Задачи: Вызвать интерес к созданию образа лоскутного одеяла. Развивать чувство цвета. Знакомить с разными произведениями декоративно-прикладного искусства.

Развивать умение быстро реагировать, скорость, мелкую моторику рук.

Воспитывать заботливое отношение к окружающим, желание проявлять заботу, интерес к народному творчеству. Формировать у детей чувство удовлетворения и радости от совместной творческой работы.

Оборудование: шар, көрпеше, орнамент.

Правила игры:

Нужно подбрасывать шар вверх, не давая ему упасть, за это время нужно успеть прилепить орнамент к ткани, пока не упал шар на пол. Если шар упал, и за это время не успели прилепить орнамент к ткани, считается проигрыш.

Игра «Шертпе».

Цель: Познакомить детей с культурой и традицией казахского народа, с одним из традиционных игр казахского народа.

Задачи: Дать представление об Асыке.

Развивать выносливость, ловкость, зоркость, смелость, точность и прочие качества, укреплять мелкую моторику.

Воспитывать заботливое отношение к окружающим, желание проявлять заботу, а также интерес к народному творчеству.

Оборудование: асыки красного и синего цвета (по 5 штук).

Правила игры:

В настольной игре участвуют 2 игрока, каждому участнику выдается по 5 асыков определенного цвета. Игрок должен попасть асыком в ямку, чем больше попаданий тем больше очков.

Игра «Оюлы Текемет».

Цель: Познакомить детей с изготовлением войлочного ковра «Оюлы Текемет».

Задачи: Научить детей украшать текемет народным орнаментом, закреплять знания о симметрии. Продолжать учить вырезать элементы узора и симметрично располагать их. Закрепить основные приёмы работы с войлоком. Учить подбирать гармоничные цветовые сочетания.

Развивать эстетический вкус, творческие способности, приучить чувствовать ритм.

Воспитывать аккуратность, самостоятельность, познавательный интерес к предмету, рукоделию.

Оборудование: Шерсть (красный, белый, зеленый), поднос.

Правила игры:

Участникам раздается 3 цвета шерсти. На поднос должны выложить шерсть в виде орнамента. 7

Таким образом, национальные игры способствуют развитию патриотизма и привитию любви к Родине с самого раннего возраста. С помощью игровых технологий, педагог повышает уровень знаний детей. Помимо того, национальные подвижные игры позволяют развить у детей с ООП ловкость, меткость, внимание, координацию движений, воспитывают в детях чувства товарищества и доброжелательности. Поэтому применение казахских национальных игр в воспитательно-образовательном процессе в реабилитационном центре – это неотъемлемый элемент в работе педагогов.

Список использованной литературы:

1. Президент Касым-Жомарт Токаев. Послание «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны». 2024г.
2. «Слова назидания Абая в воспитании детей». «Дошкольное образование и воспитание» Республиканский научно-методический журнал. № 6, 2012 год.
3. Государственный общеобязательный стандарт образования РК.
4. «Традиции и обряды казахского народа» Алматы 2004 г. С. Кенжеахметұлы.
5. Жумабаева З. Этнопедагогика: традиции и обычаи народа в воспитании детей. Стр. 45
6. Гришина Г. Не забывайте народные игры. //Дошкольное воспитание №2 – 1993, стр. 26-29.

ӘОЖ 374.4

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРМЕН БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ ТЕРАПИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Р.М. Айтжанова, академик Е.А. Букетов атындағы Қарағанды университетінің мектепке дейінгі және психологиялық-педагогикалық дайындық кафедрасының қауымдастырылған профессоры, п. ф. к.,
А.Р. Алпысбай, «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының 1 курс докторанты, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі уақытта қоғамның назары мен көмегін қажет ететін халықтың ең осал бөлігі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар санының айтарлықтай өсуімен анықталады. Осыдан бес жыл бұрын Қарағанды облысында білімге сұраныстары ерекше 1299 бала тәрбиеленіп, оның 85-і мүгедек балалар болса, осы 2024 жылдың шілде айындағы мәліметке сүйенсек, қазіргі таңда Қарағанды облысында 14788 ерекше білім беру қажеттілігі бар бала бар, оның 2475-і мүгедек балалар. Бұл көрсеткішті салыстырсақ, бес жыл ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалар саны он бір еседен артық көбейген.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психофизикалық мүмкіндіктеріне сәйкес білім алу құқықтарына заңнамалық актілермен кепілдік беріледі. Осыған сәйкес, әрбір баланың толыққанды білім алуына қолжетімділік пен тең мүмкіндіктердің мемлекеттік кепілдіктерін қамтамасыз ету кезінде жалпы қоғам және оның ішінде білім беру жүйесі баланың жеке мүмкіндіктеріне қарай қоғам мен қоғамның талаптарына өзара бейімделу мәселесімен бетпе-бет келеді.[1]

Олардың когнитивтік сферасының ерекшеліктері: ерікті зейіннің жеткіліксіз қалыптасуы және зейіннің негізгі қасиеттерінің (зейіннің шоғырлануы, көлемі, бөлінуі) қабілетінің тапшылығы, еріксіз есте сақтаудың төмендеуі. [4]

Мұндай балаларға қоршаған ортаның барлық алуан түрлілігін көруге, естуге, сезінуге, өзінің «менін» білуге, оны ашуға және ересектер әлеміне енуге, онда толық өмір сүруге және өзара әрекеттесуге, өзін-өзі дамытуға және сонымен бірге өзінің денсаулығына қамқор болуына қалай көмектесуге болады деген сұрақ туындайды.

Копытин А.И., Бурно М.Е., Лебедева Л.Д., Макарова Е.Г. және басқа көптеген педагогтар мен психологтар арт-терапия әдісін қоса алғанда, өнер мен көркем-шығармашылық белсенділікті қарастырады.[5]

Бейнелеу өнері балалардың шығармашылық белсенділігін көрсетуге үлкен мүмкіндік беретін өнердің бір түрі болып табылады. Бейнелеу қызметі арқылы балаларды адамгершілікке тәрбиелеуге, әсемдік сезімдерін, жинақылық икемдерін олардың бойына сіңіруге болады. Тәрбиенің сенсорлық, ой-өрістік, эстетикалық, адамгершілік, еңбек және дене тәрбиесінің бағыттары жүзеге асырылады.

Тәрбиеленушінің эстетикалық дамуы, оның жеке тұлғалық мәдени базисінің құрылымы, қоршаған ортаның шынайы сұлулығын қабылдауы, бейнелеу өнері бойынша ұйымдастырылған қызметпен шектеліп қалмауы, көркем өнер үдерісі барысында да дамуы және жетілуі тиіс. [7]

Бейнелеу өнері терапиясы - бұл көрнекі шығармашылықпен, ең алдымен сурет салумен терапия. Бұл емдеу әдісі эмоционалды және жеке даму проблемалары үшін қолданылады, соның ішінде аутизм, ақыл-ой дамуының тежелуі, сөйлеу, есту, көру және тірек-қимыл аппаратының бұзылуларында.

Бейнелеу өнері терапиясы - арт-терапияның ең танымал бағыттарының бірі. Оның мәні – бейнелеу өнерін педагогикалық және психотерапевтік мақсатта пайдалану. Әдетте бұл сурет салу, бірақ бейнелеу өнері терапиясы бағдарламасы ермексаздан, сазбалшықтан, қамырдан мүсіндеу техникаларын, безендіру және фотосурет сабақтары әдістерін қолдануды қамтуы мүмкін.

Бейнелеу өнері терапиясын арт-терапияның негізі деп атауға болады, бұл арт-терапияның ең кең таралған түрі. Бейнелеу өнері терапиясында мүлде басқа бейнелеу құралдарын қолдануға болады: бояулар (гуашь, субояк, акрил, май), қарындаштар, майлы және көркем пастельдер, фломастер, борлар. Жалпы, қағазда із қалдыруы мүмкін кез келген нәрсе. Сіз тек қағазға ғана емес, кенепте, ағаштан, шыныдан жасалған беттерде, матада да сурет сала аласыз. Ең жиі қолданылатын материалдар - қағаз, бояулар, қарындаштар немесе борлар.

Қиындықтары бар баланың құрдастарымен және ересектермен көркемдік іс-әрекетке қатысуы оның әлеуметтік тәжірибесін кеңейтеді, бірлескен іс-әрекетте адекватты өзара әрекеттесу мен қарым-қатынасқа үйретеді, қарым-қатынас бұзылыстарын түзетуді қамтамасыз етеді.

Сурет салу арқылы бала өзінің сезімдеріне, тілектеріне, армандарына еркіндік береді, әртүрлі жағдайларда қарым-қатынасын қалпына келтіреді және кейбір қорқынышты, жағымсыз, жарақаттанған бейнелермен байланысқа түседі.

Балалармен өткізетін сабақтарымда мен тәжірибе жасаудан қорықпаймын, мен арт-терапияның әртүрлі әдістерін, ең алдымен, бейнелеу өнері терапиясын қолданамын.

Бұл сабақтардың мақсаты – баланы теріс ойлардан арылту, ойлауға, қиялдауға, өз қабілетін толық көрсете отырып, батыл, еркін ойлауға үйрету. Өзін-өзі көрсету және өзін-өзі тану қабілетін дамыту арқылы кез келген сурет немесе өнер туындысы адамға оң немесе теріс әсер етеді.

Бұл ретте келесі міндеттер қойылды:

- эмоционалды тәжірибені кеңейту;
- эксперимент жасауға үйрету;
- импульсивтілікті, алаңдаушылықты, агрессияны төмендету;
- эмоционалды және бұлшықет кернеуін төмендету;
- тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру;
- танымдық процестерді дамыту.

Көркем материалдардың барлық түрлері бейнелеу өнері терапиясына жарамды: бояулар, қарындаштар, балауыз түсті борлар, пастельдер, түстері мен өлшемдері әртүрлі текстуралы қағаздар, әртүрлі өлшемдегі және қаттылықтағы қылқаламдар, грим, көмір, тұзды қамыр, саз, сусымалы өнімдер (жарма, бұршақ, үрме бұршақ, макарон) кептірілген жапырақтар. Кейінгі кезде саусақтар мен алақандармен, бүріккіш бөтелкемен, губкамен немесе мақта таяқшаларымен бояу, шыныға сурет салу, аппликация және т.б.әсіресе танымал болды.

Сабақтар ойын желісіне негізделген, мұнда балалар белгілі бір тапсырмаларды орындайды. Бұл белсенді емес балаларды тартуға және қызықтыруға, жағымды әл-ауқат пен психологиялық жайлылық индексі арттыруға мүмкіндік береді. Бала тыныштық пен босанды сезіне бастайды. Демонстративтілік, негативизм, агрессия (психикалық қорғаныс формалары) бастама мен шығармашылыққа жол береді.

Әрі қарай, сабақтарда мақсатқа жетуде тиімдірек болатын кейбір әдістер мен жаттығулардың сипаттамасы:

«Дудлинг» әдісі гиперактивті балалармен жұмыс жасауда құнды әлеуметтік қасиеттерді (шыдамдылық, зейінділік және т.б.) дамыту құралы ретінде, сондай-ақ өзін-өзі бағалауды арттыру үшін қолдануға болады. Шимайлап жазу баланы ынталандыруға, оған қарындаштың немесе бордың қысымын сезінуге және бұлшықет кернеуін жеңілдетуге көмектеседі.

«Түрлі-түсті су» жаттығуы, оның мақсаты сабақтың басындағы көңіл-күйдің түсін анықтау. Мұны баланың жағдайындағы өзгерістерді талдау үшін де қолдануға болады. Аутизм спектріндегі балаларға бұл әсіресе ұнайды.

«Сиқырлы жіп шары» әдісі қиял мен елестетуді дамытады, ол сондай-ақ сурет салуға және ойнауға қорқатын ұялшақ балаларға өте ыңғайлы. Бұл әдісті гиперактивті, импульсивті және агрессивті балалар үшін батыл қолдануға болады.

«Ылғал паракқа сурет салу» әдісі шиеленісті жеңілдетуге, эмоционалды жағдайды үйлестіруге көмектеседі, сонымен қатар гиперактивті балалармен жұмыс істеуде қолданылады.

«Айналадағы кеңістік объектілерімен сурет салу» әдісі. Бұған мыжылған қағаз, текшелер, губкалар, тіс щеткалары, мақта таяқшалары, жіптер, коктейль сабандары, өшіргіштер, сіріңке қораптары, майшамдар және тығындармен сурет салу кіреді. Бұл әрекет дерлік кез-келген балаға жарамды, жарқын эмоциялар ағынын тудырады.

«Үлгі» әдісі жүйке жүйесі мен шоғырланудың неврологиялық мәселелерін түзетуде қолданылады. Балалар бұл тапсырманы онша ұнатпайды. Сондықтан ойын компонентін енгізу міндетті болып табылады.

«Саусақпен және алақанмен сурет салу» әдісі бейнелеу өнерінің тағы да бір тамаша әдісі. Аталған әдіс гуашьтің, майлы бояудың қанықтық, жұмсақтық сияқты қасиеттерін сезінуге мүмкіндік береді. Балалардың саусақтарына немесе алақандарына түрлі-түсті бояу жағу арқылы әр түрлі заттардың суретін салу ұсынылады. Бұл әдіс шиеленісті жеңілдетуге, эмоционалды жағдайды үйлестіруге көмектеседі, сонымен қатар гиперактивті балалармен жұмыс істеуде қолданылады. Балалар сиқырлы өзгерістерді қызығушылықпен тамашалайды. Сенсорлық тактильді бұзылыстары бар балалар үшін әрқашан мүмкін емес.

«Түсті болжау» әдісі. Бала белгілі бір аралас реңкті шығару үшін шектеулі жиынтықтағы қандай түстер қолданылғанын болжауы керек және сол нәтижені қайта шығаруы керек. Мидың белсенділігін ынталандырады.

«Дақтар графикасы» әдісі. Бұл көңіл көтерудің және түстермен пайдалы тәжірибе жасаудың және әдеттен тыс кескіндерді жасаудың тамаша тәсілі. Бояулармен ойнаудың бұл түрі балалардың ойлауы мен қиялын, шығармашылығын, даралығын жақсы дамытады. Кез-келген түс шешімі балаларға өзін еркін, батыл сезінуге мүмкіндік береді және өзін-өзі көрсетуге толық еркіндік береді. Суреттің бұл түрі көзбен өлшеуді және үйлестіруді дамытуға көмектеседі.

«Құрғақ жапырақтармен, сусымалы материалдармен және бұйымдармен сурет салу» әдісі. Суреттерді жасаудың бұл әдісі қимыл-қозғалыс ебедейсіздігімен, негативизмі және қысылуы бар балалар үшін қолайлы, ол жаңа кеңістікке бейімделу процесіне ықпал етеді және сәттілік сезімін береді.

«Сабын көпіршіктері» әдісі қиял мен түстерді қабылдауды дамытады. АСБ бар балалар үшін үлкен қызығушылық тудырады.

«Бояумен былғану» әдісі. Дәстүрлі емес сурет салудың бұл әдісі балалардағы агрессивтілік пен гиперактивтілікті түзетуде тиімді. «Бояумен былғану» анықтамасы кескіндердің құрылымсыздығына, сюжеттің жоқтығына, абстрактілі формалар мен түсті дақтардың үйлесіміне байланысты таңдалды.

Бейнелеу өнерінің алуан түрлі мәнерлеу құралдарын меңгерту, балалардың сурет салу үдерісіне қызығушылығын арттыруға бағытталған. Қылқаламды еркін ұстап, жағылатын бояулардың жуандығына, ұзындығына, қалыңдығына қарай сурет салу техникасын ауыстыра білу ұсақ моторика мен көзбен мөлшерлеуді, бояуды бүкіл сурет бетіне теңдей етіп жағу машықтарын дамытады, бояуларды үйлесімді киноластыруды түсінуді бойға сіңіреді.

«Таңба басу» әдісі жұмыс істеу барысында бейнелеу қызметінде күнделікті тұрмыстағы заттарды пайдалану балаларда оң эмоциялар тудыруға мүмкіндік береді, ұсақ қол моторикасы, зейін, табандылық дамиды. Басылған таңбаларды алу үшін әр түрлі заттарды қолдануға болады.

Мысалы: жапырақтар, түрлі өсімдіктер, паралон, арнайы мөртабандар, көкөністер, мамық, алақандар, қарындаштың сырт жағы, жіп, сабын көпіршіктері, умаждалған қағаз.

Дәстүрден тыс әдіспен сурет салуға әдеттенген бала, басылған таңбаны алуға қажетті затта өз бетінше іздеп табуға қабілетті, бұның өзі кез-келген затты түрлі мақсатта қолдана білу икемін дамытудың алғы шарты болып табылатыны сөзсіз.

Бұл әдістердің барлығы шығармашылық қабілеттерді, шығармашылық белсенділікті, қиялды, сөйлеуді, ұсақ моториканы, эстетикалық сезімді дамытады. Белсенді әрекеттер баланың денесінде жақсы жұмыс істейтін, сау жүйелерді белсендіру арқылы физикалық күш береді. Психоэмоционалды жағдай түзетіледі. Көру, есту, сөйлеу қабілеттері дамиды. Ішкі бақылау және сезімдерді басқару дамиды.

Көптеген деректер көрсеткендей, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар көбінесе өз бойында шығармашылық мүмкіндіктерді ашады және бейнелеу өнері терапиясын тоқтатқаннан кейін сабақ барысында алған дағдыларын шығармашылықтың әртүрлі түрлерімен өз бетінше және ынтамен айналысуды жалғастырады.

Балалармен жұмыс істеу кезінде бейнелеу қызметінің дәстүрден тыс техникасын қолдану, әр баланың бойындағы сенімсіздік, шыдамсыздық, қорқыныш сезімдерін сейілтуге көмектесетін,

бастаған ісін аяғына дейін жеткізе білуге, өз еңбегінің нәтижесінен ләззат ала білуге ықпал ететін, табиғатында болуы мүмкін шығармашылық қабілетін дамытуда бірден бір таптырмас құрал болып табылады.

Басты мақсат – бейнелеу өнері арқылы бала бойындағы беймәлім шығармашылық әлеуеттің ашылуына көмектесу.

Ұйымдастырылған қызмет барысында қолданылатын шығармашылық жұмыста қалаған нәтижеге қол жеткізуге себеп болатын әртүрлі әдістер мен тәсілдер баланың жан-жақты тәрбиеленуіне ықпалын тигізеді.

Кішкентай кезінен бастап-ақ балалардың назары оларды қуантатын, қызығушылық сезімін тудыратын ерекше, жарқын, әдемі заттарға түседі. Ерте жасынан музыка, ертегі тыңдауға, суреттер карауға үйренген бала үшін, өнер кейіннен қуаныш сезімінің қайнар көзіне айналады. Эстетикалық тәрбие алған балалар қоршаған ортаның әсемдігіне жай ғана ұмтылып қоймайды, осы сұлулықты өзінің барлық ішкі жан дүниесімен сезінетін және қабылдайтын болады.

Балалары ерте жастан сурет салуға үйретудің мақсаты – шығармашылық ойлау қабілетін, эстетикалық талғамы мен эмоциялық сезімін бейнелеу өнері арқылы дамыту.

Бейнелеу қызметі арқылы заттық сурет салу дағдылары дамытылады. Балалар сюжеттік суреттердің көмегімен бірнеше заттарды бейнелеуге, композиция құруға үйренеді.

Қазіргі уақытта әдістің келесі пайдалы қасиеттері анықталды: Мүсіндеуді, сурет (қарындашпен, бояулармен) салуды пайдалану – агрессияны және жиналып қалған теріс эмоцияны қайтарудың қауіпсіз және әлеуметтік қолайлы тәсілі. Ішкі күйзелістер мен соқыр сезімнің шиеленісуі көру бейнелерінің көмегімен жеңіл және ауыртпашылықсыз білінеді. Орасан зор ақпарат саны терапия үдерісі кезінде барлық диагностикалау жұмысын түсінуге негіз болып табылады. Адам өзі аңғара бермейтін ең терең сезімдерді білдіруге мүмкіндік береді, өйткені соқыр сезім шығармашылық үдеріске белсене қатысады. Эмпатияның топтануына, дамуына және терапиялық өзара әсердің нығаюына ықпал етеді. Шығармашылық үдеріс кезінде түрді, түсті және текстураны таңдау және пайдалану қажеттілігі белгілі бір шоғырлануды және ұйымдастырушылықты талап етеді және ішкі бақылауды қалыптастыруға көмектеседі. Осы уақытқа дейін жасырын болып келген дағдылар мен дамуды анықтау үдерісі кезінде пайда болатын қанағаттанушылық сезімі бейнелеу өнері терапиясының жанама тиімділігі болып табылады. Бұл адамға өзінің дербес құндылығын сезіну әсерін күшейтуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

1. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды оқыту, тәрбиелеу, дамыту және әлеуметтік бейімдеуді педагогикалық қолдау моделі. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016.–39б.
2. Ермолаева М.В. Практическая психология детского творчества. / Ермолаева М.В. — М., 2001.
3. Киселева М.В. Арт-терапия в работе с детьми / М.В. Киселева // Руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. — СПб.: Речь. - 2007.
4. Копытин А.И. Теория и практика арт-терапии. / Копытин А.И. — СПб, - 2002.
5. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии. Подходы, диагностика, системы занятий. / Лебедева Л.Д. — СПб: Речь. - 2003.
6. Мадлер Л.Д. Цветочный мир. Групповая арт-терапевтическая работа с детьми дошкольного и младшего школьного возраста / Л.Д.Мадлер— М.: Генезис. - 2007.
7. Мектепке дейінгі ұйым басшысының анықтамалығы №3, 2016
8. Рыбакова С.Г. Арт-терапия для детей с задержкой психического развития: / С.Г. Рыбакова –Учебное пособие– СПб.: Речь. – 2007.

РИСОВАНИЕ КАК МЕТОД КОРРЕКЦИИ РЕЧИ У ДОШКОЛЬНИКОВ С ОНР

Акжямова Э.Ф.

Коммунальное государственное учреждение
«Специальный ясли-сад Бобек»
отдела образования Абайского района управления образования
Карагандинской области г. Абай, Казахстан

Все больше детей в последнее время страдают расстройством речи. В связи с этим логопедия по-прежнему остается очень актуальным направлением коррекционной работы с детьми дошкольного возраста. Стоит отметить, что одно из основных направлений работы с дошкольниками является пополнение их словарного запаса и грамматического строя языка. Как мы видим, сегодняшняя ситуация показывает повышенное внимание к коррекции нарушений детской речи. Одной из главных задач коррекционно-педагогической работы с дошкольниками, имеющими общее недоразвитие речи, является развитие у них связной речи. Это необходимо как для более эффективного преодоления речевого недоразвития, так и для подготовки детей к дальнейшему обучению в школе.

Для начала давайте разберем что же такое ОНР. Общее недоразвитие речи (ОНР) — это комплекс сложных речевых расстройств, который начинает проявляться в дошкольном возрасте. Обычно дети в возрасте 3 лет активно используют речь и именно в этом возрасте можно понять очевидное наличие ОНР.

ОНР приводит к проблемам звукопроизношения, к небольшому словарному запасу, к плохо развитому фонематическому слуху. Дошкольники плохо понимают, что им говорят, с ошибками выполняют задания. Например, если попросить показать на стул ребенок покажет стол. Примерно такого рода и другие ошибки может допускать ребенок с ОНР.

Таким образом общее недоразвитие речи — это совокупность сложных расстройств речи, который как раз таки начинает проявляться в дошкольном возрасте. Если не начать работу вовремя по устранению речевых расстройств все это может привести к проблемам в развитии и познавательных процессов.

Изучив многие исследования, можно прийти к общему выводу о том, что дошкольники, которые имеют дефекты речи обычно не владеют достаточно сформированностью речевой системы. В таких случаях обычно дети неспособны в полной мере использовать речевые элементы на практике. Как уже говорилось выше, не начав работу по устранению речевых нарушений может привести к трудностям в переходе на следующий уровень речевого развития. Как мы его называем теоретический т.е. когда ребенок начинает осознанно понимать разные словесные структурные элементы, воспринимать построение правильных предложений. По итогу ребенок отстает от сверстников. Его грамматический строй и лексический запас слов беден [1, с.35].

Каждому дошкольнику, у которого выявлено общее недоразвитие речи (причем неважно какая это степень: первая, вторая, третья или четвертая), нужна полноценная комплексная помощь со стороны многих специалистов (логопеда, психолога, невролога, педиатра и др.). Здесь важно подобрать именно ту методику, которая будет эффективна в определенном случае с конкретным ребенком. На сегодняшний день существует достаточное количество разнообразных методик, систем, направлений и программ, разработанных с учетом на конкретную речевую проблему и нацеленных на ее устранение.

В своей статье мы хотим рассмотреть рисование как один из методов коррекции речи у детей с ОНР. Дошкольники с ОНР имеют специфические проблемы, связанные с формированием всех компонентов речи: фонетики, лексики и грамматики. Как правило, эти дети плохо воспринимают и воспроизводят сложные речевые конструкции, у них наблюдаются затруднения в грамматическом оформлении речи и бедный словарный запас. Дополнительно могут проявляться нарушения в мелкой моторике, что напрямую влияет на формирование речевых навыков. Именно поэтому использование рисования как метода коррекции становится актуальным инструментом, так как оно помогает развивать мелкую моторику и стимулирует речевую активность.

Рисование – это не только творческая деятельность, но и мощный инструмент для коррекции речи. Оно помогает детям развивать мелкую моторику, что, в свою очередь, способствует улучшению речевых навыков. Исследования показывают, что дети с ОНР, активно занимающиеся рисованием, быстрее осваивают речь и легче выражают свои мысли. В процессе рисования дети учатся планировать свои действия, развивать воображение и пространственное мышление, что также положительно сказывается на их речевом развитии. Эффективность применения этого метода давно доказана

специалистами. Стоит отметить, что благодаря методу рисования у детей ускоряется умственное развитие, графо-моторные возможности, развиваются волевые качества и эстетическое мышление [2, с.27].

Метод коррекции речи у дошкольников с ОНР с помощью рисования имеет ряд аспектов:

Развитие мелкой моторики. Все специалисты, работающие в области специального и инклюзивного образования, знают, что развитие мелкой моторики во многом тесно связано с развитием речевых навыков. Во время занятий с рисованием дети активно работают руками, кистями рук, пальцами рук что способствует развитию тонких движений, необходимых для правильного произношения звуков и построения речевых конструкций.

Стимуляция когнитивных функций. Все мы знаем как важно развитие внимания, памяти, восприятия у ребенка с ОВ. Метод рисования как инструмент развития когнитивных функций отлично справиться с этим ведь улучшение когнитивных функций напрямую связано с развитием речи. Эти навыки помогают детям лучше воспринимать и осмысливать речевые задачи, а также организовывать свои высказывания.

Формирование связной речи. При помощи рисования дети смогут развивать умение рассказывать, пересказывать истории, описывать свои рисунки, последовательность выполнения действий, что способствует развитию связной речи. Все это поможет развить детям с ОНР свой словарный запас и научить их построению правильных грамматических предложений.

Разберём простые правила как начать и построить занятия по рисованию с дошкольником. Тут действует эффективное правило двигаться от простого к сложному. Начините с обычных линий. Для облегчения задачи можно взять листок в клеточку, после можно перейти к чистому фону. Можно рисовать прямые и волнистые линии, горизонтальные и вертикальные. При этом малыш должен стараться не отрывать кончик карандаша от бумаги. Это важно для тренировки движений кистью.

Также можно поработать с трафаретами. Пусть ребенок пробует не только обводить рисунки, но и заштриховывать их (можно буквами).

Задания с использованием геометрических объектов. Предлагается нарисовать фигуру пунктиром, а затем заштриховать ее. Также хорошо рисовать симметричные рисунки, дорисовки, повторение данного в зеркальном отражении. Особенно хорошо развивают мышление задания создать множественные образы с использованием геометрических фигур.

Давайте разберем более подробно методы использования рисования в логопедической работе:

Существует несколько методов, которые могут быть использованы в логопедической практике для коррекции речи у дошкольников с ОНР с помощью рисования:

Рисование на тему: Этот метод предполагает, что логопед задает тему для рисования, а ребенок должен выразить свои мысли через изображение. Например, тема «Моя семья» помогает детям не только рисовать, но и рассказывать о своих близких при этом развивая связную речь.

Сюжетное рисование: Данный метод направлен на создание рисунка, отражающего определенную историю или событие. После завершения работы ребенок должен рассказать сюжет, используя более развернутую речь.

Иллюстрации к рассказам: Этот метод предполагает, что дети рисуют иллюстрации к уже знакомым сказкам или рассказам, а затем пересказывают их, что развивает связную речь и помогает лучше усвоить грамматические конструкции.

Примеры практических упражнений:

1. **Рисование по образцу:** Логопед показывает ребёнку готовый рисунок, который он должен повторить. Это развивает навыки наблюдения и воспроизведения, что помогает улучшить восприятие и выражение речи.

2. **Рисование и рассказывание:** Ребёнок рисует изображение, а затем рассказывает историю, связанную с ним. Это упражнение помогает развивать связную речь и учит детей выражать свои мысли более последовательно.

3. **Рисование с загадками:** Логопед предлагает ребёнку нарисовать предмет или событие, а другие дети должны угадать, что это. Это упражнение развивает не только творческое мышление, но и умение формулировать мысли.

Данные формы работы не сложные, обычно дети воспринимают их как игру, продление детства. Рисование оказывает положительное влияние на моторику, имеет терапевтическое воздействие на детскую психику. В процессе создания зрительных образов ребенок реализует себя как личность [3, с.45].

Рисование поэтапно: Этот метод помогает детям научиться структурировать свои мысли и планировать действия. Ребенок рисует поэтапно, описывая каждый шаг, что способствует развитию логического мышления и связной речи.

Одним из основных преимуществ использования рисования в коррекционной работе с детьми с ОНР является его комплексный характер. Давайте разберемся в основных преимуществах рисования с детьми с ОНР:

- во время рисования задействуются различные сенсорные и моторные функции, что способствует интеграции различных процессов, включая речевые.

- творческая деятельность помогает снять эмоциональное напряжение и развивает уверенность в себе, что крайне важно для детей с речевыми нарушениями.

- рисование также способствует формированию социальных навыков. В процессе совместного творчества дети учатся взаимодействовать друг с другом, что положительно влияет на их коммуникативные способности.

- использование рисования позволяет учитывать индивидуальные особенности ребенка, что делает коррекционный процесс более гибким и эффективным.

- мотивация детей: рисование является интересным и увлекательным процессом, что делает занятия более привлекательными для детей и помогает им сохранять интерес к обучению.

- гибкость метода: рисование можно адаптировать под различные уровни речевого развития и индивидуальные особенности ребёнка.

- комплексное развитие: во время рисования развиваются не только речевые навыки, но и общие когнитивные функции, что способствует всестороннему развитию ребёнка.

Несмотря на многочисленные преимущества, использование рисования в коррекции речи у детей с ОНР также имеет свои ограничения. Во-первых, для достижения значимых результатов необходимо сочетать данный метод с другими логопедическими подходами, такими как занятия по развитию фонематического слуха и расширению словарного запаса. Во-вторых, важно учитывать индивидуальные особенности детей и их мотивацию к рисованию, так как не все дети могут быть заинтересованы в художественной деятельности.

Рисование как метод коррекции речи у дошкольников с ОНР представляет собой эффективный и многогранный подход, который способствует развитию не только речевых навыков, но и общего психического и социального развития ребенка. Использование этого метода в сочетании с другими логопедическими практиками позволяет достигать значительных успехов в коррекционной работе, помогая детям с ОНР быстрее адаптироваться и развиваться.

Список использованной литературы:

1. Касаткина Е.И. Игра в жизни дошкольника. - М.: Дрофа, 2010. – 176 с.
2. Кобзарева Л.Г. Коррекционная работа со школьниками с нерезко выраженным или общим недоразвитием речи на первом этапе обучения / Л.Г. Кобзарева, М.П. Резунова, Г.Н. Юшина. – Воронеж: Учитель, 2001. – 80 с.
3. Волкова Г.А. Методика психолого-логопедического обследования детей с нарушениями речи. Вопросы дифференциальной диагностики: учебно-методическое пособие / Г.А. Волкова. – СПб.: Детство-Пресс, 2004. – 320 с.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИЁМЫ ПРОВЕДЕНИЯ УРОКОВ ПО ГЕОГРАФИИ ДЛЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ (ООП) В УСЛОВИЯХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

К.М. Акпамбетова¹, М.И. Долматова²

¹ Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова, г. Караганда, Казахстан

² КГУ «Школа-центр дополнительного образования» им. Каныша Сатпаева, г. Абай, Казахстан

В Казахстане отмечается активное внедрение личностно ориентированного подхода в образовании, который предполагает учет индивидуальных способностей, предпочтений и интересов каждого ученика, создание более гуманного обучающего процесса. Поэтому одной из основных целей современных общеобразовательных и специальных школ является реализация принципа индивидуализации и дифференциации обучения для каждого ребенка. В связи с активным распространением в казахстанских школах инклюзивного образования, необходимо оказывать помощь детям с особыми образовательными потребностями, однако это зависит от ресурсов и потенциала самой школы, от профессионализма педагогического коллектива и взаимодействия, как среди педагогов, так и среди учащихся. Кроме того, успех внедрения инклюзивной практики требует не только изменений в организации образовательного процесса, но и пересмотра методов взаимодействия между учениками. Применение традиционных методов обучения и воспитания в традиционных школах без внедрения новых технологий и модернизации всего образовательного процесса становится неэффективным.

Наблюдение за учащимися в школе показывает, что ученики демонстрируют неравномерное развитие психических навыков: при затруднениях с решением словесных и логических задач они относительно успешно справляются с наглядными и образными задачами, а также с наглядным обобщением. Это означает, что у каждого ученика могут быть свои сильные и слабые стороны в учебном процессе. Например, некоторые ученики могут легко усваивать информацию через наглядные задачи или образы, в то время как другие могут иметь трудности с абстрактным мышлением или аналитическими навыками. Необходимо внедрять дифференцированный подход с групповым обучением. Для обеспечения динамичного, продуктивного и интересного урока важно использовать разнообразные методы подготовки и предусматривать смену видов деятельности во время занятий.

Для эффективной дифференциации обучения важно использовать различные методы обучения и формы организации учебного процесса. Например, учитель может разделить класс на группы или пары для совместного решения задач, при этом более опытные ученики могут помогать своим менее опытным одноклассникам. Это не только способствует усвоению материала учениками, но также развивает навыки сотрудничества и взаимопомощи [1]. Другим способом дифференциации обучения является предоставление ученикам индивидуальных заданий, которые соответствуют их уровню знаний и способностям. Это позволяет каждому ученику работать на своем уровне и развиваться в соответствии со своими потребностями.

Нередко на уроках географии в классах, где обучаются дети с ООП, применяются игровые методы. Такие методы обучения играют важную роль в привлечении внимания учащихся и стимулировании их активной учебной деятельности, ведь такой способ делает акцент не только на передаче информации, но и на создании интерактивной образовательной среды, где ученики могут активно взаимодействовать с учебным материалом.

М.С. Староверова, занимающаяся вопросами обучения детей с ООП, предлагает добавить в процесс обучения экскурсии и виртуальные путешествия по географическим картам [2]. Такие экскурсии позволяют ученикам познакомиться с различными местами и явлениями на практике, что делает процесс обучения более наглядным и запоминающимся. Это помогает учащимся лучше понять и запомнить географические факты, т. к. они видят их в контексте реального мира. В качестве примера, можно рассмотреть и решение кроссвордов, участие в играх и викторинах, которые также активизируют интеллектуальную деятельность учеников и способствуют углубленному усвоению учебного материала. Они позволяют применить полученные знания в практических ситуациях и развить навыки самостоятельного анализа и решения проблем.

Логопед-дефектолог Н.В. Федотова в статье [3] также предлагает активное использование игровых методов на уроках географии. По опыту специалиста, это не только делает обучение более интересным и увлекательным для обучающихся, но и способствуют глубокому и эффективному

усвоению учебного материала. Использование разнообразных игровых методов на уроках географии позволяет ориентироваться на индивидуальное развитие учащихся и создать подходящую образовательную среду для всех. В классе, где обучаются дети с различными познавательными способностями, важно проводить мониторинг результатов каждого ребенка, а не только ребенка с ООП, чтобы адаптировать обучающий процесс к их потребностям.

Использование дидактических игр предоставляет педагогу возможность проводить индивидуальную и комплексную работу с учениками с особыми образовательными потребностями. Например, на уроках географии можно раздать различные картинки, из которых ученики должны сложить карту определенного географического объекта, такого как материка, острова или страны. При этом каждому ученику предоставляются картинки с разным числом частей, в зависимости от их уровня подготовки и способностей. Важно, чтобы ученики чувствовали, что полученные задания равны и идентичны друг другу, несмотря на различные способы выполнения. Это способствует созданию поддерживающей и дружественной образовательной атмосферы, где каждый ученик может успешно учиться и развиваться.

Игровые элементы можно внедрять на любом этапе урока, например, в виде ребусов, загадок или шарад, чтобы сделать процесс обучения более интересным и захватывающим для учащихся. Кроме того, использование игр позволяет активизировать учащихся, развивать их критическое мышление и познавательные навыки, а также закреплять усвоенный материал.

Помимо игровых методов следует уделить внимание и практическим направлениям в обучении географии. Практические задания важны тем, что самое надежное знание обычно приобретается учащимися в процессе выполнения практических и лабораторных работ. Казахские авторы методических разработок С.Е. Даурбаева, М.В. Дущенко предлагают проведение практических занятий с целью помочь учащимся углубленно изучить материал и развить, таким образом, целый ряд важных навыков. Это - умение самостоятельно работать, следовать инструкциям, анализировать и обобщать полученные результаты, а также активизировать свой жизненный опыт в процессе учебы. Для детей, имеющих особые образовательные потребности, такие занятия являются фундаментом для дальнейшего обучения [1, С. 779].

Часто запоминаются учебные материалы, над созданием которых ученики принимали активное участие. Например, когда ученик рисует, создает модели, вырезает или закрашивает объекты живой природы, это становится опорой для его памяти. В таких условиях познавательная деятельность становится не просто процессом усвоения информации, а стимулирует активное включение учащихся в учебный процесс. В результате, новые знания формируются внутри учащихся, становясь не просто внешней информацией, а внутренним продуктом практической работы.

В образовании детей с особыми образовательными потребностями широко используются задачи на основе образца, которые имеют репродуктивный характер. Это помогает ученикам, которым сложно выразить свои мысли письменно или словесно. Такие задания могут включать в себя заполнение схем, дополнение частей и объектов на рисунке и другие подобные задачи. Но также в процессе обучения важно уделять внимание учебным и познавательным текстам, которые помогают ученикам усвоить пройденный материал. Например, в седьмом классе учащиеся могут осваивать навык планирования ответа на прочитанный материал. При проведении опроса можно задавать наводящие вопросы, которые помогут структурировать информацию и последовательно изложить её.

Использование информационных и коммуникативных технологий, как подчеркивает кандидат педагогических наук И. А. Бекшаев, играет важную роль в обучении учащихся с особыми образовательными потребностями. Например, обучение с использованием презентаций позволяет визуализировать учебный материал и заинтересовать учеников. При создании таких презентаций необходимо тщательно подбирать материал, включая разнообразные графические элементы, рисунки, фотографии, видео и звуковые эффекты. Эти элементы способны привлечь внимание учеников и вызвать интерес к изучаемой теме, что способствует более эффективному усвоению материала и повышению мотивации к обучению. Такой подход особенно важен при работе с учащимися с особыми образовательными потребностями, поскольку он позволяет адаптировать обучение к индивидуальным особенностям каждого ученика и создать благоприятную образовательную среду для их успешного развития [4].

Для развития метапредметных умений и критического мышления в образовательном процессе применяются разнообразные методы. Например, при работе с текстами учащиеся могут использовать специальные знаки для оценки информации: «v» – когда они уже знают, «+» – если это новая информация, «-» – если они думали иначе, и «?» – если у них возникли вопросы.

Такой подход стимулирует учеников активно взаимодействовать с текстом, анализировать его содержание и формулировать свои мысли. Они улучшают навыки чтения, понимания и объяснения информации, развивая тем самым свои метапредметные умения. Более того, этот метод способствует формированию критического мышления, поскольку учащиеся учатся анализировать представленную информацию, выявлять ее ключевые аспекты, а также задавать вопросы и сомнения относительно прочитанного. Такие навыки играют важную роль в активном и самостоятельном обучении, а также в повседневной жизни, помогая людям критически оценивать информацию и принимать обоснованные решения. Дети с особыми образовательными потребностями часто быстрее утомляются и нуждаются в частой смене активности. Даже если занятие кажется интересным, через 15-20 минут у детей начинается снижение работоспособности, что сказывается на качестве работы и внимании. В таких случаях физкультминутки на занятии становятся необходимыми. Они способствуют активной физической активности учащихся, переводят их внимание с одного вида занятий на другой, помогают устранить утомление и увеличить внимание и активность на следующей стадии занятия. Важно определять время для проведения физкультминуток на первых признаках утомления у учеников. Упражнения в рамках физкультминуток должны быть разнообразными и направленными на различные группы мышц, предпочтение отдается упражнениям для утомленных групп мышц. Кроме того, важно создавать позитивный эмоциональный настрой.

М.Г. Притула, автор методических рекомендаций, предлагает несколько видов физкультминуток, которые могут включать упражнения для снятия общего или локального утомления, упражнения для кистей рук, гимнастику для глаз и слуха, упражнения для коррекции осанки и дыхательную гимнастику [5]. Все они способствуют улучшению физического и эмоционального состояния учащихся, а также повышению их работоспособности и концентрации внимания. Например, можно даже связать физминутки с географическими понятиями и терминами. Например, физминутка «Мировой океан»:

«А над морем чайки кружат

Полетим за ними дружно.

Брызги пены, шум прибоя,

А над морем – мы с тобою!

«Ветер» Осторожно ветер

За калитку вышел, (руки вверх и махи руками вправо-влево)

Постучал в окошко, (постучать пальчиками по парте)

Пробежал по крыше, (перебирать пальчиками по парте)

Покачал тихонько ветками черемух, (руки поднять вверх, махи руками вправо-влево)

Пожурил за что-то воробьев знакомых».

Или можно предложить свой вариант:

«Путешествие по континентам:

Северная Америка: стреляем как ковбои.

Южная Америка: станцуем сальсу.

Европа: делаем велосипедные движения руками.

Африка: топаем как слоны.

Азия: выполняем движения руками и телом, как будто катаемся на слонах.

Австралия: прыгаем как кенгуру.

Антарктида: медленно шагаем и машем руками, будто мы пингвины».

Физкультминутку можно успешно организовать и провести прямо за партой. Для этого можно предложить разнообразные упражнения, которые помогут школьникам размяться и освежиться. Например, они могут начать с похлопывания в ладоши, затем совершить повороты в стороны, поднять руки вверх и потянуться, а также добавить элементы нейрогимнастики для активизации мозговой деятельности. Эти простые действия способствуют улучшению кровообращения, разогревают мышцы и поддерживают активное состояние организма во время учебного процесса. Адаптация упражнений из дыхательной гимнастики также является отличным вариантом не только для переключения внимания, но и для развития речевого аппарата и укрепления легких. Различные дыхательные упражнения могут помочь школьникам контролировать свое дыхание, снижать стресс и повышать концентрацию во время учебы. Такой подход к физкультминуткам не только содействует физическому здоровью учеников, но и способствует их академическому успеху и общему благополучию. Для развития мелкой моторики рук перед письменными занятиями полезно проводить гимнастику для пальцев. Это можно делать с помощью специальных упражнений, направленных на улучшение подвижности и координации пальцев. Например, растягивание и сжатие пальцев, кручение кистей и другие подобные упражнения помогут укрепить мелкие мышцы рук и подготовить их к письменным

занятиям. Для детей старшего возраста, так же как и для маленьких, можно использовать кинезиологические и нейропсихологические упражнения, которые способствуют улучшению моторики, межполушарных связей, повышению концентрации и т.д. Исследование педагогических подходов и методов работы с учащимися, имеющими особые образовательные потребности на уроках географии в общеобразовательных школах, позволяет сформулировать несколько важных выводов.

Во-первых, важно отметить, что дифференцированный подход к обучению является неотъемлемой частью успешного взаимодействия с учащимися, имеющими особые образовательные потребности. Этот подход предполагает индивидуализацию учебного материала и методов обучения в соответствии с уникальными потребностями каждого ученика, что способствует их эффективному усвоению материала и обеспечивает оптимальные условия для их обучения.

Во-вторых, применение игровых методов, интерактивных технологий и визуализации материала на уроках географии играет важную роль в стимулировании активности учащихся и повышении их интереса к предмету. Эти методы не только делают уроки более интересными, но и способствуют более глубокому усвоению учебного материала и лучшему пониманию изучаемых концепций. В результате, ученики проявляют больший интерес к урокам географии и активнее участвуют в образовательном процессе, что благоприятно сказывается на их обучении и развитии.

Третье важное направление – это интеграция физкультминуток и других физических упражнений в учебный процесс. Регулярные физические активности способствуют улучшению общего самочувствия учащихся, помогают бороться с утомлением и усталостью, а также поддерживают их концентрацию и работоспособность в течение урока. Это важно не только для учеников с ООП, но и для всех остальных студентов, поскольку физическая активность способствует общему благополучию и академическому успеху. Важно активно использовать мониторинг и систематическую оценку успеваемости каждого ученика, поскольку это позволяет педагогам адаптировать методику обучения в соответствии с индивидуальными потребностями ученика и эффективно оценивать результаты обучения.

Таким образом, современные педагогические подходы и методы работы с учащимися, с особыми образовательными потребностями на уроках географии в общеобразовательных школах, направлены на создание условий для полноценного участия каждого ребенка в образовательном процессе. Целью такого подхода является не только развитие ученического потенциала, но и обеспечение возможности каждому ученику достичь успеха в учебе.

Список использованной литературы:

1. Даурбаева С.Е., Душенко, М.В. Современные педагогические технологии в помощь инклюзивному образованию на уроках географии // Инновация, білім, тәжірибе-білім беру жолының векторлары. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары.– Қостанай, 2023. – №2. – С.777-780.
2. Староверова М.С. Инклюзивное образование. Настольная книга педагога, работающего с детьми с ОВЗ. – М.: издательский центр Владос, 2018. – 167 с.
3. Федотова Н.В. Особенности работы на уроках географии с учащимися, имеющими особые образовательные потребности // Современный урок. – Владивосток, 2020. – №7. – С.25-29.
4. Бекшаев И.А. Особенности преподавания географии в школе для лиц с ограниченными возможностями здоровья // Современные педагогические технологии в преподавании предметов естественно-математического цикла. – Ульяновск: УлГПУ им. И.Н. Ульянова, 2019. – 128с.
5. Притула М.Г. Сборник «Методические рекомендации по применению коррекционно-развивающих упражнений и игр в учебном процессе с детьми с ОВЗ». – Югорск, 2020. – 122 с.

ЛОГОПЕДИЧЕСКИЕ ЗАНЯТИЯ С ЭЛЕМЕНТАМИ НЕЙРОИГР У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Алексушина Виктория Валерьевна, учитель - логопед
КГУ «ОШ им. Ж. Тәшенева»

У детей с задержкой психического развития (далее - ЗПР) наблюдаются выраженные нарушения межполушарного взаимодействия. Речевые нарушения имеют физиологическую основу — поражение или дисфункцию определенных областей коры головного мозга. Как следствие, возникают нарушения высших психических функций. И так, как речь является высшей психической функцией, то и чаще всего страдает в первую очередь. Нарушаются все основные компоненты речевой системы: звукопроизношение, фонематические процессы, словарный запас, грамматический строй речи, связная речь. Поэтому трудности при усвоении материала возникают вследствие особенностей развития головного мозга детей.

Нейроигра – это специфический вид деятельности детей разных категорий, направленный на развитие и коррекцию различных функций мозга через игровые и двигательные упражнения. Основная идея заключается в том, что игровая деятельность может стимулировать мозг, помогать в формировании новых нейронных связей и улучшать функционирование различных его областей. Исследования подтверждают тесную связь между анатомическим строением мозга и его функционированием, а также развитием когнитивных и поведенческих способностей у детей. А также нейроигры полезны нейротипичным детям для общего психофизического развития, она направлена на коррекцию различных нарушений ребёнка с целью восстановления у него нормального функционирования мозга [1].

Среди отечественных ученых, активно разрабатывающих вопросы применения нейроигр и упражнений в коррекции нарушения речи, можно назвать А.Н. Леонтьева, А.Г. Лурия, Н.С. Лейтеса. В работах данных учёных отмечена взаимосвязь с манипуляцией рук и движений с высшей нервной деятельностью и развитием речи [2]. Большинство нейропсихологов сходятся во мнении, что дисфункция межполушарных взаимодействий у детей, может привести в дальнейшем к проблемам развития речи, чтения и письма.

Одним из интересных и не привычных для детей с ЗПР видов деятельности в моей практике стали нейроигры. Это комплекс упражнений, активизирующий естественные механизмы работы мозга с помощью выполнения определенных действий. Главный принцип нейроигр заключается в одновременной работе обеих рук, каждая из которых выполняет свое задание.

Обобщая опыт логопедической практики в КГУ «ОШ им. Ж. Тәшенева» хотелось бы отметить, что в проблеме тенденции количественного и качественного изменения роста детей с нарушениями речи, самым главным и волнующим вопросом для нас стал: «Как ускорить процесс становления и развития речи детей?» Такая постановка вопроса побуждает к поиску дополнительных методик. В итоге был применен метод образовательной кинезиологии (гимнастика мозга) применяется не только для коррекции развития детей с ООП, но и для развития высших психических функций у нормально развивающихся детей.

С помощью специально подобранных упражнений организм координирует работу правого и левого полушарий и развивает взаимодействие тела и интеллекта. Каждое из упражнений способствует возбуждению определенного участка мозга и включает механизм объединения мысли и движения, также способствуют развитию координации движений и психофизических функций. Под влиянием кинезиологических тренировок в организме происходят положительные структурные изменения. Совершенствуется регулирующая и координирующая роль нервной системы. Гимнастика мозга позволяет выявить скрытые способности человека и расширить границы возможности деятельности его мозга. Нейроигры – это универсальная система упражнений, она эффективна и для детей, и для взрослых в любом возрасте. Но особенно актуально применение кинезиологических упражнений у детей с проблемами в развитии.

В данной работе я стараюсь придерживаться следующих принципов в кинезиологических тренировках:

1. Координация работы полушарий мозга:

Объединение правого и левого полушарий: использую специальные упражнения, которые способствуют активному взаимодействию между полушариями мозга. Например, задачи, требующие

симультанных движений обеими руками или комбинаций движений с когнитивными задачами, стимулируют как аналитическое (левое), так и креативное (правое) полушария.

2. Развитие взаимодействия тела и интеллекта:

Интеграция мысли и движения: применяю упражнения, которые требуют от ребенка не только физической активности, но и когнитивных усилий, помогают развивать связь между умственными процессами и двигательными функциями. Например, игры, в которых нужно одновременно решать задачи и выполнять двигательные действия, улучшают координацию и когнитивные навыки.

3. Координация движений и психофизических функций:

Улучшение моторики и когнитивных функций: провожу регулярные кинезиологические упражнения, способствующие развитию мелкой и крупной моторики, улучшению координации и балансировки обучающихся. Они также влияют на развитие внимательности, памяти и концентрации.

4. Структурные изменения в мозге:

Положительные нейропластические изменения: кинезиологические тренировки способствуют нейропластичности — способности мозга адаптироваться и изменяться. Это включает в себя укрепление нейронных связей, создание новых нейронных путей и улучшение функциональных связей между различными областями мозга.

5. Регулирующая и координирующая роль нервной системы:

Совершенствование нервной регуляции: дополняю упражнениями, которые помогают улучшить работу центральной и периферической нервной системы, что отражается в более эффективном управлении движениями и психофизическими процессами.

6. Гимнастика мозга:

Выявление скрытых способностей: Регулярное выполнение упражнений с детьми, которое может выявить и развить скрытые когнитивные и моторные способности, а также расширить возможности мозга в различных видах деятельности.

Итак, нейроигры — это специальные игровые комплексы, способствующие развитию психических процессов. Игры задействуют мозг ребёнка, развивают концентрацию внимания, память, речь, работоспособность, мышление, мелкую и общую моторику, умение ориентироваться в пространстве, активизируют речь. С помощью нейроигр можно успокоить ребенка, помочь ему справиться со своими эмоциями. Нейроигры — эффективны на любом этапе развития. Но особую актуальность она приобретает при работе с детьми, у которых имеются проблемы в развитии речи. На рисунке 1 схематично даны цели нейроигр в логопедической работе.

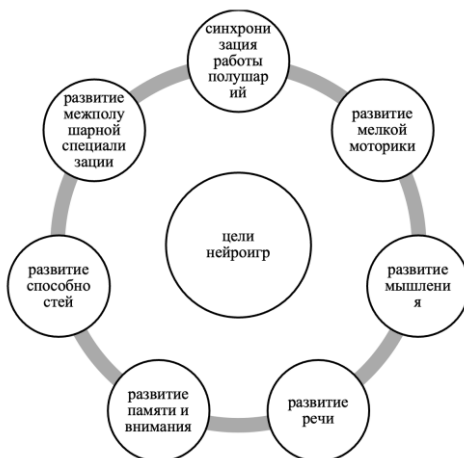

Рисунок 1. Цели нейроигр

Для мозга ребенка любое движение отзывается образованием каскада нейронных связей между полушариями и разными отделами мозга. В результате у них повышается стрессоустойчивость, улучшается мыслительная деятельность, память, внимание, речь; облегчается процесс обучения чтению и письму. Реализуя процесс логопедической коррекции в условиях КГУ «ОШ им. Ж. Тэшенева» были практическим путем отобраны наиболее эффективные и не сложные в проведении следующие нейроигры (таблица 1):

Таблица 1.

Игра «Попробуй, повтори».	Суть игры состоит в том, что участнику необходимо воспроизвести положение рук или позу, которую он видит на картинке, для чего ему необходимо совершить некоторое конкретное движение. Несмотря на простоту и увлекательность, данная игра является эффективным средством стимуляции нервной системы, улучшает реакцию на разные воздействия, способствует образованию новых нейронных связей между корой и подкорковыми структурами головного мозга, развитию у детей внимания, пространственных представлений. Нейроигры и упражнения могут применяться для автоматизации поставленных звуков, развития фонематического восприятия, навыков словообразования словоизменения, развития познавательных способностей, усвоения лексических тем и т. д.
Игра «Колечки» (на автоматизацию звуков в обратных слогах)	Цель – развитие межполушарного взаимодействия (мозолистого тела). Детям предлагается поочередно перебирать пальцы рук, соединяя в кольцо с большим пальцем последовательно указательный, средний и т. д. Упражнение выполняется в прямом (от указательного пальца к мизинцу) и в обратном (от мизинца к указательному пальцу) порядке. Вначале упражнение выполняется каждой рукой отдельно, затем обеими руками. Усложнение упражнения заключается в убыстрении темпа выполнения.
Игра «Лягушка» (на автоматизацию и дифференциацию звуков)	Цель – развитие межполушарного взаимодействия (мозолистого тела, произвольности и самоконтроля). Детям предлагается положить руки на стол: одну ладонку сжать в кулак, другую положить на плоскость стола, а затем одновременно менять положение рук. Усложнение упражнения состоит в ускорении его выполнения.
Игра «Ухо – нос» (на автоматизацию произношения звуков в чистоговорках)	Цель – развитие межполушарного взаимодействия (мозолистого тела, произвольности и самоконтроля). Детям предлагается левой рукой взяться за кончик носа, а правой рукой – за противоположное ухо. Одновременно следует отпустить ухо и нос, хлопнуть в ладоши, поменять положение рук с точностью «до наоборот».
Игра «Симметричные рисунки или двуручное рисование»	Цель – рисование двумя руками одновременно – путь к успеху. Известно, что рисование – не только творческий, но и моторный процесс. Тренировка пальцев рук напрямую связана с развитием речи и мышления – с процессами, которыми управляет головной мозг. Одновременные движения обеих рук активируют сразу оба полушария, что способствует развитию слаженности в работе обоих полушарий. Ребенку дается задание: обвести фломастерами симметричные рисунки обеими руками одновременно. При этом важно, чтоб руки обводили картинку одновременно (если одна из рук остановилась, нужно этот момент проконтролировать и возобновить процесс обведения уже совместно правой и левой рукой).

Систематическое использование нейропсихологических упражнений и игр оказывает положительное влияние на развитие интеллекта детей, улучшает состояние физического здоровья, снижает утомляемость, повышает способность к произвольному контролю, способствует коррекции недостатков речевого развития дошкольников с общим недоразвитием речи

Таким образом, нейропсихологическая коррекция является отличным дополнением к коррекционно-развивающей программе и позволяет глубже взглянуть на проблему, выявить причину нарушения и выстроить грамотную программу сопровождения детей с нарушениями в развитии. Нейропсихологические методики представляют собой совокупность специальных методов, направленных на компенсацию поврежденных функций головного мозга.

Список литературы:

1. Макарецова М.А. Создание условий для познавательного развития детей с ЗПР через включение в образовательную деятельность нейроигр // Вестник науки. 2024. №3 (72). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sozdanie-usloviy-dlya-poznavatel'nogo-razvitiya-detey-s-zpr-cherez-vklyuchenie-v-obrazovatel'nuyu-deyatelnost-neyroigr> (дата обращения: 8.09.2024).
2. Лурья А.Р. Основы нейропсихологии: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф.

УДК 376.112.4

ИНКЛЮЗИВНЫЙ ПОДХОД К ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

М.Б. Алпысбаева, КЭУ Казпотребсоюза, Караганда, Казахстан

В настоящее время в Республике Казахстан осуществляются масштабные мероприятия, направленные на поддержку детей с особыми потребностями, обеспечивается право равного доступа к качественному образованию всех детей, в том числе детей с ограниченными возможностями и имеющих трудности социальной адаптации в обществе. В этих условиях анализ действующего законодательства в области специального и инклюзивного образования, наработанного международного опыта и реализации инклюзивного образования на всех уровнях образования в Казахстане актуален и позволит увидеть сильные и слабые стороны в реализации инклюзивного образования и увидеть перспективу его развития в стране.

Инклюзия рассматривается как полное включение детей, подростков, молодых людей с разными возможностями во все позитивные аспекты жизни образовательного учреждения, которые доступны их обычным сверстникам.

Появление идей безбарьерного, доступного всем образования в казахстанском обществе и их преломление в педагогической практике влекут за собой преднамеренные и объективные изменения связей внутри образовательных систем, вследствие чего рождается новая объектная область исследования.

В Республике Казахстан планомерно выстраивается безбарьерная среда для граждан с ограниченными физическими возможностями, которые не должны чувствовать себя вычеркнутыми из жизни. Государственная забота о детях с особыми образовательными потребностями является частью задач, поставленных Президентом страны К.-Ж. Токаевым, который отметил на VI заседании Национального совета общественного доверия в своем выступлении о важности обеспечения безопасности студентов и школьников в организациях образования страны. [1]

Главная проблема социализации детей с особыми образовательными потребностями (*-далее ООП*) это ограниченный доступ к образовательным услугам, отсюда и следует, социальная изоляция не только детей, но и их семей. Анализ научной литературы и нормативных документов по представленной теме определяет ее актуальность в инклюзивном образовании, где одним из условий социальной адаптации детей с особыми образовательными потребностями ООП является создание в образовательной системе универсальной безбарьерной среды, позволяющей обеспечить полноценное развитие детей, их социализацию и подготовку к жизни в современных условиях. Это подтверждается Законом Республики Казахстан «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2023г.), государство, реализуя цели инклюзивного образования, обеспечивает гражданам с ограниченными возможностями в развитии специальные условия для получения ими образования, коррекции нарушения развития и социальной адаптации на всех уровнях образования. [2]

Инклюзивное образование – новый социальный феномен развития образовательной системы. В узком смысловом значении инклюзивное образование – это включение человека с особыми возможностями в общеобразовательный процесс вместе другими для освоения социального опыта и существующей системы общественных отношений.

В широком смысле инклюзивное образование рассматривают как, «включающее образование – это первый шаг на пути достижения конечной цели - создания включающего общества, которое позволит всем детям и взрослым независимо от пола, возраста, этнической принадлежности, способностей, наличия или отсутствия нарушений развития и полноценно участвовать в жизни общества и вносить в нее свой вклад (Питер Миттлер).

Идеи включающего (инклюзивного) образования получают развитие в казахстанском обществе, что свидетельствует о его демократизации. Процессы демократизации, гуманизации общественной жизни находят преломление в ряде международных, правовых актов, которыми были заложены основные принципы и подходы к реализации идей инклюзивного образования в мировом образовательном пространстве. В настоящее время, в Казахстане превалирует трактовка инклюзивного образования только как обучение лиц с ограниченными возможностями здоровья в смешанных или коррекционных группах образовательных учреждений. Безбарьерная среда позволяет всем людям,

включая людей с особыми образовательными потребностями пользоваться окружающим пространством независимо от чьей-либо помощи, получить образование и вести полноценную и насыщенную жизнь.

Современные требования общества к развитию личности детей, диктуют необходимость оказания комплексной дифференцированной помощи детям, направленной на преодоление трудностей в социальной среде. Тема инвалидности достаточно масштабно представлена в казахстанской современной науке. Согласно Закону РК «О социальной защите инвалидов в РК», статья 25 Закона «О социальной защите инвалидов в РК» - физические лица, осуществляющие предпринимательскую деятельность, а также юридические лица в соответствии с национальными стандартами обязаны создавать условия инвалидам для беспрепятственного доступа к транспортным средствам общего пользования, жилым, общественным и производственным зданиям, сооружениям и помещениям, свободной ориентации и передвижения в аэропортах, железнодорожных вокзалах, автовокзалах, автостанциях, морских и речных портах». [3] В связи с этим, необходимо предпринимать все надлежащие меры по созданию эффективных правовых механизмов обеспечения прав лиц с ограниченными возможностями, для обеспечения достаточного жизненного уровня людей с ООП, участия их в политической, общественной и культурной жизни страны.

Для уточнения сути инклюзивного образования обратимся к материалам ЮНЕСКО. «Инклюзивное образование – это непрерывный процесс развития общего образования, нацеленный на обеспечение качественного образования для всех с учетом разнообразия, разных нужд и способностей, характеристики и ожидания в обучении учащихся и общин, устранение всех форм дискриминации» (ЮНЕСКО 2008).

В современном международном сообществе сформировалась новая культурная норма – уважение к различиям между людьми и признается право человека на индивидуальность, признание и учет обществом тех или иных его особенностей, в том числе и в образовании. Поэтому инклюзивность образования начинается с признания многообразия особенностей, возможностей и различных потребностей, обучающихся в учебном процессе.

Историю обучения детей с особенностями развития в школе можно условно разбить на следующие этапы (рисунок 1):

Рисунок 1. Этапы обучения детей с особенностями развития в школе

Теоретико-методологическими основаниями истории инклюзивного образования являются цивилизационный, общественно-формационный, антропологический подходы; изучение исторических фактов и явлений с точки зрения аксиологии (Н.М. Назарова).

Инклюзивное образование, согласно Закону РК «Об образовании», статья 1 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2024 г.), «...процесс, обеспечивающий равный доступ к образованию для всех обучающихся с учетом особых образовательных потребностей и индивидуальных возможностей». Государство, реализуя цели инклюзивного образования, обеспечивает гражданам с ограниченными возможностями в развитии специальные условия для получения ими образования, коррекции нарушения развития и социальной адаптации на всех уровнях образования. Казахстан, ратифицировав, наряду с другими международными правовыми актами, Конвенции ООН «О правах инвалидов» и «О борьбе с дискриминацией в области образования», демонстрирует политическую волю обеспечить право на получение качественного образования каждым гражданином без какой-либо дискриминации. В соответствии с основными положениями Конвенций, Казахстан обязуется обеспечить инклюзивное образование на всех уровнях.

В Казахстане, согласно Закону РК «Об образовании», к детям с ООП относят тех, кто «испытывают постоянные или временные трудности в получении образования, обусловленные

здоровьем и нуждающиеся в специальных, общеобразовательных учебных программах и образовательных программах дополнительного образования».

Тенденция включения детей с особыми потребностями в общеобразовательные школы является ведущим ориентиром образовательной политики многих стран, в том числе и Казахстана, и показывает успешность процесса обучения таких детей совместно с обычными сверстниками в организациях системы образования.

Выделяются следующие принципы ИО: • принцип равных прав в области образования; • принцип равенства шансов; • принцип верховенства интересов ребенка; • принцип недискриминации, терпимости и принятия всех различий; • принцип раннего вмешательства; • принцип максимальной индивидуализации процесса образования и развития потенциала каждого ребенка; • принцип обеспечения услуг по поддержке; • принцип гибкости в педагогической деятельности; • принцип единого оформления, который позволит создать среду, подходящую для всех; • принцип participative образовательного менеджмента; • принцип права родителя на выбор; • принцип кооперирования и социального партнерства.

Самыми значимыми документами, утвержденными на международном уровне, являются: - Международная декларация прав человека, - Конвенция о борьбе против дискриминации в области образования, - Конвенция ООН о правах ребенка, 1 - Конвенция ООН о правах инвалидов, - декларации, принятые в рамках разных международных престижных форумов: Декларация всемирной конференции, Джомтьен, - Саламанкская декларация, - Дакарский международный форум по образованию.

Все перечисленные документы пересматривают основные права человека с уточнением того, что каждый индивидуум, вне зависимости от его физических, интеллектуальных, материальных способностей и возможностей участия, имеет право на образование, и это право должно быть обеспечено на основании равенства шансов. Статья 24 Конвенции ООН о правах инвалидов признает право лиц с ограниченными возможностями на образование и требует необходимого обеспечения государством системы инклюзивного образования. Для реализации права на образование лиц с ограниченными возможностями государства обязуются обеспечить доступ к образованию, продвигать качественное образование и обеспечить уважение прав лиц с ограниченными возможностями.

В соответствии с Государственным общеобязательным стандартом образования (начального, основного среднего и среднего) для учащихся, которые испытывают трудности в обучении, создаются специальные условия. В настоящее время в казахстанской системе образования при создании специальных условий обучения рекомендуется использовать следующий перечень особых образовательных потребностей (рисунок 2):

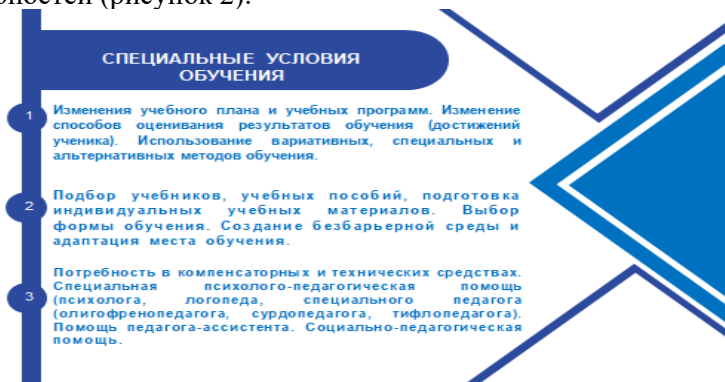

Рисунок 2. Специальные условия обучения

В соответствии с Индексом школьной инклюзии, инклюзия исследована в трех важных направлениях: *культура, политика и инклюзивная практика*. Эти особо важные направления рассматриваются как основные ориентиры в развитии инклюзивной школы. В ходатайстве об установлении и анализе направлений инклюзии авторы Индекса исходят из необходимости создания институциональных культур (концепции, отношения, традиции, обычаи) в поддержку процесса инклюзии. Развитие некоторых инклюзивных ценностей при поддержке всего школьного сообщества могут привести к значительным изменениям по другим направлениям (таблица 1).

Показатели инклюзии - это подборка практических материалов, направленных на формирование действий по созданию такой атмосферы в школах, которая позволяет по-настоящему

включить всех участников образовательного процесса в школьную жизнь, иначе говоря, действий по созданию и развитию в школе «включающей», инклюзивной образовательной среды для всех членов школьного сообщества (*Показатели инклюзии: практическое пособие // Развитие атмосферы участия в школах. Тони Бут, Мэл Эйнскоу, Марка Вогана, - Центр изучения инклюзивного образования. Бристоль, Великобритания*).

Таблица 1 - Направления и показатели инклюзии

направления	показатели
КУЛЬТУРА	Создание инклюзивной культуры в школе способствует созданию безопасного, терпимого сообщества, разделяющего идеи сотрудничества, стимулирующего развитие всех своих участников, сообщества, в котором ценность каждого является основой общих достижений. Такая школьная культура создаёт общие инклюзивные ценности, которые разделяются и принимаются всеми новыми сотрудниками, учениками, администраторами и родителями/опекунами. В инклюзивной культуре эти принципы и ценности влияют как на решения в отношении всей школьной политики, так и на ежесекундную практику обучения в каждом классе. Развитие школы становится при этом постоянным и непрерывным процессом
ПОЛИТИКА	Создание политики инклюзии обеспечивает институциональное направление продвижения ИО на уровне учреждения. Политики разработаны таким образом, чтобы они поощряли всех субъектов стать сторонниками инклюзии. Политика должна содержать четкие стратегии и ориентировать школьное общество и его членов на развитие реальной и качественной инклюзии.
ИНКЛЮЗИВНАЯ ПРАКТИКА	Направление развития практики обучения, отражающей инклюзивную направленность культуры и политики школы. При внедрении такой практики, на уроках обязательно учитывается разнообразие потребностей учащихся, а ученики поощряются к активному участию в собственном образовании, основанном на опыте и знаниях, полученных вне школы. Сотрудники школы проявляют активную заинтересованность в поиске дополнительных ресурсов, не только материальных. Поиск ресурсов, которые могут быть задействованы для поддержки обучения и полноценного участия каждого ребёнка в школьной жизни ведётся среди всех сотрудников школы, родителей/опекунов и среди местных сообществ.

Представленные направления и показатели очень важны для развития инклюзии в школе. В любом плане реформ и изменений, проводимых в школе, необходимо уделять внимание всем трём направлениям. Все вместе они являются методикой оценки, направленной на структурирование работы по созданию плана инклюзивного развития школы. Необходимо иметь чёткое представление о том, что развитие школы в направлении инклюзии обязательно должно происходить во всех этих областях.

Концепция инклюзивного образования получила развитие из концепции интеграции, применяемой в период перехода к новым подходам образования детей с особыми образовательными потребностями. Идентификация/констатация специфических различий этих концепций дает возможность выявления некоторых принципиально важных аспектов. Так, интеграция означает ассимиляцию ребенка в рамках общего образования, который приспосабливается к школьной среде, в то время, как она остается, в основном, неизменной. Инклюзия требует изменений на всех уровнях образования, с учетом потребностей детей. [4] Как отмечает к.п.н., доцент Мария Перетятку (*Бельцкий государственный университет имени Алеку Руссо*), если смотреть со стороны перспективной эволюции образования, концепция ИО обусловила глубокие изменения в изложении разных аспектов этого образовательного феномена и процесса (таблица 2).

Таблица 2 - Подходы к образованию (к.п.н. Мария Перетятку)

Традиционный подход	Инклюзивный подход
----------------------------	---------------------------

Приоритетность составляют «хорошие» ученики	Все ученики считаются одинаково важным
Самые лучшие учителя - это те, которые имеют лучшие результаты с лучшими учениками	Самые лучшие учителя - это те, которые помогают всем учениками развиваться
Учебные заведения оцениваются по прогрессу лучших учеников	Учебные заведения оцениваются по прогрессу всех учеников
Родителей, как правило, только информируют о проблемах и неудачах ребенка	Родители принимают прямое участие в образовательном процессе
Образование, в общем, остается проблемой школы	Образование является проблемой всех

Улучшение качества жизни через реализацию инклюзивных подходов в образовании предполагает:

- сохранение детско-родительских связей и возможность полноценного участия ребёнка в повседневной жизни своей семьи;
- получение качественного образования, являющегося фактором будущей социальной мобильности и конкурентоспособности на рынке труда;
- обретение опыта позитивного социального взаимодействия со сверстниками и взрослыми;
- формирование в сообществе социальных навыков по оказанию поддержки детям и взрослым из социально уязвимых групп, что делает всё общество в целом более устойчивым и сплочённым.

Таким образом, инклюзивный подход предполагает понимание различных образовательных потребностей детей и предоставление услуг в соответствии с этими потребностями через полное участие в образовательном процессе, привлечение общественности и устранение дискриминации в образовании.

Преимущества инклюзивного подхода очевидны: создаются более благоприятные условия для социализации учащегося с ограниченными возможностями; обеспечивается возможность более тесного взаимодействия детей с различными отклонениями развития в учебной и внеучебной деятельности; повышается квалификация педагогов; разрабатываются и апробируются новые технологии обучения и воспитания детей; устанавливается сотрудничество со специальными (коррекционными) организациями, социальными и медицинскими учреждениями.

Статья подготовлена в рамках научного проекта ИРН АР19678852 «Формирование компетенций непрерывного профессионального развития у обучающихся и выпускников направления «Педагогические науки» в условиях академической самостоятельности вуза» по грантовому финансированию Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан.

Список литературы:

1. Касым-Жомарт Токаев. Должны быть единые требования к системе безопасности в образовательных учреждениях: г.Астана. - 16 ноября, - 2021.
https://www.inform.kz/ru/kasym-zhomart-tokaev-dolzhny-byt-edinye-trebovaniya-k-sisteme-bezopasnosti-v-obrazovatel-nyh-uchrezhdeniyah_a3862871
2. Закон Республики Казахстан «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2023г.) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747
3. О социальной защите лиц с инвалидностью в Республике Казахстан Закон Республики Казахстан от 13 апреля 2005 года N 39. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z050000039>
4. Перетятку М. Менеджмент инклюзивного образования: Учебное пособие / Мария Перетятку; Бельцкий Государственный Университет имени Алеку Руссо, Факультет Педагогики, Психологии и Искусств, Кафедра Педагогики. – Бельцы, 2022. – 155 с.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРМЕН БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ ТЕРАПИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

А.Р. Алпысбай, КМҚК «Шахтер», Қарағанды қ, Қазақстан

Қазіргі уақытта қоғамның назары мен көмегін қажет ететін халықтың ең осал бөлігі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар санының айтарлықтай өсуімен анықталады. Осыдан бес жыл бұрын Қарағанды облысында білімге сұраныстары ерекше 1299 бала тәрбиеленіп, оның 85-і мүгедек балалар болса, осы 2024 жылдың шілде айындағы мәліметке сүйенсек, қазіргі таңда Қарағанды облысында 14788 ерекше білім беру қажеттілігі бар бала бар, оның 2475-і мүгедек балалар. Бұл көрсеткішті салыстырсақ, бес жыл ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалар саны он бір еседен артық көбейген.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психофизикалық мүмкіндіктеріне сәйкес білім алу құқықтарына заңнамалық актілермен кепілдік беріледі. Осыған сәйкес, әрбір баланың толыққанды білім алуына қолжетімділік пен тең мүмкіндіктердің мемлекеттік кепілдіктерін қамтамасыз ету кезінде жалпы қоғам және оның ішінде білім беру жүйесі баланың жеке мүмкіндіктеріне қарай қоғам мен қоғамның талаптарына өзара бейімделу мәселесімен бетпе-бет келеді.[1]

Олардың когнитивтік сферасының ерекшеліктері: ерікті зейіннің жеткіліксіз қалыптасуы және зейіннің негізгі қасиеттерінің (зейіннің шоғырлануы, көлемі, бөлінуі) қабілетінің тапшылығы, еріксіз есте сақтаудың төмендеуі. [4]

Мұндай балаларға қоршаған ортаның барлық алуан түрлілігін көруге, естуге, сезінуге, өзінің «менін» білуге, оны ашуға және ересектер әлеміне еруге, онда толық өмір сүруге және өзара әрекеттесуге, өзін-өзі дамытуға және сонымен бірге өзінің денсаулығына қамқор болуына қалай көмектесуге болады деген сұрақ туындайды.

Копытин А.И., Бурно М.Е., Лебедева Л.Д., Макарова Е.Г. және басқа көптеген педагогтар мен психологтар арт-терапия әдісін қоса алғанда, өнер мен көркем-шығармашылық белсенділікті қарастырады.[5]

Бейнелеу өнері балалардың шығармашылық белсенділігін көрсетуге үлкен мүмкіндік беретін өнердің бір түрі болып табылады. Бейнелеу қызметі арқылы балаларды адамгершілікке тәрбиелеуге, әсемдік сезімдерін, жинақылық икемдерін олардың бойына сіңіруге болады. Тәрбиенің сенсорлық, ой-өрістік, эстетикалық, адамгершілік, еңбек және дене тәрбиесінің бағыттары жүзеге асырылады. Тәрбиеленушінің эстетикалық дамуы, оның жеке тұлғалық мәдени базисінің құрылымы, қоршаған ортаның шынайы сұлулығын қабылдауы, бейнелеу өнері бойынша ұйымдастырылған қызметпен шектеліп қалмауы, көркем өнер үдерісі барысында да дамуы және жетілуі тиіс. [7]

Бейнелеу өнері терапиясы - бұл көрнекі шығармашылықпен, ең алдымен сурет салумен терапия. Бұл емдеу әдісі эмоционалды және жеке даму проблемалары үшін қолданылады, соның ішінде аутизм, ақыл-ой дамуының тежелуі, сөйлеу, есту, көру және тірек-қимыл аппаратының бұзылуларында.

Бейнелеу өнері терапиясы - арт-терапияның ең танымал бағыттарының бірі. Оның мәні – бейнелеу өнерін педагогикалық және психотерапевтік мақсатта пайдалану. Әдетте бұл сурет салу, бірақ бейнелеу өнері терапиясы бағдарламасы ермексаздан, сазбалшықтан, қамырдан мүсіндеу техникаларын, безендіру және фотосурет сабақтары әдістерін қолдануды қамтуы мүмкін.

Бейнелеу өнері терапиясын арт-терапияның негізі деп атауға болады, бұл арт-терапияның ең кең таралған түрі. Бейнелеу өнері терапиясында мүлде басқа бейнелеу құралдарын қолдануға болады: бояулар (гуашь, субояк, акрил, май), қарындаштар, майлы және көркем пастельдер, фломастер, борлар. Жалпы, қағазда із қалдыруы мүмкін кез келген нәрсе. Сіз тек қағазға ғана емес, кенепте, ағаштан, шыныдан жасалған беттерде, матада да сурет сала аласыз. Ең жиі қолданылатын материалдар - қағаз, бояулар, қарындаштар немесе борлар.

Қиындықтары бар баланың құрдастарымен және ересектермен көркемдік іс-әрекетке қатысуы оның әлеуметтік тәжірибесін кеңейтеді, бірлескен іс-әрекетте адекватты өзара әрекеттесу мен қарым-қатынасқа үйретеді, қарым-қатынас бұзылыстарын түзетуді қамтамасыз етеді.

Сурет салу арқылы бала өзінің сезімдеріне, тілектеріне, армандарына еркіндік береді, әртүрлі жағдайларда қарым-қатынасын қалпына келтіреді және кейбір қорқынышты, жағымсыз, жарақаттанған бейнелермен байланысқа түседі.

Балалармен өткізетін сабақтарымда мен тәжірибе жасаудан қорықпаймын, мен арт-терапияның әртүрлі әдістерін, ең алдымен, бейнелеу өнері терапиясын қолданамын.

Бұл сабақтардың мақсаты – баланы теріс ойлардан арылту, ойлауға, қиялдауға, өз қабілетін толық көрсете отырып, батыл, еркін ойлауға үйрету. Өзін-өзі көрсету және өзін-өзі тану қабілетін дамыту арқылы кез келген сурет немесе өнер туындысы адамға оң немесе теріс әсер етеді.

Бұл ретте келесі міндеттер қойылды:

- эмоционалды тәжірибені кеңейту;
- эксперимент жасауға үйрету;
- импульсивтілікті, алаңдаушылықты, агрессияны төмендету;
- эмоционалды және бұлшықет кернеуін төмендету;
- тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру;
- танымдық процестерді дамыту.

Көркем материалдардың барлық түрлері бейнелеу өнері терапиясына жарамды: бояулар, қарындаштар, балауыз түсті борлар, пастельдер, түстері мен өлшемдері әртүрлі текстуралы қағаздар, әртүрлі өлшемдегі және қаттылықтағы қылқаламдар, грим, көмір, тұзды қамыр, саз, сусымалы өнімдер (жарма, бұршақ, үрме бұршақ, макарон) кептірілген жапырақтар. Кейінгі кезде саусақтар мен алақандармен, бүріккіш бөтелкемен, губкамен немесе мақта таяқшаларымен бояу, шыныға сурет салу, аппликация және т.б.әсіресе танымал болды.

Сабақтар ойын желісіне негізделген, мұнда балалар белгілі бір тапсырмаларды орындайды. Бұл белсенді емес балаларды тартуға және қызықтыруға, жағымды әл-ауқат пен психологиялық жайлылық индексін арттыруға мүмкіндік береді. Бала тыныштық пен босаңсуды сезіне бастайды. Демонстративтілік, негативизм, агрессия (психикалық қорғаныс формалары) бастама мен шығармашылыққа жол береді.

Әрі қарай, сабақтарда мақсатқа жетуде тиімдірек болатын кейбір әдістер мен жаттығулардың сипаттамасы:

«**Дудлинг**» әдісі гиперактивті балалармен жұмыс жасауда құнды әлеуметтік қасиеттерді (шыдамдылық, зейінділік және т.б.) дамыту құралы ретінде, сондай-ақ өзін-өзі бағалауды арттыру үшін қолдануға болады. Шимайлап жазу баланы ынталандыруға, оған қарындаштың немесе бордың қысымын сезінуге және бұлшықет кернеуін жеңілдетуге көмектеседі.

«**Түрлі-түсті су**» жаттығуы, оның мақсаты сабақтың басындағы көңіл-күйдің түсін анықтау. Мұны баланың жағдайындағы өзгерістерді талдау үшін де қолдануға болады. Аутизм спектріндегі балаларға бұл әсіресе ұнайды.

«**Сиқырлы жіп шары**» әдісі қиял мен елестетуді дамытады, ол сондай-ақ сурет салуға және ойнауға қорқатын ұялшақ балаларға өте ыңғайлы. Бұл әдісті гиперактивті, импульсивті және агрессивті балалар үшін батыл қолдануға болады.

«**Ылғал паракқа сурет салу**» әдісі шиеленісті жеңілдетуге, эмоционалды жағдайды үйлестіруге көмектеседі, сонымен қатар гиперактивті балалармен жұмыс істеуде қолданылады.

«**Айналадағы кеңістік объектілерімен сурет салу**» әдісі. Бұған мыжылған қағаз, текшелер, губкалар, тіс щеткалары, мақта таяқшалары, жіптер, коктейль сабаңдары, өшіргіштер, сіріңке қораптары, майшамдар және тығындармен сурет салу кіреді. Бұл әрекет дерлік кез-келген балаға жарамды, жарқын эмоциялар ағынын тудырады.

«**Үлгі**» әдісі жүйке жүйесі мен шоғырланудың неврологиялық мәселелерін түзетуде қолданылады. Балалар бұл тапсырманы онша ұнатпайды. Сондықтан ойын компонентін енгізу міндетті болып табылады.

«**Саусақпен және алақанмен сурет салу**» әдісі бейнелеу өнерінің тағы да бір тамаша әдісі. Аталған әдіс гуашьтің, майлы бояудың қанықтық, жұмсақтық сияқты қасиеттерін сезінуге мүмкіндік береді. Балалардың саусақтарына немесе алақандарына түрлі-түсті бояу жағу арқылы әр түрлі заттардың суретін салу ұсынылады. Бұл әдіс шиеленісті жеңілдетуге, эмоционалды жағдайды үйлестіруге көмектеседі, сонымен қатар гиперактивті балалармен жұмыс істеуде қолданылады. Балалар сиқырлы өзгерістерді қызығушылықпен тамашалайды. Сенсорлық тактильді бұзылыстары бар балалар үшін әрқашан мүмкін емес.

«**Түсті болжау**» әдісі. Бала белгілі бір аралас реңкті шығару үшін шектеулі жиынтықтағы қандай түстер қолданылғанын болжауы керек және сол нәтижені қайта шығаруы керек. Мидың белсенділігін ынталандырады.

«**Дақтар графикасы**» әдісі. Бұл көңіл көтерудің және түстермен пайдалы тәжірибе жасаудың және әдеттен тыс кескіндерді жасаудың тамаша тәсілі. Бояулармен ойнаудың бұл түрі балалардың ойлауы мен қиялын, шығармашылығын, даралығын жақсы дамытады. Кез-келген түс шешімі балаларға өзін еркін, батыл сезінуге мүмкіндік береді және өзін-өзі көрсетуге толық еркіндік береді. Суреттің бұл түрі көзбен өлшеуді және үйлестіруді дамытуға көмектеседі.

«Құрғақ жапырақтармен, сусымалы материалдармен және бұйымдармен сурет салу» әдісі. Суреттерді жасаудың бұл әдісі қимыл-қозғалыс ебедейсіздігімен, негативизмі және қысылуы бар балалар үшін қолайлы, ол жаңа кеңістікке бейімделу процесіне ықпал етеді және сәттілік сезімін береді.

«Сабын көпіршіктері» әдісі қиял мен түстерді қабылдауды дамытады. АСБ бар балалар үшін үлкен қызығушылық тудырады.

«Бояумен былғану» әдісі. Дәстүрлі емес сурет салудың бұл әдісі балалардағы агрессивтілік пен гиперактивтілікті түзетуде тиімді. «Бояумен былғану» анықтамасы кескіндердің құрылымсыздығына, сюжеттің жоқтығына, абстрактілі формалар мен түсті дақтардың үйлесіміне байланысты таңдалды.

Бейнелеу өнерінің алуан түрлі мәнерлеу құралдарын меңгерту, балалардың сурет салу үдерісіне қызығушылығын арттыруға бағытталған. Қылқаламды еркін ұстап, жағылатын бояулардың жуандығына, ұзындығына, қалыңдығына қарай сурет салу техникасын ауыстыра білу ұсақ моторика мен көзбен мөлшерлеуді, бояуды бүкіл сурет бетіне теңдей етіп жағу машықтарын дамытады, бояуларды үйлесімді қиюластыруды түсінуді бойға сіңіреді.

«Таңба басу» әдісі жұмыс істеу барысында бейнелеу қызметінде күнделікті тұрмыстағы заттарды пайдалану балаларда оң эмоциялар тудыруға мүмкіндік береді, ұсақ қол моторикасы, зейін, табандылық дамиды. Басылған таңбаларды алу үшін әр түрлі заттарды қолдануға болады.

Мысалы: жапырақтар, түрлі өсімдіктер, паралон, арнайы мөртабандар, көкөністер, мамық, алақандар, қарындаштың сырт жағы, жіп, сабын көпіршіктері, умаждалған қағаз.

Дәстүрден тыс әдіспен сурет салуға әдеттенген бала, басылған таңбаны алуға қажетті затта өз бетінше іздеп табуға қабілетті, бұның өзі кез-келген затты түрлі мақсатта қолдана білу икемін дамытудың алғы шарты болып табылатыны сөзсіз.

Бұл әдістердің барлығы шығармашылық қабілеттерді, шығармашылық белсенділікті, қиялды, сөйлеуді, ұсақ моториканы, эстетикалық сезімді дамытады. Белсенді әрекеттер баланың денесінде жақсы жұмыс істейтін, сау жүйелерді белсендіру арқылы физикалық күш береді. Психоэмоционалды жағдай түзетіледі. Көру, есту, сөйлеу қабілеттері дамиды. Ішкі бақылау және сезімдерді басқару дамиды.

Көптеген деректер көрсеткендей, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар көбінесе өз бойында шығармашылық мүмкіндіктерді ашады және бейнелеу өнері терапиясын тоқтатқаннан кейін сабақ барысында алған дағдыларын шығармашылықтың әртүрлі түрлерімен өз бетінше және ынтамен айналысуды жалғастырады.

Балалармен жұмыс істеу кезінде бейнелеу қызметінің дәстүрден тыс техникасын қолдану, әр баланың бойындағы сенімсіздік, шыдамсыздық, қорқыныш сезімдерін сейілтуге көмектесетін, бастаған ісін аяғына дейін жеткізе білуге, өз еңбегінің нәтижесінен ләззат ала білуге ықпал ететін, табиғатында болуы мүмкін шығармашылық қабілетін дамытуда бірден бір таптырмас құрал болып табылады.

Басты мақсат – бейнелеу өнері арқылы бала бойындағы беймәлім шығармашылық әлеуеттің ашылуына көмектесу.

Ұйымдастырылған қызмет барысында қолданылатын шығармашылық жұмыста қалаған нәтижеге қол жеткізуге себеп болатын әртүрлі әдістер мен тәсілдер баланың жан-жақты тәрбиеленуіне ықпалын тигізеді.

Кішкентай кезінен бастап-ақ балалардың назары оларды қуантатын, қызығушылық сезімін тудыратын ерекше, жарқын, әдемі заттарға түседі. Ерте жасынан музыка, ертегі тыңдауға, суреттер карауға үйренген бала үшін, өнер кейіннен қуаныш сезімінің қайнар көзіне айналады. Эстетикалық тәрбие алған балалар қоршаған ортаның әсемдігіне жай ғана ұмтылып қоймайды, осы сұлулықты өзінің барлық ішкі жан дүниесімен сезінетін және қабылдайтын болады.

Балалары ерте жастан сурет салуға үйретудің мақсаты – шығармашылық ойлау қабілетін, эстетикалық талғамы мен эмоциялық сезімін бейнелеу өнері арқылы дамыту.

Бейнелеу қызметі арқылы заттық сурет салу дағдылары дамытылады. Балалар сюжеттік суреттердің көмегімен бірнеше заттарды бейнелеуге, композиция құруға үйренеді.

Қазіргі уақытта әдістің келесі пайдалы қасиеттері анықталды: Мүсіндеуді, сурет (қарындашпен, бояулармен) салуды пайдалану – агрессияны және жиналып қалған теріс эмоцияны қайтарудың қауіпсіз және әлеуметтік қолайлы тәсілі. Ішкі күйзелістер мен соқыр сезімнің шиеленісуі көру бейнелерінің көмегімен жеңіл және ауыртпашылықсыз білінеді. Орасан зор ақпарат саны терапия үдерісі кезінде барлық диагностикалау жұмысын түсінуге негіз болып табылады. Адам өзі аңғара бермейтін ең терең сезімдерді білдіруге мүмкіндік береді, өйткені соқыр сезім шығармашылық

үдеріске белсене қатысады. Эмпатияның топтануына, дамуына және терапиялық өзара әсердің нығаюына ықпал етеді. Шығармашылық үдеріс кезінде түрді, түсті және текстураны таңдау және пайдалану қажеттілігі белгілі бір шоғырлануды және ұйымдастырушылықты талап етеді және ішкі бақылауды қалыптастыруға көмектеседі. Осы уақытқа дейін жасырын болып келген дағдылар мен дамуды анықтау үдерісі кезінде пайда болатын қанағаттанушылық сезімі бейнелеу өнері терапиясының жанама тиімділігі болып табылады. Бұл адамға өзінің дербес құндылығын сезіну әсерін күшейтуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

1. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды оқыту, тәрбиелеу, дамыту және элеуметтік бейімдеуді педагогикалық қолдау моделі. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Бі. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016.–396.
2. Ермолаева М.В. Практическая психология детского творчества. / Ермолаева М.В. — М., 2001.
3. Киселева М.В. Арт-терапия в работе с детьми / М.В. Киселева // Руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. — СПб.: Речь. - 2007.
4. Копытин А.И. Теория и практика арт-терапии. / Копытин А.И. — СПб, - 2002.
5. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии. Подходы, диагностика, системы занятий. / Лебедева Л.Д. — СПб: Речь. - 2003.
6. Мадлер Л.Д. Цветочный мир. Групповая арт-терапевтическая работа с детьми дошкольного и младшего школьного возраста / Л.Д.Мадлер— М.: Генезис. - 2007.
7. Мектепке дейінгі ұйым басшысының анықтамалығы №3, 2016
8. Рыбакова С.Г. Арт-терапия для детей с задержкой психического развития: / С.Г. Рыбакова – Учебное пособие– СПб.: Речь. – 2007.

УДК 376

АРНАЙЫ ЖӘНЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗГІ ҚҰНДЫЛЫҒЫ

И.Н.Аменова, «№2 арнайы мектеп-интернаты» КММ

Мүмкіндігі шектеулі балалардың, қалыпты дұрыс дамыған балалар сияқты жан жақты дамуға, оқуға, танымдық әрекеттерін қалыптастыруға құқықтары бар. Бірақ, оларға тиісті білім беру және дамыту өте күрделі, сондықтан біліктілікті қажет етеді. Әртүрлі кемістіктердің дамуы балалардың элеуметтік қоғаммен араласуына және өмірдің түрлі әсерлеріне элеуметтік бейімделуіне әсерін тигізеді. Арнайы білім алатын балалардың білім деңгейі әртүрлі, біреулері қарапайым білімді тез меңгереді, ал кейбірі керсінше мүмкіндіктері шектеулі болады. Мінез құлықтарының, тәртіптерінің өзгеруі де оқушылардың жалпы мектептерде оқуына, еңбекке араласуына кері әсерін тигізеді.

Инклюзивті білім беру мекемелерінде оқыту ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін де, қарапайым балалар, отбасы мүшелері және жалпы қоғам үшін де пайдалы. Зерттеулер көрсеткендей, инклюзивті сыныптарда ең алдымен балалардың проблемаларына емес, күшті қасиеттері мен таланттарын дамытуға баса назар аударылады. Басқа балалармен қарым-қатынас ерекше қажеттіліктері бар балалардың танымдық, физикалық, сөйлеу, элеуметтік және эмоционалды дамуына ықпал етеді. Бұл ретте дамудың типтік деңгейі бар балалар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға тиісті мінез-құлық үлгілерін көрсетеді және оларды жаңа білім мен дағдыларды дамытуға және мақсатты пайдалануға ынталандырады. "Дені сау" балалар мен инклюзивті сыныптардағы ерекше қажеттіліктері бар балалар арасындағы өзара әрекеттесу олардың арасындағы достық қарым-қатынасты қалыптастыруға ықпал етеді. Осы өзара әрекеттесу арқылы балалар адам айырмашылықтарын табиғи түрде қабылдауға және төзімділікке үйренеді, олар эмпатикалық, өзара көмекке дайын болады. Инклюзивті тәсілдер отбасы үшін де пайдалы. Бұл жағдайда арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалардың отбасылары басқа ата-аналардың қолдауына ие бола алады, олар балаларының дамуы типтік және атиптік емес екенін жақсы түсінеді, сонымен қатар оқыту мен тәрбиелеу процесіне белсенді қатысады. Инклюзивті сынып мұғалімдері балалардың жеке айырмашылықтары мен ерекшеліктерін тереңірек түсінеді, сонымен қатар ата-аналармен және басқа мамандармен (физиотерапия мамандары, реабилитологтар, логопедтер, элеуметтік қызметкерлер және т.б.) тиімді жұмыс істейді. Инклюзивті білім беру жүйесі қоғамдық тұрғыдан да пайдалы, өйткені

бірлескен оқыту арқылы балалар бала кезінен адам айырмашылықтарын түсінуге және оларға төзімділікпен қарауға үйренеді.

Жалпы, ғылыми зерттеулердің нәтижелері ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға инклюзивті білім беруді көрсетті:

- оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді;
- олардың жас санаттарына сәйкес құрдастарының рөлдік модельдерін қамтамасыз етеді;
- нақты ортада оқу мүмкіндіктерін жасайды;
- коммуникативті, әлеуметтік және академиялық дағдыларды қалыптастыруға көмектеседі,
- оқуға тең қол жеткізуді қамтамасыз етеді;
- өзін-өзі бағалауды арттыруға және өзін тұтастың бір бөлігі ретінде сезінуге мүмкіндік береді;
- жаңа достық қарым-қатынас орнату мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Типтік дамуы бар оқушыларға инклюзивті білім беру:

- оқу үлгерімін арттыруға және сақтауға көмектеседі;
- айырмашылықтар мен әртүрлілікті құрметтеуге тәрбиелеу үшін қолайлы жағдай жасайды;
- жаңа достық қарым-қатынас орнату мүмкіндіктерін кеңейтеді;
- ынтымақтастықты ынталандырады;
- шығармашылық пен тапқырлық сияқты қасиеттерді дамытуға көмектеседі;
- көшбасшылық дағдыларды игеруге мүмкіндік береді;
- жұмыс формалары мен әдістерінің кең ауқымы негізінде оқуға мүмкіндік береді.

Педагогикалық қызметкерлерге инклюзивті білім беру:

• ынтымақтастық орнатуға және проблемаларды шешуге және қиындықтарды жеңу жолына командалық тәсілді қолдануға көмектеседі;

- кәсіби даму мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді;

• әртүрлі қажеттіліктері бар балаларға арналған оқу бағдарламаларын әзірлеудің маңыздылығын түсінуге көмектеседі;

- оқыту әдістері мен әдістері мен оқу стратегияларының палитрасын байытуға мүмкіндік береді.

Ата - аналарға инклюзивті білім беру:

- ынтымақтастық пен мектеп қауымдастығының өміріне белсенді қатысуға мүмкіндік береді;
- балаңызға сапалы білім беруді қамтамасыз ету үшін олардың таңдауын қамтамасыз етеді;
- мектеп пен бірлескен қоғамның әртүрлілігін жақсы түсінуге көмектеседі;

• қолдау мен ақпарат алу үшін басқа ата-аналармен қарым-қатынас жасауға ынталандырады және ынталандырады;

- мақсатты тұжырымдауға және балаңыздың нақты болашағын құруға көмектеседі.

Мектепке дейінгі жастағы ерекше қажеттіліктері бар балалардың көпшілігі өз құрдастарымен бірге, жоғары сыныптарда ерекше білім беру қажеттіліктері бар интеграцияланған оқушылардың ең азы.

Аналитикалық дәлелдер жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерінің ерекше қажеттіліктері бар оқушылармен жұмыс істеуге деген көзқарасы олардың тәжірибесіне, кәсіби дайындық деңгейіне және мұғалімдерге әкімшілік пен оқушылардың ата-аналарының тиісті көмегіне байланысты екенін көрсетеді. Ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды біріктіруге деген ең аз ұмтылысты мектеп мұғалімдері эмоционалды немесе мінез-құлық бұзылыстарына қатысты көрсетеді.

Кейбір елдерде психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларды оқыту тәжірибесін талдау олардың басым көпшілігінде инклюзивті оқыту мүгедектердің білім алуының негізгі нысаны болып табылатынын көрсетеді. Алайда, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар арнайы оқу орындарында да, жаппай типтегі мекемелерде де білім ала алатындығын атап өткен жөн.

Кейбір елдерде арнайы мекемелер жұмыс істейді және мүмкіндігі шектеулі балаларға көмек көрсетеді, бірақ олар сегрегативті жасушалар емес. Арнайы және жалпы білім берудің " шекаралары " ашық, өйткені демократиялық құрылымы бар елдер теңдік, толеранттылық және инклюзия идеяларына негізделген азаматтық қоғамның құндылықтарын насихаттайды.

Норвегиялық профессор еуропалық білім беру жағдайын толық сипаттайтыны анық: "Инклюзия процесінің бірнеше кезеңдері бар: айқын немесе жасырын қарсылықтан, пассивті қабылдауға байланысты-белсендіге. Бүгін біз соңғы кезеңге жақындап келеміз. Алайда бұл үшін шамамен 20 жыл қажет болды".

Инклюзивті білім беру тиімді болуы үшін мұғалімдер нақты шарттарды сақтауы керек:

- барлық білім алушылар үшін нақты және қол жеткізуге болатын мақсаттар қойылды;

- мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуетін барынша ашу мақсатында жағдайлар жасалған;
- әр оқушыға тұрақты және мүмкіндігінше қолдау көрсетілуі керек;
- жалпы білім беретін мектептер мен мектепке дейінгі мекемелерде дені сау және ерекше балалардың бірлескен топтары құрылды.

Осылайша, мүмкіндігі шектеулі баланың сапалы білім алу құқығы оларды қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен интеграцияланған оқытуды ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылуы мүмкін. Инклюзивті процесті жасаушылардың алдында тұрған негізгі міндет-белгілі бір жағдайларды қамтамасыз ету, шығармашылық, көп қырлы симбиоз құру.

Қорытынды

Жұмыста жоғарыда айтылған және қойылған міндеттерге сүйене отырып, келесі қорытындылар жасауға болады.

Инклюзия-бұл білім беру саласының ғана емес, сонымен бірге қазіргі заманғы жоғары технологиялық және ақпараттық құрылымына қарамастан, барлық мүшелердің мүмкіндіктеріне қарамастан толыққанды қатысуын қамтамасыз ете алатын және қамтамасыз етуі керек жалпы қоғам жүйесінің жаңа философиясы.

Инклюзивті білім берудің мақсаты-кез-келген мектеп болашақта әртүрлі мүмкіндіктері бар балаларды қабылдауға дайын болуы. Бұл мектептің құрылымы мен жұмысындағы өзгерістерге ғана емес, сонымен қатар өз жұмысын балалардың белгілі бір топтарын оқыту ретінде қарастыруға дағдыланған жалпы және арнайы білім беру мұғалімдерінің көзқарастарындағы өзгерістерге әкелуі мүмкін.

Қазіргі қоғамда инклюзивке дайын, ол мүмкіндігі шектеулі балаларға қарапайым жалпы мектептерде оқуға мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда идеяны шындыққа айналдыру үшін барлық жағдайлар жасалмағаны сөзсіз және көптеген кедергілер бар, бірақ қазір оң динамика байқалады.

Инклюзивті білім берудің тиімділігі баланың мүмкіндіктеріне, ата-аналардың қалауы мен көмегіне, сондай-ақ оқытудың барлық кезеңдерінде білікті психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік қолдаудың болуына байланысты. Мүмкіндігі шектеулі балалар үшін жеке дайындалған оқу бағдарламасы қалған балалар айналысатын бағдарламаға және сабақты өткізудің әдеттегі тәсіліне бейімделуі керек.

Әдебиет:

1. ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің ресми сайты: <http://www.mzsr.gov.kz/>
2. Никитина Е.Л. Инклюзивті білім беруді дамыту мәселелері // "Тұжырымдама" ғылыми-әдістемелік электрондық журналы. – 2014.
3. Шкатова Е. А. Мүмкіндігі шектеулі балаларға инклюзивті білім берудің теориялық-әдіснамалық аспектісі // тұжырымдама. – 2018
4. Нурманбетова У.Е. Мүмкіндіктері шектеулі балалар. Интеллектаулды даму кемістіктері. Оқулық құралы. Қарағанды, 2003

АУТИЗМІ БАР БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ ЖӘНЕ ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСЫНДА «АВА» БАҒДАРЛАМАСЫН ҚОЛДАНУ

Арбабаева А.Т., Заркенова Л.С., Алшинбаева С.Ж
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Университеті

Аутизм – адамның сыртқы дүниеден оқшауланып, өзімен-өзі болып, іштей сары уайымға салынған кездегі көңіл-күйі және бірден анықтала қоймайтын сырқат. Әсіресе, біздің мемлекетімізде баласының осы науқасқа шалдыққанын кеш білетін ата-аналар өте көп. Себебі бұл аурудың өзіндік ерекшелігі мен сипаты тек білікті маманның кәсіби білімін пайдалана отырып, диагностика жүргізу арқылы ғана анықталады. Бұл терминді алғаш рет 1912 жылы швейцариялық психолог Эйген Блейлер енгізген болатын. 1809 жылы Дж. Хаслем аутизмді бар баланы алғаш рет сипаттаған. 1867 жылы Г.Медсли ауыр психикалық және дамуындағы бұзылулары бар балаларға назар аударады. 120-30 жылдары ұқсас бақылаулармен Т.П. Симпсон мен Г.Е. Сухарева айналысты. 1943 жылы Л.Каннермен жалғыздық пен адекватты мінездерге бейімделе алмайтын, тілінің дамуында тежелуі мен тілінің мүлде жоқтығымен, эхолалиямен және сөздерді дұрыс қолдана алмаумен, сөздер мен шулардың монотонды қайталануы мен өте жақсы механикалық есте сақтаудың болуымен сипатталатынын инфантильді аутизмді бар балаларды көрсетті. Негізінен аутист балалардың есте сақтау қабілеті жоғары болады. Бұндай балалар музыка мен математика пәндерінен дарынды, бірнеше тілдерді еркін меңгеруі мүмкін. Бірақ, бұл қасиеттер әдеттегі жастан кейінірек байқалады. Деректерге сәйкес әлемде 70 миллионға жуық адам бұл ауруға шалдыққан. Жыл сайын бұл ауру кең етек алуда. Соңғы 10 жыл ішінде елімізде осы ауруға шалдыққан балалардың саны 30%-ға өсті. Қазақстан бойынша биылғы жылы аутист балалардың саны 2 мыңға жуық. Ал, Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму вице-министрінің айтуынша, Қазақстанда жыл сайын аутизм синдромы бар деген күдікпен 100-ге жуық бала тексеруден өтеді екен. Сол себептен қазіргі заманғы психология және медицина салаларындағы өзекті мәселелердің бірі болып табылады [1].

Аутизмді көп адамдар шизофрения сияқты психикалық аурумен шатастырады. Бұндай пікірді Ю.В. Саенко ұстанады. Бірақ, бұл қате тұжырым. Аутизмде баланың жалпы дамуы тежеледі. Мінезі тұйықталады. Бұндай ауруға шалдыққан балалар тәулік бойы ұйықтамай жүре береді. Мамандар дерттің 300-ге жуық себептерін атайды. Бірақ нақты тұжырым, дәйекті дәлелдер жоқ. Ауру негізінде екі мен бес жас аралығында анықталады. Қазір көптеген танымал биолог зерттеушілер көбінесе аутизм тұқым қуалау арқылы тарайтын ауру екендігін дәлелдеп отыр [2].

Ерте балалық аутизм балаларда қоршаған ортамен белгілі бір байланыстардың болмауында, адекватты эмоционалды реакциялардың болмауы, тітіркендіргіштерге реакциялық жауаптардың болмауы және мақсатқа бағытталған іс-әрекет пен белсенділіктің болмауынан көрінеді.

Л. Каннер, аутизмнің негізгі белгісі ретінде, «экстремалды жалғыздықты» атайды және сөйлеудің бұзылуын немесе мүлдем болмауын, өзіндік әрекеттер жүйесіне ұмтылуы, сенсорлық стимулдарға шамадан тыс реакция жасауды айта келіп, бұл синдромды конституционалды генезді даму ауытқуының ерекше түріне жатқызады.

Аутизмге Тэмпл Грендин мынадай анықтама береді: «аутизм – дамудың бұзылуы. Баланың сыртқы ортаны қабылдау жүйесіндегі бұзылыс, соның әсерінен бала кейбір сыртқы әсерлерді тым қатты немесе бейжай қабылдайды» [3].

Көптеген шетел мамандары аутист балалардың ішкі дүниесің қалыпты адамдардан мүлде өзгеше заңдылықтармен ұйымдастырылған, оларды әлеуметтендіру, қалыпты адамдарға бейімдеу өте қиын. Сол себептен де мамандар аутист балаларды өмірге бейімдеу емес, олардың психикалық ерекшелігіне сай жағдайлар туғызу қажет деп есептейді.

Аутизм бұзылудың 3 тобымен сипатталады: әлеуметтік өзара әрекеттесудің бұзылуында; қарым-қатынас пен қиялдың бұзылуында; қызығушылықтары мен белсенділіктің бұзылуында.

ЕБА синдромы бар балалардың негізгі 4 тобы бар:

1. Айналадағы болып жатқан оқиғалардан мүлде бас тартуы. Баланың ерте жастан әлеуметтік белсенділігінің болмауы. Бала өзінің жақындарының ойнауына, күлдіруіне назар аудармайды.

2. Белсенді бөлектену. Бұл топтағы балалар бөлектенбейді, өзіне ұанаған адамдарға ғана жауап береді. Олар белгілі бір тәртіпті ұстанады және айналадағыларға қорқынышпен қарайды.

3. Аутистік қызығушылықтар мен әуестенулер. Бұл топтағы балалар қоршаған ортадан бөлектенбейді, одан қызықты өз қиялдарындағы әлемде өмір сүруге ұмтылады. Балалар басқалармен

тіл табыса алмайды, жиі қақтығысады, басқалардың қызығушылықтарымен санаспайды.

4. Басқа адамдармен қарым-қатынас жасаудың қиындығы. Бұл топтағылар жеңіл формадағы ЕБА бар балалар. Олар өте өкпелегіш, сезімтал балалар. Балалар ересектер тарапынан эмоционалды қолдауға мұқтаж. Бұндай балаларға сенім, түсіністік, қауіпсіздік жағдайын орнату қажет.

ЕБА-ның пайда болуының себептерін Б. Битлгеймнің зерттеулерінен байқасақ, генетикалық факторларға негізделеді. Ол баланың психикалық белсенділігінің жаншылуы мен аффективтілігі сияқты даму жағдайлары, жеке тұлғаның патологиялық дамуына алып келетіндігін дәлелдейді[4].

Л.Каннердің пікірінше, ерте балалық аутизм өз бетінше бұзылады дей келе, негізгі белгілерін атап көрсетеді:

- адамдармен толыққанды қарым-қатынас орнатуға мүмкіндігінің болмауы;
- сыртқы әлемнен оқшаулану;
- көзбен байланыстың жеткіліксіздігі немесе жоқтығы;
- «мен» дамуының кідірісі.

Осы тұста баланың әлеуметтену үдерісі және мен бейнесінің қалыптасуы ересектер мен құрдастарының ықпалы мен олардан алатын ақпаратқа байланысты болып табылады. Аутизм ауруы бар балалар қоғамға қиын бейімделеді. Қоғамдық ортаға балаларды бейімдеу үшін олардың құндылықтар жүйесін түсінулеріне көңіл бөлу керек.

Көптеген зерттеулер балалардың ересектермен қарым-қатынасы баланың барлық психикалық қабілеттері мен қасиеттері – ойлау, сөйлеу, өзін-өзі бағалау, эмоциялық аумағының, қиялының қалыптастуына маңызды рөл алатынын дәлелдеуде [3].

Аутист балалардың әлеуметтенуінде қарым-қатынас саны мен сапасы маңызды орын алады, себебі олар өзін-өзі түсіне алады, қоғамдағы өз орнын анықтайды.

Ал аутизм ауруына шалдыққан балалар ересектермен, құрбыларымен қарым-қатынасқа шектеулі түседі. Сол себептен олардың коммуникативтілік дағдылары төмендейді, осы ретте бұл дағдыларды қалыптастыру мақсатында мамандар арнайы жаттығуларды, ойындарды өткізеді. Жалпы аутист балалардың әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларын дамытуда жүргізілетін түзету жұмыстарында әртүрлі дәстүрлі емес әдістерді қолдануға болады.

Ерте балалық аутизм синдромы бар балаларды оқытуда қазіргі таңда шет елдерде өте көп пайдаланылатын бағдарламаның бірі «АВА терапия», Applied Behavior Analysis қазақ тіліне «Мінез-құлқын қолданбалы талдау» деп аударылады. «АВА терапия» мінез-құлқын технологиялары мен оқыту әдістер жүйесіне негізделінеді. «АВА» әдісін аутист балалармен жұмыс жасауда ең алғаш рет 1963 жылы Лос-Анджелесте дәрігер Ивар Ловаас қолданған.

АВА-ға негізделген терапия мінез-құлқын емдеу әдістеріне оңтайлы мінез-құлқы деңгейін арттырып, оқуға және тиімді әлеуметтік өзара әрекеттесуге кедергі болуы мүмкін қауіпті не қиындық тудыратын мінез-құлқының деңгейін азаятындай түрде қолданады. Сонымен қатар, АВА-ға негізделген терапия сөйлеу және коммуникативтік дағдыларды, зейін қоюды, әлеуметтік дағдыларды, жадыны және академиялық дағдыларды жақсарту үшін қолданылады.

АВА-ға негізделген терапия көптеген түрлі әдістерді қамтиды. Бұл әдістердің барлығы бастапқы факторларға (мінез-құлқының туындауына дейін орын алатын нәрсе), сондай-ақ олардың салдарына (мінез-құлқының туындауынан кейін орын алатын нәрсе) нысаналанған. АВА-ның басты әдістемелерінің бірі «жағымды күшейту/нығайту» болып табылады. Оның мәні мынада: яғни, мінез-құлқын марапаттап не көтермелеген жағдайда мұндай мінез-құлқының келешекте қайталана беру ықтималдығы жоғары болады.

АВА принциптеріне негізделген емдеудің өзге барынша кең тараған әдістеріне жеке блок түрінде үйрету, кездейсоқ түрде үйрету (не болмаса табиғи ортада үйрету), ауызша (вербальді) мінез-құлқы тренингісі, басты дағдыларды үйрету және табиғи тілдің парадигмасы (келесі бетті қар.) жатады. АВА әдісі ең алдымен оқуда не жаңа дағдыларды игеруде қиналатын балаларға елеулі қолдау көрсету болып табылатын жағымды қолдау стратегияларына көбірек бағытталған.

АВА-терапия әдістері аутизмі бар балаларға келесі бағыттар бойынша қолдау көрсетеді:

- Қиындық тудыратын мінез-құлқын алмастыратын дағдыларды үйретеді. Осылайша, бала нені «жасауға болмайды»ның орнына «не істеу керектігін» үйрене алады.

- Оңтайлы мінез-құлқын арттырып және жағымсыз мінез-құлқы белгілерін азайтады. Мысалы, күшейту шаралары тапсырманы орындау кезінде зейінділікті арттырып және аутоагрессивті не стереотиптік мінез-құлқын азайтады.

- Оңтайлы мінез-құлқын қолдайды. Мысалы: Жұмыспен байланысты әлеуметтік дағдыларды бекітіп және талдап қорыту үшін өз-өзін бақылау және өз-өзін байсалды ұстау процестеріне үйретеді.

- Баланың айналасындағы адамдардың оның мінез-құлқына деген жауаптық реакциясын өзгертеді. Айналадағы адамдардың кейбір реакциялары қиындық тудыратын мінез-құлқының нығаюына кездейсоқ түрде ықпал етіп отыруы мүмкін.
 - Баланың академиялық, әлеуметтік дағдыларын және өз-өзіне көмек көрсету дағдыларын арттырады.
 - Міндеттерді орындауға барынша көңіл бөлу қабілетін арттырып және үйренуге деген ынта-жігерін арттырады.
 - Когнитивтік дағдыларын жақсартады. Баланың үйренуге деген қабілетін дамытуға себін тигізеді.
 - Қоршаған ортаның бір жағдайындағы мінез-құлқын өзге жағдайларға аударады не болмаса жалпылайды (мысалы, жеке түрде оқытуға арналған бөлмедегі тапсырмаларды орындау, уақыт өте келе, осы тапсырмаларды жалпы білім беру сыныбында сәтті түрде орындауға ауысады).[3].
- Қазіргі таңда дамуында ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған әр түрлі диагностикалық орталықтар, психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік-дәрігерлік реабилитация орталықтары мен психологиялық-педагогикалық коррекция кабинеттері қызмет атқарады. Яғни, дамуында ерекше қажеттіліктері бар балалары бар отбасыларға әлеуметтік, психологиялық, құқықтық қолдау көрсету жүйесінің жұмысы арта түсуде. Бұның бірнеше себептерін атап көрсетуге болады – әлеуметтік қолдаудың нормативтік-құқықтық базасының кеңеюі, қоғамдағы осы мәселеге қатысты әлеуметтік аспектіде түсініктердің қалыптасуы жатады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Байтемирова Қ.Б., Акижанова М.М., Оракбаева М.К., Нигметжанова Т.К. Дефектология негіздері: оқу әдістемелік құралы. Өскемен, 2007. – Б.62-64.
2. Т.Питерс Аутизм: От теоретического понимания к педагогическому воздействию. СПб.: Институт специальной педагогики и психологии, 1999. — 192 с.
3. Тебенова Қ.С. Рымханова А.Р. Арнайы психология: оқулық. – Алматы: ЖШС РПГК «Дәуір», 2011. – 264б.
4. Гордеева А. В. Реабилитационная педагогика: учеб. пособие для студентов педагогических вузов и колледжей. -М., 2005. -320 с.
5. Выготский Л. С. Мышление и речь. Психологические исследования /Л.С.Выготский. - М.:Лабиринт, 1996.
6. Аппе Франческа. Введение в психологическую теорию аутизма. -Москва: Теревинф, 2006. -216 с.
7. Морозова С. С. Аутизм: коррекционная работа при тяжелых и осложненных формах: пособие для учителя-дефектолога /С. С.
8. Морозова. М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. -176 с.
9. Морозов С. А. Детский аутизм и основы его коррекции (материалы к спецкурсу). -Москва: изд-во «Сигналь», 2002. -205с.
10. Нуриева Л. Г. Развитие речи у аутичных детей. -Москва: изд-во «Теревинф», 2006. -148с. Симашкова Н. В. К особенностям коррекции речевых расстройств у больных с синдромом детского аутизма. -Москва: Исцеление: Альманах, 1993. -154с.

АНАЛИЗ ПОДХОДОВ К ФОРМИРОВАНИЮ ЦИФРОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ

Аринова К.Н., Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
г. Караганда, Казахстан

В последние годы проблема подготовки педагогических кадров с учетом цифровой трансформации образования приобретает особую актуальность. В системе подготовки будущих специальных педагогов особое место занимает формирование цифровых компетенций, которые необходимы для эффективного применения современных технологий в работе с детьми с ОВ. Согласно исследованиям, цифровые компетенции не только способствуют улучшению учебного процесса, но и повышают качество образования, особенно в инклюзивной и коррекционной педагогике. Цифровая трансформация системы образования представляет собой кардинальное обновление всех её составляющих, направленное на развитие участников образовательного процесса, особенно педагогов. В связи с этим цифровизация образования получила отражение в Государственной программе «Цифровой Казахстан» и национальном проекте «Цифровой учитель».

В педагогической практике можно выделить несколько ключевых подходов к формированию цифровых компетенций у студентов, обучающихся на специальных педагогов:

Интегративный подход. Он заключается в том, что цифровые технологии интегрируются во все элементы образовательного процесса. Студенты получают возможность использовать цифровые инструменты на всех этапах обучения, включая лекции, практические занятия и самостоятельную работу. Это способствует тому, что будущие педагоги осваивают технологии не в изолированном контексте, а как часть их повседневной деятельности [1, С. 22-30].

Модульный подход. В этом подходе цифровые компетенции формируются через специальные курсы или модули, посвященные обучению информационно-коммуникационным технологиям (ИКТ). Студенты обучаются основам работы с различными образовательными платформами, программы для диагностики и коррекции, что помогает им развивать профессиональные навыки в сфере цифровых технологий.

Практико-ориентированный подход. Здесь акцент делается на применении цифровых технологий в рамках практических заданий и проектов. Будущие педагоги осваивают технологии через решение реальных педагогических задач с использованием цифровых инструментов, что способствует развитию навыков критического мышления и самостоятельности [2, С. 77-85].

Одним из ключевых факторов успешной подготовки будущих специальных педагогов является использование современных цифровых платформ и технологий. Такие системы, как Moodle, позволяют создавать гибкие условия обучения, давая возможность студентам самостоятельно управлять процессом освоения знаний. Кроме того, платформы для дистанционного обучения (например, Zoom) активно используются для практической подготовки студентов, что особенно актуально в условиях инклюзивного образования [3, С. 51-59].

Использование адаптивных технологий, таких как программы для альтернативной коммуникации, дает студентам возможность лучше понять потребности учеников с ОВ и научиться эффективно использовать цифровые средства для их обучения. Это способствует повышению качества образования и созданию более доступной среды для всех участников образовательного процесса.

Несмотря на положительные изменения, связанные с внедрением цифровых технологий в систему подготовки специальных педагогов, существует ряд трудностей. Основная проблема заключается в недостаточной подготовке преподавательского состава, что затрудняет качественное обучение студентов. Кроме того, в некоторых образовательных учреждениях наблюдается недостаточное техническое обеспечение, что ограничивает возможности использования цифровых технологий [4, С. 14-21]. Тем не менее, перспективы цифровизации в специальном образовании очевидны. Современные технологии позволяют значительно улучшить взаимодействие педагогов и учеников, обеспечивая доступ к качественным образовательным ресурсам. В будущем предполагается дальнейшее развитие адаптивных технологий и платформ для инклюзивного образования, что позволит будущим специальным педагогам более эффективно выполнять свою работу [5, С. 66-74].

Содержание цифровых компетенций и уровень ее сформированности отечественные исследователи наиболее часто рассматривают через совокупность таких компонентов, как:

- мотивационный компонент (мотивация, интерес, потребность в применении цифровых инструментов и стремление к самосовершенствованию в сфере информационных технологий, способность к выявлению барьеров);
- когнитивный компонент (знание теоретических основ применения информационных технологий и цифровизации образовательного процесса);
- операционный компонент (способность применения знаний о цифровых инструментах педагогической деятельности, умение проектировать образовательный процесс на основе применения информационных технологий).

Будущий специальный педагог должен обладать следующими цифровыми компетенциями:

- Навыки работы с адаптивными технологиями – способность использовать специализированные программы для создания альтернативных средств коммуникации и обучения детей с ограниченными возможностями.
- Умение применять образовательные платформы для дистанционного обучения – знание и использование таких платформ, как Moodle и Zoom, что особенно важно для работы в условиях инклюзивного и дистанционного образования.
- Знание программ для диагностики и коррекции – владение специализированными цифровыми инструментами для оценки и коррекции нарушений у детей с ОВ.
- Навыки создания индивидуализированных учебных материалов – использование цифровых технологий для разработки адаптированных учебных программ, соответствующих особенностям каждого ученика.
- Критическое мышление и самостоятельность в работе с цифровыми технологиями – способность самостоятельно выбирать и эффективно использовать цифровые инструменты для решения профессиональных задач.

Для более полного представления о цифровых компетенциях будущего специального педагога можно выделить дополнительные аспекты, которые включают не только технические навыки, но и понимание особенностей работы в цифровой образовательной среде:

- Понимание принципов инклюзивного образования с использованием цифровых технологий. Специальный педагог должен быть способен адаптировать образовательный процесс для учеников с ОВ с использованием современных цифровых решений. Это включает знание особенностей различных нарушений (зрение, слух, двигательные функции) и подбор соответствующих технологий для коррекции или компенсации этих нарушений.
- Использование цифровых инструментов для мониторинга и оценки прогресса. Специальный педагог должен владеть программами, которые помогают отслеживать развитие ребенка, его успехи в обучении и корректировать образовательные программы в зависимости от динамики. Программы для ведения портфолио, электронные журналы и базы данных позволяют индивидуализировать подход к каждому ученику.
- Образовательные мобильные приложения и программы. Специальные педагоги должны быть знакомы с мобильными приложениями, которые могут использоваться для коррекционно-развивающих занятий, как в индивидуальной, так и в групповой работе. Например, приложения для тренировки речи, когнитивных функций, сенсомоторных навыков и др. Такие приложения помогают детям с ОВ развивать необходимые навыки через игру и интерактивные задачи.
- Навыки кибербезопасности и работы с персональными данными. Важно учитывать этический аспект работы с цифровыми технологиями. Будущие специальные педагоги должны знать, как защищать личные данные своих учеников, используя безопасные цифровые платформы, и соблюдать правовые нормы по работе с конфиденциальной информацией.
- Организация дистанционной поддержки и консультирования. Цифровые компетенции специального педагога должны включать умение проводить дистанционные занятия и консультации для родителей и учеников. Это особенно важно в условиях, когда физическое присутствие педагога невозможно. Владение видеоконференц-связью и онлайн-ресурсами помогает проводить коррекционно-развивающие занятия на расстоянии.
- Навыки создания мультимедийных учебных материалов. Способность создавать аудио- и видеоматериалы для занятий, использовать интерактивные доски и мультимедийные презентации позволяет делать учебный процесс более эффективным и адаптированным для детей с различными типами нарушений.

Следует отметить, что у современного ученика значительно изменились предпочтения в практической деятельности, играх, а также изменились интересы и любимые персонажи. В

соответствии с реалиями современной жизни, педагогу необходимо внедрять в образовательный процесс новые способы подачи информации. Цифровизация открывает широкие возможности для творческой работы педагогов, стимулируя их к поиску нестандартных форм и методов взаимодействия с детьми.

Анализ существующих подходов к формированию цифровых компетенций показывает, что для подготовки специальных педагогов необходимо комплексное и интегрированное обучение. Это должно включать в себя как теоретическое, так и практическое освоение цифровых технологий с акцентом на их применение в коррекционной педагогике и инклюзивном образовании. Для успешного внедрения этих технологий требуется дальнейшая модернизация образовательных программ, а также активное использование проектной и модульной форм подготовки.

Список использованной литературы:

1. Смирнов В. П. Цифровизация и ее влияние на подготовку специальных педагогов // Новые подходы в педагогике. 2023. № 4 (18). С. 22-30.
2. Григорьев А.И. Проектное обучение в подготовке специальных педагогов // Современные педагогические технологии. 2020. Т. 7, № 34. С. 77-85.
3. Сидорова, О. П. Модульное обучение цифровым компетенциям в педагогическом образовании // Педагогические инновации. – 2021. – № 2(16). – С. 51-59.
4. Николаева Т. М. Адаптивные технологии в инклюзивном образовании // Проблемы современного образования. 2020. № 5(25). С. 14-21.
5. Петрова, А. К. (2022). Проблемы цифровизации педагогического образования. // Педагогика XXI века. 2022. № 6(28). С. 66-74.

ӘОЖ 376.3

БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУ – ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ НЕГІЗГІ ШАРТЫ

Ахметжанова Ж.Б., ф.ғ.к., қауымд. проф., Акатаева Г.Б., тәрбиеші
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан
«Қуаныш» бөбекжайы КМҚК, Қарағанды, Қазақстан

Сөйлеу – адамның тілдік қарым-қатынас әрекетінің бір түрі, тілді тілдік қауымдастықтың басқа мүшелерімен қарым-қатынас жасау үшін қолдану. Қарым-қатынас жасау барысында сөйлеу процесі де сөйлеу әрекеті де оның нәтижесі де түсініледі.

В. Г. Корецкийдің анықтамасы бойынша, сөйлеу – бір нәрсені ауызша немесе жазбаша сөзбен жеткізу қабілеті.

Баланың сөйлеуді дер кезінде және дұрыс меңгеруі – толық психикалық дамуының ең маңызды шарты және мектепке дейінгі мекеменің педагогикалық жұмысындағы бағыттардың бірі. Жақсы дамыған сөйлеу болмаса, шынайы қарым-қатынас, оқудағы шынайы табыс болмайды. Сөйлеуді дамыту күрделі шығармашылық процесс, сондықтан балалар өз ана тілін мүмкіндігінше ерте меңгеруі, дұрыс және әдемі сөйлеуі керек. Сонымен бірге, баланы дұрыс сөйлеуге неғұрлым тезірек үйретсек, ол топта өзін еркін сезінеді.

Сөйлеуді дамыту – арнайы педагогикалық әдістер мен баланың өзіндік сөйлеу жаттығуларын қолдануды көздейтін мақсатты және дәйекті педагогикалық жұмыс. Байланыстырып сөйлеу деп қарым-қатынас пен өзара түсіністікті қамтамасыз ететін мағыналық кеңейтілген мәлімдеме (логикалық біріктірілген сөйлемдер тізбегі) ретінде түсіндіріледі.

Баланың дамуында сөйлеу өте маңызды орын алады. Бала өзінің ана тілі арқылы ғана айналасындағы адамдардың өміріне енеді. Ана тілі – қарым-қатынас, ойды білдіру және қалыптастыру құралы және «бала тұлғасын жан-жақты дамытудың белсенді, қуатты құралы қызметін атқарады». Баланың сөйлеуі неғұрлым жетілген болса, оның балалармен және ересектермен қарым-қатынасы соғұрлым дұрыс қалыптасады, оның психикалық дамуы соғұрлым белсенді болады, демек, тұтастай алғанда оның жеке басы мектепте табысты оқуға әсер етеді.

Мәтіндік оқу материалдарын адекватты қабылдау және жаңғырту, сұрақтарға толық жауап беру, өз пікірін грамматикалық тұрғыдан дұрыс жеткізу. Баланың сөйлеу тілі бірден дамып туылмайды. Сөйлеу баланың миы, есту, артикуляциялық аппараттары белгілі бір даму деңгейіне жеткенде және

сөйлеу ортасы (коммуникация) пайда болғанда қалыптаса бастайды.

Сөйлеу әрекеті – бұл басқалардың сөзін қабылдау және түсіну қабілетінде көрінетін бала тұлғасының тұрақты қасиеті; қарым-қатынас тәжірибесінде сөйлеуді дербес, әр түрлі, белсенді қолдану; тілді меңгеруге белсенді ұмтылыс (Орлянская Р.Р.).

Белсенді сөйлеу мектепке дейінгі жаста өзінің жүйелі дамуын бастан кешіреді (1-кесте).

1-кесте. Сөйлеу дамуының онтогенезі

Бірінші жыл	- 3 ай – дыбыс шығады. Бұл сөйлеу аппаратының дыбыстарды айтуға белсенді дайындық кезеңі. - 3-4 ай - былдырлаудың пайда болуы. Бірдей буындар қатарын айтады. (ба-ба-ба, па-па-па-па) - 9-11 ай – ересектердің сөйлеу дыбыстарына, эмоционалды қарым-қатынас айларына еліктейді. – сөздерді саналы түрде қолдану пайда болады. - 1 жыл – сөздік қоры 2-3 сөзден кем емес Олар сөйлеуде жеңілдетілген сөздерді қолданады. Дыбыстардың айтылуы. Бұл кезеңде әртүрлі ұлттар үшін балалар бірдей дыбыстарды айтады. Бала өмірінің бірінші жылы сөйлеуді меңгеруге дайындық кезеңі болып табылады.
Екінші жыл	1 жас 6 айға дейін фразалық сөйлеу жоқ. Сөздер мен сөйлемдерді қолданыңыз: бип-бип (көлік сұрайды) 1 жыл 10 ай екі-үш сөзден тұратын сөйлемдерді қолданады. Бала сөз тіркестерін белсенді сөздік қоры сөздерге жеткенде ғана қолдана бастайды. Сөздердің жеңілдетілген айтылуы, жеңілдетілген сөздер.
Үшінші жыл	Сөздік қоры 3-4 есе артады. Сөздік қорында зат есімді сөздер көптеп пайда болады, бала заттардың қасиеттері мен түр-түсін білдіретін сөздерді қолдана бастайды. Қарапайым сюжеті бар ертегілерді түсінеді. Көп буынды сөздердің айтылуында буын құрылымы бұзылады. Сын есімдерді зат есіммен құралған сөз тіркестерін айта бастайды (үлкен үй). Сөйлеудің дамуымен қатар ойлау, есте сақтау, қиялдауы дамиды. Ойын барысында ол өз әрекетін сөзбен сүйемелдейді.
Төртінші жыл	Бала өзін қоршаған шындықтың заттары мен құбылыстары туралы ең қарапайым пайымдауларын айта бастайды. Тұрақты сұрақтар: - Бұл не? Қалай аталады? Не үшін? Қайда? Бірақ назар жеткілікті түрде тұрақты емес, сондықтан бала әрқашан жауапты соңына дейін тыңдамайды. Бірақ жалпы сөйлеуді дамытуда балалардың жеке айырмашылықтары болуы мүмкін: кейбіреулері 3 жаста сөйлеуді жеткілікті жақсы меңгергеу, ал басқалардың сөздері анық емес. Дыбыстардың айтылуы. Ш – С (шапка – сапка), Ж–З (әже – эзе), Ш – С (күшік – күсік), ысқырық дыбыстардың орнын ауыстыратын болады. Өмірінің 4 жылының соңына қарай сөздік қоры 1500 - 2000 сөзді құрайды.
Бесінші жыл	Нәресте ең қарапайым байланыстарды жасайды және оларды сөйлеуде дәл көрсетеді. Сөйлеу жан-жақты, нақты және мазмұны жағынан бай болады. 5 жасқа қарай балалардың көпшілігі ысқырған дыбыстарды, Ж, Ж дыбыстарын үйреніп, дұрыс айтады, көп буынды сөздерді анық айтады. Сөйлеу белсенділігі артады. Құрылымы күрделі сөйлемдерді қолдануда, күрделі көсемшелерді қолдануда (сөздерді байланыстыру), зат есімнің сан есіммен сәйкестігінде грамматикалық қателердің болуы мүмкін.
Алтыншы-жетінші жыл	Алты жастағы балалардың айтуы үлкендердің сөйлеуінен онша ерекшеленбейді, қателер балаға қиын жаңа сөздер мен дыбыс тіркесіне бай сөздер кездескен жағдайда ғана байқалады. Мектеп табалдырығын аттаған бала сөздің дұрыс дыбыстық безендірілуін игеріп, анық және дұрыс айтады, белгілі бір сөздік қоры бар, көбінесе грамматикалық жағынан дұрыс сөйлейді, басынан өткен оқиғаларды айта алады, ертегінің мазмұнын қайталай алады; әңгімелейді және айналадағы заттарды сипаттайды.

Байланыстыра сөйлеу – бір-бірімен байланысты және тақырыптық жағынан біріккен, толық сегменттерді қамтитын біртұтас мағыналық және құрылымдық тұтастық.

Кең, көрнекі мағынадағы байланыстыра сөйлеу кезінде мағынасыз сөздер бастапқы сөйлеудің кезкелген бірлігін күрделі түсінуге әкеледі, берілген сөйлемдегі сөздердің ортаңғы компоненттері

(маңызды кеңейтілген және функционалды сөздерді таңдау, сөз тіркесінің тірегі) толық жетілмегендіктің белсенділігін білдіреді. Логикасы мен грамматикалық құрылымының заңдылықтары бойынша дұрыс ұйымдастырылған тілдің тұтастығы. Осыған сәйкес және әрбір шығарманың дербес, жеке, сабақтас сөйлем ретінде жасалуын тақырыптық сабақтас сөйлеудің бір түрі ретінде қарастыруға болады.

Байланыстырып сөйлеу қарым-қатынастың негізгі шарты болып табылады. Ауызша хабарламаның диалогқа түскенде сөйлесуші адамға түсінікті болуы келесі критерийлерге бөлінеді:

- 1) әңгіме бөліктері арасындағы мағыналық байланыстар;
- 2) сөйлемдер арасындағы логикалық және грамматикалық байланыстар;
- 3) ұсыныс бөліктері (мүшелері) арасындағы байланыстар;
- 4) сөйлеушінің ойын толық жеткізу.

Егжей-тегжейлі мәлімдеменің тағы бір маңызды сипаттамасы – ұсыну реттілігі. Сөйлемдегі сөздердің орын тәртібін бұзу әрқашан хабарламаның үйлесімділігіне теріс әсер етеді. Мәлімдеменің логикалық-семантикалық, субъектілік-семантикалық және логикалық байланысы қамтиды. Ақиқат объектілерінің, олардың байланыстары мен қатынастарының адекватты бейнеленуі сөйлемнің субъектілік-семантикалық өзара байланысында ашылады, ал ойдың берілу барысының көрінісі оның логикалық ұйымдастырылуында көрінеді.

«Байланыстырып сөйлеу» термині бір-бірімен тығыз байланысты және біртұтас мағыналық және құрылымдық тұтастықты білдіретін тақырыптық біріккен сөйлеу фрагменттерінің жиынтығы.

Байланыстырып сөйлеу бірнеше мағынада қолданылады:

- 1) сөйлеушінің немесе жазушының қарым-қатынас жасау кезіндегі қызметі;
- 2) өнім, осы қызметтің нәтижесі, мәтін, мәлімдеме.

Байланыстырып сөйлеу деп қарым-қатынас пен өзара түсіністікті қамтамасыз ететін мағыналық кеңейтілген мәлімдеме (логикалық біріктірілген сөйлемдер тізбегі) түсініледі.

Байланыстырып сөйлеудің негізгі сипаттамасы оның әңгімелесушіге түсінікті болуы, т.б. қарым-қатынас дағдылары. Біріктірілген сөйлеудің негізгі қызметі – коммуникативтілік. Ол екі негізгі формада – диалог және монолог түрінде жүзеге асырылады. Бұл формалардың әрқайсысының өз ерекшеліктері бар, оларды қалыптастыру әдістемесінің жалпы сипатын анықтайды. Лингвистикалық-психологиялық әдебиеттерде диалогтық және монологтық сөйлеу олардың қарама-қарсылығы тұрғысынан қарастырылады. Олар коммуникативтік бағыттылығымен, тілдік және психологиялық табиғатымен ерекшеленеді.

Қарым-қатынас нысаны ретінде диалогтік сөйлеу – бұл жағдайдың ортақтығымен және сөйлеушілердің сөйлеу ниетінің ортақтығымен сипатталатын екі немесе одан да көп әңгімелесушілердің тікелей қарым-қатынас әрекетінде дәйекті түрде тудыратын ауызша сөздердің жиынтығы.

Бұл вербалды қарым-қатынас формасының өнімдері: әр түрлі даму дәрежесіндегі диалог; екі немесе одан да көп адамдар арасындағы полилог, пікірталас және еркін сөйлесу. Әңгімелесуді жүргізу қабілеті диалогтік сөйлеу тұрғысынан дайындықтың жоғары деңгейінің көрсеткіші ретінде әрекет етеді.

Диалогта әңгімелесушілер әрқашан не айтылып жатқанын білуі маңызды және ойлар мен мәлімдемелерді дамытудың қажеті жоқ.

Диалогтік сөйлеудің ерекше белгілері:

- сөйлеушілердің эмоционалды байланысы, олардың мимика, ым-ишара, дауыс интонациясы мен тембрі арқылы бір-біріне әсері;
- ситуациялық;
- ауызекі тілдегі лексика мен фразеологизмдер;
- қысқа;
- жай және құрмалас сөйлемдер.

Л.П.Якубинскийдің пікірінше, диалог шаблондар мен клишелерді, сөйлеу стереотиптерін, тұрақты қарым-қатынас формулаларын қолданумен, үйреншікті, жиі қолданылатын және белгілі бір күнделікті өрнектерге және белгілі бір әңгіме тақырыптарына байланысты болып көрінеді [1, 151 б.]. Диалогтік сөйлеу тілдің коммуникативтік қызметінің ерекше жарқын көрінісі болып табылады. Ғалымдар диалогты тілдік қатынастың бастапқы табиғи түрі, сөздік қатынастың классикалық түрі деп атайды.

Диалогтың негізгі ерекшелігі – бір әңгімелесушінің сөйлеуін тыңдаумен, екіншісінің кейіннен сөйлеуімен кезектесіп отыруы. Диалогта әңгімелесушілер әрқашан ненің сапалы талқыланып жатқанын білуі маңызды және ойлар мен мәлімдемелерді дамытудың қажеті жоқ. Ауызша диалогтік

сөйлеу белгілі бір жағдайда пайда болады және ым-ишарамен, мимикамен, интонациямен бірге жүреді. Диалогтың лингвистикалық дизайны осыдан туындайды. Диалогтың үйлесімділігін екі сұхбаттасушы қамтамасыз етеді. Диалогтық сөйлеу еріксіз және реактивті мінез-құлықпен сипатталады.

Мектепке дейінгі балалық шақта бала, ең алдымен, ауызекі сөйлеуде қолайлы әдеби тілді қолданады, бірақ заңдылық бойынша құрастырылған монологты құруда қабылданбайтын тілдік құралдарды қолдануда көрінетін өзіндік ерекшеліктері бар диалогтық сөйлеуді игереді. Арнайы сөйлеу тәрбиесі ғана баланы функционалдық-семантикалық түріне қарай сипаттау, баяндау, пайымдау болып бөлінетін бірнеше немесе көп сөйлемдерден тұратын егжей-тегжейлі баяндауды меңгеруге жетелейді. Байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру, сөйлемді мағыналы және логикалық түрде құрастыру дағдыларын дамыту мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу тәрбиесінің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

Диалогтік сөйлеумен салыстырғанда монологтық сөйлеу (монолог) бір адамның келісілген сөйлеуі болып табылады.

Монологтың коммуникативтік мақсаты – бұл салыстырмалы түрде ұзақ уақытқа созылатын және тыңдаушылардың бірден реакциясына арналмаған кез келген фактілер, шындық құбылыстары туралы хабар. Құрылымы күрделірек және тыңдаушыларға беймәлім бір адамның ойын білдіреді. Сондықтан мәлімдемеде ақпараттың неғұрлым толық тұжырымы бар.

Монологтың диалогтан айырмашылығы, монолог тыңдаушыға әсер етудің ұзақ мерзімді формасы болып табылады және оны алғаш рет Л.П. Якубинский атап өтті. Бұл қарым-қатынас формасының дифференциалды белгілері ретінде автор сөйлеу ұзақтығымен шартталған байланыстылықты атайды, «сөйлеудің көңіл-күйге әсері; серіктестен дереу жауап беруге арналмаған мәлімдеменің біржақты сипаты; алдын ала ойлану» [1, 43 б.].

Байланыстырылған монологтық сөйлеуді кейінгі барлық зерттеушілер ерекшеленген белгілерге сілтеме жасай отырып, монологтың психологиялық ерекшеліктеріне назар аударады. Л.П. Якубинский монологты қарым-қатынастың ерекше формасының сипаттамасы ретінде сипаттаса, Л.С. Выготский монологтық сөйлеуді диалогқа қарағанда тарихи түрде кеш дамиды деген сөйлеудің ең жоғарғы түрі ретінде сипаттайды.

Монологтың ерекшелігін (ауызша да жазбаша да түрін) Л.С. Выготский оның ерекше құрылымдық ұйымдасуынан, композициялық күрделілігінен, сөздерді барынша жұмылдыру қажеттілігін көреді.

Л.С. Выготский сөйлеудің монологтық формасына тән алдын ала ойлау мен алдын ала ойлаудың болуы туралы, оның санасы мен ойлылығын ерекше атап көрсетеді [2, 47 б.].

Мектепке дейінгі жаста негізінен біріктірілген мәлімдемелер байқалады, онда барлық түрлердің элементтері олардың біреуінің басым болуымен қолданылуы мүмкін.

Сондықтан мәтіннің әрбір түрінің ерекшеліктерін: олардың мақсатын, құрылымын, оларға тән тілдік құралдарын, сондай-ақ типтік фразеаралық байланыстарды жақсы білу қажет.

Мәлімдеменің қайнар көзіне қарай монологтарды төмендегідей ажыратуға болады:

- 1) ойыншықтар мен заттарға;
- 2) сурет бойынша;
- 3) жеке тәжірибеден;
- 4) шығармашылық әңгімелер.

Балалардың әңгімелеу негізіне жататын жетекші тұлғалық психикалық процеске байланысты әңгімелерді қабылдау, есте сақтау деңгейі және қиял арқылы ажырату әдетке айналған. Баланың үйлесімді сөйлеуінің дамуы тілдің дыбыстық жағының, сөздік қорының және грамматикалық құрылымының дамуымен тығыз байланыста жүреді. Сөйлеуді дамыту жұмысының маңызды құрамдас бөлігі бейнелі сөйлеуді дамыту болып табылады. Көркем сөзге деген қызығушылық пен көркем сөз құралдарын өз бетінше пайдалана білуге тәрбиелеу балалардың есту қабілетін дамытады, соның негізінде олардың сөздік шығармашылық қабілеті дамиды.

Сөйлеу патологиясы жоқ балаларда ойлаудың, белсенділіктің және қарым-қатынастың дамуымен бірге сөйлеудің дамуы бірте-бірте байланысты жүреді.

Өмірдің алғашқы жылында ересектермен тікелей эмоционалды қарым-қатынас процесінде болашақ байланысты сөйлеудің негізі қаланады. Бастапқыда өте қарапайым болып табылатын түсіну негізінде балалардың белсенді сөйлеуі дами бастайды.

Өмірдің екінші жылының соңында қарапайым фразалық сөйлеу қалыптасады.

Элементарлы фразалық сөйлеу әдетте талапты білдіретін 2-3 сөзден тұрады. Егер 2,5 жасқа дейін балада қарапайым фразалық сөйлеу қалыптаспаса, онда оның сөйлеуінің даму қарқыны нормадан артта қала бастайды.

Өмірдің үшінші жылында баланың қарым-қатынасқа деген қажеттілігі күрт артады. Бұл жаста жиі қолданылатын сөздердің көлемі тез өсіп қана қоймайды, сонымен қатар өмірдің екінші жылының соңында пайда болған сөз жасау қабілеті де артады. Үш жастағы баланың сөйлеуінде әр түрлі сөздерді сөйлемге дұрыс жалғау дағдысы біртіндеп қалыптасады.

5-6 жастан бастап бала монологтық сөйлеуді қарқынды меңгере бастайды, өйткені осы уақытқа дейін сөйлеудің фонематикалық даму процесі аяқталады, ал балалар негізінен ана тілінің морфологиялық, грамматикалық және синтаксистік құрылымын игереді (А.Н. Гвоздев, Г.А. Фомичева, В.К. Лотарев, О. С. Ушакова және т. б.). Оның мәлімдемелері пішіні бойынша қысқа әңгімеге ұқсай бастайды. Белсенді сөздікте күрделі лексикологиялық және фонетикалық сипаттары бар көптеген сөздер бар. Мәлімдемелерге сөздердің үлкен тобын байланыстыруды қажет ететін сөз тіркестері жатады [3, 34 б.]

Бұл жаста балалар үлкендерге көп сұрақ қояды, әсіресе, балалар «Неге?» деген сұрақты жиі қояды және өз әрекеттерін түсіндіруге тырысады.

Мектепке дейінгі кезеңде баланың ересектермен және басқа балалармен қарым-қатынас құралы ретінде сөйлеуі белгілі бір көрнекі қарым-қатынас жағдайына тікелей байланысты. Диалогтік формада жүргізе отырып, ол айқын ситуациялық (вербальды қарым-қатынас жағдайымен анықталады) сипатқа ие. Мектеп жасына дейінгі кезеңге көшумен өмір сүру жағдайларының өзгеруі, әрекеттің жаңа түрлерінің пайда болуы, ересектермен жаңа қарым-қатынастар сөйлеу функциялары мен формаларының саралануына әкеледі. Бала ересек адаммен тікелей қарым-қатынастан тыс өзімен не болғаны туралы әңгіме-монолог түрінде сөйлеу-хабарлама түрін дамытады.

Сөйлеуді меңгеруде бала бөлшектен бүтінге: сөзден екі-үш сөз тіркесіне, одан әрі жай сөз тіркесіне, тіпті кейінірек күрделі сөйлемдерге ауысады. Қорытынды кезең – бірқатар егжей-тегжейлі сөйлемдерден тұратын келісілген сөйлеу. Сөйлемдегі грамматикалық байланыстар мен мәтіндегі сөйлемдер арасындағы байланыстар болмыста болатын байланыстар мен қатынастардың көрінісі болып табылады. Мәтін құра отырып, бала грамматикалық құралдарды пайдалана отырып, осы шындықты модельдейді. Байланыстырып сөйлеудің дамуы жағдаяттық сөйлеуді меңгеруден мәтінаралық байланыстырып сөйлеуді меңгеруге дейін жүреді, содан кейін бұл формаларды жетілдіру процесі қатар жүреді, байланыстырып сөйлеудің қалыптасуы, оның функцияларының өзгеруі сөйлеудің мазмұнына, шарттарына, қарым-қатынас формаларына байланысты өзгерді. Бала басқалармен және оның интеллектуалдық даму деңгейімен анықталады.

Осылайша, байланыстырып сөйлеу – ой-өріс қолданудың дербес түрінің генезисі бола отырып, сонымен бірге ерекше балаларды арнайы тәрбиелеу мен оқыту процесін дамытуда маңызды рөл атқарады, өйткені ол білім деректерін меңгеруді дамытудың ең жоғары құралы және психологтың осы білімді меңгеруін бақылау құралы ретінде әрекет етеді.

Заманауи зерттеулер мектеп жасына дейінгі балалардың стихиялық дамуы кезінде олардың байланыстырып сөйлеу дағдылары қажетті деңгейге жетпейтінін атап өтеді.

Список использованных источников

- 1 Якубинский Л.П. Язык и его функционирование. Учебное пособие. - М.: Юрайт, 2016. -Б 168
- 2 Выготский, Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М.: АСТ: Астрель, Хранитель, 2013. – 671с.
- 3 Левина Р.Е. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). СПб.: Союз, 2019. -Б 160
- 4 Г.Б.Ибатова Сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектепке дейінгі жастағы балалардың сөзжасам дағдыларын қалыптастыру әдістемесі //Абай атындағы ҚазҰПУ-ң ХАБАРШЫСЫ «Педагогика ғылымдары» сериясы, №2(66), 2020 ж. <https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-5496.56> DOI
- 5 Венгер Л.А. Сенсорное развитие и воспитание при обучении предметным действиям второй-третий год жизни / Л.А. Венгер // Теория и практика сенсорного воспитания в детском саду / под ред. А.П. Усовой, Н.П. Сакулиной. - М.: Просвещение, 2015. - С. 59-72.
- 6 Лубовский В.И. Общие и специфические закономерности развития психики аномальных детей / Дефектология. - 2019 - № 6 – С. 38-40.

**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗІТ ЕТЕТІН БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ТЕХНОЛОГИЯ ПӘНІН
ЖАҒАША ӘДІС – ТӘСІЛДЕРДІ ҚОЛДАНЫП ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛ ТҮЛҒА
ҚАЛЫПТАСТРУ**

Р.Т.Ахметова,
Қарағанды облысы білім басқармасының
«№4 арнайы мектеп-интернаты», Қарағанды қ., Қазақстан
Т.Р.Алиев
Қарағанды облысы білім басқармасының
«№4 арнайы мектеп-интернаты», Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі білім беру жүйесі адамзаттың заманауи мәселелерін түсінетін және оларды шығармашылықпен шешуге дайын шығармашыл, белсенді және тәуелсіз тұлғаны дамытуға бағытталған. Ерекше білім беруді қажет ететін (бұдан әрі - ЕББҚЕ) білім алушылардың өміріндегі шығармашылық белсенділік ерекше маңызға ие. Н.Л. Аверина, Л. С.Выготский, В.Н.Саяпин және басқа мамандардың еңбектерінде бұл мәселеге ерекше назар аударылды.

Н. Л. Аверина ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылармен технология сабақтарында шығармашылықпен айналысу білім алушының жеке басының дамуына ықпал ететінін, оларда ішкі тәртіп пен бақылау сезімі күшейетінін, жеке әлеуметтік байланыстар белсенді түрде құрылатынын атап өтті. Шығармашылық белсенділік ЕББҚЕ білім алушыларда ішкі қиындықтарымен кездесетін жағымсыз эмоциялармен күресуге көмектеседі [1].

Н. А. Вершининаның пікірінше, шығармашылық қабілеттердің дамуы ЕББҚЕ білім алушының интеллектуалды дамуына оң әсер етеді, оқу, ойын, сөйлеу және басқа да іс-әрекеттердің дамуына жағымды әсер етеді [2].

В.Н. Саяпин атап өткендей, технология мұғалімінің басшылығымен ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылар қайшымен, бояумен, щеткамен жұмыс істеу сияқты практикалық дағдыларды үйренеді, бұл олардың ұсақ моторикасының дамуына оң әсер етеді. Бастама, қиял және байқау "Технология" пәні бойынша сабақтарда шығармашылық қызметпен айналысуды дамытады, сондай-ақ жағымды эмоцияларды қалыптастырады, эстетикалық сезімдермен байытады, адамгершілік қасиеттерді тәрбиелейді [3].

Н.П. Сакулинаның көзқарасы бойынша, технология сабақтарында ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды шығармашылық қабілеттерін дамытуға дәстүрлі (қолөнер, аппликация, модельдеу) және дәстүрлі емес (табиғи материал, иірілген жіп, өрім, шілтер, мата, киіз, қабықтарды, түймелерді, тұқымдарды, чиптерді қолданатын коллаждар, шаммен сурет салу, квиллинг және т.б.). Барлық ерекше жағдайлар білім алушылардың назарын аударады, технология сабақтарында шығармашылық қызметпен айналысуға қызығушылықты арттырады [4].

Бұл тақырып білім беру процесінде өзекті болып табылады. Шығармашылық белсенділік ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылардың өмірінде үлкен маңызға ие. Шығармашылық процесс кезінде ЕББҚЕ білім алушының жеке құндылық сезімі күшейеді, жеке әлеуметтік байланыстар белсенді түрде құрылады, ішкі бақылау мен тәртіп сезімі пайда болады.

Өз жұмысымызда оқытатын пәннің теориясы мен әдістемесі туралы білімді жүйелі түрде жетілдіреміз және тереңдетеміз, педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді жаңартып отырамыз, өз жұмысымызда жаңа технологияларды қолдануға тырысамыз.

ЕББҚЕ білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға табиғи материалмен жұмыс жасау ықпал етеді. Оның көмегімен әртүрлі қолөнер бұйымдарын жасап, (өсімдіктер, жануарлар және т.б.) көрме ұйымдастыруға болады т. б.

Шығармашылық іс-әрекет жеке, ал білім алушыларда оның қалыптасуы мен дамуы балалардыбілім алушыларды тәрбиелеу мен оқытудың теориясы мен практикасындағы өзекті мәселе болып табылады.

Шығармашылық адамға өзінің тұтастығын сезінуге мүмкіндік береді. Бұл оның ішкі әлемін, ұмтылыстарын, тілектерін, тәжірибелерін көрсетеді. Шығармашылық сәтінде адам өзін тұлға ретінде толық және терең сезінеді, өзінің жеке басын біледі. Білім алушылардағы шығармашылық бейімділік әртүрлі. Олар жүйке жүйесінің қасиеттеріне, оның "икемділігіне", эмоционалды сезімталдығына, темпераментіне байланысты және көбінесе тұқым қуалаушылықпен анықталады. Сонымен қатар,

шығармашылық қабілеттердің дамуына білім алушылардың қоршаған ортасы, әсіресе отбасы әсер етеді.

Білім алушылардың шығармашылық дамуы туралы жалпы айтқанда, шығармашылық дамуға әсер ететін факторларды бөліп көрсету қажет. Оларға білім алушылардың шығармашылық шешімдерге бағдарлануы, бастаманы көрсетудегі кедергілерді жою, олардың жеке басының ақылға қонымды шығармашылық қасиеттерін ынталандыру және қоршаған ортаның барлық қасиеттеріне назар аудару кіреді.

Сонымен қатар, шығармашылық білім алушы үшін еңсерілмейтін болып көрінетін ішкі қиындықтарды, жағымсыз тәжірибелерді жеңуге көмектеседі. Білім алушылардың сезімдері мен эмоцияларын, сондай-ақ білімі мен көзқарасын ауызша емес, визуалды бейнелер арқылы білдіру оңайырақ, кейбір білім алушылардың сөйлеу немесе есту қабілеті шектеулі немесе мүлдем жоқ екенін атап өткен жөн, содан кейін вербалды емес құрал қарқынды сезімдер мен сенімдерді ашатын және нақтылайтын жалғыз құрал болып табылады. Шығармашылық құралдары білім алушыға деструктивті сезімдерді әлеуметтік тұрғыдан қолайлы түрде білдіруге, олардың белсенділігін төмендетуге немесе толығымен жоюға мүмкіндік беретіндігін ескермеуге болмайды. Егер бала ұялшақ және қорқатын болса, өз қабілеттеріне сенімді болмаса, сюжетке, шығармашылық белсенділікке қарамастан, шығармашылық оған өте пайдалы, балаға тығырықтан шығуға мүмкіндік береді.

Өзін-өзі тәрбиелеу процесі ЕББҚЕ білім алушыларда шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру және дамыту процесін еңбекке баулу арқылы зерттеуге бағытталған. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер шешіледі:

ЕББҚЕ білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мәселесі бойынша ғылыми психологиялық-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттер зерттелуде.

Технология сабақтарында ЕББҚЕ білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту процесін бақылау және талдау жүргізіледі.

ЕББҚЕ білім алушыларға еңбек қызметімен айналысу оңай емес, әсіресе олар бастаған істі соңына дейін жеткізу қиынға соғады. Осыған байланысты, осы білім алушыларды оқыту және дамыту процесінде бірінші маңызды міндет – еңбек қызметіне оң мотивация қалыптастыру туындайды.

Білім алушылармен сабақ барысында еңбекке баулу бойынша келесі міндеттер шешіледі:

– ЕББҚЕ білім алушыларда танымдық сферасын, атап айтқанда түс, пішін және шаманың сенсорлық стандарттарын түзету;

– білім алушылардың аналитикалық және синтетикалық қабілеттерін дамыту, салыстыру және жалпылау мүмкіндігі;

– білім алушылардың сәндік-қолданбалы шығармашылықтың жекелеген түрлерімен және бағыттарымен таныстыру;

– білім алушыларда белсенді эмоционалды-эстетикалық қатынасты тәрбиелеу;

– адамның рухани әлеміне қызығушылықты дамыту;

– ерікті қасиеттерді, коммуникативті дағдыларды және алған білімдерін күнделікті өмірде қолдану қабілетін дамыту.

Осылайша, білім алушылардың психикалық қызметінің барлық салалары "жұмыс істейді". Жеке тұлғаға кешенді әсер ету жүзеге асырылады.

Білім алушыларды әртүрлі материалдармен және құралдармен жұмыс істеу тәсілдеріне үйрету үшін мұғалім үлкен шыдамдылыққа ие болуы керек және "қадамдық оқыту" принципіне сәйкес әрекет етуі керек, бұл еңбек процесінің әрбір ең кішкентай компонентін ұзақ уақыт жұмыс істеуді қамтиды. Білім алушылардың сәтсіздіктерден қорқытпайтындығына көз жеткізу керек, ал оның тапсырмадағы өзіндік жұмысы өз қабілеттеріне деген сенімділікті арттырып, еңбек қызметімен айналысуға дайындықты дамытуға ықпал етеді.

Шығармашылық еңбек сабақтарында білім алушыларда қол жетімді практикалық іс-шаралар көңілді түрде қолданылады, әлеуметтік-тұрмыстық білім, өмір сүруге қажетті дағдылар тәрбиеленеді және сіңіріледі. Жұмыс барысында білім алушыларда еңбекқорлық, жауапкершілік, табандылық, өзара көмек сезімі, қиындықтарды жеңуге деген ұмтылыс сияқты жеке қасиеттер қалыптасады. Құралдарды қолдана отырып, қолмен жұмыс жасаудың күрделі түрлеріне көшу қолдың ұсақ моторикасын жақсартады. Тәуелсіз шығармашылық жұмыстардың барлық түрлері балала білім алушыларды өте қызықтырады және олардың орындалуы эстетикалық талғамның, байқағыштықтың, қоршаған шындықтың көркемдік көзқарасының, конструкторлық, шығармашылық ойлаудың дамуына ықпал етеді. Нақты қолөнер жасау өз алдына мақсат болмауы керек, бірақ білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту құралы болуы керек.

Шығармашылық еңбекпен айналысу білім алушыларға қуаныш сыйлайды, жағымды эмоционалды көңіл-күй қалыптастырады, шығармашылықтың дамуына ықпал етеді. Шығармашылық іс-әрекет процесінде білім алушылар эстетикалық қабылдауды, бейнелер мен қиялды, эстетикалық сезімдерді (пішін, түс, композиция) дамытады.

Алайда, бұл өздігінен емес, жүйелі, мақсатты және сонымен бірге әр баланың жеке психо-физикалық ерекшеліктерін ескеретін мұғалімнің басшылығымен жүзеге асады.

Біз еңбек сабақтарында қолданатын негізгі әдістер: қоршаған шындықты бақылау, әңгіме, еңбек тәсілдері мен іс-әрекеттерін көрсету, білім алушылардың өзіндік және практикалық жұмысы.

Жұмыстың негізгі формасы - сабақ (кіріспе, дәстүрлі, практикалық, қайталау, материалды жалпылау сабақтары). Сабақтарды ұйымдастырудың маңызды формалары-табиғатқа экскурсия, қолданбалы шығармашылық көрмелеріне бару. Практикалық сабақтарды өткізуде жеке және ұжымдық шығармашылық қолданылады.

Сабақтарда білім алушылар жеке, жұпта, шығармашылық топтарда, ұжымдық түрде жұмыс істейді. Шығармашылық топтардың жобалар бойынша жұмысы көркемдік талғамды, өз халқының өнері мен шығармашылығына, оның тарихына, дәстүрлеріне, кәсіби бағдарлануына деген қызығушылықты дамыту үшін үлкен тәрбиелік мәнге ие. Сабақтарда білім алушылар еңбекті ұйымдастыру дағдыларын, еңбексүйгіштік негіздерін, құралдар мен материалдарға ұқыпты қарауды, сондай-ақ өз жұмысының нәтижелерін көріп, ұжымда жұмыс істеуді үйренеді.

Еңбек сабақтарында біз шығармашылық ойындарды жиі қолданамыз. Шығармашылық ойын білім алушылардың эмоционалды көңіл-күйін қалыптастыруға ықпал етеді, орындалатын іс-әрекетке оң көзқарас тудырады, стандартты емес жағдайда шешім таба алады. Ол үшін білім алушыларда тәуелсіздікті, бастаманы көруге, сезінуге, дамытуға, яғни шығармашылықпен қатар жүретін және шығармашылық қабілеттерінің дамуына себеп болатын қасиеттерді үйретеміз.

Сабақтарда мұғалім немесе білім алушылар дайындаған жұмбақтар жиі естіледі, білім алушылар қандай қолөнермен жұмыс істейтінін біліп, сабақтың тақырыбын анықтайды.

Сабақ барысында білім алушылардың өзіндік жұмысына ерекше назар аударылады, оның барысында олар шығармашылық бастама көтеруге және еңбек сабақтарында ғана емес, сонымен қатар басқа пәндерді (тарих, математика, бейнелеу өнері және басқалар) оқу барысында алған білімдерін қолдануға мүмкіндік алады.

Дәстүрлі сабақ барысында практикалық жұмысқа ерекше назар аударылады, шығармашылық бастама көтермеленеді, жұмысқа шығармашылық көзқарастың әлсіз әрекеттерін де қолдаймыз. Дәстүрлі сабақтардан басқа, дәстүрлі емес формаларды қолданамыз, мысалы, сабақ-ойын, сабақ-диалог және т.б. материалды меңгеру дәрежесін тесттер, тәуелсіз, бақылау, шығармашылық жұмыстар, дайын өнімдер, сондай-ақ сабақта ауызша сауалнама жүргізу арқылы тексереміз. Шығармашылық ойлауды дамыту мақсатында білім алушыларды нәтижелерді өз бетінше тексеруге шақырамыз.

Технология сабақтарында білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін ойын технологияларын қолданамыз. Білім алушылардың танымдық іс-әрекетін жандандыруда және шығармашылық қабілеттерін дамытуда оқу процесіне ойын-сауық элементін енгізетін, сабақтағы шаршау мен шиеленісті жеңілдетуге көмектесетін ойын сәттері үлкен маңызға ие. Шығармашылық қабілеттерін дамыту және білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру үшін дидактикалық ойындар қолданылады.

Біз қолданатын ойындар сабақта қойылған мақсаттарға байланысты ерекшеленеді:

Қиялды дамыту ойындары:

"Аспаптың немесе заттың көңіл-күйі мен өмірі" ойыны.

Білім алушыларға бірінші адамның құралдары немесе материалдары туралы айту ұсынылады. Олар кіммен дос, кіммен туыс, не істей алады, қандай қасиеттерге ие.

Мысалы, білім алушылар келесі оқиғаларды ойлап табады: "Мен өте маңызды және нәзік құралмын. Маған қалай дұрыс қарау керектігін білмейтіндер үшін ғана қауіпті, олар үнемі асығыс және жұмыс кезінде достарымен сөйлеседі. Мүқият және ұқыпты адамдар үшін мен жақсы көмекшімін. Менің отбасым кесу-пышақтау фамилиясын алады. Мен кесуді, тесуді жақсы көремін. Өйткені, Мен өте өткірмін. Мен демалып жатқанда, мен өзімнің қабығымға тығылып, жұмысты сағынам "(нан пышағы)

"Тап (зат, материал, құрал)" ойыны

Мен белгілерді атаймын, балалар кім туралы сөйлесетінін білуі керек. Мысалы, осы құралдардың көмегімен сіз кез-келген заттың (сызғыш, сантиметрлік таспа, шаршы)өлшемін миллиметрге дейін біле аласыз

Білім алушылармен жұмыс істеу үшін сурет салуға және бояуға арналған онлайн бағдарламалар да қызықты.

Осылайша, технология сабақтарында ЕББҚЕ білім алушылармен технология сабақтарында әртүрлі әдістерді қолдану оларды көркем шығармашылықтың әдеттегі шеңберінен шығарады, олардың тәуелсіз шығармашылыққа, экспериментке деген қызығушылығын оятады, босатады, білім алушыларды "Мен білмеймін" кешенінен арылуға көмектеседі. Білім алушылар қабілеттерінің дәрежесіне қарамастан батыл, сенімді бола бастайды. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың басты шарттарының бірі әр білім алушыға жеке көзқарас болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Аверина Н.Л. Развитие творческих способностей детей с ограниченными возможностями здоровья и детей-инвалидов средствами изобразительного искусства // Образование и воспитание. 2015. №4. С. 3-6.

2. Теория и методика развития детского изобразительного творчества / Под ред. Н.А. Вершиной. Архангельск, 2012. 302 Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. М.: Просвещение, 2003. 275 с.

3. Саяпин В.Н. Подготовка будущих учителей технологии для работы с детьми с ограниченными возможностями здоровья // Реабилитация, абилитация и социализация: междисциплинарный подход. М.: ТЦ Сфера, 2016. С. 581-587.

4. Сакулина Н.П. Развитие художественно-творческих способностей у детей дошкольного возраста в занятиях рисованием: Труды института художественного воспитания / Отв. ред. Н.П. Сакулина. М.: Педагогика-Пресс, 2004. Вып.100. С.7-99.

5. Головина Т.Н. Изобразительная деятельность учащихся вспомогательной школы. М.: Академия, 2004. 276 с.

УДК 376

ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУҒА ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Ашурова Н.Қ. «Бөбек» арнайы бөбекжай-бақшасы» КММ . Абай қ.

Қазіргі балалар ақпараттың ағымында өмір сүреді. Сөйлеудің үлкен ағыны балалардың басын ауырлатады: кейбіреулер мұны жеңеді, ал басқаларында ақпараттың шамадан тыс жүктелуі сөйлеуді ғана емес, жалпы дамуды да тежейді. Бұл жағымсыз үрдіс, өкінішке орай, үнемі өсіп келеді. Сөйлеу қабілеті бұзылған балалар саны күннен күнге артып келеді. Сөйлеу, біз білетіндей, баланың дамуының ең күшті факторлары мен ынталандыруларының бірі.

Бүгінгі таңда мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дамуының мәселесі өзекті, өйткені әртүрлі сөйлеу бұзылыстары бар мектеп жасына дейінгі балалардың пайызы тұрақты түрде жоғары болып қала береді. Балалар дыбысты айтуда, лексикалық-грамматикалық формаларды игеруде қиындықтарға тап болады, сөздік қоры аз және үйлесімді мәлімдемелер құруды білмейді. Дамуға деген көзқарасты мектеп жасына дейінгі балаларға ана тілін оқытудың заманауи стратегиясы деп санаймын. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту үшін жұмыс тәсілдерін өзгерту қажет екені белгілі болады [1, с.27].

«Сөйлеуді дамытудағы ойын технологиялары» ұғымы әртүрлі педагогикалық ойындар түрінде педагогикалық процесті ұйымдастырудың әдістер тобын қамтиды. Қазіргі уақытта мектепке дейінгі білім беруде балалардың сөйлеуін дамыту үшін ойын технологиялары кеңінен қолданылады. Мұндай таңдау кездейсоқ емес, өйткені ойын мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші қызметі болып табылады. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамыту бойынша жұмыста ойын технологияларын қолдану түзету әсерін оңтайландырады, оқу процесін балалар үшін қызықты етеді. Ойын-бұл мінез-құлықты өзін-өзі басқару қалыптасатын және жетілдіретін әлеуметтік тәжірибені қалпына келтіруге және игеруге бағытталған жағдайларда қызмет түрі.

Ойын әрекеті функциялары:

- ойын-сауық;

- ойын терапиясы;
- коммуникативті;
- диагностикалық;
- түзету;
- этносаралық коммуникация және әлеуметтену.

«Сөйлеуді дамытудағы ойын технологиялары» ұғымы әртүрлі педагогикалық ойындар түрінде педагогикалық процесті ұйымдастырудың әдістер тобын қамтиды:

- дидактикалық ойын;
- театрландырылған ойындар;
- саусақ ойындары;
- өлеңдерді жаттау кезіндегі ойын әдістері;
- сөйлеудің дыбыстық мәдениетін дамытудағы ойын әдістері.

Дидактикалық ойын-бұл ойынның негізгі түрі және сөзбе-сөз, күрделі, педагогикалық құбылыс. Бұл мектеп жасына дейінгі балаларды оқытудың ойын әдісі, балаларды оқытудың бір түрі, тәуелсіз ойын әрекеті және баланы жан-жақты тәрбиелеу құралы [2, с.35]. .

Ойын технологиясы мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда маңызды рөл атқарады. Ойын балалар үшін табиғи процесс бола отырып, олардың дамуының әртүрлі аспектілерін, соның ішінде сөйлеуді ынталандырады.

Ойын технологиясы балалардың сөйлеуін дамытуға көмектесетін бірнеше әдістер:

1. Сөздік қорын дамыту: ойын қосымшалары мен бағдарламалары балаларға қызықты және көрнекі түрде тартымды тәсілдер арқылы жаңа сөздер мен түсініктер бере алады. Бұл сөздік қорын кеңейтуге және тілді түсінуді жақсартуға көмектеседі.

2. Байланысты ынталандыру: көптеген ойындар қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал ететін әлеуметтік өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Бірлескен іс-әрекетті қажет ететін ойындар басқалармен қарым-қатынас жасау және тыңдау қабілеттерін дамытуға ықпал етуі мүмкін.

3. Оқу және жазу дағдыларын қалыптастыру: сауаттылықты дамытуға бағытталған ойындар балаларға оқу және жазу негіздерін үйренуге көмектеседі.

Көңіл көтеру тапсырмалары мен интерактивті жаттығулар оқу процесін қызықты етеді.

4. Шығармашылық пен қиялды дамыту: ойындар балалардың шығармашылық қабілеттері мен қиялын дамытуға ықпал етеді. Бұл олардың сөйлеуінің дамуына оң әсер етуі мүмкін, өйткені шығармашылық ойлау бай тілдің қалыптасуына ықпал етеді.

5. Тыңдау дағдыларын жетілдіру: кейбір ойындар мұқият тыңдауды және нұсқауларды түсінуді қажет етеді. Бұл тілді дамыту үшін маңызды болып табылатын қабылдау және тыңдау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

6. Жеке қажеттіліктерге бейімделу: ойын технологиясын балалардың жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге болады. Әр түрлі қиындық деңгейлері мен интерактивті мүмкіндіктер балаларға өз қарқынымен дамуға мүмкіндік береді.

7. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдау: ойындар әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдау үшін арнайы әзірленуі мүмкін, бұл оларды барлық балаларға, соның ішінде ерекше білімді қажет ететін балаларға қолжетімді және пайдалы етеді [3, с.47].

Балалардың сөйлеуі мен жеке басының басқа аспектілерінің толық дамуын қамтамасыз ету үшін ойын технологиясын басқа әрекеттер мен қарым-қатынас түрлерімен тепе-теңдікті сақтай отырып, ақылға қонымды мөлшерде қолдану керек екенін атап өту маңызды.

Әдебиеттер:

1. Венгер Л. А. Воспитание сенсорной культуры ребенка от рождения до 6 лет: Кн. для воспитателя дет. сада / Под ред. Л. А. Венгера. - М.: Просвещение, 1988. - 144 с.
2. Атемаскина Ю.В. Современные педагогические технологии в ДОУ: учебно-методическое пособие / Ю.В. Атемаскина. М.: Детство-Пресс, 2012. 112 с.
3. Придумай слово. Речевые игры и упражнения для дошкольников. ФГОС ДО / ред.: О.С. Ушакова. М.: Сфера, 2019. 208 с.

ДЕФЕКТОЛОГИЯ-БАЛАНЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ ҚҰРАЛЫ

Аятаева А.К.

«№36 Жалпы білім беретін мектебі» КММ

Мектепте екінші жыл жұмыс істей отырып, мен мынадай мәселе тап болдым. Ол "дефектологтың кім екенін ешкім білмейді, бірақ бәрі кіммен айналысу керектігін біледі". Өкінішке орай, мен тек ата-аналар туралы айтып отырған жоқпын. Дефектолог мұғалімге келетін болсақ, көптеген ата-аналар ат тондарын ала қашады. Олардың "тағы қандай дефектолог!!! Менің баламда ешқандай ақаулар жоқ!!! Менің балам қалыпты!!!" деген наразылықтарын естіп жатамыз. Көптеген ата-аналар, егер бала дефектологқа барса, енді оның өмір бойы проблемалары бар деп ойлайды. Мен бірнеше рет "дефектолог-бұл ақымақтарға сабақ беретін мұғалім" деген пікірді де естідім.

Сонымен, бұл дефектолог кім? Ата-аналар неліктен соншалықты шошиды?

Дефектолог-мүмкіндігі шектеулі балаларды зерттеумен, оқытумен, тәрбиелеумен және әлеуметтендірумен айналысатын маман. Сондай-ақ, дефектолог мұғалім оқуда қиындықтарға тап болған балалармен айналысады. Басқаша айтқанда, дефектолог мұғалім жалпы білім беретін мектептің бағдарламасы бойынша оқымайтын және оқи алмайтын балалармен айналысады. Сондай-ақ, ол әртүрлі себептермен жалпы білім беретін мектептің бағдарламасын аздап игермейтін немесе оқуда қиындықтарға тап болатын балалармен айналыса алады. Бұл негізінен бастауыш сынып оқушылары. Дефектолог-мұғалімнің жұмысы-баланың ақыл-ой дамуы және оның танымдық қабілеттерін дамыту [1].

Дефектолог мамандығы медицина мен педагогиканың тоғысында орналасқан және көптеген мамандықтарды қамтиды: сурдопедагог (нашар еститін балалармен жұмыс істейді), олигофренопедагог (ақыл-ой дамуының кемшіліктерімен), тифлопедагог (көру қабілетінің бұзылуымен), логопед (сөйлеу бұзылыстарымен).

Менің жұмысым диагностикадан басталады. Диагноз бірнеше рет жасалады. Диагностика тек мұғалімдер мен ата-аналардың өтініші бойынша жүзеге асырылады. Мен сыныпқа кіріп, Алмас немесе Мәриямді ала алмаймын. Диагноз қою үшін негіздеме қажет.

Диагностикамен қатар, егер мен бұзушылықты уақытында түзетпесем, баланың туындауы мүмкін қиындықтар мен проблемаларды анықтаймын.

Жүргізілген диагностика және баланың жақын даму аймағын анықтау негізінде әр балаға немесе балалар тобына жеке түзету-дамыту бағдарламасы жасалады.

Содан кейін түзету процесінің өзі жүзеге асырылады, ол топтық, Кіші топтық және жеке сабақтарды өткізуде жүзеге асырылады.

Түзетумен қатар, дефектологиялық сабақтарда ғана емес, баланың бүкіл оқу процесін динамикалық бақылау жүзеге асырылады [2].

Сонымен қатар, педагогтар мен ата-аналарға қызығушылық тудыратын мәселелер бойынша кеңес беріледі.

Дефектолог-мұғалімнің жұмысында көптеген бағыттар бар. Олардың негізгілері мыналар:

1 "психомоторика мен сенсорлық процестерді дамыту" блогы. Бұл өте үлкен бөлім, оның негізгі бағыты ұсақ моториканы түзетеді. Өздеріңіз білетіндей, егер ұсақ моторика дамымаған болса, жазу жоқ, жазу жоқ болса, үйлесімді сөйлеу де жоқ.

2 "кеңістіктік-уақыттық қатынастарды қалыптастыру" блогы. Мұнда "оң және сол" сияқты ұғымдар ғана емес, сонымен қатар "оң жақ жоғарғы бұрыш", "сол жақ төменгі бұрыш", "2 өлшемді және 3 өлшемді кеңістік" зерттеледі. Егер бұл бағыт дамымаған болса, оқу мен жазуда қиындықтар туындауы мүмкін.

3 "ақыл-ойды дамыту" блогы. Сондай-ақ, жад, ойлау, талдау және синтез сияқты түзетілетін өте үлкен бағыт.

4 "жастың жетекші қызметін қалыпқа келтіру" блогы. Өздеріңіз білетіндей, оқушылардың жасындағы жетекші іс-әрекет оқу іс-әрекеті болып табылады. Өкінішке орай, бәрі бірдей емес, әсіресе бастауыш сынып оқушылары мен 8 және 7 типті түзету бағдарламалары бойынша оқитын оқушылар. Олар ереже бойынша өте ұзақ уақыт бойы жасындағы жетекші іс-әрекет ойын болып табылады.

5 "заттар мен құбылыстар туралы идеяларды қалыптастыру" блогы. Бұл бағытта алдыңғы дамудағы олқылықтарға байланысты туындаған проблемалар түзетіледі. Мысалы, бала балабақшаға

бармады. Мұнда түс, пішін, өлшем және т.б. сияқты идеялар қалыптасады. бұл да өте маңызды бағыт, өйткені бұл математикалық дағдыларды дамытудың алғышарты.

6 "сөздікті байыту және келісімді сөйлеуді дамыту" блогы. Бұл бағыттың атауы бәрін айтады. Және әрине, бұл логопедтерге көбірек қатысты, бірақ дефектолог оны айналып өтпеуі керек.

7 "оқу материалын қабылдауға дайындық" блогы. Бұл блок негізінен 1-сынып оқушыларына бағытталған. Бұл оларға көптеген жаңа оқу материалдарын үйренуге дайындалуға көмектеседі.

8 "бағдарламалық материалды игеру үшін қажетті дағдылар мен дағдыларды қалыптастыру" блогы. Бұл бөлім негізінен 2-4 сынып оқушыларына бағытталған. Осы бағыт бойынша түзету нәтижесінде оқушылар оқу материалын игеруге көмектесетін білім мен дағдыларды қалыптастырады.

Жоғарыда айтылғандардан көріп отырғанымыздай, дефектолог мұғалім балаларға математика немесе орыс тілін үйретпейді (бірақ бұл сабақтар түзету процесінде жүзеге асырылады). Менің сабақтарым, ең алдымен, туындаған қиындықтың себебін түзетемін, нәтижесінде бұзылған функцияларды түзету орын алады. Мысалы, кеңістіктік көріністердің қалыптаспауына байланысты жазу, оқу қиындықтары туындайды. Оларды оқу мен жазуды қалыптастыруға бағытталған жұмыс ретінде өтеуге болады (мұғалім не істейді), сонымен қатар балада кеңістіктік көріністерді дамыту (дефектолог не істейді) [3].

Дефектолог - мұғалімнің практикалық қызметінде жеке сабақтар басым, өйткені олар әр баланың ерекшеліктерін барынша ескеруге мүмкіндік береді.

Дефектологтың кеңсесі-бұл балалар баратын ертегі.

Менің дефектологиялық сабақтарымның құрылымы өте алуан түрлі және қызықты. Оқу құралдарының жиынтығы соншалықты үлкен, балалар қарапайым ойындармен үлкен қызығушылықпен айналысады, олар бір нәрсені қалай үйренетінін байқамайды. Әрбір сабақ танымдық белсенділікті, моториканы, сөйлеуді, фонетикалық естуді және т. б. дамыту бойынша тұтас кешен болып табылады.

Сабақтарда ойыншықтар, картиналар, кітаптар, компьютер, құм, конустар, түймелер, қуыршақ театры және басқа да көптеген дидактикалық материалдар қолданылады.

Әр сабақтың құрылымына мыналарға арналған тапсырмалар кіреді:

- * көрнекі қабылдауды, зейінді, есте сақтауды дамыту;
- * есту қабілетін, зейінін, есте сақтау қабілетін дамыту; ойлаудың барлық түрлерін дамыту;
- * кеңістіктік бағдарлау мен уақытша қатынастарды дамыту;
- * ұсақ моториканы және қол-көз үйлестіруді дамыту;
- * біртұтас сөйлеуді дамыту;
- * белсенді және пассивті сөздікті дамыту;
- * қоршаған әлем туралы білімді нақтылау.
- * математикалық білімді, дағдыларды қалыптастыру.

Кинезиологиялық жаттығулар жарты шар аралық өзара әрекеттесудің дамуына, жарты шарлардың жұмысын синхрондауына, шаршауды азайтуға, ерікті бақылау қабілетін арттыруға, ақыл-ой белсенділігін жақсартуға, ұсақ және жалпы моториканы дамытуға, кеңістіктік көріністерді қалыптастыруға, оқу мен жазу процесін жеңілдетуге, жасырын қабілеттерді дамытуға, ойлаудың дамуына, есте сақтауды, зейінді, сөйлеуді жақсартуға, ықпал етеді [4].

Осындай жұмысымызды көрген ата-аналардың бізге деген көзқарасы өзгеретіні хақ. Сол себепті өзіміздің жасайтын жұмыстарымызды көрсетіп, ата-аналарға ашқы есік күндерін, шеберлік сыныптарын өткізіп тұрамыз.

Әдебиеттер:

1. Т.В. Волосовец, Е.Н. Кутеповой Ребенок в инклюзивном дошкольном учреждении: методическое пособие. Москва: РУДН, 2010.
2. А.Ю. Шеманова Включение детей с ограниченными возможностями здоровья в программы дополнительного образования: методические рекомендации. Москва, 2012.
3. А.Ю. Белогурова Социализация детей с ОВЗ на современном этапе: сборник научно-методических материалов. Москва: Спутник, 2014. – 335 с.
4. Зайцев Д.В. Интегрированное образование детей с ограниченными возможностями. Социологические исследования. – 2004. – №7. – С. 127–132.

АУТИЗМ СПЕКТРІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ЛОГОПЕД-МҰҒАЛІМНІҢ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Л.Т.Аязбаева,
Қарағанды облысы білім басқармасының «№ 4 арайы мектеп -интернаты»,
Қарағанды қаласы, Қазақстан

Қазіргі білім беру жүйесінде ерекше білім беруді қажет ететін балалармен, соның ішінде аутистік спектрі бұзылған (АСБ) балалармен түзету жұмыстарына маңызды орын беріледі.

Аутизм спектрінің бұзылуы аномальды мінез-құлық реакцияларының жиынтығын және әлеуметтік байланыстар мен коммуникативті өзара әрекеттесуді қиындататын белгілі бір мінез-құлықтың жиі қайталанатын әрекеттерін қамтитын психологиялық ерекшеліктердің жиынтығы ретінде қарастырылады. Аутизм спектрінің бұзылуымен аффективті-ерікті бұзылулар, ми бағанының белсендіретін, энергия өндіретін жүйелерінің дамымауынан туындаған мінез-құлықтың шизоидтық сипаты байқалады [1]. Зерттеулерге сәйкес, аутизм спектрінің бұзылуы бар балалар санының өсу тенденциясы байқалады. Статистика сандарындағы ықтимал сәйкессіздіктерге қарамастан, аутизм құбылысы ретінде жеткілікті жылдам қарқынмен таралады деген қорытынды жасауға болады [2]

Аутизм - бұл қоршаған әлеммен эмоционалды байланыстың қалыптасуы бұзылған психикалық дамудың ерекше бұзылуы [3]. Сыртқы әлеммен байланыстың әлсіреуімен немесе жоғалуымен, қарым – қатынас қабілетінің сапалық бұзылуымен, әлеуметтік өзара әрекеттесу саласындағы бұзылумен, мүдделердің шектелуімен бірге жүреді; қайталанатын және стереотиптік мінез-құлық, сөйлеудің сапалы бұзылуы байқалады.

Аутизм спектрінің бұзылуының пайда болу механизмдері мен табиғаты туралы жеткілікті зерттеулер бар (Баенская Е.Р., Башина В. М., Никольская О. С., Либлинг М. М., Хаустов А. В.), бірақ АСБ бар балалардың сөйлеуінің коммуникативті жағын дамыту мәселелері жеткілікті зерттелмеген [4]. Әдеби деректерді талдау балалар аутизмінің бірнеше классификациясы бар екенін көрсетті, сонымен бірге аутизм спектрінің ауытқуларын анықтауда тұжырымдамалық аппараттың жеткіліксіздігі байқалады. Сондай-ақ, АСБ балаларда коммуникативті дағдыларды дамытуға және қалыптастыруға бағытталған түзету көмегін жүзеге асыру жолдарын таңдау мәселелері өзекті болып табылады. АСБ бар балаларда қарым-қатынас дағдыларын дамытуға қатысты екі негізгі тұжырымдама бар. Шетелдік зерттеушілердің тұжырымдамасына сәйкес, аутизмі бар балалардағы коммуникацияның бұзылуы когнитивті кемшіліктердің салдары болып табылады. Отандық авторлар қарым-қатынастың бұзылуын аффективті бұзылулардың салдары ретінде қарастырады. Аффективті бұзылулар - бұл адамның табиғи эмоцияларының динамикасының өзгеруімен немесе олардың шамадан тыс көрінуімен көрінетін психикалық бұзылулар. DSM классификациясында диагноздар тобы біріктіріледі, Мұнда негізгі белгі эмоционалды жағдайдың бұзылуын болжайды [5].

Аутизм спектрінің бұзылуы әртүрлі формаларда, интеллектуалды және сөйлеу дамуының әртүрлі деңгейлерінде көрінеді.

Қарым-қатынас дағдыларының жеткіліксіз қалыптасуы аутизм спектрінің бұзылуының тән белгілерінің бірі болып табылады, өйткені балалар сөйлеуді адамдар арасындағы байланыс құралы ретінде пайдаланбайды, сұрақтар қоймайды және оларға жауап бермейді. Мұндай ерекше сөйлеу мінез-құлқы әлеуметтік оқшаулануға әкеледі. АСБ формаларының әртүрлілігі, түзету-тәрбие бағытын анықтаудың қиындығы бұл тек медициналық спектр мәселесі ғана емес, сонымен қатар маңызды әлеуметтік психологиялық-педагогикалық мәселе екенін көрсетеді. Аутизм эмоционалды байланыстардың қалыптасуының және сыртқы әлеммен өзара әрекеттесу процесінің бұзылуынан көрінеді. Тиісінше, АСБ бар балалардың сөйлеуін дамытудың негізгі сипаттамасы оның жеткіліксіз коммуникативті бағыты болып табылады. АСБ бар балалардың сөйлеу ерекшеліктеріне көбінесе көркем сөздердің айтылуы, белгілі бір интонация, екінші немесе үшінші тұлғадағы өздерін және жақын адамдарын атау жатады. Кері сөйлеуге реакцияның болмауы, абстрактілі ұғымдарды, эзілдер мен метафораларды түсіне алмау, жауаптарды диалог контекстінен тыс пайдалану байқалады. Басқа адамдардың эмоцияларын танудағы қиындықтар, эмпатияның болмауы да қарастырылып отырған балалар тобының әлеуметтік өзара әрекеттесуінің бұзылуына әкеледі.

Бұл ауыр бұзушылық әсіресе қоршаған адамдармен әлеуметтік қарым-қатынаста, эмоционалды-ерікті салада, сөйлеуді және барлық психикалық процестерді дамытуда айқын көрінеді.

Қазіргі уақытта психикалық дамудың осы ерекшелігі бар балаларға қоғамға бейімделуге, балабақшаларға немесе мектептерге баруға, бірлескен ұжымдық іс-шараларға қатысуға, білім алуға және қоғамдағы өмірге барынша бейімделуге мүмкіндік беретін бағдарламаларды әзірлеу және енгізу бойынша үлкен жетістіктерге қол жеткізілді.

Мұндай баланы бейімдеп, ортаға қосу үшін қарым-қатынас қабілетін дамыту және сөйлеуді мүмкіндігінше жоғары деңгейде қалыптастыру үлкен маңызға ие.

Сөйлеу және қарым-қатынас қабілеттерін дамыту АСБ балаларды оқытуда ең маңызды және түпкілікті болып табылады. Сондықтан балаға логопедиялық көмек қажет.

Қазіргі уақытта аутизм спектрі бұзылған балалармен жұмыс үш негізгі бұзушылықты бағалауға негізделген диагностикалық схемаларды қолданады:

– әлеуметтік өзара әрекеттесу саласындағы жағдайдың сапалық нашарлауы;

– ауызша және вербалды емес қарым-қатынас саласындағы сапалық нашарлау, сондай-ақ қиялдың дамуы;

- белсенділік пен қызығушылықтың тар шеңбері.

АСБ балалармен логопедиялық жұмыстың негізгі міндеттері:

– баламен эмоционалды байланыс орнату;

– сөйлеу әрекетін белсендіру;

– күнделікті өмірде және ойында сөйлеуді қалыптастыру және дамыту;

– оқу жағдайында сөйлеуді дамыту;

– аутизм мен ілеспе синдромдарға байланысты сөйлеу бұзылыстарын саралау.

О. С. Никольская және оның жетекшілігімен зертхана мамандары АСБ балалардың келесі жіктемесін жасады.

1 топ. Сыртқы ортадан алшақтаған балалар. Бұл ең ауыр бұзылулары бар балалар.

2 топ. Сыртқы ортаны қабылдамау. Олар көбірек байланыста, бірақ сонымен бірге сыртқы ортадағы өзгерістерден қорқудың жоғары шегіне ие, тіпті кішкене ауысулар агрессияны, ашулануды, аутостимуляцияны тудыруы мүмкін. Мұндай балалардың сөйлеуі моносиллабты, олар диалогқа кірмейді.

3 топ. Балалар эмоционалды түрде агрессияның өршуіне бейім. 3 топтағы балалардағы сөйлеу, неғұрлым егжей-тегжейлі, бұл балалар сыртқы ортаға бейімделген. Жалпы білім беретін мектепте оқуға қабілетті.

4 топ. Балаларда аутистикалық белгілер аз байқалады. Бірақ бұл балалар өткір ескертулерге қатты жауап береді, өте сақ, әлеуметтік өзара әрекеттесуде пассивті. Мұндай балаларда белгілі бір салада дарындылық жиі кездеседі.[2]

АСБ балалармен түзету-дамыту жұмысының кезеңдері:

1 кезең - диагностикалық, оның негізгі мақсаты әр баланың мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін анықтау.

2 кезең - жұмыс жоспарын және түзету тәрбиесі мен оқытудың жеке бағдарламасын жасау және оларды оқу жылы ішінде одан әрі түзету.

3 кезең - түзету сабақтары

4 кезең - оқу жылының соңында тәрбие мен оқытуды қорытындылау.

Қарым-қатынас саласын зерттегенде, келесіге назар аудару керек:

– көрнекі байланыс, жақындарын тану, жаңа адамға реакция,

– ауызша үндеулерге, атауға, сөйлеуге реакция,

– тиісті қимылдардың болуы немесе болмауы,

– мінез-құлық ерекшеліктері,

– айналасындағыларға деген көзқарас,

– сөйлеу күйі (артикуляциялық моторика, фонемалық қабылдау, сөздік қоры, сөйлеудің грамматикалық құрылымы, келісілген мәлімдемелер).

АСБ балалармен жұмыстың логопедиялық түзету бағыттары.

Сөйлеуді түсінуді дамыту (эмоционалды - семантикалық түсініктеме). Эмоционалды - семантикалық түсініктеме - бұл сабақтың қажетті элементі. Баланың шындыққа енуіне, айналасында болып жатқан оқиғаларды білуге, олардың сөйлеуін түсінуге жетудің жалғыз барабар жолы. Баланың назарын "ұстап алу" керек, оны не болып жатқанын түсінуге, айтылғанды түсінуге қол жеткізу үшін

оны бір нәрсеге бағыттау керек. Түсініктемені баланың тәжірибесіне байланыстыру, тіпті бір қарағанда оның мағынасыз белсенділігіне мән беру маңызды; балаға жағымды сезімдерге назар аудару және жағымсыз сезімдерді тегістеу; себеп-салдарлық байланыстарды нақтылау, заттардың құрылымы мен құбылыстардың мәні туралы түсінік беру. Бұл кезеңде мамандар мен ата-аналардың өзара әрекеттесуінің рөлі өте маңызды. Олар баланың сезімдеріне, оның мінез-құлық реакцияларына түсініктеме бере алады. Біз әртүрлі сенсорлық ойындарды қолданамыз, олардың өткізілуі байланыс орнатуға жаңа мүмкіндіктер береді.

АСБ баланың сөйлеуді түсіну қабілетін қалыптастыру үшін біз жұмыста сюжеттік сызбаны қолданамыз. Әңгімелеу және сурет салу арқылы біз сүйікті сюжеттер арқылы күн сайын назар аударамыз. Бала суретте ұзақ уақыт назар аудара алатын болса, оқиғаны жақсы түсінеді, сіз біртіндеп суреттерден бүкіл серияларды жасай аласыз. Сонымен, "суреттердегі әңгімелер" әдісінде баланың өзі басты кейіпкер болып табылады. Мұндай суреттер альбомға жиналады немесе үйде қабырғаға ілінеді.

Сөйлеуді белсенді қолдану мүмкіндігін дамыту (сыртқы сөйлеуді тежеу). АСБ-ның кез-келген басқа бұзылуларға қарағанда, баланың түсінетіні мен оның айтуы арасындағы айырмашылық байқалады. Ең қиын, уақытты қажет ететін және қарқыны мен нәтижелері бойынша ең аз болжанатын - "сөйлемейтін" балалармен жұмыс.

АСБ бар балалардың сөйлеу дамуы өзгермелі. Егер балалардың бір тобында тек дауыстар байқалса, онда басқа топ кеңейтілген монологиялық мәлімдемелерге қабілетті. Алайда, балалардың барлық топтарына ортақ нәрсе-аутизмі бар балалар сөйлеуді коммуникация үшін пайдаланбайды, көбінесе ауто стимуляцияның бір түрі ретінде әрекет етеді. Осыған сүйене отырып, аутизм спектрі бұзылған балаларға сөйлеу көмегінің стратегиясын әзірлеу кезінде олардың сөйлеу дамуының ерекшеліктерін ескеру қажет екендігі айқын болады.

Осылайша, логопедиялық жұмыстың келесі кезеңдері бөлінеді:

- тұрақты эмоционалды байланыс орнату.
- сөйлеуді тежеу.
- мәлімдемелерді кеңейту, байыту және түсіну.
- нақты түзету жұмыстары.

Тұрақты эмоционалды байланыс орнату кезеңі дайындық кезеңі болып табылады. Бұл кезең АСД бар бала маманның кабинетіне тыныш кіре алатын, ұсынылған тапсырмаларды қабылдай алатын кезде игерілген болып саналады. Сөйлеуді тежеу кезеңі-эмоционалды ынталандыру арқылы сөйлеуді шақыру.

Эмоционалды және тактильді ойындарды қолдану, баланың сөйлеу үлгілерін қайталау, сөйлеу үлгісін ұсыну болжанады. Мәлімдемелерді байыту, кеңейту және түсіну кезеңі кеңейтілген сөйлеуге шығу мүмкіндігін көрсететін балалардан өтеді. Басқа жағдайда балама байланыс әдісі қолданылады. Аутизм спектрі бұзылған баламен логопедиялық жұмысты құру принципі жалпыдан жекеге қарай қозғалысты қамтиды. Мысалы, сөздік қорын кеңейту кезінде сөйлеу жағдайынан сөзге дейін. Сауаттылықты үйрену кезінде сөзден әріпке дейін. Түзету жұмыстары барысында коммуникацияның вербалды және вербалды емес құралдарын қалыптастыру, балама коммуникативті жүйелерді қолдануға үйрету көзделеді. Дұрыс сөйлеу үлгісін көрсете отырып, ойын технологияларын пайдалану көзделеді. Сондай-ақ, алынған білім мен дағдыларды практикалық қолдану саласына мағыналы түрде берудің қиындықтарын ескеру қажет. Мысалы, коммуникативті жағдайдан тыс жаңа сөздермен танысу сөйлеу материалының механикалық сіңірілуіне және нақты жағдайларда қолданылмауына әкеледі.

Аутизм спектрі бұзылған балалардың сөйлеу дамуының ерекшеліктерін ескере отырып, маман логопедиялық жұмысты өзі құра алады. Бұл жағдайда маман баланың мінез-құлық стереотиптерін басшылыққа алуы керек, агрессияны тудыратын жағдайлардан аулақ болу керек, тікелей сұрақтарды, бейнелі мағынасы бар сөздерді қолданбау керек. Сабақта пысықталған барлық материалдар баланың жеке тәжірибесімен байланысты және коммуникативті жағдайға қосылуы керек. Сондай-ақ, баламен жұмыс істейтін барлық мамандардың өзара әрекеттесуінің орындылығы, сондай-ақ аутизм спектрі бұзылған баланың отбасы мүшелерін түзету және тәрбиелеу кеңістігіне белсенді тарту атап өтіледі. Коммуникативтік дағдыларды дамыту бойынша түзету сабағының құрылымы баланың мүдделері мен қажеттіліктерін ескере отырып, икемді болуы тиіс. Осылайша, аутизм спектрінің бұзылуының негізгі маркерлерін білу АСБ бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүйесінде негіз болуы керек. Коммуникативті дамудың бұзылуы - АСБ бар баланың жалпы психикалық дамуын

анықтайтын және оның бейімделуін күшейтетін негізгі бұзылулардың бірі. Аутизм спектрі бұзылған балаларда сөйлеудің коммуникативті функцияларын дамыту мәселесіне әртүрлі тәсілдер бар. Алайда, олардың ешқайсысын аутизмі бар балалардың коммуникативті дамуының жеке ерекшеліктерінің көріністерінің үлкен өзгергіштігіне байланысты әмбебап деп санауға болмайды. Аутизмі бар балаларда әлеуметтік белсенділікті қалыптастыру процесі олардың физикалық, психикалық ерекшеліктеріне, эмоционалды-ерікті саланың ерекшеліктеріне байланысты. АСБ баланың ересек адаммен қарым-қатынас жасау тәжірибесін біртіндеп шағын топтағы құрдастарымен қарым-қатынас жағдайына көшіру керек.

Логопедтің жұмысы диагностикалық тексеруге негізделеді, ол оқу жылының басында барлық бастауыш сынып оқушылары арасында жүргізіледі:

- бақылаулар;
- әңгіме;
- нәтижелерді жеке сөйлеу карталарына енгізу.

Мұғалімнің оқушыға қатысты орналасуы, керісінше, жақын, артқы жағында (оқушыға физикалық көмек қажет пе, жоқ па және оның эмоционалды көңіл-күйіне байланысты).

Логопедиялық сабақтарда АСБ балаларды логопед-мұғаліммен сүйемелдеумен ғана шектелмейді. Сондай-ақ, сабақта, сабақтан тыс уақытта (өзгерістер, түрлі іс-шаралар) балаларды бақылау қажет. Баланың күнделікті өмірде, тәуелсіз реакцияларда коммуникативті сөйлеу дағдыларын қалай қолданатынын есту маңызды; өз бетінше жұмыс істеу кезінде жазу дағдыларын қалай қолданатынын бақылау қажет.

Кез – келген маманның түпкі міндеті-АСБ бар оқушыға оқу дағдыларын үйренуге көмектесу, оқуда сәттілікке жетуге көмектесу, алған дағдыларын сыртқы ортада қолдана білуге үйрету.

Аутизм спектрі бұзылған балалардың сөйлеу дамуының ерекшеліктерін ескере отырып, логопед маман баланың мінез-құлық стереотиптерін басшылыққа алуы керек, агрессияны тудыратын жағдайлардан аулақ болу керек, тікелей сұрақтарды, бейнелі мағынасы бар сөздерді қолданбау керек. Сабақта пысықталған барлық материалдар баланың жеке тәжірибесімен байланысты және коммуникативті жағдайға қосылуы керек. Сондай-ақ, баламен жұмыс істейтін барлық мамандардың өзара әрекеттесуінің орындылығы, аутизм спектрі бұзылған баланың отбасы мүшелерін түзету және тәрбиелеу кеңістігіне белсенді тарту атап өтіледі. Коммуникативтік дағдыларды дамыту бойынша түзету сабағының құрылымы баланың мүдделері мен қажеттіліктерін ескере отырып, икемді болуы тиіс. Осылайша, аутизм спектрінің бұзылуының негізгі маркерлерін білу АСБ бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүйесінде негіз болуы керек. Коммуникативті дамудың бұзылуы-АСБ бар баланың жалпы психикалық дамуын анықтайтын және оның бейімделуін күшейтетін негізгі бұзылулардың бірі. Аутизм спектрі бұзылған балаларда сөйлеудің коммуникативті функцияларын дамыту мәселесіне әртүрлі тәсілдер бар. Алайда, олардың ешқайсысын аутизмі бар балалардың коммуникативті дамуының жеке ерекшеліктерінің көріністерінің үлкен өзгергіштігіне байланысты әмбебап деп санауға болмайды. Аутизмі бар балаларда әлеуметтік белсенділікті қалыптастыру процесі олардың физикалық, психикалық ерекшеліктеріне, эмоционалды-ерікті саланың ерекшеліктеріне байланысты. АСБ баланың ересек адаммен қарым-қатынас жасау тәжірибесін біртіндеп шағын топтағы құрдастарымен қарым-қатынас жағдайына көшіру керек.

Қолданылған әдебиеттер

1. Ефремова.// Изучение и образование детей с различными формами дизонтогенеза в условиях реализации ФГОС. Сборник всероссийской научно-практической конференции студентов, магистрантов, аспирантов и слушателей. —, 2017. — С. 38–40.
2. Димитрошкина, Л. И. Новая теория о причинах возникновения аутизма / Л. И. Димитрошкина. — Текст: непосредственный // Вестник науки и образования. — 2019. — № № 11–2 (65). — С. 106–111.
- Ефремова, М. С. Типовые проявления нарушений коммуникаций у старших дошкольников с расстройством аутистического спектра в условиях инклюзивной среды / М. С.
3. Жукова Н.С. Логопедия. Основы терапии и практики / Н.С. Жукова,

4. Кренева, Е. С. Современный подход к проблеме изучения аутистических расстройств / Е. С. Кренева. — Текст: электронный // <https://elibrary.ru/>: [сайт]. — URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=22621217> (дата обращения: 01.10.2020).

5. Хаустов, А. В. Формирование коммуникативных навыков у детей с детским аутизмом: специальность 13.00.03 «коррекционная педагогика (олигофренопедагогика)»: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук / Хаустов Артур Валерьевич; Государственное образовательное учреждение дополнительного профессионального образования (повышения квалификации) Институт Повышения квалификации и переподготовки работников народного образования московской области. — Москва, 2005. — 176 с.

ӘОЖ 14.23.17

ҚАБІЛЕТТЕРІ ӘРТҮРЛІ БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ПАЙДАСЫ

Баймолдина Қ.Т., Майлыбаева Г.С., Жексембаева Ж.Р., Кайкибаева А.С.
І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,
Талдықорған қ., Қазақстан

Инклюзивті білім беру – балалардың білім алуға негізгі құқығы, ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы жалпы білім беру ұйымында оқытуды көздейтін білім беру қызметтерінің жүйесі [1].

Қазіргі замандағы білім берудің өзекті мәселесі – ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың құқықтарын, олардың мүдделерін, қажеттіліктерін, әлеуметтену процесінде көмек көрсету және кәсіптік қызметті таңдауды мойындамау. Сондықтан мүмкіндігі шектеулі балалардың дені сау құрдастарымен бірге өмір сүруін болжайтын инклюзивті орта түрін құра отырып, инклюзивті оқыту үлкен мәнге ие болады.

Инклюзив – барлық азаматтардың қоғамдық өмірге қатысуын арттыру процесі. Бұл барлық балаларға барлық бағдарламаларға қатысуға мүмкіндік беретін саясат пен процесс. Инклюзивті білім беру балаларға қатысты кез келген кемсітушілікті жоққа шығаратын, барлық адамдарға тең қатынасты қамтамасыз ететін, бірақ ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін ерекше жағдайлар жасайтын идеологияға негізделген [2].

Инклюзия мүмкіндігі шектеулі адамдардың өмірі мен күнделікті тіршілігі бүкіл қоғамдастықтың жағдайлары мен өмір салтына барынша жақын болуы керек деген идеяға негізделген «қалпына келтіру» тұжырымдамасына бағытталған. «Қалыпқа келтіру» принциптері бірқатар заманауи халықаралық құқықтық актілерде бекітілген: БҰҰ-ның ақыл-ойы кем адамдардың құқықтары туралы Декларациясында (1971), Мүгедектердің құқықтары туралы декларацияда (1975), Адам құқықтары туралы конвенцияда. Инклюзивті білім берудің ең маңызды принциптері: барлық балалар арасындағы қиындықтарға немесе айырмашылықтарға қарамастан, мүмкіндігінше бірге оқуы керек; білім беру мекемелері оқытудың әртүрлі түрлері мен қарқынын келісе отырып, балалардың әртүрлі қажеттіліктерін тану және ескеруі керек [3]. Сәйкес оқу бағдарламаларын әзірлеу, іс-шараларды ұйымдастыру, оқыту стратегияларын әзірлеу, ресурстарды пайдалану және олардың қауымдастықтарымен серіктестік арқылы барлығына білікті білім беру. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар оқу процесінің табысты болуын қамтамасыз ету үшін қажет болуы мүмкін кез келген қосымша көмекті алуы керек. Сонымен қатар инклюзивті тәсіл деп аталатын, яғни білім беру процесінің барлық қатысушыларының, оның ішінде мектепке дейінгі және жалпы білім беретін мектептерде оқитын ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың білім алуға тең қол жеткізуіне жағдай жасау маңызды. Сондай-ақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған жеңілдіктерді атап өткен жөн, мысалы:

- құрдастарымен мақсатты қарым-қатынастың арқасында балалардың танымдық, қимыл-қозғалыс, сөйлеу, әлеуметтік және эмоционалдық дамуы жақсарады;
- достары ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға үлгі рөлін атқарады;
- жаңа дағдылар мен дағдыларды меңгеру функционалды;
- оқыту балалардың күшті қасиеттеріне, қабілетіне және қызығушылықтарына назар аудара отырып жүргізіледі;

- балалардың дені сау құрбыларымен достық қарым-қатынас орнатуға және басқа балалар үшін қоғамдық өмірге қатысуға мүмкіндіктері бар;
- балалар адами айырмашылықтарды табиғи түрде қабылдайды және шыдайды;
- балалар өздерінен ерекшеленетін адамдармен достық қарым-қатынас орнатуға және сақтауға үйренеді;
- балалар ынтымақтастық үшін оқиды;
- балалар өзін қоршаудан тыс ұстауға, тапқырлыққа, және басқаларға жанашырлыққа үйренеді [4].

Сондай-ақ педагогтар мен мамандар үшін артықшылықтарды атап өткен жөн:

- мектепке дейінгі тәрбиешілер мен инклюзивті топтардың көмекшілері балалардың жеке ерекшеліктерін жақсы түсінеді;
- тәрбиешілер әртүрлі педагогикалық әдістерді меңгереді, бұл олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, балалардың дамуына тиімді қолдау көрсетуге мүмкіндік береді
- мамандар (дәрігерлер, арнайы білім беру мұғалімдері, басқа мамандар) балаларды тұтастай қабылдай бастайды, сонымен қатар өмірге балалардың көзқарасымен қарайды [5].

Шетелдегі тәжірибені талдасақ, инклюзивті білім беру бірінші кезекте айқын психофизикалық кемістігі бар балалар үшін мүмкіндік екенін көрсетеді. Бұл, атап айтқанда, ақыл-ой кемістігінің кейбір түрлері, белгілі бір сөйлеу ауытқулары, есту немесе көру қабілетінің төмендеуі, тірек-қимыл аппаратының асқынбаған аурулары, эмоционалды және ерікті сфераның бұзылуы. Егер мұндай балалар интеллектін, өзін-өзі күтуін және құрдастарымен адекватты қарым-қатынасты және отбасын қолдауды сақтаған болса, онда кәсіби психологиялық-педагогикалық қолдау жағдайында олар мәдени тәжірибені сау құрдастар ортасында жақсы сіңіре алады [6]. Қазақстанда инклюзивті оқытуды дамыту тұжырымдамасына сәйкес балалардың дені сау достарымен психофизикалық дамуын түзету қажеттілігіне байланысты әлеуметтік өзара әрекеттесуінің тиімді жолдарын белсенді іздеу және енгізу жүзеге асырылуда. Баланың дамуындағы проблемалар мен қиындықтарды бірінші кезекте ата-аналар, педиатрлар, тәрбиешілер байқайды. Сондықтан олар кешіктірмей, ақаудың өздігінен жойылуын күтіп, мамандарға тағайындау өте маңызды. Психологиялық-медициналық консультацияларда баланың ерте дамуы, қажет болған жағдайда оған қажетті жағдай жасау, сондай-ақ көмек көрсету мәселелері бойынша кеңес алуға болады. Балаға қажетті көмек (педагогикалық, психологиялық, медициналық) неғұрлым тезірек болса, оның ақауының құрылымы неғұрлым жеңіл болса, соғұрлым ол жақсы дамиды [7].

Мектепке дейінгі тәрбиешілер балалардың мінез-құлқындағы қиындықтарды, оқудағы қиындықтарды байқап, ата-аналарға мамандарға уақытылы баруға кеңес беруі маңызды. Олар баланың дамуындағы қиындықтар немесе кемістіктердің неден туындағанын анықтауға көмектеседі, отбасында, мектепке дейінгі мекемелерде қандай жағдай жасау керектігі туралы кеңес береді; түзету көмегін көрсетеді немесе бұл жөнінде арнайы мекемеге кеңес береді. Ата-аналар психологиялық-педагогикалық және медициналық профилактикалық комиссияның мамандарымен бірге психофизикалық кемістігі бар балаға арналған мекемені шешуі керек. Көптеген факторларды ескеру қажет, соның ішінде: қалыптан тыс даму категориясы; баланың жасы; нақты диагноз; қатар жүретін ауытқулардың болуы; соматикалық денсаулық жағдайы; дамудың интеллектуалдық деңгейі; баланың психикалық және физикалық дамуының ерекшеліктері мен қажеттіліктері мен мүмкіндіктері. Яғни, баланың дамуы мен отбасылық қажеттіліктерінің жеке ерекшеліктерін ескере отырып, мекемені ұсыну қажет. Дұрыс диагноз қоюда, оқытуды ұйымдастыру формасын таңдауда, жеке көзқарасты жүзеге асыруда балаға қол жеткізген балабақша тәрбиешілерінің жазған психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерінің маңызы зор. Өйткені, балаға жүйелі білім мен тәрбие беру барысында оның қабілеті, қиындықтары мен қиындықтары барынша айқын көрінеді. Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, тәрбиеші баланың дамуындағы кемістіктерді тудыратын себептер, мектепке дейінгі білім беру бағдарламасын әзірлеудегі қиындықтар мен олқылықтар туралы болжам айта алады [8]. Бірақ тәрбиеші болжам түрінде болса да диагноз қоймайды, себебі балада кемшілік бар, нақты клиникалық диагнозды жан-жақты зерделеу негізінде профилактикалық психо-педагогикалық және медициналық комиссия қызметкерлері ұжымдық түрде анықтайды.

Коррекциялық тәрбиешілер, түзету жұмысына маманданған практикалық психологтар мұндай балалармен жұмыс істеуге күзиретті болса, мектепке дейінгі тәрбиешілер жиі қосуға психологиялық та, әдістемелік та дайын емес. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру мекемелері педагогикалық кадрларды арнайы дайындауы керек. Көрші елдердің тәжірибесі оқу орындарында жұмыс істеген мамандар үшін тиімді біліктілікті арттыру курстары, теориялық және практикалық семинарлар,

тренингтер және т.б. бар екенін дәлелдейді. Сондықтан мұндай білім берудің мазмұны білімнің негізі болуы керек [9].

Мектепке дейінгі тәрбиешілер келесі салаларда құзыретті болуы керек:

- мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуды ұйымдастыруға мемлекет пен қоғамның көзқарастары;

- әр түрлі кемістіктері мен бұзылыстары бар адамдардың әртүрлі категорияларының даму ерекшеліктері мен заңдылықтары;

- балаларды жан-жақты психологиялық-педагогикалық зерттеу;

- сараланған және жеке механизмдері мен әдістері

- мектепке дейінгі жастан бастап әртүрлі ауытқулары бар балаларды оқыту және тәрбиелеу;

- оқушылардың отбасымен жұмысының мазмұны мен әдістері [10].

Инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін мұғалімдер:

- мектеп жасына дейінгі балалардың дамуындағы ауытқулар мен бұзылуларды дер кезінде байқап, анықтау және түзетуші педагогтың жетекшілігімен түзетушілік дамуды қажет ететін балаларға тиісті психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуді жүзеге асыруға қатысу;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға жеке және кешенді көзқарасты жүзеге асыру;

- дені сау мектеп жасына дейінгі балалардың өз құрдастарымен позитивті ынтымақтасуға дайындығын қалыптастыру, оларға ерекше жағдай жасау керек.

Көптеген ғалымдардың зерттеулерінің нәтижелері ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психикалық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуы олардың оларға деген оң көзқарасына, мұғалімдердің, ата-аналардың және дені сау балалардың түсінуіне және қабылдауына тікелей байланысты екенін көрсетеді. Қолайлы әлеуметтік және дамыған орта инклюзивті білім берудің бастапқы шарттарының бірі болып табылады. Сондықтан мұндай ортаны қамтамасыз ету білім беру қызметіне мұқтаж балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету міндеттерінің бірі болып табылады. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының педагогтары ең алдымен дені сау тәрбиеленушілердің психофизикалық кемістігі бар балаларға оң көзқарасын қалыптастыруы керек; адекватты өзара әрекеттесу, эмпатия әдістерін енгізу. Сондықтан да, біздің ойымызша, осы санаттағы балалармен жұмыс: әңгімелесу, сендіру, мадақтау, проблемалық жағдаяттарды қарастыру, әңгіме-рөл, режиссуралық ойындар, арнайы таңдалған бейнероликтерді, мультфильмдерді көру және т.б.. Мектепке дейінгі жастағы бала да отбасының рефлексиясы болғандықтан, балалардың ата-аналарымен дұрыс жұмыс жасауды қарастыру, оларға деген оң көзқарасты қалыптастыру маңызды. Сондықтан мектепке дейінгі мекемеде инклюзивті білім беру – өміріміздің бір шындығы. Дегенмен, оның тиімділігі көптеген жағдайларға байланысты екенін есте ұстаған жөн, олардың негізгісі кешенді психологиялық-педагогикалық қолдау болып табылады. Дұрыс білім беру ортасын ұйымдастыру үшін бірқатар кезеңдерді қамтитын инклюзивті білім беруде оқитын мектеп жасына дейінгі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды қамтитын бірқатар шараларды жүзеге асыру қажет, атап айтқанда: диагностикалық, ол мыналарды қамтиды [11]:

- балалардың даму деңгейін диагностикалау: психикалық, физикалық, интеллектуалдық жетілудің жеке ерекшеліктерін анықтау; психикалық процестердің даму деңгейі;

- әлеуметтік жетілу диагностикасы, интеллект, мұғалім мен ата-ананың баламен қарым-қатынас стилі;

- мұғалімдер мен ата-аналардың инклюзивті білім беруге дайындығына тестілеу және сауалнама жүргізу;

- бала тәрбиеленетін отбасының ерекшеліктерін зерттеу;

- инклюзивті білім беретін топтар мен сыныптардағы балалардың әлеуметтік өзара әрекеттесу ерекшеліктерін психологиялық-педагогикалық байқау.

Бұл кезең келесі деңгейге әкеледі, оның мәні ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асыру үшін құжаттаманы дайындау болып табылады, яғни жасырын және орын алған бұзушылықтардың ерекшеліктері туралы олардың деректерімен; олардың жеке дамуы, отбасының әлеуметтік жағдайы және баланың қандай жағдайда тәрбиеленуі және олардың қалыпты оқу-тәрбие процесі жағдайында бақылауы.

Келесі кезең – әр балаға жеке, тәрбиешілер мен ата-аналарға ұсыныстары бар, әртүрлі мамандардың (дәрігер, психолог, әлеуметтік педагог, педагог, логопед, тәрбиешінің көмекшісі) қатысуымен жүзеге асырылатын оқыту және жетілдіру бағдарламаларын әзірлеу және бекіту. Сондай-ақ, дидактикалық, тәрбиелік, басқарушылық және әлеуметтік-психологиялық бақылау әдістерін

қолдануды көздейтін кейіннен нәтижелік мониторинг жүргізе отырып, өзіңіздің оқу-әдістемелік және ақпараттық базаңызды жасаған жөн [12].

Ата-аналармен және тәрбиешілермен, балалармен және тәрбиешілермен ішкі және сыртқы қақтығыстарға байланысты болуы мүмкін проблемаларды анықтап, болжағаннан кейін оқу процесінде туындауы мүмкін ықтимал теріс салдарларды түзету жолдарын пысықтау орынды. Бала оқитын және ерекше қажеттіліктері бар топтағы тәрбиешілердің кеңестері мен нұсқаулары бірдей маңызды және орынды:

1. «Ерекше балаларға» шыдауды үйреніңіз, бірақ ешбір жағдайда баланың кемшіліктеріне немесе бұзылыстарына назар аудармаңыз.

2. Әрбір баланың өзін қолайлы және басқалармен бірдей сезінуіне ықпал етіңіз.

3. Балалар тобында мейірімділік, әділдік және бір-біріне төзімділік атмосферасын қалыптастыру.

4. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды негізгі балалар тобынан бөлек емес, жеке қолдау көрсету.

5. Тәрбиелік тапсырмаларды осындай баланың қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне жақындатуға тырысыңыз.

6. Бір ұжымда басқа педагогтармен (логопед, психолог, дәрігерлер) және ата-аналармен бірлесіп жұмыс жасау.

Инклюзивті білім берудің психологиялық пайдасы.

1. Өзін-өзі бағалаудың жоғарылауы.

Инклюзивті білім берудің ең маңызды психологиялық артықшылықтарының бірі ерекше қажеттіліктері бар балалардың өзін-өзі бағалауын арттыру болып табылады. Қабілеті әртүрлі балаларды бір сыныпта оқытқанда, олар өзін оқу-тәрбие процесінің толыққанды қатысушысы ретінде сезінуге мүмкіндік алады. Дәстүрлі білім беру жүйелерінде, мұндай балалар мамандандырылған мекемелерде оқуға мәжбүр болуы мүмкін, олар көбінесе оқшаулану және төмендік сезіміне тап болады. Инклюзивті білім беру бұл балаларға өздерінің құрдастарымен интеграциялануына мүмкіндік береді, бұл өзін-өзі дұрыс қабылдау мен өзіне деген сенімділікті дамытуға көмектеседі [13].

2. Стресске төзімділікті дамыту.

Инклюзивті білім беру балалардың күйзеліске төзімділігін дамытуға да көмектеседі. Әртүрлі білім беру қажеттіліктері мен қабілеттері бар балалармен өзара әрекеттесу олар үшін бейімделуге және қиындықтарды жеңуге үйренетін ерекше жағдайлар жасайды. Бұл тәжірибелер балаларға стресстік жағдайларды жеңу дағдыларын дамытуға және олардың психикалық тұрақтылығын арттыруға көмектеседі. Олар мәселелерді шешу жолдарын табуға және әртүрлі қиындықтарды жеңуге үйренеді, бұл академиялық және әлеуметтік өмірде маңызды дағды болып табылады.

3. Эмоциялық интеллектінің жоғарылауы.

Инклюзивті білім беру балалардың эмоционалды интеллектінің дамуына ықпал етеді. Эмоционалды интеллектке өзіңіздің эмоцияларыңыз бен басқалардың эмоцияларын білу, сондай-ақ сол эмоцияларды басқару қабілеті кіреді. Инклюзивті білім беру жағдайында балалардың эмоционалдық және мінез-құлық ерекшеліктері әртүрлі болуы мүмкін құрдастарымен қарым-қатынас жасау мүмкіндігі бар. Бұл өзара әрекеттесу балаларға басқа адамдардың сезімдерін жақсы түсінуге және қабылдауға, эмпатияны дамытуға және қарым-қатынас дағдыларын жақсартуға көмектеседі. Балалар айырмашылықтарды қабылдауға және құрметтеуге үйренеді, бұл олардың эмоционалдық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді.

4. Даму үшін қолайлы жағдай жасау.

Инклюзивті білім беру үдерісі әрбір бала өзін бағалайтынын және құрметтелетінін сезіне алатын қолдаушы және қамқорлық ортасын жасайды. Мұғалімдер мен сыныптастары инклюзивті білім беру ортасын құруға қатыса отырып, балаларға өздерін жайлы және сенімді сезінуге көмектеседі. Мұндай қолдау балалардың психологиялық дамуында шешуші рөл атқарады, өйткені бұл олардың оқуға және жалпы өмірге деген оң көзқарасын қалыптастыруға көмектеседі [14].

Инклюзивті білім берудің әлеуметтік пайдасы.

Инклюзивті білім беру балалардың психологиялық жағдайына ғана емес, олардың әлеуметтік дамуына да үлкен әсер етеді. Инклюзивтілік принциптері әрбір бала өзінің әлеуметтік дағдыларын дамытатын, әртүрлі адамдармен араласатын және мағыналы қарым-қатынастар құра алатын ортаны құруға бағытталған.

1. Әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру.

Инклюзивті білім беру балаларға қабілеттері мен айырмашылықтары әртүрлі сыныптастарымен қарым-қатынас жағдайында маңызды әлеуметтік дағдыларды дамытуға мүмкіндік

береді. Ынтымақтастық оқыту балалардан ынтымақтастық, қарым-қатынас жасау және әртүрлі қарым-қатынас стиліне бейімделу дағдыларын талап етеді. Мысалы, балалар топпен жұмыс істеуге, басқалардың пікірін құрметтеуге, ресурстармен бөлісуге, конструктивті түрде жанжалдарды шешуге үйренеді. Бұл дағдылар тұлғааралық тиімді қарым-қатынастарды қалыптастыруда шешуші рөл атқарады және олардың болашақ кәсіби және әлеуметтік өмірлері үшін маңызды болады.

2. Біржақтылық пен стигманы азайту.

Инклюзивті ортадағы білім ерекше қажеттіліктері бар балалар жиі кездесетін біржақтылық пен стигманы азайтуға көмектеседі. Балалар бірге білім алған кезде ерекше қажеттіліктері бар достарының өздері сияқты ұмтылыстары, қызығушылықтары мен қабілеттері бар екенін көруге мүмкіндік алады. Бұл өзара әрекеттесу адамдардың әртүрлі топтарына неғұрлым оң және шынайы көзқарасты дамытуға ықпал етеді. Инклюзивті орта стереотиптерді бұзуға және айырмашылықтарға ашық және толерантты көзқарасты дамытуға көмектеседі.

3. Достық қарым-қатынасты нығайту.

Инклюзивті ортада білім алу қабілеті әртүрлі балалар арасында берік достық қарым-қатынастың қалыптасуына ықпал етеді. Тапсырмаларды бірге орындау, топтық жобаларға қатысу және ортақ іс-шараларға қатысу балалар арасындағы байланысты нығайтады. Өзара түсіністік пен қолдауға негізделген достық балалардың өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға және жағымды әлеуметтік орта құруға көмектеседі. Бұл қарым-қатынастар балалардың жалпы әл-ауқаты үшін маңызды болып табылатын эмоционалды қолдау мен сенімділікті қамтамасыз ете алады.

4. Жағымды мінез-құлықты модельдеу.

Инклюзивті білім беру ортасындағы балалар өз құрбыларынан мінез-құлықтың жағымды үлгілерін байқауға және үйренуге мүмкіндік алады. Мұғалімдер мен сыныптастары толеранттылық, эмпатия, ынтымақтастық және жеке айырмашылықтарды құрметтеу сияқты қасиеттерді көрсете отырып, үлгі болады. Бұл оң мінез-құлық үлгісі балаларға әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларын үйренуге және салауатты мінез-құлықты дамытуға көмектеседі, бұл үйлесімді және қолдаушы оқу қоғамдастығына ықпал етеді.

5. Инклюзивті білім беру ортасын құру.

Инклюзивті білім беру неғұрлым ашық және қолдаушы білім беру ортасына ықпал етеді. Мұндай жағдайларда барлық балалардың ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне қарамастан оқу процесіне қатысу мүмкіндігі бар. Бұл білім беру үдерісінің сапасын арттырып қана қоймайды, сонымен қатар студенттердің ортақ тиесілігі мен сыйластық сезімін тудырады. Мектеп әрбір бала өзін бағалайтынын және қабылданғанын сезінетін ортаны жасағанда, бұл білім беру ортасына қайта оралып, оң және нәтижелі өзара әрекеттесуге ықпал етеді.

6. Мәдениетаралық және қоғамаралық құзыреттілікті дамыту.

Инклюзивті білім беру мәдениетаралық және әлеуметтік құзіреттілікті дамытуға ықпал етеді, бұл әртүрлі заманауи қоғамда ерекше маңызды болып табылады. Инклюзивті ортада оқитын балалар әртүрлі әлеуметтік және мәдени ортадағы адамдармен қарым-қатынас жасауды үйренеді, бұл әртүрлілікті жақсырақ түсінуге және қабылдауға ықпал етеді. Бұл дағдылар оларға ашық және айналадағы өзгерістерге бейімделуге көмектеседі [15].

Қорытынды. Инклюзивті білім беру үйлесімді және қолдаушы білім беру қауымдастығына ықпал ететін елеулі әлеуметтік артықшылықтар әкеледі. Бұл негізгі әлеуметтік дағдыларды дамытуға, біржақтылық пен стигманы азайтуға, достықты нығайтуға және оң мінез-құлықты үлгі етуге көмектеседі. Сайып келгенде, инклюзивті білім беру ерекше қажеттіліктері бар балалардың жеке дамуын қолдап қана қоймайды, сонымен қатар айырмашылықтар бағаланатын және білім беру процесінің барлық қатысушыларына қолдау көрсетілетін неғұрлым тең және құрметті қоғамды құрады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Artyushenko, N. P. (2010). Organizational and pedagogical conditions for teaching children with disabilities by means of inclusive education. Diss. Cand. ped. Science. Tomsk.
2. Biletska, I. (2007). Inclusive education: first step in Ukraine. *Preschool education*, 4, 12-15.
3. Budyak, L. V. (2009). Fundamentals of inclusive education. Cherkasy: Kind. CNC.
4. Experience of implementing inclusive education in a comprehensive educational institution. (2009). Based on ICFER Information Center Education Resources. *Practice of Managing an Education Institution*. № 10.
5. Forlin, C. (2006). Inclusive education in Australia ten years after Salamanca. *European Journal of Psychology of Education*, 21(3), 265-277.

6. Inclusive education. (2010). Methodical recommendations for the organization of inclusive educational process in kindergarten Issue 4. Ed. by: M.M. Prochukhaeva, E.V. Samsonova. Moscow.: Center «School Book».
7. Hastings, R.P., Graham, S. (1995). Adolescents' preceptions of young people with severe learning difficulties: The effects of integration schemes and frequency of contact. *Educational Psychology*, 15, 149-159.
8. Lorman, T., Deppeller, J., Harvey, D. (2010). *Inclusive education. Group Diversity Support*. Kyiv: SPD-FO Parashin IS.
9. Kolupaeva, A. A. (2009). *Inclusive education: realities and perspectives*. Kyiv: Summit Book.
10. Kolupaeva, A. A. (2012). *Fundamentals of inclusive education*. d. Kyiv: «A.S.K.».
11. Loreman, T., Deppeler, J. & Harvey, D. (2005). *Inclusive Education: A practical guide to supporting diversity in the classroom*. Sydney: Allen & Unwin.
12. Luhovy, V. I., Talanova, Zh.V. (2013). International and national standard classifications of education: concept and implementation. *Pedagogy and psychology. Visn. NAPS of Ukraine: scientific-theoretic. and information. Nat. Acad. ped. of Sciences of Ukraine. № 1. 15-25.*
13. Townsend, M.A., Wilton, K.M., Vakilirad, T. (1993). Children's attitudes toward peers with intellectual disability. *J Intellect Disabil Res.*, 37, 405-411.
14. Vygotsky, L. S. (1983). *Collection of works. In 6 vols. M : Pedagogy, Vol. 5.*
15. Vygotsky, L.S. (1986). *Psychology of Art. Ed. by V. V. Ivanova, komment. L. S. Vygotskogo & V.V. Ivanova. Moscow: Iskusstvo Publ.*

УДК 376

БАЛАБАҚШАДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Баймусаева Г.Н

Астана қаласы, № 96 «Аяла» балабақшасының меңгерушісі

Жаһандану жағдайында дамып келе жатқан қазіргі әлем жүйелі энергетикалық, қаржылық, әлеуметтік - мәдени дағдарыстарды бастан кешуде. Мұның бәрі әлеуметтік дамудағы қайшылықтарды күшейте отырып, мемлекеттердің әлеуметтік модельдерін ұйымдастыруда жаңа мағыналарды іздеуге әкеледі, адами ресурстарға назар аударады. XX ғасырдың аяғында Қазақстанда және бүкіл әлемде ерекше қажеттіліктері бар адамдарды қоғамдық өмірге белсенді қосу үшін жағдай жасаудың қажеттілігі туралы қоғамның тұрақты оң пікірі қалыптасты. Мүмкіндігі шектеулі жандардың әлеуметтік, мәдени және білім беру қажеттілігі көптеген авторлардың (М.А. Алексеева, С. В. Алехина, Л. В. Годовникова, Е. Н. Кутепова, Н. Н. Малофеев, М. М. Семаго, Н. Я. Семаго және т. б.) еңбектерінде аталып өткен.

Мемлекетіміздің қазіргі заманғы білім беру саясатының міндеттері мектепке дейінгі, жалпы және қосымша білім берудің әртүрлі білім беру ұйымдарында білім беру қызметтерінің тұрақты қолжетімділігін қамтамасыз ете алатын инфрақұрылым мен ұйымдастырушылық - экономикалық тетіктерді дамыту болып табылады. Соңғы жылдары заңнамалық деңгейде қоғам дамуының жаңа үрдістерін, атап айтқанда білім беру жүйесін іске асыру үшін теориялық база белсенді түрде құрылуда. Соның бірі—инклюзиялық білім қолжетімділігі.

Инклюзивті білім беру — (фр. "inklusif" — "соның ішінде") — қарапайым балалар мен мүмкіндігі шектеулі балаларды бірлесіп оқыту. Яғни, инклюзивті білім беру балалардың денсаулық жағдайына қарамастан, білім берудің барлық қажеттіліктері мен қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін тең құқықтар мен мүмкіндіктерді қамтиды.

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2021 жылғы 26 маусымда "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Заңға қол қойды. Мемлекет ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға олардың жеке даму ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру жүйесі шегінде білім алу үшін жағдай жасауға міндеттенеді (8-бап, 1-1-т.). Мүмкіндігі шектеулі балалар үшін арнайы оқу бағдарламалары әзірленді. Мектепке дейінгі және орта мектептегі білім беру ұйымдары заң бойынша оларға қызмет көрсету аумағында тұратын барлық балаларды, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қабылдауы тиіс делінді. (26-бап, 2-т.).

Осы ретте №96 «Аяла» арнайы балабақшасы Астана қаласы әкімдігінің қолдауымен салынып, 2021 жылғы маусым айында қолданысқа берілді. Өз қызметін төмендегі нормативті құқықтық актілер негізінде:

– «ҚР-да білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» (ҚР Президентінің 07.12.2010 ж №1118 жарлығымен бекітілген), (02.11.2012ж берілген өзгерістер мен толықтырулармен);

– ҚР-ның «Білім туралы» 27.07.2007ж №319 ІІІ заңы (14.01.2014ж берілген өзгерістер мен толықтырулармен).

– Даму мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың әдістемелік ұсынымдары (ҚР Білім және ғылым министрінің 12.12.2011 ж №524 бұйрығы негізінде жүзеге асырады. Жобалық қуаттылығы 90 балаға арналған балабақшада түзету-дамыту бағытында 6 топ жұмыс істейді.

3-6 жас аралығында сөйлеу тілі дамымаған балалар «Мерей», «Мирас» және «Тұмарым» топтарына топтастырылған.

«Мерей» қазақ тобында саусақ моторикасына арналған элементтер бұрышы ұйымдастырылған. Балалардың сөйлеу тілінің қалыптасу ерекшеліктері мен тіл кемістіктерін түзетумен бірге, ұсақ моторикаларын дамыту, артикуляциялық моторика қозғалыстарын қалыптастыру мақсатында балалардың мүмкіндіктеріне қарай арнайы кабинет бар.

«Мирас» орыс тобында ұсақ моторикаға балалардың сөйлеуінің дамуын, қарым-қатынастың лексико-грамматикалық сөйлеу кемістіктерін дұрыстау, танымдық аймақтарының жетілдіру мақсатында арнайы логопедиялық ресурстармен толықтырылған кабинет бар.

«Тұмарым» қазақ тобында ұсақ саусақ моторикасын дамытуға асық технологиясы бұрышы және ұсақ элементтер бұрышы ұйымдастырылған. Жатын бөлмелерге асық терапиясы массажды кілемшелері төселген.

3-6 жас аралығында көз көру қабілеті бұзылған балалар «Фибрат» және «Зерек» топтарында топтастырылған. Көру қабілеті бұзылған балалармен көз дәрігерлері балабақша ішінде диагностикалық және емдеу аппараттарымен емдеу жұмысын жасайды. Атап айтсақ: синоптофор, макулотестер, спекл-м, офтальмоскоп, авторефрактокератометр, перискан, монобиноскоп МБС-02. Жатын бөлмеде массаж кілемшелері төселген.

5-6 жас аралығындағы психикалық дамуы кешеуілдеген балалар «Іңкәр» тобында топтастырылған. Әр топ ұсақ моториканы дамыту ресурстарымен толықтырылған. Ұсақ моторикаға арналған құрғақ бассейн орналастырылған. Жатын бөлмелерінде массажды кілемшелер төселген. Топта ұсақ моторикаға арналған Монтесори элементтері толықтырылған арнайы кабинеті бар.

Дене шынықтырумен айналысуға арналған гимнастикалық залда гимнастикаға арналған жабдық, секіруге арналған тіреуіш, өрмелеуге арналған мұнара, гимнастикалық қабырғамен қамтылған. Одан бөлек түрлі бағыттағы мамандар – дефектологтар, психологтар, логопедтер, тәрбиешілер, қосымша білім беру педагогтары, медицина қызметкерлері, сурдопедагогтар, тифлопедагогтар жұмыс жасайды.

Өкінішке орай, қазіргі уақытта дамуында ақауы бар балалар саны артып отыр.

Әрине, мектепке дейінгі білім беру тәжірибесінде мүмкіндігі шектеулі балаларды (мүгедектерді) балалар қоғамында тәрбиеленетін қарапайым құрдастар қоғамына біріктіру тәжірибесі маңызды екендігі туралы ғалымдар көп айтады. Бұл бағыт ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды білім беру процесіне қосудың әр түрлі технологияларын әзірлеуге және тәжірибеге енгізуге мүмкіндік береді. Балабақша балаларға психологиялық - педагогикалық қолдауды қамтамасыз етуді басты мақсат деп санайды.

Олай дейтініміз, психологиялық-педагогикалық инклюзивті білім беру жағдайында мектеп жасына дейінгі балаларды алып жүру - бұл мүмкіндігі шектеулі мектеп жасына дейінгі балаларды қалыпты дамып келе жатқан құрдастарының қоғамына біріктіру үшін ең қолайлы психологиялық – педагогикалық жағдайлар жасауға бағытталған мамандардың кәсіби қызметінің жүйесі. Жұмысымызда оң нәтижеге жету үшін балабақша ұжымы мына принциптерді ұстанады:

1) инклюзивті практика жағдайында мектепке дейінгі балаларды психологиялық - педагогикалық сүйемелдеудің қазіргі заманғы технологиялары саласындағы көптеген педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту, өзара оқыту, курстарға мамандарды ұдайы қатыстыру;

2) ББҰ-дағы мектеп жасына дейінгі балалардың инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналармен өзара іс-қимылдың мазмұнын жақсарту жолдарын үнемі дамыту;

3) ББҰ-да инклюзивті білім беруді басқарудың мақсаттары мен міндеттерінің нақты тұжырымдарын ата-аналардың түсінуіне жағдай жасау;

4) ата-аналардың осы бағыт бойынша білім беру ұйымымен мақсатты түрде белсенді ынтымақтастыққа уәждемесінің жоғары болуын қамтамасыз ету.

Қорытындылай келе, мектеп жасына дейінгі балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеп қана қоймай, балалардың дамуы, жайлы ортада болуын қамтамасыз етеін ғылыми жұмыс басты назарда болу керек деп санаймыз. Бұл мектепке дейінгі кезең деңгейінде инклюзивті білім беру шекараларын кеңейту және мүмкіндігі шектеулі балаларды интеграцияның қолжетімді және пайдалы формасымен қамтамасыз ету, сондай - ақ инклюзивті жағдайда мектеп жасына дейінгі балаларды психологиялық - педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру бойынша педагогикалық қызметкерлердің кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру үшін жағдай жасайды және алға қойған мақсаттарымызға жетуге оң ықпалын тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасындағы Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана. 2010 ж
2. Боротко н.м. Педагогтың кәсіби-педагогикалық құзыреттілігі // Эйдос: интернет - журнал. 2007. 30 Қыркүйек. URL: <http://www.eidos.ru/journal/>.
3. Лебеденко и. Ю. Білім берудегі инклюзия: тарих және қазіргі заман (таңдау курсының материалдары). Армавир: Рио АГПА, 2014.
4. Лебеденко И. Ю., Родионова О. Н. Инклюзивті білім беру жағдайында мектеп жасына дейінгі балаларды психологиялық - педагогикалық қолдау // ғылым мен білім берудегі инновациялық технологиялар: Халықаралық. электрон. симпозиум. Махачкала, 2015. 98-103 ББ.

UDC 376.4

USE OF THE PROGRAMME – METHODOICAL COMPLEX OF ENGLISH LANGUAGE LESSONS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION FOR THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCES OF SCHOOLCHILDREN

Belousova A. G., Bobrova V. V., Sakaeva A. N.
Karaganda Buketov University, Karaganda, Kazakhstan

Today one of the most urgent theoretical and practical problems of our time is the organization of the system of corrective education and upbringing, social adaptation and integration of children with special educational needs (hereinafter referred to as SEN).

The current stage of development of inclusive education in the Republic of Kazakhstan is characterized by a new attitude of the state and society to children with disabilities. Correctional educational system as one of the components of social life has undergone significant changes in recent years: in the types and types of educational institutions and educational programs, in the variants of curricula and textbooks, in the forms of education, upbringing of children and training of teaching staff.

It is also extremely important that inclusive education not only does not undermine the status of a child with special educational needs and his/her family in society, but also changes the position of society in relation to such people and promotes the development of tolerance and social equality [1].

According to the message of President Kasym – Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan from September 1, 2022, the state of the education system plays a crucial role in increasing the potential of the nation. Taking into account the global scientific and technological progress, it is important to strengthen the teaching of subjects of natural – mathematical cycle and English language in schools.

Consequently, the goal of student learning programs should be to improve critical thinking and develop independent information retrieval skills.

At present, English is the main language of new technologies, production and economy, and 90% of the world's information is created in English, and this volume doubles every two years. Mastery of the English language is becoming a prerequisite for achieving universal progress in Kazakhstan [2]. Modern processes of globalization and the development of international interaction emphasize the importance of foreign language skills at the level of personal development. Therefore, teaching foreign languages is considered as a strategic direction of education modernization in our country.

In such conditions, the need to study the process of teaching children various foreign language skills and developing their communicative competence in English is significantly actualized. When teaching English to children with disabilities, it is important to be guided not only by the transfer of knowledge, but also to ensure

their general cultural, personal and cognitive development, which also includes the development of their learning skills. Every child, including children with disabilities, has the right to quality education [3].

The teaching of speech skills generally follows the same principles as the teaching of other skills. Therefore, psychological and didactic theories developed for other areas can also be applied to the teaching of speech. The most developed of such theories is P.Y. Galperin's «learning control theory» [4].

According to B.V. Belyaev, the transition from one language to another (foreign language) from the psycholinguistic point of view is a change in the rules of transition from a program to its execution. This process cannot happen instantly and radically, with the switching of old rules to new ones: a person cannot immediately speak the new language. He has to pass through intermediate stages of foreign language proficiency, and the key role here is played by his native language and the system of rules of program execution. This mediating system of rules becomes more and more reduced in the future. The final stage of this process of reduction (and at the same time automation of «new» rules) is the establishment of a direct connection between the program and the foreign language rule system, which, in turn, means a sufficient level of foreign language proficiency or «thinking in a foreign language» [5].

Today, in modern practice, there is already a certain positive experience of introducing inclusion in the process of teaching English in general education schools. Even basic knowledge of English helps children with disabilities to better socialize, become more independent, avoid difficulties in communication with peers, as well as expand their educational prospects and opportunities to be part of the global educational space, contributing to their social adaptation.

It is very important to rely on the following conditions when implementing inclusive education in foreign language lessons:

- to form lexical skills in the course of exercises that ensure memorization of new words and expressions and their use in speech;
- use information and communication technologies (hereinafter ICT), which allows a «special» child to study English with pleasure;
- create a favorable psychological climate;
- use health – saving technologies, an adapted program taking into account the developmental peculiarities and abilities of children with disabilities, illustrative and audio materials, interactive elementary tasks on CD;

In the conditions of inclusive education improvement of quality and efficiency of foreign language teaching can be achieved through the introduction of game technology. The benefit of using this technology is manifested in the increase of interest of students with SEN in learning to the lesson, allows to focus on the development of oral speech in the process of natural communication during the game.

According to S.V. Elovskaya, game technologies are aimed at the formation of personal qualities of students and ensuring the effectiveness of their entry into society, as well as their self – realization in accordance with their interests and opportunities [6].

In children at school age, long – term memory is more effectively developed than operative memory, which makes memorization of information, which is their object of interest, more long – term.

Thus, the game is a powerful stimulus for mastering a foreign language by children with SEN in learning and an effective method in the arsenal of a foreign language teacher.

The use of ICT in the learning process helps to develop children's communication skills. Pupils become more relaxed in communication and their thinking becomes more active. Instead of simply memorizing and reproducing knowledge, children learn to apply it in practice.

Taking into account the above – mentioned, we can conclude that in order to improve the educational process in remedial education of children with special educational needs it is important to actively apply information and communication technologies. This implies the introduction of new methods and programs aimed at the development of communication skills in children with special educational needs.

Thus, the hypothesis of the study is the assumption that the systematic use of specially designed program and methodological support for the formation of communicative competence in children with special educational needs of primary school age in the conditions of inclusive school in English lessons will significantly increase the level of development of their cognitive mental processes, as the correctional pedagogical work will purposefully influence the integrity and systematicity in the formation of the structural components of the communicative competence of children with special educational needs.

The purpose of the study is to achieve qualitative changes in the process of teaching English to primary schoolchildren with special educational needs. Widely use effective correctional teaching technologies offered in the developed software and methodological support in the conditions of inclusive education.

The experimental part of the study is represented by the establishing, forming and control stages. In order to determine the level of formation of communicative competence of children with SEN of primary school age in English lessons in the conditions of inclusive school, we conducted a study in the secondary school № 27 in Karaganda, DRC «Super Baby» in Karaganda and language center «ABC» in Astana. A total of 50 children with SEN of primary school age took part in the study.

The study was based on the psychological and pedagogical method of analyzing the products of students' activities. The selection of children with SEN to participate in the experiment was made on the basis of analyzing the conclusions of the PMPC. The main criteria for the selection of children for the experiment were: preserved intelligence, age group of 6 – 8 years old, PMPC recommendations on teaching in an inclusive class.

Among the surveyed children SEN, the main group of junior schoolchildren was singled out with 78% of pupils with impaired mental function (cerebral – organic genesis and somatogenic origin) – 39 people, with speech disorders 14% – 7 people, with ASD 6% – 3 people and 1 junior schoolchild with ADHD 2%.

Constating stage. To determine the initial level of cognitive mental processes as the main structural components of communicative competence in children of primary school age with SEN, we used diagnostic techniques for the study of memory [7], thinking [8], perception, imagination [9], foreign – language communicative skills. These classical methods are based on the performance of tasks in pictures. According to the results of the scores, the level of communicative competence in primary school children with SEN is determined (low, medium, high).

Junior schoolchildren with various disorders participating in the experiment can be considered as a category of children with SEN, since the main criterion for the formation of the experimental group was the preserved intelligence of the subjects, and the indicators of the formation of cognitive mental processes are maximally close to the normative ones.

The formative stage in the control group was conducted according to the traditional methodology, in the experimental group – with the use of program – methodological complex (hereinafter referred to as PMC), aimed at activation and realization of the preserved cognitive and personal potential, as well as smoothing the manifestation of the primary disorder in primary school children with SEN.

Functional insufficiency of the brain structure in children with SEN can be relatively compensated with adequate pedagogical influence, which is possible under properly organized conditions, teaching methods, corresponding to the individual characteristics of the child. The main attention of specialists of inclusive practice is aimed at the formation and development of higher mental functions in children with disabilities, providing a holistic and complete psychological basis for their development.

The program and methodological complex includes an electronic textbook «English for children with special educational needs in an inclusive school» and a methodological manual «English in an inclusive school».

The electronic textbook «English Language for Children with Special Educational Needs in an Inclusive School» is designed with an individualized approach and complex impact on the development of cognitive mental processes, taking into account the special educational opportunities of children of different categories studying in inclusive settings, includes a wide range of practical material.

The methodological manual «English in an inclusive school» presents various materials on teaching English to children with disabilities in an inclusive school, as well as information about the psychological and pedagogical characteristics of children with disabilities (separately for each category of disorder), details the essence of the organization of the pedagogical process of teaching children with disabilities in English. Further materials on various methods, techniques and methods of teaching children with disabilities are contained, with special attention paid to the description of the sequence of actions of the teacher, his requirements to the student, as well as to other participants of the correctional – pedagogical process. The purpose of these materials is to create a comprehensive corrective – developmental approach to teaching, taking into account the individual educational needs of the child and contributing to his socialization and adaptation [10].

Thus, the development and implementation of PMC in the correctional – developmental process will contribute to the creation of pedagogical conditions for a significant increase in the effectiveness of work on the correction and development of cognitive mental processes affecting the formation of communicative competence in children with SEN of primary school age in English lessons. As a result, the state of all cognitive and communicative skills of children of this category improves.

Control stage. To assess changes after the formative stage, classical diagnostic techniques were reused to determine the level of communicative competence in primary school age children with SEN.

After the end of the experiment, a discussion was held with English teachers of the experimental group on the topic «Assistance of PMC in English lessons in the conditions of an inclusive school».

The diagnostics of the study of cognitive mental processes as the main structural components of

communicative competence in primary school children with disabilities (memory, thinking, perception, imagination, foreign – language communicative skills) at the establishing stage showed the following distribution by three levels (Table 1).

Table 1 - Data from the control group of children with special needs by category of impairment (ascertaining experiment)

Group	High level		Average level		Low level	
	p.	%	p.	%	p.	%
Control	3	12	7	28	15	60
Children with impaired mental function	3	12	4	16	14	56
Children with speech disorders	0	0	2	8	1	4
Children with ASD	0	0	1	4	0	0
Children with ADHD	0	0	0	0	0	0

Based on the data given in Table 1, a diagram was compiled - Figure 1.

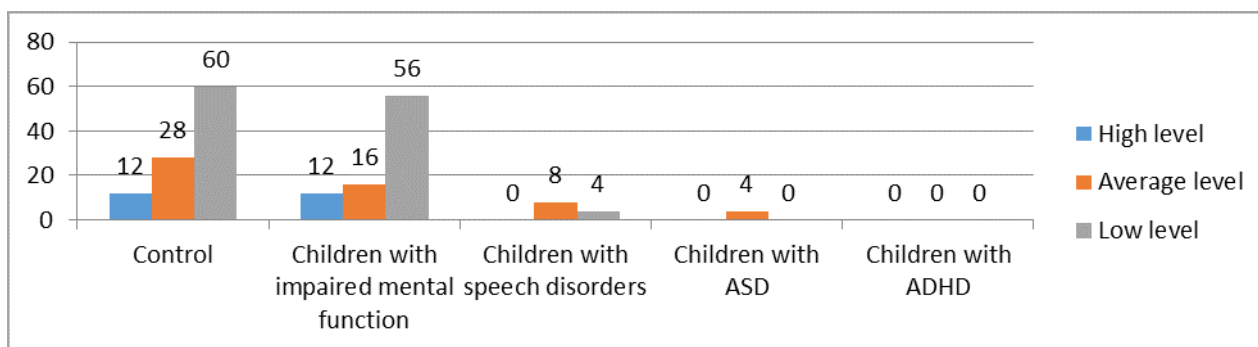

Figure 1. Data from the control group of children with special education needs by category (constating experiment)

Table 2 - Data from the experimental group of children with special needs by category of impairment (ascertaining experiment)

Group	High level		Average level		Low level	
	p.	%	p.	%	p.	%
Experimental	2	8	8	32	15	60
Children with impaired mental function	1	4	6	24	11	44
Children with speech disorders	1	4	1	4	2	8
Children with ASD	0	0	1	4	1	4
Children with ADHD	0	0	0	0	1	4

Based on the data given in Table 2, a diagram was compiled - Figure 2.

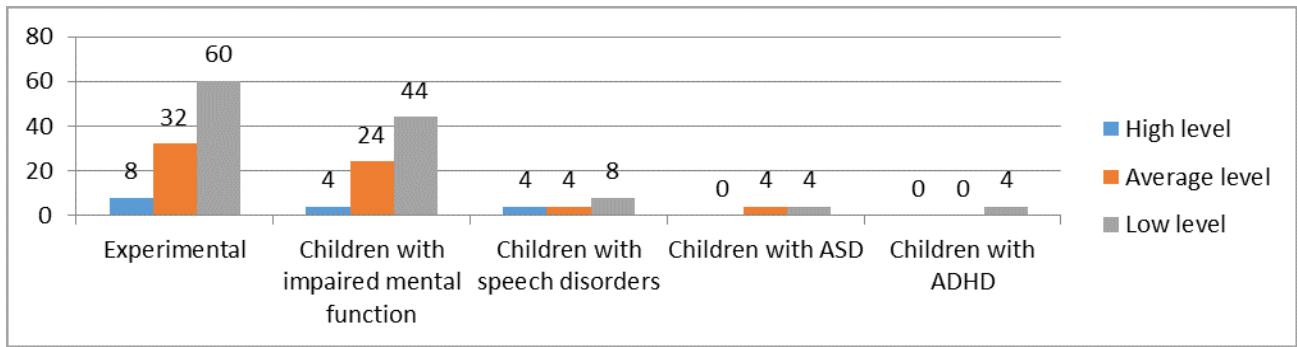

Figure 2. Data from the experimental group of children with special needs education by categories of violations (constating experiment)

The control and experimental groups determined the low level of formation of communicative competence and its structural components by all the above criteria, which confirmed the need to implement the developed program and methodological complex for the formation of communicative competence in children with SEN of primary school age in English lessons in the correctional pedagogical process.

After the formative stage of the experiment on the formation of foreign language communicative competence on the basis of the program and methodical complex, the repeated diagnostics showed the following changes (Figure 3).

The results of the forming experiment made it possible to compare the level of formation of communicative competence and its structural components in children with SEN of primary school age in English lessons in the control and experimental groups.

The data of children with SEN separately by categories of disorders at the end of the formative experiment are given below (Table 3).

Table 3 - Data from the control group of children with special needs by category of impairment (formative experiment)

Group	High level		Average level		Low level	
	p.	%	p.	%	p.	%
Control	6	24	11	44	8	32
Children with impaired mental function	3	12	10	40	8	32
Children with speech disorders	2	8	1	4	0	0
Children with ASD	1	4	0	0	0	0
Children with ADHD	0	0	0	0	0	0

Based on the data given in Table 3, a diagram was compiled - Figure 3.

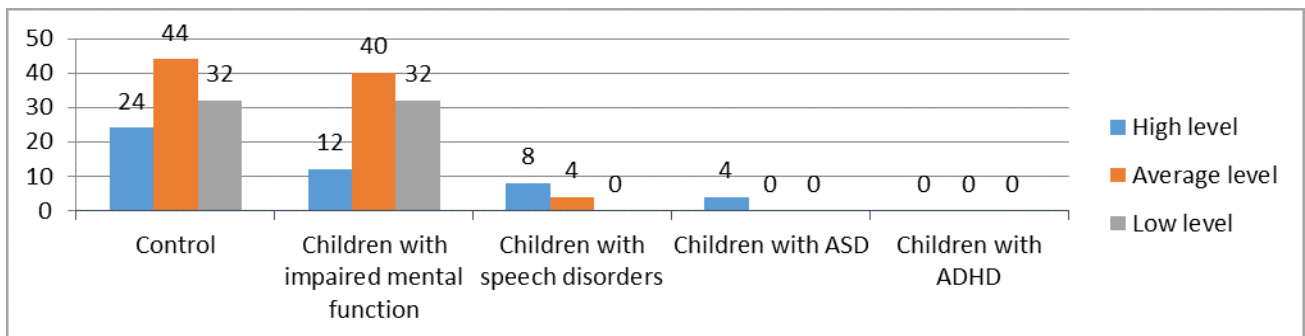

Figure 3. Data from the control group of children with special education needs by categories of violations (formative experiment)

Table 4 - Data from the experimental group of children with SEN by category of impairment (formative)

experiment)

Group	High level		Average level		Low level	
	p.	%	p.	%	p.	%
Experimental	14	56	9	36	2	8
Children with impaired mental function	10	40	6	24	2	8
Children with speech disorders	3	12	1	4	0	0
Children with ASD	1	4	1	4	0	0
Children with ADHD	0	0	1	4	0	0

Based on the data given in Table 4, a diagram was compiled - Figure 4.

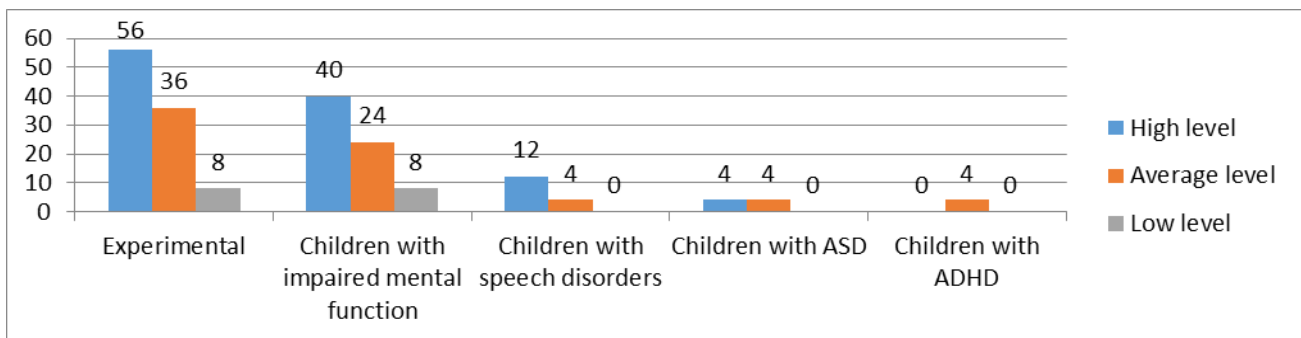

Figure 4. Data from the experimental group of children with special needs education by categories of violations (formative experiment)

Below is a summary table of the results of the experimental work on the level of development of communicative competence and its structural components in children with special needs of primary school age, separately by category of impairment (Table 5).

Table 5 - Summary table of the results of experimental work on the level of development of communicative competence and its structural components in children with special needs of primary school age, separately by category of impairment

Group	High level				Average level				Low level			
	Const.		Form.		Const.		Form.		Const.		Form.	
	p.	%	p.	%	p.	%	p.	%	p.	%	p.	%
Control	3	12	6	24	7	28	11	44	15	60	8	32
Children with impaired mental function	3	12	3	12	4	16	10	40	14	56	8	32
Children with speech disorders	0	0	2	8	2	8	1	4	1	4	0	0
Children with ASD	0	0	1	4	1	4	0	0	0	0	0	0
Children with ADHD	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Experimental	2	8	14	56	8	32	9	36	15	60	2	8
Children with impaired mental function	1	4	10	40	6	24	6	24	11	44	2	8
Children with speech disorders	1	4	3	12	1	4	1	4	2	8	0	0
Children with ASD	0	0	1	4	1	4	1	4	1	4	0	0

Children with ADHD	0	0	0	0	0	0	1	4	1	4	0	0
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

The results of the experimental work to determine the level of development of communicative competence and its structural components in children with special needs of primary school age (in percentage) are summarized in Table 6 and presented in the diagram in Figure 5.

Table 6 - Summary table of the results of experimental work to determine the level of development of communicative competence and its structural components in children with special needs of primary school age (in percentage)

Group	High level				Average level				Low level			
	Const.		Form.		Const.		Form.		Const.		Form.	
	p.	%	p.	%	p.	%	p.	%	p.	%	p.	%
Control	3	12	6	24	6	24	11	44	16	64	8	32
Experimental	2	8	14	56	8	32	9	36	15	60	2	8

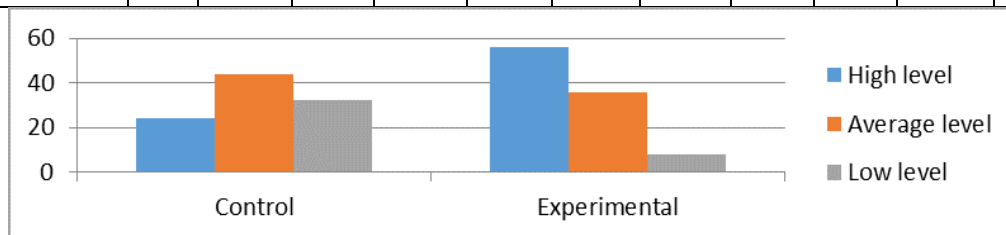

Figure 5. Levels of formation communicative competence (in percent)

Statistical data were collected and grouped in the Microsoft Office 2007 program.

The given data show that, on average, the level of formation of communicative competence of children with SEN of primary school age at English lessons in the experimental group increased by 17, 3% compared to the control group.

The effectiveness of the program and methodological support for the formation of communicative competence in children with SEN of primary school age in English lessons is confirmed by the acts of implementation of the results of work in the correctional and pedagogical process.

The results of the experiment confirm that one of the key conditions for the development of communicative skills in children with special educational needs in English lessons is the use of software and methodological support «English for children with disabilities in an inclusive environment».

Work with the use of software and methodological support is very effective and relevant, as it contributes to a significant increase in the effectiveness of remedial pedagogical work on the development of cognitive mental processes, motivation and communication of students with disabilities based on the use of ICT. As a result, children with disabilities of primary school age increase the level of foreign language communicative competence in an inclusive school.

Having developed this program and methodological support to help specialists in working with children with disabilities in teaching English, we have formed the following methodological recommendations for its use:

1. To optimize the personality – oriented orientation of internal methodological, didactic, technological, material and technical resources, etc.
2. To analyze the state of professional readiness and implement the program of methodological support of teaching staff in the conditions of development of inclusive educational environment and competence – oriented education.
3. To take into account the psychological and pedagogical characteristics of children with disabilities, to apply the proposed innovative technologies, methods of presentation of educational material, video materials, corrective – educational tasks, individual exercises in lessons and for homework.
4. To organize the correctional – educational process of teaching English to children with disabilities on the basis of an integrated approach.

5. To develop a variant correctional – educational route, based on individual psychological and pedagogical characteristics of a pupil with disabilities.
6. To include reference schemes, mnemotables, etc. in the algorithm of learning activities of students with disabilities.
7. Activate the interaction of all participants of the correctional and educational process.

Thus, this study is not exhaustive in solving all aspects of the problem of formation of communicative competence in children with disabilities in English lessons in an inclusive school, but it allows us to identify the prospects for the development of a didactic system for the introduction of software and methodological support that corresponds to the current level of development of society, science and education.

List of references

1. Eliseeva I.G., Ersarina A.K. Psychological and pedagogical support for children with special educational needs in a comprehensive school: method. recommendations. – Almaty: NNPC KP, 2019. – 118 p. (In Rus.).
2. Message from the President of the Republic of Kazakhstan Kassym – Zhomart Tokayev to the people of Kazakhstan dated September 1, 2022. «A fair state. One nation. Prosperous society» [Electronic resource]. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34360969 (date of the application: 17.01.24).
3. Inclusive education is vital for social cohesion in diverse societies. [Electronic resource]. URL: <https://www.coe.int/ru/web/commissioner/-/inclusive-education-vital-for-social-cohesion-in-diverse-societies> (date of the application: 22.01.24).
4. Galskova N.D., Vasilevich A.P., Koryakovtseva N.F., Akimova N.V. Fundamentals of methods of teaching foreign languages. – M.: KNORUS, 2017. – 390 p. (In Rus.).
5. Belyaev B. V. Basic questions of psychology of teaching foreign languages // Questions of psychology. – 2016. – № 6. – Pp. 49 – 58. (In Rus.).
6. Elovskaya S.V., Elovskaya A.A., Budilova A.V. Types and classifications of linguodidactic games // Modern pedagogical technologies in the organization of the educational space of the region: a collection of materials from the Regional Scientific and Practical Conference / Michurinsk State Agrarian University. – Michurinsk, 2018. – Pp. 112 – 115. (In Rus.).
7. Tikhomirova L. F. Development of children's cognitive abilities. – Yaroslavl: Academy of Development, 1996. – 192 p. (In Rus.).
8. Pereslenin L.I. Psychodiagnostic complex of methods for determining the level of development of cognitive activity of primary schoolchildren. – M: Kogito – Center, 2019. – 61 p. (In Rus.).
9. Kalganova, V. S. Neuropsychological classes with children. In 2 parts. Part 1 / V.S. Kalganova, E.V. Pivovarova. – Moscow: SINTEG, 2016. – 416 p. (In Rus.).
10. Kargin S.T., Bobrova V.V., Kovaleva E.A. English for children with special educational needs in an inclusive school: a methodological manual. – Karaganda: Publishing house Print Shop, 2018. – 130 p. (In Rus.).

УДК 376

«ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНА ҚЫЗМЕТ ЕТУГЕ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ»

Бижанова Ж.М.

Қарағанды облыстық жоғарғы мейіргерлік колледжі

Инклюзивтік білім беру - барлық балаларды жалпы білім процестеріне толық енгізу және әлеуметтік бейімделуге, жасына, жынысына, шығу тегіне, дініне, экономикалық статусына қарамай, балаларды айыратын барьерлерді жоюға; отбастарын белсенді қатыстыру, баланың түзетім-педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау, баланың емес, ортаның балалардың жеке ерекшелігіне және білімдік қажеттіліктеріне бейімделуі, яғни, жалпы білім беру саласы сақтаған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат.

Инклюзивтік білім беру - әр түрлі мұқтаждығы даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды дамытуды, білім алуға және дамытуға қол жеткізуді көздейтін біріктірілген білім беру процесі болып табылады.

Коррекция *Инклюзив* (латын тілінен «өзімді қосқанда») тәжірибе мен стратегияда, өзінің құндылығын нақтылы түрде көрсетеді, яғни оның мүмкіндігіне қарамастан әр адамның құқығын қолдайды, қоғам мен қоғамдастық, отбасының толық құқылы мүшесі ретінде қызмет ету түріндегі кең ортаға қатысады.

Құзыреттілік бұл арнайы қабілеттілікті білдіреді, белгілі бір пән бойынша білімі, пәндік дағдылары мен ерекше ойлау қабілеттерінің болуы және өз іс-әрекетіне деген жауапкершілігі.

Инклюзивті оқыту - ерекше мұқтаждықтары бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі оқыту үрдісін сипаттауда қолданылады. Демек, инклюзивті оқыту негізінде балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығару барлық адамдарға деген теңдік қатынасты қамтамасыз ету, сонымен бірге оқытудың ерекше қажеттілігі бар балаларға арнайы жағдай қалыптастыру идеологиясы жатыр. Осы бағыт балаларды оқуда жетістікке жетуге ықпал етіп, жақсы өмір сүруге жағдайын қалыптастырады.

Инклюзивті білім беру немесе «білім баршаға» бағдарламасы - барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді. Бұл бағдарламаны Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы мақұлдап, БУУ-ның Конвенциясына 2006 жылдың 13 желтоқсанында енгізілді. Қазақстанда ХХ - ғасырдың 90 жылдарында мүмкіндігі шектеулі балалар арнаулы мектеп-интернаттарында білім алды. Осындай жабық мектеп-интернаттарында білім алған түлектердің мектеп бітіргеннен кейін адамдармен, қоғаммен араласуы ете қиынға соғары анық. Кешеді мүгедек жандар кетіп бара жатса әлі күнге дейін жатырқай, танырқай қарайтынымыз осынын айғағы емес пе? Әрине жабық түрде білім мен тәрбие алған адамдардың қоғамға сінісіп кетуінің өзі оған көптеген кедергілерді тудырады. Адамның дамуына әсер ететін негізгі факторлар отбасы, қоршаған ортасыз калай өмір сүруге болады. онсызда тағдырдың қатты соққысына ілініп тұрған балалар.Телехабарлардан көрсеніздер шетел де бұндай балалар қоғамнан оқшау өмір сүрмейді. Керісінше сау балалармен қатар өмір сүреді. Жалпы білім беретін мектептерде оқиды, сондықтан да болар олардың көздері бұндай ерекше балаларға үйренген. Жатсыну, жиркену, қабылдамау, өздернен төмен санау деген белгілер оларда жоқ. Көшеде өтіп бара жатқан мүмкіндігі шектеулі адамдарға ешкім таңырқай қарамайды, оларға аяушылық сезім білдірмейді Керісінше оларға да қойылатын талап-тілектер бірдей. Олар қоғамда өздерінің орнын тауып ете жеңіл бейімделіп келеді.

Білім беру саласында эволюциялық өзгерістер енгізуде.Қазақстандық педагогика алға қадам жасауда. Орта және жалпы білім беретін мектептерде, мектепке дейінгі ұйымдарда мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту. Ал бұл өз кезегінде осы балаларға білім тәрбие беретін кадрларды даялау мәселесін кеңейту, интеграциялау мен тікелей байланысты. Ол дегеніміз кең көлемде болашақ мамандарды даярлаудағы білім беру жүйесіне өзгеріс енгізу дегенді алға тартады.Сондықтан, болашақ мамандарды инклюзивті білім беруге даярлауда олардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру аса маңызға ие болып отыр.Бүгінгі күні дамуында кешеуілдік бар балаларды инклюзивтік оқыту өзекті мәселеге айналып отыр.

Инклюзивті білім берудің негізгі 8 принципі туындайды. Яғни ол мына принциптер:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.
2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.
3. Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.
4. Барлық адам бір-біріне қажет.
5. Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.
6. Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.
7. Әрбір оқушы үшін жетістік қажет өзінің мүмкіндігіне қарай орын алатын әркетін жүзеге асыру.
8. Жан- жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Болашақ педагог-психологтардың инклюзивті білім беру жағдайында кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың қағидаларын айқындау;

- *кәсіби құзыретті болашақ педагог-психологтардың моделін құру.*

Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы оқыту *ұстанымдары*: оқытудың ғылымилығы, түсініктілігі, жүйелілігі, саналылығы, ретілігі, көрнекілігі; студенттерді білімді белсенділікпен меңгере отырып оқыту; болашақ мамандарды тәрбиелеу және дамыта оқыту; студенттердің жеке ерекшелігін ескеру; логикалық ойлауды дамыту;

Оқытудың нәтижелілігі және студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыту; студент тұлғасының өзін-өзі іске асыруы және ұйымдастыруы; студент тұлғасының өзін-өзі дамыту үшін психологиялық жағдай жасау; студенттердің оқытудың инновациялық түрлерін, жаңа

педагогикалық және ақпараттық технологияларын меңгеру.

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары отбасының қатысумен білім беру мен тәрбие үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру.

Инклюзивті білім беру жағдайында қызмет етуге болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру мәселесімен

айналысқан педагог-ғалымдардың көзқарастарынан хабардар болу;

• Студенттердің инклюзивті білім беру мен құзыреттілік ұғымдарының мәнін меңгеру және түсіну;

• Студенттердің білім беретін мекемедегі мүмкүндігі шектеулі балалар мен оқушыларға деген түсіністігі мен құрметтеу сезімін тудыру;

• Студенттердің мүмкүндігі шектеулі оқушыларды шығармашылық жағынан дамыту, әлеуметтік тұрғыдан қабылдап, бағалауы және алынған теориялық білімдерін іс-тәжірибеде қолдана білулері;

• Әр баланың мүдделері мен мұқтаждықтарын шешуге талпыныс жасаулары;

• Қоғамда ерекше мұқтаждықтары бар адамдарға деген толеранттық қатынас орнауына ат салысулары;

• Баланы тәрбиелеу, білім беру процестеріне міндетті түрде ата-аналарды қатыстыруға байланысты ой-пікірлері.

Болашақ педагог-психологтардың инклюзивті білім беру саласында атқаратын міндеттері.

Инклюзивті білім беретін мектептердегі педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үшін жасалынатын жұмыстары төмендегідей:

• Диагностикалау;

• Жекелеген түзету-дамыту сүйемелдеу бағдарламаларын дайындау;

• Балалардың даму диагностикасын бақылау;

• Түзету шараларына өзгеріс енгізу;

• Ата-аналарға және отбасы мүшелеріне балаларды тиімді дамыту жайында жекелеген кеңестер беру;

• Кеңес беру жұмысын жандандыру (мамандар мен ата-аналарға психологиялық көмек керсету). Одан әрі білім берудің әр түрлі формаларының коррекциялау бағытын жүргізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Таубаева Ш.Т., Лактионова С.Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововедений в системе образования. - Алматы, 2001. - 321 с.
2. Ғалымжанова М.А Мұғалімдердің ақпараттық құзыреттілігін дамытудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. қанд. ... дис.: 13.00.01. - Алматы, 2008
3. Сулейменова Р.А. Арнаулы білім алуға қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру процесіне енгізу мәселелері. - Алматы, 2007. - Б. 52.
4. Қазақстан Республикасында 2005-2010 жылдарға арналған білім беру дамытудың Мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 2010. ҚР Президентінің 7 желтоқсандағы жарлығымен.
5. Арнаутов А.В. Формирование профессиональной компетентности социального педагога в условиях учебно-научно-педагогического комплекса.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗІТ ЕТЕТІН БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ШЕТ ТІЛІН АКТ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ

А.А Демесинова,
Қарағанды облысы білім басқармасының «№ 4 арайы мектеп -интернаты»,
Қарағанды қаласы, Қазақстан
Т.Б.Муздыбаева
Қарағанды облысы білім басқармасының «№ 4 арайы мектеп -интернаты»,
Қарағанды қаласы, Қазақстан

Бүгінгі таңда Қазақстанның дүниежүзілік білім кеңістігіне ену қажеттілігі көтеріліп отырған кезеңде білім беру мәселесін, әдіс-тәсілдерді инновациялық үрдістермен алмастырып, білім беру тенденцияларын меңгеру арқылы жалпы білім сапасын арттыру көзделген. ХХ ғасырдың басында Ж.Аймауытов: «Сабақ беру – жай үйреншікті нәрсе емес, ол – жаңадан жаңаны табатын нәрсе» деген екен.

Бұл мақалада ағылшын тілі сабақтарында білім алушылардың ерекшеліктерін ескере отырып оқытуда қолдануға болатын жаңа мүмкіндіктер, тенденциялары және шетел тілін үйретудің жаңа бағыттары қарастырылады. Іс – тәжірибе мен зерттеу нәтижесі көрсеткендей білім алушыға қолайлы орта қалыптастыра отырып бейімдеп, әлеуметтендіруге көмектесу - білім беру ұйымдарының басты міндеті. Ерекше білім беруді қажет (ЕББҚ) ететін білім алушыларды әлеуметтендіру, ортаға бейімдеу барысында ағылшын тілі пәнінің алатын орны зор.

Білім беру ұйымының негізгі міндеті – болашақ түлекті жан-жақты еркін дамыту.

Мектеп жасындағы ПДТ білім алушылардың ақыл-ой белсенділігі танымдық белсенділіктің төмендеуімен, нақтылығымен, стереотиптік шешімдерге бейімділігімен және сәйкессіздігімен сипатталады. Мұндай білім алушылардың ағылшын тілі сабағында табысты оқу және білімді игеру үшін жағдай жасау қажет.

Ағылшын тілі сабағында келесі әдістемелік қағидалар қамтылуы керек:

- тілдік ортаға ену;
- қызметтің өзгеруін қамтамасыз ету;
- мұғалімнің кіріспе сөздерін, сөз тіркестерін басқа тілдік құрылымдарды қайталау;
- қарастырылған материалды үнемі қайталау;
- сабақ барысында білім алушылардың жеке басын және олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту[1];

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды оқытудағы басты мақсат – білім алушыларды әлеуметтендіру болса, негізгі міндеттері жағымды қасиеттерді дамыту, өзін және өзгені дұрыс бағалауды қалыптастыру, әр түрлі жағдайларда білім алушылардың мінез-құлқындағы танымдық қасиеттің рөлін арттыру. Білім беру процесінде алға қойған мақсаттарға қол жеткізу үшін, білім алушылардың қызығушылығын үнемі арттырып отыру қажет. Осы кезде білім беру процесіндегі АКТ маңызды рөл атқарады.

Ақпараттық технологиялар мұғалімнің құралдар арсеналын кеңейтеді, дамытушылық және түзетушілік тапсырмаларды орындау үшін көмектеседі. Компьютерлік оқытуға тән дидактиканың негізгі, нормативтік қағидастарын бөліп көрсетуге болады:

- көрнекілік және теориялық ойлауды дамыту қағидаты;
- оқушылардың саналылық және шығармашылық белсенділік қағидаты;
- қол жетімділік және мүмкін болатын қиындық қағидаты;
- оқушылардың жеке ерекшеліктерін есепке алу және оқытудың ұжымдық сипаты қағидаты.

Білім алушылардың арнайы оқыту құралы ретінде компьютердің артықшылығы:

- білім алушыларды олар үшін қиын қызмет түрлеріне ынталандыру;
- күрделі және тікелей бақылаудан жасырылған таным объектілерінің пәндік мазмұнын бірінен екіншісіне еркін ауыса отырып, кез келген қажетті белгі нысандарында модельдеу;
- бір пәндік мазмұнды көрнекі түрде және сөйлеу арқылы дәйекті ғана емес, сонымен қатар параллель модельдеуді жүзеге асыру, бір тәсілден екіншісіне өту;
- білім алушылардың топтық және жеке іс-әрекетінің өнімді түрлерін модельдеу (жобалау, эксперимент, болжау, жіктеу және т. б.);

- нақты және кейінге қалдырылған уақыт режимінде білім алушының өз іс-әрекетін талдауы үшін қосымша көрнекі динамикалық тіректерді енгізу;

- топтық оқыту жағдайында нәтижелі жеке қызмет мүмкіндігін қамтамасыз ету;

- арнайы оқытуды сапалы дараландыру мүмкіндіктерін кеңейту.

Ұлы ұстаз Мағжан Жұмабаевтың «Баланы өз күшіне сендіріп үйрету керек», деген ұлағатты сөзін әрқашан ұстаз жадында ұстауы керек. Білім алушылардың психо - физикалық ерекшеліктерін ескере отырып сабақта қолданылатын стратегияларды, тиімді технологияларды өзіміз құрастырамыз.

Әр сабақта көздеген мақсатқа жету үшін, сабақта білім алушыларда аффирмация, мотивация сөздермен жағымды көңіл күйді қалыптастырамыз. Әр сабақта білім алушылардың сөйлеу тілін дамыту мақсатында «Calendar» әдісін құрастырдық. Яғни дәсүрлі сұрақ жауаптан көрі сыныптағы кезекші білім алушы аптаның қай күні, күн, ай, ауа райын жыл мезгілін айтып сәйкесін постерге жабыстырады.

Сабақта өткен тақырып, жаңа сөздер білім алушылардың естерінде ұзақ уақыт сақталу үшін әр түрлі, тақырыпқа сай көрнекіліктер, таратпа материалдар дайындаймыз. Жаңа сөздерді бекіту үшін тақырыпқа сай «Puzzle» әдісі арқылы білім алушылар сурет пен сөзді құрап шығуы керек, осылайша білім алушылардың есте сақтау қабілеті жақсарады. Бастауыш сыныпқа осы әдіс арқылы бас әріп пен кіші әріпті табуға сәйкестендіруде қолданамыз. «Puzzle» әдісі сонымен қатар зат есімнің жекеше және көпше түрін оқығанда, осылай жаңа бағытта пазл құрастыру арқылы білім алушылардың тіл білуге қызықтырудың тағы бір әдісі.

Сонымен қатар диграфтарды оқытуды «Postman» әдісі арқылы жүзеге асырамыз. Почта қорабына сәйкес диграфтарды енгізеді. Әр сөзді білім алушы қорапқа оқып, әріптерге спеллинг жасағаннан кейін бірақ сала алады.

Мысалы, «School uniforms» тақырыбында «Mysterions cloths» әдісі бойынша мата қиындыларын таратып, білім алушыларды жаңа тақырыптың матамен байланысы бар екенін сипап, сезу қасиеттері арқылы ұйымдастыруға болады.

Тағы бір мысал «Healthy bodies» тақырыбында «Long life vitamins» стратегиясы бойынша білім алушыларға өткізілетін жаңа тақырыпты алдын ала болжап, ұйымдастыруға болады.

Мысалы: «Ruler» әдісі білім алушылар бір – біріне қарама-қарсы тұрады, мұғалім «Мен саған сенемін....» деп жазылған парақты ынталандыру сөзімен жалғастырып бір оқушыға табыстайды. Сызғыш бойымен тұрған барлық білім алушы өз ынталандыру сөзін ағылшын тілінде айтып шығады. Мысалы: Мен саған сенемін, сен ақылдысың.....

Бұл жерде осындай стратегияларды ойдан шығаруымыздың басты мақсаты, білім алушылардың психо - физикалық ерекшеліктерін ескере отырып, сабақ басынан аяғына дейін тақырыпқа деген қызығушылықтарын арттыру, яғни сабақтың ұйымдастыру кезеңінен білім алушылар жаңа тақырыпты іштей болжап, қабылдай бастайды.

Білім алушылардың көшбасшылық қасиеттерін дамытуда, жоғарыда айтылғандай баланы өз күшіне сендіруге үйрету үшін топта жұмыс жасауға баулимыз. Топқа бөлуде, оқыту стратегияларын үнемі жаңа тақырыппен байланысты құрастырып отырамыз.

Мысалы: «School uniforms» тақырыбында «Needle and thread» әдісін қолданамыз.

Бұл әдісті жұптық жұмыс жасау мақсатында құрастырдық. Білім алушылардың қолдарына ине, екінші топқа жіп таратамыз. Қолдарында жіптері бар білім алушылар өзіне ұнаған инеге барып сабақталады. Бұл жерде білім алушылардың қауіпсіздігі ескеріледі. Ине қағаздан жасалады. Білім алушылар осылай екі топқа бөлінеді. Бұл әдіс білім алушыларға өте қатты ұнайды.

Біздің білім алушылардың психо-физикалық ерекшеліктерін ескеріп, ағылшын тілінде тілдік құзыреттіліктерін қалыптастыру мақсатында жоғары сынып оқушыларымен тақырыпқа сай жаңа сөздерді есте сақтаудың жеңіл жолдарын іздестірдік, бірнеше жұмыс түрлерін істеу нәтижесінде, балалардың есте сақтау қабілетін жақсартуға, жұмыстан жалықтырмайтын тапсырмалар жиынтығын құрастырдық. Бұл жерде стандартты форматтан ауытқуға тура келді. Жаңа тақырып бойынша жаңа вокабулярды балалардың есте сақтауы үшін, келесі схема бойынша жұмыс тізбегін құрастырдық.

- жаңа сөздер

- Қысқа мәтін

- 1 тапсырма. Мәтінді оқу;

- 2 тапсырма. Берілген сөздермен мәтіннен сөйлемдерді тауып жазу;

- 3 тапсырма. Сөйлемдердің жалғасын мәтіннен табу;

- 4 тапсырма. Мәлімдеменің дұрыс немесе дұрыс еместігін анықтау.

- 5 тапсырма. Берілген сөздерден мәтін бойынша сөйлемдер құру

- 6 тапсырма. Мәтінді қайта оқып сөйлемдердегі қателерді түзетіңіз.

Осы тізбек бойынша жұмыс істеу барысында әр түрлі жаттығу орындайды, бірақ түпкі мақсат, білім алушылар тапсырма орындау барысында мәтінге қайта – қайта оралып, әр тапсырманы орындауда жаңа сөздермен жұмыс істейді. Сабақ соңына білім алушылар сабақта өткен жаңа сөздерді оқылуын, аудармасын біледі. (сурет 9).

Осылайша алты тапсырмадан тұратын тізбектелген оңай тапсырмалар жиынтығын орындау барысында, білім алушы жадында жаңа сөздерді еріксіз сақтайды, мәтінді меңгереді.

Осындай жұмыс мөлшерін орындауда білім алушылар тез жалығып қалмас үшін, қызықты әуенді, ырғақты сергіту сәттерін өткізіп отырамыз. Сергіту сәттерінде балалар сүйіп тыңдайтын, әндерді аламыз. Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар сабақ барысында, денсаулықтарына байланысты тез шаршап қалады. Әр сабақта қызықты сергіту сәтін өткізу міндет болып табылады.

Әр сабақты білім алушыларды қызықтырып, сабаққа деген қызығушылығын арттыру мақсатында инновациялық технологияларға жүгінуге тырысамыз. Сабақ тақырыбын бекіту кезеңінде интербелсенді тақтаның көмегімен, «QR», «Жанды сурет», Kahoot.com., және т.б. қолдану арқылы білім алушылармен кері байланыс жасалады. Сонымен қатар, әр сабақта білім алушыларды жалықтырып алмас үшін тақырыпқа сай көрнекіліктерді таратпа материалдардан бөлек, электронды әр түрлі онлайн тақырыпқа сай презентация көмегімен сабақтарымызды түрлендіріп отырамыз. Атап айтқанда, презентацияларды Prezi.com., Canva.com., PowerPointinBase сияқты программаларда дайындаймыз.

Қорыта келе, Ахмет Байтұрсынұлы өз заманында «Адамға тіл, құлақ қандай керек болса...., білім де сондай керек» деп бекер айтпаған болар. Біздің ұстаз ретінде басты міндетіміз ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға сабақ жоспарын тиімді құрастырып, жаңа заман талабына сай сабақ өткізу. Ол үшін сабақтың құрылымы, сабақта қолданылатын тапсырмалар, таратпа материалдыр, ЕББҚ білім алушылардың психо-физикалық ерекшеліктерін ескеріп құрастырылуы керек. АКТ-ның көмегімен өткізілген сабақтар білім алушыларды жалықтырмай, сабаққа деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

- 1 Обучение английскому языку детей с задержкой психического развития (ЗПР) | Статья на тему: | Образовательная социальная сеть (nsportal.ru)
2. Пассов Е. И., Кузовлева Н. Е. Урок иностранного языка. М. : Глосса-Пресс, 2010.

УДК 376.37

ТІРЕК-ҚИМЫЛ АППАРАТЫ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДА СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛЫСТАРЫН ЖОЮДА, ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ БІР ТҮРІ - ЛОГОРИТМИКАЛЫҚ САБАҚ

Доманова Н.В., Джузенова А.Т.

Қарағанды облысы білім басқармасының «№2 Арнайы мектеп-интернаты» КММ
Қазақстан, Қарағанды

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға кешенді психологиялық-педагогикалық, логопедиялық және емдік-сауықтыру түзету жұмысында негізгі міндеттердің бірі - жеке тұлға мен мінез-құлық ерекшеліктерін ескере отырып, сөйлеу функционалдық жүйесін қалыптастыру, дамыту және түзету болып табылады. Бұл міндет моторлық сферасының дамуына және түзетілуіне, сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың сенсорлық қабілеттеріне, сөйлеу бұзылыстарын жоюға және балалардың әлеуметтік оңалтуына ықпал ететін арнайы логоритмикалық сабақтарда жүзеге асырылады. [1]

Логоритмиканың тарихи дамуы ХХ ғасырдың басында Еуропаның көптеген елдерінде орын алып, "ритмикалық гимнастика әдістері" деген атпен танымал болды. Оның авторы швейцариялық ағартушы және музыкант Эмиль Жак-Далкрос (1865-1950) болды. Ритмикалық гимнастиканың дамуының негізгі себебі Далькрос оқушыларының қимылдарының үйлесімсіздігі мен нақсыздығы болды. Ғалым музыка және қозғалыс үйлесімділігі арқылы ол арнайы таңдалған жаттығуларды қолдана отырып, балалардың музыкалық есту қабілетін, есте сақтау қабілетін, зейінін, қимыл үйлесімділігінің дамуына әсер етті. [3]

Логопедиялық ритмика соңғы уақытта музыкалық-қимыл әрекеттік жаттығулармен бірге түзету әсерінің тәуелсіз құралдарының бірі ретінде әртүрлі оңалту әдістерінде кеңінен қолданылды.

Балалар церебральды сал ауруы - бұл орталық жүйке жүйесінің күрделі ауруларының бірі. Ол жатыршылық, босану немесе босанғаннан кейінгі мидың зақымдануы нәтижесінде пайда болып, моторлық, сөйлеу және психикалық бұзылыстар түрінде көрініс табады.

Біздің білім беру мекемесінде логопед-мұғалім сөйлеудің барлық компоненттерінің бұзылуымен, сөйлеу тілінің кеш шығуымен, сөйлеу белсенділігінің төмендігімен, ауыр жағдайларда мүлде сөйлемейтін тірек-қимыл аппараты бұзылған, дизартриясы бар балалармен түзету жұмысын жүргізеді. Бұзылыс құрылымында сонымен қатар психикалық функциялардың бұзылуы, танымдық-әрекеттің кеш қалыптасуы, сенсорлық және моторлық функциялардың дамуындағы артта қалушылық, эмоционалды-ерік саласының бұзылыстары орын алады. Сондықтан да сөйлеу тілінің жалпы дамуына бағытталған түзету жұмысы - дәрі-дәрмектік ем, логопедиялық жүйелі жұмысты, психикалық функцияларды түзету және дамыту сабақтарын, жалпы, ұсақ және артикуляциялық моториканы қалыптастыруда нәтижелі логоритмикалық сабақтарды, сондай-ақ ата-аналардың қатысуымен жүзеге асырылатын интегративті тәсілді қажет етеді.

Логоритмика - бұл сөйлеу тілі, әуен және қозғалыс арасындағы байланысты орнатып, жаттығу жүйесіне негізделген белсенді терапия. Логоритмиканың мақсаты - оқу-тәрбие процессінде қолдану арқылы, тірек-қимыл аппараты бұзылған балаларда әрекет үйлесімділігін дамыту, есту зейінін қалыптастыру, сөйлеу тілі бұзылыстарын жою, өз мүмкіндіктеріне сәйкес баланы барынша жан-жақты дамыту, әлеуметтік ортаға бейімдеу, тәрбиелеу болып табылады.

Осы қағидаға сүйене отырып, біз өз тәжірибемізде логоритмика элементтерін енгізе бастадық. Біздің күнделікті өміріміздің өзі белгілі бір үйлесімділік заңдылықтарына бағынатындығына айқын дәлел бола алады. Мысалы: жыл мезгілдерінің өзгеруі, күн мен түннің ауысуы, жүректің соғысы және тағы басқалар белгілі үйлесімділік заңдылығына бағынады. Ал кез-келген үйлесімді қозғалыс адамның миының белсенділігін арттырады. [2]

Логоритмикалық элементтерді қамтитын түзету сабақтарында емдік-сауықтыру, білімділік, тәрбиелік және түзету мақсаттары жүзеге асырылады. Сауықтыру міндеттері: тірек-қимыл аппаратын, тыныс алуды, моторлық функциясын нығайтуға, дұрыс жүруге, қаңқаның қалыптасуына, ептілікке, қимылдарды үйлестіруге тәрбиелеуге бағытталған. Білімділік міндеттері: балалар естіп қабылдауға, музыкалық ырғақты естуге дағдыланады, әуенді тыңдауды үйренеді, әр түрлі жанрдағы және сипаттағы музыкалық шығармалардың ерекшеліктерін ажыратуға үйренеді. Бала қимыл іс-әрекет пен әуенді үйлестіре отыра, музыканың сипатына сәйкес қозғалыс дағдысын жасауға жаттығады. Тәрбиелік міндеттер: балалар өз бетінше әрекет етуді, бір-біріне еліктемей мәнерлі қимылдарды өздігінен үйлестіруге үйренеді. Шығармашылық қабілеттерін көрсете отырып, баланың жеке қасиеттері, достық қолдау және өзара көмек сезімдері, айналасындағыларға деген жақсы қарым-қатынас тәрбиеленеді. Түзету міндеттері: қозғалыс сферасын түзету, есту және көру зейінін, есте сақтау қабілетін дамыту, жүйке жүйесінің қызметінде тепе - теңдік пен жарты шар аралық өзара әрекеттесуді орнату, сақталған функционалдық жүйелерді дамыту, дененің барлық функционалды жүйелері арасында байланыс орнатуға, сонымен қатар сөйлеу тілі бұзылыстары бар балаларды әлеуметтік ортада оңалтуда оң нәтиже береді. [3; 28]

Жүйелілік қағидасына сәйкес, біз балалардың жасын және сөйлеу бұзылыстарының сипатын ескере отырып, перспективалық және тақырыптық жоспарларды құрамыз. Перспективалық жоспар сабақтардың тақырыптары мен міндеттерін дәйекті түрде қиындатуды көздейді, оның түпкілікті нәтижесі балалардың жаттығуларды белгіленген қарқынмен толық көлемде орындауы болып табылады. Сабақтың мазмұны қамтылатын тақырыптың, сөйлеу материалының, логоритмикалық ойындардың кезең-кезеңімен күрделенуіне байланысты өзгереді.

Тірек-қимыл аппараты бұзылған балалармен логоритмикалық сабақтардың мазмұны, мыналарды қамтиды: жүру және кеңістікте бағдарлау, бұлшықет тонусын реттеуге арналған динамикалық жаттығулар, артикуляциялық жаттығулар, тыныс алу гимнастикасы, фонопедиялық және сауықтыру жаттығулары, зейін мен есте сақтауды дамытуға арналған жаттығулар, сөйлеу тілін қалыптастыруға арналған жаттығулар. [4]

Логоритмикалық ойын-сабақтың құрылымы: кіріспе бөлім (1. Тыныс алу жаттығулары.); негізгі бөлім (1. Сөйлеу тілін дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар. 2. Сөйлеу тіліне жатпайтын дыбыстар қатарын қамтитын ойындар мен жаттығулар. 3. Моториканы дамытуға арналған жаттығулар. 4. Эмоционалды күйлерді білдіруге арналған ойындар мен жаттығулар.); қорытынды бөлім (1. Көру, іс-әрекет зейінінің әртүрлі түрлерін дамытуға арналған жаттығулар; 2. Есте сақтау қабілетін дамытуға арналған жаттығулар. 3. Релаксация элементтері бар жаттығулар). Логоритмика сабақтары аптасына екі рет өткізіледі. Сабақтың ұзақтығы - 35-40 мин. Кіші топтағы балалар саны-3-4. Логоритмикалық сабақтарға ата-аналар қатыса алады. Сабақтың тақырыбы жыл мезгіліне байланысты таңдалады.

Кешендер қайталанбайды, олар топтардағы балалардың құрамына байланысты өзгереді, толықтырылады. [5]

Тәжірибе барысында логоритмика сабақтарын жүйелі түрде өткізу, оң нәтиже берді: балалардың көпшілігінде сөйлеу тілінің бұзылыстары және жеке мінез-құлық саласындағы бұзылыстар түзетілді. Бұл сөйлеу мен қозғалыстың дамуын эмоционалды ынталандыруға негізделген, жетістікке жетелейтін, баланың сөйлеу тілін және моторлық жағын белсендіруге көмектесетін, ата-аналарды қолдауға үлкен көмек көрсететін кешенді жұмыс.

Мақаланың практикалық маңыздылығы: логоритмикалық сабақтар мен жаттығулар тек логопед-мұғалімнің тәжірибесінде ғана емес, сонымен қатар арнайы педагогтардың, тәрбиешілердің, дене шынықтыру нұсқаушыларының, музыкалық жетекшілердің жұмысында да қолданыла алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алябнева Е.А, Логоритмические упражнения без музыкального сопровождения. Әдістемелік құрал. М.:»ТС СФЕРА», 2006 ж.
2. Боромыкова О.С. Коррекция речи и движения с музыкальным сопровождением: Комплекс упражнений по совершенствованию речевых навыков у детей дошкольного возраста с тяжелыми нарушениями речи. -СПб.:»ДЕТСТВО-ПРЕСС»,1999 ж.
3. Волкова Г.А. Логопедическая ритмика: Учебное пособие для студентов педагогических институтов по специальности 031800 –Логопедия;032000 –Коррекционная педагогика и специальная психология (дошкольная).-СПб.:» Петербург –XXI, 1997 ж.
4. Лопухина И.С. Логопедия- ритм, речь, движение: Пособие для логопедов и родителей. -СПб.:» Дельта»,1997 ж.
5. Сиротюк А.Л. Коррекция обучения и развития школьников/ А. Л. Сиротюк .М.: ТЦ Сфера, 2001 ж.80 б.

УДК 376

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Жашиг И., мұғалімі

Қарағанды облысы білім басқармасының «№2 арнайы мектеп - интернаты»КММ

Қазақстан Республикасында әлемдік білім кеңістігіне кіру үшін Мемлекет тарапынан көптеген шаралар енгізіліп жатыр. Соның бірі- инклюзивті білім беру.

Инклюзив-сөзі латын тілінен аударғанда-”өзімді қосқанда” ал, ағылшын тілінен аударғанда” араластырамын” деген мағынаны білдіреді. Инклюзивті оқыту- барлық балаларға мектепке дейінгі оқу орындарында, мектепте және мектеп өміріне белсене қатысуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті оқыту- оқушылардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті оқыту- адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім берудің мақсаты: ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қалыпты балалармен бірге оқыту. Яғни адамның жынысына, дініне, шығу тегіне, әлеуметтік жағдайы мен физиологиялық жағдайына қарамастан тең құқылы жеке тұлға ретінде білім беру жүйесі болып табылады.

Инклюзивті білім беру барысы- қазіргі таңда жалпы білім беретін сыныптардағы ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар мен арнайы сыныптар, арнайы білім беру орындары, арнайы мектепке дейінгі білім беру орындарының оқу әрекетіне енгізіліп отыр.

Қазіргі таңда инклюзивті білім беру Еуропалық білім беру кәсіподақтары (ETUCE) қызметінің және еуропалық жұмыс берушілер орталығымен, қоғамдық қызмет көрсететін кәсіпорындармен бірге жүзеге асырылады. Ал, Орталық Азияда оның ішінде Өзбекстанда инклюзивті білім беру Қазақстандағыдай кеш қолға алынды. Қазақстанда 2011 жылдан бастап инклюзивті білім беруді дамытудың жолдары қарастырыла бастады [1].

Кез келген оқушының сапалы білім алуы ең алдымен мұғалімнің білімімен қатар сабақты өткізу шеберлігіне, эмоциясын басқаруына байланысты. 5 - сынып оқушысы ойын баласы екені белгілі. Ал

ойын балаларының жаңашылдыққа, жаңа нәрселерге қызығушылығы жоғары болады. Ерекше қажеттілігі бар балалардың қызығушылығын ояту мұғалім еңбегінің нәтижесі болғандықтан, оның негізгі объектісі - инновациялық технологиялар. Инновациялық технологияларды қолдану сапалы біліммен қатар қойылған мақсатқа жетуге мүмкіндік береді

Инновациялық технологияларды инклюзивті білім беру жағдайында пайдалану мына нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- біртұтас білім беру кеңістігін құру;
- барлық адамдармен өзара қарым-қатынас жасай алуы;
- қазіргі қоғамда жеке тұлғаның білім деңгейі және оның ерекшеліктеріне қойылатын талаптар мен оқытудың ұйымдастырылған формасы, әдістері мен мазмұнының байланысы;
- оқушының интеллектуалдық әлеуетін барынша ашу, білімді өз бетінше меңгеру дағдыларын қалыптастыру және ақпаратты өңдеуге байланысты әртүрлі дербес қызмет түрлерін жүзеге асыру.

Ерекше оқушыға ойын технологиясы негізінде жеке тапсырмалар дайындалды. Оқытуда ойын технологиясын қолдану эмоционалды және ұтымды бірлікке жетуді қамтамасыз етеді және ол оқушыларға танымдық процестер мен тәрбие берудің тиімді құралы болып табылады. Ойын технологиясы арқылы оқушылардың есте сақтау қабілетін арттырып, зейінін тұрақтандыруға болады. Себебі, ойындар балалардың психикалық белсенділігін ынталандырып, пәнге деген қызығушылығын арттырады. Сабақтағы пассивті оқушының өзі дұрыс әрі қызықты ұйымдастырылған ойынға белсенділік танытатыны сөзсіз. Ойынды жеке, топтық, жұптық және жалпысыныптық деп қарастыруға болады. Ойын технологиясын төмендегідей түрде жіктей аламыз.

танымдық; - рөлдік; - іскерлік; - комплекстік [2].

Математика сабағы барысында ойын түрлері мұғалім мен оқушылардың өзара әрекетін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік жасайтындығы, оқушылардың өзара бәсекелестігін тудыруы, шынайы қызығушылықтарын оятуы пен қарым-қатынастарының дамуынан ойын технологиясын қолданудың өзектілігін көреміз. Сабақта ойын технологиясын пайдаланудың нәтижелері: - қоршаған орта заттары мен құбылыстарына танымы артады; - бақылау және заттардың қасиеттерін мен олардың ерекше белгілерін анықтау қабілетін дамытады; - оқу үдерісі қызықты өтеді, көңілді атмосфера қалыптасады, бірге әрекет етуді үйренеді. - оқушылардың психологиялық дамуына, олардың ой-өрісін, зейінін, шығармашылық қиялын жетілдіруге ықпалы етеді.

Ойын технологиясы арқылы оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, көңіл-күйін тұрақтандырып, эмоцияларын шығаруға мүмкіндік беруге болады. Бұл технологияны сабақтың әр этапына қолдануға болады. Сабақтың материалды түсіндіру, бекіту, қайталау, бақылау сияқты әртүрлі кезеңдерінде дидактикалық ойындарды қолдану оқушыларды көбірек белсенді танымдық іс-әрекетке қамтуға мүмкіндік береді. Сабақ барысында ойын технологиясын пайдалаудағы мақсат - таным және ойын. Себебі, мұғалім оқушының танымын кеңейте отырып, ойын ойнату арқылы нәтижеге қол жеткізеді. Оқушы дидактикалық ойындар арқылы көңіл-күйін көтеріп, тапсырмаларды ынтамен орындайды. Ойын технологиясы толерантты көзқарасты дамытуға ықпал етеді. Ойын технологиясы арқылы алғашында оқушы ойынға баса назар аударса, кейіннен қызықты сабақ арқылы материалға қызығушылығы ояна бастайды. Ойын ойнап, математикалық есептерді шешуге деген құмарлығы артады. Осылайша ойын технологиясы математикалық мәнді жақсы түсінуге, оқушылардың математикалық білімдерін қалыптастыруға ықпал етеді. Аталған технология мұғалімге де қиын материалдарды алдындағы оқушысына қолжетімді түрде жеткізуге көмектеседі.

Ұлы педагог В.А. Сухомлинский «Ойын дегеніміз ұшқын, білімге құштарлық пен еліктеудің маздап жанар оты» - ойын ойнамай бала толыққанды дамымайды деп айтқандай ойын оқушылардың ойлау қабілетін, ақылын, интеллектуалдық ой – өрісін,білімге құштарлығын дамытады.Ойындар ұйымдастыруда оқушыларды қызықтыратын тапсырмалар таңдай білу- мұғалімнен үлкен шеберлікті талап етеді. Ойын- шығармашылық , ойын- еңбек. Тақырыпқа сай жүргізілген ойын түрлері әсіресе, тәрбиелік мәні бар ойын элементтері оқушының ойлау белсенділігін арттырады.

Сондықтан мұғалім әр сабақта дидактикалық ойын түрлерін орнымен қолданса, оқушының ынтасын арттыра отырып пәнге деген қызығушылығын, білімімен ынтасын сол пәнге деген сүйіспеншілігін арттырады. Ойынды іріктеп алуда тек қана оқушының орындалатын іс- әрекетімен шектеу жеткіліксіз. Ойынды ұйымдастыру және басқарудың сипатымен жолдары да ойластырылады. Мәселен, ойынды жарыс түрінде өткізу, аралық және ақтық нәтижелерді көрсету үшін карточкаларды фишкаларды,тағы да басқа әр түрлі шартты белгілерді, цифрлар мен таңбаларды және түрлі түсті құрастыратын магниттерді пайдалану.Сонымен бірге ойын кезіндегі

көрнекілік түрлерін де сабақтың кай кезеңінде дәл өткізілуіне орай өзгертіп тұруға тура келетінін ескерген жөн [3].

5 – сынып математикасында «Тік бұрышты параллелепипед (текше) және оның жазбасы» тақырыбында ойын элементтерін қолданып өткізген сабағымды сіздерге ұсынамын.

1-кесте - сабақтың мақсаттары

Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары:	5.3.1.8 тікбұрышты параллелепипед (текше) және оның жазбасы туралы түсінігі болу; 5.5.3.9 жазық фигураларды және кеңістіктегі геометриялық фигуралардың жазбаларын салу (текшенің және тікбұрышты параллелепипедтің);
Сабақтың мақсаты:	<ul style="list-style-type: none"> • тікбұрышты параллелепипед пен текшенің элементтерін білу; • оларды жазбасы арқылы тани және құрастыра білу; • ой-өрісін кеңейту, логикалық ойлау қабілеттерін дамыту, ұжымшылдыққа, ұқыптылыққа тәрбиелеу; • есте сақтау және зейіндік қабілеттерін дамыту.

Сабақтың басында "Мозайка" әдісі арқылы тақырыпқа сай өмірдегі тікбұрышты параллелепипедтің үлгісіндегі заттардың суреттер қиындысын құрастыру тапсырмасын білім алушылар қызығушылықпен орындайды. Сабақтың ортасында «Ойнайық та ойлайық» қағаз қиындыларынан тік бұрышты параллелепипед және текше құрастыру тапсырмасы беріледі. Іс-әрекет барысында ақпаратты талдау және өңдеу, зерттеу, практикалық жұмыс, проблемалық жағдаяттарды шешу арқылы оқушылардың бойында білім мен дағдылар қалыптасады және дамиды. 6 шаршыдан текше жасауға болатындығын түсінеді екі-екіден 3 тік төртбұрыштан параллелепипед жасауға болатынын анықтайды.

дескриптор:

- тік бұрышты параллелепипедтің (текшенің) жазбасын біледі;
- тік бұрышты параллелепипедтің (текшенің) неше қыры бар екенін біледі;
- тік бұрышты параллелепипедтің (текшенің) неше төбесі, неше жағы бар екенін анықтайды;

2- кесте – «Семантикалық карта»

	жағы	қыры	төбесі	беті қандай фигура блды?	бетінің ауданы $s(m^2)$	Көлемі $V(m^3)$
тік бұрышты параллелепипедтің	6	12	8	тік төртбұрыш	$S = ab$	$V = abc$
текше	6	12	8	шаршы	$s = a^2$	$V = a^3$

Қорыта келе, «ойын» түрлерін пайдалану білім алушылардың сабаққа деген қызығушығын, белсенділігін арттырып, білім сапасын көтереді. Сонымен қатар тез ойлауға ауызша есептеуге, логикалық ойлау қабілетін арттырады. Сондықтан математика сабақтарында ойын элементтерін пайдалансақ сабағымыз қызықты тартымды өтеді. Олай болса ,ойлау қабілетін ұштайтын мұндай ойын сабақтарының оқушыларға берері мол. Математиканы да адамды сүйгендей сүйіп, адамды түсінгендей түсінген абзал.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Мүмкіндігі шектеулі балаларға әлеуметтік және медициналық-психологиялық -педагогикалық қолдау көрсету туралы» Заңы / Егемен Қазақстан - 2002
2. Құбаева А. «Сабақ барысында ойын түрлерін пайдалану». «Математика және физика» журналы.
3. Тарабарина Т.И., Улкина Н.В. «И учеба, и игра: математика»

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕДАГОГА ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ ПРЕДПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ДЕТЕЙ С УМСТВЕННОЙ ОТСТАЛОСТЬЮ

Жигитов А. Б. Магистр "педагогике и психологии", докторант кафедры специальной педагогики КазНПУ им. Абая. КГУ "Костанайский специальный комплекс "детский сад-школа-интернат" для детей с особыми образовательными потребностями №2" Управления образования акимата Костанайской области г.Костанай. Казахстан.

Динамичное развитие современных технологий и внедрение высокоточного оборудования, автоматизированных систем и робототехники искусственного интеллекта не могут не найти отражения в области специального образования. Технологический прогресс, внедрение цифровых инструментов и адаптивных платформ требуют переосмысления предпрофессиональной подготовки в специальных школах и, соответственно, модернизации подготовки педагогов, работающих с детьми с умственной отсталостью.

Появление инновационных методов и ресурсов обучения трансформирует образовательную среду, создавая условия для эффективного освоения учениками навыков, необходимых в современном мире. Эти изменения, в свою очередь, требуют от педагогов высокой компетентности в использовании новых технологий, гибкости в подходах и способности адаптировать свои методы преподавания к быстро меняющимся требованиям общества и рынка труда.

Предпрофильная или предпрофессиональная подготовка детей с легкой умственной отсталостью (УО) призвана решать ряд значимых проблем:

- Развитие социальных навыков, необходимых для взаимодействия с окружающими, такими как: обучение коммуникации, умению работать в команде, пониманию социальных норм.

- Развитие познавательных способностей так как дети с легкой УО часто имеют недоразвитие познавательных интересов и навыков. Предпрофессиональная подготовка включает в себя занятия, направленные на развитие памяти, внимания и других когнитивных функций. Это способствует улучшению их учебных успехов и повышению уровня самостоятельности.

- Профессиональная ориентация, которая является важным аспектом предпрофильной подготовки. Она помогает детям понять свои сильные стороны и интересы, что в дальнейшем позволит им выбрать подходящую профессию. Предпрофильная подготовка в том числе способствует интеграции детей с умственной отсталостью в общество и снижает риск их социальной изоляции.[1]

Мы понимаем термин "**предпрофессиональная подготовка**" — как образовательный процесс, направленный на формирование у учащихся базовых трудовых навыков, необходимых для освоения будущей профессии. Она включает в себя развитие мотивации к труду, ознакомление с различными видами деятельности, приобретение знаний и умений, которые способствуют успешной профессиональной адаптации. В контексте специального образования предпрофессиональная подготовка также предполагает адаптацию программ и методов с учетом особенностей и потребностей детей с ограниченными возможностями здоровья, включая детей с умственной отсталостью, для повышения их социальной и трудовой интеграции.

Предпрофессиональная подготовка занимает важное место в структуре профессиональной ориентации и является первым этапом процесса профессионального становления. Этот этап включает в себя как ознакомление с различными видами труда, так и развитие базовых навыков, необходимых для профессионального самоопределения.

Согласно Е.М. Старобиной, этап предпрофессиональной подготовки охватывает следующие задачи:

- Исправление личностных дефектов и развитие потенциальных возможностей, что важно для адаптации детей с ограниченными возможностями к трудовой деятельности.

- Развитие и коррекция высших психических функций, что способствует улучшению когнитивных и поведенческих аспектов, необходимых для профессиональной деятельности.

- Формирование навыков самообслуживания и установки на труд, что включает развитие мотивации к выполнению трудовых задач и готовность к профессиональной деятельности.

- Развитие общетрудовых умений и навыков, таких как базовые технические и бытовые навыки, которые составляют основу для последующего профессионального обучения и трудовой адаптации.[2]

Предпрофильная подготовка детей с легкой умственной отсталостью является не только необходимым этапом их социализации и интеграции в общество, но и важной основой для обеспечения их будущей самостоятельной жизни. В условиях специальной коррекционной школы предпрофильная подготовка реализуется через такие дисциплины, как «общетрудовая подготовка» и «профессионально-трудовая подготовка», которые вводятся в образовательный процесс в среднем звене. Эти дисциплины играют ключевую роль в формировании у обучающихся базовых навыков трудовой деятельности, что способствует их успешной адаптации к требованиям взрослой жизни и профессиональной деятельности.[3]

Реализацией программ дисциплин «общетрудовая подготовка» и «профессионально-трудовая подготовка» занимается педагог трудового обучения что требует от него обладания рядом ключевых компетенций:

- *Профессиональная компетентность*: Учитель должен иметь глубокие знания в области трудового обучения, включая теоретические и практические аспекты различных профессий. Это позволяет ему эффективно передавать знания и навыки учащимся.

- *Методические навыки*: Способность разрабатывать и адаптировать учебные планы и программы в соответствии с потребностями и возможностями детей с умственной отсталостью. Учитель должен уметь использовать различные методические подходы и технологии для обеспечения успешного усвоения материала.

- *Коммуникативные навыки*: Умение устанавливать доверительные отношения с учениками, поддерживать позитивную атмосферу на занятиях и эффективно взаимодействовать с родителями, коллегами и специалистами смежных областей (психологами, логопедами и др.).

- *Навыки организации учебного процесса*: Умение организовать учебное пространство и создать условия, способствующие активному вовлечению детей в процесс обучения, а также адаптировать задания под индивидуальные потребности учеников.

- *Психологическая компетентность*: Знание основ психологии развития и особенностей детей с умственной отсталостью, что позволяет учителю правильно подходить к каждому ребенку, учитывая его индивидуальные потребности и трудности.

- *Навыки работы с современными технологиями*: Владение цифровыми инструментами и оборудованием, необходимыми для обучения, а также способность интегрировать современные технологии в образовательный процесс, что делает обучение более эффективным и интересным.

- *Адаптивные компетенции*: Способность к быстрой адаптации учебных программ и методов в зависимости от изменяющихся условий, требований общества и потребностей детей, что позволяет эффективно реализовывать предпрофессиональную подготовку.

- *Навыки оценки и мониторинга*: Умение оценивать прогресс учащихся, проводить диагностику и адаптировать образовательные программы на основе полученных данных, что помогает индивидуализировать подход к каждому ребенку.[4]

Сравнение навыков и компетенций педагога трудового обучения в обычной школе и в специальной школе для детей с легкой умственной отсталостью (ЛУО) выявляет ключевые отличия, связанные с целями и особенностями обучения:

Таблица 1 – сравнение компетенций педагогов трудового обучения обычной школы и специальной школы

Навыки и компетенции	Педагог трудового обучения в обычной школе	Педагог трудового обучения в специальной школе для детей с ЛУО
Профессиональная компетентность	Знания в области технологий, основ различных профессий, опыт работы с стандартными учебными планами и методиками.	Знания в области технологий, адаптированных для детей с ЛУО, а также опыт разработки индивидуализированных учебных планов.
Методические навыки	Владение традиционными методами преподавания и организации учебного процесса.	Умение применять адаптивные и инклюзивные методы, учитывающие особенности восприятия и обучения детей с ЛУО.
Коммуникативные навыки	Эффективное взаимодействие с учащимися, родителями и коллегами.	Способность устанавливать доверительные отношения, адаптировать коммуникацию к

		особенностям детей с ЛУО, поддержка их эмоционального состояния.
Навыки организации учебного процесса	Организация массовых учебных мероприятий и проектов.	Создание индивидуализированных условий обучения, направленных на развитие у детей с ЛУО практических и социальных навыков.
Психологическая компетентность	Понимание основных психологических процессов и особенностей развития.	Глубокое знание психологии развития детей с ЛУО, что позволяет учитывать их эмоциональные и поведенческие особенности.
Навыки работы с современными технологиями	Владение современными образовательными технологиями и цифровыми инструментами.	Умение интегрировать технологии в процесс обучения, учитывая индивидуальные потребности и возможности учащихся.
Адаптивные компетенции	Способность к модификации учебного материала при необходимости.	Высокая степень адаптивности и гибкости, возможность переработки программ и методов обучения на основе динамических изменений в группе.
Навыки оценки и мониторинга	Оценка учебных результатов на основе стандартных критериев и тестирования.	Проведение индивидуализированной оценки, диагностика потребностей и мониторинг прогресса каждого ученика, адаптация задач к их возможностям.

• **Цели и подходы:** В обычной школе акцент делается на формирование общих трудовых навыков, в то время как в специальной школе — на развитие индивидуальных способностей и интеграцию детей с ЛУО в общество через предпрофессиональную и профессионально трудовое обучение.

• **Методы и технологии:** Педагоги специальной школы используют более адаптированные методы и технологии, направленные на поддержку и развитие социальных и эмоциональных навыков учащихся.

• **Индивидуализация:** Учителя специальной школы работают с индивидуальными образовательными планами и часто взаимодействуют с другими специалистами, такими как психологи и логопеды, чтобы обеспечить комплексный подход к обучению.

Таким образом, педагоги трудового обучения в специальных школах должны обладать более широким и глубоким набором навыков и компетенций, учитывающих уникальные потребности и особенности детей с легкой умственной отсталостью. Это включает в себя не только профессиональные знания и методические навыки, но и умения, связанные с психологией и социальной адаптацией.

Поэтому важно, чтобы подготовка таких педагогов была комплексной и многогранной, обеспечивая им необходимые инструменты для эффективной организации учебного процесса, понимания психологических аспектов развития учеников и формирования социальных компетенций. Умение адаптировать образовательные методы и программы к индивидуальным потребностям детей будет способствовать не только успешному обучению, но и их интеграции в общество.

Обеспечение высокого уровня подготовки педагогов позволит повысить качество образовательного процесса и создать условия для успешной социальной и трудовой интеграции детей с легкой умственной отсталостью, содействуя их будущей самостоятельной жизни.

Информация о финансировании: Данная статья подготовлена в рамках программно-целевого финансирования Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан по теме BR24993150 «Организация психолого-педагогической поддержки предпрофильной подготовки обучающихся с ограниченными возможностями».

Список использованных источников.

1. Министерство образования и науки Республики Казахстан. (2018). Типовая учебная программа по учебному предмету «Общетрудовая подготовка» для обучающихся с легкой умственной отсталостью 5-6 классов. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 20 сентября 2018 года № 469. URL: <https://special-edu.kz/tipprog/up469/ru/6/6.15.pdf> (дата обращения: 06.10.2024).

2. Старобина Е.М. Профессиональное образование инвалидов. – М.: Интеллект-Центр, 2003. – 192 с.
3. Министерство образования и науки Республики Казахстан. (2018). Типовая учебная программа по учебному предмету «Профессионально-трудовое обучение» для обучающихся с легкой умственной отсталостью 7-9 (10) классов. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 20 сентября 2018 года № 469. URL: <https://special-edu.kz/tipprog/up469/ru/6/6.16.pdf> (дата обращения: 06.10.2024).
4. Хижная А. В., Уракова Е. А., Корнусова В. М. Формирование профессиональных компетенций педагога профессионального обучения // Проблемы современного педагогического образования. — 2023. — № 78-2. — URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-professionalnyh-kompetentsiy-pedagoga-professionalnogo-obucheniya> (дата обращения: 13.10.2024).

УДК 373.2

ЭЙДО-РАЦИОМИНУТКИ (МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ДЛЯ РАЗВИВАЮЩИХ И ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР)

Искакова Кымбат Нурмуқановна
Казахстан. Астана. ГККП «Ясли-сад №2 «Батыр»

Дошкольный возраст – замечательный период в жизни любого человека. Это время, когда развивается мотивация, желание что-то делать, выражать себя, творить, общаться. Все это происходит в собственной активности ребенка – в игре, рисовании, конструировании, танцах, пении. Игровая деятельность – ведущая для ребенка дошкольного возраста.

Изучив методические основы Фрёбель – педагогики, возникла идея разработать методические рекомендации для развивающих и дидактических игр, используя игровой набор «Дары Фрёбеля». Наличие огромного выбора развивающих игр зачастую приводит к хаотичному их использованию, что вызывает затруднения у большинства педагогов при построении целостного педагогического процесса. Методические рекомендации «Эйдо-рациоминутки» строятся на принципах: принцип систематичности, последовательности, преемственности в обучении: при соблюдении данного принципа можно достичь положительного результата в работе; принцип результативности: предполагает обязательность общения педагога с ребенком, выяснения того, что и как он понял, почувствовал; принцип развития самооценных форм активности: в соответствии с этим принципом наши воспитанники получают возможность познавать мир через те виды деятельности, которые для них наиболее привлекательные.

«Эйдо-рациоминутки» - это авторская разработка с использованием практического пособия «Дары Фрёбеля». Данную разработку можно отнести к инновационной технологии развития памяти, образного и творческого мышления. Возникает вопрос, что же такое «Эйдо-рациоминутки»? Название этой технологии состоит из трех слов: эйдо, рацио, минутки.

«Эйдо» или «Эйдотехника» - способ развития механической памяти на слова за счёт обучения способам образного представления запоминаемых слов. В дошкольной педагогике, особенно в коррекционной педагогике, для улучшения памяти используется мнемотехника, среди технологий она более распространена. Детям свойственно образное мышление, они рисуют в своем воображении картины, чтобы представить события или объекты, описываемые в стихах. Дошкольники, не умеющие еще читать, не имеют возможности запомнить текст зрительно. У некоторых детей слуховое восприятие, как и слуховая память, развивается хуже. Поэтому для такой категории детей больше подойдет эйдотехника- образное запоминание.

«Рацио» («ultimaratio» - от лат. ultimus — «последний», «наиболее удалённый», «крайний» и лат. ratio — «разум», «приём», «метод») — латинское высказывание, традиционно переводящееся на русский язык как последний довод. Обозначает последний метод решения проблемы, последнее средство или выход при конфликте интересов, когда все остальные, более разумные с этической точки зрения методы решения, были использованы без получения удовлетворительных результатов (лат. ratio — «разум», «приём», «метод»)

«Минутки» означают, что в эти игры можно играть в свободные минуты как совместно с ребенком, так и дети могут использовать в самостоятельных играх после обучения.

Планирование развивающих и дидактических игр должно занимать значительное место в планировании всей воспитательно-образовательной работы с детьми. Являясь эффективным средством обучения, они могут быть составной частью занятия, а в группе раннего возраста - основной формой организации учебного процесса. Кроме того, в часы, отведённые для игр, д/игры планируются и организуются как в совместной, так и в самостоятельной деятельности детей, где они могут играть по своему желанию как всем коллективом, небольшими группами или же индивидуально. В плане должен предусматриваться подбор игр и материала для них в соответствии с общим планом педагогической работы.

Наблюдения за самостоятельными играми детей дают возможность выявить их знания, уровень их умственного развития, особенности поведения. Это может подсказать педагогу, какие игры полезны для детей, в чём они сильны, в чём отстают. Нужно разнообразить предметно-пространственную среду в группе. Можно организовать уголок самостоятельного детского развития, в котором для детей в свободном доступе предлагаются 14 модулей игрового набора «Дары Фрёбеля». Модули состоят из плоских и объёмных геометрических фигур разного цвета и размера (кубов, шаров, цилиндров, полуцилиндров, призм, квадратов, треугольников, прямоугольников, кругов и др.), конструктивного материала (кубиков, брусков, кирпичиков, столбиков и др.), шерстяных мячиков, деревянных палочек пяти разных длин и шести цветов, колец и полуколец трёх типоразмеров, цветных плоских фишек, мозаики, шнуровок, башенок, криволинейных фигур и кубиков с цифрами. Все эти предметы используются детьми для самостоятельных и коллективных игр, конструирования, творческой деятельности, двигательной активности. Причём один и тот же предмет может быть использован в разных видах деятельности, разных функциях и вариантах, использоваться как предмет заместитель, в зависимости от фантазии и желания ребёнка.

- Дидактические игры кратковременны (10-20мин);
- Очень важно во всё время игры поддерживать у ребенка увлеченность игровой задачей, стараться чтобы в это время не снижалась умственная активность играющих, не падал интерес к поставленной задаче.

Необходимо предоставлять детям возможность играть в разное время дня: утром до завтрака, между завтраком и занятием, в перерывах между занятиями, на прогулке, во второй половине дня. Игры в утренние часы способствуют созданию у детей бодрого, радостного настроения на весь день. Каждый может заняться любимыми играми, по желанию объединиться с друзьями. Не редко дети приходят в детский сад с определенными игровыми намерениями, продолжают начатую накануне игру. Если завтрак прервал игру, необходимо предоставить детям возможность снова возвратиться к ней после завтрака, в перерыве между занятиями. При этом следует учитывать характер предстоящего занятия. Перед физкультурным занятием предпочтительны спокойные игры, а если занятие требует однообразного положения, желательны более активные подвижные игры или словесные с двигательным компонентом. Необходимо чтобы время, отведенное для игр, было полностью отдано игре. Иногда из-за чрезмерной загруженности детей организованной учебной деятельностью или из-за нерационального использования времени- время игры сокращается. Этого нельзя допускать!

Планируя развивающие и дидактические игры, педагогам необходимо заботиться об усложнении игр, расширения их вариативности (возможно придумывание более сложных правил). На занятиях используются те д/игры, которые можно проводить фронтально, со всеми детьми. Они используются в качестве метода закрепления, систематизации знаний детей. При планировании д/игр в воспитательно-образовательном процессе необходимо, чтобы новые развивающие игры, взятые на занятия, затем проходили в блоке совместной деятельности с детьми и использовались детьми в их самостоятельной деятельности, являясь при этом высшим показателем способности занять себя деятельностью, требующей приложения умственных усилий.

Дидактические игры в большинстве случаев проводятся тогда, когда дети уже получили на занятиях определенные знания и навыки, иначе будет достаточно трудно осуществить игру. Дидактические игры можно использовать и для проверки знаний и умений детей. Важным показателем результатов обучения является усвоением пройденного на занятиях всеми детьми. Чаще всего это проверяется дидактической игрой, в процессе которой, педагог устанавливает, насколько правильно поняли и усвоили содержание занятия не только способные, но средние и слабые дети. Выявив уровень знаний и умений детей, необходимо наметить дальнейшую работу по устранению недостатков.

Дидактическая игра – это практическая деятельность, с помощью которой можно проверить усвоили ли дети знания обстоятельно, или поверхностно и умеют ли они их применить, когда это нужно. Дети усваивают знания тем полнее, чем шире их можно применить на практике в различных

условиях. Достаточно часто бывает, когда ребенок усваивает на занятии определенные знания, но не умеет использовать их в измененных условиях.

В связи с тем, что дидактическая игра является незаменимым средством преодоления различных трудностей в умственном развитии детей, необходимо планировать использование дидактических игр в индивидуальной работе с детьми. Как часто и много? По мере необходимости, очень индивидуально, в зависимости от потребностей и уровня развития детей. Индивидуальная работа с детьми с использованием дидактических игр может планироваться по всем видам и типам игр. Индивидуальные дидактические игры, которые организует воспитатель, создают благоприятные условия для непосредственного контакта с ребенком, помогают глубже выяснить причины отставания ребенка, способствуют более активному упражнению в учебном материале. В игре применяются знания, полученные на занятии, обобщаются сведения, полученные посредством личного опыта, активизируются познавательные процессы и повышается уровень умственного развития отстающих детей. Дидактические игры способствуют развитию всех сторон человеческой личности. Если они проводятся живо, умелым педагогом, дети реагируют на них с огромным интересом, взрывами радости, что безусловно увеличивает их значение. А.М. Горький, защищая право ребенка на игры, писал: "Ребенок до 10-летнего возраста требует игр, забав, и требование его биологически оправданно и законно. Он хочет играть, он играет всем и познает окружающий мир прежде всего, и легче всего в игре, игрой".

Теоретические исследования по изучению данного вопроса, свидетельствуют о том, что учебная игровая деятельность как форма обучения в полной мере отвечает актуальной задаче методики, дидактики, психологии и педагогики, которые стремятся активизировать учебный процесс.

Игры «Эйдо-рациоминутки» помогут воспитателям, психологам, логопедам, родителям в работе с детьми, вдохновят к созданию собственных вариантов игр и позволят шире использовать пособие «Дары Фрëбеля». Комплект «Дары Фрëбеля» - это дидактический материал, который можно использовать в образовательной деятельности с детьми, индивидуальной работе; в домашних условиях, он привлекателен и прост для понимания родителями того, как он может применяться с детьми. Игры с учётом использования комплекта «Дары Фрëбеля», которые позволяют не только развивать звуковую культуру речи детей, но и грамматический строй речи, формировать словарь детей, их связную речь, знакомить детей с грамотой.

Работа по данной теме ещё не закончена, но уже сейчас можно сказать, что внедрение игровых средств фрëбель-педагогики даёт положительные результаты. Дети стали более внимательны, инициативны, приобрели навыки самостоятельного поиска решения проблемы, демонстрируют способность нестандартно мыслить при решении проблемных задач, стали более активны, коммуникабельны, научились взаимодействовать друг с другом и взрослыми, более выразительно передавать образы окружающего мира, овладели социальными навыками и формами поведения. Все эти качества – основа готовности дошкольников к условиям современной жизни.

В дальнейшем планирую продолжать работу по данному направлению, расширить и разнообразить применение игровых средств Фрëбель – педагогики в работе с детьми.

Список литературы

1. Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан. «Дошкольное воспитание и обучение» 2012 г.
2. Программа воспитания и обучения детей дошкольного возраста «Зерек бала» Астана 2010.
3. Фрëбель Ф. Детский сад. Пер. с нем. М., 1993.
4. Фрëбель Ф. Педагогические сочинения. Пер. с нем: В. 2т. М., 1993.
5. Карпова Ю.В., Кожевникова В.В., Соколова А.В. Использование игрового набора «Дары Фрëбеля» в дошкольном образовании в соответствии с ФГОС ДО. Методические рекомендации. Москва: ООО «Издательство «Варсон», 2014 г. 20 с.
6. Сорокина А.И. Дидактические игры в детском саду. Москва: Просвещение, 1982 г. 96с.
7. Логопедия: Учебник для студ. дефект.фак. пед. высш. учеб. Заведений / Под ред. Л.С. Волковой. – М.: Гуманитар. изд. центр Владос, 2004.
8. Тихомирова К.М. Использование игрового набора «Дары Фрëбеля» в дошкольном образовании: Методич. рекомендации / К.М. Тихомирова, В.В. Кожевникова, А.В. Соколова. – М.: ООО «Издательство «ВАРСОН», 2012.
9. Филичева Т.Б. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста: практ. пособие / Т.Б. Филичева, Чиркина. – М.: Айрис-пресс, 2008.

ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛЫСЫ ТӘН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ –ТҰЛҒАЛЫҚ АЙМАҒЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Канапиянова К.Д., Бекбаева М.Ф.

Сарсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, «Психология және коррекциялық педагогика» кафедрасы. Өскемен қаласы, Қазақстан.

Жалпы сөйлеу тілі дамымаған мектепке дейінгі балалардың эмоционалды-тұлғалық аймағын зерттеу, психология мен дефектология ғылымдарында өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бұл тақырыптың өзектілігі осы категорияға жататын балалардың санының көбеюімен байланысты.

Эмоционалды-тұлғалық аймақ жалпы сөйлеу тілі дамымаған мектепке дейінгі балалардың дамуында маңызды рөл атқарады. Эмоционалды күй және көңіл күй қоршаған орта мен әр-түрлі жағдайды қабылдауына әсер етеді. Өз эмоциялар мен сезімдерді түсіну адам дамуында маңызды жағдай болып табылады.

Мектепке дейінгі жасындағы балаларда эмоционалды кешендер дамиды: эмоционалды-еріктік аймағының жеткілікті деңгейде дамымауы, органикалық инфантилизм, гипербелсенділік, импульсивтілік, аффективті ашу, қорқыныш сезімі, мазасыздық, өзін-өзі бағалауының қалыптасуы. Балалардың эмоционалды-еріктік аймағының піспеуі, баланың әр-түрлі тұлғалық ерекшеліктері мен мінез-құлық формаларының қалыптасуына ықпал етеді.

Эмоционалды аймағының бұзылуы баланың әлеуметтік даму процесіне әсер етеді: өзіндік сананың қалыптасуы, өзін-өзі бағалауы, «Мен» жүйесі және т.б. Баланың психикасының қалыптасуы және дамуы ең бірінші орында ата-анамен қарым-қатынас пен өзара әрекеттесуіне тәуелді болады. Жанұя, бала үшін ең жақын әлеуметтік қоршауы болып табылады және баланың әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандырады: қабылдау, қорғау, эмоционалды қолдау, сыйластық (Э.Эриксон, А.Фрейд, М.Клейн, Д.Винникотт, Э.Бронфенбреннер, Дж.Боулби, М.Эйнсворт, П.Криттенден, А.Бандура, Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, Д.Б.Эльконин, Л.И.Божович, М.И.Лисина).

Жалпы сөйлеу тілі дамымаған мектепке дейінгі балаларды қоғамға интеграциялау мақсатында, бейімдеу факторына назар аудару қажет. Эмоциялар адамдардың қажеттіліктері мен заттарға бағыттылығын сипаттайды. Эмоция – ол адамның айналадағы өмір шындығына және өз басына деген өзіндік қарым-қатынасы. Сонымен қатар бейнеленетін заттардың ерекшеліктеріне тәуелді болады.

Эмоция адамның мінез-құлқына, іс-әрекетіне, пікіріне қанағаттануы немесе қанағаттанбауынан көрінеді. Егер қажеттілік үдерісі қанағаттанатын болса, онда адам жағымды эмоциялық күй кешеді, ал керісінше қанағаттанбаса онда жағымсыз күй кешеді. (М.С. Лебединский, В.М. Мясичев, Э. Титченер және т.б.) [1].

Жалпы тіл кемістігін дефектология ғылыми зерттеу институтының Р.Е. Левина мен оның ізбасарлары бастаған (Н.А.Никашкина, Г.А.Каше, Л.Ф.Спирова, т.б.) олар мектеп жасына дейінгі және мектеп жасындағы балалардың тіл кемістіктерін жан-жақты зерттеудің қорытындысының нәтижесінде ғылыми тұрғыдан дәлелдеді. Жалпы сөйлеу тілі дамымауы - есту қабілеті мен ой-өрісі әдеттегідей дамыған балалардың дыбыстық, мағыналық жағына қатысты сөйлеу тілі құрамының компоненттерінің бұзылуынан болатын әр түрлі күрделі тіл кемістіктері жатады. Осы бірінші ретті бұзылыстардың негізінде жалпы тіл кемістігі тән балаларда эмоционалды-тұлғалық аймағында екінші ретті бұзылыстар пайда болады.

Эмоционалды және коммуникативті мәселелер (аффективті бұзылыстар, қорқыныштар, жоғары мазасыздық, өзін-өзі бағалауының төмен болуы, мінез-құлықтық және сөйлеу негативтілігі) баланың сәтті дамуына кедергі болып табылады (К. Изард, Н.А. Коваленко) [2].

Сөйлеу бұзылуының нәтижесінде бала әлеуметтік депривация жағдайына түседі, әлеуметтік тәжірибені меңгеруі қиыңға соғады. Жалпы сөйлеу тілі дамымаған мектепке дейінгі балаларға жағымсыз эмоциялар тән болады және осы категорияға жататын балалар стресстік күйлерге жиі ұшырайды. Эмоционалды күй мен өзін-өзі бағалаудың төмен болуы баланың толымсыздық кешенінің қалыптасуына әкеп соғады. Сөйлеу дефектісі, құрбылармен қатынастардың дұрыс қалыптаспауы дезадаптация үрдісіне әкеледі (Л.М.Шипицина, Л.С. Волкова). Әрине бастапқы бұзылыстар баланың

психикалық дамуын шектейді (сенсорлы, когнитивті, әлеуметтік депривация және эмоционалды-тұлғалық аймақ).

Әрбір жас кезеңінде психикалық дамудың «жаңа құрылымдағы» неғұрлым мәнді психологиялық сипаттамаларды бөліп көрсетуге болады. Бұлар әр-бір баланың даму жолындағы бағалау сипатының критерийі ретінде болады.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың дамуында эмоцианлды аймақ маңызды рөл атқарады. Эффе́ктивті қарым-қатынасты орнату үшін, басқа адамның эмоционалды күйін сезу қажет және өз эмоцияларын басқара алу қажет. Әртүрлі эмоцияларды тану кезінде балалар бет-әлпеттің мимикасына назар аударады. Басқа адамдармен қарым-қатынас процесі кезінде бала барлық эмоцияларды ажырата алады-реніш, агрессия, қуаныш, ыза және т.б.

Эмоционалды игілік жоғары өзін-өзі бағалауын қамтамасыз етеді, қалыптасқан өзіндік бақылау, мақтақа жету бағыттылығы, жанұя ішіндегі және сыртта эмоционалды комфорт. М.С.Неймарктың айтуы бойынша, эмоционалды тұрақтылықтың қалыпты болмауы сәттілікке деген қанағаттанбаушылықтан туындайтын мазасыздық, қорқыныш, агрессияның пайда болуы. Ал, мұндай эмоционалды тұрақсыздық өзін - өзі бағалау деңгейі жоғары балаларда да байқалады. Олар ең жақсы оқушы болуға талпынады немесе топта ең жоғарғы деңгейде болуға ниеттеніп таласады. Бірақ олар өздерінікін ұйымдастырып орындату үшін ешқандай мүмкіншіліктері жоқ. Ал, бұл ойлаған мақсаттың жүзеге аспауымен түсіндіріледі. Баланың өзін-өзі бағалауы деңгейі қалыпты болатын болса, оның оқу әрекетінде, қоршаған ортамен өзара қарым -қатынасында белсенділігі артады. Ал, белсенділік, ынтазарлық денсаулықтың кепілдері болып табылады. Егер бала жетістіктерге жететін болса, онда баланың тәрбиешіге, қоршаған ортаға көзқарасы өзгере бастайды. Бала дамуында психологиялық комфорттына әсер ететін қосымша іс-әрекет түрлері пайда бола бастайды. Яғни, балада өзін-өзі бағалау деңгейі, өзіне деген сенімділігі біршама артады. Баладағы эмоционалды тұрақсыздық мәселесі негізінде қорқыныш пен мазасыздық болып табылады.

Қорқыныш пен мазасыздық психикалық, психологиялық, физикалық денсаулық бұзылыстарының бастауы болып саналады. Егер бұл балалық кезеңде әсер ететін болса, онда гармониялы даму мен жеке тұлғаның өзіндік жетілуі әлсірейді. қорқыныш- ол баланың психологиялық комфорттына, өмірлік қуанышына ғана әсер етіп қоймай, сонымен қатар көптеген психосоматикалық аурулардың пайда болуына, бала невроздарының дамуына әсерін тигізеді.

Бала мазасыздығы мәселесімен шетел және отандық авторлар айналысқан. Олар әр-түрлі психологиялық мектептер мен бағыттарды ұстанды. қорқыныш пен мазасыздықты түсіндіру мен пайда болу себебін анықтауда олардың көзқарастары әр-түрлі болды [3].

С.Л.Рубинштейннің «Сыртқының ішкі арқылы әрекеті» жөніндегі танымал ой желісіне сүйене отырып, мазасызданудың пайда болу себептері әр түрлі болғандығына байланысты мазасыздану типтері де әр түрлі деген пікірді қолдай отырып, жасөспірім шақтағы «ішкі» және «сыртқы» мазасыздану деген терминді ұсынды. Стрестік жағдайдың ұзақ мерзімді әсер етуі невротикалық күйдің, мазасызданудың себебі болып табылады. Мазасызданудың экстремалды себебінің бірі постравмалық стресс. Бұл ұғым витальды қауіпті сезіну нәтижесінде пайда болатын әсерлерді постравмалық синдромның негізгі компоненттерінің бірі мазасызданудың жоғарғы деңгейі болып табылады.

Балалық шақта негізгі қорқыныш феномені психоанализ төңірегінде зерттелген. З.Фрейд бойынша, қорқыныш-субъективтілік жағдайда қажеттіліктің қанағаттанбауынан пайда болатын аффект. Сәйкесінше, қандайда бір қорқыныш қауіпті сыртқы жағдай болып табылады. Бұл травматикалық фактор ретінде сипатталады. Осыны негізге алып, З.Фрейд қорқыныштың екі түрін бөліп көрсетеді: шынайы және невротикалық қорқыныш. Шынайы қорқыныш - ол қауіпті жағдайлардан туады. Невротикалық қорқыныш – ол өзіндік «менінің» әлсіреуінен сыртқы қорқыныштың қысылуы кезінде дами бастайды, осыдан невротикалық байланыс бастау алады. З.Фрейд бойынша даму процессінде жас ерекшелігіне байланысты табиғи невротикалық қорқыныштарды туғызатын қауіпті табиғи жағдайлар болады.

Осы бағытпен байланысты өз жұмыстарында негізгі концепцияны Г.С. Салливен көрсетті. Оның теориясының негізгі ерекшелігі: қорқыныш пен мазасыздықты уайымдау өз табиғилықтары бойынша әр-түрлі.

Кулагина И.Ю бойынша мектепке дейінгі жасындағы баланың эмоционалды өмірін тәрбиешімен қарым-қатынасы, балабақшадағы балалармен қарым-қатынасы және жанұядағы ата-ана арасындағы қарым-қатынасы мен оның әлеуметтік жағдайы де әсер етеді [4].

В.С.Мухина бойынша мектепке дейінгі жасындағы балаларда мінез-құлық мотивациясы: мінез-құлықтың саналы регуляциясы күшейеді, мотивтер мен қажеттіліктер көлемі ұлғаяды, рухани және материалды қажеттіліктер аймағы кеңейеді, қарым-қатынасқа деген қажеттілік, жетістікке жетілу,

басқарушылыққа қажеттілік сияқты әлеуметтік қажеттіліктер нығая түседі. Көп білу, басқалардан жоғары болу, өзі жасай алу сияқты қарапайым қажеттіліктер пайда болады. Мектепке дейінгі жасындағы - бала жаңа қатынас, әрекеттің жаңа түрлері жүйесін қосады, өзіндік бағалаумен, жетістікке жету мотиві, жарысу бәсекелесу мотивтері моральдық нормаларды меңгерумен байланысты мотивтер және т.б. пайда болады. Бұл кезеңде баланың жеке мотивациялық жүйесі қалыптаса бастайды солардың ішінде қалыптастырушы мотивациялық иерархияда ерекше орын алатын доминантталған мотивтер ерекше болады. Қойылған мақсатқа жету үшін ерік – жігер күшінің пайда болуына әкеледі.

Бұл кезеңде бала үшін маңыздысы – ойын әрекеті. Ойын үрдісі де оның эмоционалды-тұлғалық дамуына әсер етеді.

Көптеген факторлар әр жас кезеңдегі эмоционалды-тұлғалық аймағының дамуына кедергі келтіріп, бұзылуына себеп болады. Мұндай себептердің өзіндік ерекшеліктері бар. Бұл себептерді шартты түрде екі топқа бөлуге болады: объективті немесе сыртқы орта факторы және субъективті, индивидуалды- тұлғалық ерекшеліктерге тәуелді факторлар [5].

Сыртқы орта факторларына отбасындағы жағымсыз факторлар және балалар тәрбиеленетін мекемелермен, кәсіби іс-әрекетпен, мемлекеттегі әлеуметтік –экономикалық жағдайлармен байланысты факторлар жатады.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың психологиялық дамуы ірі өзгерістерге ұшырайды. Бала құрбыларымен қатынас жасап, соның нәтижесінде өзінің психологиялық байлығын дамытып, жаман-жақсы жақтарын ажырата бастайды.

Қазіргі таңда жалпы сөйлеу тілі дамымаған мектепке дейінгі балалардың эмоционалды-тұлғалық аймағын зерттеуі, психология мен дефектология ғылымдарында өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Бұл тақырыптың өзектілігі осы категорияға жататын балалардың санының көбеюімен байланысты. Эмоционалды-тұлғалық аймақ жалпы сөйлеу тілі дамымаған мектепке дейінгі балалардың дамуында маңызды рөл атқарады. Эмоционалды күй және көңіл күй қоршаған орта мен әр-түрлі жағдайды қабылдауына әсер етеді. Өз эмоциялар мен сезімдерді түсіну адам дамуында маңызды жағдай болып табылады.

Мектепке дейінгі жасындағы балаларда эмоционалды кешендер дамиды: эмоционалды-еріктік аймағының піспегендігі, органикалық инфантилизм, гипербелсенділік, импульсивтілік, аффективті ашу, қорқыныш сезімі, мазасыздық, өзін-өзі бағалауының қалыптасуы. Балалардың эмоционалды-еріктік аймағының піспеуі, баланың әр-түрлі тұлғалық ерекшеліктері мен мінез-құлық формаларының қалыптасуына ықпал етеді.

Жалпы тіл кемістігін дефектология ғылыми зерттеу институтының Р.Е. Левина мен оның ізбасарлары бастаған (Н.А.Никашкина, Г.А.Каше, Л.Ф.Спирова, т.б.) олар мектеп жасына дейінгі және мектеп жасындағы балалардың тіл кемістіктерін жан-жақты зерттеудің қорытындысының нәтижесінде ғылыми тұрғыдан дәлелдеді. Жалпы сөйлеу тілі дамымауы - есту қабілеті мен ой-өрісі әдеттегідей дамыған балалардың дыбыстық, мағыналық жағына қатысты сөйлеу тілі құрамының компоненттерінің бұзылуынан болатын әр түрлі күрделі тіл кемістіктері жатады. Осы бастапқы бұзылыстардың негізінде жалпы тіл кемістігі тән балаларда эмоционалды-тұлғалық аймағында қайталама бұзылыстар пайда болады.

Эмоционалды және коммуникативті мәселелер (аффективті бұзылыстар, қорқыныштар, жоғары мазасыздық, өзін-өзі бағалауының төмен болуы, мінез-құлықтық және сөйлеу негативтілігі) баланың сәтті дамуына кедергі болып табылады (К. Изард, Н.А. Коваленко).

Сөйлеу бұзылуының нәтижесінде бала әлеуметтік депривация жағдайына түседі, әлеуметтік тәжірибені меңгеруі қиыңға соғады. Жалпы сөйлеу тілі дамымаған мектепке дейінгі балаларға жағымсыз эмоциялар тән болады және осы категорияға жататын балалар стресстік күйлерге жиі ұшырайды. Эмоционалды күй мен өзін-өзі бағалаудың төмен болуы баланың толымсыздық кешенінің қалыптасуына әкеп соғады. Сөйлеу дефектісі, құрбылармен қатынастардың дұрыс қалыптаспауы дезадаптация үрдісіне әкеледі (Л.М.Шипицина, Л.С. Волкова). Әрине бастапқы бұзылыстар баланың психикалық дамуын шектейді (сенсорлы, когнитивті, әлеуметтік депривация және эмоционалды-тұлғалық аймағы [6]).

XX ғасырдың 60-90 жылдарында логопедия мен арнайы психологияда сөйлеу патологиясы тән балалардың көбінесе олардың сөйлеу және танымдық іс-әрекеті зерттелген және логопедиялық балабақшалар мен мектептерде арнайы бағдарламаларды қолданылған. Сөйлеу патологиясы тән балалардың тұлғалық және эмоционалды аспектілерге мән берілмеді. Жеке-тұлғалық бағытталған концепциясына көшуімен жалпы сөйлеу тілі бұзылысы тән балалардың тұлғалық жақтарын зерттеу деген мәселе маңызды бола бастады [7].

Тұлғаның қалыптасуында әлеуметтік бейімделу факторлары мен әлеуметтік ортамен өзараәрекеттесу мәселелерін Л.С. Выготский қарастырған. Ж.И. Шиф бойынша аномалды балаларда тұлғалық өзгерістер де байқалады. Автордың ойынша бұндай балаларға көңіл-күйдің төмендеуі, астеникалық және ипохондриялық көрінулер, әлеуметтік контактілердің шектеуі, өзін-өзі бағалауының төмендеуі, мазасыздық, қорқыныштардың пайда болуы да тән. Әрине бұндай бұзылыстар дұрыс оқыту және тәрбие бермеуінде де көрінеді.

Психиканың спецификалық дамуымен қатар эмоционалды-еріктік аймағында да өзгерістер пайда болады (Г.В. Грибанова, В.В. Ковалев, К.С. Лебединская, А.Е. Личко және т.б.). Эмоционалды-еріктік аймағының негізгі бұзылыстарының симптомдары: тітіркенгіштік, жоғары қозушылық, мазасыздық, гипербелсенділік. Сонымен қатар сөйлеу патологиясы тән балаларға: тұйықтылық, негативизм, өзіне деген сенімсіздік, агрессивтілік, реніш сезімі, қызығушылықтардың тұрақсыздығы, адамдармен қарым-қатынасты орнату кезіндегі қиыншылықтар тән. Бұндай балалар бір уайымдан екінші уайымға тез ауысады, тапсырманы өзбетінше орындай алмайды, конформды болады. Логопедия аймағындағы мамандардың айтуынша (О.А. Слинко, Г.В. Чиркина және Л.Г. Соловьева және т.б.) сөйлеу бұзылысы тән балалардың тұлғалық қалыптасуы олардың дефектісіне байланысты болады. Сөздік қорының кедейлігі және басқа сөйлеу бұзылыстар баланың өзін-өзі бағалау мен өзіндік сананың қалыптасу процесінде кедергілерді туындатады. Балалардың тұлғалық және эмоционалды ерекшеліктер қоршаған адамдармен қатынастарды орнату кезінде көрінеді: қоршаған ортадағы алатын орны мен қоғамда өз міндеттерін атқаруына да әсер етеді [8].

Жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалардың тұлға дамуының ерекшеліктерін зерттей отырып, О.А. Слинконың айтуынша бұндай категорияға жататын балалардың тұлға қалыптасуына сөйлеу дефектісінің деңгейі әсер етеді және сөйлеу жетіспеушілігі топтағы құрбылармен қарым-қатынасты орнату кезінде қиыншылықтардың пайда болуына әкеп соғады.

Баланың эмоционалды күйі, қоршаған ортаны қабылдауына әсер етеді. Жалпы сөйлеу бұзылысы тән мектепке дейінгі балалардың эмоционалды дамуының қалыптаспауы келесі эмоционалды кешендерге әкеледі: эмоционалды-еріктік аймағының бұзылыстар, органикалық инфантилизм, гипербелсенділік, өзін-өзі бағалауының төмендеуі, импульсивтілік, аффективті көрінулер, қорқыныш, мазасыздық және т.б.

Жалпы сөйлеу бұзылысы тән балалардың коммуникативті аймағының ерекшеліктері жайлы Г.В. Чиркинаның зерттеу еңбектерінде байқалады. Бұл зерттеулердің қорытындылары бойынша морфологиялық, синтаксистік бұзылыстар коммуникативті функциялардың төмендеуіне әкеледі. Қарым-қатынасты орнатуға деген қажеттілік төмендейді, коммуникация түрлерінің қалыптаспауы (диалогтік және монологтік сөйлеу), мінез-құлқындағы өзгерістер (қарым-қатынасты орнатудан қашқақтау, қарым-қатынас жағдайында қалай өзінді ұстау керектігін білмеу, негативизм). Сонымен қатар ЖСТД балаладың эмоционалды-тұлғалық аймағының ерекшеліктері ОЖЖ (ортаңғы жүйке жүйесі) бұзылыстарымен байланысты болады және сөйлеу жетіспеушілігі, балалардың психикасының бұзылуына әкеледі [9].

Әдебиеттер тізімі:

1. Венгер Л.А., Мухина В.С. Психология. М.: Изд-во Просвещение, 1997. 357 с.
2. Выготский Л.С. Основы дефектологии. – СПб.и др.: ЛАНЬ: С.-Петербург. психол. о-во, 2003. – 654 с.
3. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи. М.: Изд-во Просвещение, 2001. 471 с.
- М., 2017. «Основы теории и практики логопедии» под ред. Левиной Р. Е., - М., 1998.
4. «Логопедия» т. 2 под ред. Волковой Л. С., - М., 1995.
5. Лалаева Р. Н., Серебрякова Н. В. Формирование лексики и грамматического строя у дошкольников с ОНР. - М., 2005.
6. Филичева Т. Б., Туманова Т. В. «Дети с общим недоразвитием речи» - М., «Гном-Пресс», 1999.
7. Волкова Л. С., Шаховская С. Н. Логопедия, учебник для ВУЗов., М., 2000.
8. Гвоздев А. Н. Вопросы изучения детской речи. М., 1991.
9. Жукова Н. С., Мастюкова Е. М., Филичева Т. Б. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников. М., 1990.

ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУДЫҢ КОРРЕКЦИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОЦЕСІНІҢ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Канапиянова К.Д., Бекбаева М.Ф.

Сарсен Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, «Психология және коррекциялық педагогика» кафедрасы. Өскемен қаласы, Қазақстан

Қазіргі қоғам инклюзивті білім беруді қалыптастыру мен дамытуға күш салуда. Инклюзивті білім беру ерекше білім беруді қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беретін мектептің білім беру үдерісіне белсенді түрде қосуды ғана емес, сонымен бірге барлық балалардың білім алу қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін бүкіл білім беру жүйесін қайта құруды көздейді.

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді қалыптастырудың негізгі мәселелерінің бірі қоғамның әрбір адамның құндылығын ешбір шектеусіз мойындауға, ерекше білім беруді қажет ететін тұлғалардың "ерекшелігін" қабылдауға дайындығы мен қабілеттілігі болып табылады. Білім беру үдерісіне қатысушылардың бір-біріне деген толеранттылығын қалыптастыру инклюзивті білім беруді енгізу міндеттерінің бірі болып табылады.

Ерекше білім берудегі қажеттілігі бар жандарға қоғамның қарым-қатынасының эволюциясын және олардың білімін ашатын тарихи экскурсия бұл мәселені шешуге өз үлесін қоса алады.

Балаларға инклюзивті білім беру идеясы **гуманистік аксиологиялық парадигмаға** негізделген, ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдарды адекватты және толерантты түрде қабылдауға және олардың әлеуметтік субъективтілігін тануға қабілетті заманауи қоғамның жағдайын куәландырады [1].

Қазақстанның әлеуметтік саясатының негізгі мақсаттарының бірі - азаматтардың барлық санаттары үшін қолжетімділік пен сапаны арттыру бағытында білім беруді жаңғырту. Көптеген қолайсыз факторлардың әсерінен психикалық және соматикалық дамуында ауытқулардың әртүрлі формалары бар балалар саны күрт өсті. Осыған байланысты қоғамның инклюзивті білім беруге тапсырысы айтарлықтай өсті.

Соңғы жылдары жаһандық үдеріс аясында жаңа тенденция байқалуда - ата-аналар балаларын жабық интернат мекемелеріне бергісі келмейді және оларды жалпы білім беретін мектептер мен балабақшаларға орналастырып, отбасында тәрбиелейді. Ата-аналардың бұл тілегі заңмен бекітілген. Мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқығын жүзеге асыруды қамтамасыз ету тек білім беру саласында ғана емес, сонымен бірге Қазақстан Республикасының демографиялық және әлеуметтік-экономикалық дамуы саласындағы мемлекеттік саясаттың маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Мүмкіндігі шектеулі баланың, мүгедек баланың мүмкіндіктеріне адекватты білім алу үшін қажетті жағдайларды айқындау ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың және мүгедек балалардың (бұдан әрі-ЕБҚ бар балалар) білім алуы олардың табысты әлеуметтенуінің, олардың қоғам өміріне толыққанды қатысуын, кәсіби және әлеуметтік қызметтің әртүрлі түрлерінде өзін-өзі тиімді жүзеге асыруын қамтамасыз етудің негізгі және ажырамас шарттарының бірі болып табылатындығы туралы ережеге негізделеді[2]...

Әрбір нақты жағдайда қажетті арнайы білім беру жағдайларын анықтауда психолого-медикопедагогикалық кеңес беру жүйесіне-ҚР заңнамасы негізінде білім беру мекемелерінің ПМПК жүйесі мен консилиумдарының (ПМПК) қызметіне маңызды рөл беріледі: Елдегі түбегейлі әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, қоғамды демократияландыру және гуманизациялау бағытында әлеуметтік саясатты жандандыру, ұлттық білім беру жүйесін дамыту жолдарды іздеуді негіздейді мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеудің ұйымдастырылуын, мазмұны мен әдістемелерін жетілдіру. Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту мен тәрбиелеу тәсілдерін өзгерту мобильді экономикаға қатысты әлеуметтік-бейімделгіш мінез-құлық дағдылары бар әлеуметтік белсенді тұлғаны қалыптастыруға және дамытуға бағытталған. Бұл міндетті жүзеге асырудың бір жолы-білім беру инклюзиясы, ол ең алдымен баланың ғана емес, оның отбасының да әлеуметтік оңалту құралы ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, инклюзивті білім беруді дамыту тең құқықтарды, қолжетімділікті, кез келген бала үшін оның физикалық және басқа мүмкіндіктеріне қарамастан қолайлы білім беру бағытын таңдау мүмкіндігін қамтамасыз етеді[3]...

Инклюзия туралы алғашқы идеялардың бірі оқушыларды арнаулы мектептерден тұрғылықты жері бойынша мектептерге немесе арнайы сыныптардан - жалпы білім беретін сыныптарға қарапайым

"көшіру" болды. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, бұл әлеуметтік бейімделу деңгейін көтеру үшін, сонымен қатар мүмкіндігі шектеулі балалардың білім деңгейін көтеру үшін жеткіліксіз. Және бұл көбінесе барлық балалар үшін білім беру процесінің бұзылуына әкеледі. Сонымен бірге, ЕБҚ бар балаларға білім беру үдерісіндегі жеке көзқарас оқыту мен тәрбиелеу үдерісін әр баланың жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктері ескерілетін етіп ұйымдастыру қажеттілігіне әкеледі.

Ал бұл үшін арнайы жағдайларды әзірлеу және жасау, соның ішінде білім беру бағдарламаларын, оның ішінде дидактикалық мазмұнын түбегейлі жаңғырту, білім беру үдерісінің барлық қатысушыларына психолого-педагогикалық қолдау көрсету бағдарламаларын әзірлеу қажет. Балалардың психофизикалық ерекшеліктерін ескере отырып, олардың білім алуына жан-жақты жағдай жасауды мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқығын жүзеге асыру саласындағы негізгі міндет ретінде қарастырған жөн. Н.Н. Малофеев, О.С. Никольская, О.И. Кукушкина атап өткендей, ең жалпылама түрде, мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуына қойылатын талаптар ресурстарды қамтамасыз ету салаларына сәйкес құрылымдалған тиісті білім беру бағдарламаларын іске асыру үшін қажетті шарттар жиынтығының интегралды (жалпыланған) сипаттамасын беру қажет деген ережені білдіреді[4].

Сонымен бірге, мұндай талаптар жүйесі жалпы мүмкіндігі шектеулі балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкес және жеке-жеке девиантты дамудың әрбір санаты үшін арнайы құрамдастарды қамтуы тиіс екені атап өтіледі. Сайып келгенде, осы талаптарды жүзеге асырудың интегративті нәтижесі мыналар болып табылады: жалпы және арнайы білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келетін, мүмкіндігі шектеулі бала үшін физикалық және эмоционалдық жағынан қолайлы, оның ата-анасы (занды өкілдері) үшін ашық орта құру. өкілдері); білім алушылардың физикалық және психологиялық денсаулығын сақтауға және нығайтуға кепілдік береді.

Нәтижесінде білім беру ұйымдарында, оның ішінде инклюзивті тәжірибені жүзеге асыратын білім беру ұйымдарында мүмкіндіктерге кепілдік беретін жағдайлар жасалуы керек:

- барлық білім алушылардың бастауыш жалпы білім берудің негізгі білім беру бағдарламасын меңгеруінің жоспарланған нәтижелеріне қол жеткізуі;

- арнайы білім беру қажеттіліктеріне сәйкес мүмкіндігі шектеулі баланың «академиялық» жетістіктерін бағалаудың әдеттегі және арнайы шкалаларын қолдану;

- білім беру процесінің барлық қатысушыларымен, соның ішінде мектеп қызметкерлері мен ата-аналарымен (олардың заңды өкілдерімен) бірлесе отырып, ЕБҚ бар баланың өмірлік құзыреттілігінің даму динамикасын барабар бағалау;

- ЕБҚ бар балаларға қатысты білім беру үдерісін дараландыру;

- ЕБҚ бар балалардың құрдастарымен қарым-қатынас жасау және өзара әрекеттесу қабілетін мақсатты түрде дамыту;

- клубтар, секциялар, студиялар мен үйірмелер жүйесі, қоғамдық пайдалы іс-шараларды, оның ішінде әлеуметтік тәжірибені ұйымдастыру, балалардың үздіксіз білім беретін оқу орындарының мүмкіндіктерін пайдалана отырып, ЕБҚ бар білім алушылардың қабілеттерін анықтау және дамыту.;

- ЕБҚ бар балаларды оларға қолжетімді зияткерлік және шығармашылық жарыстарға, ғылыми-техникалық шығармашылыққа және жобалау-зерттеу қызметіне қосу;

- ЕБҚ бар балаларды, олардың ата-аналарын (занды өкілдерін), педагогикалық қызметкерлерді және жұртшылықты бастауыш жалпы білім берудің негізгі білім беру бағдарламасын әзірлеуге, мектепшілік әлеуметтік ортаны жобалауға және дамытуға, сондай-ақ білім алушылардың жеке білім беру бағыттарын қалыптастыруға және жүзеге асыруға қосу;

- білім беру үдерісінде мүмкіндігі шектеулі балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келетін заманауи ғылыми негізделген және сенімді коррекциялық технологияларын қолдану;

- ЕБҚ бар балаларды оқытудың жинақталған педагогикалық тәжірибесін және ол үшін құрылған ресурстарды нәтижелі пайдалану мақсатында жалпы білім беретін және арнайы (коррекциялық) мектептің бірыңғай білім беру кеңістігіндегі өзара әрекет.

ЕБҚ бар балалар санаттарының едәуір әртүрлілігі, оның ішінде мүгедектіктің болуы немесе болмауы әр түрлі ресурстық салаларға бөлінген арнайы білім беру жағдайларының айтарлықтай өзгергіштігін анықтайды (материалдық-техникалық қамтамасыз ету, оның ішінде сәулеттік жағдайлар, кадрлық, ақпараттық, бағдарламалық-әдістемелік және т.б.).

Осылайша, арнайы білім беру жағдайларының біртұтас жүйесі туралы айтылады: мүмкіндігі шектеулі балалардың барлық санаттары үшін жалпыдан бастап, баланың нақты ерекшеліктері мен білім беру мүмкіндіктеріне сәйкес білім беру процесі мен әлеуметтік бейімделуін жүзеге асырудың тиімділігін анықтайтын жеке және жеке бағдарланғанға дейін. Әрбір жеке жағдайда арнайы білім беру

жағдайларының барлық спецификациясы барлық "деңгейлерде" - жалпы спецификалықтан жеке-бағдарланғанға дейін пайда болады [5].

Жалпы білім берудегі инклюзивті тәсілді дамыту үшін жалпы педагогикалық технологияларды, даму сабағының модельдерін, қолдау және балалар ынтымақтастығы технологияларын әзірлеу, ата-аналарды педагогикалық процеске тарту қажет. Шын мәнінде бұл кәсіби икемділік, оқушыға ілесу қабілеті, ал екінші жағынан – оқу процесінің шеңберін сақтау, баланың потенциалын көру, оның жетістіктеріне тиісті сай талаптар қою туралы болып отыр.

Инклюзивті білім беруді дамыту білім берудің осы деңгейіндегі мамандарда қазіргі уақытта жоғары және орта кәсіптік білім беру студенттері де, педагогтарды (тәрбиешілерді) қайта даярлау және біліктілігін арттыру шеңберінде қосымша кәсіптік білім беру жүйесінің тыңдаушылары да меңгеруі тиіс жаңа ерекше құзыреттерді қалыптастыруды талап етеді.

Мүмкіндігі шектеулі балаларға мектептегі білім беру бағдарламаларын іске асыру студенттерде де, жұмыс істейтін мамандарда да мынадай құзыреттерді қалыптастыру қажеттілігін негіздейді;

- мүмкіндігі шектеулі балалардың әрбір санаты үшін бейімделген негізгі білім беру бағдарламаларын әзірлеуге және жүзеге асыруға дайындығы; мектептегі білім берудің мазмұнын оны ұйымдастырудың әртүрлі вариативті формалары үшін анықтау мүмкіндігі;

- білім берудің ауыспалы мазмұнын әзірлеу кезінде мүмкіндігі шектеулі балалардың дамуындағы кең ауқымды айырмашылықтарды ескеруге дайын болу: іс жүзінде қалыпты дамып келе жатқан, уақытша және салыстырмалы түрде оңай жойылатын қиындықтарды бастан кешіретін балалардан орталық жүйке жүйесінің қайтымсыз ауыр зақымданған балаларға дейін.

Осы топтағы аталған балалар құрамының біртектілігінің салдарынан мектептегі білім берудің қажетті деңгейі мен мазмұнындағы айырмашылықтардың ауқымы мүмкіндігінше кең, мүмкіндігі шектеулі барлық балалардың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес болуы керек, яғни мүмкіндігі шектеулі балалардың әр санаты мен әр санаты ішінде білім беру ортасын саралау, іс жүзінде барлық балаларды олардың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес білім берумен қамтуды қамтамасыз ететін нұсқаларды әзірлеу, ақыл-ой дамуының бұзылуының ауырлығынан туындаған білім алуға бар шектеулерді еңсеру қажет;

- бейімделген білім беру бағдарламаларын (индивидуалды) әзірлеу, оларды жүзеге асырудың әдістері мен технологияларын 6 жастан бастап мүмкіндігі шектеулі балалармен және олардың кәмілетке толғанға дейінгі жұмыс тәжірибесінде қолдану мүмкіндігі;

- коммуникативтік құзыреттіліктер (компетенциялар), оларға мыналар кіреді

1) әр түрлі саладағы мамандар: логопед-мұғалімдер, педагог-психологтар (арнайы психологтар), дефектолог-мұғалімдер, әлеуметтік педагогтар, тьюторлар, педагог-ассистенттер және т.б. арасындағы тиімді өзара әрекеттесу дағдылары;

2) ата-аналармен (заңды өкілдермен) нәтижелі қарым-қатынас жасау дағдылары, оларға консультациялық (психолого-педагогикалық, әдістемелік, ақпараттық-ағартушылық және т.б.) қолдау көрсетуді көздейді.

3) Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына мамандар даярлау инклюзивті білім беру кең мағынада әр түрлі білім беру қажеттіліктері бар балаларды - тек мүгедектерді ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік, мәдени, этникалық, діни және басқа да ерекшеліктерді ескере отырып, бірлесіп білім беруді көздейтіндігін ескеруі керек, - бұл, тиісінше, мамандардың бойында жалпы гуманитарлық құзыреттіліктер мен гуманистік көзқарастарды қалыптастыруды талап етеді.

Болашақ педагогтарды инклюзивті білім беруге базалық даярлаудың стратегиясы мен тактикасы туралы

1. Инклюзивті практиканы іске асыратын мамандарды даярлаудың негізгі шарты екі әдістемелік жоспардың үйлесуі болып табылады: интерпретациялық (ақпараттық-мағыналық) және нормативтік (ақпараттық-әрекеттік). Бұл шарт мұғалімнің жеке басын нақты әлеуметтік өзара әрекеттестіктің тұтас ақпараттық-интерпретациялық және белсенді бейімделу контекстіне қосуды көздейді.

2. Инклюзивті білім беру мұғалімдерін даярлау бес кезеңнен тұрады: мәселенің жай-күйі туралы ақпаратты бекіту; жағдаймен белсенді танысу; жағдайдың кедергілерін анықтау; оқыту стратегиясын анықтау; қорытынды нәтижелерді түзету.

3. Инклюзивті білім беру жағдайында ЕБҚ бар балалармен жұмыс істейтін мамандардың білім беру мазмұнындағы өзгерістер келесі идеяларды әзірлеуді және жүзеге асыруды талап етеді:

- инклюзивті білім беру мамандарын даярлаудың практикалық бағытын өзектендіре отырып, білім беру мазмұнын негіздеу;

- инклюзивті білім беру идеясын жүзеге асыру үшін маман даярлау қоғам мен мемлекеттің әлеуметтік тапсырысына емес, болашақ мұғалімнің дайындығына (жеке және кәсіби) негізделуі керек;

- білім беру бағдарламаларының мазмұнын таңдауда әр оқушының шығармашылығына, даралығына, дамуына бағдарлану.

4. Кадрларды даярлау проблематикасы мынадай ережелерді ескеру қажеттігін айқындайды::

- халықтың әртүрлі топтарының ЕББҚ бар тұлғаларға қатынасы; мамандарды даярлау деңгейінің заманауи ұйымдық құрылымдардың талаптарына және олардың кәсіби бағдарларына сәйкестігі;

5. Мамандарды даярлау процесінің алгоритмі даярлау кезінде қолданылатын кезеңдерден тұрады: педагогикалық бағдарлы, қалыптастырушы және нәтижелі бағалау.

6. ЖОО-ның негізгі білім беру бағдарламаларына практикаларды енгізу

бағдарланған курстар, бағдарламаларды жүзеге асыруға тәжірибелі практиктерді тарту, студенттердің ЕБҚ бар балалармен жұмыс істейтін білім беру ұйымдарында тәжірибенің барлық түрлерінен өтуі [6].

Әдебиеттер тізімі:

1. Исакова А.Т., Закаева Г.З., Шестакова Е.В. Адаптация и модификация образовательного процесса в инклюзивной среде. Учебно-методическое пособие. – Алматы., 2016. – 100с.
2. Жубакова С.С., Байменова Б.С. Инклюзивное образование: учебно-метод. пособие / С. С. Жубакова, Б. С. Байменова. - Алматы: Эверо, 2017. - 100с.
3. Исакова А.Т., Мовкебаева З.А., Закаева Г., Айтбаева А.Б., Байтурсынова А.А. Инклюзивті білім беру негіздері: Оқу құралы. – Алматы: 2016. – 320с Жубакова С.С. Теория и практика инклюзивного образования: учеб. пособие / С. С. Жубакова. - Алматы: Эверо, 2017. - 148с
4. Малофеев. Н.Н, и.о директора ФГБНУ «Институт коррекционной педагогики для инклюзивного образования в Вологодской области// Инклюзивное образование: 201 стр;
5. . Байменова Развитие инклюзивного образования в Казахстане и за рубежом: учебное пособие / Б.С.Байменова. – Алматы, 2017. – 148с.
6. З.Ү.Адилъшинова, А.М.Сугуралиева. Инклюзивті оқыту.(Дәрістер жинағы).Ақтөбе: Қ, 2017ж.

УДК 371.321.3

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНСТРУМЕНТОВ ГЕЙМИФИКАЦИИ В ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ КОЛЛЕДЖА

М.Г.Козлова

КГКП «Шахтинский технологический колледж», город Шахтинск, Карагандинская область.
Республика Казахстан

«Глава государства в Послании народу страны отметил, что образование должно быть доступным и инклюзивным. И для того, чтобы обеспечить равный доступ к получению технического и профессионального образования, Министерство просвещения внесло изменения в Классификатор специальностей и квалификаций и исключило ограничения для лиц с особыми образовательными потребностями. При условии, что им не противопоказан тот или иной вид трудовой деятельности по медицинскому заключению специалистов», - отметил директор департамента технического и профессионального образования министерства просвещения Ернат Жунусов.

В казахстанских колледжах увеличилось число студентов с особыми образовательными потребностями (ООП). Всего на сегодня в казахстанских колледжах обучаются свыше 3 тысяч подростков с особыми образовательными потребностями. Увеличение количества особенных студентов стало возможным благодаря созданию безбарьерного доступа в колледжи и принятию новых нормативных правовых документов.

Технологии в образовании - это объединение психологических и педагогических позиций, определяющих специальный набор и составление методов, форм, средств и приемов в учебно-воспитательном процессе.

Применяемая технология в образовании относительно лиц с особыми образовательными потребностями связана с тем или иным типом нарушения: дети с нарушением слуха, со зрительным дефектом, с тяжелыми нарушениями речи, с нарушением функций опорно-двигательного аппарата, с задержкой психического развития, с нарушением интеллекта и эмоционально-волевой сферы. У таких подростков существуют особые образовательные потребности (ООП).

К числу ООП относят: потребность в использовании преподавателем таких педагогических технологий, которые способствовали бы не только успешному освоению образовательной программы, но и накоплению социального опыта, формированию навыков общения; потребность в развитии познавательных психических процессов, мотивации к обучению, формирование самостоятельности, навыков самоконтроля в поведении и т.д. [1]

При формировании у обучающихся с особыми образовательными потребностями универсальных учебных действий нужно опираться на системно — деятельностный подход, используя в процессе коррекции современные образовательные технологии.

С 2022 года КГКП «Шахтинский технологический колледж» успешно предоставляет образовательные услуги студентам с особыми образовательными потребностями по специальности 07320100 Строительство и эксплуатация зданий и сооружений, с присваиваемой квалификацией 3W07320105 Мастер отделочных строительных работ, учитывая особенности их психоэмоционального и физического развития. Среди студентов, обучающихся по данной специальности, из 8 человек 7 имели нарушения интеллекта.

На основании результатов наблюдения за обучающимися с ООП было принято решение использовать в процессе изучения каждой из тем дисциплины «Основы экономики» игровые механики для лучшего усвоения и освоения учебного материала.

Актуальность применения игровых моментов в школе обусловлена перенасыщением современных учеников информацией, получаемой из различных источников (интернет, телевидение и т.д.). Важной задачей школы на данном этапе развития ученика становится развитие умений самостоятельной оценки и отбора получаемой информации, достижению которой способствует игра.

Игра как естественная форма обучения для ребенка является оптимальным инструментом, который обеспечивает успешность адаптации ребенка к новой ситуации, сохранение и укрепление его нравственного, психического и физического здоровья, что является трудностями в обучении детей с ООП. В течение обучения в колледже на уроках экономики применяются формы геймификации с увеличением количества ролей, способствующих пониманию ответственности за принятие решений, что дает каждому студенту получить определенный опыт и дать разнообразную обратную связь. Также в школах обеспечивается индивидуальный подход в рамках организации учебного процесса к обучающимся, учитывая потребности каждого, что непрерывно продолжается в колледже.

Геймификация (или игрофикация) – это интеграция игровой формы в неигровой процесс, в данном случае – учебный.

По словам Йохан Хейзинга, нидерландского философа, историка, исследователя культуры, профессора Гронингенского (1905—1915) и Лейденского (1915— 1940) университетов, «человеческая культура возникла и разворачивается в игре, как игра. Игра наряду с трудом и учебой - один из основных видов деятельности человека, удивительный феномен нашего существования».

Игровые механики – единство развивающих возможностей игровых технологий, служащих для формирования личности обучающихся, осуществляется средствами разумной организации разносторонней игровой деятельности, доступной каждому, с учетом психофизических возможностей, путем осуществления специальных игровых программ, имеющих как общеразвивающий, так и специализированный характер.

В человеческой практике игровая деятельность выполняет такие функции, как: развлекательная, коммуникативная, самореализация, игротерапевтическая, диагностическая, функция коррекции, функция межнациональной коммуникации и социализации.

В структуру игры как процесса входят:

- а) роли, взятые на себя играющими;
- б) игровые действия как средство реализации этих ролей;
- в) игровое употребление предметов, т.е. замещение реальных вещей игровыми, условными;
- г) реальные отношения между играющими;
- д) сюжет (содержание) - область действительности, условно воспроизводимая в игре. [2]

Понятие «игровые педагогические механики» включает достаточно обширную группу методов и приемов организации педагогического процесса в форме различных педагогических игр. В отличие от игр вообще педагогическая игра обладает существенным признаком - четко поставленной целью обучения и соответствующим ей педагогическим результатом.

Так же при подборе игр для обучающихся с ООП следует учитывать следующие требования: игровая форма занятий создается при помощи игровых приемов и ситуаций, которые выступают как средство побуждения, стимулирования обучающихся к учебной деятельности; соответствие игры возрасту или интеллектуальному уровню развития; учет структуры дефекта.

По результатам наблюдения за учебной деятельностью студентов с ООП, совместно с психологом и социальным педагогом колледжа, было принято решение использовать ролевые игры как одну из форм игрофикации во время изучения дисциплины «Основы экономики».

Ролевая игра – это интерактивный метод, целью которого является обучиться на собственном опыте путем специально организованного и регулируемого “проживания” жизненной и профессиональной ситуации.

Проигрывание определенной сценической роли, отождествление (идентификация) с ней, помогает обучающемуся:

1. обрести эмоциональный опыт взаимодействия с другими людьми лично и профессионально значимых ситуациях;
2. установить связь между своим поведением и его последствиями на основе анализа своих переживаний, а также переживаний партнера по общению;
3. пойти на риск экспериментирования с новыми моделями поведения в аналогичных обстоятельствах. [3]

На уроках экономики были применены следующие разновидности ролей, которые принимают на себя студенты в ролевых играх:

1. Роль потребителя.
2. Роль предпринимателя.
3. Роль государства в экономике.

Роль №1. Потребитель.

Оборудование:

- товары первой необходимости, а именно продукты питания (гречневая крупа, рисовая крупа, макароны, фасоль, сахар, соль, хлеб, вода бутилированная, молоко, мясо, яблоки, овощи), либо карточки с изображением данных товаров;

- товары, удовлетворяющие вторичные потребности, а именно продукты питания (кока-кола, чипсы, кириешки, жвачка, конфеты, печенье), либо карточки с изображением данных товаров;

- макеты денег;

- макет витрины магазина.

Условия игры: студент ограничен собственным бюджетом, то есть стипендией, размер которой составлял 31422 тенге в 2022-2023 учебном году.

Описание игры: перед студентом ставится задача распределить свои средства на продукты питания так, чтобы поддержать жизнедеятельность своего организма на протяжении более длительного времени, не нанося ему вред. Обосновать и доказать совместно с каждым из студентов правильность сделанного выбора.

Цель данной ролевой игры: научить студентов с ООП рационально распределять ограниченные денежные ресурсы; привить навыки финансовой грамотности, а также здорового образа жизни через употребление полезных продуктов питания; предоставить каждому из студентов возможность представить себя в роли потребителя, распределяющего самостоятельно свои финансовые ресурсы.

Роль №2. Предприниматель.

Оборудование: видеоролики с историями успеха крупных предпринимателей (Стив Джобс, Рэй Крок, С. Шулкпаев)

Описание игры: перед каждым из студентов ставится задача сформулировать и охарактеризовать собственные интересы, знания, умения и навыки, которыми он обладает в большей степени и обосновать их актуальность. Совместно с каждым из студентов выявить возможности развития их интересов в предпринимательскую деятельность. Обнаружить риски, с которыми может столкнуться предприниматель в процессе своей деятельности. Выявить пути решения каждой из проблем и определить возможности, из них вытекающие.

Цель данной ролевой игры: доказать каждому из студентов, что их интересы, знания, умения и навыки могут приносить им в будущем прибыль и способствовать независимости в условиях современной экономики; научить каждого из студентов с ООП находить выход из проблемных ситуаций, которые могут возникнуть в предпринимательской деятельности и представить себя в роли предпринимателя.

Роль №3. Представитель государственного уполномоченного органа, осуществляющего контроль и регулирование деятельности всех остальных субъектов в экономике.

Оборудование: Конституция Республики Казахстан, Трудовой кодекс, Налоговый кодекс, Закон «О защите прав потребителей».

Описание игры: перед каждым из студентов ставится задача определить функции государства в

условиях современной экономики, изучить некоторые законы Республики Казахстан, создать образ и представить себя в роли представителя государства, обладающего определенными личностными и профессиональными качествами, предложить проект собственного закона.

Цель данной ролевой игры: доказать каждому из студентов необходимость участия государства в экономике, ознакомить с понятиями «закон», «законность», «законодательная база», обязательный характер исполнения законов Республики Казахстан; предоставить каждому из студентов возможность представить себя в роли представителя государства, наделенного определенными полномочиями в той или иной сфере.

В ходе совместной работы преподавателя с психологом и социальным педагогом, было решено применять некоторые формы игровых механик, которые на момент окончания изучения дисциплины «Основы экономики» в объеме 24 часов, привели к следующим результатам: повышение самооценки; коррекция психических процессов; совершенствование умений и навыков, которые помогут в дальнейшей успешной адаптации студента в современном обществе; лучшее усвоение учебного материала по изучаемой дисциплине

Использование данных форм инновационных технологий обучения позволяет без каких-либо особых материальных затрат повысить эффективность учебного процесса.

Список использованных источников:

1. Антропова, М.В. Обучение с учетом психофизических особенностей подростков / М.В. Антропова, Г.Г. Манке // Педагогика. -1993. -№ 6. -С. 9-13.
2. Котлярова, И. О. Показатели оценки качества результатов образовательного процесса / И. О. Котлярова, Г.Н. Сериков, С.Г. Сериков, О.А. Ханжина // Вестник ЮУрГУ. Серия «Образование, здравоохранение, физическая культура». - 2008. - № 29 (129). -С. 34-54.
3. Немов, Р. С. Психология. Кн. 2: Психология образования / Р. С. Немов. - М. : Просвещение: ВЛАДОС, 1995. -496 с.
4. Закон Республики Казахстан «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.09.2024г.)

УДК 376.112.4

СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ ПЕДАГОГАМИ И СПЕЦИАЛИСТАМИ В ОБЛАСТИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: РОЛЬ КОМАНДНОЙ РАБОТЫ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭФФЕКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ ВСЕХ УЧАЩИХСЯ.

Кочкина О.С., КГУ «Общеобразовательная школа имени Юрия Гагарина»
Казахстан, Карагандинская область, Бухар-Жырауский район, п.Ботакара.

Инклюзивное образование представляет собой одну из наиболее важных тенденций современного образования, предполагающую включение детей с особыми образовательными потребностями (ООП) в общий образовательный процесс. Однако успешная реализация инклюзии невозможна без тесного сотрудничества между педагогами и специалистами. В данной статье мы рассмотрим роль командной работы при организации инклюзии и её влияние на эффективность учебного процесса, используя примеры из школ Казахстана.

Основными аспектами сотрудничества между педагогами и специалистами является:

1. Комплексный подход к обучению. Инклюзивная модель образования требует интеграции различных методик и подходов. Педагоги совместно со специалистами разрабатывают индивидуальные образовательные программы (ИОП), которые учитывают особенности каждого ученика. Это позволяет адаптировать учебные материалы и методы преподавания таким образом, чтобы они были доступны всем учащимся независимо от их способностей и потребностей.

2. Обмен знаниями и опытом. Педагоги и специалисты регулярно обмениваются информацией о прогрессе учеников, обсуждают возникающие проблемы и пути их решения. Такой обмен знаниями способствует созданию единого информационного поля, где каждый участник команды может получить необходимые данные для эффективной работы.

3. Координация действий. Совместная работа учителей и специалистов помогает избежать дублирования усилий и конфликтов. Координация деятельности включает планирование уроков,

распределение задач, контроль за выполнением планов и оценку результатов. Благодаря этому повышается согласованность действий и достигается более высокий уровень эффективности.

4. Поддержка и мотивация учащихся. Работа в команде позволяет создать благоприятную атмосферу для всех участников образовательного процесса. Учителя и специалисты поддерживают не только учеников с ООП, но и их одноклассников, помогая им лучше понять и принять различия между людьми. Это способствует формированию позитивного отношения к инклюзивному образованию и улучшению социальной адаптации всех обучающихся.

5. Развитие профессиональных компетенций. Постоянное взаимодействие с коллегами и обучение новым методам и технологиям помогают учителям и специалистам развивать свои профессиональные навыки. Это особенно важно в условиях быстро меняющегося мира, когда традиционные методы могут устаревать, а новые технологии требуют постоянного обновления знаний. А теперь поговорим о каждом из них более подробно.[1]

Сотрудничество между педагогами и специалистами в области инклюзивного образования играет ключевую роль в обеспечении эффективного и доступного обучения для всех учащихся, включая детей с особыми образовательными потребностями. В рамках команды специалисты, такие как психологи, логопеды и социальные работники, объединяют свои знания и навыки, что позволяет создать целостный подход к образовательному процессу.[3] Например, педагог, работающий с детьми с аутизмом, может сотрудничать с психологом для разработки индивидуализированного учебного плана, учитывающего эмоциональные и социальные особенности каждого ученика.

Успешное сотрудничество требует регулярного общения и обмена опытом между членами команды. Например, проведение совместных встреч и семинаров позволяет педагогам и специалистам делиться полученными результатами, обсуждать возможные трудности и находить оптимальные решения. Это не только укрепляет командный дух, но и способствует созданию инклюзивной школьной культуры, в которой каждый учащийся чувствует себя принятым и понимаемым.

Включение родителей в процесс сотрудничества также является важным аспектом. Родители могут предоставить ценную информацию о потребностях и привычках своего ребенка, а также участвовать в совместных мероприятиях и обсуждениях. Таким образом, координированная работа всех участников образовательного процесса – учителей, специалистов и родителей – создает оптимальные условия для успешного обучения и развития навыков у всех детей, независимо от их индивидуальных особенностей.

Для достижения эффективного инклюзивного обучения важно создать открытую и доверительную атмосферу в команде. Это позволяет педагогам и специалистам свободно делиться своими мыслями, оценивать существующие подходы и предлагать новые решения. Обсуждение индивидуальных случаев, когда каждому ребенку требуется особый подход, делает командную работу не просто формальностью, а движущей силой изменений в образовательном процессе.

Каждая образовательная среда уникальна и требует адаптации подходов в зависимости от контекста. Команда специалистов должна быть готова к экспериментам и внедрению инновационных практик, таких как использование технологий, для поддержки обучения или применение игр, которые развивают социальные навыки. В результате эти методы могут улучшать взаимодействие между учениками и обеспечивать индивидуальный подход. Совместное участие родителей в образовательном процессе лишь усиливает эффекты командной работы. Информированные и вовлеченные родители могут стать важными союзниками в реализации индивидуальных программ, поддерживая связь между домом и школой. Это, в свою очередь, способствует созданию более устойчивого и успешного образовательного опыта для каждого ученика, неизменно учитывающего их уникальные потребности и таланты.[2]

Взаимодействие между педагогами и родителями должно быть организовано на постоянной основе. Регулярные встречи, где обсуждаются успехи и трудности каждого ребенка, могут стать основой для более глубокого понимания потребностей учащихся. Такой подход помогает создавать единый образовательный фронт, где все участники процесса работают на достижение общих целей.

Не менее важным является профессиональное развитие специалистов. Обучение новым методам работы, участие в тренингах и семинарах по инклюзивному обучению способствует улучшению квалификации команды. Систематическое обновление знаний помогает адаптироваться к изменениям в образовательной среде и применять эффективные стратегии, отвечающие современным вызовам.

Стоит отметить, что включение в процесс обучения культурных и языковых аспектов каждого ученика способствует более устойчивому развитию инклюзивного подхода. Признание разнообразия предоставляет возможность всем учащимся почувствовать свою значимость и ценность, что в свою очередь, положительно сказывается на их мотивации и успехах в учебе.

Создание эффективной инклюзивной образовательной среды требует совместных усилий всех участников – педагогов, родителей и самих учеников. Такое взаимодействие открывает двери для инноваций и приводит к значительным улучшениям в учебном процессе.[4]

Необходимым элементом успешного инклюзивного обучения является индивидуализированный подход к каждому ученику. Педагоги должны разрабатывать персонализированные учебные планы, которые учитывают уникальные способности и потребности детей. Это позволяет создавать более комфортную и продуктивную образовательную среду, где каждый учащийся может раскрыть свой потенциал и добиться успехов. Кроме того, важно вовлечение учащихся в процесс принятия решений, касающихся их обучения. Дети, чувствующие свою причастность к образовательному процессу, становятся более ответственными, активными и мотивированными. Педагоги могут использовать различные формы обратной связи: опросы, обсуждения в группах, что поможет понять, что действительно необходимо каждому ученику для достижения лучших результатов.

Также следует учитывать важность создания поддержки со стороны более опытных учащихся. Наставничество и равноправное сотрудничество между детьми могут значительно улучшить климат в классе, способствуя развитию эмпатии и социальной ответственности. Таким образом, инклюзия становится не только педагогическим, но и социальным процессом, нацеленным на формирование гармоничного коллектива.[5]

Важно также уделять внимание эмоциональному состоянию учащихся, так как оно напрямую влияет на их успеваемость и общее развитие. Педагоги должны создавать атмосферу поддержки и доверия, где каждый ребенок чувствует себя в безопасности и может открыто выражать свои мысли и чувства. Введение практик социальной и эмоциональной подготовки позволит детям лучше справляться с трудностями, что благоприятно скажется на их обучении.

Наконец, необходимо учитывать и особенности семейного окружения каждого ученика. Взаимодействие с родителями и вовлечение их в образовательный процесс помогают создать единое пространство для поддержки ребенка. Педагоги могут организовывать встречи и семинары, где семьи смогут делиться своими взглядами и проблемами, а также получать рекомендации по поддержке своих детей в учебе.

Таким образом, индивидуализированный подход, вовлечение учащихся и сотрудничество с семьями составляют основу успешного инклюзивного обучения. Это требует от педагогов гибкости, терпения и креативности, но результат, в виде гармоничного и успешного образовательного процесса, оправдывает усилия.

Необходимо внедрять методы, способствующие развитию эмоционального интеллекта у детей. Игры и групповые занятия, направленные на улучшение навыков общения и понимания эмоций, могут значительно повысить уровень эмпатии среди учеников. Педагоги могут использовать арт-терапию или ролевые игры для того, чтобы помочь детям осознать свои чувства и научиться их контролировать. Это создаст более гармоничную атмосферу в классе, что, в свою очередь, положительно скажется на учебном процессе.

В тоже время не следует забывать о важности систематического контроля за прогрессом каждого ученика. Регулярные обратные связи и поддержка помогут ученикам осознать свои достижения и определить области для улучшения. Ведение дневников успеха может стать полезным инструментом, как для учителей, так и для самих студентов, помогая им отслеживать изменения и развивать саморегуляцию.

Таким образом, интеграция социализации и эмоционального развития в учебный процесс не только повысит уровень успеваемости, но также создаст условия для построения здоровых отношений между учениками. Индивидуализированный подход и внимание к внутреннему состоянию учащихся формируют прочный фундамент для успешного развития и обучения каждого ребенка.

Примеры успешного сотрудничества.

Средняя школа № 54 г. Караганда

В средней школе № 54 внедрена программа "Доступная среда", которая предусматривает создание специальных условий для детей с инвалидностью. Педагоги и специалисты проводят совместные уроки, на которых дети с разными возможностями взаимодействуют друг с другом. В результате такого подхода дети развивают навыки общения и взаимной поддержки, а также улучшают свою академическую успеваемость.

Школа № 20 г. Алматы

В школе № 20 реализуется проект "Инклюзия без границ", который направлен на создание условий для обучения детей с различными особенностями развития. Педагог-психолог, учитель-логопед и классный руководитель совместно разрабатывают ИОП для каждого ученика с ООП, учитывая его индивидуальные потребности. Например, для ребенка с аутизмом был создан план,

включающий специальные занятия по развитию коммуникативных навыков и социализации. Результатом стало значительное улучшение поведения и успеваемости ученика.

Гимназия № 17 г. Нур-Султан

В гимназии № 17 действует команда, состоящая из учителя начальных классов, психолога и дефектолога. Они проводят совместные консультации с родителями детей с ООП и составляют индивидуальные планы занятий. Особое внимание уделяется адаптации учебных материалов и использованию мультимедийных технологий для повышения интереса и понимания материала. Результаты показывают, что дети с ООП успешно осваивают программу и активно участвуют в жизни класса.

Лицей № 8 г. Шымкент

Лицей № 8 славится своей системой поддержки инклюзии. Учебный процесс организован так, чтобы максимально интегрировать детей с ООП в общую среду. Педагоги и специалисты регулярно проводят тренинги и семинары для родителей и других учителей, где обсуждаются вопросы взаимодействия с детьми с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ). Эта практика позволила значительно повысить уровень информированности и толерантности среди всех участников школьного сообщества.

Сотрудничество между педагогами и специалистами является ключевым элементом успешной реализации инклюзивного образования. Командная работа позволяет создавать индивидуальные образовательные программы, поддерживать и мотивировать учащихся, а также развивать профессиональные компетенции всех участников процесса. Примеры из практики показывают, что такой подход действительно работает и приводит к положительным результатам как для детей с ОВЗ, так и для всего школьного сообщества.[6]

Список литературы:

1. Громова, Т. Н. (2018). Современные подходы к инклюзивному образованию: сотрудничество педагогов и специалистов. Вестник образования, 3(12), 45-52.
2. Жукова, Л. В. (2019). Командная работа в инклюзивном образовании: теоретические и практические аспекты. Инклюзивное образование: практика и перспективы, 2(4), 34-40.
3. Назарова, Е. А. (2020). Роль специалистов в команде по работе с инклюзивными учащимися: опыт и рекомендации. Педагогические науки, 4(5), 56-61.
4. Сергеева, И. И. (2021). Инклюзивное образование и междисциплинарное сотрудничество: перспективы развития. Социокультурные аспекты образования, 1(3), 12-19.
5. Павлова, А. Н. (2022). Эффективные стратегии командной работы в инклюзивной школе. Управление образовательными системами, 3(1), 22-29.
6. Ливанова, О. С. (2023). Формирование команды педагогов и специалистов в инклюзивном образовании. Исследования в области образования, 5(2), 10-17.

КОРРЕКЦИЯ ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ ДЕТЕЙ С ООП МЕТОДАМИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОРРЕКЦИИ

Куатова А.Е. учитель-дефектолог
ГККП детский сад №89 «Қыз Жібек», г.Астана

Проблема эмоций, психического и физического здоровья человека, эмоциональной безопасности образовательной среды специальных образовательных учреждений в настоящее время становится все более и более актуальной. Исследователи начинают обращать внимание не только на академическую успеваемость школьников, но и то какие эмоции они переживают при обучении. Это соответствует актуальному на данный момент направлению на общую гуманизацию образовательного процесса [1].

Психоэмоциональные состояния – это особая форма психических состояний человека с преобладанием эмоционального реагирования по типу доминанты. Другими словами, это эмоциональное реагирование человека на какое-то действие, ситуацию или реакцию человека.

Все эмоции человека можно различать и классифицировать по качеству переживания. Американский психолог К.Изард выделил десять качественно различных «фундаментальных» эмоций: интерес - возбуждение, радость, удивление, горе - страдание, гнев - ярость, отвращение - омерзение, презрение - пренебрежение, страх - ужас, стыд - застенчивость, вина - раскаяние. Первые три он относит к положительным, остальные семь - к отрицательным [2].

Таким образом, у человека могут проявляться: положительные, негативные психоэмоциональные состояния.

Существует другая классификация эмоций, когда все они делятся на основании того, какое влияние оказывают на физиологические процессы. В этом смысле они могут быть стеническими и астеническими.

- стенические (радость, воодушевление, гнев)
- возбуждающие, повышающие мышечный тонус, силу;

Стенические и астенические переживания являются психической стороной эмоций и могут не только оказывать влияние на переживания, но и на интеллектуальные процессы: представления, мысли, направление внимания, а так, же на волю, действия и поступки, на все поведение.

Влияние эмоций на интеллект и волю колеблется в очень широких пределах в зависимости от силы душевного волнения, которые можно увидеть в эмоциональных проявлениях [3].

Дети с ограниченными возможностями в период занятий испытывают тот же спектр эмоциональных переживаний, что и все люди. Эмоционально безопасная образовательная среда образовательных учреждений должна обеспечить максимизацию положительных эмоций и минимизацию отрицательных. Наиболее сильными эмоциональные колебания бывают в период контрольных работ, и при переходе из одного звена в другое. Самое сильное переживание у школьников – это переживание гнева и агрессии в целом [4].

Методы психологической коррекции эмоциональных нарушений у детей целесообразно разделить на две группы: основные и специальные. К основным относятся методы, которые являются базисными: это игротерапия, арттерапия, психоанализ, метод десенсибилизации, аутогенная тренировка, поведенческий тренинг. Специальные методы включают в себя тактические и технические приемы психокоррекции, направленные на устранение имеющегося дефекта с учетом индивидуально-психологических факторов. Эти две группы методов взаимосвязаны друг с другом. При подборе методов психокоррекции эмоциональных нарушений необходимо исходить из специфической направленности конфликта, определяющего эмоциональное неблагополучие ребенка: при внутриличностном конфликте целесообразно использовать игровые методы психокоррекции, психоаналитические методы, методы семейной психокоррекции; при преобладании межличностных конфликтов используются групповая психокоррекция, направленная на оптимизацию межличностных отношений, психорегулирующие тренировки с целью развития навыков самоконтроля поведения и смягчения эмоционального напряжения. Кроме того, необходимо учитывать и степень тяжести эмоционального неблагополучия ребенка [5].

Особое значение в психокоррекции эмоциональных нарушений детей с ДЦП имеют игровые методы.

Игра является наиболее естественной формой жизнедеятельности ребенка. Существенным психологическим признаком игры является одновременное переживание человеком условности и

реальности создавшейся ситуации. В условных обстоятельствах, создаваемых определенными правилами, игра позволяет человеку переживать удачи, успех, раскрывать свои физические и психические возможности. Эти свойства игры как деятельности отражают ее богатый психокоррекционный потенциал [6].

Разработано огромное количество методов недирективной игротерапии. Например, широко используются игры с песком и водой с целью коррекции эмоционального дискомфорта ребенка.

Недирективная игровая коррекция одновременно решает три основные задачи: 1) способствует развитию самовыражения ребенка, 2) корректирует имеющийся у ребенка эмоциональный дискомфорт, 3) формирует саморегулирующие процессы,

В процессе недирективной игровой коррекции педагог устанавливает с ребенком эмпатическое общение, эмоционально соперничает с ним, вводит определенные ограничения в игре. Введение ограничений в игру ребенка является главным условием достижения коррекционного успеха. Поэтому важная роль в процессе игровой коррекции принадлежит технике формулирования запретов и ограничений.

В направленной (директивной) игровой психокоррекции психолог является центральным звеном в игре, его функции заключаются в организации игры, в анализе ее символического значения. Различаются два вида директивной игровой коррекции сюжетно-ролевые игры и игры-драматизации.

Сюжетно-ролевые игры направлены на коррекцию самооценки ребенка, на формирование у него позитивных отношений со сверстниками и взрослыми. Перед началом игры необходимо разработать специальные сюжеты, в которых перед ребенком возникали бы различные конфликтные ситуации, близкие ему по значению, выбрать игровой материал, сформировать группу. В процессе игры педагог фиксирует эмоциональные проявления ребенка. Рекомендуется детям поочередно меняться ролями. Способность ребенка входить в роль, уподобление разыгрываемому образу – это важное условие для коррекции эмоционального дискомфорта ребенка и его внутриличностных конфликтов. Сюжетно-ролевые игры рекомендуется проводить совместно с родителями ребенка. Однако, эффективность проведения сюжетно-ролевых игр, в значительной степени зависит от интеллектуальных и физических возможностей ребенка, его социального опыта, от особенностей его представлений о людях, их чувствах и взаимоотношениях [7].

Игровую психокоррекцию в форме сюжетно-ролевой игры рекомендуется использовать для детей с ООП. В процессе коррекции целесообразно предложить детям не только игровое воспроизведение прошлого или настоящего опыта, но и моделирование нового опыта в стрессовых условиях, например, на этапах послеоперационного лечения, в ситуации вынужденного общения и пр.

Для детей с ограниченным вследствие физической и психической неполноценности социальным опытом используются игры-драматизации на темы знакомых им сказок. Основной целью игр-драматизаций является коррекция эмоциональной сферы ребенка.

Проведению игры-драматизации должна предшествовать подготовительная работа с ребенком. Педагог вместе с ребенком обсуждает содержание знакомой ему сказки по заранее намеченным вопросам, которые помогают ребенку воссоздать образы персонажей сказки и проявить к ним эмоциональное отношение. Сказка актуализирует воображение ребенка, развивает у него умение представлять игровые коллизии, в которые попадают персонажи. Ребенок должен создать образ персонажа и уподобиться ему. Способность ребенка входить в роль и уподобляться образу – это важное условие, необходимое для коррекции не только эмоционального дискомфорта, но и негативных характерологических проявлений. Свои отрицательные эмоции и качества личности дети переносят на игровой образ, наделяя персонажи собственными отрицательными эмоциями и чертами характера [8].

Групповые методы психокоррекции достаточно широко используются психологами и психотерапевтами при коррекции эмоциональных нарушений у детей и подростков. В процессе групповой психокоррекции каждый участнику моделирует свою реальную жизненную ситуацию, использует привычные для него типы эмоционального реагирования на нее реализует конкретные эмоциональные установки и отношения. В атмосфере откровенности и доверия ребенок свободно раскрывает свои эмоциональные проблемы, получает эмоциональную поддержку, модифицирует эмоциональные отношения и переживания, способы реагирования [46].

Важное значение в коррекции эмоциональных расстройств у детей с ООП имеет психорегулирующая тренировка. Основными целями этих занятий являются; смягчение эмоционального дискомфорта. Формирование приемов релаксации, развитие навыков саморегуляции и самоконтроля поведения. Занятия проводятся поэтапно с учетом возрастных и индивидуально-психологических особенностей ребенка, через день с небольшой (до 5 человек) группой детей [47].

I этап – успокаивающий, в процессе которого используется вербально-музыкальная психокоррекция с целью снятия психического напряжения. Детям предлагаются зрительно-музыкальные стимулы, направленные на снятие тревожности и создание позитивных установок на последующие занятия. Чем младше ребенок, тем в меньшей степени тем сложнее поддерживать у него интерес к упражнениям. Важным принципом психорегулирующей тренировки является создание игровой ситуации в процессе занятий (например, занятия вместе с куклой, игра в сказку и т.п.) [43].

У детей более старшего возраста, на первый план выступает стимулирование потребности быть самостоятельным, волевым, здоровым. Педагог рассказывает детям о значении психорегулирующей тренировки, о ее применении в спорте, в космонавтике, в профессиях, связанных с высоким нервно-психическим напряжением [48].

Следующий важный принцип – это создание эмоционально-волевого настроя к занятиям. Большой или группа больных располагаются в кресле или на диване в зависимости от физического состояния детей. Педагог предлагает закрыть глаза и сосредоточиться на прослушивании музыкального произведения. Следует подбирать аудиозаписи, оказывающие положительное эмоциональное воздействие на слушателя и дающие успокаивающий эффект. Это, например, произведения Чайковского, Рахманинова, Баха, Бетховена. Каждому музыкальному произведению и темпу его исполнения соответствуют определенные субъективные переживания и ассоциации. Сеанс длится 25–30 минут. Задача первого этапа считается выполненной, если ребенок проявляет интерес к занятию и расслабляется. На фоне музыки ребенку предлагаются упражнения на общее успокоение с традиционными формулами (например, «Я совершенно спокоен, меня ничто не тревожит Мышцы моего тела все больше и больше расслабляются»).

II этап – обучающий, целью которого является обучение детей релаксирующим упражнениям. Используются упражнения на вызывание тепла, на регуляцию дыхания, ритма и частоты сердечных сокращений. После того как ребенок, находясь в удобной позе, расслабился и успокоился с помощью приемов, усвоенных на первом этапе занятий, ему предлагается сосредоточить свое внимание на руках и ногах. Некоторые авторы рекомендуют начинать тренировку с мышц рук, в которых легче вызвать ощущение расслабленности и тепла. Каждое слово формулы необходимо сопровождать подготовленными мысленными образами. Например, произнося слово «руки», ребенок должен мысленно видеть свои руки со всеми их особенностями, при произнесении слов «расслабляются» и «тепеют» — мысленно видеть источник тепла, которые согревает руки (теплая ванна, рефлектор, грелка). Чем точнее и конкретнее мысленный образ, тем отчетливее ощущается действие. После успешного овладения первыми упражнениями, на что требуется от 4 до 10 занятий в зависимости от индивидуальных и возрастных особенностей ребенка, можно приступать к упражнениям на расслабление других групп мышц; ног, шеи, туловища, лица. На овладение упражнениями этого этапа требуется от 12 до 30 занятий [43].

III этап – восстанавливающий. На фоне релаксации дети выполняют специальные упражнения, направленные на коррекцию настроения, развитие коммуникативных навыков, перцептивных процессов, двигательных функций и пр. Так, психолог предлагает ребенку, который находится в состоянии аутогенного расслабления (пассивного бодрствования), выполнять идеомоторный проигрыш конкретного двигательного акта (например, больному с гемипаретической формой ДЦП предлагается представить, что он берет ложку или карандаш больной рукой либо выполняет другие манипулятивные действия). Идеомоторные проигрыши рекомендуется повторять 3-4 раза в день.

Для коррекции интрапсихических конфликтов и межличностных отношений разыгрываются различные психодраматические ситуации, с использованием специальных сценариев, имеющие целью отреагировать на конфликт, разрешить его, адаптироваться к трудностям, нормализовать отношения [50].

Психорегулирующая тренировка способствует повышению устойчивости детей к экстремальным ситуациям, улучшению концентрации внимания, уменьшению эмоционального напряжения. При систематических занятиях у детей нормализуются тормозные процессы, что дает возможность ребенку управлять своим эмоциональным состоянием, подавлять вспышки раздражения и гнева. Особенно целесообразно использовать психорегулирующие тренировки с детьми, у которых эмоциональные проблемы проявляются в основном в сфере межличностных конфликтов [51].

Кроме психорегулирующих тренировок для коррекции эмоционального напряжения у детей с двигательными нарушениями целесообразно использовать психомышечные тренировки. Данный метод включает в себя четыре основные задачи: 1) обучение ребенка расслаблять мышцы тела и лица методом прогрессивной мышечной релаксации, по Джекобсону; 2) обучение с предельной силой воображения, но без напряжения представлять содержание формулы самовнушения; 3) обучение

удерживать внимание на мысленных объектах; 4) обучение воздействию на себя необходимыми словесными формулами.

Таким образом, при выполнении психорегулирующих и психомышечных тренировок необходимо учитывать возрастные, индивидуальные психологические и клинические особенности ребенка. Не рекомендуется брать на занятия детей с эписиндромом в анамнезе с хроническими заболеваниями сердечно-сосудистой системы, с эндокринными нарушениями легочной недостаточностью. Необходимо тщательно выполнять следующие методические требования: 1) выполнение упражнений ребенком, 2) самонаблюдение и фиксация возникших во время упражнений ощущений, 3) самостоятельное повторение ребенком упражнений в течение дня.

Список использованных источников

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – СПб.: Питер Пресс, 2019. – 398 с.
2. Изард К. Психология эмоций. – СПб.: Питер, 2019. – 464 с.
3. Прокофьева В.А. Аффективная сфера// Реан А.А. Психология человека от рождения до смерти. – СПб.: «Прайм-Еврознак», 2012. – 656 с.
4. Психология детства. Учебник. /Под редакцией члена-корреспондента РАО А.А. Реана. – СПб.: «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2003. – 368 с.
5. Крылов А.А., Маничев С.А. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии: Учеб. пособие/В.Д. Балин, В.К. Гайда, В.К. Горбачевский и др., – СПб: Питер, 2010. – 560 с.: ил.
6. Большой психологический словарь. - 4-е изд., расширенное /Сост. и общ. Ред. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – СПб.: Прайм – ЕВРОЗНАК, 2009. – 811 с.
7. Лубовский В.И. Психологические проблемы диагностики аномального развития детей / В.И. Лубовский. – М.: Новый мир, 2011. – 436 с.
8. Выготский Л.С. Психология развития человека. - М.: «Эксмо», 2004. - 73 с.
9. Лубовский В.И. Специальная психология / В.И. Лубовский, Т.В. Розанова, Л.И. Солнцева и др.; Под ред. В.И. Лубовский. – М.: Ника, 2013. – 464 с.
10. Рубинштейн С.Я. Экспериментальные методики патопсихологии и опыт применения их в клинике: практическое руководство. – М.: психотерапия, 2010. – 224 с.
11. Чебыкин А.Я. Об эмоциях, детерминирующих познавательную активность // Психологический журнал. – 1989. – № 4. – С. 47-58.
12. Эмоциональные нарушения в детском возрасте и их коррекция / В.В.Лебединский, О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг. – М.: Изд- ва Моск. унт-та, 1990. – 197 с.
13. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Избранные психологические труды. – М.: МПСИ, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. – 352 с.
14. Виллюнас В.К. Психология эмоций. – СПб.: Питер, 2004. – 496 с.

ӘОК 378.14

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУГЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТҰҒЫРЛАРЫ

¹Майлыбаева Г.С., ¹Жолтаева Г.Н., ¹Жанатбекова Н.Ж., ²Утегулов Д.Е.

¹І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,

²Назарбаев зияткерлік мектебі, Талдықорған қ., Қазақстан

Қазіргі уақытта көптеген елдерде, оның ішінде Қазақстанда да, инклюзия білім беру жүйесін дамытудың стратегиялық міндеттерінің бірі ретінде қарастырылады. Бұл бірқатар, атап айтқанда, әлеуметтік-педагогикалық, заңнамалық-нормативтік, теориялық және практикаға бағдарланған алғышарттарға байланысты. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қалыпты дамып келе жатқан құрдастарының ортасына қосу қажеттілігін талап ететін әлеуметтік-педагогикалық алғышарттарға мыналар жатады: білім беру саласындағы «білім қалыптастыру» көзқарастарын «құзыреттілік қалыптастыруға» ауыстыру, қоғам мен білім беруді ізгілендіру идеялары, барлық балалар үшін білім беруде тең мүмкіндіктер қағидасын іске асыру, мүгедектікті «медициналық» тұрғыда түсінуден «әлеуметтік» тұрғыда түсінуге көшу, ата-аналарды білім беру процесіне оның белсенді субъектілері ретінде қосу. Ал негізгі нормативтік алғышарттар болып Қазақстан

Республикасының Конституциясы, «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Білім туралы», «Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы», «Қазақстан Республикасындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» заңдар, Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы және тағы басқалары табылады. Бірқатар құқықтық құжаттарда барлық білім алушылар үшін олардың психофизикалық ерекшеліктеріне қарамастан сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету жөніндегі қызмет регламенттеледі. Осы құжаттарды іске асыру кезінде педагог осындай балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескеру және осы қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін арнайы жағдайлар жасау қажеттілігіне тап болады.

Сондықтан инклюзивті процестерді сүйемелдеуде педагогтерді арнайы даярлауды ұйымдастыру, қайта даярлау бойынша іс-шаралар өткізу, «педагог-ассистент» лауазымының пайда болуы, яғни инклюзивті білім беру мәселелері бойынша педагогтердің біліктілігін арттыру үшін жағдайлар жасаудың практикалық қажеттілігі туындап отыр. «Педагог» кәсіптік стандартында [1] жаңа әлеуметтік жағдайларда педагогтерге жаңа талап туындайтындығы, яғни бейімділігіне, даму ерекшеліктеріне, шектеулі мүмкіндіктеріне қарамастан барлық балаларды оқытуға педагогтердің дайындығы мен қабілетіне талаптар көрсетілген.

Мүмкіндігі шектеулі адамдарға инклюзивті білім беру мәселелері бойынша теориялық және ғылыми-практикалық материалдарды зерделеу осы салада елеулі әзірлемелер жүргізілгенін және әлі де жүргізіліп жатқанын көрсетті. Шетел ғалымдардың пікірінше [2, 3, 4, 5, 6 және т.б.] инклюзивті білім беруді енгізу мен дамытудың маңызды шартының бірі болып мүмкіндігі шектеулі балалармен тиімді жұмыс істеуге қабілетті және құзыретті педагогтарды даярлау табылады. Көптеген зерттеушілер сонымен қатар инклюзивті білім берудің жетістігі мүгедек балаларды педагогикалық қолдау мен сүйемелдеудің әртүрлі тәсілдерін қолдану арқылы қол жеткізілетінін айтады [6].

Мысалы, инклюзивті білім беруді қолдауды ұйымдастырудың әртүрлі тәсілдері мен стратегияларының қажеттілігі туралы идеяны дамыта отырып, американдық зерттеушілер V. Volonino, N. Zigmond инклюзияның табыстылығына мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды арнайы дайындалған педагогпен және қажет болған жағдайда осы балаларды сүйемелдейтін ассистентпен қамтамасыз ету арқылы қол жеткізіледі деп санайды [6].

Қазақстанда инклюзивті білім беруді енгізу және педагогтың балаларға инклюзивті білім беруге кәсіби дайындығын қалыптастыру мәселелерімен Р.А. Сулейменова, З.А. Мовкебаева, А.Т. Искакова [7, 8] және т. б. ғалымдар айналысады.

Шетелдік және отандық зерттеушілер өз еңбектерінде педагогтерді инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс жасауға арнайы даярлаудың маңыздылығын көрсетеді.

Қазіргі кезеңде мемлекет саясатының арқасында республикада инклюзивті білім беру мәселелеріне көп көңіл бөлінеді: бұқаралық ақпарат құралдарында ерекше білім беруде қажеттіліктері бар адамдарды әлеуметтендіру, оларды қоғамға интеграциялау мәселелері белсенді талқыланады, жоғары оқу орындарында педагог-мамандарды инклюзивті білім беру саласында іс-әрекетке даярлауға мақсатты түрде назар аударылады, инклюзивті білім беру саласындағы мамандарға арнайы білім беру үшін қайта даярлау курстары жүзеге асырылады.

Кәсіби педагогикалық білім беруде бүгінгі күні инклюзия практикасына мамандарды даярлауға жағдайлар жасау, оларды модельдеу және сынақтан өткізу бойынша жұмыстар белсенді жүргізілуде. Сонымен қатар, педагогикалық тәжірибені талдау мектепке дейінгі мекемелердің педагог-практиктері балаларға инклюзивті білім беруді ұйымдастыруда және жүзеге асыруда айтарлықтай қиындықтарға тап болғанын көрсетеді. Сондықтан инклюзивті білім беру мәселелерінде бағдарлай алатын педагогтердің пропедевтикалық теориялық және практикалық дайындығы қажет. Ол үшін ұсынылған тәсілдерді уақтылы талдау, мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың ғылыми тексерілген модельдерін әзірлеу, оларды іс жүзінде сынап көру және білім беру технологиялары түрінде тарату маңызды болады.

Бұл мақаланың мақсаты – университетте студенттерді инклюзивті білім берудегі кәсіби педагогикалық іс-әрекетке даярлаудың педагогикалық тәсілдерін негіздеу.

Осы зерттеу саласының өзектілігі мамандарды инклюзивті тәжірибелерді жүзеге асыруға сәтті даярлау үшін кәсіби педагогикалық білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде тиімді және жеткілікті жағдайлар жиынтығын ғылыми-әдістемелік іздеудің қажеттілігімен байланысты.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы іс-әрекетке кәсіби даярлаудың маңызды мәселесі – негізгі компоненті гуманистік бағыттылық пен тұлғаның құндылық-мәндік саласы болып табылатын педагогтің кәсіби және жеке тұлғалық дайындығын қалыптастыру. Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге дайындалып жатқан педагог баланың жеке басының құндылығын; білім беру нәтижесін

алу үшін ғана емес, тұтастай алғанда баланың тұлғасын дамытуға бағытталған; мәдениетті тасымалдаушы және оны балаларға жеткізуші ретіндегі өзінің жауапкершілігін түсіну; балалармен жұмыс жасауда үлкен шыдамдылықты қажет ететін педагогикалық іс-әрекеттің шығармашылық мәнін түсіну және т.с.с. сияқты кәсіби және құндылық бағдарларын қабылдауы керек. Бұл жоғары оқу орындарында тәрбие процесінің студенттердің эмпатия, толеранттылық, өзін-өзі бақылау, эмоционалды тұрақтылық, адамгершілік-құндылық бағдарлары сияқты жеке қасиеттерін дамытуға бағытталуын көздейді. Ол тиісті білім беру ортасын ұйымдастыруды, соның ішінде тұлғаға бағытталған оқыту технологияларын қолдануды талап етеді.

Педагог іс-әрекетіне қойылатын жаңа талаптар дамуында ауытқуы бар адамдардың әлеуметтік-білім беру эксклюзиясын жеңуге, білім беру бағдарламасын игеруде және әлеуметтенуде қиындықтары бар оқушыларды қолдауға бағытталған нақты әлеуметтік-мәдени жағдайды ескере отырып, болашақ мамандардың қалыптасу жүйесін тұжырымдамалық тұрғыдан қайта қарастыруды көздейді.

Болашақ педагогтерді кәсіби даярлау, инклюзивті оқытуды ұйымдастыру бойынша теориялық және практикалық материалдарды зерделеу инклюзивті білім беру жағдайында болашақ педагогтерді іс-әрекетке даярлауды ұйымдастыру мынадай оқытудағы педагогикалық тұғырларға негізделуі тиіс екенін көрсетеді: іс-әрекеттік, жүйелік, құзыреттілік, антропологиялық, мәдениеттанулық, аксиологиялық және т.б. Олардың бәрі философиялық-мәдениеттану және психологиялық-педагогикалық циклдардың пәндері шеңберінде барлық оқытушылардың күш-жігерімен дәйекті түрде қамтамасыз етілуі тиіс. Болашақ мұғалімді даярлаудың осы аспектісін елемей құндылық қатынастарының, мотивациялық тетіктердің, жалпы болашақ маманның жеке психологиялық дайындығының дамуын әлсіретеді. Терең әдіснамалық пысықтаусыз технологияларға деген құштарлық болашақ педагогтің нақты әрекеттерді ғана үйреніп, білім беру процесіне тұтас стратегиялық көзқарасы қалыптаспайтын, мазмұнсыз даму жағдайын тудырады.

Болашақ мұғалімдерді инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға даярлау жағдайында әр тұғырдың ерекшеліктеріне тоқталайық.

Инклюзивті оқыту, ең алдымен, педагогикалық процесс, оның көптеген педагогикалық, психологиялық және өзіндік ерекшеліктері бар. Осыған байланысты болашақ педагогтердің тез өзгеретін жағдайларға сәтті бейімделуіне, олардың дербестігін, белсенділігін дамытуға, алған мамандығы бойынша табысты жұмысқа орналасуға және бәсекеге қабілетті болуға мүмкіндік беретін сапалы білім алуға жағдай жасау өзекті мәселе болып табылады. Бұл мәселені шешу үшін инклюзивті білім беру жағдайында болашақ педагогтерді кәсіби даярлауды іс-әрекеттік тұғырға негіздеу жөн болады.

Іс-әрекеттік тұғыр деп білім алушылардың танымдық іс-әрекетіне баса назар аударылатын оқу-танымдық процесі ұйымдастырудың тәсілін түсінеді, яғни білім алушылар оқу процесінің белсенді қатысушылары болып табылады. Оқытудағы іс-әрекеттік тұғыр кезінде педагогикалық шаралар қарқынды, үнемі күрделене түсетін іс-әрекетті ұйымдастыруға бағытталады, өйткені «адам тек өз қызметі арқылы ғылым мен мәдениетті, әлемді тану мен түрлендіру тәсілдерін игереді, жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастырады және жетілдіреді» [9].

Педагогтердің инклюзивті оқытуға дайындығын қалыптастыруда іс-әрекеттік тұғырдың нақты артықшылықтары бар, өйткені жоғарыда айтылғандай, барлық педагогикалық шаралар студенттердің танымдық дербестегі мен зерттеушілік іс-әрекетін белсендендіруге бағытталады. Әрине, мұның бәрі студенттерге қол жетімді деңгейде және оқытушының көмегімен жүзеге асырылуы керек. Студенттерге арналған оқу материалының мазмұнын таңдағанда олардың білім алу қажеттіліктерін ескеру қажет. Оқытушының алдында оқытудың тиісті мазмұны мен әдістерін таңдау міндеті тұруы керек.

Әлемді өз бетінше тануға, өзін-өзі одан әрі оқытуға және өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі растауға қабілетті тұлғаны қалыптастыруға бағытталған білім беру процесі оқытудағы тұлғаға бағытталған тұғыр қамтамасыз етеді. Әр адам әртүрлі. Сондықтан оқытудың кез-келген әдістері мен тәсілдерін қолданған кезде білім алушының қабілеттерін ғана емес, сонымен бірге олардың психофизиологиялық мүмкіндіктерін де білу қажет, бұл олардың танымдық іс-әрекетін сауатты және тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, студенттерді оқытуды ұйымдастыру кезінде білім алушының өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі анықтауға, жеке тұлғасын өзі ұйымдастыруға жағдай жасауға ықпал етуге бағытталған білім беру технологияларын қамтитын дидактикалық жүйені әзірлеу қажет, яғни тұлғаға бағытталған тұғырды жүзеге асыру қажет.

Болашақ педагогтарды инклюзивті оқытуды жүзеге асыруға кәсіби даярлау жүйесінде студенттердің білім беру бағдарламасын толыққанды игеруі үшін жеткілікті оқу-әдістемелік, техникалық, кадрлық және басқа ресурстар болуы қажет.

Оқу-әдістемелік, техникалық, кадрлық және басқа да ресурстар жоғары білім беру жүйесінің ішкі жүйелері болып табылады. Оқу-әдістемелік ішкі жүйенің құрамына оқулықтар мен оқу құралдары, зертханалық практикумдар, зерттеу жұмыстарын орындауға арналған құралдар және т. б. кіреді, техникалық ішкі жүйенің құрамына сабақтар мен консультациялар өткізуге арналған жабдықтары бар аудиториялар, зертханалар, виртуалды зертханалар, телекоммуникациялық аппараттық және бағдарламалық құралдар, т.б. кіреді. Осылайша, болашақ педагогтерді инклюзивті білім беруге сәтті даярлау жүйелік тұғыр негізінде мүмкін болатындығын көреміз.

Көптеген зерттеушілер атап өткендей, болашақ педагогтерді даярлау процесінің сәттілігі студенттердің өзіндік танымдық белсенділігінің деңгейіне байланысты. Сондықтан студенттің білімнің белгілі бір мөлшерін ғана емес, сонымен бірге білімді өз бетінше игеруді, ақпаратпен жұмыс істеуді, болашақта өзінің кәсіби әс-әрекетінде қолдана алатын әрекет тәсілдерін игеруін, яғни кәсіби, ақпараттық және басқа да құзыреттілік түрлерін игеруі маңызды. Демек, қазіргі жағдайда сұранысқа ие болашақ педагогтердің инклюзивті білім беруге дайындығын қалыптастыру жүйесін әзірлеуде құзыреттілік тұғыр ерекше өзекті болып табылады.

Құзыреттілік тұғырға сүйену еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болашақ маманды даярлауға ықпал етеді.

Антропологиялық тұғыр, ең алдымен, тұлғаның дамуымен, студентті кәсіби іс-әрекетке даярлаумен байланысты. Антропологиялық тұғырға сүйене отырып, студенттің жеке тұлғасының дамуының және оның маман ретінде қалыптасуының негізгі бағыттарына мыналар жатады:

- қоғамның жинақтаған адамгершілік қатынастар тәжірибесін игеру;
- маманның жоғары рухани, шығармашылық құндылықтарға бағдарлануымен байланысты шығармашылық қабілеттерін дамыту. Парасаттылық пен руханилық адамның шығармашылық күштерін дамытуға жағдай жасайды, бұл маман іс-әрекетінің құндылығын арттырады;
- маманның әлеуметтік-мәдени дамуына бағдарлану. Ол әлеуметтік-мәдени кеңістіктің дамуына (мәдени-білім беру кеңістігінің бағыттылығына, осы кеңістіктің трансформациялық сипатына, мәдени-білім беру кеңістігінің бірлестігіне, осы кеңістіктің анықталуына, дамудың көп деңгейлі сипатына) байланысты болады;
- жалпыадамзаттық және кәсіби құндылықтарға бағдарлану. Құндылықтар жеке тұлғаның мақсаттылығының жеке ерекшелігі болып табылады.

Тәжірибе маманды кәсіби даярлауға антропологиялық көзқарас іс-әрекеттік, тұлғаға бағытталған, мәдениеттанулық тұғырлар негізінде жүзеге асырылатынын көрсетеді.

Тұлғаға бағытталған тұғыр маманның мәдени құндылықтарға қатысу тәсілін көрсетеді. Ол табиғатқа, қоғамға, өзінің дамуына, әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі орнына құндылық қатынасын қалыптастырумен байланысты.

Мәдениеттанулық тұғыр мәдениетпен тарихи құбылыс ретінде байланысты. Мысалы, И.Ф. Исаев пен Е.Н. Шиянов [10] мұғалімнің кәсіби дайындығына мәдениеттанулық тұғыр деп мұғалімнің жеке тұлғасының кәсіби іс-әрекетінде шығармашылығын өзі жүзеге асыруын қамтамасыз ететін педагогикалық құндылықтар мен технологияларды игеру және тарату үшін жағдай жасауға бағытталған теориялық-әдіснамалық ережелер мен ұйымдастырушылық-педагогикалық шаралардың жиынтығын түсінеді. Осы орайда, авторлар педагогтың кәсіби іс-әрекетін дамытудың негізгі жүйе құрастырушылық факторы ретінде педагогикалық білім берудің мазмұнын, технологияларын және ұйымдастырушылық формаларын әзірлеу ерекшелігін алдын-ала анықтайтын кәсіби-педагогикалық мәдениетті қалыптастыруды қарастырады. Бұл кәсіби-педагогикалық мәдениет мұғалімнің жеке дамуын, нормативтік іс-әрекеттен тыс шығуын, мәдени құндылықтарды құру және жеткізу қабілетін қамтамасыз етеді.

Кәсіби даярлауға мәдениеттанулық көзқарас педагогтің алдында тұрған көптеген мәселелерді шешеді. Педагогикалық ізденіс үшін мәдениеттанулық тұғыр дидактикалық және тәрбиелік құралдар мен әдістердің кең кеңістігін ашады. Кәсіби іс-әрекетке мәдени тұрғыдан ұстанымды таңдау дегеніміз - педагогикалық жағдаяттардың барысын өмірдегі бар мәдени нормалар мен ең жоғары құндылықтар арқылы талдау, әлемдік мәдениеттің прогрессивті тенденцияларын ескеру және болашақ немесе бүгінгі мұғалімдерді әлемдік мәдениет контекстінде өмір сүре алатын, жалпыадамзаттық құндылықтарды қабылдай алатын және оларды ұлттық, отандық құндылықтармен үйлестіре алатын әлемнің азаматы ретінде қалыптастыру.

Аксиологиялық тұғырға негізделген болашақ педагогтарды кәсіби даярлау білім алушыларда білімдік және кәсіби құндылықтар жүйесін дамытумен байланысты қазіргі заманғы білім берудің өзекті міндеттерін шешуге ықпал етеді:

- педагог мамандығының әлеуметтік және жеке маңыздылығын, оның гуманистік миссиясын түсіну және кәсіптің негізгі құндылық ұстанымдарына, кәсіби қалыптасудың қозғаушы мотивтеріне өз көзқарасын түсіну;

- болашақ педагог жұмыс істейтін және кәсіби іс-әрекетті реттейтін кәсіби салаға тән мінез-құлық және кәсіби-этикалық нормаларды, түсініктер мен ұғымдарды қалыптастыру;

- кәсіби даму стратегияларын іске асыру үшін білім алушылардың жеке құндылық тәжірибесін қалыптастыру және дамыту;

- білім алушылардың мәдени-құндылық әлеуетін барынша толық ашатын және олардың танымға мотивациялық-құндылық дайындығын күшейтетін, жеке тұлғаға бағдарланған білім беру, паритет, жүйелілік, сабақтастық қағидаттарына негізделген оқытудың мәдени тәсілдері есебінен оқу және кәсіптік мақсаттарды қолдайтын, білім алушылардың өмірлік тәжірибесін ескере отырып, білім беру технологияларын пайдалану.

Келешектегі зерттеулердің перспективалық бағыттары, біздің ойымызша, болашақ педагогтерді білім беру деңгейлері бойынша кәсіби даярлаудың аксиологиялық бағытын күшейту мақсатында жұмыс бағдарламаларының мазмұнына қажетті түзетулер енгізудің орындылығын негіздеу болып табылады.

Осылайша, болашақ педагогтерді инклюзивті білім беруге кәсіби даярлау жүйесін әзірлеуде әртүрлі педагогикалық тұғырлардың үйлесімі осы тұғырлардың артықшылықтарына сүйене отырып, педагогтің инклюзивті білім беруге даярлаудың моделі мен технологиясын жасауға мүмкіндік береді. Осы тұғырларды біріктіру болашақ педагогтерді инклюзивті білім беру жағдайында жұмысқа даярлау бойынша шаралардың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиет

1 «Педагог» кәсіптік стандарты. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің м.а. 2022 жылғы 15 желтоқсандағы № 500 бұйрығымен бекітілген. [Электронды ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200031149>

2 Кутепова Е.Н. К вопросу подготовки специалистов для реализации инклюзивной практики в системе образования //Инклюзивное образование: методология, практика, технологии. Московский городской психолого-педагогический университет PsyJournals.ru, 2011. С.218-220.

3 Яковлева И.М. Подготовка педагогов к работе с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья: Учебно-методическое пособие. - М.: Издательство "Спутник+", 2012. - 133 с.

4 Евдокимова Т. П. О подготовке педагогов к работе в условиях инклюзивного образования. //Инклюзивное образование: от идеи к воплощению из опыта работы учреждений образования Республики Беларусь, Чешской Республики, Украины. Учеб.-метод. пособие. – Минск, 2015. -45 с., С.20-21.

5 Возняк И.В. Формирование готовности педагогов к инклюзивному образованию в системе повышения квалификации. Дисс. ... канд. пед.наук: 13.00.08. - Белгород, 2017. -225 с.

6 Никулина Е.Г., Кузьмина О.С. Тенденции развития инклюзивного образования за рубежом. //Инклюзивное образование: теория и практика: сборник материалов международной научно-практической конференции /отв. ред. О.Ю. Бухаренкова, И.А. Телина, Т.В. Тимохина. – Орехово-Зуево: Редакционно-издательский отдел ГГТУ, 2016. – 955 с. – С.79-87.

7 Сулейменова Р.А. Инклюзивное образование в РК: анализ ситуации и практические шаги /Р.А. Сулейменова // Открытая школа.- 2014.- №4 (135).-С.11-14

8 Мовкебаева З.А. Инклюзивное образование: теория и практика. Монография. –Алматы: ИП «Сагаутдинова», 2016. -117 с.

9 Пургина Е. И. Методологические подходы в современном образовании и педагогической науке : учеб. пособие / Е. И. Пургина; Урал. гос. пед. ун-т. - Екатеринбург, 2015. - 275 с.

10 Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Аксиологический и культурологический подходы к исследованию проблем педагогического образования в научной школе В.А. Сластенина II Изв. Российской академии образования. 2000. № 3. -С.193-208.

УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОЙ СФЕРЫ РЕБЕНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ЗПР

Мукашева Ж.И., учитель-логопед
ГККП детский сад №89 «Қыз Жібек», г.Астана

Условия развития эмоционально-личностной сферы ребенка дошкольного возраста с ЗПР:

1. Создание рефлексивной образовательной среды.

Согласно В.А. Ясвину, под образовательной средой (или средой образования) понимается система влияний и условий формирования личности, а также возможностей для ее развития, содержащихся в социальном и пространственно-предметном окружении [Ясвин, 2001].

В рамках рассмотрения психологического феномена «рефлексия», обратимся к вопросу о содержании понятия «рефлексивная образовательная среда».

Исследователи, рассматривая понятие «рефлексивная образовательная среда», определяют сущность этого понятия, выделяют компоненты и характеристики среды, определяют функции среды, а также педагогические условия, формируемые данной средой для развития личности.

Под рефлексивной средой понимается система условий развития личности, открывающей последней возможность самоисследования и самокоррекции социальнопсихологических и профессиональных ресурсов.

Выделяют функции среды: 1) развивающая; 2) организующая; 3) регулятивная; 4) социальная; 5) интегрирующая; 6) смысловореческая [Ильязова, Соколова, 2019].

Под рефлексивной образовательной средой понимают совокупность внешних и внутренних педагогических условий, в которых осуществляется активное формирование культуры деятельности, то есть, возникает возможность выбора личностью целей, содержания и методов самообразования и саморазвития, происходит изменение представлений о себе как о личности и профессионале.

Выделяют требования к рефлексивной среде:

- 1) рефлексивная образовательная среда соразмерна развивающейся в ней личности;
- 2) организация в ней носит социально-личностный характер;
- 3) в ней обязательно должно быть внутреннее противоречие или субъективное затруднение;
- 4) рефлексивная образовательная среда вариативна, т.е. ребенок и педагог имеют возможность строить образовательную среду на основе своих потребностей и в соответствии со своим направлением развития;
- 5) рефлексивная образовательная среда предполагает выбор таких обучающих методик, в которых упор делается и на содержание, и на способы деятельности педагога и ребенка;
- 6) рефлексивная образовательная среда направлена на формирование у субъектов всех видов рефлексии и развитие ее уровней.

2. Вторым из условий формирования эмоционального и социального интеллекта детей дошкольного возраста с ЗПР является развитие речи.

Для детей этой категории характерны следующие общие особенности: недостаточность словарного запаса; аграмматичное построение фразы; недостатки в выражении эмоционально-смыслового высказывания; проявления гипомимии, проявляющиеся в трудностях выражения на лице эмоциональных состояний. Дети с ЗПР испытывают трудности в употреблении синонимов и антонимов; конкретные слова-определения заменяют более широкими и общеупотребительными словами (веселая, добрая, ласковая — «хорошая»); могут заменять названия признаков названиями действий и наоборот (испуганная — испугалась).

Возрастная динамика речевого развития детей с ООП во многом зависит от состояния интеллекта. Чем выше интеллект ребенка, тем более благоприятная динамика развития речи, лучше результаты логопедической работы [Стребелева, 2012].

Как было уже отмечено, особенности структуры нарушений речи и степень их выраженности зависят в первую очередь от тяжести поражения головного мозга и локализации.

Нарушение речевого онтогенеза также связано с недостаточностью предметно-практической деятельности детей, а так же с ограниченностью их социальных контактов. Так же у детей с ООП отмечается определенная взаимосвязь двигательных и речевых расстройств. Это проявляется в общности нарушений скелетной и речевой мускулатуры [10].

Речевые нарушения у детей с ЗПР включают:

-фонетико-фонематические. Они проявляются в рамках различных форм дизартрии;
-специфические особенности усвоения лексической системы языка, обусловленные спецификой самого заболевания;

-нарушения грамматического строя речи, которые неразрывно связаны с лексическими и фонетико-фонематическими расстройствами. Их формирование осуществляется как единый неразрывный процесс;

-нарушения формирования связной речи и понимания речевого сообщения. Они имеют некоторую специфику при разных формах церебрального паралича.

Данные нарушения могут иметь как специфически лингвистическую природу, так и неспецифический характер в связи с общими особенностями детей с ЗПР.

Рассмотрев особенности речевого развития у нормально развивающихся детей и детей с ЗПР, мы видим, что оно имеет значительные отличия. Доречевое и речевое развитие детей с ЗПР идет в замедленном темпе. Как мы уже выяснили, более позднее становление речевой функции обусловлено задержкой развития мозга.

При нарушениях не только замедляется, но и патологически искажается процесс формирования речи. Задержка речевого развития отмечается уже с доречевого периода. Все речевые периоды ребенка с ЗПР отличается от того же периода у нормально развивающегося ребенка:

- при нарушениях доречевой период отличается на 2- 3 года от нормально развивающихся сверстников.

-у здорового новорожденного малыша громкий, чистый, с коротким вдохом и удлиненным выдохом крик. При нарушениях отмечается качественное видоизменение крика. Он однообразный, непродолжительный, сдавленный, пронзительный -крик при нарушениях может отсутствовать вообще. -при нормальном развитии ребенка отмечается наличие интонационной выразительности в крике.

-в отличии от нормально развивающегося малыша у ребенка с нарушениями отмечается отсутствие или задержка появления лепета.

-к году у нормально развивающегося ребенка наблюдается активное повышение потребности в речевом общении. А у детей с ЗПР понижается и так же наблюдается низкая голосовая активность. Дети часто предпочитают общаться жестом, мимикой, криком.

-дети с ЗПР в дошкольном возрасте общаются с окружающими с помощью простых коротких предложений (из двух-трех слов), а дети в норме уже к концу преддошкольного периода общаются между собой и окружающими, используя структуру простого распространенного предложения. Употребляют при этом наиболее простые грамматические категории речи.

3. Еще одним из важнейших условий развития эмоционально-личностной сферы является целенаправленная деятельность всех участников образовательного процесса дошкольной организации.

Это обусловлено тем, что дети с 3 до 7 лет проходят путь от предметно-манипулятивной до игровой деятельности, которая невозможна без коммуникации. Только в деятельности и общении возможна коррекция эмоционально-волевой сферы ребенка дошкольного возраста с ЗПР.

Существует достаточно средств и методов для эмоционально-личностного развития детей дошкольного возраста с ЗПР, например, такие как:

-Сюжетно-ролевые игры с элементами логоритмики – эмоциональная отзывчивость ребенка к сверстникам, решение проблемных ситуаций.

-Трудовое воспитание – элементарные трудовые поручения.

-Театрализованная деятельность – передача эмоций, характера героев и отношение их друг к другу.

-Совместные праздники, досуги.

-Использование художественной литературы – мир словесного искусства несет в себе безграничные возможности для формирования эмоциональной сферы дошкольника. Потешки, сказки, вызывают эмоциональный отклик, учат сопереживать, выражать собственные чувства мимикой, жестами, словами, побуждают дать эмоциональную оценку словам и действиям героев (веселый, грустный, хороший, обиделся) Можно использовать задания- игры: «Удивись, как зайчик», «Порадуйся, как Арсен», «Скажи, как Зайчик, жалобно – собака, собака, помоги мне!»

-Использование музыки – вслушиваясь в слова и музыку песен и хоров, ребенок приобретает первоначальные понятия настроения музыки, приобретает опыт передачи чувств музыкальными средствами.

-Изобразительная деятельность- использование цветовой гаммы, создание образов, отражающих настроение и впечатления ребенка.

-Наглядность – один из основных и наиболее значительных методов обучения дошкольников. Метод наглядности – пример взрослого. Как педагог выражает свои чувства, реагирует на эмоциональные проявления других людей, его мимику, жесты, телодвижения, дети не только видят и отличают и порой копируют. Целесообразно ввести в практику игры с зеркалом.

-Моделирование- использование моделей для решения поставленных задач. Освоение детьми метода моделирования влияет на развитие абстрактного мышления, умение соотносить схематический образ с реальным. В качестве моделей эмоционально-личностного состояния можно использовать:

- пиктограммы,
- графические изображения лица,
- силуэты людей, пантомимически отражающие эмоции,
- «подвижные аппликации».

- Развитие речи–активизируется и обогащается словарь ребенка за счет слов, обозначающих чувства и эмоциональные состояния человека.

-Чтение наизусть потешек, стихов, пересказ сказок формирует эмоционально выразительную диалогическую и монологическую речь.

Совершенствование эмоциональной сферы позволяет ввести в обиход ребенка установленные формы вежливого общения (здороваться, благодарить, просить прощение и т. д.)

- Подвижные игры–высокая эмоциональная насыщенность подвижных игр позволяет использовать их для воспитания детей бодрыми, жизнерадостными. Они доставляют детям радость, чувство удовольствия, вызывают интерес, захватывают воображение, побуждают к творческому выполнению игровых действий.

4. Включение родителей в психолого-педагогический процесс по развитию эмоционально-личностной сферы детей с ЗПР.

Эмоциональная сфера – это сложная система взаимодействующих и взаимообуславливающих состояний и чувств. Чувства как, «эмоциональные контакты» человека являются сами по себе сущностью его психической реальности и определяют его поведение, а эмоции являются материалом для развития и изменения чувств и содержанием ситуационной эмоциональной жизни (Агафонова И.Н.).

Таким образом, эмоциональное развитие дошкольников с ЗПР – целенаправленный педагогический процесс, тесно связанный с личностным развитием детей, с процессом их социализации и творческой самореализации, введением в мир культуры межличностных отношений, усвоением культурных ценностей.

Список литературы

1. Анохин, П. К. Психология эмоций / Под ред. В. К. Вилюнаса, Ю. Б. Гиппенрейтер. – М. : Изд-во Моск. Ун-та, 2001
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.:Знание,2002.
3. Бодалев А.А. Психология личности. М.: Изд – во МГУ, 2002 ., 188 с..
4. Выготский, Л. С. Обучение и развитие в дошкольном возрасте / Л. С. Выготский. – М., 2002
5. Левчук И.А. Обзор современных представлений о социальном интеллекте и социальной тревожности // Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования. 2023. Т. 12. № 7А. С. 54-62. DOI: 10.34670/AR.2023.39.20.006
6. Ленкина В.О., Огир А.А., Вартамян О.В., Борохович Л.Ю. 2017г. . «Развиваем эмоциональный интеллект», изд. «Эксмодетство», 2020г. Источники: 1. <https://www.maam.ru/detskijasad/kartoteka-igr-i-uprazhnenii-razvitieyemocionalnogo-intelekta.html> (дата обращения: 20.12.2023).

БИОТЕХНОЛОГИЯ САЛАСЫНДАҒЫ ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Нармахан Қ.Н. магистрант, Сыдыкова Б.Т. п.ғ.к., доцент
Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қаласы, Қазақстан

Жобалық оқыту - бұл студенттердің белгілі бір тақырыпқа немесе мәселеге қатысты нақты немесе имитацияланған жобаларды орындауына негізделген білім беру тәсілі. Бұл әдіс әртүрлі білім салаларын біріктіруге және сыни ойлау, ынтымақтастық және коммуникация сияқты практикалық дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Жобалық оқыту студенттердің белсенді қатысуын, олардың бастамашылығы мен тәуелсіздігін ынталандырады. Жоба барысында студенттер ақпаратты зерттей алады, талдай алады және алған білімдерін мәселелерді шешуге қолдана алады, бұл тақырыпты тереңірек түсінуге және оқуға деген ынтаны арттыруға ықпал етеді [1].

Биотехнология өзінің өзектілігі мен жан-жақтылығына байланысты жобалық оқытуда маңызды рөл атқарады. Бұл студенттерге медициналық инновацияларға да, экологиялық таза технологияларға да қатысты жобалар жасау арқылы теориялық білімді іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді.

Биотехнология саласындағы жобалық оқыту биология, химия, информатика және инженерлік ғылымдарды қамтитын пәнаралық дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Студенттер командаларда жұмыс істеуді, деректерді талдауды, мәселелерді шешуді және нақты ақпарат негізінде шешім қабылдауды үйренеді.

Сонымен қатар, Биотехнология ғылыми зерттеулердегі этика мен қауіпсіздік мәселесін өзектендіреді, бұл пікірталас пен сыни ойлауға мүмкіндік береді. Жобалар ластанған аумақтарды тазарту үшін биоремедиация әдістерін әзірлеу немесе жаңа биофармацевтикалық препараттарды жасау сияқты нақты мәселелерді шешуге бағытталуы мүмкін.

Осылайша, биотехнологияны жобалық оқытуға біріктіру білім беру процесін байытып қана қоймайды, сонымен қатар студенттерді қазіргі әлемнің қиындықтарына дайындауға ықпал етеді. Нақты өмірде қолдануға болатын өнімдерді немесе технологияларды жасау жобалық оқытуды қызықты әрі мағыналы етеді [2].

Жобалық оқыту теориялық білімді практикалық дағдылармен тиімді үйлестіретін инновациялық білім беру әдістемелерінің бірі болып табылады. Оның негізгі мақсаты - студенттердің сыни ойлауын, шығармашылығын, ынтымақтастығын және проблемаларды шешу дағдыларын дамыту. Жобалық оқыту процесінде білім алушылар нақты міндеттермен немесе жобалармен жұмыс істейді, бұл оларға ақпаратты қабылдаудан гөрі оқу процесіне белсенді қатысуға мүмкіндік береді.

Жобалық оқытудың басты артықшылықтарының бірі - студенттердің ынтасын арттыру. Нақты жобалармен жұмыс жасай отырып, студенттер өз білімдерін практикалық қолдануды көреді, бұл материалды тереңірек игеруге ықпал етеді. Сонымен қатар, оқытудың бұл түрі студенттердің командада жұмыс істеу, қарым-қатынас жасау және өз идеяларын ұсыну қабілетін дамытады.

Жобалық оқыту сонымен қатар оқу процесін оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімдеуге көмектеседі, бұл оларға тақырыптар мен жұмыс форматтарын таңдауға мүмкіндік береді, бұл оқытуды жекелендіреді. Бұл ретте оқушылар өз бетінше жұмыс істеу және өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытады, бұл олардың одан әрі кәсіби өсуінің маңызды аспектісі болып табылады.

Алайда, жобалық оқытудың сәттілігі көбінесе процесті сауатты ұйымдастыруға, оқытушылардың қолдауына және қол жетімді ресурстарға байланысты. Жобаның өзекті болуы және студенттердің мүдделеріне сәйкес келуі, сондай-ақ сындарлы кері байланыс құрылуы маңызды.

Жалпы, жобалық оқыту студенттердің қазіргі әлемде қажетті құзыреттіліктері мен дағдыларын қалыптастырудың қуатты құралы болып табылады [3].

Мәселен, «*Rhododendron L.* кейбір түрлерінің құрамындағы биологиялық белсенді заттарды анықтау» тақырыбындағы жобалық оқыту бойынша екі студент жұмыс істеді. Халықтық және дәстүрлі медицинада кеңінен қолданылатын емдік қасиеттері бар өсімдіктердің бір түрі - Рододендрон бұталы өсімдігі. Рододендрон гүлі жапырақтарының сәнділігіне байланысты бүкіл әлемде танымал. Рододендронның сөзсіз сәндік артықшылықтарынан басқа, адам ағзасына пайдалы заттардың құрамына байланысты антипиретикалық, анальгетикалық, бактерицидтік, тыныштандыратын және диафоретикалық әсерге ие. Ол денеден артық сұйықтықты кетіреді, ентігуді, ісінуді, жиі жүрек соғуын жеңілдетеді, қан қысымы мен веноздық қысымды төмендетеді және жүрек қызметін күшейтеді.

Сурет 1 – Рододендрон өсімдігі

Соңғы жылдары ғылыми зерттеулер рододендрон өсімдігінде флавоноидтар мен антиоксиданттардың болуын белсенді түрде зерттеп келеді. Биотехнологиялық әдістер рододендрон өсімдігінің құрамындағы жоғарыда аталған биологиялық белсенді заттарды пайдалана отырып, табиғи, жоғары сапалы және қауіпсіз биологиялық белсенді заттарды (ББЗ) және биологиялық белсенді қоспаларды (ББК) алуға мүмкіндік береді.

Тәжірибеге рододендрон өсімдігінің жапырақтарын, сабағын және гүлін өткізіп, флавоноидтар мен суда еритін антиоксиданттарды анықталды.

Тәжірибе нәтижесі бойынша, рододендрон құрамында флавоноидтардың орташа мәні өлшеу қателігі 0,011 есепке алғанда, 0,97 болып шықты. Яғни, мән 0,959-дан 0,981-ге дейін болуы мүмкін.

Кесте 1 – *Rhododendron L.* өсімдігінің құрамындағы флавоноидтар мен антиоксиданттарды анықтау нәтижелері

Көрсеткіштердің атауы, өлшем бірліктері	ҚҚ бойынша норма	Нақты нәтижелер	Сынақ әдістеріне ҚҚ
1	2	3	4
Физико-химиялық көрсеткіштер: - флавоноидтар, %	2-5%	0,97±0,011	Спектрофотометриялық әдіс МЕМСТ Р 54037-2010
- суда еритін антиоксиданттар, мг/г	2-3%	1,56±0,018	

Өсімдіктердегі флавоноидтардың аз мөлшері олардың құрамында антиоксиданттық қасиеттері бар және өсімдіктерді ультракүлгін сәулелерден немесе қоздырғыштардан стресстік жағдайлардан қорғауға көмектесетін еритін фенолдық қосылыстардың ең көп таралған кластарының бірі болып табылатын флавоноидтардың аз мөлшерін білдіреді. Флавоноидтардың аз мөлшері өсімдіктердің денсаулығы мен қорғалуына әсер етуі мүмкін, сонымен қатар оларды зиянды сыртқы факторларға ұшыратады.

Ал, антиоксиданттар бойынша нәтижеден біз бұл өсімдіктердегі суда еритін антиоксиданттардың орташа мәні 0,018 мг қателікпен масса бірлігіне 1,56 мг құрайтынын көре аламыз, яғни өсімдіктерде суда еритін антиоксиданттардың болуы осы мәндер диапазонында деп айтуға болады.

Жобалық оқытудағы педагогикалық тәсілдер студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуы, сыни ойлау мен практикалық дағдылардың дамыты. Бұл жердегі негізгі принцип - теория мен практиканың үйлесімі, бұл студенттерге алған білімдерін нақты жағдайларда қолдануға мүмкіндік берді.

Тағы бір маңызды аспект - шығармашылық ойлауды ынталандыру және қабылдау көкжиегін кеңейту арқылы білімнің әртүрлі салаларын біріктіруге мүмкіндік беретін пәнаралық тәсіл. Жобалар математика, жаратылыстану ғылымдары, гуманитарлық пәндердің элементтерін қамтуы мүмкін, бұл оқытуды біртұтас етеді және жүйелік ойлауды дамытады.

Сонымен қатар, топтық жұмыс жобалық оқытуда маңызды рөл атқарды. Студенттер топта жұмыс істеуді, идеялармен бөлісуді және рөлдерді бөлуді үйреніп, ынтымақтастық пен қарым-қатынас дағдыларын дамытты. Бұл сонымен қатар көшбасшылықты дамытуға және сындарлы сынды қабылдауға мүмкіндік берді.

Жобалық оқытуда технологияны қолдану процесті интерактивті және қызықты етеді. Интернеттегі ынтымақтастық платформалары сияқты заманауи құралдар студенттерге бір-бірімен және оқытушылармен өзара әрекеттесуге, сондай-ақ әртүрлі ресурстарға қол жеткізуге мүмкіндік берді.

Алынған жобаны ұсыну студенттерге өз жетістіктерін көрсетуге және кері байланыс алуға мүмкіндік беріп, бұл олардың қызығушылығы мен дамуға деген ұмтылысын одан әрі ынталандырды. Осылайша, жобалық оқыту қазіргі әлем жағдайында табысты кәсіби қызмет үшін қажетті құзыреттерді қалыптастыруға көмектесетін тиімді құралға айналады.

Студенттердің зерттеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған биотехнология саласындағы жобалық оқытудың болашағы білім беру саласын да, ғылыми зерттеулерді де дамытудың маңызды әлеуетін білдіреді. Біріншіден, жобалық тәсіл студенттерді оқу процесіне тереңірек тартуға ықпал етеді. Нақты жобаларға сүңгу оларға сыни ойлауды, аналитикалық қабілеттерді және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға көмектеседі, бұл болашақ кәсіби қызмет үшін маңызды.

Екіншіден, студенттердің нақты ғылыми міндеттермен өзара әрекеттесуі оларға биотехнологияда қолданылатын ең жаңа әдістер мен технологияларды игеруге мүмкіндік береді. Бұл тақырыпты теориялық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар табысты мансап үшін қажетті практикалық дағдыларды да қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, жобалық оқыту көбінесе ынтымақтастық, коммуникация және көшбасшылық дағдыларын дамытуға көмектесетін топтық жұмысты қамтиды.

Тағы бір маңызды перспектива-инновациялық қызмет үшін жағдай жасау. Жобалар Биотехнологиядағы өзекті мәселелерді шешудің жаңа идеялары мен тәсілдерін жасауға мүмкіндік беру арқылы студенттердің шығармашылығын ынталандыруы мүмкін. Бұл ғылым мен өнеркәсіпке әсер ететін ықтимал жаңалықтар мен әзірлемелерге әкелуі мүмкін [4].

Биотехнология саласындағы жобалық оқыту студенттердің зерттеу дағдыларын қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады. Жобалармен жұмыс жасау барысында студенттер мамандандырылған салалардағы білімдерін тереңдетіп қана қоймай, сыни ойлауды, аналитикалық қабілеттер мен командалық дағдыларды дамытады. Мұның бәрі бүгінгі таңда биотехнологияның алдында тұрған ғылыми процестер мен өзекті мәселелерді тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Жобалық оқытудың маңыздылығы оның практикалық бағытында жатыр: студенттер теориялық білімді практикада қолдана алады, бұл оқу процесін мағыналы және қызықты етеді. Жобалық қызмет заманауи технологиялармен және зерттеу әдістерімен белсенді өзара әрекеттесуді талап етеді, бұл жас мамандарды индустриядағы нақты жұмыс жағдайларына дайындауға ықпал етеді.

Сонымен қатар, жобалық оқыту студенттердің еңбек нарығында сұранысқа ие дағдыларын дамытуға ықпал етеді, мысалы, кешенді міндеттерді шешу, пәнаралық топтарда жұмыс істеу, сондай-ақ ғылыми нәтижелерді байланыстыру. Мұндай құзыреттерді қалыптастыру биотехнология саласындағы мамандарға қойылатын тез өзгеретін талаптар аясында ерекше өзекті болады.

Осылайша, жобалық оқыту оқу процесін байытып қана қоймайды, сонымен қатар студенттердің табысты мансабының негізін құрайды. Студенттердің әлеуетін барынша арттыру және оларды биотехнология саласындағы болашақ сын-қатерлерге дайындау үшін жобалық оқытудың жаңа әдістерін зерттеуді және енгізуді жалғастыру маңызды.

Қорытындылай келе, биотехнология саласындағы жобалық оқыту студенттердің қажетті зерттеу дағдыларын қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар олардың кәсіби құзыреттіліктерін дамытуға ықпал етеді. Бұл оларды еңбек нарығында бәсекеге қабілетті және болашақ сынақтарына дайын етеді.

Әдебиет

1. Кузнецова, И. А. (2021). "Проектное обучение как средство формирования исследовательских навыков у студентов биологических специальностей". Журнал биотехнологии, 12(3), 45-50.
2. Halvorsen, K., & Linder, C. (2021). Investigating Project-Based Learning in the Context of Biotechnology Education: Insights and Challenges. *Biotechnology Progress*, 34(5), pp. 1082-1093.
3. Dori, Y. J., & Belcher, J. (2020). How Does Project-Based Learning Affect the Quality of Students' Learning? *Journal of College Science Teaching*, 34(1), pp. 25-29.
3. Müller, J. W., & McEwen, L. J. (2019). The Impact of Project-Based Learning in STEM Education on Student Learning Outcomes: A Meta-analysis. *International Journal of STEM Education*, 3, pp. 1-15.

4. Смирнов, А. В., & Рябова, С. В. (2022). "Внедрение проектного обучения в биотехнологическом образовании: опыт и результаты". *Современные проблемы науки и образования*, 8, 22-27.

УДК 376

МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДОШКОЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ С ДЕТЬМИ С ОВ.

Николаева О.Г.
КГУ «Специальный ясли- сад «Бөбек» г. Абай

Педагогические инновации в дошкольном образовании — это требование времени. От того насколько эффективно осваиваются инновации в ДОУ зависит качество воспитательной и образовательной деятельности. Современное образование требует от дошкольных учреждений улучшения педагогической системы, которая должна быть нацелена достигать еще более высоких результатов. Применения новых образовательных инновационных технологий в коррекционно-педагогическом процессе ДОУ призваны обеспечить вариативность воспитательно-образовательного процесса, ориентированного на индивидуальность ребенка и запросы его семьи.

Современный педагог ДОУ в своей педагогической деятельности должен применять и использовать на практике различные инновационные педагогические технологии, бесспорно влияющие на качество дошкольного образования.

Важнейшей целью использования инновационных технологий является достижение результата совместной познавательной деятельности обучающего и обучаемого. Педагогическая суть инновационных технологий – активизировать познавательную деятельность воспитанника, повысить его самостоятельность, формировать необходимые личностные качества [1, с. 27].

Инновационные технологии в дошкольном образовании используются, в первую очередь, для решения актуальных проблем, для повышения качества предоставляемых услуг, для реализации возрастающих запросов родителей.

Использование инновационных технологий на основе интерактивного оборудования в коррекционно-педагогическом и конечно воспитательном процессе в ДОУ имеет ряд преимуществ перед традиционными формами организации занятий. Такие технологии помогают сделать занятия необычными далеко отличающиеся от стандартной подачи материала что помогает сделать занятие насыщенным, интересным и конечно самое главное помочь ребенку с ОВ освоить учебный материал, а также включить мотивационную сферу ребенка для дальнейшей работы.

Образование детей с ограниченными возможностями предусматривает создание для них специальной коррекционно-развивающей среды, обеспечивающей адекватные условия и равные с обычными детьми возможности для получения образования в пределах специальных образовательных стандартов, лечение и оздоровление, воспитание, коррекцию нарушений развития, социальную адаптацию.

Инновационные технологии — это система методов, способов, приёмов обучения, воспитательных средств, направленных на достижение позитивного результата за счёт динамичных изменений в личностном развитии ребёнка в современных социокультурных условиях. Педагогические инновации могут либо изменять процессы воспитания и обучения, либо совершенствовать. Инновационные технологии сочетают прогрессивные креативные технологии и стереотипные элементы образования, доказавшие свою эффективность в процессе педагогической деятельности. Таким образом, инновационные технологии в ДОУ направлены на создание современных компонентов и приемов, основной целью которых является модернизация образовательного процесса.

Владение приемами по использованию инновационных технологий и созданию электронных дидактических ресурсов, умение планировать и моделировать занятия с использованием интерактивного оборудования помогает педагогам решать конкретные образовательные задачи, повышать познавательную активность и мотивацию дошкольников.

В ДОУ необходимо создать условия для использования интерактивных устройств, которым будут доступны простейшие на первый взгляд интерактивные задания, развивающие игры- ресурсы, которые нужны педагогу для работы с детьми с ОВ [2, с. 35].

Методы обучения в дошкольном образовании можно разделить по источнику знаний и по характеру познавательной деятельности. В качестве обучения детей дошкольного возраста по источнику знаний рекомендуются методы:

Метод демонстраций следует использовать для визуализации изучаемых объектов, явлений, процессов с целью их изучения детьми дошкольного возраста.

Метод иллюстраций предполагает показ предметов, процессов, явлений в их символическом изображении (фотографии, рисунки).

Практические методы (упражнения) направлены на формирование умений и навыков. Упражнения способствуют развитию речи, внимания, памяти, познавательных способностей, личностных качеств и выработке навыков их применения.

Использование инновационных технологий в дошкольных учреждениях может значительно обогатить образовательный процесс, сделать его более интересным и эффективным [3, с. 45].

Вот несколько методов применения инновационных технологий в дошкольных учреждениях:

1. Интерактивные доски и планшеты:

- Обучение через игры: Использование образовательных приложений на планшетах и интерактивных досках, которые способствуют развитию математических, языковых и моторных навыков.
- Визуализация: Проекция и интерактивные доски могут быть использованы для визуализации обучающего материала, делая его более понятным и запоминающимся.

2. Онлайн-ресурсы и обучающие платформы:

- Индивидуализированное обучение: Использование онлайн-платформ для создания персонализированных образовательных программ, учитывающих потребности каждого ребенка.
- Доступ к образовательным ресурсам: Использование интернета для получения доступа к образовательным ресурсам, играм и мультимедийным материалам.

3. Технологии виртуальной и дополненной реальности:

- Виртуальные экскурсии и обучение: Проведение виртуальных экскурсий и уроков, которые позволяют детям исследовать различные области знаний.
- Визуальное моделирование: Использование AR для визуального моделирования и обучения абстрактным концепциям.

4. Робототехника и программирование:

- Обучение основам программирования: Использование простых программируемых игрушек и роботов для знакомства с основами программирования.
- Развитие логического мышления: Игры и задачи, связанные с робототехникой, могут способствовать развитию логического мышления у детей.

5. Интернет вещей (IoT):

- Мониторинг безопасности и здоровья: Использование IoT для мониторинга безопасности и здоровья детей в дошкольных учреждениях.
- Игровые платформы: Создание интерактивных игровых платформ, использующих элементы IoT для обучения и развития.

6. Облачные технологии:

- Хранение данных: Использование облачных сервисов для хранения и обмена образовательными материалами между педагогами, родителями и детьми.
- Доступность из любой точки: Облачные технологии обеспечивают доступ к обучающим ресурсам из любой точки, что особенно важно для родителей и педагогов.

Внедрение этих методов позволяет создать инновационную образовательную среду, способствующую более эффективному и интересному обучению детей в дошкольных учреждениях.

Использование инновационных технологий в дошкольных учреждениях для детей с ограниченными возможностями открывает новые перспективы в образовании. Важно учитывать индивидуальные потребности каждого ребенка, создавая адаптированные программы и инструменты, способствующие их полноценному развитию и включению в образовательный процесс.

Литература:

1. Лобанова Е.А. Дошкольная педагогика: учебно-методическое пособие. - Балашов, 2005. - 70 с.
2. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: учебное пособие. - М.: Народное образование, 1998. - 256 с.
3. Морозова Л.Д. Педагогическое проектирование в ДОУ: от теории к практике. - М.: ТЦ Сфера, 201

РОДИТЕЛЬСКИЕ УСТАНОВКИ К ПРОБЛЕМЕ НАДОМНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Нурумбаева А.В., учитель-дефектолог
Жақан А.А., учитель казахского языка и литературы
КГУ «Специальная школа-интернат № 2» управления образования Карагандинской области

В последние десятилетия проблема детей с ограниченными возможностями входит в число актуальных проблем современной отечественной и зарубежной педагогики, психологии и социологии. Современная социально-экономическая ситуация, кардинальные перемены в культурной и духовной сферах общества, в общественном сознании с необходимостью требуют особого внимания к представителям наименее социально защищенных слоев населения, среди которых дети с ограниченными возможностями являются самой многочисленной группой.

Необходимым условием социализации личности является развитие ее социальной активности в дошкольном и младшем школьном возрасте. Положение ребенка в структуре межличностных отношений в семье является немаловажным фактором для его полноценного психического развития. В семье совершается процесс становления личности человека, закладываются базисные основы, оттачиваются грани личности через ее приобщение к духовным ценностям. Здесь ребенок включается в общественную жизнь, усваивает необходимые нормы поведения, способы мышления, язык. Влияние семьи на социализацию детей с различными отклонениями в развитии может быть как положительным, так и негативным. Ведь не редко семьи воспитывающие детей с особыми образовательными потребностями (далее - ООП) являются не полными, не благополучными. В данных семьях отклонения в развитии ребенка выявляется часто при поступлении в школу.

Современное общество ставит перед педагогикой и специальной психологией новые профессиональные задачи. И главная среди них является раннее включение детей с нарушениями развития в открытое образовательное пространство и создание условий для полноценного образования.

Законодательством Республики Казахстан, в соответствии с основополагающими международными документами о правах детей предусмотрен принцип равных прав на образование лиц с ООП. Индивидуальное бесплатное обучение на дому решает те же задачи, что и специальные (коррекционные) организации образования — максимальное преодоление недостатков познавательной деятельности и эмоционально-волевой сферы школьников с нарушением интеллекта, подготовка их к участию в производительном труде, самостоятельной жизни, социальной адаптации в условиях современного общества. Таким образом, обучение на дому — это не форма получения образования, а условие учебного процесса для детей. Значит, дети, которые обучаются на дому являются полноправными участниками образовательного процесса школы.

Надомная форма обучения или обучение на дому для отдельных категорий учащихся регламентировано следующими нормативно-правовыми документами:

- Закон Республики Казахстан «Об образовании»;
- Концепция развития дошкольного, школьного, технического и профессионального образования на 2023-2029 годы;
- Закон «О статусе педагога»;
- Закон «О правах ребенка в Республике Казахстан»;
- Закон «О социальной защите лиц с инвалидностью в Республике Казахстан»;
- «Об утверждении типовых учебных планов начального, основного, среднего, общего среднего образования Республики Казахстан» (Стандарт и изменения в 500 приказе от 15 июля 2016 года) и др.

Значимую роль в рамках специального и инклюзивного образования играет взаимодействие педагога с родителями ребенка с ООП или его законными представителями. Семья – это первый коллектив, социальная среда в жизни ребенка, занимает важнейшее место в процессе формирования и развития его личности. Значимость семьи для ребенка с ООП в его воспитании не менее, а иногда даже более важна, чем для здорового ребенка. В ряде зарубежных и отечественных исследованиях, показано, что воспитание ребенка с тем или иными нарушениями предъявляют дополнительные требования не только к внешнему окружению, но в первую очередь к исходной среде - семье, существующим в ней отношениям, характеру семейного воспитания [1, 2].

Следует заметить, что родители являются не просто участниками процесса обучения, но и способствуют разработке, реализации коррекционно-развивающей работы. Так, с родителями

координируется работа по выстраиванию учебной нагрузки для ребенка, согласуется время для проведения занятий и другое. Таким образом, семья, являясь важным фактором социализации ребенка, включенная в большое разнообразие социальных связей в социальной структуре общества может быть, как способствовать социальной интеграции индивида, так и препятствовать ей. От того, насколько правильны и гармоничны будут взаимоотношения в семье, зависит успешность социализации и социальной активности ребенка с ограниченными возможностями здоровья.

Главной особенностью семьи в процессе воспитания детей с ООП является ведение родителями своего ребенка по различным жизненным направлениям. В настоящее время данная проблема обретает особую актуальность, ведь за последнее десятилетие резко изменилось отношение к таким детям и уже социализированным взрослым людям, имеющим различные физические дефекты. Если ранее перед семьей стояла важнейшая задача – подготовить ребенка с ООП к специализированной школе интернат, то сейчас стало возможным обучение детей с ООП в обычных школах, а в последствии и работать среди здоровых людей. Именно родителям предстоит подготовить ребенка с различными заболеваниями к нормальной жизни и научить проявлять активную жизненную позицию. Необходима поддержка и помощь родителям таких детей, в получении информации о социальной политике государства. Родители, получающие такую поддержку, становятся более объективными, социально – активными, перестают замыкаться на своем ребенке. Для детей с нарушениями в развитии важна доброжелательная, наполненная любовью и стимулирующая атмосфера в семье [3].

Анализ источников по изучаемой проблеме показал, что существуют различные родительские установки в отношении надомной формы обучения (в зависимости от срока нахождения ребенка на надомном обучении) [4].

Первая родительская установка (период надомного обучения от 1 месяца до 1 года).

Для родителей характерно воспринимать надомную форму обучения как «вынужденный» вариант. Существуют переживания, связанные с отстранённостью ребенка от сверстников, отсутствия активной социальной жизни. Основными типами поведения в ситуации стресса, трудной жизненной ситуации выступает сотрудничество со значимыми людьми, родители ищут поддержку в ближайшем окружении или сами пытаются помочь другим. Однако забота о других становится первичной, когда собственные потребности уходят на второй план. При возникновении негативных переживаний родители стараются переключиться на что-то другое (работа, хобби, прогулка и т.д.). Родителей интересуют психолого-педагогические трудности ребенка. В первую очередь, запросы касаются эмоционального состояния ребенка («кричит», «плачет» и т.д.). Вопросы, связанные с формированием навыков самообслуживания («сам не кушает», «не может убрать игрушки» и т.д.). Для родителей важным является оказание поддержки со стороны близких «третьего» возраста, которые проводят выходные с ребенком.

Условиями развития в рамках данной родительской установки выступают вопросы социализации. Основные направления работы специалистов психолого-педагогического профиля будут направлены на оказание просветительской помощи родителям. Просветительская работа должна быть направлена на разъяснение возможностей социализирующего семейного потенциала, который включает в себя совокупность социально-психологических, материальных и других ресурсов семьи.

Вторая родительская установка (период надомного обучения от 2 до 4 лет).

В целом родители удовлетворены качеством надомного обучения, но для многих наиболее приемлемой формой выступает смешанная (посещение школы по мере возможности ребенка с учетом его физического и психического состояния). Родители указали, что имеют потребность в профессиональной помощи специалистов психолого-педагогического профиля (логопеды, дефектологи, психологи и т.д.). Родители выстраивают коммуникацию с ребенком с учетом его физического и психического состояния. В стрессовой ситуации они предпочитают все изучить, проанализировать и найти наиболее правильное решение. Для них свойственно обращение к религии, они верят и надеются, что ситуация разрешится. Родители чаще сталкиваются с поведенческими трудностями ребенка с ОВЗ (проблемы с послушанием ребенка, пассивность и т.д.). Оценивая качество надомного обучения, родители отмечают, что не хватает прогулок на свежем воздухе в процессе урока. В данной модели роль третьего возраста играет совершенно другую роль, по сравнению с первой моделью. Так, в большей степени, близкие «третьего» возраста оказывают семье материальную помощь. Многие прародители продолжают трудовую деятельность и финансово поддерживают семью ребенка. Другие родители указывают на эмоциональную поддержку со стороны близких «третьего» возраста.

Условия развития в представленной родительской установке - принятие во внимание состояния здоровья ребенка с ограниченными возможностями здоровья. По мнению Л.С. Выготского, любой

дефект является потенциалом силы. Поэтому родители такого ребенка должны ясно осознавать специфику проводимой психолого-просветительской и психолого-реабилитационной работы, ориентиры которой должны быть взаимосвязаны с возможной компенсацией патологии.

Третья родительская установка (период надомного обучения от 5 лет).

Для большинства родителей надомное обучение – это идеальный вариант в отношении детей с ТМНР. В целом родители отмечают, что благодаря надомной форме обучения у ребенка улучшается эмоциональный фон после занятий. В стрессовой ситуации родители ориентируются на пассивные формы поведения с отказом от преодоления трудностей из-за отсутствия веры в собственные силы и интеллектуальные ресурсы. Впервые родители заявляют о внутриличностных потребностях («усталость», «как правильно вести себя с ребенком», «раздражение на близких» и др.). Психолого-педагогическими запросами выступают «ребенок не хочет учиться», «капризы на занятиях», «не могу понять ребенка». Значимая роль близких «третьего» возраста определяется тем, что они занимаются воспитанием ребенка на равне с родителями. Родители данной модели в плане корректировки надомного обучения предлагают внести больше разговорных, творческих уроков, направленных на развитие речи и самостоятельности ребенка.

Условиями развития выступает - совокупность внутренних родительских потребностей. Для систематической и комплексной работы необходим учет психологического состояния родителей. Ведь как известно, начиная с этапа рождения ребенка с ООП все члены семьи переживают не только его кризисы развития, но и связанные с изменением различных обстоятельств собственные кризисы. Все этапы рождения и развития детей с ООП в аспекте протекающих процессов и возникающих реакций родителей нуждаются в подробном анализе, собранная информация облегчит сопровождение психологическими службами таких семей. Поэтому при исследовании взаимоотношений в семьях с детьми-инвалидами важно выявлять внутриличностные ресурсы родителей, которые при необходимости могут быть мобилизованы для быстрой адаптации к новым жизненным периодам в воспитании и обучении ребенка, обладающего ООП.

Таким образом, родители, дети которых находятся на надомном обучении могут быть дифференцированы в зависимости от длительности обучения ребенка на дому. Демонстрация педагогических и психологических запросов родителей в тандеме с их внутриличностными потребностями возможна через совокупность выявленных родительских установок. Подводя итог вышесказанного, можно сделать вывод, что педагог, задействованный в процессе надомного обучения ребенка с ООП, должен уметь выстраивать результативное взаимодействие не только с ребёнком, но и с его родителями и семьёй в целом.

Список литературы:

1. Морозова В.И. Детско-родительские отношения как фактор сотрудничества педагогов с семьей, воспитывающей ребенка с ОВЗ, в системе инклюзивного образования / В.И. Морозова // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2018. – № 4 (127). – С. 67-72.
2. Recent debates in special and inclusive education. In International Encyclopedia of Education, 4th ed.; / Kauffman, J. M., Anastasiou, D.; Felder, M.; Hornby, G.; Lopes, J. // Tierney, R., Rizvi, F., Ercikan, K., Smith, G., Slee, R., Eds.; – Elsevier : Amsterdam, The Netherlands, 2021.
3. Кожанова Т.М. Роль семьи в социализации детей с ограниченными возможностями здоровья// Современные проблемы науки и образования. – 2013. - № 4.
4. Уклеина А.Е., Мухортова С.А., Горбачёва Т.В., Пчелинцева С.В., Козельцева Н.П. Роль семьи в социализации детей с ограниченными возможностями здоровья // НАУ. 2021. №71-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-semi-v-sotsializatsii-detey-s-ogranichennymi-vozmozhnostyami-zdorovya> (дата обращения: 06.09.2024).

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ И РАЗВИТИЯ ПСИХИЧЕСКИХ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ООП

Петрова С.И.

КГУ «Специальный ясли-сад «Бөбек», г. Абай, Казахстан

В свете развития современного общества основным аспектом является включение в повседневную жизнь информационно-коммуникативных технологий (ИКТ). Компьютер стал частью жизни человека нового формата.

Могли ли мы еще десять лет назад представить, что педагог не будет писать обычным мелом на обычной школьной доске, а оперировать гиперссылками и «окнами» на интерактивной доске, создавать мультимедийные презентации и обучающие программы?

Новые социально-экономические условия диктуют новые подходы в воспитании и обучении дошкольников, в создании системы функционирования дошкольной организации открытого типа.

Одним из требований к выпускнику, включенным в ГОСО дошкольного образования, является наличие устойчивого познавательного интереса, проявление познавательно-исследовательской деятельности. Использование ИК технологий в процессе обучения помогает воспитанникам более эффективно разбираться в потоке информации, воспринимать ее и запоминать.

У дошкольников, посещающих наш специальный ясли - сад, отмечается снижение познавательной активности, скорости восприятия, переработки и воспроизведения информации. Это происходит на фоне неустойчивого внимания, низкой работоспособности, повышенной истощаемости. Малая мотивация к обучению у детей с ограниченными возможностями в развитии приводит к трудностям в планировании самостоятельной деятельности.

Проанализировав диагностику познавательных процессов дошкольников с ООП, поставили **цель:** формирование познавательной активности и развитие психических процессов у детей дошкольного возраста посредством использования информационно - коммуникационных технологий.

Для достижения указанной цели были намечены следующие **задачи:**

- обеспечить доступность качественных образовательных ресурсов и услуг;
- вовлечь в образовательный процесс все разнообразия средств информатизации;
- способствовать повышению познавательной активности детей;
- способствовать формированию психических познавательных процессов: восприятию, вниманию, памяти, разных видов мышления.
- способствовать развитию у детей мотивации к получению знаний с помощью использования современных ИКТ.

В нашем детском на протяжении пяти лет апробируется и дает свои результаты система использования современных информационно-коммуникационных технологий.

В дошкольном учреждении была создана модель использования ИК технологий в коррекционно-образовательном процессе.

Модель организации образовательной деятельности в детском саду с использованием ИКТ

Результатом работы данного направления стала инновационная разработка компьютерно - игрового комплекса «Здравствуй, мир - это Я» (КИК), созданного на основе объединения современных мультимедийных авторских наработок, лицензионных образовательных продуктов и средств, представленных в сети Интернет (мультфильмы, образовательные видеофильмы).

1. Экранно-звуковые средства на занятиях.

Информационная насыщенность кинофильма – дает возможность за короткий промежуток времени передать большой объем информации, который нереально представить при словесном изложении с использованием других средств обучения.

2.Мультимедийные презентации в программе PowerPoint.

Электронные мультимедийные презентации похожи на красивую хорошую книжку с картинками со звуковым сопровождением, которые позволяют в ненавязчивой форме познать окружающий мир, пополнить словарный запас ребенка.

3.Специализированные компьютерные программы на занятиях.

Использование специальных компьютерных программ обеспечивают оперативную и индивидуализированную помощь ребенку, способствуют последовательному решению коррекционных задач на разных этапах обучения.

Эффективность проведения образовательного процесса с использованием ИКТ зависит от алгоритма занятия.

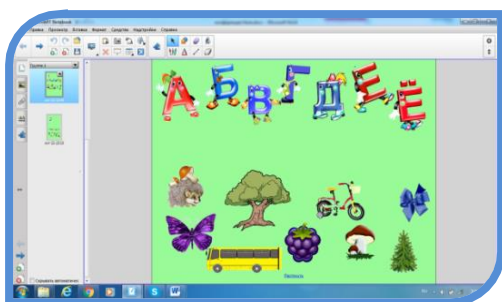
Алгоритм занятия с использованием ИКТ.

1. Определение темы, цели, типа занятия.
2. Составление структуры занятия, в соответствии с главной целью, задачами и этапами их достижения.
3. Продумывание частей занятия, где будут использованы ИК технологии.
- 4.Выбор традиционных и нетрадиционных средств обучения, определение целесообразность их применения.
5. Отбор материала, оценка его продолжительности по времени.
6. Составление развёрнутого плана занятия.
7. Проведение занятия.

Интерактивные средства обучения - это отличные помощники в развитии у детей:

Использование ИКТ на занятиях позволяет развивать у детей умение ориентироваться в потоках окружающего мира, овладевать практическими способами работы с полученной информацией. Это способствует осознанному усвоению знаний дошкольниками. Педагогам дает

возможность перейти от объяснительно-иллюстрированного способа обучения к деятельностному, где ребенок становится активным субъектом, а не пассивным объектом педагогического воздействия.

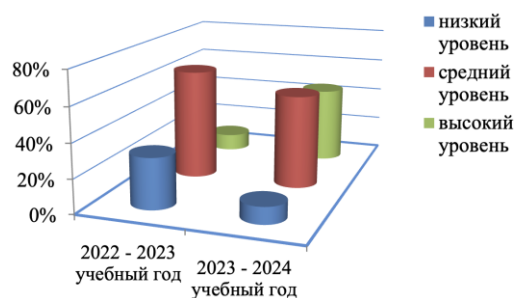
В нашей электронной копилке собрано большое количество авторских компьютерных игр, созданных в программе SmartNotebook, которые можно классифицировать по обучающим модулям: «Развитие речи дошкольников», «Веселая грамматика», «Математика – это интересно», «Правила дорожного движения», «Культура поведения», «Мир птиц», «Лес – наше богатство», «Животный мир», «Транспорт», «Космическое путешествие», «Живое, не живое» и другие.

Компьютерно-игровой комплекс выстроен по принципу конструктора, его игровые модули объединены общим сюжетом – путешествием дошкольников в мир открытий – мир, в котором все можно пробовать, исследовать, предполагать и проверять свои предположения, делать выводы.

Обучающие игры-презентации помогают детям путем проб и ошибок добывать знания. В каждой игре задуман определенный выбор, что позволяет реализовать личностно-ориентированный подход в обучении. Цель каждой игры заключается не столько в получении новых знаний, сколько в сопоставлении жизненных представлений ребенка и проверки этих фактов в виртуальной действительности. В каждой игре комплекса участники игры оказываются в определенной проблемной ситуации, например, в лесу, где все животные спрятались и, чтобы увидеть их, нужно узнать их по голосу. Или исчезли все цвета, и мир стал бесцветным, чтобы собрать радугу нужно смешать основные цвета сначала в игре, а потом в реальности, чтобы создать необходимые оттенки. Во всех игровых заданиях дети самостоятельно контролируют правильность их выполнения с помощью внешних подкреплений – звуков, мелодий, смеха персонажей, аплодисментов.

Применение ИКТ в образовательном процессе стало одним из наиболее эффективных способов мотивации обучения, развития познавательной активности и создания благоприятного эмоционального фона.

Практика работы показывает, что при условии активного использования ИКТ в образовательной деятельности, эффективность работы по развитию познавательной активности повышается. Об этом свидетельствуют сравнительные данные мониторинга развития детей до использования ИКТ и спустя два года с использованием ИКТ. Из приведенных данных видно, что проведение коррекционно - образовательной деятельности с детьми с активным использованием компьютерных технологий, дает положительную динамику в развитии детей.

Уровень сформированности познавательной активности дошкольников при использовании ИКТ

Таким образом, применение информационно - коммуникативных технологий в детском саду позволяет оптимизировать коррекционно-педагогический процесс, сделать его достаточно простым и эффективным, откроет новые возможности дошкольного образования.

Список использованной литературы:

1. Новицкая Н. Управление инновационными процессами в ДОО. – М., Сфера, 2008.
2. Калинина Т.В. Управление ДОО. Новые информационные технологии в дошкольном детстве. – М.: Сфера, 2008.
3. Ксензова Г.Ю. Перспективные школьные технологии: учебно-методическое пособие. – М.: Педагогическое общество России, 2000.
4. Моторин В. Воспитательные возможности компьютерных игр. Дошкольное воспитание № 11. – М., 2000 г.
5. Новоселова С.Л. Компьютерный мир дошкольника. – М.: Новая школа, 1997.
6. Солоневичева М.Н. Использование информационных технологий в дошкольных образовательных учреждениях. Методическое пособие, ГОУДПО ЦПКС СПб «РЦОКОиИТ», 2008.
7. Комарова Т.С., Комарова И.И., Туликов А.В. Информационно-коммуникативные технологии в дошкольном образовании. Современный образовательный стандарт, 2011.

ӘОЖ 37:376.3

БАЛАБАҚША ЖАҒДАЙЫНДА СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Рымханова А.Р, Казалиева А.Д.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

Жыл сайын ерекше білім беру қажеттіліктері бар сөйлеу қабілеті бұзылған балалар саны артып келеді. Бұл отбасын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді теориялық тұрғыдан түсіну, оны жүзеге асырудың тиімді тәсілдері мен бағыттарын іздеу мәселесін өзектендіреді. Сөйлеу қабілеті бұзылған балалар мен олардың отбасыларына жан-жақты және кешенді көмек көрсетуге бағытталған сүйемелдеу тұжырымдамалары мен модельдері әзірленуде. Отбасын сүйемелдеудің нақты құрылған жүйесінің арқасында сөйлеу қабілеті нашар балалар түзету процесіне белсенді қатысады, бұл дамудың оң динамикасына және қойылған міндеттерді тиімді шешуге ықпал етеді. Осылайша мақаланың мақсаты - балабақша жағдайында сөйлеу тілі бұзылған балалардың ата-аналарын психологиялық-педагогикалық қолдау моделін зерттеу, яғни білім беру процесіне қатысушылардың барлығының өзара әрекеттесу тиімділігін арттыруға бағытталған. Зерттеу объектісі - мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде сөйлеу тілі бұзылған балалардың ата-аналарын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу процесі.

Мектепке дейінгі балалық шақта баланың өзін-өзі бағалауы, өзін-өзі тануы, эмоционалды-ерікті және мотивациялық саласы, сондай-ақ адамгершілік қабілеттері белсенді дамиды, бұл сөйлеу тілі бұзылған баланы құрдастарының ұжымына біріктірудің негізі болып табылады. Сөйлеу қабілеті бұзылған мектеп жасына дейінгі баланы тәрбиелейтін отбасын психологиялық-педагогикалық қолдау отбасылық

қатынастарды нығайтуға, ата-аналарды біріктіруге, отбасы мүшелерінің жағымсыз эмоционалды-жеке ерекшеліктерін түзетуге, отбасы мен баланы қоғамға біріктіруге ықпал етеді. Ата-аналардың ерекше баласы болған кезде, кейбіреулерінде дүрбелең, теріс көзқарас, баланы қабылдамау пайда болады. Яғни ата-аналардың негізінен балалардағы ақаулардың көрінісіне тәрбиелік тұрғыдан оң, сауатты көзқарасы жоқ екендігіне тап болдық. Сондықтан инклюзивті білім беруге көшу кезінде, біздің ойымызша, тек мұғалімдермен, тәрбиешілермен, балалармен, оқу орнының әкімшілігімен ғана емес, ата-аналармен де жұмысты ұйымдастыру өте маңызды.

Ата-аналар балалардан сөзсіз мойынсұнушылық пен тәртіпті талап етеді, балаларға өз еркімен таңуға тырысады, баласының көзқарасына тұра алмайды. Кейбір ата-аналар балаларын нақты жасымен салыстырғанда жас көреді, баласына сенбейді, оларды бәрінен қорғауға тырысады. Сондықтан, сөйлеу қабілеті бұзылған балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыру мақсатында біз ата-аналармен жұмыс жөніндегі іс-шараларға талдау жасадық және ата-аналармен қарым-қатынастың жаңа деңгейіне шығу қажет деген қорытындыға келдік. Бұрын ұстанған жұмыс жүйесі оң нәтиже беруді тоқтатады (бұл дәстүрлі жұмыс түрлері: жиналыстар, әңгімелер, ақпараттық стендтер). Демек, сөйлеу тілі бұзылған балалары бар отбасыларға психологиялық-педагогикалық қолдау жүйесін жетілдіру қажеттілігі туындайды. Т.А. Ажищеваның зерттеуіне сәйкес, отбасын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу - бұл бірқатар мамандардың: педагогтардың, әлеуметтік педагогтардың, тәрбиешілер мен педагог-психологтардың ғылыми-практикалық қызметінің саласы [1]. Бұл тұрғыда мамандардың жұмысы келесідей бағытталуы керек:

- субъектіні (ата-ананы) өзін-өзі жетілдіру үшін ресурстарды іздеу;

- өз мүмкіндіктерін тану;

- өзара іс-қимыл процесінде маңызды жағдайларға қатысты шешім қабылдау қабілетін қалыптастыру және субъектінің жеке жауапкершілігін өзектендіру.

Қазіргі уақытта қоғамдастық ғылыми ұтымдылықтың классикалық түрінің идеяларында отбасын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді құруды ұсынады. Бұл субъектінің өзін-өзі ұйымдастыратын, көп өлшемді және көп қырлы өзгерістер мүмкіндігі бар ашық жүйе ретіндегі ұстанымын басқаша түсінуге мүмкіндік береді. Алайда, олар өмір салтын өзгерту немесе қателерді түзету ретінде емес, отбасының жаңа мүмкіндіктерін ашу ретінде түсіндіріледі. Жалпыланған түрде отбасын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бірқатар отандық психологиялық зерттеулер шеңберінде психологиялық көмек көрсетудің ерекше түрі ретінде қолданылады. А.С. Ибраев, Н. Қалден отбасын психологиялық-педагогикалық қолдау адамның табиғи дамып келе жатқан процестері мен реакцияларын қолдауға бағытталған - деп санайды [2]. Бұл жағдайда оның негізгі мақсаты - отбасының әр мүшесінің жеке өсу перспективаларын ашу, оған бұрын қол жетімді болмаған жеке тұлғаның «даму аймағына» көшу. Бұл құбылыстың негізгі маңызды сипаттамасы тұтастай алғанда отбасының және оның әрбір жеке мүшесінің, атап айтқанда, өзіне-өзі көмектесуге көшуіне жағдай жасау болып табылады.

Балабақшаларда сөйлеу кемістігі бар баланы тәрбиелеп отырған ата-аналарды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу кезең-кезеңімен жүзеге асырылды. Бірінші кезеңде отбасылардың проблемаларына диагностика жүргізілді, отбасының барлық мүшелерімен алғашқы байланыс орнатылды, өзекті мәселелер анықталды, отбасы құрамы зерттелді, ата-аналардың өтініштеріне сүйене отырып, отбасылармен жұмыс жоспары жасалды және келісілді. Балалар мен ата-аналардың қажеттіліктерін және мамандармен өзара әрекеттесуден ұйымның мүмкіндіктерін анықтады. Екінші кезеңге сәйкес барлық деректер жеке білім беру маршрутында ішінара көрсетілген. Бұл кезеңде отбасына топ тәрбиешілері көмектесті. Келесі кезеңде балабақша мамандарымен және сөйлеу тілі бұзылған балалары бар ата-аналармен «Қайырлы кеш, кездесуге қуаныштымыз!» - атты жиналыс өткізіледі. Танысқаннан кейін ата-аналарға стикерлерге сұраныстар жазу ұсынылды және жәшікке жіберіледі. Осылайша «Болашақ бірінші сынып оқушысы» және «Біз біргеміз» клубтарының жұмысы ұйымдастырылды. Клуб жұмысы балалардың жеке және жас ерекшеліктеріне сәйкес ата-аналарға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуге мүмкіндік береді [3].

Сонымен қатар, жобалық әдісті жүзеге асыру барысында топ тәрбиешілері балалармен бірге ерекше дайындықты және ата-аналармен бірлесіп жұмыс істеуді қажет ететін тақырыптарды таңдайды. Дөңгелек үстел, тренингтер, ойын модельдеу, жеке тәжірибеден алынған мысалдар сияқты белсенді әдістерді қолдану бойынша жұмыс оң нәтиже көрсетеді, бірақ «ерекше» баланың жасына байланысты мәселелерді өз бетінше шеше алатынын түсіну өзекті мәселе болып қала береді. Отбасын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді оңтайландыру мақсатында білім беру ұйымдарының (балабақшалардың) мамандарына психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумды ұйымдастыру бойынша ұсыныстар берілуі мүмкін. Қажетті мамандар болмаған жағдайда желіаралық өзара іс-қимылды, ресурстық орталықтармен өзара әрекеттесуді және педагогтерге қашықтықтан оқыту мен кеңес беру нысандарын ұйымдастыруға болады.

Консультацияның мазмұнын аша отырып, біз бұл педагог-психологтың ілеспе субъектімен өзара ынтымақтастығын құру процесі ретінде әрекет етеді - деп санаймыз, бұл субъектіге өзін, мінез-құлқын, сезімдері мен ойларын түсінуге, осы салада жаңа білім алуға, дұрыс шешім қабылдауға және олар үшін жауап беруге мүмкіндік береді. Осыған байланысты кеңес беру шеңберіндегі қызметтің тиімділігі көбінесе сүйемелдеу субъектілерімен (отбасымен) ынтымақтастық қатынастарын құру мүмкіндігімен анықталады. Отбасын сүйемелдеу кезінде де, алдын алу жүйесінің басқа субъектілерімен жұмыс істеу кезінде де педагог-психолог қызметінің ең «қауіпсіз бағыты» ағарту болып табылады. Бұл, бір жағынан, сүйемелдеушіні тыңдаушының пассивті позициясына қояды, екінші жағынан, оның жаңа ақпаратты іздеудегі белсенділігін жаңартады. Бұл идея бірқатар ғалымдардың (С.П. Вирюкина, К.С. Шалагинова, Д.К. Зайнуллин) зерттеулерімен расталады, олар оны сүйемелдеушілердің (ата-аналардың) жас ерекшеліктері тұрғысынан түсіндіреді [4]. Педагог-психолог қызметінің ағартушылық бағытын іске асыруға басқа да мамандар тартылуы мүмкін. Ағарту жұмысының тақырыбын таңдау кезінде мыналар ескеріледі:

- нақты отбасындағы жағдай;
- баланың дамуының жас және дағдарыс кезеңдерінің психологиялық мазмұны;
- ата-аналардың жеке ерекшеліктері;
- қоғамда болып жатқан әлеуметтік процестер.

Сонымен қатар, ата-ана тәрбиеші жұмысының негізгі кезеңдерін көрнекі түрде түсіну және жазу үшін сабаққа (тренинг) қатыса алады, өйткені мұндай сабақтар оған оң динамикаға қатысуға және қызығушылық танытуға, маманның әр кезеңде қандай нақты міндеттер қоятынын көруге көмектеседі. Яғни келесі формалар жиі қолданылады:

1. Консультативтік-ұсынымдық. Диагностика нәтижелері бойынша ата-аналарға кеңес беру, баланың дамуының негізгі заңдылықтарымен және оның жеке-психикалық ерекшеліктерімен, даму деңгейімен танысу, одан әрі ұсыныстар тағайындау (түзету процесіне байланысты салалардың мамандарын тарту: психологтар, дефектологтар, нұсқаушылар).

2. Ақпараттық-ағартушылық. Ата-аналардың сөйлеу қабілеті нашар балаларды тәрбиелеу және дамыту туралы білімдерін қалыптастыру:

- көрнекі формалар: ақпараттық стендтер, экрандар, әртүрлі профильдегі мұғалімдердің практикалық кеңестері мен ұсыныстары бар буклеттер.

- практикалық нысандары: «дөңгелек үстелдер», ата-аналар конференциялары, семинарлар ұйымдастыру.

Ата-аналардың баласын бұзу мәселелерінде құзыреттілігін арттыру, үйде сабақтарды дұрыс ұйымдастыруға үйрету, белгілі бір балаға тапсырмаларды орындауға көмектесетін жұмыс әдістері мен формалары туралы түсініктерін кеңейту маңызды:

- сөйлеудің лексикалық-грамматикалық құрылымын дамыту;
- фонемалық қабылдау;
- сөйлеу тынысы;
- қойылған дыбыстарды автоматтандыру;
- көрнекі-бейнелі ойлауды дамыту;
- тұтас қабылдау;
- тұрақтылық пен зейінді арттыру.

Мысалы, балабақшалардағы логопедтер артикуляциялық гимнастика бойынша мастер-класс өткізе алады, мнемоникалық кестелер арқылы фразалық сөйлеуді дамытады, алынған дағдыларды шоғырландыруға бағытталған ойындар мен жаттығулармен таныстырады. Дефектологтар сөйлеу қабілеті нашар балаларда (ойлау, есте сақтау, зейін, қабылдау) психикалық процестердің дамуына ықпал ететін ойындар бойынша шеберлік сыныптары мен семинарлар өткізеді, психологтар ата-аналарға балаларымен сындарлы қарым-қатынас жасауға, баланың ерекшеліктерін қабылдауға, жағымсыз эмоционалдық күйлерді (ашу, реніш, қорқыныш) түсінуге және жоюға үйретеді [5]. Конференцияға психологтар, дәрігерлер, дефектологтар шақырылуы мүмкін, ал ата-аналар пікірталасқа қатысады, өз көзқарастарын білдіреді, процестің белсенді және мүдделі қатысушылары болады. Ата-аналар жиналыстары пікір алмасуға, осындай балаларды тәрбиелеу мен дамыту процесінде пайда болатын мәселелерді шешуге ықпал етеді [6]. Мұндай іс-шаралар ерекшеліктері бар балаларға және олардың отбасыларына ұқсас қиындықтары бар отбасылармен араласуға, жиналуға көмектеседі. Көбінесе ата-аналар немесе жақын отбасы мүшелері балаларын тәрбиелеу кезінде педагогикалық білімнің, дағдылардың болмауына байланысты қателіктер жібереді. Бала жақын отбасы мүшелеріне алшақтықпен қарайды, негативизмді, агрессияны сезінеді, содан кейін өзін-өзі жабады. Сондықтан, сөйлеу қабілеті бұзылған баланың әлеуметтік бейімделуі, өзінің білім беру кәсіби бағытын табуы үшін оның ата-анасы дайын болуы керек баласының жеке ерекшеліктерін зерттейді, баласының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, ата-ана тәрбиесінің стилін тиімдірек етіп өзгертеді. Баласын тәрбиелеу кезінде ата-ана алдымен өзін өзгертіп, балаға деген көзқарасын өзгертуі керек.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуде баланың даму деңгейінің мониторингі, жақын отбасы мүшелері арасындағы отбасылық қатынастардың ерекшеліктері, баланың ата-ана тәрбиесінің стилі, ата-аналардың педагогикалық білімі мен дағдыларының қалыптасу деңгейі маңызды рөл атқарады. Ата-аналар мен жақын отбасы мүшелері мониторинг нәтижелері туралы ғана емес, сонымен қатар анықталған мәселелерді шешудің мүмкін жолдары туралы ақпарат алады. Балабақшалардағы отбасылармен жұмыс мақсатты және құрылымдалған, әсіресе отбасылар мен олардың балаларын диагностикалық тексерудің нәтижелері нақты ескерілген. Алайда, біз сөйлеу тілі бұзылған баланы тәрбиелейтін отбасымен тиімді қарым-қатынас отбасының өмір сүру жағдайларын, оның ерекшеліктері мен қажеттіліктерін анықтау үшін белгілі бір критерийлер жүйесін құруды білдіреді - деп болжаймыз. Сөйлеу тілі бұзылған баланың отбасы туралы толық ақпарат жұмысты құрудың, өзара әрекеттесудің формалары мен әдістерін таңдаудың негізі болып табылады. Сөйлеу қабілеті бұзылған баланы тәрбиелеп отырған отбасын сүйемелдеуді ұйымдастыру үшін мамандар белгілі бір функцияларды орындауы керек:

- ақпараттық функция (мамандар ата-аналарды оқу орындарында ұйымдастырылатын білім беру процесінің мазмұны мен әдістемесімен таныстырады);
- қолдау функциясы (мамандар отбасына қарым-қатынаста қажетті психологиялық қолдау көрсетеді);
- делдалдық функция (делдал ретінде әрекет ететін мамандар жақын отбасы мүшелері мен олардың қоғаммен байланысы арасындағы бұзылған қатынастарды қалпына келтіруге ықпал етеді);
- оқыту функциясы (сабақтағы мамандар ата-аналардың тәрбиелік дағдыларын белсендіреді және байытады; баламен өзара әрекеттесудің қол жетімді, оңтайлы формаларын құрудың негізгі әдістерімен таныстырады).

Практикалық деректерді талдау сөйлеу қабілеті бұзылған балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға кешенді көмек көрсету бойынша әртүрлі модельдер мен тұжырымдамалардың алуан түрлілігімен осы отбасыларды педагогикалық қолдаудың тиімді жүйесі жоқ екенін көрсетеді. Отбасыларға көрсетілетін көмек тиімсіз, өйткені ол анда-санда жүзеге асырылады, отбасы мен жұртшылықтың қажеттіліктеріне сәйкес келмейді, ерекше баланың мүмкіндіктері мен ерекшеліктерін ескермейді.

Қорытындылай келе, ата-аналар баланың сөйлеу мәселелерін сәтті түзетуде маңызды рөл атқаратынын атап өтеміз. Яғни ата-аналар мен жақын адамдар баланы қолдау мен дамытудың ажырамас элементі болып табылады. Отбасы болмаса, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу тиімді болмайды. Сонымен, сөйлеу қабілеті бұзылған балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларды қолдау барлық қатысушылардың - ата-аналардың, мұғалімдердің, психологтардың, мамандардың бірлескен жұмысын талап етеді. Бұл процестің мақсаты - балаға сөйлеу дағдыларын барынша арттыруға және қоғамға сәтті бейімделуге көмектесу, сондай-ақ осы маңызды және қиын сапарда отбасына қолдау мен ресурстарды қамтамасыз ету. Дефектология және инклюзия саласы дамыған сайын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің жаңа әдістері мен тәсілдері пайда болуы мүмкін. Зерттеулер жалғасуда және біз сөйлеу тілі бұзылған балалармен жұмыс істеуде одан да үлкен жетістіктерге ықпал ететін жаңа перспективалар мен стратегияларды күтеміз. Сонымен қатар, кез-келген болашақ өзгерістер мен дамуға қарамастан, бұл процестің жүрегі әрқашан отбасы болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ажищева Т.А. Эффективные формы работы воспитателя-логопеда с родителями / Т.А. Ажищева // Сборник материалов Ежегодной международной научно-практической конференции. - 2016. - 5. - 222-224.
2. Ибраев А.С., Қалден Н. Балабақша базасында сөйлеу қабілеті бұзылған мектеп жасына дейінгі балалардың отбасыларын психологиялық-педагогикалық қолдау моделі // Ғылым әлемі. Педагогика және психология. - 2022. – 6(2).
3. Ткачева В.В. Технологии психологической помощи семьям: учебное пособие/ В.В. Ткачева. - М.: АСТ, Астрель, 2017. - 318.
4. Вирюкина С.П., Шалагинова К.С., Зайнуллин Д.К. Особенности психолог-педагогического сопровождения семей, воспитывающих детей с нарушениями речи // Научное сообщество студентов. – 2020. - 24(35).
5. Даупбаев Д.А. Мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу дамуының ерекшелігі туралы ата-аналардың идеяларын дамыту // ҚарУ Хабаршысы. - 2020. – 1(8).
6. Леготина Ю.В. Организация работы с родителями детей с тяжелыми нарушениями речи в условиях детского сада комбинированного вида // Материалы Всероссийской научно-практической конференции «Наука и социум». - 2018. - 7-1.

УДК 376

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ С РАССТРОЙСТВОМ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА КАК ФАКТОР ИХ УСПЕШНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ

Казахстанская система общего и специального образования в последние годы активно реформируется на всех уровнях - от детского сада до вуза. В соответствии с последними законодательными актами, отечественное образование перешло от теоретического осмысления к практическому воплощению принципов инклюзивного образования.

Очень часто на психическом, физическом, эмоциональном, социальном здоровье наших детей, негативно сказываются неблагоприятные (экологические, социальные, психологические) факторы. Все мы знаем, что, согласно статистике, число детей с ОВ с каждым годом увеличивается. В основу идеи инклюзивного образования лежит процесс исключения дискриминации детей с ОВ и создание определенных, особых условий для их развития, обучения и воспитания. Возникает вопрос, что же такое инклюзивное образование?

В переводе с английского языка *inclusive* — «инклюзия» означает «включённость». Полное вовлечение ребёнка с ограниченными возможностями в жизнь образовательного учреждения — это активное включение детей, родителей и специалистов в области дошкольного образования в совместную деятельность, в этом заключается сущность инклюзивного образования.

Свои специфические трудности в адаптации к изменяющимся условиям, познании окружающего мира, имеют дети с различными нарушениями в развитии. Важная задача дошкольного учреждения — это создание и обеспечение условий для совместного обучения и воспитания детей с разными психофизическими особенностями в развитии. Дети с ОВ должны получить качественное образование в стенах дошкольного учреждения. В первую очередь необходим непрерывный процесс развития толерантности со стороны сообщества родителей, детей, персонала и социального окружения ведь это является первостепенной задачей инклюзивного образования в дошкольном учреждении [1, с. 25].

Для того чтобы ребёнок с ограниченными возможностями научился самостоятельно приобретать знания, видеть и решать возникающие проблемы в разных областях, уметь работать с информацией, необходимо создавать такие условия. Нужно не просто поместить ребёнка в обычную группу, а таким образом изменить организацию образовательного пространства дошкольного учреждения, а также воспитательный процесс, чтобы полностью вовлечь в социум ребёнка с ограниченными возможностями. Исключение любой дискриминации детей является основой инклюзивного образования, которая обеспечивает равное отношение ко всем людям, и для детей, имеющих ограниченные возможности создаёт особые условия. Стоит четко понимать, что процесс внедрения инклюзивного образования — это многогранная сложная задача затрагивающая помимо научных и методических аспектов также социальные и административные ресурсы который требует кардинальной перестройки всей системы в целом. Если ребёнок не имел опыта инклюзии в дошкольном возрасте, добиваться социализации через инклюзию в школьном образовании для детей, имеющих расстройство аутистического спектра, малопродуктивно [2, с.21].

Одним из наиболее важных вопросов, стоящих перед каждой семьёй и перед государством является — образование детей. Если детский сад для родителей нормотипичного ребёнка — это место, где он узнаёт что-то новое, интересно проводит время, общается и играет с другими детьми, то для семей воспитывающих ребёнка с ограниченными возможностями, детский сад — это место, где их ребёнок адаптируется, развивается и приспосабливается к жизни, так как социальную направленность педагогических воздействий и социализацию детей с особыми образовательными потребностями обеспечивает коррекционно-развивающая программа дошкольного образовательного учреждения.

Необходимо чётко понимать проявления расстройств аутистического спектра, для правильной организации инклюзивного образования детей этой категории. Одно из самых асинхронных нарушений развития — это расстройства аутистического спектра. В особом мире, который закрыт от всех живёт ребёнок с расстройствами аутистического спектра, неопределённый страх и отвержение вызывает у него, всё что находится за его пределами. Нарушения коммуникации проявляются в том, что в детском коллективе ребёнок большей частью ведёт себя так, как будто он находится один в нём, он не откликается на вопросы детей и взрослых, ходит мимо людей так, как будто никого нет рядом, может столкнуться с человеком и, не заметив этого, идти дальше, о таких детях можно сказать, что они «смотрят и не видят, слушают, но не слышат». Они ничего не просят и не о чём не спрашивают, очень часто избегают зрительного контакта, не только с окружающими, но и матерью, часто разговаривают с собой, а чаще молчат. Наши эмоции, чувства, жесты ребёнку не только тяжело «считывать», но и понимать. Не только проявление агрессии по отношению к близким, окружающим, но и аутоагрессия

свойственна некоторым детям с расстройством аутистического спектра. Дети могут рисовать одни и те же рисунки, совершать одни и те же стереотипные действия, годами могут играть в одну и ту же игру [3, с.35].

Социализация детей с расстройством аутистического спектра зачастую является сложной задачей для родителей и педагогов. Дети с РАС испытывают трудности в общении, адаптации к новым условиям и установлении социальных связей. Однако раннее включение в инклюзивную образовательную среду способствует развитию у них навыков общения и взаимодействия, что является необходимым условием для успешной социализации.

Для успешной социализации и обучения детей с РАС в инклюзивной среде необходимы специальные образовательные условия и подходы. К ним относятся:

Индивидуальный подход: Каждый ребенок с РАС уникален, и его потребности могут значительно различаться;

Поддержка специалистов: Важным элементом инклюзии являются специалисты – дефектологи, логопеды, психологи, которые работают с детьми с РАС. Они помогают детям справляться с трудностями в обучении и социализации, а также оказывают поддержку педагогам и родителям;

Обучение навыкам саморегуляции и социального взаимодействия: важно не только обучение академическим знаниям, но и развитие социальных навыков, таких как способность к сотрудничеству, понимание эмоций и намерений других людей, самоконтроль в стрессовых ситуациях;

Создание дружественной и толерантной среды: важно, чтобы все участники образовательного процесса (педагоги, родители, сверстники) понимали и принимали особенности детей с РАС. Это требует работы с родителями и коллективом детского сада, а также проведение просветительских мероприятий.

Инклюзивная образовательная среда создает условия для детей с РАС, позволяя им обучаться вместе с их нейротипичными сверстниками. Это способствует формированию у детей представлений о нормальных социальных взаимодействиях, снижению уровня тревожности и развитию уверенности в себе. Более того, инклюзия помогает разрушить стереотипы и предубеждения, которые могут возникнуть у нейротипичных детей и их родителей в отношении детей с РАС, что способствует более толерантному отношению к различиям.

Инклюзивное образование детей дошкольного возраста с расстройством аутистического спектра (РАС) играет важную роль в их социальной интеграции.

Вот несколько факторов, которые подчеркивают важность инклюзивного образования для этой группы детей:

Раннее включение: Инклюзивное образование обеспечивает раннее включение детей с РАС в общество. Это позволяет им начинать обучение вместе с другими детьми, что способствует более полному развитию их социальных навыков и коммуникации.

Специализированный подход: Инклюзивные классы обеспечивают специализированный подход к обучению, учитывая индивидуальные потребности детей с РАС. Это может включать в себя применение адаптивных методов обучения, использование визуальных вспомогательных средств, и учет особенностей коммуникации.

Создание поддерживающей среды: Инклюзивное образование способствует созданию поддерживающей среды, где дети с РАС могут чувствовать себя принятыми и включенными. Это способствует развитию их самооценки и уверенности.

Развитие социальных навыков: Интеракции с типичными сверстниками помогают детям с РАС развивать социальные навыки и учиться адаптироваться к общественным ситуациям. Инклюзивное образование предоставляет множество возможностей для социального взаимодействия.

Поддержка социальной адаптации: Инклюзивные программы обучения помогают детям с РАС лучше адаптироваться к социальным ожиданиям и нормам, что важно для их успешной социальной интеграции в будущем.

Содействие осознанию разнообразия: Инклюзивное образование создает возможность для сверстников без РАС лучше понимать и ценить разнообразие. Это способствует формированию толерантного и инклюзивного общества.

Семейная поддержка: Инклюзивное образование также предоставляет родителям возможность взаимодействовать друг с другом и обмениваться опытом, что может быть полезно для семейной поддержки детей с РАС.

Однако инклюзивное образование также сталкивается с рядом вызовов:

Недостаток подготовленных кадров: педагоги часто не обладают необходимыми знаниями и навыками для работы с детьми с РАС;

Недостаток ресурсов: не всегда у образовательных учреждений есть возможность обеспечить необходимую поддержку и условия для инклюзивного обучения;

Социальные барьеры: в некоторых случаях родители и дети могут не быть готовы к инклюзивному обучению из-за стереотипов и предрассудков.

В целом, инклюзивное образование создает благоприятные условия для социальной интеграции детей с РАС, способствуя их полноценному развитию и успешной адаптации в обществе.

Инклюзивное образование дошкольников с расстройством аутистического спектра является важным фактором их успешной социализации и адаптации в обществе. Оно требует комплексного подхода, включающего индивидуальные программы, участие специалистов, педагогов и родителей, а также создание толерантной и поддерживающей среды. Несмотря на существующие вызовы, инклюзия предоставляет уникальные возможности для развития и социализации детей с РАС, что в конечном итоге способствует их успешной интеграции в общество.

Литература:

1. Бондарь Т. А., Захарова И. Ю. Подготовка к школе детей с нарушениями эмоционально-волевой сферы: от индивидуальных занятий к обучению в классе. - М.: Теревинф, 2012. – 330 с.
2. Лапшин, В.А. Основы дефектологии - М.: Просвещение, 2007. - 143 с.
3. Щетинина А. М. Социализация и индивидуализация в детском возрасте - Вел. Новгород: НовГУ, 2004. - 132 с.

UDK 378.4

FORMATION OF COMPETENCIES FOR THE CONTINUOUS PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A SPECIAL EDUCATION TEACHER IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF A UNIVERSITY USING THE CASE METHOD

A.N. Sakayeva
Karaganda Buketov University, the city of Karaganda,
The Republic of Kazakhstan

In the State Mandatory Standard of Higher Education of the Republic of Kazakhstan (SMS), the concept of "competence" is defined as "the ability to practically use knowledge, skills and abilities acquired in the learning process in professional practice" [1]. Further, the SMS (Chapter 4, paragraph 35) states that one of the results of achieving the first level of higher education (bachelor's degree) is "learning skills necessary for independent continuation of further education in the field under study" [1]. In the framework of professional competencies of the Professional standard "Teacher", along with others, the criterion "Professional growth (development)" is defined: the teacher manages his own professional growth, developing competencies that allow him to effectively carry out pedagogical activities" [2]. Thus, the phenomenon of professional development of a university student and an active teacher in Kazakhstan is institutionalized; and has a continuous character "long and wide in life": from early professional self-determination and vocational training at a university to professional pedagogical activity, systematic retraining and constant self-education.

As part of the project activity, the members of the research group developed the concept of "continuous professional development competencies" (CPD competencies) in the educational process of the university, by which we mean cognitive, acmeological, socio-behavioral and digital skills, abilities and personality qualities of the future and practicing teacher, aimed at choosing and implementing learning strategies for the purpose of continuous professional development pedagogical education based on students' self-management of their development processes. CPD competencies, along with subject and pedagogical ones, are a part of structure of professional competencies of a future teacher. At the same time, CPD competencies are leading, cluster-forming in the structure of professional competence [3].

Another significant result of our research activity was the framework of the CPD competencies of university students in the field of Pedagogical Sciences (further – "Frame"), which is a guideline in the design of educational programs of the university and working curricula in disciplines (syllabus) aimed at the formation of the CPD competencies of a future teacher. The framework includes the following CPD competencies:

- 1) Willingness and ability to learn about internal resources.

- 2) Willingness and ability to identify and work with professional difficulties.
- 3) Willingness and ability to organize work with information and information and communication technologies (ICT) for professional development - your own and colleagues.
- 4) Readiness and ability for research activities.
- 5) Self-management.
- 6) Monitoring of professional development and career and educational growth [4].

In the educational process of the university, the formation of the CPD competencies of a special teacher is carried out through the study of various disciplines, practical training, participation in colloquiums and student scientific conferences, work in collective student research and creative projects, during the student's independent work, with the student's independent work under the guidance of a teacher. The development of CPD competencies is not related to the development of the theoretical part of the disciplines, but is more due to a combination of various forms, technologies and teaching methods, when the content of lectures becomes the subject of discussion in seminars, is checked in the process of ongoing academic performance monitoring, is reflected in practice or its game / non-game imitation [5]. One of the most common teaching methods aimed at mastering by future special teachers not only KSS, but also at the formation of CPD competencies, is the non-game simulation case method.

The use of the case method in university academic practice has a long history (United States of America, Harvard University School of Law, 1870). The description of this method, the classification of cases, the technology of developing a case by a teacher, etc. are widely presented in various scientific papers and methodological literature, which allowed us to present the main, in our opinion, theses.

The case method (from the English "case" – case) is a teaching method that ensures the formation of students' knowledge, skills, and personal qualities based on the analysis and solution of a real or simulated problem situation in the context of professional activity, presented in the form of a case [6].

"Cases are educational specific situations, specially developed on the basis of factual material for the purpose of subsequent analysis in training sessions. They are designed to gain knowledge in disciplines in which the truth has many independent and irreducible foundations. The result of applying the method is the development of knowledge on the material under study and professional skills" [7].

Technological features of the case method:

1. It is a specific type of research teaching methods, i.e. it includes operations of the research process, analytical procedures.
2. It acts as a method of collective learning, the most important components of which are the work of students in groups, mutual exchange of information.
3. Includes procedures for individual, group and collective development, formation of behavioral skills, personal qualities (softskills), professional (hardskills) and digital skills (digital skills) of students.
4. Acts as a specific kind of project method. In the case method, the problem and ways to solve it are formed on the basis of the case, which acts simultaneously as a technical task and a source of information for understanding effective action options [5, P.130.].

The case is developed by the teacher and is a single information complex consisting of three parts: auxiliary information necessary for the analysis of the case; a description of the specific situation and tasks for the case. The case should have a specific purpose of creation, a problem, relevance, develop analytical thinking; provoke discussion; have several solutions [8].

The use of the case method in the process of independent work of students is of great importance. In terms of credit technology of higher education, the time standards for this type of work have been significantly increased. The sequence of actions of the student when using the case method in this case looks like this:

- preliminary familiarization with the content of the case and the criteria for evaluating the results of its solution;
- completing tasks, studying various sources, information, input data, etc. to the case within the framework of the student's independent work (IWS) and the student's independent work under the guidance of a teacher (IWST);
- teacher's advice.

Working on the case in the classroom has the following algorithm:

- The teacher's introductory speech, the formulation of problematic issues;
- organization of students' work in groups;
- Organization of the presentation of the results of the work of the groups;
- Organizing a collective discussion;
- The teacher's assessment of the results of the work of the groups according to the criteria [9].

Here are some examples of using the case method in the study of the discipline "Peculiarities of the organization of work in conditions of various types of institutions for children with special educational needs (SEN)" according to the educational program 6B01902 - Special pedagogy with a focus on the formation of CPD competencies.

Topic: Organization of comprehensive (medical, psychological and pedagogical) assistance to children with SEN in the healthcare system of the Republic of Kazakhstan

The task for the IWS

1. Prepare a presentation on the topic "Universal progressive patronage model".
2. Write an essay on the topic "Early childhood is a time of endless possibilities", "Work to overcome stigma and discrimination as part of my professional development and human growth" (the volume of the essay is at least 300 words).
3. Compile an annotated catalog of scientific and methodological articles and publications on the provision of comprehensive care to children with SEN in the healthcare system of the Republic of Kazakhstan.

Tasks for the IWST

1. Study the order of the Minister of Health of the Republic of Kazakhstan dated March 15, 2022 No. KR DSM-25 "On approval of the standard for the organization of pediatric care in the Republic of Kazakhstan".
2. Make a Gantt chart "Screening of psychophysical development of children".
3. Prepare a message on the topic "Interaction of specialists from the child development cabinet and psychological, medical and pedagogical counseling (PMPC)".

A case for a seminar session

According to the Karaganda PMPC in 2023, the following number of children with disabilities were registered:

- 0-3 years: 358 people;
- 3-5 years: 3,886 people;
- 6-10 years: 5,374 people;
- 11-15 years: 3,955 people;
- 16-18 years: 1,115 people.

Join groups of no more than 5 people, create a diagram "Information about children with disabilities registered in the Karaganda PMPK". Present the results of the work.

1. Why, in your opinion, has the number of children with disabilities aged 3-5 years increased more than 10 times compared to the number of children aged 0-3 years? Suggest ways to solve the problem.
2. What, in your opinion, are the reasons for the positive and negative dynamics of the number of children with disabilities in other age groups? Explain your point of view.
3. Which CPD competencies were promoted by completing tasks on IWS, IWST and seminar classes?

Topic: Organization of comprehensive (medical, psychological and pedagogical) assistance to children with special educational needs in the social protection system of the population of the Republic of Kazakhstan

The task for the IWS

1. Study the information material on the E-Government web portal.
2. Prepare a presentation on the topic "Provision of special social services in the Republic of Kazakhstan for children with disabilities".

Tasks for the IWST

Highlight the features of the organization of medical, psychological and pedagogical assistance to children with disabilities in medical and social institutions and healthcare institutions of the Republic of Kazakhstan. What is the difference? What are the similarities? Imagine the results of the work in a Venn diagram.

A case for a seminar session

A music teacher, after graduating from a music college, worked for a long time in a medical and social institution. He is loved by children, respected by colleagues for hard work and responsibility. One day he noticed that he did not have enough knowledge for further creativity and entered the university remotely at the Faculty of Education. While studying, he makes a discovery: "I have learned a lot of interesting and necessary things...". His studies stimulated his new creative and professional growth. He develops new technologies,

conducts master classes, writes and publishes manuals on his subject. And he has a choice – to "reap the fruits" of his work in a medical and social institution or to find new ways to improve his professional level [10].

1) What needs does the teacher fulfill? Can other needs influence the personal and continuous professional development of a teacher? What will be their effectiveness?

2) How do you imagine your life and professional activity in the first years after graduation?

3) What do you think needs to be done in order to take place as a Teacher with a capital letter in a medical and social institution?

4) What discoveries in special pedagogy would you like to make?

Topic: Organization of inclusive education for children with special educational needs

The task for the IWS

Study the history of amendments and additions to the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education". When did the term "inclusive education" first appear in the Law? How has its content changed? How have these changes affected the organization of inclusive education in the country's secondary schools?

Tasks for the IWST

Conduct a SWOT analysis of "The interaction of education, health and social protection systems of the population of the Republic of Kazakhstan in terms of providing comprehensive (medical, psychological and pedagogical) assistance to children with SEN in conditions of inclusion."

A case for a seminar session

Two children with SEN are enrolled in the first grade of a comprehensive school.

1) The child is 7 years old. He doesn't know how to dress himself. He is movingly awkward. When communicating with the teacher, he laughs, tries to hug, and does not respond to comments. He is not interested in the tasks presented by the teacher (he plays, throws school supplies, and walks around the classroom). The vocabulary is extremely limited. He confuses the right and left sides, he has not learned generic categories (clothes, shoes, food, etc.), although parents and special teachers deal with the child a lot.

2) The child is 6 years old, 9 months old. He fully serves himself. The movements are not well formed. At the time of the examination by the school psychologist, he is worried. Recognizes and names familiar images. The vocabulary is poor. He lays out a series of consecutive pictures with the help of; he cannot explain the reasons for the dependence himself. When classifying subject images by generic categories, he pays attention to the highest control and situational signs. Actions based on verbal instructions are not available. Distinguishes between the right and left sides. The figurative meaning of words, concepts, and the hidden meaning of texts is not understood.

1. What degree of intellectual decline can be assumed in children in the presence of these signs?

2. How will the education of each of these students be organized in the ordinary classroom?

3. How will you evaluate the results of the educational activities of each of these students?

4. What will be your actions in case of low academic performance of these students? What regulations will you be guided by in your actions?

5. Which CPD competencies did the solution of the case contribute to the development?

In conclusion of this article, we note that the use of student-centered educational methods and technologies in the educational process of the university, focused on the formation of students' CPD competencies, actualizes the issue of assessing the level of their formation. Our further scientific research will be devoted to the consideration of this issue.

The article was prepared within the framework of the scientific project IRN AR19678852 "Formation of Competencies of Continuous Professional Development in Students and Graduates of the Direction of "Pedagogical Sciences" in the Conditions of Academic Independence of the University" under grant funding from the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan.

Literature

1. On the approval of the state mandatory standards of higher and postgraduate education. Order of the Minister of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan dated July 20, 2022 No. 2. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916#z22>.

2. On the approval of the professional standard "Teacher". Order of the Acting Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated December 15, 2022 No. 500. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031149>.

3. Mukanova S.D, Murzalinova A.ZH., Sakaeva A.N., Mukusheva S.B., Imanov A.K. Integraciya predmetnyh, pedagogicheskikh i kompetencij nepreryvnogo professional'nogo razvitiya v strukture professional'noj kompetentnosti: metodologicheskie osnovaniya [Integration of subject, pedagogical and continuous professional development competencies in the structure of professional competence: methodological foundations] // Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy Series. – 2023. – №4(112). – P. 22-34.

4. Murzalinova A.Zh., Sakaeva A.N., Ualiyeva N.T., Kabdirova A.A., Mukusheva S.B. Formirovanie kompetentsii nepreryvnogo professional'nogo razvitiya kak bazovykh v professional'noy podgotovki budushchikh pedagogov [Formation of competencies of continuous professional development as basic in the professional training of future teachers]. Higher School of Kazakhstan. Higher education in Kazakhstan. – №4 (44). – 2023. – P. 64-74. DOI: <https://doi.org/10.59787/2413-5488-2023-44-4-64-74>.

5. Sergeev A.G. Obrazovatel'nye i professional'nye standarty v innovacionnom vuze [Educational and professional standards in an innovative university]. – Vladimir: Vladimir State University Publishing House, 2017. – 196 p.

6. Muhamed'yarova ZH.U., Slivkina N.S. Kejs-tehnologii kak instrument tvorcheskogo myshleniya [Educational and professional standards in an innovative university] // Science and Reality. – 2021. – №4(8). – P. 150-152.

7. Dolgorukov A.M. Metod case-study kak sovremennaya tekhnologiya professional'no orientirovannogo obucheniya [The case-study method as a modern technology of professionally oriented education]. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://evolkov.net/case/case.study.html>.

8. Gasanova S.S. Kejs-tehnologiya v praktike vysshego obrazovaniya [Case technology in the practice of higher education]. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://cyberleninka.ru/article/n/keys-tehnologiya-v-praktike-vysshego-obrazovaniya>.

9. Popova S.YU., Pronina E.V. Kejs-stadi: principy sozdaniya i ispol'zovaniya [Case study: principles of creation and use]. – Tver: Publishing house "SKF-office", 2015. – 114 p.

10. Artemyonok E.N., Punchik V.N., Carik I.A. Kejsy po pedagogike [Case studies in pedagogy]. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://surl.li/rziuxr>.

UDK 376

CONDITIONS OF SOCIALIZATION OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS COMPLICATED BY COMBINED DISORDERS IN THE CONDITIONS OF SPECIAL AND INTEGRATIVE EDUCATION

A.N.Sakaeva, V.V. Bobrova
Karaganda Buketov University. Karaganda, Kazakhstan

The article was prepared in the framework of grant financing of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2023-2025g.y. on the theme AP19678254 "Modeling the process of socialization of children with autism spectrum disorders, complicated by combined disorders, in the conditions of special and inclusive education".

Socialization and adaptation of children with autism spectrum disorders, when viewed globally, include: exploration of the world, accumulation of adult experience and communication with peers, receiving education and having the opportunity to do what they are inclined and interested in. At the same time, in children with RAS, regardless of their level of intellectual development, these activities cause significant difficulties, taking into account the characteristic personality traits and emotional and volitional sphere, complete absence or low need for contacts with other people, lack of flexibility of behavior in social and everyday situations. Therefore, an accessible and comfortable environment adapted to the needs of children with RAS and specialists competent in building communication with them should be created. In addition, successful adaptation of these children to interaction with other members of society requires time and long practice with the obligatory modeling of typical social and everyday situations in which such a child may find himself, with the development of algorithms of behavior in these or other typical circumstances [1].

The social development of children with autism spectrum disorders complicated by co-occurring disorders is a set of actions and activities with the following objectives:

- successful development of personal qualities;
- assimilation of accepted norms of morality and ethics;
- acceptance of established patterns of behavior in society;
- development of cognitive activity, love of learning and labor.

Basic conditions of positive socialization of the personality of a child with RAS:

- the state of his/her mental health;
- availability of an emotionally comfortable developmental environment;
- Creating favorable conditions for the child's socialization process, in particular for the formation of basic social skills;
- ensuring close interaction between children, psychologists, teachers, parents and social partners;
- organization of monitoring in the dynamics of aggregate indicators of social competence and development of children [2].

In this definition, the essential feature of the condition is that it can ensure the presence of a certain state.

Given this, pedagogical conditions imply the presence of a set of certain measures in the educational process, which should ensure that the subject reaches the required level of training. It should be recognized that pedagogical conditions can also be considered as factors that contribute to the effectiveness of the educational process, capable of influencing the effectiveness of the impact, among which [3]: organizational and pedagogical;

- scientific and methodological;
- personnel;
- normative-legal;
- financial;
- material and technical;
- temporary.

The following conditions are to be taken into account:

1. Organizational and Pedagogical: This includes psychological and pedagogical support services, as well as services for children with ASD. These services aim to create a set of educational, awareness-raising, diagnostic, medical, and corrective measures that will facilitate the successful development and education of the child. Additionally, they facilitate the formation of UUD (universal learning actions) and BUD, as well as successful socialization in society.

2. Scientific and methodological - educational programs, methodological resources. The objective of higher education programs is to train highly qualified personnel in accordance with the needs of industry. The main objectives of these programs are the formation of personality, socialization of personality in society, choice of profession, and mastery of professional educational programs.

It is essential that the activities of all specialists from the educational organization's council are coordinated to the greatest extent possible in order to facilitate the maximum social and educational adaptation of a child with an autism spectrum disorder complicated by combined disorders. Moreover, the specific directions of specialists' activity, which are universal in essence and necessary for each child for an extended period of time, should be presented in the child's individual curriculum and AEP and agreed upon with the parents on a mandatory basis.

A teacher-defectologist provides assistance to a child with ASD for as long as the child requires it. A positive outcome of the intervention can be identified when the child requires progressively less assistance. As the child becomes more independent, the speech pathologist's support is gradually reduced to a minimum of assistance and support. The outcome is always unique and contingent upon the child's potential capabilities, which are cultivated throughout the process of upbringing and education.

The responsibilities of the speech therapist's role as a support specialist are similarly multifaceted. In some cases, children with ASD may exhibit both signs of phonetic-phonemic underdevelopment and peculiarities in sound pronunciation. This necessitates the implementation of specialized, well-developed corrective techniques within the scope of speech therapy.

The development of the capacity of a child with autism spectrum disorder (ASD) to accurately assess the significance of their experiences and to organize their behavior in alignment with this understanding necessitates the involvement of a specialized educator and teacher. The environment in which a child with autism lives and learns must be structured in a meaningful way, that is to say, the child must be given an understanding of why certain things are done. A child with autism, just like a typical child, requires clear and consistent communication regarding the events occurring and the rationale behind the actions being taken.

An inclusion coordinator (methodologist) is a specialist who plays an instrumental role in the organization of the process of inclusion of children with ASD in the educational environment of the school. This includes the creation of special conditions for the adaptation, learning, and socialization of students, as well as the regulation of the activities of the entire teaching staff in this direction. The inclusion coordinator serves as the primary conduit of information and assistant teacher in the organization of the educational process within the inclusive classroom.

4. Normative-legal: This category includes laws, regulations, orders, decrees, and other directives that govern the activities of the education system in working with children with ASD and other complex disorders.

5. Financial resources, encompassing both budgetary and extra-budgetary funds, are allocated for the support, correction, and education of children with RAS. In 2023, expenditures on education constituted 6% of the total expenditures of the republican budget of Kazakhstan. A total of 54.8% of all expenditure on education was allocated to primary, basic secondary, and general secondary education. The financing of the education sector in Kazakhstan has increased over the past two years, reaching a total of 1 trillion tenge. The amount in question is 300 billion tenge. Concurrently, the proportion of science funding derived from non-state sources is projected to reach 35% by 2025 [4].

6. The education of children with RAS, complicated by combined disorders, is a multifaceted endeavor that necessitates not only general educational provisions but also specialized interventions tailored to the unique needs of this cohort. In light of the aforementioned considerations, it is imperative that the structure of material and technical support be reflective of the specific requirements.

The organization of the space in which a child with RAS is taught, the organization of the temporary mode of learning, the organization of the child's workplace, the technical means of education (including specialized computer-based learning tools oriented to meet special educational needs), and the special textbooks, workbooks, and didactic materials that meet the special educational needs of children in accordance with the individualized education program are all essential elements of the educational process.

It is essential that the requirements for material and technical support are not only oriented towards the child, but also towards all participants in the educational process. This is due to the greater necessity for the individualization of the educational process for children with ASD than for those without. All adults involved in the educational process should have unlimited access to organizational equipment or a special resource center within the educational institution, where it is possible to prepare the necessary individualized materials for the educational process of a child with ASD. It is essential to provide material and technical support for the coordination and interaction between specialists of different profiles and parents involved in the educational process.

7. Temporal - work planning (the process of resource allocation, deciding to achieve the set goals and objectives, as well as a set of processes that affect their setting and implementation), monitoring of the level of socialization of children with ASD, complicated by combined disorders (systematic collection of data on the set indicators to provide management and key stakeholders with ongoing intervention in the development of indicators of the degree of progress and achievement of goals).

Consequently, societal shifts and technological developments are creating a distinct socialization milieu. It is evident that these factors will have an impact on the entirety of this process and its subsequent outcomes, specifically the level of socialization of children with ASD who are also affected by co-occurring disorders.

List of information

1. Kostin, I. A. Psychological help to teenagers with autism: Almanac № 23 "Children's autism: ways to understand and help" / I. A. Kostin. - Text: electronic // Almanac of the Institute of correctional pedagogy: [website]. - URL: <https://alldef.ru/ru/articles/almanah-23/psixologicheskaya-pomoshh-podrostkam-s-autizmom>
2. Eremina, S. V. Mechanisms of socialization of children with autism spectrum disorder in the conditions of an educational organization / S. V. Eremina. - Text: direct // Young scientist. - 2022. - № 34 (429). - C. 98-102.
3. Nesterova, A.A. Model of support of positive socialization of children with autism spectrum disorders (ASD): complex and interdisciplinary approaches / A.A. Nesterova, R.M. Aysina, T.F. Suslova. - Text: direct // Education and Science. - 2016. - № 2(131). - C. 121- 131.
4. Erzholova J.A., Bakmaganbetova B.N. Analysis of normative-legal acts in the Republic of Kazakhstan in the field of education in terms of socialization of children with autism spectrum disorders complicated by combined disorders. Scientific review. Pedagogical sciences. - Moscow, 2023. - № 4. - C.27-31. <https://science-pedagogy.ru/ru/article/view?id=2493>

МЕТОД ПРОЕКТОВ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ РЕЧИ И КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДОШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ

Саукамбекова С.В.

Коммунальное государственное учреждение «Специальный ясли - сад «Бөбек»
отдела образования Абайского района управления образования Карагандинской области г.Абай,
Казахстан

Одним из аспектов ценностей специальной педагогики является развитие у детей коммуникативных навыков.

Реформа дошкольного образования неизбежна, и перед современным педагогом стоит задача отвечать запросам современного общества. Развитие коммуникативных компетенций детей – это одна из ключевых сторон всестороннего развития личности.

На сегодняшний день от того как дошкольник овладеет устной речью, будет зависеть его эффективность и качество усвоения школьного материала, а также социализация в современное общество.

Как показывает практика, в последние годы неуклонно растет число детей, имеющих речевые трудности.

А также наблюдается тот факт, что взаимодействие между взрослым и ребенком в большинстве случаев сводится к недолгому, формальному и упрощенному общению, в качестве замечаний, указаний, инструкций, обсуждений элементарно-бытовых тем. Недостаточное общение ребенка со взрослым приводит к проявлению неуверенности, тревожности, снижается речевое и познавательное развитие. Важно отметить, что правильное речевое развитие ребенка возможно только при непосредственном живом общении со взрослым. А совместный детско-взрослый процесс содействует эффективному социальному и интеллектуальному развитию дошкольника, закладывает основы психоэмоционального фундамента его будущей жизни.

Традиционные методы коррекционной работы с детьми данной категории не всегда дают ожидаемый результат. Поиск новых форм и методов повышения качества образования побудил обратить внимание на метод проектов, который основывается на взаимодействии ребенка и взрослого, может восполнить нехватку общения и совместной деятельности, а также стать эффективным средством речевого развития дошкольников.

Метод проектной деятельности позволяет развить у детей творческий потенциал, а также навыки коммуникации, которые составляют основу успешного овладения школьной программой, социализации в обществе сверстников и взрослых.

Все вышеизложенное дает основание считать, что данная тема актуальна, поскольку учитывается степень речевого развития и коммуникативных навыков для полноценной социализации детей дошкольного возраста с нарушением речи.

Цель - создание необходимых условий для развития речи и коммуникативных компетенций у дошкольников – логопатов по средствам проектного метода.

Проект – происходит от латинского – *projectus*, что «брошенный вперед».

На сегодняшний день проектирование как форма коммуниктивно – языковой компетентности дошкольников рассматривается в трудах И. Э. Куликовской, С. И. Максимовой, Е. О. Смирновой, О. Н. Сомковой и А. Ю. Тихоновой и др.

Они отмечают, что метод проектов направлен на самостоятельную активность детей, которая позволяет пробовать, обобщать приобретенные знания, развивать творческий потенциал и коммуникативные навыки, позволяющие принимать самостоятельные аргументированные решения. Дети не только получают знания, но и учатся размышлять, потому как мыслить – это значит говорить про себя или вслух, а говорить – значит думать.

В процессе реализации проекта, решая различные познавательные- практические задачи вместе со взрослыми и сверстниками, у детей - логопатов формируются все компоненты речевой системы и коммуникативных навыков.

В проектной деятельности выделяют следующие этапы:

1. Подготовительный - Выбор темы проекта: педагог помогает детям выбрать тему.

2. Планирование деятельности - составляется план проекта, подбирается необходимое оборудование, пособия для реализации проекта, продумывается мотивация, чтобы заинтересовать детей данной темой.

3. Реализация проекта – практическая часть

4. Завершение проекта, подведение итогов – финальное мероприятие, подведение итогов, выводы, определение задач для новых проектов.

Темы проекта планируются по изучаемым лексическим темам, при этом используется «модель трех вопросов»: перед началом работы над новым проектом, педагог беседуя с детьми выясняет, что они знают по данной теме, что хотят узнать, что нужно сделать, чтобы узнать. Таким образом, логопед получает начальную информацию о базисном запасе знаний, представлений по теме, ориентируется сам и помогает детям определить способы получения, уточнения знаний, в возможных формах предстоящей работы.

Дети с педагогами и родителями нашего детского сада разработали и реализовали достаточно большое количество интересных проектов: «Снежное царство», «Волшебница - вода», «Красивая речь – залог успеха», «В мире волшебных звуков» и т. д. Проектирование дает возможность для сотрудничества, совместного творчества детей и взрослых, по средствам личностно-ориентированного подхода в обучении. Ребенок уже не объект педагогического воздействия, а активный участник творческого процесса, цель которого – стимуляция его личного потенциала в процессе обучения и развития. В рамках реализации проекта создаются условия для формирования всех компонентов речевой системы и коммуникативных навыков.

Например, в работе над проектом «Снежное царство», детям было предложено в ходе прогулки найти слова - «родственники» слову снег (гуляли в снегопад, увидели снегиря, слепили снеговика и т. д.), а затем составляли предложения с этими словами.

В рамках проекта «Волшебница - вода» в процессе опытно-экспериментальной деятельности дошкольники, упражнялись в образовании приставочных глаголов (воду в стакан наливать, из стакана в стакан воду переливать, воду в емкость выливать, воду проливать и т. д.)

При работе над проектом «Явления природы» с помощью игры "Хорошо - плохо" учились находить и формулировать противоречивые свойства предметов, явлений.

Например, слово "дождь"

Хорошо: (дети перечисляют положительные свойства объекта)

Поливает растения. Все растет. Все чистит, моет. Грибной дождь.

Плохо: (дети называют отрицательные качества)

Сыро. Можно простудиться. Нельзя гулять. Грязь. Лужи.

Работая над проектом "Домашние животные", создали альбом "Мой домашний питомец".

Каждый ребенок вместе с родителями сделал страничку для альбома (фотографию или рисунок питомца с кратким рассказом о нем). После чего, дети должны были представить свою страничку (рассказать о своем питомце или о том, кого он хотел бы иметь).

Развитие речевой активности детей - логопатов в процессе работы над проектами реализовывалось в таких видах коммуникативной деятельности как беседы, ситуации общения, ситуативный разговор, речевые дидактические игры по темам проектной деятельности. Читая художественные произведения, беседуя о прочитанном, просматривая мультфильмы, обсуждая проблемные ситуации, велась работа по формированию связной речи, дети учились строить фразы так, чтобы быть понятными своими сверстниками.

В работу над каждым проектом привлекались родители дошкольников, таким образом становясь активными участниками педагогического процесса в ДОО. Благодаря этому дети и родители стали чаще проводить время вместе: выполняя домашние задания, беседуя, играя, изготавливая различные поделки.

Метод проектирования позволяет детям с речевыми нарушениями обогащать и активизировать свой словарный запас, формировать грамматический строй и развивать связную речь. Проектная деятельность помогает развивать у дошкольников речемыслительные процессы, воображение, коммуникативные способности, помогает преодолеть речевой страх и негативизм, повышает самооценку.

Метод проектов существенно увеличивает результативность коррекционно - образовательной работы, поскольку дает возможность использовать «обратную связь» с детьми. Становясь активными участниками проекта, дети учатся согласовывать свои интересы с интересами других детей, учатся проявлять инициативу, самостоятельность. Проектирование позволяет обеспечить личностно-ориентированное взаимодействие взрослого с ребенком (вместе, на равных, как партнеры), создает

особую атмосферу, которая позволит каждому ребенку реализовать свою познавательную активность. Оно способствует формированию у детей средств и способов приобретения знаний в ходе специально организованной самостоятельной деятельности.

Список литературы:

1. Алексеева М.М., Ушакова О.С. Взаимосвязь задач речевого развития детей на занятиях // Воспитание умственной активности у детей дошкольного возраста. - М, 2003. - с.27-43.
2. Веракса Н. Е., Веракса А. Н. Проектная деятельность дошкольников.
3. Ворошнина Л.В. Особенности построения описательных рассказов детьми 5-го года жизни // Проблемы изучения речи дошкольников: Сб. научн. трудов / Под ред. О.С. Ушаковой. - М.: Изд. РАО, 1994. - С. 104-108.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь // Собр. соч. - Т. 2. - М., 1986.
5. Гафурова Н.О., Чурилова Е.Ю. Проектный метод. 2002. №9. - с. 27-30.
6. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи. - М., 1991.
7. Гербова В.В. Составление описательных рассказов // Дошкольное воспитание. - 2006. - № 9. - с. 28-34.
8. Глухов В.П. Методика формирования связной монологической речи дошкольников с общим речевым недоразвитием. - Москва, 1998.
9. Использование творческих проектов для развития связной речи детей// Логопед. 2010. №4.- с. 92-100.
10. Нечаева О.А. Функционально-смысловые типы речи (описание, повествование, рассуждение). - Улан-Удэ: Бурятское книжное изд-во, 1984.

ӘӘЖ 376.2

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Сәкебаева Қ.Ж., «№8 ЖББМ» КММ. Мұғалім логопед-дефектолог

Мүмкіндігі шектеулі балаларды дамытудың маңызды мәселелерінің бірі — білім беру. Бұл құжат пен мамандық алу мүмкіндігі ғана емес. Бұл ерекше қажеттіліктері бар балаларды әлеуметтендіру мәселесінің шешімі. Ол үшін Қазақстанда инклюзивті білім беру дамып келеді.

ҚР Конституциясына (30-бап) сәйкес, еліміздің барлық азаматтары мемлекеттік мекемелерде, сондай-ақ жоғары оқу орындарында конкурстық негізде тегін орта білім алуға құқылы [1]. Бірақ соңғы уақытқа дейін мүмкіндігі шектеулі балалар қарапайым білім беру мекемелерінде оқи алмады. Олар үйде оқытуға немесе мамандандырылған орталықтарға жіберілді, бұл әлеуметтенудің, балалардың қоғамға бейімделуінің қажетті деңгейін қамтамасыз етпеді. Мәселе Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамытудың басталуымен қозғалды.

Инклюзивті білім нені білдіреді? Инклюзивті білім беру — (фр. "inklusif" — "соның ішінде") — қарапайым балалар мен мүмкіндігі шектеулі балаларды бірлесіп оқыту. Яғни, инклюзивті білім беру балалардың денсаулық жағдайына қарамастан білім берудің барлық сұраныстары мен қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін тең құқықтар мен мүмкіндіктерді қамтиды.

Инклюзивті білім берудің қандай принциптері бар? Инклюзивті білім келесі принциптерге негізделген:

- Әр бала ерекше.
- Барлық балалар өз құқықтарында, достықта, білім беруде, үйірмелерге, концерттерге және басқаларға қатысу құқығында, сондай-ақ одан әрі әлеуметтік даму перспективаларында тең.
- Әр бала өз қарқынымен дамиды.
- Балалар арасындағы қарым-қатынас мейірімділікке, жауаптылыққа, жанашырлыққа негізделген.
- Балалардың өзара әрекеттесуі олардың дүниетанымын кеңейтеді және академиялық интеллектті дамытады.

Қазақстанда инклюзивті білім беру қалай жүзеге асырылады? Инклюзия қалыпты жағдайға жетіп, қоғамның гуманистік ұстанымына айналуы керек. Бұл мәселе заңды түрде шешілді. ҚР

Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2021 жылғы 26 маусымда «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңға қол қойды [2].

Мемлекет ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға олардың жеке даму ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру жүйесі шегінде білім алу үшін жағдай жасауға міндеттенеді. Мүмкіндігі шектеулі балалар үшін арнайы оқу бағдарламалары әзірленуде. Мектепке дейінгі және орта мектептегі білім беру ұйымдары заң бойынша оларға қызмет көрсету аумағында тұратын барлық балаларды, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қабылдауға бар күштерін жұмсауда.

Инклюзивті білім беру нормаға айналуы үшін келесі мәселелерді шешу қажет:

- мұғалімдердің, психологиялық және кәсіптік, осындай балалармен жұмыс істеуге дайындығын;
- басқа оқушылардың ата-аналары үшін ерекше балаларды балаларымен бірге оқыту фактісін қабылдаудың қиындығын;
- балабақшалардың, мектептердің және басқа оқу орындарының материалдық-техникалық базасының дайын болуы;
- мүмкіндігі шектеулі балалардың ата-аналарының мүмкін болатын жағдайға байланысты алаңдаушылығы олардың балалары бастан кешіретін психологиялық ыңғайсыздық, әлеуметтік остракизм (қорқыту, мазақ ету) [3].

Мамандардың мүмкіндігі шектеулі балалармен (церебральды сал ауруы, соқыр, саңырау және мылқау, жеңіл түрдегі ақыл-ой кемістігі бар) жұмысының кадрлық проблемасын шешу үшін Қазақстанда дефектолог мамандарды оқыту географиясы кеңейтілді. Қазір оларды еліміздің 17 жоғары оқу орнында дайындайды. Педагогтар осы бағыт бойынша қайта даярлаудан өтеді. Бұл қадамдардың барлығы инклюзивті білім беруді дамытуға арналған, осылайша ерекше балалардың көпшілігі болашақта өздерін шеттетілген емес, қоғамның толыққанды қатысушылары ретінде сезінеді [4].

Инклюзивті білім беру-қазіргі өмірдің сұранысы және халықаралық стандарт. Қазақстанда инклюзивті білім беруді қажет ететін 160 мыңнан астам мүмкіндігі шектеулі балалар бар. Олардың тек 23% - ы ғана осындай білім беру процесіне қатысады. Уақытпен қатар жүру үшін инклюзивті білім беруді енгізу жолында Қазақстан қиындықтарды еңсереді және туындаған проблемаларды, оның ішінде халықаралық тәжірибені енгізу арқылы шешуге тырысады: шетелдік, қазақстандық мектептерде педагог-ассистент — тьютор лауазымы енгізілді. ҚР педагогтері бейімделген спорт негіздерін үйренеді, бейімделген спортты мектеп бағдарламасына енгізу үшін арнайы бағдарламалар әзірлейді. Оқу бағыты инклюзивті ойындар арқылы дамиды, оған қарапайым балалар да, ерекше балалар да қатысады. Қайырымдылық ұйымдары инклюзияны қолдау кабинеттерін ашады, онда балалар мінез-құлықты қолданбалы талдау әдістемесі бойынша оқытылады [5].

Қазақстан Республикасының Білім және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес, 2025 жылға қарай мектептердің, балабақшалардың 100% - ы және колледждер мен жоғары оқу орындарының 70% - ы инклюзивті білім беру үшін жағдай жасауы тиіс. Инклюзивті білім беру - қазіргі адамның санасындағы төңкеріс және ашық демократиялық мемлекеттерді таңдау. Инклюзивті білім беру-БҰҰ-ның бірқатар конвенциялары қолдайтын жаһандық қозғалыс, «Ұлттық білім беру саясатына шолу» басылымында атап өтілген.

«Инклюзия» термині және инклюзивті білім беру принциптері 1994 жылы Саламанкадағы (Испания) ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім беру жөніндегі дүниежүзілік конференцияда Халықаралық қолданысқа енгізілді. Осы жылы «Баршаға арналған Білім» халықаралық бағдарламасына Қазақстан да қосылды. Инклюзивті білім беруді дамыту-бұл мүмкіндігі шектеулі балаларға ғана емес, бүкіл білім беру жүйесіне арналған білім беруді дамыту. Бұл барлығына тең құқықта және тең жағдайда білім алуға мүмкіндік береді.

Мүмкіндігі шектеулі балаларға көрсетілетін арнайы көмектің ерекшелігі, ең алдымен, оның кешенділігіне (психологиялық-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік) байланысты. Оны тығыз қарым-қатынас жасайтын педагог-психологтар, логопедтер, сурдопедагогтар, тифлопедагогтар, олигофренопедагогтар, әлеуметтік педагогтар, медицина қызметкерлері көрсетеді. Арнайы көмек түзету және дамыту бағытына ие. Барлық сабақтар әр бала үшін оның зияткерлік және физикалық мүмкіндіктері мен дәрігерлердің ұсыныстарын ескере отырып арнайы түзетілген бағдарламалар бойынша жеке немесе топтарда өткізіледі. Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға, көркем-эстетикалық тәрбиеге, дене шынықтыру мен спортты дамытуға көп көңіл бөлінеді [6].

Ал енді осындай мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасайтын маман болғандықтан бізге артылар жүк ауыр екені белгілі. Осы орайда ол педагог қандай болуы керек деген сұрақ туындайды. Маман-бұл өз пәні бойынша білімі ғана емес, сонымен қатар психологиялық білімі, дағдылары мен дағдылары бар, яғни бұл психологиялық сауатты және психологиялық сауатты педагог. «Ерекше» балалармен жұмыс істеу мұғалімнен осы балалардың ерекшеліктері туралы білімді талап етеді: олардың денсаулығының бұзылуының сипаты, мінез-құлық, интеллект, эмоционалды-ерікті сала және т.б. мұғалім осы балалармен жұмыс істеуге психологиялық тұрғыдан дайын болуы керек, әйтпесе бала қорқыныш пен мазасыздықты сезінуі мүмкін. Педагог оқу-тәрбие жұмысында мүмкіндігі шектеулі балалардың ерекшеліктерін есепке алу керек. Мұғалімнің «ерекше» балаларға қатысты толерантты көзқарастарының болуы мұғалім жұмыс істейтін барлық балаларда толерантты сананы, олардың қоршаған әлемнің әртүрлі аспектілерімен қарым-қатынасын қалыптастыру үшін үлкен маңызға ие. Егер жасөспірім мұғалімнің мінез-құлқында төзімсіздік пен агрессияның көрінісін байқаса, жасөспірімдерде толерантты көзқарастарды қалыптастыру мүмкін емес. Егер мұғалім оқушыларда беделге ие болса, онда ол үлгі бола алады. Маман «ерекше» балалармен жұмыс істеу дағдыларын, сондай-ақ оқытудың жаңа жағдайларында туындайтын жағдайларға әсер етудің практикалық әдістерін білуі керек. Бұл оған балалар мен жасөспірімдер қақтығыстарына, мүмкіндігі шектеулі балаларды қорлауға сауатты және шебер қарсы тұруға мүмкіндік береді, өскелең ұрпақтың бойында толеранттылық пен сенім көзқарастарын саналы түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Білім беру процесінің ересек қатысушыларымен өзара әрекеттесу кезінде жасөспірімдерде әртүрлі мінез-құлық үлгілерінің тәжірибесі жинақталады [7].

Бірлескен оқыту кемсітушілікті жоюға, толеранттылықты тәрбиелеуге және қоғамды адамгершілікпен сауықтыруға көмектеседі деп санаймын. Инклюзивті білім алатын балалар мейірімділікке, өзара сыйластыққа және төзімділікке үйренеді. Біздің мектепте осындай әдіснаманы енгізудің нәтижесі, менің ойымша, барлық оқушылардың өмір сүру сапасын жақсарту болуы керек.

Біздің мектеп мамандарының ұжымдары негізгі ауру ағымының сипатын тұрақтандыру, оқыту мен тәрбиелеу үшін оңтайлы жағдайлар жасау үшін қолдан келгеннің бәрін жасап отыр. Биылғы оқу жылында біздің мектепте ерекше білім беру қажеттіліктері бар 19 бала. Олардың барлығы әртүрлі. Барлығына әр түрлі тәсіл қолданамыз. Мұндай баланың мектептегі күні оны тьютор қарсы алып, кеңсеге баруға көмектесуден басталады. Сабақта бала барлығымен жұмыс істейді. Тьютор оны бағыттайды, егер ол алаңдаса көмек қолын созады.

Ата-аналар да балаларын барлық балалармен бірге оқығанын дұрыс деп санайды. Себебі балаларында коммуникативтік дағдыларының дами бастағандарын алға тартады.

Көру қабілеті бұзылған балаларға кішкентай және үлкен кеңістікте жүруге, әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлау дағдыларын қалыптастыруға, Брайль принтерімен компьютерде жұмыс істеуге, сөйлейтін кітаптарды тыңдауға үйретеді.

Есту қабілеті бұзылған балалармен жұмыс кезінде қалдық есту қабілетін тиімді дамытуға және ауызша және ымдау тілін қолдануға мүмкіндік беретін верботональды және билингвистикалық әдістерді қолдану кең таралды. Бейімделген бағдарламаның ерекшелігі-ақпаратты игерудің жеке әдістері қолданылады. Яғни, оқушы сыныптастарымен бірдей білім алады, бірақ оны игеруге арнайы әдістер арқылы жүзеге асады.

Полиомиелит және церебральды паралич салдары бар балалардағы қозғалыс бұзылыстарын түзету үшін «ғарышкерлердің костюмдері», құрғақ бассейндер, басқа да арнайы жабдықтар, өткізгіш педагогика әдістері қолданылады.

Ақыл-ойы бұзылған балаларды оқыту және дамыту үшін М.Монтессори әдісі кеңінен қолданылады, ойын терапиясы, иппотерапия және арт-терапия элементтері енгізіледі.

Инклюзивті білім беруді дамыту-бұл тек бірлесіп шешуге болатын міндет. Мемлекет дұрыс саясат құрып, қаржылық қолдау көрсетуі керек. Ал білім беру мекемелері мұғалімдерді оқытуы және қолдауы, сондай-ақ қол жетімді инфрақұрылымды қамтамасыз етуі керек. Алайда қоғамның ролі де өте маңызды. Біз инклюзивті білімге деген көзқарасымызды өзгертіп, стереотиптерді төмендетуіміз керек. Білім беру нақандары және қоғамдағы инклюзивтілікті қолдау инклюзивті білім берудегі кедергілерді жеңуге көмектеседі.

Қазақстанда инклюзивті білім берудің жарқын перспективалары бар және мемлекеттің, білім беру мекемелері мен қоғамның бірлескен күш-жігерімен барлық балалар үшін неғұрлым тең және инклюзивті білім беру кеңістігін құруға болады. Бұл-әр баланың өз ерекшеліктеріне қарамастан білім алуға және дамуға құқығы бар болашаққа салынған инвестиция.

Біз білім берудегі жаңа дәуірдің шыңында тұрмыз, мұнда инклюзивті білім беру ерекшелік емес, нормаға айналады. Бұл біз бірге жеңе алатын сынақ. Неғұрлым әділ және алуан түрлі білім беру

кеңістігін құру-бұл әр адам өркендей алатын және қоғамға үлес қоса алатын болашаққа деген ортақ жолымыз болмақ.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру мәселесі бүкіл әлемде өзекті болып отыр. Қазақстанда да бұл құбылыс назардан тыс қалған жоқ. Бұл мәселе өзіне назар аударуды талап етеді, өйткені туа біткен және жүре пайда болған ақаулары бар балалар саны жыл сайын артып келеді. Мемлекет балалардың дамуындағы ауытқуларды ерте диагностикалау және дененің компенсаторлық функциялары арқылы осы ауытқуларды ерте түзету міндеттерін қояды. Білім беру жүйесі өз кезегінде балалардың осы санатын мүмкіндігінше бұқаралық балабақшаларда, жалпы білім беретін мектептерде, кәсіптік лицейлерде және жоғары оқу орындарында оқыту процесіне енгізуге тырысып отыр. Осы жолда бәріміздің бір жеңнен-қол, бір жағадан-бас шығарғанымыз жөн болар.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000>
2. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне инклюзивті білім беру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z2100000056>
3. Айдарбекова А.А. Ермекбаева Л.Х. Дербисалова Г.С. Самигулина З.Р. Формирование социальной компетентности детей с ограниченными возможностями, обучающихся в инклюзивной (интегрированной) среде. Методические рекомендации. Алматы, 2015.
4. Майгаранова Ш., Иманбаева С.Т. Мектептегі тәрбие теориясы мен әдістемесі. Оқу-әдістемелік құрал. - Алматы. 2009.
5. Мовкебаева З. А., Денисова И. А., Оралканова И. А., Жакупова Д. С. Методические рекомендации по подготовке педагогов к внедрению инклюзивного образования. Алматы, 2013.
6. Елисеева И.Г. Организация педагогического контроля в специальной (коррекционной) школе. Методическое пособие для учителей. Алматы, 2010.
7. Борисова Н.В., Прушинский С.А. Инклюзивное образование: право, принципы, практика. Москва 2009.

ӘӨЖ 376.2

АРНАЙЫ ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУ ТАРИХЫ

Темирханова Г.Т., академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті магистранты
Ғылыми жетекші: Г.К. Алшынбекова, б.ғ.к., қауым. профессор

Кез-келген мемлекеттің әлеуметтік саясатының гуманистік бағыты ерекше қиын жағдайда тұрған халықтың аз қорғалған санаттарына деген көзқараспен анықталады. Бұл контингенттің едәуір бөлігін зияты зақымдалған және ерекше білім беруді қажет ететін балалар құрайды. Соңғы кезде елімізде бұл санаттағы балалардың саны өсуде. Қазақстан Республикасында арнайы педагогиканың қалыптасу тарихы республикада арнайы білім беруді зерттеуде және одан әрі дамытуда үлкен рөл атқарады.

Арнайы педагогика-бұл жалпы педагогикалық әдістер мен құралдарды қолдана отырып, қолданыстағы мәдениетпен анықталған әдеттегі педагогикалық жағдайда білім алу қиын немесе мүмкін емес физикалық және психикалық дамуында ауытқулары бар адамдарға арнайы білім берудің теориясы мен практикасы. Біздің елімізде арнайы педагогиканың қалыптасуы дефектология ғылымы аясында өтті, содан кейін ХХ ғасырдың басында "түзету педагогикасы" термині пайда болды. Арнайы педагогика — педагогиканың ажырамас бөлігі, оның салаларының бірі. Оның өзіндік тұжырымдамалары мен терминдері бар.

Арнайы педагогиканың негізгі терминдері: оңалту, абилитация, түзету, компенсация, әлеуметтену, арнайы білім беру, мүмкіндігі шектеулі бала, ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала, арнайы білім беру (түзету) мекемесі және .т.б.

Арнайы білім берудегі зерттеулер мен педагогикалық көмек көрсету жұмысының субъектісі - мүмкіндігі шектеулі тұлға.

Арнайы педагогиканың пәні - арнаулы оқыту мен тәрбиелеудің теориясы мен тәжірибесі, дамудағы кемшіліктерді алдын алу, түзету мен жою, олардың әлеуметтенуіне бағытталған коррекциялық- педагогикалық жұмыстардың қағидалары, мазмұны мен әдістері.

Арнайы педагогиканың мақсаты - психикалық немесе дене дамуында кемшілігі бар тұлғаларға білім беру мен оларды әлеуметтендірудегі арнаулы білім беру мазмұнының теориялық және практикалық мәселелерін қарастыру.

Дефектология бірқатар тәуелсіз салаларды біріктіреді: құлағында мүкестігі бар балаларды тәрбиелеу және оқыту мәселелерін зерттейтін сурдопедагогиканы; көзінде мүкестігі бар балаларды тәрбиелеу және оқыту мәселелерін зерттейтін тифлопедагогиканы; ой-өресінде кемістігі бар балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелерін қарастыратын олигофренопедагогиканы; сөйлеу қабілетінде кемістіктерді зерттеу, түзету және алдын алу мәселелерімен айналысатын логопедияны. Сонымен қатар дефектология тірек- қозғалыс аппараты, мінез-құлқы бұзылған балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселелерін зерттейді. Дефектологиялық ғылымға арнайы педагогика, әлеуметтану, философия, арнайы психология тараулары енгізілген. Дефектология медициналық ғылымдармен де тығыз байланысты.

I. Негізгі бөлім

Арнайы педагогика тарихының теориялық және әдіснамалық негіздері.

Мүмкіндігі шектеулі балалар туралы Аристотель заманынан белгілі. Тән саулығына табынушылық көп ғасырлар бойы құрылған ежелгі Спартада ауытқулары айқын білінетін адамдар (бірінші кезекте балалар) өлім жазасына кесілген болатын. Кейіннен медицина дами келе ерекше балаларға көмек көрсету мәселелері көтеріле бастады.

Француз психиатр дәрігері Филипп Пинель (1745-1826) алғашқы зияты зақымдалған балаларға адамгершілік көзқарас білдіріп, ғылыми ыңғайын тапты. Жан-Этьен- Доминик Эскироль (1772-1840) - «деменция» түсінігін, «ақыл кемшілігі» ұғымын енгізді.

Песталоцци (1746-1827) алғашқы рет ерекше балаларды арнайы формада оқытып тәрбиелеу қажет деген ойын білдірді.

Жан Итар (1775-1838) терең интеллектілік ауытқушылықтары бар балаларға көмек көрсетудің медициналық-педагогикалық бағытының негізін салды, XIX ғ. ортасындағы жаратылыстану ғылымдары саласында ашылған іргелі жаңалықтар жарыместіктің сипаты мен мәнін түсінуде екі жаңа анатомиялық-физиологиялық (Б. Морель, Э. Крепелин, А. Берштейн, Г. Трошин және т.б.) және психологиялық- педагогикалық (Ж. Филипп, П. Бонкур, Т. Симон, А. Бинэ және т.б.) бағыттың пайда болуына себеп болды. Э. Крепелин (1856-1926) «олигофрения» ұғымын енгізді.

Арнайы педагогика білім беру жүйесіндегі мәселелерді шешуде (П.П. Блонский, Л.С. Выготский, Д.Б. Эльконин, Т.А. Власова, М.С. Певзнер,

Т. Келлер, В.И. Лубовский, Ж.И. Намазбаева, Р.А. Сулейменова, А. Грюневальд, К.Рейвейк, В. Вейнс, Р. Штайнер және т.б.) теориялық қағидалары мен ғылыми ілімдеріне сүйене отырып, негізгі міндеттерді теориялық және практикалық міндеттерге бөледі

II. Қазақстанда мүмкіндіктері шектеулі балаларға көмек көрсету жүйесінің пайда болуының алғышарттары өткен ғасырдың 20-шы жылдарында салынды. 1931 ж. Қазақстанда қажеттіліктері ерекше балаларды жалпы міндетті оқытуды енгізу туралы шешім қабылданды. 1969-1970 жылдары арнайы мектептердің саны 49 жетті.

1992 ж. Қазақстанда сегіз типті 126 арнайы мектеп ашылып үлгерді. Біздің мемлекетімізде ХХ ғ. 90-шы жылдарында басталған әлеуметтік-экономикалық өзгерістер демократизация және гуманизация ұстанымдары негізінде білім беру жүйесінің сапалы жаңартылуына түрткі болды. Қазақстан Республикасының «Мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық- педагогикалық түзетушілік қолдау туралы» Заңы (2002 ж.) арнайы білім беру мәселелерін жаңа деңгейде шешудегі бастаушы нүктесі болды.

Қазақстанда балаларды оқыту, үйрету және тәрбиелеу проблемасының дұрыс ыңғайын табу кешенді медициналық- педагогикалық сипатқа ие болды.

ХХ ғасырдың 90-шы жылдарынан бастап екі ғылымның: арнайы педагогика мен арнайы психология саласының бағыттары дербес дами бастады.

Арнайы педагогика аралас ғылымдармен, соның ішінде медицинамен, арнайы психологиямен тығыз байланыса отырып, педагогикалық ғылымның бір саласы ретінде қарастырылды.

Арнайы психология зақымдалған психикалық ерекшеліктерін, оның ішінде себептерін, оның мәнін, заңдылықтарын, танымдық әрекеттері мен эмоциялық-ерік саласын, тұлғалық дамуын зерттейді.

Арнайы педагогика жалпы педагогиканың құрамдас бөлігі бола отырып, оның бір саласы ретінде дене және психикалық дамуында кемшілігі бар тұлғаларға арнайы білім берудің теориялық және қолданбалы аспектілерін құрастырады.

Қазіргі уақытта халықаралық педагогикалық теория мен практикада «арнайы педагогика» мен «арнайы білім беру» атаулары қатар қолданылады. Бұл атаулар әлемдік білім беру жүйесіндегі гуманистік көзқарастар бойынша «коррекция», «қолдау» түсініктерімен сәйкес келеді. Ағылшын тіліндегі «special» атауының түп-тамыры бойынша «ерекше, жеке» деген ұғымды бере отырып, арнайы педагогиканың жеке түрдегі бағытын анықтайды.

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздік алған кезеңде мүмкіндігі шектеулі тұлғалардың білім алуында жаңа кезеңнің қалыптасуы басталды (тең құқықтардан тең мүмкіндіктерге). Тең мүмкіндіктердің маңызды шарты ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдардың тиісті заңнамалық білім беру базасы болып табылады.

Елімізде мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беруге тең құқықтар қағидасына кепілдік беретін нормативтік-құқықтық база құрылды. Бұл кепілдіктер Қазақстан Республикасының Конституциясында, "Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары туралы", "Білім туралы", "Қазақстан Республикасындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы", "Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы" заңдарында жасалған.

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқытуға тұтас жүйелі тәсілді қалыптастырудағы маңызды кезең 2002 жылы "мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы" Заңның қабылдануы болды. Заңда "Баршаға арналған дүниежүзілік білім туралы декларацияда" (1990 ж.) белгіленген арнайы білім беру саласындағы барлық қазіргі заманғы халықаралық талаптар мен үрдістер ескерілген; "ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім беру" Саламанка декларациясында (1994 ж.) және т. б. Заңның қабылдануы ҚР арнайы білім беру жүйесін дамытудағы аса маңызды кезең болып табылды.

Қазіргі уақытта елімізде даму мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту және тәрбиелеу үшін 16 мыңға жуық баланы қамтитын 106 арнайы (түзету) мектеп жұмыс істейді. 39 арнайы балабақшада және мектепке дейінгі ұйымдардың 274 арнайы тобында 10 мыңнан астам бала түзету қолдауын алады. Айта кету керек, балалар мен олардың ата-аналарына кешенді түзету-педагогикалық қолдау көрсетуге арналған арнайы білім беру ұйымдарының жаңа түрлерінің желісі ұлғаяуда. психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері 129; логопедиялық пункттер 479; психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар 95.

Қорытынды

Жалпы, арнайы білім беру-бұл педагогикалық әдістер мен құралдарды қолдана отырып, қолданыстағы мәдениетпен анықталған әдеттегі педагогикалық жағдайда білім алуы қиын немесе мүмкін емес физикалық және психикалық дамуында ауытқулары бар балаларға арнайы білім берудің теориясы мен практикасы. Арнайы педагогика — педагогиканың ажырамас бөлігі, оның салаларының бірі. Оның өзіндік тұжырымдамалары мен терминдері бар. Арнайы педагогиканың салалары: олигофренопедагогика, сурдопедагогика,

тифлопедагогика, логопедия.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту және тәрбиелеу мәселесі антикалық дәуірден бастау алған болатын. Ең алғаш мүмкіндігі шектеулі балаларды кемсітіп, қоғамнан алшақтатып, кейіннен медицинаның дамуына байланысты балаларды оқыту мен тәрбиелеу ісіне көп көңіл бөле бастаған.

Елімізде мүмкіндіктері шектеулі балаларға көмек көрсету жүйесінің пайда болуының алғышарттары өткен ғасырдың 20-шы жылдарында салынды.

1931 ж. Қазақстанда ерекше білім беруді қажет ететін балаларға жалпы міндетті оқытуды енгізу туралы шешім қабылданды. Елімізде мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беруге тең құқықтар қағидасына кепілдік беретін нормативтік-құқықтық база құрылды. Осы заңнамаларға сәйкес көптеген арнайы білім беру мекемелері мен түзету орталықтары ашыла бастады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Н. М. Назарова, "Арнайы педагогика және түзету психологиясы" оқу — әдістемелік кешен: "Флинта" Баспасы, 2008.
2. "Арнайы педагогика" Абаева. Ф. Ә, Төребаева. К. Ж, Оразаева. Г. С, Қартбаева Ж. Ж. Алматы, 2018.
3. Гонеев, А. Д. "Түзету педагогикасының негіздері": ЖОО студенттеріне арналған нұсқаулық / А. Д. Гонеев. - М.: "Академия" баспа орталығы, 2005.
4. Назарова, Н. М. "Салыстырмалы арнайы педагогика": оқу құралы
5. "Арнайы педагогика" студенттерге арналған нұсқаулық. жоғары. оқу орындарының / - Т. 1. Назарова, т. н. арнайы педагогика тарихы / н. М. Назарова, г. н. Пенин. - М.: "Академия" баспа орталығы, 2007.

6. “Дефектология” - 1996. - №2. - Б. 7-12. 6. Саламанка арнайы білім беру принциптері, саясаты және әрекеттері туралы Декларация (Испания. 1994 ж.)

7. “Дамуында ауытқулары бар балалар”/ Н. Д. Шматко. - М.: Аквариум, 1997.

ӘОЖ 337.376

АУТИСТІК СПЕКТРЛІ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ӘЛЕУМЕТТІК ӘНГІМЕЛЕР ӘДІСІ

Туганбекова К.М., Тогаева А.М.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан, Қарағанды

Аутизм спектрінің бұзылуы, әдетте үш жастан бастап әлеуметтік қарым-қатынас пен шектеулі қызығушылық және қайталанатын мінез-құлық, өзара әрекеттесудегі кемшіліктермен ерекшелінеді. Бұл ерте пайда болатын және өмір бойы жалғасатын жүйке дамуының бұзылуы.

Аутизм спектрінің бұзылуы бар балалар өздерінің назарын айналасындағы әлеуметтік ынталандыруға бағыттай алмайды. Бұл дағды қалыпты дамып келе жатқан балалардың алғашқы айларында дамиды. Дегенмен, АСБ бар балалар айналасындағы адамдарды түсінеді және өзара әрекеттесе алады. Бірақ, олар қарым-қатынаста қиындықтарға тап болады. Зерттеулер көрсеткендей, АСБ бар балалар көзбен байланыс орнату және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруда қиындықтарға тап болады. Олар тітіркендіргіштерді түсінуде, дене қимылын, мимиканы және мимиканы қолдануда қиналады. Осыған байланысты АСБ бар балалар жағымсыз мінез-құлықтарды көрсетеді.

АСБ лі балалардың әлеуметтік дағдыларын жетілдірудің әртүрлі әдістерін зерттейтін көптеген зерттеулер жүргізілді. Бұл зерттеулер аутистік спектрлі бұзылысы бар балалардың оларға жететін әлеуметтік белгілерді тиімді бағалай алмауы олардың әлеуметтік бейімделу проблемаларының негізгі себебі болуы мүмкін екенін көрсетті

Зерттеу нәтижелері аутистік спектрлі бұзылысы бар балалардың кез келген дағдыларды немесе әлеуметтік мінез-құлықты тек басқаларды бақылау арқылы, яғни модельдеу және еліктеу арқылы үйренуде қиналатыны байқалған (Гиллберг және Коулман, 2000). Қазіргі таңда, әртүрлі коммуникациялық әдістер қолданылған кейбір соңғы зерттеулер аутистік спектрлі бұзылысы бар балаларға әлеуметтік дағдыларды үйретуге қатысты қуантарлық нәтижелерге қол жеткізді (Хандлан мен Блум, 1993; Ройер, 1996). Мысалы, аутистік спектрлі бұзылысы бар балалардың әлеуметтік және когнитивті дағдыларын зерттеу бұл балалардың визуалды қабылдау дағдылары жоғары екенін көрсетті (Линкольн, Курчесн, Килман, Эльмасиан, & Аллен, 1988; Роджерс, 2000; Сигель, Миншью, & Голштейн, 1996). Атап айтқанда, әлеуметтік нормаларды түсіндіруде көрнекі ынталандыруды қолдану аутистік спектрлі бұзылысы бар балаларға күнделікті өмір мен өзін-өзі күту дағдыларын үйретуді жеңілдетті (Пирс және Шрибман, 1994; Робертсон, Гравел, Валькантен және Маурер, 1992). [1]

Аутистік спектрлі бұзылысы бар балаларға әлеуметтік дағдыларды үйрету бойынша жүргізілген зерттеулерде бізге берілген ақпаратты синтездей отырып, біз әлеуметтік нормаларға тәрбиелеуде визуалды көрнекі қолдау материалдары арқылы оңтайлы жеткізе аламыз деген қорытындыға келдік. Аутистік спектрлі бұзылысы бар балаға түсінуге оңай, түсінікті өрнектермен және бала түсінетін тіл деңгейінде позитивті мәнермен әлеуметтік жағдайды, қайда, кіммен және қалай қарым-қатынас жасау керектігін түсіндіретін бірден бір құрал әлеуметтік әңгімелер әдісі болып табылады.

Бұл мақаланың мақсаты, Америка Құрама Штаттарының білім беру мекемелерінде кеңінен қолданылатын әлеуметтік әңгімелер (SOCIAL STORIES) әдісін Қазақстанның практикасына енгізіп таныстыру және әлеуметтік әңгімелерді жазу және қолдану ережелерін таныта отырып қарастыру. Осы мақсатта мақалада әлеуметтік әңгімелер, әлеуметтік әңгімелердің құрылымы, әлеуметтік әңгімелерде қолданылатын тіл, әлеуметтік әңгімелерде қолданылатын рәміздер мен фотосуреттер, әлеуметтік оқиғаларды дайындау, әлеуметтік оқиғаларды таныстыру және оқу, әлеуметтік оқиғаны алып тастау және соңында әлеуметтік оқиғаларды бағалау талқыланады.

Жалпы норматипті дамуы бар балалар әртүрлі әлеуметтік жағдайларда өзін қалай ұстау керектігін табиғи түрде үйрене алатын болса, аутистік спектрлі бұзылысы бар балалар көбінесе әлеуметтік жағдайды құрайтын әртүрлі ақпаратты және әлеуметтік жағдайда өзін қалай ұстау керектігі туралы кеңестерді байланыстыра алмайды және әлеуметтік жағдайларды қиын және түсініксіз деп қабылдайды. Бұл мәселенің табиғи нәтижесі ретінде аутистік спектрлі бұзылысы бар балалар сыртқы әлемнен оқшауланған, өз әлемінде жалғыз және тұйық бейнені көрсетеді. Арнайы білім беру мұғалімі

Кэрол Грей аутистік спектрлі бұзылысы бар адамдарға "әлеуметтік жағдайларды түсінуге, түсіндіруге және оларға тиімді жауап беруге" көмек ретінде әлеуметтік оқиғалар (SOCIAL STORIES) әдісін әзірледі. [2]

АСБ бар адамдар басқалармен өзара қарым-қатынас құру, достар табу және қоғамдық іс-шараларға қатысуда қиналады. Бұны қалыптастыру үшін әлеуметтік дағдыларды дамыту керек. Әлеуметтік дағдыларды дамытуда әлеуметтік әңгімелер әдісін қолдану тиімді болып табылады. Көрнекі құралдармен оқыту АСБ бар балаларға оң әсер етеді.

Әлеуметтік әңгімелерді дайындау

Әлеуметтік әңгімелер тек белгілі бір мінез-құлық туралы жазылуы мүмкін, әлеуметтік әңгімені жалпы тақырыптарда немесе көптеген мінез-құлықтардан тұратын жалпы дағды туралы жазу мүмкін емес. Әлеуметтік әңгімелерді дайындау бес кезеңнен тұрады: [3]

мақсатты белгілеу, ақпарат жинау, мәтін құру, тақырыпты талқылау, әлеуметтік әңгімені қолдана отырып, белгілі бір мақсатқа сәйкес қолдану (Gray, 2000).

Мақсатты белгілеу әлеуметтік әңгіме авторы әңгімені жазу мақсатын анықтаған кезде балаға әлеуметтік ақпаратты мағыналы түрде жеткізуге басымдық берілуі керек. Көптеген жағдайларда бұл абстрактілі ұғымдарды нақты өрнектер мен белгілермен білдіру қабілетін білдіреді.

Мақсат анықталғаннан кейін ақпарат жинау, әңгіме тақырыбына айналатын проблемалық жағдай туралы ақпарат жинау. Жағдай қайда, қашан және кіммен пайда болды, дәл осы жағдайда не болды және неге, басқаша айтқанда, баланың өміріндегі мінез-құлық функциясы алынуы керек маңызды ақпараттың бірі болып табылады.

Мәтінді құру қажетті ақпарат жиналғаннан кейін автор әлеуметтік әңгімелерді жеке тұлғаның оқу стилін, қажеттіліктерін, дағдылары мен қызығушылықтарын ескере отырып жазады. Сюжетті жазу барысында автор сұр түспен берілген сөйлемдердің түрлерін және ұсынылған сөйлемдерді қолдану жылдамдығын ескере отырып, мәтін құрады. Әңгіме жазу кезінде баланың аузынан оқиғаны баланың өзі айтып тұрғандай етіп жазуды ескеру керек. Әңгіме жазуда ескеретін тағы бір маңызды жайт, әрбір мақсатты мінез-құлық немесе дағды үшін бір ғана әлеуметтік оқиға жазылуы керек, әлеуметтік әңгіме мақсатты мінез-құлық қалыптасқанға дейін оқылуын жалғастыруы керек. [3]

Әлеуметтік әңгімелерді уақыт өте алуды бастау қажет

Әлеуметтік әңгімелерді алуды бастау туралы шешімді мұғалім қабылдайды. Әдетте 20-30 сеанс арасында жалғасатын әлеуметтік оқиғаларды бала соңғы 4-6 сеанста бастапқы кезеңде 40% - ға аз проблемалық мінез-құлық көрсеткені немесе қол жеткізуге тырысатын 40% - ға көп мақсатты мінез-құлық көрсеткені анықталған кезде түсіруге болады. Әлеуметтік әңгімелеу әдісін қолдану және оны біртіндеп тоқтату үшін екі негізгі әдіс ұсынылады. Бірінші әдіс-оқиғаны қайта жазу және одан директивті сөйлемдерді жою. Екінші әдіс-оқиғаны оқу жиілігін біртіндеп төмендету. Мысалы, аптаның әр күні әлеуметтік әңгімені оқудың орнына, оны аптасына үш күн ғана оқуға болады. Келесі кезеңде оқиғаны үш күн сайын оқуға болады және мұғалім қажет деп тапқан сәтте оқиғаны оқуды тоқтатуға болады. Әдетте екі кезеңде орындалатын әлеуметтік әңгімелерді алып тастауды мұғалім кем дегенде 5 сессия ішінде алып қою критерийі орындалған кезде оқиғаны оқуды тоқтатады. [4]

Әлеуметтік әңгімелерді бағалау

Әлеуметтік әңгімелер-бұл балаларға белгілі бір әлеуметтік жағдайларда өзін қалай ұстау керектігін түсінуге көмектесу үшін жазылған әңгімелер. Осы себепті, әлеуметтік әңгімелерді бағалау баланың күнделікті өмірінде, әсіресе тиісті әлеуметтік мінез-құлық болуы мүмкін әлеуметтік ортада жүргізілуі өте маңызды (Rust and Smith, 2006). Бірақ мұндай жағдайларда да әлеуметтік оқиғалардың тиімділігін өлшеу кезінде маңызды сыртқы айнымалыларды мүмкіндігінше бақылау маңызды. Табиғи ортада жүргізілген өлшеулер кезінде баланың айналасындағы барлық адамдардың мінез-құлқын бақылау мүмкін болмаса да, әлеуметтік әңгімелер бір уақытта жалғасатын мінез-құлықты қалпына келтірудің басқа жоспары орындалмағанына көз жеткізу керек. Бірақ бұл шарт әлеуметтік әңгімені қалпына келтіру зерттеу мақсатында қолданылған жағдайда ғана орындалуы керек екенін есте ұстаған жөн. оның әлеуметтік әңгімені өзі қалаған мінез-құлықты қалпына келтірудің қосымша жоспарымен бірге пайдалану еркіндігі бар. Сонымен қатар, әрбір бағалау процесінде жалпы мінез-құлықты ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік желілерде өзгертілуі керек мінез-құлықты бақылау және өлшеу өте маңызды. [5]

Адамс және басқалар. (2004) үй тапсырмасы кезінде аутизм спектрі бұзылысы қойылған аспергер синдромы бар балалардың жағымсыз мінез-құлқын төмендетуде әлеуметтік әңгімелердің тиімділігін зерттеді. Зерттеудің соңында үй жағдайында үй тапсырмасы кезінде баланың жағымсыз мінез-құлқын төмендетуге бағытталған. Зерттеудің соңында алынған нәтижелер әлеуметтік әңгімелердің үй тапсырмасы кезінде байқалатын жағымсыз мінез-құлықты азайтуда пайдалы екендігі анықталды. [6]

Скаттон және басқалар. (2002) аутистік спектрі бұзылысы бар сегіз жасар баланың шеберлік сабағына қатысатын тиісті әлеуметтік қарым-қатынас мінез-құлқын арттырудағы әлеуметтік әңгімелердің тиімділігін зерттеді. Куох және Миренда (2003), (С. У. Әлеуметтік Ғылымдар Институтының Журналы, 19 Том, 2010) әлеуметтік әңгіме балалардың жағымсыз мінез-құлқын азайту үшін пайдаланылады (1. қатысушының агрессиясы, айқайлауы және жылауы; 2. қатысушының қолын қалтасына салу, оның жыныстық аймағын ынталандыру, жеген тамағын лақтыру немесе түкіру; 3. Қатысушының ойын кезінде көрсеткен проблемалық мінез-құлық) тиімділігін зерттеді. Зерттеу соңында әлеуметтік әңгімелер балалардың мінез-құлқын төмендетуде тиімді екені анықталды. Роудың (1999) инклюзивті ортада әлеуметтік оқиғаларды пайдалану бойынша жүргізген бір зерттеуінде әлеуметтік өзара әрекеттесу мен қарым-қатынаста күрделі проблемалары бар Аспергер Синдромы бар 3 жасар инклюзивті оқytудың оқушысы бақыланды. Зерттеу соңында әлеуметтік әңгімелер негізінде сабаққа қатысқан Аспергер Синдромы бар баланың мінез-құлқында оң өзгерістерге әкелгені байқалды. Гут пен Сафранның (2002) пікірінше, әлеуметтік әңгімелер және инклюзивті ортада бірлескен әдісті қолдану туралы зерттеулерінде әдіс әлеуметтік дағдыларды үйретуде тиімді екенін мәлімеді. [7]

Қорытындылай келе, бұл зерттеуде әлеуметтік әңгімелер, әлеуметтік әңгімелерді жазу және қолдану туралы ақпарат берілді; әлеуметтік әңгімелермен байланысты зерттеулер және тәжірибелер қарастырылды. Әлеуметтік әңгімелердің аутистік спектрлі бұзылысы бар балалардың қоғамда жеңіл бейімделуін арттыратын, балалардың академиялық дағдылары жеңіл меңгеруіне ықпал ететін, проблемалық мінез-қылықпен күресуге жол беріп, мінез-құлықты бақылауға деген қажеттіліктің аз болуын қамтамасыз ететін, аутистік спектрлі бұзылысы бар балаларды қоғам тарапынан қабылауының жоғарылауын әкелетін, инклюзивті білім берудің тиімділігін арттыратын әдістердің бірі.

Алайда, бұл зерттеулерде әлеуметтік әңгімелердің тиімділігі тек АСБ бар адамдарға ғана қатысты бағытталған; басқа диагностикалық топтармен жүргізілген зерттеулер енгізілмеген.

Әлеуметтік әңгімелер АСБ бар балаларды қолдау мен оқytудың маңызды құралы болып табылады. Олар қоршаған әлем туралы түсініктерін жақсартуға, стресс деңгейін төмендетуге және қажетті әлеуметтік дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Adams, L., Gouvousis, A., VanLue, M. ve Waldron, C. (2004). Social story intervention: Improving communication skills in a child with autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 19(2), 87- 94.
2. Gray, C. (1993). *The original social stories book*. Arlington, TX: Future Horizons.
3. Gray, C. (1994). *The new social stories book*. Arlington, TX: Future Horizons.
4. Gray, C. (1998). Social stories 101. *The Morning News*, 10(1), 2-6. Michigan: Jenison Public Schools.
5. Gray, C. (2000). *Writing Social Stories with Carol Gray: Accompanying Workbook to Video*. Arlington: Future Horizons.
6. Gray, C. (2003). *Social Stories*. Retrieved April 13, 2003, from <http://www.thegraycenter.org>.
7. Charlop M. H., & Walsh, M. E. (1986). Increasing autistic children's spontaneous verbalization of affection: An assessment of time delay and peer modeling procedures. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 19, 307-314.

БОЛАШАҚ АРНАЙЫ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ

Тоқтарбекова Қ.Т., С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті,
Өскемен қаласы, Қазақстан

Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру қызметі ерекше қажеттіліктері бар балалармен және ересектермен жұмыс істеуге бағытталған мамандарды даярлаудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Оқытудың әртүрлі формалары мен әдістерімен, білім беру сапасына қойылатын талаптардың жоғарылауымен сипатталатын қазіргі қоғам жағдайында құзыреттілікті қалыптастыру білім беру процесінің негізгі аспектісіне айналады. Бұл мақалада арнайы білім беру саласындағы болашақ мамандарды сапалы даярлауды қамтамасыз ету үшін қолданылатын негізгі тұрғылар, әдістер мен стратегиялар қарастырылады.

Жалпы ғылыми әлемде «құзыреттілік» өте кең зерттеліп, талданған. Көптеген ғалымдар әр – түрлі тұрғыда толықтай жан-жақты сипаттағанын көруімізге болады. Атап айтқанда, Дж. Равен былай дейді: «жоғары компетенттілік басқарудың барлық деңгейлеріндегі, біздің қоғамымыздың барлық салаларындағы қызметкерлері мен азаматтарынан талап етіледі» [1, 19-22].

С.А. Писераваның көрсетуінше «жалпы білім беру модернизациясының стратегиясы мемлекеттегі білім саясатының және арнаулы бір атаулы құжат ретінде білім беру процесінің мақсат қою кезеңінен бастап нәтижелерді бағалау кезеңіне дейінгі құрылуды болжайды». Өз мақаласында компетенттілікті зерттеу нәтижелерін талдай келе, қазіргі зерттеулерде компетенттілік ұғымы маманның квалификациясы және кәсібімен ғана байланысты емес, сонымен қатар зерттеу пәні – компетенттіліктің әлеуметтік, коммуникативті, басқа да кәсіби емес түрлері болып табылады, -дейді [2, 29-34 б.].

А.В. Хуторский және О.В. Акулова «құзырлық» және «құзыреттілік» ұғымын төмендегідей бөледі: құзырлық өзіне сапалы өнімді іс-әрекетке қажетті және анық бір процестер мен заттардың қатынасына байланысты тұлға қасиеттерінің бірлестігін қосады (білім, іскерлік, дағды, іс-әрекет тәсілдері), компетенттілік – адамның қандай да бір өзіне сәйкес компетенцияны иеленуі, меңгеруі. Сол компетенцияға тұлғалық қатынасы [3, 35-37 б.].

Дж. Равен айтуынша, компетенттілік өзіне тек интеллектуалды қабілеттерді ғана емес, сонымен қатар тұлғалық қасиеттердің біршама тізбегін қосады. Дж. Равен өзінің осы жұмысында компетенттіліктің бірнеше түрін суреттейді: «өз іс-әрекетін бақылау тенденциясы», «өз-өзіне сенімділік», «өзіндік бақылау», «бейімділік», «ойлаудың өзбеттілігі», «тәуекелге дайындық», «тұрақтылық», «сенімділік», «персоналды жауапкершілік», «бірлескен жұмысқа қабілеттілік», «қақтығыстарды шешу қабілеттілігі», «қоршаған орта өміріндегі әр түрлі стилдегі қатынастарға шыдамдылық» [1, 104-105 б.].

Ал, Бутова Е.В өзінің диссертациялық еңбегінде «құзыреттілік» және «құзырлық» былайшы, терминдеріне анықтама береді: егер біріншісіне, құзыреттілік кешенін дамытудың белгілі бір деңгейінде көрсетілген кәсіби әлеуметтік-педагогикалық, әлеуметтік-психологиялық, құқықтық және басқа да жеке сипаттамаларды біріктіретін ұғым деп берсе, екіншісін тұлғаның өміріндегі белгілі бір санаттағы мәселелерді шешу үшін іскерліктерді, білімдер мен дағдыларды пайдалану қабілеті және тұлғаға бағдарланған нәтижеге қол жеткізу [4, 104-105 б.].

Р.Ульрих «әлеуметтік компетенттілік» ұғымын қолдана отырып, әлеуметті компетентті адамдардың төмендегі сипаттамасын береді:

- 1) Өзіне қатысты шешімдерді қабылдау және өзіндік сезімдерді түсінуге талпыныс.
- 2) Тежеу болатын сезімдерді және өзіндік сенімсіздікті ұмытады.
- 3) Негізгі қандай тиімді тәсілдермен мақсатқа жету керектігін ойлау.
- 4) Басқа адамдардың арманын, талабын дұрыс түсіне білу, олардың құқықтарын сараптау, ескеру.
- 5) Әлеуметтік құрылым және мекемелермен анықталатын аймақта талдау жасайды. Олардың өкілдерінің орынын анықтап, алған білімдерді өз іс-әрекетіне қосады. Әлеуметтік компетенттіліктің ешқандай агрессиямен қатысы жоқ екенін және басқа адамдардың құқықтары мен сыйлау керек екенін біледі.

Көптеген тұрғыларды ескере келе, біз жалпы болашақ арнайы педагогтардың кәсіби құзыреттілік ұғымын, өзекті тенденцияларын, мамандарды даярлаудағы ерекшеліктеріне тоқталайық.

Кәсіби құзыреттілік - бұл кәсіби қызметті сәтті орындау үшін қажетті білім, іскерліктер мен дағдылардың интеграциясы. Арнайы педагогтарды даярлау контекстінде бірінші кезекте құзыреттіліктердің мынадай түрлері бөлінеді:

- Жалпы кәсіби: педагогика және психология саласындағы негізгі білім мен дағдыларға байланысты.

- Арнайы: білім алушылардың белгілі бір санаттарымен жұмыс істеу үшін қажетті нақты дағдылар (мысалы, аутизмі, есту қабілеті бұзылған балалармен және т.б.).

- Әлеуметтік: Ата-аналармен және білім беру процесінің басқа қатысушыларымен өзара әрекеттесу жетістіктері.

- Әдістемелік: бұл білім беру бағдарламаларын әзірлеуге және іске асыруға қатысты білім мен дағдылар.

Қазіргі таңда еліміздегі арнайы педагогика аймағында мамандарды дайындаудың ерекшеліктеріне айтып өтсек, болашақ арнайы педагогтарды даярлау теориялық және практикалық дайындықты қамтитын көп деңгейлі білім беру жүйесі арқылы жүзеге асырылады. Жоғары оқу орындары шеңберінде келесі бағыттар бойынша оқыту жүргізіледі: - арнайы педагогика, психология және әлеуметтанудың теориялық негіздерін зерттеу, - ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің заманауи әдістері мен технологияларын игеру, - мүгедектігі бар балалармен жұмыс жасайтын білім беру мекемелерінде практикалық жұмыстарды айтамыз.

Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру әртүрлі әдістер мен технологияларды қолдану арқылы жүзеге асырылады. Олардың негізгілеріне төмендегілерді жатқызуға болады:

- Жобалық қызмет: студенттерге нақты мәселелерді шешуге бағытталған жобаларды әзірлеу және іске асыру арқылы теориялық білімді тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді.

- Оқытуды модуляциялау: курс жеке тақырыптар бойынша модульдерге бөлінетін жүйе, бұл оқуға икемді түрде жақындауға мүмкіндік береді.

- Кейс-әдіс: аналитикалық ойлау мен шешім қабылдау қабілетінің дамуына ықпал ететін тәжірибеден нақты жағдайлармен жұмыс.

- Модельдеу технологиялары: болашақ педагогтарға нақты қиындықтарға дайындалуға көмектесетін әртүрлі жағдайларды модельдеуді бастаңыз.

Практикалық тәжірибе болашақ арнайы педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Практикалық дайындықтың маңызды аспектілері:

1. Өндірістік іс-тәжірибе: студенттерге нақты жұмыс жағдайларына енуге, білім беру процесін көруге және талдауға мүмкіндік береді.

2. Білім беру мекемелеріндегі тағылымдамалар: кәсіптік даярлық деңгейін арттыру үшін жағдай жасайды.

3. Тәжірибелі педагогтармен өзара әрекет: тәжірибе және дағдылармен алмасу ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуде әртүрлі тәсілдердің тиімділігін көрсетеді.

Жалпы болашақ арнайы педагогтарды даярлауда перспективалауда перспективаларын талдай келе, ең өзекті тенденцияларының бірі – Инклюзия. Бұл ерекше қажеттіліктері бар балалар мен олардың дені сау қатарластарымен бірлесіп оқытуға жағдайдың жасалынуы. Барлық әдебиеттерде, зерттеулерде индивидуалды тұрғы туралы өтке көп жазылады, әр балаға индивидуалды білім беру маршруттарын жасау қажеттілігі. Сондай-ақ, технологияларды қолдану, оқу процесін және балалармен өзара әрекеттесуді жақсарту үшін заманауи ақпараттық технологияларды қолдану.

Болашақ арнайы педагогтардың кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру теориялық дайындықты, практикалық оқытуды және тұрақты кәсіби дамуды қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді. Оқу орындары болашақ мамандарға жоғары біліктілік пен әлеуметтік жауапкершілікті талап ететін жағдайларда жұмыс істеу үшін қажетті білімді ғана емес, дағдыларды да қамтамасыз етуі маңызды. Осы салада құзыреттілікті қалыптастыру-бұл ерекше қажеттіліктері бар адамдарды қоғамға табысты интеграциялаудың және барлығына тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етудің кепілі.

Осылайша, болашақ арнайы педагогтарды жан-жақты даярлау қазіргі қоғамда ерекше қажеттіліктері бар адамдардың білім сапасы мен әлеуметтік бейімделу деңгейін айқындайтын негізгі аспект болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Равен. Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен.- Пер с англ.-М., 2002г.- 236 с.

2. Писарева. С.А. Разработка понятия «компетентность» в диссертационных исследованиях по педагогике // С.А. Писарева.- Академические чтения. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И Герцена, 2002. – Вып. 3: Теория и практика модернизации отечественного образования. – 29-34 с.

3. Акулова О.В. Ключевые компетенции как цель и результат современного образования // О.В. Акулова.- Академические чтения. – СПб.: Изд-во РГПУ им.А.И. Герцена, 2002. Вып. 3: Теория и практика модернизации образования. – С. 35-37.

4. Бутова Е.В «Педагогические условия формирование социальной компетенции студентов творческих специальностей» Диссертация (6D010300 ПиП), Алматы. 2015 жыл., 189 с.

ӘОЖ 37.018

ПЕДАГОГТАРДЫ ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ ҮЙРЕТУДЕГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР

Торebaва А.Р.

Қарағанды қаласы білім бөлімінің, КММ «№ 82 жалпы білім беретін мектебі»
элеуметтік педагог, педагог-зерттеуші

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі барлық балаларды, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) балаларды оқу процесіне қосу үшін жағдай жасау, оқыту қазіргі таңда білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі болып табылады. Инклюзивті білім беру моделіне көшу оқушылардың әртүрлі топтарымен тиімді жұмыс істей алатын педагогикалық кадрларды сапалы жаңаша даярлауды талап етеді. Бұл балаларға сапалы және инклюзивті білім беру үшін білім беру саласында жұмыс істейтін мамандардың, соның ішінде педагогтар мен әдіскерлердің, ерекше әдістерді меңгеруі қажет. Бұл орайда қазіргі заманғы технологиялар мен мұғалімдерді даярлаудағы инновациялық тәсілдер маңызды рөл атқарады. Білім бөлімдерінде ЕББҚ бар балалармен жұмыс істеуді үйрету осы бағыттағы білім сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беруді ұйымдастыруда білім бөлімінің мамандары маңызды рөл атқарады. Олардың міндеті тек мұғалімдер мен тәрбиешілерді дайындау ғана емес, сонымен қатар ерекше қажеттіліктері бар балалар толыққанды білім ала алатын инклюзивті ортаны құруға бағытталған бағдарламаларды әзірлеу болып табылады. Бұл кәсіби біліктілікті арттыруды және оқытудың инновациялық әдістерін енгізуді қажет етеді.

Бұл мақалада технология мұғалімдерді ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге дайындауға қалай көмектесетінін және олар қандай перспективаларды ашатынын, ЕББҚ бар балалармен жұмыс істеуге үйрету барысында қолданылатын технологиялар мен инновациялар қарастырылады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу дағдыларын үйретудің маңыздылығы білім бөлімінде қызмет ететін мамандардың ерекше білім беру қажеттіліктерін түсінуі және балаларға сәйкесінше қолдау көрсете білуі маңызды. Бұл балалардың білім алуына мүмкіндіктерін арттырып, қоғамда тең құқықтар мен мүмкіндіктерді қамтамасыз етеді.

Педагогикалық кадрларды даярлау

Педагогтардың кәсіби деңгейін арттыру мақсатында арнайы курстар мен семинарлар өткізу маңызды. Оларға ЕББҚ бар балалармен жұмыс істеуге арналған заманауи әдістемелер мен технологияларды үйрету қажет. Педагогтар психологиялық және педагогикалық қолдаудың заманауи тәсілдерін меңгеруі тиіс. Осындай балалармен жұмыс істеудің заманауи әдістері туралы білімді дамытуға бағытталған арнайы курстар мен тренингтерді қамтуы керек. Мамандардың саралап оқыту әдістерін меңгеруі, сонымен қатар инклюзия жағдайында оқу процесін дұрыс ұйымдастыруды білу маңызды

Инклюзивті білім беру принциптерін енгізу

Білім бөлімдері инклюзивті білім беру принциптерін енгізуде жетекші рөл атқарады. Бұл принциптер барлық балалардың, соның ішінде ЕББҚ бар балалардың да, бірдей сапалы білім алуына мүмкіндік береді. Мұндай жұмыстарға педагогтарды ғана емес, мектеп әкімшілігін, ата-аналарды және қоғамды тарту маңызды.

Тәжірибе алмасу және серіктестік

Білім бөлімдері мен білім беру мекемелері арасында тәжірибе алмасу тиімді білім беру моделін құруға септігін тигізеді. Серіктестік шеңберінде педагогтарды ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге бағытталған тренингтерге, конференцияларға және зерттеу жобаларына қатыстыруға болады.

Пәнаралық қатынас

Мамандарды тиімді дайындау тек пәнаралық қатынаста ғана мүмкін болады. Оқытудың маңызды элементі педагогтардың, психологтардың, дефектологтардың және басқа мамандардың өзара әрекеттесуі болып табылады. Бұл ерекше білім алуы қажет ететін балаларға жан-жақты қолдау көрсетуге және олардың оқуына қолайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Психологиялық қолдау

Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істейтін педагогтар мен басқа да білім беру бөлімінің мамандары психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету әдістеріне оқытылуы тиіс. Білім бөлімдерінде психологтарды тартып, педагогтардың балалардың эмоционалдық және әлеуметтік қажеттіліктерін түсініп, олармен дұрыс жұмыс істеу дағдыларын дамытуы қажет.

Бұл эмпатия дағдыларын дамыту, балалардың қажеттіліктерін түсіну және оқу процесі кезінде туындауы мүмкін психологиялық проблемаларды шешу қабілетін қамтиды.

Жеке білім беру бағдарламаларын жасау және жүзеге асыру

Ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін жеке білім беру бағдарламаларын құру – инклюзивті білім берудің маңызды аспектісі. Білім бөлімдері педагогтарды осы бағдарламаларды дайындауға, олардың тиімділігін бағалауға және қажетті өзгерістерді енгізуге үйретуі қажет. Мұндай бағдарламалар баланың интеллектуалдық, физикалық және эмоционалдық ерекшеліктерін қоса алғанда, нақты қажеттіліктеріне бейімделген. Бұл мамандардан икемді болуды және инклюзивті оқыту үдерістерін терең түсінуді талап етеді.

1. Педагогтарды ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуге дайындаудағы заманауи міндеттер әртүрлі білім беру қажеттіліктері бар балалар санының өсуіне байланысты мұғалімдерді даярлау жүйесі бірқатар мәселелерге тап болады:

-Педагогтардың әртүрлі мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеуге дайындығы жеткіліксіз;

-Мұғалімдерді диагностикалық және коррекциялық әдістерге, сондай-ақ әрбір балаға жеке көзқарасқа үйрету қажеттілігі;

-Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудың арнайы технологиялары мен әдістері саласындағы білім мен дағдыларды үнемі жаңартып отыру.

Мұғалімдерді оқытудың дәстүрлі әдістері көбінесе инклюзивті ортада жұмыс істеу үшін жеткілікті практикалық дағдыларды қамтамасыз ете алмайды. Осыған байланысты білім беру саласында технология мен инновацияның рөлі артып келеді.

2. Педагогтарды ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуге дайындау технологиялары

Білім беру бөлімінде мамандарды даярлауда заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялар маңызды рөл атқарады. Заманауи технологиялар, онлайн курстар, вебинарлар және интерактивті платформалар ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеудің нақты жағдайларын зерделеу арқылы қажетті білім алуға ғана емес, сонымен қатар оны тәжірибеде қолдануға, оқыту процесін сапалы өзгертуге мүмкіндік береді.

2.1. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ)

Педагогтарды АКТ құралдарын қолдануға үйрету ЕББҚ бар балалармен жұмыс барысында ерекше маңызды. АКТ мұғалімдерге ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуге арналған көптеген құралдарды ұсынады. Арнайы бағдарламалық қамтамасыз ету, электрондық оқыту құралдары мен интерактивті технологиялар арқылы білім алушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға, интерактивті тақталарды, планшеттерді және мамандандырылған білім беру қосымшаларын пайдалану әр баланың қажеттіліктеріне бейімдеуге мүмкіндік береді: есту, көру және моторикасы бұзылған балаларға арналған цифрлық білім беру ресурстарын құру.

Ақпаратты ұсынудың әртүрлі формаларын (визуалды, есту, кинестетикалық) қолдайтын бағдарламаларды пайдалану.

2.2. Арнайы бағдарламалар мен қосымшалар

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуды қолдауға бағытталған бағдарламалар бар, мысалы:

Аутизмді бар балаларға арналған әлеуметтік дағдылар мен қарым-қатынас қабілеттерін дамытатын бағдарламалар.

Брайль және субтитрлерді қолданатын есту және көру қабілеті бұзылған балаларға арналған бағдарламалар.

Сөйлеу бұзылыстары бар балаларға көмектесетін сөйлеуді түзету қолданбалары.

2.3. Виртуалды және қосымша шынайылық (VR/AR)

Виртуалды (VR) және толықтырылған шындық (AR) технологиялары мұғалімдерді оқыту үшін жаңа мүмкіндіктер ашады, ЕББҚ бар балалардың оқыту процесіне енуіне көмектеседі. Педагогтарды осы технологиялармен жұмыс істеуге үйрету білім беру мазмұнын интерактивті етуге және оқу процесін тиімді ұйымдастыруға ықпал етеді.

VR тренажерлары мұғалімдерге имитацияланған оқу ортасына «суға түсуге» және ерекше қажеттіліктері бар балалармен өзара әрекеттесу дағдыларын үйренуге мүмкіндік береді.

AR үлкен қаріптер немесе дыбыстар сияқты нақты оқушылардың қажеттіліктерімен әрекеттесе алатын бейімделген оқу материалдарын жасауға мүмкіндік береді.

2.4. Мультимедиялық құралдар

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға мультимедиялық материалдар қолдану олардың назарын шоғырландыруға және ақпаратты қабылдауын жеңілдетуге көмектеседі. Педагогтар мультимедиялық құралдарды тиімді қолдану жолдарын үйренуі тиіс.

3. Мұғалімдерді оқытудың инновациялық әдістері

Мұғалімдерге арналған заманауи білім беру бағдарламалары инновациялық әдістер мен технологияларды ескеруі керек.

3.1. Гибридті оқыту

Онлайн курстар мен бетпе-бет сабақтарды біріктіретін гибридті білім беру бағдарламалары мұғалімдерге қажетті құзыреттерді өздеріне ыңғайлы форматта меңгеруге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе жаңа технологияларды меңгеру және оларды тәжірибеде қолдану үшін пайдалы.

3.2. Имитациялық технологиялар

Мұғалімдерді оқытуда модельдеуді пайдалану әртүрлі қажеттіліктері бар балалармен өзара әрекеттесуді модельдеуге мүмкіндік береді. Бұл көру, есту немесе когнитивті бұзылыстары бар балалармен оқу жағдайларын имитациялауды қамтуы мүмкін.

3.3. Әлеуметтік-эмоционалды оқыту

Мұғалімдерді ерекше қажеттіліктері бар балалардың эмоционалдық және әлеуметтік қажеттіліктерімен жұмыс істеуге дайындауға көп көңіл бөлінеді. Мұғалімдердің эмоционалдық интеллектін дамытуға бағытталған бағдарламалар қиын жағдайда қалған балаларды жақсы түсінуге және қолдау көрсетуге көмектеседі.

4. Инклюзивті білім беру әдістемелері

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу үшін арнайы әдістемелер қолданылады. Педагогтарды дифференциалды оқыту, жеке білім беру траекторияларын құру және психологиялық-педагогикалық қолдау әдістемелеріне үйрету маңызды.

7. Ойын технологиялары

Ойындық әдістерді қолдану ЕББҚ бар балалардың оқу процесіне деген қызығушылығын арттырады. Осы орайда, педагогтар балалардың жас ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескеріп, арнайы ойын бағдарламаларын әзірлеп, оларды қолдануды үйренуі қажет.

8. Технологияны қолданудың артықшылықтары мен перспективалары

Мұғалімдерді оқытуда технология мен инновацияны қолдану көптеген артықшылықтар береді:

Шалғай өңірлердегі мұғалімдерді сапалы даярлаудың қолжетімділігін арттыру.

Ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеудің кешенді әдістерін іс жүзінде меңгеру.

Оқу бағдарламасын мұғалімдер мен оқушылардың нақты қажеттіліктеріне бейімдеу мүмкіндігі.

Онлайн курстар мен вебинарлар арқылы білім мен дағдыларды үнемі жаңартып отыру.

Болашақта осы саладағы технологияның одан әрі дамуы күтілуде. Жасанды интеллект, машиналық оқыту және деректерді талдау әрбір мұғалім үшін жекелендірілген оқыту бағдарламаларын жасауға көмектеседі, бұл инклюзивті білім беру сапасын айтарлықтай жақсартады.

Педагогтарды ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге даярлау – бұл заманауи білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі. Технологиялар мен инновацияларды тиімді пайдалану арқылы педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттырып, инклюзивті білім берудің сапасын жақсартуға болады.

Инклюзивті қағидаттарды енгізу және оқытудың инновациялық әдістерін қолдану ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қолдаудың неғұрлым тиімді жүйесін құруға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде олардың табысты әлеуметтік және академиялық интеграциясына ықпал етеді.

Білім беру саласында сапаны арттыру үшін мамандарды кәсіби тұрғыдан даярлау, инклюзивті білім берудің қағидаларын енгізу және жаңа әдістемелер мен технологияларды меңгеру қажет. Бұл балалардың әлеуетін ашуға және қоғамда толыққанды өмір сүру мүмкіндігін қамтамасыз етуге ықпал етеді. Сапалы дайындықтан өткен мамандар инклюзивті білім берудің алдында тұрған қиындықтарды сәтті жеңіп, инклюзивті мектептің дамуына зор үлес қоса алады.

Қолданылған әдебиетер:

1. Аубакирова, Г. Ж. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттырудың өзекті мәселелері. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
2. Сейталиева, Қ. Қ. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытудағы жаңа технологиялар. – Астана: Білім, 2018.
3. Асқарова, М. Т. Педагогикалық технологиялар және оларды ерекше балаларды оқытуда қолдану ерекшеліктері // Педагогика ғылымдары журналы, 2021, №3, 45-50 беттер.
4. Назарбаева, Д. М. Инклюзивті білім беруді дамытудағы инновациялық әдістер мен технологиялар. – Шымкент: Мектеп, 2019.
5. Омарова, А. Ж. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдауға арналған ақпараттық-коммуникациялық технологиялар // Қазақстан педагогикасы, 2020, №5, 22-30 беттер.
6. UNESCO. Inclusive Education: Approaches, Scope and Content. Paris: UNESCO Publishing, 2017.
7. Florian, L., & Black-Hawkins, K. Exploring Inclusive Pedagogy. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
8. Асанова, С. Е. Виртуалды және қосымша шынайылық технологияларын ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқытуда қолдану // Қазіргі білім беру инновациялары, 2021, №2, 60-67 беттер.
9. Winter, E., & O'Raw, P. Literature Review of the Principles and Practices Relating to Inclusive Education for Children with Special Educational Needs. European Agency for Development in Special Needs Education, 2017.
10. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Инклюзивті білім беруді дамыту тұжырымдамасы. – Астана, 2020.

ӘОЖ 376 (075)

КОЛЛЕДЖДЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Торебаева Г.Р.

Қарағанды қаласы, Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжінің «Көркем еңбек» бөлімінің арнайы пәндер оқытушысы, педагог-зерттеуші, педагогика ғылымдарының магистрі

Техникалық және кәсіптік білім беру мекемелеріне инклюзивті білім беруді енгізу міндеті барлық білім алушылардың колледж қабырғасында бірлескен қарым-қатынас және әрекеттестік тәжірибесін жинақтауынан, өзге адамдардың әлеуметтік жағдайына, ұлтына, денсаулығына қарамастан, өз мүддесі мен олардың мүдделерін келістіруден тұрады. Өйткені, білім алу мүмкіндіктері мен сұраныстары әртүрлі білім алушыларды бірге тәрбиелеу мен оқытуға барынша жайлы жағдайды қамтамасыз ету қажет.

Инклюзивті білім беруді енгізуге арналған шарттар:

- колледж ұжымының ниетінің болуы және ынтасының ерекшелігі;
- топ жетекшілерінің өз тобының құрамына даму мүмкіндігі шектеулі студенттерді (бұдан әрі – ДМШ) қосуға психологиялық дайындығы, олардың инклюзивті білім беру философиясын, оның негізгі құндылықтары мен мақсаттарын түсінуі және қабылдауы;
- педагогикалық ұжымның инклюзивті білім беруді іс-тәжірибелік тұрғыда жүзеге асыруға әдістемелік дайындығы, инклюзивті іс-тәжірибені ұйымдастыру технологиялары мен әдістерін меңгеруі;
- колледж ұйымында қажетті мамандардың (әлеуметтік педагог, оқытушылардың, педагог-психологтардың және т.б.) психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерімен, оңалту орталықтарымен және өзге ұйымдармен бірлесе отырып, колледждегі ДМШ балаларға кеңес беру, оқу-әдістемелік қолдау және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу туралы шарттың болуы;
- колледжде білім алушыларды оқыту және тәрбиелеу үшін арнайы жағдай жасау, соның ішінде қолжетімді, кедергісіз орта құру;
- педагогтер біліктілігін арттыру мүмкіндігі.

Мұндай топтарда жұмыс жасайтын оқытушылар міндетті түрде кәсіби дайындықтан өтуі керек.

Білім беру ұйымында инклюзивті орта құруға жауапты қызметкерлердің бірі – педагог-психолог. Мүмкіндігі шектеулі балалардың (бұдан әрі – МШБ) психофизикалық дамуының ерекшеліктерін меңгеруі қажет. Мүмкіндігі шектеулі балалардың білім беру және оңалту процестерін ұйымдастыру әдістемелері мен технологиялары туралы нақты түсініктері болуы тиіс. Педагог-психологтың кәсіби

құзыреттілігі ұйым ерекшелігіне қарай, педагогикалық қызметті және объектіге бағытталған қызметті іске асыруды талап етеді. Педагог-психолог тұлғасының жалпы гуманистік бағыттылығы ерекше балалармен жұмыс жасауда негізгі талап болып табылады. Инклюзивті білім беру жағдайында түрлі білім қажеттіліктері бар балалармен кәсіби қызметті іске асырудың оң бағыттылығы, мүмкіндігі шектеулі балалардың табысты әлеуметтенуі үшін оның маңыздылығын түсіну және гуманистік әлеуетін терең ұғыну – міндет [1].

Педагог-психологтың когнитивті құзыреттілігі инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін қажетті ақпаратты қабылдауға, санасында өңдеуге, жадында сақтауға және керек сәтінде қайта жаңғырту қабілеті және білімдер жүйесі мен танымдық қызмет тәжірибесі негізінде педагогикалық ойлау қабілеті ретінде анықталады. Осы түйінді құзырет негізінде арнайы білім беру қызметі саласындағы инновациялық интеграциялық үдерістердің ғылыми, кәсіптік, педагогикалық білімдері, жеке тұлғаның даму негіздері, оқыту мен тәрбиелеудің педагогикалық және психологиялық негіздері, білім алушылардың қалыпты анатомиялық-физиологиялық, жас ерекшелік, психологиялық және жеке ерекшеліктері, сондай-ақ студенттердің өзін-өзі дамыту үрдісін педагогикалық басқарудың негіздері, колледж ұжымы мен мүмкіндігі шектеулі балалардың өзара әрекеттесуінің негізгі заңдылықтары жатыр. Педагог-психологтың инклюзивті құзыреттілігі педагогикалық үрдісте нақты кәсіби міндеттерді орындау қабілеті ретінде анықталады. Ол инклюзивті білім беруді табысты жүзеге асыру, туындаған жағдаяттарды шешу, психологиялық, педагогикалық міндеттерді дербес және ұтымды шешу тәсілдері, іздестіру-зерттеу қызметін жүзеге асыруға қажетті игерілген тәсілдер мен қызмет тәжірибесін көрсетеді.

Педагог-психолог жаңа оқу жылына жеке дамыту бағдарламасын, оқу-өндірістік жұмыс жоспарын, күнтізбелік жоспарларды құрастырып, бекітеді. Осы жоспарлар негізінде түзету жұмыстарын жүргізіп, өмірге икемділік пен іскерлік дағдыларын қалыптастыру мақсатында сарамандық, жеке, топтық сабақтар өткізеді [2].

Инклюзивті білім беруді жүзеге асыруда педагог-психолог келесі кәсіби-құндылық бағдарлар жүйесін қабылдауы тиіс:

- адамның жеке басының құндылықтарын оның бұзылыстарының ауыр деңгейіне қарамастан мойындау;
- тек білім беру нәтижесін алу үшін ғана емес, бұзылыстары бар адам тұлғасын тұтас дамытуға бағыттылық;
- дамуында бұзылыстары бар адамдар үшін мәдениетті сақтаушы және оны таратушы ретіндегі өз жауапкершілігін түсіну;
- үлкен рухани және энергетикалық шығындарды және т. б. талап ететін денсаулық мүмкіндігі шектеулі балалармен педагогикалық қызметтің шығармашылық мәнін түсіну.

Денсаулық мүмкіндігі шектеулі тұлғалармен жұмыс істейтін педагог-психологтың кәсіби-тұлғалық дайындығын құраушы маңызды бөлік – оның көмек көрсетуге дайындығы.

Инклюзивті білім беруді дамыту үшін колледжде білім беру жүйесіне өзгертулер енгізуде келесі іс-әрекеттер қарастырылады:

- 1) ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларға қосымша қызмет және қолдау көрсетуді қарастыратын оқу жоспарын құрастыру;
- 2) оқу мазмұнын студенттің тәжірибесі, өзіндік дамуына бағыттау;
- 3) күнделікті оқу үрдісінде пайда болатын қиындықтарды анықтап, оларды жеңуде студентке қолдау көрсету, әрбір нақты жағдай үшін қарастырылған бағалау үрдістері арқылы білім алушының жеке даму ерекшеліктеріне жетекшілік жасау;
- 4) оқу үрдісінде тиімді, белсенді және қажетті технологияларды қолдану;
- 5) кеңістіктік кедергілерді барынша азайту немесе жою және білім алушының оқу әрекеті мен қарым-қатынас ұтқырлығын қамтамасыз ету үшін техникалық және компенсаторлық көмекші құралдарды пайдалану.

Бұл бағытта басты рөл және жауапкершілік білім беру ұйымдары мен колледж әкімшілігіне жүктеледі. Олар басқару үдерісін дамытып, бағдарламаларды, оқытудың түрлі қалыптарын және білім мен дағдыларын бағалау әдістерін, білім алушылардың бір-біріне көмек беруін оңтайландыруды, кедергілерді жоюды, колледж бен қоғамның, ата-аналардың арасында өзара тығыз байланыстарды қамтуға арналған нұсқаулық, әдістемелік материалдарды қайта қарастырулары қажет. МШБ білім беру бағдарламаларын меңгеру мәселесін нәтижеге бағытталған білім беру модельдерін енгізу арқылы шешуге болады. Білім берудің жаңа парадигмасының бейнесі ретінде нәтижеге бағытталған, білім беру моделінің мақсаттары мен мазмұны құзыреттіліктер түрінде ұсынылған, күтілетін нәтижелерге негізделеді. Даму бұзылыстары бар балаларға жоғары деңгейлі оқу жетістіктеріне қол жеткізуге түрлі

деңгейлерде оқытуды енгізу, білімдерді бағалауда жаңа бағыттарды іске асыру мүмкіндік береді. Білім беру ортасын өзгертуді жоспарлауда, ең алдымен түрлендірудің қаншалықты қажет екендігін анықтау керек. Әрине, көп жағдайларда өзгерістер даму ерекшеліктері бар балаларды оқытуға жағымды жағдайлар жасау үшін енгізіледі. Қажетті өзгерістерді келесі 5 топқа жатқызуға болады: білім беру кеңістігі, оқу құралдары, ресурстар, оқыту стратегиялары, білімдерді меңгеру деңгейін анықтау жұмысы [3].

Оқу құралдарын түрлендіру. Ерекше білім қажеттігі бар білім алушыларды қалыпты ортаға қосылу үрдісінің жеңіл өтіп, нәтижелі болуына қол жеткізу үшін оқу құралдарын өзгерту және түрлендіру керек. Қазіргі топта тілді зерттеу – оқу мен жазу бойынша көптеген жаттығуларды орындаумен бекітілетін маңызды міндеттердің бірі. Оны шешуде «қиын оқылатын» оқу құралдарын қолданбаған дұрыс. Бір балалар үшін шрифті үлкейту керек, басқалары үшін – аралық көрсеткішті екі есе үлкейтіп, шрифтің басқа түрін қолданған дұрыс. Мұндай өзгерістер қабылдау барысын жылдамдатады, ал оқу құралдары ұнамды болады және де МШБ оқу үрдісіне көп күш жұмсамауын қамтамасыз етеді. Оқу құралдарын түрлендіру тәсілдері:

- оқуды жеңілдету;
- маңызды белгілерді шрифтпен немесе түстермен бөліп көрсету;
- қажетсіз мәліметтерді қысқарту;
- көріп қабылдауын сурет, диаграмма, сызба, PowerPoint таныстырылымдары арқылы белсендендіру;
- материалдың тілдік құрылымы жеңіл болуы үшін қарапайым сөздерді қолдану;
- тәжірибелік сипаты мен өзектілігі жоғары таңдаулы мәтіндерді қосу;
- аудиожазба, бейнефильм сынды альтернативті материалдарды қолдану;
- заманауи жаңа материалдарды енгізу;
- білім алушы ерекшелігіне қарай күнделікті үй тапсырмаларын дайындау.

Оқу-құралдарын түрлендіруде оқытушылар олардың мазмұндық-мағыналық бөлімін үнемі назарда ұстаулары қажет. Кейбір жағдайларда білім алуда ерекше қажеттіліктері бар білім алушыларға негізгі оқу жоспары материалының тек міндетті сәттеріне тоқталу керек. Жалпы, колледжде инклюзивті білім беру мазмұнының барлық бірліктерін: оқулықтар мен оқу бағдарламаларын білім алушылар категорияларына сәйкес түрлендіру және бейімдеу қажет. Сондықтан олардың бірқатары мүмкіндігі шектеулі білім алушыларға жарамайды және де студенттердің топ жұмысына толыққанды қатысуына кедергі болады. Мұндай білім алушылар үшін материалдарды олардың танымдық даму деңгейіне, қарым-қатынас дағдыларына сәйкес жинақтау қажет [4].

Ерекше білім қажеттіліктері бар студенттер үшін арнайы білім беру жағдайын ұйымдастыру барысындағы маңызды шарттардың бірі – психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум (ПМПК). Ол ортақ мақсаттармен біріккен мамандар ұжымын құрайды. ПМПК жеке оқыту бағдарламасына сәйкес ерекше оқыту қажеттігі бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асырады және инклюзивті білім беру ортасының барлық субъектілеріне қолдау көрсетеді. Инклюзивті білім беруді іске асыруда ПМПК-ның рөлі – тактикалық міндеттерді әзірлеу, оқу-тәрбие үрдісіне әр түрлі мамандарды жүйелі кіріктіру, колледждегі қажетті жағдайларды талдап тексеру, нақты түзету бағдарламаларын, оқыту стратегияларын, білім алушының адекваттық ерекшеліктерін және барлық жағдаяттарды қалыпты ортаға енгізу технологияларын іріктеу.

Инклюзивті білім беруде психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мамандардың (топ жетекшісі, психолог, әлеуметтік педагог және т.б.) қызмет жүйесі ретінде мыналарды қамтиды: мүмкіндігі шектеулі және қалыпты дамуы бар білім алушылар, олардың ата-аналары, сондай-ақ инклюзивті практикаға қатысатын педагогтар.

Сүйемелдеу қызметінің мамандары өз қызметін психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумның (ПМПК) ұсынымдары негізінде жүзеге асырады, олар мүмкіндігі шектеулі балаға арнайы білім беру жағдайларын жасау кезінде міндетті есепке алынады.

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу процесінде «Мүмкіндігі шектеулі бала» мәртебесінің болуы немесе болмауы туралы ақпарат алу маңызды екенін атап өткен жөн: ПМПК-дан өткен немесе өтпеген, сондай-ақ мүгедектіктің болуы немесе болмауы [5].

Сүйемелдеу қызметкерлері іс-әрекеттің стратегиясы мен тактикасын, мамандардың жұмыс бағдарламасын анықтай отырып, мыналарды ескереді:

- білім алушының мүгедектігі бар даму деңгейіне қойылатын талаптарға сәйкес оқыту және дамыту үшін білім беру ұйымының білім беру ортасының мүмкіндіктері;
- педагогикалық, балалар және ата-аналар ұжымдарында эмоционалды қолайлы климат құру мәселелері;

- мүмкіндігі шектеулі білім алушының психикалық, жеке және әлеуметтік дамуын диагностикалау ерекшеліктері;

- жеке-топтық сабақтарда түзету-дамыту бағытындағы бағдарламаларды іске асыру ерекшелігі.

Осыған байланысты білім беру ұйымында инклюзия жағдайында жұмыс істейтін сүйемелдеу қызметтерінің мамандарына жеткілікті жоғары кәсіби талаптар қойылатынын атап өтеміз: тиісті жоғары білімінің болуы, қызмет бейіні бойынша біліктілік. Мұндай маман мүмкіндігі шектеулі студенттерді диагностикалау, кеңес беру, түзету, оқыту және дамыту әдістемелерін меңгеріп ғана қоймай, проблемалық жағдайларды жүйелі талдауға, оларды шешуге бағытталған қызметті бағдарламалауға және жоспарлауға, осы мақсатта білім беру процесіне қатысушыларды ұйымдастыруға қабілетті болуы керек.

Ерекше оқыту қажеттілігі бар тұлғаларды тәрбиелеу мен әлеуметтендіруде инклюзивті білім берудің теориялық-методологиялық негізі отбасы рөлі арқылы ашылады. Ата-аналармен өзара әрекеттесу – кәсіби әдептілікті, төзім және психологиялық білімді талап ететін педагогикалық іс-әрекеттің жетілген түрі. Жеке тұлғаның дамуындағы бұзылыстарды түзету-дамыту жұмыстарына ата-аналардың қатысуы және олардың тарапынан қолдау көрсету мәселені айрықша табысты еңсеруге ықпал етеді. Білім алушыларды әлеуметтендіру мен бейімдеуде ата-аналардың рөлі орасан зор.

Қолданылған әдебиеттер

1. Адырбаева М.Ж. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі психологиялық–медициналық педагогикалық консультацияның жұмыс барысы. -Алматы, 2011.
2. Батырғалиева А.С. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу жолдары.-Алматы, 2011.
3. Байменова Б.С. Развитие инклюзивного образования в Казахстане и за рубежом: учебное пособие /Б.С.Байменова. - Алматы: издательство «Эверо», 2017. -148.
4. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 14 б.
5. Инклюзивті білім беру: теория, практика, тәжірибе халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары.– Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018. – 562 б.
6. <https://stud.kz/referat/show/119679>
7. <https://ult.kz/post/inklyuzivti-bilim-beru-mektep-pen-kolledzhderde>

ӘОЖ 337.376

АУТИСТІК СПЕКТРЛІ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРДЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Туганбекова К.М., Ахмет А.Қ.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан, Қарағанды

Аннотация. Мақалада аутистік спектрі бұзылған балалардың коммуникативтік дағдыларының даму ерекшеліктері, сондай-ақ аутистік спектр бұзылулары кезінде және нормадағы вербалдық және вербалдық емес дағдылар сипатталған.

Кілт сөздер: аутизм спектрінің бұзылуы, коммуникативті белсенділік, қарым-қатынас дағдылары, вербалды емес дағдылар.

Аутистік спектрі бұзылған баланың сөйлеу тұрғысынан дамуының бұзылуы вербалды емес коммуникацияны қалыптастыру деңгейінде көрініс табады. Ерте жастағы аутистік балаларда серуендеу мен өркендеудің төмендеуі байқалады, дыбыс сапасы бойынша олар әдеттегідей кәдімгі балалармен ерекшеленеді. Сонымен қатар, баланың дыбыстарды қарым-қатынас үшін пайдаланбайтыны, нормадан артық ойнайтыны байқалады. Бір жасқа дейінгі балаларды бақылау олардың туысқандарына қарау үшін қимылды, мимиканы жеткіліксіз пайдаланатынын, ересектерге қол сұқпайтынын, өздерін қызықтыратын нәрсеге назар аудармайтынын, ойындарға қатыспайтынын көрсетті.

Нормативтік дамып келе жатқан балалардың туғаннан бастап әлеуметтік өзара іс-қимылға бейімділігі байқалады. Баланың әлеуметтік ынталандыруға, мысалы, адамның дауысы мен тұлғасына таңдаулы қызығушылығы ерте көрінеді. Өмірінің алғашқы айларындағы балаларды байқаған кезде олардың анасымен көзбен байланыста ұйқының едәуір бөлігін өткізе алатыны көрінеді. Көзқарас арқылы тікелей байланыс қарым-қатынас процесін іске қосу және реттеу функциясын қамтиды.

Көптеген аутизмге шалдыққан балалардың аналары өздерінің балаларының ересектердің жүзіне қарап тұрмағандығын, ал олардың жанынан, «ішінен» қарайтындығын айтады.

Неғұрлым ересек жастағы аутистік спектрі бұзылған балалардың клиникалық бақылаулары мен зерттеулері адам тұлғасы мен адамның өзі бала үшін ең тартымды және қызықтыратын объектілер болып табылатынын, бірақ сонымен бірге аутистік спектрі бұзылған баланың осы объектілерде өз назарын ұзақ уақыт ұстай алмайтынын анықтады. Баланың көзқарасы ауытқып тұрғандай, бұл жақындауға және бір мезгілде кетуге тілек білдіреді.

Ересектермен байланыс аутистік спектрінің бұзылысы бар бала үшін тартымды болып табылады, бұл ретте әлеуметтік ынталандыру оның жайлылық диапазонында болмайды.

Аутистік спектрі бұзылған балалардың ата-аналарынан алынған мәліметтер бойынша, олардың баласында бірінші күлкі уақытында пайда болған, бірақ ол ересектерге қаралмаған. Күлкі ересектердің жақындауына да, балаға жағымды әсерлерге де реакция ретінде пайда болды (мысалы, ересектердің түрлі-түсті киімдері, шылдырдың дыбысы және т.б.).

Тұрмыстық өзара іс-қимылдың бастапқы стереотиптерінің дамуының бұзылуымен бір мезгілде эмоционалдық байланыс стереотиптерінің дамуының бұзылуы анықталады.

Егер нормада 3 айға қарай балада тұрақты «жандану кешені» пайда болса - бұл баланың оның белсенді бастамашысы болатын, ересектердің эмоционалдық белсенділігін талап ететін (мұндай жағдайларда бала тұтқасын ересек жаққа қарай тартады) қарым-қатынас жағдайын күтуі, онда эмоцияның осы көріністері аутистік спектрі бұзылған балаларға тән емес.

Аутизмге шалдыққан баланың анасы оны қолына ұстаған кезде, бала, әдетте, өзін ыңғайсыз сезінеді. Бұл баланың дайындық қалпын қабылдамауынан, оның байланысқа немқұрайлылығы байқалады, оның кернеуі сезіледі, тіпті қарсылық та болады.

Нормада өмірінің бірінші жылының соңында балаларда «өзгелерден қорқу» байқалады. Көптеген жағдайларда аутизмі бар балаларда бұл қорқыныш жоқ, бұл эмоционалдық байланыстың жеткіліксіз дамуымен және жақын адамдармен қарым-қатынастың жеке стереотиптерін әзірлеумен байланысты. Аутистік спектрі бұзылған бала таныс адамдардың қолында да, бөтен адамдардың қолында да бірдей бей-жай отыра алады.

Нейротипті балада бірінші жылдың соңына қарай, әдетте, отбасының әртүрлі өкілдеріне, сондай-ақ өзінің жақын және бейтаныс адамдарына қарым-қатынастың сараланған стереотиптері қалыптасады. Аутизмі бар балалардың бір тұлғаға симбиотикалық байланысы жиі артады, сонымен қатар басқа жақындарымен өзара іс-қимыл жасауда қиындықтар байқалады.

Нормада жарты жылдан кейін стереотиптердің, қарым-қатынас, ойын рәсімдерінің дамуын негізге ала отырып, баланың ересектермен өзара іс-қимылы кезінде бір-біріне ғана емес, қоршаған орта объектілеріне де өзара назар аударуға болатын жағдай туындайды. Біраз уақыттан кейін бала тек жауап ретінде ғана емес, ересектерді қызықтыратын объектіге немесе оқиғаға назар аударудың белсенді тәсілі ретінде нұсқау қимылын, вокализацияны қолдануды үйренеді. Кейбір авторлардың пікірінше, бірлесіп назар аударуға қабілетсіздік балалар аутизмінің ең ерте көріністерінің бірі болып табылады [1].

Аутистік спектрі бұзылған бала сенсорлық әлсіздіктен, белсенділіктің бұзылуынан, өзара іс-қимылдың нашар дамыған стереотиптерінен, эмоциялық байланыстың бұзылуынан қосымша ынталандыру іздеуге мәжбүр. Қосымша ауто стимуляциялар балаға аффективті дискомфорт сезімін азайтуға, ал кейде тұншықтыруға мүмкіндік беретін гиперкомпенсаторлық тетіктердің дамуына әкеледі. Аутизмге шалдыққан балалардың өздеріне жағымды сезім туғызатын стереотипті әрекеттерді үздіксіз жаңғыртуға ұмтылуы олардың біркелкі мінез-құлқын дамытуға елеулі үлес қосады. Бұл гиперкомпенсаторлық әрекеттер балаға уақытша жеңілдік әкелсе де, сонымен бірге оның жалпы бейімсіздігін күшейтеді.

Нормада балалардың бір жарым жасында шынайы имитация, еліктеу белгілері пайда болады. Олар баланың интонациясын, қимылын, жақындарына тән мінез-құлқын кейінге қалдыру түрінде көрінеді. Аутизмі бар балада бұл нысандардың дамуы кідіріспен көрінеді. Бұл аффективті саланың ауыр зақымдануы баланың зияткерлік және сөйлеу тұрғысынан дамуының ерекше бұрмалануын да тудырады.

Көптеген зерттеулердің нәтижелері бойынша және практикадан белгілі болғандай, коммуникативтік дағдылардың бұзылуы аутистік спектрі бұзылған балалардың сәтті бейімделуіне басты кедергілердің бірі болып табылады. Коммуникативтік дағдылардың бұзылуы ауызекі сөйлеудің артта қалуы немесе болмауы, диалогқа бастамашылық ету немесе оны қолдау қиындығы, стереотипті пікірлер және басқа да бірқатар ерекше ерекшеліктер түрінде көрінеді [2]. Алайда, аутистік спектрі бұзылған балада алғашқы сөздер мен сөйлемдер қалыпты уақытта пайда болуы мүмкін. Бірақ бұл сөздерді аутистік спектрі бұзылған бала ересектерге тікелей қарау үшін қолданбайды.

Коммуникация ақпаратты беру процесін ғана білдірмейді, ол осы ақпаратпен белсенді алмасуды болжайды. Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру кезінде міндетті түрде формальды жағын

ескеру, ақпаратты беру фактісіне шоғырлану маңызды. Коммуникация процесі кезінде қарым-қатынас жөніндегі әріптестер бір-біріне әсер етуі мүмкін. Ақпарат алмасу әріптестің мінез-құлқына әсер етуден де тұрады. Осы әсердің нәтижесінде коммуникативтік процеске қатысушылар арасында қалыптасқан қарым-қатынас түрінің өзі өзгереді. Бұл ретте ақпаратты беретін адам мен осы ақпаратты қабылдайтын адам кодтау мен декодтаудың бірдей жүйесін пайдаланғанда коммуникативтік әсер ету мүмкін болатынын қарастыру қажет. Яғни, мәндердің бірыңғай жүйесін қабылдау ғана қарым-қатынас бойынша әріптестерді өзара түсіністікпен қамтамасыз ете алады.

А.А. Леонтьев қарым-қатынас деп қызметтің белгілі бір жағын түсіну керек деп санайды, өз кезегінде, қызмет қарым-қатынас шартын білдіреді. Д.Б. Элькониннің пікірінше, қарым-қатынас ерекше қызмет түрі болып табылады. Қарым-қатынас кезінде ақпарат беру белгілік жүйелер арқылы жүзеге асырылады. Осыны ескере отырып, пайдаланылатын таңбалық жүйелерге байланысты коммуникацияның екі түрін бөліп көрсетеді: ауызша және ауызша емес. Вербалды коммуникация тілді таңбалы жүйе ретінде пайдаланады және тілді меңгеруді болжайды. Өз мүмкіндіктерінің арқасында вербалды емес коммуникацияның барлық түрлері мен формалары әлдеқайда кең және бай. Дегенмен, ауызша коммуникация ауызша коммуникацияны толығымен алмастыра алмайды. Вербалдық коммуникацияны дамыту вербалдық емес өзара іс-қимылға негізделеді. Зерттеушілердің пікірінше, тіл коммуникацияның ең әмбебап құралы болып табылады. Сөйлеу арқылы ақпаратты кодтау және декодтау жүзеге асырылады.

Көбінесе ауызша коммуникация диалогтық сөйлеу, диалог түрінде көрінеді. Негізгі коммуникативтік дағдылардың бірі қарым-қатынас бойынша серіктестің пікірлеріне барабар жауап бере білу және жауап бере білу болып табылады және, әрине, белгіленген тақырыпта сөйлесуді қолдау қабілеті қажет [3]. Сөйлесу құралы ретінде тілдік емес коммуникация дыбыстық сөздің болуын көздемейді. Вербалды емес коммуникация мимика, ымдау, пантомимика, тікелей сенсорлық немесе дене байланыстары арқылы қарым-қатынас жасауды білдіреді. Мұндай байланыстар адамның басқа адамнан алатын көру, тактильдік, есту, иіс сезу және басқа да сезімдері мен бейнелерін білдіреді.

Негізінен адамдармен тілдесудің ауызша емес тәсілдері туғаннан бастап қалыптасады. Тілдесудің ауызша емес нысандары адамға эмоциялық және мінез-құлық деңгейінде өзара іс-қимыл жасауға және өзара түсіністікке қол жеткізуге мүмкіндік береді. Мысалы, қандай да бір затты көрсету кезінде басқа адамның реакциясын тудыруға болады, ол сол затты қарайды. Сондай-ақ, кішкентай балалар ересектерге қолын созғанда, бұл олардың қолына көтерілгісі келетінін білдіреді. Күлімсіреп және басқа адамға қарап, бала өзінің оң сезімдері мен эмоциялары туралы хабарлайды [4].

Аутистік спектрі бұзылған балаларда вербалды емес коммуникация құралдарын қалыптастырудың бұзылулары байқалады. Мимика, ымдау, интонация, әдетте, коммуникацияны қолдамайды. Аутизмге шалдыққан балалардың ерекше саусағы байқалады: бұлшық етті балалардың вокализациясы ерекше реңкті, сөйлейтін балалардың табиғи емес екпіні мен интонациясы болады. Ал интонациялық компонент біздің эмоционалдық жағдайымызды көрсету үшін ғана емес, сондай-ақ көптеген шынайы коммуникациялық функцияларды қамтитыны белгілі, мысалы, тақырыпты, қарым-қатынасты, бекітуді, сұрақты білдіреді, сөз тіркесінің ішіндегі мағынаны көрсетеді, тыңдаушыға әңгіменің жібін жоғалтпауға көмектеседі, пікірлерді тұтастай біріктіреді [2]. Аутистік спектрдің бұзылуы кезінде байланыстың бұзылуы және эмоциялық бұзылулар айқын, әлеуметтік айқындалған коммуникативтік уәждердің болмауы салдары болып есептеледі.

Аутистік спектрі бұзылған балалардың сөйлеу қабілетінің жетіспеушілігі, коммуникацияның жеткіліксіздігі және эмоциялық-ерік аясының ерекшеліктері бір мезгілде сөйлеу және сөйлеу функцияларына бағытталған ерекше түзету ықпал ету құралдарын талап етеді [5].

Аутистік спектрі бұзылған баланың сөйлеуін одан әрі меңгеру үшін, қоршаған орта мен адамдарға қызығушылықты арттыру үшін коммуникативтік белсенділікті қалыптастыру қажетті шарт болып табылады. Балаларда ауызша және ауызша емес коммуникацияны дамыту, ал қажет болған жағдайда оның баламалы тәсілдеріне жүгіну маңызды. Мысалы, ымдау жүйесі, символдар жүйесі, жаһандық оқу немесе PECS карточкаларының көмегімен коммуникация жүйесі сияқты.

Отандық мамандарда коммуникативтік белсенділікті қалыптастыруға бағытталған әдістер мен тәсілдер көп болғанын қалаймыз. Сондай-ақ қазіргі уақытта коммуникативтік белсенділіктің қалыптасуын бағалауға бағытталған дәл диагностикалық әдістемелердің болуы проблемасы өзекті күйінде қалып отыр.

Осылайша, аутистік спектрі бұзылған балаларда диагностика және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру проблемасы қазіргі сәтте өзекті болып қалуда және одан әрі егжей-тегжейлі зерделуді талап етеді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Өмірбекова Қ.Қ., Оразаева Г.С., Төлебиева Г.Н., Ибатова Г.Б. Логопедия. Оқулық: Жоғарғы педагогикалық оқу орындарының дефектология бөлімдерінің студенттеріне арналған оқулық (Қ. Қ. Өмірбекованың редакциясымен) – Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2011.- 495 бет.
2. Саламова Ф., Розымова Ы. Особенности развития аутичного ребенка //Вестник Донского государственного аграрного университета. – 2019. – №. 2-2. – С. 42-46.
3. Войтик, Н. В. Речевая коммуникация : учебное пособие для вузов / Н. В. Войтик. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2018. — 125 с.
4. Мартынова Е. М. Невербальная коммуникация: теории и мнения //Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета. – 2014. – №. 8. – С. 227-233.
5. Айтбаева А.Б. Коррекциялық педагогика негіздері: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011. – 160 б.

УДК 376.2

АКТУАЛЬНОСТЬ НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ЛОГОПЕДИЧЕСКОЙ КОРРЕКЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Тугельбаева Т.Н., учитель - логопед
КГУ «ОШ им. Ж. Тәшенева»

Одним из немаловажных навыков, приобретаемых в начальной школе, является самостоятельная развернутая и содержательная речь. Однако, всё чаще нормотипичные младшие школьники, а, особенно, обучающиеся с задержкой психического развития (далее-ЗПР) в условиях инклюзивного образования, сталкиваются с трудностями овладения устной и письменной речью и с ее нарушениями [1]. Дети с ЗПР помимо речевых проблем характеризуются замедленным темпом психического развития, личностной незрелостью, нарушениями познавательной деятельности. Также у детей данной группы наблюдаются недостатки ориентации в окружающем пространстве, нарушения координации, замедленное выполнение даже обиходных действий. В связи с этим, проблема актуализации нейропсихологического подхода в логопедической коррекции младших школьников с задержкой психического развития является наиболее значимой в контексте школьного обучения. В соответствии с нейропсихологическим подходом, речь является сложной функциональной системой, которая реализуется совместной и интегрированной деятельностью различных областей головного мозга. Функциональный дефицит или функциональная несформированность какой-либо из них приводит к специфическим ошибкам в устной и письменной речи. Актуальность данной работы обусловлена тем, что нарушения речи все более часто встречаются у детей младшего школьного возраста. Они являются одним из самых распространенных дефектов в младшем школьном возрасте. Даже дети с условной нормой развития с не всегда легко осваивают речь, поскольку она требует не только определенного уровня развития мышления, анализа, моторики, владения ребенком грамматическими правилами, саморегуляции, усидчивости и тд. Таким образом, нейропсихологический подход позволяет раннее определение механизмов дизонтогенеза и формирования нарушений функций ЦНС, лежащих в его основе, что в свою очередь дает возможность своевременно и адекватно подобрать коррекционную программу для преодоления нарушений двигательного, перцептивного, речевых, интеллектуального и речевого развития.

В исследованиях Т.А. Власовой, М.С. Певзнер, В.И. Лубовского и других отмечается, что на этапе начального обучения в школе у детей с ЗПР имеется недостаточный уровень развития аналитико-синтетической деятельности, операций сравнения, обобщения, перцептивных процессов, внимания, снижение памяти, незрелость эмоционально-волевой сферы, которые влекут за собой своеобразные нарушения речи [2]. Таким образом, нейропсихологический подход в коррекционной работе заключается в системе взаимодействия методов когнитивного и двигательного развития. Иначе говоря, связная речь дошкольника с ЗПР формируется таким образом: для ребенка выстраиваются система упражнений, направленная на развитие базисной функциональной системы, и система упражнений, нацеленных на развитие и коррекцию непосредственно связной речи.

В нейропсихологической коррекции применяются следующие методы и технологии:

— опора на сохраненные функции. Недостатки корректируются с учетом более развитых компонентов;

— атака на слабые стороны. В основе данного метода лежит воздействие на менее развитые функции и стимулирование их деятельности;

— формирующее обучение. Данный метод основывается на стимулировании развития определенного навыка. Обучение проводится не по принципу формирования отдельных навыков, а на восприятии действия в целом;

— метод интерактивного подхода. В его основе лежит работа над мотивационным компонентом. Активная совместная деятельность ребенка и педагога приводит к вовлечению ученика в процесс занятий без акцентуации на менее развитые функции. При этом постепенно передаются инициатива и деятельность от педагога к ребенку;

— метод мозжечковой стимуляции, занятия на балансировочной доске. Доказанная связь работы мозжечка со всеми отделами нервной системы позволяет стимулировать синхронизацию работы обоих полушарий мозга, улучшает речь, чтение и письмо, корректирует поведение ребенка;

— метод замещающего онтогенеза, разработанный А.В. Семенович [3]. Его суть заключается в технологии, включающей в себя совокупность этапов психолого-педагогического сопровождения детей: «диагностика - профилактика - коррекция - абилитация - прогноз». Основная цель данного метода - развитие мозгового (шире — нейропсихосоматического) обеспечения психического развития ребенка. Метод замещающего онтогенеза опирается на основные положения клинко-эволюционной системной парадигмы; нейропсихологические законы строения, развития и реабилитации мозговой организации высших психических функций А.Р. Лурии; научно-практические технологии телесно-ориентированной психотерапии.

Во время логопедических занятий предлагаются упражнения на развитие каждой функции: «внимание → дыхательные упражнения → общий двигательный репертуар → игры с мячом → растяжки → глазодвигательный репертуар → базовые сенсомоторные взаимодействия → базовые сенсомоторные взаимодействия с опорой на графическую деятельность → мелкая моторика → соматогнозис, тактильные и кинестетические процессы → зрительный гнозис → пространственные и «квазипространственные» представления → слуховой гнозис → фонематический слух → развитие связной речи → память → номинативные процессы → интеллектуальные процессы, общая и смыслообразующая функция речи».

Обобщая практический опыт работы, КГУ «ОИШ им. Ж. Тэшенева», я включила нейропсихологический подход в каждый этап логопедической коррекции (рисунок 1).

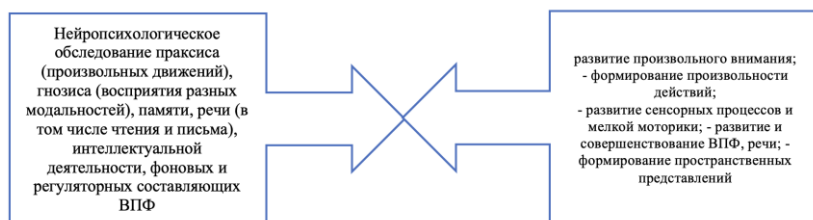

Рисунок 1. Включение нейропсихологического подхода в логопедическую практику

В непосредственную работу над речью я стараюсь включать двигательные и когнитивные приемы, которые направлены на:

- развитие визуального и аудиального внимания;
- развитие межполушарного взаимодействия; - развитие самоконтроля, умения управлять своим поведением;
- повышение общей энергетики ВПФ;
- развитие пространственного восприятия собственного тела;
- формирование схемы тела;
- снятие мышечных зажимов, нормализация эмоционального фона.

В данной деятельности мною используются следующие приемы:

1. Работа на вертикальных поверхностях (свободное рисование, раскрашивание, работа с трафаретами, конструирование из деталей и т.д.).
2. Игры с мячом (в одиночку, парой, подгруппой, группой).
3. Творческое конструирование (аппликации, поделки).
4. Работы на стабильной платформе (по мере необходимости).
5. Игры на локализацию ощущений на теле.

6. Графические схемы и диктанты (соединение точек, планы, графические диктанты (одноручные, двуручные, «наоборот»).
7. Двигательные «диктанты» (шаги в комнате по команде) – ориентировка на местности.
8. Рисование двумя руками.
9. «Перевернутые рисунки».
10. Лабиринты.
11. Веселые зарядки.
12. Игры с правилами, запретными словами и движениями и другие.

Нейропсихологический подход в логопедии основывается на понимании взаимосвязи между функциями мозга и речевым развитием. Он применяет знания о структуре и функциях мозга для диагностики и коррекции речевых нарушений. Таким образом можно выделить несколько ключевых аспектов этого подхода [4]:

1. Изучение мозговых функций и речевых нарушений: Нейропсихологи и логопеды исследуют, как различные участки мозга влияют на развитие речи и языка. Это включает в себя изучение того, какие именно области мозга отвечают за определенные речевые навыки, такие как артикуляция, восприятие речи и понимание грамматики.

2. Диагностика на основе нейропсихологических тестов: Использование специализированных тестов и методик для оценки нарушений, связанных с речью. Эти тесты помогают определить, какие когнитивные функции могут быть затруднены и как это влияет на речевое развитие.

3. Индивидуализированный подход: В соответствии с нейропсихологическими данными разрабатываются индивидуализированные программы коррекции, направленные на конкретные речевые и когнитивные трудности пациента. Это может включать упражнения на развитие памяти, внимания, восприятия, а также специальные речевые тренировки.

4. Когнитивно-компенсаторные методы: Применение методик, направленных на компенсацию дефицитов. Например, использование визуальных и слуховых подсказок для улучшения понимания и выражения речи.

5. Взаимодействие с другими специалистами: Нейропсихологический подход часто требует работы в команде с другими профессионалами, такими как неврологи, психиатры, и педагоги. Совместная работа позволяет комплексно подходить к диагностике и коррекции речевых нарушений.

6. Мониторинг и оценка эффективности: Регулярное отслеживание прогресса пациента и корректировка методов в зависимости от полученных результатов. Это позволяет оптимизировать терапию и достигать лучших результатов.

В период активного применения в логопедии нейропсихологического подхода, традиционные методики совершенствуются и дополняются подходами из смежных наук. Такой подход помогает глубже понять причины речевых нарушений и более эффективно их устранять, учитывая индивидуальные особенности и потребности каждого пациента.

Список литературы:

1. Домрачева Е.А. Нарушения письма у детей младшего школьного возраста с задержкой психического развития // Студенческая наука и XXI век. 2021. Т.18. №1-2(21). С. 104-106.
2. Зуева Л.Т. Преодоление нарушений письма у младших школьников с задержкой психического развития на логопедических занятиях в общеобразовательной школе // В сборнике: изучение и образование детей с различными формами дизонтогенеза. Материалы Международной научно-практической конференции памяти профессора В.В. Коркунова. Екатеринбург, 2021. С. 469-475.
3. Матросова Т.А. Организация коррекционных занятий с детьми дошкольного возраста с речевыми нарушениями. М., 2016. С. 16-19.
4. Зиновьева Валентина Николаевна, Демидова Анна Петровна, Овчаренко Влада Владимировна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ИГР И УПРАЖНЕНИЙ ПРИ КОРРЕКЦИИ ОПТИЧЕСКОЙ ДИСГРАФИИ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ЗПР // Проблемы современного педагогического образования. 2023. №78-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-neyropsihologicheskikh-igr-i-uprazhneniy-pri-korreksii-opticheskoy-disgrafii-u-detey-mladshego-shkolnogo-vozrasta-s> (дата обращения: 8.06.2024).

ПРОБЛЕМЫ И ВЫЗОВЫ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГОВ ДЛЯ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Турлубекова М.Б., Руководитель ОФ“Аqylsana” Коррекционно-развивающего центра“Balpan”,
Караганда

Рымханова А.Р., PhD, ассоциированный профессор кафедры специального и инклюзивного образования Карагандинского университета имени академика Е.А.Букетова, Караганда

Абишева Г.З., главный специалист управления образования Карагандинской области, учитель-дефектолог

Введение

Исторически, специальное образование развивалось как отдельная система, предоставляющая образовательные услуги для детей с различными формами инвалидности. С переходом к инклюзивной модели образование для детей с ОВЗ интегрируется в общую образовательную систему. Это требует не только изменений в образовательных учреждениях, но и высокой квалификации педагогов, готовых работать с разнообразными категориями детей. Однако, несмотря на принятые меры и программы, направленные на подготовку учителей для работы с детьми с ООП, сохраняется ряд проблем, таких как нехватка квалифицированных специалистов, слабая подготовка кадров в регионах и недостаток системной переподготовки.

Исследование направлено на изучение исторических этапов становления инклюзивного образования, оценки текущего состояния подготовки кадров, а также разработку рекомендаций по повышению эффективности профессиональной подготовки учителей в контексте современных вызовов и тенденций в области инклюзивного образования. Актуальность исследования обусловлена несколькими ключевыми факторами (Рисунок 1).

Рисунок 1 – Актуальность исследования

Примечание – Составлен автором

В соответствии с рисунком 1, выделим основные компоненты актуальности исследования:

1 Рост значимости инклюзивного образования.

В последние десятилетия инклюзивное образование стало приоритетом на международном уровне. Современные образовательные системы стремятся к созданию условий для обучения детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательных школах, требуя пересмотра подходов к подготовке педагогических кадров, способных эффективно работать с такими детьми.

2 Социальная интеграция и права человека.

Вопросы равного доступа к качественному образованию и прав детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ) на полноценное обучение и развитие стали важной частью дискурса о правах человека, подчеркивая необходимость подготовки педагогов, способных обеспечить инклюзивную образовательную среду.

3 Изменение требований к педагогам.

Переход к инклюзивной системе требует от учителей новых компетенций, в том числе психологической подготовки, понимания особенностей работы с детьми с ОВЗ и навыков взаимодействия с другими специалистами, такими как психологи и логопеды. Поэтому актуальным становится вопрос развития систем профессиональной подготовки педагогов в этом направлении.

4 Международные и национальные образовательные стандарты.

Рекомендации и требования международных организаций, таких как ООН и ЮНЕСКО, по развитию инклюзивного образования оказывают давление на национальные системы образования, требуя разработки программ обучения, которые помогут педагогам соответствовать новым стандартам.

5 Историческая ретроспектива.

Анализ истории развития специального образования позволяет лучше понять текущие проблемы и перспективы его трансформации в сторону инклюзивности. Исследование также помогает выявить успешные практики, которые можно использовать в современной подготовке педагогов.

6 Введение инклюзивного образования требует прогнозирования его дальнейшего развития, включая потребности в обновленных программах подготовки учителей, поддержку на уровне образовательных политик, а также практическую реализацию новых подходов в обучении.

Таким образом, исследование данной темы является важным для совершенствования образовательной системы, повышения квалификации педагогов и обеспечения устойчивого и качественного развития ИО.

Основная часть

В контексте процесса модернизации образовательной системы Казахстана, реализуемого в рамках Концепции развития образования до 2030 года, обеспечение равных возможностей для всех детей, включая детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ), является одной из приоритетных задач. Однако, несмотря на предпринимаемые меры и программы, направленные на улучшение ситуации, остаются значительные вызовы, связанные с подготовкой и профессиональной компетентностью педагогов, работающих с детьми с особыми образовательными потребностями (ООП) (Рисунок 2).

Рисунок 2 – Проблемы подготовки квалифицированных педагогических кадров
Примечание – Составлен автором

В условиях стремительного роста числа детей с ОВЗ система образования испытывает нехватку специалистов, обладающих специфическими знаниями и навыками для работы с данной категорией детей. Хотя в последние годы в Казахстане принимаются меры по улучшению квалификации учителей (в том числе в рамках программы "Учитель будущего"), программы повышения квалификации часто носят краткосрочный и формальный характер. Они не всегда направлены на глубокое погружение в проблематику работы с детьми с ООП. В некоторых регионах Казахстана наблюдается серьёзная нехватка кадров, особенно в отдалённых районах, что приводит к низкому качеству образовательных услуг для детей с ОВЗ. Современные методики инклюзивного и специального образования требуют владения новейшими педагогическими технологиями, включая цифровые решения и ассистивные технологии для детей с ОВЗ.

Увеличение количества детей с инвалидностью в Республике Казахстан непосредственно влияет на увеличение потребности в специалистах, способных оказывать качественную помощь и обеспечивать образовательные услуги для детей с ООП. Однако, в настоящее время РК сталкивается с проблемой нехватки подготовленных специалистов, способных эффективно работать с этой категорией детей (Рисунок 3) [1].

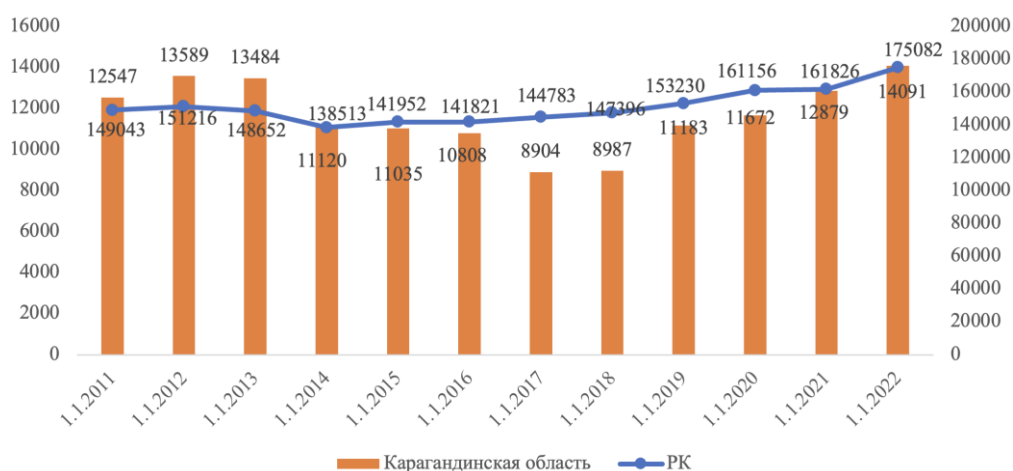

Рисунок 3 – Численность детей с ограниченными возможностями в развитии в разрезе Карагандинской области за период с 2011-2022гг., человек

Примечание – Составлен автором на основе источника: [1]

Повышение числа детей с инвалидностью обусловлено различными факторами, включая улучшение медицинской диагностики, раннюю интервенцию и рост осведомленности общества о различных формах ООП. В связи с этим увеличивается и потребность в специализированных услугах и поддержке для обучения и воспитания этих детей.

Несмотря на увеличение числа детей с инвалидностью, система образования в РК сталкивается с проблемой дефицита квалифицированных специалистов, обладающих соответствующими знаниями и навыками для работы с этой категорией детей. Это создает неравновесие между потребностью и предложением в сфере образования для детей с ООП и затрудняет обеспечение им необходимой помощи и поддержки для полноценного обучения и социализации.

Обеспечение необходимой помощи и поддержки для полноценного обучения и социализации зависит от категории детей с ООП, требующие определенные условия в рамках инклюзивного образования, то есть требует индивидуального подхода к каждому ребенку и создания условий, которые соответствуют его уникальным потребностям. Это может включать в себя адаптацию программ, обучение педагогов в методиках инклюзивного образования и предоставление специализированных ресурсов.

Подготовка кадров, способных оказывать адекватную помощь и обеспечивать эффективные образовательные услуги для детей с ООП, становится крайне важной. Специалисты в этой области должны обладать соответствующими знаниями, навыками и компетенциями для работы с разнообразными потребностями детей с инвалидностью, включая понимание и применение адаптивных методик обучения, использование специализированных образовательных технологий, а также умение создавать поддерживающую и включающую образовательную среду.

увеличение количества детей с инвалидностью в РК подчеркивает актуальность проблемы нехватки специалистов для работы с детьми с ООП и требует принятия эффективных мер для обеспечения их образовательных и интеграционных потребностей, так как каждый год этот показатель имеет тенденцию роста (Таблица 1) [2].

Таблица 1 - Особенности распределения детей с инвалидностью, человек

Показатель	Всего	В том числе		Из них по возрасту, лет			
		мальчики	девочки	До 7 лет	7-13 лет	14-15 лет	16-17 лет
Всего опрошено детей	9149	5141	4088	2174	4937	1299	739

из общего числа опрошенных детей имеют следующие нарушения:

аппарат опорно-двигательный	3072	1708	1364	889	1588	395	200
зрение	1222	682	540	286	657	184	95
слух	903	512	391	190	503	134	76
речь	1889	1104	785	534	980	237	138
интеллектуальное развитие	2214	1328	886	545	1174	319	192
психическое состояние	2109	1240	869	424	1174	319	192
соматические (нарушения функций внутренних органов)	2506	1363	1143	582	1353	360	211
Примечание – Составлена на основе источника: [2]							

На основе предоставленных данных можно провести анализ текущей ситуации с количеством детей с инвалидностью в Республике Казахстан и выделить ключевые аспекты, требующие внимания. Анализ данных дает нам следующую интерпретацию данных:

1) Общее количество детей с инвалидностью.

В целом было опрошено 9149 детей, из которых 3072 имеют нарушения опорно-двигательного аппарата, что составляет 33,6% от общего числа, свидетельствуя о высоком уровне инвалидности, связанной с опорно-двигательным аппаратом.

2) Половой состав.

Из числа опрошенных 5141 — мальчики, и 4088 — девочки. Доля мальчиков (56,2%) выше, чем доля девочек (43,8%). Это может указывать на необходимость более глубокого исследования причин такого соотношения.

3) Возрастная структура представлена следующими данными (Рисунок 4) [2].

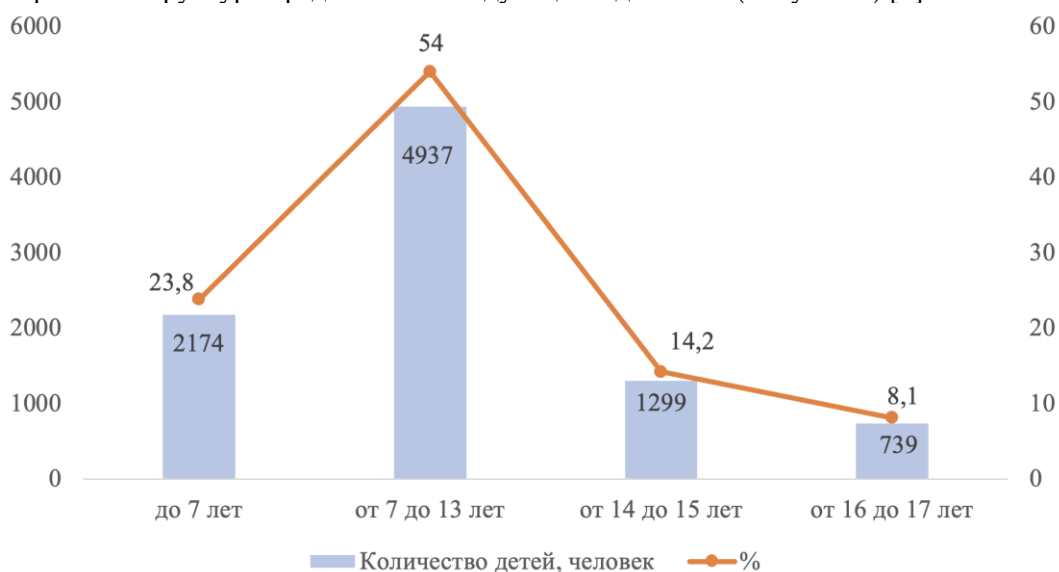

Рисунок 4 - Анализ текущей ситуации с количеством детей и инвалидностью в Республике Казахстан
Примечание – Составлена на основе источника: [2]

В соответствии с рисунком 3 отметим следующую тенденцию:

- до 7 лет - в этом возрасте количество детей с нарушениями значительно ниже по всем категориям, означая, что в раннем возрасте существуют возможности для предотвращения или снижения числа инвалидностей;
- 7-13 лет - наибольшее количество детей с инвалидностью, указывая на важность обеспечения специализированной поддержки и адаптированного образования в этот период.
- 14-15 лет и 16-17 лет - эти группы также нуждаются в эффективных программах интеграции и профессиональной подготовки.

4) Типы нарушений.

Наибольшее количество детей с нарушениями наблюдается в следующих категориях (Рисунок 5) [2].

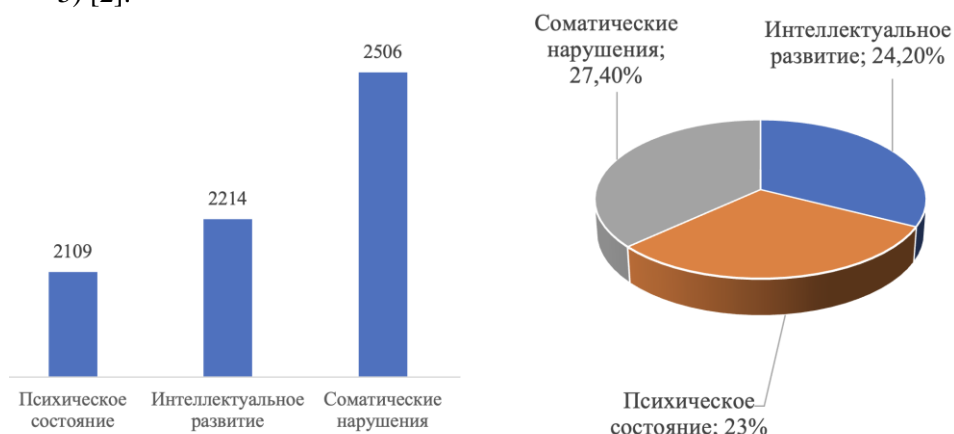

Рисунок 5 - Количество детей с нарушениями

Примечание – Составлена на основе источника: [2]

Такие данные в процессе исследования подчеркивают важность мультидисциплинарного подхода в работе с такими детьми, включая психологическую поддержку и медицинское обслуживание.

Анализ показывает, что проблема увеличения числа детей с инвалидностью в РК требует комплексного подхода и активных действий со стороны государства, образовательных учреждений и общества в целом. Необходимость в специализированных кадрах и адаптированных образовательных условиях становится особенно актуальной, подчеркивая важность реализации эффективных мер для удовлетворения потребностей этой уязвимой группы населения.

К основным рекомендациям развития профессиональной подготовки педагогических кадров необходимо отнести следующие аспекты, представленные на рисунке 6.

В настоящее время для казахстанских школ становится актуальной проблема организации обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями здоровья, их социально-педагогической адаптации, развития и интеграции их в общество. Специальные организации образования в Республике Казахстан играют ключевую роль в обеспечении доступности и качества образовательных услуг для детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ) (Таблица 2) [3].

Рисунок 6 – Рекомендации

Примечание – Составлен автором

Таблица 2 - Таблица 2 - Специальные организации образования РК в региональном аспекте по состоянию на 01.01.2023г.

№	Регион	Всего СОО	из них					
			Спец сады	Спец школы	ПМПК	КППК	Центр autism-центр	РЦ
1	Абай	16	0	5	3	8	0	0
2	Акмолинская	29	0	5	4	20	0	0
3	Актюбинская	27	3	4	4	14	1	1
4	Алматинская	25	0	3	9	13	0	0
5	Атырауская	14	1	3	2	7	0	1
6	ВКО	26	5	8	3	8	1	1
7	Жамбылская	25	0	4	7	12	1	1
8	Жетысу	17	0	4	4	9	0	0
9	ЗКО	20	0	3	3	13	1	0
10	Карагандинская	29	3	10	5	8	1	2
11	Костанайская	24	0	6	4	14	0	0

12	Кызылординская	22	1	3	5	9	1	3
13	Мангыстауская	19	3	4	5	6	0	1
14	Павлодарская	31	7	7	3	13	1	0
15	СКО	26	0	7	3	15	1	0
16	Туркестанская	31	0	7	7	17	0	0
17	Улытау	4	0	0	1	3	0	0
18	г.Астана	19	3	3	6	4	1	2
19	г.Алматы	38	13	8	8	9	0	0
20	г.Шымкент	23	5	5	6	6	0	1
	Всего по РК	465	44	99	92	208	9	13
Примечание – Составлена на основе источника: [3]								

На основе данных по состоянию на 01.01.2023 года можно сделать следующие выводы о региональных аспектах специального образования:

1 Общее распределение специальные организации образования (СОО).

В РК функционирует 465 специализированных организаций образования, что подчеркивает наличие структур, направленных на поддержку детей с ОВЗ.

Присутствие различных типов учреждений (специальные сады, школы, ПМПК, КППК, центры аутизма и ресурсные центры) позволяет обеспечить многоуровневую поддержку и адаптацию образовательных программ.

2 Региональные различия.

Наиболее развитая сеть специализированных учреждений наблюдается в крупных городах, таких как г. Алматы (38 СОО) и г. Шымкент (23 СОО), что может быть связано с большей концентрацией ресурсов и специалистов. В то же время, в таких регионах, как Улытау (только 4 СОО) и Атырауская область (14 СОО), количество специализированных организаций значительно ниже, что указывает на необходимость улучшения инфраструктуры и доступности образования для детей с ОВЗ.

3 Специальные сады и школы.

В некоторых регионах, таких как Павлодарская область и Актыбинская область, имеется значительное количество специальных садов и школ, что свидетельствует о более активной политике в области инклюзивного образования. Однако в ряде регионов, таких как Абай и Акмолинская область, отсутствуют специальные сады, создавая препятствия для ранней диагностики и вмешательства.

4 Клинические и психолого-педагогические консультации (КППК и ПМПК).

Высокая концентрация КППК в таких областях, как Акмолинская и г. Алматы, позволяет осуществлять своевременное психолого-медико-педагогическое сопровождение, что критически важно для детей с ОВЗ.

5 Центры аутизма.

Наличие центров аутизма только в нескольких регионах, таких как Актыбинская и Карагандинская области, подчеркивает необходимость расширения доступа к специализированной помощи для детей с аутизмом по всей стране.

6 Ресурсные центры (РЦ).

Их небольшое количество (всего 13 по всей стране) указывает на потребность в увеличении таких учреждений, которые могут предоставлять поддержку как детям, так и родителям в вопросах инклюзии и адаптации.

СОО в Казахстане демонстрируют значительное разнообразие и наличие ресурсов для детей с ОВЗ. Однако региональные различия в доступности этих учреждений требуют дополнительных мер для улучшения ситуации. Ключевым элементом в этом процессе является профессиональная подготовка педагогических кадров, которые играют центральную роль в предоставлении качественного образования для детей с ОВЗ.

Для решения текущих проблем в системе специального образования необходимо связать рост количества специализированных учреждений и профессиональную подготовку педагогов (Таблица 3).

Таблица 3 – Решение текущих проблем в отношении профподготовки педагогов

№	Текущая ситуация	Проблема	Связь с подготовкой кадров	Решение
1	Увеличение количества спецучреждений	В ряде регионов, таких как Улытау и Атырауская	Увеличение числа учреждений невозможно без квалифицированных	Ввести государственные программы для стимулирования молодых

	в регионах с низкими показателями	область, количество специальных организаций остается значительно ниже, чем в крупных городах	педагогов. Необходимо развивать программы профессиональной подготовки и переподготовки специалистов для работы в регионах, где наблюдается нехватка кадров	педагогов к работе в регионах с низкими показателями. Также важно развивать дистанционные формы обучения педагогов для увеличения их численности в отдаленных регионах
2	Повышение доступности специальных садов и школ	В некоторых областях, таких как Абайская и Акмолинская, отсутствуют специальные сады, что ограничивает возможность ранней диагностики и адаптации детей с ОВЗ	Для эффективного функционирования специальных садов и школ требуется большое количество педагогов, обладающих компетенциями в области инклюзивного и специального образования, особенно в раннем возрасте. Это требует усиленной подготовки кадров в педагогических вузах и колледжах	Разработать программы для подготовки специалистов дошкольного образования, которые будут ориентированы на работу с детьми с ОВЗ. Важно включить в учебные планы педагогических вузов специальные дисциплины, связанные с инклюзивным образованием
3	Поддержка и развитие центров аутизма и ресурсных центров	Наличие всего 9 центров аутизма и 13 ресурсных центров по всей стране не может удовлетворить потребности всех регионов	Для работы в таких центрах необходимы узкоспециализированные кадры, обладающие знаниями и навыками в работе с детьми с расстройствами аутистического спектра (РАС) и другими специфическими нарушениями	Внедрить специализированные программы переподготовки для педагогов, направленные на работу с детьми с аутизмом. Развивать партнерство с международными организациями для внедрения лучших практик в обучении таких специалистов
Примечание – Составлена автором				

Вывод

Для улучшения ситуации в системе специального образования и обеспечения равного доступа детей с ОВЗ к образовательным услугам, необходимо не только увеличивать количество специализированных учреждений, но и развивать систему профессиональной подготовки педагогов. Особое внимание следует уделить региональной поддержке кадров через:

- 1) Введение программ стимулирования педагогов для работы в удаленных регионах:
 - введение специализированных курсов и дисциплин в программы педагогических вузов, направленных на инклюзивное образование и работу с ООП;
 - увеличение практических занятий и стажировок для студентов педагогических специальностей, работающих с детьми с различными формами инвалидности.
- 2) Создание специализированных программ в вузах и колледжах для подготовки кадров в области инклюзивного и специального образования:
 - разработка долгосрочных и комплексных программ переподготовки и повышения квалификации педагогов, включая практическое обучение с участием детей с различными формами инвалидности.
- 3) Развитие переподготовки педагогов для работы в центрах аутизма и ресурсных центрах:
 - разработка долговременных программ переподготовки и повышения квалификации педагогов с акцентом на инклюзивное образование. Эти программы должны учитывать региональные особенности и давать практические навыки для работы с ООП;
 - внедрение дистанционных форм обучения для педагогов из отдаленных регионов, что обеспечит более широкий доступ к современным знаниям и методикам.
- 3) Международное сотрудничество:

- важно развивать международное сотрудничество и обмен опытом с зарубежными партнёрами, которые уже имеют успешные модели работы с ООП. Это может включать обмены педагогами, совместные программы обучения и участие в международных конференциях.

4) Поддержка молодых специалистов:

- для привлечения молодых педагогов в регионы с дефицитом кадров необходимо разрабатывать программы мотивации, которые включают льготные условия труда, предоставление жилья и гарантии карьерного роста;

- развить целевые программы, направленные на привлечение и подготовку педагогов для работы в регионах с низкими показателями по числу специализированных учреждений. Важно стимулировать молодых специалистов через финансовую поддержку, предоставление жилья и другие социальные льготы.

5) Необходимость внедрения современных методик и технологий:

- учебные заведения должны интегрировать программы, ориентированные на использование инновационных технологий, как на уровне подготовки педагогов, так и в процессе их дальнейшего профессионального развития. Это может включать обучение новым технологиям для диагностики и коррекции, а также использование цифровых образовательных платформ.

Эти меры обеспечат устойчивое развитие системы специального образования в Казахстане, а также повысят качество и доступность образовательных услуг для детей с ОВЗ.

Список литературы:

1 Данные Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК. - [Электронный ресурс] URL: <https://www.stat.gov.kz>

2 Особенности распределения детей с инвалидностью [Электронный ресурс]. // Комитет по статистике Министерства национальной экономики РК [Офиц. сайт]. – URL: <https://bala.stat.gov.kz/>

3 Национальный научно-практический центр развития специального и инклюзивного образования РК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://special-edu.kz/>

УДК 37

**ОПЫТ ВЕДЕНИЯ ОБЩЕПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН
ПРИ ПОДГОТОВКЕ СРЕДНЕГО МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
У СТУДЕНТОВ С НАРУШЕНИЕМ ЗРЕНИЯ.
(НА ПРИМЕРЕ ДИСЦИПЛИНЫ «АНАТОМИЯ И ФИЗИОЛОГИЯ»
КАРАГАНДИНСКОГО ОБЛАСТНОГО ВЫСШЕГО СЕСТРИНСКОГО КОЛЛЕДЖА)**

Е.А.Турнаева

Карагандинский областной высший сестринский колледж,
г. Караганда, Республика Казахстан

Введение

Тема инклюзивного образования становится все более и более актуальной не только в нашей стране, но и в целом в мире. На сегодняшний день существует реальная проблема вовлечения людей с особыми потребностями в систематический учебный процесс. Что важно, трудности имеются не только касаясь материально-технического оснащения, но и методики преподавания.

Успешность обучения зависит не только от содержания, но и от методов, при помощи которых студент приобретает необходимые знания, получает развитие элементов мыслительной культуры, навыки умственного труда, вырабатываемые при обучении.

Важным является не только грамотное изложение конкретного материала при проведении анатомии, но и полноценная аргументация. Студент должен знать не только, как устроены и функционируют органы, но и почему они устроены именно так.

Характеристика инклюзивной группы

Подготовка специалистов из числа студентов с нарушением зрения на базе Карагандинского областного высшего сестринского колледжа ведется с сентября 2023 года по специальности «Сестринское дело» с квалификацией «Массажист». Данная программа была специально разработана для студентов с нарушением зрения. Общее количество студентов в группе составляло 16 человек. С

учетом индивидуального подхода и эффективности учебного процесса группа на время проведения симуляционных занятий была поделена на 2 подгруппы по 8 человек в каждой. Возрастной контингент студентов составлял от 20 лет до 55 лет. Все 16 человек являлись ослепшими, слепорожденные в группе отсутствовали. В плане построения методики преподавания положительным моментом было то, что у ослепших в отличие от слепорожденных, зрительные представления остались в их памяти. И чем позже студент потерял зрение, тем легче он вспоминал образ предмета (явления) именно по словесному описанию. Также среди студентов были 10 человек с абсолютной слепотой, то есть у них полностью отсутствовало светоощущение и цветоразличие. У 6 человек наблюдалась практическая слепота при которой сохраняется светоощущение или остаточное зрение, позволяющее различать контуры, силуэты предметов непосредственно перед глазами и цвета [1].

Отсюда можно сделать вывод, что при разработке и подборе методического сопровождения обязательно необходимо учитывать тип слепоты каждого студента.

Методологическое составляющее

При планировании занятий у студентов с патологией зрения учитывались их психологические особенности: искажение зрительного восприятия, трудности пространственного восприятия, ориентировки в пространстве и особенности мышления и памяти. Методология преподавания анатомии в инклюзивной группе базировалась на основе безбарьерной дидактики. Безбарьерная дидактика направлена на «исследование проблем инклюзивного образования, определяющая основные задачи, содержание, принципы, методы и формы организации образовательного пространства для обучающихся с особыми образовательными потребностями и инвалидностью [2-4].

При организации внеаудиторной работы преподавателю необходимо подробно ознакомиться студента с новыми аудиториями. Конкретизировано описать, как выглядит аудитория, что в ней находится, а самое главное, где находится по отношению к студентам. Находясь в помещении, новом для незрячего студента, предупредить его о возможных «опасных» местах: выступы, ступени, прозрачные поверхности. При необходимости предоставить студенту возможность обследовать его осязательно и самостоятельно [5].

Во время проведения занятий и в процессе внеаудиторного общения преподавателю следует назвать себя и представить других собеседников, а также остальных присутствующих, вновь пришедших в помещение. При общении с группой, где есть слабовидящие и незрячие студенты нужно каждый раз называть того, к кому обращается педагог или студент. Психологически некомфортно будет чувствовать себя студент с нарушениями зрения, если рядом находится не известный ему человек.

Важно заранее продумать и своевременно предоставить студенту с нарушениями зрения чёткую инструкцию по выполнению заданий и предусмотреть более длительные сроки на выполнение задания. Инструкция должна содержать все этапы выполнения задания, рекомендации по форме представления материалов. Для эффективности в усвоении программного материала студентам с нарушением зрения требуются неоднократные повторения предоставленных заданий, их четкость формулировки.

Поэтому в данном случае наиболее остро в отношении студентов с нарушением зрения встает вопрос о доступности качественной учебной информации [6]. В связи с чем, при проведении аудиторных и симуляционных занятий, отдельное внимание при обучении слепых и слабовидящих студентов имеет личность преподавателя и его методики преподавания. Именно для понимания анатомии одним из ключевых моментов является пространственно-ориентированное восприятие самого студента, что говорит о необходимости разумной переработки и оптимальной фильтрации учебного материала со стороны преподавателя.

Важно устанавливать со слепыми и слабовидящими студентам 100% рефлексивность, дать каждому индивидуально возможность обобщить полученную информацию с целью правильности усвоения и понимания ими новых формулировок, понятий и терминов.

При проведении демонстрация на занятиях наглядно-дидактических пособий и презентаций для данной группы студентов визуальную информацию необходимо было конвертировать в более доступный формат, а именно перевести весь визуал в аудиоформат либо шрифт Брайля. На нашем опыте, мы использовали при проведении занятий только лекции в аудиоформате. Перевод на шрифт Брайля был в нашем случае недостаточно неэффективным в плане того, что некоторые студенты, как и педагоги, не владели шрифтом. Соблюдение выше представленных правил обеспечивало полноценное восприятие обучающимися учебной информации и формировало у них адекватные пространственные представления при дальнейшем изучении анатомии уже на симуляционных занятиях.

Также основополагающим условием для обеспечения доступности и восприятия учебного материала выступала речь педагога. В силу того, что качественная вербальная подача материала имеет для студентов со зрительными нарушениями принципиальное значение, тут важно подчеркнуть особые требования к речи преподавателя. Речь должна быть содержательной, точной, лексически, фонетически и грамматически правильной; эмоционально насыщенной, богато интонированной, достаточно громкой; с хорошей дикцией, с соблюдением правил речевого этикета. При предъявлении вербальной информации необходимо выдерживать адекватный темп и логическую составляющую построения повествования [4].

По нашим наблюдениям даже с учетом того, что занятия преподавались студентам с нарушением зрения и большая часть студента обладала тотальной слепотой довольно часто предъявлялась невербальная информация в виде записей на доске, жесты, мимических и пантомимических выражений и пр. В таких случаях, чтобы студент максимально был вовлечен в процесс обучения и мог полноценно воспринимать и понимать предоставленную информацию, мы - преподаватели, комментировали и озвучивали выполняемые нами действия. При описании того или иного предмета педагог максимально должен избегать использование расплывчатых определений и описаний, которые обычно сопровождаются жестами. Пример: «Бедренная кость находится где-то там, на столе, это поблизости от вас...». Описание и местонахождение предмета должно быть точным и конкретным: например «Бедренная кость находится справа от Вас, имеет вытянутую форму, относится к длинным трубчатым костям, сужена в области диафиза и, имеет более расширенную часть, в области проксимального и дистального эпифизов» Но всё же максимально стараться не использовать невербальные средства общения.

Помимо высокой квалификации и эрудиции преподаватель должен обладать безграничным терпением и настойчивостью, корректным отношением к студентам, не ущемляя их болезненного самолюбия и постоянно помнить и иметь в виду, что главным в преподавании дисциплины является не только усвоение студентами необходимой суммы знаний, но и дальнейшей адаптации на смежных дисциплинах.

Особенностью проведения занятий по анатомии в первую очередь являлось то, что при составлении хода занятия упор делался на сохраненные анализаторы, а именно слуховой и сенсорный (кожный). С учетом данных особенностей и выстраивалась методика ведения занятий.

На наш взгляд, при проведении занятий по анатомии, важной составляющей была работа над проблемой развития пространственных представлений у студентов с нарушением зрения. С учетом того, что основное количество студентов являлись ослепшими, а слепорожденным, то пространственные представления у них были на достаточно высоком уровне и материал достаточно легко усваивался.

На аудиторных занятиях зарекомендовали себя звуковые учебные пособия (аудио-лекции), которые включали в себя: краткие обобщенные сведения по учебной теме с учетом новейших данных из отечественной и зарубежной литературы, охватывающий основной материал учебной программы по каждой учебной теме. Для чего это было необходимо!!!!? Для того, чтобы слепые и слабовидящие студенты не могли в полном объеме самостоятельно работать с учебной литературой.

Для обеспечения качественной подготовки специалистов из числа студентов с нарушением зрения в колледже была использована учебно-методическая и материально-техническая база, а именно:

- рельефные, плоско-выпуклые и барельефные учебные пособия,
- модели, муляжи и макеты органов,
- набор костей и скелет,
- аудиоаппаратура.

На практических занятиях эффективно зарекомендовало себя применение следующих способов обучения:

- использование плоско-выпуклых таблиц и муляжей, развивающих у незрячих студентов пространственные представления о строении органов;
- использование рельефных таблиц, обеспечивающих восприятие учебного материала, послышного расположения мышц, сосудисто-нервных пучков и т. д. Работа незрячих студентов с муляжами и макетами направлена на запоминание расположения внутренних органов.
- метод пальпации друг на друге костно-мышечных ориентиров, мест пульсации и прижатия артерий, определение сердечного толчка, сухожилий позволяет обучающимся с ограниченными возможностями здоровья по зрению лучше ориентироваться на будущих пациентах при определении границ массажных областей, проекции сосудисто-нервных пучков, внутренних органов, зон иннервации, кровоснабжения, лимфатического и венозного оттока.

С учетом всех положительных моментов были выявлены и трудности преподавания на симуляционных занятиях:

- Отсутствие либо малое количество разноматериаловых ОБЪЁМНЫХ, ПЛОСКО-ВЫПУКЛЫХ, РЕЛЬЕФНЫХ и БАРЕЛЬЕФНЫХ таблиц и муляжей. Трудность заключалась в том, что основная часть наших рельефных таблиц и муляжей были одинаковыми на ощупь, что нарушало восприятие материала.
- Нехватка наглядности при изучении мышечной системы, хода сосудов и нервов, вследствие чего студенты не могли представить начало и прикрепление той или иной мышцы, откуда и куда идет тот или иной нерв или сосуд.

К примеру, студентам было тяжело определить начало и прикрепление той или иной мышцы, так как для понимания им нужны были не только муляж самой мышцы, но и костные ориентиры относительно представленной для изучения мышцы. Также в течение занятий был сделан вывод, что пластмассовые муляжи являлись менее эффективными нежели муляжи изготовленные из силикона либо хорошо зарекомендовали себя комбинированные муляжи, состоящие как из пластмассы, так и из силиконовых составляющих.

Заключение

Таким образом, мы получили колоссальный опыт в процессе преподавания дисциплины «Анатомия и физиология человека с основами патологии» студентам с нарушением зрения. Смогли взаимообъединить с учетом особенностей наших студентов строение и функции каждого органа, помогли им найти связь различных органов и систем, организма и внешней среды, логически обусловить и материальный характер всех процессов, протекающих в организме человека.

Наглядно увидели и обозначили для себя основные как преимущества, так и недостатки в методологии безбарьерной дидактики в диаде «преподаватель – студент». Но самое главное, мы считаем, для каждого преподавателя, который вел занятия в особенной группе, мы смогли создать оптимальные условия для усвоения образовательной программы и оптимизировать процесс взаимодействия преподавателя и всех субъектов образовательного процесса.

Список литературы

1. Денискина В. З. К вопросу о классификации детей с нарушениями зрения и вторичных отклонениях в их развитии // Всероссийские педагогические чтения. – М., 2007.- С. 12-21.
2. Инклюзивная практика в высшей школе: Учебно-методическое пособие / Под. ред. А.И. Ахметзянова, Т.В. Артемьева, А.Т. Курбанова, И.А. Нигматуллина, А.А. Твардовской, А.Т. Файзрахманова. Казань. : Изд-во Казан. ун-та, 2015. 224 с.
3. Кудрявцев В.А., Каштанова С.Н. Терминологическое поле понятия «Безбарьерная дидактика» в системе инклюзивного высшего образования// Вестник Минского университета.- 2017.-№2 (19). – С.3.
4. Медведева Е. Ю., Ольхина Е. А. Безбарьерная дидактика как фактор успешного обучения в вузе лиц с нарушениями зрения / Высшее образование для инвалидов: вызовы времени, перспективы решений: сборник статей по материалам Всероссийской научно-практической конференции по обсуждению итогов мониторинга деятельности образовательных организаций высшего образования и региональных ресурсных центров высшего образования по обучению инвалидов – Н. Новгород, Мининский университет. 2017. – С. 76 – 80.
5. Алексеев О. Л. Профессиональное образование инвалидов по зрению: методич. Пособие / О.Л. Алексеев, Д. В. Алексеева. – Екатеринбург, 2007. - 84 с.
6. Волкова В.В., Михальчи Е.В. Исследование педагогических условий реализации инклюзивного образования в вузах.- Психологическая наука и образование, 2015. - Т.20. - №2. - С. 5-14.

Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің BR24993150 «Мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды бейін алды даярлауға психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру» бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру жобасы шеңберінде дайындалған

МҮМКІНДІКТЕРГЕ КӘСІБИ БАҒДАРЛАМАНЫ ҚОЛДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

М.З. Увалиева

Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Кәсіби педагогика шешетін міндеттер ауқымында мүгедектердің кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелері ерекше маңызға ие болады. Кәсіптік бағдар беру аясында аталған міндеттерді уақтылы шешу осы адамдардың кәсіптік білім беру және одан әрі жұмысқа орналасу саласындағы болашағын айқындайды, кәсіби қызметте өзін-өзі тиімді жүзеге асыру мәселелерінде олардың жеке қажеттіліктері мен мемлекеттің талаптарының сәйкестігін қамтамасыз етеді.

Еңбек әр адамның өмірінде маңызды рөл атқарады, өйткені ол арнайы білімді, қабілеттерді, дағдыларды және белгілі бір тұлғалық қасиеттерді қажет етеді. Кәсіби өзін-өзі анықтау процесі осы қасиеттерді сезінуден басталады, ал мүмкіндігі шектеулі студенттер (МБ) үшін бұл болашақ мамандығын және өзін кәсіби қызмет субъектісі ретінде түсінудің ұзақ жолы. Кәсіби өзін-өзі анықтау - бұл жеке қызығушылық пен қабілеттерге сәйкес келетін қолайлы мамандықты іздеу.

Кәсіптік бағдар беру – бұл студенттерге кәсіби өзін-өзі анықтау процесінде мақсатты қолдау көрсету, оның басты міндеті жеке тұлғаны жан-жақты дамыту және студенттердің өзін мамандық таңдау процесіне белсенді түрде қосу болып табылады. Мүгедектердің кәсіби өзін-өзі анықтауының табыстылығы көбінесе оң мотивацияның қалыптасуына, олардың мүмкіндіктерін барабар сезінуге және дұрыс мамандық таңдаудың маңыздылығын түсінуге байланысты. [1]

студенттердің кәсіби өзін-өзі анықтауға дайындық деңгейі төмен күйінде қалып отыр. Көбінесе олар өз мүмкіндіктерін объективті бағалай алмайды, өзін-өзі реттей алмайды және оқу мен өзін-өзі дамытуға мотивациясы төмен. Сондықтан кәсіптік бағдар беру жұмысын олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып құру керек. Мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға кәсіптік бағдар берудің мақсаты олардың физикалық және ақыл-ой мүмкіндіктеріне, сондай-ақ еңбек нарығының талаптарына сәйкес келетін кәсіби қызметті таңдауға көмектесу болып табылады.

Мүмкіндігі шектеулі оқушылармен кәсіптік бағдар беру жұмысының міндеттеріне еңбек дағдыларын дамыту, мамандықтар туралы білімдерін кеңейту, өз мүмкіндіктерін мамандық талаптарымен салыстыру қабілетін дамыту және жұмысқа деген оң көзқарасты қалыптастыру жатады.

Кәсіптік бағдар беру кезең-кезеңімен жүзеге асырылады: төменгі сыныптарда еңбекке деген қызығушылықты қалыптастырудан бастап, орта мектепте таңдаған мамандығына дайындықты бағалауға дейін.

Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы (бұдан әрі – БҰҰ) қабылдаған Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияға сәйкес қатысушы мемлекеттер ерекше қажеттіліктері бар адамдардың кәсіптік оқытуға, ересектерге білім алуға және өмір бойы білім алуға қолжетімділігін қамтамасыз етуге міндетті. Осылайша, ТЖКБ мемлекеттік ұйымдарының жартысынан астамы ерекше білім беруді қажет ететін студенттер үшін тең жағдайлар мен кедергісіз қолжетімділікті қамтамасыз ете алды.

«Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында» « мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды (балаларды) «бесіктен бесік» қағидаты бойынша оқыту бағыттарының жүйесі әзірленетіні нақты көрсетілген. кәсіпке». [2]

Ерекше қажеттіліктері бар баланы оқыту маршрутының жүйесі баланы туғаннан бастап мамандық алғанға және жұмысқа орналасуға дейін алып жүруді қарастырады. Бұл тәсіл білім беру деңгейлерінің сабақтастығын сақтауға және ерекше білім беруді қажет ететін тұлғаларды (балаларды) одан әрі кепілдендірілген жұмысқа орналастыруға мүмкіндік береді».

Мүмкіндігі шектеулі студенттердің өз қызығушылықтары мен қабілеттерін нақты мүмкіндіктермен сәйкестендіруде қиындықтарға тап болатындықтан, олардың кәсіби бағдарын және өзіндік санасын дамытуға ерекше көңіл бөлінеді. Мамандықты саналы таңдауға дайындықты қалыптастыру студенттерді мамандықтар мен оларға қойылатын талаптар туралы ақпараттандыруды, олардың күшті жақтары мен мүмкіндіктерін дұрыс бағалай білуді дамытуды қамтиды.

кәсіптік бағдар беру жұмысы әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, жеке көзқарасқа, сондай-ақ ата-аналармен тығыз қарым-қатынасқа негізделуі керек, өйткені отбасы баланың кәсіби даму процесінде маңызды рөл атқарады.

Жұмыстың негізгі бағыттарының бірі Мүмкіндігі шектеулі студенттер (МК) мамандықты саналы түрде таңдауға дайындалады, ол әр түрлі еңбек түрлерін білу, жеке тұлғаға қойылатын талаптар және өз қабілеттерін объективті бағалау қабілетімен анықталады. Кәсіби өзін-өзі анықтауға дайындықтың маңызды құрамдас бөлігі мотивтер болып табылады - олар адам қызметінің қайнар көзі болып табылады және оның өмірлік бағытын анықтайды. Кәсіптік бағдар беру процесінде оқушылардың адамгершілік көзқарастарын, құндылық бағдарларын, өзіндік санасын және қызығушылықтары мен қабілеттерін дамытуды ескеру маңызды. [3]

Жұмысқа дайындықты бағалау критерийлеріне мыналар жатады:

1. Хабардарлық – студенттердің еңбек мазмұны мен жағдайлары туралы білімі, кәсіби талаптар контекстінде олардың жеке қасиеттері, денсаулық жағдайы мен мүмкіндіктері туралы түсінік.
2. Мотивациялық-қажеттілік критерийі – еңбек және кәсіби өзін-өзі анықтау мотивтерінің болуы, кәсіптерге қызығушылық және еңбек құндылығын түсіну.
3. Белсенділік-тәжірибелік критерий жұмыс істеу қабілеті, коммуникативті және ұйымдастырушылық қабілеттердің көрінісі, болашақ өмірі мен кәсіби жолын жоспарлау.

Бұл критерийлер мұғалімдерге де, оқушылардың өздеріне де нұсқаулық болады. Олар мансапты сәтті таңдауға қажетті тұлғалық қасиеттерді дамытуға көмектеседі және студенттерге өз қызығушылықтарын, қабілеттерін және шектеулерін жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

Кәсіптік бағдар берудің маңызды аспектісі ата-аналармен жұмыс болып табылады. Баланың кәсіби қалыптасуында, әсіресе, мамандық таңдауда отбасының алатын орны орасан. Ата-ана баласының бойына еңбекке деген жауапкершілікпен қарауды, кез келген жұмыс күш-жігерді қажет ететінін, оның ойдағыдай жүзеге асуы адамның жеке қасиеттері мен мүмкіндіктерінің мамандық талаптарымен сәйкес келуіне байланысты екенін түсінудің маңыздылығын сезінуі керек.

Мектептегі тәрбиенің маңызды міндеттерінің бірі – оқушыларды шынайы өмірге дайындау. Түлектер қандай қиындықтар мен міндеттерді шешу керек екенін түсініп, қоғам сұранысына жауап бере алуы керек. Оларды кәсіби іс-әрекеттер арқылы өмірдегі өз орны үшін дербес күреске дайындау маңызды, бұл әсіресе арнайы (түзету) мектептерінің түлектері үшін маңызды.

Арнайы мектептердегі еңбекке оқыту мүмкіндігі шектеулі оқушыларды әлеуметтік оңалту және бейімдеу процесінде шешуші рөл атқарады. Ол еңбек дағдыларын дамытуға ғана емес, сонымен қатар ойлау, ақыл-ой қызметтеріндегі, физикалық және эстетикалық дамуындағы кемшіліктерді түзетуге көмектеседі. Осылайша, бұл мектептерде еңбекке баулу қарапайым мектеп пәнінің шеңберінен шығады – ол оқушылардың болашақ өміріне, олардың әлеуметтік және кәсіби бейімделуіне үлкен әсер етеді.

Мүгедектерді оңалту-білім беру орталықтарында еңбекке оқыту процесі үш кезеңде ұйымдастырылады:

1. Қосымша білім беру – еңбек туралы негізгі түсініктер берілетін және негізгі еңбек дағдылары қалыптасатын үйірмелер мен секциялар.
2. Кәсіпке дейінгі дайындық – бұл бұрын алынған дағдыларды жетілдіру және кәсіптік бағыттылықты қалыптастыру.

Кәсіптік оқыту – білім алушылардың жеке ерекшеліктері ескерілетін кәсіптік оқу бөлімдерінде оқыту. [4]

Еңбекке оқыту және кәсіптік бағдар беру еңбек нарығының қажеттіліктерін ескере отырып, мемлекеттік стандарттарға негізделуі керек. Түзету жұмыстары физикалық немесе психикалық шектеулермен байланысты кемшіліктердің орнын толтыруға көмектеседі және оқушылардың қол жетімді жұмыс түрлеріне дайындығын дамытуға көмектеседі.

Кәсіптік бағдар беру интернаттар мен оңалту орталықтарының түлектеріне қоғамның маңызды және сұранысқа ие бөлігі болу мүмкіндігін бере отырып, олардың мүмкіндіктерін жүзеге асыруға және өмірде өз орындарын табуға көмектеседі.

Интернат түлектерінің мамандық таңдауы күрделі мәселе. Әрбір түлек өз өмірінің осы кезеңіне саналы түрде жақындауы үшін сапалы дайындық қажет. Олардың кез келген жұмыстың құрметке лайық екенін және табысты кәсіптік қызмет үшін кәсіптің талаптары олардың жеке қасиеттері мен мүмкіндіктеріне сәйкес болуы қажет екенін түсінуі маңызды. Мектептегі білім беру функцияларының бірі - оқушыларды шынайы өмірге дайындау, ал түлектер қоғамның белгілі бір қиындықтары мен күтулеріне дайын болуы керек.

Арнайы түзету мектептеріндегі еңбекке оқыту – оқыту мен тәрбиелеу жүйесінің ең маңызды буыны. Ол көптеген кемшіліктердің орнын толтыруға көмектеседі және қол жетімді жұмыс түрлеріне дайындықты қалыптастырады. Егер мамандық дұрыс таңдалса, ол қоғамға ғана емес, адамның өзіне де пайда әкеліп, оның өзін-өзі жүзеге асыруына және өз қызметінен қанағаттануына мүмкіндік береді.

Кәсіптік бағдар беру жұмысы студенттердің өмірден өз орнын табуға және олардың өз мүмкіндіктері мен қабілеттерін сезінуге бағытталған. Интернат түлектері әдетте тәуелді және пассивті болады. Сондықтан қоғамдық қатынастарға араласып, өзін пайдалы және сұранысқа ие сезінуге мүмкіндік беретін кәсіби қызмет арқылы оларды өмірдегі өз орны үшін шынайы күреске дайындау маңызды міндет болып табылады. [5]

Мамандық таңдау оқушылардың өздеріне қалдырылғанымен, бұл таңдаудың дұрыстығына мектептер мен орталықтар көмектесуі керек. Қазақстандағы білім берудің басым бағыттарының бірі – мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алуына жағдай жасау. Осы мақсатта оқытудың әртүрлі нысандары, соның ішінде қашықтықтан және инклюзивті оқыту қолданылады және олардың психофизикалық ерекшеліктерін ескере отырып, арнайы жағдайлар жасалады.

мүгедек балаларды кәсіпке дейінгі оқыту мен кәсіптік бағдар берумен байланысты бірқатар проблемалар бар . Олардың ішінде келесі аспектілерді бөліп көрсетуге болады:

- Балалар мен ата-аналардың сұранысқа ие мамандықтар мен білім алу мүмкіндіктері туралы хабардар болуының жеткіліксіздігі.
- Балалардың шынайы өмірлік жоспарларын құра алмау .
- Орта мектепте кәсіпке дейінгі дайындықтың және кәсіби дағдыларды дамытуға бағытталған курстардың болмауы .
- репетиторлық) жүйесінің жоқтығы .
- Кәсіптік бағдар беру саласындағы мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігінің төмендігі.
- Инновациялық бағдарламаларды жүзеге асыру үшін қаржыландырудың жоқтығы.

кәсіпке дейінгі оқытудың қолданыстағы үлгісі олардың кәсіби және әлеуметтік дамуына нақты көмек көрсету үшін нақтылауды және жетілдіруді қажет етеді. Мектептегі оқудың жоғары сатысында балалардың қоғамға бірігуіне және өзін-өзі жүзеге асыруына көмектесетін жағдайлар жасау қажет .

Мүмкіндігі шектеулі жастардың кәсіби өзін-өзі анықтауымен байланысты мәселелерге мыналар жатады: қолжетімді мамандықтар туралы хабардар болмауы, нақты кәсіби көзқарастың болмауы, мамандық таңдау кезіндегі алаңдаушылық пен шиеленістің жоғарылауы, өзін-өзі бағалаудың жеткіліксіздігі, әлеуметтік бейімделу проблемалары, шешім қабылдау кезінде жауапкершілік, жанжал немесе артық қорғау сияқты отбасындағы проблемалар .

Мүмкіндігі шектеулі жастардың табысты кәсіби дамуы мен әлеуметтік интеграциясы үшін қолдау жүйелерін дамыту, кәсіптік бағдар беру жұмысының сапасын арттыру және оларға кәсіптер туралы кең ауқымды ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз ету маңызды.

Мүгедектігі бар жастардың кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін шешуді жалғастыру іс-шаралар мен бағдарламалар кешенін қамтуы тиіс жүйелі көзқарасты талап етеді. Бұл бағыттағы маңызды қадамдар мыналар болуы мүмкін:

1. **Ерте кәсіптік бағдар беру жүйесін дамыту.** Бастауыш сыныптарда оқушылардың бейімділіктері мен қызығушылықтарын анықтау жұмыстарын бастау қажет. Балалар әртүрлі мансаптар туралы ақпарат ала бастаса және өзін-өзі бағалау дағдыларын дамыта бастаса, олардың болашақта саналы таңдау жасауы оңайырақ болады. Бұл кезеңде мұғалімдер мен психологтардың жағдай жасауы маңызды мүмкіндігі шектеулі балаларда адекватты өзін-өзі бағалауды және олардың мүмкіндіктерін түсінуді қалыптастыру .

2. **Кәсіби диагностикалық жүйені құру. Мүмкіндігі шектеулі балалармен** кәсіптік бағдар беру жұмысын тиімдірек жүргізу үшін олардың бейімділігін, қызығушылықтарын және физикалық мүмкіндіктерін анықтайтын кәсіби диагностика жүйесін әзірлеу қажет. Осы деректерге сүйене отырып, балаларға қолайлы мамандықтар мен әрекеттерді дәлірек ұсынуға болады.

3. **Мұғалімдердің біліктілігін арттыру.** Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін педагогтар мен психологтардың кәсіптік бағдар беру саласында жоғары кәсіби құзыреттіліктері болуы керек. Ол үшін кәсіби диагностика мен кәсіптік бағдар берудің заманауи әдістеріне арналған мамандандырылған біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру қажет .

4. **Ата-аналарды хабардар ету.** Мүмкіндігі шектеулі балалардың кәсіби өзін-өзі анықтау процесінде ата-аналар басты рөл атқарады. Ата-аналарға кәсіптер, еңбек нарығы, балаларын оқыту және жұмысқа орналастыру мүмкіндіктері туралы өзекті ақпаратпен қамтамасыз етілетін консультацияларды, семинарлар мен тренингтерді жүйелі түрде ұйымдастыру маңызды. Ата-аналарды

кәсіптік оқыту процесіне балаларының мамандық таңдауына және еңбекке бейімделуіне қолдау көрсету үшін қосу керек.

5. **Мамандандырылған кәсіптік оқу бағдарламаларын құру.** Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған кәсіптік оқыту бағдарламалары олардың жеке ерекшеліктеріне бейімделуі керек. Оқыту процесінде интерактивті әдістерді, мамандандырылған оқу материалдарын және таңдаған мамандықтарын орындауға қажетті дағдылар мен дағдыларды дамытуға бағытталған тәсілдерді қолдану маңызды.

6. **Қашықтықтан оқыту және еңбекке бейімделу мүмкіндіктерін кеңейту.** Заманауи технологиялар қашықтан оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады, бұл әсіресе мүмкіндігі шектеулі балалар үшін маңызды. Мұндай бағдарламалар студенттерге үйден шықпай-ақ білім мен дағдыларды алуға мүмкіндік береді, мамандыққа дайындық процесін айтарлықтай жеңілдетеді. Еңбекке бейімделуді онлайн ресурстар, үйде тағылымдама және қашықтан жұмыс арқылы ұйымдастыруға болады.

Осылайша, ерте кәсіптік бағдар беру, диагностика, оқыту және тәлімгерлік, сондай-ақ ата-аналармен тығыз жұмысты қамтитын кешенді қолдау жүйесі мүмкіндігі шектеулі балаларға мамандық таңдауды сәтті шешіп қана қоймай, өмірге бейімделуге көмектеседі.

Пайдаланылған көздер тізімі :

1. Грецов А.Г. Мамандық таңдау. Практикалық психологтың кеңесі. - Санкт-Петербург : Петр, 2009 ж.
2. [Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы \(www.gov.kz\)](http://www.gov.kz)
3. Картушина Г.Б. Көмекші мектептердегі оқушыларға кәсіптік бағдар беру жұмыстары. // Көмекші мектептегі еңбекке баулу. - М., 1988 ж.
4. Климов Е.А. Мамандықты қалай таңдауға болады. М.: Білім, 1990 ж.
5. Психикалық дамуы тежелген адамдарға кәсіптік бағдар беру, кәсіптік оқыту және жұмысқа орналастыру: әдістеме . б арнайы / ред. Е.М.Старобина . - М., 2007 ж.

ӘОЖ 376.2

КӘСІБИ МАМАНДАР ДАЯРЛАУДА МАТЕМАТИКАНЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ

Г. А. Хамитова

«Қарағанды көлік-технологиялық колледжі» КМҚК

Қазіргі кезде математиканың рөлі ғылым мен техниканың дамуымен күрт өзгеріп отыр. Сондықтанда заман талабына сай, бәсекеге қабілетті, жан – жақты жетілген кәсіби мамандар даярлауда математиканың алатын орны ерекше. Бұл әрбір келешек маманның математикалық даярлықтар деңгейін көтеруді талап етеді.

Студенттер болашақ кәсіптік мамандығында математика пәнінің нақтылы практикалық қолданысымен таныспайтындықтары математиканы өмірден аулақ ғылым деп есептеуге негіз болып отыр. Оқыту процесінде шығарылатын есептердің үйретушілік сипаты бар екеніне назар аударылмайды, сондықтан практикалық қолдануды талап ететін күнделікті түрлі мәселелерге қолдана алмайды. Олар тек қабылдағанды қайта жаңғыртуды қайталау деңгейіндегі есептерді шығаруды ғана біледі.

Математика пәні оқытушыларының алдында тұрған мақсат, студенттерді қызықтықтыру, олардың болашақта өз өмірлерінде, жұмыстарында математиканың қажеттілігіне көз жеткізе отырып, математикалық білім беруді шығармашылықпен іске асыру.

Математиканы оқыту барысында студенттің өзі таңдаған кәсіптік бағытындағы мазмұнды есептерді шығару - математикалық білімді өмірмен ұштастыруға, алған білімдерін еңбекпен байланысты іс-әрекеттерге қолдана білуге көмектесер еді. Осы мақсатқа жету үшін кәсіптік мазмұнды математикалық есептерді қарастыру, оларды шығарудың әдіс-тәсілдерін үйрету, есеп шығару дағдыларын қалыптастыру қажет. Есеп шығару барысында кәсіптік ұғымдардың мағынасы ашылып, нақтыланады, оның ескерілмей жатқан жаңа бір қырлары байқалады. Математикалық теория мен практиканы ұштастыруда есептердің атқаратын рөлі зор. Сабақта шығарылатын есептердің әрбірі өтілген тақырып мазмұнын аша алуы, ол тақырыпты қайталауға, оны кәсіптік қолдануға мүмкіндік беруді керек.

Кәсіптік оқу орындарында математика пәні мұғалімдері үшін нақты бір мамандыққа бағытталған әдістемелік құрал – жабдықтар, дидактикалық материалдар жоқтың қасы.

Егер математиканы кәсіптік бағдар бағытында оқытудың әдістемелік жүйесін жасап, оларды оқыту үдерісіне қолдансақ, онда математиканы оқытудың тиімділігі артып, ойлау қабілетін қалыптастыруға мол мүмкіндіктер туар еді және студенттердің математикалық білім деңгейі көтерілер еді.

Бұл тығырықтан шығу үшін кәсіптік пән бағдарламаларымен таныса отырып, тақырыптарды сай іріктеп, есептер құрастырдым. Әрбір мамандық бойынша қандай тақырыптарға ерекше көңіл бөлу керектігін айқындадым.

Іріктеу барысында мына талаптарды ескеруіміз қажет:

1. Танымдық мақсатына;
2. Есептің шартындағы сандық көрсеткіштердің дұрыс берілуіне;
3. Сұрақтың қойылуына және табылған шешімнің ақиқаттығына.

Есептің сұрағының шындыққа жанасуына және практикалық мазмұны дұрыс құрастырылуына мән бере отырып, есептерді жинақтағанда, оларды ой елегінен өткізіп мұқият болу керек.

Кәсіптік бағыттағы тапсырмалар әр түрлі әдістермен құрылуы мүмкін. Мысалы, оқулықтағы есептің мәтіні кәсіптік мағына беретіндей өзгертіліп берілуі немесе сурет, сызба, бойынша құрастырылуы мүмкін. Сондай – ақ кәсіптік бағыттағы ауызша тапсырмаларды да сабақтың барлық кезеңінде қолданауға болады.

Жаңа түсініктің анықтамасын студенттің өзі беретіндей нәтижеге жеткізу үшін жаңа түсінікті қалыптастыру кезеңінде қолданған тиімді. Егер ол тапсырмалар студенттердің қызығушылығын, белсенділігін арттыратындай кәсіптік сұрақтарға байланысты болса, проблемалық жағдаяттардың туындауына әкеледі.

Мысалы, қабылдаған аксиомаларға нақты өмірден мысалдар келтіріп олардың қолданысын практикаға қайшылықсыз екендігін көрсету қажет.

Стереометрия курсындағы стереометрия аксиомаларын өту барысында студенттерге мынадай сұрақ қоюға болады. «Үш аяқты орындық орнықты ма, әлде төрт аяқты орнықты ма?» Өмірде төрт аяқты орындықтарды жиі кездестіргендіктен ойланбастан төрт аяқты дейді. Сонда мына тапсырманы беру керек. «Құрылыс алаңында пайдаланылатын геодезиялық құрылғы теодолит, нивелир неге үш аяқты қондырғыға орналастырған?»

Сурет 1. - Геодезиялық құрылғы нивелир

Талдау барысында «Берілген түзуде жатпайтын үш нүкте арқылы бір жазықтық жүргізуге болады және ол жалғыз ғана» деген аксиомадан шығатын салдардың көмегімен «Үш аяқты орындық әрқашан орнықты тұрады», - деген тұжырымдамаға келдік. (Үш нүкте әрқашанда бір жазықтықта жатады)

Геометриялық денелердің көлемдерін, беттерінің аудандарын есептеу ұғымдарын қалыптастыруда кәсіптік мазмұнды есептерді көптеп қарастыруға болады. Мысалы, «Дәнекерлеу ісі» мамандығы бойынша мынандай есептерді шығартуға болады.

1. Шағын бұйымдарды пісіру кабиналарының қабырғалары **2000 × 3000** мм жұқа болат табақты материалмен, ал есігі отқа төзімді қалың кенеп пердемен жабылған болса, кабинаның бүйір бетінің ауданы неге тең. [1]

Сурет 2. – Підіру кабінасы

Немесе тағы мынандай есеп қарастыруға болады.

2. Электрмен пісірушінің жұмыс кабинасының қабырғаларын бояу үшін отқа төзімді ашық түсті бояу қолданылады. Кабинаның ауданы 12 м^2 . Егер бір квадрат метрге 200 гр. бояу жұмсалатын болса, 25 кг-дық 1 бөшке қанша кабинаны бояуға жетеді?

3. Пісірілетін полимер құбырдың сыртқы диаметрі 310 мм, ал қабырғасының қалыңдығы 4 мм, ал ұзындығы 6 м болса құбырдың көлемін тап.

Сурет 3 – Полимер құбыр

4. Түйіспе жіктерді дәнекерлеу кезінде электрод 45° бұрышпен орналасады. Егер электродтың екінші шеті дайындама үстінен 30 см биіктікте болса, электродтың түсірілген проекциясы неге тең?

Сондай-ақ, «Автомобиль көлігіне техникалық қызмет көрсету, жөндеу және пайдалану» мамандығы студенттеріне мына есепті беруге болады.

Автомобильдерді қарайтын шұңқырдың ұзындығы 0,8 м, тереңдігі 1,5 м, ені 1,1 м тік бұрышты параллелепипед пішіндес. Осы шұңқырдың толық бетінің ауданын есепте. [2]

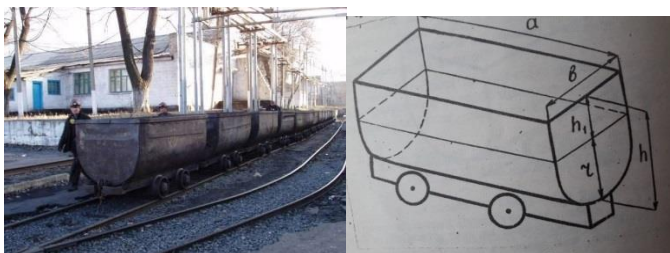
Сурет 4 – Құрылғы қарайтын тар шұңқыр

«Темір жол көлігінде қозғалысты басқару және тасымалды ұйымдастыру» тобында да «Көпжақтар» мен «Айналу денелеріне» көп есептер қарастыруға болады. Суреттен көргендегідей жүк тасымалдау вагондары геометриялық фигуралар үлгісінде берілген. Жүк вагондары: жабық вагон, ашық вагон, жайдақ вагон (үсті ашық вагон), цистерна, хоппер-дозатор деп бөлінеді.

Сурет 5. - Жүк тасымалдау вагондары

«Цилиндрдің, конустың көлемдерін» бекіту кезеңінде кәсіптік мағынасы ашылатындай мынандай тапсырма орындатуға болады.

Сурет 6. - Шахталық вагонетка

Сурет арқылы «Өндірістік көліктер» курсынан танысқан шахталық вагонетканың құрылысы, не үшін қолданылатынын пысықтап алғаннан кейін вагонетканың сыйымдылығын, яғни көлемін табуға тапсырма беріледі. Алдымен вагонетканың геометриялық формасы анықталып алынады, содан кейін берілген өлшемдер $a = 240 \text{ см}$, $b = 124 \text{ см}$, $c = 97 \text{ см}$ арқылы вагонетканың көлемі есептеледі. [4]

Біз математика бағдарламасында көбіне абстрактілі мазмұнды есептер шығарамыз. Тәжірибелік есептер көптеп кездеспейді, сондықтан есептердің мазмұнын өзгертіп есепті жаңа мағынада беруімізге тура келеді. Яғни оның дерексіз түрін тәжірибелік түрге айналдырып кәсіптік бағытқа икемдейміз.

Мысалы геометрия оқулығындағы есепті мамандыққа икемдеп мазмұнын мына түрге келтіріп өзгертуге болады.

Сурет 7. – Көмір үйінділері

Көмір биіктігі 2 м, жасаушысы 4 м болатын конус пішіндес үймелерге тең бөлінген. Жүк пойызымен Қарағайлы кентіне тасымалдау үшін, көлемі 94 м^3 болатын ашық вагонға қанша үйме көмір салуға болады?

Қорыта айтқанда, оқыту процесінде математиканы кәсіппен байланыстыру абстрактілі математикалық теорияларды тереңірек ұғудың қажетті шарты болып табылады. Олай болса математиканы өмір тәжірибесіне сүйене оқыту студенттердің математикаға қызығушылығын және дайындық сапасын сөзсіз арттырады. Кәсіптік мазмұндағы бағдарламадағы тақырыптарға сай құрастырған есептер арқылы студенттер математиканың пайдасы мен қажеттілігін түсінеді.

Қолданылған әдебиеттер

1. Т.Шакирова, А.Маметсупиев. Газ және электрмен пісіру. Оқу құралы Астана-2016.
2. Б.Тұрысбеков, С.Тұрысбеков. Кәсіпқой Автослесарь. Оқу құралы Астана-2018.
3. З.Ахметова. Газбен және электрмен пісірушінің анықтамалығы. Оқу құралы Астана-2016.
4. Н.Н. Михайлова Профессиональная направленность обучения на уроках математики. Москва «Высшая школа» 1989
5. Ж.Қайдасов, В. Гусев, Ә. Қағазбаева Геометрия. Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану – математика бағытындағы 10 сыныбына арналған оқулық. Алматы, «Мектеп» 2006
6. А.П. Погорелов Геометрия Орта мектептің 7 -11 сыныбына арналған оқулық М.; Просвещение, 2002
7. Ж.Бердікеев. І.Есенғабылов. Орта мектепте математиканы оқыту мәселелері.Математика және физика 2009, №1

**GENERAL ISSUES OF SOCIAL SUPPORT
FAMILIES OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE REPUBLIC
OF KAZAKHSTAN**

Shabaz K.B.

Graduate student of the Department of Special and Inclusive Education, E.A. Buketov Karaganda University,
Karaganda, Kazakhstan

Bobrova V.V.

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, E.A. Buketov Karaganda University, Karaganda,
Kazakhstan

Sakayeva A.N.

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, E.A. Buketov Karaganda University, Karaganda,
Kazakhstan

Introduction. Social support is a comprehensive approach to solving social problems and includes elements of training and development of abilities of a child with special educational needs to further improve their social status, the ability to independently master approaches, social technologies and practices offered by social specialists.

Special educational needs are the needs for conditions necessary for the optimal implementation of cognitive, energetic and emotional-volitional capabilities of a child with disabilities in the learning process. The birth of a child with special educational needs is often stressful for the family [1]. Helping children with special educational needs requires social and pedagogical support for their families. The development of a child largely depends on family well-being, the participation of parents in his physical and spiritual development, the correctness of educational influences. [2].

A family, like a person, is the main value of the state. A decrease in the social value of certain categories of families in a vitally difficult situation for one reason or another limits the disclosure of a person's potential. In such a situation, a complex of problems arises, among which the most significant is that the individual does not realize his or her potential, and society is deprived of enormous potential for its own development, unjustifiably reducing the social status of certain groups or categories of citizens [3].

Harmonious personal development of a child is possible when a parent accepts all the child's characteristics, takes into account the limitations imposed by the disease and tries to match their demands with the child's capabilities. The main principle of communication between parents and a child is "the need to achieve as much as possible, where possible". A family with a child with special educational needs is a family with a special status, the characteristics and problems of which are determined not only by the personal characteristics of all its members and the nature of the relationship between them, but also by the busyness of solving the child's problems, the family's isolation from the outside world, lack of communication, the mother's frequent absence from work, but most importantly - the specific position in the family of a special child, which is due to his disorder. Work with a family with "special children" should be approached from a humanistic position, parents should be guided to proactively preparing the child for life, developing in him the ability to think in terms of the future, forming positive prospects for his development, comprehensive psychological and pedagogical assistance is necessary. The following groups of children with special educational needs are distinguished [4]:

Group 1. Children with psychophysical developmental disabilities: hearing, vision, intelligence, speech, musculoskeletal disorders, mental retardation and emotional-volitional disorders.

Group 2. Children with specific learning difficulties, behavioral and emotional problems. Specific difficulties are observed in students with intact intelligence and manifest themselves in the acquisition of individual learning skills: writing, reading or counting (dysgraphia, dyslexia, dyscalculia, etc.). These difficulties are usually temporary and can be overcome with the help of specialists. Behavioural and emotional problems may be the result of specific developmental problems (hyperactivity and attention deficit syndrome, mild autism spectrum disorders, etc.), as well as unfavourable psychological factors (impaired upbringing in the family, parent-child and intra-family relationships), which leads to various difficulties in communicating with peers and teachers (shyness, passivity, isolation or conflict, disobedience, aggressiveness). Group 3. Students who, due to socio-psychological, economic, linguistic and cultural reasons, have special educational needs. This may include microsocial and pedagogical neglect of children from low-income families or those

who do not pay due attention to the upbringing and development of children, families at social risk (parents with alcoholism, drug addiction, etc.), as well as children experiencing difficulties adapting to the local society (refugees, migrants, oralmans) or who do not understand or speak the language of instruction at school, etc.

Materials and methods

Theoretical methods were used in the study: axiomatic method - a basic set of fundamental provisions of normative - legal, scientific, psychological - pedagogical and methodological sources is specified, which do not require proof, due to the fact that they are accepted as inherently existing, or obvious. These provisions can be called truth or axiom. From these axioms, according to the list of established rules, the main system of conclusions and reasoning is formed.

The results of the axiomatic method contributed to the conceptual interpretation. In accordance with the State Compulsory Standard of Education (primary, basic secondary and secondary), special conditions are created for students who experience learning difficulties. Currently, in the Kazakhstani education system, when creating special learning conditions, it is recommended to use a list of special educational needs [5]:

- 1) changes in the curriculum and curricula;
- 2) changes in the methods of assessing learning outcomes (student achievements);
- 3) the use of variable, special and alternative teaching methods;
- 4) selection of textbooks, teaching aids, preparation of individual educational materials;
- 5) choice of the form of education;
- 6) creation of a barrier-free environment and adaptation of the place of education;
- 7) need for compensatory and technical means;
- 8) special psychological and pedagogical assistance (psychologist, speech therapist, special teacher (mental retardation teacher, teacher of the deaf, typhlopedagogue);
- 9) assistance of a teacher-assistant;
- 10) social and pedagogical assistance

The characteristics of families of children with special educational needs are determined. Families of children with special educational needs have the following features:

- Performance of functions, namely habilitation - rehabilitation, corrective and compensatory functions, which are aimed at restoring the psychophysical and social status of the child, smoothing out the deficiencies of psychophysical development and adaptation to negative living conditions with the support of parents.
- An extraordinary attitude to the peculiarity (disorder) of the child:
 - Constructive attitude, i.e. emotional adaptation of all family members: they accept the problem.
 - Destructive attitude, i.e. ignoring problems, harsh attitude and emotional rejection of the child.
- Changes in intra-family relationships, which change in stages (by levels): psychological, social and somatic level

Clarification of the content of the basic concept of the study made it possible to determine the components of the social support process. The components of social support are closely related to the needs of families of children with special educational needs [6]. Some common needs that families of children with SEN may face include:

- Individualized services: families may need access to individualized medical, therapeutic, and educational services that are tailored to their child's needs and abilities.
- Social support: families may need support from family, friends, and psychologists for emotional support and coping with the challenges of caring for their child.
- Inclusive education: families with children with disabilities may need access to quality inclusive education where children can learn with their peers.
- Environmental accessibility: families may face barriers in the environment such as lack of lifts, disabled parking spaces, etc., and may need to improve them.
- Financial support: medical and therapeutic costs may be high. Families may need financial support or insurance options.
- Collaboration with professionals: Coordination of medical and educational care for children with disabilities is important, which requires collaboration with various specialists.
- Support with paperwork: Families may be faced with paperwork and various paperwork related to health and education services.
- It is important to provide families with resources, information and support to facilitate the process of caring for children with SEN and to ensure their quality of life.

As a result of the above, the general needs of families of children with SEN are presented in Figure 1.

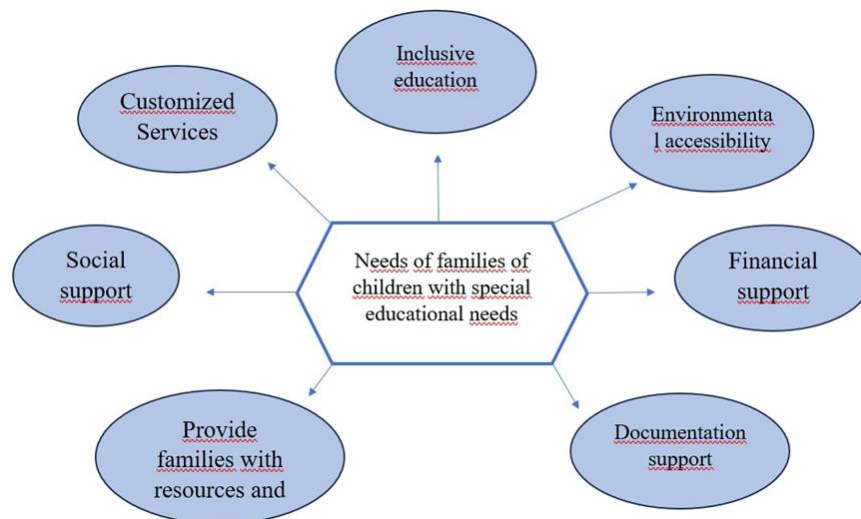

Figure 1.
Needs of families of children with special educational needs

The components of social support consist of:

- Adaptation of the client to the real conditions of his life.
- Rehabilitation and withdrawal of the client from crisis situations.
- Increasing the social status of the client.
- Normalization of relationships and self-affirmation in society.
- Restoration of health, getting rid of bad habits.
- Creation of conditions for self-realization of the client in the family and society [7].

Discussion

The system of comprehensive support for families raising children with special educational needs is a combination of work between the family and specialists from different fields and can offer the following components: individual educational programs (IEP); pedagogical support; psychological support; social support; medical assistance; training for parents and guardians.

These components can help create a full-fledged system of comprehensive social and pedagogical support for families raising children with special educational needs and provide children and their families with the necessary support and resources.

The idea of support is connected with the idea of a modern education system, the essence of which is to organize conditions that promote the full and comprehensive development and self-realization of any child, where development becomes a guarantor of socialization and well-being [8]. The system of comprehensive support for families raising children with special educational needs is aimed at stabilizing the family's condition and includes the following two types of direction (assistance), which are presented below in Figure 2.

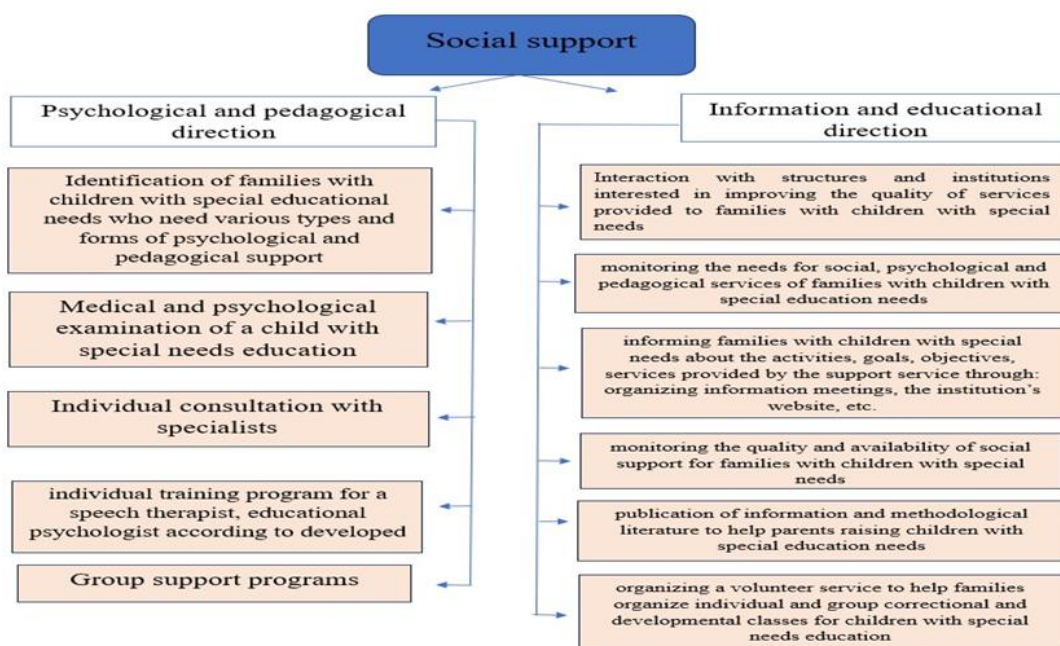

Figure 2. Directions of social support

1. Psychological and pedagogical direction. Psychological and pedagogical support of a family with a child with special educational needs is an activity aimed at updating the family's correctional resources, ensuring the effectiveness of its functioning, especially during periods of crisis associated with the upbringing and development of the child. An integral characteristic of support, highlighted in psychological and pedagogical literature, is the priority of relying on the internal potential of the supported. Ultimately, conditions must be created for the transition to self-help, i.e. in the process of support, the specialist provides the necessary and sufficient (but not excessive) support [9].

Psychological and pedagogical direction includes:

- medical and psychological examination of a child with special educational needs;
- individual counseling of specialists (educational psychologist, social worker, speech therapist, etc.);
- individual program of classes with children by a speech therapist, educational psychologist according to developed programs;
- identification of families with special children and children with disabilities who need various types and forms of psychological and pedagogical support; creation and updating of a database of families of this category;
- group support programs.

I. A. Isaeva considers pedagogical support through interaction between participants in the educational process (teachers, children, parents), relying on the strengths of the child, his personal potential and independence.

2. Information and educational direction of support for families raising a child with special educational needs.

The information and educational direction includes:

- interaction with structures and institutions interested in improving the quality of services provided to families with special children and children with disabilities. Interesting forms of interaction allow involving parents in the system of pedagogical activity, making the correctional and educational process the most popular, understandable, interesting and attractive for modern parents.
- monitoring the needs for social, psychological and pedagogical services of families with special children and children with disabilities;
- monitoring the quality and availability of social support for families with special children and children with disabilities, with the participation of service users;
- informing families with children with special educational needs about the activities, goals, objectives, services provided by the support service through: organizing information meetings, the institution's website, etc.;

- publishing information and methodological literature to help parents raising children with special educational needs;

- organization of a volunteer service to help families organize individual and group correctional and developmental classes with children. Children with special educational needs face various problems, which determines the need for their social support. Social support is a system of measures aimed at providing social guarantees for disabled people. It is aimed at creating conditions for overcoming or replacing (compensating) life limitations and providing them with equal opportunities with other citizens to participate in the life of society. One of the subjects of social support for disabled children are charitable organizations. A charitable organization is a non-governmental (non-governmental, non-municipal) non-profit organization that carries out charitable activities in the interests of society as a whole or certain categories of persons [10].

- organization of legal and social consultations. It is important to inform parents about regulatory documents, improve the legal and psychological-pedagogical culture of parents, purposefully form a position of responsible parenting;

- organization of an advisory service to provide assistance to families with children with special educational needs;

- participation and holding of social events to help special children

Conclusion

Thus, social support is the most important component of social activity, the essence of which is to strengthen positive and neutralize negative trends in the life and activities of a person. This article provides a more extensive list of the components and functions of social support for families of children with special educational needs. The study of issues of social support is necessary due to the fact that the number of organizations providing social support in the Republic of Kazakhstan is not full, and knowledge of information about social support by families is at a superficial level.

List of information resources used

1. Gromova, N. A. Effective forms of support for families raising a child with special educational needs / N. A. Gromova, V. E. Tulieva // Issues of preschool pedagogy. - 2021. - № 6 (43). - P. 55-57.
2. Galkina, E. V. Work with the family of a child with disabilities / E. V. Galkina // Topical issues of modern pedagogy : materials of the II International Scientific Conference. — Ufa : Summer, 2012.
3. Gileva O.P. Special educational needs of children with disabilities. - 2023. - [Electronic resource] Access mode: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/korrektcionnaya-pedagogika/2023/11/06/osobyie-obrazovatelnye-potrebnosti-detey-s>
4. Gromova, N. A. Effective forms of support for families raising a child with special educational needs / N. A. Gromova, V. E. Tulieva // Questions of preschool pedagogy. — 2021. — № 6 (43). — P. 55-57.
5. On the approval of the state mandatory standards of preschool education and training, primary, basic secondary and general secondary, technical and vocational, post-secondary education. Order of the Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated August 3, 2022 No. 348. Registered with the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan on August 5, 2022 No. 29031 – [Electronic resource]. – Access mode: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>
6. Titova N.V. Social support as a way to comprehensively solve social problems. – [Electronic resource]. – Access mode: https://kmc23.ru/?page_id=561
7. Kashinskaya O.V. Comprehensive support for families raising children with disabilities and disabilities in an inclusive educational organization // Bulletin of Science and Education. - 2017. - №12. – 146p.
8. Karnaukhova, T. A. Psychological and pedagogical support of the family: a theoretical aspect / T. A. Karnaukhova // Young scientist. - 2022. - № 47 (442). - P. 401-403.
9. Isaeva, I. A. Pedagogical support for the development of a child's social intelligence during preschool childhood: abstract / Isaeva Irina Yuryevna. — Rostov-n/A, 2011. — 27 p.
10. Almisheva, A. J. Interaction of family and school in the context of inclusive education / A. J. Almisheva, U. O. Kenzhesarina // Education of persons with special educational needs: methodology, theory, practice: collection of scientific articles of the International Scientific and Practical Conference, Minsk, November 19-20, 2020 / Belarus. state pedagogical Institute. Univ. ; editorial board: V. V. Khitryuk [et al.]. – Minsk, 2020. – P. 20-25.

АҚЫЛ-ОЙ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Шакманова Ж.Б., дефектолог-мұғалім
Қарағанды облысы білім басқармасының «№6 арнайы мектеп-интернаты» КММ

- Ақыл-ой кемістігі бар балаларды математиканы оқытудың ерекшеліктері.
- Ақыл-ой кемістігі бар балалардың оқуға деген оқу мотивациясын қалыптастыру.
- Ақыл-ой кемістігі бар балаларға математиканы оқыту әдістемесі.

Математика тіпті дамуында ауытқуы жоқ балалар үшін де ең қиын пәндердің бірі болып саналады. Дегенмен, ақыл-ойы кем балаларға математиканы оқытудың тек тәрбиелік қана емес, сонымен қатар түзетушілік маңызы бар. Сондықтан ерекше балалар ерекше қажеттіліктерге ие. Кәдімгі мектептің бағдарламасы мен әдістемесі олардың білім алуына жарамайды. Білім беру бағдарламаларының қарқыны, оқу материалының көлемі мен мазмұны, нәтижеге қойылатын талаптар – мұның бәрі дамуында ауытқуы бар бала үшін ауыр болуы мүмкін.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту мәселесі олардың дамуында ғана емес, сондай-ақ мұндай балалардың оқу ынтасының төмендеуінде жатыр. Олар үшін жетекші іс-әрекет көбінесе білім беру және танымдық емес, ойын ойнау болып табылады. Дефектолог - мұғалім білім алушыларды ынталандырумен жұмыс жасай отырып, оқушының белсенді позициясын, оқу-тәрбие процесіне деген оң көзқарасын, танымдық қызығушылығының пайда болуын қалыптастыруы керек.[1]

Математикадан алған білім баланың болашақ жұмысында, өз бетінше өмірінде пайдалы болатындай етіп оқыту керек. Оқыту процесінде балалардың жан-жақты дамуы артып, олардың танымдық үрдісіндегі кемшіліктері, тұлғалық қасиеттері түзетіліп, еңбексүйгіштікке, еңбекқорлыққа, нәтижелілікке тәрбиеленеді. Өзін-өзі бақылау және жоспарлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік алады.

Оқу мотивация мәселесі педагогикада маңызды мәселелердің бірі болып саналады. Ол білім беру процесінің барлық қатысушыларына қатысты.

Мотивация – ынтаның қалыптасуы мен қызмет етуінің динамикалық процесі. Өз жұмысымда білім алушылардың математикалық дағдыларының қалыптасуына әсер ете отырып, олардың бейімділігі мен мүмкіндіктерін дамытуға ықпал ететін танымдық мотивтерге ерекше мән беремін.

Мектеп білім алушылары математиканы оқи бастағанда бірде-бір мұғалім олардың пәнге деген қызығушылығының жоқтығына шағымдана алмайды. Балалар неғұрлым үлкен болса, соғұрлым олардың математикаға деген қызығушылығы төмендейді. Бұл сабаққа деген ынтаны дамытудың маңыздылығын көтереді. Бұл орайда балалардың даму ерекшеліктерін ескеру, әр оқушыға жеке көзқарас таба білу, олардың танымдық қызығушылығын ояту, оқуға деген ынтасын арттыру қажет.

Оқытудың оң нәтижесі толығымен мұғалімнің шеберлігіне, оның біліктілігіне, білімі мен дағдысына байланысты. Мұғалім сабақтарында күнделікті тәртіп пен зерігуден, берілген материалдың бір сарындылығы мен кедейлігінен, оның баланың жеке тәжірибесінен бөлінуінен аулақ болуы керек.

Мұғалім өз жұмысында дидактикалық ойындарды, иллюстрацияларды, әдемі көрнекі құралдарды, қызықты ойын жаттығуларын және басқа оқу материалын пайдалануы қажет. Дидактикалық ойындар әсіресе арнайы білім беретін мұғалімдер арасында танымал, өйткені ақыл-ой кемістігі бар балалардың жетекші әрекеті ойын болып табылады.[2]

Сабақтарда жұмыс қарқынын сақтау қажет. Оқушылар тапсырмаларды қалай орындау керектігін толық түсінуі керек. Сабақтағы іс-әрекеттер кезең-кезеңімен ұйымдастырылып, өтілген материал міндетті түрде қайталануы ықтимал.

Мектеп білім алушылары математиканы оқи бастағанда бірде-бір мұғалім олардың пәнге деген қызығушылығының жоқтығына шағымдана алмайды. Балалар неғұрлым үлкен болса, соғұрлым олардың математикаға деген қызығушылығы төмендейді. Бұл сабаққа деген ынтаны дамытудың маңыздылығын көтереді. Сабақта білім алушылардың мотивациясын ынтасын арттыру үшін келесі әдіс тәсілдерді қолданамын:[3]

1. Қызығушылықты тудыратын жағдай туғызу.

Қызығушылық жағдайын туғызу оқушылардың зейінін шоғырландыруға көмектеседі және оқу әрекетіне қызығушылықты арттырады.

«Парашют» ойыны оқушылардың бойында жағымды эмоциялар туғызып, толқу мен қуаныш сыйлайды, шығармашылық пен қиялдың дамуына ықпал етеді. Үйлесімді қимыл - қозғалысты

дамытуға көмектеседі, берілген тапсырмаға дұрыс жауап беру дағдысын жетілдіреді. Сонымен қатар, бұл жұмыс түрі балалардың мезгілдік түсініктерін, ерікті зейін, топта жұмыс істеу қабілеттерін дамытады.

Қаржылық сауаттылық негіздері қазіргі әлемде өмір сүрудің қажетті шарты болып табылады. Балалардың ой-өрісін кеңейту және математика сабақтарын қызықты ету үшін бұрыннан бар экономикалық білімдерді пайдаланамын. Мысалы, толық ондықтарды көбейту амалдарын орындауда.

2. Тәжірибелік есептерді шешу.

Тәжірибелік есептерді шешу білім алушыларға өмірде күнделікті қиындықтар туындайтынын көрсетуге мүмкіндік береді, ал мұндай мәселелерді шеше білу қоршаған ортада толыққанды өмір сүруге дайындықты білдіреді.

Білім алушылар әсіресе туристік агенттік парақшаларымен жұмыс жасауды және әртүрлі сапарлардың құнын есептеуге арналған тапсырмаларды орындауды ұнатады. Олай болса, оқушылардың танымдық және тәжірибелік іс-әрекеттері тығыз байланысты.[4]

Келесі бейнематериалда жай бөлшектерді зерттеуде модельдеуді қолдану оқуға деген қызығушылықты айтарлықтай арттырады, оқушылар өз әрекеттеріне түсініктеме бере отырып, бұтіннің немесе бірнеше бөліктің бір бөлігін өз бетінше алуға мүмкіндік алады.

Өлшеу нәтижесінен алынған сандар тақырыбы тәжірибелік есептер шығару арқылы ғана меңгеріледі. Мысалы: бел айналымын өлшеу, партаның ұзындығы, ені, кітаптың ұзындығы, енін өлшегенде, азық – түліктің массасын, ұнтақ заттардың массасын есептеу. Білім алушыларға өлшеу кезінде алынған сандар қалай алынғанын көрнекі түрде түсінуге көмектеседі.[5]

3. Математика сабағында дидактикалық ойындарды қолдану.

Математика сабақтарында дидактикалық ойындарды қолдану ой - өрісті, танымдық белсенділікті кеңейту, шығармашылық дағдыларды қалыптастыруға ықпал ететін шығармашылық процесті имитациялауға, сыныпта микроклимат жасауға мүмкіндік береді.

Сабақта іс-әрекеттерді жаңғыртуды қажет ететін күрделілігі әртүрлі (есептеу дағдыларын дамытуға бағытталған), балалардан әрекеттерді орындауды талап ететін ойындар, яғни балалар үлгі бойынша өрнек салу, ... іздену элементтері бар, шығармашылықты қамтитын тапсырма-ойындар ұсынамын.

4. Тапқырлық пен логиканы пайдалана отырып, стандартты емес есептерді шешу.

Сөзжұмбақ шешу, ребус, семантикалық карта, жауабынды сәйкестендір сияқты тапсырмалар зейінді және пәнге қызығушылықты арттырады. Оларды шешу - білім алушыларды шығармашылық ізденіске және өздігінен зерттеу әрекетіне баулиды.

Білім алушыларды талдамалық диагностикалау нәтижелері.

2023-2024 оқу жылында 9-10 сынып білім алушылары арасында мектепке бейімделу және ынталандыру деңгейіне психодиагностикалық зерттеу жүргізілді.

Білім алушылардың жеке-психологиялық ерекшеліктерін талдау және ақпарат алу үшін мынадай диагностикалық материалдар пайдаланылды:

1. Н.Г. Лусканованың мектептегі мотивациясын диагностикалау;[6]

2. А.М. Прихожанның жасөспірімдер үшін жеке алаңдаушылық тесті.[7]

Бұл кешен мотивация мен алаңдаушылық деңгейін сипаттайтын көрсеткіштер болғандықтан таңдалған. Оқу кезеңінде білім алушылардың мотивациясының артуы, алаңдаушылық төмендеуі тиіс. Диагностикаға 9-10 сынып оқушыларының 12-сі қатысты.

Білім алушылардың мектептегі мотивациясын талдау

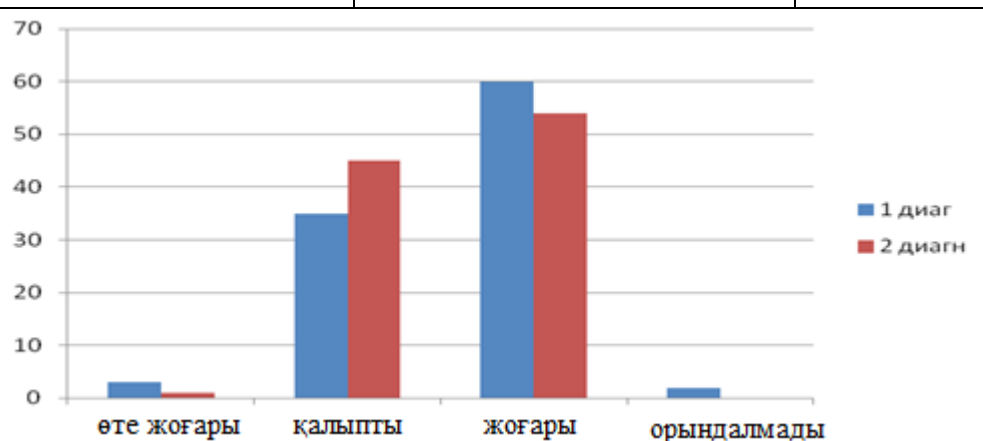
аймақ	Алғашқы диагностика (%)	Қайта диагностикалау (%)
Жоғары	35,5 %	48,4 %
Орташа	60,3%	48,6%
Төмен	4,2%	3%
Мектепке теріс көзқарас	0 %	0 %

Алғашқы диагностика кезінде мектепте оқытуда жақсы мотивация басым. Қайталама диагностика кезінде жоғары мотивация 13,1% -ға ұлғайды. Жақсы мотивация басым болып табылады. Мектепке деген теріс көзқарас 0% болып отыр.

А.М. Прихожан тесті бойынша жеке алаңдаушылықты талдау

Аймақ	алғашқа диагностикалау (%)	Қайта диагностикалау (%)
Өте жоғары	3%	1%
Жоғары	59%	54%
Қалыпты	35%	45%
Орындалмады	2%	0%

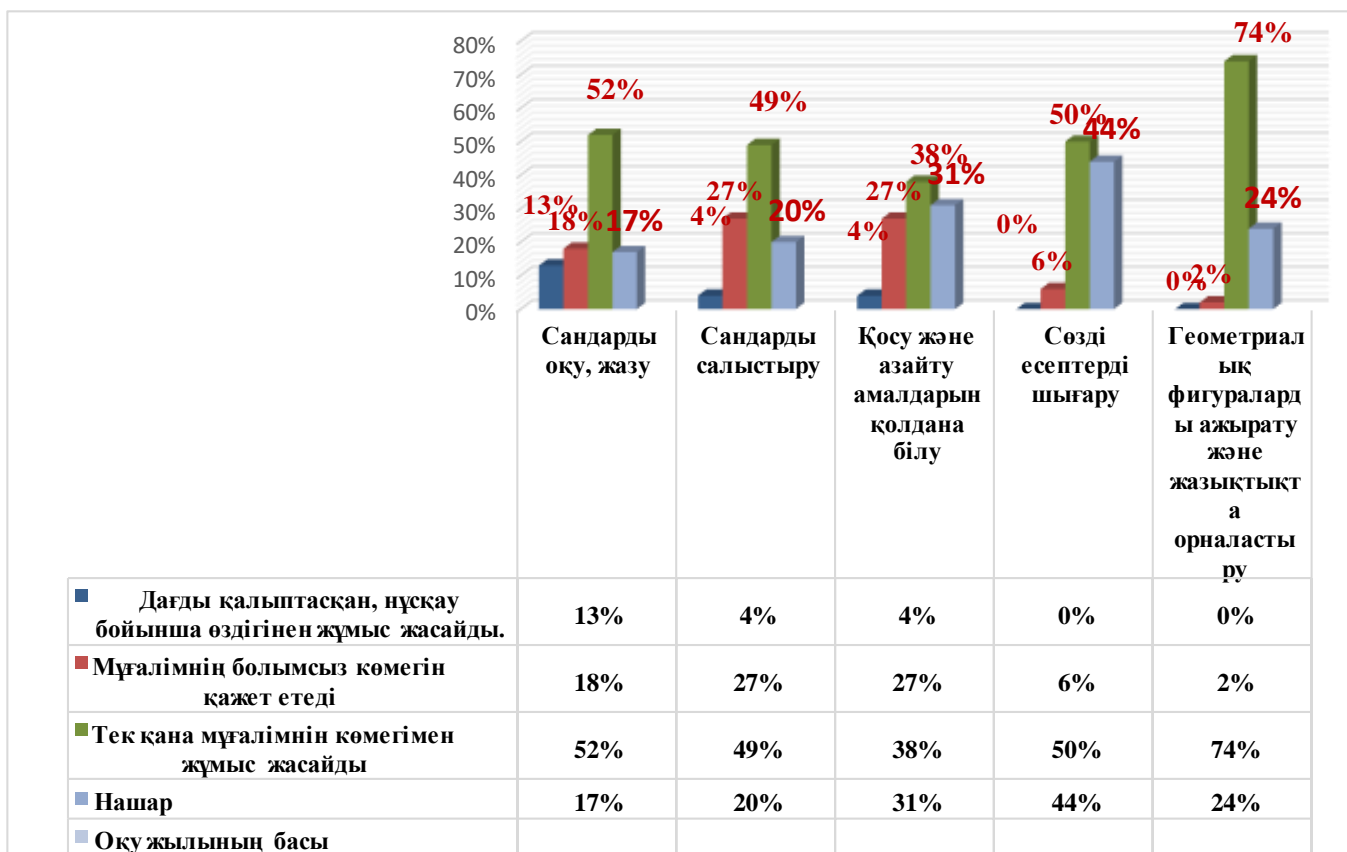

9 сынып білім алушыларының математика пәнінен жасалған МОНИТОРИНГІ

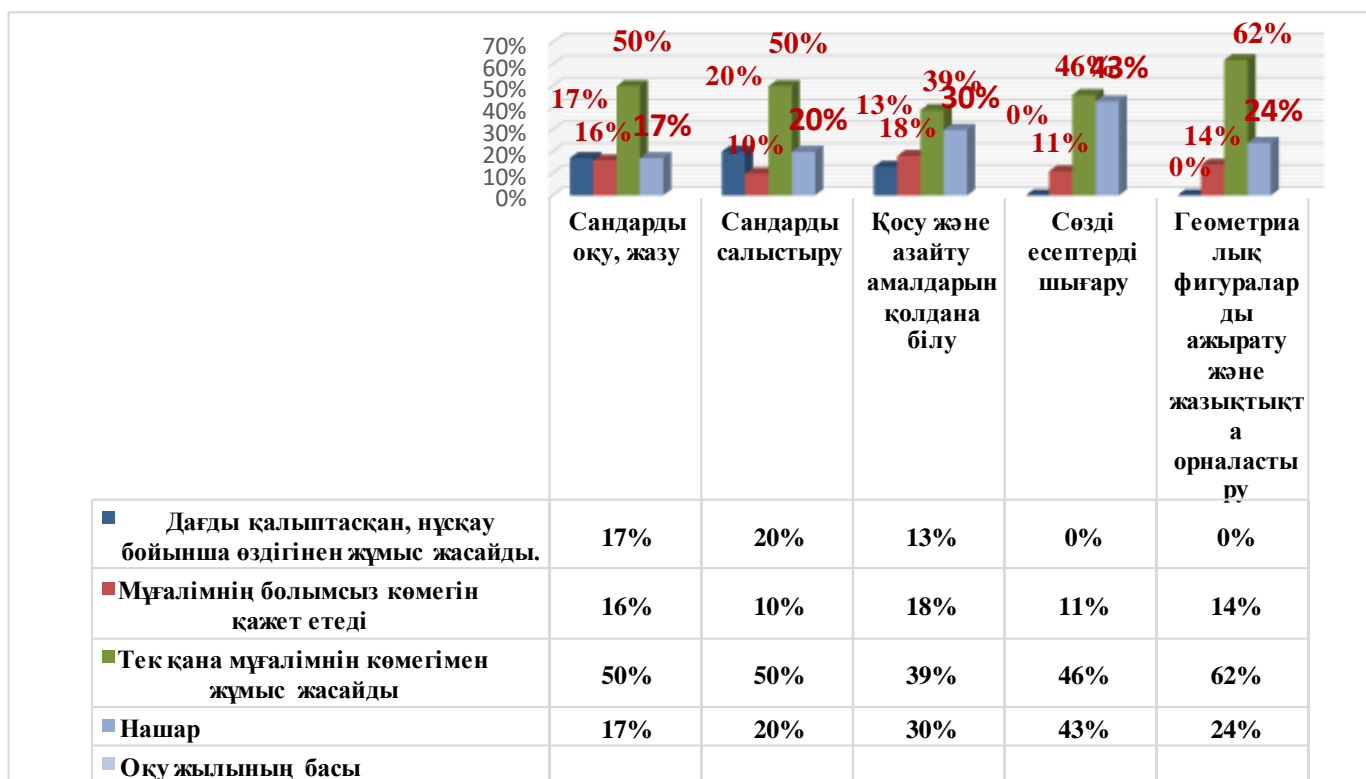
(2023-2024 оқу жылының соңы)

Қамтылған білім алушылар саны: 10 білім алушы

Тексеру мақсаты: 9 сынып білім алушыларының математиканы қаншалықты меңгергендігін, кездесетін қиыншылықтарын тексеру, нұсқаулар және жұмыс түрлерін белгілеу.

9 сынып білім алушыларының оқу жылының басы бойынша орташа көрсеткіші

9 сынып білім алушыларының оқу жылының соңы бойынша орташа көрсеткіші

Білім алушылардың біліктілігі мен дағдыларының қалыптасу деңгейін анықтаған кезде мынадай қорытынды жасалды. Сандарды оқу, жазу көрсеткіші бойынша өздігімен 17%, мұғалімнің болымсыз көмегін қажет ететіндер 16%, сандарды салыстыру көрсеткіші бойынша өздігімен 20%, мұғалімнің болымсыз көмегін қажет ететіндер 10%, сандарға амалдар қолдану көрсеткіші бойынша өздігімен 13%, мұғалімнің болымсыз көмегін қажет ететіндер 18%, сөзді есептерді шығару, геометриялық фигураларды ажырату және жазықтықта орналастыру көрсеткіштері бойынша төмен деңгейді көрсетті.

Мониторинг нәтижесі бойынша әр білім алушымен жеке жұмыс түрлері анықталды.

Қиыншылықтар: Танымдық белсенділік деңгейінің төмендігі, жеке психофизикалық қиыншылықтары (көру қабілеттерінің бұзылуы, есте сақтау, сөзді есеп шығарғанда оқығанды дұрыс түсінбеу т.б.)

Нұсқаулар, жұмыс түрлері:

- Есеп шығару дағдысы қалыптыдан төмен және ерекше қиыншылығы бар оқушылар үшін төмендегідей жұмыс түрлерін қарастыра отырып түзету бағытын құрастыру:
- Оқушылардың жеке даму және жас ерекшеліктері мен мүмкіншіліктеріне сәйкес есептер іріктеліп, олармен жеке және топтық жұмыс жүргізу.
- Бағдарлама материалдарын меңгерудегі оқушылардың қабілеті мен дамуындағы кемшіліктермен жұмысын жалғастыру;
- Оқуға машақтандыру жағдайларын ұйымдастыру: жұмыстың жаңа түрлері мен әдістерін қолдану;
- Тәрбиешілермен, ата-аналарымен байланыста жұмыс жасау.

Қортындылай келе, математика сабағында әртүрлі әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, білім алушылардың танымдық қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың оқуға құштарлығын арттыруға, тұрақты оң мотивацияны сақтауға мүмкіндік туатындығын атап көрсетемін.

Әдебиеттер тізімі:

1. Василевская В.Я. Понимание учебного материала учащимися •вспомогательной школы. М.: Изд-во АПН СССР, 1960.- 120 с.
2. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе : пособие для учителя / Ред. В.В. Воронкова. – Москва : Школа - Пресс, 1994. – 416 с. – ISBN 5-88527-036-8.
3. Антропов А. П. Математика во вспомогательной школе: Учеб. пособие. СПб., 1992.
4. Домбровская К. М. Мы изучаем математику // Дефектология. 1996. Вып. 2.
5. Кувалдина С. С., Васильева Т. Д., Невгень Т. С. Математические задачи краеведческого содержания во вспомогательной школе // Дефектология. 1998. № 4.
6. Лусканова Н.Г. Методы исследования детей с трудностями в обучении : учебно-методическое пособие / Н.Г. Лусканова. – Москва : Фолиум, 1999. – 32 с.
7. "...Прихожан А. М. П75 Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. — М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000. — 304 с. (Серия «Библиотека педагога-практика»)...." [Источник: <https://psychlib.ru/mgppu/pri/PRI-001-.HTM#p1>]

ЗНАЧЕНИЕ КОРРЕКЦИОННО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ТВОРЧЕСКОГО И ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА В СТАНОВЛЕНИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Э.Ж. Шамшенова

Карагандинский исследовательский университет имени академика Е.А. Букетова, город Караганда

На сегодняшний момент духовное своеобразие Республики Казахстан и ее нравственные установки, такие, как доверие, традиции, открытость и толерантность, значительно актуализируют проблему духовно-нравственного воспитания детей [1].

Духовно-нравственное воспитание является ведущим компонентом системы всестороннего развития личности. В современных условиях необходимо воспитание у подрастающего поколения потребности к освоению ценностей общечеловеческой и национальной культуры, к осознанию общечеловеческих норм гуманизма [2]. Мы должны воспитывать детей и подростков в духе солидарности, национального согласия, уважения и почитания культуры, традиций и языка своего народа и других этносов.

Поэтому вопрос духовно-нравственного воспитания детей является одной из ключевых проблем, стоящих перед системой образования нашей Республики.

Формирование нравственных понятий – это очень сложный и длительный процесс. Он требует постоянных усилий работников образования, систематической и планомерной работы по формированию чувств и сознания детей.

Но в первую очередь необходимо выделить критерии оценивания многогранного процесса духовно-нравственного воспитания личности [3]. На основе изучения научно-педагогической литературы и практического опыта выделяется ряд критериев, таких, как:

- принятие и соблюдение общепринятых норм морали;
- внутренняя свобода выбора поведения и принятия нравственного решения;
- автономность, верность убеждениям и самому себе как духовной и социально ответственной личности;
- активное духовное противостояние безнравственности;
- гибкость нравственного мышления, способность к ломке моральных догм, запретов, стереотипов, к ценностной переориентации на основе истины и правды жизни;
- осознание духовно-нравственных ценностей мировых религий;
- стремление к коллективности как единственному средству распространения и утверждения в людях нравственного начала.

Исходя из выше указанных критериев, важной педагогической задачей формирования личности является выработка учащимися активной жизненной позиции, сознательного отношения к общественному долгу, единства слова и дела, нетерпимости к отклонениям от норм нравственности.

Целью специальной школы являются это социализация, формирование и развитие социально-активной личности, обладающей навыками социально-адаптивного поведения детей с особыми образовательными потребностями. Если для обычного ребёнка социализация представляет собой естественный процесс, то применительно к «особому» ребёнку погружение в общество — это кропотливая работа, процесс, результат которого полностью зависит от тех условий, которые создают для этого взрослые.

Что мы понимаем под словом, «социализация», это длительный процесс, при котором индивид усваивает знания, опыт, нормы поведения и нравственные ценности, принятые в том обществе, которое его окружает. Какие же пути социализации мы видим на данный момент? Это духовно-нравственное становление личности через усиление коррекционно-воспитательного процесса.

В.Н. Дмитриева отмечает, что творчество необходимо рассматривать как часть процесса духовно-нравственного становления личности [4].

М. В. Корчагина и З. К. Абдурахманова [5] обосновывают значимую роль творчества в процессе становления личности, опираясь на деятельностную концепцию личности (С. Л. Рубинштейн, А. Н. Леонтьев, Б. Г. Ананьев и др.). Для правильного планирования воспитательного процесса, мы можем

опираться на высказывание С. Л. Рубинштейна – «субъект в своих деяниях, в актах своей творческой самодеятельности не только обнаруживается и проявляется, он в них создается и определяется В творчестве создается и сам творец». Поскольку это утверждение можно рассматривать как основание для следующей мысли: «Ситуация воспитывающей деятельности должна содержать в себе возможность и необходимость осуществления различных видов деятельности, требующих творчества, непрерывного поиска новых задач, средств, действий» [5]. Сейчас идеи С. Л. Рубинштейна нашли развитие в трудах философа и педагога С. В. Хомутцова применительно к духовному становлению личности: «Духовные знания представляют собой личностные знания, преобразующие реальность. Они воплощаются в творческом процессе, меняющем внутренний мир личности» [6].

Творчество – это неперенное условие успешной самореализации личности, позволяющее проявить себя в современном мире, в разнообразных жизненных ситуациях. И вовлекать детей в творческую деятельность нужно, и чем раньше, тем лучше [7]. По мнению Л.С. Выготского, творческая деятельность — это «деятельность человека, которая создает нечто новое, все равно, будет ли это созидание творческой деятельностью, какой-нибудь вещью внешнего мира или известным построением ума или чувства, живущим или обнаруживающимся только в самом человеке». Вкладывая себя в творческую деятельность, человек изменяется, совершенствуется. Способность к творческой деятельности вызывает успех, который, в свою очередь, поддерживает интерес к процессу творчества [8].

Творческая деятельность индивидуальна, а ее формирование и развитие у детей является актуальной проблемой в теории и практике воспитания и обучения детей. Творчество даёт человеку переживание своей целостности, оно отражает его внутренний мир, его стремления, желания, переживания. В момент творчества человек наиболее полно и глубоко переживает себя, как личность, осознает свою индивидуальность.

В специальной психологии и педагогике отмечается, что психическое развитие детей в норме и детей с нарушением интеллекта происходит по одним и тем же законам (Л.С. Выготский). Это позволяет строить процесс воспитания детей с нарушениями в развитии, учитывая влияние тех же факторов, которые действуют при воспитании их нормально развивающихся сверстников [9, с.52].

Однако с раннего возраста, когда закладывались основы личности, большинство детей с интеллектуальными нарушениями находились в депривированных условиях: нередко недоедали, не имели чистой постели, а главное запечатлели в своей эмоциональной памяти извращенные отношения между людьми. Поэтому для них характерны эмоциональная холодность, отсутствие навыков общения, скованность. В результате чего при вступлении во взрослую самостоятельную жизнь они испытывают трудности в общении с людьми, неприятие себя как личности и неготовность жить по нормам, принятым в обществе.

Роль воображения в творческом процессе трудно переоценить. Творчество не просто тесно связано с воображением, оно без него невозможно.

Общие нарушения психики, особенно высших форм познавательной деятельности, негативно сказываются и на развитии воображения (Т.Н. Головина, В.С. Мухина, Н.Н. Палагина, Ж.И. Шиф и др.). У детей с недоразвитием интеллекта воображение по отношению к мышлению выполняет компенсаторную функцию. Уровень развития творческого воображения у детей коррелирует со степенью тяжести нарушения.

Психологи и педагоги доказали, что творческие возможности детей проявляются уже в дошкольном возрасте и развитие их происходит при овладении общественно выработанными средствами деятельности в процессе специально организованного обучения.

Детское творчество, которое рассматривается как процесс, приводящий к созданию субъективно нового продукта, изучается, как правило, в русле исследования именно той деятельности, в которой оно формируется (П.М. Якобсон, Н.А. Ветлугина, К.В. Тарасова, О.С. Ушакова, А.Г. Тамбовцева (Арушанова), Т.В. Кудрявцев и др.). Отсюда вытекают и специфические показатели развития творчества (художественное, словесное, театрально-игровое и музыкальное), связанные прежде всего с анализом продукта деятельности [10].

Художественно-творческие способности являются одним из компонентов общей структуры личности. Развитие их способствует развитию личности ребенка в целом. А.В. Запорожец утверждал, что «детское художественное творчество существует», и обращал внимание на то, что необходимо научиться управлять особенностями его проявления, разрабатывать методы, побуждающие и развивающие детское творчество. Он отводил большую роль занятиям художественной деятельностью, а также всей воспитательной работе с детьми по развитию у них восприятия красоты в окружающей жизни и в произведениях искусства, которое играет большую роль в общем и творческом

развитии ребенка. Нельзя не забывать и о том, что искусство дает богатый эмоциональный опыт. Это опыт особого рода: искусство не только вызывает переживание, но и познает его, а через познание чувства оно ведет к овладению им (эмоциональная отзывчивость) [11].

Важнейшей частью системы, направленной на социализацию детей с особыми образовательными потребностями, является воспитательная работа, которая в комплексе с учебной, помогает достичь желаемых результатов. В ходе воспитательной работы, таким образом, расширяется, дополняется трудовое, нравственное, эстетическое воздействие на ребёнка. Система работы во внеурочное время не должна копировать уроки, у неё свои задачи, формы и методы. Исходя из того, что все звенья работы должны, быть взаимосвязаны, в процессе повседневной практической жизни детей следует повторять, закреплять и расширять знания, полученные в ходе учебного процесса, автоматизировать имеющиеся умения и организовать приобретение новых, формировать у воспитанников полезные привычки, эталоны поведения, оценочное отношение к различным жизненным ситуациям.

Главное условие успеха - участие детей в ежедневной разнообразной творческой деятельности. Эффективность духовно-нравственного становления личности воспитанников с интеллектуальными нарушениями через систему внеклассной и урочной работы будет зависеть от согласованности действий учителя и воспитателя, их контакта, информированности о работе друг друга, скоординированности планов работы. Поскольку воспитание детей с отклонениями в развитии должно быть направлено на становление личности ребёнка с адаптацией его в общество [12].

Таким образом, в педагогике последних десятилетий наметились два подхода к определению роли творческой деятельности учащихся в становлении личности. Первый подход состоит в рассмотрении творчества, развития творческой личности, творческого потенциала в образовательном процессе как элементов целостной системы, определяющей формирование познавательных качеств учащихся. Вместе с тем, этот подход содержит в себе определённые психолого-педагогические риски. Они связаны со следующими факторами: в исследованиях недостаточное внимание уделяется иерархическому характеру взаимосвязей между компонентами творческого потенциала личности учащихся, в научных работах наблюдается тенденция к ограничению значения творческого развития личности, её творческой самореализации как показателя успешности, в первую очередь – в будущей профессиональной деятельности. Второй подход к определению роли творческой деятельности учащихся в становлении личности заключается в разработке концепций и технологий, которые предполагают обращение к творческой деятельности учащихся как средству пробуждения личностных смыслов через эмоционально-ценностное погружение в культурно-исторический контекст, воображение и рефлексию, совместное творческое мышление и диалог. Названные концепции и технологии, опирающиеся на востребованные в современных условиях образовательные подходы, наиболее продуктивны для становления духовно-нравственной культуры личности в процессе образования, поскольку в них творчество рассматривается в качестве способа творческого самопознания и самосозидания личности по образцу, воплощаемому в духовной деятельности, в том числе в художественном творчестве.

Список использованных источников:

1. Жарикбаев К. Б., Калиев С. К. Антология педагогической мысли Казахстана. – А., Рауан, 1995, – с. 78–90.
2. Маклачкова Е.В., Никулина О.В. Особенности формирования личности ребенка в современном образовательном пространстве школы-интерната. // СЕМЬЯ И ЛИЧНОСТЬ: ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ: Научный журнал. - 2014. - № 1. - С.122-125
3. Дмитриева В.Н. Творчество и духовно-нравственное становление личности в образовательном процессе: состояние вопроса в современной отечественной педагогике. // Ученые записки Забайкальского государственного университета. Серия: Педагогические науки. – 2011. – № 5 – С. 15-20.
4. Теоретические и прикладные аспекты личностно-профессионального развития: материалы IV Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участ.: в 2-х ч. Ч. 1. СПб.; Омск, 2011. 152 с.
5. Хомутцов С. В. Духовное воспитание в современной школе: правовые и теоретические основы // Проблемы социально-гуманитарного образования на современном этапе модернизации российской школы: материалы III Всерос. науч.-практ. конф. Барнаул: Изд-во Алт. гос. пед. акад., 2009. – С. 202–216.
6. Борзова В. А., Борзов А. А. Развитие творческих способностей у детей. – Самара, 1994. – 103 с.

7. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – СПб.: СОЮЗ, 1997. – 96 с.
8. Выготский Л.С. Мышление и речь. Изд. 5, испр. – Издательство «Лабиринт», М., 1999. – 352 с.
9. Былевская В. Н. Развитие творческих возможностей младших школьников. // Начальная школа. – 1990. - №5. – С. 15-21.
10. Запорожец, А. В. Избранные психологические труды: т.1. М., 1986 – 475 с.
11. Воронкова В.В. Социально бытовая ориентировка учащихся 5–9 классов в специальной (коррекционной) общеобразовательной школе VIII вида: пособие для учителя»: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС; Москва; 2010 – 203 с.
12. Известия кафедры педагогики Педагогического института Южного федерального университета. Вып. 2: Концептосфера и культурные практики духовно-нравственного воспитания в школе и вузе. Ростов н/Д: Булат; Дониздат, 2010. – 210 с.

УДК 376.42

МОДЕЛЬ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ С РАС, ОСЛОЖНЕННЫМИ СОЧЕТАННЫМИ НАРУШЕНИЯМИ, В УСЛОВИЯХ СПЕЦИАЛЬНОГО И ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ ПОДСИСТЕМЫ

И.В. Яковенко, А.Р. Рымханова

НаО Карагандиский исследовательский университет им. академика Е.А. Букетова,
Караганда, Казахстан

На современном этапе развития системы специального (коррекционного) образования важной составляющей государственной политики по отношению к детям с особыми образовательными потребностями становится обеспечение государственных гарантий доступности и равных возможностей получения ими качественного образования всех уровней с целью оптимальной социальной адаптации и интеграции в общество.

Проблема ребенка с ООП, а в частности детей с РАС, заключается в нарушении его связи с миром, в ограничении мобильности, бедности контактов со сверстниками и взрослыми, в ограничении общения с природой, доступа к культурным ценностям, а иногда – и к элементарному образованию. Л.С. Выготский отмечал, что нарушения в развитии приводят к «выпадению» из социального и культурного обусловленного пространства, нарушает связь с социумом, культурой как источником развития.

Получение детьми с РАС образования является одним из основных и неотъемлемых условий их успешной социализации, обеспечения их полноценного участия в жизни общества, эффективной самореализации в различных видах профессиональной и социальной деятельности.

Дети с расстройствами аутистического спектра (РАС) представляют особую категорию детей с ООП. Для них характерны, как правило, сложные сочетанные нарушения в развитии, низкие показатели обучаемости, адаптивности, здоровья в целом. Образование и «вхождение в жизнь» так называемого «сложного» ребенка оставалась трудноразрешимой задачей его семьи. Опыт зарубежных стран (Германии, Японии, Испании, Италии и др.), напротив, указывает на то, что дети со сложными сочетанными нарушениями в развитии успешно адаптируются в социуме, становятся не только социальными, но и приносят пользу обществу.

Имеющийся разрозненный практический опыт образования детей с РАС показывает востребованность разработки и внедрения эффективных моделей обучения и социализации, позволяющих максимально реализовать право на получение адекватного их возможностям и способностям образования, позволяющего реализовать потенциал этих детей.

Морозова С.С., проанализировав опыт коллег, пишет, что аутизм, как симптом часто встречается при различных видах психических нарушений – при осложненных формах лобной олигофрении, детского церебрального паралича, при патологии слуха, зрения и др. Синдром аутизма нередко входит в состав сложного дефекта, где играет роль не меньшую, чем другие нарушения, например: интеллектуальная, речевая, двигательная недостаточность. Именно наличие аутизма в клинической картине, приводит к появлению особых трудностей в построении стратегии и тактики коррекционного подхода. Это связано с тем, что нарушение коммуникации, как таковой, является основным препятствием для развития всех психических функций, даже при их потенциальной сохранности [1].

Практически у каждого ребенка, страдающего аутизмом, в младенчестве можно предположить глухоту или слепоту. Это вызвано тем, что ребенок, как правило, не откликается на свое имя, не следует указаниям взрослого, не реагирует на эмоциональную речь. Однако, эти подозрения быстро рассеиваются, благодаря бросающейся в глаза сверхчувствительности ребенка к определенным сенсорным раздражителям, даже при отсутствии реакции на социальные стимулы.

Необходимо отметить, что возможно сочетание аутизма с нарушениями слуха или зрения, и такие случаи не так уж редки. По меньшей мере, у одного из пяти детей, страдающих аутизмом, значительно ограничено зрение. Полное отсутствие зрения при аутизме встречается не часто, но большой процент врожденно слепых детей имеют высокий уровень аутизма. Около двух из пяти детей с аутизмом страдают косоглазием и другими нарушениями управления движением глаз.

Случаи нарушения слуха при аутизме встречаются очень часто. Примерно один из четырех аутичных детей имеет значительный уровень нарушения слуха и несколько процентов совершенно глухие.

Такие ситуации могут складываться, например, при врожденной краснухе. В подобных случаях стереотипность в поведении сочетается со сложностями в общении даже на самом элементарном уровне, что значительно усложняет коррекционную работу.

В современных исследованиях доказано, что, по меньшей мере, у одного из пяти инвалидов с аутизмом имеется значительно ограниченное зрение, при котором необходимо использование очков. Однако многие дети, имеющие плохое зрение, в школьном возрасте или в более позднем возрасте отказываются носить очки.

Около 2-х из 5-и детей с аутизмом имеют косоглазие в раннем дошкольном возрасте. Некоторые из них «вырастают» из такого типа нарушений до наступления школьного возраста, но у многих продолжают нарушения движений глаз и во взрослом возрасте. Управление движениями глаз очень часто становится более затрудненным, когда ребенок (взрослый) с аутизмом находится в состоянии усталости.

Иан Джордан в своих трудах подробно описывает нарушения зрения, встречающиеся при аутизме [2]. Так мы можем выделить симптом переворачивая лиц, случаи диплопии или полипиплопии, обесцвечивание, иннерционность, проблемы в распознавании собственного лица, замирание, отделение головы от тела, зрительные эхоталии и многое другое. Все это закономерно ведет к проблемам коммуникации и взаимодействия с окружающим миром. В этих случаях необходима слаженная работа врачей-офтальмологов, специалистов-оптиков и специальных педагогов.

Рассматривая вопрос социализации детей с РАС с сочетанными нарушениями, мы установили коморбидность расстройства аутистического спектра и нарушения интеллекта. Поэтому было принято решение более подробно рассмотреть именно этот аспект.

Как отмечает Сорокин А.Б., у значительного числа людей с расстройствами в спектре аутизма в той или иной степени снижен интеллект. Уровень IQ <70 имеют до 50% людей с расстройствами аутистического спектра [3].

Захаренко А.С. с соавторами выделила специфические особые образовательные потребности детей с РАС при обучении [4]. Рассмотрим некоторые из них:

- в значительной части случаев в начале обучения возникает необходимость постепенного и индивидуально дозированного введения ребенка в ситуацию обучения в классе. Посещение класса должно быть регулярным, но регулируемым в соответствии с наличными возможностями ребенка справляться с тревогой, усталостью, пресыщением и перевозбуждением. По мере привыкания ребенка к ситуации обучения в классе оно должно приближаться к его полному включению в процесс начального школьного обучения;

- выбор уроков, которые начинает посещать ребенок, должен начинаться с тех, где он чувствует себя наиболее успешным и заинтересованным и постепенно, по возможности, включает все остальные;

- необходима специальная поддержка детей (индивидуальная и при работе в классе) в развитии возможностей вербальной и невербальной коммуникации: обратиться за информацией, выразить свое отношение, оценку, согласие или отказ, поделиться впечатлениями;

- в начале обучения, при выявленной необходимости, наряду с посещением класса, ребенок должен быть обеспечен дополнительными индивидуальными занятиями с педагогом по отработке форм адекватного учебного поведения, умения вступать в коммуникацию и взаимодействие с учителем, адекватно воспринимать похвалу и замечания;

- в использовании форм похвалы, учитывающих особенности детей с РАС и отработке возможности адекватно воспринимать замечания в свой адрес и в адрес соучеников;

- необходимо введение специальных разделов коррекционного обучения, способствующих преодолению фрагментарности представлений об окружающем, отработке средств коммуникации, социально-бытовых навыков;

- необходима специальная коррекционная работа по осмыслению, упорядочиванию и дифференциации индивидуального жизненного опыта ребенка, крайне неполного и фрагментарного; оказание ему помощи в проработке впечатлений, воспоминаний, представлений о будущем, развитию способности планировать, выбирать, сравнивать;

- необходима специальная установка педагога на развитие эмоционального контакта с ребенком, поддержание в нем уверенности в том, что его принимают, ему симпатизируют, в том, что он успешен на занятиях;

- педагог должен стараться транслировать эту установку соученикам ребенка с РАС, не подчеркивая его особость, а показывая его сильные стороны и вызывая к нему симпатию своим отношением и вовлекать детей в доступное взаимодействие;

- для социального развития ребёнка необходимо использовать существующие у него избирательные способности.

Становится понятно, что объединение вместе детей с выраженными проблемами коммуникации не может способствовать их социальному развитию. Ребенок с аутизмом должен иметь возможность следовать образцам адекватного социального поведения других детей.

Социализация детей с аутизмом зависит также от особенностей семейного воспитания ребенка, отношения родителей к проблемам ребенка. Социализация детей с аутизмом в условиях семейного воспитания — это сложная задача, успешное решение которой определяет перспективу дальнейшего психического развития ребенка и психотерапевтическую атмосферу в семье.

Карвасарская И.Б. в своих работах пишет о влиянии родительского стресса на развитие и социализацию аутичного ребенка [5]. Социализация детей с аутизмом на ранних этапах их развития в значительной степени зависит от согласованности действий членов семьи, реализуемых ими стилей и методов семейного воспитания. При выборе подходов к воспитанию ребенка родители должны правильно ориентироваться в особенностях его психического развития, его потребностях, интересах, причинах дезадаптивных форм поведения.

В Казахстане дети с РАС с сочетанными нарушениями, направляются на обучение в специальные организации различного типа в зависимости от уровня сохранности интеллектуального развития, зрения, слуха, речи и опорно-двигательного аппарата. Однако сложившаяся модель психолого-педагогического сопровождения в специальных образовательных организациях разного типа недостаточно эффективна для сопровождения детей с РАС, осложненными сочетанными нарушениями. Наравне с этим, инфраструктура и образовательная среда общеобразовательных и специальных организаций не в полной мере отвечают потребностям индивидуального сопровождения и учета особенностей детей с РАС, осложненными сочетанными нарушениями.

Социализация детей с РАС в условиях специального и инклюзивного образования предполагает моделирование этого процесса. В этой связи нами была разработана «Модель социализации детей с РАС, осложненными сочетанными нарушениями, в условиях специального и инклюзивного образования».

Цель данной модели - нормализация и повышение качества жизни детей с РАС, повышение уровня самостоятельности, возможность устанавливать социальные отношения, участвовать в учебной и внеучебной деятельности.

При разработке модели учитывались следующие принципы:

- центрированность на ООП ребенка с РАС;
 - системность в оценке ООП;
 - взаимодействие и согласованность действий специалистов службы ППС, педагогов, родителей (законных представителей);
 - непрерывность ППС;
 - вариативность и индивидуализация содержания психокоррекционной работы и образования;
- приоритетность формирования жизненных компетенций.

А также был поставлен ряд задач:

1. Оценка особых образовательных потребностей.
2. Определение и создание специальных условий.
3. Коррекция специфических нарушений и формирование жизненных компетенций.
4. Индивидуализация форм, содержания, методов обучения и коррекционной помощи.
5. Мониторинг динамики социализации и успешности в освоении учебных программ.

Под социализацией детей с расстройствами аутистического спектра, осложненными сочетанными расстройствами, в условиях специального и инклюзивного образования мы понимаем процесс вхождения их в образовательную и социокультурную среду через усвоение и понимание принятых в обществе ценностей, правил и норм поведения; изучение приемов и методов социального взаимодействия; сознательное овладение языком и речью; получение в процессе адресной комплексной психолого-педагогической поддержки с учетом особых образовательных потребностей и индивидуальных особенностей, усвоения имеющегося объема знаний об окружающей действительности и решения образовательных задач.

Уточнение содержания основной концепции исследования позволило выявить компоненты процесса социализации детей с РАС, осложненными сочетанными нарушениями, в условиях специального и инклюзивного образования: мотивационно-ценностный, социально-функциональный, функционально-коммуникативный, познавательный-оценочный.

Для оценки уровня социализации были выделены четыре уровня: дезадаптивный, минимальный, промежуточный, оптимальный.

Далее рассмотрим наиболее широко употребляемые методы по работе с детьми, выделенной нами категории.

1. Метод прикладного анализа поведения АВА (Applied behavior analysis) – представляет собой смесь психологических и образовательных методов, которые подбираются в соответствии с потребностями каждого отдельного ребёнка, чтобы изменить его поведение. Целью терапии является расширение речевых навыков, игры, социализации и уменьшение нежелательного поведения [6].

2. Методы адаптации среды (функционального пространства школы, класса, рабочего места) к особенностям учащихся с РАС, с сочетанными нарушениями, предполагает создание сенсорного комфорта и эмоциональной плавности урока и в целом школьной жизни. Хорошо организованная среда – основной метод коррекционной деятельности в работе с ребенком, возможность компенсации неразвитых коммуникативных и социальных компетенций детей с РАС. Этот метод один из самых доступных. Снижает тревогу, страх, помогает правильно и эффективно организовать и структурировать среду. Все пространство должно быть зонировано по видам выполняемой деятельности: учебная зона, игровая зона, зона отдыха и т.д.

3. Методика TEACCH (разработанная Университетом Северной Каролины совместно с клиническим психологом Эриком Шоплером и преподавателем специального образования Робертом Райхлером) в первую очередь фокусируется на повышении независимости ребенка, развитии социальных навыков и предотвращении негативного поведения путем организации физической среды, прогнозирования последовательности/планирования, визуального графика, рутинности и гибкости, структурирование и организация визуального расписания [7].

4. Система PECS (система обмена изображениями, разработанная А. Бонди и Л. Мороз) — невербальный прием, состоящий из набора картинок (карточек с картинками, пиктограмм, планшетных приложений, основанных на использовании пиктографических систем и др.), который помогает детям общаться и взаимодействовать с другими людьми.

5. Метод «Социальная история» (разработанный Кэрл Грей) предполагает краткое описание конкретной ситуации, события или деятельности, которую детям с РАС трудно понять. Социальные беседы содержат конкретную информацию о том, чего ожидать в данной ситуации. Социальные истории – это социальное взаимодействие детей, общение, эффективное в развитии коммуникативных навыков, усвоении социальных норм и правил поведения [8].

6. Метод сенсорной интеграции - разработан американским эрготерапевтом Джин Эйрес и направлен на стимуляцию работы органов чувств в контексте координации различных сенсорных систем [9].

7. Включение родителей детей с РАС и нормотипичных сверстников - методы активного включения в процесс — помочь детям освоить социальные навыки в естественной среде, подражать поведению одноклассников, соблюдать общие правила любой деятельности [10].

Следующим неотъемлемым компонентом предлагаемой модели является мониторинг динамики социализации учащихся с РАС в школьной среде. Содержание мониторинга варьируется исходя из индивидуальных особенностей детей с РАС.

Таким образом, предлагаемая Модель социализации детей с РАС, осложненными сочетанными нарушениями, в условиях специального и инклюзивного образования включает в себя учет особых образовательных потребностей детей с РАС с сочетанными нарушениями, посредством оценки, определения и создания специальных условий обучения, индивидуализацию форм, содержания и

методов обучения и коррекционной поддержки, а также системы дальнейшего мониторинга динамики социализации и успешности в освоении учебных программ.

Материал статьи подготовлен по теме АР19678524 «Моделирование процесса социализации детей с расстройствами аутистического спектра, осложненными сочетанными нарушениями, в условиях специального и инклюзивного образования» в рамках грантового финансирования МНУВО РК на 2023-2025 годы.

Список использованных источников

1 Морозова С.С. Аутизм: коррекционная работа при тяжелых и осложненных формах: пособие для учителя-дефектолога / С.С. Морозова. — М.: Гуманитар, изд. центр ВЛАДОС, 2007. — 176 с.

2 Ian Jordan «A Parents Guide to Vision In Autistic Spectrum Disorders». – lulu.com; First Edition. 2015. – 82 p.

3 Сорокин А.Б. Нарушения интеллекта при расстройствах аутистического спектра [Электронный ресурс] // Современная зарубежная психология. 2018. Том 7. № 1. С. 38-44. doi:10.17759/jmfp.2018070104

4 Захаренко А.С., Рокицкая Ю.А., Шепель Т.А., Гагина И.П., Платонова А.В., Полякова Г.С., Тряскина И.П., Шкилонцева О.В. Образование и социализация детей с расстройствами аутистического спектра в условиях школы-интерната для обучающихся с ограниченными возможностями здоровья. – Ч: ЧГПУ, 2016. — 130 с.

5 Карвасарская И.Б. В стороне. Из опыта работы с аутичными детьми. М.: Теревинф, 2003. — 70 с.

6 Вирус — Ортега Дж. Прикладное поведенческое аналитическое вмешательство при аутизме в раннем детстве: метаанализ, мета — регрессия и метаанализ «доза — реакция» множественных результатов / Дж. Вирус — Ортега // Обзор клинической психологии. — 2010. — Т. 30 (4). — С. 387-399.

7 Институт прикладного анализа поведения и психолога — социальных технологий. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://iaba.ru/>.

8 Кокина А., Керн Л. Интервенции в социальных историях для учащихся с расстройствами аутистического спектра: метаанализ / А. Кокина, Л. Керн // Журнал аутизма и нарушений развития. — 2010. — № 40. — С. 812–826.

9 Миненкова И.Н. Использование метода базальной стимуляции в коррекционно — педагогической работе с детьми с тяжёлыми и (или) множественными нарушениями психофизического развития. Учебно — методическое пособие /И.Н. Миненкова // науч. ред. С.Е. Гайдукевич. — Минск: УО «БГПУ им. М. Танка». — 2007. — С. 69–74.

10 Манелис Н.Г., Волгина Н.Н., Никитина Ю.В., Панцырь С.Н., Феррой Л.М. Организация работы с родителями детей с расстройствами аутистического спектра. Методическое пособие / Н.Г. Манелис, Н.Н. Волгина, Ю.В. Никитина, С.Н. Панцырь, Л.М. Феррой // под общ. ред. А.В. Хаустова. — Москва: ФРЦ ФГБОУ ВО МГППУ. — 2017. — 94 с.

«ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ КӨРКЕМ БІЛІМ: ЖАҢА ТӘСІЛДЕР МЕН ТӘЖІРИБЕ»
«MODERN ART EDUCATION: NEW APPROACHES AND EXPERIENCE»
«СОВРЕМЕННОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: НОВЫЕ ПОДХОДЫ И ОПЫТ»

УДК 316.628.29:7.012

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭТНИЧЕСКИХ МОТИВОВ В СОВРЕМЕННОМ ДИЗАЙНЕ

Бектенова В.Е.

Дизайнер, член союза дизайнеров КР, член Евразийского союза дизайнеров, Зав.кафедрой “Дизайна, медиа и коммуникаций”, Евразийский международный университет, Кыргызстан, г. Бишкек

В настоящее время создание объектов дизайна непосредственно связано как с применением прогрессивных промышленных технологий, так и с непрерывным развитием творческого процесса в различных сферах художественной деятельности отдельных художников и дизайнеров. Таким образом, попытка выделения, изучения и систематизации этнической линии в потоке предложений продуктов дизайна позволит повысить качество, то есть стилистическую точность, самобытность и выразительность отечественного дизайна, что, в свою очередь, обеспечит его конкурентоспособность.

В изобилии проявлений этнического дизайна существуют его различные трактовки, то есть способы введения этнического в современность. Это, как правило, заимствование общих форм, силуэтов, цветовой гаммы соотносящихся с искусством какого-либо народа и призванных производить впечатление этничности. Иным подходом можно назвать вычленение определенных изображений-знаков или форм, свойственных этническому искусству, их исследование и введение в современный дизайнерский проект. Однако в современный дизайн могут быть введены не только внешние признаки этнического, но и технологии выполнения[1].

Этническое прикладное искусство и дизайн -одно из популярных направлений современного дизайна. Этим термином обозначают многообразный ряд различных, иногда очень несхожих явлений в отдельных сферах художественной деятельности. К настоящему моменту в рамках этого направления преобладают сомнительные по стилю и качеству предложения. Причина этому недостаток знаний кыргызского прикладного искусства, законов композиции и орнаментации.

Зачастую «этнический дизайн» определяется решением комплексных дизайнерских задач, несущих признаки того или иного национального стиля. Комплексной задачей может быть решение пространственной среды - интерьера, ландшафта, архитектуры, графического дизайна, а также коллекции одежды. Задача, решаемая в ключе этнического дизайна, может быть и более локальной, размещенной внутри большого формата[2].

Возникает необходимость рассмотреть ряд примеров дизайна.

На данный момент в дизайне интерьера можно видеть использование этнических мотивов в сочетании с современными стилями. На фото.1 приведен пример использования орнаментальных мотивов в напольном покрытии, с прекрасным сочетанием современного интерьера и мебели. Следует отметить, что подобное сочетание достигло гармонии за счет графического сочетания изогнутых линий дизайна стульев и орнамента ковра. Цвет лишь подчеркнул этот эффект. Круглая форма стола объединила композицию, собрав в целое достаточно активный рисунок орнамента.

Таким образом, эклектичный дизайн интерьера смотрится вполне современно.

Фото.1 Дизайн интерьера с этно мотивами

Особое место в Кыргызстане занимает дизайн одежды. Этнический колорит в современном костюме ярко отражает национальную культуру. Следовало бы отметить, что кыргызские дизайнеры одни из первых в Средней Азии стали использовать национальную тему в современной одежде. Иногда тема этники проявлялась, с точки зрения дизайна, не в правильном ключе. Так, использование этно декора в костюме стала нарушать назначение –исчезла грань сценического и повседневного, нарядного и обрядового.

На фото.2 приведен пример типичного сценического костюма, где, головной убор бутофорный. Орнамент, выложенный на нем, подчеркивает декоративность и национальный колорит. Крой и материал вполне современны. Силуэт вполне адекватен национальному историческому нарядному женскому костюму.

Фото.2 Сценческий национальный костюм-бутофория

Следует отметить о смысловом значении орнамента в костюме. Дизайнеры должны придавать особое значение данному декорированию. Орнамент, не только красивое изображение. Это семиотический посыл, который может нести в себе большую и значимую информацию.

На ряду со смыслом орнамента, необходимо придавать значение композиционному решению. Актуальность использования, формы и линии в орнаменте имеют не маловажное значение. Имеет место быть и формальное использование подобного декора. На фото.3 можно наблюдать подобное решение в этноисполнении сценического танцевального костюма.

Фото.3 Сценческий танцевальный костюм, с формальным использованием этно мотивов

Также в дизайне одежды существует понятие “реставрация”-воссоздание первоначального вида национальной одежды. Иногда дизайн требует отдаления от современности, используя эффекты “состаривания”, поношенности и приметивности (фото. 4). Подобный дизайн также решен в рамках этнических мотивов. Назначение подобных костюмов –театр, кино, театральные представления и т.д.

Фото.4 “Реставрированный” национальный костюм

В эпоху новых технологий и космополита, сложно сохранить этнические мотивы в дизайне одежды. Лишь тонкое чутье и художественный вкус позволяет гармонично вписать этнику в современную городскую одежду, основой которой является эргономичность. На фото.5 дизайн одежды, где этнические мотивы использованы деликатно, в полной гармонии с дизайном современной одежды и материала. Локальное использование декора не навязчиво. В композиционном единстве находятся конструктивное решение, колорит и фактура.

Фото.5 Современный дизайн одежды в этническом стиле

Особое место занимает дизайн в прикладном искусстве. Дизайн это процесс проектирования. В прикладном искусстве сложно применить данный термин. Поскольку рожденное в руках мастера – прикладника не всегда может быть результатом предварительного проекта. Как правило, творчество основано на процессе. Дизайн применим лишь обобщенно.

Этнические мотивы в прикладном искусстве - фундамент данного направления[3]. Этническая тема может проявляться в различных ипостасях. Она может быть архаичной, авангардной, классической национальной (фото.6).

Фото.6 Этнические мотивы в прикладном искусстве

В оформлении и позиционировании некоторых товаров и продукции, идеологически тесно связанных с Кыргызской традиционной культурой. Существуют товары, рекламное сопровождение и оформление которых невозможно или нецелесообразно без учета этнокультурных мотивов. Например, литература, посвященная кыргызской культуре, истории, искусству и музыке.

Этномотивы важно использовать в современной кыргызской дизайн-графике. К примеру, в книжной графике часто используют кыргызские этномотивы в оформлении обложки. Проявляется он может по-разному: в виде рапорта орнаментального рисунка, фрагментов орнамента, шрифта и т.д. На

фото.7 орнаментальная рамка лишь подчеркивает принадлежность автора книги к Кыргызской культуре, тем самым предвворяя читателю о характере содержания.

Фото.7 Книжная обложка, декорированная орнаментальной рамкой

В ряде книжных изданий присутствует иллюстрационный материал. Он является дополнением и сопровождением к тексту. На примере фото.8 можно наблюдать дизайн иллюстрации. Стилизованный орнамент не только подчеркивает и декорирует формат рисунка, но придает национальный характер, создавая архаичную атмосферу сюжета.

Рис.8 Графическая иллюстрация со стилизованным орнаментом

Помимо этого этнокультурные мотивы, включая орнамент, часто используют в оформлении некоторых товаров (в том числе продуктов питания) чтобы подчеркнуть их экологическую безопасность и традиционную технологию изготовления (рис.9). В графическом дизайне часто прибегают в разработке логотипов, этикеток, эмблем и знаков (рис. 9а).

Рис.9 Графический дизайн логотипа

Рис. 9а Логотип

В оформлении культурно-массовых мероприятий, праздников, выставок, фестивалей, культовых зданий и рекламно-информационного сопровождения к ним, как в Кыргызстане, так и за рубежом, оформление и рекламное обеспечение которых сложно представить без использования кыргызских этнокультурных мотивов.

Это важно при представлении Кыргызстана на международной арене. Не смотря на большое многообразие национальных традиций, существует потребность для выражения единой, общей этнокультурной традиции для представления нашей страны на международной арене. Так, для Всемирных игр кочевников, впервые проводимых в Кыргызстане, был разработан логотип, где авторы использовали архаичный рисунок, который характеризовал этническую принадлежность игр народов-кочевников(рис.10).

Рис.10 Логотип Всемирных игр кочевников

Одни из ярких примеров, представляющих единичность нации является денежная единица государства. Кыргызские денежные номиналы в своем дизайне имеют орнаментальную основу. Графическое оформление номиналов дает возможность ассоциировать с их принадлежностью к Кыргызской государственности.

На тысячной купюре (фото. 11), изображен Жусуп Баласагын - поэт, ученый, мыслитель, живший в 11 веке. На оборотной стороне Гора Сулайман-Тоо [4]. Фон денежного номинала состоит из орнаментальных композиций. Общий дизайн решен в этническом стиле.

Рис.11 Графический дизайн кыргызского денежного номинала

В настоящее время создание объектов дизайна непосредственно связано как с применением прогрессивных промышленных технологий, так и с непрерывным развитием творческого процесса в различных сферах художественной деятельности дизайнеров.

Кыргызские этнокультурные мотивы, включая орнамент, использовались и продолжают использоваться в национальном дизайне. Выше приведены примеры продуктов дизайна, с использованием этнических мотивов, имеющие место быть. В разработках этих образцов возникала потребность в корректной стилизации, адаптации и соединении «этники» с современной графической культурой. А задача эта не из простых, как может показаться на первый взгляд. История современного кыргызского дизайна знает много примеров откровенной безвкусицы, китча, безграмотного использования и эксплуатации орнамента. Иногда национальный колорит, передаваемый языком графики, который выполнен безграмотно и бездарно, может дать продукт, вызывающий отторжение и диссонанс у потребителя, а сами орнаментальные мотивы, начинают восприниматься как примитивные и неприемлемые для эстетического восприятия современного человека[5].

Таким образом, изучения и систематизации этнической темы в дизайне позволит повысить качество, то есть стилистическую точность, самобытность и выразительность отечественного дизайна, что, в свою очередь, обеспечит его конкурентоспособность на рынке дизайна.

Использование этнических мотивов в современном дизайне и получение в результате качественного дизайн-продукта возможно только при научном, вдумчивом подходе и использовании традиционной культуры, ее тщательного и всестороннего изучения, понимания смыслового назначения орнамента и бережном отношении к национальным культурным традициям.

Список использованных информационных источников:

1. Буткевич Л.М. История орнамента: учеб. пособие. -М.: Владос, 2008. - С. 41
2. Домбровский А. Искусство первой буквы // Наука и жизнь. -2008
3. Рыбаков Б. А. Язычество Древней Руси. - М. : Наука, 1987. - С. 633.
4. Фрейденберг О. М. Миф и литература древности. - М., 1978.-С. 25
5. Электронный ресурс: // [http: do.mail.ru](http://do.mail.ru)

УДК 372.87

МОДЕРНИЗАЦИЯ ДИДАКТИЧЕСКОГО ИНСТРУМЕНТАРИЯ ОБУЧЕНИЯ ИСКУССТВУ В КОНТЕКСТЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ

Ю.Ю. Захарина, Н.В. Федоренко,

*Учреждение образования «Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка», г. Минск, Республика Беларусь*

Предметная область «Искусство» в учреждениях общего среднего образования, предполагающая освоение учащимися музыки, изобразительного искусства, искусства (отечественной и мировой художественной культуры) и факультативных предметов художественно-эстетического профиля, обновляет свое содержание в условиях модернизации методологических подходов, методов, средств и форм организации и реализации образовательных программ в соответствии с требованиями общества. Корректировка содержания учебных программ осуществляется в контексте взаимодействия с исполнителями – учреждениями общего среднего образования на основе предложений педагогических коллективов и научно-методического осмысления опыта функционирования образовательных программ. Изменения и дополнения вносятся в содержание учебного материала в соответствии с результатами практической деятельности педагогов, опытом взаимодействия субъектов образовательного процесса с продуктами художественного творчества в триаде «педагог – учащийся – искусство», обновляемыми в условиях информатизации культуры социальными ориентирами и ценностными установками общества.

В педагогической практике обучения искусству в учреждениях общего среднего образования Республики Беларусь на современном этапе выделился ряд концептуальных подходов к реорганизации образовательного процесса. Художественно-эстетическое образование стало трактоваться как социокультурный феномен [1]. Методологическими основаниями развития личности в процессе освоения учебных предметов художественно-эстетического цикла выделились интегративный, полихудожественный, личностно-ориентированный подходы [2–5]. Обновление содержания учебных программ предметной области «Искусство» стало осуществляться с акцентуацией на коммуникативные формы организации учебных занятий. Многие педагогические принципы, зарекомендовавшие себя на протяжении десятилетий, испытали ревитализацию в условиях ориентации процесса обучения на социокультурное развитие личности.

Принцип построения учебного материала на основе апеллирования к архетипам и аналогам предшествующих культурно-исторических эпох и к последующим образцам, воссоздающим идентичную природу художественного образа, позволяет раскрыть взаимосвязи между явлениями и событиями художественной жизни общества в конкретных регионах на разных временных отрезках. Постигая в учебной деятельности достижения художников и мастеров народного творчества в исторической эволюции, учащиеся выявляют сущностные характеристики искусства, вычленивают устойчивые во времени и в пространстве ценности, идеалы. На основе сопоставления образцов художественной культуры разных регионов и эпох открывается возможность выделить общее и отличное (индивидуальное) в художественных образах, осознать перспективные линии развития искусства на основе доминирующих тенденций.

Опора на творческий подход в познании искусства с привлечением метода проекта, предопределенная самой природой искусства, дает возможность в единстве теории и практики освоить суть художественных экспериментов. Выполнение заданий проектно-творческого характера с постепенным их усложнением и опорой на научные знания отражает исследовательский подход к познанию фактов, способов продуцирования художественных идей, концепций, служащих стимулами

обновления воззрений о художественной картине мира. Сохранение преемственности в видах творческой деятельности на основе имеющегося опыта, полученного учащимися на уроках музыки и изобразительного искусства и на факультативных занятиях в младшей школе, дает возможность в последующем раскрыть новые грани искусства, найти нестандартные решения в выполнении заданий. Более высокий уровень творческих заданий, реализуемый учащимися на уроках по учебному предмету «Искусство (отечественная и мировая художественная культура)», предполагает комбинирование средств выразительности, привлечение большинства видов творческой деятельности с их чередованием – аппликация, графический рисунок, театр миниатюр, макет здания/сооружения, живописная композиция, рисование пластилином, обработка музыкального произведения и пр. В творческой работе привлечение нехудожественных средств (песок, стружки, засушенные цветы и листья и т. д.) и IT-технологий способствует рождению соответствующих времени образов.

Акцент на социокультурное развитие личности через коммуницирование с искусством является одним из средств организации учебных занятий, при котором представление дидактического материала отражает взаимосвязь с общественной жизнью, раскрывает специфику жизнедеятельности общества с вычленением аксиологических ценностей, нравственных идеалов, гражданских позиций. Социализация и интеркультурное воспитание осуществляется через вербальное и невербальное общение, в процессе творческой работы (индивидуально и в малых группах – до 5 человек) и в организованном диалоге/полилоге. Учащиеся осваивают лексику художественного языка на теоретическом уровне и в разных видах практической деятельности, познают сущность и специфику искусства на разных витках культурно-исторической эволюции в контексте среды, времени, региона.

Помимо привычных воспитательных моделей, современные реалии диктуют необходимость расширения возможностей воспитательного воздействия учебных предметов учреждений общего среднего образования. Ввиду сформированности единого информационного пространства, процессы взаимодействия потребителей образовательных услуг и заказчиков с разными культурными нормами и ценностями с каждым годом становятся все более явными. В связи с этим состав учебных коллективов становится неоднородным, наполненным представителями различных этнических групп, что требует специализированного воздействия на личность учащихся, целью которого будет являться осознание и принятие многообразия и уникальности мирового и национального историко-культурного наследия как части образа «Я» каждого индивида.

Целесообразным является реализация интеркультурного воспитания как составной части воспитательного процесса в учреждениях общего среднего образования. «Интеркультурное воспитание являет собой процесс социализации личности в духе сотрудничества, толерантности и взаимоуважения, основной целью которого является формирование личности человека, способной к адекватной и эффективной жизнедеятельности в многокультурном пространстве, обладающей развитым чувством понимания и уважения других культур, умением жить в мире и согласии с представителями различных культур», – справедливо отмечает С. Н. Вальгушева [6].

Интеркультурное воспитание активизировалось как реакция на возросшую необходимость социализации детей мигрантов в новом социокультурном пространстве, а также ресоциализации представителей доминантного этноса к изменению состава общества. Интеркультурное воспитание адресуется всем учащимся, независимо от национальной принадлежности. Оно является отражением подвижности культуры, сосредоточено на преодолении барьера культурного отчуждения, снижении культурной разобщенности классовых коллективов неоднородных по этническому составу, предотвращении буллинга, уменьшении психологического дискомфорта, сглаживании периода адаптации обучающихся – представителей этнических меньшинств. В воспитательном процессе в учреждениях общего среднего образования интеркультурное воспитание должно способствовать самоидентификации личности, ее открытости к постижению мирового историко-культурного наследия.

В процессе интеркультурного воспитания учитывается имеющийся жизненный опыт учащихся, а также социальная среда, в которой функционирует образовательный процесс: доминантный этнос и этнические меньшинства, двуязычие или многоязычие в обществе и пр. Интеркультурное воспитание, как и воспитательный процесс в целом, направленный на формирование определенных качеств личности, является пролонгированным во времени. Научно-теоретические знания, которые закладываются в процессе обучения, должны быть продолжены на уровне воспитания для того, чтобы развивать личность, вооруженную теоретической базой и опытом, способной понимать и принимать многообразие, многогранность и сложность мира и человеческих взаимоотношений, для успешной интеграции личности учащегося в полиэтнический мир.

Интеркультурное воспитание способствует формированию и развитию гибкости и мобильности личности в принятии решений в нестандартных ситуациях. Освоение учащимися исторически сложившихся культурных ценностей способствует развитию личностных качеств, а именно эмпатии и эмоциональному интеллекту. Впоследствии, данные качества личности послужат основой для активного вовлечения обучающихся в мир, наполненный разнообразием историко-культурных ценностей, транслирующих сквозь символику, морфологию аксиологические установки общества. Развитие эмоционального интеллекта осуществляется эффективно в созидательной творческой деятельности. Поэтому разработка и внедрение творческих заданий разного предметного содержания с привлечением вариативных видов деятельности на учебных занятиях художественно-эстетического профиля будет способствовать не только формированию компетенций в сфере искусства, но и социокультурному развитию личности в целом.

Компетентный подход, выступающий основой построения содержания учебных занятий предметной области «Искусство», предопределил обновление методов и средств организации образовательного процесса. В изложении нового материала, разработке заданий проектно-творческого характера, проблемных вопросов при компетентном подходе осуществляется опора на сформированную когнитивную базу (в сфере искусства и смежных наук – истории, филологии) с ее углублением, расширением имеющихся представлений, активизируется аналитическая деятельность учащихся с привлечением сравнительного метода (с явлениями культурной жизни общества в целом и художественных процессов в частности), что способствует не только формированию функциональной грамотности в области искусства, но и социокультурному развитию личности.

Чередование видов деятельности носит рекомендательный характер, поскольку постоянное превалирование одного из них не позволяет сформировать целостное представление о специфике искусства, его образах, стилях. Художественно-творческая деятельность учащихся организуется на учебных занятиях в контексте восприятия и созидания произведений искусства разных видов, жанров, форм презентации. Взаимодействие с искусством рекомендуется осуществлять в разных формах: при раскрытии нового материала – в форме сообщения по теме (педагогом и/или учащимися), содержащем проблемные вопросы, направляющие на установление взаимосвязей искусства с воззрениями эпохи и идеалами общества, в процессе повторения с целью закрепления освоенного материала – в формах викторины, коллоквиума, тестовых заданий вариативного характера, интеллектуального состязания и пр., на итоговых занятиях – в форме творческой работы, выставки и защиты проектов. На всех этапах изучения искусства востребованной является игровая форма организации учебных занятий. *Совмещение видов деятельности в условиях полихудожественной среды* (лепка или рисование под музыку, исполнение песен с иллюстрированием художественными примерами из литературы, живописи и пр.) активизирует творческое мышление учащихся и позволяет во взаимодействии разных видов творчества воспринимать, чувствовать, переживать, осознавать художественный образ.

Построение учебного материала на платформе художественной культуры Беларуси в сравнении с лучшими образцами мирового искусства выступает основой *формирования национальной идентичности учащихся*. Образцы народного творчества и результаты деятельности мастеров искусства, преломляющие в образах, сюжетах вечные идеалы, социальные и художественные ценности, выступают средством воспитания бережного отношения с достоянием национальной и мировой культуры, способствуют формированию чувства гражданственности и патриотизма, воспитанию ценностного отношения к материальному и духовному наследию Беларуси и иных стран, фиксированному в объектах и предметах искусства.

Увеличение доли наглядного материала (зрительных, слуховых образов) в организации учебных занятий позволяет при активизации когнитивных процессов учащихся «погрузиться» в среду культурного региона и эпохи, художественные образы которого презентуют специфику жизни и быта социума, мировоззрения, представлений об идеалах и ценностях. Учебно-методические наглядные пособия, плакаты, карточки с иллюстрациями, музыкальные фрагменты на аудионосителях, сценические постановки (эпизоды) на видеоносителях, мультимедийные презентации являются прошедшими апробацию средствами наглядно-образного представления информации. В условиях цифровой эпохи схематические изображения, таблицы, аудиовизуальный материал презентуется также с использованием компьютерной техники, позволяющей продемонстрировать 3D-модели материальных объектов художественного наследия (реконструкции архитектурных сооружений, «путешествия» по картинам известных художников, виртуальные экскурсии, видеоэкскурсии и пр.).

Проблемное изложение учебного материала является одним из условий активизации когнитивной деятельности учащихся. Интригующий зачин в форме вопроса аудитории (классу), эпиграфа с целью определения темы урока (учебного занятия) или его концепции, краткой истории о специфике

организации жизни и быта человека в конкретную культурно-историческую эпоху, приведение фрагмента мифа; построение урока в диалоговой/полилоговой форме на основе «вопроса – ответа» учащемуся или аудитории; использование в ходе урока вопросов на развитие аналитического мышления – на установление взаимосвязей между событиями, явлениями художественной жизни открывают возможность осуществления самостоятельного поиска ответа учащимся, стимулируют интерес к фактологическому материалу на основе имеющихся знаний, опыта, расширяют представления о мироздании, развивают эрудированность.

Отказ от алгоритмического построения урока в пользу свободного выбора учителем формы, типа урока и инструментария для раскрытия темы обеспечивает вариативность методов и средств организации учебного занятия. Реализация авторских методических разработок педагога в экспериментальных и апробированных формах дает возможность корректировать иллюстративный материал (музыкального, изобразительного, прикладного характера), применяемый в дидактических целях, совершенствуя учебно-методическое обеспечение учебных предметов «Музыка», «Изобразительное искусство», «Искусство (отечественная и мировая художественная культура)», а также факультативных занятий художественно-эстетического цикла.

Дифференцированный подход в условиях безотметочного обучения по учебным предметам художественно-эстетического профиля позволяет поощрить каждого учащегося в конкретном виде деятельности – будь то анализ художественного произведения, исполнение песни, графический рисунок, аппликация, композиция в технике объемной лепки из пластилина/гипса, театральная миниатюра, танцевальный этюд и пр. Учет творческих способностей учащихся координирует коммуникативную деятельность в триаде «педагог – учащийся – искусство», вводя каждого учащегося в социокультурное пространство.

Таким образом, основными векторами модернизации дидактического инструментария освоения искусства в учреждениях общего среднего образования выступает система методологических подходов (в единстве компетентностного, полихудожественного, проектно-творческого) и дидактических принципов (проблемного, дифференцированного обучения, свободного моделирования системы построения учебного материала, изложения учебного материала в диалоговой/полилоговой форме в триаде «педагог – учащийся – искусство», апеллирования к аналогам и прототипам в искусстве, чередования видов деятельности). Организация образовательного процесса в условиях совмещения скоординированных с художественно-творческой деятельностью дидактических принципов и методов обучения позволяет формировать и повышать функциональную грамотность учащихся в области искусства, развивая социокультурные компетенции личности.

Список использованных информационных источников

1. Колбышева, С. И. Художественно-эстетическая грамотность: к вопросу о развитии понятия / С. И. Колбышева, О. Г. Пищик // Художественное образование и наука. – 2023. – № 3 (36). – С. 16–24.
2. Гракова, В. В. Роль и место музыкального искусства в реализации интегративного подхода в обучении учащихся / В. В. Гракова // Актуальные проблемы современного естествознания : материалы II Респ. науч.-метод. конф., Минск, 1 дек. 2022 г. / редкол. : В. А. Гайсёнок (пред.) [и др.]. – Минск : РИВШ, 2022. – С. 137–143.
3. Гракова, В. В. Музыкально-эстетическая организация образовательной среды как фактор эффективности процесса обучения учащихся / В. В. Гракова // Современное педагогическое образование : интеграция науки и практики : материалы междунар. науч.-практич. конф., Петропавловск, 27 февраля 2023 г. / Северо-Казахстанский университет им. Манаша Крозыбаева ; под ред. Г. А. Колесниковой и др. – Петропавловск, 2023. – С. 43–48.
4. Кобачевская, С. М. Некоторые направления модернизации содержания художественно-эстетического образования в условиях полихудожественной среды / С. М. Кобачевская // Музыкальная культура и образование: инновационные пути развития : Материалы VIII Международной науч.-практ. конф., 6 апр. 2023 г., г. Ярославль ; Ярославский гос. пед. ун-т имени К. Д. Ушинского, Бел. гос. пед. ун-т имени М. Танка. – Ярославль : ЯрГПУ, 2023. – С. 6–9.
5. Полякова, Е. С. Профессиональная подготовка учителей художественно-эстетического профиля в условиях глобальных трансформационных процессов / Е. С. Полякова, С. М. Кобачевская, М. В. Иванова // Адукацыя і выхаванне. – 2023. – № 3. – С. 14–21.
6. Вальгушева, С. Н. Подготовка будущего учителя к решению задач интеркультурного воспитания школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С. Н. Вальгушева ; Краснояр. гос. пед. ун-т. – Красноярск, 2001. – 23 с.

ПОТЕНЦИАЛ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

С. Е. Зятикова,

*Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка, Минск,
Республика Беларусь*

На сегодняшний день одной из важных задач системы образования в условиях цифровой трансформации общества является формирование функциональной грамотности учащихся. Она обусловлена необходимостью сформировать у учеников компетенции, необходимые в разных отраслях жизнедеятельности, помочь творчески решать различные задачи и проблемы в реальной жизни, обеспечить возможность молодым людям успешно и полноценно встраиваться в социум и быть профессионально востребованными. Интерес к этому вопросу в Республике Беларусь связан с национальным исследованием качества образования, которое акцентирует внимание на оценке степени сформированности функциональной грамотности учащихся.

Термин «функциональная грамотность» появился еще в 70-х годах XX века, однако рассматривался узко, как способность работать с текстовой информацией.

В настоящее время термин приобрел более широкий смысл. Под функциональной грамотностью понимают комплекс способностей, обеспечивающих выявление, идентификацию и решение жизненных проблем, что даёт человеку возможность полноценно встраиваться в социум и успешно в нём функционировать [1].

Формирование функциональной грамотности – это комплексный и многогранный процесс, так как подразумевает не механическое заучивание информации, а способность практически применять полученные знания, умение анализировать и решать проблемы, адаптироваться к быстро изменяющимся условиям.

На современном этапе функционально грамотный ученик выступает как показатель качества образовательного процесса. Поэтому в учебные программы любого предмета должен быть включен процесс, направленный на повышение функциональной грамотности учащихся.

Потому как области деятельности, в которые вовлекается человек, весьма разноплановы, то и формирование функциональной грамотности имеет несколько направлений. Выделяют ряд направлений функциональной грамотности: цифровую, правовую, математическую, естественнонаучную, финансовую, читательскую, художественно-эстетическую, социально-бытовую и др. [1].

Функциональная грамотность обучающихся развивается во всех предметах. Не исключением является и предмет «Изобразительное искусство», содержание которого должно способствовать достижению учащимися личностных, метапредметных и предметных результатов учебной деятельности [2].

Личностные результаты обуславливают формирование интереса к искусству, ценностного отношения к нему и потребности в занятиях творческой деятельностью, а также уважение к творчеству других людей, самостоятельности в решении изобразительных задач.

Метапредметные результаты направлены на формирование у учащихся умений работать с разнородной информацией по изобразительному искусству из разных источников, умений находить, анализировать, систематизировать и обобщать ее и на этой основе формулировать свои идеи и мысли, высказывать свою позицию, используя язык изобразительного искусства. Они включают умения работать в команде, согласовывать действия в группе, выстраивать коммуникацию с другими учениками и др.

Предметные результаты выражаются в эстетическом отношении к окружающей действительности и искусству, в формировании представлений о роли разных видов искусства в жизни человека и общества. В овладении знаниями о выразительных средствах разных видов пластических искусств, а также изобразительной грамотой в разных видах искусств, умении создавать композиции и образ на основе своего творческого замысла с использованием разных художественных техник и материалов.

Изобразительное искусство как учебный предмет способствует формированию функциональной грамотности обучающихся через развитие их зрительного восприятия и памяти, пространственных представлений, воображения и других психических процессов, через умения наблюдать,

анализировать явления и предметы окружающей действительности, образно воспринимать окружающую действительность. В процессе освоения живописных и графических умений развивается мелкая моторика рук.

Средствами изобразительного искусства развиваются критическое мышление, коммуникативные способности, способность творчески решать поставленную задачу, умения работать в команде, эмоциональная сфера, которые также являются универсальными составляющими функциональной грамотности [3].

Для того, чтобы успешно формировать функциональную грамотность учащихся средствами изобразительного искусства, необходимо включать в образовательный процесс разнообразные формы, методы и приемы обучения. Среди них можно выделить активное обучение, направленное на активизацию деятельности пассивного слушателя, превратив его в активного участника образовательного процесса. Для этого возможно применять задания, стимулирующие к размышлению, обсуждению, самостоятельной работе, использовать проектную деятельность, где обучающиеся будут учиться работать в команде, выстраивать коммуникацию между собой и презентовать результаты своей работы, задействовать возможности информационно-коммуникационных технологий в художественном образовании. Таким образом, уроки должны быть интересными, актуальными и связанными с реальными ситуациями.

Ведущим принципом в изучении изобразительного искусства является принцип наглядности. Поэтому большую роль играет визуальная информация (репродукции и иллюстрации, презентации картин, приемов работы, аутентичные предметы искусства и др.), представляемая учащимся на учебных занятиях. Работа по восприятию произведений искусства и окружающего мира способствует развитию критического мышления, как составляющей функциональной грамотности.

В образовательный процесс важно включать задания на анализ художественных произведений с использованием образного языка изобразительного искусства. Необходимо учить учащихся выявлять особенности и смысл произведений, высказывать свою позицию, правильно оценивать истинность информации, а также сравнивать и сопоставлять различные произведения по композиции, колористическому решению, технике исполнения и др. Например, предложить для сравнения две картины одной тематики, но разных художников и предоставить возможность порассуждать над ними, выделив сходства и различия. Для этого учащихся необходимо познакомить, в первую очередь, с основной терминологией в области изобразительного искусства, а именно с понятиями цвет, линия, композиция, форма, пропорции, конструкция и др. В дальнейшем учащиеся используют ее постоянно на занятиях в своей практической художественно-творческой деятельности. К примеру, предложить создать композицию по собственному замыслу с использованием художественных материалов и техник по самостоятельному выбору. Это поможет им не только закрепить теоретические знания, но и развить свои творческие способности.

Важным аспектом формирования функциональной грамотности является знакомство с видами и жанровым разнообразием искусства (графика, живопись, скульптура, архитектура, декоративно-прикладное искусство и дизайн). Такой опыт расширит горизонты познания учащихся и поможет им адаптироваться в поликультурном мире, даст понимание того, как с помощью художественных средств выразительности разных видов искусств передавать идеи, чувства и эмоции.

Изобразительное искусство способствует развитию креативности, творческого и критического мышления. Оно расширяет картину мира учащихся и круг их общения с людьми. Несет в себе арт-терапевтическую функцию, способствуя снижению уровня стресса и улучшению эмоционального состояния.

Знания, полученные в процессе изучения изобразительного искусства, учащиеся могут использовать для создания собственного имиджа и стиля, оформления интерьера своей комнаты или квартиры, рабочего пространства, подарков, изготовленных собственными руками, и создания дизайна уникальных поздравительных открыток. Для развития творческого мышления и фантазии можно предлагать учащимся создавать коллажи из различных материалов (ткань, журнальные вырезки, бумага, природный материал и т.д.). Включать задания на разработку дизайна логотипа на интересующую их тему или упаковки для определенного предмета, нарисовать иллюстрации или комиксы к любимой книге, придумать рисунок для майки или шопера и др.

Помимо традиционных техник изображения, таких как акварель, гуашь, пастель и другие предлагать изучить и использовать различные нетрадиционные техники творческой деятельности (монотипия, граттаж, флоротипия, ниткография, воскография и др.). Они в свою очередь будут содействовать расширению кругозора учащихся, их технических и художественных возможностей по воплощению идеи и ее художественной реализации.

Для формирования функциональной грамотности учащихся важно учить их применять знания из разных научных областей для решения комплекса задач. Необходимо использовать интегративные связи между предметами. Например, в курсе школьной геометрии изучаются геометрические тела, такие как конус, цилиндр, шар, куб, призма, пирамида и др., а на уроках изобразительного искусства эти геометрические тела являются объектами для изображения в натюрмортах и рассматриваются как конструктивная основа для рисования сложных по форме объектов. В процессе изображения учащиеся оперируют такими средствами организации композиции, как симметрия, модуль, тождество и др., а в определении формата используют геометрические фигуры: квадрат, круг, прямоугольник. Эти понятия также встречаются в математике. Учащиеся могут выполнять задания на стилизацию природных мотивов и животных, используя геометрические фигуры.

Занятия изобразительным искусством способствуют также формированию естественнонаучной грамотности. Большие возможности в этом направлении формирования функциональной грамотности открываются при работе с цветом и художественными материалами. Разбирая вопросы работы с цветом, непременно затрагиваются такие понятия, как спектр, преломление луча света, цветовая температура и др. Эти категории используются в изучении физики. На занятиях изобразительным искусством можно проводить эксперименты по смешиванию между собой цветов, красочных слоев, разнообразных художественных материалов и др. В этом случае прослеживается взаимосвязь с химией.

Формируя финансовую грамотность средствами изобразительного искусства, учащимся можно дать задание составить и рассчитать смету на материалы будущей картины, а также итоговую стоимость произведения с учетом трудозатрат на ее исполнение. Предложить учащимся выполнить расчет стоимости художественного дизайн-проекта (например, своего интерьера или ландшафта) или представить себя в роли антикваров, которым необходимо оценить картины и др.

Читательская грамотность может формироваться в процессе работы с учебными пособиями по изобразительному искусству, в этом случае учащиеся учатся извлекать необходимую информацию, сопоставлять текста с иллюстративным материалом. Они дают словесное описание произведения, продолжают текстовые характеристики произведений искусства и др.

Таким образом, формирование функциональной грамотности – это не конечная цель, а непрерывный процесс развития, осуществляемый на протяжении всей жизни. Успех в формировании функциональной грамотности учащихся во многом зависит от согласованных действий педагогов всех предметных областей.

Список использованных информационных источников

1. Горбунова, М. Б. Формирование и оценка функциональной грамотности: подготовка к национальному исследованию качества образования / М. Б. Горбунова, В. И. Короткевич // Весн. адукацыі. – 2023. – № 9. – С. 5-11.

2. Учебная программа по учебному предмету «Изобразительное искусство» для I–IV классов учреждений образования, реализующих образовательные программы общего среднего образования с русским языком обучения и воспитания [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://adu.by/ru/homeru/obrazovatelnyj-protsess-2023-2024-uchebnyj-god/obshchee-srednee-obrazovanie/uchebnye-predmety-i-iv-klassy/ii-klass.html>. – Дата доступа : 09.09.2024.

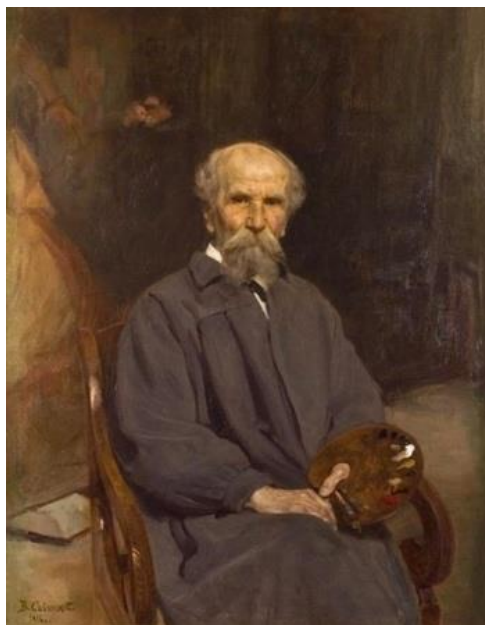
3. Давидовская, Г. Э. Формирование функциональной грамотности обучающихся в области искусства в процессе изучения учебных предметов «Всемирная история» и «История Беларуси» / Г. Э. Давидовская // Весн. адукацыі. – 2022. – №7. – С.22-31.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ПАВЛА ЧИСТЯКОВА

Л.Р. Золотарева

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Казахстан

Временная дистанция заставляет нас на многие явления духовной культуры прошлого смотреть сквозь призму современных задач и требований, это относится и к осмыслению педагогического опыта Павла Петровича Чистякова, актуализация которого очевидна.

Савинский В.Е. Портрет
П.П. Чистякова. 1916

В процессе написания данной статьи были использованы научные и научно-методические источники следующих авторов: В.С. Кеменова, Н.М. Молевой, Э. Белютина и других.

26 апреля 1987 года в г. Пушкине (Царском селе) был торжественно открыт дом-музей Павла Петровича Чистякова (1832-1919), выдающегося русского художника, педагога, профессора исторической и портретной живописи Академии художеств, оказавшая огромное влияние на творческое развитие многих крупных художников. С домом в Царском селе связано 43 года жизни и творчества его хозяина. Музей, воссозданный по сохранившимся документам, входит в состав научно-исследовательского музея Российской академии художеств.

Критик Владимир Васильевич Стасов называл Чистякова «всеобщем педагогом русских художников». Среди его учеников замечательные мастера изобразительного искусства: И.Е. Репин и В.С. Суриков, В.Д. Поленов и В.М. Васнецов, М.А. Врубель и В.А. Серов, М.В. Нестеров и В.Э. Борисов-Мусатов, И.Э. Грабарь и Д.Н. Кардовский, К.А. Сомов и Л.С. Бакст, А.П. Рябушкин и В.Е. Савинский и многие другие живописцы, чьи имена стали гордостью русского искусства.

Рисовал Павел Чистяков с детства. В 1844 году отец Петр Никитич отвез сына в г. Бежецк для обучения в 4-х классном уездном училище, где будущий художник получил начальные уроки рисования. Своим первым учителем П. Чистяков всегда называл Ивана Алексеевича Пылаева, выпускника Академии художеств. В 1848 году Павел Чистяков с отличием окончил училище, «был записан на золотой доске» и городские власти решили определить его на казенный счет в Тверскую гимназию, но юноша заявил, что, «если его не отдадут учиться в академию художества в Петербурге, он просто умрет» [1, с.6].

Много трудностей пришлось преодолеть талантливому и работоспособному юноше на пути к осуществлению своей мечты. Имея в кармане всего «семнадцать с полтиной», Павел уехал в Петербург, где в 1849 году поступил в императорскую Академию художеств. В свободные от занятий часы, чтобы прокормить себя и помочь семье, он начал давать частные уроки живописи. Многочисленные уроки создали ему славу прекрасного педагога. Серьезным педагогическим достижением молодого Чистякова стала его работа в рисовальной школе Императорского Общества

поощрения художеств; здесь он выделялся как способный и самостоятельный учитель. О своем раннем педагогическом опыте он говорил: «Уча других, я сам учился» » [1, с.6]. К концу пребывания в Академии художеств Павел Чистяков был не только блестящим учеником, считавшимся одним из лучших рисовальщиков, но и уже известным в Петербурге педагогом.

В 1872 году Чистяков получил в Академии художеств должность адъюнкт–профессора «гипсового и этюдного натурального классов»; в этой должности он проработал двадцать лет. В 1892 году П.П. Чистякова избрали профессором «за известность на художественном поприще». Такая формулировка подразумевала исключительные заслуги в творческой и педагогической деятельности без предоставления отчетных картин. Через год он был избран действительным членом (академиком) Академии. Академическая мастерская стала именоваться – «Мастерская П.П. Чистякова».

Вплоть до ухода из Академии художеств в 1912 году П.П. Чистяков заведовал мозаичным отделением. Он наблюдал за работами по сооружению и отделке Исаакиевского собора и храма Воскресения в Санкт-Петербурге, храма Христа Спасителя в Москве, православного Александро–Невского собора в Варшаве.

Много ценного содержится в художественно-педагогической системе П.П.Чистякова – «всеобщего педагога русских художников».

Отдав более полувека воспитанию молодых художников, непрерывно и горячо участвуя в культурной жизни России, П.Чистяков видел насущную необходимость в издании труда, посвященного задачам мастерства. Окончательно выработав свою педагогическую систему, он задумал труд, который должен был представлять собой одновременный разбор теории искусства и методики его преподавания, должен был показать связь теории и практики, доказать необходимость широкого, даже философского образования для художника.

«Художник должен быть широко, разнообразно образованным – читайте, учитесь, тогда горизонты ваши будут необъятны. Наука и природа сделают ваши картины глубокими, выразительными», – не уставал повторять своим воспитанникам Чистяков. Но в то же время он постоянно указывал на развитие техники. «Техника – это язык искусства, развивайте ее неустанно до виртуозности. Без нее вы никогда не сумеете рассказать людям свои мечтания, свои переживания, увиденную вами красоту». Отсюда и возникло основное требование системы П.Чистякова – *«учитель мастерства должен быть всеобъемлющим»* [2, с.94]. «Посредник между учеником и натурой» – так определяет смысл работы художника-педагога, подразумевая под натурой не только природу, но и в самом широком смысле окружающую действительность. Сама практика Чистякова, как педагога, лучший пример подобного воспитания.

Итак, попытаемся интерпретировать наиболее ценные положения его системы, те условия, которые могут быть использованы художниками, педагогами и учащимися в их творческой работе.

Первое и самое главное условие – состояние «готовности» к творческой деятельности, «предчувствие творчества».

Открытие для себя интересного, чтобы не получилось «вялое упражнение», которое, не сопровождаясь интересом, только утомляет и гасит художника. Если смотреть на задание с интересом, всегда найдется совершенно неожиданное. Конечно, способность увидеть интересное во многом врожденная, но она «может развиваться до большого проникновения», и важная роль здесь принадлежит педагогу, его способности учесть личные особенности учащегося, *индивидуальные способы подхода к разрешению творческой задачи*. Принцип П.Чистякова: давать каждому ученику идти по дороге, подсказываемой его творческой индивидуальностью, но предварительно «сообщив ему знание законов искусства, всегда и неизменно «лежащих в природе» [2, с.55].

Как пишет по этому поводу в своих воспоминаниях художница Варвара Баруздина, у П.Чистякова «один для всех был лишь закон, а различные способы подхода к разрешению задачи предоставлялись индивидуальности ученика». Согласно его утверждению, «талант дает бог, а законы лежат в природе. Все устроено по закону» [2, с.108].

Своеобразие манеры («техники») учить не нужно, она всякому присуща «по натуре». Самовыражение, то есть возможность разных подходов к выполнению одной и той же технической задачи, заключается в том, что рука, глаз, чувства и мысли у каждого свои, непохожие ни на чьи другие. «Каждый талант имеет свой язык, и поэтому учить манере не следует..., манера присуща всякому своя. Главное – научить следует глядеть на природу. Объяснить выведенные из природы законы искусства, научить пользоваться ими в художественной практике, определить задачи творчества – все это педагог должен был сделать сообразно складу ученика, причем, «чем крупнее талант, тем осторожнее нужно учить» [2, с.98].

Далее: *учет психологических закономерностей творческого развития.*

Учет этого фактора в практике художественного образования также можно показать на системе П.П.Чистякова. Известно, что большую роль в процессе академического обучения всегда играло изучение творчества великих старых мастеров, и Чистяков был убежденным поборником искусства прошлого. Но вместе с тем он любил повторять, что «на других нужно смотреть изредка и учиться у них умеючи», то есть брать у классиков «справки» относительно изображения жизни и природы, но ни в коем случае не подражать формальной стороне их исполнения.

Вместе с тем в качестве творческого приема он использовал копирование старых мастеров – Тициана, Веласкеса и других, беря их за образец. Но подобное задание давалось уже довольно самостоятельному художнику. Когда же речь шла о менее продвинувшихся учащихся, Чистяков на их просьбы копировать Тициана прямо отвечал: «Рано, не вовремя». Он считал, что копированием следует пользоваться очень осторожно, исключительно в старших классах, на том этапе развития учащегося, когда он в полной мере может понять, для чего копирует и что хочет увидеть в выбранном оригинале.

Следует акцентировать тот факт, что задания давались им строго по ступеням. В беседах, письмах к молодым художникам он всегда помнил, какую именно фазу, ступеньку надо помочь преодолеть и притом именно одну, не перескакивая через непройденные фазы развития. Одна из важнейших заповедей Чистякова: «Осторожность». Как утверждал педагог, «надо подталкивать осторожно колесо, оно будет катиться все быстрее и быстрее, получится энергия-увлечение, но можно сильно толкнуть колесо и уронить его, а толкнув в противоположную сторону – остановить» [2, с.99]. Именно это подразумевал В.Д.Поленов, говоря, что П.Чистяков «всегда открывает новое, толкает идти вперед».

Настаивая на непосредственном творческом обучении учащихся с педагогом-художником, Чистяков отводит большое, даже центральное место *мастерским*. «История показывает и опыт убеждает, что самое удобное, самое лучшее изучение искусства может быть только в *мастерских* под руководством опытных учителей-мастеров. То есть там, где мастер учит ученика, становя его прямо перед лицом к делу, на практике, и вместе с учеником, развивая его, сам постоянно совершенствуется. Эпоха Возрождения показала это: Леонардо да Винчи, Микеланджело, Рафаэль и другие величайшие художники обучались в мастерских. Какой успех и какая польза может быть для ученика от того, что его одному и тому же делу, положим, живописи, учат поочередно и всякий знает его на свой лад» [2, с.83].

Идеальная академическая мастерская представлялась П.П.Чистякову высшим этапом обучения будущего художника. «Сделайте по возможности мастерскую из Академии», – говорил Чистяков. «Профессору самому необходимо работать... дабы примером, собственными работами доказывать то, о чем говоришь и чему учишь». Еще лучше, если молодежь могла бы собственными глазами и притом повседневно наблюдать ход творческого процесса. Ученики тут не заучивали бы отдельный прием, а знакомились с общим методом работы учителя, выступающего перед ними в роли художника. Главное, чтобы понимание обучающимся общей цели учебных упражнений «поддерживало в нем интерес и обостренное внимание к повседневной работе, «энергию», которую Чистяков ставил очень высоко: «В художнике должна быть энергия, кипучесть».

Начиная со времени учебы, в работе художника должен быть определенный темп, устремленность, не допускающая остановок и передышек: «В работах не прохлаждайтесь и делайте как бы на срок, но не торопясь и не кое-как». Очень важно эту организованность и дисциплину сохранить и перенести затем в самостоятельное творчество. «Искусство требует «простоты», а простота дается недаром, она приходит после долгого и прилежного изучения дела» [2, с.70, 101].

Как важнейшее субъективное условие – воспитание эмпатической способности. Для того, чтобы успешно учить творчеству, надо создавать благоприятные условия для развития творческих способностей, в том числе и эмпатической. Симпатия – это один из законов обучения творчеству, и в этом случае опыт П.Чистякова дает плодотворный пример.

Как вспоминает О.Шильцова о последних годах преподавания Чистякова, «в Академии его дежурства в этюдном классе все ученики очень любили; когда Павел Петрович был в классе, никто не пропускал занятия, все мольберты были заняты, чего никогда не было у других профессоров. И во время перерыва занятий ученики не стремились в курилку, как всегда, а оставались обыкновенно в классе и обступали Павла Петровича большой толпой, и начинался всегда интересный разговор; ученики со всеми своими вопросами, сомнениями, мечтами обращались к Павлу Петровичу, и он всегда просто и тепло отзывался на все запросы учеников и интересно говорил об искусстве. И он не уставал, с радостью шел навстречу ученикам, делился с ними всем, что имел, все свои знания, всю свою глубокую любовь к искусству он передавал ученикам» [2, с.95].

Помимо академической мастерской, П.П. Чистяков вел личную мастерскую, ряд кружков, но обязанности педагога не ограничивались для него учебными часами. Воспитателем он оставался все время своего общения с учениками, и время это стремился всячески расширять. Почти ежедневно молодежь собиралась у него на квартире; здесь часто устраивались вечера, где рисовали, пели, спорили на всевозможные актуальные темы. Периодически возникали импровизированные концерты с участием талантливых музыкантов. Идея всестороннего развития художника находила свое проявление в постоянном обращении Чистякова к музыкальным образам, часто по аналогии позволявшим ему объяснять строй живописных образов.

Но при всей дружбе со своими учениками, при всем творческом взаимопонимании П.Чистяков стоял на той точке зрения, что учитель должен быть руководителем в полном смысле слова и никогда не выпускать из рук бразды правления [3, с.109].

Резюме. Освоение опыта академика П.П.Чистякова в области преподавания рисунка и живописи позволяет наметить основные направления его творческого применения в современных университетах на факультетах художественного и художественно-педагогического профиля.

Список использованных информационных источников:

1. Дом-музей П.П. Чистякова/авт.текста Т.В. Ред. Е.А. Рипак, Е.А. Васильева. – СПб: НИИ музей при РАХ., 2021. – 40 с., ил.
2. Молева Н.М., Белютин Э. П.П.Чистяков – теоретик и педагог. – М.: Искусство,1953. – 228 с., ил.
3. Золотарева Л.Р. Педагогическое искусствоведение: монография. – Алматы: Эверо, 2015. – 396 с., табл.

УДК 37.02:372.8

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ АРХИТЕКТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ DISCOVERY TOUR ANCIENT GREECE)

*Т.Т. Шафиков,
магистр кафедры ДиНИ ИДиПИ КФУ, Казань, РФ
Л.М. Яо,
профессор кафедры ДиНИ ИДиПИ КФУ, Казань, РФ
В.М. Юмагулова,
зав. кафедры ДиНИ ИДиПИ КФУ, Казань, РФ*

Использование видеоигр в образовательном процессе является относительно новым явлением, однако, оно уже зарекомендовало себя как эффективная педагогическая технология. Первые исследования, посвященные использованию видеоигр в образовательном процессе, появились в США в начале 1970-х годов, когда факультативно в рамках школьного курса по истории и социологии ученики могли пройти компьютерную игру о жизни американских пионеров The Oregon Trail. В игре учащиеся превращались в первых поселенцев, и, двигаясь по Орегонской тропе, встречались с многочисленными трудностями. Эта игра показала, что история как наука, даже на уровне изучения какой-то банальной повседневности, может быть невероятно интересной, а игры вполне могут использоваться в образовании [1, с.50]. Однако, технические возможности компьютеров того времени не позволяли широко применять их в педагогике. В современном мире компьютерные технологии активно развиваются, в том числе и игровые. Новейшие игровые движки позволяют разработчикам использовать кинематографическое качество графики, прорисовывать детали высокой четкости. В современных играх технологии позволяют в деталях создавать ландшафт, в том числе городской, интерьер и экстерьер зданий, растительность, неигровые персонажи (NPC).

С помощью видеоигр можно реализовывать функцию обучения и мотивации. В качестве обучающей технологии они способствуют получению новых знаний и умений, а в качестве мотивационной – вовлекают учащихся в процесс обучения. Использование видеоигр в педагогической деятельности — это эффективный способ повысить заинтересованность учащихся в познании предмета. Видеоигры в качестве педагогического инструмента используют концепцию «погружения» (immersion): у игрока уменьшается осведомленность о своем присутствии в реальном мире и

увеличивается эффект присутствия внутри виртуального пространства. Это означает, что субъект, в данном случае – учащийся, «оказывается» в мире игры и ощущает себя его частью. Прием погружения часто используется для того, чтобы показать учащимся реальное место с помощью виртуальной реальности. Например, виртуальные экскурсии в музеи активно распространяются, так как они позволяют увидеть экспозицию с помощью обычного компьютера, или смартфона. При использовании VR-очков достигается еще больший эффект присутствия.

Однако, использование только виртуальной картинки не позволяет достигнуть полного погружения, так как для этого необходимо, чтобы действия игрока оказывали влияние на окружающий мир, а также присутствовала целостность виртуального мира. [2] Нарративная составляющая так же оказывает большое влияние, так как благодаря ей и создается целостность картины происходящего. В этом и состоит существенная разница между виртуальным туром, когда учащемуся демонстрируется 3D визуализация объекта, и игрой, в которой именно погружение играет большую роль. В видеоиграх обучающийся может не только посмотреть на архитектурные сооружения, но и непосредственно с ними взаимодействовать. Так же в играх конкретное здание, представляющее образовательный интерес, как правило, не находится в игровом мире само по себе, а является частью окружающего ландшафта. Например, собор находится посреди города, сам город так же доступен для взаимодействия, а некоторые объекты рядом с самим зданием играют сюжетную роль. Все это в совокупности дает качественно новый уровень погружения, и, помимо внешнего наблюдения за архитектурным сооружением, учащиеся могут изучить и город вокруг него, оценить масштабы здания, его роль в жизни горожан, а также общую панораму. Так как здания и сооружения всегда строятся с конкретной целью, а окружающий их городской ландшафт важен не только с точки зрения городского планирования застройки, но и инфраструктуры города, такая игра может дать целостное представление об объекте изучения.

Так, например, компания Ubisoft уже длительное время выпускает видеоигры серии Assassin's creed, действие которых разворачивается в различные исторические эпохи. Данный разработчик известен тем, что в его играх с большой точностью воссоздаются архитектурные сооружения, городские ландшафты и интерьер тех стран и эпох, в которых происходит действие игры.

Например, в игре Assassin's Creed II действие разворачивается в Италии конца XV века, в эпоху Возрождения. Следовательно, разработчиками были показаны такие города, как Флоренция и Венеция, а в следующих частях – Assassin's creed Brotherhood и Assassin's creed Revelations – Рим и Константинополь, соответственно. В упомянутых играх были с высокой точностью воссозданы такие архитектурные сооружения, как кафедральный собор Санта-Мария-дель-Фьоре во Флоренции, Собор Святого Марка в Венеции, Замок Святого Ангела в Риме, Собор Святой Софии в Константинополе и другие (рис.1).

Рис.1 Санта-Мария-дель-Фьоре в Assassin's Creed 2.

Такой же прием используется и в других играх и продуктах компании Ubisoft. В каждой игре серии Assassin's creed игроку демонстрируется та, или иная историческая эпоха и местность: Древний Египет, Древняя Греция, США времен Войны за независимость, Париж эпохи Великой Французской революции и т.д. «Открытый мир Assassin's Creed Origins большой и проработанный. И когда ты можешь в интерактивном формате заглянуть в каждый его уголок, рассмотреть каждую из комнат в пирамиде, пронаблюдать за повседневностью и расписанием каждого его жителя и взобраться

буквально куда угодно — восприятие и погружение в эпоху ощущается несравнимо лучше, чем в классе за учебником или презентацией» [3].

Новой вехой в развитии стало создание непосредственно обучающего контента. К примеру, к игре *Assassin's creed: Odyssey* был создан специальный игровой режим *Discovery Tour: Ancient Greece*. Как следует из названия, данный режим позволяет обучающемуся «посетить» города Древней Греции, познакомиться с жизнью и бытом живших там людей и посмотреть на сооружения той эпохи в реконструированном виде (рис.2). Помимо возможности свободного путешествия и наблюдения, в игре доступны и виртуальные туры с гидами, а также возможность послушать рассказы историков и экскурсоводов.

Рис.2 Парфенон в Assassin's creed: Odyssey и Discovery Tour: Ancient Greece

Кроме этого, компания Ubisoft совместно с McGill University и Technology Learning & Cognition Lab подготовили специализированные программы обучения с использованием *Discovery Tour*. В данном руководстве есть планы уроков по определенным темам: искусство, язык Древней Греции, общество и мифология. Так же имеются планы-описания виртуальных игровых экскурсий по Древней Греции: архитектура и мифология Микен, город Аргос, Фермопильское и Марафонское сражения. Приведенные программы можно использовать как на одном уроке, используя предложенный план, так и внедрить в уже существующую учебную программу дисциплины.

Мы считаем, что данный информационный ресурс является хорошим и эффективным примером использования игровых технологий в образовательном процессе. Основные преимущества использования *Discovery Tour: Ancient Greece* в образовательном процессе:

1. в игре с высокой детализацией и вниманием к деталям воссозданы ландшафты, персоналии, архитектурные сооружения и исторические события, что позволяет обучающимся ясно представлять объект изучения;

2. возможность для обучающихся непосредственно взаимодействовать с объектами изучения, что усиливает эффект погружения и способствует более глубокому и всестороннему изучению предмета;

3. возможность изучения не одиночного объекта, а всей системы в целом – здания и сооружения представлены вместе с городом, его обитателями, в контексте определенной эпохи и исторических событий; изучая постройки древних Афин, учащиеся так же знакомятся с культурой и бытом населения, лучше понимают назначение тех, или иных зданий, площадей, мест для собраний; рассмотрение объекта не в отдельности, а в контексте окружающих его объектов – важное преимущество видеоигр как образовательной технологии;

4. игра реконструирует архитектуру Древней Греции, быт ее народа, его искусство и культуру; использование современных информационных технологий для виртуальной реконструкции исторических зданий – это активно обсуждаемая идея, применяющаяся в современной науке [4]. Видеоигра здесь имеет преимущество перед обычной 3D-реконструкцией благодаря упомянутому выше эффекту погружения (*immersion*).

Таким образом, использование видеоигр в целом, и *Discovery Tour: Ancient Greece* от Ubisoft в частности, можно рассматривать в качестве обучающей технологии и внедрять в образовательный процесс. «Видеоигры — сложный феномен современного социума, являющийся в одно и то же время новым видом игр, новым языком искусства, программным кодом, кибертекстом и интерактивным видео» – считают исследователи из Белорусского государственного технологического университета Ю. Ф. Шпаковский и М. Д. Данилюк [5, с.118]. Видеоигры — это относительно молодая

педагогическая технология, и потому приживается всё ещё слабо и далеко не везде. Игры не просто способны брать визуальный язык из кино, а количество текста и красоту речи из книг, они ещё могут вовлекать учащихся в интерактивное действие, и уже научились делать это очень интересно.

Список использованных информационных источников:

1. Шпаковский, Ю. Ф. Видеоигры в процессе образования / Ю. Ф. Шпаковский, М. Д. Данилюк // Труды БГТУ. Серия 4, Принт- и медиатеchnологии. – Минск: БГТУ, 2018. – № 1 (207). – С. 50-55.
2. Robertson, George & Czerwinski, Mary & Dantzych, Maarten. Immersion in Desktop Virtual Reality. Proceedings of the 10th annual ACM symposium on User interface software and technology. – 1997. – p. 11-19. 10.1145/263407.263409.
3. Видеоигры в учебной программе – [Электронный ресурс] – URL: <https://dtf.ru> (дата обращения: 19.09.2024)
4. Synagogues in Germany: a virtual reconstruction. Technische Universität Darmstadt, Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland and Institut für Auslandsbeziehungen. Basel: Birkhäuser. – 2004. – 159 p.
5. Шпаковский Ю.Ф. Разработка видеоигр: проблемы современных исследований/Ю.Ф.Шпаковский, М.Д.Данилюк//Труды БГТУ. Серия 4.– 2017 – № 1 – С.118-122.

УДК 75(575.1)

СПЕЦИФИКА РАЗВИТИЯ ПЕЙЗАЖНОЙ ЖИВОПИСИ УЗБЕКИСТАНА 60-80 ГОДОВ XX ВЕКА

Д. Ж. Туланова

*Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, 700035, Ташкент,
Узбекистан.*

ORCID: 0000-0001-7558-6788

С.Ж.Бодиков

Карагандинский исследовательский университет имени Е.А.Букетова. Казахстан

Изучение пейзажной живописи Узбекистана неразрывно связана кругом проблем формирования и развития всего изобразительного искусства республики, ибо именно в этом жанре начиналось, а затем последовательно утверждалось новое мировосприятие и отображение глубоких трансформаций в истории страны, а значит и самой жизни народа, его ментальности, истории, прошлого и настоящего народов Узбекистана. Пейзажная живопись Узбекистана 60-80 годов - это проблема, недостаточно полно изученная в отечественном искусствознании. К настоящему времени существует корпус исследований, которые можно разделить на несколько групп.

Основополагающей научной базой для изучения данной темы явились фундаментальные труды вещей искусствоведов республики, авторов, которые исследовали истоки и первоначальные направления в развитии жанра пейзажа в отечественном искусствознании. В искусстве Узбекистана вопросы пейзажной живописи стали рассматриваться начиная с 1930-х гг. XX века в трудах В.Чепелева, М.Коллина, Б.Веймарна, а также в общих трудах по проблемам развития изобразительного искусства республики. Важно, что в этих исследованиях рассматривались принципы преемственности и традиций, что дало возможность углубленного понимания роли национальной культуры в становлении пейзажного жанра. В 90-е годы XX века в связи с обновлением научных парадигм и расширением взглядов на художественные процессы в Узбекистане, вопросы их объективного изучения был актуализирован в исследованиях Н. Ахмедовой. Специфика развития и дальнейшая трансформация пейзажной живописи Узбекистана в целом, а также исследуемого периода были исследованы через творчество ведущих мастеров жанра в трудах Л.Шостко, А.Хакимова, Н.Ахмедовой, Э.Гюль. Цель данного исследования рассмотреть стилистические особенности и основные тенденции в развитии пейзажной живописи 60-80-х годов XX века, изучить влияние творчества ведущих художников этого периода-У.Тансыкбаева, Н.Карахана, Р.Тимурова, П.Гана, Р.Ахмедова и других на дальнейшее развитие пейзажной живописи Узбекистана.

1960 годы XX века – это период, когда в искусстве Узбекистана начинается постепенный рост и автономизация художественных центров. Во многих регионах, происходят перемены как в социальной,

так и в художественных сферах: так приезд художников, окончивших профессиональные художественные учебные заведения России [Р. Ахмедов, Н. Кузыбаев, Т.Оганесов, М. Саидов, Ю.Елизаров, позднее Ж. Умарбеков], организационное укрепление «Союза художников», количественный и качественный рост выставочной деятельности, улучшение материальной базы и переезд Художественного училища из Самарканда в Ташкент [Училище имени П. Бенькова].

Художники, получившие профессиональное образование в Петербургской Академии имени И.Репина и художественных ВУЗах Москвы, они привнесли в изобразительное искусство Узбекистана лучшие традиции сложившейся педагогической системы и художественной культуры своего времени. Несмотря на то, что это был переломный период в развитии жанра пейзажа, когда совершался переход от романтического восприятия пейзажистов к философскому осмыслению действительности, а характерная для академической системы ориентация на классический пейзаж, утратила свое былое значение, тем не менее интерес к национальному пейзажу в этот период только возрос, а появление новых живописных методов и традиций, основанных на объективном изображении действительности, позволило еще более его упрочить. Художники этого периода получили редкую возможность расширить диапазон своего творчества. Они стали осваивать новые для них традиции зарубежного искусства, в частности основанной на идеях Диего Риверы, и которую охотно передавали своим последователям - местным художникам.

Важно отметить, что в пейзажной живописи этого периода происходит значительное обогащение образно-пластического, стиливого диапазона, обусловившее её современные достижения и творческую актуальность.

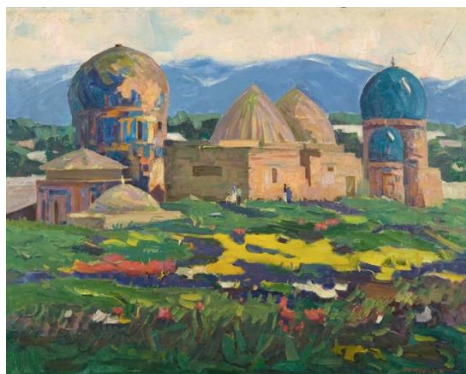

Рисунок 1. Р.Тимуров – Усыпальница Тимуридов в Самарканде. 1968 г., холст, масло. ДХВ. Ташкент.

Исследование динамики и тенденций пейзажной живописи Узбекистана 1960-1980-х годов XX века выявляет не просто широкую распространенность, но доминирование пейзажа в системе живописи. Тематическое многообразие является имманентным признаком этого жанра. В типологии развития получают пейзаж «чистой природы» и пейзаж «второй среды». По традиции, доминирующей является тема гор в пейзаже. В пейзаже «второй среды» превалирует индустриальная тема и тема старого города. В эти годы формируется тип целинного и мемориального пейзажа. В структуре произведений пейзажной живописи 1960-1980-х годов четко прослеживается определенная система создания художественных образов. Она проявляется как в содержательном, так и в формообразующем аспектах. В ее основе лежат два принципа - реализм как метод познания и отражения жизни и красота как конечная цель изображения. Причем, красота в концепции художников-пейзажистов обладает общими признаками, характеризующими не только форму, но и содержание. В живописи развиваются в основном две линии: во-первых, пленэрная [тональная], связанная с творчеством основоположников изобразительного искусства и основывающаяся на импрессионистической и русской живописной традиции, восходящей через П. Бенькова к К.Коровину, то есть к тем русским живописцам, которые большое значение придавали работе с натуры; во-вторых, живописно-структурная [декоративная], отталкивающаяся с одной стороны - от традиций русского сезаннизма, а с другой - от традиций национального искусства. Поэтика природной красоты определяет главенствующее место лирического, камерного пейзажа.

Итак, проблема пейзажного жанра в искусстве Узбекистана 1960-1980-годов есть, по существу, проблема поисков искусством выхода к созданию самобытной живописной школы. Художники пейзажисты связали ее решение с реалистическим отражением природной среды, имеющей географическую определенность и вызывающей при контакте с ней специфические переживания.

Этому процессу благоприятствовали следующие факторы: природа Узбекистана с ее гармонической сбалансированностью, с ее постоянной изменчивостью, уникальность архитектурных видов древних городов, например картины Р.Тимурова («Усыпальница Тимуридов в Самарканде», «Весной на Афросиабе»), своеобразие природы сельских комплексов, особенности «второй среды», созданной человеком, примером могут служить картины У.Тансыкбаева позднего периода [«Новый Ангрэн», «Горная дорога Ангрэн-Коканд»], а также устойчивой пейзажной традиции.

1970-е гг. XX века - это период расцвета в развитии пейзажной живописи Узбекистана. В жанре пейзажа плодотворно работали такие художники как: У. Тансыкбаев, Н. Карахан, Р. Темуров, А. Разиков, Г.Шполянский, созданные этими мастерами картины успешно демонстрировались не только в республике, но и далеко за её пределами. В эти годы ряды пейзажистов пополнились также плеядой молодых художников - Р. Чарыев, Ф. Тахиров, Г. Абдурахманов, П. Ган, П. Мартаков, А.Юнусов. Их работы, яркие и сочные, с тяготением к декоративности, стали определять новые тенденции в пейзажном жанре [4.18 стр.]

В пейзаже этого периода основная роль принадлежит У. Тансыкбаеву, Н.Карахану и Р. Тимурову. О своей полной принадлежности к данному жанру заявила сразу целая плеяда художников - Р. Ахмедов, Н. Кузыбаев, Ю.Стрельников, Г. Абдурахманов, М. Саидов, Е. Мельников. Лирический пейзаж получил новое содержание. Художники не ставили перед собой задачи создания образа чистой природы, и в то же время современное не отождествляли с индустриальным.

Рисунок 2. У.Тансыкбаев – Новый Ангрэн. 1962 г., холст, масло. Музей Тансыкбаева. Ташкент.

В произведениях 70-х гг. образ природы обретает значение одного из мощных средств воздействия на зрителей. Пейзаж может сказать о многом - эта мысль захватывает широкий круг художников. Изображение природы становится одной из существенных сторон художественной выразительности тематической картины, возникает увлечение особым типом картины «жанр в пейзаже», и вместе с тем раздвигаются рамки содержания непосредственно пейзажных полотен, пейзаж соперничает с тематической картиной и в этой своей картинной сущности затрагивает большие темы социального и исторического звучания. Сохраняя в пейзаже специфику одного из самых лирических жанров живописи, художники касаются существенных проблем своего времени.

Одна из существенных тенденций пейзажной живописи этого периода - тема среды, окружающей человека. Правда, это было не новым в пейзаже, ранее это разрабатывали художники самаркандской школы. Остается разделение на городской [Р. Тимуров, В. Зеликов], индустриальный [В.Жмакин, В. Соседов [их совместный триптих «Узбекистан индустриальный» [1960] центральная часть современный индустриальный пейзаж [4. стр185], но стираются грани между провинциальным и пейзажем «чистой природы», широко представлен в этот период лирический пейзаж [Н. Кашина [триптих «Любимый край» [1960], В. Волков, Ю. Елизаров, Р.Ахмедов, А. Мирсагатов].

Увеличилось число традиционных пейзажей на материале горных мотивов [Р. Тимуров, Е. Мельников, Н. Кузыбаев, Р. Ахмедов, А. Мирсагатов], видов сельских местностей, национального быта [З. Инагамов, М. Саидов, Р.Чарыев], старгородских улочек [В.Зеликов]. Здесь еще сохранился традиционный быт, есть устойчивость, неизменность бытия, есть «корни». В таком привычном укладе прослеживаются характерные черты национального сознания. Для художников было важно осознание

не данной, сиюминутной жизни в одном поколении, но жизни в ее исторических связях, в преемственности.

Представления о пейзаже этого периода сводились к двум линиям. Первое направление - это пейзаж сюжетный, современный. Современность живет в самом мироощущении живописцев этих лет. Они обновили традиционные сюжеты. Так же в этот период усиливается увлечение пластикой цвета [Е.Мельников, А. Мирзаев, Ш. Абдурашидов]. Важно отметить, что на сегодняшний день особенно значительным в классическом пейзаже кажется то, что он, будучи и правдивым, и пленэрным, всегда еще и колористически своеобразен, т.е. свою силу и одухотворенность, и содержательность открывает через цвет. В разнообразии поисков, художественных позиций все более отчетливо дает себя знать нарастание новых тенденций в содержании пейзажа. Здесь в первую очередь обращает на себя внимание стремление художника выявить ту глубинную сущность образа природы, которая могла бы быть противопоставлена быстротечности впечатлений современной жизни, могла стать опорой в утверждении нравственных и эстетических идей. Мы видим, что в пейзажном образе воплощается конкретная историческая тема: «...С конца 60-х годов в пейзаже развивается и ассоциативно-метафорическая образность, нередко обладающая чертами историзма [4.стр.62]. Ж. Умарбеков, Ю. Стрельников].

Рисунок 3. Ж.Умарбеков – Город огнепоклонников. 1983 г., холст, масло. ДХВ. Ташкент.

Идиллическим картинкам с цветущими полями, садами и фигурами хлопкоробов, распространенным в 50-х - начале 60-х годов, была противопоставлена масштабность образов; статичности сюжетов - динамика; размытости репродукционного колорита - живописный темперамент и стремление к более высокой колористической культуре. Особенно важными для этого периода являются пейзажи У. Тансыкбаева, Н. Кашиной, Ю.Стрельникова, Ж. Умарбекова, Н. Кузыбаева, отличие нового этапа от шестидесятых годов. Одна из следующих тенденций исследуемого периода - воплощение в пейзаже темы республики как «гигантской строительной площадки» [В. Жмакин, Ж. Умарбеков, Э. Калантаров, В. Петров, К. Богодухов и др.].

Как заключение следует отметить, что особенно отчетливо перед нами выступают две линии толкования природы в пейзажной живописи Узбекистана исследуемого периода. Первое – это значение природы в жизни человека. Второе - значение образа природы в самом искусстве. Казалось бы, это и не ново. Вера в действенную силу образа природы имеет свою традицию, и особенно она была свойственна русской пейзажной живописи периода ее расцвета в середине и конце прошлого столетия. Художественная практика второй половины XX века свидетельствует о том, что глубокий внутренний смысл, который может нести пейзаж, постепенно раскрывается, и что в дальнейшем на этом пути будут рождаться новые художественные открытия.

Список использованных информационных источников:

1. U. Tansykbaev. Album/Auth.-comp. N.R.Akhmedova - M. Soviet artist, 1988-136p.
2. Khakimov A. Art of Uzbekistan: history and modernity. – Tashkent: San'at, 2010. – 504 p.
3. Akhmedova N. Painting of Central Asia of the twentieth century: traditions, originality, dialogue. Tashkent, 2004. – 224 p.

4. Lakovskaya V.L. Post-war easel painting of Uzbekistan Main trends. Dissertation of a candidate of art history. – Tashkent, 1984. – 200 p.

5. Ural Tansykbayev. Album. Responsible for the publication is E. Akhmedova. Author of the article N. Akhmedova. Album. Central exhibition hall of the Academy of Arts of the Republic of Uzbekistan. T.2004.-23 p.

6. Tulanova, D. Zh. (2023, January). MAIN TRENDS IN LANDSCAPE PAINTING IN UZBEKISTAN IN THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY. In conference area E (pages 19-24).

7. Tulanova, D. Zh. et al. Study of the creativity of Ural Tansykbayev in the patriotic education of youth. Collection of articles from the international scientific and practical conference “Current problems of art education, integration and promising trends”, dedicated to the 105th anniversary of the People’s Artist of Uzbekistan, holder of the Order of Great Merit, honorary member of the Academy of Arts of Uzbekistan, Academician Malik Nabiev. 22.04. 2021. 279 pp.

УДК378.147

СПЕЦИФИКА ОБУЧЕНИЯ КЛАССИЧЕСКОЙ ХОРЕОГРАФИИ СТУДЕНТОВ ИЗ КИТАЯ НА СПЕЦИАЛЬНОСТЯХ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

П. Г. Кондратенко

*Учреждение образования «Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка»,
г. Минск, Республика Беларусь*

Большую роль в жизни и становлении человека играет конечно же место, где он родился, развивался и рос. Культура, заложенный родителями генетический код по которому будет видно какими физиологическими способностями он будет наделён. Первоначально, каждый ребёнок рождается с уникальной, индивидуальной генетикой, со своей физикой, которая развивается по мере жизненных факторов, но существуют также и кардинальные различия между людьми – это их язык (речь). Менталитет (культура) формирует и возрастает своего гражданина с многочисленными самобытными факторами. В последующем это влияет на отношение к окружающему миру. Разные подходы к воспитанию. Азиатские семьи более авторитарны и строги по отношению к своим отпрыскам и требуют от них непрекословного послушания, а у европейских семей более демократичное отношение к воспитанию. Понимание культурных различий становится особенно важным при условиях глобализации, когда люди разных национальностей встречаются в УВО и сталкиваются в одной системе образования. Особенно видны различительные черты не только в национальности, но и в культуре воспитания в целом. Также расовые классификации по внешним признакам.

Существует множество проблем, с которыми сталкивается преподаватель в УВО на музыкально-хореографических специальностях если у него есть иностранные граждане со своими нравами, различиями и языком. Вдобавок есть различия в преподавании индивидуально или занятия с многочисленной группой иностранных граждан.

В чём различия европейских представителей от азиатских? Если у первых на пути к достижению результата стоят только физиологические особенности, время и такие признаки характера, как трудоспособность, то у других совершенно другой менталитет и незнание языка той страны куда они приехали получать образование, чужая среда обитания со своими правилами и культурой и абсолютно иной вид хореографии с отличительными чертами в нём. Начиная с постановки головы, заканчивая характерной музыкальной манерой исполнения танцевальных па. Идёт своего рода переучение обучающегося из классическо-традиционно китайской постановки корпуса, рук, головы, манеры исполнения движений в классическо-европейскую школу. Это даётся не так легко, как хотелось бы, потому что мышечная память запоминала долгие годы одну постановку тела, а сейчас приходится переучивать и постигать иное. Одной из наиболее ярких различительных особенностей в наших школах, которое заметно это постановка кисти. Пальцы напряжены и вытянуты, что даёт зрительный эффект резкости и некой грубости визуально. В свою очередь в классической школе кисть должна быть мягкой, воздушной с слегка присогнутыми пальцами в фалангах. Танцовщику приходится много думать во время исполнения экзерсиса или танцевального номера. Речь идёт о правильности исполнения движения, знания порядка, взаимодействия с партнёром если таковой имеется,

перемещение в пространстве, *en dehors* и *en dedans*, музыкальное исполнение, техники и многое другое, и из-за этого уследить за кистью руки становится сложной задачей. Как показывает практика обучающийся на первых секундах выступления забывает про правильность постановки кисти руки.

Другой особенностью являются вращения. В китайском или монгольском традиционном танце оно исполняется на полусогнутых ногах с частотой исполнения и подключения второй ноги. Руки как правило в свободной постановке. Если брать нашу постановку, то это много вариативные исполнения с различных позиций ног, а также поза может быть как маленькая, так и большая, руки строго по позициям, ноги тоже, а колени вытянуты. Классическая школа не допускает свободы, что дана в современном танце. Здесь историческая строгость и фактура исполнения.

Значительно разнится у обучающихся из числа славян и китайцев хореографическая пластика. Белорусы, например, впитывая на протяжении многовековой истории элементы хореографического фольклора, в своей манере исполнения отличаются большей динамикой движений и заостренностью исполнения, сопряженной с ритмическим рисунком народного танца. Студенты из Китая, напротив, более пластичны в демонстрации хореографической пластики, что обусловлено сохранением исторических традиций в системе обучения музыкальным и хореографическим дисциплинам/предметам на всех ступенях образования. Превалирование чувства ритма у белорусов позволяет студентам освоить элементы классической хореографии в контексте квадратуры музыкального рисунка интенсивнее. Китайцы же легче осваивают язык пластики тела.

Красота традиционных танцев всех народов мира, а также разновидность и красота хореографических стилей не оспори́ма. Они все по-своему особенны и прекрасны. Это огромный пласт для исследователей, учёных и просто неравнодушных людей к искусству танца. Различительных черт также масса, что даёт интерес к их изучению. Для этого необходима усидчивость, любознательность, целеустремлённость и желание к физической работе в хореографическом зале для достижения отточенности движений.

Как ни странно, не все граждане КНР обладают внутренней дисциплинированностью и желанием к работе и многим сложно даётся изучение классической хореографии, где необходима колоссальная трудоспособность, строгость линий и чистота исполнения. На пути к постижению классического танца приходится прилагать массу усилий в формировании хореографических умений обучающегося. Затруднение ещё заключается и в том, что балет изучается с детства путём долгих, усердных, ежедневных занятий в хореографическом зале. Если ты начинаешь изучать азы классической хореографии в осознанном возрасте так ещё и без знания языка носителя, то это становится сложно поставленной задачей как для обучающегося, так и для преподавателя.

Менталитет различных национальных рас формировался в течении многих столетий. Большое влияние на культурную идентичность оказывает история, семья, воспитание, окружение, возраст и религия обучающегося. Преподаватель сталкивается с огромным пластом работы и должен обладать обширными знаниями не только педагогики и хореографического мастерства, но и знаниями психологии, а также знаний в области культуры своих учеников. Опыт и знания в этих областях несут за собой слаженность и успех в преподавании хореографического искусства.

Поликультурная среда в данном случае — это часть педагогической обстановки, которая окружает личность и представляет собой совокупность многочисленных условий жизни с учётом расовых особенностей и места проживания, выражающихся в индивидах, их поведении, традициях, нравах и музыки. Музыка является также носителем истории определённой страны. Китайская музыка неотъемлемая часть их философии. Она формировалась на протяжении многих тысячелетий и в разных районах и регионах страны она звучит по-иному. Музыка для них имманентная часть жизни. По характеру она нежна и мелодична, где слышны китайские традиционные инструменты. При её слушании создается впечатление связанные с природными явлениями. Классическая европейская музыка отличается фактурой, звукоизвлечением и музыкальным размером. Услышать, а главное вступить и сделать ритмически верно движение им будет сложнее. Нужна привычка и практика.

Глобализация вносит свои изменения в трактовку образовательного процесса и среды, поликультурное пространство, позволяющее в единстве многонациональных воззрений развивать прогрессивные идеи и концепции формирования, развития и совершенствования личности танцора.

Художественно-эстетическое образование, в контексте которого осуществляется развитие хореографических способностей обучающихся УВО и изучения хореографического мастерства, как особая сфера деятельности человека и общества создаёт условия безбарьерного общения за счёт невербальных форм общения, что во многом обеспечивает доступность образного восприятия мира языком искусства, грации, красоты движения и музыки. В этом контексте общение преподавателя и обучающегося идёт значительно быстрее. Невербальное общение – это общение без слов, но с

помощью языка тела. Лексика танца изначально должна быть понятна. Танцевальная лексика – это выразительное средство танцора посредством движений, жестов, поз, определяющих сущность и своеобразие конкретного танцевального произведения и передающий художественный замысел автора [3]. Невербальные средства общения – это система знаков, дополняющая, усиливающая, а иногда и заменяющая нашу речь. Информация заменяется жестами, образами, мимикой и пантомимикой, без которой танец будет неинтересен, не красочен и «мёртв». В этом случае тело человека представляет собой инструмент общения. Оно обладает огромным спектром приёмов обмена информацией, включая в себя всевозможные пути для выражения мыслей. Но для этого не обязательно знание языка, ведь достаточно будет понимать и воспринимать друг друга в танцевальном сообществе, искусстве. В этом контексте в хореографическом искусстве как раз таки и есть плюс общения с обучающимися другой страны.

Классический танец и хореография в целом – это прекрасный мир со своими традициями, правилами и терминологией, где в зале царит дисциплина, без которой невозможен результат, контроль, физическое развитие над своим телом и разумом, а на сцене зритель видит волшебную атмосферу с красотой, грацией, энергией и чистотой линий исполнителя. Танец – это особый мир, где есть место фантазии, раскрепощению, где человек забывает свои проблемы и полностью погружается в танцевальное действо. Как подметил выдающийся балетмейстер и педагог И. Г. Есаулов, что «язык классического балета – это наука о своеобразном способе изъяснения понятиями, передавать мысли на расстоянии, возбуждать (чувства), воспитывать (вкусы), воздействовать (нравственно), изменять (психологию, ход мыслей, настроения, эмоции), учить (добру, красоте, душевности, человечности)» [4, с. 173].

Таким образом, основные проблемы обучения классической хореографии студентов из Китая заключаются в следующем:

- физиологические данные не позволяют эстетически раскрыть в полной степени художественный образ, заложенный европейской классической хореографией, что требует привлечения иных средств выразительности в танце;

- восприятие музыки в хореографических этюдах, постановках основывается не на ритмических особенностях, а на мелодии, что приводит к неточности исполнения движений под музыкальное сопровождение;

- постановка корпуса, рук, головы имеет отличия в народной хореографии славян и китайцев, что затрудняет исполнение движений классического экзерсиса.

С целью корректной подготовки педагога-хореографа при обучении студентов из Китая рекомендуется применять комплекс упражнений для развития чувства ритма, постановки корпуса, рук, головы, вращений.

Список использованных информационных источников

1. Балет: Энциклопедия / Ю. Н. Григорович [и др.] ; под ред. Ю. Н. Григорович. – М. : Советская энциклопедия, 1981 – 623 с.
2. Ванслов, В. В. Статьи о балете. Музыкально-эстетические проблемы балета / В. В. Ванслов. – Л. : Музыка, 1980. – 192 с.
3. Гутковская, С. В. Основы сочинения хореографической композиции : учеб.-метод. пособие / С. В. Гутковская. – Минск : Белорус. гос. ун-т культуры и искусств, 2011. – Ч.1. – 136 с.
4. Есаулов, И. Г. Педагогика и репетиторство в классической хореографии : учебник / И. Г. Есаулов. – 7-е изд., стер. – СПб. : Лань : Планета музыки, 2021. – 256 с.
5. Худеков, С. Н. История танцев / С. Н. Худеков. – СПб. : Типография «Петроградской газеты», 1915. – Ч.3. – 400 с. : ил.

**ОСОБЕННОСТИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ
МУЗЫКАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ПОДГОТОВКЕ
ПЕДАГОГА-МУЗЫКАНТА В ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ**

Бартквявичюте Я. С.

*Учреждение образования «Белорусский государственный педагогический университет имени
Максима Танка»,
г. Минск, Республика Беларусь*

Изучение предметов, связанных с музыкальной теорией, для студентов педагогического направления не только способствует обогащению их знаний, необходимых для профессиональной деятельности, но и развивает практические навыки, полезные для организации обучения в рамках различных групп/классов, имеющих разный уровень понимания и анализа музыкальных произведений.

В ходе изучения теоретических основ музыкального искусства обучающиеся УВО на специальностях педагогической направленности активно занимаются творческой и исследовательской деятельностью в области искусства. Они учатся не просто распознавать ритмы и мелодии, но и конструировать звуки, создавая уникальные музыкальные сочетания, а также использовать свои знания, умения и навыки в профессиональной педагогической деятельности.

Для развития навыков обобщения, углубления и систематизации знаний по учебной дисциплине преподаватели регулярно проводят контрольные работы, чаще всего в смешанном формате, включающем как письменные, так и устные задания. Важно включать в образовательный процесс задания, которые стимулируют внимание и креативное мышление, а также способствуют поиску нестандартных решений. К таким формам работы можно отнести различные конкурсы и олимпиады по музыкальной теории, а также игровые задания [1, с. 157].

Б. М. Теплов в своих работах, представляя различные методы, формы и подходы к преподаванию дисциплин музыкально-теоретического цикла, акцентирует, что «в современном сольфеджио проявляется закономерность движения этой дисциплины от предмета, озвучивающего музыкальную грамоту и элементарную теорию музыки к одному из направлений музыкальной науки – когнитивному музыкознанию. В связи с этим, появляется возможность совершенствования учебного процесса за счет включения в него новых приемов, техник и способов организации занятий... Цель новых методических разработок – не столько в приобщении к обучению предмету, сколько в развитии мышления детей на основе той специфически музыкальной деятельности, которая составляет суть сольфеджио...» [2, с. 63].

Проектирование содержания музыкально-теоретических дисциплин в контексте поликультурной среды, особенно когда речь идет о подготовке будущих педагогов-музыкантов, может быть сложной и многогранной задачей.

В современном мире все более важным становится умение учиться и работать в поликультурной среде, где люди с различными культурами, языками и традициями пересекаются и взаимодействуют друг с другом. В таком контексте освоение музыкально-теоретических дисциплин обучающимися учреждений высшего образования получает особую значимость. Модель освоения таких дисциплин в поликультурной среде строится на основе интегративного подхода, объединяющего музыкальное образование и разнообразие культурных традиций.

Музыкально-теоретические дисциплины включают в себя изучение музыкальной грамотности, истории музыки, теории музыки и других аспектов музыкальной культуры. Их освоение позволяет развивать музыкальные навыки, расширять кругозор и понимание музыкальных произведений различных культур. Однако в контексте поликультурной среды модель освоения музыкально-теоретических дисциплин должна быть адаптирована и обогащена теми аспектами, которые отражают культурное разнообразие и уважение к каждой нации, народу.

Разработка модели освоения обучающимися УВО музыкально-теоретических дисциплин в контексте поликультурной среды ставит задачу выделить основные компоненты, включая культурное понимание, межкультурную коммуникацию и принятие различных музыкальных традиций. Также интерпретируются практические подходы к реализации модели и важность включения разнообразных культурных элементов в процесс обучения (таблица 1).

Таблица 1 – Основные компоненты модели освоения обучающимися музыкально-теоретических дисциплин

Теоретическая база	Набор знаний и концепций, необходимых для понимания музыки и ее основных элементов, таких как: нотация, ритм, тоника, гармония и форма, и др. Знание музыкальной теории является фундаментом для дальнейшего изучения и практики музыки
Практические навыки	Умение применять знания теории в практической музыкальной деятельности. Может включать игру на инструменте, вокал, композицию и импровизацию, а также анализ и интерпретацию музыкальных произведений
Аудиальное восприятие	Важной частью обучения музыкальным дисциплинам является развитие аудиального восприятия и слуховых навыков. Это позволяет студентам улавливать и анализировать различные аспекты музыки, такие как тон, ритм, мелодия и гармония, и улучшает их исполнительские и творческие возможности
Критическое мышление	Модель освоения музыкально-теоретических дисциплин также включает развитие критического мышления. Студенты учатся анализировать и интерпретировать музыкальные произведения, выявлять их структурные особенности, исследовать исторический и культурный контекст, а также оценивать их художественную ценность
Творческое выражение	Развитие творческого потенциала является важной частью модели освоения музыкальных дисциплин. Студенты имеют возможность экспериментировать с композицией, импровизацией и аранжировкой музыки, развивая свою индивидуальность и развивая свое критическое мышление
Взаимодействие и коллективная работа	Ключевым элементом модели изучения музыкальных дисциплин выступает сотрудничество и командная работа. Студенты имеют возможность присоединиться к музыкальным ансамблям, оркестрам, хорам или другим коллективам, что позволяет им развивать навыки музыкального взаимодействия, слушания и отклика на игру других музыкантов

Выделенные элементы взаимосвязаны и дополняют друг друга, что способствует полному и всестороннему пониманию музыкально-теоретических дисциплин.

Создание модели освоения обучающимися учреждений высшего образования музыкально-теоретических дисциплин может включать следующие этапы:

- определение целей и задач обучения: на этом этапе определяются основные цели и задачи обучения, которые должны быть достигнуты в результате изучения музыкально-теоретических дисциплин;

- выбор содержания обучения, когда происходит отбор содержания обучения, которое будет соответствовать поставленным целям и задачам;

- организация процесса обучения, предполагающая выбор методов и форм обучения, которые будут использоваться для достижения поставленных целей и задач;

- оценка результатов обучения: на этом этапе проводится оценка результатов обучения с целью определения степени достижения поставленных целей и задач;

- анализ и коррекция процесса обучения: на основе полученных результатов проводится анализ и коррекция процесса обучения.

Важно отметить, что предлагаемая модель является универсальной и может быть адаптирована для любого учреждения высшего образования, включая музыкально-теоретические дисциплины. Однако конкретные методы и подходы могут варьироваться в зависимости от специфики дисциплины и целей обучения.

Очевидно, что музыкальное образование имеет определенное значение для гармоничного развития человека. Однако вопросы выбора методов, организационных аспектов, возрастных границ, а также количественных и качественных критериев все еще остаются предметом обсуждения. Для эффективного планирования обучения музыкально-теоретическим основам важно с самого начала четко установить цели и возможности образовательного процесса.

Модернизация учебно-методических комплексов по дисциплинам музыкально-теоретического цикла является актуальной задачей в области музыкального образования. Развитие технологий и изменение образовательных потребностей требуют обновления и совершенствования существующих учебных материалов и методик.

Одним из ключевых аспектов модернизации является внедрение информационных и коммуникационных технологий в обучающий процесс. Использование компьютерных программ и интерактивных электронных ресурсов позволяет студентам более эффективно изучать музыкальную теорию, сольфеджио, гармонию и полифонию. Визуализация музыкальных понятий и анализ музыкальных произведений с помощью специального программного обеспечения позволяет студентам лучше понять сложные музыкальные структуры и законы гармонии.

Важным аспектом модернизации является также обновление учебников и пособий. Современные учебники должны учитывать развитие музыкальной теории и анализа, а также новые методики преподавания. Они должны быть доступными и интересными для обучающихся, содержать примеры из различных музыкальных жанров и стилей, а также предлагать задания и упражнения, способствующие практическому освоению материала.

Кроме того, модернизация учебно-методических комплексов должна быть направлена на развитие творческого мышления и самостоятельности студентов. Включение проектных и исследовательских задач в учебные программы позволит студентам применять полученные знания в практической деятельности, а также развивать свои музыкальные вкусы и предпочтения.

С. Л. Рубинштейн, рассматривая процессы формирования и развития личности, утверждает, что «в деятельности личность и формируется, и проявляется» [3, с. 98]. Из этого следует, что модель освоения музыкально-теоретических дисциплин должна основываться на подходе, ориентированном на деятельность.

Тем не менее, важно помнить, что, если технические приемы начнут доминировать над их истинной сутью, методы — над своей значимостью, а способы работы — над творческим и смысловым содержанием, это может привести к утрате ценности духовной стороны музыкального обучения. «Но в таком случае музыка остается пустой, лишенной смысла и не может считаться собственно искусством, поскольку в ней отсутствует основной момент всякого искусства — духовное содержание и выражение. Только когда в чувственной стихии звуков и их многочисленных конфигураций выражается духовное начало в соразмерной ему форме, музыка возвышается до уровня подлинного искусства...» [4, с. 288].

Таким образом, модернизация учебно-методических комплексов по дисциплинам музыкально-теоретического цикла является необходимой для обеспечения качественного и современного музыкального образования. Она способствует эффективному овладению студентами теоретическими знаниями и практическими навыками в области музыки и создает условия для их творческого развития и профессионального роста.

В этом случае, одним из важнейших принципов модернизации учебно-методических комплексов по дисциплинам музыкально-теоретического цикла является взаимосвязь с другими учебными дисциплинами специальности.

Особенностью учебных программ и учебно-методических комплексов является использование практических заданий дифференцированного характера, что способствует равномерному освоению материала учебной дисциплины обучающимися с различным уровнем теоретических знаний и музыкальных способностей.

Дифференциация заданий позволяет адаптировать обучение к уровню подготовки каждого студента и создавать оптимальные условия для освоения учебного материала. Такой подход позволяет учитывать различные стили обучения и предпочтения студентов, что способствует их активной и результативной работе.

Практические задания дифференцированного характера обеспечивают возможность студентам самостоятельно отрабатывать и применять полученные знания и умения. Это может быть выполнение задач, проектная деятельность, музыкальные эксперименты, анализ музыкальных произведений и многое другое. Это позволяет студентам активно взаимодействовать с учебным материалом, развивать свои творческие способности и навыки музицирования, а также повышает уровень самостоятельности и ответственности в обучении.

Использование дифференцированных заданий требует от преподавателей грамотного планирования и организации образовательного процесса. Необходимо учесть различные уровни подготовки студентов, создать разнообразные учебные сценарии и использовать различные формы контроля и оценки результатов.

Для эффективного изучения музыкально-теоретических дисциплин студентами музыкально-педагогических специальностей в высших учебных заведениях Беларуси рекомендуется:

- внедрять дифференцированный подход, предлагая задания различной сложности, соответствующие подготовленности студентов в области музыкальной теории;
- применять разнообразные формы организации обучения, адаптированные к музыкально-теоретическим предметам;
- учитывать особенности подготовки будущих педагогов-музыкантов в белорусских вузах;
- интегрировать поликультурный контекст образовательной среды в процесс учебных занятий.

Таким образом, использование практических заданий дифференцированного характера в учебных программах и учебно-методических комплексах является эффективным инструментом, который позволяет учесть индивидуальные особенности студентов, развить их творческие способности и способствует достижению лучших результатов в учебном процессе.

Вариативные формы обучения, такие как проектная деятельность, музыкальные эксперименты, индивидуальные и групповые занятия, позволяют студентам более глубоко и творчески подходить к изучению музыкальной теории.

Для оценки эффективности практикоориентированной модели освоения учебных дисциплин необходимо учитывать несколько факторов. Во-первых, следует проанализировать достижения студентов в учебном процессе. Это может быть выражено через результаты тестов, заданий и проектов, выполненных во время обучения. Также стоит обратить внимание на уровень усвоения теоретического материала, понимание основных понятий и применение их на практике.

Во-вторых, рекомендуется провести анализ активности студентов во время занятий и практических занятий. Это включает учет участия в дискуссиях, вопросов и ответов, уровня самостоятельности и инициативности в выполнении заданий. Более активное участие студентов может свидетельствовать о их заинтересованности в учебном процессе и успешном усвоении материала.

Также необходимо организовать опрос студентов для сбора их отзывов о качестве образовательного процесса. Это поможет понять их взгляды на различные формы обучения, педагогические методы преподавателя, а также необходимость и пользу изучения музыкальной теории для их будущей педагогической деятельности.

Проектирование содержания музыкально-теоретических дисциплин в контексте подготовки будущего педагога-музыканта является сложным и ответственным процессом. Он требует от преподавателей глубоких знаний в области музыки, педагогики и методики преподавания. Также важно учитывать потребности и интересы обучающихся, создавая условия для их творческого развития. Только такой подход позволит сформировать квалифицированных и творческих педагогов-музыкантов, готовых к реализации своих профессиональных намерений и вносить свой вклад в развитие музыкального искусства.

Также стоит учесть мнение преподавателей, которые ведут занятия по музыкально-теоретическим дисциплинам. Их мнение о соблюдении учебного плана, качестве подготовки студентов, их активности и вовлеченности может быть дополнительной информацией о эффективности освоения содержания образовательных программ.

Список использованных информационных источников

1. Морева, Е. А. Эстетическая культура в структуре музыкально-теоретических дисциплин / Е. А. Морева, М. Н. Черный // Таврический научный обозреватель. – 2016. – № 3 (8). – С. 156–159.
2. Холостякова, Л. В. Музыкальная педагогика: концепции, методы и специфика / Л. В. Холостякова // Муниципальное образование: инновации и эксперимент. – 2012. – № 5. – С.61–64
3. Гегель Г.Ф. Эстетика. М., 1971. Т. 3. – 621 с.
4. Горлинский В.И. Модернизация системы музыкального воспитания и образования в современной России: актуальные проблемы переходного периода. М.: МГИМ им. А.Г. Шнитке, 1999. – 333 с.

ҚАЗІРГІ КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУДЕ ИНТЕГРАЦИЯ ТӘСІЛІНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

С.М.Қрыкбаева

ө. з. к., қауым. профессор, профессор м.а. Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті Алматы қ., Қазақстан

Көркемдік білім беру жүйесінің тарихи-мәдени қалыптасу үрдісі жалпы көркем мәдениеттің қалыптасу үдерістерін анықтайды. Сан ғасырлар бойы тәжірибемен жинақталған әр өнер түрін оқытудың әдістері мен формалары жетілдірілді. Музыка, театр және бейнелеу өнері саласында көркемдік білім беру салыстырмалы түрде жекешеленеді. Өйткені, мамандануға, саралануға ұмтылу – білімнің дамуының ірге тасы болып табылады.

Өнер интеграциясының қазіргі тәжірибелікі көркемдік білім беруде жаңа формалар мен жаңа әдістерді анықтап, дамытуды қажет етеді. 20 ғасырда Көркемдік білімнің дамуының шарықтау кезеңі жеке формада емес, белгілі бір мамандыққа жеке өнер түріне виртуозды шоғырланды. Бүгінгі таңда білімді жинақтау және жалпылау ғылымның жаңа салалары мен пәнаралық ғылыми бағыттардың қалыптасуымен сипатталатын ғылыми дамуға алып келеді. Білім беруді модернизациялаудың заманауи тенденцияларының бірі болып табылатын интегративті тәсіл тұжырымдамасы білім берудегі жүйелік көзқарас ұғымымен тығыз байланысты.

Бүгінгі таңда зерттеушілер әлемдік білімнің тұтастығын және білім беру үдерісіне цифрлық технологияларды кіріктіруді қамтамасыз ететін білімнің әртүрлі салаларының ішкі байланыстарын «халықаралық интеграция» ұғымына ерекше қарастырады.

Қазіргі уақытта интеграция және интегративті тәсіл ұғымдары кеңінен әртүрлі аспектілерде қолданылып, қарастырылады. Д.Н. Ушаковтың сөздігінде «интеграция» даму процесінде кез келген бөліктердің немесе элементтердің біртұтас тұтастыққа бірігуі ретінде түсінік береді [1, 283–288].

Қазіргі білім беруді дамытудың тенденцияларының бірі оның мазмұнын интеграциялау болып табылады.

Интеграция – әр түрлі ғылыми салалардың материалдарын біріктіруге, пәнаралық тәуелділіктер мен байланыстардың болуына негізделген жүйелі құрылымдық білімді қабылдауға бағытталған бағыт.

Интеграция (лат. *integratio* қалпына келтіру, толықтыру) кез келген бөліктерді немесе элементтерді бір бүтінге біріктіру; олардың дифференциация процестерімен қатар жүретін ғылымдардың жақын байланыс үрдісі.

Кіріктірілген сабақтар балалардың табиғаттағы, қоғамдағы және жалпы дүниедегі құбылыстар арасындағы байланыстарды түсінуге, дүниенің тұтас бейнесін қалыптастыруға ықпал етеді. Кіріктірілген сабақта дидактикалық мақсаттар жақсырақ орындалады: танымдық, дамытушылық және тәрбиелік. Белсенді оқытудың бір түрі ретінде сабақтың кіріктірілген түрлерін (сыныптан тыс жұмыс) қарастыруға болады. Бұл оқытудың тиімділігін арттыруға, әртүрлі құралдар мен оқыту әдістерін пайдалана отырып, оқытудың барлық принциптерін біріктіріп, тәжірибеде жүзеге асыруға болады. Кіріктірілген сабақ дәстүрлі тәсілдер аясында жүзеге асыруда қиын бірқатар мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

Пәнаралық байланыстар мәселесі педагогика үшін жаңалық емес, оның шешілуі қоғам дамуының кезеңдеріндегі ғылыми білімнің дифференциациялану және интеграциялану процестері туралы философиялық көзқарастармен негізделеді.

Интегративті тәсілді зерттеген ғалымдардың пікірінше: интеграция дегеніміз белгілі бір саладағы жалпылама білімді оқу материалына мүмкіндігінше тереңірек кіріктіру; интеграция бұл білім беру элементтерінің (білім, әдістер және т.б.) қарапайым үйлесімі (қосу) емес, бір пәнмен (бағытта) шешілмейтін қайшылықтарды шешу.

Н.Антонованың пікірінше, «интеграция – бұл бөлу, дифференциация, синтездің қарама-қарсы процестерімен бірлік арқылы көрінетін білімнің өзара енуі, тығыздалуы, бірігуі», - дейді [2, 220–221]. Өнердің қазіргі заманғы жалпы синтезі және бейнелеудің синкреттік сипаты өнер тарихында жаңа әдіснамалық көзқарастардың дамуына ықпал етеді, олардың бірі - компаративизм - әртүрлі көркемдік құбылыстардағы байланыстарды, ұқсастықтарды немесе айырмашылықтарды салыстырмалы түрде зерттеу әдісі.

Қазіргі заманғы өнер шындығындағы интеграциялық процестер көркемдік білім беру жүйесінің кеңеюі мен динамикасына, инновациялық формалар мен әдістердің енгізілуіне әкеледі. Оған мысал ретінде Т.Жүргенов атындағы Қазақ өнер академиясында «Өнертану» мамандығы бойынша жаңа

мамандық ашылды. Өнердің барлық түрлерінің тарихы мен теориясын терең зерттейтін мамандар республикамызда алғаш рет дайындала бастады. Өнердің әртүрлі түрлері бойынша практикалық дағдылары бар студенттер оқытушылармен бірлесе салыстырмалы талдаудың инновациялық әдісін меңгереді, өнердегі интеграциялық процестерді жан-жақты зерттейді.

Заманауи көркемдік білім беру арқылы қоғамның әлеуметтік және функционалды қажеттіліктері жүзеге асырылады, соған сәйкес дәстүрлі мамандықтар (музыка, театр, бейнелеу өнері саласында) жетілдіріліп қана қоймай, сонымен қатар жаңа, техногендік, аудиовизуалды мамандықтар да қалыптасады.

Көркем білім беру жүйесінде инновациялық мамандықтардың пайда болуы мен таралуы оның үлкен шығармашылық мүмкіндіктерін көрсетеді, оның көмегімен жаңа кәсіби тәжірибе игеріледі, көркемдік мәселелер қайта қарастырылады, инновациялық білім беру мүмкіндіктері жүзеге асырылады, формалары жетілдіріледі.

Салыстырмалы түрде өнертану әдістемеге баса назар аударылады, мәселен біртұтас көзқарасты талдау үшін өзекті, құрылымды таңдай келе, оны өнердің бірнеше түріне жобалайды. Бұл әр адамға ортақ өнердің осы немесе басқа түріне тән ерекше нәрсені табуға мүмкіндік береді. Осылайша, өнердің жанрлары мен түрлерін мәнерлі формалары мен құралдарын салыстыруға мүмкіндік болады.

Мұндай әдістер ассоциативті ойлаудың кеңейтуіне, көркем мәтінді түсіндіру мен қабылдауды байытуға, оған қосымша интерпретациялық реңк беруге әкеледі. Аналитикалық, академиялық және инновациялық принциптерді біріктіру негізінде өнер тарихындағы жаңаша негізі бағыт басым қалыптасады.

Өмірдегі қазіргі әлеуметтік-мәдени жағдайлар, өнердегі интеграциялық процестер көркемдік білім беруді ұйымдастырудың жаңашыл тәсілдерін айқындайды.

Көркемдік білім беру жүйесін біртұтас (мектеп – орта арнаулы оқу орны – ЖОО) ретінде қарастыратын болсақ, онда ол дәстүрлі классикалық көп типті (әртүрлі өнер түрлеріне сәйкес) сараланған білім беруді ғана емес, сонымен қатар өнердің көркемдік синтездеу тәжірибесі мен білім беру жүйесіне негізделген инновацияларды қамтуы мүмкін.

Қазіргі заманғы көркемдік білім «көп бейінді» болуы керек. Орта арнаулы оқу орындарында кәсіптік білім берілсе, жоғары оқу орындарында білім беру жаңа деңгейде, білімді жалпылау және синтездеу, білім беру мазмұны мен нысаны бойынша материалды (технологияларды) ұсыну жаңашылдық принцип болып табылады [3].

Бүгінгі таңда Қазақстанда білім беру саласындағы жүргізіліп жатқан реформалар еліміздегі білім беру сапасының әлемдік деңгейге сәйкес келуін қамтамасыз етуді сол арқылы әлемдік сұранысқа жауап бере алатын мамандарды даярлау және бәсекеге қабілетті білім беруді талап етуде. Жаңа заманның білімді ұрпақтарын тәрбиелеп оқытуда түрлі қиындықтар кездеседі.

Сапалы білім беру – оқыту мен тәрбиелеудің үздіксіз үдерісі. Қазіргі кезде білім берудегі мақсат жан-жақты білімді, өмір сүруге бейім өзіндік ой- талғамы бар, адамгершілігі жоғары, қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру.

Қазір бүкіл әлемде интерактивті қатынас жасауға оны жүзеге асыратын техникалық мүмкіндіктерді дамытып отыра алатын ақпараттық қоғамға аяқ бастық. Бүгінгі күні инновациялық әдістермен ақпараттық технологияларды қолдану арқылы оқушының ойлау қабілетін арттырып, ізденушілігін дамытып, қызығушылығын тудыру, белсенділігін арттыру ең негізгі мақсат болып табылады [4].

Ақпаратты технологияларды пайдалану арқылы мектептегі сабақтарды жаңаша ұйымдастыру, мұғалімнің рөлі мен қызметінің артуына жағдай жасау, теориялық, ғылыми – педагогикалық және психологиялық зерттеулерге сүйене отырып, оқушылардың құзыреттілігін қалыптастыру, ақпараттық технологиялар мен инновациялық оқыту әдістері арқылы оқушыларды ізгілікке, елжандылыққа, саналыққа, адамгершілікке, имандылыққа, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу. Инновациялық әдістерді баланың білім деңгейіне және жас ерекшелігіне қарай оқу үрдісінде пайдалану негізгі міндет. Жоғарыда айтылғандарға байланысты мынадай қорытынды шығаруға болады: өнерде жаңа біріктіруші ағымдар, не өз алдына біртұтас, не өнердегі сан алуан құбылыстарды салыстырмалы талдауға ықпал етіп, оны дамыту қажеттілігін айқындайтын жаңа бағыттар пайда болды. Қазіргі көркем мәдениеттің мұндай шындықтары көркемдік білім беру жүйесінің мүмкіндіктерін инновациялық кеңейтуге негіз береді.

Ақпараттық және педагогикалық технологиялар негізінде мұғалімнің рөлін түбегейлі өзгертуге мүмкіндік туды, мұғалім тек қана білімді алып жүруші ғана емес, сонымен қатар оқушының өзіндік шығармашылық жұмысының жетекшісі және бағыт берушісі.

Пайдаланылган ақпараттық көздердің тізімі:

1. Адамко М.А. Особенности обучения английскому языку в вузе в современных условиях //Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – Т., – 2021. - №3-2. – С. 283–288
2. Антонова Н. Интеграция как способ оптимизации учебного процесса //Интеграция образования. - 2018. - Т.22. - №2. – С. 220 – 221.
3. Бөрібекова Ф. Б., Жанатбекова Н. Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар: Оқулық. – Алматы: 2014. – 360 бет.
4. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2020

УДК 75(575.1)

ЛИРИКА - ПОЭТИЧЕСКАЯ ТЕНДЕНЦИЯ В ПЕЙЗАЖНОЙ ЖИВОПИСИ УЗБЕКИСТАНА

Д. Ж. Туланова

*Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, 700035, Ташкент,
Узбекистан.*

К.Т. Кошқумбаев

Казахдинский исследовательский университет имени Е.А. Букетова. Казахстан

Исследование современной пейзажной живописи показывает, что в полотнах живописцев Узбекистана тема родной природы, тихих уголков Родины, монументальная красота горных просторов занимает одно из ведущих тенденций пейзажной живописи. Чтобы раскрыть особенности развития этих тенденций необходимо исследовать истоки появления, становление и развития стилистических качеств лирико-поэтического пейзажа, которое впервые зазвучало во второй половине 1950-х, в одно время с творческими поисками ведущих пейзажистов исследуемого периода У. Тансыкбаева, Н.Карахана.

Одним из наиболее оригинальных мастеров пейзажа, смелым и неожиданным колористом является **Р. Ахмедов** [1924-2008]. Влияние Матисса в многочисленных натюрмортах на пленере, смелость в колорите, ощущается ментальность в зимних пейзажах, связь с природой, сохранение в этюдах и законченных пейзажах природных состояний (например, узбекская зима «Зима в Ак-Таше» 1975, «Солнечная осень»). Пейзаж не фон, а среда бытования [4, С.39]. Сам художник оставил огромную школу (Р.Тимуров, З.Ковалевская и др.), и внес много позитивного, когда руководил Союзом Художников Узбекистана.

Творчество З. Инагамова созвучно творчеству Р. Ахмедова, оба художника используют природу как обязательный фон для человеческих фигур.

Жанрово - лирическая интерпретация сельской местности в пейзажах **М. Саидова** [1923-2000]. Объединение жанровых мотивов с пейзажной средой приведет к созданию бытовой картины [1, С.75].

Рузы Чарыев [1931-2004] родился в горном кишлаке Узбекистана Пашкурт Сурхандарьинской области. Еще мальчиком он по-своему открыл для себя красоту родного края, наполнившего его искусство особенным содержанием. Его творчество - изобразительная поэма о земле и о ее людях. В картинах Чарыева все движется, растет, изменяется, рождается заново. Ему присуще удивительное качество - умение сохранить во всех работах особую легкость и свежесть восприятия, энергию линий, контура, мазка, используя декоративность цвета и экспрессию линий. Р. Чарыев серьезно изучал национальную культуру, используя ее достижения для выработки и совершенствования собственного стиля. Именно эти разнородные источники [и не только они, но еще целый пласт русского и зарубежного искусства XIX-XX вв.] сплелись в единую эстетическую систему у художника. Чарыев, наделенный уникальным цветовым видением мира, особенно изучал цветовые поиски постимпрессионистов и локальный колорит восточной миниатюры.

Г. Абдурахманов [1934-2020] - Творческая биография мастера началась на рубеже 60 - 70 годов, когда им были созданы такие произведения как «Ангрен. Осень» [1960], «Сенеж» [1965], «Ельник» [1970], «Семья» [1971], выразительность которых больше строилась на чувстве, чем на пластической содержательности и мастерстве. Именно пейзажи стали «визитной карточкой» художника, истоки этого предпочтения среди жанров, берут начало в период ученичества, во время работы в мастерской Р. Ахмедова, который очень часто вне программы увозил своих воспитанников на пленэрные этюды.

Творческая эволюция Г. Абдурахманова происходила медленно, без резких скачков. Его живопись не отличается повышенной цветовой декоративностью и напряженной, обогащенной палитрой, присущей полотнам его современников (Е. Мельников, А. Мирзаев). Не привлекал его и другой, иррациональный мистический аспект, явившийся одним из ответвлений узбекского авангарда, прозвучавший в живописи Ж. Умарбекова, В. Ахунова, продолженного Ж. Усмановым, Ф. Ахмадалиевым. В своих картинах, художник, работавший в реалистическом русле, основное внимание уделял композиции, даже если на первый взгляд все они кажутся несколько однотипными по структурному построению, зато их отличает удивительная последовательность, в них чувствуется неуклонное стремление автора создать законченное живописное произведение. Начиная с первых своих картин, он стремился прочувствовать выбранный им мотив и воплотить свои поэтические переживания. Это такие произведения как «Ангрен. Осень» [1960], «Иссык-Куль» [1960], «Сенеж» [1965], «Зима в Ташкенте» [1976]. В пейзажах раннего периода подкупает наблюдательность и искренность художника. Этот жанр живописи стал основным и самым близким средством художественного самовыражения молодого еще тогда Г. Абдурахманова. Пейзажи его чаще всего небольшие по размерам, но автор постоянно заботится о композиции и завершенности исполнения. В его работах нет фрагментарности, острых ракурсов, неожиданных точек зрения, наоборот он стремится к целостному восприятию природы, подчиняя пейзажный образ единому настроению. Это настроение задается не темой как таковой, а скорее выбранной художником колористической средой и самим пластическим решением. В поисках наибольшей образной выразительности, Абдурахманов постоянно варьирует манеру, колорит и добивается цельности композиционного решения («Стадион Пахтакор» [1972]).

Особенно важными для творческого роста Г. Абдурахманова послужили зарубежные поездки художника. Он писал натурные этюды в Болгарии, Франции, Польше, Крыму и во многих других городах и странах, запечатлевая характерные пейзажные мотивы: морские берега, памятники архитектуры, набережные порты, красивые зоны отдыха. Эмоциональная палитра его «привозных» этюдов разнообразна. Чаще всего они носят лирический, созерцательный характер. Но вместе с тем зоркий глаз художника всегда улавливает, что-то особенное, неповторимое. Из этих картин хотелось бы выделить серию крымских работ «Гурзуф». Данная серия картин - своеобразная сюита из нескольких десятков холстов, связанных между собой общим настроением. Гурзуф – это отдельная неиссякаемая тема творчества художника. Трудоголик по складу личности, всегда в движении, он наслаждается работой, как самой жизнью, а грядущие планы - постоянный источник его оптимизма. Его живопись, особенно жанровая, благодаря мастерству колориста удивительно нежна и даже чуть идеалистична, но, все же, не уводит зрителя в символизм, за грань реального.

Лирические пейзажи Рашида Тимурова отличаются близостью колористической гаммы натурным, природным тонам. Картины Р. Тимурова это тонкость и благородство колорита, преобразующий обычный мотив в неповторимое природное явление. Индустриальные пейзажи [«Чимкурганское водохранилище» [1962], «У берегов Южносурхандарьинского водохранилища» [1962] и др.] Тимурова, исследуемого периода не лишены поэтического начала, когда световоздушная среда уменьшает впечатление от тяжести индустриальных построек. Если колорит ранних работ Тимурова это сложная серебристая гамма [«Самарканд» [1958]], ставшая для него характерной, то впоследствии в произведениях мастера появляются яркие и насыщенные тона [«Усыпальница Тимуридов в Самарканде» [1968], «Главный портал Биби-Ханым» [1973], «Весна в окрестностях Самарканды» [1981], «Осенний день у мавзолея Тимура» [1982]]. Свойственны его работам также спокойная, четко структурированная композиция, неторопливые ритмы. Возможно, что на особенности живописи художника повлияло длительное изучение реставрации изразцовых плит древних памятников города-музея.

Своеобразное воплощение природы интересно проследить в творчестве А. Мирсагатова. В 1970 - 1980 гг. художник по-прежнему верен выбранной теме в своем творчестве - он создает ряд полотен, где запечатлевает прекрасные уголки родной страны. С помощью богатой цветовой гаммы и особых, авторских, композиционных приемов, он удивительно точно передает эмоциональное состояние природы. Таковы картины «Осень в Заамине» (1972), «Назарбек» (1973), «Бахмал» (1973), «Река Чирчик» (1980). Работа «Заря. Утро Родины» (1974) была создана как панорамная композиция, что свидетельствует о его творческом подходе к освоению стиля и традиций, выработанных в свое время художниками старшего поколения. Значительное влияние на творчество А. Мирсагатова оказали работы французских импрессионистов и постимпрессионистов — К. Моне, К. Писсаро, П. Сезанна и др. Смелые виртуозные мазки в работе «Вид на Ханкиз» придают композиции объем, напряжение, напор, передают стремительное течение воды, в спешке преодолевающей преграды и пробивающей себе новый путь. Известные произведения А. Мирсагатова – «Яккатерак. Сумерки» (1996), «Бахмал»

(1999), «Газалкент» (1990), «Фисташковое дерево в цвету» (1998), «Ходжикент» (1998), «Дорога в горы» (2004), «Расцвел урюк» (2004), «Весеннее настроение» (2005), «Алые паруса» (2007) по праву можно отнести к лучшим образцам узбекской пейзажной живописи. Эти полотна отличает своеобразный авторский почерк, который делает их узнаваемыми в широкой панораме живописных работ других художников. Пейзажи А. Мирсагатова – это всегда неповторимый стиль, мастерство и своеобразное видение окружающего мира.

Как можно увидеть выше все работы перечисленных художников объединяет личная лирическая интонация. Для работ М.Саидова, Р. Ахмедова и др. рубежа 1960-х -1970-х годов характерно еще большее обострение тонового видения живописца, находившего в природе бесконечное многообразие цветовых нюансов. Это дало возможность мастерам выразить еще более глубокое и сложное эмоциональное состояние. В этот период линия развития образов в лирическом пейзаже движется по пути смещения граней между прямым и переносным, вещественно-конкретным и обобщенным смыслом. У художников в полотнах сквозь частое и конкретное просматривается основополагающее. Например, проблема смысла жизни человека, ее круговорот – то, что объединяет мотивы весны, пробуждения, цветения, угасания, вечера, реки, дороги и т.д. Таковы работы Р. Ахмедова, Р.Тимурова, З.Ковалевской, Н. Кузыбаева. Сходные поиски присутствуют в работах М. Саидова, Р. Чарыева, Г. Абдурахманова, А. Мирзаева и целого ряда других мастеров. Имеется в виду стремление к обобщению, к поэтизации образа природы. Художники своеобразно претворили в своих пейзажных полотнах традиционную линию пейзажа настроения, берущую начало от работ русских художников Ф.А. Васильева, А.К. Саврасова. Многих художников объединяет, несомненно, вера в особое назначение природы, в данном случае, как источника, питающего лучшие качества человека. В качестве заключительной мысли следует сказать, что в пейзажах этого периода через все многообразие сюжетов проходит тема мироощущения человека, это специфическая особенность пейзажной живописи важна тем, что последующее поколение пейзажистов и в особенности современные художники, которые обращаются к данному жанру (Х.Мизаахмедов, Е.Ли, И.Шин, А.Мирсагатов, А.Юнусов) наиболее широко представляют в своих живописных полотнах именно эти тенденции.

Список использованных информационных источников:

1. Khakimov A. Art of Uzbekistan: history and modernity. – Tashkent: San’at, 2010. – 504 p.
2. Akhmedova N. Painting of Central Asia of the twentieth century: traditions, originality, dialogue. Tashkent, 2004. – 224 p.
3. Tulanova, D. Zh. (2023, January). MAIN TRENDS IN LANDSCAPE PAINTING IN UZBEKISTAN IN THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY. In conference area E (pages 19-24).
4. Tulanova, D. Zh. et al. Study of the creativity of Ural Tansykbaev in the patriotic education of youth. Collection of articles from the international scientific and practical conference “Current problems of art education, integration and promising trends”, dedicated to the 105th anniversary of the People’s Artist of Uzbekistan, holder of the Order of Great Merit, honorary member of the Academy of Arts of Uzbekistan, Academician Malik Nabiev. 22.04. 2021. 279 pp.

ЭОЖ 371.3

ГЛОБАЛИЗАЦИЯНЫҢ ӘРТҮРЛІ ЕЛДЕРДЕГІ ӨНЕРДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІНЕ ӘСЕРІ

Аблаев Ә.А.,

*Е А Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
бейнелеу өнері және дизайн кафедрасының оқытушысы, п.ғ.м.*

Гылимов Д.Т.,

*Сәкен Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті,
I курс докторанты*

Ғаламдану (глобализация) қазіргі қоғамның маңызды үрдістерінің бірі болып табылады және ол барлық салаларға, соның ішінде білім беру жүйесіне де ықпал етеді. Өнерді оқыту әдістері осы үдерістен айтарлықтай өзгеріске ұшырап отыр. Әлемдегі әртүрлі елдерде өнерді оқыту жүйелері өздерінің ұлттық ерекшеліктеріне, мәдениетіне және тарихына сүйене отырып дамығанымен, ғаламдану олардың арасында ортақтықтар қалыптастырып, білім беру жүйелерін жақындастыруда. Бұл

мақалада әртүрлі елдердегі өнерді оқыту әдістері қалай өзгеріп жатқаны және ғаламдандудың Қазақстандағы өнерді оқытуға қандай әсері болғаны талқыланады.

АҚШ-та өнерді оқыту инновациялық тәсілдермен ерекшеленеді. Онда студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуға және жеке тұлғалық ерекшеліктерін ашуға ерекше көңіл бөлінеді. Өнер мектептері мен университеттерінде теория мен тәжірибе тығыз байланыста. Мысалы, студенттер сабақ барысында заманауи технологияларды (3D модельдеу, цифрлық өнер) қолданады, бұл олардың заманауи өнердің жаңа бағыттарын игеруіне мүмкіндік береді. Әр түрлі көрмелерге, шеберлік сыныптарына қатысу арқылы студенттер өз өнерін көпшілікке таныстыруға үйренеді. Сонымен қатар, өнер және мәдениет саласында қаржыландыруды көбейту, жеке шығармашылық студияларды дамыту – АҚШ-та өнерді оқытудың маңызды аспектілерінің бірі.

Жапонияда өнерді оқыту дәстүрлі және заманауи бағыттардың үйлесімінде жүзеге асады. Бұл елдің өнер білім беру жүйесі ұлттық мәдениеттің бір бөлігі болып табылады және көркем шығармашылықтың ұлттық элементтерін сақтау мен дамытуды көздейді. Мысалы, каллиграфия, икебана, кимоно өнері сынды жапондық дәстүрлі өнер түрлері мектептер мен жоғары оқу орындарында міндетті пәндер ретінде оқытылады. Сонымен қатар, Жапонияның білім беру жүйесінде эстетикаға көп мән беріледі. Балалар жастайынан табиғатқа, сұлулыққа сүйіспеншілікпен қарауға тәрбиеленеді. Бұл ретте цифрлық технологиялар да қарқынды енгізілуде, студенттер бейне редакторлармен, графикалық бағдарламалармен жұмыс істеуді үйренеді.

Еуропа елдерінде өнерді оқыту көбіне классикалық негізде құрылып, жаңа технологиялармен және жаңашыл әдістермен толықтырылады. Франция, Германия және Ұлыбритания сынды елдерде өнерді оқыту процесінде студенттердің тәуелсіз шығармашылық зерттеуіне, көркем шығармалар талдауға үлкен көңіл бөлінеді. Теориялық сабақтар мен практикалық жұмыстар қатар жүреді. Мысалы, Франциядағы Сурет академиялары студенттердің бейнелеу өнері мен мүсін өнері дағдыларын терең меңгеруін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, соңғы жылдары өнер саласында цифрландыру белсенді түрде жүзеге асуда: мультимедиа, цифрлық кескіндеме, виртуалды шындық секілді жаңа бағыттар оқыту бағдарламасына енгізілуде.

Қазақстанның өнерді оқыту жүйесінде ұлттық мәдениетке, дәстүрлі өнерге ерекше мән беріледі. Мектептер мен университеттерде халықтық өнер түрлері, ұлттық қолөнер, ою-өрнек, музыкалық аспаптарды меңгеру басты назарда. Алайда, ғаламдандудың әсерімен бұл әдістер заманауи әдістемелермен толықтырылады. Мысалы, дәстүрлі өнерді оқыту кезінде жаңа технологиялар, медиа құралдары пайдаланылады. Қазақтың ұлттық өнері әлемдік деңгейде танымал болу үшін цифрлық платформалар мен көрмелер арқылы насихатталуда. Бұл бағытта елдің мәдениет және білім беру мекемелері бірлесіп жұмыс істеуде.

Қазақстандағы өнерді оқытуда цифрлық құралдардың қолданылуы айтарлықтай өсіп келеді. Оқу орындары студенттерді заманауи өнердің цифрлық түрлерімен таныстыруға баса назар аударып отыр. 3D-графика, анимация, бейне монтаждау, виртуалды және толықтырылған шындық сынды технологиялар өнерді оқытудың ажырамас бөлігіне айналууда. Мысалы, Қазақстанның белгілі өнер университеттерінде студенттер осы бағыттарда оқытылып, жаңа құралдарды игеруде. Бұл заманауи технологиялардың енгізілуі ғаламдандудың Қазақстанның өнер білім беру жүйесіне тигізген маңызды әсерлерінің бірі болып табылады [1].

Ғаламдандудың арқасында Қазақстанның өнер саласындағы оқу орындары шетелдік тәжірибені кеңінен қолдануда. Халықаралық көрмелер, фестивальдер, шетелдік мамандардың шеберлік сыныптары – барлығы да отандық студенттердің әлемдік өнер үрдістеріне қолжетімділігін арттырады. Мысалы, Алматыдағы Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы шетелдік жоғары оқу орындарымен ынтымақтастық орнатып, студенттерге халықаралық бағдарламалар арқылы білім алуға мүмкіндік беруде. Сондай-ақ, халықаралық мәдени жобалар аясында Қазақстан өнерінің өкілдері шетелде оқытылып, өз біліктіліктерін арттыруда.

Қазақстандағы өнерді оқытудың ғаламдану әсері және оның өзектілігі айрықша мәнге ие. Ғаламдану жағдайында Қазақстанның өнер саласында бәсекеге қабілетті мамандарды дайындау мәселесі ерекше маңызға ие. Бүгінгі таңда өнер адамдарының әлемдік деңгейде танылуы және елдің мәдени әлеуетін жаһандық аренада көрсетуі маңызды. Бұл мақсатта өнерді оқыту әдістері жаңа талаптарға сай бейімделіп, білім беру жүйесі халықаралық стандарттарға жақындай түсті [2]. Қазақстандық өнер студенттері әлемдік деңгейдегі конкурстарға, көрмелерге қатысып, шетелдік әріптестермен тәжірибе алмасуда. Осы тұрғыдан алғанда, ғаламдану Қазақстанның өнер саласындағы мамандарының білімі мен дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік беретін маңызды фактор болып отыр. Бұл үдеріс бәсекеге қабілеттілікті арттырудың маңызды жолы саналады. Ғаламдану Қазақстан үшін тек технологиялар мен жаңашыл әдістерді меңгеру ғана емес, ұлттық мәдениетті сақтау мен насихаттау

міндетін де жүктейді. Өнерді оқыту барысында ғаламдану арқылы елдің бай мәдени мұрасы жаңа деңгейге көтеріледі.

Қазақстанда ұлттық өнер түрлерін заманауи әдістермен оқыту арқылы жас ұрпаққа ұлттық мәдениетке деген құрмет қалыптастыруға, сонымен қатар оны әлемдік деңгейде танытуға мүмкіндік туады. Бұл тұрғыдан алғанда, өнерді оқыту әдістерін дамыту мен ғаламданудың ықпалын дұрыс пайдалану ұлттық мәдениеттің әлемдік сахнада сақталуы мен насихатталуына жағдай жасайды. Қазақстандағы өнерді оқыту әдістері ғаламданудың әсерімен жаңа бағыттар мен пәндерді қамти отырып, жан-жақты білім беруге бағытталып отыр [3]. Өнер саласының студенттері енді тек бейнелеу өнері, мүсін, музыка секілді дәстүрлі бағыттарды ғана емес, цифрлық өнер, заманауи медиа өнері сияқты жаңа салаларды да меңгеруде. Бұл интеграциялық процесс білім беру жүйесін жаңғыртуда маңызды рөл атқарады. Мысалы, Алматы мен Астанадағы өнер оқу орындары заманауи медиа-технологиялар мен виртуалды шындықты қолдану арқылы жаңа білім беру әдістерін дамытуда. Бұл тек білім сапасын арттырып қана қоймай, қазақстандық студенттерді әлемдік деңгейдегі мамандармен тең дәрежеде бәсекеге түсуге дайындайды. Өнерді оқыту тек кәсіби дағдыларды қалыптастырумен ғана шектелмейді. Ғаламдану үдерісі жастарды әлеуметтік және мәдени жауапкершілікке тәрбиелеуге ықпал етуде.

Қазақстандағы өнерді оқыту әдістері ғаламдану ықпалымен әлеуметтік мәселелерді көтеретін жобаларды дамытуға бағытталуда. Студенттер экология, әлеуметтік әділеттілік, теңдік секілді заманауи мәселелерді өздерінің шығармашылық жұмыстарына арқау етіп, қоғамда өзекті тақырыптарға назар аударуда. Мысалы, заманауи өнер көрмелері мен фестивальдарда экология мәселелерін көтеретін көркем жұмыстар көптеп орын алуда. Бұл жастардың тек өнер саласында ғана емес, қоғамның дамуында да маңызды рөл атқаратынын көрсетеді. Ғаламдану Қазақстандағы өнерді оқытудың халықаралық ынтымақтастығын дамытудың қозғаушы күші болып табылады. Шетелдік университеттермен, мәдени орталықтармен және өнер мекемелерімен ынтымақтастық орнату қазақстандық студенттерге жаңа мүмкіндіктер ашып отыр. Студенттер мен оқытушылар шетелде тәжірибе жинап, халықаралық жобаларға қатысу арқылы өз білімдерін жетілдіруде. Сондай-ақ, халықаралық көрмелер мен симпозиумдар Қазақстан өнерін әлемге танытудың маңызды алаңына айналды. Бұл үдеріс тек өнер саласының дамуына ғана емес, елдің мәдениетаралық диалогын нығайтуға да ықпал етеді. Қазақстандағы өнерді оқыту әдістеріне ғаламданудың ықпалы айтарлықтай жоғары. Ұлттық мәдениетті сақтай отырып, заманауи технологиялар мен халықаралық тәжірибелерді қолдану арқылы өнер саласының болашағын қалыптастыру – біздің еліміздің стратегиялық мақсаттарының бірі болып отыр.

Қорытындылай келе, ғаламданудың Қазақстандағы өнерді оқыту әдістеріне тигізген әсері ауқымды және көпқырлы екенін атап өту қажет. Біріншіден, ғаламдану заманауи өнер саласының дамуына серпін беріп, білім беру жүйесіне инновациялық әдістер мен технологияларды енгізуге ықпал етті. Қазақстандағы өнерді оқытуда дәстүрлі ұлттық мәдениетіміздің сақталуы мен жаңа цифрлық технологияларды меңгеру арасындағы үйлесімділік табылды. Бұл үдеріс ұлттық өнердің бай мұрасын заманауи құралдар арқылы сақтап қана қоймай, оны халықаралық деңгейде танымал етуге мүмкіндік туғызды. Оқу орындарында 3D модельдеу, анимация, цифрлық кескіндеме сияқты жаңа пәндердің енгізілуі студенттердің заманауи өнер бағыттарында білімін кеңейтіп, олардың болашақта кәсіби және шығармашылық тұрғыдан бәсекеге қабілетті болуына ықпал етуде.

Екіншіден, ғаламданудың ықпалымен Қазақстанда халықаралық ынтымақтастық деңгейі айтарлықтай жоғарылады. Отандық студенттер мен оқытушылардың шетелдік университеттермен және мәдени орталықтармен байланысы артып, тәжірибе алмасу үдерістері күшейді. Халықаралық көрмелер, симпозиумдар мен фестивальдар арқылы қазақстандық өнер әлемдік қауымдастықтың назарын аударуда. Бұл үрдіс елдегі жас таланттарды шетелдік тәжірибе негізінде дамытуға, сондай-ақ олардың шығармашылық ойларын жаһандық деңгейде жүзеге асыруына жол ашуда. Сонымен қатар, халықаралық өнер жобалары қазақстандық мамандарға жаңа білім мен біліктілікті меңгеріп, өнер саласындағы жаһандық өзгерістерге бейімделуге мүмкіндік береді.

Үшіншіден, ғаламдану арқылы өнерді оқыту әлеуметтік және мәдени мәселелерді көтерудің маңызды құралына айналып отыр. Қазақстандағы өнер саласының студенттері экология, теңдік, әлеуметтік әділеттілік секілді өзекті тақырыптарды өз шығармашылық жұмыстары арқылы көтеріп, қоғамның назарын аударуда. Бұл үрдіс жастарды тек кәсіби шеберлікке ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік жауапкершілікке тәрбиелеудің маңызды элементі болып табылады. Өнер арқылы қоғамдағы өзекті мәселелерді талқылау, заманауи өзгерістерді бейнелеу және адамдардың назарын маңызды әлеуметтік құндылықтарға аудару – ғаламданудың арқасында дамып жатқан құбылыс.

Төртіншіден, ұлттық мәдениетті ғаламдану жағдайында сақтау мәселесі де ерекше маңызға ие. Қазақстандағы өнерді оқыту ұлттық өнер түрлерін сақтап, оны жаңаша қырынан дамытуға бағытталған. Бұл ретте ұлттық мәдениетіміз бен дәстүрлерімізді сақтау, оны заманауи әдістермен үйлестіру ұлттық бірегейлігімізді нығайтуға және жаһандық мәдени ортада өз орнымызды айқындауға септігін тигізеді. Қазақтың қолөнері, музыкалық өнері, ұлттық ою-өрнек пен дәстүрлі өнер түрлерін жаңа технологиялар арқылы сақтап, оқыту жас ұрпақтың бойында ұлттық сана-сезімді қалыптастыруға көмектеседі. Сонымен қатар, ұлттық мәдениетіміздің жаһандық аренада танымал болуы үшін цифрлық өнер мен мультимедианы тиімді пайдалану маңызды факторлардың бірі болып табылады.

Осылайша, ғаламдану Қазақстандағы өнерді оқытудың дамуына ғана емес, ұлттық мәдениеттің жаңаша дамуына, жастардың шығармашылық қабілеттерінің ашылуына және елдің жаһандық мәдени қауымдастыққа белсенді қосылуына айтарлықтай ықпал етті. Өнер саласында жаңа бағыттардың қалыптасуы, халықаралық ынтымақтастықтың артуы, әлеуметтік жауапкершілікті дамыту және ұлттық мәдениетімізді насихаттау – осының барлығы ғаламдану үдерісінің біздің еліміздегі өнерді оқытуға тигізген оң әсерінің көрінісі.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

1. Қыдырбек, С. Қазіргі заман өнері және білім беру. — Астана: Ұлттық кітапхана, 2019. — 280 б.
2. Сүлейменова, Л. Ұлттық мәдениет және ғаламдану. — Алматы: Қазақстан мәдениеті институты, 2020. — 290 б.
3. Сағымбек, Қ. Ғаламдық мәдениет пен ұлттық өнер: Оқыту әдістерінің жаңа бағыты. — Алматы: Мәдениет орталығы, 2022. — 260 б.

ӘОЖ 371.3

ЕЛ БОЛАШАҒЫ – МӘДЕНИЕТТІ ДЕ БІЛІМДІ ҰРПАҚ

Елубаева М.А.

«Қарағанды облыстық бейнелеу өнері музейі» КМҚК. Қазақстан.

Мәдениет – жеке адамның өмір сүру мақсаты мен құндылық жүйесі, адамның өмір сүрген ортамен қарым-қатынасы. Ол - өзара қарым-қатынас нәтижесінде қалыптасатын ерекше құбылыс. Адамдар өздерін қоршаған ортаға, оның әлеуметтік және мәдени қатынасына әсер етеді, өзгертеді. Олар оны өз мақсатына пайдаланады. Болашақ қоғамға, ұрпаққа мұра етіп қалдырады, ал ол мұра белгілі жағдайда үнемі дамуда болады.

Адамзат баласы жасаған мәдениет екі түрге бөлінеді. Біріншісі – рухани мәдениет, екіншісі – материалдық мәдениет. Рухани мәдениетке музыка, әдебиет, сәулет өнері, сурет өнері, кескін өнері жатса, адам баласының шаруашылыққа байланысты күн көрісінен туған дүниелері материалдық мәдениетті құрайды.

Халық игілігі ретінде рухани асыл қазыналар ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, сабақтасып жатады. Халқы үшін еңбек еткен адамдардың өмірі де рухани байлық болып табылады. Сонымен, ұлттық құндылықтар адам өміріне қажетті рухани байлық болып табылады.

Адамзат тамырының күретамыры мәдениет, ал мәдениеттің күретамыры адамзаттың ақыл-ойы мен іс-әрекетін дүниеге әкелген материалдық құндылықтар болып табылады. Қай халықтың болмасын өзге жұртқа ұқсамайтын бөлек болмыс-бітімін даралап, өзіндік тағдырын айқындайтын басты белгі мәдениет. Мәдениет – ұлттың бет-бейнесі, рухани болмысы, жаны, ақыл-ойы, парасаты. Өркениетті ұлт, ең алдымен, тарихымен, мәдениетімен, ұлтын ұлықтаған ұлы тұлғаларымен, әлемдік мәдениеттің алтын қорына қосқан үлкенді – кішілі үлесімен мақтанады. Сөйтіп тек өзінің ұлттық төл мәдениеті арқылы ғана басқаға танылады [1].

Ғылым. Ғылымның дамуы мен гүлденуі табиғаттың объективті заңдылықтарын үйренуге және оған қоғам мүшелерін тартуға тікелей байланысты.

Қазақстандағы музейлердің қазіргі жұмыс жасаудағы бағыт-бағдары қалай дегенге келер болсақ. Қазіргі заман қоғамы музейлердің тәрбиелік және білім беру мүмкіндіктерін неғұрлым тиімді пайдалануға мүдделі. Музейлердің бұл бағыттағы тиімділігін пайдалануда пайда болған ғылыми пән – музей педагогикасы. Музей педагогикасы дегеніміз - педагогикалық көзқарас тұрғысынан қарастырғанда музейлік қатынастар формасын, музей заттарын көрсету және қабылдау, түсіну ерекшеліктерін зерттейтін бір-бірімен тығыз байланысты ғылыми пән. Қазіргі уақытта тарихи

бағыттағы музейлерге ерекше роль береді, себебі тарихи-мәдени ескерткіштерді визуальді түсіну-дүниеге көзқарасты және мұралардың құндылығын сезіну, жас ұрпақтың ұлттық сана-сезімін, тарихи біліктілігін және рухани-адамгершілік мәдениетін қалыптастыруға септігін тигізеді. Бір жағынан музей адамның мәдени ортада бейімделу құралы, қарқынды өзгерістегі әлемде психологиялық баспана, тарих мәдениеттің қайта оралмас құндылықтарын сақтау факторы ретінде танылды. Басқа жағынан музей тұлғаның адамгершілік және эстетикалық дамуына ықпал етуші мәдени ортамен молынан қарым-қатынас жасаудың рухани орны.

Музейлік-педагогикалық үрдістің құрылымында музейдің педагогикалық қызметінің үш негізгі қызметін бөліп көрсетуге болады: тәрбиелік, білім беру, дамытушы. Музей- білім мен таным ордасы ретінде жас буынның дүниетанымы мен жеке тұлға болып қалыптасуына айтарлықтай өз үлесін қосады. Олардың негізі мақсаты:

-Жас ұрпақтың саналы, ұлтжанды, тәрбиелі болып қалыптасуын жан-жақты қамти отырып тәрбиелеу;

-Сезімталдық қасиетін, ойлау, қиялдау, шығармашылық ынтасын, эстетикалық сезімін, талғамын дамыту;

-Отаншылдық, рухани-адамгершілік құндылықтарды жас ұрпақ бойына дарыту;

-Тарихи ұлттық санасын қалыптастыру, ғылыми көзқарасының дамуына музей мұрағаттарын және тарихи-мәдени ескерткіштерді пайдалану;

-Ұлттық салт-дәстүрді, ұлттық дүниетанымды музей мәдениеті тұрғысында санасына сіңіру.

Мектеп пен музейлер арасындағы қарым-қатынас олардың өзара іс-шараларының ойдағыдай өтуіне, тәрбие мен білім беруге бағытталған музейлік –педагогикалық бағдарламаларды жүзеге асыруына, танымдық экскурсиялар мен музей сабақтарын бірлесіп атқаруынан көрініс табады. Сонымен қатар, музей педагогикасы мектеп мұғалімінің де тарихи-мәдени таным көкжиегін арттыратыны сөзсіз.

Бүгінгі таңда өскелең ұрпаққа әлемдік ғылыми прогресс деңгейіне сәйкес білім беру, тәрбиелеу, олардың рухани байлығы мен мәдениетін дамыту, жетілдіру – адамзат қоғамының маңызды міндеті болып табылады. Осы міндетті жүзеге асыруда білім берудің екі аспектісі рухани-адамгершілік біліммен қатар интеллектуалды білімді құстың қос қанатындай жас өспірім оқушыларға білім беру негізінде олардың қабілеттерін дамытуға жағдай жасау өзекті болып саналады. Тұлғаның бойындағы барлық интеллектуалды қабілеттерін жан-жақты дамыту үшін оған әсер ететін факторларды білу керек. Интеллектуалдық қабілетті дамытудың маңызды факторларының бірі – білім беру жүйесіндегі технологиялар.

Қорыта келгенде, мектептегі білім сапасын көтеретін нақты механизмдер, ол – оқыту үдерісіне жаңа технологияларды кеңінен енгізу.

Қазіргі кезде Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Сондықтан әрбір педагог сапалы білім беру үшін сабақты үнемі қалыптасқан формада өткізуден көрі оқытудың жаңа технологиясын, жаңа әдіс-тәсілдерін және дәстүрлі емес сабақ түрлерін өткізу тиімді. Бұл бағытта білім берудің әртүрлілігі, нұсқадағы мазмұны, құрылымы, ғылымға және тәжірибеге негізделген жаңа идеялар, жаңа технологиялар бар. Сондықтан оқыту үрдісіндегі жаңа әдіс-тәсілдер оқу мазмұны мен оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай таңдап алудың маңызы зор [3].

Мәдениет, білім және ғылым бір-бірімен сабақтас бұл үшеуін үш бөлек бөліп қарау мүмкін емес.

Ұлы Абайдың «Артыңызға із қалдырғыңыз келсе, кейінгі ұрпаққа адамгершілік нұрын сеп, білімге тәрбиеле, болашағымыз өз ұлт өнері мен мәдениетінің тұнығынан сусындап, тарихын терең түсінетін болсын» деген өсиеті болашақ ұрпақты өнер – білім арқылы тәрбиелеудің қажеттілігі мен маңыздылығын дәлелдейді.

-Негізінен, баланың рухани байлығынсыз білім болмайды ғой. «Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы» - деп ғұлама ғалым Әл-Фараби айтқандай. Музей мен білім саласын бір-бірімен байланыстыру керек деп ойлаймын. Ғаламтор арқылы әлемнің барлық ақпаратына қол жеткізіп отырған қазақ баласының көкейінде не жүру керек, өз елі-жерін танытып, ұлттық патриотизмді бойына қалай сіңдіреміз дегенде, алысқа қол созбай-ақ, оларды өз қаламыздағы музейлер мен театрларға апарып тұрған абзал. Мұндай тарихи орындарға бару өткенге үңілу арқылы бүгінді тану, болашағыңды ойлау деген сөз.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың: «Егемен еліміздің мәдени өмірінде музейлердің орны айрықша. Тарихымызды терең зерттеп, оның тәжірибесінен тағылым алу – Қазақстанда патриотизмді қалыптастырудың, Отанның лайықты азаматтарын тәрбиелеудің басты шарттарының бірі...» [4]– деген сөздері музей қызметінің басты ұстанымы.

Балдай тәтті балапандарымызды тек бақыттың бесігінде әлдилеуді мұрат тұтқан жандармыз. Ал баланың тәрбиесімен білімі тек мектепте, балабақшаларда ғана жүзеге асырылады деу – қате. Сәбидің, жеткіншектік бойындағы қасиеттер алдымен, отбасындағы ата – ананың тәлім – тәрбиесінен қалыптасатынын ұмытпауымыз керек [2]. Осы орайда біздің музей кейінгі жылдары «Отбасыммен музейге» тақырыбында отбасылық шара ұйымдастыруды дәстүрге айналдырдық бұл шараға бала, баланың әке-шешесі, ата-әжесі және балабақшадағы тәрбиешісі мен бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі келіп қатысады, бұл шараны өткізудегі негізгі мақсатымыз ең алдымен отбасын музеймен таныстыру одан соң қазақтың ұлттық салт-дәстүрінен қысқаша мағұлмат беру (қалада тұратын кейбір ата – аналардың өзі сұрақ – жауап кезінде қиналып қалғанын көрдік), ұлттық ойындар ойнату, «Менің отбасым» тақырыбында ата-анасымен бірге сурет салу, викториналық сұрақтарға жауап беру, ойындар ойнау, өз өнерін көрсету сияқты жарыстар ұйымдастырылды кеш соңында естелік сыйлықтар таратылды.

Ежелден келе жатқан салт - дәстүрді, халықтың материалдық мәдениетінде кезінде ерекше орын алып, рухани болмысын бейнелеген, қазір ұмыт болып бара жатқан материалдық және рухани мәдениет көріністерін бейнелейтін музей затына айналған мәдени құндылықтарды, ата-бабадан қалған сол өнегелі дәстүрді музейге келушілерге түсіндіру, насихаттаудың жолдары мен түрлеріне назар аударылуда. Бұл бағытта музей қызметкерлері музейде «Армысың, Әз Наурыз» (8,9,10 суреттер) атты дода сайысын өткізудің танымдық, тәрбиелік, ағартушылық мәнінің ерекше екені байқалып отыр. Музей экспозициясының этнографиялық материалдарына негізделген сайыста, зал қазақтың ежелден келе жатқан баспанасы киіз үймен толығымен жабдықталып оның ішіне тұрмысқа қажетті барлық үй жиһаздарымен безендіріледі олар: шаңырақ, кереге, уық, туырлық т.б. киіз үй жабдықтарынан бастап асадал, бесік, дөңгелек үстел, күбі, торсық, құрақ көрпелер, жерде текемет, сырмақ төселсе, қабырғада тұс киіз ілінеді оған қазақтың ұлттық музыка аспаптары қыл қобыз бен домбыра мінедетті түрде ілінеді экскурсия жүргізуші осы заттардың барлығының рухани маңызын айтып түсіндіреді, бұл шара бұрын болған қазір ұмыт болып бара жатқан халықтың адамгершілікке үндейтін, тәрбие көзі болар, қазіргі ұрпаққа беймәлім болып бара жатқан аталы сөздердің мәнін түсіндіруге негізделген. Шарада «Шаңырақ» және «Босаға» деп бөлінген екі топ бірнеше кезеңнен тұратын сайыста салт-дәстүрге қатысты сұрақтарға жауап беріп, мақал-мәтел, өтірік өлең айту секілді сынақ түрлерінен өтеді. Сонымен қатар ән салып, би билеп өз өнерлерін ортаға салады. Музей залында «Көкпар», «Арқан тарту», «Тоғыз құмалақ», «Асық ату», «Қыз қуу» секілді қазақтың ұлттық ойындары да ойналады. Мұндай сайыс студенттер, мектеп оқушыларының, өз елінің мәдени мұрасын терең сезініп, жаңа білімді игеріп, ата дәстүрін жаңаша сезініп, танып-білуге ықпал етеді. Шара ежелден «Шаңырағы - биік, босағасы — берік» болуды тілеген ата-бабаның өнегелі дәстүрін насихаттауды мақсат ете отырып, сайысқа қатысушылардың белсенділігін, ұмтылысы мен білімін бағалайды. Бұл халқымыздың тарихын білдіретін символикалық ұғым болғандықтан, қасиетті шақырақтың ерекшеліктері арқылы тарихқа, мәдениетке деген құрмет сезімін қалыптастыруға тырыстық.

Сонымен қатар мәдени мұраны насихаттау мақсатында шеберлік сабақтары, балалар көрмесі, музей сабақтары, әдеби кештер, суретшілермен шығармашылық кездесулер және шеберлік сыныптары ұйымдастырылып тұрады. Шынын айту керек, қазіргі балалар телеарна мен компьютерге көбірек байланып, ойлау жүйелері шет елдің мультфильмдерімен, фильмдерімен уланып жатыр. Адамның бойына патриоттық сезім сәби кезінде қалыптасатынын ескерсек, бұл жайт әрине бәрімізді алаңдатады.

Балаларды еңбексүйгіштікке, ұқыптылыққа, жоғары эстетикалық талғамға тәрбиелеуде білім беру бағдарламасының музей педагогикасы аясында «Қазақстандық суретшілер», «Қарағандылық суретшілер» және «Менің де суретші болғым келеді...» интерактивті ойыны айрықшы мәнге ие. Қазақтың Дара ақыны - Дана ақыны Абай Құнанбаевтың туғанына 179 жыл (3, 4 сурет), Шоқан Уәлихановтың туғанына 189 жыл, Қазақстан Халқы Ассамблеясына 29 жыл, Шертпе күйдің шебері Тәттімбет Қазанғапұлының туғанына 209 жыл, Ұлы Жеңіске 79 жыл, бұдан басқа біздің музейде «Өнер әлеміне қадам бас» бағдарламасы жақсы жолға қойылған, Тағыда да бір айта кетерлік айтулы мәселе 2023 жылдан бастап қала әкімдігінің қолдауымен «Өнер бәрін ортақ бағдарламасы» аясында мектеп оқушылары мен колледж оқушылары музейіміздің тұрақты көрерменіне айналды десек болады. Сонымен қатар дәстүрлі көрмелер, жылдың төрт мезгіліне арналған көрмелер «Қыс қызығы», «Алтын күз», «Көрікті көктем», «Жаз бояуы», «Анашым, асылым», «Республикам байтағым», «Гүлдене бер Астана», «Сүйікті қалам Қарағанды» мерейтойлық көрме, дербес көрмелер, қарағандылық суретшілердің есеп беру көрмелері, музей қорынан әр мерекелерге арналған тақырыптық мерекелік көрмелер ұйымдастырылып тұрады.

Музей сабақтарының басты мақсаты оқушылардың туған өлкенің тарихы мен мәдениетіне қызығушылығын арттыру, шығармашылық бейімділіктеріне қолдау көрсету, аға ұрпақ бойындағы

адамгершілік құндылықтарына құрметпен қарау, елін, жерін, сүйеге бағытталған ұлтжандылық пен отаншылдық сезімдерін қалыптастыру, рухани-мәдени құндылықтарды бойына сіңіру. Туған елге, жерге деген сүйіспеншілігін арттыру. Осы мақсатта музей сабақтарын біз, биыл 90 жылдығы аталып өтіп жатқан сүйікті қаламыз Қарағандыға арнадық. (1 сурет).

Жыл сайын Халықаралық Музейлер күні қарсаңында өтетін «Музей түні» шарасы да қала қонақтары мен қала жастарының сүйікті шарасының бірі. (2 сурет).

Халқымыздың тұңғыш саяси Алаш партиясының ұйымдастырушысы және ұлттық Алашорда автономиялы үкіметінің төрағасы, ғұлама ғалым, әдебиеттанушы аудармашы әрі дарынды публицист Әлихан Бөкейханның өмірі мен, өмір сүрген кезеңі жайлы тағылымды «Ұлт ұстазы – Әлихан» атты танымдық шара өтті. Бұл шараға «Құрмет белгісі» орденінің иегері, Қазақстан Республикасы Білім беру ісінің, Қазақстан Республикасы «Мәдениет саласының үздігі», Ақтоғай ауданының «Құрметті азаматы», Әлихантанушы, этнограф, өлкетанушы, тарихшы-ғалым Тұңғышбай Мұқан ағамыз келіп оқушыларға өзі түсірген фильмнен үзінді көрсетіп, қанша құнды мәліметтер ұсынды. (5 сурет)

Сонымен қатар музей сабақтарында мектеп оқушыларының қатысуымен театрландырылған қойылымдар да қойылады. (М.Әуезовтың «Көксерек» әңгімесі желісінде көрсетілген сахналық қойылым) (6 сурет).

Уақыт ағымынан қалыспай дамыған елдер қатарында болу үшін болашақ ұрпақты білімді, мәдениетті, ғылымға құштар етіп тәрбиелеу керек. Ол үшін «Тәрбие басы – тал бесіктен» демекші отбасынан бастап одан соң балабақша, мектеп, колледж жоғары оқу орнындағы білім мен тәрбиеге аса мән берген жөн.

Музей - педагогикалық бағдарламасы оқушылардың шығармашылық дағдылары мен мүмкіндіктерін қалыптастыруға мол мүмкіндік береді:

- көзбен көруін дамытады;
- интерпретация және көзбен көргенін бағалай алады;
- өз бетімен талдай алуы;
- қоғамның көркем жетістіктерін талдауы;
- қоршаған ортамен белсенді шығармашылық байланыста болу;
- бейнелеу өнері шығармаларын талдай білуі (сөздік қорының дамуы).

Төменде Қарағанды облыстық бейнелеу өнері музейінің архивінен алынған фото суреттер. Бұл фото суреттер музейде өткен шаралардан көрініс.

1 сурет

2 сурет

3 сурет

4 сурет

5 сурет

6 сурет

7 сурет

8 сурет

9 сурет

10 сурет

11 сурет

12 сурет

13 сурет

14 сурет

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

1. www.ZHARAR.com Egemen.kz сайтынан
2. //Мәдени мұра. №6. 2016. (73бет).
3. Б.Б.Акқуланова Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы білім беру деңгейін көтеру.
4. Музеи занимают особое место в культурной жизни страны. Поздравление Президента РК Н.А. Назарбаева работников музеев Казахстана с Международным днем музеев //Казахстанская правда.- 1998.-19 мая.-С. 1.

УДК 687.02

КОМПЬЮТЕРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ГРАФИЧЕСКИЕ ПРОГРАММЫ В БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИИ ДИЗАЙНЕРА ОДЕЖДЫ

К.Х.Карамов, В.М.Юмагулова

Казанский (Приволжский) федеральный университет, Татарстан

С.К.Кенжегалиева, Г.К. Сибгатов

Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова, Казахстан

Сегодня креативные технологии способствуют стремительному развитию фэшн-дизайна, дизайнеры стараются, создавая одежду различного назначения (повседневную, для отдыха или праздника), с учетом телосложения, профессии и возраста, чтобы она была стильной, красивой и обеспечивалась максимальный комфорт ношения.

Умные машины могут кроить и шить, ИИ прогнозирует тенденции, создаются модели, благодаря которым, ускоряется каждый этап работы. Но данным процессом нужно управлять осознанно. В ходе подготовки современных дизайнеров одежды, важным является научить студентов работать с новейшими компьютерными технологиями, которые позволяют с большей производительностью осуществлять процесс разработки модели, преимущественно в системах автоматизированного проектирования конструкций одежды. Они способствуют в ускоренном темпе спроектировать базовую конструкцию по заданным размерам, моделирование чертежа, деталей, их градацию и делать раскладки. Благодаря им можно проектировать технический рисунок и художественный эскиз, подобрать цветовую палитру модели. С применением распространенных и элементарных графических программ Corel Draw, Illustrator и Photoshop и новейших сервисов, можно элементарно выполнять эскизы различных фасонов, технический рисунок, построение лекал, делать их экономичную раскладку на полотне для дальнейшего раскроя, создавать архив видов деталей и стилей.

Большая конкуренция существует в области фэшн-дизайна, поэтому для дизайнеров одежды, которые стремятся к совершенствованию, уже не могут ограничиваться традиционными средствами. Оптимальный выход, чтобы успешно отличиться от оппонентов, это изучение и успешное применение новейших программных обеспечений, их на данный момент большое множество, могут применяться как частными дизайнерами, так и крупными фабриками. Остановимся на некоторых: Clo, Valentina, Tailornova, Browzwear, Грация, Leko, Silhouette Studio.

«Clo» — популярный сервис, в котором за пару минут можно создать простую футболку и отличные реалистичные образы. В системе имеются готовые шаблоны и эскизы, которые позволяют сделать 3D-модели костюма в 360° градусов и записи видео, раскладка лекал на ткани. Возможна автоматической коррекции размеров, объединения лекал и по частям сшивать. Можно исправлять картинку модели, на которой демонстрируется одежда. Встроена база данных о тканях и есть инструмент для того, чтобы добавить нужную фурнитуру.

«Valentina» — программа широко используется многими в швейной промышленности. Разобраться в ней несложно, т.к. есть инструкция. В программе большое количество систем построения лекал, выкроек.

«Tailornova». Данный сервис работает онлайн, <https://tailornova.com/> позволяет легко создавать бесконечное множество моделей. Имеет ряд функций: 3D-моделирование, удобно подгонять размер и возможности сочетания лекал. Для того, чтобы создавать собственный дизайн за несколько минут,

нужно всего лишь выбрать нужные для данного лекала и эскизы изделий, их сочетания, которые можно подогнать под нужный размер, автоматически или вручную настроить припуски, может сгенерировать до 10 разновидностей длины. При помощи 3D «FitMode» можно увидеть, как они будут на модели.

«Browzwear» экономит время на проектирование коллекций, состоит из нескольких программ, каждая из них отвечает для конкретного этапа действия: «Vstitcher» — работа над проектами, в «Lotta» — новые стили и модели, «Fabric Analyzer» — для анализа материалов.

«VStitcher» участвует в проектировании одежды, для этого нужно указывать размеры, ткани, цвета. Дизайнеры одежды могут переводить проекты на более качественные показатели за счет прилегаемости костюма в процессе производства, доработки и других возможностей. Система эффективна для конструирования, при изменении контуров или преобразования образцов. Возможно виртуально подогнать по фигуре для исправления проблем, чтобы максимально точно создавать сложные образцы.

«Грация» включает в себя стандартный редактор и различные дополнения, большое количество операторов. Пробная версия дает возможность работать с дизайном и конструированием.

Программа «Leко» содержит каталог моделей, имеются разные режимы работы, содержащие набор различных инструментов, можно редактировать выкройки.

«Silhouette Cameo» подходит для моделирования одежды. Присутствует большое количество шаблонов и заготовок, встроена простая редактор.

С помощью устройства «Silhouette Studio» можно вырезать готовую модель, подходит исключительно плоттеров.

Это далеко не все программы, с помощью которых осуществляется моделирование одежды, их большое количество, мы отобрали наиболее подходящие, обладающие ценными функциями и инструментами.

Для выработки навыка и приобретения опыта в графической подаче моделей одежды можно использовать ряд специальных заданий. При проектировании новой модели одежды можно по-разному трактовать ее характер в виде творческого эскиза (образ костюма, изображение с детальной прорисовкой общей формы одежды и ее элементов) и технического рисунка (без модели, акцент на конструкции и детали).

Дизайнерам костюма, как и всем дизайнерам других направлений, необходимо владение новейшими компьютерными технологиями, приемами обработки информации. Они мотивируют к активной творческой деятельности и адаптируют в стремительно-динамических условиях. Графические программы являются универсальным средством на всех этапах проекта от создания художественного и творческого эскиза, технического рисунка, изобретения конструкции модели до фирменного знака, символики, и, в конечном итоге, рекламы бренда.

Умение применять компьютерные программы студентам, будущим дизайнерам одежды дают следующие преимущества: они без проблем смогут научиться легко и быстро координировать, контролировать сразу несколько параллельных рабочих процессов, задействовать в проекте готовые шаблоны, которые имеются практически в любой программе, смогут создавать несколько дизайн-проектов одновременно и заранее в деталях увидеть свои творения. В трудовой деятельности эти навыки дизайнеру будут способствовать повышению производительности, экономии времени и заметному снижению затрат производства. Он будет вне конкуренции, любому предприятию нужен такой специалист. Он сможет самостоятельно реализовать весь процесс от проектирования до изготовления одежды высокого качества.

Список использованных информационных источников

1. Бердник Т.О. Основы художественного проектирования костюма и эскизной графики. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001, 320 с.
2. Ермилова В.В. Моделирование и художественное оформление одежды: учеб. пособие для сред. проф. образования / В.В. Ермилова, Д.Ю. Ермилова. М.: Академия : Московские учебники, 2010
3. Ермилова Д.Ю., Ермилова В.В., Ляхова Н.Б., Попов С.А. Композиция костюма // Учебное пособие / Москва, 2019. Сер. 58 Бакалавр. Академический курс (3-е изд., испр. и доп.
4. Иванченко Л.Ф. Основы композиции: основные законы и средства композиции: Практикум: Учебно-метод. пос./ Л.Ф.Иванченко, Л.В. Соболев. – Благовещенск: Изд-во АмГУ, 2004. – 58 с.
5. Кукушкина З.И., Благова Т.Ю. Проектная графика в дизайне костюма: Учебное пособие. – Благовещенск: Амурский гос. ун-т, 2007 – 125с.

6. Кукушкина З.И., Соболев Л.В., Красников В.Г., Степанова М.В. Основы эскизной графики. Учебно-методическое пособие. – Благовещенск: Изд-во АмГУ, 2002.
7. Основы эскизной графики: Учебно-метод. пос. / З.И. Кукушкина, Л.В. Соболев, В.Г. Красников, М. Степанова. – Благовещенск: изд-во АмГУ, 2002. – 12 с.
8. Пармон Ф.М. Рисунок и мода-графика: Учебник. Рекомендован УМО РФ по образованию в легкой пром./ Ф.М. Пармон. – Екатеринбург: изд-во гуманитарного ун-та, 2004. – 256 с.
9. Пармон Ф.М., Кондратенко Т.П. Рисунок и графика костюма: Учебник для вузов. – М.: 1987. – 208 с.
10. <https://lumpics.ru/software-for-modeling-clothes/?ysclid=m1nbwe4w2q398480125>.
11. <https://geeker.ru/education/programmy-dlya-modelirovanie-odezhdy/?ysclid=m1nb82ghts879340615>.

УДК 372.862

ЗАМАНАУИ ӘДІС- ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІН ОҚЫТУ

Кенжетай Құралай Алмасқызы

6B01402- Визуалды өнер көркем еңбек, графика және жобалау

Ғылыми жетекшісі:

Калдыбаева Гульмария Ауелхановна

ҚРСО мүшесі, қауым. профессор ҚазҰлтҚызПУ Алматы, Қазақстан

Адал еңбек, алғыр ой - анық досың біліп қой.

(Халық аузынан)

Әрбір адам баласының қоғамдағы орны оның жасаған еңбегіне сай бағаланары сөзсіз. Зер сала қарасақ өскелең ұрпақ үшін өте тиімді әрі жылдам жыл санап емес күн санап түрлі жаңалықтар енуде. Оған дәлел әлеуметтік желінің уақыт сұрамай күнделікті өте жоғарғы қарқынмен дамуы. Жастардың көздері ашық, олар заман көшімен ілесіп қалыспай дамып келеді деп мақтан етіп айтамыз кей кезде. Ал біз сол жастардың өмір сүруге деген көзқарасын айнадан көргендей анықтап қарай алдық па? Жастардың көбісі қазір жалқау. Барлық шаруаны тез әрі оңай шешуге асығады. Кез- келген шаруа үшін бастарын ауыртып іздене отырып шешімін тапқысы немесе қолдарына күрек ұстап шаршап еңбек еткісі келмейді. Көбісі дайын асқа тік қасық болғысы келеді.

«Еңбек етсең ерінбей- тояды қарның тіленбей» деп дана халқымыз бекер айтпаса керек. Өмірде «еңбекқор», «батыл», «намысшыл», «қайратты», «адал» деген теңеулердің барлығы дерлік осы еңбек адамына арнап айтылады. Дәл осы теңеулерге сай болу үшін ең алдымен сапалы біліммен нәр алған сауатты ұрпақ болуымыз керек. «Баланы жастан» деп дана халқымыз бекер айтпаса керек. Балаға жас кезінде қандай білім мен тәрбие берілсе бала өскен соң оны ары қарай өзі ақ іздене отырып алып кетеді. Демек, адам баласының «Оң саусағынан бал тамғандай» етіп тәрбиелеуде көркем еңбек пәнінің мәні зор. Жас жеткіншектерді еңбекке баулымай оларды тәрбиелеуде жақсы нәтижеге қол жеткізу мүмкін емес екенін ХІХ ғ. әйгілі педагогтар И.Песталоцци, Р.Оуэн, К.Д.Ушинскийлер дәлелдеген. Ал қазіргі таңдағы бастауыш және негізгі мектептің мазмұнын жаңарту ясында «Бейнелеу өнері» мен «Еңбекке баулу» және негізгі мектептегі «Технология» пәндерінің кіріктірілген «Көркем еңбек» пәні оқушыларды тек еңбекке ғана баулымай, балалардың шығармашылық қабілеттерін, кеңістік образдық ойлауын, рухани-адамгершілік құндылықтарын, қоршаған ортаны эстетикалық, эмоционалдық түрде қабылдауларын қалыптастыруға бағытталған.

Білім сапасын көтеру мақсатында түрлі жаңалықтарды мектеп өміріне енгізіп жатыр. Жаңа заманның білімді ұрпақтарын тәрбиелеп оқытуда түрлі қиындықтар кездесетіні рас, солардың жолдарын іздеуде көптеген іс- тәжірибелер жасалуда.

Сапалы білім беру – оқыту мен тәрбиелеудің үздіксіз үдерісі. Қазіргі кезде білім берудегі мақсат жан-жақты білімді, өмір сүруге бейім өзіндік ой- талғамы бар, адамгершілігі жоғары, қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру.

Қазір бүкіл әлемде интерактивті қатынас жасауға оны жүзеге асыратын техникалық мүмкіндіктерді дамытып отыра алатын ақпараттық қоғамға көштік. Бүгінгі күні инновациялық әдістермен ақпараттық технологияларды қолдану арқылы оқушының ойлау қабілетін арттырып, ізденушілігін дамытып, қызығушылығын тудыру, белсенділігін арттыру ең негізгі мақсат болып айқындалады.

«Дұрыс әрекет - мақсатқа жеткізер жолды дұрыс таңдаудан басталады»- деген екен Әбу Насыр Әл - Фараби.

Жаңартылған білім бойынша кез-келген мұғалім оқу мен оқытудың әдіс –тәсілдерін тиімді пайдалана ала білуі қажет және сабақта қолдана білу керек. Жаңа әдіс –тәсілдерді тиімді пайдалана білу - оқушы шығармашылығы мен дүниетанымын кеңейтудің негізі . Жаңа технологияларды қолдана отырып, шығармашылық іс - әрекет талаптарын орындау мақсатында, оқушылардың қызығушылықтарын арттыру мақсатында бағдарламадағы мәтіндерге сәйкес деңгейлік, шығармашылық тапсырмаларды алып, практика жүзінде қолдана отырып , мынадай тұжырымдар жасалынды:

-оқушының шығармашылық дербестігін дамыту арқылы оның жеке тұлғасын қалыптастыруға болады;

-қызығушылық іс-әрекет түрлері төменнен жоғары қарай, кезекті түрде, белгілі бір ретпен, жүйемен жүргізілуі нәтижесінде шығармашылығы дамиды;

-қызығушылық іс-әрекетті дұрыс ұйымдастыру біліктері мен ізденімпаздықтың қалыптасуы оқушыларды шығармашылыққа баулиды;

-оқушыларды танымдық тапсырмаларды орындау мүмкіндіктеріне қарай топтарға бөлініп, сәйкес жұмыс түрлерін таңдап, жүйелі жұмыс жүргізудің маңызы зор;

-қызығушылық іс-әрекетте дәстүрлі емес әдіс-амалдар пайдалану интеллектуалдық қабілеттерін дамытып, оқу-танымдық және ғылыми ізденістер жасауға талаптандырады [1, 58б.].

Ақпаратты технологияларды пайдалану арқылы мектептегі сабақтарды жаңаша ұйымдастыру, мұғалімнің рөлі мен қызметінің артуына жағдай жасау, теориялық, ғылыми – педагогикалық және психологиялық зерттеулерге сүйене отырып, оқушылардың құзыреттілігін қалыптастыру, ақпараттық технологиялар мен инновациялық оқыту әдістері арқылы оқушыларды ізгілікке, елжандылыққа, саналыққа, адамгершілікке, имандылыққа, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу. Инновациялық әдістерді баланың білім деңгейіне және жас ерекшелігіне қарай оқу үрдісінде пайдалану негізгі міндет болып табылады. Пәнге деген танымдылық қызығушылығын тудырады. Оқушылардың көзқарасын кеңейтеді. Сабақ үстінде көрнекілікті қолдану мүмкіндігі өседі.

Сабақ үстінде оқушының да мұғалімнің де еңбек өнімінің жоғарлауы болады. Ақпараттық және педагогикалық технологиялар негізінде мұғалімнің рөлін түбегейлі өзгертуге мүмкіндік туды, мұғалім тек қана білімді алып жүруші ғана емес, сонымен қатар оқушының өзіндік шығармашылық жұмысының жетекшісі және бағыт берушісі болып анықталды. Осыған орай сабақ беру үрдісінде қазіргі күннің, яғни инновациялық әдістерді оқытудың интерактивті оқыту моделі болып табылады. «Ұстазы жақсының- ұстамы жақсы» — деген бүгінгі тәуелсіз мемлекетіміздің ертеңі біз тәрбиелеп отырған жас ұрпақтың меңгерген біліміне, алған тәжірибесіне байланысты екеніне еш күмәнім жоқ.

Оқушылардың танымдық көзқарасын байыту ақыл - ой қабілетін жетілдіру, өзіндік ойлау және өмірлік ұстанымын қалыптастыру мұғалімнің шеберлігіне, шығармашылық қабілетіне байланысты. Сыни тұрғыдан ойлау стратегиясын сабақ үдерісінде қолдану арқылы біршама нәтижеге қол жеткізуге болады. Білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін тапсырмаларды түрлендіріп және жаңа технологиялардың түрлі әдіс-тәсілдерін тиімді пайдалану жолдарын үнемі іздестіре отырып Көркем еңбек пәні әрдайым жаңаша, ерекше болу үшін білімалушылармен шынайы диалогтар, визуалды бейнелер, поэтикалық мәтін, ойын жағдайлары, компьютерлік бағдарламаларды қолдану арқылы жасалуы қажет. Сабақта білімалушылар көркемдік іс-әрекеттерінің формаларын меңгереді: жазықтықта және көлемі сурет салады (натурадан, есте сақтау бойынша); сәндік және конструктивті жұмыс; шынайы құбылыстары мен өнер туындыларын зерттеу, талдау. Ұжымдық шығармашылық және жеке жұмыс нәтижелерін сабақтарда талқылау; зерделенетін тақырыптарға иллюстрациялық материалдарды іріктеу. Көркем еңбек сабақтарында студенттер әртүрлі көркем материалдарды (гуашь және акварель бояулары, қарындаштар, маталар, пластилин, Қағаз, картон) игереді. Құралдардың әртүрлілігі шығармашылық жұмыстардың түрлерін кеңейтуге мүмкіндік береді. Сондай ақ сабақтарда келесі өнер әдістерін қолдануға болады: сурет салу (әр түрлі және жанрларда), аппликация және коллаж, фотобейнелерді монтаждау, мүсіндеу, қағазпластика (оригами, квиллинг, аппликация). Әр сабақта әрдайым көркем материалдардың үнемі өзгеруі, олардың экспрессивті мүмкіндіктерін игеру болып табылады. Білімалушылармен жұмыс түрлері мен формаларының әртүрлілігі олардың пәнге, өнерді зерттеуге деген қызығушылығын оятады және жеке басын қалыптастыру болып табылады [2, 64б.].

Көркем еңбек пәнін оқыту барысында қолданылатын дидактикалық ұстанымдар: тәрбиелеу, ғылымилық, саналылық пен белсенділік, түсініктілік пен шамаға лайықтылық, білімнің берік болуы, көрнектілік, жан-жақты даму, теорияны практикамен байланыстыру және жүйелілік пен бірізділік

ұстанымдары. Тәрбиелеу принципі – оқыту процесі сияқты, тәрбиелеудің де маңызы өте зор. Балаларды оқыта отырып тәрбиелеу ол барлық білім беретін орындары ұстанатын қағида. Тәрбиелік принципіне сүйене отырып, көркем еңбек пәнінің мұғалімі оқушыларды тек қана дағдысы мен икемін қалыптастырып қоймай, сонымен қатар түсініктерін, заңдарды, терминдерді және әрбір оқулық тапсырмаларын кеңінен және жан-жақты қарастырады.

Сонымен қатар сабақта мұғалім баланың эстетикалық тәрбиесіне ерекше көңіл бөледі. Ғылымилық принципі – көркем еңбек сабағында мұғалімнің оқушыларға беретін әрбір түсініктемесі, мағлұматы, тапсырмалары мен дағдылары ғылыми түрде дәлелденген, көз жеткізген және расталған болуы өте маңызды. Декоративтік және тақырыптық тапсырмада қазақтың ұлттық сәндік-қолданбалы өнері туралы әңгімелесу барысында оқушыларға беретін барлық түсініктемесі, мағлұматы расталған, теориялық негізделген және сарамандық түрде тексерілген болуы керек. Саналылық пен белсенділік принципі- түпкі негіздің дұрыстығын көрсетеді.

Шығармашылық әлеуетін дамытуда барлығы жеке ерекшеліктеріне байланысты бірдей бола бермейді, бірақ мұғалім әр білімалушыға белсенді, өзін-өзі көрсетуге және шығармашылық еңбектің қуанышын сезінуге мүмкіндік беруге тырысады. Табиғат және бізді қоршаған орта – барлық көркемдік іс-әрекеттегі шығармашылықтың негізі. Осы арқылы біз қиял, елесттеу ұғымына келеміз бұл кез-келген адамның керемет қабілеті. Мұғалім әр білімалушыға оның қиялдай алатынына (яғни жасай алатынына) және ол үшін шындықты мұқият зерттеп, қиялдың қанаттарына көтерілу керек екендігіне сенімділік беруге тырысуы қажет. Қиялды дамытудың бір тәсілі-бірқатар ерекше және күтпеген тапсырмаларды орындау мен қатар жүйелі және мақсатты түрде орындайтын бірнеше тапсырмаларды беремін, қиялын дамытады, өз шешімін, ашылуын, үлгіден алыстауды және өз жоспарына сәйкес жұмыс істеуді әдетке айналдырады. Сонымен қатар білім беру процесінде сапалы, жоғары өнімді оқытудың өсуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, өз бетінше мақсатқа жетуге үйретеді, шығармашылық қабілеттерін белсендіреді, сабақтың тиімділігін арттырады. Әрі пәнге қызығушылықтарын арттыруға ықпал етіп, белсенді шығармашылық іс-әрекетке ынталандырылды. Осы бағыттағы жұмысты талдай отырып, түрлі көрмелер мен байқауларға дайындалуға және қатысуға қызығушылығы бар екенін атап өтуге болады.

Шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың маңызды шарты-ынталандыру болып табылады. Ынталандырудың бір түрі – көрмеге қатысу. Көрмелер білімалушылар арасында өткізіліп тұруы қажет. Көрмелерді мерзімді ұйымдастыру балаларға өз жұмыстарын қайта көруге және бағалауға, сәттілік қуанышын сезінуге мүмкіндік береді. Қазіргі заманғы білім беруде бастамашылық, шығармашылық ойлау және стандартты емес шешімдер табу қабілеті, өмір бойы өзін-өзі тәрбиелеуге дайын болу сияқты маңызды бар тұлғаны қалыптастыруға көмектесуі керек.

Ұлы ойшыл Уильям Уорд « Жай мұғалім – хабарлайды . Жақсы мұғалім -түсіндіреді. Керемет мұғалім –көрсетеді . Ұлы мұғалім – шабыттандырады» деген екен. ХХІ ғасыр мұғалімі жан - жақты болуы заңды деп ойлаймын. Оқыта отырып тәрбиелеу - қазіргі заман мұғалімінен талап етілетін басты мәселе. Сондықтан атақты педагог К.Д.Ушинскийдің «Оқыту- тәрбиелеудің қуатты органы,бұл органды пайдалана білмеген тәрбиеші шәкірттерге әсер етудің ең басты және қажетті құралынан айрылады » деген сөзін үнемі жадымызда сақтасaq деймін.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

1. Ұ.Жазықбаева. Жаңа адамды тек жаңашыл ұстаз тәрбиелейді. Шымкент, 2000.
2. Т.Ш.Оралбекова Технология оқулығы. Алматы, 2016.
- Т.Ш.Оралбекова Әдістемелік құрал (технология), Алматы, 2017.

НОВЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПРИЯТИЯ У ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО МИРА

Кипшаков С.А.,

*к.п.н., ассоциированный профессор кафедры изобразительного искусства и дизайна
Карагандинского университета им. Е.А. Букетова, г.Караганда, Казахстан*

Искакова Д.Ж.,

*магистрант группы МПО-23-2р Карагандинского университета
им. Е.А. Букетова, г.Караганда, Казахстан*

Современный мир, насыщенный цифровыми технологиями и мультимедийными средствами, оказывает значительное влияние на формирование эстетического восприятия у детей и подростков. В эпоху постоянного информационного потока, новых медиа и виртуальных реальностей традиционные подходы к обучению искусству требуют пересмотра и адаптации. Современные педагоги и методисты активно разрабатывают новые методы, которые позволяют не только сохранить эстетическое воспитание, но и адаптировать его к реальным условиям цифрового мира [1].

Цифровая среда создает уникальные возможности для обогащения эстетического восприятия детей и подростков. Благодаря доступности мультимедийных материалов, дети могут исследовать широкий спектр визуальных и звуковых образов, историй и культурных традиций со всего мира. Однако, с ростом визуальной информации и простоты её создания, возникает риск поверхностного восприятия искусства, где эмоциональная глубина и смысл произведений могут быть упущены.

Цифровая революция изменила многие аспекты жизни, включая восприятие и понимание искусства. Современные технологии, такие как интернет, виртуальная реальность, социальные сети и мобильные устройства, радикально трансформировали способы создания, распространения и потребления произведений искусства. Это привело к изменению восприятия зрителей, смещению акцентов в эстетических оценках и открытию новых форм художественного выражения. В данной статье рассмотрим, как цифровой мир влияет на восприятие искусства и что это значит для художников, зрителей и культуры в целом.

Одним из ключевых изменений, вызванных цифровыми технологиями, стало преобразование традиционных форм искусства, таких как живопись, скульптура и фотография. Цифровые инструменты позволяют художникам создавать произведения, используя компьютерную графику, 3D-моделирование и анимацию. Это привело к рождению новых жанров, таких как цифровое искусство и интерактивные инсталляции [1].

Цифровое искусство часто существует исключительно в виртуальном пространстве, что позволяет зрителям взаимодействовать с произведениями совершенно новыми способами. Это меняет динамику восприятия искусства, делая его более доступным и интерактивным. Вместо пассивного наблюдения зрители могут активно участвовать в процессе создания или интерпретации произведения, например, через VR-инсталляции или интерактивные выставки.

Цифровой мир сделал искусство более доступным для широкой аудитории. Благодаря социальным сетям и онлайн-платформам, таким как Instagram, Behance и YouTube, художники могут напрямую представлять свои работы миллионам зрителей по всему миру. Это разрушает традиционные барьеры между художниками и зрителями, которые существовали в контексте галерей и музеев. Теперь любой человек с доступом к интернету может не только наслаждаться искусством, но и стать его создателем [2].

Такая демократизация приводит к изменению статуса художника. В цифровом мире нет необходимости получать признание от официальных институтов культуры или критиков. Важным становится внимание и реакция аудитории, а популярность может измеряться количеством просмотров и лайков. Этот сдвиг кардинально меняет способы восприятия искусства, делая его более ориентированным на массового зрителя.

Цифровой мир влияет не только на доступ к искусству, но и на то, как его оценивают и воспринимают. В традиционном искусстве высоко ценятся мастерство и уникальность произведения. В цифровой среде, где можно легко копировать и воспроизводить изображения, эти критерии становятся менее значимыми. Вместо этого эстетическая ценность часто измеряется оригинальностью идеи, концептуальной сложностью и способностью вызывать эмоциональный отклик.

Более того, в цифровом искусстве размываются границы между «высоким» и «низким» искусством. В интернете мемы, гифки и короткие видеоролики могут обладать такой же культурной значимостью, как и традиционные произведения живописи или скульптуры. Это приводит к изменениям в восприятии искусства, делая его более плоским и неоднозначным, но одновременно более включающим разнообразные формы культурного самовыражения [2].

Социальные сети оказали огромное влияние на то, как мы потребляем искусство. Они создают визуально насыщенную среду, где искусство становится частью повседневного информационного потока. Пользователи листают изображения, видео и мультимедийные произведения, не задерживаясь на них дольше нескольких секунд. Это приводит к тому, что произведения искусства воспринимаются поверхностно, без глубокого анализа и размышлений.

В то же время, социальные сети предоставляют платформу для мгновенной обратной связи. Художники получают немедленную реакцию на свои работы, что может влиять на их дальнейшее творчество. Это также меняет способ восприятия искусства зрителями, так как их внимание может быть сосредоточено не только на произведении, но и на комментариях, лайках и репостах, что создает новые контексты для восприятия.

Цифровой мир не просто изменяет традиционные формы искусства, но и создает новые жанры, которые раньше были невозможны. Например, такие направления, как цифровая живопись, генеративное искусство, виртуальные скульптуры и интерактивные инсталляции, появились благодаря развитию компьютерных технологий. Художники могут использовать алгоритмы для создания произведений, которые постоянно меняются, адаптируются к внешним условиям или взаимодействуют с пользователем.

Одним из самых ярких примеров новых форм искусства является NFT (non-fungible token) – цифровой актив, который использует блокчейн для подтверждения уникальности произведения. Это открывает новые горизонты для искусства, делая возможным не только создание, но и продажу цифровых произведений, как уникальных объектов искусства [3].

Несмотря на многочисленные преимущества цифрового мира, существуют и вызовы. Одним из них является проблема перенасыщения визуальной информацией, когда зрители просто не успевают воспринимать и анализировать увиденное. Кроме того, с развитием технологий появляется опасность того, что искусство может стать более коммерциализированным, где эстетические и концептуальные качества уступают место маркетинговым интересам.

Также возникает вопрос об авторстве и подлинности произведений искусства в цифровой среде. В эпоху, когда любой может легко копировать и изменять изображения, границы между оригиналом и копией становятся размытыми. Это вызывает новые этические и правовые вопросы, которые требуют внимания.

Эстетическое восприятие – это процесс, который позволяет человеку воспринимать, анализировать и интерпретировать окружающую красоту, искусство и культурные явления. В современном мире развитие эстетического восприятия играет ключевую роль в формировании личности, особенно в условиях стремительно меняющегося технологического ландшафта. Традиционные методы обучения эстетике постепенно уступают место новым подходам, которые учитывают современные тенденции и вызовы цифрового мира. В данной статье рассмотрим основные инновации в сфере развития эстетического восприятия, включая использование технологий, интерактивных методов и креативных практик [4].

Эстетическое восприятие помогает человеку формировать собственное мировоззрение, развивать вкус и умение оценивать произведения искусства и культурные феномены. Оно неразрывно связано с эмоциональным интеллектом и творческими способностями. Человек, обладающий развитым эстетическим восприятием, способен глубже понимать окружающую действительность, выражать свои чувства через искусство и видеть красоту в повседневной жизни [5].

Сегодня это особенно актуально, так как в мире растет количество визуальной информации. Способность к критическому восприятию и анализу художественных образов становится важным инструментом для ориентации в информационном потоке, а также для развития самовыражения и креативности [6].

Исходя из выше сказанного, можно выделить основные современные подходы к развитию эстетического восприятия:

1. Интерактивные технологии в искусстве: одним из ключевых современных подходов к развитию эстетического восприятия является интерактивное обучение. Интерактивные методы позволяют учащимся активно взаимодействовать с материалом, экспериментировать и самостоятельно находить решения, что способствует глубокому усвоению информации. В таких практиках, как воркшопы,

мастер-классы и квесты, участники становятся непосредственными участниками процесса создания или анализа произведений искусства. Это дает возможность личного опыта, который способствует более осознанному восприятию эстетики [7].

Внедрение интерактивных технологий, таких как виртуальная (VR) и дополненная реальность (AR), позволяет детям не просто быть пассивными зрителями, а становиться активными участниками художественного процесса. Это создает возможность более глубокого погружения в контексты произведений искусства и улучшает способность детей и подростков к рефлексии. Например, VR-экскурсии по музеям мира или виртуальные арт-галереи предоставляют уникальный опыт взаимодействия с искусством, который невозможно было бы достичь традиционными методами.

Например, интерактивные выставки и музеи дают посетителям возможность не только наблюдать произведения искусства, но и активно взаимодействовать с ними через цифровые интерфейсы, звук, свет или движения. Это помогает разбудить интерес к искусству, вовлекая аудиторию в процесс, и расширяет границы традиционного художественного восприятия [8].

2. Использование цифровых инструментов для творчества: цифровые платформы и приложения для создания искусств, такие как Adobe Photoshop, Procreate и другие графические редакторы, становятся мощными инструментами для художественного самовыражения. Они позволяют детям исследовать и экспериментировать с различными техниками без ограничений, связанных с традиционными материалами. Однако для достижения полноценного эстетического развития важно не просто обучать работе с цифровыми инструментами, но и объяснять концептуальные и художественные принципы, стоящие за созданием произведений.

3. Проектное обучение через цифровую медиа среду: одним из ключевых методов, способствующих развитию эстетического восприятия, является проектное обучение. В условиях цифрового мира это может включать в себя создание мультимедийных проектов, таких как видеомонтажи, анимации, фотопроекты и другие формы современного искусства. Участие в коллективных и индивидуальных проектах учит детей анализировать и интерпретировать визуальные образы, сочетать различные виды медиа и выражать идеи через искусство.

Метод проектного обучения активно применяется для развития эстетического восприятия у детей и подростков. Этот метод позволяет обучающимся разрабатывать собственные художественные проекты, начиная с идеи и заканчивая воплощением в жизнь. В процессе работы над проектами они изучают композицию, колористику, пространственные решения, анализируют различные стили и направления в искусстве. Проектное обучение помогает глубже понять эстетические категории, развить творческое мышление и индивидуальный художественный стиль.

Такие проекты могут включать создание инсталляций, живописи, дизайна интерьера, архитектурных макетов или мультимедийных композиций. Работая над проектами, учащиеся получают возможность взаимодействовать с различными материалами, технологиями и подходами, что расширяет их эстетический кругозор.

4. Развитие критического мышления через анализ цифрового контента: педагоги все чаще интегрируют в уроки задания, связанные с анализом цифрового контента, будь то произведения современного искусства, мемы, кино или реклама. Это помогает детям научиться распознавать эстетические и стилистические элементы в цифровых медиа, а также анализировать их культурное и социальное значение. Такой подход помогает сформировать не только эстетическое, но и критическое восприятие цифровой среды. Обучение детей и подростков критически анализировать визуальный контент в цифровой среде помогает отделить качественное искусство от массовой культуры, развивать собственный взгляд на красоту и искусство.

5. Кросс-дисциплинарные подходы: современное эстетическое образование все чаще включает кросс-дисциплинарные подходы, которые объединяют искусство с другими областями знаний, такими как наука, история, философия или психология. Это позволяет учащимся рассматривать художественные произведения в широком культурном и социальном контексте, формируя более глубокое понимание мира и его эстетических проявлений.

Например, соединение искусства и науки позволяет изучать такие явления, как биомимикрия, где природные формы и процессы становятся основой для создания новых архитектурных или дизайнерских решений. Такая интеграция различных дисциплин помогает учащимся увидеть взаимосвязь между искусством и окружающим миром, что способствует развитию эстетического восприятия.

6. Геймификация в образовании: геймификация становится всё более популярной в образовательных процессах, и её элементы можно эффективно использовать для развития эстетического восприятия. Создание игровых механик, связанных с изучением искусства, таких как

квесты по искусству, виртуальные туры или художественные головоломки, могут значительно повысить интерес детей к искусству и способствовать более глубокой вовлеченности в процесс.

Цифровой мир не только изменяет формы искусства, но и влияет на то, как мы его воспринимаем. В условиях постоянного информационного потока, социальные сети и мультимедийные платформы часто формируют поверхностное восприятие визуальных образов. Чтобы противодействовать этому явлению, важно развивать критическое мышление у молодежи, учить их анализировать и оценивать произведения искусства не только с точки зрения внешнего впечатления, но и в контексте смыслового содержания.

Цифровые инструменты также способствуют индивидуализации процесса восприятия. Личное участие в создании и анализе произведений через цифровые платформы помогает учащимся развивать собственное эстетическое мышление и формировать уникальный стиль восприятия мира.

Новые подходы к развитию эстетического восприятия открывают перед современной педагогикой и художественным образованием широкие перспективы. Интерактивные методы, использование цифровых технологий, проектное обучение и кросс-дисциплинарные подходы способствуют формированию глубоко мыслящей и эстетически развитой личности, способной критически воспринимать искусство и мир вокруг себя. Важно продолжать искать и внедрять инновационные методы, которые помогут воспитывать поколения, способные не только воспринимать, но и создавать красоту в окружающем мире.

Примеры ресурсов для развития эстетического восприятия в цифровом мире:

- музеи online: OpenAI Arts & Culture, Art Institute of Chicago, Metropolitan Museum of Art;
- виртуальная реальность: OpenAI Tilt Brush, Oculus Medium, Art Everywhere;
- платформы для цифрового творчества: Pixlr, Canva, Adobe Spark, Scratch;
- онлайн-игры с элементами искусства: Minecraft, The Last of Us Part II, Journey.

Несмотря на очевидные преимущества цифровых подходов, они также вызывают ряд вопросов и проблем. Прежде всего, это проблема перенасыщения визуальной информацией, что может привести к потере интереса к глубинным смысловым уровням произведений. Кроме того, существует опасность того, что дети могут развивать поверхностные знания о предмете, фокусируясь на инструментальной стороне создания искусства, а не на его концептуальных аспектах [9].

Развитие эстетического восприятия у детей и подростков в цифровом мире требует новых подходов и ресурсов. Важно не только использовать цифровые технологии для доступа к искусству, но и обучать детей критически анализировать визуальный контент, развивать творческие навыки и формировать собственное эстетическое мировоззрение.

Цифровой мир оказывает глубокое влияние на восприятие искусства, расширяя его возможности и изменяя способы взаимодействия зрителей с произведениями. Новые технологии, такие как VR, AR и социальные сети, делают искусство более доступным и интерактивным, открывая путь к новым формам выражения. Однако с этими изменениями приходят и новые вызовы, такие как поверхностное восприятие и проблемы с авторством. Для художников и зрителей важно находить баланс между использованием технологий и сохранением глубины эстетического восприятия, чтобы цифровое искусство не только вдохновляло, но и развивало культурное сознание.

Цифровой мир открывает новые горизонты для развития эстетического восприятия у детей и подростков, предлагая современные, интерактивные и мультимедийные инструменты. Однако, чтобы эти технологии стали настоящим образовательным ресурсом, важно сочетать их с традиционными методами и педагогическими подходами, направленными на развитие критического и глубокого восприятия искусства. Учителя и родители должны сыграть активную роль в интеграции этих подходов, обеспечивая гармоничное сочетание нового и проверенного в образовательном процессе [10].

Цифровой мир, с его бесконечным потоком информации и виртуальных развлечений, представляет как вызовы, так и возможности для развития эстетического восприятия у детей и подростков. С одной стороны, цифровая среда может способствовать поверхностному восприятию, снижая концентрацию и критическое мышление. С другой стороны, она открывает новые пути для творческого самовыражения, знакомства с различными формами искусства и развития эстетического вкуса.

Список использованных информационных источников

1. Бокучава, И.А. Цифровые технологии в искусстве: новые подходы и вызовы // Искусство в XXI веке. М.: 2019. –106 с.

2. Рыбалко, А.В. Цифровые технологии в эстетическом воспитании детей и подростков. Научные труды БелГУ, 29(4), 2020. – 127-134 с.
3. Семенова, Т.Ю. Влияние цифровой среды на развитие творческого мышления у детей // Современные образовательные технологии, 2022. – 132 с.
4. Ольховская, О.В. Развитие эстетического восприятия у детей: учебное пособие. М.: Академия, 2017. – 140 с.
5. Коган, Л.Н. Искусство и эстетическое восприятие. М.: Искусство, 2004. – 158 с.
6. Соколова, Е.Н. Эстетическое воспитание в условиях цифровизации образования. Педагогический журнал, 4, 2021. – 123-130 с.
7. Рэндалл, М. Образование и новые медиа: как цифровая культура меняет способы восприятия искусства. Нью-Йорк: Оксфорд Юниверсити Пресс., 2019. – 98 с.
8. Лебедева, М.Н. Виртуальная реальность и искусство: перспективы и образовательные возможности // Педагогика и психология образования. М.: 2021. – 102 с.
9. Иванова, О.В. Геймификация как метод обучения в условиях цифрового образования // Образовательные технологии и общество, 2020. – 98 с.
10. Миронова, О. Г. Технологии развития эстетического восприятия в современном искусстве. М.: Просвещение, 2018. – 112 с.

УДК 373.167.1

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ГРАФИКИ И ПРОЕКТИРОВАНИЯ В ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА

Ш.С. Тусупова

*Карагандинский университет им. Е.А. Букетова
г.Караганда, Казахстан*

В данной статье освещаются проблемы преподавания графики и проектирования в средней образовательной школе, о важности технических навыков для обучающихся, а также обусловлена растущей ролью визуальных коммуникаций и дизайна в современном мире. Развитие этих навыков у школьников помогает им не только осваивать технические умения, но и развивать креативное мышление, критический подход и решение проблем.

В рамках обновления содержания образования на уровне общего среднего образования изучается предмет «Графика и проектирование». Типовая учебная программа по предмету «Графика и проектирование» (обновленного содержания) разработана в соответствии с Государственным общеобязательным стандартом среднего образования (начальное, основное среднее, общее среднее образование), утвержденным приказом министра образования и науки Республики Казахстан от 30 октября 2018 года №604 [3]. В рамках внедрения обновленного содержания образования в соответствии с Типовым учебным планом для уровня общего среднего образования предмет «Графика и проектирование» изучается как предмет по выбору стандартного уровня инвариантного компонента в 10-11 классах естественно-математического направления [4].

Учебный предмет «Графика и проектирование» относится к предметам по выбору стандартного уровня естественно-математического направления и направлена на формирование графической и проектной деятельности школьников, на развитие их интеллектуальных, творческих способностей.

Цель изучения учебного предмета «Графика и проектирование» – знание обучающимися основ теории изображения, законов методов проекции и графического моделирования, содействие развитию проектной, творческой деятельности, формированию графической культуры и навыков работы с традиционными и современными средствами графики.

Отличительной особенностью новых учебных программ является их направленность на формирование не только предметных знаний и умений, но и навыков широкого спектра. Система целей обучения по предмету является основой развития следующих навыков широкого спектра: функциональное и творческое применение знаний, критическое мышление, проведение исследовательских работ, использование информационно-коммуникационных технологий, применение различных способов коммуникации, умение работать в группе и индивидуально, решение проблем и принятие решений.

Однако, несмотря на достижения, существуют значительные проблемы, требующие внимания. Состояние преподавания графики и проектирования в Казахстане характеризуется смешанными

результатами. В большинстве школ внедряются основы графики через учебные планы, однако уровень подготовки и доступность ресурсов варьируются.

Многие образовательные учреждения используют устаревшие методики и недостаточно современных технологий, что ограничивает творческий подход. В то же время, в крупных городах появляются специализированные курсы и кружки, предлагающие углубленное изучение предмета.

Общее внимание к интеграции ИКТ в обучение растет, однако существует необходимость в квалифицированных кадрах и обновлении оборудования, чтобы соответствовать современным требованиям.

Данная проблема преподавания в средней образовательной школе сказывается в методике преподавания предмета «Графика и проектирование». Предмет стал факультативным и не всегда доступна во всех школах, что вызывает серьезные проблемы у учащихся, планирующих поступать в вузы, на некоторые специальности необходимо сдать экзамен по графике и проектированию (например, для поступления на специальность «Архитектура», «Дизайн»)

Это ограничивает возможности молодых людей развивать навыки, необходимые для будущей учебы и карьеры. Без достаточной подготовки они могут столкнуться с трудностями на вступительных экзаменах и конкурсах. Учитывая важность графического мышления в современном мире, стоит задуматься о необходимости включения этой дисциплины в обязательные учебные планы, чтобы обеспечить равный доступ ко всем образовательным возможностям.

Преподавание графики и проектирования в современной школе сталкивается с рядом актуальных проблем, которые требуют внимания как со стороны педагогов, так и со стороны образовательных учреждений. Рассматриваются ключевые аспекты, влияющие на качество преподавания этого предмета.

Выявлены недостатки и достоинства учебных материалов и ресурсов. Многие школы сталкиваются с нехваткой современных учебных пособий и компьютерных программ. Учебники не соответствуют программе, а современные технологии, такие как САД-программы, не внедрены в учебный процесс. Это ограничивает возможности, учащихся в освоении современных методов проектирования.

Отсутствие квалифицированных преподавателей. В некоторых регионах наблюдается нехватка специалистов, способных преподавать графику и проектирование на высоком уровне. Педагоги часто не проходят дополнительное обучение и не знакомы с современными технологиями, что снижает качество преподавания.

Непостоянный статус предмета графики и проектирования. В школах графика и проектирование является факультативным предметом, а в других — отсутствует вовсе. Это создает неравные условия для учеников, особенно для тех, кто планирует продолжать образование в технических или художественных направлениях.

Многие школы акцентируют внимание на теоретических аспектах графики и проектирования, что приводит к дефициту практических навыков. Ученики часто не получают достаточного опыта работы с реальными проектами, что негативно сказывается на их подготовленности к вузам.

Преподавание графики и проектирования часто изолировано от других предметов, таких как математика и физика. Междисциплинарный подход мог бы повысить интерес учащихся и продемонстрировать практическое применение навыков графики и проектирования в различных областях. Благодаря изучению предмета «Графика и проектирования» у учащихся улучшаются результаты освоения курса геометрии, стереометрии.

В современной программе часто не хватает акцента на углубленные темы по машиностроительству, архитектуре. Ученики не смогут в будущем стать более конкурентоспособными специалистами. Если учащийся не освоит полный курс графики и проектирования в школе, то он будет испытывать огромные трудности при получении образования технической направленности.

Для решения этих проблем необходимо комплексное обновление учебных планов и повышения квалификации преподавателей. Вот несколько ключевых направлений:

1. Обновление учебных планов и пособий: Пересмотр учебных программ с учетом современных технологий и требований.

2. Повышение квалификации преподавателей: Регулярное обучение учителей новым методам и технологиям.

3. Интеграция ИКТ: Внедрение информационно-коммуникационных технологий в учебный процесс с использованием современных программ.

4. Создание междисциплинарных курсов: Разработка курсов, которые объединят графику и проектирование с другими предметами, поможет повысить интерес учащихся.

5. Увеличение практической составляющей: Предоставление учащимся возможности работать над реальными проектами и сотрудничать с местными компаниями.
6. Создание специализированных кружков: Введение кружков и клубов по интересам, где учащиеся смогут развивать свои навыки в графике и проектировании.
7. Обеспечение ресурсами: Закупка современного оборудования и программного обеспечения для школ.
8. Обеспечение доступности предмета: Сделать графику и проектирование обязательным для изучения во всех школах.

Таким образом, качественное обучение графике и проектированию позволит подготовить учащихся к вызовам, которые они встретят в дальнейшем обучении и профессиональной деятельности. Технологии оказывают значительное влияние на учебный процесс, позволяя учащимся использовать современные инструменты и программное обеспечение для реализации своих идей. Это делает изучение графики и проектирования более интерактивным и эффективным, что особенно важно в условиях цифровизации экономики.

Кроме того, такие навыки способствуют развитию креативного мышления и умения решать комплексные задачи, что является неотъемлемой частью успешной карьеры в любой сфере. Учащиеся, обладая знаниями в области графики и проектирования, становятся более конкурентоспособными на рынке труда и способны адаптироваться к быстро меняющимся условиям. Важно также отметить, что междисциплинарный подход в обучении, который включает в себя интеграцию искусства, технологий и науки, формирует у учеников более широкое мировоззрение и способствует их всестороннему развитию. Таким образом, инвестирование в обучение графике и проектированию — это инвестиция в будущее, которое будет основываться на инновациях и творчестве.

Список использованных информационных источников

1. А. Тулегенова «Инновационные подходы в обучении графике и проектированию» - Вестник КазНУ, серия педагогики, 2020. - № 1, с. 78-85;
2. Типовая учебная программа технического и профессионального образования по дисциплине "Графика и проектирование" общественно-гуманитарного направления согласно [приложению 112](#) к настоящему приказу, [<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300031666>].
3. А.Нургалиева, М. Сарсенбаева «Проблемы и перспективы преподавания графики в школах Казахстана.», « Журнал "Дизайн и искусство», - 2019. № 3, с. 33-40.
4. М.В. Михайлов «Черчение в школе. Проблемы и перспективы». [pedsovet.su/publ/28-1-0-10781]
5. Особенности преподавания предмета «Графики и проектирования», 10-11 классы» с.35-37. [<https://uba.edu.kz/storage/app/media/Книжки/19.%20ИМП%20Графика%20и%20проектирование.pdf>]
6. Ю.П.Бержнар «Методика обучения черчению», Витебск ВГУ им. П.М. Машерова-2018[<https://rep.vsu.by/bitstream/123456789/13619/1/>].

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ РЕСУРСОВ В ТЕХНИЧЕСКОМ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Манабаева А.Ш.,

к.п.н., ассистент профессора, КарУ им.Е.А.Букедова, г. Караганда Қазақстан

Ораз К.,

*магистрант 2-го года обучения ОП «Профессиональное обучение»,
КарУ им.Е.А.Букедова, г. Караганда Қазақстан*

Цифровизация образовательного процесса становится важной частью технического и профессионального образования (ТПО) в условиях стремительного развития технологий. Колледжи, готовящие кадры для различных секторов экономики, активно внедряют цифровые ресурсы для повышения доступности и эффективности обучения. Рассматривая современные подходы к цифровизации системы образования в целом, она оказывает существенное влияние на качество подготовки специалистов и перспективы дальнейшего развития данной структуры.

Основные направления цифровизации ТПО включает:

- использование систем управления обучением (LMS);
- виртуальные лаборатории и симуляторы;
- электронные учебные материалы и ресурсы;
- дистанционное и смешанное обучение;
- влияние цифровых ресурсов на качество образования.

Одним из главных трендов в ТПО является внедрение систем управления обучением (LMS, Learning Management Systems), таких как Moodle, Blackboard и Google Classroom. Эти платформы позволяют преподавателям организовывать дистанционные и смешанные курсы, следить за успеваемостью студентов и управлять учебным процессом. Исследования показывают, что использование LMS способствует увеличению вовлеченности обучающихся в учебный процесс и улучшению результатов их обучения [1]. Система управления обучением (Learning Management System, LMS) — это программное обеспечение, предназначенное для планирования, реализации и оценки учебного процесса. LMS позволяет учреждениям и организациям управлять обучением, предоставляя доступ к образовательным материалам и инструментам для взаимодействия между преподавателями и обучающимися.

В этих целях учебно-методическим центром развития образования Карагандинской области проводился семинар по использованию цифровых ресурсов в образовании. Так, ЧУ «Технологический колледж корпорации «Казахмыс», ЧУ «Жезказганский колледж Бизнеса и транспорта» на платформе ZOOM и YouTube-канале поделились большим опытом использования цифровых образовательных ресурсов для молодых инженерно-педагогических работников организаций ТПО Карагандинской области. На мероприятии педагоги колледжей представили технологии использования на занятиях цифровых образовательных ресурсов: «Padlet» - виртуальная доска, «Quizlet» - сервис для создания интерактивных заданий, «Learnis» - интерактивное видео», использование виртуальной панели Classroomscreen в обучении, с принципом работы с электронным учебником «Autoplay Media Studio - инновационный ресурс передачи информации» и др.

В настоящее время немаловажную роль играют виртуальные лаборатории и симуляторы. Особенно важной составляющей технического образования являются практические занятия, которые традиционно проводились в лабораториях и на производственных площадках. С развитием технологий виртуальной и дополненной реальности (VR и AR), многие учебные заведения начали использовать симуляторы для моделирования производственных процессов и проведения экспериментов в виртуальных лабораториях. Это не только снижает затраты на оборудование, но и расширяет возможности студентов для обучения в удаленном режиме [2].

Электронные учебники, видеоуроки, обучающие платформы и онлайн-курсы стали неотъемлемой частью учебного процесса в ТПО. Они предоставляют доступ к актуальной информации, помогают студентам учиться в собственном темпе и облегчают процесс самостоятельной подготовки. Как отмечают исследователи, цифровые учебные ресурсы способствуют формированию у обучающихся навыков критического мышления и самообразования [3]. Современные образовательные технологии и телекоммуникации позволяют изменить характер организации учебного процесса, погрузить

обучаемых в информационно-образовательную среду, повысить качество образования, мотивировать процессы восприятия информации и получения знаний.

Пандемия COVID-19 ускорила процессы внедрения дистанционных форм обучения в техническое образование. Многие колледжи начали предлагать смешанные программы, где часть занятий проводится онлайн, что позволило значительно расширить доступность образования, особенно для обучающихся из удаленных регионов. Исследования показывают, что при правильно организованном дистанционном обучении его эффективность может быть не ниже, чем у традиционных форм [4].

В этом плане цифровые технологии создают среду компьютерной и телекоммуникационной поддержки организации и управления в системе ТиПО. Интеграция информационных технологий в образовательные программы ТиПО осуществляется на всех этапах обучения, включая как общеобразовательные курсы, так и специальные профильные дисциплины.

Внедрение цифровых технологий оказывает положительное влияние на образовательный процесс в ТПО. Среди основных преимуществ можно выделить:

- гибкость обучения: цифровые ресурсы позволяют обучающимся получать доступ к образовательным материалам в любое время и из любой точки, что делает процесс обучения более гибким и индивидуализированным

- повышение мотивации предусматривает процесс использования интерактивных и мультимедийных материалов повышает интерес обучающихся к изучению технических, специальных дисциплин, что способствует лучшему усвоению знаний.

- развитие цифровых навыков, включающие внедрение цифровых технологий в процесс обучения, что способствует развитию у обучающихся навыков работы с современными программными продуктами и делает их более востребованными на рынке труда [5].

Несмотря на очевидные преимущества, процесс цифровизации ТиПО сталкивается с рядом проблем. Среди них можно выделить недостаток финансирования на внедрение новых технологий, нехватку квалифицированных кадров для работы с цифровыми платформами, а также проблему цифрового неравенства, когда у обучающихся из удаленных регионов нет доступа к качественному интернету и современным устройствам [6].

В качестве перспективы дальнейшего развития процесса цифровизации образования в ТиПО можно ожидать дальнейшей реализации в практику обучения таких технологий, как искусственный интеллект (AI), дополненная и виртуальная реальность, которые найдут еще большее применение в ТиПО. Уже сегодня некоторые учебные заведения начинают использовать AI для создания индивидуальных образовательных траекторий для студентов, а также автоматизации процесса оценки знаний. Данные технологии в будущем значительно повысят эффективность и качество обучения, приведет к сокращению разрыва между теорией и практикой.

Цифровизация в техническом и профессиональном образовании становится неотъемлемой частью учебного процесса. Использование современных цифровых ресурсов, таких как LMS, виртуальные лаборатории и дистанционные платформы, способствует повышению качества подготовки специалистов, а также расширяет возможности для обучения. Однако для успешного внедрения этих технологий необходимо решать вопросы, связанные с доступностью ресурсов и подготовкой педагогов к работе в новых условиях.

Список использованных информационных источников:

1. Shraim O. Learning Management System (LMS) Success: A Developing Country Perspective, *International Journal of Interactive Mobile Technologies*, vol. 14, no. 11, pp. 109-121, 2020.
2. Cook M. Virtual Laboratories: A Disruptive Innovation in Technical Education," *Journal of Engineering Education*, vol. 111, no. 1, pp. 23-37, 2022.
3. Ubell J. How Online Learning Enhances Education in Technical Colleges, *Education Today*, vol. 15, no. 4, pp. 89-94, 2021.
4. Means T. et al. COVID-19 and the Rapid Shift to Online Education: Challenges and Outcomes, *Educational Technology & Society*, vol. 23, no. 3, pp. 101-112, 2020.
5. Sun P. Flexibility and Personalization in Digital Learning Environments, *Computers & Education*, vol. 156, pp. 103955, 2021.
6. James E. Challenges of Digital Divide in Technical Education, *Journal of Digital Education*, vol. 22, no. 2, pp. 56-72, 2022.

ВЛИЯНИЕ МИРОВЫХ ТЕНДЕНЦИЙ НА ПОЯВЛЕНИЕ НОВЫХ СТИЛЕВЫХ НАПРАВЛЕНИЙ В СФЕРЕ ГРАФИЧЕСКОГО ДИЗАЙНА

Жученко И.А.,

*Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, педагогический факультет,
старший преподаватель кафедры Изобразительного искусства и дизайна*

Кочетова В.Д.,

*Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, педагогический факультет,
кафедра Изобразительного искусства и дизайна, студент группы ДИЗ-52-19*

Графический дизайн играет важную роль в современном мире, оказывая значительное влияние на различные аспекты нашей жизни. Он постоянно эволюционирует, отражая изменения в обществе и технологиях. Мировые тенденции играют ключевую роль в формировании новых стилевых направлений и деформации уже существующих. В этой статье мы рассмотрим, как глобальные тренды влияют на графический дизайн в 2024 году.

В данном исследовании мы ставили задачи, которые связаны с изучением и раскрытием роли мировых тенденций в графическом дизайне. Также необходимо было выявить появление новых стилевых направлений в графическом дизайне.

Графический дизайн – это не просто визуальное искусство, это зеркало времени, отражающее культурные, технологические и социальные изменения общества. С каждым годом мировые тенденции оказывают всё большее влияние на появление новых стилей и трансформацию уже существующих направлений в дизайне.

Целью графического дизайна является качественный визуальный контент, он помогает привлечь внимание аудитории. Люди воспринимают больше информации визуально, и графический дизайн помогает выделиться среди конкурентов. Хороший дизайн передает информацию и идеи эффективно. Он помогает донести сообщение до целевой аудитории. Графический дизайн вызывает эмоции. От правильно подобранного цвета до композиции – все это влияет на восприятие и настроение. Графический дизайн стимулирует действия. Человек может купить товар, прочитать статью, зарегистрироваться на мероприятие и т. д. благодаря хорошо спроектированному дизайну.

Стиль в дизайне играет важнейшую роль, так как он определяет общую эстетику и атмосферу объекта дизайна. Хорошо продуманный стиль делает объект дизайна узнаваемым, передает определенное послание или настроение, облегчает восприятие информации, привлекает внимание и помогает создать уникальный облик бренда.

Хорошо продуманный стиль делает объект дизайна узнаваемым. Люди могут моментально связать определенный логотип, упаковку или веб-сайт с конкретной компанией или брендом. Стиль передает определенное послание или настроение. Например, минималистичный стиль может вызывать чувство спокойствия, а яркий и игривый стиль – радость и энергию. Стилизация помогает сделать объект дизайна более функциональным. Четко определенные цвета, шрифты и композиция облегчают восприятие информации. Привлекательный стиль привлекает внимание. Это особенно важно в рекламе, где первое впечатление играет решающую роль.

Создание бренда: Стиль помогает создать уникальный облик бренда. Когда люди видят согласованный дизайн на разных платформах, они начинают ассоциировать его с определенными ценностями и качеством.

Стиль в графическом дизайне – это совокупность выбранных методов и средств, которые формируют уникальное визуальное восприятие объекта. Этот объект может быть чем угодно – от веб-сайта до логотипа компании. Графический стиль включает в себя выбор цветов, шрифтов, форм, а также общую композицию, создавая цельный и узнаваемый облик. Важно понимать, что границы между стилями часто размыты, и дизайнеры объединяют различные элементы для создания уникальных и привлекательных концепций. Изучение и понимание стилей помогает создавать эстетически приятные и функциональные визуальные решения.

Мировые тенденции, оказывающие влияние на формирование стилей в графическом дизайне, многообразны и отражают широкий спектр социальных, технологических и культурных изменений. Некоторые ключевые тенденции 2024 года, описаны ниже.

Возвращение к ручной работе и индивидуальному подходу в дизайне подчеркивает ценность уникальности и мастерства. Устойчивое развитие и экологическая ответственность влияют на выбор материалов и методов производства, а также на тематику и визуальный язык дизайна.

Тенденция к устойчивому развитию и экологическому сознанию также находит отражение в графическом дизайне. Отказ от философии потребления и переход к более осознанному использованию ресурсов приводит к созданию дизайнов, которые подчеркивают необходимость сохранения природы и рационального потребления.

В то время как некоторые бренды стремятся к инновациям, другие обращаются к истории, вдохновляясь работами предшественников. Это приводит к возрождению классических стилей и адаптации их к современным требованиям, создавая баланс между новым и старым.

Дизайн становится более инклюзивным, отражая разнообразие общества и стремление к социальной справедливости. Интерес к историческим эпохам и классическим стилям приводит к возрождению элементов мистической графики и средневекового дизайна.

Эти тенденции демонстрируют, как глобальные события и общественные настроения формируют новые стилевые направления

Искусственный интеллект и генеративное искусство Использование ИИ в графическом дизайне становится все более популярным. Нейросети помогают дизайнерам в создании уникальных визуальных концепций и автоматизации рутинных задач.

3D-моушн и AR Технологии дополненной реальности и 3D-моделирования придают дизайну новое измерение, позволяя создавать более динамичные и интерактивные визуалы.

в графическом дизайне, делая его более глубоким, разнообразным и значимым.

Современный графический дизайн активно исследует футуристические темы, включая концепцию метавселенных. Бренды, такие как Adidas и Nike, интегрируют цифровую одежду и виртуальные пространства в свои маркетинговые стратегии, что приводит к появлению новых форм и цветовых решений, основанных на научно-фантастических образах и трехмерных аватарах.

Искусственный интеллект и генеративное искусство оказали значительное влияние на графический дизайн в последние годы. Проекты, такие как DALL-E 2 и Midjourney, позволяют создавать изображения на основе текстовых описаний, что снижает порог входа в профессию и позволяет дизайнерам сосредоточиться на идеях, а не на освоении сложных программных инструментов.

Рост значимости Big Data привел к развитию направления визуализации данных в дизайне. Компании используют машинное обучение для сбора и анализа больших объемов информации, что требует создания интерактивных и понятных визуализаций для представления этой информации.

Рассмотрим новые горизонты и деформация стилей в современном графическом дизайне. В мире, где технологии и культура развиваются с невероятной скоростью, графический дизайн неизбежно подвергается постоянным изменениям. Новые стили появляются, а существующие преобразуются, отражая динамику времени. Однако, несмотря на это, иногда кажется, что появившиеся и деформированные стили не получают должного признания или характеристик в современном графическом дизайне. Давайте попробуем разобраться, почему это происходит.

Современный графический дизайн часто опирается на классические стили, такие как швейцарский стиль или баухаус. Эти стили служат фундаментом, на котором строятся новые направления. Однако, в процессе адаптации к современным реалиям, они могут терять свою первоначальную идентичность, превращаясь в нечто новое и не всегда узнаваемое.

В эпоху интернета и социальных сетей тренды меняются с бешеной скоростью. Новые стили могут появляться и исчезать до того, как они успеют получить широкое признание и анализ. Это создает ситуацию, когда дизайнеры и критики не успевают полностью осмыслить и охарактеризовать новые направления.

Современный дизайн часто представляет собой слияние различных стилей и культурных влияний. Это приводит к созданию гибридных форм, которые сложно классифицировать в рамках традиционных стилевых категорий.

Сейчас дизайнеры стремятся к уникальности и индивидуализму, что приводит к созданию работ, которые трудно подвести под общие стилевые определения. Каждый проект может быть настолько уникальным, что не поддается стандартной классификации.

Нео-ар-деко мы будем рассматривать как образец современного стиля, который ещё не получил чёткой классификации. Нео-ар-деко – это современная интерпретация классического стиля ар-деко, который был популярен в 1920-1930-х годах. Этот стиль характеризуется использованием геометрических форм, прямых углов и линий, а также широких плоскостей чистого цвета. В нео-ар-

деко сочетаются элементы классического ар-деко с современными тенденциями и технологиями, что делает его актуальным и привлекательным для современных дизайнеров.

Стиль отличается своей роскошью и элегантностью, а также использованием геометрических форм и чистых цветов. В нео-ар-деко эти классические элементы сочетаются с современными тенденциями, создавая новый, но узнаваемый визуальный язык. Далее мы выяснили особенности нео-ар-деко в графическом дизайне.

– Геометрические формы: нео-ар-деко использует прямые линии, зигзаги и другие геометрические фигуры, которые создают чувство порядка и симметрии.

– Цвет: использование контрастных цветовых решений, включая черный, белый, золотой, серебряный и коричневый оттенки часто используются для создания яркого и выразительного визуального контраста.

– Типографика: применение строгих шрифтов и акцент на крупных, выразительных заголовках. В нео-ар-деко применяются шрифты с четкими линиями, что придает дизайну структуру и упорядоченность.

– Декоративные элементы: включение роскошных орнаментов и стилизованных изображений, элементы, такие как стилизованные женские образы и кривые линии, добавляют стилю изысканности, которые придают дизайну изысканность и элегантность.

– Современные материалы и технологии: несмотря на исторические корни, нео-ар-деко активно использует современные материалы и технологии для создания новых визуальных эффектов.

Нео-ар-деко – это пример того, как классический стиль может быть адаптирован к современным условиям, сохраняя при этом свою первоначальную эстетику. Этот стиль часто используется в графическом дизайне, интерьере и архитектуре, предлагая уникальное сочетание прошлого и настоящего, традиционного и инновационного. Он подходит для проектов, которые стремятся выразить роскошь и элегантность, при этом оставаясь актуальными и современными.

Этот стиль можно рассматривать как пример нового неклассифицированного стиля, поскольку он сочетает в себе исторические элементы с современными тенденциями, создавая уникальное визуальное восприятие. Этот стиль отражает современное стремление к индивидуализму и экспрессии, в то же время уважая историческое наследие ар-деко. Стиль является ярким примером того, как мировые тенденции и происходящие в мире события влияют на формирование новых стилей в графическом дизайне.

Нео-ар-деко, как современная интерпретация классического ар-деко, начал проявляться в графическом дизайне в последние годы, хотя точная дата его возникновения не установлена. Этот стиль восходит к ар-деко, который возник в 1920-х годах и достиг пика популярности в 1930-х2.

На данный момент нео-ар-деко является популярным стилем в графическом дизайне, особенно в проектах, где требуется сочетание классической элегантности и современной инновационности3. Он часто используется для создания роскошного и утонченного визуального образа.

Что касается будущего, прогнозы относительно продолжительности актуальности стиля варьируются. Тренды в дизайне постоянно меняются, и хотя нео-ар-деко популярен сейчас, его релевантность в будущем будет зависеть от множества факторов, включая изменения в потребительских предпочтениях и технологических возможностях4. Однако, учитывая его корни и устойчивость классического ар-деко, можно предположить, что нео-ар-деко сохранит свою популярность в ближайшие годы, особенно в проектах, где требуется изысканность и вневременная эстетика.

Современный графический дизайн – это живой организм, который постоянно развивается и меняется. Новые и деформированные стили являются отражением этого непрерывного движения. Возможно, они не всегда получают должное признание из-за своей новизны, сложности или быстротечности, но именно они задают тон будущему развитию дизайна и визуальной культуры. Важно продолжать исследовать и документировать эти изменения, чтобы лучше понимать и ценить многообразие и динамику графического дизайна.

Список использованных информационных источников

1 Кумова М. Айденфика. – М. 2014, – С. 6.

2 Руденко Т. Ю. Фирменный стиль и его элементы / Образование. Наука. – 2010. – № 3. – С. 57-58.

3 История возникновения и развития фирменного стиля [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <http://shelkovnikov.pro/ru/istoriya-firmennogo-stilya/> (Дата обращения: 09.03.2024).

4 9 примеров эффективной печатной продукции прошлого века. [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <https://huss.com.ua/ru/9-primerov-yeffektivnoi-pechatnoi-produkcii-proshlogo-veka/> (Дата обращения: 25.03.2024).

5 Тувагова В.Е. Фирменный стиль предприятий индустрии питания // Маркетинг. – М. 2013. № 2 (129).

ӘОЖ 378.147

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖАҢА ТӘСІЛДЕР МЕН ТӘЖІРИБЕ: БОЛАШАҚ КӘСІПТІК ОҚЫТУ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

*А.А.Кнашина, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің
7M01401– «Кәсіптік оқыту» білім беру бағдарламасының М2-ПО-24-1к тобының
магистранты, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы
С.А.Кипшаков, п.ғ.к., Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
қауымдастырылған профессор, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы*

Бүгінгі таңда әдістемелік құзыреттілік әр педагогтің қызметіндегі негізгі компоненттердің біріне айналады. Себебі, әдістемелік құзыреттілік – бұл әр педагогтің практикалық қызметіндегі маңызды компонент.

Әдістемелік құзыреттілік – бұл мұғалімнің жеке басының интегративті қасиеті, ол оның дайындығы мен коммуникативті құзыреттілікті қалыптастырумен, білім берумен, тәрбиелеумен және оқушылардың дамуымен байланысты оқу мақсаттарын жүзеге асыру процесінде әдістемелік міндеттерді тиімді шешуге қабілеттілігін анықтайды [1].

Әдістемелік құзыреттілік ұғымына тереңірек үңіліп, оның құрылымына келетін болсақ, оның бірнеше өзара байланысты компоненттерін ажыратуға болады, олардың көптеген түрлері бар.

Солардың ішіндегі ең маңызды компоненттердің бірі – әдістемелік жұмыста қызығушылық пен мотивацияда көрінетін құндылық-мотивациялық компонент болып табылады. Ал әдістемелік құзыреттілік құрылымындағы когнитивті компонент әдістемелік мәселелерді шешуде білім мен дағдыларды қолдануда, сондай-ақ жаңа білімге, практикаға және жұмыс формаларына ашықтықта көрінеді. Сондай-ақ, жұмыста АКТ-ны қолданумен сипатталатын технологиялық компонент те бар. Рефлексивті компонент өзін-өзі бағалауда, өзін-өзі сынауда және әдістемелік рефлексияда көрінеді. Сондай-ақ, әдістемелік құзыреттілік құрылымында құзыреттіліктің екі түрін ажыратуға болады: жалпы әдістемелік – өз кезегінде мотивациялық, когнитивті, ақпараттық, коммуникативті және әлеуметтік құзыреттерден тұрады; және арнайы – бұл мақсатты, мазмұнды, жобалау, рефлексивті және бақылау құзыреттерінің жиынтығы [2].

Сонымен қатар, әдістемелік құзыреттілікті қалыптастыру бірнеше деңгейлерге бөлінеді [3]:

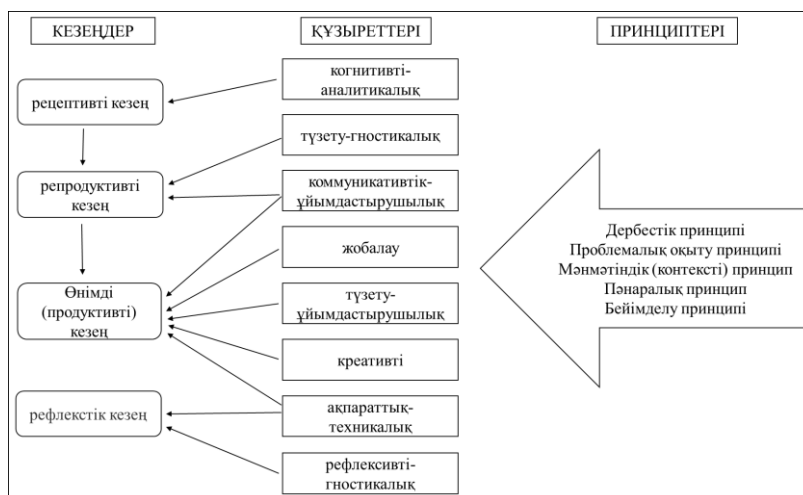
Бейімделу деңгейі – белгілі бір жағдайда, білім алушылардың нақты контингентімен белгілі бір әдістемелік міндетті шешуде нақты әдістемелік білім мен дағдыларды қолдануды қамтиды.

Репродуктивті деңгей – әдістемелік қызмет туралы идеялардың қалыптасу деңгейі мен тұтастығын көрсетеді.

Прагматикалық деңгей – педагогтің әдістемелік қызметіндегі әдістер мен тәсілдерден хабардарлығымен, практикалық қызметте заманауи білім беру технологияларын қолданумен сипатталады.

Интегративті деңгей – өнімділікпен және кәсіби қызметте өзін-өзі тиімді жүзеге асырумен сипатталатын шығармашылық дербестік.

Әдебиеттерді талдау, құрылымдар мен әдістемелік құзыреттіліктің ерекшеліктерін салыстыру негізінде А.А. Люботинский ұсынған құрылым ең өзекті екенін атап өтуге болады. Аталған құрылымның қазақ тіліне аударған нұсқамызды 1 суреттен көруге болады.

1-сурет. Әдістемелік құзыреттіліктің құрылымдық-функционалдық моделі

Суретте көрсетілген кезеңдерге талдау жасай отырып, бірінші кезең – *рецептивті* – тек оқытылатын пәннің білімімен ұсынылған деген қорытынды жасауға болады. Осы кезеңде ұсынылған әдістемелік құзыреттілік теорияға дейін азаяды, ал кәсіби қызмет тәжірибесі жеткіліксіз. Алайда, екінші жағынан, бұл кезең әдістемелік қызметке тұрақты көзқараспен, әдістемелік білімнің рөлін жоғары бағалаумен сипатталуы мүмкін. Рецепттивті кезең барысында когнитивті-аналитикалық құзыреттілік қалыптасады. Сондай-ақ, осы кезеңде әдістемелік қызметтің тұтас идеялары мен мотивтері де қалыптасады.

Келесі кезең *репродуктивті* болып табылады, ол нақты әдістемелік мәселелерді шешуді қамтиды. Бұл кезеңде ұйымдастырушылық-белсенділік және сындарлы-болжамды міндеттерді шешуге болады. Басқаша айтқанда, бұл кезеңде мақсат қою және кәсіби жолды жоспарлау, сондай-ақ олардың шешімдерін талдау мен бағалау жүреді. Бұл кезеңдегі шығармашылық белсенділік шамалы, бірақ стандартты педагогикалық қызметке жаңа шешімдерді іздеу және енгізу түрінде көрінеді. Репродуктивті кезеңде түзету және гностикалық құзыреттілік те жүзеге асырылуы мүмкін, бұл әдістемелік мәселелерді шешуде талдау әдісін қолдануды және қажет болған жағдайда сабақ жоспарын түзетуді білдіреді.

Одан кейінгі кезең *өнімді*, ол негізінен қазіргі ақпараттық ортада жұмыс істеу кезінде педагогтің шеберлігі мен білімімен сипатталады. Бұл кезең қазіргі ақпараттық-коммуникациялық орта жағдайында жаңа мүмкіндіктерді іздеумен қамтылады. Мұндағы негізгі компоненттердің бірі – жобалау компоненті. Бұл компонент болжамды нәтижелерді талдауды, педагогикалық қызметтің жаңа түрлерін, формалары мен әдістерін қоса отырып, тақырыпты зерттеу кезінде логиканы құруды қамтиды. Жобалау компоненті перспективалық жоспарлау және оқу процесін ақпараттық және психологиялық қамтамасыз ету функциясын қамтиды [3].

Өнімді кезеңнің құзыреттерінің бірі – педагогтің білім беру процесінде ақпараттық технологияларды қолдануға мүмкіндігі мен дайындығын көздейтін ақпараттық-техникалық құзыреттілік. Қазіргі жағдайда әдістемелік құзыреттілікті қалыптастыру педагогтің тәжірибесіне ақпараттық технологияларды енгізбесе толық болмайтынын атап өткен жөн. Ақпараттық технологияларды қолдану педагогке білім беру мүмкіндіктерін кеңейтуге, мотивацияны арттыруға, сондай-ақ оқу процесін қарқынды және мазмұнды етуге мүмкіндік береді, бұл танымдық мүмкіндіктердің дамуына ықпал етеді. Ақпараттық-техникалық құзыреттілік бірнеше компоненттерді қамтиды [4]:

1. Сандық – кәсіби қызметте компьютер мен интернеттің мүмкіндіктерін пайдалану.
2. Ресурстық – бағдарламалар мен материалдарды өзгерту мүмкіндігі мен қабілеті.
3. Технологиялық – ақпараттық-педагогикалық технологиялардың әлеуетін толық пайдалану.

Өнімді кезеңдегі шығармашылық құзыреттілік проблемаларды шешуге, мазмұнын, құралдары мен оқыту формаларын қалыптастыруға шығармашылық және ерекше көзқарас қабілеті ретінде сипатталады.

Соңғы кезең – *рефлексивті*. Бұл кезеңде педагог қол жеткізілген нәтижесі мен мақсатты салыстырады. Осы кезеңде қолданылатын құзыреттілік рефлексивті-гностикалық болып табылады. Бұл өз қызметін талдау, таңдалған құралдардың тиімділігін бағалау, жұмыс формалары мен әдістері

негізінде мәселелерді шешуге дайын болу мүмкіндіктерін білдіреді. Өз қызметінің рефлексиясы педагогтің инновациялық әлеуетін дамытуға, яғни жаңасын қабылдауға дайын болуға, әдістемелік міндеттерді шешудің жаңа жолдарын іздеуге, сондай-ақ оқыту тәсілдерін, технологияларын және өзінің әдістемелік тәжірибесін өзін-өзі бағалауға ықпал етеді [5].

Осылайша, әдістемелік құзыреттіліктің құрылымдық компоненттерін бөліп көрсету және олардың белгіленген кезеңдермен байланысы әдістемелік құзыреттілікті қалыптастырудың құрылымдық-функционалдық моделін нақты көрсетуге мүмкіндік береді, және оны меңгеру болашақ педагогке кәсіби мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл әдістемелік құзыреттіліктер туралы ұғым, білімдер педагогтерге болашақта әдіскер қызметіне тағайындалып жатса да өте қажет болатыны сөзсіз.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 Бұйрығымен бекітілген «Педагог лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларында» көрсетілген біліктілікке қойылатын талаптарға сәйкес техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының педагогтері тиісті бейін бойынша жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі педагогикалық білім немесе өзге де жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі кәсіптік білім және білім беру ұйымдарындағы жұмыс өтілі кемінде 5 жыл болғаннан кейін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының әдіскері қызметін атқара алатынын ескере отырып, оқытушылар мен өндірістік оқыту шеберлерінің, оның ішінде кәсіптік оқыту педагогтерінің де келешекте осы біліктілік талаптарына сай болған кезде әдіскер қызметіне тағайындалып, сапалы жұмыс істей алулары үшін олардың да әдістемелік құзыреттіліктерін қалыптастыру қажет.

Әдіскер лауазымына тағайындалған педагогке жалпы барлық педагогтерге қажетті әдістемелік құзыреттіліктерден бөлек, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының әдіскерінің кәсіби міндеттеріне сәйкес құзыреттіліктер қажет болады. Себебі, әдіскер білім беру ұйымының оқу-әдістемелік жұмысын ұйымдастырады және талдайды; озық педагогикалық тәжірибені анықтау, жинақтау және енгізу бойынша білім беру ұйымының әдістемелік және циклдік комиссияларының, кафедраларының жұмысын үйлестіреді; оқу-әдістемелік құжаттаманы дайындау бойынша жұмысты бақылайды, оқу-жоспарлау жұмыс құжаттамасын жасауға қатысады; білім беру ұйымдарының әдістемелік, пәндік және циклдік комиссиялары, кафедралары төрағаларының (меңгерушілерінің) жұмысын басқарады және үйлестіреді; педагог қызметкерлерді аттестаттауды дайындауға және өткізуге қатысады; озық педагогикалық тәжірибені анықтайды және жинақтайды, оқытудың инновациялық-дамытушы элементтерін, үздік жаңашыл педагогтардың жұмыс тәжірибесін практикаға енгізеді, педагог қызметкерлерге авторлық бағдарламалар, оқулықтар мен оқу-әдістемелік әдебиеттер әзірлеуге жәрдемдеседі; білім беру процесі мен әдістемелік жұмыстың тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар әзірлейді; оқытушылардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау курстарын, конференцияларды, семинарларды дайындауға және өткізуге қатысады; ашық сабақтар өткізуді және оларды талқылауды ұйымдастырады; әдістемелік кабинетті жабдықтармен, көрнекі құралдармен жабдықтауды қамтамасыз етеді; белгіленген есептік құжаттаманың уақтылы жасалуын қамтамасыз етеді [6].

Болашақ кәсіптік оқыту педагогтерінің келешекте осы көрсетілген кәсіби міндеттерді атқарып, білікті және жоғары әдістемелік құзыреттіліктерге ие әдіскер болып қызмет жасай алулары үшін, сонымен қатар техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының білім беру процесінде табысты кәсіби және тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін әдістемелік құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді жүйесін құру мақсатында біз «Болашақ кәсіптік оқыту педагогтерінің әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыру» тақырыбында диссертациялық зерттеу жұмысын жүргізу үстіндеміз.

Жүргізіліп жатқан зерттеулеріміздің негізінде, болашақ педагогтердің әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған жұмыстар бүгінгі таңда облысымыздағы техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында туындап отырған әдіскерлердің жетіспеушілігі немесе көптеген әдіскерлердің кәсіби құзыреттілігінің төмендігі сияқты мәселелерді шешуге де көмегін тигізеді деген ойдамыз. Бұл мәселелер облыстың 54 колледжінде қазіргі таңда жұмыс істеп жатқан әдіскерлермен жүргізілген сауалнама негізіндегі жасалған талдау нәтижесінде анықталып отыр.

Қазіргі күні, облыс колледждерінің әдіскерлерінің 53%-ы осы лауазым бойынша енді ғана жаңадан қызмет жасап бастағандар болып табылады, яғни әдіскер лауазымындағы жұмыс өтілімдері 3 жылдан аз және сәйкесінше осы салада жұмыс тәжірибелері жоқ, оның ішінде тек 33%-ында ғана педагогикалық білімі бар, біліктілікті арттыру курстарынан 29%-ы ғана өткен; жаңа модель бойынша біліктілік санатына (54 әдіскердің ішінен) тек 8 адам ие (14,8%), олардың ішінде «педагог-модераторлар» - 4 (7,4%), «педагог-сарапшылар» - 1 (1,8%), «педагог-зерттеушілер» - 3 (5,5%). Өкінішке орай, бұл өте төмен көрсеткіштер екені белгілі.

Облыс колледждерінде бұндай мәселелердің бар болуының себебі - қазіргі уақытта жоғары және кәсіптік-техникалық білім беру жүйесінде педагогикалық мамандар санаты ретінде әдіскерлер даярланбайтындығы; колледждерде әдетте бұл лауазымға кешегі педагогтер тағайындалады, олардың біразы жұмыс өтілінің аздығына байланысты әрдайым осы қызмет түріне қажетті кәсіби құзыреттіліктің тиісті деңгейіне ие бола бермейді. Онымен қоса қазіргі уақытта тәжірибелі әдіскерлердің лайықты демалысқа кетуіне және оларды біз қарастырып отырған қызметке тиісті дайындығы жоқ жас мамандармен алмастыруына байланысты кадрлардың ауысуы орын алуда. Және, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру жүйесінде педагогикалық білімі жоқ жұмысшылар, яғни колледждегі мамандықтар бойынша арнайы пән оқытушылары немесе өндірістік оқыту шеберлері де біліктілік талаптарына сәйкес келген кезде әдіскер бола алатыны. Сонымен бірге көптеген колледж әдіскерлерінің біліктілікті арттыру курстарынан өтпейтіндігінің, жоғары біліктілік санаттарының жоқтығының анықталып отырғаны да белгілі бір қиындықтар туғызады.

Осылайша, болашақ кәсіптік оқыту педагогтерінің әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыру тақырыбын қолға алып отырғанымыздың бір пайдасы осы техникалық және кәсіптік білім беру саласында туындап отырған мәселелерді шешуге де тиеді десек болады. Бұл ретте, жүргізіліп жатқан ғылыми жұмысымыздың аясында болашақ кәсіптік оқыту педагогтерінің әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыруға арналған әдістемелерді зерделеп, білім беру бағдарламаларын әзірлеп жатырмыз.

Біз алға қойған мақсатымызға қол жеткізіп, көзделген міндеттерімізді орындап, жоспарланып отырған жұмыстарымызды сәтті жүзеге асыруымыздың нәтижесінде техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының білім беру процесінде табысты кәсіби және жеке іске асыру үшін қажетті құзыреттерді қалыптастыру мен дамытуды қамтамасыз ететін әдіскерлерді әдістемелік сүйемелдеудің және болашақ педагогтердің әдістемелік құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді жүйесі құрылады деген үміттеміз.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

1. Люботинский А.А. Структурно-функциональная модель методической компетентности будущих учителей иностранного языка в условиях инновационной образовательной среды // Молодой ученый. – 2014. – № 8.
2. Соловова Н.В., Калмыкова О.Ю. Методическая компетентность преподавателя вуза // Международный симпозиум «Образование в интересах устойчивого развития для всех поколений – социальный договор». 10–11 февраля 2016 г. Минск: БГПУЮ, 2016.
3. Волков Андрей Евгеньевич, Кузьминов Ярослав Иванович, Реморенко Игорь Михайлович, Рудник Борис Львович, Фрумин Исак Давидович, Якобсон Лев Ильич Российское образование – 2020: модель образования для инновационной экономики. Материал для обсуждения // Вопросы образования. 2008. № 1.
4. Мильруд Р.П., Максимова И.Р. Информационно-педагогические технологии в обучении иностранным языкам: сущность, история, современность // Иностранные языки в школе. – 2013. – № 3.
5. Москаленко, А.А. Управление формированием методической компетентности учителей общеобразовательной школы / А.А. Москаленко. – Текст: непосредственный // Аспекты и тенденции педагогической науки: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, декабрь 2017 г.). – СПб: Свое издательство, 2017. – С. 136-139. – URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/273/13382/> (дата обращения: 18.09.2024).
6. «Педагог лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2009 жылғы 13 шілдедегі № 338 Бұйрығы.

КӨРКЕМ ЕҢБЕК МАМАНДЫҒЫ БОЙЫНША АРНАЙЫ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Рахимбаева Т.Қ.

Қарағанды қаласы

*Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі
«Көркем еңбек» бөлімінің меңгерушісі*

Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесі өскелең ұрпақтың алған білімдерін әртүрлі өмірлік жағдайларда тиімді, өз бетімен, дұрыс қолдана алатын, мәселенің шешімін таба білетін шығармашыл тұлға қалыптастыруға бағытталған.

Осыған байланысты «Көркем еңбек» мамандығының оқытушыларының маңызды міндеттерінің бірі әр студенттің білімі мен жеке ерекшеліктерін есепке алу негізінде жеке тұлғасын дамыту үшін жағдай жасау, сонымен қатар қазіргі заманғы еңбек нарығында бәсекеге қабілетті маман даярлау болып табылады.

Сондықтан оқытушылар арнайы пәндерді оқытудың лайықты деңгейін көрсету үшін барлық күш-жігерін жұмсайды.

Тігу технологиясы пәнінде студенттер арнайы киімнің сызбасын түсірмес бұрын адамның дене бітімінің өлшемін алу жолдарын меңгереді. Өлшем алғаннан кейін бұйымның сызбасы тұрғызылады, сызбада жіберілген кемшіліктер болса уақытында жойылып, лекал әзірленеді. Лекалдың көмегімен пішу шеберліктері әр сабақта қалыптасып отырады.

Жаңартылған оқу бағдарламасының ерекшелігі ол әртүрлі шығармашылық әрекет барысында көркем-технологиялық білімдерді, қабілеттер және дағдыларды қалыптастыруға бағытталған. Осы орайда сурет салу техникасын меңгерген студенттер, енді тігін тігу технологиясын меңгереді (сурет 1, 2).

сурет 1

сурет 2

Түрлі материалдармен жұмыс жасау, білім алушылардың технологиялық ойлауын, көркем-эстетикалық талғамын, шығармашылық, есте сақтау қабілеттерін, кеңістіктік қиялын, көзбен нақты мөлшерлеу қабілетін жетілдіреді.

сурет 3

Интерьерді безендіруге және жарықтандыруға арналған шам, әртүрлі материалдармен жасалады. Бастапқыда эскиз салып, эскиз бойынша материалдар жинап содан кейін безендіреді (сурет 3).

Көркем өнер саласында қолданылатын материалдар да үлкен мәнге ие екендігі мәлім.

Мулина жіптерінің көркемдік-мәнерлі мүмкіндіктерін пайдалана отырып, туған табиғаттың эмоциялық-жарқын бейнесін жасауға болады (сурет 4,5).

сурет 4

сурет 5

Сонымен қатар мүсін сабағында бірінші курста студенттердің қол икемділігін қалыптастыру мақсатында сабын материалымен артық материалды жою тәсілімен жұмыс жасауы керек, (сурет 6, 7).

сурет 6

сурет 7

«Әлем менің көзіммен» тақырыбындағы композицияға назар аударсақ, студенттер қоршаған ортаның сұлулығын, табиғат жағдайының алуан түрлілігін, әр түрлі көркем материалдардың мәнерлілігіне эмоциялық-эстетикалық сезімталдық сезімін қалыптастыру үшін оқытушының сан алуан әдісті тиімді қолданғанын байқауға болады (сурет 8, 9).

сурет 8

сурет 9

Студенттерді өнерге икемдеп, қабілеттерін дамыту үшін әр оқытушыны жетістікке жетелейтін әдісі-тәсілі болады.

Шығармашылық қабілетін дамытып, өзін-өзі танытуға, сенімсіздіктерін жеңуге ұмтылдыру үшін оқытушылар жеке-бағдарлы тәсілді, әртүрлі әдістерді үнемі қолданса, студенттер өнер амалдарының бәрін білетін болады, сонымен қатар жұмыстарын талдап, өз қателіктерін өз бетінше таба білуі өте маңызды, жалпы алғанда барлығы дамиды.

Студенттерді табиғи сурет салу барысында қарындашпен жұмыс істеу тәсілдерін үйрету үшін педагогтар студенттерді өз бетімен жұмыс істеуге бағыттауы керек.

Бейнелеу сабақтарында оқытушылар тарапынан бейнелеу өнерінің мәнерлі құралдарын, әдістерін тиімді қолданумен қатар, бейнелі ойлауды саналы пайдалану дағдыларын дамыту тәжірибеге енген.

Студенттердің кескіндемеші-суретшілердің жұмысына деген қызығушылығы мен құрметін, көркем талғамын, көркемдік-шығармашылық қызмет пен әуестігін қалыптастыруға ықпал етудің де маңызы зор екендігін алға тартатын педагогтарда баршылық.

Студенттер кез келген бұйымды жасаудан бұрын, оның құрылымы туралы техникалық жоба үлгісімен танысады. Бұндай құжатқа бұйымның сызбалары мен оның технологиялық картасы жатады. Сызба бұйымды жасауға қажетті мәліметтерін, жазықтыққа бейнелеудің ережелерін және сызбаларды білулері қажет.

«Көркем еңбек» оқу пәнінің маңыздылығы шынайы болмысты эстетикалық қабылдауды және еңбекқорлыққа тәрбиелеуді, адамның қоршаған әлеммен өзара байланысы туралы білімді қалыптастырудың бірден-бір құралы болып табылады.

«Көркем еңбек» пәнін оқытудың мақсаты –жеке тұлғаның қалыптасуы және өз ойын білдіруінің негізі ретінде, рухани-адамгершілік мәдениетін дамыту, шығармашылық, кеңістіктік-образды ойлауын қалыптастыру.

Ертеден келе жатқан жүнді илеу арқылы бұйым жасау өнерін материалды көркемдеп өңдеу пәнінде іске асыруға болады.

Студенттер сулы және құрғақ илеу техникасын меңгереді(сурет 10, 11).

сурет 10

сурет 11

Сәндік-қолданбалы өнері пәнінің бастамасы, табиғи формаларды стилизациялаудан басталады. Қағазға салынған көкөністер, жемістер, құстар, натура ретінде муляждар, гүл құмыралары қойылады,

сурет 12

студенттер натурадан көргенін талғамына қарай өзгертеді, сәндеп, безендіреді (сурет 12).

Бұл студенттердің қандайда бір затқа өз көзқарасы болуы үшін, арнайы енгізілген шығармашылық жаттығу.

Натура ортақ, бірақ әртүрлі композиция шыққанын байқауға болады.

Келесі тапсырма - бұл натюрморт.

Студенттер тақта алдындағы натюрмортқа қарап, стильдейді және шығармашылық натюрморттың формасын жеңілдетеді немесе күрделендіреді. Нақты, дәлірек айтсақ, суреттемейді тек өздігінен түрлендіреді. Жарқын заттар шығады және бұл студенттердің шығармашылық қиялын дамыту үшін өте маңызды. Безендіру жаттығулары(сурет 13).

Бояу әдістері: алдымен студенттер жаттығады, тәжірибе жасайды, содан кейін осы суреттердің эскиздерін жасайды, тек содан кейін олар дайындамаларда, кобдишаларда, тақтайшаларда жұмыс істейді.

Безендіру жұмысын орындау үшін, қиялды дамытып қана қоймай, қолды жаттықтыру керек, тек содан кейін қуыршақтарды, тақтайшаларды, безендіруге болады (сурет 15, 16). Мұның бәрі студенттер жаттыққаннан кейін жасалады.

сурет 14

сурет 15

сурет 16

Кескіндеме негіздері -бұл акварель натюрморттары, гуашь-натюрморттар, майлы кескіндеме және майлы портреттер. Бұл кезең-кезеңімен оқытылады.

Бастапқыда студенттер акварельді меңгереді және акварелмен натюрморт, содан кейін гуашь техникасы және гуашь техникасымен натюрморттан кейін. майлы кескіндемеде натюрморт орындауы керек, біртіндеп адамның дене бітімін сала бастайды .

Пішін кескіндемесі, тізеге дейінгі пішін, барлығы біртіндеп жүзеге асырылады. Ең қарапайым және қарапайым нәрселерден бастап бірінші курстан, төртінші курсқа дейін, оқытушылар осы нәтижеге жетуі керек. Бұл қалай іске асырылады, әрине барлығы жеке. Әр топтың барлығына ортақ бағдарлама бар, бірақ оқытушылар студенттердің дайындығына қарауы керек.

Арнайы дайындық бар ма, топтың ынтасы қандай, топ бір-біріне ұқсамайды. Сондықтан әр топтың өзіндік әдістері бар, әр топпен жекелеме жұмыс жүргізіледі.

Негізгі пәндерде ұйымдастыру жұмысы өте маңызды, себебі пәнде белгілі бір тәртіп бар, яғни мольбертті орналастыру, бояуды, суды дайындау, бұл тәртіпке студенттер бірінші курстың бір-екі айында дағдыланады.

Әрі қарай оқытушылар қарапайым нәрселерден бастайды, бөлменің ортасына екі подиум орналастырылып, сол жерге көкөністер мен жемістер қояды, студенттер оқытушының басшылығымен натураны салады, кейде оқытушылар шеберлік сабағын көрсетеді (сурет 17).

Осындай қарапайым нәрселерден бастап студенттер күрделі натюрморттарды, адамдардың тұлғаларын және т.б. меңгереді. Егер адам пішінін салу керек болса, студенттер алдымен бәрін мұқият, жекелей зерттеуі керек. Ең алдымен адамның басын бейнелейді, кеудеге дейін портрет, қолдарын, аяқтары барлығы жеке-жеке біртіндеп мақсатты түрде зерттеледі.

сурет 17

Кескіндеме суретсіз жұмыс істей алмайды, яғни пәндер бір-біріне жақын екені бәрімізге мәлім. Композиция - күрделі пән, оны сурет және кескіндемесіз меңгере алмайды, сонымен қатар өнер тарихында білу керек(сурет 18, 19).

сурет 18

Пәнаралық байланыс өте маңызды және қажет. Егер қандай-да бір пәнде маман кемшілік жіберсе, бұл өзге пәнге әсер етеді.

Алқалы көзқарастар яғни просмотр бұрыннан Ресейдің көркемөнер мектептерінде ойлап табылған, бұл өте жақсы ынталандыру.

Осындай алқалы көзқарастар семестрдің соңында жасалады, бұл оқытушылар мен студенттер үшін өте маңызды сәт.

сурет 19

Студенттердің жұмысына қарап, олардың қалай бастағанын, соңғы жұмыс үшін қалай талпынғанын, бұл үшін не істегенін және үлгерімін, кемшіліктерінің бар-жоғын көруге болады.

Бұл оқытушыларымыздың жұмысы, сондықтан просмотр кезінде әр маман өзінің жіберген кемшілігі болса, қашан, қалай енді оны болдырмаудың жолын қарастырып, қорытынды шығарады. Алқалы көзқарастар яғни просмотр өте маңызды.

Студенттер арнайы пәндерден үйренгенін басшылыққа ала отырып, өз қолдарынан бұйым жасап, мектептегі байқау сабақтарына көрнекі құрал ретінде қолданады(сурет 20).

Көркем еңбекті оқыту әдістемесінде, жаңартылған білім мазмұны аясында, сабақты қысқа мерзімді жоспарлап жаттығады.

Әдістемелік сабақ студенттердің шығармашылық жігерін ашуға, шеберлік деңгейінің шындалуына, әр жұмыста жетістікке жету жолын үйренуіне жол ашады. Сабақта жаңа педагогикалық технологияларды қолданып, сонымен қатар сабақты түрлендіріп отыру маңызды екені бізге мәлім. Топтасып бірге жұмыс жасап, өзін және жолдастарын бағалап, оқытушымен кері байланыста болады.

Ас әзірлеу сабағында дастарханды безендірумен қатар, әртүрлі тағам түрлерін тәжірибе жүзінде дайындап, сонымен қатар ұлттық тағамдарды жасап үйренеді.

Арнайы пәндерде безендіріп салу өнерімен қоса, компьютер бағдарламаларымен жұмыс жасау құзыреттілігі жетіледі, графикалық дизайн пәнінде Illustrator бағдарламасы бойынша логотип пен визиткаларды орындайды(сурет 22, 21).

сурет 22

сурет 21

Проект графикасы пәні бойынша Illustrator бағдарламасы арқылы студенттер жатын бөлме интерьерін орындайды (сурет 23). Дегенмен әдемілік үшін Photoshop бағдарламасымен бөлшектер қосылады. (Терезеден тыс фотосурет және текстураларды енгізу).

Интерьерді проекциялау пәнінен 3D studio MAX, Corona render, Photoshop бағдарламасымен жұмыс істеп үйренеді.

сурет 22

Қорыта келе сөз соңында айтпағым, бүгінгі цифрланған заманда жаңа формациядағы мұғалім дайындау өзекті мәселе болып тұрғандығы бәрімізге мәлім. Сондықтан аталған мамандық бойынша арнайы пәндерді толық меңгерген студенттер, заман ағымына ілесіп, жаңашыл бағытта жұмыс жүргізетін, сабақта жаңа әдістерді қолдана отырып, жас ұрпаққа сапалы да, саналы білім беретін, өзіндік пікірі бар маман бола алады демекпін.

УДК 37.015.3

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Жиентаева Б.Ж., Манабаева Т.Т.,
«Тұран-Астана» университетінің магистранты, Астана, Қазақстан*

Қазіргі уақытта студенттерді болашақ педагогикалық қызметке ынталандыру рөлі ерекше өзекті болып отыр. Педагогикалық теория мен практикада қалыптасқан тәсілдерді талдау барысында студенттердің кәсіби мотивациясын қалыптастыру мәселесін, олардың жоғары оқу орнында оқу барысында болашақ іс-әрекеттің мағынасын ашу жолдары анықталды.

Студенттердің кәсіби құзыреттілігінің сапасы, олардың кәсіби өсуге және үздіксіз дамуға уәждемесі кәсіби міндеттердің мазмұнын түсінуге ықпал етеді [1]. Сондықтан жеке психологиялық құзыреттілікті дамытудың мазмұнды бағытында студенттердің кәсіби мотивациясын қалыптастыру критерийлері мен көрсеткіштерін анықтауды талап ететін кәсіби-жеке көзқарастар, бағдарлар, құндылықтар маңызды рөл атқарады. Кәсіби қызметке ынталандыратын нақты уәждерді, кәсіби қызметтің уәждерін, кәсіби көзқарастарды, мүдделерді, психологиялық дайындықты, еңбекке қанағаттануды түсінуді қамтамасыз ететіні анық.

Кәсіби мотивация дегеніміз - мамандық таңдауды және осы мамандыққа байланысты міндеттерді ұзақ уақыт орындауды анықтайтын нақты мотивтердің әрекеті деп көрсетеді М.В. Воробьева. Яғни, болашақ маманның кәсіби мотивациясы тұрақты мотивтердің жиынтығы болып табылады, олардың көрінісі кәсіби көзқарастарға, қарым-қатынастарға, позицияларға, сондай-ақ эмоцияларға, сезімдерге, тұлғаның кәсіби қасиеттеріне байланысты [2, 8-9 б.]. Ол студенттерде кәсіби мотивацияны қалыптастыру мәселесін шешудің тиімді әдісі-практикаға бағытталған білім беру сипатын күшейту, университетте оқу кезеңінде табысты кәсіби тәжірибе алу деп санайды. Бұл ретте кәсіби қызметтің оң тәжірибесін қалыптастырудың негізгі құралы студенттік практика болып табылады.

Әйткенмен студенттердің болашақ кәсібіне байланысты мотивациясының ерекшеліктері бар. Студенттердің кәсіби мотивациясын қалыптастыру процесі үздіксіз, динамикалық даму ретінде қарастырылуы тиіс. Бұл өз кезегінде, оқу кезеңінде әрбір студенттің жеке қызығушылықтары мен қабілеттерін ескере отырып, жеке тәсілді қажет етеді. Студенттердің кәсіби дамуының негізі, олардың мүдделерін ұғынып, түрлі оқу әдістемелерін қолдану арқылы қол жеткізілетін жағдай болып табылады.

Психологтар мотив деп мінез-құлықтың ішкі қозғаушы күшін түсінеді, ал педагогикада мотивация көбінесе қызметті реттеудің жоғары формасы ретінде қарастырылады [3]. Оқу мотивациясы танымдық қызығушылықпен байланысты және педагогикалық әсер ету жағдайында университеттегі оқу-танымдық процестің тиімділігінің маңызды мотиві мен факторы болып саналады. Г. А. Карпова атап өткендей, «алдымен ынталандыратын, содан кейін ғана тәрбиелейтін мұғалім тиімді жұмыс істейді» [4, 49-бет].

Кәсіби дамытудағы тиімді тәсілдердің бірі – студенттерді тәжірибе алаңдарына тарту. Мысалы, кәсіпорындармен серіктестік орнату арқылы студенттер өндірістік оқу, стажировка мен жобалық жұмыстар жүргізуге мүмкіндік алады. Бұл тәжірибе жастардың кәсіби дағдыларын дамытуға, сондай-ақ, еңбек нарығындағы сұранысты түсінуге жәрдемдеседі.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде студенттердің әртүрлі негіздер бойынша терілуі келтірілген. Сонымен, Э.Ф. Зеер студенттердің кәсіби бағыттағы түрлерін ажыратады, олар 16-ны қызметке деген ынтамен ажыратады [5]. Мотивтердің табиғаты күрделі болғандықтан және оларда әртүрлі жеке білім беру арқылы делдал бола алатындықтан, студенттердің мотивациясын диагностикалау қажет, оның ішінде мотивтерді ғана емес, сонымен қатар оларда делдал болатын жеке құрылымдарды, мысалы, құндылық бағдарларын өлшеуге бағытталған әдістердің кең ауқымы бар.

Сонымен қатар, кәсіби мотивацияны арттыруда заманауи білім беру технологияларын енгізу маңызды. Жаңа технологияларды пайдалану студенттерге тың тақырыптар мен инновациялық әдістерді меңгеруге, өз бетінше ізденуге жағдай жасайды. Оқу процесінің интерактивтілігі студенттердің қызығушылығын арттырып, оқу нәтижелерін жақсартады.

Б.Н. Гузанов өзінің «Интеграцияланған өндірістік оқыту процесінде ЖОО студенттерінің кәсіби уәждемесі» атты зерттеуінде жоғары білім беру сапасын арттыруға және студенттердің кәсіби дамуына ықпал ететін кәсіби уәждемені тұрақты және мақсатты қалыптастыруды қамтамасыз ету үшін интеграцияланған өндірістік оқытуды жобалау ерекшеліктері қарастырылған.

Осы ұстанымдардан студенттің кәсіби қалыптасуының маңызды аспектісі оның болашақ кәсіби қызметіне деген ынтасын қалыптастыру болып табылады. Мотивация студенттің жеке басының кәсіби қалыптасуына ішкі қозғаушы күш ретінде қызмет етеді, мұнда олардың өзін-өзі дамытуы және іс жүзінде өзін-өзі жүзеге асыруы көрінеді. Кәсіпті оқыту тиісті маңызды құзыреттерді игеруге бағытталған. Оқыту кәсіби уәждемені қалыптастыруды қамтамасыз ететін студенттердің білім беру қызметін ұйымдастыру, мазмұны арқылы жүзеге асырылады. Осыған байланысты болашақ мамандықты игеру арқылы студенттердің кәсіби мотивациясын қалыптастыруға мүмкіндік беретін білім беру процесін жобалау өте маңызды болады.

Атап айтқанда, кәсіби мотивация студенттердің оқу процессіне, олардың маман ретінде қалыптасуына, және болашақтағы еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болуына тікелей әсер етеді. Студенттердің кәсіби мотивациясын қалыптастыру – үлкен мәнге ие процесс, себебі бұл олардың болашақ мансаптарына, білім алуға және кәсіби дағдыларын дамытуға тікелей әсер етеді. Кәсіби мотивацияны қалыптастырудағы негізгі ерекшеліктері бар. Соның ішінде студенттердің кәсіби қызығушылығы өз кәсібіне деген қызығушылығын арттыру, олардың оқу процесіне, тәжірибеге және болашақ жұмысқа деген қызығушылықтарын көтеру.

Қарастырылатын оқу бағдарламаның тиімділігі де студенттердің қызығушылықтарына маңызды роль атқарады, еңбек нарығында сұранысқа және заманауи технологияларға сәйкес болуы тиіс. Ол үшін оқу процесінің жаңартылып отыруы керек.

Студенттердің білім алатын ортасының психологиялық жағымды ортасын құруының да мәні ерекше. Өйткені білім алушыларға оқу ортасындағы қолдау мен түсіністік қажет болады. Психологиялық қауіпсіздік студенттердің өзін-өзі көрсетуіне, кедергілерді жеңуге және өз әлеуетін жүзеге асыруына ықпал етеді. Студенттердің кәсіби тәжірибе алу мүмкіндіктері. Іс-тәжірибе, өндірістік практика мен жобалық жұмыстар студенттердің білімдерін практикада қолдануына және кәсіби бағыттарын анықтауына жәрдемдеседі.

Студенттердің кәсіби мотивациясын қалыптастыру дегеніміз ол кәсіби білім мен дағдыларды меңгеру үшін қажетті білім деңгейін жан-жақты меңгеріп, тәжірибеде қолдана білуі. Студенттердің кәсіби мотивациясын қалыптастыру мазмұны бірнеше негізгі компоненттерден тұрады. Олар білім беру процесінде студенттердің кәсіби бағыттылығын, қызығушылықтарын, және ұмтылыстарын дамытуға бағытталған. Мұнда қарастырылатын негізгі аспектілері ретінде студенттердің кәсіби мақсаттар мен міндеттерді анықтау қажет.

Жеке кеңес беру: Оқу процесінде психологтар мен кеңесшілердің көмегімен студенттермен жеке әңгімелесу ұйымдастыру. Бұл кезде студенттер өз қызығушылықтарын, күшті және әлсіз жақтарын сараптап, өз мақсаттарын анықтай алады.

SMART әдісін қолдану мәселесін қарастырар болсақ мақсат қою процесінде SMART (Specific, Measurable, Achievable, Relevant, Time-bound) принциптерін қолдану қажет етеді. Бұл тәсіл студенттерге нақты, өлшейтін, қолжетімді, маңызды және уақыт ауқымында орындалатын мақсаттар қоюға көмектеседі. Сондай-ақ, мастер-класстар мен семинарларды қолдану студенттердің көзқарастарын кеңейтеді және оларды кәсіби дамуына әсер ететін факторлармен таныстырады. SMART әдісі — мақсат қою процесінде қолданылатын белгілі бір принциптер жиынтығы. Бұл әдіс

мақсаттарды нақты, өлшенетін, қол жеткізуге болатын, маңызды және уақытпен шектелген етіп қалыптастыруға көмектеседі. SMART акронимі ағылшын тіліндегі бес критерияның алғашқы әріптерінен тұрады:

Кәсіби зерттеулер мен жобаларға қатысу барысында студенттерді өз мамандығымен байланысты зерттеулер жүргізуге, жобаларға қатысуға шақыру. Бұл тәжірибе студенттердің ұзақ мерзімді мақсаттарын анықтауға көмектеседі.

Арнайы пәндерді оқыту барысында кері байланыс жасау студенттермен мақсаттарына жету барысындағы нәтижелер мен прогреспен тұрақты кері байланыс орнатуды көздейді. Олардың жетістіктерін атап өту мотивацияларын көтереді, ал кедергілерді талқылау болашақтағы мақсаттарды бейімдеуге көмектеседі.

Визуализацияның ролі өте үлкен, себебі студенттерге өз мақсаттарын визуалды түрде көрсетуді ұсыну. Мысалы, жоспарлар, диаграммалар, менталдық карталар жасау. Бұл әдіс мақсаттарды көз алдына түсіріп, оларға жетудің жолдарын жоспарлауға көмектеседі.

Кәсіби табыстарына үлгі тұту жағы маңызға ие. Өйткені өзіне үлгі ретінде табысты мамандар, кәсіби тұлғалар туралы мысалдар келтіру. Олардың мансап жолы мен ұзақ мерзімді мақсаттарына жетудегі тәжірибелері студенттер үшін жақсы мотивация болып табылады.

Топтық жұмыстар ұйымдастыру қырынан қарастрасқ, студенттердің топпен жұмыс істей отырып, өз мақсаттарын бірге анықтап, талқылауына жағдай жасау. Бұл процесс олардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға, сондай-ақ, идеаларды бір-бірімен бөлісуге мүмкіндік береді.

Кәсіби тәжірибе алу барысында студенттерді тәжірибелік оқыту, стажировкалар мен жобалар арқылы кәсіби ортаға енгізу. Бұл тәжірибе студенттердің нақты мақсаттарды анықтауына және оларды жүзеге асыру жолдарын түсінуіне көмектеседі. Осы тәсілдер студенттердің кәсіби мақсаттарын тиімді түрде анықтап, дамытуға көмектеседі. Кәсіби тәжірибе алу — студенттердің өз мамандығы бойынша практикалық дағдыларын дамыту, теориялық білімдерін тәжірибемен ұштастыру және еңбек нарығында нарыққа дайын болу үшін өте маңызды кезең. Кәсіби тәжірибені алу бірнеше жолмен жүзеге асырылуы мүмкін: Оқу орындарының ұйымдастыруы бойынша компанияларда қысқа мерзімді стажировкалар. Бұл мүмкіндік студенттерге жұмыс процесімен танысуға, кәсіби дағдыларды жетілдіруге және желілік байланыстарды дамытуға көмектеседі.

Студенттерге өз мамандығы бойынша ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді мақсаттарын қалыптастыруға көмектесу. Ол бірнеше стратегиялар мен әдістер арқылы жүзеге асырылады. Міне, осы мақсатта қолдануға болатын тиімді тәсілдер ретінде девиздер мен ұрандар орнату. Студенттерге өз мақсаттарын нақтылауға және оларға жетудің маңыздылығын түсіндіруге көмек көрсету үшін мотивациялық девиздер мен ұрандар орнату. Бұл мақсаттарға жетудің негізін жасайды.

Қорыта келе, студенттердің кәсіби мотивациясын қалыптастыру мәселесі бойынша білім беру процесінде студенттерді кәсіби даярлау мақсатында жан-жақты оқу-әдістемелік қамтамасыз етудің маңыздылығын көрсетеді. Бұл анықталған жағдай студенттерді кәсіби қызметке ынталандыру және мотивациясын қалыптастыру заман талабына сай сапалы маман даярлауға ықпал етеді.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

- 1 Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 424 с.
- 2 Воробьева М.В. Развитие профессиональной мотивации студентов в процессе обучения в туристском вузе: Автореф. дис. канд. пед. наук. – Сходня, 2010. – 24 с.
- 3 Психологический словарь / ред. В. В. Давыдов. Москва: Педагогика, 1983. 448 с
- 4 Практикум по психологии профессиональной школы / Свердлов. инж.-пед. ин-т; под общ. ред. Э. Ф. Зеера. Свердловск, 1990. 117 с.
- 5 Зеер Э. Ф. Психология профессий: учебное пособие / Э. Ф. Зеер. 2-е изд., перераб. и доп. Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 330 с.
- 6 Гузанов Б.Н. Производственный опыт в структуре профессиональной компетентности педагога профессионального обучения / Б. Н. Гузанов, А. С. Кривоногова // В мире научных открытий. 2012. № 5 (29). С. 125–141

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ-ҰРПАҚ САБАҚТАСТЫҒЫНЫҢ КЕПІЛІ

Г.О. Сатымбаева, А.Т.Саналиева

Қарағанды қаласының «Толағай» бөбекжайы, КМҚК.

Балабақша тәрбиешілерінің басты міндеті – халқының рухани-адамгершілік, ұлттық құндылықтарын бүлдіршіндердің бойына ерте бастан дарыта отырып, жүрек түкпіріндегі рухани қазынасын жарыққа шығару, әрбір баланы жеке тұлға ретінде жетілдіру үшін оның бойындағы бар жағымды қасиеттерін дамыта түсу болып табылады. Ол үшін жас жеткіншектерді балабақшаға алғаш келген күннен бастап-ақ олардың бойына ұлттық тәлім-тәрбие нәрін сіңіру, рухани адамгершілік әдеттерге, жоғары азаматтық мәдениетке баули бастау – басты мақсаттардың бірі. Қазақстан Республикасының орта білімді дамыту тұжырымдамасында көрсетілгендей, тәрбие үрдісін қазақстандық патриотизм, гуманизм, адамгершілік идеяларын қалыптастыру негізінде құру керек. Ұлы ғұлама Әл-Фарабидің де: «Тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, келешекте оның өміріне опат әкеледі, адамға ең бірінші керегі тәрбие» - деген ұлағатын ұмытпауымыз керек. Ал еліміздің ертеңін қалыптастыратын бүгінгі жас жеткіншектерге берілетін тәрбиенің өзегі - өз халқының адами қасиеттерімен бірге туған жерін, Отанын сүйе білуге тәрбиелеу, өз халқына тән асыл қасиеттерді дарыту – олардың бойына ұлттық құндылық – ұлттық қазынамызды сіңіре білуден бастау алады деп білемін[1].

Балабақшада бүлдіршіндермен өткізетін оқу-тәрбие жұмыстарында жаңа технологиялардың көмегімен ұлттық тәлім-тәрбие беру ісін ұмыт қалдырмауға аса мән береміз. Мектеп жасына дейінгі балаларды рухани құндылықтарымызбен таныстыру күнделікті балабақша өмірінде іске асып жатуы қажет. Мәселен, балабақшамыздағы қазақ тілі кабинеті ұлттық нақышта безендірілген. Одан басқа былтырғы оқу жылынан бастап ұлттық галерея жұмысын жасап тұр. Ол жерде ата-бабамыздан қалған киіз үйден бастап, диірмен, қыш пештерге дейін бар. Осы кабинеттерге әкеліп әрбір педагог өз тобын ұлттық құндылықтарымызбен таныстырады. Халқымыз ұрпағына ұлттық тәрбие нәрін себе отырып, ұлттық ойындардың мән-мағынасын жете ұғындырып, оларды халқын, туған жерін, оның салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын, тарихын, мәдениетін және өткен өмір жолынан осы ұлттық мұрасы арқылы хабардар етіп отырғанын жақсы білеміз. Біз, балабақша тәрбиешілері халқымыздың осы мақсат-мүддесі жолында бүлдіршіндерге ұлттық тәлім-тәрбие берудің үлгісін көрсетуге тиістіміз. Ұлттық ойындар тақырыбында өткізетін сабақтарда ұлттық ойындар арқылы халқымыздың айналысқан шаруашылығы, мәдениеті, жалпы өмір сүру дағдылары мен тыныс-тіршілігі туралы ой тудыра білу қажет. Сол себепті ұлттық ойындарды өз ыңғайымызға қарай заманауи етіп өзгертіп аламыз. Сондай ойындардың бірі- “Бәйге” ойыны. Ортадағы мәрені хан ордасы дей отырып «Бәйге» ұлттық ойыны атауын «Хан ордасы» деп өзгерттік (1-сурет). Бұл ойынның мақсаты ұлттық құндылықтарымызды дәріптеу арқылы танымдық зияткерлік дағдыларын, заманауи нақыштағы ойын іс-әрекеті барысында дамыту. Ойын барысындағы тапсырмаларды қызығушылықпен орындай отырып, білім дағдыларын шыңдау, бірігіп шешім қабылдай білуге баулу. Елін, жерін құрметтей білетін, ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, рухы мықты тұлға болуға тәрбиелеу. Ойын кезінде балалар төрт топқа бөлінеді [2].

1 топ- Толағай батыр, 2 топ- Алпамыс батыр, 3 топ- Керқұла атты Кендебай, 4 топ- Ертөстік батыр тобы болады. Төрт бұрышқа бөлінген топ мүшелері бір-бірден киіз үй астына жасырылған тапсырмаларды орындайды. Ойын барысында кездесетін тапсырмалар:

- Таразы;
- Графикалық диктант Д.Б. Элькони әдістемесі;
- Садақ ату;
- Кір көтеру;
- «Ұшқыр ой алаңы» математикалық тапсырма орындау;
- «3Д геометриялық пішіндер мен денелер» құрастыру.
-

1-сурет

Міне осылайша балалардың қызығушылығын арттыру үшін ұлттық ойындарды заманауи етіп өзгертеміз.

Абай атамыз да: «Адам ата-анадан туғанда есті болмайды: естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе дүниедегі жақсы-жаманды таниды-дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады», - деген ғой. Ал ұлы педагог В.А.Сухомлинский: «Ойынсыз ақыл-ойдың қалыпты дамуы да жоқ және болуы да мүмкін емес» - деп қорытқан болатын.

Заманымыздың заңғар жазушысы М.О.Әуезовтің «Ел болам десең, бесігінді түзе» деген ұстанымын орындау қазіргі таңда мектепке дейінгі мекемелерде жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беру - ол өз халқының ұлттық ойындарын ойнатып, ертегі-аңыздарын жас бүлдіршіндерге жетік білгізу арқылы халқымыздың тарихынан, мәдениеті мен өнерінен толық хабардар етуден басталады. Балабақшада жас жеткіншектерге сапалы білім, саналы тәрбие беру ісінің түпкі негізі де осы мақсатта құрылуы тиіс. Ал ол мақсат –балалармен жүргізілетін жұмыста жас ерекшеліктерін қатаң ескере отырып халықтық педагогика негіздерін олардың бойларына толық сіңіруден бастау алады [3].

Сонымен бірге бұл бағытта біз, балабақша тәрбиешілері жас ұрпақты тәрбиелеу ісінде олардың жастайынан мінез-құлқын қалыптастырып, қамқорлық, қайырымдылық, жомарттық сынды адамгершілік қасиеттерін дамытуға септігін тигізетін әртүрлі тақырыптағы ертегілер мазмұнымен таныстыру, ондағы кейіпкерлерді балалардың өздеріне сахналық көріністерде сомдату әдістеріне мән беріп отырамыз. Ұлы педагог Ы.Алтынсарин: «Бала кезде үш жастан он екі жасқа дейінгі аралықта әр адам өзінің дамуына қажетті нәрсенің бәрін де ертегіден алады» - дейді. Сол себепті, ертегілер кез келген баланың мінез-құлқына жағымды әсер ететін тәрбие құралы болып табылады. Бүлдіршіндердің жасына сай ертегілерді іріктеп алып, олардың мазмұнын түсінікті, жатық тілмен баяндай отырып, балалардың ең алдымен сол тақырыпқа деген қызығушылығын арттырып алу қажет. Сонымен бірге, балалардың ертегіні қаншалықты деңгейде түсінгенін қадағалап, ертегілерде айтылатын оқиғаларға олардың көзқарастарына назар аударып, пікірлерін сұрап отыру керек. Бұл әдісті ертегілерді тыңдату арқылы балалардың ой-өрісін дамыту, ойларын жинақтап дұрыс сөйлей білу қабілетін арттыру, сөздік қорын молайту бағытында қолданып отырамыз. Халқымыздың бүлдіршіндердің ұғымына жеңіл «Алтын сақа», «Ақылды қыз», «Қаңбақ шал», «Ұр тоқпақ», «Мақта қыз», «Тазша бала» секілді ертегілерінің мазмұнын түрлі дидактикалық көрнекіліктерді молынан пайдалану, слайдтар арқылы қызықты етіп түсіндіре отырып, ондағы оқиғаларды көз алдарына әкеліп қазақ халқының мінез-құлқы, болмысы, адамгершілік қасиеттерін үлгі етуді мақсат етіп келеміз. Өйткені, Әл-Фараби бабамыз да: «Оқытудың негізгі әдісі – көрнекілік», - деп атап көрсеткен болатын.

Мен, «Толағай» балабақшасында бүлдіршіндерге ұлттық тәрбие беру ісінде әр кез ертегілерде кездесетін әртүрлі мінезді кейіпкерлерге балалардың өздері қызығушылық танытып бар ынта-ықыластарымен сахналық көріністер жасауға ұмтылуына тәнті болып келемін. Сонымен бірге, қай ертегіні түсіндірсем де, оның әр баланың сезіміне әсер етіп, оны ерекше бір көңіл-күйге бөлейтіндей деңгейге жеткізуді мақсат етемін. Бала сол кезде ғана ертегідегі жағымды кейіпкерге ұқсауға тырысып, ал жағымсыз кейіпкердің мінез-құлқынан бой тартатыны сөзсіз. Сол себепті, әрбір топта «Ұлттық бұрыштар» жасақталып, онда қазақ халқының тарихы, шаруашылығы, өнері және салт-дәстүрі мен әдет-құрпынан хабар беретін ұлттық қолөнер бұйымдары мен ұлттық музыка аспаптары, ұлттық киімдері жинақталады. Ал бұл бүлдіршіндердің өз халқының ұлттық ерекшеліктерін жастайынан танып өсуіне септігін тигізіп, ой-санасының дамытып, балабақша өміріне деген қызығушылықтарын арттыра түседі. Балабақшада ұлттық құндылық – ұлттың қазынасы деген ұстаныммен ертегілерді оқытуда, ұлттық ойындарды ойнатуда педагогикалық технологияны пайдалану шешуші рөл атқарады. Балаларға ұлттық тәрбие беру үрдісінде технологияны біз оқу процесінің жан-жақты ойластырылған үлгісі деп білеміз. Сол себепті ертегі мазмұнын оқыту, өздеріне әңгімелету, ойында атқарылатын іс-әрекеттер арқылы баланың оқу-танымдық әрекетін жандандырып, оның өз бетімен әрекет етіп,

шешімдер қабылдай алу қасиеттерін дамыту мақсатын көздейміз. Қазіргі таңда елімізде жүргізіліп жатқан білім беру реформасының басты мақсаты да ой-өрісі кең, дүниетанымы терең, жан-жақты қалыптасқан ұрпақ тәрбиелеп шығару болып табылады. Сол себепті, бүгінгі күні қазақстандық қоғамға соны ғылыми жаңалықтар ұсынып отырған инновациялық технологияларды балабақша өмірінде, оның ішінде ұлттық тәрбие беруде барынша тиімді пайдалану – заман талабы деп білемін [4].

Біз, мектепке дейінгі мекеме педагогтары жаңа инновациялық технологияларды барынша тиімді пайдалана отырып оқу-тәрбие жұмысын сапалы жүргізе алсақ қана балалардың балабақша өміріне де жаңаша көзқарас үрдісі қалыптасатыны сөзсіз. Сол себепті, «Толағай» балабақшасының педагогтары бүлдіршіндерге ұлттық тәрбие беру ісінде жаңа инновациялық технологияларды, жаңа тың әдіс-тәсілдерді қазіргі заман талаптарына сай ұйымдастырып, оқу іс-әрекеттеріне жүйелі түрде енгізу жұмысын мақсатты жүргізуге тырысып келеміз. Бұл бағытта балабақшамызда жүйелі қолданылып жүрген жаңа инновациялық технологиялар:

1. Монтессори технологиясы;
2. АКТ технологиясы;
3. ТРИЗ (ӨТШТ) технологиясы;
4. Зайцев әдістемесі;

5. Ойын технологиясын әрбір ұйымдастырылған іс-әрекетте балалардың жас ерекшеліктеріне қарай қолдану, нәтижелерін сараптау ісін жолға қойып отырмыз. Бұл орайда балабақшамызды балалардың дүниетанымын кеңейту, ой-өрісін дамыту мақсатында ойыншықтар мен дидактикалық материалдармен қамтамасыз ету жұмысы бірінші кезекте қолға алынған. Сонымен қатар, балабақшамыз тәрбиелеу мен оқыту үдерісінің интерактивті жабдықтармен де қамтамасыз етілген.

Соған байланысты, Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында да балалар бойында адамгершілік және тұрмыс негіздерін қалыптастыру, азаматтыққа тәрбиелеу және олардың ақыл – ойын айқындау басты міндет етіп көрсетілген. Ал Жүсіпбек Аймауытов: «Сабақ беру – үйреншікті жай шеберлік емес, ол – үнемі жаңадан жаңаны табатын өнер» деген екен. Сол себепті біз, балабақша тәрбиешілері бала тәрбиесінде мемлекетіміз туғызып отырған барлық мүмкіндіктерді, оның ішінде инновациялық технологияны барынша тиімді пайдалану арқылы балаларды дамыта отырып оқытуды басты мақсат етіп қоюға тиістіміз. Осы мақсаттар үддесінен шығу жолы - баланың психологиялық даму ерекшелігін, әр нәрсеге деген қызығушылығын анықтау, тілдік қорын, мәдени сөйлеуін жетілдіру, балалардың өздігінен іздену қабілеттерін арттыра отырып, шығармашылық қабілеттерін шыңдау арқылы қазіргі заман талаптарына жауап бере алатындай азаматтар тәрбиелеп шығару ісінің алғышарттарын жасау және осы міндеттерді орындауға арналған жұмыс түрлерін барынша шығармашылықпен жүргізе білу қажет деп білемін.

Бабамыздан қалған мұраны дәріптеп, оны ұрпағымызға мұра ету біздің негізгі мақсатымыз болуы тиіс.

Осылайша, оқу-тәрбие процесінде ұлттық құндылықтарымызды насихаттаудың маңыздылығы сөзсіз. Олар халықтық педагогика идеялары негізінде мектеп жасына дейінгі балаларды адамгершілік-эстетикалық тәрбиелеу мазмұнының негізі болып табылады.

Демек, ұрпақтар сабақтастығымен мирас болып келе жатқан ұлттық құндылықтарымызды кеңінен насихаттау бізге ауадай қажет екендігін уақыт көрсетуде.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

1. Ш.Уәлиханов Қазақ шежіресі. Тандамалы шығармалар. -Алматы, 1985.
2. С. Кенжеахметұлы Қазақ халқының салт-дәстүрлері. -Алматы: «Ана тілі», 2006.
3. И.А.Қайров, О.С.Богданов Адамгершілікке тәрбиелеу әліппесі. Алматы, 1988.
4. Ф.Н. Жұмабекова. «Мектепке дейінгі педагогика». Астана, 2008.

БОЛАШАҚ КӘСІПТІК ОҚЫТУ ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІБИ-ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Есбатырова А., Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ,
7М01401 «Кәсіптік оқыту» ББ 2 курс магистранты
Кенжегулов Ж., Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ,
7М01401 «Кәсіптік оқыту» ББ 2 курс магистранты*

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасын іске асыру бойынша «Халықаралық бағалар мен практикаларды, алынған міндеттемелер мен қол жеткізілген нәтижелерді ескере отырып, Қазақстан таяудағы 6 жылда білім және ғылым сапасын жақсарту жөнінде түбегейлі шаралар қабылдауы қажет. Осыған байланысты Бағдарлама негізгі анықталған проблемаларды шешуге, білім және ғылым жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру және ЭЫДҰ елдерінің үздік практикаларына жақындау үшін оны дамытуға бағытталғаны» атап көрсетілген. Бұл болашақ мамандарды даярлаудың сапасын еліміздің білім беру жүйесін әлемдік білім беру кеңістігі аумағына кіріктіру міндеттерін шеше отырып көтеруді көздейді. Осы Бағдарламаның міндеттері ретінде «Білім беру деңгейлері арасындағы мазмұнның сабақтастығын қамтамасыз ету мақсатында бүкіл білім беру траекториясы бойы жинақталатын өтпелі негізгі құзыреттер айқындалатын болады. Бұл құзыреттер білім берудің барлық деңгейлеріндегі мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының құндылығы мен мазмұндылығын, білім беру саласындағы басқа да негіздемілік құжаттарды (салалық біліктілік шеңбері, кәсіби стандарттар) айқындау үшін негіз болатынын» ескерсек, Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін реформалау ауқымының кеңдігі белгілі болады [1].

Сол себепті бүгінгі күні Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындары алдына әлеуметтік-этикалық, экономикалық және ұйымдастыру-басқарушылық, кәсіби құзыретті, сауатты мамандарды даярлау міндеті қойылып отыр. Педагог мамандардың кәсіби іс-әрекетінің өзіндік ерекшеліктері бар. Мұның өзі оларды жаңа ғылыми-педагогикалық идеяларды шығармашылықпен қабылдай алатын, оқыту теориясы мен әдістемесін игерген кәсіби-педагогикалық құзыреттіліктің жоғары деңгейін игерген маман ретінде даярлау мәселесін тудырады.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде жаңашаландыру үрдісі жүруде. Білім беру мекемелерінің алдында күрделі инновациялық міндеттер тұр. Білім беру жүйесін түбегейлі түрде ғылымға, теорияға, тәжірибеге негіздеп, ізгілік және педагогикалық қарым- қатынаста болатын, тұлғаның ішкі сұранысын қамтамасыз ететін, қоғамға қажет, бәсекеге қабілетті мамандарды жетілдіріп, бейінді білім беруге жағдай жасау.

Қазақстан Республикасының кешенді тәрбие бағдарламасын оқыту кезеңінде іске асыру еліміз бағыт алған мамандарды даярлауды кәсіпке бейімдеп оқыту тәрбиелеу ұстаздар қауымынан жаңа тұрғыдан ойлау мен тәрбиенің өзекті бағытарын осы мәселеге бейімдеп жүргізуді талап етеді.

Республикамызда 2000-2005 жылдардан бастап енгізілген кешенді тәрбие бағдарламасы жаңа кезеңінің жаңа азаматын, оның тұлғалық қасиеттерімен қабілеттерін, тәрбиелік деңгейінің ортамен, қоғаммен әлеуметтік кеңестікте еркін де құзырлы өмір сүріп, өз мүмкіншіліктерін іске асыра алатындай тұлға болып шығуына бүкіл қоғам ел, ұстаздар қауымы мүдделі.

«XXI ғасырдың жаһандық және пәнаралық құзыреттері (оның ішінде волонтерлік, азаматтық және әлеуметтік жауапкершілік, көшбасшылық, коммуникативтік, зерттеу дағдылары, іскерлік және т.б.) және орта білім берудің жаңартылған мазмұны контекстінде жүзеге асырылады» деп көрсетілген Қазақстан Республикасының Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында. Осыған орай замауи білім беру мәселесі қазіргі кездегі білімді цифрландыру, инновациялық білім беру технологияларын кеңінен қолдануды көздеп отыр.

Инновациялық технологиялардың кең мүмкіншіліктерінің бірі – білім берудің инфрақұрылымын жаңғырту және цифрландыру. Жоғары мектептегі оқу пәндерін оқытуды сапалы дәрежеге көтеруге ықпал ететін ақпараттық-коммуникациялық технологиялар қоры оқыту үрдісіне жаңа мүмкіндіктер жасайды. Осымен бірге білім алушылардың жеке тұлғасын қалыптастырудағы ақпараттық оқыту технологиясының маңыздылығы күн өткен сайын анық арта түсуде. Қазіргі заманда ақпараттың көптігі мен жету жылдамдығы, осы мәселенің психологиялық ерекшелігі де білім мекемесінің қабырғасында, сабақта инновациялық технологияны меңгерудің маңызы мен қажеттілігін дәлелдейді. Мемлекеттік

тілді мектепте оқытуда коммуникативтік бағытты ұстану басты мәселе болып табылады. Қатысымдық тұрғыдан ұйымдастырылған оқыту үрдісінің тиімді болуы осы зерттеу жұмысында қатысымдық тұлға – мәтінді компьютер арқылы оқытумен тығыз байланысты. Өйткені компьютердің мультимедиялық мүмкіншіліктері оқушының тілін дамытуды жан-жақты басшылық жасай алады. Қазақстандық білім беру жүйесінде барлық пәндер бойынша электрондық құралдар жасалып жатқаны белгілі. Дегенмен практикадағы қолданыс барысы әлі мардымсыз екендігін республикалық басылымдардан да, білім беру жүйесіндегі оқыту тәжірибесінен де көп байқауға болады [2]. Осы тұрғыдан арнайы пәндерді оқыту барысын жеңілдетуге ықпал ететін электронды арнайы терминдік сөздіктерді қолдану қажеттілігі туындап отыр.

Жалпы бейінді оқыту және тұлғаның жан-жақты дамуына және қалыптасуына бағытталған оқу үрдісі ретінде оқушының өзіндік білім алу кеңістігінің мүмкіндігін арттыратын, орта және жоғары оқу орнына дайындайтын, жалпы орта білім беру бағдарламасындағы жеке пәндерді тереңдетіп оқытуды қамтамасыз ететін, жеке бейімділіктер мен қабілеттеріне қарай білім алатын, яғни барлық оқушылардың толық білім алуларына тең жағдайларды және олардың әлеуметтану мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін мақсаттарды көздейді. Кәсіптік оқыту жалпы нарықтық экономикалық жүйемен байланысты. Нарықтық экономиканың өмірге дендеп енуіне байланысты қоғам талабына сай қазіргі өмір, экономикалық білім мен тәрбие беруді мектептен бастап қалыптастыруды талап етеді. Өйткені нарықтық экономикалық жүйеде мектеп қабырғасынан жеке тұлғаны кәсіби бағдарланған бағытта тәрбиелеп шығаруымыз қажет. Мектептен алған білімі болашақ мамандарды мектепті бітіргеннен кейін өндіріс орнында еңбек ете жүріп, экономикалық білімінің деңгейін көтеруге мүмкіндік береді [3].

Қазіргі кезеңдегі кәсіпке оқытуға дайындық, соған өту кезеңінде әр білім алушының өз бағытын айтқындай алатын қабілеттерімен айқындалуы, өзін - өзі тани алатын, өзін-өзі белгілі бір бағытта дамыта жетілдіре алатын, алға қойған өзіндік тұлғалық мақсатымен елдің, жердің, Отанның мүддесін үйлесімді сәйкестік таба алатын азамат тәрбиесі ата-анаға да, қоғамға да, ұстаздар қауымына да өзекті оймен міндеттер жүктейді. Осы тұрғыдан алғанда обылысымызда әр-түрлі типті мектептерімізде, тәрбиенің әр-түрлі белгі бағыттарында, белгілі дәрежеде өзінің даму деңгейлеріне ылайық тәрбие бар.

Сол педагогикалық іс-әрекеттер нәтижесінен ұстаздарға ұсынылып отырған жинақ, бұл жаңа кезеңде, жаңаша ойлаудың алғашқы тәжірибелері ғана.

Енді кешенді түрде бағарлама ұсынымдары алғашқы кәсіпке бейімдік оқыту кезеңіндегі іс-тәжірибелері, қазіргі қоғамда болып жатқан сан қилы алып құрылмақ. Білім тәрбие кеңестеріндегі мүдделі педагогтар, мамандар ұжымдар жаңа формацияға лайықты ұстаз бен, заманда өз елінің мәртебесін мен мүддесін көтеретін ұрпақ өсіруге ат салысады деп күтеміз.

Басқаша айтқанда педагогикалық әдебиетте педагогикалық процесі ұйымдастыруға түрлі аспектілері қарастырылады. Негізінен олар оқу процесінде оқушылардың дербес ерекшеліктерін есепке алу қажеттіген негіздейді. Білім беру проблемасы ұйымдық-педагогикалық, технологиялық, құзырлылық аспектілерінде үстіртін құрастырылады. Педагогикалық әдебиетті талдау бейінін оқытуды ұйымдастыруға арналған арнайы зерттеулердің жеткіліксіздігін көрсетті. Осы проблеманы қарастыру кәсіби маңызды қасиеттерін жетілдіруді жүзеге асыруда мүмкіндік беретін жоғары оқу орындарының жаңа тұрғыда қалыптастыру мәселесі қазіргі уақыт үшін өте маңызды, себебі, білім беру ортасын есепке ала отырып бейінін ұйымдастырудың тиімді жолдарын табу қажет. Сондықтан осы мәселені зерттеу қажет деп айтуға болады.

Болашақ кәсіптік оқыту педагогының кәсіби-инновациялық құзыреттілігін қалыптастырудың бірнеше маңызды себептері бар: біріншіден, әр студентке жеке тұлға ретінде; екіншіден, келешекте жаңа типтегі кәсіптік лицейлерде немесе кәсіптік білім беру мекемесінде жұмыс істейтін маман ретінде дайындау.

Әрқайсымыз қоғам мүшесі болғандықтан, ешқайсымыз экономикалық білімсіз өмір сүре алмаймыз. Өйткені күнделікті ішетін асымыз, киетін киміміз, тұратын үйіміз, бос уақытымызды өткізу дағдыларымыздың барлығы қалай десек те экономикалық күштерге байланысты анықталады. Ал кәсіби-инновациялық құзыреттілігін қалыптастыру оқу барысында, осы күштерді дұрыс ұғынып, тиімді пайдаланып, жарқын өмір сүруге мүмкіндік береді. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейін студент оқытудың 5 нәтижесін көрсетуі тиіс деп аталған. Ол оқып жатқан саласындағы білім және түсінік; кәсіби деңгейде қолдану, дәлелдерді қалыптастыру және проблемаларды шешу; ақпаратты жинау мен түсіндіруді жүзеге асыру; ақпаратты, идеяларды, шешімдерді хабарлау; оқуды өз бетінше жалғастыру дағдысы [4]. Жоғарыда айтылған жағдайларды ескере отырып тұлғаға бағытталған кәсіби бағытталған пәндер модулінде оқытудың моделдерінен және әдістерін қарастыру қажет.

Өзікті мәселелердің бірі қазіргі қоғамда жеке тұлғаның қалыптасуы, оның тек өмір сүруге дайын ғана емес, әлеуметтік және экономикалық жағдайларға араласа білетін әрі белсенді түрде дұрыс бағыт

бағдар алып, жақсы жағдайларда өзгерте алатын болуы керек. Ондай тұлғаға қойылатын басты талап – шығармашыл, белсенді, әлеуметтік жауапкершілік, жоғары интеллекті және жоғары білімді, кәсіптік сауаттылық пен құзыреттілікті қажет етеді.

Осыған байланысты болашақ кәсіби оқыту педагогының дамуына, әрине, жоғары оқу орнының алатын орны ерекше. Студенттердің өзін-өзі көрсете алатын шығармашылық қабілеті, өзінің ойын ашық жеткізе білу, жан-жақты дамуының жетілуі мен қалыптасуы қажет. Сондықтан болашақ кәсіптік оқыту педагогының кәсіби-инновациялық құзыреттілігін қалыптастыратын білім бере отырып, оның жеке тұлға ретінде қалыптасуын қамтамасыз етуіміз керек.

Инновациялық технологиялар негізінде болашақ кәсіптік оқыту педагогтарының даярлығын жоғары оқу орнының қабырғасында құзыреттіліктерін қалыптастыру оқу үдерісін жобалау арқылы іске асырылады. Болашақ кәсіптік оқыту педагогының кәсіби-инновациялық құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз ететін барлық оқу пәндері үшін оқу үдерісін жобалаудың бірегей алгоритмі жаңа оқу мақсатын құрып, соған сәйкес оқу пәндерінің жаңа мазмұнын, оқытудың жаңа технологияларын жасауды көздейді

Мәселен, болашақ мамандардың кәсіби-инновациялық құзыреттіліктерін қалыптастыруға байланысты тәлім-тәрбие тұжырымдамасында: «Ұлттық мәдениет, өнер және қолөнер негізінде біліктілік пен іскерлік қалыптастыру, мәдениеттілікке баулу, адамзат қоғамында бұрын соңды жасалған мәдени мұраны жүйелі меңгеруге, жалпы әлемдік рухани игіліктерді бағалай білуге тәрбиелеу» қажеттілігіне баса көңіл бөлу керектігіне мән берілген. Осыған байланысты болашақ мамандық иелері іс-әрекетінің, бейнесінің заман талабына сай өзгеруі, олардың бойында кәсіби мәнді сапалардың қалыптасып, тұлғасының дамуымен ұштасып, нәтижесінде жас ұрпақтың біліктілігі мен іскерлігін қалыптастыру мәселесінің өзектілігі артады [5]. Студенттерге кәсіби бағытталған пәндер негізінде «Тігін бұйымдарын жасау технологиясының практикумымен» сабағында тігін бұйымдарын жасату арқылы кәсіби-инновациялық құзыреттіліктерін қалыптастыру мәселесін ұсындық. Сол себепті, біз болашақ кәсіптік оқыту педагогының кәсіби-инновациялық құзыреттілігін қалыптастыру барысында тігін бұйымдар жасату, инновациялық оқыту технологияларын сабақтарында қолдану барысында жаңа білім беру технологияларымен таныстыру арқылы қалыптастыруды зерттеуіміздің аймағы ретінде алып отырмыз.

Жоғарыдағы айтылған теориялық идеяларға сүйене отырып, инновациялық технологияларды қолдануға байланысты маманның құзырлығы болуы керек. Кәсіби оқытуды ұйымдастыру кезінде ең бастысы, бірінші кезекте еңбек рыногының нақты қажеттіліктерін ескере отырып бейіндеу бағыттарын анықтау болып табылады. Оқытудың бейінін анықтау оқушылардың танымдық мүдделері мен қабілеттерінің негізінде, білім мекемесінің педагогикалық ұжымының мүмкіндіктерін, сондай-ақ өңірлік ерекшеліктерді ескере отырып жүзеге асырылуы қажет деп айтуға болады.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. adilet.zan.kz/kaz/docs (Қарау кезеңі 29.09.2024)
2. Білім беру жүйесін 2003-2005 жылға дейін ақпараттандырудың Мемлекеттік бағдарламасы. Алматы, 2003.-25 с.
3. Ермеков Н., Караев Ж., Стифутина Н.. Информатика 7, 8 класс. - Алматы: Жазушы, 2000. -192 с.
4. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы. adilet.zan.kz/kaz/docs (Қарау кезеңі 29.09.2024)
5. Вопросы формирования готовности к профессиональной деятельности : экспресс информация / отв. ред. Васильев Ю.К.- М.: Эксимо.-1978.

ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА «КӨРКЕМ ЕҢБЕК» ПӘНІНІҢ МҰҒАЛІМІН ДАЙЫНДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.

Торбаева Г. Р.

Қарағанды қаласы, Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжінің «Көркем еңбек» бөлімінің арнайы пәндер оқытушысы, педагог-зерттеуші, педагогика ғылымдарының магистрі

Қазіргі таңдағы адамзаттың тіршілігінің негізгі тұғырнамасы — білім болып табылады. Жаңа заман, жаңа көзқарас тудырып, іргелі жаңғыртулар жасау мен білімді дамытудың жаңа сапалық деңгейін қажет етіп отырған кезеңде қоғамның жаһандану үдерісіндегі адамзаттың ғылыми-техникалық прогресс жетістіктері мен жаңа еңбек салаларының қалыптасып дамуына ықпал етуде. Соның бірі, өндіріс пен қызмет көрсетуде заманауи білім мен біліктіліктің пайда болуы, инновациялық, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың үдемелі дамуы болып табылады. Соның салдарынан қазіргі еңбек нарығында жаңа мамандықтар пайда болып, олардың еңбек мазмұны да жиі өзгерістерге ұшырап келеді.

Қоғамдық қарым-қатынастардың өзгеруі, жаңа білімнің жинақталуы, өндірістің жетілдірілуі, әлеуметтік прогресс педагог қызметінің мазмұндық сипатына да тікелей байланысты. Кез-келген елдің болашағы білім беру жүйесінің және зиялылар қауымының деңгейіне байланысты болғандықтан, Қазақстан халқы да әлемнің дамыған елдерімен тең дәрежеде білім беру жаңа кезеңнің алдында тұр. Қазақстан Республикасында орта білім мазмұнына жаңартулар жасалып, білім беру бағдарламасына өзгерістер енгізілуде.

Қазақстандық білім беру мен ғылым жүйесін жаңғыртудың қазіргі заманғы кезеңі әрбір адамның сапалы мектепке дейінгі тәрбие мен мектептегі білімге қолжетімділігін, колледж бен университетте жаңа кәсіби дағдыларды алу, зерттеу және шығармашылық құзыреттерін дамыту мүмкіндіктерін көздейді [1].

Олай болса, бастауыш мектеп пен жалпы орта мектептің жаңартылған білім беру процесінде анықталған білім беру мазмұнының кіріктіре түзілуі, оқу пәндерінің бірігуі мен жаңа сипаттағы атаулардың қалыптасуына алып келді. Соның бірі, «Технология» мен «Бейнелеу өнері» оқу пәндерінің біріктіріле «Көркем еңбек» атауының қалыптасуы болып отыр.

«Көркем еңбек» бір өзінде өнер, шығармашылық, парасат және қол еңбегін біріктірген әмбебап пән. «Көркем еңбек» жаңа оқу пәні білім беру саласының мазмұны эстетикалық мәнмәтінде өнерді әлемнің біртұтас бейнесінде эстетикалық түсіну және қабылдаудың жалпы заңдылықтары негізінде іске асырылатын кіріктірілген курс болып табылады. Пән түрлі шығармашылық қызметтегі кеңістік және көру елесін, қиялын және аңғарымпаздығын қамтамасыз ететін көркем-технологиялық білім, білік және дағдыларды қалыптастыруға бағытталған [3].

«Көркем еңбек» оқу пәнін жүргізетін педагог қандай мамандық бойынша кәсіби білім алмақ? Осыған орай 2018 оқу жылынан бастап Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжіндегі «Технология» және «Бейнелеу өнері» мамандықтарының біріктіріліп, «Көркем еңбек» мамандығы бойынша білім беру бағдарламасы әзірленіп, қазіргі таңда бітіруші түлектер мектеп қабырғасында еңбек етуде.

«Көркем еңбек» пәнінің мұғалімдерін даярлайтын Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі облыстағы озық әдістемелік-педагогикалық үрдісі бар және педагогикалық тәжірибесі мол оқу орны.

«Көркем еңбек» оқу бағдарламасының мазмұны жалпы білім беретін мектептің «Көркем еңбек» пәнінің мазмұнымен ұштастырылып, материалдарды бес ортақ білім беру бағыттары арқылы оқытып-үйретуді қарастырады:

- 1) визуалды өнер;
- 2) сәндік-қолданбалы шығармашылық;
- 3) дизайн және технология;
- 4) үй мәдениеті;
- 5) тамақтану мәдениеті.

«Визуалды өнер» бөлімінің мазмұны: классикалық және заманауи өнерді, Қазақстандық суретшілердің шығармашылығын, бейнелеу өнері жанрлары мен түрлерін оқып үйренуді; сандық өнерін (фотосурет, анимация, медиа құралдар және т.б.); бейнелеу (визуалды) өнерінің көркем тәсілдерін; көркемдік материалдар мен техникалармен эксперименттеуді қарастырады.

«Сәндік-қолданбалы шығармашылық» бөлімінің мазмұны: сәндік-қолданбалы өнер ерекшеліктері

мен негізгі пішіндері; Қазақстанның және басқа елдердің сәндік-қолданбалы өнері; сәндік-қолданбалы өнер материалдары, технологиялары мен құралдары; ұлттық ою-өрнек; ішкі көріністі сәнді безендіру қарастырады.

«Дизайн және технология» бөлімінің мазмұнына (ер балалар): негізгі конструкциялық, табиғи, жасанды және дәстүрлі емес материалдар, оларды түрлі әдістер арқылы өңдеу; материалдарды өңдеу құралдары мен жабдықтары; әр түрлі материалдардан бұйым дизайны; ұлттық тұрмыстық заттарды дайындау технологиясы, қазақстандық және әлемдік сәулет ескерткіштері, макеттеу, ішкі көрініс дизайны; робототехника, көлік құралдарын модельдеу кіреді.

«Дизайн және технология» бөлімінің мазмұнына (қыз балалар): негізгі тоқыма, табиғи, жасанды және дәстүрлі емес материалдар; тоқыма материалдарын әр түрлі тәсілдермен өңдеу; тоқыма материалдарын өңдеу құралдары мен жабдықтары; тоқыма материалдарынан бұйым дизайны; сән индустриясы, стиль және образ, ұлттық киім элементтерін дайындау технологиясы кіреді.

«Үй мәдениеті» бөлімінің мазмұнына (ер балалар): тұрғын үйдің экологиясы; өсімдік шаруашылығының, сәндік өсімдіктер шаруашылығының, ландшафтты дизайн негіздері; электр қуатының көздері туралы жалпы мәліметтер, тұрмыстық техника және электр құралдарын қолдану мен жөндеу; тұрмыстық жөндеу жұмыстары, ішкі көріністі ұйымдастыру мен жоспарлау кіреді.

«Үй мәдениеті» бөлімінің мазмұнына (қыз балалар): жеке гигиена, тұрғын үйдің экологиясы; өсімдік шаруашылығының, сәндік өсімдіктер шаруашылығының, ландшафтты дизайн негіздері; киімнің күтімі мен ұзақ мерзімді сақтауы кіреді.

«Тамақтану мәдениеті» бөлімінің мазмұнына: дұрыс тамақтану негізі; дастарқан басында өзін-өзі дұрыс ұстау ережелері, мерекелік дастарқанды жабдықтау; тағамдарды әзірлеу технологиясы (салқын тағамдар мен сусындар), әлем халықтарының тағамдары кіреді [2].

Кіріктірілген «Көркем еңбек» білім беру бағдарламасының құрылуында ескерілетін мәселе – кіріктіре білім беру мен оқытудың теориялық негізіне ерекше көңіл аударылды. Білім беру тұрғысында екі оқу пәнінің біріктірілуінде бірнеше оқу пәнінің оқу материалының басымдылығымен анықталуды ұсынады. Оқу материалы қоғамдық қажеттілікті, талапкер тұлғасының сұранысы мен қызығушылықтарын ескеруі абзал.

Көркем еңбек сабақтарының мақсаты — балаларға эстетикалық және тұрмыстық мәдениетті бағытталған және дәйекті тәрбиелеу, жеке өсуге ықпал ету және қоршаған әлемге эмоционалды және құндылық қатынасын қалыптастыру. Негізгі идея — балалардың көркемдік белсенділігі оның барлық деңгейлерінде – қабылдау, орындау, шығармашылық – баланың жалпыадамзаттық мәдениетке енуі ретінде ұйымдастырылған. Бұл мақсат бірқатар іргелі теориялық қағидаларды ашады [6].

Жаңартылған білім мазмұны мұғалімнен әрекеттік технологияларды енгізу, балалармен адамгершілік қатынас қағидасын іске асыруы арқылы сыныптағы әрбір оқушының жеке қабілеттері мен шығармашылық қатынасын дамытуды қамтамасыз ететін іс-әрекеттерін ұйымдастыруды талап етеді. Заманауи мұғалім оқыту стратегиясының барлық мүмкіндіктерін қолдану үшін түрлі педагогикалық тәсілдерді құрамдастыруда әртүрлі арсеналы болу қажет. Білім беру стратегиялары барлық сыныппен, топта жүргізілетін жұмыс, жеке жұмыс және білім алушылармен кері байланыстан тұрады. Мұғалім әріптестерімен көркем еңбек пәнін оқыту бойынша желілік кәсіби қауымдастық шеңберінде, коучинг және менторинг процестерінде кәсіби ынтымақтастық орнату қабілеттерін жетілдіруі қажет.

«Көркем еңбек» пәні оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, кеңістік-образдық ойлауын, рухани-адамгершілік құндылықтарын, қоршаған ортаны эстетикалық, эмоционалдық түрде қабылдауларын қалыптастыруға бағытталған.

Білім алушылардың нәтижелерін жақсарту үшін жаңа идеялармен тәжірибелер жүргізу, оларды дамыту, түрлі әдістерді қолдану үшін мұғалім тарапынан икемділік қажет. Пән мазмұнын меңгеру және оқу мақсаттарына қол жеткізу үдерісінде оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, атап айтсақ: қажетті ақпаратты іздеу, өңдеу, алу, құру және көрсету, ақпараттар және идеялармен алмасу үшін бірлесіп әрекет ету, жабдықтар мен қосымшаларды кең ауқымда қолдану арқылы өз жұмысын бағалау және жетілдіру сияқты қолдану дағдыларын дамыту үшін жағдайлар жасау керек [4].

Өздерінің өткен бөлімдері бойынша жасаған жұмыстарын жылдың басынан тоқсанның соңына дейін шолу жасау мүмкіндігі бар оқушылар, игерген процестерді, әдістер мен материалдарды өз жұмыстарын жетілдіру үшін пайдалана алады. «Көркем еңбек» пәні бойынша білім беру бағдарламасының идеяларын басшылыққа ала отырып, оқушылар өнердің кең ауқымын бағалауда өз дағдыларын жетілдіріп, адамдардың құндылықтарын, қарым-қатынастары мен арман-қиялдарын бейнелеу өнері арқылы бейнелеуге болатыны туралы түсініктерін кеңейтеді. Олар өздерінің көркемдік

дағдыларын дамытып, шығармашылық шешімдерге жетелейтін өнер туындыларын жасауға қажетті мүмкіндіктерін арттырып, өздерінің көркем туындыларын дүниеге әкелуді жоспарлай білу қабілетін жетілдіретін болады.

«Көркем еңбек» сабақтары білім алушылардың шығармашылық жігерін ашуға шеберлік деңгейінің шыңдалуына, әр жұмыста жетістікке жету жолын үйренумен қатар бұйымды өз қолымен жасап шығара алуына мүмкіндік береді. Шығармашылық жұмысқа кірісе отырып, тастанды нәрселерден әдемілік пен әсемдікті сезінеді және соны жасай отырып, оған жаңа өмір сыйлайды. Білім алушылар оқу мен тәжірибені ұштастыра отырып, өз ойларын жеткізеді, қорытынды жасайды. Сонымен қатар, кез-келген бұйымды жасаудан бұрын, оның құрылымы туралы техникалық жоба үлгісімен танысады. Мұндай құжатқа бұйымның сызбалары мен оның технологиялық картасы жатады. Технологиялық картада бұйымды жасауға қажетті мәліметтер, сызу құралдарымен орындалған бейнелері, орындау ережелері көрсетіледі. «Көркем еңбек» пәнінің оқушыларға берер білімі өте көп және күрделі пән ретінде қарастыруымыз керек. Осы пәннің аясында балада білім болмаса, бір кәсіптік бағытқа бағдар берілмесе, ондай баланың қоғамда өз орнын таба алуы екіталай. Оқушылар отбасында да тұрмыстың әр түрлі өнімді еңбегіне қатысады. Білім алушы бойындағы сапалық қасиеттері, еңбекке қызығушылығы арқылы еңбек адамын көре аламыз [5].

«Көркем еңбек» мамандығының білім беру пәні бағдарламасы:

- өнер түрлерін кіріктіру арқылы пәндік білімдерін, дағдылары мен түсінігін дамытуға;
- ұлттық және әлемдік көркем мәдениеттегі өнердің шығармаларымен таныстыру арқылы адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға;
- көркем-шығармашылық пен кеңістікте ойлау, адамгершілік-эстетикалық сезімдерін визуалды және тактильді өнер тілдері арқылы қоршаған әлемге өз көзқарасын білдіру қажеттігін қалыптастыруға;
- еңбекті жоспарлау және ұйымдастыру дағдыларының дамуы мен алғашқы технологиялық білімдердің қалыптасуына;
- сенсориканың, қолдың моторикасының, байқағыштықтың, елестетудің, қиял мен шығармашылықтың дамуына;
- білім алушылардың визуалдық және эстетикалық қабылдауын дамыту, көркем жұмыстарды сын тұрғысынан түсінуі үшін өнер жанрлары, стильдері туралы білімдерін қолдануға;
- танымдық, коммуникативтік, ұйымдастырушылық және адамгершілік сипаттағы түрлі міндеттерді дербес шешу тәжірибесінің қалыптастыруға;
- өзінің көркем жұмысын орындау үшін, ақпараттың әртүрімен жұмыс жасай алу (табу, іріктеу, жинақтау) біліктілігін дамытуға;
- бірлескен шығармашылық жұмысты орындау барысында ұжыммен және топпен жұмыс істеу дағдыларын меңгеруге бағытталған;

Бағдарламаны оқу нәтижесінде білім алушылар қол жеткізеді:

- ұлттық және әлемдік мәдениетінің көркем өнер шығармаларын, ондағы берілген идеялар мен құндылықтарды зерттеу және талдау;
- өз жұмысын ұйымдастыра білу: мақсатын анықтау, жұмыс кезеңдерін айқындау, қажетті құралдарды табу, өз жұмысының нәтижесін бақылау және бағалай алу;
- көлемді және жазықтықтағы көркем жұмыстарды шығармашылық тұрғысынан жасау үшін алынған білім мен дағдыларды қолдану;
- зерттеу, эксперимент жүргізу барысында әртүрлі ресурс түрлерін, оның ішінде АКТ құралдарын қолдана білу;
- шығармашылық өнімді жасау үшін материалдар мен құралдарды дербес және сенімді қолдану, материал қасиеті мен жұмыс нәтижесінің ерекшелігі арасындағы байланысты түсіну;
- алған тәжірибесінің негізінде өнердегі түрлі техникалар мен тәсілдерді дербес қолдану;
- өз идеясы мен жұмысына қатысты түсініктеме беру және конструктивті ұсыныс қабылдау;
- әртүрлі жағдаяттарда тиімді және бірегей шешім таба білу;
- әртүрлі материалдарды және құралдарды қолдануда қауіпсіздік ережелерін сақтаудың маңызын түйсіну және түсіну.

Даярлығы жоғары білікті, кәсіби құзырлы педагог жалпы орта білім беру нәтижесі ретіндегі құзыреттіліктерді өзіндік менеджмент, ақпараттық, коммуникативті меңгерген жеке тұлға – оқушыны қалыптастырады, сондықтан кәсіби даярлықтың арнайы пәндері негізінде іс-әрекеттік және тұлғалық-бағдарлық тәсілдерін үйлестіре отырып, кәсіби құзыреттіліктерді болашақ маманға меңгерту колледж оқытушыларының басты міндеті болып саналады.

Осындай білім нәрімен сусындаған жас мамандар мектеп қабырғасына алғаш келген күннен бастап, өздерінің кәсіби шеберліктерін еркін шындай алады деген сенімдеміз.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы
2. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9 сыныптарына арналған «Көркем еңбек» пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы.
3. 2016-2017 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы. Әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. – 257 б.
4. <https://eduindex.kz/methodical-articles/1153-zhaartylan-bilim-beru-badarlamasy-bojynsha-krkem-ebek-pnini-mayzdylyy.html>
5. https://ust.kz/word/maqalakorkem_engbek_panining_erekselikteri-300018.html
6. <https://syrdidary.kz/?p=1327>

УДК 378.147

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ ПРОЕКТНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Хасенова Ж.Ж.

*Балхашский гуманитарно-технический колледж им. А.Мусина
г. Балхаш, Республика Казахстан*

Одной из основополагающих характеристик современного человека, действующего в пространстве культуры, является его способность к проектной деятельности. Проектная деятельность относится к разряду инновационной, так как предполагает преобразование реальности, строится на базе соответствующей технологии, которую можно унифицировать, освоить и усовершенствовать. Актуальность овладения основами проектирования обусловлена тем, что данная технология имеет широкую область применения на всех уровнях организации системы образования, а также проектные технологии обеспечивают конкурентоспособность специалиста.

При соответствующей организации проектной деятельности развивается познавательный интерес и творческие возможности студентов, расширяется их политехнический кругозор, формируется технологическая культура. Использование метода проектов позволяет реализовывать деятельный подход, который способствует применению умений, знаний, полученный при изучении специальных дисциплин на разных этапах обучения и интегрировать их в процессе работы над проектом.

Использование метода проектов позволяет студентам уточнить свои профессиональные планы, убедиться в правильном выборе будущей профессии, овладеть знаниями по рациональному использованию средств для осуществления определенной деятельности, развить творческую активность и, что особенно важно, формирует способность самостоятельно, по мере необходимости, приобретать знания и умения и применять их в новых ситуациях.

В методе проектов меня привлекает его нацеленность на актуализацию имеющихся и формирование новых знаний и умений, личностно и общественно значимый результат, атмосфера делового сотрудничества преподавателя и студента. Проектный метод обучения так и предполагает, что проектирование выполняется не под опекой преподавателя, а вместе с ним. Организуя учебное проектирование, преподаватель может осуществлять индивидуальный и дифференцированный подход к студенту. Для этого используются различные по уровню сложности проектные задания.

Выполняя проекты, студенты на собственном опыте должны составить представление о жизненном цикле изделий - от зарождения замысла до материальной реализации и использования на практике. При этом важной стороной проектирования является оптимизация предметного мира, соотношение затрат и достигаемых результатов.

Для преподавателя метод проектов неизмеримо более сложен и труден, чем инструкционный, но зато с ним несравненно интереснее, живее и веселее. Кроме того, ему придется все чаще сталкиваться с новыми ситуациями, когда никакой иной подход просто не будет работать. Например, совсем нелегко побудить, а потом учить студентов выдвигать различные гипотезы и предположения, совсем нелегко

научить их тому, как развивать в воображении многовариантные замыслы и какими внешними средствами поддерживать процесс проектного, т.е. проблемно-поискового, конструктивно-волевого и критического мышления. Очень трудно воспитать в студентах готовность к тому, что для получения ответа на ряд вопросов, заключенных в задании, нужно не просто заглянуть в справочник, но предварительно, что-то специально изучить, открыть, изобрести, провести систематическое исследование, а потом построить проектную модель и представить результаты своей работы в такой форме, которая была бы доступна пониманию остальных людей.

Проектное мышление необходимо специально пробуждать, планомерно развивать и заботливо культивировать. Проектный метод предполагает принципиально иной подход: «Подумай, вообрази, поразмысли над тем, каким путем и какими средствами это можно было бы выполнить».

Иными словами, необходимое знание и правильные ответы на возникающие вопросы студенту нужно добывать собственными силами – именно этому и надлежит учить в первую очередь.

Определим значение проектной деятельности в развитии личности студента:

- именно в проектной деятельности каждый студент находит себе работу по душе;
- работа с «непослушными инструментами» и «неподатливыми материалами» укрепляет эмоционально-волеву сферу студента (волю, настойчивость, целеустремленность), а проектирование и создание изделия (услуги) от идеи до ее воплощения развивает наглядно-образную память, абстрактно-логическое мышление;

- гордость за результаты труда, поиск наиболее рациональных вариантов решения проблемы повышают имидж студентов, снимают со многих из них синдром «безразличия», «безответственности» и «неполноценности»;

- проектное обучение создает положительную мотивацию для самообразования (поиск нужных материалов, комплекствующих и др. требует систематической работы со справочной литературой; выполняя проект, более 70% студентов обращаются к учебникам и другой учебно-методической литературе);

- в процессе выполнения проектов студенты осуществляют профессиональные пробы, моделирующие элементы конкретного вида профессиональной деятельности, имеющие завершённый процесс и способствующие адекватному профессиональному самоопределению;

- студенты проверяют свои профессиональные способности, получают первоначальную профессиональную подготовку, в результате чего у них формируется осознанное профессиональное намерение и стремление.

Действительно, технологическая подготовка будущего учителя технологии, сердцевиной которой является проектный метод обучения, способствует:

- адаптации студентов к современным социально-экономическим условиям жизни;
- обеспечению целостности педагогического процесса, осуществлению в единстве разностороннего развития, обучения и воспитания студентов;
- развитию у них творческих способностей и активности;
- формированию высоких мотивов учения, т.к. студенты видят конечный результат своей деятельности, который вызывает желание учиться и совершенствовать свои знания, умения и личностные качества.

В процессе выполнения проектных заданий студенты должны приобрести различные умения, необходимых в их профессиональном становлении. К ним относится осмысленное исполнение следующих умственных и практических действий:

1. понимания постановки задачи, сути учебного задания, характера взаимодействия со сверстниками и преподавателем, требований к представлению выполненной работы или ее частей;

2. планирования конечного результата и представления его в вербальной форме, т.е. без ограничения фантазии учащиеся должны дать себе и другим развернутый ответ по схеме: «Я хотела бы...»;

3. планирования действий, т.е. определение их последовательности с ориентировочными оценками затрат времени на этапы, распоряжение бюджетом времени, сил, средств;

4. внесение коррективов в ранее принятые решения;

5. конструктивного обсуждения результатов и проблем каждого этапа проектирования, формулирования конструктивных вопросов и запросов о помощи (советы, дополнительная информация, оснащение и др.);

6. выражения замыслов, конструктивных решений с помощью технических рисунков, схем, эскизов, чертежей, макетов;

7. самостоятельного поиска и нахождения необходимой информации;

8. составления схемы необходимых расчетов (конструктивных, технологических, экономических);
9. оценивания результата по достижению запланированного, по объему и качеству выполненного, по трудозатратам, по новизне;
10. оценивания проектов, выполненных другими;
11. понимания критериев оценивания проектов и их защиты, процедуры публичной защиты проектов;
12. конструирования представлений о профессиональной проектной деятельности, индивидуальности проектировщика, проявляющейся в результате, готовом изделии;

Учитывая разную степень подготовки, учащиеся получают задания, соответствующие уровню их возможностей. Затем они постепенно усложняются. Так, например, на 4-ом курсе студенты при выполнении проектного изделия используют различные дизайнерские методы проектирования. Особенно интересны студентам метод трансформации и деконструкции в одежде, которые позволяют осуществлять свои самые смелые замыслы и творчески подходить к решению проектной задачи. Ведь используемый ими метод деконструктивизма основан прежде всего на разрушении стереотипных конструкций и переосмыслении привычных форм проектируемой одежды. А метод трансформации помогает преобразовывать, изменять вид и форму будущего швейного изделия. Применение метода проектов в работе с нынешним поколением студентов помогает решать проблему угасания творчества. Вовлекая их в поисковую, художественную, творческую, разнообразную по форме организации работу, можно развивать не только познавательный интерес, творческое воображение, самостоятельность и ответственность за конечный результат, но и повышать качество обучения на уроках.

В начале проектной деятельности объясняю студентам, что к выбору темы проекта предъявляются требования, которые должны быть восприняты ими почти как инструкция, руководство:

1. объект (изделие) должен быть хорошо знаком, понятен и, главное, интересен;
2. будущее новое изделие должно изготавливаться промышленным или кустарным способом с определенной программой выпуска и расчетом на массового или единичного потребителя;
3. необходимо предчувствие, что объект позволит разработчику реализовать себя в творчестве, что он ему по силам;
4. не страшно, если темы будут повторяться в учебной группе; в процессе проектирования студенты сами поймут, что двух одинаковых изделий (или услуг) никто предложить на рынок не может.

Основными критериями выбора проектов являются:

- оригинальность, доступность, надежность;
- техническое совершенство;
- эстетические достоинства;
- безопасность;
- соответствие общественным потребностям;
- удобства эксплуатации;
- технологичность;
- материалоемкость;
- стоимость и т. д.

В основе методов проектов лежит креативность, новизна, самореализация, умение ориентироваться в огромном информационном пространстве и самостоятельно конструировать свои знания.

Анализ содержания деятельности студентов при выполнении проектного задания позволяет сделать вывод о том, что проектная деятельность содержит в себе большие возможности для развития творческих способностей, формирования у них жизненного и профессионального самоопределения и является эффективной технологией подготовки будущего конкурентоспособного специалиста. Благодаря выполнению проектов у студентов значительно повышается творческая активность, чувство ответственности, внутренняя мотивация, уровень самостоятельности и общее интеллектуальное развитие. Приобретаемый с опытом во время проектной деятельности личный результат, становится для самого студента бесценным достоянием, соединяя в себе знания и умения, компетенции и ценности.

Список использованных информационных источников

1. Гузеев. В. В. Метод проектов как частный случай интегрированной технологии обучения. Директор школы, 1995.
2. Килпатрик В. Х. Метод проектов. – Л., 1925. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. Е. С. Полат. – М.: Академия, 2000.
3. Организация проектной деятельности в школе: система работы, Автор –составитель С. Г. Щербакова. – Волгоград: Учитель, 2009.
4. Ермилова В.В., Ермилова Д.Ю. Моделирование и художественное оформление одежды. М. 2001. Учебное пособие
5. Ермилова Д.Ю. История домов моды: учебное пособие для вузов. – 3-е изд., испр. и доп. 2024. Учебное пособие для СПО

УДК 069(073)

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ ФОРМАТЫ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ВЫСТАВОК В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Аблаев Ә.А.,

*м.п.н, преподаватель кафедры изобразительного искусства и дизайна
Карагандинского университета им. Е.А. Букетова,*

Есмагамбетова Л.О.,

*преподаватель кафедры изобразительного искусства и дизайна
Карагандинского университета им. Е.А Букетова*

В условиях цифровизации, глобализации и быстрого развития технологий традиционные методы художественного образования становятся недостаточными для подготовки студентов к реальным вызовам современной арт-индустрии. Актуальность экспериментальных форматов художественных выставок заключается в том, что они позволяют интегрировать в образовательный процесс новые технологические, пространственные и социальные аспекты, тем самым расширяя границы традиционного искусства.

С одной стороны, эти выставки дают студентам возможность экспериментировать с новыми медиумами и форматами, такими как виртуальная реальность, цифровое искусство, интерактивные инсталляции и перформансы. С другой стороны, они способствуют развитию креативного мышления, гибкости и способности к междисциплинарной работе, что становится необходимым в условиях современных художественных практик. Таким образом, актуальность данных форматов заключается в том, что они готовят студентов к работе в постоянно меняющемся культурном и технологическом контексте.

Гибридные выставки, сочетающие элементы физического и виртуального пространства, становятся всё более востребованными в образовательной среде. Они дают возможность студентам создавать проекты, которые могут существовать как в реальном, так и в цифровом мире. Этот формат позволяет развивать навыки работы с новыми технологиями, такими как 3D-моделирование, интерактивные инсталляции и цифровое искусство [1].

Важность гибридных выставок в том, что они расширяют границы традиционного искусства и открывают перед студентами новые способы самовыражения и взаимодействия с аудиторией. Виртуальные компоненты выставки дают возможность зрителю взаимодействовать с произведениями искусства на новом уровне — через дополненную или виртуальную реальность, что позволяет студентам разрабатывать уникальные проекты, создающие новые художественные опыты.

Иммерсивные выставки, где зритель становится активным участником происходящего, набирают популярность как среди профессиональных художников, так и в образовательной среде. Этот формат требует от студентов навыков работы не только с объектами искусства, но и с пространством в целом, создавая атмосферу, которая вовлекает зрителя в процесс восприятия произведения.

Актуальность иммерсивных выставок заключается в их способности преодолевать границы пассивного созерцания, создавая более глубокий и эмоциональный опыт для аудитории. В образовательной среде они способствуют развитию у студентов междисциплинарных навыков, таких как работа со звуком, светом и видео, а также помогают развивать их креативное мышление и умение взаимодействовать с пространством. Этот формат подготавливает студентов к работе в современных арт-институциях, где иммерсивные экспозиции становятся всё более востребованными. Гибридные выставки позволяют студентам экспериментировать не только с традиционными видами искусства

(живопись, скульптура), но и с цифровыми медиа (3D-моделирование, интерактивные инсталляции). Этот подход открывает перед студентами новые перспективы в создании искусства и расширяет их профессиональный инструментарий. Например, студент может создать инсталляцию, которая включает в себя как физические объекты, так и элементы дополненной реальности, с которыми зритель может взаимодействовать через смартфон или планшет. Такой формат позволяет студентам овладеть новыми навыками, необходимыми в современном мире искусства, а также способствует развитию междисциплинарного подхода в обучении. Иммерсивные выставки стали новым шагом в развитии экспериментальных форматов художественных экспозиций. Они предполагают создание пространства, где зритель становится не просто наблюдателем, но активным участником происходящего. В образовательной среде иммерсивные выставки позволяют студентам исследовать новые формы взаимодействия с аудиторией, а также развивать навыки работы с пространством и средой.

Примером может служить выставка, где зритель проходит через несколько помещений, каждый из которых погружает его в определённую атмосферу, созданную с помощью света, звука, видео-арта и тактильных ощущений. Студенты могут использовать этот формат для изучения и практики комплексных инсталляций, где искусство становится много сенсорным опытом. Иммерсивные выставки особенно полезны для развития креативного мышления, так как они требуют от студентов не только создания художественного произведения, но и продумывания того, как оно будет взаимодействовать с пространством и зрителем. В процессе создания таких выставок студенты учатся учитывать психофизиологические особенности восприятия, что способствует развитию их как будущих художников и кураторов.

Временные или мобильные выставки представляют собой ещё один экспериментальный формат, который широко используется в образовательной среде. Эти выставки не привязаны к конкретному месту и могут перемещаться по различным локациям — от университетских холлов до городских улиц и общественных пространств. Это позволяет студентам выйти за пределы традиционного галерейного формата и исследовать искусство как часть повседневной жизни. Примером мобильных выставок могут быть стрит-арт проекты или временные инсталляции, установленные в необычных местах, таких как парки, заброшенные здания или даже транспортные средства. Этот формат даёт студентам возможность экспериментировать с контекстом, в котором будет воспринято их произведение, и работать с нестандартными материалами и методами.

Также мобильные выставки активно способствуют развитию навыков организации и продвижения проектов, что является важной частью современного художественного образования. Студенты должны учитывать логистические аспекты, взаимодействие с аудиторией вне привычных условий и учиться адаптировать свои работы к разным пространствам. Одной из наиболее интересных форм экспериментальных выставок является интерактивный формат, где зритель становится не просто пассивным наблюдателем, а активным участником. В образовательной среде интерактивные выставки дают возможность студентам исследовать новые способы взаимодействия с аудиторией и развивать навыки коммуникации через искусство.

Интерактивные выставки учат студентов работать с современными технологиями, а также развивать концептуальное мышление, так как необходимо продумывать не только визуальный ряд, но и весь процесс взаимодействия между зрителем и искусством. Такой формат способствует развитию способности к адаптации и поиску новых, оригинальных решений в творческой работе [2].

Экспериментальные форматы художественных выставок играют важную роль в современном образовательном процессе, открывая новые возможности для самовыражения и обучения студентов [3]. Они позволяют расширить традиционные границы искусства, внедряя новые технологии, подходы и формы взаимодействия со зрителем. В образовательной среде эти выставки становятся важным инструментом, способствующим развитию креативного мышления, междисциплинарных навыков и способности к адаптации в постоянно меняющемся мире искусства. Развитие экспериментальных форматов выставок требует от образовательных учреждений гибкости и готовности к внедрению инновационных методик. Однако их польза для студентов очевидна: такие форматы помогают не только расширить художественные границы, но и подготовить будущих художников и кураторов к работе в условиях современного искусства.

Современное художественное образование сталкивается с необходимостью адаптации к быстро меняющемуся миру искусства, что порождает поиск новых методов преподавания и практики. Одним из ключевых элементов художественного образования всегда были и остаются выставочные практики. Однако традиционные форматы выставок постепенно уступают место новым, экспериментальным формам, которые позволяют студентам не только демонстрировать результаты своих творческих

поисков, но и исследовать новые способы взаимодействия с пространством и зрителем. В этой статье будут рассмотрены различные экспериментальные форматы художественных выставок в образовательной среде и их влияние на развитие студентов.

Экспериментальные форматы художественных выставок играют важную роль в современном художественном образовании. Они открывают перед студентами новые возможности для самовыражения и изучения искусства, развивают у них навыки работы с новыми технологиями и пространством, а также способствуют развитию креативного и междисциплинарного мышления. В условиях быстро меняющегося мира искусства такие форматы являются не только актуальными, но и необходимыми для подготовки будущих художников и кураторов. Использование гибридных, иммерсивных, мобильных и интерактивных выставок в образовательной среде помогает студентам адаптироваться к современным условиям арт-индустрии и готовит их к успешной профессиональной карьере.

Список использованных информационных источников

1. Борисенко, А. И. Цифровое искусство и современные технологии: теоретические и практические аспекты. - Москва: Издательство «Искусство и культура», 2018. - 256 с.
2. Иванова, М. Н. Интерактивные медиа в искусстве и образовании: Теория и практика. - Москва: Искусство XXI века, 2019. - 240 с.
3. Сидоров, И. А. Авангардные и экспериментальные выставки: история и современные тенденции.- Санкт-Петербург: Издательство «Наука и искусство», 2019. - 256 с.

**«ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ»
«PROFESSIONAL ACTIVITY OF A TEACHER-PSYCHOLOGIST: PROBLEMS AND PROSPECT»
«ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПЕДАГОГА-ПСИХОЛОГА: ПРОБЛЕМЫ И
ПЕРСПЕКТИВЫ»**

УДК 371.3

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗЖЕТ ЕТЕТІН
БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҮРҒЫДА СҮЙЕМЕЛДЕУ**

**Бердимуратова А.С., педагог-психолог,
№66 «Толағай» балабақшасы, Астана қаласы**

Педагог-психологтың практикалық жұмысы білім беру мекемесіндегі оқу-тәрбие жұмысын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүйесіндегі педагог-психолог қызметінің әзірленген моделі негізінде құрылады.

Ерекше білім берудегі педагог-психологтың негізгі міндеті ерекше білім беру кеңістігінің барлық қатысушыларының әлеуметтік-психологиялық саулығын қамтамасыз ететін әрбір тәрбиеленушінің жеке дамуын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жүйесін құру болып табылады, атап айтқанда: қоғамда ерекше білім беруді қажет ететін балаларды табысты бейімдеуді, оңалтуды қалыптастыру үшін қолайлы жағдайлар жасау; "ерекше" балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға әлеуметтік-психологиялық көмек көрсету.

Психологиялық көмектің негізгі екі бағыты бар:

- Өзекті бағыт тез шешуді қажет ететін түрлі мәселелерді шешуді білдіреді;
- Перспективалық бағыт әр баланың даралығын дамыту үшін әртүрлі міндеттерді шешуді көздейді.

Перспективалық міндеттерді шеше отырып, психолог ерекше білім беру процесіне мұқтаж барлық қатысушыларға күнделікті (өзекті) көмек көрсетеді.

Ерекше білім беру кеңістігіндегі педагог-психолог қызметінің жетекші бағыты перспективалық жоспарлау болып табылады. Барлық жұмыс жылдық жоспарға, зерттеу бағдарламаларына, аралық мониторингтерге, тәрбиеленушілермен түзету-дамыту жұмыстарына сәйкес жүзеге асырылады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс жасауда педагог-психолог қызметінде жұмыстың негізгі төрт бағыты ескеріледі:

- дамуында ахауы бар балалармен жұмыс;
- тәрбиешілермен жұмыс;
- білім беру мекемесінің әкімшілігімен жұмыс;
- ерекше білім беруді қажет ететін балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналармен жұмыс.

Бірақ бұл бағыттардан басқа тағы бір маңызды бағыт бар: қарапайым балалардың ата-аналарымен жұмыс. Оларға "ерекше" балаларды білім беру ортасына қарапайым (шартты түрде сау) балалармен қатар қосу олар үшін "ерекше" балалардан кем емес пайдалы екендігі және бірлескен оқытудың басты оң факторы толеранттылықты дамыту болып табылатындығы туралы ақпарат беру маңыздылығы. Егер мектепке дейінгі мекеме туралы айтатын болсақ, онда балалар бір-біріне оңай бейімделеді, тез үйренеді. Толеранттылықтың кешенді қалыптасуы (тәрбиешілер мен ата-аналар тарапынан) балалар арасындағы табысты қарым-қатынасты қалыптастырады.

Дамуында ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс істеудің негізгі бағыттары:

- *психодиагностика;*
- *дамыту және психокоррекциялық жұмыс;*
- *профилактикалық қызмет.*

Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеу принциптері (негізгі ережелері) :

- *Баланың мүдделерін сақтау. Баланың мүддесі үшін максималды пайда мәселесін шешу;*
- *Жүйелік тәсіл. Диагностика, түзету және дамудың біртұтастығын қамтамасыз ететін әртүрлі мамандардың іс-әрекеттерінің үйлесімділігі;*

- Үздіксіздік. Ерекше білім беруді қажет ететін барлық балаларға үздіксіз көмек көрсету кепілдігі;
- Адамгершілік. Субъективті-позитивті көзқарас.
- Өзгергіштік. Балалардың білім алуына белгілі бір жағдайлар жасау вариациялар;
- Интеграция. Мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру ортасына, бірлескен жобаларға, іс-шараларға және т. б. қосу.;
- Сәттілік жағдайын жасау. Балалардың жеке қабілеттерін ашуға жағдай жасау;
- Жеткіліктілік. Баланың нақты қабілеттері мен мүмкіндіктерін ескеру, таңдау құқығы;
- Жеке көзқарас.

Психологтың ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмысының мәні:

- жүйке-психикалық стрессті жеңілдету;
- өзін-өзі бағалауды түзету
- психикалық таным процестерін дамыту (зейін, есте сақтау, ойлау және т. б.);
- пассивтілікті жеңу;
- агрессивтілікті жеңу;
- жауапкершілікті, дербестікті қалыптастыру;
- жағымды эмоцияларды қалыптастыру;
- белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыру;
- түйықтықтан арылу; - коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру және т. б.

Педагог-психологтың ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс жасау әдістері мен формалары:

- Ертегі терапиясы.
- Ойын терапиясы.
- Релаксация.
- Психогимнастика.
- Арт-терапия.
- Құм терапиясы.

Қорытындылай келе балабақша психологының біртараптық жұмысының нәтижесінен біз ерекше білімді қажет ететін балаларға толық қанды көмек бере алмайтындығымызға көз жеткіземіз. Сондықтан барлық мамандар мен ата-аналардың бірлескен жұмысының нәтижесінде ғана қандайда бір жетістіктерге жетеріміз анық екенін тәжірибеме сүйене отырып айта аламын.

Негізгі және ресурстық әдебиеттер тізімі:

1. Психолого-педагогическая диагностика: Учеб.пособие для студ.высш.учеб.заведений / И.Ю.Левченко, С.Д.Забрамная, Т.А.Добровольска и др.: Под ред.И.Ю.Левченко, С.Д.Забрамной – М.: Изд.центр «Академия», 2003. – 320 с.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т.5. Основ дефектологии / Под ред.Т.А.Власоой. – М.: Педагогика, 1983. – 368 с. – (Акад.пед.наук СССР).
3. Избранное. Лучков В.В. и Певзнер М.С. Значение теории Л.С.Выготского для психологии и дефектологии. Вестник Московского университета. Серия 14. Психология. – 1981 №4 – с.60-70.
4. Пугачёв А.С. Инклюзивное образование // Молодой учёный. – 2012. - №10. – с.374-377.
5. Журнал. Научное обозрение. Педагогические науки. – 2017. - №3. – с.130-136
6. О.А.Лапина, Н.Н.Пядушкина. Введение в педагогическую деятельность: Учеб. пособие для студ.выш.учеб.заведений. 2007
7. Гершунский Б.С. Философия образования: Учеб.пособие для студ.высш.исред.пед.учеб.завед. – М.: Московский психолого-социальный институт, 1998. – 432с.
8. Инклюзивное образование: теория и практика [Текст]: сборник материалов международной научно-практической конференции /отв. ред. О.Ю. Бухаренкова, И.А. Телина, Т.В. Тимохина. – Орехово-Зуево: Редакционно-издательский отдел ГГТУ, 2016. – 955 с.
9. Журнал. Современные проблемы науки и образования. – 2014. - №4.
10. С.В.Алехина, Л.П.Фальковская. Педагог инклюзивной школы: новый тип профессионализма.: Учебно-методическое пособие. – М.: Педагогический университет «Первое сентября», 2014. – 28с.
11. Монгуш О. О. Психолого-педагогическое сопровождение детей дошкольного возраста [Текст] // Педагогическое мастерство: материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Москва, июнь 2015 г.). — М.: Буки-Веди, 2015. — С. 59-62. — URL <https://moluch.ru/conf/ped/archive/151/8262/> (дата обращения: 06.01.2019)

12. Инклюзивное образование детей с ограниченными возможностями здоровья в различных условиях интеграции. Сб.науч.-метод.материалов / Под ред. О.Е.Булановой, Э.И.Леонгард. – М.: Федеральный институт развития образования, 2012. – 145с.

13. Баль, Н. Н. Развитие познавательной деятельности детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи на коррекционных занятиях: пособие для педагогов учреждений образования, реализующих образовательную программу спец. образования на уровне дошкольного образования / Н. Н. Баль, Н. В. Дроздова. — Минск: Народная асвета, 2015. — с. 110

14. Горбунова С.Г. Инклюзивное образование: риски и задачи // Молодой учёный. – 2017. - №13. – с.540-542. –URL <https://moluch.ru/archive/147/41271/> (дата обращения 06.01.2018).

УДК 371.3

БАЛАБАҚША ЖАҒДАЙЫНДА АТА-АНАЛАРҒА ЖӘНЕ ПЕДАГОГТАРҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АҒАРТУ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУ

Ильясова Қ.М.,

МКҚК № 66 «Толағай» балабақшасы, педагог-психолог

Психологиялық-педагогтарды, ата-аналарды психологиялық біліктілікке баулу. Ересектерге психологиялық қызметтің бағыты - ағарту жұмыстары арқылы балаларды тек қана өмірге дайындау емес, оларға қазіргі таңның өзінде бақытты, арайлы өмір жағдайын туғызу қажеттігін насихаттау.

Психологиялық ағартудың негізгі мағынасы:

1. Баланың психикалық дамуының сәтті шарттарымен, заңдылықтарымен тәрбиешілерді, ата-аналарды таныстыру.

2. Жаңа психологиялық зерттеулерді талқылап көпшілікке таныту.

3. Психологиялық білімге деген қызығушылықтарын ояту

Психологиялық ағарту жұмысының сипаты

Білімділік:

Психолог балалармен жұмыс істей отырып, ол балалардың типологиялық ерекшеліктері мен онтогенездегі жеке тұлғаның динамикалық дамуы туралы мағлұматтарды жинақтайды

Алдын алу:

Ата-аналар мен педагогтардың психологиялық сауаттылығын дамыту, жас және баланың жекелік психикалық ерекшеліктерін психологиялық саулығын сақтау туралы білімдерін кеңейту

Психологиялық ағарту жұмыстарының формалары:

1. *Топтық*

2. *Жеке*

3. *Көрнекілік, ақпараттық, инфографика.*

Балабақшада жүргізілген топтық ағарту жұмыстарының тақырыптары:

- Баланы отбасында мадақтау мен жазалау
- Отбасындағы қарым-қатынастың құпиялылығы
- Мектепке психологиялық дайындық дегеніміз не?
- Баланың балабақшаға бейімделуі
- Қиын балалармен өзара қарым-қатынас пен сабақтастық ерекшелігі
- Дағдарыс кезеңдері және одан шығу жолдары
- Психологиялық дамуына ата-ананың ықпалы
- Педагогтармен қарым-қатынас жасау барысында баланың жеке дамуына оптималды жағдай тудыру жолдары
- Психологиялық педагогикалық бағалау: жазалау мен мадақтаулар
- Біздің балаларымыздың достары

Жеке жүргізілетін кеңестерде туындайтын мәселелер:

- Баланың балабақша жағдайына бейімделуі
- Баланың мінез-құлқындағы ауытқушылықтар (шамадан тыс ашушандық, қыңырлық, еркелік, қырсықтық т.б.)
- Бала бойындағы қорқыныш, үрей таным процестерінің дамуындағы тежелулер (зейін, ес, ой т.б.)
- Отбасындағы кикілжің

- Баланың толық емес отбасында тәрбиеленуі
- Баланың сөйлеу тіліндегі мүкістік
- Психодиагностикалық жұмыстардың мониторинг қорытындысы бойынша кеңестер т.б.

2023-2024

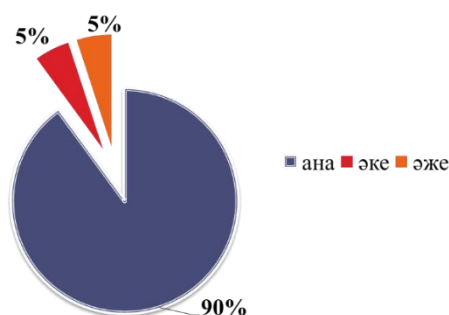
оқу

жылында

(3-6

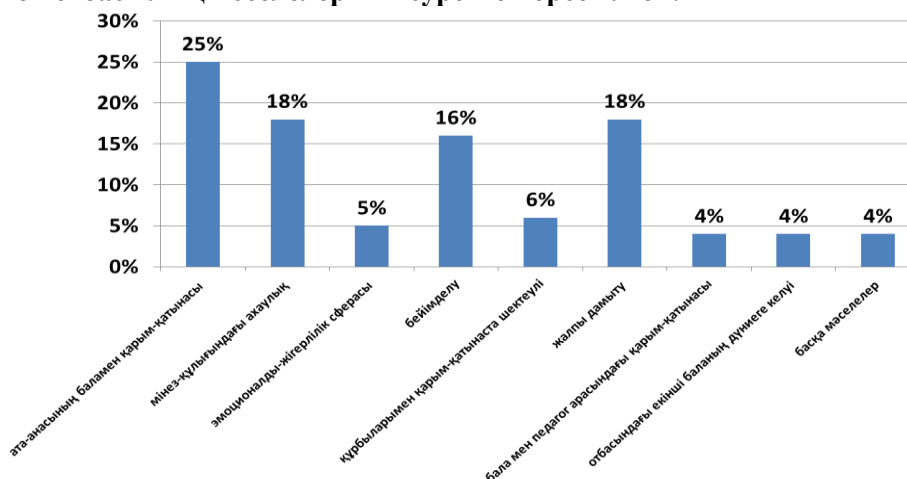
жас)

180 ата-анаға психологиялық көмек көрсетілді (Сурет 1).

Сурет 1 -Ата-аналармен жұмыс

Көп кездескен отбасылық мәселелер 2ші суретте көрсетілген:

Сурет 2 - Көп кездескен отбасылық мәселелер

Көрнекілік ақпараттық ағарту жұмысы.

1. Ұйымдастырылған әдеби көрмелер

2. Арнайы әзірленген кітапшалар (жаднамалар)

- мектеп жасына дейінгі балалардың балабақшаға бейімделуі;

-3 жас дағдарысы;

баланың балабақшаны жақсы көруін қалай ұйымдастыруға болады;

-5 жас дағдарысы;

- мектепке психологиялық тұрғыда дайын болу дегенді қалай түсінеміз?

3. Инфографика

«бала тәрбиесіндегі әке рөлі»

«демалыс күндерін баламен қалай қызықты өткізуге болады»

«баланың ашушаң болуының себептері»

“баланың балабақшадағы алғашқы күндері”

“бейімделу деңгейлері мен критерийлері” т.к.

Ата-аналармен кездесулер:

- “Бақытты жанұя - бақытты бала” дөңгелек үстел
- “Балабақшада ата-аналарды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу” дөңгелек үстел
- “Жан саулығы - денсаулық” тренинг
- “Дәрігер кеңесі” тренинг
- “Ата-ана махаббаты” тренинг

Педагогтармен жүргізілген психологиялық ағарту жұмыстары:

- “Адамдар ортасында өмір сүру шеберлігі”
- “Менің идеалды ұжымым”
- “Мереке күндері қарсаңында балабақшада болатын іс-шаралардың жүргізушілерін психологиялық қолдау мақсатында берілегін кеңестер”
- “Мектеп жасына дейінгі балаларды адамгершілікке тәрбиелеу” (іс-тәжірибе)
- «Мен кімін» тренинг
- «Педагог әдебі мен имиджі» (кеңес)
- «Мен және менің эмоциям» қалалық семинар жас педагог психологтармен тренинг. т.б.

Негізгі және ресурстық әдебиеттер тізімі:

1. Психолого-педагогическая диагностика: Учеб.пособие для студ.высш.учеб.заведений / И.Ю.Левченко, С.Д.Забрамная, Т.А.Добровольска и др.: Под ред.И.Ю.Левченко, С.Д.Забрамной – М.: Изд.центр «Академия», 2003. – 320 с.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т.5. Основ дефектологии / Под ред.Т.А.Власоой. – М.: Педагогика, 1983. – 368 с. – (Акад.пед.наук СССР).

УДК 374.1

КОНКУРСЫ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СРЕДЕ КАК ИНСТРУМЕНТ НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ И ДИАГНОСТИКИ ЕГО ЭФФЕКТИВНОСТИ

А.М.Мурзалинова,

СКУ им. М.Козыбаева, г. Петропавловск, Казахстан

Статья подготовлена в рамках научного проекта ИРН АР19678852 «Формирование компетенций непрерывного профессионального развития у обучающихся и выпускников направления «Педагогические науки» в условиях академической самостоятельности вуза» по грантовому финансированию Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан.

Непрерывное профессиональное развитие (*далее – НПП*) будущих и практикующих педагогов в системе образования, ориентированной на современный сложный мир, - не просто ответ на вызов, осознанная в профессиональном сообществе объективная потребность, но и процесс, требующий обоснованной организации и диагностики качества НПП – в вузе и на рабочем месте педагогов (школа – обучающее сообщество, где нормы лидерства способствуют непрерывному обучению, обеспечивая среду, благоприятную для роста как новых, так и опытных учителей [1].

В нашем исследовании базовое понятие определяем следующим образом:

- **НПП педагога** - устойчивое повышение компетентности в отношении личных, социальных и организационных целей и ценностей, которые взаимосвязаны и помогают в успешном продвижении в профессии и расширении профессионально-педагогического профиля. Это непрерывные процессы и деятельность в этих процессах, включенные в каждодневную практику образовательного процесса;

НПП обучающихся (будущих педагогов) - это учебная деятельность, выходящая за рамки традиционной учебной деятельности и реализуемая посредством ресурсов формального, неформального и информального образования, которую организуют и выполняют (изучают, испытывают и применяют) обучающиеся для расширения своих знаний, навыков, компетентности и профессионально-ориентированного опыта.

Наше понимание учитывает ценностно-мотивационную составляющую НПП (в процессах НПП меняются не только знания и навыки, но, в первую очередь, мышление роста, убеждения). В этой связи актуальным для нашего исследования является вопрос ценностно-мотивационной организации НПП и определения уровня его эффективности - практической значимости для улучшения учебно-профессиональной и профессионально-педагогической деятельности.

Значимость диагностики НПП подтверждает следующий исследовательский результат из практики ученых Африки: «Однако существуют некоторые проблемы, связанные с CPD [непрерывным профессиональным развитием], такие как нехватка ресурсов, расстановка приоритетов и использование данных для улучшения программ. Сбор данных и управление ими бесполезны, если данные не распространяются своевременно для использования разработчиками политики, пока они остаются актуальными. Также наблюдается нехватка квалифицированных аналитиков данных,

которые могут разбить данные на четкие формы, готовые для понимания и использования разработчиками политики. Большинство разработчиков политики не являются специалистами-исследователями и нуждаются в помощи в интерпретации данных и сравнении результатов» [2]. Сходную позицию занимают английские исследователи: «Большинство источников информации о влиянии профессионального развития на учителей и их учеников полагаются на моментальные снимки производительности учителей — например, наблюдения в классе и количественные измерения результатов учеников посредством суммарной оценки. Оба эти измерения проблематичны... Признавая сложность развития учителей и трудность оценки его влияния на результаты учеников, очевидно, что процесс оценки требует триангуляции множественных источников доказательств» [3].

В нашем исследовании практикуем конкурсы профессионального мастерства для студентов и выпускников направления «Педагогические науки» - педагогов со стажем до 5-ти лет. Ведущей идеей при этом является представление о профессиональной конкуренции как значимом ресурсе повышения профессионального мастерства в условиях НПП, когда педагоги (новые и состоявшиеся) «приходят в профессию с определенной базой знаний и приобретают новые знания и опыт, «приращивая их к предыдущим» [4]. При этом каждодневная деятельность педагога и профессиональная подготовка студента (будущего педагога), являясь наиболее действенной и доступной формой НПП, нуждается в рефлексивном оценивании ее субъекта и внешнем оценивании ее достижений в профессиональном сообществе.

Приведем другие мнения в поддержку нашей позиции: Успешная командная работа, навыки 21-го века и способность справляться со стрессами, конкурентными ситуациями являются основными факторами успеха в сегодняшней быстро развивающейся экономике, основанной на технологиях. Мы знаем, что образовательные соревнования могут помочь студентам получить эти критически важные навыки в реальном мире. Так почему же, когда соревнования продемонстрировали такую подавляющую способность не только поощрять личностное развитие участников, но и вовлекать сообщества, мобилизовать поддержку общего дела и создавать героев для новых поколений, мы продолжаем бояться включать их в наши образовательные системы? [5]. Вводите различные виды конкурсов в процесс обучения, потому что большинство тем конкурсов являются открытыми, и вы можете свободно выбирать темы. Студенты могут выбирать наиболее подходящую тему или задачу в соответствии со своими увлечениями и профессиональным опытом [6].

Перейдем к освещению конкурсов профессионального развития, апробированных в нашей исследовательской практике.

В СКУ им. М.Козыбаева с 2023 года проводится **областной конкурс «TRIGGER ПСИХОЛОГА-PROFI»** (для педагогов-психологов организаций образования).

Актуальность Конкурса вызвана значимостью в современном сложном обществе деятельности специалистов «помогающих профессией» (в т.ч. психологов), обладающих компетенциями НПП;

- востребованностью образования с этнокультурным разнообразием, справедливостью и инклюзией (Diversity, Equity, and Inclusion Education /DEI education),
- реализацией концепции целостной личности ребенка (Wholechild),
- направленностью образования завтрашнего дня на могущественные навыки (Power skills) и коллективное обучение с его психологической организацией взаимодействия и взаимоотношений,
- комплексом квалификационных характеристик должностей «педагог-психолог» и «психолог организации образования», требующих качественного исполнения / Типовые квалификационные характеристики должностей педагогов. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 марта 2022 года № 121 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V090005750>

Цель Конкурса – представление его участниками – в условиях личной конкурентоспособности – материалов профессиональной деятельности для систематизации и обобщения, масштабирования и имиджирования эффективной практики в региональном образовании СКО.

Задачи Конкурса:

1) поддерживать экосистему НПП для обучающихся и выпускников направления «Педагогические науки» для развития компетенций НПП участников Конкурса;

2) привлечь внимание участников Конкурса, а также студентов и магистрантов образовательных программ 6В01101 «Педагогика и психология», 6В01103 «Психология в образовании» к актуальным направлениям психологической работы в организациях образования разных уровней системы образования;

3) выявить направления, содержание и технологическое обеспечение лучших образцов профессионально-педагогической деятельности педагогов-психологов школ и колледжей и психологов дошкольных организаций образования;

4) интегрировать теорию и практику в реализации вышеназванных образовательных программ профессиональной подготовки;

5) имиджировать деятельность кафедры «Педагогика и психология» как организатора конкурсного движения среди обучающихся и выпускников вуза.

Содержание Конкурса в мае 2024 года включало: написание эссе (до 350 слов) на тему «Мое непрерывное профессиональное развитие на рабочем месте: мотивы, ресурсы, достижения»; разработку рекомендаций от педагога-психолога / психолога педагогическому коллективу «Как создавать и укреплять среду развития воспитанников / обучающихся»; публичную речь (не более 3-х минут) на тему «Мои лайфхаки непрерывного профессионального развития».

Второй наш пример – конкурс «**Совершенствование через развитие**», включающий написание и защиту мотивационного эссе «Как выглядит Успех моего профессионального развития» и аргументационное эссе «Мои реализуемые образовательные инициативы» (проводится в СКУ им. М.Козыбаева и Институте профессионального развития по Северо-Казахстанской области - филиале АО «НЦПК Өрлеу»).

Участники (студенты и начинающие педагоги) - в соответствии с условиями Конкурса – готовят, помимо 2-х эссе, небольшое видео (продолжительностью до 3-х минут), иллюстрирующее личную практику НПП и реализации образовательных инициатив.

Данный Конкурс предоставляет возможность: а) выходить из зоны комфорта, б) добиваться успеха в академических и профессиональных соревнованиях, в) учиться на опыте, в т.ч. на опыте неудачи, совершенствоваться на основе нового опыта.

Перспективы Конкурса для НПП связываем с 2-мя факторами.

Во-первых, сама природа эссе такова, что предполагает критическое размышление и рефлекссию собственного понимания явлений и процессов, значимых для себя и/или общества. В направлении профессионального развития роль эссе неопределима.

Во-вторых, Конкурс по результатам НПП имеет свои последствия, т.к. актуализирует профессиональное и социокультурное взаимодействие. Ценностью такого взаимодействия становится совместная и партисипативная деятельность, когда участники Конкурса делятся схожим опытом педагогической практики, взаимодействуют как конкурентоспособные партнеры, ведут диалог и делятся идеями улучшения. Это позволяет использовать более диалоговые и интерактивные варианты НПП, фокусирующиеся на заинтересованном обмене и взаимообучении, которое «помещает учителей в процессы и действия непрерывного профессионального развития, а не заменяет их знания и навыки» [7].

Логике нашего исследования отвечает *цель Конкурса* – выявление лучших примеров НПП, реализуемых стремление к совершенствованию и подтверждаемых личным вкладом в инновационное развитие.

С целью Конкурса конструктивно согласованы *задачи*: 1) интегрировать профессиональную подготовку будущих педагогов и педагогическую деятельность посредством инструментов НПП; 2) содействовать развитию навыков НПП; 3) инициировать обмен практиками НПП и их обсуждение; 4) имиджировать значение НПП в профессиональном сообществе; 5) развивать конкурентную среду в системе образования (ср.: «Здоровая конкуренция заключается не в том, чтобы победить других любой ценой; она заключается в стремлении к личному совершенствованию, уважая и ценя усилия и достижения других» [8]).

В мотивационном эссе (300-500 слов) автор представляет личные мотивы НПП, подчеркивая свой интерес к нему и имеющиеся для него навыки и опыт, демонстрируя приверженность и соответствие ценностям и целям НПП.

В аргументационном эссе (400-500 слов) автор представляет четкий тезис «В условиях и благодаря НПП я продвигаю значимые образовательные инициативы» и обосновывает его хорошо исследованными доказательствами и логическими рассуждениями на основе глубокого понимания достижений профессионального развития, критического анализа причин и факторов успешности, а также способности выстраивать убедительные аргументы. Напоминает убедительную речь в профессиональной среде.

Приведем *дескрипторы успешности* двух видов конкурсного эссе:

- точное следование теме эссе, его жанру и композиции;
- направленность содержания эссе на полное и глубокое раскрытие темы (избегайте общих, пространных, декларативных рассуждений);
- приоритет собственных мыслей, рассуждения, доказательства, убеждения, воздействия, раскрывающих смыслы, ценности и мотивы собственного НПП;

- лаконичность и емкость академического/профессионального письма (выдерживайте рекомендуемое количество слов);
- оптимальность деления текста на абзацы (не допускайте длинных и громоздких абзацев);
- сочетание академического/профессионального письма с индивидуальным речевым стилем;
- следование этике академического/профессионального эссе – честность в отношении представления своих взглядов и убеждений, содержания, привлекаемых источников, данных, фактов (не допускайте плагиата, фальсификации и недостоверности данных).

Еще один пример конкурса «Дошкольное образование: поиск, идеи, воплощение», который практикуется, начиная с 2019 года в Институте профессионального развития по Северо-Казахстанской области (филиал АО «НЦПК Орлеу»).

Традиционно участники представляли видеоработу по одному из 3-х предлагаемых направлений: Лучшая управленческая практика. Детский сад, дружественный ребенку. Преемственность: детский сад + школа.

В настоящий период считаем необходимым сосредоточить участников на рефлексивном осмыслении используемых ресурсов НПП, которые приводят к лучшей практике, исходя из следующих концептов:

- НПП - способность профессионалов сохранять и развивать свои навыки, свое понимание этих навыков и связанных с ними знаний и опыта путем активного отслеживания, документирования и анализа действий, которые улучшают их производительность [9];

- участие в НПП начинается с понимания причин, стимулирующих/препятствующих профессиональному развитию – собственному и коллег: важна *история успешности/неуспешности имеющейся практики*;

- критический анализ механизмов развития (как к этому пришли, как это получили) позволяет отбирать на основе анализа собственной практики те ресурсы и инструменты педагогической деятельности, которые позволяют обосновать свою позицию, направить ее на будущие изменения/тренды/вызовы, тем самым помогая в реализации долгосрочных целей;

- эффективность НПП педагога зависит от его навыков самоуправления, проактивности, агентности, менеджмента, в том числе стратегического.

Таким образом, в условиях востребованности самоуправления НПП содержание Конкурса в 2024 году модифицировано следующим образом: следует 1) отобрать из предлагаемых афоризм-инструмент, который наиболее полно и четко отражает фокус деятельности участника (дошкольной организации) на пути к своей лучшей практике; 2) в конкурсной видеоработе пояснить свое понимание-применение выбранного инструмента НПП: почему и как он помог улучшить педагогическую практику в актуальном направлении.

Предлагаемые афоризмы-инструменты НПП:

Некоторые считают, что инновации — это изменения, но мы никогда так не думали. Для нас инновации - это когда делаешь что-то лучше. - Тим Кук, американский топ-менеджер и генеральный директор компании Apple Inc.

Желание роста – главная причина проблем для многих компаний. Рост должен быть побочным продуктом хорошей работы компании. Но сам рост как таковой – это не та цель, к которой стоит стремиться. – Джек Траут, американский маркетолог, основатель и президент консалтинговой фирмы «Trout&Partners»

Высокие достижения всегда получаются при высоких ожиданиях. - Чарльз Ф. Кеттеринг, американский изобретатель и инженер

Мотивация появляется, когда мы работаем над тем, что нам дорого. А ещё она появляется, когда мы работаем с теми, кто нам дорог. - Шерил Сэндберг, американская предпринимательница

Большое преимущество получает тот, кто достаточно рано сделал ошибки, на которых можно учиться. - У. Черчилль, бывший Премьер-министр Великобритании

Необязательно быть великим, чтобы начать какое-то дело, но браться за него стоит только, чтобы стать в нём большим мастером. - Зиг Зиглар, американский писатель и оратор-мотивационист

Великая цель образования состоит в тренировке, а не загрузке ума; обучении его использовать собственные мысли, вместо того, чтобы заполнять коллекцией чужих. - Трайон Эдвардс. американский литератор

Менее успешные менеджеры сконцентрированы на работе, в то время как наиболее успешные сконцентрированы на сотрудниках. – Из теории и практики менеджмента

Успешные коллективы внедряют командное взаимодействие в свою культуру, формируя тем самым кирпичики, из которых складывается их успех. – Тед Сунквист, американский футболист
Эффективное руководство помогает продвигаться по лестнице успеха; лидерство определяет, к какой стене нужно приставить эту лестницу. - Стивен Кови, американский преподаватель и писатель.

Актуальные направления улучшения практики дошкольного образования, сформулированные нами на основе государственного заказа [10]:

- Детский сад, где образовательная политика выстраивается на основе объективных национальных и международных замеров [10, с. 3]:

- Детский сад - партнер семьи в вопросах здорового, интеллектуального, нравственного, эмоционального и социального развития детей [10, с. 9];;

Детский сад - территория радости и благополучия детей, где каждый педагог - друг и помощник в их развитии [10, с. 9].

Конкурсные материалы являются средством диагностики эффективности НПП, т.к.:

1) представляют собою, как правило, валидный материал, полученный в условиях конкуренции в системе образования, следовательно, представляющий лучшую практику по материалам формального, неформального и информального образования участников Конкурса;

2) иллюстрируют убеждения, мотивы и ценности НПП, носителями и проводниками которых являются участники Конкурса;

3) отражают применяемые педагогами ресурсы, формы и методы НПП в условиях систематизации, обобщения и масштабирования лучших образцов собственной практики;

4) при условии правильного качественно-количественного анализа по результатам Конкурса свидетельствуют об имеющихся трудностях/барьерах наблюдаемого НПП.

Список литературы

1. Building evidence on the impact of CPD for school leaders at the teacher and learner level. <https://rwanda.vvob.org/news/building-evidence-impact-cpd-school-leaders-teacher-and-learner-level> (дата обращения - 31.07.2024)

2. Astérie Nyirahabimana, Phumzile Magagula (March 6, 2024). Teachers' and Head-teachers' Continuous Professional Development: Key Data Analysis for Quality Education Achievement in Sub-Saharan Africa <https://www.gpekix.org/blog/teachers-and-head-teachers-continuous-professional-development-key-data-analysis-quality> (дата обращения - 31.07.2024)

3. Chris Larvin, Jenny Griffiths, Luke Bockock (January 31, 2023) Teacher development: Measuring what matters https://my.chartered.college/impact_article/teacher-development-measuring-what-matters/ (дата обращения - 31.07.2024)

4. Fedyn-Darmokhval V. (April 9, 2024). Pedagogical problem of professional development of a teacher of a Higher educational institution in the war conditions <https://www.intechopen.com/online-first/1187255> (дата обращения - 31.07.2024)

5. Neubert Joshua (July 4, 2016). Redefining «competition» in education. Institute of competition sciences. News. <https://www.competitionosciences.org/2016/07/04/redefining-competition-in-education/> (дата обращения - 30.08.2024)

6. Zhi Y., Zhang L. (2020) Promoting Learning with Competition and Promoting Teaching Reform of Automation Specialized Courses. *Open Access Library Journal*, 7, 1-5. doi: [10.4236/oalib.1106417](https://doi.org/10.4236/oalib.1106417).

7. Abakah Ellen (2023). Teacher learning from continuing professional development (CPD) participation: A sociocultural perspective. *International Journal of educational research open*. Volume 4, 2023 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666374023000171> (дата обращения - 31.07.2024)

8. The Significance of Healthy Competition in Educational Development. Posted on 01 April, 2024. <https://www.thelearninglab.com.sg/blog/tll-shares/healthy-competition-in-educational-development> (дата обращения - 31.07.2024)

9. Bordia Divyansh (September 26, 2022). Continuous professional development for teachers – a guide. <https://blog.teachmint.com/continuous-professional-development-for-teachers/> (дата обращения - 31.07.2024)

10. Качественное образование, доступное каждому. Проект национального доклада. Астана: МП РК, МНнВО РК, 2023 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726>

ЖАС МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТКЕ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ АКМЕОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРЫ

Сматова К.Б., Сабралиева Ж.Т., Алиханова А. Ә.

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қаласы, Қазақстан

Дамушы қоғамның әртүрлі салаларындағы заманауи өзгерістер мобильді өзгерістер мен инновацияларға дайын табысты, бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау мәселесін өзектендіреді. Кәсіби өзін-өзі анықтау және кәсіптік білім беру адамның кейінгі өмірін ұйымдастыруда үлкен рөл атқарады. ЖОО-да кәсіптік оқыту кезеңінде және жас маман рөлінде кәсіптік қызметке бейімделу кезеңінде адамның кәсіби қызметтің субъектісі ретінде акмеологиялық өсуі мен дамуына мүмкіндік беретін факторларды зерттеу маңызды болып табылады. Жоғары кәсіптік білім беруге арналған жаңа буын стандарттары ЖОО түлегі белсенділік, жігерлілік, жауапкершілік, кәсіпқойлық, Құзыреттілік, кәсіби міндеттерді өз бетінше шығармашылық шешуге дайындығы және кәсіби мінез-құлықтың тиімді үлгілері сияқты белгілі бір тұлғалық сипаттамаларға ие бола отырып, жаңа ортаға бейімделе алуына бағытталған.

Табысты кәсіби, шығармашылық қызметке дайын жас маман бәсекеге қабілетті және жоғары өнімді бола алады. Қызметке, оның ішінде кәсіби қызметке дайындық қазіргі психологияда әртүрлі аспектілерде зерттеледі: жеке, функционалды, субъективті-белсенді. Дайындықты белгілі бір психологиялық-акмеологиялық құбылыс ретінде қарастыра отырып, ғалымдар кәсіби қызметке дайындықты қалыптастыруға негізделген факторларды зерттеу қажеттілігіне назар аударады. Бұл жерде, бір жағынан, дайындық көрсеткіштеріне неғұрлым өнімді әсер етуі мүмкін ЖОО – да маман даярлау кезеңі, ал екінші жағынан, бейімделу кезеңі ерекше маңызға ие, мұнда жас маман жеке кәсіби тәжірибеде алынған білімнің сапасын көрсете отырып, дайындықтың мазмұнды және операциялық сипаттамаларын тексереді.

Педагогикалық қызметке кірудің бастапқы кезеңі өзінің шиеленісімен, мұғалімнің жеке және кәсіби дамуы үшін маңыздылығымен ерекшеленеді. Бұл кезеңнің қалай өтетіндігі жаңа кәсіпқойдың пайда болуына, білім беру саласында қалуына немесе өзі үшін басқа қызмет түрін табуға байланысты. Кәсіби қалыптасу – бұл көп факторлы және көп функциялы процесс, оның барысында жас мұғалім кәсіби қызмет жағдайларына бейімделеді, өзін арнайы қасиеттерге ие маман ретінде анықтайды; тиісті құндылықтарды, нормаларды, дәстүрлерді иемдену арқылы кәсіби ортаға интеграцияланады.

Жас педагогтың кәсіби дамуының негізгі критерийлері ретінде:

- кәсіби міндеттерді шешудің тиімділігі қарастырылады;
- кәсіби өзін-өзі жетілдіру бағыттарын түсіну;
- кәсіби қоғамдастықтың нормалары мен ережелеріне сәйкес келетін құндылықтар жүйесін, кәсіби функцияларды, кәсіби қызметтің жеке стилін іске асыру үшін қажетті кәсіби маңызды жеке қасиеттерді қалыптастыру;
- өзін-өзі жетілдіруге, өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі түзетуге, психосоматикалық денсаулық жағдайына ұмтылу. Өзгерістердің үздіксіз өсіп келе жатқан жылдамдығы мен серпінділігімен сипатталатын қазіргі қоғам жағдайында жас мұғалімнің кәсіби қызметі жаңа шындықтарды тез игеру, күтпеген жағдайларды шешудің барабар тәсілдерін табу және стандартты емес міндеттерді шешу қабілетімен байланысты; педагогикалық кәсіптің жоғары миссиясының негіздерін сақтай отырып, еңбек нарығында бәсекеге түсу.

Қызметке дайындық мәселесі өткен ғасырдың ортасынан бастап психологтардың зерттеулері аясында қарқынды дамыды (А. В. Барабанщиков, Ф.Ген, М. И.Дьяченко, Е.Г.Козлов, Б. И. Новиков, А.Ц.Пуни, Л.А.Кандыбович, П. А.Корчемный, А.М.Столяренко және т.б.), сондай-ақ еңбек психологиясы мен инженерлік психологияда (М.М.Филатова-Шуева, В.Н.Пушкин, Л.С.Нерсесян және т.б.).

Қызметке дайындықты зерттеуді педагогикалық психология және даму психологиясының өкілдері жүргізді (Б.Г.Ананьев, В.Г.Асеев, Ю.К.Бабанский, А.А.Бодалев, А.А.Деркач, Е.А.Климов, А.Г.Ковалев, В.А.Крутецкий, Н.В.Кузьмина, М.А.Котик, Н.И.Конюхов, В.С.Мерлин, К.К. Платонов, В.А.Пономаренко, В.А.Сластенин және т. б.).

Психология аясында жасалған жұмыстардың көпшілігінде дайындық психологиялық жағдай ретінде қарастырылады (М.И.Дьяченко, Л.А.Кандыбович, Б.Ф.Ломов, Н.Д.Левитов) және болашақ іс-әрекеттің сипатына байланысты жеке-жеке қасиеттердің көрінісі ретінде (К. А. Абульханова-Славская,

Б.Г.Ананьев, Л.И.Божович, А.А.Бодалев, Л.С.Выготский және т. Б.). Кәсіби қызметке психологиялық дайындықтың табиғатының мәнін ашу үшін қызметке кәсіби жарамдылығын зерттеу маңызды (К.М.Гуревич, Г.М.Зараковский), кәсіби өзін-өзі анықтау (П.Р.Атутов, Л.И. Катаева, Е.А.Климов және т. Б.).

Білім беруді дамыту жеке тұлғаның, сананың, ойлаудың және іс-әрекеттің даму мәселелерін зерттеумен байланысты. Оның даму векторларының бірі акмеология зерттейтін қызметте адамның ең жоғары нәтижелерге қол жеткізу жағдайларын зерттеуге бағытталған. Қазіргі психологиялық-акмеологиялық зерттеулерде дайындық акмеологиялық құбылыс ретінде қарастырылады (А.А. Деркач, О.В.Михайлов, Х.А.Селезнева, Н.П.Фетискин және т. Б.), болашақ мамандардың кәсіби дайындығының нәтижесі ретінде (Н.С.Дулова, Н.В.Кузьмина және т. Б.), кәсіби қызмет өнімділігінің қажетті алғышарты ретінде (А.А.Деркач, С. Н. Толстов және т. Б.).

Кәсіптегі шындық жетістіктердің жиынтығы, біріншіден, кәсіби міндеттерді сәтті шешу үшін білімді, дағдыларды, қызмет тәжірибесін және қажетті жеке және кәсіби қасиеттерді қолдану қабілеті ретінде құзыреттерді жүзеге асыруға негізделген. Сондықтан акменің жетістігі көбінесе акмеологиялық мәдениеттің өзегі болып табылатын құзыреттілікке байланысты. Қазіргі уақытта кәсіптер арасындағы шекаралар бұлыңғыр болған кезде, шынға жету үшін кәсіптің тар мамандануына әкелетін белгілі бір қызмет түріндегі құзыреттер жиынтығы ғана емес, сонымен қатар құзыреттердің іргелі базасы болуы маңызды екенін ескеріңіз. Сонымен қатар, көптеген қызмет салаларында акменің шарты екі немесе тіпті үштік құзыреттілік жүйелеріне ие болу болып табылады.

Мәселен, басқарушылық қызметте, мысалы, басқарушылық қызметтегі құзыреттерді интеграциялауға және басқарудың белгілі бір саласына байланысты нақты пәндік қызметке негізделген «қосарланған» құзыреттілік моделі тиімді: көлік, қаржы, құрылыс, медицина, Менеджмент және т. Б. Педагогикалық қызметте белгілі бір ғылым саласында білімді меңгеру ғана маңызды емес, бірақ, ең алдымен, аспаптық педагогикалық құзыреттілікке ие болу [1].

Кәсіби қызмет саласындағы құзыреттерді іске асыру кезінде акме-ге қол жеткізуге ықпал ететін жағдайлар маңызды. Бұған кәсіби мәселелерді шешуде өмірлік, әлеуметтік, кәсіби тәжірибені біріктіруді көздейтін субъективті жағдайлар; өзінің кәсіби қызметіндегі субъективті ұстаным; өзінің кәсіби мәселесін жеке маңызды деп қабылдау кіреді. Кәсіби мақсатқа жетудегі уақытша, кеңістіктік, тұрмыстық, әлеуметтік факторларды ескермей, өзінің бұрынғы қызметінің тиімді тәжірибесіне сүйенбестен жоғары жетістіктер мүмкін емес.

Субъективті жағдайларға материалдық ресурстармен немесе демонстрациялық мотивтермен байланысты емес кәсіби мотивацияны дамыту, өзін-өзі жүзеге асырумен байланысты және кәсіби маңызды мақсатқа жету процесін ұтымды етуге және шығармашылықты дамытуға бағытталған мотивацияны күшейту жатады.

Инновациялық қызметке енгізуге технологиялық дайындық және үздіксіз кәсіби даму, оның барысында қолда бар құзыреттер жетілдіріледі, шындық жетістіктердің маңызды субъективті шарттары болып табылады [2]. Акмеологиялық жетістіктердің деңгейі көбінесе адамның басқалармен қарым-қатынасының қалай дамидынына, менеджменттің қандай жағдайында жұмыс істейтініне, кәсіпорынның немесе ұйымның корпоративтік мәдениеті мен одан туындайтын ұйымдастырушылық мәдениетке байланысты. Мұнда субъективті жағдайлар адамның өзін-өзі жүзеге асыруға, тәуелсіздікке, өзін-өзі басқаруға деген ұмтылысымен, сондай-ақ ұжымдық ойлау қабілетімен, дамыған коммуникативті қабілеттерімен, әсіресе қызметтің жобалық формаларын қолдануға болатын және нәтиже команданың күш-жігеріне байланысты болатын кәсіби салалар үшін маңызды.

Акмеологиялық мәдениет оның рухани-адамгершілік компонентімен ұсынылған, ол адамның басқалармен қарым-қатынасын қалай құратынын анықтайды. Бұл жағдайда сәттіліктің кілті сындарлы қарым-қатынастары бар жайлы орта, кооперацияға дайын болу, әріптестерінің шығармашылық қызметіне қатысу, уақытша сәтсіздікті жеңу және мақсатқа жетуге деген сенімділікті қалыптастыру қабілеті ретінде ассертивтілік болады. Кәсіби қызмет процесіне жеке функцияларды қосу: болмыс, дербестік, жауапкершілік, дербестік, рефлексивтілік–акмеге жету процесіне айтарлықтай әсер етеді, өйткені жеке даму кәсіби және әлеуметтік болып табылады. Субъективті-объективті сипаттағы шындық жетістіктер мен жағдайларға әсер етеді. Олар адамның жеке ерекшеліктерінің кешені мен үйлесімімен ұсынылған : физикалық денсаулық жағдайы, генетикалық тұқым қуалайтын белгілер, психофизиологиялық ерекшеліктер, жеке ерекшелігі [3].

Акмеология бойынша бірқатар жұмыстарда зерттеушілер арнайы акме-шарттарды бөліп көрсетеді, оларды қолдану шынға жетуге әкелуі мүмкін. Біріншіден, бұл акмеологиялық жағдайлар-шарықтау шегіне, кәсіби дамудағы «шынға» түрткі болатын оқиғалар және оларды пайдалану жеке тұлғаның белсенділігі мен тәуелсіздігіне, оның өзіне деген сенімділігіне байланысты. Екіншіден, адам

таңдауға дайын болуы керек, таңдау еркіндігін қолдана білуі және оған жауап беруі керек, өзінің құндылық көзқарастарын көрсетіп, оларды дәлелдей білуі керек. Сонымен, шығармашылықты ашу үшін кәсіби іс-әрекеттің қолайлы ортасы, белсенділікке, кәсіби дамуға серпін беретін оқиғалар және «тағдырлы лоббидің» болуы сияқты сыртқы жағдайлардың үйлесімі (Н. Макиавелли термині) әрқашан кәсіби қызметтегі табысты анықтады [4].

Тұлғаның акмеологиялық мәдениеті рефлексия арқылы жүзеге асырылады – адамның жеке психофизиологиялық және жеке ерекшеліктеріне, қабілеттері мен біліміне байланысты күрделі интегративті сапасы. Рефлексияның мәні адам өмірінің оқиғаларын, проблемалық-жанжалды жағдайлардың шиеленісін көрсететін және жеке тұлғаның өзінің мінез-құлқына, қарым-қатынасы мен қызметіне тиімді қатынасын тудыратын сана мазмұны мен оның тәжірибесінің нысандарын түсіну, қайта қарау және өзгерту болып табылады [5]. Акмеологиялық мәдениеттің жоғары деңгейі дамудың адамның өмірлік құндылығына айналуына ықпал етеді, тұлғаның жан-жақты дамуына, теңдестірілген өмірлік стратегияны құруға, өзін-өзі бағалауды қалыптастыруға, шығармашылыққа жоғары қабілеттілікке, барлық жаңа нәрселерге үлкен қызығушылыққа ықпал ететін міндеттер қоюға әкеледі.

Дағдарыстар, тұрақсыздық және қарқынды әлеуметтік-экономикалық даму жағдайында тұлғаның акмеологиялық мәдениетін қалыптастыру кез-келген білім беру жүйесінің стратегиялық мақсаты ретінде танылуы керек, ал акмеологиялық мәдениетті қалыптастыру үшін жағдай жасау оның басты міндеті болып табылады.

Маманның маңызды жеке міндеті – оның тұлға ретінде дамуына деген ұмтылыс пен кәсіби қызметтің сыртқы талаптары арасындағы оңтайлы тепе-теңдікті сақтау. Қазіргі жағдайда мұндай тепе-теңдікке қол жеткізу маманға қойылатын кәсіби талаптардың үнемі өзгеруімен қатар жүретін мамандықтардың даму динамикасы жағдайында айтарлықтай қиындайды. Сондықтан адамның жеке дамуға деген ұмтылысы біртіндеп адамның жеке қажеттіліктері аймағынан оған қойылатын маңызды әлеуметтік талаптар саласына ауысады.

Жеке және кәсіби әлеуеттің акмеологиялық зерттеулері келесі ережелерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді: жеке және кәсіби әлеует-бұл кәсіби салада әлеуметтік маңызды нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған іс-әрекетте көрінетін адамның ішкі ресурстарының жүйесі, ал жетістіктердің өзі әлеуетті іске асырудың объективті «іздері» ретінде әрекет етеді; адамның әлеуеті ресурстық-энергетикалық көрсеткіш болып табылады, сондықтан болуы мүмкін оның шамасын сандық бағалау; ересек адам үшін оның әлеуеті өз шекараларында жеткілікті тұрақты мән болып табылады, сондықтан оны белгілі бір бағыттарда (мысалы, кәсіби қызметпен байланысты) іске асыру басқа салалардың (білім, отбасы, хобби) есебінен болуы мүмкін, ал потенциал құрылымының өзі өтімділік қасиетіне ие және сыртқы жағдайлар талап ететін бағыттарға бөлінеді. Бұл ережелер адамның жеке және кәсіби әлеуетін акмеологиялық бағалауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

- 1 Вершинина Т. Н. Взаимосвязь текучести и производственной адаптации рабочих. – Новосибирск, 2016. – 145 с.
- 2 Георгиева И. А. Социально-психологические факторы адаптации личности в коллективе. – М., 2015. – 210 с.
- 3 Карелина И. М. Личностные факторы сохранения адаптированности к профессиональной деятельности: Дис. ... канд. Психол. Наук. – СПб., 2019. – 235 с.
- 4 Кряжева И. К. Социально-психологические факторы адаптированности личности: Автореф. Дис. ... канд. Психол. Наук. – М., 2019. – 24 с.
- 5 Мусаева Э. Ц. Социально-психологическая адаптация молодых учителей: Дис. ... канд. Психол. Наук. – М., 2016. – 217

ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГ ИМИДЖІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сматова К.Б., Сабралиева Ж.Т., Мүсірепбекова А. Қ.

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қаласы, Алматы

Бүгінгі таңда қоғамдық өмірдің бір саласы – білім. Ғылыми қызметте, ол білімді, тәжірибені, дағдыларды және ұмтылысты беру арқылы қалыптасады жаңа нәрселерді білу, зерттеу, мұғалімнің имиджін қалыптастыру және қолдау маңызды одан әрі жоғары оқу орнының тиімді имиджін қалыптастыру, бұл білім беру қызметтері нарығындағы позициялардың күшеюіне ғана емес, сонымен қатар әсер етеді жалпы өңірде және өңірде білім берудің даму деңгейі туралы куәландыруға мүмкіндік береді бұл білім беру имиджіне айтарлықтай әсер етеді.

Мұғалімнің имиджі туралы идеялар тарихи түрде қалыптасты және әртүрлі кезеңдерде өзінше сипатталды, белгілі бір қасиеттерді бірінші орынға шығарды: мейірімділік, балаларға деген сүйіспеншілік, өз пәнін жақсы білу, психология мен педагогика, оқушылардың жан-жақты дамыған тұлғасын қалыптастыру қабілеті мен қабілеті және т. Б. Мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесуі – бұл оқыту ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік-мәдени тәжірибе мен мұғалімнің жеке басының оқушыға әсері, оқушы психикасының эмоционалды, ерікті, интеллектуалды салаларын қалыптастыруға ықпал ететін күрделі көп қырлы процесс. Мұғалімнің білім беру қызметін ұйымдастырудың әртүрлі тәсілдеріне сүйене отырып, зерттеушілер эрудиция, белсенділік, қарым-қатынас, педагогикалық әдептілік, мақсаттылық, рефлексия, импровизация, мақсат қою, педагогикалық оптимизм, байқағыштық, тепе-теңдік, әділеттілік, төзімділік, талапшылдық, жауапкершілік және т. Б. Сияқты әртүрлі кәсіби және жеке қасиеттерді ажыратады.

Педагог – ерекше мамандық, ол саяси қайраткерлер, әлеуметтік қызмет көрсету саласының қызметкерлері, менеджерлер, педагогикалық қызметкерлер жүзеге асыратын көптеген салалардың әртүрлі салаларын біріктіреді және қамтиды. Бұл мамандықтың ерекшелігі – әрқашан көз алдында болу, жағымды қарым-қатынас пен өзара әрекеттесуге дайын болу, сондықтан өз қолөнерінді мінсіз меңгеру-кәсіпқойлықтың құрамдас бөліктерінің бірі ғана.

Оқушылардан, ата-аналардан, мұғалімдердің өздерінен және басқа мамандықтардағы адамдардан сұхбат ала отырып, біз қазіргі мұғалімнің бойында болуы керек келесі қасиеттерді атап өттік: белсенділік, адалдық, қарым-қатынас; сүйкімділік, эрудиция, харизма, түйсігі, гуманизм; жоғары кәсібилік, педагогикалық оптимизм; ерекше жағдайларда жоғалмау мүмкіндігі; балалар мен жасөспірімдердің жеке басын құрметтеу және түсіну, әділеттілік сезімі; оқытудың заманауи техникалық және интерактивті құралдарын меңгеру, интернет-кеңістікте және әлеуметтік желілерде бағдарлай білу; заманауи тартымды көрініс.

Мұғалімнің имиджін қалыптастыру мәселесі, оның құрылымдық компоненттерін зерттеу, қазіргі білім беру процесінде имидж мен педагогикалық шеберліктің сапалы байланысын бағалау маңызды және өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Әрине, бұл бұрын бұл мәселеге ешкім жүгінбегенін білдірмейді. Философтар Ф. Бэкон, Г.Лебон, М.Монтеня және басқалар, әлеуметтік қатынастардың имидждік тетіктеріне, нақты әлеуметтік ойлауды қалыптастыруға, тұлғааралық кеңістікте ойлау және әрекет ету қабілеттеріне, басқа адамдардың реакциясын болжауға және олардың әрекеттерін осы реакциялармен байланыстыруға қызығушылық танытады.

Қазірдің өзінде адамның сыртқы келбетіне ғана емес, сонымен бірге оның құндылық бағдарларына, мұнда және қазір қандай әсер қалдыратынына және бұл әсер оның кәсіби және әлеуметтік өмірінде қандай рөл атқаратынына мұқият қарау байқалады. Қазіргі әлемде имидж «бедел», «даңқ», «рейтинг» және т. Б. Сияқты ұғымдар қатарында.

«Имидж» сөзі латынның *imago* сөзінен шыққан – басқа лексемамен байланысты сурет-имитари, яғни еліктеу. Ғалымдардың «имидж» ұғымын әртүрлі қырынан қарастырады. Имиджді қалыптастырудың психологиялық аспектілері Е.В. Гришунина, Л. М. Митина, В. М. Шепель және т.б. еңбектерінде қарастырылды. Сонымен, имидж субъектілік өзара әрекеттесу құбылысы ретінде зерттелді (Е.Б.Перелыгин және т.б.) және кәсіби имидж (Ю.В.Андреев, И.Крискунов және т.б.); мемлекет қайраткерінің имиджі (Е.А.Орлова, В.В.Севериков және т.б.) және басшы (Д.Ә. Крутилин, Ю.В.Андреева және т.б.); саяси имидждің құрылымы мен қалыптасу факторлары (Г.Почепцов, Р. Шварцерберг және т.б.) және педагог (А.А.Калюжный, С. А.Маскалянова, М.С. Пискунов және т. Б.); жеке имидж (Е.А.Петрова, Ф. А.Кузин және т. Б.).

«Имиджді» анықтауға әртүрлі тәсілдерді ашу үшін олардың кейбіреулеріне тоқталайық. Қазіргі ұғымдар мен терминдердің қысқаша сөздігінде біз келесі анықтаманы табамыз: кескін – бұл кескін, тұлғаның қасбеттік бөлігі, оның сыртқы әсері; танымал ету, жарнама және т.б. мақсатында біреуге эмоционалды-психологиялық әсер етуге арналған мақсатты түрде қалыптасқан сурет (кез-келген тұлға, құбылыс, объект) [1].

О. С. Виханский өз еңбектерінде осы құбылысқа тән ерекшеліктер, ерекше қасиеттер мен белгілер туралы тұрақты түсінік ретінде имиджге жалпы анықтама береді [2].

Т. Гринберг имиджді әсер етудің ерекше қисынсыз құралы ретінде түсіндіреді [3]. Педагог пен білім беру мекемесінің имиджін қалыптастыру мәселесін, тұтастай алғанда олардың құрылымын, даму факторларын зерттеуге арналған маңызды зерттеулердің ішінде біз психология ғылымдарының докторы, ПиРао тұлғаның кәсіби даму психологиясы зертханасының меңгерушісі Л.М. Митинаның еңбектерін бөліп көрсетеміз, онда ғалым педагог имиджінде сыртқы, процессуалдық және ішкі компоненттерді бөліп көрсетті. Автор мимиканы, жест-ишараны, тембр мен дауыс күшін, киімді, әдепті және тіпті жүрісті сыртқы жағынан қамтиды; процессуалдық компонент кәсіби қызметті имидждің құрамдас бөлігі ретінде қамтиды, оның ішінде кәсіпқойлық, қарым-қатынастағы икемділік пен экспрессивтілік, сезімдердің вербалды және вербалды емес көріністерін меңгеру және т.б. мұғалімнің ішкі әлемі, оның рухани және интеллектуалдық дамуы, мүдделері, құндылық бағдарлары туралы түсінік ішкі компонентке енгізілген [4].

Осылайша, мұғалімнің имиджінде жеке тұлғалық қасиеттер, кәсіби құзыреттілік, педагогикалық эрудиция, импровизация және рефлексия, кәсіби қызметтің коммуникативті ерекшеліктері, құндылық бағдарлары, адамның рухани әлемі сияқты құрылымдық компоненттер бар деген қорытынды жасауға болады. Біздің ойымызша, имидж бәсекеге қабілеттіліктің, мұғалімнің еңбек нарығында алға жылжуының элементі болып табылады. С. Квиллиам мұғалімнің имиджі – бұл оқушылар, әріптестер, әлеуметтік орта, бұқаралық санада бейнеленген мұғалімнің имиджін сезінудің айқын стереотипі деп санайды [5].

А. А. Калюжный мұғалімнің имиджі – бұл әлеуетті білім алушылар мен олардың үміттері мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін тұтас педагогикалық процестің барлық субъектілері үшін арнайы жасалған имидж екенін атап өтті. Біз авторлармен әр мұғалімнің жақсы немесе жаман бейнесі бар екендігімен келісеміз – бұл адамның жеке қасиеттеріне, педагогикалық тәжірибесіне, жасына және өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысына, сыртқы келбетіне, әдеттеріне, сөйлеу мәнеріне, менталитетіне және дүниетанымына байланысты. Нағыз мұғалімнің идеясы қазіргі және болашақ мұғалімдердің имиджін қалыптастырады.

Біздің ойымызша, әр мұғалімнің имиджі бүкіл білім беру мекемесінің имиджімен байланысты және тұтастай алғанда корпоративтік мәдениетті қалыптастыру процесімен тікелей байланысты. П. Вейл, К. Дэвис, А.Кромби, Д. Ньюстром, Б.Феган, Д. Элдридж және т. Б. Зерттеулерге сүйене отырып, білім беру мекемесінің корпоративтік мәдениеті деп біз ұйымның бірегей жалпы психологиясын, нормалар, құндылықтар, сенімдер, мінез-құлық үлгілерінің жиынтығын және т. Б. Түсінеміз. Қойылған мақсаттарға жету үшін топтар мен жеке тұлғаларды ұйымға біріктіру тәсілін анықтайды оның алдында «мақсаттар» бар. Білім беру мекемесінің корпоративтік мәдениетінің тиімді жұмыс істеуінің шарты, біздің ойымызша, оның элементтерінің тұрақтылығы, оны ұйымның жаңа мүшелеріне дұрыс ойлау тәсілі ретінде беру қажеттілігі болып табылады.

В.В. Попов кез-келген ұйымның имиджі оның мәнін көрсететін бірқатар қасиеттерге ие болуы керек деп санайды. Олардың ішінде зерттеуші адекваттылықты (кәсіпорынның нақты имиджіне немесе ерекшелігіне сәйкестігі); өзіндік ерекшелігін (басқа кәсіпорындардың, әсіресе бір типті кәсіпорындардың бейнелерінен айырмашылығы); икемділігін (ескірмеу, сәнге сәйкестік, өзгермеу) ажыратады; атаулылық (белгілі бір мақсатты аудитория үшін тартымдылық). Бұл ретте ұйымның имиджінің құрылымы күрделі құрылымға ие және әртүрлі элементтердің көп санын қамтиды.

А.А.Алексеева біздің назарымызды жалпы құрылымда ұйымның еңбек нарығындағы имиджін қарастыру қажет екендігіне аударады. Осы құбылыстың анықталған ерекшеліктері ретінде автор мынаны көрсетеді: «еңбек нарығындағы ұйымның имиджі Еңбек ресурстарын тартуға бағытталған, сондықтан оның негізгі мақсаты – әлеуетті жұмысшыларды олардың қажеттіліктерін қанағаттандыру, олардың белгілі бір үміттерін қалыптастыру туралы уәдемен тарту ғана емес, сонымен бірге ұйымның оларға қойылатын талаптарын жеткізу; еңбек нарығында ұйымның имиджін қалыптастыру процесі байланысты ұйымдарға қол жетімді құралдарды – кадрлық түрлендірулер мен PR құралдарын пайдалану ғана емес.

Біз педагогикалық қызметті театрдағы іс-әрекетпен салыстырар едік, оның ажырамас бөлігі шығармашылық бағыт, сахна, көрермен болып табылады. Мұғалімнің актерлік шеберлігі театр актерінің шеберлігімен салыстыруға болады: мимика, сөйлеу, жест-ишара, бай қиял, әртүрлі адамдармен қарым-қатынас жасау қабілеті және т.б. имиджді қалыптастырудың мақсаты актерді немесе маска киген мұғалімді емес, актердің, жасаушының қасиеттерімен мұғалімді тәрбиелеу екенін түсіну маңызды. Әр түрлі педагогикалық жағдайлар.

Мұғалімнің кәсібі ашық болғандықтан, кәсіби өзін-өзі жетілдіру мақсатында ол өзінің имиджін қалыптастыру және дамыту технологиясын игеруі керек. Өйткені, біздің ойымызша, мұғалімнің педагогикалық қызметінің басты міндеті-студент оны естіп, одан әрі өз бетінше жаңа нәрселерді түсінгісі келеді. Осыған байланысты мұғалімнің имидждік құзыреттілігі – педагогикалық әсердің әртүрлі жағдайларында өз имиджін түзету қабілеті мен қалауы сияқты термин туралы түсінігімізді ашамыз. Имидждік құзыреттілікті қалыптастыру процесінде біз оның кәсіби компонентін маңызды деп санаймыз. Оның бірінші компоненті ақпараттық-дидактикалық дағдылар деп аталады. Оларға зерттелетін пәнге қызығушылық тудыру мүмкіндігі, презентацияның қол жетімділігі, оқытудың заманауи әдістері мен технологияларын қолдану, тыңдау және есту қабілеті және т.б. келесі компонент – кәсіби құзыреттілік: оқытылатын және сабақтас пәндерді білу, жалпы эрудиция, кәсіби көкжиек, оқу-тәрбие міндеттерін нәтижелі шеше білу, қазіргі білім. Үшіншісі – мен-кәсіби, яғни, мамандыққа деген сүйіспеншілік, өзін-өзі сынау және өзіне деген талапшылық, кәсіби қызметтің жеке стилі.

Осылайша, мұғалімнің инновациялық қызметі және оның имиджі оқу орындарын жаңарту негізі, білім беру жүйесін дамыту факторы. Оның нәтижесі жұмыстағы құрылымдық және мазмұнды өзгерістермен анықталады жоғары оқу орнының, білім беру жүйесінің, ал белгілі – сапалы жаңа педагогикалық практика құру – авторлық білім берудің барлық саласын түбегейлі реформалау. Мұғалімнің инновациялық қызметінде анықтаушы біртіндеп оның имиджін дамыту және қалыптастыру. Мұғалімнің имиджі негізгі болып табылады жоғары бедел мен табысты қамтамасыз ететін ресурс жалпы жоғары білім беру жүйесінің және нақты мекеменің жұмыс істеуі. Мұғалім әрқашан маңызды болды және болып қала береді дамумен тығыз байланысты жоғары мектеп қайраткері білім алушының жеке басы. Осыған байланысты қажеттілік туралы мәселе мұғалімнің имиджін қалыптастыру өте өзекті. Үйлесімді жасалған сурет күнделікті өмірде әртүрлі мәселелерді шешуге көмектеседі, кәсіби және әлеуметтік өмір, әртүрлі жағдайларда күрделі міндеттер.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

- 1 Донская Л.Ю. Психологические условия формирования имиджа преподавателя высшей школы: дис. ... канд. Псих. Наук. – Ставрополь, 2014.–с. 212.
- 2 Захарова С.Н. Имидж педагога как составляющая профессиональной компетентности // Молодой ученый. – 2016.– №5.1. – С. 16-18.
- 3 Змановская Е.В. Руководство по управлению личным имиджем. [Текст] – СПб.: Речь, 2015. – 144 с.
- 4 Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя. – Москва: ВЛАДОС, 2004.– 222 с.
- 5 Попова О.И. Имидж преподавателя вуза: проблема самореализации в образовательном взаимодействии//Педагогическое образование в России. – 2011. – № 4. – С.224–232.

МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АДАМГЕРШІЛІК-ЭТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕСІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мухамбетова А.Ж., Мауина Ж.А., химия пәнінің мұғалімдері
“Мәлік Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп” КММ
Ақтөб еоблысы, Ақтөбе қ, ҚР

Тәрбие – бұл мәңгілік категория. Соған қарамастан «Педагогикадағы» киын, күрделі мәселелердің бірі тәрбиенің мақсатын анықтау болып табылады. Әр елде тәрбиенің мақсаты мен міндеттері сол елдің нақты талаптарына сай кейбір өзгеріске ұшырағанымен тәрбиенің негізгі мақсаты – жас ұрпақты өмірге дайындау, оған өз халқының ғасырлар бойы жасап, қалыптастырған әлеуметтік тәжірибелерін үйрету негізінен сақталып келеді. Осыдан тәрбиетәжірибесін топтастыру және қорытындылау, арнайы оқу-тәрбие мекемелерін ұйымдастырып, жастарды өмірге дайындаудың қажеттігі туындады. «Тәрбие- тал бесіктен» демекші қазіргі заман талабы да осыны қалап отыр. Осы тұрғыда көп еңбек еткен, тәрбиенің қыр- сырын танып, біздерге мұра ғып тастап кеткен М.Жұмабаевтың «Педагогика» атты еңбегі жайлы айтып кетпеу мүмкін емес.

Мағжан Жұмабаев – ақын, прозашы, аудармашы, педагог. Оның барша шығармашылығы өз халқының бақыты жайындағы ойлармен өрілген. Ал ғалымның терең ғылыми зерттеулері ерекше назар аударуға тұрарлық. Балаларға білім мен тәрбие беру мәселесіне ол көптеген жарияланымдар, оқулықтар мен оқу құралдарын арнаған. Олардың арасынан «Бастауыш мектептегі ана тілі» (1923 ж.), «Сауаттылыққа оқыту» (1926 ж.), «Ересектерге арналған әліппе» (1929 ж.) деген кітаптарын атауға болады. Ал М.Жұмабаевтың 1922 жылы жарыққа шыққан «Педагогика» атты кітабы бүгінгі таңда да тамаша оқулықтың озық үлгісі болып саналады.

«Педагогика» кітабын жазған уақытқа қарай М.Жұмабаевтың жоғары және орта мектептегі педагогикалық қызметінде айтарлықтай тәжірибесі бар-тын. Ол бейімділігі жағын айтпағанда, алған білімі бойынша да педагог болған. М.Жұмабаев өткен уақыттардағы ғана емес, сонымен қатар замандас ғалымдардың да зерттеулерімен жақсы таныс болған. Бұл жайында ол, атап айтқанда, «Педагогика» кітабының алғы сөзінде: «Мен көптеген педагог ғалымдардың еңбектерін оқыдым. Әсіресе Рубинштейннің, Смирнов пен Скворцовтың кітаптарын егжей-тегжейлі зерттедім. Бірақ бұл кітапты алдыма қойып, оны көшірдім деген сөз емес. Ғалымдардың жазғандарын сын көзбен қарап, түсіне отырып, мен қазақтардың өмірімен үндесіп жатқан, өзіміздің, іс-тәжірибемізде пайдалануға болатын идеяларды іріктеп алдым», - дел жазған [1.9].

М.Жұмабаевтың «Педагогикасындағы» басты тақырып - «бәрінен бұрын, адам мен адамзаттың мүдделері». Бұл оқу құралын қазақ ұлттық педагогикасын құрудың алғашқы тәжірибесі деп айтуға болады. М.Жұмабаев халықтың ұлттық тәрбиесінің ең басты, негізгі тәрбие екеніне нық сенімді, өйткені «ұлттық тәрбиенің ежелден қалыптасқан, ең ерте замандардан бастап-ақ көпжылдық іс-тәжірибелерде сыналған тәсілдері мен жолдары бар» [1.18]. Сондықтан әрбір мұғалім, әрбір тәрбиеші ұлттық тәрбиенің педагогикалық негіздерін білуге тиіс. Сонымен бірге М.Жұмабаев халықтық тәрбиені даралаудан сақтандырады, өйткені «...ұлттық тәрбиенің жақсы жағы көп, бірақ жаман жағы да баршылық. Кез келген ұлттық тәрбиеде ұшырасатын зиянды әдеттерден қазақ ұлты да ада емес...» [1]. Бірақ соған байланысты ол қазақ халқының педагогикасын әлемдік педагогикалық ойдан, жалпыадамзаттық ойдан, жалпыадамзаттық өнеге мен мәдениеттен оқшауламайды. Өзінің ой-толғауларында ол өткен уақыттардың тамаша педагог ғалымдарының еңбектеріне сүйенеді.

М.Жұмабаевтың авторлық ұсыныстары, педагогикалық қорытындылары мен кеңестері қазақ халқының поэзиясымен, салт-ғұрыптарымен және ең жақсы дәстүрлерімен табиғи астасып жатыр.

Зерттеудің тағы бір ерекшелігі – онда психология педагогикаға оның бөлінбес бөлшегі, түлғаның рухани өмірінің қалыптасуына септігі тиетін бөлігі ретінде енген.

Автор еңбегінде тәрбиенің бағыттарын жіктей отырып, оның дене тәрбиесі, ақыл-ой тәрбиесі, эстетикалық және рухани тәрбие деген түрлерін ажыратады. Бұл көрсетілген бағыттардың үзілместей байланысын көрсетуге үмтыла отырып: «Егер адам баласы тәрбиенің осы төрт түрін толық алса, оны тәрбиелі адам деп санауға болады. Егер ол шыныққан, күшті және өмірде кездесетін: ыстық, суық, аштық, кедейлік сияқты құбылыстардан қорықпайтын, ойлауға, Алматы жол табуға қабілетті болып өссе, егер ол көркем сөзді, сиқырлы әуенді қабылдай алатын, көрген ғажайыптарынан ләззат алатын, жақсыны ғана қалайтын, мораль тұрғысынан кіршіксіз таза болып өссе, онда біз толық тәрбие алған нағыз адам туралы айта аламыз», - деп жазады [2.14].

Кітаптың кіріспесінде М.Жұмабаев педагогикаға жақын ғылымдарды атап көрсетеді. Дене тәрбиесімен айналысу үшін, ғалымның пікірінше, анатомия, физиология, гигиена, жаттығулар іспетті салаларды біліп, меңгеру қажет. Рухани тәрбие үшін ол: психология, логика, этика салаларын көрсетеді. М.Жұмабаев педагогиканы ғылым ретінде бес құрамдас бөлікке: жалпы педагогика, дидактика, әдістеме, мектепті басқару, педагогика тарихы деп ажыратады.

Оның еңбегінде «Жалпы педагогика» тарауы ғана баяндалса, екінші бөлігі рухани тәрбиеге арналған. Кітаптың кіріспесінде М.Жұмабаев: «Жан – адам бойындағы ең қымбат, ең жұмбақ нәрсе. Ал рухани тәрбиемен айналысу үшін, жанның қасиеттері жайында білім беретін ғылымды өте жақсы оқып, меңгеру қажет», - дейді [2. 40].

«Педагогиканың» негізін халық педагогикасының әсері арқылы қаралған жалпыадамзаттық құндылықтар құрайды.

Оқулықтың алғашқы беттерінен-ақ баланы бесікте жатқан кезден тәрбиелеу жайында айта келіп, М.Жұмабаев халық педагогикасының дәстүрлеріне («Баланы – жастан») сүйенеді. Соған байланысты Мағжан: «Бала – талдың бұтағы. Оны қалай исең, солай өседі. Бірақ оның діңін түземек болсаң, ағашты сындырып аласың», - дейді.

Кітапта баланың адамгершілік тәрбиесінің заңдылықтары, ұстанымдары мен мақсаты, мазмұны, жолдары, түрлері мен тәсілдері ашыла көрсетілген. «Тәні саудың жаны сау» деген мәтелге сүйене отырып, автор қазақтың киіз үйі, ұлттық азық-түлік түрлері (қазы, қымыз, күрт, сорпа), тұрмыстық салттар мен дәстүрлері (баланы бесікке бөлеу, емізу, атқа мінгізу және басқалары) жайында баяндайды.

М.Жұмабаев, шынайы ағартушы ретінде, жер шары халықтары ынтымақтастығының адамгершілік ұстанымдарын жариялайды, адамның өз халқын ғана сүйіп, басқа халықтарды жек көре алмайтынын айтады. Адамгершілікке: жаны ашу, аяу, сүю сияқты қасиеттер жатуға тиіс. Педагог басқаның қайғысын сезу қабілеті адамның табиғатына тән екеніне сендіреді. Суға батып бара жатқан адамды құтқаруға ұмтылғанда, ешкім де сол ісі үшін марапат алуды ойламастан суға секіреді. Адам өмірінде қиындықтар мен ауыртпалықтарды қаншалықты көп көрсе, ол басқалардың ауыртпалығын да соншалықты жақын сезінеді. Сөйтіп, баланың адамгершілік тәрбиесін бағалаудың басты өлшемі деп М.Жұмабаев жер бетіндегі барлық адамдарға бауырластық сүйіспеншілік сезімін атайды. Адамзаттың осы адамгершілік қасиетін жоғалту және ұмыту қорқынышты салдарларға: ұлттық өшпенділікке, озбырлыққа, ыза-кекке әкеліп соқтырады.

Адамгершілікке тәрбиелеудің мақсаты, М.Жұмабаевтың пікірінше, баланың бойында адамгершілік бағдарлық ойлау қабілетін, адамгершілік мінез-құлық пен іс-әрекеттер қалыптастыру болуға тиіс. «Бала, - деп жазады педагог, - жаман қылықты адамгершілік таңдау жасай алмағаннан, әрекетінің салдарын алдын ала көре білмегеннен істейді, өйткені ол міндеттердің шешімі одан белгілі бір күш-жігер жұмсауды, адамгершілік ұстанымдар мен моральдық қасиеттердің болуын талап етеді» [2.77]. М.Жұмабаевтың пайымдауынша, адамның бойында өз бетінше дамуға, жетілуге ұмтылу, бойында нық адамгершілік ұстанымдарын, сенімдерін қалыптастыруды, өзінің адамгершілік мұратын табуды, өзінің наным-сенімдері жолында күресу үшін қажетті ерік-жігері мен мінез-құлқын дамытуды қалау сезімін туғызу өте маңызды.

Тәрбиенің әдістері жайында айтқанда, Мағжан баланы ұрып-соғып жазалауға, түлғаны қорлауға үзілді-кесілді қарсы тұрады. Балаға жалмауыз кемпір, мыстан, шайтан, адам жегіштер, Кащей жайында әңгімелеп, оны қорқытпау керек. Ондай бала батыл, ержүрек болып өспейді. М.Жұмабаев бала тәрбиешіге сөзсіз құлақ асуға, көзсіз сенуге тиіс дейтін өктем тәрбиеге қарсы болды. «Педагогика» авторының ойынша, бала тәрбиешінің озбырлығына емес, қажеттілікке, тиісті нәрселердің күшіне бағынуға тиіс. Әлдебір істі тапсырған кезде, балаға оның не үшін қажет екенін түсіндіру керек. Егер бала өз еңбегінің түпкілікті мақсатын білсе, ол, қайткенде де, бастаған ісін аяғына дейін жеткізуге тырысады. Өзінің бұйрықтарын сөзсіз бұлжытпай орындауды талап ететін тәрбиеші – нашар тәрбиеші.

М.Жұмабаев педагог тарапынан өне бойы қамқорлық көрсетудің де зиянды екенін айтады. Оқушының қайсыбір істі басқалардың көмегінсіз орындай алмайтынына көзі жеткенде ғана, тәрбиеші оған көмекке келе алады. Тұрақты бақылау және үлкеннің айтқанын орындауды талап ету, әлбетте, баланың бойында қорқыныш сезімін туғызып, оны қорқақ, түйық және ынжық жанға айналдырады. Бірақ бала басына келгеннің бәрін істеп, ешқандай шектеу көрмесе, онда біз кейін есерсоқ өзіншіл, еркетотай, ешкіммен санаспайтын әпербақан адамды көретін боламыз.

Бір жағынан, бала еркіндікті сезінуге тиіс, екінші жағынан, бұл еркіндік міндеттілікке, жауапкершілікке және өзара сынға тәрбиелейтін тәртіпке бағынуға тиіс.

Тәрбиеші мен бала арасындағы қарым-қатынастарда сыйластық пен құрмет орын алуға тиіс. Адамгершілікке негізделген педагогика ұстанымдарын қолдай отырып, М.Жұмабаев, бәрінен бұрын,

әр адамның бойында ізгі бастаулардың бар екеніне сүйене отырып, тұлғаның адамгершілік бейнесін игі істермен қалыптастыруға болатынын айтылған.

Қорыта келгенде, Мағжанның «Педагогика» оқулығын оқи отырып, мынандай ой түйіндейміз: ғылым ұлттық болмысымыз бен сана-сезімге жақын этнопедагогика, психология принциптерін негізге ала отырып жазған. Аталған еңбекті сараптай келе өткен ғасырдың 20–шы жылдарда педагогикалық–психологиялық жазба еңбектерде айтылған ойлар бүгінгі тәуелсіз мемлекетімізді дамытуда, әсіресе ұлттық байлығымызды пайдаланып, оны қажетімізге жаратауғатаптырылмас мұра болып отыр. Ұлы М. Жұмабаевтың еңбектеріндегі ұстаздық – тәлімгерлік идеялары біз үшін өте құнды дүние.

Әдебиеттер тізімі

1. М.Жұмабаев. Педагогика Алматы. 1992
2. С.Сеңкібаев. М.Жұмабаевтың Тәрбиелік ілімі – ғасырлар тоғысында

УДК 371.3

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНА БАУЛУ

Калиева Э.Т., Шалкарбаева У.А., биология, география пән мұғалімдері
“Мәлік Ғабдуллин атындағы &70 жалпы білім беретін орта мектеп” КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Қазіргі уақытта елімізде болып жатқан әлеуметтік, экономикалық, саяси және мәдени өзгерістерді ғылыми тұрғыдан қамтамасыз ету қажеттілігі күннен-күнге айқындала түсуде. Ғылыми таным – белгілі бір адамның шығармашылық күш-жігерінің нәтижесі. Бұл білім беру жүйелерінің әлеуметтік тапсырысын сауатты, зерделі, дені сау, дамып келе жатқан тұлғаны ғана емес, ғылыми ізденістерге қабілетті тұлғаны дайындауды міндеттейді.

Мектеп оқушыларының ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру және дамыту жастармен шығармашылық жұмыстың негізгі формаларының бірі болып табылады. Оқушыларды ғылыми-зерттеу жұмыстарына ерте баулу балалардың интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Олардың оқу процесіне де, мектеп түлектерінің болашақ тағдырына да игі ықпалы сөзсіз. Дәл осы уақытта ғылымымыздың болашағы, қоғамымыздың болашағы дайындалуда.

Қазіргі таңда қоғамда білімге деген қызығушылық зор. Оқу материалын табысты игерудің негізінде танымдық қызығушылық жатыр. Оқушыларға бақылаулар жасауға, эксперименттер орнатуға, соның негізінде орта буын сыныптағы оқушылар өз бетінше қорытындылар мен қорытындылар жасай алатындай жағдай жасалса, ол үнемі оқу әрекетімен бірге жүреді.

Орта буын мектеп жасындағы оқушыларды зерттеу дағдыларын дамыту үшін өте қолайлы. Оқушылар жаңа білімді өздері көру, есту немесе қолмен ұстау арқылы алған жағдайда жақсырақ меңгереді. Бірақ бұл жаста балалардың еріксіз зейіні барынша дамығанын ескеру қажет, сондықтан олар ұсынатын зерттеулер жарқын және есте қаларлық болуы керек. Олай болса, сабақта зерттеушілік әрекет элементтерін пайдаланатын мұғалімнің міндеті – оқушының табиғатына тән зерттеушілік мүмкіндіктерін дұрыс бағытқа бағыттау.

Мектеп жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуға ықпал ететін танымдық іс-әрекеттің әртүрлі тәсілдерін оқушылардың меңгеруін қамтамасыз етуге арналған. Мұғалімнен орта буын оқушыларды белсенді танымдық іс-әрекетке баулу үшін дидактикалық жағдай жасау, оқытудың зерттеу әдістерін қолдану талап етіледі, мұнда білімді меңгерумен қатар балалардың өзіндік практикалық әрекеттері де ұйымдастырылады.

Жалпы білім беретін мектептің міндеті нақты көлемде жаратылыстануды оқытып қана қоймай, сонымен бірге табиғат құбылыстарына биологиялық талдау машығын қалыптастыруға, табиғат пен қоғам қатынасының мәнін түсінуге, өзінің тәжірибелік көмегінің маңыздылығын сезінуге үйрету. Мектепте ғылыми-зерттеу жұмысының жоғары деңгейде өтуі үшін білім беру мекемелері жоғары оқу орындарының оқытушылары, ғалымдары және мамандарымен тығыз қатынас орнатуы шарт, яғни оқушыларға жаратылыстанудан іс-тәжірибелер мен факультативтерді өткізіп, жекелеген экспериментальді тақырыптарға басшылық еті. Әсіресе жүргізілетін жұмыстың практикалық бағыттылығы үлкен маңызға ие болады.

Орта буын сынып оқушыларын ғылыми жұмысқа баулуда жаратылыстану сабақтарындағы оқушыларды ғылыми жұмысқа баулудың мүмкіндіктері мол.

Заманауи жағдайларда педагогикада түрлі білім беру сатыларында білім алатын оқушылардың зерттеу қызметін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беретін ғылыми материалдар жеткілікті жинақталған, оны жүзеге асырудың педагогикалық талаптары да анықталып ұсынылуда.

Мұғалім білім беруде оқушының өзі оқу-зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында білім мен білік алғысы келетіндей етіп ұйымдастыруы қажет.

Жаратылыстану пәні бойынша оқу-зерттеу қызметін ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері бар. Табиғат туралы ғылымдар оқушыларға әлемнің қазіргі ғылыми бейнесін ашуға арналған, ал оларды зерттеу барысында алынған білім заманауи адамның дүниетанымының табиғи ғылыми негізін құрайды [2, 23-266].

Мұғалімнің негізгі қызметі оның жаңа ақпаратты тасымалдаушы ретінде емес жаңа білімді игеру, зерттеушілік қабілеттер мен дағдыларды меңгеру, сонымен қатар ақыл-ой әрекетінің әдістерін меңгеру үшін оқушылардың өз бетінше іздену әрекетін шебер ұйымдастыруы керектігінде екенін ескеру қажет. Бұл орта буын сынып оқушылары арасында ғылыми-зерттеу жұмыстарын жоғары деңгейде ойдағыдай ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі оқытушының басты қызметі – білім беру мен жеке тұлға тәрбиесін сабақтастыру болса, оқушылармен ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу арқылы олардың өзін-өзі дамыту, шығармашылық, ізденімпаздық қасиеттерін қалыптастыру. Сондықтан мұғалім оқушының қабілеттерін дамыту, талантты балалардың талабын ұшқырлау мақсатында заман талабына сай, жаңа технология қолдану арқылы жұмыс жасау керек деп есептейміз.

Зерттеу жұмысы жүргізу орта буын оқушыларының төмендегідей іс-әрекеттерді жасауға мүмкіндік туғызады :

- өзін қызықтырған сұрақтарға жауап іздеу;
- іздену барысында түрлі тәсілдер қолдану;
- өз пікірін, ойын ашық айту;
- өз бетімен қорытынды жасау;
- өзі үшін жаңалық ашу.
- қызығушылығын қанағаттандыру.

Демек, оқушы өз бетінше жұмыс жасауды үйреніп, зерттеушілік, шығармашылық қабілеттерін дамыта түседі.

Пән мұғалімдері қазіргі кезде мектепте білім беру процесінің сипаты өзгеріп отыратындығына назар аударуы керек.

Дәл осы сабақтар мен іс-шаралар орта буын мектеп жасындағы оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытудың жоғары деңгейіне жетуге ықпал етеді. Сонымен, орта буын сынып оқушыларының оқу-зерттеу іс-әрекетінің дағдыларын қалыптастыру қазіргі білім беру жүйесінің өзекті міндеттерінің бірі болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбенбаев С.Ш., Құдиярова А.М., Әбиев Ж.Ә. «Педагогика». – Астана: Фолиант, 2003
2. Жаратылыстану. Жалпы білім беретін мектептің 5-сыныбына арналған оқулық. 2-бөлім. Бигазина П.К., Жаманкулова А.Ж., Кажекенова Э.А., Тураканова Г.А., Хонтай М. 88б.
3. Блялова Г. Жаратылыстану пәнін оқытуда оқушыларының танымдық белсенділігін арттыру // № 12.2011.

ПЕДАГОГТИҢ КӘСІБИ МӘДЕНИЕТІНДЕГІ ӘДЕП

Даулеткалиева М.К., Мурзагулова Г.П., биология, география пән мұғалімдері
“Мәлік Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп” КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Өзінің кәсіби тұлғалық қасиеті өн бойынан көрініс табатын бірден-бір мамандық иесі – ұстаз мамандығы. Сондықтан да әр заманда ұстаздың қадір-қасиеті туралы ұлы адамдар ұлағатты сөздерін айтып, келер ұрпаққа жеткізіп отырған. Мысалы, қазақтың алғашқы ұстазы Ыбырай Алтынсарин «Мен үшін жақсы мұғалім бәрінен де артық, өйткені, мұғалім – мектептің жүрегі» десе, Бауыржан Момышұлы «Ұстаздық – ұлық емес, ұлы қызмет» деп баға берген. Сондықтан да әр ұстаз, әр оқытушы, әр мұғалім, жалпы әр педагог ең алдымен, «Адамның адамгершілігі жақсы ұстаздан» деген Абай атамыздың мағыналы сөзіне сүйене отырып, ең бірінші кезекте адамгершілік белгілерінің басты шарттарын назарда ұстап, іскерлігі мен дағдыларының арқасында, баламен қарым-қатынас жасауда педагогикалық этика ережелерін басшылыққа алу керектігін назарға алуы тиіс.

Әдеп (этикет) - ол осы қоғамда немесе белгілі бір жағдайда жол берілетін және қабылданатын немесе, керісінше, жол берілмейтін, қабылданбайтын мінез-құлықты реттейтін ережелер жиынтығы. Әрине, ол қарым-қатынас пен мінез-құлықтың түрлерін, «техникасын» айқындайды, сондықтан мәдениетті, өнегелі адам ретінде саналу үшін, әдеп ережелерін білу ғана жеткіліксіз. Қоғамдағы мінез-құлық әдеп (этикет) пен әдепнама (этика), яғни мінез-құлық жайындағы ілім моральдің жалпы ұстанымдары мен нормаларына сүйенуге тиіс. Әдепке байланысты әрбір мәселе этикалық нормалар тұрғысынан шешілуге тиіс. Сыпайыгершілік және адамдарға көңіл бөлу, басқа адамға жанашырлық таныту және түсіне білу - ол адамгершілік мінезқұлықтың негізінде жатқан биік этикалық қасиет және әдептің қарапайым түрлерінен көрінеді.

Әдепке бірқатар ерекшеліктер тән. Әдеп - ол адамның ішкі мәдениетінің, оның моральдық қасиеттерінің сыртқы көрінісі. Бұл - оның басқа адамдарға ізгі ниеті, құрметі, оларға қамқорлық жасай білу қабілеті көрініс тапқан адамгершілік мәдениетінің ерекше түрі. Рас, білімі аз адамның әдеп ережелерін білмеуі себепті, ішкі руханият, мейірімділік, ізгілік іспетті биік адамгершілік мәдениет сырттай көрінбеуі де мүмкін. Ал, керісінше, сыпайы «кербездің» сырбаз мәнерлері міндетті түрде оның адамгершілік мәдениетін көрсете бермейді.

Әдеп - ол адамның адамгершілік мәдениетінің қоғамда қабылданған эстетикалық пішіні, үлгісі, сондықтан адам: басқа адаммен кездескенде және қоштасқанда сөйлеу, жүру-тұру, тамақ жеу, киім кию, сәндену мәнеріне, маңызды оқиғаларды атап өту, қонақ қабылдау сияқты өзінің қарым-қатынасы мен мінез-құлқының барлық түрлеріне адамгершілік қана емес, эстетикалық та сипат беруге тырыса отырып, оларды «әсемдік заңы бойынша» құруға тырысады. Біз, сірә, «көркем мәнерлер», «сыпайы мінез», «әсем қимылдар» деген сөздерді жайдан-жай айтпаймыз.

Әдептің жалпыға бірдей сипаты бар, өйткені ол өмірдің барлық салаларына таралатындықтан, нақты ережелер: адамның қалай дұрыс сөйлеуі, киінуі, үстел басында, ұжымда, отбасында, қоғамдық орындарда, театрда, көшеде және басқа жерлерде өзін қалай ұстауы керектігін ұйғарады.

Әдеп өзіне ғасырлар бойы сақталып келген және көптеген халықтарға тән жалпыадамзаттық мінез-құлық нормаларын қамтиды. Сондықтан оларды, мысалы, сәлемдесу, алғыс білдіру сияқты қарапайым ережелерді әлдебір белгілі қоғамның адамдары ғана емес, барлық адамдар сақтайды (сақтауға тиіс). Әдеп сонымен қатар ерекше ұлттық ерекшеліктерді де қамтиды, өйткені әртүрлі халықтар әдеп ережелерін өздерінің меншікті мәдениеттерінің дәстүрлеріне байланысты түзетіп, толықтыра түсті. Сондықтан көптеген әдеп-ғұрыптар мен салттар әртүрлі халықтар өмірінің тарихи шарттарына сай қалыптасқан.

Әдеп талаптары даусыз болып саналмайды, олар салыстырмалы және тарихи сипаты бар: олардың сақталуы уақытқа, орынға, жағдайларға тәуелді және адамның әдеп мәдениетінде жүзеге асады.

Әдеп мәдениеті - ол адамның жалпы адамгершілік мәдениетінің, өнегелілігінің, әдептің белгілі бір ұстанымдары мен нормаларын сақтай отырып, өзін қоршаған ортаға, адамдарға деген ішкі көзқарасының көрінісі. Әдептің негізгі ұстанымдарына, бәрінен бұрын, басқа адамдарға деген ізгі көзқарас пен құрмет жатады. Ол бізден: сыпайыгершілік, әдептілік, сезімталдық, шаманы білу, өнегелілік, тыңдай білу, қарапайымдылық іспетті нормалардың сақталуын талап етеді.

Педагогтің мәдени қарым-қатынасы: этикалық, шыншылдық, шынайы және сенімділік қарым-қатынасы, адамға деген сенім, балаға деген махаббат пен сыйластық, бірлескен іс-әрекет атқаруға

кабілеті, ұжыммен жұмыс істей білуі, оқушының ата-анасымен дұрыс қарым-қатынас жасай алуы. Кәсіби компоненті: таңдаған мамандығына деген тұрақты қызығушылығы, оқу- тәрбиелеудегі әдіс-тәсілді дұрыс қолдана алуы, баланың психологиясын білуі, өз пәнін жетік білуі, эрудиция, дауыс пен ым және базасының болуы.

Ол үшін педагогке тиісті заңдарды білумен қатар, қарапайым адамгершілік яғни, кәсіпке, қоғамға деген қарым-қатынас, тәртіпті болу, өзіне және балаларға қаталдықпен қарау, эмоцияналдық байсалдылық, әдептілік, ұжымдағы әріптестермен жақсы қарым-қатынас орнату, әділ болу, балалардың бәрінің бірдей екендігін мойындау, өз мінез-құлықтарына баға беру, өзін-өзі сынау, өзін-өзі үзбей жетілдіріп тұру деген сияқты қағидаттарды есте шығармау керек. Өйткені, «педагог» ұғымының дәрежесін түсірмей, биікке көтеру үшін осы бағытта жұмыс жасағанымыз жөн.

Белгілі педагог К.Д. Ушинский «Педагогика теориясын қаншама жетік білгенмен, педагогикалық әдептің қыр – сырын меңгермейінше, педагог ұстаздық шеберлікке қолы жетпейді» деген нақыл сөзі осы ойымыздың дәлелі іспеттес. Қазіргі кезде педагогикалық әдеп әр адамның бойынан көрінуге тиіс нәрсе. Кез-келген ортада, жұмыста болсын адамдармен, балалармен, ата-анамен қарым-қатынас жасау кезінде әдеп қағидаттарын ұстану керек.

Әдеп қағидаттары адамның сөйлеу икемділігіннен, балалардың іс-әрекетін ұйымдастыра алатынынан, өзін-өзі ұстай алуынан, сонымен қатар, баланың мінез-құлқына баға берген кезде, мақтау, мадақтау кезінде байқалып отырады.

Сондықтан да әдептілік – педагогтың мінез-құлығындағы ерекшелікке айналу керек. Өйткені, педагогикалық әдеп – мұғалімнің ең етене кәсіптік белгісі, педагогикалық шеберлігі. Ал, педагогикалық шеберлік дегеніміз не? Оны әрине барлығымыз жақсы білеміз. Өйтсе де, менің түсінігімдегі педагогикалық шеберлік, ол – педагогтың пәнді жетік білуі, оқыту мен тәрбиелеудің әдіс-тәсілдерін білуі, педагогтың өмірге деген көзқарасы және педагогикалық әдебі. Ол үшін адамда, ең алдымен кәсіптік білім, біліктілік, кәсіптік қабілет болу керек. Осы қасиеттердің барлығы бойында жиналған адам нағыз педагог атағына сай деуге толық негіз болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Алканова З.С., Комаева М.С., Сарсекова Г.К., Тусупова М.А. Педагогикалық этика негіздері. А. – 2016.
2. Александрова З. А. Профессиональная этика [Электронный ресурс] : учеб. пособие. – М. : МПГУ, 2016. – 136 с. : ил. – URL: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=469398>.
3. Байдлаева Ақмарал. Этика: Теориясы мен қазіргі мәселелері. - openU.kz <https://openu.kz/storage/lessons/etika-teoriya...>

УДК 371.3

ҚАҚТЫҒЫСТАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ

Боқырова А.Б., Есалы А.Е., химия пәнінің мұғалімдері

“Мәлік Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп” КММ Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-психологиялық әдебиеттерде ғылыми халықаралық термин «конфликт» қазақ тілінде қақтығыс, егесу, керісу, жанжал, дау-жанжал, тартыс деген мағыналарда жиі қолданылады. Бұл аталған ұғым, түсініктер оқушыларға білім беру, оқыту, үйрету барысында, оларды тұлға ретінде қалыптастыруда, олардың мәдени қарым-қатынасында, мінез-құлқында жиі көрініс табатыны белгілі.

Оқушылардың даму процесінде олардың жас және жеке педагогика-психологиялық ерекшеліктеріне байланысты олар арасындағы қақтығыс және оның басқа түрлерінің келіп шығуы, пайда болуы табиғи нәрсе екендігін де ұмытпаған жөн.

Латынның *conflictus*- «конфликт» деген сөзінен шыққан қақтығыс қарама-қайшы мүдделерді, көзқарастарды, ұмтылыстарды, сондай-ақ шиеленісіп кетуі мүмкін алауыздық пен келісе алмаушылықты, кикілжіңді, дау-дамайды білдіреді.

Психологияда қақтығыс деп қарама-қарсы үрдістердің, уәждемелер мен мүдделердің бір мезгілде әрекет етуін түсіну қалыптасқан.

Қақтығыстар жұптаса, топ арасында, жасырын, ашық, кездейсоқ және күнілгері ойластырылып, тұлғаишілік, тұлғааралық болуы мүмкін.

Біздің көзқарасымыз бойынша, тұлғашілік, яғни жеке адамның өз басында өтіп жататын қақтығыстар ерекше назар аударуды қажет етеді. Тұлғашілік қақтығыстар — ол уәждемелер, мақсатты және мінез-құлық пен іс-әрекетті таңдаудың ішкі күресі. И.П.Павловтұлғашілік қақтығысты «құлатып түсіру» деп атаған: демек, бұл — әрқайсысы бастың ми қыртысынан шығатын қарама-қарсы екі ниеттің қақтығысы. Ішкі түйсік солай істеуге итермелейді, ал адам өзін оған қарама-қарсы әлдене істеуге мәжбүрлейді: бұны мінез-құлықтың қисыны талап етеді. Қанағаттанбаушылық сезімі қиындықты шешудің ең жақсы нұсқасын іздеп табуға мәжбүрлеген кезде, тұлғашілік қақтығыс жасампаз бола алады. Тұлғаның ішкі бүлдіргіш қақтығысы адам қиындықтың қанағаттанарлық шешімін ұзақ уақыт бойы таба алмаған (өз қабілеттерін дұрыс бағаламаған, мақсатына қол жеткізе алмаған) кезде пайда болады. Тұлғашілік қақтығыстың белгілері - психиканың қатты ширығуы, сезімдік қозушылық, адамның өзіне қанағаттанбауы, реніш сезімі.

Қақтығыстардың тұлғааралық қақтығыстар деп аталатын түрі кең тараған. Тұлғааралық қақтығыстар барысында тұлғалардың мүдделері, көзқарастары, мінез-құлық нормалары және басқалары бетпе-бет келеді.

Қақтығыстар себептері келесідей:

- жекебастық;
 - мінез-құлықтық деп ажыратылады.
- Ұжымдық-шығармашылық қақтығыстар мынадай жағдайларда орын алады:

- шығармашылық өсу мүмкіндігі жоқ кезде;
- қызметтік міндеттер нақтыланбағанда;
- жұмыстың шынайы нормалары, еңбекті бағалау өлшемдері белгіленбеген кезде;
- моральдық және материалдық қолдау жүйесі қолданылмайтын уақытта;
- жұмыс және оқу үшін қажетті ақпарат жоқ кезде.

Осының бәрі адамның тыныштығын бұзады. Соған қатысты В.А.Сухомлинский: «Адамның жан тыныштығы, тепе-теңдігі бұзылған жерде оның өмірі тозаққа айналады», - деген.

Тұлғалар қақтығысы мінез-құлық алғышарттары және жағдаяттық алғышарттар негізінде пайда болады.

Мінез-құлық алғышарттары - ол мінездің тұрақты, айналасындағыларға соқтығысуға итермелейтін: өзіндік сынның төмендігі, қате түсінік, тысқары пікір, іштарлық, пайдакүнемдік, менмендік сияқты қасиеттері. Бұл жағдайда ұстаным - адамның қоршаған ортаны белгілі бір көзқарас тұрғысынан қабылдауға санадан тыс дайын болушылығы үлкен рөл атқарады.

Жағдаяттық алғышарттар төмендегілерге байланысты:

- адамның өзіне сенімсіздігі, өз мүмкіндіктерін іске асырудың айқынсыздығы сезімі;
- хабардар болудың жеткіліксіздігі немесе бұрмаланушылығы;
- адамның әріптестерін танып-білмеуі;
- қалыптасқан жағдайға теріс көзқарас.

Соған байланысты барлық оқушыларға бірдей талаптар қоюға болмайды, өйткені күш-жігерлерінің әртүрлілігіне қарай балалар қойылатын талаптарды әртүрлі қабылдайды. Мысалы, егер бала жігерлі, ширақ болса, онда кикілжің немесе қақтығыс қатаң тәртіп, бір сарынды қызмет, жалғыздық сияқты шарттардан тууы мүмкін. Егер бала енжар болса, онда қақтығыс қайнап жатқан қызмет талап етілетін жерде пайда болады. Мінез-құлықтан туатын қақтығыстардың себептері, біздің көзқарасымыз бойынша, көбінесе төмендегідей жағдайларға байланысты:

Мұғалімдер мен оқушыларға көтеріңкі талаптардың шамадан тыс көп қойылуы;

- жеке мүдделердің қоғамдық мүдделермен сәйкессіздігі;
- асқын сезімдік жауап қату, сондай-ақ қарсы әрекеттің дұрыс еместігі; - орын алған оқиға туралы жеткілікті хабардар болмаушылық;
- адамның жазықсыз айыпталуы, мейірімсіздік, қадір-қасиетінің аяққа тапталуы; жалпы, тәрбиенің жетіспеушілігі;

Қақтығыстардың алдын алу үшін, бірінші кезекте, адамның мінез құлқы есепке алынғаны маңызды. Егер ол өзгелерден биік, басым болса, оған басымдылығын, артықшылығын танытуға мүмкіндік беріп, жолын кеспеу керек, бірақ дегенмен басқалар өз көзқарастарынан танбаса, ол да үстем болу ниетінен қайтады. Басымдығы жоқ адам өзгелердің көмегіне, болашаққа сеніммен қарауға ынталандыратын қолдауға мұқтаж. Егер оқушы сыртқы дүниеге көбірек бет бұрған, белсенді қызметке ұмтылатын, яғни экстраверт болса, онда мұғалім онымен қарым-қатынасында өзара сыйластық жағдайын бұзбауға, бірақ оның «шамадан тыс белсенділігін» жеңіл әзілмен басуға тиіс. Ал тұйық, сыр бермейтін оқушымен, яғни интровертпен мұғалім өзін сыпайы ұстауға тиіс.

Қақтығыстардың тиімді алдын алу шараларына төмендегідей ережелердің бірқатарын жатқызуға болады:

- ескертуді оңаша жерде және «иә, иә, бірақ» деген сарында жасаған жөн;
- дауласып, ренжісіп жатқандарға ашуларын басуға уақыт беру керек, сонда, шынымен де, ашулары басылады;
- басқаның көзқарасын дереу және шорт кесіп жоққа шығаруға болмайды;
- адам өзінің дұрыс емес ісін мүмкіндігінше тез және батыл түрде мойындаса, ықтимал сынның алдын алуға болады;
- пікірсайыста сыпайы сөйлесіп, пікірлер бірдей шығатын мәселелерден бастау керек;
- әріптестермен, оқушылармен нақты жағдайдан шығу жолдарын талқылау қажет;
- «бас тарту әсерін» пайдалану, яғни, К.С.Станиславский бойынша, адамның кемшіліктерінен бас тартып, оның бойындағы жақсы қасиеттерін іздеу керек; бұның ізгі, жылы қарым-қатынастар орнатуға көмегі тиеді;
- сыпайы болу керек, сыпайылық өзара қарым-қатынастағы ширығуды басады;
- тұлғаның өзіне баға берудің орнына, әрекеттерді, яғни қылық істеген тұлғаны емес, оның істеген қылығын талқылау қажет.

Кикілжің, қақтығыс туған жағдайда оны төмендегідей жолдармен жылдам шешуге болады:

- бір тараптың ұстанымын немесе артықшылығын мойындап, екінші тарапты соған көндіру;
- өздерінің келіспейтін ұстанымдарын сақтай отырып, өзара жол беру арқылы келісімге келу;
- ортақ мүдделер қалыптастыру есебінен өзара келісімге келу.

Сонымен қорытындылай келе, қақтығыстарды реттеудің үш деңгейі ажыратылады:

- тараптардың бір-бірлеріне шағымдарын, талаптарын, мүдделерін, құндылықтарын ұзақ қарап отыруға мүмкіндік те, уақыт та жоқ кезде, дереу шұғыл араласып, дауласып жатқан тараптарды жай ғана «басып қойып», олармен «келіссөз», ашық әңгіме жүргізу керек;
- қол жеткен «татуластық» енді кикілжіңді түбегейлі шешуге бағытталған терең келіссөздерді мүмкін етеді;
- қақтығыстардың алдын алу, болмай қоймайтын қақтығысты дер кезінде ашып, табу және оларды шешудің сындарлы арнасына салу.

Қорыта келгенде, тәлім – тәрбие процесінде кездесетін әртүрлі, қақтығыс, қайшылықтардың мән – мазмұнын, түрлерін білу өте қажет. Олардың себептерін білу, анықтау олардың алдын алынуына, дер кезінде шешімін табуға толық мүмкіндік береді, жағдай жасайды.

Әдебиеттер тізімі

1. Өтеген Қ.О. Педагогика. Оқу құралы-Шымкент: «Әлем», 2012. -284 б.
2. Анцупов А.Я. Конфликтология. Учебник / А.Я.Анцупов, А.И. Шипилов. - М.: Юнити-Дана, 2014. - 591 с.
- 3.Халитова І. Әлеуметтік педагогика: оқу құралы. – Алматы: «Білім» баспасы, 2007

УДК 371.3

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ӘДІС – ТӘСІЛДЕР

Ошанова Б.Н.,

№2 «Батыр» балабақшасы МКҚК, педагог-психолог

Мақсаты: Мектепке дейінгі ұйымдарда ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету.

Міндеттері:

- балалардың психикалық даму ерекшеліктеріне байланысты олардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау;
- жеке балаға бағытталған даму ерекшеліктерін ескере отырып психологиялық-педагогикалық көмекті жүзеге асыру;
- психологиялық-педагогикалық жеке тәсіл арқылы әрбір баланың дамуын қамтамасыз ету, баланың әлеуметтік бейімделуіне көмек көрсету.

Мазасыздық сынағы Р.Тамм, М. Дорки, В.Амен. «Дұрыс тұлғаны таңдау» әдісі. Балалардың проективті диагностикасы.

Бұл әдіс американдық психологтар Р.Тамм, М.Дорки және В.Амен жасаған балалардың мазасыздық сынағы. Проективті тест баланың өзіне тән өмірлік жағдайларындағы мазасыздықты зерттейді (мұнда жеке тұлғаның тиісті қасиеттері барынша көрінеді). Бұл жағдайда мазасыздық жеке тұлғаның қасиеті ретінде қарастырылады, оның қызметі психологиялық деңгейде адамның қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады. Жоғары мазасыздық көбінесе сәтсіздіктерден аулақ болу қажеттілігімен бірге жүреді және осылайша жетістікке жетуге деген ұмтылысты тежейді.

Баланың бір жағдайда сезінетін мазасыздығы басқа жағдайда да міндетті түрде көрінбейді. Жағдайдың маңыздылығы баланың осы жағдайларда алған жағымсыз эмоционалды тәжірибе мазасыздықты баланың жеке қасиеті және сәйкес мінез – құлқы ретінде қалыптасырады.

Мазасыздықтың психодиагностикасы осы баланың белгілі бір әлеуметтік жағдайларға ішкі қатынасын айқындайды, баланың қоршаған адамдармен, атап айтқанда отбасында, балабақшада қарым – қатынасының сипатын ашады.

Сондай – ақ өз тәжірибемде қолданатын әдістердің бірі, ойын үстінде балаларға жүргізілетін «пиктограмма әдісі».

«Пиктограмма» әдісі – графикалық кескіндер. Әр сөзге немесе дыбысқа, мәтінге мағынасына сай көрнекі бейнені ұсыну арқылы тілдің бұралуын, мәтін немесе жаңылтпаш, тақпақтың мазмұнын есте сақтауға көмектеседі. Артықшылығы-визуалды кескіндер есте сақтауды күшейтіп, аудио ақпаратты визуализациялауға көмектеседі.

Социометриялық әдіс – психологиялық зерттеулердегі үлкен және шағын топ мүшелерінің өзара таңдау ситуацияларын тіркеу жолымен топтағы жеке адам аралық қатынастардың құрылымын талдау мен сандық өлшеуге бағытталған әдіс болып саналады. Кіші топтар құрылымы мен топ мүшелерінің арасындағы тұлғааралық қарым-қатынасын зерттеудегі негізгі әдістерге жатқызуға болады.

М. Монтессори технологиясын қолданудың әдіс-тәсілдері. Монтессори тобындағы дамытушы ортамен жұмыстарды ұйымдастыру

Әрине, бізге аты-жөнімен таныс, белгілі дәрігер және педагог Мария Монтессори Италияда, Испанияда, Нидерландыда және тіпті Үндістанда тұрып, жұмыс істеді. 26 жасында ол Италия тарихындағы алғашқы әйел дәрігерлердің бірі болды. Даму ерекшеліктері бар балалардың өміріне медициналық ғана емес, педагогикалық араласудың қажеттілігін қолдай отырып, сенімді католик «ғылыми педагогика» әдісін жасады. Ол өзінің мұғалімдері ИТАР мен Сегеннің жеке әзірлемелері мен материалдарын қолданды: әлемге әйгілі француз дәрігерлері, шын мәнінде, алғашқы еуропалық дефектологтар болды.

«Білімсіз» деп танылған балалар өздерінің сау құрдастарына қарағанда жақсы және жылдам санау, жазу және оқу дағдыларын игерген кезде, техниканы соңғысына бейімдеу туралы шешім қабылданды. Сонымен, 1907 жылы Сан-Лоренцода Монтессори жүйесінде жұмыс істеген алғашқы «балалар үйі» ашылды, тағы үш жылдан кейін оның әдісі туралы алғашқы кітап жарық көрді. Өте керемет көрсеткіш.

Монтессори әдісінің басты мақсаты неде? Монтессори педагогикасының негізгі қағидасы-баланың өз іс-әрекетінде, тәртібі мен дербестігінде еркіндігі. Балаларды бақылап, сыйақы мен жазадан аулақ болыңыз (және кез-келген бағалаудан!), тәрбиешілер олардың дамуы үшін «байытылған» ортаны қалыптастыруға ғана емес, сонымен бірге бұл процесті әр баланың даралығы мен жеке белсенділігіне сүйене отырып бағыттауға тырысады, яғни Сізге өзіңізге ұнайтын нәрсені жасауға және қалаған кезде жасауға мүмкіндік береді. Барлық жаттығуларды орындау кезінде басты назар зейін мен өзін-өзі ынталандыруды дамытуға аударылады, нәтижесінде балалар өздерінің ақыл-ойын қалыптастыру үшін қажет нәрсенің бәрін алады. Шығармашылық қиялды, ойын және қарым-қатынас дағдыларын дамыту үшін бағдарлама әртүрлі ойындар мен шығармашылық іс-шаралармен толықтырылуы керек. Монтессори әдісімен сұрақ қою, терең зерттеу және байланыс орнату еркіндігі мен қолдауының арқасында сенімді, ынталы және тәуелсіз, өздері үшін де, өз қоғамдастығы үшін де жауапты азаматтар болып өседі. Олар сыни ойлайды, бірге жұмыс істейді және батыл және адал әрекет етеді. Балаларыңызға қандай жақсы нәтиже тілер едіңіз?

Бақылау арқылы Монтессори әдісіне жүгінетін тәрбиешілер шәкірттерінің сезімтал кезеңдерін анықтап, балалардың осы уақытта өркендеуі үшін ресурстар ұсынуы керек. Монтессори әдісі балалар өздері жасай алатындай етіп дайындалған ортада жақсы оқиды деп болжайды. Әрқашан балаларға бағытталған, оқу ортасы балалардың өздері таңдаған материалдарды зерттеудегі еркіндігіне ықпал етуі керек. Тәрбиешілер балаларға материалдар мен тәжірибені реттелген және тәуелсіз түрде ұсына отырып, оқуға жағдай жасауы керек. Өзін - өзі тәрбиелеу немесе өзін-өзі тәрбиелеу-бұл балалар өзін-өзі тәрбиелеуге қабілетті тұжырымдама. Бұл Монтессори әдісінің маңызды сенімдерінің бірі. Монтессоритәрбиешілері балаларды өзін-өзі тәрбиелеуге жағдай жасайды, шабыттандырады,

бағыттады және ынталандырады. Монтессоридің білім беруінде тәрбиешінің рөлі-балаларды оқытуға кедергі жасамай немесе табиғи оқу процесіне тым көп араласпай бағыттау.

Монтессоридің ілімі мен жүйесі әр түрлі балалар мекемелерінде: балалар үйі, мектептер, балабақшалар, балалар оңалту орталықтарында кеңінен қолданыла бастады. М.Монтессори: «Бала дүниеге келгеннен бастап өзін-өзі дамытуға және жеке адам ретінде қалыптасуға қабілетті. Оның ішкі жан дүниесінде ерекше күш бар, ал үлкендердің міндеті сол энергияның жұмсалыуына жағдай жасау» - деген екен.

Бұл Монтессори - педагогиканың негізгі ұстанымдарының бірі. Баланың еркіндігі мен өзіндік ойлау дағдысының дамуына қысым көрсетпеу керек, яғни балаға бостандық беру.

Бала дамуының сензитивті кезеңдері келген кезде, өзін жеке тұлға ретінде қалыптастыра бастайды, бірақ қалай, қай бағытта жүзеге асатыныны оны қоршаған ортаға байланысты. Үлкендер баланың дамуына жағдай жасайтын арнайы ортаны дайындап, оған бағыт – бағдар беріп отыруы керек. Монтессори педагогикасы кабинеті бірнеше аймақтарғы бөлінген және бұл аймақтар баланың жан –жақты дамуына жағдай жасайтын «дайындалған орта» болып есептеледі. 3 және 6 жас аралығындағы балалардың өзін –өзі дамытуы үшін аймақтарда орналасқан жаттығулар зор ықпалын тигізді: күнделікті өмір жаттығулары, сенсорлық даму, математика, тіл дамыту, жазу және оқуды үйрену, шығармашылық даму, космостық тәрбие беру. Қазіргі таңда Алматы қаласы Бостандық ауданындағы №81 «Күншуақ» балабақшасы М.Монтессори технологиясы бойынша жұмыс жасауда. Алматы “Өрлеу” Біліктілікті арттыру ұлттық орталығында болып өз біліктіліктілігімізді көтеру мақсатында Алматы қаласындағы «Монтессори класс» оқыту орталығына барып оқып келдім және де осы технология бойынша жұмыс жасаудамын.

М. Монтессори жүйесін негізінде 3 басты қағида құрайды:

1. Әр баланың жеке ерекшеліктерін ескерту;
2. Даму еркіндігімен қамтамасыз ету;
3. Баланың әрі қарайғы интеллектуалды дамуының негізі ретінде сенсорлық және дене тәрбиесінің мүмкіндіктерін кеңінен қолдану.

II. Негізгі бөлім

1. Монтессори технологиясын қолданудың әдіс – тәсілдері.

1896 жылы Рим университетінің медициналық факультетін бітіргеннен кейін М.Монтессори Италиядағы әйелдерден шыққан бірінші медицина докторы болып табылды.

Университеттің емханасына да ақыл – ойы артта қалған балаларға бақылау жасап көрді. 1900 жылы Марияның өзі дамуын да ауытқушылықтыры бар балаларға арналған Еуропадағы бірінші оқу орнына басшылық етті. Оның кішкентай емделушілері нашар сойлегендіктен, ол саусақтардың ұсақ моторикаларын жаттықтыру арқылы сөйлеуді дамытатын арнайы жаттығулар және балалардың өзіндік сенсорлық тәжірибе негізінде қоршаған ортаны зерттей алатын арнайы құралдар және ойындар әзірледі. Сөйтіп, Монтессори өзінің бірқатар уақыты өткеннен кейін оның тәрбиеленушілері оқу, жазу, есептеуді кәдімгі өздерінің құрдастарынан бұрын үйренді. 1909 жылдан бастап М.Монтессори жүйесі өмірге белсенді түрде енгізіле бастады. Түрлі елдің педагогтары үшін курстар ашылды. 1910 жылы «Монтессори әдісі» атты кітап жарық көрді. 1929 жылы М.Монтессори қазіргі кезде де жасап жатқан халықаралық Монтессори Ассоциациясының негізі салынды. Италиядан Фашистік тәртіп кезінде елден кетеді, 76 жасында қайта оралып, көптеген еңбектерін шығарады. 1950 жылы Амстердам университетінің профессоры атағы, докторлық құрмет дәрежесі беріледі. Бұл әдіс бойынша 3 жастан 6 жасқа дейінгі балалар зейінін, шығармашылық және логикалық ойлау қабілетін, есте сақтауды, сойлеуді, елестетуді, қимылды дамытады. Монтессори әдісінің негізгі қағидасы – «оқы, оқы» деп күштеп емес, ойын арқылы оқыту және баламен дербес тіл табысуға негізделген жаттығуларды таңдап алу. Мұнда бала дидактикалық материалдар мен сабақ уақытының ұзақтығын өзі таңдайтын болғандықтан оқытуда ерекшеліктер бар. Сондай – ақ, олар өз қателіктерін өздері көріп, соны өздері түзеп отырады. Монтессори бөлмесінде «Барлығымен еркін айналыс, бірақ басқаларға кедергі жасама» деген ереже үнемі сақталады. Бүгінде осы әдіспен жұмыс жасайтын балабақшалар көптеп ашылып жатыр. Балабақшадағы ұстаздар міндетті түрде дайындық курсынан өтеді. Монтессори әдісінде топтық сабақ системасы жоқ, ауыр партасының орнына жеңіл қозғалатын столдар мен отырғыштар, кілемшелер қолданылады. Монтессори ұстаз баланың өз бетімен жұмыс жасауын қадағалайды. Монтессори әдісі үшін негізгі бөлімнен тұрады: бала, қоршаған орта, ұстаз.

XXI ғасыр табалдырығын білім мен ғылымды инновациялық технологиялық бағытты дамыту мақсатымен атауымыз үлкен үміттің басты нышаны болып табылады. Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды. Жас ұрпаққа мән – мағыналы, өнегелі тәрбиемен білім беру – бүгінгі күннің басты талабы екені бәрімізге белгілі. Баланың жеке тұлға ретіндегі дамуы өзіндік көзқарасының

калыптасуы, ой – өрісінің кеңейіуі балабақша қабырғасында басталатыны сөзсіз. Қай кезеңде болмасын балабақшада Монтессори әдісі еш уақытта орнын жоғалтқан емес. Бала табиғатында білуге құмар, тумысынан – ақ өсуге, жетілуге ұмтылысы басым. Сондықтан да қарқынмен дамып бара жатқан мына заманда балабақшадағы педагогтардың ұлттық қалып, ұлттық мінезді сақтай отырып, бала тәрбиесінің әдістерін тынбай ізденіп, жиі жаңартып отыруы заңдылық.

Мария Монтессори тарапынан ұсынылған тәрбиелеу жүйесі. Монтессори әдістемесі әрбір тәрбиеленушіге деген даралы тәсілдемеге негізделген. Бұған сәйкес балалар материалдармен өздері қалағанынша ұзақ уақыт жұмыс жасай алады. Жұмыс материалдарын да, сабақ уақытының ұзақтығын да өздері таңдайды. Балалардың табиғи қажеттіліктері мен үрдістері үшін даярланған білім беру дәстүріне деген көзқарасты елестетіңіз. Педагогтарды білім көзі ретін де емес, балалар сынамалар мен қателіктер арқылы проблемаларды шешетін, жаңалықтар ашатын және тәжірибелер арқылы үйренетін динамикалық, даяр орта ұйымдастырушы ретін де елестетіңіз.

Мария Монтессори осы әдістің негізін 100 жылдан астам уақыт бұрын салған. Бүгінгі әлемде, білім сағат сайын өзгеріп, деректер құм шамасындай чиптерде сақталатын заманда ақпарат емес, ой алдыңғы орынға шығады. Білім емес, әрекет маңызға ие болды. Біз ойланып әрекет жасайтын, жаңалықтар ашатын, ойлап шығаратын, құрастыратын және алдағы ғасыр алдыға қоятын проблемаларды шешетін келесі ұрпақты қалай тәрбиелей аламыз? Шынайы, іс жүзіндегі жұмыс қана сұрақтың жауабы болып табылады. Білім беру білім тарату және деректерді жалаң түрде жаттатудан баланың қолы мен миын жұмыс істететін, сын тұрғысынан және креативті ойлауды өмір жолына айналдыратын оқыту түріне көшу тиіс. Балалық шақтан бастап, жеткіншек шақ арқылы ересек өмірге дейін адамзат дамуының бәріне ортақ үрдістері бар. Егер бұл үрдістер білім беру базасын қалыптастыру үшін пайдаланылса, біз оқыту барысында табиғатпен үйлесімді жұмыс істей аламыз. Дұрыс орта қалыптасқан жағдайда үйрену, жұмыс пен тапсырманы орындау барысында ләззат алу адамзат табиғатына тән. «Өзін – өзі қалыптастыру» әрбір баланың міндеті екендігін түсініп, біз өзіміздің педагогтар ретіндегі ролімізді сәулет инженері кәсібіне ұқсастығын байқаймыз. Біз балалардың шығармашылығын, қиалы мен дербестігін ынталандыру барысында дағдылар мен білімдерін қалыптастыратын жоспарлар, материалдар, құралдар мен тәжірибелердің әрбір кезеңде әр бала үшін қолжетімділігін қамтамасыз етуіміз керек. Мен осы салада жұмыстанып жүргеніме 1 жыл болды. Осы бір жыл ішінде балалар жақсы нәтижеге жетуде. Білуге, үйренуге деген талпыныстары, өз – өзіне еңбек ету, бір – бірімен қарым – қатынас жақсарып. Бір ойыншыққа таласпай күте білуді, қоршаған ортаға деген қызығушылығы, өз ойларын ашық айтуға т.б қарым – қатынастарда жақсы нәтиже беруде.

2. Монтессори методикасы.

Монтессори әдісінің мақсаты:

- Балаларды еркін тәрбиелеп, өмірге бейімдеу.
- Өмірде өз мақсаты бар екенін қалыптастыру.
- Балалардың өзінің үйреніп, өзін дамытуына жаңа мүмкіндіктер беру.

Монтессори педагогтың міндеті:

- Балаға өз жұмысын басқаруға көмектесу.
- Негізгі түстерді айыра білуге үйрету.
- Ұсақ моториканы дамыту.
- Алғашқы математикалық, ғарыштық түсініктерді қалыптастыру.
- Зейінін тұрақтандыру.
- Тәртіпке үйрету.

Негізгі сабақ түрлері:

- Материалдармен жұмыстың жеке көрсетілімі.
- Топтық сабақ
- Жаңа ұғымдар туралы сабақ.

Монтессори 5 аймақтан тұрады:

1. Күнделікті өмір жаттығулар аймағы.
2. Сенсорика аймағы.
3. Математика аймағы.
4. Тіл аймағы
5. Ғарыш аймағы.

1. Күнделікті өмір жаттығулар аймағы:

Күнделікті өмір жаттығулар аймағы кішкентай балалар үшін ерекше маңызды. КӨЖ аймағында бала өзіне және өз заттарына қарауға көмектесетін материалдар орналасқан. Материалдар бала өзі

істейтін ісінің мақсатын айқын түсінген жағдайда таңдап алынады. Бала өзі киінуге (түйме, кнопка, сыдырма, жіпшелер, түйрегіштер, баулар, банттар, ілмектер сияқты заттар салынған рамкаларды пайдалана отырып) үйренеді. Ұқыпты бір нәрсені құюға, төгуге, ыдыс жууға, айна сүртуге, киім – кешек жууға, шын үтікпен оны үтіктеуге, салаттар жасауға, көкөністер тазалауға, кесуге, майдалауға, жаңғақ ашуға, аяқ киім тазалауға, бір жерден екінші жерге тасымалдауға өзіне – өзі қызмет етуге үйретеді.

2. Сенсорика аймағы:

Бұл аймақта бала қоршаған ортаны зерттеуде өзінің сезімдерін қолдана білуге үйренеді – осындағы материалдар арқылы өзінің көру сезімін (Түрлі түсті кестелер, көлемі мен пішінін ажыратуға арналған материалдар т.б). Сипап сезу сезімін (сипау үшін тақтайшалар, маталардың қиындыларының жиынтығы т.б). Иіс сезу (иістері бар жәшікшелер). Дәм сезу (дәм сезу банкашалары т.б). Есту сезіміне (шуылдайтын қорапшалар, музыкалық аспаптар т.б) жетілдіреді, сол сияқты температураны ажырату, заттардың салмағының айырмашылығын білу және есте сақтау қабілеттерін жаттықтырады.

3. Математика аймағы:

Сенсорлық материалмен жұмыс істеп, логикалық ойлауды үйренген соң бала еш қиындықсыз өзіне таныс ұғымдарды математикалық терминдерге айналдыра бастайды. Оның үстіне математиканы үйрену табиғи жүріп отырады: себебі бала жай ғана математикамен ұласатын дайындалған ортада өмір сүреді. Математикалық дамыту аймағы бала санауды, қосу мен азайтуды, көбейту мен бөлуді, түбірге алу, мағыналы сандармен жұмыс істеу үшін барлық керекті материалдардан тұрады.

4. Тіл аймағы:

Балаға тілді алып жүруші ретінде тілді дамытуға арналған (онсыз толыққанды интеллектуалды өсу мүмкін емес болғандықтан) тиісті материалдар қажет. Берілген аймақта жазуға моторлық (қимылдық) дайындық, фонетикалық естудің дамуы, жазу мен оқуға үйрету, т.б қарастырылады. Бұл жерде бала өзінің қорын кеңейтуге, әріптермен танысуға, саусағымен қиынырақ әріптерді салуға, манна жармасына сурет салуға, сондай – ақ жылжымалы алфавит арқылы сөздерді қоюға үйрене ді.

5. Ғарыш аймағы:

Жұмыс баланы қоршаған ортамен байланыстырады. Ғарыш аймағындабалалар жер бедері, жер шары, әлем бойынша елдерді, олардың мәдениеті мен дәстүрін, өлі және тірі табиғатты, табиғат құбылыстарын, жануарлар мен өсімдіктерді, биологиялық, географиялық, физикалық, химиялық түсініктерін толық алады. Бұл аймақта балалар тереңдетіле түсінік алады.

Балалар жұмыс істегісі келетін аймақ пен нақты Монтессори – материалды өзі таңдайды. Ол жалғыз өзі немесе басқа баламен жұмыс істегісі келе ме, оны да өзі таңдайды. Бала өзінің қарқынында жұмыс істейді. Монтессори баланың шынайы заттармен айналысуын «жұмыс» деп атайды, ал біз «ойын» деп санағанға үйреніп қалғанбыз.

Балабақшада М.Монтессори сенсорлық тәрбие жүйесіне бала дамуының ерекшелігі ретінде бұлшық еттің дамуы мен көру, есту, сезгіштікті жатқызады. М.Монтессоридың материалдары дамудың сенсорлық қабілеттеріне бағытталған.Біздің балабақшада М.Монтессоритехнологиясы тереңдете игерілуде. Оны дамыту жолдарында әртүрлі заттардан жасалған көрнекіліктерді қолдану арқылы балалардың ой өрісін дамыту жұмыстары жүргізілуде. Атап айтсақ балалардың моторикасын дамыту есебінде, түймелерден жасалған ағаштар, жемістер, көкөністерді көп қолданамыз.Пластикадан жасалған әртүрлі музыкалық аспаптар арқылы балалардың өнерге деген, шығармашылыққа деген қызығушылықтарын арттыруға арналған жұмыстар жүргізілуде. Сонымен қатарфетрден жасалған математикалық кітапшалармен жұмыс жасау арқылы балалардың танымдық қабілеттерін дамытамыз.

Монтессори әдісі балаларға жауапкершілікті сезінуге, өздігінен шешім қабылдауына топта да, жеке де жұмыс жасай алуына, таңдау жасай алуына, өз уақытын ұйымдастыра білуіне, өзіне сеніммен қарауына мүмкіндіктер береді, қолайлы жағдай туғызады.

Қорытынды:

Монтессори – педагог М.Монтессори технологиясының теориясын меңгереді, тәжірибеде жүзеге асыруға ықпал етеді;

Монтессори - педагог баланың дамуына бағытталған заттық-кеңістік ортаны жасайды;

Ата - анамен байланысты нығайтады;

Баланың өздігінен еркін дамуға ықпал етеді;

Педагог тәрбиешілердің жаңа технологияны меңгеру арқылы кәсіби құзіреттіліктері қалыптасады.

Балалар өздеріне қызмет етуді, еркін қозғалуын, материалдармен ұзақ уақыт жұмыс жасауға, таңдау жасауға, өздігінен шешім қабылдауға, өз – өзіне деген сенімге, өз ойын ашық айта алуға, жеке жұмыс жасауға, бір – бірін сыйлауға, достық қарым – қатынасқа, өзін жеке тұлға ретінде дамытады.

Қолданылған әдебиеттер

1. Р. Тамм, М. Дорки, В. Амен. «Мазасыздық сынағы»
2. Н.Л. Кряжева. Развитие эмоционального мира детей., - М.1996.

УДК 371.3

Ж.АЙМАУЫТҰЛЫ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ

Тлеулина А.А., Алмағанбетова Л.Ә., "Қазақ тілі мен әдебиеті" пәні мұғалімдері
"М.Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп" КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Тәрбиенің негізгі мақсаты мінезді түзеу,
адамшылыққа қызмет ету,
адал еңбек ете білуге тәрбиелеу.
Ж.Аймауытұлы

Ж.Аймауытов - ағартушы, қоғам қайраткері, жазушы, романшы, ақын, аудармашы, сонымен қатар оны шын мәнінде қазақ педагогикасының негізін салушылардың бірі деп атауға болады.

Ж.Аймауытов қазақ психология терминологиясын құру ісіне елеулі үлес қосты. Ағартушының қазақ әдебиеті мен лингвистикасының әртүрлі қырларын этнопсихологиялық тұрғыдан түсіндіруі ерекше маңызды. Дау жоқ, Ж.Аймауытов жастарды оқыту мен тәрбиелеу, оның ішінде адамгершілікке тәрбиелеу мәселесін айналып өткен жоқ. Мәселен, Ж.Аймауытовтың «Тәрбие» атты еңбегі, біздің көзқарасымыз бойынша, бәрінен бұрын, адам тұлғасының адамгершілік бет-бейнесін қалыптастыру мәселелеріне арналған.

Ертедегі Грекия мен Ертедегі Римдегі тәрбиенің ерекшеліктерін сипаттау, ертедегі грек ғалымдары мен философтары Сократ пен Аристотельдің және басқаларының педагогикалық ойларына, сондай-ақ Я.А.Коменский, Дж.Локк, Ж.Ж.Руссо, И.Г.Песталоццо сынды дүниежүзілік педагогика классиктерінің педагогикалық мұрасына талдау жасау негізінде, Ж.Аймауытов адам тұлғасын қалыптастырудың және, бәрінен бұрын, оның адамгершілік рухында жетілуінің жетекші факторы - тәрбие екені туралы өте әділетті қорытындығы келеді: «Адам, былайша айтқанда, барлығында да жетілуге жеткен сияқты: құс сияқты ұшады, балықша жүзеді, алыс қашықтықтарды жақындатады, табиғаттың тылсым жұмбақтарын ашады. Бірақ сонымен бірге жыртқыш аңның өшпенділігімен бірбірлерін өлтіреді. Неге? Мәселе мынада: адам әлі күнге дейін тәрбиенің құлына айналған жоқ, табиғаттың, яғни өзінің жабайы түйсіктерінің құлы болып қалып отыр. Олай болса, оған айқын ақыл қайдан келсін, бүкіл қоғам да, адамдар да қайдан тәрбиелі болсын» [1.290].

Біздің ойымызша, Ж.Аймауытовтың «Тәрбие» еңбегіндегі оның тәрбиенің мақсаттары мен міндеттері, мазмұны туралы ой-пікірлері ерекше құнды, себебі солар арқылы ғалым төмендегідей даусыз қорытындыларға келеді.

Тәрбие ісінде балаларға туған өлкені, Отанды, халық дәстүрлері мен салттарын сүю сезімін дарыта отырып, Ж.Аймауытов адамның өз ұлты аясында шектеліп қалмауға тиістігін айтады, өйткені «ұлттық шеңберде тұйықталып қалған адам өз ұлтына қатысты мәселеде зорлық-зомбылық көрсете де, қан төге де алады. Ұлтшылдықтың салдары - бақталастық, дау-жанжал, кескілескен ұрыс. Бұл - асқан өзімшілдікпен өзін ғана жақсы көру: өзімшіл адамның жаны дарқан бола алмайды, ал жаны кең емес адам көбінесе қаскөй, зиянкес болып шығады. Өмір адамдардың тұйықталып кетуіне жол бермейді. Ал ұлтшыл болу адамдық қасиет емес» [2. 290].

«Өмір - ол еңбек, бірақ еңбектің де әртүрлі мақсаттары болады. Демек, адамға лайық өмір сүру үшін, адамға тән істер істеген жөн. Ал адамға тән істер істеу үшін, тиісті мақсат болуы керек. Ал бұл мақсаттың мәні мен мағынасында жақсылық жатуға тиіс. Бұл жақсылық әлдебір қиялда шарықтап жүрмей, нақты істе жүзеге асуы, бір адам үшін ғана емес, жалпы, айналадағылардың барлығы үшін жасалуы қажет».

Тәрбиенің міндеті, Ж.Аймауытовтың пікірінше, «жақсы қасиеттерді анықтап дамытуға, ал теріс қасиеттерді жоюға бағытталуға тиіс».

Сөйтіп, Адамның қандай болуға тиістігі туралы сұраққа жауап бере отырып, Ж.Аймауытов жалпыадамзаттық адамгершілік құндылықтар жайында айтады. Тәрбиенің маңызды әдістерінің бірі деп

Ж.Аймауытов үлгі көрсету әдісін санайды, сондықтан «тәрбиешінің өзі тәрбиелі болуға тиіс». Бала тұлғасын қалыптастыру үшін, тәрбиеден өзге, ғалымның ойынша, тұқымқуалаушылық пен ортаның да әсері аз емес.

«Медреседен және ата-анадан өзге, балаға басқа да факторлар әсер етеді. Ол - оның бойында туа бітті пайда болған жеке қасиеттер, қоршаған орта, замандастары, олардың діни сенім-нанымы, тілі және көптеген басқа нәрселер».

Сонымен, «Тәрбие» еңбегінде Ж.Аймауытов тәрбие жайындағы ғылымға өте көп көңіл бөлу қажеттігін айтады, өйткені ол ғылымның нысаны - баланың «жаны» мен «ақылы»; ал егер саналы және тәрбиелі адамдардың саны өссе, онда Отанның саналы қорғаушылары көбейе түседі.

Ж.Аймауытов пайдалы әдеттер қалыптастыру шарттарын ашып көрсетеді, сонымен бірге адамның тұлға болып қалыптасуы үшін пайдалы әдеттердің маңызды екенін де айтады: «Ешқандай жақсылық қолға өзінен-өзі келіп түспейді. Ерлік, күш және мақсат үлкен істе ғана емес, сонымен бірге күнделікті ұсақ іс-әрекеттерде, бірақ пайдалылығы жағынан гөрі, қиындығына және әдетке байланысты көрінуге тиіс. Оның үстіне, ондай адам үлкен де маңызды істе қателікке және жүрдім-бардым әрекетке жол бермейді... Табиғатынан ширақ, белсенді, тіпті елеусіз істі де жанын сала істейтін адам болашағы үшін қам жемесе де болады...» [2.289].

Қорытындылай келе, Жаһандану заманында, ақпараттық технологиялар ағымында тәрбие жұмысының мазмұны да ұлттық құндылықтарға, ұлттық психологияға сай құрылуы тиіс. Сонда ұлттық санамен тәрбиеленген ұрпақ қалыптасады.

Әдебиеттер тізімі

1. Бабаев С.Б. Жалпы педагогика : Оқулық / С. Б. Бабаев. - Алматы : ССК , 2018
2. Антология педагогической мысли Казахстана /Сост. К.Б.Жарикбаев, С.К.Калиев. - Алматы: Рауан, 1995. - 512 с

УДК 371.3

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЭТИКАСЫ

Айтжанова Г.А., Байғозы К.Ж., "Қазақ тілі мен әдебиеті" пәні мұғалімдері
"М.Ғабдуллин атындағы 70 жалпы білім беретін орта мектеп" КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Жүз жыл бұрын осыдан
Ыбырай атты жас ұлан
Дүниенің көріп жарығын
Дария боп, сел боп тасыған.
Қараңғы елдің қамқоры
Болып шықты жасынан.
Надандық деген малғұнды
Көп желкеден түйгіштеп,
Сүйреді төрдің басынан.
Халқының көзін ашам деп,
Ғылымның жолын ойлады.
...Қауырсын қалам қолға алып,
Бір жазбады, жүз жазды.

Ыбырай Алтынсариннің немересі Мәриям Хакімжанованың осы қанатты өлең жолдарында адамның, бәрінен бұрын, адамгершілігі жоғары адамның, ұлы ағартушының, ойшылдың, қоғам қайраткерінің, талантты ақынның, ғалымның, әлбетте, тамаша **жаңашыл педагогтің** көпқырлы таланты ғажап, көркем тілмен бейнеленген.

Ы.Алтынсариннің шығармашылық мұрасы туралы, білетініміздей, бүгінгі таңда ғалымдар, педагог мамандар, әдебиеттанушылар, тарихшылар, философтар (Т.Тәжібаев, К.Біржанов, К.Б.Бейсембиев, А.Ситдықов, Ә.Дербісалин, М.Фетисов, Б.Сүлейменов, К.Бекмаханов, А.И.Сембаев, Г.М.Храпченков және басқалары) іргелі еңбектер жазған. Зерттеушілердің әрқайсысы оның адамгершілік - этикалық көзқарастарын арнайы баяндауды мақсат етпегенмен, белгілі бір дәрежеде ағартушы-демократ шығармашылығындағы тәрбие мен адамгершілік мәселелерін қозғаған. А.Оразбековтің «Ыбырай Алтынсариннің этикалық көзқарастары» (1974 ж.), «Қазақстандағы этикалық

ой» (1982 ж.) еңбектерінде ұлы ойшылдың адамгершілік этикалық ұстанымдарын бір жүйеге келтіру әрекеті байқалады.

Жалпыадамзаттық адамгершілік - ол барлық уақыттарда әрбір ойшыл адамды, әсіресе адамгершілік мәселелерін, тұтас ұрпақтың, халықтың тағдырларын шешу үшін маңызды мәселелерді күн тәртібіне қойып, шешуге ұмтылатын барлық ойшылдарды толғандырған және қазірде өткір толғандыратын іс болып отыр.

Бұның жарқын мысалы ретінде, білім берудің басқа мәселелерімен қатар, арнайы терең зерттеулерді әлі де күтіп жатқан мектеп пен отбасында тәрбие берудің адамгершілік негіздерін жасап шыққан Ы.Алтынсариннің педагогикалық ерлігін айта аламыз. Ы.Алтынсарин шығармаларында этика мәселелері елеулі орын алады. Адамгершіліктің маңызы, адамның өмір сүруі мен бақытты болуының мағынасы, мінезқұлық пен қарым-қатынастардың адамгершілік қырлары жайындағы ойлары мен толғаныстары Ыбырай Алтынсариннің, жоғарыда айтылғандай, бәрінен бұрын, педагогикалық этикасының басты мәнін құрайды, өйткені ол адамгершілігі жоғары тұлғаны тәрбиелеу туралы ойлармен қаныққан. Сонымен қатар Ы.Алтынсариннің педагогикалық этикасының халықтық этика екенін тағы бір рет атап өтуіміз керек, себебі ол қазақтардың халық ауыз әдебиеті мен шығармашылығынан туған.

Мысалы, оның танымал «Қазақ хрестоматиясында» ертегілерге, хикаяларға, өнегеге үйрететін шағын мақалаларға, әлбетте, қазақтың шынайы адамгершілік-этикалық, тәрбиелік мазмұны бар - жас жеткіншектердің: қоршаған дүниеге, өмірге, адамдардың іс-әрекеттері мен мінез-құлықтарына қатысты дұрыс көзқарас қалыптастыруына ықпал ете алатын мақал-мәтелдеріне көп орын берілген. Солардың төменде келтірілген біразы бүгінгі күні де этиканың: еңбектегі, қарым-қатынастардағы, мінез-құлықтардағы адамгершілік ережелерінің жиынтығы ретінде пайдалы болуы мүмкін.

1. «Бейнетсіз рақат жоқ».
2. «Ерте тұрған еркектің бір ісі артық».
3. «Ойнақтаған бала от басар».
4. «Өзі құлаған бала жыламас».
5. «Ұят өлімнен күшті».
6. «Сөйлей-сөйлей шешен боларсың».
7. «Жалғыз жүрген жол таппас».
8. «Көрмес түйені де көрмес».

Білім мен тәрбие, Алтынсариннің пікірінше, төмендегі өсиеттерде баяндалған адамгершілік негіздерін құрайды:

- тұрақты қамқорлық пен дұрыс тәрбие ғана баланың бойында ең жақсы адамгершілік қасиеттерді қалыптастырады;

- жақсы тәрбие алған бала кейін де ізгілікті адам болып қала береді;

- өнеге-мінезді жетілдірудің басты шарты

- бұқара халық арасында сауаттылық пен ғылыми білімдерді кең тарату;

- барлық адамдар туғаннан тең және білім алуда да тең құқылы, яғни барлық балалар оқуға тиіс:

Бір құдайға сиынып,

Кел, балалар, оқылық!

Оқығанды көңілге

Ықыласпен тоқылық!

Оқысаңыз, балалар,

Шамнан шырақ жағылар.

Тілегенің алдыңнан

Іздемей-ақ табылар [1.51].

Ы.Алтынсариннің осы және төменде келтірілген адамгершілік-этикалық өсиеттері бұрынғыдай өзекті естіледі.

Еңбекке және еңбексүйгіштікке үндеу - Ы.Алтынсариннің «Қазақ хрестоматиясының» барша мазмұнының негізі. Автор әрдайым балалардың санасына «...еңбек етпейтін бірде-бір тірі жан жоқ...», «Еңбек етуге үйрену керек, өйткені өзінді еңбегіңмен асырайсың», ал «Еңбекпен табылған нан әлдеқайда дәмді және құнарлы, еңбекте табандылық пен ерік-жігер керек» екенін сіңірумен болған. Еңбек тақырыбы оның «Сәтемір хан», «Жомарт адам», «Қалай етсең дүние табылады», «Әке мен бала», «Бақша ағаштары» атты әңгімелерінде ерекше айқын көрінеді. «Қыпшақ Сейітқұл» атты әңгімесінде егіншіліктің пайдасы жайында айтылады. Сонымен қатар Ы.Алтынсарин байлардың кедейлерді қанап, тонауына қарсы шығады:

Азған елдің байлары –

Тақ үстінде отырғандары.
Жарлыданалыпбайларға
Сыйлар берсе керек-ті [2.80].

Ы.Алтынсариннің «Қазақ хрестоматиясы» адамгершілікке, адалдық пен шыншылдыққа, қарапайымдылық пен әділеттілікке, ынталылыққа, жеке бастың тазалығына үндейді; молдаларға, надандарға, ұры-қарылар мен паракорларға, мылжындар мен өтірікшілерге қарсы күресуге шақырады.

«Бақша ағаштары» деген әңгімесінде тік бой түзеп өскен ағаш - жақсы күтімнің, ал қисық өскен ағаш нашар күтімнің нәтижесі екенін айта келе, әкесі баласына: «Бақша ағаштарын бағу-қағуда көп мағына барында шек жоқ, қарағым... Сен де өзіне ғибрат алсаң болады. Сен жас ағашсың, саған да күтім керек. Мен сенің қате істеріңді түзеп, пайдалы іске үйретсем, сен менің айтқанымды ұғып, орнына келтірсең, жақсы, түзік кісі болып өсерсің, бағусыз бетіңмен кетсең, сен де мынау қисық біткен ағаштай қисыз өсерсің...» - деп ақыл айтады [2.15].

«Адамгершілік тәрбиенің басты құралдары, - дейтін Ы.Алтынсарин өне бойы, - ата-аналардың, ұстаздардың және ересектердің еңбегі мен көрсететін үлгісі:

- балалардың бойында еңбекқорлықты тәрбиелеу - арамтамақтық пен жалқаулыққа қарсы күресудің басты құралы;
- адам бақытының шынайы мағынасы - адал еңбекте; өзіне:

«Мен өзімнің адал еңбегіммен өмір сүремін», - дей алатын адам бақытты;

- топас балалар жоқ, керісінше, оларға сара ақыл мен білім сіңіре алмайтын ата-аналар мен мұғалімдер бар;
- оқушы - ол соған қарап мұғалім өзінің бетін көретін айна;
- балаларды жақсы көру - олардың болашағы үшін қам жеу, оларға оқу материалын түсінікті және мағыналы етіп жеткізе білу, сенім арқылы жақсы адамгершілік сіңіру;
- отаншылдық пен адамгершілік - жоғары өнегелі, білімді адамның маңызды қасиеттері;
- жалпыадамзаттық мәдениет - тұлғаның жалпы дамуы мен адамгершілігінің негізі...
- жаның мен тәніңді бұлақтай таза ұста, жаныңды жалпақ әлемге аша берме...

Қорытындылай келе, Ы.Алтынсариннің педагогикасы мен педагогикалық этикасы және, әлбетте, ұлы ағартушының жеке тұлғасының өзі бүгінгі таңда бізге өзгеше етене жақын, әрі қазіргі білім беру ісінің көкейтесті міндеттерін шешу үшін де, қоғамның рухани-адамгершілік жаңғыруы үшін де өте қажет мөлдір бұлақ ретінде танылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Алтынсарин И. Собр. соч. в трех томах. Т.1 - Алма-Ата: Наука, 1975. - 359 с
2. Алметов Н.Ш. Педагогика :оқуқұралы / Н. Ш. Алметов. - Алматы : Эпиграф, 2017
3. Бабаев С.Б. Жалпы педагогика : Оқулық / С. Б. Бабаев. - Алматы : ССК , 2018

ӘОЖ: 37.015.3

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ КӘСІБИ ІСКЕРЛІК ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЗАМАНУИ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

П.М.Махашова

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті Тараз қ.,

А.Қ.Үсен

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті Тараз қ.,
6B011014 курс білім беру бағдарламасының студенті

Заман талабына сай біліммен, кәсіби іскерлік қасиеттермен қаруланған ой-өрісі жоғары, шығармашыл, жан-жақты дамыған маман – уақыт талабы. Кәсіби педагог-психолог тәжірибе жинап, жан-жақты дами отырып, білім алушыларды жеке тұлға етіп қалыптастыру мақсатында білім мен тәрбиені ұштастыра білуі қажет.

Ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің халыққа арнаған Жолдауында ЖОО білікті мамандарды даярлау, педагогтардың біліктілігін арттыру және әлеуметтік мәселесін көтеру қажет екендігін атап өтті.

«Білім мен ғылым табысқа жетудің ең басты кілті. Өскелең ұрпаққа тағылымды тәрбие және озық білім беру – өте маңызды міндет, сондықтан ұстаздар қауымына, зор жауапкершілік жүктелді[1]. Сондай-ақ балалардың әлеуметтік дағдылары мен эмоциялық интеллектісін дамытуға педагогтар және

педагог-психолог қауымы үлкен ықпал етеді. Сол себепті жоғары атқа лайық болу үшін мұғалімдер әрдайым кәсіби тұрғыдан дамып, өзгерістерге дайын болуға тиіс. Осы негізде кәсіби іскерлік қасиеттерді қалыптастыруда заманауи әдістерді қолданудың маңызы зор. Болашақ педагог-психологтың кәсіби іскерлік қасиеттерін қалыптастыру тақырыбы қазіргі білім беру жүйесі үшін өте маңызды. Педагогтар мен психологтарға қойылатын заманауи талаптар тек теориялық білімнің жоғары деңгейін ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас, стресске төзімділік, өзін-өзі көрсету қабілеті және т.б. сияқты дамыған кәсіби және жеке құзыреттерді қамтиды. Бұл мақалада біз осындай қасиеттерді қалыптастырудың заманауи әдістерін, сондай-ақ осы саладағы зерттеулерді қарастырамыз.

Болашақ педагог-психологтардың кәсіби қасиеттерін қалыптастыру оларды дайындаудың ажырамас бөлігі болып табылады. Қазіргі білім беру жүйесінде ұжымда жұмыс істеу, шешім қабылдау, жанжалдарды басқару және эмоционалды тұрақтылықтың жоғары деңгейін сақтау сияқты академиялық білімді де, іскерлік және кәсіби қасиеттерді де дамытуды көздейтін кешенді тәсіл маңызды.

Қазіргі еңбек нарығында мамандардан тек кәсіби біліктілік қана емес, сонымен бірге ұжымдық жұмыс, коммуникативті қабілеттер, көшбасшылық қасиеттер сияқты жұмсақ дағдыларды да игеру талап етіледі. Кәсіпті игеру барысында адам кәсіби ортаға тереңірек еніп, өз саласында білікті маман болуға ұмтылады. Алайда, кәсіби қызметті тұрақтандыру көбінесе адамның қоршаған ортаға және өзіне деген көзқарасының өзгеруіне алып келеді.

Бұл өзгерістер адамның кәсіби және тұлғалық дамуына әсер етеді. Кәсіби қызмет барысында жаңа дағдыларды игеру, тәжірибені арттыру және өз саласында жетекші орынға ие болу үшін үздіксіз оқу және өзін-өзі жетілдіру маңызды рөл атқарады. Жаңа технологиялар мен әдіснамалар пайда болған сайын, мамандар заман талабына сай болу үшін кәсіби біліктілігін жаңартып отыруы керек. Кәсіби дамуға адамның эмоциялық және психологиялық тұрақтылығы да әсер етеді. Жұмыс орнында қиындықтар мен стресстік жағдайлармен дұрыс күресу, өмірлік балансты сақтау, мақсат қою және оған жету жолдарын анықтау — табысты мансап жолының маңызды аспектілері болып табылады.

Кәсіби қасиеттерді қалыптастыруда жобалық қызмет маңызды рөл атқарады. Бұл қызмет педагогтар мен психологтарды даярлаудың оқу бағдарламаларында белсенді қолдану арқылы шығармашылық ойлауды, көшбасшылық қабілеттерді және командалық дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Зерттеулер пәнаралық жобаларға қатысу студенттердің кәсіби қабілеттеріне деген сенімділігін арттыратынын көрсетеді[2,45-56].

Оқу үрдісінде студенттердің кәсіби қабілеттерін дамытуда әр-түрлі әдістердің атқаратын орны ерекше. Атап айтқанда;

Кейстер мен модельдеу әдістері:

Кейс-әдістер мен симуляциялық тәжірибелерді қолдану болашақ педагог-психологтарды даярлаудың тиімді құралы болып табылады. Олар маман кәсіби қызметте кездесетін нақты жағдайларды модельдейді, бұл белгісіздік жағдайында талдау, проблемаларды шешу және шешім қабылдау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Зерттеулер кейстік оқыту сессияларына қатысатын студенттердің болашақта нақты стресстік жағдайлармен жақсы күресетінін растайды[3, 34 б].

Жеке өсу және эмоцияларды басқару тренингтері:

Эмоцияны басқару және эмпатия және эмоционалды тұрақтылық сияқты жеке қасиеттерді дамыту Болашақ психологтарды дайындаудың негізгі аспектілері болып табылады. Когнитивті-мінез-құлық терапиясының әдістеріне негізделген жеке өсу тренингтері мен тәжірибелері эмоционалды өзін-өзі реттеуді дамытуға көмектеседі, бұл білім беру психологиясындағы зерттеулермен расталады[4, 78 б].

Кәсіби қасиеттерді қалыптастырудың тиімді әдістерінің бірі-студенттерге тәжірибелі мамандардан кері байланыс алуға мүмкіндік беретін қадағалау. Тәлімгерлік кәсіби қызметтің қырларын жақсы түсінуге, интроспекция мен сыни ойлауды дамытуға көмектеседі. Зерттеулер көрсеткендей, тәлімгерлермен жұмыс істейтін студенттер кәсіби мәселелерді өз бетінше шешу дағдыларын тезірек дамытады [5, 22 б].

Педагог-психологтарды даярлау саласындағы зерттеулерге сүйенсек;

педагог-психологтарды дайындауда тәжірибеге бағытталған әдістердің маңыздылығын растайды. Мысалы, Ломованың зерттеуі практикалық сабақтарды теориялық дайындықпен біріктіру студенттердің кәсіби құзыреттілік деңгейін айтарлықтай арттыратынын көрсетсе, Иванов пен әріптестердің зерттеуі кейстер мен модельдеу сияқты белсенді оқыту әдістерін қолдану студенттердің күрделі кәсіби мәселелерді шешуге дайындығын арттыратынын растады[6,91б].

Дайындықтағы пәнаралық тәсілдің рөлі де маңызды. Шевцованың зерттеуі студенттердің Педагогика және Психология және басқа ғылымдардың тоғысындағы жобаларға қатысуы болашақ

кәсіби қызмет үшін қажет тұлғааралық коммуникациялар мен психологиялық процестерді тереңірек түсінуге ықпал ететінін көрсетті [7,6 б б].

Болашақ мамандар жұмысқа кірісе отырып, іс-әрекеттің жаңа түрін орындай бастайды. Болашақ педагог-психологтың жоғары оқу орнынан кейінгі әс-әрекетінің басты түрлеріне бейімділік, танымдық, кәсіби-педагогикалық қызметтерін жүзеге асырады. Болашақ маманның бейімділік әрекетінің мазмұны оның жұмыс жасайтын орнының демографиялық, этникалық ортасымен танысуынан, педагогикалық ұжымның салтымен, сол жердегі ішкі тәртібімен танысуы қажет.

Педагог-психологтардың кәсіби іскерлік қасиеттерін қалыптастыру әдістерін зерттеуді жалғастырамыз, осы саладағы заманауи тәсілдер мен соңғы зерттеулердің тізімін кеңейтеміз.

Кәсіби қасиеттерді қалыптастырудың қосымша әдістері:

- Бірлескен оқыту – бұл студенттердің проблемаларды шешу бойынша бірлескен жұмысына негізделген, мұнда әрбір қатысушы процеске белсенді қатысады. Бұл әдіс командалық дағдыларды ғана емес, сонымен бірге нәтижеге жауапкершілікті де дамытады, әсіресе ұжымдармен жұмыс істейтін болашақ педагог-психологтар үшін өте маңызды. Плотниковадың зерттеуі бірлескен жобаларға қатысатын студенттердің жұмыс жағдайларына тезірек бейімделетінін және тәжірибе барысында ұжымдық тапсырмаларды жақсы орындайтынын көрсетті.

- Рефлексия және өзін-өзі бағалау – бұл өзін-өзі көрсету және өзін-өзі бағалау дағдыларын дамыту студенттерге кәсіби қызметтегі өз жетістіктері мен қиындықтарын түсінуге көмектеседі. Тұрақты рефлексиялық күнделіктер немесе эсселер олардың әрекеттерін терең түсінуге және мінез-құлықты реттеуге ықпал етеді. Лебедеваның зерттеулері рефлексиямен айналысатын студенттер өздерінің әлсіз және күшті жақтарын жақсы білетіндігін растайды, бұл олардың кәсіби өсуін тездетеді.

- Кері байланыс технологиялары – бұл кәсіби дамудың маңызды элементі-кері байланыс алу және ұсыну. Кейінгі талдаумен практикалық сабақтардың бейнежазбасы сияқты технологияларды пайдалану болашақ педагог-психологтарға балалармен немесе ересектермен жұмыс жасаудағы қателіктері мен күшті жақтарын көруге көмектеседі. Беляеваның зерттеуі тәжірибелі оқытушылардың қатысуымен түсірілген бейнежазбаларды талдау кәсіби стандарттарды тереңірек түсінуге және олардың қызметіне деген сенімділікті арттыруға ықпал ететінін анықтады.

- Оқытудың интерактивті әдістері (e-learning) – бұл электрондық білім беру технологияларын енгізу педагог-психологтарды даярлауда белсенді қолданылады. Онлайн курстарды, вебинарларды және интерактивті тренажерлерді пайдалану білім беру ресурстарына қолжетімділікті арттырады және студенттерге кәсіби дағдыларын ыңғайлы форматта жетілдіруге көмектеседі. Захарованың зерттеуі электрондық оқыту платформаларын пайдаланатын студенттер Кәсіби құзыреттілік сынақтарында жоғары нәтиже көрсететінін атап өтті.

Оқытуда заманауи технологияларды қолдану саласындағы зерттеулерге тоқталайық;

Қазіргі таңда заманауи білім беру технологияларын қолдану тақырыбы педагогикалық дайындықта өзекті бола түсуде. Мысалы, Петрованың зерттеуі оқу процесіне мультимедиялық технологияларды енгізу студенттердің қатысу деңгейін айтарлықтай арттыратынын және теориялық материалды тиімдірек игеруге мүмкіндік беретінін көрсетті. Михайловтың жұмысы сияқты басқа зерттеулер студенттердің икемді және бейімделгіш кәсіби қасиеттерін дамытуға ықпал ететін онлайн және офлайн форматтарды біріктіретін аралас оқытуды (аралас оқыту) пайдаланудың маңыздылығын көрсетеді.

Цифрлық технологиялардың эмоционалды құзыреттіліктің дамуына әсерін зерттеуге ерекше назар аудару керек. Сонымен, Семеновтың зерттеуі виртуалды шындық пен модельдеу бағдарламаларын қолдану болашақ педагог-психологтарға әртүрлі кәсіби жағдайларда эмоцияларды тану және басқару дағдыларын жақсартуға көмектеседі.

Болашақ педагог-психологтарды даярлаудың маңызды кезеңі олардың тағылымдамалар мен практикалар шеңберінде нақты білім беру және психологиялық жобаларға қатысуы болып табылады. Бұл студенттерге өз білімдері мен дағдыларын нақты жағдайда қолдануға, кәсіби ортаның ерекшеліктеріне бейімделуге, жанжалды жағдайларды шешуге үйренуге мүмкіндік береді. Кузнецованың зерттеуі ұзақ мерзімді тағылымдамадан өткен студенттер кәсіби дайындық пен өз қабілеттеріне деген сенімділіктің жоғары деңгейін қарастырған [8, 89 б].

Конференцияларға, дөңгелек үстелдерге және семинарларға қатысу арқылы студенттерді кәсіби қауымдастықтарға қосу олардың маңызды кәсіби байланыстарын қалыптастыруға және ой-өрісін кеңейтуге ықпал етеді. Волкованың зерттеулері мұндай іс-шараларға қатысу Кәсіби сәйкестендіру мен белсенділік деңгейін жоғарылататынын растайды, бұл кәсіби қоғамдастыққа жақсы интеграцияға ықпал етеді.

Болашақ педагог-психологтардың кәсіби іскерлік қасиеттерін қалыптастыру – бұл әртүрлі әдістер мен технологияларды қолдануды қажет ететін күрделі және көп қырлы процесс. Бірлескен оқыту, өзін-өзі бағалау, қадағалау және кері байланыс технологияларын пайдалану сияқты заманауи тәсілдер табысты кәсіби қызмет үшін қажетті сапаларды дамытуға жол ашады. Осы саладағы зерттеулер осы әдістердің тиімділігін растайды және оларды педагог-психологтарды даярлаудың білім беру бағдарламаларына біріктіру қажеттілігін көрсетеді. Зерттеулер көрсеткендей, заманауи оқыту әдістерін қолдану кәсіби дағдыларды дамытуға ғана емес, сонымен қатар эмоционалды тұрақтылық пен сыни ойлау сияқты жеке қасиеттерге бағыттайды. Қорытындылай келе болашақ маманның бойына өз кәсібін жетік меңгерген қабілетті креативті тұлға қалыптастыру заман талабы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мемлекет басшысының 2024 жылғы 2 қыркүйектегі «Әділетті Қазақстан: құқық тәртібі экономикалық өрлеу, қоғамдық оптимизм» атты Қазақстан халқына Жолдауына жолдауы.
2. Болашақ педагог-психологтарды даярлаудағы жобалау қызметі. Білім беру психологиясы, Ковалева А.В., 2020 ж., 12 (4), 45-56 б.
3. Педагог-психологтарды оқытудағы кейс-әдістердің тиімділігі. Қазіргі педагогика, Сидорова Е.В., 2019 ж., 9 (2), 34-41б.
4. Мұғалімдерді даярлаудағы эмоционалды өзін-өзі реттеу тренингтері. Психология және педагогика, Медведева М.А., 2018 Ж., 15 (3), 78-86.
5. Мұғалімдердің кәсіби қасиеттерін қалыптастырудағы тәлімгерліктің рөлі. Психология және Педагогика хабаршысы, Баранов И.П., 2021 ж., 7 (1), 22-29 б.
6. Педагогтарды оқытуда практика мен теорияны интеграциялау. Психологиялық ғылым және білім, Ломова Ю.С., 2022 ж., 17 (2), 91-103 б.
7. Педагог-психологтарды даярлаудағы пәнаралық тәсіл. Педагогикалық институттың ғылыми еңбектері, Шевцова А.Н., 2019 ж., 10 (3), 66-74 б.
8. Педагогтарды даярлаудағы тағылымдамалардың рөлі. Психологиялық-педагогикалық зерттеулер, Кузнецова А.Н., 2020 ж., 12 (1), 89-95 б.

ӘОЖ: 37.015.3

САНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ МҰҒАЛІМ ТҰЛҒАСЫ

Смагулова М.Б. - тарих пәнінің мұғалімі

Калдыбаева А.Б.- информатика пәнінің мұғалімі

“М.Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп”КММ

Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Жаңартылған мектеп форматы Мектептердің форматы біртіндеп өзгерді, цифрлық орта ұйымдастырылды. Қазақстанда бұлтты жүйелер (электронды күнделіктер), интерактивті мазмұны бар электронды тақталар, компьютерлер мен планшеттер қолданылады. Мектептерде жоғары жылдамдықты Интернетке қол жетімділік пайда болды. Барған сайын сабақ және сабақ жоспары ақпараттық технологияларға негізделген интерактивті және цифрлық технологиялардың жаңа мүмкіндіктерін қамтып отыр

Цифрлы технологияның біздің өмірімізге етене араласып кеткені сонша, бүгінде бұл технология қоғамдық салалардың сан алуан бағытында қолданылып жүр. Қазіргі таңдағы білім мен ғылымның дамуы түрлі қоғамдық өзгерістердің туындауына әкеліп жатыр. Соның ішінде білім беру саласында осы бағытта түрлі шаралар жасалуда.

Бүгінгі күні цифрлы оқыту технологияларын қолдану аса маңызды болып саналып жүр. Бұл үшін еліміздің білім беру саласында бірқатар реформалар жүргізіліп, сабақты оқушылар үшін аса қызықты әрі пайдалы өткізу жолдары қарастырылып, өз кезегінде нәтижесін де беріп жүр.

Адамға білім беру процесі ең алғаш бастауыш сыныптарда берілетіні белгілі. Жалпыбастауыш сынып баланың білім мен тәрбиені бойына барынша жинап, тұлғалық дамуына ерекше жағдай жасайтын кезең. Алғашқы білімнің іргетасы қаланатын тұстардың түйісетін уақыты да бастауыш сынып болмақ. Міне, бүгінгі цифрлы оқыту жүйесінде бастауыш сыныптағы оқыту процесін дамыту арқылы елдің өркендеу мәселесін көздейді.

Бір кездері дамытушы ойыншықтар мен проекциялық аппараттарды инновациялық технология ретінде қолданған мен үшін ақпараттық технологияларды меңгеріп, пайдаланудың пайдасы зор болды. Бірінші кезекте өзімнің материалдық базамды толықтырдым, екінші кезекте уақыт үнемдей алдым.

Ақпараттық технологиялар дамыған сайын, білім беру жүйесіне де түрлі өзгерістер енуде. Жалпы, педагогика цифрлы оқыту технологияларымен тығыз байланысты. Олардың дамуына орай, педагогикалық орта мен әдіс-тәсілдер де өзгереді. Бүгінде цифрлы технологиялардың алуантүрлілігі білім арудың сапасын көтеріп қана қоймай, білім арудың жаңа тәсілдерін құруға да мүмкіндік беріп отыр. Және де ұстаз пен оқушының арасындағы қарымқатынастардың жаңаша түрін қалыптастыра бастады.

Түрлі технологиялар көп-ақ, дейтұрғанмен олардың арасынан қажеттілігін ғана таңдап, сабақтың әр кезеңінде тиімді қолдану – менің басты талаптарымның бірі. Мәселе, технологияларды кеңінен пайдалану емес, мәселе – тұлғаны нәтижеге бағыттай білім беруде. Сол себепті де сабақ барысында барысында көрнекілік әдістер мен техникалық құралдарды қолданамын.

Жалпы, сабақ барысында жаңа технологияларды, техникалық құралдарды жан-жақты қолдану, сабаққа керекті материалды ақпараттық кеңістіктен іздеу, мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, оның уақытын үнемдейді. Сондай-ақ, жаңа ақпараттар легі көбейіп оқушылардың қызығушылығын оятуға мүмкіндік береді. Мәселен, сабақ барысында қолданатын электрондық оқулықтардың артықшылықтарын айтып өтейін. Аталмыш оқулықты пайдалану барысында оқушы бұрын алған білімін кеңейтіп, өз бетімен шығармашылық тапсырмалар орындайды.

Цифрлық технологиялардың жедел дамуы салдарынан бүгінде ақпараттар ағымы өте көп. Тіпті, санынан адам жаңылады. Осыған байланысты педагогтерге артылар жүкте артты. Мәселен, педагог – ақпараттық мәдениеті жоғары, кез-келген технологияларды меңгерген болуы шарт. Бұл мәселеге мен де бей-жай қарамаймын. Өз тәжірибемде мультимедиялық технологияларды көбірек қолданып, оқушыларға ғаламтордан тақырыптық бейнекөріністер көрсетемін. Компьютерлік техниканың мүмкіндіктерін толық пайдаланып, оқушыларға талдау жұмыстарын жасатамын. Олардың терең де тиянақты білім алуларын қамтамасыз етемін. Графикалық материалдар мен презентациялық слайдттар жасау арқылы, оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын оятып, танымдық және есте сақтауын қалыптастыруға әрекет етемін. Оларға сұрақ қоя отырып, өздерінің көргендерінен ой-пікірлерін сұрауды да ұмытпаймын. Бұл арқылы жасөспірімдердің өз пікірлерін еркін жеткізе білуіне, бірін-бірін тыңдай білуге ұмтылады.

Ал, компьютерлік сабақтарда көбіне компьютерлік бағдарламалар мен электрондық ресурстарды пайдалануға мүмкіндік беремін. Себебі, бұл әдіс арқылы оқушылар кез-келген тақырыпты еркін меңгеріп, пәнге деген қызығушылығы артады, ой-танымы кеңейеді, өз бетінше шығармашылықпен, ізденімпаздықпен жұмыс жасайды. Жалпылама пәндерде компьютерлік тестілеуді қолданудың өте көп көмегі тиеді. Бұл – оқушылардың интеллектуалдық танымын, логикалық ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Сабақтарымда әр тақырып сайын оқушылармен түрлі шығармашылық жұмыстарды шеберлігіме қарай ұйымдастырып, түрлендіріп, өткіземін. Және де жаңа сабақты түсіндіру барысында сабақтың мазмұнын дайын күйінде бермеймін. Оқушылардың өздігінен танып-білу дағдыларын қалыптастырып, жаңа тақырып бойынша анықтама, ережелерді өздері құрастырып тұжырымдай білуіне үшін логикалық, талдамалық сұрақтар қоямын. Негізінен, білім беруде цифрлық технологияларды қолданған да сабақ барысы ерекше форматта өтеді. Себебі, аталмыш құралдардың өзіне тән формальды колориті мен танымы болғандықтан, сабақ беру методикасы қызығырақ болады. Бұндай танымда өскен балалар белгілі бір қабілетті игеріп, соған жетік болады. Міне, осы тұрғыдан алып қарағанда жоғарыда атап өткен жүйелі-әрекеттік тәсілдің тигізер пайдасы зор.

Мектеп қабырғасында оқушыларды оқыту процесінде ең алдымен жүйелі-әрекеттік әдісі басты назарға алынуы керек. Өйткені, қазіргі таңдағы оқулықтар мен оқу құралдары жүйелі-әрекеттік әдісі бойынша жазылған. Сондықтан, әрбір мұғалім аталмыш технологиядағы негізгі функцияларды өзінің сабағында жетік қолданып, оны бүгінгі күннің талабына сай икемдеп, жаңа форматты оқыту процесінің үлгісін қалыптастырғаны абзал. Жүйелі-әрекеттік әдіс бүгінгі күні өте кең ауқымда қолданылып келе жатыр. Оқушылардың сабаққа деген ынтасы мен ықыласын арттыру мақсатында қолданылып жүрген бұл технологияның беріп жатқан нәтижесі де өте үлкен. Оқушыны жеке тұлға ретінде қалыптастыруда және ақыл-ой зердесін дамытуда аталмыш технологияның мәні зор. Мәселен, оқушының еңбек етуге деген ұйымшылдық қабілетін оятуға ынталандырады, өзін-өзі басқару, бақылау, байқампаздыққа, ақыл-ой іскерлігінің белсенділігін дамытады. Сондықтан, цифрлы технология үрдісін әр ұстаз жүйелі пайдалана білсе, ертеңгі қоғам иелерінің білімді, білікті, ынталы болары сөзсіз.

Қорыта келе, әрбір сабақ - мұғалімнің шығармашылық жұмысы. Сондықтан да әр сабақты оқушының есінде қалатындай етіп түрлендіріп отырған жөн. Ғылым мен техниканың дамыған заманында оқушылардың білім деңгейін тереңдету, ғылыми тұрғыда дамыту, өз бетімен жұмыс істеуге дағдыландыру, ойлау қабілетін дамыту, сөйлеу шеберліктерін арттыру, өз беттерімен ізденушіліктерін,

ақпараттық құралдарды іздестіру және оны пайдалана білу мақсатында цифрлы технология әдістерін тиімді пайдалану – ұстаз шеберлігінің белгісі.

Пайдаланылған әдебиет

1. Бөрібаев Б. Жаңа ақпараттық технологиялар. – 2003. 5. Істеміров И. Қазіргі педагогикалық технологиялар мен оқыту құралдары. - 2007.
2. Желдербаева С. Жаңа педагогикалық технологиялар. - Алматы, Рауан, 2012. - 99 б.
3. Беспалько В. П. Слагаемыпедагогическойтехнологии. - М. :Педагогика, 2015. - 75 с.

ӘОЖ 159.9

«ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҚТЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ АСПЕКТІСІ» БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУ КУРСЫ БОЙЫНША БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗІ

Игембаева К.С., Сланбекова Г.К.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті, Қарағанды, Қазақстан

Психологиялық денсаулық және оны оңтайландыру шарттары теориялық және практикалық тұрғыдан әлеуметтік-психологиялық өзекті мәселелердің бірі. Тұлғаның психологиялық денсаулығы әлеуметтік тұрақтылық пен қоғамда болып жатқан процесстерді болжаудың маңызды шарты болып табылады. Білім беру субъектілерінің іс-әрекеті эмоционалдық шамадан тыс жүктемелермен, стресспен байланысты болғандықтан, білім беру үдерісін психологиялық сүйемелдеу сұрағы ерекше маңызды. Осыған орай, білім алушылардың психологиялық денсаулығын, әсіресе рухани денсаулығын сақтау және қалпына келтіру, бүгінгі күні жеке тұлғаның психологиялық профилін бағалаудан тыс емес және психологиялық денсаулықты анықтайтын критерийлерге байланысты болуымен анықталады. Бұл біздің оқу курсына құрастыруымыздың өзектілігін аша түседі.

Біздің еліміздегі жоғары мектептегі білім беру жүйесінің дамуындағы қазіргі жағдай, оқу іс-әрекетінде жоғары нәтижелерге жету тенденциясымен сипатталады. Жоғары мектептің оқу нәтижесі кәсіпте өзін-өзі жетілдіре алатын, өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылысы бар, креативті, инициативті, белсенді және жаңашылдықтарға ашық білікті маман дайындауға бағдарланады. Мұндай жоғары талаптарға жоғары мектептің психологиялық денсаулығы жеткілікті деңгейде дамыған түлектің тұлғасы ғана жауап бере алады [1].

Осының негізінде, жоғары мектептің білім беру жүйесі болашақ мамандарды оқыту мен тәрбиелеуде, қалыптасып қалған әдіс-тәсілдер мен формалармен шектеліп қалмауы керек. Білім беру мазмұнын құзыреттілікке негізделе отырып қайта жаңғырту, жоғары мектеп түлегінің тұлғасында этикалық норма, эмоционалды-құндылық бағдарлары, экзистенциалды мағына мен өз уақытымен өмірін ұйымдастыра алатын, мақсаттар қойып оған жетуге бағытталған ерекшеліктердің болуын көздейді.

Жоғары білім беру жүйесінің көп деңгейлі білім беру жағдайында қайта жаңғырту процесінің нәтижелі болуы, біздің ойымызша жаңа оқу курстарын әзірлеу арқылы тиімділікке ықпал етеді. Адамның психологиялық денсаулығын дамыту, нығайту және сақтау мәселелеріне негізделген отандық және батыс елі ғалымдарының (Б.С.Братусь, И.В.Дубровина, А.И.Захаров, А.Маслоу, В.Франкл, О.В.Хухлаева, К.Рифф, Дж.Бьюдженталь және т.б.) зерттеулеріне сүйене отырып, біз «педагогикалықғылымдар» бағытында білім алатын болашақ педагогтарға арналған біліктілікті арттыру курсының бағдарламасын құрастырдық [2].

«Психологиялық денсаулықтың теориялық және қолданбалы аспектісі» біліктілікті арттыру курсы бойынша білім беру бағдарламасының құрылымы мен мазмұнын қарастырайық. Оқу курсының мақсаты білім алушылардың психологиялық денсаулықтың әртүрлі ғылыми бағыттары бойынша білімдерін жүйелеу, әлемдік және отандық ғылымның негізгі теориялық тәсілдерімен және практикалық жетістіктерімен таныстыру; жаңа терминалогиямен қаруландыру; білім алушылардың бойында психологиялық денсаулықты нығайтуға қажетті дағдыларды қалыптастыру; кәсіби іс-әрекетке қажетті дағдыларды іс жүзінде игеруге жағдай жасау.

Оқу курсының мақсатына сүйене отырып, біз келесі міндеттерді анықтадық:

- білім алушыларды психологиялық денсаулықтың теориялық білім негіздерімен қаруландыру;
- тұлғаның психологиялық денсаулығын сақтауға және дамытуға қажетті практикалық білімдерін дамыту;

- денсаулықтың негізгі психологиялық факторларының мазмұнын ашу;
- психологиялық денсаулықты реттеуге және нығайтуға қажетті ептіліктерді дамыту;
- психологиялық денсаулықты қалыптастыруға қажетті психотехникаларды үйрету.
- университеттің білім беру жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттіліктерін дамыту үдерісінде, психологиялық денсаулық феноменінің ерекшелігін ашу.

Құрастырылған білім беру бағдарламасы біліктілікті арттыру курсына жатады. Аталмыш бағдарлама университеттің білім беру кеңістігінде барлық білім беру бағдарламаларының білім алушыларына, соның ішінде «педагогикалық ғылымдар» бағытындағы болашақ педагогтарға, сонымен қатар барлық білім беру субъектілері үшін игеруге тиімділігімен ерекшеленеді.

Оқыту нәтижесінде курс тыңдаушылары келесідей ептіліктерге ие бола алады.

Біледі:

- бағдарламаның түсініктік аппараты (денсаулық, психикалық денсаулық, психологиялық денсаулық, психологиялық салауаттылық, кәсіби денсаулық, психологиялық мәдениет, психологиялық сауаттылық);

- оқу курсының теориялық ақпараты: психологиялық денсаулық саласындағы заманауи зерттеулердің бағыттары;

- кәсіби жолдың әртүрлі кезеңдеріндегі психологиялық денсаулықтың ерекшеліктері;

- психологиялық денсаулықты сақтаудың және нығайтудың негізгі әдістері мен қағидалары.

Түсінеді:

- психологиялық денсаулыққа қауіп факторларын бөліп көрсету;

- психологиялық денсаулықты сақтау мен қалыптастыруға қажетті теориялық білімдерді қолдану аймағын ажырату;

- психикалық, рухани және психологиялық денсаулықтың айырмашылықтарын тану;

Меңгереді:

- психологиялық денсаулықтың құрамдас бөліктері мен факторларының диагностикалық құралдарын қолдану;

- өзіне-өзі көмек көрсету дағдыларына қабілетті;

- психологиялық денсаулықты сүйемелдеуге қажетті теориялық ақпараттарды тәжірибеде қолдана алады.

«Психологиялық денсаулықтың теориялық және қолданбалы аспектісі» біліктілікті арттыру курсы бойынша білім беру бағдарламасын аяқтағаннан кейін, білім алушы келесі дағдыларды меңгеруі керек: кәсіби ақпарат көздерін (журналдар, веб-сайттар білім беру порталдары және т.б.); психологиялық-педагогикалық қолдау мен сүйемелдеу тәсілдерін; білім беру үдерісінің барлық субъектілерімен өзара әрекет ету тәсілдерін меңгеру; кәсіби педагогикалық іс-әрекеттегі әртүрлі қарым-қатынас орнату тәсілдерін; білім беру мекемесінің ақпараттық ортасының мүмкіндіктерін қолдана отырып, кәсіби білімдер мен ептіліктерді жетілдіру тәсілдерін.

Оқу курсының көлемін көрсететін тақырыптық жоспар 1 кестеде ұсынылған.

Білім беру бағдарламасының мазмұны екі модульге бөлінген. Әрбір модуль теориялық және практикалық бөлімнен тұрады. Біз И.В. Дубровина ұсынған және қарастырылатын феноменнің мәнін бейнелейтін, психологиялық денсаулық – адам рухының жоғары көріністерімен тікелей байланыста бола отырып, тұлғаны толығымен сипаттауға мүмкіндік береді деген ойға сүйенеміз [3].

Бірінші модуль «Психологиялық денсаулықтың теориялық аспектісі» деп аталып, психологиялық денсаулықтың ғылымдар жүйесінде алатын орны, мақсаты мен міндеттері, «Денсаулық» ұғымын қарастырудағы жүйелік идеялар, тұлғаның психологиялық денсаулығын зерттеудегі ғылыми тәсілдер және психологиялық денсаулықтың құрамдас бөліктері және олардың сипаттамасы, сонымен қатар тұлғаның психологиялық салауаттылығы мен психологиялық мәдениеті, психологиялық салауаттылық пен кәсіби денсаулық, психологиялық денсаулықтың жасқа байланысты аспектілері тақырыптары қамтылған.

Бұл модульдің практикалық бөлімінде психологиялық денсаулықтың негізгі ұғымдарының глоссарийін құрастыру, Қазақстандағы және Ресейдегі денсаулық психологиясының даму кезеңдерін кесте түрінде талдау, психологиялық денсаулықтың құрамдас бөліктерінің әрқайсысын сипаттау, «психологиялық салауаттылық» тақырыбында эссе жазу және жастардың бойында психологиялық ресурстарды арттыру жолдары тақырыптарында жазбаша жұмыстар дайындау тапсырмалары қарастырылған. Практикалық тапсырмалардың әртүрлі формалары білім алушылардың бойында оқу курсының теориялық ақпараттарын практикада бекітуге және толыққанды түсінулеріне негізделе отырып құрастырылған.

Екінші модуль «Психологиялық денсаулықтың қолданбалы аспектісі» деп аталып, тұлғаның психологиялық денсаулығының құрамдас бөліктерін диагностикалау және қалыптастырудағы әдіс-тәсілдер, салауатты мінез-құлықтағы өзін-өзі реттеу және шешім қабылдаудың маңыздылығы мен психологиялық денсаулықты сақтаудың психологиялық механизмдері, сонымен қатар салауатты өмір салтын қалыптастыру және деструктивті жүріс-тұрыс ерекшеліктері, стресс және психологиялық жарақатпен жарақаттан кейінгі өсу тақырыптары қамтылған.

Ал практикалық бөлімі білім алушылардың бойында психологиялық денсаулықтың құрамдас бөліктерінің деңгейлерін арттыруға және реттеуге мүмкіндік беретін қасиеттерді нығайтуға негізделе отырып құрастырылған. Білім алушылардың бұл бөлімде орындайтын тапсырмалары психологиялық денсаулықжәне оның құрамдас бөліктерін диагностикалауға арналған әдістердің сипаттамасымен әртүрлі психологиялық бағыттардың психотехникаларын қолдану, өзін-өзі реттеу және шешім қабылдау стратегияларымен тәсілдерін үйрену, стресс пен психологиялық жарақатты алдын алу мақсатында, тұлғаның бойындағы резервтері мен ресурстарын арттыру жолдарын меңгеруге негізделе отырып құрастырылған.

1 кесте

Оқу курсының тақырыптық жоспары

№	Тақырып	Сағат саны			Барлық аудиториялық сағаттар
		дәрістер	практикалық сабақтар	тыңдаушының өзіндік жұмысы	
Модуль 1. «Психологиялық денсаулықтың теориялық аспектісі»					
1.	Психологиялық денсаулыққа кіріспе: мақсаттары мен міндеттері.	3	1	1	5
2.	Денсаулық жүйелік ұғым ретінде.	3	1	1	5
3.	Жеке тұлғаның психологиялық денсаулығын зерттеудегі ғылыми тәсілдер.	3	2	1	6
4.	Психологиялық денсаулықтың құрамдас бөліктері және олардың сипаттамасы.	3	1	1	5
5.	Жеке тұлғаның психологиялық сауаттылығы мен психологиялық мәдениеті психологиялық денсаулықтың құрамдас бөлігі ретінде.	3	1	1	5
6.	Тұлғаның психологиялық салауаттылығы.	3	1	1	5
7.	Кәсіби денсаулық психологиясы: салауатты жұмыс орнының моделі және тұлғалық потенциал.	3	1	1	5
8.	Психологиялық денсаулықтың жасқа байланысты аспектілері.	3	1	1	5
Модуль 2. «Психологиялық денсаулықтың қолданбалы аспектісі»					
9	Тұлғаның психологиялық денсаулығының құрамдас бөліктерін диагностикалау.	3	2	1	6
10	Психологиялық денсаулықты қалыптастырудағы әдіс-тәсілдер.	3	1	1	5
11	Салауатты мінез-құлықтағы өзін-өзі реттеу және шешім қабылдаудың маңыздылығы.	3	1	1	5
12	Психологиялық денсаулықты сақтаудың психологиялық механизмдері.	3	1	1	5
13	Салауатты өмір салтын қалыптастыру және деструктивті жүріс-тұрыс ерекшеліктері.	3	1	1	5

14	Стресс және психологиялық жарақат. Посттравматикалық өсу құбылыстары.	3	1	1	5
Сағаттар		42	16	14	72
Қорытынды бақылау					Емтихан
Барлығы					72 сағат

Оқу курсының барысында болашақ мамандардың жоғары мектептің білім беру кеңістігінде психологиялық денсаулығын қалыптастырудың ерекшеліктері қарастырылады. И.С. Конның көрсетуінше, 18–23 жас аралығында адам биологиялық та, әлеуметтік қатынастар жүйесі тұрғысынан да ересек адамдар қатарына жатады. С.А. Гопанованың көрсетуінше, білім алушылардың функционалдық жағдайларының бейімделу және оңтайландыру мүмкіндіктері, айтарлықтай оқу-тәрбиелеу үдерісінің барысында өзектеніп түседі [4].

Психологиялық денсаулықтың қолданбалы аспектісін қарастыратын модульде, біз ғылыми негізделген, сенімділігі мен дәйектілігі тексерілген психодиагностикалық әдістерді өткізіп, алынған нәтижелерге байланысты арнайы психотехникалар мен тәсілдерді қолдана отырып, жекелеген компоненттерді дамыту жолдарын қарастырамыз. Психологиялық денсаулықтың жекелеген құрамдас бөліктерін нығайту мақсатында, топтық жұмыста психологиялық тренинг элементтері қолданылады және тұлғаның өзін-өзі реттеуі мен жетілдіруіне негізделетін психотехникалар, әрбір қатысушыға сәйкес таңдалып өткізілетін болады. Сонымен қатар, білім алушылардың бойында стрессті алдын алу мен стресске төзімділікті арттыруға негізделетін жаттығулар да қамтылған [5].

Біліктілікті арттыру курсы жүзеге асыру дәрістік сабақтарды өткізуге арналған, қажетті электрондық техникалармен жабдықталған аудиторияның болуын қажет етеді. Пәннің оқу-әдістемелік және ақпараттық қамтамасыз етілуі негізгі оқу және ғылыми әдебиеттерді, сонымен қатар ақпараттық-анықтамалық, интернет көздерін қамтиды. Курс материалдарын меңгеру нәтижелерін бақылау және бағалауды оқытушы практикалық сабақтарды өткізу барысында, өзіндік жұмыс тапсырмаларын орындау негізінде жүзеге асырады. (2 кесте)

2 кесте

Тапсырмаларды орындағаны үшін білім алушыларды жиынтық бағалау критерийлері

Бағалау 100 ұпайлық шкала бойынша	Пән контекстіндегі бағалау критерийлері
Үздік (90-100 ұпай)	1. Психологиялық денсаулықтың теориялық ерекшеліктеріне байланысты материалды айрықша түсінеді, ерекшеліктерді талдап және ажыратып көрсете алады; оқытушының талаптарын сақтайтын және/немесе асатын білім алушының жоғары дайындық деңгейін сипаттайтын критерийге сәйкес келуі тиіс. 2. Әртүрлі психологиялық теориялардың ерекшеліктерінің түрлерін ажыратып талдай алады.
Жақсы (70-89 ұпай)	1. Психологиялық денсаулықтың теориялық ерекшеліктеріне байланысты материалды айрықша түсінеді, сипаттай алады. 2. Психологиялық денсаулықтың ерекшеліктерінің түрлерін сипаттап айта алады.
Қанағаттанарлық (50-69 ұпай)	1. Психологиялық денсаулықтың теориялық ерекшеліктеріне байланысты материалды ішінара түсінеді. 2. Әртүрлі психологиялық теориялардың ерекшеліктерінің түрлерін орташа деңгейде меңгерген.
Қанағаттанарлықсыз (0-49 ұпай)	1. Психологиялық денсаулықтың теориялық ерекшеліктеріне байланысты материалды төмен деңгейде сипаттайды. 2. Психологиялық денсаулықтың теориялық ерекшеліктерінің түрлерін аз түсінеді, аз меңгерген.

Осылайша, бұл оқу курсы білім алушыларға қарастырылатын феномен бойынша қажетті білімдерді жинақтауға, алған білімдерін кәсіби іс-әрекетте қолдануға, сонымен қатар адамның психологиялық денсаулығының негізгі құрамдас бөліктерін көрсететін, жүріс-тұрыс пен іс-әрекетті

дербес реттей алу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік беретін, түпнұсқа оқу-әдістемелік тәсіл болып табылады. Құрастырылған білім беру бағдарламасы Қарағанды университетінің қосымша білім беру факультетінің талаптарына сәйкес құрастырылған.

Демек, біздің құрастырған біліктілікті арттыру курсы университеттің білім беру кеңістігінде, болашақ мамандардың бойында тиімді қызмет етуге негіз болатын, психологиялық денсаулықтың ерекшеліктерін дамыту мен қалыптастыруда тиімді нәтижелер берудің бірі болады деп ойлаймыз. Аталмыш курстың қазіргі таңда оқу үдерісінде біліктілікті арттыру курсы ретінде жүзеге асырылып жағымды нәтижелер берге жағдайда, болашақта «педагогикалық ғылымдар» бағытында оқитын білім алушылардың бакалавриат және магистратураның оқу жоспарларына енгізуде сұранысқа ие болады деп ойлаймыз.

Пайдаланылған ақпараттық көздер тізімі:

1. Ниетбаева Г.Б. Қазіргі кезеңдегі студенттердің психологиялық денсаулығының дамуы: 6D010300 –Педагогика және психология док. PhD дис.–Алматы, – 2014. – 210 б.
2. Ананьев В.А. Введение в психологию здоровья: Учебное пособие. — СПб., 2006. – 384 с.
3. Игембаева К.С. «Психикалық денсаулық» және «психологиялық денсаулық» түсініктерінің арақатынасы // «Глобальная наука и инновация 2023: центральная Азия» № 3(21). ноябрь 2023. Серия «Психологическая наука». Б. 73-77.
4. Егенисова А.Қ., Қайнарбай А.М. Психологиялық денсаулықты қалыптастырудың психологиялық ерекшеліктері // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Психология» сериясы. №4 (61), 2019ж. Б.232 – 237.
5. Сейтқазы П.Б., Құлдашева Н.У. «Психологиялық денсаулық» ұғымының мәні мен мазмұны // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Психология» сериясы. №4 (77), 2023 ж., Б. 33 - 45.

ӘОЖ: 37.015.3

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Газизова А.Р., Калмагамбетова Г.О.,

"Бастауыш класс мұғалімі" мұғалімдері

"М.Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп" КММ

Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Қазіргі уақытта әлемдегі ең қажетті қабілеттердің бірі – қоршаған ортамыздағы барлық өзгерістерге тез жауап беру, ақпаратты өз бетінше іздеу, талдау және пайдалану қабілеті. Қолданбалы білім негізінде адамның өмірі мен қызметінің әртүрлі салаларындағы стандартты өмірлік міндеттерді шеше білуі маңыздылыққа ие. Оның бір түрі – математикалық сауаттылық. «Математикалық сауаттылық – әлемдегі математиканың рөлін анықтау және түсіну, дұрыс математикалық пайымдаулар жасау және шығармашыл, ынталы, ойлайтын азаматтың қазіргі және болашақ қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін математиканы пайдалану».

Математикалық сауаттылық мәселелері бұл күнге дейін аз айтылмады. Егер әрбір мұғалім әр сабақта математикалық сауаттылықты қалыптастырып, оны үнемі дамытуға назар аударса, білім сапасы әлдеқайда жақсарады. Қазақстан білім беру жүйесі қазіргі таңда өзгермелі және өскелең талаптары мен қажеттіліктерді қанағаттандыра отырып, отандық білім саласын әлемдік білім деңгейіне жеткізуге бетбұрыс жасауда [1].

Қазіргі таңдағы еліміздегі өзгерістер, тұрақты дамудың жаңа стратегиялық бағыттары және қоғамның ашықтығы, оның жедел ақпараттануы, қарқындылығы білім беруге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертті. Білім берудің жаңа үлгісін ендіру тұлғаны дамыту үдерісі ретінде тәрбиеге басты назар аударылуда.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметке белсенді қатысуы, яғни жаһандану дәуіріндегі қазіргі тенденцияны ұстану, жасына, кәсібіне қарамастан адам білімін үнемі жетілдіріп отыруы. Негізгі мақсат – орта мектептерде Қазақстан Республикасының интеллектуалды, физикалық және рухани дамыған азаматын қалыптастыру.

Ол үшін басшылыққа алатын жетекші қасиеттер:

- белсенділік;
- шығармашылық ойлау;

- шешім қабылдау қабілеті;
- өз мамандығын дұрыс таңдай білу;
- өмір бойы білім алуға дайын болуы жатады.

Мектеп табалдырығынан жан-жақты дамыған, белсенді, өмірге ұмтылған, бүгінгі күнге дейін ізденімпаз адамды дайындаудың ең тиімді әдістерінің бірі – оқытудағы математикалық сауаттылық. Математикалық сауаттылық:

- әлемдегі математиканың рөлін анықтау және түсіну;
- әр түрлі формада ұсынылған сандық ақпаратты оқу, талдау, түсіндіру;
- дұрыс негізделген математикалық пайымдаулар айту;
- мәселелерді шешудің тиімді жолдарын табу, орындау, өзін-өзі тексеру, өмірмен байланыстыру;
- өмірлік жағдайларда кездесетін әртүрлі есептерді шешуде математикалық білімді еркін қолдану.

Оқушылардың математикалық сауаттылығын қалыптастыру «математикалық құзыреттіліктің» даму деңгейімен (танымдық салалар) сипатталады.:

- білу (есте сақтау);
- қолдану (байланыс орнату);
- ойлау (пайымдау). Математикалық құзыреттілік – бұл нәтижелерді түсіндіру, талдау және түрлендіру, математикалық модельдер құру, қатынастарды анықтау, нақты өмірде туындайтын мәселелерді шешу үшін математиканы дәл қолдану мүмкіндігі. Оқушылардың дайындық деңгейіне қойылатын талаптар:

Алған білімдері мен дағдыларын практикалық қызметте және күнделікті өмірлерінде:

- қажеттілігіне қарай анықтамалық материалдар мен қарапайым есептеу құралдарын пайдалана отырып, формулалар бойынша практикалық есептеулер жүргізу;
- қарапайым математикалық модельдерді құрастыру және зерттеу;
- функция арқылы нақты байланыстарды суреттеу және зерттеу, оларды график түрінде беру;
- нақты процестердің графиктерін түсіндіру;
- геометриялық, физикалық, экономикалық және т. б. мазмұнды қолданбалы есептерді шешу.;
- статистикалық сипаттағы ақпаратты, сандық деректерді, графиктерді, диаграммаларды тану, талдау;
- зерттелген формулалар мен фигуралардың қасиеттеріне негізделген қарапайым эксперименттік жағдайларды зерттеу (модельдеу);
- нақты объектілердің ұзындығын, ауданын және көлемін есептеу.

Математикалық құзыреттіліктің деңгейлері (танымдық салалар):

Білу (еске түсіру):

Терминдерді, сандарды қасиеттері бойынша суреттеу және есептеу; график пен кестеден мәліметтерді алу; құралдарды қолдану; классификациалау, математикалық объектілерді танып білу.

Қолдану (байланыстарды орнату):

Нәтижелі шешу тәсілін таңдау; математикалық ақпаратты талдау және көрсету; модельдеу; тізбекке байланысты тапсырмаларды орындау; стандартты есептерді шешу.

Ойлау (пайымдау, тұжырымдау): Объектілердің арасындағы тәуелділікке талдау жасау; қорытындылау, әртүрлі шешу жолдарын синтездеу; дұрыс / бұрыс айтылғандарды дәлелдеу; стандартты емес есептерді шешу.

Зерттеу тұжырымдамасына сәйкес әрбір тапсырма математиканың мазмұнды бөлімдерінің біріне сәйкес келеді: - сандар; - кеңістік және форма; - өзгерістер мен қатынастар; - белгісіздік.

Оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыруда PISA есептерін қолданудың тиімділігі:

PISA зерттеуіндегі математикалық тапсырмалар нақты өмірлік мәселелерге жақын, қоршаған өмірдің түрлі аспектілерімен байланысты және өз шешімдері үшін математикалық талдауды талап ететін, мектептің өмірі, қоғам, оқушының жеке өмірі, кәсіби қызметі, спорт және тағы басқалар туралы мәлімет ұсынады[1].

Тек осы бағыттағы тапсырмаларды сыныпта қолдана отырып, біз алған математикалық білімдерін тиімді қолдана алатын, кез-келген өмірлік жағдайда дұрыс шешім қабылдай алатын, өзінің математикалық құзыреттілігін дәлелдей алатын функционалды сауатты адамды тәрбиелейміз.

Математика сабақтарындағы негізгі сауаттылыққа мыналар жатады:

1. Математика – ғылымның пайда болуынан балама ұғымдар. Сондықтан математика барлық ғылымдардың логикалық негізі ретінде қарастырылады.

2. Математика, ең алдымен, оқушылардың дұрыс ойлау мәдениетін қалыптастырады, дамытады және жетілдіреді.

3. «Математикалық сауаттылық» оқушының ауызша және жазбаша қабілеттерін қалыптастыру арқылы «математикалық сауаттылықты» меңгеру қабілетін шыңдайды.

4. Математика әлемде болып жатқан түрлі құбылыстарды, жаңалықтарды дұрыс қабылдауға және түсінуге көмектеседі.

5. Математиканың болашақ тұлғаның адамгершілік, эстетикалық және этикалық қалыптасуында тәрбиелік мәні де бар.

Математикалық сауаттылықты қалыптастыру үшін:

- теорияны білу, оны логикамен үйлестіру

- есепті құрастыру кезінде тиімді жағын көруге баулу

- математикалық жарыс сабақ, пәндік кеш, апталықтарды математиканың даму тарихымен байланыстыру

- оқытудың ақпараттық технологиялары бойынша математика сабақтарында интерактивті тақтаны пайдалану. Интерактивті тақтаның арқасында оқушылар арнайы бағдарламалар арқылы жаңа материалды барынша меңгереді, сондай-ақ функционалдық сауаттылықты арттырады [2].

Оқушылар жиі сұрақ қойып жатады: математика оларға не үшін керек, ол болашақта олар үшін қандай пайдалы болады, формулалар мен теоремалар туралы білім оларға күнделікті өмірде қалай көмектеседі? Бұл сұрақтарға жауап беру үшін оқушыларға математика мен олардың болашақ мамандығының байланысын көрсету, олардың пәнге сезімдік және эмоционалдық қатынасын өзгерту, қолданбалы сипаттағы мысалдарды көптеп қолдану. Оқушылардың функционалдық математикалық сауаттылығын арттыру үшін мынадай жұмыстар жүргізуіміз керек:

1. Оқытудың жаңа технологиясы негізінде құрастырылған сабақтың әрбір тарауы, әрбір тақырыбы бойынша «білу-түсіну-қолдану-тұжырымдау» деңгейлік тапсырмалары бойынша жүйелі жұмысты күшейту;

2. Сабақта практикалық мазмұнды тапсырмалар, әртүрлі форматтағы тест тапсырмалары, стандартты емес жағдайларда білімді қолдануға арналған қызықты тапсырмалар жасау;

3. Математика сабақтарында, таңдау курстарында алған білімдерін өмірмен үйлестіруге, оларды іс жүзінде қолдануға, логикалық есептерді шешуге үйрету;

4. Халықаралық зерттеулер мен ұлттық емтихандардың нәтижелері бойынша мектепте оқушылармен мақсатты жұмыс жасау;

5. Ата-аналардың, оқушылардың, жұртшылықтың PISA, TIMSS, PIRLS халықаралық зерттеулерін жүргізудің маңыздылығы мен ерекшелігі туралы түсінік беру;

6. Оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған белсенді оқыту стратегияларын қолдануды үйрену.

Қазіргі уақытта қоғамды дамыту үшін орта мектептің алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі - оқушылардың шығармашылық қабілеттерін барынша ашатын және толыққанды қоғам құруға барлық мүмкіндіктерін салатын шығармашылық тұлғаны қалыптастыру. Сондықтан, математиканы оқыту кезінде оқушылардың оқу материалын есте сақтаудан гөрі осы материалды шығармашылықпен қолдана білуін қалыптастыруға көп көңіл бөлінеді [3].

Математикалық мәдениетті, оқушылардың математикалық ойлау стилін қалыптастырудың негізгі жолы - әртүрлі математикалық есептерді шешу процесінде оқушылардың оқу іс-әрекетін ұтымды, тиімді ұйымдастыру және басқару.

Осыған байланысты, нарықтық экономика дәуірінде жас ұрпақ үшін математика негіздерін зерттеу білім беру мен тәрбиенің негізгі проблемаларының бірі болып табылады. Мектеп - жоғары сұранысқа ие мамандар, талантты адамдар, өте талантты адамдар оқитын елдегі бірінші орын.

Американдық математик мұғалім Д. Пойа: «математиканы білу нені білдіреді? Осы міндеттерді шеше білу, олардағы стандартты міндеттерді ғана емес, ойлау еркіндігін, сананың әл-ауқатын, өзін-өзі тануды, тапқырлықты талап ететін міндеттерді де шеше білу» [4]. Сондықтан орта мектептің математика курсының бірінші және ең маңызды міндеті - есептерді шешудің әдістемелік аспектілеріне назар аудару.

Математиканың теориялық негізін есеп түрінде меңгеру оқушының ойын белсендіреді, икемділік, жылылық, тереңдік, жинақылық, жүйелілік, т.б. тәрізді қажетті қасиеттерді қалыптастырады. Сонымен қатар, есептер математикалық білім, білік дағды жүйесін қалыптастырудың маңызды құралы, ал есеп шығару - оқу және кәсіптік әрекеттің жетекші түрі. Әрбір есептің өзіндік әдістемелік мақсаты да бар. Сондықтан оқушы есепті жылдам әрі қатесіз шығаруға, жаттыға түсуге ұмтылудан гөрі, оны шығармашылықпен шешуге, шешімінен тиісті қорытынды жасай білуге тырысуы қажет.

Математиканы үйренумен белсенді шұғылдану, шын мәнінде, есеп шығару. Математикалық есептердің тәрбиелік мәні зор. Есеп шығару кезінде төзімділік пен табандылық қалыптасады. Тиімді шешімді іздеу жазудың, сызудың ықшамдығы мен мұқияттығын керек етеді.

Бүгінгі таңда мұғалім оқушы үшін жалғыз ақпарат көзі емес. Қазіргі мұғалімнің міндеті әр оқушыны оқу үрдісіне қатыстыру, оны тыңдай білу, қажет уақытында өзіне көмекші ету, мәселеге баланың өз көзімен қарау болып табылады.

Қазіргі уақыт мұғалімнен заманауи белсенді технологияларды меңгеруді және оны сабақтарында белсенді қолдануды талап етеді. Бүгінгі оқушы ақпараттық технология мен техниканы оңай меңгерген. Сондықтан оқушыларға практикалық дағдыларды қалыптастыру үшін бәрімізге оқыту мен ойлау, түсіну, талдау, т.б. қабілеттерін дамытудың жаңа құралдары мен тәсілдері қажет. Біздің міндетіміз – олардың білімі мен біліктілігін дұрыс жолға бағыттау, білімді қалай алуға болатынын ұсынып, қызығушылықтарын ояту, білімге деген қызығушылықтарын арттыру. Бүгінгі күн талабына сай жан-жақты дамыған, белсенді, өмірге талпынысы, қызығушылығы бар тұлғаны мектеп табалдырығынан дайындап шығаруда оқытудағы математикалық сауаттылықтың маңызы зор.

Қолданылған әдебиеттер

1. PISA халықаралық зерттеуі. Әдістемелік құрал - Астана, ҰББСБО, 2013. 4 Д.Пойа. «Математиканы білу деген не?»
2. Б.Баймұханов, З.Бекбаева «Оқушылардың математикалық тапсырмаларды орындаудағы дербестігін арттыру. – Алматы 2006.
- 3 Бейсеков Ж., Жақсыбаева А., Қамбаров Ж. Бастауыш сынып оқушыларын математикалық олимпиадаға даярлау.// Жалпы білім беретін орта мектептің оқушыларына арналған әдістемелік құрал. – Шымкент, 2008.
4. Математикалық сауаттылық, II бөлім, Алматы, 2007.

ӘОЖ: 37.015.3

МУЗЫКАЛЫҚ ҰСТАЗДЫҢ КӘСІБИ ҚАСИЕТТЕРІ

Базарова И.Н., Утеулиев Е.А., Музыка пәнінің мұғалімдері
"Мәлік Абдуллинатындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп" КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Мұғалімнің жеке және кәсіби қасиеттері білім беру қызметінің тиімділігін арттырады. Музыкалық мұғалімнің педагогикалық қызметінің кәсібилігі қазіргі заманғы мазмұнды меңгеру өлшемі және музыкалық білім беру саласындағы кәсіби мәселелерді шешу құралымен анықталады.

Музыкалық мұғалімнің табыстылығы мен тиімділігі үшін қажетті

шарт – бұл адамдармен қарым-қатынас жасау, адалдық пен мейірімділікті сезіну қабілеті деп түсінетін эмпатия. Эмпатикалық музыкалық мұғалімнің дамуы оқушылармен рухани туыстықтың қағидалары бойынша қарым-қатынас жасауға, олардың әрқайсысында пайда болатын тұлғаны және музыкалық білім беру үдерісінде оларға көмектесу қажеттілігін көруге мүмкіндік береді.

Музыкалық ұстаз кәсіби қасиеттерін жетілдіру барысында мұғалімнің педагогикалық импровизацияға қабілеттілігін дамыту өте маңызды. Ол тыныштықты, кез-келген жағдайда өзін ұстай білуді, жеке және оқушылар тобымен жағымды және дұрыс қарым-қатынас жолын табуды талап етеді.

Педагог оқушылар арасындағы қарым-қатынас үрдісінің сипаттамаларын, белгілі музыкалық-педагогикалық тапсырмаларды, жеке тұлғаны түсіну үшін оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін білуі қажет. Яғни, музыкалық ұстаз да педагогика және психологиялық білім, білікті игеруі қажет.

Білім алушылардың музыкаға деген қызығушылығын оятып, оқытудың түрлі әдіс-тәсілдерін қолданып, шығармашылық қарым-қатынасты жүзеге асыру үшін ұстазға шебер болу қажет. Шеберліктің негізі музыка мұғалімінің біліктілігін арттыру сатысында және музыкалық және білім беру тәжірибесінде жетіледі.

Музыка – күшті эмоционалдық әсерге ие, ол адамның жақсы сезімін оятады, оны жоғары және таза етеді. Ол өнердің бір түрі бола отырып, оқушыларға жалпы музыка өнерінің ерекшелігін тануға мүмкіндік береді. Бір өнер түрінің табиғатын көріп, оны басқа түрлермен салыстыра отырып, балалар олардың ортақ және ерекше екенін анықтай алады [1.12].

Музыка мәдениетінің жолсерігі бола отырып, музыка пәнінің мұғалімі оқушылардың музыкалық тәрбиесіне жауапты екенін сезінуі тиіс. Бүгінгі таңда музыка пәнінің мұғалімі тек педагогикалық

функцияны ғана емес, ағартушылық қызметті орындауға арналған, өйткені қазіргі оқушыға сана – сезімді емдейтін, талғамды дамытатын және барлығына қарсы тұратын псевдокультураның қуатты ағыны-мектептегі музыка сабағының басты міндеті. Ағартушылық қызмет тәрбиелік міндеттерді іске асыру үшін іргетасқа айналады. «Мұғалім мамандықтың күрделілігі, «мұғалім» ұғымына және «музыкант» ұғымына кіретін элементтердің тығыз өзара байланысы қажеттілікпен анықталады, оның әрқайсысы көп қырлы» – деп жазған, белгілі педагог О. А. Апраксина. Музыка пәнін мұғалімі оқу-педагогикалық қызметін жүргізеді, көзқарастарды, сенімдерді, қажеттіліктерді, талғамдар мен идеалдарды қалыптастыруға қатысады. Ол өз пәнін жақсы білетін кең білімді адам ғана емес, осы сөздің жоғары қоғамдық мағынасында жеке тұлға болуы керек. Балаларды музыкалық өнер құралдарымен тәрбиелеуде, оның көзқарастары, нанымдары, дүниетанымы бірінші дәрежелімәнгі ие.

Мұғалімдердің көптеген рөлдері бар, бірақ олардың барлығы бір-біріне сәйкес келеді: олар балаларды үйлесімділікті сақтауға және дамытуға, шығармашылық тұлғаны дайындауға бағыттайды. Мұғалім - музыканттың кәсіби қызметі көбінесе өзіндік жұмыстың сапасы мен әртүрлілігіне байланысты, өйткені ол өзінің жеке қасиеттеріне, жеке табиғи мүмкіндіктері мен қабілеттеріне, мақсаттары мен көзқарастарына сәйкес алынған білім мен дағдыларды кеңейтеді, бекітеді, жетілдіреді және түзетеді.

Музыка мұғалімі керемет музыкант болуы керек, музыкалық аспапты, дауысты жақсы меңгерген, нәзік музыкалық есту қабілеті бар, беттен оқу дағдыларын меңгерген, импровизацияланған болуы керек. Осы қасиеттердің барлығы оның қызметінің сапасы мен жетістігін анықтайды [2.56].

Музыканы қабылдау кезінде оқушылардың алаңдаушылығына сезімталдық, көңіл бөлу, сенім және құрмет сезімі пайда болады. Мұғалімнің беделі оның талапшылдығы мен оқушыларға деген деген қамқорлығына байланысты. Олар әрдайым мұғалімнің көмегі мен қолдауын, оның назарын және жылы қарым-қатынасын қажет етеді, онсыз сабақты сапалы және сәтті өткізу мүмкін емес. Мұғалімнің шығармашылығы, оның педагогикалық жетістіктері мектептегі алғашқы тәуелсіз қадамдардан басталады. Педагогикалық шеберлікті игеру одан өзінің артықшылықтары мен кемшіліктерін, өзін-өзі бағалау және өзін-өзі жетілдіру қабілетін білуді талап етеді. Мұғалімдердің жан-жақты байлығы ақыл-ой қабілеттерін, ақыл-ой қабілеттерін, ақыл-ой қабілеттерін, ақыл-ой қабілеттерін, ақыл-ой қабілеттерін, ақыл-ой қабілеттерін, білімін, жұмысқа деген ынтасын қалыптастыруға әсер етеді.

Осылайша, кәсіби ұстаным музыкалық тәрбиешінің музыкалық және білім беру қызметінің барлық салаларына әсер ететін қажетті және маңызды бөлігі болып табылады. Музыкалық мұғалімнің кәсіби позициясына шығармашылық көзқарас Музыкалық білім берудің мазмұны мен процесін жаңа, жалпы және жеке аспектілерде көруге мүмкіндік береді, кәсіби өсу перспективасын анықтайды.

Әдебиеттер тізімі

1. Жақаева К.А. «Музыка пәнін оқыту әдістемесі» Қостанай 2019
- 2.Школяр В.А., Красильникова М.С., Критская Е.Д. и др. Теория и методика музыкального образования детей. М. 1999 г.

АКТУАЛЬНЫЕ ТРУДНОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА.

Карманова Ж.А.¹, Гасанова Р. Р.², Серикова К.Е.³, Касымова Л.С.⁴

¹доктор педагогических наук,
профессор кафедры дошкольной и психолого-педагогической
подготовки педагогического факультета
Карагандинского Университета имени академика Е. А. Букетова
(Караганда, Республика Казахстан)
²кандидат психологических наук, старший
преподаватель кафедры управления образовательными системами факультета
педагогического образования Московского Государственного Университета
имени М.В. Ломоносова (Москва, Российская Федерация)
³магистрант 2 курса кафедры дошкольной и
психолого-педагогической подготовки педагогического факультета
Карагандинского Университета имени академика Е. А. Букетова
(Караганда, Республика Казахстан)
⁴PhD Психометрист,
Toronto Psychological Services and Research Center. г. Торонто, Канада

В настоящее время педагогика в Казахстане характеризуется интенсивной модернизацией в связи с требованиями современного общества и мира в целом. Глобализация происходит в таких сферах деятельности современного человека, как: социальная, образовательная, культурная, информационная и др. Все это вызывает трансформацию сознания в обществе, и перед педагогической наукой и практикой выдвигаются новые цели и задачи, в соответствии с которыми необходимо подготовить преподавательский состав нового типа, способный жить и работать в условиях интеграционного пространства, успешно подготавливая и воспитывая студентов независимо от их идентичности. Таким образом, профессиональная деятельность педагогов специфична в силу культурного разнообразия образовательной среды.

Наш анализ исследования показывает, что в современном обществе существуют основные проблемы, с которыми сталкивается каждый учитель в своей работе. Среди них:

1. Система подготовки профессорско-преподавательских кадров.

На данный момент подготовка будущих педагогов в высших учебных заведениях ориентирована в наибольшей степени не на формирование профессиональных и личностных компетенций будущего педагога, а на получение знаний. Стремительное развитие науки и практики вынуждает современного педагога находиться в ситуации необходимости непрерывного образования и самообразования, а профессиональные компетенции и личностные характеристики остаются сформированными не в полной мере. Также существуют противоречия между образовательной и профессиональной деятельностью. Это выражается в принципиально разных позициях студента и практикующего преподавателя, смена которых происходит скачкообразно после окончания учебы [3].

2. Отсутствие доверительных отношений между участниками педагогического процесса.

Важной проблемой, с которой сталкивается современный учитель, является потеря авторитета и доверия со стороны учащихся к преподавателю, а также к учебнику как источнику информации. Прежде всего, это связано с появлением средств коммуникации и эры Интернета, которые радикально изменили основную роль учителя. Если раньше преподаватель был источником информации, то теперь он выступает в роли организатора активной познавательной деятельности учащихся. Действительно, в эпоху цифровых технологий взаимодействие между преподавателем и учеником значительно сокращается, поэтому современный студент считает себя самостоятельным и понимает, что может справиться без преподавателя, ведь вся необходимая информация есть в Интернете.

3. Создание негативного образа преподавателя.

Еще одной сложностью для современного учителя является негативное представление образа учителя в СМИ. Учащиеся больше не относятся к учителю как к авторитету, но часто воспринимают его с долей юмора и иронии, поэтому сейчас учитель является важным наставником и помощником для немногих людей.

4. Чрезмерная занятость преподавателя административными обязанностями.

Проблема здесь в том, что преподаватель не может уделять больше времени своим ученикам и заниматься личным, профессиональным обучением и карьерным ростом из-за большого объема “бумажной работы”.

5. Учитель и ученики начали говорить на разных языках.

Серьезным препятствием, с которым сталкивается современный учитель, является то, что учитель и ученики стали говорить на разных языках. Во-первых, это связано с чрезвычайной популярностью технологий, Интернета и компьютерных игр. Современные технологии оказали огромное влияние на мышление учащихся. Рефлексивный компонент мышления стал слабее, а значит, и его рациональность. Поэтому большинству современных детей стало трудно воспринимать информацию на слух. В 1980 году американский ученый Э. Тоффлер описал феномен “клипового мышления” как явление, характеризующее эпоху информационного общества. Подросткам с “клиповым мышлением” трудно понимать язык традиционного образования с его авторской речью и длинными символическими конструкциями. Этот конфликт влечет за собой такие дополнительные проблемы для учащихся, как мотивация к обучению [2].

6. Низкая мотивация к обучению у детей.

Развитие учебной мотивации учащихся - одна из главных проблем современной педагогики. Основными причинами низкой учебной активности являются недостаточное развитие навыков и умений, пробелы в знаниях из-за частых пропусков занятий по болезни, недостаточная способность к логическому мышлению и обобщению, низкий уровень воображения и восприятия. По мнению А.К. Марковой, управлять развитием мотивов учебной деятельности сложнее, чем развитием действий и операций. Автор считает, что для того, чтобы развить у учащихся учебную мотивацию, учителю необходимо знать ее, устанавливать для себя природу реальности, с которой ему придется иметь дело, и выбирать способы ее адекватного описания.

7. Трудности в учебной работе.

Еще одна проблема, с которой сталкиваются учителя в школе, - это трудности в воспитательной работе с детьми. Дети не хотят слушать учителей. Причины этого явления следующие: во-первых, с появлением технологий учащиеся отказываются воспринимать и понимать авторитарный язык традиционного образования. Они ощущают свою идентичность и, в то же время, принадлежность к глобальному пространству. На данный момент необходимы альтернативные формы и варианты взаимодействия преподавателя и учащихся. Во-вторых, радикально изменилась система ценностей, которая пропагандируется в современном мире. На смену высоким духовным приоритетам и ценностям пришли ценности “материалистические”, связанные с повышением статуса и успехом человека. Традиционные ценности обесцениваются. Поэтому особого внимания заслуживают такие профессиональные качества преподавателя, как непрерывная самоподготовка, повышение квалификации и личностное развитие. Все эти качества помогут преподавателю идти в ногу со временем и быть не только интересным своим ученикам, но и стать уважаемой и значимой личностью в образовательном процессе.

8. Эмоциональное выгорание педагогического коллектива.

Одной из самых серьезных проблем в современной школе является эмоциональное выгорание учителей. В исследованиях, проведенных Н.Е. Водопьяновой и В.В. Бойко, было выявлено, что этой психологической проблеме чаще всего подвержены люди старше 35-40 лет. Учителя продемонстрировали снижение успеваемости, повышенный уровень негативизма, усталости и раздражения [4,5].

В процессе педагогической деятельности учитель оказывает влияние на своих учеников. Этот факт общеизвестен. Но характер этого влияния напрямую зависит от внутренних свойств и качеств личности учителя, его профессиональной компетентности. Негативное влияние связано с нехваткой или отсутствием любви и уважения к детям, интереса к ним; непониманием детской психологии, а также возрастных и индивидуальных особенностей; повышенной нагрузкой на педагогический труд; психоэмоциональными перегрузками и стрессами на работе. В результате педагоги испытывают эмоциональное выгорание и агрессию. От того, как настроен учитель, как он умеет управлять собой, как умеет решать внутриличностные проблемы, зависит не только то, как пройдет урок, но и учебное время ребенка [1]. Таким образом, вышеперечисленные проблемы в современной педагогике наглядно показывают, что педагогическое сообщество переживает изменения в менталитете. В связи с этим личность учителя требует пристального внимания. Важна необходимость развития организационно-технологического обеспечения и духовно-нравственного здоровья учителя. Тестирование в системе высшего, общего и среднего образования, а также в системе дополнительного профессионального образования. Актуальность данной темы обусловлена возрастающими требованиями общества к

личности педагога, поскольку профессия учителя имеет большую социальную значимость. Способность сопереживать (эмпатия) признается одним из важнейших качеств педагога, но практическая роль эмоций в профессиональной деятельности оценивается противоречиво. Можно сказать, что учитель не подготовлен к возможным эмоциональным перегрузкам, и соответствующие компетенции, необходимые для преодоления эмоциональных трудностей профессии, у него целенаправленно не формируются. Учитель - это профессия, которая в большей степени подвержена влиянию "эмоционального выгорания". Это связано с тем, что профессиональная деятельность педагога характеризуется очень высокой эмоциональной нагрузкой.

Список используемых источников:

1. Матанова, Е. А. Педагогика сегодня: проблемы и решения / Е. А. Матанова. — Текст : непосредственный // Педагогика сегодня: проблемы и решения : материалы V Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, июль 2019 г.). — Санкт-Петербург : Свое издательство, 2019. — С. 9-12.
2. Титова Е.А. Проблема современного учителя.— Подольск, 2016. – С.4-15.
3. Севумян Г.М. Педагогические компетенции современного учителя. Доклад // Г.М. Севумян [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://yпок.рф/library/doklad_pedagogicheskie_kompetencii_sovremennogo_uch_122822.html
4. Водопьянова Н. Е., Старченкова Е. С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. – СПб.: Питер, 2008. – 358 с.
5. Бойко В. В. Синдром эмоционального «выгорания» в профессиональном общении. – СПб.: Питер, 2003. – 474 с.

ӘОЖ: 37.015.3

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Абденова Г.Д., Мұқанова А.Б., бастауыш класс мұғалімдері
“М.Ғабдуллин атындағы 70 жалпы білім беретін орта мектеп”КММ
ҚР, Ақтөбе облысы, Ақтөбе қаласы

Бастауыш мектеп – жалпы білім беретін мектептің бірінші басқышы болып табылады. Бастауыш мектеп жеке тұлға ретінде баланың қалыптасуы мен қабілетінің дамуын, оқушылардың оқуға деген ептілігі мен бейімділігін қамтамасыз етеді.

«Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» ҚР Президентінің Жолдауында былай көрсетіледі: бесінші басымдық білім беру реформасы бойынша: - «Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдардың бірі. Оның басты міндеті ұлттық деңгейдегі нақты мәселелерді шешуге ғылымның әлеуетін пайдалану болмақ-деп атап көрсеткен» [1].

Кіші мектеп жасындағы оқушыларға жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес проблемаларды теориялық жағынан Ресей және Қазақстандық ғалымдардың зерттеулері бойынша: И. П. Подлосый, Т. С. Сабыров, Р. М. Қоянбаев, Ю. К. Бабанский, Т. А. Ильина, Н. А. Сорокин, М. Н. Скаткин, Д. Д. Зуев, И. Я. Лернер, В. П. Беспалько, А. Е. Абылқасымова, Ж. А. Қараев, К. А. Аймағамбетова, К. Бұзаубақова т. б. зерттеді [2].

Кіші мектеп жасындағы оқушыларға оқыту технологияларын қолданудың объективті қажеттілік пен оны жүзеге асырудың педагогикалық жағдайларының белгісіздігі, білім беру технологиялары негізінде оқу процесін дамыту қажеттілігі және педагогикалық теория мен практикада бұл мәселені жеткіліксіз зерттеу айқын көрінеді.

Бүгінгі ақпараттық қоғам өз алдына білім беру жүйесін жаңғырту процесін адамдардың өмірінің әлеуметтік-экономикалық жағдайларына және ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктеріне сәйкес мектепте оқыту жағдайында іске асырылатын білім беру мазмұнының жаңа талаптарына сәйкес өзектендіру міндетін қояды. Технология-бұл өнімді алу үшін қажетті тапсырмаларды өндіру мен өндеудің дәйекті процесі.

Қазіргі таңда «Педагогикалық технология» алуан түрлі жағдайда қарастырылады. В. П. Беспальконың анықтамасы бойынша: бұл білім беру мақсатын тиімді іске асыруға жағдай жасайтын оқыту және тәрбиелеу процесінде педагогикалық технологияларда пайдаланылатын құралдар мен әдістердің жиынтығы. Педагогикалық технология қол жеткізілген жетістіктерді сатылы өлшеу мен қорытынды бағалаудың объективті мүмкіндігін жеткілікті деңгейде сақтайтын мақсаттар [3].

Г.М. Құсайыновтың еңбегінде: «Педагогикалық технология» идеялардан басқа, бұл жоспарланған оқыту мен тәрбиелеудегі мұғалімнің мақсаттары мен нәтижелеріне қол жеткізу және оқу процесі емес, бұл кәсіби мұғалімнің басшылығымен шәкірттердің оқыту процесі, бұл өзін-өзі тәрбиелеу және өзара оқыту процесі, мазмұны оқу жоспары мен бағдарламаларында қарастырылған қызмет түрлерін игеру бойынша жұмыстың әр кезеңінде болатын өзгерістер мен қайта құрулар [4].

В.А.Сластениннің педагогикалық технологиясына берген анықтамасында: Ғылыми жоспарлау, нақтырақ айтқанда, қиял, педагогикалық іс-қимылдың сәттілігін қамтамасыз етеді. Педагогикалық процесс белгілі бір принциптер жүйесі негізінде құрылғандықтан, педагогикалық технология осы принциптерді дәйекті түрде іске асыруға бағытталған, бұл олардың сыртқы және ішкі әрекеттердің жиынтығы ретінде қарастырылатын мұғалімнің жеке басының тұтастығымен объективті қарым-қатынасында көрінеді. Педагогикалық технологияның оқыту мен тәрбие жұмысының әдістемесінен айырмашылығы осы. Егер «Әдістеме» ұғымы оқыту мен тәрбиелеу әдістерін оны іске асыратын қызметтен тыс тұтас кешен ретінде қолдану процедурасын көрсетсе, онда педагогикалық технология оған мұғалімнің жеке басының барлық аспектілерінде көруге болады. Сірә, кез-келген педагогикалық материалды қажетті кәсіби деңгейде мұғалім іске асыратын технологиялар арқылы ғана тиімді реттеуге болады [5].

Оқыту мазмұнын жаңғыртудың ең қажетті аспектілерінің бірі - бастауыш білім беруді ақпараттандыру. Бастауыш білім беруді ақпараттандыру - жаңа бастауыш мектеп шәкірттерін тәрбиелеу, дамыту, қалыптастыру талаптарға сәйкес оқу процесінде ұстаздың кәсіби жұмысын ұйымдастыруға әсерін тигізетін ақпараттық коммуникацияларды ұйымдастыру технологиясы. Бастауыш мектепте заманауи ақпараттық технологияларды пайдаланудың бүгінгі жағдайына анализ жасауға мүмкіндік тудыру.

1. Бастауыш сыныпта ақпараттық технологияларды келесі бағыттар бойынша көрсетуге болады:

- өз бетінше шығармашылық жұмыс жасау;

- өзін-өзі бағалауы, тест, оқытуды дамытатын ойындар, тренингтер, электронды оқулықтарды ж. т.

б жүзеге асыру;

- мәлімет алу, достарымен, құрбы-құрдастарымен интернет желілері негізінде байланыс жасау;

2. Компьютерлік программада, электрондық берілген ойындық, оқу материалдары бойынша проблемалық жағдаяттар, балалардың көңіл-күйіне, ынтасына әсер ететін олардың шығармашылық қабілеттерімен және интеллектуалдық ой іс-әрекеттеріне ықпал ету.

Ендігі кезекте әдіс-тәсілдерге тоқталсақ. Жалпы сабақтың үш кезеңі бар бар. Олар: Сабақтың басы, ортасы және соңы. Сабақтың басында психологиялық ахуал, үй тапсырмасын сұрау және топқа бөліп аламыз. Ал, сабақтың ортасында жаңа тақырып өтіліп, жаңа тақырыпқа байланысты тапсырмалар орындалады, арасында сергіту сәті. Сабақтың соңында рефлексия, бағалау, үй тапсырмасын беру жүзеге асады. Енді дәл осы кезеңдерді әртүрлі әдістер арқылы оқушыларға көрсетіп, оқытып, сабақты жүргізетін болсақ, оқушы қызығады. Тақырыпқа байланысты көрнекілік, ресурстар, интерактивті пайдалансақ оқушы тез меңгереді. Әсіресе, бастауыш сынып оқушылары үшін өте маңызды. Оқушы естігеннен қарағанда көріп үйренсе, жылдам әрі ұзақ уақытқа есте қалады.

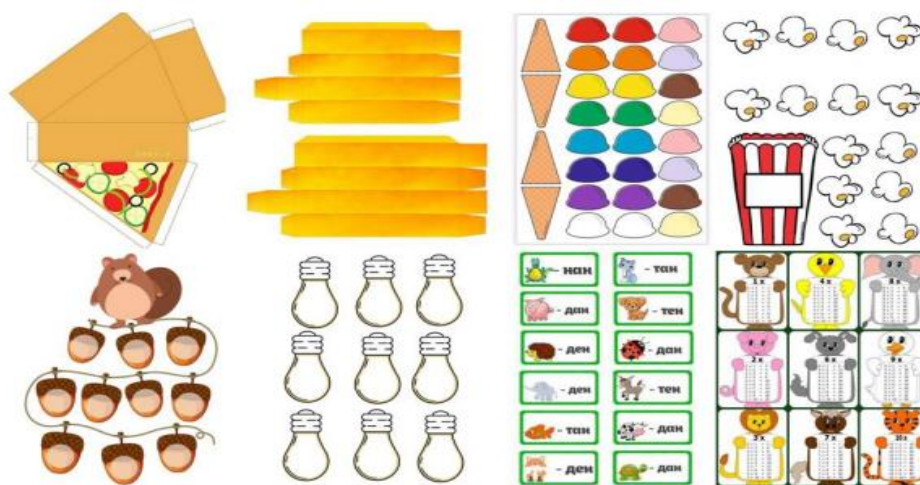
Сабақтың басы: Психологиялық ахуал сәтіне «Кубизм» әдісін пайдалануға болады. Кубиктің алты жақ бөлігінде әртүрлі тапсырмалар беріледі. Мысалы, ән айту, Абай өлеңін мәнерлеп айтып беру, құшақтау т.с.с тапсырмалар. Қолданылуы: оқушылар шеңбер болып тұрады. Мұғалім жанында тұрған оқушыға ұсынады. Оқушының қолына кубиктің түскен жағындағы тапсырманы орындап, келесі досына ұсынады. Осылайша оқушыларда сабақтың бастапқы кезінде көтеріңкі көңіл күй туғызып, әрі қарай сабақ жалғасады. Бұл да бір оқушының сабаққа ынтасын ашып, қызықтыруға мүмкіндік береді. Басқада әдістер: «Сәлемдесу», «Күн шуағы», «Өлең жолдары».

Үй тапсырмасын сұрау кезінде wordwall.net интерактивті сервис көмекке келеді. Wordwall.net интерактивті сервисінде сабақты қызықты өткізуге көмектесетін дайын шаблондар берілген. «Кездейсоқ қолисо» әдісінде сыныптағы оқушылардың тізімі жазылады. Осы әдіс арқылы үй тапсырмасын айтатын оқушыны таңдап береді. Одан бақада «Алаңды ашыңыз», «Сәйкес келетін жұптар», «Анаграмма», «Ретке келтір» түрлері өте көп және әрқайсысынан бірнеше түрінен кездестіруге болады.

Топқа бөліну кезеңінде «Жарық» әдісі, «Қаламдар», «Жұп сандар және тақ сандар», «Түстер», «Жануарлар және өсімдіктер» т.б.

Сабақтың ортасы: Ең алдымен жаңа тақырыпты түсіндірерден алдын, сыни тұрғысынан технологиясын пайдалана отырып, тақырыпты оқушыларға дайын күйде бермей тақырыпты өздері табу үшін ребус, сөзжұмбақ немесе сұрақтар қойып, оқушыны ойландыруға мүмкіндік береміз әрі бұл оқушыны қызықтыруға бірден-бір себеп. Жаңа тақырыпты төрт дағдыдағы тыңдалым әдісіне жүгіне

отырып, интерактивті тақтадан бейне жазба көрсетіп, тыңдату арқылы жүзеге асыратын боламыз. Жаңа тақырыпты меңгеру, шыңдау үшін тақырыпқа байланысты тапсырмалар орындатамыз. Бұл кезде бізге мына әдістәсілдер көмекке келеді: «Білім шамы», «Попкорн», «Пицца», «Фри», «Тарсия», «Шам жағу», «Сықырлы қобдиша», «Бал арасы», «Карточкалар», «Лейс» әдестері т.б.

Сергіту сәтінде қолданылатын әдістер: «Нейрожаттығулар», «Эмоция», «Менімен бірге қозғал», т.б. Сабақтың соңы: Рефлексия және бағалау кезінде ұсынатын әдіс-тәсілдеріміз «+1 білім», «Баскетбол», «Каспи карточкасы», «Лайк», «Монета», «Білім поштасы», «Мадақтау», «Смаликтер», «Пайыз», «Бағдаршам», «Алма ағашы», «Қалам», «Ұстазға хат» т.б. Сабақты тиімді өткізетін, оқушылар сіздің келесі сабағыңызды қашан болады деп күтетін және ең ыңғайлы сабаққа қолданылатын 10 ең қызықты интерактивті сервистер тізімін ұсынамын!

1. Flippity-Интерактивті тапсырмаларды жасауға арналған әртүрлі шаблондардың үлкен жиынтығы. <https://www.flippity.net/>

2. Wordwall. Өзіңіздің оқу ресурстарыңызды құрудың қарапайым тәсілі. <https://wordwall.net/ru>

3. Liveworksheets – Интерактивті жұмыс парағын құрастырушы. <https://www.liveworksheets.com/>

4. Edpuzzle – Бейне фрагменттері негізінде интерактивті онлайн сабақтар жасауға мүмкіндік береді. <https://edpuzzle.com/>

5. Learnis – Веб-квесттер, викториналар және интеллектуалды онлайн ойындар жасауға арналған сервис. <https://www.learnis.ru/>

6. Interacty – тесттер, мини-ойындар, интерактивті слайд-шоулар, калькуляторлар, таймлайндар және пайдаланушылар жай қарап немесе оқып қана қоймай, өзара әрекеттесе алатын басқа форматтарды құрастыруға болатын сервис. <https://www.meruiinteractive.com/>

7. WebAsk – Кері байланыс жасаудың тамаша құралы. Ол заманауи дизайнмен, безендіруге арналған түрлі-түсті үлгілермен ерекшеленеді. Әр түрлі зерттеу сценарийлерін жасауға болатын тармақтау механизмі бар. <https://webask.io/ru>

8. Socrative – онлайн тестілеу сервисі. <https://www.socrative.com/>

9. Teachermade – Интерактивті жұмыс парағын құруға арналған тегін сервис. https://employee.provo.edu/approved_application/teachermade-com/

10. Baamboozle – Өткен тақырыпты қайталауда, концепцияны тексеруге, сабаққа шолу жасағанға пайдалы сервис. <https://www.baamboozle.com/>

Жоғары айтып кеткендей, қазір заман секунд сайын өзгеруде дегендей қазіргі таңда бейне жазбалар оқушының, жалпы барлық тұлғаларға керекті, қаралатын бейне жазбалар тым қысқа болыпта беріліп жатыр. Бұл әдісті қорытындылайтын болсам, оқушылардың тілдік төрт дағдылары: оқылым, жазылым, айтылым, тыңдалым жаңартылған білім беру бағдарламасында енгізілген соңғы төртінші дағды тыңдалым дағдысына кіретінін байқауымызға болады

Бастауыш мектептің негізгі міндеті-оқушыларды дамыту, алғашқы дамуын қамтамасыз ету, білімге деген сенім-мұраттарды нығайту, дағдылар мен дүниетанымдық көзқарастарды дамыту, білімге деген қызығушылық пен ынта-зейінді арттыру.

Жаңа технологиялардың қалыптасуы баланың интеллектуалдық, адамгершілік, рухани азаматтық қалыптастыруға әсер етеді, өзін-өзі жетілдіреді.

Демек, бастауыш мектепте жаңа педагогикалық технологияларды пайдалану негізінде болашақ ұрпақтың еркін дамуына, нақты білім алуына, белсенді шығармашылығына жағдай жасалады.

Пайдаланылған әдебиет

1. Қазақстан Президенті Қ. К. Тоқаевтың «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Жолдауы, 01 қыркүйек, 2020 ж. - 7 б.
2. Желдербаева С. Жаңа педагогикалық технологиялар. - Алматы, Рауан, 2012. - 99 б.
3. Беспалько В. П. Слагаемыепедагогическойтехнологии. - М. :Педагогика, 2015. - 75 с.
4. Ахметов С. Бастауыш класта білім берудің тиімділігін арттыру жолдары. -Алматы, Рауан, 2011. - 80 б.
5. Шамова Т. И. Современные средства оценивания результатов обучения в школе. - М. : Педагогическое общество России, 2013. - 65 с.

ӘОЖ: 37.015.3

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІН АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Сармурзина С.Е., Бақытжанқызы П., биология пәні мұғалімдері
“Мәлік Ғабдуллин атындағы &70 жалпы білім беретін орта мектеп”КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Таным үрдісінде ойлаудың түрлі тәсілдері пайдаланылады (анализ, синтез, дедукция, индукция, абстрактіліктен нақтылыққа көтерілуі және т.б.). Оқу арқылы балаға қоғам өзінің ғасырлар бойына жинаған асыл мұрасын, дағды тәжірибесін береді. Демек, оқыту - таным үрдісі. Өйткені, онда ілгері қарай қозғалыс болады, оқушы білмеуден білуге қарай жүріп отырады. Оқытудағы міндет – оқушыны табиғат, қоғам және адам дамуының жалпы және негізгі заңдарымен қаруландыру. Таным арқылы заттар мен құбылыстардың басты белгілері, ұқсастықтары мен айырмашылықтары жайындағы бейнелі қабылдау нәтижесінде ұғым туады. Таным өмірлік қызмет барысында іске асады.

Таным процесі мұғалімнің басқарушылық, әрі бағыттаушылық рөлімен, ынтымақтастық байланыста бірлескен қызметінде іске асырылады. Ғалым педагог Л.Занков: «Оқыту оқушылардың жалпы рухани дамуын қамтамасыз етуі қажет» десе, көрнекті психолог Л.Выготский: «Жақсы оқыту деп, баланың дамуынан ілгері жүретін, оны жетекке алатын оқытуды айтады» деп тұжырымдайды және оқу баланың өзіндік танымдық белсенділігі екенін анықтайды [1,15].

Білім беру және оқыту теориясының әдіснамалық негізі - таным теориясы, оқушы тұлғасын жан - жақты және үйлесімді қалыптастыру туралы ілім болып табылады. Бұл теория білім беру және оқытуды арнайы ұйымдастырылатын іс - әрекет ретінде қарастырады. Білім беру және оқыту теориясының оқушыларды оқыту мәселесіндегі талаптарының бірі танымдық белсенділік.

Танымдық белсенділік дегеніміз – оқушының оқуға, білімге деген ынта ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі [2,34]. Мысалы: мұғалімнің баяндап тұрған материалын түсіну үшін, оқушының оны зейін қойып тыңдауы, алған білімін кеңейтіп толықтыру үшін, өздігінен кітап оқуы, бақылау, тәжірибе жасау, жазу, сызу сияқты жұмыстар істеуі керек. Өйткені өтілген материалды саналы қайталауда, жаңадан білім алуда, оның жолдары мен дағдыларына үйренуде белсенділіксіз мүмкін емес.

Бұл талаптың орындалуы оқушылардың оқу материалын түсінуге, өткенді жаңамен байланыстыруға, негізгісі мен қосымшасын анықтауға, алған білімдерін тәжірибеде пайдалануға, өз пікірлерінде оларға сүйенуге ұмтылысынан көрінеді. Білімді саналы меңгеру өз бетімен жаңа білім алуға мүмкіндік беретін ақыл - ой еңбегінің өзіндік тәсілдерін игермейінше іске аспайды. Оқушылардың белсенділік танымдық іс-әрекетінің көздейтін мүддесі - білімнің қоғамдық мәнін ұғыну, қоғамға қызмет ету қарқынын үдету қажеттігі негізінде дамиды. Белсенділіктің ең жоғарғы көрінісі оқушылардың алған білімдерін өмірде, тәжірибеде нәтижелі пайдалана білуі болып табылады. Осыдан келіп, оқыту барысында оқушының іс - әрекетінде танымдық белсенділікті қалыптастыру талабы туындайды [3,11]. «Танымдық белсенділік» термині «таным» және «белсенділік» ұғымдарының бірлігімен түсіндіріледі. Сол себепті осы екі терминнің нақты анықтамаларына тоқталған жөн.

«Таным» ұғымы философиялық категория. Танымның алғашқы баспалдағы сезімдік қабылдау негізінде жүргізіледі. Ол айналадағы материалдықтың адам санасында бейнеленуі.

Төменгі сыныпта жаратылыстану пәнін оқу арқылы оқушылардың қоршаған орта, әлем және аспан денелері туралы білімдері молайып, өзбетінше зерттеу жұмыстарын жүргізуге жағдай жасалған. Жаратылыстану пәнін оқытудың ерекшелігі: оқушылардың қоршаған орта, әлем туралы ой-өрісін дамыту, тәжірибе жұмыстарын жасату арқылы шығармашылық ізденіс қабілетін арттыру.

Жаратылыстану пәнін оқу барысында оқушылардың санасында осындай зерттеу дағдыларын қалыптасады: зерттеушілік, байқау, мәліметтерді алу және ұсыну, нәтижелерді түсіндіру.

Оқыту үдерісінде оқушылардың пәннің бөлімдеріне қарай біліммен біліктерін саналы түрде игеруі үшін әрпәннің әдістемелік қызметін пайдалануға, жобалау, зерттеу әрекеттері тәсілдерін игеру негізінде жүйелерін, әлеуметтік мәдени кеңістікте өз орнын дұрыс таба білуі үшін біліктерді меңгеруге бағыттайды. Қазіргі кезеңде оқушының өз бетімен білімге ие болу барысында оның белсенді іс-әрекетін ұйымдастыру оқу үдерісіне берілген негізгі міндеттердің бірі.

Оқытудың мәні оқушылардың саналы ойлау, өзбетінше ізденістері мен мәліметтерді жүйелі меңгерту болуы керек деп оқу жүйесіне жаңа міндеттер қойылған еді. Бұл жоспардың барысында қазіргі таңда барлық бастауыш сыныптар білім алудың жаңа жүйесінде оқытылады. Жаңа оқу бағдарламасының маңызы – оқушылардың дұрыс ойлау жүйесін дамыту. Білім алушы өзінің сабақ барысында алған білім нәрін, жалпы тұрмыста, күнделікті өмірде қолдана білу қажет. Яғни, бұл бағдарлама күнделікті өмірмен сабақты байланыстырады [4,45].

Жаратылыстану пәні бойынша сабақ берудің әдістемелік негізін салған орыс ғалымы А.Я. Герд «адам баласы білімді тек қана оқып емес, оны бақылау, салыстыру, тәжірибе арқылы игереді, сол себепті жаратылыстануда осы әдістер ең маңыздысы болып табылады» деген екен. Осы әдістерге жеке тоқталайық:

Бақылау әдісі:

1. бұл шәкірттерге қоршаған әлемнен нақты және бейнелі идеялар мен тұжырымдамаларды қалыптастыруға мүмкіндік береді, соның негізінде шығармашылық ойлау қызметі, кіші мектеп оқушыларының дамуы жүзеге асырылады.
2. ол табиғи құбылыстардың үздіксіз өзгеруі мен дамуын, табиғатта болып жатқан құбылыстардың өзара байланысы мен заңдылығын, әлемнің бірлігін қамтамасыз етеді.
3. бұл назардың тұрақтылығын арттырады, шығармашылық, танымдық қабілеттерін арттырады, оқушылардың байқау қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Сабақтарда бақылауды сауатты ұйымдастыру және жүйелі түрде дұрыс пайдалану қабілеті ұстаздың дағдыларына байланысты. Егер сіз сабақта бақылау әдісін қолдансаңыз, келесі жүйені қолданыңыз:

- Бақылау үшін оқу материалдарын іріктеңіз;
- Шәкірттерді бақылауға дайындаңыз;
- Сабақты бақылау үшін қажетті негізгі ұғымдарды қалыптастырыңыз;
- Бақылау мақсатын нақты қоя білу.
- Күнделікті бақылау үшін тапсырмаларды жасаңыз және балаларға тапсырмалар беріңіз;
- Қажетті жабдықтарды дайындаңыз;
- Бақылау нәтижелерін жазып, жалпылаңыз.

Бақылау әдісі оқиғаның уақытына сәйкес орындалады және бірнеше кезеңге бөлінеді:

- Оқытушының басшылығымен бақылау (көп аса 1-ші сыныпта өткізіледі, қоршаған табиғатты көруге әлі үйренбеген, олар әлі де өзгерістерін түзете алмайды)
- Жүйелі қысқа мерзімді уақытша бақылау (ұстаз шәкіртке бір сәтте, серуендеу кезінде немесе табиғатты бақылауға нұсқау береді)
- Ұзақ мерзімді бақылау (мысалы, өсу, өну, көбею, тұқым, жеміс беру, белгілі бір өсімдіктердің қурап қалуы). Көктем, жаз, күз, қыс айларындағы өзгерістер сияқты т.б.
- Зерттеу қызметімен байланысты бақылау. Белгілі бір тақырып бойынша оқушының қызығушылығына сәйкес бақылау жүргізу, зерттеу соңында жобаны дайындау және оны қорғау. Қазіргі таңда оны жобалау әдісі деп атайды.

Оқушылардың танымдық қабілеттерін жақсарту үшін жаратылыстану сабақтарында қолданылатын негізгі әдістердің бірі – **салыстыру**. Бір кездері К.Д. Ушинский «салыстыру – бұл әр тұжырымдаманың және әр ойдың негізі» деді. Мысалы: біз қылқан жапырақты және жапырақты ағаштарда салыстыратын бірінші нәрсе – жалпы белгілерді, тамырларды, бұтақтарды, жапырақтарды салыстыру. Негізгі айырмашылық жапырақтарда жатыр. Біз қылқан жапырақтардың жапырақтары қылқан жапырақты ағаштардың пішініне ие деген қорытындыға келеміз. Салыстырудағы маңызды қадам – оқушылардың пәннің маңызды ерекшеліктерін ажырата білу қабілеті.

Оқушылардың танымдық қабілеттерін жақсарту үшін жаратылыстану сабақтарында қолданылатын негізгі әдістердің бірі – **тәжірибе**. Шәкіртті табиғат объектісінің табиғатымен, табиғи құбылыстардың мәнімен таныстыру қажет болған кезде эксперименттер жүргізу өте маңызды. Жаратылыстану сабақтарында жүргізілген эксперименттер сыныптағы кейбір табиғи құбылыстарды

қолмен көбейтуге мүмкіндік береді. Минералдардың қасиеттерін, суды сүзгілеу арқылы тазартуды, топырақтың табиғатын, тұқымның өнуін бақылауды және т.б. білу үшін эксперименттер жүргізу қажет.

Мұғалім тәжірибеге келесі дайындық жұмыстарын жүргізеді:

- Практикаға керек құралдарды дайындайды;
- Практикаға керек материалдарды таңдайды;
- Мұғалімдер оқу күні басталғанға дейін барлық тәжірибеден өтеді;
- Шәкірттерді қауіпсіздік ережелерімен таныстырады, практика кезінде өзін қалай ұстау керектігін ескертеді;
- Практиканың мақсаттары мен міндеттері туралы ақпарат береді;
- Эксперимент мәселесін шешетін сұрақтарды тақтаға алдын-ала жазады.

Егер тәжірибе отпен, қышқылмен жүргізілсе немесе балаға оны орындау қиын болса, мұғалім өз бетінше тәжірибе жасайды. Мұғалім бұл жағдайда қажетті жабдықты әр бала эксперименттің барысын көре алатындай етіп эксперимент жүргізу үшін арнайы тұғырға қояды.

Ауқымды практика кезінде қатысушылар шәкірттерге практикаға қажетті жабдықтар мен заттарды таратады. Шәкірт ұстазының жетекшілігімен эксперименттер жүргізеді, соңында шәкірт нәтижелерді талдайды және тиісті қорытынды жасайды. Тәжірибені немесе жаппай эксперименттерді көрсету кезінде асықпау қажет, бәрін мұқият тексеріп, шәкіртке табиғи құбылыстарды көбейту кезінде дәйектілікті түсіндірген жөн. Сұрақтарға жауап алу, қорытынды жасау және әңгіме жүргізу қажет.

Жаратылыстану сабақтарында шәкірттердің танымдық қабілеттерін арттырудың бұл әдістері шәкірттердің шығармашылық қабілеттерін шыңдайды. Оқушылардың көкжиегін кеңейтудің, танымдық қабілеттерін қалыптастырудың және шығармашылық қабілеттерін дамытудың осы әдістерін жүзеге асыру үшін мен «сыни ойлау» стратегияларын және «дамытушылық оқыту», «топтық оқыту» әдістерінің тиімділігін қолданамын және сабақ барысында осы әдістер мен стратегияларды жиі қолданамын.

Қазіргі кезде оқушының оқу әрекетінің жемісті, нәтижелі болуына, танымдық белсенділігі мен ізденімпаздығын ынталандыруға септігін тигізетін өз бетіндік оқу үрдісін ұйымдастырудың түрлі әдістерін, тәсілдері мен нысандарын іздестіру – аса маңызды міндет болып есептеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Алпысбева Н.С., Шатырбаева Г.Ж. Оқушылардың танымдық қызығушылығын дамытуда дидактикалық құралдардың алатын орны// «Педагогика ғылымдары» сериясы, №1(45), 2015ж.
2. Жақыпов С.М. Жалпы психологияға кіріспе. Алматы: 2007,-230.
3. Тоғайбаева А.К., Есенгулова М.Н., Жалпы педагогика негіздері. Әдістемелік нұсқау – Ақтөбе 2018.
4. Шаяхметова М.Н. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын арттыру жолдары// ПМУ Хабаршысы Педагогическая серия. 2015. №1

ӘОЖ: 37.015.3

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ИНТЕРАКТИВТІ РЕСУРСТАРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ТИІМДІЛІГІ.GENIALLY. LLY ПЛАТФОРМАСЫ

Айдарова Н.Е., Айтпанбетова М.М., "Бастауыш класс" мұғалімдері
М.Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп" КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Цифрлық сауаттылық - цифрлық технологияларды және интернет ресурстарын қауіпсіз және тиімді пайдалану үшін қажетті білім мен дағдылардың жиынтығы. Цифрлық технология қоғам өміріне әсерін молынан тигізуде. Соның нәтижесінде денсаулық сақтау мен білім беру, қала тіршілігі, жалпы адамның күнделікті өмірі айтарлықтай өзгеріп, жаңа сипатқа ие болуда.

Жаңа ғасырға лайықты ізгі қасиеттерге ие болу - қазіргі таңдағы әрбір жеке тұлғаның алдында тұрған асыл да негізгі міндет. Бүгінгі уақытта адамның кәсіби шеберлігіне, білім өрісіне, зиялылық және танымдылық деңгейіне жаңа технология дәуірінің өзі биік талаптар қойып отыр. Өткеннен сабақ ала отырып, болашақтың қоржынына өзіміздің халықтық қасиетімізбен, жаңарған болмысымызбен, терең ой-санамыз және сапалы дүниелерімізбен үлес қосу – жаһандану кезеңінің табалдырығында тұрған біздер үшін аса маңызды іс.

Заманауи технологиялар біздің өмірімізге тұрақты түрде енгізілуде, «Цифрлік» тұжырымдамасын тек ғылыми конференцияларда ғана емес, күнделікті өмірде де жиі кездесетін болдық. Цифрландыру үрдісі, мінсіз білім беру үдерісі мен сапасына әсер етеді. Оқу үрдісінде компьютер оқып-үйрену нысаны ретінде, сонымен бірге оқыту, тәрбиелеу, дамыту мен оқытудың мазмұнын меңгеруді диагностикалау құралы ретінде әрекет етеді. Мұның өзі ақпараттық технологияларды пайдаланудың екі бағыты бар екендігін анықтауға мүмкіндік береді. Бірінші бағыт тұрғысынан алып қарасақ, ақпараттық технологиялар білім, білік, дағдыны игеру үшін қажетті ресурс болып табылып, студенттердің саналы тәрбие, сапалы білім алуына жағдай жасайды, ал екінші бағыт тұрғысында ақпараттық технологиялар оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру тиімділігін арттырудың қуатты құралы болып табылады.

Бүгінгі кезде ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде «педагогтың цифрлық құзыреттіліктері» ұғымын айқындауға және де оның құрылымдық бөліктеріне көп көңіл бөлуде. Елімізде цифрландырудың дамуы білім беру жүйесінің тиісті бағдарлануын талап етеді. Сарапшы зерттеушілер педагогтар арасында цифрлық алшақтық бар екен алға тартады: кей біреулері білім беру үдерісін түрлендіру үшін цифрлық технологияларды қолданса, басқа педагогтер дәстүрлі оқу процесін цифрландыру үшін пайдаланады. Мұғалімдер цифрлық технологиялардың артықшылықтарын сезінуі маңызды, ал цифрлық қорытындылар оқытушы үшін тек көмекші болып қалу керек. Сол себепті, жаңа буын мұғалімдері бойында болуы тиіс маңызды құзыреттер цифрлық болып табылады.

Жоба барысында біз өз тәжірибемізде цифрлық құзіреттілігімізді дамыту мақсатында қолданған платформалардың бірін сипаттап, алынған нәтижелерді талдауды жөн көрдік. Өз жұмысымызда интерактивті жұмыс парақтарымен сабақ барысын калай түрлендіруге болатынын көрсетеміз.

Интерактивті жұмыс парақтары ақпараттық жүйелердің бір түрі. Оларды тәуелсіз қызметтер ретінде немесе қашықтықтан оқыту жүйелерінің белігі ретінде пайдалануға болады. Интерактивті жұмыс парағының кептеген қызметтері Google Classroom интеграциясына ие. Соңғы жағдайда Google сыныбы функционалдылықты күшейтудің бір түрін алады.

Дұрыс жасалған интерактивті жұмыс парағы келесі мүмкіндік береді:

- «сөйлейтін бас» рөлінен босатады (talkinghead);
- оқушылар оқу тақырыбын өз бетінше және дербес оқи алады;
- бүкіл сыныптың жұмыс қарқынына қарамастан оқушы өз жұмыс темпін сақтайды;
- оқу процесіне сандық құралдар мен веб-қызметтерді енгізуге болады;
- мұғалім сабақта мұғалім көмегіне мұқтаж балаларға көбірек көңіл бөле алады.

Интерактивті жұмыс парағын сабақта қолданудың кезеңдердің бірі ретінде, оқушылардың өзін-өзі оқыту құралы ретінде қолдануға болады. Мысал ретінде Genially.lly платформасына тоқталамыз.

Genially.lly - бұл оқытушы өз пәніне материалдар дайындау үшін қолдана алатын инновациялық білім беру құралы ғана емес. Бұл қосымша қазірдің өзінде оқытушылар өз тәжірибелерімен бөлісетін және сабаққа арналған инновациялық білім материалдарын құратын, халықаралық оқытушылар қауымдастығына айналды. Тегін нұсқада барлық құрылған электронды жұмыс дәптерлері ашық ақпараттық - білім беру ортасына түседі. Genially -ді педагогтар төменде көрсетілгендер үшін қолдана алады:

- o қызықты ойындар,
- o түрлі слайттар,
- o топтарды жарыстыру,
- o жұптық тапсырмалар,
- o ашық сұрақтар,
- o бірнеше жауап таңдау,
- o салыстыру,
- o сәйкестікті анықтау,
- o мәтіндегі рұқсаттамаларды толтыру,
- o рефлексия және кері байланыс,

Genially.lly қызметі басқа оқытушылардың жұмыс үлгілерін пайдалануды ұсынады, осылайша, бүкіл әлем бойынша мұғалімдердің тәжірибесі мен шығармашылық әлеуетін жинақтайды. Ашық галереяда одан әрі пайдалану үшін әр түрлі тілдердегі, соның ішінде орыс тілін қоса алғандағы барлық пәндер бойынша электронды жұмыс дәптерлері жарияланған. Платформада дидактикалық материалды құру бойынша мұғалімдердің бірлескен қашықтан жұмыстарын ұйымдастыру мүмкін болады.

Қызметтің негізгі функциялары тегін. Оларға жеке интерактивті тапсырмаларды құру, қоғамдастықтағы мындаған жұмыс парақтарына қол жеткізу, студенттерге қажетті материалдарға бір рет басу мүмкіндігі, сонымен қатар бір реттік сынып бөлмелерін құру кіреді.

Genially.lly қызметінің пайдалану үшін мына амалдарды жүзеге асырамыз.

- Yandex немесе Google- дан Genially.llyсайтына кіреміз;
- Сайтқа кіргеннен кейін бізге біршама шаблондар көрсетіледі (мысалы: презентация, интербелсенді суреттер, түрлі ойындар, видео/аудио, диаграммалар, т.б.);
- Log.in (кіру) батырмасын басып, жеке аккаунт ашамыз;
- Жұмыс тақтасы ашылады;
- Create.genially батырмасын басамыз. Бізге көптеген шаблондар ашылады.
- Өзімізге керегін тандап алып, тапсырмаларды, мәліметтерді енгіземіз.

Genially.lly қызметінің тағы бір артықшылығы онымен топтастыру жұмыстарын да істеуге болады.

Интерактивті дәптермен жұмыс жасаудың мәні - оқу процесі барлық білім алушылар таным процесіне қатысатындай етіп құрылады. Өз жұмысында интерактивті дәптер жасау техникасын қолдана отырып, стандарттан тыс ойлауға, әртүрлі идеяларды ұсынуға және жүзеге асыруға қабілетті жеке тұлғаны тәрбиелеуге мүмкіндік бар. Мұғалімнің міндеті- оқушыларға өздеріне сенуге көмектесу және жаңа көкжиектерді ашуға дұрыс ынталандыру.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Оспанбекова М.Н. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін инновациялық технологиялар негізінде оқушылардың рефлексиясын дамытуға даярлау, филос. док. (PhD) ... дис – Алматы, 2019. – 287 б.

2. Интернет көздері

ӘОЖ: 37.015.3

СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

**Тальжанова А.Ж., Бақтығалиева Н.А., "Қазақ тілі мен әдебиеті" пәні мұғалімдері
"М.Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп" КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР**

Оқу үрдісінде оқушының ізденуі мен зерттеу дағдыларын қалыптастыра отырып, пәнге деген қызығушылықтарын арттыру мақсатында қолданылатын технологиялар баршылық.

Технология (грек тілінен technе – өнер, шеберлік, шеберлік және грек тілінен logos – оқу) - белгілі бір нәтиже алуға бағытталған ұйымдастыру шараларының, операциялар мен әдістердің жиынтығы. Екі түп тамырының бірлігін шеберлік туралы ғылым немесе білімді беретін деген сөзді құрайды.

Педагогикалық технологияны қолданатын субъектілердің жеке ерекшеліктеріне қарамастан, берілген шарттар шеңберінде объективті түрде жобаланған нәтиже беретін мақсатты операциялардың саналы, іс жүзінде игерілген жүйесі. Оқыту технологияларының ерекше белгілеріне мыналар жатады:

- нәтижені бекітудегі айқындық пен сенімділік;
- оған қол жеткізу критерийлерінің болуы;
- оқыту субъектілері қызметінің кезең-кезеңімен ресімделетін құрылымы;
- тәжірибенің тасымалдануы және қайталануы [1].

«Оқытудың формаларын, әдістері мен құралдарын жалпылайтын психологиялық-педагогикалық құрылғылардың ортақтығы» деп Б.Т.Лихачев айтқандай, технологияның шексіз өзгертін механикалық құрылымын емес, бала мен мұғалімнің өзара әрекеттесуінің өзегі, маңызды ұйымдастырушылық құрылымды қамтиды. Педагогикалық технологияның

мәні-шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қажетті жағдайлар жасау.

Жаңа технологияларды меңгеру керек. Мұғалім тәжірибесінде өзекті болып отырған жаңа технологиялардың бірі - «Сын тұрғысынан ойлау технологиясы. Сын тұрғыдан ойлауға дидактика және психология саласындағы көптеген ғалымдар анықтама келтірген «Сын тұрғыдан ойлау – бұл идеялар мен мүмкіндіктерді шығармашылық біріктірудің, тұжырымдамалар мен ақпаратты қайта ойластырудың, қайта құрудың күрделі процесі. Бұл бір уақытта бірнеше деңгейде болатын белсенді және интерактивті таным процесі» деп американдық психолог Д.Халперин айтып кеткен болатын [2].

«Сын тұрғыдан ойлау дегеніміз – пайымдаулардың немесе сынның негативтілігі емес, негізделген шешімдер қабылдау үшін тәсілдердің алуан түрлілігін саналы түрде қарастыру. Сын тұрғыдан ойлау-бұл жаңа сұрақтар қою, әртүрлі дәлелдер жасау, тәуелсіз ойластырылған шешімдер қабылдау мүмкіндігі .

Сын тұрғысынан ойлау оқушылардың ойлауын дамытып, өз ойының шешімін дәлелдеуге, шығармашылық ойға жетелейді. Бұны белгілі ғалым Д.Халперннің «Сыни ойлау- ойлаған түп нәтижеге жету үшін танымдық техникаларды пайдалану арқылы шығармашылықпен әрі қарай бағыттап ойлану» деген пікірімен дәлелдеуге болар еді.\

- оқушыларды бағыттау;
- өз бетімен шешім шығаруға жағдай жасау;
- оқушылардың өз беттерімен шешім шығаруға мүмкіндік беру;
- қалыптасқан ішкі жағдаяттарды дайындау.

«Оқу мен жазуды сын тұрғысынан ойлауды дамыту» технологиясының стратегияларын сабақта қолдану барысында көрсеткен нәтиже;

- 1) Оқушының оқуға қызығуы артады.
- 2) Іскерлік дағдысы.
- 3) Ойлау белсенділігі.
- 4) Тапқырлығы.
- 5) Өзіне деген сенімі қалыптасады [3].

Сыни тұрғыдан ойлау технологиясы бойынша әр сабақ үш кезеңнен тұрады:

- қызығушылықты ояту;
- мағынаны ашу;
- ой толғаныс[2].

Бірінші кезең -»Қызығушылықты ояту» -Эвокация. Бұл- оқу жұмысымен шұғылдануға қызығушылықтың оянуы. Бұл кезеңнің мақсаты – оқылатын тақырыпқа оқушылардың қызығушылығын ояту, оқушы белсенділігін ояту. Дж.Дьюи мен Б.Блум өз зерттеулерінде оқушыға оқу мақсатын қоюға мүмкіндік беру қажет деп есептейді, олардың ойынша бұл оқушылардың ішкі мотивтерін тудырады. Мұғалім осы мақсатқа жетудің тиімді әдістерін таңдайды. Егер оқушыға бұрыннан білетінін таңдауға мүмкіндік берілсе, бұл оның жеке мақсат-мотивтерін тұжырымдауға қосымша ынталандыру жасайды. Дәл осы тапсырма шақыру кезеңінде шешіледі, айтылған пікірлерді ретке келтіру қарам-қайшылықты, сәйкессіздікті, түсініксіз жерлерді көруге мүмкіндік береді, оқушы зерттелетін тақырыптың қай аспектісіне назар аударуды анықтайды.

Шақыру кезеңін жүзеге асыру барысында:

- 1) өз көзқарасын еркін білдіре алады;
- 2) бұл кезеңде «дұрыс», «бұрыс» деген мәлімдеме болмайды;
- 3) жеке және топтық жұмысты ұштастыра жүргізген дұрыс.

Екінші кезең «Мағынаны ашу»-Реализация. Бұл - оқып жатқан тақырыптардың қажетін түсіну. Бұл кезең- оқыту үрдісінде ең ұзаққа созылатын кезең. Мұғалімнің жаңа ақпаратпен таныстыруы аз, керісінше оқушылардың жұмысы көбірек жүзеге асады. Сын тұрғысынан ойлаудың шарты – оқытылатын материалмен жұмыс істеу кезінде түсінгенді қадағалау. Бұл кезеңдегі ең маңызды сәт - тақырып бойынша жаңа ақпарат алу. Ұйымдастыру жұмысы топтық та, жұптық та, жекелік те немесе бейне көру де болуы мүмкін. Оқушы кез келген ақпаратты жеке қабылдауы және қадағалауы болады. Сын тұрғысынан ойлауды дамытудың авторлары осы кезеңде оқушылардың белсенділігін, олардың қызығушылығын және шақыру кезеңіндегі инерциясын сақтау басты міндет екенін атап өтеді.

Кезеңнің мақсаты:

- жаңа ақпаратпен танысу;
- жаңа ақпараттармен өз білімімен ара-қатынас белгілеу.

Белсенді оқу әдістерін қолдану:

- инсерт;
- екі жақты күнделік;
- қосымша журнал;
- сабақтың бірінші кезеңінде қойылған сұрақтарға белсенді түрде жауап іздеу және т.б.

Бұл кезеңде жаңа ақпараттармен, ойлармен танысады, тиісті тақырыпқа байланысты кино көру, дәріс, әңгіме, тыңдау немесе тәжірибе — эксперимент жасау, мультимедиялық құралдарды пайдаланады [4]

Үшінші кезең «Ой толғау»-Рефлексия.

Рефлексия-тұжырымға келу, қорытындылау, жаңа білімді бекіту. Роберт Бустрем өзінің «Развѣтитворческого и критического мышления» кітабында «Рефлексия – ойлаудың ерекше түрі. Рефлексиялық ойлау сіздің назарыңызды аударуды білдіреді.Бұл мұқият таразылау, бағалау және тандлау дегенді білдіреді» деген болатын. Рефлексия барысында жаңа ақпарат игеріледі, ол өз біліміне айналады. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясының алғашқы екі кезеңінің функцияларын

талдай отырып, шын мәнінде рефлексиялық талдау мен бағалау жұмыстың барлық кезеңдеріне енеді деген қорытындыға келуге болады. Бұл кезеңді де жеке және топтық формада ұйымдастыруға болады. Рефлексия кезеңінде диалогқа мүмкіндік беру арқылы мұғалім бір мәселе бойынша пікірдің әртүрлі нұсқаларын қарастыруға мүмкіндік береді. Рефлексия барысында мұғалім оқушылар жұмысының нәтижесін бағалайды.

Бұл кезеңнің мақсаты:

- қабылданған жаңа және ескі түсініктердің ара қатынасын ашу;
- оқылған материалды талдау және қорытындылау;
- тақырыпты мұнан әрі меңгеру бағытын анықтау;
- мағынаны тану кезеңінде білімге сүйене отырып, бұрын және сабақ барысында не үйренгенін салыстырады;
- қарастырған тақырыптың мәнін толық түсіну және өзіне қойылған мақсатты іске асыру үшін жаңа тақырыпты талдайды, қажеттісін іріктеп алады; -өзіне қойған сұрақтарға мағыналы жауап алғандарын бағалайды;
- алған білімдерін өмірмен байланыстырады, қорытынды нәтиже шығарады, өз бетімен жаңа идеяларды ойластырады;
- кластер құру;
- әртүрлі кезеңдегі ақпараттардың өзара қатынасын сипаттайтын кестелер толтырады:
- түйін сөздерге қайта оралу;
- дұрыс және дұрыс емесін мақұлдауға қайта оралу;
- рефлексивті сұрақтар; пікір алмасу.
- шығармашылық жұмыстар жазу (синквейн,эссе) және т.б. Оқылған ақпаратты талдау, түсіндіру, шығарманы өңдеу жұмысы топ бойынша жүргізіледі [5].

Әдебиеттер тізімі:

- 1.Бөрібекова Ф.Б., Жанатбекова Н.Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар: Оқулық.– Алматы, 2014. – 360 бет.
2. МуштавинскаяИ.В.Технологияразвитиякритическогомышлениянаураке и в системеподготовкиучителя.- Москва.
3. Д.Халперн «Психология критическогомышления».- Санкт-Петербург ,2000г.
- 4.Бұзаубақова К.Ж.Инновациялық педагогика негіздері.Оқу құралы.-Алматы: Білім, 2019. –424 б.
- 5.Рефлексия в науке и обучении –Новосибирск, 1984г.

ӘОЖ: 37.015.3

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ ЖАЗБА ЖҰМЫС ТҮРЛЕРІ

Бутагарина А.Б., Латипбаева А.Г., Бастауыш класс пән мұғалімдері
“М. Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп” КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қаласы, ҚР

Кіші мектеп оқушыларының сөйлеу әрекетін дамыту қазіргі білім беру үрдісінде басты міндеттердің бірі болып отыр. Баланың сөйлеу әрекеті дамыса, онда бала басқалармен тілдік қатынасқа түсе алады. Қарым-қатынас барысында оқушының тұлға ретінде қалыптасуы,оның өзіндік санасының өсуі,танымдық қабілетінің қалыптасуы, ақыл-ойы, сөйлеу тілі дамуы жүзеге асады. Бастауыш сыныптың оқу бағдарламасында атап көрсеткендей, оқушы қазақ тілінің фонетика, лексика, грамматика, орфографиядан білім алумен шектелмейді, сонымен қатар оның сөйлеу дағдысын дамыту да басты мақсат екендігі нақты көрсетілген.

Сөйлеу тілінің ауызша және жазбаша түрі бар. Психолог Т.Тәжібаев «ауызша сөз бен жазбаша сөздің арасында үлкен айырмашылық бар, ол айырмашылықтар балалар тілінде айқын көрінеді» дей келіп, бұл айырмашылықтың себебі жазбаша сөздің өзгешілігінде, оның механикалық құрылысының күрделігінде дегенді айтады. Әрине, жазбаша сөйлеуде логикалық байланыс жақсы сақталады, ал ауызша сөйлеуде бұл байланыс бұзылады, өйткені ол сөйлеушінің сөз қолданысына байланысты өзгеріске түседі.

Жазбаша сөйлеудің ерекшеліктері;

- жазған кезде ым-ишара қолданылмайды;
- логикалық жағынан қатаң талап қойылады;

-грамматикалық ережелер сақталады;

-жазған адам аса зор зейін қойып, әр сөзге ерекше мән беріп, мағыналы сөздер қолданылады.

Оқушылардың жазба жұмыстарының жіктелуі:

Репродуктивті - қысқаша мазмұндап жазу, ішінара мазмұндау, баяндаушы жақты алмастырып мазмұндап жазу, түрлендіріп жазу.

Репродуктивті-бағалаушы-шығарма және шығарма элементтері кіріктірілген мазмұндама.

Жазу күрделі психофизиологиялық үрдіс. Онда екі негізгі деңгейді ажыратуға болады: 1) жазу техникасын қамтамасыз ететін психофизиологиялық 2) психолингвистикалық (жазу сөйлеу әрекеті ретінде). Жазу процесіне әртүрлі анализаторлар қатысады: есту (акустикалық, сөйлеу-есту), көру (оптикалық), мотор және сөйлеу-мотор.

Барлық анализаторлар күрделі шарттар рефлекс жүйесін құрайды, олар өзара байланысты және жазуды қамтамасыз ету процесінде өзара әрекеттеседі. Жазу процесі - бұл күрделі психикалық белсенділік, оның құрылымына психиканың ауызша және вербальды емес компоненттері кіреді: назар, есте сақтау, көру, есту және кеңістіктік қабылдау, қолдың ұсақ моторикасының жұмысы кіреді. Л.С.Цветкованың бір еңбегінде айтылғандай, осылардікі біреуі бұзылса, балаларда қиындық тудыратыны айтылған.

Жазбаша сөйлеу - бұл тілдің өмір сүруінің бір түрі, ол ауызша сөйлеуге қарағанда кейін пайда болды. Жазбаша сөйлеу ақпаратты жинақтау, беру және өңдеу әдістерінде төңкеріс жасап қана қоймай, адамның өзін, әсіресе оның дерексіз ойлау қабілетін өзгертті. Жазбаша сөйлеу ұғымы тең компоненттер ретінде оқу мен жазуды қамтиды.

Бастауыш сынып оқушыларының жазбаша тілін дамыту әдістерін төрт топқа бөлуге болады: имитациялық, коммуникативті, дизайн. Имитациялық әдіс басқаша айтқанда «үлгі бойынша» әдіс деп те атауға болады, оған үлгі мәтіндерді модельдеу, дайын мәтіндерді талдау, модельдер бойынша сөйлемдер құрастыру, ереже шығару, шығармашылық тапсырмалар орындау, т.б. Бұл әдіс кіші мектеп жасындағы балаларды жазбаша сөйлеуге дайындайды. Коммуникативті әдіс сөйлеу әрекетінің теориясына, атап айтқанда сөйлеу үрдісін талдауға негізделген әдіс, оның барлық кезеңдерін-ситуациялық, мотивациялық, әңгімелесушінің қабылдауы мен кері байланысын ескереді. Оған жататындар жаттығулар, эссе жазу, шығарма жазу, тақырыпты ашу, композицияны жоспарға бағындыру, сөздерді, фразаларды, фразеолгизмдерді талдау, т.б. Дизайн әдісі коммуникативті әдіспен байланысты, өйткені ол сөйлеуді ынталандыруды, оның тиімділігін қамтамасыз етеді. Бұған жататындар:

-мәтін теориясына негізделген жаттығулар: үлгілер мәтінінің құрылымын модельдеу және осы модельдің жеке мәтінін ұсыну, мәтінді редакциялау; мәтіндегі байланыс түрлерін дамыту;

- мәтін бойынша құрастыру әр түрлі функционалды семантикалық типтегі мәтіндер: сипаттама, баяндау және пайымдау, сондай-ақ әртүрлі жанрлар: әңгіме, пейзаждық эскиздер, сюжетті диалог түрінде беру.

Бастауыш сыныпта оқушылардың жазба тілін дамытатын жұмыстарына диктант, мазмұндама, шығарма жатады.

Мазмұндама - оқушының тілден алған білімін тексерудің негізгі нысандарының бірі. Мазмұндама дегеніміз - белгілі бір шығарманың (мәтіннің) мазмұнын ауызша немесе жазбаша түрде баяндап беру. Бұл оқушылардың алған білімін тиянақтап, тілін дамыту мақсатын көздейді. Мазмұндама арқылы оқушының өз ойын жүйелі баяндай алуы, тіл байлығы, сауаттылық деңгейі айқын көрінеді.

Бастауыш сынып оқушыларын дұрыс жазуға үйрету үшін олардың есту сезіміне, сөйлеу аппараттарына, көру сезімдеріне, қол қимылы мен ой қызметтеріне ерекше көңіл бөлу керек. Мазмұндама жазу арқылы кіші мектеп оқушылары оқылған мәтінді қабылдап, қабылдағандарын қайта жаңғыртып, есінде қалған мәліметтерді өз сөздерімен жазып береді.

Бүгінгі күннің мұғалімі –шығармашылық адамы. Ол қанша ізденсе, болашақ ұрпаққа соншалықты сапалы білім бермек. Ендеше мұғалім күш қуатын көңіл әрдайым жоғары көтере білсе, сонда сабақ беру сапасы арта түсіп, еңбегі жанады.

Пайдаланылған әдебиет

1. Ахметов С. Бастауыш класта білім берудің тиімділігін арттыру жолдары. -Алматы, Рауан, 2011. - 80 б.

2. Шамова Т. И. Современныесредстваоцениваниярезультатовобучения в школе. - М. : Педагогическоеобщество Ресей, 2013. - 65 с.

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Абильдина С.К., Кударина А.С., Омарова М.К.

Карагандинский университет Букетова, Караганда, Казахстан

Последние десятилетия появляется все больше публикаций в авторитетных научных базах, в которых обсуждается термин «психологическое благополучие» (psychological well-being) применительно к субъектам образовательного процесса. Кроме того, растет количество журналов, специально посвященных теме благополучия, субъективной удовлетворенности жизнью, счастья и т.д. Сфера образования смещается в сторону более полного понимания успехов обучающихся. Хотя академическая успеваемость остается основной целью, все большее признание получает важность содействия благополучию обучающихся и их личностному развитию. Растущее количество исследований личностного развития и психологического благополучия подчеркивает их значение для успеха школьников.

Особое внимание к проблеме уделяется в нормативно-правовой базе страны, что подчеркивает ее актуальность и важность на государственном уровне.

В послании Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана [1] говорится, что все казахстанские школьники должны иметь достойные условия для обучения и развития. В рамках Национального плана развития Республики Казахстан до 2025 года создание благоприятных условий и среды для обучения и будет одним из основополагающим критерием качественного образования в средних школах [2]. Именно на создание благоприятных условий для формирования и развития детей через строительство отвечающих современным требованиям школ нацелен национальный проект «Комфортная школа» [3]. Проект позволит решить вопрос технического оснащения школ, учебного и индивидуального физически безопасного пространства, для отдыха в том числе, адаптации школьного пространства для детей с особыми образовательными потребностями.

Следует отметить, что задача современной школы состоит не только в готовности детей к определенным навыкам, здесь речь идет о глобальных компетенциях и психологическое благополучие обучающихся играет ключевую роль в данном процессе. Это позволит повысить эффективность работы по достижению Казахстаном Целей устойчивого развития (ЦУР), которые отмечают острую необходимость устранения последствий пандемии COVID-19 для восстановления, стабилизации и развития психологически благополучного взаимодействия всех участников образовательного процесса [4].

В Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы отмечается, что «необходимо пополнять национальные ценностные идеи лучшими и доступными проектами, которые позволят восполнить пробелы в контексте психологического благополучия обучающихся и учителей. Формируя такую базу, появляется возможность создать некий конкурентоспособный резерв, который будет удовлетворять спросу каждого ученика, каждого учителя, оказавшегося в неблагоприятной или стрессовой ситуации» [5].

Внедрение Индекса благополучия детей [6] представляет собой значительный шаг в оценке и повышении качества жизни детей в Казахстане. Разделение индекса на четыре основных направления, «Ребенок», «Семья и общество», «Государственная политика», «Благосостояние страны», позволяет охватить широкий спектр аспектов, влияющих на благополучие детей, и обеспечить комплексный подход к его измерению, а также позволит выявить приоритетные области, в которых необходимо улучшить условия жизни и обеспечить детям лучшие возможности для развития.

Регулирующие документы отражают стремление государства к эффективному решению вопроса психологического благополучия обучающихся, определяя конкретные механизмы и подходы для его разрешения.

Проблема психологического благополучия личности остается недостаточно изученной в мировом научном сообществе. Часть исследователей понятия «психическое здоровье» и «психологическое здоровье» относят как соподчиненные.

Психическое здоровье необходимо понимать как состояние психики, которое характеризуется отсутствием психических заболеваний и нарушений и рассматривается через призму медицинских и клинических критериев. **Психологическое благополучие** представляет собой более широкое понятие, которое включает также субъективное ощущение удовлетворенности жизнью, личностного роста, смысла, достижения целей, гармоничных отношений с окружающими и саморазвития.

Психологические благополучие может быть рассмотрено как состояние психологического здоровья, как субъективное ощущение удовлетворенности жизнью, как уровень самореализации человека [7].

Таким образом, важной отличительной чертой психологического благополучия является гармония внутреннего мира человека с окружающей средой, а также равновесие между отдельными компонентами субъективной реальности личностного «я».

Большинство исследований проблемы «психологического благополучия» посвящено исследованию его компонентов. Наиболее известна авторская структура психологического благополучия С.Д. Ryff[8]. В структуру вошли 6 аспектов (рис. 1).

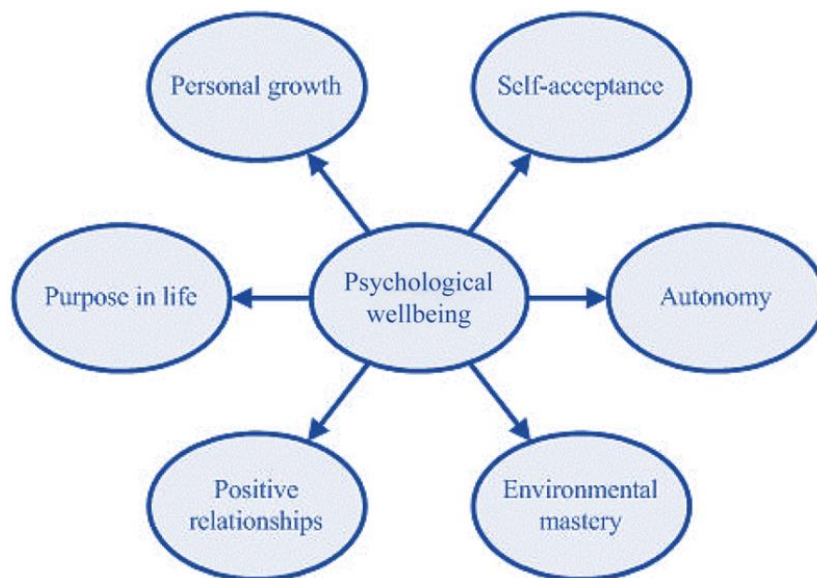

Рисунок 1. Аспекты психологического благополучия(С.Д. Ryff, 1989)

Позитивное отношение к окружающим включает навыки построения и поддержки доверительных отношений с другими людьми. Управление окружающей средой подразумевает наличие умений человека создавать необходимые для достижения желаемых результатов, решения поставленных задач условия. Автономия понимается как независимость личности, ответственность за свои решения и действия. Знание своих достоинств и недостатков, понимание себя, уважение себя включает аспект «самопринятие». Личностный рост обеспечивается стремлением к расширению знаний, личностному развитию, совершенствованию своих компетенций. Жизненная цель подразумевает осознание своих желаний, а также умение планировать свою деятельность для их достижения. Перечисленные аспекты легли в основу диагностической процедуры (шкала психологического благополучия), используемой в эмпирических исследованиях.

Как отмечает Н.В. Быстрова, «состояние психологического благополучия характеризуется также составляющими как: автономность, компетентность в межличностных отношениях и способностью к личностному росту». Не менее важны чувство уверенности и защищенности, позитивный стиль жизни, чувство безопасности и защищенности, позитивный стиль жизни, эмоциональный комфорт, адаптация в социальной среде [9].

Психологическое благополучие школьников в последние годы изучается через влияние ряда факторов. Стресс в школьной среде, вызванный учебной нагрузкой, экзаменами и социальным давлением изучается с точки зрения освоения обучающимися практик по преодолению стресса, формирования психологической резилентности. Семейная среда оказывает влияние на психологическое благополучие обучающихся через уровень родительской поддержки, психолого-педагогической компетентности, влияние семейных конфликтов. В то же время исследуются факторы, способствующие или препятствующие успешной учебе и личностному успеху. К ним относят буллинг и агрессивное поведение со стороны сверстников. Изучаются стратегии профилактики и вмешательства. В фокус исследования попадает влияние тенденции использования цифровых технологий и социальных сетей в образовательной среде на психологическое благополучие обучающихся. Педагоги играют решающую роль в обеспечении благополучия

обучающихся. Обнаруживается необходимость поддержки ресурсов педагогов в виде психологического консультирования, профессиональной поддержки, а также работе с педагогами по формированию навыков поддержания психологического благополучия обучающихся.

Одним из важных факторов, оказывающих влияние на психологическое благополучие, является образовательная среда. В первую очередь, образовательная среда, под которой понимают упорядоченную, целостную совокупность компонентов, взаимодействие и интеграция которых обуславливает наличие у образовательного учреждения выраженной способности создавать условия и возможности для целенаправленного и эффективного использования педагогического потенциала среды в интересах развития личности всех ее субъектов.

В.А. Ясвин понимает образовательную среду как «взаимодополнение двух данностей - мотивов и потребностей индивида и заданности определенных свойств внешнего мира, предоставляющих (или ограничивающих) возможности для его обучения и развития и складывающихся во взаимодействии индивида с внешним миром» [10].

Положительное влияние атмосферы образовательной среды на психологическое благополучие обучающихся определяется отношениями с педагогами и сверстниками, а также условиями обучения, наличием поддерживающей и инклюзивной школьной среды. Комфортная образовательная среда, стиль преподавания способствуют повышению учебной мотивации, созданию ситуации успеха, влияющей на психологическое благополучие обучающихся. Данный стиль определяется как стиль поддержки автономии, направленный на минимизацию негативных результатов, связанных с восприятием страха, тревоги, на улучшение самочувствия обучающихся как в школьной среде, так и за ее пределами.

Среди подходов зарубежных исследователей применяются и исследуются такие как психолого-педагогическое вмешательство, физическая активность, направленные на снижение тревожности при осуществлении контрольных мероприятий, улучшение психологического благополучия обучающихся. Доказывается потребность в мероприятиях, направленных на развитие навыков преодоления стресса у обучающихся [11].

Отдельно следует отметить подход, направленный на формирование комплексной школьной устойчивости, включающей несколько взаимосвязанных конструкций. К ним относятся позитивные взаимоотношения субъектов образовательного процесса, принадлежность, инклюзивность среды, участие и осведомленность о психическом здоровье обучающихся и педагогов [12]. При адаптации зарубежных подходов к обеспечению психологического благополучия обучающихся к казахстанской системе образования крайне важно учитывать специфику контекста и культурные факторы.

Таким образом, преобразование широких целей, таких как психологическое благополучие обучающихся, в практические действия представляет собой крупную задачу. Понимание эффективности существующих в Казахстане мер, направленных на содействие личностному развитию и благополучию, имеет важное значение в этом вопросе. Понятие психологического благополучия обучающихся достаточно известно в психологии и педагогике, нормативно документировано, разработано и изучается. Уровень психологического благополучия обучающихся находится в прямой зависимости от многофакторного процесса, который необходимо формировать целенаправленно. Он может быть улучшен путем создания поддерживающей и стимулирующей образовательной среды, а также разработки индивидуальных подходов к работе с каждым обучающимся. Отражением создания благоприятных условий для целостного развития и раскрытия потенциала каждого обучающегося является уровень психологического благополучия участников образовательной среды. Образовательная среда школы помимо технологических решений должна обеспечивать психологическое благополучие обучающихся, поскольку она влияет на их эмоциональное состояние, учебную мотивацию, восприятие обучения, взаимоотношения.

Важным шагом в решении данной проблемы является научный проект исследовательской команды (факультет иностранных языков, педагогический факультет) Карагандинского университета им. Е.А. Букетова, направленный на исследование подходов к созданию образовательной среды и профессионального развития педагогов для обеспечения развития и психологического благополучия обучающихся. Данный проект был одобрен в рамках конкурса программно-целевого финансирования научных и научно-технических программ на 2024-2026 годы МНВО. Исследование направлено на разработку эффективных методов и подходов, которые помогут педагогам создавать такие условия обучения, которые будут соответствовать целям устойчивого развития и способствовать всестороннему развитию школьников, включая их психологическое благополучие.

Статья подготовлена в рамках программно-целевого финансирования Министерстванауки и высшего образования РеспубликиКазахстанна 2024-2026 годыпо теме ИРН BR24992828«Подходы и механизмы создания психологически безопасной образовательной среды в среднем образовании».

1 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество». Официальный сайт Президента республики Казахстан <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130>

2 Указ Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2018 года № 636 «Об утверждении Национального плана развития Республики Казахстан до 2025 года и признании утратившими силу некоторых указов Президента Республики Казахстан» <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000636>

3 Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 ноября 2022 года № 963 «Об утверждении пилотного национального проекта в области образования «Комфортная школа»» <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000963>

4 United Nations. Sustainable Development Goals <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>

5 Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249 «Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029»<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>

6 Распоряжение Премьер-Министра Республики Казахстан от 1 февраля 2022 года № 21-р «Об утверждении индекса благополучия детей» <https://adilet.zan.kz/rus/docs/R2200000021>

7 Ахрямкина Т.А. Психологическое благополучие учащихся в образовательной среде: монография. – Самара: СФ ГБОУ ВПО МГПУ, 2012. – 104 с.

8 Ryff C.D., Keyes C.L. The structure of psychological well-being revisited // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 1995. - 69(4). – Pp. 719–727 <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.4.719>.

9 Быстрова Н.В. Особенности психологического благополучия обучающихся в образовательной среде // *Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования*. – 2019. – №5 (39). – С. 26-31.

10 Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

11 Zhou X., Vambling M., Bai X. et al. Chinese school adolescents' stress experience and coping strategies: a qualitative study // *BMC Psychol*, 2023. - №11:91. <https://doi.org/10.1186/s40359-023-01137-y>.

12 Morote R., Anyan F., Las Hayas K. at al. Development and validation of the theory-driven School Resilience Scale for Adults: Preliminary results // *Children and Youth Services Review*, 2020. – Vol. 119. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105589>.

ADOLESCENCE AND PSYCHOSOMATIC DISORDERS AS AN OBJECT OF RESEARCH IN MODERN PEDAGOGY

Zh.A. Karmanova¹, I. Autayeva², S.E. Shishov³

^{1,2}Karaganda Buketov University, Karaganda, Republic of Kazakhstan

³Moscow State University of Technologies and Management named after K.G. Razumovsky, Moscow,
Russian Federation

In recent decades, special attention has been paid to a field in medical psychology called psychosomatics. Psychosomatics (from the ancient Greek "soul" and "body") is a relatively new, but rapidly developing branch of science that studies the influence of psychological factors on somatic diseases [1]. According to WHO experts, half of all those seeking help from primary care doctors suffer from psychosomatic diseases.

It is known that nowadays the occurrence, course, outcome of various diseases of psychological origin is an object of research for scientists and specialists in the medical field and the field of psychology. However, given the fact that children are susceptible to this type of disorder, it is reasonable to assume that psychosomatics should be considered in the teaching industry too. It is teachers who, by contacting children daily in the process of education and upbringing, can have a special impact on the prevention and correlation of psychosomatic disorders.

The period of adolescence has always been considered critical due to comprehensive personality changes. Personality variations are determined by a special social situation in adolescence, puberty of a teenager [2].

It is believed that teenage children are most susceptible to various stress factors. Adolescence is one of the most difficult periods in a person's life. A teenager is very impressionable and any conflict can turn into a mental trauma. Therefore, teenage stress is very common. Stress in adolescents can occur as a result of both serious troubles and minor resentment. Undoubtedly, such severe stressful situations arise in any person, but most of all they hurt the psyche of a teenager [3].

In his research, N.V. Fomenko identifies three groups of causes that a person experiences during adolescence. Firstly, these are physiological reasons associated with a sharp jump in physical development. The second group of reasons includes psychological factors related to the discovery of one's self and the acquisition of a new social position. The third group includes socio-psychological reasons. They are connected with the assimilation of society, the general signs of the world structure [4].

Taking into account all the above-described causes of crises, as well as taking into account the realities of modern life, which are in the concept of the VUCA world and are characterized by impermanence, changeability of events, constant reforms, there are plenty of reasons for stress even for an adult, mentally stable person, not to mention teenagers. It is stress and the factors of its occurrence that often become the causes of the psychosomatic symptom. In our opinion, this problem is very urgent and requires the search for modern and effective solutions.

In their research, scientists identify the following as risk factors for violations of the psychosomatic health of children and adolescents in the school system:

1. Stress tactics of pedagogical influences
2. Social and educational threats
3. The stress of limited time and competition
4. Innovative schools: perfectionism and energy costs
5. Intensification and irrational organization of the educational process
6. The lack of systematic comprehensive work on the organization of a healthy lifestyle
7. Mobbing and bullying [5].

Under the influence of emotional factors, adolescents are very often vulnerable to psychosomatic disorders, which certainly affects the quality of their physical health and academic performance. That is why psychological and pedagogical support of students in the educational process is one of the most important factors ensuring the successful development and training of a separate subject of the educational process.

As part of our research, we decided to conduct a small experiment with students of the 8th grade of a secondary school in the city of Karaganda. The pedagogical experiment consisted of three stages with a total duration of two weeks. A total of 24 schoolchildren took part in our experiment.

At the first (ascertaining) stage, we divided the children into two groups (experimental and control) and checked the study to determine the level of anxiety, since anxiety is one of the most important causes of psychosomatic symptoms. For this purpose, we used a personality questionnaire to assess the level of anxiety GAD-7. The scale is a test of 7 questions, each of which offers four possible answers. A certain number of points are awarded for each answer, based on the amount of which a conclusion is made about the level of anxiety. It is necessary to respond based on your feelings during the last 14 days.

The interpretation of the survey data was as follows:

- 0-4 points. The minimum level of anxiety.
- 5-9 points. Moderate level of anxiety.
- 10-14 points. The average level of anxiety.
- 15-21 points. High level of anxiety.

Table 1 shows the results of the ascertaining stage of the experiment to determine the level of anxiety in two groups.

Table 1 - The results of the ascertaining stage of the experiment to determine the level of anxiety in two groups.

Levels Groups	The minimum level of anxiety	Moderate level of anxiety	The average level of anxiety	High level of anxiety
<i>Control</i>	3	3	6	-
<i>Experimental</i>	4	3	5	-

As we can see, the results in the two groups do not differ much at the initial stage. It should also be noted that the questionnaire did not reveal a high level of anxiety in both groups. We attribute this to time constraints and the use of only one technique to determine the level. For a more complete picture, a deeper study should be conducted using several techniques.

Then we had the formative stage of the experiment, which lasted 12 days. During this period, we carried out various types of work with children from the experimental group, as part of psychological and pedagogical support in order to reduce the level of anxiety in children. When choosing methods and techniques, we relied on the following principles:

- humanism - faith in the possibilities of the child, subjective, positive;
- a systematic approach - involves understanding a person as an integrated system;
- reality - assumes, first of all, taking into account the real possibilities of the child and the situation;
- activity-based approach - involves the support of correctional and developmental work, depending on the individual characteristics of the child, the goals of the work;
- an individually differentiated approach - involves changes in the forms and methods of correctional and developmental work, depending on the individual characteristics of the child.

The Table 2 shows the main forms of work in the experimental group to reduce the level of anxiety in children.

Table 2 - The main forms of work in the experimental group to reduce the level of anxiety in children.

The main forms of psychological and pedagogical support	Purpose	The form of work, methods and techniques used for implementation
Education	Raising awareness and awareness of all subjects of education	Interactive lectures, parent-teacher conferences
Prevention	Timely prevention of psychosomatic disorders.	Thematic seminars, training games

Correction	Providing timely specialized care.	Individual and group work with the "risk group", various types of non-verbal and semi-verbal therapy (body-oriented therapy)
Consultancy	Providing individual assistance	Short-term and crisis counseling
Developing work	Implementation of the program of psychological and pedagogical support.	Teaching children various relaxation techniques: - Breathing techniques ("2-2-3", "4-7-8", "technique of the square", "abdominal breathing 5-5-5"; - Technique of distraction and grounding 5-4-3-2-1 (5 objects, 4 sensations, 3 sounds, 2 smells, 1 taste) - TIR technique T-temperature exposure -2 minutes (for example cold) I-intense physical activity – 5-10 minutes R-Relaxation – 15-20 minutes; - Mindfulness; - the game "Class Password"; - exercise "Auction"; - exercise "Trash can", etc.

At the third (control) stage of the experiment, we conducted the same survey with two groups that was at the ascertaining stage of the experiment. The results are shown in table 3.

Table 3 - The results of the control stage of the experiment to determine the level of anxiety in two groups.

Levels Groups	The minimum level of anxiety	Moderate level of anxiety	The average level of anxiety	High level of anxiety
<i>Control</i>	4	2	6	-
<i>Experimental</i>	8	3	1	-

As we can see from the results, in the experimental group the number of children with an average level of anxiety decreased in favor of children with a minimum level of anxiety, while in the control group the overall picture remained virtually unchanged. All this confirms the effectiveness and efficiency of the chosen methods of psychological and pedagogical support for adolescents.

Adolescence is certainly one of the most difficult periods in everyone's life. When working with adolescent children, their sensitivity and special susceptibility to stress factors and the occurrence of various psychosomatic disorders, which can later develop into serious diseases, should be taken into account. It is for this reason that working with teenagers requires a special approach from a competent specialist. Summarizing all of the above, I would like to note that for the successful organization of the educational process, the protection of the mental and physical health of students, modern teachers face the difficult task of choosing the right approaches, methods and techniques for working with children. To implement all this, the teacher must constantly improve, be different. It is known that according to the theory of generations, every 20 years there is a change of values, ideas, and mindset. That is why it is important to be aware of the latest trends and innovations in order to be able to "speak the same language with teenagers" and thereby build trusting relationships.

References

1. Aleksander, F. Psychosomatic Medicine it`s Principles and Applications / Per. s angl. S. Mogilevskogo. — M.: Eksmo-Press, 2002. — 352 s. — 4,000 ekz. — ISBN 5-04-009099-4.
2. Magomedova, A. M. PODROSTKOVYJ VOZRASST. OSOBENNOSTI RAZVITIYA PSIHIKI PODROSTKA // Mirovaya nauka. 2020. №3 (36). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/podrostkovyy-vozzrast-osobennosti-razvitiya-psihiki-podrostka>
3. Korshunova, A. N. Social'no-psihologicheskie osobennosti stressa u podrostkov / A. N. Korshunova, T. K. Muhina. — Tekst : neposredstvennyj // Molodoj uchenyj. — 2014. — № 18 (77). — S. 749-752. — URL: <https://moluch.ru/archive/77/13185/>
4. Fomenko, N. V. Podrostkovyj vozrast kak naibolee slozhnyj etap razvitiya rebenka // Vestnik Taganrogsogo instituta imeni A. P. Chekhova. 2014. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/podrostkovyy-vozzrast-kak-naibolee-slozhnyy-etap-razvitiya-rebenka>
5. Seryh, A., Basyuk V., Lifinceva A. Osobennosti detskih psihosomaticeskikh rasstrojstv // Razvitie lichnosti. 2010. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-detskih-psihosomaticeskikh-rasstrojstv>

ӘОЖ: 37.015.3

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ДАМУЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Түлеубаева А.Т.

Астана қ. № 2 «Батыр» балабақша МКҚК

Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан үшін негізгі басымдықтың бірі – білім. Білім – ғылымның іргетасы және мемлекет дамуының алтын арқауы. Жаңа ғасырдың жаңаша ойлайтын білімді де білікті жастарының арқасында жаңа технологиялар өндіріске енгізіліп, қай салада болмасын әлемдік озық тәжірибе өмірімізге еніп келеді. Қазіргі білім берудің дамуындағы негізгі тенденциялар білім берудің ғылымды дамыту мәселелерін Елбасы әрдайым өзінің басты назарында ұстайды. Бүгінде барлық салалар жоғары қарқынмен даму үстінде. Ал, күн сайын өзгеріп отырған технология, нано технология, малекулярлық биология, космосты игеру сынды ғылым салаларына ілесіп отыру үшін біздің мамандарға үлкен ізденіс керек. Педагогикадағы жағалықтарды жасаушыларды ерекше атап өтуді қажет. Себебі, инновациялық дамудың негізгі түсініктерін ашу жаңалықтарды іске асырушы адамдарсыз, мәнсіз болып табылады.

Педагог – новатор нақты жағалықты жүзеге асырушы, сонымен бірге жаңалықты жасаушы немесе үлгісін көрсетуші, Инновациялық, педагогикалық іс-әрекет белгілі оқытудың тәрбие беру мен дамытудың стерео типіне қарама-қайшы, ол белгілі межеден шығып, жеке шығармашыл өз бағытымен жұмыс істей алатын мұғалім қалыптастыруға бағытталады.

Педагогикалық жаңалық, жаңа идеялар, әдістер, технологиялар ғана емес, педагогикалық процес элементтерінің бірлігінің немесе жеке элементтерінің білім беру мен тәрбиелеудегі белгілі міндеттерді тиімді шешу жолы.

-Бірінші тенденция-білім берудің әрбір кезеңін үздіксіз халықтық білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде ұғыну.

-Екінші тенденция – «оқытуды индустрияландыру», яғни қазіргі заманғы қоғамның интеллектуалдық әрекетін іс жүзінде күшейтуге мүмкіндік беретін оқытуды компьютерлендіру және оны техналандыру.

-Үшінші тенденция – басым мәліметтік формалардан проблемалық элементтер, ғылыми ізденістер, оқушылардың өз бетімен жұмыс істеу қорын кеңінен қолданулары қамтылған оқытудың белсенді әдістері мен формаларына көшу.

-Төртінші тенденция – оқу-тәрбие процесін қатаң тәртіппен ұйымдастыру мен алгоритмделген әдістерден осы процесі дамытушы, белсендіруші, жылдамтатушы, ойын және т.б. әдістеріне ауысудың психологиялық-дидактикалық шарттарын қарастыру.

-Бесінші және алтынша тенденция – оқушы мен оқытушының өзара әрекеттесуін ұйымдастыруға қатысты және оқытудың ұжымды, оқушылардың бірлескен әрекеті ретінде ұйымдастыру қажеттілігін атап өтеді, бұл жерде «оқытушының оқыту әрекетінен оқушының танымдық әрекетіне ауысады».

Орыс педагогі К.Д. Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болады.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті маман дайындау. Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау – әр мұғалімнің борышы. Ол өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға күзіреті. Француз қайраткері «Адамға оқып-үйрену өмірде болу, өмір сүру үшін қажет» дегендей оқыту процесін технологияландыру, осыған сәйкес оқу биоғдарламаларын жасау, ғалымдар мен жағашыл педагогтардың еңбектерімен танысу жұмыстары, мұғалімдердің үздіксіз ізденісін айқындайды.

Осыған байланысты қазіргі таңда еліміздің білім беру жүйесіндегі реформалар мен сындарлы саясаттар, өзгерістер мен жаңалықтар әрбір педагог қауымының ойлауына, өткені мен бүгінгі, келешегі мен болашағы жайлы толғануына, жаңа идеяларымен жаңа жүйелермен жұмыс жасауына негіз болаына анық. Олай болса білімнің сапалы да саналы түрде берілуі білім беру жүйесіндегі педагогтердің, зиялылар қауымының деңгейіне байланысты. Ең бірінші кезекте мұғалімнің «өзіндік жаңалығы» юолуы қажет. Ғылым жаңалығын түрлендіруде өз үлесін қосу арқылы жасаған нәтижелі жұмыс өзгелердің тәжірибесін толық көшірмей, жаңа ортаға икемдеп, өзіндік іс-әрекет жиынтығы арқылы айтарлықтай нәтижеге қол жеткізу керек. Қазіргі кәсіптік – педагогикалық қызмет қандай мұғалімді талап етеді. Мұғалім – оқушылардың жеке тұлғасын дамытуға басымдық беретін, күрделі әлеуметтік – мәдени жағдайларда еркін бағдарлай алатын, шығармашылық процестерді басқара алатын, адам туралы ғылымның жетістіктерін, оның даму заңдылықтарын, компьютерлік оқыту өнерін терең меңгерген жан-жақты дамыған шығармашыл тұлғаны талап етеді. Түрлі әдістемелік тәсілдер пайдалану арқылы қабілеті әртүрлі балалардың ортасынан қабілеті жоғары баланы іздеп, онымен жұмыс жасау, оны жан-жақты дамуды ойлап, оқушылардың шығармашылық деңгейін бақылап отыру әрбір мұғалімнің міндеті. Тәуелсіз ел тірегі білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібінде тұрған мәселе – білім беру, ғылымды дамыту. Өркениет біткеннің өзегі, ғылым, тәрбие кеңдігіне ешкімнің таласы жоқ. Осы орайда білім ордасы – мектеп, ал мектептің жаны – мұғалімдердің басты міндеті – өз ұлтының тарихын, мәдениетін, тілін қастерлей және оны жалпы азаматтық деңгейдегі рухани құндылықтарға ұштастыра білетін тұлға тәрбиелеу. Егеменді еліміздің ең басты мақсаты өркениетті елдер қатарына көтерілу болса, ал өркениетке жетуде жан-жақты дамыған, рухани бар жеке тұлға қалыптастыру болып табылады.

Қазақстанның білім беру моделі мемлекеттік ұйым ретінде, білім беру жүйесі мемлекеттік билік құрылымындағы халық шаруашылығының, басқа да салалары сияқты өз алдына бөлек бағыт. Ол қатаң түрде орталықтандырылған мақсаты, білім беру мазмұны, оқу мекемесінің білім беру жүйесінің типіне сәйкес оқу пәндерін анықтаудан құрылады. Қазақстанның білім беру жүйесінің даму деңгейіне кері ықпал ететін мынандай мәселелер бар

1. Білім мазмұнының оқушының оқуға қызығушылығын төмендететін және денсаулығына ісер ететін ақпараттық сипатының басымдылығы.

2. Орта білім беру жүйесіндегі диагностикалық мақсаттылық болмауы.

3. Білім берудің жеке тұлғаның дамуына емес, формальды нәтижелерге бағдарлануы.

4. Оқу жетістіктерін бағалауда оқушыны қызықтырмайтын, шынайлықты қамтамасыз етпейтін және қиындық тудыратын жағдайға душар ететін жүйенің сақталуы.

5. Жасөспірімдердің тұлғалық, азаматтық және адамгершілік қасиеттерінің жеткілікті дамымауы, өзін-өзі кәсіби анықтау мотивтерінің болмауы, өзіндік қызығушылығы мен өмірлік жоспарын сезіну деңгейінің төмендігі жалпы әлемдегі білім берудің даму тенденциясы негізге ала отырып, даму тиіс:

-білім берудің қазіргі жағдайын саралау;

-білім беру дамудың алғышартына айналуы;

-оқу-тәрбие ісіне қолдау көрсету;

-ал бұл үшін инновациялық әдісті кеңінен қолдану.

Инновациялық әдістер қатарына ең алдымен, белсенді оқыту әдістерін жатқызамыз

Қазіргі әлемдегі білімнің дамуына әсер ететін негізгі тенденциялар: ең көзге түсетін тенденциялардың бірі – оқу үдерісін цифрландыру. Интернет пен цифрлық технологиялардың дамуымен электронды оқыту барған сайын дамуымен электронды оқыту барған сайын танымал бола бастады. Онлайн курстар, вебинарлар, білім беру платформалары және виртуалды сыныптар оқушыларға әлемнің кез келген нүктесінен білім алуға мүмкіндік береді. Цифрлық технологиялар

ресурстардың кең ауқымына, соның ішінде бейне сабақтарға, интерактивті әрекеттерге және электронды кітаптарға жеткізуді қамтамасыз етеді бұл әр оқушының өзін қызықтыратын білімге жол ашады.

Қазіргі білім беру интерактивті және белсенді оқыту әдістеріне көбірек сүйенеді. Дәстүрлі дәрістер бірте-бірте жобалық оқытуға, топтық талқылауларға және практикалық тапсырмаларға орын беруде. Мұндай әдістер сыни ойлауды, ынтымақтастық дағдыларын дамытуға және мәселелерді шығармашылықпен шешуге ықпал етеді. Білімді іс жүзінде қолдануға баса назар аудару оқушыларды материал жақсы түсінуге және есте сақтауға көмектеседі, сонымен қатар оларды өмірлік жағдайларға дайындайды. Ал, бұл-өзірігі қоғамдағы ең маңызды дағды.

Қазіргі әлемде «Өмір бойы білім беру» ұғымының өзектілігі артып келеді. Еңбек нарығындағы қарқынды өзгерістер мен технологияның қарқынды дамуы білім мен дағдыларды үнемі жаңартып отыруды талап етеді. Адамдар енді тек мектеп немесе университет білімімен шектелмейді. Үздіксіз кәсіби даму, біліктілікті арттыру курстары және өзін-өзі тәрбиелеу өмірдің ажырамас бөлігіне айналады. Бұл адамдарға еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болып қалуға және жаңа сынақтарға бейімделуге мүмкіндік береді.

Қазіргі білім беру барған сайын жаһандануда. Халықаралық білім беру бағдарламалары, оқушылар мен оқытушылармен алмасу, сондай-ақ, шетелдердің оқу орындары арасындағы ынтымақтастық өзара түсіністік пен мәдени алмасуға ықпал етеді. Жаһандану оқушыларға әлемдік тәжірибе мен білімге қол жеткізуге мүмкіндік береді, толеранттық пен басқа мәдениеттерге ашықтықты дамытады.

Қазіргі әлемдегі білім берудің даму тенденциялары инновацияға ұмтылуды, жаһандануға бейімделуді көрсетеді. Цифрландыру, интерактивті оқыту әдістері, үздіксіз білім беру, инклюзивті білім беру және жаһандану – барлығы білім берудің болашағын қалыптастырып, оны қолжетімді, икемді және тиімді етеді. Бұл тенденциялар білім сапасын арттырып қана қоймай жаңа ұрпақты тез өзгеріп жатқан әлемдегі өмірге дайындайды.

Қазіргі білімнің тенденцияларын талдай отырып, қазіргі әлемдегі білімнің келесі негізгі даму тенденцияларын ерекшелеуге болады:

«Білім=үйрену» парадигмасының «білім = қалыптасу» парадигмасына ауысуы.

- Білімнің негізгі қоғамдық капиталға айналуы.
- үздіксіз білім алу тұжырымдамасының дамуы.
- Үйренуді біртіндеп жекелендіру.
- Қазіргі мектептегі білім беруде, қашықтан оқытуды дамытуда жаңа технологияларды, интернет-технологияны қолдану процессін белсендендіру.

Еуропа кеңесі қазіргі өркениеттің кез келген өкілі меңгеруі тиіс құзырлардың бес негізгі топтарын анықтады (Құзырлық талаптарды іске асырудағы Болон процессінің талаптары бойынша)

- Саяси және әлеуметтік: (бірлесіп шешім қабылдауға қатысу, өзіне жауапкершілік алу)
- көп мәдени қоғамдағы өмірге қатысты құзырлар (айырмашылықтарды түсіну, өзара сыйласу, мәдениеті, тілі, діні басқа адамдармен қатар өмір сүре білу қабілеттілігі)
- Ауызша және жазбаша қарым-қатынасты меңгеруге қатысты құзырлар, соның ішінде шет тілдерді меңгеру құзыры
- Ақпараттық қоғамның пайда болуымен байланысты құзырлар, (электрондық құзырлар).
- Өмір бойы оқи білу қабілеттілігі -кәсіби дамуда, сонымен бірге жеке, қоғамдық өмірде үздіксіз дайындалудың негізі.

Қазіргі ақпараттық технологиялардың қарқынды даму кезеңінде орта білім беретін оқу орындарының оқу үдерісінің тиімділігі мұғалімнің кәсіби дайындығына тікелей қатысты. Сол себепті педагогикалық іс-әрекетте оқыту технологияларын кеңінен қолдана білу іскерліктерінің жоғары деңгейде қалыптасуы мектеп мұғалімдерінің кәсіби дайындығына қойылатын талаптар қатарына енеді. Қоғам дамуының қазіргі кезеңі адам қызметінің басым бөлігін ақпараттандырумен, компьютерлендірумен ерекшеленеді. Соған байланысты мұғалімдердің қызмет аясы кеңейіп, ақпараттық-компьютерлік іс-әрекетінің практикалық сұранысы артуда. Қоғамдық прогрестегі жетістіктер болашақ ұрпақтың білімі мен тәрбиесіндегі жетістіктерге, ал ол өз кезегінде жаңа формация мұғалімінің білік деңгейіне байланысты. Сондықтан да мұғалімдердің инновациялық біліктілігі проблемасы аса назар аударуды талап етеді.

Педагог-педагогикалық іс-әрекеттің субъектісі

Педагогтардың әлеуметтік және кәсіби позицияларының позицияларының нақты болуы педагогикалық мамандыққа қойылатын маңызды талаптардың бірі. Білім беру жүйесін одан әрі жетілдіру міндеттері әдетте мұғалімге қойылатын талаптардың өсуімен және сапасын дамытумен

байланысты. Көп жылдар бойы педагог іс-әрекетінің объектісі ретінде оқушы саналды. Ал, мұғалім педагогикалық іс-әрекетінің объектісі ретінде көрінеді.

Педагог позициясы – интеллектуальды, ерік, эмоционалды-бағалы қатынастардың қоршаған ортаға, педагогикалық шындыққа, педагогикалық іс-әрекетке қатынастарының жүйесі. Ол бір жағынан, қоғам қоятын талаптардан көрінсе, екінші жағынан, белсенділік сапаларынан – педагогтың мотив, мақсат, бағалы құндылықтары, дүниеге көзқарасы, мұраты арқылы көрінеді. Педагог позициясынан оның жеке басы, әлеуметтік бағалы сапасы, азаматтық мінез-құлқы, әрекеті көрініс береді.

Педагогтың **әлеуметтік позициясы** жалпы білім беретін мектепте қалыптасқан пікір, түсінік, бағалы құндылықтары жүйесінен туындайды. Кәсіби даярлық негізінде оларда педагогикалық мамандыққа, мақсатқа, педагогикалық іс-әрекет құралдарына деген мотивациялық-бағалы қатынас қалыптасады. Педагогикалық іс-әрекетке деген мотивациялық-бағалы қатынас мұғалім бағыттылығынан көрінеді. Педагогтың әлеуметтік позициясы **кәсіби позицияны** да анықтайды. Педагогтың кәсіби позициясының таңдауына көптеген факторлар әсер етеді. Бірақ олардың арасында жеке тұлғаның кәсіби бағдары, дара типологиялық ерекшелік, темперамент, мінез көп әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Нағымжанова Қ.М. Инновациялы-креативті технологиялар. - Өскемен, 2005.
2. Мұқаметқали М. Мұғалімдерді кәсіби педагогикалық инновациялық іс-әрекетке даярлау жолдары - Өскемен, 2004.
3. Внутришкольное управление: теория и опыт педагогических управленческих инноваций / Под ред. Н.В. Горбуновой. М.: Новая шк., 1995.

УДК378.1

ПРОЕКТИРОВАНИЕ И ВНЕДРЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ МОДЕЛИ ПРОФОРИЕНТАЦИИ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ

Сұлтанбекова Г. Б.¹, Санхаева А. Н.¹, Мусабекова З.С.²

¹Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,

²Заместитель директора по учебной работе КГУ ОШ 15

В условиях быстрого изменения социально-экономической среды и развития технологий, требования к профессиональной компетентности выпускников школ значительно выросли. Современные образовательные стандарты и тенденции на рынке труда требуют не только узкоспециализированных знаний, но и гибкости, способности к междисциплинарному взаимодействию и быстрому обучению. В связи с этим, профориентационная работа в общеобразовательных школах приобретает критическую важность. Она помогает учащимся осознанно выбирать профессиональную траекторию, адаптируясь к динамично изменяющимся условиям рынка труда. Профориентационная деятельность, разработанная с учетом психолого-педагогических условий, способна повысить её эффективность, что особенно актуально в образовательной системе Казахстана, где требуется усиление роли школ в подготовке учащихся к будущей профессиональной жизни. Психолого-педагогические условия играют ключевую роль в успешной реализации профориентационной работы. Они включают учет индивидуальных особенностей учащихся, их мотивов и ценностных ориентаций, развитие личностных ресурсов для осознанного выбора профессии и профессионального самоопределения. Именно систематическая интеграция психологических и педагогических методов может обеспечить более высокий уровень готовности школьников к профессиональному выбору.

Целью данной статьи является теоретический анализ и обзор существующих моделей профориентационной работы в общеобразовательных школах с акцентом на психолого-педагогические условия, которые способствуют более осознанному профессиональному самоопределению учащихся.

Задачи статьи:

1. Провести систематический обзор подходов к профориентационной работе в общеобразовательных школах Казахстана и за рубежом.
2. Выявить ключевые психолого-педагогические условия, которые влияют на успешность профориентации в школьной среде.

3. Рассмотреть существующие теоретические модели профориентационной работы с акцентом на их психолого-педагогические компоненты.

4. Сформулировать рекомендации для улучшения профориентационной работы в школах Казахстана на основе обзора лучших международных и национальных практик.

В рамках международных исследований профориентационная работа развивается в направлении персонализированных и конструктивистских подходов, позволяющих учитывать личностные особенности учащихся и их интересы. Классические теории, такие как теория профессиональных предпочтений [1], продолжают оказывать влияние, но значительное внимание уделяется и новым концепциям, таким как жизненные конструкты и карьерное самоуправление [2]. В Казахстане большинство школ используют традиционные подходы к профориентации, которые не всегда отражают современные потребности рынка труда и личностные особенности школьников [3]. Анализ психолого-педагогических условий, таких как развитие самосознания, мотивации и личных целей, может значительно обогатить и модернизировать существующую систему профориентации.

Для проведения обзора литературы были проанализированы научные статьи, публикации в рецензируемых журналах, отчеты международных и национальных образовательных организаций, а также государственные программы и рекомендации по профориентации. Анализ был направлен на выявление ключевых психолого-педагогических условий, влияющих на эффективность профориентационной работы в школах. Этапы анализа включали в себя несколько ключевых шагов. Во-первых, был проведен обзор и выявление основных психолого-педагогических условий, таких как учет возрастных и индивидуальных особенностей учащихся, их мотивации и психологической поддержки. Эти факторы играют важную роль в повышении эффективности профориентационной деятельности. Во-вторых, была проведена характеристика существующих моделей профориентации, как на международном, так и на национальном уровне. Были рассмотрены различные подходы — от традиционных до инновационных методов, включающих использование современных психолого-педагогических технологий. В-третьих, был выполнен критический анализ эффективности этих моделей, с акцентом на их практическое применение, влияние на профессиональное самоопределение учащихся и выявление сильных и слабых сторон каждой из моделей.

Одним из важнейших аспектов профориентационной работы является учет психолого-педагогических условий, которые определяют успех этой деятельности. К числу основных принципов относятся: учет возрастных и индивидуальных особенностей учащихся, мотивационные аспекты и обеспечение психолого-педагогической поддержки. Учет возрастных и индивидуальных особенностей предполагает, что подходы к профориентации должны варьироваться в зависимости от возрастной группы учащихся. Так, младшим школьникам можно предлагать более игровые формы работы, в то время как старшеклассники нуждаются в рефлексивных практиках для осознанного самоопределения. Мотивационные аспекты также играют важную роль — работа с учащимися должна способствовать развитию их интереса к профессиям и укреплению их уверенности в профессиональном выборе. Эффективная профориентация основывается на мотивации, которую необходимо развивать через формирование у учащихся осознания личных целей и профессиональных устремлений. Психолого-педагогическая поддержка, предоставляемая педагогами и психологами, является важным элементом успешной профориентационной работы, так как помогает учащимся снижать уровень тревожности, неуверенности в своих силах и помогает формировать положительное отношение к выбору профессии.

Важную роль в профориентационной работе играют психологические и педагогические методы, которые направлены на формирование профессиональной мотивации, самоопределения и осознанного выбора профессии. К числу таких методов относятся самопознание и рефлексия, использование интерактивных и игровых методов, а также индивидуальное консультирование. Методы самопознания и рефлексии включают в себя тренинги, опросники и тесты, которые помогают учащимся выявлять свои профессиональные интересы и склонности. Индивидуальные консультации с психологами и педагогами позволяют учитывать личностные особенности учащихся, предоставляя им персонализированные рекомендации по выбору профессии. Интерактивные и игровые методы, такие как профориентационные игры и деловые симуляции, также способствуют вовлечению учащихся в процесс профессионального самоопределения, позволяя им моделировать реальные профессиональные ситуации и исследовать различные карьерные возможности.

Таблица 1- Анализ существующих моделей профориентации

Аспект анализа	Описание	Сильные стороны	Слабые стороны
Международные подходы	Обзор и критический анализ моделей профориентации в странах, таких как США, Германия, Финляндия, где активно используются психологические и педагогические методы, включая карьерные тесты, тренинги и индивидуальные консультации.	Использование проверенных методик; акцент на индивидуальные потребности учащихся; интеграция психологической поддержки и технологий, таких как карьерные тесты.	Сложность адаптации к национальным особенностям других стран; высокий уровень затрат на реализацию некоторых моделей; необходимость постоянного обновления методик под реалии рынка труда.
Казахстанские модели	Анализ текущих подходов к профориентационной работе в Казахстане, включая государственные программы, такие как "Мәңгілік ел" и инициатива "Рухани жаңғыру". Также рассмотрены проблемы реализации из-за ограниченного финансирования и ресурсов.	Учет местных образовательных стандартов и культурных особенностей; нацеленность на практическую подготовку; существование государственных инициатив для развития профориентации.	Недостаточное финансирование и ресурсы; ограниченность психологической поддержки; слабая интеграция с рынком труда и бизнесом; низкий уровень вовлеченности родителей и педагогов.
Сравнительный анализ	Сравнение международных и казахстанских моделей, включая их адаптацию к местным условиям, выявление лучших практик, а также анализ возможностей и барьеров для внедрения международных методик в Казахстане.	Позволяет оценить применимость международных подходов в Казахстане; выявляет лучшие практики для адаптации; помогает учесть как международный опыт, так и местные культурные и социальные особенности.	Модели требуют адаптации под местные условия; не всегда возможно внедрить международные практики из-за социально-экономических факторов; необходимость учитывать культурные различия и ограниченные ресурсы.

Реализация профориентационной работы в школах сталкивается с рядом существенных трудностей. Во-первых, организационные ограничения заключаются в отсутствии единого стандарта профориентационной работы, что приводит к разрозненности подходов и недостаточной координации усилий между школами, образовательными учреждениями и работодателями. Во-вторых, педагогические и психологические ограничения включают недостаточную подготовку учителей и психологов для проведения профессиональной ориентации на высоком уровне [4]. Многие специалисты не обладают необходимыми компетенциями в области современных методов профориентации, что снижает её эффективность. Также отмечаются финансовые проблемы, когда образовательные учреждения испытывают нехватку средств для внедрения современных инструментов и технологий профориентации, таких как карьерные тесты и консультационные

программы. Более того, многие школы не имеют доступа к специализированным программам и ресурсам, что ограничивает возможности учащихся в выборе и развитии карьерных траекторий [5].

Для модернизации профориентационной работы необходимы следующие меры. Во-первых, требуется введение национального стандарта профориентации, который обеспечит единообразие подходов во всех образовательных учреждениях. Этот стандарт должен учитывать не только академические достижения учащихся, но и их психологические и социальные потребности. Во-вторых, важно повысить уровень подготовки педагогов и школьных психологов. Это можно сделать через дополнительные тренинги, программы повышения квалификации и использование современных технологий, таких как дистанционное консультирование и профориентационные платформы. Также можно заимствовать лучшие международные практики, такие как модели карьерного консультирования в Германии или Финляндии, адаптируя их под местные условия. В-третьих, необходимо наладить финансирование профориентационной работы через грантовые программы или государственные субсидии, что позволит школам использовать современные инструменты и проводить регулярные мероприятия по профориентации. Важно также наладить взаимодействие с работодателями для создания актуальных практик и стажировок.

Результаты данного обзора могут оказать значительное влияние на совершенствование профориентационной работы в школах Казахстана. Оценка и внедрение психолого-педагогических условий в процессе профориентации помогут сделать эту работу более целенаправленной и адаптированной к потребностям учащихся. Включение психологической поддержки и мотивационных техник позволит не только улучшить осознание учащимися своих профессиональных интересов, но и поможет им преодолеть неуверенность и страх перед выбором профессии. Это особенно важно в условиях изменения рынка труда, где гибкость и способность адаптироваться к новым условиям становятся ключевыми навыками.

Результаты обзора показывают, что психолого-педагогические условия, такие как индивидуальный подход, поддержка самоопределения и развитие профессиональной мотивации, уже давно признаются важными компонентами профориентационной работы в международной практике (например, исследования Holland и Savickas). Однако, как показывает анализ, в Казахстане данные компоненты еще не полностью интегрированы в систему образования. Сравнение с другими исследованиями показывает, что существует острая необходимость внедрения комплексных подходов, основанных на адаптации международного опыта к местным реалиям и культурным особенностям, что подтвердилось в различных исследованиях по адаптации карьерного консультирования в развивающихся странах.

Анализ существующих моделей профориентационной работы показывает, что интеграция психолого-педагогических условий является ключевым фактором в повышении её эффективности. Психолого-педагогические подходы, такие как индивидуализированный подход к учащимся, поддержка их профессиональной мотивации и самоопределения, способствуют осознанному выбору карьеры и развитию профессиональных навыков. Международные модели, такие как карьерное консультирование в Германии и Финляндии, успешно используют данные принципы, и их адаптация в Казахстане имеет высокий потенциал для улучшения профориентации в школах. Основные проблемы казахстанской системы профориентации связаны с недостаточным финансированием, отсутствием подготовленных кадров и недостаточной координацией между образовательными учреждениями и работодателями. Внедрение психолого-педагогических условий может существенно повысить уровень профессиональной подготовки школьников и их готовность к современному рынку труда.

Рекомендации:

1. Для педагогов и разработчиков программ профориентации предлагаются следующие рекомендации:

2. Внедрение психолого-педагогических методов в систему профориентации, включая индивидуальные консультации, карьерные тренинги и мотивационные программы.

3. Повышение квалификации педагогов и школьных психологов для более эффективной работы с учащимися в рамках профориентации.

4. Разработка и внедрение национальных стандартов профориентационной работы, включающих использование психологической поддержки и образовательных технологий.

5. Наладить партнерские отношения с работодателями и бизнес-сообществом для создания актуальных карьерных траекторий и практической подготовки учащихся.

Перспективы для дальнейших исследований включают изучение эффективности различных психолого-педагогических методов в профориентации школьников, а также исследование влияния культурных и социально-экономических факторов на реализацию профориентационных моделей. Эмпирические исследования могут быть направлены на оценку воздействия конкретных психолого-педагогических условий на выбор профессии учащимися в разных возрастных группах. Кроме того, будущие исследования могут включать разработку и тестирование инновационных программ профориентации с использованием цифровых технологий, таких как виртуальные консультации и онлайн-курсы для профессионального самоопределения.

Список литературы

1. Савиолова, О. А. Психологические аспекты профориентации учащихся / О. А. Савиолова. — М.: Просвещение, 2018. — 320 с.
2. Холланд, Дж. Л. Теория профессиональных предпочтений: Практическое руководство / Дж. Л. Холланд. — СПб.: Питер, 2015. — 256 с.
3. Баранова, Л. А. Профориентация в системе образования: современное состояние и перспективы / Л. А. Баранова // Педагогика и психология. — 2017. — № 5. — С. 41-49.
4. Сарыбекова, Н. К. Профориентационная работа в школах Казахстана: проблемы и пути решения / Н. К. Сарыбекова // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Психология». — 2020. — № 4. — С. 101-108.
5. Севика с, М. Л. Конструктивистская модель карьерного развития: Принципы и применение / М. Л. Севикас. — СПб.: Речь, 2019. — 336 с.

УДК 378.1

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ШКОЛЬНОЙ ТРЕВОЖНОСТИ ПОДРОСТКОВ

педагог-психолог Камалиева А.Е.
педагог-психолог Тойжан Э.Н.
педагог-психолог Сыскина А.В.
КГУ «Гимназия №3» г. Караганды

Психологические трудности, а также эмоциональные (аффективные) расстройства и нарушения поведения довольно часто встречаются у большинства детей. Эти явления в значительной степени составляют неотъемлемую часть развития и сами по себе не должны вызывать беспокойства. Кроме того, существуют некоторые аспекты нормального развития, которые кажутся похожими на психические расстройства. Однако у некоторых детей могут наблюдаться искажающие процесс нормального развития психические расстройства, характеризующиеся такими эмоциональными состояниями как тревога, фобия, депрессия и др., которые требуют не только психотерапевтического, но и медикаментозного воздействия. Эти эмоциональные расстройства, с одной стороны, представляют собой отклонения от нормы, а с другой – приводят к возникновению нарушений социальных контактов.

Проблема школьной тревожности подростков действительно является актуальной, особенно в свете возрастания стрессовых факторов, влияющих на их психическое здоровье. Как показывают исследования, тревожность может проявляться не только в виде страха, но и в виде физических симптомов, таких как головные боли или расстройства сна, что значительно влияет на учебную деятельность и качество жизни учащихся.

Психологи отмечают, что тревожность и развитие психических познавательных процессов взаимосвязаны. Однако школьная тревожность — это неоднородное явление, которое включает в себя несколько компонентов (в частности, страх оценки, страх самовыражения, проблемы в отношениях со сверстниками и учителями и т.д.) Соответственно, ссылка на «школьную тревожность» в целом, без конкретизации ее компонентов может затруднить дифференциацию причин, ее вызывающих, и, следовательно, затруднить работу по ее снижению и профилактике. Таким образом, знание психологических факторов, обуславливающих школьную тревожность, позволит не только прогнозировать ее проявление, но и своевременно проводить необходимые профилактические мероприятия. Исследователями отмечено, что развитие познавательных процессов ребенка протекает успешнее на фоне положительных эмоций, и, тем самым, положительный благоприятный опыт

способствует формированию внутренней мотивации учения. Имеющаяся у школьников тревожность, отрицательный эмоциональный фон, напротив, снижает активность в процессе обучения интерес к получению знаний, а также возникает отрицательная мотивация школьной деятельности.

Исследователи, такие как Н.Е. Аракелов[1] и другие, подчеркивают, что тревожность может быть как индивидуальной чертой личности, так и временной реакцией на определённые стрессоры. Важно учитывать не только внутренние факторы, такие как личные переживания и особенности характера подростка, но и внешние, например, социальное окружение, стиль преподавания и атмосферу в школе.

Также стоит отметить, что методы коррекции тревожности могут включать как психологические подходы, такие как когнитивно-поведенческая терапия, так и создание поддерживающей образовательной среды. Поддержка со стороны родителей и учителей, а также развитие навыков управления стрессом у подростков могут значительно снизить уровень тревожности и улучшить их адаптацию в учебном процессе.

Тревожность определяется В.М. Астаповым как индивидуальная психологическая характеристика человека, представляющая собой повышенную предрасположенность переживать беспокойство в разных жизненных обстоятельствах, даже тогда, когда их объективный характер этого не предполагает [2].

Р.С. Немов описывает состояние тревожности как склонность личности к обостренному состоянию беспокойства, чувству страха и тревоги в определенных условиях среды, присутствующую постоянно или проявляющуюся в зависимости от ситуации [3].

Согласно А.М. Прихожан, тревожность – это ощущение эмоционального дискомфорта, в основе которого лежит предвкушение некой опасности, предстоящего неблагополучия. Автор также говорит о том, что состояние тревожности может иметь эмоциональную природу, а может являться стабильной личностной особенностью или чертой темперамента, и ее следует различать по этому признаку [4].

Таким образом, подростковый возраст действительно является критическим периодом, когда тревожность может проявляться особенно ярко и деструктивно. В этот момент происходит не только физическое, но и психологическое становление личности, что делает подростков уязвимыми к внешним стрессорам. Повышенная критичность к себе и страх осуждения могут привести к ухудшению самооценки, что, в свою очередь, негативно сказывается на учебной деятельности и социальных взаимоотношениях. Подростки могут начать избегать участия в классных дискуссиях или активностях, что ещё больше усугубляет их тревожность и чувство изоляции. Кроме того, негативные переживания, возникающие в результате тревожности, могут стать препятствием для развития важных навыков, таких как критическое мышление и решение проблем. Поэтому важно создавать в образовательной среде атмосферу поддержки и понимания, где подростки смогут открыто обсуждать свои страхи и тревоги. Это поможет не только снизить уровень тревожности, но и способствовать их психологическому развитию и социальной адаптации.

Наше исследование было посвящено выявлению факторов, приводящих к возникновению тревожности среди подростков. Исследование факторов возникновения школьной тревожности проводилось на базе КГУ «Гимназия №3» г. Караганды. Мы использовали методику британского психотерапевта Б.Н. Филлипса[5] «Тест уровня школьной тревожности». Тестирование проводилось с обучающимися 7-8 классов.

Результаты тестирования в седьмом классе, следующие: общая тревожность в школе - 20% опрошенных, переживание социального стресса было выявлено у 10%, фрустрация потребностей достижения успеха - 6%, страх самовыражения выражен у 15% школьников седьмого класса, страх проверки знаний выражен у 17%, страх не соответствовать ожиданиям окружающих выявлен у 10%, низкая физиологическая сопротивляемость стрессу зафиксирована у 11%, а проблемы и страхи в отношениях с учителем проявились у 11% учеников. К возникновению школьной тревожности приводят отношения в семье, что выражается в семейном факторе, отношения с учителями и с педагогическим коллективом в целом, социальное давление со стороны сверстников, в боязни общественного мнения.

С психологической точки зрения, оптимальные условия обучения тревожных детей предполагают создание в классе благоприятного социально-психологического климата. Этому способствуют такие характеристики педагога:

- уважительное отношение к ученикам. Спокойный тон, корректность замечаний не снижают дисциплины, но очень способствуют созданию комфортной атмосферы в классе;

- внимание к словам ребенка.

- частое выставление положительной отметки. Когда дети уверены в том, что педагог к ним хорошо относится, ценит их, это влияет не только на их самооценку, но и на климат в классе. Для этого

учитель может обращать внимание ребенка на его сильные стороны («Какая же у тебя хорошая память!»), на достигнутые успехи («В каждом тесте у тебя все меньше ошибок»), выразить уверенность в их возможностях («Думаю, ты с этим быстро справишься»).

Отметим, что подобное поведение педагога касается всех детей, а не только тревожных. Наблюдая за тем, как педагог спокойно реагирует на ошибки других учеников, поддерживая их, тревожный ребенок понимает, что в этом классе ошибиться не страшно.

Таким образом определились основные факторы школьной тревожности, которые относятся к различным сферам жизни школьника. К ним относятся: (рис.1)

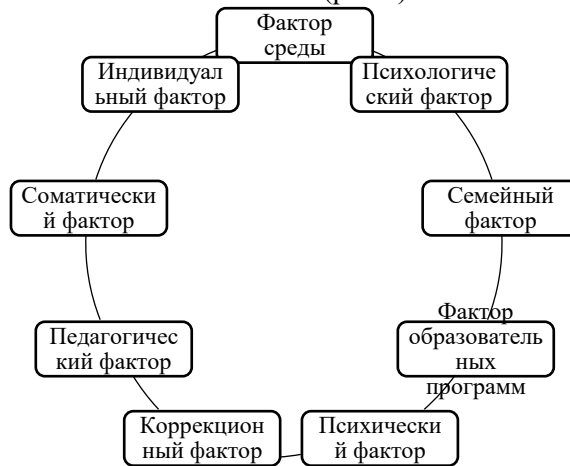

Рисунок 1. Факторы школьной тревожности

Фактор среды. Дурное влияние одноклассников. Доступность наркотических средств. Желание получить острые ощущения.

Психологический фактор. Нарушение памяти, внимания. Несформированность высших психических функций.

Семейный фактор. Педагогическая запущенность. Тяжёлый эмоциональный фон в семье. Недостаток общения. Алкоголизм родителей. Гиперопека или, наоборот, жестокость в обращении. Противоречивость требований взрослых дома, непоследовательность в применении форм поощрения и наказания. Неприятие родителями проблем со здоровьем ребёнка. Выпихивание в школу недолеченного ребёнка, не выявление хронических заболеваний, мешающих успешному обучению. Расхождение родителей между словом и делом. Политика двойных стандартов в отношениях.

Фактор образовательных программ. Учебные перегрузки. Невозможность школьника самостоятельно справиться с освоением образовательной программы, предлагаемой в школе. Смена школьного коллектива. Неприятие школьным коллективом.

Индивидуальный фактор. Наличие явных уродств. Низкие умственные способности или прямо противоположно. Бедный словарный запас. Наличие дефектов речи.

Соматический фактор. Наличие хронических заболеваний. Низкий уровень зрения и/или слуха.

Педагогический фактор. Занижение оценок. Отсутствие личного подхода. Нежелание педагога идти на контакт с учеником. Неприятные отношения с преподавателем. Завышенные требования к школьнику от преподавателя.

Коррекционный фактор. Отсутствие специалистов в школе. Несвоевременность коррекционной работы.

Психический фактор. Наличие психических заболеваний. Наличие заболеваний, не выявленных до поступления в школу или протекающие в латентной форме.

Учитель может поговорить с родителями о том, как они хвалят ребенка, как обсуждают с ним школу и его успехи. Для преодоления тревожности ребенку важно поверить в свои силы, поэтому необходимо обсудить с родителями, какую позитивную реакцию и как часто ребенок от них получает. Конечно, в ряде случаев для решения проблемы детской тревожности родителям потребуется изменить свою воспитательную стратегию. Сделать это не так просто: возможно, маме или папе потребуется помощь психолога. Многие тревожные родители не отслеживают связь между собственным волнением и состоянием ребенка. Можно посоветовать им понаблюдать за своим поведением: возможно, мама сама паникует перед предстоящей контрольной.

Список литературы:

3. Жердева Л.А. Влияние тревожности на успеваемость школьников //Проблемы современной науки и образования. – 2021. – №. 5-1 (162). – С. 97-99.
4. Астапов В.М. Тревожность у детей. – М.: PerSe, 2021. – 160 с.
5. Немов Р.С. Психология: Психодиагностика. – М.: ВЛАДОС, 2019. – 287 с.
6. Прихожан А.М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. – М.: АСТ, 2020. – 762 с.
7. Петровский А.М. Факторы возникновения школьной тревожности // Материалы XI Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум» URL: <https://scienceforum.ru/2019/article/2018013187> (дата обращения: 8.09.2024).

UDC 378.1

DIRECTIONS FOR PROFESSIONAL EDUCATIONAL PSYCHOLOGY

Zholdassova Z.T.¹, Karmanova Zh.A.², Tkachenko S.A.³, Gau Katarina⁴

¹Student, KaragandaBuketov University,

¹PhD in Pedagogy, Professor, KaragandaBuketov University, Kazakhstan

³pedagogue-psychologist KSU "School - Lyceum No66"

⁴head of the group of educational and therapeutic assistance to primary school students; social teacher in the service/ under contract with juvenile justice, Vilhelmshaven, Germany.

Professional educational psychology is often seen as a unique approach to promoting individual and societal well-being through education in schools and related institutions. Tony Gale advocates for an integrated concept and practice of psychology with both theoretical and applied aspects, aiming to understand human experience and behavior while enhancing human well-being, potential, and prosperity [1].

This article presents a positive and optimistic view of psychology, acknowledging its diversity and lack of integration. It highlights the challenges of maintaining acceptable notions of humanity and a coherent science concept. The tensions between correlators versus interpreters and spectators versus participants are discussed. While this is not a justification for abandoning psychology, it is part of a larger picture that needs to moderate professional interests. The article emphasizes the importance of considering both correlators and participants in understanding and using psychology.

The Government report on educational psychology services defines the role as promoting child development and learning through the application of psychology in various settings, including schools, families, health and social services, and other agencies. However, this definition raises questions about the privileged position of psychologists in generating and validating psychological knowledge. Other professions, such as counselors, doctors, social workers, special needs teachers, advisory teachers, educational consultants, and emerging occupational groups, also use psychological knowledge. The common two-stage model of using psychology to address real-life situations suggests that applied psychology has often not been founded on basic theories. For example, intelligence tests were initially developed without a theory base, and behavior modification principles and practices are attributed to practical knowledge from teachers, coaches, and animal trainers.

Schonplug identified two traditions in psychology: ontological and pragmatic. In the pragmatic tradition, psychological concepts and techniques were developed and applied in practical disciplines like education and medicine [2]. This trans-disciplinary psychology is relevant to education and schooling, where textbooks on psychology for teachers were current before university-based science was established. A more complex model is needed to understand the relationship between academic, applied, and professional aspects of psychology. Academic psychology generates basic theories and scientific methods for addressing practical issues, while applied psychology arises from basic theories and systematic study of practical issues.

Over the past two decades, there has been a growing concern about the role of educational psychology, with calls for a re-constructing of professional education psychology to focus on systemic psychology, which aims to improve organizational structures, staff development, management of learning and behavior, and alter people's values, beliefs, and attitudes.

In the USA, school psychology is being rethought within a public health framework, but advocates acknowledge that this project has not fully taken place. Systemic approaches coexist with traditional child-focused practices, necessitating socio-economic analysis. Schools' policy prioritizes traditional attainments over educational effectiveness in a knowledge-based economy. Educational psychologists work in a socio-

economic context where policy initiatives to raise academic standards dominate, often marginalizing those focusing on social exclusion and disabilities. These initiatives promote citizenship, personal, and social educational outcomes.

The co-existence of different models of educational psychology practice reveals several dilemmas, including the focus of applied psychology. A systemic psychology perspective may not distinguish professional psychologists from other allied groups, while an individual child-focused perspective may limit intervention in wider systemic factors impacting children. This dilemma arises because professional psychologists define their occupational identity and contribution in terms of disciplinary bodies of knowledge, while allied professions focus on practical purposes and methods. Despite this, professional psychologists can use knowledge from different disciplines relevant to their aims, but this may diverge from their distinctive identity. Some argue that having a systemic impact on children's well-being is more important than working similarly to allied professional groups. However, it remains unclear why this systemic theory counts as psychology.

The reconstructionist movement may overlook the importance of working at the child's immediate context, as educational psychologists should focus on this level. This perspective suggests that those interested in systemic practices and interventions could transition to other roles, such as administration or consultancies, a lapsed psychology or going beyond psychology. This perspective is supported by numerous examples in the country.

To balance individual child and systemic perspectives in psychology, there are three options: eclecticism, joint work with other professional groups and disciplines, and learning additional knowledge and skills. Eclecticism is a widely practiced approach, while joint work with other disciplines like mental health, educational consultants, and social workers allows for a wider range of professional identities.

The dilemma arises regarding the connection between basic psychology and the knowledge base used by professional psychologists. The more a professional psychologist's identity is linked to basic psychology theory and research, the more they confine their work to levels of knowledge and techniques grounded in basic theory and research. However, disconnecting from basic psychology makes it difficult to justify a distinctive psychological identity with scientific legitimacy. This tension between maintaining a psychological identity and maintaining a separate identity threatens the uniqueness of professional psychology practice and the necessity of a prior psychology degree for entry to professional psychology programs.

Professional psychology practice involves essential aspects such as helping children, effective interpersonal skills, being objective, creative problem-solving, assisting, applying research to real-life problems, evaluating interventions, working directly and through others, and adding value to people's lives. However, it's important to consider whether these aspects are distinctive to professional psychologists or educational psychologists and whether the research is theory-led or service-ended.

The discussion revolves around the professional issues in the UK, particularly the internal relationships between sub-groups within professional psychology. The focus is on the definition of an educational psychologist, with a proposed model of a generic foundation training in applied psychology followed by specialization. This raises questions about the appropriate specialization based on client age, service setting, or service purposes. Educational psychology is at a critical crossroads, potentially transitioning from one-year Masters to three-year Doctoral training programs.

The article acknowledges the demand for quality educational psychology services, particularly advisory and support services. However, it raises the question of whether these services require psychologists with undergraduate and postgraduate psychology training. The expansion of advisory and support teacher groups could potentially replace educational psychology, requiring less intensive training and costly salaries. These groups would need preparation in applied psychology, among other areas of knowledge and skill. The article also discusses George Miller's idea of giving psychology away, which has already occurred in the past 40 years [3]. Despite this, psychology is often hidden from those using it, as it is built into the practices and materials used by teachers, teaching assistants, and allied professionals. Educational psychologists fill important service gaps, including adequate preparation in applied psychology for professionals working with children and parents, public education about using psychology, and dissemination to policy makers. However, educational psychologists need to connect with university-based research psychologists and other professional groups with their own research foci and traditions.

Professional psychology in educational psychology needs to adopt a model similar to child/youth psychologists, extending beyond the advisory teacher role. This model would require less reliance on statutory assessment for Statements and more integration with children services initiatives. The design of curricula for new doctorate programs should focus on direct intervention work with children and their significant others. Government involvement is needed for refocusing educational psychology and redrawing specializations. Recognizing the dilemmas in sustaining a profession of applied psychology is crucial for maintaining its

critical importance for human well-being. Professional psychologists must be innovative in service terms, focusing on theoretical-linked developments and trends in policy, service, and interprofessional work.

References:

1. Gale, A. (1997) 'The Reconstruction of British Psychology', *The Psychologist* 10(1): 11–15 p.
2. Schonpflug, W. (1993) 'Applied Psychology: Newcomer With a Long Tradition', *International Journal of Applied Psychology* 42(1): 5–30.
3. Miller, G. A. (1964) *The Science of Mental Life*. London: Hutchinson.

УДК 159.9

КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТҮЗЕТУ

Р.М.Айтжанова, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің мектепке дейінгі және психологиялық-педагогикалық даярлық кафедрасының қауымдастырылған профессоры, п. ф. к.,

Г.Н. Манашова, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің мектепке дейінгі және психологиялық-педагогикалық даярлық кафедрасының аға оқытушысы

А.Р. Алпысбай, «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының 1 курс докторанты, Қарағанды қ., Қазақстан

Кіші мектеп жасындағы балалардың агрессивті мінез-құлқын зерттеудің өзектілігі білім беру саласындағы және жалпы қоғамдағы мәселелермен анықталады. Агрессивті мінез-құлық біздің қоғамда болып жатқан шындықты көрсетеді. Қарым-қатынаста ашу-ыза, алшақтық күшейіп, өскелең ұрпақтың тұлғалық дамуы мен мінез-құлқында әртүрлі ауытқуларға негіз болатын тұрақты әлеуметтік-экономикалық жағдай жоқ. Кіші мектеп оқушыларының күнделікті өмірде агрессия көріністерінің көбеюі агрессияның себептері мен оны түзету жолдарын зерттеу қажеттілігін анықтайды.

Кіші мектеп оқушыларының агрессивті мінез-құлық мәселесін қарастыру кезінде алдымен «агрессия», «агрессивтілік», «агрессивті мінез-құлық» сияқты негізгі ұғымдардың теориялық негіздемесін анықтау қажет.

Ғылымда агрессияның әртүрлі түсіндірмесі бар. Агрессия сөзі латын тілінен шыққан *aggredi*, яғни шабуыл жасау дегенді білдіреді. Бұрын кез-келген белсенді мінез-құлық, мейірімділік пен дұшпандық агрессивті болып саналды. Кейін бұл сөздің мағынасы өзгеріп, ғылыми сипат алып, тарыла бастады. Агрессия басқа адамдарға деген дұшпандық мінез-құлық ретінде түсініле басталды.

С.И. Ожеговтың түсіндірме сөздігінде «агрессия» сөзі: «Дұшпандық тудыратын ашық түрдегі ұнатпау», ал «агрессивті» ретінде шабуылдаушы – агрессивті; дұшпандық, қарсылық көрсетуші; зиянды деген мағынаны білдіреді. [5]

А.Басс агрессияны басқаларға қауіп төндіретін немесе зиян келтіретін кез-келген мінез-құлық деп түсінеді. Э.Фромм агрессияны тек тірі жанға ғана емес, кез-келген жансыз затқа да зиянын тигізетін әрекеттер деп түсіндіреді. Ол агрессияның екі түрін ажыратады: адамның өмір сүруіне қажетті қорғаныстық «жақсы» агрессия. Агрессияның екінші түрі – «қатерлі», бұл психологиялық және әлеуметтік факторлармен анықталатын адамның қатыгездігі. Агрессияның фрустрациялық теориясының авторы Л.Берковиц фрустрация агрессивті реакцияға деген ашушандық пен эмоционалды дайындықты белсендіреді деп болжайды.

Психологияда агрессивтілік мінез-құлық мәселесімен В.Г. Леонтьев, А.А. Реан, Ю.М. Антонян, Ю.Б. Гишпенрейтер, Т.М. Трапезникова, Ю.Б. Можгинский, И.А. Кудрявцев және басқа ғалдар айналысқан.

Н.Д. Левитов «агрессия» зиянды мінез-құлық деп түсінілетінін айтады. «Агрессия» ұғымы бойынша ол мінез-құлықтың әртүрлі формаларын анықтайды. Бұған тікенді эзілдер, өсек, деструктивті мінез-құлық, тіпті қылмыстық мінез-құлық жатады.

Л.М. Семенюк бұл тұжырымдаманың бірнеше түсіндірмесі бар екенін дәлелдейді: агрессия - өзін-өзі растау мүмкіндігі десе, Ю.Б. Можгинскийдің пікірінше, бұл басқа адамға немесе жансыз затқа зиян келтіретін деструктивті әрекеттер болса, В.В. Знаков сондай-ақ агрессияның бірнеше түрін «бастамалық» және «қорғаныс» деп бөледі. Бастамалық агрессия агрессор мен қоздырушы болған кезде, ал қорғаныс- агрессия агрессияға реакция ғана болған кезде пайда болады.

Егер адам әртүрлі өмірлік жағдайларға реакцияда агрессивті түрде көрінсе және агрессивті әрекеттер жүйелі болса, онда агрессивті мінез-құлық туралы айту керек. Агрессивті мінез-құлыққа мыналар жатады: 1) дұшпандық қатынас - жеке адамның жағдайдан немесе басқа адамдардан нақты немесе ойдан шығарылған қауіпті қабылдауы; 2) агрессивті эмоциялар – ашу, реніш, жек көру; 3) агрессивті әрекеттер мен зорлық-зомбылық.

Ғалымдардың көпшілігі агрессия және агрессивтілік ұғымдарды ажыратады. Агрессивтілік - агрессивті мінез-құлыққа дайын болуда немесе тіпті агрессивті мінез-құлыққа белгілі бір бейімділікте көрінетін тұлғалық қасиет. Ғалымдардың айтуынша, балалар агрессивті мінез-құлық үлгілерін туғаннан бастап үйренеді.

Әдебиеттерде ең көп кездесетін агрессия түрлері:

- физикалық - адамға немесе тіпті объектіге қарсы бағытталған физикалық әрекеттерде көрінеді;
- сөздік – сөздік формада көрінеді;
- жанама – жанама (тікелей емес) агрессия. Сонымен қатар, аутоагрессия ол тек өзіне зиян

келтіруде көрінеді. Агрессияның көптеген себептері бар.

Агрессивтіліктің көрінуіне когнитивтік процестердің әсерін зерттеген Н.А. Дубинко[1]. Н.А. Дубинконың зерттеуінде кіші мектеп оқушылары бірнеше себептерге байланысты агрессивті әрекет ете алады, мысалы, әлеуметтік-танымдық дағдылардың нашар дамуы нәтижесінде, т.б. Белгілі бір жастағы балалардағы агрессия деңгейіндегі айырмашылықтар баланың әлеуметтік белгілерді ашу және түсіндіру қабілетімен, сондай-ақ оның (баланың) мінез-құлық реакциясын таңдауымен, бағалауымен және жүзеге асыруымен байланысты болуы мүмкін деп көрсетеді.

Баланың отбасындағы қарым-қатынасы көбінесе оның тұлға болып қалыптасуының бастапқы кезеңдерінде орын алатын жеке қасиеттерімен анықталады. Әрбір отбасында мінез-құлықтағы агрессияның шоғырлануына әкелетін жағдайлар болады.

Е.И. Рогов агрессияның шоғырлануының негізгі шарттары ретінде мыналарды анықтайды:

Ата-ананың агрессивті мінез-құлқынеліктеуге тырысатын бала «жұқтырады». Осыған байланысты баланың эмоционалдық өзін-өзі реттеу жүйесі ата-анасының эмоционалды өзін-өзі реттеуі түріне қарай құрылады.

Ата-аналар баланы ұнатпайтындығын барлық жолмен көрсетеді және сездіреді, осыған байланысты оның қауіпсіздік сезімі жоқ, айналасындағы әлемнен алшақтау дамиды. Ұзақ және жиі бұзылулардың көзі болып табылатын олардың ата-аналары немесе кез-келген жағдайлар.

Агрессивті мінез-құлықтың негізгі себептерінің бірі - отбасылық жағдай, тәрбие өмірдің алғашқы күндерінен бастап үлкен рөл атқарады. Америкалық антрополог М.Мид өз зерттеулері арқылы баланы анасының кеудесінен кенет ажыратып, олардың жанасуын минимумға дейін қысқартқанда, кейіннен баланың бойында беймазалық, немқұрайлылық, менсінбеушілік, өзіншілдік және агрессия сияқты жеке қасиеттер пайда болатынын дәлелдеді. Егер бала назар мен қамқорлықпен қоршалған болса, ондай қасиеттер болмайды.

Кіші мектеп оқушыларының өзін-өзі бақылауы сәйкестендіру процесі арқылы дамиды, өйткені балалар әрқашан олар үшін маңызды ересек адам сияқты әрекет етуге тырысады және оның әдеттері мен мінез-құлқын қабылдауға тырысады. Еліктеу арқылы бала үлкендерден мақтау алуға үміттенеді, бірақ ересектер әрқашан дұрыс әрекет ете бермейді. Көбінесе ата-аналар балаларының мінез-құлқында өздеріне тән нәрсені атап көрсетеді. Оның үстіне ата-ана өз мінез-құлқындағы кемшіліктерді білмеуі мүмкін, бірақ олар оны сырттан бақылағанда назар аударады.

Сөйлеу бұзылыстары бар балалардағы агрессивті мінез-құлыққа: сөздік қорының аздығы, коммуникативті дағдылардың болмауы, өзін-өзі бағалаудың төмендігі, ұжымдағы проблемалық қарым-қатынастар, интеллектінің жеткіліксіз дамуы және өзін-өзі бақылаудың төмен деңгейі себеп болуы мүмкін. Осы уақытқа дейін ғалымдар агрессивті мінез-құлықтың дамуына қандай психологиялық сипаттамалардың көбірек әсер ететінін зерттеген жоқ. Агрессивті балаға күдік, сақтық, көреалмаушылық, кекшілдік сияқты қасиеттер тән. Сонымен қатар, агрессивті баланы ашуландыру өте оңай, егер оларды бірдеңе тітіркендірсе, олар оңай жараланады.

Мектеп өмірінде агрессивті мінез-құлық түрлерін жиі кездестіруге болады. Көбінесе мұндай мінез-құлық «тәкаппарлық», «жанжалшылдық», «ашуланшақтық», «қатыгездік» ретінде анықталады. Агрессияны дұшпандықпен шатастыру да болады. Бағытына байланысты мейліше сирек жағдай ол дұшпандық, ол әрқашан белгілі бір нысанға ие болады.

Агрессивті мінез-құлық барлық балаларға тән, бірақ кейбір балалар агрессияға көбірек бейімділік танытады, оларда физикалық агрессия басым болады. Әдетте, балалар тобындағы мұндай балалар топ мүшелерінің жалпы санының 15-30% құрайды [4, б. 25].

Құрдастар тобында мұндай бала шабуылды күтеді және жиі өзін қорланған сезінеді. Бала өзіне немесе оның кемшілігіне байланысты, бала басқалармен дұрыс қарым-қатынас жасауды білмейді. Қарым-қатынаста өзінің кемшілігін сезіну мінездің өзгеруіне әкеледі: оқшаулану, негативизм, күшті эмоционалдық бұзылулар. Сондықтан мұндай балалар жиі жаны ашу, аяу, жанашырлық пен көмек көрсетуді білмейді, осыған байланысты олар жалғыздықты сезінеді.

Кіші мектеп жасында агрессивті мінез-құлықтың бастамашысы бір адам емес, топ болып табылады. Топта болу балаларды өзін қорғалған сезінеді, жазалау қорқынышы жоғалады, олар өздерінің дұрыс екеніне сенімді болады, бұл көбінесе топта өзін-өзі бекітуге көмектеседі; Сондай-ақ балалар үлкендердің көмегіне азырақ жүгініп, өз мәселелерін өздігінен шешеді [6, б. 42]. Айналасындағы адамдар көбінесе ұлдардың агрессиясын байқайды, өйткені ол ашық және өткір түрде көрінеді. Қыздар көбірек әсершіл, өздерінің мінез-құлқын бақылауды әлдеқайда ертерек үйренеді, сондықтан ашулану оларға тән қасиет емес. Қыздар өздерінің агрессиясын ауызша, сөзбен, көбінесе ирония және сарказм арқылы көрсетеді.

Ұлдар мектепте, спортта және жеке қауіп-қатерлерге тап болған кезде, ал қыздар психологиялық қысым көрсетілгенде және олардың сыртқы деректерін жете бағаламау жағдайында агрессивті болады. Топтық қақтығыстарда қыздар көбінесе көшбасшылар мен арандатушылардың, ал ұлдар көбінесе орындаушылардың рөлін атқарады.

Балалар өздерінің агрессивті мінез-құлықтарымен неге қол жеткізеді? Мұндай балалар үшін бостандық – өздік мақсат, олар жалғыз қалдыруды қалайды. Мұндай балалардан жауапкершілікті орындау сирек талап етіледі және кез-келген жетістіктерге жетеді деп сирек күтіледі. Егер отбасында балалар көп болса, онда ата-аналар үй жұмыстары мен алаңдаушылықтарының көпшілігін мойынсұнғыш балаларға сеніп тапсырады, ал агрессивті бала көбірек еркіндік алады. Кейіннен агрессивті бала нашар әлеуметтенеді, өйткені оның өсуге ықпал ететін отбасылық істерде тәжірибесі жоқ.

Әрбір мектепте әрқашан агрессивті мінез-құлықтың айқын белгілері бар балаларды кездестіруге болады. Мұндай бала әдейі дөрекі сөздерді қолданады, құрдастарын ұрып-соғып, қорлайды, көбінесе оның объективті себептері болмайды. Мұндай бала ақырында сыныпта жағымсыз көшбасшының позициясын алады, бірақ көбінесе оның достары жоқ және құрдастары оны аулақ ұстайды.

Мұғалімдер мен ата-аналар мұндай баланы ренжіту мен көңілі қалдырудың көзі деп санайды. Бұл жаста агрессивті бала өз қателігі үшін басқаларды кінәлайды, үлкендермен жиі ұрысады. Мұндай балаға айналасындағылардың бәрі оған қарсы болып, оған жамандық жасағысы келетіндей көрінеді. Бұл жастағы бала әлі өз мінез-құлқын өз бетінше бағалай алмайды, сондықтан оның өзі айналасындағыларға қорқыныш пен үрей тудыратынын түсінбейді. Агрессиямен бала өзін қорғауға және осы әлемдегі өз орнын сақтауға тырысады.

Кіші мектеп оқушыларының агрессивті мінез-құлқын жену үшін психологиялық-педагогикалық түзетудің негізгі бағыттарын қарастырайық.

Осы уақытқа дейін психологиялық тәжірибеде «психологиялық түзету» терминінің түсіндірмесі екіұшты болып келеді. Жалпы ұғымды қарастырайық, бұл «жеке тұлғаның жан-жақты дамуы мен қызмет етуін қамтамасыз ету мақсатында психологиялық құрылымдарға бағытталған психологиялық әсер ету» [7]. Сондықтан коррекциялық әсерлер психотерапевтік, кеңестік және тәрбиелік әсерлермен өзара әрекеттеседі. Осыған байланысты психологиялық түзету ұғымының мазмұнын нақтылау мәселесі өткір болады.

Кіші мектеп жасындағы баламен психологиялық-педагогикалық түзету жұмыстарын жүргізген кезде маман баланың жас ерекшеліктеріне, әлеуметтік-мәдени және жеке даму нормаларына назар аударуы керек. Түзеткіш әсерлер сол немесе басқа жетекші қызмет аясында жүзеге асырылады. Түзету жұмысы белсенді сипатта және психологиялық жаңа қалыптастыруларды дер кезінде қалыптастыруға бағытталған психологиялық әрекет ретінде құрылымдалған болуы керек. Психолог түзету жұмыстарын жүргізе отырып, ауытқулардың алдын алуға және кейіннен бала психикасының үйлесімді дамуы үшін жағдай жасауға қатысуы керек. Ата-аналар және баланың айналасындағы маңызды адамдар бала мен психолог арасындағы түзету жұмысын жүзеге асыруда байланыстырушы буын болып табылады. Жүйеде жұмыс істеу арқылы ғана жүргізіліп жатқан түзету шараларының тиімділігіне үлес қосуға болады.

Психологиялық-педагогикалық түзетуді жүзеге асыру жеке өзгерістерді, баланың еңбек процесіндегі эмоционалдық жағдайын және жалпы көзқарасын үнемі бақылауды талап етеді. Мұндай бақылау қажет, өйткені психологиялық-педагогикалық түзету бағдарламасына түзетулер енгізуге мүмкіндік береді, мысалы, психологиялық әсер ету әдістері мен құралдарын дер кезінде өзгерту және толықтыру.

Психологиялық-педагогикалық түзету – жас, әлеуметтік-мәдени және жеке даму нормаларын білу негізінде баланың психикалық дамуының бұзылыстарын түзету мақсатында психологиялық әсерлер жүйесіне негізделген педагогтың, психологтың және ата-ананың бірлескен кәсіби іс-әрекетінің нысаны. Түзету жұмыстары да білім беру мекемесі мен отбасында әрбір баланың жан-жақты психикалық дамуы үшін жағдай жасауға бағытталған [7].

Қазіргі психологиялық түзету тәжірибесіндегі әдістердің ішінде ойын терапиясы, арт-терапия, психогимнастика, музыкалық терапия және т.б.сәтті қолданылады

Әлемдік психологиялық тәжірибедегі ең тиімді түзету әдістерінің бірі ойын терапиясы әдісі болып табылады. Ойын психологиялық түзету әдісі ретінде ХХ ғасырдың басында қолданыла бастады. Бұл әдістің негізін салушы психолог және әлеуметтанушы Я.Морено.

Ойын терапиясы әдісі балалардың да, ересектердің де дамуындағы ауытқулар мен қиындықтарды түзету және алдын алудың әмбебап құралы болып табылады. Бұл әдістің ерекшелігі бала бір нәрсені сөзбен жеткізе алмаса, оны өз ойыны арқылы жеткізеді. Балаға арналған ойын - бұл өзін-өзі емдеудің бір түрі, соның арқасында әртүрлі қақтығыстар мен қиындықтарға жауап беруге болады.

Арт-терапия – өнерге, ең алдымен бейнелеу және шығармашылық әрекеттерге негізделген психотерапияның бір түрі. «Өнертерапия» деген терминді 1938 жылы А.Хилл енгізген [2, б. 298].

Арт-терапияның мақсаты - өзін-өзі көрсету және өзін-өзі тану арқылы тұлғаның үйлесімділігі жүреді. Сондай-ақ, арт-терапевтік жұмыс тек сурет салу сияқты көркемдік әдістер мен шығармашылықты ғана емес, сонымен қатар модельдеу, музыка, ән айту, фотосурет, фильмдер, кітаптар, актерлік шеберлік, әңгімелер мен ертегілер жасау және т.б. пайдаланады. Қазіргі арт-терапия келесі сорттарды қамтиды: музыкалық терапия, вокалдық терапия; кинезитерапия – би терапиясы; библиотерапия – түзетуші оқу, ертегі терапиясы, әңгіме жазу; имаготерапия – образ арқылы әсер ету, театрландыру: қуыршақ терапиясы, образдық-рөлдік драматизация, психодрама; суреттерапия бейнелеу өнерінің құралдарын пайдалана отырып түзететін әсер: сызу, модельдеу, сәндік-қолданбалы өнер және т.б. Арт-терапия жағымсыз сезімдерден арылуға, визуалды бейнелер көмегімен ішкі жанжалды білдіруге, сонымен қатар интерпретация мен диагностикалық қорытындылар үшін материал алуға мүмкіндік береді. Әрбір адам үшін шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі жүзеге асыру және өзін көрсету маңызды. Жаңа нәрсені жасау арқылы адам ішкі қанағаттануды сезінеді және өз ішінде үйлесімділік табады.

Психогимнастика – баланың танымдық және эмоционалдық салаларын дамытуға және түзетуге бағытталған арнайы жаттығулар кешені [3]. Бұл әдістің мақсаты - өзінді тану. Психогимнастика чех психологы Г.Юнованың әдістеріне негізделген.

Психогимнастика – вербалды емес, топтық жұмыс әдісі, оның барысында қатысушылар өз тәжірибелері мен эмоцияларын білдіре алады, сонымен қатар қимыл-қозғалыс, мимика, пантомима арқылы өз ойын жеткізе алады; қатысушылар сөзсіз сөйлесуді үйренеді. Психогимнастика балаларға қарым-қатынастағы кедергілерді жеңуге, өзін және басқаларды түсінуге, күйзеліс пен алаңдаушылықтан арылуға, өз ойын жеткізуге көмектеседі. Бала мінез-құлық, ой мен сезім арасында байланыс бар екенін түсінеді және оны басқаруға үйренеді. Психофизикалық релаксация үшін дені сау балалармен психо-профилактикалық жұмыста психогимнастиканы қолдану ұсынылады.

Музыкалық терапия – музыкалық шығармалар мен аспаптарды қолдануды көздейтін психологиялық түзету әдісі.

Бұл әдістің мақсаты эмоционалдық күйді реттеуге, әлеуметтік белсенділікті арттыруға және өз сезімдері мен эмоцияларын көрсетудің жаңа тәсілдерін үйренуге мүмкіндік беретін эмоционалды күйзелісті жеңілдету болып табылады.

Музыкалық терапия әдісі шығармашылық деп анықталады, сондықтан ол тек музыка сабақтарында ғана емес, сонымен қатар барлық басқа қызмет түрлерінде кеңінен қолданылады. Музыкалық терапия жаттығуларының көмегімен олар музыкалық және қимыл-қозғалыс қабілеттерін, сонымен қатар ойын жаттығулары ретінде танымдық процестерді: зейінді, ерікті, есте сақтауды, елестетуді дамытады және қиялды дамыту құралы ретінде қолданылады.

Кіші мектеп жасындағы балалармен түзету жұмыстарын жүргізу кезінде жоғарыда аталған әдістердің барлығын қолданған жөн.

Осылайша, психологиялық-педагогикалық түзету іс-әрекетін жүзеге асыру психологты білім беру процесінің барлық қатысушыларымен ынтымақтастыққа бағыттайды. Мақсаттар мен міндеттерді қатаң сақтау, психодиагностикалық тексеру нәтижелеріне сүйену және баланың жеке және жас ерекшеліктері мен оның дамуының әлеуметтік жағдайын білу маңызды.

Пайдаланылған ақпараттық көздердің тізімі:

1. Калинина Е.А. 14-15 жас аралығындағы жасөспірімдердегі агрессия және агрессивтілік / Е.А. Калинина // Әлеуметтік ғылымдар және қазіргі заман / Е.А. Калинина. – 1993. - №3. – б.183-190.
2. Кузченко О. А. Педагогические условия профилактики и коррекции отклоняющегося поведения детей на этапе перехода от дошкольного к младшему школьному возрасту. — Волгоград, 2006. — б.90.
3. Лоренц К. Агрессия (такназываемое зло). - М.: РИМИС, 2009. — б.352
4. Лютова Е. К., Монина Г.Б. Шпаргалка для взрослых: Психокоррекционная работа с гиперактивными, агрессивными, тревожными и аутичными детьми. - СПб. : Речь, 2010. — б.136
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка. - М.: Мир и Образование, 2014. - б.976
6. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога. Т. 1. – М.: Юрайт- Издат ООО, 2016. — б.412
7. Скотарева Е. М. Психолого-педагогическая коррекция: теоретико-методологический аспект : учеб. пособие для студ. психол. спец. / Саратов: Изд. центр «Наука», 2007. — б.72

ӘОК 37.022

ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КӘСІПТІК БАҒДАР

Нуркенова Г.К.¹, Маженова Р.Б.², Ю.Гелишли³

¹ докторант, Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ, Қарағанды, Қазақстан

² п.ғ.к., қауым. профессор Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ, Қарағанды, Қазақстан

³ PhD, профессор, Гази университеті, Анкара, Түркия

Кез келген ЖОО-ның тиімді өміршеңдігінің негізінде кәсіпті таңдау және кәсіби және әлеуметтік табысқа жету үшін қажетті талапкерлердің жеке қасиеттерін қалыптастыру үшін мектептердің, кәсіптік мектептер мен колледждердің оқушылары арасында кәсіптік бағдарлау жатыр.

Қазіргі уақытта кәсіптік бағдар жастарды әртүрлі кәсіптер мен біліктіліктің әртүрлі деңгейлеріндегі кадрлардың жеке мүдделеріне, қабілеттеріне және қоғамдық қажеттіліктеріне сәйкес негізделген таңдауға дайындау бойынша мақсатты, әртүрлі аспектілі кешенді қызмет ретінде түсініледі [1].

Бүгінгі таңда кәсіби бағдарлаудың жаңа рөлі ол мектеп оқушыларын кәсіби өзін-өзі анықтауда психологиялық-педагогикалық қолдау үшін жағдай жасау, кәсіби мүдделерді, бейімділіктерді анықтауға көмектесу, белгілі бір кәсіпті игерудегі нақты мүмкіндіктерді анықтау, қоғамда сәтті әлеуметтену және еңбек нарығында белсенді бейімделу қажеттілігі [2]. Кәсіптік бағдарлау мәселелеріне жүйелі көзқарас туралы айтатын болсақ, нарықтың үнемі өзгеріп отыратын сұраныстарын ескеру қажет.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар - ел өркендеуінің берік негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Балаларды ерте жастан мамандыққа бейімдеу айрықша маңызға ие болуда. Өскелең ұрпақ өзінің болашақ кәсібін саналы түрде таңдай білуге тиіс» деп, қазіргі білім беру кеңістігінде мектеп түлектерін мамандыққа бейімдеу міндетін ерекше атап өткен. Бұл болашақ мектеп түлектерінен болашақ қызметінің мақсаттарын өзі қоя білуі, оған жетудің жолдары мен құралдарын анықтап, оны жүзеге асыра отырып, нәтижеге жетудегі жауапкершілікті де өз мойнына алу секілді бірталай міндеттерді талап етеді.

«Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің статистикасы» ұлттық жинақ «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ жалпы білім беретін мектептердің 9-сынып бітірушілерін жұмысқа орналастыру туралы мәліметтер базасында Қарағанды облысы бойынша 2022 жылы бітірушілер саны 17947 болса, оның 8671-і колледждерге түскен, 8998-і 10-сыныпқа көшкен, 39-ы жұмысқа орналасқан, 2-і ешқайда бармағандар деп көрсетілген. 11-сыныпты бітірушілер бойынша қарайтын болсақ: бітірушілер саны 9321, колледжге оқуға түскендер 1703, ЖОО-на 5827, жұмысқа орналасқандар 700, ешқайда орналаспағандар 49, әскерге кеткендер 36 түлек екен.

Бұдан басқа, қабылдау комиссияларының қарамағында кәсіптік-техникалық білім беру ұйымындағы оқу процесіне талапкерлердің жалпы дайындығын бағалаудың тиімді құралдары жоқ. Нәтижесінде, бірінші курс студенттерінің шамамен 33-36% бірінші семестрдің аяғында өз таңдауынан көңілі қалды, тағы 27-28% жеткіліксіз дайындық немесе жеке қасиеттерге байланысты материалды меңгеруде қиындықтарға тап болады. Осы статистикалық мәліметтерден келетін қорытындымыз

жасөспірімдердің кәсіптік бағдарлау тетіктері нашар жұмыс істейді немесе тиімсіз жұмыс істейді. Осылайша, кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастырудың тәсілдерін, оның ішінде оның нысандары мен әдістерін жаңарту қажеттілігі туындайды.

Қазіргі заманғы кәсіптік бағдарлаудың айрықша ерекшелігі - бұл жастарды мамандықты еркін, саналы және дербес таңдау жасауына дайындау жүйесі, мұнда бір жағынан жеке тұлғаның жеке ерекшеліктері мен оның қажеттіліктері, екінші жағынан еңбек нарығы ескерілуі керек [3].

Кәсіптік бағдарлау мәселелері өсуде, бірақ оның мүмкіндіктері де кенеюде. Осы бағытта жұмыс істейтін барлық мамандардың міндеті - оқушылардың өзіндік кәсіби өзін-өзі анықтауға деген ынтасын арттыру. Мұнда цифрлық технологиялар көмектесе алады. Қарқынды дамып келе жатқан цифрлық өнімдер кәсіптік бағдар беру жұмысының формалары мен қағидаларын жаңартудың нақты ресурсы болып табылады.

Z буыны деп аталатын цифрлық дәуірдің жаңа буыны еңбек мазмұнының тез өзгеруі, болашақ мамандықтарының пайда болуы жағдайында өмір сүріп, жұмыс істеуі керек. Сонымен қатар, цифрлық орта үлкен көлемдегі ақпаратты қамтитын кітапхананың бір түрі ретінде қабылдануы керек, бірақ сонымен бірге цифрлық ұрпақ компьютер тек цифрландыру құралы екенін, бірақ өндіріс құралының өзі емес екенін түсінуі керек. Өнеркәсіпке, ғылымға, бизнеске цифрлық құралдарды енгізу еңбек өнімділігін арттыру және процестерді оңтайландыру арқылы экономиканың айтарлықтай өсуіне ықпал етеді.

Кәсіптік бағдарлауды цифрландыру көптеген маңызды міндеттерді шешуді қамтамасыз етеді:

- өзара байланысты цифрлық кәсіптік бағдарлау ортасын жасайды, ол кәсіптік бағдарлау процестерін цифрландыруды қамтамасыз етеді;

- іс-шара білім беру процесінің барлық қатысушыларына елдің, аймақтың және білім беру ұйымының кәсіптік бағдарлау ресурстарына қол жеткізуге, кәсіптік бағдарлау бағытындағы онлайн-сервистер мен білім беру курстарына қатысуға, онлайн кәсіптік диагностиканы жүзеге асыруға мүмкіндік береді;

- іс-шара өңірлік кәсіптік бағдарлаудың барлық деңгейлерін қозғайды және кәсіптік бағдарлау субъектілерінің, педагогтар мен басқарушы мамандардың, ата-аналар мен жұмыс берушілердің, бизнес-қоғамдастықтың және барлық мүдделі тараптардың өзара іс-әрекет жасау мүмкіндігін қамтамасыз етеді;

- акт әрбір субъектінің өз дамуындағы, өзінің кәсіптік бағдарлау бағытын әзірлеудегі және енгізудегі мүмкіндіктерін кеңейтеді [4].

Осылайша, қазіргі заманғы білім берудің міндеті-сапалы цифрлық өнімді (digital-өнім) өз бетінше жобалауға және өндіруге, оны өндірудің ерекшеліктерін түсінуге, инновациялық идеяларды қалыптастыруға және оларды жүзеге асыруға, заманауи цифрлық әдістерді қолдана отырып, күрделі әр түрлі мәселелерді шешуге қабілетті жас маманды дайындау. Мұндай мамандардың еңбек нарығында сұранысын бізге 2019 жылдары болған пандемия айқын көрсетті, бұл барлық кәсіби салаларды цифрландыруды едәуір жеделдетті.

Дәстүрлі кәсіптік бағдар беру жұмысында цифрлық технологияларды қолдану, оның әдіснамалық негіздері тұжырымдалған, әр түрлі жас кезеңдеріндегі принциптер, нақты әдістер мен формалар ұзақ және сәтті сыналған, қисынды және негізделген. Мұндағы басты тенденциялар-желілік байланыс, сандық қызметтердің барлық түрлерін қолдану, жаңа цифрлық буынның сұраныстарына бейімделу [5]

Кәсіптік бағдар беру жұмысында цифрлық технологияларды пайдалану қызықтыратын ақпаратқа еркін қол жеткізуді қамтамасыз етеді, жастардың қызығушылығын жандандырады:

- өзінің негізгі бейімділігі мен қабілеттерін өз бетінше талдауға дайындығын қалыптастыруға көмектеседі;

- сіздің жеке және кәсіби қызығушылықтарыңыз бен бейімділіктеріңізді шамамен анықтауға мүмкіндік береді;

- қазіргі заманғы адамның әлеуметтік қызметінің маңызды түрі ретінде мамандық туралы, мамандық адамға қойылатын талаптар туралы түсінік қалыптастырады;

- өзінің өмірлік және құндылық белгілерін қоюға көмектеседі.

Сонымен, жоғары сынып оқушыларымен кәсіптік бағдар беру жұмысын ұйымдастырудың заманауи тәсілі оқу процесін белсенді ақпараттандыру, білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтаудың ақпараттық негізі ретінде цифрлық құзыреттілігін арттыру, ғылыми ақпаратты шығармашылық іздеу және белсенді пайдалану үшін ғаламтордың артықшылықтарын пайдалану қажеттілігімен тікелей байланысты.

Бірінші кезекте кәсіптік бағдар беру жұмысын ұйымдастыру кезінде ЖОО-ның жалпы білім беретін мектептермен, орта кәсіптік білім беру мекемелерімен, халықты жұмыспен қамту

орталықтарымен және әлеуетті жұмыс берушілермен жастардың кәсіптік өзін-өзі анықтау мәселелері бойынша әлеуметтік әріптестігінің нысандары мен әдістерін әзірлеу қажет.

Ақпаратты көрнекі түрде құрылымдау және жүргізіліп жатқан жұмыстың тұтас бейнесін алу үшін ынтымақтастықтың басымдықтарын шығаруға мүмкіндік беретін ақыл-ой карталарын қолдануға болады.

Бұдан басқа, цифрлық технологияларды пайдалану және оқушылардың ақпараттық кәсіптік бағдарлау ресурстарына еркін қол жеткізуін қамтамасыз ету қажет. Ғаламтор желісі кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелерін жан-жақты шешуге көмектеседі. Бұл жоғары оқу орындарының, халықты жұмыспен қамту орталықтарының, кәсіпорындар мен ұйымдардың сайттары болуы мүмкін, онда жоғары оқу орындарының бағыттары мен мамандықтары, кәсіптер мен жұмысқа орналасу мүмкіндіктері, қосымша кәсіптік білім беру жүйесінде біліктілікті арттыру туралы ақпарат шоғырландырылады. Ғаламтор желісінде оқу орындарының рейтингі, олардың түлектерінің сұранысы, білім беру сапасы туралы пікірталастар өтетін форумдар туралы көптеген ақпарат болуы тиіс.

Бүгінгі таңда білім беру мекемелерінің барлығында дерлік ғаламтор желісінде өз парақшалары бар және оларды табу белгілі іздеу жүйелерінің көмегімен немесе білім беру порталдарындағы мәліметтер базасы арқылы өте қарапайым. Жаһандық желіні пайдалану жастардың білім беру мекемелеріне назарын күрт арттырып, жалпы кәсіптік бағдарлауға қызығушылықты арттырады. Дербес сайттың (web-беттің, web-ресурстың) болуы мекемеге ақпаратты жедел ұсынуға, әріптестерімен тәжірибе алмасуға, конференциялар (бейнеконференцияларға дейін) өткізуге, кері байланыс жасауға, баспасөз релиздерін жариялауға және жарнамалық акциялар өткізуге мүмкіндік береді. Болашақта электронды энциклопедия, «кәсіптік бағдарлау мұражайларын» құруға, түрлі іс-шараларды тікелей желіде өткізуге болады. Білім беру мекемесінің жеке сайтында қабылдау ережелері, дайындайтын мамандықтары туралы толық және сенімді ақпаратты білуге болады. Бұл ресурстарды пайдалану жастарға және олардың ата-аналарына болашақ мамандықты таңдауға көмектеседі.

Кәсіптік бағдар беру жұмысының қиын жері оның әдіснамалық жабдықталуы болды. Бүгінгі таңда жаңа әдістер кеңінен енгізілуде, мысалы, тренажерлер түрінде кәсіптік бағдар беру үшін ойын технологияларын қолдану. Осы немесе басқа рөлді сынап көргеннен кейін, жасөспірім оны нақты өмірде жеңе алатынын түсіне алады.

Талапкерлердің еңбек бейімділігі мен жеке ерекшеліктерін анықтауға бағытталған бағдарламалар (тесттер) кешені <https://hbsh.nis.edu.kz/> сайтында оқушылардың кәсіби қабілеттерін анықтауға арналған тесттерге сілтемелер берілген. Әдістемелер мамандықтардың адамға қойылатын талаптарын есепке алу үшін тестіленушілердің жеке ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Мұндай жүйелерді қолдану психологтың қызметін едәуір жеңілдетуге, оны күнделікті қағазбастылықтан босатуға және кеңес беру барысында оның жұмысын оңтайландыруға көмектеседі.

Кәсіптік бағдар беру барысында ғаламтор арқылы әртүрлі психологиялық тестілері бар дайын сайттардан цифрлық өнімдерді пайдалануға болады, мысалы:

- мүдделер картасы (кәсіптік бағдар);
- Йовайши тесті (кәсіптік бағдар);
- Шмишек тесті (мінезді екпіндеу деңгейін анықтауға арналған тест);
- Эйзенк темперамент тестісі;
- кәсіби артықшылық тестісі;
- коммуникативті және ұйымдастырушылық қабілеттерге арналған тест және басқалар.

Дұрыс таңдалған мамандық еңбек процесіне және оның нәтижелеріне қанағаттануға ықпал етеді, шығармашылықтың максималды көрінісіне, эмоционалды көңіл-күйдің жақсаруына, өмірлік жоспарларының толық орындалуына мүмкіндік береді [6].

Осылайша, болашақ мамандықты таңдау ретінде тұлғаны дамытудың маңызды саласына цифрлық өнімдерді енгізу кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігін едәуір арттыруға көмектеседі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Садовникова Н.О. Профориентология: Теория и практика: учеб.пособ. для высшей школы. М.: Академический проект, 2004 г. 192с.
2. Ефимова И.Ю. Анализ сфер занятости выпускников it-специальностей вуза и проблемы их трудоустройства // Современные проблемы науки и образования: материалы внутривуз. науч. конф. преподавателей МаГУ.–Магнитогорск: МаГУ, 2012.–290 с. С.222-224.
3. «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ «Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің статистикасы» Ұлттық жинақ. - Нур-Султан, 2022
4. Дочкин С.А., Кузнецова И.Ю. Цифровая трансформация профессиональной ориентации и

профессионального самоопределения молодежи // Профессиональное образование в России и за рубежом. 2020. №3 (39). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-transformatsiya-professionalnoy-orientatsii-i-professionalnogo-samoopredeleniya-molodezhi> (дата обращения: 19.09.2024).

5. Громова Екатерина Михайловна, Беркутова Диана Искандеровна, Горшкова Татьяна Анатольевна Цифровые сервисы профориентации: возможности и риски // Профессиональное образование в России и за рубежом. 2021. №4 (44). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovye-servisy-proforientatsii-vozmozhnosti-i-riski> (дата обращения: 17.09.2024).

6. Белоусова И.Д. Дидактические условия внедрения информационных технологий в процесс обучения студентов вуза : автореф. дис. канд. пед. наук / Белоусова Ирина Дмитриевна; Магнитогорский ГУ. – Магнитогорск, 2006, – 22 с.

УДК: 37.018.46

СТИЛЬ ПРЕПОДАВАНИЯ И УЧЕБНАЯ МОТИВАЦИЯ: АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ

Омарова М.К., Мирза Н.В.

Карагандинский университет им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан

Компетентность преподавателя включает взаимосвязанные между собой педагогические, личностные, социальные и профессиональные компетенции. Все перечисленные компетенции охватывает стиль преподавания, поскольку влияет на эффективность и результаты профессиональной деятельности.

Стиль преподавания демонстрирует поведение преподавателя в процессе общения со студентами, влияет на обстановку на занятиях, определяет предпочтительные способы обучения, решения возникающих проблем. Стиль преподавания напрямую зависит от умения эффективно передавать знания, уровня владения предметом и способности преподавателя интегрировать профессиональные знания в образовательный процесс, адаптировать учебный процесс к потребностям студентов и управлять процессом обучения. Также преподаватель с своим стилем отражает личные качества преподавателя, уверенность в себе, а также способность мотивировать и поддерживать студентов. Кроме того, в стиле отражается уровень способности преподавателя выстраивать коммуникацию, взаимодействовать с разными людьми, учитывать их культурные и социальные особенности, создавая атмосферу взаимодействия.

Следует отметить, что стиль преподавания не может интерпретироваться в узком смысле как способ передачи информации или знаний от преподавателя к студентам, но также включает в себя все психологические аспекты, связанные с процессом обучения, такие как учебная мотивация. Это доказывают результаты проведенного опроса студентов 1-4 курсов колледжей и высших учебных заведений (рис. 1).

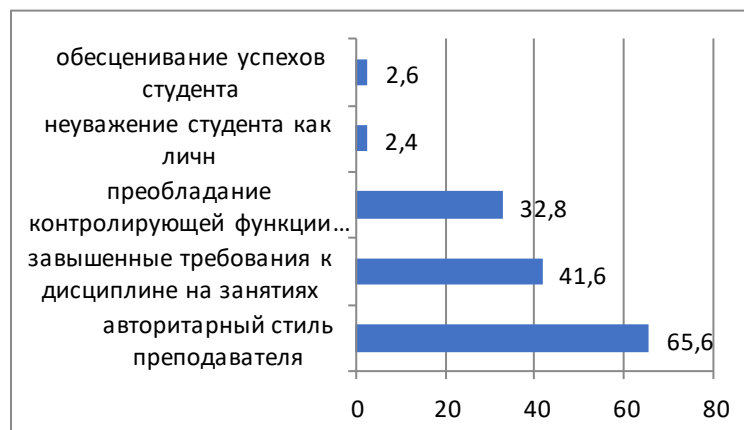

Рисунок 1. Аспекты преподавания, снижающие учебную мотивацию (результаты опроса)

По результатам опроса, для большинства студентов на стремление к изучению курса влияет оптимальный стиль общения преподавателя со студентами (60,8%). Снижает учебную мотивацию

студентов авторитарный стиль преподавателя, завышенные требования к дисциплине на занятиях, преобладание контролирующей функции преподавателя. Также студентами были добавлены свои ответы: стиль преподавания, демонстрирующий неуважение студента как личности и обесценивание успехов студента.

Кроме того, студенты отмечают, что в большинстве случаев лекции носят информационный, а не диалоговый характер. На занятиях больше говорит преподаватель, общение со студентами минимизировано, уделяется внимание чаще ответам на вопросы «сильных» студентов. Преподавателей больше беспокоит освоение программы, весь ли учебный материал они успели пройти на занятии, успели ли дать все задания. Преподаватели не чувствуют студентов, их настроение, что снижает силу или уровень учебной мотивации.

Исследователь А.М. Sardiman выделяет показатели для определения силы учебной мотивации, такие как настойчивость в решении учебных задач, упорство в достижении цели при столкновении с трудностями, стремление к самостоятельной работе, отстаивание своего мнения, получение удовольствия от поиска решения проблем и т.д. [1].

Учебная мотивация помогает преподавателям улучшить процесс обучения, работа с высокомотивированными студентами позволяет сделать преподавание более «легким», управляемым. Однако для того, чтобы мотивировать студентов к обучению, преподавателям приходится использовать различные стили и методы преподавания, чтобы заинтересовать.

Индивидуальный стиль преподавания представляет собой проявление индивидуальности и формируется исходя из представлений о цели педагогической деятельности и ее успешности в то же время успешность преподавательской деятельности зависит от выработанного стиля преподавания.

Помимо известных авторитарного, демократического и либерального стилей К. Левина, разные исследователи классифицируют стили преподавания:

- тип эксперта, тип формального авторитета, тип личной модели, тип фасилитатора и тип делегатора (Q. Abbas, S. Hussain) [2];
- классический, технологический, персонализированный и интерактивный (R. Ali, S.R. Ghazi, M.S. Khan, S. Hussain, Z.T. Faitma) [3];
- поддерживающий автономию, структурирующий, контролирующий, хаотичный (Т.О. Гордеева, О.А. Сычев) [4].

Рассмотрим подробнее классификацию стилей преподавания Т.О. Гордеевой и О.А. Сычева (рис. 2).

Рисунок 2. Классификация стилей преподавания Т.О. Гордеевой и О.А. Сычева

Стиль, основанный на поддержке автономии, подразумевает учет интересов обучающихся, их добровольное включение в учебный процесс, характеризуется низкой директивностью. Преподаватель, придерживающийся структурирующего стиля, исследует и понимает возможности обучающихся, а также предоставляет им поддержку и руководство в обучении. При стиле, основанном на контроле,

процесс обучения построен на жестких предписаниях и их точном соблюдении обучающимися. Данный стиль является высоко категоричным. Хаотичный стиль характеризует отстраненного преподавателя (также знаком как попустительский). Авторы также делят их на мотивирующие и демотивирующие.

C.M. Salazar-Ayala, G. Gastélum-Cuadras, E. Huéscar Hernández и другие авторы обсуждают продвижение стиля поддержки автономии, избегающего контролирующего стиля преподавания, для минимизации негативных результатов, связанных с восприятием страха, и улучшения самочувствия обучающихся [5].

Данное исследование, а также стили преподавания Т.О. Гордеевой и О.А. Сычева, связано с теорией базовых психологических потребностей (в структуре Теории самодетерминации R.Ryan, E.Deci)[6], к которым относятся:

- потребность в автономии (быть самостоятельным, иметь возможность выбора и инициативы),
- потребность в компетентности (чувствовать себя успешным и знающим)
- потребность во взаимосвязи с другими (быть частью группы, иметь возможность делиться опытом).

Игнорирование данных потребностей в образовательной среде ведет к потере учебной мотивации.

Каждый из указанных выше стилей преподавания имеет свои преимущества и недостатки в решении вопроса положительного влияния на мотивацию обучающихся, их отношение к обучению. В данном вопросе большую эффективность демонстрируют стили преподавания, отличающиеся вниманием к потребностям современных студентов.

Следует отметить, что нельзя делать однозначный вывод, что при обучении не следует использовать конвенциональные стили преподавания (которые действуют в обучении в силу их признания и коллективного согласия, а не в силу объективной необходимости). В некоторых случаях традиционный стиль преподавания может быть более эффективным. Это указывает на то, что использование стилей преподавания должно быть адаптировано к целям обучения, что подходящий стиль преподавания повысит учебную мотивацию обучающихся. Важно обратить внимание на соответствие стиля специфике курса стилю преподавания и мотивационным стратегиям. Учитывая то, что стиль преподавания формируется длительное время, изменение его также требует времени.

Таким образом, отстраненность студентов, отсутствие чувства ответственности за свое знание как показатели низкой учебной мотивации, ведущими к снижению успеваемости и удовлетворенности обучением являются серьезными проблемами в сфере высшего образования. Существует необходимость пересмотра практики преподавания, в том числе обращения внимания на стиль преподавания, в большей степени ориентированного на студентов. Такой стиль преподавания смягчает негативное восприятие образовательной среды, способствует учебной мотивации, развитию саморегуляции студентов, формирует удовлетворенность преподавателем. Стиль преподавания в значительной степени влияет на успеваемость студентов и их отношение к самому процессу обучения как способу саморазвития. Определенный стиль преподавания нельзя воспринимать негативно, его можно адаптировать к потребностям и особенностям студентов.

Список литературы:

1. Sari S.F., Yusmansyah, Y., Utaminingsih, D. Hubungan motivasi belajar dengan prestasi belajarsiswa SMP Negeri 1 Sukadana Kabupaten Lampung Timur // Jurnal Bimbingan Konseling, 2017. – Vol. 5(6). – Pp.1–12.
2. Abbas Q., Hussain S. Comparative study of teaching styles of various school groups at secondary level in District Chiniot of Punjab // Asian Journal of Education and Social Studies, 2018. – Vol. 2(3). – Pp.1–8. <https://doi.org/10.9734/AJESS/2018/40360>
3. Ali R., Ghazi S.R., Khan, M.S., Hussain, S., Faitma, Z.T. Effectiveness of modular teaching in biology at secondary level // Asian Social Science, 2010. – Vol. 6(9). – Pp.49.
4. Гордеева Т.О., Сычев О.А. Диагностика мотивирующего и демотивирующего стилей учителей: методика «Ситуации в школе» // Психологическая наука и образование. - 2021. - Том 26. - № 1. - С.51–65. <https://doi.org/10.17759/pse.2021260103>
5. Salazar-Ayala C.M, Gastélum-Cuadras G., Huéscar Hernández E., Núñez Enríquez O., Barrón Luján J.C., Moreno-Murcia J.A. Individualism, Competitiveness, and Fear of Negative Evaluation in Pre-

adolescents: Does the Teacher's Controlling Style Matter? // *Frontiers in Psychology*, 2021. – №12 <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.626786>

6. Ryan, Richard & Deci, Edward. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *The American psychologist*. 55. 68-78. DOI: [10.1037/0003-066X.55.1.68](https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68)

УДК: 37.018.46

КӘСІПТІК БІЛІМ ЖҮЙЕСІНДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ SOFT SKILLS ДАҒДЫСЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

А.Е. Қадауова

Қарағанды «Bolashaq» жоғарғы колледжі
педагогика және психология пәндерінің оқытушысы

Қазіргі кездегі қоғамның ақпараттану жағдайында ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы адам өмірінің әр түрлі саласына біртіндеп өзгерістер енгізуде. Қазіргі білім беру саласында өзгерістерді дұрыс қабылдап, оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, бүгінгі заман талабына сай ұстаз да, дарынды және талантты тұлға болу мүмкін емес [7].

Жастарды қоғам өмірінің барлық саласында да, соның ішінде білім алуда да тек деректер жинап, жалпы хабардар болуымен шектелмей, терең білімді, ізденімпаз, талантты, барлық әрекетінде шығармашылық бағыт ұстанатын, сол тұрғыда өз болмысын таныта алатын жеке тұлғаны тәрбиелеу-уақыт талабынан туындап отыр. Технология дамып жатқан кезеңде адамдар қызықты және креативті ақпарат талап етеді. Жұмсақ дағдылар адамның тез үйренуіне, дамуына үлес қосады. Ең басты жұмсақ дағдылардың бірі - ортаға тез қалыптасу. Тез дамып келе жатқан әлемде: ортаға жылдам дағдылану, жаңа заттарды әп-сәтте үйрену маңызды. Себебі тек заманмен бірге дамитын адам сұранысқа ие болады[1].

Білім берудегі негізгі мақсат - тек білімді, дарынды, кәсіби мамандандырылған адам дайындау ғана емес, рухани дүниесі бай және адамгершілігі зор, қоғамдық өмірдің барлық аясында ұлттық құндылықтарды бағалауға және дамытуға қабілетті тұлғаны қалыптастыру. Жаңа заман талабына сай жеке тұлғаны қалыптастыру білім беру мен тәрбие үдерісінде жүзеге асырылатындықтан, білім мазмұнын таңдауда әр баланың жеке тұлғалық ерекшеліктерін ескеру мәселесі тереңірек, әрі нақтырақ қарастырылады [4].

Заманауи қоғамға жан-жақты жаңашыл адам керек. Мұндай адамды қалыптастыру- қазіргі заманғы білім беру жүйесінің алдында тұрған басты міндет. Технологиялар мен қоғамның тұрақты және үздіксіз дамуы айтарлықтай дәрежеде кәсіби саланың өзгеруін анықтауда. Осыған сәйкес бұл үрдістер болып жатқан өзгерістер контекстінде адамдардың тиімді қызмет етуіне қажетті сапасына талаптар қоюда, бұл ең алдымен, икемді дағдылармен (softskills) сипатталады. Жалпы, маманның кәсіби біліктілік моделінде дағдыларды softskills (жұмсақ, икемді) және hardskills (жалпы, қатаң) деп бөледі[3].

Қазіргі әлемде жан-жақты дамыған, табысты тұлға болып қалыптасу үшін тек терең білім мен тәжірибе жеткіліксіз, қазіргі таңда әр тұлғаның бойында, әр болашақ педагогтардың бойында softskills (жұмсақ, икемді) дағдылар болу қажет. Кәсіби құзыреттердің қарапайым үлгісінде дағдылар жұмсақ дағдылар (икеңді) және қатты дағдылар (қатты) болып бөлінеді (сурет1) [10].

XXI ғасыр дағдылары

Сурет 1. XXI ғасыр дағдылары

Жұмсақ дағдылар — өмірлік мәселелерді шешуге және басқа адамдармен жұмыс істеуге көмектесетін кәсіптік кәсіптік дағдылар.

Мамандыққа қарамастан «жұмсақ дағдылар» қажет. Жұмыста табысты болу үшін әріптестермен, клиенттермен, менеджерлермен және бастықтармен жақсы тіл табыса білу керек. Жұмсақ дағдыларды тренингте немесе курста үйрену мүмкін емес, олар балалық шақта қалыптасады және өмір бойы дамиды. Сондықтан жұмыс берушілер біліктілігі жақсы дамыған адамдарды ерекше бағалайды. Жұмсақ дағдылар кез келген салада пайдалы, балалық шақта қалыптасады және эмоционалды интеллектпен байланысты[2].

Қатты дағдылар – күнделікті жұмыста нақты мәселелерді шешуге қажетті тар кәсіби дағдылар. Мысалы, дизайнер үшін «қатты дағдылар» графикалық редакторларды пайдалану мүмкіндігі, ал ағаш ұстасы үшін джигсомен жұмыс істеу мүмкіндігі болады. Қатты дағдыларды бірнеше аптада меңгеруге болады және олардың тиімділігін өлшеуге болады. Қатты дағдылар нақты тапсырмаларды орындау үшін қажет, оқу процесінде қалыптасады және техникалық білімге негізделеді[5].

Softskills (икеімді, жұмсақ) дағдылары – бұл белгілі бір нақты қызметте емес, басқа адамдармен үйлесімді қарым-қатынас жасауға мүмкіндік беретін адамның жеке қасиеттерімен байланысты дағдылар.

Softskills дағдылары- болашақ құзыреттіліктері. Әр болашақ педагог бойында :

- қарым-қатынас дағдылары, яғни байланыс орната алу және қолдау, сенімді сөйлеу стратегиялары және түсінікті сұрақтар қоя білу , манипуляцияға қарсы тұра білу қабілеті, көпшілік алдында сөйлеу алу қабілеті;
- басқару дағдылары: уақыт пен өмірді басқара алу, мақсат қоя білу және басымдылық , жобаларды басқаруы бақылай алу және жоспарлау, топты басқара алу және жұмысты бөлісіп атқару;
- Тиімді ойлау: бейімделу және икемділік, белсенді өмірлік ұстаным, позитивтілік және шығармашылық, стратегиялық көзқарас, жүйелі тәсіл;
- эмоционалдық интеллект: эмпатия және бағаланбау, эмоциялар туралы хабардар болу және олардың көріністерін басқара алу, мотивация және өзін-өзі ынталандыру, көшбасшылық, дау-жанжалдарды, шиеленістерді басқара алу және күйзеліске төзімділік;

Осы құзыреттіліктерді тұлға бойында қалыптастыру, болашақ педагогтардың бойында мынадай қабілеттерді игеруге көмектеседі:

- табысты білім алуға және айналадағы адамдармен қарым-қатынас жасай алады;
- уақытты тиімді басқаруға және басымдылықтарды құруға, емтиханға дайындалу күш қуатты үнемдеп, мақсаттарға тезірек жете алады;
- қарым-қатынас жасай білуге және өз ойларын нақты жеткізе алады, презентация немесе жобаны қорғау кезінде аудиторияның назарын аударуға бейімделеді;
- өз эмоциясын сәтті басқара отырып, нәтижелі жұмысқа кедергі келтіретін жағымсыз көңіл-күйден құтқарады [9].

Икемді дағдыларды әр тұлғаның бойында дамытсақ , онда өз ойын нақты айтуға, күрделіні қарапайым түрде жеткізуге, мәселені тез анықтайды, проблемаларды шешеді, коммуникативті

дағдылар дамиды, көшбасшылық қасиеттері (шешім қабылдай білу), мінез-жігер, стресске төзімділік дамиды[8].

Дағдыны қалыптастыру үшін білімді меңгеріп, оны іс жүзінде пысықтау керек. Білім - бұл өзіміз қабылдайтын және есте сақтайтын ақпарат. Білімнің көптеген көздері бар: кітаптар, мақалалар, лекциялар, жеке қарым-қатынас, тәлімгердің кеңесі.

Білімді практикада қолдану, бірінші және әлі пысықталмаған тәжірибе – шеберлік. Дағды автоматизмге жеткенде қалыптасады – біз сыртқы жағдайлардың өзгеруіне қарамастан сапаны жоғалтпай, тапсырманы бірдей жақсы орындауға үйренеміз

Әрбір «жұмсақ» дағдының өз деңгейлері мен даму критерийлері болады. Неғұрлым көп жаттығулар жасап, соғұрлым дағдылар дамиды. Ең бастысы - кері байланыс алу және тәжірибені талдау, әйтпесе бір орында тұрамыз.

Болашақта қандай мамандық екендігі емес, маманның дәл осы softskills дағдылары ескерілетін болады. Жұмыс берушілер осы дағдысы жақсы қалыптасқан мамандарға қазірдің өзінде сұраныс өте жоғары. Softskills барлық сферада маңызды. Ғалымдар адамдардың жетістікке жетуінде hardskills 15%, softskills 85% рөл атқаратынын анықтады[6].

Отбасында эмоциялық қысым мен назардан тыс қалған, махаббат пен қолдауға, түсінуге зәру балаларда softskills қалыптасып жатыр деу қиын.

Қорыта айтқанда бүгінгі таңда мектепте жұмыс істейтін педагогтердің кәсібилігіне, оның қажетті құзыреттілігі мен дағдыларын дамытуға қойылатын талаптар артып келеді. Мұндай жоғары талаптар мұғалімнің балалармен үнемі байланыста болуы, сондықтан олардың қауіпсіздігі мен жайлылығын қамтамасыз етуі, үйлесімді дамуына және жасына қажетті дағдылар мен білім алуына ықпал етуі керек. Мұғалімінің кәсіби стандарты толығымен орындау үшін мұғалім креативті, жауапты, көпшілік алдында сөйлей алатын, өз көзқарасын қорғай алатын, басқаша айтқанда, жұмсақ дағдыларды игеруі керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. <https://trz.nis.edu.kz/kk/proshel-seminar-praktikum-po-razvitiyu-navykov-soft-skills/>
2. Аналитическая группа "Кипр", образовательный центр "Білім - Центральная Азия" и PaperLab электронный интерактивный учебник «Мягкие и твердые навыки»
3. <https://academiya.kz/wp-content/uploads/2023/07/kaz-sskills.pdf>
4. Жаклин Картер и Расмус Хугард «Мышление лидера»
5. Александр Орлов «Джедайские техники конструктивного общения»
6. <https://kz.kursiv.media/kk/2022-02-23/soft-skills-ne-shin-ma-yzdy-zh-ne-ony-alaj-arttyramyz/>
7. <https://bilim-all.kz/article/16904-Soft-skills-zhumsaq-dagdylar>
8. Дэвид Дестено «Сила эмоций»
9. Лора Вандеркам «Чувство штиля»
10. <https://www.youtube.com/watch?v=GJUzq6H492s>

**АСПЕКТЫ ВОСПИТАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ У ОБУЧАЮЩИХСЯ
В ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ****Шафажинская Н.Е.¹, Рабаданова Р.С.², Юлина Г.Н.³**¹доктор культурологии, к.психол н.,
профессор кафедры «Педагогика и психология профессионального образования» ФСГТ МГУТУ
им. К.Г. Разумовского²канд. пед.наук, доцент кафедры «Педагогика и психология профессионального
образования» ФГБОУ ВО МГУ ТУ им. К.Г. Разумовского³канд. пед.наук, доцент кафедры «Педагогика и психология профессионального
образования», декан ФСГТ ФГБОУ ВО МГУ ТУ им. К.Г. Разумовского

Актуальность проблемы. Социально-экономические преобразования, происходящие в современном мире, внесли существенные изменения в культурную среду, включая сферу образования. Эти трансформации отражаются в ценностных и морально-этических ориентациях подрастающего поколения, связанных, в том числе, с восприятием, пониманием и характером взаимодействия с представителями других национальностей. Именно поэтому в школах педагоги и воспитатели прикладывают значительные усилия, чтобы создать атмосферу дружелюбия и сплочённости в сложной поликультурной среде, поскольку благоприятный психологический климат может способствовать не только успешности образовательного процесса, но и обеспечить правильные модели этнокультурного сотрудничества в ходе дальнейшей социализации детей и юношества. В научной психолого-педагогической и социологической литературе, термин «толерантность» встречается часто. Толерантность становится объективной потребностью современного общества в условиях взаимодействия представителей разных этнокультур [1]. Формирование данного качества приобретает особый характер в условиях общественных кризисов, которые влияют и на образовательный процесс школы. Принципиально важно привлекать молодое поколение к данным процессам, в том числе, в профилактических целях.

Основное содержание. В образовательной деятельности одной из главных воспитательных задач учителей является развитие у подрастающего поколения умения взаимодействовать с окружающими на основе продуктивного взаимодействия и понимания. Поскольку в поликультурных условиях особую важность приобретает задача сплочения на основе толерантных ценностей, готовности защиты интересов личности ребенка и общества в целом, постановка проблемы толерантного воспитания в условиях поликультурной среды является актуальной нарастающей направленностью, имеющую значительную психолого-педагогическую, культурную и политическую значимость.

Существенный вклад в изучение проблемы психологического развития детей младшего школьного возраста внесли зарубежной и отечественной педагогики и психологии: Л.П. Ильченко, О.В. Кондратьева, Я.А. Пономарёв, И.В. Страхов, М.А. Данилов, Е.И. Игнатъев, Т.С. Комарова, П.И. Пидкасистый, Е.А. Флерина. Возможности развития толерантности у школьников изучались в различных видах деятельности: игротерапии, сказкотерапии и арттерапии (А.Г. Асмолов, Н.А. Асташов, Л.В. Байбародова, Б.З. Вульф, В.С. Кукушкин, А.А. Погодина, П.В. Степанов, С.Д. Щеколдина и другие ученые).

Значительный интерес представляют подходы к определению понятия «*толерантность*». Как известно, данный термин восходит к латинскому глаголу *tolerare* и переводится как «переносить», «выдерживать», «терпеть». Категория «толерантность» использовалась как в области естественного, так и гуманитарного знания: в физиологии, медицине, психологии. В рамках физиологии термин понимался, как способность живых организмов переносить неблагоприятные условия окружающей среды. В психологии трактовка подразумевала такой смысл, как способность своевременно реагировать на негативные влияния из-за снижения чувствительности к их воздействию.

В разных странах и этнокультурах термин «толерантность» имеет свою смысловую специфику. Так, во Франции он понимается как уважение свободы другого, его образа мысли, поведения, политических или религиозных взглядов. Однако, в китайском языке, проявлять толерантность - значит позволять, допускать, проявлять великодушие в отношении других. Особенно широкое понятие о толерантности нам дает перевод с арабского языка. На арабском языке, толерантность переводится как снисхождение, мягкость, терпение.

Необходимость соблюдать «толерантность» возникала в том случае, когда нетерпеливость человека к другим людям из разных этносов и национальных общностей переходила некую

допустимую грань. «Толерантность» оказалось тем словом, которое использовалось в европейских странах для обозначения терпимости, и приобрело такое же значение в русской речи. Понятие «толерантность» постепенно стало расширяться в своём социокультурном применении и интерпретации: от религии к национальностям, разнообразным аспектам поведения и межличностным отношениям. С введением понятия «права человека», толерантность стала востребованной, так как «толерантное отношение» к другим людям – это основа соблюдения прав.

Напомним, В 1993 году ООН приняла резолюцию, согласно которой 1995 год был объявлен годом терпимости. В конце года, 16 ноября 1995 г. была принята «Декларация принципов терпимости», которая призывает к переоценке терпимости в разных сферах жизни. Продвижение терпимости, началось в Европе, и другие страны стали принимать у себя новое «внедрение». Эта идеология закрепилась в европейском социуме достаточно глубоко, и значительная часть общества старается проявлять толерантность к представителям разных этносов и культурных традиций, несмотря на возникающие проблемы в столь противоречивом и сложном феномене. Что касается воспитания, то с раннего возраста детей учат относиться с уважением к людям, в независимости от их менталитета.

В современном мире понятие толерантности достаточно объемно, неоднозначно, многогранно, что делает сам термин довольно абстрактным, так же различно его понимание разными народами в зависимости от их исторического опыта. В русском языке близким по значению понятию «толерантность» является термин «терпимость», что чаще всего воспринималось в народе как способность, умение терпеть, прислушиваться и «мириться» с чужим мнением, проявлять великодушие и быть снисходительным к поступкам других людей.

В России понятие «толерантность» связано с деятельностью Льва Николаевича Толстого, который практически создал программу духовного обновления и умственного роста личности, на основе принципа принятия. Исследование творчества и научных трудов Л.Н. Толстого позволяет охарактеризовать его основные философско-педагогические идеи, в которых декларируются духовность, личностная свобода, самореализация, возможность передвижения, ненасилие. Следует отметить, что в русской культуре XIX века (Ф.М. Достоевский, Л.Н. Толстой, А.А. Ухтомский) толерантность понималась как одно из проявлений традиции терпимости, свойственной славянской ментальности.

В постсоветский период в российском обществе и сфере образования стала проводиться активная работа по культивированию толерантности. Благодаря этому, принят соответствующий закон, утверждена и внедрена в действие Федеральная целевая программа (ФЦП). «Формирование установок толерантного сознания и профилактика экстремизма в российском обществе» и ряд других мер в духе Декларации принципов толерантности, принятой Генеральной Конференцией ЮНЕСКО в 1995 году».

В это время появляются достаточно интересные научные и публицистические работы (Асмолов А.Г., Бондырева С.К., Собкин В.С., Солдатова Г.У), посвященные проблеме толерантности. С научной точки зрения, под толерантностью понимается уважение и признание всеобщего равенства, отказ от любого вида доминирования и дискриминации. К тому же, отдельное внимание отводится признанию многогранности человеческой культуры, приведение к единому образцу. В этом случае толерантность - это способ восприятия друг друга как себе равного, готовность принять и понять иную точку зрения. Осознание того, что окружающие также рассчитывают на понимание и сочувствие, признание собственных исключительных культурных прав. Следовательно, толерантность означает права другого. Кроме того, под данным понятием можно подразумевать определенный принцип – руководящую идею, внутреннюю позицию человека.

Среди ведущих функций толерантности – *регулятивная*, то есть установление социального порядка, общественного взаимодействия. На этом уровне толерантность отражает положение личности в данной ситуации, ориентированную на определённые примеры поведения, обобщенные принципы деятельности. Наивысший уровень восприятия толерантности – представление идеальным проявлением совершенным образцом. Это главный критерий в решении практически любых вопросов, это самый действенный стимул поведения и деятельности личности.

Проблемным вопросом является не только определение самого понятия, но и внутренняя структура, содержание толерантности. В первую очередь, необходимо рассмотреть основные психологические составляющие данного феномена, учитывая возможную коррекцию личностных деформаций при нарушении межкультурного и межконфессионального взаимодействия [4].

Среди составляющих отдельно можно выделить *эмпатию* (от греч. *empathia* - сопереживание) - постижение эмоционального состояния, проникновение, в чувствование в переживания другого человека, то есть понимание человека на уровне чувств, стремление эмоционально откликнуться на его проблемы.

Коммуникативная толерантность - это характеристика отношения личности к людям, показывающая степень переносимости ею неприятных или неприемлемых, по её мнению, психических состояний, качеств и поступков партнеров по взаимодействию. Эмпатия и коммуникативная толерантность являются характерными признаками толерантного человека.

Образ толерантной личности включает: важнейшие характеристики, отражающие психолого-этические линии человеческих отношений: гуманность, рефлексивность, гибкость, уверенность в себе, самообладание, вариативность, чувство юмора. Помимо понятия толерантности необходимо отдельно рассмотреть и полную ее противоположность - *интолерантность* или *нетерпимость*.

Нетерпимость основывается на убеждении, что твоя группа, твоя система взглядов, твой образ жизни стоят выше остальных. Это не отсутствие чувства солидарности, а принятие другого по причине того, что он выглядит и думает по-другому. Ее практическое проявление находится в широком диапазоне: от обычной невежливости, пренебрежительного отношения к другим - до этнических чисток и *геноцида* (умышленного уничтожения людей, презрения и неприязни иных религий и традиций).

Для воспитания толерантной личности применяются различные подходы, приёмы и методы. Методы по формированию толерантности - это способы образования у детей готовности к пониманию других людей и терпимому отношению к их своеобразным поступкам. Необходимо развивать характер нравственных переживаний, которые могут отличаться от норм идеала. Методом, оказывающим воздействие на эмоциональную сферу деятельности, является внушение и связанные с ним приемы аттракции.

В умственной сфере необходимо развивать познание о ценностях толерантности: эталон терпимости, основы отношений с людьми других общественных и национальных групп. Воздействие на интеллектуальную сферу оказывает метод убеждения, благодаря которому происходит организация деятельности детей в группе.

Методы воспитания толерантности – содержит в себе способы формирования у ребят готовности к осознанию других людей и терпимому отношению к их своеобразным поступкам.

Метод убеждения - подразумевает осмыслённое подтверждение необходимости толерантного поведения. Убеждение, в воспитательном процессе реализуется через различные и разнообразные формы: в частности, применяются отрывки из различных литературных произведений, исторические аналогии, библейские притчи, басни.

Самоубеждение – этот метод, который предполагает, что дети самостоятельно находят решение какой-либо социальной проблемы и таким образом развивают способности к суждениям и умение рассуждать. В основе этого формирования лежат логические выводы, сделанные самим ребёнком.

Внушение - показывает, что в психической сфере происходит формирование нрава моральных переживаний, которые связаны с общепризнанными мерками и/или отклонениями от норм и эталонов: *жалость, сочувствие, доверие, благодарность, отзывчивость, самолюбие, эмпатия и стыд* и др. Метод внушения может реализовываться через использование цитат, высказываний великих людей, музыкальных произведений, произведений литературы и искусства.

Метод стимулирования - может осуществляться в различных вариациях. Одобрительный взгляд или фраза, когда ребенок меняет своё поведение в позитивную сторону. Метод стимулирования должен применяться педагогом очень осторожно. Надо принимать во внимание, что положительная оценка поведения одной группы ребят не всегда имеет возможность быть понята иной группой. В результате может появиться недопонимание поступков педагога.

Методы требования и упражнения - по форме представления различают прямые и косвенные требования. Для эффективного воспитания толерантности используют косвенное требование. Среди них выделяются позитивные требования, такие как совет, намёк и одобрение.

К негативным косвенным требованиям относятся осуждения и угрозы. Они обычно могут дать начало лицемерию, формируют внешнюю покорность при внутреннем сопротивлении. Для воспитания толерантности гораздо менее эффективны прямые требования.

Метод коррекции поведения. Он направлен на то, чтобы при создании условий, при которых ребёнок меняет своё поведение в отношениях с людьми. Коррекция невозможна без самокоррекции. Опираясь, например, который сложился при определённых нормах, то ребёнок часто может сам изменить своё поведение и осознавать свои поступки, что можно назвать саморегулированием.

В предметно – практической сфере, нужно развивать дееспособность выполнения моральных поступков, добросовестно относиться к действительности; умение оценить мораль действий с точки зрения нравственных общепринятых мерок. Этому способствует использование *методов воспитывающих ситуаций – ситуаций,* когда ребёнок ставится перед собой целью решить какую-либо

проблему, прежде всего связанную с взаимоотношением с другими людьми. Таких ситуаций множество, например: дети должны выбрать себе команду, с которой нужно выполнить какое – либо задание учителя. В процессе вовлечения в эти ситуации, у детей вырабатывается определённая толерантная позиция и социальная ответственность, которые лежат в основе для их дальнейшего вступления в социальную среду [2].

Реализация каждого метода, предполагает использование совокупности приемов, то есть педагогически оформленных действий. Подход «Эстафета и взаимопомощь». Содержит в себе коллективную форму работы. Основная цель выполнения данного приема — организационная. Он дает возможность, во время обсуждения темы задействовать всех участников занятия. И второй приём заключается в том, что деятельность детей формируется таким образом, чтобы успех дела был нацелен на помощь детей друг другу.

Суть приемов заключается в том, что во время ознакомления с заданием, каждый член команды озвучивает свое мнение на эту тему. При этом указывается определенная последовательность выступлений: по кругу или в хаотичном порядке. Как в соревнованиях, во время эстафеты нужно, пробежав дистанцию, передать палочку другому спортсмену, так и при использовании данного приема один ученик должен, ответив на поставленный вопрос, передать право ответа своему однокласснику. Таким образом, дети не мешают друг другу. Любой имеет возможность высказаться и его мнение будет услышано. С поддержкой этого подхода, возможно, поддерживать заданный темп работы, охватить большой объем информации, развивать умение отыскать закономерности развивать память.

В начальных классах целесообразно использовать данный способ в игровой форме, предложив детям не просто высказываться по очереди, а передавать друг другу какой-либо эстафетный символ (мячик, колокольчик, мягкую игрушку и т.д.).

Подход «Обмен ролями». Замена ролями дает вероятность высветить скрытый потенциал интеллектуальных и эмоционально-волевых возможностей учащихся. Они как бы делают значительный факт на будущее, разбиваясь на отдельные самостоятельные акты “обмена ролями”, превращаясь из формы деловой игры в специфический прием создания ситуации успеха. Девиз этого приема: “Чем ярче личность, тем ярче коллектив”.

Подход «Истории про себя». Этот прием применяется тогда, когда педагог хочет, чтобы дети стали более близки друг к другу и лучше поняли всех. Любой может сочинить или рассказать историю про себя, а попросить друзей воспроизвести эту историю в сценке, как маленький спектакль.

Подход «Общаться по правилам». На время выполнения творческого задания устанавливаются правила, регламентирующие общение и поведение учащихся: в каком порядке, с учетом каких притязаний можно вносить свои предложения, дополнять, критиковать, опровергать мнение своих товарищей. Такого рода предписания в значительной сфере, снимают отрицательные факты общения, отстаивают «статус» всех его членов.

Подход «Общее мнение». Ученики по цепочке беседуют на тему отношений с различными группами людей: одни начинают, другие продолжают, дополняют, уточняют. От простых суждений (главным является само участие каждого ученика в предложенном обсуждении), перейти к анализу, а затем проблемам высказываниям учащихся через введение соответствующих ограничений. Адекватность самовосприятия и восприятия партнера содержит в себе эмоциональную стабильность, доброжелательность, ответственность, самостоятельность. Стремление к построению спокойных взаимоотношений и желание преодолеть трудности общения неагрессивным путем.

Мобильность поведения - это адекватность стиля педагогического общения, способность к смене данной стратегии и тактики поведения с учетом обстоятельств. Готовность к взаимодействию в непохожих ситуациях с учетом особенностей партнера ради достижения общей цели. Дееспособность на практике использовать познания и умения конструктивного взаимодействия и разрешения инцидентов, способность держать под контролем и менять свое поведение с учетом ситуации.

Весьма эффективным в формировании толерантности как позитивного свойства личности могут оказаться уже широко применяемые методы игротерапии, сказкотерапии, библиотерапии, арт-терапии, драматерапии и многих других творческих направлений. Эти методы являются весьма привлекательными и универсальными для понимания детей. Они знакомят детей с книгами, приобщают к литературе, мотивируют детей к творчеству, особенно с привлечением героев и персонажей разных национальностей и этнокультур [3], [5]. Кроме того, совместная творческая деятельность развивает лидерские качества, когнитивные функции – речь, воображение, мышление – способствует коррекции эмоционально-волевых нарушений и таких неблагоприятных качеств, как нерешительность, страхи, агрессия и т.д.

Основными целями творческого подхода и развития толерантности в процессе взаимодействия детей являются:

- снятие эмоционального напряжения;
- создание игровой доверительной атмосферы в группе;
- установление межличностных контактов между детьми;
- формирование у детей адекватной самооценки, способности принятия себя и других, навыков взаимопомощи;
- развитие мышления и воображения в ходе выполнения творческих заданий;
- развитие у ребенка чувства уверенности в себе, в собственных силах;
- развитие коммуникативных умений и навыков в общении со сверстниками и взрослыми, в том числе разных народов и национальностей.

Именно поэтому необходимо постоянно формировать и обогащать представления детей о роли каждого члена семьи, класса, общества в целом о способах общения людей между собой, воспитывать социально приемлемые нормы взаимоотношений между людьми, подчинять свое поведение требованиям ситуации, нормам морали, что будет способствовать продуктивной социализации, межкультурному сотрудничеству и дружественным отношениям. Комплексное осуществление данных подходов в психолого-педагогической работе призвано способствовать формированию компонента межличностной толерантности.

Разработка воспитания межличностной толерантности участников образовательного процесса предполагает взаимосвязь теоретического и практического этапов, ведущих к достижению запланированного итога реализации воспитания конструктивной межличностной коммуникации и созданию толерантной образовательной среды. Следует подметить, что толерантность в межличностных отношениях понимается, с одной стороны, как неотделимый показатель профессионализма и зрелой личности, у которого его деятельность связана с взаимодействием, в рамках «человек-человек», а с другой стороны, это созданный в процессе обучения пример «идеальной модели». При этом, обучение толерантности представляется как одно из внутренних противоречий, помогающие саморазвитию субъекта общения и продуктивного взаимодействия.

Терпимость, в качестве характеристики, в значительной мере оказывает большое влияние не только на развитие общественного атмосферного климата взаимоотношений, но и доставляется преимущественно действующей проблемой, для гармоничного формирования современного человека и его воспитания. В основе процесса воспитания положена идея осознанного выбора отношения к поступкам других людей. В этом случае, толерантность выступает как *терпение сильного человека к более слабому*, что включает в себя искусство управлять своими личными действиями и психологическим состоянием, а также обучение с помощью собственного примера. Воспитание в атмосфере толерантности должно быть направлено на сопротивление влиянию, вызывающему чувство страха и отстраненности по отношению к другим людям. Оно должно способствовать развитию навыков независимого мышления, критического осмысления и ответственного поведения в процессе социокультурной коммуникации.

Сложившиеся психологические процессы способствуют развитию познавательных аспектов и когнитивного компонента толерантности. Сопереживание – это важнейший эмоциональный компонент толерантности, который даёт возможность возмещать вероятные разногласия между собеседниками, достичь необходимого компромисса.

Пример эмпирического исследования особенностей толерантности обучающихся в условиях образовательной среды.

Для определения справедливого и доброжелательного отношения к окружающим (чувство равноправия и справедливости) была использована методика «Сказочный домик в саду». В работе участвовали школьники, которым предлагалось создать свой домик в воображаемом волшебном саду. По процедуре работы с методикой дети могли взаимодействовать, делиться раздаточным материалом (красками, карандашами и т.д.), обмениваться между собой. Таким образом, возникала ситуация, когда ученик мог обращаться за помощью, помогать другим, активно участвуя в творческом взаимодействии. За работой учащихся наблюдал психолог, фиксируя все высказывания, действия, особенности групповой работы и возникающие конфликтные эпизоды в общении.

В конце работы педагог предлагал всем вместе оценить работы учащихся и отобрать лучшие из них. Он мог намеренно критиковать хорошие работы, наблюдая за реакцией учеников: будут ли они проявлять несогласие с негативной оценкой. В такой ситуации проявляется способность и желание ребенка помочь, понять и учитывать потребности другого, умение справедливо сотрудничать,

находить компромиссы во взаимодействии, проявляется разные эмоциональные реакции на просьбу товарищей, чувства равноправия и справедливости.

Данные диагностики оценивались по двум основным направлениям в 3-х бальной системе:

I. Эмоциональная увлеченность взаимодействием со сверстниками:

- 3 балла (высокий уровень) - ученик интересуется работой других детей, активно сотрудничает и соперничает, доброжелательно выражает свои предложения, терпеливо выслушивает желания других;

- 2 балла (средний уровень) - ученик периодически наблюдает за действиями и стремлениями товарищей, включается в распределение элементов, выслушивает предложения товарищей, но не учитывает их и действует в соответствии со своими интересами;

- 1 балл (низкий уровень) - ученик смотрит на работу товарищей, без проявления интереса и желания помочь, согласия с действиями детей не показывает, конфликтует, завидует другим.

II. Характер отношений и взаимодействия со сверстниками:

- 3 балла (высокий уровень) - ученик позволяет пользоваться всеми своими элементами, не требует что-то взамен, помогает и подсказывает другим, находит компромиссы в спорах, справедливо делит элементы, радостно реагирует на положительные оценки своей и чужих работ, может показать несогласие с критикой взрослого;

- 2 балла (средний уровень) - ученик не отказывается помочь, но только после того как выполнят свою работу, соглашается с любыми оценками взрослого, оценивает и хвалит только свою работу.

- 1 балл (низкий уровень) - ученик очень неохотно обменивается элементами (делает это только под давлением других детей и только в обмен на другой элемент), отказывается помогать другим, поддерживает критику взрослого работ других участников, чувствует свое превосходство, дает негативные оценки чужим работам, иронизирует.

Критерии оценки уровней сформированности толерантных взаимоотношений у детей младшего школьного возраста по данной методике:

Высокий - 6 баллов.

Средний - 4-5 баллов.

Низкий - 0-3 балла.

Результаты диагностирования младших школьников по методике «Сказочный домик в саду» отражены в таблице 1.

Таблица 1.

Результаты диагностирования младших школьников по методике «Сказочный домик в саду»

№п/п	Уровень сформированности толерантных взаимоотношений	Экспериментальный класс		Контрольный класс	
		Количество детей	%	Количество детей	%
1	Высокий	5	14,29 %	5	14,29 %
2	Средний	20	57,15 %	21	60 %
3	Низкий	10	28,57 %	9	25,71 %

Из таблицы 1. видим, что высокий уровень толерантных взаимоотношений отмечен у 5 учеников экспериментального класса (14,29%) и 5 учащихся контрольного класса (14,29%). У 20 учеников экспериментального класса (57,15%) и 21 ученик контрольного класса (60,00%) зафиксирован средний уровень сформированности толерантных взаимоотношений, Низкий уровень толерантности отмечен у 10 учеников экспериментального класса (28,57%) и 9 учащихся контрольного класса (25,71%).

Для выявления состояния сложившейся готовности понять и помочь окружающим (проявление эмпатии, сочувствия и заботы) была использована методика «Продолжи рассказ» (Е.О. Смирновой). В ходе процедуры экспериментатор предлагал ученику закончить рассказы так, как сам бы поступил. Детям были предложены повествования, в которых раскрывались различные грани взаимоотношений людей и животных, нравственных поступков, выбора и ответственности персонажей.

В ответах учащихся педагогу нужно было обращать внимание на следующие аспекты:

1. Как ученик относится к героям рассказа и почему именно так?
2. Понимает ли ученик эмоциональное состояние героев рассказов?
3. Способен ли ученик к эмоциональному переживанию?
4. Способен ли ученик к эмпатии?
5. Обнаруживает ли ученик заботу и сочувствие по отношению к более слабым? Каким образом?

Что к этому его побуждает (мотивация)?

6. Способен ли ученик оказывать посильную помощь в проблемных ситуациях?
7. Как реагирует ученик на успех или неудачу других?

Ответы детей оценивались в баллах:

- 3 балла (высокий уровень) - конец рассказа носит характер сочувствия, заботы и эмоционального переживания; проявляет желание помочь героям рассказа;
- 2 балла (средний уровень) - конец рассказа носит прагматический или эгоистичный характер;
- 1 балл (низкий уровень) - не может придумать конец рассказа, проявляет незаинтересованность, равнодушие.

Были определены критерии оценки уровней сформированности толерантных взаимоотношений у детей:

Высокий уровень - 6 баллов.

Средний уровень - 4-5 баллов.

Низкий уровень - 0-3 балла.

Результаты диагностирования младших школьников по методике «Продолжи рассказ» мы отразили в таблице 2.

Таблица 2

№п/п	Уровень сформированности толерантных взаимоотношений	Экспериментальный класс		Контрольный класс	
		Количество детей	%	Количество детей	%
1	Высокий	6	17,15 %	7	20 %
2	Средний	20	57,14 %	20	57,14 %
3	Низкий	9	25,71 %	8	22,86 %

Из таблицы 2 видим, что высокий уровень сформированности толерантных взаимоотношений имеют 6 учеников экспериментального класса (17,14%) и 7 учащихся контрольного класса (20,00%). Средний уровень сформированности толерантных взаимоотношений отмечен у 20 учеников экспериментального класса (57,14%) и 20 учащихся контрольного класса (57,14%). Низкий уровень сформированности толерантных взаимоотношений зафиксирован у 9 учеников экспериментального класса (25,71%) и 8 учащихся контрольного класса (22,86%).

Обобщённые результаты, полученные в экспериментальном и контрольном классах после обработки всех диагностических методик, представлены в таблице 3.

Таблица 3.

Итоговые результаты диагностики по уровню сформированности толерантных взаимоотношений.

№п/п	Уровень сформированности толерантных взаимоотношений	Экспериментальный класс	Контрольный класс
		%	%
1	Высокий	15,71 %	17,14 %
2	Средний	57,14 %	58,57 %
3	Низкий	27,15 %	24,29 %

Из таблицы 3. видим, что высокий уровень сформированности толерантных взаимоотношений имеют 15,71% учащихся экспериментального класса и 17,14% учащихся контрольного класса; средний - 57,14% учащихся экспериментального класса и 58,57% учащихся контрольного класса; низкий -

27,15% учащихся экспериментального класса и 24,29% учащихся контрольного класса. Сравним результаты диагностирования детей экспериментального и контрольного классов (рис. 1).

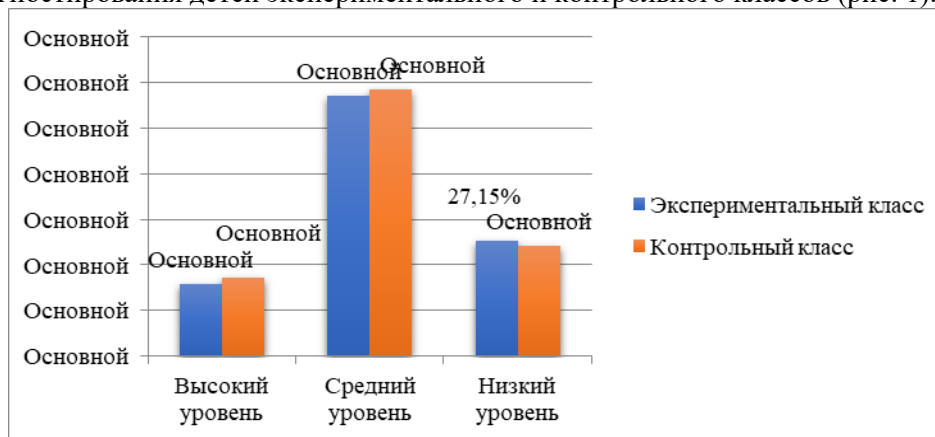

Рисунок 1. Результаты диагностики

По результатам проведенной диагностики правомерно оценить уровень толерантности взаимоотношений участников эксперимента как преимущественно средний, удовлетворительный. Однако следует отметить, что число детей с низкими показателями по данному параметру достаточно высоко и требует совершенствования форм и методов работы с данным контингентом: создания благоприятной толерантной воспитательной среды с учётом возрастной специфики формирования толерантности, а также психологических особенностей каждого ребёнка. Это может быть достигнуто в ходе дальнейшей коррекционно-развивающей работы и проведения дополнительных психолого-педагогических групповых и индивидуальных занятий.

Заключение. Человек стремится понять множественную реальность и правомерность существования параллельно с собой свойства бытия. Это путь человека к рефлексивному диалогу, основанному на принципе ценностно-смыслового равенства как ведущего этического принципа бытия.

Поликультурная среда – это многонациональная этнокультурная и этнопсихологическая сфера пребывания человека (ученика), а также совокупность индивидов и отношений, в которые человеку приходится вступать, когда он собирается пойти на контакт общения с другими людьми. Школа рассматривается как поликультурная образовательная среда. Под понятием «образовательная среда», мы подразумеваем систему влияний и условий формирования личности «по примеру», а также возможность реализации личности в социальном и пространственно-предметном окружении. В рассмотрении смысла термина «поликультурная образовательная среда» его основой становится «культура» и «этнокультура». Перед коллективами учителей важно ставить задачу по формированию культуры мира, которая видится нам как целостная система. В итоге, мы получаем положительные результаты межкультурного образования:

- развивается культурологическая компетенция учащихся (способность сравнивать и сопоставлять культуру разных народов);
- кругозор учеников расширяется (дополнительные знания об изучаемой культуре);
- мотивация на изучение языков для будущей профессии;
- повышается общая культура.

Поликультурное образование сформировано для того, чтобы поддерживать различные большие и малые нации в условиях глобализации передового мира. Оно является средством хранения и развития этнических культур. Интеграция их ценностей в практику действий воспитания и обучения становится наиболее актуальной и своевременной задачей в психолого-педагогической практике. Эффективные направленности и методы приобщения ученика к межкультурной взаимности, применяемые в образовательном процессе включают в себя:

- воспитание детей на народно-педагогических, национально-культурных традициях;
- приобретение и усвоение знаний в системе ценностей этносоциума через родной язык и культуру;
- приобщение к национальным обычаям и обрядам, верованиям, приобщение к национальной культуре других народов с целью формирования уважения к их языку, обычаям, верованиям и гуманистической культуре межнационального общения;
- создание условий для самореализации личности ученика в социуме.

Основная сущность поликультурного воспитания состоит в устранении противоречий между народами, проживающих на общей территории. Поэтому, поликультурное воспитание должно проходить в учебных заведениях, семье и на внеклассных занятиях. Особое внимание надо уделять укреплению связей с родителями. В реальное время, данная работа актуальна, очень трудна и требует настойчивого такта и терпения. Воспитательная работа раскрывается в основных аспектах, концептуально наиболее значимых для развития личности учащегося как гражданина России, как представителя своего народа, толерантно относящегося к культуре, ценностям и традициям других народов и культур. Поликультурное воспитание - это не только становление толерантного, уважительного отношения к иным культурам, это важное обстоятельство собственного интеллектуального, эмоционального, духовного развития человека. Оно отражает в школьном коллективе разнообразие мира и помогает постигнуть его многогранную картину, а значит, способствует адекватному восприятию меняющихся условий жизни.

Список источников:

1. Асмолов А.Г. 21 век: психология личности в век психологии // Личность в парадигмах и метафорах: ментальность, коммуникация, толерантность / под ред. В.И. Кабрина. – Томск: Томский университет. – 2002. – 262 с.

2. Ковалёва А.С. Технология создания толерантной образовательной среды [Текст] :/А. С. Ковалева ; М-во образования и науки Российской Федерации, Федеральное гос. бюджетное образовательное учреждение высш. проф. образования "Алтайский гос. пед. ун-т". - Барнаул : Алтайский гос. пед. ун-т, 2015. - 136, [1] с.; 21 см.; ISBN 978-5-88210-806-8

3. Рабаданова, Р.С., Кащенко, Т.Л., Положенцева, И.В., Шафажинская, Н.Е., Юлина, Г.Н. Духовные основы русской словесности, культуры и искусства – М., ФГБОУ ВО МГУ ТУ им. К.Г. Разумовского (ПКУ), 2019 – 116 с. ISBN 978-5-907092-88-4

4. Шафажинская, Н.Е., Положенцева, И.В., Юлина, Г.Н. Практическая психология. Учебно-методическое пособие. М., ФГБОУ ВО МГУ ТУ им. К.Г. Разумовского (ПКУ). М.: ООО «ВАШ ФОРМАТ», 2020 – 172 с.

5. Юлина, Г.Н., Рабаданова, Р.С., Шафажинская, Н.Е. Психологические аспекты языкового сознания личности в контексте формирования этнокультуры // Сборник международной научно-практической конференции: «Педагогическая поддержка «цифрового поколения»: технологии эффективности и безопасности образовательного пространства» (Москва-Караганда, 30-31 марта 2022 г.) Москва, МГУТУ им. К.Г.Разумовского (ПКУ) 2022. – С. 355-361.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ С ЦЕЛЬЮ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ И ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТА

Романова Н.Д.¹, Рабаданова Р.С.²

¹студент, направления подготовки 44.03.02 Психолого-педагогическое образование
ФГБОУ ВО Московский государственный университет технологий и управления имени К.Г.
Разумовского

²доцент, кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики и психологии
профессионального образования ФГБОУ ВО Московский государственный университет технологий
и управления имени К. Г. Разумовского

Актуальность. На сегодняшний день, трудно представить мир без каких-либо технологий. Большая часть нашей жизни стала заключена в гаджетах, которые всегда под рукой. Такое изменение мира внедрение новых инновационных технологий, основанных на искусственном интеллекте, затронула многие сферы жизни, включая образование.

Важно отметить, что в документе о стратегии технологического развития РФ прописаны векторы развития науки и промышленности, а именно: «переход к передовым цифровым, интеллектуальным производственным технологиям, роботизированным системам, новым материалам и способам конструирования, создание систем обработки больших объёмов данных, машинного обучения и искусственного интеллекта» [7].

Основная часть. В своей работе Мински М. отмечает, что «искусственный интеллект» - наука о том, чтобы машины делали то, что требовало бы интеллекта, если бы это делали люди [10]. В то время как современные специалисты в области вычислительной техники идут немного дальше и определяют ИИ как систему, которая способна воспринимать свою среду и предпринимать действия, чтобы максимизировать шансы на успешное достижение своих целей, и, кроме того, способность этой системы интерпретировать и анализировать данные таким образом, чтобы она обучалась и адаптировалась по ходу. [10]

В некоторых странах введен официальный запрет на использование искусственного интеллекта в процессе обучения как школьников, так и студентов. Однако есть ряд образовательных учебных учреждений, где все-таки используются данные технологии. Одно из самых популярных является чат GPT. Опрос, проведенный на сайте intelligent в 2023, среди 1000 учителей и профессоров показывает, что почти все участники опроса, знают о чате GPT, и более того, 79% одобряют его использование обучающимся, но с определенными условиями, что они могут использовать часть информации, но представлять это как готовую работу не могут. Некоторые респонденты также используют его для составления плана уроков. Бланка Виллагомес говорит, что нельзя отрицать, что, хотя преподавание может быть приносящей удовлетворение и расширяющей возможности профессией, много времени уходит на разработку планов уроков, создание заданий, проверку домашних заданий и многое другое, и что использование подобных технологий может использоваться для автоматизации процессов и рутинных задач [11].

Обучающимся становится наименее интересны традиционные формы преподавания, а многие уже используют нейросети при выполнении заданий. Использование таких цифровых образовательных инструментов, как нейросети (чат-боты), дополненная (AugmentedReality) и виртуальная реальность (Virtual Reality), в образовательном процессе может рассматриваться в качестве новых инструментов повышения заинтересованности студентов в обучении.

Такой инструмент называется «мотивация» - как отмечал Маслоу, это побуждение к действию, то есть динамический процесс психофизиологического плана, управляющий поведением человека, определяющий его направленность, организованность, активность и устойчивость; способность человека деятельно удовлетворять свои потребности [5]. Так как мотивация в жизни в принципе играет важную роль, то в обучении появляются такие понятия «учебная мотивация», «мотивационная сфера учащегося», «мотивация учения» - все эти термины означают следующее: совокупность мотивирующих факторов, вызывающих активность субъекта и определяющих ее направленность [1].

Учебная мотивация рассматривается в качестве ведущей в учебной деятельности, которая измеряется определенными факторами, такие как особенности образовательной системы, в которой происходит обучение, специфика организации образовательного процесса, личностными

приоритетами обучаемого - все это отмечает Зимняя И.А.[4]. А Маркова А.К. определяет «учебный мотив» - это направленность учащегося на отдельные стороны учебной работы, связанная с внутренним отношением учащегося к ней [4].

И современные технологии, а именно применение искусственного интеллекта могут улучшить и повысить мотивацию. Об этом пишет Росс, который совместно с коллегами разработали онлайн-тесты для студентов, которые были адаптированы к индивидуальным потребностям каждого студента, содержащие программу обучения. Благодаря этому у студентов повысилась мотивацию и их вовлеченность [14].

А Кан и Им в своём исследовании отмечают о важности взаимодействии ученика и преподавателя играет решающую роль в онлайн-обучении. Есть такие факторы, как общение, поддержка и присутствие повышают удовлетворенность студентов в результатах обучения. А само взаимодействие дополнительно влияет на самооценку студентов, мотивацию к обучению и уверенность в решении новых задач [13].

Результаты исследования. Автором статьи был проведен опрос среди педагогов и студентов МГУТУ им. К.Г. Разумовского через онлайн-платформу GoogleForm. В опросе приняло 54 человека из них 14 - педагоги, а остальные 40 - студенты. Цель опроса была выяснить отношение как студентов, так и преподавателей использование искусственного интеллекта в образовательном процессе.

В результате опроса все респонденты знают о существовании технологиях с применением искусственного интеллекта, в частности отмечают чат-GPT (92%), Perplexity (34%), PicFinder (25%). А 83,3% респондента используют подобные нейросети для работы или учебы.

Что касается о внедрении данных технологий в образование, то 58,3% смотрят на это «положительно», 33,3% - «нейтрально», а 8,3% - «отрицательно». При этом 91,7 % считает, что необходимо внедрять данные технологии, а оставшиеся 8,3% такие считают. Но интересно что, отвечая на вопрос: «Как вы считаете несет ли вред использование ИИ-инструментов в обучении?», 50% - ответило, что «больше нет, чем да», 31% - «больше да, чем нет» и 19% ответило «нет». Рис. 1.

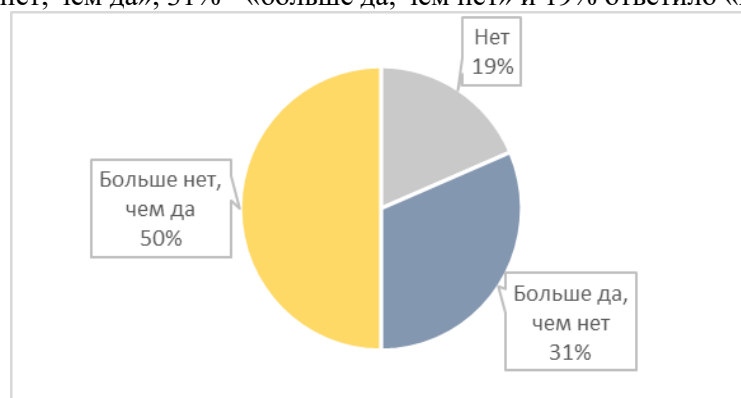

Рисунок 1. Диаграмма 1. Есть ли вред в использовании ИИ-инструментов в обучении?

Итак, в конце исследования, было выяснено, что 91,7% респондентов, из них 10 педагогов, положительно смотрят на внедрение в свою работу ИИ-технологий, но только 66,7% смотрят положительно на внедрение ИИ-технологий в работу студентов, из них только 6 преподавателей отмечают, как «отрицательно».

Обсуждение результатов исследования. Проанализировав опрос, проведенный школой Skillfactory, среди 1272 студентов российских университетов, можно понять, что 65% респондентов уже освоили нейросети, а 31% - знают. Более 48%, используя технологии на регулярной основе, повысили свою успеваемость. 78% отмечают о полезности таких инструментов и считают, что в будущем в своей профессиональной деятельности они будут использовать [3].

А исследование СберУниверситет и платформы GeekBrains проанализировали отношение студентов и преподавателей к искусственному интеллекту в сфере образования. И выяснили следующее, что 51% педагогов одобряют искусственный интеллект, а среди студентов это 77%. Среди плюсов данного инструментов было названо: экономия времени, а также повышение вовлеченности студентов в обучении, также часть респондентов считают, что искусственный интеллект будет полезен в поддержке студентов по вопросам обучения в режиме 24/7. Проведенный анализ данного исследования позволяет понять, что в целом использовании искусственного интеллекта в образовании возможно, но есть определенный риск: некачественная информация, из-за чего страдает квалификация студентов - так считают 72% преподавателей и 35% студентов [2].

В целом в использовании искусственного интеллекта есть как преимущества, так и недостатки. И стоит отметить ряд преимуществ при использовании технологий с искусственным интеллектом:

- *Персонализированное обучение*: данные технологии смогут анализировать и подбирать учебные материалы и задания в соответствии с их индивидуальными потребностями;

- *Генерация контента*: искусственные технологии можно использовать для создание определенных элементов в процессе обучения. Тем самым будет происходить большее вовлечение обучающихся в обучение;

- *Автоматизация рутинных задач*: технологии также могут помочь преподавателям для автоматизации повседневных задач, например: планирование, оценивание и прочее;

- *Мгновенная обратная связь*: Искусственный интеллект имеет возможность предоставлять обратную связь моментально по работе, тем самым обучающиеся смогут понимать и улучшать свои работы, что может повысить их мотивацию и уверенность в себе;

- *Вовлечение обучающихся*: новые возможности, которые предоставляет искусственный интеллект помогает заинтересовать каждого обучающегося тем или иным элементом.

Но у данной системы также есть недостатки:

- *Зависимость от технологий*: обучающиеся могут стать слишком зависимы от данной системы, что также может сказаться на их самостоятельности и нанести вред критическому мышлению;

- *Недостаток человеческого взаимодействия*: несмотря на удобство технологий, они не смогут заменить человеческого взаимодействия между педагогом и обучающимся;

- *Некачественная информация*: не всегда информация, предоставляемая искусственным интеллектом взята из надежных и достоверных источников.

Выводы. Подводя итоги теоретического анализа использование искусственного интеллекта в сфере образования имеет положительное влияние на мотивацию и познавательную активность студентов, о чем говорят различные исследования. Данная динамика обусловлена тем, что для студентов, благодаря технологиям искусственного интеллекта, предоставляется индивидуализированные учебные материалы, эффективную обучающую среду, мгновенность обратной связи и объективную оценку знаний.

Проведенный опрос, позволил сформулировать следующие положения:

- Почти все знают и слышали о программах с применением искусственного интеллекта.

- Большинство респондентов не против внедрения искусственного интеллекта в образование как в работу педагога, так и в работу студента.

- В основном респонденты отмечают положительные аспекты использования ИИ-технологий, так как это помогает в экономии времени, модернизация образования, конкретность и краткость ответов, повышение мотивации, возможность нестандартных решений.

При интегрировании таких технологий, которые используют искусственный интеллект необходимо внедрять в учебный процесс постепенно и научая. Также использовать эти технологии, не заменяя традиционные методы обучения, а дополняя, не забывая о мониторинге и оценивании ситуации. Искусственный интеллект может быть мощным инструментом для повышения мотивации обучающихся. Однако важно использовать искусственный интеллект ответственно, с учетом его потенциальных недостатков и этических проблем.

Список использованной литературы:

1. Артемьева О.А., Макеева М.Н., Мильруд Р.П. Методология организации профессиональной подготовки специалиста на основе межкультурной коммуникации. Тамбов, 2005. 160 с.

2. Как относятся преподаватели и студенты к внедрению искусственного интеллекта в образование? // ForbesEducation : сайт. – URL: <https://education.forbes.ru/tpost/lui112rg41-kak-otnosyatsya-prepodavateli-i-studenti> (Дата обращения 19.09.2024 г.).

3. Лапина А. Студенты российских вузов рассказали, как именно применяют нейросети в учёбе // Skillbox: сайт. – URL: https://skillbox.ru/media/education/studenty-rossiyskikh-vuzov-rasskazali-kak-imenno-primenyayut-neyroseti-v-uchyebe/?MJAetm8FEL2ix6zyK7cXgsaDYeIdwDcsyHRq2QLESdf6AkM2WA2wWmJDS4efDePDP7N98Qvy1FmgE3mKWz2ArGMXJTiPQluUNX09QxYHDBe5xMHct7E3c2cH=&admitad_uid=f6425112ac3c2225ec97a8d3444f2062&utm_source=admi (Дата обращения 19.09.2024 г.).

4. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. М: Просвещение, 2011. - 158с.

5. Маслоу А.Г. Мотивация и личность. СПб.: Евразия, 1999. 478 с.

6. Одинцов Е. Искусственный интеллект мотивирует студентов проходить онлайн-курсы до конца // Газета: сайт. – URL: <https://www.gazeta.ru/family/news/2024/07/29/23556337.shtml?updated>(Дата обращения 19.09.2024 г.).

7. О Стратегии научно-технологического развития Российской Федерации. Указ Президента Российской Федерации от 01.12.2016 г. № 642. - Президент России. - <http://www.kremlin.ru/acts/bank/41449/page/1> (Дата обращения 19.09.2024 г.).

8. Рабаданова Р.С., Семинская Э.С., Филатов А.М. [Проблемы использования искусственного интеллекта студентом в решении индивидуальных образовательных задач.](#) // [Прикладная психология и педагогика.](#) 2024. Т. 9. № 3. С. 115-124.

9. Логунова Н.Е., Рабаданова Р.С. [Мотивация сотрудников к профессиональному обучению.](#) // [Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии.](#) 2024. Т. 13. № 1. С. 96-105.

10. Что представляет собой искусственный интеллект? // SAP : сайт. – URL: <https://www.sap.com/central-asia-caucasus/products/artificial-intelligence/what-is-artificial-intelligence.html>. (Дата обращения 19.09.2024 г.).

11. 8 ИЗ 10 УЧИТЕЛЕЙ ОДОБРЯЮТ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ УЧАЩИМИСЯ CHATGPT, ПОЧТИ ВСЕ ИСПОЛЬЗУЮТ ЕГО САМИ // Intelligent : сайт. – URL: <https://www.intelligent.com/8-in-10-teachers-approve-of-student-use-of-chatgpt-nearly-all-use-it-themselves/> (Дата обращения 19.09.2024 г.).

12. Britannica: сайт. – URL: https://translated.turbopages.org/proxy_u/en-ru.ru.c9b5f380-66e5b1d7-a4ba5563-74722d776562/https/www.britannica.com/biography/Marvin-Lee-Minsky(Дата обращения 19.09.2024 г.).

13. Kang, M., & Im, T. (2013). Factors of learner–instructor interaction which predict perceived learning outcomes in online learning environment. *Journal of Computer Assisted Learning*, 29(3), 292–301.

14. Ross, B., Chase, A. M., Robbie, D., Oates, G., & Absalom, Y. (2018). Adaptive quizzes to increase motivation, engagement and learning outcomes in a first year accounting unit. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 15(1), 30.

ӘОЖ 378.1

ӨЗІН-ӨЗІ ОҚЫТУ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ ДАЯРЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ

М.К. Ельшина, Р.Б. Маженова, Айтымов Е.К.

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

Бүгінгі таңда ғылым мен техниканың қарқынды дамуы білім беру қызметіне жаңаша қарауды, тез өзгермелі заман талабына сай дағдыларды меңгеруді, болашақ педагогтерді даярлауда ерекше тәсілді талап етеді. Дәстүрлі білім беру модельдерінде оқытушыдан білім алушыларға ақпарат беру арқылы білімді пассивті игеруге баса назар аударылды. Алайда, ақпараттық технологиялардың дамуымен, сондай-ақ оқытудағы автономия мен сыни ойлаудың маңыздылығының артуымен өзін-өзі оқытудың маңыздылығы айқын болды. Сондықтан да, жоғары мектептің негізгі міндеттерінің бірі ретінде алдыңғы қатарда өз қызметі саласына толассыз ақпарат ағынын дербес енгізе алатын, білімін үнемі жетілдіріп отыратын, кез-келген өзгерістерге шығармашылықпен қарай алатын, туындайтын мәселелерді оңай және сапалы шеше алатын, яғни, дамыған дағдылар негізінде өзін-өзі оқытуға қабілетті мамандарды дайындау міндеті тұр. Осылайша, өзін-өзі оқыту қазіргі қоғамда болашақ педагогтарды даярлаудың маңызды элементі болып табылады.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау зерттеушілердің өзін-өзі оқытудың әртүрлі аспектілерін қарастырғанын көрсетті. Б.Г. Ананьев, Л.С. Выготский, С.Л. Рубинштейн, Н.Ф. Талызина және басқа ғалымдар жеке тұлғаны қалыптастырудағы дербестіктің рөлі мен маңызын ашты. Студенттік жаста дербестікті қалыптастырудың қажеттілігі мен маңыздылығы В.В. Давыдов, Г.Е. Ковалева және т. б. еңбектерінде қарастырылады. А. Я. Эйзенберг, В. С. Ильин, Г.Н. Сериков және т. б. ғалымдар өзін-өзі тәрбиелеу және өздігінен білім алу мәселелерін зерттеген. М.Г. Гарунов, П.И. Пидкасистый, Л.М. Фридман, М. Knowles, L.M. Guglielmino және т.б. педагогтер «өзін-өзі оқыту» «өзін-өзі оқытуға дайындық» ұғымдарының мәнін ашып көрсеткен.

Тұлғаның өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі оқытуға көшуінің шарты оның белгілі бір дәрежеде дербестікке қол жеткізуі болып табылады. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде дербестік

шығармашылық белсенділік, бастамашылдық сияқты қасиеттер үшін тұлғаның негізгі қасиеті ретінде қарастырылады. Қазіргі дидактикада дербестік маңызды жеке қасиет ретінде саналы түрде өзін-өзі ұйымдастыру дағдыларының жүйесі ретінде түсіндіріледі. Жоғары мектептегі оқу дербестігі студенттің мінез-құлық белгілері мен сенімдерінің дамуын қамтамасыз ететін білімді игеру процесінде оқу және басқа да қызмет түрлері мен қатынастарды өзін-өзі реттеудің жоғары деңгейіне жетуі ретінде көрінеді.

Кембридж зерттеушісі М. Knowles өзін-өзі оқытумен белсенді айналысатын студенттер мақсатты түрде оқиды және үлкен жетістіктерге жетеді деп есептейді. Ол өзінің «Өзін-өзі оқыту» атты еңбегінде өзін-өзі оқытуды жан-жақты қарастырған. М. Knowles теориясының негізгі ережелері:

- Білім алушылардың дербестігі. Ересек студенттер оқуда дербестікке ұмтылады, олар өздерінің білім беру траекториясының тақырыптары мен бағыттарын өздері таңдағысы келеді.

- Тәжірибенің рөлі. Білім алушылардың жеке тәжірибесі өзін-өзі оқытудың маңызды ресурсы болып табылады, өйткені ересектер жаңа білімді бұрыннан бар тәжірибемен байланыстырады.

- Ішкі мотивация. Оқуға деген мотивация көбінесе ішкі болып табылады, бұл оларға ұзақ уақыт бойы өзін-өзі оқытуға деген қызығушылықты сақтауға көмектеседі [1]. Оның идеялары болашақ педагогтерді даярлау әдісі ретінде өзін-өзі оқытудың дамуына айтарлықтай әсер етті.

Өзін-өзі оқыту – бұл қажеттіліктерді анықтау, оқу құралдарын жоспарлау, тиісті ресурстарды табу, дұрыс стратегияларды жүзеге асыруда мақсат қою және білім алушылардың оқу нәтижелерін өз бетінше бағалау процесі [2].

Өзін-өзі оқыту – білім алушының өзіндік, дербес оқу-танымдық және оқу-практикалық қызметі негізгі, ал оқытушының қалыптастырушы қызметі оқытуға ықпал ететін (немесе кедергі келтіретін) оқыту әдісі ретінде де қарастырылады.

S.V. Merriam, R.S. Caffarella, L.M. Baumgartner[3] секілді ғалымдар өзін-өзі оқытудың үш негізгі мақсаттын ашып көрсеткен:

1. Оқуда жетістікке жету үшін білім алушылардың өзін-өзі анықтауына ықпал ету.
2. Трансформациялық оқытуды насихаттау.
3. Дербес оқыту арқылы білім алушылардың мүмкіндіктерін кеңейту.

Болашақ педагогтерді даярлау процесінде олардың оқу іс-әрекеті мен кәсіби дамуын өз бетінше басқару үшін қажетті дағдыларды дамытуға ықпал ететін өзін-өзі оқытудың бірқатар модельдеріне талдау жасадық. Атап айтқанда, G. Grow білім алушылардың оқудағы дербестігін дамытудың өзіндік моделін ұсынды. «Өзін-өзі оқыту моделі» деп аталатын бұл модель студенттердің педагогке тәуелділіктен толық тәуелсіздікке қалай ауыса алатынын көрсетеді. G.Grow өзін-өзі оқытудың 4 негізгі кезеңін анықтады (сурет 1).

Бірінші кезеңінде тәуелсіздік дәрежесі аз студенттер болуы мүмкін. Бұл кезеңде оқыту педагогке бағытталған, топтағы қарым-қатынас негізінен бір жақты.

Екінші кезеңде студенттер едәуір еркін. Педагогмотиватор ретінде әрекет етеді. Білім алушылар оқу процесіне деген қызығушылықты өлшей бастайды және мұғалімнің тікелей бақылауын қажет етпейді. Бұл кезеңде байланыс екі жақты болады.

Үшінші кезең – өздігінен әрекет ету бағытына өту кезеңі. Оқытушы фасилитатор рөлін атқарады, ал білім алушылар оқытушымен тең талқылауға қатысады. Бұл кезеңде топтық жобаларды жүзеге асыруға болады. Білім алушылар дағдылар мен білімге ие және өздерін өз білімінің қатысушылары ретінде көреді. Бұл кезеңде мәселені зерттеуге, міндеттерді шешуге дайын. Педагог өздігінен оқуға көшуге көмектеседі.

Төртінші кезеңде білім алушылар өте дербес болады. Оқытушы кеңесші рөлін атқарады. Білім алушылар өз мақсаттарын қоя алады, оқу, басқару және оқу нәтижесі үшін жауапкершілікті өз мойнына алуға дайын. Бұл кезеңде педагогтің рөлі оқушылардың өзін-өзі оқыту дағдыларын дамыту болып табылады [4].

Сурет 1. Өзін-өзі оқыту кезеңдері

GeraldGrow моделі педагогтерге білім алушының қай кезеңде екенін бағалауға және оған дербестікті одан әрі дамыту үшін тиісті қолдау көрсетуге көмектеседі.

Өзін-өзі оқытудың тағы бір моделін I. Raemdonck [5] ұсынды. Ол өзін-өзі оқытудың келесі кезеңдерін қарастырды: мақсат қою, стратегияны таңдау, стратегияны орындау, бақылау және бағалау. Бұл модельде тұлғаның сенімдерінің, ниеттерінің, ойлау ерекшеліктерінің маңыздылығы және мақсатқа жету үшін білім алушының бағыттылығы мен іс-әрекеті анықталады. I. Raemdonck ұсынған өзін-өзі оқыту моделі бірнеше маңызды компоненттерді қамтиды:

1. Өзін-өзі реттеу. Бұл модельдің орталық бөлігі. Өзін-өзі реттеу білім алушылардың оқу процесін өз бетінше басқару қабілетін, соның ішінде мақсат қою, жоспарлау, тапсырмаларды орындау және нәтижелерін бағалауды білдіреді. I. Raemdonck студенттерге уақытты басқару дағдыларын дамыту, сәйкес оқыту стратегияларын таңдау және олардың үлгерімін бақылау қажет екеніне назар аударады.

2. Мотивация. Автордың пікірінше, мотивация өзін-өзі оқытуда шешуші рөл атқарады. Ол табысты өзін-өзі оқытудың негізгі қозғаушы факторы ретінде ішкі мотивацияны көрсетеді. Бұл білім алушының жеке мүдделері мен қажеттіліктеріне негізделген мақсаттарға жетуге деген ұмтылысы. Сырттан ынталандырылған студент (мысалы, жүйенің бағалары немесе талаптары) өзін-өзі оқытуда тұрақты жетістіктерге сирек жетеді.

3. Танымдық стратегиялар. Танымдық стратегиялар – бұл білім алушыларға ақпаратты өңдеуге, білімді игеруге және мәселелерді шешуге көмектесетін әдістер. I. Raemdonck моделі өзін-өзі табысты оқыту үшін студенттер тұжырымдамалық карталарды құру, ұқсастықтарды пайдалану, мәтінді сыни тұрғыдан талдау және ақпаратты ұйымдастыру сияқты тиімді стратегияларды таңдай алуы керек деп болжайды. Бұл стратегиялар студенттерге білімді игеру процесін тиімді құрылымдауға мүмкіндік береді.

4. Метатаным. Метатаным – бұл білім алушының өзінің ойлау процестерін білу және бақылау қабілеті. Ол оқу қызметін жоспарлауды, прогресті бақылауды және қажет болған жағдайда оқыту әдістерін түзетуді қамтиды. I. Raemdonck өзін-өзі тиімді оқыту үшін метакогнитивті дағдыларды дамытуы керек екенін атап көрсетеді, өйткені бұл олардың күшті және әлсіз жақтарын жақсырақ түсінуге және тапсырмаларға сәйкес оқу тәсілдерін реттеуге мүмкіндік береді.

5. Рефлексия. Модельдің маңызды компоненттерінің бірі – рефлексия. Білім алушылар оқу процесін талдай білуі, нәтижелерді бағалай білуі және одан әрі оқуды жақсарту үшін қорытынды жасай білуі керек. I. Raemdonck рефлексия қол жеткізілген нәтижелерді бағалауға ғана емес, сонымен қатар одан әрі оқуға кедергі болатын мәселелерді анықтауға көмектесетінін атап өтті.

6. Әлеуметтік өзара әрекеттесу. Өзін-өзі оқыту моделі білім алушылардың оқу автономиясына бағытталған болса да, I. Raemdonck әлеуметтік аспектілердің маңыздылығын мойындайды. Ол басқабілім алушылармен, педагогтермен немесе тәлімгерлермен қарым-қатынас идеялармен алмасуға және білім көкжиегін кеңейтуге ықпал етуі мүмкін дейді. Әріптестермен бірге оқу және күрделі мәселелерді талқылау білім алушыға мәселелерді шешудің жаңа жолдарын табуға көмектеседі және білімді өз бетінше іздеу процесін ынталандырады.

Болашақ педагогтерді даярлауда I. Raemdonck моделін қолдану педагогикалық қызметті сәтті атқару үшін қажетті қасиеттер – өз бетінше ақпарат іздеу, сыни ойлау, өзін-өзі реттеу және рефлексия дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Сонымен, өзін-өзі оқыту – бұл бірқатар негізгі компоненттерді қамтитын кешенді процесс. Жоғарыда аталған ғалымдардың зерттеулеріне сүйене отырып, өзін-өзі оқыту келесі маңызды компоненттерін көрсетуге болады:

1. Мотивация. Мотивация – өзін-өзі оқытудың негізгі құрамдас бөлігі. Оқу мотивациясын ояту үшін білім алушының құндылықтары мен қалауларына сәйкес келетін мақсат анықталуы керек. Өзін-өзі оқытуда, әсіресе, ішкі мотивацияның маңызы зор. Ол өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысты ынталандырады және студенттерді жаңа білім мен дағдыларды іздеуге шақырады. Ішкі мотивацияның арқасында өзін-өзі басқаруды үйренуді әдетке айналдырған студент өзін жеке және кәсіби өсудің жоғары траекториясына қояды.

2. Рефлексия. Өзін-өзі оқытудың маңызды бөлігі – өзін-өзі түсіну қабілеті. Болашақ педагогтер ненің тиімді жұмыс істейтінін және нені өзгертуді қажет ететінін түсіну үшін өз әрекеттерін, оқыту әдістерін және нәтижелерін үнемі талдап отыруы керек. Рефлексия қандай білімді меңгергенін және қайсысы әлі де зерттеуді қажет ететінін түсінуге көмектеседі.

3. Мақсат қою және жоспарлау. Табысты өзін-өзі оқытудың негізгі дағдыларының бірі – мақсат қою және оларға жету үшін жоспар құру мүмкіндігі. Жоспарлау уақыт пен ресурстарды тиімді бөлуге, басымдықтарды анықтауға және ұзақ мерзімді білім беру мақсаттарына жетуге назар аударуға мүмкіндік береді.

4. Ақпаратты іздеу және бағалау. Ақпараттық қоғам жағдайында ақпаратты табу, сыни тұрғыдан бағалау және түсіндіру қабілетінің маңыздылығы ерекше өзектілікке ие болады. Оқытушы-студенттер кітаптар, мақалалар, интернет-ресурстар сияқты әртүрлі ресурстарды пайдалана білуі, сондай-ақ ақпараттың дұрыстығын барабар бағалай білуі тиіс.

5. Сыни тұрғыдан ойлау. Өзін-өзі оқыту болашақ педагогтерден сыни ойлауды дамытуды талап етеді. Бұл жаңа ақпаратты игеріп қана қоймай, оны әр түрлі тұрғыдан бағалай білуді, қорытынды жасауды және осы білімді әр түрлі контексте қолдануды білдіреді. Сыни тұрғыдан ойлау педагогикалық қызметке шығармашылық көзқарасты дамытуға ықпал етеді және болашақ педагогтерге өзгермелі білім беру ортасында икемді болуға көмектеседі.

6. Өзін-өзі ұйымдастыру. Өзін-өзі ұйымдастыру мақсаттарға тиімді жету үшін уақытша және интеллектуалды ресурстарды басқару мүмкіндігін қамтиды. Педагог үшін уақытты басқару және өзін-өзі оқыту дағдыларын дамытуды талап ететін кәсіби, оқу және жеке міндеттемелер арасындағы тепе-теңдікті сақтау маңызды.

Қорытындылай келе, болашақ педагогтерді даярлауда өзін-өзі оқыту бірнеше себептерге байланысты шешуші рөл атқарады:

- өзін-өзі оқыту қабілеті болашақ педагогтердің дербестік сезімін дамытады, бұл оған білім алушылармен тиімдірек жұмыс істеуге және білім беру мәселелерінің тиімді шешімдерін табуға көмектеседі.

- өзін-өзі оқыту ойлау икемділігін және білім беру тәсілдері мен технологияларындағы өзгерістерге бейімделу қабілетін дамытуға ықпал етеді. Өзін-өзі оқыту тақырыптар мен оқу әдістерін тандауда көбірек еркіндік береді.

- өзін-өзі оқыту процесі жеке дамуды ынталандырады, кәсіби өсуді қамтамасыз етеді, өйткені ол педагогтерге жаңа пәндерді игеруге, өз әдістемелерін әзірлеуге және оқыту сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, өзін-өзі оқыту – тұрақты өзгерістер жағдайында сәтті жұмыс істей алатын, кәсіби қызметте кездесетін қиындықтарға тез бейімделе алатын, өз іс-әрекетін бағалай білетін тәуелсіз және шығармашыл педагогті қалыптастырудың негізі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Knowles M.S. Self-directed learning: A guide for learners and teacher. – New York: Associated Press, 1975. – P. 1-10.

2. Skiff D., Beckendorf P. Self-directed learning: a key ingredient for comprehensive training curriculum //Pipeline and gas journal. – 2009. – Т. 236. – №. 1. – P. 76-77.

3. Merriam S.B., Caffarella R.S., Baumgartner L.M. Learning in Adulthood: A Comprehensive Guide. 3rd ed. San Francisco, CA: John Wiley & Sons, Inc. – 2020.

4. Grow G.O. Teaching learners to be self-directed, Adult Education Quarterly, vol. 41, no. 3, - 1991. P. 125–149.

5. Raemdonck I., Thijssen J., De Greef M. Self-directedness in work-related learning processes. Theoretical perspectives and development of a measurement instrument //Agency at work: An agentic perspective on professional learning and development. – 2017. – P. 401-423.

ДЕТСКАЯ АГРЕССИЯ: ПРИЧИНЫ, ПОСЛЕДСТВИЯ И ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Аналбекова К.Т., Худайназарова.М.В

Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова, Казахстан

Что же понимать под агрессией?

По прямому смыслу слова – оно означает «нападать». Проявление агрессии среди детей на сегодняшний день является одной из самых обсуждаемых проблем в обществе. Актуальна она, потому что число агрессивных детей растёт с каждым днём. Как считает С.Л.Рубинштейн, «...агрессия — это физическое или вербальное поведение, направленное на причинение вреда кому-либо» [1]. Агрессия, начинает развиваться у ребёнка с самого детства. В самом раннем возрасте она проявляется криками, щипанием, драчливостью или гневом, попытках ударить кого либо, капризах и многое другое. Любое проявление агрессии у ребёнка наносит вред не только его ближайшему окружению, но обществу в целом. Именно в дошкольном возрасте очень важно заниматься вопросами коррекции агрессивного поведения и его профилактики, потому что данная черта развивается у ребёнка до 10 лет и, если вовремя не заметить данную проблему, во взрослой жизни могут быть проблемы. [2]

У ребёнка сложно распознать была ли это агрессия или просто активность. Чтобы, верно, принимать решение нужно внимательно наблюдать за ним, и хотя бы немного разбираться в психологии. Можно привести простой пример, если ребёнок к примеру ломает игрушку, от того что ему стало интересно что внутри или он ее пытается собрать назад, это можно посчитать за любознательность, а если он ломает её, от того что у него скопилось много плохих эмоций или же нет настроения это уже считается агрессия. Между ними очень тонкая граница.

Проблемой агрессивного поведения детей занимались как отечественные, так и зарубежные психологи: Е.К.Лютова; Г.М.Андреева; Л.П.Колчинв; Е.Г.Румянцева, Е.П. Ильин и другие. И так же учёные: З. Фрейд, Г.Э.Бреслав и другие. Они в своих трудах подробно описали особенности проявления детской агрессии.

Е. К. Лютова среди причин, провоцирующих агрессивность детей, выделяет следующие:

- стремление привлечь к себе внимание сверстников
- стремление получить желанный предмет
- стремление быть главным
- защита и месть
- желание ущемить достоинство другого ребёнка
- Поведение родителей [3]

Самой частой и основной причиной детской агрессии является взаимоотношения или поведение родителей ребёнка. Важно понимать, дети учатся всему у взрослых, которые их окружают. Если в детстве у ребёнка были ситуации где родители в обыденных жизненных ситуациях проявляли агрессию, кричали, возможно прикладывали физическую силу, в результате этого у него формируется некое ощущение опасности, и ребенок начинает проявлять агрессию, ко всем кто его окружает, считая это нормой, ведь так ведут себя родные. На каждом возрастном этапе есть свои особенности проявления агрессии:

- Младенческий возраст. Младенец может быть агрессивен если: очень голоден, находится в неудобном положении, испытывает боль или дискомфорт. В этом возрасте плач это не проявление агрессии, это скорее способ общения, с его помощью ребёнок может передать свои чувства и потребности.

- Ранний возраст. Дети от 2 до 4 лет проявляют агрессию истериками, причинением боли своим сверстникам, взрослым, повреждением игрушек и мебели. Чаще всего агрессия проявляется для достижения какой-либо цели.

- Дошкольный возраст. Дети от 4 до 6 лет могут проявлять враждебность к своим братьям и сёстрам, а также сверстникам. У детей появляются обиды. Родители говорят ребёнку постоять за себя и вызывают атакующий гнев – агрессию. [4]

Так же есть признаки, с помощью которых можно распознать проявления агрессии.

Признаки агрессии у детей:

- *плач;
- *крик;

- *капризы;
- *драчливость;
- *плевок;
- *щипание; [4]

Агрессия у ребёнка может протекать в самых различных формах:

- *Аутоагрессия – причинение вреда самому себе.
- *Гетероагрессия – агрессия ребенка к окружающим его людям, предметам, животным.
- *Физическая – действия, которые могут включать удары, щипки, укусы.

*Экспрессивная проявляется через мимику или интонацию, жесты, позу. Такую агрессию тяжело распознать, её считают за скрытую агрессию.

- *Вербальная – оскорбления, угрозы. [6]

Агрессия в детском возрасте может быть открытой и скрытой.

• Открытая. Это когда гнев виден всем вокруг: ребенка одолевает агрессия, раздражение, он не может контролировать свои действия. Стремясь снять эмоциональное напряжение, он направляет насилие на других.

• Скрытая. Цель скрытой агрессии вывести из себя, расстроить родителей или других людей. Ребёнок выводит родителя из себя разными скрытыми способами.

В психологической литературе выделяют три основных вида агрессии:

1. Физическая агрессия, использование физической силы против другого лица. Она может выражаться как в драках, так и в форме разрушительного отношения к вещам. Такое поведение в любом случае мотивировано потребностью во внимании или какими-то драматическими событиями.

2. Словесная (вербальная) агрессия, выражение негативных чувств как через форму (ссора, крик, визг), так и через содержание словесных ответов (угроза, проклятия, ругань)

3. Косвенная агрессия. Этот вид агрессии, направленной скрытыми путями на другое лицо (злые сплетни, шутки) или ни на кого конкретно направленной (взрыв ярости, проявляющийся в крике, ругани, топтанием ногами, битье кулаками по столу и т.п.) [5].

Не смотря на все отрицательные стороны в агрессии есть и положительные моменты — это развитие настойчивости, упорства в достижении цели. Поэтому у ребёнка нельзя совсем подавлять агрессию, нужно научиться ограничивать и контролировать ее ассоциативные стороны, и поощрять положительные проявления.

Важно понимать, что постоянные вспышки (негативной) агрессии у ребёнка могут привести к серьёзным последствиям как для самого ребёнка, так и для окружающих. Для самого ребёнка могут быть такие последствия как:

- *Проблемы в развитии из-за конфликтов со сверстниками.
- *Трудности в налаживании общения.
- *Формирование устойчивых агрессивных моделей поведения.
- *Риск приобретения вредных привычек как способа снятия напряжения.
- *Повышенная тревожность.
- *Снижение самооценки.

Для окружающих:

- *Травмы, которые были получены в драках с агрессивным ребенком.
- *Испорченное имущество.
- *Негативное влияние на психологическое состояние сверстников.

*Сложности в работе для педагогов из-за необходимости подавлять агрессивные вспышки.

*Риск распространения агрессивной модели поведения среди других детей, так как дети быстро учатся у своих сверстников, не понимая, что перенимают плохие привычки.

Из всего вышесказанного можно сделать вывод, что агрессия формируется у человека с самого раннего возраста, этому служит большое количество причин, и несёт большие негативные последствия. Одна из основных причин – семья, окружение, которое ближе всего. И если вовремя не предпринять нужные меры по усмирению агрессивного поведения в детском возрасте, то во взрослой жизни будут проблемы как в личной жизни, так и в работе, дружбе и многих других сферах. Чтобы лучше понять ребёнка, нужно придерживаться следующих правил:

*Очень важно чтобы взрослый показывал конструктивное поведение - то есть умел слушать и понимать детские чувства. Придерживался позиции: «Я понимаю, что тебе обидно». Родитель, должен

давать себе отчёт, что он сам запустил те негативные программы, от которых наносится комплексный ущерб.

*Не в коем случае нельзя применять физическую силу. Помните, что дети, которые подвергаются физическим наказаниям, растут в страхе и тревоге. Они становятся замкнутыми и агрессивными.

*Нужно стараться обговаривать с ребёнком правила поведения, когда вы куда-то идёте.

*Поощрение ребёнка за выполнение правил, и санкции если ребёнок их игнорирует. Но эта система не должна использоваться на постоянной основе, т. к. ребёнок начинает выполнять только то, за что получит награду.

Важно понимать, что избавиться от агрессивности любой степени невозможно навсегда, поскольку злость и гнев являются нормальными реакциями на определенные жизненные ситуации. Вот несколько способов как можно бороться с детской агрессией.

1) Придумать для ребёнка адекватный способ выражения агрессии. К примеру:

*Можно говорить: «Мне это не нравится», «Я хочу по-другому».

*Арт терапия. Изображать чувства красками.

*Ребёнку можно удалиться и побыть одному.

*Зоотерапия.

2) Признайте, что ребёнок может выражать агрессию. Важно говорить: «Злость — это нормально, ты можешь сердиться, но эта злость не должна вредить окружающими.»

3) Разговор с ребёнком, и внимательное наблюдение за ним.

Это лишь малая часть правил, которым должен придерживаться родитель, если хочет, чтобы его ребёнок проявлял как можно меньше агрессии. Так же у каждого ребёнка есть свой темперамент, и для каждого есть свои способы утешения, которые можно применять.

- холерику больше подойдет крепкое объятие. Крепкое, как защитные стены, внутри которых он не нанесет повреждений ни себе, ни окружающим. Ни в коем случае нельзя его стыдить, кричать на него и пытаться заставить успокоиться — это только подольет масла в огонь.

- сангвиника скорее успокоит простое переключение внимания. Лучше всего на какую-то новую игру или его любимое занятие.

- флегматику проще справиться с истерикой самостоятельно. Это не значит, что родитель может уйти в другую комнату и заняться своими делами, ведь это будет выглядеть для ребенка как игнорирование. А ему необходимо присутствие родителя рядом, поблизости.

- меланхолику обязательно понадобится ваше аккуратное участие. Никаких резких движений или громких слов — это может добавить к истерике еще тревогу или страх, и тогда выйти из такого состояния будет очень сложно. Легкое поглаживание, тихий успокаивающий голос, спокойное дыхание родителя — вот то, что поможет меланхолику. [7]

Таким образом можно отметить, что для детей всегда важна забота и взаимная поддержка. Если в семье царит атмосфера тепла и взаимной поддержки, то дети лучше умеют регулировать свои эмоции.

Они чувствуют себя защищенными и радостными. Родители, любите своих детей безусловной любовью и больше доверяйте им ведь дети наше будущее.

Список литературы :

1. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога : в 2 кн. Кн. 1 : Система работы психолога с детьми разного возраста / Е. И. Рогов. — М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2018. — 384 с.

2. Осипова А.А. Общая Психокоррекция. - М.: ТЦ "Сфера", 2002

3. Лютова Е.К., Моница Г.Б. Шпаргалка для взрослых: Психокоррекционная работа с гиперактивными, агрессивными, тревожными и аутичными детьми. -М., 2019

4. http://www.detsad72.krsl.gov.spb.ru/publ/manzjuk_n_n_vospitatel/prichiny_agressii_detej_doshkolno_go_vozrasta/4-1-0-97

5. Левитов Н.Д. Фрустрация как один из видов психических состояний //Вопросы психологии, 2018. - №

6. Хухлаева О. Практические материалы для работы с детьми 3–9 лет. Психологические игры, упражнения, сказки. Издательство «Теревинф».

7. <https://detmed.ru/disease/agressiya-u-detey/>

8. «Детская агрессия. Простые способы коррекции нежелательного поведения ребенка»: Рама Паблишинг; Екатеринбург; 2012

Едигеева Б.Е., Иманова Б.Е.
География пәні мұғалімдері
"Мәлік Ғабдуллин атындағы №70 жалпы білім беретін орта мектеп"КММ
Ақтөбе облысы, Ақтөбе қ, ҚР

Бүгінгі заман талабына байланысты білім беру нәтижелері ретіндегі құзыреттіліктің бірі – ақпараттық құзыреттілік.

Біздің қоғамымыз қазіргі кезде дамудың жаңа кезеңіне көшіп келеді, бұл кезең – ақпараттық кезең. Қоғам өмірін ақпараттандыру және компьютерлік техниканың кең таралуы білім беру мазмұнына ғана емес, сонымен қатар оқу процесінің формалары мен әдістеріне де үлкен әсер етеді.

Оқу – тәрбие үрдісінде ақпараттық технологияны қолданып, табысты ұйымдастыруда мұғалімнің өзі ақпаратты сауатты болуы аса маңызды.

«Ақпараттық сауаттылық» ұғымы өткен ғасырдың 80-жылдарының ортасында пайда болды. Ол адамдардың ақпарат көздерін жаппай пайдалануына байланысты дами бастады. . Бүгінге күнге дейін педагогика ғылымында «ақпараттық сауаттылық» ұғымына әртүрлі анықтамалар берілген.

Б. Хантер «ақпараттық сауаттылық» әрбір адамның компьютерді қолдана алуы, ақпараттық қоғамда жаңа технологиялармен жұмыс жасау қажетті нәрсе деп пайымдайды [1.76].

С.Р. Доманованың зерттеуінде «мұғалімнің ақпараттық сауаттылығы» педагогикалық қызметтің құралы ретінде есептеу техникасын кедергісіз қолдануға мүмкіндік беретін әдістер мен құралдарды пайдалануға мүмкіндік беретін білім мен дағдының деңгейі деп түсіндіреді [1.77].

Ко Ен Чоль «ақпараттық сауаттылықты» әрбір адамға қажетті ақпарат туралы білім және оларды қолдану дағдылары деп анықтайды [1.78].

В.Н. Бусленконың пікірінше, «ақпараттық сауаттылық» бұл компьютердің көмегімен жазу, оқу, сурет салу және керекті ақпаратты іздей білуі [1.79].

Ғалымдардың зерттеулеріне қосыла отырып, біз өз көзқарасымызды ұсынамыз: «ақпараттық сауаттылық» бұл, ең біріншіден, компьютерлік техниканың басты мүмкіндіктерін және кәсіби қызметте компьютерлік техниканы қолдану әдістері мен әдістерін білу. Бұл мамандардың ақпараттық-мәдени деңгейінің маңызды көрсеткіштерінің бірі. «Оқытушының ақпараттық сауаттылығы» ұғымының мазмұны қоғам дамуының әртүрлі кезеңдерінде оның ақпараттық – мәдени сұраныстарының өсуімен бірге өзгереді.

В.Каймин «ақпараттық мәдениеттілік» ең алдымен, «деректер базасы мен түрлі ақпараттық жүйелерді пайдалана отырып, компьютер құралдарының көмегімен ақпаратты алу, жинау, іздеу, жинақтай және табыстай білу» деп түсіну қажет деп есептейді [2.80].

Ақпараттық мәдениет дегеніміз - адамға ақпараттық кеңістіктің қалыптасуына қатысуға және ол кеңістіктегеркін бағдарлай алуға, ақпараттық өзара іс-әрекетке түсуге мүмкіндік беретін білім деңгейі. Э.Л.Семенюктің пікірі бойынша "ақпараттық мәдениет - адамның, қоғамның немесе оның бірбөлігінің ақпараттармен жұмыс істеудің барлық түрлері - ақпараттарды алу, өңдеу, жинақтау және осының негізінде сапалы жаңа ақпаратты құру және практикалық қолдану бойынша жетілудеңгейі".

Ғалымдар мен мамандардың пікірінше, болашақ педагогтың ақпараттық мәдениетін дамытудың негізгі факторы ақпараттық және компьютерлік технологияларды қолдануға байланысты біліктілікті көтеру жүйесі болып саналады.

Бірінші - педагогтардың ақпараттық технологияларды қолдану мүмкіндіктерін, ақпараттық мәдениетін дамытуда бағытталған танымдық курстар. Мұндай курстардың арнайы бағдарламасы жасалып, сол бағдарлама бойынша білім беру ұйымдарының өзінде жұмыс бағдарламалары құрылып, арнайы факультатив ретінде тақырыптық курстар ұйымдастырылуы қажет.

Екіншісі - білім беру ұйымдарына қабылданатын педагог мамандарға әкімшілік тарапынан қойылатын талаптар, міндетті түрдегі компьютерлік сауаттылық. Талап қатаң, дұрыс қойылған жағдайда педагогтардың компьютерлік - библиографиялық сауаттылығы мәселесі, ұйымдағы педагогикалық қауымдастық, педагогикалық қызмет пен педагогикалық процесті модернизациялауға деген ұмтылыс, ақпараттық технологияларды қолданудағы психологиялық кедергілерді жою, қызығушылық мәселелері де өзінің оң шешімін табары сөзсіз.

Үшінші - білім беру ұйымдарында, оқу кабинеттерінде компьютерлік базаның болуы. Республикадағы білім беру ұйымдарында компьютерлік база толықтай қалыптасып келеді. Кейбір оқу орындарының базасында да компьютер кластарының жылма жыл жаңадан жабдықталуы, интерактивтік тақта қолдануға мүмкіндіктің тууы.

Кең ұғымда алғанда «ақпараттық мәдениетке ақпарат көздерін дұрыс қолдана отырып, әдеби, графикалық және көркем нысандарда өз ойлары мен идеяларын білдіре алу дағдысы да кіреді. Оның үстіне, бұл мәдениетке адамдармен қарым-қатынас жасай білу және ынтымақтасып жасай білу қабілеті де кіруі тиіс».

Ақпараттық құзыреттілік – сыни тұрғыдан талданған ақпараттар негізінде саналы шешім қабылдауға; өз бетінше кез келген проблема мен міндеттерді өз бетінше шешу, мақсатқа жеткізу үшін танымдық қызметтерді жүзеге асыру, табу, талдау, іріктеу жасау, қайта құру, сақтау, түсіндіру, ақпараттарды тасымалдау, оның ішінде қазіргі заманғы ақпараттық құзыреттіліктің көмегімен жүзеге асыру; логикалық операцияларды (талдау, жинақтау, қорыту, құрылымдау, тікелей және жанама дәлелдеме, ұқсастығы бойынша дәлелдеме, моделдеу) қолдана отырып, ақпараттарды өңдеу; қызметін жоспарлау және жүзеге асыру үшін ақпараттарды пайдалану мүмкіндігі.

Сонымен білім беруді ақпараттандыру, білім салаларының барлық қызметіне ақпарат көздерін енгізу және ұлттық модельді қалыптастыру – қазақстандық білім беруді сапалы деңгейге көтерудің алғы шарты.

Білім беруді қайта құруда педагогтан үлкен дайындықты талап етеді. Олай болса, олардың жеке тұлғалық қасиеттері мен мамандық құзырлықтарына жоғары талап қойылады. Бүгінгі күні педагогикалық мамандар білім беру жүйесіндегі кез келген қайта құрулардағы педагогикалық процестің негізгі субъектісіне айналып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер

1.Құдайбергенова К.С. Құзырлылық білім сапасының критерийі: әдіснамасы және ғылыми – теориялық негізі.- Алматы,2008.

2.Қараев Ж.А., Сардарова Ж.И. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін қазіргі ақпараттық технологияларды кіріктірілген негізде меңгеруге дайындау мәселесі // Білім-Образование

УДК371.132

ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В РАБОТЕ ПЕДАГОГА-ПСИХОЛОГА

К.Н. Наконечникова¹, Н.В. Мирза¹, Шеститко И.В.²

¹Карагандинский университет им. Е.А. Букетова,
Караганда, Республика Казахстан

²Белорусский государственный педагогический университет имени М.Танка,
г.Минск, Беларусь

В настоящее время в системе образования Республики Казахстан отмечается важность использования современных методов, приёмов и технологий обучения. Особую роль в реализации сформированных условий играет применение цифровых образовательных ресурсов. Согласно Концепции развития высшего образования и науки в Республики Казахстан на 2023-2029 годы отмечено, что в результатах SWOT – анализа слабыми сторонами выявлен, дефицит цифровых навыков в сфере неформального образования [1]. Так же Президент страны Касым-Жомарт Кемелевич Токаев в своём ежегодном послании отметил, «Казахстан должен стать страной, где широко применяется искусственный интеллект и развиваются цифровые технологии» и отметил важность в развитии педагогического состава «...принять меры по укреплению функционала школ, дальнейшему повышению квалификации и социального статуса наших педагогов» [2]. Таким образом, следует отметить актуальность применения цифровых образовательных ресурсов в работе педагога-психолога обусловлена тем, что цифровизация образовательного процесса становится неотъемлемой частью современной системы образования. В условиях стремительного развития технологий и их внедрения в образовательную среду, педагоги-психологи оказываются в ситуации, когда владение цифровыми инструментами и ресурсами становится важным фактором успешной работы с учащимися.

В настоящее время, в условиях быстрого развития цифрового образования, появляются следующие сложности: во-первых, терминология этой области активно расширяется за счёт новых терминов, понятий и классификаций; во-вторых, существующие понятия часто подвергаются пересмотру, раскрываясь с иных позиций и изменяясь. Остановимся более подробно на существующих определениях цифровых образовательных ресурсов.

С. Г. Григорьев в одной из своих работ даёт следующее определение ЦОР: «Под цифровыми образовательными ресурсами (ЦОР) понимается любая информация образовательного характера,

сохраненная на цифровых носителях» [3]. Данное определение носит достаточно обобщённый характер, не раскрывая в полной мере сущности понятия ЦОР.

Более широко понятие цифровые образовательные ресурсы рассматривает А. С. Коротеева: «ЦОР – это содержательно обособленные информационные объекты, созданные для образовательных целей и представленные в цифровой, электронной, «компьютерной» форме» [4]. В её определении отмечается обособленность данного объекта, а также указана его дидактическая цель.

Исходя из анализируемых терминов, а также опыта педагогов и методистов, появляется возможность сформулировать определение термина «Цифровые образовательные ресурсы», которое будет кратко и емко отражать суть данного явления в контексте образования.

Цифровые образовательные ресурсы – это современные средства обучения, представленные в электронном формате, которые используются для улучшения эффективности образовательного процесса и достижения ключевых целей обучения и воспитания.

Цифровые образовательные ресурсы играют важную роль в работе педагога-психолога, так как позволяют проводить более точную диагностику психоэмоционального состояния детей, обеспечивать персонализированный подход к обучению и развитию, а также использовать современные методики коррекционно-развивающей работы. Использование таких ресурсов способствует улучшению взаимодействия между учащимися и педагогами-психологами, создавая возможности для более интерактивного и доступного формата работы. ЦОР можно использовать во всех видах деятельности педагога-психолога, включая диагностику, коррекцию, профилактику и методическую работу. Основные направления применения цифровых ресурсов представлены в таблице 1 [5].

Таблица 1 – Основные виды деятельности педагога-психолога с использованием цифровых образовательных ресурсов (ЦОР).

№	Вид деятельности	Определение	Особенности
1	Психодиагностика	Автоматизация методики диагностирования стимулирует у воспитанников и обучающихся интерес к психологическим исследованиям, способствует личностному развитию, формированию их учебной, личностной и профессиональной мотивации	<ol style="list-style-type: none"> 1. Диагностика может осуществляться как у одного, так и у группы учащихся по единому или разным критериям. 2. Электронная система тестирования автоматически обрабатывает результаты теста, что существенно сокращает время и затрачиваемые силы педагога – психолога. 3. Просмотр и обсуждение результатов могут быть произведены сразу после завершения тестирования
2	Коррекционно-развивающая работа	Коррекционно-развивающий мультимедийный инструментарий направлен на развитие сенсомоторных, перцептивных и высших психических функций (памяти, внимания, мышления); при коррекции основных личностных, поведенческих и эмоциональных нарушений (агрессивности, замкнутости, страхов и др.)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Использование интерактивных заданий и игр для развития когнитивных навыков. 2. Возможность персонализации контента в зависимости от индивидуальных особенностей ребенка. 3. Мгновенная обратная связь и возможность мониторинга прогресса
3	Психологическое просвещение и профилактика	Использование цифровых ресурсов для распространения	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вебинары, видеоролики и инфографика позволяют

		информации среди родителей, педагогов и учеников с целью профилактики эмоциональных и поведенческих нарушений	быстро донести информацию до большой аудитории. 2. Возможность создания обучающих видеокурсов и электронных материалов для самостоятельного изучения
4	Консультационная работа	Консультационная работа с использованием информационных технологий может рассматриваться как работа с участниками образовательного процесса (как детей, так и взрослых – педагогов и родителей) через сеть Интернет на личном сайте педагога – психолога или сайте образовательного учреждения. Консультация проводится при помощи форума или системы «вопрос - ответ»	1. Возможность проведения удалённых консультаций через форумы или видеосвязь. 2. Доступность консультаций в любое время и из любого места. 3. Сохранение истории консультаций для отслеживания изменений и дальнейшей работы
5	Методическая работа	Разработка и адаптация методических материалов с использованием цифровых платформ и ресурсов, что позволяет педагогу-психологу разрабатывать современные программы и адаптировать существующие методики для работы с учащимися и педагогами	1. Использование облачных хранилищ и платформ для совместной разработки и обмена методическими материалами. 2. Возможность создания онлайн-курсов для повышения квалификации педагогов-психологов. 3. Автоматизация анализа и обновления данных

Цифровые образовательные ресурсы значительно расширяют возможности педагога-психолога в работе с детьми и подростками. Во-первых, они позволяют быстро получать данные о состоянии учащихся благодаря применению автоматизированных тестов и диагностических инструментов. Во-вторых, цифровые ресурсы упрощают доступ к информации и позволяют педагогу-психологу делиться полезными материалами с учащимися и родителями в удобном формате.

Одним из главных преимуществ ЦОР является их способность интегрировать различные мультимедийные элементы — видео, аудио, графику, анимацию — что делает процесс обучения и психологической коррекции более увлекательным и эффективным. Это особенно важно при работе с подростками, которые предпочитают цифровые формы коммуникации и восприятия информации.

Кроме того, цифровые ресурсы позволяют педагогу-психологу проводить занятия в дистанционном формате, что актуально в условиях развития гибридных форм обучения и пандемийных ограничений. Таким образом, цифровые образовательные ресурсы способствуют повышению доступности психологической помощи для всех учащихся, включая тех, кто не может посещать занятия очно.

Для успешной работы педагога-психолога можно выделить несколько ключевых цифровых ресурсов, которые могут использоваться в образовательной и коррекционной практике:

1. PsyToolkit — это онлайн-платформа для проведения психологических тестов и экспериментов. Она предоставляет педагогу-психологу инструменты для создания и проведения тестов, что позволяет быстро диагностировать психоэмоциональное состояние учащихся.
2. Google Classroom — популярная платформа для организации дистанционного обучения, которая может использоваться для взаимодействия с учащимися, обмена учебными материалами и

проведения онлайн-консультаций. Встроенные инструменты позволяют создавать задания, проводить тестирования и обсуждения.

3. Quizlet — цифровой ресурс для создания интерактивных тестов и карточек, который может быть полезен для проведения диагностики и закрепления материалов, связанных с психологической коррекцией.

4. Kahoot! — интерактивная платформа для создания игр и викторин, которая может быть использована в групповых занятиях для формирования психологических навыков через игровые методы.

5. Lumosity — приложение, основанное на когнитивных играх, которое позволяет развивать когнитивные навыки учащихся, такие как память, внимание и мышление, что может быть полезно при работе с детьми, испытывающими трудности в учебе.

6. Testometrika – платформа для проведения психологических тестов и диагностики. Предоставляет широкий спектр тестов для оценки различных аспектов психического здоровья и когнитивных способностей.

Из отечественных ЦОР можно выделить следующие:

1. Bilimland.kz – образовательная платформа, основанная на передовых достижениях мировых лидеров электронного обучения. Это крупнейшая коллекция самого современного образовательного контента от мировых разработчиков для учителей, учеников и родителей.

2. Zhastar.org – Онлайн-платформа для родителей, учителей и детей по формированию жизненных навыков, развитию социальных навыков и психологического благополучия учащихся. На сайте доступны мультимедийные материалы, которые дают актуальные рекомендации родителям и детям, обучают психологов и педагогов.

3. Open.kz (Открытый университет Казахстана) – образовательная онлайн платформа, дающая доступ к онлайн-курсам от ведущих вузов и преподавателей страны. Доступно более 170 курсов по гуманитарным, инженерно-техническим и бизнес-специальностям.

Данные ресурсы помогут педагогу-психологу в организации и проведении психологической работы, а также в самообразовании и профессиональном развитии.

В применении ЦОР в психолого-педагогическом процессе, как и в любом другом новшестве имеются свои тонкости. Для предотвращения неблагоприятных ситуаций мы выделили несколько рекомендаций.

Рекомендации по использованию ЦОР в работе педагога-психолога:

✓ Повышение цифровой грамотности. Педагогам-психологам необходимо постоянно повышать уровень своей цифровой грамотности, чтобы эффективно использовать доступные ресурсы и адаптироваться к новым технологиям.

✓ Выбор индивидуальных ресурсов. Педагог-психолог должен подбирать цифровые ресурсы, исходя из индивидуальных потребностей учащихся. Необходимо учитывать возрастные и когнитивные особенности детей при выборе инструментов.

✓ Интеграция с традиционными методами. Цифровые образовательные ресурсы должны дополнять, а не заменять традиционные формы работы. Важно сочетать современные технологии с проверенными педагогическими методиками.

✓ Регулярное обновление контента. Используемые цифровые ресурсы должны обновляться и соответствовать актуальным требованиям и вызовам времени.

Использование цифровых образовательных ресурсов в работе педагога-психолога становится неотъемлемой частью современного образовательного процесса. Цифровизация открывает новые возможности для повышения качества психологической помощи и способствует улучшению взаимодействия между учащимися, педагогами и родителями. Несмотря на очевидные преимущества, необходимо учитывать и возникающие вызовы, такие как необходимость повышения цифровой грамотности и адаптация к новым форматам работы. Однако при правильной организации процесса, ЦОР могут стать мощным инструментом для совершенствования педагогической и психологической практики в образовательной системе Республики Казахстан.

Статья подготовлена в рамках научного проекта ИРН АР19678852 «Формирование компетенций непрерывного профессионального развития у обучающихся и выпускников направления

Список литературы:

1. Об утверждении Концепции развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023 – 2029 годы. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000248> (дата обращения 05.09.2024).
2. Послание Президента народу Казахстана - 2024: полный текст. URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/poslanie-prezidenta-narodu-kazahstana-2024-polnyiy-tekst-546676/ (дата обращения 05.09.2024).
3. Григорьев С.Г., Гриншкун В.В., Краснова Г.А. Рекомендации по эффективному формированию информационных ресурсов образовательных порталов // Интернетпорталы: содержание и технологии. Вып. 3. М.: Просвещение, 2005. С. 134-166.
4. Коротеева А.С. Методика использования на уроках химии цифровых образовательных ресурсов / Г.И. Якушева, А.С. Коротеева. – Текст: непосредственный. // Проблемы современного педагогического образования. – 2002. - № 74. – С. 306-318.
5. Применение в работе педагога-психолога цифровых образовательных ресурсов (ЦОР). Дата публикации: 16 февраля 2023 г. URL: <https://www.maam.ru/detskijsad/primenenie-v-rabote-pedagoga-psihologa-cifrovyyh-obrazovatelnyh-resurov-cor.html> (дата обращения: 05.09.2024).

UDC 378.4

THE FUTURE OF EDUCATION: INTEGRATING AI TO CULTIVATE SOFT SKILLS IN STUDENTS

Iskhakbayeva T.G., Shkutina L.A., Nurgaliev Ch.B.¹

¹Karaganda Buketov University

As the world becomes increasingly digital and automated, the future of education must evolve to prepare students for a rapidly changing workforce. While technical proficiency is crucial, the importance of soft skills – such as communication, emotional intelligence, adaptability, and teamwork—cannot be overlooked. These competencies are essential for navigating complex social environments, solving real-world problems, and thriving in both personal and professional settings.

Artificial intelligence (AI) is at the forefront of this educational revolution, offering new tools and methodologies to foster these vital soft skills in students. While AI has often been associated with improving hard skills like coding or data analysis, its potential to enhance human-centric qualities is gaining recognition. From personalized learning platforms to AI-powered simulations, technology is creating innovative opportunities for students to practice and develop emotional intelligence, creativity, collaboration, and problem-solving abilities.

In this article, we explore how integrating AI into the educational process can play a transformative role in cultivating soft skills, ensuring that students are not only technically proficient but also equipped to lead, innovate, and connect in the complex social landscapes of the future.

Soft skills, such as communication, empathy, teamwork, adaptability, and problem-solving, are increasingly recognized as essential for success in the 21st-century workforce. According to the World Economic Forum [1], soft skills like emotional intelligence, critical thinking, and collaboration are now in higher demand than ever before. James Heckman[2] highlights that non-cognitive skills, which are closely related to soft skills, are critical determinants of success in education and employment, yet traditional educational systems often emphasize technical knowledge over these interpersonal skills.

Personalized learning is one of AI's most significant contributions to education. According to Carolyn Rosé [3], AI systems that adapt to individual learning styles and paces can significantly improve student outcomes by personalizing the learning experience. Zachary Pardos and Neil Heffernan [4] studied AI's effectiveness in creating tailored educational experiences and noted that these tools also have the potential to nurture soft skills, such as self-regulation and resilience, by providing immediate feedback and adjusting learning paths based on student behavior.

AI-powered simulations have become popular for teaching soft skills like leadership, collaboration, and empathy. Anderson and Potosky [5] conducted studies showing that immersive simulations, where students engage in virtual environments mimicking real-world social interactions, improve teamwork and leadership

skills. Nguyen, Ma, and Johnson [6] also explored the use of AI in virtual reality to create dynamic, interactive social settings for students to practice soft skills in a risk-free environment.

To expand on how integrating AI into education can cultivate soft skills, it's important to explore the various methods through which AI technology can actively support this development. AI's potential to foster these human-centric qualities can be harnessed through multiple approaches:

1. AI-Powered Personalized Learning

AI-driven personalized learning platforms offer tailored educational experiences that adjust to the unique needs, pace, and learning styles of each student. These systems can help students develop self-awareness and self-management—two critical components of emotional intelligence. By receiving real-time feedback and adaptive challenges, students learn to navigate frustrations, set goals, and manage their emotions, fostering a growth mindset.

2. Simulated Social Interactions and AI-Driven Role-Playing

Simulations powered by AI can recreate complex social scenarios where students practice communication, empathy, conflict resolution, and collaboration. AI-driven role-playing tools can immerse students in virtual environments where they need to negotiate, lead teams, or resolve conflicts, helping them enhance their interpersonal skills in a risk-free setting.

3. AI in Collaborative Learning Platforms

AI facilitates collaborative learning by creating group projects where students work with peers, either in real-time or asynchronously. AI tools can track the dynamics of the group, offering feedback on teamwork, task delegation, and communication, helping students hone their collaboration and leadership abilities. Through guided group activities, students learn how to navigate team roles, mediate conflicts, and practice empathy and open-mindedness in diverse teams.

4. AI Chatbots for Emotional Support and Feedback

AI chatbots can serve as virtual mentors or counselors, offering emotional support and personalized feedback to students. These chatbots can assess student responses, ask reflective questions, and guide them through challenges related to emotional intelligence, such as managing stress, building resilience, and developing a positive outlook.

5. Natural Language Processing (NLP) for Communication Skills

AI applications using Natural Language Processing (NLP) can analyze written and verbal communication, providing students with feedback on tone, clarity, persuasion, and the structure of their messages. This method helps in honing public speaking, negotiation, and active listening skills by improving how students convey ideas and engage in meaningful conversations.

6. AI for Critical Thinking and Problem-Solving

AI can also help students develop critical thinking and problem-solving skills by posing complex, real-world challenges that require creative solutions. Through AI-driven projects, students are presented with adaptive challenges that require them to work through multiple outcomes, test assumptions, and make decisions based on real-time feedback. This enhances their ability to approach problems analytically, think outside the box, and collaborate with others to find innovative solutions.

7. Emotion Recognition and Social Cues Training

AI technology can analyze human emotions and social cues through facial recognition, tone analysis, and other behavioral indicators. AI-driven tools can be used in education to teach students to recognize these emotional cues in themselves and others, helping them to become more emotionally attuned and responsive. This is essential for developing empathy, a core component of emotional intelligence.

We have attempted to provide a classification system that highlights how specific AI tools can contribute to the development of various soft skills. By categorizing soft skills into Interpersonal Communication, Emotional Intelligence, Problem-Solving & Critical Thinking, and Collaboration & Leadership, we aim to show how different AI-driven technologies and bots can effectively support the cultivation of these essential skills. Each category identifies the relevant soft skills and suggests AI applications that can enhance students' abilities in those areas, offering a structured approach to integrating AI into soft skill development. The classification is presented in table 1.

Soft Skill Category	Specific Soft Skills	AI Tools	Contribution of AI
Interpersonal Communication	- verbal and nonverbal communication - persuasive speaking	Grammarly Cognii	- provides feedback on writing tone and clarity - simulates real-world conversations to

	- active listening -written communication		improve speaking and listening skills
Emotional Intelligence	-empathy -self-awareness - emotional regulation - conflict resolution	Replika Woebot	- engages students in reflective conversations to develop empathy and self-awareness - offers emotional regulation strategies through conversation-based AI
Problem-Solving & Critical Thinking	- analytical thinking - creativity and innovation -decision-making - adaptability	Socratic ALEXA Challenges	- guides students through problem-solving steps to enhance analytical thinking - presents dynamic, real-world problems requiring creative and adaptive solutions
Collaboration & Leadership	-teamwork -delegation -leadership - conflict management	Trello's Butler AI LMS Chatbots	- automates project tasks to improve team collaboration - tracks and provides feedback on group communication and leadership dynamics

Table 1 – Classification of soft skills and AI tools

Thanks to this classification, educators and institutions can strategically integrate AI tools into the learning process to target specific soft skills development. By aligning AI technologies with the cultivation of Interpersonal Communication, Emotional Intelligence, Problem-Solving & Critical Thinking, and Collaboration & Leadership, it becomes possible to design a well-rounded educational approach that addresses both technical knowledge and essential human skills. This framework not only guides educators in selecting appropriate AI tools but also lays the foundation for building a future-oriented educational system, where students are prepared to succeed in both professional and social environments. With AI's adaptive and interactive capabilities, education can become more personalized and effective in fostering the soft skills critical for leadership, teamwork, and innovation in the modern world.

REFERENCES:

- 1 Miró-Pérez A. P. World Economic Forum: present and future //Dimensión empresarial. – 2020. – T. 18. – №. 2. – C. 1-7.
- 2 Heckman J. J. Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children //Science. – 2006. – T. 312. – №. 5782. – C. 1900-1902.
- 3 Rosé C. P. Learning analytics in the learning sciences //International handbook of the learning sciences. – 2018. – C. 511-519.
- 4 Pardos Z. A., Heffernan N. T. Modeling individualization in a bayesian networks implementation of knowledge tracing //User Modeling, Adaptation, and Personalization: 18th International Conference, UMAP 2010, Big Island, HI, USA, June 20-24, 2010. Proceedings 18. – Springer Berlin Heidelberg, 2010. – C. 255-266.
- 5 Morelli N. et al. A call for conceptual models of technology in IO psychology: An example from technology-based talent assessment //Industrial and Organizational Psychology. – 2017. – T. 10. – №. 4. – C. 634-653.
- 6 Nguyen D. Q. et al. Improving topic models with latent feature word representations //Transactions of the Association for Computational Linguistics. – 2015. – T. 3. – C. 299-313.

ФОРМИРОВАНИЕ АНТИБУЛЛИНГОВОГО СОЗНАНИЯ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА**Жампеисова Л.С.¹, Николаева В.В.¹, Джабаева Г.Н.²**¹ Карагандинский университет им. Е.А. Букетова,² Карагандинский университет Казпотребсоюза
Караганда, Республика Казахстан

Проблема насилия и агрессии в школьном возрасте изучается годами. Масштаб этих явлений всегда поражает. Педагоги в школе все больше сталкиваются с проблемами насилия и безразличия, жестокости, а иногда и бессердечности детей. Практически в каждом классе каждой школы есть ученики, чьи характеристики отличают их от одноклассников. Издевательства как феномен девиантного поведения - социально значимая проблема. Педагог-психолог Новикова Ирина Сергеевна в своей статье «Буллинг в современной образовательной среде с позиции отечественных исследователей» отмечает, что на современном этапе развития общества складывается множество неблагоприятных условий, которые существенно тормозят интеллектуальное развитие и воспитание подрастающего поколения. Эти условия являются результатом действия ряда социальных, психологических и биологических факторов: неблагоприятных условий окружающей среды, ухудшения финансово-экономического положения людей, занятости родителей, учащения разводов и конфликтов в семьях, негативной информации и т. д. Всё это имеет первостепенное значение не только с социальной, но и с образовательной точки зрения [1].

Буллинг в образовательных учреждениях - это проблема, с которой сталкиваются дети по всему миру, включая младший школьный возраст. В этот период у детей формируются первые социальные навыки, и любые проявления агрессии или несправедливости могут нанести серьёзный ущерб их психоэмоциональному состоянию. Антибуллинговое сознание у детей младшего школьного возраста является ключевым аспектом профилактики травли среди детей, так как именно в этом возрасте формируется отношение к другим людям и окружающему миру в целом.

В Законе Республики Казахстан «Об образовании» травля (буллинг) ребенка трактуется как систематические (два и более раза) действия унижительного характера, преследование и (или) запугивание, в том числе направленные на принуждение к совершению или отказу от совершения какого-либо действия, а равно те же действия, совершенные публично или с использованием средств массовой информации и (или) сетей телекоммуникаций, и (или) онлайн-платформ (кибербуллинг) [2].

Антибуллинговое сознание — это совокупность убеждений, ценностей и навыков, которые способствуют пониманию и недопущению буллинга в детском коллективе.

Оно включает в себя такие элементы, как эмпатия, уважение к другим, умение распознавать признаки агрессии и знание того, как правильно реагировать на проявления травли. Формирование такого сознания начинается с раннего возраста, когда дети учатся взаимодействовать с окружающими и понимать последствия своих действий. Развитие антибуллингового сознания у детей младшего школьного возраста помогает предотвратить развитие агрессивного поведения и защитить детей от негативных последствий травли. В раннем возрасте дети особенно подвержены влиянию окружающей среды, и именно в этот период закладываются основы их поведения, отношения к сверстникам и понимание социальных норм.

Проблема буллинга приобретает острый характер в подростковом и юношеском возрасте в силу условий и факторов сенситивного периода развития. Школьная травля как форма жестокого поведения связана с проблемой утверждения власти в подростковых коллективах и выстраиванием иерархии межличностных взаимоотношений (в подростковом возрасте ведущим типом деятельности является межличностное общение). По наблюдениям психологов Пеллегрини и Бартини, у 10-12 – летних мальчиков буллинг сильнее всего выражен, когда мальчики энергично борются за место в групповой иерархии, позже, когда этот процесс завершен и иерархия оформлена, буллинг ослабевает [3]. Именно поэтому необходимо развивать антибуллинговое мышление у детей младшего школьного возраста во избежание проявления фактов буллинга среди школьников в дальнейшем.

В связи с переходом на новый возрастной этап, у ребенка появляются новые социальные мотивы и один из них «мотив признания сверстниками», который выражается в соперничестве, конкуренции и в таких мыслях как: «хочу быть лучшим учеником в классе», «быть лучше, чем все» и т. д. [4]

Школьная среда не всегда благоприятствует развитию положительных качеств у детей и именно поэтому необходимо уделять отдельное внимание формированию осознанности и положительных качеств личности в целом. Формирование антибуллингового сознания в этот период требует особого подхода, учитывающего возрастные особенности. Важно, чтобы дети понимали, что такое буллинг, какие формы он может принимать и как правильно реагировать на агрессивное поведение.

Новый вид ведущей деятельности, формирующийся у детей младшего школьного возраста, влечет за собой большие изменения в психике новоиспеченных школьников. В первую очередь эти изменения происходят с мышлением детей, а именно переход от конкретно-образного к словесно-логическому и рассуждающему мышлению, что в свою очередь влечет за собой изменения в других психических функциях, которые интеллектуализируются, становятся произвольными и осознаются [5].

Благодаря всем изменениям, которые происходят в психике ребенка младшего школьного возраста хорошими методами формирования антибуллингового сознания будут выступать ролевые игры и моделирование ситуаций, так как игра, как ведущий вид деятельности еще оказывает достаточно влияния на детей данного возраста, но при этом развитие мышления позволяет сделать выводы. Такие методы помогают детям лучше понять, что такое буллинг, и как правильно на него реагировать. Даже школьники с высокой самооценкой могут прочувствовать на себе, каково быть жертвой буллинга и поняв, как это неприятно уже не будут подвергать травле других детей. В ходе ролевых игр дети могут проигрывать различные ситуации и учиться защищать себя и других. – ссылка

Развитие эмоционального интеллекта также может способствовать формированию антибуллингового сознания, так как обучение детей распознаванию и управлению своими эмоциями помогает им развивать эмпатию и снижает вероятность агрессивного поведения.

Феномен детского буллинга во многом репликация агрессивного поведения взрослых. Среди буллеров больше тех, кто становился жертвой или свидетелем насилия в семье. По данным исследований, булли (и мальчики, и девочки) имеют сложности в отношениях с отцом, а мальчики и с матерью. Необходимо помнить, что дети учатся на примере поведения взрослых. Важно, чтобы родители и педагоги проявляли уважительное отношение к другим, а также на личном примере показывали, что такое справедливость и ненасильственное решение конфликтов. Помимо этого, дети должны знать, что они могут обратиться за помощью к взрослым, если столкнутся с травлей. Педагоги и родители должны открыто обсуждать проблему буллинга и показывать, что они готовы помочь. Дети должны знать, что каждый человек имеет право на уважение и достоинство. Понимание своих прав и прав других помогает им лучше ориентироваться в социальных ситуациях и защищаться от агрессии.

Было доказано, что отношение учителя к ребенку является ориентиром для того, как другие дети взаимодействуют с ним. Сообщения, которые учитель передает вербально или невербально, способствует явлению маргинализации. Исследования, проведенные Соринной Петрикэ и Даниелой Терзи-Барбароши и описанные в антибуллинговой программе от фонда UNICEF, показывают, что учителя проявляют меньший интерес к ребенку с более слабыми социальными и эмоциональными способностями: реже смотрят на него, реже улыбаются ему, делают меньше положительных замечаний о его поведении, обращаются и спрашивают его реже. Такое поведение учителя, которое часто ускользает от произвольного контроля, определяет тип отношений, которые одноклассники устанавливают с таким учеником. В этом смысле дискриминационное отношение к определенным детям имеет свои корни в характере отношений, которые учитель устанавливает с детьми [6].

Сравнение способностей и успеваемости учащихся – еще один важный фактор, способствующий маргинализации. Например, когда учитель сравнивает способности учеников он создает положительный образ для успешных детей, который группа возьмет на себя. Напротив, дети, не соответствующие этим стандартам, будут пользоваться меньшей популярностью. Это может привести к формированию дружеских отношений в зависимости от достигнутых результатов: «хорошие» дети с одной стороны, «слабые» дети – с другой [6].

Бобренко О. С. выделяет несколько функций педагога, призванного оптимизировать соотношение стратегий развития, саморазвития и коррекции при обучении и воспитании детей: диагностическую, прогностическую, корректирующую, аналитическую, организационно-методическую и другие функции. Однако основной функцией педагога является не только и даже не столько вышесказанное, сколько создание условий для формирования мотивации, которая будет побуждать ребенка к действию с целью улучшить процесс его обучения и воспитания, Это та необходимая энергия, которая вызывает активность ребенка и определяет его направленность [7, 14].

Созданию условий безопасной среды и позитивной социализации служат современные программы профилактики насилия и агрессии в образовательной среде, развивающие диалоговую культуру общения, пропаганду ценностей толерантности, неприятие ксенофобии и экстремизма, снижающие риски социальных деструкций, аддикций и девиаций. Нормативная база таких программ определяется ценностным императивом действующих целевых программ развития образования, конкретными задачами в решении негативных проблем по обеспечению благополучного детства [8, 14].

Для формирования антибуллингового сознания детей младшего школьного возраста также можно использовать позитивные психологические интервенции — это программы, методы психологического воздействия, комплекс тренингов и организованных групповых и индивидуальных активностей, направленных на культивирование положительных эмоций, социально одобряемого поведения, а также оптимистичного и реалистичного восприятия действительности. Воздействие на позитивные стороны личности с целью формирования благополучия индивида столь же значимо, как и устранение или ослабление негативных факторов, ухудшающих это благополучие, о чем свидетельствует двухфакторная теория благополучия. Позитивные психологические интервенции не являются абсолютной альтернативой антибуллинговым программам, и при сочетании позитивных психологических интервенций и наиболее эффективных мер программ по профилактике травли положительное воздействие на психологическое благополучие учащихся мультиплицируется.

Если избежать конфликтов, ссор и драк в детском и невозможно (в сенситивный период детям надо учиться управлять агрессией и гневом, ссориться и мириться, извлекать полезный опыт из конфликтов), то пресекать и предупреждать школьную травлю в любом возрасте следует обязательно. Травля, в отличие от конфликта, не предмет медиации, поскольку в ней нет равенства сторон и конфликта интересов, а есть насилие сильного над слабым, травля не помогает, а препятствует развитию и наносит ущерб всем ее участникам. В любом случае буллинг является разновидностью насилия и выражается его различными способами.

Буллинг- масштабная и остросоциальная проблема, которую необходимо предотвратить до ее появления, а не решать по факту. Если буллинг не выявляется и не предотвращается на ранних стадиях, его последствия могут преследовать человека на протяжении всей жизни. Низкая самооценка, проблемы с доверием к людям, трудности в построении отношений – все это может стать результатом пережитой в детстве травли, поэтому крайне необходимо формировать антибуллинговое сознание у детей на том этапе, когда он готов размышлять над проблемой. Важно помнить, работа, направленная на развитие антибуллинговой культуры, должна проводиться непрерывно и только совместные усилия, помогут сформировать у детей устойчивые навыки противодействия буллингу и построить культуру взаимопонимания и поддержки.

Список использованной литературы

1. «Буллинг в современной образовательной среде с позиции отечественных исследователей» <https://cyberleninka.ru/article/n/bulling-v-sovremennoy-obrazovatelnoy-srede-s-pozitsii-otechestvennyh-issledovateley>
2. Закон Республики Казахстан «Об образовании» https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_
3. Буллинг в школе: причины, последствия, помощь. <https://sudak-school2.ru/assets/psychologist-2021-01.pdf>
4. Психология младшего школьника [Электронный ресурс] : учебно-методическое пособие / Урал. гос. пед. ун-т ; авт.-сост. Ю. Е. Водяха, С. А. Водяха. – Электрон. дан. – Екатеринбург : [б. и.], 2018/ <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/11652/1/uch00290.pdf>
5. ВОЗРАСТНАЯ ПСИХОЛОГИЯ (Психология развития) [Электронный ресурс] : учебно-методическое пособие / авт.-сост. Кагермазова Л.Ц. https://chukotkabezsirot.chao.socinfo.ru/media/2019/01/25/1274339953/Vozrastnaya_psixologiya_uchebnik.pdf
6. Антибуллинг – предотвращение и вмешательство. Программа для специалистов. https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/program_antibullying_profesionisti_rus_web.pdf
7. Бобренко О.С. Методические рекомендации по содержанию деятельности педагога-психолога. -Ставрополь, 2013. - 88 с.
8. Янова Н.Г. От буллинга к антибуллингу: школьные программы профилактики агрессии. – Барнаул: Принт-Экспресс, 2021 – 180с.

ВОСПИТАНИЕ ПАТРИОТИЗМА У СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВСултонова М.М.¹, Бичурина С.У.²¹студент, Казанский (Приволжский) федеральный университет г. Казань, Российская Федерация²кандидат педагогических наук, доцентКазанский (Приволжский) федеральный университет
г. Казань, Российская Федерация

Одно из важных задач в современном дошкольном образовании занимает воспитание патриотизма у детей. Подкрепленный поддержкой государства, нормативно-правовыми документами, данный процесс включает в себя формирование у детей чувства привязанности и любви к родной стране, культуре и традициям. Актуальность воспитания патриотизма у дошкольников заключается в нескольких ключевых аспектах: воспитание патриотизма помогает детям осознать свою принадлежность к стране, культуре и народу, что способствует формированию их личной идентичности; патриотизм способствует усвоению детьми основных социальных ценностей, таких как уважение к родине, культуре и традициям, что важно для их дальнейшего социального взаимодействия; воспитание патриотизма формирует у детей чувство ответственности за свою страну и общество, что важно для их будущей роли как граждан; патриотическое воспитание способствует сплочению общества, формируя у детей понимание важности единства и сотрудничества для достижения общих целей; знакомство с историей, культурой и традициями своей страны помогает детям ценить и сохранять культурное наследие, что важно для будущих поколений.

Анализ появившихся в последние годы исследований в данной области позволяет сделать вывод, что работа по патриотическому воспитанию, не прекращавшаяся в дошкольных образовательных организациях даже во время сложных для страны социально-экономических и политических условиях, проводится регулярно и воспитатели постоянно находятся в поиске новых форм и методов реализации данного направления в детском саду.

С.А. Ильичева, Т.И. Шаповалова и Н.М. Хохулина предлагают использовать игровые технологии в процессе патриотического воспитания при ознакомлении с малой родиной [3]. М.Н. Асянова считает, что в основе патриотического воспитания подрастающего поколения лежит приобщение дошкольников к культуре родного края [1]. А.Р. Нуриева, Р.Ф. Миннулина и Р.Н. Гиззатова в своем исследовании приходят к выводу, что человек должен знать историю того места, где родился [5]. В свою очередь В.И. Волкова и А.В. Сальков рекомендуют применять мониторинг для оценки эффективности патриотического воспитания детей старшего дошкольного возраста в детских садах с целью коррекции педагогической деятельности в интересах продуктивного взаимодействия субъектов образовательных отношений [2]. Но лучше всего по мнению С.А. Ильичевой, Т.И. Шаповаловой, Ю.В. Калашниковой и М.П. Ефимовой в работе с дошкольниками по патриотическому и духовно-нравственному воспитанию использовать краеведческий материал [4].

Воспитание чувства патриотизма у старших дошкольников – это сложный процесс, который должен осуществляться в удобной, доступной и креативной форме. Такой подход помогает выработать у детей положительное отношение к своей стране. Воспитание патриотизма старших дошкольников является важным аспектом их всестороннего развития по нескольким ключевым причинам. Первая причина заключается в формировании основ национального самосознания. В дошкольном возрасте закладываются базовые представления ребенка о своей стране, ее истории, культуре, традициях. Это создает фундамент для дальнейшего становления гражданской позиции. Вторая причина – развитие нравственных качеств. Патриотизм тесно связан с такими качествами, как любовь к Родине, гордость за ее достижения, ответственность за ее будущее. Воспитание этих качеств способствует общему нравственному развитию личности ребенка. Третьей причиной является становление социальной активности. Вовлечение детей дошкольного возраста в общественную жизнь страны, знакомство с ее символами и традициями способствует формированию социальных связей и повышает желание принимать участие в жизни общества. Четвертой причиной можно считать преемственность между поколениями. Воспитание патриотизма у дошкольников создает фундамент для их будущего осознанного отношения к своей стране и ее ценностям, что обеспечивает связь между поколениями. Наконец, пятой причиной является психологическая защищенность. Чувство принадлежности к своему

народу, гордость за свою страну дают детям чувство безопасности и защищенности в дошкольном возрасте.

Практическое воплощение процесса воспитания патриотизма в дошкольной образовательной организации реализуется воспитателями через следующие методы формирования данного качества: чтение художественной литературы с патриотическим содержанием, включая стихи, рассказы и сказки, способствует созданию эмоциональной связи с родной страной, ее культурой и традициями; рассматривание тематических иллюстраций, репродукции произведений искусства и фотографий помогает развить чувство гордости за Родину, знакомя детей с природой и достопримечательностями; беседы на патриотические темы позволяют взрослым задавать вопросы, слушать мнения детей и корректировать их представления; экскурсии и целевые прогулки к местам, имеющим историческое и культурное значение, дают возможность непосредственного знакомства с данными объектами; игровые ситуации и творческие задания, такие как рисование на темы «Моя Родина», «Наш город/село», развивают воображение и побуждают к самовыражению; участие в праздниках и ритуалах, связанных с патриотической тематикой, формирует положительное отношение к традициям своего народа.

Помимо указанных форм и методов работы по воспитанию патриотизма, опираясь на собственный опыт практической педагогической деятельности мы предлагаем следующие формы воспитания патриотизма. Использование существующих местных легенд, сказаний и мифов в театрализованных постановках способствует лучшему ознакомлению старших дошкольников с историей региона. Организация краеведческих праздников в формате флешмоба или торжественного мероприятия, наполненного играми, состязаниями и выступлениями, вызывает яркие эмоции у детей и предоставит возможность детям продемонстрировать свои знания и гордость за родную землю. Включение соревновательных элементов в настольных играх, а также викторины о культуре, истории и природе региона помогает лучше усвоить информацию. Крайне значимо вовлекать родителей в эти мероприятия, предлагая им делиться воспоминаниями о детстве и традициях. Это позволит детям осознать связь между поколениями и усилит чувство патриотизма. Важно использовать разнообразные методы в комплексе, чтобы воспитание патриотизма было разносторонним и эффективным.

Таким образом, грамотно организованный процесс воспитания патриотизма у старших дошкольников в детском саду будет способствовать: формированию любви и привязанности к своей семье, родному дому, детскому саду, городу, стране; развитию интереса и уважения и национальным традициям, культуре, истории своего народа; становлению гражданской позиции, чувства гордости за достижения своей страны; воспитанию бережного отношения к природе родного края, желания ее сохранять и приумножать; развитию патриотических чувств, таких как сострадание, взаимопомощь, ответственность за свои поступки.

Список литературы

1. Асянова М.Н. Приобщение дошкольников к культуре и истории родного края как основа патриотического воспитания подрастающего поколения [Электронный ресурс] // Вестник науки и образования. 2017. №12 (36).

URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/priobshchenie-doshkolnikov-k-kulture-i-istorii-rodного-kraya-kak-osnova-patrioticheskogo-vozpitanija-podrastayushchego-pokoleniya> (дата обращения: 23.09.2024).

2. Волкова В.И., Сальков А.В. Мониторинг эффективности патриотического воспитания детей старшего дошкольного возраста в дошкольных образовательных учреждениях [Электронный ресурс] // Северный регион: наука, образование, культура. 2024. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/monitoring-effektivnosti-patrioticheskogo-vozpitanija-detey-starshego-doshkolnogo-vozrasta-v-doshkolnyh-obrazovatelnyh> (дата обращения: 23.09.2024).

3. Ильичева С. А., Шаповалова Т.И., Хохулина Н.М. Игровые технологии как средство патриотического воспитания детей при ознакомлении с малой родиной [Электронный ресурс] // Интерактивная наука. 2022. №2 (67). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/igrovye-tehnologii-kak-sredstvo-patrioticheskogo-vozpitanija-detey-pri-oznakomlenii-s-maloy-rodinoy> (дата обращения: 23.09.2024).

4. Ильичева С.А., Шаповалова Т.И., Калашникова Ю.В., Ефимова М.П. Использование краеведческого материала в духовно-нравственном воспитании дошкольников [Электронный ресурс] // Интерактивная наука. 2023. №2 (78).

URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-kraevedcheskogo-materiala-v-duhovno-nravstvennom-vozpitanii-doshkolnikov> (дата обращения: 23.09.2024).

5. Нуриева А.Р., Миннуллина Р.Ф., Гиззатова Р.Н. Педагогическое сопровождение патриотического воспитания детей старшего дошкольного возраста [Электронный ресурс] // Проблемы современного педагогического образования. 2022. №74-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskoe-soprovozhdenie-patrioticheskogo-vozpitanija-detey-starshego-doshkolnogo-vozrasta> (дата обращения: 23.09.2024).

УДК 373.2

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ РАСПОЗНАВАНИЯ ЭМОЦИЙ ДЕТЕЙ В РАБОТЕ ШКОЛЬНОГО ПСИХОЛОГА

Барышевская К.В.¹, Бакланова О.Г.², Рабаданова Р.С.³, Газретова Л.Г.⁴

¹студенты 4 курса направления подготовки 44.03.02

Психолого-педагогическое образование

²доцент кафедры педагогики и психологии профессионального образования ФГБОУ ВО «Московский государственный университет технологий и управления им. К. Г. Разумовского (ПКУ)

³воспитатель ГБОУ Школа 1514, дошкольное отделение «Созвездие»,

г. Москва. Российская Федерация

Введение. Эмоции занимают центральное место в нашей жизни. Они способны влиять на наше восприятие мира, окрашивая его светлыми или темными красками. Эмоции помогают нам выражать любовь, радость, сочувствие, но также могут вызывать страдания, гнев и разочарование. Формирование эмоциональной сферы человека непосредственно связано с развитием его психики и становлением его как личности.

Исследования психологов, таких как Л.С. Выготский, В.В. Давыдов и А.Г. Гогоберидзе, указывают на тесную связь между мышлением, интеллектом и эмоциональными процессами. Уровень эмоционального развития ребенка оказывает прямое влияние на его личностное становление и социальное взаимодействие [1]. Эмоциональная сфера играет ключевую роль в формировании интеллекта и является важным элементом при обучении и воспитании детей.

Особое внимание в психологии уделяется пониманию природы эмоций. Так, американский психолог Уильям Джеймс предложил радикально новый подход к их изучению. До Джеймса эмоции рассматривались как психологическая реакция на событие или ситуацию, но он утверждал, что эмоция возникает в результате телесной реакции на событие. Например, человек чувствует грусть не из-за самого события, а потому что физически плачет. Если убрать телесные проявления, эмоция исчезает, и остается лишь «холодное» интеллектуальное восприятие. Этот взгляд перевернул представления о природе эмоций, положив начало новому этапу в их изучении.

Изучение эмоций и их влияние на личность является одной из ключевых тем современной психологии, что делает развитие эмоциональной сферы особенно важным в образовательной среде.

Роль эмоций в периоды развития у детей. Эмоциональная регуляция определяется как процесс, в ходе которого дети постепенно учатся регулировать свои эмоции, обретают чувство равновесия и реагируют на эмоциональное возбуждение с помощью самоконтроля. Дети дошкольного возраста находятся в состоянии сильных эмоций и, как ожидается, будут испытывать трудности с саморегуляцией. Поэтому именно ближайшее окружение, в основном те, кто о них заботится, влияют на то, как дети определяют, выражают и справляются со своими эмоциями. В процессе игры и социального взаимодействия с другими детьми дети начинают учиться основам эмоционального контроля, хотя их реакции все еще очень импульсивны и реактивны.

В школьном возрасте эмоциональный контроль становится более тонким. У ребенка развивается лучшая саморегуляция и предварительное понимание социально приемлемых способов выражения эмоций. На этом этапе ожидание последствий, управление фрустрацией и построение отношений со сверстниками способствуют эмоциональной стабильности. Школьная среда знакомит детей со структурированной ситуацией, в которой они могут практиковаться в управлении своими эмоциями в групповой обстановке и в конфликтах между друзьями. [2]

Подростковый возраст и развитие приносят эмоциональную интенсивность из-за гормональных изменений и кризисов, которые происходят в процессе формирования личности. Перепады настроения, чувствительность и конфликты настроения - обычное явление в подростковом периоде самооценки, давления сверстников и потребности в автономии. В большинстве случаев наблюдается

эмоциональная нестабильность. Однако в то же время этот период является прекрасной возможностью для фундаментального эмоционального развития. Поддержка со стороны семьи, сверстников и наставников может сыграть решающую роль в обучении подростков тому, как справляться со своими эмоциями и развивать устойчивость.

По мере того как ребенок взрослеет, его эмоциональная сфера становится более стабильной. Л.С. Выготский подчеркивает, что к концу дошкольного возраста эмоциональный фон ребенка уравнивается. [3] Важную роль в этом процессе играют когнитивные изменения и рост самосознания. Речь также начинает выполнять функцию регуляции эмоций: дети учатся выражать свои чувства словами, что способствует развитию контроля над своими эмоциями.

Основные задачи, которые ставят перед собой специалисты в работе по данному направлению это: - создание атмосферы эмоциональной безопасности; - формирование представлений и практических навыков проявления совместных эмоциональных переживаний (радость, удивление и т.д.); - развитие умения обращать внимание и реагировать на мимику и жесты окружающих людей; - формирование у ребенка позитивного образа своего «я» и развитие позитивной самооценки; - содействие оптимизации взаимоотношений в детском коллективе.

Реализации поставленных задач осуществляется в следующих видах деятельности, которые включены в содержание психологического занятия:

1. прежде всего, в элементарных сюжетно-ролевых играх, где ребенок учится расслабляться, проявлять чувства, которые он испытывает;
2. при выполнении простых трудовых действий (при подготовке или уборке рабочего места), которые способствуют формированию чувства удовлетворения от проделанной работы, естественно, при эмоциональной поддержке и подкреплении со стороны взрослого;
3. в процессе выполнения заданий творческой направленности (с использованием материалов для творчества: красок, пластилина, цветной бумаги и т.д.) для развития эстетических чувств и переноса понятия "позитив" на поведение детей;
4. в процессе чтения и обсуждения художественных произведений; это, безусловно, - сказки, где ребенок учится объективно оценивать поступки героев и собственные действия в аналогичных ситуациях, а также активно сопереживать).

Использование технологии распознавания эмоций в работе школьных психологов может создать несколько положительных эффектов для детей:

1. повышение осознания собственных эмоций – с помощью технологии дети могут научиться лучше понимать и регулировать свои эмоции.
2. индивидуальную поддержку – благодаря точному распознаванию эмоций психологи могут учитывать эмоциональные потребности каждого ребенка и оказывать более индивидуальную поддержку.
3. раннее вмешательство – технологии способствуют раннему выявлению эмоциональных проблем, таких как тревога и депрессия, что позволяет быстро реагировать и предотвращать возникновение более серьезных проблем.
4. улучшение условий обучения – понимание эмоционального состояния учащихся может помочь создать более благоприятную среду для сотрудничества и обучения, снизить стресс и повысить мотивацию.
5. улучшение коммуникации – технология может облегчить общение между психологами, учителями и родителями, предоставить более точные данные об эмоциональном состоянии ребенка и улучшить совместную работу по его поддержке.

Результаты исследования. Для решения поставленных задач нами были определены и применены следующие диагностические методики по распознаванию эмоций, применяемые в работе школьного психолога, такие как: введения в эмоциональную осведомленность психологов при работе с детьми и поддержка в межличностных отношениях. (Таблица 1., 2.).

Таблица 1. –Введения в эмоциональную осведомленность психологов при работе с детьми

<i>Диагностика 1</i>	<i>Упражнение 1</i>
<i>Цель - определить степень понимания учащимися своих эмоций и способность их регулировать.</i>	<i>Задание - проведите тренинг по распознаванию и выражению эмоций. Учащиеся используют карточки с изображениями различных эмоций и обсуждают ситуации, в которых они могут испытывать эти эмоции.</i>

<p><i>Методы - используйте методы распознавания эмоций для анализа реакций учеников на различные ситуации задания. Например, видеозаписи выполнения учениками заданий и использование программного обеспечения для анализа их эмоций.</i></p>	<p><i>Техника - используйте приложение или программу для анализа мимики учеников, чтобы увидеть, насколько их самооценка своих эмоций соответствует их реальному эмоциональному состоянию.</i></p>
---	--

Таблица 2. - Поддержка в межличностных отношениях

Диагностика 2	Упражнение 2
<p><i>Цель - определить степень удовлетворенности учащихся межличностными отношениями и выявить возможные конфликты.</i></p>	<p><i>Задание - ролевые игры и групповые занятия, в которых ученики работают вместе, обсуждают и решают проблемы. Рефлексия с учениками во время этих занятий.</i></p>
<p><i>Методы - использование технологий для анализа эмоциональных реакций учащихся на взаимодействие с другими людьми (например, во время ролевых игр и групповых обсуждений).</i></p>	<p><i>Технология - проведение анализа эмоциональных данных в режиме реального времени для понимания, как взаимодействие влияет на эмоциональное благополучие.</i></p>

Опрос был проведен среди сотрудников ГБОУ школа 1514 в том числе в дошкольном отделении «Созвездие» с целью оценить, насколько эти технологии считаются полезными и эффективными для диагностики и поддержки эмоционального состояния учащихся, а также выявить потенциальные проблемы и риски, связанные с их использованием.

На данный опрос ответило 35 респондентов и большинство из них считают, что технологии распознавания могут помочь в выявлении эмоциональных проблем учащихся. (рис. 1).

Считаете ли вы, что технологии распознавания эмоций могут помочь в выявлении эмоциональных проблем у учащихся?
35 відповідей

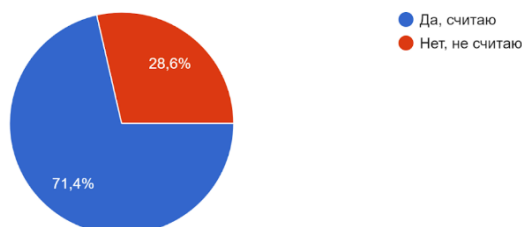

Рисунок 1. Показатели насколько технологии распознавания необходимы для выявления эмоциональных проблем у учащихся.

Так же большинство респондентов посчитали что внедрение технологий распознавания эмоций требуют дополнительного обучения для школьных психологов. (рис. 2).

Считаете ли вы, что внедрение технологий распознавания эмоций требует дополнительного обучения для школьных психологов?
35 відповідей

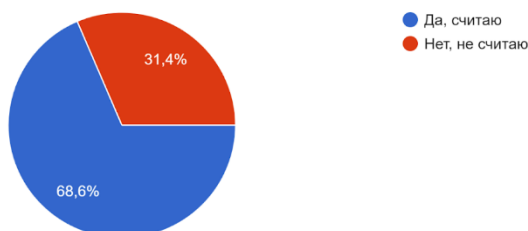

Рисунок 2. Показатели необходимости, школьным психологом, прохождения дополнительного обучения.

В Федеральном Государственном образовательном стандарте дошкольного образования согласно пункту 1.6. одной из важных задач дошкольного образования является «...охрана и укрепление физического и психического здоровья детей, в том числе их эмоционального благополучия», и дальше исходя из нашего опроса, мы можем сделать вывод, что технологии считаются полезными и эффективными для диагностики и поддержки эмоционального состояния учащихся.

Вывод. Технология распознавания эмоций может облегчить работу школьного психолога в диагностике эмоциональных нарушений. При этом важно самому психологу быть компетентным в использовании технологии распознавания эмоций и периодически проходить дополнительное обучение по данной теме.

Список литературы

1. Гогоберидзе, А.Г. Детство с музыкой. Современные педагогические технологии музыкального воспитания и развития детей раннего и дошкольного возраста [Текст] / А.Г. Гогоберидзе. - СПб.: Детство-Пресс, 2010. - 650 с.
2. Большой психологический словарь [Текст] / Сост. В. П. Зинченко. М.: АСТ; АСТ-Москва; Прайм-Еврознак; Москва; СПб, 2008. - 826 с.
3. Вильям, Дж. Mind [Текст] / Дж. Вильям // Британский научный журнал. - 1884. - №3. - 47 с.
4. Хрестоматия по психологии [Текст]: хрестоматия / Под ред. А.В.Петровского. - 2-е изд., перераб. И доп. - М.: Просвещение, 1987. - 448 с.
5. Данилина, Т. А. В мире детских эмоций [Текст]: пособие для практических работников ДОУ / Т.А.Данилина, В. Я. Зедгенидзе, Н.М.Степина. - М.: Айрис-пресс, 2004. - 160 с.
6. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В.Давыдова. - М.: Педагогика, 2001. - 452 с.
7. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста / Под ред. А.В. Запорожца, Я.З.Неверович. - М.: Педагогика, 2006. - 176 с.
8. Урунтаева Г.А. Детская психология: учебник для студ. сред. учеб. заведений / Г.А. Урунтаева. - 6-е изд., перераб. и доп. - М.: Издательский центр «Академия», 2006. - 368 с.
9. Изотова Е.И., Никифорова Е.В. Эмоциональная сфера ребёнка: Теория и практика: Учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений. - М.: Академия, 2004. - 326 с.
10. Люшер М. Дошкольники. Определение уровня психоэмоционального состояния и нервно-психической устойчивости. Текущее эмоциональное состояние. - СПб: Институт «Иматон», 2009. - 79 с.

УДК 37.035

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҒЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДАҒЫ ЭТНОМӘДЕНИ МИКРООРТА ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІНІҢ РӨЛІ

Кендирбекова Ж.Х., Мухтарова Ш.М., Баймуканова М.Т., Шыныбай Т.С.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан республикасы, Қарағанды қ.

Жеке тұлғаның әлеуметтік-шығармашылық позициясын қалыптастыру, бір мезгілде нақты бағдарларды айқындай отырып, оның резервтерін өзектендіру қоғамның әлеуметтік дамуының маңызды шарты болып табылады. Бұл процесте тұлғаны тиімді әлеуметтендіру мәселелерін шешуге ықпал ететін әлеуметтік-педагогикалық іс-әрекеттерге ерекше рөл беріледі. Ол көбінесе жеке тұлғаның әлеуметтік қарым-қатынастарындағы проблемаларды, әсіресе балалық шақта «емдеуді» және алдын алуды қамтамасыз етеді, олардың табысқа жетуіне барынша көмектеседі.

Бұл мәселені шешуде Қазақстанда қолда бар тәжірибе жеке тұлғаның белсенді әлеуметтік позициясын дамытуды қамтамасыз ету және қоғамдағы шиеленіс қатынастарының алдын алу бойынша жұмыстарға қосылған құнды үлес болып табылады. Сонымен қатар, бұл тәжірибе, белгілі болғандай, әлеуметтік процестердің өзгеруінің әсерінен өзгертін девианттық мінез-құлықтың әртүрлі нысандарының шеңберін кеңейтудің ағымдағы жағдайын ескере отырып, үнемі жаңартуды талап етеді.

Әлеуметтік мінез-құлықтағы нормадан ауытқу қазіргі мектеп оқушыларының «норма» ұғымының өзін қабылдауында із қалдырады, ол көбінесе жас ерекшеліктеріне байланысты да, қоғамдағы ұғымға деген көзқарасқа байланысты да сапалы түрде әртүрлі түсінік алады. Бұл жағдай ауытқу құбылысын түзету және алдын алу тұрғысынан оның мүмкіндіктерін анықтау аясында қоршаған ортаға әсер етудің мәнін анықтаудың маңыздылығын көрсетеді.

«Қоршаған орта» [1; 2] ұғымының дамуын талдау оны «...субъектінің ішінде тұратын, оның өмір салты осы арқылы қалыптасатын, оның дамуына делдалдық жасайтын...» деп түсіндіруге мүмкіндік береді [1, 4 б.]. Бұл интерпретация әлемнің субъективті бейнесін қалыптастыруға қандай да бір жолмен ықпал ететін факторлардың кең ауқымын көрсетеді. Бұл жағдайларда әлеуметтік орта әлеуметтік жеке байланыстарды өзара қабылдаудың бір түрі болып табылады. Дәл осы бірлескен әрекеттің нәтижелерінен қоғам дамуының алғы шарттары, ең бастысы, оның мәдениетінің рухани құрамдас бөлігі қалыптасады. Бұл жағдай барлық кейінгі әрекеттерді анықтайтын қоғамдық қатынастарда үнемі болатын кез келген іске асырылған қызметті бағалаумен түсіндіріледі.

В.Бочарова жеке тұлғаның әлеуметтік өзара әрекеттесу процесіне қатысуы жағдайында оның жағымды әлеуметтік мінез-құлқын қалыптастырудың табысты болуы мүмкін екенін нанымды түрде дәлелдейді [2, 42 б.]. Сонымен қатар, зерттеушілер жеке адам мен қоғам арасындағы қалыптасқан қарым-қатынасқа байланысты әлеуметтік ортаның әсер ету деңгейлерінің иерархиясын ерекше атап көрсетеді (В.Бочарова, А.Мудрик, Г.Драчева және т.б.). Тұлғалық-әлеуметтік байланыстардың қарама-қайшылығын А.Калашников көрсетіп [3], олардың тоғысуының күрделілігін, бір-біріне тәуелділігін ашты, сонымен бірге жеке тұлғаның әлеуметтену дәрежесіне елеулі әсер етті.

Әлеуметтену – бар әлеуметтікті, оның нормалары мен құндылықтарын субъективті қабылдау немесе теріске шығару арқылы «жеке тұлға – қоғам» жүйесіндегі қатынастарды көрсететін көрсеткіш. Оның көріну сипаты тұлғаның дамуына әлеуметтік және қоршаған ортаның ішкі құрылымдарының әсерін көрсетеді.

Жеке тұлғаның әлеуметтік қатынастар жүйесіне енуі оның мотивациялық сферасының және жалпы әлеуметтік бағдарының даму дәрежесі мен тұрақтылығына байланысты. Осыған қатысты Л.Божович тұлғаның тұтас құрылымының «өзегі» ретінде оның бағытын анықтайды, ол «...оның өмірі мен қызметінің әртүрлі салаларында көріне алады. Дегенмен, ең терең де іргелі қасиет – өзіне және қоғамға деген көзқарас тұрғысынан бағдарлау сипаты» [4, 242 б.]. Әлеуметтенудің, оның ішінде инкультурацияның нәтижесі ертедегі әлеуметтік-мәдени субъективтік байланыстардың мәніне байланысты екені анық. Зерттелетін контексте бұл процестер үлкен мәнге ие болады, өйткені біз

«адам - қоғам» қарым-қатынасындағы прогреске қайшы келетін әлеуметтік жағымсыз, деструктивті құбылыстардың алдын алу туралы айтып отырмыз.

Тұлғалық инкультурация процесі мәдени сәйкестендіру бағдарының қалыптасуына әсер ететін әлеуметтік-мәдени құндылықтарды қабылдаудың үздіксіздігімен және әртүрлі дәрежелерімен сипатталады. Бұл әсер ету дәрежесінің гетерогенділігімен, оларды қоғамда, сондай-ақ жақын ортада түсіндіру ерекшеліктерімен түсіндіріледі. Дәл осы орта тұрақты көзқарастарды дамыту және норманы жеке анықтау үшін белгілі бір негіз болады.

Адам, барлығына белгілі, қажеттіліктерді қанағаттандыру қажеттілігі негізінде жалпы қоршаған ортамен байланысқа түседі. Тұлғалық жүйе құрылымының иерархиялық қатарында басымдық сипаты бар және қоршаған ортамен артықшылықты байланыстарда көрінетін қажеттіліктер деңгейі индивидуалдық-әлеуметтік әрекеттестіктің қамтылу дәрежесін анықтайды. Ол, әсіресе, бар қажеттілік-мотивациялық сфераны анықтауға мүмкіндік беретінімен ерекшеленеді [5]. Жеке тұлғаның қажеттіліктері мен мүдделеріне сүйену, бір жағынан, жеке тұлғаны әлеуметтік ортаға біркелкі кіріктірудің негізгі жолдарын анықтауға көмектеседі. Екінші жағынан, бұл мүмкін болатын деструктивті және жанжалды қарым-қатынастардың алдын алуға мүмкіндік береді.

Жеке тұлғаға әлеуметтік ықпалды құрылымдау саласындағы зерттеулерді талдау микроорта категориясын бөлек анықтауға мүмкіндік береді. Оны бірқатар авторлар (Ю.Сычев, В. Бочарова, Л.Буева және т.б.) жеке адам мен қоғамның тікелей өзара әрекеттесу құралы ретінде негіздейді;

«оның әлеуметтік қызметінің өрісі» (В.Бочарова), олардың бүкіл кешенінде болмыс ортасымен қажеттіліктерге негізделген. Микроорта қоршаған ортаның әсерінен өте отырып, олардың кейбіреулерін сындырып, оларға өзіндік бояу беретіні (Н.Голубева), ал оның әлеуметтік макроортамен шекарасы шартты екені баса айтылады.

Кез келген басқа әлеуметтік ішкі құрылым сияқты микроорта ашық-тұйық ішкі жүйе болып табылады. Ол арқылы жеке әлеуметтік тәжірибенің ең тиімді жинақталуы орын алады. Микроорта әсерінің мәні әлеуметтік қатынастардың біртұтас жүйесінің бөлігі ретінде дамудың жеке

әлеуметтік жағдайына сәйкес келетін ең қолайлы іс-әрекеттер мен коммуникацияларды құру болып табылады.

Қоғамдық қатынастардың біртұтас жүйесінің бөлігі ретінде микроорталық әсердің мәні оның көмегімен дамудың жеке әлеуметтік жағдайына сәйкес келетін және жеке тұлғаның қажеттілік-мотивациялық сферасы арқылы жүзеге асырылатын ең қолайлы іс-әрекеттер мен коммуникацияларды құрудың, оның әлеуметтік оң құрамдас бөлігін таңдау шартымен әлеуетті мүмкіндігінде жатыр.

Зерттелетін құбылыс шеңберінде бала тұлғасының қалыптасып келе жатқан деструктивтілігін болдырмайтын және теңестіретін көлемді құндылық әлеуетін қамтитын этномәдени микроортаны өзектендіру арқылы түзету және алдын алу ықпалын ұйымдастыруға болады.

Этномәдени микроорта адамның этномәдениетаралық және этномәдени байланыстарға қатысу деңгейін білдіреді, оның этникалық сәйкестігі мен мінез-құлқының этносаралық бейімделу дәрежесін көрсетеді. Ол өзінің тікелей этникалық ортасынан тұрады; жеке адам мен қоршаған ортаның өзара әсер ету сипатымен анықталатын тұлғалық-қоршаған орта қатынастарының жағдайына байланысты ұтқырлықпен сипатталады.

Этномәдени микроортаны диагностикалау процесі жеке тұлғаны этнопозитивті әлеуметтік байланыстарға қосу және құндылықтарды тиімді беру тұрғысынан оның нақты мүмкіндіктерін зерттеуге негізделген. Әңгіме оның халық ағарту жүйесінде барынша толық көрініс тапқан және этномикроәлеуметтік әсер ету жағдайында стихиялы түрде берілетін педагогикалық әлеуетін пайдалану қажеттілігі туралы болып отыр. Ол жеке тұлғаның этномәдени шығармашылық іс-әрекетке бағдарлануының дамуы мен қалыптасуына, әлеуметтік норманың этникалық құрамдастың бірегейлігін бір мезгілде сезінумен қарым-қатынастар мәнін терең түсінуге ықпал ететін кешенді ықпалы этноәлеуметтік ортаның этно-білім беру жағдайларының жиынтығы ретінде түсіндіріледі. Оның жүйеленуі құндылықтарды дәйекті берудің құрылымдық-логикалық механизмін құруға мүмкіндік береді. Этномәдени микроортаның этнопедагогикалық әлеуетін тұлғаның өзін-өзі дамыту және қолайлы әлеуметтік жағдайлар жасау жағдайында өзектендіруге болады, бұл осы процесті басқаруды ұйымдастырудың маңыздылығын растайды.

Е.А.Мясоедованың [6] тұжырымдамасына сүйене отырып, этнопедагогикалық потенциалдың үш түрін ажырата алады:

- өзін-өзі жүзеге асырушы, салыстырмалы түрде тұрақты, мақсатты әсер ету нәтижесінде тікелей өзгерістерге бейім емес, бірақ бастапқы белгіленген әлеуметтік бағдарлама бойынша өзін-өзі жүзеге асырушы, тек объективті жағдайларға (нақты этнопедагогикалық потенциал) сәйкес өзгертін нақты әлеуметтік институттар;

- жартылай өзін-өзі жүзеге асырушы, этномәдени микроортаның агенттерімен ұсынылған педагогикалық процестің қажеттіліктеріне сәйкес белгілі бір шекараларда (бір мезгілде нақты және абстрактілі этнопедагогикалық әлеует) мақсатты жетілдіруге бейім;

- жеке тұлғаның мүдделерін диагностикалау негізінде анықталған әлеуетті әлеуметтік институттар мен агенттермен ұсынылған педагогикалық процестің (абстрактілі этнопедагогикалық әлеует) мүдделері мен қажеттіліктеріне сәйкес қолайлы жағдайлар жасау бойынша мақсатты іс-әрекеттің нәтижесінде ғана өзектіленеді.

Этномәдени микроортаның этнопедагогикалық әлеуеті келесі қызметтерді атқарады:

- белгілі бір этникалық мәдениеттің тасымалдаушысы ретінде тұлғаны қалыптастыру;

- басқа этностардың этномәдени құндылықтарын бойына сіңіруге қабілетті тұлғаны қалыптастыру;

- әлеуметтік конструктивті қарым-қатынастарға баса назар аудара отырып, көпмәдениетті тұлғаны қалыптастыру.

Оның жүйе ретінде қалыптасуының критерийлері:

- этнопедагогикалық әлеуетті өзектендіру есебінен жүйенің қажетті күйге жетуіне қажетті уақыт: микроортаның қазіргі күйден болжамды жағдайға өтуіне қажетті кезең неғұрлым қысқа болса, этнопедагогикалық әлеуеттің деңгейі соғұрлым жоғары болады;

- микроортаның қажетті жағдайына жету үшін қосымша тартуды қажет ететін материалдық, рухани және басқа да жағдайлардың жалпы саны: неғұрлым аз қаражат қажет болса, этнопедагогикалық әлеует соғұрлым жоғары болады.

Этномәдени микроортаның этнопедагогикалық әлеуеті салыстырмалы түрде тәуелсіз төрт блокқа бөлінеді:

1-блок – тұлғалық – этнопедагогикалық функцияларды саналы немесе бейсаналы түрде жүзеге асыратын этноэлеуметтенудің нақты және потенциалды агенттерінің (ата-аналар, көршілер, мұғалімдер, басқа референттік және референттік емес тұлғалар және т.б.) жеке мүмкіндіктерін қамтиды;

2 блок – рухани – нақты және әлеуетті микроортаның рухани элементтерінің этнопедагогикалық мүмкіндіктерінен тұрады: ғылыми (педагогикалық және басқа білімдер, оқыту мен тәрбиелеу әдістері); моральдық (қоғамдық этикалық нормалар, мінез-құлық ережелері); идеологиялық (қоғамда қабылданған көзқарастар мен құндылықтар); мәдени (өнер түрлері, ұлттық әдет-ғұрып, салт-дәстүр және т.б.);

3-блок – материалды – жеке тұлғаның этноэлеуметтену процесінде оған тікелей немесе жанама әсер ететін нақты және әлеуетті микроортаның материалдық элементтерінің мүмкіндіктерін қамтиды: оқу орындары, мәдениет мекемелері, қоғамдық бірлестіктер, белгілі бір адамның материалдық мәдениет объектілері. адамдар, өйткені олардың да тәрбиелік әсері бар, әрқашан адам қабылдай бермейді; белгілі бір этникалық мәдениеттің даму процесінде жасалған екінші табиғат бөлігінің мүмкіндіктері;

4- блок – ұйымдастырушылық – өскелең ұрпақтың барабар этникалық ұстанымын қалыптастыруға нақты және әлеуетті этно-микроортаның әсерін жақсартудың ұйымдастырушылық мүмкіндіктерін қамтиды; этно-микроортаның тұлғалық, материалдық және рухани элементтерінің іс-әрекетін өздерінің сәйкес этнопедагогикалық функцияларын оңтайлы түрде жүзеге асыруға бағыттау үшін өзара байланысының тәсілдері мен формаларында көрінеді.

Ю.С.Мануйловтың [1] пікіріне сүйене отырып, этномәдени микроортаның этнопедагогикалық әлеуетін жаңартудың мынадай жолдарын анықтауға болады:

- саралау немесе «қоршаған ортаны құрамдас бөліктерге бөлуді қамтамасыз ететін ақыл-ой және объективті практикалық операция»;
- интеграция – бұрын этномәдени микроортаға кірмейтін компоненттерді қосу және оларды этнопедагогикалық терминдерде қолдану;
- генерация – этномикроортаға оң әсер етудің кешені негізінде жаңасын құру;
- декомпенсация – этномәдени микроортаның жағымсыз компоненттерін жою немесе блоктау.

Осылайша, этномәдени микроортаның этнопедагогикалық әлеуеті негізгі құрамдас бөлігі ретінде әрекет етеді, оның өзектілігі, бір жағынан, жеке таңдауы тұрғысынан жеке тұлғаның этноқоғамға барынша еркін енуін қамтамасыз етсе, екінші жағынан, «норма» ұғымын әлеуметтік адекватты қабылдауды қалыптастыруға, конструктивті әлеуметтік байланыстарды дамытудағы өзінің әлеуметтік қызметінің рөлін сезінуге ықпал етеді. Оның зерттеулері мектеп оқушылары арасында ауытқулардың әртүрлі формаларының дамуын болдырмау саласындағы құрылыс жұмыстарының басым бағыты болып табылады, өйткені бұл «тұлға – қоғам» қарым-қатынастар жүйесінің маңыздылығын түсінудің жеткілікті жоғары деңгейін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

*Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті есебінен қаржыландырылды (грант ИРН No AP23489106)

Пайдаланылатын ақпарат көздерінің тізімі

1. Мануйлов Ю.С. Средовой подход в воспитании. Издание второе, перераб. – М.; Н. Новгород: Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы, 2002.-157 с.
2. Бочарова В.Г. Педагогика социальной работы. - М.: ИСПС РАО, 2008. - 152 с.
3. Калашников А.Г. Избранные педагогические произведения. Т.1: Социология воспитания. – М.: Наука, 1995. – 376 с.
4. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Избранные психологические труды / Подред. Д. И. Фельдштейна. - 3-е изд. - М.: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО«МОДЭК», 2001. - 352 с.
5. Социальная педагогика: теория, методика, опытисследования. /Подред. В.Д. Семенова. – Свердловск: Изд-воУрал.ун-та, 1989. – 148 с.
6. Мясоедова Е.А. Подготовка студентов педвузов к исследованию педагогического потенциала среды: Дис. ...канд. пед. наук. - Астрахань, 1998. - 189 с.

БАЛАЛАР ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ДӘУІР: ГАДЖЕТТЕР БАЛАЛЫҚ ШАҚТЫ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕДІ*

М.Т.Баймуканова п.ғ.к., қауымдастырылған профессоры, Ш.М.Мухтарова п.ғ.д., профессоры, Ж.Х.Кендирбекова п.ғ.к., қауымдастырылған профессоры, Д.Сиязбаева «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» білім беру бағдарламасының 2 курс магистрі, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Қазіргі уақытта статистика Қазақстан қоғамдық денсаулық сақтау департаменті өткізген сауалнама бойынша әр оныншы бала өзіне пайдалы іспен шұғылданса, қалған тоғызы бос уақытын мүлде жауапкершіліксіз өткізеді. Мектеп жасындағы оқушылардың 86% өз уақытын компьютермен немесе телефон гаджеттерімен өткізеді екен. Қазақстан халқының басым бөлігі цифрлы сауатты. Елде қазір 3D-принтинг, онлайн-сауда, мобильді банкинг, қызмет көрсету орталықтарындағы цифрлық қызмет көрсету, жолақы төлеу валидаторлары секілді денсаулық сақтау, білім беру ісінде қолданылатын және басқа да перспективалы салалар дамып, қолданысқа ие. Қазақстанда онлайн сауда нарығы дамып келеді. Үйден немесе кеңседен шықпай-ақ түрлі операцияларды жасай алады. Бұрындары кезекте тұрып, уақытта сарп етіп, арнайы мекемеге бару керек болса, қазір Қазақстан халқы төлемді де, оның ішінде салық, айыппұл төлеу, коммуналды қызметтерді жасау секілді, тағы да басқа түлі операцияны орындай алады. Қазақстан Республикасы бойынша орта білім беру мекемелерінде интерактивті тақта орнату, компьютермен жабдықтау қолға алынды. Иә, цифрлық технологиялар көптеген елдердің экономикасын дамытуда маңызды рөлге ие. Елімізде 2017 жылдың 12 желтоқсанында «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы іске қосылған болатын. Сол жылдан бастап Қазақстан халқына арналған «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының жақсы жетістікке алып келетіні айрықша белгілі болатын. Цифрландырудағы негізгі мақсат – бәсекеге қабілеттілікті арттыру, халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, оқу-тәрбие процесін жеделдету және жеңілдету, балаларға, ұстаздарға, ата-аналарға жүктемені азайту. Ең бастысы – білім беру сапасын арттыру. Бүгінде Қазақстандағы цифрландыру жүйесі едәуір өскенін байқауға болады. Расымен де бүгінгі күн санап қарыштап дамыған заманда ақпараттық технологиялар дамыту басты мақсаттарымыздың бірі. Себебі, экономикасы дамыған, әлеуеті жоғары өркениетті елдердің барлығы дерлік сандық жүйеге көшіп, өнеркәсібінің дамуы мен халқының әл-ауқатын жылдан-жылға жақсартып келеді.

Бүгінде отбасы тәрбиесінде психологтардың айтуынша, интернет құрылғыларын, гаджеттерді керек пайдалы әсерінде қолдана отырып сонымен қатар оны көп пайдалану балаларды тәуелділікке алып келіп, олар өз басты құндылықтары, отбасына жеткілікті көңіл бөлмей, тәрбие нысаны ретінде алыстап, бос уақытын тек компьютерлік ойындар мен бағдарламаларға арнауға тырысатын болады және «сүйікті» электронды құрылғысынан ажыраған балалар өздерін ыңғайсыз сезініп, түрлі отбасылық кикілжіңдерге алып келуі мүмкін. Бұл факторлар бала психологиясы бұзылғанының айқын дәлелдері болып саналады екен. Қажеттіліктерге тез ол жеткізіп, дамуын жақсартса да, гаджеттер балалардың денсаулығына кері әсер етеді екен. Есте сақтау қабілеті нашарлайды. Танымдық қабілеті төмендейді. Бойды селсоқтық пен мазасыздық билейді. Балалардың көбісі ашушаң, шаршауық, жүйкесі тез құриды. Сонымен қоса «Геймификация» түсінігіне назар аударуға болады. Бұл термин ХХІ ғасырдың басында пайда болды, бірақ бұл тұжырымдаманы әртүрлі қызмет салаларында жаппай қолдану 2010 жылы басталды. Қазіргі уақытта геймификация құбылысын нақтылауға арналған көптеген жұмыстар бар (Л.П. Варенина, И.А. Бахметьева, Р.Н. Яйлаева, Е.В. Соболева, Н.Л. Караваев, М.С. Перевозчикова, А.Н. Токжигитова, М.А. Ермаганбетова және т.б.). Алайда, осы зерттеулерді талдау барысында біз ғылыми қоғамдастықта бұл терминнің бірыңғай түсіндірмесі аз екенін байқадық. Л.П. Варенина білім беру саласында ойын технологияларын қолдану мәселесін, ойынның ерекшеліктерін салыстырған. «Геймификация» ұғымы адамның шығармашылық қабілеттерін ашуға және жетістікке жетуге ынталандыруға мүмкіндік беретін үрдіс ретінде қарастырылған [2], И.А. Бахметьева, Р.Н. Яйлаева өз еңбектерінде педагогикалық үрдісте ойын оқу ортасын құру үшін электрондық білім беру ресурстарын пайдалану қажеттілігін атап өтеді [3]. Ал Е.В. Соболева, Н.Л. Караваев, М.С. Перевозчикова әдістемелік және ғылыми зерттеулерді талдау және жалпылау, ойын оқыту технологияларын қолдануды эксперименттік бағалау негізінде оқытушылардың кәсіби дайындығының дидактикалық ерекшеліктерін сипаттау, оқу және сабақтан тыс іс-әрекетте ойын элементтерін құру арқылы анықтаған [4]. Ю.П. Олейник нәтижелерінің маңыздылығы «геймификация»

ұғымының мәнін ашудың алғашқы тәсілдерінің бірі болғандығымен анықталады [5]. Токжигитова А.Н., Ермаганбетова М.А. зерттеулерінде компьютерлік ойындарды оқу үрдісіне енгізу мотивация кезеңін байытып қана қоймай, тапсырмаға деген қызығушылығын, мақсатқа жету ықтималдылығын арттырады [6]. Геймификация сыныптағы кейбір дәстүрлі сабақтар қызықсыз және білім алушылардың назарын аудармайды деген ойдан туындайды. Әлемде болып жатқан коронавирустық пандемия кесірінен елдер қашықтықтан оқыту форматына көшіп, білім алушылар интерактивті медиа және видео ойындармен бірге өсіп келе жатқандай, қазіргі таңда ойындар олардың өмірінің бір бөлігіне айналды. Соңғы онжылдықта геймификацияны зерттеу білім беру салаларына да әсер етті. Білім беру саласы үнемі дамып келеді, оның ішінде ақпараттық технологиялар саласындағы соңғы жетістіктерді атап өтуге болады. Білім алушылардан терең білім алу үшін табандылық пен құштарлықты талап етеді. Демек, геймификация білім алушылардың оқуын жақсартуда оның әлеуетін зерттейтін білім алушылар үшін үлкен қызығушылық тудырады. JonnaKoivisto геймификация түрлері мен ойын дизайнының түрлері, әдетте, ойын дизайнын механикаға, динамикаға және эстетикаға бөлетін MDA (ModelDrivenArchitecture) моделі сияқты жалпы тік санаттаудан тыс, қол жеткізу/қоңырау шалу, батыру және әлеуметтік сипаттағы үш негізгі категорияға көлденең жіктеледі деген. Финляндиялық авторлар мен JenniMajuri, сүңгуірге негізделген ойын дизайны, ең алдымен, ойыншыны немесе пайдаланушыны тарихқа, рөлдік ойынға және аудиовизуалды байлыққа батыруға тырысады деп топшылайды. Әлеуметтік ойын дизайны әдетте бәсекелестік пен ынтымақтастықтың әртүрлі формаларына бағытталған. Соңында, жетістіктерге және қиындықтарға негізделген ойын дизайны қиындықтарды жеңуге, прогреске, марапаттарға және құзыреттілік сезіміне бағыттайды. Жетістіктерге негізделген геймификация аясында ең көп енгізілген ұпайлар, қоңыраулар, көшбасшылар тақталары, деңгейлер мен белгішелер болды. Өзін-өзі анықтау теориясына сәйкес, жетістікке байланысты сипаттамалар мен тиімділіктің тікелей көрсеткіштері ретінде қарастырылатын осы элементтерді қолдану студенттердің ішкі уәждерімен байланысты. Осыған байланысты, бұл элементтер білім алуды барынша арттырып ынталандыру үшін қиындықтарға негізделген геймификацияның негізін құрайды. Геймификацияның тиімділігі туралы жалпы зерттеулер оңтайлы болып табылады, алайда қолдану саласына немесе пайдаланылған геймификациялық стратегияға қарамастан, геймификацияның әсерін неғұрлым бақыланатын эксперименттік зерттеулердің қажеттілігі туралы айта кеткен жөн. Геймификацияның элементтері мақсатты аудиториямен және контекстпен тығыз байланысты. Демек, геймификацияның нәтижелері тақырыпқа және қолдану саласына байланысты өзгереді. Сондықтан зерттеушілер, әдетте, бастапқы әдістердің қажеттілігімен келіседі.

Оқу үрдісін геймификациялау қатысушылары бір-біріне көмектесетін, бір-бірімен бәсекелесетін және бір-бірін ынталандыратын қоғамдастық құруды қамтиды. Дәл қазіргі қоғамға керек тұлғалар қатары. Мұндай геймификацияланған оқытудың артықшылықтарының бірі — жүйенің білім алу мүмкіндігі, онда қатысушының ойын сәттілігі оның дағдылары мен білімімен анықталады, оны кейіннен нақты әлемге ауыстыруға болады. Геймификация жағдайында жүзеге асырылатын оқу үрдісінің ерекшеліктері білім алушылардың оқу мен танымға деген қызығушылығын арттыру ғана емес, сонымен қатар мақсаттар мен міндеттердің күрделілігін біртіндеп арттыру болып табылады. Цифрлық әлемде мұндай өсу ұпай, сыйақы алу арқылы мүмкін болады, ал іс жүзінде бұл жаңа дағдылар мен құзыреттерді игеруге үйретеді. Геймификацияланған оқу үрдісін жобалау кезінде оқытушы компьютерлік ойынның негізгі қасиеттерін ескеруі керек: өзара әрекеттесу, динамика, механика және эстетика. Қазіргі уақытта геймификация әдістерін бүкіл әлем бойынша әртүрлі білім беру мекемелері енгізуде.

Ал интернет құрылғы, оның ішінде гаджеттермен ұзақ жұмыс жасайтын балалардың жүйкесі жұқарып, депрессиялық синдромға ұрынуы жиілейтін көрінеді. Адамдар пойызда, лифт ішінде телефонмен сөйлесіп жатады. Ең зияны да осы екен. Ұялы телефонның антеннасы мұндай жағдайда жоғары деңгейде радиация шығарады. Бұл айналып келгенде адамның дене бөліктерін қыздырып, денсаулығына кері әсер беретін көрінеді. Өзге де интернет құрылғылардың қуаттайтын құралдары да жарты метр жерде болса, онда жоғары кернеулі электр сымның астында ұйықтағанмен бірдей екен. Тіпті мұның соңы мида қатерлі ісіктің пайда болуына әкеледі. Ғалымдар осындай және тағы басқа зиян мен қауіптерді анықтап отыр. Ал отбасы жағдайындағы тәрбиеленуші балаларға әлі санасы қатпай, тереңнен сусындап тәрбие алмаған шақта, гаджеттердің зиянын тигізбеу керек. Нормативтік құжаттарға сүйенсек: Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі (2017.11.07. берілген өзгерістер мен толықтырулар енгізілген) заңына тоқтала кетсек. 70-бабында ата-аналардың баланы тәрбиелеу және оған білім беру жөніндегі құқықтары мен міндеттері бойынша былай делінген. Бала тәрбиелеуші ата-аналар оның дене бітімі, психикалық, адамгершілік жағынан және рухани дамуына қажетті өмір сүру жағдайларын

камтамасыз ету үшін жауаптылықта болады. Яғни ата ана оқушының өміріне, жеке тұлға ретінде дамуына тікелей жауапты бірінші адам екен ұмытпау керек. Ал гаджеттердің зардабы туралы жоғарыда ескертіп өттік. Демек оған жауапты ата ана. Тағы бір заңды ұйымның «Отбасы және отбасылық құндылықтарды қолдау бойынша қазақстандық ата-аналардың қауымдастығы» республикалық қоғамдық ұйымы азаматтарды балаларының өміріне қауіп төндіретін ойындар мен сайттан қауіпсіздендіруге шақырады. Сонымен қатар қазіргі уақытта насихатталған гаджеттер арқылы бір біріне немесе отбасы мүшелерінің өміріне және жеке басы мен абыройына келтіру қауіпі туған жағдайда ҚР Қылмыстық кодексінің 105-бабы, 6-бөлігі («Жәбірленушіні қорқыту, оған қатыгездікпен қарау немесе оның адами қадір-қасиетін үнемі қорлау арқылы адамды өзін-өзі өлтіруге дейін немесе өзін-өзі өлтіруге баруға дейін жеткізу») заңы бойынша қудаланып, жазаға тартылатынын үнемі есте сақтау керек. Жалпы гаджет туралы Ли Куан Ю — сингапурлық мемлекет қайраткері, Сингапур Республикасының тұңғыш премьер-министрі, сингапурлық «экономикалық ғажайыпты» жасаушылардың бірі былай деген екен: «Өмір тек тамақ, сусын, теледидар және қолымыздағы гаджеттер емес... Адамның миы жасауы керек. Ол көңіл көтеру үшін гаджеттерге тәуелді болмауы керек» деп айтып өткен цитатасы қандай орынды. Ал осы гаджет түсінігіне тоқтала кетсек, «гаджет – ағылшын тілінен аударғанда «белгілі бір міндеттерді орындайтын құрылғы немесе техникалық жаңалық» деген мағынаны білдіреді. Гаджеттерді ұялы телефондар мен планшеттер, музыкалық ойнатқыштар, электронды патчтар, ақылды сағаттар, фитнес білезіктер, смартфон, компьютер, ноутбук, планшет және т.б. сияқты көптеген құрылғылар деп атауға болады. Басқаша айтқанда, біздің өмірімізде қолданатын барлық шағын электронды құрылғыларды гаджеттер деп атауға болады. Тиісінше аталған гаджеттер түрлі қызметтерді оңай атқара алады.

Ал жоғарыда айтып өтілген оңтайлы нәтижелер мен жұмыстар көрсетілді, бірақ жаңашылдықтың алып келген зиян жақтары бар екенін де қарастырған жөн. Гаджетті баланы жан-жақты дамытатын құралға айналдыру ата-ананың қолында. Гаджет несімен пайдалы екенін атап өтсек: білім алу үшін (балаға қоршаған орта және оның ережелерімен таныстырады, математика және басқа пәндерді үйретеді); сөздік қорды ұлғайтуға; шет тілін үйренуге; ұсақ моториканы дамытуға (сенсорлық экрандағы ойын ермексас немесе мойыншақ тізумен салыстырғанда зейінді көбірек талап етеді); оқу мен есеп шығаруды үйренуге талпынысты арттыруға (гаджеттегі ойын шарттарын оқиды және жеңіске жету үшін қадамдарын есептеп отырады); себеп-салдар байланыстарын қалыптастыруға (экранға басып, белгілі бір әрекеттерді жасау арқылы нәтижеге қол жеткізеді); жаңа кәсіп үйренуге (аспаздық, қолөнер, музыкалық аспапта ойнау, видео монтаждау, бағдарлама, қосымша жасау); жасөспірімдердің өз бизнестерін жүргізуге. Гаджеттерді ойын-сауық құралы ғана емес, көмекші ретінде де қарастыруға болады. Қазіргі уақытта гаджеттің пайдасымен қатар зиянды тұстары көп көтерілуде. Өкініштісі, кейбір ата-аналар гаджеттің балаға зиянды жақтарына назар аудара бермейді. Сондықтан, алдымен гаджеттің зиянына тоқталып өтейік, соңғы 10 жылдықта смартфон моделдерінің жаңа нұсқалары қарқынды шығарыла бастады. Кез келген ақпаратты оңай және жылдам көрсететін ақылды гаджеттер баланы өзіне магнит тәрізді тартады. Экранда болып жатқанның барлығы (суреттердің, жарықтың, дыбыстың ауысуы) баланы өзгеше күйге түсіреді. Бұл күйде адамның миы стресс деңгейін төмендететін дофамин түзе бастайды. Экранның алдында ол уақыттың өткенін байқамайды, дофаминнің әсерінен рахат күйде отырады. Егер гаджет кенеттен өшіп қалса, дофамин деңгейі күрт төмендейді де, баланың эмоциясына ғана емес, физиологиялық күйіне де кері әсер етеді. Осындай сәтте балада истерика басталады. Гаджеттердің бұдан басқа тигізетін зиянды әсерлерін тізбелесек: балалар мен жасөспірімдердің жалғыздықты көбірек сезініп, өздеріне деген сенімдері азайып, тұйық мінезді болып өсуі; артық салмақ, көздің дұрыс көрмеуі, остеохондроз, т.б. ауру түрлерінің пайда болуы; лайктардың саны аздығынан пайда болған өзін кем санау комплексі, лентаны қарап отырған бала басқалардың «жақсырақ» өмірін көріп өзінің мүмкіндігіне сенбеуі сияқты психологиялық проблемалардың туындауы; кибербуллинг, онлайн-алаяқтық, «Суицид топтары». Жасөспірімдердің өліміне себепші болған, сонымен қатар, жасөспірімдерді өз-өзіне қол жұмсауға итермелеген 2016 жылы әлеуметтік желі қолданушыларын шулатып, біраз талқыға түскен "синий кит, тихий дом" атты ойын жасөспірімдер қатарының өміріне әрі психикасына қауіп төндірген еді. Және тағы осындай көптеген желіде дамыған өмірге қауіп төндіретін ойындар мен сайттар қатары көп таратылған. Онымен қоса балалар тарапынан ақша салып ойынға кіретін мектеп тәрбиеленушілер саны мыңдаған. Отбасылық шығынға бата отырып, соның әсерінен өтірік айтуға барып, одан соң ұрлық тәрізді тәртіп бұзушылыққа соқтыратын гаджеттердің әсері жайлы да ұмытпаған жөн.

«Цифрлық әлемнің кері әсерін азайтудың қандай жолдары бар?» - деген сұраққа жауап іздеп көрейік. Гаджетке тәуелділік мәселесін жеңу үшін ата-ана дер уақытында тәрбие беру арқылы, есірткі тәуелділігінен де күрделі тәуелділіктің бұл түрінен оңай құтыла алады. Ол үшін миындағы дофаминнің

әсерімен қызыққа батып отырған баланы гаджеттен ажырату мақсатында баланың жанына отырып, тәрбие үлгісін дәріптеп, ойын қалай болып жатыр, қандай деңгей, қандай кейіпкер, ол не істей алады деген сұрақтарды қойып көңілін бөлу керек.

Деректерге сүйенсек, қазіргі уақытта адамның бір айдың ішінде алған ақпараты XVII ғасырда адамның өмір бойы алатын ақпаратына тең келеді екен. Ақпараттың ағыны социумға түскен кезде гаджетті мүлде қолына алмаған баланы абыржытып, оның әлеуметтік бейімделуін қиындатуы мүмкін.

Түрлі гаджеттер ойынқұмарлыққа алып келуі мүмкін. Қазіргі таңда оны пайдалануға еш шек қойылмайды және адам жасына тәуелді емес.

Ойынқұмарлықтың бірнеше себептері анықталып отыр: *жалғыздық сезімі, қанағатсыздық сезім, оңай олжаға кенелу сезімі, әртүрлі сипаттағы тәуелділікке көнгіштік, психиканың әртүрлі деңгейде және сипатта бұзылуы*. Ойынқұмарлықтан арылу үшін оның пайда болу себептерін анықтап, дер кезінде одан арылу жолдарын қараған жөн. Іс жүзінде ол - шешілетін мәселе. Осы дертке шалдыға отырып, ойынға тәуелділік – ойынқұмарлық жеке тұлғалық жақтан да, әлеуметтік жақтан да қоғамның күрделі мәселесіне айналды. Ойынқұмарлықтың әртүрлі зардаптарға әкелуі мүмкін, атап айтатын болсақ, барлық мүлкінен айрылудан бастап тұлғаның азғындауы немесе өзіне-өзі қол жұмсауына дейін баруы мүмкін. Одан құтылу үшін реабилитациялау (ақтау) керек. Жақындары тарапынан болатын қолдау болғанда осындай келеңсіздікпен күрес анағұрлым тиімді және жылдам жүзеге асады.

Гаджеттер арнайы допамин ферментіне –"бақыт гормонына" әсер етеді. Негізгі тәуелділік гаджетіне тән белгілер: эйфория жағдайы, гаджеттен шыға алмау, бос сезім және құрылғы болмаған кезде депрессия, отбасы мен достарына немқұрайлы қарау, оқу, жұмыс проблемалары, психикалық және физикалық өнімділіктің төмендеуі, жүйке деңгейі жоғарылайды, мазасыздық, басқаларға агрессия, әлеуметтік фобияның көрінісі және адамдардан қорқу. Тәуелді адам айналасындағыларды шынымен қабылдай алмайды. Гаджеттерге тәуелділік мәселесі енді миф емес, қатал шындық.

Салауатты әдеттерді қалыптастырудың бұл процесі біздің әл-ауқатымызды жақсартып қана қоймайды, сонымен қатар ақыл-ой мен уақытты мағыналы және бай тәжірибеге босатуға көмектеседі, бізді цифрлық құрылғыларды теріс пайдалану азғыруынан алшақтатады және жалпы денсаулығымызды сақтайды. Салауатты өмір салтын қалыптастыру әлеуметтік желілерде уақыт өткізуге оң балама жасайды, бұл оларға тәуелділікті азайтуға көмектеседі. Дегенмен, әрбір адам бірегей екенін есте ұстаған жөн, сол себепті сіз үшін ең жақсы жұмыс істейтін стратегияларды табуыңыз керек.

*Бұл мақала ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландыратын (грант № АР23489106) жобасы аясында дайындалды

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Қазақстан Республикасының білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <https://bilimdinews.kz/>

2 Варенина Л.П. Геймификация в образовании // Историческая и социально-образовательная мысль. - 2014. - Т. 6.- № 6.- Ч. 2. - С. 314–317.

3 Бахметьева И.А. Игрофикация в образовании // PedagogicalSciences / «Colloquiumjournal». - 2019. - № 21 (45). - С. 10–12.

4 Караваев Н.Л. Анализ программных сервисов и платформ, обладающих потенциалом для геймификации обучения // Науч.-метод. электрон. журн. «Концепт». - 2017. - № 8. - 2017. - С. 14–25.

5 Олейник Ю.П. Игрофикация в образовании: к вопросу об определении понятия // Современные проблемы науки и образования. - № 3. - 2015. - С. 476.

6 Токжигитова А.Н., Ермаганбетова М.А. Геймификацияланған бағдарламалық құралдар мен платформаларды талдау// ВестникКарагандинскогоуниверситетаим.Е.А.Букетова. - Серия «Педагогика». 2021- № 2(102)- С. 98–104.

METHODS OF FORMING STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE USING DIGITAL TECHNOLOGIES

G.K.Belgibayeva, A.S. Baimakhan,

Karaganda Buketov University, Karaganda, Republic of Kazakhstan

M.A.Sozer,

Gazi University, Ankara, Turkey

English is the language of modern international technologies, the language of the Internet, the language of computers and sports. There is no need to prove the importance of learning English today. And most importantly, English is the language of world communication. The goal of teaching English today is not just to give knowledge of the language, but to teach how to use this knowledge in real communication, i.e. practical proficiency in the language and, consequently, the development of communicative competence in students.

Thus, the problem of developing speech activity remains relevant in modern education.

E. I. Passov developed a communicative teaching method based on the principles [1]:

1) the principle of speech-thinking activity, according to which the speech of students in a foreign language should be not only the final goal, but also the means to achieve it;

2) the principle of individualization, with the leading role of its personal aspect, considering each student as an individual and taking into account all his or her properties;

3) the principle of functionality, meaning that the form of any speech unit (lexical or grammatical) should be learned together with its function;

4) the principle of situationality, stating that "all teaching of speaking occurs on the basis of and with the help of situations";

5) the principle of novelty, arising from the heuristic nature of communication and assuming that in the process of communication something is constantly changing: the subject of conversation, the conditions of the situation, the interlocutors, the tasks of communication, etc.

1. The use of modern pedagogical technologies and methods allows us to implement these principles more effectively.

2. To achieve this goal, a number of tasks were put forward:

3. To study pedagogical experience on this issue.

4. To apply modern techniques and methods of digital technologies in pedagogical practice, aimed at the effective development of foreign language communicative competence.

5. To increase the effectiveness of the educational process in the subject "English Language" using technical means of multimedia, interactivity and modeling.

6. To diversify the forms of educational and extracurricular activities of students, contributing to the development of interest in the subject "English Language" [2].

The modern educational system functions in special conditions, the specifics of which are determined by the global process of informatization of education. Today, a teacher is required not only to have skills in the field of digital technologies, but also to be responsible for the professional application of these technologies in his/her immediate activities [3].

In pedagogical practice, the capabilities and advantages of digital technologies are used in teaching, training, information retrieval work, in the use of didactic materials, educational and game forms of activity, and in monitoring the implementation of educational tasks [4].

Such digital technologies as Skype technology, voice-over and video recording, interactive tasks, and creative homework using computer tools have made it possible to increase the efficiency of the educational process.

Skype - technology gives good results not only in terms of developing speech activity, but also increases the motivation to study individual topics.

Using video in a foreign language lesson is not new in itself. It makes the lesson more interesting, focuses attention on learning complex topics and concepts, and increases the emotional background. At the initial stage of learning a foreign language, showing animated films is especially effective. They help develop the speech activity of younger students. Using video clips allows you to model certain situations in the lesson, organize entertaining business games. These techniques demonstrate to students the functioning of a particular structure in a certain context. Thus, in a game form, two important principles are simultaneously implemented: the principle of situationality and the principle of functionality. This allows you to effectively form and develop

the skills and abilities of oral monologue and dialogic speech, develop linguistic guesswork, teach or reinforce new vocabulary, and develop communication skills. There are special resources for tasks using video. Ready-made developments do not always meet my requirements for conducting a specific lesson. Therefore, most often they use videos that are specially made by a creative group of students of different ages under my supervision as part of club work. It helps to implement creative and technical ideas. Thus, students are involved in additional educational activities, the priority part of which is language practice. In comfortable conditions of informal creative cooperation, search and development, personal, subject and meta-subject results of mastering the school English course by students are effectively formed.

Information and communication technologies provide such a presentation of information, in which the student perceives it simultaneously with several senses in parallel [5]. With a combined impact on the student through vision and hearing, with his involvement in active actions, the share of assimilation of educational material can be 75%. This is the basis for the positive effect of using such a digital technology tool as interactive tasks in English lessons. They have the following significant functions:

1. Interactive management of situations and processes modeled on the screen.
2. Carrying out current and final control with the establishment of feedback.
3. Individualization and differentiation of the learning process.
4. Emotionality and expressiveness of information.
5. Computer visualization and the ability to show on a large screen for the entire group of students.

Didactic interactive games and interactive tests are mainly used in practice. The experience of using didactic interactive games confirms the effectiveness of the capabilities of this digital technology tool and demonstrates success in implementing the didactic principles of novelty, clarity, communicative activity, and interdisciplinary connections. An interactive game allows students to apply knowledge in practice and adds variety to the learning process. Children learn with great pleasure while playing, and the lesson material becomes more accessible for assimilation.

On-line tests and tests are among the interactive tasks that I use in the lesson. The advantage of tests is that they do not require the Internet, and that at the end of testing the program immediately gives a grade.

Creative homework using digital technologies is one of the types of homework that students receive. Examples of such tasks:

1. Searching for information on the Internet and presenting it in the form of a message or interactive poster made on the canvastera.com service
2. Creating a virtual tour and presenting the result of the work in the form of a presentation made in Power Point, Prezi.com or on the photopeach.com service.
3. Making postcards using graphic editors.

Creative presentation of the completed work is an excellent opportunity to improve the level of development of foreign language communicative competence. Homework using digital technologies allows you to create motivation for independent work, increases creative thinking, develops subject and meta-subject skills and abilities, and broadens your horizons. In addition, during the period of application of the method using digital technologies, original teaching aids and materials that help students prepare for the final certification [6].

In the process of testing modern digital technology tools in pedagogical practice, positive factors were noted that influence a better and deeper understanding of the material being studied, increased motivation of the student to contact a new area of knowledge, and time savings due to a significant reduction in training time. The formation of language communicative competence presupposes a process-result approach, since the effectiveness of the work can only be judged by the result.

References:

1. Passov E.I. Communicative method of teaching foreign language speaking. – M.: "Prosveshchenie", 1991.
2. Tsarskaya T.S. The essence of the concept of "communication" as a phenomenon of communicative activity of students of non-linguistic fields: collection of articles / Tsarskaya T.S. // Actual issues of modern science: materials of the XIV international scientific and practical conference: in 2 parts. - 2018. - P. 121-125.
3. Buck R., VanLear C. A. Verbal and nonverbal communication: Distinguishing symbolic, spontaneous, and pseudo-spontaneous nonverbal behavior / Buck R., VanLear C. A. //Journal of communication. – 2002. – T. 52. – №. 3. – C. 522-541
4. Grover R. L. et al. Defining social skills //Social skills across the life span ./ Grover R. L. et al. – Academic Press, 2020. – C. 3-24.

5. Svoboda P. Digital technology as a significant support for the teaching process / Human Interaction and Emerging Technologies: Proceedings of the 1st International Conference on Human Interaction and Emerging Technologies (IHET 2019), August 22-24, 2019, Nice, France. – Springer International Publishing, 2020. – С. 383-389

6. Watts L. Synchronous and asynchronous communication in distance learning: A review of the literature / Watts L. // Quarterly Review of Distance Education. – 2016. – Т. 17. – №. 1. – С. 23.

УДК 373.24

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЕМЬИ И ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ – ЗАЛОГ УСПЕШНОГО РАЗВИТИЯ РЕБЕНКА

С.Б. Мукушева, Е.А. Зыбина

НАО «Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова», Караганда, Казахстан

Детство – это уникальный период в жизни человека, когда закладываются основы личности, формируется мировоззрение, развиваются умственные и творческие способности. В этот период особенно важно создать для ребенка атмосферу любви, заботы и поддержки. Одним из важнейших факторов, влияющих на счастливое детство, является конструктивное взаимодействие семьи и детского сада.

Согласно данным PISA-2022, дети, которые посещали дошкольные организации в течении одного года или более, в возрасте 15-ти лет, набирают более высокие баллы, чем дети, которые не посещали дошкольные организации, даже с учетом социально-экономических факторов [1].

Семья – это первый университет для дошкольника, где под чутким руководством близких закладывается основа его будущего. Семья обеспечивает не только заботу о здоровье и физической форме ребенка, но и стимулирует его интеллектуальное и творческое развитие. Именно в семье юный творец находит поддержку и понимание, необходимые для раскрытия своих талантов и формирования эстетического вкуса [2].

Полноценное общение с близкими людьми в семье играет важную роль в формировании у ребенка таких качеств, как активность, инициативность и открытость к окружающим [2].

Семья и детский сад – два важных института социализации детей. Роль семьи и детского сада в воспитании детей дошкольного возраста отличается, однако их тесное взаимодействие является ключом к гармоничному развитию личности ребенка.

Данные PISA-2022 показывают, что вовлеченность родителей в образовательный процесс детей в период с 2018 по 2022 год существенно снизилась во многих странах, в том числе и в Казахстане. Это отрицательно сказывается на успеваемости детей [1].

Взаимодействие семьи с детским садом способно повысить вовлеченность родителей в образовательный процесс и улучшить результаты детей в обучении.

Взаимодействие принято делить на два основных типа:

1. Сотрудничество – совместная деятельность, направленная на достижение общей цели, взаимопомощь, обмен идеями и ресурсами, создание атмосферы доверия и взаимоуважения.

2. Соперничество – действия, направленные на достижение своих целей в ущерб другим, создание преград и препятствий на пути к согласию, отсутствие взаимопомощи и поддержки.

Взаимодействие семьи и детского сада носит характер партнерства, сотрудничества. Целью такого взаимодействия является установление партнерских отношений участников педагогического процесса, приобщение родителей к жизни детского сада [3].

Взаимодействие родителей и педагогов в воспитании дошкольников рассматривается как взаимная деятельность ответственных взрослых, направленная на введение детей в пространство культуры, постижение ее ценностей и смысла. Взаимодействие позволяет совместно выявлять, осознавать и решать проблемы воспитания детей, а также обеспечивает необходимые глубинные связи между воспитывающими взрослыми в контексте развития личности ребенка, позитивно отражающиеся на его физическом, психическом и социальном здоровье [4]. Детский сад должен стать союзником семьи, оказывая ей педагогическую поддержку и вовлекая в единый процесс воспитания ребенка. При взаимодействии необходимо учитывать индивидуальные особенности каждой семьи, ее социальный статус, микроклимат и запросы родителей к воспитанию детей.

Несмотря на разработку теоретического обоснования, взаимодействие между семьей и детским садом в дошкольном образовании сталкивается с рядом трудностей.

Наиболее актуальные трудности связаны в первую очередь с тем, что современные родители имеют немало психологических и социальных проблем, которые зачастую прямо или косвенно влияют на стороны семейного воспитания, не дают сосредоточиться им на задачах развития детей, на взаимодействии с образовательными организациями [5].

Психологами и социологами были выделены следующие проблемы современных семей:

— трансформация семейных взаимоотношений от традиционных патриархальных или сосредоточенных на детях (детоцентрированных) к более равноправным и партнерским типам взаимоотношений, но чаще – формальным;

— беспокойство родителей за будущее своих детей, их здоровье, благополучие, достижения, понимание родителями того, что в условиях постоянных изменений в обществе, они неспособны полностью подготовить детей к жизни в современном мире, в котором сами родители не всегда ориентируются;

— семейные кризисы обостряются на фоне неблагополучия социальной ситуации, что приводит к увеличению количества проблем внутрисемейных взаимоотношений, скандалов и разводов.

Сложности в семейных отношениях нередко объясняются личными проблемами современных родителей: усталостью, психическим и физическим перенапряжением, возникающим чувством одиночества, отсутствия понимания, ростом чувства вины перед детьми, своей несостоятельности, беспомощности (В. В. Дружинин, Л. Г. Петряевская, Н. Ю. Синягина) [5].

Некоторые родители перекладывают основную ответственность за развитие и образование ребенка на педагога, а сами ограничиваются бытовыми вопросами: одеть, накормить и поверхностями беседами о проступках.

Все это приводит к тому, что родители во взаимодействии с дошкольной организацией занимают пассивную роль, иногда несколько отстраненную позицию. Но даже родители, стремящиеся к сотрудничеству с воспитателем, не решаются проявить первыми инициативу и активность. Исходя из этого следует, что именно педагог-воспитатель должен быть организатором, инициатором совместной деятельности с родителями.

Важной составляющей готовности педагогов к сотрудничеству с семьей является владение ими формами взаимодействия. Выделяют традиционные и не традиционные формы (рисунок 1).

Рис.1 Формы взаимодействия педагога с семьей

Традиционные формы существуют не одно десятилетие и делятся на следующие группы:

- коллективные – родительские собрания (проводятся как групповые 3-4 раза в год, так и общие со всеми родителями воспитанников в начале в конце года), групповые консультации, конференции;
- индивидуальные – индивидуальные консультации, беседы;
- наглядные – папки-передвижки, стенды, выставки, фото, дни открытых дверей.

Классификация не традиционных форм предусматривает 4 группы:

— *информационно-аналитические формы* работы с родителями служат для:

- 1) выявления интересов и запросов родителей;
- 2) установления эмоционального контакта между педагогами, родителями и детьми;
- 3) изучения особенностей дошкольников.

Анкетирование, опросы, тесты и другие информационно-аналитические методы позволяют педагогам получать ответы на следующие вопросы:

1. Что любит и не любит ребенок?
2. Какие у него предпочтения?

3. Как его лучше называть?

С этой же целью дополнительно используются:

1. «Почтовые ящики», когда родители могут анонимно задавать волнующие их вопросы.

2. Информационные корзины, где родители могут найти материалы по интересующим их темам.

Информационно-аналитические формы работы с родителями является важным инструментом, помогающий педагогам лучше узнать детей и их семьи;

— *досуговые формы* – это совместные досуги, праздники, выставки. Они призваны устанавливать теплые неформальные, доверительные отношения, эмоциональный контакт между педагогами и родителями, между родителями и детьми. Организация досуга позволяет создать эмоциональный комфорт в группе, родители становятся более открытыми для общения;

— *познавательные формы* взаимодействия способствуют формированию у родителей компетенций в области воспитания, а также ознакомлению с возрастными и психологическими аспектами развития детей дошкольного возраста;

— *наглядно-информационные формы* работы с семьями способствуют обновлению методов и приемов семейного воспитания, а также объективной оценке деятельности педагогов [4].

В процессе взаимодействия используются методы активизации родителей и методы формирования педагогической рефлексии [6].

Формы нетрадиционного взаимодействия семьи и детского сада могут с успехом реализовываться через игровую деятельность.

Игровая деятельность – это не просто развлечение, а один из главных инструментов для развития ребенка.

Во взаимодействии «педагог-родитель-ребенок» каждый выполняет свою роль. Так, педагог выступает в роли консультанта, а родитель берет на себя роль организатора игровой деятельности. Воспитатель, выступая в роли специалиста-консультанта, способен предоставить родителям необходимые методические рекомендации. Например, родитель, чей ребенок нуждается в особой организации работы по развитию речи, может получить консультационные советы в следующих направлениях: обогащение детского словаря; формирование связной речи; совершенствование грамматического строя речи. Таким образом, цель родителя – получив консультационную помощь и рекомендации, учитывая индивидуальные особенности детей, применять данные рекомендации в домашних условиях.

Развитие речи ребенка – один из важнейших факторов его гармонического, всестороннего развития. Выполнение данных рекомендаций поможет родителям создать благоприятную среду для формирования правильной и богатой речи ребенка:

По обогащению детского словаря – содержание игры необходимо выбирать исходя из возраста ребенка. Чем он меньше, тем легче должно быть содержание; родитель должен быть не только создателем языковой среды, но и активным участником игры. То есть не только обеспечивать ребенка книгами и игрушками, но и играть с ним, комментируя свои действия и задавая вопросы; ввести в игру новые термины и их значение. Например, если ребенок играет в «магазин», можно поговорить о различных видах товара, таких как «посуда», «мебель» и так далее; использовать реальные события для обогащения игрового опыта; регулярно повторять и закреплять слова [7]

По развитию мышления – родитель должен обращать внимание детей на нелогичность в игре. Например, когда дети играют в ситуации, которые не соответствуют реальной жизни, мягко направлять их внимание на это; связывать игру с реальными событиями. Если ребенок сталкивается с трудностями из-за недостаточного опыта, то следует помочь ему найти аналогии со знакомыми ситуациями; использовать разнообразные словарные конструкции. В играх нужно стараться вводить новые слова и понятия, объясняя их значение ребенку.

По формированию связной речи – организовывать игры со сверстниками. Такие игры побуждают ребенка к тому, чтобы он при помощи слов договаривался с другими детьми по игре; задавать вопросы, тем самым побуждать ребенка связно рассказать о своей игре и последующих действиях; использовать с детьми игры-драматизации. Перед проведением подобных игр, можно прочитать сказку, посмотреть кино или спектакль. В такой ситуации у ребенка будет «образец» и он сможет воспроизвести действия которые слышал или видел ранее; разыгрывать диалоги в ходе игры; чередовать роли в диалоге.

По совершенствованию грамматического строя речи: корректирование и повторение. То есть, если ребенок неправильно произнес слово, то стоит мягко, ненавязчиво исправить его, повторив то же слово, только уже правильно; речь взрослого должна быть постоянным примером для ребенка.

Участие родителей в развитии речи детей играет огромную роль. Важно помнить, что каждая беседа, совместная игра, чтение книг укрепляют навыки общения и самооценку ребенка.

В настоящее время широко внедряется метод проектов, когда родители в рамках общего задания, например по ознакомлению дошкольников с родным городом, берут на себя часть работы. Этот метод объединяет родителей, детей и педагогов [3].

В последнее время участники педагогического процесса широко применяют мультимедиа, интернет.

Наличие у детского сада собственного сайта в интернет-пространстве (социальных сетях) дают возможность родителям оперативного получения интересующей их информации: о жизни дошкольной организации и группы, в которой находятся их дети, о мероприятиях (праздниках, развлечениях, спортивных соревнованиях и тому подобное). Благодаря таким сайтам родители могут ознакомиться с информацией о методах воспитания, технологиях и методиках обучения дошкольников, задавать вопросы, которые их волнуют, своевременно получать полезные советы, а также рекомендации.

Использование информационно-коммуникационных технологий дополняет и обогащает традиционные формы взаимодействия семьи и педагогов [9].

Применение активных методов (методы активизации родителей) обучения позволяет не только заинтересовать родителей изучаемым материалом, но и побудить их к обсуждению, опираясь на свой собственный опыт. Метод активизации или активные методы помогают уменьшить влияние шаблонов и стереотипов.

Примеры методов активизации родителей в процессе взаимодействия:

- вопросы к родителям по изучаемому материалу;
- постановка дискуссионных вопросов, используя различные точки зрения;
- приведение примеров;
- предложение родителям анализирования своего опыта семейного воспитания;
- использование видеоматериалов, аудиоматериалов, на которых дети делятся своими чувствами и мыслями.

Также можно использовать психологические зарядки. Психологическая зарядка для родителей – это комплекс упражнений и методик, направленных на:

- снижение уровня стресса у родителей;
- повышение эмоциональной устойчивости;
- развитие навыков эффективного общения;
- укрепление детско-родительских отношений.

Психологическая зарядка может проводиться:

- на родительских собраниях;
- в виде отдельных занятий.

Варианты использования психологической зарядки (Рис.2)

Рис.2 Варианты использования психологических зарядок

Инструкция выполнения психологической зарядки следующая: родителям предлагается выполнить определенные движения, которые соответствуют утверждениям, если они с ними согласны.

Например: если вы согласны с тем, что капризы и истерики детей – это испытанный способ привлечения внимания взрослых – сделайте жест руками, привлекающий к себе; если вы ребенка чаще хвалите, чем ругаете и наказываете - дотроньтесь до кончика носа и т.д.

Благодаря применению методов активизации, родители не только улучшают свои знания, но и получают возможность поделиться своим опытом и получить поддержку от других участников. Это

содействует созданию благоприятной атмосферы взаимопонимания и доверия, в которой родители чувствуют себя более комфортно и уверенно.

Для формирования педагогической рефлексии родителей, то есть осознанного отношения к воспитанию, применяются разнообразные методы, такие как:

- анализ педагогических ситуаций;
- анализ собственной воспитательной деятельности;
- решение педагогических задач;
- метод домашних заданий;
- игровое моделирование поведения.

Представленные методы не только способствуют формированию родительской позиции, но и повышают активность родителей, актуализируют полученные ими знания. Их применение эффективно как в рамках групповых родительских собраний, так и в ходе индивидуальных бесед и консультаций.

В ходе работы с родителями можно использовать:

- анализ типичных ситуаций;
- вопросы, направленные на анализ педагогического явления
- Условия
- Причины
- Последствия
- Мотивы
- Оценка влияния

Также в работе с родителями можно использовать метод игрового поведения [3].

Для достижения эффективного взаимодействия детского сада и семьи необходимо главное – готовность педагогов и родителей к сотрудничеству [2]. Эффективное взаимодействие между детским садом и семьей достигается при соблюдении следующих условий:

- готовность педагогов к взаимодействию с родителями;
- настроенность родителей на совместное с педагогами воспитание своих детей;
- осуществление педагогической диагностики особенностей семьи и семейного воспитания дошкольников;
- определение значимых для педагогов и родителей задач с и содержания, на основе которых будет осуществляться взаимодействие детского сада и семьи [9].

Ожидаемыми результатами взаимодействия семьи и детского сада можно определить:

1. Повышение качества образования детей.
2. Снижение уровня тревожности и агрессивности детей.
3. Улучшение адаптации детей к школе.
4. Сплочение семьи.
5. Повышение педагогической компетентности родителей.

Взаимодействие семьи и дошкольной организации – это не просто форма работы, а жизненная необходимость, т.к. совместными усилиями педагоги и родители могут создать для каждого ребенка условия, необходимые для его социального развития.

Чем теснее и продуктивнее будет сотрудничество между дошкольной организацией и семьей, тем успешнее будет развиваться ребенок.

Статья подготовлена в рамках научного проекта ИРН АР19678852 «Формирование компетенций непрерывного профессионального развития у обучающихся и выпускников направления «Педагогические науки» в условиях академической самостоятельности вуза» по грантовому финансированию Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан.

Список используемой литературы

1. PISA-2022/ Страновая записка/ https://taldau.edu.kz/ru/int_rezultaty/pisa/2022
2. Дошкольная педагогика с основами методик воспитания и обучения (2-е издание, переработанное и дополненное)/ Под редакцией А.Г.Гогоберидзе, О.В.Солнцевой. – Питер, 2015. – 420 с.
3. Ренгулова Н.П., Изгуттеева Г.А. Учебно-методический комплекс по дисциплине «Дошкольная педагогика». – Алматы, 2020. – 206 с.

4. Евдокимова Е.С., Додокина Н.В., Кудрявцева Е.А. Детский сад и семья: Методика работы с родителями. – М.: Мозаика-синтез, 2007. – 135 с.
5. Гогоберидзе А.Г., Солнцева О.В. Дошкольная педагогика с основами методик воспитания и обучения. – Питер, 2013. – 428с.
6. Микляева Н.В. Дошкольная педагогика: Теория воспитания: Учебное пособие. – М.: Academia, 2018. – 640 с.
7. Банных Л.В., Рыбаконенко Р.А. Взаимодействие детского сада и семьи. – МБДОУ «Детский сад «Малыш»»/ Журнал «1 сентября». – 2020. <https://sul.su/v12T>
8. Евдокимова Е.С. Педагогическая поддержка семьи в воспитании дошкольника. – М.: 2005. – 140 с.
9. Евдокишина О.В. Взаимодействие ДОУ и семьи в вопросе формирования коммуникативной готовности детей старшего дошкольного возраста // МНКО. 2014. №4 (47). – С.47-48. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vzaimodeystvie-dou-i-semi-v-voprose-formirovaniya-kommunikativnoy-gotovnosti-detey-starshego-doshkolnogo-vozrasta>

ӘОЖ 37.377

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ: ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Хуан Т., Бейсенбекова Г.Б.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті

Южел Г.

Турция Республикасы. Анкара қаласының университеті

Қазіргі таңда еліміздегі әлеуметтік саясат ерекше білім алу қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтік оңалту мен дамытуды көздейді. Демек, үнемі өзгеріп отыратын Қазақстан қоғамында жоғары оқу орындарында болашақ педагог мамандарын дайындау барысында ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуге жеткіліксіз көңіл бөлінеді. Сондықтан педагогикалық практикаға барлық білімалушылардың жалпы білім беру ұйымында білім алуға тең қол жеткізуді қамтамасыз ететін "Инклюзивті білім беру" ұғымы кірді [1].

«Инклюзивті білім беру» ұғымы ағылшын сөзі «inclusion» алғанда «кіріктірілу, ендіру», француз тілінен аударғанда «inclusif» «өзіне ендіру», латын тілінен аударғанда «include» - «ену» дегенді білдірсе, сөздіктерде инклюзивті білім беру – жалпы білім берудің даму үдерісіндегі барлық адамдарды оқыту, сонымен бірге әр түрлі қажеттіліктерге ие балаларға қарай бейімдеу арқылы ерекше мұқтаждықтары бар балалардың білім алуына қол жеткізу болып табылады.

Инклюзивті білім беру балалардың әртүрлі білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, инклюзивті оқыту процесінде кәсіби функцияларды жүзеге асыру қабілетін анықтайтын және ерекше білім алу қажеттіліктері бар баланы жалпы білім беретін ұйымның ортасына қосуды қамтамасыз ететін, оның дамуы мен өзін-өзі дамытуға жағдай жасайтын интегративті жеке білім беру болып табылады [2].

Қазіргі білім беру жүйесінде бұндай балалар ерекше орын алады. Ерекше білім алу қажеттіліктері бар балаларға арнайы назар аудару мен тәрбиеге деген көзқарасты қажет ететін балалар жатады. Сапалы білім алуға қол жеткізу құқығы Қазақстан Республикасының заңнамасымен барлық білім алушыларға, жеке мүмкіндіктеріне қарамастан, ерекше білім беру қажеттілігінің (ЕБҚ) әртүрлілігін ескере отырып кепілдік берілген. ЕБҚ бар азаматтардың сапалы оқытуға тең қол жеткізуге жағдайларын жасау болашақта үлкен артықшылықтарға ие.

Ерекше білім алу қажеттіліктері бар балалардың инклюзивті білім алуға дайындығын сонымен қатар олардың ата-аналарын осындай бірлескен оқуға дайындау үшін балалардың қоғаммен байланысын құруға тиіспіз. Ол үшін ерекше білімді қажет ететін балаға қалыпты дамып келе жатқан балалармен білім алу үшін арнайы инклюзивті жағдайларда бейімделуге көмектесетін кәсіби маман қажет [3].

Ғалымдар А.Н.Леонтьев, С.Л.Рубинштейн өздерінің ғылыми еңбектерінде айтқандай, адамның ішкі әлемінің мазмұнын көрсететін құндылықтары қатынас арқылы көрінеді. Жеке дайындық - бұл педагогтің ерекше білімді қажет ететін балаларға деген жеке көзқарасын түсінуі. Әрбір педагог өзінің адамгершілік, жеке және мінез-құлық сенімдеріне сәйкес білім беру мақсатын қоюды үйренуі керек.

Дегенмен де инклюзивті білім берудің негізгі шарттарының бірі ерекше білім алу қажеттіліктері бар балаларды оқытуды, тәрбиелеуді және дамытуды қамтамасыз ететін педагогтердің кәсіби құзыреттілігі болып табылады. Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білімді қажет ететін балалармен өзара әрекеттесуді ұйымдастыратын педагог мамандарын даярлауға ерекше назар аудару қажет етеді. Дамуында ауытқулары бар балалармен білім беру және түзету жұмыстарын ұйымдастырудың ерекшелігі интеграцияланған білім беруді қамтамасыз ететін жалпы білім беру ұйымы педагогтерінің арнайы дайындығы керек [4]. Жалпы білім беру ұйымының педагогикалық қызметкерлері түзету педагогикасы мен арнайы психологияның негіздерін білуі, ерекше білім алу қажеттіліктері бар балалардың психофизикалық даму ерекшеліктері туралы, осындай балаларға білім беру мен оңалту процесін ұйымдастырудың әдістері мен технологиялары туралы нақты түсінікке ие болуы керек. Сондай-ақ, инклюзивті білім беру – бұл жеке ерекшеліктерді ескере отырып, жеке тұлғаға бағытталған оқыту әдістерін қолдану негізінде білім беру іс-әрекетін ұйымдастыру арқылы сапалы оқытуға тең қолжетімділікті қамтамасыз етудің кешенді процесі.

Инклюзивті білім беру жағдайындағы педагогтерді даярлау ерекшелігі білім беру үрдісінің нәтижесі білім мен дағдылар жүйесі емес, басты құзыреттер жиынтығы болатын құзыреттілікке бағытталады тиіс. Ерекше білімді қажет ететін балалардың білім беру ұйымын еркін таңдау мүмкіндігі бар екенін ескере отырып, әрбір педагог өзінің кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуының белгілі бір деңгейіне ие болуы тиіс.

С.И.Ожегов сөздігінде «құзыреттілік – белгілі бір мәселені жан-жақты білу» екендігі айтылады. «Шет тілдері сөздігі» «құзыретті» түсінігіне «құзырларға – қызметтік өкілеттікке ие» деген анықтама берген. Ал, педагогикалық әдебиеттерде «құзыреттілік» аясында білім алушылардың мына негізде әрекеттің күрделі түрлерін жасай алу қабілеті түсіндіріледі:

- нәтижесі – білімдер болып табылатын танымдық іс-әрекет тәжірибесі;
- нәтижесі іскерліктер түрінде болатын іс-әрекет тәсілдерін іске асыру тәжірибесі;
- нәтижесі проблемалық жағдайда шешім қабылдай алу іскерлігі болып табылатын шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі.

Нақтырақ келгенде, құзырет - сапалы өнімді қызмет үшін қажетті пәндер мен белгілі бір процестер шеңберіне қатысты берілген жеке тұлғаның өзара байланысты қасиеттерінің жиынтығы (білім, білік, дағды, іс-әрекет әдістері).

Құзыреттілік - адамның өзіне және қызмет пәніне жеке қатынасын қамтитын тиісті құзыреттілікке ие болуы, иеленуі.

Кәсіби құзыреттілік - кәсіби мәселелерді шешуде практикалық тәжірибе, іскерлік пен білім негізінде сәтті әрекет ету қабілеті. Кәсіби құзыреттілік - кәсіби әрекет жүйесінің үлгісі және кәсіби іс-әрекетті іске асырудағы теориялық пен практикалық дайындықты қамтамасыз етуші.

Құзыреттілік жеке тұлғаның кәсіби сапаларынан тұрады. Мәселен, іс-әрекетті жүзеге асыруда білімі, іскерлігі, дағдылары яғни, процестің нәтижесі сапаға бағытталуын көрсетеді.

Л.В.Занина, Н.П.Меньшикова, А.К.Маркова педагогтің кәсіби құзыреттілігі – бұл көптеген факторлардың жиынтығынан тұратын және педагогтің теориялық және практикалық білім жүйесін, құндылық бағдарларын, оның мәдениетінің көрсеткіштерін, оның педагогикалық қызметіне қатынасын қамтитын құбылыс. Ал, О.С.Кузьмина өз жұмысында қазіргі педагогтің кәсіби құзыреттілігіне қойылатын өзгерген талаптарды талдай отырып, мазмұнды және ұйымдастырушылық компоненттерді қамтитын инклюзивті білім беру жағдайында педагогтің педагогикалық қызметке дайындаудың авторлық моделін жасады [5].

Әрине, педагогикалық-психологиялық әдебиеттерді талдау құзыреттіліктің түрлі мағыналық деңгейде қолданылатынын көрсетті. Олардың бірқатарын атап көрсетсек: субъектінің қоғамдық-практикалық тәжірибесінің қалыптасқандығы деңгейі (Ю.Н.Емельянов); қызметтік талаптарды іске асырудың адекваттылығы (Л.И.Анциферова); белсенділіктің арнайы және дара формаларын меңгергендігі деңгейі (Л.П.Урванцев, Н.В.Яковлев). Бұл ұғымды неғұрлым кең сипаттаған анықтаманы Н.Ф.Талызина, Р.Х.Шакуров, А.И.Щербаковтар берді. Олардың айтуынша, құзыреттіліктің негізгі сипаттамасы – маманда кәсіби іс-әрекетті атқаруды қамтамасыз ететін білімдер, іскерліктер, дағдылар мен тәжірибенің бірыңғай кешенінің қалыптасқандығы деңгейі болып табылады. Сонымен бірге, Б.К.Жұмағалиева құзыреттілікті тұлға бойындағы белгілі бір пән бойынша алған нәтижелік білімнің, білім, білік, дағдыларынан көрінуі, ал құзырлылық осы құзыреттілікті тұлғаның пән бойынша алған білімін өз қажеттілігіне сәйкес қолдана, пайдалана білуі деп көрсетеді.

Психолог А.К.Маркова педагогтің кәсіби құзыреттілігі құрылымында төрт блокты бөліп көрсетеді:

а) кәсіби (объективті қажетті) психологиялық және педагогикалық білімдер;

- б) кәсіби (объективті қажетті) педагогикалық білімдер;
- в) педагогтен мамандық қажет ететін кәсіби психологиялық позициялар, бағдарлар;
- г) педагогтің кәсіби білімдер мен іскерліктерді меңгеруді қамтамасыз ететін тұлғалық ерекшеліктер.

Құзыреттер мен құзыреттіліктердің әртүрлі түрлерінің ара қатынасын реттеу үшін, біздің ойымызша, қызметтің мазмұны мен оны жүзеге асыру тәсілдері туралы түсініктерді ажыратып, құзыреттіліктің мазмұндық және функционалдық түрлерін бөлу қажет. Құзыреттілік дәстүрлі түрде маманның дайындық деңгейіне қойылатын әлеуметтік-негізделген талаптар ретінде түсіндіріледі, құзыреттіліктің белгіленген мазмұны құзыретті болу үшін, ал құзыреттілік тұлғаның интегративті сапасы ретінде, осы талаптарға сәйкестік деңгейін негіздейді.

Педагог құзыреттілігінің тұтас құрылымын жалпы, негізгі, арнайы және жеке құзыреттіліктердің жиынтығы ретінде сипаттау үшін біз келесідей деңгейлерді көрсетеміз. Жалпы негізгі мазмұндық және функционалдық құзыреттіліктерді қамтитын адамның жалпы құзыреттілігі.

Педагогтің кәсіби құзыреттілігі, оның ішінде белгілі бір кәсіптік саладағы маманның базалық кәсіби құзыреттілігімен ерекшеленеді, мысалы, мұғалім, тәрбиеші, педагог-психолог, дефектолог және т.б. Төмендегі 1 – кестеде педагогтің құзыреттілігінің құрылымы ұсынылды.

1- кесте. Педагог құзыреттілігінің құрылымы

Деңгейлері	Құзыреттілік түрлері	Құзыреттіліктің құрылымы	
		Негізгі мазмұнды құзыреттер	Негізгі функционалдық құзыреттер
Адамның жалпы құзыреттілігі	Жалпы (әмбебап)	Құндылық-мәнді Жалпымәден и Зияткерлік Ақпараттық Тұлғалық өзін-өзі жетілдіру	Білім беру Коммуникативті Әлеуметтік-кәсіби Әлеуметтік – рөлдік
Педагогтің кәсіби құзыреттілігі	Базалық (белгілі бір кәсіби салада)	Құндылық-мотивациялық Мәдениеттану Зияткерлік-педагогикалық Ақпараттық Кәсіби-тұлғалық өзін-өзі жетілдіру	Операциялық Диагностикалық Болжамдық Конструктивті Ұйымдастыру Коммуникативті Технологиялық Түзету Зерттеушілік
Арнайы кәсіби құзыреттілік	Арнайы (нақты қызмет жағдайында)	Мотивациялық Когнитивті Рефлексивті	Операциялық
Жеке кәсіби құзыреттілік	Жеке (нақты кәсіби міндеттерді шешуге бағытталған)	Мотивациялық Когнитивті Рефлексивті	Операциялық

Жалпы құзыреттілік - адамның жалпы негізгі мазмұндық және функционалдық құзыреттерін қамтиды.

Педагогикалық іс-әрекетте жүзеге асырылатын мекемедегі қызметке бағытталған объектінің ерекшелігімен талап етілетін педагогтің арнайы кәсіби құзыреттілігі яғни, педагогтің кәсіби құзыреттілігі (жалпы білім беру, арнайы (түзету) мектептері және т.б.) немесе педагогтің әртүрлі санаттағы балалармен, ата-аналармен жұмыс жасаудағы кәсіби құзыреттілігі. Нақты педагогикалық іс-әрекеттің орындалуын, нақты педагогикалық мәселелерді шешуді қамтамасыз ететін педагогтің жеке кәсіби құзыреттілігі болып саналады.

Жоғарыдағыларды қорыта келе, ерекше білім алу қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істейтін педагог өз қызметін реттеудің жоғары деңгейіне ие болып, күйзеліс жағдайларында өзін-өзі бақылауы, жағдайдың өзгеруіне

тез және сенімді әрекет етуі және шешім қабылдай білуі тиіс. Ол өз арсеналында жағымсыз эмоцияларды жеңе білуге мүмкіндік беретін релаксация дағдысын, өзін-өзі меңгеру қабілетін, қиын, күтпеген жағдайларға тез бейімделу қабілеті болуы қажет. Педагогтің өзін-өзі ұстауы және оның тепе-теңдігі, эмоционалды тұрақтылығы балалар арасындағы, балалар мен педагог арасындағы қарым-қатынастардағы даулы жағдайларды ескертуге мүмкіндік береді, бұл оқу-тәрбие процесін дұрыс ұйымдастыру үшін ерекше маңызға ие, онда ерекше білім беруді қажет ететін баланың жүйке жүйесін аяушылық режимді құруға, оны артық ойдан және шаршаудан қорғауға ерекше орын беріледі.

Ерекше білім алу қажеттіліктері бар балалармен педагогикалық қызметті жүзеге асыратын педагогке олардың сыпайылық пен әдептілік танытуы, оның ішінде тәрбиеленушінің қызметтік ақпараттары мен жеке құпияларының құпиялылығын (яғни деонтологиялық менталитет) сақтай білуі маңызды талап болып табылады. Сондай-ақ кәсіби дайындалған педагогтер ерекше білім алу қажеттіліктері бар балалардың мінез-құлық және психофизиологиялық ерекшеліктеріне байланысты стандартты емес жағдайларды барабар қабылдай алуы тиіс.

Педагогикалық білім беру жүйесін жаңғыртуға байланысты ҚР МЖББМС және педагогтің кәсіби стандартының талаптарына сәйкес жалпы білім беруді іске асыруға тиімді қатыса алатын болашақ педагогтарды даярлауда, олардың кәсіби құзыреттіліктерін ескеру қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Инклюзивті білім беру жағдайында қызмет ететін мұғалімдердің кәсіби құзіреттіліктеріне қойылатын талаптарды дайындау бойынша әдістемелік ұсынымдар.–Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 32 б.

2. Мухамадиярова Г.Ф. Инклюзивное образование: содержание и практика // Мир науки, культуры, образования. – 2015. – № 1(50). – С. 45–47.

3. Грибукова О.Г. К вопросу о формировании профессиональной готовности студентов педагогического вуза к работе с детьми, имеющими сложности в развитии // Современные направления психолого-педагогического сопровождения детства: материалы научно_практического семинара. Новосибирск: НГПУ, 2016. С. 8–11.

4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно_ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 58–64

5. Кузьмина О.С. Подготовка педагогов к работе в условиях инклюзивного образования. Автореферат дис. ... кандидата педагогических наук (13.00.08). - Омск, 2015. - 22 с.

ӘОЖ 37.015.3

ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТІҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕГІ SELF-MANAGEMENT РӨЛІ

Жеңіс Ә.Қ. 1 курс докторанты

Сабирава Р.Ш. психология ғылымының кандидаты, профессор

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі педагогикалық шындық білім беру жүйесінің педагог-психологының кәсіби рөлінің мазмұнының күрделілігімен, оның қызметі мен жеке басына қойылатын талаптармен сипатталады. Білім беру мекемелеріне мәдениетті педагог-психолог қажет, ол өзінің қамқорлығындағы тұлғалармен қатар және өзінің жеке ресурстарын дамытады, үнемі кәсіби өзін-өзі жетілдіруге қабілетті. Білім беру жүйесінің психологы қызметінің ерекшелігі қызметкердің жеке сипаттамалары, оның кәсіби қасиеттерімен қатар, білім беру процесіне қатысушыларға әсер етудің негізгі құралдарының бірі және кәсіби қызметтің тиімділігін анықтайтын фактор болып табылады. Психикалық күйлерді self-management қабілеті психологиялық-педагогикалық жұмыста ерекше маңызға ие. Педагог-психологтың маңызды кәсіби құзыреттілігі-бұл психикалық күйлер мен мінез-құлықты саналы түрде self-management, жеке мүмкіндіктерді зерттеуді, анықтауды және дамытуды, психикалық күйлер мен мінез-құлықты self-management өз ресурстарын білуді қамтиды. Алайда, болашақ педагог-психологтарды даярлаудың жаппай тәжірибесінде аталған құзыреттілікті қалыптастырудың біртұтас жүйесі жоқ, адамның жеке ерекшеліктері бағаланбайды, психологиялық-педагогикалық қызметті игерудің жеке сипаты жеткіліксіз болып табылады. Осыған байланысты, білім беру мекемесінің жағдайында болған педагог - психологтар көбінесе психикалық күйлердің қалыптаспаған self-

management туындаған кәсіби қызметте бейімделуге, өзін-өзі жүзеге асыруға байланысты қиындықтарды бастан кешіреді, бұл бүкіл жұмыстың барысы мен нәтижелеріне әсер етеді [1].

Педагог мамандығы зияткерлік қажеттіліктерді қанағаттандырумен байланысты. Интеллектуалды жүктемелерді бәрінен бұрын қоя отырып, педагог денені психикалық стресстерге ұшыратады. Педагог-психологтар жинақталған шиеленістер мен шаршауды елемейді, қажетті ережені ұмытып кетеді: "шаршағанға дейін демалу керек". Педагог өз ресурстарын толықтыра білуі керек және оларды оқу жылы ішінде ақылмен ысырап етуі керек. Ол үшін self-management әдістері туралы білу қажет. Self-management педагогке эмоционалды және физикалық стресстің жоғарылау жағдайында, әріптестер, балалар, ата-аналар тарапынан бағалау жағдайында болған кезде қажет. Үнемі қысымға ұшыраған адам қазіргі проблемаларға шоғырлана алмайды. А.А. Ухтомскийдің теориясы бойынша оның қозуын үнемі қолдайтын тұрақты қозу ошағы-доминанттың қалыптасуы байқалады. Диспозициялық self-management тұжырымдамасын В.А. Удов құрды. Self-management арқылы ол тиісті процестерді ұйымдастыруды және анықтауды түсінеді. "Диспозиция" ұғымын В.А. Удов белгілі бір жағдайларда бағалау мен мінез-құлыққа бейімділік күйі ретінде түсіндіреді. Диспозициялық жүйе иерархиялық құрылымға ие, әр деңгей оған сәйкес әлеуметтік жағдайлар мен мінез-құлық деңгейлерінің жүйелеріне сәйкес келеді. Диспозициялық иерархияның жоғарғы жағында өмірдің жалпы мақсаттарына құндылық бағдарларының жүйесі орналасқан. Бұл деңгей, В.А. Ядовтың пікірінше, мінез-құлықты self-management жетекші рөл атқарады. Ол әр түрлі қызмет салаларындағы адамның біртұтас мінез-құлқына сәйкес келеді. Осы деңгейдегі мақсат қою өмірдің маңызды салаларындағы өмірлік жоспарлар мен мақсаттарды білдіреді. Self-management процесін бұзатын жағдайларға дүрбелең, ашулану, депрессия және басқа да "эмоционалды теңгерімсіз" күйлер жатады [2].

Орнату санатын қолданатын тағы бір тәсілді Л.Г. Асмолов ұсынды. Ол қызметтің жалпы психологиялық теориясы контекстінде орнатуды реттеу құбылысын талдады. Ол пәндік қызметті реттеудегі диспозициялық құрылымдардың функционалдық маңыздылығын "қондырғы белсенділіктің қозғалысын тұрақтандырады, осы қозғалыстың сақталуын қамтамасыз етеді" деп санайды. Сонымен қатар, әртүрлі көзқарастарды тудыратын объективті факторлар-бұл іс-әрекеттің мотиві, мақсаты және шарттары болып табылады. Қызмет құрылымындағы орынға байланысты қондырғылардың мазмұны да, олардың дәрежесі де анықталады.

Self-management психологиялық негіздері танымдық процестерді басқаруға көмектеседі: қабылдау, зейін, қиял, ойлау, есте сақтау, сөйлеу, сонымен қатар мінез-құлық, эмоциялар. Шаршау, шамадан тыс эмоционалды қозу, стресс кезінде назар нашар басқарылатыны белгілі. Осы негізде ескере кететін жайт, зейінді басқарудың ең тиімді құралдары-демалу, психофизикалық аутотренинг, уақтылы емдеу немесе психиканы қалпына келтіру болып табылады.

Орыс психологиясының классигі, С.Л. Рубинштейн "мотивациялық жүйенің дамуы, мотивтердің иерархиясының қалыптасуы адамның тікелей жағдайдың құлы болудан бас тартуына әкеледі. Оның әрекеттері делдалдыққа айналады, тек қолма-қол ақшаның тікелей жағдайынан туындайтын ынталандырумен ғана емес, сонымен қатар оның сыртындағы мақсаттар мен міндеттермен де анықталуы мүмкін, олар таңдамалы, мақсатты және ерікті болады". С.Л. Рубинштейн былай деп жазды: "сөздің өз мағынасында ерік-жігер адам өзінің қажеттілігіне қатысты рефлексияға, оларға қандай да бір жолмен қарауға қабілетті болған кезде пайда болады. Нәтижесінде оның әрекеттері енді оның табиғи күштер ретіндегі тартымдылығымен емес, өзімен анықталады".

Психологиялық self-management психикалық жағдайды оңтайландыру үшін әртүрлі әдістер бар. К.В. Судаков "эмоционалды стресске жеке төзімділік" монографиясында келесі әдістерді көрсетеді: аутотренинг, релаксацияның әртүрлі әдістері, тыныс алу жаттығулары, жаттығулар, музыка және т.б. Сондай-ақ, психологиялық self-management әдістері ретінде медитация, массаж және өзін-өзі массаж, нейролингвистикалық бағдарламалау, арт-терапия, түстік терапия және басқалар сияқты әдістерді ұсынуға болады [3].

Педагог-психолог мамандығы шыдамдылықты, эмоционалды әл-ауқатты талап етеді, қолайлы психологиялық жағдай жасау және жағымсыз жағдайлармен күресу дағдылары тұлғааралық қарым-қатынастың салдары-жанжал, әл-ауқаттың нашарлығы, шаршау, бұл әріптестермен, оқушылармен және ата-аналармен қарым-қатынаста көрінеді. Педагогикалық қызметтегі self-management мәселесін зерттеу өзекті болып табылады, өйткені кәсіби қызметтің бір аспектісі педагог-психологтің өзін - өзі реттеуі-өзінің психикалық денсаулығын басқару қабілеті күрделі жағдайларда оңтайлы әрекет ету үшін маңызды болып табылады. Педагогикалық қызметтің жетістігі, өзінің жалпы қанағаттану жағдайы жеке тұлға мен кәсіби жетістіктер көбінесе өзінің шеберлігіне байланысты педагог-психологтер өздерінің кәсіби мінез-құлқын, кәсіби мінез-құлқын реттейді. Осылайша, педагогикалық қызметтің жетістігі педагог-психологтің жеке-педагогикалық self-management қалыптасуына байланысты. Self-

management, басқарудың қалыптасу заңдылықтарын зерттеу мәселесі өзінің мінез құлқының психологияда іргелі болып табылатын міндеттер. Қазіргі психологияда оны дамыту көптеген қолданбалы теоретиктерде жүзеге асырылады: К. . Абульханова-Славская, В.А. Иванникова, О.А. Конопкина, В. И. Моросанова, А.Н. Леонтьева, Я.А. Пономарева және т. б. психологиялық-педагогикалық зерттеулер (Лосавио О.В., Прохоров А.О., Хохлов С.И., Чебыкин А.И. және т. б.) [4].

Психологтар психоэмоционалды жағдайларды реттеудің жолдарын педагогтердегі өздерінің мінез-құлқын басқару және self-management қабілетін дамыту мақсатында стрессті, жүйке бұзылуын және әртүрлі ауруларды болдырмау үшін маңызды деп санайды. Бұған мыналар жатады өз алдына міндет қою, өзін-өзі жұбату, интроспекция, күй ретінде орнату, ауыстыру, логика, пайымдау әдістері, сөйлеу разрядтары және басқалар. Сондай-ақ, ұзақ мерзімді жаттығуларды қолдануға болады, ұйқы, табиғатпен және жануарлармен қарым-қатынас, би. Тиімді және аутогендік жаттығу, өзін-өзі гипноздаудың арнайы формулаларын қолдану әдісі (өзін-өзі тәрбиелеу, адам ағзасына оң әсер ететін кері байланыс, бейнелеу). Зерттеушілер self-management жоғары дәрежесі бар адамдарда өмірде жетістікке жетудің үлкен мүмкіндігі бар деп атап өтеді.

Демек, адамның психоэмоционалды күйлерін self-management процесі атап айтқанда педагог-психолог күрделі заманауи жағдайда жеке адамның маңызды элементі болып табылады және кәсіби қызметте маңызды рөл ойнайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ковалева Е., Рошковану Т. Как преобразовать свою жизнь и достичь успеха. Тренинг развития личности и профессиональной успешности: Кишинев, 2021.
2. Полина Е.А. Проблема саморегуляции в педагогической деятельности // Психологические науки. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-samoregulyatsii-vpeagogicheskoy-deyatelnosti>
3. Шагивалеева Г. Значение саморегуляции в профессиональном становлении будущих педагогов. Режим доступа: https://kpfu.ru › Statya_Shagivaleevoj_G.R..pdf
4. Энциклопедия психодиагностики. Режим доступа: <https://psylab.info>

УДК 740.1

ВЛИЯНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ ВОСПИТАТЕЛЯ НА ПРОЦЕСС АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ К ДЕТСКОМУ САДУ

А.В. Рангаева,

КГКП «Ясли-сад «Айсұлу» г. Караганда, Казахстан

Процесс адаптации ребенка к детскому саду – сложный и многогранный период, требующий от ребенка значительных эмоциональных и физических усилий. Роль воспитателя в этом процессе невозможно переоценить. Именно от него зависит, насколько комфортно будет чувствовать себя ребенок в новой среде, насколько быстро он сможет адаптироваться к коллективу и режиму дня. Эмоциональное состояние воспитателя является одним из ключевых факторов, определяющих успешность адаптации ребенка.

Влияние позитивного эмоционального состояния воспитателя создает атмосферу доверия и безопасности, дети чувствуют себя комфортно, когда воспитатель относится к ним спокойно и доброжелательно, ведь именно он становится для них опорой и поддержкой в новой незнакомой среде.

Позитивные эмоции воспитателя способствуют развитию у детей коммуникативных навыков, формированию чувства сопереживания и дружелюбия, тем самым стимулируют развитие социализации у малышей. Позитивные эмоции воспитателя передаются детям, снижая уровень тревожности и неуверенности в себе. Также у ребят повышается мотивация к обучению: когда ребенок видит, что воспитатель радуется его успехам, он становится более устремленным к обучению и развитию.

Неустойчивое эмоциональное состояние воспитателя создает атмосферу недоверчивости и страха: дети чувствуют напряжение и энергетику воспитателя, что приводит к тревоге, нежеланию ходить в детский сад. Социальные навыки развиваются медленнее: дети, находящиеся в атмосфере нестабильности, становятся более замкнутыми и неуверенными в себе, им сложнее заводить друзей и вступать в контакт с другими детьми. У детей может происходить снижение мотивации к обучению и к нежеланию участвовать в играх и занятиях.

Работая с детьми, воспитатель должен и может регулировать свое эмоциональное состояние: осознавать свои эмоции и понимать, что их вызывает. Кроме того, педагогу необходимо развивать эмоциональный интеллект - это способность понимать свои и чужие эмоции, а также управлять своими эмоциями.

Позитивное эмоциональное состояние воспитателя – это не просто приятная атмосфера в группе, а основа для полноценного развития детей. Оно оказывает глубокое влияние на все сферы жизни ребенка, стимулируя его интеллектуальное, социальное, эмоциональное и физическое развитие.

В комфортной обстановке у детей происходит повышение познавательной активности: дети, находясь в атмосфере позитива, более любопытны, охотнее задают вопросы, участвуют в играх и занятиях, демонстрируют интерес к изучению нового, стимулируется творческое мышление, воспитатель, излучающий позитив, способен создавать условия для творческого самовыражения детей, поощряя их фантазию, воображение и нестандартные решения.

В ходе умственного воспитания и обучения педагог формирует у детей любознательность, простейшие способы умственной деятельности, а также умение регулировать свое поведение, быть организованным. С этой целью детям даются не только готовые знания. Для развития мышления у детей, воспитатель ставит перед ними вопросы, которые активизируют знания, опыт. Очень важно научить ребят, даже маленьких, использовать обобщенные способы умственной деятельности. Например, прежде чем описать предмет, нарисовать его (мячик, матрешка, машина), ребенок обводит рукой его контуры, определяет с помощью педагога основные, опорные, точки предмета (верхняя часть, нижняя, чем отличны или одинаковы), повторяет «рисунок» предмета движением руки в воздухе. Так уточняется восприятие, а значит, складывается более верное представление о предмете, о назначении его, качестве материала. [2]

Если создана благоприятная атмосфера в группе, дети чувствуют себя в безопасности и комфорте, что способствует их взаимодействию между собой и формированию стабильных отношений в группе. Когда воспитатель выражает свою любовь и уважение к детям, они чувствуют себя ценными и значимыми, что повышает их самооценку и уверенность в себе, у ребят развивается чувство собственного достоинства.

В позитивной атмосфере группы динамичнее происходит и эмоциональное развитие малышей, развитие эмпатии: воспитатель, который сам испытывает положительные эмоции, может легче понимать и сопереживать детям, что способствует развитию их отзывчивости, сопереживания. Также у детей формируется адекватное отношение к себе и окружающему миру: дети, выросшие в благоприятной атмосфере, более счастливы, уверены в себе и оптимистично смотрят на мир.

Индивидуальная работа с ребенком — необходимое условие развития общения. Однако, несмотря на большое разнообразие конкретных индивидуальных занятий с детьми по развитию общения, можно выделить общий принцип их организации: опережающая инициатива взрослого. Это значит, что взрослый должен давать ребенку образцы общения. Следовательно, чтобы учить детей тому или иному виду общения, нужно уметь общаться самому. Главная трудность при проведении таких занятий состоит в том, чтобы не просто демонстрировать перед ребенком различные формы общения (познавательные, личностные), а вести его за собой. Это возможно только в том случае, если взрослый хорошо знает, понимает ребенка, опирается на достигнутый им уровень развития. [1]

Важным условием поддержания положительного эмоционального состояния у детей является их занятость. Однообразная деятельность (а маленький ребенок не всегда способен самостоятельно переключиться на новое занятие, выбрать его сам), как и бездеятельность, утомляют ребенка и могут явиться причиной плача. Разумная занятость ребенка - одно из важных условий создания у него радостного, бодрого настроения. [3]

Позитивные эмоции педагога также влияют на физическое развитие малышей, повышение активности и интереса к физическим упражнениям, стимулируют детей к активным играм и спортивным занятиям, что способствует их физическому развитию и укреплению здоровья. У детей улучшается координация движений: в атмосфере позитива дети более раскрепощены и свободны в своих движениях, что способствует улучшению согласованности действий и ловкости. Незаменимое воздействие на укрепление здоровья оказывают физические нагрузки: утренняя гимнастика, физкультурные занятия, подвижные игры. Особо эффективны занятия физкультурой на свежем воздухе. [4].

Позитивное эмоциональное состояние воспитателя – это не просто элемент комфортной атмосферы, а важнейший фактор, оказывающий глубокое влияние на все сферы развития детей. Вклад воспитателя в формирование эмоционально благополучного ребенка является основой для его успешной жизни и гармоничного развития.

Неустойчивое эмоциональное состояние воспитателя, к сожалению, может иметь разрушительное влияние на развитие детей. Оно создает неблагоприятную атмосферу в группе, подавляет их инициативу, замедляет развитие социальных навыков и наносит ущерб их эмоциональному и интеллектуальному здоровью.

Нестабильное эмоциональное состояние воспитателя делает общение с детьми некомфортным и напряженным. Они боятся задавать вопросы, высказывать свое мнение, что замедляет развитие их речи, словарного запаса и коммуникативных навыков. У детей снижается познавательная активность: они становятся менее любопытными, им сложнее сосредоточиться на занятиях, ребята теряют интерес к игре и обучению, боятся выражать свои идеи, фантазии, что замедляет их творческое мышление и развитие воображения.

Неустойчивое эмоциональное состояние воспитателя является серьезным фактором риска для развития детей. Важно понимать, что воспитатель несет ответственность за психологическое благополучие детей, поэтому он должен делать все возможное, чтобы регулировать свое эмоциональное состояние и создавать комфортную атмосферу для развития детей.

Для того чтобы воспитателю эффективно регулировать свое эмоциональное состояние, можно использовать несколько методов:

1. Саморегуляция дыхания: глубокое медленное дыхание помогает успокоиться и снизить уровень стресса.

2. Медитация и релаксационные техники: помогают снять напряжение и улучшить эмоциональное состояние.

3. Физическая активность: регулярные физические упражнения способствуют выработке эндорфинов, гормонов счастья, и уменьшают уровень стресса.

4. Профессиональная поддержка: общение с коллегами, участие в профессиональных семинарах и тренингах помогают получить новые знания и навыки управления эмоциями.

5. Обращение к психологу: в случае необходимости можно обратиться к психологу, который поможет разобраться в причинах эмоционального дискомфорта и предложит способы решения проблемы.

6. Создание личной зоны отдыха: наличие места, где можно уединиться и отдохнуть, способствует восстановлению сил и улучшению эмоционального состояния.

Важно помнить, что каждый человек индивидуален, и подходы к управлению эмоциями могут различаться в зависимости от личных особенностей и потребностей.

Благодаря стабильному эмоциональному состоянию воспитателя, дети меньше подвергаются стрессовым ситуациям, что ускоряет их адаптацию к новым условиям. Воспитатель, который способен управлять своими эмоциями и создавать комфортную атмосферу, способствует более быстрому и успешному процессу адаптации детей к детскому саду.

По мере привыкания у детей сначала восстанавливается аппетит, труднее нормализуется сон и длительное всего сохраняются нарушения эмоционального состояния ребенка. [5]

Воспитателю надо знать, что показателями окончания периода адаптации могут служить следующие признаки:

1. Улучшение настроения ребенка: ребенок становится более веселым и радостным, проявляет интерес к окружающему миру.

2. Увеличение активности: малыш начинает активно участвовать в играх и занятиях, проявляет любопытство и интерес к новым вещам.

3. Снижение частоты заболеваний: если ребенок ранее часто болел, то после успешной адаптации частота заболеваний снижается.

4. Нормализация сна и аппетита: ребенок начинает спать спокойно и регулярно, его аппетит улучшается.

5. Уменьшение плача и капризов: малыш перестает много плакать и капризничать, легче идет на контакт со сверстниками и взрослыми.

6. Активная социальная жизнь: ребенок начинает общаться с другими детьми, проявляет инициативу в играх и взаимодействии.

7. Спокойствие при расставании с родителями: малыш без особых проблем остается в детском саду без родителей, не плачет и не переживает.

8. Ребенок сам говорит, что ему нравится ходить в детский сад и проводить там время.

Эти показатели свидетельствуют о том, что ребенок успешно прошел период адаптации и готов продолжать активное развитие в новой среде.

Позитивное эмоциональное состояние воспитателя не только делает процесс адаптации более комфортным и эффективным, оно способствует развитию у детей важных социальных навыков, которые будут полезны им на протяжении всей жизни, это способность ясно выражать свои мысли и желания, задавать вопросы, слушать ответы и поддерживать разговор, умение работать в команде, делиться игрушками и материалами, помогать друг другу и принимать участие в групповых проектах, способность находить компромиссы, обсуждать проблемы и решать их мирным путем, умение признавать и уважать права и чувства других людей, проявлять терпимость и понимание, способность понимать и сопереживать чувствам других людей, предлагать помощь и поддержку, умение выполнять поручения, следить за своими вещами и соблюдать правила группы, способность справляться с повседневными задачами без помощи взрослых, делать выбор и принимать решения.

Развитие этих социальных навыков у дошкольников способствует их успешной адаптации в обществе и помогает строить здоровые взаимоотношения с окружающими. Эмоциональное состояние воспитателя – это не просто настроение, это инструмент влияния на социальное развитие ребенка.

Список литературы:

1. Ступени общения: от года до семи лет/Под редакцией Л.Н. Галигузовой, Е.О. Смирновой.– М., 1992., 12 с.
2. Аксарина М.Н. Воспитание детей раннего возраста. – М.: Медицина, 1977, -200 с.
3. Ватутина Н.Д. Ребенок поступает в детский сад: Пособие для воспитателей дет сада/ - М.: Просвещение, 1983
4. Белкина Л.В. Адаптация детей раннего возраста к условиям ДООУ. – Воронеж: Учитель, 2006,-70с.
5. Аксарина М.Н. Воспитание детей раннего возраста. – М.: Медицина, 1977, -212 с.

УДК 37.03

РАЗВИТИЕ ЖИЗНЕСТОЙКОСТИ У ПОДРОСТКОВ, ИМЕЮЩИХ СКЛОННОСТЬ К ДЕСТРУКТИВНОМУ ПОВЕДЕНИЮ, ПОСРЕДСТВОМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РАЗВИВАЮЩЕЙ ПРОГРАММЫ «МОЕ СИЛЬНОЕ Я»

Собина В.Д.¹, Гордымова А.А.²

¹Педагог-психолог ГБУ СО ЦППМСП «Ладо»

²Педагог-психолог ГБУ СО ЦППМСП «Ладо»

В современном обществе проблема деструктивного поведения подростков становится всё более актуальной. Подростковый возраст — это период, когда молодые люди сталкиваются с множеством изменений и вызовов, которые могут повлиять на их эмоциональное состояние и поведение.

Одним из факторов, влияющих на деструктивное поведение подростков, является низкий уровень жизнестойкости. Жизнестойкость помогает подросткам справляться с трудностями, сохранять психологическую устойчивость и избегать деструктивных форм поведения. В связи с этим разработка и внедрение программ, направленных на развитие жизнестойкости у подростков, является актуальной задачей для психологов и педагогов.

Подростковый возраст представлен процессом переоценки собственных возможностей несовершеннолетним, что определяется стремлением к независимости, а также к самостоятельности, выражая болезненное самолюбие и обидчивость. Чаще подростковый возраст характеризуется повышенной критичностью по отношению к взрослым, выражая острую реакцию на попытки окружающих принизить взрослость и правовые возможности несовершеннолетних, что наиболее часто является причинами конфликтогенных ситуаций при коммуникативной деятельности [2].

Кризис подросткового возраста – абсолютно нормальное явление, которое свидетельствует о развитии личности, но при наличии некоторых неблагоприятных факторов и условий, данное кризисное состояние приводит к агрессивному поведению.

В данный возрастной период заметно интенсивное формирование жизненных принципов, нравственных понятий, а также представлений и убеждений, которыми лица подросткового возраста начинают руководствоваться собственными поведенческими реакциями. Запускается процесс формирования систем собственных требований, а также норм, которые в свою очередь не совпадают с требованиями взрослых.

Наиболее вероятными паттернами поведенческих реакций лиц подросткового возраста можно назвать:

- демонстрацию развития самосознания и самооценки, возникновения интереса к себе, а также возникновения интереса к качествам собственной личности;
- демонстрацию потребности в сравнении собственной личности с окружающими, а также потребность в оценке себя;
- демонстрируется желание разобраться в собственных чувствах, а также в переживаниях.

Особенность формирования оценки происходит исключительно под влиянием других людей, важнейшую роль в формировании самооценки играет успешная деятельность [3].

Принимая во внимание особенности подросткового возраста, мы предлагаем перейти к особенностям деструктивного поведения лиц подросткового возраста.

В первую очередь, обратимся к понятийному аппарату, под деструктивным поведением понимаются все формы девиантного и делинквентного поведения.

Деструктивная форма поведения рассматривается как форма активности личности, которая вызывает разрушение функционирующих структур. Это может быть, как целенаправленная деятельность, связанная с неприятием любой социальной конституции, так и психологическая реакция.

Деструктивное поведение личности – это дезадаптивно-направленный процесс взаимодействия личности со средой, опосредованный индивидуальными особенностями субъекта.

Ссылаясь на исследования, мы можем резюмировать, что Э. Фромм рассматривает деструктивное поведение как отклик человека на разрушение нормальных человеческих условий существования [3].

В социально-психологической науке принято выделять три основных типа девиантного поведение у представителей подросткового возраста:

1. Импульсивное поведение – характеризуется влиянием сильного нервного возбуждения, имеет противоречивость стандартам поведения, такое поведение сопровождается временной утратой самоконтроля;

2. Конформное поведение – характеризуется приспособлением к требованиям референтной группы, действия и мировоззрение которой может значительно отличаться от общественных норм и взглядов;

3. Компульсивное поведение – особый вид подросткового принудительного паттерна поведенческой реакции, которая возникает под воздействием регулярных оскорблений или проявлений деструкций со стороны референтной группы (наиболее часто данный тип поведенческого конструкта выступает как защитная реакция) [2,4].

Предлагаем выделить некоторые предикторы, которые определяют принадлежность лиц подросткового возраста к категории лиц, имеющих склонность к деструктивному поведению:

1. *Личностные особенности* (акцентуации характера, чаще экзальтированность, циклотимность, гипертимность и возбудимость; как правило низкий уровень самооценки, личностные черты как нравственность и гармоничность, вербальная, физическая эмоциональная и предметная агрессия, а также самоагрессия).

2. *Специфические отношения в микросоциальном окружении* (раздражительность законных представителей по отношению к несовершеннолетнему, низкий уровень сплоченности в семье, частые ссоры и конфликты; низкий уровень ориентации несовершеннолетнего на достижения, незаинтересованность матери жизнью ребенка, низкий уровень выраженности морально-нравственных аспектов в семейной коммуникации, неорганизованность либо отсутствие семейных правил и обязанностей).

3. *Характер влияния внешнего социально-психологического окружения* (безучастность жизнедеятельности класса и школы, частые конфликты с учителями и одноклассниками, непричастность к школьному коллективу и принадлежность к референтной группе) [3].

Согласно вышесказанному мы предлагаем перейти к предложенному нами инструментарию, направленного на развитие жизнестойкости лиц подросткового возраста [4].

Понятие жизнестойкости рассматривается как экзистенциальная компетенция современного человека, который находится в потоке непрерывных изменений и перманентного кризиса.

Жизнестойкость как система убеждений, принципов, а также поведенческих паттернов, саморегуляции определяет не только профессиональную успешность человека, но и его эффективность.

В исследовании Н. И. Шемпелевой, посвященном анализу влияния личностных ресурсов на факторы риска, выделены основные внутренние личностные ресурсы, способствующие снижению вероятности рискованного поведения. К ним относятся жизнестойкость, эмоциональный интеллект и оптимизм [6].

Жизнестойкость не выступает врожденным качеством личностного конструкта, но имеет тенденцию к развитию на протяжении всей жизни человека, в данном процессе общество играет важнейшую роль.

Развитие жизнестойкости у подростков требует особых психолого-педагогических условий, основная «особость» заключается в поддержании безопасности. Важнейшим аспектом выступает создание безопасного психологического микроклимата в групповой работе с несовершеннолетними, сюда же входят социальная поддержка, развитие коммуникативных навыков, а также формирование положительной самооценки [1].

В статье мы описываем программу, которую разработали и апробировали в рамках психокоррекционных мероприятий «Мое сильное Я», предлагаем более подробно разобрать ее содержание, цели и задачи, а также качественные результаты математико-статистической методологии.

Программа «Мое сильное Я» была разработана и апробирована коллективом авторов ГБУ СО ЦППМСП «Лад» города Екатеринбурга и основана на четырех смысловых блоках: самооценка и самоэффективность, жизнестойкость, эмоциональный интеллект, оптимизм. Новизна программы заключается в широком взгляде на процесс формирования личностных внутренних ресурсов, в основе которого лежит формирование «Я-концепции» как продукта самосознания. В рамках выполнения программы уделяется значительное внимание механизму обратной связи, который служит средством расширения представлений о себе и окружающем мире, способствуя не только субъективному восприятию, но и осознанию и учету мнений других людей.

В рамках реализации программы используется тренинг как основная форма групповой работы. Также используются следующие методы и приемы: шеринг, групповая дискуссия, тематическая беседа, тестирование, арт-терапия, сказкотерапия, письменные практики.

Программа обучения базируется на применении полимодальных педагогических стратегий для оптимизации усвоения информации, тренировке навыков и закреплению уже полученных умений. В качестве основополагающих элементов выступают активные и интерактивные методы, среди которых можно выделить мини-лекции с последующей дискуссией, способствующие углубленному погружению в исследуемую проблематику. Стоит отметить важность включения в программу письменных практик, которые предоставляют возможность анализировать жизненные сценарии с различных ракурсов и рефлексировать над личным опытом.

Эффективность и результативность программы оцениваются с использованием комплекса диагностических методик, включающих тест-опросник «Определение уровня самооценки» С. В. Ковалева, проективную методику «Розовый куст» В. Оклендер, шкалу «Сочувствие к себе» К. Нефф, тест-опросник коммуникативных умений Ю. Гильбух, рисуночную проективную методику «Я и другие» Е. И. Изотовой и тест жизнестойкости С. Мадди.

Программа предусматривает проведение входящей и итоговой диагностики.

У участников программы ожидается формирование адекватной самооценки, развитие навыков проявления сочувствия к себе, а также повышение объективности восприятия себя, окружающих и мира в целом.

По результатам диагностики, проведенной в двух группах в 2024 году, было зафиксировано увеличение значений по ряду показателей. Первичный срез уровня самооценки продемонстрировал низкий показатель в 65 баллов. По завершении программы средний балл составил 43 балла. Методика «Жизнестойкости» также показала положительную динамику: жизнестойкость возросла с 53 до 63 баллов, вовлеченность увеличилась с 25 до 34 баллов, уровень контроля повысился с 18 до 23 баллов, принятие риска увеличилось с 8 до 9,7 баллов.

Анализ обратной связи от участников свидетельствует о положительном восприятии курса «Мое сильное Я». Участники отметили индивидуальный подход к каждому подростку и продуктивность групповой работы. Практическая значимость полученных знаний, навыков и умений была реализована через осознание собственной эффективности, значимости во взаимодействии с другими членами группы, а также через определение и понимание своих эмоциональных состояний в конкретных ситуациях.

Таким образом, разработанная нами программа «Мое сильное Я» может стать эффективным инструментом для развития жизнестойкости и снижения вероятности деструктивного поведения у

подростков. Стоит отметить, что для подтверждения эффективности программы необходимы дальнейшие исследования с более широкой выборкой участников и использованием более разнообразных методов оценки.

Список литературы:

1. Драгунова Т.В. О некоторых психологических особенностях подростка // Вопросы психологии личности школьника / Под ред. Л.И. Божович, Л.В. Благонадежиной; Акад. пед. наук РСФСР, Ин-т психологии. М.: Издательство академии педагогических наук РСФСР, 1961. С. 120-169.
2. Имамутдинова, Е. С. Особенности девиантного поведения в подростковом возрасте / Е. С. Имамутдинова // Региональная культура как компонент содержания непрерывного образования: Материалы V Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, посвященной Году педагога и наставника, Липецк, 05–08 апреля 2023 года. – Липецк: Липецкий государственный педагогический университет им. П.П. Семенова-Тян-Шанского, 2024. – С. 183-185. – EDN INTTVH.
3. Кушка, М. Г. Деструктивные детско-родительские отношения как фактор девиантного поведения подростков / М. Г. Кушка // Социальная педагогика в России. Научно-методический журнал. – 2019. – № 5. – С. 59-63. – EDN VUOCLM.
4. Петрянкина, А. С. Особенности деструктивного поведения подростков / А. С. Петрянкина, Т. В. Романова // Государственная политика Российской Федерации в сфере борьбы с терроризмом, коррупцией и наркотизацией общества : Сборник научных трудов XIV Всероссийской научно-практической конференции, Чебоксары, 21 ноября 2019 года. – Чебоксары: Волжский филиал федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования «Московский автомобильно-дорожный государственный технический университет (МАДИ)», 2020. – С. 159-162. – EDN OORXZF.
5. Резапкина, Г. В. Самооценка и уровень притязаний учащихся в условиях введения ФГОС [Электронный ресурс] // Эксперимент и инновации в школе. 2013 г. №3. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/samoosenka-i-uroven-prityazaniy-uchaschihsya-v-usloviyah-vvedeniya-fgos>
6. Шемпелева, Н. И. Развитие личностных ресурсов как условие профилактики суицидального поведения обучающихся общеобразовательных организаций [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.susu.ru/ru/dissertation/99201602-d-99906002/shempeleva-natalya-ivanovna>

ПРОБЛЕМА НЕДОСТАТКА ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА

Файзуллин Р.Р.¹, Исхакбаева Т.Г.²

¹студент 2го курса ОП – 6В01101 – Педагогика и психология

²м.п.н., преподаватель кафедры дошкольной и психолого-педагогической подготовки
Карагандинский университет им. Е.А. Букетова

Проблема недостатка психологических кадров в школах Казахстана становится все более актуальной в свете растущих требований к образовательной системе и благополучию учеников. В современных условиях школьный психолог играет ключевую роль в поддержке эмоционального и психического здоровья детей, однако многие учебные заведения сталкиваются с дефицитом специалистов в этой области. Это особенно заметно на фоне увеличивающегося числа стрессовых ситуаций, связанных с учебными нагрузками, социальными изменениями и цифровизацией. Отсутствие квалифицированных психологов не только снижает уровень помощи ученикам, но и негативно влияет на общий климат в школах, что делает поиск решений в этой сфере крайне необходимым.

Педагог-психолог играет важную роль в поддержке психического здоровья детей, обеспечивая психологическое сопровождение учебно-воспитательного процесса и создавая благоприятные условия для развития личности учащихся. В контексте современного образовательного процесса, где наблюдается повышение уровня стресса и тревожности среди детей и подростков, присутствие квалифицированного специалиста по психологии становится чрезвычайной необходимостью. Только за первые шесть месяцев прошлого года было зафиксировано 207 попыток самоубийств среди детей, из которых 95 закончились плачевно[1].

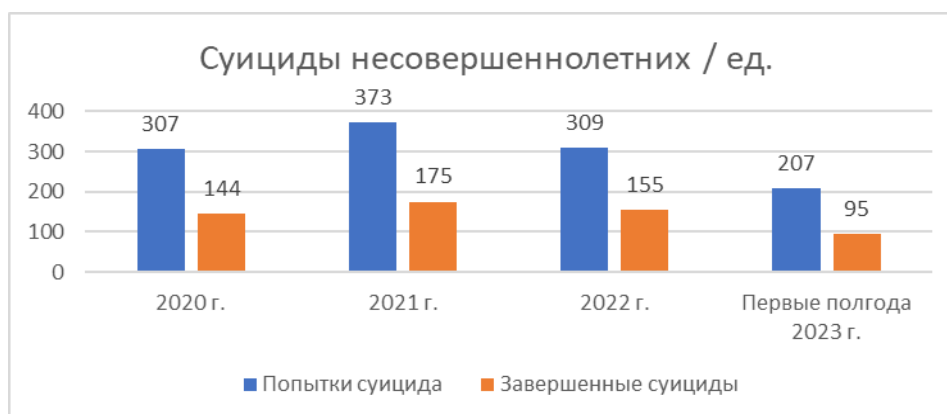

Диаграмма 1. Статистика суицидов среди подростков

Практическую деятельность психологи выполняют по следующим направлениям:

- психодиагностика;
- психокоррекция;
- психоконсультирование;
- психопросвещение;
- психопрофилактика.

На первый взгляд, количество обязанностей, возлагающихся на одного человека, может показаться довольно большим, учитывая всю ответственность, которую на себя берет педагог-психолог. Для поддержания максимальной эффективности работы школьного психолога важно учитывать множество факторов, одним из которых является закрепление за одним педагогом-психологом определенного количества обучающихся. Не соблюдение этого ключевого аспекта может привести к эмоциональному выгоранию, истощению и снижению качества их профессиональной деятельности в целом, что негативно скажется на образовательную среду. Чрезмерная нагрузка специалиста может привести к тому, что он начнет допускать ошибки в диагностике и принятии решений, что может принести вред не только учащимся, но и педагогическому составу школьной

организации. Отсутствие должной поддержки может способствовать прогрессированию психологических и поведенческих проблем у детей и, что немаловажно, преподавательского состава. Исследование немецких ученых показывает, что увеличение на 1 SD эмоционального истощения учителей будет связано с уменьшением на 4,56 балла среднего показателя теста на успеваемость по математике в классе [2]. Общая взаимосвязь была статистически значимой, но довольно небольшой. Учитывая тот факт, что педагог будет продолжать свою деятельность, будучи выгоревшим, из-за нехватки психологических кадров в стране, он будет вести большое количество классов и учеников, что может быть связано с накоплением негативного влияния на развитие учеников.

Во избежание вышеописанных последствий, в разных регионах нашего мира на каждого школьного психолога приходится фиксированное количество обучающихся. К примеру, в США существует рекомендованная норма, установленная Национальной ассоциацией школьных психологов (NASP), составляющая 1 психолога на 500 учащихся. В России Министерство просвещения разработало прошлым годом проект норматива штатной численности психологов в школах, согласно которому предполагается, что в российских школах на одного педагога-психолога будет приходиться 300 учеников [3]. И хотя Национальной ассоциацией школьных психологов США существует установленная норма распределения, указанная выше, в среднем на одного школьного психолога в стране приходится 1127 обучающихся. В некоторых штатах этот стандарт грубо нарушается. Так, например, в штате Миссисипи одному штатному психологу доводится работать с 7178 детьми. По данным Национального отчета по образованию за 2021 году во Франции, на одного консультанта-психолога приходится примерно 1500 учащихся, что тоже не соответствует норме [3].

Глобальная нехватка педагогов-психологов становится острой проблемой во многих странах, включая Казахстан. В нашей стране функционирует 7859 школ, из которых только около в трех тысячах школ соблюдается норматив, согласно которому нагрузка на одного педагога-психолога составляет 500 детей. Одной из ключевых причин такого дефицита является увеличение спроса на психологические услуги в школах на фоне роста общего количества детей с поведенческими и эмоциональными трудностями, в основном после пандемии COVID-19. Для решения вопроса Министерство образования США, в рамках программы школьных служб психического здоровья, выделило 141 млн долларов 103 штатам и округам, дабы расширить возможности предоставления услуг учащимся. На увеличение штата психологов в школах с большим контингентом учащихся потребуется почти 6 млрд тенге, заявляет 24kz[4].

Недостаток школьных психологов в Казахстане, подтвержденный статистикой, представляет собой серьезную проблему для системы образования. В современных школах на каждого психолога приходится слишком много учеников, что затрудняет полноценное выполнение их обязанностей и снижает эффективность оказываемой помощи. Это приводит к тому, что дети, находящиеся в стрессовых ситуациях, с трудом получают своевременную поддержку, что может негативно сказаться на их обучении, психоэмоциональном состоянии и личностном развитии.

Пути решения этой проблемы включают в себя несколько важных шагов. Во-первых, необходимо увеличить количество психологов в школах путем выделения дополнительных ставок и стимулирования молодых специалистов выбирать эту профессию. Во-вторых, необходимо улучшать условия труда и социальную поддержку школьных психологов, что повысит привлекательность этой профессии. В-третьих, важную роль играет переподготовка и повышение квалификации уже работающих специалистов, чтобы они могли более эффективно справляться с новыми вызовами, возникающими в образовательной среде.

В связи с этим мы можем предложить некоторые рекомендации, которые благоприятно повлияют на будущее состояние психологических кадров в стране. Рекомендации мы разделили на 2 группы: первая группа направлена на деятельность и поддержку правительства, вторая же группа нацелена непосредственно на практикующих педагогов-психологов.

Рекомендации для правительства:

1. Увеличение бюджетных ставок для школьных психологов: Правительству следует пересмотреть финансирование образования, выделяя больше средств на создание дополнительных ставок для психологов. Важно, чтобы в каждой школе был достаточный штат психологов, что позволит уменьшить нагрузку на каждого специалиста и повысить качество оказываемой помощи.

2. Повышение заработной платы и социальных гарантий: Необходимо сделать профессию школьного психолога более привлекательной через повышение заработной платы, а также улучшение условий труда. Это может включать обеспечение социальными гарантиями, дополнительными льготами и поддержкой специалистов, работающих в удаленных регионах.

3. Программы стимулирования для студентов: Важно внедрять гранты, стипендии и другие программы стимулирования для студентов психологических факультетов, которые заинтересованы в работе в образовательной системе. Это поможет привлечь новых специалистов в отрасль.

4. Переподготовка и повышение квалификации: Правительство должно поддерживать программы повышения квалификации для школьных психологов, что поможет им адаптироваться к новым вызовам. Это могут быть курсы по работе с современными стресс-факторами, такими как кибербуллинг, цифровые зависимости и социальная изоляция.

5. Интеграция психологической службы в образовательную политику: Важно укрепить связь между школами и учреждениями, занимающимися психическим здоровьем. Это может быть достигнуто через специальные программы сотрудничества с психологическими центрами и клиниками, а также через разработку стандартов оказания психологической помощи в школах.

Рекомендации для психологов:

1. Профессиональное развитие: Психологам необходимо постоянно совершенствовать свои навыки и знания, посещая курсы повышения квалификации, участвуя в конференциях и обмене опытом с коллегами. Современные вызовы требуют постоянного развития компетенций, особенно в таких областях, как кризисное консультирование и работа с детьми с особыми образовательными потребностями.

2. Активное участие в школьной жизни: Школьным психологам важно не только реагировать на запросы со стороны учеников или учителей, но и проявлять инициативу. Регулярные тренинги, беседы и мастер-классы для школьников и преподавателей помогут создать здоровую и поддерживающую атмосферу в школе.

3. Кооперация с учителями и родителями: Эффективная работа психолога требует тесного взаимодействия с педагогическим коллективом и родителями учеников. Психологам важно налаживать партнерские отношения с учителями, помогая им лучше понимать эмоциональные потребности детей и разрабатывать стратегии поведения в классе.

4. Использование современных технологий: В условиях цифровизации школьные психологи могут применять различные онлайн-инструменты для диагностики и консультирования учеников, что облегчит работу и позволит охватить больше детей, нуждающихся в помощи.

5. Самоорганизация и работа с эмоциональным выгоранием: Психологам важно уделять внимание своему собственному психоэмоциональному состоянию. Организация супервизий, участие в профессиональных сообществах и регулярные практики саморегуляции помогут избежать эмоционального выгорания и сохранять высокую эффективность работы.

В заключение, недостаток школьных психологов в Казахстане – это серьезная проблема, которая требует немедленного решения на всех уровнях. Как правительство, так и сами специалисты должны приложить усилия для улучшения ситуации. Увеличение количества специалистов, улучшение условий их труда и профессиональное развитие могут кардинально изменить ситуацию, повысив качество психологической помощи в школах. Школьные психологи играют важную роль в поддержании эмоционального здоровья детей, и инвестиции в эту сферу – это инвестиции в будущее поколения и стабильность общества.

Список использованных источников:

1. Об утверждении Комплексного плана по защите детей от насилия, превенции суицида и обеспечению их прав и благополучия на 2023 – 2025 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000748>

2. Raise the Bar: Mental Health and Wellbeing / <https://www.ed.gov/about/ed-initiatives/raise-bar/raise-the-bar-mental-health-and-wellbeing#:~:text=Through%20the%20School%2DBased%20Mental,to%20deliver%20services%20to%20students>

3. Klusmann U., Richter D., Lüdtke O. Teachers' emotional exhaustion is negatively related to students' achievement: Evidence from a large-scale assessment study // Journal of Educational Psychology. – 2016. – Т. 108. – №. 8. – С. 1193.

4. В большинстве школ Казахстана не хватает психологов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.zakon.kz/obshestvo/6434395-v-bolshinstve-shkol-kazakhstana-ne-khvataet-psikhologov.html>

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ

Жантикеев С.К.¹, Исмаил О.Р.²

¹кандидат психологических наук,
профессор университета «Туран-Астана»

²магистр педагогических наук,
старший преподаватель университета «Туран-Астана»

Коммуникативная компетенция представляет собой способность эффективно обмениваться информацией, идеями, мыслями и эмоциями с другими людьми. Она включает в себя не только умение грамотно и ясно выражать свои мысли и идеи, но и умение понимать, интерпретировать и реагировать на сообщения, полученные от других людей.

Для студентов педагогов - психологов коммуникативная компетенция играет ключевую роль в их учебе, профессиональной карьере и личной жизни. В сфере психологии важно не только уметь анализировать и интерпретировать поведение и коммуникацию других людей, но и обладать навыками активного слушания, эмпатии и эффективного взаимодействия с клиентами, коллегами и другими участниками процесса. Кроме того, коммуникативная компетенция необходима для проведения исследований, интервьюирования респондентов, сбора и анализа данных, а также для успешного представления результатов исследований в публичных выступлениях и научных публикациях.

Теоретические основы коммуникативной компетенции включают в себя изучение таких аспектов, как процессы коммуникации, коммуникативные стратегии и тактики, психологические аспекты общения, влияние культурных и контекстуальных факторов на коммуникацию, а также различные модели и подходы к анализу и оценке коммуникативных навыков и поведения [1].

Коммуникация - это процесс передачи информации, идей, мыслей и эмоций между людьми. В психологии коммуникация изучается как ключевой аспект межличностного взаимодействия и важный механизм формирования и поддержания отношений. Психология коммуникации исследует различные аспекты коммуникационного процесса, включая язык и речь, невербальные сигналы, межличностные отношения, влияние культурных и контекстуальных факторов на коммуникацию, а также стратегии и тактики коммуникации.

Коммуникативная компетентность включает в себя ряд ключевых аспектов, а именно, умение эффективно представлять свои мысли и идеи, умение четко и ясно сообщать свои идеи и сообщения, навыки активного слушания и понимания, умение адаптировать коммуникативный стиль в зависимости от аудитории и слушателей, эмпатия и способность понимать и учитывать чувства и потребности других людей, Навыки эффективного управления конфликтами и стрессом [2].

Существуют модель коммуникативной компетенции, модель Дейка и Клипса, включающей четыре вида коммуникативной компетенции: грамматическую, социолингвистическую, стратегическую и сакраментальную, каждая из которых имеют свою специфику и особенности.

В модели Вендлинга, предлагается систематизация коммуникативных навыков в соответствии с их функциональным назначением (например, восприятие, понимание, производство и взаимодействие), тогда как в теоретической модели Харги, выделяют три основных компонента коммуникативной компетенции, связанных друг с другом общей структурой, таких как грамматический, социокультурный и стратегический [3].

Вербальная коммуникация включает в себя использование слов и языка для передачи информации и выражения мыслей. Основные навыки вербальной коммуникации включают следующие компоненты: умение формулировать свои мысли и идеи четко и понятно, умение адаптировать свой язык и стиль коммуникации в разной аудитории, умение активно слушать и внимательно следить за тем, что говорят другие люди, умение задавать открытые и продуманные вопросы для поддержания диалога и получения обратной связи, умение выражать свои эмоции и чувства словами, а также понимание того, как эмоции могут влиять на слушателей.

Важная роль в вербальной коммуникации играет эффективное использование языка и речи, а именно владение грамматикой, правильное использование и произношение слов и предложений, учитывать культурные особенности и нормы при использовании языка, адекватность трансляции необходимой информации.

Необходима организация четкой и понятной артикуляции слов, правильное использование интонации и акцента для выражения адекватных эмоций и усиления важности передаваемой информации, а также накопление словарного запаса и расширения кругозора.

Овладение этими навыками позволяет студентам педагогам - психологам эффективно общаться, проводить интервью, вести консультации и участвовать в различных дискуссиях и тренинговых мероприятиях.

Невербальная коммуникация играет значительную роль в процессе общения, иногда даже более важную, чем вербальная коммуникация. Невербальные сигналы могут передавать эмоции, настроение, отношение к собеседнику и многое другое. Они дополняют и уточняют вербальные сообщения, делая коммуникацию более полной и эффективной. Невербальная коммуникация также может быть особенно важной в случае, когда вербальная информация недоступна или недостаточно ясна, например, при общении с людьми с ограниченными языковыми навыками или при взаимодействии в культурном контексте.

Невербальная коммуникация включает в себя ряд элементов, которые могут быть использованы для передачи информации и иметь эмоциональную составляющую.

Система невербальной коммуникации включает жесты, мимику, пантомимику, тональность. Жестикуляция сопровождается различными движениями руками, головой или телом, которые могут выражать определенные эмоции, акцентировать внимание на важность и актуальность передаваемой информации, тогда как выражение лица, включая изменения в выражении глаз, бровей, губ и других физиологических признаков отражают эмоциональное состояние человека. Также эмоциональное состояние человека проявляются в интонации, ритме, громкости и других аспектах звукового сопровождения речи, что усиливает трансляцию передаваемой информации и влияет на ее восприятие и понимание.

Элементы невербальной коммуникации могут быть важными инструментами для студентов педагогов - психологов в их профессиональной деятельности, так как понимание и умение анализировать невербальные сигналы помогает лучше понять клиентов, коллег и других участников общения, а также повысить качество и уровень межличностных отношений и контактов.

Эмпатия является важной профессиональной компетенцией педагогов - психологов и определяется как способность понимать и чувствовать эмоции других людей, ставя себя на их место. Для успешной коммуникации и взаимодействия важно проявлять эмпатию, так как это помогает установить близкую связь с собеседником, проявить поддержку и понимание, а также помочь другому человеку почувствовать себя понятым и принятым.

Формирование коммуникативной компетенции у студентов педагогов - психологов включает умение активно слушать и задавать вопросы является важной частью коммуникативной компетенции. Слушание - это не просто процесс восприятия слов другого человека, но и активный процесс понимания, анализа и реагирования на его сообщения. Это включает в себя умение улавливать ключевые идеи, эмоции и потребности собеседника, а также задавать уточняющие вопросы для получения более подробной информации и стимулирования диалога. Умение слушать и задавать вопросы является необходимым навыком для работы с клиентами, проведения интервью и исследований, а также для эффективного разрешения психологических проблем.

В процессе развития коммуникативных способностей студентов педагогов - психологов важная роль отведена формированию умения управления конфликтами и стрессом, то есть способности эффективно управлять эмоциями и напряжением во время конфликтных ситуаций или стрессовых ситуаций. Это включает в себя умение выражать свои эмоции конструктивным способом, находить компромиссы и альтернативные решения, а также находить способы справиться со стрессом и сохранить психологическое равновесие.

Важной особенностью современного общества является наличие межкультурных различий, что предполагает необходимость формирования у студентов педагогов - психологов понимание культурных различий в коммуникации как определяющего для эффективного взаимодействия с людьми из разных культур и общественных групп. Культура влияет на коммуникационные обычаи, нормы, ценности и ожидания, поэтому то, что считается приемлемым или эффективным в одной культуре, может быть неприемлемым или неэффективным в другой. Понимание культурных различий помогает избежать недопонимания, конфликтов и ошибок в коммуникации.

Применение коммуникативных стратегий к разным культурным контекстам заключается в умении выбирать и применять подходы к коммуникации, которые наиболее соответствуют культурным особенностям и ожиданиям собеседников. Это может включать в себя использование различных стилей

речи, невербальных сигналов и поведенческих стратегий в зависимости от культурного контекста, а также уважение к культурным нормам и традициям [4].

Рольевые игры и тренинги также способствуют развитию эмпатии, понимания точек зрения других людей и развитию эмоций в процессе коммуникативного взаимодействия. Рольевые игры и тренинги представляют собой методы обучения, в которых участники играют роли и взаимодействуют в соответствии с определенными сценариями. Этот метод позволяет студентам психологам практиковать навыки коммуникации в реалистичных ситуациях, моделируя различные взаимодействия с клиентами, коллегами или другими участниками общения.

В современной системе подготовке профессиональных компетенций педагогов - психологов играет важную роль ситуационные задания и кейс-методы представляющих собой методы обучения, в которых студентам предлагается решать практические задачи или анализировать конкретные ситуации, связанные с коммуникацией. Эти методы позволяют студентам применять теоретические знания о коммуникации на практике, развивать аналитические навыки, принимать обоснованные решения и находить адекватные способы решения проблем [5].

Саморазвитие студентов педагогов - психологов предполагает работа с фидбеком и самооценкой, включающей в себя процесс получения обратной связи от преподавателей, коллег или клиентов о своем коммуникативном поведении, а также оценку своих собственных коммуникативных навыков и способов их улучшения. Этот процесс помогает студентам осознать свои сильные стороны и области для улучшения в коммуникации, а также развивать навыки саморегуляции и саморефлексии.

Организация мастер-классов и семинаров по развитию коммуникативных навыков представляет собой метод, при котором студентам предоставляется возможность участвовать в специально организованных занятиях, направленных на развитие конкретных аспектов коммуникативной компетенции. Эти занятия могут включать в себя различные упражнения, игры, рольевые игры, дискуссии в которых отрабатываются элементы коммуникации и взаимодействия.

Современная система обучения предполагает необходимость использования инновационных технологий, таких как вебинары, онлайн-платформы и мультимедийные материалы, являющиеся эффективным способом обучения коммуникативной компетенции. Эти технологии позволяют студентам получать доступ к обучающему материалу в любое удобное время и из любого места, а также общаться и взаимодействовать с преподавателями и другими студентами в онлайн-формате. Это расширяет возможности индивидуализации и персонализации обучения.

Таким образом, формирование коммуникативных навыков у студентов педагогов - психологов в процессе подготовки специалистов психолого-педагогического направления является важной и составной частью развития профессиональной компетенции и будет способствовать становлению их профессионального мастерства и практического опыта.

Литература

1. Ковалев А. И. Коммуникативная психология. Санкт-Петербург.- 2019
2. Смирнова А. Г. Профессиональные коммуникативные навыки психолога. Методика формирования.- Санкт-Петербург.- Речь.- 2014.
3. Челомбитко В. А., Кудашова О. М. Психология коммуникации: учебн. пособие для студентов высших учебных заведений. – М.- Юрайт.- 2017
4. Леонтьев, Д. А. (2013). Коммуникативные навыки психолога. Санкт-Петербург.- Речь.- 2013.
5. Шарыгина, Е. А. Формирование коммуникативной компетенции будущего психолога в процессе обучения: автореф. дис. ... канд. пед. наук.- 2016.

ӘОЖ 373

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ РӨЛІ

Кадырова Ш.Ж.¹, Голеукутова А.М.², Даулетбекова Л.С.²

¹Педагог-психолог, «Әл-Фараби атындағы мектеп-гимназиясы» КММ

²Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті
Қарағанды қ., Қазақстан

Мектептердегі және басқа білім беру мекемелеріндегі психологиялық қолдау-бұл оқушылардың мектеп өміріне сәтті бейімделуіне, жеке мәселелер мен жанжалдарды шешуге және психикалық

бұзылулардың алдын алуға ықпал ететін қолайлы эмоционалды атмосфераны құруға бағытталған жүйелі көмек. Ол жеке кеңес беруден бастап, қарым-қатынас дағдыларын, эмоционалды тұрақтылықты және стрессті жеңе білуге бағытталған топтық тренингтерге дейінгі көптеген іс-шараларды қамтиды. Психологиялық қолдау студенттерге жеке және оқу сипатындағы қиындықтарды жеңуге көмектеседі, бұл өз кезегінде олардың табысты оқуына және тұлғаның үйлесімді дамуына ықпал етеді.

Психологиялық-педагогикалық қызмет - бұл өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі жетілдірудің негізі ретінде әрекет ететін білім беру процесі субъектілерінің жеке, зияткерлік, эмоционалды, әлеуметтік дамуына бағытталған педагогикалық қызмет түрі [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Психологиялық қолдау қызметінің мақсаты - білім беру үдерісі субъектілерінің психологиялық денсаулығын қолдау және нығайту, білім беруді ұйымдастыруда қолайлы психологиялық климат құру және оқу-тәрбие процесіне қатысушыларға психологиялық қолдау көрсету. Бұл әркім өзін сенімді, қауіпсіз сезінетін және мектеп пен сыртқы факторлардың қиындықтарын жеңе алатын ортаны құруға ықпал етуі керек. Психологиялық қолдаудың негізгі мақсаттары көп қырлы, жеке және ұжымдық аспектілерді қамтиды. Ең алдымен, ол оқушылардың күйзелісін азайтуға бағытталған. Оқу процесі балалар мен жасөспірімдер үшін, әсіресе бәсекелестік, ересектердің жоғары талаптары мен үміттері жағдайында өте ауыр болуы мүмкін. Оқушылар ата-аналардың оларды табысты және академиялық тұрғыдан мықты балалар ретінде көруге ұмтылуының қысымына, сондай-ақ тесттер мен емтихандардың жоғары нәтижелеріне бағытталған білім беру жүйесінің қысымына тап болуы сирек емес. Мұндай жағдайларда психологиялық қолдау оқушылар үміттерін ақтамаудан қорықпай өз қабілеттерін дамыта алатын жайлы және достық ортаны құруда маңызды рөл атқарады [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Психологиялық көмектің тағы бір маңызды мақсаты - жеке және әлеуметтік мәселелерді шешуге көмектесу. Психологиялық қолдау оларға өз тәжірибелерін білікті маманмен талқылауға, пайдалы кеңестер алуға, сондай-ақ қиындықтарды өз бетінше жеңуге үйренуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе жасөспірімдер өздерін, сезімдері мен эмоцияларын түсінуді, сондай-ақ әлемде өз орнын іздеуді үйренетін жеке тұлғаның белсенді қалыптасу кезеңінде өте маңызды. Мектеп психологтары оларға өзін-өзі көрсету дағдыларын дамытуға, басқалармен дұрыс қарым-қатынасты үйретуге және стресске төзімділікті қалыптастыруға көмектеседі. Сонымен қатар, эмоционалды стресстің жоғарылауы жағдайында оқушылар депрессия, мазасыздық, агрессивті мінез-құлық немесе тіпті суицид әрекеттері түрінде көрінетін дағдарыстарға тап болуы мүмкін. Мұндай жағдайларда психологтың уақтылы араласуы жағымсыз салдардың алдын алуда шешуші рөл атқаруы мүмкін. Психологтар оқушылармен жеке жұмыста да, эмоционалды және психологиялық проблемаларды ерте диагностикалау бағдарламаларын құруда да көмек көрсетеді, бұл дабылдарға уақтылы жауап беруге мүмкіндік береді. Мұндай бағдарламаларды енгізу дағдарыстық жағдайлардың санын азайтуға және олардың оқушылардың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін күрделі проблемаларға айналуына жол бермейді. Сондай-ақ, психологиялық қолдау білім беру мекемелерінде қолайлы психоэмоционалды климатты қалыптастыруға бағытталғанын атап өткен жөн. Бұл жеке оқушылармен жұмыс істеуді де, бүкіл сынып немесе мектеп деңгейіндегі іс-шараларды да қамтиды. Мысалы, қорқытудың алдын алу бағдарламалары немесе эмоционалды сауаттылық курстары әр оқушы өзін құнды және мағыналы сезінетін достық және қолдау көрсететін мектеп ортасын құруға ықпал етуі мүмкін. Оқушылар өздерінің эмоционалдық және психологиялық қажеттіліктерін құрметтейтінін және қолдайтынын сезгенде, бұл олардың оқу мотивациясына, мектеп өміріне қатысуына және оқу процесіне жалпы қанағаттануына оң әсер етеді [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Білім беру талаптары мен үміттері артып келе жатқан қазіргі әлемде, оқушылар мен мұғалімдердің психикалық денсаулық мәселелері ерекше маңызға ие болуда. Мектеп-бұл балалар үшін білім алатын орын ғана емес, сонымен қатар олардың әлеуметтік және эмоционалдық дамуы үшін кеңістік. Алайда, көптеген оқушылар әртүрлі психологиялық қиындықтарға тап болады, бұл олардың оқу процесіне және жалпы әл-ауқатына айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Бұл проблемалар емтихандарға байланысты әдеттегі стресстік жағдайлардан депрессия, мазасыздық және әлеуметтік бейімделу проблемалары сияқты күрделі психологиялық дағдарыстарға дейін болуы мүмкін. Осыны ескере отырып, білім беру мекемелеріндегі психологиялық қолдаудың рөлі бұрынғыдан да өзекті болып отыр. Сонымен қатар, жаһандық әлеуметтік және экономикалық өзгерістер оқушылардың психикалық денсаулығына да әсер етеді. Қазіргі балалар ақпараттың шамадан тыс жүктелуінің жоғары деңгейіне, ата-аналар мен қоғамның күтулеріне тап болады, олар көбінесе шамадан тыс болып шығады, бұл сонымен қатар стресстік жағдайлардың пайда болуына қолайлы жағдай жасайды.

Осылайша, білім беру мекемелеріндегі психологиялық қолдау бірнеше өзара байланысты мақсаттарды көздейді: оқушылардың күйзелісін азайту, жеке және әлеуметтік мәселелерді шешуге көмектесу, дағдарыстық жағдайлардың алдын алу, сонымен қатар оқушылар үшін де, мұғалімдер үшін де қолайлы орта қалыптастыру. Бұл білім беру процесінің барлық қатысушыларының эмоционалды және психологиялық әл-ауқатын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады, бұл өз кезегінде олардың табысты оқу іс-әрекетіне және жеке өсуіне ықпал етеді.

Көптеген зерттеулер білім беру мекемелерінде психологиялық қолдаудың маңыздылығын растайды. Әр түрлі елдердің ғалымдары психологиялық көмектің оқушылар мен оқытушыларға әсерін зерттеп, олардың психикалық денсаулығы мен академиялық жетістіктеріне оң әсерін анықтады.

Оқушылардың психикалық денсаулығын қолдау қажеттілігіне назар аударған алғашқы зерттеушілердің бірі **Джон Боулби**, өзінің тіркеме теориясымен танымал британдық психоаналитик. Ол өз еңбектерінде балалардың дамуы мен оқу процесінде эмоционалды әл-ауқатының маңыздылығын атап өтті. Оның пікірінше, баланың мектептегі сәтті эмоционалды дамуы психологиялық көмек арқылы қамтамасыз етілуі мүмкін қолдау және сенімділік ортасымен тығыз байланысты. Боулби мұғалімдермен және сыныптастарымен тұрақты эмоционалды байланыстар стресс пен мазасыздық деңгейін төмендетіп, мектеп өміріне жақсы бейімделуге ықпал етеді деп сендірді.

Бұл салаға тағы бір үлкен үлес **Лоуренс Генридің** жұмысы болды, ол психоәлеуметтік қолдаудың оқу үлгеріміне әсерін зерттеді. Өз зерттеулерінде Генри психологиялық қолдау алатын оқушылар оқу жүктемелерін жақсырақ басқаратынын және емтихандарда жоғары нәтиже көрсететінін атап өтті. Ол жалпы білім беру процесіне оң әсер ететін психологиялық көмек бағдарламаларының арқасында оқуға байланысты стресс пен мазасыздықты азайтуға болатынын атап өтті.

Американдық психолог **Линда Левинсон** өз зерттеулерін мұғалімдердің шаршауын зерттеуге арнады. Ол созылмалы күйзеліске ұшыраған мұғалімдер педагогикалық міндеттерді нашар орындап қана қоймай, өздерінің жағымсыз эмоционалды күйлерін оқушыларға жеткізетінін көрсетті. Левинсон студенттерге ғана емес, тәрбиешілерге де эмоционалды қолдау бағдарламаларын енгізуді ұсынды. Оның зерттеулері мұғалімдерге психологиялық көмек көрсету олардың кәсіби тиімділігінің жоғары деңгейін сақтауға көмектесетінін және жану қаупін азайтатынын көрсетті, бұл бүкіл мектеп жүйесіне оң әсер етеді.

Ресейлік зерттеуші **Юрий Зинченко** сонымен қатар мектептегі психологиялық қолдаудың рөлін түсінуге айтарлықтай үлес қосты. Ол өз еңбектерінде психологиялық көмек көрсетудің кешенді тәсілінің қажеттілігін атап өтті. Оның пікірінше, психологиялық қолдау тек өзекті мәселелерді алдын-алуды да қамтуы керек. Зинченко сонымен бірге мұғалімдермен және ата-аналармен жұмыс істеудің білім беру ортасында қолдау мен сенімділіктің ортақ атмосферасын құрудың маңыздылығын атап өтті.

Білім беру жүйесіндегі психологиялық көмекті зерттеудегі тағы бір маңызды тұлға - **Дэвид Барлоу**, американдық клиникалық психолог, ол мектеп оқушылары арасындағы мазасыздықты зерттеуге бағытталған. Ол оқушыларға оқуға байланысты мазасыздық пен стрессті жеңуге көмектесетін мінез-құлық терапиясының үлгілерін әзірледі. Барлоу ерте анықтау мен араласудың маңыздылығын атап өтті, өйткені көптеген мазасыздықтар, егер уақтылы шешілмесе, болашақта үлкен психологиялық проблемаларға әкелуі мүмкін.

Осылайша, Джон Боулби, Лоуренс Генри, Линда Левинсон, Юрий Зинченко және **Дэвид Барлоу** сияқты жетекші ғалымдардың жұмыстары оқушылар мен оқытушылар үшін психологиялық қолдаудың маңыздылығын көрсетеді. Бұл зерттеулер мектептердегі эмоционалды атмосфераны жақсартуға бағытталған тиімді бағдарламаларды алға тартты, бұл өз кезегінде оқушылардың үлгеріміне оң әсер етеді және шешуді ғана емес, сонымен қатар оқушылардың эмоционалды тұрақтылығын нығайтуға бағытталған мұғалімдердің кәсіби күйіп қалу деңгейін төмендетеді.

Жалпы білім беру мекемелеріндегі психологиялық қолдаудың рөлі бұрынғыдан да өзекті болып отыр. COVID-19 пандемиясы мәжбүрлі әлеуметтік оқшаулану және қашықтықтан оқыту жағдайында психологиялық қолдаудың қаншалықты маңызды екенін көрсетті. Көптеген студенттер тірі қарым-қатынастың болмауымен, болашақтың белгісіздігімен және әдеттегі өмір салтының өзгеруімен байланысты эмоционалды қиындықтарға тап болды. Күндізгі оқуға қайта оралу психологиялық қиындықтармен қатар жүрді, өйткені балалар мен тәрбиешілер ұзақ қашықтықтан оқытудан кейін жаңа жағдайларға бейімделді. Білім беру мекемелеріндегі психологиялық қолдау дағдарыстық жағдайларды жеңуге ғана емес, сонымен қатар оқушылардың өмірлік маңызды дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Мысалы, ол балаларды эмоциялармен күресуге, стрессті басқаруға, құрдастарымен салауатты қарым-қатынас орнатуға үйретеді, бұл олардың қоғамға сәтті енуі үшін қажет. Бұл дағдылар тек мектеп ортасында ғана емес, сонымен қатар одан тыс жерлерде де маңызды, болашақ жеке және кәсіби дамуға әсер етеді. Эмоцияларыңызды басқара білу, стресстік жағдайларға дұрыс жауап беру

және басқа адамдармен қарым-қатынас жасау өмірдегі сәттіліктің негізгі факторларының біріне айналады.

2023 жылдың маусым айында университетіміз болашақ мамандығымызбен танысу мақсатында оқу практикасын мектеп қабырғасында өткізді. Практика барысында өзімізді қызықтырған мәселелерге назар аудара отырып, мектеп психологтарымен қысқаша сұрақ жауап өткіздік. Сонын нәтижесінде жалпы білім беру мекемелерінде педагог психологтардың жетіспейтініне көз жеткіздік. Бұл өз кезегінде оқушыларға жеткілікті психологиялық қолдау көрсетуіне кедергі жасайды. Осындай жағдайларды азайту мақсатында мектептерде әр жас ерекшелігіне мамандандырылған педагог-психологтар санын көбейтуге кеңес береміз.

Осылайша, психологиялық қолдау қазіргі білім беру жүйесінің маңызды элементі болып табылады. Бұл нәтижелерді жақсартуға ғана емес, сонымен қатар тұлғаның жан-жақты дамуы үшін қолайлы атмосфераны құруға көмектеседі. Мектептерде психологиялық көмектің кешенді бағдарламаларын енгізу оқушылар мен мұғалімдер арасындағы стресс деңгейін төмендетуге, олардың эмоционалдық тұрақтылығын арттыруға және соның салдарынан білім беру мекемелеріндегі жалпы климатты жақсартуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қайроллаева И.Ж. Білім беру саласында жоғары сынып оқушыларымен жүргізілетін педагог-психолог қызметінің мәні//Профессор А.А.Молдажанованы еске алуға арналған “XXI ғасырдағы педагогикалық білім беру: басымдықтар мен ізденістер” тақырыбындағы халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарының жинағы. – Астана, 2022. — С. 421-425

2. Қырғызған Г.А. Мектеп жүйесі жағдайында балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау //Newintegrationsofmoderneeducationinuniversities. – Алматы, 2023. – С. 259.

3. Хухлаева О. В. Психологическая служба в образовании. Школьный психолог: учебно-пособие для вузов. — Москва : Издательство Юрайт, 2024. — 353 с.

ӘОЖ 37.02

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МАҢЫЗЫ

Жеңіс Г.Т.¹, Кеулімжаева Н.², Сайлаухан М.²

¹п.ғ.м., аға оқытушы

²Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті
Қарағанды қаласы, Қазақстан

Білім берудің цифрлық трансформациясы әртүрлі педагогикалық міндеттерді шешу және білім беру процесінің тиімділігін арттыру үшін дамып келе жатқан технологияларды енгізумен байланысты. Тиісінше, білім беру қызметін ұйымдастыруда жасанды интеллектті қолдану өзекті мәселе болып табылады. Жасанды интеллектті енгізу сонымен қатар деректерді сапалы және сандық талдау мүмкіндіктерінің арқасында оқытудың дербестендірілген әдістеріне және оқу қызметінің нәтижелерін уақтылы мониторингтеуге негізделген. Жасанды интеллектті пайдалану, сондай-ақ деректерді кешенді талдау мұғалімдерге оқу процесін қызықты, әрі нәтижелі етуге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта оқушыларға, студенттерге және мұғалімдерге үлкен пайда әкелетін білім беруге көмектесетін көптеген жасанды интеллект бағдарламалары бар. Үлкен артықшылығы - білім беру платформасы оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес бейімделеді. ЖИ бағдарламалық жасақтамасын әзірлеу жүйесі ғалымдарға өздерінің әлсіз жақтарымен жұмыс істеуге көмектеседі.[1]. Процесс барысында бағдарлама оқушының қай жерде қиындық көретінін анықтайды және дағдыларды жақсарту үшін қажетті материалдарды жібереді. Адаптивті оқыту жасанды интеллекттің негізгі алгоритмін қолданады. Сонымен қатар, кез-келген ыңғайлы уақытта білім беру - бұл білім алушы үшін үлкен пайда. Қазір жасанды интеллектке негізделген келесі білім беру бағдарламалары белгілі:

1. Автоматты бағалау (SmartSparrow). Жасанды интеллектке негізделген мамандандырылған компьютерлік бағдарлама, ол мұғалімнің білім беру ортасында жазылған эсселерге баға қою мінез-құлқына еліктейді. Ол оқушылардың білімін бағалай алады, олардың жауаптарын талдай алады, кері байланыс бере алады және жеке оқу жоспарларын құрайды.

2. Аралық оқу (Querium). Бұл бағдарлама оқушылардың ұмытып кеткен білімдерін екі рет тексереді. Бағдарламаның мәні оқушылардың нені және қашан оқығанын бақылайды. Осының арқасында ол ұмытып кетуі мүмкін ақпаратты анықтай алады және оны қайталауға кеңес береді.

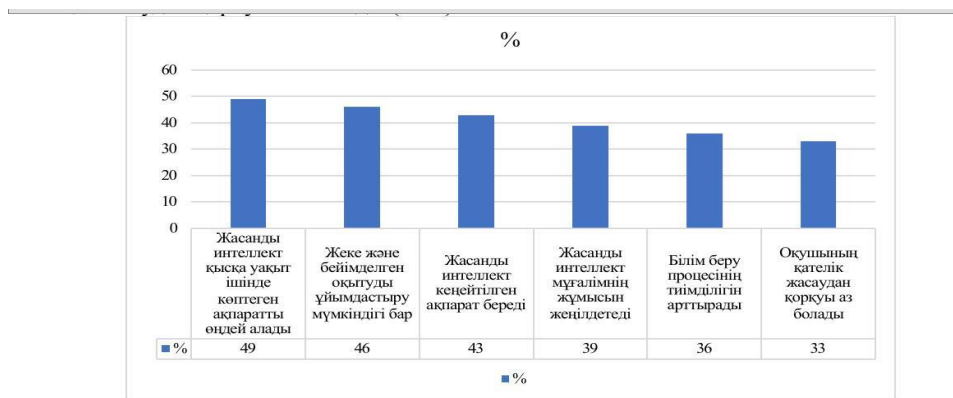
3. Мұғалімдерге кері байланыс (Ivy). Көптеген жылдар бойы мұғалімдер бір-бірін бағалады, бірақ қазір бұл қағаз тасымалдаушылардың көмегімен жасалмайды, бірақ ЖИ-мен ЧАТ-бот жиі қолданылады. Олар нақты сұхбат беруші сияқты диалог интерфейсі арқылы пікір жинауға қабілетті. Сонымен қатар, бұл бағдарлама белгілі бір пікірдің себептерін анықтай алады.

4. Виртуалды көмекшілер (ChatGPT). Қазіргі уақытта мұғалімдерге арналған көмекшілер бар, олар оқушылардың сұраныстарына дәл және тез жауап бере алады, оларға кіріктірілген ЖИ компьютерлерінің арқасында.

Айта кету керек, мұғалімдер өздерінің дәрістері мен оқу материалдарындағы олқылықтарды әрдайым біле бермейді, бұл студенттерді белгілі бір ұғымдарға қатысты шатастыруы мүмкін. Жасанды интеллект бұл мәселені шешудің жолын ұсынады. «Coursea», ашық онлайн курстардың ірі жеткізушісі, мұны қазірдің өзінде тәжірибеде қолданады. Көптеген оқушылар үй тапсырмасына қате жауап жібергені анықталған кезде, жүйе мұғалімді ескертеді және болашақ оқушыларға дұрыс жауап беру туралы кеңестер беретін арнайы хабарлама береді. Жүйенің бұл түрі курстарда болуы мүмкін түсініктемедегі олқылықтарды толтыруға көмектеседі және барлық оқушылардың және студенттердің бірдей тұжырымдамалық негіз құруын қамтамасыз етеді. Оқытушыдан жауап күтудің орнына, оқушылар тұжырымдаманы түсінуге және келесі жолы оны қалай дұрыс жасау керектігін есте сақтауға көмектесетін дереу кері байланыс алады.

Жасанды интеллектке негізделген кейбір репетиторлық бағдарламалар бұрыннан бар және оқушыларға негізгі математика, жазу және басқа пәндерді үйренуге көмектеседі. Жасанды интеллект мұғалімдер мен оқушыларға олардың қажеттіліктеріне бейімделген курстар құруға көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар екеуіне де курстың жалпы табысы туралы кері байланыс бере алады [2]. Мұндай жасанды интеллект жүйелері оқушыларға және студенттерге қажетті қолдауды алуға және оқытушыларға пәнді оқуда қиындықтарға тап болуы мүмкін оқушылардың оқуын жақсартатын бағыттарды табуға мүмкіндік береді. Алайда, бұл мектептердегі және жоғарғы оқу орындарындағы жасанды интеллект бағдарламалары жеке курстар бойынша кеңестер ғана емес. Кейбіреулер оқушыларға жетістікке жететін және қиындықтарға тап болатын салаларға байланысты мамандықтарды таңдауға көмектесетін жүйелерді құру үшін жұмыс істейді [3].

Оқушылар және студенттер білім беру процесінде жасанды интеллектті қолданудың әртүрлі формалары мен түрлерімен көбірек бетпе-бет келеді, бұл оларға жасанды интеллектті қолданудың өзіндік көзқарасын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мұны біз жүргізген зерттеу нәтижелері де растайды, оның мақсаты студенттердің білім беру процесіне жасанды интеллект енгізуге деген көзқарасын анықтау болды. Зерттеудің нәтижесі 1-ші суретте берілген:

Сурет 1. Білім беру процесіне жасанды интеллектті енгізудің оң жақтары

Сауалнамаға 13 студент қатысты. Сауалнаманың негізгі сұрақтары келесідей болды:

- «Жасанды интеллект технологиясы негізінде оқытуды көргіңіз келе ме?».
- «Сізде жасанды интеллект тәжірибесі болды ма?».
- «Жасанды интеллект технологиясының оқудағы артықшылықтарын не көресіз?».

Зерттеу нәтижесінде сауалнамаға қатысқандардың 72%-ы жасанды интеллект туралы білімді қолдануға дайын екендіктерін білдірді, ал 28%-ы жасанды интеллект технологияларын қолдану мәселелерінде жеткілікті құзыретті емес деп санайды. «Сізде жасанды интеллект тәжірибесі болды ма?», сауалнамаға қатысқандардың 55%-ы теріс жауап берді, сауалнамаға қатысушылардың 45%-ы жасанды интеллектті қолданудағы тұрақты тәжірибесі (14%) және ішінара тәжірибесі (31%) туралы

айтты. Білім беру процесіне жасанды интеллектті енгізудің оң жақтарының ішінде қатысушылар мыналарды атады:

- жасанды интеллект қысқа уақыт ішінде үлкен көлемдегі ақпаратты өңдей алады (49%);
- жеке және бейімделген оқытуды ұйымдастыру мүмкіндігі бар (46%);
- жасанды интеллект кеңейтілген ақпарат береді (43%);
- жасанды интеллект мұғалімнің жұмысын жеңілдетеді (39%);
- білім беру процесінің тиімділігін арттыру (36%);
- оқушының жасанды интеллектпен өзара әрекеттесу кезінде қателесуден қорқуы аз болады (33%).

Айта кету керек, студенттер мұғалім мен жасанды интеллекттің үйлесімді бірлескен жұмысын қалайды. Зерттеу білім беру саласында жасанды интеллектті қолданудың жалпы оң нәтижелерін көрсетті, атап айтқанда: ыңғайлы оқу ортасын құру, жұмыстың оңтайландырылуы мен дәлдігін арттыру, қысқа мерзімде деректермен алмасу. Студенттер арасында жүргізілген сауалнама студенттердің білім беру процесіне жасанды интеллектті енгізуге деген көзқарасы тұтастай алғанда оң екенін көрсетті.

Қорытындылай келе, біз айтқанымыздай, жасанды интеллект бағалау сияқты тапсырмаларды орындай алады, студенттерге оқуды жақсартуға көмектеседі және тіпті нақты әлемдегі репетиторлықты алмастыра алады. Жасанды интеллект жүйелері студенттер сұрақтар қоя алатын және ақпарат таба алатын немесе тіпті ең негізгі оқу материалдарымен жұмыс істеу кезінде мұғалімдерді алмастыра алатын орын ретінде қызмет ететін сараптамалық білім беруге бағдарламалануы мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Зулпыхар Ж., Нұрланқызы А., Рохая Л. Білім беруді дамыту және жасанды интеллект енгізу әдістері // Ғылыми журнал «ҚР ҰҒА хабаршысы». – 2024. – 409(3). – С. 77-89.
2. Мамбеталиева А.К., Туралбаева А.Т. Болашақ педагогтарының жасанды интеллект элементтерін қолдануының маңызы // Қазіргі педагогикалық білім беру мәселелері. – 2022. – №6. – С. 155-165.
3. Керімбай А.М. Білім беру жүйесіндегі жасанды интеллект // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университетінің Хабаршысы – 2023. – 2(3). – С. 72-79.

ӘОЖ 378

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ГИБРИДТІК БІЛІМ БЕРУДІҢ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ

Жеңіс Г.Т., Казалиев Е.К.

п.ғ.м., аға оқытушы

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі білім беру саласы цифрлық технологиялардың қарқынды дамуымен тығыз байланысты және білім беру процесін жаңғыртудың маңызды құрамдас бөлігіне айналды. Гибридтік білім беру — дәстүрлі оқыту әдістерін цифрлық құралдармен біріктіру, бұл заманауи білім беру жүйесінің негізгі бағыты. Цифрлық платформалар оқу процесін жекелендіруге, студенттердің қажеттіліктеріне сәйкес оқу жолдарын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Орналасқан жерге қарамастан білім алу мүмкіндігі гибридтік білім беруді тиімді әрі тартымды етеді, әсіресе төтенше жағдайлар немесе пандемия кезеңінде. Пандемия кезінде онлайн оқытудың артықшылықтары айқындалды, ал гибридтік модель білім беру сапасын төмендетпей, студенттер мен оқытушылар үшін тиімділікті арттырды.

Білім беру жүйесі оқушылардың гибридтік білім алуын ақпаратты меңгеру әдістерін кеңейтіп, олардың дербестігін және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Студенттер дәстүрлі дәрістермен қатар, интерактивті онлайн материалдарды пайдаланып, білімдерін тереңдетуге мүмкіндік алады.

Гибридтік оқытудың өзектілігі:

1. Саралау: Студенттердің жеке қажеттіліктеріне сай оқыту.
2. Икемділік: Оқу уақыты мен орнын таңдау мүмкіндігі.
3. Цифрлық құралдар: Интерактивті платформалар, видеолар және онлайн курстар арқылы білім алу.
4. Технология интеграциясы: Оқу процесінде виртуалды симуляциялар мен электронды кітаптар пайдалану.

Гибридік білім беру студенттерге білімін толықтыруға, уақытын тиімді пайдалануға және цифрлық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Алғаш рет «аралас оқыту» (blended learning) түсінігі 2006 жылы Д. Бонк пен С. Грэхемнің «Аралас оқыту жөніндегі анықтамалық» ("The Handbook of Blended Learning") еңбегінде қолданылды. Д. Бонк "аралас оқыту – бұл бетпе-бет оқытумен (face-to-face) компьютерлік құралдар арқылы оқытуды синтездейтін оқыту жүйесі" деп атап өтті. Х. Стакер мен М. Хорн бұл концепцияны одан әрі дамыта отырып, оны дәстүрлі аудиториялық оқытуды оқытушының жетекшілігімен онлайн оқытумен біріктіретін білім беру тәсілі ретінде сипаттады. [1]

Бұл анықтамалар гибридік оқытудың негіздерін түсінуге және оның білім беру жүйесіндегі рөлін айқындауға көмектеседі. Аралас оқыту студенттерге оқу процесін тиімді түрде ұйымдастыруға, білім алуды жекелендіруге және заманауи технологиялардың мүмкіндіктерін барынша пайдалануына мүмкіндік береді.

Кеңес дәуірінде бұл тақырып бойынша ақпарат көздері болмаған. Дегенмен, қазіргі заманда гибридік білім берудің өзектілігі артып, көптеген зерттеушілердің назарын аударады. Қазақ ғалымдары да бұл білім жүйесіне өз үлестерін қосып келеді. Мысалы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ғалымдары, оның ішінде Жүнісова К.К., цифрлық және гибридік оқыту жүйелерін зерттеуде белсенді. Сонымен қатар, EdCrunch X сияқты халықаралық конференциялар да осы тақырыпқа арналуда.

Сонымен қатар, XX ғасырдың 90-жылдарында компромисс ретінде гибридік оқу (blended learning) моделі пайда болды. Бұл модель дәстүрлі оқытуды (бетпе-бет форматта) және университеттің білім беру онлайн платформасындағы компьютерлік оқытуды біріктіреді. Платформада барлық оқу материалдары, тестілеу жүйесі, әртүрлі онлайн кітапханалар мен ресурстарға қолжетімділік, сондай-ақ оқытушылардың таңдауы бойынша ұсынылған қосымша материалдар бар, олар нақты өтілген тақырыптарға сәйкес келеді [2].

2002 жылы американдық ғалымдар Д. Джонсон мен Л. Бакер білім беру жүйесін цифрландыру туралы «Оқыту мен оқытудағы технологиялардың әсерін бағалау» атты алғашқы ғылыми еңбектерін жариялады. Ғалымдар цифрлық технологияларды білім беруде қолданудың мүмкіндіктері туралы алғашқылардың бірі болып пікір білдірді. Олар білім берудің әртүрлі салаларында когнитивті және аффективті аспектілермен қатар, оқыту үдерісіндегі және педагогикадағы өзгерістер, мұғалімдердің технологиялық дағдыларын жетілдіру, сондай-ақ технологиялық интеграция тұрғысынан білім беруді цифрландырудың ықтимал артықшылықтары мен кемшіліктерін жан-жақты сипаттады.

Франция, Испания, Швейцария және Бельгияда цифрлық технологияларды білім беруге интеграциялау кеңінен қолданылады. Электрондық курстарды қалыптастыруда төмендегідей құралдар пайдаланылады:

1. Оқу платформалары: Moodle, Canvas, Google Classroom.
2. Видеосабактар мен вебинарлар: Coursera, edX, Udemy.
3. Интерактивті құралдар: Kahoot!, Quizlet, Nearpod.
4. Симуляциялар мен ойында*: Практикалық дағдыларды дамыту үшін.
5. Сандық ресурстар: JSTOR, Google Scholar.
6. Мобильді қосымшалар: Duolingo, Khan Academy [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Гибридік оқу моделі студенттердің оқу процесін белсенді түрде басқаруына мүмкіндік береді, өйткені олар өз уақытында және қарқынында білім алады. Бұл әдіс білім алушылардың түрлі оқу стильдеріне жауап беріп, дербестік пен шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, мұғалімдер мен студенттер арасындағы интерактивті қарым-қатынас пен пікір алмасу да күшейеді, бұл оқу сапасын арттырады [3].

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің педагогика факультетінде, педагогика және психология мамандығында оқитын студенттер арасында қаншалықты «Цифрлық гибридік білім беру» білетіні туралы сауалнама алынды.

Кесте 1 – Сауалнама нәтижелері

Сауалнама сұрақтары	Иә(%)	Жоқ (%)	Белгісіз(%)
1. «Цифрлық гибридік білім беру» түсінігі	55% (6)	27% (3)	18% (2)
2. Оқытуда цифрлық гибридік білім беруді қолдану	73% (8)	27% (3)	-

3. Цифрлық технологиялардың артықшылықтары	64% (7)	36% (4)	-
4. Гибридтік білім беру модельдерін білу деңгейі	45% (5)	36% (4)	18% (2)
5. Цифрлық гибридтік білім берудің болашағы	82% (9)	18% (2)	-

Сауалнама нәтижелері Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің студенттерінің "Цифрлық гибридтік білім беру" тұжырымдамасына қатысты оң пікірде екенін көрсетеді. Алайда, білім алушылар арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстары мен оқу әдістемелерін жетілдіру қажеттілігі туындайды. Студенттердің цифрлық технологияларды қолдану тәжірибесін арттыру, олардың білім беру процессінде ролін нақтылау, сондай-ақ гибридтік білім берудің артықшылықтарын толыққанды түсіндіру маңызды.

Осыған орай, цифрландыру жағдайында гибридтік білім берудің артықшылықтарын ашып көрсету мақсатында келесі ұсыныстарды назарларыңызға ұсынамын:

1. Интерактивті платформалар: Оқу процесін жеңілдету үшін GoogleClassroom, Zoom, Microsoft Teams сияқты интерактивті платформаларды пайдалану. Бұл платформалар студенттер мен оқытушылар арасында тиімді қарым-қатынас орнатуға, материалдарды оңай бөлісуге мүмкіндік береді.

2. Мультимедиялық контент: Видеолар, подкасттар, инфографикалар, және анимациялар арқылы оқу материалдарын әртараптандыру. Мұндай контент студенттердің назарын аударып, ақпаратты жеңіл әрі қызықты түрде меңгеруге көмектеседі.

3. Дербестендірілген оқу: Әр студенттің жеке қажеттіліктеріне сай оқу бағдарламаларын әзірлеу. Бұл студенттердің өз қызығушылықтарына және қабілеттеріне қарай материалдарды тандауға мүмкіндік береді.

4. Виртуалды шындық: VR және AR технологияларын енгізу арқылы тәжірибелік оқу мүмкіндіктерін ұсыну. Бұл студенттерге нақты өмір жағдайларын модельдеуге және оқыту сапасын арттыруға көмектеседі.

5. Архивтеу: Оқу материалдарын цифрлық форматта сақтау, бұл ақпаратқа қолжетімділікті арттырады.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде мынадай қорытынды шығаруға болады: гибридтік білім беру уақыт пен аумақтық шекаралармен шектелмейді. Гибридтік білім беру – заманауи білім беру жүйесінің маңызды компоненті, себебі ол дәстүрлі оқыту әдістерін цифрлық технологиялармен тиімді түрде біріктіреді.

Бұл жүйе студенттерге икемділік ұсынып, өз уақытында және өз қарқынында оқу мүмкіндігін береді, сонымен қатар цифрлық технологиялар бойынша білімдерін дамытуға мүмкіндік жасайды. Пандемия кезеңінде осы әдістің артықшылықтары айқын көрінді, өйткені білім алушылар мен мұғалімдер жаңа оқу жағдайларына тез бейімделуге мәжбүр болды.

Гибридтік білім беру студенттердің оқу процесіне белсенді қатысуын арттырып, әртүрлі оқу стилдеріне сәйкес келетін әдістемелерді қолдануға мүмкіндік береді. Бұл, өз кезегінде, білім сапасын арттырады және білім алушылардың дербес жұмыс істеу дағдыларын жетілдіреді.

Болашақта гибридтік білім беру жүйесінің білім беру процесінің маңызды компоненті ретінде қабылдануына негіз боларлықтай факторлар оның икемділігі мен қолжетімділігін қамтамасыз ететін инновациялық технологиялардың дамуымен байланысты.

Осылайша, гибридтік білім беру дәстүрлі және цифрлық оқу тәсілдерінің тиімді үйлесімін ұсынып, білім беру жүйесін заманауи талаптарға сай жетілдіруге ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Лапина И. В., Воронушкина О. В. Смешанное и гибридное обучение: отличительные признаки реализации в вузе // Мир науки, культуры, образования. – 2024. – №. 4 (107). – С. 250-253.
2. Абрамова Я. К. Смешанное обучение как инновационная образовательная технология // Перспективы развития информационных технологий. – 2014. – №. 17. – С. 115-119.
3. Жантлеева М. Т., Мейрбеков А. К., Сейтова М. Е. The hybrid approach in teaching english: hybrid approach in teaching english // Вестник КазНПУ имени Абая, серия «Педагогические науки». – 2023. – Т. 77. – №. 1. – С. 180-187.

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘНІ

Кадырова Ш. Ж¹, Манатпек А.М.,² Сейтханова Г.Е.²

¹Педагог-психолог, «Әл-Фараби атындағы мектеп-гимназиясы» КММ

²Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі уақытта жаһандану процестері мен қоғам қарқынды дамуда, сондықтан оқушыларға жаңа білімдер мен дағдыларды меңгеруді талап етеді. Және білім беру жүйесінде оқушылардың пассивті қатысуы, сабақтан тыс қалуы да өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Осы орайда мотивацияны арттыру өзекті, себебі мотивациясы жоғары оқушылар жаңа өзгерістерге тез бейімделіп, қоғамның талаптарына сәйкес білім алады. Оқушылардың мотивациясын арттыру арқылы, олардың сабаққа деген қызығушылығын оятып, оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етуге болады.

2024жылы 2 қыркүйекте Қазақстан Республикасының президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың халыққа жолдауында елдегі саяси және экономикалық реформаларды жалғастырудың маңыздылығын атап өтті. Әсіресе, білім беру саласын дамыту және азаматтардың табысын арттыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаевтың пікірінше, жаңа реформалар оқушылардың, соның ішінде жастардың мотивациясын арттыруға және білім деңгейін жақсартуға ықпал етуі тиіс [1].

Алдымен мотивация сөзінің мағынасы толықтай ашып көрсетсек. Мотивация (ағылш. motivation) - қазақша "жігерлену", "ынталану", "ниет" сөздерінің мән мағынасына сәйкес келетін заман ағымына сай, гуманитарлық ғылымдардың аясында кең көлемде қолданылатын ұғым. Мотивация сөзінің ұғым ретінде алғашқылардың бірі болып немістің иррационалды волонтаризм философы А. Шопенгауэр өзінің философиялық еңбегінде қарастырған. Мотивация - психология ғылымы бойынша адамды мақсатқа бағыттаған, талпыныс жігерін күшейткен, мақсатқа жетуге құлшыныс тудырған ішкі ынталылықтың ықпалдылығы. Яғни, жігерленуге, мақсатқа ұмтылуға, үйренуге деген мотивация адам бойындағы шартсыз рефлекс болып қалыптасқан.

Мотивация оқыту жүйесінде ішкі және сыртқы болып бөлінеді.

Ішкі мотивация – оқушының оқу әрекетіне деген жеке қызығушылығы және талпыныстың ішкі ниеттен оянуы. Сыртқы мотивация-жетістіктері үшін алатын марапаттар немесе бағалар арқылы қалыптасады. Көбінесе қысқа мерзімді және оның әсері уақытша болады. Қазіргі таңда мотивацияның зерттелуі бірнеше теориялық модельдер кеңінен қолданылуда. Атап өтсек:

Маслоудың қажеттіліктер иерархиясы - бұл теория адамның қажеттіліктерін бес деңгейге бөледі (физиологиялық, қауіпсіздік, әлеуметтік, сый-құрмет, өзінді жетілдіре түсу қажеттіліктері). Адам өсуінің басты қозғаушысы – «ниет» деп түсіндіріледі. Герцберг қажеттіліктерді гигиеналақ және мотивация деп екіге бөледі. Мотивациялық факторлар адамның ішкі қанағаттандырушылығына, ал гигиеналақ факторлар сыртқы жағдайларға байланысты.

Оқушының оқуға деген мотивациясының қалыптасуына әсер етуші бірден бір фактор ата-анасының балаға деген қарым-қатынасы. Мұнда сыртқы ортадан келіп түсетін іс-әрекеттер Келли Мак-Дэниел «В поиске материнской любви» кітабында баланы неғұрлым көбірек құшақтаған сайын оның миы махаббат пен бақытты сәттерді көбірек қабылдайтынын жазған. Ата-анасының балаға берген қолдауы, мотивациясы оқушының оқуға деген ынтасын арттыруға, өзінің ішкі мотивациясын оятуға әсер етеді. Қарым-қатынас арқылы отбасында балаға қалай қолдау берілетін болса онда ол білім алу барысында өзінің жеке мүмкіндіктерін ашуға, ары қарай оқуға деген қызығушылығын арттыруға әсер береді. Адам бойында мотивация тұрақты және тұрақсыз күйде орын алады. Мотивацияның тұрақты-тұрақсыздығы, оның адам әрекетіндегі ықпалының сақталу ұзақтығы адамның ішкі ұстанымының берік-әлсіздігіне, ниетінің шын-жалғандығына, кедергілердің сипатына, ортасындағы қарым-қатынас түріне байланысты болады. Егер мектеп жасындағы балаға жеткіліксіз түрде ата-анасының қолдауы берілетін болса онда ол балада білім алуға деген мотивациясы төмендейді немесе мүлдем жойылады [2].

Оқу мотивациясының жоқтығы балаға мектептегі оқу үлгерімінің нашарлауына, ортамен араласуына, интеллектуалдық тоқырауға ұшырады. Бірақ, мектептегі төмен үлгерім баланың ақыл-ой дамуы мен қабілетінің толық көрсеткіші емес ондағы негізгі мәселе бала бойындағы мотивацияның

жоқтығы немесе жетіспеуінен туындайды. Мектептегі оқу үлгерімінің төмен болуы қоғамда қалыптасқан жалған оймен айтқанда бірінші балаға емес ата-анасына әсер ететін болғандықтан, ата-анасы баланы мәжбүрлі түрде сабақ оқуға, тапсырманы орындауға талаптар қойып, баланың өзі жасағысы келмеген жағдайларға итермелейді. Немесе бала үшін тапсырмаларды ата-анасы өздері орындап балаға нақты міндеттерін үйретпеуінен, баламен дұрыстап санаспауынан, жеке тұлғалық беделін түсіруден, баланы келеке етуден, шектен тыс еркелетуден, басқа балалармен салыстырудан да оқуға деген мотивациясын төмендейді. Ал сол әрекеттердің нәтижесінде балада өзіне сенімсіздік пайда болады, өмірде өзінің жеке өмір жолың бастауында түрліше кедергілерге рухани үнемі қарсы тұра алмау секілді өзгерістер байқалады [3]

Жоғарыда айтылып кеткен ақпараттардың барлығыда «Неліктен балада оқу мотивациясы жоқ?» деген ата-аналар мен ұстаздарды тарапына қойылған сұраққа толыққанды жауап десек артық болмас. Бала бойында мотивацияны арттыруда аса көңіл бөлетін жайт бұл баланың жасаған жұмыстарына, кішігірім жетістіктеріне ата-ана мен ұстаздың сенім білдіруі. Қанша жастағы адам болмасын қолдау, сенім секілді көзге түсе бермейтін ерекше бір сезімдерді сезінсе онда ол адам мүмкін емес деген ойларды жоққа шығарып, ары қарай іс-әрекетті жалғастыруға ынтасы оянып, өзінің қызығушылықтарын арттыра түседі. Отбасындағы дұрыс қарым-қатынас бала мотивациясына едәуір әсерін тигізеді. Бірақ, тез нәтиже бермейді. Жүйелі әрі үздіксіз жұмыс жүргізілсе, міндетті түрде бала мотивациясы жоғарлайды. Психологтардың басшылыққа ала отырып айтатын кеңесі баланың өзін-өзі дұрыс бағалай алуы. Тек балада ғана емес ересек жастағы адамдардың да бойында болу керек қасиеттің бірі, бірақ бұл қасиетті балаға кіші жастан бастап үйретпесе онда өзін төмен бағалайтын мотивация орын алады [3].

А.С. Выготскийдің психологиялық ғылымында ерекше орын алатын теориясы бала дамуының жақын арадағы аймағы деп аталады. Бұл теорияның түпкі мәні баланы тәрбиелеп оқыту, оған білім беріп, дүние танымын қалыптастыру үнемі оның табиғи дамуының деңгейінің оздырып отыруды талап етеді¹. Бала ол жеке тұлға, бірақ белгілі уақытқа дейін ата-анасына тәуелді және олардың қолдауын қажет етеді. Сол қажеттіліктерді қанағаттандыра отырып балаға ең алдымен дұрыс қарым-қатынас жасай отырып, баланың ойлау қабілетін дамытуға бағытталған іс-әрекеттерге көшіп, балаға өз қатесін түзеуге мүмкіндік беріп, білім беру процесінде балаға өз жауапкершілігін талап етіп, сан-қилы кедергілерді өз батылдығы мен табандылығының арқасында жеңе білген кейіпкерді сабаққа енгізу, баланың білім алу процесінде жеке ерекшелігін есепке алу, түрліше әдістерді қолдану.

Геймификация әдісі, бұл әдіс оқу процесіне ойын элементтерін қосу арқылы оқушыларды қызықтыру, күрделігі жоғары тапсырмаларды орындауға ынталандыру, қажетті білім көздерімен жабдықтау: компьютер тағы басқа құралдармен қамтамасыз ету секілді көптеген тәжірибелерді қолдану арқылы бала мотивациясын қалыпты нормада ұстауға ата-анада және мектеп ұстаздары да бірлесе отырып жұмыс жасаса онда бұл мәселе бірте бірте өз кезегінде ескерілмейтін мәселенің бірі болып қалмақ.

Геймификация әдісін оқу процесінде қолданудың бірнеше идеяларын ұсынамыз:

1. Ойын түріндегі викториналар мен тесттер. Оқу материалын бекіту үшін онлайн викториналар немесе тесттер жасау. Kahoot, Quizlet сияқты платформалар арқылы оқушылар сұрақтарға жылдам жауап беруі керек, ал ұпайлар нақты уақыт режимінде көрсетіледі.

2. Оқушыларды марапаттау. Барлық тапсырманы уақытында орындағанда немесе жоғары баға алған кезде арнайы марапаттау және жетістіктерін басқаларға көрсету.

3. Марафондар мен челленджер. Оқушылар арасында түрлі челленджер ұйымдастыру. Мысалы, белгілі бір уақыт аралығында қызықты тапсырма беру немесе ең көп кітап оқыған оқушыларды марапаттау.

4. Командалық жұмыс және ынтымақтастық. Топтық тапсырмалар мен командалық ойындар ұйымдастыру арқылы оқушылардың бір-бірімен байланысын нығайту. Әр топқа ортақ мақсаттар мен марапаттар беру.

5. Уақытқа шектеу қою. Кейбір тапсырмаларға уақыт шектеуін қосу. Бұл оқушыларды тез әрі тиімді жұмыс істеуге ынталандырады. Мысалы, викториналарда шектеулі уақыт беру арқылы жылдам ойлауды дамытуға болады. Нәтижесіне қосымша ұпайлар мен бонустар беру.

6. Сабақ соңындағы рефлексия. Оқушыларға өз жетістіктері мен қателіктерін талдауға мүмкіндік беру. Мысалы, сабақтың соңында немесе белгілі бір кезең аяқталған соң, не үйренгенін және қандай қиындықтарға тап болғанын талқылау.

Қорытындылай келе, мотивация бағыт-бағдар жолын анықтайтын, адам мінезіне энергетикалық импульстер беретін психикалық процестер. Бала бойында мотивацияның қалыптасуы өз орта арасына байланысты. Орта мен дұрыс қарым-қатынас жасай алуы балаға ары қарай дамуына, ой өрісінің

кеңеюіне, жақсы жақтарын ашуға септігін тигізеді. Оқу мотивациясына дұрыс қойылған бағыт-бағдар болашақта қандай жастағы балаға болмасын тұлғалық дамуына, ортасының кеңеюіне, өмір жолында өзі қалаған тұлға бола алуына мүмкіндіктер жасайды. Осы секілді мүмкіндіктер әрбір бала бойында табылу үшін бірінші кезекте ата-ана, мектеп қабырғасында ұстаз бірлесе отырып баламен бірге дұрыс жұмыс жасай алса, балаға дұрыс мотивация бере алса әрбір бала бойында өзіне сенімділігі жоғарлап, өзің дұрыс қабылдай алатын, тақты мақсатқа ұмтылатын жеке тұлғалар саны артады.

Осы мақсатпен ата-аналар және ұстаздар назарына кеңес әрбір өсіп келе жатқан балаға жіті назар аударып, жоғарыда айтылғандай бала сенімділігін арттырса, балаға қолдау көрсету арқылы нақты мақсаттарды жүзеге асыруына мүмкіндіктер жасай алса сонымен қатар оқу процесіне әртүрлі оқу әдістерін, интерактивті құралдарды, мультимедиялық ресурстарды пайдалану, кері байланыс беру оқушылардың прогресін және қызығушылығын арттырады, сонда ғана өз ерекшеліктерімен көзге түсетін орта қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. 2024 жылғы 2 қыркүйекте ҚР Парламенті палаталарының бірлескен отырысында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев ел халқына Жолдауын жариялады. [Электрондық ресурс] Кіру режимі: <https://kaz.zakon.kz/kogam-tyyny/6048484-asymzhomart-toaevty-azastan-khalyna-zholdauy--2024-toly-mtn.html>.

2. Каденова А. Е. Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыру ерекшеліктері//Материалы международнойнаучно-практическойконференции: Алтынсаринскиепедагогическиечтения. «Инновационныетехнологии в современномобразовании: стратегия, задачи, внедрение». Книга 2 – 2024. – С. 102-108.

3. Курманова Г.К. Оқушылардың оқу мотивациясын арттыру. Кіру режимі: <https://infolesson.kz/oushini-ou-motivaciyasin-arttiru-1585654.html>

ӘОЖ 37.03

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕЛЛЕКТИСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жеңіс Г.Т.², Кадырова Ж.Ш.,¹Рахимберлина Д.,²Бахыт А.²

¹Педагог-психолог, «Әл-Фараби атындағы мектеп-гимназиясы» КММ

²Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті Қарағанды қ., Қазақстан

Әлеуметтік интеллект түсінігі соңғы жылдары білім беру жүйесінде кеңінен зерттелуде. Ол адамның қоғамда тиімді әрекет етуі, басқалармен өзара байланыс орнату қабілеті, эмоцияларды түсіну және реттеу дағдыларын қамтиды. Әсіресе, бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік интеллектісінің дамуы маңызды, себебі бұл кезең олардың әлеуметтік дағдыларды меңгерудің алғашқы сатысы болып табылады.

Бастауыш мектеп жасындағы балалар қарқынды дамудың кезеңінде болады, сондықтан олардың танымдық және эмоционалдық қабілеттері де жетіліп отырады. Осы жастағы балалар қоршаған ортадағы адамдармен қарым-қатынас жасап, олардан әлеуметтік мінез-құлықтың үлгілерін қабылдайды. Осыған орай, бастауыш сынып оқушыларында әлеуметтік интеллектінің дамуы олардың эмоционалдық жағдайына, өзіне және өзгелерге деген қатынасына, сондай-ақ, қоғамдағы әлеуметтену процесіне тікелей ықпал етеді.

Бастауыш сынып кезеңі – баланың тұлға ретінде қалыптасуының негізі қаланатын маңызды саты. Бұл кезеңде баланың тек танымдық қабілеттері ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік дағдылары да қарқынды дамиды. Әлеуметтік интеллект – баланың басқалармен қарым-қатынас жасау, эмоцияларды түсіну және өз мінез-құлқын әлеуметтік ортаға бейімдеу қабілеті. Бұл қабілеті жоғары дамыған бала құрдастарымен, мұғалімдермен және ата-анасымен сәтті байланыс орнатады, топта жұмыс істейді және жанжалдарды тиімді шешуді үйренеді. Әлеуметтік интеллектінің ерекшеліктерін зерттеу баланың оқу процесіне бейімделуін жақсартуға және тұлғалық дамуына оң ықпал етеді. Осы мақалада бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік интеллектісінің қалыптасуындағы негізгі факторлар мен ерекшеліктер қарастырылады.

Әлеуметтік интеллекті ұғымын алғаш рет енгізген ғалым Эдвард Торндайк. 1920 жылы ол адамның адамдармен қарым-қатынас жасау қабілетін интеллектуалдық қабілеттердің маңызды бөлігі ретінде қарастырды. Торндайк әлеуметтік интеллектіні басқалардың мінез-құлқын түсіну және басқару қабілеті деп сипаттаған. Кейінгі ғалымдар әлеуметтік интеллектіні «басқа адамдармен тіл табысу қабілеті» деп

анықтаса (Мосс, Хант), П.Е.Вернон кейін бұл ұғымды кеңейте түседі. Оның айтуынша, әлеуметтік интеллект адамның басқа адамдармен үйлесіп, тіл табысуынан танылады, қоғамдық ортада, әлеуметтік топ ішінде өзін ұстаудың әлеуметтік техникасын меңгерген, қарым-қатынаста жайлы, әлеуметтік мәселелерді жақсы білетін, топтағы басқа адамдардың пікірін қабылдай алатын, танымайтын адамдардың уақытша немесе негізгі мінез ерекшеліктерін тез және нақты түсінетін қабілетін танытады. Осы әлеуметтік интеллект мәселесіне арналған сайт материалдарына шолу жасау барысында ғалым Заккароның әлеуметтік интеллектіні екі қырынан яғни әлеуметтік түсінік және жағдайға сәйкес мінез-құлық қырынан қарастырғанын көреміз.

Бастауыш сыныптың білім көлемі 1-4 сынып аралығы болып белгіленген. Оқитудың бұл кезеңінде оқушылардың жас ерекшелігі 7 мен 11 жас аралығын қамтиды. Білім берудің аталған сатысында оқушылар негізгі сыныпқа көшудің дайындығын жүргізеді. Бір ескеретіні, қоғам қажеттілігіне қарай бастауыш тек әріп үйреніп, оқып, жазуды, санауды, қосу, алуды ғана емес өз бетінше іздену, жаңа білімді қорыту, сын тұрғысынан ойлау, шығармашылық қатынас құру сынды дағдыларды бойында көрсете білуі маңызды. Яғни оқушы бастауыш сыныптан-ақ сыни ойлау дағдысын меңгере бастайды.

Бастауыш сыныпта балалардың әлеуметтік интеллектісі бірнеше факторлар арқылы дамиды. Негізгі ерекшеліктеріне мыналар жатады:

1.Эмоцияларды тану және түсіну: Бұл жастағы балалар өз эмоцияларын және өзгелердің сезімдерін тани бастайды. Алдымен қарапайым эмоциялармен (қуаныш, қайғы, ашу) танысып, кейін күрделі эмоциялық жағдайларды түсіну қабілетін дамытады.

2.Қарым-қатынас дағдыларының жетілуі: Балалар өздерінің вербалды және вербалды емес қарым-қатынас дағдыларын дамытады. Сыныптастары және мұғалімдерімен байланыс жасау арқылы бұл қабілеттер қалыптасады.

3.Эмпатияның дамуы: Бұл жастағы балалар басқалардың сезімдерін түсінуге, оларға жанашырлық танытуға үйренеді. Эмпатия – достық қарым-қатынастарды нығайтып, балалардың әлеуметтік ортада үйлесімді өмір сүруіне көмектеседі.

4.Топта жұмыс істеу: Балалар топтық жұмыстар арқылы ынтымақтастыққа бейімделіп, өз жауапкершіліктерін сезінеді. Мұндай іс-әрекеттер олардың ұжымдық жұмыс істеу қабілеттерін дамытады.

Мектеп баланың әлеуметтік интеллектін дамытудың негізгі ортасы болып табылады. Мұғалімдер оқушыларды бірлескен жұмысқа, қарым-қатынасқа және эмоционалды қолдау көрсетуге баулиды. Сабақ барысында мұғалімдер балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытатын жаттығулар мен тапсырмалар ұйымдастырады. Мұғалімдердің әлеуметтік интеллектті дамытуға ықпал етуінің негізгі әдістері:

-жанжалдарды шешу дағдыларын үйрету;

-оқушыларды ынтымақтастыққа тәрбиелеу;

-қолдау көрсету арқылы сенімді орта құру.

Баланың әлеуметтік интеллектінің дамуына әсер ететін негізгі факторлар:

1.Отбасындағы тәрбие: Әлеуметтік дағдылар негізі отбасында қалыптасады. Ата-аналардың қарым-қатынасы, эмоцияларды көрсету үлгісі, қолдауы мен тәрбиесі балаға үлкен ықпал етеді.

2.Құрдастарымен байланыс: Балалардың бір-бірімен қарым-қатынасы олардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастырады. Бірлескен ойындар мен әрекеттер бұл қабілеттерді дамытады.

3.Мектептегі орта: Сыныптағы тәртіп, мұғалімдердің қарым-қатынасы және сынып атмосферасы баланың дамуына тікелей әсер етеді.

Әлеуметтік интеллектті дамыту үшін бірқатар тиімді әдістер бар:

1.Эмоцияларды тануға бағытталған тапсырмалар; Балаларды өз эмоцияларын тануға және оларды дұрыс атауға үйрету маңызды. Әртүрлі ойындар мен жаттығулар арқылы балалар өз сезімдерін және басқалардың эмоцияларын түсіне бастайды.

2.Топтық жұмысқа қатысу арқылы ұжымдық әрекеттерге үйрету; Әлеуметтік интеллектті дамыту үшін топта жұмыс істеу, бірлесіп шешім қабылдау және басқа адамдардың пікірін құрметтеуді үйрететін тапсырмалар орындау қажет.

3.Жанжалдарды шешуге арналған рөлдік ойындар. Балаларға қандай да бір жанжалдар туындағанда оны қалай шешуге болатынын үйрету. Конфликт кезінде эмоцияларды басқару, келісімге келу жолдарын қарастыру арқылы олар әлеуметтік интеллекттерін арттырады.

Осы әдістер балалардың әлеуметтік интеллектін дамытып қана қоймай, тұлғалық өсуіне де оң әсер етеді.

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік интеллектісі – олардың өмір бойы дамытын елеулі қабілеттерінің бірі. Бұл жаста балалардың эмоцияларды түсінуі, өзгелермен

қарым-қатынас орнатуы, дау-жанжалдарды шешу дағдылары дамудың бастапқы кезеңінде болғанымен, оларды арнайы білім беру және тәрбиелеу үдерісі арқылы белсенді түрде жетілдіруге болады.

Әлеуметтік интеллект баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуына, қоғамда өз орнын табуына және ұжыммен жұмыс істеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мектепте ұйымдастырылатын топтық жаттығулар, рөлдік ойындар және қарым-қатынасты дамытуға арналған шаралар балалардың осы қабілеттерін тиімді түрде шыңдайды.

Тиісті педагогикалық қолдау мен әлеуметтік орта балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруда басты рөл атқарады. Сол себепті ата-аналар мен мұғалімдердің үлесі зор. Бастауыш сынып оқушыларын эмоциялық сауатты болуға, өзгелерді түсінуге және олардың сезімдері мен пікірлерін бағалауға үйрету – олардың болашақта сәтті әрі үйлесімді қарым-қатынас орнату дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Осы әдістер арқылы бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік интеллектісін дамыту олардың тұлғалық және қоғамдық өмірде табысты болуына маңызды негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Андреева, Г.М. Әлеуметтік психология: Жоғары психологиялық оқу орындарына арналған оқулық / Г.М.: Андреева. 5-ші басылым.өңделген.және қосымша. - М.: Баспасөз аспектісі.- 2004.-365 б.

2. Агунова G.G. «Интеллект»,«әлеуметтік интеллект» ұғымдарының мәні және олардың зерттелу жайы //BulletinoftheKaragandauniversityPedagogyseries. – 2023. – Т. 109. – №. 1. – С. 72-84

3. Касенова З.Ж., Туралбаева А.Т. Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік интеллектісін дамытудың ерекшеліктері /. Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетінің хабаршысы.- 2018.- С.48-59.

ӘОЖ 738

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ МАМАНДЫҒЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУ

Жеңіс Г.Т.¹, Шоменова Б.Қ.², Қамза Ж.Ә.²

¹п.ғ.м., аға оқытушы

²Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті Қарағанды қ. Қазақстан

Қазіргі қоғамдағы жоғары оқу орындарында студенттерінің коммуникативтік құзыреттіліктерін дамыту білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Ақпараттық технологиялардың тез дамуы, жаһандану және әлеуметтік өзгерістер жастардан өз пікірлерін ашық білдіру және тиімді қарым-қатынас орнату қабілеттерін талап етеді. Коммуникативтік құзыреттіліктер тек тілдік біліммен шектелмейді, сонымен қатар мәдениетаралық қарым-қатынас, жан-жақты түсіну, тыңдай білу және тұлғааралық байланыс құзыреттіліктерін қамтиды. Бұл құзыреттіліктерді дамыту студенттердің жеке және кәсіби өмірде табысты болуына көмектеседі. Сондықтан студенттердің коммуникативтік құзыреттіліктерін қалыптастыру мен дамыту қазіргі таңда аса маңызды міндет ретінде қарастырылады.

Коммуникацияның негізгі анықтамасы – бұл мәліметтің бір немесе бірнеше байланыс арналары арқылы хабар берушіден қабылдаушыға жеткізілу процесі. Құзыреттілік— бұл білімді, іскерлікті қолдану қабілеті, оқу міндеттерін шешуде практикалық тәжірибе негізінде табысты жұмыс жасау [1].

Бұл ақпараттарға сүйене отырып, педагогика және психологтардың коммуникативтік кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасуы мен дамуына, қазіргі таңда аса маңызды көңіл бөлінуде. Осыған орай, педагогика және психологтардың қоғамдағы өзгерістерге уақытында жауап бере алуы, білім беру үдерісінің субъектісі ретінде өз позицияларын дұрыс анықтап, өзгертуі, жасөспірім тұлғасын мақсатқа бағыттап дамыту үшін инновациялық іс-әрекеттерді енгізу мәселесі өзекті болып отыр.

Педагогика және психология студенттерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда коммуникативтік құзыреттіліктердің маңызы зор. Педагогика және психология мамандарының коммуникативтік құзыреттіліктері олардың жұмысында тиімділік пен табысқа жету үшін шешуші рөл атқарады. Бұл мақала педагогика және психологтардың коммуникативтік құзыреттіліктерін дамытудың маңызды аспектілерін талдайды және осы бағытта тиімді әдістер мен стратегияларды ұсынады.

Кенес дәуірінде педагогика және психология саласындағы зерттеулер кең ауқымда жүргізілді. Педагогика және психологтардың коммуникативтік құзыреттіліктерін дамыту мәселесі де назардан тыс қалмады. Кеңес ғалымдары бұл тақырыпты жан-жақты зерттеп, түрлі әдістерді қолданды.

Неміс тілін екінші тіл ретінде оқытуды зерттеген ресейлік ғалым И.Л. Бим «Коммуникативтік құзыреттілік – тілді жеткізушілермен тіларалық және мәдениетаралық қатынасқа түсу қабілеттілігі» деп атап өткен. Ол өз еңбектерінде тілдің тек грамматикалық құрылымдарымен шектелмей, мәдени және әлеуметтік контекстте қолданылуының маңызды екенін көрсетеді. Коммуникативтік құзыреттілік оқу үдерісінде студенттердің қарым-қатынас жасау құзыреттіліктерін дамытуға ықпал етеді.

Психолог С.Л.Рубинштейн коммуникацияға байланысты :«Менің басқа адамға қарым-қатынасым – оны жаман қылықтардан аулақтатып, жаман қылықтарының түп тамырын шабу». Бұл тұжырым адаммен қарым-қатынаста теріс әрекеттерді тоқтатуға және олардың себептерін анықтауға назар аударудың маңыздылығын көрсетеді. Коммуникация – бұл тек ақпарат алмасу ғана емес, сонымен қатар, адамның ішкі дүниесін түсіну мен түзету процесі.

Коммуникативтік құзыреттілік, ең алдымен, қоршаған адамдармен қарым-қатынас орнату және дамыту қабілеті ретінде қарастырылады. Бұл тиімді коммуникацияны құру мен қолдау үшін қажетті білім, құзыреттіліктер және іскерліктер жиынтығы. Коммуникативтік құзыреттіліктің мәнін тереңірек түсіну үшін оның құрамдас элементтерін зерттеу қажет. Оларға жағымды алғашқы әсер қалыптастыру, қарым-қатынастың әртүрлі модельдерін меңгеру, эмоциялық кернеуді басқару, экспрессивті сигналдарды бақылау, әңгімелесушіні тыңдау және оның көзқарасын түсінуге ынталандыру сияқты құзыреттіліктер жатады [2].

Г. М. Андреева коммуникативтік құзыреттілік, қабілеттер мен іскерліктерді зерттеп, мемлекеттік қызметшілердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жолдарын қарастырады. Оның зерттеулері мемлекеттік қызметкерлердің тиімді қарым-қатынас жасауын және кәсіби салада табысты болуын қамтамасыз ету үшін қажетті коммуникативтік құзыреттіліктердің маңыздылығын айқындайды. Бұл тәсілдер мемлекеттік қызметтің сапасын арттыруға және қоғаммен тиімді өзара әрекеттесуді нығайтуға бағытталған.

Педагогика және психология студенттері коммуникативтік құзыреттілігін дамыту қажеттілігі олардың әрдайым серіктестерімен әртүрлі және көпжоспарлы қарым-қатынас жасау процесімен байланысты. Педагогика және психология кәсіби міндеттерін тиімді орындау үшін тұлғааралық қатынастағы өзара әрекеттестік құрылымына негізделген, жоғары дамыған коммуникативтік құзыреттілікке ие болуы керек.

Коммуникативтік білім, икемділік және қабілеттер тұлғааралық қарым-қатынасты орнату, сақтау және дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл құзыреттіліктерді кәсіби жағдайларда тиімді пайдалану маңызды. Кеңестік ғалымдар Г.С. Абрамовамен В.В. Колпачниковтың зерттеулерінде психологиялық кеңес беруде тұлғааралық өзара әрекеттестіктің маманның коммуникативтік мүмкіндіктеріне негізделетіні атап көрсетілген [3].

Тұлғамен байланыс орнату — күрделі процесс. Коммуникативтік құзыреттіліктер қалыптасуы үшін әңгімелесушіні тыңдау, мәселенің баламалы шешімдерін табу, ұсыныстарды орындауға бағыттау және сұхбат барысында эмоциялық қысымды болдырмау сияқты аспектілер педагогика және психология студенттеріне маңызды. Бұл құзыреттіліктердің тиімді дамуы білім беру процесінде балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге ықпал етеді, сондықтан олардың мәні өте жоғары.

Жоғарыда қарастырылған мәселенің теориялық аспектілері бізге педагогика және психология мамандығы студенттерінің коммуникативтік құзыреттіліктерін дамыту бойынша тәжірибелік жұмысымызды жүзеге асыруға мүмкіндік берді.

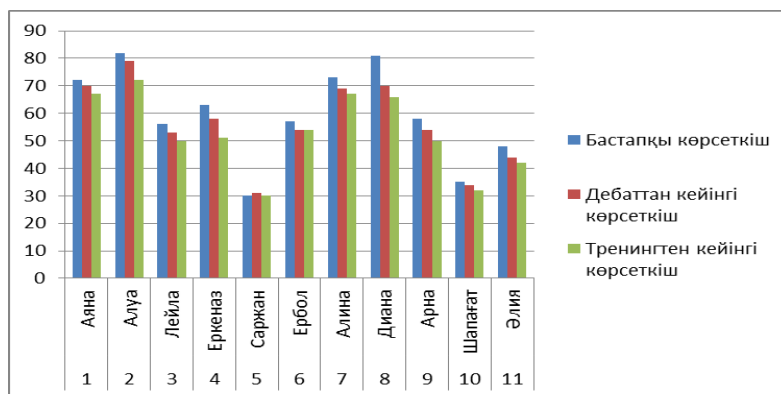
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің педагогика факультетінде, педагогика және психология мамандығында оқитын студенттер арасында В.Бойконың «Коммуникативті бағыттылық типін анықтау» сауалнамасы жүргізілді [4].

Сауалнама 25 сұрақтан тұрды және 11 студенттің жауаптары алынды. Сауалнама нәтижелері 1-кестеде және 1 суретте берілген.

Кесте 1 – Сауалнама нәтижелері

№	Студенттің аты-жөні	Бастапқы көрсеткіш	Дебаттан кейінгі көрсеткіш	Тренингтен кейінгі көрсеткіш
1	Аяна	72	70	67
2	Алуа	82	79	72
3	Лейла	56	53	50
4	Еркеназ	63	58	51

5	Саржан	30	31	30
6	Ербол	57	54	54
7	Алина	73	69	67
8	Диана	81	70	66
9	Арна	58	54	50
10	Шапағат	35	34	32
11	Әлия	48	44	42

Сурет 1. Сауалнама нәтижелері (салыстырмалы түрде)

Жоғарыда көрсетілгендей, біз жүргізген жұмыстарымыз оң нәтижелер берді. Бұл жұмыстың тиімділігін дәлелдейтін көрсеткіштер мен деректер жоғарыда ұсынылған диаграммада көрініс тапқан.

Диаграммада көрсетілген мәліметтер, жүргізілген сауалнаманың қорытындысына сәйкес, біздің стратегиямыздың дұрыс тандалғанын және атқарылған жұмыстың оң әсерін байқатады. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, қатысушылардың басым көпшілігі біздің қызметімізді жоғары бағалап, оң пікір білдірді.

Осылайша, жүргізілген жұмыстарымыздың нәтижелері мен сауалнама деректері біздің алға қойған мақсаттарымызға қол жеткізгенімізді растайды.

Педагогика және психология студенттерінің кәсіби коммуникативтік құзыреттілікті дамыту үшін төмендегідей ұсыныстар беруге болады:

1. Тренингтер ұйымдастыру: Коммуникация құзыреттіліктерді жетілдіруге арналған интерактивті тренингтер өткізу. Рөлдік ойындар, пікірталас және топтық тапсырмалар арқылы практикалық тәжірибе алу.

2. Кері байланыс мәдениетін қалыптастыру: Студенттерге бір-біріне тиімді кері байланыс беруді үйрету. Бұл олардың тыңдау және түсіністік қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

3. Топтық жобалар: Студенттерді топтық жұмыстарға тарту. Мұндай жобаларда олар өз пікірлерін ашық айтуға, тыңдауға және конструктивті диалог құруға мүмкіндік алады.

4. Симуляциялық жаттығулар: Кәсіби жағдайларды модельдеу арқылы студенттердің шешім қабылдау, конфликтілерді басқару және коммуникация құзыреттіліктерін жетілдіру.

Жоғарыда аталған белсенді оқыту әдістері арқылы студенттердің ерекшеліктері мен коммуникативтік құзыреттіліктеріне негізделген тиімді өзара әрекеттесу тәсілдері қалыптасады. Коммуникациялық құзыреттіліктерді дамыту педагогика және психология студенттерінің қарым-қатынастағы қиындықтарды жеңуіне жәрдемдесіп, олардың кәсіби саладағы жетістіктерін қамтамасыз етеді. Бұл, өз кезегінде, мансаптық өсуге және кәсіби дамуға мүмкіндік береді. Студенттерді кәсіби ортаға дайындау үшін қажетті құзыреттіліктер мен қабілеттерді қалыптастыру маңызды рөл атқарады.

Сонымен, белсенді оқыту әдістері студенттердің өзара әрекеттесуін және коммуникациялық құзыреттіліктерін нығайтуға ықпал етеді. Бұл процесс олардың кәсіби құзыреттіліктерін арттырып, эмоциялық интеллектілерін дамытуға көмектеседі. Нәтижесінде, студенттер түрлі коммуникациялық жағдайларда сенімді әрі тиімді әрекет ету қабілетіне ие болады.

Практикалық жаттығулар мен тренингтер арқылы алынған білім мен құзыреттіліктер, студенттерге конфликтілерді басқаруда, топтық жұмыс жасауда және креативті шешімдер табуға үлкен көмек көрсетеді. Осылайша, олар кәсіби ортада табысқа жету үшін қажетті құралдармен қамтамасыз етіледі.

Соңында, коммуникативтік құзыреттілікті дамыту тек кәсіби жетістік үшін ғана емес, жеке өмірде де маңызды рөл атқарады. Студенттер қарым-қатынас құзыреттіліктерін жетілдіру арқылы әлеуметтік байланыстарын нығайтып, кәсіби және жеке өмірлерінде оң өзгерістерге жетуге мүмкіндік алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Цой М. Коммуникативная компетентность педагогов-психологов и их подготовка в условиях вуза //Журнал Педагогики и психологии в современном образовании. – 2023. – №. 1. – С. 125-132
2. Малахова О.Н., Иманаев В.И. Особенности коммуникативного опыта в современной студенческой среде: психолого-педагогический аспект //Вестник Амурского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2021. – №. 94. – С. 66-69.
3. Абрамова Г.С. Практическая психология: Учебник для студентов вузов. - М.: Академический проект, 2018. - С. 496.
4. Диагностика типа коммуникативной установки «методика Виктора Бойко» /кіру режимі: <https://psytests.org/boyko/bocom.html>

ӘОЖ 338.22

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ЦИФРЛАНДЫРУ ТИІМДІЛІГІ

Жеңіс Г.Т.¹, Зейнеғабұл Ж.М..², Бейсенбекова А.М.²

¹п.ғ.м., аға оқытушы

²Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті Қарағанды қ. Қазақстан

Қазіргі шақта цифрлық технологиялар көптеген елдердің экономикалық тұрақты дамуының негізгі көзі болып табылады. Білім беруді цифрландыру – жай ғана сәнді үрдіс емес, технологияның қарқынды дамуы мен қазіргі қоғамның өзгермелі әуестілігінен туындаған қажеттілік.

Цифрлық технологиялардың арқасында білім тұрғылықты жеріне қарамастан барлығына қолжетімді болады. Онлайн курстар, электронды оқулықтар және бейне сабақтар кез келген уақытта және кез келген жерде оқуға мүмкіндік береді. Цифрлық құралдар әр оқушының оқу қарқыны мен қызығушылықтарын ескере отырып, жеке білім беру траекториясын жасауға көмектеседі. Қазіргі заманда сыни тұрғыдан ойлау, шығармашылық, ақпаратпен жұмыс істей білу сияқты дағдылар бағаланады. Сандық құралдар осы дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Цифрландыру қандай мүмкіндіктер ашады?

*Интерактивті оқулықтар: Мультимедиялық материалдарды, ойындарды және симуляцияларды пайдалану арқылы оқу қызықты әрі тиімді болады.

* Онлайн платформалар: Студенттер нақты уақыт режимінде мұғалімдермен және сыныптастарымен сөйлесе алады, форумдар мен бірлескен жобаларға қатыса алады.

* Жасанды интеллект: жеке көмекшілер тапсырмаларды құрастыру және кері байланыс беру арқылы студенттерге білім алуға көмектеседі.

* Үлкен деректер: деректерді талдау әрбір студенттің үлгерімін бақылауға және оның күшті және әлсіз жақтарын анықтауға мүмкіндік береді.

«Цифрландыру» сөзі алғаш рет 1995 жылы Массачусетс университеті қабырғасында айтылып өтілді. Оның авторы – американдық компьютер ғалымы Николас Негропonte бұл ұғымды электронды (цифрлық) экономика тұжырымдамасы аясында пайдалана отырып, бұл құбылысқа нақты анықтама бермеген еді, онда өткен жылдардағы экономикамен салыстырғанда ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың артықшылықтарын атап көрсетті [1]. Дегенмен, «Цифрландыру» «0» және «1» сандары табылған ежелгі дәуірден басталады. 2000 жылдан астам уақыт бұрын ежелгі ғалым Пифагор тезистерді тұжырымдады, олардың маңыздылығы қоғам мен ғылымның бірнеше жүз жылдардағы дамуымен расталды: біріншіден, ғалам құрылымының принциптерін сипаттауға және көрсетуге болады. сандар тілі; екіншіден, сандық қатынастар табиғаттың үйлесімділігі мен тәртібін білдірудің негізі болып табылады.

Бүгінде дүние жүзінің ғалымдары қоғамның жаңа кезең – цифрлық қоғамға көшуіне ықпал ететін жаңа ғылыми-техникалық революцияны жариялауда. Давостағы Дүниежүзілік экономикалық форумның президенті Клаус Шваб өзінің «Төртінші өнеркәсіптік революция» кітабында заманауи өзгерістерді адамзат тарихында бұрын-соңды болмаған деп сипаттайды. Өзгерістер барлығына әсер етеді: адамның әлеммен, өзімен және басқа адамдармен қарым-қатынасы түбегейлі өзгереді. McKinseyGlobalInstitute (MGI) мәліметтері бойынша, алдағы 20 жылда әлемде жұмыс

операцияларының 50% дейін автоматтандырылуы мүмкін және ауқымы бойынша бұл процесс 18-19 ғасырлардағы өнеркәсіптік революциямен салыстыруға болады[2].

Ресейлік ғалымдардың пайымдауынша, қазіргі цифрлық білім беру ортасы үш негізгі шартқа негізделген: Біріншіден, бүкіл әлем цифрландыруға бет бұруда, соған сәйкес білім беру процесі де артта қалмауы керек; екіншіден, білім беруді цифрландыру жеке білім беру траекториясын таңдауға мүмкіндік береді және адамның өз білімі туралы хабардарлығын арттырады. жауапкершілік; үшіншіден, бүкіл цифрлық білім беру жүйесі елдің барлық азаматтары үшін бірдей сапалы және инновациялық білім беру мүмкіндіктерін қамтамасыз ете алады[3].

Тұтастай алғанда, цифрлық білім беру ресурстары түсінігі қарапайым «қағаз» ақпарат көздері (кітаптар, журналдар, газеттер, оқулықтар, оқу-әдістемелік кешендер және т.б.) ұғымынан бөлініп, электронды ақпарат құралдарының көмегімен (радио, теледидар, т.б.). теледидар). Ол мазмұндық материалдардан, сонымен қатар соңғы отыз жылда үлкен өзгерістерге ұшыраған дәстүрлі оқыту бағдарламалық қамтамасыз ету тұжырымдамасынан туындайды. Бүгінгі күні сабақта цифрлық білім беру ресурстарын қолданбай елестету мүмкін емес. Сондықтан мұғалімдер ақпараттық технологияны толық меңгеріп, интернетте еркін жұмыс істей алуы керек. Мұнда мұғалімдер білім беріп қана қоймайды, сонымен қатар оқушыларға өздерін жүзеге асыру үшін қосымша білім көздерін өздері табуға бағыттайды.

Оқыту құралы ретінде электрондық білім беру ресурстары дәстүрлі оқыту құралдарымен салыстырғанда олардың артықшылықтарын анықтайтын көптеген артықшылықтарға ие. Олар:

1. Мультимедиялық құралдар. Ақпаратты көрсету үшін бір уақытта бірнеше құралдарды пайдаланыңыз: графика, мәтін, бейнелер, фотосуреттер, анимациялар, дыбыс эсерлері және жоғары сапалы аудио сүйемелдеу.

2. Интерактивтілік. Электрондық білім беру ресурстарындағы интерактивтілік элементтер жиынтығынан бірнеше таңдау арқылы қамтамасыз етіледі; пернетақтадан мәтін енгізу, содан кейін қателерді талдау және жүйелеу; жаңа ақпараттық объектілерді аудиовизуалды түрде көрсету үшін жұмыстың интерактивті мультимедиялық элементтерін белсендіру; Нысандарды белгілі бір жүйеде ұйымдастыру үшін қосыңыз.

3. Қол жетімділік. Электрондық оқыту ресурстарының қолжетімділігі кез келген пайдаланушының оларды ыңғайлы уақытта және әлеуметтік желілердегі өзара әрекеттесу арқылы пайдалана алуын қамтамасыз етеді. EBR мазмұнының қолжетімділігі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар, әсіресе үйде оқитын оқушылар үшін өте маңызды. Бұл ҮМСА ережелерінің орындалуына кепілдік береді, оған сәйкес әр оқушыға, оның ішінде дарынды балалар мен ерекше білім беруді қажет ететін балаларға, әртүрлі ұйымдастырушылық нысандары мен жеке ерекшеліктерін ескере отырып, қызмет көрсету керек[4].

4. Жан-жақтылық. Әмбебаптылық – пәннің нақты оқыту әдістеме кешенімен қатаң байланысты емес және кез келген оқыту әдістеме кешенінің курстарына енетін материал бойынша білім, білік және дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік беретін электрондық білім беру ресурстарының сапасы. Дегенмен, кез келген электрондық білім беру ресурстарын пайдалануға негізделген білім беру процесін құру кезінде нақты оқулықта немесе белгілі бір пәнге арналған оқу-әдістемелік кешенде жүзеге асырылатын тұжырымдамалардың негізгі ережесін, атап айтқанда электрондық білім беру ресурстарын таңдауды ескеру қажет. Ресурстар автордың басым идеяларына сәйкес келмейді, кереғар, осы негізде білім алушының әрекетін құруды басшылыққа алу керек.

5. Өзгергіштік. Вариативтілік әр түрлі оқу-әдістемелік кешендерге және білім беру бағдарламаларына бағытталған білім мазмұнының фрагменттерін қамтамасыз ету ретінде түсініледі және сараланады: қазіргі заманғы жағдайларда ерекше өзекті; мазмұн элементтерін енгізудің әртүрлі тәсілдері; әртүрлі тәсілдермен және дәрежеде жүзеге асырылатын бекітудің негіздемесін нақтылау және т.б.; күрделіліктің әртүрлі деңгейлері; студенттер ақпаратты әртүрлі жолдармен қабылдайды және оқушылардың білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, білім беру эсерлеріне қол жеткізу үшін оқушылардың жеке ерекшеліктерін «дәл» түзетуге болады және әртүрлі типтегі студенттер үшін жекелендірілген оқыту мазмұнының траекториясын жасауға болады [5].

Осылайша, цифрландыру қазіргі қоғамның ажырамас бөлігіне айналды, экономикаға, білімге, медицинаға және адамдардың күнделікті өміріне айтарлықтай әсер етті. Цифрландыру білім әлемін төңкеріп жатыр десек қателеспейміз. Ол технологияның дамуын жылдамдатады, өндіріс тиімділігін арттырады және ақпаратқа қол жеткізуді жеңілдетеді. Сонымен қатар, цифрландыру киберқауіпсіздік, деректерді қорғау және жұмысшыларды қайта даярлау қажеттілігі сияқты қиындықтарды тудырады. Цифрлық трансформациядан толық пайдалана алу үшін халықтың барлық топтары үшін технологияларға тең қолжетімділікті қамтамасыз ете отырып, инновация мен оны жүзеге асырудың

этикалық аспектілері арасындағы теңгерімді табу қажет. Осы мүмкіндіктерді дұрыс пайдаланып, өзімізді дамытып, мақсатымызға жетейік!

Қолданылған әдебиеттер:

1. Цифровизация экономики: проблемы и перспективы [Электронный ресурс] // Adyrna.kz. - 2020. - URL: <https://adyrna.kz/post/52840> (дата обращения: 07.10.2024).
2. Клаус Шваб. Төртінші индустриялық революция. Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 200 бет.
3. Тавадян А.М., Зима В.А., Хусаинова Н.Б. Теоретические основы подготовки студентов к педагогической деятельности в условиях цифровизации образования // KANT, 2019. – No3 (32). – С. 13
4. Рахматуллина Э.Д. Использование информационных технологий в инклюзивном образовании // Образование и воспитание. – 2020. – No3. – С. 82-84
5. Мошқалов А.Қ. Білім беру жүйесіне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізудің теориялық- практикалық негіздері // Ғылыми-педагогикалық басылым «Ұлт тағылымы». – 2012. – No2. – С. 262-26

УДК 373.2

ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ – БІЛІМ БЕРУ МІНДЕТТЕРІН ШЕШУДІҢ НЕГІЗІ

Маженова Р.Б., Есмагулова А.А.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы зерттеу университеті, Қарағанды, Қазақстан

Бүгінгі қоғамда білім беру жүйесінің алдында тұрған тәрбиелеу-білім беру міндеттерін шешу үшін цифрлық сауаттылығын қалыптастырудың болашағы өте маңызды болып табылады. Жалпы, елімізде цифрландыру 2017 жылы қабылданған «Цифрлық Қазақстан-2030» мемлекеттік бағдарламасымен қарқынды жүзеге асырыла бастаған еді [1].

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8 шілдедегі №471 «Өмір бойы оқу (үздіксіз білім беру) тұжырымдамасын бекіту туралы» қаулысында - «Технологиялар саласындағы екпінді прогресс адамдардың өмір сүру және жұмыс істеу тәсілін өзгертеді [2]. Жасанды интеллект, үлкен деректер және басқа да ақпараттық-коммуникациялық технологиялардағы инновациялар өнімділікті арттыруға және жоғары білікті жұмыс орындарын құруға мүмкіндіктер ашуда. Кез келген заманауи адамның маңызды дағдысы жұмыста да, күнделікті өмірде де әдеттегі міндеттерін шешу үшін цифрлық технологияларды пайдалана білу болып табылады. Ал, цифрлық зерттеу қызметітер барлық кәсіби стандарттардың міндетті элементі болып табылады» делінген.

Цифрлық сауаттылықты қалыптастырудың негізгі рөлі білімнің инновациялық дамуында, атап айтқанда, цифрлық білім беру ортасында жұмыс істеуге дайын болашақ педагогтарды даярлауда жатыр. Заманауи педагогқа өзінің цифрлық мәдениетін айқындайтын және жаңа технологияларды сенімді пайдалануға мүмкіндік беретін жүйелі білім мен дағдылар, жаңа кәсіби құзыреттер қажет. Қалыптасқан жағдай қысқа мерзімді перспективада тиісті кадрларды даярлаудың тұжырымдамалық тәсілдерін жүйелі қайта қараусыз, болашақ педагогтарға қойылатын талаптарды жаңартпай қандай да бір серпінді өзгерістер туралы айтуға мүмкіндік бермейді.

Жаңа цифрлық технологиялармен жұмыс істей алмайтын, білім берудің жаңа мазмұнын, оқыту әдістемелерін, бағалаудың қазіргі заманғы тәсілдерін білмейтін педагогтар ұсынылған инновацияларды енгізуді, «білім беру» ұлттық жобасының серпінді бағыттарын іске асыруды қажетті деңгейде қамтамасыз ете алмайды. Әртүрлі мемлекеттерде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар дамудың әр түрлі кезеңдерінде, сондықтан әр мемлекет балаларға қол жеткізуін қамтамасыз етудің өзіндік жолын таңдайды. Педагогтардың цифрлық сауаттылығын қалыптастыру бойынша тәжірибелерге тоқталып өтейік

Англияда 12 жылдық білім беру кезеңінде іске асырылатын оқу бағдарламасына АКТ енгізген алғашқы елдердің бірі. Ол төрт негізгі кезеңде ұйымдастырылған: 1-кезеңде (5-7 жас) оқушылар қарапайым бағдарламаларды құрайды және түзетеді, 2-кезеңде (7-11 жас) нақты мақсаттарға жету үшін бағдарламаларды жобалайды, жазады және түзетулер енгізеді, 3-кезеңде (11-14 жас) есептерді модельдейтін есептеу абстракцияларын жобалайды, пайдаланады және бағалайды, ал 4-кезеңде (14-16

жас) оқушылар өздерінің аналитикалық қабілеттерін, мәселелерді шешу, жобалау, есептеу, ойлау дағдыларын дамытады және қолданады.

Англияда жаңа ұлттық оқу бағдарламасы 2014 жылы күшіне енді, жаңа пән - есептеу техникасын енгізіп, алдыңғы оқу бағдарламасын алмастырды. Қазіргі уақытта Англия интеграцияланған бөлім ретінде бағдарламалауға емес, кең пәнге назар аударатын санаулы елдердің бірі.

Есептеу техникасы пәні үш құрылымдық компоненттен тұрады: информатика, ақпараттық технологиялар және цифрлық сауаттылық. Пәннің негізгі мақсаты білім алушыларда дағдылар жиынтығын қалыптастыру болып табылады [7]:

- абстракцияны, логиканы, алгоритмдерді және мәліметтерді ұсынуды қоса алғанда, информатиканың негізгі принциптері мен тұжырымдамаларын түсіну және қолдану;
- нақты есептерді есептеу тұрғысынан талдау, осындай мәселелерді шешу үшін компьютерлік бағдарламаларды жазудың бірнеше тәжірибесі бар;
- практикалық міндеттерді шешу үшін жаңа немесе таныс емес технологияларды қоса алғанда, ақпараттық технологияларды аналитикалық бағалау және қолдану;
- ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жауапты, құзыретті, сенімді және сауаттылық пайдаланушысы болу.

Әр кезеңде оқушылар есептеу, ойлау дағдыларын дәйекті түрде дамытады. Жалпы, дағдыларын дамыту оқу бағдарламасымен біріктірілген, бұл тіл, математика және жаратылыстану ғылымдары сияқты пәндердің дамуына жол ашады.

Қытайда оқу ұзақтығы - 12 жыл: (6+3+3). Қытай мектептерінде информатиканың атауы «Ақпараттық технологиялар (АТ)». Қытайлық студенттердің ІТ-ді міндетті түрде зерттеу тәжірибесі салыстырмалы түрде аз. 2012 жылдан бастап Қытай мектептерінде информатиканың құрылымы жеке білім беру субъектісіне (мектеп, сынып) білім берудің бірыңғай мемлекеттік стратегиясына (стандартқа) сәйкес келетін өзінің оқу бағдарламаларын құруға мүмкіндік беретін блоктық-модульдік болып іске асырылды. Сондай-ақ, информатиканы оқытудың ілеспе міндеттерінің бірі АТ дамуының негізгі бағыттарын есепке алу және оқу процесінде заманауи бағдарламалық қамтамасыз етуді тиісті пайдалану болып табылады. Оқыту курсы келесі құрылымнан тұрады. Бастауыш мектеп «АТ кіріспе» базалық модуль (72 сағ); және 2 қосымша модуль «Алгоритмдерді әзірлеумен және бағдарламалаумен танысу» (36 сағ); Орта мектеп: «Ақпараттық технологиялар» базалық модуль (36 сағ); «Алгоритмдерді әзірлеу және бағдарламалау» қосымша модуль (36 сағ); «Роботтарды жобалау және құру» қосымша модуль (36 сағ); Жоғары мектеп: 1 вариативті модуль «Желілік технологияларды практикада қолдану» (36 сағ); 2 вариативті модуль «Мультимедиялық технологияларды практикада қолдану» (36 сағ); 3 вариативті модуль «Алгоритмдерді әзірлеу және бағдарламалау» (36 сағ). Қытайда информатика пәнінің оқытудағы мақсаты, ең алдымен, оқушылар алған білімнің практикалық бағыты болып табылады. Информатикадан білім беру бағдарламаларын ерекшелетін ерекше үрдіс, елімізде ғылым және шаруашылық қызмет бағыты ретінде кеңінен дамыған робототехниканы зерттеу болып табылады. Информатика бағдарламаларының практикалық бағыты мектеп курсы аяқтағаннан кейін оқушыға бағдарламалау мен робототехниканың бастапқы деңгейін меңгере отырып, оқытудың одан әрі саласын таңдауға мүмкіндік береді.

Бразилияда информатика білім беруді ақпараттандыру жөніндегі мемлекеттік бағдарламаны іске асыру аясында барлық мемлекеттік бастауыш мектептерге енгізілді. Мектеп информатикасы бағдарламасында әртүрлі міндеттер қойылады: ақпаратты электронды өңдеу, мәліметтер базасымен жұмыс істеу және т.б. сияқты салаларда базалық дағдыларды қалыптастыру қажеттілігінен оқу процесін тұтастай жетілдіру, оқушыларды оқу ақпаратын алудың жаңа тәсілдерімен қамтамасыз ету, оқу жобаларын іске асыру үшін басқа мектептердің оқушыларымен қарым-қатынас жасау мүмкіндігін кеңейту.

Австралияның бастауыш және орта білім беру жүйесі ұлттық оқу бағдарламасының енгізілуіне байланысты өзгерістер болды. 2015 жылы Австралия сандық технологияны да, дизайн-технологиясын да қамтитын технология саласындағы ұлттық оқу бағдарламасын мақұлдады. Digital Technologies (DT) аясында балалар компьютерлік (есептеуіш) ойлау дағдыларын дамытып, деректерді, сандық жүйелерді және бағдарламалау арқылы шешімдерді жүзеге асыру тәсілдерін үйренуі керек. Мазмұнды тұжырымдамаға сәйкес, австралиялық оқу бағдарламасындағы DT ағылшын, математика, ғылым, гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар, өнер, денсаулық сақтау және физикалық білім, шет тілдерімен қатар автономды пәндік білім саласында «оқу саласы» болып табылады. АКТ мүмкіндіктері DT оқу мақсаттарына сәйкес келеді, сонымен қатар басқа білім салалары талап ететін құзыреттердің мета-пәндік өзегін білдіреді.

Австралияда бастауыш мектепке Фонд (F) деп аталатын бірінші оқу жылы кіреді, содан кейін бірінші, екінші және т. б. 6 немесе 7-ге дейін (штатқа байланысты), ал орта мектепке 7 немесе 8 жыл және 12 жылға дейін кіреді. Оқу бағдарламасының мақсаттары F-тен бастап соңғы оқу жылына дейінгі жылдың әр деңгейіне арналған топтар сериясының айналасында ұйымдастырылады. Бастауыш білімнің мақсаттары мен мазмұны міндетті болса, жоғары мектеп оқушылары DT оқыту саласында мамандандырылған траекторияларды таңдай алады.

DT оқу бағдарламасы есептеу ойлау дағдыларына және цифрлық сауаттылықты дамытуға баса назар аударумен сипатталады. Үдеріс F–2 диапазонында басталады, оқытуда оқушыларға нақты және виртуалды әлемдер арасындағы қарым-қатынасты түсінуді, коммуникацияда технологияны қолдануды, нақты нұсқаулардың маңыздылығын және сандық әлемдегі мәселелерді оңай шешуді жеңілдететін мақсатты ойынды модельдеуге негізделген. 3-6 жылда оқушылар технологияның әсерін, оның ішінде отбасылық және топтық қатынастарды кеңінен түсінуге бағытталған, нәтижелерді практикалық қолдануға бағытталған күрделі жобалармен жұмыс істей алады. Осы кезеңде оқушылар визуалды бағдарламалық жасақтамамен алгоритмдерді құрастыра бастайды. 7-10 жыл ішінде оқушылар бастапқы қоғамдастықтың коммуникативті шеңберінен шығады, олар әлеуметтік және этикалық мінез-құлық нормаларын ескере отырып, ақпараттық өзара әрекеттесуге қатысады, технологияны қолдана отырып, күрделі мәселелерді шешеді және дерексіз үдерістерді түсінуді дамытады, мәселелерді шешу және сандық шешімдерді құру үшін бағдарламалау тілдерін қолданады. Австралиялық бастауыш сынып педагогдері, әдетте, әртүрлі білім салаларында сабақ беруге құқығы бар әмбебап тәрбиешілер болып табылады және қазіргі уақытта олар информатика пәнінен сабақ береді. Педагогдерге біліктілікті арттыру бойынша тиісті қолдау көрсету үшін кәсіби саладағы жаппай ашық онлайн курстар (ЖАОК) және компьютерлік ғылымдар ресурстарына жүйелі шолу, DT оқыту бойынша сұранысқа ие оқу бағдарламалары сияқты ұсыныстар жасалды.

Мақсатқа жету жолдары бастауыш және орта білім беруді қамтитын төрт негізгі кезеңде ерекшеленеді. Мектептегі есептеу техникасы (Computingschool - CAS) - мектепте информатиканы насихаттайтын ұлттық қауымдастық. Педагогикалық өзара әрекеттесуді CAS орталықтары жүзеге асырады – өз мектептерінде, сыныптарда және қауымдастықтарда есептеу техникасын оқыту туралы идеялармен бөлісетін педагогдер, әдіскерлер мен оқытушылардың кездесуі өтеді. Концентраторлар желісі оң тәжірибе негізінде жалпы әдістемелік тұжырымдама құру, ұлттық бағдарламаны іске асыруға оқытушылардың кең аудиториясын тарту контекстінде CAS жобасы шеңберінде табысты деп танылды. Оқу ресурстарына бастапқы, екінші деңгейлердегі қарапайым есептеулерден бастап әр түрлі деңгейлерге арналған сабақ жоспарлары мен ұсыныстар кіреді, мазмұнды қалыптастыруды қоғамдастық мүшелері де, практик педагогдер де жүзеге асырады. Сондай-ақ, CAS есептеу техникасы бойынша оқытушыларға аккредитацияны ұсынады, бұл Британдық компьютерлік қоғамның кәсіби танылуын қамтамасыз етеді. Сертификат үш бөлімнен тұрады: кәсіби даму философиясы, бағдарламалау және жобалау қызметі, бағдарлама контекстіндегі зерттеу қызметі. Мемлекетте компьютерлік ғылымдар саласындағы озық тәжірибені оқытудың балама желісі бар, ол ең танымал мәселелер бойынша бірлесіп жұмыс істегісі келетін және кәсіби дамуды қамтамасыз ететін мамандарды біріктіреді.

2016 жылы Финляндияда бастауыш (1-9 сыныптар) және орта (10-12 сыныптар) білім беруді қамтитын жаңа ұлттық оқу бағдарламалары күшіне енді. Оқу бағдарламаларында барлық деңгейлердегі пәнаралық компонент ретінде цифрлық құзыреттілікке жоғары көңіл бөлінеді. Фин оқу бағдарламасындағы Информатика мазмұны бастауыш білім берудің интеграцияланған элементі ретінде бағдарламалауды қамтиды, ал информатика мазмұны орта деңгейдегі оқу бағдарламасына кірмейді. Бастапқы деңгейде бағдарламалау математикада 1-2 сыныптар үшін, математика мен қолөнерде 3-9 сыныптар үшін нақты айтылған. Сонымен қатар, бағдарламалау барлық пәндерді қамтитын сандық құзыреттіліктің бөлігі болып табылады. 1-6 сыныптарда педагогдер барлық пәндерді оқытады, сондықтан мазмұндағы өзгерістер қолданылатын технологиялар мен қарастырылған тақырыптарда көрінеді. 7-9 сыныптарда педагогдер 2-3 пәннен сабақ береді, сондықтан информатика және бағдарламалау пән саласында бағдарламалау контекстінде математика мен қолөнерді оқытуға дейін азияды.

Финляндияда білім беру мәселелері жөніндегі ұлттық кеңес, сондай-ақ Білім және мәдениет министрлігі оқыту траекториялары мен оқу бағдарламаларын интеграциялау үшін материалдарды игеруде педагогдерге қолдау көрсету үшін жобаларды, кәсіби даму және біліктілікті арттыру бағдарламаларын қаржыландырады. Мемлекет қолдаған бастамалардан басқа, әртүрлі іс-шараларды жеке субъектілер, университеттер мен ұйымдар жүзеге асырады. 2014 жылы Білім және мәдениет министрлігі өндірістен қол үзбей педагогдерді даярлаудың мамандандырылған бағдарламаларының

анонсын жариялады. Қабылданған бағдарламалардың бірі цифрлық ортада оқыту және оқыту технологияларын қарастырды.

Жаңа Зеландияда - информатика 2011 жылдан бастап негізгі мектептің соңғы үш сыныбындағы дербес пәндер болып табылады. Бұрын оқытудың осы кезеңдерінде басты назар студенттердің компьютерлерді сауатты және дұрыс пайдалану саласында оқытуға назар аударылды. Бағдарламалау және информатика цифрлық технологиялар бағыты аясында қарастырылады: алгоритмдеу және бағдарламалау, адам-компьютерлік өзара әрекеттесу, жасанды интеллект және компьютерлік графика. Бұл тақырыптар толық қарастырылмайды, оқушылар жоғарыда аталған бағыттар мен технологиялар туралы бастапқы түсінікті қалыптастырады. Оқушылар негізгі мектепті бітіргеннен кейін информатика пәні, міндеттері, әдістері мен технологиялары туралы түсінікке ие, сандық білімді қолдану салалары бойынша.

Бағдарламалау саласындағы тереңдеу 10 жылдық оқу кіріспе жұмысынан басталады, 12 жылдық кіріспе университет курсына өтеді. 10 -шы жыл деректерді енгізу және шығаруға байланысты міндеттерге назар аударады, бірізділікті, таңдауды және итерацияны қолдана отырып, бірыңғай рәсімдер бағдарламасы түрінде көрсетілуі мүмкін, бірақ тек қарапайым деректерді қажет етеді (массивтер, тізімдер немесе құрылымдар жоқ). 11-шы жыл бірнеше процедураларды қамтитын міндеттерге назар аударады, сондай-ақ деректерді құрылымдау үшін типтік бағдарламалық құралдармен қолдау көрсетілетін индекстелген құрылымдар қолданылады. 12-шы жыл объектіге бағытталған бағдарламалаудың негізгі тұжырымдамаларын (мұрагерлік емес, инкапсуляциясы бар сыныптар мен нысандар) және оқиғаларды өңдеумен GUI- ді қарапайым іске асыруды қажет етеді. 10 және 11 жыл ішінде Scratch сияқты графикалық бағдарламалау тілдерін үйренуге рұқсат етіледі. 12 жыл үшін жоғары деңгейлі бағдарламалау тілі қажет. Көптеген мектептер тілдік бағдарламалауды 11 жылдан бері енгізіп келеді, Python іске асыру ортасы арасында ең танымал таңдау болып табылады. Бағдарламалау және информатика сонымен қатар ресми түрде ұлттық білім беру жетістіктері туралы куәліктің (NCEA) бөлігі болып табылады.

Жаңа оқу бағдарламасы педагогдерді даярлау саласында айтарлықтай тез енгізілді. Қолдау ретінде дипломнан кейінгі қашықтықтан оқыту курсы жасалды, бұл оқытушыларға информатиканы оқыту саласында ресми біліктілік алуға мүмкіндік береді. 1990-шы жылдары басталған CSUnplugged жұмыс компьютерлерді пайдаланбай және бағдарламалауды үйренуге жеткілікті уақыт болмаған жағдайда информатика саласында өзара әрекеттесу тәжірибесін жинақтады. Әдіскерлермен маңызды деп таныған оқу материалын оқытуды қамтамасыз ету үшін «CS FieldGuide» ашық бастапқы коды бар тегін онлайн- анықтамалық әзірленді, ол информатиканың жаңа стандарттары үшін қажетті деңгейде ақпарат беру, оның ішінде педагогдерге қосымша ұсыныстар беру үшін әзірленген интерактивті сайт. Педагогдердің біліктілігін арттыру бағдарламасын мемлекеттік деңгейде басқару өзекті міндет және мектептерде информатиканы оқыту маңызды элемент болып табылады.

Норвегия әлі де информатика мен компьютерлік ғылымдар пәндерін өзінің оқу бағдарламасына енгізген жоқ, оның орнына мемлекеттік деңгейде 2016 жылдың күзінде орта мектептерде үлкен пилоттық зерттеу басталды.

Мектептерде эксперимент ретінде 8-10 жастағы оқушыларға элективті бағдарламалау енгізілді. Оқу бағдарламасы бағдарламалауды үйретуден тұратын мақсатты анықтайды, оның ішінде мәселелерді анықтау, шешімдерді әзірлеу, жүйелі жөндеу, кодты тексеру және шешімді түсінікті түрде құжаттау. Оқушылар кем дегенде екі бағдарламалау тілін үйренуі керек, ал кем дегенде біреуі жоғары деңгейлі тіл болуы керек. Оқушылар үшін маңызды мотивация- бұл технологияға деген қоғамдық қызығушылықты арттыру және жобалау, бағдарламалау саласындағы мамандардың сұранысы.

Педагогдерді даярлау үшін жаппай ашық онлайн-курс (ҚОҚМ) дайындалды, мемлекетте оқу материалдары мен кәсіби дамуды қамтамасыз ету үшін қатысушыларға ақпараттық веб-қолдау «[lærKidsaKoding](#)» ұсынылды.

Корей мектеп жүйесі бастауыш мектепте 6 жыл, орта мектепте 3 жыл және жоғарғы мектепте 3 жылды құрайды. Кореяда компьютерлік білім беру 1971 жылы басталды, ал 2000 жылдан бастап Оңтүстік Кореяның АКТ инфрақұрылымы әр сыныпқа дербес компьютер берген кезде, компьютерлермен байланысты мазмұн міндетті болып қалды, әр сыныпта оқыту 34 сағаттан астам уақытты құрайды. Орта және жоғары мектептің оқу бағдарламаларында бұл пән факультативті пән ретінде анықталды.

2007 жылы компьютерлік білім Ұлттық оқу бағдарламасында информатикаға ауыстырылды және информатиканың принциптері мен тұжырымдамаларына баса назар аударылды.

2008 жылдан бастап білім беру саласындағы мемлекеттік саясат информатика саласындағы студенттердің санын орта және жоғары мектеп деңгейінде қысқартуды жоспарлап отыр. 2013 жылы

информатика саласындағы білімнің маңыздылығы туралы консенсусқа қол жеткізілді, ал 2018 жылы Оңтүстік Кореяда жаңа оқу бағдарламасы енгізілді. Ол орта мектепте міндетті «Информатика» пәні және жоғары мектепте факультативтен тұрады. Оқу бағдарламасы цифрлық сауаттылықты, есептеуіш ойлауды және бағдарламалауды қамтиды. Оңтүстік Кореядағы білім беру жүйесі негізінен оқулықтарға бағытталғандықтан, қазіргі уақытта жаңа білім беру бағдарламасына арналған жаңа оқулықтар әзірленуде.

Америка Құрама Штаттарындағы білім беру жүйесі орталықтандырылмаған. Әрбір мемлекеттік мектеп округінің өз оқу бағдарламалары болуы мүмкін. Сонымен қатар, ұлттық деңгейде мектептерде барлық жас топтары үшін информатиканы енгізу үрдісі байқалады. Жетекші ұйымдар келісілген (ACM, DATA, Code.org, CIS және MSI) информатиканы оқытуды ұйымдастыру және 12 жылдық мектеп оқуына (K-12) бағдарлана отырып, информатиканы оқытуға арналған базалық бағдарламаларды әзірлейді.

Ұйымдар компьютерлік қоғамдастықта мамандардың негізгі бағыттары мен құзыреттеріне сұраныстың үздіксіз мониторингін жүргізеді: K-12 бағдарламасының түлектері информатика саласында не білуі және не істей алуы керек? Қоғам әр оқушыдан бастауыш мектепте, орта мектепте немесе орта мектепті бітірген кезде не күтеді? Зерттеулер информатика әр оқушыға пайдалы болатын іргелі оқытуды қамтамасыз етеді деген ойға тоқталады. Зерттеудің мақсаты - ХХІ ғасырдың жаңа талаптарына дайындалу үшін мектептегі оқу кезеңінде информатика туралы білуге қабілетті K-12 түлегінің негізгі үміттері мен құзыреттеріне қойылатын талаптарды анықтау. Құзыреттердің мазмұны информатика саласындағы мамандықтарға немесе бағдарламалық жасақтама инженерлерінің жұмыс орындарына қойылатын талаптарға жатады. Қажетті мазмұн ең аз 5 негізгі ұғым мен 7 тәжірибені анықтайды. Ұғымдар: құрылғылар, желілер мен коммуникациялар, деректер мен талдау, алгоритмдер мен бағдарламалау, сонымен қатар есептеулердің әсері. Тәжірибе: есептеу мәселелерін тану және ұсыну, абстракцияларды әзірлеу және пайдалану, есептеу нысандарын құру, тестілеу және итеративті нақтылау, инклюзивті есептеу мәдениетін насихаттау, есептеу байланысы және есептеу саласындағы ынтымақтастық.

Сингапур бастауыш сынып оқушыларын есептеу ойлауымен таныстыру және оларды шабыттандыру үшін өзінің міндетті CodeforFun бағдарламасын ұсынды. Бағдарламаның мақсаты - СТ тұжырымдамалары мен бағдарламаларымен таныстыру, базалық бағдарламалау және СТ дағдылары бар жұмыс күшінің буынын дайындау. Бағдарламаны кеңейту үшін 10 сағаттық бағдарламалар ұсынылды, олар Scratch сияқты визуалды бағдарламалау тілін қолдана отырып, MoWay сияқты роботты жиынтықпен немесе LEGOWeDokits сияқты микроконтроллерлермен бірге бағдарламалауды қамтиды. Бағдарлама оқушыларға бағдарламалауды бағалауға, мәселелерді шешуде және логикалық ойлауда СТ дағдыларын дамытуға бағытталған. CodeforFun бағдарламасына қызығушылық танытқан мектептер жеткізушілер тізімінен таңдап, бағдарламаны мектепте бастау үшін IMDA-дан қаржыландыруға өтініш бере алады [8].

Білім беру жүйесін жетілдіру – елдің одан әрі дамуы тәуелді болатын саяси және жалпы ұлттық міндет. Білім беру жүйесін жетілдіру мақсаты – заманауи білім сапасын қамтамасыз ету негізінде білім беру жүйесінің тұрақты дамуының механизмін құру болып табылады. Қазақстанда білім беру жүйесін тиімді жетілдіру білім берудің іргелілігін сақтаған және тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің көкейкесті және перспективалы сұраныстарына сәйкес болған жағдайда жүзеге асады. Бұл алдына қойылған кәсіби міндеттерді шеше алатын мамандар даярлағанда, сол мамандар даярлау жүйесін қайта құрғанда мүмкін болады.

Әлемдік сандық білім беру ресурстары көрсетіп отырғандай, педагог мамандарға жоғары деңгейдегі моральдық және біліктіліктік талаптары қойылуы тиіс. Педагог мамандар заман ағымына қарай әртекті болатын және күрделене түсетін кәсіби міндеттерді шеше алатын болуы керек.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1 «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы // <http://adilet.zan.kz/kaz>

2 Өмір бойы оқу (үздіксіз білім беру) тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 8шілдедегі № 471 қаулысы.

3 Крупник С.А., Мацкевич В.В. Функциональная грамотность в системе образования Беларуси. - Минск: Академия последипломного образования, 2008. – 126 с.

4 Танган С.А. «Новая грамотность» в развитых странах // Советская педагогика. – 1990. - №1. - С. 3–17.

- 5 Колесникова И.А. Новая грамотность и новая неграмотность двадцать первого столетия // Непрерывное образование: XXI век. – 2013. – Вып. 2 <http://11121.petrso.ru/journal/article.php?id=2091>
- 6 Хуторской А.В. Чем функциональная грамотность отличается от компетенции? Хроника бытия <http://khutorskoy.ru/be/2016/0311/>
- 7 Лебедев О.Е. Что такое качество образования? // Высшее образование сегодня. – 2007. – №2. – С. 34-39.
- 8 Каспржак А.Г., Митрофанов К.Г., Поливанова К.Н. Новый взгляд на грамотность. По материалам международного исследования PISA-2000. – М.: Логос, 2004. – 296 с.

ӘОЖ 378.241

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРТИФИКАТТАУ ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУДІҢ КӘСІБИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ДЕҢГЕЙІН ОБЪЕКТИВТІ РАСТАУ РЕТІНДЕ

М.Б. Алпысбаева

Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

А.К. Кошембаева

М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, Петропавл қ.

Отандық білімге қойылатын талаптар тікелей мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық жағдайына әсер етеді. Оның ең басты тармағы кәсіби кадрларды табысты дайындау және жетілдіру, бәсекеге қабілетті етіп даярлау, нарықтағы жаңа технологияларды пайдалана алатындай, шығармашыл тұлға қалыптастыру. Бірнеше жылдар бойы педагогтардың болашақ ұрпақтарға саналы да, сапалы білім берулері басты мәселе ретінде қарастырылып отыр. Соның салдарынан білім саласында педагогтердің кәсіби шеберлігі, сапалы білімнің берілуі, білім берудің түрлілігі, жаңа білім саласындағы инновациялық өзгерістер, шет мемлекеттермен білім алмасу секілді бағыттарда өзгерістер қарастырылып жатыр.

Білім беру жағдайында өзін-өзі тәрбиелеу және өзін - өзі жүзеге асыру құзыреттілігі шеңберінде құндылығы әмбебап қасиеттер жиынтығы бар, сондай-ақ life-long learning – «өмір бойы оқыту» тұжырымдамасын ескере отырып, тез өзгеретін әлемнің сын-тегеуріндеріне мұғалім үнемі бейімделіп, үйреніп, өзін кәсіби қызметте көрсетуі керек. Білім беру жүйесінің заманауи шындықтарын ескере отырып, болашақ педагогтардың, педагогтардың білімі мен құзыреттеріне қойылатын талаптардың жанару қарқыны кадрлардың біліктілігін арттырудың қолданыстағы бағдарламаларын оңтайландыру және жаңа бағдарламаларын әзірлеу қажеттілігі айқын болады.

Үздіксіз кәсіби дамудың құрамдас бөліктерінің бірі-кәсіби даму мен мансаптық өсу үшін жеке білім беру траекториясын құра отырып, біліктілікті арттыру.

Қазіргі таңда, ХХІ ғасырда педагогтің кәсіби даму стратегияларын анықтау тұрғысында үздіксіз кәсіби дамудың қажеттілігін сезінетін педагог болу қажеттілігі айқындалып отыр. Кәсіби даму қажеттілігін сезіну мұғалімнің өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі жүзеге асыруға итермелейді, бұл іс-әрекеттің тиімділігінің артуына, іс-әрекетке деген қызығушылығына, құзыреттілік деңгейінің артуына, жаңа бағытта тәлім алушылармен қарым-қатынас жасауға, кәсіби іс-әрекетке ішкі мотивациясының қалыптасуына әкеледі. Ең алдымен педагог өзін өзгелерге білім бере алатындай сенімде болуын қамтамасыз ете алу қажет. Педагогикалық қызметтің кәсіби дамуы мен сапасының мәселесі мұғалімнің құзыреттілігін бағалау құралын анықтаумен тікелей Педагогикалық біліктілікті бағалау арқасында болшақ педагогтарды жұмысқа қабылдайтын мекеме болашақ маманның кәсіби тұрғыдағы білім деңгейін көре алады. Бұл жүйе арқылы білім саласындағы әлсіз жайттар көзге көрініп, түзету жұмыстарын жүргізе алуға мүмкіндік беріліп отыр. Әрине педагог іс-әрекеті-өте күрделі, жан-жақты, эмоционалдық жағынан құбылмалы, түрлі жағдаяттады шешуден тұратын, үлкен сабырлықты және кәсіби шеберлікті өз пәнінен ғана емес, сонымен қатар психологиядан талап ететін сала. Соған байланысты отандық ғалымдардың «Педагог» сөзіне берген анықтамаларына тоқталып кетейік: А.С.Назарова: «Педагог-білім беру саласындағы маман, ол оқушыларды оқытумен және тәрбиелеумен айналысады, олардың білімдерін, дағдылары мен қабілеттерін дамытады»[1], Д.Н.Темирбаева «Педагог-оқушылардың жеке басын дамытуға және оларды қоғамдағы өмірге дайындауға бағытталған білім беру іс-шараларын ұйымдастыратын және өткізетін кәсіби маман»[2], М.С.Сағатова «Педагог-бұл оқу процесін қалыптастыруға, оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастыруға, сондай-ақ оқушылардың жеке қабілеттерін дамытуға жауапты тұлға»[3]. Педагогикалық іс-әрекеттегі табыс педагогтың тұлғалық қасиеттеріне және де жинаған тәжірибесіне де байланысты. Осы себептен де көп елдерде, сонымен қатар біздің мемлекетімізде де педагогикалық біліктілікті бағалау жүйесі арқылы педагогтар

түрлі сатыдағы педагогтерге бөлінеді. Яғни, бір жағынан оларға өз білім деңгейін енді тексеретін, педагог саласында жаңа қадам басатын, болшақ мамандар жатса, екінші жағында, педагог саласында тәжірибесі бар, өз саласы бойынша біршама жетістікке жеткен кәсіби мамандар. Кәсіби біліктілікті тапсыру барысында табысты нәтиже көрсе алған қатысушы педагогтар сертификатталады. й байланысты.

Қазіргі уақытта педагогтың кәсіби даму стратегияларын анықтау тұрғысынан орындаушы мұғалімді даярлаудан *үздіксіз кәсіби даму* қажеттілігін түсінетін мұғалімнің қалыптасуына көшу қажеттілігі туындады.

Кәсіби дамудың қажеттілігін түсіну мұғалімді өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі жүзеге асыруға итермелейді, бұл қызметтің тиімділігін арттыруға, қызметке қатысуға, құзыреттілік деңгейін арттыруға, кәсіби қызметтің ішкі мотивациясын қалыптастыруға, кәсіби қызметке деген қарым-қатынастың жаңа түрін, білім беру процесіне қатысушылармен өзара әрекеттесудің жаңа түрін, өзінің кәсіби қызметінің субъектісі ретінде өзіне деген жаңа көзқарасты қалыптастыруға әкеледі. Педагогикалық қызметтің кәсіби дамуы мен сапасы мәселесі педагогтың құзыреттілігін бағалау құралын анықтаумен тікелей байланысты. Мұндай құрал ретінде білім беру ұйымдары педагогтерінің құзыреттерін сертификаттау жүйесін қарастырған жөн.

Осы тұрғыда қарастырып кететініміз сертификат термині, ол біліктілікті арттырудың білім беру бағдарламасына сәйкес қорытынды аттестациядан сәтті өткен білім алушыларға берілетін құжат болып табылады. Сертификаттау – педагогтың біліктілігін және олардың кәсіби стандартта көрсетілген талаптарға сәйкестігін растау процесі. Сертификаттың болуы болшақ педагогтарда кәсіби білімнің, құзыреттіліктің болуымен өлшенеді.

Сертификаттауға өтініш беруші ерікті сертификаттау рәсімінен өту арқылы педагогикалық қызметте кәсіби құзыреттер мен еңбек функцияларының қалыптасуын бағалауға/растауға дайын тұлға.

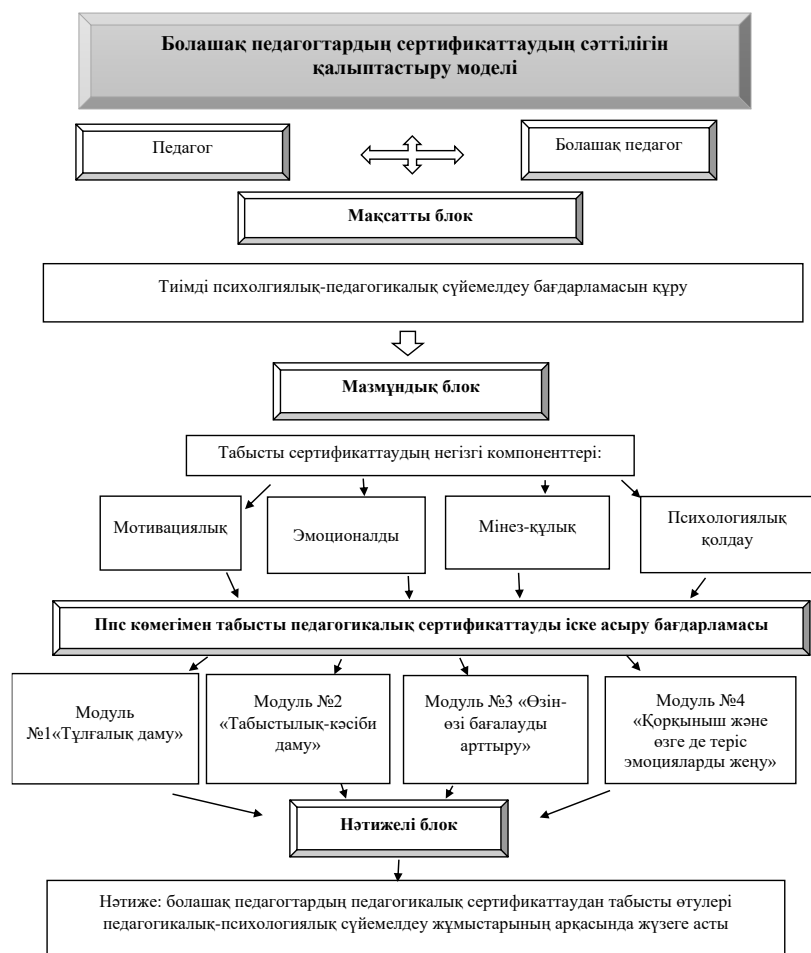
Сертификаттау бойынша өздерінің анықтамасын беріп кеткен отандық ғалымдар: Баймағамбетова А.К. «Сертификаттау саласы-ерікті сертификаттау рәсімі жүргізілген кәсіби қызмет саласы»[4], Курманғалиев Е.Т. «Сертификаттау нысаны мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін бағалауға мүмкіндік беретін тест тапсырмалары мен кешенді кәсіби бағдарланған тапсырмаларды қамтитын көп компонентті процедура»[5], Мухтарова Н.Ж. «Педагог сертификаты-нақты педагогтің кәсіби құзыреттіліктерінің/еңбек функцияларының қалыптасқанын куәландыратын құжат»[6], Смагулова Д.К. «Кәсіби құзыреттілік-кәсіби мәселелерді шешуде практикалық тәжірибе, шеберлік және білім негізінде сәтті әрекет ету қабілеті»[7].

Ғылыми зерттеулер мен диссертациялардағы модель күрделі жүйенің немесе құбылыстың жеңілдетілген көрінісі болып табылады. Ол осы жүйенің мінез-құлқын талдау, түсіндіру немесе болжау үшін қолданылады.

Диссертациялық зерттеулер аясында модель құрылымда маңызды рөл атқарады және гипотезаларды негіздеу барысында. Ол зерттеушіге көмектеседі:

- зерттеу сұрақтарын нақты тұжырымдауға;
- зерттеудің әдіснамалық тәсілін сипаттауға;
- нәтижелер мен қорытындыларды көрнекі түрде ұсынуға.

Модельдерді қолдану деректерді талдау және қорытындыларды тұжырымдау процесін жеңілдететі отырып, зерттеуді жүйелі және біртұтас етеді (сурет 1).

Сурет 1 - Болашақ педагогтардың сертификаттаудың табыстылығын қалыптастыру моделі

Болашақ педагогтарды сертификаттаудың табыстылығын қалыптастырудың бұл моделі төрт негізгі компоненттің интеграциясы болып табылады, олардың әрқайсысы студенттердің кәсіби және жеке қасиеттерін жан-жақты дамытуға ықпал етеді. Психологиялық қолдау эмоционалды әл-ауқат пен стресске төзімділікті қамтамасыз етеді, мотивациялық компонент кәсіби өсуге деген ұмтылысты ынталандырады, эмоционалды компонент эмоцияны басқару дағдыларын дамытады, ал мінез-құлық компоненті қажетгі кәсіби, тұлғалық дағдыларды қалыптастырады. Жалпы алғанда, бұл компоненттер студенттердің кәсіби қызметке дайындығы мен еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін арттыра отырып, сертификаттауға табысты дайындалуына ықпал етеді.

Қорытындылай келе, модель арқылы сертификациядан табысты өту үшін құрастырылған психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бағдарлам Педагогикалық-психологиялық сүйемелдеу арқылы болашақ педагогтардың сертификаттауға дайындығын эксперименттік зерттеу үшін келесі қадамдар орындалды:

1. Қатысушыларды таңдау: экспериментке қатысатын болашақ педагогтар тобы анықталды. Бұл ЖОО-дағы педагогикалық факультеттің студенттері немесе сертификаттауға дайындалып жатқан өзге де факультеттің педагог маман студенттері.

2. Әдістемелердің анықтамасы: болашақ педагогтардың сертификаттауға дайындығы бағаланды. Әдістеме, сауалнамалар, сұхбаттар, тренингтер және т.б. өзге де жұмыстар таңдалынып, іріктелінді.

3. Алдын ала талдау жүргізу: мазасыздық деңгейін, өзін-өзі бағалауды, мотивацияны және сертификаттауға дайындыққа әсер ететін басқа психологиялық аспектілерді анықтау үшін таңдалған топтар арасында алдын ала зерттеу жүргізілді.

4. Педагогикалық-психологиялық сүйемелдеу: сертификаттауға дайындық процесінде болашақ педагогтарды қолдауға бағытталған педагогикалық-психологиялық қолдау бағдарламасы әзірленді. Бұған кеңес беру, тренингтер, психологиялық қолдау және басқа да іс-шаралармен қамтылды.

5. Эксперимент жүргізу: әзірленген бағалау әдістемесін және педагогикалық-психологиялық сүйемелдеуді қолдануды қамтитын эксперимент жүргізу.

6. Алынған нәтижелерді бағалау: алынған деректерді талданды, болашақ педагогтардың сертификацияға дайындығын арттыруда педагогикалық-психологиялық қолдаудың тиімділігі анықталды.

7. Қорытындылар мен ұсыныстар: эксперименттің нәтижесі туралы қорытынды жасалды, педагогикалық-психологиялық қолдаудың тиімділігі бағаланып және одан әрі тәжірибе үшін ұсыныстар берілді.

Зерттеу жұмысының тиімділігін тексеру үшін арнайы тәжірибелік-эксперименттік жұмыс ұйымдастырылатыны белгілі. Тәжірибелік-эксперимент арқылы біз келесідей нәтижелерге қол жеткізе аламыз:

- зерттеу педагогикалық сертификаттаудан сәтті өтуге әсер ететін негізгі аспектілерді, соның ішінде дайындық деңгейін, кәсіби дағдыларды, психологиялық дайындықты және т. б. анықтауға мүмкіндік береді;

- педагогикалық-психологиялық сүйемелдеудің тиімділігін бағалау: зерттеу нәтижелері психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің әртүрлі әдістерінің аттестаттаудан өту табыстылығына әсерін бағалауға мүмкіндік береді. Бұған кеңес беру, тренингтер, психологиялық қолдау және басқа да іс-шаралар кіреді;

- жаңа тәсілдер мен әдістерді ұсыну: Зерттеу болашақ мұғалімдерді аттестаттауға дайындаудың тиімділігін арттыруға ықпал ететін психологиялық-педагогикалық қолдаудың жаңа тәсілдері мен әдістерін жасауға әкелуі мүмкін;

- білім беру сапасын арттыру: психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің ұсынымдары мен жаңа әдістерін енгізу. Болашақ педагогтардың даярлығын жақсарту және олардың аттестаттаудан сәтті өтуі есебінен білім сапасын арттыруға көмектеседі.

Көрсетіліп кеткен нәтижелерге қол жеткізу үшін тәжірибелік-эксперимент жұмыс барысында төмендегідей әдістемелік құралдар анықталып әрі қолданылды:

1. Реактивті және жеке мазасыздық деңгейін бағалау шкаласы авторы Ч.Д. Спилбергер (Ю.Л. Ханинаның бейімделуінде).

2. Педагогикалық біліктілікті бағалау жайлы болашақ педагогтарға арналған сауалнама (авторлық сауалнама).

3. Студенттердің кәсіби іс-әрекетке теориялық-әдіснамалық даярлығын өзіндік бағалау әдістемесі (Ю.В. Рындина әдістемесінің өңделген нұсқасы).

4. А. Пакулина мен С.М. Кетьконың «Педагогикалық жоғары оқу орны студенттерінің оқуға мотивтерін анықтау» сауалнамасы асының кешенді жұмысы айқындалады.

Болашақ педагогтарға арналған педагогикалық біліктілікті бағалау сауалнамасы студенттерді ақпараттандыруда, дайындауда, кері байланыста жұмыс жасау процесін сәтті жүзеге асырудың маңызды құралы ретінде пайдаланылады.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмысты ұйымдастыруда эксперимент өткізілетін алаң таңдалынып алынды. Тәжірибелік-эксперименттік алаң ретінде М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, соның ішінде эксперименттік жұмысқа: «6B01101-Педагогика және психология», «6B01301 Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі», «6B01505-Биология», «6B01703 Қазақ тілі мен әдебиеті», «6B01701-Шет тілі» мамандықтарына дайындалып жатқан 4-курс студенттері іріктелініп алынды. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс анықталған алаңда оқу үдерісінен тыс жұмыс ретінде жүргізілді.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс үдерісіне 35 студент қатысты. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс айқындаушы, қалыптастырушы және бақылау деп анықталған үш кезеңге бөлініп ұйымдастырылды.

Эксперименттік жұмысқа керекті әдістемелер таңдалынып оларға сипаттама берілді. Сонымен қатар эксперименттік жұмысқа қатысатын мамандықтар да таңдалды.

Қорытындылай келе, алынған зерттеу нәтижелеріне сәйкес психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жұмыстарының кешенді жүргізілулері, болашақ педагогтардың табысты сертификатталуына ықпалын тигізетінін дәлелдеді.

Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым Комитетінің гранттық қаржыландыруы бойынша «ЖОО-ның академиялық дербестігі жағдайында «Педагогикалық ғылымдар» бағытының білім алушылары мен түлектерінде үздіксіз кәсіби даму құзыреттілігін қалыптастыру» АР19678852 ЖРН ғылыми жобасы шеңберінде дайындалған.

1. Назарова А.С. Роль педагогов в формировании гражданской идентичности студентов в условиях модернизации образования в Казахстане. // Вестник Казахского национального университета. - Серия: Педагогические науки. - 2017. – б.112-119.

2. Темирбаева Д.Н. Особенности профессиональной подготовки педагогов в контексте современных вызовов казахстанскому образованию, 2020. -132б.

3. Сагатова М.С. Роль педагогов в воспитании национальной идентичности учащихся в казахстанских школах // Педагогический вестник. - 2021. – б.37-45.

4. Баймагамбетова А.К. Модель сертификации профессиональных компетенций педагога в современной системе образования Казахстана. // Вестник Казахского национального педагогического университета. - 2018. – б.46-55.

5. Курмангалиев Е.Т. Особенности оценки и сертификации профессиональных компетенций педагогов в условиях цифровизации образования. Инновационные технологии в образовании, 2020. – 253б.

6. Мухтарова Н.Ж. Педагогическая сертификация как инструмент повышения качества образования в Казахстане // Актуальные проблемы современной науки. - 2021. – б.64-72.

7. Смагулова Д.К. Опыт внедрения системы сертификации профессиональных компетенций педагогов в средней школе Казахстана. // Педагогический журнал. - 2022. – б.25-33.

УДК 159.9

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КАТЕГОРИЙ «ТРЕВОГА» И «ТРЕВОЖНОСТЬ»

Кенжебаева С.К., Шагирова Д.В.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан

Введение терминов «тревога» и «тревожность» в психологию связано с работами психоаналитиков и психиатров, получивших в последние годы широкое признание. Отмечается важность различения между этими понятиями, хотя они схожи, и обладают разными характеристиками.

Тревога определена как эмоциональное состояние, возникающее в неопределенных ситуациях опасности и выражающееся в ожидании неблагоприятных событий. С другой стороны, тревожность является склонностью человека к переживанию тревоги с низким порогом ее появления. Таким образом, тревога представляет собой конкретное эмоциональное состояние, а тревожность описывает общую склонность к тревоге.

Психоаналитики, включая основателя психоанализа З. Фрейда, склонны к мнению, что тревожность - свойство, помогающее индивиду адекватно реагировать на опасности. Фрейд выделял три типа тревоги: реалистическая (связанная с внешней реальностью), невротическая (связанная с внутренними конфликтами) и моральная (связанная с социокультурными нормами). Он считал, что конфликт между биологическими побуждениями и социальными ограничениями приводит к тревожности [1].

Р. Мэй, в свою очередь, рассматривает тревогу как первичное явление, не вторичное по отношению к страху. По его мнению, тревога является не только реакцией на физическую угрозу, но и представляет угрозу глубинной сущности индивида. Страх, по его мнению, скорее представляет реакцию на внешнюю, физическую угрозу [2].

Карен Хорни, выдающаяся неопрейдистка и психотерапевт, сосредотачивалась на проблеме тревожности. Она представила теорию, в которой основные источники тревоги и беспокойства индивида исходят из неправильных человеческих отношений, а не из конфликтов между биологическим и социальным. Хорни выделила десять невротических потребностей, которые рассматривала как попытки компенсировать «базовую тревогу». Она утверждала, что эти невротические потребности неудовлетворимы и поддерживают состояние тревоги [3]. Ее теория схожа с взглядами Гарри Салливана, который также видел исходное беспокойство и тревогу у человека в межличностных отношениях, считая тревогу ключевой характеристикой развития индивида.

Эрих Фромм, немецкий социолог и психоаналитик, подходил к пониманию тревожности, учитывая развитие общества в историческом ключе. Он предложил концепцию, согласно которой

некоторые механизмы (к примеру, «бегство от себя»), всего лишь временно прикрывают чувство тревоги, избавляя индивида от него в полной мере. Фромм подчеркивал, что потеря собственной личности является наиболее болезненным состоянием, которое усиливает чувство изоляции.

В отличие от предыдущих исследователей, Фромм подчеркивал различие между беспокойством и тревожностью, утверждая, что оба эти состояния предвещают беду, вызванную страхом из детства. Он выделял несколько источников тревоги, таких как тревога из-за физических повреждений, потери любви, чувства вины, неспособности владеть ситуацией, фрустрации, а также тревогу как мобилизирующий стимул для достижения целей и как устойчивую личностную черту, формирующуюся в процессе воспитания [4].

Детско-родительские отношения играют значительную роль в возникновении тревоги, согласно Фромму, подчеркивая влияние первоначального опыта на формирование тревожности в индивиде. Карл Роджерс, выдающийся американский психолог, дополнил представление о конфликте личности и тревожности, указав на соотношение двух систем личности: сознательной и бессознательной [5].

Р.Б. Кеттелл, британский психолог, к рассмотрению тревожности подходил как к эмоциональному состоянию и свойству личности. Он подчеркивал, что тревога представляет собой эмоциональное состояние, сопровождающееся ощущением напряжения, в то время как тревожность является характеристикой индивида. Это выражается частыми необъективными ощущениями угрозы и тревожными реакциями на окружающую среду [5].

Как правило, в зарубежной психологии встречаются два основных подхода к пониманию природы тревожности: врожденное свойство человека и реакция на враждебный внешний мир. Однако часто эти подходы взаимно переплетаются, и многие авторы выделяют социальное происхождение тревоги.

Вопрос о причинах возникновения тревожности остается одной из наиболее дебатированных тем в современной психологии, где различные школы и направления предлагают свои объяснения этого сложного феномена. Несмотря на широкий спектр трактовок, существует общее признание тревожности как многогранного явления, которое может проявляться как временное эмоциональное состояние или как устойчивое свойство личности. Отличительной чертой в понимании тревожности является ее возрастная специфика и связь с определенными этапами развития личности.

Среди основных подходов к определению причин тревожности выделяют [6]:

1. Тревожность как эмоциональное состояние. Эта концепция рассматривает тревожность как реакцию на внешние угрозы или субъективно воспринимаемые опасности. Ученые подчеркивают, что тревожность может мобилизовать ресурсы личности для адаптации к сложным ситуациям, но также может действовать дезорганизующе, препятствуя эффективному решению проблем.

2. Тревожность как свойство личности. В. С. Мерлин анализирует тревожность через призму темперамента, указывая на взаимосвязь между тревожными проявлениями и особенностями нервной системы, такими как слабость и инертность. Таким образом, тревожность воспринимается как предрасположенность к тревожным реакциям, глубоко укорененная в биологических и психологических характеристиках индивида.

3. Процессы переживания тревоги и формирования тревожности. Исследователи, такие как А. И. Захаров, Л. В. Макшанцева, А. М. Прихожан, А. О. Прохоров, предлагают видеть в тревожности результат постоянно повторяющихся ситуаций актуализации тревоги. Так, тревожность формируется вначале как готовность к проявлению тревоги, а затем как стабильная характеристика эмоционального реагирования.

В совокупности, эти подходы подчеркивают комплексную природу тревожности, которая не ограничивается однозначными определениями или универсальными причинами. Понимание тревожности требует учета биологических, психологических, социальных и индивидуальных факторов, влияющих на ее проявление и развитие.

Исследования указывают на то, что индивиды с высокой личностной тревожностью не всегда проявляют ситуативную тревожность в ситуациях, связанных с физической угрозой. Взаимосвязь между личностной и ситуативной тревожностью проявляется особенно четко в ситуациях, где на кону личная самооценка.

Тревожность выполняет адаптационную функцию, повышая ответственность перед требованиями общества. Это указывает на социальную природу «тревожности». Негативные эмоции, возникающие в состоянии тревожности, рассматриваются как «цена». Ее платит индивид, получая способность к тонкому чувствованию и адаптивному реагированию к социальным требованиям.

Исследования также выявляют негативные последствия высокой личностной тревожности, такие как склонность рассматривать мир как опасный, воздействие на психическое здоровье и негативное влияние на результаты деятельности индивида. Решение проблемы тревожности становится

актуальной задачей для психологии, актуальным становится вопрос и снижения тревожных расстройств человека [6].

Личностная тревожность рассматривается в комплексе с различными эмоциональными (теория К.Изарда) и когнитивными компонентами, включая страхи, аффекты, аффективно-когнитивные составляющие, такие как враждебность, страдание, стыд, вина и другие.

Согласно определениям, тревожность представляет собой состояние целесообразного подготовительного повышения сенсорного внимания и моторного напряжения в ситуации возможной опасности. Это состояние обеспечивает соответствующую реакцию на страх. Тревожность также описывается как черта личности, проявляющаяся в легком и частом появлении состояний тревоги. Эта черта характеризуется низким порогом появления тревоги и является одним из основных параметров индивидуальных различий. Кроме того, тревожность представляет собой субъективное проявление неблагополучия личности, формирующегося преимущественно вследствие нарушений внутриличностного и межличностного общения, например, между родителями и детьми [3,4,5,6].

Определенный уровень тревожности действительно считается необходимым для жизни и успешной адаптации. Модератная тревожность может служить стимулом для бдительности, активности и готовности к решению трудностей. Этот уровень тревожности обычно рассматривается как конструктивный и адаптивный, поскольку мобилизует ресурсы и помогает справляться с вызовами окружающей среды.

Однако, когда тревожность становится избыточной или хронической, она может привести к деструктивным последствиям. Негативные проявления тревожности могут включать в себя трудности с концентрацией внимания, постоянную растерянность, беспокойство и хронический стресс. Эти факторы могут отрицательно влиять на психическое и физическое здоровье, а также на общую качества жизни.

Умение управлять тревожностью и находить баланс между стимуляцией и деструкцией является важным аспектом психического благополучия. Различные стратегии, такие как релаксация, медитация, психотерапия и физическая активность, могут быть эффективными способами справиться с тревожностью и поддержания здоровья.

Высокий уровень личностной тревожности оказывает негативное влияние на здоровье, поведение, профессиональную продуктивность и качество социальной жизни, как на индивидуальном, так и на общественном уровне. Деструктивный уровень тревожности может иметь негативные последствия для психического и физического здоровья. Психосоматические патологии, такие как различные заболевания, связанные с воздействием психических факторов на организм, могут быть связаны с хронической тревожностью. Долгосрочное воздействие высокого уровня тревожности может оказывать деструктивное воздействие на иммунную систему, сердечно-сосудистую систему, эндокринную систему и другие органы, и системы организма.

Рассмотрение тревожности как личностного образования, в том числе с учетом врожденных свойств, подчеркивает важность индивидуальных различий в склонности к тревожности. Генетические факторы, а также особенности нервной и эндокринной систем, могут играть существенную роль в формировании уровня тревожности у человека. Тем не менее, такие факторы взаимодействуют с окружающей средой, воспитанием и другими внешними воздействиями, влияя на конечный результат.

Эмоциональный порог тревоги, определенный этими свойствами, может быть заведомо низким, что становится более выраженным под воздействием различных реальных обстоятельств.

С другой стороны, рассматривая тревожность как относительно устойчивое личностное свойство, внимание уделяется роли личностных и социальных факторов в ее возникновении и укреплении. В этом контексте особое внимание уделяется межличностным отношениям и их влиянию на тревожность. Американский психолог Г. С. Салливан был одним из первых ученых, кто выделил связь между тревожностью и межличностными отношениями. Согласно его взглядам, тревожность сопутствует человеку в любой ситуации взаимодействия с другими людьми. Он подчеркивал, что тревожность начинается в раннем опыте и сопровождает человека на протяжении всей жизни, влияя на его взаимоотношения и вызывая чувство ненадежности, особенно в контексте нарушения отношений с окружающими.

Оба подхода, рассматривая тревожность как свойство темперамента, или личностное образование, признают важное влияние врожденных особенностей и межличностных отношений на формирование и проявление этого эмоционального состояния.

Таким образом, опираясь на исследования тревожности эти исследования подчеркивают необходимость понимания влияния межличностных отношений в раннем детстве на

формирование тревожности и эмоциональное состояние человека на протяжении его жизни.

Из предоставленной информации можно сделать следующие выводы относительно особенностей личностной тревожности:

1. Две основные формы тревожности: Личностная тревожность и ситуативная тревожность рассматриваются как разные формы, причем личностная характеризуется как устойчивое свойство личности, а ситуативная - как реакция на конкретные внешние обстоятельства.

2. Связь с эмоциями и другими аспектами: Тревожность ассоциируется с различными эмоциями, такими как страх, страдание, стыд и вина. Она может быть результатом межличностных отношений, и считается, что формируется как личностное образование или свойство темперамента.

3. Взаимосвязь с межличностными отношениями: Ранние межличностные отношения, особенно с матерью, играют ключевую роль в формировании личностной тревожности. Благоприятные отношения с родителями способствуют развитию безопасности и уверенности, в то время как неудовлетворенные потребности могут привести к тревожности.

4. Роль детства в формировании тревожности: Различные подходы, такие как теория привязанности, указывают на важность ранних детско-родительских отношений в формировании тревожности. Лишение, недостаток внимания и ненадежность в отношениях могут стать источником базовой тревожности взрослого.

5. Функциональные и деструктивные аспекты тревожности: Тревожность может выполнять адаптивную функцию, мобилизуя силы для решения проблем и преодоления трудностей. Однако, высокий уровень личностной тревожности, особенно если она становится деструктивной, может негативно влиять на психическое здоровье, поведение и качество жизни.

В целом, исследования подчеркивают важность взаимосвязи между личностной тревожностью и межличностными отношениями, а также роль раннего детства в формировании эмоциональной структуры взрослого, что также играет определяющую роль в становлении идентичности. Понимание этих факторов может быть полезным в разработке стратегий коррекции и поддержки для тех, кто сталкивается с повышенным уровнем личностной тревожности.

Список использованной литературы

1. Фрейд З. Психология бессознательного. - СПб.: Питер, 2019. - 528 с.
2. Мэй Р. Смысл тревоги. - М.: Институт общегуманитарных исследований, 2011. - 416 с.
3. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Новые пути в психоанализе. - СПб.: Питер, 2019. - 304 с.
4. Фромм Э. Бегство от свободы. - М.: АСТ, 2017.- 65 с.
5. Теория личности в западноевропейской и американской психологии / под ред. Д. Я. Райгородского. Самара: Бахрах-М, 1996. - 480 с.
6. Абдикаликова А., Садвакасова З.М. Природа и пути снижения тревожных расстройств человека / Академик Т.Т. Тәжібаевтың 111 жылдығына арналған «Білім берудегі бәсекеге қабілетті тұлғаны дамытудың қазіргі заманғы тенденциялары» атты халықаралық ғылыми-әдістемелік конференцияның материалдары. - Алматы: Қазақ университеті, 2021. - С.20-24.

ПСИХОПРОФИЛАКТИКА АКАДЕМИЧЕСКОЙ ПРОКРАСТИНАЦИИ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА

Кенжебаева С.К., Бекмурзина А.К.

Карагандинский университет Казпотребсоюза, г.Караганда, Республика Казахстан

В наше время в связи с динамичным усовершенствованием процессов, касающихся всех сфер жизни индивидуума, можно отметить противоречивую взаимосвязь: запрос общества к актуальному планированию и исполнению важных целей стал сильнее, но, вместе с тем, также очень часто стал встречаться феномен откладывания дел на потом, который получил название прокрастинация.

В ряде исследований установлен ряд факторов социального и психологического характера, которые способствуют детерминации прокрастинации:

1) *социальные факторы* - информационные и цифровые технологии; виды получения и использования информации; дистанционное обучение/общение; анонимное общение с необязательной ответственностью; ценности материального характера; изъяны в построении стратегии и тактики учебно-профессиональной деятельности студента.

2) *психологические факторы* - низкий уровень целеустремленности; несамостоятельность в принятии решений; избегание трудностей; отсутствие мотивации на достижения в учебно-профессиональной деятельности; отсутствие ответственности; неумение распознавать приоритетность выполнения задач и решения проблем[1,2,3].

Таким образом, можно заключить, что прокрастинация в настоящее время представляет собой: психологический феномен; когнитивный феномен; поведенческую патологию; феномен, взаимосвязанный с различными чертами личности; феномен, имеющий различные типы и разновидности.

Академическая прокрастинация - серьезная и распространенная проблема обучающейся молодежи. В разных исследованиях приводятся различные данные распространения прокрастинации среди студентов, в основном цифры варьируются от 60 до 95 %, при этом отмечается отрицательное влияние прокрастинации на качество работы студентов, снижается их успеваемость и психическая устойчивость.

Основываясь на теоретических положениях о феномене «прокрастинация», проведено диагностическое исследование прокрастинации у 32 студентов первого курса высшего политехнического колледжа города Караганды.

Цель эмпирического исследования: выявить взаимосвязь прокрастинации и ценностных ориентаций личности.

Описание выборки. Для реализации поставленной цели был обследован 32 студента первого курса высшего политехнического колледжа города Караганды.

Участники исследования были проинформированы о целях исследования, гарантиях анонимности и конфиденциальности предоставленной информации. Исследование проводилось на добровольной основе, участники могли в любой момент отказаться от дальнейшего участия.

Первую группу составили студенты, получающие среднее профессиональное образование по специальности «Теплоэнергетические установки» (9-ТЭУ-23). Вторая группа - студенты, обучающиеся по специальности «Электрооборудование» (9-2-ЭО-23). Тестирование проводилось в апреле 2024 года.

Эмпирическое исследование проходило в три этапа. На первом этапе была определена система ценностных ориентаций студентов. Использовалась методика: методика СЖО для изучения уровня осмысленности жизни Д.А.Леонтьева.

На втором этапе мы изучали уровень прокрастинации, используя шкалу прокрастинации, ПШ/PSIP. Стил; адаптация: Н.М.Клепиковой, И. Н. Кормачёвой.

На третьем, заключительном этапе, была изучена взаимосвязь прокрастинации и ценностных ориентаций студентов.

По результатам диагностики установлен высокий уровень прокрастинации у 57% студентов, а также, что высокий уровень академической прокрастинации обусловлен с несформированностью ценностных ориентаций молодых людей.

Эмпирическое исследование показало необходимость осуществления психологической работы для преодоления проявлений академической прокрастинации. Основываясь на необходимости системного влияния на личность, мы выделили сферы личности, на которые необходимо

целенаправленно влиять, чтобы преодолеть академическую прокрастинацию: когнитивная, эмоциональная, мотивационная, поведенческая, а также отдельно выделили ценностную сферу личности.

Цель программы психопрофилактики – предупреждение академической прокрастинации и создание условий для полноценного личностного и профессионального развития будущих специалистов. Программа представлена в таблице 1

Таблица 1- Программа психологического сопровождения учебно-воспитательного процесса колледжа

Сфера личности	Задачи	Деятельность психолога (практические занятия)
Когнитивная	Обучение способам регуляции своего эмоционального состояния, навыкам релаксации, коррекция тревожности. Активизация позитивных эмоциональных состояний.	Составление индивидуального списка причин прокрастинации, обсуждение в группе «Причины прокрастинации». Упражнение «Метод фиксированной роли». «Два дела». Произвольное самовнушение инициативности и активности вместо прокрастинации и лени по методу Куэ (мини-сеанс на каждом занятии). Упражнение «Подарок». «Слепой и поводырь». «Сосуды Долга и Права». Импровизированная театральная постановка «Как психолог правильно время организовывал». Упражнение «Суд над негативным суждением».
Эмоциональная	Обучение способам регуляции своего эмоционального состояния, навыкам релаксации, коррекция тревожности. Активизация позитивных эмоциональных состояний	Упражнения из телесно-ориентированной терапии: дыхательные техники («Глубокое дыхание», «Треугольное дыхание», «Квадратное дыхание»); «Измени свой пульс», Биоэнергетическая гимнастика по Лоуэну; Упражнение «Кошачий бой»; «Карнавал масок»; «Восковая палочка»; «Разговор со страхом»; «Сброс напряжения», «Ресурсное воспоминание», «Безопасное место», Метод «Ключ» Х. Алиева. Упражнения из арт-терапии: мандала (графическое конструирование личного понимания внутренней гармонии эмоций и чувств); коллаж «Чувства вне контроля»; «Расставание с обидами», упражнение «Город» (рисование восковыми мелками на простынях города, внушающего спокойствие, уверенность, отсутствие страхов и тревог); импровизированный театр негативных эмоций и их трансформации в позитивные; Техники НЛП: упражнение «Я горжусь», «Рефрейминг пугающих и раздражающих ситуаций».
Поведенческая	Ориентация на осмысление, понимание причин прокрастинации и негативных последствий, к которым она приводит. Информирование об индивидуальных стратегиях принятия решений, о том, как именно проявляется прокрастинация принятия решений и чем она грозит. Коррекция экстернального	Обучение модели эффективного тайм-менеджмента Трейси, модели организации времени Г.А. Архангельского, модели быстрого тайм-менеджмента. Планирование деятельности по технике АБВ. Техника организации дня. Метод пяти пальцев Зайверта. Распределение задач по принципу Эйзенхауэра. Принципы принятия решений. Техника «Разгребание завалов». Упражнение «Слухи». Упражнение «Рецепты счастья». «Волшебное зеркало». «Раппорт». «Поддержи беседу». «Браслет». «Талисман».

	локуса контроля, формирование осознанной ответственности.	
Мотивационная	Повышение учебной мотивации, стремления повысить уровень эффективности освоения будущей профессии, реализовать себя в труде. Формирование стремления к саморазвитию, бороться со своими недостатками	Упражнение «Желания и цели». «Анализ целей». «Целеустремленный человек». «Фабрика исполнения желаний». «Рефрейминг трудных ситуаций». Упражнение «Я заслуживаю иметь...». Упражнение «Я хочу измениться»
Ценностная	Повышение уровня оптимизма, целеустремленности. Снятие психологического напряжения, связанного с образами будущего. Обучение навыкам эффективного целеполагания, построения жизненной перспективы. Обучение навыкам анализа ситуации для выбора эффективной стратегии достижения цели. Определение жизненных приоритетов, а также способов их достижения	Упражнение «Лестница успеха». «Письмо в будущее». «Обещание себе».

Программа психологического сопровождения учебно-воспитательного процесса колледжа с целью психопрофилактики академической прокрастинации была апробирована нами в ходе производственной и преддипломной практики и показала свою эффективность.

Список использованной литературы

1. Гребнева А.Р. Проблема прокрастинации и пути ее преодоления. // В сборнике: Проблемы и перспективы повышения качества образовательных услуг на основе инноваций: региональный аспект. Материалы межрегиональной научно-практической конференции. - Армянск, 2021, С. 93-96.
2. Попова Д.И. Влияние смысловой установки как причина академической прокрастинации студентов высших учебных заведений // Северо-Кавказский психологический вестник. – 2020. - №18/1 – с.5-19.
3. Борисова А.А., Садвакасова З.М., Казиханов Б.М. Современные подходы работы студентов с прокрастинацией//ВЕСТНИК КазНПУ им. Абая, серия «Психология». - 2023. - №4(77). – С.233-241.
4. Клепикова Н.М., Кормачёва И.Н. Адаптация Шкалы прокрастинации и Шкалы иррациональной прокрастинации в методике П. Стила //Системная психология и социология. – 2019. – №. 3 (31). – С. 26.

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЦЕННОСТЬ СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА

М.К. Абдакимова, С.Талапова

Карагандинский университет Казпотребсоюза г. Караганда

Богатство, сложность общения и, соответственно, компетентность в общении объясняются многообразием его видов. Обычно выделяют служебно-деловое (ролевое), интимно-личностное, ритуальное (в том числе светское), манипулятивное, диалогическое общение и др. Практика показывает, что далеко не всегда компетентность в одном виде общения означает компетентность в иных его видах. Весьма часто это могут быть достаточно автономные образования.

В данном контексте уместно специально оговорить понятие термина «компетентный». В словаре иностранных слов этот термин переводится, в том числе, как «знающий, сведущий в определенной области». Конечно, знание об общении - необходимый элемент компетентности, но лишь в том случае, когда оно становится социальной установкой - готовностью действовать определенным образом по отношению к себе, другим, ситуации. Можно быть очень осведомленным, информированным о проблемах общения человеком, но это отнюдь не является гарантией компетентности. Основным критерием здесь являются реальное решение возникающих при общении задач и одновременно личностное развитие, самореализация.

Важный показатель компетентности в общении - отношение человека к собственным ценностям: насколько он их рефлексирует, насколько сам себе отдает в них отчет. Известно, что совсем непросто ответить себе на вопрос: «Чего я больше всего хочу в этой жизни, к чему стремлюсь, зачем живу?». По сути, речь идет о рефлексивной культуре как составляющей компетентности. Именно рефлексивно-эмпатийное развитие человека обеспечивает позицию децентрации в отношении с партнером, умение анализировать ситуации общения не только «с собственной колокольни». Рефлексивная культура предполагает, что участник общения способен стать как бы посредником по отношению к самому себе в этом процессе, анализируя ситуацию, цели, последствия и т.п. Именно рефлексивная позиция человека по отношению к самому себе и партнерам по общению в большой мере обуславливает субъектность общающихся сторон, что является предпосылкой построения общения как диалога.

Речь в данном случае идет о том, что развитие компетентности - это развитие умений человека исследовать собственный психологический потенциал, а также умений реконструировать компоненты психологического облика своих партнеров, ситуаций, задач.

В целом же компетентность в общении означает не овладение какой-либо одной психологической позицией в качестве наилучшей, а использование комплекса этих позиций. Умение применять всю палитру личностных возможностей, как бы играя на всех психологических «инструментах», - один из показателей психологической зрелости и компетентности.

Развитие коммуникативной компетентности у социальных работников посредством специальных научных методов предусматривает соответствующие формы обучения. Одна из них - активное социальное обучение в условиях групповой учебно-тренировочной деятельности. Учебно-тренировочная группа - одна из организационно-дидактических форм, деятельность которой направлена на формирование общей и профессиональной компетентности; социализирующей средой является целостная профессиональная культура

Конкретизация профессиональной деятельности социального работника вытекает из его основных функций - диагностической, прогностической, правозащитной, организационной, предупредительно-профилактической, социально-медицинской, психологической, социально-бытовой, коммуникативной. Существуют количественные и качественные показатели и критерии, позволяющие определить эффективность социальной работы (уровень и качество жизни, размер пенсий, пособий и др.).

Что же касается непосредственно профессиональной ценности социального работника, то здесь должны органически сочетаться личностные и профессиональные качества, что отражено в этическом и профессиональном кодексе. Специалист социальной работы должен обладать такими качествами, как принципиальность, ответственность, наблюдательность, корректность, интуиция, адекватная самооценка и оценка других, способность к самообразованию, оптимистичность, мобильность, гибкость, гуманистическая направленность личности, сочувствие, терпимость, а так же коммуникабельность. Коммуникабельность, готовность к коммуникативной деятельности на основе уважения чести и достоинства личности с пониманием индивидуальных различий и культурно-

этнического многообразия usługополучателей - есть ядро культуры профессионального общения, суть коммуникативной компетентности [1].

В современной научной литературе различные авторы дают следующие определения коммуникативной компетентности:

- это владение языком, умение ориентироваться в объекте общения для создания прогностической модели его поведения, эмпатия, личностные характеристики (адекватная самооценка, социальная направленность) самого субъекта общения;

- способность устанавливать и поддерживать необходимые контакты с другими людьми;

- ситуативная адаптивность и свободное владение вербальными и невербальными средствами социального поведения;

- коммуникативная гибкость.

Коммуникативная компетентность соцработника включает в себя следующие компоненты:

1) когнитивный - анализ и оценка опыта, своего и других людей, выявление, понимание и анализ проблем, применение на практике своих знаний, для решения этих проблем;

2) конструктивный - умение вырабатывать решения с индивидами или от их имени, с семьями, группами или от их имени, находить решения, требующие предварительного согласования с другими специалистами или предусматривающие сотрудничество с другими ведомствами, учреждениями;

3) организаторский - умение вести записи, проводить политику конфиденциальности и надлежащего подхода к делу, организовывать, планировать и контролировать работу, оценивать и использовать ресурсы учреждения и социальных коммуникаций.

4) эмоциональный - чувство ответственности, уверенность в успехе, воодушевление [2].

Таким образом, можно сделать вывод о интегративности такого личностного ресурса, как коммуникативная компетентность.

Одной из главнейших особенностей деятельности социального работника является клиентурная деятельность. Социальный работник постоянно ведет общение с клиентами: посетителями, просителями, ходатаями и даже жалобщиками. Общение для социального работника - прежде всего разрешение конфликтных ситуаций, предупреждение их и диагностика различных форм коммуникативных напряжений, в числе которых учет конфликтогенных факторов, барьеров общения, восприятия, предубеждения, ошибок, разрушающих коммуникативный процесс. Межличностное общение - это обмен информацией, эмоциями, личностное взаимодействие, психологический контакт.

Согласно международно принятой компетентностной модели социального работника [3] такие компетенции, как:

1. Демонстрация этического и профессионального поведения.

2. Применение принципов уважения к этнокультурному разнообразию и различиям в своей работе.

3. Продвижение прав человека и социальной, экономической, экологической справедливости.

6. Взаимодействие с отдельными лицами, семьями, группами, организациями и сообществами положены в основу и как ориентир для формирования коммуникативных навыков.

Для выделения умений, влияющих на эффективность профессионального общения, была разработана коммуникативная профиограмма социального работника. Коммуникативная профиограмма - это система квалификационных требований, которые предъявляются специалисту в области социальной работы и составляют коммуникативный портрет социального работника. Специалист в этой области должен:

1) знать речевой этикет и уметь его использовать;

2) организовать требуемый вид общения управлять им;

3) анализировать предмет общения, его цели и задачи;

4) корректно ставить вопросы и точно на них отвечать;

5) уметь вести беседу, собеседование, спор, и др.;

6) уметь анализировать конфликты, кризисные ситуации, конфронтации и разрешать их;

7) иметь навык доказывать и обосновывать, критиковать и опровергать, аргументировать и убеждать, достигать соглашений и компромиссов;

8) уметь с помощью слов осуществлять психотерапию в общении [4, с. 251].

Профессионал должен уметь выслушать и понять, корректно спросить и по-деловому точно ответить, убедить и переубедить, создать атмосферу доверительности и непринужденности, найти тонкий психологический подход к клиенту, разрешить конфликт и снять напряжение.

В связи с тем, что понятие коммуникативная компетентность специалиста по социальной работе разрабатывается относительно недавно, на сегодняшний день практически отсутствуют методики оценки уровня достижений в данной области. А людей, которые нуждаются в помощи специально

обученного профессионала в области социальной работы, становится все больше. Для достижения максимальной эффективности социальный работник должен хорошо знать закономерности процесса коммуникации, поскольку общение является специфической чертой социальной работы как профессиональной деятельности. Высокий уровень коммуникативной компетентности должен служить средством повышения уровня профессиональной подготовки социального работника в процессе решения им профессионально-направленных задач.

Таким образом, основа коммуникативной компетентности - социальный интеллект, т.е. устойчивая, основанная на специфике мыслительных процессов и аффективного реагирования способность понимать самого себя, других людей, их взаимоотношения и прогнозировать межличностные события. Формированию социального интеллекта способствует прежде всего развитие наблюдательной сензитивности - способности наблюдать другого человека и одновременно запоминать, как он выглядит, что говорит; теоретической сензитивности - способности выбирать и применять теории для более точного предсказания и объяснения чувств, мыслей и действий других людей; номотетической сензитивности - способности понимать типичного представителя той или иной группы; идеографической сензитивности - способности понимать своеобразие каждого человека.

Сензитивность развивается в ходе специальных тренингов, способствующих более яркому проявлению эмпатии - способности принятия другого, эмоционального резонанса на его переживания (условие снятия тревожности, «защитных механизмов» клиента), помогающих идентифицировать себя с другим, моделировать внутреннее состояние клиента на основе попытки представить себя на его месте.

Один из показателей компетентности общения - умение слушать.

Известно, что многие из нас не умеют слушать (и слышать) то, что говорят нам другие. Даже когда мы не перебиваем собеседника, многое из того, что он говорит, «пролетает» мимо наших ушей - в основном потому, что в этот момент мы думаем о чем-то другом. Это приводит подчас к весьма негативным последствиям: разрушаются приятельские отношения и даже семьи. Если же неумение слушать характерно для социального работника, то у клиента создается превратное мнение о нем. Мы поставили задачу исследовать среди студентов будущих социальных работников сформированность умения слушать. Для этого мы предложили тесты «Умение слушать», «Умение говорить и слушать» из учебника Е.И. Холостовой [4].

Результаты опроса свидетельствуют о том, что из опрошенных 25 студентов на первый тест «Умение слушать» ответили с результатами: 20 студентов из 25 являются слушателями «выше среднего уровня». Это говорит о том, что у них развито умение слушать, что очень важно для социального работника. Однако результаты 5 студентов показывают недостаточную сформированность данной компетенции.

На второй тест «Умение говорить и слушать» получены следующие результаты. 12 студентов из 25 могут демонстрировать умение слушать и говорить, владеют приемами грамотного общения, умеют излагать свои мысли и слушать собеседника. Из анализа стало известно, что это присуще студентам более старших курсов. Утвердительные ответы на вопросы «Если вы высказали новую мысль и подчиненный не задает вопросов, считаете ли вы, что он понял ее?», «Считаете ли вы, что знаете мысли окружающих?», «Ищете ли вы новые возражения против аргументов собеседника?», «Стремитесь ли вы к тому, чтобы ваш собеседник во всем соглашался с вами?» это прямой путь к авторитарному стилю взаимодействия. Следовательно, со студентами, особенно младших курсов необходимо в процессе учебно-воспитательной деятельности, практико-ориентированных выездных занятий формировать умения и навыки говорить и слушать, не отвлекаться во время общения, не прокручивать в голове контраргументы, теряя нить повествования.

Список использованных источников:

1. Нормы профессиональной этики поведения социальных работников. Утверждены приказом Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 27 августа 2022 года № 333 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029355>

2. Князева Е.В. Коммуникативная компетентность как профессиональная ценность социального работника // Журнал Современные образовательные технологии в мировом учебно-воспитательном пространстве. -2015.- С.12-18.

3. Boston University School of Social Work n.d.) Exploring Social Work Competencies. https://onlinecampus.bu.edu/bbcswebdav/courses/00cwr_odeelements/ssw/competencies/ssw_competencies.htm

УДК 37

КОПИНГ ЖӘНЕ СТРЕССТІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҚҚА ӘСЕРІ

Уалибекова А.Д.

Преподаватель кафедры ПШисР

Карагандинский университет Казпотребсоюза (Қарағанды, Қазақстан)

«Стресс» ұғымы негізінен білім саласында кеңінен қолданылады деп айтсақ артық айтпағанымыз, сондықтан ол әртүрлі көзқарастардан туған мағыналарды, оның даму механизмін, пайда болу ерекшеліктері мен нәтижесін қамтиды. Стресс аспектісі психология, физиология, медицина, элеуметтану және басқа ғылымдар саласындағы зерттеулерді қамтиды. Бұл ұғымның мазмұнына неғұрлым көп көңіл бөлінсе, соғұрлым одан әрі мазмұны оның түсіндірмесі болады. Бүгінгі күнге дейін әдебиетте стресс, күйзеліс, қысым, алаңдаушылық және эмоционалдық күйзеліс ұғымдары арнайы шектелмеген және үйренуді қиындататын тағы бір нәрсе күрделі мәселе болып табылады.

Стресс – сыртқы әсерлерге жауап ретінде психологиялық және физикалық шиеленіс күйі. Оған қиын жағдайлар, монотонды әрекеттер және эмоционалдық факторлар себеп болуы мүмкін. Стресс өзгермелі ортаға бейімделуге көмектеседі, бірақ денсаулыққа теріс әсер етуі мүмкін.

Стресс – бұл физикалық жағдайдың реакциясы ғана емес, сонымен бірге қоршаған орта мен тұлғаның өзара әсерінің ерекшелігі. Бұл біздің танымдық үдерісіміздің ең жоғарғы дәрежесі, айталық, ойлау және ситуациялық бағалау, өзін-өзі тану, басқару әдісіндегі білім дәрежесі және олардың адекватты таңдауындағы мінез-құлық стратегиясы. Бұл бір адамда күйзелістің (күйзелістің) пайда болу сипаты мен жағдайы басқа адамдағыдай болуы міндетті емес екенін түсінуді білдіреді. [1].

Қысым, қауіп сияқты басқа ұғымдар да «стресс» терминімен байланысты. Д.Спилбергер, нақты ынталандыруды немесе жағдайды нақты жеңіл формада немесе қауіптің, зұлымдықтың потенциалды элементін қабылдағандағы жеке адамның күйі. Мұндай жағдайға келісе отырып, автор стрессті сыртқы әсерлердің (стресс факторларының) жалпы көрінісі және сәйкесінше талаптарды шамадан тыс қабылдау мен өзін-өзі бағалаудың өзін-өзі бағалауы деп түсіндіреді. Эмоционалды реакцияларға бейімділіктің бұл түрі даралықпен сипатталады. Н. Басовицтің күмәнді болжамы бойынша, стресстік жағдай бір адам үшін қандай болса, екіншісі үшін де бірдей. Ф.Александр және Х.Вольф үлгілері бойынша жеке тұлғаның кез келген ынталандыруды стресс ретінде қабылдауы физиологиялық және психологиялық зиянды мінез-құлыққа әкеледі.

К.Петерсон мен М.Селигманның теориялары әртүрлі сәтсіз жағдайлармен, аурулармен байланысты жағдайды жеткілікті түрде сипаттады, бірақ олар стресстен кейін пайда болатын депрессияның сипаттамасына онша сәйкес келмейді.

Психологиялық және кәсіби стресс теорияларымен түсініктерді қалыптастыру стресстің екі түрлі мазмұнмен сипатталатынын дәлелдейді: бір жағынан, процесс және қалыпты. Екінші жағынан, материалдық және себептік. Бұл екі ұғым бір-бірімен тығыз байланысты. Кез келген мамандандырылған қызмет стресстің психологиялық дамуының немесе оның психологиялық деңгейде көрінуінің себептерін таң қалдырады. [2].

Адам үшін тоқырау процесі талаптардың осы күнге дейін қалыптасқан шарттарға сәйкес келмеуінен басталады. Қорғаныс механизмі шындықты бұрмалау арқылы психикалық жарақатты жеңуге мүмкіндік береді.

Біздің өмірімізде стресс өте жиі кездеседі. Адамдардың барлығы дерлік оларды бастан кешіреді, сезінеді және олар туралы айтады. Бүгінгі күні бұл құбылыстың себебі - адамның күнделікті бетпе-бет келетіні - жұмыс пен отбасылық қарым-қатынастан бастап, елдегі және жалпы әлемдегі жағдайға дейін. Бірақ адам денесі үнемі тепе-теңдікті қажет ететіндей етіп жасалған. Ал өмірде болып жатқан оқиғалар, соның ішінде адамдардың бір-біріне деген қарым-қатынасы бұл тепе-теңдікті жүйелі түрде бұзады, нәтижесінде дене өз мүмкіндіктерінің шегіне дейін жұмыс істеуге мәжбүр болады, сонымен бірге, сонымен бірге, барлық физиологиялық және психикалық процестердің тепе-теңдігі, басқаша айтқанда, демалыссыз іс жүзінде жұмыс істеу. Жақсы жаңалық - адам кез-келген ауырлықтағы стресстік жағдайларды жеңе алады, оған сыртқы жағдайлар әсерінен қысымды бейтараптай алады. Бірақ бұл әдетте қалай болатыны туралы айтпас бұрын, стресс туралы тағы бірнеше сөз айтайық.

Белгілі бір жағдайларда бағалау жеке тұлғаға бағытталған, мысалы; мәселелерде кейбір сұрақтарда өз пікірін өзгерту арқылы шығады. Адам өзінің пікірін, құндылықтарын және мақсаттарын өзгерту арқылы жағдайдан шығудың жолын табады, мысалы, юмор сезімі арқылы. Бұл мәселенің себебін анықтау үшін проблемалық фокус пайдаланылады. Ол үшін жаңа дағдыларды меңгеру және ақпарат іздеу маңызды. Эмоцияларға назар аудару - бұл эмоцияларды басқару, жағымсыз сезімдерді басқару, сондай-ақ ләззат алу және демалу тәсілдерін үнемі пайдалану. Адамдар осы 3 тәсілді меңгеру тетіктерін уақыт өте әртүрлі қолданады. Ерлер проблемаға көбірек көңіл бөлсе, әйелдер эмоцияларға назар аударғанды жөн көреді. Проблемалық бағдарға негізделген иемдену механизмі проблеманы көбірек бақылауға мүмкіндік береді, ал эмоцияларға назар аудару бақылаудың ішінара төмендеуіне әкеледі. [3].

Стресс факторлары стресс реакциясын тудыратын сыртқы және ішкі ортаның барлық факторлары болып табылады, оларға мыналар жатады:

1. Қоршаған ортаға зиянды күшейткіштер.
2. Әртүрлі ауруларда физиологиялық процестердің бұзылуы, соның ішінде ағзадағы инфекция.
3. Уақыт жетіспеген жағдайда жұмыс істеу, ақпаратты жылдам өңдеу қажеттілігі.
4. Өзінің де, өзгенің де өміріне қауіп төніп тұрған уақытта жұмыс істеу.
5. Өмірге қауіпті сезіну.
6. Кәдімгі өмір салтын жоғалту, ажырасу.
7. Тұлғаға топтық қысым жасау, қудалау.
8. Оқиғаны бақылау қабілетінің болмауы.
9. Өмірде мақсаттың болмауы.

Стресс түріне қарай жедел және созылмалы болып бөлінеді. Жедел түрінде қорғаныс механизмі тітіркендіргіш әсер еткенде стрессор аз уақытқа созылады. Созылмалы стресстер кезінде ұзақ әсер етеді. Сондықтан оған реакцияның және қорғаныс механизмінің өзіндік ерекшеліктері бар.

Сонымен қатар стресс физикалық және эмоционалды болып бөлінеді. Стресс белгілері Әлеуметтік мәртебеге және қызмет түріне байланысты емес барлық адамдар күйзеліске ұшырайды. «Психикалық механизмдердің» ішінде Вейлант қорғаныстың бейімделгіштігінің жоғары деңгейін ажыратады, мұнда антипатия, альтруизм, басылу және сублимация. Бұл бейімделу механизмдері, біріншіден, адамның қанағаттанушылығын ескере отырып, тиімдірек болу мүмкіндігін, екіншіден, елестету және оның салдарын, өз сезімдерін білуді ұсынады.

Біздің өмірімізде әрқайсымыз стресстік жағдайларды жеңуге байланысты тәжірибе жинақтаймыз. Біз кейбір стратегияларды жиі қолданамыз, кейбіреулері үйреншікті және тіпті автоматты түрде айналады, ал кейбіреулері сирек немесе қолданбайды. Ең бастысы, біз өз жағдайымызды басқара аламыз, тиімді басқару әдістерін дамытып, саналы түрде жинақтай аламыз.

Жағдайлардың көпшілігіне күресу стратегиясының алғашқы екі тобы әсер етеді, ал үшінші топтағы күресу стратегиясының үш негізгі қасиеті бар: олар өзгеріске ұшырамайды және әлеуметтік қызығушылық пен білімге тәуелді емес, бұл жағдайды тудыруы мүмкін жағдайларды реттеуге мүмкіндік береді. нақты өмірдегі өзгеріс. Бейімделу механизмін қолдану денсаулық жағдайының нашарлауымен ғана байланысты емес, сонымен қатар субъективті денсаулықтың кепілі болып табылады.

Өмір бойы әр адам дерлік субъективті түрде қиын және әдеттегі өмір ағымын бұзатын жағдайларға тап болады. Мұндай жағдайларды бастан өткеру бізді қоршаған әлемді қабылдауды да, ондағы өз орнымызды қабылдауды да жиі өзгертеді. Қоғамның қазіргі жай-күйін адам факторының рөлінің үнемі арта түсуімен сипаттауға болады. Бұл біз өмір сүріп жатқан әлем жыл сайын күрделене түсуімен байланысты: ақпарат ағыны артады, психикаға стресс күшейеді және адамның өзі айтарлықтай өзгерістерге ұшырайды. Қоғамдағы жеке тұлға барған сайын маңызды міндеттерді шешуге, жаңа әлеуметтік және тұлғааралық қарым-қатынастарға түсуге және табысты және өнімді қызметке ықпал ететін көптеген факторларды есепке алу қажеттілігіне тап болады. [4].

«Копинг» шиеленіс ретінде бағаланатын немесе олармен күресу үшін адамның ресурстарынан асатын нақты сыртқы және/немесе ішкі талаптарды жеңу үшін үнемі өзгеріп отыратын когнитивті, эмоционалдық және мінез-құлық әрекеттерін білдіреді. Негізгі негізгі күрес ресурстарының бірі - бұл өзін-өзі тұжырымдамасы, оның жағымды сипаты адамның жағдайды басқару қабілетіне сенімді болуына ықпал етеді. Тұлғаның еңсеру ресурсы ретіндегі ішкі бағыттылығы проблемалық жағдайды адекватты бағалауға, қоршаған ортаның талаптарына байланысты адекватты күресу стратегиясы мен әлеуметтік желіні таңдауға, қажетті әлеуметтік қолдаудың түрі мен көлемін анықтауға мүмкіндік береді. Қоршаған ортаны бақылау сезімі эмоционалды тұрақтылыққа және ағымдағы оқиғаларға жауапкершілікті қабылдауға ықпал етеді.

Стресстер мен юмордың деңгейі эмоционалды күйіп кетудің алғышарттарынан тәуелсіз болып шықты. Бұл адамның әзіл-оспақ сезімі қаншалықты дамыған сайын стресстік жағдайда эмоционалды күйіп кетуге бейім екенін білдіреді. Әзіл мен күнделікті күйзеліс деңгейлерінің өзара әрекеттесуі тақырыптағы соматикалық белгілердің санын анықтау үшін негіз болады.

Дегенмен, олардың психологиялық әл-ауқаты жоғары болады. С.Чэн мен М.Чэун күресу стратегиясының икемділік критерийін болжайды: олардың болжамы бойынша, адамдардың күйзеліске қарсы тұру, күйзеліске төтеп беру қабілетінің тиімдірек болуы басқаша туындаған жағдайға байланысты. (басқарылатын және басқарылмайтын), сонымен қатар адамның жағдайға сәйкес күресу-стратегиясын пайдалануына байланысты.

Копинг – бәрінен бұрын адамның стресс кезеңіндегі психоәлеуметтік бейімделуіне индивидумның қолдау көрсетуінің тәсілі. Ол өзіне стрессті күшейтетін жағдайды әлсірету немесе азайту үшін құрастырылатын когнитивті, эмоционалды, мінез-құлықты өзіне қосып алады.

Мінез-құлық копингісі анағұрлым үлкен немесе неғұрлым сәттілігі төмен бейімделуде жетекші және физикалық, тұлғалық, әлеуметтік игіліктенудің адам үшін психологиялық қысым ретінде қабылданатын, әрекеттер стратегиясы ретінде қарастырамыз. Копингтің қызметі стрессті туындату. Стресстік реакцияның күші Р. Лазарус бойынша стрессор сапасын ғана емес, адам үшін жағдайдың маңыздылығын анықтайды. Адам игілігіндегі мұндай психологиялық қысым, науқастың (пациент) арқа жарақатына әкелетін жағдай [5].

Стрессті зерттеуді дамыту стресстік жағдайдың табиғаты, даму себептері және жалпы биологиялық, физиологиялық және психологиялық тәсілдердегі реттеуші механизмдердің ерекшеліктері туралы жаңа тұжырымдамалардың, теориялардың, модельдердің қалыптасуымен қатар жүреді.

Күресу стратегиялары адамды стресстік жағдайлардан қорғауға немесе олардың психикаға әсерін азайтуға бағытталған 1 немесе одан да көп әрекеттерді білдіреді. Басқаша айтқанда, оларды өмірдің әртүрлі салаларындағы проблемалардан психологиялық қорғаныс әдістері деп атауға болады, мейлі ол жұмыс іздеу процесі болсын немесе отбасы ішіндегі қарым-қатынас болсын. Психологияда барлық адамдар копинг-стратегияларын қолданады. Біреу әзіл арқылы стресстен алшақтаса, біреуге өз эмоциясын білдіру оңайырақ. Жағымсыз жағдайлардан аулақ болуға тырысатындар да бар. Мұның бәрі түпсана деңгейінде болады және мидың рефлекторлық қызметі болып саналады.

Сонымен, копинг-стратегиясы бұл мінез-құлық, эмоциялар және қазіргі стресстік жағдайды талдау. Әрбір жеке жағдайда адам оларды әртүрлі жолмен біріктіреді, осылайша оның денесіне стресспен копингуге көмектеседі. Бұл комбинациялар тұрмыстық жағдайларға да, нақты дағдарыстарға да жарамды.

Бастапқыда копинг-стратегиясы мен копинг мінез-құлық бірдей болып көрінеді. Бірақ іс жүзінде екі ұғымның арасында айырмашылық бар.

- Копинг-стратегиясы. Бұл белгілі бір жағдайға қатысты адамның ойлары, сезімдері мен эмоциялары. Олар ерікті, еріксіз және аралас.

- Еріксіз стратегиялар мінезге, темпераментке және автоматты көзқарастарға байланысты. Ерікті немесе саналы өзін-өзі реттеуге байланысты. Адам не болғанын 100% түсінеді. Ол мәселені қалай шешуге болатындығын біледі және осы білімді іс жүзінде қолдана алады

- Копинг мінез-құлық. Бұл қиындықтар мен қиындықтарды жеңе білу. Бұл копинг стратегиясында көрінеді және копинг-ресурстарына негізделген.

- Копинг-ресурстары. Бұл жоғарыда айтылған негізгі ресурстар. Оларға оң ойлау, дұрыс өзін-өзі бағалау, шығармашылық қабілеттер жатады.

Уақыт өте келе «күрес» ұғымы «шамадан тыс немесе жоғары қызметкерлерге» реакцияларды ғана емес, сонымен қатар күнделікті стресстік жағдайларға реакцияларды да қамтыды. Бұл жағдайда күрестің мазмұны өзгермейді: күрес - бұл адамның стрессті жөнуге жасау үшін жасайтын делает: бұл күнделікті өмірдің қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қолданылатын танымдық қабілеттер, ойлау, эмоциялар мен мінез-құлық, белгілі бір жағдайда белгілі бір дәрежеде қолданылатын күресу стратегиясы. Осылайша, «күрес» - бұл адамдар адам мен қоршаған орта арасындағы қарым-қатынаспен күресу үшін қолданатын мінез-құлық және когнитивті күш. Сонымен қатар, адамның стресстік жағдайға реакциясы ерікті де, еріксіз де болуы мүмкін екендігі баса айтылады. Еріксіз реакциялар — бұл темпераменттегі жеке айырмашылықтарға негізделген, сондай-ақ қайталау арқылы алынған және саналы бақылауды қажет етпейтіндер.

Альтернативті көзқарас-бұл күрес әрдайым нәтижелі бола бермейді; оның тиімділігі екі факторға байланысты: жауап беру және осы күрес жүзеге асырылатын контекст.

Айта кететін жайт соңғы тұжырымдаманың заңдылығы мен мағынасы осы зерттеу аясында ерекше айқын болады. Онда жастармен әлеуметтік-психологиялық жұмысты ұйымдастыру, әлеуметтік-нормативті емес мінез-құлықтың алдын алу үшін әлеуметтік интеллекті модельдеу және дамыту қажеттілігі айқын көрінеді.

Күрес стратегияларын зерттеушілер үнемді жіктеуді жүйелеу және құру мақсатында стрессті жеңу үшін адамның не істейтінін жалпылаудың бірнеше деңгейін анықтайды: бұл күресу мінез-құлқы, күресу стратегиялары және күресу стильдері. Жеңу мінез-құлқы (адам сезінетін, ойлайтын немесе жасайтын нәрсе) көбінесе күресу стратегияларына топтастырылады, ал стратегиялар күресу стильдеріне топтастырылады (мысалы, концептуалды түрде әрекетке ұқсайтын стратегиялар тобы, мысалы, бұл стиль «басқаларға ұнауы" мүмкін». Кейде «ой» және «жауынгерлік стратегия» терминдері бір - бірінің орнына қолданылады, бірақ жауынгерлік стиль әдетте адамның стрессті жеңу үшін дәйекті түрде қолданатын мінез-құлқы немесе стратегиясы болып табылады. басқа ұқсас терминдер-күресу тактикасы және күресу ресурстары.

Егер балалық шақта материалдық және әлеуметтік ресурстар жетіспесе, болашақта стратегиялар жиынтығы аз болады. Адам тіпті өз спектрін саналы түрде тарылта алады. Мысал: басқа адамдармен қарым-қатынас. Осыған байланысты байланыс шеңберлері ғана емес, қоршаған орта ресурстары да азаяды.

Қорытындылай келе, психологияда күресу стратегиясы дағдарыстық жағдайларды жеңуге бағытталған шаралар кешені екенін атап өткен жөн. Олар қоздыратын ойлар, әрекеттер, сезімдер, эмоциялар. Негізгі міндет-адамды стресстік жағдайлардың теріс әсерінен, оның физикалық және психикалық денсаулығынан қорғау [6].

Әдебиеттер тізімі

1. З Брайт Д., Джонс Ф. Стресс. Теории, исследования, мифы. СПб.: Прайм-Еврознак, 2003. 352 с.
2. Сирота, Н. А. Копинг-поведение в подростковом возрасте и профилактика его аддиктивного варианта // Аддиктивное поведение: профилактика и реабилитация: материалы всероссийской научно-практической конференции с международным участием / Изд-во МГППУ. – Москва, 2011. – С. 40-45.
3. Хазова С. А. Копинг-ресурсы субъекта: основные направления и перспективы исследования. Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова; 2013
4. Lazarus R.S. Stress, appraisal and coping / R.S. Lazarus, S. Folkman. – New York : Springer, 1984. – 445 р. – Электрон. копия доступна на сайте Archive.Org. URL: <https://archive.org/details/stressappraisal0000laza>
5. Щербатых, Ю. В. Психология стресса и методы коррекции. – Санкт-Петербург : Питер, 2012. – 142 с.
6. Сибгатуллина, И. Ф. Особенности копинг-поведения в реализации интеллектуальной деятельности субъектами высшей школы // Прикладная психология. – 2002. – № 5-6. – С. 105.

СЕКЦИЯ 5

**«МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ: ТЕНДЕНЦИЯЛАР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР»
«PRESCHOOL EDUCATION: TRENDS AND PROSPECTS»
«ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ»**

УДК 373

**ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ КАФЕДРЫ ДОШКОЛЬНОЙ И
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ КАРАГАНДИНСКОГО
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ Е.А. БУКЕТОВА**

Н.И. Храпченкова

к.п.н., доцент

г. Новосибирск, Российская Федерация

80-е годы прошлого столетия ознаменовались окончанием «холодной войны» и началом распада социалистического лагеря (который завершился уже в начале 1990-х). Развивались наука, промышленность и сельское хозяйство, осуществлялось всеобщее среднее образование, повышался жизненный уровень населения. Все эти процессы, а также активное вовлечение женщин в общественное производство, повышение их культурного уровня, потребность в приобретении новых знаний остро поставили проблему дальнейшего развития системы общественного дошкольного воспитания, расширения сети и контингента детских садов. Но, как известно, качество дошкольного воспитания в различные периоды развития общества во многом обуславливается составом педагогов-воспитателей, уровнем их идейно-нравственной, психолого-педагогической и специальной подготовки. Проблему педагогических кадров мы рассматриваем с учетом опыта исторического развития системы подготовки и переподготовки дошкольных работников в соотнесении с данными мирового развития, но опираясь на имеющиеся в республике базу и традиции.

В рассматриваемый период в области дошкольного воспитания не хватало не только специалистов-воспитателей, но и организаторов, управленцев в области дошкольного воспитания. В Центральном Казахстане не было вузов, готовивших дошкольных работников. Учитывая потребности региона, в 1984 году решением коллегии Министерства Просвещения Казахской ССР на базе Карагандинского педагогического института был создан факультет ПиМНО и открыта одноименная кафедра, на которой осуществлен первый набор студентов на специальности педагогики и методики начального обучения (ПиМНО) и педагогики и психологии (дошкольной) ПП(д).

Деканом факультета ПиМНО приказом ректора был назначен кандидат педагогических наук, доцент Нуртаканов С.К. Он проводил большую работу по созданию и развитию факультета, разработке учебных планов и организации обучения студентов, привлечения на кафедру практических работников системы образования.

В 1985 году на базе Карагандинского педагогического института был организован самостоятельный факультет педагогики и психологии (дошкольной) и кафедра дошкольной педагогики (ныне кафедра дошкольной и психолого-педагогической подготовки). Первым деканом факультета стала кандидат психологических наук, доцент Чувакова О.А.

С 1987г. факультет возглавляла кандидат биологических наук Иванова А.И., продолжившая работу по развитию факультета, укреплению его учебно-материальной базы, выстраиванию отношений с дошкольными организациями.

В 1992-1993 учебном году факультетом руководила кандидат психологических наук Баскакова Т.Ю.

В 1993-2003гг. факультет возглавляла кандидат педагогических наук, доцент Храпченкова Н.И. Под ее руководством происходило дальнейшее развитие педагогического факультета.

Важной вехой в истории факультета становится 1996 год, когда произошло объединение Карагандинского педагогического института и КарГУ им. Е.А. Букетова и слияние факультетов ПП(д) и ПиМНО в единый педагогический факультет.

Особая роль в развитии и сохранении факультета в трудные 90-е годы принадлежит ректору КарГУ им. Е.А. Букетова Акылбаеву Ж.С., благодаря мудрому и чуткому руководству которого процесс слияния двух вузов не был болезненным для педагогов.

В эти непростые годы не только удалось сохранить кадры и накопленный научный потенциал, но и начать реализацию новых образовательных программ профессиональной подготовки. С этого времени начался новый этап в развитии кафедры и всего педагогического факультета.

С 2003 года факультетом руководили д.п.н. профессор Шкутина Л.А., к.ф.н. доцент Иманбеков М.И., сегодня факультет возглавляет профессор Муликова С.А.

У истоков становления кафедры дошкольной педагогики стояли Оразбаева Н.К., Щетинин П.С., Поппель Л.Л., которые в разное время осуществляли руководство ее работой.

На первоначальном этапе становления кафедры усилия ППС были направлены на обеспечение качественного преподавания цикла психолого-педагогических дисциплин, совершенствование профессиональной подготовки будущих специалистов, стимулирование научного и профессионального роста кадров. Это позволило в достаточно короткий срок создать научно-педагогический коллектив, который стал основой дальнейшего плодотворного развития кафедры.

В 1999 году путем объединения кафедр «дошкольная педагогика» и «психология» была создана кафедра педагогики и психологии (ныне кафедра дошкольной и психолого-педагогической подготовки). Возглавила кафедру кандидат психологических наук доцент Сабирова Р.Ш. В последующие годы работой кафедры руководили к.п.н. доценты Улитко С.А., Михалькова О.А., Бельгибаева Г.К., Карманова Ж.А., д.п.н. профессор Мирза Н.В., доценты Мукушева С.Б., Маженова Р.Б. которые продолжили работу по повышению квалификации ППС кафедры, изданию учебных и учебно-методических пособий для студентов, внедрению современных педагогических технологий в образовательный процесс.

Учитывая потребности общества в специалистах по педагогике и психологии, с 2000 года на кафедре начата подготовка бакалавров по специальности «Педагогика и психология». С 2004 года осуществляется подготовка магистров по образовательным программам «Дошкольное обучение и воспитание» и «Педагогика и психология».

В соответствии с профилем факультета, с 1999 года началась подготовка научно-педагогических кадров в аспирантуре по специальностям 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования, этнопедагогика» и 13.00.08 – «Теория и методика профессионального образования».

Открыта докторантура и диссертационный совет по направлению «Педагогика и психология». Именно в эти годы были значительно увеличены масштабы подготовки научных работников через аспирантуру и докторантуру. Созданные условия для роста научной квалификации преподавателей кафедры позволили улучшить их качественный состав. Этот период стал периодом качественного обновления и совершенствования деятельности в условиях модернизации высшего педагогического образования.

Можно с гордостью отметить, что кафедра дошкольной и психолого-педагогической подготовки стала кузницей преподавательских кадров, 82 % преподавателей, работающих в настоящее время на кафедре, получили «путевку в жизнь» именно здесь, окончив в свое время обучение по образовательным программам «Дошкольное обучение и воспитание» и «Педагогика и психология» и получив ученые степени (Айтжанова Р.М., Алшынбаева Ж.Е., Бейсенбекова Г.Б., Карманова Ж.А., Мирза Н.В., Николаева В.В., Санхаева А.Н., Бурганова Р.И., Баймуканова М.Т., Кендербекова Ж.Х. и др.). Ряд выпускников кафедры получили ученые степени кандидатов педагогических наук и успешно трудятся в российских вузах (Козырская И.Н., Коростелева Н.А., Михалькова О.А., Румянцева Л.Е. и др.).

Научные интересы кафедры дошкольной и психолого-педагогической подготовки связаны с совершенствованием профессиональной подготовки будущих педагогов, формированием основ гражданского воспитания студентов вуза, формированием этнокультурной идентичности в дошкольных организациях и другими ключевыми для современной педагогики направлениями. На кафедре сложилась научная школа под руководством профессоров, докторов педагогических наук Л.А. Шкутиной, Н.В. Мирза, Ж.А. Кармановой.

Кафедра дошкольной и психолого-педагогической подготовки имеет долгосрочные договоры о международном сотрудничестве с Interkulturelle Weiterbildungsgesellschaft e.V. (Германия, г. Дюссельдорф), Карлов университетом (Чехия, г. Прага), Московским государственным университетом технологий и управления (Россия, г. Москва), Академией социального управления (Россия, г. Москва), Вятским государственным гуманитарным университетом (Россия, г. Киров), Гродненским государственным университетом имени Янки Купалы» (Беларусь, г. Гродно), Университетом Святого Кирилла и Мефодия (Словакия, г. Трнава).

В настоящее время на кафедре сформировался высококвалифицированный профессорско-преподавательский состав, обеспечивающий подготовку педагогических кадров в полном соответствии

с требованиями нормативных документов Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан, добившийся значительных успехов в подготовке педагогических кадров, повышении конкурентоспособности выпускников на казахстанском рынке труда. Целью деятельности кафедры является обеспечение образовательных учреждений региона квалифицированными и конкурентоспособными кадрами, обладающими профессиональными компетенциями.

Преподаватели кафедры бережно сохраняют научные традиции системы дошкольного образования, обеспечивают преемственность сменяющихся поколений педагогов и обучающихся.

УДК 37.373

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНИКА В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЭЛЕМЕНТАРНЫХ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ

И.Т.Нурбаева¹, Г.Б. Бейсенбекова²

¹Преподаватель, Ташкентского Государственного

Педагогического Университета имени Низами, г. Ташкент, Узбекистан

²Кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор,

НАО Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, г. Караганда, Казахстан

Оптимальные педагогические условия для реализации потенциальных возможностей маленького ребенка, для его гармоничного развития создаются не путем форсированного, сверххранного обучения, направленного на сокращение детства, на преждевременные превращения дошкольника в школьника, а, наоборот, путем широкого развертывания и максимального обогащения специфики детских форм игровой, практической и изобразительной деятельности, а также общение детей друг с другом и со взрослым. Одна из важнейших задач воспитания маленького ребенка - развитие его ума, формирование таких мыслительных умений и способностей, которые позволяют легко осваивать новое [1]. В процессе обучения дошкольников математике происходит совершенствование познавательных психических процессов (восприятия, мышления, памяти, речи, внимания, воображения), формируются приемы и способы интеллектуальной деятельности (анализ, синтез, обобщение, классификация и др.), начинают формироваться математические способности детей.

Развитие элементарных математических представлений у дошкольников – особая область познания, в которой при условии последовательного обучения можно целенаправленно формировать зрительную память, мыслительный процесс, абстрактное логическое мышление, повышать интеллектуальный уровень [2].

Необходимыми педагогическими условиями интеллектуального развития старшего дошкольного возраста в процессе формирования первичных математических представлений являются:

- наличие четко обоснованных целей и содержания образовательного процесса в дошкольных образовательных учреждениях, направленных на интеллектуальное развитие дошкольников в процессе формирования первичных математических представлений;
- учет особенностей детей старшего дошкольного возраста в процессе формирования математических представлений;
- использование наглядности, алгоритма;
- систематичность работы путем активизации игр и игровых приемов, вызывающих интерес детей к занятиям;
- вариативность применения программ дошкольных образовательных учреждений, стимулирующих интеллектуальное развитие дошкольников;
- гуманизация образовательного процесса как условие интеллектуального развития дошкольников;

Успешная реализация задач интеллектуального развития дошкольников в процессе формирования математических представлений станет возможной, если обеспечить взаимосвязь психологического, технологического и коммуникативного компонентов в целостном педагогическом процессе [3].

Продуктивной будет работа взрослых с детьми, как показало наше исследование, если она проходит в «общем психологическом пространстве», которое следует рассматривать как непереносимое условие развития у детей эмоций, уверенности в своих силах, сообразительности.

Формирование математических представлений в дошкольных учреждениях обуславливает необходимость применения новых форм развивающих занятий, обеспечивающих совместное решение с детьми задач, свободный выбор ими занятий, предоставление ребенку свободы действий - работать стоя, сидеть не только за столом, но и на ковре и т.д. Совершенствование педагогической технологии мы связываем с организацией воспитателем такой деятельности, в которую органично вписываются дидактические задачи и развивающее взаимодействие детей, с оставлением на каждом занятии педагогического пространства, чтобы дети подумали о чем-то хорошем, послушали музыку, занялись любимым делом.

Одним из необходимых условий формирования математических представлений также является активизация занятий с детьми. Воспитатели детского сада должны уметь варьировать формы и методы обучения. С большим желанием дети будут ждать встреч с воспитателями, которые умеют окружить своих воспитанников добротой, вниманием, создать обстановку взаимного доверия и уважения. Все это должно благоприятно отражаться на развитии математических способностей и эмоциональной сферы дошкольников. Необходимо организовать развивающую среду, где воспитатель должен уделять особое внимание содержанию занятия, так как оно должно удовлетворять потребности актуального, ближайшего и перспективного творческого развития ребенка, становлению его способностей.

Основными аспектами функционирования интеллекта дошкольника являются конвергентные способности, дивергентные способности, креативность, обучаемость и познавательные стили. Также интеллектуальное развитие – процесс, и степень познавательной, мыслительной деятельности развивающейся личности в многообразных проявлениях: познавательных процессах, знаниях, умениях, способностях, рассуждениях и таланте ребенка [4].

Можно утверждать, что интеллектуальное развитие детей старшего дошкольного возраста подразумевает:

Созданная предметная среда должна соответствовать возрастным особенностям детской деятельности, способствовать творческому самовыражению каждого ребенка. Важнейшие условия для поддержания интереса и работоспособности детей – это своевременная смена видов деятельности и разнообразия выполняемых заданий.

Использования наглядности, алгоритма в обучении, когда алгоритм «создается» при активном участии самих детей как условие четкого решения какой-либо игровой или практической задачи.

Дети осваивают умение действовать последовательно в игре. Наиболее успешно этот процесс осуществляется в логико-математических играх, последовательность действий при этом обозначается стрелкой.

Для успешного освоения детьми старшего дошкольного возраста алгоритмов необходимо:

- совершенствование умений обозначать предметы, пользуясь заместителями, моделями;
- соблюдение последовательности при выполнении игровых и учебных действий (следование за условным знаком-стрелкой);
- развитие у детей умения выявлять закономерность в последовательном расположении предметов, действий, выделять и учитывать при этом существенные свойства;
- создание условий для самостоятельного составления детьми алгоритмов в разных видах деятельности.

При соблюдении последовательности при выполнении игровых и учебных (математических заданий) действий дети с удовольствием будут принимать участие в решении. Они будут развивать воображение, наблюдательность. В них будет присутствовать дух соревновательности (кто быстрее, кто правильнее, кто больше знает). Организовать награждение (появиться стимул к игре). В результате дошкольники учатся быстро и логично рассуждать. А главное – в процессе игры дети получают приобретают, формируют знания, испытывая при этом удовольствие. Положительные эмоции способствуют лучшему усвоению изучаемого материала, влияет на развитие личности.

В старшем дошкольном возрасте у ребенка возникают и формируются сложнейшие системы общих представлений об окружающем мире и закладывается фундамент содержательно-предметного мышления. Причем, на сравнительно узком эмпирическом материале дети выделяют общие схемы ориентации в пространственно-временных и причинно-следственных зависимостях вещей. Эти схемы служат своеобразным каркасом той «системы координат», внутри которой ребенок начинает все глубже овладевать разными свойствами многообразного мира. Конечно, эти общие схемы мало осознаны и в малой степени могут быть выражены самим ребенком в форме отвлеченного суждения. Они, говоря образно, являются интуитивной формой организации поведения ребенка. Формирование общих схем ориентации у ребенка дошкольного возраста прослеживалось в

работах многих отечественных и зарубежных авторов. Часть этих исследований обобщена, например, в исследовании Д.Б. Эльконина [5].

В условиях систематического обучения ребенок может выделять единичное из общего, способен познавать не только общие свойства отдельных предметов и явлений, но и простейшие связи взаимосвязи между ними. Овладение простейшими умственными операциями ведет к более высокому уровню обобщения предметов и явлений по их существенным признакам [6].

Формирование математических представлений является мощным средством интеллектуального развития дошкольника, его познавательных сил и творческих способностей. Формирование математических представлений у дошкольника обусловлено взаимодействием природных предпосылок (задатков, способностей), условий окружающей среды (воспитания и обучения) и собственной активности ребенка в процессе познания. Но, тем не менее, важная роль в процессе формирования математических представлений принадлежит обучению и воспитанию, что делает этот процесс управляемым.

Важным элементом системы формирования первичных математических представлений у дошкольников является содержание обучения. Содержание обучения дошкольников в области математики - это система знаний, умений и навыков, овладение которыми закладывает основы для дальнейшего интеллектуального развития детей.

Таким образом, старший дошкольник подходит к осознанию математических отношений. Наиболее результативным является создание на занятиях психолого-педагогических условий для развития познавательных интересов детей, привлечение их к совместному решению учебных задач, подведение к самостоятельным выводам, включение в занятия проблемных ситуаций.

Дидактические игры в зависимости от содержания материала, способа организации, уровня подготовки дошкольников, цели занятия могут приобретать различный характер, например, быть продуктивными, репродуктивными, творческими, конструктивными, практическими, воспитывающими.

Литература:

1. Государственные требования к развитию детей раннего и дошкольного возраста Республики Узбекистан. – Ташкент, 2018
2. Серова З.А. Знакомлюсь с математикой: Пособие для подготовки детей к школе. – СПб: Питер, 2000.- С. 112.
3. Янгибаева Э. и др. Формирование элементарных математических представлений у дошкольников в разных видах деятельности.- Нукус, 2001. – С 4 -12.
4. Бейсенбекова Г.Б., Көшен Қ.С. Мектеп жасына дейінгі балалардың зияткерлік дағдысының даму ерекшеліктері. «Әлеуметтік педагогтің қазіргі қоғамдағы рөлі: балабақша- мектеп-колледж- жоғары оқу орны және халықты әлеуметтік қорғау жүйесіндегі әлеуметтік-педагогикалық мәселелер» атты халықаралық кәсіби-педагогикалық форум материалдар жинағы. /2 қазан 2023/ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті – Алматы: Абай ат. ҚазҰПУ, 2023. – Б. 226-228.
5. Эльконин Д.Б. Детская психология.-М.: Академия, 2004.- 362 с.
6. Нурбаева И.Т. Роль современных технологий в развитии детей дошкольного возраста. // In International scientific conference Innovative trends in science, practice and education. – January, 2023. Vol. 2, No. 1, pp. 43-50

ДОШКОЛЬНОЕ ДОСТУПНОЕ ЦИФРОВОЕ ОБРАЗОВАНИЕ НА ОСНОВЕ KIDTECH**Муликова С.А., Мукушева С.Б.**

Карагандинский университет Букетова, Караганда, Казахстан

Как показывают научные исследования и практика преимущества дошкольного образования не ограничиваются отдельным ребенком, но распространяются на общество и экономику в целом. Инвестируя в первые годы человеческого развития, предприятия могут пожинать плоды в виде более продуктивной, инновационной и устойчивой рабочей силы в будущем.

Дошкольное образование может помочь устранить разрыв в результатах обучения и возможностях, существующих между детьми из разных социально-экономических слоев. Исследования показывают, что дети, посещающие высококачественные дошкольные программы, с большей вероятностью завершат начальное и среднее образование, заработают более высокие доходы и смогут избежать бедности. Например, исследование, проведенное на Ямайке, показало, что вмешательство в раннем детстве, которое обеспечивало стимуляцию и питание обездоленным детям, увеличило их заработки во взрослом возрасте на 25% [1].

Дошкольное образование может способствовать развитию социальных и эмоциональных навыков, которые необходимы для жизни в разнообразном и взаимосвязанном мире. Дети, посещающие дошкольные программы, учатся уважать, сотрудничать и общаться с представителями разных культур, религий и происхождения. У них также развивается чувство сочувствия, терпимости и ответственности за общее благо. Эти навыки могут помочь предотвращать и разрешать конфликты, снижать уровень насилия и продвигать демократию и права человека.

Дошкольное образование может стимулировать познавательный и творческий потенциал детей, подготавливая их к вызовам и возможностям 21 века. Дети, посещающие дошкольные программы, развивают критическое мышление, навыки решения проблем и коммуникативные навыки, которые жизненно важны для инноваций и предпринимательства. У них также появляются интерес и любовь к обучению, которые могут мотивировать их к получению высшего образования и обучению на протяжении всей жизни. Эти навыки могут помочь им адаптироваться к меняющимся требованиям рынка труда и способствовать экономическому росту и развитию своих стран. Например, исследование, проведенное в Китае, показало, что дети, посещавшие дошкольную программу, в которой особое внимание уделялось играм и исследованиям, получили более высокие результаты в тестах на креативность и интеллект, чем те, у кого этой возможности не было.

Тенденции дошкольного образования оказывают существенное влияние на бизнес-стратегии, поскольку они формируют будущее человеческого капитала и общества. Поддерживая и расширяя доступ к качественному дошкольному образованию, предприятия могут не только повысить свою социальную ответственность и репутацию, но и повысить свою долгосрочную прибыльность и устойчивость. Дошкольное образование - это не затраты, а инвестиции, которые могут принести высокую прибыль отдельным лицам, предприятиям и всему миру.

Понимая преимущества дошкольного обучения и воспитания, необходимо выделить тенденции развития этого направления.

Анализ нормативной и законодательной базы показал, что задачи обеспечения доступности дошкольного воспитания и обучения и решения проблемы недостаточности качественного цифрового контента для детей дошкольного возраста (Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023-2029 годы) на современном этапе реализованы не в полном объеме. Об этом свидетельствует и сведение цифровизации дошкольного образования к автоматизации постановки на очередь в детский сад, приему документов, просмотру очередности и монтажу видеонаблюдения в дошкольных организациях.

Актуальность создания дошкольного доступного цифрового образовательного пространства прослеживается в содержании законодательных документов. Например, в Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023-2029 годы выдвигается требование создания консультационных пунктов психолого-педагогического консультирования родителей, дети которых не посещают дошкольные организации; в Постановлении Правительства РК «Об утверждении модели развития дошкольного воспитания и обучения» говорится о необходимости создания условий для целостного развития ребенка дома. Данное требование выдвигается, исходя из права родителей получать консультативную помощь по

проблемам образования детей в психолого-педагогических консультациях (Закон РК «Об образовании»). Функция оказания консультативной психолого-педагогической помощи населению и консультаций организациям дошкольного образования возложена на местные исполнительные органы. Следовательно, нормативно предусмотрен вопрос консультационного сопровождения широких масс потребителей и повышения профессионализма педагогов и специалистов дошкольной сферы. Таким образом, деятельность консультационного пункта востребована и будет направлена на объединение реализации цифровизации и доступности консультирования в области дошкольного образования.

В Республике Казахстан оказание цифровых услуг в дошкольном образовании предусматривает наличие навыков владения и применения цифровых технологий педагогами организаций дошкольного воспитания и обучения (профессиональный стандарт «Педагог»). Это в полной мере относится и к возможности ведения ими онлайн консультирования. Однако отечественные исследователи практически вопросы цифровизации широко освещают в рамках среднего образования, при этом, не учитывая потребности дошкольного образования в усовершенствовании и трансформации традиционного формата, условий психологического взаимодействия субъектов его образовательного процесса. В противовес данному факту, ученые ближнего и дальнего зарубежья все больше внимания уделяют возможности использования цифровых технологий в работе с детьми дошкольного возраста.

Так, риски внедрения цифровых технологий в образование определены Стрекаловой Н.Б. [2]. Манжура В.А., Подгорнова С.В., Титова М.А., Шапиро К.В. представили анализ проблемы интерактивности цифровизации, ее открытости для выстраивания со всеми участниками образовательных отношений в условиях детского сада [3]. Актуальность применения цифровых технологий в образовательной среде детского сада и особенности их использования рассмотрены Курчатовой Н.Ю. и Шарпунто С.В. [4].

Внимание ученых дальнего зарубежья обращено на KidTech, что отражает понимание ими важности внедрения инноваций в образовательный процесс дошкольных организаций, в соответствии с требованиями современного общества. Все эти факторы делают цифровое образовательное пространство не только актуальным, но и эффективным в обеспечении полноценного и индивидуализированного развития детей в дошкольном возрасте.

По мнению Sinha A.K., KidTech расширяет возможности инновационного обучения, помогая образовательному пространству созданием новых технологий, которые предоставляют широкие возможности для дошкольного обучения и воспитания [5].

Ciboci L., Osmančević L. утверждают необходимость формирования навыков критического мышления у детей дошкольного возраста в процессе использования ими цифровых технологий. По мнению авторов, дети дошкольного возраста начинают пользоваться цифровыми технологиями в первые годы своей жизни [6]. Они проводят в среднем 2-3 часа за просмотром мультипликационных сериалов и в силу их неопытности в использовании цифровых технологий, возникают трудности, которые заставляют задуматься о создании доступного дошкольного медиа пространства.

Vilacheva M., Zadorina M. и Meshcheryagina V. считают, что процесс цифровизации в большей степени ориентирован на школы и университеты, в меньшей степени на детские сады, что в свою очередь замедляет темпы устойчивого развития, поскольку дошкольное образование является основой личностного развития ребенка в будущем [7]. Novik N. определяет целью своего исследования анализ влияния окружения цифрового образовательного пространства на физическое развитие детей дошкольного возраста [8].

Šačariņa M. убеждена, что такие образовательные ступени как дошкольное и начальное обучение должны двигаться в ногу со временем, согласно требованиям современной цифровой трансформации. В своем исследовании автор проводит апробацию мобильного приложения для детей дошкольного возраста, разработанного для оказания помощи детям в изучении правильного написания заглавных букв хорватского алфавита и для облегчения процесса неформального и формального обучения написанию букв алфавита [9].

Группа авторов из Хорватии Preradovic N.M., Lesin G., Boras D. провели исследование, в котором показали разницу между традиционным сторителлингом в изучении математики у детей дошкольного возраста и сторителлингом, основанном на использовании цифровых технологий. Результаты исследования показали, что в группе, где использовались цифровые образовательные технологии дети были более мотивированы цифровым рассказыванием историй, им удавалось завершить все истории с невероятной вовлеченностью и энтузиазмом [10].

Авторы статьи «Computational thinking and tinkering: Exploration of an early childhood robotics curriculum» Bers Umaschi M., Flannery L., Kazakoff E., Sullivan A. провели знакомство трех классов детского сада с концепциями компьютерного программирования, сильной стороной данного

знакомства является заинтересованность детей дошкольного возраста в освоении цифровыми технологиями [11].

Таким образом, изучение отечественных источников показало, что вопросы внедрения и организации цифрового образовательного пространства дошкольного образования малоизучены, отсутствует опыт использования цифровых ресурсов для обеспечения доступности дошкольного образования. Зарубежные же исследователи вопросов повышения качества дошкольного образования все больший акцент ставят на развитие и усовершенствование путей внедрения KidTech.

Необходимо отметить, что современное образование представляет собой многоуровневую, интенсивно развивающуюся структуру, пронизанную сложными социальными, политическими, экономическими процессами и взаимосвязями. Сфера образования динамична, а, следовательно, подвержена постоянным изменениям. Одним из актуальных изменений сегодня является цифровая трансформация образования в целом, дошкольного образования и воспитания, в частности.

Под цифровой трансформацией понимается достижение высоких образовательных показателей на базе использования цифровых технологий, искусственного интеллекта, средств виртуальной реальности, а также обеспечение широкого доступа к интернету и создание цифровой образовательной среды персонализированного обучения.

Что дает цифровизация субъектам образования. Цифровизация как инновационная практика в сфере образования преобразует субъекта, познающего в субъект действующий, меняет взаимодействие «педагог-обучаемый» на диалогическое сотрудничество, трансформирует традиционное обучение в интерактивное.

Цели цифровизации в образовании. Цифровизация дошкольных образовательных учреждений преследует две главные цели. Первая – это обеспечение качества образования посредством информационных технологий, вторая – воспитание интеллектуальной, разносторонне развитой, креативной личности и подготовка дошкольника к цифровым реалиям нашей сегодняшней действительности.

Цифровизация в дошкольном образовании. В настоящее время окружающее цифровое пространство стало неотъемлемой составляющей жизни ребенка, начиная с раннего возраста. Источником формирования представлений ребенка об окружающем мире, общечеловеческих ценностях, отношениях между людьми становятся не только родители, социальное окружение и образовательные организации, но и медиаресурсы. Для современных детей познавательная, исследовательская, игровая деятельность с помощью компьютерных средств является повседневным, привлекательным занятием, доступным способом получения новых знаний и впечатлений. Потребности и интересы детей учтены в основных нормативных документах в области образования, где ключевой задачей является повышение качества и доступности образования, в том числе, посредством организации современного цифрового образовательного пространства.

Цифровые средства в дошкольном образовании. Цифровые средства становятся незаменимыми для образного, красочного предоставления информации. Цифровые технологии позволяют донести материал до ребенка посредством игры, не перегружая его, смоделировать процесс, который сложно визуализировать в реальных условиях. Обучающие компьютерные игры, подобранные согласно возрасту и индивидуальному развитию ребенка, становятся хорошим способом для самообучения, развивают произвольную память и концентрацию внимания дошкольника. Цифровые и мультимедийные средства улучшают качество подачи материала, обеспечивают обратную связь с ребенком, помогают в организации как индивидуальной, так и групповой работы, стимулируют мотивацию дошкольника, побуждают ребенка к поисковой, исследовательской работе совместно с педагогом или родителями.

Влияние цифровизации на дошкольное образование. Цифровизация предполагает качественное изменение содержания и условий реализации образовательного процесса. Цифровизация образовательного процесса дошкольной образовательной организации – это процесс трансформации содержания, методов, форм обучения и развития детей дошкольного возраста на основе использования профессионального оборудования, электронных средств и образовательных систем, онлайн-платформ и разнообразных цифровых технологий. Цифровая среда делает дошкольный образовательный процесс более наглядным, формирует информационную культуру ребенка, стимулирует развитие мыслительно-аналитических, исследовательских способностей.

Направлениями цифровизации дошкольных образовательных учреждений. Разработка цифровой дошкольной образовательной среды, создание банка цифровых обучающих средств, компьютеризация рабочих мест педагогов, повышение квалификации и цифровой грамотности педагогов посредством

дистанционных курсов, конференций, вебинаров, мониторинг образовательного процесса становятся главными направлениями цифровизации дошкольных образовательных учреждений [12].

Роль информационно-коммуникативных технологий в дошкольном образовании. Ноутбуки, интерактивные доски и панели, интерактивные песочницы и скалодромы, медиацентры и мультстудии помогают педагогам разнообразить формы работы с детьми, повысить качество взаимодействия с родителями воспитанников, а также освещать деятельность воспитателя группы и детского сада. Для дальнейшего развития необходимым условием является использование в дошкольных образовательных организациях новых информационно-коммуникационных технологий — цифровых [13].

Помимо указанных возможностей предоставляемых, цифровыми технологиями, следует обратить внимание и на использование указанных технологий в психолого-педагогическом сопровождении дошкольников и их родителей. Для Казахстана актуальной проблемой остается вопрос расширения доступности дошкольного образования семьям. В силу различных обстоятельств не все казахстанские семьи имеют возможность получения мест в дошкольных организациях образования, или родители испытывают насущную потребность в дополнительных психолого-педагогических консультациях по вопросам обучения и воспитания детей дошкольного возраста.

Решением этой проблемы мы видим в создании дошкольного доступного цифрового образовательного пространства на основе KidTech для психолого-педагогической консультирования субъектов образовательного процесса.

В условиях цифрового мира существует необходимость разработки и внедрения современной модели дошкольного образования с применением дистанционных цифровых технологий. В случае необходимости эти цифровые технологии могут стать важной составляющей в организации взаимодействия детского сада с семьей.

Как показывает практика, в последние годы родители и педагоги все чаще отмечают: что дети поздно начинают говорить, у многих есть те или иные нарушения речи; снижение когнитивного развития детей дошкольного возраста; рост эмоционального дискомфорта и снижение желания активных действий; снижение произвольности и мотивационно-потребностной сферы; снижение любознательности и воображения у дошкольников; рост «экранный» зависимости; рост числа детей с ограниченными возможностями здоровья и др.

И это лишь небольшой список вопросов, по которым и родители и педагоги хотели бы получить квалифицированные консультации.

Создание дошкольного доступного цифрового образовательного пространства на основе KidTech для психолого-педагогической консультирования субъектов образовательного процесса направлено на: создание условий для оказания цифровых консультационных услуг как способа расширения доступности дошкольного образования и воспитания; оказание психолого-педагогической поддержки и сопровождения родителей и детей в доступном формате; возможность получения оперативной и мобильной консультации от специалистов в онлайн формате; совершенствование модели предоставления социальных услуг; создание образовательной площадки, акцентированной на просвещение родительской общественности через психолого-педагогическое консультирование; обеспечение комфортных условий безопасности, вовлечение родителей в образовательный процесс.

Таким образом, к преимуществам получения дошкольного образования можно отнести:

- доступность дошкольного образования для всех социально-экономических слоев;
- возможность развития в условиях дошкольного образования социальных и экономических навыков, необходимых в разнообразном и взаимосвязанном мире;
- стимулирование познавательного и творческого потенциала детей в дошкольном образовании;
- формирование через дошкольное образование будущего человеческого капитала, оказывая тем самым влияние на бизнес-стратегии;
- готовность дошкольного образования к применению цифровых образовательных ресурсов.

Одним из основных путей решения организации дошкольного доступного цифрового пространства является разработка цифровой дошкольной образовательной среды, создание банка цифровых обучающих средств, компьютеризация рабочих мест педагогов, повышение квалификации и цифровой грамотности педагогов посредством дистанционных курсов, конференций, вебинаров, мониторинг образовательного процесса.

Статья подготовлена в рамках научного проекта No 0177-ПЕД-24 «Дошкольное доступное цифровое образовательное пространство на основе KidTech для психолого-педагогического консуль-

тирования субъектов образовательного процесса» по грантовому финансированию Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан.

Список литературы:

1. Тенденции дошкольного образования: как тенденции дошкольного образования влияют на бизнес стратегии. - <https://fastercapital.com/ru/content>
2. Стрекалова Н.Б. Риски внедрения цифровых технологий в образование // Вестник Самарского университета. <https://cyberleninka.ru/article/n/riski-vnedreniya-tsifrovyyh-tehnologiy-v-obrazovanie>
3. Манжура В.А., Подгорнова С.В., Титова М.А., Шапиро К.В. Формирование цифровой образовательной среды детского сада. Методические рекомендации для руководителей и методистов дошкольных образовательных учреждений. СПб., 2021 56 с.
4. Курчатова Н.Ю., Шарапуто С.В. Цифровые технологии в образовательном процессе детского сада. – URL: [sharaputosv2.pdf \(sgu.ru\)](http://sharaputosv2.pdf(sgu.ru))
5. Sinha A.K. Kidtech:5 Tools for Project-based learning //The Researchers' International Research Journal. – 2019. – Т. 5. – №. 2. – С. 36-37.
6. Ciboci L., Osmančević L. Preschool Children and Media // The International Encyclopedia of Media Literacy. – 2019. – С. 1-4. <https://doi.org/10.1002/9781118978238.ieml0189>
7. Vilacheva M., Zadorina M., Meshcheryagina V. Ecologization and digitalization of preschool education for sustainable development: problems and prospects // E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2021. – Т. 296. – С. 648-652. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202129608020>
8. Novik N. N. Physical Activity of Preschoolers in the Age of Digitalization in Education //ARPHA Proceedings. – 2020. – Т. 3. – С. 1815-1828.
9. Šarapina M. The digedu-2022 project: digitization and digitalization of preschool and primary education through mobile applications // INTED2023 Proceedings. – IATED, 2023. – С. 1431-1435. <https://doi.org/10.21125/inted.2023.0413>
10. Preradovic N. M., Lesin G., Boras D. Introduction of digital storytelling in preschool education: A case study from Croatia // Digital Education Review. – 2016. – С. 94-105. <https://doi.org/10.1344/der.2016.30.94-105>.
11. Bers M.U. et al. Computational thinking and tinkering: Exploration of an early childhood robotics curriculum //Computers & Education. – 2014. – Т. 72. – С. 145-157.
12. Росткова Т. И., Колесник М. О. Перспективы применения цифровых технологий в дошкольной образовательной организации // Научно-методический электронный журнал «Калининградский вестник образования». — 2023. — № 1 (17) / апрель. — С. 40-50. — <https://koirojournal.ru/realises/g2023/05apr2023/kvo105/>
13. Курчатова Н.Ю., Шарапуто С.В. Цифровые технологии в образовательном процессе детского сада. – <https://old.sgu.ru/sites/default/files/conf/files/2020/12/sharaputosv2.pdf>

ӘОЖ 378.046.4

АРТПЕДАГОГИКА НЕГІЗІНДЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

А.Нұрсұлтанқызы¹, А.А.Джумадельдинова²,
Ж.О. Аманбек³, М.Б.Бейбітқан⁴, Н.А.Манашева⁵

^{1,2,3,4,5}Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті Қарағанды қ., Қазақстан

Елімізде дүниежүзілік білім берудің жаңа жүйесіне сәйкес бағытталған жұмыстар жүргізіліп жатыр. Балабақшалардағы білім беру процесінде Елбасымыздың «Рухани жаңғыру» бағдарламасының негізінде инновациялық арт- педагогика технологиясын құруды мақсат етіп сол бойынша жұмыстар жүргізіліп жатыр. Тәжірибенің мәні балабақша балаларының физикалық, коммуникативті-тілдік, шығармашылық, әлеуметтік, танымдық тәрбие мен білім беру процесінде қазіргі заманғы құралдарды, әдістер мен формаларды таңдау арқылы оңтайлы және ыңғайлы ұштастыра отырып қамтамасыз ету болып табылады [4].

XIV ғасыр ойшылдары талант пен шығармашылық тек суретшілерде болады деп санады. Ол өз жұмысын мемлекеттік қызметкерлерге, әскери адамдар мен ғалымдарға жат деп санады. Аристотель көркем шығарма интеллектуалды қызметпен байланысты дейді. Ұрпақты интеллектуалды тәрбиелеуге негізделген білім беру теориясы қоршаған әлем туралы нақты білімді және қоғам мен адамдарға дұрыс қатынасты қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Бұл идеялар Платон, Аристотель, Гераклит, Гиппократ, Демокрит, Плутарх, Квинтиллиан еңбектерінде одан әрі дамыды [5].

Бүгінде қарқынды даму процесі жүріп жатқан заманда өзге елмен тереземізді тең қалыпта сақтап, болашақ ұрпақты соған сай дамыту – біздегі үлкен жауапкершілік. Қазіргі кезде көптеген педагогтар мектепке дейінгі балалардың білім сапасы мен қабілетін дамыту басты міндеттердің бірі болып табылады. Бұл тұрғысында елімізде білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында ескеріліп, мектепке дейінгі білім берудің сапасын арттыруға аса мән берілген[1]. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасында шығармашылық білім беру саласында «баланың әр жас кезеңінде шығармашылық қабілетін қалыптастырып, дамыта отырып, байқампаздық және зейінін дамыту керектігі» көрсетілген[2]. Елбасымыздың Жолдауында: Білім беруде 4К моделіне: “креативтілік, сыни ойлау, коммуникативтілік пен ұжыммен жұмыс істей білуге” басты назар аударылуда. Осы тұрғыда білім берудің бағыты өз кезегінде білім беру процесін бағалаудың жаңа моделін және соған сәйкес білімдік технологияларды айқындайды[3].

Бала өмірінің алғашқы үш жылында адамның маңызды және негізгі қабілеттері: танымдық белсенділік, білуге құмарлық, өзіне және басқа адамдарға деген сенімділік, мақсаттылық пен табандылық, қиял, шығармашылық ұстаным және т.б. қалыптасады. Бұл қабілеттер өздігінен пайда болмайды, олар ересек адамның тікелей қатысуын және әрекет түрлерінің жас ерекшеліктеріне сәйкес болуын қажет етеді[2].

Артпедагогика дегеніміз - педагогика мен өнердің бірігуі негізінде жүзеге асатын және өнер арқылы адамның тәрбиесі мен дамуының заңдылықтарын зерттейтін педагогика ғылымының саласы болып табылады. Артпедагогиканың баланы оқыту тәрбиесінде, оқу қызметін өту барысында тигізер пайдасы көп. Артпедагогиканың негізінде баланың шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал етуге болады. Оқу қызметін жүзеге асыру барысында түрлі тәжірибелерді қолдануға болады. Әлемдік деңгейдегі көпшілік қолданып жүрген технологиялардың бала дамуына және оның ойы мен қиялын дамытуда тигізер пайдасы көп болып табылады. Арт-терапиялық технологиялардың тәжірибелік мысалдары: арттерапия, музыкатерапия, драматерапия, куклатерапия, ертегі терапиясы, ойын терапиясы, және т.б жатқызуға болады.

Артпедагогиканы зерттеген ресейлік ғалымдар К.Д.Ушинский[6], Я.А.Пономарев[7], Б.М.Теплов[8], А.И. Копытин[9], А.В. Запорожец[10], А.Н. Леонтьев, А.Р. Лурия, Д.Б. Эльконин[6] және т.б. Мамандардың практикалық қызметінде де арт-педагогикалық құралдарды сан түрлі міндеттерді шешуде кеңінен қолданатындығы байқалады: - оқушыларға рухани-адамгершілік тәрбие беру (З.Абишева, А.Г.Кузнецова, А.Ю.Сметанина,Е.В.Таранова); -оқушылардың девианттық мінез-құлықтарының алдын алу (Г.А.Касен, Л.С.Картушина); - ерекше білімдік қажеттіліктері бар балалармен қорықарлық жұмыс (А.Б.Айтбаева, Т.Г.Наретина, Т.В. Туманова, С.Н.Щербак); - балаларды музыкалық тұрғыдан дамыту (А.А.Момбек,Е.В.Мартынова); - қабілетті балаларды қолдау (Қ. Жұмабекова, И.А. Бадюгина) және т.б.

Шығармашылық мәселелеріне маңызды үлес қосқан орыс зерттеушілері: Эпифания Д.Б., Гнатко Н.В., Дружинин В.Н., Дунчев В.Н., Ермолаева-Томина Л.Б., Козленко В.Н., Морозов А.В., Пономарев Я.А., Чернилевский Д.В., Рубинштейн С.Л., Яковлева Е.Л. және басқалары, сондай-ақ шетелдік зерттеушілер: Де Боно, Гилдфорд Дж., Маслоу А., Мыс С., Мамыр Р., Ротенберг А., Рорбах М., Танненбаум А., Торранс Е.П., Руштон Ф., Рензулли Дж. , Роджерс К., Роджерс Н., Штернберг Р., Фельдхуйсен Дж., Хеллер К. және т.б. кеңестік психологтар мен ғалымдар Л.С. Выготский, С.Л. Рубинштейн, А.Г.Ананиев, А.Н. Леонтьев, В.В. Давыдов, Л.В. Занков, В.А. Ккрутецкий, Б.М.Тепловтың жұмысын қарастырайық, республикамыздың көрнекті ғалымдары: Т.Тәжібаев, М.М. Мұқанов, Ж.М.Әбділдин, Қ.Б. Жарықбаев, Т.С. Сабыров.

Креативтілік - қазіргі уақытта философиялық, мәдени, педагогикалық, жеке психологиялық, әлеуметтік-психологиялық деңгейлерде зерттелетін негізгі жалпы ғылыми мәселелердің бірі. Креативтілік мәселелерін зерттеуде ресейлік зерттеушілер маңызды үлес қосты: Эпифания Д.Б., Гнатко Н.В., Дружинин В.Н., Дунчев В.Н., Ермолаева-Томина Л.Б., Козленко В.Н., Морозов А.В., Пономарев Я.А., Чернилевский Д.В., Рубинштейн С.Л., Яковлева е. л. және басқалар, сонымен қатар шетелдік зерттеушілер: Де Боно, Гилдфорд Дж., Маслоу А., Мысшы С., Мэй Р., Ротенберг А., Рорбах М.,

Танненбаум А., Торренс Е. П., Раштон Ф., Рензулли Дж., Роджерс К., Роджерс Н., Стернберг Р., Фельдхьюзен Дж., Хеллер К. және т. б.

Бұл зерттеулер "шығармашылық қабілеттер" ұғымының мәнін ашады, мектепке дейінгі орта жастағы шығармашылық қабілеттердің даму ерекшеліктерін ұсынады. Зерттеушілер шығармашылықты тәрбиелеу мақсатында мектеп жасына дейінгі орта жастағы баланың танымдық іс-әрекетін психологиялық-педагогикалық басқарудың ықтималдығын атап өтеді. Осы мақсатта психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде оқу орнының қызметінде құнды құрал - арт-педагогика ұсынылады. Бұл әдіс адамның өзін-өзі көрсету, өзін-өзі тану және өзін-өзі дамыту қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектеседі.

Арт-әдістер- баланың жеке басын оқыту, дамыту және тәрбиелеу жүзеге асырылатын педагогикада кез-келген пән бойынша өнер арқылы қолданылатын ерекше бағыт болып табылатын арт-педагогика әдістері. Бұл әдістердің дәстүрлі білім беру жүйесінің әдістерінен айырмашылығы, шығармашылық тікелей ұстаз, тәлім алушы және ата-ананың өзара әрекеті болып табылады.

Арт-педагогикада кескіндеме, фотосуреттер, дидактикалық ойындар, музыка және би белсенді қолданылады. Мұндай сабақтарды өткізу педагогтан арт-педагогикалық қызметке тән арнайы білім мен дағдыларды талап етеді. Арт-педагогикалық технологиялардың тәжірибелік мысалдары Оған дәстүрлі түрде суреттің барлық түрлері (сурет, кескіндеме, графика, монотипия және т.б.), Мозаика кіреді, онда грим және бодиарт ("бүкіл денеде" немесе "бет бойынша" кескіндеме түрі сияқты), инсталляция, мүсіндеудің барлық түрлері, коллаждар, көркем суретке түсіру (фототерапия) және тағы да көптеген көркем шығармашылық түрлері бар. Бұл жерде көркем-шығармашылық қызметке *музыкалық, бейнелеу, көркем-сөйлеу, театрландырылған ойын және т.б.* оқу барысында қолдана аламыз.

Артпедагогика бірнеше бағытта қолданыла алады:

- Ойын терапиясы;
- Изотерапия;
- Куклотерапия;
- Музыка терапия;
- Ертегі терапия;
- Би терапиясы;
- Театр педагогикасы.

Ертегі терапиясы- ертегі баланы қорқынышты жеңуге үйретеді. Театр балаларды қуантады, көңіл көтеріп, оларды дамытады. Сондықтан да театралды іс-әрекетті балалар жақсы көреді, ал бүкіл әлем педагогтары оны баланың білім алуына, тәрбиесіне және дамуына байланысты көптеген міндеттерді шешуде кеңінен қолданады. Осыған байланысты, мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс кезінде театрландырылған қызметтің күшін жете бағаламауға болмайды. Бұл қызмет балаларды оқытудың, тәрбиелеудің және жан-жақты дамытудың әртүрлі түрлерінің арасында ерекше орын алады. Театрландырылған қызметтің ұжымдық сипаты нақты жағдайларда да, қиялда да ынтымақтастық тәжірибесін кеңейтуге және байытуға мүмкіндік береді. Спектакльді дайындау кезінде балалар өз іс-әрекеттерін жоспарлау және үйлестіруге үйренеді. Рөлде әрекет ете отырып, балалар әр түрлі өзара қарым-қатынас тәжірибесіне ие болады, бұл олардың әлеуметтік дамуы үшін де маңызды. Театр өнердің дәстүрлі түрі болып табылады: әлемді түсіндіреді, түрлі іс-әрекетке эмоционалды импульстар жасайды, түрлі мәселелерді көтере отырып, үлкен тәрбиелік рөл атқарады және сол арқылы белгілі бір қоғам жағдайында өмір сүру үшін қажетті қасиеттерді қалыптастыруға ықпал етеді (А.В. Запорожец, А.Н. Леонтьев, А.Р. Лурия, Д.Б. Эльконин және т. б.).

Ойын терапиясы- бала үшін табиғи сабақ - ойын-қоршаған ортамен қарым-қатынасты моделдеудің тәсілі және тұлғаның дамуы. Ойын шиеленісті жоюға мүмкіндік береді, депрессиядан құтылады, өздігінен көріністе физикалық және танымдық белсенділендіруге ынталандырады, баланы эмоционалдық жайлылық атмосферасына салады [49]. Ойын-бала қызметінің негізгі түрі. Бұл баланың бастамасы бойынша туындайтын еркін және дербес қызмет. Ойын үдерісіне барлық тұлға тартылады: танымдық процестер, ерік, сезім, эмоциялар, қажеттіліктер, мүдделер. Нәтижесінде осы тұлғаның таңғажайып өзгерістері орын алады. Ойын қызметтің барлық сипаттамалары тән, бірақ олардың барлығы ерекше. Ойында қиял, бейнелі ойлау қабілеті дамиды. Бұл ойында адам өзінің практикалық іс-әрекетінен тыс қоршаған шындықты кең ауқымын құруға ұмтылады, және ол шартты іс-әрекеттер арқылы жасай алады. Ойында адам еркін мінез-құлық тәжірибесін алады, ойын ережелерін сақтай отырып, бірлескен ойынды қолдау үшін өздерінің тікелей ниеттерін ұстап, өзін басқаруға үйренеді [50]. Ойынға педагогикалық санат ретінде қараймыз. Ойын дамуында үлкен орын алатындықтан, ол бұрыннан педагогикалық құрал ретінде қолданылады.

Изо-педагогика. Изо-педагогика әдісі-ең дамыған әдістердің бірі ретінде шығармашылыққа негізделген арт-педагогика бағыттары, ол бейнелеу құралдарын қолдануды қамтиды жеке даму үшін құралдар мен мүмкіндіктер. Изо-терапия әртүрлі сурет салу, түсті терапия, сурет салу сияқты қызмет бағыттары, проективтік диагностика және басқаларын қамтиды қамтиды. Бейнелеу өнері өзін сезінуге және түсінуге мүмкіндік береді, өз ойларыңыз бен сезімдеріңізді еркін білдіру, өзіңіз болу, армандарыңызды еркін білдіру және үміт, сондай-ақ-өткеннің жағымсыз тәжірибелерінен құтылуға мүмкіндік береді. Сурет сенсорлық қозғалтқышты үйлестіруді дамытады. Сондай-ақ, сурет үйлестіруге қатысады қарым-қатынасқа бағытталады. Ең маңыздыларымен тікелей байланысты болу функциялар (көру, моторды үйлестіру, сөйлеу, ойлау), сурет салу оңай емес осы функциялардың әрқайсысының дамуына ықпал етеді, оларды бір-бірімен байланыстырады. Изотерапия кескіндерді жасау процесін іске асыру құралы ретінде қолданады. Изо-терапиялық жұмыс әртүрлі әдістерді, бейнелеу материалдарын қолдануды қамтиды:

- 1) бояулар, қарындаштар, балауыз қарындаштар, пастельдер;
- 2) түрлі пішімдер мен реңктерді бояуға арналған қағаз, картон;
- 3) әр түрлі мөлшердегі щеткалар, үлкен кеңістікті бояуға арналған губкалар және т. б.

Мектеп жасына дейінгі балалармен изотерапияда келесі әдістер мен әдістерді қолдануға болады:

- Дымқыл қағазға сурет салу-Алдын-ала суланған қағазға сурет салу, акварель қолданылады; мүмкіндігінше түстер палитрасын қолданған жөн. Түстердің бір-біріне қалай араласатынын байқау керек, байқау барысында туындайтын өз сезімдерін сезіну және мүмкін болса айту. Әрі қарай қағаз парағында құрылған өрнектерге атау беріледі.

- Монотип техникасы-суреттің симметриялы бейнесі. Мектеп жасына дейінгі балалар қуана олар осы техникада жұмыс істейді. Қолдану барысы бала үшін өте қызықты. Және оқу қызметінде қолданылу ұсынылады.

- "Кляксография" - бұл монотиптің нұсқасы. Парақ жартысында сурет салынады және қайтадан екінші бетін бірінші бетке жауып жүзеге асырылады. Бүктеменің бір жағында бояу дақтары қолданылады (кездейсоқ немесе нақты сурет түрінде).

- Бояуды үрлеу әдісі-қағаз парағына суда еритін бояу қолданылады судың үлкен пайызы және түтіктің көмегімен суға бояуды үрлеу арқылы салынатын сурет. Жаттығуды орындау кезінде түстер палитрасын қолданамыз. Тапсырманың соңында бала тырысады алынған кескінді танып, өз ойын айта алады.

- Саусақтармен сурет салу - жарқын эмоционалды реакцияға ие және қуанышқа толы техника. Мұқият қолданылуы керек. Балалардағы стресстік жағдайдың алдын алу үшін де қолданылады.

- Тұзбен сурет салу-акварельмен сурет салу әдісі: сурет салу. Ылғалды үлгіге үлкен тұз құйыңыз; тұз бүкіл бетіне құйылады бояу құрғағаннан кейін тұз шайқалады. Суретте тұз орнына қалған әдемі бейнелер қалыптасады.

- Мақта шарларымен сурет салу-балаға алдымен мақта шарын бояу және оны одан кейін қағаз бетіне салуды ұсынылады. Бұл жерде әртүрлі дөңгелек пішінді бейнелерді салуға қолдануға болады.

Құм терапиясы. "Құм терапиясы" әдісін негізін қалаушы К.Г.Юнг ұсынған. Құммен айналысу-баланың табиғи белсенділігінің бір түрі. Сондықтан құмсалғыш түзету, дамыту және оқыту сабақтарында қолданылады. Құмсалғыштағы балалар, жасөспірімдер және ересектер шығармашылығы, құм суретін жасау процесінде өзара әрекеттесу ішкі проекция болып табылады. Құммен салынған суреттерді талдай отырып, сіз келесі құбылыстарды анықтай аласыз: ішкі жанжалдардың болуы; агрессияның бағыты; басқалармен қақтығыс; әлеуетті, ресурстық мүмкіндіктер; қиындықтарды жеңу жолдары. Бір қарағанда қарапайым болғанымен, іс жүзінде баланың психикасының дамуы үшін үлкен маңызға ие. Біріншіден, тактильнокинестетикалық сезімталдық пен ұсақ моториканы дамытумен қатар, біз балаға өзіңізді тыңдап, өз сезімдерін айтуға (түсіну, бағалау), бұл сөйлеудің дамуына ықпал етеді (сауатты, әдемі), ерікті көңіл мен есте сақтау сабақ береміз. Екіншіден, бала жақсы рефлексия (интроспекция) тәжірибесін алады, үйренеді, өзін және басқаларды түсінуге ықпал жасайды.

Қуыршақ терапиясы - бұл әртүрлі қуыршақтар көмегімен жағдайларды психологиялық түзету әдісі. Куклотерапия келесі мәселелерді шешеді: жеке рөлдердің спектрі айтарлықтай кеңейтеді; өзінің сыртқы келбетіңіздің тақырыбын пысықтауға мүмкіндік береді және "Мен" концепциясында баламен жұмыс жасауға және жақсы ықпал етуге мүмкіндік береді; өзін-өзі бағалауды, өзіне деген сенімділікті арттыруға ықпал етеді.

Сондай-ақ, қуыршақ тепаиясы әлеуметтік бейімделуді жақсарту үшін кеңінен қолданылады, қорқыныш, кекіру, мінез-құлық бұзылыстарымен түзету жұмыстары, сондай-ақ эмоционалды жарақат алған балалармен жұмыс жасауға қолданылады. Бұл әдіс балалармен және жасөспірімдермен жұмыс

жасауда өте жиі кездеседі, өйткені бұл түзетуге қолданылады.

Бір нәрсені толық сеніммен айтуға болады: мәдениет пен өнердің барлық функциялары баланың қалыптасқан тұлғасына терапиялық оң әсер етеді. Дегенмен, өнердің әр түрі әр балаға әр түрлі әсер ететінін ескеру керек, бұл оның даму ерекшеліктеріне байланысты болады және соған сай жүзеге асады. Бүгінгі таңда артпедагогика әр түрлі жастағы балаларға тәжірибелер барысында жағымды әсерді зерттеуге бағытталған. Қолданылатын артпедагогика-бұл баланың өэмоционалды әлеміндегі үйлесімділікті қалпына келтірудің жолы, бұл ойлау мен өзін-өзі бағалауды дамыту құралы, яғни балаға ересектер әлеміне, табиғат әлеміне және оның өнеріндегі көріністеріне кіруге, қоршаған ортадағы шығармашылықты түсінудің сұлулығы мен үйлесімін сезінуге көмектесу[6].

Артпедагогикада арт-әдістердің әртүрлі классификациясы бар

1. әсер ету белсенділігі бойынша арт-әдістерді пассивті және активті деп бөлеміз:

а) пассивті: картиналарды және басқа да көркем шығармаларды қарау, Оқу музыкалық шығармаларды тыңдау, таңдану әдісі (таң, күн батуы, бейнелеу өнеріндегі бояулар және т. б.) және т. б.

б) активті(белсенді): Шығармашылық өнімдерін жасау әдістері (суреттер, сәндік қолөнер, мүсіндер және т. б.)

2. Қызметтің немесе өнердің белгілі бір түріне қосымша түрі бойынша: ойын, импровизация, бейнелеу және қолданбалы, музыкалық бейнелеу әдістері.

а) ойын әдістері:

- ұжымдық шығармашылық ойындар;

- ойын терапиясы;

- драматизация ойындары, оның ішінде халық ойындары.

б) импровизацияға негізделген импровизацияәдістеріжеке тұлғаның шығармашылығы. Бұл әдістерге мыналар жатады:

-театрландыру әдісі арт-педагогикадағы сөздік-бейнелік әдістерге жатады;

- еркін импровизация әдісі драматизация ойынына ұқсас, бірақ айырмашылығы оны қолдану үшін балалар өздері ойлап табады (өмірлік жағдайлар, мультфильмдердің сүйікті үзінділері, компьютерлік ойындардың сюжеттері және т. б.);

- драматизация әдісі драмалық бөлімнен басқа және бейнелеу: залдың немесе театр студиясының дизайнын дайындау, дайындау декорациялар, костюмдер және т. б.

в) бейнелеу-қолданбалы әдістер есептерді шешуге бағытталған баланың көркемдік дамуы, оқу процесін жеңілдету, ойлау қызметі. Бұл әдістер зияткерлік және көркемдік қабылдауды біріктіреді рухани құндылықтарға тұтас өнер саласы арқылы баулиды. т. б. Біз бұл әдістерді келесіге бөлдік:

- көркем-бейнелеу (бояулармен байланысты)

- сәндік-қолданбалы (қағазбен қолданбалы практикалық қызмет, табиғи материалдар, оның ішінде құм, саз және т.б.).

Көріп отырғаныңыздай, арт-әдістерді жіктеудің негіздері жеткілікті және бұл жіктеулердің түпкілікті тізімі емес және ол талап етпейді. Арт-терапия саласындағы әртүрлі авторлар мен зерттеушілер және арт-педагогика артметодтарды терапевтік және педагогикалық деп нақты бөлу саласындағы зерттеулерін тоқтатқан жоқ. Оларға ортақ нәрсе-бұл өнер әдістерінде әсер етудің маңызды әдісі-белсенді әдіс бетпе-бет келуге бағытталған қиял саналы және бейсаналық және оларды аффективтік жолмен татуластыру өзара әрекеттесу.

Балаларға артпедагогикалықойындар өте көп.

Құммен бейнелеу,бұл балалардың қол маторикасын дамытуда алар орны ерекше құрал.Балалар түрлі жай-күйлерін ,сезімдерін осы құммен бейнелеу арқылы өздеріне ұнаған табиғатты,жер,күн,су, жануар әлеміне ойша саяхат жасайды.Шетелдік ғалымдар ең алғашқы рет үлкен адамдарға құмға жүру,құмда серуендеу сияқты түрлі нұсқадағы сауығудың түрлерін ұсынған

Музыкалық терапия . Біріншіден, ырғақты музыка ми бөліктеріне әсер ету арқылы олардың жұмысына көмектеседі. Екіншіден, әр музыкалық шығарманың өзіндік ерекшеліктері бар. Менің көңіл-күйіме байланысты адамның белгілі бір күйі бізге белгілі эмоциялардың қалыптасуына әсер етеді.

Музыкалық терапия әдістерін қолдана отырып, балалардың айналасындағы әртүрлі құбылыстарды өз жұмыстарымен байланыстыра білуіне, сонымен қатар баланың жан дүниесін байытып, санасын оятып, ақыл-ойын дамыта білуге баса назар аударылады.

Музыкалық терапия арқылы әсемдік пен өнерге үйрету тек музыканы ойнап қана қоймай, оны қабылдау қабілеттерін дамытып, баланың тыңдау қабілетін жетілдіреді. Музыка негізгі ықпал етуші ретінде қолданыла алады.

Бейнелеу терапиясы ең алдымен кескіндеме терапиясы болып табылады. Бейнелеу терапиясының негізгі мақсаты - баланың өзін-өзі тануын қолдау және баланың немесе ересек адамның қандай-да бір әрекетті таңдағанына қарамастан, оның өмірін қолдау.

Сурет ересектердің көмегінсіз өзін-өзі көрсетудің ең күшті түрімен байланысты. Бұл олардың ішкі сезімдері мен өзін-өзі бағалауын білдіруге мүмкіндік береді. Балалардың сезімдерін бейнелеудің көптеген әдістері бар. Балалар қолдарын бояуға батырып, қағаз парағында із қалдыруды ұнатады, бұл баланың қандай бояуды таңдағанына қарамастан, оның денсаулығына байланысты. Сондықтан бағдарламаның ерекше тақырыптық танымдық сәттерінің ішінде ең алдымен денені сергіту, жұмыс соңында ырғақты қимыл-қозғалыс ойындарын өткізу жоспарланған.

Ойын баланың, бүкіл балалар ұжымының дамуында шешуші рөл атқарады. Еліміздің тарихы мен мәдениеті балаларды ойын арқылы таниды. Жинақта ұсынылған ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні зор. - мектепке дейінгі мекемелерге арналған әдістемелік нұсқаулық. Бұл әлеуметтік құбылыстарды, қоғамдағы ересектердің әрекеттерін өз әрекеттері арқылы бейнелейтін мектеп жасына дейінгі балаларға арналған ойын. Ойынның тарихын зерттей отырып, біз оның еңбекпен, өнермен, қоршаған ортамен тығыз байланыста дамитындығына назар аударамыз, яғни ойын өмірден бөле алмаймыз. Балалар ойнап қана қоймайды, сонымен қатар көп нәрсені ойлайды, түсінеді, үйренуге, зерттеуге тырысады. Яғни, қазіргі тенденцияға белсенді қатысады.

Шығармашылық қабілеттері дамыту басқа да іс-әрекеттерде өнімді іс-әрекет етуге ықпал етеді. Артпедагогикакреативтілік қабілеттерін дамыту үшін көптеген мүмкіндіктерге ие болып табылады. Артпедагогиканың негізгі идеясы-жеке тұлғаны біріктіру, шығармашылық қабілеттерін, бейімделу дағдыларын дамыту, сыртқы әлеммен өзара әрекеттесу тәсілдерін жетілдіру болып табылады. Балалардың қарым-қатынас дағдыларын арттыру үшін психологиялық кеңістік құру және арт-педагогика арқылы әлеуметтік өзара әрекеттесу мен ынтымақтастықтың жаңа тәжірибесін алу қажеттігі бар.

Баланың креативтілік қабілеттерін артпедагогика құралдарымен дамыта отырып, баланың өз эмоциясын еркін білдіруге, қоршаған орта туралы түсінігін және оған деген көзқарасын қалыптастыруға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға, сөйлеу қабілетін дамытуға, икемділікке, саусақтағы ұсақ моторикасын дамытуға ықпал етеміз. Креативтілігін дамыту үшін қолданылатын изотерапия, ертегі терапиясы, музыка терапия, қуыршақ терапиясы сынды әдістерде бала пластилин, құм, бояу және басқа да материалдарды қолданып көреді және бұл баланың сенсорикалық қабілетін дамытып, тәжірибесін байытады. Материалды бала ұстай отырып, оның пішінін және салмағын, келбетін айқын сезінеді.

Артпедагогиканың мектепке дейінгі ортаңғы топ балаларның креативтілікті дамыту бойынша тиімді құрал екендігі бойынша болжамды, әзірленілген және сыналған артпедагогикалық жаттығулар кешені арқылы жүргізілген эксперимент нәтижесі арқылы айғақтауға болады.

Креативтілік қабілеттерін дамыту арқылы біз әр баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, еркін ойлауға, қоғамда өз орнын табуға ықпал етеміз. Ең бастысы бала кезінде еркіндік пен креативтілікке қол жеткізген бала болашақта өзін шектемейді және жаңашылдыққа ұмтылады.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері балалардың артпедагогика негізінде креативтілікті дамытуда мынадай ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді:

1. Артпедагогика арқылы балалардың креативтілігін дамытуды жалғастыру.
2. Әдістемелік әдебиеттерді зерттеуді жалғастыру.
3. Баланың қалыптасып келе жатқан мінез-құлқына және қабілеттеріне артпедагогиканың әдістерін қолдану.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – 2016, Астана
 2. Ерте жастағы балаларды әлеуметтендіру бойынша әдістемелік ұсынымдар – Нұр-сұлтан, 2021.
 3. Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы- 2018 жылғы 5 қазан
 4. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 23 тамыздағы № 1080 қаулысымен бекітілген мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
 5. Платон еңбегінің «3-томдық» таңдамалы шығармалары кітабы. Москва /1971ж. - 31 с.
 6. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб. Союз, 2004. – 53 с.
 7. Глобалтека. Пономарев Я.А. Перспективы развития психологии творчества.
- Режим доступа: <http://creativity.ipras.ru>

8. Теплов Б.М. Труды по психофизиологии индивидуальных различий. М.: Наука, 2006. – 121 с.
9. Копытина А.И. Системная арт-терапия: теоретическое обоснование, методология применения, лечебно-реабилитационные и дестигматизирующие эффекты, 2010. – 55 с.
10. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: Учеб. Для студ. Сред и высш. пед. учеб. заведений/ Е.А.Медведева, И.Ю.Левченко, Л.Н.Комиссарова, Т.А.Добровольская. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 248с.

УДК 373

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ, В ФОРМИРОВАНИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ, МНОГОУРОВНЕВОМ ОБРАЗОВАНИИ

Абдыкадыров А.А.

кандидат педагогических наук

КГКП ясли сад «Құлыншак» методист, педагог-исследователь, Область Ұлытау, город Сатпаев, Казахстан

В настоящее время в Казахстане реформируется образование, изменения отражены в документах Закона Республики Казахстан «Об образовании», Закона Республики Казахстан «О науке», Государственной программе «Образование», в Концепции развития образования Республики Казахстан до 2015 года Астана, 2004, преобразования коснулись и музыкального образования. Преобразования в системе образования возродили реалии компетентного подхода, ориентированной адекватному отношению, соответствующему потребности общества и экономики, соотносительно критериям, составляющего уровень человеческого капитала, культурных ценностей музыкального образования.

Статья 1 Закона Республики Казахстан «Об образовании» Образование в Казахстане – непрерывный процесс воспитания и обучения, осуществляемый в целях нравственного, интеллектуального, культурного, физического развития и формирования профессиональной компетентности [1].

Интеграция мирового масштаба, социально-экономические перспективы развития, уровень общественного развития страны, стали важным фактором, в обновлении содержания музыкального образования, методологической базы, вхождение в мировой уровень образования. В настоящее время дошкольное музыкальное образование не имеет достаточную методологическую базу, материально-технический потенциал, эффективных механизмов, мотивации к нововведениям. «Содержание образовательных программ начального и среднего профессионального образования по уровням квалификации не соответствует принципам, указанным в Рекомендациях о техническом и профессиональном образовании (ЮНЕСКО, 1974год)», критериям программ Международной стандартной классификации образования (МСКО, 1997год).

Научно - практические предпосылки, влияющие в формировании учебной деятельности дошкольников, многоуровневом образовании, требуют совершенствования системы, актуализации функционирования культурного потенциала, в области музыкального воспитания, наряду сосуществующими национальными музыкальными областями, в соответствии стратегического направления государства.

Актуальность - научно - практических предпосылок, в формировании учебной деятельности дошкольников, многоуровневом образовании, исследуется в контексте непрерывного образования. Актуализация непрерывного образования обусловлена, спецификацией профессиональной подготовленности специалистов, с учетом концепции непрерывного музыкального образования, учитывая интересы возрастающего в процессе глобализации и интеграции общества.

Актуальными становятся научные исследования, имеющие отношение к дошкольному воспитанию, для формирования предпосылок учебной – педагогической деятельности, в многоуровневом образовании, отражающие целостность в содержании и структуре музыкального образования, новые модели развития музыкальной культуры.

Обзор литературы

В педагогической литературе существует множество взглядов по этому вопросу. Например, А. В. Запорожец рассматривает подготовку ребёнка к школе, как целостную систему личных качеств, мотивации, познавательного уровня, аналитической деятельности, и действий. [2]

В исследованиях Л.А. Венгер о проблеме переход от дошкольного к начальному образованию о готовности к школе: не знание и умение писать, читать и считать, а научиться всему этому, быть готовым. Значит постепенный переход от игры к учебе. Эту идею реализовали А. В. Запорожец, Н. Н. Поддьяков, Л. А. Венгер.

Л. А. Венгер, Г. А. Цукерман, выявили основные варианты неблагоприятного развития младших школьников, кратко описали пять синдромов типов развития младших школьников: «хроническая неуспешность», «уход от деятельности», «негативистическая демонстративность», «вербализм», «интеллектуализм». Все варианты неблагоприятного индивидуального развития осложняются задержкой психического развития. Типологии неблагоприятного развития, не сравнивается классической типологией акцентуацией характера. «Шизоидная акцентуация» проявляется редко, а «истероидность» проявляется в синдроме «уходе от деятельности», «негативистической демонстративности», «психостенические» наклоны присуще к типу логические формы познания преобладают над образно – наглядными формами, во владении средствами общения, выражена конфликтность. Психастеническую акцентуация осложнённую интеллектуализмом, можно предположить, при личностных особенностях, а преобладания когнитивных особенностей характера, указывает на «интеллектуализм». Симптоматические выявления синдромов, порождают неблагоприятное индивидуальное развитие: «главное' чтобы «сборка» полученных в обследовании разрозненных симптомов в целостную картину внутреннего мира ребёнка проводилась на основе представлений о целостных вариантах индивидуального развития детей». [3]

В трудах Я. А. Каменского, Ж. Ж. Руссо, Ж. Аймауытова, И. Алтынсарина, М. Жумабаева, затрагиваются проблемы индивидуальной личности, поиски гармоничного сосуществования с природой. Процесс непрерывного образования индивидуализация обучения они рассматривает с точки зрения философии, психологии, педагогики. Эти точки зрения становятся актуальными, и происходит на всех этапах обучения.

М. Жумабаев «Педагогика»: «Единство духовного бытия. Человеческий духовный потенциал состоит из трех составных, эти составляющие не делимы друг от друга, между ними существует крепкая незримая нить. Ибо, человеческое духовное бытие едино. Иначе говоря, в действия человека, участвуют все три составных, человеческого духовного потенциала.

Например, болит палец. Тогда мы чувствуем, боль. Это дело – внутренних чувств. Проверяем причины боли. Это – дело ума. Стремимся облегчить, прекратить, вылечить болезнь. Это – дело силы. Когда в каждой деятельности участвуют все три составляющих человеческого духовного потенциала, они должны быть равносильны друг – другом, обеспечить это – обязанность воспитателя. Не обеспечивая это равенство, невозможно достичь человеческого счастья...».[4]

Философские и исторические точки зрения прослеживается в исследованиях А. Кунанбаева, Ш. Уалиханова, Ш. Кудайбердиева, Э. А. Байдалиновой, М. Р. Балтабаева, К. Б. Бержанова, К. Б. Жарикбаева, Т. Т. Тажибаева, и др.

В развитии личностной деятельности выявлены действие внешней и внутренней связи с обществом.

«Слова созидания» Абая Кунанбаева: «невежды и кликуши Ребенок рождается на свет, наследуя два начала. Первое из них требует еды, питья и сна. Это — потребность плоти, без этого тело не может служить пристанищем для души, не будет расти и крепнуть. Другое — тяга к познаниям. Младенец тянется к ярким вещам, берет их в рот, пробует на вкус, прикладывает к щеке. Встрепенется, услышав звуки дудки или свирели. Подросши, бежит на лай собаки, на голоса животных, на смех и плач людей, теряет покой, спрашивая обо всем, что видят глаза и слышат уши: “Что это? Зачем это? Почему он так делает?” — это уже потребность души, желание все видеть, все слышать, всему учиться» Слово Седьмое. [5]

Великий философ отметил, что, ребенок с рождения тянется к познаниям, утоляет свое любопытство, потребности для раскрытия тайн вселенной, нельзя стать человеком, не познав всего земного ученья, данного Богом. Только расширяя круг интересов, возможно, множить знания.

Ты живи своим умом, а я своим проживу”, “Чем быть богатым чужим умом, лучше быть бедным, да по-своему”

Л.Н. Толстой в воспитании ребенка, предоставлял возможность, свободному творчеству. Верил способности самостоятельного достижения, может совершить открытие своего художественного таланта. Но, он не мог дать объяснения своему педагогическому открытию, считал, что ребенок родился совершенным воспитанием на свет, а воспитание уже заложено раньше идеалов.

В Яснополянской школе, каждый ребенок учился тем знаниям, которые ему интересны. Учились со всем желанием, с интересом, поскольку учитывались их интересы. «Учение есть серьезный и часто

тяжелый труд. Толстой доказал, что это — увлекательный труд, если только учитель найдет должный предмет, будет учить тому, что надо для жизни и применит соответствующие детской природе и детским интересам методы. Умейте открыть душу ребенка, дайте пищу его уму, дайте направление его неиссякаемой энергии, и он будет прилежен, старателен, трудолюбив. При интересном преподавании и правильной организации ученик без страха и без палки усвоит в тысячу раз больше, чем при принудительном преподавании». [6]

В. А. Сухомлинский своей целью в воспитании руководился принципами гуманизма, где ребенок был главным, роль педагога отводилась созданию условия для всестороннего развития, улучшению качеств, осознанно направлять к действиям, без принуждения, боролся за гуманистические устои в педагогике, отказавшись от состоявшихся взглядов в педагогике.

Роль педагога: «Распознать, выявить, раскрыть, взлелеять, выпестовать в каждом ученике его неповторимо-индивидуальный талант — значит поднять личность на высокий уровень расцвета человеческого достоинства». [7]

Труды Ж. Аймауытова: «Психология и выбор профессии» и «Психология» 1926 год, «Методы комплексной системы преподавания» 1929 год посвящены педагогической теории, отношению к детям нестандартного взгляда, как таковыми они не являются, а изменяющейся обновляющейся субъектной личности, а не объектным материалом, учитель соответственно самосовершенствуется, находит новые профессионалистические подходы обучения.

В труде «Педагогическое руководство»: «Учитель имеет дело с постоянно изменяющимся «материалом», которым являются дети. Поэтому он не может остановиться на единожды приобретенном уровне знаний, применять одни и те же заученные методы, жизнь требует от него постоянного обновления знаний и методов преподавания. Иначе это будет топтанием на месте, тогда как преподавание требует от учителя не просто мастерства, а постоянного творческого обновления и новых подходов» [8]

Первый Комиссар народного просвещения в КазССР (1920-1921) Ахмет Байтурсынов в работе «Об обучении по-казахски»: «...надо помнить, что любое дело будет сделано хорошо и быстро, если его будет делать знающий человек. Это касается не только физического труда, но и умственного. Люди, занимающиеся обучением детей, должны хорошо знать вопросы методики. Те, кто хочет хорошо знать вопросы обучения, сначала сами должны усвоить все, чему будут обучать детей. Во-вторых, они должны хорошо знать природу и чувствовать настроение ребенка. Для этого необходимо все знать о физическом и умственном развитии детей почти с самого их рождения. Внутреннее состояние ребенка надо уметь различать по его действиям. У образованных народов обучением детей занимаются люди, специально обученные педагогической науке. Это и правильно, потому что если судья обучается своим судебным делам, а доктор — медицине, то педагог тем более должен быть обучен педагогике...» [9] Считал, что успешности учебного процесса влияют индивидуализация обучения.

Проблемы научно — практических предпосылок в формировании учебной деятельности дошкольников, многоуровневом образовании исследуются в контексте непрерывности музыкального образования, отражены в исследовательских трудах, опытах учёных, педагогов, психологов обеспечивающих преемственность уровнями образования, учитывающие основные парадигмы образования, теоретические и методические предпосылки, определяющие деятельность педагога. Существуют основные образовательные парадигмы. Культурологическая парадигма образования, выдвигает социокультурный уровень общества, принципы культуросообразности образования. Образованность показатель культурологической парадигмы.

Д. Ушинский, В.А. Сухомлинский считали, движущей силой развития культурологической образовательной парадигмы, взаимосвязь культуры и образования. М.М. Бахтин и В.С. Библер пришли к мнению, что в существовании различных культур, составляют основу культуры. Исходя из этого, основные ценности культурологической образовательной парадигмы становятся человек, его культурно — развивающая среда. Основными критериями культурологической парадигмы определены компоненты личностно — субъектного подхода, способствующего сотрудничеству в культурно — образовательном пространстве. На основе анализа: Образование выступает в качестве генератора идей в области культуры, а связующим звеном является человек. Социально - ориентированная личность как модель, с позицией к существующим культурам, составляет культурологическую парадигму общества. [10]

Учебно - познавательная преемственность состоит из нескольких компонентов, включающих в себя поэтапную учебную деятельность, которая исследует данный объект познания со всех сторон, с научной точки зрения: мотивационно-целевой, деятельностный, учебно-операциональный, оценочно-рефлексивный, организационно-планирующий.

Профессиональная–педагогическая преемственность состоит из нормативной, организационно-планирующей, регулятивно-стимулирующей, контрольно-оценочной компонентов.

В трудах Л.С. Выготского, теория учебной деятельности младших дошкольников происходит через усвоение знания, где ведущую роль занимает умственное развитие. [11] В. В. Давыдов определяя учебную деятельность, выдвигает познание, как образно анализирующий объекты, от абстрактного к конкретному мышлению их внутренней основы [12]

Усвоение знания определяет виды деятельности, в котором знание как элемент. Основы теоретического сознания и мышления развивается в процессе учебной деятельности, повышает личностный творческий уровень. Учебная деятельность носит многофункциональный характер, и обеспечивают преемственность учебных действий, приводит к целостности образовательного процесса, регулирует деятельность обучения, развивают психологические способности, анализируют деятельность личностного развития. [13]

На всех уровнях образования во всех этапах сохраняется преемственность, для овладения учебной деятельности, формируются определенные предпосылки, чтобы перейти к другой деятельности.

Предпосылки учебной деятельности, носить необходимые качества, для учебных действий: личностный, регулятивный, познавательный. В личностном аспекте, познавательный мотив, принятиеморальных норм, обязанностей, происходящие в процессе учебной деятельности, удовлетворяет познавательные потребности, побуждает социальный мотив.

Регулятивный аспект - целесообразное отношение к основным учебным задачам, к регулятивным действиям при приобретении саморегулятивной цели соответственно учебной деятельности. В аспекте регулятивных задач, необходимо последовательность регулятивных действий, сбалансированность, намеченных целей. В дошкольном образовании деятельность ребенка формирует произвольное развитие регулятивных действий поведения: дифференцированное восприятие, способности осмысления выраженной познавательной активностью учебной деятельности.

Л.И. Божович, Л.С. Выготский, В.В. Давыдов, А.Н. Леонтьев, С.Л. Рубинштейн и др. разработали методологические принципы педагогических исследований развитии предпосылок к учебной деятельности в старшем дошкольном и младшем школьном возрасте. Промежуток времени перехода ребенка от дошкольного к школьному периоду, потребность и мотивы в жизнедеятельности, комплексно исследуется в педагогике и психологии.

Л. И. Божович своеобразно изучила эту проблему: «Надо изучать, — писала она, — реальные, формирующиеся в процессе жизни и деятельности человека потребности и мотивы. Моделировать их в эксперименте, а затем снова возвращаться к анализу их роли в поведении и деятельности индивида, и устанавливать их функцию в формировании его личности»[14]

Без удовлетворения потребности, невозможно существование, она зависит от окружающей среды. Воздействие окружающей среды влияет на обновления, преобразования побуждает к эмансипированной деятельности. В исследованиях особая роль относится к изучению закономерностей функции потребностей в становлении системы ходе психического развития, приводит к необходимости мотивационно–потребностной акцентуации.

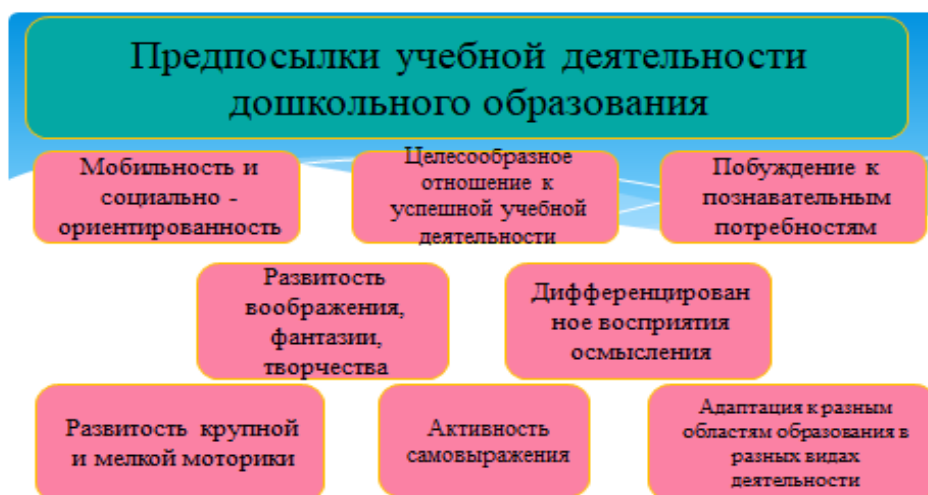
Экспериментальные лабораторные исследования Л.И. Божович показали значимость потребностей в воспитании и интеллектуальном и нравственном развитии. Формирование человеческой личности зависит от удовлетворения конкретных жизненных потребности, выявила ведущую роль сознания в психическом развитии ребенка. Значимость сознания в психическом развитии, определяет бытие, показала психологическое сознания в преобразовании потребностей, становлении возрастных этапов и создании предпосылок для перехода на новый этап учебной деятельности.

Формирование предпосылок учебной деятельности, носит определенный социально - личностный и субъектный психический характер. В.В. Давыдов, А.Н. Леонтьев, И. Ломпшер, А.К. Маркова, Д.Б. Эльконин обратились к проблеме исследования научно - практических предпосылок формированию учебной деятельности дошкольников многоуровневом образовании. [15]

Методология

В модернизации дошкольного образования актуальна проблема подготовки ребенка к школе. Исследования гармонического развития школьников рассматриваются со всех позиции, педагогики и психологии, разных возрастных периодов: старшего дошкольного и младшего школьного, формирование учебных действий, умений и навыков, формирования психофизиологических предпосылок учебной деятельности, готовность к обучению к школе.

Формирование предпосылок учебной деятельности, связано социально - личностным развитием ребенка, создает благоприятные психолога - педагогические условия, в становлении субъекта учебной деятельности, адаптации обучении в школе. Противоречия в аспекте преемственности дошкольного и начального образования, выдвигает новые требования: качественная подготовка к школе, потребность систематическому обучению, преемственности разных образовательных структур. В современном образовании необходимость качественного образования исходит от формирования предпосылок учебной деятельности, адаптации в начальное школьное образование. Из указанных задач, определяется проблема исследования в области формирования предпосылок учебной деятельности старших дошкольников, в аспекте преемственности многоуровневого образования.

Это определяет тему исследования, в преемственности образования: «Научно - практические предпосылки, в формировании учебной деятельности дошкольников, многоуровневом образовании».

Теоретические предпосылки проблемы преемственности на разных уровнях образования, обуславливают актуальность темы.

Цель исследования теоретическое и экспериментальное исследование научно – практических условия формирования учебной деятельности дошкольников, многоуровневом образовании, в аспекте преемственности.

Теоретико-методологическую основу исследования составляют: теоретические принципы и положения отечественной психологии и педагогики о единстве сознания и деятельности

Экспериментально проверить эффективность разработанной программы формирования предпосылок учебной деятельности детей и изучить динамику развития данных предпосылок в младшем школьном возрасте.

Экспериментальная база исследования. Исследование проводилось на базе муниципальных дошкольных образовательных учреждений детских садов №22, 26, 7, 13, 10, детский санаторий г. Саптаев Карагандинской области, Республики Казахстан. Всего в исследовании приняли участие 125 дошкольника средней группы (62 детей в контрольной группе и 63 детей в экспериментальной группе), 10 воспитателей средней группы детского сада. Решение поставленных в исследовании задач осуществлялось в три этапа, охватывающих период с 2016 по 2019 гг.

На стартовом этапе (2016-2017 г.г.) проводилась работа с научной - педагогической литературой, выявлялись проблемы учебного процесса дошкольного учреждения, анализ исследуемого объекта.

На промежуточном этапе (2017-2019 г.г.) эксперимента была подготовка уровня готовности к контрольно–экспериментирующей учебной деятельности детских садов, проведение формирующего эксперимента для овладения компонентов учебной деятельностью.

На итоговом этапе (2019-2020 г.г.) экспериментального исследования - у дошкольников экспериментальной и контрольных групп детского сада определялась оценка формирование основных компонентов учебной деятельности, степень готовности к обучению в начальной школе, велось анкетирование воспитателей средних групп, принимавшие участие в эксперименте.

Таблица: *этапы исследовательской деятельности дошкольников*

Этап исследования	Пример структуры исследования «Как пели колыбельную наши бабушки?» в средней группе детского сада
Постановка проблемы	Выясняют исполнения как игровая песня или как закличка.
Целеполагание	Предлагают различные решения проблемы, послушать, посмотреть исполнения колыбельной песни
Выдвижение гипотез	Осмыслиют, как на деле создаётся колыбельная песня, наблюдать процесс построения песни
Проверка гипотезы	Каждый воспитанник пробует сочинить колыбельную песню, стараются построить схему песни.
Анализ полученного результата	В результате убеждаются, что песня изменилась от первоначальной формы приобрела другое значение, а мелодия осталась та же.
Формулирование выводов	Колыбельная предназначена для баюканья малыша. Значит, изменение значения песни, не влияет, тому, как звучит мелодия колыбельной.

На таблице отображена последовательность этапов исследовательской деятельности дошкольников по поставленной проблеме. По целеполаганию воспитанники определили задачи, во всех аспектах, с учетом всех целей и действий, прогнозирования, предположения, конечного результата. На основе этого проводится контроль и коррекция результатов.

Научная новизна исследования посвящена обеспечению научно – практических предпосылок учебной деятельности дошкольников, в контексте реального социального фактора, учитывающие территориальные и национальные причинные факторы условия детского сада, преемственности учебной деятельности воспитанников средней группы, с учетом имеющихся субъектных оценок в пределах детского сада, внутреннего перехода к следующим этапам многоуровневого образования, в содействии с интеграцией межпредметных процессов, овладение учебной деятельностью в совокупности поставленным задачам, обеспечение комфортных условия для создания психологических и педагогических задач, взаимодействие внешнего и внутреннего воздействия на уровень учебной деятельности, отражающая преемственность многоуровневого образования, создания новой модели определяющих критерий учебной деятельности воспитанников средней группы.

Формирование учебной деятельности дошкольников направлена на получение полноценного разностороннего образования, которая нацелена развитию личностных качеств, социализации, сохранению и укреплению здоровья и активности во всех этапах непрерывного многоуровневого образования.

В дошкольном образовании переход к многоуровневому образованию обеспечивает создание образовательного пространства, определяет научно – практические предпосылки формирования непрерывной системы инновационных методов, в процессе воспитания.

Преемственность и непрерывность в разных ступенях образования реализуется во взаимосвязи развитием общества и дошкольника. В дошкольном образовании применяются новые методы и способы, осуществляющие непрерывную связь между дошкольным и начальным образованием.

Дошкольное образование является неким стержнем в переходе начальному образованию. В настоящее время дошкольные организации используют новые технологии соответствий с возрастными особенностями, образовательной деятельностью, и воздействием окружающей социальной траектории ребенка. [16]

Необходимость подготовки ребенка к школе, выявила актуальную проблему, теоретического исследования и изучения научно – практических предпосылок, учебной деятельности, в многоуровневом образовании. Для достижения положительного изменения, необходимо оптимизировать процесс формирования предпосылок учебной деятельности. Формирование предпосылок учебной деятельности должно происходить поэтапно, которая дает эффективность в реализации обучения. Внедренные ранее экспериментальные программы дают возможность проанализировать некоторые возможности и проблемы в преемственности образования, исследуют теоретические и практические задачи, методологические основы.

Каждый детский сад свободно выбирает учебную деятельность воспитанника. Конечной образовательной целью, дошкольного образования является, подготовка к начальной школе. И этот переход должен быть осуществлен неразрывно, поэтапно. На этом этапе преемственность является главным принципом непрерывного образования.

Цели и задачи дошкольного воспитания должны иметь взаимосвязь с методами обучения. В дошкольном воспитании основой образовательной деятельности является – игра. [17]

Ребенок в процессе игровой деятельности, незаметно для себя обучается. Одним словом, переходит к образовательной деятельности. На этом этапе «игра – учеба» составляет единую систему обучения дошкольника. Сравним, как между «практикой - теорией», не бывает теории без практики, как не бывает познания без игры.

Если не бывает никакой деятельности, не может быть никакого результата или опыта. То есть ребенок неосознанно, играя, действуя, приходит к какому - то решению или результату. Ученый, экспериментируя, в ходе каких – либо результатов находит ответ, на какую – либо проблему. Также и ребенок в ходе игровой деятельности, получает новые познания в обучении.

При переходе к начальному образованию эта взаимосвязь разрывается. Вместо игровой деятельности приходит, теория и практика. Вот тут появляется противоречие между дошкольным и начальным образованием, которое является одной из проблем многоуровневого образования. Некоторые дошкольники при переходе к начальному образованию, встречаются с этим.

К новоиспеченным школьникам нужно относиться более лояльно, отказавшись от обязательных дидактических принципов педагогики. Индивидуальный подход к каждому ребенку, раскрепощает, вызывает творческому осмыслению. Создание комфортного условия в обучающей среде, приводит к получению ожидаемых результатов в образовательном процессе.

Начальная школа опирается на полученное дошкольное образование. Но, нынешние требования к первоклассникам, не соответствуют тем накопленным знаниям, которые были получены в дошкольном образовании. [18]

Не будем перечислять перечень требования к будущим школьникам. До сих пор не существует взаимосвязи между дошкольным и начальным школьным образованием. Эти два образования существуют как отдельные виды образования.

Каждый из них действуют в одном направлении, имеют одни цели и задачи. Но, в конечном счете, не происходит преемственности при переходе от одной ступени, к следующему. Существующие и применимые в дошкольном воспитании программы недостаточной мере охватывает весь спектр задач, поставленной общим образованием. Педагоги детского сада

недостаточно укомплектованы методической литературой, и не существуют учебников для детей разного возраста.

Это приводит к тому, что не существует целостности системы, внутри дошкольного образования, что приводит к неясности в обучении и подготовке детей в начальной школе. Перемены и перестройки в области образования до сих пор не заняли свои позиции, не избрали методы соответствующие возрастным категориям и нормативам, что негативно влияет формированию учебной деятельности, качеству знания.

Педагоги начальной школы, в свою очередь, должны ознакомиться возрастными особенностями дошкольного образования, содержанием материала, методами обучения и воспитания. На практике такая связь не существует, и проблемы остаются нерешенными.

Преимущество между дошкольным и начальным школьным образованием сужается лишь передачей воспитанников в школу, с накопленными знаниями, не соответствующими современным требованиям для поступления в начальную школу. [19]

Обучения дошкольного образования не рассматривает адаптацию ребенка к особенностям условия школы, школьному коллективу. Ребенку дается поверхностная информация о школе, школьной программе.

В свою очередь, педагоги начальной школы не в полной мере ознакомлены с программой воспитания и обучения детского сада. Требования в школе существенно отличаются от дошкольного образования. Дошколята при переходе в школу, тяжело вливаются в школьный коллектив, плохо адаптируются к изменениям в обучении.

В процессе обучения доминирует понятие «теория - практика». А новоиспеченным школьникам, близко понятие «практика - теория». Педагоги начального образования не осознают, что для дошкольника, первоначально важно познать истину в действии, на личном опыте. Для новых познаний дошкольнику, недостаточно знания в области теории. Теоретические знания воспринимаются поверхностно, не слишком понятно, как заучивание. В результате, ребенку сложно применить те или другие знания, уместно. Они просто накапливаются, но не применяются в деле.

Только, перепробовав, каждое действие в собственном опыте, ребенок понимает важность предлагаемых знаний, и обучается на примере своей жизни, осознанно. И поэтому, внедряя игровую деятельность, в процесс обучения, педагог прививает в детях, самостоятельность в выборе обучения новым знаниям и познаниям.

Нельзя разрывать привычную для дошкольников систему обучения, при переходе начальному образованию. Включение в школьную жизнь должна происходить постепенно, в соответствии со степенью трудности требования в обучении. Игра и игровые виды деятельности, близкие к дошкольнику, должны присутствовать в занятиях.

Исключение этих действий, порождает негативное отношение к школе, потере интереса, ослаблению здоровья. Систематические занятия, с непосильными трудными задачами, еще более затрудняют положение, причиняют вред здоровью, пропадает желание учиться, в поведении происходят необратимые пробелы.

Исходя из этого, в подготовке дошкольников к обучению и переходу в начальную школу нужно создать целостную систему, между многими уровнями обучения.

Взаимосвязано, соотнести требования разных уровней в одно, включив туда, особенные психолога – педагогические требования, близкие к адаптированному представлению о школьной жизни. [20]

Педагоги разных уровней обучения, должны систематизировать накопленные знания, будущих школьников, составлять учебный материал согласно индивидуальным способностям детей.

Рассмотреть методы обучения в первые годы обучения, в учебную деятельность включать игру, игровую деятельность.

Создать благоприятную атмосферу, приближенную к обстановке детского сада, для адаптации к школьной деятельности.

Таким образом, создание общих принципов в учебной деятельности многоуровневом образовании дошкольников, играет немаловажную роль, в формировании будущего успешного

школьника. Преимущество приводит к взаимосвязанной деятельности, воспитателей и учителей, приводит к результативности обучения в школе.

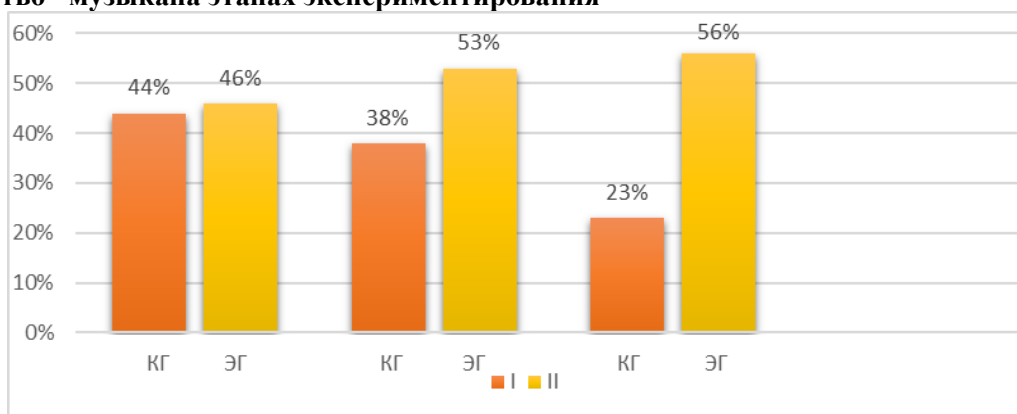
Такая взаимосвязь должна быть установлена и между воспитанниками детского сада и школьниками. Выбор эффективных форм и методов работы, для совместной деятельности позитивно влияет на психологическую - эмоциональную сферу, расширяет кругозор, вызывает интерес к общественной жизни.

Результаты

В результате совместных работ формируются необходимые условия преимущественности в многоуровневом образовании. Научно – практические исследовательские работы, созданные учеными в области педагогики, не находят дальнейших применений. Ибо, они не в полной мере отражают действительность, которая, реализуется в дошкольном и школьном образовании. [21]

Диагностика является средством проверки результатов методов, уровня подготовки к учебной деятельности, успеваемость, овладение компонентами, способствующими формированию личности. Проверка качества знания учебной деятельности дошкольников, раскрывает поэтапному переходу, многоуровневом образовании, обеспечению базовыми знаниями соответственно той или иной ступени дошкольного образования. В образовательном процессе дошкольного образовательного учреждения, на курсах повышения квалификации, научно – практических конференциях, мастер классах обсуждается и используется диссертационные исследования, методы применения при подготовке педагогических кадров. [22]

Динамика развития организованной учебной деятельности: образовательная область "Творчество" музыка на этапах экспериментирования

Народный фольклор искусство, которое необходимо для формирования самостоятельной творческой деятельности, в реализации практических навыков и умении, из разных областей образования, используя местный диалектический материал, близкое к пониманию, осознанию национального колорита, характера мелодии северных казахских песен, кюй, жыр, толгау, терме. Концентрировать внимание детей, семантической интерпретации музыкальной фактуры, индивидуальных музыкально-интонационных факторах местной народной мелодий, расположении ладовых опор, ритма нисходящего движения местного значения казахской песне в народной гармонизации, местным музыкально-интонационным факторам спокойного, неспешного, нежного пения, где динамизируют нижние тональности, который создает рисунок народной музыки. Исполнение народной песни, побуждает в детях дух прошлого, истинного познания истории народа, все краски игры звучания.

Результаты и выводы диссертации обнарудутся применением теоретических и практических задач, методологических оснований, обработанных диагностических данных, основополагающих исследовании диссертации, выборности предлагаемых методов, соответствий дидактическим принципам педагогики.

Нужно достаточно точно отражать, ту или иную грань между преемственностью многоуровневого образования, обязать вести учетную – диагностирующую систему, при поступлении в школу, после детского сада, по окончании каждой четверти в школе. Отражать эти результаты при переходе детей на другой уровень знания включительно. Без учета знания, невозможно увидеть конечный результат учебной деятельности наших детей.

Ведь, бесцельно полученные знания, не приносят никакой пользы для человечества и общества. И это не требует научного доказательства. В настоящее время проблема создания целостной системы образовательного пространства остается актуальной, не решенной. Но вводятся новые программы, которые формируют личностный рост, расширяют виды деятельности. Внедряя принципы преемственности, нельзя действовать однозначно, отбрасывая личностный аспект ребёнка.

Обсуждение результатов

Апробация и внедрение результатов исследования происходила в детских садах № 22, 7, 26, 10. Апробировались результаты формирования учебной деятельности дошкольников, средней группы, в многоуровневом образовании. Теоретические положения и практические результаты представлены в публикациях, мастер – классах, статьях различного уровня:

- IV Областная научно – практическая конференция дошкольных работников «Современное дошкольное образование: тенденции, проблемы, перспективы» (г. Караганда, 2016г.);
- V Областная научно – практическая конференция дошкольных работников «Качество дошкольного образования: новые подходы в условиях реализации обновленного содержания образования» (г. Караганда, 2017г);
- VI Областная научно – практическая конференция дошкольных работников «Новые формы и подходы в организации деятельности дошкольных организаций» (г. Караганда, 2018г);
- VII Областная научно – практическая конференция дошкольных работников «Детский сад будущего: создание условий для развития успешного ребенка» (г. Караганда, 2019г);
- Научный журнал БГУ им. К. Карасаева Вестник БГУ №3(45) 2018г (Бишкек, 2018г);
- Журнал Научный аспект №1 2019г том 7 (г. Самара, 2019г);
- Журнал Научный аспект №4 2018 том 5 (г. Самара 2018г);
- Журнал «Преемственность в образовании», Выпуск №23 (10) 2019 «Образования XXI века: существующие тенденции и взглядов в будущее» (г. Москва, 2019г);
- «Республиканский научно- практическая конференция им. О.АБайконурова, Индустрия 4.0: STEAM- технологии образования» (Казахстан г. Жезказган, 2019г).

Без подготовки невозможно обеспечение дошкольнику преемственности знания. Не подготовленный дошкольник не может свободно овладевать знаниями и навыками, использовать их для решения задач обучения. Вывод ввести новые формы работы, определить основные направления в преемственности при переходе на новую ступень образования.

Экспериментирование как новый подход в образовании дошкольников, который формирует навыки учебной деятельности, в результате ребенок успешно адаптируется, в школьном коллективе. Основная цель экспериментов развитие ребенка, качественное обучение, пробуждения желания к обучению.

В процессе обучения дошкольник получает знания, развивается. Таким образом, подготовленный к школе ребенок готов к успешной учебной деятельности. Педагогическая наука, стала перед выбором, на кого возложить такую важную задачу, как подготовить ребенка к школе, или вернее кому доверить, педагогам дошкольного или начального школьного образования? Кто возьмёт на себя ответственность по подготовке будущего школьника? Ответ дать нелегко. Ни для кого не секрет, что между воспитателями детского сада и педагогами начальной школы давно существует эта конфликтная ситуация. Педагоги начальной школы в пробелах в обучения обвиняют воспитателей, а они в свою очередь педагогов школы. И каждый по - своему прав.

Современное образование выдвигает краткие предшкольные курсы. [23] Это в некоторой степени выход из ситуации. Но в этих курсах учат детей лишь элементарным навыкам учебной деятельности. И в такой короткий срок невозможно привить ребенку все необходимые навыки для успешного овладения знаниями. В этой ситуации необходима помощь психологов и педагогов. Учебная деятельность дошкольников должна всесторонне изучаться с точки зрения науки. Научный подход должна предшествовать в формировании предпосылок учебной деятельности дошкольников. Только овладев всеми навыками одной ступени ребенок свободно переходить на новую ступень образования.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан Об образовании № 319-III от 27.07.2007 года. Подробнее: https://kodeksy-kz.com/ka/ob_obrazovanii.htm
2. Запорожец А. В. Развитие восприятия и деятельность. «Вопросы психологии», 1967, № 1.
3. Схема индивидуального обследования детей младшего школьного возраста. Для школьных психологов. Авторы: А.Л.Венгер, Г.А.Цукерман. Под ред. П.Г.Нежнова. – Томск: «Пеленг» 1993г
4. М.Жұмабаев. Педагогика. – Алматы: Рауан. 1992.
5. https://www.zharar.com/rus/10712-kunanbaev_black_word_7.html
6. Из журнала «Семья и школа» о вкладе Льва Толстого в педагогику, 1960 г
7. Сухомлинский В.А. 'О воспитании' - Москва: Политическая литература, 1982
8. Аймауытов Ж. Педагогическое руководство // Антология педагогической мысли Казахстана / Сост. К.Б.Жарикбаев, С.К. Калиев. –Алматы: Рауан, 1995.
9. Байтурсынов А. Об обучении по-казахски // Антология педагогической мысли Казахстана / Сост. К.Б.Жарикбаев, С.К.Калиев. - Алматы: Рауан, 1995
10. <https://fb.ru/article/386559/pedagogicheskie-idei-suhomlinskogo-vklad-v-pedagogicheskuyu-nauku-v-a-suhomlinskogo>
11. <https://cyberpedia.su/17x1a4e5.html>
12. https://studopedia.ru/15_52_problemi-razvivayushchego-obucheniya-v-rabotah-davidova-i-elkonina.html
13. Преемственность в работе детского сада и школы. / Под редакцией В.И. Ядэшко и Ф.А. Сохина, М.: Просвещение.
14. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. Психологическое исследование 1968г.
15. Давыдов, В.В., Маркова А.К. Концепция учебной деятельности школьников. Вопросы психологии. -1981.-№6.
16. Владимирова Т. В., Токарев А. А. Преемственность устойчивого развития на уровнях дошкольного и начального образования. Педагогическое мастерство: материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Москва, февраль 2014 г). — М.: Буки-Веди, 2014
17. Концептуальные идеи примерной основной общеобразовательной программы дошкольного образования «Мир открытий» (от рождения до семи лет) 2011г.
18. Степанова, М.И. «Школьная зрелость» как важная предпосылка учебной деятельности / Степанова М.И., Лашнева И.П., Сазанюк З.И. // Детский сад: теория и практика. – 2014. – № 6 (42).
19. Проблемы многоуровневой подготовки в системе педагогического образования. Аспекты и тенденции педагогической науки: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, июль 2017 г.)

20. Урунтаева, Г.А. Психология дошкольного возраста: учеб. для студентов учреждений высш. проф. образования / Г. А. Урунтаева. – 3-е изд., стер. – М.: Академия, 2014.

21. Аслаева Р.Г. Пути разработки системы психолого-педагогического сопровождения детей младшего школьного возраста. Электронный журнал «Психологическая наука и образование» //www.psyedu.ru / ISSN: 2074-5885 -2009, №2.

22. Веракса, Н.Е. Зарубежные психологи о развитии ребенка-дошкольника: пособие для педагогов дошкольных учреждений / Н.Е. Веракса, А.Н. Веракса. Москва 2006г

23. Вострокнутов Н.В. Школьная дезадаптация: основные понятия, пути и средства комплексного сопровождения ребенка с проблемами развития и поведения <http://www.otrok.ru/medbookyiistpsy/vostr.htm>

ӘОЖ 373

БІЗДІҢ БАЛАБАҚША

Абугалиева З.К.

«№ 8 арнайы мектеп-интернаты» КММ, Теміртау қ.,Қазақстан

Осы конференцияда Сіздермен балабақшадағы жұмыс тәжірибеммен бөліскім келеді.

Бірінші көзқарас тәрбиеші « міндетті» деген ұғым.Тәрбиеші ешқандай ата-анаға оның баласына міндетті емес.

Көбнесе тәрбиеші ата-анадан қорқып баланы көтеріп алып қалады, ол қате. Түсіндіре кетейін тәрбиешінің баланы көтергенде егер денсаулығына зақым келсе, ата-ана оған жауапкершілік алмайды.Бірақ, бала балабақшаға келіп жылап қалғанда, ата-ана тәрбиеші көтеріп, алдап алу керек деп түсінеді.

Көбнесе ата-ана баланың балабақшаға келгісі келмейтін себебін тәрбиешіден көреді.

Сондықтан балабақшаның психологі көбнесе ата-анамен жұмыс жасау керек.

Оның себебі ата-ана көбнесе,әсіресе біз қазақ ата-аналары баланың киімі көк, тамағы тоқ, уайымы жоқ осымен менің міндетім аяқталды деп ойлаймыз.

Таңертең балабақшаға келгенде бала ата-анасын әлі де сағынып тұрады.Бұндай жағдай көбнесе жанұяда баламен сөйлесу,құшақтап аймалау тактильді контакт мүлдем жоқ болғанда кездеседі.Үйге жұмыстан шаршап келген ата-ана, балам мазамды алмасын деп смартфон беріп қояды, ол өте қате.

Ал егер сөйлессе көбнесе не мектеп, не балабақша туралы, мысалға не жедін, тәрбиеші не мұғалім не деді деген сияқты әңгімелесу болады. Ол дұрыс емес.

Әр балаға көңіл бөліну керек. Үйде баламен сөйлесу,кем дегенде отыз минут болу керек.

Ол сөйлесу әр- түрлі болуы мүмкін, ойын түрінде де болуы мүмкін.

Бір тәулікке осы отыз минуттық көңіл бөлу жеткілікті.

Баланың қарыны қалай тоқ болса, көңіл-күйі де солай тоқ болады.

Бала ештеңе ойламайды деп ойлаймыз, бала барлығын да ойлайды, олардың фантазиясы өте мықты.

Сол балабақшаға келе жатқанда ойына неше түрлі келеді. Мысалға; мамам мені тастап кетеді, ұмытып кетеді, жақсы көрмейді, сарқытты өзі жеп қояды т.т.б.

Қазіргі заманда психология ғылымы өте керемет дамыған. Әрбір балабақшада психолог ата-анамен жұмыс жасаса, әсіресе ата-аналар жиналысында әр-түрлі методикамен, тренингпен өзекті мәселені көрсете алса, ата-ана да көп затты түсінер еді.

Көп жас ата-аналар максималист, осындай әр-түрлі ата-аналармен жеке әңгімелесу бөлмесінде әңгімелесу керек.

Тағы бір мәселе ата-ананың неге балалардың балабақшада төбелесуін түсінбеуі. Оны да балалардың балабақшадағы ойын кезіндегі бір-бірін түсінбей төбелесіп қалуы да, қалыпы жағдай екенін түсіндіру. Балалар ойын кезінде төбелесе, ол да бір қарым- қатынас деп қарастыру керек,

Бірін-бірі түсіне , біле түседі. Бұл да бір балалардың бірін-бірі зерттеу техникасы деп түсіну керек.

Әсіресе тәрбиеші балалар ойнаса төбелеседі деп көбнесе отырғызып қояды. Отырған бала дамымайды, ол ойнау керек.

Ойнау кезінде – бала бірін- бірі таниды, зерттейді, терең түсінеді, өзіне дос табады, тіл табысып үйренеді. Ойнау барысында бір-бірімен келісім жүргізіп үйренеді.

Енді бір балабақшада қалыптасқан ұғым балалар ойыншықтарды сындырып тастайды, деп жинап қою.

Бала ойыншықты сындырса, ол да қоршаған ортамен танысудың бір түрі. Мысалы; Ол қатты ма, жұмсақ па ішінде не бар екен, сынамасынбайма т. б. көп мысал келтіруге болады.

Сол сияқты дидактикалық материалдарды қолдан жасау, оларды балаларға ойнауға беру. Балалар бұндай материалдармен сюжетті-рольді ойындарды жақсы ойнайды.

Балалардың түскі ұйқы кезінде, тәрбиешіде бос уақыт болады, сол кезде жыртылған жұмсақ ойыншықтарды тігіп, тастанды материалдардан әр-түрлі дидактикалық, ойынға керекті заттар жасауға болады. Қазіргі кезде қолдан сабаққа, ойынға керекті көп құрал жасауға болады.

Осы арқылы балалардың сабаққа қызығушылығын арттырып, баланың балабақшаға деген ынтасын шынықтыру керек.

Айта берсе, мәселе көп.

Бала балабақшаға уақыт өткізу үшін келмейді. Ол жан-жақты даму керек, сол баланың жан-жақты дамуына жағдай жасауымыз керек.

Тәрбиеші мен ата-ананың тілегі бір, екеуі бір-біріне сырлас, ақылшы, дос, көмекшісі бір-біріне тірек болу керек. Сонда ғана бірігіп, баланы тәрбиелей аламыз.

Баланы тәрбиелегенде біреудің баласы деп қарастырмай, осы елді, жерді аманат қылып қалдыратын саналы ұрпақ деп сезінсек, нұр үстіне нұр болар еді.

ӘОЖ 373

БАЛАЛАРДЫҢ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРГЕ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ж.О. Аманбек

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің
«Мектепке дейінгі тәрбие және психологиялық - педагогикалық
даярлық кафедрасының аға оқытушысы, Қарағанды қ., Қазақстан

Балауса ұрпақтың тәрбиесі мен олардың білім алар ошағы балабақшадан басталады. «Елдің – ертеңі бүгіннен басталады» деген қанатты сөзде қаншама мән – мағына жатыр. Жас ұрпақ тәрбиесіне «Бала жас, ол еш нәрсені білмейді, өсе келе бәрін түсінеді» деп қарау үлкен қателік. Халақымыз «баланы жастан» деп бекер айтпаған. Баланың бойына өз халқының тарихын, ата – тегін, салт – дәстүрін сіңіріп тәрбиелеу өмір талабы. Бала негізгі тәрбиені, өнегені ең алдымен отбасында ата-анасынан алады. «Балаға білім беру үшін, ең алдымен оны тәрбиелеген жөн, тәрбиесіз берілген білім, ол ертең бір апатқа әкеп соғады», - деген дүниежүзілік білім мен мәдениеттің ұстазы атанған, данышпан, ойшыл - Әбу Насыр Әл Фараби.

Бала тәрбиесі ана сүтінен басталып, өмір бойы қалыптасатын күрделі құбылыс. Тәрбиенің ең алғашқы негізі отбасында қаланып, балалбақшамен байланыс арқылы одан әрі жалғасады. Яғни, бала тәрбиелене отырып білім алады. Баланың балабақшаға баруы, оның өміріне көптеген

өзгерістер әкеледі: күн тәртібі өзгереді, ата – анасының жоқтығы, қатарластарымен үздіксіз қарым – қатынасы барысында бейімделу процесі міндетті түрде жүреді. Сәби балабақшаға барғанда жаңа әлеуметтік жағдайларға өту кезінде психологиялық дайындықтың болмауы, баланың тұлғалық дамуында орны толмас бұзылуларға алып келетінін көрсетеді [1].

Бейімделу кезеңінде балалар өте мазасыз, ата – анасы әкелгенде жылайды, топта қалғысы келмейді айқайлайды, шулайды, ал кейбір балалар ұялшақ, кейбір балалар басқа балалардан өзін алшақ ұстайды, бөлек жүреді, көзге түскілері келмей қашып жүреді, сәтсіздіктер туып, тәрбиеші оған ескерту жасаса жылайды, топта өздерін еркін ұстамайды, көп сөйлемей, қарым-қатынастың аздығы аурулар санының көбеюіне әкеп соғуы мүмкін. Осы барлық өзгерістер балаға бір уақытта әсер етеді де, стресстік жағдайлар тудырады. Яғни, оны невротикалық реакцияларға, қорқыныштың пайда болуына, тамақтан, ұйқыдан бас тартуға, жиі – жиі ауруларға әкеп соқтыруы мүмкін. Адамның мүмкіндіктері мен қоғамның талаптары бір – біріне қарама – қарсы болса, бейімделу процесі міндетті түрде жүреді. Адамның қоршаған ортаға бейімделуінің 3 стилін бөліп көрсетуге болады:

Шығармашылық стиль. Адам қоршаған орта жағдайларын белсенді түрде өзіне қолайлы етіп өзгертуге тырысады және сол арқылы өзі сол ортаға бейімделеді.

Конформды стиль. Адам пассивті түрде қоғамдық талаптар мен жағдайларды қабылдап, мойынсұну.

Өзін алып қашу стилі. Адам қоғам талаптарына үйрене алмайды немесе үйренгісі келмейді. Ең оңтайлы стиль- шығармашылық стилі, оған керісінше- өзін алып қашу стилі [2].

Осыған сәйкес бейімделудің фазалары болып көрсетіледі.

Айқын көрініс беру фазасы. Соматикалық қалыптың және психикалық статустың ауытқушылықтарымен сипатталады, соның әсерінен салмақтың кемуі, жиі респираторлық аурулар, ұйқының бұзылуы, тәбеттің болмауы, сөйлеудің дамуындағы регрессия туындайды. Фаза орташа алғанда бір айға созылады.

Жеңіл бейімделу - баланың жүріс – тұрысының 10-15 күн ішінде қалыпты жағдайға оралуы, соған сәйкес салмақтың артуы, ұжымда өзін дұрыс ұстауы, метепке дейінгі мекемеге барған бірінші ай ішінде ауырмауы.

Мектепке дейінгі мекемеге барудың 20 күнінде баланың ұйқысы қалыпқа келеді. Өз уақытымен тамақтана бастайды. Көңіл – күйі сергек және қызығушылығы болады, бірақ мұның бәрі таңғы жылаумен сәйкесінше жүреді. Жақын адамдармен және ересектермен қарым – қатынасы бұзылмайды. Балаларға деген қарым – қатынасы қызығушылықпен немесе немқұрайлылықпен сипатталады. Ортаға деген қызығушылығы үлкендердің қатысуымен екі аптада өз қалпына келеді. Сөйлеу мәнерінің дамуы тежеледі, бірақ бала үлкендердің айтқан нұсқаулары орындауы мүмкін. Бірінші айдың соңына қарай сөйлеу мәнерінің белсенділігі қалпына келеді. 10 күннен артыққа созылмайтын, ешқандай ауыр салдарға соқтырмайтын аурудың болуы мүмкін. Вегетативтік жүйке – жүйесінде өзгерістер немесе невротикалық реакциялардың белгілері болмайды.

Орташа бейімделу - қозғалыстар бір ай көлемінде қалпына келеді, психикалық стресстің белгілері бар. Жалпы жағдайының бұзылуы айқын және созылмалы түрде көрініс береді. Ұйқы және тәбет тек 20 – 40 күннен кейін ғана қалпына келеді. Бір ай көлемінде көңіл – күйінің тұрақсыз болуы тән. Жүріс – тұрыс реакциялары мектепке дейінгі мекемеге келгеннен 30 күнде өз қалпына келеді. Баланың жақын адамдармен қарым – қатынасы эмоционалдық қозу жағдайында болады (жылау, кездескен кезде немесе қоштасқан кезде айқайлау). Балаларға деген қарым – қатынасы немқұрайлы, сирек жағдайда қызығушылығы болуы мүмкін. Сөйлеу мәнері қолданылмайды, немесе белсенділігі төмендейді. Ойында бала өзіндік қалыптасқан дағдыларды қолданбайды, жағдайға байланысты ойнайды. 10 күннен артық созылмайтын, ауыр салдарсыз екі рет ауыруы мүмкін. Салмағы өзгеріссіз немесе төмендейді. Невротикалық реакциялар көрініс береді: үлкендермен және балалармен қарым – қатынаста таңдау, нақты бір жағдайларға ғана қарым – қатынас жасау. Вегетативтік жүйке жүйесінің өзгерісі: бозару, терлеу, бет терісінің жарылуы, көздің астының көгеруі, беттің албырттып тұруы – 1,5- 2 апта көлемінде.

Ауыр бейімделу - ұзақтығы 2 айдан 6 айдан дейін. Бала жиі ауырады, алған әдет – дағдыларын жоғалта бастайды, физикалық жағынан ғана емес, сонымен қатар психикалық жағынан үдеуі мүмкін. Бала жақсы ұйықтай алмайды, ұйқысы қысқа және жылап немесе

айқайлопанып кетеді, тәбеттің тартпауы ұзаққа созылып, тіпті тамақтан бас тартуға алып келуі мүмкін, невротикалық құсу, функционалды дәретке отырудың бұзылуы. Көңіл – күйі немқұрайлы, бала өте көп және ұзақ жылайды, жүріс – тұрыс реакциясы мектепке дейінгі мекемеге келген күннің 60 күнінде өз қалпына келеді [3].

Жақындармен қарым – қатынас эмоционалды қозу күйінде болады және олармен бірлескен әрекет жасаудан бас тартады. Балаларға деген қарым – қатынасы; олармен қарым – қатынастан бойын аулақ ұстайды немесе агрессиялық қарым- қатынас көрсетеді. Қандай да болмасын іс – әрекетке қатысудан бас тартады. Сөзді мүлдем қолданбайды немесе сөйлеу жүйесінің дамуының 2-3 кезең артта қалған байқалады. Ойын әрекеті қысқа мерзімде және жағдайда байланысты болады [4].

Бейімделудің ауыр жағдайы 2 нұсқа бойынша көрініс беруі мүмкін:

- Жүйкелік – психикалық дамуы 1- тоқсанға артта қалады, респираторлық аурулар 10 мөлшерінде болып, үш реттен көп қайталанылады. Соның әсерінен бала 1-2 тоқсан уақытында өспейді және салмақ қоспайды.

- Жүйкелік – психикалық даму 2-3 тоқсанға артта қалады, бойының өсуі және салмақ қосуы баяулайды, жиі ауырады.

- Әлсіз көрініс фазасы – баланың адекватты жүріс – тұрысымен сипатталады. Психикалық жағынан жетілуі орташа жағдайдан баяу болады. Фаза 2-5 айға созылады. Қарым – қатынас сферасындағы бұзылулар баланың қарым – қатынас жасау тәжірибесіне байланысты. Егер бала тек анасымен ғана қарым – қатынасқа түсіп үйренсе, онда оның басқа адамдармен қарым – қатынаста қиындықтар туындауы мүмкін. Қарым – қатынасқа түсудің жаңа формасы ғана баланың кеңейтілген әлеуметтік ортада өзін жақсы сезінуіне кепіл бола алады [5].

Амбиваленттік мінез – құлық баланың конфликт жағдайындағы алғашқы формасы және ол ұялшақтық пен жасқаншақтықпен сипатталады. Амбивалентті мінез – құлық кезінде бала үлкендермен еріксіз қарым – қатынасқа түседі, кейде оның нұсқауларын орындауға бас тартады.

Соған сәйкес, тәрбиешімен қарым – қатынасы да немқұрайлы болады. Мұндай балалар бір іс – әрекеттен екінші өту кезінде қиындықтар сезінуі мүмкін. Отбасында мұндай балалармен негізінен эмоционалды қарым – қатынас жасайды. Үйде онымен өте аз ойнайды, ал егер ойнаған жағдайда да оның талаптарымен өз бетінше істейтін іс – әрекеттерін жетілдірмейді.

Ұзақ уақыт және әртүрлі ойындарға белсенді қатысатын балалар салыстырмалы түрде жаңа ортаға өте жеңіл бейімделеді. Қызығушылықпен ойнайтын кез- келген ересек адаммен жеңіл тіл табысып кетеді. Л.Н. Галигузованың ойынша, бейімделуі қиын балалар ойын процесінде зейінін бір нүктеге жинақтай алмайды, қызығушылығы төмен дәрежеде болады.

Жоғары дәрежедегі заттық іс – әрекеттің болуы, үлкендермен қарым – қатынас жасау, балада жағымды эмоциялық күй туғызады және бұл балабақшаға оңай бейімделуге жағдай жасайды. Г.М.Лямина бейімделу кезеңін жеңілдететін немесе қиындататын негізгі факторлар – ол баланың қарым – қатынас жасауының қалыптасқан типі және жақындармен, қатарластарымен қарым – қатынас жасауға деген қажеттілік деп есептейді. Осыған байланысты пассивті, жалғыз қалуға ұмтылатын балалар тәрбиешінің басты назарында болуы керек, өйткені олар жаңа ортаға ұзақ бейімделеді деп есептейді,- Г.Н.Лямина . Жаңа шарттарға бейімделудің негізіне ізденіс белсенділігі жатады. Баланың дамуына оның денсаулық жағдайы із қалдыратыны анық дәлелденген, әлсіз балалардың жаңа ортаға үйренуі қиын болатыны әуелден белгілі [6].

Эмоционалды жағынан сезімтал, жүйкелік және соматикалық жағынан әлсіз, әсіресе неврозбен ауыратын балаларға, мектепке дейінгі мекеме оның психикалық дамуына әсер етеді. Оларға керісінше, интеллектуалдық көрсеткіштері төмен балалар, маскүнемнің балалары бейімделу кезінде қиындықты сезбейді. Бұл балалардың оңай бейімделуі оларда эмоционалды байланыстың жоқтығымен түсіндіріледі. Анасымен эмоционалды байланысы тығыз болған сайын және баланың психикасы күрделі болған сайын, бейімделу процесі қиын өтетін болады.

Отбасындағы бала тәрбиесі ұзақтың айырмашылығы және қиыншылыққа үйретудегі алдыңғы жағдайлардың өзгеруімен байланысты. Ұйқының бұзылуы, эмоционалды жағдайлар, тамақтандыру әдістемесі, жиыстыру және ұйымдастыру сергектіктің дұрыс болмауы, дұрыс тәртіп болмаған отбасыларда, балалардың артық әсерлері алғашқы күндерде жаңа мектепке дейінгі тәрбие орнында байқалады. Бұл жағдайда, балалардың мінез – құлқының бұзылуы өмірдің жаңа

жағдайларына шұғыл ауысуы, әдеттері балалар үшін тәртіпті қабылдау және жеткіліксіз дамумен, олардың бейімделушілік механизмімен түсіндіріледі.

Баланың индивидуалдық ерекшелік астарымен байланысты. Баланың жан – жақты дамуы мына кейіпке ұйғарылады, яғни, оның әлеуметтік қарым – қатынастарының жан – жақты дамуы, оған жаңа жағдайлармен қарым – қатынастардың пайда болар кезінде айналасына нақты мүмкіндігі оның даму деңгейінің анық қайта құрылуына жағдай жасайды [7].

Бала бақшаға барғандықтан жақын үлкен адаммен қарым- қатынасының шектелуі қауіпті психологиялық ауыртпалыққа әкеледі. 1,5 жастан сондай-ақ 3 жастағы балаларға эмоционалды ауыр тиеді. Әлеуметтік ортаның өзгеруі баланың психикалық және физикалық денсаулығына әсер етеді. Кішкентай жасында ерекше мән беру керек, ол кезде көптеген балалар бірінші рет жабық жанұялық ортадан әлеуметтік байланыстар әлеміне ауысады.

Балабақша ортасы – ол ең алдымен бала мен үлкендер, бала мен басқа балалар арасындағы өзінің талаптары мен әртүрлі қарым- қатынасы бар әлеуметтік орта. Сондықтан, балабақшаға бейімделу – балалар мен үлкендер, балалар мен құрбылары арасындағы өзіндік талаптары, өзіндік түрлі әрекеттері бар қарым – қатынас.

Бейімделу процесіндегі үлкендер мен құрбыларымен қарым – қатынас спецификасы. Балалар тобындағы психологиялық ахуал ерекше көңіл бөлуді талап етеді. Тәрбиешінің міндеті – топтағы рөлдердің орналасуын уақытында байқап, қарым-қатынастың қарама қайшы келуінің алдын алу керек. Балабақшада балалар жаңа орын жағдайы мен уақыт тәртібіне сай ғана емес, бірінші кезекте, жаңа тұлға – тәрбиешімен де таныс болады. Бала бақша тәрбиешісі педагогикалық тәсілдерді жиі қолданады. Мұндай мінез – құлық балалар жағынан бала бақша тәрбиешісімен әлеуметтік байланыс қалыптастыруда баяулыққа әкеліп соғады. Баланы жаңа ортаға тез үйреткісі келетін тәрбиешінің бала тұлғасын нақты білмеуі орын алуы мүмкін. Одан бұрын, бала бақша тәрбиешілерінде бірінші жоспарда педагогикалық әсер ету тұрады. Бала бақша тәрбиешілерінде қыздармен салыстырғанда ұлдарға эмоционалды қарым – қатынасы білінеді. Іс- әрекетте қыз балаларға көп талап қояды. Бұл рөлдерді реттеу салт-дәстүрмен негізделген. Дамуды бақылау нәтижесі, балалардың және тәрбиешілердің мінез-құлық реакциясын талдау бойынша 3 жастағы балалар балабақшаға барар кезінде үйрену қиындығы пайдалы болмай-ақ, материалдық, уақыттық және әлеуметтік жағдайлардың толық өзгеруін түсіне алмайды. Бұл қиындықтар уақытша сипатқа ие және әдебиетте бұрын көрсетілгендей, үйрену реакциясы мен мінез-құлықтың бұзылуының интенсивті формасымен теңдесе алмайды.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың әлеуметтік-психологиялық бейімделуі. Әр бір ұлтқа және адамзатқа тән өмір сүру бейнелерін, мәдениетін тұтастай қарастырғанды айтамыз. Бірақ біздің осы өмірді саналы қарастыруымыз іштей қарама қайшыланады. Балалық шаққа қызығушылық тарихи өткен шаққа қызығушылық сияқты әлеуметтік және индивидуалды даму кезінде ғана пайда болады, ал әрбір біздің өткен шағымызды есімізге түсіргеніміз біз қазір сол жағдайды көріп отырған сияқты жағдайда боламыз. Ересек адам үнемі балалық шаққа кіре алмайды, оған ылғи балалық шақ сырға толы жабық сияқты болып көрінеді [8].

Бейімделу (адаптация) – организм функцияларының, құрылысының, оның органдарының және клеткаларының орта жағайына ыңғайлануы, бейімделуі. Баланың мектепке дейінгі мекемеге бейімделуі жылдам жүрмейді: ол үшін, яғни балабақшаға толығымен үйренуі үшін бір күн, бір апта талап етілмейді. Бұл барлық организм жүйелерінің маңызды ширақтылығымен байланысты ұзақ процесс.

Балабақшаға бейімделу кезеңі бала мен анаға аса ауыр тиеуі үшін, баланың да, оның ата-анасының да балабақшаны ұнатуына көмектесетін қарапайым ережелерді басшылыққа алған жөн. Балабақшаға берерден шамамен бір ай бұрын сәбиіңізді балабақшамен таныстырыңыз. Жай ғана балабақша аумағында серуендеуге барыңыздар, сонда ол балабақша ғимаратының әсемдігіне тамсанып, онда қайта-қайта баруға ынтасы оянады, мұндайда алғашқы ресми күн де ол үшін мереке іспеттес болмақ. Бала жаңаша күн тәртібінен биологиялық тұрғыда қолайсыздық сезінбеуі үшін, бір ай бұрын оны ақырындап балабақшада болатын жаңа тәртіпке үйрете беріңіз. Бұл тамақтануға да қатысты [9].

Баланың ұжымға жылдам сіңісуі үшін, оның қарым-қатынас жасауға бейімділікті дамытуына көмектесіңіз, ал бұл балалармен, сондай-ақ ересектермен араласу барысында ғана мүмкін болмақ. Реті

келсе, балабақшаға бармай тұрып, болашақ топтастарымен және олардың ата-аналарымен танысқандарыңыз тіптен құптарлық жайт. Баланы міндетті түрде дербестікке дағдыландырыңыз, өз жасының деңгейінде өз-өзіне қарай алатын болсын [10].

Балаға балабақшаның не үшін керек екенін, сәбилердің онда не үшін баратынын әңгімелеп беріңіз. Әкесі мен анасының жұмысқа, ал балалардың балабақшаға баратынын түсіндіріңіз. Анда-санда баламен бірге балабақша маңынан өтуге тырысыңыз, және оған дәл осы балабақшаға баратындарыңыздың қандай жақсы болғанын қуана ескертіңіз. Тобының қандай әсем болатынын, ондағы ойыншықтардың қандай сүйкімді екенін, оның балалармен ойнайтынын айтыңыз. Осы қуанышты жаңалықты баланың көзінше достарыңызбен және жақындарыңызбен бөлісіңіз. Сәбиіңіздің балабақшаға қабылданғанына қуанып тұрғаныңызды айтыңыз. Сөйтіп, балабақшамен тезірек танысуға баланың өз құлшынысы артатындай етіп, оны жағымды арнаға бағыттаңыз. Балаға ондағы күн тәртібінің қандай болатынын, олардың немен айналысатынын айтыңыз, себебі бала жұмбақ жағдайларға аттанбауы тиіс және өзін не күтіп тұрғанын білуі керек. Баланың көзінше ешқашан балабақша туралы жағымсыз пікір айтпаңыз, және, ең бастысы, оны балабақшамен қорқытпаңыз. («тамағыңды ішпесең, балабақшаға жіберемін»; «мейлі, балабақшада сені тамақ жеуге жақсылап тұрып үйретеді» деген секілді). Баланы бастапқыда балабақшаға бірнеше сағатқа әкеліңіз де, кейіннен біртіндеп толық күнге жеткізіңіз. Мұндай біртіндеушілік қағидасы сәби үшін де, оның анасы үшін де анағұрлым жайлы болмақ. Баланы балабақшадан алып қайтарда міндетті түрде олардың немен айналысқанын, қандай тамақ ішкендерін сұраңыз, жетістіктері үшін мақтауды да ұмытпаңыз. Бала ата-анасы қасында болмаса да, оларға өз өмірінің қызықты екенін білуі тиіс.

Баланы таңертең балабақшаға әкелген кезде жылдам қоштасып үйреніңіз, бұл істі көпке созбаған жөн, әйтпеген жағдайда бала сіздің абыржығаныңызды сезіп қояды да, сізден айырылғысы келмей қалады. Әрдайым қасында екеніңізді және мейлінше жақсы көретініңізді бала қашықта жүрсе де сезінуі үшін, оның қалтасына шағын ғана естелік зат салып беріңіз, бұл оның көңіліне медеу болады. Балаңыз байбалам салған уақытта ешқашан оның ырқына жығылушы болмаңыз. Қайткен жағдайда да балабақшаға баратынын ұқтырыңыз, әйтпесе келесі жолы оның еркеліктерін көтеру сіз үшін қиынға соғатын болады. Әрине, әрбір бала өз алдына бір әлем, олардың әрқайсысының ыңғайын таба білу керек, алайда тек сүйіспеншілік, шыдамдылық және парасатты оң ықылас қана балабақшаға баруды сүйікті іске айналдыра алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Нұрматова С. «Жантану мәселелері» - Алматы №2, 2010ж
2. Аймауытов Ж. «Психология (оқу құралы)» – Алматы 2006 ж.
3. Алдамұратов Ә. «Жалпы психология» – Алматы, 1996 ж
4. Алдамұратов Ә. «Қызықты психология» – Алматы, 1992ж
5. Анастаси А. «Психологическое тестирование» – Журнал, Алматы, «Сана», 1991 ж
6. Байтұрсынова А.А. «Арнайы педагогика» – Алматы, 2008 ж
7. Хақимжанова Г.Д., Айдарбекова А.А. «Обучение и воспитание детей с особыми образовательными потребностями в условиях массовой школы» – Алматы, 2001ж.
8. Оспанбаева М.П., Құрманова С.Н. «Ерекше білім қажеттілігі бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу шарттары» - Журнал, Астана, 2012 ж
9. Аймауытов Ж. – Журнал «Тәрбиеге жетекші» 2015 ж. №2
10. Сатыбаев С. «Халық әдебиетінің тарихи негіздері» – Алматы, 1992ж

УДК 37.013.42

THE EXPERIENCE OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES AND WAYS OF INTERACTING WITH PARTICIPANTS OF SUBJECTS OF THE EDUCATIONAL SPACE IN PRE-SCHOOL EDUCATION

Zh.A.Karmanova¹, K.T.Anabekova², M.B.Iskakova³, G.K.Nurkenova⁴

^{1,2,3,4}Karaganda University named after academician E. A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan

A preschooler of the XXI century is a child who is an active user of digital devices.

Preschool education of the XXI century is actively involved in the process of applying digital technologies in its activities. New technologies aimed at preschool age, computer programs, digital devices and various digital platforms are emerging that allow integrating the educational process of a preschool organization into the online space. At the same time, the task of organizing the process of formation, development and education of a child in the digital world, which leaves an imprint on the modern social environment of the child, remains urgent.

For several years now, the public parent community has been divided into two groups: supporters and opponents of early childhood digital socialization. However, progress cannot be stopped. Digitalization is a trend of the 21st century and the environment in which a modern child grows and develops. Digitalization of education originates from the phenomenon of computerization, which in the middle of the 20th century revolutionized the system of interaction and knowledge transfer. The process of active introduction of computer and information and communication technologies into all spheres of society has begun.

The prerequisites for the inclusion of information and communication technologies in preschool institutions can be traced back to the French teacher Celestin Frenet, who in the 30s of the XX century began to actively use the methodology of free writing. The essence of the technique was that the children were given the task to write a text on a free topic. An important condition: the children printed this text on a special machine, and did not write by hand. Then the contents of the leaflet were read to the entire group of preschoolers in order to discuss and correct the text. Only after that, the text was printed again and placed in the news sheet at the stand at the kindergarten. Subsequently, this technique was called "Educational typography". S. Frenet also used films and sound recordings in his classes.

In 1960, the first interactive device appeared that allows you to teach a child to read and write. The authors of the new method were R. Kobler and O. Moore. Children at the age of three learned to read using a special typewriter that makes sounds when you press the keys. According to O. Moore, the interactive environment is the basis of a child's education. As for the computerization of education, this phenomenon dates back to the 70s of the XX century, when a computer was first offered in the USA for classes with preschool children. The main purpose of this experiment was to teach children the basics of programming (at that time, the main global trend). The initiators of this experiment were Seymour Papert and Cynthia Solomon. It was they who developed the new programming language "Logo", with which the authors wanted to teach preschoolers the basics of programming. This resource ("Logo") helped to create an environment for preschoolers in which they could train in developing reasoning skills and solving technical problems.

As Professor S. Papert later noted in his book "Childhood in a new Way: the presence of computers as an experiment in developmental psychology", electronic computing machines (computers) "will comprehensively invade the child's life and become an intellectual tool used by the kid as freely as a pen and pencil, but with great variety and imagination". At the same time, he noted that the technical device will not be able to replace the teacher, it is only designed to complement traditional education and diversify it[1]. Further, a number of countries in Europe, South America, Australia and Canada have begun to actively develop and implement special programs in the practice of preschool institutions, implemented with the help of state support, the purpose of which is to introduce computer learning into the educational process. In fact, there was a revolution in the educational environment, which actively began to include computers, special programs and training courses (robotics).

Developers of government programs in the United States aimed at computerization of education, including preschool, have noted certain successes in teaching preschoolers if it is organized with the help of computer game programs [2]. This allows the authors of the programs to "conclude that computers can be useful if they are expertly introduced into the practice of kindergartens." A new experience in the development of a computer environment in preschool institutions in Canada has been called "computer stations". In a number of kindergartens, a part of the playroom space was allocated for computers, i.e. the computer became part of the game environment for a preschool child. There were no plans to conduct any special classes on the computer, children could freely use the computer to play or study at their own request. At the same time, in the 90s of the XX century. In kindergartens in Canada, it was proposed to "include computer games on a specific topic of introducing children to the world around them: "Library", "Birthday".

In kindergartens in Bulgaria, it was believed that computer technology was an integral part of a child's life in kindergarten. Therefore, they were offered to be included both in classes with children and in free play activities. Bulgarian research teachers have developed recommendations for the inclusion of preschool children in the process of working on a computer [3]. In their opinion, the child must first go through the preparatory (pre-computer) stage of acquaintance with a computer, where he gets acquainted with the rules of working on a technical device, games and other possibilities of these technologies. Next, children can move on to the computer stage, where in groups of 2-4 children, children can freely play games that the tutor has

selected for them. The third stage is "post-computer" - children move on to ordinary activities related in meaning to the previous ones.

In France in the 80s of the XX century. Rachel Cohen began to actively introduce interactive technologies for classes with preschool children on learning to read and write. For these purposes, she chose a computer with a human voice synthesis function. Children aged from 3 to 6 years old typed words, sentences or descriptions of special pictures on the keyboard. Then they pressed the space bar and heard the audible pronunciation of what was written. These technologies, according to R. Cohen, allow children to build interpersonal interactions and communication, as children often work with a computer in groups of 3-4 people, discuss their activities, and help each other [4]. The end of the 90s of the XX century is considered a landmark period in the world of the transition from learning from the study of computer technology to learning using computer technology, including in preschool education, as well as the transition from computerization to digitalization of learning.

At the beginning of the 21st century, most countries began actively introducing computer and digital technologies into the education system of preschool children. For example, in 2004, the Government of New Zealand carried out extensive work to study the experience of using computer technologies in preschool education. The results of the report influenced the adoption of a new educational standard in the country aimed at teaching ICT to preschool children. A special stage in the application of digital technologies in preschool education abroad was developed in 2011. The UNESCO Institute has a scientific project on the application of information and communication technologies in the field of preschool education. In this project, the levels of development of computer technologies in different countries and the prospects for their further development were determined.

Since 2012, the Finnish government has made it a priority to equip educational institutions (including preschools) with technical training tools in order to develop children's computer design skills, develop cognitive abilities and implement personalized learning. The digitalization of education is actively taking place in Korea. In 1999, the Government of the Republic established the Korean Information Service for Education and Research, whose task was to organize research in the field of digitalization of education and dissemination of this information. The Republic of Korea's approaches to the digitalization of education are focused on the integration of digital technologies into its education system, including preschool education. This approach is aimed at improving the efficiency of work in the education system, increasing digital literacy and competitiveness.

The Republic of Singapore, in its education development strategy, has guided educational organizations to systematically introduce digital technologies into education to develop children's skills in the 21st century. The experience of introducing digital technologies into preschool education shows that it is possible to minimize the risks of the impact of digital technologies on the development of preschool children if two important factors are taken into account:

- 1) The factor of integrating these technologies into different types of preschool activities;
- 2) The factor of the diverse use of technical means and tools in the practice of organizing classes and in the environment of a preschool organization. Properly organized use of digital technologies and digital resources stimulates children's creativity and provides ample opportunities for their self-expression.

In Russian pedagogical practice, the first attempts to use a computer in preschool institutions date back to the 80s of the XX century. "The first documented experience of using a computer in kindergarten was realized in 1986 in kindergarten No. 37 in Siauliai (Lithuania). A computer class was equipped here in the preparatory groups [5]. The children studied twice a week for 15-16 minutes. Educational programs aimed at consolidating and clarifying knowledge in mathematics and literacy have been developed especially for preschoolers. This experience became successful, and already in 1987 the computer began to be used in the kindergarten "Golden Key" in Solnechnogorsk, Moscow region and further across the country. "Preschool age is an important stage for the formation of digital competence, which can be defined as" ... a new form of literacy, which becomes an essential component of any education in the XXI century." Important global trends determining the development of education, including preschool, are currently: formation of a pupil's personal development strategy; assessment of the formed competencies (achievements) of the pupil; group work; assessment of achievements; the pupil is a teacher, i.e. the formation of a system of knowledge transfer from child to child in the process of mutual learning using digital technologies.

An important condition for the implementation of digital learning is the development of intellectual abilities, imaginative thinking, imagination, and social intelligence in preschoolers in the process of cognitive activity using digital technologies. Thus, the global experience of using digital technologies in preschool education shows that their use in preschool age is associated with the organization of the learning process of children. Digital technologies have become a means of learning that allows achieving a high level of

effectiveness in the development and education of preschoolers and developing a certain level of independence in obtaining scientific and systematic knowledge[6]. It is almost impossible to imagine a modern kindergarten without the use of information and communication technologies. The domestic and foreign experience of digitalization of the educational environment shows that it makes it possible to increase the effectiveness of the educational process. A modern teacher should develop skills such as the ability to work with text and graphic editors;

Ability to work with databases using information languages; to use a PC as a pedagogical technical tool; be able to develop and put into practice electronic software tools; when informing and educating parents, it is advisable to create various websites: educational institutions, teachers, a separate group. The presence of an official website on the Internet provides parents with the opportunity to receive information promptly, which is aimed at informing parents about the quality of educational services. The process of digitalization of education involves the formation of a digital (information) culture among participants in the educational process, which allows them to use the opportunities that open up competently and adapt to the information society environment.

Currently, there are many options for interacting with parents in an online environment that can be used in the educational process, in particular, for their information and pedagogical education. The counseling center provides psychological and pedagogical support to families raising: children who do not attend educational institutions; children with special educational needs who attend general education groups of other kindergartens and do not receive qualified correctional assistance. Psychological and pedagogical consultations for parents in various areas of development of a preschool child. Determination of the level of readiness for school education. Assistance in the socialization of preschool children. Information assistance. Especially relevant are not only the issues of organizing interaction, but also the creation of a new comfortable and safe distance learning environment that takes into account the needs and interests of various categories of students and ensures their psychological health. Online counseling technologies in modern psychological work are not something new and have many advantages, in particular:

Independence from the time and place of counseling; guaranteed confidentiality; ease of organizing interaction with a specialist, the ability to organize work not only using a personal computer, but also individual mobile devices (smartphone/tablet); the ability to break off contact at any time, which is especially important for sensitive and vulnerable parents; a sense of security for the counsellor when staying at home; concentration on verbalization of experiences, which increases work efficiency. When consulting, a full-fledged contact is established quickly enough, which removes many difficulties at the beginning of the client's interaction with a specialist and contributes to the rapid establishment of trusting relationships, allowing you to get a positive result from just one meeting. In addition, the format of such consultations is very convenient when organizing the work of small groups of students, for example, for correctional and developmental work [7].

I would like to note the advantages of remote counseling, which involves a specialist's answer to a question asked by an anonymous subject in a "closed" mode. This method allows you to provide fairly fast and effective advisory assistance to a large number of subjects, which greatly increases the number of interested persons. The means of these technologies help the teacher to diversify the forms of support for the educational process, to improve the quality of work with families. Well-organized websites and various Internet resources will help establish partnerships with the family of each pupil. Join forces for the development and upbringing of children. To create an atmosphere of mutual understanding and common interests, emotional mutual support. The advantages of the Internet resource are the opportunity for parents to find out specific information about the age characteristics of children, to publish their personal materials from the experience of family education.

Computer technologies can expand the possibilities of communication between teachers and parents. Their use carries a figurative type of information that is understandable to all participants in the educational process. Parents are more motivated to work with their child at home due to the attractiveness of a computer and multimedia effects, as movements, sound, animation attract the attention of children for a long time. Advantages of using an information and methodological Internet resource reducing the time for parents to access information, prompt receipt of information, the ability to demonstrate any documents, photos, videos, audio materials, ensuring a dialogue between the educator and parents, an individual and group approach to working with families in the context of digitalization of education.

This research has been/was/is funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant № AP23490177).

Literature:

1. Papert S. Childhood in a new way: the presence of computers as an experiment in developmental psychology. М. : Pedagogy, 1999.
2. Novoselova S. L., Petku G. P. The computer world of a preschooler. М. : New School, 2017. p. 128.
3. Wiederhold A. Computer in elementary school // Informatics and education. 2013. No. 2. pp. 23-25.
4. Novoselova S. L. The computer world of a preschooler. М. : New School, 2017. pp. 46-47.
5. IBM KidSmart Early Learning Program: Practices from 15 countries on using the KidSmart program to teach children with special educational needs. [electronic resource]. URL: <http://www.emc.spb.ru/docs/ibm/2019/kidsmart.pdf>.
6. Kalash I. The possibilities of information and communication technologies in preschool education : an analytical review. Unesco, 2020.
- 7 New information technologies in preschool education / Gorvits Yu. M. [et al.]. Moscow : Linka-Press, 2020. p. 328.

ӘОЖ 373.2

ҚҰМ ТЕРАПИЯСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

А.О.Аубакирова¹, А.З.Ахмадиева²

^{1,2} «Бақыт» бөбекжайы КМҚК, Қарағанды қ., Қазақстан

Заманауи білім беруді жаңғырту оның барлық сатыларында жаңа заманауи сапаға қол жеткізуді көздейді. Бұл қазіргі заманғы түзету және білім беру технологияларын белсенді қолдану ғана емес, сонымен қатар білім беру деңгейін мемлекеттік білім беру стандарттарына сәйкес келетін тиісті деңгейге көтеруге ықпал ететін өз технологияларын жасау қажеттілігін тудырады. Психологиялық түзетудің дәстүрлі және дәстүрлі емес әдістері жүйесінде арнайы әдістер көбірек орын алады, оған құм терапиясы сияқты бағыттар кіреді.

Құм терапиясы — бұл заманауи арт-терапия мен арт-педагогиканың бір түрі, оның ішінде әр баланың жеке басын ашуға, оның психологиялық қиындықтарын шешуге, олардың тілектерін білу қабілетін дамытуға және оларды жүзеге асыру мүмкіндігін дамытуға мүмкіндік беретін құммен ойындар жүйесі бар. Балаға құрдастарымен және сыртқы әлеммен қарым-қатынас орнатуды үйренуге, эмоцияларын білдіруге және сезімдер, мәселені шешудің жолын ұсынатын ішкі “мен” дыбысын есту. Құм-кез келген жастағы балалармен жұмыс істеу үшін тамаша материал [1].

Мектепке дейінгі білім берудің мемлекеттік білім беру стандарттарының негізгі идеясы және сәйкесінше білім беру бағдарламасының мазмұны оң әлеуметтену идеясы болып табылады, балалардың өзіне және өз күштеріне деген сенімділігін қалыптастыруға бағытталған мүмкін және әр түрлі формаларды, әдістер мен тәсілдерді бекіту маңызды, балалардың табысты және қажет болуға деген ұмтылыстары, бастамашылық пен шығармашылықты көрсетуге дайындығы мен қабілеті. Бұл құм терапиясының әдістері және құм үстелдерінің көмегімен баланың тілінің дамуын жүзеге асыруға көмектеседі. Статистика көрсеткендей, қазіргі уақытта көптеген балалар мамандандырылған көмекке мұқтаж. Олардың ішінде эмоционалды-ерікті проблемалары бар балалар, әсіресе қорқыныш пен мазасыздық сезімдері бар.

Балабақшадағы балалардың психологиялық денсаулығын түзету және дамыту үшін әртүрлі құралдар бар: білім беру ойындары мен жаттығулары, әртүрлі дидактикалық материалдар, ойын терапиясы, ертегі терапиясы. Мұның бәрін мен күнделікті жұмыста қолданамын. Бірақ мұндай оқыту құралдарын балабақшаның барлық педагогтары пайдаланады және менің сабақтарыма танымдық қызығушылықты қолдау үшін балалардың эмоционалды әлемін дамытудың жаңа әдісін табу қажет болды, бұл тек қызығушылық тудырмайды, сонымен қатар көптеген жағымды эмоциялар. Мен өз таңдауымды ертегі терапиясымен және коммуникативті технологиялармен бірге құммен жұмыс істеуді тоқтаттым, оны өз тәжірибемде жүзеге асырамын. Бұл менің тәжірибемнің жаңалығына айналды [2].

Бүгінгі таңда Қазақстандағы құм терапиясы өзін психотерапия мен педагогикада тиімді практикалық әдіс ретінде көрсетті. Дегенмен, құм терапиясының толық тұжырымдамасы әлі қалыптасқан жоқ. Бұл осы әдісті таратуға және түсінуге үлес қосуға мүмкіндік береді.

Психологиялық-педагогикалық жұмыстың мақсаты: құм терапиясы мен ертегі терапиясының көмегімен әр түрлі мәселелерді түзету және алдын-алу.

Осы аталған әдістер арқылы мынадай мәселелерді шешуге болады:

- пәндік-ойын қызметін жетілдіру,

- оқу қызметін қалыптастыру,
- танымдық функцияларды (қабылдау, зейін, есте сақтау, ойлау), сөйлеу және моториканы дамыту.

- сөйлеу мен мінез-құлықты түзету;
- білімге деген қызығушылықты арттыру;
- сәттілік жағдайын жасау.

Құм терапиясы және ертегі терапиясы құралдарымен жұмыс істеу үшін келесі принциптер негізделді:

- диагностика мен түзетудің бірлігі;
- болашаққа бағдар.

Құм терапиясын қолдану баланың жақын даму аймағын кеңейтуге мүмкіндік береді;

-жағымсыз жағдайларды жеңуге, баланың дамуындағы жұмысының бұзылуына, сондай-ақ осы процестер негізінде қалыптасатын тұлғаның жағымсыз ерекшеліктерін өтеуге бағытталған эмоционалды-ерікті саланы үйлестіру [3];

- баланың белсенділігіне сүйену-баланың қабілеттерін дамытуды қамтамасыз ету танымдық іс-әрекеттің субъектісіне айналады. Тиісінше, бұл қағида психологиялық әсердің ерекшелігін талап етеді, ол баланың санасына үнемі және тұрақты түрде жүгініп, оған болып жатқан құбылыстың мәнін қабылдауға және түсінуге мүмкіндік береді. Бұл қағида іс-әрекетте өзін-өзі көрсету үшін қажетті психологиялық қасиеттерді дамытуға мүмкіндік береді;

- көркемдік-түзету әсері;
- еркіндік пен тәуелсіздік. Балаға қоршаған ортаға деген көзқарасын дербес анықтауға, өзіне ұнайтын нәрсені таңдауға мүмкіндік береді;
- баланың мүдделерін қорғау. Ешқандай жағдайда түзету әсері балаға, оның психикалық және физикалық денсаулығына зиян тигізбеуі керек екенін ескере отырып, эмоционалды салаға түзету араласуларын құру.

Балалармен барлық түзету жұмыстарының негізінде психология мен педагогиканың үздіксіздігі туралы ереже жатыр. Баланың психикалық дамуының оның тәрбиесі мен оқуымен байланысының психологиялық-педагогикалық теориясының негізгі қағидасын белгілі зерттеушілер Л. С.Выгодский, П. Я. Галперин, С. Л. Рубинштейн және т. б. тұжырымдады. Көрнекті педагогтар мен психологтар баланың психикалық дамуындағы бірқатар функциялардың сезімтал кезеңдерін қамтитын ерте жастағы балаларды диагностикалаудың маңыздылығын бұрыннан көрсетті, яғни бұл функция сыртқы әсерлерге ерекше сезімтал және әсіресе олардың әсерінен қарқынды дамып келе жатқан кезеңдер.

Қазіргі уақытта балалардың оқу, түзету және даму процестерін жеңілдететін құмсалғышты қолданатын көптеген ойындар, жаттығулар мен ойын бағдарламалары әзірленді. Олар, ең алдымен, мектеп жасына дейінгі балалар мен даму проблемалары бар балаларға арналған. Бұл ойындар Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева және Т. М. Грабенконың “Құмды ойын терапиясы”, “Ертегі терапиясындағы ойындар” кітаптарында егжей-тегжейлі сипатталған. Олардың ішінде келесі түрлер ерекшеленеді:

✓ Оқу ойындары. Олар баланы оқуға, жазуға, санауға және сауаттылыққа үйрету процесін жеңілдетеді, қолдың ұсақ моторикасын, фонематикалық есту қабілетін дамытуға ықпал етеді, дыбыстың айтылуын реттеуге көмектеседі.

✓ Танымдық ойындар. Қоршаған әлеммен танысу ойындары, географиялық ойындар, фантастикалық, тарихи, экскурсия ойындары.

✓ Проективті ойындар. Проективті ойындарды жеке және топта өткізуге болады, олардың көмегімен баланың психологиялық диагностикасы, түзетуі және дамуы жүзеге асырылады [4]

Түзету және дамыту жұмыстарын жүзеге асыру үшін мен өз қызметімде құм терапиясының келесі принциптерін қолдандым:

1. Нақты “тұру”, балалар ойындары мен балалар ертегілерінің кейіпкерлерімен бірге барлық жағдайларды жоғалту – құм терапиясының осы принципі негізінде қиялдың шындыққа және керісінше өзара ауысуы жүзеге асырылады.

2. Тәжірибе мен жағдайды түсіну-құмсалғыштағы жағдайды ойнай отырып, бала оған сырттан қарауға мүмкіндік алады. Құм терапиясының бұл принципі ойынды нақты өмірмен байланыстыруға, не болып жатқанын түсінуге, мәселені шешудің жолдарын табуға мүмкіндік береді.

3. Алмасу принципі-құм ойындарында бала мен психолог идеялармен, ойлармен, сезімдермен оңай алмасады. Осылайша, құм терапиясы серіктестік қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.

4. Абстрактілі белгілерді жандандыру принципі-құм терапиясы болып жатқан оқиғалардың шындық сезімін қалыптастыруға мүмкіндік береді [5].

Мен құм ойындарын түзету әсерінің жетекші әдісі ретінде, дамыту және оқыту кезінде және баланы ынталандыруға, оның сенсоримоторлық дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін көмекші құрал ретінде, диагностика және психопрофилактика ретінде қолданамын.

Құм терапиясы ретінде келесі жабдықтар қолданылады:

- Құрғақ құмға сурет салуға арналған жеңіл үстел.
- Кинетикалық құмнан құм суреттерін салуға арналған құмсалғыш.
- Таза, еленген құм.
- Кинетикалық құм.
- Миниатюралық фигуралардың "жинағы"

Ойындар мен жаттығулар процесінде құм терапиясының әсерін күшейту үшін музыкалық шығармалар қолданылады, мысалы: "табиғат дыбыстары", мектеп жасына дейінгі балаларға ұсынылатын релаксация және классикалық музыка.

Мен өз жұмысымда құммен жұмыс істеудің екі түрін қолданамын. Бұл кинетикалық құмды қолданатын құмсалғыштағы жұмыс және жарық үстеліндегі құрғақ құммен жұмыс. Құм терапиясындағы классикалық нұсқа-құмды кескіндеменің құрылысы. Балаға құмда сиқырлы әлем немесе ертегі тарихын құру ұсынылады. Құмсалғышта жұмыс істеудің міндетті компоненті-кішкентай фигуралар немесе олардың бейнесі [6].

Құммен жұмыс істеу белгілі бір мінез-құлық ережелерін талап етеді. Олар әдетте сабақтың басында арнайы таңдалған құм кейіпкерімен келіседі. Ол құмды елге шақырады және ондағы мінез-құлық ережелерін анықтайды. Кейіпкер құмды ертегі, құм патшасы, тасбақа, түйе болуы мүмкін.

Мұнда құмды кейіпкер балаға тапсырма береді.

Негізгі бөлігі-орындау тапсырма.

Қоштасу рәсімі деп аталатын соңғы бөлімде құм кейіпкері саяхаттың немесе ойынның аяқталғанын хабарлайды.

Құм терапиясы даралау процесіне ықпал етеді, қаттылықты жеңілдетеді, шығармашылықты, ішкі сезімдерді босатады, қабылдауды күшейтеді және естеліктерді жаңартады, қиялды дамытады, символдық мағыналардың көптігі арқасында бірнеше тәжірибені қамтамасыз етеді.

Құм терапиясын балалардың білім беру іс-әрекетінде заманауи арт-педагогиканың бір түрі ретінде қолдану, менің тәжірибем көрсеткендей, баланың дамуының ерекше құралы болып табылады. Балаларда ерікті мінез-құлық тезірек қалыптасады, қиял, бастамашылық белсенді дамиды, қызығушылық артады; эмоционалды жағдай тұрақтанады; тактильді сезімталдық пен ұсақ моториканы дамытумен қатар, балалар өздерін тыңдауға және өз сезімдерін айтуға үйренеді, бұл сөйлеуді, ерікті зейін мен есте сақтауды дамытуға ықпал етеді.

Біздің қолдану тәжірибеміз құм терапиясы бұл балалардың физикалық ғана емес, сонымен бірге психикалық (интеллектуалды) денсаулығын қалыптастыруға ықпал ететіндігін көрсетті.

Құм терапиясының заманауи арт-терапия мен арт-педагогиканың бірегейлігі-бұл әмбебап сипатқа ие және кез-келген балаға арналған, өйткені ол баланың бейімделу қабілетін арттыруға, эмоционалды саланы тұрақтандыруға, мазасыздықты, өзіне деген сенімсіздікті азайтуға көмектеседі. Құммен ойнай отырып, бала қауіпсіздік сезімін дамытады, өйткені құм әлемі-оның бақылауындағы әлем.

Менің жұмыс тәжірибем көрсеткендей, құм терапиясын қолдану оң нәтиже береді:

- балалардың қызығушылығы едәуір артады; сөйлеу қарым-қатынасының мотивациясы артады;
- балалар өздерін табысты сезінеді;
- сөздік толықтырылады және белсендіріледі;
- ұсақ моторика, визуалды қабылдау дамиды; оқу және жазу дағдылары қалыптасады;
- сөйлеудің грамматикалық құрылымы, үйлесімді сөйлеу реттеледі;
- бастапқы сөйлеу қабілеті дамиды.

Әдебиеттер тізімі

1. Т.М. Грабенко, Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева Чудеса на песке. Песочная игротерапия – Санкт-Петербург: Институт специальной педагогики и психологии, 1998.

2. О. Е. Громова Инновации – в логопедическую практику. Методическое пособие для дошкольных образовательных учреждений. Москва: Линка-Пресс, 2008.

3. Л.А. Комарова Автоматизация звука Р в игровых упражнениях. Альбом дошкольника. Москва: ГНОМ и Д, 2009.

4. Е.Н. Краузе Логопедический массаж и артикуляционная гимнастика. Санкт-Петербург: Корона – принт, 2005.
5. М. А. Поваляева Нетрадиционные методики в коррекционной педагогике. Ростов-на-Дону: Феникс, 2006.
6. М.А. Кудинова Здоровьесберегающие технологии в системе коррекции речи дошкольников. Логопед. – 2010. – №2.

МРНТИ15.31.21

БАУЫРЫНАН ТҮЛЕГЕН БАЛАПАН ЕДІК

Айтжанова Р.М.

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Бүгінгі жас ұрпақ – елдің ертеңгі тізгінін ұстар иесі екені анық. Сондықтан да жоғары оқу орнының табалдырығын аттаған әр студентке сапалы білім мен саналы тәрбие беруге профессорлық-оқытушылар құрамы қашан да мүдделі. Педагог қауымының орасан парызы әрі азаматтық міндеті.

Әр студенттің бойына білім дәнін сеуіп, ақ жүректілігін үстем қоятын педагогтердің тәжірибесі толысқан, өз мамандықтарын жете меңгерген, жауапкершіліктері мол, мейірімді, ізденімпаз, іскер жандар екендіктерін қажымай жасаған еңбектерімен дәлелдеп келеді.

Шәкірт тәрбиелеу ісіндегі ең негізгі ұғымның бірі – тұлға қалыптастыру, студент бойындағы адамгершілік қасиеттерді орнығуына ықпал ету болса, педагогтің осы міндеттер мүддесінен шығып жүргені баршаға аян. Шәкірт айнасы – ұстаз, ұстаз келбеті – шәкірт!

Дамушы қоғамға таңдау жағдайында өз бетінше жауапты шешімдер қабылдай алатын, олардың ықтимал салдарын болжай алатын, бәсекеге қабілетті, ұтқырлығымен, конструктивтілігімен, іскер қарым-қатынасымен ерекшеленетін, елдің тағдыры үшін жауапкершіліктің дамыған сезімі бар заманауи білімді, білікті, адамгершілігі мол, іскер адамдар әр кезеңде де қажет.

Шығыстың ойшылы Әбу Насыр Әл-Фараби бабамыз: «Ұстаз...жаратылысынан өзіне айтылғанның бәрін жете түсінген, көрген, естіген және аңғарған нәрселердің бәрін жадында жақсы сақтайтын, жақындарына да, жат адамдарына да әділ, жұрттың бәріне жақсылық пен ізгілік көрсетіп, қорқыныш пен жасқану дегенді білмейтін батыл, ержүрек болуы керек», деп білемін деген. Осыған орай, заманауи педагог шығармашыл, ізденімпаз, өзіне сын көзбен қарайтын, мәдениетті болса, бұл – шәкірттердің маңдайына біткен бақыты [1]. Студенттер арасында жүріп, олардың қуанышы мен жеткен жетістіктеріне куә болу, соған үлес қосу – педагогтің нағыз бақыты деп ойлаймын.

Тағдырдың маған берген сыйы үнемі жақсы адамдарды кездестіруі, жанашыр жандарға жолықтыруы, менің олармен түсінісіп, оларды жақсы көруім, өмір жолымда кездескен тұлғалардың мені дұрыс жолға бағыттауы деп білемін.

Осы ретте, менің алғашқы білім шаңырағым - Қарағанды педагогикалық институтының «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» кафедрасының түлегі екенімді зор мақтанышпен айта аламын. Өкінішке орай, мен таңдаған мамандықта білім алу орыс тілінде ғана болды. Әрине қазақ мектебін бітіріп келген жас түлектің қалай қиналғанын айтып жеткізу мүмкін емес. Бірінші курсты аман-есең бітіріп, екінші курсқа келгенде кафедраға жаңа мамандар тартыла бастады. «Жолы болар жігіттің, жеңгесі алдынан шығар» дегендей, сол жас мамандардың қатарында Белгібаева Гүлбаршын Қапанқызыда болды.

Сабақтан соң, аудиториядан шыға бере бірден қасына барып, тек менің ғана емес, көптеген қазақ мектебін бітіріп келген студенттердің басындағы мәселелерін баяндап бере отырып, қазақ тілін жетік түсінетін оқытушылардың сабақтары ана тілімізде өтсе қалай болар екен, осы мәселені кафедра меңгерушісі Л.Л. Поппельмен сөйлесіп шешіп берсеңіз деп қолқа салдым. Обалы нешік жақсы сөйлесемін деп келісімін берді.

Аяулы да, ардақты ұстазым Белгібаева Гүлбаршын Қапанқызы сөзінде тұрып, кафедра меңгерушісі рұқсат берді деген ақжолтай хабарды жеткізді. Осы кезден бастап алдындағы шәкірттерінің сапалы білім алуы мен қатар шығармашыл тұлға болып қалыптасуына алтын уақытын аямайтын жан екендігін көрсетіп келеді. Осы уақытқа дейін әр бір шәкіртінің жетістіктеріне мақтананып отырады. Әр қадамына риясыз тілекші.

Заманауи педагог алдында болашақ ұрпаққа жүйелі біліммен қатар жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтарды ұштастыра алатын әлеуметтік ортаға бейімделе алатын, мәдениетті,

жауапкершілік сезімі дамыған, интеллектуалды тұлғаны ұлаларлық келісім, әлеуметтік серіктестік, адам мен ұлт құқығының үйлесімділігі рухында тәрбиелеу міндеті тұр.

Өз кезегінде, тәрбие мәселесі әрбір елде әлемдік тенденцияларымен бірге оның өзіндік міндеттері мен басымдықтарын ескере отырып, қарастырылатын өзекті мәселеге айналуға.

Ал, ұлттық тәрбие беру – әр адамзаттың өз Отанына деген саналы қатынасын, мемлекеттік тілді, мемлекет құрушы ұлттың мәдениетін меңгеруді, мемлекеттің ұлттық бірлігін нығайту қажеттілігін түсінуді қалыптастыру. Сонымен бірге тәуелсіз Қазақстанның жетістіктеріне мақтанып, ұлттық рухты күшейтуге, азаматтық борыш, перзенттік парыз ұғымдарын дұрыс қалыптастырып бағыттауға, болашақ мамандардың кәсіби жауапкершілігін дамытуға ықпал ету.

Осы ретте ұстазым Гүлбаршын Қапанқызы 2006 жылы қазан айында "Болашақ мамандарды мектеп жасына дейінгі балаларға халық ауыз әдебиеті арқылы патриоттық тәрбие беруге даярлау" тақырыбында диссертациялық зерттеуін сәтті қорғап, педагогика ғылымдарының кандидаты атағын алды.

Заманауи қоғамда қазіргі көзқараспен қарайтын педагог қандай болуы керек және оның ролі қандай, деген сұрақтар жиі кездеседі. Ал біз оқыған ХХ-ғасырдың өзінде ұстазым менің шығармашылық қабілетімді дамытуға жағдай жасап, білімді қабылдауға деген ұмтылысымды дамытып, жеке бейімділігім мен дарындылығымды ынталандыра білді.

Біздің оқу кезіміз елімізде «Наурыз» мерекесінің жаңарып, жақсарып келуімен тұспа-тұс келді. Сол кездің өзінде-ақ аяулы ұстазым, қазіргі тілмен айтсақ білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесін дұрыс ұйымдастырып оны жүзеге асыратын, арнайы дайындығы бар, гуманистік бағытты ұстанған ұстаз болған екен. Осы ұстазымның «Роза, түбінде бір жерді жарып шығасың!», - деген сөзі арқау болды ма екен, менде осы ұстазым сияқты білікті маман болып шығамын деген шешімді қабылдап, Қарағанды педагогикалық институтының «Жалпы психология» кафедрасына оқытушылық лауазымға келдім.

Ұстаздың жолын қуу мен үшін оңай болды деу өтірік айтумен тең. Себебі, білім мен ғылым «инемен құдық қазғандай» екен. Алла тағаланың маған берген сыйы өмірде менің алдымнан өз істерінің білгір мамандары әрі жаны жайсаң ұстаздар кездесті. Өзім қызмет ететін оқу ордасындағы білім алушы шәкірттеріме сабақ беруге аудиторияға кірген сайын, мені білім нәрімен сусындатқан аяулы ұстаздарымның ақылы, ынталандырған сөздері құлағымның түбіне келеді. Бір әріп үйреткен ұстаздарыма мың жыл иіліп сәлем беремін деген ой-ниетім де әрқашан жадымда.

Ұстазым Белгібаева Гүлбаршын Қапанқызы 2009-2012 жылдары Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ-дың әлеуметтік-педагогика факультеті, мектепке дейінгі және психологиялық-педагогикалық даярлықтың теориясы мен әдістемесі кафедрасының меңгерушісі болды.

Қазіргі таңда Евней Арыстанұлы Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университетінің мектепке дейінгі және психологиялық-педагогикалық даярлық кафедрасының қауымдастырылған профессоры.

Ғылым жолы ауыр жол. Оның жолына түскен адам инемен құдық қазғандай табандылық пен құмырсқадай тынымсыз тірлік етпесе болмайтыны әркімге де түсінікті шығар. Ұстаздың 350-ден астам ғылыми басылымы бар, оның ішінде 3 монографиясы, 5 оқу құралы (1-еуі ҚР БҒМ-нің қолдауымен), 14 әдістемелік ұсынысы, 15 электронды оқулығы жарық көрген. Зерттеуінің нәтижелері қолданбалы және іргелі зерттеулердің халықаралық журналында Scopus, импакт фактормен, Түркия, Үндістан, АҚШ, Словакия, Ұлыбритания, Болгария, Польша, Чехия елдерінде өткен халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда, педагогика және психология ҒЗИ-ның ғылыми еңбектер жинағында, сондай-ақ, Ресей білім беру қызметкерлеріне арналған ғылыми-теориялық және қолданбалы журналда, республикалық ғылыми-практикалық конференцияларда баяндалып, талқыланды. Зерттеу материалдары Scopus журналдарында және ҚР БҒМ білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті, Ресей ЖАК ұсынған журналдарда жарық көрді. ҚР БҒМ “ЖОО үздік оқытушысы” атағының иегері.

Бүгінде педагогикалық факультеттің жанынан бой көтерген «Мектепке дейінгі және психологиялық-педагогикалық даярлық» кафедрасына 40 жыл толса, Белгібаева Гүлбаршын Қапанқызы асқаралы 60-қа келіп отыр.

Құрметті, Гүлбаршын Қапанқызы! Сізді өмірден тоқығаны мол, кең ойлап, қамқор қолын ұсынып жүретін аяулы азамат ретінде жақсы білемін. Еңбегіңізді арнаған саланы дамыту дамытуға сіңірген белсенді қызметіңіз, ғылыми-педагогикалық жаңалықтарды енгізуде озық ойлайтын кемел қабілетіңіз ешкімді де тәнті етпей қоймайды, өзіңіздің бар болмыс айрықша қасиетіңізбен жастарға ұлағатты ұстазсыз. Жоғары білімді дамытудың негізгі үрдісі мамандар даярлау сапасын арттыру жолында қарқынды ғылыми-зерттеу ізденістеріңізге ықыласым шексіз.

Бақып пен байлықтың кілті – денсаулық, жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеу жолындағы еңбектеріңізге табыс, шығармашылық жетістіктер, қажымас қайрат, отбасыңызға баянды бақыт тілеймін!

«Сен неткен бақытты едің келер ұрпақ» деп, Қасым Аманжолов жырға арқау еткен бақытты ұрпақ – алтын ұямнан білім мен тәрбие алып жатқан студенттер сіздер бақыттысыздар! Мен сіздерге әрқашан сенемін!

Қиындыққа мойымай, тірлік түбін түйіндеу, келешектің келбеті мен келісімін түгендеу – елдікке ұмтылыс, ұмтылыстың белді белестері, ұтымды бәсекелесі болатын жастарға сенім мол.

Бауырынан балапандай түлеп ұшқан едік, қазір қиядағы қыранмен қатар қанат қағатын жағдайға жеттік. Мұның бәрі ұстаздарымның батасы мен Сарыарқа жерінің киелі қасиеті! Жасай бер, сүйікті кафедрам! Терезең өзге жұртпен тең болып, абыройың асқақтай берсін, алтын ұя!

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Ш. Таубаева. Ғибратты ғұмыр. - Алматы «Қазақ университеті», 2023. – Б. 37.

ӘОЖ 37.013.46

«МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ: ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»

Л.С. Алипова

№2 «Батыр» балабақша МКҚК, Астана қ., Қазақстан

Мектепке дейінгі білім беру балаларды әлеуметтендіру, оларды тұлғалық және қарым-қатынас дағдыларына тәрбиелеу, сондай-ақ оқу мен шығармашылыққа дайындау үшін маңызды кезең болып табылады. Қазіргі уақытта мектепке дейінгі білім беру жүйесін дамытуда бірқатар тенденциялар мен перспективалар байқалуда, олар білім беру сапасын арттыру, тәрбие мен білім беру процесінің инклюзивтілігін қамтамасыз ету және жаңа технологияларды енгізу сияқты аспектілерді қамтиды. Оның маңыздылығы баланың болашақта қоғаммен дұрыс байланыс орнатуда, өзін-өзі табуда анық көрініс табады. Бұл мақалада тенденцияның даму жолдары мен перспективалардың көрінісін қарастырылады.

Мектепке дейінгі білім берудегі тенденциялар – бұл осы саладағы даму бағыттары, жаңа әдістер мен тәсілдер, сондай-ақ қоғамның, педагогиканың және психологияның өзгеруіне жауап ретінде пайда болатын жаңашылдықтар. Мектепкедейінгібілім беру жүйесіндегінегізгітенденциялармыналардықамтиды:

1. **Инклюзивті білім беру:** бұл барлық балалар, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін тең мүмкіндіктер беру принципіне негізделген білім беру процесі. Инклюзивті білім беру әдісінің мақсаты — әр баланың дамуына, әлеуметтенуіне және оқуына қолайлы жағдай жасау. Ол білім алу ортасын, оқу материалдарын және әдістемелерді әр түрлі балалардың қажеттіліктеріне бейімдеуді талап етеді. Қазіргі кезде әр баланың ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру процесі ұйымдастырылып, мүгедек балалар мен ерекше талантты балалар үшін тең жағдайлар жасалуда. Бұл білім берудің негізгі ерекшеліктері дифференциалды білім беруде: яғни, әр баланың жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес білім беру бағдарламалары мен әдістерін қолдану. Инклюзивті білім беру — білім беру қоғамының тең мүмкіндіктер мен құрмет қағидаларын дамытуына ықпал етеді, сондай-ақ балалардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беріп, оларды қоғамның толыққанды мүшесі ретінде тәрбиелейді. [1]

2. **Жаңа технологияларды қолдану:** бұл оқу процесін жетілдіру, балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту және білім алуды қызықты ету үшін маңызды. Цифрлық технологиялардың дамуы мектепке дейінгі білім беру процесіне елеулі әсер етуде. Ойыншықтар мен оқу материалдары интерактивті форматта ұсынылып, балалардың қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. Бұл технологияларға компьютерлер, планшеттер, интерактивті күйдіргіштер және білім беру бағдарламалары жатады. Жаңа технологияларды енгізу мектепке дейінгі білім берудің сапасын арттыруға, балалардың білім алу процесіне қызығушылығын жоғарлатуға және олардың күнделікті өмірде қажетті дағдыларды дамытуға көмектеседі. [2]

3. **Табиғатқа бағытталған білім беру:** бұл балалардың табиғатпен, қоршаған ортамен танысуын, табиғи құбылыстарды, өсімдіктер мен жануарларды зерттеуін көздейтін педагогикалық процесс. Бұл тәсіл балалардың экологиялық сана-сезімін қалыптастыруға, табиғатқа деген сүйіспеншілігін арттыруға, сондай-ақ олардың бақылау, зерттеу, эксперимент жасау дағдыларын дамытуға бағытталған. Соңғы жылдары экология мен табиғатқа деген қызығушылықты арттыру мақсатында «жасыл» білім беру концепциясы дамуда. Балалар табиғатпен тығыз байланыста болып, экологиялық мәдениеттері мен жауапкершіліктерін қалыптастырады. Бұндай білім беру балалардың экологиялық білімін арттырып, бақылаушы дағдыларын дамытуға септігін тигізеді. Айта кетейік, экологияның маңыздылығының күннен күнге жоғарылауына байланысты баланың бойындағы экологиялық санасының дұрыс қалыптасуы болашақта оның жеке күнделікті өмірінде де, кәсіби өмірінде де тек жақсы жағынан көрініс табатыны сөзсіз.

4. **Ата-аналармен серіктестік:** бұл ата-аналар мен балабақша немесе мектепке дейінгі ұйымдардың арасында болатын ынтымақтастық, ақпарат алмасу және бірлескен әрекеттерді қамтитын процесс. Бұл серіктестік балалардың дамуын, білім алуын және әлеуметтік дағдыларын жақсартуды мақсат етеді. Ата-аналардың білім беру процесіне қатысуы балалардың психологиялық және эмоционалдық күйіне оң әсер етеді және олардың әлеуметтенуіне көмектеседі. Бұл үрдіс коммуникация, ашық есік күндері, бірлескен іс-шаралар, пікір алмасу және кері байланыс орнату арқылы жүзеге асады. Бұл жерде жауапкершіліктің тек тәрбиешіде емес, тікелей ата-анасының да мойнында жатқанын атап өтуіміз тиіс. Тәрбиеші қаншалықты білікті маман болса да, бала өміріндегі кейбір аспектілерді тек ата-ана ғана дұрыс толықтыра алады. [3]

Мектепке дейінгі білім берудің перспективалары балалардың жан-жақты дамуына, әлеуметтік бейімделуіне және болашақта академиялық жетістіктеріне негіз қалайды. Оның даму жолдары бірнеше аспектілермен сипатталады.

Ең алдымен, мектепке дейінгі білім берудің мазмұнын тұрақты жаңарту қажет екенін айта кетейік. Білім беру бағдарламалары балалардың қабілеттері мен қызығушылықтарына негізделіп, жаңартылуы тиіс. Жаңа форматтағы жаттығулар мен тәсілдер баланың шығармашылық ойлауын дамытуға, әлеуметтік дағдыларын жетілдіруге және эмоционалдық интеллектін жақсартуға ықпал етеді. Бұндай жаттығулар балалардың білім алу қабілеті мен қызығушылығын арттыруға бағытталған. Осы бағытта қолданылатын тәсілдер мен жаттығуларға проекттік оқыту, сенсорикалық ойындар, дидантика, кооперативті оқыту мен авторлық бағдарламаларды жатқыза аламыз.

Проектік оқытудың мәні балаларға нақты жобаларды орындау арқылы білім беруде жатыр. Мысалы: "Менің үйім" жобасы аясында балалар өздерінің үйі туралы ақпарат жинап, оны түрлі тәсілдермен (сурет салу, макет жасау) ұсынады. Ал сенсорикалық ойындарда балалар сезімдерін дамыту үшін материалдарды (тұз, құм, су, жапырақтар) пайдаланып, олардың текстурасын сезіну, үйлестіру қабілетін арттырады. Дидантикаға келетін болсақ, бұл аспект білім мен ойынды біріктіруді білдіреді. Мысалы, «бомба» ойыны арқылы балалар санап, формаларды танып, есептік дағдыларын дамыта алады. Ал кооперативті оқыту және авторлық бағдарламалар балаларға топта жұмыс істеп, қоғаммен дұрыс қарым-өатынас орната отырып, жеке мүдделерге негізделіп тиімді жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Білім берудің мазмұнын жаңартудың қажеттілігі мамандардың кәсіби біліктілігіне тікелей байланысты екенін ұмытпау қажет. Соған байланысты, екінші аспект ретінде білім беру мамандарының кәсіби дамуын қарастырамыз. Мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыру үшін педагогтар мен тәрбиешілердің кәсіби дамуын қамтамасыз ету маңызды. Оқыту курстары, семинарлар мен тренингтер арқылы мамандар өз білімдерін толықтырып, жаңа әдістер мен тәсілдерді игереді. Сондай-ақ бұл жерде маманның кәсібіне деген жауапкершілігін түсінуі маңызды екенін ескеру қажет. Тәрбиешілердің біліктілігі мен білімі балалардың білім алуы мен оның перспективаларының айқын болуына ықпал етеді. Мамандардың кәсіби дамуы әртүрлі жолдар мен тәсілдер арқылы жүзеге асады. Мысалы:

- Біліктілікті арттыру курстары
- Семинарлар мен конференциялар
- Командалық жұмыс
- Рефлексиялық практика
- Психология және білім берудің теориялық негіздері

Үшінші кезекте ғылыми зерттеулер мен тәжірибелер тұр. Мектепке дейінгі білім беру саласындағы ғылыми зерттеулер мен тәжірибелердің нәтижелері оқу-тәрбие процесіне енгізілуі тиіс. Бұл педагогикалық практика мен теория арасындағы байланысты нығайтуға мүмкіндік береді және білім берудің жаңа тиімді әдістерін анықтауға көмектеседі. Ғылыми зерттеулердің негізгі бағыттары

мақсаты арқылы анықталады: балалардың дамуы, оқыту әдістері, психология мен эмоционалды даму сияқты бағыттар ұсынылады. Ал тәжірибеге келетін болсақ, олар негізінен балалармен коммуникация мен тікелей байланыс арқылы жүзеге асады. Оларға жобалау әдістері, креативті ойындар, интерактивті сабақтарды жатқызамыз. Балалар жоба арқылы білім алады, бұл олардың шындықты түсінуін және шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Ал ойындар арқылы балалардың танымдық және әлеуметтік дағдыларын дамиды. Бұл жерде тәрбиешінің жұмысында мониторинг пен бағалаудың маңызын айта кету қажет. Ол балалардың даму деңгейін және оқу прогресін жүйелі түрде бақылау тиіс.

Әр тәрбиешінің жұмысында осындай проекттер мен зерттеулер оның тәжірибесі мен біліктілігінің басты көрсеткіші болып есептеледі. Балалар ешқашан бірдей болмайды. Сондықтан, әрқайсына білім беру тәсілдері әрқашан сан алуан түрлі болып келеді. Біреуі шығармашылық тұрғыдан өзін жақсырақ көрсетсе, енді бірі өзінің интеллектуалдық мүмкіндіктерімен таңғалдырады. Олардың әрқайсысының мықты жағын дамыта отырып, баланың жан-жақты білім алуға деген құлшынысын арттыру тікелей тәрбиешіге байланысты. Сол себепті мектепке дейінгі білім берудегі ғылыми зерттеулер мен тәжірибелер педагогикалық жағынан болсын, психологиялық жағынан болсын маманның жұмысындағы маңызды бөліктердің бірі екенін айта аламыз.

Айтылған аспектілерге негізделі отырып осындай қорытынды шығара аламыз: мектепке дейінгі білім беру баланың болашағын қалыптастырудағы маңызды кезең болып табылады. Қазіргі тенденциялар мен перспективаларды ескере отырып, білім беру жүйесін дамыту, инклюзивтілік, жаңа технологияларды пайдалану және ата-аналармен ынтымақтастық жасау арқылы біз балалардың толыққанды, құзыретті және қоғамға бейімді жеке тұлғалар болып қалыптасуына септігімізді тигіземіз. Мектепке дейінгі білім берудің жетілдірілуі – бұл тек білім мекемелерінің ғана емес, бірақ сонымен қатар қоғам мен отбасының ортақ жауапкершілігі. Білім беру саласына жаңашылдық енгізу жұмылдырылған жұмыс пен ортақ еңбекпен жүзеге асатын үрдіс. Баланың болашақта өзін дұрыс қалыптастыруы білім беру саласының уақытылы, заман талабына сай дамуына негізделетінін ұмытпау қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Савельева, Л. М. (2018). "Психолого-педагогические основы организации инклюзивного образования". Педагогика и образование.
2. Мансурова, Г. (2021). "Мектепке дейінгі білім берудегі жаңа атехнологиялар".
3. Кереев, С. (2023). "Мектепке дейінгі ұйымдарда ата-аналармен жұмыс жүргізу". Педагогикалық зерттеулер.

УДК 373.2

ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ РЕБЕНКА В ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ

Р.М. Айтжанова¹, А.Р. Алпысбай²

¹к.п.н., ассоциированный профессор

кафедры дошкольной и психолого-педагогической подготовки
Карагандинского университета имени академика Е.А. Букетова

²Докторант 1 курса образовательной программы

«8D01101 - Педагогика и психология»

г.Караганда, Казахстан

Дошкольные педагоги часто сталкиваются с проявлениями эмоциональной нестабильности ребенка, особенно в период его адаптации при поступлении в дошкольную организацию образования. Как помочь педагогу квалифицированно оценить особенности эмоциональных реакций ребенка, их связь с общим психическим развитием, выявить и проанализировать факторы, вызывавшие нарушение его эмоционального благополучия? Как в условиях дошкольной организации избежать дисгармонии в эмоциональной сфередетей раннего возраста, предотвратить возникновение невротических реакций? На эти и другие вопросы мы постараемся ответить в данной статье.

В психологии эмоции определяются как «особый класс психических процессов и состояний, отражающих в форме непосредственного переживания значимость действующих на индивида явлений и ситуаций для осуществления его жизнедеятельности. Сопровождая практически любые проявления

активности субъекта, эмоции служат одним из главных механизмов внутренней регуляции психической деятельности и поведения, направленных на удовлетворение актуальных потребностей».[6]

Отношение к отражаемым явлениям как главное свойство эмоций представлено в их качественных характеристиках (знак – положительный или отрицательный; модальность – радость, тревога и др.), в динамике протекания (длительность, интенсивность) и во внешнем выражении – мимике, речи, пантомимике.

Проблема развития эмоций, их роли в возникновении мотивов как регуляторов деятельности и поведения ребенка является, по мнению исследователей [3], одно из наиболее важных проблем психологии и педагогики, т.к. дает представление не только об общих закономерностях развития психики детей и ее отдельных сторон, но и об особенностях становления личности дошкольника.

Эмоциональное благополучие – что это и почему оно важно? Эмоциональное благополучие связано с психическим здоровьем. Это позитивный подход к жизни, который позволяет ребенку наслаждаться жизнью, строить и поддерживать отношения с другими людьми и проявлять стойкость перед лицом невзгод.

Эмоциональное благополучие ребенка – залог психического здоровья и ребенка и взрослого человека, сформировавшейся личности. Его основа формируется в детском возрасте, следовательно, зависит от среды окружения ребенка, родных и близких ребенку, их отношение и реакции на его поведение. Ключевые моменты: положительное эмоциональное благополучие — это когда люди хорошо управляют эмоциями и имеют чувство смысла, цели и поддерживающие отношения. Положительное эмоциональное благополучие может снизить риск заболевания, недомогания и травмы. Есть способы улучшить общее эмоциональное благополучие.

На основе теоретических обобщений различных исследовательских позиций выделены три взаимосвязанных направления эмоционального развития в период дошкольного детства: эмоционально-экспрессивное, эмоциональное регулирование поведения и общения, развитие социальных эмоций.

Наблюдения, проведенные в последние годы, позволяют заключить, что для формирования психики детей раннего возраста главным является эмоциональное благополучие, которое служит показателем оптимального состояния ребенка в системе «Я—Мир».

Говоря об эмоциональном благополучии ребенка, мы имеем в виду показатели его субъективного, личностного отношения к окружающему, к людям и самому себе. У одних детей это радость бытия, открытость, согласие с миром, т.е. относительная гармония в эмоциональной сфере («солнечные дети»). У других детей — состояние подавленности и настороженности, тревожности и даже страха, т.е. выраженная дисгармония в эмоциональной сфере («сумрачные дети»). Дисгармония означает нарушения классических признаков дошкольного возраста: «уходит грация» (В.В. Зеньковский), ребенок «закрывается», во взаимоотношениях со сверстниками и взрослыми доминирует аффективные проявления. В наиболее выраженных случаях такие особенности поведения ведут к возникновению отдельных невротических реакций и др.), а на их основе негативного мироощущения в целом.[4]

Об особенностях эмоциональной сферы детей раннего возраста.

Как считают многие психологи, ранний возраст — период больших нагрузок на эмоциональную сферу ребенка, интенсивного формирования индивидуального эмоционального опыта, многогранного и неоднозначного, отражающего своеобразие условий его формирования.

В раннем возрасте состояние эмоционального благополучия определяется как базовое чувство эмоционального комфорта, обеспечивающее доверительное и активное отношение к миру, что способствует развитию личностного, физического, нравственного, умственного развития младшего дошкольника. У детей, особенно на втором и третьем году жизни, отмечается большой разброс в развитии отдельных психических функций психологических структур. Эмоциональные проявления, ярко выступающие во внешнем поведении детей, свидетельствуют об их разных возможностях в социальных контактах, в развитии речи, в особенностях решения возникающих ситуаций.

Чтобы увидеть особенности эмоциональной регуляции поведения, достаточно присмотреться к детям, посещающим вторую младшую группу. Вот еле-еле плетется в детский сад худенький мальчик грустным и даже хмурым выражением лица (ему примерно 2 года 2 месяца). Мама тянет сына за руку, и он молча ей подчиняется. Иногда слышны не очень понятные звуки и слова. Войдя в группу и столкнувшись со сверстниками, ребенок молчит (еще не освоился в новой обстановке), а затем испуганно оглядывается на дверь и даже пытается вернуться назад. Но, понимая, что мама уже ушла, начинает тихо плакать.

А вот идет другой мальчик (ему примерно 2 года 5 месяцев). Он улыбается и демонстрирует

хорошее настроение, так как по дороге в детский сад они с мамой немного поиграли — камешками несколько раз забили гол в ворота противника, вспомнили стихотворение о Робине-Бобине и обсудили, кто придет за ним вечером. Войдя в раздевалку и увидев сверстника, он поздоровался с ним и показал свою новую игрушку. Увидев няню, протянул ей пакет с печеньем и сказал, что будет всех угощать. Спокойно попрощался с мамой и направился к няне «помогать кормить малышей кашей».

Уже в раннем возрасте ребенок открывает для себя смысл человеческих отношений и нуждается в многочисленных подтверждениях в любви к нему. Часто задаваемый вопрос «Мама, ты меня любишь?» как раз свидетельствует о таком развитии. В свою очередь отношение матери к ребенку подпитывается реакциями эмоциональной чувствительности с его стороны, особенностями формирующейся у него привязанности. По мнению многих авторов Джон Боулби и др. пик таких отношений приходится на ранний возраст. Психолог Джон Боулби первым из психологов описал привязанность — как «устойчивую психологическую связь между людьми». Боулби считал, что самые ранние связи детей с теми, кто о них заботится, имеют огромное влияние, которое продолжается на протяжении всей их жизни.[1]

Воспитываясь, в семье преимущественно на основе эмоционального отклика разного рода взаимодействиям ребенок приобретает, такое необходимое качество, которое психолог Эрик Эриксон назвал доверием миру.[7] Если даже в семье сложная эмоциональная атмосфера, царит тягостное настроение (например: родители переживают конфликт в супружеских отношениях), ребенок не понимая, что происходит, заражается тревогой: часто раздражается, без повода плачет, становится возбудимым, вспыльчивым, менее активным на занятиях. Количество негативных реакций резко возрастает и при проявлении со стороны взрослых агрессии и насилия.

Эмоциональное благополучие ребенка дошкольного возраста может быть затруднено в связи с проблемами эмоциональной сферы: проявлением амбивалентности и инверсии эмоций. Эмоциональные проблемы в значительной степени являются причиной для снижения уровня развития качественно-количественных характеристик психических процессов.

Причинами проявления тенденций нарушений эмоциональной сферы чаще всего являются деструктивные детско-родительские отношения, в которых ребенок переживает дефицит «безусловной любви» и позитивного ресурса восприятия жизнедеятельности.

Как показывают наблюдения, для большинства детей, начинающих посещать дошкольную организацию, характерно проявление аффекта разлуки (плач, крик, и другие негативные эмоции). Такими реакциями стрессового характера дети сигнализируют о появлении угрозы для своей жизни, для удовлетворения ключевой витальной потребности в безопасности. Бесконечные вопросы «Где моя мама? Мама за мной придет? Где мой папочка?», отрицательные реакции растерянности, напряженности, конфликтности, а в некоторых случаях выраженного страха подчеркивают сложность осмысления ребенком сложившейся ситуации, переживания им кризиса жизненных отношений и неясности новых условий, которым он поначалу активно сопротивляется. Чаще всего это происходит в тех случаях, когда в семье не проводилась предварительная работа по подготовке сына (дочери) к новым условиям, а также в тех случаях, когда родители не пытаются облегчить стрессовое состояние ребенка и в негативной форме проявляют нетерпение, оставляя его в детском саду: «Как тебе не стыдно! Мама опаздывает на работу, а ты не понимаешь этого!»

Значительная роль в преодолении у детей выраженного аффекта разлуки принадлежит специалистам ДО (воспитателям, педагогу-психологу, музыкальному руководителю и др.), которые в этот период выполняют функции заместителей матери и других близких взрослых. Благодаря своим человеческим и профессиональным качествам они могут превратить стрессовую ситуацию в ситуацию, приемлемую для маленького ребенка. Отсутствие у некоторых детей ярких негативных реакций при поступлении в ДО можно объяснить разными причинами: спецификой семейных условий воспитания, наличием с самого раннего возраста замещающих привязанностей, замедленным развитием процесса переживания, чувствительности к доброму отношению нового взрослого и другими индивидуальными особенностями.

В.В. Лебединский и его ученики разработали систему эмоциональной регуляции, в которой можно выделить уровни и приемы коррекционной работы, последовательность их применения.[5]

Первый уровень-уровень эмоциональной чувствительности.

Например: ребенок вздрагивает, и напрягается при некоторых звуковых сигналах (громкая музыка, фейерверк, дрель у соседей). Главный способ преодоления такой гиперчувствительности — совместное переживание взрослого с ребенком этой ситуации, наполнение ее понятным смыслом «Дядя ремонтирует квартиру, а мы испугались...» Некоторые плохо контактируют с новыми людьми, привыкая к одному воспитателю, плачут, когда тот вышел из группы. При целенаправленной помощи

педагога ребенок научится справляться со своим аффективным состоянием.

Второй уровень — возраст 2–3 года, возраст *стереотипов*. Стереотипы могут быть позитивными и нежелательными. Например: некоторые дети долго не расстаются с плохими привычками, которые приобрели в раннем детстве (сосут палец, раскачиваются). Изменение таких нежелательных фиксированных привычек возможно лишь с помощью обогащения жизненного и эмоционального опыта ребенка, вовлечения его в активные формы доступной совместной деятельности и комфортно-го общения.

Третий уровень — *качество освоения новизны*, например: сфера нового пространства, новых игрушек, новых книг, новых людей. Возможности ребенка позволяют ему не только действовать в рамках стереотипов, но и проявлять инициативу, приносить изменения в привычный порядок, в установленные правила. Педагог должен понимать, каков баланс активных и пассивных форм поведения, поскольку разные появления пропитаны разными эмоциями. Одни родители отмечают, что движение доставляет ребенку радость, другие сетуют на неуклюжесть, некоторые обеспокоены гиперактивностью ребенка. Педагог, зная индивидуальные особенности детей, может регулировать их эмоциональное состояние.

Четвертый уровень — общение со сверстниками и взрослыми, *коммуникативные отношения*. Педагоги часто наблюдают, как некоторые дети, адекватные в проявлении эмоций со своими близкими. Обнаруживают растерянность и напряжение, когда с ними общается чужой человек. Не менее сложными и различными могут быть эмоции адресованные сверстникам (девочка молча, катает коляску, наблюдая за играющими детьми). Некоторые, овладевая способами коммуникативного поведения, общаются со сверстниками осторожно, касаясь их, то другие небрежно могут схватить. Педагог на этом уровне должен провести работу по воспитанию гуманных человеческих качеств.

Пятый уровень — показатель благополучного эмоционально-личностного развития, *символический*. Символическая регуляция эмоционального опыта осуществляется в игре, рисунках, речи. С целью выявления уровня осмысленности бытия и обнаружения в нем позитивных эмоций, связанных, как правило, с потребностью в безопасности, с окружением близкими людьми, важно использовать рисуночный и игровой диалог.

В реальной конкретной ситуации у ребенка актуализируется одновременно несколько эмоциональных уровней, что говорит о сложности его эмоционального поведения и необходимости глубокого анализа причин, вызвавших такое поведение.

Детям необходимы постоянные практики насыщения позитивными эмоциями, проживания удовлетворенности собой и деятельностью, которую они выполняют. Родителям и педагогам необходимо осознать ответственность за качество содержания ежедневного общения с детьми. Основными принципами общения с ребенком должны стать следующие: абсолютное признание ценности личности ребенка, уважение его потребностей, сотрудничество с ребенком в процессе обогащения знаний о его способностях и жизнедеятельности в целом.

Правильно выбранные коррекционные приемы помогут усовершенствовать способы адаптации ребенка к окружающему, обеспечить ему максимально возможный комфорт в контакте с миром, сформировать механизмы более высокого уровня эмоциональной регуляции.

Список использованных информационных источников:

1. Джон Боулби «Привязанность» Издательство: «Гардарики», 2003 г. ISBN: 5-8297-0138-3
2. Ермолаев Д. В., Захарова И.Ю. Средовой подход в работе с детьми с нарушениями развития эмоциональной сферы / Д. В.Ермолаев, И.Ю. Захарова //Особый ребенок. - Исследования и опыт помощи. — 2006 г., № 5, С. 9–33.
3. Запорожец А.В, Избранные психологические труды. Т.1.М., 1986 г., С-32.
4. Захарова А.И. Предупреждение отклонений в поведении ребенка/А.И. Захаров.—Санкт-Петербург: Издательство «Союз», 2000г., С.224.
5. Лебединский, В.В., Никольская, О.С., Баенская, Е.Р., Либлинг, М.М. (1990). Эмоциональные нарушения в детском возрасте и их коррекция. / В.В. Лебединский, О.С.Никольская, Е.Р.Баенская-М.: изд-во «МГУ», С.197.
6. Психологический словарь / под ред. В.В.Давыдова, А.В.Запорожца, Б.Ф.Ломова и др. М.,1983г., С.411
7. Элкинд Д. Эрик Эриксон и восемь стадий человеческой жизни / Д. Элкинд — М.: Когито-центр, 1996 г., С.16.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА

Ж.С. Аубакирова

КГУ «Гимназия №97», г.Караганда, Казахстан

Дошкольное образование – фундамент всей образовательной системы, который закладывает основы личности, характер будущего развития ребенка.

Цель дошкольного образования – обеспечение условий для полного раскрытия возрастного потенциала ребенка. Дошкольное воспитание и обучение – это первый уровень системы непрерывного образования Республики Казахстан, который создает условия для формирования и развития личности ребенка с учетом его возрастных и индивидуальных особенностей.

В современном мире система дошкольного образования характеризуется значительными изменениями. Для достижения результатов в системе дошкольного образования служит кластерный подход, целью которого является эффективное поэтапное внедрения современных инноваций. Условие успешности – открытость всех происходящих внутри кластера процессов и презентабельность результатов для всех образовательных учреждений.

Для кластерного подхода можно выделить несколько ключевых моментов:

- общая цель;
- правовая основа совместной деятельности субъектов;
- разработанных механизмов взаимодействия между субъектами.

В городе Астана дошкольные образовательные учреждения были объединены в следующие кластеры:

- Интеллектуальное развитие,
- Арт-педагогика,
- Здоровый образ жизни,
- Менеджмент,
- Нравственно-патриотическое воспитание,
- Полиязычное образование,
- Инклюзивное образование,
- Художественно-эстетическое воспитание,
- GREEN PEACE,
- Система Монтессори.

Также для каждого кластера были разработаны программы, определен планируемый результат, уровни, критерии и показатели эффективности инновационной деятельности.

Разработан метод проектов, один из методов интегрированного обучения дошкольников в Казахстане. Так, дошкольные организации города Астана были объединены в четыре инновационных проекта:

- Монтессори,
- Арт-терапия,
- Робототехника,
- Интеллектум.

Использование инноваций в детском саду направлен на обновления и улучшения в образовательном процессе, уникальными идеями, творческими усилиями воспитателя. Целью инноваций в дошкольном учреждении является повышение эффективности процесса обучения и получение более качественных результатов.

Дошкольные организации проводят городские и республиканские семинары, конференции, делятся идеями и распространяют опыт своей работы.

Следующий этап воспитание и обучение в дошкольных учреждениях Казахстана, являются образовательные программы с общим стандартом, которые направлены на полноценное физическое развитие, охрану жизни, укрепление здоровья ребенка, развитие речи и родного языка, культуры общения, выявление у ребенка творческих способностей. Каждая программа состоит из пяти основных направлений всестороннего развития ребенка:

- «Здоровье»,
- «Коммуникация»,
- «Познание»,
- «Творчество»,
- «Социум».

Особое место во всех образовательных программах Казахстана занимает система оценивания.

Система оценивания направлена:

- взаимосвязь контрольно-оценочных действий,
- достижения поставленных целей и задач обучения,
- создает условия для учебно-познавательной деятельности учащихся,
- создает условия творческой и исследовательской сферы,
- усиливает мотивацию к учебной самостоятельности и ориентации,
- повышения объективности оценки их учебных достижений.

Критерии оценивания являются прозрачными. Они заранее известны всем участникам образовательного процесса – учителю, учащемуся, родителям.

Данный вид оценивания позволяет учителям:

- разработать критерии к получению качественных результатов;
- использовать информацию для анализа и планирования своей деятельности;
- улучшить качество преподавания;
- дифференцировать процесс обучения, выстраивать траекторию обучения каждого ученика с учетом его индивидуальных особенностей;
- использовать разнообразные подходы и инструменты оценивания;
- совершенствовать содержание образовательной программы.

Данный вид оценивания позволяет обучающимся:

- многообразны подход к обучению, использование типов мыслительной деятельности;
- знать и понимать критерии оценивания и прогнозирования результата для успешной учебной деятельности;
- развивать навыки рефлексии, оценивания своих сверстников и самооценки, самоанализа, ответственности за результаты своего труда;
- критически мыслить, использовать знания для решения реальных, практических задач, понимать и выражать разные точки зрения.

Данный вид оценивания позволяет родителям:

- получать информацию об уровне обучаемости ребенка;
- отслеживать прогресс в обучении ребенка;
- обеспечивать ребенку поддержку в процессе обучения.

Критерии тщательно разрабатываются педагогами для каждой возрастной группы. Для этого они посещают обучающие семинары, день открытых дверей в расположенных рядом школах, принимают участие в родительских собраниях по критериальному оцениванию. Воспитатели разрабатывают критерии успешности в соответствии с заданием и применяют такие виды оценивания. Педагоги подчеркивают, что ребята стали более активными, стараются проявить себя, выделиться, обратить на себя внимание, дают обратную связь.

Критериальное оценивание помогает поддерживать детскую инициативу и самостоятельность в разных видах деятельности: игровой, исследовательской, проектной, познавательной.

Следующий принцип развития дошкольного образования является использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ).

Информатизация дошкольных учреждений, направлена на:

- для достижения современного качества образования и формирования информационной культуры ребёнка.
- позволяет организовать учебный процесс в соответствии с современными требованиями, повысить качество знаний,
- сформировать активную жизненную позицию в современном обществе.

Используя компьютер можно научить детей жить в новом информационном обществе, получать и обрабатывать информацию. Для маленьких детей можно разработать программу занятий, чтобы они развивали логику, внимание, получали информацию соответственно своему возрасту, научить их рисовать на компьютере.

Информационную образовательную программу направить:

- на научно-техническое и творческое развитие личности ребенка,
- делать акцент на развитие мышления, которое определяет способность человека оперативно обрабатывать информацию и принимать обоснованные решения.
- познакомить детей с разнообразными способами изложения и наглядного оформления мыслей, с идеями и способами мышления людей разного возраста, разной социальной принадлежности,
- сделать акцент на собственную деятельность ребенка по поиску, осознанию и переработке новых знаний.

Педагог выступает здесь в качестве организатора процесса познания, руководитель творческих устремлений детей, оказывающий им нужную помощь и поддержку.

Целью использования ИКТ является формирование умений работать с информацией, развитие коммуникативных способностей, формирование исследовательских умений и подготовка личности «информированного общества». Педагог даёт ребёнку идти в ногу со временем в мир новых технологий

Мир, в котором развивается современный ребёнок, коренным образом отличается от мира, в котором выросли его родители и мы, взрослые. Это предъявляет новые требования к дошкольному воспитанию как первому звену непрерывного образования: образования с использованием современных информационных технологий.

«Если сегодня мы будем учить так, как учили вчера, мы украдём у наших детей завтра», – говорил Джон Дьюи. Использование информационных технологий помогает педагогу повысить мотивацию обучения детей и приводит к целому ряду положительных следствий, возбуждает живой интерес к предмету познания, психологически облегчает процесс усвоения материала детьми, расширяет общий кругозор детей, возрастает уровень использования наглядности на занятии, повышается эффективность освоения программного материала воспитанниками.

Использование ИКТ формирует у ребёнка уже в дошкольном возрасте основы организации мыслительной и практической деятельности, что является залогом успешного формирования учебно-познавательной деятельности.

Используемая литература:

- 1 Алексеева Е. Е. Психологические проблемы детей дошкольного возраста. — М.: Юрайт, 2024. — 196 с.
- 2 Асмолов А. Г. Ребенок в культуре взрослых / А. Г. Асмолов, Н. А. Пастернак. — М.: Юрайт, 2019. — 150 с.
- 3 Афонькина Ю. А. Педагогический мониторинг в новом контексте образовательной деятельности. Старшая группа. ФГОС ДО / под. ред. Бондаревой Т., Поповой Г. П. — М.: Учитель, 2020. — 59 с.
- 4 Баландин Д. Л., Комарова И. И., Комарова Т. С. Информационно-коммуникационные технологии в дошкольном образовании. – М.: МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2008.
- 5 Бацкалева В. В., Забегайлова И. В. Духовно-нравственное воспитание дошкольников. Учебно-методическое пособие / под ред. Дивногорцевой С. Ю. — М.: Юрайт, 2023. — 192 с.
- 6 Белкина В. Н. Психология раннего и дошкольного детства. — М.: Юрайт, 2024. — 171 с.
- 7 Болотина Л. Р. Дошкольная педагогика. — М.: Юрайт, 2020. — 219 с.
- 8 Болотина Л. Р. Теоретические основы дошкольного образования: учеб. пособие для СПО / Л. Р. Болотина, Т. С. Комарова, С. П. Баранов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Юрайт, 2018. — 218 с.
- 9 Бочарова Н. И. Педагогика досуга. Организация досуга детей в семье учеб. пособие для академического бакалавриата / Н. И. Бочарова, О. Г. Тихонова. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Юрайт, 2019. — 218 с.
- 10 Браткова М.В., Закрепина А.В., Пронина Л.В. Коррекционное обучение и развитие детей раннего возраста в играх со взрослым: учеб.-методич. пособие. 2-е изд. — М.: Парадигма, 2021. — 166 с.

ТАБИҒАТ КӨРІНІСТЕРІ АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

М.С. Аубакирова

«Алданыш» бөбекжайы» КМҚМ әдіскері, Қарағанды қаласы, Қазақстан

*«Табиғаттың бізге жұмбақ сырлары көп таңданар»
Мұхтар Шаханов.*

Қазіргі қоғамның даму бағыты бүкіл білім беру ұйымының алдына жас жеткіншектердің ақыл-ойын, білім деңгейін жан-жақты дамыту мәселесін жүктеп отыр. Себебі егеменді еліміздің ертеңі жас балғынның болашақ білім дәрежесінің тереңдігімен өлшенеді.

Тәрбие мен білім беру жүйесінің бастапқы буыны балабақша болғандықтан, балаларға берілетін алғашқы білім нәрі де осы табалдырықтан басталады. Ол ҚР МЖБС сай көрсетілгендей баланың өзін қоршаған ортамен, табиғатпен, оның құбылыстарымен таныстырудан тұрады.

Адамзаттың қоршаған ортаға тәуелділігі – сол табиғаттың ен байлықтардың қайнар көзі және өмір сүру ортасы болғандығынан. Ғұлама ойшыл Әбу Насыр Әл-Фараби айтқандай, адам бойында үш қабілет ерекше жаралған, олар – дене құрылысы, жан құмарлығы мен ой-парасаты. Осындай көзқарастың қалыптасуы мен даму тарихына көз жүгіртсек, оның адам баласының табиғатты танып-білуімен тікелей байланыстылығын аңғарамыз. Адам мен табиғаттың, табиғат пен қоғамның арасындағы қарым-қатынас өмір сүрудегі аса қажетті алғы шарттар болып саналады, [1. 222б.].

Балаларға табиғат жайында берілетін ұғым мазмұны жыл мезгілінің ауысуына қарай өзгеріліп отырылады. Мұндағы мақсат – баланы өздерін қоршаған табиғатпен таныстыра отырып, ақыл-ойын дамыту, тіл байлығын жетілдіру, сөздік қорларын дамыту, табиғатты аялап, қамқорлыққа алу туралы білімдерін ұштастыру. Бала тілінің жетілгендігі ақыл-ойдың даму нәтижесінен туындайды және тіл мен ойдың өзара байланыста жүретіндігі дәлелденген.

Мектеп жасына дейінгі баланың ойының және тілінің дамуы қоршаған ортаны, табиғатты қабылдауына байланысты. Жас баланың психологиялық ерекшелігі олардың ақыл-ойының нақты заттарды тікелей көру арқылы, онымен бірге күнделікті қарым-қатынас жасап бетпе-бет кездесу барысында және басты ерекшеліктерін сезіну мен қабылдау нәтижесінде дамиды, [2. 30б]. Бала тікелей көзбен көріп сезген заттарын қабылдайды. Олай болса баланың сәби кезінен бастап кездестіріп сезіне білетін, оған бақылауға, көрсетуге ыңғайлы да тиімді табиғат заттары мен құбылыстары жатады. Бала алғаш жауған қарға алақанын тосып, оның қасиетімен танысады. Қардың қалай қайдан пайда болғаны туралы, неге еритіні және тағы басқа қасиеттері баланы қызықтырады. Міне, осының бәрі бала табиғатына тән қасиет. Балаға қардың қасиетін айтып түсіндіру оқу іс-әрекетімен бірге серуен кезінде жүзеге аспақ.

Бірінші күні қарды қатырып, бірнеше түрлі мүсін мұздақтар жасап, баланың табиғатқа деген, табиғаттың құбылысына деген қызығушылығы арттырсақ, екінші күні ол қарды балабақшаға алып кіріп, еріту тәжірбиелерін жүргізуге болады. Ересектер тобында осы қардың қатты, ұлпа, жылтыр, мамық, екенін далада бақылап, топқа кіргенде оны еріту арқылы таза-кір екені туралы тәжірбиені көріп, бала қардың тағы бір қасиетін көріп, оны ауызға салуға болмайтыны туралы ақпараттың дәлеліне көзін жеткізеді. Ересек тобының бүлдіршіндерін өлі табиғатпен таныстыруда табиғатта заттардың бір қалыптан екінші қалыпқа өзгеретінін байқап, аязда су мұзға, жылы кезде мұз суға, су буға, керісінше бу суға айналуы туралы білімдері толығы түседі. «Егер де педагог бір нәрсені баланың есінде қалдыруды көздейтін болса, ол оқу әрекетінде көзбен көру, дыбыс органымен айту, қолымен ұстау және сезім мүшелерін қолдану керек» деген екен К. Ушинский, [2. 30б].

Балаларға қоршаған ортаны таныстыра отырып, оларға әртүрлі табиғат құбылысы мен табиғаттың кереметтілігі туралы әңгіме, ертегі оқып, бүлдіршіндердің білімі мен бірге тілін де дамытпақ. Бүлдіршіндерге «Ормандағы оқиға», «Жыл мезгілдері», «Он екі ай», «Табиғат сыры» тағы басқа әңгімелерді оқып, балалардың табиғаттан алатын әсерлерін, сөздік қорларын дамытамыз. Балалармен табиғат құбылысына байланысты мысал ертегілерді сахналап, жан-жануарлар мен жәндіктерді танып білуге үйренеді. «Шегірге мен құмырсқа» мысалын сахналау барысында, балалар жыл мезгіліне сай адамдар еңбек ету керектігін түсінеді. «Еңбек етсең ерінбей – тояды қарның тіленбей» деген мақалдың мағынасын ашып, мысалдағы қай кейіпкерді жақтап, қай кейіпкердің ісі дұрыс емес екенін анықтап, білімі мен сөздік қорын молайтады.

Балаларға көктем мезгілінде алғашқы қардың еруімен бірге топырақты құтыға салып, оған бірнеше дақылдар мен көкөністер тұқымын егіп, оның өсу қарқынын бақылатып, өсімдіктер мен дәнді-дақылдар да еңбек арқылы өсетінін түсіндіріп, ұзақ бақылауға деген бала бойындағы төзімділікті дамыту. Бақылағыштары дамып, күн сайын бақылау күнделігін белгілеу арқылы ой желісінен өткізу дәріптеледі. Қылтып шыға бастаған өсімдікке деген қамқорлық сезімі оянып, ауладағы бау-бақшаны әзірлеп бала еңбектеніп, өзінің алдына мақсат қоя алуына ықпал жасаймыз. Жаз бойы өзі отырғызған өсімдігі, көкөнісі немесе жемісін күтіп бағады, ата-анасына мақтанады, өз ісіне деген құрмет пен мақтаныш, сенімділік пен қамқорлығы оянады. Бала бойында еңбектің нәтижесін бағалауға деген құрмет пайда болады. Табиғаттың өз ерекшелігі бар, балалар серуен кезінде аулада өсіп тұрған терек-талдармен танысады. Олардың қасиеттерін бақылайды. Мысалға: аула-алаңқайындағы бозқарағанның гүлдері хош иісті, түсі күлгін екенін, бойы аласа екенін түсінсе, аласа бойлы қарақат жемісі талының жапырағы жасыл, гүлі сары, хош иісті, жемісі қара түсті болғанда жеуге жарамды екенін, қарақат талы адам ағзасына келтіретін А,С, дәрумендеріне бай өсімдік екені туралы білімдері балалар түсіндіріледі. Күнделікті көріп жүрген табиғаттың осыншама сыйы бар екенін бала бойына сіңіре білу де тәрбиешімен ұштасады. Балаларға жауын-шашын, күннің күркіреуі туралы, жаңбырдан кейінгі әсем кемпірқосақтың шығуы, күнге көзілдіріксіз қарауға болмайтыны туралы білімді оқу іс-әрекетімен бірге серуен кезінде жүзеге асыруға болады.

Жаз мезгілінде балалармен бірге саябаққа саяхатқа шығып, ағаштар мен бұталардың, өсімдіктер мен көбелектердің әртүрлілігіне, соқпақ жол мен қара жолдың қасиеттерімен таныстырып, ой-өрістерін дамытуды жоспарлап, нәтижесіне жетуге болады. Күз мезгіліндегі саяхатта жапырақ түстерінің байлығын сезінсе, қыстыгүні қардың сықырлағанын, ағаштардағы қыраулар мен құстардың іздерін бақылауға болады. Қыс мезгілінде саяхатқа шығып, өздерінің кішкентай достары құстарға ұя сыйлап, құстардың қысқы тіршілігі туралы білімдерін кеңейтеді. Қысқы еңбектің маңыздылығын, ауыл мен қала еңбек түрлерімен таныстырып, бүлдіршіндерді еңбексүйгіштікке тәрбиелейміз.

Балалардың балғын күлкисін шарықтату мақсатында ата-аналармен бірге «Құстарға ұя сыйла», «Менің кішкентай досыма» деген тақырыпта ұялар әзірлеп балабақша ауласына іліп, құстарға деген қамқорлық сезімді ояту көзделеді. Табиғатты бақылау арқылы баланың қызығушылығы артып, оның құмын, суын, жәндігін, өсімдігі мен жануарларын көзбен көріп, қолмен ұстайды. Мақсатты түрде ұйымдастырылған жүйелі үрдіс кезінде ғана баланың қабылдауын, ойын, тілін, дамытуға болады.

Табиғат пен адам, егіз әлем ретінде, бірін-бірі күтуге, аялауға міндетті. Олар бір-біріне сый, құрмет жасауға тиіс болса, сол сыйластықтың бір түрі-адамның табиғатқа деген пейілі.

Әдебиеттер:

1. Тілешов Е., Әріпбекова Г. Алаштың ардағы. Тілдерді дамыту басқармасы «Руханият» орталығы. Астана – 2008.
2. Отбасы және балабақша. № 9-10. 1995.

ӘОЖ 373

БАЛАБАҚШАДАҒЫ БАЛАНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ МЕН ӘЛ-АУҚАТЫ

С.А.Батталова¹, Т.З.Әуесханова²

^{1,2}«Толағай» бөбекжайы, КМҚК, Қарағанды қ., Қазақстан

Мектепке дейінгі балалық шақ-бұл баланың өміріндегі жарқын және қуанышты кезең, оның тұлға ретінде тұтас дамуын қамтамасыз ету кезеңі, баланың физикалық және психологиялық дамуының негіздері, болашақ адамның денсаулығы.

Бүгінгі таңда өмірдің өзі ересектердің ғана емес, балалардың да тіршілік қауіпсіздігі негіздерін оқыту қажеттілігін дәлелдеді. Адамды қоршаған ортада қауіпсіз өмір сүруге дайындау адам өмірінің барлық кезеңдерінде жүруі керек. Оны мектепке дейінгі жастан бастау керек [1].

Баланы мектепке дейінгі мекемеге қабылдау-оның өміріндегі маңызды оқиға. Ол балабақшада көбінесе белсенді, онда тәрбиешілермен және құрдастарымен қарым-қатынас жасайды. Сондықтан, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының мұғалімдері мен қызметкерлері баланың психологиялық қауіпсіздігі мен психологиялық жайлылығын сезіну үшін бәрін жасауы керек. Сондықтан баланың дамуы мен тәрбиесіне қатысатын ересектердің негізгі міндеттерінің бірі психологиялық қауіпсіздікті және эмоционалды саулықты қамтамасыз ету болып табылады. Қазіргі заманғы балабақша табысты,

бақытты және дені сау балалар қалыптасатын орынға, ал білім беру мекемесі сөзсіз психологиялық қауіпсіздік пен эмоционалды жайлылықтың аумағына айналуы керек.

Психологиялық қауіпсіздік-баланың әлеуметтік бағдарланған қажеттіліктерін қанағаттандыруға және дамытуға, оның өзін-өзі бағалауын сақтауға және арттыруға ықпал етеді, жеке әлеуетінің толық ашылуын қамтамасыз етеді.

Психологиялық қауіпсіздік-бұл баланың психикалық дамуы сәтті қамтамасыз етілген және оның психикалық денсаулығына ішкі және сыртқы қауіптер жеткілікті түрде көрініс тапқан кезде, оның қадір-қасиетіне, психикалық әл-ауқатына, әлемді оң қабылдауға төнетін қауіп-қатерлерден баланың психологиялық қорғалуының жағдайы [2].

Психологиялық қауіпсіздікке төнетін сыртқы қауіп көздері

- Балаларды манипуляциялау, жеке тұлғаның оң дамуына айтарлықтай зиян келтіреді. Бұл ересектер бала үшін бәрін жасауға тырысады, оны іс-әрекеттегі және шешім қабылдаудағы тәуелсіздік пен бастамадан айырады.

- Тәрбие-білім беру процесіне қатысатын және күн сайын балалармен өзара әрекеттесетін мектепке дейінгі мекеме персоналының жеке-жеке ерекшеліктері.

- Топтағы тұлғааралық қатынастар. Нәтижесінде, қабылданбаған балалар микросоциумда дезориентация сезімін дамытады. Олар ерте жаста дөрекілік пен қатыгездікті көрсете алады, оған мұғалімдердің тиісті реакциясы да жоқ.

- Баланы қоршаған ортаның дұшпандығы: ойыншықтарға қол жетімділік шектеулі болған кезде, кеңістіктің түсі мен жарық шешімі ойластырылмаған кезде, баланың табиғи қозғалыс қажеттілігін жүзеге асыру үшін қажетті жағдайлар жоқ, негізсіз тыйымдар қолданылады.

- Өмірдің ұтымсыз құрылған режиміне, күнделікті өмірдің монотондылығына, тамақтанудың ұтымсыздығы мен тапшылығына байланысты интеллектуалды-физикалық және эмоционалды шамадан тыс жүктеме.

- Қатаюдың мәнін жете бағаламау, баланың таза ауада болу ұзақтығын қысқарту, қолайсыз ауа райы жағдайлары. Балаға оның мінез-құлқын реттейтін түсінікті ережелердің болмауы.

Психологиялық қауіпсіздік бұзылған кездегі стресстік жағдайдың белгілері: ұйқының қиындығы, шаршау, алаңдаушылық, ұқыпсыздық, жылау, себепсіз сезімталдық, агрессивтіліктің жоғарылауы, қыңырлық, алаңдаушылықтың жоғарылауы, өзіне деген сенімділіктің болмауы, байланыстардан қорқу, жалғыздыққа ұмтылу, ойын іс-шараларына қатысудан бас тарту, тәбеттің бұзылуы, саусақтарды үнемі сору (емізкі), дене салмағының төмендеуі немесе, керісінше, семіздік белгілері [3].

Баланың жеке басының тұтас дамуын қамтамасыз ету мектепке дейінгі мекеменің негізгі міндетін шешуді – балалардың өмірін қорғауды және физикалық және психикалық денсаулығын нығайтуды қамтиды. Бұл мәселені шешу үшін мектепке дейінгі мекеменің қызметін баланың жеке басының психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету арқылы көреміз.

Ол үшін келесі міндеттер бөлінеді:

1. Мектеп жасына дейінгі балаларды қауіпсіз өмір салтына үйрету (қауіпті оқиғаны алдын-ала білу, мүмкіндігінше оны болдырмау, қажет болған жағдайда әрекет ету).

2. Қорқыныштың оң жағын қолдана отырып, қиын, қорқынышты жағдайларда өзін-өзі басқара білу (физикалық күштерді жұмылдырады, ақыл-ойды тездетеді, зейінді шоғырландырады).

Осы мәселелерді шешу үшін біз балалармен келесі жағдайларда шешім қабылдауды ұсынамыз: «орманда адасқанда», «үйде жалғыз қалғанда», «жоғалып қалғанда», «далада бейтаныс адам келгенде» және т.б. жағдай балаларға идея ретінде ұсынылады, ал балалар шешімді өздері айтады. Қауіпті және қорқынышты жағдайларға тап болған кезде не істеуге болатынын білу балаға шиеленісті жеңуге және қорқыныш пен жаза сезімін болдырмау үшін әрекет етуге көмектеседі. Ата-аналарға үйдегі жағдайды шынайы өмірден қолданып көру ұсынылады, мысалы, бала қоңырау есігін ашады ма. Әр түрлі жағдайларды айтуға болады, мысалы, «бейтаныс адам көлікке мінуді ұсынады».

Балалардың психоэмоционалды жағдайы көбінесе мектепке дейінгі мекемеде күн режимі белгілеген өмір ырғағына байланысты, белгілі бір ырғақтағы өмір баланың жағдайына жағымды әсер етуі керек. Мектепке дейінгі мекемедегі күн режимі барлық мүмкін стандартты емес жағдайларды ескере отырып, көп мақсатты болуы керек: ауа-райының нашарлығы, ата-аналардың балаларды өздеріне ыңғайлы уақытта әкелуге және алуға деген ұмтылысы, карантиндер және аурудың жоғарылау кезеңдері. Бұл режим әдетте икемді деп аталады, ол кенеттен өзгерген жағдайға тез әрекет ету жүйесін ойластырады. Мектепке дейінгі мекемеде балаларды жалпы және жеке психологиялық қорғау жүйесі жасалуы керек. Психологиялық қауіпсіздіктің дұрыс таңдалған құралдарының сенімді көрсеткіші-балалардың жақсы, көңілді көңіл-күйі, қуаныш пен сенімділік сезімдері.

Психологиялық қорғаудың жеке бағдарламасы баланың жеке ерекшеліктеріне, оның тәжірибесіне, әдеттеріне, отбасындағы тәрбие жағдайларына байланысты құрылады [4].

Біздің бөбекжайда баланың жеке басының психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ететін көптеген бағдарламалар бар. Мысалы:

- Балалардың психологиялық жағдайы үшін ыңғайлы режим сәттерін ұйымдастырылады. Балабақша тәжірибесінде балаларды біріктіретін, ересектермен және балалармен достық қарым-қатынас орнататын «таңертеңгілік сәлемдесу», «күніне кіру минуттары» сияқты режимдік рәсімдерді қолдану.

- Дене тәрбиесі арқылы балалардың психоэмоционалды жағдайының алдын-алу жүйесі: су процедуралары, массаж, жағымды эмоциялар тудыратын арнайы сауықтыру ойындары пайдаланылады.

- Табиғи материалмен жұмыс: саз, құм, су. Бұл әдетте балаларды жағымсыз эмоциялардан алшақтатады.

- Музыкалық терапия - үнемі өткізілетін музыкалық үзілістер, музыкалық аспаптарда ойнау.

- Психоэмоционалды және физикалық белсенділікті бақылау және реттеу.

- Балаға мүмкіндігінше тәуелсіздік пен еркіндік беру.

- Баланың көңіл-күйін бақылау, оларды уақтылы түзету.

- Бүкіл мекеменің пәндік-дамытушылық ортасын құру, баланың басқа балалармен және ересектермен байланысу мүмкіндігін кеңейту.

Жалпыға бірдей танылған факт-дамушы ортаның балаға әсер етуінің сәттілігі оның осы ортадағы белсенділігіне байланысты. Біздің балабақшадағы орта балаларды оның әртүрлі элементтерімен өзара әрекеттесуге, баланың функционалды белсенділігін арттыруға, әртүрлі, өзгертін әсерлер беруге шақыратындай етіп ұйымдастырылған. Біздің балабақшадағы осындай көпфункционалды кешен-сенсорлық бөлме, яғни психологиялық бөлме. Сенсорлық бөлме-бұл кішкентай жұмақ, онда бәрі жарқырайды, естіледі, күнкілдейді, жарқырайды, шақырады, тыныштандырады, қажет болған жағдайда белсенді әрекетке ынталандырады. Біздің сенсорлық бөлмеде немесе «сиқырлы», біздің балаларымыз айтқандай, ойын сеанстары өнімділігі төмен, шамадан тыс шаршаған, бейімделу бұзылыстары бар, тұйық, мазасыз балалармен өткізіледі. Жабдықтың жарықтығы, тартымдылығы, түсі, бірегейлігі бала мен мұғалім арасындағы эмоционалды оң байланыстың жылдам орнатылуын қамтамасыз етеді, ересек адамға деген сенім деңгейін арттырады, баланы ойын атмосферасына батырады, белгілі бір тапсырманы белсенді орындауға оң мотивациялық көңіл-күйді оятады.

Біздің сенсорлық бөлменің жабдықтары әртүрлі: құрғақ бассейн, жұмсақ допты орындықтар, сенсорлық жолдар, жұлдызды аспан, Қисық айналар, құрғақ жаңбыр, жұмсақ модульдер, көпіршікті бағандар, арнайы музыкалық сүйемелдеу. Мұнда қауіпті, қатты заттар, баланың іс-әрекетіне кедергі келтіретін, зиян келтіретін нәрсе жоқ және баланың психикасына оң әсер ету үшін қажет нәрсенің бәрі бар.

Сенсорлық бөлмені пайдалану келесі мәселелерді шешуге бағытталған:

- танымдық белсенділікті дамыту;

- сенсорлық процестерді ынталандыру;

- психоэмоционалды жағдайды түзету (окшаулануды, ұялшақтықты, агрессивтілікті жеңу, бұлшықет пен эмоционалды стрессті жеңілдету);

- мотивацияны арттыру;

- жалпы моториканы дамыту;

- әлсіреген сенсорлық функцияларды ынталандыру;

- әлеуметтік бейімделуді жеңілдету;

Сенсорлық даму баланың жеке басының психологиялық және әлеуметтік қалыптасуында маңызды рөл атқарады. Психикалық даму, интеллектуалды – танымдық саланың дамуы және баланың сөйлеуі сыртқы әлемді ішкі әлемге интеграциялау процесінде жүреді. Балаға арналған сенсорлық бөлме-бұл ол демалып қана қоймай, әлем туралы жаңа түсініктерге, жаңа сезімдерге ие болатын, белсенді әрекет үшін қуат алатын тамаша орта. Біздің жұмысымыздағы ең маңызды және ерекше нәрсе-жұмыс бағыттары мен жоспарланған нәтижелерге, дамудың немесе мінез-құлықтың бұзылуының күрделілігіне қарамастан, біздің сабақтарымыз ағзаның функционалды және бейімделу мүмкіндіктерін арттыруға және әр баланың жеке ресурсын белсендіруге мүмкіндік береді, осылайша қоғамға сәтті интеграциялануға мүмкіндік береді.

Әрине, психологиялық қауіпсіздік баланың толыққанды дамуының, оның психологиялық денсаулығын сақтау мен нығайтудың маңызды шарты болып табылады. Психологиялық денсаулық, өз

кезегінде, баланың өміршеңдігінің негізі болып табылады. Балалық шақ пен жасөспірім кезінде ол өз өмірінің қиын міндеттерін шешуге мәжбүр: өз денесі мен мінез-құлқын игеру, өмір сүруді, жұмыс істеуді, оқуды және өзіне және басқаларға жауап беруді үйрену, ғылыми білім мен әлеуметтік дағдылар жүйесін игеру, өз қабілеттерін дамыту және «мен» бейнесін құру.

Баланың психологиялық денсаулығына қамқорлық жасау-бұл жай ғана сән үрдісі немесе басқа педагогикалық ізденіс емес. Білім беру кеңістігінде балалардың денсаулығына қамқорлық жасау-бұл ұлттық басымдық, бұл өсіп келе жатқан әрбір адамның қауіпсіздігіне және ертеңгі ұлттың қауіпсіздігіне деген қамқорлық.

Әдебиеттер

1. И. А.Баева, Е.Н. Волкова, Е. Б. Лактионова Психологическая безопасность образовательной среды. Санкт-Петербург, 2011.
2. Ф.Н. Жұмабекова Мектепке дейінгі педагогика. Астана, 2007
3. Агурицева Е.А., Баландина Л.А. Комплексная безопасность в ДОУ. Москва, 2014
4. О. И. Галашева Психологически безопасная образовательная среда в ДОУ. Вопросы дошкольной педагогики. 2018 №3.
5. В. И. Долгова, И. А. Аплеева Влияние психологически безопасной образовательной среды дошкольного учреждения на развитие ребенка. Научно-методический электронный журнал «Концепт», 2016. Т. 7.
6. Т.В. Тупахина Опыт работы педагога-психолога по развитию эмоциональной сферы детей старшего дошкольного возраста. Дошкольная педагогика, 2017.

УДК 373.24

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТРИЗ - ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ДОСТИЖЕНИЯ УСПЕШНОСТИ ОБУЧЕНИЯ

Е.В.Баубекова¹, Росийцева Н.И.²

^{1,2} ТОО « Детский сад «Одарёшка», г. Караганда, Казахстан

Проходящие в Казахстане эпохальные социокультурные и духовные изменения не смогли не сказаться на образовательной политике страны. Основная стратегия всей образовательной политики - обеспечить высокий уровень личностного развития. В то же время каждый этап образования обладает своей спецификой. Специфика детского образования заключается в самооценке детского периода и роли его развития как основы для приобретения любого знания и образования сложных форм деятельности. Основой стандарта детского образования является уровень, качество и уровень развития ребёнка.

Учение как действие происходит в том случае, когда действие человека управляется сознательным целью усвоения определенных знаний, навыков, умений. Учение является специфической человеческой деятельностью, и оно возможно только на этапе развития человеческой психики, когда человек может регулировать свою деятельность с помощью сознательного целия.

Детство дошкольного возраста является особым возрастом, когда ребёнок открывает себе мир. Это время, когда дошкольник развивает свои качества: любопытство, активность, интерес к новому, незнакомому еще в мире, самоотверженность, коммуникацию, ответственность. По этой причине крайне важно использовать этот период для раскрытия творческого потенциала каждого ребёнка. Влияние использования ТРИЗ на мировоззрение ребенка важно осознавать. В дошкольном возрасте у детей еще нет закрепленного мировоззрения, поэтому ТРИЗ помогает развивать аналитическое и сравнительное мышление, умение находить возможные решения и выбирать оптимальные. Этот мыслительный тренинг способствует формированию личности, которая не просто думает, а стремится к постоянному развитию. Такой человек умеет переосмысливать прошлые ошибки и гипотезы, продолжая двигаться вперед. Такие качества ценятся в современном обществе, потому что целеустремленный человек, столкнувшись с трудностями, находит способы их преодоления, не останавливаясь.

Как педагогу организовать современные образовательные процессы для создания оптимальных условий успешности ребенка в обучении и жизни на всех этапах без вреда здоровью?

В этой статье хочу ознакомить о методиках ТРИЗ, которые я использую при работе с дошкольниками. Самая главная цель, которую ставит перед собой ТРИЗ-педагог, - формирование у

детей творческого мышления, т.е. воспитание творческой личности, подготовленной к стабильному решению нестандартных задач в различных областях деятельности. Он требует определенной подготовки воспитателя, его искреннего желания творить, искать и находить новое, нетрадиционное, казалось бы, в обыденном. Это помогает учащимся быстрее усваивать информацию, решать сложные задачи и добиваться успехов в учебе.

ТРИЗ, или Теория решения изобретательских задач, была разработана советским инженером Генрихом Альтшуллером в середине XX века. С тех пор эта методология распространилась за пределы инженерии и начала применяться в образовании, особенно при работе с детьми.

Что дает ТРИЗ преподавателям?

Развивает творческую способность, гибкую и системную мысль педагога. Воспитывает желание воспринимать новое, осуществляет профессиональный рост.

Так что же такое ТРИЗ-технология? На это можно ответить термином – теория решения изобретательных задач, цель которой в детском образовании является - формирование навыков мыслительной деятельности, воображения, речи у детей. Но этот метод очень разнообразен и интересен не только детям, но также и взрослым. Всегда интересно слушать детский вариант решения проблем. Девиз тризиков: «Все можно говорить». И ребята говорят, придумывая. Слушать нужно каждого желающего. Пусть они будут возражать преподавателю и друг другу, но аргументированно, предложив что-нибудь взамен или доказательством.

Триз технологии могут быть применены для решения проблем, возникающих в процессе обучения. Например, если у детей возникают трудности с пониманием математических задач, можно использовать методику "перевернутого урока", когда дети сами придумывают задачи и ищут решения, а затем обмениваются ими с другими учениками. Это позволяет развивать у детей творческие и аналитические способности, а также учиться на ошибках других.

Триз технологии также могут быть использованы для создания новых и интересных игровых сценариев. Например, дети могут придумывать сюжеты для игр, используя принципы триз, такие как "обратное мышление" или "принцип противоположности". Это позволяет развивать у детей креативность и умение находить нестандартные решения.

На основе любой учебной программы можно применять проверенные методики и методы ТРИЗ на практике.

Я предлагаю ознакомиться с некоторыми из них.

При решении трехзадачных задач применяются следующие методы:

1. Графический аналог - способность обозначить каким-то символом реальную картину или несколько изображений, выделяя из нее общие знаки;

2. Эмпатия, отождествление с предметом, который рассматривается или отождествляется,

3. Вступление в роли кого-то или кого-то;

Ребенок не только знает, но сам может изображать мимикой, жестом различные эмоции, объяснять их словом.

4. Штурм мозга - способность давать много идей в соответствии с заданной темой и выбрать оригинальное решение задачи;

5. Морфологический анализ - способность давать разных вариантов ответов по двум показателям, делать оценку мыслей и детализировать удачные примеры: «Книга» - хорошая - много интересного узнаешь из книг, плохая - быстро рвется. «Дождь» - хорошо - поливает растения, плохой – возможно вымокнуть.

6. Каталог - способность связывать случайно выбранные персонажи и действия в единой сюжетной линии.

7. Методы типового фантазирования - способность делать фантастическую трансформацию как самого предмета, своих свойств, компонентов, места его функционирования, места его обитания при помощи методов, предназначенных для педагога.

Примеры применения ТРИЗ в дошкольном образовании

Проектная деятельность: Дети могут участвовать в проектах, направленных на решение конкретных проблем. Например, проект по созданию экосистемы в мини-саду позволит детям не только узнать о природе, но и научиться работать в команде, разрабатывать идеи и воплощать их в жизнь.

Творческие мастерские: Организация мастер-классов, где дети могут создавать свои изобретения, используя простые материалы. Это способствует развитию инженерного мышления и креативности.

Обсуждение историй: Использование сказок и историй для анализа действий персонажей и поиска решений их проблем помогает детям развивать навыки анализа и принятия решений.

Основное средство работы с ребенком – поиск педагога. Педагог должен не давать готовых знаний, раскрывать истину перед ним, учить его найти. Если ребенку задают вопрос, не нужно сразу давать готовые ответы. Наоборот, нужно спросить у него, что он думает об этом сам. Приглашайте его на рассуждение. И наводящие вопросы помогут ребенку найти ответ самому.

Основным этапом работы педагога-тризука является работа со сказками, решение сказочных задач, создание нового на основе сказок, которые уже известны детям. Этот способ развивает фантазию, разрушает обычные стереотипы в детях, создаёт условия, когда главные персонажи остаются, а попадают в новую обстановку, может быть фантастической и невероятной.

Особую роль в развитии мышления дошкольников играют занятия и игры развивающие, которые помогают развивать творческое и самостоятельное мышление, рефлексию, а также сформировать интеллектуальную готовность к обучению школы. Внедрение триз технологий в детский сад позволяет создать интересную и разнообразную образовательную среду, которая стимулирует развитие у детей различных навыков и способностей. Это также помогает детям освоить новые знания и умения более эффективно и с удовольствием. Таким образом, триз технологии в детском саду являются важным инструментом для развития детей и подготовки их к будущему. Основное средство работы с ребенком – поиск педагога. Педагог должен не давать готовых знаний, раскрывать истину перед ним, учить его найти.

В целом, наблюдается тенденция развития технологий - от технологий обучения к технологиям развития. Педагогические технологии можно использовать как в работе с детьми, так и в работе с педагогическим коллективом и родителями воспитанников.

Важнейшая характеристика педагогической техники – воспроизводимость ее. Любой педагогический метод должен быть здоровым! В педагогике дошкольного возраста наиболее важными видами технологий являются технологии личностного образования и образования детей. Ведущий принцип подобных технологий заключается в том, чтобы учитывать личностные особенности ребенка, индивидуальную логику развития ребенка, учитывать детские интересы и предпочтения по содержанию и видам деятельности при воспитании и обучении. Построение педагогического процесса с ориентацией на личность ребёнка закономерным образом содействует его благополучному существованию, а значит здоровью. Технологические подходы, т.е. новые технологии педагогики гарантируют достижение дошкольников и впоследствии гарантируют успешное проведение их школьного обучения.

Каждый преподаватель является творцом технологии, пусть и для заимствований. Без творчества создать технологию невозможно. Педагог, научившийся работать на уровне технологического, всегда станет основным ориентиром для познавательного процесса в его развитии. Технологический подход, то есть новые педагогические технологии гарантируют достижения дошкольника и в дальнейшем гарантируют их успешное обучение в школе.

Поэтому результативность проведенной работы по применению приемов ТРИЗ-технологий соответствует мнению Л. С. Выготского: «Педагогика должна ориентироваться не на прошлое, а завтрашнее детское развитие. Только потом она сможет вызвать в жизнь процессы роста, которые теперь находятся в ближайшей зоне развития».

Влияние ТРИЗ-технологий на развитие детей нельзя недооценивать. Эта методология способствует не только улучшению когнитивных и социальных навыков, но и формирует целеустремленность, уверенность в себе и готовность к инновациям. Применение ТРИЗ в образовательной практике открывает перед детьми новые горизонты, позволяя им стать активными участниками собственных процессов обучения и творчества.

Таким образом, внедрение ТРИЗ-методов в образовательные программы представляет собой ценное средство для подготовки детей к вызовам современного мира, способствуя их всестороннему развитию и успешной самореализации в будущем.

Список литературы

1. Познание: Информационно-методический сборник для учителей и учащихся. – Вып. 1–4. – Рига, 1992.
2. Альтшуллер Г.С. Как стать гением (о жизненной стратегии творческой личности) / Г.С. Альтшуллер, И. Верткин. – Минск, 1994.
3. Гин А.А. Педагогика + ТРИЗ. – Вып. 6. – М.: Вита-пресс, 2001.

4. Тимохов В.И. Сборник творческих задач по биологии, экологии и ТРИЗ: учебное пособие. – СПб.: ТОО «ТРИЗ-ШАНС», 1996.

5. Скирденко М.Н. Мастер-класс по теме «Технология ТРИЗ как средство формирования творческих способностей учащихся» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2013/07/17/master-klass-po-teme-tekhnologiya-triz-kak-sredstvo> (дата обращения: 20.03.2017).

ӘОЖ 373

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Бейсенбаева Ж.С.

№2 «Батыр» балабақшасы, Қазақстан, Астана қ.

Мектепке дейін білім беру ұйымы – өте мол жауапкершілік, қырағылық пен тиянақтылықты талап етеді. Себебі, қоршаған ортаны енді танып келе жатқан бүлдіршіндерге дұрыс жол сілтеу, тәрбиенің тамаша үлгісін көрсете алу тәрбиешілердің еншісінде. Отбасы құндылықтарын одан әрі өрбітіп, ұлттық құндылықтарды ұрпақ бойына терең сіңіру ұстаздардың басты міндеті. Себебі, халықтық педагогика ешқашан өзінің маңызын жоймайтын, ізеттілікке бастап, жақсылықты дәріптейтін, жамандықтан бойды ада ұстауға үйрететін тамаша құрал.

Дүние жаһанданып жатқанымен, ғасырлар бойы қалыптасқан ділімізге сай бұл тақырыпта біздің халықтың өзіндік ерекшеліктері назарға алынады. Олардың ішінде ұл мен қызды ата – баба салтын ұстануға, отбасылық құндылықтарды сақтауға, ана тілді дамытуға, ұлт мәдениетін өркендетуге тәрбиелеу сияқты тақырыптар әрдайым өзекті, алар орны ерекше. Осыған байланысты алдыңғы толқын өкілдерінің бір парызы – өмірден түйген тәжірибелері негізінде жас ұрпаққа айтар аталы сөзін, нұсқар бағытын, берер ақылы мен кенесін түрлі форматтарда, әдебиет пен өнер әлеуетін пайдалану арқылы, жеткізіп отыру. [1, 3 б.]

Әрине, халқымыздың өзіне тән болмысының қанық бояуын барынша кеңінен насихаттау барысында жан – жақты әдіс – тәсілдерге сүйенген абзал. Балабақша бүлдіршіндері ойын баласы болғандықтан, көбіне ойын элементтерін пайдалану арқылы ұлттық болмысты, халықтық тәрбиені терең сіңіруге болады.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында тәрбиеленетін әр бүлдіршін қоғамға енді бейімделіп келе жатқан тұлғалар болғандықтан олар үлкен өмірдің ерекше тұстарын тәрбиеші арқылы терең тани бастайды. Сол себепті, олардың қалыпты өсу факторына жақсы ықпал ету үшін барынша жүйелі жұмыстар атқарған жөн. Мәселен, балабақша бүлдіршіндерінің сөйлеу тілі. Кейінгі жылдары бұл мәселе біздің қоғам үшін өте өзекті болып отыр. Заман ағымына сай жаңашылдықтар тиімділігін байқатқанымен, кейде кесірін тигізіп жатқаны жасырын емес. Көгілдір экран мен түрлі гаджеттерге ерте кезден байланған балалардың тілдік құралы дұрыс дамымай, өз ойын еркін жеткізе алмайтын халге жеткен. Күнделікті күйбің тіршілікте телефонды ермек қылып, өзге дүниеге мойын бұрып қарауға ынта білдірмейтін бүлдіршіндердің бар – ақыл ойы мен зейінін, сөйлеу тілін түсініксіз кейіпкерлер шырмап алған. Әр – түрлі тілде бейнежазба көретіндіктен, ана тілге деген түсінік төмендеп, қарапайым сөздердің өзін бұрмалап жеткізетіндігі сол себепті. Бұл жағдай балабақша қызметкерлерін алаңдатпай қоймайды. Сол себепті, біз бүлдіршіндердің сөйлеу тілін дамыту үшін түрлі тапсырмалар ұйымдастырып, әр кез ұлттық құндылыққа негізделген, халық ауыз әдебиетінің тамаша нұсқаларын пайдаланып, қазіргі заманға сай, бүлдіршіндердің қызығушылығын оята алатын әдеби кейіпкерлерді пайдаланып, тіл дамыту барысын жіті назарға аламыз. Жас ерекшелігіне сай балалардың қалыпты дамуын басшылыққа алып, әр бүлдіршінмен жекелей жұмыс жасап, көрнекіліктер көмегімен олардың ойлау қабілетін дамыта отыра, сөйлеу тілінің анық әрі көркем болуын үнемі қадағалап отырамыз.

Оған қоса, әр баланың қалыпты дамуы барысында ең алдымен физикалық жетілуі мен салауатты өмір салтын күнделікті дағдыға айналдыруы аса маңызды. Балабақша бүлдіршіндерінің кимыл – қозғалыс еркіндігі, дене шынықтыру сабағының қызықты өтуі, оларды белгілі тәртіпке негізделген, уақыт ережесіне сай спортқа деген белсенділіктерін қалыптастыру аса маңызды. Бүлдіршіндердің сергектігі, ерте жастан бастап ептілікке дағдылануы, жылдамдық пен қырағылық дәл осы дене шынықтыру сабағында жүзеге асырылады. Бұл бүлдіршіндердің дұрыс өсуіне ықпал ететін ең маңызды факторлардың бірі. Олардың спортқа деген алғашқы көзқарастарын қалыптастыру, шымыр болуға дағдыландыру, жігер беру дәл осы балабақшада бастау алады.

Балабақша бүлдіршіндері ойын баласы екенін ескерсек, дәл осы дене шынықтыру сабағын түрлі ойын түрінде ұйымдастырып, оған қоса тәрбиенің тамаша үлгісін де айқын аңғарта аламыз. Мәселен, ұлттық ойындарды алып қарайық. Ол жерде қимыл – қозғалыс, логикалық қабілет, ұлтқа тән ұлылық, заттық түсінік секілді көптеген элементтер кездеседі. Ойната отыра тәрбиелеу, тәрбиелей отыра бүлдіршіндердің дұрыс өсіп – жетілуіне жағдай жасау ұтымды әдіс – тәсілдерді басшылыққа алатын ұстаздың ұшқырлығына тікелей байланысты. Осы тұста әр педагог ең алдымен баланың қалыпты дамуы үшін заттық – кеңістік ортаның қолайлы болуына жіті мән берген жөн. Ол бөлменің әрленуі, жарықтың жеткілікті мөлшерде түсуі, таза ауа, ойыншықтардың жас ерекшелігіне сай болуы, күнделікті іс – әрекет үшін қажетті көрнекіліктердің сан алуандылығы, яғни материалды және маңызды тұстардың талапқа сай болуы. Бұл баланың қалыпты өсуіне негіз болып, өзін балабақшада еркін сезінуіне әсер ететіні сөзсіз.

Оқу – тәрбие жұмысына халық педагогикасының идеяларын енгізу әр педагогтың шығармашылық қабілетіне байланысты. Тәрбиенің ежелден келе жатқан халықтың әдістерінің бірі – балаға ақыл – өсиет айту, сөз арқылы баланың сезімін оятып, сенімін арттыру. Бұл әдістер мақал – мәтелдерде, шешендік, нақыл сөздерде, ырымдар мен тыйым сөздерде көрініс тапқан. Халқымыздың «ағадан – ақыл, атадан – нақыл», «көп жасағаннан сұрама, көпті көргеннен сұра», т.б. мақал – мәтелдері халықтың тәрбиешілдік өнегесінің айғағы. Ырымдар мен тыйым сөздер халқымыздың айнала қоршаған орта, табиғат, өзара қарым – қатынас туралы өмірдің өзінен түйіндеген пайымдаулары мен қағидалары, әлеуметтік және мәдени тұрмысының көрсеткіші. Ежелгі халықтардың туған топырақ, ата – мекен, табиғат, жан – жануарлар туралы ұғым – түсініктері, ырымдар мен тыйым сөздері ерекше орын алған. [2, 45 б.]

Тілдік машықты арттыру арқылы кішкентай бүлдіршіндерді сөз өнеріне баулып, оқыта отыра тәрбиелеп, тәрбиелей отыра халық ауыз әдебиетінің тамаша үлгілерін жан – жақты сіңіре аламыз.

Балалардың есте сақтау, қабылдау, түйсік, көру, ойлау тәрізді қабілеттерін дамытуға халық ауыз әдебиетінің маңызы зор. Оның ішінде ертегілер ерекше орын алады. Себебі, бүлдіршіндер түрлі оқиғалар, табиғаттың тамаша үйлесімі мен кейіпкерлерді көз алдарына елестетіп, жақсылық пен жамандықты, әсемдікті, көркем әдебиеттің айшықты тұстарын бойға сіңіріп, оны қаперлеріне сақтап жүреді. Ол өткен тарихтан сыр шертіп, салт – дәстүрді дәріптейді, адам бойындағы түрлі дарынды дәріптейді. Сөйлеу шеберлігін арттырып, тілдік қорды молайтады. Баланың қиялына қанат бітіп, армандауға, болашаққа үлкен үмітпен көз тастауына түрткі болады. Сол себепті ертегі терапиясын негізгі әдіс – тәсіл ретінде пайдалану өте маңызды.

Әр халықтың ұрпақ тәрбиелеудегі сан ғасырларға созылған өзіндік тарихи тағылымы, ой – пікірі, қорытынды түйінділері баршылық. Сол мәдени мұраның асылдарын келер ұрпаққа мұра ете отырып, одан әрі жалғастыру аға буынның, қоғамдық, азаматтық борышы. [3, 3 б.]

Ұлттық құндылықтар – ұрпақтан ұрпаққа берілетін, іскерлік пен дағдылардың, дәстүр мен салт, әдет – ғұрыптар идеяларының жиынтығы, тарихи тәжірибе жемісі. Олай болса дәстүрлі педагогикалық мәдениет немесе халықтық педагогика – бұл халықтың ауыз әдебиетіне, салтына, дәстүріне, талғам түсінігіне негізделген, ғасырлар бойы жасалып, қалыптасып барып ұмытылмай жеткен тәлімдік мұралар мен тарихи тәрбиелік үлкен міндет. Халқымыз тәрбие негізін ауыз әдебиеті дидактикасын бала жанына сіңіруден бастаған.

Әрине, еліміздің кішкентай тұрғындарының тәрбиесінің негізгі түп қазығы отбасында қағылатыны белгілі. Сондықтан, ата – ана мен мектепке дейінгі білім беру ұйымының ұйымдасқан іс – әрекеті үлкен маңызға ие. Осы орайда, қазіргі таңда кең қолданысқа ие болған, өзінің тиімділігі мен нәтижесін көрсетіп келе жатқан «Әкелер, аналар, әжелер мектебін» құру идеясы тамаша бастама деп білемін. Балаларды әлеуметтендірудегі әкенің рөлін арттыру және отбасы институтын нығайту, рухани – адамгершілік дәстүрлер мен отбасылық қатынастарды жаңғырту және сақтау, ата – аналар қоғамдастығының кәмелетке томағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша тиімді жұмыстарды ұйымдастыруға қатысуын жандандыру, отбасымен түрлі іс – шараларды жүзеге асыру мақсатында қолға алынған игілікті іс тәрбиенің тамаша үлгісі екені анық.

Бірлескен іс – әрекет баланың бір жақты дамуына әсер етіп, өзін толыққанды тұлға санауына көмегін тигізеді. Көбіне бала тәрбиесімен аналар айналысып, әкелер жырақ қалып жататыны жасырын емес. Осы тұста «Әкелер мектебі» арқылы өскелең ұрпақ ер – азамат бойындағы асыл қасиеттерін жақыннан танып, өздеріне үлгі ететіні айдан анық.

Ал, мейірімі мен шуағы бір бойына төгілген, қашан да жайдары мінезі, жайсаң көңілі арқылы баланың балаң бойында арман – қиялын дамытатын, «Аналар мен әжелердің» бүлдіршіндердің өмірінде алар орыны ерекше екені анық. Олардың өз тәжірибесінің арнайы білім беру ұйымында жалғасын тауып, одан әрі жандануы жас ұрпақ бойына жақсылықтың дәннен себетіні рас. Бұл білім беру

ошағы қызметкерлері мен отбасы мүшелерінің де қарым – қатынасын бекіте түсіп, ұлт ұлдарын ұлшылыққа бастауға ықпал ететіні сөзсіз.

Қазақ халқы қашан да отбасылық құндылықтарды жоғары қойып, жақсы сөйлеуге, біреудің ала жібін аттамауға, ешкімге қастық қылмауға осы сипаттағы игі қасиеттерді назарға ала отыра тағылымды тәрбиені тамаша меңгерте білген. Олай болса, жас жеткіншектерді әлеуметтеніру барысында да бұл тәсіл өзінің тиімділігін байқататыны анық.

Ұлттық тәрбие атауын алғаш әдеби – педагогикалық оқулықтарға енгізген М. Жұмабаев болды. Ол педагогиканың ұлттық тәрбиеден бастау алатыны жайлы айтқан. «Педагогика» атты еңбегінде былай дейді: «Ұлт тәрбиесі баяғыдан бері сыналып, көп буын қолданып келе жатқан тақтақ жол болғандықтан, әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында өз ұлты үшін қызмет ететін болғандықтан, әрбір тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті» [4].

Мектепке дейінгі білім беру ұйымы қызметкерлері жоғарыдағы жұмыстардың жемісті жүзеге асырылуына басшылық жасап, қашан да ұлттың өзіне тән болмысын дәріптеп, жанұяның жылуын жеткізуге тырысып, отбасы мен білім беру ұйым арасында алтын көпір бола алуы, екі жақтап ел перзенттерін дұрыс арнаға бастай алуы ұлтжанды ұрпақ қатарын арттырары сөзсіз.

Әл – Фараби: тәрбие мен тәлім, білім беру мәселелері өзара тығыз байланыста қосарлана, бір – бірін толықтыра жүргізілуі тиіс дейді. Шынында ұстаз мұраты –білім беру негізінде оқушының бойына адамилық қасиеттерді бойлату. Тәлім негізінде тәрбиелеп ізгіліктің нұрында жақсы адамды өмір ұясына ұшыру. [5]

Жалпы, оқу мен тәрбие егіз ұғым екенін ескерсек, жаңашыл бағытта білім бере отыра, тағылымды тарихты ұмыт қалдырмай, ұлтқа тән ұлылықты қашан да ескеруіміз қажет. Халықтық педагогиканың қайнар көзі қаршадай ұл – қыздарымыздың бойынан көрініс табатын болса, одан асқан бақыт жоқ. Себебі, ұлтын сүйген ұлдар ғана ұлы істерге ұмтылып, ұрпағына да сол игі қазынаны қалдыратын болады.

Болашақ – бүгінгі бүлдіршіндердің еншісінде. Олай болса, ұлттық құндылықтарға сүйіспеншілікпен қарап, келешекке аманаттайтын, отбасылық қағидаларды ұрпақтан – ұрпаққа тасымалдайтын, бойларында білім мен тәрбиенің тамаша үлгісі көрініс тапқан жас буын өкілдерін жан – жақты жетілдіру қоғам алдында тұрған үлкен міндет. Ұлтын сүйген, тәрбиесі бір бойына тоғысқан бүлдіршіндеріміз көп болсын!

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Мектепке дейінгі білім беру мен тәрбиелеудегі қазіргі педагогикалық технологиялар Иманбеков М.М., Абылайхан С. М., Алматы.: ССК баспасы 2018 г.
2. Білім беру жүйесінде ақпараттық технологияларды қолдану мүмкіндіктері., Ахметова Г. И. Ақтөбе 2011 г.
3. Мектепке дейінгі педагогика., Жұмабекова Ф. Астана 2014 г.
4. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 1994.
5. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына нұсқаулық, Басылымдар: Астана 2022 г.

ӘОЖ 373

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ЕҢБЕККЕ БАУЛУ

А. Бәдел¹, А. Оқай²

¹п.ғ.к., доцент

²п.ғ.м., аға оқытушы

А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Мектеп жасына дейінгі балалардың еңбекке оң көзқарасын қалыптастыру, еңбектің адам өміріндегі маңызын түсіндіру, еңбектің қарапайым дағдыларын бойына сіңірудің маңызы зор. Баланың өз қалауын білдіріп, еңбекке құштарлығының оянуы кішкентай кезінен басталады. Өз атқарған еңбегінің нәтижесін көріп, ләззат алып, қуаныш сезіміне бөлену – бала үшін еңбекке араласудың алғашқы қадамы.

Еңбек тәрбиесінің негізі отбасында қаланатынын ескерсек, ата –ананың еңбек тәрбиесі жайлы балаға дұрыс бағыт –бағдар беруі маңызды. Бала ересектердің іс –әрекетін бақылай отырып, сол нәрсені қайталап, жасауға тырысады. Балаға тән еліктеу еңбектің қарапайым түрлерін атқарумен сипатталады. Бұл баланың еңбекке деген қызығушылығын арттырып, тілегін қанағаттандыру оны дамытумен байланысты. Баланың өз бетінше жұмыс жасауына ықпал ету, тәрбиелік әсерін түсіндіріп, баланың өмірі мен еңбек әрекетін ұштастыра ұйымдастыру –еңбекке баулудың бастамасы.

Мектеп жасына дейінгі балалар ойнай отырып еңбек етеді. Еңбектің қарапайым дағдыларын игеріп, оны күнделікті өмірлік дағдыларына айналдырады. Баланың үйдегі өзі ойнаған ойыншықтарын жинап, айналасындағы заттарды өз орнына қойып, өз –өзіне қызмет етуі еңбекке араласуымен сипатталады.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының оқу –тәрбие үрдісінде Абай Құнанбайұлының шығармаларын қолданудың маңызы арта түсуде. Абай мұрасын мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне, ұғымына сай пайдаланып, оның ішінде еңбек тәрбиесі, еңбекке баулу жайлы шығармаларының мәнін терең ашып көрсету –бүгінгі күн талабы.

Абай Құнанбайұлының педагогикалық көзқарасындағы басты ұстаным: «Атаның баласы болма, адамның баласы бол» деп жас ұрпақты өзінің жеке басының қамын ойлауды емес, халықтың қамын ойлайтын, халыққа адал қызмет ететін, еңбекқор ұрпақ тәрбиелеуді мақсат етеді.

Ұлы ақынның шығармалары, қарасөздері, аудармалары педагогикалық ой–пікірлерге, даналыққа, тәлім–тәрбиеге, үлгі–өнегеге толы. Абай туындыларын мектеп жасына дейінгі балаларды еңбекке баулуда тиімді пайдалану, ақын өлеңдерінің мәнін, мазмұнын балаларға түсіндіріп айтудан басталады. Ақын шығармаларын мектепке дейінгі жастағы балалардың ұғымына лайықтап, түсінікті тілмен балаға жеткізу –үлкен педагогикалық шеберлікті талап ететіні сөзсіз. Сондықтан, әрбір педагог Абай өлеңдерінің мағынасын жете түсініп, тереңіне бойлап, ішкі жан дүниесімен сезіне отырып, балаға жеткізгені абзал. Баланың тілімен балаға жеткізу үшін әртүрлі әдіс –тәсілдерді баланың жас ерекшеліктеріне сай орынды қолдану қажет.

Абай Құнанбайұлының қай шығармасын алсақ та, астарлы ойға, асыл қасиетке, адамгершілікке, адал еңбекке, ғылым білімге насихаттағанын көреміз. Ақын өлеңдері «Ғылым таппай мақтанба», «Әсемпаз болма әрнеге», «Сабырсыз, арсыз, еріншек», «Білімдіден шыққан сөз», «Интернатта оқып жүр» т.б. өлеңдері адам бойындағы жақсы –жаман қасиеттерді ажыратып, ар, ұят, иман, ақыл, ғылым, білімнің маңызын ашып көрсетеді. Ақынның әрбір өлеңінің мазмұны жас ұрпақты жан –жақты тәрбиелеуге, адал еңбекпен нан табуға, арам әрекеттерден аулақ болуға шақырады.

Абай Құнанбайұлы: «Адам баласы туа сала есті болмайды. Естіп, көріп, ұстап, татып –естілердің айтқандарын есте сақтап қана естілер қатарында болады. Естіген нәрсені есте сақтау, ғибрат алу ғана есті етеді» -деген тұжырым жасап, адамның ақыл –ойының дамуы, тәрбиемен байланысты екенін ғылыми түрде дәлелдеген.

Әсемпаз болма әрнеге,

Өнерпаз болсаң арқалаң.

Сен де бір кірпіш дүниеге,

Кетігін тап та, бар қалан, -деп өмірден өз орнын тауып кірпіш болып қаланудың еңбекпен байланысты екенін меңзеп, білімсіз өмірдің мәні жоқ екенін айтады [1].

Адам бойына жақсы қасиеттерді сіңіру, көкірек көзін ашып, еңбекке баулу –уақыт пен төзімділікті қажет етеді. Сондықтан баланы кішкентай кезінен яғни отбасынан бастап еңбектің қарапайым түрлеріне баулып, еңбектің адам өміріндегі маңызын, қоғамдағы орнын түсіндіреміз. Ақын өлеңдерінен қайырымдылық пен адалдық, ақыл мен қайратты дұрыс пайдалануды, бес асыл қасиетті баланың бойына сіңіруді жастайынан дарытудың маңызын көреміз. Егер адам бойында бес асыл қасиет болмаса, меңгерген ғылымнан, білімнен, еткен еңбектен еш пайда болмайтынын өз еңбектерінде өсиет етті.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының оқу –тәрбие үрдісінде Абай Құнанбайұлы шығармаларын пайдалану, өсіп келе жатқан ұрпақтың бойына жағымды мінез –құлық қалыптасуына, еңбек етуге қабілетінің дамуына, еңбекке қызығушылығының артуына, іс –әрекетіне ықпалын тигізері даусыз.

Ақын шығармаларының ішінде қара сөздерінің орны бөлек. Тәрбиелік мәні зор өнегелік тұжырымдарды қара сөздерінде қарапайым тілмен түсіндіріп, халықтың көкірек –көзін ашуды мақсат етті. Даналық ойларға құрылған бұл туындылар арқылы надандық жайлаған халықтың бойындағы жаман әдет пен жағымсыз мінез –құлықтан арылуды насихаттады. Қара сөздердің қайсысын алсаңыз да ащы шындыққа, тәлім –тәрбиеге бағытталды.

Ақын 38- кара сөзінде былай дейді: «Күллі адам баласын қор қылатын үш нәрсе бар, содан кашпақ керек» - дейді. Олар: «Әуелі –надандық, екіншісі –еріншектік, үшіншісі –залымдық. Надандық –білім, ғылымның жоқтығы, дүниеде еш нәрсені оларсыз біліп болмайды. Еріншектік –күллі дүниедегі өнердің дұшпаны, талапсыздық, ұятсыздық –бәрі осыдан келіп шығады. Залымдық –адам баласының дұшпаны» деп, еріншектіктің адамға зиянын айтып, арамдықтан аулақ болуға шақырады [2].

Балаларға тәрбие берудің ең тиімді құралының бірі –ауыз әдебиеті үлгілері, көркем шығармалар. Ақынның даналыққа толы өлеңдерін, өнер–білімге шақырған, еңбек тәрбиесіне байланысты шығармаларын аудармаларын, қарасөздерін, ертегілерін балабақшаның ересек, мектепалды топтарында пайдалануға болады. Ақынның жыл мезгілдеріне арналған өлеңдерін оқып беріп, мазмұнын түсіндіріп табиғаттың сұлулығы, оны қорғау мен пайдаланудың жолдарын үйретеміз. Қоршаған ортаның, табиғаттың адам өміріндегі маңызы жайлы ұғымдарды балаға меңгерте отырып, көркемдікті сезіндіріп, эстетикалық талғамын арттырып, еңбекқорлықты бойына сіңіреміз. Ақын шығармалары табиғат көрінісімен қатар көшпелі қазақ тұрмысының қарапайым тіршілігі, жыл мезгілдеріндегі адамдардың еңбек әрекетін суреттейді.

Ақынның қай өлеңін, қай шығармасын алсақ та, оның мағынасы адамға тән асыл қасиеттерді бойына сіңіру, үлкенді сыйлау, еңбек ету т.б. бағыттады. Адам бойындағы барлық ізгі қасиеттер отбасынан басталады деп, ата –ананың үлгісін, отбасы тәрбиесін жоғары бағалаған. Әр бала отбасында еңбектің қарапайым түрлерін меңгеріп, өз –өзіне қызмет етіп, ата –анасына көмектесіп, еңбек етуді үйренеді. Абай өлеңдеріндегі еңбек тәрбиесі бала тәрбиесінен басталып, тұтас ұлттың, халықтың еңбексүйгіштігі, адал еңбекпен нан тауып жеу, халықтың санасына ықпал ету мақсатында айтылған. Тәрбиелік бағыттағы ойлары ағартушылық идеяларға ұласып, адамның бойындағы жағымсыз мінез –құлықты еңбексіздікпен, білімсіздікпен байланыстырды. Әр адамның мақсатқа жетуі үшін табандылық көрсетуі, еңбектенуі, адалдығы мен адамгершілік қасиеттерінің болуының маңызына тоқталды. Бұл шығармалар қарапайым халықтың жамандықтан арылып, адал еңбек ету арқылы табыс табудың маңыздылығын көрсетеді.

Абай мұрасы адамды адами қасиеттерге баулып, жан –жақты тұлға тәрбиелеудің құралы. Жас ұрпақты Абай мұрасы арқылы тәрбиелеу –баланы еңбексүйгіштікке, имандылыққа, адалдыққа, жақсы мінез –құлыққа үйретумен ерекшеленеді. Ақын шығармаларының басты тақырыбы –Адам, адамның бойындағы жақсы –жаман қасиеттер. Жақсы қасиеттерді баланың бойына жастайынан қалыптастыру, дамытуды көздесе ал, жаман мінез –құлықтан арылудың жолдарын айтып кетті.

Абай Құнанбайұлының танымдық –тәрбиелік мәнін **Құныпия Алпысбаев өз еңбегінде төмендегідей топтастырды:**

а) Білім-ғылымға қатысты ақыл-ой тәрбиесі айтылған өлеңдері: «Ғылым таппай мақтанба», «Интернатта оқып жүр», «Жасымда ғылым бар деп ескермедім», «Қалың елім, қазағым, қайран жұртым».

ә) Адамгершілік сипатталған өлеңдері: «Жігіттер ойын арзан, күлкі қымбат», «Өлең сөздің патшасы, сөз сарасы», «Адамның кейбір кездері», «Қартайдық, қайғы ойладық, ұйқы сергек».

б) Эстетикалық тәрбие туралы өлеңдері: «Жүрегім нені сезесің?», «Көзімнің қарасы», «Сегіз аяқ», «Не іздейсің көңілім, не іздейсің?», «Жүрегім енді соқпа енді», «Желсіз түнде жарық ай».

в) Еңбек, экология тәрбиесі жайлы өлеңдері: «Сабырсыз, арсыз еріншек», «Күз», «Жаз», «Қыс», «Жазғытұры», «Шегіртке мен құмырсқа» өлеңдері мен аудармалары еңбек тәрбиесімен байланысты [3].

Абай Құнанбайұлының тәрбиелік бағыттағы өлеңдері адамның ғылымды игеруіне, еңбек етуге, достық –бауырлық қарым –қатынасты нығайтуға, ауызбіршілікке шақырады. Ақынның жыл мезгілдеріне арналған «Жазғытұрым», «Жаз», «Қыс», «Күз» өлеңдерінде табиғаттың ерекшеліктері суреттеліп ғана қоймай, әр жыл мезгіліндегі адамдардың еңбегі, халықтың өмір сүру барысындағы ұлттық ерекшелігі, мінез –құлқы, әдет –ғұрыптары көрініс табады.

Ақын өлеңдерінің маңызын аша отырып, табиғаттың адам өміріндегі алар орны мен адамның табиғатпен үндестігін, табиғатты пайдалану мен қорғаудың жолдарын балаларға кішкентайынан үйретеміз. Балаларға табиғаттың сұлулығын сезініп, баланың ой –қиялына ықпал ететін, эстетикалық талғамын арттыратын құрал ретінде –жыл мезгілдерінің көріністерін балаларға түсінікті тілмен жеткізуге болады. «Қыс» өлеңінде жыл мезгілінің көріністерін шебер тілмен суреттеп, адам кейпінде бейнелеп, адамның мінез –құлқының жағымсыз жақтарын шебер көрсетті.

Қазақ халқының мінезіндегі, дүниетанымы мен көзқарасындағы келеңсіз жайттарды мақал –мәтелдерінің мазмұны арқылы сынап, ұғым –түсініктерін сынға ала отырып, тәрбиелік маңызын айқындады. Ақын өз өлеңдерінде бала тәрбиесінен бастап, тұтас ұлттың, халықтың санасына ықпал етуді көздеді.

Қорыта келе, Абай Құнанбайұлы шығармалары арқылы мектеп жасына дейінгі балаларды еңбекке баулудың тәрбиелік ролі зор. Ақын өзінің шығармалары арқылы тәрбиенің сан алуан үлгісін көрсетіп, еңбектің оның ішінде адал еңбектің мәнін жан –жақты түсіндірді. Абай мұрасының тәрбиелік мәні, тағылымдық бағыт бағдары уақыт өткен сайын құндылығы арта түсуде. Ұлы ақынның әрбір сөзін бүгінгі жас ұрпақты тәрбиелеуде, өлмес мұрасын танып білуде тиімді жүзеге асыру –әрбір педагогтің міндеті.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Абай Шығармаларының екі томдық толық жинағы. Өлеңдер мен аудармалар, поэмалар, қара сөздер. — Алматы: «Жазушы», 1995.
2. Әуезов М. Жиырма томдық шығармалар жинағы. Т.15. Мақалалар, зерттеулер. — Алматы: «Жазушы», 1984.
3. Тәжібаев Т. Абайдың философиялық, психологиялық, педагогикалық көзқарастары. —Алматы. 2003ж.

МРНТИ14.23.07

ВЛИЯНИЕ МУЛЬТИПЛИКАЦИИ НА РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ

К.Т.Аналбекова¹, О.Е.Боровкова²

^{1,2}Қарагандинский университет им. академика Е.А.Букетова, г. Караганда, Казахстан

Детские психологи и педагоги-психологи, могут использовать современные анимационные мультфильмы в терапии детей-клиентов. В этой работе под современной анимацией понимается "любая цветная, фантазмагорическая, осмысленная и движущаяся картинка на любую тему, идущая в любой последовательности и видимая любым человеком или персонажами на экране или телевизоре". Однако, чтобы понять влияние этих средств массовой информации на развитие ребенка в психологии, современная анимация относится к любым детским мультфильмам, созданным после 1970-х годов, которые можно найти на телевидении или в Интернете. В отличие от предыдущих форм визуальных средств массовой информации, таких как книги и телевидение, современная анимация очень увлекательна и может быть легко понята детьми. Большинство детей способны представить, что фантастический мир, который они видят на экране, является реальным местом, а происходящее - реальными событиями. Существование этого воображаемого мира является важной частью жизни детей и постоянным источником радости и восхищения, как и для детей прошлых поколений. Однако, в отличие от прошлых форм визуальных средств массовой информации, современные дети имеют постоянный доступ к современной анимации. Это может повлиять на их социальное, эмоциональное и когнитивное развитие. Эта оценка важна для развития ребенка с точки зрения психологии, поскольку это новая форма медиа, поэтому о ее влиянии было проведено не так много исследований. И если сегодня анимация оказывает значительное влияние на детей, важно понимать, какие последствия она может иметь для будущих поколений.

Анимацию можно разделить на три типа:

1. По способу производства:

Пластилиновая анимация - эта анимация создается путем съемки пластикового объекта между кадрами, кадр за кадром. В жанре пластиковой анимации работал мультипликатор Александр Татарский. Его известные фильмы "Пластилиновая ворона", "Падал прошлогодний снег", "Спокойной ночи, малыши! ", "Следствие ведут Коробки"

Рисованная анимация - техника анимации, при которой каждый кадр полностью прорисовывается отдельно. Раньше все кадры рисовались вручную, что было очень трудоемко и долго, даже для больших команд художников. Теперь это делается с помощью компьютера. Принципы создания рисованной анимации не изменились. Типичный пример рисованного мультсериала - "Ну, погоди! ". Идея мультипликации приключений волка и зайца пришла режиссеру Геннадью Сокольскому в конце 1960-х годов, а позже в ежегоднике "Веселая карусель № 1" появилась первая серия "Ну, погоди! была снята первая серия фильма. Фильм тогда снял Вячеслав Котеночкин, который решил, что в истории неразлучной пары "что-то есть". Котеночкин не ошибся, и вскоре фильм "Ну, погоди! вскоре стал известен не только в нашей стране, но и в других странах.

Кукольная анимация - метод трехмерной анимации. Сцены снимаются кадр за кадром, и после каждого кадра в сцену вносятся минимальные изменения (например, меняются позы марионеток). В

результате при воспроизведении серии кадров создается иллюзия, что объект движется. Яркими примерами кукольной анимации являются мультфильмы Романа Качанова "Крокодил Гена", "Чебурашка" и "Шапокляк". Российский ребенок не представляет себе детства без Гены и Чебурашки. Мультфильм, придуманный Эдуардом Успенским и нарисованный Леонидом Шварцманом, запомнился не только образностью персонажей, но и музыкой, замечательными диалогами и нежной историей о дружбе крокодила и пушистого зверька со странными ушами, которая была настолько хорошо принята зрителями, что однажды была Она была переснята несколько раз.

Компьютерная анимация или 3D-анимация - это техника, использующая компьютеры и специальное программное обеспечение в качестве инструментов для создания и редактирования изображений или оцифровки изображений, полученных из реального мира, для последующей обработки и хранения. В 1964 году группа под руководством Н.Н. Константинова создала компьютерную математическую модель движений кошки. Машина БЭСМ-4, выполнив программу, написанную для решения дифференциальных уравнений, нарисовала революционный для того времени мультфильм "Кошечка". Для визуализации использовался буквенно-цифровой принтер. Компьютерная анимация - самое перспективное направление на сегодняшний день. Среди них особенно выделяется 3D-анимация.

Песочная анимация, песочная анимация, сыпучая анимация и порошковая техника - направления в изобразительном искусстве и техники создания анимированных предметов. Техника может использоваться как для создания анимационных фильмов, так и для шоу-номеров для "живых" зрителей. Изобретателем песочной анимации считается канадско-американский режиссер-аниматор Кэролин Лиф, которая в 1969 году выпустила свою песочную историю "Песок, или Питер и волк".

2. по продолжительности:

аполнометражные мультфильмы обычно длятся 70 минут и более.

Анимационные короткометражки - мультфильмы продолжительностью 30 минут и менее.

3. Поспособупоказа;

Театральные мультфильмы - мультфильмы, которые сначала демонстрируются в кинотеатрах, а затем на телевидении или видеоносителях.

Direct-to-video - категория недорогих или неудачных мультфильмов, предназначенных только для домашнего просмотра и не рассчитанных на широкоэкранный показ.

Короткометражные анимационные мультфильмы и мультсериалы, которые демонстрируются по телевидению, а затем распространяются на видеоносителях.

Для начала мы рассмотрели положительное влияние мультфильмов на детей.

- Дети имеют возможность расслабиться, отвлечься и обрести психологический комфорт

- Дети учатся понимать сюжет и логически мыслить

- Познавательное и воспитательное воздействие (объясняет природные явления, развивает язык и расширяет кругозор)

- Зрительное и слуховое внимание стимулируется сменяющимися картинками на экране со звуком, способствует его развитию

- просмотр мультфильмов с родителями помогает детям открывать новые и интересные темы и развивать их социальную жизнь.

Когда дети смотрят мультфильмы, они как будто отрываются от всего, что их окружает. А ведь то, что показывают детям мультфильмы, очень важно. На сегодняшний день мы видим негативное влияние мультфильмов:

- герои и героини современных анимационных фильмов не научены уважению и очень невоспитанны;

- герои мультфильмов уродливы, даже отвратительны;

- дети как губки: "герои мультфильмов убивают друг друга, выпадают из окон, бьют и оскорбляют друзей и оскорбляют, унижают беззащитных, совершают грабежи".

Многие современные мультфильмы, демонстрируемые по телевидению, оказывают негативное влияние на развитие детей, могут формировать агрессию и склонность к аддикциям. Поэтому очень важно, чтобы родители контролировали просмотр мультфильмов своими детьми. В советское время все мультфильмы строго контролировались. Каждый кадр проверялся с точки зрения его воздействия на ребенка. Никто не станет отрицать, что советские мультфильмы с Карлсоном, крокодилом Геней и Чебурашкой, великаном дядей Стёпой, дядей Фёдором и героями Плоскоквашино приятны, красивы и полезны для детской психики.

-Во-первых, неправильно думать, что мультфильмы - это абсолютное зло. Мультфильмы - это истории, которые могут рассказывать животные, а добро всегда побеждает зло. Родители должны

настраивать своих детей на просмотр только "добрых" мультфильмов, которые дарят хорошее настроение и наталкивают на творческие занятия.

- Во-вторых, в некоторых мультфильмах есть моменты, которые могут негативно повлиять на детскую психику. Дети не должны смотреть такие истории.

- В-третьих, важно, чтобы время, проведенное перед телевизором, учитывалось как родителями, так и детьми. Следует признать, что длительное время, проведенное у экрана, может вызвать у детей проблемы с движением, лишним весом, зрением и речью. Важно помнить, что ни один мультфильм не заменит живого общения взрослых с детьми! И самое главное - не показывайте детям мультфильмы, которые не видели их родители!

Если проанализировать и сравнить анимацию, хранящуюся в общем доступе. И узнать, на что они направлены, какие задачи решаются при просмотре этих мультфильмов, а главное чему они нас учат. Все мультфильмы были разделены на четыре блока по направленности:

1. Умственное воспитание - эти мультфильмы призваны помочь детям развить интерес к школе и учебе, развить любопытство и желание учиться, а также получить знания, необходимые для жизни в современном обществе. Мультфильмы этой группы затрагивают следующие вопросы: развитие мышления, речи и любознательности. Пример мультфильма: "Смешарики: Пин-код"

2. Нравственное воспитание - эти мультфильмы учат детей совершать добрые поступки, заботиться о своих близких, развивать чувство дружбы, учиться находить пути решения различных проблем, быть самостоятельными, отвечать за свои поступки и т.д. Мультфильмы этой группы затрагивают такие вопросы, как: формирование морального кодекса, правил поведения. Пример мультфильма: "Лунтик"

3. Трудовое воспитание - мультфильмы этой группы направлены на последствия труда. Цели: формирование основ трудолюбия и воспитание потребности в труде. Примеры мультфильмов: "Фиксики"

4. Физическое воспитание - мультфильмы этой группы учат ставить цели и достигать их. Эти мультфильмы затрагивают следующие вопросы: воспитание силы воли, желания преодолевать трудности, стремления к победе, знакомство с различными видами спорта. Пример мультфильма: "Ми-ми-мишки".

Но к сожалению дети не всегда могут игнорировать поступающую сомнительную информацию. Ученые подтвердили тот факт, что некоторые продукты анимационной индустрии оказывают разрушительное воздействие на детскую психику.

По каким признакам можно распознать опасные для детей мультфильмы?

Слишком яркие цвета мультфильмов.

Яркие, как кислота, цвета или динамичные сцены со вспышками на экране перенасыщают детскую психику. При вечернем просмотре таких мультфильмов дети перевозбуждаются, и родителям трудно уложить их спать. Кроме того, яркая анимация может негативно влиять на зрение и даже вызывать эпилептические припадки у больных детей.

Громкие саундтреки.

Резкие звуки и напряженная музыка оказывают угнетающее воздействие на детскую психику, усиливают головную боль и тревожность.

Наличие агрессивных и жестоких сцен.

Следует избегать анимационных фильмов, в которых главные герои проявляют агрессию по отношению друг к другу, постоянно дерутся, причиняют боль другим или демонстрируют атрибуты смерти (смертоносное оружие, кладбища, кровь, черепа). Дети, которые смотрят такие произведения, могут проявлять агрессию и жестокость в реальной жизни. Пример мультфильма "Том и Джери"

Плохое поведение персонажей никак не наказывается, а иногда даже приветствуется.

В мультфильмах персонажей не осуждают и не наказывают, если они совершают преступления, грабежи или убийства. У маленьких детей формируются представления о терпимости, разрушаются нормы хорошего поведения и снимаются социальные запреты. Им также следует избегать мультфильмов, где грань между добром и злом нечеткая и даже положительные герои совершают плохие поступки ради собственной выгоды. Пример мультфильма "Маша и медведь"

На экране демонстрируется опасное для жизни поведение.

Анимация, в которой герои "мчатся", прыгают с крыш, бегут по проезжей части или иным образом подвергают свою жизнь опасности, может негативно повлиять на инстинкт самосохранения детей. Дети дошкольного возраста склонны подражать своим любимым героям, и такие примеры могут травмировать и причинить ужасные неудобства их семьям. Пример мультфильма "Суперсемейка"

Некоторые сцены демонстрируют неуважение к людям, животным и растениям.

Во многих современных мультфильмах присутствует издевательство, высмеивание слабых и беспомощных героев, уродливое отношение к старости и материнству. Циничная детская похабщина не продлится долго, если их любимые герои будут грубыми, задиристыми и невоспитанными. Пример мультфильма "Гадкий Я"

Уродливые и несимпатичные персонажи.

Для детей чрезвычайно важна внешность их героев. Если ребенок видит на экране монстров, чудовищ и уродливых героев, его внутренний мир, его самоощущение подрываются. Острые, угловатые супергерои воспринимаются как будущие мужские модели для девочек, а таинственные, загадочные героини с большими глазами - как идеализированные образы для мальчиков. Пример мультфильма "Хаги Ваги "

Жаргон, нецензурная лексика.

Даже в безобидных на первый взгляд мультфильмах иногда встречаются подобные выражения. Дети быстро усваивают "смешные" слова. Когда родители говорят определенные вещи, в мультфильмах показывается возможность ругани. В результате ребенок может растеряться, а авторитет родителя пошатнется. Пример мультфильма "Поучительные истории для детей и родителей"

Список источников:

1) Влияние мультфильмов на психологическое состояние детей младшего школьного возраста / М. Э. Шишова, Д. Э. Шишова, Ю. А. Саева.

2) Интервью профессора кафедры методологии психологии факультета психологии МГУ имени М.В. Ломоносова, доктора психологических наук, руководитель научно-исследовательской группы «Психология массовых коммуникаций», изучающей проблему воздействия СМИ на психику человека и проблему психологической безопасности человека в информационном глобальном пространстве Лидии Владимировны Матвеевой

3) Арифин, МаунтМадхури, Северная Каролина Лестари... - - Educenter: Журнал ..., 2023 - journal.arkainstitute.co.id. Применение интерактивных обучающих игр для стимулирования знаний о распознавании объектов в раннем детстве. arkainstitute.co.id

4) MDH Rahiem - Международный журнал по уходу за детьми и образованию ..., 2021 - Springer. Рассказывание историй в дошкольном образовании: время переходить на цифровые технологии. springer.com

5) Клайн С. - Культурная политика в современной Америке, 2022 - taylorfrancis.com. Пределы воображения: маркетинг и культура воспитания детей. [HTML]

6) Карabanова О.А. Возрастная психология — М.: 2005.

УДК 373

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ «КРОССЕНС» В РАЗВИТИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ДОШКОЛЬНИКОВ

Бутенко Л.Р.

КГУ «Специальный ясли-сад Бөбек», Карагандинская область, город Абай, Казахстан

Технология «Кроссенс» была разработана Сергеем Фединым — писателем, педагогом, математиком и Владимиром Бусленко — доктором технических наук, художником и философом. Впервые «Кроссенс» был опубликован в 2002 году в журнале «Наука и жизнь».

Кроссенс — это ассоциативная головоломка нового поколения, соединяющая в себе лучшие качества сразу нескольких интеллектуальных развлечений: головоломки, загадки и ребуса.

Суть метода: разгадать «Кроссенс», то есть составить рассказ, используя ассоциативную цепочку из девяти картинок, замкнутых в стандартное поле, посредством взаимосвязи изображений. «Кроссенс» рекомендуется читать сверху вниз и слева направо. Изображения расставлены таким образом, что каждая картинка имеет связь с предыдущей и последующей, а центральная объединяет по смыслу сразу несколько картинок.

Рис. 1 Кроссенс нужно читать слева направо, двигаться только вперед по часовой стрелке и заканчивать на центральном квадрате.

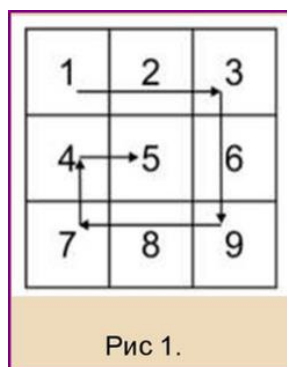
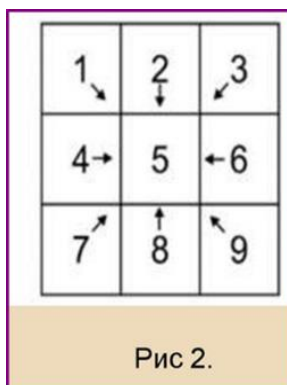

Рис. 2 Центральное изображение связано со всеми картинками, которые несут прямой смысл и для разгадки этого кроссенса нужно лишь знание фактов. Начать можно как с первой, так и с любой узнаваемой картинки.

Связи могут быть как поверхностными, так и глубинными, но в любом случае это отличный метод для развития связной речи, логического и творческого мышления.

Алгоритм создания кроссенса для дошкольников

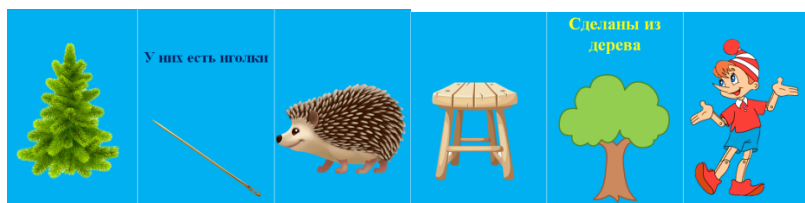
1. Определение тематики, общей идеи.
2. Выделение элементов, имеющих отношение к идее, теме.
3. Нахождение связей между элементами, определение последовательности.
4. Выделение отличительных черт, особенностей каждого элемента.
5. Поиск и подбор изображений, иллюстрирующих элементы.
6. Построение ассоциативной связи между образами элементов.

Начинать знакомство с данной технологией лучше с 2-3 картинок.

Пример 1: картинка – еж, елка.

- Как вы думаете, как между собой связаны эти картинки? (Иголки).

Бурагино и стул. Что общего? (Из дерева)

Усложняем задачу.

Пример 2: машина, велосипед, самокат. Что можно сказать по этим картинкам, какая связь? (Транспорт, колеса, руль и т.д.). Создаем и решаем с детьми кроссенс только в рамках одной определенной темы, постепенно расширяя ассоциативный ряд у детей.

Однако, у дошкольников наблюдается недостаточная сформированность зрительно-пространственных представлений, поэтому возникают трудности восприятия материала. На начальных этапах использования технологии, важно определить направление в таблице (рисовать стрелки, или просто показывать направление от одной картинке в таблице к другой по часовой стрелке).

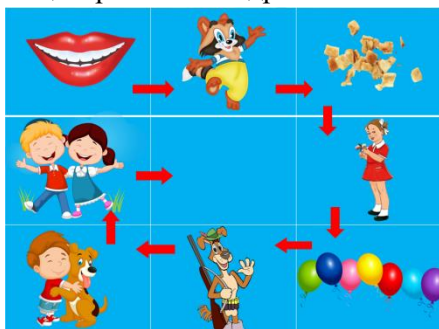
Пример 3: в данном случае центральное изображение связано со всеми картинками, которые несут прямой смысл и для разгадки этого кроссенса нужно лишь знание фактов, в нашем случае знание сказок.

Пример 4: кроссенс нужно читать слева направо, двигаться только вперед по часовой стрелке и заканчивать на центральном квадрате.

Начинать прочтение можно как с первой, так и с любой узнаваемой картинки. А можно читать кроссенс по периметру и дополнительно по кресту. В этом случае изображения расставлены таким образом, что каждая картинка имеет связь с предыдущей и последующей, а центральная объединяет по смыслу сразу несколько.

Пример 5: задача - найти связь между соседствующими картинками и определить тему кроссенса. Начать прочтение кроссенса с левого верхнего угла по стрелочкам только вперед и закончить на центральном квадрате.

- «Улыбка» - результат хорошего настроения.
- Как она связана с енотом? Всем известно, что дружба начинается с улыбки и песня об этом звучала в мультфильме про енота.
- Енота звали Крошка, а крошки лучше не выбрасывать, а посыпать в кормушку, чтобы помочь птицам зимой.
- Следующая связь... Помогла мальчику справиться с недугом и девочка Женя из сказки «Цветик – семицветик».
- А что общего у неё с шариками? Она отрывала лепестки, и они летели, как могут летать воздушные шарик.

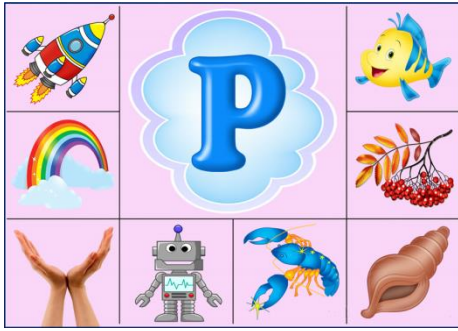
- Далее... Собаку тоже зовут Шарик. Собака – друг человека.
- У человека тоже есть друг. О чём этот кроссенс? (О дружбе.)

Кроссенс может иметь несколько правильных вариантов ответа, не нужно устанавливать единственную заложенную педагогом связь, важно находить любую из возможных. В этом и прелесть этого метода, научить детей мыслить, порой нестандартно.

Кроссенс можно оформить кому как удобно, главное дети должны понимать, что вы от них хотите услышать.

Пример 6: создание и решение кроссенса по направлению «развитие фонематического восприятия». Тема «Звук и буква «Р»». В таблице размещены картинки с изображением, в названии которых звук «Р» в начале слов. Воспитатель предлагает детям отгадать букву, которую нужно написать в пустом квадрате. Дети устанавливают ассоциативные связи исходя из фонетического звучания слов.

Задачи, которые решает технология «Кроссенс»:

- учит классифицировать и обобщать предметы, явления, действия;
- развивает речь, пополняет активный словарь, умение связно мыслить, составлять рассказы;
- развивает зрительное восприятие;
- развивает образное, логическое мышление;
- развивает смекалку;
- тренирует внимание, память;
- воспитывает выдержку, умение слушать других детей.

«Кроссенс» можно использовать для детей с разным уровнем знаний, применять для разных степеней обучения, в любых видах образовательной деятельности.

Применение технологии «кроссенс» в детском саду позволяет:

- упражнять детей в умении выделять и называть предметы, их признаки, состояния, действия;
- развивать зрительное восприятие;
- учить детей классифицировать и обобщать предметы, явления;
- развивать логику;
- развивать образное мышление;
- учить анализировать, вычленять части, объединять в пары, группы, целое;
- определять пространственные отношения символов, размещённых в таблице;
- учить определять в речи предложно-падежные конструкции;
- учить детей связно мыслить, составлять рассказы;
- развивать смекалку, тренировать внимание.

В результате применения технологии «кроссенс» у детей:

- повышается уровень развития всех познавательных процессов;
- игровые упражнения помогают формированию навыков пространственной ориентировки;

Кроссенс можно использовать:

- как часть образовательной деятельности;
- в групповой, индивидуальной, подгрупповой работе;
- в качестве творческого задания для детей совместно с родителями.

В работе с родителями в детском саду можно использовать метод «кроссенс» как творческое задание.

Задача родителей и детей — объяснить кроссенс, составить рассказ — ассоциативную цепочку, посредством взаимосвязи изображений. Изображения расставлены таким образом, что каждая картинка имеет связь с предыдущей и последующей, а центральная объединяет по смыслу сразу несколько.

Использование кроссенса позволяет:

- повысить инициативность, креативность;
- развить воображение, фантазию, логическое и творческое мышление;
- сформировать познавательную, информационную и коммуникативную деятельность.

Работа с кроссенсом помогает:

- повысить родительскую компетентность и умение заниматься со своими детьми продуктивной деятельностью;
- родители больше уделяют времени и внимания ребёнку;
- их общение становится продуктивным, интересным, развивающим, творческим;
- родители могут увидеть трудности ребёнка в обучении, понять причины, помочь педагогу в своевременном их устранении.

Данная технология является «палочкой - выручалочкой» во-первых, групповая работа в форме игры способствует созданию положительного фона, атмосферы здорового соперничества. Дети раскрывают новые грани понимания привычных вещей, быстро запоминают материал, обмениваются идеями, взглядами, представлениями, это сплачивает детский коллектив.

Применение технологии кроссенс позволяет создать ситуацию успеха. Таким образом, каждый ребенок вносит вклад в общее дело, а это очень важно быть значимым!

«Кроссенс» - это метод, позволяющий на практике создать условия для мотивации, самостоятельного творческого поиска. Дети не только находят связи между предметами и явлениями,

они углубляют свои знания, раскрывают новые грани понимания привычных вещей, т. е. развивается логическое мышление, связная речь.

Список используемой литературы:

1. Анашина Н.Д. А мы сами составили кроссенс / Наука и жизнь. – 2008. – № 1. – С. 65–68.
2. Погосова А.В. Технология «Кроссенс» / Наука молодых. – 2019. – № 67. – С. 55–57.
3. Автор-составитель Литвинова Марина Ивановна «Технология кроссенс как средство развития познавательной активности детей старшего дошкольного возраста»

ӘОЖ 373

КӘСІБИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘНІ МЕН МАЗМҰНЫ

Женисхан Дауиргул

Қарағанды облысы білім басқармасының Қарағанды қаласы білім бөлімінің
«Толағай» бөбекжайы» КМҚК, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты - бәсекеге қабілетті, жан-жақты дамыған маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта болса, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс - оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар: білім беру сапасының жоғары болуы, бәсекеге қабілеттілігі, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі. Кәсіби білім беру педагогикасы – адам баласының жасын, білім деңгейін және оның еңбегімен кәсіптік іс-әрекетін сипаттамай-ақ, оның кәсіби даярлығын жетілдіруге арналған теориялық және практикалық білім жүйесі десек дәл айтқанымыз. Білім беру қызметінің кәсіби педагогикалық біліктілігін арттыру, сонымен қатар қайта даярлау үздіксіз үрдіс болып табылады, атап айтатын болсақ: білім алушы мен білім берушінің әрбір бес жыл сайын үнемі жүргізіліп отыратын арнайы ұйымдастырылған қысқа мерзімді оқыту және курс аралық кезеңдерде жүзеге асырылатын өзін-өзі бейімдеу. Кәсіби педагогикалық білім беру – бұл адамды кәсіби қызметке даярлау, өскелең ұрпақты кәсіби тәрбиелеу, білімді де білікті мамандарды қалыптастырып болып табылады. Білім беру мазмұны – бұл оқу дайындығының нәтижесіне – кәсіби қызметке қойылатын талаптарды белгілейді. Бітіруші түлектердің біліміне, іскерлік дағдыларына, олардың жалпы білім деңгейіне, ой-өрісінің кеңдігіне, жан-жақты ойлау жүйесінің дамуына, зияткерлік даму деңгейіне, танымдық қажеттіліктер мен мүдделердің қалыптасуына, кәсіби маңызды қасиеттердің дербес дамуына дайындығына қойылатын талаптар бар. Бұл талаптарды қоғам қояды, оның даму деңгейіне байланысты және ғылымның, мәдениеттің, өндірістің, қоғамның дамуымен өзгереді.

Қазіргі таңдағы білім беру – өскелең ұрпақтың ақыл ой дамуының, мәдениетінің деңгейін анықтаушы фактор. Білім берудің негізгі мақсатына байланысты қоғамда жаңа ұғым пайда болды. Мен мектепке дейінгі ұйым тәрбиешісі ретінде ұсынарым, тәрбиеленушілердің ең алдымен өзін-өзі дамыту қабілетін қалыптастыруға ат салысып, ерекше көңіл бөлу керектігін атап өтемін. Өйткені, бұл тұлғаны ұлттық және әлемдік мәдениетке араласып, өз үлесін қосуға апаратын сара жол. Бүкіл дүние жүзіндегі болып жатқан осындай құндылықтардың өзгеруі жаңа ғасырға жас ұрпақты бірізді дайындаумен байланысты. Біздің қоғамға жаңа мағлұматтарды қабылдап қана қоймай, оны ойлана отырып, ой елегінен өткізе білетін тәрбиеленушілер керек. Балабақшада бастау алатын, іргетасы сонау балалық шағынан қаланатын балалар өсе келе, яғни оқушы болып мектеп табалдырығын аттаған сәттерінде мағлұматтар мен идеяларды өз беттерімен, тәуелсіз меңгеріп, осы алған мәліметтерді әрі қарай мектеп қабырғасында жүзеге асыратын болады. Олар тың идеяларды бір ғана көзбен шолып өтпей, әр түрлі көзқараспен зерттеп, қарап, шынайылығы мен пайдасын өзара талқылап, идеяның жалпы құндылығын анықтай алатындай қабілетке ие болады. Мұндай жетістікке жеткенін көру үшін, әлбетте бастапқы фундамент мықты қалануы тиіс. Жиырма бірінші ғасырға аяқ басқан жас ұрпақты жарқын болашақта лайықты өмір сүретіндей етіп, жақсылап дайындау білім беру саласында қызмет атқарып жүрген кез-келген маман үшін үлкен жетістік. Балабақша тәрбиешісі болсын, мектеп мұғалімі болсын, қай-қайсы да баланың білім алуға деген құштарлығын ояту үшін қазіргі заманда үнемі ізденісте, сабақтың тиімді өтуіне, қызықты өтуіне, әр беріп жатқан білім нәрінің бала бойында одан әрі сусындауы үшін үздіксіз

жұмыс жасау үстінде деп білемін. Білім сапасы білім алушының білімге деген құштарлығымен, қызығушылығына тікелей байланысты. Кәсіби педагогикалық білім беруді басты тәсілі - әр білім алушыны жеке тұлға ретінде қарастыру. Мұғалімнің міндеті барлық оқушылардың білім алу, мақсатқа жету, қоғамдық іс-шараларға белсенді қатысу қабілеттерін арттыру үшін оны тұлға ретінде дамытуға ерекше назар аудару болып табылады. Өңгімелесу -балалардың оқуға деген ынтасын оята алатын ең маңызды тетік.

Қазіргі заманғы кәсіби білім берудің жалпы мақсаттарына келесі жағдайларды жатқызуға болады:

- оқушылардың әлеуметтік өзгерістерге жан-жақты және тиімді үйренісуін қамтамасыз ету;
- маманның арнайы білім, білік, дағдыларын сондай-ақ кәсіби маңызды сапаларын қалыптастыруға

жағдай жасау.

Мақсат жаңа қоғамдық жағдайларға сәйкес нақтыланып, қоғамның дамуымен қатар өзгереді. Демек, білім беру мақсаты білім беру жүйесінен тыс қалыптасып, қоғамның сол кезеңіндегі даму талаптарымен белгіленеді және қазіргі заманғы қоғам жатақханасы талаптарына сәйкес кәсіпкер-маманға «әлеуметтік тапсырысқа» жауап береді. Педагогикалық білім берудің бір-бірімен өзара әрекеттескен екі жағы бар, оның біріншісі: маманның кәсіби дайындығының жоғары деңгейін қамтамасыз ету болса, ал екіншісі жеке тұлғаның рухани дамуы. Кез-келген кәсіби білім беру - тұлғаның рухани дамуын шектемей, керісінше алға қарай ұмтылуына ықпал жасау. Педагогикалық процесс барысында оқушыларда жаңа сапалар яғни, әлемді тануы, кәсіби көзқарасы қалыптасады; еңбекке, еңбек етуші адамдарға деген жоғары рухани сипаттар тәрбиеленеді. Педагогикалық процесстің бұл функциялары сонымен қатар ұйымшылдыққа, достыққа, әлеуметтік қарым-қатынасқа дайындықты; еңбек тәртібіне, адалдықты, жауапкершілікті, белсенділікті тәрбиелеуді, азаматтық қатынас нормалары мен ережелерін қалыптастырады. Кәсіби педагогикалық білім беру сипатын теориялық және қолданбалы ғылым ретінде атап өтуге болады. Өйткені, ол бір жағынан, кәсіби педагогикалық құбылыстарды баяндап түсіндірсе, екінші жағынан, кәсіптік білім берудің міндеттерін шешуге бағытталған оқыту жәнәтәрбиелеу жолдарын қарастырады. Кәсіби педагогикалық білім беру теориялық жағынан дами отырып, кәсіптік білім бойынша оқу-тәрбие үдерісін жетілдіруді көздейді. Оған озық педагогикалық тәжірибені, оқыту мен тәрбиелеудің жаңа технологияларын кәсіптік мектеп практикасына ендіру мысал бола алады. Кәсіби педагогика қоғамдық құбылыс ретінде кәсіптәрбие заңдылықтарын, қоғамдық өмірдегі кәсіптәрбиенің мәні мен рөлін анықтайды. Сондықтан, кәсіби педагогика – балалар мен жастардың ғана емес, үлкендердің де тәрбиесі жайлы ғылым. Кәсіби педагогикалық білім беру мазмұны қоғамның мақсаттары мен қажеттіліктеріне негізделген және болашақ мамандардың білім, білік және дағды жүйесіне, оның дүниетанымдық, азаматтық және кәсіби қасиеттеріне, оның танымдық қабілеттері мен қажеттіліктерін дамытуға қойылатын талаптарда көрсетілген. Маманның дайындық деңгейіне қойылатын талаптар мамандық бойынша Мемлекеттік білім беру стандартында бүктелген түрде ұсынылған. Кәсіби педагогикалық білім беру стандарты қоғам мүшелеріне, олардың отандық және әлемдік еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігіне, бір жағынан, әлеуметтік кепілдікке қызмет етуі және екінші жағынан, олардың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыруы тиіс. Ол үшін ол мазмұны жағынан да, көлемі жағынан да қолайлы болуы тиіс, қоғамда нақты бар ресурстарға сүйенуі (Қоғамның ағымдағы даму сатысында мүмкін болатын шектен шықпауы), шетелдік білім беру стандарттарымен түйісуі тиіс. Кәсіптік білім берудің ерекшелігі жалпы біліммен салыстырғанда кәсіптер мен мамандықтардың алуан түрлілігі, қызметкерлерді даярлау нысандары, оқу-бағдарламалық құжаттардың жеткілікті қысқа өмір сүру мерзімі болып табылады, өйткені кәсіптік оқытудың мазмұны ғылыми-техникалық прогрестің нәтижесінде тез өзгертін еңбек мазмұнымен тікелей байланысты.

Педагогикалық қызметті, педагогикалық қарым-қатынасты жеткілікті жоғары деңгейде жүзеге асыратын, оқыту мен тәрбиелеуде тұрақты жоғары нәтижелерге қол жеткізетін мұғалімді кәсіби құзыретті деп атауға болады. Бүгінгі таңда мұғалім олардың алдында тұрған кәсіби мәселелерді іс жүзінде шешуге көмектесетін іс-шараларға қатысуға дайын болуы керек. Және бұл көп жағдайда қандай да бір қосымша қасиеттерге байланысты, олар үшін қазіргі білім беру мақсаттарын түсінуге сәйкес келетін "құзыреттілік" ұғымдары қолданылады.

Құзыреттілік – тұлғаның өзара байланысты қасиеттерінің жиынтығы (оларға қатысты сапалы және нәтижелі іс-әрекет жасау үшін қажетті пәндер мен процестердің белгілі бір шеңберіне қатысты қойылған білім, білік, дағды, іс-әрекет тәсілдері). Педагогикалық шеберлік жан дүниесінің орасан зор еңбегін, үнемі ізденісті, рухани және физикалық күштердің күш-жігерін, өз бетімен белсенді жұмысты қажет етеді. Мұғалімнің тұлғасы қасиеттер мен сипаттардың қарапайым жиынтығы емес, тұтас динамикалық тәрбие болып табылады.

Кәсіби педагогикалық білім беру үшін ең алдымен мұғалімге қажет бірнеше құзыреттіліктерді ұсынғым келіп отыр:

- Кәсіби міндеттерді, оның ішінде даму режимінде шешуге дайындығымен байланысты әлеуметтік-психологиялық құзыреттілік.

- Кәсіби-коммуникативтік құзыреттілік педагогикалық қарым-қатынастың табыстылық дәрежесін және білім беру үдерісінің субъектілерімен өзара әрекеттесуін анықтайтын.

- Жеке іс-әрекетті өрістетуге психологиялық-педагогикалық дайындықты қамтитын жалпы педагогикалық кәсіби құзыреттілік.
- Пәндік мамандық салаларындағы пәндік құзыреттілік: оқытылатын пән саласындағы білім, оны оқыту әдістемесі.
- Басқарушылық құзыреттілік, яғни педагогикалық талдау жүргізе білу, мақсат қоя білу, іс-әрекетті жоспарлау және ұйымдастыру.
- Рефлексивтік құзыреттілік, яғни. өзінің педагогикалық іс-әрекетінің процесі мен нәтижесін көре білу
- Ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілік, ақпараттық технологиялар саласында жұмыс істей білуге байланысты.
- Құзыреттілік мұғалімді экспериментатор ретінде сипаттайтын инновациялық қызмет саласында.
- Шығармашылық құзыреттілік, яғни мұғалімнің іс-әрекетті шығармашылық, зерттеушілік деңгейге көтеру қабілеті.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін айтар болсам: білім беруді әртараптандыру жағдайында білім беру ұйымдарының бәсекеге қабілеттілігінің өсуін қамтамасыз ету үшін отандық білім беру жүйесін құрылымдық қана емес, сонымен бірге мазмұнды қайта құру қажет. Бұл тұрғыда әлемдік тәжірибені де, нақты да ескере отырып, педагогикалық және басқарушылық функциялар мен міндеттерді, қызметтің мақсаттары мен қолданылатын құралдар мен әдістерді және т.б. қайта қарау қажет. Кәсіптік білім беретін орта және жоғары оқу орындарында білім беруді бақылауды ұйымдастыру, қазіргі қолданылып жүрген заңдылықтарға негізделген. Жалпы жеке адам әрекет жасау үшін тәжірибені игеруі қажет, яғни қоғамдық қатынастар жүйесіне енуі керек. Осы жағдайда ғана объективті білім, білік және дағдылық қасиеттер тәжірибеге айналып, субъективті құралын құрайды. Күнделікті тәжірибенің шектеулілігі жеке адамды адамзаттың қоғамдық-тарихи іс - әрекетіне ендіру арқылы кеңейтіледі. Осы іс - әрекетте жеке адам өткен ұрпақтардың объективтендірілген тәжірибесін игеріп қана қоймайды, сонымен қатар өзінің дамуына ықпал ете отырып, оны байытуы тиіс. Сондықтан, кәсіби оқытуда білім, білік және дағдылық қасиеттерді жеке тұлға бойына сіңіріп, оны қадағалау, дамыту мәселесі басты орынға ие.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. А.С. Макаренко. Психология труда учителя. М., «Просвещение», 1993.
2. В.И. Андреева. Педагогика творческого саморазвития. Казань. 1996.
3. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы // Алматы 2010.6-б
4. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Астана . 2004. 28-б
5. С.Е. Шишов. Понятие компетенции в контексте проблемы качества образования // «Государство и образование», 2002. 88-б
6. В.А. Хуторской. Ключевые компетенции как компонент личностноориентированной парадигмы образования. // «Народное образование», №2, 2003. 58-94-б
7. Б.А. Тұрғынбаева. Мұғалімнің шығармашылық әлеуметін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту.: теория және тәжірибе // Алматы. 2005, 174-бет
8. Педагогика. Дәріс жинағы ; Алматы: Нұрлы Әлем, 2003
9. Әбденев С.Ш. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. Оқу құралы. Алматы, Дарын 2008
10. Әбиев Ж. Педагогика тарихы : оқу құралы-Алматы: Дарын.-20097-480 бет.
11. Педагогика: оқулық/Абай атындағы Ұлттық Педагогикалық Университетінің педагогика кафедрасының авторлар ұжымы-Алматы: Print-S, 2008-430с.
12. Губашева С.Г., Отарбай А.Ж., Тәрбие жұмысының әдістемесі ; Оқу әдістемелік құрал.- Астана: Фолиант, 2007-244 ,бет

ӘОЖ 37.01+796

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ, ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ж.Д. Дидар¹, А.С. Жумадилова²

¹М.Х. Дулати атындағы Тараз университетінің студенті,

²М.Х. Дулати атындағы Тараз университетінің аға оқытушысы, Қазақстан Республикасы, Тараз қ.

Қазақ халқы өмірге денсаулығы мықты, шыныққан азаматтар тәрбиелеу жөнінде өз ұрпақтарына үлкен де бай мұра қалдырған. Соның бірі ұлттық ойындар. Халқымыз ойындарға тек балаларды алдандыру, ойнату әдісі деп қарамай, жас ерекшеліктеріне сай олардың көзқарасының, мінез-құлқының қалыптасу құралы деп те ерекше бағалаған. Бала кішкентайынан ата-анасының талап етуімен және өз

еркімен әр түрлі ұлттық ойындарға қатысып, өзінің икемділігін, тапқырлығы мен батылдығын байқатқан. Қазір бізге жеткен ұлт ойындарының тарихы Қазақстан жерінде қалыптасқан алғашқы қауымдық құрылыстан басталады. Тоғыз құмалақ, қуыршақ, асық ойындары Азия елдерінде тайпалық одақтар арасында тараған. Ұлттық ойындар негізінде халық әр түрлі жаттығулар жасау арқылы дене шынықтыру негізін қалады. Мұның әлеуметтік, тәрбиелік мәні де болды. Ұлттық ойындар кейіннен спорттық ойындарға ұласты. Қазақтың көне батырлар мен ғашықтар жыр-дастандарында ұлттық ойындар балаларды тәрбиелеуде ерекше орын алғандығы айқын көрінеді. Мәселен, «Қобыланды», «Алпамыс», «Ер Тарғын» сияқты эпостық жырларда елі сүйген батырлардың, жұртшылық сүйіспеншілігіне бөленген ер жігіттердің ең алдымен ұлттық ойындарда сайысып, одан кейін көп кісі қатысқан ойын-сауықтарда өздерінің мергендік, балуандық, шабандоздық шеберліктерін көрсеткендіктері туралы жан-жақты әңгімеленеді. Зерттеулерге жүгінсек, «домбырамен күй шерту», «аттың құлағында ойнау», «аударыспақ», «отпен ойнау», «сумен ойнау», «күлкі ойыны», «балалар ойыны», «ақ сүйек», «тоғыз құмалақ», «жұмбақ айтыс», «асық ойнау», «шатыраш ойнау» (шахмат ойыны) сияқты қазақ тіліндегі сөз тіркестері бұл ойындардың халықтың көне мәдениетінің куәсі ретінде өте ерте заманда пайда болып, біздің ата-бабаларымыздың кеңінен пайдаланған ұлттық ойындарының сан ғасырлар бойы өмір сүргендігін айқын көрсетеді.

Қазақ ауыз әдебиетін зерттеген көрнекті ғалым, филология ғылымының докторы Б.Уахатов өзінің «Қазақтың халық өлеңдері» атты іргелі монографиясында: «Ерте заманнан бастап балалар әр түрлі салтқа байланысты өтетін қазақтың ойын-тойларына қатысып жүрген. Олар жылдың басы – Наурыз күндерінде, бір жұмаға созылатын үйлену тойларында үлкендермен бірге қызықтап, соның басы-қасында болған» деп халқымыздың ұлттық ойындарында орындалатын балалар өлеңдерінің ерекшеліктерін ашып көрсетеді. «Сондай-ақ жаздың жайма шуақ кеңшілігін пайдаланған балалар ұзақты күн ойын соңында болып, талай күлкілі ойын түрлерін ойлап тапқан. Солардың ішінде «Асау мәстек», «Соқыр теке», «Үй артында қолағаш», «Қазық бау» сияқты ойындар балалардың дүниетанымын кеңейтеді, денелерін шынықтырады.

Мектепке дейінгі ұйымдағы балалардың негізгі әрекеті – ойын. Ойын – балаларға ақыл-ой, адамгершілік, дене шынықтыру және эстетикалық тәрбие берудің маңызды құралы. Балалар ойын барысында еркін тапқырлық әрекет байқатады, сезіну, қабылдау, ойлау, қиялдау, зейін қою, ықылас, ерік және т.б. түрлі психикалық түйсік пен сезім әлеміне сүнгиді. Қазақтың ұлттық ойындары балалардың жас ерекшеліктеріне қарай құрылған және ересек балаларды да қамтиды. Мұнымен ойын сапасы жоғалмайды, өйткені ойын адамдардың өмірлік адал серігі болып табылады. Мәселен, бала есейген шақта жас мөлшеріне сай ойындарға қатысады да үлкен жарыстарға белшеше кіріседі. Одан кейін жасы ұлғайған шақта да ойыннан тыс қалмай әр түрлі ұлттық ойындарды ұйымдастырушы болып, ал енді қартайған кезінде білгір кеңесші, білікті педагог ретінде өз халқының ғасырлар бойғы салт-дәстүрін, ата мұрасын кейінгі ұрпақтарына жеткізеді, сонымен бірге өзі де осы ойындарға көрермен ретінде қатысады. Сол себепті де әр халықтың ұлттық ойындарына тән ерекшелік ретінде білімді жастарды тәрбиелеудің психологиялық ерекшеліктерін есепке алу қажеттігін атап өткен жөн. Сонда ғана әр халықтың ұлттық ойындарында педагогикалық негіз бар екендігін нық сеніммен айтуға болады. Садақ тарту, асық ату ойындары балаларды нысанаға дөп тигізуге үйретеді. Асық ату ойыны көз жітілігін, мергендікті дамытады, баланың бойында еріктілікті, ұстамдылықты қалыптастыруға, қарсыласын сыйлай білу, адалдық және басқа да ізгі қасиеттерді қалыптастыруға негіз болады.

Қазақтың ұлттық ойындарының арасында спорттық ойындардың көп артықшылығы бар. Себебі олар баланы дене дамуы жағынан да, ой қабілеті дамуы жағынан да шынықтырып, тәрбиелейді. Олардың арасында, әсіресе, ежелгі заманнан шеберліктің жоғары үлгісі ретінде халық қастерлеген ат ойындарының үлкен патриоттық мәні бар. Бұл ойындарға уақыт сынынан өткен, денсаулығы мықты, шыдамды балалар ғана қатысқан. Ойын барысындағы мықты бәсекелестік баланың өз қарсыласының күш-қайтарымен, әдіс-айласымен және басқа да психологиялық ерекшеліктерімен кеңірек танысуға болады. Осыдан кейін бала кішкентай кезінен бастап қоршаған ортасын түсінуге дағдыланып, өзіне беймәлім көптеген құбылыстарды білуге құштарланады.

Ақыл-ойды дамытатын «Он бір қара жұмбақ» деген тәрбиелік маңызы зор тағы бір ойын түрі бар. Оның басты ерекшелігі – есеп сұрақтарын қою арқылы баланың ойлау қабілетін дамытады. Бала сұрақтарға жауап берген кезде сөздердің әріптеріне сәйкес келуі керек.

Мысалы: Бір дегенім – білім,	Төрт дегенім – төсек,
Екі дегенім егеу,	Бес дегенім – бесік,
Үш дегенім – үскі,	Алты дегенім асық,

осылай он бірге дейін. Бұл ойынды ересек және мектепалды топтарына кеңінен қолдануға болады. Себебі ойын тартымды болғандықтан бала тез қабылдайды. Оның сөздік қорын байытуға

септігін тигізеді. Ойындағы халық санамағы есеппен алғашқы танысу іспеттес. Баланың мектепке барар алдындағы дайындық кезеңі үшін үлкен тәрбиелік маңызы бар мұндай ойындар қазақ халқында көптеп кездеседі. Мәселен, халық ойыны «Бес бармақ» санамағы, «Бес тас» қыздар ойыны және т.б. Бала ұлттық ойындарға қатысу арқылы жалпы білімдер жүйесін меңгереді. Сондықтан да ұлттық ойындар педагогикалық қызметте ақыл-ой міндеттерін шешу үшін сондай-ақ әр түрлі танымдық процестерді дамыту үшін неғұрлым кең қолданылуы керек.

Бала ұлттық ойындарды ойнау арқылы жауапкершілік мәселесінде көптеген әлеуметтік, рухани ұстанымдарды меңгереді. Алдымен, балалар кез келген ойынды ойнау барысында ойын ережелерін ақылдаса отырып бірлесе бекіту, сол өздері бекіткен ережелер мен тәртіпке бағыну арқылы адамдардың өзара келісіммен өмір сүру дағдысын қалыптастырады. Ал бұл дағды жаңа өсіп, жетіліп келе жатқан бала үшін ауадай қажет Қарап отырсақ, ойын барысында оның түрлері мен тәсілдері және қатысушы санына байланысты келісімге қол жеткізу, жалпы ұйымдастырушылық мәселелерді ойын басталмай жатып шешіп алу – жауапкершіліктің алғышарттарын шешумен тең. Тіршіліктегі жауапкершілік пен жаза ережелер мен заңдылықтардың бұзылуынан орын алатынын ескерсек, балалар ойын шарттарын өзара анықтау арқылы ережелер мен заңдарға сәйкес тіршілік етуге дағдылана бастайды. Дана халқымыз адам өмірінің ажырамас бөлігі болып саналатын жауапкершілік ұғымын бала санасына ауыр жүк қылмаған, «әзірейіл» етіп көрсетпеген. Оны кез келген ұлттық ойынның астарынан байқауға болады. Өмірмен қатар жүретін, адамның адамшылығын ашатын тазалық пен шынайылықтың көрінісі ретінде ұғындырған. Ойын барысында балаға артылған кез келген жауапкершілік пен жазаның өтеуі – өлең айту, ән салу, т.б. Осылай бойындағы өнерін көрсетуі баланы кемсітпей, керісінше шындап, еңсесін биік ұстау арқылы жауапкершілікті өз мойнына алуға тәрбиелейді. Ойыннан жеңілген балаға тағылатын айыптың бір түрі қораз болып шақыру, түйеше боздау, ешкі сияқты маңырау баланы кемсіту емес, тіршілігінің іргетасы болған төрт түлікті баланың танып білуін талап еткендігі. Бұл жерден, жеңілген баланың бойындағы ашуын ызаланбай, қатты дауыстап шығару арқылы арылуын қамтамасыз еткен болуы да мүмкін. Себебі, қазіргі кезде, ата-ана мен бала арасындағы психологиялық мәселелерді, оның ішінде ыза, ашулану сияқты деструктивті күйлерді тарқату үшін бір-біріне тікелей ұрысып, жекімей, ит пен күшік, маулен пен марғау, таутан мен алан болып бір-біріне ырылдау, мияулау, тағы басқа жануарлар болып мейірім мен ызаны ойын арқылы көрсету, арылу, тарқату, сездіру кеңес ретінде көп ұсынылады. Ал жеңілген бала өз айыбын бойындағы өнерін көрсетуі арқылы өтеуі жеңілушінің мерейінің үстемдігін сақтаудың бірден-бір жолы. Қазіргі өркениетті елдердің жаза тағайындау мәселесіндегі ең басты қағида адамды қорлауға тыйым салу. Осы қағиданы қазақ дүниетанымында бала жастан үйреткенін көреміз.

Жауапкершілік мәселесі барлық ойынның ажырамас бөлігі десек, ұлттық дүниетанымда жауапкершілікті сезіну қабілетін арттыруға бағытталған ойындар да кездеседі. Мысалы, жауапкершілікті жетілдіруге бағытталған ойындардың бірі «Сикырлы таяқ». Бұл ойында ойыншы санына шек қойылмайды. Ойынға жиналғандар қол ұстасып, дөңгелене шеңбер құрып тұрады да, араларынан біреуін ойын жүргізуші етіп тағайындайды. Жүргізуші қолына таяқ ұстап, шеңбердің ортасына шығады да, ойын тәртібін, жолдарын түсіндіреді. Ойыншылардың бір шетінен бастап барлығына реттік санын атайды. Сонан кейін жүргізуші қолындағы таяғының бір басын жерге тіреп тік ұстайды да, кез келген бір ойыншының реттік санын атап, таяқты қоя береді. Айталық, жүргізушінің атаған саны төртінші, бесінші, оныншы не жиырмамыншы бола ма, әйтеуір, рет саны аталған ойыншы ести салысымен жүгіріп барып таяқты құлатпай ұстауы керек. Егер ол дауысты аңғармай я болмаса жайбасар болып, дереу алмай, таяқты құлатып алса, онда ол ортада тұрып, көптің ұйғаруымен өнер көрсетеді. Ойнаушы өз аты аталмай, өзгенің сикын көрсетіп тұрған сикырлы таяқты «құлатпай, сақтап қалу» жауапкершілігін сезінуді үйренеді. Жалпы өзге үшін жауапкершілік алудың маңыздылығы мен жауапкершілік алмағаны үшін салдардың туындайтындығын ұғынады. Сонымен бірге, өзгенің рөлін ойнап тұрған сикырлы таяқпен қарым-қатынасқа түсу үшін барынша сезімтал болып, оның таза ұшымен байланысқа түсуіне әрекет етеді. Бұл дегеніңіз, көрінгенге еліктемей, өзгемен қарым-қатынаста тазалық пен сезімталдық таныту қажеттігін көрсетеді. Сонымен, сикырлы таяқ ойыны арқылы халқымыз баланы сезімталдыққа, өзі үшін де, өзге үшін де жауапты бола білуге, өзі мен өзге арасындағы адами таза байланысқа баулыған. Сол арқылы аты аталып, түсі түстелгенде ғана емес, жалпы адам баласына жауапкершілік керектігін ұғындырған. Адам бар жерде, оның әрекеті бар жерде жауапкершілік бар. Оны «ойын жүргізуші» немесе ойыннан жеңілушінің алуы арқылы әрбір әрекет үшін салдар мен жауапкершілік болатынын бала санасына құяды [1].

Ерте жастан балаларға салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды және ұлттық ойындарды құрметтеуді қалыптастыру маңызды, ол үшін бай мәдени мұраны пайдалану қажет. Ұрпақтан ұрпаққа мұра болып келген ұлттық ойындар балаларды тәрбиелеуде маңызды орын алады, оларды үйретіп, күнделікті

өмірде қолдану керек. Ұлттық ойындардың ерекше қасиеті – олардың үнсіз өтпей, ауызекі қарым-қатынасты қамтуында. Мектеп жасына дейінгі балалар өз ойларын бөлісіп, әсерлерімен алмасып, ойынның мақсаттары мен құрылымын анықтайды. Қазақ ұлттық ойындарының ережелерін қатаң сақтау және ойын кезінде тәртіпті болу балаларда әдептілік, әділдік, еңбекқорлық және мейірімділік сияқты қасиеттерді тәрбиелейді. Бұл ойындар бұрынғы буын өкілдерінен мұра болып келген дәстүрлі білімдерді білдіреді, олар қазақ халқының негізгі құндылықтарымен: таңдау еркіндігі, ар-намыс сезімі және әділдікке ұмтылумен тығыз байланысты. Ұлттық ойындар дәстүрлі ойын-сауық түрлерінің бір бөлігі.

Әр халықтың өзіндік ұлттық ойындары бар, олардың нақты мақсаттары мен әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктері болады. Ғалымдар бұл дәстүрлі ойындарды мұқият зерттеген. Этнограф әрі педагог Ә. Диваев «Қазақ балаларын қалай жұбатады?» атты мақаласында қазақ халқының бауырмалдығы туралы айта келіп, «Бес саусақ» сияқты дәстүрлі ойындардың терең философиялық мағынасы бар екенін көрсетеді. Бұл ойындар түрлі қимыл-қозғалыс арқылы моториканы дамытуға көмектеседі.

Қазақ ғалымдары мен ағартушылары А. Құнанбаев, Ш. Уәлиханов, Ы. Алтынсарин халық ойындарының балаларға білім берудегі тәрбиелік мәнін атап өткен, ал М. Жұмабаев оларды мәдени мұраның қайнар көзі, зияткерлік өсудің қозғаушы күші және дене тәрбиесінің маңызды элементі деп санаған. Ұлттық дәстүрлер физикалық тәрбиені қамтиды, бесіктен бастап, шомылдыру, маймен сылау, тұсау кесу сияқты салт-дәстүрлер арқылы және ұлттық ойындарды енгізу арқылы балаларды шынықтырады, рухани нығайтады, және тәртіпке үйретеді. Ұлттық ойындарды дене тәрбиесіне енгізу арқылы балалар күш пен шыдамдылықты дамытып, өмірдің қиындықтарына қарсы тұра алады.

Адамзат тарихының ең ежелгі ерекшеліктерінің бірі – топтасып өмір сүру, бұл біздің дамуға деген негізіміз. Алғашқы тайпалық қоғамдардан бастап қазіргі заманға дейін, адамзаттың аман қалуы ұжымдық өмірге байланысты болды. Сол себепті қуаныш пен қайғы, маңызды оқиғалар мен басқа да тәжірибелер тек жеке адамдарға тән емес, оларды топтар бөлісіп, шешіп, тойлап, қорытындылайды. «Бірлік түбі – тірлік» және «Жалғыздың үні шықпас» деген қазақ халқының ұстанымдары қазақ мәдениетіндегі қауымдастық пен бірліктің маңыздылығын көрсетеді. Бұл ұжымдық өмір сүру тәсілі қазақ қоғамының айқын ерекшелігі болып табылады, әсіресе ұлттық ойындарда айқын көрінеді. Көптеген ұлттық ойындар ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырады, сондықтан олар мәдени құндылықтарды және бала тәрбиесіне қатысты негізгі қағидаларды алып жүреді. Қазақ ойындарының көбісі топтық түрде ойналатыны – бірлік пен қоғамдастықтың маңыздылығын айқындайды. Бұл бірліктің сезімі қауіпсіздік пен біздің қоғамымыздағы бейбітшілікпен өмір сүрудің негізін құрайды. Бір қызығы топтасып өмір сүру адамзат қауіпсіздігін қамтамасыз ететін құрал ғана емес. Ал адамдар арасында, яғни топпен бірге өмір сүруін жалғастырып келеді және жалғастыра береді де. Сол себепті қазіргі таңда әлеуметтік психологияның басты мәселелерінің бірі топтық психология. Қазіргі адамзаттың әлеуметтік дамуы барысында топтық психология топтың бірнеше түрін қарастырады: үлкен топ (партиялар, митингілер, тобыр, халықтар және т.б.) және кішігірім топ (формальді және формальді емес топ) [2].

Адамдар табиғатынан әлеуметтік, олар тірі және өлі заттармен қарым-қатынаста болады. Нәтижесінде, бірдей құндылықтар, ниеттер және мақсаттар бөлісетін адамдар табиғи түрде топтар құрайды. Ортақ құндылықтар болғанда адамдарға бірге өмір сүру жеңілірек. Топтар, рулар, ауылдар, әулеттер немесе ағайындықтарды құруға ұмтылу – қазақ дәстүрінің бір бөлігі, бұл бірлік пен қауымдастықты бағалайды. Жалғыз ойнамау және барлық ойындарды топтық қағидаларға негіздеу арқылы қазақ халқы жастар арасында ортақ құндылықтарды дәріптеуді көздейді. Топтық ойындар жастарға бұл құндылықтарды тек ішкі сезіну мүмкіндігін ғана емес, сонымен қатар олардың қарым-қатынастарын жақсартуға және уақытты көңілді, мағыналы, әрі мазмұнды өткізуге мүмкіндік береді. Қазақ мәдениетінің топтық ойындарға деген назары қазіргі заманғы топтық психотерапия қағидаларымен үндеседі. Бұл әдіс әлеуметтік психологияда, психологиялық түзетуде және психотерапияда кеңінен қолданылады, бұл жеке тұлғаның психологиялық мәселелерін топтық динамика арқылы шешуге бағытталған. Бұл психотерапияда ең тиімді және ықпалды әдістердің бірі болып саналады. Бұл К.Роджерс, К. Рудестам сияқты белгілі ғалымдардың жұмыстары арқылы көрінеді, олардың топтық терапияға қатысты зерттеулері оны психологиялық тәжірибенің негізіне айналдырды. Топтық психотерапия туралы еңбектердің авторы К. Рудестам әр адамды жеке «сындыру» оңай болғанымен, жеке өзгерту қиын екендігін, ал топта кез келген адамның өзгеретінін айтқан. Оның бірден бір себебі адам тіршілігі барысында біреумен жақындасып, қарым-қатынасқа түсуге ұмтылып тұратындығын алға тартады [3].

Топта өмір сүру, топ үшін барын салуға бағытталған қабілетті дамытуға «Айгөлек» ойыны көмектесе алады. Ойын барысында бір топтың мүшесі келесі топты жарып өтуге ұмтылады. Ол екпінді, күшті болса, топты жарып өтіп, өзі қалаған бір қызды, не бір жігітті жетектеп, өз тобына алып келеді. Егер ол топты жара алмаса, сол топта қалады. «Айгөлек» ойынында да жастар топқа бөлініп, топ ішінде қарым-қатынасын түзеу, бір-бүтін болу, «Өзгенің» осы топтың бірлігіне қауіп төндірмеуіне барын салуға тырысады. «Өзге» бар екпінімен келіп, топты бұзып-жарып өтетін болса, онда топтың ыдырауы басталады. Сондықтан, топтың мақсаты екпіндінің екпінін қайтаруға барынша әрекет ету және топтың мызғымастығын қамтамасыз ету. «Айгөлек» ойынының тәлімдік мәні – ел шетіне тиген жаудың ел ішіндегі әр адамға қауіптілігін, ымырамен өмір сүрудің маңызын көрсететеді. Екпінмен келгенге «қарсы тұра алғанда» қарсыластың ала алмайтындығын ұқтырады.

Ұлттық ойындардың тағы бір санаты баланың интеллектуалдық дамуына ықпал етуге бағытталған. 3-4 жасқа дейін баланың интеллектуалдық өсуі көбінесе әдет-ғұрыптар және дәстүрлер арқылы жүреді (мысалы, бесік жырлары, тілашар, т.б.). Бала ойын жасына жеткен кезде, когнитивтік және интеллектуалдық дамуға ауысады. Ұлттық ойындарды зерттей отырып, балалардың танымдық процестерін дамыту көбінесе табиғатпен тығыз байланыста жүзеге асқанын байқаймыз. Бұл процес орынды, өйткені адамдар әрдайым өз ортасымен өзара әрекеттеседі. Тіршілік ету үшін адамдар сыртқы әлеммен байланысуы керек, және бұл байланыс олардың психикасы арқылы жүреді. «Психика» термині жалпы орталық нерв жүйесін, ал нақтырақ айтқанда, адам миының күрделі құрылымын білдіреді. Бұл жүйе адамдардың сыртқы әлемді қалай қабылдайтынын, байланыс орнататынын және өмір барысында психикалық тұрғыдан өздерін қалай реттейтінін басқарады, сондай-ақ олардың іс-әрекеті мен мінез-құлқын бағыттайды. Психика тұрақты емес, үнемі қозғалыста болатын динамикалық процесс. Сондықтан психиканың дамуы психикалық-танымдық процесстер арқылы жүзеге асады [4].

Танымдық процестер адамның сыртқы әлемі мен ішкі әлемін байланыстыратын негізгі буын болып табылады. Психологияда жеті негізгі танымдық процесс бар: түйсіну, қабылдау, назар салу, ес, қиял, ойлау, және тіл. Бұл процестер туғаннан бастап қартайғанға дейін жалғасады, толыққанды өмірдің негізін құрайды. Осыған байланысты балалардың танымдық қабілеттерін қоршаған ортамен тығыз байланыстыра отырып дамыту маңызды. Бұл танымдық процестерді сипаттау үшін «ес білу», «танып-білу», «көкірек көзі», «түйсіну», «назар салу», «ұғыну», «жетесіне жету» сияқты сөздер қолданылады, олардың дамуына ерекше мән беріледі. Мысалы, «Ақ сандық, көк сандық» ойыны адамның айналадағы әлемді қаншалықты түсінетінін зерттеп, тексеру құралы болып табылады. Бұл ойында ойыншы аспан мен жер арасындағы барлық нәрсені білуі керек, яғни қоршаған ортаны толық түсінуге тырысады.

Қазақтың ұлттық ойындарының ерекшелігі сонда, оларды ұйымдастырылған іс-әрекет кезінде және одан тыс кезде де қолдануға болады. Осы ерекшеліктеріне қарай ойындарды үш үлкен топқа бөлуге болады: көңіл көтеру ойындары, спорттық ойындар, ойлау ойындары. Көңіл көтеру ойындарының басты ерекшелігі басқа ойындарды қайталамайтындығында болса, екінші бір ерекшелігі бұл ойындар балалардың нағыз шығармашылық есебі іспетті. Бұл ойындар кезінде өнердің сан қилы түрлері: қалықтаған ән мен жыр да, күмбірлеген күй де, жарасымды әзіл күлкі де өмірге етене еніп, психологиялық драматизмге толы басқа да талғам түрлері сынға түседі. Балалар осы ойындарға қатыса отырып, ата-анасынан алған дағдыларын іс жүзінде жүзеге асырады. Олар сондай-ақ өмірде болған оқиғаларды ертегілер мен аңыз-әңгімелерден, пьесалардан үзінді көріністерді ойнап көптеген ауыз әдебиетінің түрлі жанрларын, халық әндері мен жырларын орындайды, өзара айтысқа түсіп қазақтың ежелгі суырыпсалма ақындық өнерін дамытады. Соның негізінде балалар нені көріп, нені тыңдағанын, нені айтып, нені орындағанын байқап көптеген құбылыстардың мән маңызын ой елегінен өткізіп, ой-өріс, көзқарасының қалыптасуына игі ықпал етеді. Сонымен қатар олар үшін жаңадан байқаған, сезген, көрген, естіген құбылыстар неғұрлым түсінікті бола түседі.

Балаларды кішкентайынан өнерге, әнге баулитын ойындар көптеп саналады, соның ішінде «Тымақ ұру», «Түйілген орамал», «Ұшты- ұшты», «Айгөлек» т. б. бар.

«Ұшты, ұшты» танымдық процестерді дамытуға және жетілдіруге көмектеседі. «Ақ сандық, көк сандық» ойынында әлемді құрайтын заттар мен құбылыстардың атаулары тексерілсе, «Ұшты, ұшты» ойынында аталған заттардың ерекшеліктері мен қасиеттері зерттеледі. Мектепке дейінгі балалардың танымдық процестері мектепке дайындығы деңгейінде екенін бағалау үшін диагностикалық құрал ретінде пайдалануға болады. Бұл ойындар 5-7 жас аралығындағы балаларға ұсынылады, себебі бұл жаста еркінен тыс ес және есте сақтау қабілеті дами бастайды. Ойындар балалардың назар аудармай-ақ есте сақтау қабілетін жақсартуға көмектеседі. 6-7 жасқа қарай балалар ақпаратты мақсатты түрде сақтай бастайды, ал қажет емес ақпаратты ұмыту қабілеті дами бастайды. Жалпы, осы кезде бала

дүниетанымы кеңейіп, айналасы туралы ақпаратты қозғалысы көп ойындар, сезімдері мен эмоциялары арқылы жадында және тұла бойында сақтайды [5].

Сондықтан бұл кезеңде баланың айналасын тану мен дүниетанымын кеңейту ойындар арқылы жүзеге асырылғаны абзал. Бұл қағида, педагогика мен психология саласында толығымен дәлелденіп, мектеп жасына дейінгі ұйымда кеңінен қолданылады. Ұлттық ойындардың ішінде баланы оқу-тоқуға үйрететін ойындар да бар. Мысалы, «Сен тұр, сен шық» ойыны баланы санау, логикалық ойлау, ептілік сияқты оқудың іргетасы болып саналатын қабілеттерді игеруге көмектесетін потенциалы бар [6].

Хормен айтылатын «Айгөлек» қимыл ойынының үлкен тәрбиелік мәні бар. Ойнаушылар екі топқа бөлінеді, қаз-қатар қол ұстасып, құлаштарын керіп тұрады. Бір топтың ойын бастаушысы өлеңмен «Айгөлек-ау, айгөлек, айдың жүзі дөңгелек...» деп, екінші топтың адамының атын атап шақырады. Ол адам бар пәрменімен жүгіріп келіп, шақырған топтың тізбегін үзіп өтуге тиіс. Егер ол үзіп өтсе, осы топтың бір адамын алып кетеді, үзе алмаса, өзі осында қалады. Ойын екі топтың біреуінің адамы таусылғанда аяқталады. Адамы таусылған топ жеңілген болып есептеледі. Көңіл көтеру ойындарында балалар өздерін еңбекке дайындайды. Мұндай ойындардың көпшілігі ересектердің еңбегін бейнелейді де, балалар қай жағынан болсын ересектерге ұқсауға тырысады.

Ұсақ моториканы жетілдіруге бағытталған кейбір ойындарға тоқталсақ. «Қуырмаш» ойынында баланың ұсақ моторикасы дамиды. «Қуырмаш» ойыны ұсақ моториканы жетілдіріп, баланың физиологиялық, психофизиологиялық, педагогикалық, т.б. дамуына ықпал етеді. Әуелі қол мен саусақ қимылдарының координациясы баланың ақыл-есінің дамуына әсер етеді. Сәби өз қолымен көбірек ойнау арқылы тез сөйлеп, айналасын танып-біледі. Себебі, адамның сөйлеу қабілеті мен ұсақ моторикасының қызметінің іргетасы – мида қатар орналасқан. Сол себепті сөйлеу қабілеті төмен, ақыл-есінің дамуында ауытқуы бар балаларға кешенді логопедиялық массаж жасалады [7].

Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған ұлттық ойындарды балабақшадағы ұйымдастырылған іс-шараларға бейімдеуге болады. Мысалы, танымал «Көкпар» ойыны дәстүрлі ешкі қаңқасын қажет етпейді, кез келген затты нысана ретінде пайдалануға болады. Ойнау үшін қатысушылар екі командаға бөлініп, белгілі бір жерге дейін жүгіру керек. Олжаны бірінші болып қолға түсірген адам жүгіруді жалғастырады, ал басқалары оны ұстап алып, олжаны тартып алуға тырысады. Негізгі олжаны мәреге бірінші болып жеткізген команда жеңіске жетеді. Ойын басталар алдында, балаларға ойынның тарихын айтып, ата-бабаларының дәстүрлерімен таныстырылады.

Балабақшаға бейімдеуге болатын тағы бір қазақтың дәстүрлі ойыны – «Қаршыға мен қарлығаш». Бұл ойында балалар екі қатарға бөлінеді және қатысушылар қарсылас команданың ойыншыларын өз жағына тарту үшін жүгіріп, қуыспақ ойнайды. Балаларға арналған басқа да қызықты дәстүрлі ойындарға «Қара сиыр», «Орамал», «Әуе таяқ», «Балапандар» және тағы басқалар жатады, оларды оларды топта да, ашық аспан аясында да ойнауға болады. Барлық осы ойындар ептілікті, логикалық ойлауды, батылдықты, шыдамдылықты және табандылықты дамытуға, сондай-ақ командалық жұмыс дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Қазақтың ұлттық ойындарын, мысалы, «Сақина салу», «Ақсүйек» және басқа да ойындарды, балабақшада қолдану – осы дағдыларды дамытуға және балалардың мәдени тамырымен байланыс орнатуына көмектесудің тамаша тәсілі.

Мектепке дейінгі ұйымда жас ерекшеліктеріне сәйкес жиі қолданылатын ұлттық ойындар:

Ортаңғы топ – 3 жастағы балалардың қимылдарын және ұсақ моторикасын дамытуға арналған ойындар («Түйілген орамал», «Хан алшы», т. б.).

Ересек топ – 4 жастағы балалардың қимылдары мен ұсақ моторикасын дамытуға арналған ойындар («Мысық пен тышқан», «Ақ серек, көк серек», «Кім жылдам» және т.б.).

Мектепалды топ – 5 жастағы балалардың ойнайтын ұлттық ойындары («Түйілген орамал», «Асық ату», «Тенге ілу», «Арқан тартыс» т.б.).

Мектепке дейінгі ұйымда ұлттық ойындарды енгізу балалардың дамуына келесі бағыттарда ықпал етеді: таңертеңгі гигиеналық жаттығуларда; сергіту сәттерінде; ұйымдастырылған іс-әрекеттерде; таза ауада серуендеу кезінде. Ұлттық ойындар балалардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады және мектепке дейінгі ұйымда физикалық және мәдени тәрбиенің тиімді құралы болып табылады. Ұлттық ойындардың көбісі балаларға топтың бір мүшесі ретінде өмір сүру және әрекет ету үшін қажетті дағдыларды дамытуға көмектесуде маңызды рөл атқарады. Бұл ойындар топпен ойнауға арналған, әдетте екі немесе одан көп баланы қамтиды. Топпен ойнау балалардың коммуникациялық дағдыларын жақсартады және басқалармен қалай қарым-қатынас жасау керектігін үйретеді. Ойындар негізінен құрдастарды ғана емес, әртүрлі жастағы балаларды да қамтитындықтан, олар балаларға өз орнын табуға, жауапкершілікті алуға, жеңіс пен жеңілістің мәнін түсінуге, қақтығыстарды шешуге, келіспеушіліктерден кейін қайта достасуға, жарысуға және ережелерді сақтауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Молдабайқызы Н. Өзге бұлақ: балаға қараудың экзистенциялық негіздері. – Нұр-Сұлтан: Полиграфкомбинат, 2022. - 112 б.
2. Социальная психология: учебное пособие. Отв. ред. А.Л.Журавлев. – М., 2002. - 351 с.
3. Рудестам К. К. Групповая психотерапия. –СПб., 1999. - 384 с.
4. Донцов Д.А. Когнитивті процестер психологиясы, оқулық. бакалавр, маман және магистратураға арналған оқу құралы. – М., 2018. -189 б.
5. Блонский П.П. Память и мышление. СПб., 2001.
6. Жұмабайұлы Б. Қазақ балаларының байырғы ойындары. – Алматы: «Абзал-Ай» баспасы, 2020. -256 б.
7. Логопедический массаж. Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М., 2003. -96 с.

UDC 37.01+796

FEATURES OF COMMUNICATING WITH A PRESCHOOL CHILD THROUGH PLAY

Zh.D. Didar¹, A.S. Zhumadilova²

¹Student Taraz University named after M.Kh.Dulaty

²Senior lecturer Taraz University named after M.Kh.Dulaty², Taraz, Kazakhstan

Play is the primary activity of preschool children. It serves as an educational tool, directing the development of positive personality traits by acting as a means of shaping the child's individuality in both imagined and real-life scenarios. Play represents a way of interacting with the world, learning from it, and discovering one's place within it.

The Kazakh people have not said "a child of play" for no reason. Childhood and play are inseparable. A child's mind is formed not through lectures, but through experiences and play. Today, it would not be wrong to say that in the field of child psychotherapy, play therapy is the only way to help a child. In psychology, play is the key method for understanding and influencing a child. In recent years, play has also been included among "transformational methods" for adults' self-understanding and development and has been widely used in modern psychological practice.

There is a reason why play is recognized as the main tool for understanding and influencing a child. A child lives in a world of imagination and images before they develop conscious thought. They perceive everything happening in their life not through consciousness, but at the level of their imagination. They express what is in their imagination through play. For example, in literature, children whose childhood coincided with the years of World War II are often depicted playing "war games" where they defeat the Nazis. This shows that the child's dreams at that time were connected to the quick end of the war, the beginning of peaceful life, and the return of their fathers and brothers.

As for children of the Soviet era and the period that followed, the fact that they played roles of teachers, students, and parents at school reflects the main processes of that time. In these games, children expressed their sense of the teacher's high authority and their hidden sorrow about the absence of their work-busy parents. When it comes to today's children, the games they play are often about overcoming challenges and searching for their own values. For instance, in the game "Minecraft," children first create spaces where they live and then establish their unique worlds within those spaces. There are no limits in the game world. In this space, children find valuable resources like minerals, and so on. Regarding children who are passionate about such games, it is natural to wonder: "Why is their life only possible in a virtual world? Have their parents created a beautiful environment for them? Are the parents aware of the child's values and showing them that recognition?"

In short, it is natural for a child to express their inner concerns and real-life issues through play. The use of play as a method in child therapy is directly associated with Anna Freud. During World War II, while working with children who had experienced bombings in London, Anna Freud realized that the children were unable to cope with the burden of their trauma. To prevent these experiences from causing psychological damage and to alleviate their fears, Anna used various games. Through play, the children gradually started to release their unresolved feelings and fears. After that, play therapy became widely adopted in many psychotherapeutic schools and approaches as a primary method of psychological care for children. In psychology, the origins of play therapy are tied to World War II, while in the Kazakh worldview, the importance of play has been understood since ancient times. Kazakh proverbs like "Thoughtless play breaks

the neck," "Play can spark fire," and "Even in play, one reveals what's on their mind" not only highlight the role of play in child upbringing and relationships, but also stress the need to understand and value it properly.

The Kazakhs have a proverb: "A child who doesn't play doesn't grow in mind, and a calf that doesn't frolic doesn't grow in body." We often hear children say, "Mom, let's play," or "We're playing." Playing is truly a child's world, and toys are their words. Through play, a child learns about themselves and develops. Play is how children discover the world and try to adapt to it. Especially for a child whose cognitive development (the process of forming and developing perception, memory, thought, language, and imagination) is not yet fully matured, play is a way to express emotions and communicate. A child can't say, like an adult, "I'm feeling down, I need to get something off my chest." Instead, they say, "Mom, let's play," or they just start playing on their own.

Every parent chooses different ways to communicate with their children. Some emphasize verbal communication, while others focus more on physical interaction. Play is a type of communication that combines both. Spending time together as a family and sharing each other's worlds is very important for a child's growth and development.

First, when children play with their parents, they develop the ability to express their feelings.

Second, games have rules and limits. During play, children learn to see the desires of others, listen to others, and understand emotions empathetically. They also learn to say "no" when they don't like something. A child who doesn't establish a healthy relationship with their parents will struggle with relationships with others in the future.

Third, one of the most important functions of play is helping parents establish physical contact with their children. This not only satisfies a child's physical needs but also strengthens their self-confidence, increases their sense of security, and fulfills their need to feel they belong. In the future, this helps the child to rely not on others but on themselves. Research also proves the psychological and physical benefits of such bonding, affection, and closeness. Especially, games that involve touch and affection contribute to the production of oxytocin, reduce stress, and strengthen bonds [1].

Play greatly benefits the development of a child's social skills and physical growth. Through trial and error during play, the child learns to discover the truth, to complete what they've started, and understands the effort required to achieve something. Play teaches important social skills such as following rules, cooperating, helping, and sharing. As they play, children experience both victory and defeat, preparing themselves for life where they must stand on their own two feet.

When a child plays, they live out what's happening in the world around them within their own small, delicate universe. Especially when facing challenging realities—like death, divorce, moving, financial difficulties, illness, or the birth of a new sibling—children learn to confront, process, and resolve these situations through play. When scared, a child runs to the embrace of their mother or father because through hugging, they equalize their body temperature with that of their parents [2].

Particularly before bedtime, games involving touch and affection strengthen the trust-based bond between parent and child, reinforcing their connection.

Certain types of role-playing games, such as pretending to be a doctor, teacher, or patient, are especially helpful for children who have been emotionally hurt. For instance, a child who fears dogs can play a fun, lighthearted game where they pretend to be a dog or play with a toy dog. This helps them take control of the situation and understand their feelings.

Moreover, young children, up until about 10 months, believe that only what they can see exists. At this age, the child does not have a sense of "self," and for them, the mother is everything—she is their arms and legs. If the mother leaves the room, to the child, it's as though she no longer exists (similar to the concept of death), triggering feelings of fear. A child's ability to trust others develops through the mother's protection and care. The understanding that life and situations continue to exist beyond the immediate moment begins to form after 10 months. A child's true comprehension that their mother exists (even if she is away for work or a trip) develops around the age of 3. At this point, the child begins to feel secure and confident enough to explore their surroundings without fear. Unfortunately, this natural bond between mother and child, which stems from the child's need for security, is often misunderstood by people who say, "This child is too spoiled by their mother." Statements like "Let them do it on their own" or "They need to get used to being alone; you're spoiling the child" reflect a lack of understanding about brain development. Children who have difficulty sleeping soundly often show signs that they haven't received enough of the nurturing they need from their mother [3].

Throughout the day, the child has missed their mother and eagerly waited for her return, but the mother may want to put the child to bed early so she can rest herself. However, if the child's needs haven't been sufficiently met, the child will cry and resist, and thus the problem remains unresolved.

For a small child, only things that are visible in front of them exist; something they can't see is, for them, as if it doesn't exist. For example, in the game of hide-and-seek, there is a break in visual contact with the child. This helps the child understand an important concept: the permanence of things in life. In other words, even when something is not visible, heard, or touched, it still exists. Especially during games like hide-and-seek, when children cover their eyes and say, "I'm not here," they are learning the idea that "if I need you, I can always find you; if I hide, you'll always come for me." In addition, during hide-and-seek, children experience separation from their loved ones and reunion, as well as a sense of self-worth and trust in others. A child who has just started attending kindergarten, for instance, learns that even though they can't see or hear their mother when she leaves them there, she still exists, and this reduces their anxiety.

Throughout life, people experience the sadness of separation (weaning off breastfeeding, sleeping alone, going to kindergarten, starting school, etc.). When a child playing hide-and-seek is left alone, they also begin to feel a sense of independence. This game helps children overcome their fear during moments of independence or separation. It can also help children who fear the dark or who had difficult experiences at birth, as it gives them a sense of their own strength [4].

Children generally start laughing around five months old. Just like crying, laughter is a natural way for children to relax. Studies suggest that one of the most important games for building a strong bond of trust with parents is those that involve making the child laugh. One such recommended game is when the mother playfully chases the child while saying, "I'm going to catch you," and then hugs them.

Another type of game used in playing with children is those that help the child feel their own strength. In strength-based games, the adult takes on the role of a coward, weak, or inadequate figure. The uniqueness of these games is that the child, by feeling their own strength, is relieved of the difficulties they face in everyday life. For example, you can allow the child to take control creatively by playing with pillows or having the adult pretend to be a horse and carry the child on their back, moving in whichever direction the child chooses. Strength-based games can also be reflected in the toys children choose to play with, such as guns, swords, dinosaurs, lions, tigers, or tanks. These toys might symbolize battles between the weak and the villain. These choices symbolically express the child's hidden feelings and their perspective on certain issues. Especially during aggressive phases, children tend to play games where they can feel their strength. For instance, in situations where a child has been left alone in a hospital for a long time without their parents' care, they may feel angry and blame their parents for these sudden changes. In such moments, many parents try to calm the child's anger. However, anger doesn't dissipate by suppressing it but by allowing the child to experience and express it. By accepting these feelings, you help the child feel their own strength and show them, through play, that your love is greater than their anger, thus connecting with their inner world.

Intellectual games can be used as diagnostic tools to assess whether a preschool child's cognitive processes are developed at a level necessary for school. These games are best suited for children aged 5-7, as this is when their involuntary memory and ability to memorize begin to develop. Play can enhance a child's ability to retain information without deliberate focus or attention. At this age, a child stores information about their surroundings unconsciously, without specific intent. By the age of 6-7, a child's memory becomes more purposeful, meaning they start remembering things with intent, and at the same time, they begin developing the ability to forget unnecessary information. During this period, the child's worldview expands, and they retain information about their environment through active games, as well as through their feelings and emotions [5].

At this stage, a child's understanding of the world and broadening of their worldview are achieved through games, which are widely used in the learning process in preschool settings. Play is a tool for a child's holistic development. During play, all aspects of a child's personality develop in unity and interaction. In the system of physical, moral, labor, and aesthetic education for preschool children, play holds a significant place. Children need active engagement to help improve their vitality and meet their interests and social needs. Games are essential for a child's health, making their life meaningful and complete, and boosting their self-confidence. The educational value of play is immense, and it is closely connected to learning and everyday observations. In creative games, children go through the important and complex process of acquiring knowledge that engages their intellectual abilities, imagination, attention, and memory. When they play roles and act out certain events, children reflect on them, establish connections between various phenomena, and learn to solve problems on their own, find optimal ways to carry out plans, apply the knowledge they have gained, and express it in words. Often, play allows preschool children to acquire new knowledge and expand their thinking. As children's interest in adult work, social life, and heroic acts grows, they begin to form early dreams about future careers and strive to imitate their favorite heroes. All of this makes play an essential tool for shaping the direction of a child's personality, which begins in early childhood.

Play is an independent activity through which children interact with their peers. They are united by a common goal, joint efforts to achieve it, and shared experiences. Play leaves a deep imprint on a child's mind

and contributes to the development of positive emotions, noble ideals, and cooperative life skills. The role of parents and educators is to ensure that every child becomes an active member of the playgroup and fosters relationships among children based on friendship, fairness, and responsibility toward their peers. Children play because it brings them joy. Additionally, unlike the strict rules and behavioral expectations in life, play teaches children to work toward a goal and to control their actions, emotions, and thoughts. Play instills an interest and respect for adult work, as children take on the roles of various professionals and, in doing so, imitate not only their actions but also their attitude toward work and people.

Preschool age is the initial stage of acquiring social experience. A child develops under the influence of upbringing and the impressions they gain from the world around them. Early on, they develop an interest in adult life and work. Play is the most accessible form of activity for a child and serves as a unique way of processing the experiences they receive. It aligns with their visual, imaginative thinking, emotional nature, and active engagement. When imitating adult work and behavior in play, children are never indifferent. The impressions they get from life awaken a wide range of emotions in them, sparking dreams of flying planes, sailing ships, and healing the sick. Play reveals a child's experiences and their perspective on life. Thus, it encourages them to engage actively with the world, communicate with their peers, participate in adult life, and pursue their dreams through play. Even in the learning process, play enhances a child's curiosity. Educating and raising children through play has proven to be effective.

References:

1. Diego M.A., Field T., Hernandez-Reif M., Shaw J.A., Rothe E.M., Castellanos D., & Mesner L. Aggressive adolescents benefit from massage therapy. 2002.
 2. Aletha J. Solter. Attachment Play How to solve children's behavior problems with play, laughter, and connection. 2013.
 3. Elizabeth Pantley. The No-Cry Sleep Solution, 2002.
 4. Aletha Jauch Solter, The Aware Baby, 2001.
 5. Blonsky P.P. Memory and Thinking. St. Petersburg, 2001.
- УДК 373

КРУГОЗОР - СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ К ШКОЛЕ

Дьякон Л. Р.

ТОО «Малинка», Республика Казахстан, г. Караганда

Целью дошкольного воспитания и обучения является формирование первоначальных знаний, умений и навыков, необходимых для становления личности, на данном возрастном этапе. Казалось бы, что до семи лет дети еще слишком малы, чтобы всерьез чему-то учиться, но на самом деле ребенку будет сложно далее учиться в школе без тщательной подготовки. Задача детского сада подготовить ребенка к обучению в школе. Знания преподносятся детям в игровой форме, так проще всего привлечь внимание ребенка и сделать любое занятие интересным для него [1].

Игровое обучение – это форма учебного процесса, которая проходит в смоделированных ситуациях. Она помогает усвоить и применить опыт в разных областях, таких как навыки и эмоциональная оценка. В настоящее время такая форма обучения называется эдьютейнментом, которым обозначают всевозможные формы образования без принуждения, а также образовательные развлечения (включая образование посредством увеселения). Вся работа педагогов направлена на реализацию этой задачи. В настоящее время понятие «готовность к школе» определена как «школьная зрелость». Школьная зрелость – это достижение такой степени в развитии, когда ребенок становится способным принимать участие в школьном обучении, а именно: овладение умениями, знаниями, способностями, мотивацией и другими необходимыми для оптимального уровня усвоения школьной программы поведенческими характеристиками. Проблема готовности к школе отражена в работах зарубежных исследователей и отечественных. В зарубежных исследованиях (Г. Гетцер, А. Керн, Я. Йирасек) выделяют три аспекта школьной зрелости:

1. интеллектуальный; дифференцированное восприятие, включающее: выделение фигуры из общего фона; концентрацию внимания; аналитическое мышление, выражающееся в способности постижения основных связей между явлениями; возможность логического запоминания; умение воспроизводить образец, а также развитие тонких движений руки и сенсомоторная координация. Понимаемая таким образом интеллектуальная зрелость отражает созревание структур головного мозга.

2. эмоциональный; понимается как уменьшение импульсивных реакций и возможность длительное время выполнять не очень привлекательное задание.

3. Социальный. потребность ребенка в общении со сверстниками и умение подчинить свое поведение законам детских групп а также способность исполнять роль ученика в ситуации школьного обучения [2].

Поговорим об интеллектуальной готовности к школе. Интеллектуальная готовность-наличие кругозора, запаса конкретных знаний, интерес к знаниям. Она означает умение ребенка ориентироваться в пространстве. Ребенок стремится к получению новых знаний, то есть он должен быть любознателен. Возрасту ребенка должны соответствовать развитие речи, памяти, мышления и активизация его познавательной деятельности . Расширяя кругозор ребенка ,мы способствуем росту его интеллектуальной готовности к школе Что такое кругозор ? Кругозор – тоже, что и горизонт, в переносном смысле - круг интересов и знаний человека. Расширить кругозор, значит увеличить угол зрения, видеть больше, чем раньше, смотреть на ситуацию шире, чем она есть, учитывать больше факторов, уходить вглубь. Расширять кругозор ребенка необходимо развивать в нем способность мыслить широко и нестандартно это даст ему большие возможности в будущем. Нам необходимо более внимательно относиться к предпочтениям детей. И если на сегодняшний день ему хочется только рисовать, это не значит что необходимо исключить другие виды деятельности. Не стоит ограничивать интересы ребенка. Познавательный интерес, любознательность это то что сопровождает ребенка с детства и равнодушие здесь не допустимо. Возраст пяти лет принято называть возрастом почемучек , в этот период дети задают много вопросов. Необходимо ответить на все. Не всегда найти правильный ответ удается даже взрослому, хорошим подспорьем сейчас являются интернет ресурсы. Для развития кругозора ребенка мы используем развивающие игры, занятия, прогулки, поездки проводим работу с родителями – все это способствует развитию новых знаний, навыков, умений. Чем больше в этом направлении будут работать взрослые тем больше для себя узнает и откроет малыш. Только совместная работа дошкольного учреждения и родителей даст нужный положительный результат. Вот несколько способов, благодаря которым возможно значительно расширить кругозор ребенка:

1. изучение родного языка, быта, обычаев, своего народа и других народов населяющих нашу планету;

2. путешествия, посещение театра, музеев, фотовыставок;

3. знакомства и общение;

4. интернет – энциклопедии;

5. чтение;

6. просмотр увлекательных и качественно сделанных фильмов информационно - аналитических передач о природе;

7. разгадывание кроссвордов, ребусов, загадок.

Родители готовы на многое ради развития своих детей. В наше время у людей появилось возможность много путешествовать. Во время путешествий дети получают массу новых знаний, умений. Мы предложили родителям с каждой поездки привозить интересные материалы, которые могут рассказать о месте где они побывали . Книги, игрушки , фотографии и многое другое. Собранный материал по теме «Путешествуем по Миру» и «Путешествуем по Казахстану». Каждый привезенный экспонат имеет свою историю ,свою сказку каждый несет детям массу полезной нужной информации. Знакомя детей со сказками Г Х Андерсена мы предлагаем детям рассмотреть копию памятника русалочки, привезенной из Копенгагена. Жители потрясенные удивительной историей создали памятник героине сказки. Дети подмечают ее печальный образ. Высказывают свое отношение к грустной истории. Эта сказка быстро запоминается детям они с легкостью пересказывают ее Знакомим с некоторыми моментами жизни писателя. Оформляем выставку его творчества. Дети охотно рассказывают о привезенных сувенирах, с легкостью делятся этой информацией со сверстниками и в непринужденной игровой форме запоминают ее, тем самым расширяя свой кругозор, получают новые знания, умения, навыки. Большой популярностью пользуются воскресные домашние задания – это совместная творческая деятельность детей и родителей. Родители совместно с детьми выполняют творческие домашние задания выходного дня. Знакомя детей с временами года, мы предлагаем задание: нарисовать картину «Десять примет осени», аналогично лета, зимы, весны. Дети вместе с родителями рисуют, проговаривают, объясняют происхождение явлений природы. По своей картине дети составляют рассказы и делятся со сверстниками таким образом снова дети в непринужденной игровой форме получают новые знания. При изучении животного и растительного мира, учитывая его разнообразие, мы предлагаем родителям совместно с детьми подготовить небольшое познавательное выступление.

Используя просторы интернета находят фотографии, иллюстрации, информацию, доступную детям дошкольного возраста, на заданную тему. Дети с большим интересом демонстрируют эти материалы рассказывают о их содержании в группе, обмениваются мнениями и опять в игровой непринужденной форме усваивают полученную информацию тем самым расширяют свой кругозор. Совместно с детьми в группе изготавливаем карту мира. Наносим силуэты материков океанов, печатаем их названия, рисуем животных, растения в местах их обитания. Дети узнают о самой протяженной реке в мире, о великом вулкане, о самой высокой горе, о пустыне и многое другое. Эти знания делают любого человека гармонически развитой личностью. Известен факт что до семи лет ребенок усваивает 70 % знаний мира поэтому детский сад и родители обязаны помочь ребенку расширить свой кругозор. Пойти в школу ребенку необходимо с багажом знаний о государстве в котором он живет.

Поэтому наиболее подробно составляется карта Казахстана. На ней мы указываем реку Иртыш, озеро Балхаш, Горы Ала-Тау, расположение столицы, родного города Караганды. Указываем местоположение заповедников. Знакомим с полезными ископаемыми. Историей города, достопримечательностями. Это очень увлекательное занятие, дети выполняют эти задания и в игровой форме усваивают этот материал тем самым продолжают пополнять багаж своих знаний. Одна из форм развития кругозора это книга. Особенно она нужна в дошкольном возрасте, где своими яркими красочными иллюстрациями привлекает внимание детей. Мы используем дидактическую игру «библиотека», на каждого ребенка оформляется формуляр, ребенок печатает название книги, может забрать ее домой где с родителями читают ее, обсуждают содержание, отношение к герою, его хорошие и плохие поступки. Многие дети уже к шести годам осваивают слоговое чтение, тогда они сами на ночь читают родителям сказки. На занятиях художественная литература мы знакомим детей с художественными произведениями предусмотренными программой обучения и воспитания. Знакомим с казахскими народными сказками, русскими, сказками народов мира. Всем знаком герой казахских народных сказок Алдар Косе - молодой безбородый лгунишка, который всегда наказывал зло. В бытовых сказках рассказывается о жизни и быте казахского народа, о проблемах. Главными героями являются простые люди, жадные баи, умные и находчивые юноши, красивые девушки. В сказках описываются обычаи и традиции казахского народа. Это все дополнительные знания для развития кругозора детей.

С каким интересом дети слушают перед сном главу за главой рассказы Н. Носова «Незнайка и его друзья», «Незнайка в солнечном городе» или В. Волкова «Волшебник изумрудного города». Узнают множество неопровержимых фактов, интересных открытий, знакомятся с понятиями дружба, взаимовыручка, смелость, трусость, самопожертвование. Польза чтения очевидна. Книги не только являются источником новых знаний, но и обогащают лексику и словарный запас, улучшают память и концентрацию внимания, развивают креативность, помогают найти нестандартные решения и даже иногда полностью меняют мировоззрение человека. Расширить кругозор ребенка помогают дидактические, развивающие игры. Основная деятельность ребенка в дошкольном возрасте – игра. Дидактические игры бывают разных видов: настольно-печатные, словесные, игры с предметами. Все они направлены на развитие психических функций ребенка, а также на расширение его представлений об окружающем мире. (память, мышление, воображение, воля) [3].

Игры в дошкольном возрасте имеют развивающее значение. Большой интерес представляют игры в процессе обучения. Это игры заставляющие думать, предоставляющие ребенку возможность проверить и развить свои способности, включающие его в соревнование с другими сверстниками. Детская игра это развитие мышления и возможность высказать свои суждения. Играть значит экспериментировать. Любая новая игра это открытие непознанного, радость победы и удовлетворения. [4]. Каждая дидактическая игра имеет свою задачу. Задача это элемент игры, который определяется целью обучения и воспитательного процесса. Она формируется воспитателем и отображает его обучающую деятельность. Возможность обучать маленьких детей посредством активной интересной для них деятельности – отличительная особенность дидактических игр. Мы используем все виды дидактических игр. Например настольно-печатные игры помогают уточнить и расширить представления детей об окружающем мире, систематизировать знания, развивать мыслительные процессы.

Игры с предметами помогают расширять и уточнять знания детей, развивать мыслительные операции (анализ, синтез, сравнение, различение, обобщение, классификация), совершенствовать речь, воспитывать произвольность поведения, памяти и внимания. Словесные игры в решении обучающей задачи осуществляются в мыслительном плане, на основе представлений и без опоры на наглядность, они построены на словах и действиях играющих. Используя все эти способы в своей работе мы помогаем детям приобретать новые знания, умения и навыки. Получая новые знания, обретая

новые умения навыки ребенок становится самостоятельным уверенным в своих силах способным отстаивать свою точку зрения доказывать свою правоту .Он становится готовым к обучению в школе «Если доверили тебе ребенка на воспитание то верни его крылатым» - Шалва Амонашвили [5]. Развивая кругозор ребенка мы действительно дарим ему крылья для свободного полета

Список литературы:

1. Эльконин Д. Б. Психология игры. - М. Педагогика, 1978 г 678с
2. Гетпер Г., Керн А. Школьная зрелость детей
3. Бондаренко А.К. Дидактические игры в детском саду:Пособие для воспитателей детского сада.- М:Просвещение,2005.-160 с.
4. Богуславская З. М.,СмирноваЕ.О.Развивающие игры для детей дошкольного возраста М:Просвещение,2004-213 с
5. Амонашвили Ш. Педагогические притчи-2014 г 180 с

ӘӘЖ- 377.36 (091)

АСТАНА КОЛЛЕДЖДЕГІ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДАРҒА МАМАН ДАЯРЛАУ ТАРИХЫ

Дюсекеева А.А.

Астана Халықаралық университетінің
Педагогикалық колледжінің, Мектепке дейінгі бөлім оқытушысы, Астана қ., Қазақстан

*«Оқу – білім қазығы, Адамның азығы. Оқу өмірдің сәні, Тіршіліктің шамы»
Сәкен Сейфуллин*

Педагогикалық колледжінің тарихы 1928 жылы Көкшетау қаласындағы педагогикалық техникумның Ақмолаға көшірілуінен бастау алады (1 сурет). Ақмолаға көшіріліп әкелінген педагогикалық техникумның алғашқы директоры Көкшетаудан оқу орнымен бірге келген Сергей Дмитриевич Добромислов болды (2 сурет).

Педагогикалық колледжі 1928 жылы

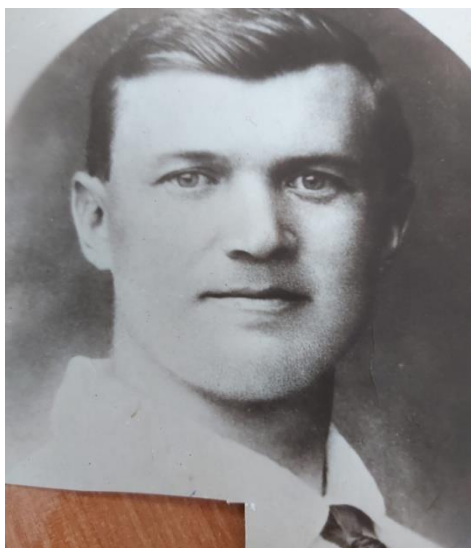
1930 жылы аталмыш оқу орнының Сергей Дмитриевич Добромисловтан кейін Ахметқали Ынтықбаев қысқа мерзімде өз жұмысын атқарған. Дәл сол жылы техникумды алғаш 16 түлек тәмамдайды. 1931 жылы оқу орны өз орнына Көкшетауға қайтадан көшіріледі.

Осы жылы Қарағандының ірі өнеркәсіп орталығы қарқынды дами бастайды да, жан-жақтан мамандар мен жұмысшылар көптеп тартылып, халық саны артылуына байланысты оқу орны бірден Көкшетаудан Қарағандыға көшіріледі.

Қарағандыда педагогикалық техникум жеті жыл жұмыс жасап, 1938 жылы қайтадан Ақмолаға көшіріледі. Бірнеше сәтсіздіктен кейін 1941 жылы Щучинск қаласына көшіріледі де, педагогикалық

техникум педагогикалық училище болып аталады. 1944 жылы қайтадан Ақмола қаласына көшіріліп, осыдан кейін ғана оқу орны біржола тұрақтанып қалады.

Ұлы Отан соғысынан кейінгі жылдары (1944-1951) Г. В. Айдашев, К. И. Ибраев, Г. С. Шкарин, Л.С. Прийма, Л.А.Лигай, Амангельдин, Н.Джолдыков., М.Алибаев директорлар қызметін атқарған болатын. 1951 жылдан 1959 жылға дейін оқу орнының басшысы Нұртаев Хамидолла Нұртайұлы болды. Кейін 1959-1966 жылдары Авраам Кириллович Сафонов, 1966-1972 жылдары Иван Константинович Гешев, 1972-2001 жылдар аралығында Сүйіндіков ОтызбайСүйіндікұлы және 2001-2018 жылдар аралығында Жүсіпов Әділхан Шаймағамбетұлы сияқты тұлғалар директор қызметін атқарды. Қазір директорымыз Адильжанов Ардақ Адилғазыұлы.

Добромыслов Сергей Дмитриевич

Қызмет жылдары 1928-1929, Педагогикалық техникумның алғашқы директоры

АйдашевГерейВалиевич

Қызмет жылдары 1944-1946
“Құрмет белгісі”, “Еңбек Қызыл Туы” ордендерінің иегері, Қазақ КСР халық ағарту ісінің үздігі, Қазақ КСР-інің еңбек сіңірген мұғалімі

Ибраев КашенИбраевич

Қызмет жылдары 1947-1951
Педагогикалық училищенің материалдық тұрғыдан дамуына үлес қосып, педагог кадрларды жұмысқа тартты. Қазақ КСР Халық ағарту ісінің үздігі

Сафонов

Авраам

Кириллович

Қызмет жылдары 1959-1966
Шебер ұйымдастырушы. Осы жылдары мектепке дейінгі тәрбие, музыкалық бөлімдер ашылды. «Құрметбелгісі», «ЕңбекҚызылТуы» ордендерінің иегері

**Гешев
Константинович**

Қызмет жылдары 1966-1972
Кәсіподақ, клубтар, жұмыстарын ұйымдастырды.
«Еңбек Қызыл Туы» орденінің иегері, ағарту ісінің үздігі

**Иван Сүйіндіков
ОтызбайСүйіндіқұлы**

Қызмет жылдары 1972-2001
Еңбек Қызыл Туы” ордені, “Ыбырай Алтынсарин” төсбелгісі, “Астана» медалінің иегері. Қазақ ССР-інің еңбек сіңірген халыққа білім беру қызметкері

**Жүсіпов
Шаймағамбетұлы**

Қызмет жылдары 2001-2018
“Ыбырай Алтынсарин” төсбелгісінің иегері, Қазақстан Республикасы Білім беру ісінің құрметті қызметкері

Әділхан

Колледждің мектепке дейінгі бөлімінің тарихы сонау 1961 жылдан бастау алады.

Ең алғаш Мектепке дейінгі бөлімді ұйымдастырушы және бірінші меңгерушісі, Қазақ КСР халық ағарту ісінің үздігі - Афанасенко Любовь Акимовна болды. Мектепке дейінгі бөлімнің алғашқы түлектері 30 адамды құрады. Осы уақытқа дейін мектепке дейінгі мекемелерге 10600 астам мамандар даярланды. Осындағы көптеген тәрбиешілер, әдіскерлер, меңгерушілер біздің мамандықтың түлектері, біз үшін Елордамызда Маман даярлаудың сапалы көрсеткіші деп білеміз

Бірталай түлектер құрметті атақтар мен марапаттарға ие болуда. Біз сонымен мақтанамыз.

Мектепке дейінгі бөлімде 35 оқытушы жұмыс істейді, кәсіби және арнайы пәндер бойынша 16 оқытушы, сапалық құрамы Педагог-шебер – 8%; Педагог-зерттеуші -16%; Педагог-сарапшы – 23%; Педагог-модератор-53%, еңбек өтілі 15-25 жыл қызмет атқарған оқытушылардың көрсеткіші 44% құрайды, магистрлер -77%.

Бөлім оқытушылары оқу үрдістерінің жетістіктері үшін оқу –ағарту министрлігі, Білім басқармасы, кәсіподақ комитетінің кәсіби шеберлік және қажырлы еңбектері үшін дипломдар, алғыс хаттармен марапатталған.

Сонымен қатар колледж оқытушылары авторлық жұмыстар әзірлеуде.

Койбагарова К.Н. Әдістемелік құрал «Жапсыру» 3+; «Сурет салу» 5+ педагогтерге арналған әдістемелік құрал; «Сурет салу» 5+ демонстрациялық құрал; «Сурет салу» 5+ балаларға арналған №1; №2 жұмыс дәптерлері 2020 жылдан бастап республикалық деңгейде мектепке дейінгі ұйымдарда қолданылады. Сонымен қатар оқытушы балаларға арналған «БАЛДЫРҒАН» ютуб канал 2022 жылы ашылды.

Кусаинова А.А.; Махамбетова А.Бі. «Мектеп жасына дейінгі балаларға бейнелеу өнерін ұйымдастыру әдістемесі» 2021 ж. Әдістемелік құрал. 2021 жылдың қарашасынан бастап қалалық деңгейде қолданысқа ұсынылды. Авторлық жұмыс 2020 жылы «Үздік авторлық әзірленім» қалалық конкурсында II дәрежелі орынмен және 60.000 ақшалай сыйақымен марапатталды.

Макаренко Л.М. Электронный календарь «Праздники моей Родины» 2021 жылдың қарашасынан бастап қалалық деңгейде қолданысқа ұсынылды. Электронды оқу құралы мектепке дейінгі ұйымның педагогтері мен ата-аналарына және мектепке дейінгі мамандық студенттеріне арналған.

Колледждердің академиялық дербестігін ескере отырып Білім басқармасының 03.02.2022 жылғы №45 бұйрығымен колледж оқытушылары А.Дюсекеева, А.Койшыманова, К.Койбагарова қалалық жұмыс тобында оқу жұмыс жоспарын әзірледі.

2019 жылдан бері ауқымды жобалар іске асырылуда, Атап айтсақ, 2019 жылдан бері оқу бағдарламасында 9 сынып базасында 3 жыл мерзімінде, 11 сынып базасында 2 жылда білім және Дуальды білім беру бағдарламасы бойынша әлеуметтік серіктестермен тығыз қарым қатынас ынтымақтастығы орнатылған.

Статистикаға сүйене отырып 2009 жылғы 75 түлек бітірсе, ал 2021 жылы түлектер саны 242ге жетті. Мамандық иелеріне сұранысты жыл сайынғы мемлекеттік тапсырыс анықтайды. Бұл ретте тәрбиешілерге мемлекеттік тапсырыстың артуы байқалады.

Болашақ педагог-тәрбиешілердің кәсіби шеберлігін шыңдау мақсатында «Мектепке дейінгі тәрбие» құзіреттілігі бойынша ұйымдастырылатын жыл сайынғы қалалық және республикалық WorldSkillsKazakhstan чемпионатына 2-3 курс студенттері қатысып, әрдайым жүлделі орындарға ие болады.

- 2019 жылы – Кайырбекова Динара 1 орын (жетекшісі Макаренко Л.М.), Есенжолова Назым 3 орын (жетекшісі Дюсекеева А.А.)

- 2020 жылы – Аманкелді Арнауль 1 орын (жетекшісі Жаксылыкова Г.Б.)

- 2021 жылы Таскынбайқызы Дина (жетекшісі Жаксылыкова Г.Б.), Құдайберген Нурдина Зорын (жетекшісі Койшыманова А.А.)

- 2022 жылы – Махметова Аяжан 1 орын (жетекшісі Муталипова Н.Б.),

- Семчук Ольга Зорын (жетекшісі Тайлакова С.Е.)

Басқада жоғары педагогикалық оқу орындары мен колледж білім алушыларының арасында өткізілетін әр түрлі аймақтық, республикалық «Мектепке дейінгі балалардың тілін дамытудың алтын кілті -ұлттық фольклор» байқауында Махмет Мөлдір Зорынға иеленді, тағы басқа авторлық шығармашылығы бар байқауларына қатысып жүлделі орындар алуда.

Білім беру мекемелерінде олардың дербес кәсіби жұмысы мен болашақ мамандардың теориялық білімі арасындағы ең маңызды байланыс кәсіби тәжірибе болып табылады.

Оқу жылының басында колледж қаланың тәжірибелік базаларымен өндірістік тәжірибеден өту туралы келісімшарт жасалады. Мамандар даярлау бойынша бірлескен әрекет туралы 36 балабақшалармен келісім шарт жасалды олар: 7, 17, 23, 26, 32, 33,38, 47, 49, 54, 69, 75, 80, 95 тағы басқада балабақшаларымен.

Бүгінгі таңда, колледж жақсы материалдық-техникалық базаға ие және оқу құралдармен жабдықталған. 2019 жылдың қаңтар айында «Мектепке дейінгі тәрбие» мамандығының ресурстық орталығы ашылды. Ресурстық орталықта «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» мамандығының заманауи технологиялары мен мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жалпыға міндетті стандартындағы білім беру дағдыларымен сәйкес жабдықталған.

Қазіргі кезде аталған мамандық бойынша 16 топ бар 384 студент оқиды. Бөлімнің педагогикалық ұжымының жоғары сапалық әлеуеті тұлғаның шығармашылық қабілеттерін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін, жан-жақты педагогикалық қабілеттерге ие қазіргі заманның талаптарына сай маманды дайындауға мүмкіндік береді.

МДҰ педагогтерінің біліктілігін артыруда Педагогикалық колледж үлкен үлес қосуда оған дәлел Дәстүрлі қалалық ғылыми- практикалық конференциясы. Бұл мектепке дейінгі ұйымдар үшін кадрларды даярлаумен айналысатын мектепке дейінгі ұйымдардың ғылыми-тәжірибелік деңгейін көтеруге көмектеседі. Конференция жұмысының барысында қазіргі заманғы білім берудің өзекті проблемалары талқыланып шешімін табады.

Педагогикалық колледжі өзінің білім беру саласында атқарған 95 жыл жұмысы барысында мектепке дейінгі ұйымдарға мыңдаған жоғары білікті мамандарды дайындап шығарған байырғы мемлекеттік білім ордасы.

Бүгінгі студенттері үшін мамандықта биік белестерді бағындыратына шын жүректен тілектеспіз!

Қолданған әдебиеттер:

1. «Астана мемлекеттік архиві» ММ

ОҚУ ҮРДСІНДЕГІ БІРЛЕСКЕН ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Жаксылыкова Г.Б.

Астана халықаралық университетінің Педагогикалық колледжі
Мектепке дейінгі бөлім оқытушысыб Астана қ., Қазақстан

Ұлы ағартушы Ы.АлтынсаринніңН.И.Илминскийге жазған хатына назар аударсақ: «Менің үнемі ұмтылған тілегім- қалайда пайдалы адам болып шығу еді. Ал,қазір осыған қолым жетіп отырғанын ойласам, көңілім толық жұбаныш табады» деген екен. Мен де осы мақсатта қанатымен су сепкен қарлығаштай студенттің білім сапасын арттыруда әлемдік білімнің тәжірибелерінің тиімді әдіс-тәсілдерін өз тәжірибемем енгізсем, ұстаздарымызға әдістемелік, достық көмек беру арқылы сабақ беруді жетілдірсем деген мақсат қойдым.

Топта жұмыс істеу сыныпта ынтымақтастық орнату үшін, өзара әрекеттестік орнату үшін қажет. Топтағы мүшелер саны мен топтағы жұмыс нәтижесі топтағы бірлескен жұмысты көрсетеді.

Сабақтарда топтық жұмыстың әдістерін пайдаланамын. Яғни, тізбектелген сабақтар жүйесінде жеті модульды ұстана отырып, топтық жұмысты ұйымдастырудың бірнеше әдіс- тәсілдерін қолдануға, блумтаксономиясының алты кезеңін қамтыуға тырысамын, осының нәтижесінде түсіну кезеңдерінде студенттер мағлұматтармен деректерді еске түсіре отырып, идеяларды салыстыру, түсіндіру, сипаттау арқылы оқу материалын түсінетіндіктерін көрсетті. Проблемаларды шешу стратегиясын қолдану барысында студенттер тапсырмаларды жоспарлап және оларды орындауды ұйымдастыра білді. Бұл тәсіл студенттерге балалардың жас ерекшеліктеріне сай білім мазмұнын бағдарламамен салыстыра отырып, меңгеруге оң ықпал етті. Сонымен қатар «Венн диаграммасы», «Дөңгелек үстел», «INSERT», «Мозайка», «Тірек сөздер», «Симпозиум», «Ойлан-жұптас-бөліс», «Кластер», «миға шабуыл», «Жұқа және қалың сұрақтар», «Ирек», «Ашық хат», «Екі жұлдыз, бір тілек» тәсілдері сабақтың әр кезеңдерінде сәтті қолданылды және әрбір студентті жаңа бір қырынан танытқандай.Мәселен «INSERT» тәсілі студенттерді жеке ойлана отырып, еркін сөйлеуге, тұжырым жасап, соңында ортақ қорытындыға келуге мүмкіндік берді. Студенттер тақырып аясында өз ойларын еркін білдіріп, түрлі пікірлер айтты. Әр топта жұппен талдап, топпен ойды ортаға салып жұмыс нәтижесін айқын көрсете алды.

Әрине кез-келген нәрсенің екі жағын қарастырғандай, топтық жұмыстың тиімсіз де жағы бар екендігі сабақ барысында анықталып жатады. Мәселен, белсенді студенттер үнемі алға шығып, тұйық студенттер олардың көлеңкесінде қалып қойып жатады. Топтық жұмыстың ережесі құрылғанымен, уақыттың біткеніне де қарамастан, жұмыстарын жалғастыра беруші топтар да табылды. Сонымен де, әрбір топқа тиесілі шағын оқу материалдарының өзара бөліскен бөліктеріне ғана дайындалып, қалғандары назардан тыс қалып отыратын жағдайлар да болады. Сабақ барысында осы кемшіліктерді толықтыру мақсатында тапсырмаларды қорғауда алдыменен тұйық студенттерді тыңдаған жөн. Бойларындағы сенімсіздіктерін жою үшін, олардың жұмыстарын талқылауда қолдау көрсетіп отыру керек. Ал белсенді студенттер толықтырулар енгізіп, өз ойларын қосып отырады. Бұл әдіс өзінің оң нәтижесін береді. Топтағы өзін үнемі сенімсіз сезінетін студенттерді сабақ барысында қолдап отыру да оң нәтиже беретініне көзім жетті, мұндай студенттерді қолдап, сүйемелдеп, мадақтап отыру олардың бойында сенімділікті қалыптастырады және топтық жұмыстарға белсене қатыса бастайды. Топтың ережесіне бағынбаған топтарды бағалауда, кемшіліктерін ескерте отырып, кері байланыс беріледі. Бұл әрекеттен соң, топ мүшелері әрбір жұмыс барысында өзара өз топтарында ережеге бағыну керектігін бір-біріне ескертіп отырады. Жаңа оқу материалының тек бір бөлігін оқып, қалғанынан бейхабар болмау үшін, жоғарыда айтылғандай жұптасып түсіндіру, топтық кері байланыстар және жекелей сұрақтар қою арқылы тұжырымдалды. Мұның шешімі ретінде тәсілдерді қолдана отырып, ауыспалы құрамдағы жұптық жұмысты ұйымдастыру бойынша жаңа материалды жолдасына, топтағы студентке түсіндіру мүмкіндігі болған жағдайда ғана оқыту неғұрлым нәтижелі болатыны дәлелденді. Жекелеген сұрақтар қою «Жұқа және қалың сұрақтар» тәсілі арқылы іске асырылды. Бұл студенттерді жалықтырмайтын, шапшаңдықты талап ететін ерекше бір тәсіл ретінде нәтижесін көрсетті. Осы тәсілді сабақ тақырыбын нақтылап, бекіту мақсатында қолдансақ жақсы нәтижелер беретінін түсіндім. Сондай-ақ топтық жұмыс барысында топ мүшелерінің тілдесу, әңгімелесу, түсіндіру, бір-бірімен пікір

алмасу дағдылары қалыптасады. Сабақ барысында байқалғандай, бірлескен топтық жұмыс оған қатысушылардың өзара қарым-қатынасының жақсаруына әсерін тигізе білді. Топта бірлесе жасаған жұмыс барысында студенттердің өзара ықпалдастығы олардың белсенді болуына, оқуға қызығушылығын күшейтіп, «күш қорын» жұмылдыруға көмектесті.

Оқу әрекетіндегі ықпалдастық топтағы психологиялық ахуалға және студенттердің өзін-өзі бағалауына жағымды әсер бере отырып, топтарда жұмыс жасау оқу материалын меңгеруге жағымды ықпал етті. Сонымен бірге топпен жұмыс жасау барысында тыңдау, келіспеушілікті құрметпен білдіру қабілеттеріне назар аударылды. Тағы да бір сәтті қадам топтағы тұйық, бұйығы студенттердің пәнге қызығушылығы мен ынтасының артқанын аңғаруға болады.

Сабақ- оқытушы шығармашылығы. Оқыту процесінде барлық студенттерді белсенді қатысуы мен өзара қарым –қатынасқа түсуі бізге байланысты. «Пассивті» студенттен «активті» студентті жасау үшін интерактивті оқыту технологияларының элементтерін қолдану қажет.

Нарықтық экономиканың сұраныстарын қанағаттандыруға және экономиканың, дамуына сай жеке тұлға ретінде қалыптастыру үшін оқытушы жұптық, топтық жұмыстарды пайдаланып, оны одан әрі заман талабына сай жетілдіруі қажет. Осылайша студенттердің білім жетістіктерінің деңгейін көруге болады деп есептеймін.

Қолданған әдебиеттер

1. Иваненко А.М. Современный урок– М.: Прогресс, 2005г
2. Коринев А.Д. Современные технологии -М.:ИНИТИ, 2005г
3. Құдайбергенова К.С. Инновациялықтәжірибеорталығы –педагогикалық технология көзі. Алматы-2001ж
4. Педагогический мир. Педагогикалықәдіс-тәсілдердіңинновациялықтехнологиясы. 2008ж

ӘОЖ 373

БАЛАБАҚШАДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Жамалиева К.С.

№7 «Аққу» балабақшасы Астана қаласы., Қазақстан

Жаңа ғасырға енген қазіргі қоғамның қарқынды дамуына сай алдыңғы қатарлы ең озық педагогикалық технологияларды жоғары аппараттық –коммуникациялық технологиялық мүмкіндіктерін пайдалана отырып сапалы білім бере отырып тәрбиелеу көзделіп отыр. Білім беру мекемелерінің алдына қойылып отырған қазіргі басты талап-қоғамымыздың келешегі жас ұрпаққа заманға лайықталған білім, тәрбие берумен қатар, олардың өздігінен білім алып,өзін-өзі тәрбиелеуге дағдыландыруына жағдай жағдай жасау және осы үрдісті тиімді ұйымдастыратын шебер және ғасыр педагогтердің үздіксіз лайындығын іске асыру болып табылады.Қоғамның өзгеруіне қарай сол заманға сәйкес маман кадрлар дайындау бұрын да,қазір де педагогика ғылыми алдында көкейкесті мәселе болып отыр.Себебі әр қоғамның өз талабы,өз сұранысы бар.Білім берудің барлық салаларында мамандардың кәсіби шеберліктеріне жаңаша көзқарастар туындап отыр.Ұрпақтың болашағы бүгінгі оқу мен тәрбиені жеке тұлғалық сипатта дамытуымызға байланысты.

Инновациялық технологиялар іс-тәжірибеде дамудың шешуші ұстанымы ретінде әр түрлі аспектілерде:назар аудару тетігі,жүйені даму факторы,тәсіл,немесе нәтиже ретінде қарастырылған, инклюзия,яғниарастырылып оқыту идеясы барлық шығу тегіне,дініне,даму деңгейіне қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға,баланың түзету-педагогикалық және әлеуметтік қажеттіліктерін арнайы қолдау,қоршаған ортаның балаларды жас ерекшеліктеріне және білімділік қажеттіліктеріне бейімделуіне жағдай қалыптастыру-қоғамға араластыру үлкен мақсатын инновациялық кезеңі болып қарастырылған,келешекте мұндай адамгершілік қоғамға дискриминацияға орын болмай,адам бір-бірінің адамгершілігіне сыйластықпен қарайтын болады.Қазіргі таңда әр балаға жеке тұлға ретінде,қарап,саналы тәрбие сапалы білім беру өмір талабы болып табылады.Инклюзивті білім берудің мақсаты:даму мүмкінділігі шектеулі балаларды қалыпты балалармен бірге тәрбиелеу мен білім беру. [1]

Астана қаласы әкімдігінің «№7 Аққу балабақшасы» мемлекеттік коммуналдық қазыналық кәсіпорында ашылған инклюзивті кабинет мамандарының негізгі мақсаты-сөйлеу қабілеті,мінез-құлқында,қарым-қатынаста қиындықтары, таным мен зейін қабілетінде кемістіктері мен

ауытқушылықтары бар мектеп жасына дейінгі балаларға психологиялық педагогикалық түзету-дамыту түрінде көмек көрсету болып табылады. Биылғы оқу жылында кабинетке психологиялық – медициналық-педагогикалық кеңестін қорытындысымен, әр түрлі деңгейдегі тіл кемістігі анықталған бірнеше бала қабылданды. Бейнелі және жай суреттерді, ойна да ойла ,тілашар, ойындарын пайдалана отырып баланың байланыстырып сөйлеу тілі сөздік қоры, тілдің грамматикалық құрлымы, дыбыстың жеке,буында, сөзде айтылуы,артикуляция аппараты құрылысы мен қозғалысы және фонематикалық есту қабілеті тексерілді. Логопедиялық тексеру нәтижесі мен баланың жалпы психофизикалық даму деңгейін ескере отырып балаға жек түзету-даму бағдарламасы жазылады. [2] Түзету-дамыту жұмыстары мамандар өзара тығыз байланыста жүргізу өте маңызды. Іс- тәжірибие кезінде жұмыстарды байланыстыру жөнінде көптеген сұрақтар мен мәселелер туындайды. Мамандардың бірін бірі тындап,кеңесіп, бір бағытта бір әдіспен жұмыс жүргізу,түзету-дамыту жұмыстарына оң әсер тигізіп,ортақ мақсатқа нәтижені тезірек көрсетеді. Мамандар жұмыстарының өзара байланыстығы бірнеше құрамдас бөліктен тұрады, логопед дефектолог, психолог сұрақтары бойынша бірге іздену жаңалықтармен үнемі хабардар болып аласып отыру. Баланың жалпы дамуы, танымдық қабілеті,сөйлеу дағдыларын бірге талқылау, түзелуін бірге талқылау,ортақ арнайы әдіс-тәсіл таңдау,іс-тәжірибедегі өз тәсілімен қатар әріптестер технологиясын енгізу. Бұл жұмыс тәсілінде әр маман өз бағытында баланың жалпы және психикалық даму ерекшелігін анықтап , басқа мамандарды таныстырады. Логопед басқа мамандарды баланың сөйлеу дағдылары ерекшелігімен,сөйлеу тілдерінің кемістіктері мен ақаулары себеп-салдары мен деңгеймен,баланың қоршаған орта мен математикалық түсінігімен таныстырады. Психолог әріптестеріне баланың танымдылық қабілеттері дамуы ерекшелігіне аса тоқтала отырып,ойлау,есте сақтау, сенсамоторикалықтәрбиесі,зейіні ,психологиялық эмонациалдықжағдайы,сонымен қатар отбасындағы психологиялық ақаулымен таныстырып,оқу іс-әрекетінде назар аударуын ескертеді.Сонымен қатар жалпы түзету- дамыту маселелері,сенсорлық тәрбие, зияткерлік ерекшеліктері талқыланады. Логопед ысқырық дыбыстарын түзету жұмыстарын жүргізу кезеңінде, психолог-маман түзету-дамыту ойын іс-әрекетінде «С», «З», «Ц» дыбыстары бар сөздерді жиі қолданады,заттарды түстеріне қарай іріктеу «Ойна да, ойла» жаттығуларды жасау сияқты жұмыстармен толықтырылып отырады. Қорыта айтқанымда, логопедтің дыбыстарды түзету оқу іс-әрекеті тақырыбы, басқа мамандар оқу іс- әрекетінде нақтылана пысықталады.

Балабақшада инклюзивті білім беруде жаңа технологияларды қолдану — бұл балалардың жеке қажеттіліктеріне жауап беретін, олардың дамуымен әлеуметтік интеграциясына көмектесетін тиімді тәсіл. Міне, бірнеше маңызды технологиялар мен әдістер:

-Адаптивті оқу құралдары: Бұл құралдар балалардың физикалық және танымдық мүмкіндіктеріне сәйкес бейімделеді. Мысалы, арнайы кітаптар, интерактивті планшеттер немесе ойыншықтар.

-Визуалды және аудиовизуалды материалдар: Суреттер, видеолар, анимациялар балалардың оқу процесін қызықты және түсінікті етеді. Мысалы, әңгімелерді анимациялау немесе интерактивті ойындар.

-Кооперативті оқыту: Топтық жұмыстар мен ойындар балалардың бір-бірімен ынтымақтастықта жұмыс істеуіне, әлеуметтік дағдыларды дамытуына мүмкіндік береді.

-ІТ-технологиялар: Компьютерлер мен мобильді құрылғылар балаларға ойындар, тесттер мен жаттығулар арқылы оқу материалын меңгеруге көмектеседі. Арнайы бағдарламалар мен қосымшалар инклюзивті білім беруді қолдайды.

-Терапевтік және коррекциялық әдістер: Мысалы, арт-терапия, музыка терапиясы, ойын терапиясы — бұл әдістер балалардың эмоциялық және әлеуметтік дамуында маңызды рөл атқарады.

-Кері байланыс жүйелері: Балалардың прогресін бақылауға мүмкіндік беретін цифрлық платформалар. Мысалы, педагогтар мен ата-аналар арасындағы байланысты нығайту үшін онлайн журналдар.

-Дистанциялық оқу құралдары: Ата-аналар мен мұғалімдер арасында ынтымақтастықты арттыру, балалардың үйде оқуын қолдау үшін дистанциялық технологияларды қолдану.

Осы технологияларды енгізу инклюзивті білім берудің тиімділігін арттырады, балалардың әртүрлі қабілеттері мен қажеттіліктерін ескере отырып, олардың дамуына жағдай жасайды. [3]

Инклюзивті білім беру – бұл әр оқушының физиологиялық, ақыл-ой, әлеуметтік, экспансивтік, лингвистикалық немесе басқа ерекшеліктеріне қарамастан, бірлескен білім беру мен тәрбиелеу үдерісіне қатысуға мүмкіндік беретін, содан кейін баланың қоғамның тең құқылы мүшесі болуына мүмкіндік беретін білім, оның оқшаулану қаупін азайтады. Бірге өсе отырып, балалар өздерінің ерекшеліктерін қабылдауға және басқа адамдардың ерекшеліктерін ескеруге үйренеді. Денсаулығы шектеулі балаларға медициналық тексеруден өткен және мүгедектігі бар балалар, физикалық,

интеллектуалдық және эмоционалды-еріктік дамуында ауытқулары бар балалар жатады. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді оқып, талдай отырып, сондай-ақ өзіміздің эмпирикалық тәжірибемізді ескере отырып, мен қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында инклюзия үшін бар жағдайлар, мысалы - мамандардың біліктілігі, тиісті дамытушы пәндік-кеңістіктік ортаны ұйымдастыру және т.б. жеткіліксіз деген қорытындыға келдім. Осы тұжырымға сүйене отырып, мен балабақшада инклюзивті практиканы оңтайлы жүзеге асыру үшін психологиялық-педагогикалық жағдайлардың келесі кешенін ұсынғым келеді: – мектеп жасына дейінгі балаларға инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын педагогтар мен мамандардың кәсіби біліктілігін арттыру; – мектепке дейінгі мекеменің тиісті дамытушы пәндік-кеңістіктік ортасын құру; – мектеп жасына дейінгі балаларды инклюзивті оқыту үдерісінде мектепке дейінгі білім беру мекемесі мен отбасының әлеуметтік серіктестігін ұйымдастыру. Дамымайтын педагог ешқашан шығармашыл, жасампаз тұлғаны тәрбиелемейді.

Сондықтан оның құзыреттілігі мен кәсібилігін арттыру мектеп жасына дейінгі балалардың инклюзивті білімін ойдағыдай ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Осылайша, қазіргі заманғы жалпы білім беру бағдарламасы инклюзивті білім беруді ойдағыдай жүзеге асыру үшін қажетті өзгерістер мен жағдайларды, атап айтқанда, әрбір жеке баланың даралығын қабылдауды және ерекше қажеттіліктерді қанағаттандыруды қамтуы керек деген қорытынды жасауға болады.

Пайдаланылған ақпараттық көздер тізімі:

1. Инклюзивті білім беру. Білім беру ұйымдарында мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнайы білім беру жағдайларын ұйымдастыру – М. 2012. -412 б.
2. Дыбина О.В. Мектеп жасына дейінгі балалардың құзыреттіліктерінің педагогикалық диагностикасы – М. 2016. – 217 б.
3. Балабақшада инклюзивті білім беру үдерісін ұйымдастыруға арналған әдістемелік ұсыныстар – Инклюзивті білім беру. 4 – шығарылым - М. 2010. -112 б.

ӘОЖ 373

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМДІ ДАМУЫНЫҢ ЗАМАНАУИ МОДЕЛЬДЕРІ МЕН НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Жанарбек А.

№2 «Батыр» балабақша МКҚК, Астана қ., Қазақстан

Мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі болып жатқан өзгерістер қоғамның барабар дамуы мен білім беру жүйесінің эволюциясының объективті қажеттілігіне байланысты, бұл педагогикалық қоғамдастықтың білім беру ұйымының жұмысындағы елеулі өзгерістердің қажеттілігі туралы хабардар болуынан көрінеді. .

Мектепке дейінгі тәрбиенің мектепке дейінгі тәрбиеге ауысуы әлемдік даму тенденциясын көрсетеді. В.Т.Кудрявцев Ресейде мектепке дейінгі тәрбие білім беруді басқару құрылымдарының қарамағында екенін атап өтті: бұл іс жүзінде мектеп жасына дейінгі баланың тәрбиеге, оқытуға және дамытуға мұқтаж екендігін көрсетеді. Осылайша, мектепке дейінгі тәрбие "Білім туралы" заңда анықталғандай, тұтастай алғанда білім беру жүйесінің бастапқы, ажырамас және толыққанды сатысына айналады.

В.Т.Кудрявцевтің пікірінше, қазіргі кезде мектепке дейінгі білім беруде қалыптасқан жағдайды ақылға қонымды стратегиялар мен доктриналардың болмауына байланысты орташа сыни деп атауға болады. әлеуметтік, ұйымдастырушылық, экономикалық, қаржылық, психологиялық-педагогикалық және басқа басымдықтармен байланысты айқын, қатаң түрде көрсетілген жүйе ретінде мектепке дейінгі білім беруді дамыту. Бұл басымдықтар тарихи жақын кезеңдегі іс-әрекеттің нақты бағдарламасын анықтауы керек. Мектепке дейінгі білім берудің мемлекеттік стандартын әзірлеуге байланысты көпжылдық қате түсініктер бұл мәселенің маңыздылығын көрсетеді.

Мектепке дейінгі білім берудің мемлекеттік стандарты

Мектепке дейінгі тәрбие – бұл баланың ақыл-ой дамуының кезеңі, бұл маңызды және шешуші кезең.

Мектепке дейінгі тәрбие: бұл баланың қоршаған әлем туралы білімі, бұл табиғатқа қабілетті қасиеттерді анықтау, бұл баланың жеке қасиеттерін дамыту, бұл жеке тұлғаны қалыптастыру уақыты болып табылады.

Мектепке дейінгі білім беруде келесі кезеңдер ажыратылады: ерте балалық шақ (нәрестелік) – бір жасқа дейінгі кезең; ерте жас (бір жастан үш жасқа дейін); мектепке дейінгі балалық шақ – бұл кіші мектепке дейінгі жас - үш жастан бес жасқа дейінгі кезең, ал үлкен мектепке дейінгі жас - бес жастан алты жасқа дейінгі кезең.

Бұл классификация баланың дамуының жалпы ерекшеліктерін және баланың дамуының жеке перспективаларын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Мектепке дейінгі білім берудің негізі жалпы (толық), жоғары кәсіптік, орта кәсіптік білім берудің негізі сияқты мемлекеттік стандарттарға негізделуі керек. Мектепке дейінгі білім берудің мемлекеттік стандарты келесі ұғымдарды көрсетеді: бала дамуының психологиялық жасының тұжырымдамасы; ғылыми-психологиялық түсінік, яғни. балалық шақ - тұлғаның ішкі қажетті даму кезеңдерінің жүйелі сабақтастығы; баланың бейімділіктерін жүзеге асырудың толықтығы білім беру формасының белгілі бір даму кезеңінің психологиялық мазмұнына сәйкестігімен анықталады; балалардың дамуын күшейту (байыту), оның барлық жақтарының өзара байланысы туралы ғылыми ереже.

Мектепке дейінгі білім берудің мемлекеттік стандартының негізгі идеялары: баланың жан-жақты дамуына кепілдіктер; оны қабілетсіз ересектерден қорғау; педагогикалық процестің сапасын реттеу және арттыру; мектепке дейінгі білім берудің ауыспалы жүйесін басқару мен дамытудың тиімді механизмін құру.

Мектепке дейінгі білім берудің мемлекеттік стандарты мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі әлеуметтік, экономикалық, ұйымдастырушылық, қаржылық, әдістемелік аспектілерді қамтитын мектепке дейінгі білім беру стратегиясына негізделген. Осылайша, мектепке дейінгі білім берудің мақсаты - баланың жеке дамуын ұйымдастыру, әлеуметтік ортада жағымды қарым-қатынас орнатуға қабілетті шығармашыл тұлғаны тәрбиелеу.

Мектепке дейінгі білім берудің негізгі міндеттері: баланың өзін-өзі дамытуына, қабілеттері мен таланттарын дамытуға қажетті жағдайлар жасау; табысқа жету жағдайын жасау; мектеп жасына дейінгі баланың дербестігін дамыту; білімге деген қызығушылықты дамыту; баланың адамгершілік қасиеттерін дамыту, қоғамда қалыптасқан мінез-құлық нормалары мен ережелеріне сүйене отырып, балада құндылық бағдарын қалыптастыру; балаға басқа баладан оның қалауы мен қызығушылығын ескеретін жеке тұлғаны көруге мүмкіндік беретін құрдастарымен іс-әрекетті ұйымдастыру. Нәтижесінде мектепке дейінгі білім беру ұйымдары дәстүрлі әкімшілік рухта ұсталатын "үлгілі талаптарға" назар аударуға мәжбүр. Ғалымның пікірінше, мектепке дейінгі білім беру қызметкерлері бюджеттік қаржыландыруды ұлғайту, олардың қызметін қосымша қаржыландырумен бірқатар тәжірибелік алаңдар ашу (жыл сайын бұл қиындай түсуде), тәжірибе алмасу бойынша кездесулер өткізу және т.б., негізгі проблема шешілгенге дейін тиімсіз.

Мектепке дейінгі білім беру саласындағы қолданыстағы тұжырымдамаларды, жобалар мен бағдарламаларды талдау жүйенің дамуындағы бірқатар негізгі тенденцияларды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

Ізгілендіру - субъектілердің (ата-аналардың, мұғалімдердің, балалардың) тұлғалық дамуының басымдылығын, білім беру үдерісін адами даму құндылықтарына бағдарлауды, тұлғаны жан-жақты және үйлесімді қалыптастыруға бағдарлауды, субъектіні өзін-өзі басқару жағдайына ауыстыруды белгілейді. даму. Білім беруді ізгілендіру, В.А.Сластениннің пікірінше, тұлғаны шығармашылық іс-әрекеттің субъектісі ретінде дамытуға бағытталған процесс, ол "мұғалімдер мен тәрбиеленушілердің өмір салтын қалыптастырудың ең маңызды сипаттамасын құрайды. педагогикалық процесте олардың шынайы адамдық (адамгершілік) қарым-қатынасы" және тұлғаны дамыту идеясына бағытталған педагогикалық ойлаудың негізгі құрамдас бөлігі болып табылады.

Білім беруді ізгілендірудің жетекші бағыты тұлғаның мәдениеттегі өзін-өзі анықтауы, оны заманауи идеялармен байытылған ұлттық-мәдени дәстүрлермен таныстыруы болып саналады.

Ізгілендіру қоғамның ең жоғары құндылығы ретінде әрбір баланың жеке басына көңіл бөлудің күшеюінен, интеллектуалдық, адамгершілік, дене бітімі жоғары азаматты қалыптастырудан көрінеді.

Демократияландыру - бұл білім беру үдерісіне қатысушылардың құқықтары мен өкілеттіктерін кеңейтуге, субъектілердің жеке қажеттіліктері мен сұраныстарын қанағаттандыруға бағытталғандығымен байланысты. Бұл тәрбиеленушілер мен тәрбиешілердің белсенділігін, бастамашылығы мен шығармашылығын, олардың қызығушылықпен өзара әрекеттесуін дамытудың алғышарттарын жасауды, сондай-ақ қоғамның мектепке дейінгі білім беруді басқаруға кеңінен қатысуын көздейді. .

Әртараптандыру - мектепке дейінгі білім беру ұйымындағы білім беру үдерісіне қатысушылардың сұраныстарын қанағаттандыру мақсатында мекемелердің, қызметтердің түрлері мен түрлерін және оларды жүзеге асырудың тәсілдерін қажетті және жеткілікті түрде алуан түрлілігін болжайды.

Проекция - мектепке дейінгі білім беру ұйымындағы тәрбие мен тәрбие үдерісінің бұл негіздері оның барлық ішкі жүйелерін жаңаша түрде ұсынады. Осыған байланысты мектепке дейінгі білім беру ұйымын және оның қатысушыларын дамыту процесінде аталған бағыттардың жүзеге асырылуын қамтамасыз ететін бірқатар негізгі принциптер ажыратылады:

- адамның сәйкестігі (мәдени және табиғи сәйкестіктің бірлігі);
- педагогикалық үдерістің тұтастығы мен мақсаттардың кешенділігі;
- педагогикалық процестің барлық субъектілерінің педагогикалық өзара әрекеттесуіндегі белсенділік пен теңдік.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымын басқаруды модернизациялау мотивациялық және бағдарламалық-мақсатты тәсілдер шеңберінде басқарылатын жүйенің басқарылатын мектепке дейінгі білім беру ұйымына жан-жақты және жан-жақты әсерін қамтамасыз ететін басқару түрлері мен технологияларының алуан түрлілігін қамтиды. басқарумен, рефлексивті басқарумен және өзін-өзі басқарумен.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымын басқаруды сапалы трансформациялаудың көрсеткіштері, ең алдымен, жаңа принциптер болып табылады:

- демократияландыру және ізгілендіру;
- басқарудың жүйелілігі мен тұтастығы;
- орталықтандыру/орталықсыздандыру;
- басқарудың стратегиялық, тактикалық және операциялық деңгейлерінің және оларға сәйкес басқару түрлерінің (дәстүрлі, рефлексиялық, өзін-өзі басқару) өзара байланысы мен бөлінуі;
- командалық бірлік және алқалылық;
- басқарушылық шешімдерді қабылдаудағы ақпараттың объективтілігі мен толықтығы.

Қазіргі кезеңде мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында инновациялық процесті дамытуда бірқатар проблемалар бар, атап айтқанда:

- инновациялық бағдарламаларды бұрынғылармен үйлестіру;
- әр түрлі педагогикалық ұғымдар өкілдерінің қатар өмір сүруі;
- педагогикалық қоғамдастықтың бөлінуі;
- білім беру мекемелерінің жаңа типтерінің ата-аналардың талаптарына сәйкес келмеуі;
- жаңа ғылыми-әдістемелік қолдаудың қажеттілігі;
- жаңа педагогикалық кадрлардың қажеттілігі;
- инновацияларды нақты жағдайларға бейімдеу;
- инновацияларды өзгерту, оңтайландыру, алмастыру мәселесі;
- инновацияларды молайту және соған қолайлы жағдай жасау мәселесі.

В.Т.Кудрявцев мектепке дейінгі білім беру инновациясының жетекші төрт бағытын анықтайды.

1. Мектепке дейінгі білім беруді мектепке дайындық сатысы ретінде емес, салыстырмалы түрде тәуелсіз, құнды, дамып келе жатқан және дамып келе жатқан жүйе ретінде қарастыру. мектепке дейінгі іс-шараларға тән мүмкіндіктер есебінен балалардың дамуын күшейту (байыту) (ойынның шығармашылық сипаты, ертегілерді белсенді қабылдау, әр түрлі өнімді іс-шаралар және т.б.). Шығармашылықты іс-әрекетте және одан тыс жерлерде дамыта отырып, біз сол арқылы баланың жалпы психологиялық жетілуіне ғана емес, сонымен бірге оның дамуына негіз қалауға үлес қосамыз. тәрбиеленушілердің шығармашылық мүмкіндіктерін, интеллектуалдық күштерін дамытуға негізделген толыққанды мектепке дайындығы. Бұл жай ғана мектеп жасына дейінгі баланың негізгі психологиялық ерекшеліктеріне - балалар іс-әрекетінің барлық түрлерінде

дамытылуы тиіс өнімді немесе шығармашылық қиялына мұқият болу жеткілікті. Қиялдың дамуы баланы мәдениетке баулу арқылы сөздің кең мағынасында адамгершілікке қол жеткізумен байланысты. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балалардың қиялын дамытуға бағытталған білім беру бағдарламалары қажет.

2. Педагогикалық үдерістегі диалог арқылы балалар мен ересектердің серіктестік қарым-қатынасы мен ынтымақтастығына процесс барысында ізгілікті субъект-субъектілік қатынастарды бекіту.

3. Инновация саласындағы практиктер мен теоретиктер арасындағы байланысты дамыту.

4. Зерттеушілік көзқарас тұрғысынан ұйымдастырылған кең ауқымды ізденіс және тәжірибелік іс-шаралар.

Қорытынды. Заманауи мектепке дейінгі білім беру жүйесінің жұмыс істеуінің басты нәтижесі қоғаммен табысты өзара әрекеттесу болады, оны игере отырып, мектепке дейінгі білім беру мекемесінің өзі тұлғаны әлеуметтендірудің қуатты құралына айналады. Баланың жеке басының жан-жақты және үйлесімді дамуын оның іс-әрекетінің барлық аспектілеріне жан-жақты әсер ету арқылы қамтамасыз етуге болады. Бөлінген кеңістіктер мекеменің инновациялық қызметінің нәтижелерін көбейтудің қажетті деңгейін қамтамасыз ету үшін мектепке дейінгі білім беру ұйымдары үшін қажет және бүгінгі күні жеткілікті деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Педагогикалық ізденіс. – Алматы, 1990.
2. Жаңашыл педагогтер іс-тәжірибелері – Алматы, 1991.
3. Жанпейісова М.М. Ойын технологиясы дамыту құралы ретінде - Алматы, 2006

УДК 373

ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В.В.Николаева¹, О.А.Михалькова², Н.Ж.Жарышова³

^{1,3}Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,

²Сочинский государственный университет (Россия),

Дошкольное образование играет ключевую роль в развитии детей и их подготовке к школе, жизни в обществе. В последние годы наблюдаются несколько тенденций и перспектив в этой области. В Государственном Общеобязательном стандарте дошкольного воспитания и обучения [1], Типовой учебной программе дошкольного воспитания и обучения [2] поставлена задача развития творческих и познавательных способностей детей дошкольного возраста.

Президент Республики Казахстан К.К. Токаев утвердил Концепцию о цифровой трансформации, развитие отрасли информационно - коммуникационных технологий и кибер безопасности на 2023-2029 годы [3]. «Сегодня мир входит в новый этап своего развития. Продолжается процесс глобализации, усиливающийся все более динамичным развитием информационной сферы. Развитие технологий, массовое проникновение новых цифровых и информационно-коммуникационных инструментов кардинально преобразили современное медиа пространство. Надо повысить качество информационной грамотности граждан Казахстана», отметил Президент Казахстана К.К. Токаев [4].

Цифровое образование – это использование инновационной технологий для повышения эффективности обучения [5]. Это образовательные приложения, которые обеспечивает гибкость, доступность и индивидуальный подход к обучению. В Казахстане дошкольные учреждения начинают постепенно внедрять инструменты информационной технологии в свои учебные программы.

А.И. Яковлев пишет, что создание и развитие информационного общества предполагает широкое применение ИКТ в образовании, и отмечает, что их применение ускоряет знаний и накопленного технологического и социального опыта человечества (от поколения к поколению и от одного человека другому). Это означает повышение качества обучения и образования, поскольку

человек успешнее и быстрее адаптируется к окружающей среде и происходящим социальным изменениям [6].

Информационная культура в дошкольном образовании – важный аспект, который продолжает развиваться в современном мире быстрого прогресса технологии и изменению подходов к обучению. Рассмотрим некоторые тенденции и перспективы развития информационной культуры в дошкольном обучении.

1. Интеграция технологий. В современных дошкольных организациях наблюдается увеличение использования цифровых ресурсов и технологий в образовательном процессе. Дошкольные учреждения активно внедряют интерактивные занятия, обучающие приложения и программы, которые делают обучение более увлекательным для детей. Согласно мнению Е.А. Медведевой и Г.Г. Воробьева ИК, как сугубо личностное образование связана с уровнем знаний, позволяющих человеку свободно ориентироваться в информационном пространстве, участвовать в его формировании и способствовать информационному взаимодействию [7], с умением использовать информационный подход, анализировать информационную обстановку и делать информационные системы более эффективными [8].

Г.Т. Абитова рассматривает ИК дошкольника, как целенаправленный процесс взаимодействия взрослых и детей, носящий личностно-ориентированный характер, направленный на достижение личностно значимых результатов в информационной деятельности [9].

2. Развитие медиа образования. Включение основ медиа образования в программу. Дети учатся критически воспринимать информацию, анализировать медиа-контент и безопасно пользоваться интернетом. «Молодежь должна не только потреблять медиа контент, но и научиться критически его оценивать, стать творческим пользователем медиа информации. Для этого нужно дать ей соответствующее медиа образование, и начинать это делать нужно еще в дошкольном учреждении. Дети должны уметь эффективно использовать новые технологии для получения данных, извлекать медиа контент, обмениваться им, и, самое главное, уметь делать оптимальный выбор, распознавать и критически оценивать медиа контент, который зачастую носит агрессивный или даже опасный характер. Такое мнение высказывает Депутат Парламента РК, член фракции партии «Нур Отан» в парламенте, Г.М.Иксанова, подчеркивая актуальность развития медиа образования в Республике Казахстан [10].

3. Игровые технологии. Использование игровых методик и подходов, которые помогают развивать навыки работы с информацией. Игровые форматы обучения позволяют детям усваивать информацию в процессе игры, что способствует лучшему пониманию и запоминанию. В качестве реализации игровых технологий выступают следующие положения: используемые приемы, создающие условия для совместной игровой деятельности; игровой деятельности должны побуждать ребенка к активной деятельности; для воспроизведения игры используется общее содержание, сюжет и персонажи [11].

4. Поддержка родителей. Включение родителей в процесс формирования информационной культуры. Проведение семинаров и мастер-классов для родителей по использованию технологий в обучении и воспитании детей. Законодательство Республики Казахстан о защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию, включает возрастную категорию "до 6 лет", содержащая оправданные жанром и (или) сюжетом эпизодические описания и (или) изображения без натуралистических описаний и (или) изображений физического и (или) психического, и (или) психологического насилия, при условии, что в информационной продукции содержится идея торжества добра над злом, сострадание к жертве и (или) осуждение насилия [12].

Родителям необходимо представлять, сколько времени проводит ребенок у компьютера, чем он пренебрегает, каково его физическое и эмоциональное состояние. Как только становится ясным, что существует чрезмерное увлечение компьютером, то родителям и ребенку необходимо совместно обсудить границы и времени нахождения в сети. Сблизиться с детьми поможет неподдельный интерес к их увлечению. Это повысит доверие к взрослым, а значит, ребенок с большей охотой станут делиться своими эмоциями и с большей вероятностью будут следовать родительским советам [13].

5. Инклюзивный подход. Поддержать детей с особыми потребностями в адаптации технологий. Разработка специализированных образовательных ресурсов, которые помогут всем

детям, независимо от их способностей, получать доступ к информации. В процессе выбора специалистами и воспитателями методов,

средств и способов психолого-педагогического сопровождения и построения процесса воспитания, развития и обучения детей с ограниченными возможностями здоровья при осуществлении индивидуального подхода к образовательному процессу следует обратить внимание на личностно-ориентированные технологии [14].

Т.В. Калинина, Ю.А Дмитриев раскрыли перспективы информационной культуры в дошкольном образовании:

1. Устойчивое развитие. Формирование у детей навыков использования информационных технологий не только для развлечений, но и в образовательных целях. Использование новых методик в процессе обучения и воспитания воспитанника. Это поможет им быть более подготовленными к требованиям будущего.

2. Создание безопасной среды. Разработка мероприятий и программ, способствующих безопасному использованию технологий, включая обучение правилам поведения в интернете и важности цифровой безопасности. Наша главная цель состоит в устранении риска нанесения вреда здоровью ребенка и его развития, а именно физическому, психическому, духовному и нравственному, через получение вредной информации, в том числе распространяемой в сети Интернет. Следует проводить обсуждение игр вместе с ребенком, выбирать развивающие игры, считают они. Категорически, запрещается играть в компьютерные игры перед сном. Введите четкий режим. «Общение» с компьютером – не более 20 мин. в день. Используйте технические способы защиты компьютера: функции контроля в операционной системы, антивирус и спам – фильтр.

3. Кросс - дисциплинарный подход. Применение междисциплинарных методов для формирования у детей целостного понимания информационной культуры, охватывающей психологию, социологию и педагогику.

4. Поддержка инноваций. Поощрение педагогов к использованию новых технологий и подходов в образовательном процессе через повышения квалификации и профессиональное развитие.

5. Интернационализация образования. Увеличение числа ресурсов и программ, обеспечивающих доступ к международному образовательному контенту, что поможет детям понять разнообразие культур и подходов в обучении [15].

Таким образом, информационная культура в дошкольном образовании представляет собой динамично развивающуюся сферу, которая требует постоянного внимания и адаптации к современным вызовам. Основное внимание следует уделять качеству и безопасности образовательного процесса, а также развитию критического мышления у детей.

Так как, информационная культура человека формируется на протяжении всей жизни человека, на этапе дошкольного детства, можно судить только о последовательном и планомерном формировании основ информационной культуры. Информационная культура трактуется как интегративное качество личности, формирующееся в процессе личностно ориентированного, целенаправленного взаимодействия с взрослыми и включающее в себя определенные мотивы, знания, умения и навыки информационной деятельности, позволяющие детям адаптироваться к реалиям современного общества, комфортно себя чувствовать в мире техники.

Список литературы:

1. Государственный Общеобязательный Стандарт дошкольного воспитания и обучения. Электронный ресурс. - / Информационно - правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет». – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031>.

2. Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения. Электронный ресурс. - / Информационно - правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет». – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>.

3. Концепция о цифровой трансформации, развитие отрасли информационно-коммуникационных технологий и кибербезопасности на 2023-2029 годы. Электронный ресурс. - / Информационно - правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет». – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000269>.

4. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Экономический курс Справедливого Казахстана». Электронный ресурс. - / Информационно - правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет». – Режим доступа: <https://online.zakon.kz/>.
5. Медведева, Е.А. // Основы информационной культуры.- 1994. - №11. - С. 59-67.
6. Яковлев, А.И. Информационно-коммуникационные технологии в образовании. [Электронный ресурс].- <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/bce6d4452de1cad0c3256c4d005253d>
7. Медведева Е.А. //Основы информационной культуры. - 1994. - №11. - С. 80-82.
8. Воробьев Г.Г. Твоя информационная культура. - М.: Молодая гвардия - 1988. - 303 с.
9. Абитова Г.Т. Формирование основ информационной культуры детей дошкольного возраста средствами социально-культурной деятельности. – СПб., 2015. - 220 с.
10. Грюнвальдская декларация ЮНЕСКО по медиа образованию.[Электронный ресурс]. <http://www.unesco.org/education>
11. Гладков А.В., Ваганова О.И., Похорова М.П. Современные педагогические технологии как средство повышения учебной мотивации //Балтийский гуманитарный журнал.- 2019.- № 2
12. Закон Республики Казахстан «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию». Электронный ресурс. - / Информационно - правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет». – Режим доступа: <https://online.zakon.kz/>.
13. Дети в информационном обществе: информационно-методическое пособие. – Нур-Султан.: Издательство ИП «БиКА», 2019. – 66 с.
14. Ахметова Д.З., Нигматов З.Г., Челнокова Т.А., Юсупова Г.В., Васина В.В. Технологии инклюзивного образования, научно-методическое пособие / Под ред. Д.З. Ахметовой, В.В. Васиной. – Казань: Изд-во «Познание» Института экономики, управления и права, 2016. – 204 с.
15. Калинина Т.В., Дмитриев Ю.А Содержание и методы формирования основ информационной культуры у старших дошкольников. – М.: МПГУ, 2019. - 140 с.

УДК 378:372.8

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Г.С.Оспанова¹, А.А.Жукенова²

^{1,2}Қарағанды облысы білім басқармасының Абай ауданы білім бөлімінің «Таңшолпан» бөбекжайы» КМҚК қазақ тілі педагогтері, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі уақытта білім беру жүйесіндегі маңызды мәселелердің бірі - оқу үдерісіне жаңа инновациялық технологияларды енгізу, білім беруді ақпараттандыру болып табылады. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті - ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау; оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» - деп көрсетілген. [1] Бұл өз кезегінде білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды қолдана оқыту арқылы пәнге қызығушылығын арттырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарылатуды көздейді. Ал қазақ тілін меңгеру, түсіну үшін оқу-тәрбие ісін бала өз еркімен алғашқы қадамын балабақшаға келген кезінен бастау керек. Тілді тиімді дамытудың маңызды шарттарының бірі – тілді оқытудың толыққанды жүйесін ұйымдастыру және тұрақты жұмыс істеуін қамтамасыз ету және инновациялық технологияларды енгізу. Мектепке дейінгі балаларға қазақ тілін үйрету ауызша сөйлеуді меңгеруді көздейді, ол сөйлеуді құлақ арқылы түсінуді қамтиды, бірақ қазақ тілінің ерекше дыбыстарын айту қиын. Ал бұл мәселені шешу үшін біз балаларға ұнайтын оқытудың инновациялық ойын түрлерін қолданамыз және бұл өте қызықты әрі пайдалы, өйткені есте сақтау дағдысы жаттығады.

Қазіргі кезде мектепке дейінгі ұйымдарда инновациялық технологияны ендіруге көптен күш жұмсалады. Сол себепті мектепке дейінгі ұйымдарда педагогтердің негізгі міндеті: әдіс тәсілдерді дұрыс таңдау, жаңаша педагогикалық технологияларды дұрыс қолдана білу, жеке тұлғаның дұрыс дамып қалыптасуы үшін тиімді жағдай жасау. Балабақшаларда педагогикалық технологиялар мектепке дейінгі білім беру стандартын жүзеге асыруға бағытталған. Сонымен қатар, мектепке

дейінгі мекемелерде инновациялық білім беру құралдарын қолданудың да маңызы зор. Инновациялық білім беру құралдарына: аудио, видео, құралдар, компьютер, интербелсенді тақта, ғаламтор, мультимедиялық құрал, электронды оқулықтар мен оқу әдістемелік кешендер, инновациялық ақпараттық банк, инновациялық сайт және тағы басқалары жатады. [2; 52]

Заман талабына сай әр педагог өзінің ұйымдастырылған іс-әрекетін жаңаша ұйымдастырып, шығармашылық ізденіспен өткізуі керек. Қазақ тілінің негізгі мақсаты - балаларды қазақша сөйлете білуге үйрету болғандықтан, мұндағы негізгі жұмыс – балалардың сөздік қорларын молайту. Сонымен қатар, ұйымдастырылған іс-әрекет барысында жаңа әдіс – тәсілдерді қолдана отырып, балаларға қазақша сөздерді дұрыс айта білуге, қойылған сұрақтарға жауап беруге, естіген сөздерін бұзбай жеткізе білуге, әсіресе құрамында қазақ тіліне тән дыбыстары бар сөздер мен сөз тіркестерін дұрыс айтуға, сөйлемді дұрыс құрауға, ауызекі тілде сөйлей білуге үйретеміз. Қазіргі таңда қазақ тілін оқытуда инновациялық технология әдістерін қолдана отырып, сапалы білім беру, балалардың ойлау, есте сақтау, көру қабілеттерін жетілдіре отырып, танымдық күшін қалыптастыруға жағдай жасау, баланың жеке басының интелектісін, оқу әрекетін, өтетін тақырып мазмұнын аша білу – басты мақсат болып табылады. [3; 28] Қазақ тілінен ұйымдастырылған іс - әрекеттерінде жаңа технологиялардың элементтерін қолдана отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың тілді меңгеруге деген қызығушылығын арттырады. Жалпы инновациялық технологиялар баланың жеке тұлғалық күшін арттырып, шығармашылық ойының дамуында басты рөл атқарады. Баланың жан - жақты дамып, жетілуіне, шығармашылықта жұмыс істеуге бейімделуіне, топта, жұпта жұмыс істей алу қажеттілігіне жетелейтін бірден - бір әдіс.

Қазіргі кезде мектепке дейінгі педагогтер оқытудың инновациялық және интерактивтік әдістемелерін ұйымдастырылған іс-әрекет барысында пайдалана отырып, ұйымдастырылған іс-әрекеттің сапалы, әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізуде. Ұйымдастырылған іс-әрекетте инновациялық технологияны қолдану арқылы мектепке дейінгі балалардың шығармашылығын дамыту үшін әрбір педагог ең алдымен инновация туралы білімін жетілдіруі; оны жан-жақты меңгеруі; инновациялық іс-әрекет диагностикасын меңгеру; инновацияны тәжірибеге ендіру жұмыстарын білуі; инновацияны практикада дұрыс қолдана алуы шарт. Инновациялық технология оқу үрдісімен, яғни педагог пен баланың іс-әрекетімен, оның құрылысымен, құралдарымен, әдістері және түрлерімен түбегейлі байланысқан. Жаңа технологияны меңгеру мұғалімнен асқан шеберлікті, арнайы дайындық пен ізденісті, сауаттылықты қажет етеді. Қазақ тілінен ұйымдастырылған іс-әрекетте инновациялық технология әдістерін қолдану арқылы балаларды оқу әрекетіне жетелеп, олардың оқуға деген ынтасын оятады. Инновациялық технологиялар балалардың қазақ тілінде сөйлей алуына, коммуникативтік қабілеттің дамуына жағдай туғызады. Әр педагог қазіргі заманға сәйкес жаңа технологияны өз ыңғайына лайықтап пайдалануға тиіс. Ұйымдастырылған іс-әрекетті тартымды өткізу және балалардың қазақ тілін оқуға деген қызығуын арттыру үшін әр ұйымдастырылған іс-әрекетті түрлендіріп отыруы шарт. Ол үшін тек бір технологиямен шектеліп қалмай, әр түрлі технологияның сан қилы элементтерін пайдалану артық етпесі анық. Инновациялық технологиялардың бәрін бір сабақта қамту мүмкін емес. Сондықтан, қазақ тілінен ұйымдастырылған іс-әрекетіне инновациялық технологияның бірін таңдап, іріктеп және оны іс-әрекеттік тұрғыда жетілдіру арқылы балалардың білім жетістіктерін арттырамыз. Балалардың әрекетіне, технологияны қабылдауына, ынтасына, құштарлығына көңіл бөлеміз. Инновациялық технология әдістері балалардың өзіндік жұмыс атқаруына, білім жетістіктерін жақсартуға ықпал етеді.

Сонымен, инновациялық технологияның әдіс-тәсілдерін ұйымдастырылған іс-әрекетте қолдану арқылы мынадай нәтижелерге қол жеткіземіз:

- балалардың білім, білік сапасын арттырудағы жаңа инновациялық технологияның сан алуан түрлерінен тиімдісін таңдап, қолдана білу;
- әрбір баланың іздену, оқу, даму, басқа да іс-әрекеттерін мақсатты түрде ұйымдастыра білу;
- өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, коммуникативтік қабілеттерін дамыту;
- сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамыту.

Үлгілік оқу бағдарламасында берілген талаптарға сәйкес қазақ тілінен ұйымдастырылған іс-әрекетте инновациялық технологиялар арқылы балалардың сөздік қорын дамытуға, қазақ халық ауыз әдебиетінің ішіндегі жұмбақтар, мақал-мәтелдер, санамақтар және жаңылтпаштарды үйретуге көп көңіл бөлеміз. Қазақ халық ауыз әдебиеті атадан балаға мұра ретінде беріліп, ерте

заманнан бастап бүгінгі күнге дейін даму, толығу үстінде келе жатқан асыл мұра. Қазақ тілін оқытуда инновациялық технологиялардың келесі әдіс-тәсілдерін қолдану өте тиімді:

1 кесте-«Таңғажайып алаң» ойыны

Мақсаты: ұлттық құндылықтар бойынша алған білімдерін тексеру, ой-өрістерін, зейіндерін, сөздік қорын, логикалық есте сақтау қабілеттерін дамыту, көркем сөз арқылы зияткерлік қабілеттерін дамыту.

Ойын шарты: Таңғажайып алаң барабанын айналдыру арқылы түрлі түсті оюлар бейнеленген хатқалта таңдалады. Хатқалта ішінде тапсырмалар берілген. Тапсырманың дұрыс жауабын тексеру үшін оюдың түсіне сәйкес оюды айналдырып, жауабын тексереміз.

2 кесте-«Теледидар» әдісі

Бұл әдісті жаңа тақырыпты ашу мақсатында немесе ұйымдастырылған іс- әрекеттің басқа да бөлімдерінде қолдануға болады.

Мақсаты: балалардың қызығушылығын арттыру арқылы жаңа тақырыпты ашу, логикалық ойын және сөздік қорын дамыту, ауызекі сөйлеу мәдениетіне тәрбиелеу.

Ойын шарты: Теледидардың экраны ашылу арқылы

кез келген тақырыпқа сай сурет немесе тапсырма көрсетіледі. Балалар суретке немесе тапсырмаға сәйкес жауап береді.

3-кесте-«Сәйкестендіру» ойыны

Мақсаты: балалардың ойлау қабілетін, тіл байлығын дамыту, заттарды белгілері бойынша тану, зерттеп салыстыру, тапқырлық, байқағыштық қабілеттерін қалыптастыру, қолдың ұсақ моторикасын дамыту.

Ойын шарты: Суреттері сәйкес келетін карточкалардың біріне қатарлап тізіп қойып, магнит таспасы арқылы суреттерді сәйкестендіру.

ЭйлерВенн диаграммасы.

“Венн” диаграммасын қолдану арқылы заттардың ұқсастығы мен айырмашылығын көрсетуге болады. Мектепалды топтарында өтілген тақырыптарды қорытындылау кезінде осы технологияны пайдалану тиімді. Мысалы: «Жемістер» және «Көкөністер» тақырыптарын бекітуде педагог балалардан алма мен қызанақтың ұқсастығын мен айырмашылығын табуды сұрайды. Балалар олардың ұқсастығы - пішіні, түстері екендігін айтса, ал айырмашылығы – өсетін орны, дәмдері, біреуі - жеміс, екіншісі - көкөніс деп

жауап береді. Сондай – ақ, өзге ұлт балаларына қазақ тілін үйретуде тек қана сөздерді қайталау арқылы үйретпей, оларды ойындар мен көрнекіліктер арқылы үйреткен тиімді болып табылады.

4 кесте-ТРИЗ технологиясы.

ТРИЗ технологиясының көптеген әдістері бар. Соның бірі морфологиялық талдау әдісі. Осы әдістің мақсаты– бір мәселенің барлық

шешу жолдарын анықтау. Мысалы, қонаққа балаларға Бауырсақ келеді. Ол қандай? Дөңгелек, жұмсақ, көңілді. Бауырсақ «сиқырлы» жолмен жүргісі келді. Бауырсақ қызыл жолға түсті. Ол қандай болды? (қызыл). Қызыл болғанда неге ұқсайды? (қызанақа, күнге, гүлге. Қалай ойлайсындар, бәрі қызыл болғаны Бауырсаққа ұнады ма? Бәрі қызыл болғаны Бауырсаққа ұнамаған сияқты. Бауырсақ әрі қарай домалап кетті. Көк жолға түсті. Бауырсақ енді қандай болды? Ол неге ұқсады? Ойын соңында балалар Бауырсақтың тапсырмасын орындайды. Солай етіп Бауырсақты басқа жолдармен жүргізуге болады: пішінін, көлемін, материалын өзгертіп.

Педагогикалық қызметке ынтасы жоғары, білім беру саласындағы үнемі жаңарып отыратын өзгерістерге икемді, инновациялық технологиялардың әдіс-тәсілдерін оқу-тәрбие үдерісінде қолдана алатын педагог қана қоғамдағы өзгерістерге бейім бола алады. Балалардың жеке тұлғасын қалыптастыруда әр түрлі әдіс-тәсілдерді, жаңа технологияларды қолдана отырып, пәнге деген қызығушылығын арттырып, коммуникативтік дағдыларын дамытып және білім сапасын жақсартып алады. Жаңа инновациялық технологияларды ұйымдастырылған іс-әрекетте жүйелі, әрі мақсатты түрде пайдаланғанда ғана жетістікке жетуге болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
2. Нағымжанова Қ. Инновациялық технологияның құрылымы. – А.: Өркен, 2007.- 52 б.
3. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2008 – 28 б.
4. Бөрібекова Ф., Жанатбекова, Кусаинова А.А. Оқытудың инновациялық технологияларын пайдалану ерекшеліктері. И. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті. Вестник КазНМУ, 2012

ӘОЖ 37.09

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІ ПЕДАГОГТАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН КӘСІБИ ТАЛАПТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Г.А.Жумабекова¹, К.Орынбекқызы²

^{1,2}ЖШС «ДанЕлДи» «Әсем әлем» бөбекжай-бақшасы, Тараз қаласы, Қазақстан

Қазақстан Республиканың мемлекеттік саясатының басым бағыты мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесін дамыту болып табылады. Ол елдің болашақ сапалы зияткерлік әлеуетін қалыптастырудың берік негізі. Мектепке дейінгі білім беру мекемесі мектепке дейінгі білім берудің негізгі жалпы білім беру бағдарламаларын іске асырады, сондай-ақ бала күтімі мен күтімін жүзеге асырады [1].

Педагогтың кәсіби-педагогикалық іс-әрекетіне жүргізілген зерттеулерге талдау, оның қызметінің бірнеше тәсілдерін анықтауға мүмкіндік берді.

1. Мұғалімнің кәсіби қызметінің құрылымында ғалымдар ерекшеленетін дәстүрлі құрылымдық-функционалдық тәсіл-тиісті функциялар мен дағдылар (В.И.Гинецинский, Н.В.Кузьмина, А.К.Маркова, А.И.Щербаков).

2. Мұғалімнің қызметін зерттеудегі профессиографиялық тәсіл, нәтижесінде кәсіби маманның жалпыланған портреті алынады (Е.А.Климов, В.А.Сластенин, Л.Ф.Спирин).

3. Кәсіби-педагогикалық қызмет қабілеттілік тұрғысынан талданатын тәсіл, осылайша анықталады педагогикалық қабілеттер кешені (Н.А.Аминов, Ф.Н.Гоноболін, В.А.Крутецкий, Н.В.Кузьмина, Н.Д.Левитов, Л.М.Митина, М.И.Станкин).

4. Құндылықтар координаттары жүйесіндегі кәсіби-педагогикалық қызметті талдауды көздейтін мәдениеттану тәсілі мәдениеттер (Т.Ф.Белоусова, Е.В.Бондаревская, И.П.Раченко). Мектепке дейінгі білім беру мекемелері педагогы қызметі баланы оқыту және дамыту негіздерін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады [2].

Мектепке дейінгі білім беру педагогының негізгі функциялары мен міндеттері:

- Білім беру қызметі: әр түрлі даму бағдарламалары бойынша сабақтар өткізу, балаларды оқу, жазу, санау негіздеріне үйрету, ойын формасы арқылы ғылым, өнер, табиғат әлеміне енгізу.

- Тәрбие қызметі: балаларда әлеуметтік дағдыларды, басқалармен қарым-қатынас жасау қабілетін қалыптастыру, адамгершілік қасиеттерді тәрбиелеу: адалдық, ізгі ниет, жауапкершілік.

- Дамыту қызметі: ұсақ моториканы, логикалық ойлауды, қиялды дамытуға бағытталған ойын қызметін ұйымдастыру және сөйлеуді, есте сақтауды, зейінді дамытуды ынталандыру үшін әртүрлі әдістерді қолдану.

- Түзету жұмыстары (егер бұл қажет болса және мұғалімнің құзыретіне кіретін болса): дамуында ауытқулары бар балалармен жұмыс, мамандандырылған әдістер мен сабақтарды қолдану.

- Физикалық даму: дене шынықтыру сабақтарын, ашық ауада ойындар өткізу, балаларда салауатты өмір салты дағдыларын қалыптастыру.

- Психологиялық сүйемелдеу: балалардың эмоционалды жағдайын, олардың ұжымға бейімделуін қадағалау, баланың дамуында немесе мінез-құлқында проблемалар анықталған жағдайда психологпен өзара әрекеттесу.

- Ата-аналармен өзара әрекеттесу: ата-аналар жиналыстарын, консультацияларды өткізу, әр баланың дамуының жеке ерекшеліктерін талқылау, ата-аналарды балалар мекемесінің өміріне қатысуға тарту.

- Ұйымдастыру қызметі: күн тәртібін, мерекелерді, іс-шараларды жоспарлау, білім беру бағдарламалары мен әдістемелерін әзірлеуге және бейімдеуге қатысу.

- Өзін-өзі тәрбиелеу және біліктілікті арттыру: мектепке дейінгі білім берудегі жаңа әдістер мен тәсілдерді зерттеу, педагогтерге арналған семинарларға, курстарға, тренингтерге қатысу.

- Қауіпсіздікті қамтамасыз ету: мекемеде болған кезде балалардың физикалық жағдайы мен қауіпсіздігін бақылау, санитарлық және гигиеналық нормаларды сақтау.

Мектепке дейінгі білім беру педагогы баланың жеке басының негіздерін қалыптастыруда, оны мектепте оқуға дайындауда және қоғамда әлеуметтенуде шешуші рөл атқарады.

Мектепке дейінгі тәрбиешінің міндеттері оның жұмыс орнына байланысты аздап өзгеруі мүмкін. Алайда мектепке дейінгі білім берудің әрбір заманауи маманы балалармен тиімді жұмыс істеу үшін мыналарды білуі керек:

- Ата-аналарға баланың мектепке дайын екендігіне жауап беру үшін мектеп жасына дейінгі баланың оқу қабілетін бағалау: баланың даму деңгейін анықтау; оның оқуға деген ынтасының дәрежесін, білім деңгейін, тәрбиесі мен жеке қасиеттерін анықтау; мектепке дейінгі мекемеде оның оқу нәтижелерін бағалау [3].

Сондай-ақ табысты оқу және тәрбие процесіне ықпал ететін балалар тобында жағымды атмосфера құра білу. Мектепке дейінгі білім беру мұғалімі мамандығы келесі қасиеттерге ие адамдарға жарайды: балаларға деген сүйіспеншілік; балаларға деген сүйіспеншіліксіз мұғалім болып жұмыс істеу өте қиын, өйткені мұғалімнің барлық жұмысы балалармен байланысты.

Сонымен қатар, тәрбиешіге қажет қасиеттер:

- Шыдамдылық. Балалармен жұмыс шыдамдылықты қажет етеді, сіз назар аударып, әр балаға оның жеке ерекшеліктерін, мінезі мен мінез-құлқын ескере отырып, жеке көзқарас таба білуіңіз керек.

- Шығармашылық. Балалардың дамуына және оқуына көмектесіп қана қоймай, оларға ұнайтын қызықты іс-шаралар мен ойындарды дамыта білу маңызды.

- Қарым-қатынас. Балалармен байланыс орнатып, олармен сенімді қарым-қатынас орната білуі керек.

- Тұрақты оқуға дайындық. Мектепке дейінгі білім беруде үнемі дамып, жаңа әдістер мен тәсілдерді үйренуге дайын болуы керек.

- Жауапкершілік. Тәрбиеші өз жұмысының маңыздылығын түсініп, балалардың әл-ауқаты мен дамуына жауапты болуы керек.

- Эмоционалды тұрақтылық. Балалармен жұмыс істеу оңай емес. Ол мұғалімнен эмоционалды тұрақтылықты және стресстік жағдайларды жеңе білуді талап етеді.

Мектепке дейінгі білім беру мұғалімдерінің мамандануы мектепке дейінгі мекеменің түрі мен профиліне, балалар ұжымының жасына және құрамына байланысты әр түрлі болуы мүмкін:

Тәрбиеші - мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеудің әдістемелері мен бағдарламаларын әзірлейтін және енгізетін, сондай-ақ олардың жұмысында басқа тәрбиешілерге кеңес беретін және қолдайтын маман.

Ерте жастағы балалармен жұмыс жөніндегі тәрбиеші-олардың физикалық, психикалық және эмоционалдық ерекшеліктерін ескере отырып, 1,5 жастан 3 жасқа дейінгі балаларды дамытумен айналысатын маман. Ол балалардың ойын, ән, өлең және басқа да іс-шаралар арқылы сөйлеуін, моторикасын, танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуды ынталандырады.

Үлкен мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс жөніндегі тәрбиеші - 3 жастан 7 жасқа дейінгі балаларды дамытумен айналысатын, оларды мектепке дайындайтын маман. Ол балаларда математика, оқу, жазу, қоршаған әлем және басқа пәндер бойынша негізгі білімді қалыптастырады және олардың әлеуметтік дағдыларын, тәуелсіздігі мен жауапкершілігін дамытады.

Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жөніндегі тәрбиеші-әртүрлі даму бұзылыстары бар (физикалық, психикалық, эмоционалдық немесе мінез-құлық) балаларды оқытумен және тәрбиелеумен айналысатын маман. Ол бағдарламалар мен әдістемелерді әр баланың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне бейімдейді, сонымен қатар оған психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетеді.

Дарынды балалармен жұмыс жөніндегі тәрбиеші-оқу немесе шығармашылық қабілеті жоғары балаларды оқытумен және тәрбиелеумен айналысатын маман. Бұл әр баланың әлеуетін ашуға және дамытуға жағдай жасайды, оның жаңа білім мен дағдыларға деген қызығушылығын оятады, сонымен қатар оның мотивациясы мен өзін-өзі бағалауын қолдайды.

Мектепке дейінгі білім беру мұғалімінің жұмысы адамнан жоғары кәсіби дайындықты, балаларға деген сүйіспеншілікті және үнемі жетілдіруге деген ұмтылысты талап етеді. Бұл сонымен қатар физикалық және психологиялық төзімділікті қажет ететін ауыр жұмыс. Мектепке дейінгі білім беру мұғалімі әртүрлі жағдайларда жұмыс істеуге дайын болуы керек: топта, көшеде, спортзалда немесе экскурсияда.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінің заманауи тәрбиешісі-бұл проблемаларды кәсіби түрде шеше алатын және кәсіби қызметтің нақты жағдайларында туындайтын типтік міндеттер. Мектепке дейінгі білім беру мұғалімінің кәсібилігінің негізі оның рефлексивтілік, мағыналық шығармашылық, селективтілік, автономия сияқты жеке қасиеттерге негізделген және көрінетін субъективті позициясының болуы болып табылады [4].

Балабақша тәрбиешісінің кәсіби қызметіне құзыреттілік көзқарас тұрғысынан бұл қызметтің міндеттері келесідей:

◆ Баланы мектепке дейінгі білім беру мекемесінің білім беру процесінде көру — диагностикалық міндеттер, олардың шешімі тәрбиешіге мүмкіндік береді: баланың жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін білу; оларды мектепке дейінгі білім беру мекемесінің білім беру процесінде ескеру; балабақшаның білім беру процесінде баламен болатын өзгерістердің сипатын, оның даму сипатын бақылау; жүзеге асырылатын педагогикалық жағдайлардың әсер ету тиімділігін анықтау.

◆ Мектепке дейінгі білім беру мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған білім беру процесін құру — білім беру процесін педагогикалық жобалау және оны дені сау баланың-мектеп жасына дейінгі баланың біртұтас дамуына ықпал ететін ұйымдастыру міндеттері.

◆ Білім беру процесінің басқа субъектілерімен, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының серіктестерімен өзара әрекеттесуді орнату-кәсіби-педагогикалық және мәдени қоғамдастықпен өзара әрекеттесу міндеттері.

◆ Білім беру ортасын (мектепке дейінгі білім беру мекемесінің кеңістігі) құру және педагогикалық мақсатта пайдалану — баланы дамыту мен тәрбиелеу процестерін бастайтын тиімді жағдайлардың бірі ретінде балабақшаның дамушы білім беру ортасын жобалау және ұйымдастыру міндеттері.

◆ Кәсіби өзін — өзі тәрбиелеуді жобалау және жүзеге асыру-тәрбиешінің субъективті ұстанымын дамыту, байыту міндеттері

Мектепке дейінгі білім беру педагогы әрдайым мамандығы бойынша балабақшаға, шығармашылық үйіне, даму орталығына, оңалту пунктіне және т.б. жұмысқа орналаса алады. Сонымен қатар, жұмыс істеп тұрған мекемелерде де бос орындар үнемі пайда болады: біреу қызмет саласын өзгертеді, екіншісі бала күтімі бойынша демалысқа кетеді, үшіншісі лайықты

демалысқа кетеді. Жоғары педагогикалық білімі бар түлектер кез-келген аймақта және ауданда қызықты жұмыс таңдайтынына күмәнданбауы мүмкін.

Тәрбиеші міндеті-балалардың жан-жақты дамуына ықпал ететін білім беру ортасын құру. Ол балаларға мектепте сәтті бейімделу үшін қажетті дағдыларды игеруге көмектесетін сабақтар мен сабақтарды жоспарлайды және өткізеді: оқу, жазу және санау, құрдастарымен және оқытушылармен қарым-қатынас жасау.

Мектепке дейінгі білім беру мұғалімі сонымен қатар балаларды тәрбиелеуге, балаларға мінез-құлық ережелері мен нормаларын үйретуге, жанжалдарды шешуге және басқалармен қарым-қатынас орнатуға көмектеседі. Тәрбиеші әр баланың үлгерімін бақылайды және оның жетістіктерін бағалайды, бұл ақпаратты ата-аналарымен бөліседі, сонымен қатар білім беру процесінің ашықтығын қамтамасыз ету үшін басшылыққа есеп дайындайды. Тәрбиеші барлық балаларды олардың ерекшеліктері мен қажеттіліктеріне қарамастан білім беру процесіне қосуды қамтамасыз етуі керек, сондықтан мұғалімге денсаулығының ерекше мүмкіндіктері бар балалармен қалай жұмыс істеу керектігін түсіну маңызды.

Мектеп жасына дейінгі балаларды табысты оқытудың маңызды элементі — мұғалімдер мен ата-аналардың ынтымақтастығы. Мектепке дейінгі білім беру мұғалімі мектеп жасына дейінгі балалардың ата-аналарымен көп қарым-қатынас жасайды, оларды балалардың барлық жетістіктері мен қиындықтары туралы хабардар етеді. Тәрбиешінің тағы бір міндеті-сабақтар мен ойындар кезінде балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету және күтпеген жағдайлар туындаған жағдайда уақтылы әрекет ету. Мектепке дейінгі білім берудің соңғы тенденцияларынан хабардар болу, оқытудың жаңа әдістері мен білім беру стандарттары туралы білу үшін мұғалімге өзінің кәсіби дағдыларын үнемі жетілдіріп отыру маңызды.

Жеке дамудың мәдени негізін қалау, тәрбие баланың қоршаған әлеммен өзара әрекеттесуінің үйлесімділігін қамтамасыз етеді, өсіп келе жатқан адамға психологиялық жайлылық сезімін тудырады және физикалық денсаулығын қалыптастырады. Балабақшадағы тәрбие процесі маңызды салаларды қамтиды-мектеп жасына дейінгі баланың физикалық, психикалық және жеке дамуы және толыққанды дене дамуын қамтамасыз етуді көздейді, баланың физикалық және психикалық денсаулығын қорғау және нығайту, танымдық, коммуникативтік, көркемдік және қабілеттерін, әлеуметтік-құндылық ұғымдарын, тәжірибесін адамгершілік мінез-құлық және қарым-қатынас мәдениеті. Тәрбиешінің мазмұны басым бағыттармен байланысты қазіргі мектепке дейінгі білім беру: физикалық, танымдық-сөйлеу, көркемдік-эстетикалық және әлеуметтік-тұлғалық даму, осы бағыттарға сәйкес негізгі бағыттар анықталады.

Мектепке дейінгі білім беру тәрбиешісі қандай болуы керек?

Біріншіден, тәрбиеші балалармен жұмыс істегенді ұнатуы керек. Бұл өте маңызды сәт, өйткені мұғалім олармен көп уақыт өткізеді. Балалармен жұмыс оған жағымды болуы керек, әйтпесе мұғалімнің жағымсыз эмоциялары олармен қарым-қатынасқа әсер етеді.

Екіншіден, тәрбиеші балалармен және олардың ата-аналарымен өте сыпайы болуы керек, мектеп жасына дейінгі балалар мен ата-аналар арасында туындауы мүмкін жанжалды жағдайларды шеше білуі керек.

Үшіншіден, тәрбиешінің жұмысқа шығармашылық көзқарасы болуы керек. Балалар, егер олар қызықтырмаса, тез шаршайды және ойын сәттері болмаса, сабақта отыра алмайды. Мұғалім балалардың назарын қалай сақтау керектігін және олар үшін қызықты іс-әрекеттерді қалай жасау керектігін білуі керек. Сонымен қатар, мұғалімнің сауатты сөйлеуі және үлкен сөздік қоры болуы маңызды, өйткені балалар көп уақыт өткізетін ересектерде сөйлеу мәнерін тез қабылдайды. Тәрбиеші үшін тағы бір маңызды қасиет — бұл стресске төзімділік, өйткені балалармен жұмыс кезінде күтпеген жағдайлар жиі кездеседі, олар тез арада шешілуі керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жұмабекова Ф. Мектепке дейінгі педагогика. Оқулық. –Астана. Фолиант. 2014. -304 б.
2. Дошкольная педагогика с основамиметодиквоспитания и обучения: Учебникдлявузов. Стандарт третьегопоколения / Подред. А. Г. Гогоберидзе, О.В.Солнцева. - СПб.: Питер, 2013. -464 с.
3. Мониторинг в детскомсаду: Научно-метод. пособие / Науч. ред. А.Г.Гогоберидзе. -СПб.: Детство-пресс, 2011. -156 с.

ӘОЖ 37.01+323

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА «БІРТҰТАС ТӘРБИЕ» БАҒДАРЛАМАСЫ АРҚЫЛЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

А.С.Жумадилова¹, Д.Бериков²

¹ М.Х.Дулати атындағы Тараз университетінің аға оқытушысы,

² Ы.Сүлейменов атындағы №37 орта мектебінің мұғалімі, Қазақстан Республикасы, Тараз қ.

Қазіргі таңда ұлттық құндылыққа бейім, өзінің Отанын сүйетін, білімді, озық ойлы, өзінің болмысын, ұлттық құндылығы айқын тұлға тәрбиелеу өзекті екендігі айқын.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының «Тәрбие мен оқыту нәтижелеріне бағдарланған мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұнына қойылатын талаптар» атты 2-тарауының 5-тармақшасында: «Әр баланың қызығушылықтарын, ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, жалпы адами және ұлттық құндылықтар негізінде оларды толыққанды дамыту мен әлеуетін ашу жүзеге асырылады», – деп көрсетілген [1].

Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзінде негізгі құндылықтарды атап өтті: тәуелсіздік және отаншылдық, бірлік және ынтымақ, әділдік және жауапкершілік, заң және тәртіп, еңбекқорлық және кәсіби біліктілік, жасампаздық және жаңашылдық [2].

Мемлекет Басшысының тапсырмасы – білім беру мекемелеріндегі тәрбие жұмысын ұйымдастыру тәсілдерін жаңарту. Осыған сәйкес мектепке дейінгі ұйымда тәрбие жұмысын «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында ұйымдастыру қолға алынуда. «Тәуелсіздік және отаншылдық, бірлік және ынтымақ, әділдік және жауапкершілік, заң және тәртіп, еңбекқорлық және кәсіби біліктілік, жасампаздық және жаңашылдық» құндылықтарын «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының негізінде жүзеге асыру жүргізілуде.

«Біртұтас тәрбие бағдарламасы» – ұлттық, адами құндылықтарға негізделген. Бұл құжатта білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысын толыққанды жүзеге асыру үшін білім алушылардың бойында қалыптастырылуы тиіс құндылықтар мен тәрбиенің мақсаты, міндеттері айқындалады. Жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, әлемдік озық білімді игерген саналы азаматты тәрбиелеу мақсаты көзделеді. Өскелең ұрпақтың жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды дәріптеуде, бойына сіңіруде адал азамат болып өсуі күтіледі.

Мектепке дейінгі ұйымдағы «Біртұтас тәрбие» бағдарламасының мақсаты: қазақстандық мәдениет құндылықтары негізінде азаматтық жауапкершілік пен патриотизм, парасаттылық пен адалдық, ар-ұждан, рухани-адамгершілік қасиеттерін бойына сіңірген, үйлесімді дамыған тұлға қалыптастыру.

Бағдарламаның міндеттері:

Рухани-адамгершілік қасиеттерді тәрбиелеу:

- Отанға, өз халқына, оның тарихы мен мәдениетіне деген сүйіспеншілікті қалыптастыру;
- Қазақстан Республикасының Мемлекеттік рәміздерін құрметтеуге тәрбиелеу;
- адалдық, әділдік, мейірімділік, ар-ұят пен қамқорлық, қайырымдылық және басқа да адамдық қасиеттерді дамыту;
- табиғатқа және қоршаған ортаға ұқыптылықпен қарауға тәрбиелеу.

Азаматтық жауапкершілік пен патриотизмді дамыту:

- елінің жетістіктері үшін мақтаныш сезімін ұялату;
- отбасы, қоғам және мемлекет алдындағы өз міндеттеріне саналы көзқарас қалыптастыру;

- өз құқығы мен бостандығы, сондай-ақ басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға дайын болуға баулу;

- әлеуметтік маңызы бар қызметке белсенді қатысуға тәрбиелеу.

Парасаттылық пен адалдықты қалыптастыру:

- басқалармен қарым-қатынаста адал әрі әділ болуға және әдептілік нормаларын ұстануға тәрбиелеу;

- өз іс-әрекеттері мен сөздері үшін жауапкершілікті түсінуге тәрбиелеу;

- еңбексүйгіштік пен өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысын қалыптастыру;

- біреудің еңбегі мен мүлкін құрметтеуге тәрбиелеу.

Білім алушының жеке басының үйлесімді дамуы үшін жағдай жасау:

- әрбір білім алушыны тәрбиелеу мен оқытуда даралау мен саралау тәсілдемелерін қамтамасыз ету;

- білім беру ортасында жағымды психологиялық-педагогикалық ахуал қалыптастыру;

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қолдау көрсету;

- отбасын білім беру ұйымдарындағы тәрбие процесіне тарту.

Бағдарламаның күтілетін нәтижелері: бағдарламаны дәйекті және кешенді іске асыру нәтижесінде білім берудің барлық деңгейіндегі ұйым түлектерінің бойында құндылықтар мен негізгі құзыреттері қалыптастыру және дамыту күтіледі.

Білім беру мазмұны арқылы құндылықтарды дарыту процесі жүзеге асады. Мектепке дейінгі ұйым түлегі бойында аталған құндылықтарды қалыптастыру көзделеді. Олар:

«Тәуелсіздік және отаншылдық» құндылық арқылы Отан, ел, туған өлке туралы, Қазақстанның мемлекеттік рәміздерін, Мемлекеттік тілді білу, Ұлттық мерекелер, ойындар, дәстүрлер туралы білу, табиғатқа қамқорлық таныта білу қалыптасады.

«Бірлік және ынтымақ» құндылық барысында отбасында, балабақшада қауіпсіз мінез-құлық нормаларын білу, басқа балалармен сөйлесуге және олармен ортақ тіл табуға дайын болу, ойы мен сезімдерін білдіре алу қабілетінің болуы қалыптасады.

«Әділдік және жауапкершілік» құндылық аясында жауапты болу, уәделерді орындай білу, адамдар барлығы әртүрлі екендігін білу, түсіну игеріледі.

«Заң және тәртіп» құндылық арқылы мінез-құлық нормалары мен ережелерді білу, үлкендерге құрмет көрсету, үйде, балабақшада, қоғамда өзін дұрыс ұстай білуді меңгереді.

«Еңбекқорлық және кәсіби біліктілік» аясында үйде, топта қарапайым істерді орындауға көмектесу, үй жануарларына, үй өсімдіктеріне күтім жасау, өзіне-өзі қызмет көрсетуді игереді.

«Жасампаздық және жаңашылдық» құндылық арқылы өзі туралы, қоршаған әлем туралы және ондағы орны туралы қарапайым түсініктің болуы, шығармашылық қиялға негізделген өнертабысқа қызығушылық таныту, сурет салуға, модельдеуге, дизайнға қызығушылық таныту, тапсырмаларға шығармашылықпен қарау, өз шешімдері мен идеяларын ұсыну, алған білімдерін жаңа нәрсе жасау үшін қолдану, жаңа тәсілдемелер мен технологияларды қолдануды талап ететін балалар жобаларына қатысуға дайын болуы қалыптасады.

Әрбір құндылық оқу процесінде жүйелі түрде көрінеді. Әр ай тұлғаны қалыптастыруға бағытталған іс-шараларды қамтиды: әр айдың іс-шаралары күнделікті және апта сайын жүргізіледі.

Күнделікті:

• «Ұлттық ойын – ұлт қазынасы» – үзіліс кезінде тәрбиеленушілердің бос уақытын ойын түрінде ұйымдастыру – асық, бестемше, бес тас және т.б.

• «Өнегелі 15 минут» – ата-аналардың баласымен мінез-құлық және адамгершілік туралы күнделікті 15 минут жеке әңгімелесуі.

• «Үнемді тұтыну» – суды, тамақты, энергияны тұтыну бойынша күнделікті табиғи ресурстарға ұқыпты қарауды қалыптастыру.

• «Күйкүмбірі» – күйтыңдау.

Аптасайын:

• «Менің Қазақстаным» – аздада Қазақстан Республикасының Әнұранын орындайды.

• «Апта дәйексөздері» – мақал-мәтелдер, халық даналығы, көрнекі тұлғалардың ұлағатты сөздері.

• «Қауіпсіздік ережелері» – жол қозғалысы ережелерін, өмір қауіпсіздігі негіздерін зерделеу, тәрбиеленушілердің жеке қауіпсіздігін, қауіпсіз мінез-құлық және т.б.

Мектепке дейінгі ұйымда тәрбиеленушілер өздерін қауіпсіз сезінетін және олардың дамуы жайлы және қорғалған атмосферада өтетін ортаны құру қажет. Мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі жүйелік тәсілдің маңызды аспектілері:

– қауіпсіздік жағдайын тұрақты бақылау және талдау;

– өзгермелі шарттар мен талаптарды ескере отырып, қауіпсіздік жүйесіне уақтылы түзетулер енгізу;

– білім беру үдерісіне барлық қатысушылардың балалардың қауіпсіздігі үшін жауапкершілік деңгейін арттыру.

Мектепке дейінгі ұйымда балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етудің кешенді тәсілі қауіпсіздікті жеке міндет ретінде емес, мекеме өмірінің барлық саласының құрамдас бөлігі ретінде қарастыру керектігін білдіреді. Қауіпсіздіктің негізгі принциптері тәрбиеленушілердің қауіпсіздігі әрбір мектепке дейінгі ұйымның сапалы жұмысының ажырамас бөлігі болып табылады. Негізгі қауіпсіздік принциптері (1-кесте): 1) кешенді тәсіл; 2) алдын алу шаралары; 3) жүйелілік; 4) жеке көзқарас; 5) ынтымақтастық [3].

1-кесте - Қауіпсіздіктің негізгі принциптері

№	Принциптері	Сипаттамалары
1	Кешенді тәсіл	Ғимараттар мен үй-жайлардың қауіпсіздігі, ойын әрекеттерінің қауіпсіздігі, серуендеу кезіндегі қауіпсіздік, тамақ, медициналық көмек және т.б.
2	Алдын алу шаралары	Қауіпті жағдайлардың алдын алу басты міндет болып табылады.
3	Жүйелілік	Қауіпсіздік біртұтас жүйе ретінде ұйымдастырылуы керек, оның ішінде заңнамалық актілер, ішкі тәртіп ережелері, нұсқаулықтар, бақылау жүйесі және т.б.
4	Жеке көзқарас	Балалардың жас ерекшеліктері және олардың жеке қауіпсіздік қажеттіліктері ескеріледі.
5	Ынтымақтастық	Қауіпсіздікті қамтамасыз ету – барлық мектепке дейінгі мекеме қызметкерлерінің, ата-аналардың, мамандардың міндеті.

Мектепке дейінгі ұйымда балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету – барлық мектепке дейінгі мекеме қызметкерлерінің, ата-аналар мен мамандардың күш-жігерін үйлестіруді талап ететін күрделі және көп қырлы міндет.

Әлеуметтік жобаларды жүзеге асыру арқылы құндылықтарды дәріптеу көзделеді. Әлеуметтік жобалармен іс-шаралар арқылы құндылықтарды енгізу жүзеге асырылады. Жобалар – бұл білім беру мен қоғамның әртүрлі аспектілерін жақсартуға, білім алушыларды, ата-аналарды, педагогтерді профилактикалық іс-шараларға тарту арқылы жеке құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған білім беру бастамалары. Ұсынылған жобалар: «Қамқор», «Еңбегі адал-жас өрен», «Smartbala», «Шабыт», «Балалар кітапханасы», «Ұшқыр ой алаңы».

«Қамқор» жобасының мақсаты: әлеуметтік жобаларды жүзеге асыру арқылы құндылықтарды дәріптеу.

- «Қоғамға қызмет ету» волонтерлік қызмет;
- «Жерсағаты» экологиялық акция;
- «Түлектердіңағашегуі» эчеллендж;
- «Табиғатқақамқорлықжасаймыз» акция.

«Қоғамғақызметету»

көмеккөрсетудіұйымдастыру:ағабуынға;

жануарларға;

волонтерлікқызметбарысында қайтаөңделгенматериалдар мен

табиғатэлементтерін байланыстырып құстарға ұя немесе жемшашар әзірлеу. Ұсынылады: ата-аналар қауымдастығын тарту; жергілікті атқарушы органдармен бірлесіп әрекет ету.

«Жер сағаты» экологиялық акциясы – энергия тұтынуды үнемдеуге және ресурстарға ұқыпты қарауға бағытталған бастама. Акцияның негізгі элементі – жарық пен басқа электр құрылғыларын бір сағатқа өшіру. Ұсынылады: жыл бойы табиғи ресурстарға ұқыпты қарау қажеттілігі туралы іс шаралар өткізу.

Энергия үнемдеу – көп сатылы процесс, ол адам қызметінің әртүрлі салаларын қамтиды. Шын мәнінде, бұл мінез-құлықтың белгілі бір психологиялық алгоритмін құрайтын қоғамның, халықтың өмір сүру салты болып табылатындықтан, біздің еліміздің болашағы – мектеп жасына дейінгі балалардың санасында қалыптасатын мінез-құлық негіздеріне байланысты. Балаларға экологиялық тәрбие беру, сондай-ақ энергия ресурстарын үнемдеу дағдыларына баулу маңызды. Бұл процесте жетекші рөл білім беру жүйесіне тиесілі. Педагогтердің алдына қойылған маңызды міндет – өндірістің әртүрлі салаларында заманауи технологияларды енгізу және қолдану арқылы энергия ресурстарын үнемдеудің маңыздылығын түсінетін ұрпақ тәрбиелеу, өйткені мемлекет энергия ресурстарына ие бола отырып, энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етеді, оларға ұқыпты қарау бізді қоршаған ортаның экологиялық тазалығына кепілдік береді [4].

«**Еңбегі адал-жас өрен**» жобасының мақсаты: білім алушылардың әртүрлі мамандыққа деген қызығушылығын арттыру және еңбекқорлық идеясы арқылы құндылықтарды дәріптеу.

- «Күзгі асар» жәрмеңкесі;
- «Мамандықтар әлемі»;
- «Мамандық марафоны» конкурсы.

«**Smartbala**» жобасының мақсаты: инновациялық жобалар конкурсы арқылы құндылықтарды дәріптеу.

«**Шабыт**» жобасының мақсаты: білім алушылардың шығармашылық әлеуетін ашу арқылы құндылықтарды дәріптеу.

- Челлендж «Даналы құстаздан»;
- «Ұлттық мәдениет» көрмесі;
- «Жас Сарбаз» әскери-патриоттық әндер фестивалі;
- Балабақша театры;
- «Ананың аялы алақаны» челлендж;
- «Әншуақ» фестивалі;
- «Домбыра күні» концерт және көрме.

«**Балалар кітапханасы**» жобасының мақсаты: кітап оқуға және білім алуға қызығушылықты қалыптастыру.

- «Кітаптар айналымы» акциясы;
- «Шын жүректен кітап сыйла!» челлендж.

«**Ұшқыр ой алаңы**» жобасының мақсаты: тілдік дағдыларды дамыту және тақырыптық талқылау арқылы құндылықтарды дәріптеу.

Білім беру ұйымдары білім алушылардың жасына және қажеттіліктеріне, өңірлік ерекшеліктеріне, сондай-ақ білім беру ұйымының бейіні мен түріне қарай жобаларды дербес таңдай алады.

«Өмірден іргесін ажыратпаған бұл құндылықтар төл тарихымызға, мәдениетімізге, болашаққа ұмтылысымызға негізделген. Сондай-ақ барша азаматтарымыздың мүддесіне сай келеді. Озық құндылықтар біздің болмысымыздың ажырамас бөлігіне айналуы үшін оны қоғамда жан-жақты дәріптеудің тиімді тәсілдерін іздеу, ұсыну және тарату қажет», – деп мемлекет басшысының сөзімен түйіндейміз.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығы. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.

<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>

2. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзі 15 наурыз 2024 жыл.

<https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-ulttyk-kuryltaydyn-adal-adam-adal-enbek-adal-tabys-atty-ushinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1525727>

3. Қазақстан Республикасының оқу-ағарту министрлігі. Балаларды ерте дамыту институты. Мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиеленушілердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша әдістемелік ұсыныстар: Әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2024. - 59 б.

4. Қазақстан Республикасының оқу-ағарту министрлігі. Балаларды ерте дамыту институты. Мектеп жасына дейінгі балаларда энергия үнемдеу мәдениетін қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана, 2024. - 27 б.

УДК 374

ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Искакова К.Н.

ГККП Ясли-сад №2 «Батыр», г. Астана, Казахстан

«Игра для них - учёба, игра для них - труд, игра для них — серьезная форма воспитания. Игра для дошкольников — способ познания окружающего. Играя, он изучает цвета, форму, свойства материала, пространственные отношения, числовые отношения, изучает растения, животных».

Н.К. Крупская

Игровая технология всегда была и будет актуальной, потому что игра является источником развития сознания ребёнка, произвольности его поведения, особой формой моделирования отношений между ребёнком и взрослым. Игровая среда создаёт обстановку, когда дети хотят и могут проявлять свою самостоятельность. Игровые действия ребёнка, сопровождающиеся высоким эмоциональным подъёмом, устойчивым познавательным интересом, являются наиболее мощным стимулом его активности в познании.

Работу с дидактическими играми мы не можем отнести к инновационной, еще в советской педагогике широко использовали игровую технологию, очень многие педагоги отмечали главную роль игры в развитии ребенка, ставя игру на первое место. Имея большой педагогический опыт, я отнесу дидактические игры к форме работы с детьми, которая всегда актуальна. Проходят года, меняются подходы в образовании, меняются стратегические задачи в образовании, меняются дети и их мышление, развитие, а дидактические игры продолжают занимать в свете большого количества инновационных методик – первенство. Любая инновационная методика так или иначе связана с игрой.

Дидактические игры — одно из средств воспитания и обучения детей дошкольного возраста. В игре ребенок развивается физически, приучается преодолевать трудности. У него воспитывается сообразительность, находчивость, инициатива. В детском саду, в каждой возрастной группе, должны быть разнообразные дидактические игры. Необходимость подбора разнообразных игр отнюдь не означает, что надо иметь их в большом количестве. Обилие дидактических игр и игрушек рассеивает внимание детей, не позволяет им хорошо овладеть дидактическим содержанием и правилами.

Дидактические задачи разнообразны. Это может быть ознакомление с окружающим (природа, животный и растительный мир, люди, их быт, труд, события общественной жизни), развитие речи, (закрепление правильного звукопроизношения, обогащение словаря, развитие связной речи и мышления). Дидактические задачи могут быть связаны с закреплением элементарных математических представлений. Содержанием дидактических игр является окружающая действительность (природа, люди, их взаимоотношения, быт, труд, события общественной жизни и др.). Большая роль в дидактической игре принадлежит правилам. Они определяют, что и как должен делать в игре каждый ребенок, указывают путь к достижению

цели. Правила помогают развивать у детей способности торможения (особенно в младшем дошкольном возрасте). Они воспитывают у детей умение сдерживаться, управлять своим поведением.

Детям младшего дошкольного возраста очень трудно соблюдать очередность. Каждому хочется первым вынуть игрушку из «чудесного мешочка», получить карточку, назвать предмет и т. д. Но желание играть и играть в коллективе детей постепенно подводит их к умению тормозить это чувство, т. е. подчиняться правилам игры.

Немаловажная роль в дидактических играх принадлежит игровому действию. Игровое действие — это проявление активности детей в игровых целях: катать разноцветные шары, разбирать башенку, собирать матрешку, переключать кубики, отгадывать предметы по описанию, отгадывать, какое изменение произошло с предметами, расставленными на столе, сыграть соревнование, выполнить роль волка, покупателя, продавца, отгадчика и т. д.

Если проанализировать дидактические игры с точки зрения того, что в них занимает и увлекает детей, то окажется, что детей интересует прежде всего игровое действие. Оно стимулирует детскую активность, вызывает у детей чувство удовлетворения. Дидактическая задача, завуалированная в игровую форму, решается ребенком более успешно, так как его внимание прежде всего направлено на развертывание игрового действия и выполнение правил игры. Незаметно для себя, без особого напряжения, играя, он выполняет дидактическую задачу. Благодаря наличию игровых действий дидактические игры, применяемые на занятиях, делают обучение более занимательным, эмоциональным, помогают повысить произвольное внимание детей, создают предпосылки к более глубокому овладению знаниями, умениями и навыками.

Дидактические игры способствуют формированию у детей психических качеств: внимания, памяти, наблюдательности, сообразительности. Они учат детей применять имеющиеся знания в различных игровых условиях, активизируют разнообразные умственные процессы и доставляют эмоциональную радость детям.

Игра незаменима как средство воспитания правильных взаимоотношений между детьми. В ней ребенок проявляет чуткое отношение к товарищу, учится быть справедливым, уступать в случае необходимости, помогать в беде и т. д. Поэтому игра является прекрасным средством воспитания коллективизма. Дидактические игры способствуют и художественному воспитанию — совершенствованию движений, выразительности речи, развитию творческой фантазии, яркой, проникновенной передаче образа. В процессе дидактических игр многие сложные явления расчлняются на простые и, наоборот, единичные обобщаются, следовательно, осуществляется аналитическая и синтетическая деятельность. Многие дидактические игры подводят детей к обобщению и классификации, к употреблению слов, обозначающих обобщенные понятия (чайная, столовая, кухонная посуда, мебель, одежда, обувь, продукты).

Дидактические игры — незаменимое средство обучения детей преодолению различных затруднений в умственной и нравственной их деятельности. Эти игры таят в себе большие возможности и воспитательного воздействия на детей дошкольного возраста. Чем содержательнее игровое действие и правила дидактических игр, тем активнее действует ребенок. А это дает возможность воспитателю формировать взаимоотношения детей: умение действовать по очереди в соответствии с правилами игры, считаться с желаниями участников игры, помогать товарищам в затруднениях. В ходе игры есть возможность добиваться проявления инициативы каждым ребенком в достижении поставленной цели. Однако эти качества личности не воспитываются в ребенке сами по себе, их нужно постепенно, терпеливо формировать. Если детям любого возраста давать дидактическую игрушку, не раскрывая четко и ясно правил игры с ней, то игра протекает сумбурно и теряет свою воспитательную ценность.

В дидактических играх поведение ребенка, его действия, взаимоотношения с другими детьми регулируются правилами. Для того чтобы игра действительно служила воспитательным целям, дети должны хорошо знать правила и точно им следовать. Научить их этому должен педагог. Особенно это важно делать с самого раннего возраста, тогда постепенно дети приучаются действовать в соответствии с правилами и у них формируются умения и навыки поведения в дидактических играх.

Используя игровые технологии в образовательном процессе, взрослому необходимо обладать эмпатией, доброжелательностью, уметь осуществлять эмоциональную поддержку, создавать

радостную обстановку, поощрения любой выдумки и фантазии ребенка. Только в этом случае игра будет полезна для развития ребенка и создания положительной атмосферы сотрудничества с взрослым.

В дальнейшем важной особенностью игровых технологий, которые используют воспитатели-педагоги в своей работе, является то, что игровые моменты проникают во все виды деятельности детей: труд и игра, учебная деятельность и игра, повседневная бытовая деятельность, связанная с выполнением режима и игра.

В деятельности с помощью игровых технологий у детей развиваются психические процессы. Для детей 3-х лет возможна организация игровой ситуации типа “Что катится?” - воспитанники при этом организованы в веселую игру – соревнование: “Кто быстрее докатит свою фигурку до игрушечных ворот?” Такими фигурками может быть шарик и кубик, квадратик и круг. Педагог вместе с ребенком делает вывод, что острые углы мешают катиться кубику и квадратику: “Шарик катится, а кубик - нет”. Затем воспитатель учит малыша рисовать квадрат и круг (закрепляются знания).

В дошкольном возрасте происходит постепенный переход от непроизвольного внимания к произвольному. Произвольное внимание предполагает умение сосредоточиться на задании, даже если оно не очень интересно, но этому необходимо учить детей, снова используя игровые приемы.

К примеру, игровая ситуация на внимание: “Найди такой же” - воспитатель может предложить малышу выбрать из 4-6 шариков, кубиков, фигурок (по цвету, величине), игрушек “такой же”, как у него. Или игра “Найди ошибку”, где взрослый специально допускает ошибку в своих действиях (к примеру, рисует на заснеженном дереве листья), а ребенок должен ее заметить.

Игровые технологии помогают в развитии памяти, которая так же, как и внимание постепенно становится произвольной. В этом детям помогут игры типа “Магазин”, “Запомни узор” и “Нарисуй, как было” и другие. Игровые технологии способствуют развитию мышления ребенка. Как мы знаем, развитие мышления ребенка происходит при овладении тремя основными формами мышления: наглядно-действенным, наглядно-образным и логическим.

Наглядно-действенное – это мышление в действии. Оно развивается в процессе использования игровых приемов и методов обучения в ходе осуществления действий, игр с предметами и игрушками. Образное мышление - когда ребенок научился сравнивать, выделять самое существенное в предметах и может осуществлять свои действия, ориентируясь не на ситуацию, а на образные представления.

На развитие образного и логического мышления направлены многие дидактические игры. Логическое мышление формируется в процессе обучения ребенка умению рассуждать, находить причинно-следственные связи, делать умозаключения.

С помощью дидактических игр развиваются и творческие способности ребенка. В том числе, речь идет о развитии творческого мышления и воображения. Использование игровых приемов и методов в нестандартных, проблемных ситуациях, требующих выбора решения из ряда альтернатив, у детей формируется гибкое, оригинальное мышление. Например, на занятиях по ознакомлению детей с художественной литературой (совместный пересказ художественных произведений или сочинение новых сказок, историй) воспитанники получают опыт, который позволит им играть затем в игры- придумки, игры – фантазирования.

Комплексное использование игровых технологий разной целевой направленности помогает подготовить ребенка к школе. С точки зрения формирования мотивационной и эмоционально-волевой готовности к школе, каждая игровая ситуация общения дошкольника со взрослыми, с другими детьми является для ребенка “школой сотрудничества”, в которой он учится и радоваться успеху сверстника, и спокойно переносить свои неудачи; регулировать свое поведение в соответствии с социальными требованиями, одинаково успешно организовывать подгрупповые и групповые формы сотрудничества. Проблемы формирования интеллектуальной готовности к школе решают игры, направленные на развитие психических процессов, а также специальные игры, которые развивают у малыша элементарные математические представления, знакомят его со звуковым анализом слова, готовят руку к овладению письмом.

Таким образом, дидактические игры тесно связаны со всеми сторонами воспитательной и образовательной работы детского сада и решением его основных задач. Однако существует аспект их использования, который направлен на повышение качества педагогического процесса через решение ситуативных проблем, возникающих в ходе его осуществления. Благодаря этому дидактические игры оказываются одним из механизмов регулирования качества образования в детском саду: они могут быть использованы для нивелирования отрицательных факторов, влияющих на снижение его эффективности. Если с детьми занимаются игровой терапией систематически, то они приобретают способность управлять своим поведением, легче переносить запреты, становятся более гибкими в общении и менее застенчивыми, легче вступают в сотрудничество, более “пристойно” выражают гнев, избавляются от страха.

Список рекомендованной литературы

11. А.К. Бондаренко "Дидактические игры в детском саду", М., 1991г.
12. А.И. Сорокина "Дидактические игры в детском саду"-М.,1982г.
13. А.И. Максаков, Г.А. Тумакова «Учите, играя»-М.,1981г.
14. Д.В. Мендерицкая «Воспитателю о детской игре», М.,1982 г.
15. Р.И. Жуковская «Игра и её педагогическое значение», М.,1975 г.

ӘОЖ 373.2

ЦИФРЛЫ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕГІ КІДТЕСН ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДЫҢ МҮМКІНШІЛІКТЕРІ

Ж.А.Карманова¹, М.Б.Искакова², К.Т.Аналбекова³, А.Т.Жуманияз⁴

^{1,2,3,4}Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті

Қарағанды қ., Қазақстан

Қазақстанның білім беру саласындағы мемлекеттік саясаты әрбір бала өмірінің сәтті бастамасы ретінде сапалы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға тең қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасына сәйкес мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға қолжетімділікті кеңейту және Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамыту моделі шеңберінде мектепке дейінгі ұйымдардағы мазмұнды жаңарту арқылы бастапқы тең мүмкіндіктерді құру қамтамасыз етіледі. Бұл екі тенденцияны әртүрлі себептермен мектепке дейінгі ұйымдармен қамтылмаған балалар, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін және мектепке дейінгі білім берудің қолжетімділігін қамтамасыз ететін қосымша консультациялық ресурс ретінде цифрлық білім беру кеңістігін құру арқылы жүзеге асыруға болады [1].

Қолжетімді цифрлық білім беру кеңістігін құру - дербес білім беру траекторияларын дамыту және сүйемелдеу үшін пайдалануды білдіреді. Бұл кеңістікте тәрбиешілер, ата-аналар және балалар арасындағы өзара әрекеттесу және білім беру материалдары да жүзеге асырылады. Мектепке дейінгі білім берудегі психологиялық-педагогикалық кеңес беру балалардың дамуын сүйемелдеуге, балабақшаға бейімделуге байланысты мәселелерді шешуге бағытталған. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасының міндеттерінің бірі (ҚР Оқу-ағарту министрінің 14.10.2022 № 422) ол баланың даралығы мен субъективтілігін қолдауға бағытталған дамытушы заттық-кеңістіктік органы, оның ішінде арнайы органы құру, олардың жас ерекшеліктеріне сәйкес біліктері мен дағдыларын қалыптастыру, баланың зияткерлік, әлеуметтік дағдыларын және тұлғасын дамыту үшін

инновациялық әдістер мен технологияларды қолдану, оқыту, дамыту және тәрбиелеу міндеттерінің бірлігін қамтамасыз ету болып табылады [2]. Дегенмен, көптеген ұйымдар психологиялық-педагогикалық кеңес берудің мұндай технологияларының мүмкіндіктерін әлі толық пайдаланбаған.

Қазақстанда және шет елдерде мектепке дейінгі тәрбиелеу және білім беру процесінде цифрлық технологияларды енгізудің артуы байқалады. Бұл мәселені талдауда Қазақстанда виртуалды платформаны пайдаланатын мектепке дейінгі ұйымдардың бар екенін көрсетті. Астана қаласындағы (ABC электронды балабақшасы), Петропавловск қаласындағы (Интегро электронды балабақшасы) бұл платформалар балабақшаларға әдістемелік көмек көрсетуге бағытталған. Көрші елдерде Мәскеуде (Айкьюша; eSchool.pro), Калининград қ. (ДошколаТилли), Липецк қ. (бб. №22), Ярославль қ. (бб. «Мишутка»), Баку қ. (Alimok) бұл платформа деректері мектепке дейінгі балаларға арналған білім беру ресурстарын қамтиды. Сайтта ұсынылған мәліметтерді пайдалана отырып ата - аналар балалармен өздігімен жұмыс істей алады. Мектепке дейінгі білім беру саласындағы отандық цифрлық қызметтер бүгінде балаларды кезекке қою және мектепке дейінгі ұйымдарға жолдама беру тәртібін автоматтандыруға дейін қысқартылды (bilimalmaty.kz, indigo24.kz, egov.kz, kindergartens.kz). Алайда бұл онлайн форматта балаларды мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу бойынша қолжетімді, мобильді, жедел кеңес беру қызметтерін алу қажеттілігін ескермейді [3].

Мектепке дейінгі қолжетімді цифрлық білім беру кеңістігі мәселесі, әсіресе психологиялық-педагогикалық кеңес беру үшін KidTech технологияларын пайдалану контекстінде қазіргі заманғы жағдайларда өзекті бола түсуде. Мектепке дейінгі жастағы балалардың даму ерекшеліктерін ескере отырып, цифрлық технологияларды әлеуметтік, эмоционалдық және когнитивті бейімделуге ықпал ету құралы ретінде пайдалану маңызды. Интерактивті форматтарды (ойындар, қосымшалар) пайдалану балалардың ынтасын арттыруға және тартуға оң әсер етуі мүмкін. KidTech балаларға арналған сандық құралдар мен платформаларды, соның ішінде қосымшаларды, ойындарды және білім беру ресурстарын қамтиды. Бұл технологиялар танымдық ойындарды қызықты әрі қолжетімді ету үшін жасалған. Сонымен қатар бақылау жүргізуге және ата-аналар мен тәрбиешілерге нұсқаулық беруге көмекші құрал болып табылады.

Жетекші елдер қазірдің өзінде балаларға арналған ClassDojo, Seesaw және т.б. сияқты цифрлық білім беру платформаларын пайдалануда. Бұл платформалар педагогтар, ата-аналар және балалар арасындағы қарым-қатынасты қолдайды, дараланған тәсілді және тиімдірек психологиялық-педагогикалық кеңес береді. UtrechtVirtualLearningEnvironment зерттеулерінде ерте жастағы балаларды оқыту орталықтары үшін маңыздысы ол әр-түрлі ортадан шыққан ата - аналар мен педагогтар арасындағы сенімді серіктестік орнату, ол өзінің цифрлық кеңістікте Нидерландыдағы көпмәдениетті ортадағы ата - аналар мен мектепке дейінгі ұйымдар арасындағы серіктестігін жақсартуға көмектесе ала ма деген мақсатпен жобасын ұсынған болатын [4]. SukChon, BokyoungSung, PjuKo айтуынша соңғы кезде мектеп жасына дейінгі балаларға арналған көптеген білім беру бағдарламалары цифрлық ортада жүзеге асырылатынын, мектеп жасына дейінгі балалар үшін олардың қабылдау қабілетін дамыту маңызды екенін атап өтеді. Қазіргі цифрлық білім беру ортасы мұндай мақсаттарды толық қанағаттандырмайды. Бұл мәселені шешу ең алдымен цифрлық білім беру интерфейсіне өзгеріс енгізу қажеттілігін айтып өткен болатын [5].

Білім беруде жаңа технологияны пайдалану балалардың ынтасы мен белсенділігін арттырып, оқу нәтижелерін жақсартады. Финляндия мен Сингапур сияқты елдердің тәжірибесі білім беру процесіне технологияны енгізу баланың неғұрлым тиімді оқуы мен дамуына ықпал ететінін көрсетеді. KidTechнегізінде психологиялық-педагогикалық кеңес беру орталығын ұйымдастыру мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу тәжірибесіндегі перспективті бағыт болып табылады. Ол қазіргі ғылыми зерттеулерге, нормативтік талаптарға және озық тәжірибелерге негізделген. KidTech технологиялары психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімділігін дербестіктің, диагностикалық құралдарды біріктірудің арқасында, сондай-ақ білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара әрекеттесуін жақсарту арқылы айтарлықтай арттыра алады. Аталмыш технология негізіндегі мектепке дейінгі қолжетімді цифрлық білім беру кеңістігі білім беру процесі үшін ғана емес, психологиялық-педагогикалық кеңес беруде жеке көзқарас үшін де әлеуетке ие. KidTech негізінде цифрлық білім беру кеңістігін ұйымдастыру үшін оның тиімділігін, қауіпсіздігін және білім беру стандарттарына сәйкестігін қамтамасыз ететін бірқатар талаптар белгіленіп отыр. Олар:

1. Қолжетімділік. Білім беру ресурстары әр баланың қызығушылықтарын ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып барлық балаларға қолжетімді болуы керек. Бұл бейімделген интерфейс пен мазмұнды білдіреді.

2. Интерактивтілік. Платформалар мен қосымшалар балалардың ойындарға белсенді қатысуына, олардың шығармашылығы мен сыни ойлауын дамытуға ынталандыратын интерактивті элементтерді ұсыну керек.

3. Қауіпсіздік. Қажетсіз контенттерден пайдаланушылардың (балалар, ата - аналар, педагогтар) жеке деректерінің қорғалуын қамтамасыз ету қажет.

4. Контенттердің заманауилығы. Берілетін материалдары мен қосымшалары заманауи білім беру стандарттары мен ұсыныстарына сәйкес болуы керек. Мазмұнында жаңа білім мен қажеттіліктерді көрсету үшін жаңартылуы керек.

5. Ыңғайлы интерфейс. Бағдарлама интерфейсі балалар үшін интуитивті және ыңғайлы болуы керек. Интерфейсті әзірлеу кезінде пайдаланушылардың жас ерекшеліктерін ескеру маңызды.

6. Педагогтарды қолдау. Педагогтар тәрбиелеу және білім беру процесінде технологияны тиімді пайдалану үшін тиісті дайындықтан өтуі керек, соның ішінде KidTech технологиясын күнделікті тәжірибеге енгізу керектігін түсіну керек.

7. Бақылау және кері байланыс. Балалардың күшті және әлсіз жақтарын бақылау және платформаны одан әрі жақсарту үшін пайдаланушылармен (балалар, ата - аналар, педагогтар) кері байланыс жасау мүмкіндігін қамтамасыз етуі керек.

Бұл талаптар мектепке дейінгі жастағы балалардың жан жақты дамуына ықпал ететін қауіпсіз және тиімді цифрлық білім беру кеңістігін құруға септігін тигізеді.

Технологияны табысты енгізу педагогтар үшін кәсіби дайындықты, сондай-ақ білім беру мекемелері мен технология жасаушылардың белсенді ынтымақтастығын қажет етеді. Технологияның интуитивті және балалардың жасына сәйкес болуы маңызды. Балаларға арналған цифрлық платформаларды пайдалану кезіндегі қауіпсіздік және этика мәселелері маңызды болып табылады. Деректерді қорғау, мазмұнға қол жеткізу және технологияның балалардың психикалық денсаулығына әсерін ескеру қажет. Зерттеулер көрсеткендей, цифрлық технологиялар балалардың когнитивті дамуына тиімді қолдау көрсете алады (Выготский, Брунер). KidTech мамандандырылған платформа ретінде балалардың жас ерекшеліктері мен қажеттіліктерін қанағаттандыратын білім беру құралдарымен өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде білім беруде дараланған тәсілдің маңыздылығына ерекше мән беріледі (Пиаже, Гарднер). KidTech инклюзивті білім беру және жеке оқыту қағидаттарына сәйкес білім беру тәжірибесін әрбір баланың ерекше қажеттіліктеріне бейімдеуге арналған құралдарды ұсынады.

Мектепке дейінгі қолжетімді цифрлық кеңістікті ұйымдастыру үшін тәрбиелеу мен білім беру процесінің тиімділігін арттырып, оны пайдаланушылар үшін қызықты әрі қолжетімді ете алатын бірнеше жаңа шешімдерді қарастыруға болады:

1. Толықтырылған шындық элементтері бар интерактивті қосымшалар. Балаларға қызықты ойындар мен тапсырмалар арқылы қоршаған әлемді тануға мүмкіндік беретін интерактивті материалдар жасау үшін қосымшалар әзірлеу.

2. Ойын платформалары. Баланың даралығы мен субъективтілігін қолдауға бағытталған трансформацияланған ойындар ұйымдастыру.

3. Telegramweb қауымдастығын құру. Тәрбиелеу білім беру процесін жақсырақ түсінуге және қолдауға ықпал ететін педагогтар мен ата-аналар арасында тәжірибе, материалдар және әдістер алмасу платформалары.

4. Дамуды бақылауға арналған онлайн қызметтер. Балалардың танымдық және зияткерлік дағдыларын, коммуникативтік дағдыларын, әлеуметтік-эмоционалды дағдыларын, шығармашылық дағдыларын, зерттеу іс-әрекетінің дамуын бақылауға көмектесетін қосымшалар әзірлеу, педагогтар мен ата-аналарға назар аударуды қажет ететін мәселелер туралы есеп беру.

5. Инклюзивті білім беру ресурстары. Бейімделген оқыту әдістерін қажет ететін балалардың әртүрлі қажеттіліктерін ескеретін контенттер әзірлеу.

6. Мультимедиялық контент әзірлеу. Ақпаратты қабылдаудың әртүрлі стильдерін ескере отырып, қызықты танымдық ойын материалдарын жасау үшін видео, анимация және аудионы пайдалану.

7. Нұсқаушы агент-ассистент. Балаларға сұрақтар қоя алатын, тақырыптарды түсіндіре алатын және тапсырмаларды орындауға көмектесетін интерактивті виртуалды көмекшілердің болуы.

Бұл шешімдер мектепке дейінгі цифрлық білім беру кеңістігін айтарлықтай жақсартып алады, балалардың тәрбиелеу және білім беру үдерісіне толық қатысуына және әрбір баланың дербестігін ескеруге септігін тигізеді.

Қортындылай келе, мектепке дейінгі білім беру үдерісінің субъектілеріне KidTech негізінде психология-педагогикалық кеңес беру мәселесі білім беру тәжірибесіндегі перспективті бағыт болып табылады. Ол қазіргі ғылыми зерттеулерге, нормативтік талаптарға және озық тәжірибелерге

негізделген. KidTech технологиялары дараланған тәсіл, білім беру және диагностикалық құралдарды біріктіру, сондай-ақ білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара әрекеттесуін жақсарту арқасында психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімділігін айтарлықтай арттыра алады. Білікті мамандардың жетіспеуі, интернет желісінің тұрақты болмауы сияқты мәселелер технологияның әрі қарай даму жолдарында шешіледі деген ойдамыз.

Қаржыландыру көзі Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғарғы білім министрілігінің Ғылым комитеті (грант № AP23490177).

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. - кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>.

2. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі. - кіру режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000137>.

3. Цифровизация образования/- кіру режимі <https://www.gov.kz/memleket/entities/vko-bilim/activities/10259?lang=ru>.

4. [Ryanne Francot](#), [Martine Broekhuizen](#), [Paul Leseman](#). The Utrecht Virtual Learning Environment Project: Improving Educational Partnerships in Multicultural Preschools / [ORBIS SCHOLAE, Vol 13 №3 \(2019\)](#), 59-83 / DOI:<https://doi.org/10.14712/23363177.2019.22>.

5. Suk Chon, Bokyoung Sung, IljuKo. Research on Digital Education for Preschooler in Interactive Learning Platform International/ International Journal of u- and e- Service, Science and Technology. Vol.8, №10 (2015), pp.303-310/ DOI:<http://dx.doi.org/10.14257/ijunesst.2015.8.10.30>.

ӘОЖ 373.2

БАЛАБАҚШАДА КІКУС ӘДІСТЕМЕСІ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ДАМУ (ЗЕРТТЕУ) ЖОЛДАРЫ

Б.Т.Қайыргалиева¹, А.Т.Қажмуратова²

¹Астана қаласы әкімдігінің №84 «Кәусар», балабақшасы МКҚК меңгерушісі

²Астана қаласы әкімдігінің Ф. Қайырбеков атындағы №2 мектеп гимназиясының қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, Астана қ., Қазақстан

Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің барлық сатыларының алдында тұрған көкейкесті мәселелерінің бірі – мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру [1]. Тілді, тіл мәдениетін игеру – баланың сәби шағынан іске аса бастайтын, біртіндеп жетілетін үрдіс. Олай болса, баланың тілін дамыту жұмысы отбасынан, балабақшадан бастап жүйелі түрде жүргізілуі тиіс [2]. Балаларда әлеуметтік қарым-қатынастың алғашқы дағдылары құрдастарымен қарым-қатынас кезінде қалыптасады. Ендеше, мектепке дейінгі ұйымдарда балаларды сөйлеуге үйрету маңызды рөл атқарады [3]. Себебі білім беру жүйесінің алғашқы сатысы болып есептелетін мектепке дейінгі мекемелерде өзге ұлт балаларына қазақ тілін үйрету өзекті мәселелердің бірі.

Үнемі ана тілінде ғана сөйлейтін адамға өзге тілде сөйлеу қиындық тудыратыны сөзсіз. Бұл, әсіресе, орыс тілді орта қалыптасып қалған біздің мемлекетімізге, қазақ тіліне қатысты.

Әр түрлі ұлт өкілдерінің балаларына мемлекеттік тілді үйрету тілдік сананың жаңа жүйесін қалыптастырудың күрделі процесі [3]. Дегенмен де, Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес балаларға 3 жастан бастап қазақ тілін оқыту көзделеді [4]. Демек, тіл үйрену мектеп жасына дейінгі кезеңнен басталады және бұл дұрыс та. Себебі «бұл жастағы балалар тілді үйренуге бейім, ересектерге еліктейді. Мектепке дейінгі балалық шақта мемлекеттік тілді ерте үйрену баланың жеке басының үйлесімді дамуына ықпал етеді.... Тілдерді ерте жастан үйрету баланың зияткерлік қабілетін дамытуға сонымен қатар, балаларды мемлекеттік тілге және өз елінің мәдениетіне баулуға мүмкіндік береді [4]. Оның үстіне кез келген адам кез келген тілді үйрене алады. Бұл адам баласына туғаннан берілген қабілет. Ол туралы ғылыми еңбектерде де айтады: «Любой человек может выучить новый язык. Эта способность вшита в наш мозг с самого рождения. Именно благодаря ей мы неосознанно и естественно осваиваем свой родной язык» [5]. Тек ол үшін тілдік орта мен ынта болуы қажет.

Мектепке дейінгі мекемеде тәрбиеленетін балаларға қазақ тілін оқытудың мақсаты – балаларды қазақ тілінде ауызекі сөйлесе білуге үйрету, сөйлемдерді дұрыс айту, тәрбиешінің сұрағын дұрыс түсініп, жауап беру тәсілдерін меңгерту [6].

Заман талабына сай әр мұғалім, тәрбиеші өз сабағын жаңаша ұйымдастырып, шығармашылық ізденіспен өткізуі тиіс. Осы мақсатпен біз өз мақаламызда көптеген елдерге танымал болып, жақсы нәтиже беріп отырған KIKUS әдістемесін ұсынғалы отырмыз.

Мектепке дейінгі жастағы балаларға қазақ тілін үйрету бойынша әдістемелік ұсынымда балаларға мемлекеттік тілді үйрету – ұйымдастырылған оқу қызметінде, күнделікті әрекеттерде ойын түрінде жүзеге асырылуы қажеттігі, ойын – жетекші әрекет және балаларды дамытудың негізгі құралы екендігі туралы айтылған [4]. KIKUS әдістемесі дәл осы талаптарға жауап беретін әдістеме. Яғни ол «Әдістемелік ұсынымда» көрсетілген:

- балалардың мемлекеттік тілді үйренуге қызығушылығын ояту;
- қазақ тілінде қарапайым ауызекі сөйлеу дағдыларын қалыптастыру (түсіну және сөйлеу);
- балалардың лингвистикалық білім алуына ықпал ету;
- бастапқы қарым-қатынас дағдыларын игеруге жағдай жасау, қарапайым қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру;
- қазақ халқының ұлттық мәдениетіне, салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарына қызығушылық тудыру және оларды құрметтеуге тәрбиелеу;
- әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларының дамуын қолдау [4] міндеттеріне толықтай жауап береді.

Kikus әдістемесі мектеп жасына дейінгі балалар арасында шет тілдерін тиімді оқыту қажеттілігіне орай пайда болған әдістеме. «Kikus» грек сөзі ол «күш, қуат» деген мағынаны білдіреді [7]. Бұл әдістеменің негізі алғаш рет 1970 жылдары Жапонияда қалыптасқан деген пікір бар. Өкінішке қарай, Kikus әдістемесінің негізі қашан және қай елде тұжырымдалғаны жайлы ғылыми басылымдарда деректер жоқтың қасы. Қазіргі уақытта оны Германия педагогтері қарқынды жарнамалауда. Алайда олар оның қалай, қашан пайда болғанын және ғылыми негіздемесін кім әзірлегенін айтпайды. Тек осы әдістеме бойынша «бағдарламаны 1998-1999 жылдары профессор Эдгардис Гарлин жасағанын ғана айтады [5].

Бұл әдістеме әртүрлі мәдени және білім беру контекстеріне бейімделгіш және кез келген тілді үйретуде тиімді. Германияда Kikus әдісі тілдік ортаға ену әдістемесі мен ойын элементтерін белсенді қолданудың арқасында танымал болып отыр. Онда Kikus әдістемесі бойынша неміс және ағылшын тілдерін оқытатын бағдарламалар әзірленіп, соның негізінде тіл оқыту курстары жүргізілуде. Ол туралы Брест қаласының "Первый шаг" деп аталатын балаларды дамыту орталығы сайтында: «Бұл мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балаларға шет тілдерін оқытуға арналған арнайы бағдарлама. Бұл бағдарламаны іске асыру баланың одан әрі дамуға дайындығына – әлеуметтік, жеке, танымдық, оның қазіргі әлемдегі көптілді және көпмәдениетті жағдайға алғашқы бейімделуінің пайда болуына ықпал етеді» [5], - деп көрсетеді.

Kikus әдістемесі мектеп жасына дейінгі балаларға тіл үйретуде әлемнің әртүрлі елдерінде сәтті қолданыла бастаған. Kikus әдістемесін көптеген жапондық отбасылар үйде қосымша білім алу үшін қолданады. Қазірде Kikus әдістемесі әлемнің біраз елдерінің білім беру мекемелерінде қолданылуда. Мәселен, Оңтүстік Корея Kikus әдістемесінің балаларды ынталандыру және олардың тілді қолдануға деген сенімін қалыптастыру қабілетін, тиімділігін мойындап, қосымша білім беру орталықтарында (hagwons) ағылшын тілін оқыту үшін және қосымша сабақтар жүргізуде қолданып келеді. Қытайда Kikus әдістемесі жергілікті білім беру стандарттары мен қажеттіліктеріне сәтті бейімделгендіктен, бірнеше қалаларында жеке және мемлекеттік мектептерде, сондай-ақ балабақшалар мен ерте даму орталықтарында ағылшын тілін үйрету үшін қолданылады.

Kikus әдістемесінің ойын және интерактивті оқыту инновациялық тәсілі ағылшындарды да бейжай қалдырмады. Сол себепті Kikus әдістемесі Ұлыбританияда тілді ерте үйретуге/үйренуге қызығушылық танытқан тәрбиешілер мен ата-аналар арасында қолдау тауып, әртүрлі білім беру мекемелерінде белсенді қолданылады. KIKUS әдістемесі балаларға шет тілін үйрету үшін Еуропаның да, Азияның да, тіпті соңғы кезеңде Ресейдің де оқу орындарында қолданылуда.

Осыдан-ақ Kikus әдістемесінің кез келген тілді үйретуде тиімді және бейімделгіштігін аңғаруға болады. «The Kikus Method» деп аталатын анықтама кітабында бұл әдістеменің мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасына арналғанын және неміс, ағылшын, испан, поляк тілдерін оқытуға бағытталғанын айта келе, оның баланың жас ерекшеліктерін және оның қызығушылықтарын ескере отырып, қолдануға оңай және тиімді, интерактивті платформа екендігін айтады [8].

Бұл әдістеме жаңа тілді үйренуге ғана емес, сонымен қатар коммуникативті дағдыларды, шығармашылық ойлауды және тілді қолдануға деген сенімділікті дамытуға көмектеседі, сондықтан да бүгінгі күні әлемнің бірнеше елдерінде білім беру мекемелеріне ол сәтті енгізілуде. Алайда, ол арнайы дайындықты қажет етеді. Мәселен, тіл үйретуші педагогтер мен тәрбиешілердің дайындығы. Сонымен қатар бұл әдістемені қолданамын деген мекеменің техника мен технологиялық жабдықталуы және т.б.

KIKUS әдістемесі негізінен шағын топтарға арналған. Кейбір деректерде бұл әдістеме бойынша тіл үйренетін топта бала саны 8-ден аспауы керек десе [9], кейбірі топтағы тіл үйренушілер саны 10 адамға дейін деп көрсетеді [5]. Қалай болғанда да бұл әдістеме арқылы тілді үйрету тек шағын адамнан тұратын топта тиімді болмақ. Біріншіден, тіл үйретуші тіл үйренушілердің жаңа сөздерді қаншалықты қолданатынын қадағалау, мониторинг жүргізу ыңғайлы. Екіншіден, шағын адамнан тұратын топта жаңа сөздер қайталанып, бірнеше рет қолданылғандықтан, біріне-бірі сеп болып тіл үйрену оңайға түседі.

Оның негізінде үш принципке негізделген қарапайым және тиімді модель жатыр:

- Шағын топтарда тіл үйрену (10 адамға дейін).
- Күнделікті ортада үйренген нәрселерді (сөз, сөз тіркесі, сөйлемді) бекіту.
- Үйде ата-аналармен тіл үйренуді жеделдету.

Бала осы принциптердің барлығының әсер ету орталығында болады. Ол тілді тек тұрақты қарым-қатынаста ғана қабылдайды [5].

Kikus әдістемесінің негізгі мақсаты – балалар ойын және интерактивті әрекеттер арқылы табиғи түрде жаңа тілге ене алатын кеңістік құру және сол арқылы тіл үйренушіні тілге бойлату (языковое погружение). Рөлдік ойындарды, музыканы, қозғалысты және визуалды көрнекі құралдарды пайдалану тілді үйренуге уәждеп, шет тілін оқуға ынталандырудың негізгі құралына айналды. Kikus әдістемесі тіл үйренушінің тілдік деңгейін дамытудың, оқушыны тіл үйренуге ынталандырудың бірден-бір құралы десек болады.

Kikus әдістемесі өзінің бірегейлігі мен өзектілігін сақтай отырып, білім беру талаптары мен технологиялары үнемі өзгеріп отыратын қазіргі уақытта заманауи технологиялар мен мультимедиялық ресурстарды кіріктіру арқылы өз тартымдылығы мен тиімділігін одан әрі арттыра түсті.

Kikus әдістемесі тиімділігі мен танымалдылығына ықпал ететін бірнеше негізгі ұстанымдарға негізделген:

1. Ойын әдісі: Kikus әдістемесінің негізгі идеясы – педагогикалық, рөлдік, сюжеттік және басқа да ойын әрекеттерін пайдалану. Балалар жаңа тілді ойындар, рөлдік ойындар, әндер және тіл үйренушілердің қиялдары мен қызығушылықтарын оятатын басқа интерактивті формалар арқылы үйренеді.

2. Тілдік ортаға **ену**: Kikus тілдік ортаға мүмкіндігінше жақын орта жасайды, онда балалар қарым-қатынас (коммуникация) пен күнделікті жағдаяттар үшін мақсатты (үйренуші) тілді пайдаланады. Бұл оларға тілді тезірек және табиғи түрде меңгеруге мүмкіндік береді.

3. Музыка мен **қимыл-қозғалысты кіріктіру**: музыкалық элементтер мен қозғалыс Kikus әдістемесінде маңызды рөл атқарады. Әндер, ритмикалық жаттығулар және физикалық белсенділік балаларға жаңа лексиканы есте сақтауға және тілді қолдануға деген сенімділікті қалыптастыруға көмектеседі.

4. Мультимедиялық материалдарды қолдану: мультфильмдер, суреттер, аудиожазбалар және ойыншықтар сияқты визуалды және аудиовизуалды материалдарды пайдалану оқуды тартымды әрі тиімді етеді.

5. Оқытуды даралау немесе саралап оқыту: Kikus әдістемесі бойынша әр баланың жеке мүмкіндіктері, қажеттіліктері мен ерекшеліктері ескерілуі тиіс. Және де тілді меңгеруде жақсы нәтижеге қол жеткізу үшін жайлы және қолдау көрсететін оқу ортасы құрылуы қажет.

Бұл принциптерді ұстанған ұстану маңызды.

Жоғарыда аталған ұстанымдарға жеке-жеке тоқталайық.

1. Рөлдік ойындар: рөлдік ойын үйреніп жатқан тілді күнделікті өмірде қарым-қатынас жасауда қолдануға жетелейтін көмекші және тиімді құралдың бірі де бірегейі. Балалар мақсатты тіл қолданылатын түрлі жағдаяттық рөлдік ойындарды ойнау барысында жағдаятқа байланысты әр түрлі жаңа сөздер мен сөз тіркестерін қолданулары керек болады, сөйтіп жаңа сөздер тәжірибе жүзінде қолданылғандықтан, тіл үйренушінің есінде жақсы сақталып қалады.

2. Әндер мен өлеңдер: музыкалық элементтер мен әндер тілді үйренудің тиімді жолдарының бірі болып табылады. Балалар мақсатты тілде ән айтады, мәтіндер мен әуендерді үйренеді, бұл тілді жақсы есте сақтауға және қабылдауға ықпал етеді. Тіл үйренушілер мақсатты тілде өлең айту арқылы әрі өлең

сөздерін жаттайды (есте сақтайды), әрі ән айтуға үйренеді. Және сол арқылы тілді табиғи түрде қабылдайды.

3. **Қимыл-қозғалыстар:** қимыл-қозғалыстар сөздердің мағынасын білуге, түсінуге ықпал ететін аса қажетті құрал. Ол өлең сөздерін түсінуге көмектеседі. Мәселен, «самал желмен ырғалып» деген кезде балалар қолдарын жоғары көтеріп оң және сол жақтарына қарай тербеле қозғалуы немесе «ор қояндай секіріп» деген кезде қоян сияқты секірулері.

4. Мультимедиялық материалдар: kikus әдістемесінде визуалды және аудиовизуалды материалдар белсенді қолданылады. Бұл мультфильмдер, аудиожазбалар, фотосуреттер, сызбалар және жаңа сөздер мен ұғымдарды визуализациялауға және есте сақтауға көмектесетін басқа да құралдар болуы мүмкін.

5. Интерактивті ойындар мен жаттығулар: лексиканы меңгеру ойындары, нұсқауларды түсіну, сөз байланыстары және балалардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал ететін басқа жаттығуларды қолдану аса маңызды.

6. **Жұмсақ және жануарлар, жемістер бейнесіндегі ойыншықтарды** пайдалану: жұмсақ және жануарлар, жемістер бейнесіндегі ойыншықтар жаңа сөздер мен ұғымдарды көрсету және рөлдік ойындарды ойнауда пайдаланылады. Бұл балаларға сөздерді белгілі бір заттармен және жағдайлармен байланыстыра (ассоциациялай) есте сақтауға көмектеседі.

7. Интерактивті әңгімелер мен диалогтар: балалар нұсқаулар, диалогтар және сөйлеу жаттығулары арқылы мақсатты тілде сөйлесуге үйренеді, бұл олардың тілді іс жүзінде қолдануға деген сенімін дамытуға көмектеседі. Интерактивті диалог барысында балаларға белсенді тілде сұрақтар қойылады, олардың хормен және жеке жауап берулері күтіледі. Сөйтіп, мінезі тұйық балаға дейін үйреніп жатқан тілде сөйлей білуіне жағдай туғызылады.

Kikus әдістемесі бойынша қолданылатын жоғарыда көрсетілген әдістер мен тәсілдер жинақтала келіп балалардың тілді тез және тиімді меңгеруіне ықпал етуші білім беру ортасын құрылымдауға, сонымен қатар тіл үйренушілерді тіл үйренуге ынталандыруға, тіл туралы түсініктері мен білімдерін тереңдетуге, сөйлеу мәдениетін дамытуға көмектеседі.

Жоғарыда айтқанымыздай, Kikus әдістемесі, ең алдымен, шет тілін үйренетін мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балаларға арналған. Негізгі мақсатты топтарға қарқынды тілдік даму кезеңіндегі:

1. **Мектеп** жасына дейінгі балалар: балалар ойын және визуалды әдістер арқылы жаңа тілдік дағдыларды тез игеруге неғұрлым икемді болатын 3-тен 6-7 жасқа дейінгі кезең.

2. Бастауыш **сынып** оқушылары: тілдік интенсивті даму фазасында болатын 6-7 жастан 10-11 жасқа дейінгі аралықтағы балалар жатады. Kikus әдістемесі бойынша әр алуан әдістер мен тәсілдер қолданыла келе, осы жастағы балалардың тілдік білімдері кеңейтіледі және тереңдетіледі.

3. Тілдік дағдылары шектеулі балалар: Kikus әдістемесі тіл үйренуде проблемалары бар немесе тілді ана тілдік ортадан тыс жерде үйренетін, еске сақтау қабілеті нашар балаларға да пайдалы. Бұл әдістеме оларға тілдік ортаға енуге және тәжірибе алуға қосымша мүмкіндіктер береді.

4. **Әр** түрлі білім **беру** қажеттіліктері бар балалар: Kikus әр түрлі қабілеттері мен қажеттіліктері бар балалармен, соның ішінде ерекше білім беру қажеттілігін талап ететін балалармен жұмыс істеуге де бейімделеді.

Алайда, Kikus әдістемесін басқа жастағы топтарда да (ересектер үшін де) қолдануға болады. Бұл әдістеме тілдерді бейресми оқытуда маңызды рөл атқарады. Демек, оны бейресми топта немесе жеке-дара тіл үйренетін ересектер үшін де қолдануға болады.

Германияның оқу орталықтары Kikus әдістемесін енгізу кезінде келесі мәселелер туындауы мүмкін екендігін айтады:

1. Педагогтерді оқыту және даярлау: мұғалімдер білім беру тәжірибесінде бұл әдістемені тиімді қолдануы үшін Kikus әдістемесінің ерекшелігін білуі (арнайы курста оқуы) қажет. Бұл уақытты, ресурстарды және кәсіби қолдауды қажет етеді.

2. Оқу бағдарламаларына кірігу (интеграциялану): жаңа әдістемелерді енгізуде оқу орындары немесе білім беру жүйесі біраз қарсылық танытуы мүмкін, әсіресе, егер ол оқу жоспарлары мен оқу бағдарламаларына өзгерістер енгізуді қажет етсе.

3. Техникалық қолдау және ресурстарға қол жеткізу: Kikus әдістемесі тиісті техникалық құралдар мен ресурстарға қол жеткізуді талап ететіндіктен, мультимедиялық технологиялар мен интерактивті материалдарды пайдалану мектептер мен білім беру мекемелері үшін қиындық тудыруы мүмкін.

4. Тиімділікті бағалау: Kikus әдістемесінің тиімділігін және оның балалардың тілдік дамуына әсерін бағалау құралдары мен әдістері болуы маңызды. Демек, бұл арнайы индикаторлар мен бағалау құралдарын жасауды қажет етеді.

5. Әр түрлі мәдени контексттерге бейімделу: Kikus әдістемесі әр түрлі тілдерді оқытуға сәтті бейімделеді, дегенмен әр мәдени ортаның өзіндік ерекшеліктері мен талаптары бар. Әдістемені енгізу кезінде осы аспектілер ескерілуі тиіс [5].

Бұл бағыттар Kikus әдістемесіне өзгермелі білім беру ландшафтында өзектілігі мен тиімділігін сақтауға көмектеседі, сонымен қатар оны бүкіл әлем бойынша балалар мен тәрбиешілерге қол жетімді етеді.

Қорытындылай келгенде, Kikus әдістемесі мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы (3-9 жас) балалардың мүдделеріне толықтай сәйкес келеді. Ол негізінен ойын әдісіне негізделгенмен, басқа да әр түрлі жаттығуларды қолдана отырып, баланы оқуға және жазуға дайындалуға мүмкіндік береді. Kikus әдістемесін ересектер тобында да қолдануға болады.

Kikus әдістемесі әртүрлі мәдени және білім беру контекстеріне сәтті бейімделеді, сол себепті кез келген тілді үйретуде қолдануға болады. Тіл үйрентудегі Kikus әдістемесінің ерекшелігі оның икемділігінде. Оның қазіргі білім беру процесінде маңыздылығын көрсететін бірнеше негізгі артықшылықтары бар. Мәселен, негізгі оқыту құралы ретінде ойындарды пайдалану – оқу процесін балалар үшін қызықты етеді, белсенділікті артырады, тіл үйренуге ынталандырады.

Баланың (тіл үйренушінің) тілдік ортаға толығымен енуіне жағдай жасайды, бұл тілдік дағдыларды табиғи түрде игеруге ықпал етеді және сол тілде сөйлейтіндерге тиімді жағдай туғызады. Музыкалық және қозғалыс (моторикалық) белсенділігін біріктіру арқылы материалды есте сақтау мен түсіну жақсартылады, сонымен қатар балалардың үйлесу және моторикасының дамуына ықпал етеді. Мақсатты тілде рөлдік ойындар мен интерактивті қарым-қатынасқа баса назар аудара отырып, Kikus әдістемесі балалардың қарым-қатынас дағдыларын және тілді қолдануға деген сенімділігін дамытуға ықпал етеді.

Қазіргі білім беру үдерісіндегі Kikus әдістемесінің маңыздылығы – оның ойын тәсілін тілдерді оқытумен тиімді үйлестіру қабілетінде жатыр. Бұл оқу процесін неғұрлым тиімді және жағымды етеді. Kikus әдістемесі балаларға тілді үйренуге көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар олардың қазіргі әлемде сәтті бейімделуі мен оқуы үшін қажетті танымдық, әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын дамытады.

Kikus әдістемесін орыс тілді ортада қазақ тілін үйретуде пайдалана отырып, біз дыбыстар мен сөздерді дұрыс айтуға үйрете аламыз. Балалардың базалық лексикалық және сөздік қорын қалыптастырамыз, дамытамыз. Сонымен қатар, қазақ тіліндегі сөздердің мағынасын түсінуге, соның негізінде сөйлесуге дағдыландырамыз, бір-бірімен логикалық байланысты жеке мәліметтерді айтуға баулимыз. Яки, коммуникативтік қабілеттерін дамытамыз.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Балабақшада қазақ тілін үйретудің тиімді әрі тереңірек ұғындыру жолдары//<https://daryn.online/article/2926>
2. Смайлова Б.Ж. «Балабақшада мемлекеттік тілді меңгеруде қолданатын әдіс-тәсілдер мен технологиялар»//<http://123.almatybala.kz/o-detskom-sade/dstemelk-zhmystar/1578-pedagogterge-arnalan-kees-balabashada-memlekettk-tld-megegerude-oldanatyn-ds-tslder-men-tehnologijalar.html>
3. https://admin.bkogov.kz/sites_files/baldyrgan-baiterek.bkogov.kz/Attestat23-24/1718101657
4. Мектепке дейінгі жастағы балаларға қазақ тілін үйрету бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан, 2021. – 57 б.
5. <https://step.stim.by/programmy/izuchenie-inostrannykh-yazykov/programma-obucheniya-nemetskomu-yazyku-kikus>
6. Саутбекова Ж. Балабақшада ойын арқылы қазақ тілін үйретудің маңызы// <https://bilimdinews.kz/?p=209464>
7. Попова Г.М. Нут. Культурная флора СССР.- М; Л., 1937. - Т. 4. - С. 40- 57.
8. https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9783195114318_A21760695/preview-9783195114318_A21760695.pdf
9. <https://tudors.academy/kikus-method/>
10. https://www.hueber.de/media/36/978-3-19-511431-8_Einfuehrung.pdf
11. <https://www.siemens-stiftung.org/en/media/news/put-to-the-test-what-makes-a-good-language-development-method/>

АБАЙ АМАНАТЫ

Жумашева А.Б.

№28 «Жұлдыз» санаториялық балабақшасы, Астана қаласы, Қазақстан

Қазақта дарынды ақын, қаламы қарымды жазушылар көп. Олардың ел үшін сіңірген ерен еңбегі мен қажымас қайсарлығына, елім деген жұдырықтай жүрегінің дүрсіліне тәнтіміз. Десе де, күллі қазақ баласы үшін Абайдай ұлы перзентінен артық ойшыл да сыршыл, философ болмады. Өйткені, Абай – өз заманынан аса туған озық ойлы ағартушы еді. Оның халық жадында мәңгі сақталған туындылары адамдық пен жақсылықтың қасиетін шын ұғынған, өмір жолының сыны мен соқпағын терең бағдарлап, мәнін таба алғандығымен де құнды болар. Абайдың төл қазыналарының бәрінде адамзатты ізгілік пен рухани қазынаға жеткізер белгі мен жол көрсетушілік бар. Абайды оқыған, мәнісін терең түсіне білген адамның кемшілік жіберіп, қателесе қоюы қиындау деп білеміз. Себебі, ұлы ақынның қай шығармасы болсын, өнер іздеуге, білім қууға, әділдіктен аттамауға, жақсылықтан ажырамауға шақырып тұрғандығы байқалады.

Абай – күллі қазақ баласының бойындағы ең жақсы деген қасиеттерін өз бойына жинап, үлгі тұтарлық адамдық құндылықтарды үнемі жетілдіріп отырушы әрі соны шығармаларына арқау етіп, көпшілікті алға жетелеуші. Оның өлеңдері мен қарасөздері, поэмалары арқылы адам баласы ізгілік пен жақсылық, білім мен ғылым, ар мен иман жолын ұстануға, ілім үйренуге, өмір мәнін түсінуге бағыт алған болатын. Абайдай аяулы тұлғамызды қастерлеп, әлем деңгейінде өлеңдері оқылып, санаға жатталып жатқандығы да осыдан деп ұғынамыз. Өйткені, Абай – үлгі, Абай – жол нұсқаушы. Біз Абайдың аманат етіп қалдырған мұраларын көз қарашығындай сақтап, сол ізбен жүріп, ақылын тыңдасақ, адаспайтынымыз анық емес пе?

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы: «Біз бәсекеге қабілетті мемлекет болу үшін Абай мұрасын естен шығармауымыз керек. Себебі, ұлт ретіндегі жаңару идеясы да оның көзқарасымен үндесіп жатқаны анық», - деген болатын «Абай – рухани реформатор» атты мақаласында [1]. Сондай-ақ, президентіміз Абай аманатына адал болуымыз керек екенін де атап өтіп еді. Ендеше, «Абай аманаты» дегеніміздің не екеніне тоқталып көрейікші. Абай бізге нені аманаттады? Біз Абай аманатын қалай орындаудамыз? Бұл аманат бізге не береді? Көкейдегі сауалдарға жауап іздеп көрелік.

Біздіңше, Абай, ең әуелі, адамдықты, ар мен иманды аманат етіп қалдырған сияқты. Өйткені, ол өз өлеңінде: «Адамды сүй, Алланың хикметін сез, Не қызық бар өмірде одан басқа?!», - дейді. Қалың жұртынан көңілі қалған ақын тағы бірде: «Көңілім қайтты достан да, дұшпаннан да, Алдамаған кім қалды тірі жанда?!», - деп мұң шағады. Ақынның айтпақ болған басты идеясы – адамдық қалпыңды сақтау. Ал, адамдық қалпыңды сақтауға Алла жолы көмектеседі дегенді меңзейді. Алланың хикметін ұғынған адам қиянатқа бармайды, адамдықтан аттамайды деп түсінеді. Абай өз өлеңдерінде Алланы, Жаратушыны кеңінен сөз қылады, бұл дегеніміз ислам діні арқылы айналаны жақсылық пен ізгілік атаулыға жақындатуға болады деген ойынан туындаса керек. Иә, Абай аманаттаған ар мен әдеп, адамгершілік пен жақсылық бүгінгі таңда өз маңызын жоғалтып жатқаны рас әрі болашақ үшін қауіпті деп түсінеміз. Мәңгілік ел болғымыз келсе, Абай мұраларының рухани нәрін терең ұғына білуіміз керек деп санаймыз. Өйткені, Абай өлеңдері адамгершілікті ту еткендігімен де аса бағалы.

Екіншіден, Абай туындыларында білімсіздікпен, надандықпен күрес, ілім-ғылымға шақыру өте кең түрде жазылған. Өз заманының көзі ашық адамы ретінде, Абайдың бұл тақырып турасында толғап, аманат етуі заңды да. Өйткені, білім-ғылымсыз халықтың көзі ешқашан ашылмақ емес, көз алдындағыдан өзгені көрмек емес. Халқы надан, сауатсыз елдің болашағы бұлыңғыр болмайды ма? Соны XIX ғасырда-ақ жете түсінген ұлы тұлға «Жасымда ғылым бар деп ескермедім» деп өкіне түседі. Бәріміздің санамызда жатталып қалған «Ғылым таппай мақтанба» дейтін өсиетті өлеңі ғылым жолының маңызын ұғындыра түскендей. Бір өкініштісі, Абай айтқан нағыз ғылымдық жолға әлі түспедік. Егер, біз білімі мен ғылымы қарыштап дамыған халық болғанда, әлемдік бәсекеде қабілетті, болашағы жарқын мемлекеттің кірпішін әлдеқашан қалаған болар едік. «Әсемпаз болма әрнеге, өнерпаз болсаң арқалан», - деген Абайдың аманатын алға қойып, білім алуға, өнер игеруге ұмтылуымыз керек. Талаптың пайдасын біліп, «Артық білім кітапта, ерінбей оқып көруге» дағдыланғанда ғана біз қазақ дейтін халықтың тарих беттерінде мәңгілік сақталарына кепілдік алған болар едік, сенер едік.

Үшіншіден, адам бойындағы күндестік, сабырсыздық, еріншектік пен мал шашпақтық, надандық сынды жағымсыз қасиеттерді сынап, олардан жиренуге, қашық болуға шақырған Абайдың аманаты – күндестіктен ада болып, сабырсыздықтан қашуға, надандықпен алысуға жетелейтіндей.

«Сабырсыз, арсыз, еріншек,
Көрсеқызар, жалмауыз.
Сорлы қазақ сол үшін,

Алты бақан, ала ауыз», - дейді тағы бір өлеңінде [2, 42]. Қара қазағының күндестіктен ада болып, бір қолдың жұдырығындай бірлесе қимыл атқарғанда, бірін-бірі қолдап, демеп отырғанын, бірлік пен ынтымақта болуын қалаған арда ақынның жүрек түкпіріндегі адал аманаты еді бұл. Рас, біздің баянды болашағымыз бен бұдан да биік тұғырлы мемлекет болуымыз үшін бүгінгі таңда белең алған «бармақ басты, көз қыстылық» сынды жағымсыз әрекеттер кедергі келтіріп жатқаны жасырын емес. Біз кешегі Абай аманаттаған мұраны жас ұрпақ бойына сіңіре білгенде ғана ғажап елдікке, кемелдікке жетеміз. Себебі, Абай насихаттаған «Толық адам» идеясы: ақыл мен қайрат, жүректі бірдей ұстау» принципі бізді санасы ояу, көзі ашық, айналасына адамдық көзбен, мейірімділікпен қарай алатын арда азамат етіп қалыптастыруға септігін тигізеді.

Сөзіміздің тобықтай түйіні ретінде айтарымыз, президентіміз Касым-Жомарт Тоқаев айтқандай, Абай аманатын өскелең ұрпаққа әрдайым жеткізіп, Абай идеясымен сусындату үшін, Абайды таныту курстарын жүргізуіміз керек. «Ұлы Абайдың өмірі мен мұрасының саясат қыспағына байланысты ашылмай келген қыры-сыры баршылық» [3, 261]. Өзім балабақша тәрбиешісі болғандықтан, ұлы Абай мұрасын балабақша жасындағы балаларға да үйретіп, тәлімін насихаттап отыруымыз қажет деп санаймын. Өйткені, Абай мұрасы – мәңгілік. Абай – өшпейтін, өлмейтін тақырып. Абай – күллі қазақтың мақтанышы, Абай шығармаларында бүкіл қазақтың тағдыры мен болашағы жатыр. Сондықтан, Абай аманатына адал болайық, ұмытпайық, ұлықтайық!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Akorda.kz Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты
2. Абай. Өлеңдер. Алматы, «Жазушы», 1976. – 240 бет
3. Омаров А.Қ. «Бүгінгі Абайтану» / Ғылыми-зерттеу мақалалар жинағы. Семей, «Интеллект», 2011. – 262 бет

ӘОЖ 159.9

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ

Ф.Н.Жұмабекова¹, Н.М.Нұрғазиева²,

¹п.ғ.к., профессор

Л.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан

²Педагогика және психология магистрі

Астана халықаралық университеті, Астана қ., Қазақстан

Мектеп жасына дейінгі бала қажетті психикалық сапалар мен өзіндік қасиеттерді адамның іс-әрекетін және мінез-құлқын меңгеру процесінде ғана игереді. Тәрбие процесінде бала іс-әрекеттің сан алуан түрін игере отырып, жүзеге асырады. Бұл іс-әрекеттер белгілі бір сыртқы нәтижеге бастайтын практикалық іс-әрекет. Сонымен бірге, баланың ішкі іс-әрекеті де қалыптасады. Оның көмегімен балалар заттарды қарайды, оның қасиеттерін анықтайды, олардың бір-бірімен қалай байланысты болып тұрғанын ашады, ойынның суреттің, әлдене тұрғызудың түпкі ойын табады, суреттерді естерінде сақтайды. Осындай ішкі әрекеттердің қалыптасуы баланың психикалық дамуының негізгі мазмұнын құрайды. Олар баланың өзін қоршаған дүниені бағдарлауын, практикалық іс-әрекет жасалатын жағдайлармен танысуын қамтамасыз етеді, сондықтан да бағдарлаушы іс-әрекеттер деп аталады.

Бағдарлаушы іс-әрекеттер әдетте практикалық іс-әрекеттен бұрын орындалады, оларды әзірлейді. Мысалы: Баланың арықтан секіріп өткісі келді дейік, ол секірімес бұрын алдымен арықты мөлшерлеп көреді. Бұл мөлшерге арықтың енін анықтау, оның өзінің секіру мүмкіндігімен салыстыру және ақырында секіруге әзірлік түріне еніп, бүкіл қажетті бұлшық еттер топтарын тиісті дәрежеде ширықтыру кіреді. Осының бәрі секірудің бағдарлаушы, әзірлену фазасын құрайды, осы кезеңде атқарылған іс-әрекет бағыттаушы болып табылады. Оның барысында жасалатын іс-әрекет жағдайды пайда болған міндет тұрғысынан тексеруге, оның бар мүмкіндіктерімен ара-қатынасын белгілеуге және міндетті шешуге әзірленуге мүмкіндік береді. Әзірлену фазасынан кейін атқару фазасы – секіру, ол практикалық жұмыс іс-әрекеті.

Мектепке дейінгі жаста баланың жаңа ішкі, психикалық іс-әрекеттерді игертетінін, ол әрекеттердің балаларға неғұрлым күрделі әрі алуан түрлі тапсырмаларды орындауға мүмкіндік береді. Мұндай іс-әрекеттердің қайнар көзі сыртқы бағыттаушы іс-әрекеттер болып табылады.

Әртүрлі іс-әрекеттерді игеру үйрету мен тәрбиенің әсері арқылы жүзеге асады. Бала кез келген іс-әрекеттерді кез келген күйінде игере бермейді. Бұл екі себеппен анықталады. Біріншіден, әуелі неғұрлым қарапайым, содан соң мейлінше күрделі қимылдар үйретіледі және баланың қабылдауына мүмкіндігі бар күрделілік дәрежесі әрқашан бұрынғы қол жеткен дәрежемен шектеліп отырылады. Екіншіден, бала жаңа іс-әрекетке үйренуі үшін, ол баланың қажетіне және мүддесіне сай келуі, оны қызықтыратын болуы керек.

Мектепке дейінгі жаста балаларға жаңа іс-әрекет ойын түрінде көрсетілсе, сонымен қатар ойын түрінде пайдаланылса, басқа жағдайлардан гөрі едәуір жақсы және жеңіл игеріледі. Осы жаста балалар іс-әрекеттің үш негізгі жетекші түрін: қарым-қатынас, заттық іс-әрекет және ойын әрекетін меңгереді.

Баланың ересектермен эмоциялық қарым-қатынас жасауы оның заттармен қарапайым іс-әрекеттер жасауынан бұрын пайда болады. Сәби сөзді, үлкендердің мінез-құлқын түсінбейді, бірақ осының бәріне қуанады, ересектерге ұзақ уақыт бойы қарап отыруға, өзіне арналған сөзге үн қатуға, жымып күлуге әрқашан әзір. Бұл кезде, әдетте бала назарын заттардың өзі емес, үлкендердің әсер етуі аударады. Баланың үлкендерге көңіл бөлуі заттарға ауысып, ол заттық іс-әрекетке көшеді. Заттарды қолдануды игере отырып, бала неғұрлым тәуелсіз болады, үлкендердің іс-қимылына еліктеуге, солармен бірге әрекеттенуге, өзінің кейбір іс-әрекеттері жайлы белгілі көңіл бөлуді, қолдауды талап етуге мүмкіндік алады.

Келесі қадам – рөлді ойынға көшу. Бала мұнда дербестік көрсете бастайды, ол өзінше үлкен болуға, оның рөлін орындауға, заттар мен оқиғаларға ересектер ше билік жүргізуге тырысады. Әрине, әзірге олар мұның бәрін «жорта», шынайы бұйымдарды ойыншықтармен, нағыз іс-әрекеттерді еліктеумен алмастырып қана орындай алады.

Баланың қажеті мен құштарлығы үнемі үлкендермен байланысты. Олардың мүмкіндігі артқан сайын бұл байланыс жаңа формаға ие болады. Жетекші іс-әрекеттің жаңа түрлерінің пайда болуына негіз болып табылатын тың қажеттіліктер дүниеге келеді. Жаңа іс-әрекеттерді игеру баланың мүмкіндігін арттырады және жетекші іс-әрекеттің тың түрлерінің пайда болуы үшін алғышарт болып табылады. Жаңа жетекші іс-әрекетке ауысу оларға үлкендердің үйреткеніне ғана емес, сонымен бірге баланың қоғамдағы өмір жағдайының бүкіл жүйесіне байланысты. Іс-әрекеттің жетекші түрінде баланың басты қажеттіліктері мен құштарлықтары көзге түседі, іс-әрекеттің осы түрінде әр жас мөлшеріне лайық неғұрлым маңызды қимылдың, психикалық сапаның және жеке бастың қасиеттерінің қалыптасуы жүзеге асады. Бірақ баланың іс-әрекеті жетекші түрлерімен шектелмейді. Бұлармен қатар іс-әрекеттің басқа түрлері де пайда болып, өркендейді және олардың әрқайсысы баланың психикалық дамуына өз үлесін қосады.

Оқуды балалардың білімді меңгеруі, оларды өз бетінше игеру тәсілдеріне байланысты белсенді іс-әрекеті ретінде қарастырған абзал. Оқуды басқару балалардың осы іс-әрекетті қалыптастыруы болып табылады. Оқу іс-әрекет ретінде нені білдіреді?

Оқуды бастамас бұрын бала оқу міндетін, яғни түсіну, өзі үшін қабылдау, өз бетінше анықтауды меңгеруі тиіс. Толыққанды оқу белсенді оқу әрекетінсіз – оқу жұмыстарының әдістері мен тәсілдерінсіз, атап айтқанда оқытылатын мәселені әр қырынан қарау, салыстыру, қайта қарау, сызба, модель құрастыру, т.б. мүмкін емес.

Белсенді оқуды жүзеге асыру, сонымен қатар оқушының өзін-өзі тексеру, бағалау ептілігін, яғни өзін-өзі бақылау және өзіне-өзі баға беру әрекетін орындауды талап етеді.

Оқу әрекетінің орындалуы балалар жұмысқа кірісуге дайын болғаннан кейін толығымен күшейеді. Оқу әрекеті – бұл баланың оқу материалын белсенді әрекет жасай алуы. Бұған талдау, салыстыру, өзгерту, модельдеу, т.б. әрекеттер кіреді. Оқу – бұл тек оқу жұмысының техникасы ғана емес, ең бастысы – өзінің алдына қойған міндеттерін шеше алатын нақты бала тұлғасын тәрбиелеу, өмірлік дағды қалыптастыру. Оқу процесі барысында тәрбиеші тек баланы оқытып қана қоймайды, дамушы тұлғаны тәрбиелейді, қалыптастырады. Баланың психикалық дамуында маңызды рөл атқаратын іс-әрекет түрлерін төмендегідей сипаттауға болады. Оқуда бірлескен іс-әрекетті ұйымдастыру.

Оқу іс-әрекетінің негізгі ерекшелігі: жаңа білім, іскерліктерді игеру. Сабақтардағы үйрету оқу іс-әрекетінің элементтерін бастапқы игеруде маңызды мәнге ие болу. Танымдық ынталарды қалыптастыру мен оқу іскерліктерін үйрену. Оқытуда білім мазмұнын игеру негізгі рөл атқарады. Берік және бөлшектенген ынталар балада оқуға, үздіксіз жаңа білім алуға деген тілек тудырады.

Тапсырмаларды орындау арқылы өзін-өзі тексеру, өзін-өзі бағалау дағдылары қалыптаса бастайды. Еңбекте бірлескен іс-әрекетті ұйымдастыру.

Қоғамға пайдалы өнімдерді – адамзатқа қажетті материалдық және рухани байлықтарды жасауға бағытталған іс-әрекет. Еңбек іс-әрекетіне қатысу үшін белгілі білім, іскерлік пен дағды қажет.

Еңбек іс-әрекеті – балалардың психикалық қасиеттеріне қойылатын талаптардың шеңберін анықтайды. Өнімді еңбекпен балалардың алғашқы танысуы: әңгіме, оқылған кітапты тыңдау, суреттерді қарау, үлкендердің еңбегін бақылау арқылы жүреді. Еңбек нәтижесіне қол жеткізудің мәнін түсіне білгенде, оған алдына мақсат қоя отырып тырысқан жағдайда ғана мұндай тапсырмаларды орындау еңбек іс-әрекеті болып шығады.

Еңбек тапсырмаларын орындау жағдайларын ұйымдастыру:

- балаларды еңбектің қажетті тәсілдеріне үйрету;
- олардың дағдысы мен іскерлігін қалыптастыру;
- еңбек әрекетінің мәнін, өзге адам- дар үшін оның маңызын егжей-тегжейлі түсіндіру;
- балалардың өз іс-әрекеттерін жоспарлауы мен үйлестіруіне жәрдемдесу;

Еңбек тапсырмаларын бірлесе орындау кезінде балалардың бірлескен іс-әрекетінің маңызы зор. Еңбек іс-әрекетін жас тобының барлық балалары қатыса тұрса да әр бала өзінше бөлек әрекеттен, олар ие болған нәтижелерді басқа балалардың қолы жеткен нәтижелерден тыс қарастыру және бағалау жағдайларын жиі байқалады. Өзге бір жағдайларда балалардың әрқайсысы өз жұмысын өзгелермен қатыспай жеке орындайды, ал оны балаға бірден ортақ жұмыстың бөлігі ретінде бергендіктен жеке баланың еңбек нәтижесін топтың қолы жеткен нәтиже ретінде бағалайды. Бірлескен іс-әрекетті оқыту мен бала дамуының формасы ретінде зерттеудің әртүрлі бағыттарының ішінен екі бағытты бөліп қарауға болады. Олардың біріне сәйкес, бірлескен іс-әрекеттің өтуі мен ондағы пайда болатын өзара қатынастардың сипаты оған қатысушылардың тұлғалық қасиеттері, психикалық даму деңгейі, қалыптасқан мінез-құлық нормалары, т.б. жеке-дара ерекшеліктерімен алдын ала анықталады..

Адамның әрбір физиологиялық даму кезеңіне байланысты танымдық аясы мен оның мазмұны кенейіп, тереңдей түседі. Әр кезеңнің психологиялық ерекшеліктеріне байланысты таным мүмкіндігі де өзгереді. Таным арқылы заттар мен құбылыстардың басты белгілерін бейнелі қабылдау нәтижесінде ұғым қалыптасады. «Ұғым» дегеніміз заттар мен құбылыстардың жалпы қасиеттерін бейнелейтін ой жасаудың негізгі түрлерінің бірі. Ұғымдар жүйесінің қалыптасып, дамуы ой кешудің сезімдік, деректік нұсқасынан арылу барысында жүзеге асады. Себебі заттар мен құбылыстардың өзара қатынастарын, байланыстары мен жалпы қасиеттерін көзбен көріп, қолымен ұстауға болмайтындықтан, тек ақыл қуатымен түсіну, пайымдау арқылы ғана танып-білуге болады.

Мектепке дейінгі шақта оқу мен еңбек элементтерінің дамуына баға бергенде еңбек ісінің мәні оны ұйымдастырушы үлкен адам мен бала үшін өте көптеген жағдайларда түрліше болыпшығатынын естен шығармау қажет. Мысалы, үйрету процесінде баланың белгілі білім мен дағдыны игеруінен, кезекшінің міндетін атқаруынан немесе гүл отырғызуынан оның оқу және еңбек іс-әрекеті қалыптасты деп қорытынды шығаруға негіз бола алмайды. Белгілі бір сәтке дейін балалар іс-әрекеттің процесінің өзіне қызығады, үлкендерге ұқсауға ниеттенеді, бала ұқсау және олардың мақұлдауына ие болу тілегін басшылыққа алады, алайда алған білімнің немесе өздерінің еңбек тапсырмаларын орындау нәтижелерінің мәнін әлі түсінбейді. Мектепке дейінгі жаста оқу және еңбек іс-әрекеттерін саналы орындау жаңа ғана қалыптаса бастайды.

Баланың барлық психикалық дамуы үйрету, алдыңғы ұрпақтардан жинақталған тәжірибені беру арқылы жүзеге асыра ала тұрса да, білім мен дағдының да көбін балалар үлкен адамдармен, олардың талаптарын кеңестерін, олардың нұсқауларын орындаудан, сондай-ақ ойындардан, сурет салудан, құрастырудан, әртүрлі себептерге байланысты келе- тін күнделікті қарым-қатынастан меңгереді. Үлкендер мен бала қарым- қатынасының көптеген түрлері үйрету ісінетолы.

Дегенмен баланың даму дәрежесіне қарай үйрету барған сайын неғұрлым жүйелі сипат алады. Мектепке дейінгі қоғамдық тәрбие жағдайында балалар арнаулы бағдарлама бойынша жүргізілетін сабақтар арқылы үйретіледі. Ойын тәсілдері мен жемісті тапсырмаларды пайдалану осындайда басты орын алады. Сонымен бірге, сабақтарда біліммен дағдыны игерудің толықтығы мен сапасына, тәрбиешінің нұсқауларын тыңдай және орындай білуіне қатысты белгілі талаптар да қойыла бастайды. Сабақтардағы үйрету оқу іс-әрекетінің элементтерін бастапқы игеруге маңызды мәнге ие болады. Оқу іс-әрекетінің элементтерін игеруге танымдық ынталарды қалыптастыру мен оқу іскерліктерін үйренуіреді.

Айналадағы дүние туралы баланың игере алатын сан түрлі мәліметтері – үлкендердің көрсеткендері мен әңгімелегендері, өзінің көргендері. Бұлар әуестікті, барлық жаңа атаулыға құмарлықты тудырады. Мектепке дейінгі шақта балалар әуестігінің артуы, әсіресе балалар

сұрақтардың саны мен сипатының өзгеруінен байқалады. Егер үш-төрт жаста сұрақтардың аз ғана бөлігі жаңа білім алуға, түсініксіз нәрсені анықтауға бағытталса, мектепке дейінгі ересек жастағы балаларда мұндай сұрақтар басымырақ келеді, балалар көбіне сан түрлі құбылыстардың себептері мен олардың арасындағы байланыстарды білуге ынтығады. «Жаңбыр неге жауады?», «Өсімдіктерді не үшін суғару керек?», «Жұлдыздар қайдан пайда болған?» сияқты сұрақтар қояды.

Бірақ әуестік бұл әлі оқуға жүйелі білім алуға даярлықты қамтамасыз ете алмайды. Қандай да бір құбылысқа деген ықылас балада жылдам пайда болады да жылдам ұмытылады, басқамен алмасады. Болмыстың сан түрлі саласына жататын құбылыстарды баланың білуге ынтығатыны жоғарыда келтірілген сұрақтардың тізімінен-ақ көрініп тұр. Өзінің жетілген формаларындағы оқу бірнеше арнаулы пәндердің, математиканың, ана тілінің, биологияның тағы басқалардың мазмұнын құраушы құбылыстардың белгілі жақтары мен типтеріне деген тұрақты ынтыға жетелейді.

Кей жағдайларда мектеп жасына дейінгі балаларда білімді игеруге де тамаша табыстарға әкелетін бөлшектелген де берік ынтыға ерте байқалады.

Әдетте балалардың айтарлықтай берік танымдық ынтығалары тек мектепке дейінгі шақтың ақырында, жақсы ұйымдастырылғанын үйрету жағдайында пайда болады.

Мұнда мектепке дейінгі оқудың мазмұны негізгі рөл атқарады.

Егер сабақ үстінде болмыстың әр саласына тән құбылыстардың негізгі қасиеттері балалар алдында жеке де бытыраңқы мәліметтер түрінде берілмей, білімнің, білімнің белгілі бір жүйесі түрінде берілсе, математикаға, тілге, жанды және жансыз табиғатқа деген ынтыға, тиісті дәрежеде балалардың бәрінде де пайда болатынын зертеулер көрсетті. Математика саласында бұл өлшемнің өлшенетін затқа, бөліктің бүтінге, бірліктің көпке қатысы, тіл саласында сөз құрылысына, оның мәніне қатысты, т.б.

Балалар осындай жалпы заңдылықтармен танысқанда, жеке жағдайда байқауларын зор ынтығамен қадағалайды, олардың алдынан қоршаған дүниенің жаңа қырлары ашыла бастайды және олар оқудың ғажайып асуларға апаратын жол екенін көре бастайды.

Мектепке дейінгі кішкентайлар және естиярлар шағына балалар оқу тапсырмасын тек одан алған білім мен дағдыны бірден ойын ойнағанда, сурет салуда немесе іс-әрекеттің өзге бір тартымды түріне пайдалануы мүмкін болғанда ғана қабылдайды.

Арнайы ұйымдастырылған үйрету жағдайларында мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың меңгергенді бірден жүзеге асыру мүмкіндігі мен байланыстан тыс тапсырмаларды қабылдай білуі қалыптасады. Білімді игерудің келешекте «пайдасы» тиетіні мүмкін болып шығады.

Мектепке дейінгі бүкіл балалық шақтың ішінде тікелей оқу тапсырмасының формасына қарағанда дидактикалық ойын білімді игерудің тиімді құралы болып табылатынын байқаулар көрсетіп отыр. Алайда егер мектепке дейінгі кішкентайлар мен естияр шақта айырмашылық зор болса, ересектерде де бұл айырма едәуір төмендейді. Бұл балалардың оқу тапсырмасын қабылдау іскерлігі артқандығының айқын көрсеткіші болып табылады.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі:

1. Жұмабекова Ф., Нұрғазиева Н., Жамалиева С. Психология (мектепке дейінгі кезең). *Оқу құралы* / Ф. Жұмабекова, Н. Нұрғазиева, С. Жамалиева. – Астана: Фолиант, 2015. – 288 бет.

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ В ПРОВЕДЕНИИ ЗАНЯТИЙ ПО МУЗЫКЕ С ДЕТЬМИ МЛАДШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Захарова Е.С.

ГККП ясли/сад №2 «Батыр», г. Астана, Казахстан.

Музыка занимает особое, уникальное место в воспитании детей дошкольного возраста. Музыку называют *«зеркалом души человеческой»*, *«эмоциональным познанием»* (Б. М. Теплов). Борис Михайлович Теплов, известный ученый психолог, основатель школы дифференциальной психологии.

Его труды посвящены разнообразным сторонам детской психологии. Можно привести пример такие работы, как *«Психология развития и воспитания»*. Автор там рассматривает психическое развитие детей, уделяя особенное внимание взаимодействию наследственных качеств личности и окружающей действительностью. Следующим известным трудом Теплова является *«Развитие памяти и внимание у детей»*. В этой книге исследуется способность детей к запоминанию в раннем возрасте и как этот процесс влияет на обучение и воспитание. В работе Теплова *«Основы педагогической психологии»* анализируются психологические основы педагогике, подчеркивается важность индивидуального подхода к каждому ребенку.

Вклад Теплова в педагогическую науку огромен. Его методические труды – это важный источник знаний для педагогов и психологов, изучающих развитие и воспитание детей. Они способствуют лучшему пониманию организации воспитательной и учебной работы, уделяя внимание психологическим особенностям ребенка в образовательном процессе.

Теплов пишет: *«чтобы понять музыкальное произведение, важно его эмоционально пережить и уже на этом основании поразмыслить над ним»* [1].

Музыка воздействует на эмоциональную сферу человека, наряду с другими видами искусств (живописью, театром, художественной прозой и поэзией), участвует в формировании личности ребенка, выполняя социально-педагогическую и воспитательную роль. С давних пор музыка считалась важным средством в формировании личностных качеств человека, его духовного мира. Современные научные исследования свидетельствуют о том, что музыкальное развитие оказывает огромное воздействие на общее развитие: совершенствуется мышление, ребенок делается чутким к красоте, формируется эмоциональная сфера. Музыка сопровождает человека каждый день, обогащает духовно, помогает трудиться, отдыхать. На каждого человека она воздействует по-разному. Это зависит от личности человека, от подготовленности его к восприятию. Нужно развивать восприятие музыки через пение, игру на инструментах и через ритмические движения.

В последнее время наблюдается тенденция к изучению новых методов обучения, особенно в раннем возрасте. И важной частью инновационных педагогических технологий является музыкальное воспитание, которое играет ключевую роль в развитии детей. Интерактивные методы обучения становятся всё более актуальными в музыкальных занятиях для младшего дошкольного возраста. Они способствуют глубокому вовлечению детей в процесс обучения и обеспечивают гармоничное развитие их способностей.

На уроках желательно использовать различные виды музыкальной деятельности – это слушание музыки, игра на шумовых инструментах, пение и музыкально-ритмические движения. Для этого, с раннего возраста, нужно создавать все условия для развития культуры детей. Одни дети способны достичь высокого уровня музыкального развития, другие, возможно, более скромного. И чтобы дети относились к музыке не только как к средству увеселения, но и как к важному явлению в духовной культуре. Пусть это понимание будет примитивным, но оно значимо для личности.

Только развивая потребность, эмоции, чувства, интересы, вкусы детей, можно приобщить их к искусству. Наталья Алексеевна Ветлугина, теоретик дошкольного музыкального образования подчеркивает, что формирование эстетического отношения к музыке очень важно для развития личности ребенка. *«Если у ребенка развито заинтересованное отношение, если он восхищается прекрасным и добрым, выраженным в музыке, то этим решается основная задача нравственно-духовного воспитания. Если в процессе музыкальной деятельности будет развито музыкально-эстетическое сознание детей, это не пройдет бесследно для их последующего развития и духовного становления»*. [3]

Интерактивное обучение музыке предполагает активное взаимодействие между педагогом и детьми, а также между самими детьми. Эти методы способствуют созданию динамичной и

увлекательной образовательной среды, где дети становятся активными участниками процесса, а не просто пассивными слушателями. Во время музыкальных занятий используются различные виды деятельности – это игры, движения, театрализованные элементы и многое другое.

Вот некоторые из них:

1. Музыкальные игры и упражнения

- Ритмические игры: Использование барабанов, бубнов и других ударных инструментов для развития чувства ритма и координации.

- Пение и игры с мелодией: Простые мелодии и песенки, которые дети могут повторять и изменять, помогают развивать слуховые и вокальные навыки.

2. Двигательная активность:

- Танцевальные движения: Применение танцевальных элементов в занятия помогает детям лучше воспринимать музыкальный ритм и выражать свои эмоции через движение.

3. Театрализация и ролевые игры:

- Музыкальные спектакли: Постановка простых спектаклей с участием детей позволяет развивать их артистические способности и воображение.

- Ролевые игры: Игра в роли различных музыкальных инструментов или персонажей помогает детям лучше понимать музыкальные элементы и их функции.

4. Интерактивные технологии

- Музыкальные программы и приложения: Использование приложений и программ для создания музыки и звуковых эффектов, которые дети могут сами контролировать, стимулирует их интерес к музыке и развивает технические навыки.

- Дистанционное обучение, с помощью компьютера позволяющее осуществлять обучение на расстоянии без непосредственного, личного контакта между педагогом и ребенком. Следуя рекомендациям, занятия проходят интересно и с пользой. Если занятия в дошкольном учреждении идут в младшей группе 10 - 15 минут, и включают в себя слушание музыки, пение и ритмические движения, то занятие в записи не должно превышать 5 минут, так как ребенок младшего дошкольного возраста дольше не может сфокусировать свое внимание на экране. Поэтому видеоурок содержит в себе только одну часть образовательной деятельности: или слушание, или пение, или ритмические движения. Ознакомившись с материалами виртуального занятия, родители выполняют ряд заданий совместно с ребёнком несколько раз, что и продлевает урок в целом по времени.

Возможности такого занятия – это подбор яркого, красочного демонстрационного материала, использование видео - и аудиоконтента, что способствует не только удержанию внимания, но и развитию клипового мышления. В нынешних условиях родители могут участвовать вместе с детьми в образовательном процессе. Можно сказать, что они становятся активными его участниками. Стеснительные дети будут более активно проявлять себя в онлайн-уроках.

Цель данной методики – развитие музыкальных, творческих способностей детей посредством использования музыкальных упражнений. Задачами являются:

1. Знакомство детей с образцами песенного творчества.

2. Слушание музыки и пение песен.

3. Развитие мелкой моторики, с помощью пальчиковой гимнастики.

4. Занятия сопровождаются музыкально - ритмическими упражнениями, они помогают ребенку развивать слуховое и зрительное внимание, воспитывать у детей творческие способности и воображение.

Учитывая возрастные и индивидуальные особенности детей каждого периода дошкольного детства и уровень общего и музыкального развития, педагог целенаправленно создает обстановку занятий, обеспечивающую общую музыкально-творческую направленность всей своей деятельности в процессе общения детей с музыкой. Музыканты-педагоги в первую очередь подбирают репертуар,

УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ ГОРОДА АСТАНА
ГККП «МЕТОДИЧЕСКИЙ ЦЕНТР»
АКЦИМАТА ГОРОДА АСТАНА
ГККП ЯСЛИ-САД №2 «БАТЫР»

36 видеозанятий по музыке
для детей младшего дошкольного возраста

который отображает важные события в жизни народа, его героическую историю, отражающие картины и явления природы, народную музыку. Музыкальный материал для детей также тщательно подбирается и с точки зрения его воспитательной и художественной ценности. А элективные пути создаются на основе эмоциональной отзывчивости на музыку у младших дошкольников (Е.В Рыданова,) [4], где выделили поэтапность заданий, через которые дети постигают более сложные чувства и эмоции.

Елена Викторовна Рыданова— педагог психолог, знаменита своими исследованиями в области детской музыкальной психологии. В ее работах уделяется большое внимание значению музыки в раннем развитии способностей у детей. В своей практике ее исследованиями пользуются музыкальные терапевты, педагоги, родители, стремящиеся всесторонне развить ребенка.

О воспитании музыкой как части эстетического и художественного воспитания также говорили многие зарубежные педагоги, например Ева Мюллерова (Чехия), Магда Савваи (Венгрия), Зигфрид Фукс (Цвиккау, Германия), ДивуттиМаркевич (Польша) [5]. В работах этих педагогов говорится, что человек умеющий ценить и понимать красоту окружающего мира будет в дальнейшем творчески подходить к любому виду деятельности. И это в первую очередь относится к музыкальному воспитанию, которое способствует гармоничному развитию нового человека, пробуждению его интеллектуальной, волевой и эмоциональной энергии, плодотворной работе его сознания и памяти, формированию характера и нравственных качеств. Музыкальное воспитание способствует достижению основных целей общего воспитания, используя свои собственные средства и возможности. Преподавателю музыки в этом помогают, во первых сама природа ребенка, с его непосредственным восприятием действительности, во вторых свойственная раннему возрасту безграничная и яркая фантазия, и в третьих восприимчивость к эмоциям и переживанию. Опираясь на эти особенности внимательный и чуткий педагог еще сильнее может развить способности и научить детей чувствовать радость творчества, любить и хотеть музицировать и дать возможность ребенку собственному музыкальному самовыражению.

Инновационные методы в проведении занятий по музыке с детьми младшего дошкольного возраста играют огромную роль в жизни ребенка. Они позволяют создать познавательную и обучающую среду, в которой дети развивают свои музыкальные, социальные и когнитивные навыки. Применение таких методов позволяет более глубоко понимать и воспринимать музыку, поэзию, искусство.

Важно, чтобы приобретение знаний, умений и навыков не являлось самоцелью, а способствовало развитию музыкальных и общих способностей, формированию основ музыкальной и общей духовной культуры.

Таким образом, музыкальное воспитание и развитие – это путь формирования творческой личности, способной адаптироваться к условиям сложного современного общества.

Списокрекомендованнойлитературы

1. Теплов Б.М. Психологические впропросы художественного воспитания. М.,1946 С.10-11.
2. Анцыпирович О.Н. «Музыкальное воспитание детей дошкольного возраста». – Москва, 2009. – 8-9 с.
3. Ветлугина Н.А., Кенеман А.В. Теория и методика музыкального воспитания в детском саду. М., 1983. С.27.
4. Рыданова Е.В. Слушаем музыку. М.,1990; Она же. Музыкальное развитие детей. В2т. М., 1997.
5. Сборник статей «Ребенок за роялем». Под редакцией Яна Достала, Издательство «Музыка», Москва 1901г.

БАЛА ТӘРБИЕСІ-ОРТАҚ ІС

Искакова Г.Е.

“Мөлдір” бөбекжайы КМҚК

Қазіргі өмір ағының ерекшелігі-ата-аналар көп уақытын өз балаларын дамыту және тәрбиелеу үшін қажетті жағдайларды қамтамасыз ету мақсатында лайықты табыс табу үшін жұмыста өткізеді. Бұл кезде балалар балабақшада, мектепте, күтушімен немесе әжесімен бірге болады. Статистика көрсеткендей, әдетте, 1,5 жасқа дейін анасы баланың дамуы мен тәрбиесімен айналысады, содан кейін бұл функцияларды балабақша және одан әрі мектеп алады. Отбасы мен мұғалімдердің өзара әрекеттесу мәселесі қазіргі уақытта өте өзекті, сондықтан мен бұл туралы өз мақаламда айтқым келеді. Дәлірек айтқанда, ерте жастағы отбасы мен тәрбиешінің өзара әрекеттесуі туралы.

Мектепке дейінгі шақ-бұл баланың әлеуметтену әлеміне қадам баса бастайтын, басқа балалармен, ересектермен танысатын, олармен қарым-қатынас жасауды, ойыншықтармен бөлісуді, құрдастарының арасында беделге ие болуды үйренетін, айналасындағы әлемді тануды үйренетін алғашқы кезең. Кішкентай бала үшін бұл мүлдем жаңа әлем. Оған ол тар шеңберге ие болды – бұл анасы, әкесі, мүмкін үлкен ағасы мен әпкесі мен ата-әжесі. Балабақшаға кіргеннен кейін бұл шеңбер едәуір кеңейеді: сол жастағы басқа балалар және тәрбиешілер пайда болады. Анасы баланы осы жаңа әлемге саналы түрде әкеледі, ол оны тәрбиешінің қолына береді. Осы кезде ана мен тәрбиеші арасындағы қарым-қатынасты барлығына ыңғайлы етіп құру өте маңызды: бала да, ана да, тәрбиеші де [1].

Балабақшаның ата - аналармен өзара іс-қимылының басты мақсаты-бірыңғай білім беру кеңістігін құру, серіктестік қатынастар орнату. Білім беру мүдделері мен тәрбиелік күш-жігердің ортақтығын құру.

Бүгінде қоғамда біз түбегейлі қарама-қарсы әлеуметтік процестер мен құбылыстарды байқаймыз, яғни әр отбасындағы әлеуметтік жағдай әртүрлі. Бұл қазіргі ата-аналардың ерекшелігі. Ата-аналардың жасы да әртүрлі. Кейбіреулер отбасын құрып, балаларды өте ерте, жоғарғы оқу орнында оқыған шақта туады, ал кейбіреулері 40 жасқа дейін мансап жасайды да, содан кейін ғана отбасы мен балалар туралы ойлана бастайды. Тәрбиеші отбасымен жұмыс жасауда осы ерекшеліктерді ескеруі керек: бір жағынан, жас және тәжірибесіздерге көмектесу, тіпті олардың балалармен қарым – қатынасын қалыптастыру, екінші жағынан, ата-аналардың «жасында» қалыптасқан стереотиптерін ескеру.

Ерте жастан бастап біз ата-аналардың білім беру қажеттіліктерін және байланыс орнатуды зерттейміз, әр баланың отбасы мен отбасылық тәрбиесінің ерекшеліктеріне талдау жасаймыз, қарым-қатынас тактикасын тандаймыз. Бұл бізге әр отбасының педагогикалық қажеттіліктерін жақсырақ бағдарлауға, оның жеке ерекшеліктерін ескеруге көмектеседі [2].

Балаларды балабақшаға беретін ерлі-зайыптылардың ерекшеліктерін талдау ата-аналардың үш тобын бөлуге мүмкіндік береді:

- белсенді ата-аналар (оқу-тәрбие процесіне қуана қатысады, балалар мекемесінің кез-келген жұмысының құндылығын көреді);

- орындаушы ата – аналар (маңызды мотивация болған жағдайда қатысады);

- бақылаушы ата – аналар (педагогикалық процестің белсенді қатысушылары,

балалардың табысқа жетуіне мүдделі, бірақ педагогтердің көмегімен мәселелерді шешкісі келетін, «мені де солай тәрбиеледі» қағидаты бойынша өмір сүретіндер).

Бала кішкентай кезінен-ақ әр нәрсеге әуестеніп үлкендерге көмектескісі келеді. Бұған кейбір әкешесі «жұмысымды бөгейсің, істеп жатқан ісімді бүлдіресің» деп ұрысып жіберуі мүмкін. Бұл қате түсінік. Керісінше, өзің жұмыс істеп жүргенде баланың қолынан келетін ісіне жағдай туғызып, оның үйренуіне көмектескен орынды. Тіпті балаға берген тапсырманың аяғына дейін орындауына төзімділікпен бақылау керектігін де ұмытпаған жөн. Өстіп баланың бірте-бірте еңбекке деген болашағына жол ашылады. Әрі істеген ісін ұқыпты да тындырымды орындауына бағыт беру керек. Баланың жақсы ісін мадақтап, терісін оң етіп түсіндіріп отырса, ол да ересектерді сыйлап, кез келген тапсырмасын орындауға қарсылық білдірмейді. Орынсыз ұрысу, зеку, сұрақтарына дөрекі, келте жауап беру немесе әділ талап қоя алмау ата-ананың беделін түсіреді. Бала тәрбиесінде ең басты ескеретін жайт-баланы мадақтау. Осы мәселерді ата-анаға түсіндіру үшін бізге біраз жұмыс атқаруға тура келеді.

Осындай жұмыстар барысында жасалатын шаралардың барлығы ата-анамен бірлесіп жасалатын болатындықтан, ата-анаға да жасаған іс-әрекеттеріне баланы мадақтап отыру керектігін, ал егер дұрыс жасалмаған іс-әрекет болатын болса, ұрыспай, күш көрсетпей, балаға неге олай жасауға болмайтынын байыппен түсіндіру керектігін де ескере кеткен жөн. Отбасындағы әр бала жетістікке лайықты. Ол жетістікке жетуі үшін ата-анасының қолдауы маңызды. Ол қолдауды бала күнінен бастап сезінуі керек. Ол ата-анасына қымбат әрі керек екендігін сезінуі керек. Бала балабақшаға барғанға дейін ортада қалай ұстауын, қарым-қатынас жасауды білуі керек. Сол кезде балабақшаға бейімделу кезеңі де ешқандай ауыртпалықтарсыз өтеді. Кейде ата-аналар жақсы балабақша, жақсы мектеп іздеп жатып, ең басты тәрбие үйден басталатынын ұмытып кетеді немесе тіпті ескермейді. Үйдегі тәрбие дәстүрлі емес түрде өтеді емес пе? Баланы оқыту және тәрбиелеу мектепке дейінгі мекеме мен мектепке арта салатын құбылыс емес. Ол ата-ана мен педагог бірлесе атқаратын ауқымды жоба десек те болады.

Талдауға сүйене отырып, біз әр отбасымен жеке қарым-қатынас тактикасын таңдаймыз. Барлық ерекшеліктерді ескере отырып, бүгінгі таңда педагог білім беру мәселелерін бірлесіп шешу үшін ата-аналармен ынтымақтастықтың жаңа дәстүрлі емес түрлерін табуы керек. Әрбір тәрбиешінің жұмысындағы басты сәт – «балалар – ата-аналар-тәрбиешілер» бірыңғай одағын құру [3].

Балабақшаның қазіргі білім беру кеңістігінде тәрбиеші мен ата-аналардың қарым-қатынасының әртүрлі формаларына толығырақ тоқталайық.

Уақыт қарым-қатынастың формалары мен тәсілдерін белгілейді. Бүгінгі таңда ата-аналарға үш айда бір рет ата-аналар жиналысы немесе балаларды таңертең қабылдау кезінде патронаттық бөлмеде қысқа кездесулер жеткіліксіз. Ата-аналар баласының күні бойы не істеп жатқанын, оның қандай жетістіктерге жеткенін, не үйренгенін және жаңа нәрселерді білгенін көргісі келеді. Заманауи технологиялар осы тілектердің барлығын онлайн режимінде жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мәселен, балалардың жетістіктерін whatsapp желісі арқылы ата-аналарға жіберіп отырамыз.

Ата-аналар жиналысы. Ата-ана мен тәрбиеші арасындағы қарым-қатынастың дәстүрлі түрі. Бұл іс-шараларды педагог белгілі бір кезеңдегі қорытындыларды шығару, ұйымдастырушылық мәселелерді шешу, шеберлік сабақтарын өткізу, ашық сабақтар өткізу, жеке сұрақтарға жауап беру, ауыр мәселелерді шешу мақсатында ұйымдастырады.

Ата-аналарға арналған баспа түріндегі кеңестер, «сөйлеуді дамыту», «үйдегі саусақ ойындары», «дәрігерден қалай қорықпау керек», «гигиеналық дағдылар» және т.б. тақырыптарға арналған жылжымалы папкалар дайындаймыз.

«Біз анамның көмекшілеріміз!», «Кішкентай тазалық сүйгіштер», «біз құймақ пісіреміз» тақырыптар әзірлеп, ата-аналарды онымен таныстырамыз және үйде балалармен бірге осы мәселе бойынша жұмыс жасауды, үйде қысқа роликтер түсіруді ұсынамыз, содан кейін бір жалпы фильм қалыптасады.

Топта тақырыптық жобаларды жүргізу және ата – аналардың белсенді қатысуын тарту үшін «түрлі-түсті апта», «қыстайтын құстарға арналған жемсалғыш» сияқты жұмыстарды ұйымдастырамыз. Бір апта ішінде тәрбиешілер балалармен белгілі бір тақырып бойынша белсенді жұмыс істейді. Мысалы, әр күн қандай да бір түске арналған, сондықтан барлық педагогикалық және тәрбие жұмыстары осы түсті жан-жақты зерттеуге бағытталған, барлық білім беру салаларындағы пәндік-дамыту ортасы ойыншықтармен, дизайндермен, күн арналған осындай түсті пирамидалармен толықтырылады. Ата-аналар күн сайын балаларды белгілі бір түсті киіммен әкеледі.

Ата-аналарды балалармен бірге мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі, аудандық, қалалық, республикалық, халықаралық конкурстарға балаларын қатыстыру үшін «Жаңа жылдық ойыншық – 2024», «сенсорлық даму бұрышы», «эксперимент бұрышы» және т.б. байқаулар ұйымдастыра отырып, ата-аналар қатысуға, қолөнер жасауға, видео-роликтер түсіруге, топқа кітаптар, ойыншықтар әкелуге, өз бетінше бизбордтар жасауға мүмкіндіктер жасаймыз.

Тәрбиешілер өз жұмыстарын балабақшаның Instagram арнасында жүргізеді, онда балалар мерекелерінен, ертеңгілектерден фильмдер орналастырады. Кіші топтағы ата-аналар әрдайым мерекелер мен ертеңгіліктерге қатыса алмайды, өйткені балалар өте кішкентай және ән айтуға, билеуге, ойын ойнауға ыңғайлы, сондықтан олар анасының аудиторияда отырғанын көргенін жылайды. Мұндай жағдайларда бүкіл іс-шара камераға түсіріледі, содан кейін тәрбиешілер оны Instagram арнасына жүктейді, ата-аналар сол каналдан балаларын әрқашан бақылап отырады.

Әрбір ата-ананың міндеті- баласына бақыт сыйлау. Ол бақыт дегенді қалай түсінеміз? Бала өзінің мүмкіндіктерін ашып, оны өз өмірінде дұрыс пайдалануы. Қоршаған ортаның әдемілігімен сүйсіну, өзі әдемілік туғызу. Ал ең бастысы-үлкен әріпті «Адам» болу.

Сонымен жаңа ғасырда, қоғам мүддесіне сай лайықты жан-жақты жетілген ертеңгі қоғам иегері боларлық азамат тәрбиелеп өсіру отбасының, балабақшаның, мектептің, барша жұртшылықтың міндеті болып отыр.

Адамға нағыз бақытты — тәрбиелі ұрпағы ғана сыйлай алады. «Адам ұрпағымен мың жасайды» деген сөз тегін айтылмаса керек. Олай болса адам өмірінің мәні — өз ұрпағы. Кешегі күнсіз келешек жоқ. Бүгінгі ұрпақты сонау замандардан жинақталған ата –бабаларымыздың мол мұрасымен сусындату – біздің міндетіміз. Ұлдың батыр, қыздың әдепті болып қалыптасуы бабаларымыздың өнеге –өсиетін сабақта ұтымды пайдалана білуімізге де байланысты деп ойлаймын. «Әкеге қарап ұл өсер, шешеге қарап қыз өсер» дейді халық даналығы.

Отбасы – ұрпақ тәрбиесінің ұстаханасы, қоғамдық қатынастардың бастауы саналатын бірегей институт. Жаһандану үдерісі тұрмысымыз бен салт-санамызға өзгеріс әкелгенмен, ғасырлар бойы қалыптасқан құндылықтардан бас тартуға болмайды. Қай кезеңде де біз үлкенге – ізет, кішіге – құрмет көрсетуді дәріптейтін ата дәстүрімізді берік ұстануымыз қажет. Отбасы институты әлсіреп, салт-дәстүріміз ұмытылса, ел болып қалуымыз екіталай. Сол үшін дәстүрдің озығын алып, тозығын тастап, елдік болмыстың өзегін сақтай білуіміз керек. Сонда ғана саналы ұрпақ тәрбиелейміз». Яғни ел болып қалуымыз үшін үштік одақ берік болуы керек.

Әдебиет:

1. Кулагина И.Ю. Психология развития и возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека: Учебное пособие для вузов. Москва. Академический проект. 2015.
2. Амонашвили Ш.А. Здравствуйте, дети. Москва, 1988.
3. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Киев, 1973.
4. Мұқанова Б.Ы. Ата-ана беделі және педагогикалық такт. Алматы. 1973.
5. Қоңырбаева С. Қазіргі балалар және оларды отбасы жағдайында әлеуметтендіру мүмкіндіктері. Алматы. «Ұлттық тәрбие» журналы. 2011.

УДК 37

ВИДЫ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ В ОЗНАКОМЛЕНИИ С ОКРУЖАЮЩИМ МИРОМ

Коновалова С.Н.

КГКП я/с «Ертөстік», г. Караганда, Казахстан

Характерной чертой сегодняшнего времени являются обновления в системе образования, поиск новых идей и методов для реализации целей и задач воспитания и обучения. «Обучение через игру» — вот главный призыв для сегодняшнего работника дошкольных организаций.

Включение игры в процесс обучения является одним из главных пунктов-

«Инструктивно-методическое письмо по организации воспитательно-образовательного процесса в дошкольных организациях и предшкольных классах Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году» [1]. Все это подтверждает актуальность данной темы.

Исследования значения игры в процесс обучения проводили и педагоги, и психологи. К.Д. Ушинский подчеркивал легкость, с которой дети усваивают знания, если они сопровождаются игрой. Так же считали А.С. Макаренко, Е.И. Тихеева, Р.И. Жуковская, Д.Б. Менджерицкая .

«Игра – это огромное светлое нежное, через которое в духовный мир ребенка вливается живительный поток представлений и понятий об окружающем мире. Игра – это искра, зажигающая огонек пытливости и любознательности» - писал В.А. Сухомлинский [2].

Исследователи-Е.Н. Удальцова, А.И. Сорокина, А.П. Усова, В.Н. Аванесова, А.К. Бондаренко установили, что дидактическая игра может быть использована для решения различных учебных задач:

- формирования навыков умственной деятельности
- умений использовать приобретенные знания в новых ситуациях.

Реализация программного содержания посредством включения в процесс обучения по инициативе взрослого различных элементов игры послужит для детей игровым образцом, своеобразной формой обучающей игры, которая окажет влияние на содержание последующих игр, на формирование умения самостоятельно осуществлять игровые замыслы.

Чем чаще воспитатель использует игру на занятиях, чем удачнее и разнообразнее будут его находки, тем эффективнее их влияние на самостоятельную игровую деятельность детей.

В ознакомлении с окружающим осуществляется поиск путей привнесения элементов сюжетно-ролевой игры в процесс обучения дошкольников и формирования у них осознанно- правильного отношения к растениям и животным, к себе как части природы, к материалам природного происхождения и предметам, изготовленным из них.

Если полученные знания о природе дети воплощают в игре (зоопарк, цирк и т.п.), то, полученные представления будут яркими, эмоциональными, запоминающимися и повлияют на формирование у детей бережного и внимательного отношения к животному и растительному миру.

Мы подробнее рассмотрим игру, как специально организованную воспитателем и внесенную в процесс ознакомления с природой и взаимодействия с ней.

Такая форма игры имеет дидактическую цель и называется игровой обучающей ситуацией.

Существуют различные виды игровых обучающих ситуаций, в основе которых огромное значение отводится специально организованной сюжетно-ролевой игре.

Фундаментом специально организованной сюжетно-ролевой игры служит короткий, несложный сюжет, который построен на основе жизненных событий, сказочного, литературного произведения, хорошо знакомого детям.

Воспитатель проводит игру и осуществляет руководство над ней, а также насыщает игру ролевыми диалогами и игровыми действиями (осуществляет дидактическую цель).

Существуют следующие типы игровых обучающих ситуаций (ИОС):

1. ИОС с игрушками

– аналогами (объекты природы; конкретных животных или растений (мягкие, резиновые, пластмассовые); пенопластиковые фрукты, овощи и т.д.)

ИОС с игрушками аналогами используется во всех возрастных группах. Они прекрасно интегрируются с чтением художественной литературы.

2. ИОС с литературными персонажами.

Для реализации целей экологического воспитания используют литературные произведения, содержание которых связано с природой, и с использованием кукол – например, сказки «Репка», «Курилка Ряба», «Доктор Айболит», «Красная Шапочка» и др.

Может быть использован литературный персонаж-как знающий, хорошо осведомленный в каком-либо материале (сообщает новые сведения, учит правилам поведения), так и ничего не знающий, наивный (закрепления материала, уточнения, актуализации имеющихся у детей представлений о природе).

2. ИОС типа путешествий.

Путешествия – это собирательное название различного рода игр в:

- посещения выставок, с/х ферм, зоопарка, салона природы;
- экскурсии
- походы
- экспедиции
- поездки и путешествия.

Значение игр-путешествий:

1) дети в игровой форме получают новые знания о природе (воспитатель исполняет роль экскурсовода, зав. фермой, начальника экспедиции и т.п),

2) знакомятся с новыми местами, животными, растениями,

3) получают самые различные сведения об окружающей природе и деятельности человека в ней.

Дети совершают «поездки»: пассажиры сидят, выходят и заходят на остановках, покупают билеты, водитель сидит за рулем, управляет транспортом.

4) Расширяются знания в ознакомлении: с видами транспорта; с профессиями; с правилами дорожного движения; поведения в транспорте; этикета.

Важной особенностью игры является то, что в ней всегда есть ведущий – экскурсовод, руководитель похода и т.п., роль которого берет на себя взрослый.

Сюжет игры нужно продумать так, чтобы дети «посещая» новые места (зимний, летний лес, жаркая пустыня, Арктика), знакомятся с новыми объектами и явлениями в качестве путешественников, туристов, посетителей. Дети слушают пояснения, рассуждают, «фотографируют» [3].

В игры-путешествия легко интегрируются различные виды деятельности: творчество, конструирование, чтение художественной литературы; развиваются навыки основ математики и развития речи и т.д.

Например, в начале игры можно продавать билеты с указанием мест в цифрах или в геометрических фигурах разного цвета (закрепление знаний -цифры, цвета, геометрические фигуры и повторение казахского языка).

Во время путешествия можно «посещать» памятники городской культуры, знакомить с достопримечательностями родного города, рассказывать о выдающихся деятелях. С музыкальным сопровождением игры -путешествия дают возможность решения еще ряда образовательных и воспитательных задач.

В заключительной части путешествий можно предложить детям сконструировать, слепить или нарисовать («Украшим город (цветами, флажками...») «Слепи (нарисуй) друга». « Построй мост»...).

Особую роль в ознакомлении с окружающим миром выполняют *игры с правилами*.

Игры с правилами разделяют на:

- Подвижные («Воробышки и автомобиль», «Найди дерево» - раз, два, три – под березу – беги., «Ласточки и мошка».)

- Сюжетно-подвижные

- Дидактические

- а). настольно- печатные («Зоологическое лото»)

- б). словесные («Закончи предложение», Загадки - описания, «Что бывает желтое?», «Что бывает круглое?», «Что бывает зимой?»)

Центральное звено таких игр – правила – являются главным фактором развивающего воздействия на детей.

Организация игр с правилами предполагает участие в них взрослого.

В игре взрослый выполняет 2 роли: равноправного с детьми участника и организатора.

Взрослый является носителем игровых умений, поэтому выполнение им всегда правил — это главное условие организации и проведения таких игр.

Подвижные игры хорошо проводить на улице, во время прогулки [4].

В ознакомлении с окружающим миром для дошкольников мы часто используем *игры-эксперименты*

Игры-эксперименты помогают:

1. Углублять представления о живой и неживой природе.

2. Способствовать к участию детей в исследованиях и обобщению результатов опытов.

3. Формировать представления о свойствах и качествах предметного мира.

Знания, почерпнутые не из книг, а добытые самостоятельно, всегда являются осознанными и более прочными [5].

Дошкольникам очень нравятся игры-эксперименты:

- с песком («Следы», «Секреты сухого и мокрого песка» ...)

- с камнями («Легкий-тяжелый» и «Какой формы камень?» ...)

- с воздухом («Веселые мыльные пузыри», «Поймай воздух» ...)

- с водой («Тонет-не тонет», «Веселые кораблики», «Водичка дырочку найдет» ...)

- со снегом («Когда растает быстрее», «Хрустит или нет»)

- с бумагой («Угадай пальчиками», «Что я могу». «Какая прочнее?»)

- с пером («Летает, не летает.», «Тонет или плавает», «Какое намокнет первым»)

- с магнитами («Поймай рыбку», «Что притянет», «Магнит и скрепка» ...)

Игры-эксперименты дарят детям не забываемые эмоции и чувства.

Подбор и методика проведения игр зависят от возраста дошкольников. Их можно проводить как во время прогулки, так и в группе. Значение природы в процессе воспитания дошкольников трудно переоценить. Общение с природой положительно влияет на ребенка, делает его добрее, мягче, будит в нем лучшие качества. Через игру дети теснее соприкасаются с природой. Они учатся ее любить, бережно к ней относиться.

Какой бы вид игры не выбрал воспитатель –конечный результат будет зависеть только от него. От педагогического мастерства педагога, его эмоциональности, воображения, умения чувствовать потребности детей и умением владеть и варьировать ситуацией.

Литература

1. «Инструктивно-методическое письмо по организации воспитательно-образовательного процесса в дошкольных организациях и предшкольных классах Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году». Режим доступа: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edushahtinsk/documents/details/336498?lang=ru>
2. Новоселова С.Л. Игра дошкольника. М.: «Просвещение», 2003. - 286 с.
3. Николаева С.Н., Комарова И.А. Сюжетные игры в экологическом воспитании дошкольников. – М., 2003. - С.4-7.
4. Игры на свежем воздухе / Сост. В.В. Маркевич. – Минск, 2004. - 11 с.
5. Павлова Л. Игры как средство эколого-эстетического воспитания / Дошкольное воспитание. 2004. №7. - 14 с.

ӘОЖ 373

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ОЙЫН ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ ДАМУ

Кошербаева А.А.

№28 «Жұлдыз» санаториялық балабақшасы, Астана қ., Қазақстан

Бала – біздің болашағымыз, еліміздің ертеңі, ұрпақ жалғастығы мен дәстүр сабақтастығын сақтап, ата-бабадан келе жатқан ғасырлық мұраны жеткізуші. Қазақ даналығында «Адам ұрпағымен көрікті», «Адам ұрпағымен мың жасайды», «Ата – бәйтерек, бала – жапырақ» деген мақал-мәтелдер тегіннен-тегін айтылмаған. «Балалы үй – базар, баласыз үй – қу мазар» деп түсінген қазақ халқы бала дүниеге келген сәттен бастап, отыз күн ойын, қырық күн тойын жасап, асыға күткен перзентінің адал азамат болып қалыптасуы жолында барын салған. Бала тәрбиесі мен тәліміне, өнегесіне ерекше ден қойып, жасы кіші болғанымен, үлкендердің кеңесіне құлақ түргізіп, ақыл мен парасатты меңгертуге тырысқан. Сондықтан болар, небір би-шешен, батырларымыз шаршы топта сөз бастап, қол бастап, жастайынан зеректігімен, алғырлығымен көзге түсіп отырған. Бұл дегеніміз: қазақтың бала тәрбиесіне қатты көңіл бөліп, оның жақсы адам болып шығу үшін барын салатынын дәлелдейді.

Бала тәрбиесі қай заман болса да өзекті деп санаймыз. Өйткені, еліміздің болашағы – бүгінгі кішкентай балапандарымыздың қолында тұрғандықтан, біз өзіндік сара жолы анық, айқын қалыптасқан, еркін ойлай алатын, өнерлі, ақ пен қараны ажыратып, әділдікке қол жеткізе алатын тамаша ұрпақты тәрбиелеп шығаруымыз керек. Балаларымыздың саналы азамат болуы үшін барымызды салып, ұлттық құндылықтарды меңгертіп, рухты қылып тәрбиелеуге тиіспіз деп ойлаймыз.

XXI ғасыр – ақпарат пен компьютерлік технологияның қарыштап дамыған кезеңінде адамзат баласының ойлау деңгейі өзгеріп, озық технологияларды меңгеруінің арқасында сан салалы өнері дамып келе жатқаны бәрімізге аян. Бүгінгі балаларымыздың тәлім-тәрбиесінде де жаңашыл, зерттелген технологияларды қолдана отырып үйретудің, меңгерудің мәнісі зор деп білеміз. Әсіресе, ойын арқылы үйрету, оқыту технологиясын қолдану жақсы нәтижелерге алып келеді. Себебі, балабақша жасындағы балалардың даму деңгейіне, жас және дара ерекшелігіне сәйкес «ойната отырып ойлату» тәсілін қолданудың берері мол. Өзім балабақшада жұмыс жасайтын болғандықтан, ойын әрекеті арқылы балалардың қызығушылығын оятуға, ынтасын арттыруға, бір жағынан, көңілін көтеріп, сергіте отырып меңгертуге болатынына көзім жетеді. Бұл ретте, әрине, ұлы педагогтер В.А.Сухомлинский, А.С.Макаренко сынды ұлы педагогтердің айтқан пікірлері мен зерттеулерін негізге ала отырып, әдіс-тәсілдер түрлері әлі де болса зерттелу үстінде екендігі анық. «Балалық, бөбектік шақта ойын – жетекші әрекет түрі болып табылады» [1, 45]. Қазақ ағартушылары да балаға тәлім бергенде ойынның маңызы жоғары екенін айтып өткен. Мәселен, Сұлтанмахмұт Торайғыров: «Балалықтың қанына ойын – азық», - деп бекер айтпаса керек. Әсіресе, мектепке дейінгі балалардың ең негізгі әрекеті – ойын болып табылады. Бала ойын ойнап, ән салып, өзінің құштарлығын аттырып, балалық шағының бал дәмін татады.

Ойын әрекетінің берері мол деп жоғарыда айттық. Көрнекті фольклортанушы Әбубәкір Диваев ұлттық ойындарды зерттегенде, балалар өмірі үшін олардың маңыздылығы мен жас ерекшелігіне сай ұлттық ойындар тізбегін атап көрсеткен екен. Ұлттық ойындар, бүгінгі кезеңдегі рөлдік ойындар, қайсысы болсын, баланың танымы мен ой-өрісінің дамуына ықпал етеді. «Қазақтың ұлттық ойындары тек ойын-сауық жағынан ғана емес, ол – спорт, ол – өмір сүру үшін маңызы бар үлкен тәрбие құралы, сонымен қоса, ұлттық ойындар ерлікті, ептілікті, тапқырлықты, табандылықты, тағы басқа мінез ерекшеліктерін қалыптастырады» [2, 5]. Мәселен, «асық» ойыны балаларды ептілікке, шапшаңдыққа

баулыса, «санамақ» ойыны есте сақтау қабілетінің артуына, зейінді болуға үйретеді. Сондай-ақ, балабақша жасындағы балаларға жұмбақтар жасыру зеректікке баулыса, жаңылтпаштар жаттатқызу тілін сындырып, анық, дәл сөйлеуіне негіз болады. Біз әрқашан қандай тәсілдерді қолдансақ та, халықтық тәрбие мектебін негізге ала отырып, ұлттық құндылықтарды дәріптеуді мақсат етуіміз керек деп есептейміз.

Баланың жас ерекшелігіне сай қандай ойын түрі қызығырақ болатынын тәрбиешінің өзі жақсы білуі керек. Ғаламтордың көмегі арқылы қазіргі уақытта қаншама ойын түрлерімен танысып, оны сабақта қолданудың мүмкіндігі орасан зор. Бала қиялы мен ақылын дамытуда қолданылатын ойын түрлерін жас ерекшелігіне сай дұрыс әрі тиімді пайдалана білу, баланың қызығушылығына сай іріктеп алу – тәрбиеші мұғалімнен шеберлікті талап етеді. Мәселен, рөлдік ойындарды «Әке мен бала», «Ана мен бала», «Мұғалім мен оқушы», «Дүкенші мен тұтынушы» деп бөліп, аталған ойындар арқылы түрлі жағдаяттардан шығуға көмектесу, қарым-қатынас жасау мәдениетін ұқтыру, үлкенді сыйлауға үйрету сынды қағидаларды 4-5 жастағы бүлдіршіндерге қолдануға болады. Ал, одан кіші жастағы балалар үшін ұсақ моторикасын дамыту маңызды. Ол үшін суреттер салғызу, бояту, қалам ұстатып үйрету, құммен ойнату, секірту, доппен ойын, конструкторлармен жұмыс істеу сынды қаншама ойын түрлерін пайдалануға мүмкіндік бар. Ойын – бала үшін қашан да қызықты әрі жалықтырмайтын, әрі ақылын одан әрі дамыта түсетін әрекеттің бірі. Балалардың басым уақыты ойнаумен, сол арқылы ойлай білу қабілетінің дамуымен өтеді. Бала ойын арқылы өседі, дамиды, жетіледі. Сондықтан, бала үшін ойынның маңыздылығы өте зор деп түсінеміз.

Алғашқы ұстазымыз Ыбырай Алтынсариннің атасы Балғожа би Ыбырайға: «Үміт еткен көзімнің нұры балам...», - деп хат жолдаған екен. Иә, бала – біздің көзіміздің нұры, оның айналасына сәуле шашып, қуанта түсуінің өзі, түрлі қылықтар шығарып, тәтті тілімен баурауының өзі үлкен бақыт саналмайды ма? Біз өмірге енді ғана келіп, бейімделгелі жатқан балапандарымыздың қанатын қомдап, жетелеп, қатайтуымыз керек. Ол үшін, әрине, жоғарыда атап көрсеткендей, ойын әрекетін пайдаланғанда нәтижелі жұмыс болмақ. Өйткені, ойын әрекеті баланы дамытып қана қоймай, қарым-қатынас жасау дағдысының қалыптасуына, ортамен тіл табысуға, шапшаңдыққа, батырлыққа, табандылыққа, мықтылыққа үйретеді. Біз, тәрбиешілер, әр баламыздың ерекшелігіне сай келетін ойын түрлерін дұрыс қолданып, олардың қызығушылығын арттыра алғанда, балаларымызды жан-жақты етіп тәрбиелеп шығара аламыз. Бала тәрбиесінде ұлттық құндылықтарымызды сіңірту үшін ұлттық ойын түрлерін қоса алып жүру жақсы нәтижелерге апаратынына сенім мол.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мұхамбетова С.Қ. Педагогика және педагогикалық технологиялар (оқу құралы) / Ақтөбе, 2001. – 108 бет
2. Құланова Қ.Қ. Ұлттық ойындарды оқытуда қолданылатын әдістемелік құрал / Астана: Е.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2008. – 86 бет

ӘОЖ 37.373

ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Қ.С.Көшен¹, Г.Б. Бейсенбекова², Г.М. Сарсенбаева³

^{1,2}Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті

³Мальтадағы Американдық университетінің Сапа департаментінің директоры

Логикалық ойындар баланы тапқырлыққа, логикалық ойлауға баулып, ойының ұшқырлығына, өздігінен шешім қабылдауға, салыстыруға, дәлелдеуге әсер етеді. Баланың бойындағы қабілетті ашу шығармашылық бағытта дамуына жетелейді. Осы орайда логикалық ойлау қабілетін дамытудың өзіндік іс-әрекетін ұйымдастырудың мынандай заңдылықтар: «Нені отырғызу керек?», «Нені орналастырсам екен?», «Сыңарын табындар?», «Әзіл жұмбақтар», «Логикалық есептер», «Пішінді орналастыр» логикалық ойын түрлерін айтуға болады. Осындай ойындарды тапқырлықпен, ізденпаздықпен орындаған балалардың білімділік дағдылары қалыптасып жақсы нәтиже береді. Балалардың логикалық ойлауларын дамытудың негізгі кезеңіне жатқызуға болады. Өйткені балалардың ойлары осы кезде нақты-бейнеліден абстрактылы ойлауға қарай дамиды.

Адам іс-әрекетінің ерекше бір түрі ойынның пайда болуын зерттеушілердің біразы өз еңбектерінде өнер және ойын көркемдік іс-әрекеттің алғашқы қадамы деп түсіндіреді. Ойында

шындықтың көрінісі, оның бейнелі сәулесі қылаң береді. Жалпы ойынға тән нәрсе өмірдің әртүрлі құбылыстары мен үлкендердің түрлі іс-әрекеттеріне еліктеу екені белгілі. Ойынның шартты түрдегі мақсаттары бар, ал сол мақсатқа жету жолындағы іс-әрекеттер бала үшін қызықты. Балаларға ақыл-ой, адамгершілік, денешынықтыру және эстетикалық тәрбие берудің маңызды тетігі ойында жатыр. Ойын барысында балалар өзін еркін сезінеді, ізденімпаздық, тапқырлық әрекет байқатады. Сезіну, қабылдау, ойлау, қиялдау, зейін қою, ерік арқылы түрлі психикалық түйсік пен сезім әлеміне сүңгиді. Балалармен ойналатын ойындардың түрлері өте көп, соның бірі баланың тікелей танымдық дамуына әсер ететін-логикалық ойындар.

Логикалық ойындардағы негізгі міндет – балалардың білімін байыту, ойлау қабілеттерін қалыптастыру. Ойлау – шығармашылық әрекеттің негізі болып табылады. Логикалық ойлау адамның интеллектуалдық қабілеттерінің негізін құрайды. Ғұлама ғалым Әл-Фараби өзінің «Логикалық кіріспе» деп алатын трактатында логика өнері сананы әркез қастерлеуден сақтандыратынына, дұрыс ойлауға бастайтын заттардан тұратындығына тоқталып, олар саналы қорытынды жасауда адастырмайтындығын айтқан [1]. Сондықтан логикалық ойлай алу қабілетіне балаларды үйрету өте маңызды. Логикалық ойлауға, қызықты көп тапсырмалар балаларды талпындырады, мысалы:

1. Тышқанды ірімшікке дейін жетуге көмектес. Жасыл қарындашпен керек жолын көрсет.
2. Қолшатырларды сана. Оң жақтағы текшенің ішіне санын жаз.
3. Неше бас киім? Балалар нешеу? Артық бас киімдер бар ма? Неше бас киім артық?
4. Зандылықты бұзбай, жетіспейтін үйді тап.
5. Әр жолақшадағы дөңгелек болатын бөліктерді белгіле.
6. Сол жақтағы сандармен оң жақтағы сандардың айырмашылығын айт.
7. Үстел үстінде 3 шанышқы, 3 пышақ және соншама қасық жатыр. Қанша адамға үстел әзірленген? Шанышқының, пышақтың, қасықтың барлық саны қанша?
8. Ойын «Көңілді санау»
9. Ойын «Сықырлы сызғыш»

Сонымен, мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дамуы үшін логикалық ойындардың орны ерекше. Ойын – мектеп жасына дейінгі кезден басталып адаммен өмір бойы ілесіп жүретін ерекше қызмет түрі. Ойын – балалардың оқуға, еңбекке деген белсенділігін арттырудағы басты құрал, баланың психикасында сапалы өзгерістер тудырады: бала зейінінің, жадының қалыптасуына ойлау, қиялдау қабілетінің дамуына әсер етеді [2]. Логикалық ойлау шығармашылық және таным әрекетінің негізі болып табылады. Оқыту мен тәрбиелеудің негізін қалыптастырудың құралы – ойын әрекеті, яғни, ойын – баланың жетекші әрекеті.

Ойын тек қана балаларды қызықтырып, уақыт өткізудің құралы болмай, балаға берілетін білім мен тәрбиенің құнды негізі болуы керек. «Логикалық ойлау» дегеніміз – логика заңдылықтарын пайдалана отырып, ой-пікірлерді тұжырымдарды қолдануға негізделген ойлаудың бір түрі. Баланың логикасын дамыту ұғымдарын өсіру, оқу-тәрбие үрдісіндегі ұдайы жүргізілетін жұмыс. Балалардың логикалық ойлау қабілеттерін дамыту талаптары [3]:

- Сабаққа балаларды түгелдей қамту;
- Жеке дара қасиеттерін ескере білу;
- Іс-әрекетке қызықтыра білу.
- Ынталандыру

Логика ойлау әрекетінің жарты шары. Ал ойлау әрекетінің негізгі көмекшісі ол – ойын. Ойын барысындағы танылғанның барлығы есте оңай сақталады. Ойынның логиканы дамытатын түрлері көп. Мұндағы ойындарды кез келген жағдайда: сабақ барысында, серуенде, тіпті саяжайға бара жатқанда да ойнауға болады. Осы негізді басшылыққа ала отырып, мектепалды даярлық тобы балаларымен жүргізуге болатын іс-тәжірибеден мынадай ойын жинақтарын ұсынуға болады. Баламен әзілдесіп, оны өзіңмен тең ұстап ойнаған ұтымды.

Пішіндер әлемі Ойын шарты:

Геометриялық фигуралар дайындағанда көлемдері бойынша әрқилы қылып дайындаймын және балаларда көлем, пішін, саны жайында түсінік қалыптасады.

Бала сипаттағанда:

- «үлкен – үлкенірек – ең үлкен»,
- «кішкентай – кішірек – ең кішкентай»,
- «биік – биігірек – ең биік»,
- «ауыр – ауырырақ – ең ауыр»,
- «жеңіл – жеңілірек – ең жеңіл»,
- «терең – тереңірек – ең терең»,

«жарық – жарығырақ – ең жарық»,

«қараңғы – қараңғырақ – ең қараңғы» және т. б. тиісті салыстырмалы және таңдаулы шырайдағы салыстырмалы сын есімдерді дұрыс өзіндік дербес қолдануға үйретемін.

«Санына қарай салыстырайық» ойыны

Ойын шарты: Бастапқыда балаларға қай жерде ойыншықтың көптігін, ал қай жерде аздығын көзбен анықтауды ұсынамыз, яғни, үзіліссіз мөлшерлерді салыстыра бастаймыз. Алғашқы мысалдардың жауаптары көзге көрініп тұруы қажет.

«Жеуге жарайтын – Жеуге жарамайтын» ойыны

Ойын шарты: Осы ойынды топпен жіктеу ойынын бәріміз білеміз. Ұқастығына байланысты басқа да белгілерді таңдауға болады: тірі – тірі емес, қозғағышы бар – қозғағышы жоқ, дөңгелегі бар – дөңгелегі жоқ және т. б.

Төртінші артық» ойыны

Ойын шарты: Басқаларына сәйкес келмейтін затты «геометриялық пішінді) алып тастау немесе боямау керек және топты жалпылама сөзбен атау қажет. Есту арқылы жұмыс жасау: тәрбиеші сөздер айтады да, солардың ішінде басқаларға сәйкес келмейтінді бөліп көрсетуді сұрайды, мысалы: 3 шеңбер, 1 төртбұрыш (пішін бойынша), 3 қызыл пішін және 1 жасыл пішін (түс бойынша)

«Мен не жасырдым?» ойыны

Ойын шарты: Балалардың алдына 3 - 4 түрлі заттар немесе қос суреттер қойылған. Балаларға сұрақ қою арқылы мен айтқан карточкамды немесе затты табуы керек. Әрбір сұрақтан кейін, әрі қарай қарастырылмайтын карточканы алып тастатып отырамын Мысалы, «Ол тірі ме?» деген сұраққа «иә» деп жауап берілсе, тірі емес заттар бейнеленген карточкаларды төңкеріп немесе алып тастаған жөн, ол баланың әрі қарай ізденуін және сұрақ қоюын жеңілдетеді.

1 - 10 - ға дейін санау ойыны

Ойын шарты: Бала 1 - 10 аралағында таңбаларды тани білу. Аталған санға байланысты қимыл жасап үйретемін. Мысалы шапалақтап санау, немесе түрлі санамақпен жаттатамын

«Орнынды тап» ойыны

Ойын шарты: Балалар реттік номерімен тұрады да тәрбиеші «Ап, қасқырым аш» деп балаларды ойнап қуса балалар «қасқырдан» құтылғаннан кейін тез өз орындарын реттік номерімен тауып алу керек

«Қойма» ойыны.

Ойын шарты: Тәрбиеші «Әй, бүлдіршін! Қасқырлар мен лақтарды жинаңдар дейді. Мына жерге салыңдар деп 2 қорап ұсынады. Балалар ойыншықтарын, карточкаларын жинай бастайды, сол кезде тәрбиеші сен тағы қасқырлар мен лақтарды бір жерге жинап қойдың ба? Сенің лақтарыңнан түк те қалмас, қасқырлар лақтарды жеп қояды ғой!»,- деп баланы заттарын жүйелеп жинауға үйретеді

«Қажет суретті тап».

Ойынға қажет заттар: Үлкен және кішкене суреттер немесе қуыршаққа арналған ыдыстар, пластилиннен жасаған заттар, конфет, бауырсақ, т. б. Ойын ережесі: Егер ойын суреттермен жүргізілсе тәрбиеші - үлкен суретті балалардың бәрі көретіндей орынға іледі. Мысалы: үлкен тарелка немесе орамал ұстаған қыздың суреті. Балалар қораптағы суреттердің ішінен тақтаға ілінген сурет мазмұнына сәйкес заттардың суретін алып үстелге қояды. Не істегені туралы айтады.

Ойындар балалардың таным белсендігін жандандыратын, өздігінен ойлауын дамытатын тәсілдердің бірі. Олар кез - келген оқу материалын қызықты да тартымды қылып, балалардың көңіл - күйін көтеруге, өздерінің жұмыстарына қанағаттануға және өтілген тақырыпты жеңіл меңгеруге көмектеседі. Тақырыпты ашу барысында ойын арқылы дамытуға арналған тапсырмалар жүйелі қолданылып, ұйымдастырылып отырса сонда ғана тәрбиешінің тақырып мақсатын ашуына мүмкіндік береді.

Логикалық ойындар баланың интеллектуалдық деңгейін көтеретін болғандықтан әр оқу іс-әрекетінде тапсырмаларды түрлендіріп, қызықтырып қолдану қажет. Мектепке дейінгі ұйымдарда қарапайым математикалық ұғымдарды қалыптастыру оқу іс-әрекетін балалардың ойлау қабілеті жетерліктей жас ерекшеліктерін ескере ұйымдастырса ғана, оның ойлау қабілетінің дамуына мүмкіндік туады.

Интеллектуалды қабілеттердің дамуы үшін қолайлы кезеңі мектепке дейінгі балалық шақ десек, онда осы кезде бала өздігінен талдауды, пайымдауды, заңдылықтарды ұстауды, себеп-салдарлық байланыстарды анықтауды үйренеді. Қабілеттердің басқа түрлерімен салыстырғанда, зияткерлік қабілеттердің ерекшелігі - олар жеке әрекет түріне емес, барлық бағыттарға қолданылады. Интеллектуалды қабілеттер неғұрлым дамыған болса, бала көптеген тар бағыттағы іс-шараларда

соғұрлым тиімді болады, өйткені пайда болған мәселелерді шешудің жаңа әдістері мен тәсілдерін табу үшін өз бетінше ойлана алады

Әр баланың жеке қабілетін анықтап, оны белгілі бір бағытқа жетелеу, тәрбиеші парызы. Логикалық ойындар балалардан тек қана математикадан білім емес күнделікті өмірде кездесетін әртүрлі жағдайға байланысты білімді талап ететін тапсырмалар. Балалардың байғақыштығын дамытуға негізделген логикалық ойлауды дамыта оқытуды негіздеу үшін логикалық ойлау ұғымын терең түсіну керек. «Ойлау - логиканың заңдылықтармен формаларына бағынады. Соңын ішінде баланың танымдық қабілеттерін дамытуда логикалық ойындар ерекше рөл атқарады [4]. Ең алдымен, әдемі сөйлеуге дағдыландырса, логикалық тапсырмаларды шешуге деген құлшыныс, олардың жаттау қабілеттерін, танымдық ой- өрісін дамытады. Логикалық ойындар барысында бала өзінің қоршаған ортадан көргенін, байқағанын өзінің өмірінен алып, оны басқаша қайтадан тереңірек беруге тырысады. Бала өзінің қоршаған ортаны адамдар арасындағы қарым қатынасты білуі мен сенуі ойын негізінде жүзеге асатындықтан тәрбиеші логикалық тапсырмалар түрлерін тиімді пайдаланғаны жөн. Мұндай тапсырмалар арқылы баланың зейінін, есте сақтау қабілетін, ойлау қабілетін, дүниетанымын дамытамыз.

Жалпы қорытындылай келе, баланың логикалық ойындар арқылы танымдық және интеллектуалдық қабілеттерін дамыту бағытындағы жұмыстар жүйеленді және оны ұйымдастырудың тиімді жолдары, әдіс-тәсілдері айқындалды, ол өз ретінде, балалардың логикалық ой- қабілеттерін қалыптастыру жұмысының жағдайын бір шама арттырады.

Әдебиеттері тізімі

1. Жарықбаев Қ. Психология / Жарықбаев Қ. – Алматы – 2002.
2. Сағатбекова К. Баланың логикалық ойлауын дамыту / Сағатбекова К. – Отбасы және балабақша, 2008. №5.
3. Рахымбек Д. Логикалық ойлау қабілетін дамыту / Рахымбек Д. – Қазақстан мектебі – 2008. №10, №11.
4. Шегебаева Б. Бала логикасын дамыту. / Шегебаева Б. – Отбасы және балабақша – 2008.

ӘОЖ 373

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ-ӘЛЕМДІК МӘДЕНИЕТКЕ ЕНУ ЖОЛЫ

С.Т. Кударина¹, П.К. Бекжасарова²

^{1,2}«Толағай» бөбекжайы КМҚК, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазақстанның қазіргі әлеуметтік-экономикалық және мәдени өмірі жағдайында қоғамды жетілдірудің басым бағыттарының бірі ұлттық дәстүрлерді рухани жаңғырту болып табылады. Әлемдік қоғамдастық шеңберіндегі интеграциялық үрдістер мен этномәдени өзіндік сананың артуы ұлттық мәдениеттердің дамуына көбірек көңіл бөлуде.

Тәрбие - бұл жан-жақты дамыған, әлеуметтік маңызды тұлғаны қалыптастыруға бағытталған интеграцияланған процесс. Ұлттық тәрбие оқу процесінің нәтижесі ретінде емес, әлемдік мәдениетке енудің бірінші кезектегі құралы ретінде әрекет етуі маңызды. Тәрбиенің ұлттық негіздемесі-бұл ең күрделі процесс, және оның тетіктерінің бірі-ұрпақтан-ұрпаққа берілетін және нақты өмірлік шындықта игерілетін қоғамның лайықты мүшесін тәрбиелеудің халықтық жинақталған әдістері білім беру жүйесіне енгізу. Бұл әлеуметтік тәжірибені, жеке және әлеуметтік мінез-құлық нормаларын, дәстүрлі өмір салтын және этникалық идеологияны жеткізуден басқа ештеңе емес.

«Қазақстан Республикасындағы этномәдени білім беру тұжырымдамасында» ұлттық бірегейлік өз тарихындағы, мәдениетіндегі оқиғаларды білу, қалыптасқан рухани құндылықтарға адалдық, ұлттық батырларды қастерлеу нәтижесінде қалыптасатыны атап көрсетілген. Нормативтік құжаттарда көрініс тапқандай этномәдени бірегейлікке қол жеткізу міндетін шешудің негізгі құралы отбасында, мектепке дейінгі мекемелерде, ұлттық-мәдени орталықтарда оқыту мен тәрбиелеудің мазмұны болып табылады [1].

Бағдарламаны іске асырудың негізгі міндеттерінің бірі еліміздің патриоттық, мәдени-тарихи дәстүрлері негізінде мәдени және адамгершілік құндылықтарды сіңіру болып табылады. Бұл бағыттағы педагогтың міндеті-балаларды жарқын және қызықты жұмыс түрлері арқылы халықтың мәдениетімен, әдет-ғұрыптарымен және дәстүрлерімен таныстыру. Ең алдымен, педагог өзі өз өлкесінің мәдени ерекшеліктерін білуі керек. Тәрбиеші педагогикалық процестің мәнін түсініп, баланы жеке тұлға

ретінде қалыптастыруда, импровизацияда этнопедагогика құралдарын қолдануы керек. Мектепке дейінгі балалық шақ-адам өмірінің жарқын кезеңі. Бала одан не шығарады? Әрине, ананың жарқын бейнесі, отбасылық ошақтың жылуы, өз ауылының естелік орындары. Ең құнарлы жол-ұмытылған ұлттық құндылықтарды жаңғырту. Бақытымызға орай, балалық шақ-бұл ұлттық мәдениеттің бастауларына шынайы сусындау мүмкін болатын уақыт.

Біздің балабақшада әртүрлі ұлттардың балалары бірге тәрбиеленуде. Сол ұлт өкілдерін халқымыздың асыл мұраларымен таныстыра отырып, олардың бойына елімізге деген құрмет пен патриоттық сезімді дарытуда түрлі іс-шаралар атқарылып жатыр. Солардың көш басында тұрағаны-халық ауыз әдебиеті үлгілері арқылы елін тәрбиелеу.

Кез-келген ұлттық мәдениеттің негізі-халық өзінің ғасырлық тарихында жасаған фольклорлық шығармалар. Халық ауыз әдебиеті баланың бойына ізгілік пен адамгершілікті сіңіретін бірден-бірден жол десек те болады. Ертегілер арқылы бала адам туралы, ондағы мәселелер және оларды шешу жолдары туралы терең білім алады. Ертегілер өмірді растайтын үлкен мағынаға ие, өйткені адам оларда ең жоғары құндылық деп танылады. Ертегіні қабылдау-бұл баланың ертегі кейіпкерінің позициясына ауысуы, оның жолында тұрған кедергілерді жеңуге тырысуы. Осылайша, өмірлік даналық ертегілерде бейнеленген ғасырлар бойғы халықтық тәжірибенің нәтижесі ретінде көркемдік кемелділікпен, бейнелі шешімдердің айқындылығы мен қол жетімділігімен үйлесіп, ертегіні құнарлы педагогикалық материалға айналдырады [2].

Ауыз әдебиетінің кішігірім жанрлары, яғни мақал-мәтелдер, жаңылпаштар қысқа, поэтикалық бейнелілігімен ерекшеленеді, адамгершілік нормаларын, мінез-құлық ережелерін, адамдармен қарым-қатынас дағдыларын есте сақтау үшін маңызды.

Балабақшада мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу меен оқытуда ұлттық құндылықтарды қолдануға көп көңіл бөлінеді. Мысалы, дене шынықтыру минуттарын өткізу үшін «Қара жорға» қазақ халық биі немесе қазақ ұлттық жылжымалы ойыны түріндегі фольклорлық гимнастика сәтті пайдаланылуда. Себебі халық билері халықтық мәдениеттің элементі ретінде ұлттық және ұлтаралық бала тәрбиесінде де үлкен маңызға ие. Бұл қозғалыстар мен кимылдар арқылы халықтың көзқарасын, дүниетанымын білдірудің символдық тәсілі. Хореографиялық өнердің әрбір жанры қоршаған әлемді, адамды және адами қарым-қатынасты тануға ерекше мүмкіндіктер береді. Би өнері әр этностың, этникалық топтың мәдениетінде қандай да бір дәрежеде, формада болады. Бидің тірі бейнелерінде адамдар адамды қалай көргісі келетінін, қандай мінез-құлық белгілері мен мінез-құлық үлгілері еліктеуге лайық екенін көрсетті [3].

Ұлттық құндылықтарды үйретудің біз қолданып жүрген тәсілдердің бірі-рөлдік ойындар. Балалардың дамуының барлық жас кезеңдерінде көркем әдебиетке қызығушылық тудыру маңызды. Драматизация, рөлдік ойындарды ұйымдастыру балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытады, халықтық дәстүрлерге, республикамыздың шегінде бар ұлттық мәдениеттердің ерекшеліктеріне қызығушылықты оятады.

Біздің балабақшаның тәрбиешілері ұлттық құндылықтар элементтері бар ұйымдастырылған іс-әрекеттер негізінде зияткерлік ойындарды да сәтті өткізуде. Жұмысқа ата-аналар белсенді қатысады. Олар өз бұйымдарын қазақ халқының қолданбалы өнер көрмесіне әкеледі.

Біз «Әжемнің сандығы» қолөнер байқауын өткіздік. Ата-аналар аса қызығушылықпен іске асырды. Әрқайсысы қолөнер жасау тарихынан шағын әңгіме жазды. Бұл кестелер, жіп қуыршақтары, ежелгі қазақ халық костюмдері, саздан жасалған мүсіншелер, қайың қабығынан жасалған бұйымдар, ағаш ыдыстар. Жалпы, олар қолдарынан келгеннің бәрін әжесінің сандығынан алды. Балабақша тәрбиешілері балалар мен олардың ата-аналарына экскурсиялар өткізді.

Біздің балабақшада ұлттық кеңістік құрудың ең кең тараған тәсілі-жекелеген бұрыштарды безендіру. Мысалы, киіз үй, ұлттық ыдыс-аяқ, қазақ халқының үй жануарлары, олар баланың өз халқының өміріне, мәдениетіне, қолөнер тарихына деген қызығушылығын қалыптастырады. Нәтижесінде бала өсіп, ата-бабаларының мұрасын сақтауға тырысады.

Біздің мекеменің әр жас топтарында ұлттық киімдерді, музыкалық аспаптарды, қазақ ойыншықтарын және ұлттық рәміздерді күнделікті қабылдауды қамтамасыз ететін қазақ ұлттық мәдениетінің бұрыштары рәсімделеді.

Балаларды ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеуде әрбір халық ойыншықтарына ерекше көңіл бөлген. Халық ойыншықтарымен ойындар балаларды қиялға, ұлттық мәдениетке деген қызығушылықты дамытуға шақырады. Халық ойыншықтарының арасында ерекше орын алатын-қуыршақ. Сол қуыршақтарға қазақ есімдерін беру арқылы да балалар халқымыздың құндылықтарына жақындата түсеріміз хақ [4].

Халқымызға тән сондай бір ерекше ойыншықтың бірі-асық. Асық ойыны ежелден келе жатқан қазақ халқының ата-бабаларымыздан қалған ұлттық көне мұра ретіндегі адамдарды бауырмашылыққа, ептілікке, ұжымдыққа біріктіретін бренд ойындарының бірі болып табылады. Бұл ойын баланы жүйке жүйелерін шыңдап, оны шыдамдылық, дәлдік, мергендік, шымырлыққа тәрбиелеу құралы. Асық - жас баладан бастап ересек адамдар ойнайтын ойындарда қолданылған.

Қазіргі кезде балалардың арасында ұялы телефонға телміру, ойын автоматтарына құмар болу нәтижесінде көптеген қайғылы оқиғалардың орын алуы мен балалардың жүйке жүйесінің өзгеріске түсу қаупі жоғарылағандығын дәлелдеп дәрігерлер мен ғалымдар дабыл қағуда. Ақпараттар ағыны толассыз ағылған мына заманда ғаламтордың пайдалы жағымен қатар зиянды жағы да бар екендігін мойындаймыз. Асықпен көптеген ойындар байланысты. Мәселен, «Ханталапай», «Асық ату» сияқты ойындары. Ол 1-суретте көрсетілген.

1-сурет

«Асық ату», «Ханталапай» ойындарын ойнау сәті

Биылғы оқу жылында балабақшамыз «Асық-ұлттық бренд» жобасы аясында жұмысын жалғастырғалы отыр. Осы орайда балабақша педагогтары балалардың танымын, логикалық ойлау қабілеттерін дамытуда түрлі ойындар жасап, оларда күнделікті күн тәртібінде пайдалануды бастап кеттік. Асықтармен жабдықталған бұрыш ашып, оларды өз қолымызбен жабдықтадық. Былтырғы оқу жылында «Асық акциясын» ұйымдастырып, екі мыңнан астам асық жиналды. Сол жиналған асықтар да түрлі ойындар жасалуы үшін пайдаланылуда. Ол 2-суретте көрсетілген.

2-сурет

Демек, ата-бабамыздан мұра болып келе жатқан ұлттық ойындарды, оның ішіндегі асық ойынының пайдасы мол ұлттық бренд, ұлттық қазына, құндылық ретінде тануға дәлелдің сан қырлы екендігін мойындауымыз керек. Заманауи ойындармен салыстырғанда асық ойыны ешқандай қаражат жұмсамайтын, ғаламтор мен ойын автоматтарын қажет етпейтін, далада да, үй ішінде де ойнауға болатын қызықты ойын.

Қазір біздің Республикамыз Тәуелсіздігі нық болған кезде ежелгі мәдениет тұрақты түрде жанданып, қазақтың ұлттық ойындары дамып жатыр. Қазақ ұлттық ойындарының ерекшелігі-балалардың ақыл-ойының, ойлау жылдамдығының, қиялын байытудың және баланың шығармашылық өзін-өзі көрсетуінің дамуы үшін мүмкіндіктердің болуы. Қазақ ұлттық ойынын мектеп жасына дейінгі

балалардың ақыл-ой дамуының құралы ретінде қарастыруға болады. Қазақ халқының ұлттық ойындарының мазмұнында баланың дүниетанымын жеткілікті дәрежеде кеңейтетін, оның әлем, ел, туған халық туралы түсініктерін нақтылайтын танымдық ақпараттар жинақталған. Сол себепті балалардың бойына халқымызға деген құрмет пен мақтаныш сезімдерін оятуда ұлттық ойындарды қолданбау мүмкін емес. Оны дене шынықтыру нұсқаушысы да, қазақ тілі мұғалімдері де, музыка жетекшілері де, тәрбиешілер де қолданады.

Ұлттық құндылықтарымызды дәріптеуде аз жұмыстар атқарылған жоқ. Ол жұмыстар кешенді түрде жасалғанда ғана жеміс берері сөзсіз. Сондықтан ертеңгі болашағымызды жарқын етер бүлдіршіндерді тәрбиелеуде талмай еңбек етуіміз керек. Педагог өзіне артылған жүкті түсінгенде ғана нәтиже шығады. Елін сүйіп, құрметтер ұрпағымыз көп болсын. Себебі ұлттық құндылықтарымыз арқылы ғана әлемдік мәдениеттің бір бөлшегі боламыз.

Әдебиет:

1. Ә.Табылдиев Қазақ этнопедагогикасы. Алматы, 2001 ж.
2. К.Ж. Қожахметова Халық педагогикасын зерттеудегі кейбір ғылыми және теориялық мәселелері. Алматы, 1993.
3. С.А. Козлова Дошкольная педагогика: учебное пособие для студентов средних учебных заведений. Москва, 2000.
4. А. А. Меңжанова Мектеп жасына дейінгі балаларды көркем әдебиет арқылы тәрбиелеу. Алматы, 1987 ж.
5. К.Б.Жарықбаев, С. Қалиев Қазақ тәлімінің тарихы. Алматы, 1995 ж.
6. Б.Төтенаев Қазақтың ұлттық ойындары. Алматы, 1994 ж.

ӘӨЖ- 373.21(072)

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ТӘРБИЕЛІК БІЛІМ БЕРУ ҮРДСІНДЕГІ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Кусаинова А.А.

Астана Халықаралық университетінің, Педагогикалық колледжінің
Мектепке дейінгі бөлім оқытушысы, Астана қаласы, Қазақстан

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесіндегі Республиканың мемлекеттік саясаты мектеп жасына дейінгі балаларға сапалы білім алу үшін қолжетімділікті қамтамасыз етуге және тең бастапқы мүмкіндіктер жасауға бағытталған. Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаевтың «Әділетті мемлекет. Біртұтас Ұлт. Берекелі қоғам» атты Қазақстан халқына арнаған жолдауын орындау, «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасы мен Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы №137 қаулысымен бекітілген.[1] Осыған орай, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік білімді дамыту бағдарламасында балаларды сапалы мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеумен толық қамтуды қамтамасыз ету, балаларды мектепке дайындау үшін олардың мектепке дейінгі тәрбие және оқу бағдарламаларына тең қол жетімділігін қамтамасыз ету болып табылады. Сондықтан қазіргі кезде мектепке дейінгі білім беру ұйымында тәрбиелеу мен білім беру процесін жоспарлау мен ұйымдастырудағы жаңа тәсілдері мен баланың мүдделеріне, қажеттілігі мен әлеуметтік дағдыларының дамуына баса назар аударуда. Бүгінгі таңда мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының тәрбие мен оқыту бағыттарын қоғам сұраныстарына сәйкес құру көкейкесті мәселелердің бірі болып отыр. Осыған орай, мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің кәсіби білімдерін жетілдіру, оқу тәрбие үдерісінде инновациялық технологияларды қолдануға бағыт-бағдар беру, озық іс-тәжірибелер мен идеяларды насихаттау негізінде жүргізіледі. Білім мазмұнының жаңартылуы жаңа талап, жаңа міндеттер қояды. Жаңа білім беру жүйесі дәстүрлі оқыту үдерісін түбегейлі өзгертуді және оқытудың жаңа технологияларын оқыту үдерісіне тиімділікпен енгізу жолын негіздейді.

Балалардың ой-дағдысын, есте сақтау қабілеті, логикалық ойлауы, дене бітімі мен ақыл-есінің дамуын, оқыту тілін меңгергендігін, жаңа технологияларды қолдана білуін, білім сапасын ескерген жөн. Бұл міндеттерді орындау барысында педагогтың жұмысы күрделенбек. Бұл жаңа бағыт оқудың нәтижесін алдын ала болжап және сол арқылы балалардың өзін-өзі дамытуға қатысуын мүмкін етеді. Жаңа педагогикалық технологиялар жүйесін қалыптастырған еңбектер мен зерттеулерде қазақстандық білім беру ұйымдарының болашағына игі ықпалын тигізер жолдар мен бағыттар да айқындалды. Баланы білім беру үдерісінің нысаны ғана емес, сол үдеріске қатысушы маңызды субъектісі деп санап,

оның ана тілінде терең ойлай алуы мен шебер сөйлеуін, сауатты жазу тілін дамытып, оқу барысында алған білімі мен игерген машық-дағдыларын өмірдің қажетті жағдаяттарына сай әрі дұрыс қолдана алатын дәрежеге жеткізу – жаңа педагогикалық технологиялардың негізгі мақсаты. Тәрбиеленушілердің тұлға ретінде қалыптасуына көмектесу, білім алып, өзінің қабілеттерін ашып, дербес дамуына жол көрсету – заманауи әдістерді қолдану қажеттілігін айқындайды.

Қазіргі кезеңде республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, қазақстандық білім беру жүйесі әлемдік білім беру кеңістігіне еруге бағыт алуда. Бұл мектепке дейінгі оқытуда инновациялық үрдістердің дамуымен байланысты болып отыр. Қазіргі заманғы педагогтардың заманауи технологияларды білуі – уақыт талабы. Электрондық жүйеде оқытуда мультимедияны пайдалану, балаларға ақпаратты беру жылдамдығын, оны түсінуді көтеріп қана қоймай, сонымен қатар мынандай маңызды салаларды интуиция, образдық ойлауын дамытады. Мектепке дейінгі мекемеде интерактивті тақтаны пайдалану тәсілдері өте көп. Бұлар презентациялар, интерактивті оқыту бағдарламалары, графикалық, бағдарламалық орталықтарда жобалар құрастыру. "BilimKids.kz" технологиясы бойынша жұмыс атқару кезінде педагогтар тек тәрбиеленушілерді жақсы танып қоймай, өздерінің қабілеттері ашылады. Ата-аналардың балабақшадағы іс-шаралардың белсенді қатысуына арналады.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының тәрбие мен оқыту бағыттарын қоғам сұраныстарына сәйкес құру көкейкесті мәселелердің бірі болып отыр. Осыған орай, мектепке дейінгі ұйымдар педагогтерінің кәсіби білімдерін жетілдіру, оқу тәрбие үдерісінде инновациялық технологияларды қолдануға бағыт-бағдар беру, озық істәжірибелер мен идеяларды насихаттау негізінде жүргізіледі. Инновациялық іс- әрекеттің мазмұны мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының оқу- тәрбие үдерісінде қолданылатын бағдарламаларды басшылыққа ала отырып, мектепке дейінгі педагогика мен психология, элеументтану, медицина саласындағы ғылыми- зерттеу жұмыстарының нәтижелері негізінде анықталады. Білім беру үрдісін технологияландыру педагогтардың балалар әрекеттерін ұйымдастыру мен мектепке дейінгі білім берудің сапасына оң әсер етеді. Қазіргі таңда көптеген интерактивтік бағдарламалық бөлімдер, қозғалмалы объектілер құруға мүмкіндік беретін векторлық және графикалық жабдықтар көптеп шығып, қолданыс табуда. Осындай құралдардың бірі – электронды оқулықтарды балабақшаларда кеңінен пайдалану. Балабақша баласына электронды оқулықтар біріншіден, балалардың қызығушылығын арттырады, екіншіден, зейін қойып көрумен қатар түсінбеген жерлерін қайта көруге мүмкіндік алады.

Мультимедиялық электронды оқулықтар балабақшада балаларға арналған таптырмас құрал болып табылады. Өйткені, балалардың зейіні әр түрлі әдемі түстерге, ойыншықтарға, әдемі суреттерге, әсемдікке әуес болады. Электрондық оқулық пен оқытудың негізгі мақсаты: «Оқыту процесін үздіксіз және толық деңгейін бақылау, сонымен қатар ақпараттық ізденіс қабілетін дамыту». Электрондық оқулықтарды пайдалану балалардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпен жұмыс істеуге жағдай жасайды. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы электронды оқулықпен оқытудың мынадай басты міндеттерді шешуге мүмкіндік береді: сапалы білім беруге бағытталған үздік білім беру технологияларымен қамтамасыз етуге; әрбір баланың жеке дамуын кешенді қамтамасыз етуге; толыққанды білім беру кеңістігін құруға; білім беру процесін технологияландыру; мектеп жасына дейінгі балалар мен тәрбиеші педагогтардың инфокоммуникациялық мәдениетін дамытуға [2]. Электронды оқыту құралдарына кейс технологиялар, ТВ – технологиялар, ақпараттық – коммуникациялық технологиялардың интеграциясына негізделген желілік технологиялар жатады. Мектепке дейінгі мекемелерде ақпараттық қатынастық технология құралдарын қолданудағы мақсаты – баланың танымдық қызығушылығын қалыптастыру. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы электронды оқулықпен оқытудың мынадай басты міндеттерді шешуге мүмкіндік береді: сапалы білім беруге бағытталған үздік білім беру технологияларымен қамтамасыз етуге; әрбір баланың жеке дамуын кешенді қамтамасыз етуге; толыққанды білім беру кеңістігін құруға; білім беру процесін технологияландыру; мектеп жасына дейінгі балалар мен тәрбиеші педагогтардың инфокоммуникациялық мәдениетін дамытуға мүмкіндік туғызады. [3]. Бүгінгі таңда заманауи талаптарға сай баланың жан - жақты дамуына - "STEAM" технологиясының рөлі жоғары. Steam-білім әлемдегі негізгі трендтердің бірі. Steam технологиясы алғаш рет АҚШ-та балаларды жоғары технологиялық дамыған кеңістікте өмір сүруге дайындауға бағытталған әдістемелік - пәндік ортада балалардың қызметін ұйымдастыру үшін қолданылды. Мектеп жасына дейінгі балалардың практикалық іс-әрекет дағдыларын дамытудан басқа STEAM-технологиясы балалардың нақты өмірлік жағдайларды бастан кешіруіне жағдай туғызады. Пәндік-кеңістіктік даму ортасындағы әдістер баланың санасында әлемнің тұтас бейнесін жасауға көмектеседі. Мысалы, "Лего" конструкторлары, ағаш конструкторлары, ойыншықтары модельдеу, зерттеу жұмыстары баланың логикалық ойлау және шығармашылықты қабілеттерін дамытуды қамтиды. STEM білімі алты

модульден тұрады. Әрбір модуль STEM-білім беру мақсаттарын іске асыруды қамтамасыз ететін нақты міндеттерді шешуге бағытталған:

1. "Ф.Фребельдің дидактикалық жүйесі" білім беру модулі - қоршаған әлем объектілерімен тәжірибе жасау - геометриялық денелермен және пішіндермен әрекет ету арқылы логикасын - кеңістіктік қатынастарды игеру - әртүрлі бұрыштар мен проекциялардағы құрылысты түсіну.

2. "LEGO-құрастыру" - практикалық және ақыл-ой экспериментіне, жалпылауға, сөздік қорын дамытуға, өз ойын ортаға салып талдай білуге үйрету.

3. "Математикалық даму" білім беру модулі-шамасы, пішіні, кеңістігі, уақыты, саны және санау бағыттары бойынша балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, математикалық даму мәселелерін кешенді шешу

4. «Робототехника» білім беру модулі - логика мен алгоритмдік ойлауды дамыту; - бағдарламалау негіздерін қалыптастыру; - жоспарлау, модельдеу қабілеттерін дамыту; - ақпаратты өңдеу; - абстракциялау және заңдылықтарды табу қабілетін дамыту.

5. «Мен әлемді құрамын «Мультстудиясы» білім беру модулі-АКТ (ақпараттық-коммуникациялық технологиялар) және цифрлық технологияларды игеру; - медиа технологияларды игеру; - көркем және техникалық шығармашылық синтезі негізінде өнімді қызметті ұйымдастыру.

6. «Тірі және жансыз табиғатпен тәжірибе жасау» білім беру модулі - тәжірибелік-эксперименттік қызметте қоршаған әлем туралы идеяларды қалыптастыру; көрнекі сенсорлық қабылдау процесінде барлық тіршіліктің бірлігін түсіну; - экологиялық сананы қалыптастыру. Заманауи инновациялық технологиялардың ерекшелігі – білімді жатқа меңгерту емес, балалардың өз бетінше меңгеруіне ұмтылатындығында. Ол есту, көру қабілеттерін арттыруға, сөздік қорын ауызша дамытуға бағытталады. Заманауи технологияларды пайдалана отырып нәтижесінде: әр бала өз бетімен жұмыс істеуге дағдыланды, әр баланың жеке қабілеті анықталды; бір-бірімен бәсекеге түседі. Мектеп жасына дейінгі балалардың практикалық іс-әрекет дағдыларын дамытудан басқа STEAM-технологиясы балалардың нақты өмірлік жағдайларды бастан кешіруіне жағдай туғызады. Пәндік-кеңістіктік даму ортасындағы әдістер баланың санасында әлемнің тұтас бейнесін жасауға көмектеседі. Мысалы, "Лего" конструкторлары, ағаш конструкторлары, ойыншықтары модельдеу, зерттеу жұмыстары баланың логикалық ойлау және шығармашылықты қабілеттерін дамытуды қамтиды. "STEAM" технологиясының объективті артықшылықтары:

1. Жаратылыстану ғылымдарының, инженерлік шығармашылықтың, математиканың, цифрлық технологиялардың және т.б. әртүрлі салаларының өзара енуіне негізделген заманауи мәселелерді шешудің интеграцияланған тәсілі. Бұл интеграция танымдық және көркемдік ізденіске негізделген және іс-әрекеттің нәтижесі ретінде нақты өнімге ие жобалар әдісіне негізделген.

2. Мектеп жасына дейінгі балаларды одан әрі білім беру жүйесінің қазіргі білім беру ортасына уақтылы бейімдеу. Мазмұны, технологиясы, пәндік-кеңістіктік мазмұны, материалдық-техникалық қамтамасыз етілуі — жас ерекшеліктері мен мазмұнның күрделілігі бойынша сабақтастық.

3. Танымдық-зерттеу қызметі процесінде зияткерлік қабілеттерді дамыту және ғылымтехникалық шығармашылыққа тарту қазіргі әлемде құзыреттілік пен жайлы өзін-өзі сезінуді қалыптастыруға, болашақта өмірдің жоғары сапасы үшін жағдай жасауға бағытталған.

4. Сыни ойлауды дамыту қажетті ақпаратты алу, талдау, алынған ақпаратты практикалық іс-әрекетте қолдану дағдыларын қалыптастыруға бағытталған процесс ретінде қарастырылады.

5. Балалардың ұжымдық жұмыс дағдыларын қалыптастыру жалпы мақсаттарға жету үшін жеке интеллектіні біріктіру, келіссөздер жүргізу, сұрақтар қою, дәлелдеу қабілетінен тұрады. Жалпы оң нәтиже өз күшіне деген сенімділікті және командадағы жұмыс тиімділігінің сезімін қалыптастырады, процеске және жалпы және жеке еңбек нәтижелеріне құндылық қатынасын тәрбиелейді.

6. Әртүрлі ақпараттың үлкен көлемімен жұмыс істей білуге байланысты ақпараттық технологияларды игеру.

7. Техникалық шығармашылыққа қызығушылықты дамыту.

Осындай технологияларды қолдану баланың әлемнің жаратылыстану-ғылыми бейнесі жүйелік-белсенділік тәсілінің негізінде қалыптасуына, тірі және жансыз табиғат объектілерімен ойнау және тәжірибе жасау арқылы зерттеуге және тәжірибелік-эксперименттік жобалар барысында өз білімін шыңдауға бағыттайды. Мектепке дейінгі мекемеде электронды оқулықты пайдалану тәсілдері өте көп. Солардың бірі – «Сиқырлы қалам» интерактивті оқу-әдістемелік кешені. Бұл – мектеп жасына дейінгі балаларға арналған жаңа бағыттағы инновациялық тіл үйрету құралы. «Сиқырлы қалам» арқылы балаларға бір мезгілде оқуға, тыңдауға мүмкіндік беріледі. Қаламның сиқыры - қалам плакатқа тиген бойда суреттерге «жан бітіп», бейнелер экранға көшіп, сөйлей кетеді.

Әзірге 60 түрлі тақырыпты қамтитын заманауи технологияның соңғы жетістіктеріне сүйене отырып жасалған интерактивті кешеннің балалардың тіл үйренуге деген қызығушылығын дамытуға, танымын, қабілетін арттыруға септігін тигізеді сөзсіз. Кешенді құрастырғандардың бірі, ұстаз Зәуре Еденбаеваның айтуынша, интерактивті кешенмен жаттыққан бала дыбыстардың дұрыс айтылуына, екпінді дұрыс қолдана білуді жеңіл меңгереді. Сондай-ақ сөздерді буынға бөлуді, санауды, түстерді ажыратуды жадына түйген сөздік қоры арқылы түрлі іс-әрекеттерге байланысты қысқа сөйлемдер мен шағын әңгімелер құруды үйренеді. Сөздік қорын молайтып, алғыс айту, өтініш білдіру, құттықтау тәрізді этикет тәртібін орындауға жаттығады». Сиқырлы қаламның» тағы бір ерекшелігі – оны кез келген теледидарға немесе компьютерге қосуға болатындығында.

Электронды оқулықтар бала үшін де, тәрбиеші үшін де күнде дамытылып отыратын анық түрдегі әдістемелік жүйе болып табылады. Бұл жүйені тиімді қолдану үшін әрине ақпараттық құзыреттілік қажет. Ақпараттық құзыреттілік - мамандардың компьютерлік білімділігі, жаңа ақпараттық технологияларды қолдана алу (мультимедия, электронды пошта, Интернет) мүмкіндігі.

Қорыта келе, STEAM технологиясының, сиқырлы қаламның, электрондық оқулықтардың жаңашыл мүмкіндіктері мен мектепке дейінгі білім беру үдерісінде балалардың жеке шығармашылық және тұлғалық даму қабілеттерін шыңдауда жоғары маңызға ие.

Әдебиеттер тізімі

1. Григорьев, Сергей Георгиевич. STEM-технологии в подготовке магистров педагогического направления / С.Г.Григорьев, А.Р.Садыкова, М.В.Курносенко//Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: «Информатика и информатизация образования». - 2018. - № 3 (45) 2018.
2. Жұмабекова Ф.Н., Нұрғазиева Н.М. Педагогикалық зерттеулердің әдіснамасы мен әдістері. 2014.
3. Бұлақбаева М.К. Педагог мамандығына кіріспе. 2017ж
4. Асанов Ж., Әбдіхалық Н. Педагогиканың ғылыми-зерттеу әдістері. 2015ж
5. Бөрібекова Ф.Б., Жанатбекова Н.Ж. Қазіргі замандағы педагогикалық технология 2014.

ӘОЖ 37.013.46

ИННОВАЦИЯ - МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТ САПАСЫН АРТТЫРУ ФАКТОРЫ

Қоржабаева Р.Т.

№2 «Батыр» балабақша меңгерушісі, Астана қ. Қазақстан

*«Біз даналықты үш жолмен үйренеміз:
Ойлану - ең ізгі жол;
Еліктеу – ең жеңіл жол;
Тәжірибе жолы – ең ауыр жол»
- Бенедикт Спиноза*

Қазақстандық білім беруді модернизациялаудың қазіргі жағдайында мектепке дейінгі білім беру алғаш рет жалпы білім берудің бастапқы деңгейі ретінде танылды. Сондықтан, балабақша – баланы тұлға етіп қалыптастырудың алғашқы баспалдағы.

Президенттің жолдауында: «Ұлттық бәсекеге қабілеттілігі бірінші кезекте білім деңгейімен айқындалады» - деген байламы жеке адамның құндылығын арттыру, оны дайындайтын ұстаз жауапкершілігінің өсуі, тынымсыз еңбек, сапалы нәтиже деген ұғыммен егіз.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында оқыту формасын, әдістерін, технологияларын таңдауда көпнұсқалық қағидасы бекітілген, білім мекемелерінің педагогтарына өзіне оңтайлы нұсқаны тиімділігіне қарай пайдалану педагогтан үлкен шеберлікті талап етеді. Сондықтан балабақша тәрбиешілерінің технологиялық дамуды қамтып, жаңа инновацияларды меңгеруі, олардың тәжірибеде тиімді пайдалана білуі олардың жұмысының негізгі мақсатына айналуы тиіс.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың тәрбиесінде жаңашылдықты енгізудің маңызы туралы Қуандықова Самал Муратовна айтып өткен болатын: «Мектепке дейінгі жас ерекше, өйткені бала қалай қалыптасады, оның өмірі де солай болады. Сондықтан әр баланың шығармашылық әлеуетін ашу үшін осы кезеңді жіберіп алмау маңызды. Бұл оларға ересектерге көптен бері назар аудармайтын нәрсені

ойлап табуға, тікелей және болжау мүмкін емес болуға мүмкіндік береді. Ауданның мектепке дейінгі мекемелерінің ұжымдары инновациялық бағдарламаларды, әдістемелер мен технологияларды пайдалану арқылы мектепке дейінгі білім берудің жаңа нысандары мен мазмұнын сынақтан өткізеді. Инновациялар – мектепке дейінгі ұйым педагогтарының қызмет сапасын арттыратын бірден бір мүмкіндік. Оларды қолданысқа енгізе білетін маман әлбетте кәсіби біліктілігін теориялық және тәжірибелік практикада дәлелдейтіні сөзсіз».

«Инновация» термині латын тілінен алынған, ол — «жаңару, өзгеру» дегенді білдіреді. Бұл түсінік XIX ғасырдағы зерттеулерде пайда болып, белгілі бір мәдениеттің кейбір элементтердің бірінен екіншісіне енгізудегенді білдірді. Педагогикалық процесте инновация оқыту мен тәрбиенің тәсілдері, түрлері мақсаты мен мазмұнын, педагог пен бала бірлескен қызметін ұйымдастыруға жаңалық енгізуді білдіреді.

Инновациялық процесс үш компоненттің бірлігін білдіреді: инновацияларды құру, игеру және қолдану. Мұндай қарастыру кезінде инновация жаңашылдықтың нәтижесі ретінде түсініледі, ал инновациялық процесс үш негізгі кезеңді дамыту ретінде қарастырылады: идеяны қалыптастыру, идеяны практикалық дамыту және тәжірибеде инновацияны жүзеге асыру. Осыған байланысты инновациялық процесті ғылыми идеяны практикалық қолдану кезеңіне жеткізу және әлеуметтік-педагогикалық ортада осыған байланысты өзгерістерді жүзеге асыру процесі ретінде қарастыруға болады.

Бұл инновациялық белсенділікті арттыру және іске асыру үшін мұғалімдерді ынталандыру тетіктерін табу керек, яғни мұғалімді инновациялық қызметке қосу арқылы балалардың білім беру жүйесін жаңартуға деген ынтасын арттыру керек.

Еңбек мотивациясының теориясы мен практикасының дамуына Ф.Тейлор, Ф. Гилбретт және Л. Гилбретт, Г. Эмерсон ғылыми басқару мектебінің өкілдері айтарлықтай үлес қосты.

Қазіргі қоғамда тәрбиеші болу жеткіліксіз. Тәрбиешінің бойында жүйелі шығармашылық ойлау, ақпараттық, коммуникативтік мәдениет, бәсекеге қабілеттілік, көшбасшылық қасиеттер, өмірлік оптимизм, өзінің жағымды имиджін құру қабілеті, өз қызметін саналы түрде талдау қабілеті сияқты аса маңызды қасиеттердің болуы маманның сұранысқа ие болуын қамтамасыз етеді.

Тәрбиешінің бұл қасиеттері тек мектепке дейінгі мекемедегі шығармашылық, проблемалық және технологиялық ұйымдастырылған білім беру процесінде дами алады. Сонымен қатар, егер педагог ғылыми-әдістемелік ізденіспен, тәжірибелік-эксперименттік, инновациялық жұмыстармен белсенді айналысса, өзінің "кәсіби тұлғасын", өзінің педагогикалық құралын іздеуді үйренеді. Оның жұмысының тиімділігі мұғалімнің кәсіби біліктілік деңгейін үнемі арттыру қажеттілігін түсінуіне тікелей байланысты [1].

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінің мұғалімдеріне қойылатын заманауи талаптар балабақшадағы әдістемелік жұмыстағы инновациялық ізденістің рөлі мен маңыздылығын күрт арттыру қажеттілігін анықтайды. Инновациялық әдістемелік әлеуетті арттыруды автономия және икемділік арқылы жүзеге асыруға болады. Яғни, мұғалімдерге оқыту әдістерінде көбірек автономия мен икемділік беру оларды тәуекелге баруға, жаңа тәсілдерді қолдануға және оқыту әдістеріне жаңашылдық енгізуге итермелейді [2].

Сонымен қатар балалармен жұмыс істеуде инновациялық технологияларды белсенді енгізу, тәлімгерлік және коучинг, деректерге негізделген оқыту сияқты факторлар дамуға алып келеді. Мысалы, мұғалімдерге тәлімгерлік және коучинг қызметтерін ұсыну оларға жаңа дағдыларды дамытуға, жаңа тәсілдерді қолдануға және оқыту тәжірибесіне инновациялар енгізуге көмектеседі. Ал оқытуды ақпараттандыру үшін деректер мен бағалау нәтижелерін пайдалану мұғалімдерге жақсарту бағыттарын анықтауға және мақсатты инновациялық іс-шараларды әзірлеуге көмектеседі.

Атап өткендей тәлімгерлікке негізделген біліктілікті арттыратын іс-шараларда Педагогтар кейс әдісін енгізу дағдыларын қамтып, В. Букаатовтың әлеуметтік-ойын технологиясымен таныса алады. Әр әдістемелік іс-шараның соңында рефлексия ("Қабық", "Менің көңіл-күйім", "Алты қалпақ" (Эдвард де Боно әдісі бойынша), "Бүгінгі семинарда мен..." және т. б.) өткізудің тиімділігін болашақта өз тәжірибелерінде қолдануға мүмкіндік болады.

Одан бөлек, инновацияның мектепке дейінгі ұйым педагогтарының қызмет сапасын арттыру факторы ретінде қалыптасуда ынталандыру және тану, ата-аналар мен қауымдастықтарды тарту, көшбасшылық сияқты аспектілер маңызды рөл атқаратынын ескеру қажет.

Оқытудың инновациялық әдістеріне тәрбиешілерді ынталандыру және тану оларды жаңа және тиімді әдістерді дамытуды жалғастыруға ынталандырады. Яғни, жұмыс барысында жаңа әдістемелердің маңызын ескере отырып, мамандарға мақсат пен міндеттерді айқын әрі нақты қою олардың кәсіби біліктілігіне ісер етіп, жаңашылдыққа итермелейді.

Ал ата-аналар мен қауымдастықтарды инновацияларға тарту тәрбиешілерге жаңа перспективалар, ресурстар және ынтымақтастық мүмкіндіктерін ұсына алады, бұл оқыту мен оқытудың инновациялық тәсілдерінің жаңа жолдарына жетуге мүмкіндік береді. Сондықтан тәрбиешілердің инновацияларға жету жолында қоғаммен байланыстың маңыздылығына көбірек мән беру қажет.

Инновацияларды енгізу және қолдану қазіргі тәрбиеші практикасында аса өзекті аспект болып есептеледі. Бүгінгі күнге дейін педагогтар әртүрлі әдіс-тәсілдерді, технологияларды ойлап тауып, қолданысқа енуін қамтамасыз етіп отыр. Қазіргі мектепке дейінгі ұйымдарда қолданыста жүрген инновациялық технологиялар:

1. Дамыта оқыту әдістемесі;
2. Сын тұрғысынан ойлау технологиясы;
3. ТРИЗ технологиясы;
4. Денсаулық сақтау технологиясы;
5. Ақпараттық-коммуникациялық технологиясы;
6. Ойын технологиясы;
7. Монтессори технологиясы және т.б.

Әрбіріне жеке тоқтала кетсек, барлық инновациялық технологиялар баланың жеке басының дамуына айтарлықтай әсер етеді. Бірақ заманауи педагогтар бұнымен шектеліп, бір орында тұрмайды. Жоғарыда атап өткенімдей, қазіргі тәрбиешіге қойылатын талаптар маманның әрдайым ізденісте болуын қажет етеді.

Қорытындылай келе, төмендегілерді атап өткім келеді. Егер мұғалім өзінің кәсіби құзыреттілігін арттыру қажеттілігін түсінбесе, аталған әдістердің бірі тиімді болмайды. Ол үшін мұғалім өзінің кәсіби қасиеттерінің деңгейін арттыру қажеттілігін түсінетін жағдайлар жасау керек. Қазіргі заманғы балабақшаға тәрбиеші қажет, ол тек "тәрбиеші" емес, оқушылардың жеке басының дамуына ықпал ететін балалар үшін аға серіктес болады; балалардың мүдделеріне назар аудара отырып, білім беру процесін сауатты жоспарлауға және құруға қабілетті тәрбиеші; таңдау жағдайында өз бетінше шешім қабылдай алатын, олардың ықтимал салдарын болжай алатын, сондай-ақ психологиялық-педагогикалық білімі бар ынтымақтастыққа қабілетті, заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен, өзін-өзі тәрбиелеуге және интроспекцияға қабілетті маман. Тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілік деңгейі неғұрлым жоғары болса, мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі білім сапасы соғұрлым жоғары болады, ал педагогикалық кадрлармен жұмыс істеудің интерактивті формаларының сауатты құрылған жүйесі мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін дамытуға ғана емес, сонымен бірге ұжымды біріктіреді.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Зимняя И.А. «Педагогикалық психология: жоғары оқу орындарына арналған оқулық» - 2 басылым. қосымша және қайта өңдеу. М.: Логос, 2004.
2. Майер А. А. Мектепке дейінгі білім беру мұғалімінің кәсіби құзыреттілік моделі // Мектепке дейінгі білім беру мекемесін басқару. - 2007.
3. Лайысова Б.О. Мақала «Педагогтың инновациялық қызметі – мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамыту моделін іске асыру» - 2023.
4. Куандыкова С.М. «Современные педагогические технологии в дошкольном образовании» - 2022.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ЖАСӨСПІРІМДЕР ПСИХОЛОГИЯСЫНДА ТИІМДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Лекерова Ж.Ж.

Ә. Мусин атындағы Балқаш гуманитарлы-техникалық колледжі, Қарағанды облысы, Балқаш қ.,
Қазақстан.

Ұлтымыздың ою-өрнектері - қазақ халқының ауыз әдебиеті сияқты мәдени құндылық, өшпес мұрамыз. Болашақ ұрпаққа ұмыт болып бара жатқан осы өнерді таныстырып қана қоймай, оны қолөнер, сурет, сәулет өнері және өндіріс салаларына енгізе отырып, осы өнерді қайта жаңғырту, оған жаңа мазмұн беру жаңашыл технологиямен байланыстырып, оған екінші тыныс беру басты мақсат болып табылады. Қазақ халқының ұлт ретіндегі пішін-келбетін өзіне ғана тән ою-өрнегінсіз елестету мүмкін емес. Біздің ою-өрнегіміз халқымызбен бірге қилы-қилы замандарды, небір қиын кездерді бастан өткеріп келе жатқан ең ежелгі өнер түрі. Оның бастауы ата-бабамыздың қолы икемге келіп, басына қиял қонған кезден басталып, сонау ғұн, сақ замандарында қазіргі қазақ оюы деп танылатын таңбаның алғашқы табы айқындалатын тұстардан айырылып бүгінгі күнге қазақтан басқа ешбір ұлтқа телінбейтіндей көркем ерекшелігімен жетіп отыр. Осы айтулы ою өрнектердің адам жанына, психологиясына, эстетикалық талғамына әсер ететінін ескерсек, сабақ барысында кіріктірілген сабақтар арқылы жас жеткіншектердің жарқын өмір салтын қалыптастыруға болады. Жасөспірімдік шақты еске алғанда сол жастағы адамдардың тез ашуланып, көңіл-күйі құбылып, эмоцияға тез беріліп кететін кезеңі екені еске түседі. Бұл жастағы оқушылардың психологиялық жай күйі тебіренгіш, тез жараланғыш, эмоционалды болады.

Көңіл-күй құбылуы мен жүйке бұзылыстары қаншалықты көп болса, соншалықты тұлғалық мінезі де біршама қиындықтар тудырып жатады.

Жасөспірімдердің эмоциялық күйі туралы мақаланы оқи отырып, зерделей келе, оны жақсарту үшін арт терапиядағы танымал әдіс мандала терапиясын ғалымдардың зерттеулерінде оқып таныстым. «Мандала» сөзі көне үнді тілінен аударғанда «шеңбер» деген мағынаны береді. Бұл символдың өзі сакральды болып келеді. Ғалымдар осы мандала терапиясы арқылы адамның қорқыныштарын жеңіп, оның ішкі «әлеміне» үңілуге болатынын анықтады. Дөңгелек ішіндегі белгілер мен түстердің алуан түрлілігі терапия ретінде көмек беріп, тұлға ретінде қалыптасып, өсуіне әсер еткен, тіпті символдың өзіне тән ерекшелігі және сикыры бар деп сенеді. Шеңбер мистикалық, рухани және шынайы әлеммен байланыстырушы белгі деп сипатталған. Талдай келе шеңбер дегеніміз, белгілі бір өрнек, бір сөзбен айтқанда шеңбердің өзі – жеке дара іргелі белгі, басы мен аяғы жоқ идеалды геометриялық фигура десек қателеспейміз. Сонымен қоса, барлық халықтардың мәдениетінде кездесетінін де білеміз. Қазақ халқының күнделікті тұрмысында, әшекейлерінде және киімдерінде, жиһаздарында пайдаланатын оюлары өткен мен бүгінді байланыстыратын таңбалар болып табылады. Ұлтымыздың ою-өрнектерінде ескі мифтер, аңыз-ертегілердегідей сан ғасырлық тарих пен сырды айқындайтын мән мен белгілер жасырылған. Бұл өрнектердің негізгі мағынасы сән беру ғана емес, қазақ халқы табиғатпен тығыз байланыста болған кезеңдерде осы ою-өрнектер қиындықтар мен қайғы-қасіреттен сақтайтын тұмар секілді қызмет атқарып, иесіне сәттілік пен бақыт әкеледі деп сенді [3]

Жасөспірімдер бұл кезеңде өзін өзі жан жақты жетілдіруді армандайды, бірақ өзін ешкімге тәрбиелеткісі келмейді. Біреуден ақыл кеңес, көмек сұраудың қажет екенін білсе де, үлкендермен ересектерге тәуелді болуды жаратпайды. Арман мен тілек көп болғанымен, оларға жететін күш, тәжірибе, мүмкіндік шектеулі. Жасөспірімдердің сыйымсыз мінездері, тітіркенгіштері, оспадарсыздықтары мен өздерін ұстай білмейтін қасиеттері де жиі кездесіп қалып жатады. Сондықтан, бұл уақытта оларды өздерін ұстай білуге тәрбиелеп, ерік күштерін шыңдауға үйреткен жөн. Ежелгі уақытта ою-өрнек салттық мәнге ие болды. Қазіргі кезде де жасөспірімдер арасында белгілі бір білезіктер тағу арқылы сенім артуы, достық байланысты нығайтады деген тұжырымдары олардың бейсанасында қалыптасқанын көреміз. Мысалы, ұлтымыздағы күн, ай, аспан символдары бар күн шеңберлері бар қола және күміс тұмарлар болмысызды айқындайтын тұмарлар болды. Жаңадан өсіп ержетіп келе жатқан жасөспірімдерге бұрында тұмар тағу арқылы бақыт пен өркендеудің символы, діни идеялардың нышаны болды. Барлық дерлік ою-өрнектер өз уақытында белгілі бір жолды көрсетіп, бойтұмар ретінде пайдаланылды, мұның барлығы ұлттық ою өрнектің жасөспірім, бозбала, бойжеткен шақта тәрбиелеуде маңызға ие екендігін көрсетіп отыр.

Жасөспірімдердің өтпелі кезеңінде эмоциялық шаршау, түрлі жану процестері жүзеге асып жатады. Сол уақытта өзіне өзі көмек берудің алты сатысы жаттығуын ұсынамын:

1. Өзіне-өзі физикалық көмек беру: дұрыс тамақтану, аз жүктеме, ұйқы балансын сақтау, спортпен шұғылдану, суға, моншаға түсу, сабырлы, байсалды адамдармен араласу;

2. Өзіне-өзі психологиялық тұрғыда көмек беру: достармен бірге уақыт өткізу, айналадағыларға зиян мен залал келтірмей өзін өзі тану, әзілдесу, сүйікті істермен шұғылдану, хобби, арт терапия, визуализация.

Ою өрнегіміз, ұлттық құндылығымыз дәл осы арт терапия бағытына келетінін ескере отырып, жасөспірім, жеткіншек, студент, оқушы болсын, өнер мен құндылықтың сырын ашу арқылы адам жан дүниесінің үндесуін көре аламыз.

3. Өзі-өзіне рухани көмек беру: ойлану, толғану, басымдықтарды ретпен орналастыру, табиғат аясында серуендеу, медитация;

4. Кәсіби көмек көрсету: сабақ арасындағы түскі үзілістер, түскі ас ішу деген сияқты.

Ою-өрнектердің айтар ойы мен берер тәрбиесі психологиялық тұрғыда адам жанына көмегі мол деген зерттеушілердің ізденістері бар екен. Осы орайда айта кетерлігі, қазақ халқы әр оюға ерекше мән беріп, оның қайда, қандай бұйымда немесе қандай киім үлгісінде қалай қолданылуы керектігіне көп көңіл бөліп, ешқандай қателіктің кетпеуін жіті қадағалаған. Өйткені оюлар атауларына, көлеміне, пішініне, түр-түсіне қарай өзіндік мағына ие. Ұлттық құндылықты бойға сіңіріп, эмоциялық көңіл күйдің жақсаруына арналған жаттығудың бір түрімен бөліссем:

«Шаңырақ» шығармашылық-психологиялық жаттығуы.

Атауы: «Шаңырақ» көтеру

Түрі: тренинг

Қажетті материалдар: картон, ұзын жіп, ленталар, пластмасса, стақан, су

Мақсаты: жұмыс барысында орындаушы топтың ауызбіршілік пен келісім ішінде әрекет ету көзделеді.

Орындалуы: Қатты картоннан қиылған ою өрнекті дөңгелекке айналдыра ұзын жіптер байланады. (Шаңырақ суреті бейнеленген ағаш ленталармен байланған болуы да мүмкін); Ортадан жоғары шамасында су құйылған пластмасса стақан. Ашық алаңқайда шеңбердің үстіне су стақан қойылады. Оқушылар әрқайсысы бір жіптен ұстап шеңбер түрінде орналасып, барлығы бірауыздан стақандағы суды төкпестен, шаңырақты тең деңгейде жіптер арқылы биікке көтеруі қажет. Бұл тренинг арқылы жалпы шаңырақ ұғымының қадірі мен қасиеті ашылып, құндылық тұрғысынан адам жанын түсіну, бірлік пен ұжымдағы сыйластықты нығайтады.

Ғылым да заман да тіпті тұлғаның даму ерекшелігі де заман талабына сай өзгеріске ұшырап отыратынын ақпараттық заманда көріп отырмыз. Соған сәйкес ғасыр бұрын пайда болған әдістерді ұлттық нақышта икемдеу және оны қолданысқа енгізу этнопсихологияның да қатарласа дамуына өз септігін тигізеді. Ұлттық ою-өрнектердің терең мағынасын және мәдениетіміздің киесі мен мәнін психология саласында өз ұрпақтарымыздың эмоциялық күйін жақсарту мақсатында пайдалану ұтымды болады. Эмоциялық күйін жақсарту барысында өскелең ұрпақтың бойында ұлттық мәдениет пен қазақ халқының өмірі мен құндылықтарына ерекше махаббатты оятып, ата текке деген құрметті қалыптастыру маңызды болып саналады. Ұлттық ою өрнектер терапиясы арқылы адам жанына терең бойлап, рухани шабыт алуға болады.

Әдебиеттер:

1. “Қазақстан”: Ұлттық энциклопедия/Бас редактор Ә. Нысанбаев – Алматы “Қазақ энциклопедиясы” Бас редакциясы, 1998

2. Арынов Қ.Қ. Архитектура зданийремесленныхцентров: монография. – Астана: ИП «Дана» издательство, 2018- 271 с.: ил.

3. Жасөспірімдердің эмоциялық күйіне ұлттық ою өрнекті терапиясы арқылы әсер етудің теориялық аспектілері. КазҰПУ хабаршысы, Психология» сериясы No1(70) 2022ж.

ӘЛЕУМЕТТІК ОРТА – ТӘРБИЕ ҚҰРАЛЫ

Набиева М.А.

«Айсұлу» бөбекжайы КМҚК

Балабақша – барлық тәрбие мен білімнің ең алғашқы баспалдағы. Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде балаға экономикалық, экологиялық, адамгершілік - рухани тәрбиелермен қатар әлеуметтік тәрбие де қоса беріледі. Балабақшада әлеуметтік тәрбие тікелей мақсат етіп қойылып, жеке тарау болмағанымен әртүрлі тәрбие аясында көрініс тауып, өз міндеттерін шешкен. Балалардың әртүрлі әлеуметтік ортада әрекет ете білуге үйрету мақсатында әлеуметтік құндылықтарды топтан топқа күрделендіріп, қарым-қатынас арқылы қажеттіліктері мен тілектерін қанағаттандыруға негізделе құрылған. [1]

Әлеуметтік тәрбие - балаға қажетті әлеуметтік, рухани және эмоционалдық құндылықтарды балалардың игеруі үшін мүмкіндік жасайды. Балаға қажетті әлеуметтік құндылықтар дегеніміз - білім, өз-өзіне деген сенімділік, ептілік, қарым-қатынас, мінез-құлық үлгілері т.б.

«Әлеуметтік қалыптастыру» кең көлемдегі түсінік - ол жеке тұлғаның қалыптасуын сипаттайды. Бұл дегенің балаға барлық әлеуметтік әсер етудің мақсатты түрдегі, жағымды, жағымсыз процестері мен нәтижесі.

Әлеуметтік институттардың ұстанымдары тұрғысынан әлеуметтік тәрбиенің негізгі бағыттары - баланың жан - жақты дамуына барлық әлеуметтік әсерлер мен әрекеттерді қолдана отырып, баланың дамуына жағдай жасау және баланың әлеуметтік құрылуын ынталандыру деп түсіндіреді. Әлеуметтік тәрбие үдерісі жанұяда, білім беру мекемелерінде жүзеге асырылады.

Әлеуметтік тәрбиенің негізгі мақсаты баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуы мен дамуына, оның қоғамдағы қабілеті мен мүмкіндігінің жүзеге асуына ықпал ету болып табылады. Жеке тұлғаның жан-жақты дамуындағы қоғамдық тәрбие мақсатын анықтайтын идеал негізгі мақсат ретінде қарастырылады, оның қол жеткізер жетістігі қоғамдық тәрбие жүйесінде ерекше жолдармен, құралдармен жүзеге асырылады [2].

Әлеуметтік тәрбиенің міндеті - әлеуметтікке оның мүшелерімен бірге табысты қол жеткізуге жағдай жасау, яғни бұл баланың қоғамдағы бейімделуі, дағдылануы және икемделуі. Тәрбие - кез-келген қоғамның аса маңызды қызметі, бұл әлеуметтік процесс болып табыла отырып, адамның мінез-құлқы мен қызметіне қоғамдағы барлық институттар, қоршаған орта және осы процесстің субъектісі ретінде жеке тұлғаның өзінің белсенділігі арқылы мақсатты түрде әсер етуі.

Әлеуметтік микроорта бір жағынан, жеке тұлғаның өзін-өзі жетілдіру процесін жеделдететін немесе баяулататын аса маңызды факторлардың бірі, екінші жағынан, осы процесстің табысты дамуына қажетті жағдай болып табылады.

Мектепке дейінгі балаларға әлеуметтік дағдылар: топ ішінде өзін дұрыс ұстай білу, қоғамдық орындарда, көшеде, белгіленген мәдени мінез-құлық ережелерін сақтай білу, үлкендерге, өз құрбыларына ілтипатты болу, ескертусіз сәлемдесу мен қоштасу, тәрбиеші мен күтушінің аты – жөнін атап қарым-қатынас жасау, өзінің талап – тілегін сыпайылықпен білдіру, көрсеткен көмегі үшін рахмет айту, үлкендердің сөзіне араласпау болып табылады [3].

Әлеуметтік тәрбиенің басым үлесі жанұяға тиесілі, бала отбасында тәрбиенің алғашқы және басты әлеуметтану үдерісіне ие болады.

Отбасы аса маңызды тәрбие институты, яғни жеке тұлғаның әлеуметтік қалыптасуына жағдай жасайтын алғашқы орын.

Осы жерден бір жүйедегі өзара әрекет үлгісі шығады: Жеке тұлға – жанұя – қоғам. Алғашқысына адам, жанұя, екіншісіне мемлекет, қоғам және кез-келген ондағы институттар жатады. Жанұя қоғамның көмекшісі емес, керісінше жанұяға қоғам барынша көмек көрсетіп, қолдап отыруы тиіс.

Отбасы – белгілі бір әлеуметтік нормалар, мінез - құлық, ата- аналар мен балалар арасындағы қарым - қатынастарды реттеуімен сипатталатын әлеуметтік институт болып табылады. Отбасы – қоғамның алғашқы ұяларының бірі. Отбасында баланың айналасын қоршаған дүние жайлы алғашқы түсінігі, көзқарасы, сезімі, әдет- дағдылары бой көрсетіп қалыптасады.

Отбасының әлеуметтік тәрбиелік міндеті ата – аналардың балаларға рухани-адамгершілік, әдепті тәрбие берумен айқындалады.

Әлеуметтану институты жанұядағы тәрбиенің негізі ретінде мынаны қарастырады:

1) әлеуметтік тәрбие балалар тәжірибесін ұйымдастыру және әр баланың жеке тұлға ретінде өзін-өзі толық қанды дамытуы үшін қажетті жағдай жасау, оның жанұядағы және жақын қоршаған ортадағы белсенділігі; қоғамдық бағытта өзін-өзі тәрбиелеуі; қоғамдағы интеллектуалдық, эмоционалдық, моральдық, мәдени және әлеуметтегі жеке тұлғаның дамуына бағытталған бағыттардың белсендіре түсуі;

2) жанұя мен жақын қоршаған ортада тәрбиелеуші ортаны құру; микроортада әлеуметтік қолдау табады, әлеуметтік мәні бар топтық және ұжымдық мөлшерлерді, бағдарлар мен құндылықтарды (бұлар жеке тұлға үшін жағымды психологиялық климат негізі болып табылады) қалыптастырды;

3) жеке тұлға дамуы мен мінез-құлықтарының дамуындағы ассоциациялық ауытқуларды болдырмау шараларының жиынтығын болжайтын әлеуметтік реабилитация мен оларды тарату процестері [3].

Сонымен бірге, балаларға әлеуметтік көмек көрсету және оларды қорғауды қамтамасыз ету, балаларды дұрыс өмір сүруге жетілдіріп қосу.

Әлеуметтік тәрбие жеке тұлға дамитын қоршаған ортаның әртүрлі салаларында жүргізіледі. Болашақ ұрпақ тәрбиесін іске асырып отырған кез келген мекеме үшін отбасымен жұмысты тиісті дәрежеде ұйымдастырудың маңызы өте зор. Себебі, отбасы баланың түпкі тамыры, болмысын қалайтын мекен.

Мектепке дейінгі мекеменің отбасымен бірлесе жұмыс істеу жүйесінің негізгі бағыттары:

- ✓ Ата-аналардың педагогикалық, психологиялық сауаттылығын арттыру;
- ✓ Отбасы жағдайында жеке тұлға қалыптастыру;
- ✓ Балалардың психикалық, физикалық денсаулығын қамтамасыз ету;
- ✓ Балалармен бірлескен шығармашылық іс-әрекет түрлеріне қатысу;
- ✓ Баланың бейімділігі мен отбасы қажеттілігі;
- ✓ Баланы мектепке даярлауды қамтамасыз ету;

Отбасы – өмір бойы адам баласы тәрбиесінің негізгі құралы болып келеді. Сондықтан ол – бала үшін ең үлкен орта болып табылады. Отбасы – оқыту мен тәрбие жұмысындағы мектепке дейінгі мекеменің одақтасы. Отбасы – ата бабамыздан келе жатқан дәстүрлердің, жағымды үлгі өнегелердің, мұралардың сақтаушысы. Отбасыда бала алғашқы рет өмір жолымен танысады, моральдық нормаларды игереді. Мектепке дейінгі мекеменің отбасымен ынтымақтастығы аса бір сезімталдықты, кәсіби шеберлікті, педагогикалық құпиялықты, мәдениетті, білімді, тәжірибені қажет ететін жұмыстардың бірі.

Отбасылық тәрбиелеудің басымдылығын тану дегеніміз – отбасы мен мектеп жасына дейінгі мекеменің жаңа қарым-қатынасын талап етеді. Ата-аналарды педагогикалық үдеріске тарту арқылы бала тәрбиесінің мақсат, міндеттерін түсінуіне, бала тәрбиесін ойдағыдай іске асыруларына ықпал етеміз. Ата-аналардың өз балаларының балабақшадағы өмірін, қалай өсіп жетілетіндігі интеллектуалдық жеке қабілетінің қалыптасатынын көріп, біліп отырғаны абзал. Ата-ана мен балабақша атқаратын істер әрқилы болады да, бірінің жұмысын екіншісі атқара алмайды, сондықтан олардың қарым-қатынасы бірін-бірі толықтыруы, бір-бірімен түсінісуі, бір-бірінің бағытында құрылуы тиіс.

Шыр етіп сәби дүниеге келген сәттен бастап ата-ана алдында нәзік те қиын, қыр-сыры мол үлкен қоғамдық міндет тұрады. Ол - бала тәрбиесі. Бала тәрбиесінде алғашқы ұстаз - ата-ана. Бала үшін ата-анадан артық тәрбиеші жоқ. Адамгершілік, бауырмалдық, татулық, қайырымдылық, әдептілік, инабаттылық сияқты қасиеттер жанұяда сөзбен, теориямен дамымайды, үлкендердің үлгісімен, солардың көрсеткен өнегесімен бала бойына сіңеді, дариды. Отбасында әдептілікке, имандылыққа, шыншылдыққа тәрбиелеу тәрбиенің көрінбейтін, көзге түспейтін әдіс- тәсілдері арқылы жүзеге асады. Яғни, «олай істеуге болмайды, ол тәрбиесіздікке жатады», немесе өзіміз баланың көзінше біреуді жамандап болмаса өтірік айтып тұрып, балаға «өтірік айтуға болмайды», «сен неге өтірік айтасың» деп жазалап жатпай – ақ өзіміздің өнегелі ісімізбен тәрбиені баланың бойына дарытып жатырмыз, бала үлкендерге еліктеп, солардан үлгі алып өз бойында тәрбиенің бастауы қаланып жатқандығын байқамай да қалады [4].

Ата- ана- бала тәрбиесіндегі басты тұлға. Бала үшін ата –анасы – бәрінен де білімді, ақылды, күшті. Жас баланың дамуында ата-ананың орыны ерекше.

Сондықтан да, ата-аналар балаға ұжымдық өмірдің алуан түрлі қыры мен сырын, танытып, құрдастарымен келісіп ойнауға, жеңіс пен жеңілістің қатар жүретіндігі туралы айтып, әдептілікке баулуға тиіс. Себебі, ата-ананың күнделікті өмір тіршілігіндегі еңбегі, адамның бейнелері, жақсы мінез-құлқы, дұрыс қарым-қатынасы – балаға үлгі. Баланың алдында барынша сабырлы әрі ұстамды

болуға тырысу керек, ата-ана өзі үлгі бола отырып, баласын сабырлылыққа тәрбиелейді. Әрбір ата-ана өз баласы үшін-басты тұлға. Кез-келген бала алдымен үлгіні ата-анасынан алады.

Мектепке дейінгі мекеменің отбасымен педагогикалық ынтымақтастық жасауы –тәрбиеші жұмысының сапасын арттырып қана қоймайды, сонымен бірге мектепке дейінгі баланы жеке тұлға ретінде тәрбиелеуге, оның бойындағы қабілеттері мен қызығушылығын дер кезінде байқап, одан әрі дамытуға себебін тигізеді. Отбасы баласының өнегелі тәрбие алып, саналы азамат болып қалыптасуына қаншалықты жауапты болса, мектепке дейінгі мекеме де баланың жеке тұлға болып қалыптасуына өз үлесін қосатыны белгілі. Балабақша табалдырығын аттаған кішкентай сәбидің бойында тәртіп ережелерін орындауға, ұжыммен бірге әрекет жасауға, оқу іс- әрекетінде болсын, ойын іс - әрекетінде болсын бірлесіп, бір- біріне кедергі жасамай әрекет ету дағдыларын қалыптастыруда мектепке дейінгі мекеменің еңбегі зор [5].

Бала ең алдымен отбасында ата-анасын таниды, ең алғаш тәрбиені отбасынан алады. Кейін айналаны сезініп, көбірек білуге тырысады. Балабақшаға келген бала үшін топ ең алғашқы ұжым екенін, сонымен қатар әлеуметтік орта екендігін ескере отырып, тәрбиеші балаларды жолдастыққа, достыққа, сүйіспеншілікке, адамгершілікке тәрбиелейді. Балабақшаға келген бала отбасын, ата –анасын қалай қадір тұтып құрметтесе, балабақшаны, тәрбиешіні, құрбы - құрдастарын солай қадір тұтып, құрметтеуге тәрбиелейді. Тәртіп, тәрбие, үлкенді сыйлау, үлкенді тыңдау, қоғамдық ортада өзін – өзі дұрыс ұстау тәрізді ұғымдарды қалыптастырады. Кейде ата-ананың “айналайынынан” гөрі, тәрбиешінің тегеурінді талабы баланың болашағына көп пайдасын тигізерін өмір тәжірибесі көрсетіп жүр.

Отбасы мен балабақша - бұл екі түрлі тәрбие ошағы. Әрқайсының әлеуметтік тәжірибесі мен өмірге, қоршаған ортаға деген өзіндік көзқарасы бар, олардың балаға берер тәрбиесі де бөлек. Алайда, екеуінің үйлесімділігі кішкентай баланың үлкен өмірге енуіне ыңғайлы ықпал жасайды. Мектепке дейінгі мекеме мен отбасының өзара қарым-қатынасының бірден қалыптасуы сирек кездеседі. Бұл ұзақ мерзімді процесс, таңдалған мақсатты ұдайы зерттеуі, шыдамдылықты талап етуші, ұзақ еңбекті қажет ететін еңбек. Сондықтан ұйымның өзара қарым-қатынасы өте қиын жұмыс. Оның нәтижесі педагогтің шыдамдылығы және талапшылдығымен оның отбасында кәсіби көмекші болу іскерлігімен анықталады. Барлық бұл әрекеттер әрбір баланың ойлау және танымдық қасиеттерін, шығармашылық қабілеттерін, ең басты, оны жеке тұлға ретінде дамытуға бағытталады.

Сонымен, әлеуметтік тәрбиенің басты міндеті- баланың қоғамға бейімделу кезінде жеке тұлғалықмаңыздысапасындамытуға қажетті жағдайжасау және баланың жеке бастық – психологиялық денсаулығын нығайтуғажағдайжасау [6].

Тәрбиелі жас ұрпақтың білімді, білікті болуы мектепке дейінгі мекеме мен отбасының үздіксіз бірлескен еңбегінің нәтижесі. Біздің ең биік мақсатымыз әр отбасындағы ұрпақтың дені сау, рухани бай, білімге, еңбекке, құштар болып өсуі. Ата-аналармен балалардың бүгінгі жасаған қадамы, ертеңгі тұлға болып қалыптасуына үлкен әсер беретінін ұғындыру.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Бала мен балабақша. №8 2010жыл.
2. «Әлеуметтану негіздері» А.И. Икенов Алматы. Экономика 2004ж
3. Әлеуметтану. Оқу құралы Б.Ө Айбеков. К.К. Абенов Шымкент 2003ж
4. Отбасы және балабақша №4 2014 жыл
5. Қазақстан мектебі 2000ж №7
6. Мектепке дейінгі тәрбие. №5 2011 жыл.

ӘОЖ 373

ЗАМАНАУИ БАЛАБАҚША ТӘРБИЕШІСІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

А.А.Мадешова¹, Б.Ә.Бекет²

^{1,2} «Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі» КМҚК, Қазақстан, Қарағанды

Білім беруді дамытудың қазіргі заманғы трендтері мен уақыт талабы педагогтердің, оның ішінде мектепке дейінгі білім беру педагогтерінің кәсіби құзыреттілігіне қойылатын жоғары талаптарды айқындайды. Тәрбиешінің құзыреттілігінің өзгеруі «Болашақтың білімі», «Болашақтың дағдылары» категорияларын түсінумен байланысты. Білім берудің болашағы оқыту мен даму технологиясының

өзгеруімен тікелей байланысты. Оқытудың дәстүрлі формалары мен әдістері интерактивті, жобалық, зерттеу әдістерімен алмастырылады, олар қоршаған әлемді танудың тәуелсіз әдістерін дамытуға бағытталған, ақпараттық ағындарды құрылымдауға және ақпаратты нақты білім беру және өзін-өзі тәрбиелеу міндеттеріне біріктіруге ықпал етеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қоршаған әлемді тану процесіне әсер ететін кеңейтілген және виртуалды шындық технологиялары пайда бола бастады. Мектеп жасына дейінгі баланың дамуы контекстіндегі болашақ дағдыларды талдау мектепке дейінгі жаста белсенділіктің мәдени тәсілдерінде, әлемге оң көзқараста көрініс табатын негізгі сауаттылықты қалыптастыруға алғышарттар жасалғанын көрсетті. Достары пайда болады және олармен әртүрлі іс-әрекетте белсенді әрекеттесу қажеттілігі туындайды, яғни бұл коммуникацияларды дамытуға әкеледі. Дамыған қиял шығармашылықтың дамуының негізі болып табылады және өз позициясын белсенді түрде қорғай білу сыни ойлау мен көшбасшылық қасиеттерді қалыптастырады.[1]

Қазіргі мектеп жасына дейінгі балалардың даму ерекшеліктерін талдау дамудың жаңа құбылыстарының пайда болуын көрсетті. Оларға мыналар жатады: цифрлық перцептивтілік, цифрлық ортада ойын әрекеттерін өздігінен ұйымдастыру дағдыларын дамыту, онлайн және офлайн режимінде ойын қарым-қатынасының қажеттілігі. Дүниежүзілік білімнің жаппай онлайн оқытуға енуі бұл құбылыстың тиімді жақтарын да, кемшіліктерін де ашып берді. Мектепалды даярлық топтарының тәрбиешілері мектеп жасына дейінгі балалардың онлайн оқу қызметін ұйымдастыру үшін цифрлық білім беру ресурстарын белсенді пайдалана бастады. Сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балалардың онлайн-кеңістігінде іс-әрекетін ұйымдастыруда жаңа сұрақтар туындады. Балалармен жұмыс істеу әдістерін, мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты шектеулерді және ата-аналарды онлайн қарым-қатынас процесіне тарта отырып, балалардың дербес белсенділігін арттыру әдістерін әзірлеу қажет.

Мектепке дейінгі балалық шақты аяқтау кезеңіндегі мақсаттарды және ХХІ ғасыр дағдыларының үлгісін талдай отырып, біз мектеп жасына дейінгі баланың дамуында шешуші рөл атқаратын дағдыларды анықтадық. Оларға: бастамашылдық, тәуелсіздік, қызығушылық, шығармашылық және рефлексивтілікті жатқыздық. Бұл сипаттамалар мектеп жасына дейінгі балада дағдыларды қалыптастырудың алғы шартына айналады және оның баланың өзін-өзі ұйымдастыруының негізін құрайды. Мектепке дейінгі білім берудегі өткен мен болашақтың технологиялары бүгінде қарама-қайшылықта. Бір жағынан, дүниені тану процесі танымдық құбылыстардың мәнін ашуға бағытталған мектеп жасына дейінгі баламен педагогикалық қарым-қатынастың дәстүрлі әдістерінсіз мүмкін емес, екінші жағынан, әлем адамнан проблемаларды шешуге мүмкіндік беретін дағдыларды талап етеді. Көп тапсырмалылық және белгісіздік жағдайы, ақпаратта бағдарлану және оны қызметтің дайын өнімін өз бетінше жасауда белсенді пайдалану және т.б.[2]

Креативтілік, дивергентті ойлау, өнертапқыштық, дербестік пен бастама білімнің «берілу» процесінде қалыптаспайды. Оларды дамыту іс-әрекеттің проблемалық-ізденіс, зерттеушілік және ойын форматтарымен қаныққан қалыптастырушы және дамытатын оқу іс-шараларын құруды талап етеді. Өткен технологияларды пайдаланған тәрбиеші мектеп жасына дейінгі балада болашақтың дағдыларын қалыптастыра алмайды. Өткен және болашақ технологияларының оңтайлы тепе-теңдігі қандай? Өткеннің қандай технологиялары болашақтың дағдыларын дамытуға ықпал етеді? Мектепке дейінгі жаста болашақтың дағдыларын дамытуға ықпал ететін технологияларды қандай критерийлер бойынша саралау керек? «Болашақтың білімі» парадигмасында жұмыс істейтін педагогке қандай дағдылар қажет? Осы және басқа да сұрақтар болашақ перспективада педагогиканың құзыреттілігін өзгерту аспектілерін проблемалық етеді.[5]

Мектепке дейінгі ұйымдардағы педагогтарды оқыту мен олардың дамуы – бұл уақытқа байланысты процесс, соның нәтижесінде әр тәрбиешінің жеке-кәсіби сапалары өзгереді. Бұл үрдіс дамудың нәтижесіндегі жаңа қасиеттердің қалыптасуын сипаттайды. Оқыту барысындағы бірінші өзгеріс ол мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбиешілердің ұдайы кәсіби өзгеруге дайындық пен өзін-өзі дамытуға деген қажеттіліктер.

Үнемі дамып келе жатқан заманауи әлемде әр маман өзінің білімін, дағдыларын үнемі жаңартып, жетілдіруге тиіс. Кәсіби құзыреттілікке ерекше назар аудару қажет.

Кәсіби құзыреттіліктің негізгі компоненттеріне мыналар жатады:

- зияткерлік-педагогикалық құзыреттілік;
- коммуникативтік құзыреттілік;
- ақпараттық құзыреттілік;
- рефлексивті құзыреттілік.

Жоғарыда айтылғандардың бәрінен бүгінгі күні кез-келген маман белгілі бір құзыреттер жиынтығына ие болуы керек.

А. А. Майердің ұстанымынан педагогтің кәсіби құзыреттілігінің моделі білім беру процесінің құрылымы (мақсаттары, мазмұны, құралдары, объектісі, қызметі, нәтижесі және т.б.), өзі кәсіби қызметтің субъектісі ретінде туралы білімді қамтуы тиіс екенін білдік. Ол сонымен қатар кәсіби қызмет әдістерін және шығармашылық компонентті қолдану тәжірибесінде қамтуы керек.

Біз педагогтің кәсіби құзыреттілігі ұғымын психология тұрғысынан талдай отырып (А. М. Бородич, Р. С. Буре, М. И. Лисина, В. С. Мухина және т. б.) оның қазіргі педагог бойында болуы керек бірнеше қасиеттерді бөлуге мүмкіндік беретінін көреміз:[4]

- жеке дамуға ұмтылу және шығармашылық;
- мотивация және инновацияға дайындық;
- мектепке дейінгі білім берудің заманауи басымдықтарын түсіну;
- рефлексия қабілеті мен қажеттілігі.

Кәсіби құзыретті маман болу үшін ұйымдастырылатын әрекеттер: біліктілікті арттыру курстары, зерттеу, эксперименттік іс-шаралар, жаңа педагогикалық технологияларды игеру, ақпараттық ағымда жүру мүмкіндігі, өзіндік педагогикалық тәжірибені жалпылау, бірақ ең бастысы – өзін-өзі жетілдіру.

Өзін-өзі жетілдіру – бұл адамның өзі басқаратын мақсатты танымдық іс-әрекет; ғылымның, техниканың, мәдениеттің, саяси өмірдің және т. б. кез-келген саласында жүйелі білім алуы.

Өзін-өзі жетілдірудің маңыздылығын түсіну және өзін-өзі дамытуға ұмтылу педагог үшін өте маңызды.

«Кәсіби құзыреттілік» педагог тұлғасының психологиялық-педагогикалық білім саласындағы ақпараттылығын, кәсіби іскерлігі мен дағдыларын, жеке тәжірибесін сипаттайтын интегративті қасиет екенін ғалымдар дәлелдеген. Бұл ретте педагогтың жұмыстағы келешекке бағдарлануы және қажетті білімдермен динамикалық қарым-қатынасқа ашық болуы, өзіне сенімді болуы және кәсіби маңызды нәтижелерге қол жеткізе алу қажеттілігі бар.[3]

Өзін-өзі жетілдірудің критерийлері: кәсіби қызметтің тиімділігі, педагогтің шығармашылық өсуі, білім беру процесіне жаңа педагогикалық технологияларды қолдануы.

Өзін-өзі жетілдіру – бұл кәсіби шеберлікті дамытудың алғашқы қадамы. Педагогтің күш-жігерінің нәтижесі – балалармен жұмысты жақсарту, балалардың үйлесімді дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасау.

Осылайша, тәрбиешінің кәсіби құзыреттілігінің негізгі компоненті – өзін-өзі тәрбиелеу деп қорытынды жасауға болады. Кәсіби құзыреттіліктің жоғары деңгейі педагогтарға кәсіби міндеттерді шешудің тиімді тәсілдерін таңдауға, кәсіби міндеттерін шығармашылықпен орындауға, өз біліктілігін арттыруға, бәсекеге қабілеттілікті қалыптастыруға, ең бастысы мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Қазақбаева Д. Құзыреттілік тәсіл нәтижеге бағдарланған білім беру негізі // Білім берудегі менеджмент. 2009. № 4. С. 64-69.
2. Тұрғанбаева Б.А. Мұғалімнің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе. Алматы, 2005.
3. Әлмұханова Х.Т., Бейсебаева П.С. Құзыреттілік –кәсіби маман даярлаудың басты сапасы.

ӘОЖ 373

«ЛЭПУК» ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКАДА ҚОЛДАНУ

А.А.Мадешова¹, Б.Ә.Бекет²

^{1,2} «Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі» КМҚК, Қазақстан, Қарағанды

Қазіргі уақыттағы мектепке дейінгі тәрбиешілер біліктілік деңгейі де, ішкі жан дүниесі де жетілген, жан-жақты болуы керек, өйткені қазіргі күні ХХІ ғасыр ұрпағынан үлкен үміт күтілуде. Біздің алдымызда отырған тәрбиленушілерді рухани жан-дүниесі бай, білімді, тәрбиелі, жан-жақты дамыған жеке тұлға ретінде қалыптастыруымыз керек.

Қазіргі қоғамға танымдық және белсенді өзін-өзі жүзеге асыруға, өзекті мәселелерді шешуде бастамашылық пен шығармашылық танытуға қабілетті сындарлы тұлға қажет. Мұндай тұлғаның негізгі принциптері мектепке дейінгі жаста болуы керек.

Жаңа уақыт жаңа міндеттерді талап етеді және педагогтерді мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық және зерттеу қабілеттерін дамыту үшін балалармен жұмыс істеудің жаңа өнімді түрлерін іздеуге мәжбүр етеді. Баланы мүмкіндігінше ертерек оқуға, санауға үйрету керек деген пікір бар. Дегенмен, оның ойлауын, зейінін, сөйлеуін дамыту, айналасындағы әлемге деген қызығушылығын ояту, жаңалық ашу және оған таңдану қабілетін қалыптастыру маңызды екендігі дәлелденді.

Сондықтан балалардағы танымдық белсенділікті дамыту мәселесі өзекті болып табылады. Әсіресе, бұл ересек мектеп жасына дейінгі балаларға қатысты маңызды. Қазіргі балалар ақпараттандыру дәуірінде өмір сүреді және тәрбиеленеді, тез өзгеретін өмір жағдайларына байланысты, адамнан тек білім алу ғана емес, сонымен бірге осы білімді өзі алу, олармен жұмыс істеу, өз бетінше және шығармашылық ойлау қабілеті қажет. Балаларда ізденгіш, көпшіл, қоршаған ортада жоғалмауға, туындаған мәселелерді шешуге, тәуелсіз және шығармашылық тұлғаларға қабілетті болу қабілетін дамыту қажет.

Жаңа білім сапасына қойылатын талап инновациялық технологиялар мен әдістемелерді көптеп қолдану болып табылады. Сонымен қатар дәстүрлі оқыту әдісіне қарағанда инновациялық технология арқылы білім беру балалардың білуге деген қызығушылығын, ізденісін арттырады. Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі – жас ұрпаққа адамгершілік-рухани тәрбие беру десек, тәрбиешілер осы талапқа сай оқытудың инновациялық технологиялары мен әдістемелерінің мән-мағынасын түсініп, өз тәжірибелерінде қолдана білудің маңызы зор.

Өзін-өзі жетілдіру, адам танымдық, іс-әрекет барысында ғылымның, техниканың, мәдениеттің, саяси өмірдің және тағы басқа кез-келген салада жүйелі білім алуы. Заманауи талаптарға сай болу үшін мектепке дейінгі білім беру ұйымының педагогтері үнемі оқып, өздігінен білім алып, кәсіби құзыреттілік деңгейін көтеруі керек.

Сонымен, олар үшін білім беру саласындағы болып жатқан өзгерістерге барабар жауап беруді үйрену, пікірлестер тобында жұмыс істей білу, балалармен тәрбие және білім беру жұмыстарын сауатты және сапалы ұйымдастыру, білім беру міндеттерін шешу үшін ата-аналарымен тиімді серіктестік құру, білім беру мазмұнын дербес таңдау және оны белгілі бір топтағы балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып бейімдеу маңызды. Әр педагог мектеп жасына дейінгі балаларды қызықтыратын, олардың жасына сәйкес келетін сапалы да тиімді білім беруді және тәрбиелік міндеттерді тиімді шешетін жаңа тәсілдерді, идеяларды, формалар мен әдістерді үнемі іздейді.

«Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа саналы, мағыналы, сапалы, өнегелі тәрбие мен білім беру бүгінгі күннің талабы. Қазіргі уақытта білім саласына қойылатын талапжаңа технологиялар мен әдістерді барынша көптеп қолдану болып болмақ. Балалардың ұйымдастырылған оқу қызметіне деген қызығушылығын арттыруда көп ізденіп, жаңа ақпараттық технологияларды меңгеріп, әр түрлі әдіс-тәсілдерді білуді қажет деп есептеймін және мен өз оқу қызметімде қолданамын.

Лэпбук – мектеп жасына дейінгі балаларды оқытудың қазіргі заманғы құралы. Бұл американдық технология. Негізін қалаушы – Тэмми Дюби. Лэпбукке «Жинақталған кітап», «Тақырыптық интерактивті қалта» немесе «Қалталары мен терезелері бар кішкентай кітаптар жиынтығы» деп бірнеше анықтама беруге болады. Лэпбук әсіресе мектепалды даярлық топ балаларын қызықтырады және жаңа білім іздеуге итермелейтін құрал. Лэпбук ақпаратты кез-келген нысанда және кез-келген тақырыпта суреттер, кішігірім мәтіндер, диаграммалар мен графиктер түрінде орналастыруға мүмкіндік береді.

Лэпбук — салыстырмалы түрде оқудың жаңа тәсілі. Лэпбук-ол интерактивтік әдістеме, оны құрастыру жөнінде келесі әдіс-тәсілдер қолдану болады: салыстырмалы талдау, ізденіс, проблемалық сұрақтар, дидактикалық ойындар, әңгіме, сипаттау, сюжеттік ойындар.

«Лэпбук» — мектепке дейінгі балалардың танымдық-зерттеу белсенділігін даму түрінің инновациялық формасы. Лэпбук арқылы балалардың ойлау, шығармашылық қабілеттерін дамуына жақсы әсер тиеді, бір мәселені шешу жолында әр сала бойынша білімдер алады және алған білімдерін қолдана алады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың жан – жақты дамуы үшін ойынның рөлі ерекше. Ойын баланың барлық қабілетінің, тілінің дамуына, айналасындағы дүние жайлы түсініктерінің кеңейуіне, құрбылармен жақындасуына көмектеседі. Ойын – баланың даму құралы, таным көзі, білімділікке,

тәрбиелікке ие бола отырып, адамның жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етуші құрал. Сондықтан ойынды сабақтан тыс уақытта пайдалану – үлкен нәтиже берері анық.

Тәрбиеленушілер әр құзыреттілік дағдылар бойынша білімдер алады және алған білімдерін қолдана алады. Ләпбук арқылы келесі міндеттер атқарылады: ләпбук балаға өткен тақырыпты өз қалауы бойынша ұйымдастырға, тақырыпты жақсы түсінуге және материалды есте сақтауға көмектеседі. Бұл өткен тақырыпты қайталау үшін тамаша тәсіл. Кез келген ыңғайлы уақытта бала жай ғана ләпбукты ашады және қуана-қуана өткен қайталайды, өз қолымен жасаған еңбекті қарастырады. Бала өз бетімен жинауға және ақпаратты ұйымдастыруға үйренеді.

Ләпбук топта сабақ жүргізгенде қолайлы, онда бір мезгілде әр түрлі жастағы балалар оқиды. Тапсырманы деңгейге қарай таңдауға болады (кіші топтағы балалар үшін – карточкалармен қалташа немесе жануарлар пішінің, ал ересек немесе даярлық топтардағы балаларға жаза білуге және тағы да басқа тапсырмалар) және осындай ұжымдық еңбек кітапшасын жасау. Ләпбука құру ересектер мен балалардың бірлескен қызмет түрлерінің бірі болып табылады. Ләпбукті баламен бірге құрастыру процесінде, ол жаңа ақпаратты тез есте сақтайды.

Ләпбукпен жұмыс істеу несімен тиімді?

- өткен тақырыпты қайталаудың тиімді әдісі;
- «жинақталған кітап» құру кезінде сіз ыңғайлы тақырып пен тапсырмаларды таңдай аласыз;
- ҰОҚ кезінде көрнекіліктердің санын арттырады;
- балалардың сөйлеу, есте сақтау, ойлау қабілеттерін, логикасын дамытады;
- тақырыпты жақсы түсінуге және материалды есте сақтауға көмектеседі;
- ойын элементтерінің ауқымды болуымен тиімді.

Әсіресе мемлекеттік тілді үйренуде бұл жаңа технологияның берері мол. Қазіргі уақытта балалардың тілін, ойын дамытуда ләпбукты қолдану өзекті болып тұр. Бала тілін дамытуға, мемлекеттік тілді үйренуге деген қызығушылығын арттыру үшін әртүрлі тәсілдер мен әдістерді қолдану қажет.

Ләпбуктың тақырыбын алдын-ала анықтап алған жөн. Кез келген «жеке» тақырып ләпбукке тақырып бола алады. Мәселен: «Мамандықтар», «Жолда жүру ережесі», «Үй жануарлары», «Жәндіктер әлемі» және тағы басқа. Тақырыпты таңдағаннан кейін қағаз, қалам алып жоспар жазу керек. Өйткені, ләпбук тек суреттер кітабы ғана емес, бұл - оқу құрал. Сондықтан тақырыпты толығымен ашу үшін болашақ жоспар құру қажет. Келесі кезең – ең қызықты кезең. Енді жоспардың әр тармағы ләпбукте қалай ұсынылатындығын ойластыру керек. Яғни, орналасуды сызыңыз. Қиялға шек жоқ: ұсыну формалары кез-келген болуы мүмкін қарапайым мәтіннен бастап ойындар мен оқу тапсырмаларына дейін. Бөлшектерді кесіңіз, бәрін орнына жабыстырыңыз. Осыдан кейін біз баламен сабақ бастаймыз. Жұмыс нәтижелі болуына қолданатын тәсілдер:

- дидактикалық ойындар, суреттер, тірек-сызба, үлгілер;
- тақырыпты бекіту мақсатында берілген жаңа сөздер;
- жаңылтпаш, тақпақ, жұмбақ, саусақ гимнастикалары, ертегілер және тағы басқа тәсілдер.

Қорыта келе көпфункционалды оқытудың жаңа технологиясы қазіргі заманғы білім берудің бірқатар мәселелерін шешеді, педагогтарға тақырыпты біліп қана қоймай, сонымен қатар жан-жақты ізденуге, міндеттер қоюға және оларды шешуге, ақпаратты ұйымдастыру мен таңдау мәселесіне шығармашылық көзқараспен қарауға үйретеді.

Әдебиет:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылым дамытудың 2021–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.

2. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілі коғам жоспарлары.

3. Кубарова А.М., Николаева Л.В. «ЛЭПБУК мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық қабілеттерін дамыту құралы ретінде» // ғылыми шолу. Педагогикалық Ғылымдар. – 2019. – № 4-1. - 91-94 ББ;

ПЕДАГОГ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ РӨЛІ

Н.А.Манашева¹, А.Н.Санхаева²

^{1,2}Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазіргі әлем серпінді өзгеруде және осы өзгерістерге бейімделу негізгі міндетке айналуда. ДжамеКассио сияқты футурологтар мен зерттеушілер осы шындықты сипаттауға арналған жаңа үлгілерді ұсынады. Егер XXI ғасырдың алғашқы онжылдықтарында VUCA-моделі кеңінен қолданылса (Volatility - өзгермелілік, Uncertainty - белгісіздік, Complexity - күрделілік, Ambiguity - біркелкілік), онда 2020 жылдан бастап назар BANI моделіне ауысады: әлсіздік, алаңдаушылық, сызықтық емес және т.б түсінбеушілік.

Бұл сипаттамалар біз өмір сүріп, жұмыс істейтін жаңа контексті көрсетеді. Мысалы:

Әлсіздік (Brittle): Әлем барған сайын болжауға келмейтін және тұрақсыз болып келеді. Экономикалық, білім беру немесе технологиялық болсын, әрбір жүйе кенеттен қирау қаупіне ұшырауы мүмкін. Бұл жағдайларда күйзеліске төзімділік және өзін-өзі реттеу қабілеті сияқты жұмсақ дағдылар техникалық білімнен маңызды болады.

Алаңдаушылық (Anxious): Тұрақты өзгерістер жағдайында адамдар өздерін алаңдаушылық сезінеді. Жаңа жағдайларға ойдағыдай бейімделу алаңдаушылықты басқаруға, салауатты қарым-қатынас орнатуға және командада өнімді қарым-қатынас жасауға көмектесетін эмоциялық интеллектісіз мүмкін емес.

Сызықсыздық (Nonlinear): Процестерді болжау төмендейді және әдеттегі себеп-салдарлық байланыстар күшін жоғалтады. Сыни ойлау және креативтілік сияқты жұмсақ дағдылар стандартты тәсілдер жұмыс істемейтін күрделі жағдайларда шешім табуға мүмкіндік береді.

Түсінбеушілік (Incomprehensible): Ақпараттың көлемі мен өзгеру жылдамдығы, кейде қандай да бір оқиғалардың қалай және неге болып жатқанын түсіну мүмкін емес. Бұл жерде бейімделу және белгісіздік жағдайында жұмыс істеу қабілеті сияқты құзыреттер бірінші орынға шығады.

Осылайша, жұмсақ дағдыларды дамыту - бұл жай ғана сәнді үрдіс емес, біздің заманымыздың табиғаты талап еткен қажеттілік. BANI-модель арқылы сипатталған әлем кәсіпқойлардан икемділікті, эмоциялық тұрақтылықты және өзін-өзі дамыту қабілетін талап етеді [1].

Сәйкесінше, қазіргі әлем білім берудің алдына жаңа міндеттер қояды. Сондықтан цифрлық революция барлық білім беру жүйесін қайта құруды көздейді және «Цифра», бір жағынан, оларды шешуге көмектеседі, екінші жағынан - жаңа сын-қатерлер туғызады. Жыл сайын Ұлыбритания ашық университетінің білім беру технологиялары институты интерактивті әлемде оқытудың, оқытудың және бағалаудың жаңа нысандары тұжырымдалған және ұсынылған баяндаманы жариялайды. 2022 жылдың нәтижелері бойынша баяндамада болашақта бүкіл білім беру жүйесіне әсер етуі мүмкін педагогикадағы үрдістер мен инновациялардың тізімі ұсынылады және ғалымдардың пікірінше, педагог-практиктердің ерекше назарына лайық. Мысалы, гибридті оқытуға, оқуды практикамен біріктіруге, әлеуметтік желілерде білім алуға, үй ортасын есепке алуға, теріс эмоцияларды рефлексиялауға трендтер бөлінеді.

Қарқынды технологиялық прогресс жағдайында білім беру де елеулі өзгерістерді бастан кешуде. Дәстүрлі формалар мен онлайн-технологияларды біріктіретін гибридтік оқыту стандартқа айналады. COVID-19 пандемиясы оқыту форматындағы өзгерістерге тез бейімделу педагогтар үшін де, оқушылар үшін де негізгі дағды болып табылатынын көрсетті. Атап айтқанда, гибридтік оқытуды енгізудің сәтті мысалдары ретінде сандық технологияларды білім беру процестеріне белсенді ықпалдастыратын Финляндия мен Эстонияны айтуға болады.

Жағымсыз эмоциялардың рефлексиясына ерекше назар аударылады. Оқушылар, әсіресе бастауыш сыныптарда, жаңа тақырыптарды зерделеу кезінде жиі күйзеліске ұшырайды. Оларды өз эмоцияларын тануға және басқаруға үйрету, сондай-ақ оқушыларға эмоциялық қиындықтарды жеңуге көмектесу үшін педагогтарға құралдар ұсыну маңызды. Мұны Канада және Австралия сияқты елдерде қолданылып жүрген эмоциялық сауаттылықты дамытуға бағытталған білім беру бағдарламалары арқылы жасауға болады.

Осы трендтерге сәйкес білім беруде заманауи педагогке жаңа талаптар қойылады, олар:

- барлық сыныпты оқу процесіне тартудың тиімді тәсілдерін тандайды;
- білім беру процесінде қалыптастырушы бағаны қолданады;
- балалардың өмірлік тәжірибе жинақтауы үшін қолайлы білім беру ортасын құрады;

- оқытуда инновациялық тәсілдер мен технологияларды қолданады;
- функционалдық сауаттылыққа ие.

Осыған байланысты педагогтардың икемділігі мен бейімделуінің жоқтығынан кәсіби қызметінде проблемалар туындауы мүмкін. Әлемдегі өзгерістерді көріп, оған тез бейімделу үшін адам үшін өзінің көзқарасын, ментальдық көзқарасын және қабылдауын өзгерту, өзін және ішкі процестерін сырттан болып жатқан нәрсемен байланыстыру үшін не жетіспейтінін, не дамыту керектігін түсіну маңызды. Демек, педагогтар өздерінің ішкі жағдайымен жұмыс істеуі және бұдан басқа, әмбебап «XXI ғасыр дағдыларын» дамытуы қажет [2].

«Әмбебап құзыреттілік және жаңа сауаттылық. Халықаралық тәжірибені талдау негізінде құрастырылған «ұраннан шындыққа» қазіргі заманғы әлемнің сын-тегеуріндеріне жауап береді және білім беру мазмұнын жетілдіру үшін нақты жағдайлар ұсынады, бұл кәсіби қызметте табысқа жету үшін қажетті әмбебап құзыреттіліктердің қалыптасуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Баяндаманың авторлары ұсынған әмбебап құзыреттіліктің бірі - бұл басқа адамдармен өзара іс-қимыл.

«Басқа адамдармен өзара іс-қимылдың құзыреттілігі - бұл көшбасшы және команда мүшесі ретінде әлеуметтік байланыстарды орнату, дамыту және қолдау, жауапкершілікті алу және бөлу, командалық жұмысты үйлестіру қабілеті; сондай-ақ басқаларды көндіру, өз ұстанымын негіздеу, басқалардың мүдделерін құрметтеу, әлеуметтік және мәдени әртүрлілікті ескеру, жанжалдарды шешу және адамдармен күшті және әлсіз байланыстарды қолдау қабілеті» [3, 48 б.].

Құзыреттіліктің осы түрін дамыту үшін, біздің ойымызша, эмоциялық интеллектінің жоғары деңгейін меңгеру қажет. Эмоциялық интеллект - бұл адам коммуникацияның ауызша және ауызша емес арналары арқылы басқа адамның ниетін, сезімін және эмоциялық жай-күйін түсінуге қабілетті деген түсініксіз психологиялық феномен. Бұдан басқа, бұл ұғымға тұлғааралық қатынастардағы көрегендік, адамдар туралы нақты пікірлер қалыптастыру қабілеті, сұхбаттасушының ықтимал реакциясын болжау сияқты аспектілер кіреді. Ең бастысы, эмоционалдық интеллект - мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің ажырамас бөлігі: оқушылармен және олардың ата-аналарымен экологиялық өзара іс-қимыл, кәсіби өсу, әріптестермен онсыз қарым-қатынас мүлдем мүмкін емес.

Эмоциялардың табиғатын зерттеумен бірнеше ғасырлар бойы айналысады, сондай-ақ Ч. Дарвин өзінің «Адамдар мен жануарлардағы эмоциялардың көрінісі» еңбегінде өмір сүру және бейімделу мақсатында эмоциялардың сыртқы көріністерінің маңызды рөлін айқындады. Алайда, эмоционалдық интеллект теориясы салыстырмалы түрде жақында пайда болды: 1995 жылы, американдық психолог Дэниел Гоулман кең аудиторияға эмоционалдық интеллект тұжырымдамасымен таныстырған «EmotionalIntelligence» ғылыми-танымал кітабын жариялады. Бұл модельге сәйкес, эмоциялық интеллект 5 компоненттен тұрады: эмоциялық сана, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі мотивациялау, эмпатия және әлеуметтік дағдылар. Гоулманның пікірінше, эмоциялық интеллект кез келген қызметте табысқа жетуде үлкен рөл атқарады [4].

Сондықтан эмоционалдық интеллектінің жоғары деңгейі кейбір проблемаларды болдырмауға мүмкіндік беретінін атап өткен жөн, олардың ең бастысы - білім беру саласындағы мұғалімнің кәсіби күйзелісі. Физикалық және кейіннен эмоционалдық шиеленіс сапалы жұмысқа кедергі келтіретін және педагогтің жеке басын бұзатын әртүрлі симптомдардың пайда болуына әкеледі. Күйіп қалуды әртүрлі көріністерде бақылауға болады, мысалы, толық апатия, креативті жұмыс істегісі келмеу, оқыту әдістерінің, нысандары мен құралдарының орасан спектрін пайдалану және т.б.

Эмоционалдық интеллект - бұл педагогтың кәсіби құзыреттілігінің ажырамас элементі. Педагог балалармен, әріптестермен және ата-аналармен өзара іс-қимыл жасайтын мектептің контекстінде эмоцияларды түсіну және оларды басқару қабілеті өте маңызды рөл атқарады. Ол үшін Дэниел Гоулман сипаттаған эмоциялық интеллекттің бес негізгі компонентін дамыту маңызды:

Эмоциялық сезіну. Педагог өзінің эмоцияларын сезінуі және оларды талдауға қабілетті болуы тиіс. Бұл әсіресе оқушылармен немесе ата-аналармен қақтығыстар сияқты күйзеліске ұшыраған жағдайларда маңызды.

Өзін-өзі реттеу. Өз эмоцияларын басқара білу педагогқа кез келген жағдайда тыныш және кәсіби болуға көмектеседі, бұл айналасындағылармен жақсы қарым-қатынас жасауға ықпал етеді.

Өзін-өзі мотивациялау. Дәлелді педагог оқушыларды қиындықтарға тап болса да шабыттандыра алады. Өзін-өзі мотивациялаусіз болған жағдайда қолын түсірмеуге және проблемаларды шешу жолдарын іздестіруді жалғастыруға мүмкіндік береді.

Эмпатия. Оқушыларға көңіл айту қабілеті педагогке олардың қажеттіліктерін, көңіл-күйі мен мінез-құлқының себептерін жақсы түсінуге көмектеседі, бұл қолайлы білім беру ортасын құруға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік дағдылар. Әріптестермен, басшылықпен және ата-аналармен тиімді өзара іс-қимыл жасай білу педагог жұмысының нәтижелілігіне және білім беру процесінің табыстылығына тікелей әсер етеді.

Эмоционалдық интеллектінің бұл аспектілері педагогке кәсіби сын-қатерлерді, әсіресе аутизмге шалдыққан балалар сияқты ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу тұрғысынан жақсы шешуге мүмкіндік береді.

Бірақ, Д.Г. Труновтың пікірінше, психотерапевт-дәрігер, философия ғылымдарының докторы, эмоционалдық интеллект шаршау синдромы түрінде көрінетін жағдайды өзін-өзі реттеу процесінде тиімді құрал ретінде қарастырылуы мүмкін.

Педагогикалық кәсіп - күйіп қалу қаупі бар мамандардың бірі, бұл жоғары эмоционалдық тартымдылықпен және тұрақты күйзелісті жағдайлармен байланысты. Дәрігер-психотерапевт Д.Г. Трунов педагогқа шаршауды жеңуге көмектесетін төрт негізгі стратегияны бөліп көрсетеді:

Өзін жұмысқа бейімдеу. Бұл кәсіби қызмет пен жеке өмірдің арасында теңгерім табуды білдіреді. Өзіміздің қажеттіліктерімізді ұмытпау және демалу мен қалпына келуге уақыт табу маңызды.

Жұмысты өзіне бейімдеу. Педагог стрессті азайту үшін өзінің күшті жақтарына және артықшылықтарына сүйене отырып, өзінің жұмыс әдістері мен оқу тәсілдерін бейімдей алады.

«Эмоциялық отынның» үнемді шығыны. Эмоционалдық шығындарды азайту үшін педагог тайм-менеджмент әдістерін пайдалана алады және мүмкін болса міндеттердің бір бөлігін бере алады.

Қалпына келтіру. Тұрақты демалыс пен өзіне арналған уақыт педагогқа күш-қуатын қалпына келтіруге және кәсіби қызметінің жоғары деңгейін сақтауға мүмкіндік береді.

Эмоционалдық интеллектіні дамыту педагогке жұмыс жағдайының өзгеруіне жеңіл бейімделуге, эмоционалдық сарқылудан аулақ болуға және кәсіби құзыреттіліктің жоғары деңгейін ұстап тұруға көмектеседі [5].

Осылайша, мұғалім кез келген өзгерістерге оңай бейімделуі, өз сезімдері мен эмоцияларын бақылауы, оқушыларды түсінуі, жанжалдарды шешуі, қарым-қатынас тиімділігін арттыруы, сондай-ақ эмоционалдық шаршауды болдырмауы үшін эмоционалдық интеллектіні дамыту қажет деген қорытынды жасауға болады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Как мы попали из VUCA в BANI-мир и что нам в нём делать [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://netology.ru/blog/04-2022-bani-world>. (Дата обращения: 03.04.2023).
2. Инновационная педагогика 2022: Отчет об инновациях открытого университета / подред. Кукульска-Халм А., Боссу К. и др. - МилтонКейнс: Открытый университет, 2022. – 61 с.
3. Универсальные компетентности и новая грамотность: от лозунгов к реальности/подред. М. С. Добряковой, И. Д. Фрумина. — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2020. — 472 с.
4. Гоулман, Д. Эмоциональный интеллект / Дэниел Гоулман; пер. с англ. А.П. Исаевой. — М.: АСТ МОСКВА, 2009. — 478 с.
5. «Синдром сгорания»: позитивный подход к проблеме [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://psihdocs.ru/cindrom-sgoraniya-pozitivnij-podhod-k-probleme.html>. (Дата обращения: 03.04.2023).

МРНТИ14.23.07

ПРЕОДОЛЕНИЕ СТРАХОВ У ДЕТЕЙ 3-5 ЛЕТНЕГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ АРТ-ТЕРАПИИ

К.Т.Аналбекова¹, Е.А.Меньшикова²

^{1,2}Карагандинский университет им. Академика Е.А. Букетова, г. Караганда, Казахстан

В возрасте 3-5 лет дети находятся на этапе активного формирования своей эмоциональной и психологической сферы. Это время, когда дети начинают осознавать и переживать различные эмоции, включая страхи. Понимание механизмов страха на ранних этапах может помочь в предотвращении более серьезных проблем в будущем. Страхи и тревожные состояния у детей могут привести к трудностям в общении, адаптации в детском коллективе и в целом полноценному развитию, в дальнейшем обучению. Эти проблемы могут сказаться на социальной адаптации ребенка в дальнейшей жизни. Поэтому актуальность методов коррекции и преодоления страхов у детей особенно высока. Арт-

терапия представляет собой инновационный подход к психотерапии, использующий искусство как средство выражения и разрешения эмоциональных проблем. Её уникальность заключается в способности помочь детям выразить свои чувства и эмоции через творческие процессы, что может быть особенно эффективно для работы именно со страхами. Обобщение результатов исследований по преодолению страхов у детей с помощью арт-терапии имеет приложение в практике. Психотерапевты, педагоги и что самое важное даже сами родители могут использовать полученные данные для разработки и прямого применения индивидуальных методик и подходов к работе с детскими страхами. В данной статье производится анализ особенностей страхов у детей 3-5 лет, таких как дневные и ночные страхи, их происхождение и влияние на психологическое развитие ребенка. Арт-терапия представляется как эффективный метод коррекции страхов у детей этого возраста. Основываясь на практическом опыте и предшествующих исследованиях, статья описывает, как арт-терапия может помочь детям выразить и понять свои страхи, а также развить стратегии справления с ними. Исследование охватывает различные методы арт-терапии, такие как рисование, музыкальная терапия, использование народных сказок и другие креативные техники, которые могут быть применены для работы со страхами у детей. Статья анализирует психологические механизмы возникновения и усиления страхов у детей и предлагает методики их коррекции с помощью арт-терапии. На основе рассмотренных методов и теоретических подходов статья предлагает практические рекомендации для специалистов – психологов, педагогов и других специалистов, работающих с детьми, а также для родителей по применению арт-терапии для преодоления страхов у детей 3-5 лет. Таким образом, статья представляет собой комплексный подход к проблеме страхов у детей 3-5 лет и показывает, как арт-терапия может быть эффективным инструментом в работе с этой категорией детей.

В современных условиях социальной нестабильности личность ребенка подвергается воздействию различных неблагоприятных факторов, которые могут замедлить его развитие или даже обратить его обратно. Ребенок, будучи одной из наиболее уязвимых частей общества, иногда не может справиться с негативными воздействиями внешнего мира. Это привело к проведению ряда исследований, которые показали, что среди возможных негативных последствий наиболее распространены страхи и тревожность. Страх или инстинкт самосохранения являются ключевыми эмоциями, которые могут негативно влиять на психическое состояние ребенка. А. И. Захаров был первым, кто исследовал причины возникновения и усиления эмоциональных проблем. Он представил много статистических данных, основываясь на различных факторах, влияющих на ребенка, таких как влияние семьи на формирование страхов, гендерная принадлежность, взаимосвязь между возрастом и страхами. Маленькие дети, имея более прямое восприятие мира вокруг, часто испытывают выраженные страхи, которые зависят от различных социальных, психологических и экономических факторов и т. д. [1]. Каждый этап детства характеризуется своими особенностями. В дошкольном возрасте дети сильно зависят от взрослых, что может влиять на формирование их личности. Если у родителей высокий уровень тревожности или неврозы, это может привести к увеличению страхов у детей. Таким образом, создается замкнутый круг. Детская психика более уязвима и реагирует на различные воздействия, в том числе и на неблагоприятные. Это может вызвать невротические страхи у детей, которые сопровождаются длительными стрессовыми переживаниями. В результате дети могут стать замкнутыми и напряженными, что требует внимания со стороны психологов, педагогов и родителей. Положительное эмоциональное взаимодействие является ключевым для психоэмоционального развития ребенка. Поэтому важно своевременно замечать изменения в поведении ребенка и корректировать свои отношения с ним. Страхи являются неотъемлемой частью нашего существования и, в общем, можно выделить два основных типа: врожденные и приобретенные. А. И. Захаров предложил детальную классификацию страхов на основе их характера, реальности и интенсивности. По характеру страхи разделяются на природные, социальные, ситуативные и личностные. По реальности они могут быть реальными или воображаемыми, а по интенсивности – острыми или хроническими. [1] Кроме того, Захаров выделяет уровни страха: обычный, естественный и патологический. По его мнению, обычный страх является кратковременным и обратимым, не затрагивает ценностные установки человека и не сильно влияет на его характер, поведение и отношения с другими. В определенных ситуациях страх даже может выполнять защитную функцию, предотвращая контакт с причиной его возникновения. Патологический страх проявляется через яркие эмоции (ужас, потрясение, эмоциональный шок), имеет длительный характер, трудно поддается коррекции, сопровождается отсутствием контроля со стороны сознания и негативно влияет на межличностные отношения, характер и адаптацию человека к окружающему миру. [1] Чтобы помочь ребенку преодолеть свои страхи, требуется специализированная коррекционная работа. Современные методы психологии предлагают разнообразные подходы к преодолению страхов, и психотерапия

широко применяется как эффективное средство. Существует множество методов терапии, применяемых для работы со страхами. Арт-терапия для детей дошкольного возраста является особенно подходящей, так как в этом возрасте основной вид деятельности ребенка – игра, а ключевая форма выразительной деятельности – рисование. Арт-терапия может служить средством контрсуггестии, помогая ребенку избавиться от внушенных страхов. Через взаимодействие с взрослым ребенок обучается самоанализу, саморегуляции и самоконтролю. Арт-терапия объединяет различные области знаний, такие как психология, медицина, педагогика и культурология. Основой арт-терапии является художественная практика, в процессе которой человек выражает свои внутренние переживания через творчество, используя различные материалы. Этот метод терапии позволяет работать как с группой детей, так и с отдельным ребенком разного возраста. Арт-терапия эффективна для коррекции различных страхов, особенно тех, которые связаны с воображением, таких как страх болезни, нападений, стихийных бедствий, транспорта, сказочных персонажей и других. [5]. Арт-терапия через участие в художественном творчестве оказывает психотерапевтический эффект и служит средством для улучшения и согласования психической активности человека. Этот метод позволяет выразить свое внутреннее состояние через создание, помогая ребенку преодолеть внутренние конфликты и избыточное напряжение, что ведет к освобождению и катарсису. Такой подход к развитию личности в психотерапевтическом процессе исследовали такие специалисты, как А. И. Аржанова, И. П. Воропаева, В. Г. Нечаева, Р. В. Овчарова, Н. Э. Фаас. Терапевтический процесс оказывает воздействие на психику, способствуя снижению страхов, уровня тревожности и агрессивности, а также помогает развить устойчивость и уверенность в себе, включая положительные модели поведения и переживания. Арт-терапия может эффективно и человечно поддержать развитие личности ребенка и улучшить его способности к самопознанию, как это показано в работах таких авторов, как Дж. Аллан, М. Бурно, А. И. Копытина, Л. Д. Лебедева, Л. Ловенфельда и Е. Г. Макарова. Благодаря широкому спектру возможностей, арт-терапия позволяет ребенку выбрать то, чем он хочет заниматься. Арт-терапия в качестве акта творчества включает в себя следующие направления [6]:

- 1) изобразительное искусство (работа с цветом, рисованием, пластилином, лепкой из глины, аппликацией, рисованием песком);
- 2) музыкальная и танцевальная терапия;
- 3) библиотерапия (чтение прозы, стихов, сказок) и имаготерапия (театр, создание образов, куклы).

Изотерапия позволяет выразить чувства через различные изобразительные материалы, такие как бумага, пластилин, краски и карандаши. Со временем страх усиливается у ребенка, что делает его освобождение от него сложным. Однако через рисование и лепку ребенок может передать свои страхи на бумагу или другие материалы. Эти методы также позволяют отследить историю страхов и их причины, а отработанные работы становятся инструментами для освобождения. Лучший результат достигается, когда ребенок дополняет свой рисунок позитивными или юмористическими элементами, потому что страх уступает перед смехом и хорошим настроением. Если страхи ребенка вымышленные, например, связанные со сказочными персонажами, этот метод эффективен. Также можно использовать его для работы с другими отрицательными эмоциями, такими как обида, вина и ненависть. Изотерапия помогает расслабить нервную систему, устойчивую детскую психику и развивает мелкую моторику. Этот подход позволяет узнать о том, что думает ребенок, чего он боится и чего он стесняется или, что его беспокоит во время сна. В процессе рисования ребенок осознает условный характер своих изображений и ощущает "оживление" своих страхов. Доверительные отношения, формирующиеся между взрослым и ребенком в процессе работы, усиливают эффективность метода. Музыка и хореография также оказывают сильное воздействие на ребенка. Слушая музыку или играя на музыкальных инструментах, ребенок активизируется, преодолевает негативные установки и получает положительные эмоции, отвлекаясь от страха и постепенно заменяя его. Музыка способствует расширению детского сознания и укрепляет эмоциональную сферу. Такие методы, как библиотерапия и имаготерапия, работая вместе, могут оказывать сильное воздействие. Через сказки, рассказы или стихи, при повторении драматических произведений с инсценировкой или без нее, мы даем детям шанс стать уверенными и отважными, перевоплотившись в героев. Для театральных представлений в костюмах также можно использовать куклы.

Психокоррекционные упражнения с элементами арт-терапии обладают следующими преимуществами:

- дети не теряют интереса на протяжении длительного времени;
- сохраняется высокая работоспособность и личный интерес;
- методы не требуют больших финансовых вложений.

Страх и тревожность можно успешно преодолеть через творческий процесс и результаты его деятельности. Для детей дошкольного возраста рисование становится способом самовыражения и познания мира, позволяя также выразить чувства, в том числе и неосознанные. Хотя рисующий ребенок может чувствовать меньше страха, это не значит, что у него нет проблем или страхов. Это благоприятно влияет на его психическое развитие. Механизмы страха объединяются, формируя мотивированную систему. Эффективность коррекции страхов зависит от понимания их причин и особенностей развития. Важно также учитывать чувства и потребности ребенка, а также демонстрировать ему позитивные примеры. Страхи ребенка необходимо воспринимать серьезно, но не усиливать их, не использовать для манипуляций и не карать за проявление страха. Родители несут ответственность за благополучие своих детей. Рисование позволяет в первую очередь противостоять страхам, порожденным воображением, а затем и тем, что основано на реальных событиях, оставивших эмоциональный след. Если травмирующие события произошли недавно, эффективность рисования может быть ограничена. Необходимо понимать, что воспоминания о страхах могут возникнуть в процессе работы с рисунками, и это нормально. Главное – проработать страх, чтобы избавиться от него. Это лучше, чем оставить страх без внимания, что может негативно сказаться на психике ребенка. При потере близких не рекомендуется просить ребенка изображать этот страх из этических соображений. [9]. Стоит учитывать, что арт-терапия способствует выражению внутренних чувств и самопознанию через творчество, а также улучшению адаптивных способностей человека. Основная цель здесь не обучить ребенка рисованию, а использовать рисунок как средство проекции. В этом контексте могут возникнуть проблемы, такие как страх ребёнка, сделать что-то не так, так как он может предварительно беспокоиться о возможной неудаче [10]. Участие родителей в терапии играет ключевую роль. Они должны активно помогать своему ребенку преодолевать страхи, стимулировать интерес к рисованию и поддерживать его даже в маленьких достижениях. Если у родителей высокий уровень тревожности и страхов, это снижает эффективность терапии почти в два раза. Негативно влияют также отсутствие позитивности, постоянные беспокойства и фокусировка на здоровье. Такая атмосфера в семье отрицательно сказывается на ребенке и процессе терапии: дети из таких семей рисуют меньше, в их работах преобладают темные оттенки. Эффективность рисования зависит также от того, кто ставит задачу нарисовать свой страх: если это независимый доброжелательный взрослый, результаты обычно лучше, чем когда задание дает родитель. Это особенно заметно, когда родители пытаются убедить ребенка в отсутствии опасности, скрывая свои собственные страхи. Для ребенка может быть трудно изобразить свои страхи: он может избегать этого, утверждать, что ничего не боится, предложить рисовать что-то другое или просто отказаться рисовать. В большинстве случаев страх такой сильный, что ребенок боится даже думать о нем, не говоря уже о том, чтобы изобразить его на бумаге. Также могут быть другие причины: ребенок может стыдиться своего страха, особенно если чувство стыда вызывают родители или другой взрослый, или же он может не хотеть признаваться в страхе и выставлять его напоказ. Такое сопротивление является проявлением защитных психических механизмов. В этих ситуациях рекомендуется применять методы игротерапии и постепенно приучать ребенка к идее рисовать свои страхи. Этот метод эффективен как при сильных страхах, так и при стыде или попытках справиться с эмоциями.

Обычно считается, что страхи являются эмоциональными расстройствами или неприятными переживаниями. В действительности они выполняют функцию самосохранения и необходимы для нормального функционирования психики и поведения. Однако множество различных страхов у ребенка может указывать на предневротическое состояние. Если страхи мешают развитию личности, взаимодействию с окружающим миром, общению и являются патологическими, требуется специализированная коррекционная и оздоровительная психотерапия. Арт-терапия позволяет провести необходимое лечение мягко и человечно, помогая ребенку не только преодолеть страхи, но и способствуя гармоничному развитию личности и психики. Таким образом, арт-терапия как метод коррекции страхов у детей 3-5 летнего возраста является важным инструментом для оказания психологической помощи ребенку.

Список источников

1. Захаров А. И. Дневные и ночные страхи у детей. – СПб.: Изд-во Союз, 2005. – 448 с.
2. Захаров А. И. Происхождение детских неврозов и психотерапия. – СПб.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 448 с.
3. Лебедева И. Ю. "Арт-терапия в работе с детьми: методы и практика". Москва: Просвещение, 2018. – 224 с.

4. Смирнова Е. В. "Арт-терапия в раннем детстве: теория и практика". Москва: Академия, 2019. – 176 с.
5. Копытин А. И., Свистовская Е. Е., Арт-терапевтические методы, используемые в работе с детьми и подростками: обзор современных публикаций // Научно-методический электронный журнал «Практической Психологии и Психоанализа». – 2007. – № 4. – С. 1–26.
6. Киселева М. В. Арт-терапия в работе с детьми: руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. – СПб.: Речь, 2009. – 160 с.
7. Чернова Л. И. "Психологическая помощь детям через арт-терапию: методы и кейсы". Санкт-Петербург: Речь, 2021. – 208 с.
8. Гаврилова Т. С. "Арт-терапия в детской психотерапии: применение и эффективность". Москва: Когито-Центр, 2017. – 144 с.
9. Орлов А. Б., Орлова Л. В., Орлова Н. А. Психологические механизмы возникновения и коррекции внушенных детских страхов // Вопросы психологии. – 2011. – № 3. – С. 7.
10. Копытин А. И., Свистовская Е. Е. Указ. соч.

ӘОЖ 373

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ- БАЛАБАҚШАДА

Набиева М.А.

«Айсұлу» бөбекжайы КМҚК, қазақ тілі мұғалімі, Қарағанды қ., Қазақстан

Мектепке дейінгі жаста мемлекеттік тілді ерте үйрету баланың жеке басының үйлесімді дамуына ықпал етеді. Сондықтан да, мектепке дейінгі ұйымда мемлекеттік тіл - қазақ тілін ерте үйрену үшін қолайлы сөйлеу ортасын құрып, мемлекеттік тілді үйрену бойынша жұмысты жүйелі түрде ұйымдастыру қажет.

Мектеп жасына дейінгі балаларға мемлекеттік тіл қазақ тілін үйретуде арнайы ұйымдастырылған қызметке үлкен мән беріледі, ұйымдастырылған қызмет балалардың жас ерекшеліктерін және бағдарламалық талаптарды ескере отырып жоспарланады. Мектепке дейінгі балаларға мемлекеттік тілді оқытудың мақсаты балалардың қазақ тілін үйренуге дайындығын қалыптастыру, ересектермен қазақ тілінде қарым-қатынас жасауға ынталандыру болып табылады. [1]

Өзге ұлт балаларының қазақ тілінде қарым-қатынас жасауының алғашқы дағдылары құрдастарымен қарым-қатынас кезінде қалыптасады. Мемлекеттік тілді үйрету күн сайын балалар әрекетінің: құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас кезінде, құрдастарымен бірге мазмұнды – ролдік ойын кезінде, көркем әдебиет (педагогтің көркем әдебиет оқып беруі, кітаптарды, иллюстрацияларды қарау), театрландырылған және дербес әрекет түрлері арқылы күн тәртібіне сәйкес ұйымдастырылады. Ортаңғы топтан бастап мемлекеттік тілді меңгерту мақсатында күні бойы режимдік сәттерде Үлгілік оқу бағдарламасында айқындалған сөздік минимумды үйрету, түрлі балалар әрекетінде тәрбиеленушілердің ауызекі байланыстырып сөйлеуін дамыту, сондай-ақ қазақ халқының мәдениетімен, салттары мен дәстүрлерімен таныстыру, белсенді сөздікті байыту, сөздік нормаларды, мәдениетті қарым-қатынасты игерту ұсынылады. [1]

Өзге ұлт балаларына тілді меңгерту үшін оқытудың инновациялық нысандарын енгізуі қажет. Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған мемлекеттік тілдегі бейне контентті ұйымдастырылған іс -әрекетте тиімді қолдану, сонымен бірге қазақ тіліндегі интернет-кеңістікті дамыту балалардың тіл үйренуге деген қызығушылықтарын арттырады.

Қазақ тілін оқыту үрдісінде балалардың қарапайым сөздік қорын қалыптастыруға, алған білімдерін бекітуде тақырып бойынша таңдалып алынған қысқаша сергіту сәттері, тілді үйрену жаттығулары, санамақтар, қысқа өлеңдер қолданылады. Күні бойы режимдік сәттерде балалардың жас және жеке тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып, қазақ тілін үйрету бойынша жүйелі, жоспарлы, мақсатты жұмыс жүргізіледі. Балалардың тілді үйренуге деген қызығушылығын қалыптастыру үшін дамытушы заттық-кеңістіктік органы (аудиоматериал, үстел үсті ойындары, балалар әдебиеті, рөлдік, театрландырылған, дидактикалық ойындар мен ойыншықтар және т.б.) ұйымдастыру қажет [2].

Тәрбиелеу -білім беру процесіне қызығушылықты арттыру мақсатында балалармен ұйымдастырылған қызметте ойын әдістерін және дидактикалық ойындарды кеңінен қолдану; қазақ тілін үйрену барысында әрекет түрлерін ауыстырып отыру: ертегі кейіпкерлерін енгізу, ойыншықтарды, шынайы заттарды, фотосуреттерді, түрлі-түсті суреттерді пайдалану ұсынылады. Сонымен бірге қазақ тілінде бұрын үйренген санамақтарды, такпақтарды, әндерді қолдана отырып міндетті түрде сергіту сәттерін және сөйлеу жаттығулары мен артикуляциялық жаттығуларды енгізу керек.

Тілді ерте үйрету баланың зияткерлік қабілеттерін дамытуда ғана емес, сонымен бірге қазақ халқының салт-дәстүрлерін, ауызша шығармалары туралы ұғымды қалыптастырады. Өзге ұлт балаларын ұлттық құндылықтарға баулып тәрбиелеу олардың бойында қазақ халқына деген құрметті дамытады. Жақсы нәтижеге жету үшін балаларға дәстүрлі қазақ өмірінің әлеміне, тұтастай алғанда қазақ мәдениетіне ену мүмкіндігін беретін жағдайлар жасау қажет, ұйымдастырылған қызметте немесе ертеңгіліктерде көркем сөздерді жаттату, тақырыпқа байланысты жұмбақ жасыру олардың тілін ширатып, қисынды ойлауын дамытып қана қоймайды, сонымен бірге мемлекеттік тілді үйренуге деген қызығушылықтарын арттырады [3].

Біздің балабақшада ортаңғы топтан бастап ұйымдастырылған қызметке ұлттық тәрбие элементтері енгізіледі, балалар қазақ тілінде қарапайым тақпақ, әндер айтады, халық ойындарын ойнайды, қазақ халқының ертегілері бойынша қуыршақ қойылымдарын тамашалайды, мектепалды топ балалары өздері қазақ тілінде театрландырылған қойылым қояды. Ертеңгіліктерде, ойын – сауықтарда қазақша әндерді орындаған балалар халық шығармашылығымен танысып қана қоймай, қазақ тілінен алған білімдерін де бекітеді. Мектеп жасына дейінгі өзге ұлт балалары домбыра мен қобыз күйін ғана емес, сонымен бірге халық аспаптар оркестрінің орындауындағы қазақ композиторларының шығармаларын да тыңдайды. Қазақтың халық аспаптарымен таныстыру арқылы қазақтың дәстүрлі мәдениетіне қызығушылықтарын оятамыз. Домбыра, қобыз, шындауыл, асатаяқ тағы да басқа музыкалық аспаптармен иллюстрацияларды қарау арқылы және көрнекі түрде көріп, қолдарына ұстап таныса алады. Көптеген өзге ұлт балалары Қазақстан Республикасының Гимнін жақсы орындайды, «Қамажай», «Қара жорға» билерін билейді, қазақтың халық аспаптарында ойнайды.

Қазақтың ұлттық ою - өрнектері мен ұлттық ыдыстары, киіз үй және оның жиһаздарымен тек қана қазақ тілі бойынша ұйымдастырылған қызметте таныстырып қоймаймыз, сонымен бірге балалардың алған білімдерін тиянақтау үшін, олардың шығармашылығын дамыту мақсатында ұйымдастырылған қызметтің басқа түрлерінде «Шығармашылық» білім беру саласында қызғалдақ, қарлығаш, қошқар мүйіз оюларының суретін салса, «Апликация» ұйымдастырылған іс әрекет кезінде қазақтың ұлттық ою-өрнегімен кесені, текеметті әшекейлейді.

«Көркем әдебиет» ұйымдастырылған қызметінде қазақ халық ертегілерін («Мақта қыз бен мысық», «Алдаркөсе мен бай») мнемотаблица бойынша оқыту балалардың қазақ халық өнерінің жанры туралы түсініктерін қалыптастырып, шығарманы мұқият тыңдауға, оқығанының мағынасын түсінуге үйретеді.

Балаларды қазақтың ұлттық ойындарымен таныстыру, ұлттық ойындарды ойнай білу дағдыларын дамыту ұйымдастырылған қызмет барысында және күннің екінші жартысында жүзеге асады. Өзге ұлт өкілдері көкпар, бәйге, қыз қуу, теңге алу, аударыспақ т.б ойындарымыз арқылы қазақи қайнардан тәлім алса ұлттық құндылықтарды бойына сіңіріп өседі. Ұлттық ойындар ойнау арқылы («Қыз қуу», "Тақия тастамақ», «Теңге алу», «Хан талапай») балаларды Қазақстан Республикасымен, оның салт-дәстүрлерімен, әдет-ғұрыптарымен, қазақтың ұлттық ою-өрнектерімен, қазақ аспаптарымен және ұлттық тұрғын үй – киіз үйімен таныстырамыз. Ойын барысында балалар жаңа ұғымдарды, киім атауларын, бас киімдерді, сауыт-саймандарды, өрнек элементтерін меңгереді, сол арқылы белсенді сөздік қорын толықтырады, балалардың бойында жоғары деңгейдегі ұлттық сана сезімді, рухани мұраларға және ұлттық мәдениетке деген құндылықтарды, отансүйгіштік, ұлттық намыс сезімдерін қалыптастырады [4].

Серуендеу кезінде қимылды ойындарды өткізу физикалық қасиеттерді (ептілік, төзімділік) қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар баланың белсенді сөздік қорын байытуға да ықпал етеді. Халық ойындарының қазынасынан алынған санамақтар ұлттық ерекшеліктерге сәйкес келеді және ұлттық тәрбие міндеттерін орындайды.

Балаларды жалықтырып алмас үшін, тақырыпқа байланысты таңдалып алған сергіту жаттығулары да балалардың тілін ширатып, сөздік қорын байытып қоймайды, сондай –ақ танымдық дағдыларын арттырады, ұлттық құндылықтарды қастерлеуге тәрбиелейді.

Осылайша қызықты және мазмұнды түрде ұйымдастырылған қызмет мемлекеттік тілді меңгерудің маңызды шарттарының бірі болып табылады. Сонымен бірге, «Қазақтың ұлттық үйі - киіз үй», «Қазақтың ұлттық аспаптары», «Қазақтың ұлттық киімдері», «Қазақтың ұлттық оюлары», «Қазақ халқының тұрмыстық бұйымдары, ыдыс-аяқтары», «Қазақтың ұлттық ойындары», «Қазақтың ұлттық ою-өрнегі» альбомдарын қарастыру қазақ тілін меңгеруді, қазақ халқының мәдени құндылықтарына деген құрмет сезімін тәрбиелеуді қамтамасыз етеді [5].

Жүйелі жұмыстың нәтижесінде бала сөйлеу әрекеттерін мағыналы түрде жүзеге асыра алады және мемлекеттік тілді түсінікті, қол жетімді көлемде қарым-қатынастың шынайы құралы ретінде қолдана алады.

Қорыта айтқанда, оқытудың түрлі әдістері мен ақпараттық технологиялардың үйлесімді бірігуі және олардың кешенді қолданылуы ғана, мектепке дейінгі жастағы балалардың жан жақты дамып, білім алу сапасын жақсартады. Педагог өз білімін, балаға үйретудің әдіс-тәсілдерін, кәсіби шеберлігін үнемі жетілдіріп отыруы және жаңа педагогикалық технологияларды жетік меңгеруі тиіс.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Астана
2. Оқыту орыс тілінде жүргізілетін топтарда балаларға қазақ тілін үйрету бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана, 2023. – 78 б.
3. Әдістемелік құрал Балалар көркем әдебиетімен таныстыру, А.С.Амирова, Н.М.Байтулеева, 2014 жыл
4. Сөйлеп үйренемін, Алматы, Қайнар, «Просвещение Казахстан», 2009 год;
5. Әдістемелік құрал («Тілашар сабақтары»), А. Байтұрсынов атындағы Тіл білімі институты, Б.Капалбеков, Алматы, 2006 ж.

ӘОЖ 376

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ

Г.К.Мукажанова

№7 «Аққу» балабақшасы, педагог-зерттеуші, Астана қ., Қазақстан

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар қандай да бір себептермен ыңғайлы оқу үшін қосымша жағдайлар қажет ететін балалар болып саналады. Инклюзия кез келген кемсітушілікті жоққа шығарады, барлығына тең қарым-қатынасты қамтамасыз етеді және ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін ерекше жағдайлар жасайды.

Инклюзивті білім беру:

- Білім алушылардың тең құқықтылығын және олардың ұжым өмірінің барлық аспектілеріне қатысуын ынталандыру

- Барлық адамдарда қарым-қатынас жасау үшін қажетті қабілеттерді дамыту.

Инклюзивті білім беру сегіз қағидаға негізделеді:

- Адамның құндылығы оның қабілеттері мен жетістіктеріне байланысты емес

- Балаларды оқыту мен тәрбиелеу кезінде дағдылардың жетіспеушілігіне назар аудармай, күшті жақтарға сүйену маңызды

- Әртүрлілік адам өмірінің барлық аспектілерін күшейтеді

- Барлық адамдар өз құрбыларының қолдауы мен достығына мұқтаж

- Шынайы білім тек нақты қатынастар аясында жүзеге асырылуы мүмкін

- Әр адамның қарым-қатынасқа түсуге және таңдауға құқығы бар

- Әр адам сезінуге және ойлануға қабілетті

- Барлық адамдар бір-біріне мұқтаж

Бүгінгі күні білім берудегі ең өзекті мәселелердің бірі – мүмкіндігі шектеулі балаларды әдеттегі дамып келе жатқан құрдастарымен бірге мектепке дейінгі мекемелерге біріктіру. Мектепке дейінгі мекемелердегі инклюзивті білім беру әр түрлі қоғамдағы барлық балалардың дамуын қамтамасыз ететін жаңашыл жүйе болып табылады. Тендікке және жекелендірілген оқыту әдістеріне баса назар аудара отырып, инклюзивті білім беру балаларды қоғамның құнды мүшесі болуға дайындайды [1]. Инклюзивті білім беру барлық балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне қарамастан білім алу мүмкіндіктеріне тең қолжетімділігін қамтамасыз етеді. Оқыту әдістерін жеке ерекшеліктерін ескере отырып бейімдеу арқылы әрбір бала өсіп-өркендеу үшін қажетті қолдауды алады.

Дамуында қиындықтары бар балалар үшін инклюзивті білім беру олардың құрдастарын бақылауға және олардан үйренуге және қоғамдағы болашақ табысқа негіз қалауға мүмкіндік береді. Сол сияқты, әдетте дамып келе жатқан балалар әртүрлілікті тереңірек түсінеді, басқаларға жанашырлық танытады және құрдастарымен өзара әрекеттесу арқылы әлеуметтік жауапкершілікті арттырады. Инклюзивті білім берудің маңызды аспектісі балалардың жан-жақты дамуын қолдау үшін отбасымен ынтымақтастықты дамыту болып табылады. Отбасын оқу үдерісіне тарту және олардың психологиялық динамикасын ескере отырып, мектепке дейінгі мекемелер әрбір баланың өсуіне қолайлы жағдай жасай алады [3]. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік белсенділігін арттырады, сонымен бірге барлық қатысушылар арасында құрмет пен толеранттылықтың әмбебап құндылықтарын насихаттайды. Педагогикалық шеберлікті арттыру, білім беру кеңістігін кеңейту және отбасыларға қолдау көрсету арқылы инклюзивті білім беру барлық балалардың тең қатысуын қамтамасыз етуге ұмтылады. Мектепке дейінгі арнайы педагогикалық ұжымда ерекше білім беруді қажет ететін әр түрлі санаттағы балалармен жұмыс істеуді

қарастырады [2]. Барлық ерекше білім беруді қажет балалар балабақшада арнайы түзету көмегін ала алады. Ерекше баланың ерекше дарынын ашу үшін қоғамға кіріктіру жұмыстарын жасау қажет. Осындай мақсатпен Астана қаласы №7 «Аққу» балабақшасында инклюзивті қолдау кабинеті ашылды. Ол кабинетте тәрбиеленушілердің дамуына барлық жағдай жасалған. Инклюзия кабинетінде арнайы мамандар жұмыс жасайды. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды ортаға бейімдеу арқылы көздеген мақсатым – оларды ортаға бейімдеу, ішкі сезімдерін ашу, қиялдарын дамыту. Танымдық іс-әрекеттерін ойын арқылы қалыптастыру. Міндеттерім

- өздігімен жұмыс істей білу
- ой белсенділігі мен тіл байланысын арттыру
- дағды мен шеберлікті меңгерту

«Ғажайып ермексаз» ойыны. Суреттердегі бос орындарды ермексаз арқылы толтыру ұсынылады. Ермексазбен жұмыс балалардың шығармашылық қабілеттерін, ұсақ моторикаларын, түс, заттардың пішіні туралы түсініктерін дамытады. Жалпы жүйке жүйесіне жақсы әсер ететін іс-әрекет. Психикалық дамуы үшін бала ермексазды қолда илегенде, әр түрлі пішіндегі бөлшектерді жасағанда, оларды бір-бірімен байланыстырғанда тегістеп, созғанда қолдың ұсақ моторикасы дамиды. Есте сақтау, логикалық ойлауы артады. Сөйлеудің дамуына әсер етеді. Тыныш ойындар ұйқыны қалыпқа келтіруге және шамадан тыс белсенділікті азайтуға көмектеседі. Айналаға төзімділікпен қарауға үйретеді.

«Не жоғалды?» ойыны. Үстел үстіне заттар қойылады. Сол заттардың біреуі жасырылады, бала не жоғалғанын тауып айту керек. Есте сақтау қабілеттері, зейіндері артады

«Ғажайып түстер» ойыны. Кедергілерден өту арқылы түстерді жинау. Тірек қозғалыс апаратында проблемалары бар, жүйке жүйесінде ерекшеліктері бар балалар үшін өте пайдалы. Баланың психо-эмоционалдық жағдайын жақсарттады. Ой өзгерістерін дамытып түстерді ажыратуға үйретеді, танымдық белсенділіктерінің артуына ықпал етеді. Балалар бірлесе ойнай отырып бір-бірімен өзара қарым-қатынаста болады. Негізгі түс атауларымен таныс болады.

Құм терапиясы. Балалардың эмоционалды және психологиялық дамуын қолдау үшін тиімді әдіс. Құммен жұмыс жасау балалардың қиялын, шығармашылығын дамытады, сондай-ақ стресс деңгейін төмендетуге көмектеседі. Балалар құммен ойнай отырып, өз эмоцияларын білдіруге, қоршаған ортаны зерттеуге мүмкіндік алады. Құм терапиясы арқылы балалардың сенсорлық дағдылары, шығармашылық қабілеттері және әлеуметтік қарым-қатынас дағдылары қалыптасады.

«Ойлан, тап!» ойыны. Сөйлеу, ойлау қабілетін дамыту. Сын есім айтылады, ал ойыншылар мен ойыншының міндеті - осы атрибутқа ие мүмкіндігінше көп зат есімдерді атау. Қуанышты: мереке, оқиға, күн, адам, т.б. Қызыл: қарбыз, қызанақ, көкнәр, раушан, мұрын, күнтізбелік күн және т.б. Т Ойында допты қолдануға болады, сонда ойын қызықтырақ болады, өйткені ол таңдану әсерін қосады. Балалар шеңберге отыру керек, жетекші бастапқы сын есімді атайды, содан кейін допты балалардың біріне лақтырады. Оны қағып алған адам сөзді айтады да, допты басқа балаға лақтырады, т.б. Осылайша қатысушылар ойынға зейін қояды.

«Хайуанаттар бағы» ойыны Қиялды дамыту, қозғалыс еркіндігі, эмоционалды оқшаулануды түзету. Ойынның сипаттамасы: қатысушылар шеңбер бойына отырады, жетекші ойын шарты бойынша өзі ойлап тапқан жануарға тән қозғалысты көрсетеді. Қалғандары болжауға тырысады. Содан кейін қатысушылар өзгереді.

«Трансформациялар» ойыны Шығармашылық ойлауды, қозғалыс еркіндігін дамыту. Бұл ойынды ата-аналар балаларымен күні бойы ойнай алады. Бала жануар ретінде немесе ана немесе әке болу және осы рөлді ойнау үшін рөлдерді өзгертуге шақырылады. Бала осы рөлге еніп кетеді, содан кейін оның өзін қалай сезінгені, оған қамқорлық ұнады ма т.б.

«Ойлан тап» ойыны Зейін, қабылдау, есте сақтау қабілеттерін дамыту. Ересек балаға ойыншық туралы айтып береді. Бала не айтылғанын әлі түсінбесе сұрақтар қояды, содан кейін ол бөлмеде ойыншық табуы керек. Түсініктеме: ойын «бала - бала» схемасы бойынша өтуі мүмкін, яғни ойынға ересек адам қатыспауы мүмкін. Белгілі бір ойыншықты сипаттау кезінде ұсақ бөлшектерден немесе жанама белгілерден бастаған дұрыс. Мысалы, қыздар бұл ойыншықпен көбірек ойнағанды ұнатады деп айта аламыз т.б.

«Тәжірибе қорабы» ойыны Психологиялық стрессті жеңілдету, өз проблемаларын тану және тұжырымдау қабілетін дамыту. Жүргізуші кішкентай қорапшаны көрсетіп: «Бүгін біз осы жәшікке барлық қиыншылықтарды, реніштер мен қайғыларды жинаймыз. Егер сізді бірдеңе мазалайтын болса, оны қорапқа сыбырлай аласыз. Мен оның шеңберге шығуына рұқсат етемін. Сосын оны мөрлеп, алып кетемін, онымен бірге уайымдарың да жойылсын. Балалар өздерінің уайымдарын, реніштерін, мұңдарын «қорапқа» айтады.

«Көлеңке» ойыны Қозғалыс координациясын, реакция жылдамдығын дамыту, тұлғааралық байланыстарды орнату. Ойынның сипаттамасы: Бір қатысушы саяхатшы, қалғаны оның көлеңкесіне айналады. Саяхатшы далада жүреді, ал оның артында екі қадам оның көлеңкесі. Көлеңке саяхатшының қимылдарын дәл көшіруге тырысады. Саяхатшыға қозғалыстар жасаған жөн: саңырауқұлақ жинаңыз, алма

теру, шалшықтардан секіру, қол астынан қашықтыққа қарау, көпірде теңестіру және т.б. Балалардың міндеті - көшбасшының қимылдарын мүмкіндігінше дәл қайталау.

Ойын «Иә, жоқ па?» Қарым-қатынастағы озбырлықты, ереже бойынша әрекет ете білуді дамыту. Ойыншылар шеңберге тұрып, қолдарын біріктіреді, жетекші орталықта. Тапсырманы түсіндіреді: егер олар мәлімдемемен келіссе, қолдарын жоғары көтеріп: «Иә» деп айқайлайды, келіспеген жағдайда төмен түсіріп: «Жоқ!» деп айқайлайды. Далада от жағалары бар ма? Теңізде балық бар ма? Бұзаудың қанаты бар ма? Торайдың тұмсығы бар ма? Таудың жотасы бар ма? Тесіктердің есіктері бар ма, әтештің құйрығы бар ма? Скрипканың кілті бар ма? Өлең ұйқасы ма? Оның қателері бар ма?

«Сыйлық» жаттығуы Байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамыту. Балаға тапсырма беріледі: Егер сен сиқыршы болсаң және ғажайыптар жасай алсаң, қазір досыңа, анаңа, әкеңе, мұғалімге не берер едің? Немесе: «Жеті гүл» болса, қандай тілек айтар едің? Бала бір тілек айтады, гүлден бір жапырақты жұлып алады: Ұш, ұш, жапырақ, батыстан шығысқа, солтүстік арқылы, оңтүстік арқылы, шеңбер жасап, орал, жерге тиген кезде. , менің ойымша болыңыз. Тапсырыс беру... Ойынды топтық түрде де ойнауға болады.

«Сөздерді тап» ойыны Доп арқылы көпше түрде сөз айтылады ,бала жекеше түрде айту керек.Алмалар-алма,ағаштар -ағаш

«Сен не істейсің?» ойыны жанжалды жағдайдан шығу қабілеттерін дамыту. Ойынның сипаттамасы: Елестетейік: 1. Екі бала Марат пен Асылбекке көлік ұнады. Марат көлікті өзіне алды және оны Асылбекке бермейді. Сіз Маратсыз, не істейсіз? Бірнеше рет ойнайды. 2. Кәусар мен Маржан қуыршақты киіндіруді ұйғарды, бірақ олар оны не киетінін айтып таласады. Кәусар киім мен қуыршақты алды. Не істемексің, Маржан? Бірнеше рет ойнайды. 3. Сіз өзіңізді нашар ұстадыңыз. Тәрбиеші немесе анасы ренжіді. Сен не істейсің? Бірнеше рет ойнайды.

«Қолмен әңгімелесу» ойыны Баланы өз іс-әрекетін басқаруға, эмоцияларға жауап беруге үйрету, өзін-өзі оң қабылдауын дамыту. Ойыншылар саны: ересек және бала. Қажетті құрал-жабдықтар: қарындаштар, парақ. Ересек балаға алақанның контурын сызуға шақырады, содан кейін оларды «жандандырыңыз»: олардың беттерін (көздерін, ауыздарын, мұрындарын және т.б.) сызыңыз, саусақтарды түрлі түсті қарындаштармен бояуға болады. Содан кейін ересек адам саусақтарымен сөйлесуді бастайды, олардың әдеттер мен сүйіспеншіліктері туралы, нені ұнататынын және нені ұнатпайтынын сұрайды. Бала жауап бере алады, бірақ егер ол үндемей қалса, онда ересек адамның өзі саусақтардың қаншалықты жақсы екенін, олардың қаншалықты жақсы екенін айтып, жауап береді. Сонда ересек адам: «Бірақ кейде саусақтар қожайынына бағынбайды», - деп тентек саусақтармен 2-3 күн бойы ешкімге зиян тигізбейтін және ештеңені бұзбайтын, тек жақсылық жасайтыны туралы «келісім» жасасуды ұсынады. : сәлемдесу , қыбырлау, ойнау, иесінің киінуіне және шешінуіне көмектесу. Гиперактивті балалар үшін қысқа мерзім тағайындалады - 1-2 күн немесе тіпті бірнеше сағат. Егер бала бұл ойынды бастаса, белгілі бір уақыт кезеңінен кейін сіз онымен суретті қайталай аласыз, саусақтарды және олардың иесін мақтай аласыз, сонымен қатар «келісімшартқа» ұзағырақ мерзім ұсына аласыз. Түсініктеме: ойын бірінші рет нәтиже бермеуі мүмкін, өйткені тежелген балалар алған дағдыларды күнделікті өмірге көшіру қиынға соғады және олардың импульстарын басқару қиынға соғады. Ойынның өзі кезінде ересек адам балаға саусақтарымен достасатынына, оларды мейірімді ететініне жанама түрде сендіруі керек. Демек, бір жағынан баланың өзін-өзі қабылдауы оң болса, екінші жағынан мәселе туралы ойланады.

«Затты тап» ойыны Қабылдау және тактильді есте сақтау қабілетін дамыту. Қажетті құрал-жабдықтар: сөмке, әр түрлі ұсақ заттар, ойыншықтар, катушкалар, қаламдар, т.б. Ойынның сипаттамасы: балаға қандай заттар екенін түрту арқылы анықтау ұсынылады. сөмкеде. Егер бірнеше бала болса, онда тапсырма сәл басқаша болады: көшбасшы затты түрту арқылы анықтайды және оны сөзбен сипаттайды, ал қалған балалар оның қандай зат екенін болжауы керек. Түсініктеме: балаға таңдалған заттың мүмкіндігінше толық сипаттамасын беру қажет. Сіз оған осы заттың өлшемі, пішіні, материалы, мақсаты туралы сұрақтармен көмектесе аласыз.

«Жерге өс» ойыны Өзін-өзі реттеу әдістеріне үйрету.Өкшеңізді еденге қатты, қатты басып көріңіз, қолдарыңызды жұдырықпен түйіңіз, тістеріңізді қатты қысыңыз. Сен құдіретті, күшті ағашсың, сенің тамырың күшті, сенен жел де қорықпайды. Бұл сенімді адамның позасы.

«Жалғасы бар ертегі» ойыны Ой-өрісін, қиялын, сөйлеу қабілетін дамыту, жеке басын түзету. Егер сіз балаңыздың қандай да бір эмоционалды проблемасы бар екенін байқасаңыз (мысалы, ол ашушаң, дөрекі, агрессивті), кейіпкерлер, олардың шытырман оқиғалары мен ерліктері балаңызға шешуге көмектесетін ертегі ойлап табуыңыз керек. Біріншіден, жасы мен мінезі жағынан балаға ұқсайтын кейіпкерді сипаттаймыз (біз ойлап тапқан ертегі тіпті: «Баяғыда саған қатты ұқсайтын бір бала болыпты...» деп басталуы мүмкін). Әрі қарай, біз ертегідегі кейіпкердің өмірін баланың өзі де өз өмірімен ұқсастықтарды көруі үшін көрсетеміз (ертегі терапиясы бұл белгілі бір адамға арналған жеке ертегілер, баланың өзін көре алуы керек басты кейіпкер). Сонда біздің ойдан шығарылған кейіпкеріміз баланың нақты жағдайына ұқсас проблемалық жағдайға тап болады (ол да бірдеңеден қорқады, өзін жалғыз сезінеді, т.б.) және біз баланың барлық басынан кешкендерін кейіпкерге жатқызамыз (әрине, сюжет бойынша, осы кедергілерді жеңу үшін көптеген

мүмкіндіктер мен жолдар пайда болуы керек). Содан кейін, ертегі кейіпкері (сонымен бірге бала) бұл жағдайдан шығудың жолын іздей бастайды және әрине оны табады. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды ортаға бейімдеу үшін инклюзивті білім берудің тиімді тәсілдерін қолдану маңызды. Ойын, құм терапиясы және арнайы әдістер арқылы балалардың дамуындағы кедергілерді жеңуге болады. Инклюзия балалардың әлеуметтенуіне, олардың жан-жақты дамуына және бір-біріне деген құрмет пен түсіністікті қалыптастыруға көмектеседі. Қорытындылай келе, мектепке дейінгі мекемелердегі инклюзивті білім беру жан-жақты дарындыларды тәрбиелеуде, балалар арасында өзара көмек көрсетуде және білім беру мекемелерінің әлеуметтік құрылымын жақсартуда шешуші рөл атқарады. Инклюзивтілікті қабылдау әрбір бала дамып, бір-бірінен үйренетін және қоғамның құрылымына оң ықпал ететін ортаны құру үшін бірлескен күш-жігерді қажет етеді. Ерекше білім беруді қажет ететін тәрбиеленушілер болашақта үлкен белестерді бағындырады деген сенімдемін.

Пайдаланылған ақпараттық көздер тізімі

1. Акатов Л.И. Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік оңалтудың психологиялық негіздері [Мәтін] / Л.И. Акатов – М.: Ағарту, 2002 – "Ресей балалары" президенттік бағдарламасы – 448 б.
2. Алехина С.В. Инклюзивті білім беруді дамытудың қазіргі кезеңі. // Инклюзивті білім беру. 1 шығарылым. М., 2010. Н.Н. Ресейдегі және шетелдегі арнайы білім – М. [Мәтін]. 1997. – 67 б.
3. Дыбина О.В. Мектепжасына дейінгі балалардың құзыреттіліктерінің педагогикалық диагностикасы – М. 2016. – 217 б.

УДК 372.2

НЕЙРОИГРЫ –ИННОВАЦИОННЫЙ МЕТОД В РАБОТЕ ВОСПИТАТЕЛЯ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Мухина Г.А.

КГКП «Ясли – сад «Бақыт», г. Караганда, Қазақстан

Когда думаешь о детском мозге, представляешь нежный цветок розы, на котором дрожит капля росы. Какая осторожность и нежность нужны, чтобы сорвав цветок, не уронить каплю.
Януш Корчак

Работая в дошкольной организации, я столкнулась с ежегодным увеличением количества детей с различными нарушениями в развитии. У многих детей отсутствует или недостаточно сформирована речевая коммуникация и связная речь, что создает барьеры в межличностном взаимодействии. Это прослеживается: воспитанники в основном малоразговорчивы с педагогом и со сверстниками, невнимательны, не умеют последовательно излагать свои мысли, передавать их содержание, вести конструктивный диалог, хотя многие понимают обращенную к ним речь. Все труднее стало удерживать внимание детей, попытки заинтересовать чаще становятся безуспешными. Вследствие чего повышается тревожность, появляются страхи, агрессивность, обидчивость. Дети не могут себя контролировать.

И у меня возникли вопросы: почему так получается? Откуда вытекает эта проблема? И какой орган за это отвечает? Как отвечают многие ученые, это, безусловно, мозг. Без мозга мы не можем полноценно существовать, потому что все органы в нашем организме функционируют в соответствии с изменяющимися условиями внешней среды, именно благодаря мозгу. Мы функционируем, как единый симбиоз, благодаря множеству нейронных связей, возникающих в нашем мозгу ежеминутно. Именно мозг является той тайной, которая всегда привлекала людей, побуждала ученых открывать новые факты, как с точки зрения анатомии, так и с точки зрения физиологии.

С возможностью изучения мозга и его возможностей, была неизбежна его интеграция во многие науки. Таким образом появились: нейрохирургия, нейрофизиология, нейробиология, нейропсихология, нейрохимия, нейродизайн и многие другие. Таким же образом появилась и новейшая прикладная научная область педагогики — нейропедагогика, использующая данные новых открытий в деятельности мозга для создания технологий воспитания и развития подрастающего поколения и взрослых людей.

Так что ж такое нейропедагогика в целом? Это межполушарное взаимодействие – это особый механизм объединения левого и правого полушария в единую интегративную, целостно работающую систему. Чем более слаженна и синхронизирована работа двух полушарий головного мозга, тем легче и эффективнее усваивается весь учебный материал и быстрее мы будем продвигаться к достижению своих целей и задач. Межполушарное взаимодействие возможно развивать при помощи комплекса специальных

двигательных (кинезиологических) упражнений, которые направлены на развитие общей двигательной координации, формирование со дружественных движений двумя руками и ногами совместно с речью и умственной деятельностью. А если систематизировать и отработать правильное произношение, звука- то и согласованность языка.

Ведущей деятельностью детей в дошкольном возрасте, является игра. В своей работе, обязательно использую здоровьесберегающие технологии: дыхательные гимнастики, физминутки, пальчиковые гимнастики, игротерапия и многое другое. Что бы помочь ребенку скорректировать некоторые психологические процессы, я внедряю в практику работы нейроигры, упражнений, выполнение которых под силу каждому ребенку.

Нейроигры не уместно рассматривать и использовать как отдельные или самостоятельные единицы, как полноценные занятия в ДОУ. Они всего лишь составляющая часть технологий, помогая оптимизировать работу, и функционируют на новые способы взаимодействия педагога и ребёнка, для создания благоприятного эмоционального фона.

Нейроигры относят к одной из наиболее эффективных методик помощи детям с различными видами нарушений. Это различные телесно-ориентированные упражнения, которые позволяют через движения тела воздействовать на мозговые структуры, и, таким образом, как бы стимулируют мозговые зоны, которые связаны с мышлением, речью, вниманием, памятью и другими психическими процессами.

В моей группе есть дети с ОНР, с которыми я практикую и внедряю нейроигры на практике. Как практикующий педагог стараюсь поэтапно внедрять нейроигры в свои повседневные занятия. Нейро и педагогика относительно недавно вошла в нашу систему образования, но при повседневном и систематическом использовании нейроигр есть небольшие изменения, я бы сказала положительная динамика. С помощью нейроигр, я смогла сфокусировать внимание, улучшить мелкую моторику рук, заставить детей слышать педагога, и не что не маловажно активизировать речевую активность.

Нейроигровые технологии направлены на развитие:

- разных видов восприятия
- внимания
- памяти
- формирование пространственных представлений
- умения прогнозировать результаты своих действий
- умения делать выводы, учитывая сразу несколько условий

Для наибольшей эффективности занятий были разработаны определённые принципы работы с применением нейроигр:

- Принцип **«от простого к сложному»**
- Применение нейроигры в начале занятия для активизации мозговых процессов
- Нейроигры не заменяют процесс стандартного обучения — они используются параллельно с задачами обучения

Можно выделить основные условия эффективности применения в коррекционной работе нейропсихологических технологий:

- Педагог должен свободно владеть упражнениями
- Новые упражнения разучивают сначала поочерёдно каждой рукой, затем двумя руками вместе
- Периодичность — ежедневно, без пропусков
- Время занятий – утро, день
- Занятия проводят как в индивидуальной, так и в групповой формах
- Продолжительность занятий от 10- 15 минут
- Одно упражнение не должно занимать более 2 минут
- Упражнения проводятся по специально разработанным комплексам
- Внутри комплексов упражнения можно менять местами
- От детей требуется точное выполнение упражнений
- Упражнения проводятся стоя или сидя за столом
- Длительность занятий по одному комплексу составляет две недели

Нейропсихологические технологии состоят из следующих игр и упражнений:

- Кинезиологические упражнения
- Глазодвигательные упражнения
- Нейроигры с мячом
- Нейроигры с карточками
- Дыхательные упражнения
- Растяжки
- Функциональные упражнения
- Релаксационные упражнения

- Когнитивные упражнения

Все приведенные нейроигры объединяет то, что ребенок при их выполнении осуществляет несколько различных движений, а также сопровождает их речью и определенными волевыми усилиями, что, несомненно, развивает и самоконтроль ребенка.

Таким образом, при регулярном использовании в работе воспитателя нейропсихологических технологий позволяет активизировать познавательный потенциал детей, развить высшие психические функции, речевые способности. Нейротехнологии способствует совершенствованию звукопроизношения детей, обогащению словарного запаса, развитию фонематического слуха, чувства ритма, способности к самоконтролю, произвольной саморегуляции, освоению пространства вокруг собственного тела. Огромная польза и привлекательность нейроигр состоит в их простоте и практичности.

Я в своей педагогической практике использую интеграцию образовательных областей. Чем лучше будут развиты меж полушарные связи, тем выше у ребенка будут развиты интеллектуальные способности, речь, внимание, мышление, социализация. Важным своим помощником считаю нейроигру, одну из здоровьесберегающих технологий, при использовании которой прослеживается положительная динамика в речевых компетенциях дошкольников и интеллекта через движение.

Рекомендуется педагогам освоить этот метод и внедрять его в работе с детьми. Занятия нейропсихологическими методиками полезны не только детям, но и взрослым людям.

Литература:

1. Глозман Ж. М. Нейропсихология детского возраста: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2009. — 272 с.
2. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования — 8-е изд., М.: Издательский центр «Академия», 2013. — 384 с.
3. Семаго Н. Я., Семаго М. М. Проблемные дети: Основы диагностической и коррекционной работы психолога.-М.: АРКТИ, 2000. — 208 с.
4. Семенович А. В. Нейропсихологическая коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза: Учебное пособие. — М.:Генезис, 2007.- 476 с.
5. Сиротюк А. Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. — М.: Сфера, 2003.-288 с.

УДК 373.24

РАЗВИТИЕ ИНТЕРЕСА К ЧТЕНИЮ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В.В. Николаева¹, В.П.Грабова², Н.В. Ившина³

^{1,3}Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,

²КГКП Ясли-сад Балақай, г. Караганда, Республика Казахстан

Одно из важных направлений современного развития общества – гуманизация образовательной системы. Направление это предполагает усиление интереса к ребёнку и ставит задачи развития целостного личностного мировосприятия. В Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы отмечается: важнейшим средством является путь, выработанный человечеством в процессе исторического развития, – включение ребёнка в культуру общечеловеческую и своего народа, где есть образцы и нормы знаний, поведения, мировоззренческих, этических, эстетических и социальных оценок. Следовательно, речь идёт о приобщении к художественной культуре, искусству – литературе, музыке, живописи, театру [1].

В Типовой учебной программе дошкольного воспитания и обучения в разделе «Развитие коммуникативных навыков» включено содержание по ознакомлению детей дошкольного возраста с художественной литературой [2].

Одним из эффективных средств взаимодействия ребёнка с культурой является художественная литература. В работах А.В. Запорожца, Е.А. Флёринной, Р.И. Жуковской, Н.С. Карпинской, М.М. Кониной, Л.М. Гурович, З.А. Гриценко, О.С. Ушаковой и других, художественная литература рассматривается как одно из важнейших средств развития личности ребёнка. Она будит мысль ребёнка, помогает ему ориентироваться в окружающей действительности, в освоении культурно-исторического опыта народа.

В.А. Сухомлинский писал: «Чтобы подготовить человека духовно к самостоятельной жизни, надо ввести его в мир книг» [3, с.55].

Для воспитания интереса к книге у детей старшего дошкольного возраста принципиально важной становится нравственная (воспитательная) функция художественной литературы, которая способствует становлению духовного мира маленьких читателей. Именно в этом возрасте ребёнок начинает активно постигать мир социальных отношений, стремится разобраться во взаимоотношениях взрослых, оценивает свои поступки и поступки детей. Таким образом, в качестве важнейших факторов воспитания у детей интереса к чтению можно рассматривать усиление эстетической, гедонистической и нравственной функции литературы посредством отбора произведений и организации процесса литературного развития ребёнка в детском саду, отмечает О.Н.Сомкова. [4].

Книга должна войти в мир ребёнка как можно раньше, обогатить этот мир, сделать его интересным, полным необычайных открытий. Ребёнок должен любить книгу, тянуться к ней, воспринимать общение с ней как праздник, пишет З.А. Гриценко. [5, с. 3].

Приобщение детей к книге, чтению художественной литературы в детском саду начинается с создания предметно-пространственной развивающей среды группы. Красочно оформленный книжный уголок группы всегда привлекает интерес и внимание детей. Его цель – дать возможность каждому ребёнку свободно общаться с книгой.

Созданию мотивирующей предметно-пространственной развивающей среды в современной дошкольной организации сегодня уделяется большое внимание. Каждый детский сад привносит что-то своё в среду, которая окружает детей. Механизм создания мотивационной развивающей среды в первую очередь в изменении взаимоотношений между участниками образовательного процесса. Поэтому воспитатели в своей работе стремятся создать такую предметно-пространственную развивающую среду, которая бы мотивировала детей прилагать усилия и проявлять самостоятельность стремясь овладеть навыком чтения. Уверенное владение навыком чтения является одним из основных условий успешности детей в учении, к такому выводу приходит В.В. Гербова [6].

Уголок книги в детском саду – это особое, специально выделенное и оформленное место в групповой комнате, где ребёнок может самостоятельно по своему желанию выбрать книгу и спокойно рассмотреть, и «перечитать» её. Встреча в уголке книги со знакомыми произведениями, полюбившимися героями углубляет проникновение в авторский замысел, помогает уточнить возникшие при слушании образы, ещё раз сопережить с героями события.

Иллюстрированная книга – это и первый художественный музей, куда непосредственно входит ребёнок и где впервые знакомится с творчеством замечательных художников – Ю. Васнецова, И.И. Левитана, И. Шишкина и многих других.

Любовное, бережное отношение к книге – одно из важнейших качеств культуры чтения, без которого немислим настоящий читатель и которое наиболее успешно формируется в уголках книги.

Уголок книги важно целесообразно организовать, его располагают вдали от мест игр детей, поскольку шумные игры могут отвлечь ребёнка от сосредоточенного общения с книгой. Нужно продумать правильное освещение: естественное (вблизи окна) и электрическое (наличие настольной лампы, настенного бра) для вечернего времени. В оформлении уголка книги каждый воспитатель может проявить индивидуальный подход и творчество – главные условия, которые должны быть соблюдены, это удобство и целесообразность. Уголок книги должен быть уютным, привлекательным, располагающим ребёнка к неторопливому сосредоточенному общению с книгой. Важно, чтобы каждый ребенок мог сам, по своему желанию выбрать книгу и спокойно рассмотреть её. Подбор литературы и педагогическая работа, организуемая в уголке, должны соответствовать возрастным особенностям и потребностям детей [7].

Исходя из этого, самым осведомлённым человеком в вопросах детской литературы и чтения должен быть воспитатель дошкольной организации. Он не только воплощает задачу приобщения детей к книге, рождение в них интереса к процессу чтения и глубокого понимания содержания произведения, но и выступает как консультант по вопросам семейного чтения, пропагандист книги и книжного знания, социолог, быстро и точно реагирующий на изменение детского отношения к книге и процессу чтения, психолог, наблюдающий за восприятием и воздействием художественного текста на детей.

Д.С. Лихачёв отмечает: «В настоящее время каждому педагогу необходимо тщательно продумывать собственные действия, которые могут формировать интерес к книге, сюда входит и просветительская работа с родителями, и организация фронтальной, индивидуальной, групповой, парной работы с книгой. Чтение должно быть интересным и непринужденным» [8, с.84].

Организация организованной деятельности, посвященной ознакомлению дошкольников с литературными и фольклорными произведениями, требует от воспитателя определённой подготовки.

Исследователи Л.М. Гурович, Л.Б. Береговая, В.И. Логинова и другие выделяют несколько этапов этой подготовки к организации образовательной ситуации:

- подготовка воспитателя к чтению художественного произведения;
- постановка задач чтения (рассказывания) в зависимости от характера литературного произведения;
- отбор методов работы с книгой [9].

Так, Л.М. Гурович и О.В. Акулова выделяют следующие методы литературного развития детей старшего дошкольного возраста:

- чтение взрослого по книге или наизусть, при котором происходит дословная передача текста;
- рассказывание педагога, допускающее относительно свободную передачу текста с возможной заменой слов, их перестановкой, включением пояснений;
- прослушивание записей и просмотр видеоматериалов, на которых мастера художественного слова, чтецы и артисты исполняют стихотворные и прозаические произведения, участвуют в постановках;
- беседа после чтения, способствующая более глубокому восприятию литературного текста детьми, выражению своего отношения к услышанному;
- чтение с продолжением, развивающее у детей устойчивый интерес к книге, вызывающее радость от встречи с любимыми героями, дающее возможность пофантазировать о том, что будет дальше;
- беседы о книгах, в процессе которых воспитатель может познакомить детей с историей создания книги, рассказать о деятельности писателя и художника-иллюстратора, художника-оформителя, о процессе изготовления и печатания книг, о правилах обращения с книгами;
- проектная деятельность (изготовление книжек-самodelок с рисунками о произведениях, создание тематических журналов и детских энциклопедий на основе знакомства с литературными произведениями), в ходе которой совершенствуются умения детей отражать результаты восприятия произведений в разных видах художественно-речевой и изобразительной деятельности;
- вечера литературных развлечений, литературные праздники и театрализованные представления, тематика которых зависит от специфики читательских интересов детей и педагогов;
- тематические выставки в книжном уголке, способствующие более полному ознакомлению с творчеством писателей или поэтов [10, с.7-11].

Крайне важным условием в деле приобщения ребёнка к книге является сотрудничество работников дошкольных учреждений и родителей. Формы общения могут быть различными. Организованная деятельность по детской литературе в дошкольной организации всегда должна быть открытой для родителей. Это поможет родителям понять методику работы по чтению, увидеть способности и возможности своего ребёнка [5, с.4].

Нами были разработаны рекомендации родителям при чтении книг детям:

- как бы не была неоспорима роль библиотек, воспитателей в начальном приобщении детей к чтению, первым и основным руководителем чтения является семья.
- читайте детям каждый день. Уделяйте этому занятию особое время перед сном или в течение дня.
- выбирайте книги, соответствующие возрасту и интересам вашего ребёнка. Разнообразие жанров и тем помогает привлечь внимание дошкольников.
- обсуждайте прочитанное с ребёнком. Задавайте вопросы, поощряйте выражение собственного мнения и воображения.
- создайте специальное место для чтения в доме с удобными креслами или подушками, где ребёнок мог бы с удовольствием проводить время с книгой.
- используйте разные техники чтения: меняйте голоса для различных персонажей, делайте паузы для обсуждения и комментирования сюжета.
- посещайте библиотеки и книжные магазины вместе с ребёнком, чтобы он мог самостоятельно выбирать книги под свой вкус.
- поддерживайте интерес к чтению, поощряя ребёнка играть в игры, связанные с книгами.
- чаще устраивайте семейные чтения, где все члены семьи могут участвовать. Это не только укрепляет семейные узы, но и показывает детям, что чтение является важной и приятной частью семейного времени.
- есть вещи, которые детям лучше не слышать и не знать: например, споры родителей на бытовые темы и другое. Но споры отца и матери по поводу прочитанной книги дети должны слышать обязательно.

– не спешите отвечать на детские вопросы, лучше посоветовать поискать ответы в книгах самостоятельно.

Исходя из вышесказанного можно сделать вывод, что художественная литература играет ключевую роль в развитии интереса к чтению у детей дошкольного возраста. Чтение книг способствует не только расширению кругозора, но и развитию воображения, эмоционального интеллекта и языковых навыков. При этом создание предметно-пространственной развивающей среды в дошкольной организации и дома является одним из важных аспектов в формировании интереса к чтению детей дошкольного возраста. Такое пространство должно быть организовано таким образом, чтобы оно стимулировало активное взаимодействие детей с книгами и создавало положительные ассоциации с чтением.

Организация уголка книги требует учёта возрастных особенностей дошкольников, таких как их потребности в визуальных и тактильных впечатлениях. Уголок должен быть привлекательным, с удобным размещением книг и материалов для чтения, а также включать элементы, которые стимулируют детей к самостоятельному выбору книг. Воспитатели играют важную роль в формировании интереса к чтению. Подготовка педагогов к работе с художественной литературой включает освоение методов работы с книгами, таких как проведение чтения вслух, создание ситуаций для обсуждения прочитанного и использование творческих подходов для вовлечения детей. Это также предполагает постоянное обновление знаний о новых детских книгах и методах их использования. Задача воспитателей – не только предоставлять доступ к книгам, но и активно вовлекать детей в процесс чтения через рассказ, обсуждение книг и проведение различных литературных мероприятий. С этой задачей воспитателям могут помочь родители, которые должны активно участвовать в данных литературных мероприятиях, в процессе чтения с детьми, создавать дома удобное и привлекательное пространство для чтения, а также регулярно посещать библиотеки и книжные магазины вместе с детьми. Родители должны также поддерживать позитивное отношение к чтению, показывая на собственном примере, что книги – это важная и интересная часть жизни.

Список литературы:

1. Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы (Постановление правительства РК от 28 марта 2023 года № 249). [Электронный ресурс]. – / Информационно–правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет». – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>
2. Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения (Приказ МОН РК от 14 октября 2022 года № 422). [Электронный ресурс]. – / Информационно–правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет». – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200030183#z6>
3. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Киев: Радянська школа, – 1974 г. – 288 с.
4. Сомкова О.Н. Проблемы литературного развития детей в современной науке и практике дошкольного образования // Детский сад: теория и практика. – 2013. – №6. – С. 14-18.
5. Гриценко З.А. «Пришли мне чтения доброго...»: Пособие для чтения и рассказывания детям 4-6 лет (с метод. рекомендациями). – М.: Просвещение, 2001. – 144 с.
6. Гербова В.В. Приобщение детей к художественной литературе. – М.: Мозаика-Синтез, – 2016. – 80 с.
7. Сайт журнала «Образовательная социальная сеть» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2013/02/04/s-chego-nachinaetsya-literaturnoe-voospitanie-rebenka>
8. Ефимова Л.А. Развитие интереса и любви к книге // Управление дошкольным образовательным учреждением. – 2006. – № 3. – С. 82-88.
9. Гурович Л.М., Береговая Л.Б., Логинова В.И. Ребёнок и книга. – М., 1992. – 64 с.
10. Акулова О.В., Гурович Л.М. Образовательная область «Чтение художественной литературы». Как работать по программе «Детство»: учебно-методическое пособие / научн. ред. А.Г. Гогоберидзе. – СПб.: ООО «Издательство «Детство-пресс». – 2013. – 192 с.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Нуралиева Э.Т.

№41 «Айналайын» бөбекжай-бақшасы, Тараз қ., Қазақстан

Қазіргі уақытта қазіргі қоғамның білім беру жүйесі жеке тұлғаның жеке білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруды міндеттейді. Ерекше қажеттіліктері бар балаларды білім беру ұйымдарында арнайы жағдайлар жасау нақты міндеттерге айналады. Инклюзивті білім берудің негізгі - балаға қатысты кез-келген кемсітушілікті болдырмауға, барлық адамдарға тең қатынасты анықтауға және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін ерекше жағдайлар жасауға арналған. Демек, инклюзивті білім беру-ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім алуға қолжетімділікті қамтамасыз ететін, барлығының әртүрлі қажеттіліктеріне бейімделу тұрғысынан барлығына білім берудің жалпыға қолжетімді болуын көздейтін білім беруді дамыту процесі болып табылады [1].

Инклюзивті (франц. inclusif-лат. include-қорытындылаймын, қосамын) немесе енгізілген білім – бұл ерекше қажеттіліктері бар балаларды жаппай сипаттағы, яғни көпшілікке бағытталған білім беру процесіне қосуды сипаттау үшін қолданылатын термин «Инклюзивті білім беру» әлемдік тәжірибеге салыстырмалы түрде жақында кірді, дегенмен білім беру идеяларын ілгерілету басталған «барлығына білім беру» қозғалысының өзі 1990 жылы пайда болды. Инклюзивті білім беру мәселесі көптеген ғалымдардың зерттеу тақырыбы болып табылады, мысалы, С.В.Алехин, Д.З.Ахметова, И.В.Вачков, Л.С.Выготский, П.Р.Егоров, М.М.Семаго, Н.Я.Семаго және басқалар. Мүмкіндігі шектеулі жандарды психологиялық-педагогикалық қолдау мәселелерін Ю.А.Афонкина, И.М.Бондаренко, А.М.Ковешникова, О.Н.Одинаева, И.Усанова және басқалар әзірлейді. Инклюзивті білім берудің негізгі идеясы-мүгедек балаларды қарапайым жалпы білім беретін ұйымдарда (мектептерде, балабақшаларда) оқыту, оларды қажетті көмекпен жалпы білім беру ортасына қосу [2].

Инклюзивті білім беру «ерекше» балалардың құқықтарына кез-келген қысым жасауды болдырмайтын идеяға негізделген.

Инклюзивті білім беру төмендегідей дамуында белгілері балаларға бағытталған:

- психикалық дамудың кешеуілдеуімен;
- жеңіл психикалық жеткіліксіздікпен;
- эмоционалды-ерікті саланың дамуындағы бұзылулармен;
- сөйлеу бұзылыстарымен;
- нашар көретін балалар;
- нашар еститін балалар;
- моторикасы бұзылған балалар;
- тірек-қимыл аппаратының даму проблемаларымен.

Егер мектепке дейінгі білім беру мекемесінде ерекше жағдайлар жасалса, әртүрлі бастапқы мүмкіндіктері бар балаларды бірлесіп оқытуға рұқсат етіледі. Осылайша инклюзияның бірнеше негізгі принциптерін ажыратуға болады:

- адамның құндылығы оның қабілеттері мен жетістіктеріне байланысты емес;
- туғаннан бастап адамзат өкілдерінің әрқайсысының сезіну және ойлау қабілеті бар;
- әр адамның туғаннан бастап сөйлесуге және тыңдауға құқығы бар;
- әр адамға басқа адам керек;
- тек нақты қарым-қатынастар нақты пайдалы және сапалы білім алуға кепілдік бере алады;
- жасына қарамастан әр адам басқа адамның, оның құрдасының қолдауына мұқтаж;
- оқу кезінде білім алушының не істей алатынына, не істей алмайтынына және оның қолынан келмейтініне сүйену қажет;
- адам өмірінің барлық компоненттері әртүрлілікті, таңдау мүмкіндігінің болуын күшейте алады.

Алайда, инклюзивті білім берудің айқын кемшіліктерінің арасында келесі тармақтарды бөліп көрсетуге болады [3]:

- қоғамның психологиялық дәрменсіздігі, инклюзивті топтағы адамды қабылдауға дайынностьігі;
- мұндай адамдарды әлеуметтік қолдау және қамтамасыз ету жүйесінде кемелдіктің болмауы.

Инклюзивті мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде оқу балаларға тікелей тәжірибе арқылы әлеуметтік қатынастарды дамытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқытудың пайдасын отбасылар да, жалпы қауымдастықтар да алады. Инклюзивті оқыту тәжірибесінен даму проблемалары бар балалар да, әдеттегідей дамып келе жатқан балалар да пайда көреді. Даму проблемалары бар балалар үшін: қалыпты дамып келе жатқан балалардың қарым-қатынас дағдылары мен мінез-құлық үлгілерін байқау және еліктеу мүмкіндігі;

әлеуметтік қарым-қатынастардың көбеюі балаларға достық қарым-қатынастар мен жағымды әлеуметтік әлеуметтік қатынастарды дамытуға, сондай-ақ әлеуметтік қолдау шеңберін алуға көмектеседі; когнитивті дамуды белсендіру: үлкен ақылдылықтан оқу мотивациясын жақсартуға дейінгі параметрлердің кең ауқымы; болашақта өмірде қоғамда тәуелсіз тиімді жұмыс істеу үшін база құру.

Қазіргі уақытта мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін мекемелерге қосу мәселесі бүкіл әлемде педагогтар, психологтар, медицина өкілдері, заңгерлер тарапынан белсенді талқылануда және бұл білім беру жүйесі қай елде жүзеге асырылатынына байланысты ол әртүрлі формаларға ие болады. Дені сау балалар мен ерекше қажеттіліктері бар балаларды бірлесіп оқыту мен дамытудың маңызды кезеңі мектепке дейінгі білім беру болып табылады. Ең алдымен, бұл мектепке дейінгі білім беруде ерекше қажеттіліктері бар балаларға төзімділік пен тең қарым-қатынас тәрбиеленетіндігіне байланысты.

Инклюзивті білім беруді іске асыратын мектепке дейінгі ұйымдар түбегейлі жаңа білім беру нәтижелеріне бағытталған. Инклюзивті білім берудің негізгі мақсаты – барлық балаларға толыққанды қоғамдық өмірге, ұжымға белсенді қатысуға мүмкіндік беру, сол арқылы қоғам мүшелері ретінде бір-біріне толыққанды өзара іс-қимыл мен қамқорлық жасау.

Инклюзивті білім беруді іске асыратын мектепке дейінгі ұйымдардың басым міндеттері:

- баланың толыққанды дамуына ықпал ететін білім беру ортасын құру;
- білім беру процесінің барлық субъектілері үшін қолайлы кеңістік құру;
- ата-аналар мен әлеуметтік қана емес, балалардың да толерантты қоғамдастығын дамыту;
- мектепке дейінгі ұйымда бала мен оның отбасының қажеттіліктеріне бағдарланатын осындай педагогикалық жүйені құру.

Инклюзивті мектепке дейінгі ұйым бірнеше мектепке дейінгі білім беру бағдарламаларын жүзеге асыратынын атап өткен жөн. Оның таңдауы топтың мектепке дейінгі ұйымдағы бағытына байланысты болады. Сонымен қатар, алдағы уақытта мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің санын көбейтуді, сонымен бірге олардың кадрлық және материалдық-техникалық қамтамасыз етілуін арттыру маңызды болып табылады. Бұдан басқа, қазіргі заманғы талаптар мен халықаралық стандарттарға сәйкес келетін жаңа білім беру бағдарламалары мен әдістемелерін енгізу қажет. Жаңарту барысында жаңа педагогикалық тәсілдер мен қолда бар тәжірибе ескерілуі маңызды. Қазіргі кезде басты мақсат - мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеудің қолжетімділігін, сапасы мен тиімділігін қамтамасыз ететін білім беру жүйесін қалыптастыру болып табылады [4].

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында инклюзивті білім беру ерекше назар аударуды қажет ететіні бекер айтылмаған, өйткені балабақша баланың әлеуметтенуі, интеллектуалды және физикалық дамуы, оның тұлға ретінде қалыптасуы жолындағы маңызды буын екені белгілі. Дәл осы мектепке дейінгі балалық шақта болашақ өмірде қажетті қарым-қатынас және әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдылары қалыптасады және дәл балабақшада бала ересектермен, құрдастарымен өзара әрекеттесудің маңызды тәжірибесін алады, тәуелсіздікті, дұрыс режим мен тәртіпті үйренеді. Ал мүмкіндігі шектеулі балалар туралы айтатын болсақ, онтогенездің алғашқы кезеңдерінде әлеуметтік ортаға қосылу қажеттілігі әсіресе артып келеді, сондықтан мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті тәрбиелеу мен тәрбиелеу ерте жастан басталуы керек.

Мектепке дейінгі және кейінгі инклюзивті білім беру қажеттілігі шет елдердің тәжірибесінде жақсы көрсетілді. Мүмкіндігі шектеулі балалармен дені сау балаларды бірлесіп оқыту, өзара әрекеттесу және дамыту соңғысының кейінгі бейімделуіне айтарлықтай әсер ететіні дәлелденді: оларға дені сау адамдармен тең сезінуге, эмоционалдық әл-ауқатты сезінуге, қажетті білім, Дағдылар мен дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Өз кезегінде, білім беру жүйесіндегі мұндай тәжірибе дені сау балаларға жағымды әсер етеді, оларда ерекше балаларға мейірімділік, жауаптылық, төзімділікті дамытуға көмектеседі. Осылайша, мүмкіндігі шектеулі балалар үшін инклюзивті мектепке дейінгі білім беру кейінгі әлеуметтік, психологиялық проблемалар мен қиындықтардан арылуға мүмкіндік береді.

Бірақ инклюзивті сипаттағы мектепке дейінгі білім берудің оң жақтарына қарамастан, сіз көптеген қиындықтарға тап болуыңыз мүмкін: Нормативтік - құқықтық базаның болмауы (бұл топтағы мүгедек балалар санының критерийлерін, олардың болу уақытын, мамандардың құрамын, инклюзивті топ қызметкерлерін қаржыландыру тәртібін анықтауға мүмкіндік береді); қажетті әдістемелік әдебиеттерден бас тарту; шешілмеген мәселелер білім беру ортасы және қаржыландырумен байланысты туындайтын қиындықтар (бұл көптеген БББҰ-ның инклюзивті топтар ұйымдастыра алмауына алып келеді); педагогикалық құрамда мүмкіндігі шектеулі баланы қабылдауға жеткілікті тәжірибенің, білімнің және дайындықтың болмауы; ата-аналардың көзқарасы (ерекше балалардың ата-аналары көбінесе баласын тәрбиелеу жауапкершілігін балабақша қызметкерлеріне жүктейтінін көрсетеді, ал дені сау балалардың ата-аналары көбінесе мүмкіндігі шектеулі баланың тобында болуы мүмкін деген қорқыныш пен алаңдаушылықты анықтайды олардың баласына зиян келтіру).

Балабақшада білім беру процесін инклюзивті сипатта құрудың шұғыл қажеттілігі табылатындығын атап өтуге болады (өйткені бұл ерте балалық шақтан бастап мүмкіндігі шектеулі балалардың бейімделуіне ықпал етеді, қоғам тарапынан ерекше қажеттіліктері бар адамдарға төзімділікті қалыптастырады). Бірақ

сонымен бірге, бұл білім беру жүйесінде шұғыл шешуді қажет ететін көптеген қиындықтар бар, өйткені көптеген адамдардың өмірі, әл-ауқаты, сондай-ақ біздің қоғамның жағдайы осыған байланысты.

Статистикаға сәйкес, денсаулығының шектеулі мүмкіндіктері бар балалардың саны біртіндеп артып келеді-мұндай балаларды жалпы білім беру процестеріне біріктіру маңызды. Бүгінгі күні мектепке дейінгі мекемелер инклюзия сияқты әлеуметтік құбылыстың қиындықтарына жауап беру үшін жүйелі гуманистік трансформациядан өтеді. Инклюзивті құндылықтар білім беру тұжырымдамалары мен технологияларының міндетті компонентіне айналады. Инклюзивті білім беру барлық балалардың физикалық, интеллектуалдық және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан қатысатын білім беру процесі ретінде қарастырылады. Олардың барлығы білім беру жүйесіне кіріктірілген, стандартты сыныптарда оқи алады, ал оқу орындарының өздері белгілі бір жағдайлар, мүмкіндігі шектеулі балалар үшін кедергісіз орта, арнайы қолдау және педагогикалық қолдау шараларын жасауға міндетті.

Бұл білім беру жүйесін енгізу-барлық балалар тең болады деп болжайтын инновация, әлеуметтік бейімделуге, жеке тұлғаның дамуына ықпал ету үшін даму ерекшеліктерін ескере отырып, әрқайсысына жеке көзқарас қолданылады. Бұл баланың мүгедектігі бар-жоғына қарамастан, білім беру ортасының даму жағдайларын теңестіруге бағытталған икемді жүйе. Бала кіріктірмеуі керек, бірақ жүйе оның қажеттіліктері үшін тиісті ортаны құрады. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдары мектепке дейінгі білім берудің негізгі білім беру бағдарламаларын дербес әзірлейді және бекітеді, олар мектепке дейінгі жастағы балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың жан-жақты дамуына, соның ішінде мүмкіндігі шектеулі балалар мен мүгедек балаларға арналған жағдайларды бейімдеуге бағытталған.

Теңдік, қабылдау, гуманизм инклюзивті білім беру тұжырымдамасының негізінде жатыр. Балалар әлеуметтік өзара әрекеттесуді, тұлғааралық қатынастарды құруды үйренеді. Сарапшылар инклюзивті оқыту білім беру жүйесіндегі әртүрлілік құралы деп санайды. Әр түрлі қажеттіліктері бар балалар қолдау мен білім ала алады. Бұл форманы қолдану дәстүрлі және арнайы білімнің жақындасуына ықпал етеді. Ресейлік білім беруді модернизациялау кезінде ерекше білім беру қажеттіліктері ескерілуі керек. Мұндай институттар-мұндай балалар мен олардың отбасыларының өмір сүру сапасын жақсарту мүмкіндігі. Әйтпесе, мүгедек баласы бар отбасы белгілі бір дәрежеде әлеуметтік оқшаулануы мүмкін. Жақында ғана заңнамалық деңгейде мүгедектігі бар баланың ата-анасы толық емес күн жұмыс істесе де, әлеуметтік төлемдер қалады деген қажетті норма қабылданды. Өз кезегінде, мектепке дейінгі мекемелерде инклюзивті орта құра отырып, олар баланы балабақшаға жіберуге мүмкіндік алады.

Әлеуметтік-мәдени ортаны ұйымдастыру жүйелілік, теңдік, толеранттылық, өзара сыйластық қағидаттарына негізделуі керек. Қабылдау, әлеуметтік ортаға қосу – білім берудің қол жетімділігінің маңызды аспектісі. Мүгедектігі бар балалардың дамуы қолайлы болуы үшін персоналдың құзыреттілігін арттыру, сүйемелдеу үшін мамандарды тарту маңызды. Мекемедегі Атмосфера жағымды, мейірімді болуы керек. Әртүрлілік, инклюзия ерекше қажеттіліктері бар балалардың сабақтарға, ойындарға, қарым-қатынасқа, әлеуметтік бағыттағы іс-шараларға жеткілікті түрде қатысатынын білдіреді. Мекемелерді тиісті жабдықтармен жабдықтау, мамандандырылған әдістемелік материалдармен жабдықтау қажет. Сүйемелдеуді ұйымдастыру сыртқы мамандарды – логопедтерді, сурдологтарды, дефектологтарды, психологтарды шақыруды білдіреді.

Мектепке дейінгі инклюзивті білім беруді енгізу білім беру кеңістігін оқушылардың барлық санаттарының білім беру қажеттіліктерінің кешенін есепке алатындай етіп ұйымдастырады. Сонымен қатар, мұндай жүйені ұйымдастыру проблемалы болып табылады. Практикалық алгоритм әлі әзірленбеген, сондай-ақ ол туралы бірыңғай идея. Осыған байланысты осындай идеялар іске асырылған шетелдік әзірлемелерге жүгінуге болады. Бұл ретте ұлттық-мәдени ерекшелікті, жүйенің жалпы қаржыландырылмауын түсіну, кең ағартушылық жұмыс жүргізу қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Возовик А.Р., Литвинова Е.В., Макарова И.А. Дошкольное образование инклюзивного характера: плюсы и минусы // Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2017. Т. 26. - С. 269–271.
2. Латыпова Э.Р. Организация инклюзивного образования в дошкольных образовательных организациях: сборник трудов конференции. / Э. Р. Латыпова, Е. В. Леонова, Т. С. Сажаева // Психолого-педагогическое сопровождение общего, специального и инклюзивного образования детей и взрослых : материалы II Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием (Тула, 7 апр. 2022 г.) / редкол.: С. Н. Башинова [и др.] – Чебоксары: ИД «Среда», 2022. – С. 124-1264.
3. Мартынова И. С. Роль социокультурной среды инклюзии в современном образовательном учреждении // Мир науки. Педагогика и психология. 2023 – Т. 11 – № 4.
4. Тавстуха О.Г., Андреева Е.И., Михеева Е.В. Инклюзивная образовательная среда дошкольной организации // Вестник ОГУ. 2019. № 5 (223).

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІН БАСҚАРУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

Г.А.Жумабекова¹, К.Орынбекқызы²

^{1,2} ЖШС «ДанЕлДи» «Әсем әлем» бөбекжай-бақшасы, Тараз қаласы, Қазақстан

Мектепке дейінгі білім беру - баланың дамуындағы негізгі кезең және оның болашақ оқу жетістіктерінің кепілі. Ол балалардың маңызды әлеуметтік, эмоционалдық, интеллектуалдық және физикалық дағдыларды игеретін сенімді ортаны қамтамасыз етеді. Мектепке дейінгі білім беру арқылы балалар ертерек оқи бастайды және жаза бастайды, математикалық есептеуді тезірек үйренеді, сонымен қатар шығармашылық ойлауды дамытады және қиындықтарды жеңе алады. Балаларды мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі - балаларды ерте жастан бастап жан-жақты және жан-жақты дамытуға бағытталған. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамыту моделі әр баланың жеке ерекшеліктері негізінде мектеп жасына дейінгі балаларда қалыптасуы керек дағдыларды анықтайды. Ата-аналар қоғамын балаларды тәрбиелеу мен оқыту процесіне жан-жақты тартуға көп көңіл бөлінеді [1].

Сонымен қатар, алдағы уақытта мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің санын көбейтуді, сонымен бірге олардың кадрлық және материалдық-техникалық қамтамасыз етілуін арттыру маңызды болып табылады. Бұдан басқа, қазіргі заманғы талаптар мен халықаралық стандарттарға сәйкес келетін жаңа білім беру бағдарламалары мен әдістемелерін енгізу қажет. Жаңарту барысында жаңа педагогикалық тәсілдер мен қолда бар тәжірибе ескерілуі маңызды. Қазіргі кезде басты мақсат - мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеудің қолжетімділігін, сапасы мен тиімділігін қамтамасыз ететін білім беру жүйесін қалыптастыру болып табылады [2].

Соңғы жылдары мектепке дейінгі білім беру саласында болған өзгерістер ауқымды және негізінен қайтымсыз сипатқа ие болды. Мұның бәрі әлі күнге дейін мектепке дейінгі тәрбие жүйесін құрылымдауға, мектепке дейінгі білім берудің жаңа жүйесін құруға әсер етеді. Мектепке дейінгі білім беру мәртебесінің өзгеруі - әлемдік үрдіс. Мектепке дейінгі білім беру жалпы білім берудің толыққанды және ажырамас сатысы ретінде шынайы мектепке дейінгі білім беру жүйесіне айналдыруға әрекет жасалуда. Бұл мектеп жасына дейінгі баланың тек күтім мен қамқорлыққа ғана емес, сонымен қатар тәрбиеге, оқытуға және дамуға мұқтаж екенін нақты мойындауды білдіреді. Қазіргі кезеңдегі басты міндет - мектепке дейінгі білім берудің сапасын қамтамасыз етуде мектепке дейінгі білім беру мекемелерін басқару саласындағы тәжірибені жинақтау және молайту [3].

Мектепке дейінгі жас - азаматтық қасиеттердің алғышарттары қаланған кезде жеке тұлғаның қалыптасуының маңызды кезеңі. Мектепке дейінгі білім берудің жалпыға қол жетімділігі проблемасы бүгінде білім беру жүйесінің ішкі резервтерін пайдалану, мектепке дейінгі білім берудің әртүрлі нысандарын дамыту, сондай-ақ балалардың мектепке дейінгі білім беруде болу режимдерінің неғұрлым икемді жүйесі есебінен шешіледі.

Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің педагогтары әрқашан барлық жаңа нәрселерге ерекше бейімділікпен ерекшеленді. Жалпы білім беру практикасын дамыту мектепке дейінгі білім беру мекемесі қызметкерлерінің шығармашылық, инновациялық әлеуетін көрсетуге ықпал етеді. Қазіргі уақытта инновациялық қызмет саласына жекелеген мектепке дейінгі білім беру мекемелері мен жаңашыл педагогтар емес, іс жүзінде әрбір мекеме кіреді. Инновациялық өзгерістер жүйелі сипатқа ие болады. Мұндай пікірге бірқатар зерттеушілер М.М.Поташник, И.О.Котлярова, Н.В.Горбунова, К.Ю.Белая да қосылады [4].

Мектепке дейінгі білім беруді нақты сапалы және қолжетімді ету үшін келесі маңызды міндеттерді шешу қажет:

- біртұтас және жалпыға қол жетімді білім беру жүйесін қалыптастыру;
- басқару тетігін жаңғырту;
- балалардың психологиялық жағдайы үшін салауатты және қауіпсіз білім беру ортасын қалыптастыру;
- оқуды цифрландыру.

Интерактивті білім беру ортасын құру үшін мектеп жасына дейінгі балаларды оқытудың инновациялық тәсілдері пайдаланылатын болады және жоғары технологиялар біртіндеп енгізілетін болады. Ол үшін барлық мектепке дейінгі мекемелерді барлық заманауи техникамен қамтамасыз ету қажет.

Мектепке дейінгі білім беру мекемелері мен ата-аналар арасындағы ынтымақтастықты кеңейту, ата-аналардың оқу процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік беру, баланың қажеттіліктерін түсініп, оның үйлесімді дамуын қамтамасыз ету маңызды болып табылады.

Оқу үдерісін цифрландырудың мектепке дейінгі білімге әсері өте зор. Бұл процестің бірнеше маңызды артықшылықтары бар:

- Қол жетімділік. Мүмкіндігі шектеулі балалар мен шалғай ауылдардағы балалар тең дәрежеде оқуға мүмкіндік алады. Онлайн оқыту платформалары географиялық және әлеуметтік кедергілерді жояды. Балалар мен олардың ата-аналарына оқу үшін басқа қалаға көшудің немесе мамандандырылған оқу орындарын іздеудің қажеті жоқ, Соның арқасында әрқайсысы үшін тең жағдайлар жасалады.

- Интерактивтілік. Онлайн оқыту барысында әртүрлі интерактивті құралдар пайдаланылады. Ойын және мультимедиялық компоненттердің арқасында педагогтар бұл процеске шығармашылықпен қарайды.

- Даралау. Цифрландыру балалардың білім деңгейі мен қызығушылықтарын ескеруге мүмкіндік береді. Осы мәліметтер негізінде тәрбиешілер балалардың барлық ерекшеліктерін көрсететін жеке оқу жоспарларын жасайды.

Мектепке дейінгі білім берудің федералды мемлекеттік білім беру стандартында бағдарламаны жүзеге асыратын педагог қызметкерде мектеп жасына дейінгі ерекшеліктерге сәйкес келетін оқушылардың дамуының әлеуметтік жағдайын құру үшін қажетті негізгі құзыреттер құрылуы керек екендігі атап өтілді. Бұл құзыреттер эмоционалдық саулықты қамтамасыз етуді, балалардың даралығы мен бастамасын қолдауды, әртүрлі жағдайларда мінез-құлық пен өзара іс-қимыл ережелерін белгілеуді, әрбір тәрбиеленушінің таяу даму аймағына бағдарланған дамытушылық білім беруді құруды, баланың білім беру мәселелері бойынша ата-аналармен өзара іс-қимылды, оларды білім беру процесіне тікелей тартуды, оның ішінде отбасымен бірлесіп білім беру жобаларын құру арқылы қажеттіліктерді анықтау және отбасының білім беру бастамаларын қолдау негізінде.

Отбасында бала қоғамда ауыртпалықсыз бейімделу үшін қажетті әлеуметтік рөлдерді игереді. Бүгінгі таңда ата-аналар айтарлықтай қиындықтарға тап болады: жеке проблемалар, шаршау, психикалық және физикалық шамадан тыс жүктеме, өмір қауіпсіздігінің төмендеуіне байланысты алаңдаушылық, оқиғалар дағдарыстары және т.б. бұл жағдайда отбасына қолдау мен қолдау қажет. Мектепке дейінгі мекемеге ашықтық беріп, педагогикалық процесті еркін, икемді, сараланған ету керек.

Сонымен қатар, ата-аналарға мектепке дейінгі білім беру мекемелеріне қандай да бір себептермен бармайтын балаларды мектепке дайындауға көмектесу қажет. Жаңа міндет туындайды-мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеудің өзгермелі формаларының спектрін кеңейту. Бұл қысқа мерзімді топтар, консультативтік пункттер, отбасылық топтар, ойын қолдау орталықтары, ерте көмек қызметтері, мектепке дейінгі балаларды үйде тәрбиелеп отырған ата-аналарға баланың мектепке түсу кезінде тең бастапқы мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге көмектесетін болашақ ата-аналардың клубтары болуы мүмкін.

Мектепке дейінгі білім беру желісі ішінде кадрлық ресурстарды оңтайлы бөлу әдіскерлердің, психологтардың, логопедтердің, шет тілдерінің оқытушыларының, эксперименталды тәрбиешілердің, аға тәрбиешілердің әлеуетін жалпы білім беру сапасын арттыру үшін тиімді пайдалануды көздейді. Мектепке дейінгі білім беру желісінің дамуы шағын балабақшалардың, коттеждік топтардың, ата-аналар топтарының және т. б.

Тәрбиешінің басты міндеті-отбасы мүшелерімен сөйлесу арқылы зейінділік ұстанымын жеңу және ынтымақтастық пен өзара әрекеттесуге бейімделу. Ата-аналарға сараланған көзқарасты ұйымдастыру кезінде келесі шарттар сақталуы керек: әдептілік, сезімталдық, жауаптылық; әр отбасының өмір сүру жағдайларының ерекшелігін, оның мүшелерінің жасын, тәрбие мәселелеріндегі дайындық деңгейін ескеру; әр отбасына жеке көзқарасты топтық жұмысты ұйымдастырумен үйлестіру және т. б.

Бүгінгі таңда біздің мектепке дейінгі білім беру педагогтарды жаңа мектепке дейінгі мекеменің жоғары деңгейде өтуіне табысты кәсіби даярлау үшін қолдан келгеннің бәрін жасайтынын атап өтуге болады. Балабақша ұжымдары болашаққа сеніммен қарайды. Біздің іс - әрекетіміз баланың балабақшада болуының ерекше тәсіліне бағытталған-балаларды қоршап тұрған барлық нәрсе қуаныш пен сұлулық сезімін тудырады, балада дауыл емес, жағымды эмоциялардың кішкене дауылын оятады. Бала өседі, кім біледі, мүмкін өмір сүреді, жеңеді, өмірді келесі ұрпақтың үйлесімділігі туралы идеяларына сәйкес ұйымдастырады.

Осылайша, қазіргі уақытта негізгі міндет-балаларды сапалы мектепке дейінгі біліммен барынша қамтуды қамтамасыз ететін, бала мен отбасының мүдделеріне оңтайлы жауап беретін мектепке дейінгі білім беру жүйесін дамыту деп айтуға болады.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінде білім беру процесінің сапасын арттыру мектепке дейінгі білім беруді мемлекеттік Мемлекеттік білім беру стандарттарын іске асыру жағдайында оның қатысушыларын қамтамасыз етеді:

- тәрбиеленушілерге: балалардың білім беру, шығармашылық және басқа да қызмет бағыттарындағы жеке даму деңгейін олардың даму бейімділігіне сәйкес арттыру. Мектепке дейінгі білім берудің мемлекеттік білім беру стандартының талаптарына сәйкес мектепке дейінгі білім беруді аяқтау кезеңінде нысаналы бағдарларға кепілдік берілген қол жеткізу, ерекше білім беру қажеттіліктері бар мектеп жасына дейінгі балалардың бастапқы мүмкіндіктерін теңестіру;

- педагогтерге: қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды (шығармашылық қиялды дамыту технологиялары, ақпараттық-коммуникативтік технологиялар, «педагогикалық шеберхана» технологиялары, жобалау технологиялары) пайдалану саласындағы педагогтердің кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру. Тәрбиеленушілердің отбасыларымен серіктестіктің жаңа формалары мен әдістерін меңгеру;

- ата-аналарға: ата-аналар мен мемлекеттің сұраныстарына бағытталған баланың жасына және жеке ерекшеліктеріне және даму тенденцияларына сәйкес жеке дамуын қамтитын сапалы мектепке дейінгі білім алу. Мектепке дейінгі білім беру мекемесінің білім беру қызметіне белсенді қатысу мүмкіндігін алу;

- мекемеге: мектепке дейінгі білім беру мекемесінің имиджі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру.

Мектепке дейінгі тәрбие мен білім берудің толыққанды және ажырамас сатысы ретінде шынайы мектепке дейінгі білім беру жүйесіне айналдыру әрекеті жасалды деп айтуға болады. Бұл мектеп жасына дейінгі баланың қамқорлығы мен күтіміне ғана емес, сонымен қатар тәрбиеге, оқытуға және дамытуға мұқтаж екенін нақты мойындауды білдіреді.

Бұл жағдайда бала өзімен бейбіт өмір сүру, жеке жұмыс және топтық өзара әрекеттесу дағдыларын игеріп, үйренуді үйренуі керек. Мектепке дейінгі жаста жеке тұлғаның негізгі қасиеттері, негізгі әлеуметтік дағдылар – басқа адамдарға деген құрмет, демократиялық құндылықтарға, салауатты және қауіпсіз өмір салтына деген міндеттеме қалыптасады. Сондықтан мектепке дейінгі білім берудің маңызды міндеттерінің бірі-қоршаған әлемде баланың өзін-өзі сәйкестендіруін қалыптастыруды бастау

Мектепке дейінгі жас - Бұл мектепте одан әрі білім алу үшін қажет қиял, қарым-қатынас, өзін-өзі ұйымдастыру сияқты қабілеттердің ойын формалары процесінде қалыптасу кезеңі. Психология мен педагогикада мектепке дейінгі балалық шақ мектеп өміріне дайындық кезеңі емес, өзін-өзі бағалайтын жас кезеңі екені белгілі. Бұл кезеңде адамның адам бойындағы негіздері қаланады-шығармашылық қиял, бейнелі ойлау, басқа адамның позициясына бағдарлану, оның мінез-құлқын басқара білу, "әлеуметтік" эмоциялар және тағы басқалар сияқты әмбебап қабілеттер мен қасиеттер. Қабілеттердің дамуы нақты "Мектепке дейінгі" іс - шаралар аясында жүреді-ойын, ертегілерді белсенді қабылдау, көркем шығармашылықтың әртүрлі формалары, дизайн және т.б. "мектепке дейінгі" іс-әрекеттерді "мектеп" түрлерімен алмастыру осы қабілеттер мен қасиеттердің дамымауына әкелуі мүмкін, олардың орнын оқу, жазу және санау дағдылары алады.

Мектеп жасына дейінгі бала өте күрделі білімді, дағдыларды және дағдыларды игере алады. Бірақ көбінесе бұл оқу іс-әрекетінен тыс және одан тыс жерлерде болады, сондықтан оның ерекшеліктерін сипаттамайды. Мектеп өмірі оқу мазмұнын игерумен аяқталмайды. Бұл баланың басқа адамдармен - арнайы заңдарға негізделген мұғалімдермен және құрдастарымен қарым-қатынастың жаңа жүйесіне енуін қамтиды. Мектептегі дайындықты баланың интеллектуалды дамудың белгілі бір деңгейіне жетуі ретінде ғана емес, сонымен қатар оқу іс-әрекетінде қалыптасатын дамудың жаңа әлеуметтік жағдайында кең және мағыналы бағдар алу ретінде түсіну керек. Ол үшін "мектепке дейінгі" қызмет түрлерінде пайда болатын қажетті алғышарттар жасалуы керек.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі психология мен даму педагогикасы одан әрі ілгерілеудің маңызды мүмкіндіктері ашылатын шекараға жақындады. Отандық ғылым үшін олар, ең алдымен, жеке тұлғаны, қарым-қатынасты және объективті әрекетті зерттеумен байланысты, олар дамудың жасикиағын тереңірек түсіну аясында жүзеге асырылады. Жүргізіліп жатқан зерттеулердің нәтижелері қазірдің өзінде балалардың физикалық және психикалық денсаулығы саласындағы жағымсыз тенденциялардың төмендеуімен бірге мектепке дейінгі білім беру процесінің тиімділігін айтарлықтай арттыруға сенуге мүмкіндік береді.

1. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделін бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы № 137 қаулысы.

2. Рубинчик Ю.С. Проблема педагогического проектирования развития дошкольного образования// Единое образовательное пространство: взрослые и ребенок.: Материалы международной научно-практической конференции (26 марта 2012 года)-М.: Экон-информ, 2012. – С. 73-76.

3. Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы развития : материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 03 июля 2015 г.) / редкол.: О. Н. Широков [и др.]. – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2015. – 212 с. -13-15 стр.

4. Михайлова – Свирская. Индивидуализация образования детей дошкольного возраста. Пособие для педагогов ДОУ. - М.2013. – 110 с.

УДК 373.2

ПРИМЕНЕНИЕ ИТ В ОБУЧЕНИИ И ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА, В ТОМ ЧИСЛЕ С ООП

Т.М. Пик

КГУ «Специальный ясли-сад «Бөбек» отдела образования Абайского района
управления образования Карагандинской области», город Абай, Казахстан

«Человек образованный — тот, кто знает, где найти то, чего он не знает»

Георг Зиммель

Мы живем в веке информации Информатизация общества – это реальность наших дней. Современные информационные технологии все больше и больше внедряются в нашу жизнь, становятся необходимой частью современной культуры.

В настоящее время в нашей стране реализуется Стратегия развития информационного общества, которая связана с доступностью информации для всех категорий граждан и организацией доступа к этой информации. Поэтому использование ИТ (информационных технологий) является одним из приоритетов образования. Информатизация системы образования предъявляет новые требования к педагогу и его профессиональной компетентности. Коммуникативная компетентность педагога предполагает способность выстраивать коммуникации в различных форматах: устном, письменном, дискуссионном, визуальном, компьютерном, электронном.

Использование ИТ является одним из приоритетов образования. Педагог должен не только уметь пользоваться компьютером и современным мультимедийным оборудованием, но и создавать свои образовательные ресурсы, широко использовать их в своей педагогической деятельности.

Для того, чтобы воспитать физически развитого, любознательного, активного, эмоционально отзывчивого, овладевшего средствами общения и способами взаимодействия со взрослыми и сверстниками ребенка, необходимы подготовленные педагогические кадры, способные сочетать традиционные методы обучения и современные информационные технологии. Для этого необходимо внедрение и использование информационных технологий в ДО.

Ключевыми направлениями процесса информатизации ДО являются:

1. Организационное:

- модернизация методической службы;
- совершенствование материально – технической базы;
- создание определенной информационной среды.

2. Педагогическое:

- повышение ИТ – компетентности педагогов ДО;
- внедрение ИТ в образовательное пространство - зрелищным и комфортным.

Воспитательно - образовательный процесс включает в себя:

- организацию непосредственной образовательной деятельности воспитанника,
- организацию совместной развивающей деятельности педагога и детей,
- реализацию проектов,
- создание развивающей среды (игр, пособий, дидактических материалов).

Выделяют 3 вида занятий с использованием ИТ.

1. Занятие с мультимедийной поддержкой. На таком занятии используется только один компьютер в качестве “электронной доски”. На этапе подготовки анализируются электронные и информационные ресурсы, отбирается необходимый материал для урока. Иногда бывает очень сложно подобрать

необходимые материалы для объяснения темы занятия, поэтому создаются презентационные материалы с помощью программы PowerPoint или других мультимедийных программ. Для проведения таких занятий необходим один персональный компьютер (ноутбук), мультимедийный проектор, колонки, экран. Использование мультимедийной презентаций позволяет сделать занятие эмоционально окрашенными, интересными, являются прекрасным наглядным пособием и демонстрационным материалом, что способствует хорошей результативности занятия. С помощью мультимедийных презентаций разучиваются с детьми с ООП комплексы речевых и зрительных гимнастик, упражнений для снятия утомления.

Мультимедийные презентации позволяют представить обучающий и развивающий материал как систему ярких опорных образов, наполненных исчерпывающей структурированной информацией в алгоритмическом порядке. В этом случае задействуются различные каналы восприятия, что позволяет заложить информацию не только в фактографическом, но и ассоциативном виде в память детей. Подача материала в виде мультимедийной презентации сокращает время обучения, высвобождает ресурсы здоровья детей. Использование на занятиях мультимедийных презентаций позволяет построить учебно-воспитательный процесс на основе психологически корректных режимов функционирования внимания, памяти, мыслительной деятельности, гуманизации содержания обучения и педагогических взаимодействий, реконструкции процесса обучения и развития с позиций целостности.

2. Занятие с компьютерной поддержкой. Чаще всего такие занятия проводятся с использованием игровых обучающих программ. На таком занятии используется несколько компьютеров, за которыми работают несколько воспитанников одновременно. Использование электронного учебника (а игровая обучающая игра для детей это и есть электронный учебник) – это метод программируемого обучения, основоположником которого является Скиннер. Работая с электронным учебником, ребенок самостоятельно изучает материал, выполняет необходимые задания и после этого проходит проверку компетентности по данной теме. Важным правилом при организации таких занятий является периодичность их проведения. Занятия должны проводиться 1-2 раза в неделю в зависимости от возраста детей по 10-15 минут непосредственной деятельности за ПК.

Использование компьютеров в учебной и внеурочной деятельности выглядит очень естественным, с точки зрения ребенка и является одним из эффективных способов повышения мотивации и индивидуализации обучения развития творческих способностей и создания благополучного эмоционального фона. Современные исследования в области дошкольной педагогики К.Н. Моторина, С.П. Первина, М.А. Холодной, С.А. Шапкина и др. свидетельствуют о возможности овладения компьютером детьми в возрасте 3-6 лет. Как известно, этот период совпадает с моментом интенсивного развития мышления ребенка, подготавливающего переход от наглядно-образного к абстрактно-логическому мышлению.

Признавая, что компьютер – новое мощное средство для развития детей, необходимо помнить заповедь **“НЕ НАВРЕДИ!”**. Использование ИТ в дошкольных учреждениях требует тщательной организации как самих занятий, так и всего режима в целом в соответствии с возрастом детей и требованиями Санитарных правил.

3. Недостаточная ИТ – компетентность педагога.

Педагог не только должен в совершенстве знать содержание всех компьютерных программ, их операционную характеристику, интерфейс пользователя каждой программы (специфику технических правил действия с каждой из них), но и разбираться в технических характеристиках оборудования, уметь работать в основных прикладных программах, мультимедийных программах и сети Internet.

Если коллективу ДО удастся решить эти проблемы, то ИТ - технологии станут большим помощником.

Использование информационных технологий поможет педагогу повысить мотивацию обучения детей и приведет к целому ряду положительных следствий:

- обогащение детей знаниями в их образно-понятийной целостности и эмоциональной окрашенности;
- облегчение процесса усвоения материала дошкольниками;
- возбуждение живого интереса к предмету познания;
- расширение общего кругозора детей;
- возрастание уровня использования наглядности на занятии;
- повышение производительности труда педагога.

Бесспорно, что в современном образовании компьютер не решает всех проблем, он остается всего лишь многофункциональным техническим средством обучения. Не менее важны и современные педагогические технологии и инновации в процессе обучения, которые позволяют не просто “вложить” в каждого ребенка некий запас знаний, но, в первую очередь, создать условия для проявления его познавательной активности. Информационные технологии, в совокупности с правильно подобранными (или спроектированными) технологиями обучения, создают необходимый уровень качества, вариативности, дифференциации и индивидуализации обучения и воспитания. Грамотное **использование** современных

информационных технологий позволяет существенно повысить мотивацию детей к обучению. Что способствует наиболее широкому раскрытию их способностей, активизации умственной деятельности.

Достаточно часто можно услышать скептические высказывания на применение информационно-коммуникационных технологий и в частности компьютера в детских садах для работы с детьми и от родителей, и от коллег по работе. Но практика показывает, что за этой технологией будущее. Главное не забывать, что мы работаем с маленькими детьми и при этом необходимо соблюдать некоторую специфику. В целом ИТ— это удобство, эффективность, увлекательность

Итак, использование средств информационных технологий позволит сделать процесс обучения и развития детей достаточно простым и эффективным, освободит от рутинной ручной работы, откроет новые возможности раннего образования. Без соответствующей технической поддержки образовательных стандартов невозможно достичь необходимого уровня современного образования, создать условия для разностороннего развития личности.

В заключение хочется отметить, что в условиях детского сада возможно, необходимо и **целесообразно использовать ИТ** в различных видах **образовательной деятельности**. Использование информационных технологий в образовании дает возможность существенно обогатить, качественно обновить воспитательно-образовательный процесс в ДО и повысить его эффективность. Однако, каким бы положительным, огромным потенциалом не обладали ИТ, но заменить живого общения педагога с ребёнком они не могут и не должны.

Список использованных источников:

1. Безруких М.М., Парамонова Л.А., Слободчиков В.И. и др. Предшкольное обучение: «плюсы» и «минусы»//Начальное образование. -2006.-№3.-С.9-11.
- 2.Езопова С.А. Предшкольное образование, или Образование детей старшего дошкольного возраста: инновации и традиции//Дошкольная педагогика.- 2007.-№6.-С.8-10.
3. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М., 2003.
4. Зубов А. В. Информационные технологии в лингвистике. – М., 2004
5. Использование современных информационных и коммуникационных технологий в учебном процессе: учебно-методическое пособие / Авторы-составители: Д.П. Тевс, В. Н. Подковырова, Е. И. Апольских, М. В, Афонина. –Барнаул:БГПУ,2006
6. Кораблёв А. А. Информационно-телекоммуникационные технологии в образовательном процессе //Школа. –2006.-№2.–с.37-39
7. Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования. – М.: Школа-Пресс, 1994.-204с.
8. Шаехова Р.К. Предшкольное образование: актуальность, проблемы, стратегия развития/Р.К.Шаехова // Начальная школа плюс до и после. -2006.-№7.-С.54-57.
9. Каджаспирова Г.М., Петров К.В «Использование технических средств в дошкольном образовании» [Текст]: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений/ Г.П. Каджаспирова,Петров К.В. - М.: Академия, 2001. — 256 с.
10. Сыч В.Д. «Технические средства в детском саду» [Текст]: Книга для работников дошкольных учреждений - М.: «Просвещение», 1989. — 95 с.

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

К.Р.Полушина¹, А.Н. Санхаева², Г.Н.Манашова³

¹магистрант, ²PhD, ассоц.профессор, ³ старший преподаватель,
Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетов, Казахстан, г. Караганда

В настоящее время важным является включение дошкольников в социальные отношения в связи с тем, что в век цифровых технологий, когда они становятся доступными уже в детском возрасте, все больше наблюдается искусственная социальная изоляция, которая оказывает влияние на то, что дети овладевают в совершенстве социальными связями в виртуальном мире, но сталкиваясь с реальностью, не умеют устанавливать социальные связи ни на уровне сверстников, ни на уровне взрослых. Включение дошкольников в разнообразные социальные контексты способствует их всестороннему личностному развитию и облегчает последующую интеграцию в школьную и взрослую жизнь. Организуя для детей игры, совместные проекты и активное взаимодействие с взрослыми и сверстниками, мы создаем основу для их гармоничного духовного и социального развития. Поэтому актуальным является развитие социального интеллекта, который выступает главным инструментом в успешной социализации детей, в том числе и детей дошкольного возраста.

Термин «социальный интеллект» является одним из самых дискуссионных в современной социально-психологической науке, несмотря на то, что его изучают уже второе столетие. Впервые термин «социальный интеллект» ввел в научный оборот Э. Торндайк в 1920 году. Он определил его как «способность понимать других людей и разумно взаимодействовать с ними», что положило начало традиции рассматривать эту концепцию с точки зрения когнитивного и поведенческого аспектов. Э. Торндайк считал, что социальный интеллект является одним из трех типов интеллекта, наряду с абстрактным интеллектом, который позволяет понимать абстрактные вербальные и математические символы и работать с ними, и конкретным интеллектом, который включает понимание материального мира и способность совершать действия с физическими объектами [1, с. 202].

Термин «социальный интеллект» был впервые введен К.С. Китченером, Х.Г. Бреннером, обозначившим, что «способность индивида к субъект-субъектному познанию можно назвать его социальным интеллектом, имея в виду устойчивую, основанную на специфике мыслительных процессов аффективного реагирования и социального опыта способность понимать себя, других людей, их отношения и прогнозировать межличностные события» [2, с. 43].

М.И. Бобнева определяет понятие «социальный интеллект» в контексте социального развития личности. Автор трактует социализацию как механизм формирования личности, подразумевая под этим приобретение качеств, необходимых для жизни в обществе, а также включение человека в определенную социальную группу и формирование конкретных свойств и навыков. Социальный интеллект, по мнению О.В. Аршанская, включает в себя способность понимать и воспринимать сложные связи и зависимости в социальной сфере. Она утверждает, что социальный интеллект следует рассматривать как специфическую способность, формирующуюся в процессе взаимодействия в социальной среде и в ходе общения [3, с. 16].

Социальный интеллект в силу своей многогранности имеет определенную структуру, которую необходимо учитывать при его развитии у детей старшего дошкольного возраста.

К.С. Китченер и Х.Г. Бреннер в своих эмпирических исследованиях выявили семь основных компонентов социального интеллекта, разделенных на две группы с учетом входящих в них элементов:

- 1) когнитивная составляющая: оценка перспектив межличностного взаимодействия, понимание людей, знание социальных правил, открытость к окружающим;
- 2) поведенческая составляющая: способность к взаимодействию с людьми, социальная адаптация, высокий уровень эмпатии в межличностных отношениях [2, с. 61].

В современных психологических исследованиях ученые включают в структуру социального интеллекта эмоционально-экспрессивные элементы. С этой позиции, как указывается Г.К. Датхабаевой, М.К. Жолдасовой, А.Т. Камзановой, А.М. Кустубаевой, социальный интеллект – феномен, где четко выделяются когнитивные и эмоциональные аспекты интеллектуальной активности. Эту идею подробно освещают работы С. Берна, которые рассматривают интуицию и эмоционально-экспрессивные характеристики человека. Р. Бирней, Х. Бурдик и Р. Тивен также отмечали важную роль эмоций в социальной интеллектуальной деятельности [4, с. 102].

Некоторые ученые включают в структуру социального интеллекта личностные характеристики. Так, Д.Е. Абдраманова, С.Т.Бапаева, Л.К. Еремекбаева считают, что важным компонентом социального интеллекта является самооценка. Адекватная самооценка позволяет выбирать и корректировать стиль межличностных отношений в зависимости от ситуации, в то время как завышенная или заниженная самооценка приводит к психическому напряжению и когнитивному диссонансу [5, с. 220].

И.Ю. Исаева выделяет следующие компоненты структуры социального интеллекта личности:

- 1) социально-психологический, включающий коммуникативную составляющую;
- 2) эмоциональный;
- 3) мотивационный;
- 4) когнитивный;

5) энергетический и т.д. [6, с. 13]. Следовательно, социальный интеллект является сложным и многогранным феноменом, включающим в себя различные составляющие. Вместе когнитивная и поведенческая составляющие, дополненные эмоционально-экспрессивными элементами, создают цельную картину интеллектуальной деятельности в межличностной сфере. Важность учета эмоций, интуиции и различных личностных характеристик, таких как самооценка, подчеркивает роль социального интеллекта как неотъемлемой части успешного взаимодействия в обществе. Признание структуры социального интеллекта и его компонентов, предложенных различными учеными, позволяет глубже понять, как этот феномен работает на практике. Привлечение особого внимания к эмоциональной и мотивационной составляющим открывает новые возможности для развития социального интеллекта у детей старшего дошкольного возраста.

Развитие каждого из компонентов важно на каждом этапе возрастного развития, с учетом возраста и индивидуальных особенностей детей подбираются методы и средства. В современных реалиях важным является создание специальных психолого-педагогических условий для развития социального интеллекта у детей старшего дошкольного возраста.

Первое психолого-педагогическое условие – это создание развивающей предметной среды с учетом интересов детей. Предметно-развивающая среда формируется, исходя из целей деятельности педагога. Так, отмечает Я.И. Михайлова, для развития коммуникативных навыков дошкольников необходимо подбирать дидактические либо сюжетно-ролевые игры, где каждый из детей сможет реализовать свои коммуникативные потребности в разных ситуациях [7, с. 9]. Для развития коммуникативных навыков, важных для формирования социальных представлений внешнего характера, применяются такие игры, как «Полиция», «Поликлиника», «Транспорт», «Супермаркет» и т.д. Для формирования социальных представлений внутреннего плана (реализация потребности выразить себя в общении) применяются условно-дидактические игры такие, как «Глухой телефон», «Угадай по описанию, кто это?», «Поделись мечтой» и т.д.

С целью формирования мотивационного компонента у дошкольников необходимо использовать игровые ситуации, которые им наиболее интересны. Поэтому, предметно-развивающая среда должна быть «подвижной», постоянно варьироваться и содержательно пополняться. Подбор атрибутов для игр и других видов деятельности должен быть максимально условным, многофункциональным. Например, набор детской посуды может использоваться в нескольких видах игр таких, как «Магазин», «Семья», «День рождения» и т.д.

Когнитивный компонент, согласно мнению М.А. Нгуен, требует не простого «автоматического» исполнения роли ребенка в игре, а осознание действий, которые он совершает. Для этого педагоги включают в предметно-развивающую среду дополнительные картотеки, предусматривающие проведение бесед с дошкольниками как в индивидуальной, так и коллективной форме [8, с. 47]. Обычно беседы проводятся на предварительном этапе организации сюжетно-ролевой игры и на заключительном (обобщающем). В ходе беседы акцент делается на уже имеющийся социальный опыт ребенка, а также на то, как и где полученные в игре навыки можно применить в реальном мире.

Энергетический компонент предусматривает динамику, активность каждого ребенка в любых проводимых мероприятиях, направленный на развитие социального интеллекта, что предусматривает в разработке предметно-развивающей среды учета педагогами индивидуальных потребностей каждого из детей.

Второе психолого-педагогическое условие развития социального интеллекта детей старшего дошкольного возраста является учет их индивидуальных особенностей. Данное условие в реализации на практике является наиболее сложным в связи с тем, что педагогу, не отходя от возможностей образовательной программы и имеющихся в дошкольной организации условий, необходимо учитывать психологические особенности каждого ребенка. Данное условие, можно реализовать посредством

правильного распределения ролей в сюжетных играх. Так, пассивным детям можно предложить роль, в которой он сможет максимально проявить себя, не чувствуя психологического дискомфорта (роль пассажира при игре в «Транспорт», роль пациента при игре «Поликлиника» и т.д.). Активным детям предлагаются ведущие роли (роль продавца, врача и т.д.), так как они определяют ход и успешность игры, при этом именно они могут активизировать других детей, включить их в реальное взаимодействие.

Третье психолого-педагогическое условие – связь с реальной жизнью и использование имеющегося социального опыта старших дошкольников. Играя, либо занимаясь другими видами активной или продуктивной деятельности, отмечают А.К. Ногаева, О.С. Сангилбаев, старшие дошкольники на элементарном уровне должны понимать, что это можно применить и во внешней социальной среде [9, с. 43]. Для реализации данной задачи, педагоги, как уже было сказано выше, используют беседы и занимательные дискуссии в разной форме, которые позволяют формировать у ребенка представлений о социальных связях окружающего их мира.

Одним из основных психолого-педагогических условий развития социального интеллекта у детей старшего дошкольного возраста является педагогический мониторинг. Мониторинг дает возможность педагогу выявить пробелы в развитии тех или иных социальных навыков детей и спланировать виды деятельности, направленных на их устранения.

При реализации каждого из указанных психолого-педагогических условий важно тесно поддерживать связь с родителями старших дошкольников в форме индивидуальных либо групповых консультаций и бесед, в ходе которых родители знакомятся с методами и приемами закрепления сформированных у детей в разных видах деятельности в дошкольной организации социальных навыков в условиях семьи.

При реализации психолого-педагогических условий в развитии социального интеллекта у детей старшего дошкольного возраста, помимо условно-дидактических и сюжетно-ролевых игр, возможно использование и других игровых форм. Так, особый интерес у старших дошкольников вызывают интерактивные игры, которые направлены на развитие как личностной, эмоциональной, так и коммуникативно-познавательной сферы детей. Например, интерактивная игра «Вежливые слова» способствует формированию у дошкольников речевых штампов слов-приветствий в разных жизненных ситуациях, игра «Собери подарок другу» учит детей правильно подходить к выбору подарка для близкого человека, учитывая его интересы и потребности, игра «Радуга эмоций» формирует умение у детей по-разному эмоционального реагировать, а, главное, правильно в определенных ситуациях, игра «Желание» повышает самооценку детей, формируя у них осознание значимости своих потребностей и т.д. Включение интерактивных игровых методов способствует всестороннему развитию ребенка, охватывая различные аспекты его психоэмоционального и когнитивного роста. Благодаря интересным и динамичным игровым занятиям, дети учатся лучше понимать себя и других, а также более эффективно взаимодействовать в социальной среде. Всё это создаёт крепкий фундамент для их успешного и гармоничного развития в будущем.

Эффективны в развитии социального интеллекта у детей старшего дошкольного возраста и настольно-печатные игры. Такие игры, как «Лабиринт», «Джунгли», «Морская пехота» и т.д. развивают у старших дошкольников логическое мышление, формируют навык поиска выхода из затруднительной ситуации. Дети учатся гибко подходить к ситуации и подбирать варианты решения проблемы. Кроме того, настольно-печатные игры способствуют развитию коммуникативных навыков, потому что они часто требуют от детей взаимодействия друг с другом, обсуждения ходов и совместного поиска решений. Этот процесс, помимо прочего, способствует укреплению эмоциональной связи между детьми и формирования навыков сотрудничества и эмпатии.

Большой интерес у старших дошкольников вызывают игровые квесты и маршрутные игры, которые можно проводить как в интерактивной форме, так и реальных условиях детского сада. Например, маршрутная игра «Казахские традиции и обычаи» предусматривает прохождение детей по станциям с помощью специальных графических карт. Дети делятся на подгруппы, у каждой из которых свой маршрут. На каждой станции дошкольники выполняют различные задания, используя свои знания, полученные на занятиях в детском саду. Подгруппа, которая первой прошла маршрут, выполнив все задания, ищет клад (любой сюрприз, подготовленный родителями). Остальных детей также не оставляют без внимания, для каждой из групп готовится свой сюрприз. Игровые квесты и маршрутные игры являются замечательным инструментом для формирования у детей сотрудничества, навыков коммуникации и командной работы, что особенно важно в дошкольном возрасте. Использование таких форм деятельности способствует всестороннему развитию детей, превращая обучение в увлекательное приключение. Это помогает детям сохранять интерес к культуре и истории своего народа, а

также стимулирует их познавательную активность. Родители и воспитатели получают возможность не только наблюдать за успехами детей, но и активно участвовать в их образовательном процессе, делая его более насыщенным и разнообразным.

Таким образом, старший дошкольный возраст является критическим для развития социального интеллекта. Важность социального интеллекта в личностной структуре и его влияние на межличностные отношения требует тщательного анализа и обобщения результатов исследований по развитию социального интеллекта у дошкольников. Развитие социального интеллекта у детей старшего дошкольного возраста требует комплексного подхода, включающего такие психолого-педагогические условия, как создание развивающей предметной среды, учет индивидуальных особенностей детей, связь с реальной жизнью и использование существующего социального опыта, а также педагогический мониторинг. Эти условия создают благоприятную основу для формирования коммуникативных и когнитивных навыков, необходимых для успешной социальной адаптации. Использование разнообразных игровых форм в деятельности с дошкольниками способствует полноценному и гармоничному развитию социального интеллекта у детей старшего дошкольного возраста. Интерактивные игры, настольно-печатные игры и игровые квесты позволяют детям развивать различные аспекты личностного, эмоционального и коммуникативного роста. Через занимательные и увлекательные задания дети учатся лучше понимать свои эмоции, строить эффективные взаимоотношения и сотрудничать друг с другом в различных ситуациях.

Список использованных информационных источников

- 1 Торндайк Э., Уотсон Дж. Б. Бихевиоризм. Принципы обучения, основанные на психологии. Психология как наука о поведении. – М.: АСТ-ЛТД, 1998. – 704 с.
- 2 Kitchener K.S., Brenner H.G. Wisdom and reflective judgment: Knowing in the face of uncertainty / [in R.J. Sternberg (Ed.)]. – N.Y.: Cambridge Univ. Press, 1990. – 170 p.
- 3 Аршанская О.В. Психологические условия становления социального интеллекта: история и современность. Монография. М-во образования и науки РФ, СахГУ. – Тамбов: Консалтинговая компания Юком, 2018. – 85 с.
- 4 Датхабаева Г.К., Камзанова А.Т., Жолдасова М.К., Кустубаева А.М. Возрастные и гендерные особенности эмоционального интеллекта и регуляции эмоций // ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Психология» сериясы. – 2021. – №3. – С. 100-108.
- 5 Ермекбаева Л.К., Бапаева С.Т., Абдраманова Д.Е. Опыт внедрения предмета «эмоциональный интеллект» в Казахском национальном женском педагогическом университете // ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Психология» сериясы. – 2022. – №1(70). – С. 219-228.
- 6 Исаева И.Ю. Педагогическое сопровождение развития социального интеллекта ребёнка в период дошкольного детства: автореф. дис. канд. психол. наук.: спец. 13.00.01. – Ростов-на-Дону, 2011. – 27 с.
- 7 Михайлова Я.И. Взаимосвязь уровня развития социального интеллекта с интеллектуально-личностными характеристиками у детей 6-7 лет: автореф. дис ... канд. психол. наук: спец. 19.00.13. – СПб., 2001. – 22 с.
- 8 Нгуен М.А. Психологические предпосылки возникновения эмоционального интеллекта в старшем дошкольном возрасте // Культурно-историческая психология. – 2007. – №3. – С. 46-51.
- 9 Ноғаева А.К., Сангилбаев О.С. Эмпирическое исследование формирования эмоционального интеллекта дошкольников. Eurasian Journal of Current Research in Psychology and Pedagogy. – 2023. – №1. – С. 42-50.

ӘОЖ 371.01.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕГІ АРТ-ТЕРАПИЯ: ӘДІСТЕРІ, ҚОЛДАНУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ, ТИІМДІЛІГІ

С.Ш.Сайлау¹, Н.А.Шынтаева²

¹п.ғ. магистр, аға оқытушы

²6В01201 – «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандарын даярлау», 2 курс студенті
М.Х.Дулата атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ., Қазақстан

XXI ғасырдың дағдылары жаңа технологияларды меңгеруді, ауқымды ақпаратты есте сақтауды, ойдың ұшқырлығы мен креативтілікті талап етуімен байланысты. Сонымен қатар, қоғамда болатын өзгерістер мен қауіп-қатерлер адамды күйзеліске ұшыратады, ал бұл жағдай баланы тәрбиелеу мен оқытудың тиімділігін төмендетуі мүмкін, себебі балалар әлеуметтік қиындықтар мен қауіп-қатерлерге қарсы тұра алмайды.

Адами капиталды жинақтау үшін ерте жастан бастап әлеуметтік эмоционалдык қабілеттерді дамыту қажет. Эмоционалды дамыту баланың мінез-құлқын қалыптастырумен, оларды реттеумен байланысты, сондықтан ол баланың мүмкіндіктерін саналы түрде басқаратын ойлаудың негізіне айналады.

Жаһандық әлемде және Қазақстанда болып жатқан өзгерістер білім беру жүйесінің алдына айрықша міндеттер қояды. Осындай өзгерістердің бірі - ҚР Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы қаулысымен бекітілген Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі құжатын қабылдау болып табылады [1].

Баланың жеке басының дамуы және оның даралануы, эмоциялары мен сезімдерін тану және білдіру қабілетімен тығыз байланысты. Педагогикалық тәжірибедегі арт-терапиялық әдістер балалардың психологиялық ресурстарын ашуға ықпал етеді, олардың эмоцияларын, көңіл-күйлерін және сезімдерін көрсетуге мүмкіндік береді. Бейнелеу әрекетіне негізделген жаттығулар өнердің психологиялық әсері арқылы күйдің үйлестіруге және жүйке жүйесін қалыптастыруға бағытталған.

Арт-терапия – бұл өнерге, ең алдымен бейнелеу және шығармашылық іс-әрекетке негізделген психотерапияның мамандандырылған түрі. Арт-терапия (ағылшын тілінен art – өнер, therapy – терапия, емдеу, күтім жасау, қамқорлық) – өнер мен шығармашылыққа негізделген психотерапия және психологиялық түзету түрі. Тар мағынадағы арт-терапия – пациенттің психоэмоционалды күйіне ықпал ету мақсатында бейнелеу шығармашылығына негізделген терапия.

«Арт-терапия» ұғымын 1938 жылы суретші Адриан Хилл санаторийдегі туберкулезбен ауыратын аурулармен жұмыстарын суреттеу кезінде енгізген. Бұл әдіс АҚШ екінші дүниежүзілік соғыс кезінде фашистік лагерьлерден әкелінген балалармен жұмыс жасауда қолданылған. Арт-терапия өзінің даму кезеңдерінде З.Фрейд, К.Г.Юнгтың психоаналитикалық көзқарастарын бейнелейді, психоаналитикада клиенттің көркемдік іс-әрекеті (сурет, мүсін, инсталляция) оның ұғынылмайтын психикалық процестерін бейнелейді. 1960 жылы Америкада Америкалық арт-терапиялық ассоциация құрылды [1].

Психолог Эдит Крамердің айтуынша арт-терапия – бұл адамның шығармашылық потенциалын ашумен және өзінің ішкі әлемін танумен байланысты әдіс [3].

Л.Д. Мардер «Түрлі түсті әлем» атты еңбегінде былай жазады: «бала өскен сайын үлкендер оған зор үміт артып, одан көп жақсылықтарды (жетістіктерді) күтеді. Осыған байланысты балада өз іс-әрекеті жемісіне қатысты үлкендер реакциясына мазасыздығы артады, ата-аналардың да баласының жетістіктерін күтуіне байланысты мазасыздығы артады» [4].

Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде арт-терапияның көптеген бағыттары бар, олардың ең танымалдары мыналарды қамтиды.

1 - кесте - Арт-терапияның түрлері мен әдістері.

Әдетте, балабақшада жоғарыда аталған арт-терапияның барлық түрлері біріктірілген түрде қолданылады, бұл балалардың жан-жақты және толыққанды дамуына ықпал етеді. Сондай-ақ, кейбір арт-терапия технологияларын мектепке дейінгі мекемелердің логопедиялық тобында қолдануға болады. Әр балабақшада сөйлеу қабілеті бұзылған балалар бар. Елде логопедтер ғана емес, арт-терапевтер де балабақшаларда осындай оқушылармен жұмыс істеу үшін жиі кездеседі. Біз сізге балабақшалардағы ең танымал арт-терапияның әр бағытын бөлек қарастыруды ұсынамыз. Арт-терапия түрлеріне келетін болсақ:

Ертегі терапиясы -көптеген ата-аналар балаларына ертегі оқудың маңыздылығын түсінетін шығар, өйткені олардың көмегімен бала өзін қоршаған әлеммен танысады, мінез-құлық нормаларын және адамдармен қарым-қатынасты меңгереді. Арт-терапияның бұл әдісі тек кітап оқудан ғана емес, оның мәнін, кейіпкерлерін және олардың әрекеттерін талқылаудан тұрады. Сонымен қатар, арт-терапевтер балаларға бір немесе бірнеше кейіпкерлерді бере отырып, ертегілерді өздері құрастыруды ұсынуға кеңес береді. Бұл жастағы балалар ертегі құрастырғанды ұнататындықтан, бұл сабақ оларға ұнайды. Ертегі терапиясы барысында педагог бала оқиғасының мазмұнына, оның ойдан шығарылған кейіпкерлері мен олардың іс-әрекетіне сүйене отырып, нәрестенің психологиялық күйі туралы қорытынды жасай алады.

Қуыршақ терапиясы -Бұл әдіс баланың бейнелері бар ертегілердегі немесе мультфильмдердегі сүйікті кейіпкерлерді анықтауға негізделген. Мамандар нәрестеде әртүрлі мінез-құлық бұзылыстары, қорқыныш, коммуникативті саланың дамуында проблемалар болса, қуыршақ терапиясын пайдаланады. Бұл арт-терапияның мәні - нәресте үшін қымбат кейіпкермен бірге белгілі бір тарихы бар тұлғаларда көрініс ойналады. Мұғалімнің «режиссер ойыны» процесінде баланың өзін осы кейіпкермен салыстыруын қамтамасыз ету, сонымен қатар оған жанашырлық, жанашырлық, қуаныш көрсету маңызды. Мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі арт-терапия технологиясы сюжетті «өсетін» етіп ашу болып табылады, сонымен бірге үгінділердің эмоционалдық күйзелісі артуы керек. Театрландырылған қойылымда бірнеше ережені сақтау маңызды: оқиғаның басталуы, басты кейіпкерге бірдеңе қауіп төндіретін шарықтау шегі және кейіпкер жеңіске жеткенде айыптау болуы керек. Бала оқиғадан кейін өзін жеңіл сезінуі үшін сахнаның соңы әрқашан оң болуы керек.

Би терапиясы - бұл балаларға арналған белсенді ойын-сауық қана емес, сонымен бірге емдеудің жағымды тәсілі. Тіпті толық дені сау бала да музыкаға көшуді, ойнауды немесе жай секіруді ұнатады. Билердің емдік әсері ежелден белгілі, олардың сезімдері мен сезімдерін білдіру үшін қолданылған. Би жаттығулары ырғақ сезімін және қозғалыс координациясын дамытуға, бұлшықеттердің қаттылығын жеңілдетуге және жүйке жүктемелерінен арылуға және физикалық белсенділік мәселелерін шешуге көмектеседі.

Ойын терапиясы - ойынды қолдана отырып, балалар мен ересектерге психотерапиялық әсер ету әдісі. Ойын жағдайлары пациентке жанжалды жағдайларды шешу жолдарын көрсетуге, жағымсыз мінез-құлық белгілерін түзетуге, фобиялық көріністерді дезактивациялауға мүмкіндік береді.

Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған арт-терапия – балаға ұялшақтықты тоқтатуға, өзіндік даралығын табуға және жаңа жағдайларға бейімделуге көмектесетін өте маңызды сала. Соңғы уақытта мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде балалардың денсаулығын жақсартудың инновациялық нысандары мен әдістері белсенді түрде енгізіле бастады. Бүгінгі күні арт-терапия мұғалімдер алдында тұрған міндеттер мен мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін көптеген дәстүрлі емес әдістердің арасында ең тиімді және қолжетімді әдіс болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Модель развития дошкольного воспитания и обучения. Утверждено Постановлением Правительства от 15 марта 2021 г., № 137.
2. Психотерапевтическая энциклопедия / подред. Карвасарского Б. Д. - 2-е изд. - СПб.: Питер, 2002.
3. Эдит Крамер. Арт-терапия с детьми. Издательство: «Генезис», 2013. – 320 с.
4. Мардер Л.Д. Цветной мир. Групповая арт-терапевтическая работа с детьми дошкольного и младшего школьного возраста. – М.: Генезис, 2007.

ӘОЖ 373.2:741

ДӘСТҮРДЕН ТЫС СУРЕТ САЛУ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУ

Н.А.Шынтаева¹, Ә.Сартай²

¹п.ф. магистр, аға оқытушы

²6B01201 – «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандарын даярлау»

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ., Қазақстан

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына жолдауында «Көрсетілген дамудың негізгі 10 бағыттың бірі-қолжетімді әрі сапалы білім. Азаматтардың сауаттылығы мен цифрлы біліктілігін арттыруға, өскелең ұрпақтың спорттық және шығармашылық әлеуетіне аса назар аудару қажеттігін айтып өткен [1]. Яғни, өскелең ұрпаққа пайдалы терең білім беру әрқашан да өзекті мәселе» - екендігін айтты.

Қазақстан Республикасының Білім беру туралы Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» - деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді [2].

Қазіргі заманғы балабақшалардың маңызды міндеті-балаларға заманауи білім беру. Баланың жеке басы мен санасының дамуы күшті болатын ерекше құнды кезең. Яғни, балабақшада ұйымдастырылған білім беру іс-әрекетінде біз сурет салу кезінде дәстүрлі емес әдістерді тиімді қолдана білуіміз керек.

Қазақстанда мектепке дейінгі жастағы бейнелеу өнері бойынша тиімді әдіс – тәсілдерді қолдануға зерттеу жүргізген ғалымдар Т.А. Левченко, А.С.Салиева, Ф.Н. Жұмабекова, Р.Нұрмұхаметова т.б. Сонымен қатар Ресей педагогика ғылымдары академиясының мектепке дейінгі тәрбие ғылыми зерттеу институттарының бейнелеу өнері бойынша Н.П.Сакулина, Т.С.Комарова, Т.Г.Казакова, В.Б.Косминская, Е.Г.Ковальская, С.Г.Якобсон т.б [3]. Олар арнайы зерттеулер жүргізіп, бейнелеу іс-әрекетінің әдістері мен тәсілдерін егжей-тегжейлі қарастырды. Дәстүрлі емес сурет салу – заманауи озық технологиялар дәуірінде жаңа нәрселерді ойлап табуға мүмкіндік береді. Бастамашыл тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететін дамытудың негізгі құралы.

Балалардың шығармашылығын дамытуда дәстүрден тыс сурет салу әдістері мынадай тәрбиелік және дамыту мақсаттарында қолданылады. Саусақтар мен білектердің ұсақ моторикасын жетілдіру. Ми қыртысының қозғалыс сипатын анықтайтын бөлімі бар. Ми қыртысының үштен бір бөлігі мойынның қозғалғыштығы мен байланысты, ал мидың сөйлеу аймақтары бір-біріне өте жақын орналасқан. Сондықтан баланың саусақтарын ашар дамыған болса, бұл баланың сөйлеу қабілетіне әсер етеді.

Осыған байланысты ғалымдар қол және мойын буындарын, сонымен қатар артикуляциялық аппаратты «сөйлеу мүшесі» [4] -деп атайды

Баланың сөйлеуін дамыту үшін сөйлеу мүшесін ғана емес, сонымен қатар ұсақ моториканы дамыту керек:

- Айналадағы дүниені, құбылыс мен заттарын танып, біледі. Сурет салуында алдында бала елестеті, белгілі бір бөліктерге бөледі, геометриялық пішіндерге салады.

- Көркем материалдар мен жұмыс жасайды. Оқушылар сабақта қарындаш пен бояулар мен бейнелейді, сондай-ақ тұрмыстық заттарды пайдалана отырып, ерекше сезімге ие болады.

- Ойлау жүйесін белсендіру және жаңа идеяларды шығару белгісін арттыру. Балалардың өз ойын жеткізуге, шығармашылық әрекетке қажетті бұйымдарды алуға, еркін тақырыпта сурет салуға мүмкіндігі бар.

- Топпен жұмыс жасау барысында қызықтырушылығын қалыптастыру. Кішкентайлар топ болып жұмыс жасай алмайды, бірақ қарапайым тапсырмаларды қуана бірге орындайды. Тәрбиеші топқа бөліп тапсырма береді, Педагог бүлдіршінің еңбегін бағалайды, әрбір баланың еңбегін атап өтеді.

- Эстетикалық талғамдары қалыптасады. Балалар дәстүрлі емес тәсілдер мен сурет салуда қарапайым заттардың сұлулығын көреді, түстерді үйлестіре біледі [4] – атап өткен. Жоғарыда көрсетілген мақсаттарды жүзуге асыруда дәстүрден тыс сурет салудың мынадай әдіс - тәсілдерін пайдаланудың түрлеріне тоқталсақ:

«Желім мен жарма» - жапсыру іс-әрекеті алдын - ала салынған заттың бейнесіне толықтай желім жағылады да үстіне жарма себіледі.

«Білғалды паракқа сурет салу» - ақпаратты табақшадағы суға малып орамалдың үстіне қойып сәл сорықтырып су бояу мен бейнелер салынады. Бейне жайылған, жауыннан соңғы көрініс береді.

«Май шаммен сурет салу» - май шамды паракқа сызып, үстінен су бояуды жағады. «Сиқырлы сурет» тақырыбындағы бейнелер алынады.

«Тіс пастасы мен сурет салу» - заттардың сыртқы ерекшелігін бейнелеуде қолданылады.

«Паролонмен сурет салу»- заттың сыртқы мәнгерлеу бейнесін алуға қолданылады, паролон немесе қалың шашыраңқы қылқалам түктерімен бояуға малып бейненің үстінен бастырылады.

Сурет салудың дәстүрлі емес әдістері балалар шығармашылығын дамытуда өте тиімді. Балалар игеретін әдістер мен тәсілдерді жетілдіре отырып, тапсырманы ұқыпты және таза орындау дағдылары қалыптасады. Сызбада еркін қозғалатын сызықтарды батыл қолдану, түстердің үйлесімділігін сезінуге, сызбадағы белгілі бір заттарды анықтауға үйретеді. Қарындаштар мен бояуларды дұрыс қолдана біліңіз, баланы бос уақытында көмір қарындаштары мен түрлі-түсті бояулардың түсін өзгертуге, заттардың мазмұнын анықтауға болады. Қарындаштар мен түрлі – түсті бояуларды қолдануды, түстердің түсін өзгертуді, сызықтардың түрлерін - түзу, қисық, жабық сызықтарды сызуды үйренеді. Олар әсіресе балаларға ойлау қабілетін дамытуға, шығармашылық белсенділігін арттыруға көмектесетін дәстүрлі емес визуалды әдістерге қызығушылықты арта түседі.

Әрине балапандар тұздықамыр, мақта қиқымдарын, майшам және паролонды пайдаланады, мысалы: «Қысқы шырша», «Аққала» тақырыптарында сурет салу тіс пастасымен аппақ қарды бейнелейді, картоптан ойып жасалатын бастырма қолдану арқылы қысқы шыршаларды жасыл бояуға батырып, қағаз бетіне бейнесін түсіндіреді. Мұндай жаңаша сурет салу түрлері балалардың қызығушылықтарын оятумен бірге, заттар туралы мағұлматтарын кеңейте түседі.

Осылайша, дәстүрлі емес әдістер балалар үшін тартымды, өйткені олар өздерінің қиялдары мен ойындарын толық көрсетуге үлкен мүмкіндіктер береді. Паролон әртүрлі формада кесілген балалар паролон қажетті бояуға батырып, бейнені қағаз парағына басады. Аққағазға бір сурет салып, оны қажетті бояу мен бояу арқылы салған суретті шамның бейнесін көреді. әртүрлі дәстүрлі емес тәсілдерді қолдана отырып, өздерінің ерекше бейнесін жасауға үйрету маңызды. Дұрыс техникалық дағдылар әрдайым білім беру процесінде балада дамиды және қалыптасады.

Балалар бақшасында сурет салу үшін көптеген құралдар беруге болады: түрлі-түсті қарақарындаштар, акварель, гуашь бояулар, балауызборлар, фломастерлер, акварель борлар, тушь, пластилин т.б. балаларды үйрету барысында оларға ұсынылған түрлі заттар қызығушылықты арттырады. Олар тіпті тақырыптың мазмұнын жеткізу үшін ең қара қарындаштың әртүрлі қимылдарымен таңға жайып суреттер сала алады. Балалар сурет салу құралдарын меңгергеннен кейін материалды саналы түрде таңдауға үйретеміз. Бұл жерде ең бастысы – баланың өзіне қажетті құралдарды өзбетінше таңдай алуы. Сабақ соңында бала өз жұмысын көргенде бейнені шешудің көптеген жолдарын көреді. Ең бастысы, техникалық дағдылар мен әдіс-тәсілдерді меңгеру әлем бейнесіне оның сұлулығында әсер етеді.

Қазіргі уақытта балабақшада балаларды шығармашылыққа тарту үшін көптеген дәстүрлі емес әдістер мен көрнекі құралдар қолданылады. Ересектер тобындағы балалар «тауық», «кірпі» тақырыптарына сурет сала алады, бұл суреттер қарапайым және түсінікті, әр түрлі қалыпта әр түрлі пішіндер мен сызықтар салу арқылы сурет салу ерекшеліктерін ажыратады. Басқаша айтқанда, дымқыл қағаз әдісі қызықты. Орта топтағы балалар мен жұмыс орындары да қолданылады. Акварель мен кескіндеме гуашь пен бояуға қарағанда күрделі болып саналады. Акварель тек ақпаратты бояй алады. Егер сіз бояуға көбірек су қоссаңыз, бояудың түсі бай болады.

Бүгінде бұл тек шығармашылықта ғана емес, сонымен қатар педагогика мен психологияда, бірнеше іс-әрекетте шығармашылық қабілеттерін дамытатын балалардың қиялында және кеңістіктік интеллектісінде байқалады. Біздің заманымыздың болашағы-жас ұрпақтың ойлау деңгейін арттыру, оның лингвистикалық, шығармашылық, әлеуметтік және медициналық құзыреттерін жақсарту, рухани байлық теориясының негізгі тұжырымдамаларымен танысу, алған білімдерін дұрыс пайдалануға үйрету.

Әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына жолдауы. Нұр-Сұлтан, 1 қыркүйек 2020 ж.
2. Бейнелеу өнерінің әдістемесі / Ф.Н.Жұмабекова. - Алматы: Эверо, 2015.
3. Бейнелеу өнерінің теориялық мәселелері / Б.Байжігітов. – Ақтөбе, 2014.
4. Қағазбен жұмыс жасау / Ф.Н. Жұмабекова, Ә.Темірболат. - Астана, 2017.

ӘОЖ 37.01

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ-ҰРПАҚ САБАҚТАСТЫҒЫНЫҢ КЕПІЛІ

Г.О. Сатымбаева¹, А.Т.Саналиева²

^{1,2} Қарағанды қаласының «Толағай» бөбекжайы КМҚК, Қарағанды қ., Қазақстан

Балабақша тәрбиешілерінің басты міндеті – халқының рухани-адамгершілік, ұлттық құндылықтарын бүлдіршіндердің бойына ерте бастан дарыта отырып, жүрек түкпіріндегі рухани қазынасын жарыққа шығару, әрбір баланы жеке тұлға ретінде жетілдіру үшін оның бойындағы бар жағымды қасиеттерін дамыта түсу болып табылады. Ол үшін жас жеткіншектерді балабақшаға алғаш келген күннен бастап-ақ олардың бойына ұлттық тәлім-тәрбие нәрін сіңіру, рухани адамгершілік әдеттерге, жоғары азаматтық мәдениетке баули бастау – басты мақсаттардың бірі. Қазақстан Республикасының орта білімді дамыту тұжырымдамасында көрсетілгендей, тәрбие үрдісін қазақстандық патриотизм, гуманизм, адамгершілік идеяларын қалыптастыру негізінде құру керек. Ұлы ғұлама Әл-Фарабидің де: «Тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, келешекте оның өміріне опат әкеледі, адамға ең бірінші керегі тәрбие» - деген ұлағатын ұмытпауымыз керек. Ал еліміздің ертеңін қалыптастыратын бүгінгі жас жеткіншектерге берілетін тәрбиенің өзегі - өз халқының адами қасиеттерімен бірге туған жерін, Отанын сүйе білуге тәрбиелеу, өз халқына тән асыл қасиеттерді дарыту – олардың бойына ұлттық құндылық – ұлттық қазынамызды сіңіре білуден бастау алады деп білемін[1].

Балабақшада бүлдіршіндермен өткізетін оқу-тәрбие жұмыстарында жаңа технологиялардың көмегімен ұлттық тәлім-тәрбие беру ісін ұмыт қалдырмауға аса мән береміз. Мектеп жасына дейінгі балаларды рухани құндылықтарымызбен таныстыру күнделікті балабақша өмірінде іске асып жатуы қажет. Мәселен, балабақшамыздағы қазақ тілі кабинеті ұлттық нақышта безендірілген. Одан басқа былтырғы оқу жылынан бастап ұлттық галерея жұмысын жасап тұр. Ол жерде ата-бабамыздан қалған киіз үйден бастап, диірмен, қыш пештерге дейін бар. Осы кабинеттерге әкеліп әрбір педагог өз тобын ұлттық құндылықтарымызбен таныстырады. Халқымыз ұрпағына ұлттық тәрбие нәрін себе отырып, ұлттық ойындардың мән-мағынасын жете ұғындырып, оларды халқын, туған жерін, оның салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын, тарихын, мәдениетін және өткен өмір жолынан осы ұлттық мұрасы арқылы хабардар етіп отырғанын жақсы білеміз. Біз, балабақша тәрбиешілері халқымыздың осы мақсат-мүддесі жолында бүлдіршіндерге ұлттық тәлім-тәрбие берудің үлгісін көрсетуге тиістіміз. Ұлттық ойындар тақырыбында өткізетін сабақтарда ұлттық ойындар арқылы халқымыздың айналысқан шаруашылығы, мәдениеті, жалпы өмір сүру дағдылары мен тыныс-тіршілігі туралы ой тудыра білу қажет. Сол себепті ұлттық ойындарды өз ыңғайымызға қарай замануи етіп өзгертіп аламыз. Сондай ойындардың бірі- “Бәйге” ойыны. Ортадағы мәрені хан ордасы дей отырып «Бәйге» ұлттық

ойыны атауын «Хан ордасы» деп өзгерттік (1-сурет). Бұл ойынның мақсаты ұлттық құндылықтарымызды дәріптеу арқылы танымдық зияткерлік дағдыларын, заманауи нақыштағы ойын іс-әрекеті барысында дамыту. Ойын барысындағы тапсырмаларды қызығушылықпен орындай отырып, білім дағдыларын шыңдау, бірігіп шешім қабылдай білуге баулу. Елін, жерін құрметтей білетін, ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, рухы мықты тұлға болуға тәрбиелеу. Ойын кезінде балалар төрт топқа бөлінеді [2].

1 топ- Толағай батыр, 2 топ- Алпамыс батыр, 3 топ- Керкұла атты Кендебай, 4 топ- Ертөстік батыр тобы болады. Төрт бұрышқа бөлінген топ мүшелері бір-бірден киіз үй астына жасырылған тапсырмаларды орындайды. Ойын барысында кездесетін тапсырмалар:

- Таразы;
- Графикалық диктант Д.Б. Элькони әдістемесі;
- Садақ ату;
- Кір көтеру;
- «Ұшқыр ой алаңы» математикалық тапсырма орындау;
- «3Д геометриялық пішіндер мен денелер» құрастыру.

1-сурет

Міне осылайша балалардың қызығушылығын арттыру үшін ұлттық ойындарды заманауи етіп өзгертеміз.

Абай ағамыз да: «Адам ата-анадан туғанда есті болмайды: естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе дүниедегі жақсы-жаманды таниды-дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады», - деген ғой. Ал ұлы педагог В.А.Сухомлинский: «Ойынсыз ақыл-ойдың қалыпты дамуы да жоқ және болуы да мүмкін емес» - деп қорытқан болатын.

Заманымыздың заңғар жазушысы М.О.Әуезовтің «Ел болам десең, бесігіңді түзе» деген ұстанымын орындау қазіргі таңда мектепке дейінгі мекемелерде жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беру - ол өз халқының ұлттық ойындарын ойнатып, ертегі-аңыздарын жас бүлдіршіндерге жетік білгізу арқылы халқымыздың тарихынан, мәдениеті мен өнерінен толық хабардар етуден басталады. Балабақшада жас жеткіншектерге сапалы білім, саналы тәрбие беру ісінің түпкі негізі де осы мақсатта құрылуы тиіс. Ал ол мақсат –балалармен жүргізілетін жұмыста жас ерекшеліктерін қатаң ескере отырып халықтық педагогика негіздерін олардың бойларына толық сіңіруден бастау алады [3].

Сонымен бірге бұл бағытта біз, балабақша тәрбиешілері жас ұрпақты тәрбиелеу ісінде олардың жастайынан мінез-құлқын қалыптастырып, қамқорлық, қайырымдылық, жомарттық сынды адамгершілік қасиеттерін дамытуға септігін тигізетін әртүрлі тақырыптағы ертегілер мазмұнымен таныстыру, ондағы кейіпкерлерді балалардың өздеріне сахналық көріністерде сомдату әдістеріне мән беріп отырамыз. Ұлы педагог Ы.Алтынсарин: «Бала кезде үш жастан он екі жасқа дейінгі аралықта әр адам өзінің дамуына қажетті нәрсенің бәрін де ертегіден алады» - дейді. Сол себепті, ертегілер кез келген баланың мінез-құлқына жағымды әсер ететін тәрбие құралы болып табылады. Бүлдіршіндердің жасына сай ертегілерді іріктеп алып, олардың мазмұнын түсінікті, жатық тілмен баяндай отырып, балалардың ең алдымен сол тақырыпқа деген қызығушылығын арттырып алу қажет. Сонымен бірге, балалардың ертегіні қаншалықты деңгейде түсінгенін қадағалап, ертегілерде айтылатын оқиғаларға олардың көзқарастарына назар аударып, пікірлерін сұрап отыру керек. Бұл әдісті ертегілерді тыңдату арқылы балалардың ой-өрісін дамыту, ойларын жинақтап дұрыс сөйлей білу қабілетін арттыру, сөздік қорын молайту бағытында қолданып отырамыз. Халқымыздың бүлдіршіндердің ұғымына жеңіл «Алтын сақа», «Ақылды қыз», «Қаңбақ шал», «Ұр тоқпақ», «Мақта қыз», «Тазша бала» секілді ертегілерінің мазмұнын түрлі дидактикалық көрнекіліктерді молынан пайдалану, слайдтар арқылы

қызықты етіп түсіндіре отырып, ондағы оқиғаларды көз алдарына әкеліп қазақ халқының мінез-құлқы, болмысы, адамгершілік қасиеттерін үлгі етуді мақсат етіп келеміз. Өйткені, Әл-Фараби бабамыз да: «Оқытудың негізгі әдісі – көрнекілік», - деп атап көрсеткен болатын.

Мен, «Толағай» балабақшасында бүлдіршіндерге ұлттық тәрбие беру ісінде әр кез ертегілерде кездесетін әртүрлі мінезді кейіпкерлерге балалардың өздері қызығушылық танытып бар ынта-ықыластарымен сахналық көріністер жасауға ұмтылуына тәнтті болып келемін. Сонымен бірге, қай ертегіні түсіндірсем де, оның әр баланың сезіміне әсер етіп, оны ерекше бір көңіл-күйге бөлейтіндей деңгейге жеткізуді мақсат етемін. Бала сол кезде ғана ертегідегі жағымды кейіпкерге ұқсауға тырысып, ал жағымсыз кейіпкердің мінез-құлқынан бой тартатыны сөзсіз. Сол себепті, әрбір топта «Ұлттық бұрыштар» жасақталып, онда қазақ халқының тарихы, шаруашылығы, өнері және салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпынан хабар беретін ұлттық қолөнер бұйымдары мен ұлттық музыка аспаптары, ұлттық киімдері жинақталады. Ал бұл бүлдіршіндердің өз халқының ұлттық ерекшеліктерін жастайынан танып өсуіне септігін тигізіп, ой-санасының дамытып, балабақша өміріне деген қызығушылықтарын арттыра түседі. Балабақшада ұлттық құндылық – ұлттың қазынасы деген ұстаныммен ертегілерді оқытуда, ұлттық ойындарды ойнатуда педагогикалық технологияны пайдалану шешуші рөл атқарады. Балаларға ұлттық тәрбие беру үрдісінде технологияны біз оқу процесінің жан-жақты ойластырылған үлгісі деп білеміз. Сол себепті ертегі мазмұнын оқыту, өздеріне әңгімелету, ойында атқарылатын іс-әрекеттер арқылы баланың оқу-танымдық әрекетін жандандырып, оның өз бетімен әрекет етіп, шешімдер қабылдай алу қасиеттерін дамыту мақсатын көздейміз. Қазіргі таңда елімізде жүргізіліп жатқан білім беру реформасының басты мақсаты да ой-өрісі кең, дүниетанымы терең, жан-жақты қалыптасқан ұрпақ тәрбиелеп шығару болып табылады. Сол себепті, бүгінгі күні қазақстандық қоғамға соны ғылыми жаңалықтар ұсынып отырған инновациялық технологияларды балабақша өмірінде, оның ішінде ұлттық тәрбие беруде барынша тиімді пайдалану – заман талабы деп білемін [4].

Біз, мектепке дейінгі мекеме педагогтары жаңа инновациялық технологияларды барынша тиімді пайдалана отырып оқу-тәрбие жұмысын сапалы жүргізе алсақ қана балалардың балабақша өміріне де жаңаша көзқарас үрдісі қалыптасатыны сөзсіз. Сол себепті, «Толағай» балабақшасының педагогтары бүлдіршіндерге ұлттық тәрбие беру ісінде жаңа инновациялық технологияларды, жаңа тың әдіс-тәсілдерді қазіргі заман талаптарына сай ұйымдастырып, оқу іс-әрекеттеріне жүйелі түрде енгізу жұмысын мақсатты жүргізуге тырысып келеміз. Бұл бағытта балабақшамызда жүйелі қолданылып жүрген жаңа инновациялық технологиялар:

6. Монтессори технологиясы;

7. АКТ технологиясы;

8. ТРИЗ (ӨТШТ) технологиясы;

9. Зайцев әдістемесі;

10. Ойын технологиясын әрбір ұйымдастырылған іс-әрекетте балалардың жас ерекшеліктеріне қарай қолдану, нәтижелерін сараптау ісін жолға қойып отырмыз. Бұл орайда балабақшамызды балалардың дүниетанымын кеңейту, ой-өрісін дамыту мақсатында ойыншықтар мен дидактикалық материалдармен қамтамасыз ету жұмысы бірінші кезекте қолға алынған. Сонымен қатар, балабақшамыз тәрбиелеу мен оқыту үдерісінің интерактивті жабдықтармен де қамтамасыз етілген.

Соған байланысты, Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында да балалар бойында адамгершілік және тұрмыс негіздерін қалыптастыру, азаматтыққа тәрбиелеу және олардың ақыл – ойын айқындау басты міндет етіп көрсетілген. Ал Жүсіпбек Аймауытов: «Сабақ беру – үйреншікті жай шеберлік емес, ол – үнемі жаңадан жаңаны табатын өнер» деген екен. Сол себепті біз, балабақша тәрбиешілері бала тәрбиесінде мемлекетіміз туғызып отырған барлық мүмкіндіктерді, оның ішінде инновациялық технологияны барынша тиімді пайдалану арқылы балаларды дамыта отырып оқытуды басты мақсат етіп қоюға тиістіміз. Осы мақсаттар үддесінен шығу жолы - баланың психологиялық даму ерекшелігін, әр нәрсеге деген қызығушылығын анықтау, тілдік қорын, мәдени сөйлеуін жетілдіру, балалардың өздігінен іздену қабілеттерін арттыра отырып, шығармашылық қабілеттерін шыңдау арқылы қазіргі заман талаптарына жауап бере алатындай азаматтар тәрбиелеп шығару ісінің алғышарттарын жасау және осы міндеттерді орындауға арналған жұмыс түрлерін барынша шығармашылықпен жүргізе білу қажет деп білемін.

Бабамыздан қалған мұраны дәріптеп, оны ұрпағымызға мұра ету біздің негізгі мақсатымыз болуы тиіс.

Осылайша, оқу-тәрбие процесінде ұлттық құндылықтарымызды насихаттаудың маңыздылығы сөзсіз. Олар халықтық педагогика идеялары негізінде мектеп жасына дейінгі балаларды адамгершілік-эстетикалық тәрбиелеу мазмұнының негізі болып табылады.

Демек, ұрпақтар сабақтастығымен мирас болып келе жатқан ұлттық құндылықтарымызды кеңінен насихаттау бізге ауадай қажет екендігін уақыт көрсетуде.

Әдебиеттер тізімі

5. Ш.Уәлиханов Қазақ шежіресі.Тандамалы шығармалар. -Алматы, 1985.
6. С. Кенжеахметұлы Қазақ халқының салт-дәстүрлері. -Алматы: «Ана тілі», 2006.
7. И.А.Қайров, О.С.Богданов Адамгершілікке тәрбиелеу әліппесі. Алматы, 1988.
8. Ф.Н. Жұмабекова. «Мектепке дейінгі педагогика». Астана, 2008.

ӘОЖ 373.2

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ: ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Ж.Б.Сейтқазынова

№62 «Нұрсауле» балабақшасы, Астана қ., Қазақстан

Мектепке дейінгі білім беру саласындағы тенденциялар мен перспективалар туралы мақала жазу үшін, біз алдымен осы саланың қазіргі жағдайын талдауымыз керек. Соңғы жылдары бұл бағытта бірқатар маңызды өзгерістер болды. Мысалы, технологияның дамуы балалардың оқу процесіне енгізілуі, оқыту әдістемелерінің жаңаруы, және отбасының оқу процесіне белсенді қатысуы.

Тенденциялар:

1. **Технологиялық интеграция:** Бүгінгі күні мектепке дейінгі білім беруде интерактивті тақталар, электрондық оқулықтар және оқыту бағдарламалары сияқты технологиялар кеңінен қолданылады.
2. **Оқыту әдістемесінің жаңаруы:** Оқытушылар оқу материалдарын балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес бейімдеуге тырысады, ойын элементтерін қоса отырып, оқу процесін қызықты етеді.
3. **Отбасының ролі:** Ата-аналардың балалардың білім алу процесіне қатысуы артуда, бұл балалардың оқуға деген ынтасын арттырады.

Перспективалар:

1. **Білім берудің жекелендірілуі:** Болашақта білім беру жүйесі әр баланың жеке қажеттіліктеріне бейімделетін болады.
2. **Қашықтан оқыту:** Пандемия кезінде қашықтан оқыту тәжірибесі кең таралды, және бұл әдіс болашақта да қолданылуы мүмкін.
3. **Көптілділік:** Көптілді білім беру балалардың әлемдік мәдениеттерге деген түсінігін кеңейтеді және олардың болашақтағы мансап мүмкіндіктерін арттырады.

Бұл тенденциялар мен перспективалар мектепке дейінгі білім берудің дамуына ықпал етеді және балалардың білім алуын жақсартуға көмектеседі. Осы ақпараттарды негізге ала отырып, өз ойларыңызды жеткізе аласыз.

Мектепке дейінгі білім беру саласындағы тенденциялар мен перспективалар туралы айтатын болсақ, бұл бағыттағы инновациялар мен жаңашылдықтар өте маңызды. Міне, кейбір басты бағыттар:

Технологиялық интеграция: Балалардың технологиялық сауаттылығын арттыру үшін мектепке дейінгі білім беру бағдарламаларында интерактивті тақталар, планшеттер және оқыту бағдарламаларын қолдану.

Ойынға негізделген оқыту: Оқыту процесінде ойын элементтерін пайдалану арқылы балалардың қызығушылығын арттыру және олардың оқуға деген ынтасын күшейту.

Денсаулық және физикалық белсенділік: Балалардың денсаулығына және физикалық дамуына баса назар аудару, сонымен қатар тамақтану және дене шынықтыру бағдарламаларын енгізу.

Эмоционалдық интеллектіні дамыту: Балалардың өз эмоцияларын түсіну және басқару қабілеттерін дамытуға көңіл бөлу.

Көптілділік және мәдени саналылық: Балалардың бірнеше тілді меңгеруіне және әртүрлі мәдениеттерді құрметтеуге ынталандыру.

Бұл тенденциялар мен перспективалар мектепке дейінгі білім берудің сапасын арттыруға және балалардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Олар балалардың болашақтағы оқу және кәсіби мансапқа дайындығына негіз болады.

Мектепке дейінгі білім беру саласындағы тенденциялар - әртүрлі инновациялар мен өзгерістерді қамтиды, олар балалардың дамуына және олардың білім алуына оң әсер етеді. Міне, кейбір маңызды тенденциялар:

Технологиялық интеграция: Бұл тенденция балалардың технологиялық сауаттылығын арттыруға және олардың оқу процесіне белсенді қатысуына көмектеседі. Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде интерактивті тақталар, планшеттер және оқыту бағдарламаларын қолдану кең таралуда.

Ойынға негізделген оқыту: Ойын элементтерін пайдалану арқылы балалардың қызығушылығын арттыру және олардың оқуға деген ынтасын күшейту. Ойындар арқылы балалар әртүрлі дағдыларды, соның ішінде әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларды игереді.

Денсаулық және физикалық белсенділік: Балалардың денсаулығы мен физикалық дамуына баса назар аудару, сонымен қатар тамақтану және дене шынықтыру бағдарламаларын енгізу.

Эмоционалдық интеллектіні дамыту: Балалардың өз эмоцияларын түсіну және басқару қабілеттерін дамытуға көңіл бөлу, олардың өзін-өзі реттеу дағдыларын жетілдіру.

Көптілділік және мәдени саналылық: Балалардың бірнеше тілді меңгеруіне және әртүрлі мәдениеттерді құрметтеуге ынталандыру. Бұл балалардың глобалды қоғамдастықта тиімді қарым-қатынас жасау қабілеттерін дамытады.

Бұл тенденциялар балалардың жан-жақты дамуына және олардың болашақтағы оқу және кәсіби мансапқа дайындығына оң әсер етеді. Мектепке дейінгі білім беру саласындағы инновациялар мен жаңашылдықтар балалардың өмір бойы оқуға деген құштарлығын қалыптастыруға көмектеседі.

Мектепке дейінгі білім беру саласындағы перспективалар – бұл балалардың дамуына және олардың білім алуына оң әсер ететін өзгерістер мен жаңашылдықтарды қамтитын бағыттар. Бұл саладағы кейбір перспективалық бағыттар:

• **Жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту:** Балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, олардың дамуына қолайлы оқыту әдістерін қолдану.

• **Білім берудегі инклюзивтілік:** Барлық балаларға, оның ішінде арнайы қажеттіліктері бар балаларға да, сапалы білім беру мүмкіндіктерін қамтамасыз ету.

• **Отбасымен бірлескен оқыту:** Ата-аналардың балалардың оқу процесіне белсенді қатысуын ынталандыру және олармен тығыз байланыс орнату.

• **Қоршаған ортаны зерттеу:** Балалардың қоршаған ортаны зерттеу арқылы табиғат пен ғылымға деген қызығушылығын арттыру.

• **Әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларды дамыту:** Балалардың әлеуметтік қарым-қатынас және эмоционалдық интеллект дағдыларын жетілдіру.

Бұл перспективалар балалардың жеке және әлеуметтік дамуына ықпал етеді және олардың болашақтағы оқу және кәсіби мансапқа дайындығына негіз болады. Мектепке дейінгі білім беру саласындағы инновациялар мен жаңашылдықтар балалардың өмір бойы оқуға деген құштарлығын қалыптастыруға көмектеседі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Жалпы орта білім беру мекемелеріндегі электрондық оқыту жүйесі үшін цифрлық білімдік ресурстарды дайындау стандарты (www.nci.kz) АҚ «Білім беруді ақпараттандырудың ұлттық орталығы» (www.nci.kz) Білім беру жүйесінің басшы және ғылыми-педагогикалық кадрлары біліктілігін арттыратын республикалық институт (www.ripkso.kz) Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). 3-е изд., доп. – М.: ИИО РАО, 2010. – 356 с.

2. «Цифрлық Қазақстан» (DigitalKazakhstan) – бұл Қазақстанды цифрландыруға бағытталған мемлекеттік бағдарлама. <https://digitalkz.kz/kz/oprogramme>.

3. <https://primeminister.kz/kz/news/gosprogramma-razvitiya-obrazovaniyado-2025-goda> obnovlenie-uchebnyh-programm-podderzhka-nauki-i-elektronnoe-ent.

4. Popov E., Mingaleva Z. (2020) The Digital Technologies for Improving the Operational Efficiency: Case of Russian Industry of Ferrous and Non-ferrous Metals Scrap. In: Antipova T. (eds) Integrated Science in Digital Age. ICIS 2019. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 78. Springer, Cham.

5. Савелова Е.В. Цифровые образовательные ресурсы в школе: методика использования. Обществознание. Сборник учебно-методических материалов для педагогических вузов. – М.: Университетская книга, 2008. – 224 с.

6. Қадірбаева Р.І. Жаңа ақпараттық-білім технологиясын пайдаланып оқытудың ерекшеліктері // Шығармашылық іс-әрекетті дамыту арқылы бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру мәселелері: Халықаралық ғылыми-Development trends of modern education 16 тәжірибелік конференцияның материалдары. – Шымкент-Москва, 2009. – 174-178 б.

7. Онлайн-ресурс: <https://digid.kz/biz-turaly/>.

8. Абилхасимова А.Е. Цифрлық білім беру ресурстарын білім беру үдерісінде қолдану / А.Е. Абилхасимова. Молодой ученый. – 2020. – № 14 (304). – С. 292-295.

КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Ж.О.Скакова

Педагог-ассистент, ГККП ясли-сад №60 «Арай», г.Астана, Казахстан

На сегодня число детей с особыми образовательными потребностями в Казахстане растет. Во всем мире проблему решают комплексом мер, но основное решение – формирование инклюзивного общества. Это такое общество, где каждый, вне зависимости от пола, возраста, этнической принадлежности, статуса, а также физического или ментального состояния чувствует себя принятым, понятным и полноправным членом. И первый шаг к развитию такого общества — инклюзивное образование.

Основу инклюзивного образования составляет признание индивидуальных различий и права всех лиц на получение качественного образования. Его основополагающий принцип заключён в том, что не ребёнок должен подстраиваться под условия и нормы, существующие в образовательной организации, напротив, система образования должна соответствовать образовательным потребностям каждого конкретного ребёнка. Инклюзивное образование отражает политику государства, направленную на создание системы поддержки детей с особыми образовательными потребностями. В настоящее время термин «особые образовательные потребности» является частью образовательной системы во многих странах мирового сообщества, отражая идеологию, исключаящую любую дискриминацию детей.

Инклюзивное образование – это «включающее» образование. Где в методологии, в принципах организации занятия учитываются особенности образовательных потребностей детей. Преимущества инклюзивной формы образования в том, что если дети с детства будут учиться вместе — обычные и особенные ребята, — если у них будет взаимодействие, у них будут сниматься барьеры. И в будущем они будут придумывать друг для друга рабочие места, они будут понимать, как включать ребенка с особенностями, помогать такому человеку. И люди с особенностями будут востребованы. Важными принципами инклюзии является готовность принимать, эмпатия. Инклюзия — это про то, что не человек с особенностями меняется под общество, а общество работает над собой, меняется под необходимость быть гибким, быть эмпатичным.

В начале учебного года 1 сентября 2023 году в нашем детском саду №-60 «Арай» был открыт кабинет поддержки инклюзии, на основании заключений ПМПК на коррекционно-развивающее обучение. Детский сад – наилучшая среда для всех воспитанников. Инклюзивное образование приносит пользу для всех детей. В такой среде воспитатели, специалисты родители и другие совместно работают в партнерстве. То есть это не тогда, когда педагог вышел рассказал, объяснил, показал предмет. Это когда доброжелательная обстановка, готовы наглядные материалы, проводятся какие-то проектные работы, педагог продумывает каждое занятие, в зависимости от истории, диагноза связанной с особенными детьми. И в целом педагогический коллектив становится инклюзивной, перестраиваются все: администрация, педагогический коллектив техперсонал.

Хотелось отметить, из опыта работы, что развития «особого» ребёнка в огромной степени зависит от семейного благополучия, участия родителей в его физическом и духовном становлении, разнообразии и воспитательных взаимодействий. В идеале специалисты дошкольного учреждений имеют возможность помочь родителям в решении возникших вопросов, разрабатывают формы и содержание взаимодействия специалистов и родителей. Именно семья должна служить проводником включения ребенка в сложный и противоречивый мир. Семья и дошкольное образовательное учреждение две важных составляющих социализации детей.

Детский сад — это первый социальный институт, с которыми родители вступают в контакт. Важнейшая задача детского сада - «повернуться» лицом к семье, воспитывающей ребенка с ограниченными возможностями, оказать психологическую и социальную помощь, привлечь семью на свою сторону в план единых подходов в воспитании ребенка и инклюзии.

Комплексный подход - лучшее решение для обучения и воспитания. В нашем детском саду кроме воспитателя и помощника воспитателя, с дошкольниками дополнительно работает педагог- ассистент и профильные специалисты. Психолог, логопед, дефектолог, медицинский и музыкальный работник, руководитель физической культуры, руководитель плавания являются участниками учебно-воспитательного процесса

Педагоги создают в группе психоэмоциональный комфорт. Для этого организуют психологические и развивающие занятия, подвижные игры, нейрогимнастики и тренировки. Используя оборудование в игровой и сенсорной комнате, разнообразные дидактические материалы, логомер, смарт-игры, мультимедиа, мягкий инвентарь развивающие игрушки и учебно-наглядные пособия, игры

избросового материала. Особенно нужно заботиться о развитии коммуникативных навыков между детьми. Педагоги в дошкольном учреждении, прежде всего формируют положительное отношение здоровых воспитанников к детям с психофизическими недостатками.

При этом не акцентировать внимание на ребенке с особо образовательными потребностями, он не должен занимать особое место в группе. Достаточно, чтобы ребенок чувствовал себя естественно, безопасно и стремился быть самостоятельным, насколько это возможно. При правильном подходе и организации, у детей будут развиваться навыки работы в команде, сотрудничество, взаимопомощь, умение совместно решить проблему.

Сотрудничество с родителями играет важную роль. Проведение консультативной работы, семинар практикум с родителями позволит специалистам лучше узнать и понять ребенка. А родители в свою очередь получают информацию о потенциальных возможностях ребенка, о его успехах или неудачах, о том, чему стоит уделять больше внимания дома. Такая командная работа, поддержка и взаимопонимание поможет получить отличные результаты в обучении и развитии ребенка. С родителями был проведен семинар –практикум, консультаций систематические индивидуальные рекомендации дают небольшие результаты.

Мы педагоги знаем, что образование меняется. Важное изменение для воспитателей и педагогов детского сада — это особые дети, то есть инклюзивное образование. Исследователи называют следующие преимущества инклюзии:

- снижение страха перед различиями развития, повышение осведомленности (меньше страха перед людьми, которые выглядят или ведут себя по-разному);
- рост толерантности к людям с особенностями развития, более эффективное общение со всеми сверстниками, в том числе типично развивающимися;
- улучшение самооценки;
- развитие личных моральных и этических принципов (меньше предрассудков, более высокая отзывчивость к потребностям других);
- развитие дружеских отношений внутри группы.

Современные сведения явно указывают на то, что форма образования, при которой происходит вовлечение детей с умственным отставанием в обучение в обычных школах и детских садах, оправдана и плодотворна.

У инклюзивного образования есть основные принципы обучения:

- Все люди нуждаются друг в друге.
- Каждый человек способен чувствовать и думать.
- Ценность человека не зависит от его способностей и достижений.
- Каждый человек имеет право на общения.
- Подлинное образование может осуществляться только в контексте реальных взаимоотношений.

Для решения основных принципов педагогов детского сада кабинета поддержки инклюзии есть важная цель – создание условий для гармоничного развития, научить детей коммуницировать, общаться со сверстниками. Педагоги кабинета поддержки инклюзии должны обладать особыми качествами: колоссальным терпением, способностью сопереживать, понимать, выдумкой, психологической гибкостью. Благодаря этому ребенок ООП получает дополнительные возможности коммуникации и адаптации в окружающем мире. С дошкольниками с особым образовательным потребностями работают квалифицированные специалисты, имеющие высшее специальное образование. Специалисты прошли курсы по АВА-терапии – одной из методик, помогающих добиться положительных изменений в восстановлении функций и улучшении умственных возможностей детей, их максимальной адаптации к социуму. Воспитатели систематически проходят курсовую подготовку, участвуют в вебинаров работают над самообразованием. Это дает возможность вносить изменения в сложившуюся систему работы. КППИ кабинете созданы и условия, и возможности для динамики поведенческих навыков детей.

У детей с ООП как правило наблюдается:

- низкий уровень развития восприятия (по сравнению с нормально развивающимися сверстниками);
- отклонения в развитии внимания: неустойчивость, рассеянность, низкая концентрация, трудности переключения;
- неравномерная работоспособность;
- отклонения в развитии памяти: заметное преобладание наглядной памяти над словесной, большая сохранность произвольной памяти по сравнению с произвольной, недостаточный объем и точность запоминания;
- выраженное отставание и своеобразие обнаруживается и в развитии познавательной деятельности: дети не владеют представлениями об основных цветах, геометрических формах, времени и пространстве.

- нарушен поэтапный контроль над выполняемой деятельностью: они часто не замечают несоответствия своей работы предложенному образцу, не всегда находят допущенные ошибки, даже после просьбы взрослого проверить выполненную работу.

- снижена потребность в общении как со сверстниками, так и со взрослыми.

- нарушения речи: одни используют до вербального средства общения, другие пользуются простой фразой, аграмматичной, структурно нарушенной;

- нарушения мелкой и крупной моторики.

Чтобы детство наших детей было счастливым, основное и главное место в их жизни должна занимать игра, т.к. она является ведущей деятельностью в дошкольном возрасте. У ребёнка есть потребность в игре, и её нужно удовлетворить, играя ребёнок учится и познаёт жизнь. Игра - это школа произвольного поведения, и именно благодаря ей, у ребенка формируются все интеллектуальные способности. К ним относятся:

- Внимание

- Память

- Мышление

- Восприятие

- Воображение

- Речь.

- Мелкая моторика

Игры и упражнения, способствуют развитию основных высших психических функций, их можно применять во время прогулки, в свободной игровой деятельности дома. В. А. Сухомлинский писал, что «исток способностей и дарований детей – на кончиках их пальцев. Чем больше уверенности в движениях детской руки, тем тоньше взаимодействие руки с орудием труда, сложнее движения, ярче творческая стихия детского разума. А чем больше мастерства в детской руке, тем ребенок умнее...».

Каждый ребенок должен чувствовать, что в огромном и не всегда дружелюбном мире есть маленький игровой островок, где он всегда может почувствовать себя защищенным, любимым и желанным. Именно таким островком и должен стать для него детский сад. Каждый ребенок обязательно станет взрослым. Ребенок может стать успешным, если им оказывается необходимая помощь. Она предоставляет возможность коммуникации в атмосфере эмпатийности, толерантности, социальной справедливости, сотрудничества. В дальнейшем, успешная социализация и получение образования детей с особо образовательными потребностями, обеспечивает им полноценное участие в жизни общества.

Список использованной литературы:

1. Блонский, П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения – М: Просвещение, 1979.- Т,1,2
2. Валитова, И.Е. Ребенок с отклонениями в развитии: кризис родительской идентичности 2005 № 3 С 68 – 79
3. М.К. Бардышевская Методические рекомендации по психолого – педагогической коррекции
4. Берк Л. Эмоциональное развитие 6 – е изд – 2006 год
5. Гавриловец К.В. Целостность человека как педагогическая категория Педагогика – 2007 № 10 С 13-20

ӘОЖ 372.3/4

ӨЗГЕ ТІЛДІ БАЛАЛАРҒА ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕТУ ЖОЛДАРЫ

Г. А. Смакова¹, С. Н. Садуақасова²

^{1,2} ЖМ “Альтер” еркін даму мектебі

Психофизикалық тұрғыдан мектепке дейінгі жас тіл үйренуге ең қолайлы, өйткені нәрестелерде ұзақ мерзімді есте сақтау қабілеті, яғни не істелгенін, ең бастысы, ұйымдастырылған іс-әрекет кезінде айтылған нәрсені ұзақ уақыт есте сақтау қабілеті, сондай-ақ уақытша ақпаратты есте сақтау үшін қажет жедел жады жақсы дамыған. Осылайша, мектеп жасына дейінгі балалар сөздер мен грамматикалық құрылымдардың барлық блоктарын есте сақтай алады. Мұндай құнарлы топырақ тіл оқыту жүйесін дамытуға ықпал етеді.

Мектепке дейінгі балалық шақ жеке тұлғаны қалыптастыруда өте маңызды, сондықтан осы жастағы балаларды мемлекеттік тілді үйренуге тарту өте маңызды.

Балабақшада қазақ тілі бойынша ұйымдастырылған оқу іс – әрекеттері балалардың жас ерекшеліктерін, психофизикалық ерекшеліктерін және бағдарламалық талаптарды ескере отырып жоспарланады [1].

Мұғалімнің міндеті-әртүрлі формаларды қолдану: халық әндері мен ойындары, қуыршақ қойылымдары, халық ертегілерін оқу, көрмелерге экспонаттар дайындау және т. б.

Мемлекеттік тілді оқыту жөніндегі бағдарламаны іске асырудың негізгі қағидаттары:

✓ тәрбие жеке тұлғаны дамытуға және шығармашылық даралықты қалыптастыруға бағытталуы керек;

✓ тәрбие тәрбиеленушілердің жас ерекшеліктеріне және жеке ерекшеліктеріне сәйкес жүзеге асырылуы тиіс;

✓ тәрбие тәрбиеленушілердің мәдениетті игеру процесінде және мәдени ортаның, қоршаған ортаның ерекшеліктеріне сәйкес жүргізілуі керек;

✓ балаларды тәрбиелеу кезінде белсенді саналы дамыту қызметіне тарту;

✓ тәрбиенің қоршаған қоғамның өмірімен, еңбекпен, тәжірибемен және тәрбиеленушінің өмірімен байланысы;

✓ қоғамда тәрбиелеуді жүзеге асыру;

✓ тәрбиеде тәрбиеленушінің жағымды жақтарына сүйену;

✓ тәрбиедегі педагогикалық басшылықты тәрбиеленушілердің дербестігімен үйлестіру.

Балалардың ерте және мектеп жасына дейінгі ерекшеліктері-балалар белсенді әрекеттер мен тәжірибелер арқылы үйренеді. Сондықтан ұйымдастырылған іс-әрекет тек ойын түрінде өткізілуі керек.

Балалармен қазақ тілінен ұйымдастырылған іс-әрекетін өткізуге қойылатын педагогикалық талаптар:

✓ мұғалімнің балалармен қарым-қатынасының достық атмосферасын міндетті түрде құру (баланы аз білгені үшін сөгіс жоқ, басқаларға қарағанда нашар жауап береді).

✓ әр балаға кез-келген іс-әрекеттің жақын және түсінікті мотивациясын қамтамасыз ету.

✓ оқу процесіне қызығушылықты сақтау мақсатында балалармен ойын оқыту әдістері мен дидактикалық ойындарды кеңінен қолдану.

✓ тапсырмалардың біртіндеп күрделендіру.

✓ баланың кез-келген, тіпті ең кішкентай жетістіктерін ынталандыру.

Мемлекеттік тілді меңгерудің пәрменді құралы қазақтың ұлттық дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары болып табылады. Бірлескен іс-әрекеттің мотивтері қуаныш, қарым-қатынастың рахаты, өзара әрекеттесу, ересектермен және құрдастарымен ынтымақтастық болуы керек. Мұғалім қарым-қатынас дағдыларын көрсетуі керек. Балалармен диалогта ол қарым-қатынас әдістерін көрсетуі керек, сұхбаттасушының сезімін еске түсіруі керек, сыпайылық пен басқа адамдарға жүгіну ережелері туралы сөйлесуі керек [2].

Қазақстан Республикасының мемлекеттік тіліне деген қызығушылық пен құрметті дамыту үшін тәрбиеленушілермен бірге саусақ, үстел театрларын пайдалана отырып, саяхат, театрландырылған қойылымдар түрінде ойын түрінде өткізу ұсынылады. Ауызекі сөйлеуді, нақты айтылуды дамыту үшін мыналарды пайдаланамыз: мнеможол, мнемокесте, рифмдер, санамақтар, квадраттар, сергіту сәттері. Сергіту сәттері балалардағы шаршау мен шиеленісті жеңілдетіп қана қоймайды, сонымен қатар олардың зейіні мен есте сақтау қабілетін дамытады.

“Қазақ тілі” ұйымдастырылған іс-әрекеті барысында балалар қарапайым әндер айтады, халық ойындарын ойнайды, қазақ халық ертегілері бойынша қуыршақ қойылымдарын қабылдайды. Білім беру салаларының өзара байланысы балалардың көркемдік қабылдауын тереңірек дамытуға, өз елінің тарихы мен мәдениетіне қызығушылықты тәрбиелеуге ықпал етеді. Мысалы, "Отбасы" тақырыбында үлкен мектеп жасына дейінгі балаларға домбыраның дыбысын тыңдау, әуезді әндерді ("Балапан", "тай-тай", "Әлди-әлди") тыңдау және орындау, ұлттық ою-өрнекпен үй заттарын немесе киімдерді безендіру ұсынылады. Мұндай интеграция балаларды халық шығармашылығымен таныстыруға және сөздік қорын белсенді кеңейтуге ықпал етеді [3].

Осылайша, мемлекеттік тілді меңгеру барысында тәрбиеленушілер қазақ халқының музыкалық және көркемдік мұрасына бір мезгілде қосылады. Балаларды ұлттық мәдениет әлемімен таныстыру тарихи өткенді құрметтеу, патриотизмге тәрбиелеу, өз Отанына деген мақтаныш сияқты қасиеттерді қалыптастыруға ықпал етеді.

Педагогикалық қызметті жоспарлау кезінде тәрбиешінің баланың антропогендік өмір сүру жағдайларын, өзінің, сондай-ақ тәрбие мен оқытудың әлеуметтік-мәдени жағдайларын ескеруі, осы

процесті жүзеге асырудың мақсаттары, мазмұны, әдістері мен тәсілдерін сәйкестендіруі және өзара әрекеттесуі маңызды.

Мемлекеттік тілді үйренуге арналған ОЖБ-да мұғалім балаларды күні бойы: ойын жағдайлары, режимдік сәттер, серуендеу кезінде лексикалық бірліктер мен сөйлеу үлгілерін қолдануға белсенді түрде ынталандырады.

Қазақ тілін үйрету үшін артикуляциялық гимнастиканы, дыбыстық жаттығуды және бұрын үйренген қазақ тіліндегі санамақтарды, рифмдерді, әндерді пайдалана отырып, дене шынықтыруды енгізу ұсынылады. Дыбыстық жаттығу және артикуляциялық гимнастика артикуляция мүшелерінің қозғалғыштығын дамытуға ықпал етеді, балаларды қазақ тілінің ерекше дыбыстарын дұрыс айтуға дайындайды және балалардың назарын мұғалімнің бетіне, оның артикуляциялық аппаратына аударуға ықпал етеді.

“Қ” дыбысының дұрыс айтылуын үйреткен кезде:

Кел, кел балақан

Шапалақты алақан

"Ү" дыбысының дұрыс айтылуын үйреткен кезде:

Жүгір кіне, күнім,

Тосып отыр інің.

"Ә" дыбысының дұрыс айтылуын үйреткен кезде:

Әсет келді әне

Көрсет өнер қәне.

Тілді тыңдау арқылы емес, өзі сөйлеп үйренген дұрыс. Сөйлесу үшін балаға серіктес керек. Сабақтағы жаттығу жағдайлары жарқын қол жетімді дидактикалық материал арқылы да ынталандырылуы керек [4].

Мерекелерді дайындау, ұйымдастыру және өткізу баланың сөздік қорын кеңейтуге, тілді одан әрі үйренуге ынталандыруға, қосымша жағымды эмоционалды көңіл-күй қалыптастыруға көмектеседі. Кездейсоқ және достық, ойын атмосферасында өткізілетін іс-шаралардың арқасында балалар өздеріне деген сенімділікке ие болады. Олар өзін-өзі бағалауды арттырады.

Мектепке дейінгі ұйым тәрбиеленушілерінің тілдік даму негізінің маңызды шарты ата-аналармен тығыз байланыс болып табылады. Өйткені, отбасы-қоғамның бірлігі, ұлттық дәстүрлерді сақтаушы. Балабақша мен отбасының өзара іс-қимылы-балалардың қазақ тілін толық меңгеруінің қажетті шарты, өйткені педагогтар мен ата-аналар келісіп әрекет ететін жерде ең жақсы нәтижелерге қол жеткізіледі.

Қазақ тілін меңгеру мәселелерінде мектепке дейінгі ұйым мен отбасының ынтымақтастығы жөніндегі негізгі міндеттер:

- жұмыстың неғұрлым тиімді нысандарын іздеу және енгізу арқылы ата-аналарды балалардың мемлекеттік тілді оқыту процесіне қатысуға баулу;
- тәрбиеленушілерді қазақ халқының ұлттық бастауларымен таныстыру бойынша отбасылық тәрбиенің үздік тәжірибесін зерделеу және қорыту;
- әрбір отбасында мектеп жасына дейінгі балаларда қазақстандық патриотизм сезімін қалыптастыру бойынша ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін арттыру.

Тәрбиеленушілердің отбасыларымен өзара іс-қимылдың басым нысандары:

1) ата-аналарға педагогикалық білім беру: ата – аналардың отбасында қазақ тілін үйренуге деген көзқарасын анықтайтын сауалнама жүргізу-ата-аналардың сұраныстарын зерделеу, жұмысты жоспарлау, лексикалық тақырыптарды зерттеу, "қазақ тілін үйреніп жатырмыз". (Отбасында қазақ тілін үйрену бойынша қазақ тілі мұғалімінің ұсыныстары, ата-аналардың тәжірибесімен алмасу), ата-аналарға арналған жадынамалар, буклеттер, жиналыс, консультациялар, әңгімелер;

2) ата-аналардың қатысуымен өткізілетін сабақтар. Ата-аналар мен балалар бірлесіп орындауға арналған үй тапсырмасы: "Ұлттық бастаулар"(аға буын өкілдерімен, шығармашылық ата-аналармен қызықты кездесулер), бірлескен театрландырылған қойылымдар (драма ойындары).

3) шығармашылық зертхана: “Бірге сурет салу” - балалар мен ата-аналар жасаған суреттер көрмесі.

4) демалыс іс-шаралары: Наурыз мерекесі, балалар мерекелері, туған күндер, алаңға, театрға, мұражайларға бірлескен жорықтар, спорттық және музыкалық ойын-сауық: "біздің ата-әжелеріміз қалай ойнады" халықтық ойындар кеші (қазақ халық ойындары).

Мұндай жұмыс түрлері ата-аналар арасында ең танымал, өйткені олар әр баланың нақты жетістіктерін көруге мүмкіндік береді.

Осылайша, осы бағыттағы жоспарлы және жүйелі жұмыс ата-аналарға қазақстандық патриотизм сезімін қалыптастыру және әрбір отбасында қазақ тілін үйрену бойынша педагогикалық құзыреттілікті

арттыруға мүмкіндік береді. Кері байланыс қағидатын сақтау-қазақстандық патриотизм сезімін қалыптастыруда және тәрбиеленушілерге мемлекеттік тілді оқытуда маңызды шарт.

Қазақстанның болашағы бүгінгі ұрпаққа байланысты. Сондықтан да бүгінде Қазақстанның кішкентай азаматтарында патриотизм мен азаматтық сезімдерін тәрбиелеу қажет. Бұл сезімдерді тәрбиелеудегі маңызды фактор-өз мемлекетінің тіліне деген терең құрмет. Балаларды мемлекеттік тілге үйрету-тілдік сананың жаңа жүйесін қалыптастыру күрделі және көп қырлы процес. Балаға екінші тілді үйренуге неғұрлым тезірек мүмкіндік берілсе, нәтиже соғұрлым сәтті және тиімді болады. Оларға жету үшін мұғалім негізінен ойын және басқа да инновациялық технологияларды қолдана отырып, сабақтарды қызықты және көңілді түрде өткізуі керек. "Қазақ тілі" ұйымдастырылған іс-әрекетте бағдарламаның мазмұнын игеру балада коммуникативтік құзыреттілік негіздерін қалыптастыруға, дұрыс айтылуын қалауға, базалық лексикалық және сөздік қорын жинақтауға ықпал етуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Еденбаева З. Д., Попова Т. Н. Қазақ тілінің дыбыстық үндестігі – Алматы: Күншуақ – 2006
2. Асқар Д. Әріптер әлеміне саяхат. Алматы. 1998
3. Рахметова С. Қазақ тілін оқыту методикасы. – Алматы: Ана тілі, 1991.
4. Баймұратова Б., Мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мәселелері, Алматы, 1993

ӘОЖ 373

ЖАС БАЛАДА ПӘНДІК ЖӘНЕ ОЙЫН ӘРЕКЕТІН, ҚАБЫЛДАУДЫ, ЕСТЕ САҚТАУ МЕН ОЙЛАУДЫ ДАМУ

Г.А.Сулешова

«Мерей» бөбекжайы КМҚК, Қарағанды қаласы, Қазақстан

Мектепке дейінгі ерте жас аралығы 1 жастан 3 жасқа дейін. Бұл жас баланың өміріндегі маңызды кезеңдердің бірі және оның болашақ психологиялық дамуын анықтайды. Ерте балалық шақтың жасы, барлық негізгі функциялардың жетілу уақыты білім мен тәрбие үшін ең қолайлы болып табылады. Мектепке дейінгі кезеңде болашақ тұлғаның негіздері қаланады, баланың физикалық, ақыл-ой, адамгершілік дамуының алғышарттары қалыптасады. Егер танымдық қызығушылықтар дамымаса, егер бала қоршаған өмірге, табиғат өміріне, адамдарға қызығушылық танытпаса, бұл жаман. Ол білім жүйесін одан әрі алуға негіз болатын жарқын әсерлер мен ақпаратты жинамайды.

Сөйлеу қарым-қатынасы балаға білімді игеруге, қажетті дағдыларды қалыптастыруға және оларды меңгерген адам арқылы адамзат мәдениетіне тезірек қосылуға мүмкіндік береді. Пәндік белсенділік баланың қабілеттерін, әсіресе оның қол қимылдарын тікелей дамытады. Осы факторлардың әрқайсысы алмастырылмайтын болып табылады және олардың барлығы бірге өсіп келе жатқан кішкентай адамның жан-жақты және толық психикалық және мінез-құлық дамуы үшін жеткілікті.

Бұл жаста бала оның кейінгі мінез-құлық, зияткерлік және жеке дамуына айтарлықтай әсер ететін дағдыларды игереді. Бұл адамдармен қарым-қатынаста тілді түсіну және белсенді пайдалану мүмкіндігі туралы. Танымдық процестер мен сөйлеуді дамыту балаға тез білім алуға, адам мінез-құлқының нормалары мен формаларын игеруге көмектеседі.

Өмірдің үшінші жылының басында пәндік іс-әрекет, ең болмағанда, бала пайдаланатын тұрмыстық заттарға қатысты қалыптасқан. Жас бала жаңа нәрселерге көбірек қызығушылық таныта бастайды. Ол пәндерді егжей-тегжейлі және мұқият зерттейді, содан кейін оларды іс жүзінде қолданады. Ерте жастағы бала алдымен затты қолданар алдында оның функционалды мақсатын анықтауы керек, сондықтан ол айналасындағыларға «бұл не?» деген сұрақтарды жиі қояды. Бала қуыршақты тамақтандырады, серуендеуге апарады, көлік, колясканы алып жүреді, жуады, тұрмыстық заттарды тазартады және т. б..

Екі жасында балалар қарапайым логикалық және тақырыптық ойындар ойнай алады, салыстырмалы түрде қысқа уақытқа іс-қимыл жоспарын құра алады. Жас балалардың танымдық белсенділігін дамыту үшін объектілерді қарастыруға ғана емес, сонымен бірге олармен әрекет етуге деген ұмтылыс үлкен маңызға ие: ажырату және қосу, объектілерден жобалау, эксперимент. Қалыптасады ойлағыштық іс: жалпылап, көшіруге алынған тәжірибені бір жағдайдан басқа [1].

Қабылдау ең қарқынды дамып келеді. Есте сақтау, сөйлеу, ойлаудың жақсаруы оған байланысты. Осы жастағы балаларды қабылдау практикалық әрекеттер процесінде дамиды; сынақтар мен қателіктер арқылы бала пирамида жинай алады, нысанды тиісті пішін мен мөлшердегі тесікке сала алады. Бала көлемді, пішінді, түстерді бірнеше рет салыстыру, бірдей немесе сәйкес келетін заттарды немесе олардың бөліктерін таңдау процесінде практикалық нәтиже алады.

Бала шаманы, пішінді, түсті (үлкен-кішкентай, дөңгелек, үшбұрышты, шаршы) және функцияны (домалақ, тұр) білдіретін сөздерді біледі. Сөз атауларын пайдалану - объектілердің әртүрлі қасиеттерін қабылдауды дамытуға және терендетуге көмектеседі. Ерте жастағы бала табиғатта өсімдіктер мен жануарларға қамқорлық жасау керектігін түсіне алады. Ол бейтаныс жерлерден, жануарлардан және адамдардан сақ болады. Балалар қандай да бір жұмысты орындайтын, бір-бірімен қарым-қатынас жасайтын адамдарға ерекше қызығушылық танытады. Үшінші жылдың соңында басқалармен танысу айқын танымдық сипатқа ие болады. Балалар ересек адамға көптеген сұрақтар қою арқылы әлем туралы ақпарат алуға тырысады.

Өмірдің алғашқы үш жылындағы әр балаға қоршаған ортаның бәріне индикативті реакциялардың жоғары деңгейі тән. Бұл жас ерекшелігі сенсоримоторлық қажеттіліктерді ынталандырады. Егер балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес ақпарат алуы және оны өңдеуі шектеулі болса, олардың даму қарқыны баяулайтыны дәлелденді. Сондықтан балалардың өмірі әртүрлі, әсерге бай болуы маңызды. Эмоциялар ерте балалық шақта ерекше мәнге ие болады. Эмоционалды сала балалардың танымдық қабілеттерін қалыптастыруға үлкен әсер етеді. Баланы көруге немесе тыңдауға мәжбүрлеу мүмкін емес, бірақ оны көптеген адамдар қызықтыра алады, сондықтан жағымды эмоциялар жас балаларды оқытуда ерекше рөл атқарады [2].

Көбінесе ересек адамның сөйлеген сөзінің мағынасын әлі түсінбестен, балалар оның интонациясына, эмоционалды көңіл-күйіне жауап береді, оларды оңай ұстайды және сол көңіл-күймен жұқтырады. Бұл жас балаларды тәрбиелеудің қарапайымдылығы мен күрделілігі. Жас балалардың дамуында жетекші рөл ересек адамға тиесілі. Ол баланың дамуы мен денсаулығының оңтайлы жағдайы үшін барлық жағдайларды қамтамасыз етеді. Онымен қарым-қатынас баланың ақыл-ойы мен жанын дамыту үшін қажет жылулық, сүйіспеншілік пен ақпарат береді. Мейірімді сөйлеу, сабырлы, тіпті оған деген көзқарас – баланың теңгерімді күйінің кепілі. Білім беруде баланың жеке ерекшеліктерін ескеру қажет. Балалардың толыққанды және үйлесімді дамуы үшін ерте жастан бастап оларға қоршаған ортадағы, табиғаттағы, күнделікті өмірдегі әдемі махаббатты тәрбиелеу, эстетикалық сезімдерді қалыптастыру, табиғатта, қоршаған шындықта, адамдардың іс-әрекеттерінде, шығармашылық қабілеттерін дамыту маңызды.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Ж.Қ. Дүйсенова, Қ.Н. Нығыметова Балалар психологиясы: оқулық. Алматы, 2013
- 2 Нұржанова. Жалпы және балалар психологиясы. Астана, 2010

УДК 37.014.3

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К МЕТОДИЧЕСКОМУ СОПРОВОЖДЕНИЮ ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ (ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ)

Д.А.Суртубаева¹, А.Д.Бугубаева²

¹Руководитель отдела профессионального развития педагогов Учебно-методического центра развития образования Карагандинской области,

²Методист отдела дошкольного и общего среднего образования Учебно-методического центра развития образования Карагандинской области, г.Караганда, Казахстан

Перед Управлением образования и Учебно-методическим центром развития образования Карагандинской области стоит задача в 2024-2025 учебном году обеспечить качественный охват дошкольным образованием детей в возрасте от 3 до 6 лет.

И основной акцент делается на развитии сети дошкольных организаций образования. Всего в Карагандинской области имеется: 406 дошкольных организаций (213 детских садов: 138 государственных, 75 частных, 193 мини-центров: 165 государственных, 28 частных).

Это достаточно большая система образовательных учреждений, в этих условиях для нас важно сосредоточится не столько на содержании и форме работы с ними, но и делать упор на процесс взаимодействия педагога с детьми.

В связи с этим возникает необходимость создания действенной и эффективной системы методического сопровождения воспитательно-образовательного процесса, который отражал бы современные тенденции в методической работе дошкольных учреждений. В рамках данной статьи мы представляем свое видение развития профессионального мастерства воспитателя с опорой на современные инновационные подходы, учитывая при этом накопленный опыт в дошкольных учреждениях Карагандинской области [1;2].

Инновационные подходы в методическом сопровождении дошкольных организаций важны, на наш взгляд, по нескольким ключевым причинам:

1. Адаптация к быстро меняющимся условиям. *Технологические изменения*: современные технологии и цифровые инструменты меняют способы получения и обработки информации. Дошкольные учреждения должны использовать новые технологии, чтобы быть в курсе последних трендов и интегрировать их в образовательный процесс. *Социальные и культурные изменения*: современное общество и культура также претерпевают изменения. Инновационные методы позволяют дошкольным организациям адаптироваться к новым социальным реалиям и запросам.

2. Улучшение качества образовательного процесса. *Индивидуализация обучения*: инновационные подходы позволяют учитывать индивидуальные особенности и потребности каждого ребенка, что способствует более эффективному обучению и развитию. *Повышение мотивации*: современные технологии и методики могут сделать процесс обучения более увлекательным и мотивирующим для детей, что способствует лучшему усвоению материала.

3. Профессиональное развитие педагогов. *Обновление знаний и навыков*: педагоги должны постоянно обновлять свои знания и навыки, чтобы соответствовать новым требованиям и использовать современные методы. Инновационные подходы в методическом сопровождении помогают им оставаться актуальными и развиваться профессионально. *Обмен опытом*: новые методы и подходы способствуют созданию условий для обмена опытом и лучшими практиками среди педагогов, что помогает улучшать образовательный процесс.

4. Эффективное использование ресурсов. *Рациональное использование времени*: инновационные подходы, такие как цифровые платформы для планирования и анализа, позволяют педагогам более эффективно управлять своим временем и ресурсами. *Оптимизация процессов*: внедрение новых технологий может оптимизировать различные процессы в дошкольных учреждениях, включая планирование учебного процесса, оценку результатов и взаимодействие с родителями.

5. Подготовка детей к будущему. *Развитие критического мышления и креативности*: инновационные подходы могут помочь в развитии у детей навыков, таких как критическое мышление, креативность и умение решать проблемы — навыков, которые будут востребованы в будущем. *Готовность к цифровой среде*: знакомство с цифровыми технологиями и современными методами обучения готовит детей к успешной адаптации в цифровом и информационном обществе.

6. Реакция на новые вызовы и вызовы образовательной системы. *Устойчивость к изменениям*: инновационные подходы помогают образовательным учреждениям быть более гибкими и устойчивыми к изменениям в образовательной системе и обществе. *Качество взаимодействия*: улучшение взаимодействия между педагогами, детьми и родителями через новые методы и технологии способствует созданию более эффективной образовательной среды [3].

В целом, инновационные подходы в методическом сопровождении дошкольных организаций способствуют улучшению качества образования, повышению эффективности образовательного процесса и подготовке детей к школе.

Методическое сопровождение в контексте дошкольного образования представляет собой систематическую поддержку и консультирование, направленную на помощь педагогам в организации образовательного процесса. Оно включает в себя несколько ключевых аспектов:

- Разработка и внедрение образовательных и вариативных программ.
- Поддержка и обучение педагогов.
- Консультирование и помощь.
- Оценка и мониторинг.
- Разработка и внедрение инноваций.
- Создание и поддержание образовательной среды.
- Взаимодействие с родителями и социальными институтами.

Методическое сопровождение в дошкольном образовании направлено на создание поддерживающей и развивающей среды для педагогов и детей. Оно помогает улучшить качество образовательного процесса, повысить профессиональный уровень педагогов и обеспечить соответствие образовательных практик современным требованиям и стандартам.

С 2024 года в Карагандинской области запущен процесс по автоматизации мониторинга и интеграции его с НОБД. Это новшество позволит педагогам и родителям видеть сильные и слабые стороны ребенка при поступлении в школу, а также совместно разрабатывать стратегии развития личности ребенка.

Для отслеживания развития ребенка и использования потенциала каждого по направлению, к 2025 году индивидуальные карты развития (ИКР) планируем перевести в цифровой формат, который будет доступен как учителю начальных классов, так и родителю. Далее через местную информационную систему дошкольного образования будем интегрировать ее со школьной платформой.

Конечно же педагогам, чтобы идти в ногу со временем, быть компетентными и функционально грамотными необходимо перестроить свое мышление. А для того, чтобы оказать педагогам своевременную поддержку и помощь во всех регионах Карагандинской области, согласно Дорожной карты **функционируют 27 мобильных групп**. Работа Мобильных групп в методических кабинетах Карагандинской области направлена на оказание методической помощи педагогическим работникам в реализации образовательных программ, методических материалов, методов обучения, развития и воспитания детей дошкольного возраста, управление образовательным процессом и его психологическое сопровождение.

В современных условиях педагог - это прежде всего исследователь, обладающий такими качествами, как научное психолого-педагогическое мышление, высокий уровень педагогического мастерства, развитая педагогическая интуиция, критический анализ, потребность в профессиональном самосовершенствовании и разумном использовании передового педагогического опыта, т.е. обладающий сформированным инновационным потенциалом [4]. Для трансляции и внедрения передового педагогического опыта в дошкольных организациях Карагандинской области были созданы **27 центров компетенции**. Главной целью создания центра компетенции стало осуществление комплексного перехода к высокому качеству образовательных услуг, обеспечение равного доступа к качественному дошкольному образованию всех детей.

Из работы центров компетенций вытекают Точки роста для оказания своевременной методической помощи педагогам. На сегодняшний день по Карагандинской области функционирует **126 точек роста**.

Еще одной из актуальных задач на сегодняшний день остается вопрос беспокойства родителей неохваченных дошкольным воспитанием и обучением, подготовкой их детей к школе. Решением этой задачи стало открытие в дошкольных организациях **172 Консультационных пунктов** по организации работы с родителями детей, которых не охвачены дошкольным образованием. Вся работа консультационных пунктов отражена на сайтах отделов образования, дошкольных организаций, на страницах в социальных сетях.

Зачастую, многие родители могут завышать требования к ребёнку, ориентируя на раннее обучение и развитие. А если ребенок в силу своих возрастных и индивидуальных особенностей не способен усвоить ту программу, которую составили для него взрослые, то у родителей может возникнуть тревога по поводу его развития. Другие же родители склонны считать ребёнка маленьким и несмышленым длительное время. Занижение требований также приносит отрицательные плоды.

И очень хорошим подспорьем в данном вопросе стал областной проект «**Заочный детский сад**». Данный проект направлен на тесное сотрудничество дошкольной организации с родителями и решение проблем раннего развития детей. Работа «Заочного детского сада» помогает обеспечить максимальное сокращение социальной изоляции семьи, дети которых не посещают детский сад, предоставляя им квалифицированную практическую и консультативную помощь специалистов. Проект включает в себя не только консультативную помощь, но и мастер-классы, тренинги и центры игровой поддержки. В консультационном пункте родители могут получить ответы на свои вопросы, развеять тревоги и сомнения, утвердиться или, наоборот, скорректировать свои воспитательные воздействия. Вот почему здесь очень важен грамотный и компетентный подход специалистов. И на сегодняшний день таким отличным бонусом для родителей, дети которых не посещают детский сад станет запущенная с января 2025 года виртуальная площадка «SabiDamu», которая призвана стать методическим путеводителем для родителей детей от 0 до 6 лет. Данная площадка станет не просто виртуальным помощником в воспитании и обучении детей, а именно живым путеводителем, так как родители смогут получить консультативную помощь любого специалиста, а также максимально развить и социализировать ребенка в естественных жизненных ситуациях.

Инновации в методическом сопровождении дошкольного образования представляют собой новые и улучшенные подходы, методы, технологии и практики, направленные на повышение

эффективности образовательного процесса и поддержки педагогов. Эти инновации могут проявляться в различных формах и охватывать разные аспекты образовательной деятельности. Вот основные компоненты, которые помогают определить инновации в методическом сопровождении:

1. Новые методы и подходы

- Методические новшества: Включают разработку и внедрение новых методик обучения, таких как игровые методики, проектное обучение, интеграция STEM-подходов (наука, технологии, инженерия и математика), и т.д.

- Индивидуализированное обучение: Подходы, ориентированные на индивидуальные потребности и интересы каждого ребенка, позволяющие адаптировать образовательный процесс для достижения наилучших результатов.

2. Технологические новшества

- Цифровые инструменты и ресурсы: Включают использование образовательных приложений, интерактивных платформ, виртуальных лабораторий и других технологий для улучшения учебного процесса и повышения вовлеченности детей.

- Электронные образовательные платформы: Платформы для планирования, мониторинга и анализа образовательного процесса, а также для обмена опытом и материалов между педагогами.

3. Новые формы организации образовательного процесса

- Гибкие формы обучения: Внедрение форм, таких как смешанное обучение (сочетание традиционного и дистанционного обучения), которые могут быть адаптированы к потребностям детей и педагогов.

- Проектное и исследовательское обучение: Методики, позволяющие детям активно участвовать в создании проектов и проведении исследований, что развивает критическое мышление и креативность.

4. Развитие профессиональных компетенций педагогов

- Коучинг и наставничество: Использование новых форм поддержки педагогов, таких как коучинг и наставничество, для повышения их квалификации и профессионального роста.

- Профессиональное сообщество: Создание и поддержание сетевых сообществ педагогов для обмена опытом, ресурсами и поддержкой инновационных практик.

5. Новые формы взаимодействия с родителями и сообществом

- Интерактивные коммуникационные каналы: Внедрение современных коммуникационных инструментов, таких как мобильные приложения для связи с родителями, электронные дневники и онлайн-ресурсы для взаимодействия и поддержки образовательного процесса.

- Социальные проекты и партнерства: Разработка новых форм сотрудничества с общественными организациями и местным сообществом для расширения образовательных возможностей и ресурсов.

6. Оценка и анализ образовательного процесса

- Данные и аналитика: Использование аналитических инструментов для мониторинга и оценки образовательных результатов, что позволяет более точно адаптировать методы и подходы к потребностям детей.

- Обратная связь: Применение систем для сбора и анализа обратной связи от педагогов, детей и родителей для улучшения качества образовательного процесса.

7. Разработка и использование новых учебных материалов

- Интерактивные и мультимедийные материалы: Разработка и внедрение новых учебных пособий, мультимедийных ресурсов и интерактивных материалов, способствующих более эффективному обучению и вовлечению детей.

Инновации в методическом сопровождении направлены на создание более эффективной, гибкой и адаптивной образовательной среды, способной отвечать на современные вызовы и потребности дошкольного образования. Они помогают педагогам улучшить качество образовательного процесса, повысить мотивацию и интерес детей, а также способствуют профессиональному развитию педагогов.

Все вышеперечисленные формы инноваций представлены в Областных проектах «Әжемніңертегісі», «Сикырлытакта», «Крутая наука для любознательных», «Робототехника», которые помогают формировать модели отношений взрослый-ребенок в игровой форме и готовят ребенка к школе.

В рамках реализации проекта «Әжемніңертегісі» я/с «Аленушка» отдела образования города Сарани обобщил опыт работы на областном форуме, действие проекта было показано в трех направлениях: работа с родителями, педагогами и детьми. Традиционно, национальный фольклор берет свое начало в семье. С родителями был проведен круглый стол на тему: «Виды театра», анкетирование (Рис.1 – Результаты проекта «Әжемніңертегісі» я/с «Аленушка», г.Сарань).

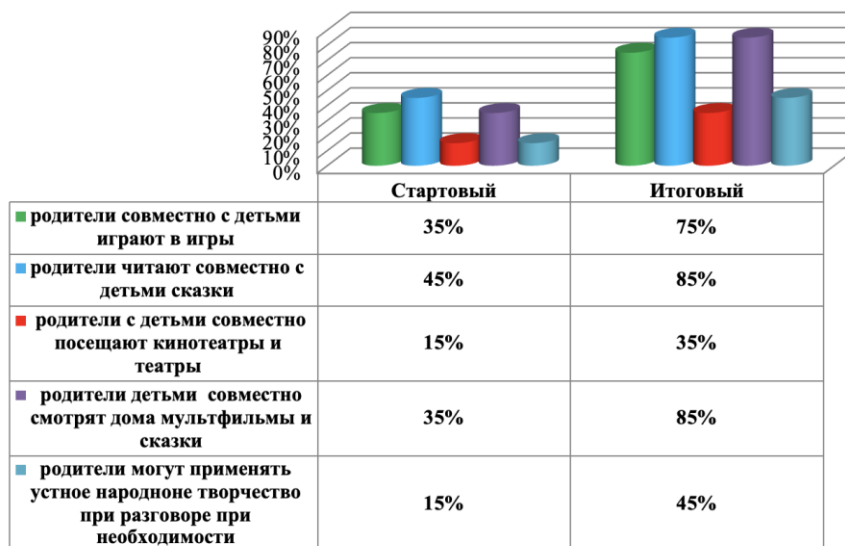

Рис.1 – Результаты проекта «Әжемнің ертегісі» я/с «Аленушка», г.Сарань

Опыт работы показал, что для успешного запоминания национального фольклора, в том числе: небылиц, поговорок, пословиц – в виде инструмента можно использовать исполнение в музыкальном жанре, педагоги совместно с музыкальным руководителем поделились данным методом. Одной недели достаточно, чтобы вспомнить одну пословицу или сказку, как показывает опыт. Поскольку занятия по развитию речи длится 3 часа в неделю, проводится обсуждение пословицы, раскрывали ее значение, запоминали, рассказывали ее плюсы и минусы, пропевание в разных жанрах по выбору детей, через жанры «Айттыс», «рэп», «хор», «частушки». Детям было очень интересно, особенно жанр «рэп» и «частушки», от которого они получили большое удовольствие.

В рамках проекта воспитанники посещали школьную библиотеку, с которой ясли-сад тесно взаимодействует в рамках плана преемственности школа - ДО, это дало свои результаты и как альтернатива одним из часто играемых сюжетно-ролевых игр стала «Библиотека».

Наглядно-действенное и наглядно-образное мышление дошкольников способствует познавать мир через экспериментирование. Одной из задач дошкольной организации КГКП «Ясли-сад «Балғын» города Сарани стало применение опытно-экспериментальной деятельности с детьми дошкольного возраста через проект «Әжемнің ертегісі». В ходе процесса ребенок раскрывается к активному познанию, проявляет самостоятельность в активном экспериментировании. Развивается внутренняя потребность в знаниях, устанавливается связь с окружающим миром, ребенок вступает в речевые контакты с участниками процесса экспериментирования.

Одно из направлений работы с детьми - воспитание общения и культуры поведения. Педагогами выбраны несколько опытов, экспериментов и интеграций данной работы с другими видами деятельности. Сказки «Вежливые слова» Е. Ульевой, «Волшебное слово» В.Осеевой. После прочтения сказок одним из правил жизни этой группы стало – вежливое обращение ко всем и никогда не говорить друг другу плохие слова. Педагог всегда может объяснить поведение того или иного персонажа, помочь ребенку до конца осмыслить сюжет, и «вынести» из сказки определенный жизненный урок.

На сегодняшний день КГКП «Ясли-сад «Сәуле» города Сарани, работая в данном направлении, убедились в том, что дети научились осознанно воспринимать сказку, эмоционально отзываются на действия персонажей сказок, с удовольствием слушают, проявляют интерес к сказкам, появилось желание рассказать эту сказку не только своим сверстникам, но и маме, бабушке.

В старших группах педагоги используют «Logosube» для развития речи через рассказывание сказки. Таким образом, развивается грамматический строй речи, звукопроизношение, развитие связной речи, познавательные процессы, а также развитие зрительного восприятия. Детей учат составлять маленькие описательные рассказы или сказки через «Сказочную головоломку - ТАНГРАМ». Сказочная головоломка развивает умственные и творческие способности, пространственное воображение, логическое мышление. Формирует внимательность, упорство в достижении цели, способствует творческому поиску чего-то нового, учит терпению и последовательности. Дети с удовольствием составляют сказки по схеме танграма.

Реализация проекта «Әжемніңертегісі» с детьми дошкольного возраста, предполагает развитие у них таких качеств, как самостоятельность, инициативность, любознательность, творческое воображение, умение планировать продуктивную деятельность. Дети овладевают разными средствами речевой выразительности, используют приобретенные знания в самостоятельной деятельности, а самое главное воспитывает интерес и любовь к книге, желанию читать, познавать новое, фантазировать, стремлению к совершенству, что в дальнейшем, в школьном возрасте, дети с удовольствием примут участие в Республиканском проекте «Оқуғақұштармектеп», активной среды для творческого развития детей и повышения интереса к чтению. Например, учитель казахского языка в рамках проекта «Әжемніңертегісі», рассказывает сказки используя Робототехнику. Дети с удовольствием составляют сказки с помощью мышки и карточек.

Итак, проектная деятельность приносит свои плоды, но помимо проектной деятельности необходимы и условия для развития функционально грамотной личности. С этой целью учебно-методическим центром развития образования Карагандинской области реализуются недели функциональной грамотности в дошкольных организациях, (историческая, читательская, эстетическая, математическая, естественно-познавательная, физкультурно-оздоровительная, экологическая и неделя казахского языка), где педагоги показывают свой опыт работы и делятся инновационными идеями. Данные недели функциональной грамотности раскрывают не только тематику недели, но и реализуют государственную программу воспитания «Біртұтастәрбие», так как каждой раздел недель функциональной грамотности обязательно строится на основе ценностей казахстанской культуры и развитие духовно-нравственных качеств.

Список литературы:

1. Атемаскина Ю.В., Богословец Л.Г. Современные педагогические технологии в ДОУ: Учебно-методическое пособие. – СПб: Детство-Пресс, 2016. – 112 с.
2. Авдулова Т.П. Создание развивающего пространства социализации и индивидуализации дошкольников // Справочник старшего воспитателя, 2014. - № 8.
3. Дьячковская В. М., Осипова О. П. Индивидуализация в детском саду // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2017.
4. Профессиональный стандарт «Педагог» / от 15 декабря 2022 года № 500<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031149>

ӘОЖ 373

«ТІЛГЕ БОЙЛАУ» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ЖОБАСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ҮЗДІК ӘДІСТЕР

А.Т. Сыздыкова¹, А.Е. Мақсым²

^{1,2} Қарағанды қаласының «Толағай» бөбекжайы, КМҚК, Қарағанды қ., Қазақстан

Жас ұрпақты тәрбиелеу мемлекеттік маңызы бар іс. Күн сәулесі өсімдік тіршілігіне қандай қажет болса, тәрбие тұлғаның дұрыс өсіп жетілуіне соншалықты қажет. Ұрпағымызға дұрыс тәрбие бере алсақ, оның жан дүниесі де дұрыс қалыптасып жетіледі, яғни бойына жақсы қасиеттерді сіңіріп өсіреді. Осынау балалық балғын шақтарында Отанға деген сүйіспеншілікті сіңіре отырып тәрбиелеу ата-ана мен педагогтың асыл мұраты болуы тиіс. Ал патриоттық сезім мемлекеттік тілден бастау алатыны бәрімізге аян. Осы орайда өзге ұлт өкілдеріне ана тілімізде үйретуде қандай техникалық ортаның маңызды екенін атап кеткім келіп отыр. Себебі балалар заманауи техникалардың тілін игеруге құштар. Ал техникалық ортаны қалыптастырудың бірден бір жолы-инновациялық технологияларды қолдану.

Қазақ тілі, кез келген басқа тіл сияқты, коммуникативтік функцияны орындайды, сондықтан оқу пәні ретінде ол бір мезгілде оқытудың мақсаты да, құралы да болып табылады. Осыған байланысты, қазақ тілін оқытуда мультимедиялық құралдармен ашылған жаңа мүмкіндіктер әр түрлі қолданысқа ие болғаны таңқаларлық емес.

Оқытудың инновациялық технологиялары жоғары коммуникативті мүмкіндіктермен және балаларды білім беру қызметіне белсенді қосудымен сипатталады, сөйлеу және тыңдау дағдыларының білімі мен дағдыларының әлеуетін белсендіреді, коммуникативті дағдыларды тиімді дамытады, бұл қазіргі әлеуметтік жағдайларға бейімделуге ықпал етеді, өйткені қоғамға қазіргі әлемде тез бағдарланатын, тәуелсіз және бастамашыл, өз ісінде жетістікке жететін адамдар қажет қызметі. Кез-

келген инновациялық іс-әрекеттің негізінде шығармашылық бастама болатындығын ескере отырып, шығармашылық іс-әрекет тұлғаның эмоционалды және интеллектуалды салаларын дамытуды көздейді [1].

Қазақ тілін оқытуда экрандық технологияларды қолдану қажет болып қана қоймай, мүмкін болды. Зерттеу барысында қазақ тілі сабақтарында экрандық технологияларды қолдану ықпал ететіндігі анықталды мектеп жасына дейінгі балалар арасында эмоционалды байланыс орнату, командада жұмыс істеуге үйрету, балалардың жүйке жүктемесін жеңілдету, қауіпсіздік, өзара түсіністік және өз жетістіктерін сезінуге көмектесу.

Оқытудың интерактивті әдістерінің негізі бірлескен оқыту немесе өзара әрекеттесу арқылы оқыту болып табылады. Зерттеу интерактивті технологияларды қолдану қазақ тілін оқытуға деген ынтаны, материалды меңгеру деңгейін арттыруға бағытталғанын анықтады; сабақтарда шаршауды азайтуға, топта, ұжымда жұмыс істеу қабілетін дамытуға, коммуникативтік дағдыларды дамытуға ықпал етеді [2].

Интерактивті технологиялар балаларды тілдік ортаға белсенді батыру, практикалық іс-әрекет арқылы тілдік материалды игеруге қосу міндеттерін сәтті шешеді, қазақ тілін үйренуге деген ынтаны арттыруға, оны өз бетінше шеше білуді қалыптастыруға, оқу материалымен өз бетінше жұмыс істеу, топта жұмыс істеу, өзін-өзі бақылау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Білім беру процесі мектеп жасына дейінгі барлық балалар мен мұғалімнің үнемі өзара әрекеттесуінде өтеді.

Топтағы алғашқы ұйымдастырылған іс-әрекеттен бастап оқу мүмкіндіктері жоғары және төмен балалар анықталады, ал болашақта бұл бөліну күшейе түседі. Күшті бала материалды тез сіңіреді және тапсырмаларды орындауда қателіктер жібермейді.

Бұл оның оны орындауды үйренгенін білдіреді және оған қосымша тәжірибе қажет емес. Әлсіз тәрбиеленуші көбірек көмек пен уақыт қажет болған кезде, күшті тәрбиеленуші әрқашан алға ұмтылады.

Бірлесіп оқыту технологиясы бұл мәселені шешуге көмектеседі. Бұл технологияға сәйкес, әлсіз тәрбиеленушіге көмек көрсету керек балалар егер олар шағын топтарда жұмыс істесе және әрқайсысының жетістіктеріне жауап берсе, өздеріне ала алады.

Тілдік дағдыларды қалыптастырудың жоғары деңгейін қамтамасыз ететін инновациялық технологиялардың бірі-шығармашылықты, танымдық қызметті, тәуелсіздікті дамыту тәсілі ретінде жобалар технологиясы. Ақпараттық технологияларды жоба технологиясымен бірге қолдану мектеп жасына дейінгі балаларға өз білімдерін, дағдыларын іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді, сондықтан олардың бірі болып табылады [3].

Тілді меңгерудің басты құралдарының бірі-тақпақтар жаттау. Былай алғанда қарапайым сияқты болып көрінгенімен бұл тәсілдің өзін мен түрліше етіп түрлендіремін. Соның балалар үшін ең қызықты түрі-мнемокесте арқылы тақпақ жаттау [4]. Бұл тәсіл балалардың таласып-тармасып жаттауындағы менің негізгі көмекшіме айналып отыр. Оларды төмендегі 1-суреттен көруге болады.

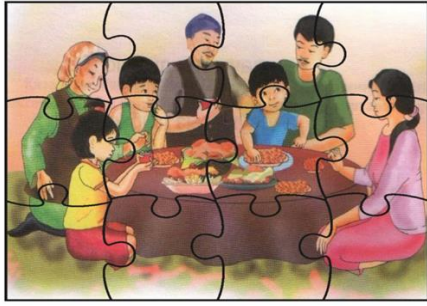
1-сурет

Нан қиқымын шашпаңдар,
Жерде жатса баспаңдар.
Теріп алып қастерлеп,
Торғайларға тастаңдар.

Тақпақ жаттаудағы кеңінен қолдананатын әдісімнің бірі-пазл құрастыру. Алынған өлең жолдарына сай пазл ала отырып, оларды жаттай отырып құрастырған кезде баланың есінде жақсы сақталады. Мысалын 2-суреттен көруге болады.

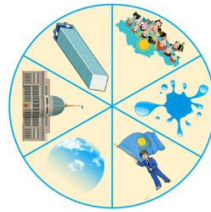
2-сурет

Атамнан басталар,
 Әжеммен қосталар,
 Отбасым мыналар:
 Еңжақынадамдар-
 Әкем мен анам бар,
 Біртуғанағам бар,
 Біртуғанам бар...
 Бәрінжақсыкөремін,
 Еркелеймінеремін.

Тақпақ жаттаудағы қолданылатын тағы бір әдіс-лүллия шеңбері. Мәселен Тұманбай Молдағалиевтің «Біздің ту» өлеңін лүллия шеңберіндегі суреттерді ретімен айналдыра отырып жаттатқан болатынмын. Балалар аса қызығушылық танытты. Ол лүллия шеңберін 3-суреттен көруге болады.

3-сурет

Айнымайды аспаннан
 Біздің тудың бояуы.
 Оны халық қашанда
 Биікке іліп қояды.

Неліктен бұл әдістер деген сұрақ туындауы мүмкін? Себебі сурет балалардың есінде құрғақ сөзге қарағанда есінде сақталатынын бәріміз де білеміз. Тіпті тақпақ жаттауды ұнатпайтын балалардың өздері де суретке баса назар аударып, олардағы жасырынған құпия сөздерді жылдам тауып, оларды жаттағанша асығады [5].

Қазақ тілді мәдениетке баулу мақсатында мектеп жасына дейінгі балаларды жобалық іс-шараларға қосу бейнелеу шығармашылығының әртүрлі түрлерін, атап айтқанда: сурет салу, модельдеу және қолдану, сонымен қатар мәдени фактілер, ұғымдар жүйесі, идеялар жиынтығы түрінде баланың білімін игеруге ықпал етеді, баланың ойлауын дамытуға негіз болады, сонымен қатар оның тәуелсіз шығармашылық қабілетін және бейнелеу қызметін реттейді [6].

Осылайша, қазақ тілін оқытуда инновациялық технологияларды енгізу шет тіліндегі ақпаратты қабылдау мен пысықтау процесін айтарлықтай әртараптандырады. Қосымша білім беруде мектеп жасына дейінгі балаларды қазақ тіліне оқытуда инновациялық технологияларды қолдану әр балаға сабақта қазақ тіліндегі сөйлеу практикасының уақытын едәуір арттыруға, топтың барлық балаларының қазақ тіліндегі материалды игеруіне қол жеткізуге, әртүрлі тәрбиелік және дамытушылық міндеттерді шешуге мүмкіндік береді. Бұл инновациялық технологияларды қолдануға балабақшамызда жақсы мүмкіндіктер жасалған. Қазақ тілі кабинеті планшеттермен жабдықталған. Ол планшеттер арқылы балалармен жеке жұмыс кезінде түрлі PowerPoint бағдарламасы арқылы жасалған ойындар ойната отырып, сөздік қорларын молайтамыз әрі тілге деген қызығушылықтарын арттырамыз [7].

Одан басқа «Сиқырлы қалам», «Ақылды балапан», «Киіз үй» сияқты арнайы жасалған инновациялық құралдарымыз да жоқ емес. Тіпті отандық «Бал бала» қуыршақтары да тілімізді насихаттау құралы деп айтсам артық болмас. Осындай жасалған жұмыстар нәтижесінде тәрбиеленушілеріміздің ана тілін игеру деңгейлері едәуір жоғарылады. Осы орайда екі топ арасында бір айлық эксперимент жасадық. Бір топта инновациялық технологияларды қолдансақ, екінші топта ол технологияларды қолданбадық. Астында көрсетілген 1-диаграммада екі топтың арасындағы едәуір өзгеріс байқалады.

1-диаграмма

Инновациялық технологиялар-заман талабы. Осылайша, мақалада заманауи мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының білім беру процесіне инновациялар мен инновациялық технологияларды енгізудің маңыздылығын байқадық. Инновациялық технологияларды әр мұғалімнің күшімен қолдану, оларды енгізу мектепке дейінгі білім берудің сапалы жаңа деңгейге шығуына ықпал етеді, бұл мектепке дейінгі балалық шақты жеке тұлғаның жалпы білім беру жүйесіндегі білім берудің бастапқы кезеңі ретінде белгілеудің негізділігін дәлелдейді. Инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану арқылы білім беру сапасы мен педагогтардың біліктілігі артады.

Әдебиет:

1. С.А. Көшімбетова Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. Алматы, 2008.
2. Г. Н. Амандыкова «Шет тілін оқыту әдістемесі». Алматы, 2007.
3. Т. Б. Полянская «Использование метода мнемотехники в обучении рассказыванию детей дошкольного возраста». Санкт –Петербург, 2009
4. Т. В. Большева «Учимся по сказке. Развитие мышления дошкольников с помощью мнемотехники». Санкт –Петербург. 2001.
5. Ж. Садуова «Инновациялық технологияларды білім беруде қолдану». Білім. 2006 № 5.
6. Г. Такишева « Модулдік оқыту технологиясын пайдаланудың тиімділігі». Білім. 2009 № 4.
7. С. Ю. Белоусова «Развитие лексики и грамматического строя речи у дошкольников». Москва, 2005.

УДК 373.2

РЕАЛИЗАЦИЯ ПИЛОТНОГО ПРОЕКТА «ТІЛГЕ БОЙЛАУ» В ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Тайлакова С.Е.

Преподаватель Педагогического колледжа международного университета Астана
г. Астана, Казахстан

*«Учить язык, значит,
открыть новое окно в мир»
китайская поговорка*

Как известно, будущее закладывается сегодня. Поэтому вопрос воспитания казахстанского патриотизма у детей, формирования чувства гордости за свою родину и ответственность перед ней, был и остается актуальным. Ключевым элементом в формировании этих чувств является глубокое уважение к государственному языку.

Дошкольный возраст - важный период в формировании личности, где интенсивно происходит развитие познавательных процессов у ребенка: восприятия, внимания, мышления, памяти и речи, что способствует успешному овладению языком.

В дошкольных организациях с другим языком воспитания, изучение казахского языка предусмотрено Государственным общеобязательным стандартом дошкольного воспитания и обучения.

Практика изучения и освоения языка призывает, что чем раньше начинаешь обучение детей казахскому языку в группах с русским и другим языком обучения, тем эффективнее будут результаты.

Условия, необходимые для эффективного языкового погружения в казахский язык:

- наличие квалифицированных педагогов (учителя казахского языка, узкие специалисты, воспитатели);
- создание предметно-развивающей среды для овладения первичной коммуникацией;
- заинтересованность (мотивация) всех участников образовательного процесса (Педагог-Ребенок- Родитель) к изучению государственного языка;
- свободная, непринужденная обстановка;
- обучение через игру;
- развитие элементарных навыков устной речи на казахском языке (понимание и говорение);
- система работы по изучению государственного языка.

Общение- главный инструмент социализации ребенка, то есть приобщения к взаимодействию как со сверстниками, так и со взрослыми, в ходе которого развиваются коммуникативные, познавательные, интеллектуальные способности ребенка. Поэтому и обучение казахскому языку должно проходить через взаимодействие в системе «Педагог-Ребенок-Родитель».

В соответствии с приказом министра просвещения Республики Казахстан от 15.08.2024 г. № 211, с целью реализации Концепции развития дошкольного образования Республики Казахстан на 2023-2029 годы[1], а также Типовой учебной программы дошкольного воспитания и обучения[2] РГУ «Институт раннего развития детей» разработал и с сентября 2024 года запустила пилотную программу обучения казахскому языку «Тілге бойлау», в которой принимают участие 135 дошкольных организаций г. Астаны, Акмолинской, Карагандинской, Костанайской, Северо-Казахстанской областей.

Цель пилотного проекта: пробуждение у детей интереса к изучению государственного языка, формирование элементарных навыков устной речи (понимания и произношения) на казахском языке.

С целью реализации проекта Институтом раннего развития детей была проделана работа:

- проведены обучающие курсы повышения квалификации и семинары для разных категорий работников дошкольных организаций (заведующие, методисты, казаховеды, воспитатели) в ходе которых велась разъяснительная и обучающая работа по языковому погружению с использованием современных технологий обучения;
- разработаны циклограммы по организованной деятельности по изучению казахского языка детьми старшего дошкольного возраста;
- разработаны инструменты мониторинга усвоения детьми казахского языка;
- разработаны хрестоматия художественных произведений казахстанских авторов, стихотворения, считалки, физминутки и другое, способствующие организации и проведению работы в детском саду;
- примерные циклограммы деятельности воспитателя по языковому погружению;
- листы контроля выполнения поставленных задач.

Что такое языковое погружение?

Языковое погружение является одним из наиболее эффективных способов многоязычного обучения и учитывает лучшие педагогические практики, международный опыт и различную культурную принадлежность дошкольников. Это – целенаправленный, систематический и планомерный процесс, при котором под руководством воспитателя дети овладевают определенным кругом речевых навыков и умений. В случае программы языкового погружения детей воспитание и обучение в дошкольных организациях будет проводиться на государственном языке: ребенок через игру и игровые упражнения [4] усваивает казахский язык в ходе различных видов детской деятельности. В каждой возрастной группе в течение всего дня формируется необходимый словарный запас на казахском языке для формирования языковых компетенций. Это позволит детям изучать и применять в речи обиходный словарный запас, словосочетания и целые фразы на казахском языке, приучая ребенка сначала к пониманию, а потом и к говорению.

Применение методики языкового погружения позволяет усвоить язык без причинения вреда родному языку.

Каким образом будет осуществляться языковое погружение в воспитательно-образовательном процессе дошкольной организации?

Организованная деятельность по обучению детей государственному языку проводится согласно учебному плану в старшей группе один раз, а в дошкольной группе два раза в неделю учителем казахского языка. Реализация программных задач осуществляется по направлениям: звуковая культура речи, словарный запас, грамматический строй речи и связная речь.

Ребенок усваивает, проговаривает новые слова языка с учителем казахского языка, затем данные слова и выражения ежедневно закрепляются воспитателем и узкими специалистами с детьми в разных видах деятельности (организованная деятельность с интеграцией), самостоятельной игровой деятельности (сюжетно-ролевые, дидактические, театрализованные, подвижные, игры с конструктором и др), режимных моментах (утренний прием, утренняя гимнастика, умывание, прием пищи, трудовая деятельность др).

Для успешной реализации проекта «Тілгебойлау» по овладению дошкольниками государственным языком, определен и представлен в Типовой учебной программе словарный минимум, направленный на обогащение активного словаря, развитие разговорной связной речи воспитанников, освоение словарных норм и культуры общения, а также знакомство с культурой, традициями и обычаями казахского народа.

Таблица 1.- Реализация содержания Типовой учебной программы дошкольного воспитания и обучения с использованием языкового погружения[5].

Направление	Цель	Задачи	Ожидаемые результаты
Физическое развитие	создание условий для обучения казахскому языку в развитии физических качеств детей.	- проводить режимные моменты в течение дня (утренняя гимнастика, физминутки, подвижные и национальные игры) на казахском языке; - учить понимать и выполнять инструкции, правила игры, задания, сказанные на казахском языке; -обогащать словарный запас простыми словами на казахском языке при развитии физических качеств.	-слушает инструкцию на казахском языке при выполнении утренней гимнастики; -выполняет указания на казахском языке при формировании культурно- гигиенических навыков; -использует слова на казахском языке в физминутках; -понимает правила подвижных, национальных игр, выполняет их; -играет в национальные игры со сверстниками самостоятельно; -узнает атрибуты, необходимые для национальных игр.
Развитие коммуникативных навыков	обучение казахскому языку через формирование коммуникативных навыков для простого общения в социуме.	-создать условия для общения детей друг с другом на казахском языке в различных видах детской деятельности; -поощрять детей к самостоятельной речи на казахском языке; -слушать слова педагога, сказанные на казахском языке, давать возможность повторять их.	- разговаривает со сверстниками на казахском языке ежедневно; -отвечает на простые вопросы; - интересуется книгами на казахском языке; - умеет здороваться, обращаться, благодарить, разговаривать, соблюдать вежливую манеру речи; - правильно произносит специфические звуки казахского языка; - слушает и рассказывает знакомые сказки, рассказы, стихи, считалки, небольшие песенки; - использует существительные

			<p>индивидуальном множественном числе;</p> <ul style="list-style-type: none"> - употребляет повелительные глаголы («бар», «кел», «айт»); - описывает игрушки и предметы простыми предложениями.
<p>Развитие познавательных и интеллектуальных навыков</p>	<p>создание условий для обучения казахскому языку при развитии познавательных и интеллектуальных навыков детей.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - проводить элементы организованной деятельности на казахском языке; - при развитии познавательных и интеллектуальных навыков обращать внимание на общение воспитанников друг с другом на казахском языке. 	<ul style="list-style-type: none"> - считает до 5-ти на казахском языке; - называет числа по порядку; - отвечает на вопрос «қанша?»; - знает и называет геометрические фигуры (дөңгелек, ұшбұрыш, шаршы); - рассказывает наизусть короткие считалки на казахском языке.
<p>Формирование социально-эмоциональных навыков</p>	<p>создание условий для обучения детей казахскому языку при формировании социально-эмоциональных навыков.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - проводить элементы организованной деятельности на казахском языке; - пополнять словарный запас названиями предметов, часто используемых в повседневной жизни на казахском языке; - учить говорить на казахском языке вежливые слова (здравствуйте, до свидания, спасибо, доброе утро, извините). Учить самостоятельно произносить слова, обозначающие родство, фруктов и овощей, а также домашних животных. Совершенствовать умение называть государственные символы на казахском языке. Заучивать короткие стихотворения и песни о главном городе Республики Казахстан – Астане и о Родине. Обучать умению рассказывать на казахском языке о профессиях людей. 	<ul style="list-style-type: none"> - знает и называет самостоятельно слова, обозначающие родственные связи («әке», «ана», «ата», «әже», «аға», «апа», «іні», «бөпе»); - знает названия предметов окружающей среды на казахском языке; - называет фрукты и овощи, которые ест и употребляет (алма, өрік, шие, қияр, сәбіз) на казахском языке; - знает и называет домашних животных (мысық, ит, қой, лақ, сиыр); - называет государственные символы (ту, елтанба, әнұран); - рассказывает наизусть небольшие стихи, песни о главном городе Республики Казахстан – Астане и о Родине.
<p>Развитие творческих навыков, исследовательской деятельности и детей</p>	<p>создание условий для обучения казахскому языку при развитии творческих навыков детей, исследовательской деятельности.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - проводить интеграцию разных видов деятельности на казахском языке; - при развитии творческих навыков, исследовательской деятельности обращать внимание на общение воспитанников 	<ul style="list-style-type: none"> - проявляет интерес к предметам быта казахского народа во время рисования; - умеет называть на казахском языке названия предметов (қағаз, желім, ермексаз, қайшы, бояу, қалам), которые часто использует во время творческой деятельности

		друг с другом на казахском языке; -пополнять словарный запас при выполнении коллективных работ.	(рисование, аппликация, лепка, конструирование); - называет строительные детали на казахском языке, при конструировании; - узнает и называет национальный инструмент казахского народа - домбру; - слушает и понимает песни для детей на казахском языке; - играет на казахском национальном инструменте – домбыра; - выполняет простые элементы казахских танцевальных движений.
--	--	--	--

Таким образом, подводя итог можно сказать, что в республике проводится определенная работа по приобщению детей к национальному языку, практическому овладению определенным объемом языкового материала, формированию соответствующей компетенции с целью воспитания у них уважения и толерантности к культуре казахского народа.

Список литературы:

1. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249 "Об утверждении Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы"
2. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения (приказМППРКот3 августа 2022 года№348);
3. Типовую учебную программу дошкольного воспитания и обучения (приказМОНРКот12августа2016года№499);
4. Модель развития дошкольного воспитания и обучения (ППРКот15марта2021года№137);
5. Программа «Тілге бойлау» по изучению казахского языка в дошкольных организациях с другим языком обучения–Астана,2024.–16 стр.

УДК 373

НАРОДНЫЕ СКАЗКИ – КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЕ У ДЕТЕЙ КОММУКТИВНО - ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕТНОСТИ

Теске Л.И.

КГКП «Ясли сад « Алтын сақа», г. Караганда, Казахстан

*«Если хотите, чтобы ваши дети росли умными,
читайте им сказки».
Альберт Эйнштейн*

Сказка повествовательное произведение устного народного творчества о вымышленных событиях

Сказки - неотъемлемая часть детства. Мало кто из нас не слышал в детстве разнообразных историй.

Сказки - это жанр устных народных сказаний. Все сказки рассказывают о вымышленных событиях, а герои в них могут быть как положительными, так и отрицательными

Сказки - это эпические истории, в основном вымышленные, с преобладанием прозаических персонажей. Они отражают представления древних народов о жизни и смерти, добре и зле и предназначены для передачи из уст в уста. А, поэтому существует несколько вариантов одной и той же истории.

Феномен сказки и ее привлекательность заключаются в использовании специальноорганизованных сюжетов, сказочных формул и символических образов

Сказки бывают фольклорные (народные) и литературные (имеют конкретного автора). Фольклорная сказка имеет свою специфическую поэтику, тексты сказочного жанра строятся с помощью установленных традицией клише: «Жили – были...».

Фольклорная сказка имеет внутрижанровые разновидности:

- сказки о животных, растениях, неживой природе и предметах;
- волшебные сказки;
- легендарные сказки;
- новеллистические (бытовые) сказки;
- небылицы;
- кумулятивные сказки;
- докучные сказки.

Сказка - это особый вид литературного произведения, с которым ребенок познакомится впервые. В детстве нам всем нравилось погружаться в волшебные сказки.

Волшебные сказки - это первый литературный жанр, который знаком каждому ребенку. Простой сюжет заставляет дать волю воображению.

Сказки не только развлекают, но и ненавязчиво воспитывают, знакомят ребенка с окружающим миром, добром и злом. Благодаря сказкам ребенок познает мир не только мысленно, но и рассудком. И он не только учится, но реагирует на события и явления окружающего мира, выражая свое отношение к добру и злу. Сказки формируют первые представления о справедливости и несправедливости. Сказка активизирует воображение ребенка, заставляет его сопереживать и внутренне способствует становлению персонажа.

Использование сказки - один из способов развития речи. Постановочные игры более тесно связаны с играми, чем любой другой вид творчества. Участие в театрализованных мероприятиях помогает детям преодолеть неуверенность в себе, развить силу воли и характер, развить внимание и память, речь и мышление.

С помощью ритмической поэзии у детей вырабатывается правильный ритм дыхания, темп речи, ловкость и умение управлять своими движениями. Дети видят окружающий мир через образы, цвета и звуки. Они смеются, радуются и грустят вместе с героями. Дети черпают много знаний из сказок. Это их первые представления о времени и пространстве, о взаимоотношениях между людьми и природой, о мире предметов. Сказки дают детям первый опыт мужества и стойкости, помогают распознать добро и зло, делают их чуткими к чужим бедам и радостям.

Слушая сказки, дети глубоко сопереживают героям и испытывают внутреннее желание внести свой вклад, помочь и защитить.

Сказки - неотъемлемая часть детского воспитания. Читая сказки, взрослые формируют у детей основы общения и поведения. Развивается воображение и творческие способности. Известно, что дети, которые продолжают читать сказки, учат язык и быстрее могут правильно выражать свои мысли. Сказки нужно не читать, а рассказывать

При этом дети учатся слышать и понимать односложные слова. После того как детям рассказали сказку, нужно подумать над иллюстрациями и побеседовать с детьми. Так дети смогут лучше понять содержание сказки и правильно оценить сказочные эпизоды. При выборе детских сказок для детей следует учитывать особенности психического развития детей. Необходимо знать, в каком возрасте дети находят эти сказки полезными: дети в возрасте 4-5 лет чаще всего понимают и относятся к историям о животных и взаимодействии человека и животных. В этом возрасте дети легко перевоплощаются в животных и подражают их поведению. У них развивается способность справедливо оценивать поведение не только главных героев сказок, но и своих сверстников, понимать, что такое добро и что такое зло, что возможно и что невозможно.

Таким образом, многообразный мир сказок будит детское воображение, формирует познавательный интерес к реальному миру, заряжает энергией и дает первые представления о добре, зле и справедливости. Через сказки дети начинают понимать законы мира, в котором они родились и живут!

Фантазия и воображение особенно нужны ребенку. Слушая, рассказывая, сочиняя собственную сказку, дети выдумывают, воображают, создают образы, близкие жизненным ситуациям, в которых непременно побеждает трудолюбие, честность, справедливость.

Часто в народных сказках в качестве главных персонажей действуют животные — лошади, верблюды, козлята, овцы, беркуты, что связано с условиями материальной жизни общества. В образе

домашних животных, которые, как правило, очеловечены, народ в аллегорической форме высмеивает и осуждает людские пороки и недостатки. Любовь к животным воспитывают сказки, в которых животные выступают помощниками человека

Сказочная страна, как скатерть-самобранка, которая выставляет всё самое лучшее, что народ готов передать своему юному поколению.

Каждый народ по-своему выражает то видение мира, которое сложилось веками. Сказочные герои своими поступками, мыслями и чувствами раскрывают, прежде всего, национальные социальные и традиционные устои своего народа. Эти герои не похожи друг на друга.

Сказка играла огромную воспитательную роль. Сказки и былины о храбром богатыре Илье Муромце, Добрыне Никитиче, Ер-Тостике, Алпамысе, Кобланды-батыре, Камбар-батыре учат детей преодолевать препятствия. В споре народного героя с отрицательным персонажем решается вопрос о торжестве добра и наказании зла.

Так в сатирических казахских сказках «Жадный бай и Алдар Косе», «Чёрный бура Ойлыбая» - народ высмеивает желание легко получить жизненные блага, «без труда вытащить рыбку из пруда», жадность и другие человеческие недостатки, во многих сказках воспеваются находчивость, взаимопомощь и дружба: «Первый поход Алпамыса», «Ер-Таргын» и др.

Сказки - неотъемлемая часть жизни ребенка. Они играют очень важную роль. Сказки не только увлекают детей, но и развивают их, воспитывают, помогают справиться с психологическими проблемами. Простые сказки содержат в себе все самое нужное и важное в жизни, и проживаются как сама жизнь. Мир ребенка полон чудес и сказочных фантазий. В огромный внешний итоге мир оживает в восприятии ребенка.

Воспитание сказкой — один из самых древних методов воспитания детей. Через сказки наши предки передавали подрастающему поколению моральные нормы, традиции и обычаи, свой жизненный опыт и отношение к миру. Герои сказок были примером для ребенка: на их опыте он учился тому, как нужно или нельзя поступать.

Вариативная часть - тематически ориентированная работа в соответствии с интересами ребенка, учитывающая личностные особенности, интересы и склонности воспитанника, его физический и психологический потенциал, обеспечивающая индивидуальные особенности его развития.

В нашем детском саду вариативная часть учебного плана формируется с учетом направленности группы детей дошкольного возраста, функционирующей в образовательном учреждении, и приоритетных направлений, предусмотренных уставом учреждения.

Работа по развитию и воспитанию детей дошкольного возраста организуется и включается в вариативную часть учебного плана с учетом современных запросов родителей и детей.

Задачи:

Учить детей четко произносить текст, используя разную эмоциональную окраску (радость, грусть)

Развивать связную речь, творческие способности у детей средствами театрализованной деятельности, психофизические способности детей (мимику, жесты)

Воспитывать познавательный интерес к театрализованной деятельности. Способствовать умению раскрепощаться.

Упражнять детей в умении согласовывать движения с текстом.

Билингвальный компонент: конь - жылқы; сказка – ертегі, верблюжоно – бота, цветок – гүл, птица – құс, полынь – жусан, герой - батыры, история – тарихы, поэт – ақын, стихотворение

Ожидаемые результаты:

- умеют узнавать сказку по загадке, по изображению; героев по заданиям.

- развивается речь, внимания, памяти с помощью различных заданий;

- умеют работать в коллективе, согласовывать свои действия с действиями других детей.

- развивается эмоциональное восприятие содержания сказки и интерес к народному творчеству

- интерес воспитывается к произведениям художественной литературы;

Тематика занятий

Наши любимые сказки

Инсценировка сказки «Лиса и тигр» (театр из перчаток) Загадки о животных

Чтение отрывка сказки «Алдар – косе и Шигай- бай» Знакомство с разными видами сказок

Учимся говорить красиво. Небылицы

М. Алимбаев «Сорока и ее сынок» рассказывание стихотворение (штоковые куклы).

Казахская народная сказка «Глупый волк» (театр из ложек)

Просмотр видео сказки У. Турманжанова «Белый верблюжонок»

Чтение стихотворения Г. Цыферова «Казахстан» Кто больше знает пословиц о Родине
Литературный калейдоскоп

Конкурс чтецов по произведению казахских поэтов в сопровождении народных инструментов
Заучивание наизусть стихотворения М.Алимбаева «Сосулька» с использованием рисунков детей
Показ сказки «Теленок» Турежанова (театр из стаканчиков)

Пересказ рассказа Ш.Бейшеналиева «Азиз и папа - чабан» (театр из теннисных мячиков)

И.Алтынсарин «Чувства жалости сильнее боли» (театр из тарелочек.)

Драматизация рассказа Шаймерденова «Инет», (театр масок)

Мой Казахстан»- игра Слабое звено

«Мудрая девушка» рассказывание сказки с помощью моделей.

Показ сказки И. Алтынсарина «Паук, муравей и ласточка» (театр из крышек)

Театрализованная игра «Кошки-мышки» силами детей на казахском языке

«Я знаю ..» игра «Сто к одному»

«Волшебный асык» викторина по сказкам

Анкета для родителей

«Сказка в жизни вашего ребенка».

1. Как часто Вы читаете (рассказываете) своему ребенку сказки?

2. Какие сказки предпочитает Ваш ребенок?

3. Просит ли Ваш ребенок читать (рассказывать) сказку несколько раз?

4. Есть ли любимая сказка у Вашего малыша? Если есть – какая?

5. Играет ли Ваш ребенок в сказки, которые слушал?

6. Рассказывает ли ребенок сказку совместно с Вами или своим куклам (игрушкам)?

7. Есть ли у ребенка книжки для самостоятельного рассматривания?

8. Рассматривая иллюстрации к сказкам, задает ли Вам ребенок вопросы?

9. Узнает ли Ваш ребенок сказку по иллюстрации?

10. Есть ли у Вас дома какой-либо вид детского театра (настольный пальчиковый, кукольный и пр.)?

11. Придумываете ли Вы когда-нибудь сказки для Вашего ребенка?

Список литературы:

1. История Казахстана. В пяти томах. Том 3. Алматы: Атамұра, 2000.

2. Кузембайұлы А., Абиль Е. История Республики Казахстан. Астана: Фолиант.

3. «Читаем детям». З.ГСахипова. Ленинград «Просвещение» - 1987 г.

4. «Сказки народов мира». Алма –Ата; Казахстан, «Правда» - 1989 г.

5. «Казахские народные сказки» Составитель: Ф. Жанузакова.,

Алма- Ата, «Жазушы» - 1977 г.

ӘОЖ 375. 875

БОЛАШАҚҚА БАҒДАР БАЛАБАҚШАДАН БАСТАУ АЛАДЫ

Г.Т.Токкулова¹, М.Б.Джаздықбаева², А.О. Нурманова³

¹п.ф.к., доцент

²п. ф. к, доцент

³Магистр-оқытушы

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Қазақстан республикасы, Түркістан қаласы

Елбасымыздың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласы аясында атқарылып жатқан барлық іс-шара қоғамның дамуына өз үлесін қосуда. Мектепке дейінгі мекеме тәрбиеленушілері де өз үндерін қосып, белсенділік танытуда.

Рухани жаңғыру біздің дамуымыздың ең басты тұғырларының бірі, білім беруге қойылып отырған жаңа талаптарды орындауда, балабақшада көптеген жұмыстар жүргізіліп, балалардың сапалы білім алуына, мамандардың жаңа технологияларды білім беру жүйесінде қолданып, болашақта бағдарлы жұмыстар жүргізілетінін айта келе, ішкі руханиятымыз арқылы, сыртқы өзгерістерді жақсы жағынан қабылдап, жаңғырудың даңғыл жолына түсуге көшбасшымыз бізге дара жол көрсетті. Ол соқпақтардан қалай өту керектігін айтып, бағыт бағдар берді[1].

Ендеше, көкжиектен ауытқымай, ұлт көшбасшысының өскелең ұрпаққа меңзеген дара жолымен биік шыңдарды бағындырайық. Елбасы «Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – ұлттық кодынды сақтай білу» деп орынды атап көрсеткені белгілі.

Елбасымыздың мақаласында атап көрсетілгендей, қазіргі жастар өздеріне үлгі тұтар тұлғалардан өнеге ала білуі керек. Осыған орай бұл туралы балабашада «Рухани жаңғыру» аясында көптеген ертеңгіліктер «Менің Отаным – Қазақстан», «Салт-дәстүрім – таусылмайтын байлығым» атты тақырыпқа ашық оқу қызметін көрсетуге болады. Білім беру жүйесінде жаңа технологияларды пайдаланып, жаңаша әдістер қолданылады.

Сонымен қатар «Тіл тірегіміз, салт-дәстүр, ұлттық сана, соғып тұрған жүрегіміз» атты тәрбие сағаттарын өткізуге болады.

Елбасымыз еліміздің экономикалық, саяси және рухани жаңғыруына ерекше мән беріп отыр. Сондықтан еліміздің әрбір азаматы мемлекетіміздің күшті де қуатты болуына сүбелі үлесін қоса білуі қажет. Бүгінгі өскелең жас ұрпақ, жас маман, жас педагогтар ұлттық рух пен ұлттық сананы жаңғыртуды болашаққа бағытталған үкілі үміт, асқақ арман, абыройлы парыз деп қана қабылдамай, төл міндет және тегеурінді талап деп ұғынғандары абзал. Мен де, тәрбиеші, ұстаз ретінде өз үлесімді қосу мақсатында білім жолындағы тың идеяларды іздеймін. Біздің ең биік мақсатымыз келешегі кемел білімді ұрпақ тәрбиелеу. Бала бойына сапалы білім мен үлгілі тәрбиені сіңіру - тәрбиешінің алдына қойған басты мақсаты деп білемін. Әр үйдің үміті болған кішкентай бүлдіршіндерді Отансүйгіштікке, ұлттық салт - дәстүрімізді құрметтеуге, өлкеміздің табиғатын қорғауға қалыптастыру балабақша табалдырығынан бастау алуы қажет[2].

Елбасымыздың алға қойған міндеттерінің бірі білім беру саласында ауқымды өлкетану жұмыстарын жүргізуді, экологияны жақсартуға және елді мекендерді абаттандыруға баса мән беруді көздеген. Осы бағытта балаларға экологиялық білім мен тәрбие беру бағытын қосымша жоспар жасау арқылы балаларды туған табиғатқа деген сүйіспеншілікке тәрбиелеп, оның әсемдігін терең сезінуге, өсімдіктер мен жануарлар дүниесін қамқорлыққа алуға баулу арқылы, балабақшада табиғат жөнінде қарапайым білім беріп, осының негізінде тірі және өлі табиғаттағы құбылыстар туралы нақты жалпылама түсінік қалыптастыруға болады. Осы міндеттерді жүзеге асыру барысында ең алдымен экология оқу қызметімен пәнаралық байланыс ұйымдастыру, ертеңгілік жаттығуларды, оқу қызметтерін табиғат аясында өткізу арқылы табиғаттың әсемдігін сезіндіріп, оны қорғауға тәрбиелеу.

Сонымен қатар күннің екінші жартысында табиғат бұрышындағы бөлме өсімдіктеріне қамқорлық жұмыстарын ұйымдастыру арқылы балаларды еңбекке тәрбиелейміз. Отбасы және балабақша арасындағы ынтымақтастықты арттыру мақсатында «Құстарға қамқор болайық» тақырыбындағы тәрбие сағатын өткізуге болады. Балабақша бүлдіршіндерін білімге деген құштарлығын арттырып, оны әрі қарай шыңдап, бүгінгі заман талабына сай етіп, жеке тұлға қалыптастыруда аянбай еңбек етуге тәрбиелейміз. Мектепке дейінгі ұйым тәрбиешісі жан - жақты болуы шарт деп есептейміз.

Ұрпақ тәрбиесінде үш тілділікке бағыт бұру. Елбасымыз «Рухани жаңғыру» мақаласында қазіргі заманды және болашақты терең түсіне алатын білімді адамдар ауадай қажет деп көрсеткен болатын. Осы бағытта алдағы уақытта атқарылатын жұмыстар мен міндеттер көп. Мағжан Жұмабаев атамыз өзінің ұлағатты бір сөзінде былай деген: «Баланы тәрбиешінің өзіндей қылып шығармай, келешек заманына лайықтап дайындау керек». Иә, Мағжан атамыз айтқан даналық ой бүгінгі күнгі білімді ұрпаққа қаратылып айтылғаны көрініп тұр. Өйткені елдің ертеңгі тірегі – балабақшадағы тәрбиеленіп жатқан балдырғандарымыз. Олар заман талабына сай тәрбиеленуі тиіс деп есептейміз. Бұл жаңғыру – тарихи сәт сауапты, Сауапты іске бәріміз де жауапты: Тұлпарымыз озсын десек бәйгеде, Ұрпағымыз болсын десек сауатты. Бұл жаңғыру – Туған Жерді түлету, Ен даланың кең құшағын гүл ету. Тәрбие мен білім негізі ең алдымен отбасынан, содан соң балабақшадан басталады. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру саласында сапаны жақсартуға көңіл бөлу керек. Бұл мәселе Елбасының биылғы Жолдауында да айтылды. «Ойлау негіздері, ақыл-ой мен шығармашылық қабілеттер, жаңа дағдылар сонау бала кезден қалыптасады[3].

Білім беру ісінде 4К моделіне: креативтілікті, сыни ойлауды, коммуникативтілікті дамытуға және командада жұмыс істей білуге басты назар аударылуда», — деді Президент.

Рухани жаңғыру – адам баласының оның ішкі әлемінің жаңаруы, сана-сезімі, жаңа өзгерісті қабылдай білуі. Рухани жаңғыруда өркениеттің өрге жүзуімен байланыстырамыз. Тарих сахнасына көз жүгіртсек, өскен ұлттың өрби түсуіне осы «рухани жаңғыру дәлел».

Көне замандағы көрікті қалаларымыз, сән салтанатты таласқан озық ескерткіштеріміз, мәдени мұраларымыз бұртартпас айғақ болып табылады.

Елбасымыз рухани жаңғырудың бірнеше принциптерін ұсынды: Бәсекелестік қабілет. Ғаламданудың жаһандық жүйесіне еніп, ХХІ ғасырдың талаптарына дағдыланудың қамына кірісу сапалы табыстың кілті екенін атап айтты. Прагматизм. Ұлан ғайыр қазыналарымызды қалпынша қолданып, қорғау, бір мақсатпен межелеген межеге жету арқылы түрлі саяси радикалды идеологияларға тосқауыл болудың бағдарын ұсынды. Ұлттық бірегейлікті сақтау.

Елбасымыз үшінші қағидасында ұлттық код, яғни халқымызға тән салт-санамыз, асыл мәдениетіміз бұлардың барлығы бойымызда жалындап, үні шырқалып тұруын баса айтты, сонда ғана алға басулар болатының ескертті. Білімнің салтанат құруы. Қазіргі таңда білім бағдарламаларының елімізге ұтымды үлес қосып келе жатқанын айта келіп, табыс тізгіні – білімді болашақ жастардың қолында екеніне баса назар аударды. Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы.

ХХ ғасыр қасіреттерін қаперімізге сақтап, одан сабақ алу және де дүрбелең туғызу экономикалық күйреуге алып келетінін қазіргі кезде болып жатқан әлемдік толқыныстарды мысалға келтірді. Ревалюциялық өзгеріс емес, эволюциялық жаңару алып келуіміз керек екеніне ой қортты[4].

Қорыта айтқанда, бұл елбасымыздың ұтымды қағидасы, халқына деген үндеу өсиеті деп білемін. Ішкі руханиятымыз арқылы, сыртқы өзгерістерді жақсы жағынан қабылдап, жаңғырудың даңғыл жолына түсуге көшбасшымыз болашақ мына бізге дара жол көрсетті. Ол соқпақтардан қалай өту керектігін айтып, бағыт бағдар берді. Ендеше, көкжиектен ауытқымай, ұлт көшбасшысының өскелең ұрпаққа мензеген дара жолымен биік шыңдарды бағындырайық.

Мемлекет басшысы аталмыш жаңғырудың негізгі қызметі мен ерекшеліктеріне ой жүгіртіп, бұл жаңғырудың маңыздылығына тоқталады: «Жаңғыру атаулы бұрынғыдай тарихи тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерге шекеден қарамауға тиіс. Керісінше, замана сынынан сүрінбей өткен озық дәстүрлерді табысты жаңғырудың маңызды алғышарттарына айналдыра білу қажет. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды.

Сонымен бірге, рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі полюстерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын құдіретімен маңызды». Саяси, экономикалық реформаларда егеменді еліміз бірқатар жақсы нәтижелерге қол жеткізгені баршаға мәлім. Ол адами құндылықтар, рухани қазына, жастарды тәрбиелеу, олардың бойына патриоттық рухты сіңіре білу жұмысында рухани салаға басымдық берудің қажеттілігін алға қойып отыр. Бұл дегеніміз – ұлтымыздың барлық ұлттық салт-дәстүрлерін, мемлекеттік тіліміз бен әдебиетімізді, мәдениетімізді, ұлттық рухымызды жаңғырту деген асыл ұғымға келіп саяды.

Елбасымыздың рухани жаңғыруға, руханиятқа, білім, ғылымға маңыз беруі – үлкен көрегендік пен ұлттың алға ілгерлеуін жылдам қарқынмен жылжытатын қозғаушы күш. Бұл – тәуелсіз еліміздің бақытты болашағы мен алаңсыз келешегі үшін жасалып жатқан жұмыс. Өйткені, рухани байлықтың кемел болғаны бұл жеке азаматтарымыз үшін де, әрбір жеке тұлғадан құралған қоғам, туған еліміз үшін де өте маңызды үдеріс.

Н.Ә.Назарбаев бұл ретте, тұтас қоғамның және әрбір қазақстандықтың санасын жаңғыртудың бірнеше бағытына жеке-жеке тоқталады. «Сананы жаңғыртудың» мазмұнын негіздей отырып, Президент жаңғырудың алты бағытын белгілейді:

1. Бәсекеге қабілеттілік;
2. Прагматизм;
3. Ұлттық бірегейлікті сақтау;
4. Білімнің салтанат құруы;
5. Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы;
6. Сананың ашықтығы.

Аталмыш бағыттардың бәрі барынша өзектендірілген және уақыттың талаптарына нақты жауап береді. «Мәңгілік ел» болуымыз үшін бізге ауадай қажетті қасиеттер мен құндылықтардың қайнары тоғысып, ақыл-парасаты толысқан, ғаламдық ғылымды игерген адамдар көп болса, еліміз өркениетті, бәсекеге қабілетті болатыны ақиқат. «Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады...

Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында[1-46].

Сол себепті, «Цифрлы Қазақстан», «Үш тілде білім беру», «Мәдени және конфессияаралық келісім» сияқты бағдарламалар – ұлтымызды, яғни барша қазақстандықтарды ХХІ ғасырдың талаптарына даярлаудың қамы», – деп ашып көрсетеді. Бәсекеге қабілеттілік саясат пен экономикада, білім, ғылымда, технологияда, яғни барлық салада болуы тиіс. Бәсеке болған жерде әрбір тұлға өзінің ең сапалы қызмет түрін ұсынады. Білім мен тәрбиесі ғажайып түрде үндескен, ұлттық идеологиясы

темірқазығына айналған табысты ел болуымыз үшін жақсылыққа ұмтылып, жаманшылықтан арылып, саналы түрде барлық қасиеттерімізді ізгілендіріп, сананы рухани жағынан үнемі жетілдіріп, дамытып отыруға тиістіміз.

Болашаққа бағдар ретінде Радиоэлектроника және байланыс әскери-инженерлік институтының әрбір профессор-оқытушылар құрамы, әскери қызметшілері және осы оқу орнында білім алып жатқан жастарымыз Елбасының осы сөздерін өздерінің алға қойған өмірлік мақсаттарына енгізе отырып, еліміздің рухани тұрғыдан дамып, интеллектуалдық дәрежесінің жоғарылауына үлесін қосады деген сенімдемін. Тәуелсіз еліміздің болашағы – жастарымыздың интеллектуалды көрсеткіштері олардың тек білім деңгейімен ғана емес, сонымен бірге олардың ұлттық тәрбиесімен, рухани жаңғыруымен де тікелей байланысты. Ұлттық кодтың өзегін сақтай отырып, болашаққа қадам басуымыз қажет. Білім – рухани жаңғырудың басты алғышарты.

Өйткені, ой жүйесі терең, алыстан пайымдап, тереңнен тамырланған дүниетанымы кең адам ғана бәсекеге төтеп береді деген ауқымды ұғымды білдіреді.

Мен Елбасының осы сөздерін толық қолдай отырып, рухани мәдениеттің дамуы үшін тағылымды ұлттық тәрбиенің қайнарынан сусындап, биік адами құндылықтардың кемелдену барысында әрбір маман иесі кәсіби қызметін жоғары деңгейде жүзеге асыруы қажеттілігін түсінемін[2-96].

Ел Президентінің рухани жаңғыруға қатысты ұстанымдары әскери салада да, яғни РЭжБӘИИ тарапынан бірауыздан қолдау тауып, ұлттың кемелденіп дамуына әсер етуші ең маңызды фактор деп санаймын. Жастарымыз басымдық беретін межелердің қатарында білім жүйесі әрдайым бірінші кезектегі орында тұруы міндет деп есептеймін.

Ұлттық жаңғыру дегеніміз – ұлттық санамен тығыз байланысты. Оның түпкі мақсаты – ұлттық бірегейлікті сақтап, ел ішінде бейбітшілік пен келісім үйлесе отырып, ұлттық береке, бірлік салтанат құрған бәсекеге қабілетті, табысты ел болу. «Сонымен бірге, жаңғыру ұғымының өзі мейлінше көнерген, жаһандық әлеммен қабыспайтын кейбір дағдылар мен әдеттерден арылу дегенді білдіреді», - дейді Н.Ә.Назарбаев.

Сондықтан рухани жаңғыру үдерісін дер кезінде қабылданған оң шешім деп танимыз. Осы рухани жаңғырудың жүзеге асырылуын біз және сіз болып, «Бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып» бірлікте орындауымыз аса қажет. Бәсекеге қабілетті, әлемдік деңгейде танылған әрі дамыған рухани кемел ел болу – Елбасының асыл арманы. Ендеше, мемлекет басшысының жастарға соны серпін, тың бастама ұсынуы келешекке қамданудың әрекеті деп түсінеміз.

Ел Президенті аталмыш тұғырнамасында білім, ғылымға ерекше басымдық беріп отыр. «Терең білім – тәуелсіздігіміздің тірегі», – деген Н.Ә.Назарбаев «Мәңгілік ел» болуға қадам басқан тәуелсіз Қазақстанның ендігі жаһандану алдында ұлт ретінде жойылып кетпеуі үшін ұлттық кодын сақтаған, терең білімді, бәсекеге қабілетті, ұлттық құндылықтарын бойына сіңірген ақыл-ойы кемел тұлға болуына маңыз береді. Осы бағдарда ол бабалар ұлағатымен астасып жатқан зерделі ойы мен парасатты пайымын білдіреді: «Білімді, көзі ашық, көкірегі ояу болуға ұмтылу – біздің қанымызда бар қасиет. Тәуелсіздік жылдарында қыруар жұмыс жасалды. Біз он мыңдаған жасты әлемнің маңдайалды университеттерінде оқытып, дайындадық.

Бұл жұмыс өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдарының басында қолға алынған «Болашақ» бағдарламасынан басталды. Елімізде өте жоғары деңгейдегі бірқатар университеттер ашылды, зияткерлік мектептер жүйесі қалыптасты. Басқа да көптеген іс тындырылды. Дегенмен, білімнің салтанаты жалпыға ортақ болуға тиіс. Оның айқын да, бұлтартпас себептері бар». Осылайша мақалада айтылған әрбір ойдың астарында терең мазмұн мен зерделі пікір жатыр.

Қазіргі таңдағы әскери сала мен әскери оқу орындарындағы білім мен тәрбие жүйесі Елбасының парасатты пайымдарын негізге ала отырып, қарқынды түрде жүзеге асыруда.

Ал идеология мәселесіне келер болсақ, кестелі сөз, кесек ойлары көрініс тапқан ой-толғауында Президент елес идеологияларға ермей, заманға сай амал етуге үндейді: «Өкінішке қарай, тарихта тұтас ұлттардың ешқашан орындалмайтын елес идеологияларға шырмалып, ақыры су түбіне кеткені туралы мысалдар аз емес. Өткен ғасырдың басты үш идеологиясы – коммунизм, фашизм және либерализм біздің көз алдымызда күйреді. Бүгінде радикалды идеологиялар ғасыры келмесе кетті.

Енді айқын, түсінікті және болашаққа жіті көз тіккен бағдарлар керек. Адамның да, тұтас ұлттың да нақты мақсатқа жетуін көздейтін осындай бағдарлар ғана дамудың көгіне темірқазық бола алады. Ең бастысы, олар елдің мүмкіндіктері мен шама-шарқын мұқият ескеруге тиіс». Мақалада көтерілген идеологиялар туралы кесек ой да ел басқару жүйесін жаңа өзгерістер биігіне бастары айқын. Дәл осындай тәуелсіз Қазақстанды өркениет көшінің алдыңғы легіне апаратын жаңа бастамалар қашанда көпшіліктің қолдауына мен ықыласына бөленеді[5-116].

Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында тарихтың өткеніне көз жүгіртіп, жаңа тарихи кезеңдерге жан-жақты баға бере отырып, рухани жаңғыру арқылы болашаққа деген өзінің парасатты пікірлері мен көзқарасын білдірді. «Екі дәуір түйіскен өлір ашақта Қазақстанға түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы болашағын баянды ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отыр... Мен барша қазақстандықтар, әсіресе, жас ұрпақ жаңғыру жөніндегі осынау ұсыныстардың маңызын терең түсінеді деп сенемін. Жаңа жағдайда жаңғыруға деген ішкі ұмтылыс – біздің дамуымыздың ең басты қағидасы», -деп ел келешегіне үміт артады[2-11б].

Ендеше, рухани жаңару арқылы әлем мойындар табысты ел болып, жарқын болашаққа деген сенім мен үмітті үндестіре отырып, баршамыз бірлік туы астында бақытқа бірге жетейік!

Қазіргі заманда балаларды ерте жастан дамыту неғұрлым танымал болуда. Солардың ішіндегі айрықша қолдауға ие М. Монтессори әдістемесі болып табылады. М. Монтессори әдістемесі балаға тереңдетілген құрмет пен ұғынуды пайымдаумен қатар, әрбір баланың бірегей болып табылатындығын және өз дамуындағы бірінші күнінен бастап-өмір қажеттілігін ашып, жеке тәсілді талап ете отырып, оның әлеуеттілігін арттыруға негізделеді.

Мақсаты: Мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілерінің М.Монтессори педагогикалық жүйесін меңгеруі және оны тәрбие оқу-тәрбие үрдісіне ендіру. Тындаушылардың интеллектуалдық қабілетін дамыту, кәсіби біліктілігін жетілдіру.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің қазіргі жағдайы және даму үдерісі мен нормативтік құжаттардың мазмұны анықтайтын талдау жүргізілді. Курс тындаушылары М.Монтессори педагогикалық жүйесі үлгісінде мектепке дейінгі жастағы балалардың жеке қажеттіліктерін жүзеге асыруды қамтамасыз ететін педагогикалық технологияларды қолдану бойынша білімдерін толықтырды.

М.Монтессори оқу-тәрбие процесінде қолданылатын педагогикалық жүйе дағдыларын пайдалануды көзбен көріп талқылады.

Алынған білім мен дағдылар жүйесі бойынша М. Монтессори педагогикалық жүйесін пайдалану дағдыларын қолдану педагогтарға оларды өз тәжірибесінде қолдануға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Әбдіманапов, С. Ұлт әлеуетінің ұстыны [Мәтін]: [Рухани жаңғыру, жастарды отаншылдық рухта тәрбиелеу туралы // Егемен Қазақстан.- 2018.- 12 наурыз (№48).- 5 б.

2. Әбдіхалықова, Г. Рухани жаңғыру - Қазақстанның үшінші жаңғыруының негізі [Мәтін]: [ҚР Президентінің бағдарламалық мақаласы туралы] // Егемен Қазақстан; Орталық Қазақстан.- 2017.- 17 сәуір (№73). - 3 б.; 16 мамыр. - (№52).

3.Әбілда, Қ. Рухтың тілеуі-ұлттың тілеуі [Мәтін]: ["Рухани жаңғыру" жобасы аясында атқарылатын жұмыстар] // Егемен Қазақстан.- 2018.- 20 наурыз (№54).- 7 б.

4. Әбілдин, Ж. Ескіні жаңамен, дәстүрді инновациямен сабақтастыру [Мәтін]: [Елбасы Н.Назарбаевтың "Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" бағдарламалық мақаласындағы "Ұлттық жаңғыру", ұлттық болмыс туралы] // Егемен Қазақстан.- 2017.- 12 маусым (№110).- 11

5.<http://www.edu.gov.kz/>

ӘОЖ 372.3/4

МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ ТОБЫ БАЛАЛАРЫН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ДӘСТҮРЛІ ЕМЕС ЗАМАНАУИ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Тусупова Ж.С.

Қарағанды облысы білім басқармасының Абай ауданы білім бөлімінің
КМҚК “Еркетай” бөбекжай балабақшасы, Қарағанды обл., Қазақстан

Сәби кез бала өміріндегі керемет кез екенін бәріміз білеміз. Алайда ол туралы көбіне ұмытып кететініміз тағы бар. Біз көбіне бала есе келгенде үйрете бастаймыз. Бірақ заманауи зерттелерге сүйенсек ол кезде бала 70-80% қалыптасып қояды. Сонда біз күшті мектепалды даярлық кезіндегі тәрбиеге салу керектігі жайлы білеміз. Г. Доманның айтуынша, қанағатсыз әуесқойлық кезеңі-адамның ақыл-парасатын қалыптастыратын кезең.

Дәстүрлі тәрбиеде ерте жастағы балаларды тәрбиелеуде бақылау мен күтіміне көп көңіл бөлеміз. Оған қарамастан, мектепалды даярлық тобы балаларының психикалық даму қабілетіне, яғни бір айтқаннан қағып алу қабілеттеріне сай ерте жастағы балалардың дамуында өз тәжірибемде қолданатын

заманауи үдерістерге тоқталып өтсем деймін. Балалардың нерв жүйесін зерттеуші американдық дәрігердің айтуынша, «адамзат тарихында 18 айлық кезден 7 жасқа дейінгі баладан білуге құмар зерттеуші жоқ».

Бұл жастағы балалардың шашып-төгуге, ұстап көруге құмарлығын ескере отырып, біз мынадай тәсілдерді қолданамыз. Олар мыналар:

- Артикуляциялық гимнастика
- Фасольмен ойын
- Түрлі-түсті сұйықтық құйылған түтікшелер
- Моншақтар
- Баулармен ойын
- Музыкалық терапия мен би терапиясы
- Пантомимиканы қолдану арқылы аудиоертегілер тыңдау
- Электронды ойындарды қолдану

Негізінен, артикуляциялық гимнастика дәстүрлі емес әдіске жатпайды, алайда мектепалды даярлық топтарында көбіне артикуляциялық жаттығу жасала бермейді. Артикуляциялық жаттығулар орындау сөйлеу мүшелерінің дамуын тездетіп, сөйлеу қабілетін дамытады. Біздің тәрбиешілер бұл жастағы балалардың артикуляциялық аппаратының толық дамымауына байланысты айнаны қолданбай жасата береді. Бастысы, балалар өздерінің артикуляциялық аппараттарын сезінулері керек. Біздің балалар артикуляциялық жаттығуларды асқан қызығушылықпен орындайды [1].

Ерте жастағы балаларды дамытуда дәстүрлі емес тәсілдерді қолдануда фасоль ваннасын жасадық, яғни әр түрлі көлемдегі пластикалық ыдыстарға фасольдардың ортасына «киндер сюрприз» ойыншықтарын ішіне салып балаларға ұсынамыз. Уақыт өте келе балалар фасольмен ойындарды өздері ойлап тапты. Қуыршақтың ыдыстарына қасықпен фасольді салып, оны басқа ыдысқа төгіп ойнайды. Әртүрлі ыдыстарға басқа заттардың көмегімен фасольді салады. Тіпті фасольді шашып алғанда да оң нәтиже бар, себебі балалар жинауға көмектесуге жүгіріп келіп, жинап жатады. Ол балалардың ұсақ қол моторикасындамытары сөзсіз. Фасольмен ойындардың саны шексіз, солардың бірнешеуін атап кетейін.

- «Күлше қыз» (қызыл фасольды ақ фасольдан ажырат немесе тек ұсақ фасольдарды ғана жина
- «Ойыншықты тап», «Ойыншықты жасыр» (баланы артқа қарауын өтініп, содан кейін ойыншықты жасыру. Одан кейін фасольдардың ортасынан ойыншықты табуын өтіну)
- «Банканы толтыр» (1-ден 10-ға дейін санап отырып, барлық балалар бірлесіп толтырады.)
- «Балапанды тамақтандыр» (белгілі бір ойыншық үшін фасольды себуін сұрау)

Түрлі-түсті сұйықтықтарды пластик түтікшелерге құю әдісі де біздің қолданыста оң нәтиже көрсетіп жүр. Ол сұйықтыққа сұйық май қосылады. (Құлпырған жылтыр түспен өте әдемі көрінеді). Балаларға түрлі-түсті судың, май тамшыларының ағуы бір ыдыстан екінші ыдысқа ағуын қызықтағанды ұнатады. Түтікшемен ойын барысында байқағыштық қабілеті дамып, эксперименталдық нақыштарының кірпіші қаланады. Түсті ажыратып, атауды үйренеді. Егер түтікшені шайқаса май тамшылары ұсақталып, көбейетіндігін балалар өздері байқайды. Бір бала көк жылтыр түсті желге ұқсатты.

Моншақтар. Ұсақ қол моторикасын дамыту үшін бауға моншақ өткізуді дәстүрлі емес тәсілге жатқыза алмаймыз. Алайда біз даярлық тобындағы балалар үшін контейнерлерге салынған моншақтардың түрін балалардың өздеріне таңдау еркіндігін бердік. Содан балалар өздері таңдаған моншақтардан анасына немесе әжесіне арнап алқа жасады. Кешке үйге қайтқанда өздерімен үйге алып кетіп, өз жақындарына сыйлады. Үйде аналарымен бұл процесті жалғастыруын сұрады. Бұл балалар мектеп есігін енді ашқан кезде адаптация кезінде оң нәтиже көрсетті. Осылайша, баланың ұсақ қол моторикасымен қоса, шыдамдылыққа, түсті ажыратуын бекітіп, логикалық ойлау қабілетін дамытуға әсерін тигізеді. Моншақпен ойнатылатын ойындардың бірнешеуін атап кетейін: «Үлгіге сай алқа жаса», «Жасылдарды ғана біріктір», «Ақтарды ғана біріктір», «Қуыршаққа әдемі алқа жаса», «Он қызыл, содан бес ақ моншақтан алқа жаса» т.б.

Баулар-баулардың өзі, бау байлау емес. Мектепалды даярлық тобы балалары өздері ойын барысында жетістікке жетелейтін ойындармен ойнағанды ұнатады. Ал бауды тесіктен өткізу барлық баланың қолынан келе бермейтін іс. Сондықтан баулармен жасалған бұрышта кей балалар бауды шешіп жатса, кейбіреуі байлап, енді бірі бауды тесіктен өткізіп жатады [2].

Пантомимиканы қолданып, аудио ертегілер тыңдау. Бұл ретте ұстаздарға көмекке «Бал-бала» қуыршақтары немесе «аудио киіз үй» көмекке келеді. Ерте жастағы балаларға көрнекіліктерсіз ертегі тыңдау қиындық туғызады. Сондықтан пантомимика әдісін қолдануды жөн деп таптық. Бұл әдістің арқасында

балалардың эмоционалды кеңістігін дамытып, бұлшықеттің ширығуы төмендейді. Осы орайда біз балалардың қиялдау мен елестету қабілеттері дамығандығын байқадық. Алдымен ертегіні тыңдайды, содан кейін балалар педагогтың жасаған қимылдарын қайталайды. Кейін балаларды рольдерге бөліп, балалар кейіпкерлерді қимылдар арқылы бейнелеп, ертегіні қойып шығады. Бұл балалар үшін өте қызықты тәсіл. Балалар өздеріне ұнайтын ертегіні қосуды ұнаттып, қызығушылықтарын білдіреді.

Электронды ойындар. Қазір технологияның дамыған кезінде балаларды таң қалдыру қиынға түсетіні бәрімізге мәлім. Сол ретте арнайы дайындалған электронды ойындар бізге көмекке келді. Мектепалды даярлық тобы балаларының дамуына тағы керемет үлес қосып жүрген ойынның бірі- электронды ойындар. Олардың түрлілігі соншалық, балаларды өзіне елтіп, баурап алады. «Ертегілер елінде» деп аталатын ойында түрлі ертегілерден сұрақтар қойылады. Егер дұрыс жауап берген болса, ертегідегі аталған кейіпкердің суреті шығады. Ол үшін мектебіміздегі мультимедиалық компьютерлер көмекке келеді. Оқу қызметі барысында топпен жұмыс істеуде немесе жеке жұмыс кезінде мультимедиалық компьютерлер көмегімен балаларға арнайы дайындалған электронды ойындарымыз таптырмас құрал.

Елімізде ақпараттық технологияның қарқынды дамып келе жатқаны белгілі. Осыған орай жобалау қызметі білім беру саласының есігін айқара ашты. Мектепке дейінгі мекемелер де ол жаңашылдықтан кенде қалмады. Сондай жаңашылдықтың бірі-жобалау. Жоба-бұл тәрбиеші арнайы ұйымдастырған және балалар өз бетінше орындайтын іс-шаралар кешені, онда олар шешім қабылдау кезінде өз қабілеттерін көрсете алады және өз таңдауы үшін, еңбек нәтижесі үшін, өнімі үшін жауап береді.

Мектепке дейінгі білім беруді жаңғырту жағдайында педагог қызметкерлердің өз жұмысына қойылатын жаңа жағдайлар және талаптарды түсінуі қажет. Тәрбиешінің жобалық қызметті толық қанды игеруінен балалармен бірлескен жұмыс моделі қалыптасады.

Жобалық қызметтің өзектілігі бірқатар себептерге байланысты. Мәселен, балабақшаларда жобаларды іске асыру балалардың тәуелсіз танымдық белсенділігі мен зерттеушілік іздеу дағдыларын дамытуға ғана емес, сонымен қатар білім беру процесін құру кезінде педагогтардың ойлауын түбегейлі қайта бағыттауға ықпал етеді.

Осылайша, аталған ұйымдарда жобалық технологияның өзектілігі мен қажеттілігі балалар мен тәрбиешінің білім беру қызметінің сапасына деген қажеттілік еріне байланысты.

Зерттеу қызметі кезінде ортаңғы топ балаларын мәселелік ойын жағдайына кіруге үйрете отырып, мәселені шешу жолдарын іздеуге деген ұмтылысты күшейте отырып, зерттеу қызметін бастапқы алғышарттарын қалыптастырамын.

Ересек топ балаларымен жұмыста зерттеу қызметінің, зияткерлік бастаманың алғышарттарын қалыптастырып, ересек адамның көмегімен содан кейін өздігінен мәселені шешу мүмкін әдістерін анықтау дағдыларын дамытамын, әр түрлі нұсқаларды қолдана отырып, мәселені шшеуге ықпал ететін арнайы терминологияны, сындарлы әңгіме жүргізуді қолдануға деген құлшыныстарын дамытамын. Бұл нені білдіреді? Мысалда қарастырайық. Мен балаға келесі сипаттағы сұрақты қоямын: «біздің топта жаңа көлік бар және ол үшін тиісті мөлшерде гараж салу керек. Сіз жасай аласыз ба?». Бала гараж салады, өлшемін анықтайды, оны үлкейтеді немесе кішірейтеді. Бір жағынан, оның алдында проблемалық жағдай тұрғаны анық-гараж тұрақты болуы керек, машина гараждың ішіне еркін орналасуы қажет. Бірақ, осылайша, мүмкіндік кеңістігін кеңістігін зерттеу орын алмайды және ойын барысында мұндай мәселені шешу жобалық қызмет емес. Ал енді осы қызмет қандай жағдайда жобалық болады? егер мен мәселені былайша тұжырымдасам: «біздің топта жаңа көлік бар және ол үшін гараж салу керек. Құрылыс орталығында көптеген материалдар бар (ағаш және пластик текшелер, картон қораптар, үлкен және кіші конструкторлар және т.б.) және қайсысы ең тұрақты, сенімді гараж болатынын анықтау керек». Яғни мен мәселеден басқа, зерттеу ізденісі болатын мүмкіндіктер кеңістігін анықтадым. Әрі қарай, «қалай әрекет ету қажет?» деген іс-қимыл жоспарын анықтадық. Бала немесе балалардың шағын тобы гараждарды салу кезінде бірнеше материалдарды өз бетінше сынап көреді, оларды беріктік пен тұрақтылыққа тексереді, ең жақсы нұсқаны таңдап, алғашқы тұжырымдарын жасауды үйренеді.

Бұл процесте мен ұйымдастырушы да, көмекші де, үйлестіруші де боламын. Мұндай өзара әрекеттесу кезінде тәрбиешінің қатысуына қарамастан, балаларда тәуелсіз танымдық және зерттеу қызметі қалыптасады, бұл болашақта өзін-өзі жоспарлау, ұйымдастыру, іздеу, сапалы нәтижеге қол жеткізу, тұжырымдар жасау сияқты дағдыларға әкеледі [3].

Қатысушылар саны бойынша жобалар жеке, жұптық, топтық, ұжымдық, жаппай болуы мүмкін. Шағын орталығымыз үшін ұжымдық және топтық жобалар ұтымды болып табылады.

Ұжымдық жобаларға қойылған мәселені бірлесе шеше отырып, топтың барлық балалары қатысады. Мысалы, дайындық тобындағы «Аяз ата шеберханасы» ұжымдық шығармашылық жобасы, оның нәтижесі топ балаларының қолымен жасалған жаңа жылдық әшекейлер көрмесі болуы мүмкін.

Топтық жобалар қатысушы балалардың шағын тобын қамтиды. Мысалы, «ойыншық тарихы» ортаңғы топқа арналған жоба ата-аналарымен бірге «көне және заманауи ойыншықтар» көрмесін ұйымдастыруды көздейді. Бұл жоба үшін үйінде көне ойыншықтары бар анықталып алынады. Олар үлкендерден

ойыншықтардың пайда болу тарихы, оларды ұзақ сақтаудың себептері туралы біледі, ежелгі белгілерді, казіргі заманғы ұқсас ойыншықтардан айырмашылықтарды табады.

Жұптасқан жобада екі баланы немесе ата-анамен баланы біріктіремін. Мәселен, «елдегі және отбасылық өмірдегі қарттар» жобасында бала анасымен бірге отбасылық мұрағаттарды зерттейді және «біздің отбасымыздың аға буыны» альбомын дайындайды, онда ол тек фото суреттерді ғана емес, оның суреттерін, әңгімелерін, құттықтау карталарын және ата-әжелеріне сыйлықтар ұсынады.

Жоба балаға қоршаған ортаны игеруге көмектесетін және педагогтар ұйымдастыратын алдын-ала жоспарланған қоршаған ортаны игеруге көмектесетін және педагог ұйымдастыратын алдын-ала жоспарланған, кезең-кезеңмен жүзеге асырылатын тәжірибелік іс-әрекетке ықпал ететін әдіс ретінде әрекет етеді [4]

Мектепке дейінгі білім беру ұйымы үшін жобалау қызметі балаға дамытушылық әсер ететін шексіз мүмкіндіктері бар инновациялық қызмет ретінде сипатталады, өйткені ол мектепке дейінгі балалық шақ кезінде оның танымдық кеметін белсендіреді.

Ең бастысы, жобалық іс-шаралар мектепке дейінгі білім беру ұйымының білім беру жүйесін балалардың ата-аналарының оған белсенді қатысуы үшін оқшауланғаннан ашыққа айналдырғандықтан мектепке дейінгі тәрбиедегі жобаның маңыздылығын дәлелдей түседі.

Әрбір әдіс-тәсілдің күн тәртібінде алатын орны бар. Яғни таңғы балаларды қабылдау кезінде балалар әр түрлі уақытта келетіндіктен, фасолмен ойынды, баулармен немесе моншақтармен ойындарды қолданамыз. Балалардың бұл заттарға үйренгендіктері соншалық, топқа кірген бетте балалар өздеріне керекті контейнерді алып ойынға кіріседі. Кейде әртүрлі заттарды біріктіріп, өздері ойын ойлап табады. Содан кейін барлығын өз орнына қойып, реттеп қояды [5].

Балалар еркін қызмет кезінде аудио ертегі тыңдап, электронды ойындар ойнайды. Кез-келген бос уақытта музыка қосып, би терапиясын жасайды. Педагогтар музыканы балалардың өздеріне таңдау жасатады. Өзі балалармен қоса билейді. Музыка балалар «иа» дегенше ауыстырылмайды. Балалар «иа» деген кезде музыка ауысады.

Ерте жас- мүмкіндіктер жасы. Балалармен жұмыс кезінде осы керемет мүмкіндікті жіберіп алмайық. Себебі біз тәрбиелеген ол еркетотайдан кейін әлем үлгі алатын тұлға шығуы мүмкін. Даярлық тобының әрбір педагогы бірінші сыныпқа баратын, бейімделу кезеңінен өткен баланы тәрбиелеп жатқанын ұмытпағаны жөн. Болашағымыз осы кішкентай өзіміз тәрбиелеп жатқан ұрпақ қолында. Болашағымыздың жарқын болуы осы бүлдіршіндерге және оларға тәрбие беріп отырған біздерге байланысты. Сондықтан да артылар жүктің салмағын түсінгеніміз абзал.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Г.Григорьева , Г.В.Груба, Е.В.Зворыгина Педагогика раннеговозраста/ «Академия»-1998.
2. ИбукаМасару «Послетрехужепоздно» . Москва, 1991.
3. Н. А. ВиноградоваОбразовательныепроекты в детскомсаду. Москва, 2014.
4. Н. Е. ВераксаПроектнаядеятельностьдошкольников. – Москва, 2008.
5. Н. Құлжанова Ойын мақсатын талдау және ойын мәні. Қазақстан мектебі, 2001 №1.

ӘОЖ 373.2

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ ТӘЖІРИБЕ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

А.Хайрат

№ 2 «Батыр»балабақша МКҚК, Астана қ., Қазақстан

Қазақстан-2030 стратегиясында мектепке дейінгі ұйымдарға аса зор көңіл бөлінгендігі туралы айтылған. Балабақшадан шығатын әр бір бала мектеп табалдырығын аттағанда білікті, ірге тасы мықты қаланған оқушы ретінде баруы тиіс делінген. Сонымен қатар олар бәсекеге қабілетті, үйлесімді дамыған, білікті де білімді тұлға ретінде қалыптасулары керек. Ол үшін сабақ жоспары өте жақсы және талапқа сай өткізілуі керек. Инновацияның, тәсілдердің, шетелдік озық тәжірибелердің маңызы өте зор. Балабақшадағы тәрбие ең алдымен балаларды қоғамда өмір сүруге үйретуге, айналасындағылармен қарым-қатынас пен қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Сол себепті жаңа технологиялармен қоса, иновациялық әдіс-тәсілдерді де, шетелдік озық тәжірибелерді де пайдалана білгеніміз жөн. Балабақшаларда озық жаңа тәжірибелерді пайдаланудың басты мақсаты: шетелдік озық тәжірибе элементтерін пайдалана отырып, білікті, білімді құзретті тұлға тәрбиелеп шығару болып

табылады. Балабақшадағы тәрбиеде ең алдымен балаларды қоғамда өмір сүруге үйрету, айналасындағы адамдармен қарым-қатынасын қалыптастыруға бағыттау керек. Қазіргі тағда балаларға тек теориялық білім беру жеткіліксіз болып табылады. Балалармен жұмыс жасау барысында әр түрлі озық тәжірибелерді пайдалану ұсынылады. Қандайда бір ақпаратты ұсыну барысында немес балаға тың бір дүниені түсіндіру барысында, түсіндіріп жатқан ақпаратты бала жеңл әрі қабылдау үшін жаңа озық тәжірибе жұмыстарын пайдаланған жөн. Озық тәжірибені қолдану арқылы сіздің берген ақпаратыңыз аз уақытты және бала жадында мәңгілікке сақталатын болады. Бұл жерде сіз өз уақытыңызды үнемдеп қана қоймай бәсекеге қабілетті зейінді баланы тәрбиелеп жатқаныңыздың бір айғағы болып табылады. Әр түрлі озық тәжірибелерді қолданы баланың ынта жігерін арттырады және білім сапасын көтереді. Қазіргі таңда озық тәжірибелер өте көп. Соның бірі және бірегейі деп: «Зайцев технологиясын», «Ойын технологиясын», «Монтессори таяқшалары» және тағыда басқа көптеген технологичларды атап өтсек болады. Бұл озық тәжірибелерді ортаңғы, ересек, және мектеп алды даярлық топтарында қолданған өте тейімді болып табылады. Тәжірибелік орта балада сәттілік сезімін, іс-әрекетінің тейімділігін оның негізінде жағымды имидж, жағымды әлеуметтік ортаның қалыптасуында зор әсерін тейгізетін болады. Егерде біз мектепке дейінгі ұйымда озық тәжірибелерді тиімді пайдаланатын болсақ, балаларды білімі мен тәрбие деңгейі жоғарлай түседі.

Бала өзінің әлем жайлы жеке түсінігін қалыптастыру құқығы мен мүмкіндігі бар оқуға белсенді қатысушы ретінде қабылдануы тиіс. Тәрбиелеу мен дамыту ерте балалық шақтан басталады, бұл ғылыми тұжырымдармен дәлелденген. Балаларды тәрбиелеуде отбасындағы жайлы жағдай, ата-аналардың моральдық қасиеттері зор маңызға ие. Сондықтан балаларды дамыту мен тәрбиелеу үшін отбасы мен мектепке дейінгі ұйымның күш-жігерін біріктіру қажет. Заманауи әлемдік үрдістер педагогтердің әр баланың толыққанды дамуы үшін жағдай жасауға баса назар аударатынын көрсетеді, яғни баланы дамыту, тәрбиелеу мен оқыту процестеріне жеке тәсілді қалыптастыруға бағытталған бағдарламаларға басымдық беру қажет. Мектепке дейінгі ұйымдардың қызметін әдістемелік қолдау. Мектепке дейінгі білім беру сапасының деңгейі жоғары елдерде саладағы ағымдағы проблемаларды қадағалауға және тиісті ұсынымдар әзірлеуге мүмкіндік беретін эмпирикалық және қолданбалы зерттеулер тұрақты негізде жүргізіледі, ал педагогтер қызметін өзекті ғылыми деректерге сәйкес құрады, өз әрекеттеріне зерттеу жүргізе отырып, практикаларды, балалардың пікірлерін ескереді және кері байланыс орнатады, зерттеу қызметімен тұрақты түрде айналысады. Бұл үшін педагог шеберлігінің тиісті деңгейі және үнемі даму мен оқуға деген ұмтылыс қажет. Мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеуде жаа технологиялар мен әдіс –тәсілдер өте көп. Сонымен қатар шетелдік тәжірибелерді де оқып танып, оны іс жүзінде қолданып көруіміз керек. Солардың ішінде Америка Құрама Штатын қарастырсақ. АҚШ-та балабақшалар өте көп. Бір ғана АҚШ балабақшаларында озық бірнеше тәжірибелер бар және қолданыста келе жатыр. Әсіресе, олардың тәрбие мен оқыту тәжірибелері де басқаша. Тоқтала кетсек: оқу жоспары. Иә, бұл біздеде бар. Оның ерекшелігі жеке-жеке талданады. Мыс: «Шығармашылық жоспар», «ХайСкоуп жоспары», «LearningGames», «Бенк Стрит жоспары», «РеджиоЭмилия жоспары»,

Негізінде, оқу бағдарламалары - бұл балалар мекемелерінде оқу процесін ұйымдастырудың әртүрлі модельдері. Оқу бағдарламасының тұжырымдамасында сәбилерді тәрбиелеу мен тәрбиелеуге байланысты барлық нәрсе, оның ішінде моральдық-этикалық дамуы, баланың жеке басының эмоционалды қалыптасуы, дамитын орта құру және тиісті құжаттаманы жүргізу бар. Сол құжаттама (есеп беру бөлімі) оқу жоспарының тиімділігінің негізгі дәлелі болып табылады. Оқу жоспары дамушы ортаның сипаттамаларын, білім берудің негізгі идеясы мен міндеттерін, сондай-ақ балалар не үйренуі керек мазмұнын анықтайды. Оқу бағдарламаларын жасауда белгілі бір аймақта тұратын балалардың этникалық және ұлттық ерекшеліктеріне назар аударылады. Оқу бағдарламаларының әр түрі белгілі бір штаттарда таратылады, ал кейбіреулері - бүкіл ел бойынша. Мұндай жүйенің икемділігіне байланысты оның тиімділігі өте жоғар.

«РеджиоЭмилия» тәжірибесі.

Жобаға бағытталған бұл әдіс Италияның шағын қаласында пайда болды және бүкіл әлемде танымал болды. Оны жұмыс үшін негіз ретінде қабылдаған бала күтімі мекемелерінде ынтымақтастық пен сенім атмосферасы ерекше. Оқу процесі баланың қоршаған адамдармен тығыз байланысы ретінде қарастырылады және оның ғылыми-зерттеу қызметіне негізделген. Балаларға тәриешілердің жетекшілігімен жаңалық ашуға және жаңа дағдыларды игеруге мүмкіндік беріледі. Мұндай бақтардағы үстелдерде немесе кілемшелерде дәстүрлі сабақтар өткізілмейді.

Балабақшаға белгілі бір патенттелген әдіс бойынша жұмыс істеу құқығын береді. Егер тәриешілердің жұмысы осы әдістеменің қағидаларына сәйкес келмесе, АҚШ—да мекеме лицензиясынан айырылуы мүмкін екен.

Мұндағы тәрбиешілер фасилитатор ретінде емес, сонымен бірге балалармен жобалар құратын бірлескен авторлар ретінде әрекет етеді. Олардың міндеті - барлық әрекеттегі сәбилердің күш-жігерін жұмсарту және ынталандыру. Жаңа жобалардың идеяларының көпшілігі балалардың өздеріне тиесілі, ал нәтижелері ата-аналар мен әріптестер үшін құжаттандырылып, түсіріледі.

Осылайша, олар ыдысқа дайын білім әкелмейді, бірақ оны алуға көмектесетін құралдарды ұсынады.

Реджио технологиясының артықшылығы :

Әр топта басқаларға кедергі жасамай, өзіңізбен жалғыз қалуға немесе достарыңызбен ойнауға мүмкіндік бар.

Кеңістік бірнеше деңгейдегі аймақтар мен жазықтықтарға бөлінеді: үйлер; лабиринттер; шкафтар; жәшіктер .

-балаға өзінің білуге құмарлығын көрсетуге мүмкіндік береді;

- кез келген әрекетке шығармашылық көзқарасты;

-сыни ойлауды, өзін-өзі реттеуді,

-топта жұмыс істей білуді,

-басқа біреудің ұстанымын құрметтеуді

Реджио технологиясы ЛорисМалагуцци анықтаған алты ережеге негізделген:

1.баланы құрметтеу және оның көзіне қарау;

2.ережелерді түсіндіру және сұрақ қою;

3. «дұрыс емес» емес деп айтпай, «басқаша...

4. таңдау ұсыну және асықтырмау;

5. кез келген жағдаяттан үйрену;

6. қиялдау оқығаннан да маңыздырақ.

Ережелердің шарттары қандай?

• Баланың көзінен жоғары тұрмау керек. Мектеп жасына дейінгі балалармен оқу кезінде педагог баламен бір деңгейде болуы керек: балалар орындығына немесе еденге отырыңыз, оның көзіне қарап сөйлесіңіз.

• Екіншіден, балаға кез келген әрекеттің ережелері бар екенін айту керек. Бірақ, оларды таратпастан бұрын және бір нәрсе туралы сөйлеспес бұрын, педагог сұрақ қоюы керек: мектеп жасына дейінгі бала бұл туралы не біледі? Егер тәрбиеші өзіне тиесілі ақпаратты жеткізе бастаса, баланың қызығушылығы жоғалады.

• Тәрбиеші баланың әрекетін тоқтатпай: «Жоқ, олай болмайды!» деп айтуы керек. Бұл қашан болуы мүмкін екенін түсіну үшін баламен бірге әрекет ету керек пе? Оны көру мүмкін бе? Сондықтан балалармен қарым-қатынаста басқа терминдерді енгізіңіз: «бұл солай, бірақ бұл басқа», «бұл жақсы емес, жаман емес - бұл жай ғана басқа».

• Бала әрқашан түсінуі керек: үмітсіз жағдайлар жоқ, мәселенің шешімі бар. Бірақ, балаларды таңдауға үйретпес бұрын, оған тәрбиешінің өзі дайын болуы керек. Ең бастысы, мектеп жасына дейінгі баланы таңдауға асықтырмаңыз.

• Мектеп жасына дейінгі балаларды Реджио әдісі арқылы дамытқыңыз келсе, топтың даму ортасынан бастау керек.

Бұл тәсілде қоршаған орта үшінші педагог болып табылады.

Біздің топ мектеп жасына дейінгі балаларға арналған шығармашылық студияларды құрды: Құм орталығы, Дәм мен иіс ательесі, Арт-студия, Дизайн бюросы, Сандық студия, Табиғи материалдар ательесі, Дыбыстар және музыка ательесі, «Кітап ательесі», «Әскери даңқ аллеясы» , «Экспериментаторлар» және т.б.

• РЕДЖИО маңызды бөлігі процесті құжаттау болып табылады. Балалардың ата-аналарының қолдауымен әңгімелесуді, пікірталастарды, балалардың ойлау барысы мен іс-әрекетін фото, видеоға жиі түсіріп отырамыз.

• Сондай-ақ, әр баланың фотосуреттері, суреттері және қолөнер бұйымдары бар жеке мұрағаты бар. Бұл құжаттама атқарылған жұмысты сырттан көруге, не болып жатқанын жақсы түсінуге, нәтиже мен оның құндылығын түсінуге көмектеседі.

Ата-аналарды араласуы.

Педагогке қойылатын талаптар

• Қазіргі уақытта ата-аналар өз ісін тезірек жалғастыру үшін балаларын тәрбиешілерге беріп қана қоймайды. Олар балабақша өміріне қатысады, сабаққа қатысады, бірлескен жобалармен жұмыс істейді, балалармен бірге әртүрлі салада білімдерін кеңейтеді, балабақшаға ықыласпен және ынтамен дайындалады.

• Балалар барлық уақыттарын топта өткізбейді. Достарымен және ұстаздарымен бірге көрмелерге, мұражайларға барады. Абсолютті қалыпты тәжірибе - бұл балалардың ата-аналарының бірінің жұмысына топпен бірлескен экскурсия. Топта олар сөзге араласпайды, үндемейді. Балаларды басқалардың пікірін тыңдауға, диалогқа түсуге, өз позициясын түсіндіруге, бір-бірімен серіктестік орнатуға үйретеді.

• Бір қызығы, жобалар стихиялық және жоспарлы болуы мүмкін. Мысалы, егер бала өзі үшін қызықты әрекет ойлап тапса, оған басқа балаларды іске тарту ұсынылады.

Педагог балалармен қарым-қатынас жасайды, олардың ашылуына көмектеседі, өзін басқалармен салыстырмауға және жалпы талаптарды орындауға тырыспауға үйретеді.

Педагог балалармен қарым-қатынас жасайды, олардың ашылуына көмектеседі, өзін басқалармен салыстырмауға және жалпы талаптарды орындауға тырыспауға үйретеді.

Жетекші ғалымдар мен практиктер жүргізген көптеген психологиялық-педагогикалық зерттеулер нақты мектепке дейінгі жасты зияткерлік, тұлғалық, әлеуметтік, эмоционалдық дамуын стратегиясымен үздіксіз байланысты екендігін және мемлекеттік саясаттың ажырамас бөлігі болып табылатындығын ескере отырып, Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі білім беру жүйесін жаңғырту, дамыту ісіне ерекше көңіл бөлді. Шетелдік озық тәжірибе талабы- балаға білім беруде мақсатқа жету, іс-әрекеттері арқылы ойлау дағдыларын, таным белсенділігін арттырып, баланың жан-жақты дамуына және жаңалықты тез қабылдауына әсер ету. Біздің балабақшамыздың негізгі мақсаты- балаларға сапалы білім, саналы тәрбие беру арқылы, денсаулығы мен физиологиялық дамуын қорғау және нығайту. Сондықтан, заман талабына сай білім мен тәрбие беруде шетелдік озық тәжірибелердің пайдалы тұстарын қолдану, өзіміздің ұлттық болмысымызды жоғалтпай жаңаша жұмыс жүргізу әрбір педагогтың міндеті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Жағашыл педагогтер іс-тәжірибелері – Алматы, 1991.
2. Педагогикалық ізденіс. – Алматы, 1990.
3. Жанпейісова М.М.. ойын технологиясы дамыту құралы ретінде - Алматы, 2006, (3)
4. Әбиев. Ж.Ә., Бабаев С.Б., Құдиярова А.М., Педагогика. Алматы, Дарын, 2004ж, 456 (4)

ӘОЖ 371.132

ҮЛГІЛІК ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ КҮЗГІ ТАБИҒАТ ПЕН ТАНЫСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ

Р.Ж.Шалтаева¹, Р.М.Жанысбаева²

¹п.ғ.к., «Педагогика» кафедрасының доценты

²аға оқытушы

«Bolashaq» академиясы» жеке меншік мекемесі, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қаласы

Біздің әрқайсысымыз-ақ туған табиғаттың ықпалын азды-көпті дәрежеде өз басымыздан өткердік, ол әрі алғашқы нақтылы білімнің бұлағы екенін және бүкіл өмір бойына есімізде қалатын қуанышты әсерлер екенін білеміз. Балалар әрқашан да және барлық жерде табиғатпен қандай да болмасын белгілі бір қарым-қатынаста болады. Жасыл ормандар мен жайылымдар, әдемі гүлдер, көбелетер, қоңыздар, құстар, аңдар, көшпелі бұлттар, жапалақтап жауған қар, бұлақтар, тіпті жазғы жаңбырдан кейінгі шалшықтар-соның бәрі балалардың көңілін аударарды, қуантады, олардың жетілуіне мол азық етеді. Орманда, көгалда, өзеннің немесе көлдің жағасында ойнау, саңырауқұлақтар, жидектер, гүлдер теру, жануарлар мен өсімдіктерді күту және бақылау балаларға шексіз қуаныш әкеледі. Адам бала кезінде шомылған өзенін, ала көбелекті қуалап, гүл терген көкгалын еске алып, өмір бойы есінде сақтайды. Табиғатқа үніле қараудан, балалар ойнайтын орындарға құштарлықтан өз өлкесіне, туған табиғатына. Отанына деген сүйіспеншілігі пайда болып, жетіле түседі, патриоттық сезімге тәрбиеленеді.

Гүлдер мен жемістердің түрі, пішіні, иісі, құстардың сайрауы, бұлақтардың сылдыры, судың шапылы, шөптің сыбдыры, құрғақ жапырақтардың сылдырлауы, қардың аяқ басқан сайын сықырлауы осының бәрі балалардың табиғатты сезінуіне мүмкіндік береді және олардың эстетикалық сезімін, сенсорлық тәрбиесін дамытуға бай материал қызметін атқарады. Балаларды табиғатқа жақындастырмайынша және оны балалар бақшасының оқу-тәрбие жұмысына кеңінен пайдаланбайынша, мектеп жасына дейінгілерді ақыл-ой, эстетикалық, адамгершілік, еңбек және дене

тәрбиесі жағынан жан-жақты жетілдіру міндеттерін шешуге болмайды. Балаларды табиғатпен таныстырудың тәрбиелік-білімдік міндеттері "Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы" сәйкес балаларды табиғатпен таныстыру процесінде өзара тығыз байланысты білімдік және тәрбиелік міндеттер жүзеге асырылады.

Бағдарламаның мазмұны. Балалардың программа бойынша ауа райын (жаңбырдың жаууы, желдің соғуы, күннің сәуле шашуы) байқай білуге үйренуі тиіс, кейбір құбылыстар (мысалы, жаңбыр жауса жерде шалшық су пайда болады) арасындағы байланысты түсінуі керек; ағаштарды шөптерден ажыратып, өсімдіктердің гүлі мен жапырақтарын көрсете білу; тағамға пайдаланылатын овоцтар мен жемістерді (сәбіз, қияр, пияр, шалқан) сыртқы түрі мен дәмінен тани білуі; овоцтардың қайсысын шикілей, қайсысын пісіріп, ал қайсысын шикілей де, піскен күйінде де жеуге болатынын білуі керек. Кіші топтағы балалар, ағаштың жапырақтары жасыл және сары болатынын білуі тиіс. Сары жапырақтар ағаштан үзіліп түседі. Осы топтағы балаларды еңбекке баулиды; олар тәрбиешісімен бірге құстар мен балықтарға жем береді, өсімдіктерді суарып, олардың үлкен жапырақтарын сүртеді, жер учаскелерін жиюға (мысалы күзде түскен жапырақтарды жинайды) көмектеседі.

Ауа райын бақылау. Тәрбиеші тамаша, ашық күндері балалардың назарын ауа райына аударады; күннің жылы және жарқырап тұрғынын айтады. Желді күндердің бірінде сәбилердің екінші тобындағы балаларға зырылдауық береді, балалар онымен ойнап жүріп, желдің қалай соғатынын түсінеді. Жаңбырды серуен жасалмаған жауынды күндері бақылауға болады. Балаларды бір біріне бөгет жасамайтындай етіп терезе алдына орналастырады. Тәрбиеші олармен бірге терезеден қарап, шыныдан сорғалап аққан су жолдарын, жаңбырдан пайда болған шалшық суларды көрсетеді, көшеде сулықпен және қол шатыр ұстап бара жатқан адамдарға балалардың назарын аударады. Тәрбиеші жаңбырдан кейінгі серуен кезінде балалардың назарын шалшық суға аударып, топырақтың дымқыл екенін айтады.

Гүлдері бар үйге топырақтарды гүлзарды қарау. Күз басында тәрбиеші топты балабақшаның гүл клумбасына алып барып, балалардың өсімдік туралы түсініктерін анықтайды, гүлді және жапырақтарды ажырата білуге үйретеді, отырғызылған өсімдіктерге ұқыптылықпен қарауға және оны одан әрі жалғастыруға тәрбиелей бастайды. Тәрбиеші мынандай сұрақ қояды: "Клумбада не өседі?" Гүлдер мен жапырақтарды көрсетіп: "Мынау не?" деп сұрайды: Балаларға жапырақтар мен гүлдерді (қызыл, сары) өздері іздестіріп тауып, көрсетуге үйретеді. Балалар заттарды көріп қана сезінбей, кейбір гүлдерді иіскеп көруі қажет. Қарастырып отырған өсімдіктердің гүлдері әдемі және иісінің жақсы екенін атап айтқан жөн. Балаларға клумбада жүгіріп, гүлдерді таптауға болмайтынын, тек арнаулы жолдармен ғана жүруді ескертеді. Алынған сезімді баянды ету үшін сол күні немесе келесі күні балаларды клумбаға апарып, гүлдер мен жапырақтарды, қызыл да сары гүлдерді, иісі жақсы гүлдерді көрсеткен дұрыс.

Бақшадағы жүйектерді қарап шығудың мақсаты. Балаларға жеміс-жидек туралы түсінік туғызуға (ортанғы топта толықтыру үшін) негізделген. Бұл клумбаларды қарап шыққандағы тәсілмен өткізіледі, алайда мұнда балалардың іс әрекетіне көбірек мүмкіндік беріледі. Тәрбиеші сәбіз, қызылша, пияз шықты бірінен соң бірін жұлып алып, балаларға көрсете отырып: "Мынау не?" деп сұрайды. Бұдан соң белгілі бір овоц өсімдіктерінің бірін жұлып алуды тапсырады. Балалар тамыр жемістердің түсімін жинауға қатыса алады.

Көк өніспен жемістерді ажыратып, аттарын айтуға жаттығу. Бақшаға барып қайтқан соң "Қапшықтағы не екен" деген ойын және балалардың тамаққа пайдалануына қажетті овоцтар мен жемістер бейнеленген қос картиналы ойындар ұйымдастырылады.

Ағаштарды қарап шығу. Балаларда ағаш туралы түсінік туғызу және оны кеңейту (екінші топта) үшін олардың ағаштарды қарап шығуы қажет. Тәрбиеші балабақша учаскесінен жасыл, сары және қызыл жапырақты таңдап алады. Ол ағаштарды балаларға көрсете жүріп, былай дейді: "Біздің учаскеміздегі ағаш неткен тамаша, оның бұтақтарындағы жапырақтары жап-жасыл. Мынау да әдемі ағаш екен, бірақ оның жапырақтары сары (қызыл) көрінеді". Ағаштарды қарап шыққан соң "Ағаштың жанына тұра қал" деген ойын өткізіледі. Балалар учаскеде жүгіріп жүріп, тәрбиеші белгі бергенде бір ағаштың жанына тұра қалады.

Жапырақтардың түсуін бақылау. Кіші топтағы балалар бір объектіні бірнеше рет қайтадан бақылауы қажет. Ағаштарда екінші рет жапырақтар түсіп жатқан уақытта қарап шыққан жөн. Мұның мәнісі: - кейбір балалар "Жапырақтар қайдан түседі?" деген сұраққа - "Аспаннан" - деп жауап береді. Балалар жапырақтардың түсуін дұрыс түсіну үшін ағаштарды екінші рет қарап шыққанда оларға мынандай сұрақтар беріледі: жапырақтар қайда жатыр? Олардың түсі қандай? Бұдан кейін тәрбиеші бұтақтарды ептеп сілкілеп, былай деп сұрайды: "Жапырақтар қайдан түсіп жатыр? Олар ағаштан қайда түсті?" Бұл сұрақтар балалардың мынандай қорытынды жасауына жәрдемдеседі: "

Сары жапырақтар ағаштан түседі". Дәл осы тұста балалар күзге тән құбылысты сезінеді, бірақ оны сәбилер тобындағы балаларға " жапырақтың түсуі" деген сөзді айтудың уақыты әлі жеткен жоқ.

Жапырақтармен ұйымдастырылатын ойындар. Тәрбиеші жапырақ түскен уақытта серуенде жүріп түстерінің атын (қызыл,сары) ажыратып , көлемін анықтауға (үлкен,кішкентай) жаттықтыру үшін балаларға жапырақтармен ойын өткізеді.

Еңбек дағдыларына тәрбиелеу. Балабақшаның кіші тобындағы табиғат мүйісінде мөңке, тұқы немесе алтын балық салынған аквариум және тез өсіп, ұзақ гүлдейтін, жапырағы қалың бөлме өсімдіктерінің (фикус, бальзамин, қазтамақ) бірнешеуі болуы керек. Балаларды табиғат мүйісін дегілерді бақылауға үйрету және оларды аялай білуі үшін, тәрбиеші " Балықтарды бақылау" деген бақылау жұмысын өткізеді, балаларды қатыстыра отырып, күнделікті өсімдіктерді қарап шығып, су құяды, оны қалай жасайтынын айтып, түсіндіреді. Тәрбиешінің көрсеткен үлгісі балаларға үлкен әсер етеді. Олардың да дәл солай жасағысы келеді, олар жеңіл тапсырмаларды (өсімдіктерге су құю, жапырақтарын сүрту, балықтарға жем беру) ынталана істейді. Тәрбиеші бірдеңені таныстыру үшін балаларды объектіні және оның сапасын бірлесіп қарап шығуға тартады.

Ортаңғы топ. Программаның мазмұны. Балаларға күзгі ауа райының өзіне тән құбылыстарын (күн суытуы жауын-шашын, жел), жапырақтың түсуін бақылай білуді күзде гүлдейтін кейбір гүлдерді (алтын шар, георгина, қырмызы гүл), өздері білетін ағаштардың (үйеңкі, емен, қайың және т. с. с.) жапырақтарын , овоцтармен мен ж емістерді ажыратып, оларды атай білуді; олардың өздеріне тән ерекшеліктерің (түсі, пішіні, дәмі, сыртқы беті) бөліп көрсетіп, овоцтардың, жемістердің сыртқы белгілері мен олардың иісу дәрежесі (қызанақ қызыл болса піскені) арасындағы байланысты анықтай білуді үйрету; балалардың бойында күзгі табиғатқа сүйсіне білуге, оған ұқыптылықпен қарау және еңбек сүйгіштік қабілетін тәрбиелеу.

Ауа райын бақылау. Күнделікті серуен кездерінде балалардың назарын ауа райының қандай күйде екеніне (жылы ма, әлде суық па, желді ме , әлде тымақ па, аспанның түсі қандай ,жауын-шашынды ма, болса қандай жауын - шашын екеніне) аударып отыру керек. Мұнда балалар желдің әрекетін анықтауға мүмкіндік беретін ойынышықтарды (зырылдауық, батпырауық, жел диірмен) пайдаланылады. Мынандай құбылыстар арасындағы кейбір байланыстар анықталады: жаңбыр жауған кезде жер дымқылданып , шалшық пайда болады; күн сәулесі түскенде -шалшық құрғайды. "Бүгін ауа райы қандай?" деп аталатын ойыншықты балалардың ауа райын бақылауға деген қызығушылығын арттыруға және байқағыштығын дамытуда пайдалануға болады. Серуендеп қайтқан соң балалар кезектесіп ойыншықтың тілін бақыланатын ауа райына сәйкес келетін картинаға бұрып қояды. Балаларды тірі табиғаттағы маусымдық құбылыстармен таныстыру, олардың өсімдіктер мен жануарлар жөніндегі түсініктерін байыту жұмыстары күнделікті серуен кезінде, сондай- ақ учаскеге және одан тысқары жерлерге арнайы ұйымдастырылатын мақсатты серуен кезінде де жүргізіледі.

Ағаштарды бақылау. Күзде ағаштардың әдемілігіне балалардың назарын аударып, өздері білетін ағашты (қайыңды , үйеңкіні немесе басқасын) қарап көру , бұл ағаштың жапырақтары жазда қандай түстес болғанын , қазір қандай түске өткенін сұрау керек. Жапырақтардың қайдан және қайда түсетінін , реңкі қандай екенін балалардан сұрау керек. Тәрбиеші әдемі жапырақтарды жинауды, өздері білетін ағаштардың жапырағын тауып, қарап көруді , олардың пішінін (неге ұқсайтынын) анықтуды ұсынады.

Еңбек дағдыларын тәрбиелеу. Еңбек сүйгіштікке тәрбиелеу мақсатында балаларға күн сайын табиғат мүйісіндегі өсімдіктер мен жануарларды күту жөнінде тапсырмалар береді. Мұнда тәрбиеші кішкене балықтарға қанша азық беру керектігін , қандай өсімдіктерді суару қажеттігін , әрі өсімдікке қанша су құю керектігін түсіндіреді. Табиғат мүйісінде (кіші тобында) болған өсімдіктерден басқа, мәңгі гүлдеп тұратын бегония секілді аса күтім талап етпейтін өсімдіктерде болуы мүмкін.

Ересек балалар тобы. Программаның мазмұны. Балалардың өлі табиғаттағы, өсімдіктердің, насекомдардың, құстар мен аңдардың тіршілігіндегі күзгі өзгерістер туралы нақты түсініктерін кеңейту; балаларға бұрыннан таныс кейбір құбылыстар мен ауа райының жағдайы және өсімдіктер мен жануарлар тіршілігі арасындағы байланыстардың реттілігін анықтап, "күз" ұғымындағы түсінікті қорытындылауға бағыттау. Балаларда табиғаттағы әсемдікті байқай білу қабілетті тәрбиеленеді. Еңбек дағдыларын (өз бақшасының түсімін жинау, табиғат мүйісіндегі өсімдіктер мен жануарларды күту жөнінде кезекшілік атқару) қалыптастыру, ауыл шаруашылық еңбегіне қызығушылықты тәрбиелеу ісі жалғастыра береді.

Өлі табиғатпен таныстыру. Күн сайын серуенге шығар алдында немесе серуен кезінде балалар тәрбиешімен бірге ауа райы жағдайын (аспанда күн шығып тұр, бұлт бар, қара бұлтты,

аспанның түсі, желдіме, тымық па, жылы ма, салқын ба, суық па, жауын жауып тұр ма, қар жауып тұр ма) анықтайды. Желдің бар жоғын анықтау үшін балалар ағашты қадағалайды (олардың ұштары теңселе ме), қағаздан немесе матерядан жасалған жалаушаларды, зырылдауықты пайдаланады. Балаларды ауа райына жүргізген бақылаулары негізінде тәрбиешімен бірге серуен кезіндегі өз әрекетін жоспарлауға, оған керекті ойыншықтарды, құрал саймандарды таңдап ала білуге үйретеді.

Өсімдіктерді бақылау. Тәрбиешінің тапсыруы бойынша балалар жапырақ түсе бастаған кезде өздері білетін ағаштардан түскен жапырақтарды жинап, өзара түсі, пігшіні жағынан салыстырады, оларды пайдаланып "Ағашты жапырағына қарап ажырат", "Қоянның тағамы" және тағы басқа ойындар ойнайды. Гүлдер өскен клумбаларды аралап көрген соң тәрбиеші балаларға клумбада қандай өзгеріс болғанын айтып беруді, өздеріне таныс гүлдейтін өсімдіктерді атап, оларды көрсетуді, "Сипаттамасы бойынша ажырата біл" ойынын ойлауды ұсынды.

Құстарды бақылау. Учаскеде қыстап қалатын құстар пайда болған кезде тәрбиеші балаларды қатыстыра отырып, құстарды үнемі қоректендіруді және олардың мінез құлқына бақылау жүргізуді ұйымдастырады: учаскеге ұшып келетін құстарды атайды; құстардың үлкен кішілігіне, қауырсындануына, мінез құлығына, олардың үйіне, бұтақта қалай отыратынына балалардың назар аударады. Ағашқа қонып отырған сары бауыр шымшықтың, насекомдардың жасырынып қалған личинкаларын іздестіру қимылын бақылаған жақсы. Учаскеден тыс жерге серуендеу кезінде шоңайна мен түйеткенге қонып, осы өсімдіктердің тұқымымен қоректенетін шыбықтарды көруге болады.

Балаларды құстардың ұшып кетуімен, қыстап қалатын құстарға қандай қамқорлық жасалатынымен таныстыру үшін картиналар мен диафильмдерді пайдаланып, балалармен әңгіме өткізу керек.

Орманға (паркке немесе скверге) экскурсиялар. Алтын күз кезіндегі жайма шуақ күндердің бірінде балалар жазда барған орманға (паркке немесе скверге) алғашқы күзгі экскурсия жүргізу керек. Бұл оларға өздеріне таныс жерді бақылауға және тәрбиеші қоятын сұрақтардың жәрдемімен ағаштардың қалай өзгергенін анықтауға мүмкіндік береді.

Мектепке даярлық тобы. Программаның мазмұны. Табиғаттағы күзгі құбылыстар туралы нақты білімді анықтай және кеңейте түсу, жазғы құбылыстардан күзгі құбылыстардың айырмашылығын, өлі және тірі табиғаттағы өзгерістердің және олардың өзара байланысының бірізділігін анықтау. Балалардың өздері білетін өсімдіктердің өзіне тән ерекшеліктерін бөліп көрсету және сипаттау, жапырақтары мен жемістеріне қарай отырып, ағаштарды айыра білу ептілігіне жаттығу жүргізу, еңбек дағдыларын, ауыл шаруашылық еңбегіне қызығушылықты тәрбиелеу жалғасытырыл а беруі тиіс.

Өлі табиғатты бақылау. Күнделікті серуен кезінде балалардың табиғаттағы күзгі құбылыстар туралы түсінігі кеңейтіліп, ауа райының өзгеруіне, өсімдіктер мен жануарлар тіршілігінің арасындағы байлаыстарға назар аударылады. Жүргізілетін кез келген серуенді "Бүгін ауа райы қандай?" деген сұрақ қоюдан бастау керек. (Күн шуақ, бұлыңғыр, бұлтты, жел күшті, баяу.) Балалар алдымен тәрбиешімен бірге, одан соң өз бетінше бұл көрсетулерді белгілермен ауа райы календарына салады. Балалар флюгерді пайдаланып желдің бағытын анықтайды; суық түсуіне немесе ауа райының жылына бастауына байланысты термометрдегі сынап бағанасының төмендеуін немесе көтерілуін салыстырады. Балаларды ауа райына жүргізілген бақылаулар негізінде серуен кезінде табиғи материалмен ойындар ойнауға және учаскеде жұмыс істеуге үйрету керек. Күннің қысқарғанын немесе ұзарғанын анықтау үшін жылдың әр түрлі мезгілінде күннің қозғалысын тәулік бойы ауық-ауық белгілі бір орыннан бақылап отыру керек. Осының нәтижесінде балаларды күннің ұзақтығы күннің көзге байқалатын қозғалыспен, күн көтерілу биіктігімен байланысты екендігін түсінуге бағыттау қажет.

Тірі табиғатты бақылау. Ауа райын анықтаған соң балалардың назарын өсімдіктер мен жануарлар тіршілігіндегі мынадай сипатты өзгерістерге аудару керек; ағаштар мен бұталардың жапырақ реңінің өзгеруі; құстардың топ құруы және қайтуы, топырақтағы алғашқы үсік, ауада қалықтап жүрген өрмекші торы, жапырақ түсуі (басатлуы мен аяқталуы), үйеңкі ағашы жемісінің түсуі, қыстап қалатын құстардың көрінуі. Балаардың кейбір құбылыстарды табиғат калентарына түсіруіне болады. Балаларды мынандай құбылыстар арасындағы байланысты анықтауға бағыттаудың зор маңызы бар: жел соқса - жапырақ түсуі күшейеді; суық түсісімен шөптер солып сарғаяды, көбелектер мен қоңыздар көрінбейді, насекомдарды қорек ететін құстар оңтүстікке ұшып кетеді. Балалар қара күз бен қыста үнемі учаскеде құстарға жем беріп, кейін құсты сипаттап, суретін сала білу үшін олардың мінез - қылығын бақылайды. Құстардың қайсысы жемдегішке бірінші болып

ұшып келетін ,торғайлар , сары бауыр шымшықтар, кептерлер және басқа құстар қандай жемді сүйісіне жейтінін балалар байқай білуі керек.

Орманға (паркке немесе скверге) экскурсия. Табиғаттағы күзгі құбылыстарға бақылау жүргізу үшін орманға (паркке немесе скверге) 2-3 экскурсия өткізіледі. Балалардың маусымдық өзгерістерді бақылауын жеңілдету үшін экскурсияны өткізіледі. Балалардың маусымдық өзгерістерді бақылауын жеңілдету үшін экскурсияны белгілі бір жерге жүргізу керек .

Қортындылай келе, табиғат балаларға эстетикалық тәрбие берудің негізгі құралдардың бірі болып табылады. Табиғат сұлулығы, тіпті, ең кішкентай балалардың өзін де бей-жай қалдырмайды. Оларды табиғатпен таныстыра отырып, орманның шуылына, бұтақтардың сылдыры мен құстардың сайрауына, жапырақтардың пішіні мен түсіне, гүлдердің иісіне, жануарлардың қимылына т.б. көңілін аудару керек. Балалар өсімдіктің бәрін сезінуді үйренуі, сөйтіп, сол арқылы өзінің алдағы өмірінде дүниенің бүкіл сұлулығын және алуан түрлілігін қабылдай білуі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы 2022.ж.

2.Р.Ж.Шалтаева, А.И.Балабаева, Р.М.Жанысбаева.«Мектеп жасына дейінгі балаларды қоршаған ортамен таныстыру теориясы мен әдістемесі» Оқу құралы.-Қарағанды «Болашақ-Баспа» РББ,2020ж.-260бет.

УДК 373

ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Шеянова К.А.

КГУ «Специальный ясли-сад «Бобек» отдела образования Абайского района управления образования Карагандинской области, г. Караганда, Казахстан

Дошкольное образование, являющееся важнейшим этапом в системе образования, играет критическую роль в формировании основ когнитивного, эмоционального и социального развития ребенка. В условиях стремительных изменений в социуме, технологиях и образовательных практиках, актуальность исследования тенденций и перспектив дошкольного образования возрастает. Дошкольный период жизни ребенка является ключевым для успешного старта в школьной и дальнейшей образовательной жизни [1].

Современное дошкольное образование сталкивается с новыми вызовами и возможностями. Растущее осознание значения раннего детского развития способствует усилению внимания к инновационным методам и подходам, направленным на оптимизацию образовательного процесса [2]. В последние годы наблюдается значительный интерес к индивидуализированному обучению, которое предполагает адаптацию образовательных методик под уникальные потребности и интересы каждого ребенка.

В нынешнем образовательном процессе существует ряд проблем, требующих внимания и решения. Актуальность этих проблем обусловлена прежде всего тем, что они могут оказывать значительное влияние на качество и эффективность обучения. Исследование данных проблем позволяет выявить их причины, оценить последствия и разработать эффективные стратегии для их преодоления, что является необходимым для улучшения образовательных практик и обеспечения успешного развития обучающихся.

Дошкольное образование занимает центральное место в развитии ребенка, и в последнее время наблюдаются значительные изменения в этой области, обусловленные глобальными и внутренними факторами. Современные дошкольные учреждения активно внедряют инновационные технологии (интерактивные доски и образовательные приложения и др.). Подобные инструменты создают увлекательную и разнообразную образовательную среду, способствуя раннему развитию цифровой грамотности и учитывая индивидуальные потребности детей [3].

Помимо технологических нововведений, наблюдается усиление акцента на эмоциональном и социальном развитии детей. Исследования подтверждают, что эмоциональная устойчивость и социальные навыки критически важны для общего развития ребенка. В связи с этим образовательные учреждения внедряют программы, направленные на развитие эмоционального интеллекта и навыков взаимодействия, что способствует осознанию и адекватному выражению эмоций и построению конструктивных отношений.

Индивидуальный подход к обучению также становится приоритетом. Дифференцированные методы обучения учитывают уникальные особенности и потребности каждого ребенка. Инклюзивное образование, позволяющее детям с особыми потребностями учиться вместе с детьми без ограничений, содействует формированию толерантности и уважения к различиям, создавая поддерживающую образовательную среду.

Междисциплинарные подходы в обучении, интегрирующие элементы различных областей знаний, приобретают популярность. Программы, которые объединяют искусство, науку и математику, способствуют развитию комплексных когнитивных и творческих навыков, создавая более глубокое понимание окружающего мира и развивая критическое мышление.

Важность взаимодействия между дошкольными учреждениями и семьями также возрастает. Активное участие родителей в образовательном процессе положительно влияет на результаты обучения и развитие детей. Образовательные учреждения стремятся наладить открытый диалог с родителями и предоставлять им ресурсы и поддержку. Сотрудничество с местными сообществами дополнительно укрепляет образовательную среду [4].

Перспективы дошкольного образования в будущем будут определяться несколькими ключевыми направлениями. Прежде всего, ожидается дальнейшее внедрение передовых технологий, таких как искусственный интеллект и виртуальная реальность. Эти инновации откроют новые горизонты для интерактивного и персонализированного обучения, позволяя адаптировать образовательные материалы под уникальные потребности каждого ребенка и предлагая новые форматы взаимодействия, которые сделают процесс обучения более увлекательным и эффективным.

Другим важным направлением является развитие инклюзивного образования. В будущем будет усиливаться внимание к детям с особыми образовательными потребностями, с акцентом на создание поддерживающей и равноправной образовательной среды. Специализированные программы и методы обучения будут способствовать уважению к различиям и обеспечению равных возможностей для всех детей, что позволит создать более инклюзивную образовательную среду [5].

Еще одним перспективным направлением является использование нейробиологии и когнитивных наук для совершенствования образовательного процесса. Исследования в области нейропластичности и когнитивного развития позволят разрабатывать образовательные программы, более точно соответствующие индивидуальным особенностям мозга детей. Это может включать создание адаптивных обучающих платформ, которые автоматически подстраиваются под текущий уровень развития ребенка, а также программы, ориентированные на улучшение конкретных когнитивных функций, таких как внимание и память.

Междисциплинарные подходы в обучении в будущем будут продолжать расширяться. Программы, объединяющие науку, технологии, инженерии и искусство, помогут развивать комплексные когнитивные и креативные навыки, что подготовит детей к решению проблем и развитию критического мышления [6]. Эти подходы позволяют создавать более целостное понимание окружающего мира и стимулировать всестороннее развитие ребенка.

Таким образом, будущее дошкольного образования будет характеризоваться внедрением передовых технологий, таких как искусственный интеллект и виртуальная реальность, для создания персонализированных программ. Углубится развитие инклюзивного образования и междисциплинарных подходов, что поможет учитывать индивидуальные особенности детей и развивать их когнитивные навыки. Активное взаимодействие с семьями и акцент на устойчивое развитие также станут важными аспектами. Необычные тенденции, такие как использование дополненной реальности и нейробиологических исследований, будут способствовать созданию инновационных образовательных решений. Эти направления обеспечат более эффективное, поддерживающее и адаптированное образовательное окружение.

Список использованной литературы

1. Брюханова И.А. Педагог дошкольного образования: реалии, тенденции и перспективы развития профессии //Путь в педагогическую науку: проблемы и решения. – 2018. – №. 4. – С. 12-18.
2. Волосовец Т.В. Дошкольное образование в России: проблемы и перспективы развития //Академия Сб. мат. Первой ежег. междунар. науч.-практ. конф." Восп. и обуч. детей млад. возраста". – МОЗАИКА-СИНТЕЗ, 2012. – С. 50.
3. Новикова Г.П. Анализ состояния дошкольного образования на современном этапе: проблемы и перспективы развития //ББК 74.10 И 66. – 2019. – С. 15.
4. Богуславская Т. Н. Развитие отечественного дошкольного образования в первой четверти ххi века: тенденции и перспективы //Современное дошкольное образование: теория и практика. – 2023. – С. 18-24.

5. Жилиева Н.В., Ханова Т.Г., Дорогина А.С. Основные тенденции развития современного дошкольного образования //Проблемы современного педагогического образования. – 2021. – №. 70-1. – С. 139-142.

6. Улзытуева А.И. Региональная научно-практическая конференция «Современное дошкольное образование: тенденции, проблемы перспективы» //Гуманитарный вектор. Серия: Педагогика, психология. – 2008. – №. 2. – С. 112-113.

УДК 37.014.3

ЦЕННОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РАЗВИВАЮЩИХ ИГР ДЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

К.И.Шубакова

Методист КГКП «Учебно-методический центр развития образования Карагандинской области»
Караганда, Казахстан

На третьем заседании Национального курултая «Ада адам- Адалеңбек-Адалтабыс» Президент Республики Казахстан К. Токаев обозначил единое видение развития государства, которое отражается в триаде, образе будущего нашей страны «Справедливый Казахстан- Ответственный гражданин- Прогрессивная нация» [1].

Данные идеи стали основой Программы ««Біртұтастәрбие» (далее – Программа). В программе «Біртұтастәрбие» акцентируется внимание на интеграцию воспитания и обучения, основанных на ценностно- ориентированном подходе [2]. У воспитанников дошкольного возраста необходимо развивать навыки и ценности, необходимые для успешной жизни в современном мире.

Ключевыми ценностями становятся: независимость и патриотизм, единство и солидарность, справедливость и ответственность, закон и порядок, трудолюбие и профессионализм, созидание и новаторство.

Учитывая актуальность ценностно-ориентированного подхода, надо отметить, что в раннем возрасте дети способны к обучению, поэтому они могут приобрести гораздо больше необходимых навыков для дальнейшей жизни.

По мнению Джерома Брунера, человеческое познание может проходить через игровую деятельность [3]. Игра помогает ребенку осваивать правила, расширять кругозор, тренировать внимательность и усидчивость. Особенно важными являются развивающие игры перед обучением, так как они отличаются творческим потенциалом, вариативностью игровых заданий и упражнений, учетом возрастных особенностей детей, многофункциональностью и универсальностью, а также ценностным подходом. В дошкольном возрасте дети учатся не только играть, но и общаться, помогать друг другу, придерживаться правил, что является несомненно ценным (Таблица 1).

Таблица 1- Ценности развивающих игр

Отличительные особенности	Ценность
Творческий потенциал	Развивает творческую инициативность ребенка, раскрепощает воображение.
Вариативность игровых заданий и упражнений	Для проведения игр разрабатываются разнообразное количество заданий и упражнений на достижение целей обучения.
Учет возрастного диапазона	Одна и та же игра может быть интересна детям разных возрастов, так как в ней присутствуют действия, как для детей младшего возраста, так и для детей старшего возраста. Играть можно как во время организованной деятельности, так и дома с родителями в разных формах (индивидуально, в группах, в подгруппе).
Многофункциональность	Одну и ту же игру можно использовать в организованной деятельности для закрепления образа букв, а на другом ее можно вводить для закрепления цифр и т.д.
Универсальность	Игры помогают решать достичь цели обучения и множество других образовательных задач. В ходе игры ребенок осваивает незаметно для

	себя материал, познает новое, тренирует память, ориентируется в деталях, развивает логическое мышление, внимание, память и воображение.
--	---

Развивающая игра имеет также свои побудительные мотивы и способы действия. Развивающие игры активизируют не только память, воображение, мышление, но и способствуют пополнению словарного запаса, обогащению речи детей. В ходе развивающих игр осваиваются также конкретные знания и навыки. Кроме того, осваивая смысл игр, дети учатся познавать окружающий мир, анализировать свои действия и действия своих сверстников и друзей. В игре ребенок сам стремится научиться чему-то новому.

Цель игры имеет два аспекта: познавательный и воспитательный и формулируется не как передача определенных знаний, умений и навыков, а как развитие способностей ребенка. Как показывает практика, использование любых игр предполагает соблюдение определенного порядка проведения игры (Таблица 2).

Таблица 2 - Порядок проведения развивающей игры

Этап	Действия педагога	Действия ребенка
Подготовительный	Формулирует цели игры. Выявляет критерий результативности игры. Определяет временные ограничения. Подбирает необходимый материал. Выявляет потребности детей. Продумывает и дает инструкцию к играм.	Внимательность. Демонстрирует готовность к игре. Знакомится с игровым материалом. Запоминает инструкцию.
Практический	Организует процесс игры. Наблюдает, контролирует. Оказывает поддержку при необходимости. Корректирует действия детей.	Игровые действия ребенка (индивидуально, в парах, в группах).
Аналитический	Анализирует достижения целей игры по критериям. Организует обсуждение. Предоставляет обратную связь. Подводит итоги.	Рефлексирует игровую деятельность. Реагирует на обратную связь.
Педагогические условия: В процессе игры должно происходить взаимодействие с детьми на принципах гуманизма, учета возрастных и индивидуальных особенностей детей.		
Результат: Детимогут нас удивить и познакомить нас со своим миром детства, нужно только услышать «Голос ребёнка». У ребенка есть право и возможность конструировать свое собственное понимание мира разными способами.		

Следует отметить, что важной особенностью игры являются игровые правила, так как выполнение правил требует от ребенка определенных усилий, ограничивают его спонтанную активность. В ходе игры у ребенка формируются элементарные представления об окружающей среде, стремление использовать свой родной язык. Ребенок учится общаться со сверстниками, выражать свои мысли и чувства, проявлять готовность к общению с другими детьми и находить общий язык с ними. Кроме того, он обогащает знания об играх, у него развиваются навыки бережного отношения к игрушкам, картинкам, что, несомненно, является ценным в воспитании.

Ниже предлагаются развивающие игры для детей в возрасте от 5 до 6 лет, направленные на развитие у детей навыков памяти, мышления и воображения через интеграцию ценностей (Таблица 3,4).

Таблица 3 - Картотека игр на развитие памяти

Игра	Цель	Правила игры	Проведение игры
 Не	Нахождение парной картинки по памяти	Находить предмет и номер. Уметь	Подготовить парные картинки (номера) для машинок и гаражей На каждый автомобиль дети получают свой номер, нужно его запомнить для того, чтобы

забуди картинку		доказывать сходство	после игры поставить в свой гараж с таким же номером. Во время игры все номера переворачиваются, забрызгиваются «грязью». Надо найти свой гараж, с тем же номером, как у автомобиля.
Запомни картинку 	Развитие зрительной памяти	Быть внимательным. Не подсказывать.	Предложить детям внимательно посмотреть на картинку в течение 50 секунд, чтобы они постарались запомнить детали, а затем посмотреть на другую и задать вопрос: что изменилось?
Запоминаем вместе 	Увеличение объема знаний	Внимательно слушать друг друга. Не торопить друг друга	Один ребенок называет предмет, а другой повторяет его и добавляет одно слово. Например, 1-й ребенок говорит «красный», 2-й ребенок повторяет «красный» и добавляет слово «желтый», 3-й говорит «красный», «желтый», добавляет «зеленый».
Магазин 	Развитие описательных навыков по памяти	Мама купит игрушку, если ее хорошо описать, а она ее узнает	Подготовить «магазин игрушек». Один ребенок играет роль мамы, а другой ребенка. Ребенку понравилась игрушка. Мама купит игрушку, если он подробно опишет желаемую игрушку.
Опиши животное 	Развитие навыков наблюдения и уметь различать	Называть предмет по признаку и по очереди	Вместе с детьми выбрать одно животное (рисунок, игрушка и т.д.). Затем назвать как можно больше отличительных признаков или особенностей
Рассказываем сказку 	Развитие слуховой памяти	Не выходить за пределы выбранной темы сказки	Педагог готовит перечень тем для сказок. Дети выбирают тему сказки, сочиняют свою сказку

Таблица 4 - Карточка игр на развитие мышления и воображения

Игра	Цель	Правила игры	Проведение
Волшебники 	Развитие визуального мышления	Быть креативным	Педагог готовит листы с изображением геометрических фигур. На их основе дети создают более сложный рисунок. Например: прямоугольник-дверь; круг-помидор; овал-груша и т.д. Игру можно организовать в форме соревнований. В конце оценивается лучший рисунок, победителю вручается приз.

<p>На что это похоже</p> 	<p>Развитие воображения на основе схематического изображения предметов</p>	<p>Давать ответы непохожие на ответы других, выражать свое мнение</p>	<p>Педагог готовит 10 карточек с изображением различных фигур. На каждой карточке изображены часть предмета или его вариант. Педагог демонстрирует картинки, дети воображают на что похож этот предмет.</p>
<p>Кем (чем) он был раньше?</p> 	<p>Развитие логического мышления и навыков построения предложений</p>	<p>Быть внимательным и креативным</p>	<p>Педагог проводит в форме игры. Например: задает вопрос «До этого он (она) кем (чем) был(а)? Дети отвечают: «Цыпленок- яйцо, дедушка был ребенком, хлеб-мука» и т.д. После этого дети составляют с этими словами сложные предложения.</p>
<p>9 точек, 4 линии</p> 	<p>Развитие логического и критического мышления</p>	<p>Быть внимательным и находить как можно больше решения</p>	<p>Педагог готовит бумагу, на которой изображены 9 точек, расположенных в виде квадрата. Дети соединяют их 4-мя линиями, не отрывая рук</p>
<p>Съедобное- несъедобное</p>	<p>Развитие логического мышления и умения классифицировать</p>	<p>Быть быстрым и внимательным</p>	<p>Педагог берет мяч, называет предмет и кидает детям. Если предмет съедобный, ребенок ловит мяч, если не съедобный - отбивает</p>
<p>Кто самый высокий?</p>	<p>Развитие навыков наблюдения, сравнения и делать выводы</p>	<p>Быть внимательным и наблюдательным</p>	<p>Педагог дает задание: «На уроке физкультуры дети выстраиваются по росту. Оказалось, что Свекольник выше Морковкина, Репкин ниже Помидорова, а Морковкин выше Помидорова. Кто самый высокий?»</p>

Таким образом, развивающие игры для детей характеризуются тем, что они содержат игровой замысел, материал и правила, которые можно будет использовать в образовательном процессе с детьми дошкольного возраста при развитии физических, социально-эмоциональных и творческих навыков и исследовательской деятельности, коммуникации в рамках организованной деятельности с учетом возрастных и индивидуальных особенностей детей через интеграции ценностей.

Список использованных источников

1. Токаев К. К. «Адаладам – Адалеңбек – Адалтабыс» 15 марта 2024 // [tps://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-ulttyk-kurylytdyn-adal-adam-adal-enbek-adal-tabys-atty-ushinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1525727](https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-ulttyk-kurylytdyn-adal-adam-adal-enbek-adal-tabys-atty-ushinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1525727)
2. Программа воспитания «Біртұтастәрбие» в организациях образования (№ 194 от 30.07.2024).
3. Шубакова К.И. «Картотека развивающих игр для детей дошкольного возраста» / Справочник воспитателя дошкольной организации 07(01)2022

ӘОЖ 373.2:004.032.6

ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛЫҚ ТОБЫНДАҒЫ ТІЛ ДАМУЫ ӘДІСТЕМЕСІ

Н.А. Шынтаева¹, Г.С. Оразбек²

¹п.ғ. магистр, аға оқытушы

²6B01201 – «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандарын даярлау»

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ., Қазақстан

Мемлекет басшысы Қасым - Жомарт Тоқаев «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» атты мақаласында «XXI ғасыр-білім мен дағды дәуірі. Әркім өзінің бәсекеге қабілеттілігін үнемі жетілдіріп, жаңа мамандықтарға ие болып, уақыт ағымына үнемі бейімделу арқылы арттыра алады. Білім мен технология, жоғары еңбек өнімділігі елдің дамуына ықпал етеді яғни, өскелең ұрпаққа пайдалы терең білім беру әрқашан да өзекті мәселе екендігін айтты» [1].

Қазақстан Республикасының Білім беру туралы Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде тұлғаны кәсіби қалыптастыру мен жетілдіруге бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді акпараттандыру, білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейтін халықаралық жаһандық коммуникациялық желілерге шығу болып табылады»[2].

Сондықтан да, балабақшаларының ең маңызды міндеті - балаларды білімімен қамтамасыз ету. Баланың жеке басы мен санасының дамуы күшті болатын ерекше құнды және қайталанбайтын кезең. Яғни, мектепке дейінгі мекемеде ұйымдастырылған іс - әрекетте мектепке дайындық тобындағы балалардың сөйлеуін дамытуда интерактивті әдістерді тиімді қолдана білу қажет.

Қазақстанда мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік дамуы мен тәрбие процесінің проблемасын ғалымдар зерттеді:

«Н.Құлжанова, Б.Б.Баймұратова, Ә.С.Әмірова, А.Б.Бақраденова, Р.Қ.Аралбаева, Х.Т. Шерьязданова, Г.М.Касымова, Б.О.Арзанбаева, Ұ.И.Ауталипова, К.К.Метербаевалар зерттесе, ТМД ғалымдарынан: А.И.Комарова, Н.Н.Ханина, Ф.А.Сохина, И.И.Насруллаева, В.Г.Захарченко, Р.М.Рахимова, В.Н.Полосухина, С.Сакиева және т.б. құнды тұжырымдар жасаған» [3].

Интербелсенді әдістерді зерттеген ғалымдар А.Х.Әлімова, А.Б.Айтбаева, Ф.Б.Бөрібекованың еңбектерінде зерттеліп, талдау жасалынған және әдіс - тәсілдерді жан - жақты қарастырған [4].

Интерактивті әдістерді зерттейтін және әдістер мен тәсілдерді жан - жақты қарастыратын ғалымдар: А. Х. Алимova, А. Б. Айтбаева, Ф.Б.Бөрібекованың жұмыстары зерттеліп, талданды.

А.Х.Әлімовапедагогикалық еңбектерінде «мұғалім-дағдыларды ынталандыру, оқушы-дағдыларға ұмтылу, ал оқыту/оқу процесі-дағдыларды үйрету деп жазды» [4].

Қазіргі уақытта мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың сөйлеуін дамыту бойынша әдістемелік жұмыстар жеткіліксіз, балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда жаңа бағыт әдістерін іс жүзінде қолданудың тиімді әдістері мен мүмкіндіктерін жүйелеудің жоқтығы. Мектепке дейінгі мекеменің негізі міндетті болып табылады:баланың жеке дағдыларын талдау. Осы кезеңде тренингтің мақсаты оқу тапсырмаларына негізделген дағдыларды дамыту, оқу және жазу дағдыларын меңгеру, көрнекі сөйлеу коммуникациясын жүзеге асыру, ынтымақтастықты қолдау болып табылады.

5-6 жастағы аралығындағы білім мен оқытудың негізі болып табылатын мектепке дейінгі дайындықтағы балалардың сөйлеуін дамытудың маңызы зор. Сөйлеудің даму сипаты, жүйелері мен балалардағы даму мүмкіндіктері. Л.С.Выготский, А.А.Леонтьева, С.Л.Рубинштейн, Д.Б.Эльконин, П.Я.Гальперин, В.В.Давыдов т.б және басқалардың еңбектерінде қарастырылған. Осы психология мектебінің шәкірті И.Я Лернер «Дамыта оқыту дидактикалық тұрғыдан біртіндеп кеңейетін тұлғаны қалыптастыру аспектілерін қамтиды деген» [5].

Әрине балабақша балаларын дәйекті сөйлеуге үйрету үшін жасына байланысты әртүрлі әдістемелік мәселелерді шешуді білдіреді.

Мектепалды даярдық тобының баланың тілін дамытудың маңызды шарты тәрбиешілердің осы бағытта жұмыс жасаудың тиімді, әдіс - тәсілдер, формаларын таңдау болып табылады.

Интерактивті педагогикалық технологияларды оқу-тәрбие үдерісіне енгізу мектеп жасына дейінгі балалардың жеке тұлғасының интегративті қасиеттерін қалыптастыруға, қоршаған адамдармен қарым-қатынастың сындарлы тәсілдері мен құралдарын меңгеруге бағытталған. Интерактивті оқыту формалары мен оқыту әдістері бүгінде танымал.

Оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың ерекше жүйесі жағдайында интерактивті оқыту білім беру процесіне қатысушылардың (оқыту және оқу) жүйелі өзара әрекеттестігіне негізделген. Ағылшын

тілінен енген «interactiv» сөзі де мынаны білдіреді: «inter» «өзара» дегенді білдіреді, ал «act» «іс-әрекетті жасау», яғни өзара іс-әрекеттің негізі ретінде үйрену т.б. қатынасқа жағдай жасатын әдістер.

Сонымен қатар, «интерактивті дегеніміз біреумен қол ұстасып, онымен араласу, диалог құру. Ал «интерактивті оқыту» арқылы өзара қарым-қатынасқа негізделген оқыту, диалог арқылы оқыту, т.б. деп анықтама берген»[6].

Демек, балабақша балалардың интерактивті оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың нақты нысаны болып табылады, оның мақсаты өзара әрекеттесу үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз ету болып табылады, мұнда әрбір бала өзінің жетістігін сезінеді және белгілі бір интеллектуалды міндеттерді орындау арқылы жоғары нәтижелерге ұмтылады.

Интерактивті оқыту әдістерінің артықшылықтары:

- балалардың қызығушылығын оятады;
- оқу процесіне әркімнің қатысуын кеңейтеді;
- әр тәрбиеленушінің сезіміне көңіл бөледі;
- оқу материалын тиімді меңгеруге бейімделеді;
- кері байланысты жүзеге асырады;
- балалардың пікірімен қарым-қатынас жасайды;
- мінез-құлықты өзгертуге көмектеседі

«Интерактивті оқыту» енгізілген жаңа ұғымдардың бірі. Бұл термин педагогика әлемінде алғаш рет 1990 жылдары пайда болды. Бұл үшін әртүрлі нұсқалар бар. Көптеген ғалымдар бұл терминді өз зерттеулерінде интернеттің дамуымен байланыстырады. Кейбір ғалымдар пассивті оқыту әдісі оқытудың басқа да жаңа әдістерінің пайда болуымен, мысалы, онлайн сабақтар мен қашықтықтан оқыту әдістерімен тығыз байланысты дейді.

Интерактивті оқыту «үдеріске» назар аударады, бірақ балалар қалай және қандай тәсілдермен оқиды. Мұнда балалардың белсенді әрекеті арқылы өз бетінше білім алу, іздену, білім жинау мақсаты қойылады. Бала өмірде әрбір адамға қажетті дағдыларды дамытады.

Әрине, технологияның дамуында мұғалімдердің рөлін түбегейлі өзгерту мүмкін болды, мұғалім тек білім тасымалдаушысы ғана емес, сонымен қатар балалардың шығармашылық жұмысының жетекшісі. Интерактивті әдістерге: топтық жұмыс, кері байланыс – дебат, проблемалық жазу әдістері, презентациялар, рөлдік ойындар, блиц – сұрақ әдісі, кейс – кезеңдері, миға шабуыл, викториналар, шағын зерттеулер, іскерлік ойындар, инсерт әдісі, сауалнама әдісі жатады. , т.б. . тиесілі.

Соның ішінде мектепалды даярлық топта тілін дамытудың интербелсенді әдістеріне тоқталамыз.

Мнемотехника(гр .mnemtik – есте сақтау өнері) – табиғи ассоциациялар құру арқылы есте сақтауды қамтамасыз ететін және жасанды ұғымдар арқылы тиісті ақпаратты есте сақтауды жеңілдететін ережелерге негізделген әдістер жиынтығы. Қазіргі уақытта мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда мнемотехниканы қолдану өзекті болып табылады. Бұл менің тәжірибемде жиі қолданатын әдіс-тәсілдердің бірі, себебі мнемотехниканың көмегімен балалардың есте сақтау қабілеті қалыптасады, сөздік қоры молаяды, тілін жаттықтырады. Ашық дыбыстар шығара бастайды. Мен бұл әдісті алғаш рет санауды үйреніп жүргенімде қолдандым.

Балалардың сөйлеу тілі дамып, сөздік қоры байыды деп айта аламын. Балалар ән, жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтелдерді еш қиналмай, бар ынтасымен айта бастады. Мнемотехника арқылы балалардың сөздік қорын байытып, әңгіме құрастыруға үйретеміз.

Синквейн – рефлексия кезеңінде сыни тұрғыдан ойлауды дамыту әдісі. Синквейн – эмоционалды әсерлер мен сезімдерді, жалпы ойды сипаттау үшін қолданылатын қысқа өлең түрі. Синквейн – белгілі бір жоспар бойынша жазылған бес жолдық тақырыпты сипаттайтын қысқа әдебиет. Француз тілінде «синквейн» сөзі белгілі бір ережелерге сай жазылған бес жолдан тұратын өлеңді білдіреді.

Тізбектеу - балалар тапсырмаларды талқылап, имитацияланған тізбекте өз ұсыныстарын айтатын жұмыс әдісі. Мысалы, болашақ ертегінің барысы сызба немесе шартты белгілерімен берілген кесте бойынша ертегіні құрастырады. Бұл әдісті қолданудың тағы бір тәсілі: бірінші бала объектіні айтады, екіншісі – оның қасиетін, үшіншісі - бірдей қасиеттері бар объектіні айтады. Мысалы, сәбіз тәтті, қантқа тәтті, қант ақ, ақ қар т.б.

Идеялар шеңбері- оқытудың интерактивті әдістері, әр бала немесе әр топ бір тапсырманы орындағанда, мысалы, ертегіні жаңаша құрастырып, оны талқылап, содан кейін ұсыныс немесе идея айтады (ертегіні тағы қалай аяқтауға болады). Бауырсақ тірі қалуы үшін не істеуі керек; бауырсаққа түлкіні жеңуге қалай көмектесуге болады және т.б.

Топтық жұмыс – топтық жұмыс арқылы тиімді жұмыс жасау. Ол үшін тәрбиеші топқа бөлудің қызықты тәсілін қолдану керек. Танымдық тәсіл олардың алдағы жұмысқа деген ықыласын арттырады. Топпен жұмыс істегенде уақытша болсада бастарын біріктіреді. Мысалы: Мектепалды даярлық топ

«Көліктер» тақырыбындағы ұйымдастырылған іс - әрекетте балаларды 3 - топқа бөліп, әртүрлі тапсырмалар беріледі. 1 - топ «Суда жүзетін көліктер», 2 - топқа «Жерде жүретін көліктер», 3 - топ «Ұшатын көліктер».

Ассоциативті гүл – бұл ортақ мәселені шешу үшін балалар бірнеше топқа бірігеді: гүлдің «ортаңғы бөлігі» белгілі бір ұғымның суреті бар тақтаға бекітіледі, мысалы: «ойыншықтар», «гүлдер», «жемістер», «жануарлар». Әр топ осы ұғым төңірегінде жабыстырылған ассоциация сөздерін немесе ассоциациялық суреттерді таңдайды. Жеңімпаз – ең үлкен гүлді жасайтын команда.

Шешім ағашы – бұл бірнеше кезеңдерді қамтитын жұмыс әдісі:

1. Біржақты шешімі жоқ мәселені таңдау, мысалы: «Ағаш бақытты болу үшін не керек?».

2. Тіктөртбұрыш «дің» (бұл мәселені білдіреді), түзулер «бұтақтар» (оны шешу жолдары), ал шеңберлер «жапырақтар» (шешімі болатын диаграмманы қарастырсақ мәселе).

3. Мәселені шешу: Мысалы: көбелек, құс және сол сияқтыларды «шешім ағашына» орналастырып, таңдауын түсіндіреді. Балаларға тартымды болу үшін жапырақтарға гүлдер салады, балалар оған келу үшін жемістермен суреттер жапсырады, құстарды азғыру үшін ұяларды бейнелейді, тиіндерге экспромттық жасайды т.б.

Болжау – бұл балалармен жұмыс істеу әдісі, оның барысында шешімдерін «болжау» ұсынылады. Мысалы: балалар күз айларын атауға шақырып, әр айда не күтетінін айтады. Кейінірек, өзін айлардың бірінің орнында елестетіп, болжамдарын айтады.

Көрсету – балалар командаларға бөлінеді. Әр команда бір сөзді таңдайды және вербалды емес құралдарды қолдана отырып, сол сөзді басқа командаға ұсынады, олар сол сөздің шешімін табу керек.

Жарнама – балаларды екі командаға бөлуге шақыратын белсенді әдісі, олардың әрқайсысы кез келген нысанды таңдап, оған басқалардың назарын аударуға көмектеседі, оның барлық жағымды қасиеттері мен функцияларын атауға тырысады.

Ертегі керісінше – балаларды екі топқа бөліп, негізгі ұғымдарды қарама – қарсы ұғымдармен алмастырып, ертегіні басқаша құрастыруға шақыратын интербелсенді әдіс. Әр командаға тапсырма беріледі: олар өз ертегілерін құрастырады және басқа команданың ертегісін басқаша құрастырады. Мысалы: «Бір шал мен кемпір өмір сүріпті. Ал олардың Майлытабан деген иттері болды. Бір күні ит оларға жай емес, қантты сүйек әкелді. Кемпір оны пісіреді, пісіреді, бірақ сүйек піспейді. Шал оны пісіреді, пісіреді, бірақ сүйек піспейді. Мысық секіріп түсіп, қазанды төңкеріп, сүйекті алып қашып кетті. Шал мен кемпір күледі ал Майлытабан көңілді үреді: Мен сендерге басқа сүйек әкелемін, бірақ қантты емес, қарапайым тез пісетін».

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытуда жоғарыда аталған интербелсенді әдістерінен басқа, жұмыс тәжірибесінде келесі белсенді қолданылады: шығармашылық тапсырмалар, шағын топтардағы жұмыс, оқу ойындары (рөлдік және іскерлік ойындар, имитация – ойындар, жарыс ойындары интеллектуалдық жаттығулар, көрнекі бейне және аудио материалдармен жұмыс, тақырыптық диалогтар, өмірлік жағдайларды талдау және т.б.

Нақтырақ айтсақ, жоғарыда айтылғандай, интерактивті әдістер мектепке дейінгі тәрбиені дамытудың негізгі құралы болып табылады. Инновациялық білім беру жүйесі балабақшадағы іс-әрекетті ұйымдастыруда инновацияның дұрыс және жинақы құрылымына ықпал етеді.

Қорыта айтқанда білім беру саласында оқытудың жаңа инновациялық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Заманауи білім беру саласында біліктілігі мен білімі жоғары, жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істейтін, оқытудың озық технологиялары мен интерактивті әдіс-тәсілдерін тиімді пайдалана алатын тамаша ұстаз болуы шарт. Сондықтан, білімімізді жетілдіріп, интерактивті әдістерді қолдану жолдарын жасай береміз.

Әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «EgemenQazaqstan» газетінде «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» Нұр-Сұлтан, 1 қаңтар 2021.
2. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы. – Астана: Ақорда, 2007.
3. К. Метербаева, А. Исакова Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі. - Астана: Фолиант, 2017.
4. А. Х. Әлімов Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. - Алматы, 2015.
5. Ж. К. Бисембаева Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі. - Қостанай, 2019.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗЫ

Китанова Т.К.

«Батыр» санаторлық бөбекжайы КММ, Қарағанды қ., Қазақстан

Бүгінгі таңда жас ұрпағымызды ата-бабымыздан қалған ұлттық құндылықтарымызбен, салт-дәстүрлерімізбен, мәдени құндылықтарымызбен таныстыруымыз керек. Ұлттық құндылықтар дегеніміз не? Әр ұлттың өзінің ұлттық құндылықтары болады. Бір ұлтты екіншілерінен ерекшелендіріп тұратыны оның: тілі, ертегілері, мақал-мәтелдері және батырлар жырлары, әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі, мәдениеті, өнері, тағамдары, ұлттық қолөнері, тұрмыстық бұйымдары, ұлттық ойындары, т.б. өзгелерге ұқсамайтын қасиеттері. Осылардың бәрі – ұлттық құндылықтарға жатады. Кез-келген ұлттың сипаты бес қағидаға келіп тіреледі. Біріншісі –тілі, екіншісі –діні, үшіншісі-дәстүрі, төртіншісі –тарихы, бесінші - атамекені. Құндылықтар –шынайы ғана болады, ол адамға тәуелді емес, дей тұрғанмен ол ең алдымен адам санасында орын алады. Құндылықтарды сезім арқылы қабылдап, ал сана арқылы түсінуге болады, соның нәтижесінде тұлға құндылықты игереді, өмірде қолданады және соған сай әрекет етеді. Дана халқымызда «Ағаш түзу, әдемі болып өсу үшін оны көшет кезінде баптау керек, ал қисық ағаш болып өскенде оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. «Мәңгілік ел» идеясында өскелең ұрпақ тәрбиесіне баса мән берілген. Ал адамгершілік тұрғыдан құнды қасиеттері бар, рухани бай тұлғаны қалыптастыру сәби кезінен бастау алатыны белгілі. Балабақша қабырғасынан бастап, Отан, ел, жер ұғымының киелігін білу, салт-дәстүр, мәдениетін, тарихын бойына сіңіріп өсіру.

Ендеше бұл тұрғыда отбасы мен педагогтің атқарар рөлі зор. Білім алудың негізгі қағидасы тәлім-тәрбие. Расында, бар күшімізді білімге жіберіп, бала тәрбиесін назардан тыс қалдырсақ, біздің ұрпақ алдындағы үлкен қателігіміз де сол болмақ [1].

«*Бала тәрбиесі-баршаға міндет*» Бүгінгі таңда балаға ұлттық құндылықты дәріптеу, үйрету, санасына сіңіру – отбасынан басталады. «Ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» деген атам қазақ бекер айтпаса керек. Отбасындағы ата-әже, әке –шеше, аға-іні, әпке-қарындас арасындағы сыйластық пен қарым қатынастан бастау алады. Тәрбие жас ұрпаққа бірінші болып берілуі керек. Егер тәрбие жоқ отбасында- еш бір құндылықтың ізі де болмайды. Ата-анадан кейінгі ұлттық құндылықтармен тәрбиелеу ұстаздың қолында екені баршамызға мәлім. Олай болса, ақылды ұрпақ тәрбиелеп, ертеңге сенімді ұрпақ табыс ету де біздің еншімізде десе де болады. Бала бойына ұлттық құндылықтарды сіңіре отырып, адамгершілікке тәрбиелеудің маңызы: ұлттық тәрбиенің мақсаты болашақта ұлттық сана-сезімі жоғары, өз елінің салт-дәстүрін, тарихын, мәдениетін жақсы білетін, сүйегін, ұлттық құндылықтар мен жалпы адамзаттық құндылықтарды ұштастыра білетін ұлтжанды тұлға тәрбиелеу. Ұлттық санасын ояту, өз ұлтының ана тілін, дінін, мәдени мұраларын меңгерту. Бала бойына жанашырлық, сенімділік, шыдамдылық, намысшылдық тәрізді ұлттық мінезді қалыптастыру. Ұлттық тәрбиеміздің негізгі көздері – әдет-ғұрып, салт-дәстүр мен ұлттық әдебиетіміз.

Сонымен бірге отбасы тәрбиесінің ұлттық ерекшеліктері, жеті ата туралы түсінік, туыстық қарым-қатынас атаулары, ата-ана мен перзент алдындағы парыз бен қарыз, ұлттық намыс. Міне, осыларды бала санасына сіңіріп, бойына дарыта білу –ұрпақ тәрбиесіндегі ең басты қағидамыз. Халқымыз қандай да бір білім мен өнегені балаға қолма-қол көрсету, көрсете отырып үйретуді басшылық еткен. Тәрбиелеудің ұлттық үрдісінде баланың қандай да бір ұнасымды қылығын мадақтап отырған. Өйткені, бала қашанда үлкендердің өзіне ыстық ықылас, ізгі ниет көрсеткенін күтеді. Сол үшін де баланы ынталандыру үшін мадақтау арқылы психикасына ықпал етудің үлгісін қалыптастырған. Ынталандыруды баланың жас ерекшелігіне сай ұтымды пайдалана білген [2].

Балалардың ұлттық санасын оятуға, бойындағы мәліметтерін дамытуға байланысты шараларды ұйымдастырғанда ұлттық киім, құнды жәдігерлер туралы үнемі айту, соларға қызықтыру, оны шынайы өмірмен байланыстыру т.б. әрекеттерді жиі қайталап отырған абзал. Бұдан бала ұлттық құндылықтың маңызын түсінеді, қызығады. Бала тілінің дамуы өзін қоршаған ортамен тығыз байланысты. Туғандары, анасы қай тілде сөйлесе, бала да сол тілде алғашқы сөздерін айта бастайды. Бала тілі -бал, олар түрлі пікірлер айту арқылы өз қиялын жеткізеді. Әр Қазақстан азаматы өз ана тілінде еркін сөйлеп, тілін құрметтеп, Отанының мемлекеттік тілін жетік меңгеруі тиіс.

Осы сәтте балаға әр отбасының ата-анасымен ата-әжесі үлгі болуы қажет. Ал мектепке дейінгі ұйымда педагог баланың ойын дамытып, жігерлендіріп, алға жетелеу арқылы талпындырып отыруы керек. Ана тілі рухани тірегіміз екенін сәби көңілдеріне сіңіріп, олардың тіл байлығын дамыту бағытындағы шараларда тіліміздің тазалығын сақтаған жөн. Осы орайда мен де оқыту мен тәрбие ісінде ұлттық сипатымызды айқындайтын халықтық педагогиканы, атап айтсам, ұлттық ойындар мен салт-дәстүрлерімізді үнемі көрсетіп, айтып, қызықтыра білуіміз өте маңызды. Менің алдыма келген әрбір бала жеке тұлға, олардың өз салт-дәстүрі мен мәдениетіне, ұлттық ойынына қызықпайтын бала болмайды. Әрине ол үшін әдіс-тәсілдер мен ойынды баламен бірге ойнау кезінде, бала тәрбие мен дамуында ойынның маңызы зор. Баланы ойната отырып- ұлттық құндылыққа баулуымыз керек. Ұлттық құндылықтарды бойына сіңіруге бірден бір құрал шараларда болсын, пікір-таластар мен сайыстар болсын, спорттық жарыстар, ойындар болсын халықтық педагогикамен, ұлттық тәрбиемен ұштастырып отыру керек деп ойлаймын. Баланы ұлттық қасиеті жоғары, маңызын жоғалтпаған дәстүрдің озық үлгілерімен сусындатып, оның мағынасын ашатын іс-шараларды да өткізіп отырамыз. Мысалы «Қош келдің, Әз-Наурыз!» мерекелік ертеңгілікте педагогтер бүлдіршіндер мен ата-аналарын қатыстыра отырып, салт-дәстүреен көріністер қойып, бір-бірінің өнерін тамашалап, бағалап қана қоймай, дәстүрді жаңғырта түседі. Бұл орайда бала емес, үлкендердің өзі ұмытылып бара жатқан дәстүрімізге сүйсіне орындап, мақтанышпен жеткізеді. Балаларды бір-біріне сұрақ қойдыртып, диалогқа шақыру,ынтымақтастық орта қалыптастыру, олардың келешек білім алуға даярлауға ықпал етеді. Әсіресе мұндай жұмыстарда екеуаралық кері байланыс міндетті түрде болуы шарт.Бұдан бала ұлттық құндылықтың маңызын түсінеді, әрі қызығушылығы артады. Мұндағы мақсатымыз-қазақтың салт-дәстүрлері арқылы балалардың бойына мәдени, рухани-және адамгершілік құндылықтарды дарыту. Халқымыздың ғаасырдан-ғасырға жалғасып келе жатқан мәдени бай мұрамызды бүгінгі ұрпаққа жеткізу. Ата-бабамыздан қалған мол мұрамызды балаларға кішкентайынан бастап үйретсек, келешекте өз елін, өз ұлтын қастерлейтін ел азаматтарын тәрбиелейтініміз айдан анық. «Ел болам десең, бесігіңді түзе»,-дегендей қазақ халқында салт-дәстүр өсіп келе жатқан баланың ой-санасын қалыптастыруға, өзінің ұлт өкілі ретінде өсіп, үлгі-өнеге алуына әсерін тигізеді.Сондықтанда осы бағытта жұмыс жасауды отбасы және балабақша болып қолға алған маңызды.Тәрбие мен білім қатер жүретін дүниелер, тәрбие мен білімді бөліп керауға болмайды. Бұл дүниелер бірін — бірі толықтырып тұратын ажырамас сапа болып саналады. Біздің басты міндетіміз-қазақтың еліне, жеріне,әрбір тау-тасына иелік ете білу сезімін жас ұрпақтың жүрегіне, санасына сіңіру. Қазақта қандай дүние, қандай рухани байлық болса,сонымен мақтана алатын саналы, интеллектуальдық мінез-құлқы қалыптасқан, өз елінің өзге елдермен бәсекеге қабілетті болуын қамтамасыз ететін парасатты да патриотты ұрпақ тәрбиелеу. Мектеп жасына дейінгі кезеңде ойынның бала өмірінде алар маңызы ерекше. Ойындар жалпы ойлау процесінің икемділігіне, зейініне, қабылдауына, логикасын, қиял ұшқырлығын қалыптастыруға ықпал етеді. Ұлттық ойындар мен жұмбақ жаңылпаштар және мақал-мәтелдердің бала дамуына қосатын рөлі мен тәрбиелік маңызы ерекше екені белгілі.[3]

Баланың бойына мейірімділік, адамгершілік, әдептілік сынды қасиеттерді сіңіріп, жан-жақты тәрбие беруіміздің де маңызы ерекше болып табылады. Сондықтан балаларға әр күнін ұлттық салт-дәстүр мен мәдениетімен, ұлттық ойындарымен т.б қызығушылықтарын арттыру арқылы жан-жақты дамыған ұрпақ тәрбиелей аламыз. Отан сүйгіштікке баулу олда үлкен маңызға ие. туымызды жықпай, ұлан-байтақ жерімізді қорғайтын патриотты тәрбиелеу біздің міндетіміз болып табылады. Сондықтан да бала тәрбиесі отбасынан бастау алып, мектепке дейінгі мекемеде дағдыландырып қоймай бойына ұлттық құндылықтарды қалыптастыру арқылы елін жерін сүйетін, мықты тұлға тәрбиелейміз.

Әдебиеттер:

- 1,Ш. Сейдалиев, Л.Қоныс, Қ. Бағашар «Әдепті бала-арлы бала» — Алматы. «Алтын сақа» 2021ж.
2. Бағдат Құдияр, Айгерім Аюбек «Отбасындағы 30 сабақ» -Алматы. 2022ж.
3. Білім жаңалықтары №3 Республикалық ақпарат- әдістемелік журнал 2019

ӘОЖ 373.2

ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫНА ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС БЕЛСЕНДІЛІГІНІҢ ӘСЕРІ

Ж.Орынбасарова¹, А.Аюпова²

1030

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының «Ерте жастағы балаларға арналған қимыл-қозғалыс белсенділігі» стандартына сәйкес мектепке дейінгі ұйымдағы ерте жастағы балаларға заттық дамытушы ортаны ұйымдастыру балалардың сөздік қорын дамыту үшін ең алдымен баланның ойын біліп, түрлі әдістер арқылы баланы мәдениетті сөйлеуге дағдыландыруға бағытталған [1].

Сондықтан әр бала мен заттық дамытушы отрада жұмыс жасау қажет. Заттық дамытушы ортада жас буынды еркін сөйлеуге баулу арқылы баланның ойын анық жеткізуге септігін тигізеді. Заттық дамытушы ортада бала еркін, мәдениеті, әдеби, көркем сөйлеуді үйренгенше бала мен жеке жұмыс жасау керек. Балалар бір-бірімен қарым-қатынасқа түсу үшін ойын таптырмас әдіс. Заттық-кеңістіктік дамыту ортасы ерте жастағы баланың ойын іс-әрекетінің дамуына ерекше әсер етеді. Ойын-мектеп жасына дейінгі баланың жетекші қызметі. Ерте жас кезеңдерінде дәл осы ойында балалар тәуелсіз болуға, өз қалауы бойынша құрдастарымен сөйлесуге, білімдері мен дағдыларын жүзеге асыруға және тереңдетуге үлкен мүмкіндік алады.

Қоршаған орта баланың жасына байланысты генетикалық міндеттерді жүзеге асыруға ықпал ете, дамиды. Бұл әсіресе ерте топтар үшін өте маңызды, мұнда баланың қарқынды дамуы "жақын даму аймағына" аса назар аударуды қажет етеді. Ерте жас – бұл нәрестені әртүрлі іс-әрекеттердің қарапайым негіздерімен таныстырудың бастапқы кезеңі. Оның айналасындағыларға деген жеке көзқарасы қалыптаса бастайды. Шығармашылықтың алғышарттары қаланды.

Қоршаған орта баланың сәби және ерте балалық шақтың әр кезеңінде оның мүмкіндіктерін ескере отырып ұйымдастырылуы керек. Заттық-кеңістіктік ортасын үй жағдайында қайталау мүмкін емес, сондықтан баланың мектепке дейінгі мекеме тобында болуы ерекше маңызды.

Дамытушы ортаны ұйымдастыру проблемасын көптеген зерттеушілер әртүрлі тарихи кезеңдерде белгілі бір дәрежеде қарастырды.

Қазіргі теория мен практикада әлдеқайда аз дамыған-мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында, әсіресе ерте даму топтарында заттық-кеңістіктік дамыту ортасын ұйымдастыру мәселесі, бұл әдеби дереккөздерді, педагог-психологтардың және мектепке дейінгі білім беру мамандарының практикалық қызметін талдауы көрсетті.

Р.Б. Стеркин, Н.А. Ветлугин, Г.Н. Пантелеев, Н.А. Реуцкая, В.С. Мухина, В.А. Горянина өз зерттеулерінде баланың жеке басының қалыптасуындағы заттық-кеңістіктік дамыту ортасының ерекше рөлін атап көрсетеді. Алайда, ерте даму топтарындағы даму ортасындағы дамыту мәселесі жеткіліксіз қарастырылған [2].

Соңғы жылдардағы зерттеулер кішкентай бала үшін қарым - қатынастан, білім беру ойындарынан, қоршаған ортаның дамытушы әсерінен тұратын әлеуметтік өмір сүру жағдайларының ерекше маңыздылығын көрсетті – бұл тәрбие мәдениеті деп саналатын барлық нәрсе. Сонымен қатар, интерьердің заманауи интерьері мен дизайны: жабдықтар, жиһаздар, ойыншықтар, балаларға арналған құралдар - заттық-кеңістіктік ортаның қажетті компоненттері ретінде қарастырылады.

Заттық-кеңістіктік дамытушы орта баланың түрлі әрекеттерін қамтамасыз етеді, жеке белсенді әрекетінің негізін қалайды. Дегенмен де, мектеп жасына дейінгі баланың негізгі әрекеті ретінде ойын жетекші рөл атқарады. Ойындар балаларды мектепте оқуға даярлайды, әр адамға қажетті жеке сапалық көрсеткіштердің алғашқы баспалдағы болып табылады. Ойын әрекетін ұйымдастыруда, қарым-қатынас мәдениетін жүйелеуге қажетті баланың шығармашылық қиялын қалыптастыруда заттық-кеңістіктік дамытушы орта ерекше орын алады. Оның мазмұны ойынның сипатына, таңдалуына және рөлдердің бөлінуіне ықпал етеді:

- мектепке дейінгі мекемедегі қимыл-қозғалыс белсенділігі
- мектепке дейінгі білім беру – адамның үздіксіз білім алу жүйесіндегі алғашқы баспалдақ.
- мектепке дейінгі білім берудің сапасы, білім беру қызметтерінің сапасы көптеген шарттармен

қамтамасыз етіледі. Оның ішінде рационалды, мақсатқа бағытталған шарттар заттық дамытушы ортаны мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне сай ұйымдастыруды міндеттейді.

Кішкентай бала үшін қоршаған ортаның маңыздылығын асыра бағалау қиын деп санаймыз. Дәл осы алғашқы жылдары нәрестенің орталық жүйке жүйесінің қарқынды дамуы байқалады. Функционалды түрде дамып келе жатқан ми кішкентай баланың көз алдында пайда болатын әлемді бейнелеуді "үйренеді". Адамның психикасы осылай қалыптасады, өйткені психика - бұл мидың шағылысуы, демек, қоршаған орта, осы кеңістіктегі ересектермен қарым-қатынас және, әрине, табиғат пен қоғам деп аталатын осы таңғажайып шындықты білетін баланың белсенділігі адамның өмірінің алғашқы жылдарында қалыптасуының генетикалық бағдарламасын құрайды.

Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдағы топ бөлмесі балаларды тәрбиелеуде үлкен рөл атқарады. Бала күні бойы осында болады және қоршаған орта оны қуантады, жағымды эмоциялардың оянуына, жақсы талғамға тәрбиелеуге ықпал етеді.

Адам шынайы түрде дамытын жер, ол – адамның ортасы. Баланың даму ортасы – бұл оның өмірлік

кеңістігі. Бұл оның өмірінің мектепке дейінгі мекемеде өтетін жағдайлары. Бұл шарттарды бала тұлғасының құрылысы қаланған іргетасы деп қарастырған жөн.

Дамытушы орта немесе қимыл-қозғалыс белсенділігінің әртүрлі анықтамалары бар. С. Л. Новоселованың әдістемелік ұсыныстарында келесідей анықтамалар берілген:

Қоршаған орта – баланың әртүрлі іс-әрекетін қамтамасыз етудің әлеуметтік және пәндік құралдарының бірлігін болжайды.

Қоршаған орта – балалардың өзіндік шығармашылық қызметін ұйымдастыруға арналған ойындармен, ойыншықтармен, құралдармен, жабдықтармен және материалдармен қаныққан заттық орта жүйесі.

Қоршаған орта – баланың рухани және физикалық дамуының мазмұнын функционалды түрде үлгілеудейтін материалдық объектілер жүйесі [3].

В. А. Ясвиннің зерттеулерінде дамушы білім беру ортасы "білім беру процесінің барлық субъектілерінің өзін-өзі дамыту үшін мүмкіндіктер кешенін қамтамасыз етуге қабілетті" болып табылады.

Қимыл-қозғалыс белсенділігі — педагогикалық үрдісті жүзеге асыруға қажетті уақыт пен кеңістік жағынан жүйелі ұйымдастырылған, қажетті заттармен, ойын құралдарымен жабдықталған эстетикалық, психологиялық-педагогикалық шарттардың жиынтығы. Бұндай ортада бала белсенді танымдық, шығармашылық іс-әрекетке қосылады, қызығушылығы дами түседі, қиялы, ақыл-ой және бейнелік қабілеттері, қарым-қатынас жасау дағдысы дамиды, ең бастысы, үйлесімді тұлға дамуы жүзеге асады.

Заттық-кеңістіктік дамытушы орта – балаға заттар мен ойыншықтарға еркін қолжетімділікті және немен айналысатынын өз бетінше таңдауын, өз идеяларын іске асыру мүмкіндігін қамтамасыз ететін, балалардың бастамасын қолдау үшін жоспарланған әртүрлі материалдары бар ортаның болуы.

Заттық – дамытушылық орта балалардың жасы мен даму деңгейіне және олардың әрекетіне тікелей тәуелділіктен табылады. Топтағы дамытушылық ортаның мақсаты ақпараттандырылуы, сол немесе басқа үдерістің бейнесін жасайды, қоршаған орта мен баланың арасындағы үйлесімді қарым-қатынасты қамтамасыз етеді. Заттық – дамытушылық ортаның барлық компоненттері мазмұны, көлемі, көркемдік шешімі бойынша өзара байланысты. Балабақшаның әртүрлі жас топтарындағы заттық - дамытушылық ортаны ұйымдастыра отырып педагогтар балалардың ойын әрекетін дамытудың кезеңдік ерекшелігін, тәрбиенің жеке тұлғалық – бағытталған моделі қағидасын есте ұстаулары керек.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы заттық – дамытушылық орта белгілі талаптарға жауап береді: бұл бәрінен бұрын баламен тақырыпқа, ойын желісіне, сол немесе басқа ойыншықтарға, ойынның орны мен мерзіміне еркін жету. Балабақша топтарында заттық – дамытушылық ортаны ұйымдастыру кезінде күрделі, көп жоспарлы және жоғары шығармашылық әрекет қажет [4]. Заттық – дамытушы ортаны құру кезінде келесідей қағидаттарды басшылыққа алу қажет:

- ортаның жартылай функционалдығы: заттық - дамытушы орта көптеген мүмкіндіктерді ашып, тәрбиелеу - білім беру үдерісінің барлық құраушыларын қамтамасыз етуі тиіс, осы мағынада көпфункционалды болуы тиіс;

- ортаның жартылай функционалдығымен байланысты оның түрленуі бұл жағдай бойынша бірінші орынға кеңістіктің қандай да бір функциясын шығаруға мүмкіндік беретін өзгеру мүмкіндігі;

- кеңістікті икемді және вариативті қолдану қажет. Орта баланың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналуы тиіс.

- топтың заттық – дамытушы ортасы балалардың жас ерекшеліктерін, оқу кезеңі мен білім беру бағдарламасына байланысты ауысуы тиіс.

Балалардың өз бетімен іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру үшін төмендегілерді болуын қарастыратын дамытушы-заттық ортаны құру қажет.

Баланың қоршаған ортасы оған физикалық, психикалық, эстетикалық, моральдық, яғни жан-жақты даму мен тәрбиені қамтамасыз етуі керек.

"Қоршаған орта" ұғымы кең және тар мағынада әрекет етеді. Кең мағынада, бұл нәрсесте дүниеге келген әлеуметтік әлем, яғни қоғамның әлеуметтік мәдениеті.

Баланың психикалық дамуының басты шарттарының бірі - "оларға қоғамның материалдық және рухани мәдениеті пәндерінде жазылған адамзаттың әлеуметтік-тарихи тәжірибесін беру".

Бала танымында оны қоршап тұрған объектілердің функционалдық мақсатын ашу, сонымен қатар адам әрекетінің әртүрлі түрлері. Сәбиді қоршап тұрған заттар әлемі оған адам әрекетінің әртүрлі түрлерін меңгеру барысында ашылады.

Мысалы, тұрмыстық немесе көркем сипаттағы - сабын жууға қажет, ал сурет салу үшін қарындаш қажет. Сол сияқты бақшада жұмыс істеу үшін күрек пен суарғыш қажет, ал үйді тазалау үшін щетка, шаңсорғыш және т.б. Бұл баланы ерте жастан қоршап тұрған заттар оның танымдық дамуы мен психикалық әрекетіне белгілі бір әсер ететінін білдіреді.

Баланы қоршаған әлем бірте-бірте өзінің ой өрісін кеңейтеді: нәрсесте қозғалыстарды меңгерген сайын, оған ғарышта қозғалу мүмкіндігі туады. Бірақ, тіпті ересек адамның қолында болса да, бала бөлменің

жабық кеңістігінде қозғалады. Ол айналасындағы заттарға үңіліп, олардың қасиеттерін іс жүзінде меңгереді. Оған бәрі керек - ол тұсағаздағы үлгіні тексереді, ересек адамның бетіндегі көздірікті зерттейді, анасының мойнынан моншақтарды сүйреп апарды және т.б. Сәбидің мінез-құлқының келтірілген мысалдары кездейсоқ болған сияқты. Шын мәнінде, оны қоршап тұрғанның бәрі оның психикасын құрайды. Сондықтан да балалардың психикалық дамуында қоршаған ортаны танып-білудің ұйымдастырылған педагогикалық үрдісі маңызды рөл атқарады.

Анализ бен синтездің, салыстырудың және алғашқы жалпылаудың психикалық операциялары объективті шындықтың тәжірибелік дамуымен байланысты. Бұл жағдайда «қоршаған орта» ұғымы өз мағынасының тар мағынасында әрекет етеді, яғни жиһазбен, тұрмыстық заттармен, ойыншықтармен толтырылған, олардың арасында өмір сүретін бала ересек адамның көмегімен қоршаған ортаны игеретін экологиялық кеңістік ретінде әрекет етеді.

Бұл дүниенің бала тәрбиесінің барлық аспектілеріне: психикалық, физикалық, моральдық, эстетикалық тұрғыдан қалыптастырушы әсер етуі таңқаларлық емес, өйткені бала тек заттарды үйреніп, олардың атауларын біліп қана қоймайды, сонымен қатар оның эмоционалдық реакциясын көру маңызды. Ересек адам, ол арқылы нәресте айналасындағы шындықпен қарым-қатынас жасауды үйренеді. Ол бесіктен бастап әдемі ойыншықпен, гүлденген гүлмен, жарқын орамалмен немесе көйлекпен үйлесетін адам дауысының нәзік интонацияларын үйренеді.

Қоршаған орта нәрестеге эмоционалды түрде әсер етеді, демек, эстетикалық және этикалық тәрбие береді деп айтуға болады.

Балалардың физикалық жағдайы көбінесе олардың эмоционалды жайлылығымен анықталады. Сонымен қатар, жиһаздың, нұсқаулықтардың, ойыншықтардың және т.б. бөлшектердің ыңғайлылығы мен жасына сәйкестігі, қоршаған кеңістіктің жеткілікті дамуын қамтамасыз ету, қозғалыстардың негізгі түрлерін бірте-бірте меңгеру және неғұрлым нақтыланған қол әрекеттері - мұның бәрі балалардың денсаулығы мен дер кезінде физикалық дамуының бастапқы негізі. Баланың белсенді қозғалуы үшін дененің басқа функцияларымен салыстырғанда қалыптасуы ұзаққа созылатын тірек-қимыл аппаратының уақытылы жетілуі үшін өте маңызды.

Кішкентай баланың ерекшелігі - ересек адамның ерекше ықпалынсыз оның бұлшықет жүйесі дамымайды. Нәрестені қолына алып, ішімен жатқызып, арқасынан бұрылып, бүйіріндегі бұрылыстарды меңгеруге көмектесетін және т.б. бұлшықет тінінің жетілуі үшін мақсатты қозғалыстар жүйесін «орнататын» ересек адам [5]. Қозғалыс баланың органикалық қажеттілігі болып табылады және ол толығымен қанағаттандырылуы керек. Сондықтан нәресте, ерте және мектепке дейінгі балалық шақтағы қозғалыс ортасын ұйымдастыру маңызды. Егер өмірдің алғашқы жылдарындағы балаларды еске алатын болсақ, онда олар үшін объектілік-кеңістіктік ортаны ұйымдастыру өмірлік қажеттілік болып табылады.

Ерте жастағы балалардың психикалық өмірінің барлық аспектілерімен байланысты танымдық дамуына ерекше назар аудару керек. Кең және тар мағынада қоршаған орта нәрестенің танымдық белсенділігінің қалыптасуына әсер етеді.

Ұлдарға топ бөлмесінің «алыс» кеңістігінің дамуы, ойында зат қозғалтқыштарды көбірек пайдалануға ұмтылу, сонымен қатар бөлменің бір шетінен екінші шетіне еркін қозғалу т.б. Ұлдарға әрқашан көбірек орын қажет. Тәрбиешілер топты өз бетінше құрғандықтан, әйелдер, сұлулық пен жайлылық туралы идеялар. Ал оларға қыздардың қалай және не ойнайтынын елестету ұлдардың орнына өздерін қойғаннан әлдеқайда оңай. Демек, ұл балалардың ойынын шектейтін гендерлік теңсіздік балабақша ортасында әу бастан бар.

Бұл ерекшеліктерді «ер контингенті» басым болатын топты жоспарлау кезінде ескеру қажет. Шаштаразды сыйға тарту және ойын салу үшін қосымша орын бөлу қажет болуы мүмкін. Қуыршақтардың санын азайту керек шығар, бірақ көліктерді көбейту керек деген сияқты.

Қыздар, физиологтар көрсеткендей, негізінен «жақын» кеңістікті басшылыққа алады, сондықтан олар ситуациялық, бағытталған ойын сюжеттеріне көмектесетін жағдайлар жасауы керек. Ауыл балалары үй жануарларына арналған ойыншықтарды қосу арқылы көбірек көріністер көрсетеді; Қала балалары көшеде қала өмірінің көріністерін көрсететін көлік ойыншықтарын ұнатады және т.б.

Сонымен, топтың интерьері балалардың жасы мен жынысына сәйкес жасалуы керек. Егер топта жасы немесе денсаулық жағдайы бойынша дамудың әртүрлі микрокезеңдеріне жататын балалар болса, онда топтың жабдықтары әр жас кіші топтағы балаларға арналған болуы керек.

Бірақ жас топтардағы жиһаздар мен жабдықтарды пайдаланудағы барлық инновациялар «жалпы» принципке бағынуы керек: қауіпсіз және сенімді болу. Жұмыс беттері мен олардың бөліктерінің өлшемдері жас балалар үшін әзірленген мемлекеттік стандарттарға сәйкес болуы және гигиеналық және экологиялық таза болуы керек.

Балабақша тобының практикалық өміріне жоғарыда аталған принциптерді енгізу ең кішкентайлар үшін объектілік-кеңістіктік дамушы ортаны құруды қамтамасыз етеді. Оның ерекшелігі бір баланың ғана емес, бүкіл топтың бір мезгілде қатысуында, мұнда әрбір бала өзін қорғалған ғана емес, жайлы сезінуі керек. Екінші жас тобындағы балалар әлі де құрбыларымен қалай сөйлесуді білмейтінін ескеру керек. Екінші және

үшінші жас тобындағы балалар ғана бірлескен ойындарда серіктес ретінде әрекеттесе бастайды, сондықтан балаларды қоршап тұрған орта 2-3 баладан аспайтын бір уақытта әрекет етуге арналған, сонымен қатар педагог пен баланың бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыру мүмкіндігін ескеру қажет. Күндізгі уақытта педагог әр баламен жеке қарым-қатынас жасауға уақыт табуы керек, олардың ойындары мен іс-әрекеттерінде басты серіктес болады.

Қоршаған ортада жергілікті ойын алаңдарын, бұрыштарды, демалыс орындарын құру, «сахна артында» қарым-қатынас жасау мүмкіндігі болуы керек, бұл тек біріктіруге ғана емес, сонымен қатар кішкентайлардың қарым-қатынас жасауларына мүмкіндік береді.

Олай болса, кішкентай баланың дамуында ерекше рөл атқаратын орта білім беру міндеттеріне сай ұйымдастырылуы керек. заттық-дамытушы, кеңістіктік ортаны құру кезінде әрбір топтың ерекшеліктерін ескеру қажет: жасы, құрамы ұлдар мен қыздардың саны, олардың жеке ерекшеліктері, атап айтқанда - ұтқырлық, темперамент, бейімділік, қызығушылық, тәрбие ерекшеліктері. отбасында; тек осы жағдайда ғана қоршаған орта дамиды, яғни, балада жайлылық, қуаныш, тыныштық, жеткіліктілік сезімін қалыптастыру. Нәресте сенімділік сезіміне ие болады, оған жас дағдылары келеді және онымен бірге кейбір тәуелсіздік пен бастама болады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1 Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы №137 бұйрығы).

2 Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (ҚР ОАМ 03.08.2022ж. №348 бұйрығы).

3 Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспары (ҚР ОАМ 09.09.2022ж. №394 бұйрығы).

4 Аманатиди О.В. Подвижные игры: методическое пособие. – Армавир, 2011. – 69 с.

ӘОЖ 373.2

ОҚУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНІҢ ҚҰНДЫЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Идрисова М.А.

«Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжі» КМҚК, Қарағанды қ., Қазақстан

Қазақстанда білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты елдегі барлық білім беру ұйымдарының құндылықтары мен мақсаттарын анықтай отырып, ұйым жұмысының шеңберін белгілейді. Қазақстан білім беру мазмұнында айқындалған негізгі құндылықтар: қазақстандық патриотизм мен азаматтық жауапкершілік, құрмет, ынтымақтастық, еңбек пен шығармашылық, ашықтық, өмір бойы білім алу. Қазақстанда мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында құндылықтарға негізделген білім берудің маңызы ерекше аталып өтеді.

Қазіргі таңда білім беру жүйесі баланы тұлға ретінде тәрбиелеуге терең назар аударады. Осы бағытта педагогтардың алдына қойылған міндет – бала бойында тұлғалық және адами құндылықтарды қалыптастыру. Бұл мұғалімнен жоғары кәсібилікті талап етеді. Сонымен қатар ата-аналармен ынтымақтастықта жұмыс жасау, ата-ана мен педагогтің бала тәрбиесіне аса жауапкершілікпен қарауы өте маңызды.

Білім мен тәрбие бұл екеуі процестің ажырамас бірлігі, алайда оқыту мен тәрбиелеу әрқашан бір-біріне сәйкес, тепе-теңдікте бола бермейді. Көбінесе белгілі бір нақты әлеуметтік жағдайлар жеке тұлғаны тәрбиелеудегі осы процестердің әрқайсысының маңыздылығын, салмағын күшейтуі немесе, керісінше, әлсіретуі мүмкін. Сонымен, білім беру кеңістігінде – қазіргі қоғам өміріндегі адамдардың оқу – тәрбие іс-әрекетінің таралу аймағында-білім, білік, дағдыларды алу және игеру процесі ерекше мәнге ие болады.

Құндылық көп өлшемді құбылыс. Құндылықтар негізінде құндылық бағдары қалыптасады, адамдардың белгілі бір құндылықтарға деген ерекше әлеуметтік қатынасы, ол санада адамға оның қажеттілігін қанағаттандыру үшін қажет объект түрінде ұсынылады. Құндылық бағдары қатынас ретінде әрқашан тек жеке адамның санасындағы белгілі бір объектінің маңыздылығын, оның адамның іс-әрекетіне қосылуына байланысты пайда болады.

Колледжде құндылыққа негізделген білім және тәрбие беру тәсілінің артықшылықтары мен осы бағыттағы жұмыстар оң нәтижесін беріп жатыр. Ыбырай Алтынсарин мен Мағжан Жұмабаев педагогикасын негізге алып, оқу процесінде әр тақырыптың құндылығын ашып, «Құндылыққа негізделген білім мен тәрбие» жобасы аясында көптеген іс-шаралар өткізілуде.

«Әрбір тәрбиеші баланы ұлт дәстүрімен тәрбиелеуге міндетті» Мағжан Жұмабаевтың нақыл сөзін тірек етіп «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» мамандығындағы білім алушылармен, ата-аналарымен ынтымақтаста «Құнды қоржын» шығармашылық жобасын жоспарлап, осы бағытта оқу-тәрбие іс-шаралары өткізілуде. Бұл жұмыстың өзектілігі – жастардың бойында ұлттық мінез-құлық, биік талғампаздық, білімділік, биік талғам, рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру. Рухани құндылықтардың ұрпақтан-ұрпаққа ауысып, сабақтасуы мәңгілік ел болудың негізгі өзегі. Сондықтан, ұлттық бірегейлікті сақтау жолында дәстүр мен ғұрпымызды, ұлттық санамыз бен адамгершілік қасиеттерімізді жаңғырту керек. Әсіресе, ақпарат пен сан түрлі мәдениет тоғысқан жаһандану заманында ұлттық код пен рухты бекем ұстайтын жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтар. Осы ретте, «Құнды қоржын» арнайы жобасы, білім беру үрдісінде рухани мұрамызды түгендеп, жаңғыртуда өзектілігі жоғары. Ұлтымыздың салт-дәстүрлері ұрпақты өнеге мен білімге, елжандылыққа, ізгілікке, бауырмалдық пен өнегеге шақыруымен құнды. Сондықтан, арнайы жоба аясында отбасылық, рухани-адамгершілік, ұлттық құндылықтарды кеңінен дәріптеп, заман көшіне сай ұлықтап, өскелең ұрпақты тәрбиелеу жолға қойылу керек.

Жобаның мақсаты: оқу-тәрбие үрдісінде білім алушыларға жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтарды дәріптеу.

Міндеттері:

- бәсекеге қабілеттілікті, сын тұрғысынан ойлай алатын маман даярлауда құндылық негізінде білім беру;
- білім алушыларды еңбекқорлыққа жетелей отырып, өз-өзіне баға беру, өзін-өзі тәрбиелеу, өздігінен даму, әлеуметтік жауапкершілік және әлеуметтену дағдыларын қалыптастыру;
- ұлттық тәрбиені сақтай отырып, білім алушыларды патриотизмге, мейірімділікке, сыйластыққа тәрбиелеу;

- оқу-тәрбие процесіне ата-аналармен ынтымақтастық рөлін арттыру.

Жобаның бағыттары:

- Отбасылық құндылық
- Рухани құндылық
- Ұлттық құндылық

Жобаға қатысушылар: «Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту» бөлімінің студенттері, ата-аналар

Жобаның кезеңдері:

1-кезең. Ақпарат жинау: жобаның мақсат-міндеттерін, мәселесін, болжамын, өзектілігін анықтау; күнделікті жаңалықтарды сараптау, білім алушылардың іс-әрекетін бақылау

2-кезең. Ұйымдастыру және тәжірибелік.

№	Жоба аясында өткізілетін іс-шаралар
1	Кітапханаға экскурсия «Кітаптағы сырлы әлем» Мақсаты: қазақ жазушыларының әдеби шығармаларымен танысу, кітап оқу әдетін қалыптастыру, шыңдау.
2	Ата-аналармен сауалнама жүргізу «Отбасы функциялары». Мақсаты: Топ студенттерінің отбасылық жағдайын анықтау
3	Ата-аналар жиналысы «Отбасы құндылығы – ұлты болашағы» Мақсаты: Отбасы құндылықтарын насихаттау
4	Ашық сабақ «Тәрбие әдістерінде АКТ құралдарын қолдану» Мақсаты: АКТ құралдарын тәрбие әдістерінде қолдану жолдарын, құндылығын анықтау, тәжірибеде қолдану.
5	Тренинг «Қарым-қатынасты жақсартайық» Мақсаты: топтағы мәдени қарым-қатынастың құндылығын түсіндіру, өзара жағымды қатынасты арттыру
6	Көрнекі сабақ. Өткізу формасы Workshop-шеберхана «Ұлттық нақыштағы трендтер» Мақсаты: Ұлттық өнімдердің құндылығын арттырып, қазірге таңда трендке шығару жолдарын көрсету
7	Ашық практика «Ертегілер – біздің бақшада» Мақсаты: Ертегілердің құндылығы арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың танымын, шығармашылығын қалыптастыру.
8	Танымдық кеш «Ыбырай Алтынсарин шығармаларының тәрбиелік мәні» (практика)

	Мақсаты: Мектеп жасына дейінгі балаларды мейірімділікке, достыққа, еңбек сүйгіштікке тәрбиелеу
9	Облыстық, республикалық іс-шараларға қатысу
10	Шағын жобалар байқауы «Қазыналы, құндылыққа толы мекенім» Мақсаты: Студенттердің ұлттық, мәдени танымын, шығармашылық, зерттеушілік қабілеттерін шыңдау.
11	«Мектепке дейінгі балалардың ақыл-ой тәрбиесіндегі отбасының ролі» сабақ Мақсаты: мектеп жасына дейінгі балалардың ақыл-ой тәрбиесіндегі отбасының ролін анықтау.
12	«Бұрымды қыз» апталық челленж Мақсаты: бұрым – қыздың көркі, жинақылық пен тазалықтың белгісі екенін насихаттау
13	«Наурыз – жыл басы» тәрбие сағаты Мақсаты: наурыз мейрамының құндылығын, маңызын, ерекшелігін көрсете отырып, ұлттық салт-дәстүрімізді құрметтеуге тәрбиелеу
14	«Мәңгілік ел жадында» 9-мамыр Ұлы жеңіс күніне тәрбие сағаты Мақсаты: Ұлы Отан соғысында болған батыр ата-бабаларымыздың ерлігін дәріптеу.

3-кезең. Іс-тәжірибемен бөлісу. Жоба өнімі: Өткізілген іс-шаралар жинағы

Күтілетін нәтижелер: қазақстандық патриотизм, азаматтық сана-сезім, жалпы және құқықтық мәдениет, шығармашылық қабілеттерін жүзеге асыру, өзін-өзі кәсіби анықтауды қалыптастыру, бос уақытын тиімді қамтамасыз ету.

Осы жоба өз нәтижесін көрсетіп жатыр деп айта аламын. Қарағанды облысында білім беруді дамыту оқу-әдістемелік орталығы КМҚК ұйымдастыруымен Қарағанды жоғары гуманитарлық колледжінде «Құндылыққа негізделген тәрбие мен білім» форумы аясында «Ұлттық нақыштағы трендтер» атты WORKSHOP форматында өткізілген іс-шараға өткізіліп, педагогикалық жобаларды ұсынылды. Білім алушылар өз идеяларын алға тартып «Шоколадты құрт», «Асық формасындағы жент», «Құртты букет» т.б қол өнер бұйымдарын өз қолдарынан дайындап, іс-шара соңында көрермендер дегустация жасады. Яғни, ұлттық тағамды брендтік ас ретінде жасап әрі табиғи пайдасын сақтай отырып ерекше етіп дайындалды. Өтілген іс-шараға оң пікірлер айтылып, облыстық кезеңге жолдама алдық. Қарағанды облысында білім беруді дамыту оқу-әдістемелік орталығының ұйымдастыруымен Теміртау қаласында өткен облыстық «Құндылыққа негізделген тәрбие мен білім» атты форумға осы ұлттық дәмдерімізді көрмеге қоюға мүмкіндік туды. «Қазағым қонақ келсе құдайындай сыйлайтын, келген қонаққа "соңғы асы" болса да алдына қоятын» деген нақыл сөз ойыма оралды. Облыстық форум көрмесінде бәсекелес жақтардың еттен, сүттен жасалатын басқа да мен білмейтін тағамдар, түрлі материалдардан, былғарыдан тігілген заттар мен көздің жауын алатын әшекейлер көпшіліктің назарына ұсынылды. Әр білім беру ұйымдарынан әкелінген ұлттық нақышпен безендірілген, ұлттық бұйымдар бірінен бірі қалмай жайнап, жарқырап тұрды. Өйткені бұл ауқымды іс-шарада әр білім беру ұйымдары өзінің жетістіктерін жан-жақты танытуға күш салуда. Тіпті ерекше қызығушылық білдірген қатысушылар ұлттық киімдерімізді киіп, естелік суретке түсіп жатты.

Мұндай шаралар ұмыт болған кейбір әдет-ғұрып, дәстүрімізді қайта жаңғыртуға, оны насихаттауға зор мүмкіндік береді. Ерекше әсер қалдырған іс-шарадан кейін өз қолымызбен дайындалған ұлттық өнімді халыққа ұсынып, алғысына бөленуге, педагогикалық жобамызды бизнес-идеяға ұштастыруға нақты шешім қабылданды. Қарағанды мемлекеттік Университетінде өткен «Менің арманым» атты байқауға студенттер қатысып, «Үздік бизнес жоба» номинациясымен марапатталды. Қарағанды қаласының 90 жылдығына орай «Қазыналы, құндылыққа толы мекенім» атты шағын жобалар семинары өткізілді.

Мектепке дейінгі бала бойында ұлттық құндылықтарды дарыту мақсатында білім алушылар балалақшадағы іс-тәжірибе барысында «Ертегілер – біздің бақшада» тақырыбында ашық ұйымдастырылған іс-әрекет өткізді. Мақсаты: Ертегілердің құндылығы арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың танымын, шығармашылығын қалыптастыру.

Қазақ ақыны Мағжан Жұмабаев «Жас бала – жас бір шыбық, жас күнде қай түрде иіп тастасаң, есейгенде сол иілгенкүйінде қалмақ» деп тұжырым жасаған екен. Бүгінгі жас ұрпақты бала шақтан, яғни ерте жастан ұлттық құндылықтарға сүйене отырып тәрбиелеу керек. Бүгінгі дұрыс тәрбие алған жастар – болашақ жақсы азаматтар. Сол себептен де Тұңғыш Президентіміз рухани жаңғыру туралы бағдарламалық мақаласында: «Ұлттық салт-дәстүріміз, тіліміз бен музыкамыз, әдебиетіміз, жоралғыларымыз, бір сөзбен айтқанда, ұлттық рухымыз бойымызда мәңгі қалуы тиіс», деп ой қорытады.

Жас ұрпаққа ата-бабамыздан келе жатқан ұлттық тәрбие үлгісін ұғындырып, оларды мәдениетті, адами қасиеті мол, шығармашылық тұлға етіп тәрбиелеу – қазіргі таңдағы өмір талабы және қоғам қажеттілігі.

Әдебиет:

1. Қазақстанда мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы
2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, 2019 жыл
3. Мағжан Жұмабаев «Педагогика» Алматы. 2022 жыл.
4. Ыбырай Алтынсарин «Кел балалар, оқылық» Алматы. 2022 жыл.
5. Егемен Қазақстан. 2021 жыл шілде. <https://egemen.kz/article/282397-tarbie-negizi-%E2%80%93-ulttyq-qundylyqtarda>

ӘОЖ 373.2

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІ

Р.Б.Маженова¹, А.Тлеукабылова²

^{1,2} Академик Е.А.Бөкетов атындағы зерттеу университеті, Қарағанды қ., Қазақстан

Адамның шығармашылық қабілеттерін оның ақыл – ойының маңызды бөлігі және оларды дамыту міндеті-қазіргі адамды тәрбиелеудегі маңызды міндеттердің бірі деп тану керек. Өйткені, адамзат жинақтаған барлық мәдени құндылықтар адамдардың шығармашылық қызметінің нәтижесі болып табылады. Болашақта адамзат қоғамының қаншалықты алға жылжуы өскелең ұрпақтың шығармашылық әлеуетімен анықталады. Зерттеудің өзектілігі адамның шығармашылық әлеуетін дамыту мен іске асыруды ғылыми-психологиялық және технологиялық қамтамасыз етуді әзірлеу қажеттілігімен анықталады. Адамның қабілеттері проблемасының өзектілігі оның барлық уақытта адамдардың үлкен қызығушылығын тудырғандығына байланысты. Психологиялық-педагогикалық ғылымда үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуды зерттеу қажеттілігі жеке тұлғаның шығармашылығын қалыптастыру саласындағы білімнің жеткіліксіздігімен түсіндіріледі және ол тұлғаның өнімді бағытын, даралығын анықтайды, әлеуметтік шығармашылықтың негізгі детерминанты болып табылады және шығармашылық оқыту мен тәрбиелеу психологиясының тұжырымдамалық принциптерін қамтиды. Ақпаратпен, жаңа технологиялармен қаныққан әлемде баланың әлемді ақыл-ойымен және жүрегімен тану, жақсылық пен жамандыққа деген көзқарасын ажырату қабілетін жоғалтпауы, қарым-қатынас қиындықтарын, өзіне деген сенімсіздікті жеңуге байланысты қуанышты білуі өте маңызды. Қазіргі уақытта ойын әдістерін қоса алғанда, мектепке дейінгі мекеменің тәрбие-білім беру жұмысына шығармашылық қабілеттерін, ойлауы мен қиялын дамыту бойынша бағдарламалар әзірленуде және енгізілуде.

Мектеп жасына дейінгі кезең балалардың бойында базалық дағдылар мен өмірлік дағдылардың қалыптасатын сатысы болып табылады. Ол психологиядағы жас ерекшеліктер хронологиясы бойынша 3 – 6 (7) жас аралығын қамтиды [1].

Мектеп жасына дейінгі балалардың зерттеу мәселесі педагогика және психология ғылымдары үшін үнемі өзекті тақырыптардың бірі болып табылады. Себебі, нақты осы жаста баланың мектепте білім алуға деген дайындығы қалыптасып, бойындағы күшті тұстары айқын байқала бастайды. Осы қасиеттердің бірі ретінде мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерінің дамуы ретінде қарастыруға болады.

Шығармашылық – сапалы жаңа материалдық және рухани құндылықтарды немесе объективті жаңасын құрудың нәтижесін жасайтын қызмет процесі [2]. Шығармашылық қызметпен айналысу процесінде мектеп жасындағы балаларда туындауы мүмкін тағы бір қажеттілік – қарым – қатынас қажеттілігі (коммуникативті). Әр түрлі тапсырмаларды орындау барысында балалар шығармалардың мазмұнын талқылайды, әсерлерімен алмасады, бірлескен іс – әрекеттер туралы келіседі және т.б. егер мұғалім балаларды мазмұнды қарым – қатынасқа ынталандырса бұл олардың коммуникативті дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл міндет шығармашылық жұмыстың ұжымдық және топтық формаларын қолдану арқылы жүзеге асырылады [3].

Мектеп жасына дейінгі балалар үшін тағы бір маңызды қажеттілік – өзін – өзі анықтау қажеттілігі. Егер бала өзі ойлаған немесе мұғалім берген тапсырманы жақсы орындаса, онда ол өз құрдастарының арасында өзін сенімді және жайлы сезінеді. Педагог тарапынан нәтижелерді дұрыс

бағалау шартымен баланың өз мүмкіндіктерін барабар өзін-өзі бағалауы қалыптасады. Зерттелетін мәселе тұрғысынан балалардың шығармашылығы мен шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін әр түрлі көркемдік іс – әрекеттің әлеуеті маңызды фактор болып табылады. Мектеп жасына дейінгі балалардың өзін – өзі анықтауының маңыздылығы алдағы уақытта олардың мектепте сәтті білім алуына жағдай жасайды.

Дәстүр бойынша, шығармашылық белгілі бір кезеңдері бар процесс ретінде қарастырылады: дайындық, іздеу және атқарушы, оған қатысты шығармашылық қабілеттердің әртүрлі компоненттері анықталады. Дайындық кезеңі бірінші компонентке сәйкес келеді: бұл интеллектуалды бастама мен белсенділік, ол жаңа проблеманы, ғылымдағы, өнердегі тақырыптарды және т. б. қою қажеттілігін өз бетінше көру қабілеті ретінде анықталады.

Іздеу кезеңі екінші компонентке сәйкес келеді – ойлау операцияларындағы стереотиптерді өзгерту мүмкіндігі, идеяны берудің стандартты емес формаларын, техникалық құралдарды іздеу. Атқарушы кезең үшінші компонентке сәйкес келеді: белсенді Шығармашылық қызметке деген қажеттілікке негізделген өз идеясын белсенді жүзеге асыру мүмкіндігі. Үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық процесін зерттейтін мамандар оның тереңдігі, күші мен ұзақтығы бойынша ересек адамдағы ұқсас процестен айтарлықтай ерекшеленетінін, бірақ сонымен бірге сюжетті таңдаудан бастап, дизайнның пайда болуына дейін белгілі бір кезеңділікпен сипатталатынын атап өтеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық іс – әрекетінде үш негізгі кезең ерекшеленеді, оларға қатысты шығармашылық қатынастардың сапа көрсеткіштерінің үш тобы, іс-қимыл әдістері мен өнімдері анықталады.

Шығармашылық қабілеттерді дамыту жұмысы кезінде ойындарды қолдану барысында ойын мазмұны мен ойынның өнімділігіне сүйену қажет. Мәселен, егер ойын тек қана уақыт өткізу құралы болса – онда балада қосымша негізгі дағдылар төмен деңгейде дамиды. Ал, егер де ойын барысында баланың танымдық қабілеттері белсенді болып, бала бір мәселені шешер болса – бұл баланың қырағылығын, креативтілігін, шығармашылық қырларын дамытады.

Сонымен, мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық дамуы әр түрлі формада ұйымдастырылуы мүмкін. Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық іс – әрекетін дамыту әдістемесінің негізінде мұғалім мен баланың шығармашылық қабілеттерін дамыту және көркемдік құндылықтарды қабылдау, өнімді іс – әрекет, әлеуметтік, табиғи, пәндік ортаға саналы көзқарас бойынша бірлескен іс – әрекеті жатыр. Шығармашылықты дамыту әдістері жалпы болғанымен, әр баланың жеке ерекшелігіне қарай дербес көзқарасқа ие болады. Оның негізінде сұлулыққа эмоционалды қабілеттерді қоса дамыту мақсаты жатыр. Бала әрқашан табиғаттағы, пәндік әлемдегі, өнердегі, адамдардың жақсы сезімдеріне жауап береді. Баланың жеке тәжірибесі, оның талпыныстары, ұмтылыстары, тәжірибелері үлкен маңызға ие [4].

Сондай – ақ, үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттері театрландырылған ойын арқылы көрінеді және дамиды. Театрландырылған ойын-бұл белгілі бір көркем шығарманың рөлдері бойынша ойнау және белгілі бір образдарды білдіру құралдарын (жест – ишара, интонация, мимика, жүріс, қалып) қолдану арқылы ойнау. Бұл ойын балалардың әр түрлі көркемдік іс – әрекеттеріне жүгінуге мүмкіндік береді, өзін әр түрлі шығармашылықпен көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл әрекет баланың жеке басының дамуына ықпал етеді, музыкаға, әдебиетке, театрға тұрақты қызығушылықты қалыптастырады, жаңа бейнелер жасау қабілетін белсендіреді.

Балалар көбінесе ерікті мінез – құлық дағдыларына ие емес, есте сақтау, зейін және сөйлеу қабілеті толыққанды дамып болмайды. Баланы эмоционалды түрде босатудың ортада қысылуды жоюдың, сезім мен көркем қиялды қалыптастырудың ең қысқа жолы – ойын, жазу, қиялдау арқылы өтетін жол. Мұның бәріне театрландырылған ойын ықпал етуі мүмкін. Балалар шығармашылығының ең көп таралған түрі ретінде драматизация ойыны баланың эмоционалды әлеміне әсер етудің орасан зор күшіне ие бола отырып, көркем шығармашылықтың жеке тәжірибелерімен байланысына ие.

Шығармашылық даму әдістері өте алуан түрлі. Олар көптеген жағдайларға байланысты: көркем ақпараттың көлемі мен сапасы, ұйымдастыру формалары мен іс-әрекеттері, баланың жасы. Педагогикалық ғылым мен практика балалардың шығармашылық қабілеттерін, пайымдауларын, бағалауларын, практикалық іс – әрекеттерін қалыптастыруға және дамытуға ықпал ететін бірқатар тиімді әдістерді анықтайды: қабылдауды, бағалауды, талғамның бастапқы көріністерін дамытуға бағытталған сендіру әдісі; жаттығу әдісі, қоршаған ортаны өзгертуге және мінез – құлық мәдениетінің дағдыларын дамытуға арналған практикалық іс – әрекеттердегі жаттығулар; шығармашылық және практикалық әрекеттерді ынталандыратын проблемалық жағдайлар әдісі; эмпатияны ынталандыру әдісі, қоршаған әлемдегі ұсқынсызға әдемі және теріс көзқарасқа эмоционалды оң жауап беру [5].

Мектепке дейінгі балалық шақта ойын және оның әдістемелік әдістері кеңінен қолданылады. Егер мұғалім ойын жағдайларын ұйымдастыра алса, егер көркем материал қызықты түрде ұсынылса, балалар арасында ойын жарыстары пайда болса, бала шығармашылық әрекеттерді сәтті игереді. Ойынның маңызды мәні – бұл балалардың өмірін ұйымдастырудың бір түрі, олардың арасында белгілі бір қатынастар қалыптасады. Табиғаттағы қарапайым ойындар балаларға үлкен қуаныш сыйлайды, сонымен бірге олардың байқағыштығын, қиялын, қиялын дамытады, сұлулықты қабылдауды күшейтеді. Балалардың сапалы білім,білік пен дағдылардың игерілуінің жоғары мәнін көрсетеді.Ойын-балалардың өмірінде оқудың да,еңбектің де орнын алмастырады.Ойын-балаларға өмірде кездескен қиыншылықтарды жеңу жолын үйретіп қана қоймайды,сонымен қатар ұйымдастырушылық қабілетін қалыптастыруға жағдай жасайды.Дұрыс ұйымдастырылған ойын процесі-бұл ойынның мақсатқа бағыттталып,балаларға қызықты ойнауына ықпал жасайды.Бұл кезеңде педагогтың алдында мынадай міндеттер тұрады.Ол балалардың шығармашылық белсенділігін теңдестіру.Бұған ойынның құрамына әртүрлі рөлдерді қосу;әлеуметтік ортадағы әртүрлі өмірлерді,түрлі әдеби шы,армаларды,ертегі-аңыздарды,соныменқатар,ертегідегі және күнделікті өмірдегі кейіпкерлерді қосады.Бала психологиясына ойын іс-әрекетінің ықпалы жастардың болашаққа деген бағыт-бағдары жанұясында,мектепке дейінгі ұйымдарда,қоғамдық кезеңде қалыптасады деп алсақ,барлық қоршаған ортаның әр саласы көзқарасқа тигізетін әсерін,беретінілімі,тәрбиеге деген ықпалы әртүрлі болады.Қазіргі қоғам талаптарына сәйкесінше мектепке дейінгі ұйымдардың барлық буын бүлдіршіндерінің білімін ойын процесінде дамыту,жетілдіру-педагогика ғылымының міндеті болып табылады.Оқу-тәрбие әрекетінде ойын әрекетін қолдану барысында әрбір баланың жеке басының ерекшелігі негізгі алынуы тиіс.Ойын,ұйымдастырылған іс-әрекетте әр баланың ұғымы,сезімі,қабылдауы әр түрлілігімен ерекшеленеді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың психологиясын білу-ойынды дұрыс ұйымдастыруға септігін тиізетіндігі анық. Шығармашылық адам баласына тән ерекше дарын. Шығармашылық ғалымдардың бір тобының зерттеуінше туа бітті дамып, өмір сүру барысында шыңдала түседі. Ал, келесі бір ғалымдар тобының зерттеулеріне сүйенетін болса, шығармашылық кез – келген адамның бойында дами алады, тек оны белгілі бір жағдайлар шеңберінде дамыту қажет.

Адамның қабілеттері мәселесі барлық уақытта зерттеушілердің үлкен қызығушылығын тудырды. Алайда, бұрын қоғамда адамдардың шығармашылығын зерттеуге ерекше қажеттілік болған жоқ. Қазіргі уақытта жағдай түбегейлі өзгерді. Ғылыми – техникалық прогресс дәуіріндегі өмір әртараптандырылып, күрделене түсуде. Ол адамнан шаблондық, әдеттегі әрекеттерді емес, ұтқырлықты, ойлаудың икемділігін, тез бағдарлануды және жаңа жағдайларға бейімделуді, мәселелерді шешуге шығармашылық көзқарасты талап етеді. Сондықтан шығармашылық қабілеттерді дамыту мәселесі қазіргі педагогика ғылымы мен практикасында өте өзекті.

Көптеген Отандық және шетелдік психологтар жеке тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамыту бойынша жұмысты мүмкіндігінше ертерек бастау керек және мектепке дейінгі балалық шақ бұл үшін ең қолайлы кезең деп санайды.

Мектепке дейінгі кезең – тұлғаның қалыптасуының қысқа, бірақ маңызды кезеңі. Осы жылдары бала қоршаған өмір туралы алғашқы білімді алады, ол адамдарға белгілі бір көзқарасты қалыптастыра бастайды, мінез-құлық дағдылары мен әдеттерін дамытады, мінез-құлық дамиды. Мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі іс - әрекеті - бұл баланың рухани және физикалық күштері дамиды ойын: оның зейіні, есте сақтау қабілеті, қиялы, ептілігі және т.б. сонымен қатар, ойын – бұл мектепке дейінгі жастағы әлеуметтік тәжірибені игерудің өзіндік тәсілі.

Шығармашылықты сәтті дамытудың алғашқы қадамы-баланың ерте физикалық дамуы: ерте жүзу, гимнастика, ерте жорғалау және жүру. Содан кейін ерте оқу, санау, әртүрлі құралдар мен материалдармен ерте танысу.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1 Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы № 137 қаулысы. [Электронный ресурс]. – Астана, 2022. - Режим доступа:<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000137>

2 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы. [Электронный ресурс]. – Астана, 2022. - Режим доступа: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_

3 Березина В. Г. Детство творческой личности [Текст] / В. Г. Березина, И. Л. Викентьев, С. Ю. Модестов. – СПб. : издательство Буковского, 1994. -60с.

4 Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей [Текст]/ Д. Б. Богоявленская. - М.: Академия, 2002. -320с.

5 Леонтьев А.Н. Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста [Текст] / А.Н. Леонтьев, А.В. Запорожец; под ред. А.Н. Леонтьева и А.В. Запорожца.-М.:Международный Образовательный и Психологический Колледж, 1995.-144с.

6 Любимова Т.Г. Развиваем творческую активность [Текст] /Т.Г.Любимова.-Чебоксары, 1996.-44с.

7 Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий [Текст] / Б.М.Теплов.-М.:Изд-во АПН РСФСР, 1961.-536с.

8 Выготский Л.Н. Воображение и творчество в дошкольном возрасте/Л.Н.Выготский. – СПб.:Союз, 1997.-92с.

ӘОЖ 378.6

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫСЫ ТҰЛҒАСЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ СФЕРАСЫ

Насенова С.Б.

БҚО әкімдігі білім басқармасы Жәнібек ауданының психологиялық-педагогикалық түзеу кабинетінің басшысы, Қазақстан

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері қазіргі кездегі психологияның өзекті мәселелерінің біріне адам эмоциясын басқару міндеті жатады. Сондықтан адамның жеке басының белсенділігіне, яғни эмоция, ерік, жігер, қызбалық, т.б. психологиялық ерекшеліктеріне зерттеушілер көбірек мән бере бастады.

Эмоциясыз адам өзін-өзі дені сау, қалыпты сезіну мүмкін емес. Біздің әрқайсымызда әр алуан эмоция қалыптасқан. Тіпті бір күннің ішінде көңіл-күй бірде мұңды, бірде шат болып түрліше күйге түседі.

Сонымен бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері дегеніміз не? Ғылыми зерттеулерге сүйенсек, адам эмоциясы - өте күрделі процесс. Психологтар эмоциялық дара ерекшелік пен адам қызметін, реттеудің өзара байланысын зерттеді. Нәтижесінде жағымды эмоциясы басым адамдардың өзіндік реттеуі жоғары деңгейде, керісінше, жағымсыз эмоциясы басым адамдардың өзіндік реттеуі төмен болатыны анықталды [1].

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері ас ішу, тұрғын үй, киім қажеттіліктері, ұйқы қажеттілігі қанағаттандырылған немесе қанағаттандырылмаған жағдайда туады. Олар айнала қоршаған дүниедегі заттар мен құбылыстарға адамның жауап реакциясы кездерінде, сондай-ақ түйсік процестерінде де олардың эмоциялық реңкі ретінде пайда болады. Түрлі иіс, шу, сықырлар белгілі бір түйсіктер туғыза отырып, эмоциялық реңкпен қосарланады және жеке тұлғаның сенсорлық, эмоциялық құрылуының біртұтастығын ашып көрсетеді.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясына оның өмірінің әлеуметтік бейнесі, орындайтын әрекетінің өзгешеліктері өз іздерін қалдырған, соның нәтижесінде эмоциялар сипаты мен көріну формалары өзгерістерге ұшыраған Адам сусынды, асты, киімді оған қажеттілік туған сәтте тарпа бас салмайды, өз қажеттіліктерін орнымен, бар мүмкіндіктерді ескере отырып қанағаттандырады.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері эмоция проблемалары бойынша көптеген зерттеу жұмыстары бар. Оның ішінде біріншіден, Ч.Дарвиннің эволюциялық теориясы, Джемс-Лангенің эмоцияның пайда болуының психоорганикалық тұжырымдамасы, Кеннон-Бард теориясы, П.В.Симоновтың эмоцияның ақпараттық теориясы, П.К.Анохин, С.Л.Рубинштейн және тағы басқалардың жұмысын атап өтуге болады. Бұлардың бәрінде де эмоция ерекшеліктерінің сан-салалары зерттелген [2].

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері туралы оқылған кітап, орындалған жұмыс сізді қуантуы немесе ренжітуі, рақаттандыруы, немесе түңілтуі мүмкін. Шаттану, мұң, үрей, қорқу, массатану, өкіну- міне бұлар түрлі сезімдер мен эмоциялар.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоционалды сферасының қабылдау, түйсік, ой және елестерде сан алуан заттар мен құбылыстар, олардың түрлі сапалары мен қасиеттері, әртүрлі байланыстары мен тәуелділіктері бейнеленсе, эмоция мен сезімдерде адам танып білетін нәрселердің мазмұнына өзінің қатынасын білдіреді.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоционалды сезімдер мен эмоциялар бейнеленетін заттардың ерекшеліктеріне тәуелді. Адам мен қоршаған дүние арасында, мида бейнелене келе сезім затына айналатын, объективтік қатынас қалыптасады.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоция мен сезімдерден, сол сияқты, адамның өз мінез құлқына, қылығына, пікіріне, әрекеттеріне қанағаттану немесе қанағаттанбауы көрініп жатады.

Эмоция және сезім – бұл адамның айналадағы өмір шындығына және өз басына деген өзіндік қарым-қатынасы.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері сезімдер мен эмоциялар адамның таным және іс-әрекетінен тыс болмайды. Олар іс-әрекет процесінде пайда болады және оның жүзеге асуына әсер етіп отырады [3].

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері объективті дүниеде бар заттар мен құбылыстар, орындалатын әрекет, біздің организмінде болып жататын өзгерістер эмоциялар мен сезімдердің қайнар көзі болып табылады.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері эмоцияның реттегіш механизмдері эмоциялық қозуды бәсеңдетеді. Мәселен, сағыныш, торығу, қайғы адамның бүкіл жан-дүниесін күйзелтеді, олар тек психикалық күйініш тудырып қана қоймай, жүйке ауруына да душар етуі мүмкін. Мұндай психикалық күйде болу өте қауіпті және оны белгілі бір мақсатқа бағытталған әрекетпен жойып жіберу көбіне қолдан келмейді. Сол сияқты, адам үшін қатту қуану, шаттану мақсаттану да егер олар бұлшық ет қимылдары, күлкі, сөз арқылы сыртқа шығып, босаңсымаса, қауіпті болады. Эмоция шегіне жеткен кезде оның күші көз жасы бет және тыныс жолдары бұлшық еттерінің жиырылуы тәрізді «залалсыз» процестер арқылы әлсірейді.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері адамгершілік сезімінің принципі мен жалпы негізі – белгілі бір қоғамдық-экономикалық формацияларда қалыптасып отыратын мінез-құлық нормалары. Гуманистік және демократия үстемдік ететін қоғамдағы адамгершілік сезімдер – борыш сезімі, әркімнің өз халқы алдындағы азаматтық қасиеттерін құрмет тұтуы, әрбір адамның даралық-жекелік қасиеттерін сыйлау, үлкенге құрмет, кішіге қамқорлық, отбасындағы өзара сыйластық және әртүрлі ұлтар мен ұлыстардың, этностардың тілдеріне деген жалпы гуманистік қарым-қатынас [4].

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері адамгершілік сезім адамның өткен өміріндегі елестеріне, мақсат-міндеттерін жүзеге асыру мен идеяларына және дүниетанымдық көзқарасы мен қоғамдық іс-әрекет түрлеріне байланысты болып келеді.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері адамның жоғары деңгейдегі сезімдерінің қалыптасып, дамып отыруы ең алдымен өзінің жеке басына деген жауапкершілікті сезінуінде жатыр. Екіншіден, ол отбасындағы тағылым-тәрбиеге, мектеп пен қоғамдық ұйымдардың қамқорлығына орай өрістейді.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері адам көңіл-күйінің көріністері – сезім мен эмоцияны ақыл-ой және сана билейді. Сана – психика дамуының ең жоғары дәрежедегі сатысы. Кез келген психикалық процесті (түйсік, қабылдау, ес, ойлау, қиял т.б.) адам санасының жемісі дейміз. Солай болғандықтан, сезім мен эмоция күйлердің бәрі де сана арқылы раттеліп отырады.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері адам көңіл-күйінің ерекше көріністері стресс және дистресс болып табылады. «Стресс» сөзі ағылшын тілінен аударғанда – зорлану, қысым жасау деген мағынаны білдіреді. Стрестік күй – соңғы 30-35 жыл ішінде ғылым мен техниканың, өнер мен білім тасқындап дамуына орай және экологиялық жағдайдың қолайсыздығына сәйкес адамда пайда болған эмоция мен сезімнің көрініс, дене еңбегі мен ақыл-ой арқылы атқарылатын іс-әрекетінің шиеленісті әр қауыпты жағдайында өте шапшаң және жауапты шешім қабылдау. Мұндай жаттар эмоция тудырады. Адамның осындай стрестік күйдің психологиялық ерекшеліктерін біліп, оған бейімделу қажет. Бұл күй ғарышкер, ұшқыш, түрлі электр, жылу қуаттарын өндіретін станция операторлары мен автокөлік жүргізушілердің қимыл-әрекеттерінде ғана емес, айыпкердің, жазалаушы заң қызметкерлерінің, мекеме, ұжым басшыларының, оқушылардан сынақ-емтихан қабылдаушы ұстаздардың да күнделікті қызметінде жиі кездесіп отырады.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының дамуына эмоционалды сфераның әсері ас ішу, тұрғын үй, киім қажеттіліктері, жыныс қажеттілігі, ұйқы қажеттілігі қанағаттандырылған немесе қанағаттандырылмаған жағдайда туады. Түрлі иіс, шу, сықырлар белгілі бір түйсіктер туғыза отырып, эмоциялық реңкпен қосарланады және жеке адамның сенсорлық, эмоциялық құрылуының біртұтастығын ашып көрсетеді [5].

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері жағымды эмоцияны тәрбиелеуде мұғалімнің, ата-ананың, ересектердің, достардың сөздерінің алатын орын ерекше. Сөз жеке басқа әсер ететін қуатты фактор. Адамдарға сөзбен ықпал етуге қалай үйренуге болады? Оған

арнайы үйретпейді. Психологтардың айтуы бойынша, басқа адамдармен қарым-қатынаста сергектік ықпал таныту қажет. Сол кезде сөздің өзі көмекке келеді.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері үнемі ұқыпты, көтеріңкі көңіл күйде жүреміз бе? Міне осы мәселелер қазіргі мектептің, отбасының назарында болғаны абзал.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері эмоция тәрбиелеудің басты мақсаты. Өйтсе де тәрбие қуаныш сезімін дамытуға ғана ықпал етпеуі тиіс. Балаларды қуана білуге тәрбиелеумен бірге, қайғыруға, ашулануға, жек көруге, айыптауға үйрету керек, өйткені өміріміз сан қырлы. Олар неше түрлі адамдармен кездескенде әртүрлі ситуацияларға ұшырайды. Мұның өзі эмоцияның мазмұнды, мәнді шағын, атап айтсақ, адамгершілік сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Балаларды әртүрлі сезім сырларына үйретуді еңбекке дұрыс көзқарас тәрбиелеуден бастауымыз қажет. Еңбек, еңбек қызметі – баланы тәрбиелеудің басты құралы.

Ол сонда ғана қуанып қана қоймай, сол қуанышты өз күшімен жасауға тырысады. Еңбек арқылы тіршілікке көзқарасы қалыптасып, жоғары адамгершілік сезімге ие болады. Адам өзіне өзі сын көзбен қарауды үйрену керек. Содан кейін керексіз, жағымсыз эмоцияны болдырмау жолдарын қарастыру қажет. Кейбір жағдайда жағымсыз эмоцияларды әртүрлі дәлелдер келтіріп, ақтауға тырысушылық байқалады. Бұл дұрыс емес. Себебі, жағымсыз эмоциялар сол адамның өзінің денсаулығына, жұмыс қабілетіне, айналасындағыларға кері әсер етеді. Ең бастысы, жағымды эмоциялардың қажеттілігін түсініп, әркім өзінің мінез-құлқын түсініп, әрекетін бақылауды үйрену керек.

Қызыққан адам нені сезінеді?

Қызығушылық, қозушылық - бұл бір нәрсеге таң қалу, білу сезімі. Жеке адамда қызығушылық эмоциясын сезген кезде оларды бір затты зерттеуге өзінің тәжірибесін жаңа ақпараттар арқылы кеңейтуге және же басқа жаңа адамға тақалу тілектері пайда болады. Бұндай қызығушылық пен қозушылық кезінде адам өзін жаңа туғандай сезінеді. Осы сезім танымдық және іс әрекеттік белсенділіктегі байланысты қалыптастырады. Осы уақытта адам өзінің өмір сүріп іс әрекет жасайтынын сезінеді.

1. Қызығушылық-қозушылықтың мағынасы. Жеке адамның дамуында және адамдық қарым-қатынаста қызығушылық қозушылықтың мағынасын анықтау қиындыққа соғады. Бұл жағдайда эволюциялық биологиялық және психологиялық ортада қарастырады.

Эволюциялық мағына. Адамның эволюциясында қызығушылық негізгі рольде ойнаған. Бірақ бұған нақты дәлелді көрсету қиын. Адамдарда үлкен қызығушылық болғандықтан бірімен-бірі қарым-қатынас жасайды. Адамдар ең қиын объект, сондықтан қызығушылық қиын қозады. Адамдар үнемі өзгеріп отырады. Қызығушылықта үнемі өзгеріп отырады. Сондықтан баларға ойын ойнатса, олардың қызығушылықтарын оятып, бірлікке шақырады.

2. Қызығушылықтың биологиялық мағынасы.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері бұл аспектіте қызығушылық нағыз қайнар көзі болуы мүмкін. Кей кезде адам соншалықты сырқаттанса, оның тамаққа қызығушылығы жойылады. Тамаққа қажеттілікті ояту үшін кез келген іс әрекетке қызығушылығын оятуға, жалпы өмірге қызығушылығын оятуға ықпал жасау керек. Сондықтан Томкин физиологиялық қызығушылық деңгейі физиологиялық функцияларды арттыру үшін қажет.

3. Қызығушылықтың психологиялық мағынасы.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері психологиялық мағынасының негізгісі – ол эксперименттік зерттеу жұмыстарымен ерекшеленеді. Егер де адам бір қалыпты дүниеде өмір сүрсе, онда эмоцияның қажеті керек емес еді, қызығушылық бізді өмірдегі заттарды зерттеуге ықпал жасап тұрады. Себебі, біз өзімізге қажетті болуы мүмкін дейміз. Томкинстің байқауынша, қызығушылық болмаса қайғы мен қорқыныш тежеп кетуі мүмкін.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері эмпирикалық зерттеулердің себебі және қызығушылық қозушылықтың нәтижесі. Жағымды аффектінің ең кең таралған түрі – қызығушылық болып табылады. Ол әрбір адамның іс-әрекетін қолдап отырады. Егер де жағымсыз эмоцияларды санамайтын болсақ, тіпті ең ақырғы жағдайлардың өзінде де жағымсыз эмоциялардың күшін әлсіретіп жағымды жақтарын басым қылдыруы мүмкін. Қызығушылық қайғы уақытында аз болады. Себебі қайғы терең әрі ұзақ, ол кейде депрессияға дейін жетуі мүмкін. Аффектқа ауысатын болса жағымды эмоцияны тудыру қиындыққа соғуы мүмкін.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциялық реакциялардың индивидуалдық ерекшеліктері эмоциялық қозғыштық пен тұрақтылықты салыстырып байқағанда анық көрінеді. Оларға тән арақатынас мына төмендегідей:

- а) күшті эмоциялық қозғыштық, күшті эмоциялық тұрақтылықпен сәйкес келеді;
- б) күшті эмоциялық қозғыштық, әлсіз эмоциялық тұрақтылықпен сәйкес келеді;

в) әлсіз эмоциялық қозғыштық, күшті эмоциялық тұрақтылықпен ұштасады;

г) әлсіз эмоциялық тұрақтылықпен ұштасады.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері адамның эмоциялық қасиеттері. Жеке адамның эмоциялық қасиетіне әсерленгіштік, қайырымдылық, сондай-ақ адамның көптеген көріністеріне, тіпті оның бүкіл психикалық келбетіне ізін қалдыратын эмоциялық сапалар және олардың жиынтығы жатады.

Қайырымдылық – адамның ерекше маңызды, әлеуметтік жағынан мәнді эмоциялық сапаларының бірі. Басқа адамдардың қуанышы мен қайғысын өзінікіндей сезінетіндер – қайырымды адамдар. Қайырымдылық басқа адамның толғаныс-тебіреністерін түсіне білуді талап етеді, сонда ғана басқаның көңіл күйін сезінуге болады.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері қайырымдылыққа қарама-қарсы сапа – рақымсыздық. Мейірімсіз адам басқаларға томаға-тұйық немқұрайды қарайды. Ол тек өзі үшін ғана өмір сүреді, сөйтіп, рухани жағынан азғындай береді. Рақымсыздықтың жоғарғы дәрежелі көрінісі – адамға жаны ашымаушылық пен қаталдық.

Әсерленгіштік-жеке адамдық қасиеттің өзіндік бір көрінісі. Әсерленгіштік- жеке адамның бүкіл келбетімен, ең алдымен, оның заттық дүние және айналасындағы адамдарға деген танымдық қатынасымен, оның интеллектуалдық дамуымен анықталатын эмоциялық сана.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері жеке эмоциялық сипаттарды адамдарға мінездеме беру негізіне алатын болсақ, онда бұл белгілерге қарай мінез – эмоциялық, сентимантальдық, албырттық және ең соңында салқын қандылық болып бөлінер еді.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері эмоциялы адамдар эмоциялық жағынан қозғыш, тітіркендіргіштер әсерінен тез «лап еткіш» келеді. Олар үшін жиі аффектіге ауысатын тез көтерілгіштік, албырттық тән. Эмоциялы мінезді адамды сипаттайтын қасиеттердің бірі - әсерленгіштік.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері сентимантальды мінезділер еліге, сырттай қараушылықпен сипатталады. Сентимантальды мінезділер сезімшіл және енжар. Олардың сезімдері белсенді әрекет тудырмайды, көңіл күйлері сыртқа теппей бұғыа жатады, әрекетпен ұштаспайды. Сезімінің өзіне бағытталуы, яғни көңіл күйін қызықтауға талпыныс байқалады.

Албырт адамдар айрықша әрекетшіл, талапкер және сүйікті ісіне берілген, олар мәнді де тынышсыз мол эмоциялы өмір сүреді. Олар әрқашанда бір нәрсеге құмартады. Қайраттылық күшін сарқа жұмсау – бұларға тән қасиет. Бұқлар құмарлыққа апарып соғатын үлкен, терең сезімді адамдар.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері психикалық келбетінде эмоциялық жағы ерекше орын алатын адамдарға берілетін толық емес сипаттама міне осындай.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері өмірі мен қызметінде эмоцияның ерекше мәні болмайтын адамдар кездеседі. Оларды салқын қанды немесе «байсалды есептің адамдары» деп атайды. Бұларда сезім, эмоциялық күйдің шамалы ғана көрініс беретіндігі сонша, ол мінез-құлық, қылық әрекетке іс жүзінде айтарлықтай әсер ете алмайды. Олар ақыл ыңғайымен өмір сүреді. Оларға эмоциялық күйге берілмейтіндік, әсерленбейтіндік және әдетте қатаң іскерлік деп аталатын қасиеттер тән.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері эгоизм сияқты жеке адамдық сапа да эмоциялық шартты негізде болады. өйткені эгоист ең алдымен өзін сүйеді және өмірі мен қызметінде дәл осы сезімді жетекшіліккен алады. Т°каппарлық және оған қосарлана жүретін адамға немқұрайды қараушылық та эмоциялық себептерден туындайды.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері эмоциялар психикалық сфераға қатысты әрі объективтік шындықтың бейнеленуі ретінде қабылданады. Бұл пассивтік процесс емес. Ол әрдайым адамның белсенді қызметімен байланысты туындап, жүзеге асады. Осы негізде психолологиядағы жетекші принциптердің бірі – сана мен қызметтің бірлік принципі. Бұдан сезім адамның шындыққа қарым-қатынасын бейнелейтін, адам қызметін реттеуші түрінде көрінетін байқауға болады.

Бастауыш мектеп оқушысы тұлғасының эмоциясының ерекшеліктері қызметтің қарым-қатынас, ойын, оқу, еңбек сияқты әр алуан түрі бар. Олар жас кездерінде сәйкес қызметтің негізгі түрі ретінде болуы мүмкін. Ал бәрінің бастапқы түрі – эмоциялық қарым-қатынас (туғаннан бір жасқа дейін). Яғни қарым-қатынас процесінде эмоцияның реттеу функциясы туралы айтуға болады. Қызметтің спорттық түрінің эмоциялылығында жоғары болып келеді. Спорт психологиясын қазіргі кезде жарыстың

көптігімен қызықтырып, практикамен тығыз байланысты. Өйткені спортшылардың жеке басының психологиялық ерекшелігі, әсіресе эмоциялылығын зерттемейінше, тиімділікке қол жету мүмкін емес.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

- 1 Жақыпов С.М. Жалпы психология негіздері.—Алматы: Аллаприма, 2012. —203 б.
- 2 Бердібаева С.К., Масимбаева А.А. Заманауи психологиядағы стресске төзімділікті зерттеу.— Алматы, 2021.—326.
- 3 Кустубаева А.М., Джакупов С.М., Толегенова А.А., Ракишев Р. Эмоциональный и когнитивный интеллект//Вестник НАПК.—Алматы, 2008.—№1,2.—С.30-37.
- 4 Перленбетов М.Ә. Психофизиология: оқулық.—Алматы, 2020.—315б.
- 5 Ахтаева Н.С. Эмпатия как объект исследования в современной психологии.—Алматы, 2017.—С.3-4.

ӘОЖ 373

ЕЛ БОЛАШАҒЫ – МӘДЕНИЕТТІ ДЕ БІЛІМДІ ҰРПАҚ

М.А. Елубаева

Қарағанды облыстық бейнелеу өнері музейі басшысының орынбасары,
Мәдениет саласының үздігі «Қарағанды облыстық бейнелеу өнері музейі» КМҚК
Қарағанды қ., Қазақстан

Мәдениет – жеке адамның өмір сүру мақсаты мен құндылық жүйесі, адамның өмір сүрген ортамен қарым-қатынасы. Ол - өзара қарым-қатынас нәтижесінде қалыптасатын ерекше құбылыс.

Адамдар өздерін қоршаған ортаға, оның әлеуметтік және мәдени қатынасына әсер етеді, өзгертеді. Олар оны өз мақсатына пайдаланады. Болашақ қоғамға, ұрпаққа мұра етіп қалдырады, ал ол мұра белгілі жағдайда үнемі дамуда болады.

Адамзат баласы жасаған мәдениет екі түрге бөлінеді. Біріншісі – рухани мәдениет, екіншісі – материалдық мәдениет. Рухани мәдениетке музыка, әдебиет, сәулет өнері, сурет өнері, кескін өнері жатса, адам баласының шаруашылыққа байланысты күн көрісінен туған дүниелері материалдық мәдениетті құрайды.

Халық игілігі ретінде рухани асыл қазыналар ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, сабақтасып жатады. Халқы үшін еңбек еткен адамдардың өмірі де рухани байлық болып табылады. Сонымен, ұлттық құндылықтар адам өміріне қажетті рухани байлық болып табылады.

Адамзат тамырының күретамыры мәдениет, ал мәдениеттің күретамыры адамзаттың ақыл-ойы мен іс-әрекетін дүниеге әкелген материалдық құндылықтар болып табылады. Қай халықтың болмасын өзге жұртқа ұқсамайтын бөлек болмыс-бітімін даралап, өзіндік тағдырын айқындайтын басты белгі мәдениет. Мәдениет – ұлттың бет-бейнесі, рухани болмысы, жаны, ақыл-ойы, парасаты. Өркениетті ұлт, ең алдымен, тарихымен, мәдениетімен, ұлтын ұлықтаған ұлы тұлғаларымен, әлемдік мәдениеттің алтын қорына қосқан үлкенді – кішілі үлесімен мақтанады. Сөйтіп тек өзінің ұлттық төл мәдениеті арқылы ғана басқаға танылады [1].

Ғылым. Ғылымның дамуы мен гүлденуі табиғаттың объективті заңдылықтарын үйренуге және оған қоғам мүшелерін тартуға тікелей байланысты.

Қазақстандағы музейлердің қазіргі жұмыс жасаудағы бағыт-бағдары қалай дегенге келер болсақ. Қазіргі заман қоғамы музейлердің тәрбиелік және білім беру мүмкіндіктерін неғұрлым тиімді пайдалануға мүдделі. Музейлердің бұл бағыттағы тиімділігін пайдалануда пайда болған ғылыми пән – музей педагогикасы. Музей педагогикасы дегеніміз - педагогикалық көзқарас тұрғысынан қарастырғанда музейлік қатынастар формасын, музей заттарын көрсету және қабылдау, түсіну ерекшеліктерін зерттейтін бір-бірімен тығыз байланысты ғылыми пән. Қазіргі уақытта тарихи бағыттағы музейлерге ерекше роль береді, себебі тарихи-мәдени ескерткіштерді визуальді түсіну-дүниеге көзқарасты және мұралардың құндылығын сезіну, жас ұрпақтың ұлттық сана-сезімін, тарихи біліктілігін және рухани-адамгершілік мәдениетін қалыптастыруға септігін тигізеді. Бір жағынан музей адамның мәдени ортада бейімделу құралы, қарқынды өзгерістегі әлемде психологиялық баспана, тарих мәдениеттің қайта оралмас құндылықтарын сақтау факторы ретінде танылды. Басқа жағынан музей тұлғаның адамгершілік және эстетикалық дамуына ықпал етуші мәдени ортамен молынан қарым-қатынас жасаудың рухани орны.

Музейлік-педагогикалық үрдістің құрылымында музейдің педагогикалық қызметінің үш негізгі қызметін бөліп көрсетуге болады: тәрбиелік, білім беру, дамытушы. Музей- білім мен таным ордасы ретінде жас буынның дүниетанымы мен жеке тұлға болып қалыптасуына айтарлықтай өз үлесін қосады. Олардың негізі мақсаты:

-Жас ұрпақтың саналы, ұлтжанды, тәрбиелі болып қалыптасуын жан-жақты қамти отырып тәрбиелеу;

-Сезімталдық қасиетін, ойлау, қиялдау, шығармашылық ынтасын, эстетикалық сезімін, талғамын дамыту;

-Отаншылдық, рухани-адамгершілік құндылықтарды жас ұрпақ бойына дарыту;

-Тарихи ұлттық санасын қалыптастыру, ғылыми көзқарасының дамуына музей мұрағаттарын және тарихи-мәдени ескерткіштерді пайдалану;

-Ұлттық салт-дәстүрді, ұлттық дүниетанымды музей мәдениеті тұрғысында санасына сіңіру.

Мектеп пен музейлер арасындағы қарым-қатынас олардың өзара іс-шараларының ойдағыдай өтуіне, тәрбие мен білім беруге бағытталған музейлік –педагогикалық бағдарламаларды жүзеге асыруына, танымдық экскурсиялар мен музей сабақтарын бірлесіп атқаруынан көрініс табады. Сонымен қатар, музей педагогикасы мектеп мұғалімінің де тарихи-мәдени таным көкжиегін арттыратыны сөзсіз.

Бүгінгі таңда өскелең ұрпаққа әлемдік ғылыми прогресс деңгейіне сәйкес білім беру, тәрбиелеу, олардың рухани байлығы мен мәдениетін дамыту, жетілдіру – адамзат қоғамының маңызды міндеті болып табылады. Осы міндетті жүзеге асыруда білім берудің екі аспектісі рухани-адамгершілік біліммен қатар интеллектуалды білімді құстың қос қанатындай жас өспірім оқушыларға білім беру негізінде олардың қабілеттерін дамытуға жағдай жасау өзекті болып саналады. Тұлғаның бойындағы барлық интеллектуалды қабілеттерін жан-жақты дамыту үшін оған әсер ететін факторларды білу керек. Интеллектуалдық қабілетті дамытудың маңызды факторларының бірі – білім беру жүйесіндегі технологиялар.

Қорыта келгенде, мектептегі білім сапасын көтеретін нақты механизмдер, ол – оқыту үдерісіне жаңа технологияларды кеңінен енгізу.

Қазіргі кезде Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Сондықтан әрбір педагог сапалы білім беру үшін сабақты үнемі қалыптасқан формада өткізуден көрі оқытудың жаңа технологиясын, жаңа әдіс-тәсілдерін және дәстүрлі емес сабақ түрлерін өткізу тиімді. Бұл бағытта білім берудің әртүрлілігі, нұсқадағы мазмұны, құрылымы, ғылымға және тәжірибеге негізделген жаңа идеялар, жаңа технологиялар бар. Сондықтан оқыту үрдісіндегі жаңа әдіс-тәсілдер оқу мазмұны мен оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай таңдап алудың маңызы зор [3].

Мәдениет, білім және ғылым бір-бірімен сабақтас бұл үшеуін үш бөлек бөліп қарау мүмкін емес.

Ұлы Абайдың «Артыңызға із қалдырғыңыз келсе, кейінгі ұрпаққа адамгершілік нұрын сеп, білімге тәрбиеле, болашағымыз өз ұлт өнері мен мәдениетінің тұнығынан сусындап, тарихын терең түсінетін болсын» деген өсиеті болашақ ұрпақты өнер – білім арқылы тәрбиелеудің қажеттілігі мен маңыздылығын дәлелдейді.

-Негізінен, баланың рухани байлығынсыз білім болмайды ғой. «Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы» - деп ғұлама ғалым Әл-Фараби айтқандай. Музей мен білім саласын бір-бірімен байланыстыру керек деп ойлаймын. Ғаламтор арқылы әлемнің барлық ақпаратына қол жеткізіп отырған қазақ баласының көкейінде не жүру керек, өз елі-жерін танытып, ұлттық патриотизмді бойына қалай сіңдіреміз дегенде, алысқа қол созбай-ақ, оларды өз қаламыздағы музейлер мен театрларға апарып тұрған абзал. Мұндай тарихи орындарға бару өткенге үнілу арқылы бүгінді тану, болашағынды ойлау деген сөз.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың: «Егемен еліміздің мәдени өмірінде музейлердің орны айрықша. Тарихымызды терең зерттеп, оның тәжірибесінен тағылым алу – Қазақстанда патриотизмді қалыптастырудың, Отанның лайықты азаматтарын тәрбиелеудің басты шарттарының бірі...» [4] – деген сөздері музей қызметінің басты ұстанымы.

Балдай тәтті балапандарымызды тек бақыттың бесігінде әлдилеуді мұрат тұтқан жандармыз. Ал баланың тәрбиесімен білімі тек мектепте, балабақшаларда ғана жүзеге асырылады деу – қате. Сәбидің, жеткіншектік бойындағы қасиеттер алдымен, отбасындағы ата – ананың тәлім – тірбиесінен қалыптасатынын ұмытпауымыз керек [2]. Осы орайда біздің музей кейінгі жылдары «Отбасыммен музейге» тақырыбында отбасылық шара ұйымдастыруды дәстүрге айналдырдық бұл шараға бала, баланың әке-шешесі, ата-әжесі және балабақшадағы тәрбиешісі мен бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі келіп қатысады, бұл шараны өткізудегі негізгі мақсатымыз ең алдымен отбасын музеймен таныстыру

одан соң қазақтың ұлттық салт-дәстүрінен қысқаша мағұлмат беру (қалада тұратын кейбір ата – аналардың өзі сұрақ – жауап кезінде қиналып қалғанын көрдік), ұлттық ойындар ойнату, «Менің отбасым» тақырыбында ата–анасымен бірге сурет салу, викториналық сұрақтарға жауап беру, ойындар ойнау, өз өнерін көрсету сияқты жарыстар ұйымдастырылды кеш соңында естелік сыйлықтар таратылды.

Ежелден келе жатқан салт - дәстүрді, халықтың материалдық мәдениетінде кезінде ерекше орын алып, рухани болмысын бейнелеген, қазір ұмыт болып бара жатқан материалдық және рухани мәдениет көріністерін бейнелейтін музей затына айналған мәдени құндылықтарды, ата-бабадан қалған сол өнегелі дәстүрді музейге келушілерге түсіндіру, насихаттаудың жолдары мен түрлеріне назар аударылуда. Бұл бағытта музей қызметкерлері музейде «Армысың, Өз Наурыз» (8,9,10 суреттер) атты дода сайысын өткізудің танымдық, тәрбиелік, ағартушылық мәнінің ерекше екені байқалып отыр. Музей экспозициясының этнографиялық материалдарына негізделген сайыста, зал қазақтың ежелден келе жатқан баспанасы киіз үймен толығымен жабдықталып оның ішіне тұрмысқа қажетті барлық үй жиһаздарымен безендіріледі олар: шаңырақ, кереге, уық, туырлық т.б. киіз үй жабдықтарынан бастап асадал, бесік, дөңгелек үстел, күбі, торсық, құрақ көрпелер, жерде текемет, сырмақ төселсе, қабырғада тұс киіз ілінеді оған қазақтың ұлттық музыка аспаптары қыл қобыз бен домбыра мінедетті түрде ілінеді экскурсия жүргізуші осы заттардың барлығының рухани маңызын айтып түсіндіреді, бұл шара бұрын болған қазір ұмыт болып бара жатқан халықтың адамгершілікке үндейтін, тәрбие көзі болар, қазіргі ұрпаққа беймәлім болып бара жатқан аталы сөздердің мәнін түсіндіруге негізделген. Шарада «Шаңырақ» және «Босаға» деп бөлінген екі топ бірнеше кезеңнен тұратын сайыста салт-дәстүрге қатысты сұрақтарға жауап беріп, мақал-мәтел, өтірік өлең айту секілді сынақ түрлерінен өтеді. Сонымен қатар ән салып, би билеп өз өнерлерін ортаға салады. Музей залында «Көкпар», «Арқан тарту», «Тоғыз құмалақ», «Асық ату», «Қыз қуу» секілді қазақтың ұлттық ойындары да ойналады. Мұндай сайыс студенттер, мектеп оқушыларының, өз елінің мәдени мұрасын терең сезініп, жаңа білімді игеріп, ата дәстүрін жаңаша сезініп, танып-білуге ықпал етеді. Шара ежелден «Шаңырағы - биік, босағасы — берік» болуды тілеген ата-бабаның өнегелі дәстүрін насихаттауды мақсат ете отырып, сайысқа қатысушылардың белсенділігін, ұмтылысы мен білімін бағалайды. Бұл халқымыздың тарихын білдіретін символикалық ұғым болғандықтан, қасиетті шақырақтың ерекшеліктері арқылы тарихқа, мәдениетке деген құрмет сезімін қалыптастыруға тырыстық.

Сонымен қатар мәдени мұраны насихаттау мақсатында шеберлік сабақтары, балалар көрмесі, музей сабақтары, әдеби кештер, суретшілермен шығармашылық кездесулер және шеберлік сыныптары ұйымдастырылып тұрады. Шынын айту керек, қазіргі балалар телеарна мен компьютерге көбірек байланып, ойлау жүйелері шет елдің мультфильмдерімен, фильмдерімен уланып жатыр. Адамның бойына патриоттық сезім сәби кезінде қалыптасатынын ескерсек, бұл жайт әрине бәрімізді алаңдатады.

Балаларды еңбексүйгіштікке, ұқыптылыққа, жоғары эстетикалық талғамға тәрбиелеуде білім беру бағдарламасының музей педагогикасы аясында «Қазақстандық суретшілер», «Қарағандылық суретшілер» және «Менің де суретші болғым келеді...» интерактивті ойыны айрықшы мәнге ие. Қазақтың Дара ақыны - Дана ақыны Абай Құнанбаевтың туғанына 179 жыл (3, 4 сурет), Шоқан Уәлихановтың туғанына 189 жыл, Қазақстан Халқы Ассамблеясына 29 жыл, Шертпе күйдің шебері Тәттімбет Қазанғапұлының туғанына 209 жыл, Ұлы Жеңіске 79 жыл, бұдан басқа біздің музейде «Өнер әлеміне қадам бас» бағдарламасы жақсы жолға қойылған, Тағыда да бір айта кетерлік айтулы мәселе 2023 жылдан бастап қала әкімдігінің қолдауымен «Өнер бәрін ортақ бағдарламасы» аясында мектеп оқушылары мен колледж оқушылары музейіміздің тұрақты көрерменіне айналды десек болады. Сонымен қатар дәстүрлі көрмелер, жылдың төрт мезгіліне арналған көрмелер «Қыс қызығы», «Алтын күз», «Көрікті көктем», «Жаз бояуы», «Анашым, асылым», «Республикам байтағым», «Гүлдене бер Астана», «Сүйікті қалам Қарағанды» мерейтойлық көрме, дербес көрмелер, қарағандылық суретшілердің есеп беру көрмелері, музей қорынан әр мерекелерге арналған тақырыптық мерекелік көрмелер ұйымдастырылып тұрады.

Музей сабақтарының басты мақсаты оқушылардың туған өлкенің тарихы мен мәдениетіне қызығушылығын арттыру, шығармашылық бейімділіктеріне қолдау көрсету, аға ұрпақ бойындағы адамгершілік құндылықтарына құрметпен қарау, елін, жерін, сүюге бағытталған ұлтжандылық пен отаншылдық сезімдерін қалыптастыру, рухани-мәдени құндылықтарды бойына сіңіру. Туған елге, жерге деген сүйіспеншілігін арттыру. Осы мақсатта музей сабақтарын біз, биыл 90 жылдығы аталып өтіп жатқан сүйікті қаламыз Қарағандыға арнадық. (1 сурет).

Жыл сайын Халықаралық Музейлер күні қарсаңында өтетін «Музей түні» шарасы да қала қонақтары мен қала жастарының сүйікті шарасының бірі. (2 сурет).

Халқымыздың тұңғыш саяси Алаш партиясының ұйымдастырушысы және ұлттық Алашорда автономиялы үкіметінің төрағасы, ғұлама ғалым, әдебиеттанушы аудармашы әрі дарынды публицист Әлихан Бөкейханның өмірі мен, өмір сүрген кезеңі жайлы тағылымды «Ұлт ұстазы – Әлихан» атты танымдық шара өтті. Бұл шараға «Құрмет белгісі» орденінің иегері, Қазақстан Республикасы Білім беру ісінің, Қазақстан Республикасы «Мәдениет саласының үздігі», Ақтоғай ауданының «Құрметті азаматы», Әлихантанушы, этнограф, өлкетанушы, тарихшы-ғалым Тұңғышбай Мұқан ағамыз келіп оқушыларға өзі түсірген фильмнен үзінді көрсетіп, қанша құнды мәліметтер ұсынды. (5 сурет)

Сонымен қатар музей сабақтарында мектеп оқушыларының қатысуымен театрландырылған қойылымдар да қойылады. (М.Әуезовтың «Көксерек» әңгімесі желісінде көрсетілген сахналық қойылым) (6 сурет).

Уақыт ағымынан қалыспай дамыған елдер қатарында болу үшін болашақ ұрпақты білімді, мәдениетті, ғылымға құштар етіп тәрбиелеу керек. Ол үшін «Тәрбие басы – тал бесіктен» демекші отбасынан бастап одан соң балабақша, мектеп, колледж жоғары оқу орнындағы білім мен тәрбиеге аса мән берген жөн.

Музей - педагогикалық бағдарламасы оқушылардың шығармашылық дағдылары мен мүмкіндіктерін қалыптастыруға мол мүмкіндік береді:

- көзбен көруін дамытады;
- интерпретация және көзбен көргенін бағалай алады;
- өз бетімен талдай алуы;
- қоғамның көркем жетістіктерін талдауы;
- қоршаған ортамен белсенді шығармашылық байланыста болуы;
- бейнелеу өнері шығармаларын талдай білуі (сөздік қорының дамуы).

Төменде Қарағанды облыстық бейнелеу өнері музейінің архивінен алынған фото суреттер. Бұл фото суреттер музейде өткен шаралардан көрініс.

1 сурет

2 сурет

3 сурет

4 сурет

5 сурет

6 сурет

7 сурет

8 сурет

9 сурет

10 сурет

Дереккөздер:

1. www.ZHARAR.com Egemen.kz сайтынан
2. //Мәдени мұра. №6. 2016. (73бет).
3. Б.Б.Акқуланова Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы білім беру деңгейін көтеру.
- 4.Музеи занимают особое место в культурной жизни страны.
Поздравление Президента РК Н.А. Назарбаева работников музеев Казахстана с Международным днем музеев//Казахстанская правда.- 1998.-19 мая.-С. 1.

УДК 378.6

ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫНА ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС БЕЛСЕНДІЛІГІНІҢ ӘСЕРІ

Кыякбаева У.К.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Мектепке дейінгі білім беру және әлеуметтік педагогика кафедрасының меңгерушісі,
профессор, Алматы, Қазақстан

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының «Ерте жастағы балаларға арналған қимыл-қозғалыс белсенділігі» стандартына сәйкес мектепке дейінгі ұйымдағы ерте жастағы балаларға заттық дамытушы ортаны ұйымдастыру балалардың сөздік қорын дамыту үшін ең алдымен баланның ойын біліп, түрлі әдістер арқылы баланы мәдениетті сөйлеуге дағдыландыруға бағытталған [1]. Сондықтан әр бала мен заттық дамытушы отрада жұмыс жасау қажет. Заттық дамытушы ортада жас буынды еркін сөйлеуге баулу арқылы баланның ойын анық жеткізуге септігін тигізеді. Заттық дамушы ортада бала еркін, мәдениеті, әдеби, көркем сөйлеуді үйренгенше бала мен жеке жұмыс жасау керек. Балалар бір-бірімен қарым-қатынасқа түсу үшін ойын таптырмас әдіс. Заттық-кеңістіктік дамыту ортасы ерте жастағы баланың ойын іс-әрекетінің дамуына ерекше әсер етеді. Ойын-мектеп жасына дейінгі баланың жетекші қызметі. Ерте жас кезеңдерінде дәл осы ойында балалар тәуелсіз болуға, өз қалауы бойынша құрдастарымен сөйлесуге, білімдері мен дағдыларын жүзеге асыруға және тереңдетуге үлкен мүмкіндік алады.

Қоршаған орта баланың жасына байланысты генетикалық міндеттерді жүзеге асыруға ықпал ете, дамиды. Бұл әсіресе ерте топтар үшін өте маңызды, мұнда баланың қарқынды дамуы "жақын даму аймағына" аса назар аударуды қажет етеді. Ерте жас – бұл нәрестені әртүрлі іс-әрекеттердің қарапайым негіздерімен таныстырудың бастапқы кезеңі. Оның айналасындағыларға деген жеке көзқарасы қалыптаса бастайды. Шығармашылықтың алғышарттары қаланды. Қоршаған орта баланың сәби және ерте балалық шақтың әр кезеңінде оның мүмкіндіктерін ескере отырып ұйымдастырылуы керек. Заттық-кеңістіктік ортасын үй жағдайында қайталау мүмкін емес, сондықтан баланың мектепке дейінгі мекеме тобында болуы ерекше маңызды.

Дамушы ортаны ұйымдастыру проблемасын көптеген зерттеушілер әртүрлі тарихи кезеңдерде белгілі бір дәрежеде қарастырды. Қазіргі теория мен практикада әлдеқайда аз дамыған-мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында, әсіресе ерте даму топтарында заттық-кеңістіктік дамыту ортасын ұйымдастыру мәселесі, бұл әдеби дереккөздерді, педагог-психологтардың және мектепке дейінгі білім беру мамандарының практикалық қызметін талдауы көрсетті. Р.Б. Стеркин, Н.А. Ветлугин, Г.Н. Пантелеев, Н.А. Реуцкая, В.С. Мухина, В.А. Горянина өз зерттеулерінде баланың жеке басының қалыптасуындағы заттық-кеңістіктік дамыту ортасының ерекше рөлін атап көрсетеді. Алайда, ерте даму топтарындағы даму ортасындағы дамыту мәселесі жеткіліксіз қарастырылған [2].

Соңғы жылдардағы зерттеулер кішкентай бала үшін қарым - қатынастан, білім беру ойындарынан, қоршаған ортаның дамушы әсерінен тұратын әлеуметтік өмір сүру жағдайларының ерекше маңыздылығын көрсетті – бұл тәрбие мәдениеті деп саналатын барлық нәрсе. Сонымен қатар, интерьердің заманауи интерьері мен дизайны: жабдықтар, жиһаздар, ойыншықтар, балаларға арналған құралдар - заттық-кеңістіктік ортаның қажетті компоненттері ретінде қарастырылады.

Заттық-кеңістіктік дамытушы орта баланың түрлі әрекеттерін қамтамасыз етеді, жеке белсенді әрекетінің негізін қалайды. Дегенмен де, мектеп жасына дейінгі баланың негізгі әрекеті ретінде ойын

жетекші рөл атқарады. Ойындар балаларды мектепте оқуға даярлайды, әр адамға қажетті жеке сапалық көрсеткіштердің алғашқы баспалдағы болып табылады. Ойын әрекетін ұйымдастыруда, қарым-қатынас мәдениетін жүйелеуге қажетті баланың шығармашылық қиялын қалыптастыруда заттық-кеңістіктік дамытушы орта ерекше орын алады. Оның мазмұны ойынның сипатына, таңдалуына және рөлдердің бөлінуіне ықпал етеді:

мектепке дейінгі мекемедегі қимыл-қозғалыс белсенділігі

мектепке дейінгі білім беру – адамның үздіксіз білім алу жүйесіндегі алғашқы баспалдақ.

мектепке дейінгі білім берудің сапасы, білім беру қызметтерінің сапасы көптеген шарттармен қамтамасыз етіледі. Оның ішінде рационалды, мақсатқа бағытталған шарттар заттық дамытушы органы мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне сай ұйымдастыруды міндеттейді.

Кішкентай бала үшін қоршаған ортаның маңыздылығын асыра бағалау қиын деп санаймыз. Дәл осы алғашқы жылдары нәрестенің орталық жүйке жүйесінің қарқынды дамуы байқалады. Функционалды түрде дамып келе жатқан ми кішкентай баланың көз алдында пайда болатын әлемді бейнелеуді "үйренеді". Адамның психикасы осылай қалыптасады, өйткені психика - бұл мидың шағылысуы, демек, қоршаған орта, осы кеңістіктегі ересектермен қарым-қатынас және, әрине, табиғат пен қоғам деп аталатын осы таңғажайып шындықты білетін баланың белсенділігі адамның өмірінің алғашқы жылдарында қалыптасуының генетикалық бағдарламасын құрайды.

Адам шынайы түрде дамитын жер, ол – адамның ортасы. Баланың даму ортасы – бұл оның өмірлік кеңістігі. Бұл оның өмірінің мектепке дейінгі мекемеде өтетін жағдайлары. Бұл шарттарды бала тұлғасының құрылысы қаланған іргетасы деп қарастырған жөн. Дамытушы орта немесе қимыл-қозғалыс белсенділігінің әртүрлі анықтамалары бар. С.Л.Новоселованың әдістемелік ұсыныстарында келесідей анықтамалар берілген:

Қоршаған орта – баланың әртүрлі іс-әрекетін қамтамасыз етудің әлеуметтік және пәндік құралдарының бірлігін болжайды. Қоршаған орта – балалардың өзіндік шығармашылық қызметін ұйымдастыруға арналған ойындармен, ойыншықтармен, құралдармен, жабдықтармен және материалдармен қаныққан заттық орта жүйесі.

Қоршаған орта – баланың рухани және физикалық дамуының мазмұнын функционалды түрде үлгілеудейтін материалдық объектілер жүйесі [3].

В. А. Ясвиннің зерттеулерінде дамушы білім беру ортасы "білім беру процесінің барлық субъектілерінің өзін-өзі дамыту үшін мүмкіндіктер кешенін қамтамасыз етуге қабілетті" болып табылады. Қимыл-қозғалыс белсенділігі — педагогикалық үрдісті жүзеге асыруға қажетті уақыт пен кеңістік жағынан жүйелі ұйымдастырылған, қажетті заттармен, ойын құралдарымен жабдықталған эстетикалық, психологиялық-педагогикалық шарттардың жиынтығы. Бұндай ортада бала белсенді танымдық, шығармашылық іс-әрекетке қосылады, қызығушылығы дами түседі, қиялы, ақыл-ой және бейнелік қабілеттері, қарым-қатынас жасау дағдысы дамиды, ең бастысы, үйлесімді тұлға дамуы жүзеге асады.

Заттық-кеңістіктік дамытушы орта – балаға заттар мен ойыншықтарға еркін қолжетімділікті және немен айналысатынын өз бетінше таңдауын, өз идеяларын іске асыру мүмкіндігін қамтамасыз ететін, балалардың бастамасын қолдау үшін жоспарланған әртүрлі материалдары бар ортаның болуы.

Заттық – дамытушылық орта балалардың жасы мен даму деңгейіне және олардың әрекетіне тікелей тәуелділіктен табылады. Топтағы дамытушылық ортаның мақсаты ақпараттандырылуы, сол немесе басқа үдерістің бейнесін жасайды, қоршаған орта мен баланың арасындағы үйлесімді қарым-қатынасты қамтамасыз етеді. Заттық – дамытушылық ортаның барлық компоненттері мазмұны, көлемі, көркемдік шешімі бойынша өзара байланысты. Балабақшаның әртүрлі жас топтарындағы заттық - дамытушылық ортаны ұйымдастыра отырып педагогтар балалардың ойын әрекетін дамытудың кезеңдік ерекшелігін, тәрбиенің жеке тұлғалық – бағытталған моделі қағидасын есте ұстаулары керек.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы заттық – дамытушылық орта белгілі талаптарға жауап береді: бұл бәрінен бұрын баламен тақырыпқа, ойын желісіне, сол немесе басқа ойыншықтарға, ойынның орны мен мерзіміне еркін жету. Балабақша топтарында заттық – дамытушылық ортаны ұйымдастыру кезінде күрделі, көп жоспарлы және жоғары шығармашылық әрекет қажет [4].

Заттық – дамытушы ортаны құру кезінде келесідей қағидаттарды басшылыққа алу қажет:

ортаның жартылай функционалдығы: заттық - дамытушы орта көптеген мүмкіндіктерді ашып, тәрбиелеу - білім беру үдерісінің барлық құраушыларын қамтамасыз етуі тиіс, осы мағынада көпфункционалды болуы тиіс;

ортаның жартылай функционалдығымен байланысты оның түрленуі бұл жағдай бойынша бірінші орынға кеңістіктің қандай да бір функциясын шығаруға мүмкіндік беретін өзгеру мүмкіндігі;

кеңістікті икемді және вариативті қолдану қажет. Орта баланың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналуы тиіс.

топтың заттық – дамытушы ортасы балалардың жас ерекшеліктерін, оқу кезеңі мен білім беру бағдарламасына байланысты ауысуы тиіс.

Балалардың өз бетімен іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру үшін төмендегілерді болуын қарастыратын дамытушы-заттық ортаны құру қажет.

Баланың қоршаған ортасы оған физикалық, психикалық, эстетикалық, моральдық, яғни жан-жақты даму мен тәрбиені қамтамасыз етуі керек.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесі баланың өмірлік жағдайына, денсаулық жағдайына байланысты жеке қажеттіліктерін ескерудің және оның білім алуы үшін ерекше жағдайлар жасаудың маңыздылығын атап көрсетеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбие жұмысының маңызды шарттарының дамып келе жатқан заттық – кеңістіктік ортаны дұрыс ұйымдастыру.

Дамытушы заттық-кеңістіктік орта әр бала үшін барынша жайлылықты қамтамасыз етуге, оның қызмет түрін, оған қатысу дәрежесін, оны жүзеге асыру тәсілдерін және басқалармен өзара әрекеттесу құқығын іске асыру үшін мүмкіндіктер жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, дұрыс ұйымдастырылған заттық орта балаларды таным мен дағдыларды игеру процесіне тарта отырып, олардың қызығушылығын, шығармашылығын, коммуникативті қабілеттерін дамыта отырып, нақты білім беру міндеттерін шешуге мүмкіндік береді.

1. Мектепке дейінгі білім беру ұйымындағы талаптарына сәйкес дәлелденген және сыналған, онда белсенділік, тәуелсіздік және балалар бастамасының көрінуіне ықпал еткен балалардың мүдделері жөніндегі орталықтар құрылған;

2. Топтар арасында құрылған қызығушылық орталықтары балалар мен ересектердің қарым-қатынасы мен бірлескен іс-әрекетін қамтамасыз еткені дәлелденді;

3. Заттар мен материалдарды таңдау үшін ойыншықтар мен материалдардың қол жетімділігі мен әртүрлілігі, сабақтар мен ойындардың түрлері, іс-қимыл әдістері және т. б.

Заттық-кеңістіктік дамытушы орта ерте жастағы балалардың дамуының маңызды факторы болып табылады. Баланың толықтай дамуы үшін балалар жарқын, көркем өмірді қабылдай алатындай жағдайлар туғызу қажет. Заттық ортаны үлгілеу балалардың өзара әрекеттесуіне, ынтымақтасуына, өзара білім алуына жағдай туғызады. Егер ортада жанында мәдени-танымдық дамудың жоғары деңгейі бар балалар болса, онда олар шығармашылық импровизацияға айналдырып, қызық үлгілеудер, көріністер құрастыра алады, немесе керісінше, егер онда сенсорлық тәжірибенің даму деңгейі төмен балалар болса, онда ортада шоғырланған элементтік көріністер оларға дәл солай сәтті нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Қызықты ойын түрінен кейін олар тез серігіп, тапсырманы ықыласпен орындайды. Ойын кезіндегі баланың психикалық ерекшеліктері өзгереді, олар ойланады, ерік қасиеті артады, эмоциялық әсері пайда болады, қиял елестері дамиды, белсенділігі артады. Сабақ барысында ойын түрлерін дидактикалық әдіс ретінде пайдаланудың маңызы зор. Бала ойын арқылы өзі өмір сүріп отырған белгілі бір әлеуметтік ортадағы норма мен әрекетті қабылдайды. Ойын арқылы баланың бойына адамгершілік қасиеттермен қатар білімге, өнерге құштарлығы қалыптасады. Тіпті нашар оқиды-ау деген оқушылардың өздері де ойын түрлері араласқан сабаққа зер салып, ынталана түседі. Оқушылар жолдастарынан қалып қоймау үшін сабаққа белсенді қатысып, қойылатын сұрақтарға жауап іздеп, ойлана бастайды. Сабақта ойын түрлерін пайдалану оқушылардың ой-өрісін дамытуға әсер етеді.

Тілдің дамуына да, ақыл-ой дамуына да әсер етеді, бала ойын үстінде заттар мен іс-әрекеттерді жалпылауды, сөздің жалпылама мағынасын қолдануды т.б. үйренеді.

Ойын арқылы ұйымдастырылатын сабақ балаларға жеңіл әрі тартымды, түсінікті болады. Оқытудың түпкі мақсаты- оның сапалы болуы, яғни сабақтың түрлері мен әдістерін, мазмұнын жетілдіруге, оның әдіскерлік, танымдық, білімдік, тәрбиелік жағынан сапалық жаңа деңгейге көтеру. Ойын түрін оқу үдерісінде пысықтау, жаңа сабақты пайдалану тиімді. Ойын түрі сабақтың тақырыбы мен мазмұнына неғұрлым сәйкес алынса оның танымдық, тәрбиелік маңызы да арта түседі.

Баланың әдепті, көрегенді, қайырымды болып өсуі қоршаған ортасына, үлкендерге байланысты екені мәлім. Ойын қызметінің тағы бір ерекшелігі- оның өз әрекеттік сипаты. Балалар ойын шығарушылар, ойынды жасаушылар болып табылады. Олар жоғарыда айтылғандай, ойында өздеріне мәлім өмір құбылыстары мен оқиғалар туралы білімдерін бейнелейді, оларға өздерінің қатынастарын білдіреді. Ойынның құрылымдық элементтері: ойынның түпкі ниеті, сюжеті, немесе мазмұны, ойын әрекеттері, рөлдер, ойынның өзінен туатын және балалар жасайтын немесе ересектер ұсынатын ойын

ережесі. Бұл элементтер өзара тығыз байланысты және ойында ойында балалардың өзінше бір іс-әрекеті ретінде көрсетеді.

Қоршаған ортаның балаға әсер етудің нәтижесі оның бұл ортадағы белсенділігімен түсіндіріледі. Мектепке дейінгі ұйымның педагогикалық үдерісін ұйымдастыру баланың тек топтық бөлмеде емес, бүкіл балабақша бойынша еркін қозғалуын қарастырады. Балалардың кеңістік пен уақытты еркін үйрену қабілеті оларға мектеп өмірінің ерекшеліктеріне бейімделуге көмектеседі. Ерте жастағы балалар тобында заттық-кеңістіктік дамытушы ортаны құру баланың жан-жақты дамуы, жетекші әрекет түрлерін дамыту үшін маңызды шарты: заттық және сюжеттік-бейнелі ойындар, танымдық және жемісті әрекеттер болып табылады.

Осылайша, жүргізілген зерттеу келесі тұжырымдар жасауға мүмкіндік берді: топтық бөлменің заттық-кеңістіктік дамытушылық ортасының өзгеруі қажетті әсер етеді және қоршаған ортаны балалармен бірлескен серіктестік қызмет аясында педагогтар жобалаған жағдайда ғана дамытады. Балалардың серіктестік позициясын дамытудың құндылығын түсінген жағдайда ғана, заттық-кеңістіктік даму ортасындағы өзгерістер балалардың дамуы үшін түбегейлі басқа білім беру кеңістігінің пайда болуына ықпал етеді.

Мақсатты ұйымдастырылған қимыл-қозғалыс белсенділігі баланың үйлесімді дамуы мен тәрбиеленуінде үлкен рөл атқарады. Дұрыс ұйымдастырылған қимыл-қозғалыс белсенділігі балаларда қуаныш сезімін балабақшаға деген жағымды эмоциялық қарым-қатынасты, оған келуге деген тілекті шақырады, жаңа әсерлер және білімдермен байытады, белсенді шығармашылық әрекетті тудырады, мектепке дейінгі балалардың зияткерлік және әлеуметтік дамуына мүмкіндік береді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1 Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы №137 бұйрығы).

2 Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (ҚР ОАМ 03.08.2022ж. №348 бұйрығы).

3 Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспары (ҚР ОАМ 09.09.2022ж. №394 бұйрығы).

4 Аманатиди О.В. Подвижные игры: методическое пособие. – Армавир, 2011. – 69 с.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОЕКТА «ӘЖЕМНІҢ ЕРТЕГІЛЕРІ» ЧЕРЕЗ СОЗДАНИЕ СКАЗОЧНО-ИГРОВОГО ПРОСТРАНСТВА

Е.Ю.Рассадина

Методист, ТОО «Детский сад «Одарёшка», г. Караганда, Казахстан

Введение

В современном мире проблема передачи культурного наследия становится особенно актуальной, и дошкольные учреждения играют важную роль в формировании личности ребенка. Проект «Әжемнің ертегілері» направлен на создание условий для воспитания патриотизма и любви к родной культуре через сказочно-игровое пространство. Основная задача проекта — познакомить детей с культурой родного края посредством использования народных сказок и театрализованной деятельности. В последнее время возникла острая проблема, которая касается здоровья наших воспитанников, теперь уже нравственного. Дети все чаще приносят в детский сад современные игрушки, персонажи которых зачастую не несут позитивного смысла (трансформеры, Хаги-Ваги, Барби с гробиками и т.д.). Эти игрушки влияют на свободные игры детей, их сюжеты часто ориентированы на агрессивные или негативные модели поведения. Педагоги провели опрос среди родителей и детей и выяснили, что дома часто заменяют чтение книг просмотром мультфильмов. Многие мультфильмы, конечно, основаны на сказках, но в то же время традиционные народные сказки отходят на второй план. Между тем, сказки играют важную роль в воспитании ребенка: они формируют представления о добре и зле, помогают развивать духовно-нравственные ценности, передают народную мудрость, учат простоте, мудрости и справедливости.

Методика:

Основной методический подход проекта заключается в создании сказочно-игрового пространства «Ертегі әлем», где дети могут не только слушать сказки, но и активно участвовать в сюжетах. Для этого в групповых комнатах детского сада организуются несколько центров:

Театрально-игровой центр: оснащен кукольным театром, костюмами и реквизитом, что позволяет детям участвовать в театрализации сказок.

Центр книги (мини-библиотека): способствует развитию интереса к литературе и самостоятельному чтению.

Этнографический мини-музей: включает предметы быта казахского народа, позволяя детям знакомиться с культурным наследием.

Музыкальный уголок: помогает развивать музыкальные способности и эмоциональную сферу детей.

Практическое применение:

Проект «Әжемнің ертегілері» реализуется в нескольких этапах:

Анализ программно-методического обеспечения.

Создание сказочно-игрового пространства «Ертегі әлем».

Организация театрализованной деятельности по мотивам народных сказок.

Взаимодействие с семьями воспитанников для создания общего культурного пространства.

• Театральный уголок, где дети могут примерять роли сказочных героев, развивая свои актерские навыки.

• Мини-библиотека, помогающая развивать интерес к чтению и литературе.

• Этнографический мини-музей, где дети знакомятся с предметами быта и культурой казахского народа.

• Музыкальный уголок, который способствует формированию музыкальных способностей и самостоятельной творческой деятельности детей.

Рекомендации:

Для успешной реализации проекта педагоги должны активно вовлекать детей в процесс, поддерживать их творческие инициативы и помогать формировать интерес к культуре и традициям. Важно учитывать возрастные особенности воспитанников и применять индивидуальный подход. Проект предполагает также активное взаимодействие с родителями. Планируется проведение мастер-классов по созданию театральных постановок и проведение совместных мероприятий, что способствует укреплению семейных связей и развитию у детей чувства коллективной ответственности.

Ожидаемые результаты

Реализация проекта «Әжемнің ертегілері» с использованием сказочно-игрового пространства способствует:

- Повышению интереса к казахским народным сказкам и культуре.
- Развитию творческих и коммуникативных способностей детей.
- Формированию положительного отношения к традициям и уважения к старшим.
- Обогащению внутреннего мира ребенка через погружение в мир национальной культуры.

Проект помогает детям не только весело и интересно проводить время, но и познавать свою культуру, историю и традиции через игру. Это становится важным шагом в их личностном и культурном развитии, а также создает прочный фундамент для дальнейшего воспитания патриотизма и национального самосознания.

Заключение:

Создание сказочно-игрового пространства в рамках проекта «Әжемнің ертегілері» способствует воспитанию патриотизма, формированию уважения к старшим и развитию творческих способностей. Данный проект позволяет детям не только изучать культуру через сказки, но и активно участвовать в её сохранении и передаче.

Список литературы:

1. Государственные общеобязательные стандарты образования всех уровней образования <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017669>
2. Типовые учебные планы дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1200008275>
3. Типовые учебные программы дошкольного воспитания и обучения <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014235/history>
4. Методические рекомендации «Устное народное творчество как основа духовно-нравственного воспитания детей дошкольного возраста». - Нур-Султан: РЦДД, 2016.
5. Артёмова Л.В. Театрализованные игры дошкольников. - М., 2001.
6. Антипина А.Е. Театрализованная деятельность в детском саду. - М., 2001
7. Гербова В. В. Приобщение детей к художественной литературе. Для занятий с детьми 2-7 лет, МОЗАИКА-СИНТЕЗ, М., 2008.
8. Волшебный хоревод. Книга для детей разных возрастов. /Сост. О.М. Гумирова. - Шымкент: 2017.
9. Методические рекомендации по формированию творческих способностей детей дошкольного возраста. - Нур-Султан: РЦДД.

УДК 373.2

ТВОРЧЕСКИЕ ГОРИЗОНТЫ: НЕТРАДИЦИОННЫЕ ТЕХНИКИ РИСОВАНИЯ ДЛЯ ДОШКОЛЬНИКОВ

Б.Б. Мусина

воспитатель, ТОО «Детский сад «Одарёшка», г. Караганда, Казахстан

Нетрадиционные техники рисования, как тихий шепот мечты, открывают двери в мир безграничного детского воображения, где каждый мазок, каждая линия становится олицетворением искренности и красоты. В этом мире дошкольники, чьи руки ещё не научились точно повторять четкие контуры, могут выразить свои мысли, чувства и видения необычным образом. И для них, эти техники — словно парус в страну фантазий, где они могут не бояться ошибиться, где каждый штрих становится шагом на пути к самовыражению и познанию себя.

Рассмотрим несколько замечательных техник рисования, которые с лёгкостью и радостью используют дети дошкольного возраста. Эти простые, но удивительно увлекательные методы помогают маленьким художникам раскрыть свой творческий потенциал, развить мелкую моторику и, что самое важное, ощутить волшебство создания чего-то прекрасного своими руками.

Рисование с помощью губок и листьев

Этот метод совмещает использование природных материалов и текстурных инструментов. Листья используются для создания отпечатков, а губки для нанесения фона или узоров. Дети могут

наносить краску на листья с помощью губки, а затем аккуратно прижимать их к бумаге, оставляя на ней отпечатки.

Такой способ развивает у ребят тактильные ощущения, мелкую моторику и чувство гармонии между природными формами и цветами. Работа с натуральными компонентами также помогает им лучше понимать природу и её красоту.

Кляксография

Представьте себе чистый лист бумаги, на который падает клякса краски — такая простая случайность. Но в руках ребёнка она превращается в нечто удивительное. С помощью кляксографии дети учатся создавать из хаоса порядок, находить формы там, где на первый взгляд их нет. Эта техника способствует им разглядеть в каждой кляксе потенциал для чего-то большего. Они могут дуть через трубочку, заставляя краску разлетаться в разные стороны, создавая удивительные узоры, напоминающие фантастических существ или экзотические растения.

Кляксография учит не бояться случайностей, потому что именно они открывают путь к чему-то новому. Этот способ не только развивает художественные навыки, но и формирует умение находить красоту в неожиданном, учит детей быть внимательными к деталям, которые не всегда видны с первого взгляда. Здесь развивается способность видеть скрытые образы, что так важно для формирования творческого мышления в будущем.

Создание рисунков с помощью ватных палочек

Вместо традиционных кистей ребята могут использовать ватные палочки. Она макается в краску, а затем с её помощью на бумаге создаются точки и линии. Это позволяет детям сосредоточиться на мелких деталях и способствует развитию координации движений. Техника точечного рисования формирует внимание к деталям и способность видеть прекрасное в простых вещах.

Дети могут создавать как абстрактные композиции, так и более сложные изображения, такие как цветы, деревья или животные. Ватные палочки позволяют контролировать точность нанесения краски, что особенно важно для младшего возраста.

Творчество на влажной бумаге

Когда вода встречается с красками, происходит настоящая магия. Она позволяет детям наблюдать, как они начинают плавно растекаться, создавая мягкие, плавные переходы от одного цвета к другому. Это напоминает сказочный мир, где всё взаимосвязано, где каждый элемент постепенно переходит в другой, не теряя своей уникальности.

Данный подход учит терпению и наблюдательности, ведь процесс создания рисунка становится интригующим и непредсказуемым. Они видят, как их работы изменяются буквально на глазах, как случайные мазки краски могут превращаться в необычные изображения и образы. Ребята пытаются анализировать происходящие вокруг них изменения, что необходимо не только в искусстве, но и в жизни.

Монотипия — это волшебный механизм создать что-то превосходное, что невозможно повторить. Техника заключается в нанесении краски на стеклянную или пластиковую поверхность, а затем отпечатывается на бумаге. Отпечаток получается неподражаемым, даже если ребёнок попытается повторить его, он всё равно будет отличаться.

Монотипия учит ценить неповторимость каждого момента, каждой детали. Стимулирует экспериментировать, искать новые способы выражения своих идей. Даже маленькие случайности, такие как неожиданное смещение краски, могут превратиться в нечто удивительное и непредсказуемое. Это развивает у детей стремление к исследованию и пониманию того, что нет ничего однообразного — всё вокруг уникально, как и они сами.

Живопись мелом на асфальте — полезное занятие, которое способствует укреплению моторики и воображения. Асфальт — это большая поверхность, которая позволяет создавать масштабные картины без ограничений по размеру листа. Этот вид деятельности стимулирует развитие как мелкой, так и крупной моторики, поскольку дети активно двигаются и взаимодействуют с пространством. Мел — это безопасный и простой инструмент, который легко смывается водой, что делает рисование доступным и приятным занятием.

Также данный способ рисования развивает социальные навыки, поскольку ребята могут работать коллективно, создавая общие проекты и сюжеты. Экспериментируя с цветами, создавая игровые зоны, такие как классики и лабиринты, совершенствуется чувство цвета и композиции. Это доступное занятие на свежем воздухе, которое сочетает в себе искусство и физическую активность.

Каждый ребёнок — это целая вселенная, и задача педагога — помочь ему раскрыть свой потенциал, не ограничивая его рамками привычных методов. Нетрадиционные техники рисования дарят детям возможность проявить свою индивидуальность, научиться видеть красоту в каждой мазке,

в каждом случайном пятне. И, возможно, именно благодаря таким свободным и творческим занятиям, в будущем из этих маленьких художников вырастут великие творцы, которые будут смотреть на мир широко открытыми глазами и видеть в нём неограниченные возможности для самовыражения.

Техника восковых мелков и акварели — начинается с того, что малыши берут восковые мелки и создают на белом листе свои невидимые шедевры. Им предоставляется полная свобода в выборе линий, форм и узоров, хотя сами они не видят, как рисунок проявляется на бумаге. Именно эта "тайна" захватывает их внимание и пробуждает фантазию. Когда рисунок завершён, наступает самый интересный момент — дети берут кисти и покрывают свои работы акварелью. Яркие цвета заполняют пространство, но не задерживаются на воске, который отталкивает воду. Постепенно на листе проступают скрытые до этого линии, фигуры и узоры, созданные восковым мелком. Этот момент вызывает настоящий восторг — то, что они нарисовали, неожиданно оживает на глазах, превращаясь в разноцветную картину.

Процесс нанесения рисунков с помощью зубной щетки — это оригинальный способ познакомить детей с нетрадиционными методами живописи. Вместо привычных кистей маленькие художники используют зубные щётки, чтобы нанести краску, а затем аккуратно проводят по щетине пальцем, создавая неожиданные брызги на бумаге. Такие хаотичные капли краски превращаются в звёздное небо, дождь или необычные текстуры.

Аппликация — это удивительный способ развить детскую фантазию и координацию движений. Можно предложить малышам создать целый "волшебный лес", где они с увлечением будут вырезать из цветной бумаги различные деревья, кусты, зверей и птиц, а затем аккуратно размещать их на картонной основе, создавая свой уникальный мир. Аппликация не только увлекает, но и обучает: дети учатся распознавать и работать с формами, развивают пространственное восприятие, учатся планировать расположение элемента. Вырезание ножницами и приклеивание мелких деталей — это великолепная тренировка для их ловкости, что особенно полезно в дошкольном возрасте. Она помогает лучше понять композицию, учит их следить за порядком и аккуратностью в своих работах, а главное — дарит радость.

Нетрадиционные техники рисования позволяют детям окунуться в необычный и захватывающий мир творчества, где краски и формы обретают сказочные очертания. Эти методы помогают исследовать новые способы самовыражения, играя с разнообразными материалами и создавая оригинальные работы, которые отражают их личные ощущения и идеи. Такие подходы развивают не только художественные навыки, но и способствуют формированию гибкости мышления, поиска креативных решений, принося радость от самого создания.

Список использованных литературы

1. Абылкасымова А. Е., Ибраева А. Д. "Педагогические технологии развития творческих способностей детей" — Алматы: Казахстанская Академия образования, 2020.
2. Жунусова А. К. "Нетрадиционные методы рисования в дошкольном образовании" — Караганда: Карагандинский Государственный Университет, 2021.
3. Лебедева, М. Н. "Развитие креативных способностей у дошкольников с помощью художественного творчества" — Москва: Просвещение, 2017.
4. Шмидт, П. А. "Искусство и творчество: методические рекомендации для дошкольных педагогов" — Москва: Академкнига, 2016.
5. Смагулова С. М. "Методы художественного воспитания детей дошкольного возраста в Казахстане" — Астана: Издательство «Ұлағат», 2018.

МАЗМҰНЫ

1.	СЕКЦИЯ 1 «БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУ ТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ» «CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PRIMARY EDUCATION» «СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ»	4
2.	Yücel Gelişli İLKÖĞRETİM PROGRAMLARININ GELİŞİMİNDE GÜNCEL EĞİLİMLER (İlköğretimde Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları)	4
3.	Журавлёв В.А. РОЛЬ ТРУДОВОГО ВОСПИТАНИЯ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА	8
4.	Наумов Д.И. ФОРМИРОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ: ФИЛОСОФСКО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ	11
5.	Абдирахманова Б.Б., Ахметкаримова К.С., Амирбекова М.Р. РЕФЛЕКСИЯ ПО РЕЗУЛЬТАТАМ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ КАК УСЛОВИЕ ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ	16
6.	Абенова Р.Т., Тусупова А.М. БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	20
7.	Абильдина С.К., Д.Спулбер, Әбілмажит Б.М. ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ҰРПАҚ ТӘРБИЕСİNДЕ АЛАТЫН ОРНЫ	22
8.	Абильдина С.К., Д.Спулбер, Мусина В.Т. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН ЖҰМЫСҚА ДАЯРЛАУ МАЗМҰНЫ	26
9.	Абильдина С.К., Д.Спулбер, Мухаметжанова Ж.О. АЛЬФА ҰРПАҒЫНЫҢ БІЛІМ АЛУЫНДАҒЫ ЖАҢА ТӘСІЛДЕР МЕН ТУЫНДАЙТЫН ҚИЫНДЫҚТАР	29
10.	Абильдина С.К., Мухаметжанова А.О., Сарсекеева Ж.Е. БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ТУРАСЫНДА МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	34
11.	Adanov K.B., Amirbekova M.R., Medieva S.H., Khairova G.M. PEDAGOGICAL MANAGEMENT AS A BASIS FOR THE FORMATION OF MANAGERIAL CULTURE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS	39
12.	Айдарбекова К.А., Копбалина К.Б., Асетова Ж.Б. БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ТУРАСЫНДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ	44
13.	Айдарова Н.Е., Айтпанбетова М.М. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ИНТЕРАКТИВТІ РЕСУРСТАРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ТИІМДІЛІГІ. GENIALLY. LLY ПЛАТФОРМАСЫ	47
14.	Айнакулова Г.М. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУ ТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	49
15.	Амангелдіқызы А. SMART ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІН КОЛЛАБОРАТИВТІ ОРТАҒА ДАЯРЛАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	52
16.	Aubakirova N.V., Sarsekeyeva Zh.Ye. REQUIREMENTS FOR THE READING PROCESS IN ELEMENTARY SCHOOL	55
17.	Akhmetova A.R., Sarsekeyeva Zh.Ye. ACTUAL PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF COHERENT SPEECH OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN	58
18.	Аяған Е.С. Карибаева А.Б. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУ ПРОЦЕСİNДЕ МОДУЛЬДІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	60
19.	Әукен А.О., Бакирова И.Д., Ауқенова Ж.О. БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН БАҒАЛАУҒА АРНАЛҒАН ASSESSMENT CENTER НЕГІЗİNДЕ ЦИФРЛЫҚ КЕЙСТЕРДІ ӨЗІРЛЕУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	64
20.	Байжанова Г.К., Мукасова М.Е. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМУ ТУРАСЫНДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҰМКІНДІКТЕРІ	67
21.	Бакирова И.Д., Әукен А.О., Мукашева А.А. БІЛІМ БЕРУДІ ЖЕКЕЛЕНДІРУ ҮШІН НЕЙРОНДЫҚ ЖЕЛІЛЕРДІ ПАЙДАЛАНУ: БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА ДЕНҒЕЙІ	69

22.	Бахтиярова Г.Р. ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ – БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМ ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗІ	72
23.	Бахтиярова Г.Р., Шамилова П.С. БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІГІ МЕН ТІЛ МӘДЕНИЕТІНІҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	77
24.	Бейсенбаева А. М., Нургазиева Н.М., Көпбалина Г.Б. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	80
25.	Бейсенова А.Қ. КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫ ТАЛДАУДАҒЫ ДИВЕРГЕНТТІ ОЙЛАУЫ	83
26.	Бердібай С.Е., Ишанов П.З. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МІНЕЗ - ҚҰЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРЫНДА ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ	86
27.	Ботабекова А.К., Абугалиева С.Н. ТҰЛҒАНЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА БАҒЫТТАП ОҚЫТУ	88
28.	Гаркуша К.Г. РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ В ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ ДВОРЦА СТУДЕНТОВ КАРАГАНДИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. АКАДЕМИКА Е.А.БУКЕТОВА	91
29.	Гранкина А.К., Сарсенова Г.Р. ПРИМЕНЕНИЕ СРЕДСТВ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	94
30.	Дағарова Ж.У., Абильдина С.К., Южел Гелишли ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯ ЕЛДЕРІНДЕГІ ШАҒЫН ЖИНАҚТЫ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ (БІРІККЕН СЫНЫПТАРДА) БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕСЕРІ	96
31.	Доманова Н.В. ТЕХНОЛОГИЯ СТЕП-ЛОГОРИТМИКИ, КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ ДВИГАТЕЛЬНОЙ И КОММУНИКАТИВНО – РЕЧЕВОЙ СФЕРЫ ОБУЧАЮЩИХСЯ С НАРУШЕНИЯМИ ОПОРНО-ДВИГАТЕЛЬНОГО АППАРАТА	100
32.	Елемесова А., Фейзулдаева С.А. ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СРЕДСТВО АКТИВИЗАЦИИ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА	103
33.	Жайлауова М.К., Жайлауова Г.К. БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ДАРЫНДЫЛЫҒЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ	105
34.	Жакыпбекова А.К. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ	108
35.	Жаксылық Л.Т., Смагулова Н.К. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ҚАЗІРГІ МЕКТЕПТІ ЖАҢҒЫРТУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	111
36.	Жашкеева А.К., Масаинова А.К. БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДЫҢ КРИТЕРИАЛДЫҚ БАҒАЛАУ БОЙЫНША ОҚУ ЖЕТІСТІГІН АРТТЫРУ	114
37.	Железнева Н.В., Фейзулдаева С.А. МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ	116
38.	Жекибаева Б.А., Ефимович А. О МЕТОДАХ И СРЕДСТВАХ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ	120
39.	Жұмабаева Ә.Е. ЖАҢАРТПАЛЫ ТӘСІЛДЕРГЕ НЕГІЗДЕЛГЕН БАСТАУЫШ БІЛІМ МАЗМҰНЫ – ЗАМАН ТАЛАБЫ	124
40.	Жумабаева А.Е., Стамбекова А.С. МОБИЛЬДІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚҰРУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚҚА БАУЛУДЫ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖАҒЫНАН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ	128
41.	Жумадуллаева А.А., Нұртаза А.Д. ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР – БАЛА ТӨРБИЕСІНІҢ НЕГІЗІ	133
42.	Изтлеуова С.Ш. БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КОММУНИКАТИВТІК МӘДЕНИЕТІ ЖАЛПЫ МӘДЕНИЕТТІҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ	137
43.	Ильясова А.С., Өміртаева Т.Ө. АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ АДАМГЕРШІЛІК ӨСИЕТТЕРІ	140
44.	Ильясова М.Б., Турлелиева А.К. ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ ПӘНІНЕН 3-СЫНЫПТА САРАЛАУ ТАПСЫРМАЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	143
45.	Имашева А.У., Айтжанова Ж.Н. ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҚ НЕГІЗІ	146
46.	Искакова О.Г. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ИНТЕГРАЦИЯ ИННОВАЦИЙ И ТРАДИЦИЙ	149

47.	Искендиrow А.Т., Султанова А.Б. ДҮНИЕТАНУ ПӘНІ НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДА САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	152
48.	Какенова Д.М. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРАТЫН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР	154
49.	Karagova K.M. THE ROLE OF ENGLISH IN PRIMARY SCHOOL IN THE MODERN WORLD AS A MEANS OF SUCCESSFUL SOCIALIZATION	157
50.	Карбаева Б.А., Ишанов П.З. ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ – ВАЖНЕЙШЕЕ УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ	159
51.	Каузова А.Т., Ишанов П.З. БАСТАУЫШ МЕКТЕП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	161
52.	Колмагорова М.А., Каунева О.А. ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ГРАМОТНОСТИ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ	164
53.	Kolmagorova M.A. SUCCESSFUL GRADUATE	167
54.	Кошкарева М.А. ОБЗОР БЕСПЛАТНЫХ НЕЙРОСЕТЕЙ ДЛЯ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ	168
55.	Кузембаева Л.Д., Хасенова Ж.Ж. ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ИНТЕРАКТИВТІ САБАҚТАР ӘЗІРЛЕУ	170
56.	Курмангалина А.Ж., Абишева Г.А., Досмакова М.А. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ	173
57.	Қайырбек Д.М., Шаяхметова М.Н. ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫС НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	176
58.	Қалиқатбек Ж.М., Туралбаева А.Т. БІЛІМ БЕРУ ПРАКТИКАСЫНДАҒЫ МЕНТОРЛЫҚ; ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖӘНЕ ОДАН ТЫС ЖЕРЛЕРДЕГІ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕР	179
59.	Қуанғали Д.Қ., Ишанов П.З. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНА	182
60.	Лопарева А.В. ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В НАПРАВЛЕНИИ ЕСТЕСТВЕННО-МАТЕМАТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	185
61.	Мақыметтола С., Аяған Е.С. ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ САБАҚТАРЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ	187
62.	Махмет Н.Д. ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЖАҢЫЛТПАШТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ	191
63.	Медиева С.Х., Южел Гелишли ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИЗАЙННЫҢ МУЛЬТИМЕДИАНЫ ПАЙДАЛАНАУДЫҢ РОЛІ	193
64.	Мусайбеков Р.К. О СОВРЕМЕННОМ УРОКЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	196
65.	Мухаметжанова А.О., Абишева А.Б. ЦИФРЛЫҚ ПЛАТФОРМАЛАР АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТ ТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	200
66.	Мухаметжанова А.О., Омарова А. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУДАҒЫ ЕРТЕГІЛЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ	203
67.	Мухаметжанова А.О., Шаймерденова С.А. БАСТАУЫШ БІЛІМГЕ ЭДЬЮТЕЙНМЕНТ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЕНГІЗУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕРІ	207
68.	Mukhametzhanova A.O., Yestayeva K.R, Ján Danek DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AS A CONDITION FOR SUCCESSFUL ADAPTATION TO MODERN REALITIES OF LIFE	211
69.	Наженова Ж.С., Шаяхметова М.Н. ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰРАЛДАРЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ	214
70.	Нугманова Ж.А., Ишанов П.З. РУХАНИ-МӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАР - БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ ТӘРБИЕНІҢ НЕГІЗІ	217
71.	Отыншина Г.С., Южел Гелишли ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИСТАНЦИОННЫХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	220

72.	Персикова Е.И., Гамидова М.Н., Досова Л.А., Ахметкаримова К.С. ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ С ОДАРЁННЫМИ ДЕТЬМИ НА УРОКАХ ЕСТЕСТВОЗНАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	223
73.	Риза С.Е., Шопанбекова Г.Ж. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ: ӘР ПӘННІҢ БОЛАШАҒЫ	226
74.	Садуакасова Ж.Т. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АТА-АНАЛАРЫМЕН ӨЗАРА БАЙЛАНЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ STEAM ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	229
75.	Sadyrova S.M., Sarsekeyeva Zh.Ye. NATURAL SCIENCE LITERACY AS A TYPE OF FUNCTIONAL LITERACY	232
76.	Сазанбаева Г.Е. ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ БЕГЛОГО, ВЫРАЗИТЕЛЬНОГО ЧТЕНИЯ	235
77.	Сарсекулова Д.М., Ыбыраимжанов К.Т. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ	238
78.	Сарыбекова К.Н., Исрайлов Н.С. ВОЗМОЖНОСТИ ПРОГРАММЫ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ	241
79.	Сарыбекова Қ.Н. БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ БАҒЫТТАРЫ БОЙЫНША БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДАУ	244
80.	Саулетай Ш.Қ. ТРИЗ ТЕХНОЛОГИСЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ	247
81.	Серикова Г.А., Каинбаева М.К., Бакирова И.Д. ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРҒА ТАЛДАУ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫН ОҚЫТУДАҒЫ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР	249
82.	Скакова А.К., Животова Е.В., Ян Данек, Шовкович О.Л. SOFT SKILLS КАК ЗАЛОГ АКАДЕМИЧЕСКОГО И СОЦИАЛЬНОГО РОСТА ОБУЧАЮЩЕГОСЯ	255
83.	Смагулова М.Б., Калдыбаева А.Б. САНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ МҰҒАЛІМ ТҰЛҒАСЫ	258
84.	Сулейменова С.Ы. ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ САБАҒЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР	260
85.	Таджибаева Ж.А., Аубакирова К.Ф., Битикова А.И. ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМОРАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕССЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	263
86.	Тамабаева М.К. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРҒА ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКТЕБІНДЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ	266
87.	Терликбаева А.Д., Баймолдина Б.С., Көпбалина Г.Б. ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫ БІЛІМІН ЖЕТІЛДІРУ	268
88.	Тлеуберлинова Э.Б., Сатанова А.Р., Жапина А.Б. ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИ МҰРАЛАРДЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДҮНИЕТАНЫМЫНА ЫҚПАЛДАСТЫРУ	271
89.	Тлеужанова А.А., Ишанов П.З., Мехмет Акиф Созер ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В АДАПТАЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ К ОБУЧЕНИЮ	275
90.	Уалиева Н.Т. СУБЪЕКТНАЯ ПОЗИЦИЯ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА КАК УСЛОВИЕ ЕГО НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ	278
91.	Умирзакова Б.Е. ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ В КЛАССАХ С КАЗАХСКИМ ЯЗЫКОМ ОБУЧЕНИЯ	282
92.	Утегенова М.Е., Алдиярова Г.Б. БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ ТРЕНДТЕР	284
93.	Ұзақбай М.Ә., Иманова Г.А. ӨЗ БЕТІНШЕ ЖҰМЫС – ОҚУ ӘРЕКЕТІНІҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ	286
94.	Хасенова А.И., Абдикаримова А.О. ДИДАКТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	287
95.	Шаушекова Б.Қ., Ахамбаева Ж.Т., Асетова Ж.Б. МӘДЕНИ-ТАРИХИ ДӘСТҮРЛЕР НЕГІЗІНДЕ БАСТАУЫШ МЕКТЕП БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	290
96.	Шаушекова Б.Қ., Нұржауова М., Махмет Н. БІРЕГЕЙЛІГІМІЗ - ЫНТЫМАҚТАСТЫҚҚА ЖЕТЕЛЕЙТІН ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ ҚҰРАЛЫ	293

97.	Шулембаева Г.Б., Шопаева С.Д., Әукен А.О. БАСТАУЫШ БІЛІМІ БЕРУДІ ДАМУЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	296
98.	СЕКЦИЯ 2 «АРНАЙЫ ЖӘНЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: ПЕДАГОГ КАДРЛАРДЫ КӘСІБИ ДАМУЫНЫҢ ТАРИХЫ МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ» «SPECIAL AND INCLUSIVE EDUCATION: THE HISTORY AND PROSPECTS OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHING STAFF» «СПЕЦИАЛЬНОЕ И ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ИСТОРИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ»	299
99.	Жексенова А.Т., Рымханова А.Р., Каюмова Д.Н. РАЗВИТИЕ КОНКУРСОВ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ КАК СПОСОБ ИХ СОЦИАЛИЗАЦИИ И РАСКРЫТИЯ ПОТЕНЦИАЛА	299
100.	Ивашко В.М. РОЛЬ ПЕДАГОГОВ В ОБУЧЕНИИ ЦИФРОВЫМ НАВЫКАМ ЛИЦ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ	302
101.	Коростелева Н.А. Тонконогов Р.А. ПОТЕНЦИАЛ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДОВ И СРЕДСТВ СЕНСОРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ И МЕНТАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ	307
102.	Кудрицкая Е.А., Наумов Д.И. ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЛИЧНОСТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ В КОНТЕКСТЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА	313
103.	Абдигалиева К.Ж., Жумабекова С.С., Шадыкенова З.Ш. ПРОБЛЕМА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ, КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ЦЕЛОСТНОГО ПРОЦЕССА СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ УЧАЩИХСЯ С ООП	318
104.	Абеуова Г.Р. Макатова Б.К. Зиядина Г.Т. НРАВСТВЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ НА ОСНОВЕ КУЛЬТУРНЫХ ТРАДИЦИЙ КАЗАХСКОГО НАРОДА	321
105.	Айтжанова Р.М., Алпысбай А.Р. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРМЕН БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ ТЕРАПИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ	324
106.	Ақжымова Э.Ф. РИСОВАНИЕ КАК МЕТОД КОРРЕКЦИИ РЕЧИ У ДОШКОЛЬНИКОВ С ОНР	328
107.	Ақпамбетова К.М., Долматова М.И. МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИЁМЫ ПРОВЕДЕНИЯ УРОКОВ ПО ГЕОГРАФИИ ДЛЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ (ООП) В УСЛОВИЯХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ	331
108.	Алексушина В.В. ЛОГОПЕДИЧЕСКИЕ ЗАНЯТИЯ С ЭЛЕМЕНТАМИ НЕЙРОИГР У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	335
109.	Алпысбаева М.Б. ИНКЛЮЗИВНЫЙ ПОДХОД К ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА	338
110.	Алпысбай А.Р. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРМЕН БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ ТЕРАПИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ	343
111.	Аменова И.Н. АРНАЙЫ ЖӘНЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ НЕГІЗГІ ҚҰНДЫЛЫҒЫ	346
112.	Арбабаева А.Т., Заркенова Л.С., Алшинбаева С.Ж. АУТИЗМІ БАР БАЛАЛАРДЫ ӨЛЕУМЕТТЕНДІРУ ЖӘНЕ ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСЫНДА «АВА» БАҒДАРЛАМАСЫН ҚОЛДАНУ	349
113.	Аринова К.Н. АНАЛИЗ ПОДХОДОВ К ФОРМИРОВАНИЮ ЦИФРОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ	352
114.	Ахметжанова Ж.Б. БАЙЛАНЫСТЫРЫП СӨЙЛЕУ – ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ НЕГІЗГІ ШАРТЫ	354
115.	Ахметова Р.Т., Алиев Т.Р. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ТЕХНОЛОГИЯ ПӘНІН ЖАҢАША ӘДІС – ТӘСІЛДЕРДІ ҚОЛДАНЫП ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛ ТҮЛҒА ҚАЛЫПТАСТРУ	359
116.	Ашурова Н.Қ. ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМУЫ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ	362
117.	Аятаева А.К. ДЕФЕКТОЛОГИЯ-БАЛАНЫ ӨЛЕУМЕТТЕНДІРУ ҚҰРАЛЫ	364

118.	Аязбаева Л.Т. АУТИЗМ СПЕКТРІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРМЕН ЛОГОПЕД-МҰҒАЛІМНІҢ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕР	366
119.	Баймолдина Қ.Т., Майлыбаева Г.С., Жексембаева Ж.Р., Кайкибаева А.С. ҚАБІЛЕТТЕРІ ӨРТҮРЛІ БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӨЛЕУМЕТТІК ПАЙДАСЫ	370
120.	Баймұсаева Г.Н. БАЛАБАҚШАДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	375
121.	Belousova A. G., Bobrova V. V., Sakaeva A. N. USE OF THE PROGRAMME – METHODOICAL COMPLEX OF ENGLISH LANGUAGE LESSONS IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION FOR THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCES OF SCHOOLCHILDREN	377
122.	Бижанова Ж.М. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНА ҚЫЗМЕТ ЕТУГЕ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	384
123.	Демесинова А.А., Муздыбаева Т.Б. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ШЕТ ТІЛІН АҚТ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ	387
124.	Доманова Н.В., Джуженова А.Т. ТРЕК-ҚИМЫЛ АППАРАТЫ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДА СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛЫСТАРЫН ЖОЮДА, ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ БІР ТҮРІ - ЛОГОРИТМИКАЛЫҚ САБАҚ	389
125.	Жашиг И. МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ	391
126.	Жигитов А. Б. ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕДАГОГА ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ ПРЕДПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ДЕТЕЙ С УМСТВЕННОЙ ОТСТАЛОСТЬЮ	394
127.	Искакова К. Н. ЭЙДО-РАЦИОМИНУТКИ (МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ДЛЯ РАЗВИВАЮЩИХ И ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР)	397
128.	Канапиянова К.Д., Бекбаева М.Ф. ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛЫСЫ ТӘН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ –ТҰЛҒАЛЫҚ АЙМАҒЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	400
129.	Канапиянова К.Д., Бекбаева М.Ф. ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУДЫҢ КОРРЕКЦИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОЦЕСІНІҢ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	404
130.	М.Г.Козлова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНСТРУМЕНТОВ ГЕЙМИФИКАЦИИ В ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ КОЛЛЕДЖА	407
131.	Кочкина О.С. СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ ПЕДАГОГАМИ И СПЕЦИАЛИСТАМИ В ОБЛАСТИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: РОЛЬ КОМАНДНОЙ РАБОТЫ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЭФФЕКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ ВСЕХ УЧАЩИХСЯ	410
132.	Куатова А.Е. КОРРЕКЦИЯ ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ ДЕТЕЙ С ООП МЕТОДАМИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОРРЕКЦИИ	414
133.	Майлыбаева Г.С., Жолтаева Г.Н., Жанатбекова Н.Ж., Утегулов Д.Е. БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУГЕ ДАЯРЛАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТҰҒЫРЛАРЫ	417
134.	Мукашева Ж.И. УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ЛИЧНОСТНОЙ СФЕРЫ РЕБЕНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ЗПР	422
135.	Нармахан Қ.Н., Сыдыкова Б.Т. БИОТЕХНОЛОГИЯ САЛАСЫНДАҒЫ ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	425
136.	Николаева О.Г. МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДОШКОЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ С ДЕТЬМИ С ОВ	428
137.	Нурумбаева А.В., А.В., Жақан А.А. РОДИТЕЛЬСКИЕ УСТАНОВКИ К ПРОБЛЕМЕ НАДОМНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ	430
138.	Петрова С.И. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ И РАЗВИТИЯ ПСИХИЧЕСКИХ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ООП	433
139.	Рымханова А.Р., Казалиева А.Д. БАЛАБАҚША ЖАҒДАЙЫНДА СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ	436

140.	Сагимбекова Т.Е. ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ С РАССТРОЙСТВОМ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА КАК ФАКТОР ИХ УСПЕШНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ	439
141.	Sakayeva A.N. FORMATION OF COMPETENCIES FOR THE CONTINUOUS PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A SPECIAL EDUCATION TEACHER IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF A UNIVERSITY USING THE CASE METHOD	442
142.	Sakaeva A.N., Bobrova V.V. CONDITIONS OF SOCIALIZATION OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS COMPLICATED BY COMBINED DISORDERS IN THE CONDITIONS OF SPECIAL AND INTEGRATIVE EDUCATION	446
143.	Саукамбекова С.В. МЕТОД ПРОЕКТОВ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ РЕЧИ И КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДОШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ	449
144.	Сәкебаева Қ.Ж. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	451
145.	Темирханова Г.Т., Алшынбекова Г.К. АРНАЙЫ ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУ ТАРИХЫ	454
146.	Туганбекова К.М., Тогаева А.М. АУТИСТІК СПЕКТРЛІ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ӘЛЕУМЕТТІК ӘНГІМЕЛЕР ӘДІСІ	457
147.	Тоқтарбекова Қ.Т. БОЛАШАҚ АРНАЙЫ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ	460
148.	Торebaва А.Р. ПЕДАГОГТАРДЫ ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ ҮЙРЕТУДЕГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР	462
149.	Торebaва Г.Р. КОЛЛЕДЖДЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ	465
150.	Туганбекова К.М., Ахмет А.Қ. АУТИСТІК СПЕКТРЛІ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-КОММУНИКАТИВТІК DAҒДЫЛАРДЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	468
151.	Тугельбаева Т.Н. АКТУАЛЬНОСТЬ НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ЛОГОПЕДИЧЕСКОЙ КОРРЕКЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ	471
152.	Турлубекова М.Б., Рымханова А.Р., Абишева Г.З. ПРОБЛЕМЫ И ВЫЗОВЫ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГОВ ДЛЯ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ	474
153.	Турнаева Е.А. ОПЫТ ВЕДЕНИЯ ОБЩЕПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН ПРИ ПОДГОТОВКИ СРЕДНЕГО МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ С НАРУШЕНИЕМ ЗРЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ДИСЦИПЛИНЫ «АНАТОМИЯ И ФИЗИОЛОГИЯ» КАРАГАНДИНСКОГО ОБЛАСТНОГО ВЫСШЕГО СЕСТРИНСКОГО КОЛЛЕДЖА)	482
154.	Увалиева М.З. МҰМКІНДІКТЕРГЕ КӘСІБИ БАҒДАРЛАМАНЫ ҚОЛДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	486
155.	Хамитова Г. А. КӘСІБИ МАМАНДАР ДАЯРЛАУДА МАТЕМАТИКАНЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ	489
156.	Shabaz K.B. Bobrova V.V. Sakayeva A.N. GENERAL ISSUES OF SOCIAL SUPPORT FAMILIES OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	493
157.	Шакманова Ж.Б. АҚЫЛ-ОЙ КЕМІСТІГІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	498
158.	Э.Ж. Шамшенова ЗНАЧЕНИЕ КОРРЕКЦИОННО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ТВОРЧЕСКОГО И ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА В СТАНОВЛЕНИИ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ	503
159.	Яковенко И.В., Рымханова А.Р. МОДЕЛЬ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ С РАС, ОСЛОЖНЕННЫМИ СОЧЕТАННЫМИ НАРУШЕНИЯМИ, В УСЛОВИЯХ СПЕЦИАЛЬНОГО И ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЕ ПОДСИСТЕМЫ	506
160.	СЕКЦИЯ 3 «ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ КӨРКЕМ БІЛІМ: ЖАҢА ТӘСІЛДЕР МЕН ТӘЖІРИБЕ» «MODERN ART EDUCATION: NEW APPROACHES AND EXPERIENCE» «СОВРЕМЕННОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: НОВЫЕ ПОДХОДЫ И ОПЫТ»	511

161.	Бектенова В.Е. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭТНИЧЕСКИХ МОТИВОВ В СОВРЕМЕННОМ ДИЗАЙНЕ	511
162.	Захарина Ю.Ю., Федоренко Н.В. МОДЕРНИЗАЦИЯ ДИДАКТИЧЕСКОГО ИНСТРУМЕНТАРИЯ ОБУЧЕНИЯ ИСКУССТВУ В КОНТЕКСТЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ	516
163.	Зятикова С. Е. ПОТЕНЦИАЛ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ФОРМИРОВАНИИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ	520
164.	Золотарева Л.Р. ХУДОЖЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ПАВЛА ЧИСТЯКОВА	523
165.	Т.Т. Шафиков, Л.М. Яо, В.М. Юмагулова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ АРХИТЕКТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ DISCOVERY TOUR ANCIENT GREECE)	526
166.	Туланова Д. Ж., Бодиков С.Ж. СПЕЦИФИКА РАЗВИТИЯ ПЕЙЗАЖНОЙ ЖИВОПИСИ УЗБЕКИСТАНА 60-80 ГОДОВ ХХ ВЕКА	529
167.	Кондратенко П. Г. СПЕЦИФИКА ОБУЧЕНИЯ КЛАССИЧЕСКОЙ ХОРЕОГРАФИИ СТУДЕНТОВ ИЗ КИТАЯ НА СПЕЦИАЛЬНОСТЯХ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	533
168.	Барткявичюте Я. С. ОСОБЕННОСТИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ МУЗЫКАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГА-МУЗЫКАНТА В ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ	536
169.	Крыкбаева С.М. ҚАЗІРГІ КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУДЕ ИНТЕГРАЦИЯ ТӘСІЛІНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІ	540
170.	Туланова Д. Ж., Кошкумбаев К.Т. ЛИРИКА-ПОЭТИЧЕСКАЯ ТЕНДЕНЦИЯ В ПЕЙЗАЖНОЙ ЖИВОПИСИ УЗБЕКИСТАНА	542
171.	Аблаев Ә.А., Гылимов Д.Т. ГЛОБАЛИЗАЦИЯНЫҢ ӨРТҮРЛІ ЕЛДЕРДЕГІ ӨНЕРДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІНЕ ӨСЕРІ	544
172.	Елубаева М.А. ЕЛ БОЛАШАҒЫ – МӘДЕНИЕТТІ ДЕ БІЛІМДІ ҰРПАҚ	547
173.	Карамов К.Х., Юмагулова В.М., Кенжегалиева С.К., Сибгатов Г.К. КОМПЬЮТЕРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ГРАФИЧЕСКИЕ ПРОГРАММЫ В БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИИ ДИЗАЙНЕРА ОДЕЖДЫ	552
174.	Кенжетай Қ. А., Калдыбаева Г. А. ЗАМАНАУИ ӘДІС- ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІН ОҚЫТУ	554
175.	Кипшаков С.А., Исакова Д.Ж. НОВЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПРИЯТИЯ У ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО МИРА	557
176.	Тусупова Ш.С. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ГРАФИКИ И ПРОЕКТИРОВАНИЯ В ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА	561
177.	Манабаева А.Ш., Ораз К. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ РЕСУРСОВ В ТЕХНИЧЕСКОМ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ	564
178.	Жученко И.А., Кочетова В.Д. ВЛИЯНИЕ МИРОВЫХ ТЕНДЕНЦИЙ НА ПОЯВЛЕНИЕ НОВЫХ СТИЛЕВЫХ НАПРАВЛЕНИЙ В СФЕРЕ ГРАФИЧЕСКОГО ДИЗАЙНА	566
179.	Кнашина А.А., Кипшаков С.А. БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖАҢА ТӘСІЛДЕР МЕН ТӘЖІРІБЕ: БОЛАШАҚ КӘСІПТІК ОҚЫТУ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	569
180.	Рахимбаева Т.Қ. КӨРКЕМ ЕҢБЕК МАМАНДЫҒЫ БОЙЫНША АРНАЙЫ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	573
181.	Жиентаева Б.Ж., Манабаева Т.Т. СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	578
182.	Сатымбаева Г.О., Саналиева А.Т. ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ-ҰРПАҚ САБАҚТАСТЫҒЫНЫҢ КЕПІЛІ	581
183.	Есбатырова А., Кенжегулов Ж. БОЛАШАҚ КӘСІПТІК ОҚЫТУ ПЕДАГОГТАРЫНЫҢ КӘСІБИ-ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	584
184.	Торбаева Г. Р. ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА «КӨРКЕМ ЕҢБЕК» ПӘНІНІҢ МҰҒАЛІМІН ДАЙЫНДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	587

185.	Хасенова Ж.Ж. РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ ПРОЕКТНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ	590
186.	Аблаев Ә.А., Есмагамбетова Л.О. ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ ФОРМАТЫ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ВЫСТАВОК В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ	593
187.	СЕКЦИЯ 4 «ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ» «PROFESSIONAL ACTIVITY OF A TEACHER-PSYCHOLOGIST: PROBLEMS AND PROSPECT» «ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПЕДАГОГА-ПСИХОЛОГА: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ»	596
188.	Бердимуратова А.С. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҮРҒЫДА СҮЙЕМЕЛДЕУ	596
189.	Ильясова Қ.М. БАЛАБАҚША ЖАҒДАЙЫНДА АТА-АНАЛАРҒА ЖӘНЕ ПЕДАГОГТАРҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АҒARTУ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУ	598
190.	Мурзалинова А.М. КОНКУРСЫ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СРЕДЕ КАК ИНСТРУМЕНТ НЕПРЕРЫВНОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ И ДИАГНОСТИКИ ЕГО ЭФФЕКТИВНОСТИ	600
191.	Сматова К.Б., Сабралиева Ж.Т., Алиханова А. Ә. ЖАС МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТКЕ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ АКМЕОЛОГИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРЫ	605
192.	Сматова К.Б., Сабралиева Ж.Т., Мүсірепбекова А. Қ. ЗАМАНАУИ ПЕДАГОГ ИМИДЖІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	608
193.	Мухамбетова А.Ж., Мауина Ж.А. МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АДАМГЕРШІЛІК-ЭТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕСІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	611
194.	Калиева Э.Т., Шалкарбаева У.А. ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСЫНА БАУЛУ	613
195.	Даулеткалиева М.К., Мурзагулова Г.П. ПЕДАГОГТИҢ КӘСІБИ МӘДЕНИЕТІНДЕГІ ӘДЕП	615
196.	Боқырова А.Б., Есалы А.Е. ҚАҚТЫҒЫСТАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ	616
197.	Ошанова Б.Н. ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЗЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ӘДІС – ТӘСІЛДЕР	618
198.	Глеулина А.А., Алмағанбетова Л.Ә. Ж. АЙМАУЫТҒЫЛЫ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ	623
199.	Айтжанова Г.А., Байғозы К.Ж. ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЭТИКАСЫ	624
200.	Махашова П.М., Үсен А.Қ. БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ КӘСІБИ ІСКЕРЛІК ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	626
201.	Смагулова М.Б., Калдыбаева А.Б. САНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ МҰҒАЛІМ ТҮЛҒАСЫ	629
202.	Игембаева К.С., Сланбекова Г.К. «ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҚТЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚОЛДАНБАЛЫ АСПЕКТІСІ» БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУ КУРСЫ БОЙЫНША БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗІ	631
203.	Газизова А.Р., Калмагамбетова Г.О. ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ	635
204.	Базарова И.Н., Утеулиев Е.А. МУЗЫКАЛЫҚ ҰСТАЗДЫҢ КӘСІБИ ҚАСИЕТТЕРІ	638
205.	Карманова Ж.А., Гасанова Р. Р., Серикова К.Е., Касымова Л.С. АКТУАЛЬНЫЕ ТРУДНОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	640
206.	Абденова Г.Д., Мұқанова А.Б. БАСТАУЫШ СЫҢЫПТА ЖАҢА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	642
207.	Сармурзина С.Е., Бақытжанқызы П. ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ПӘНІН АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ	645

208.	Айдарова Н.Е., Айтпанбетова М.М., БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ИНТЕРАКТИВТІ РЕСУРСТАРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ТИІМДІЛІГІ.GENIALLY. LLY ПЛАТФОРМАСЫ	647
209.	Тальжанова А.Ж., Бақтығалиева Н.А. СЫН ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ	649
210.	Бутагарина А.Б., Латипбаева А.Г. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕГІ ЖАЗБА ЖҰМЫС ТҮРЛЕРІ	651
211.	Абильдина С.К., Кударина А.С., Омарова М.К. ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ	653
212.	Zh.A. Karmanova, I. Autayeva, S.E. Shishov ADOLESCENCE AND PSYCHOSOMATIC DISORDERS AS AN OBJECT OF RESEARCH IN MODERN PEDAGOGY	657
213.	Түлеубаева А.Т. ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ДАМУЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	660
214.	Сұлтанбекова Г.Б., Санхаева А.Н., Мусабекова З.С. ПРОЕКТИРОВАНИЕ И ВНЕДРЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ МОДЕЛИ ПРОФОРИЕНТАЦИИ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ	663
215.	Камалиева А.Е., Тойжан Ә.Н., Сыскина А.В. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ШКОЛЬНОЙ ТРЕВОЖНОСТИ ПОДРОСТКОВ	667
216.	Zholdassova Z.T., Karmanova Zh.A.,Tkachenko S.A., Gau Katarina DIRECTIONS FOR PROFESSIONAL EDUCATIONAL PSYCHOLOGY	670
217.	Айтжанова Р.М., Манашова Г.Н., Алпысбай А.Р. КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТҮЗЕТУ	672
218.	Нуркенова Г.К., Маженова Р.Б., Ю.Гелишли ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КӘСІПТІК БАҒДАР	676
219.	Омарова М.К., Мирза Н.В. СТИЛЬ ПРЕПОДАВАНИЯ И УЧЕБНАЯ МОТИВАЦИЯ: АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ	679
220.	Қадауова А.Е. КӘСІПТІК БІЛІМ ЖҮЙЕСІНДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ SOFT SKILLS ДАҒДЫСЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ	682
221.	Шафажинская Н.Е., Рабаданова Р.С., Юлина Г.Н. АСПЕКТЫ ВОСПИТАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ У ОБУЧАЮЩИХСЯ В ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ	685
222.	Романова Н.Д., Рабаданова Р.С. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ С ЦЕЛЬЮ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ И ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТА	694
223.	Ельшина М.К., Маженова Р.Б., Айтымов Е.К. ӨЗІН-ӨЗІ ОҚЫТУ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІ ДАЯРЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ	697
224.	Аналбекова К.Т., Худайназарова. М.В. ДЕТСКАЯ АГРЕССИЯ: ПРИЧИНЫ, ПОСЛЕДСТВИЯ И ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ	701
225.	Едигеева Б.Е., Иманова Б.Е. ҚАЗІРГІ ПЕДАГОГТАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ	704
226.	Наконечникова К.Н., Мирза Н.В., Шеститко И.В. ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В РАБОТЕ ПЕДАГОГА-ПСИХОЛОГА	705
227.	Iskhakbayeva T.G., Shkutina L.A., Nurgaliev Ch.V. THE FUTURE OF EDUCATION: INTEGRATING AI TO CULTIVATE SOFT SKILLS IN STUDENTS	709
228.	Жампеисова Л.С., Николаева В.В., Джабаева Г.Н. ФОРМИРОВАНИЕ АНТИБУЛЛИНГОВОГО СОЗНАНИЯ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	712
229.	Султонова М.М., Бичурина С.У. ВОСПИТАНИЕ ПАТРИОТИЗМА У СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ	715

230.	Барышевская К.В., Бакланова О.Г., Рабаданова Р.С., Газретова Л.Г. ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ РАСПОЗНАВАНИЯ ЭМОЦИЙ ДЕТЕЙ В РАБОТЕ ШКОЛЬНОГО ПСИХОЛОГА	717
231.	Кендирбекова Ж.Х., Мухтарова Ш.М., Баймуканова М.Т., Шыныбай Т.С. МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҒЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДАҒЫ ЭТНОМӘДЕНИ МИКРООРТА ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІНІҢ РӨЛІ	720
232.	Баймуканова М.Т., Мухтарова Ш.М., Кендирбекова Ж.Х., Сиязбаева Д. БАЛАЛАР ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ ДӘУІР: ГАДЖЕТТЕР БАЛАЛЫҚ ШАҚТЫ ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕДІ	724
233.	Belgibayeva G.K., Vaimakhan A.S., Sozer M.A. METHODS OF FORMING STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE USING DIGITAL TECHNOLOGIES	728
234.	Мукушева С.Б., Зыбина Е.А. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЕМЬИ И ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ – ЗАЛОГ УСПЕШНОГО РАЗВИТИЯ РЕБЕНКА	730
235.	Хуан Т., Бейсенбекова Г.Б., Южел Г. ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ: ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ	735
236.	Жеңіс Ә.Қ., Сабирова Р.Ш. ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТІҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕГІ SELF-MANAGEMENT РӨЛІ	738
237.	Рангаева А.В. ВЛИЯНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ ВОСПИТАТЕЛЯ НА ПРОЦЕСС АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ К ДЕТСКОМУ САДУ	740
238.	Собина В.Д., Гордымова А.А. РАЗВИТИЕ ЖИЗНЕСТОЙКОСТИ У ПОДРОСТКОВ, ИМЕЮЩИХ СКЛОННОСТЬ К ДЕСТРУКТИВНОМУ ПОВЕДЕНИЮ, ПОСРЕДСТВОМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РАЗВИВАЮЩЕЙ ПРОГРАММЫ «МОЕ СИЛЬНОЕ Я»	743
239.	Файзуллин Р.Р., Исхакбаева Т.Г. ПРОБЛЕМА НЕДОСТАТКА ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В ШКОЛАХ КАЗАХСТАНА	747
240.	Жантiekеев С.К., Исмаил О.Р. ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ	750
241.	Кадырова Ш.Ж., Толеукутова А.М., Даулетбекова Л.С. ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ РӨЛІ	752
242.	Жеңіс Г.Т., Кеулімжаева Н., Сайлаухан М. ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МАҢЫЗЫ	755
243.	Жеңіс Г.Т., Казалиев Е.К. ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ГИБРИДТІК БІЛІМ БЕРУДІН АРТЫҚШЫЛЫҒЫ	757
244.	Кадырова Ш. Ж., Манатпек А.М., Сейтханова Г.Е. БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘНІ	760
245.	Жеңіс Г.Т., Кадырова Ж.Ш., Рахимберлина Д., Бахыт А. БАСТАУЫШ СЫҢЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ИНТЕЛЛЕКТІСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	762
246.	Жеңіс Г.Т., Шоменова Б.Қ., Қамза Ж.Ә. ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ МАМАНДЫҒЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУ	764
247.	Жеңіс Г.Т., Зейнеғабұл Ж.М., Бейсенбекова А.М. БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ЦИФРЛАНДЫРУ ТИІМДІЛІГІ	767
248.	Маженова Р.Б., Есмағұлова А.А. ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ – БІЛІМ БЕРУ МІНДЕТТЕРІН ШЕШУДІҢ НЕГІЗІ	769
249.	Алпысбаева М.Б., Кошембаева А.К. ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРТИФИКАТТАУ ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУДІҢ КӘСІБИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ДЕҢГЕЙІН ОБЪЕКТИВТІ РАСТАУ РЕТІНДЕ	774
250.	Кенжебаева С.К., Шагирова Д.В. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КАТЕГОРИЙ «ТРЕВОГА» И «ТРЕВОЖНОСТЬ»	778

251.	Кенжебаева С.К., Бекмурзина А.К. ПСИХОПРОФИЛАКТИКА АКАДЕМИЧЕСКОЙ ПРОКРАСТИНАЦИИ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА	782
252.	Абдакимова М.К., Талапова С. КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЦЕННОСТЬ СОЦИАЛЬНОГО РАБОТНИКА	785
253.	Уалибекова А.Д. КОПИНГ ЖӘНЕ СТРЕССТІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҚҚА ӘСЕРІ	788
254.	СЕКЦИЯ 5 «МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ: ТЕНДЕНЦИЯЛАР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР» «PRESCHOOL EDUCATION: TRENDS AND PROSPECTS» «ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ»	792
255.	Храпченкова Н.И. ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ КАФЕДРЫ ДОШКОЛЬНОЙ И ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ КАРАГАНДИНСКОГО ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ Е.А. БУКЕТОВА	792
256.	Нурбаева И.Т., Бейсенбекова Г.Б. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНИКА В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЭЛЕМЕНТАРНЫХ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ	794
257.	Муликова С.А., Мукушева С.Б. ДОШКОЛЬНОЕ ДОСТУПНОЕ ЦИФРОВОЕ ОБРАЗОВАНИЕ НА ОСНОВЕ KIDTECH	797
258.	Нұрсұлтанқызы А., Джумадельдинова А.А., Аманбек Ж.О., Бейбітқан М.Б., Манашева Н.А. АРТПЕДАГОГИКА НЕГІЗІНДЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ	801
259.	Абдыкадыров А.А. НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ, В ФОРМИРОВАНИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ, МНОГОУРОВНЕВОМ ОБРАЗОВАНИИ	807
260.	Абугалиева З.К. БІЗДІҢ БАЛАБАҚША	818
261.	Аманбек Ж.О. БАЛАЛАРДЫҢ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРГЕ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ	820
262.	Karmanova Zh.A., Anabekova K.T., Iskakova M.B., Nurkenova G.K. THE EXPERIENCE OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES AND WAYS OF INTERACTING WITH PARTICIPANTS OF SUBJECTS OF THE EDUCATIONAL SPACE IN PRE-SCHOOL EDUCATION	824
263.	Аубакирова А.О., Ахмадиева А.З. ҚҰМ ТЕРАПИЯСЫНЫҢ МАҢЫЗЫ	828
264.	Айтжанова Р.М. БАУЫРЫНАН ТҮЛЕГЕН БАЛАПАН ЕДІК	831
265.	Алипова Л.С. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ: ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	833
266.	Айтжанова Р.М., Алпысбай А.Р. ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ РЕБЕНКА В ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ	835
267.	Аубакирова Ж.С. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАЗАХСТАНА	839
268.	Аубакирова М.С. ТАБИҒАТ КӨРІНІСТЕРІ АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	842
269.	Батталова С.А., Әуесханова Т.З. БАЛАБАҚШАДАҒЫ БАЛАНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ МЕН ӘЛ-АУҚАТЫ	843
270.	Баубекова Е.В., Росийцева Н.И. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТРИЗ - ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ДОСТИЖЕНИЯ УСПЕШНОСТИ ОБУЧЕНИЯ	846

271.	Бейсенбаева Ж.С. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ	849
272.	Бәдел А., Оқай А. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ АБАЙ ҚҰНАНБАЙҰЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ЕҢБЕККЕ БАУЛУ	851
273.	Аналбекова К.Т., Боровкова О.Е. ВЛИЯНИЕ МУЛЬТИПЛИКАЦИИ НА РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ	854
274.	Бутенко Л.Р. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ «КРОССЕНС» В РАЗВИТИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ДОШКОЛЬНИКОВ	857
275.	Женисхан Д. КӘСІБИ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘНІ МЕН МАЗМҰНЫ	861
276.	Дидар Ж.Д., Жумадилова А.С. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ, ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	863
277.	Didar Zh.D., Zhumadilova A.S. FEATURES OF COMMUNICATING WITH A PRESCHOOL CHILD THROUGH PLAY	869
278.	Дьякон Л.Р. КРУГОЗОР - СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ К ШКОЛЕ	872
279.	Дюсекеева А.А. АСТАНА КОЛЛЕДЖДЕГІ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДАРҒА МАМАН ДАЯРЛАУ ТАРИХЫ	875
280.	Жаксылыкова Г.Б. ОҚУ ҮРДСІНДЕГІ БІРЛЕСКЕН ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТЫҢ ТИІМДІЛІГІ	879
281.	Жамалиева К.С. БАЛАБАҚШАДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ	880
282.	Жанарбек А. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМДІ ДАМУДЫҢ ЗАМАНАУИ МОДЕЛЬДЕРІ МЕН НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	882
283.	Николаева В.В., Михалькова О.А., Жарышова Н.Ж. ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	885
284.	Оспанова Г.С., Жукенова А.А. ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	888
285.	Жумабекова Г.А., Орынбекқызы К. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІ ПЕДАГОГТАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН КӘСІБИ ТАЛАПТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ	891
286.	Жумадилова А.С., Бериков Д. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА «БІРТҮТАС ТӘРБИЕ» БАҒДАРЛАМАСЫ АРҚЫЛЫ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	895
287.	Искакова К.Н. ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	899
288.	Карманова Ж.А., Искакова М.Б., Аналбекова К.Т., Жуманияз А.Т. ЦИФРЛЫ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕГІ КІДТЕСН ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДЫҢ МҮМКІНШІЛІКТЕРІ	902
289.	Кайырғалиева Б.Т., Кажмуратова А.Т. БАЛАБАҚШАДА КІКУС ӘДІСТЕМЕСІ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ДАМУ (ЗЕРТТЕУ) ЖОЛДАРЫ	905
290.	Жумашева А.Б. АБАЙ АМАНАТЫ	910
291.	Жұмабекова Ф.Н., Нұрғазиева Н.М. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ	911
292.	Захарова Е.С. ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ В ПРОВЕДЕНИИ ЗАНЯТИЙ ПО МУЗЫКЕ С ДЕТЬМИ МЛАДШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	915
293.	Искакова Г.Е. БАЛА ТӘРБИЕСІ-ОРТАҚ ІС	918
294.	Коновалова С.Н. ВИДЫ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ В ОЗНАКОМЛЕНИИ С ОКРУЖАЮЩИМ МИРОМ	920
295.	Кошербаева А.А. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ОЙЫН ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ ДАМУ	923

296.	Көшен Қ.С., Бейсенбекова Г.Б., Сарсенбаева Г.М. ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ	924
297.	Кударина С.Т., Бекжасарова П.К. ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ-ӘЛЕМДІК МӘДЕНИЕТКЕ ЕНУ ЖОЛЫ	927
298.	Кусаинова А.А. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ТӘРБИЕЛІК БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕГІ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ	930
299.	Қоржабаева Р.Т. ИННОВАЦИЯ – МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТ САПАСЫН АРТТЫРУ ФАКТОРЫ	933
300.	Лекерова Ж.Ж. ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ЖАСӨСПІРІМДЕР ПСИХОЛОГИЯСЫНДА ТИІМДІ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ	936
301.	Набиева М.А. ӘЛЕУМЕТТІК ОРТА – ТӘРБИЕ ҚҰРАЛЫ	938
302.	Мадешова А.А., Бекет Б.Ә. ЗАМАНАУИ БАЛАБАҚША ТӘРБИЕШІСІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ	940
303.	Мадешова А.А., Бекет Б.Ә. «ЛЭПБУК» ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКАДА ҚОЛДАНУ	942
304.	Манашева Н.А., Санхаева А.Н. ПЕДАГОГ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ РӨЛІ	945
305.	Аналбекова К.Т., Меньшикова Е.А. ПРЕОДОЛЕНИЕ СТРАХОВ У ДЕТЕЙ 3-5 ЛЕТНЕГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ АРТ-ТЕРАПИИ	947
306.	Набиева М.А. МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ- БАЛАБАҚШАДА	951
307.	Мукажанова Г.К. ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ОРТАҒА БЕЙІМДЕУ	953
308.	Мухина Г.А. НЕЙРОИГРЫ –ИННОВАЦИОННЫЙ МЕТОД В РАБОТЕ ВОСПИТАТЕЛЯ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	956
309.	Николаева В.В., Грабова В.П., Ившина Н.В. РАЗВИТИЕ ИНТЕРЕСА К ЧТЕНИЮ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	958
310.	Нуралиева Э.Т. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ	962
311.	Жумабекова Г.А., Орынбекқызы К. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІН БАСҚАРУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ПЕРСПЕКТИВАЛАР	965
312.	Пик Т.М. ПРИМЕНЕНИЕ IT В ОБУЧЕНИИ И ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА, В ТОМ ЧИСЛЕ С ООП	968
313.	Полушина К.Р., Санхаева А.Н., Манашова Г.Н. РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	971
314.	Сайлау С.Ш., Шынтаева Н.А. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕГІ АРТ-ТЕРАПИЯ: ӘДІСТЕРІ, ҚОЛДАНУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ, ТИІМДІЛІГІ	974
315.	Шынтаева Н.А., Сартай Ә. ДӘСТҮРДЕН ТЫС СУРЕТ САЛУ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ	977
316.	Сатымбаева Г.О., Саналиева А.Т. ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ-ҰРПАҚ САБАҚТАСТЫҒЫНЫҢ КЕПІЛІ	979
317.	Сейтқазынова Ж.Б. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ: ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	982
318.	Скакова Ж.О. КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ	985
319.	Смакова Г.А., Садуақасова С.Н. ӨЗГЕ ТІЛДІ БАЛАЛАРҒА ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕТУ ЖОЛДАРЫ	987
320.	Сулешова Г.А. ЖАС БАЛАДА ПӘНДІК ЖӘНЕ ОЙЫН ӘРЕКЕТІН, ҚАБЫЛДАУДЫ, ЕСТЕ САҚТАУ МЕН ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУ	990

321.	Суртубаева Д.А., Бугубаева А.Д. ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К МЕТОДИЧЕСКОМУ СОПРОВОЖДЕНИЮ ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: ОТ ТЕОРИИ К ПРАКТИКЕ (ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ)	991
322.	Сыздыкова А.Т., Мақсым А.Е. «ТІЛГЕ БОЙЛАУ» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ЖОБАСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ҮЗДІК ӘДІСТЕР	996
323.	Тайлакова С.Е. РЕАЛИЗАЦИЯ ПИЛОТНОГО ПРОЕКТА «ТІЛГЕ БОЙЛАУ» В ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	999
324.	Теске Л.И. НАРОДНЫЕ СКАЗКИ – КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЕ У ДЕТЕЙ КОММУКТИВНО - ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕТНОСТИ	1003
325.	Токкулова Г.Т., Джаздықбаева М.Б., Нурманова А.О. БОЛАШАҚҚА БАҒДАР БАЛАБАҚШАДАН БАСТАУ АЛАДЫ	1006
326.	Тусупова Ж.С. МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ ТОБЫ БАЛАЛАРЫН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ДӘСТҮРЛІ ЕМЕС ЗАМАНАУИ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР	1010
327.	Хайрат А. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ ТӘЖІРИБЕ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	1013
328.	Шалтаева Р.Ж., Жанысбаева Р.М. ҮЛГІЛІК ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҚҮЗГІ ТАБИҒАТПЕН ТАНЫСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ	1016
329.	Шеянова К.А. ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ	1020
330.	Шубакова К.И. ЦЕННОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РАЗВИВАЮЩИХ ИГР ДЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	1022
331.	Шынтаева Н.А., Оразбек Г.С. ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛЫҚ ТОБЫНДАҒЫ ТІЛ ДАМУЫ ӘДІСТЕМЕСІ	1026
332.	Китанова Т.К. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗЫ	1029
333.	Орынбасарова Ж., Аюпова А. ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫНА ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС БЕЛСЕНДІЛІГІНІҢ ӘСЕРІ	1031
334.	Идрисова М.А. ОҚУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНІҢ ҚҰНДЫЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	1034
335.	Маженова Р.Б., Тлеукабылова А. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІ	1037
336.	Насенова С.Б. БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫСЫ ТҮЛҒАСЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ СФЕРАСЫ	1040
337.	Елубаева М.А. ЕЛ БОЛАШАҒЫ – МӘДЕНИЕТТІ ДЕ БІЛІМДІ ҰРПАҚ	1044
338.	Кыякбаева У.К. ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫНА ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС БЕЛСЕНДІЛІГІНІҢ ӘСЕРІ	1049
339.	Рассадина Е.Ю. РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОЕКТА «ӘЖЕМНІҢ ЕРТЕГІЛЕРІ» ЧЕРЕЗ СОЗДАНИЕ СКАЗОЧНО-ИГРОВОГО ПРОСТРАНСТВА	1053
340.	Мусина Б.Б. ТВОРЧЕСКИЕ ГОРИЗОНТЫ: НЕТРАДИЦИОННЫЕ ТЕХНИКИ РИСОВАНИЯ ДЛЯ ДОШКОЛЬНИКОВ	1054